БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
ИНСТИТУТ ЗА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК

М. ДИМИТРОВА А. СПАСОВА

СИНОНИМЕН РЕЧНИК НА СЪВРЕМЕННИЯ БЪЛГАРСКИ КНИЖОВЕН ЕЗИК

София . 1980
ИЗДАТЕЛСТВО НА БЪЛГАРСКАТА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ

ПРЕДГОВОР

Синонимията е едно от основните средства за обогатяване на езика. Интересът към нейната проблематика в съвременното езикознание непрекъснато се увеличава. Ето защо се явява необходимостта от изработването на синонимни речници, които да представят синонимното богатство на езика в система.

В българската лексикография традиция в това отношение почти няма. По тази причина, както и за да бъдат задоволени нуждите на нашата културна общественост, Институтът за български език при Българската академия на науките, респективно Секцията за лексикология и лексикография, си постави за задача съставянето на настоящия синонимен речник, автори на който са н. с. М. Димитрова и н. с. А. Спасова. Синонимният речник на съвременния български книжовен език има тълковен характер. Неговата задача е да обхване в основни линии лексикалните синоними на съвременния български книжовен език, като посочи взаимовръзките между отделните синоними в семантичен, стилистичен и експресивен план. Речникът е предназначен да подпомага в работата им писатели, журналисти, преводачи, редактори, учители и др. и всички ония, които се стремят да си служат с българския език добре и правилно и да го овладеят в неговите тънкости. Той има за цел също така да улесни овладяването на разнообразието от изразни средства в езика ни. Богатството от синоними и тяхната стилистична квалификация, отразени в речника, подпомагат борбата срещу езиковия шаблон, от една страна, а от друга, допринасят да се избягват неточностите, грешките в изразната форма. Синонимният материал в речника е включен с подбор, направен въз основа на Речника на съвременния книжовен български език (т. I—III, София, 1954—1959 г.), Български тълковен речник, София, 1955 г., и богатата лексикална картотека при Секцията за лексикология и лексикография на Института за български език, съдържаща лексикални материали от съвременната художествена литература и публицистика. Взети са също така под внимание и синонимните речници на Л. Нанов и М. Дабева.

Словникът на синонимния речник съдържа 1643 синонимни реда, подредени под азбучния ред на първия синоним от всеки един от тях. Общият брой на синонимите, влизащи в тези редове, е около 5000. В словника са включени също между отделните синонимни редове под азбучен ред и препратки, които представят отделните синоними от определен синонимен ред, препратени съответно към първия основен синоним от този ред. По този начин се избягва повторението на синонимни редове, които биха се образували при всеки синоним от определен ред.

Синонимният речник е плод на колективния труд на двете авторки. При изработване на неговата концепция възникнаха редица трудности поради

отсъствието на теоретична разработка на основните въпроси на синонимията върху базата на материал от български език. Трябваше да бъдат решени редица теоретични въпроси, свързани с характера и обема на синонимния речник, със състава и границите на синонимните редове, със семантичната разработка на синонимите и съчетаемостта им, с тяхната стилистична и експресивна характеристика и др. В основата на концепцията стои статията проспект за синонимния речник,[1] излязла през 1963 г. Внесени са обаче впоследствие, в процеса на работата, редица уточнения и допълнения с оглед на развоя на езикознанието в областта на синонимията.

Основен, първи етап, свързан със значителни трудности в работата, бе изграждането на синонимните редове и на препратките към тях и оформянето на словника, който представя същевременно самостоятелен синонимен речник без тълкуване.

Вторият важен етап от работата бе тълкуването на отделните синоними в синонимния ред и подборът на илюстративния материал. В процеса на работата бе използувана изцяло лексикалната картотека при Секцията за лексикология и лексикография.

Синонимният речник е изработен по строго колективен метод, който е приложен най-пълно при изграждане на неговия словник и при съвместното обсъждане на съставените статии на синонимните редове от двете авторки.

Всяка една от авторките е изработила статите на синонимните редове:

М. Димитрова — буквите: **Б, Г, Д, И, М, О,** част от **П** (последствие — пъшкам), **Р,** част от **С** (самолет — спретнат), **Т,** част от **У** (убеждавам — употребявам), **Ч, Ш, Щ, Ъ, Ю, Я.**

А. Спасова — буквите: **А, В, Е, Ж, З, К, Л, Н,** част от **П** (падам — последен), част от **С** (сприхав — същински), част от **У** (упътвам — учудвам се), **Ф, Х, Ц.**

Предговорът и уводът са изработени от двете авторки.

Към речника е приложена също и библиография на ексцерпирания материал от произведения на включени в лексикалната картотека автори.

Приложена е библиография на речници, които са използувани при работата.

В края на синонимния речник е приложен показалец, който съдържа подредени под азбучен ред синонимите, включени към всички синонимни редове. Той дава възможност на този, който ползува речника, да намери полесно нужния синоним.

В своята работа авторките многократно са се консултирали със ст. н. с. к. ф. н. М. Лилов, за което му изказват своята голяма благодарност. Те благодарят също така и на всички свои колеги от института, които в различни случаи са им помогнали за изясняване на семантиката или на употребата на отделни синоними.

От авторките

[1] Вж. А. Спасова и М. Димитрова. Около проблематиката при съставяне на синонимни речници. — Бълг. език, кн. 4—5, 1963, с. 426—434.

УВОД

Синонимното богатство на езика представя интересен материал за лексикографията и намира в нея своето отражение. Лексикографското регистриране и осветляване на синонимите в различни видове речници улеснява техния достъп до всички, които се стремят да овладеят езика в неговите тънкости, както и до всички, които работят в областта на езика. Включените синоними в тълковните и двуезичните речници имат предимно функцията да уточняват и изясняват значението на определена дума, но те не могат да създадат цялостна представа за синонимното богатство на езика. Лексикалните синоними в езика представят готови средства за израз на разнообразни отсенки не само от семантичен, но и от стилистичен характер. Те допринасят за обогатяване на езика и разнообразяване на неговите стилни възможности, които се отнасят както до тънкости в значенията, така и до разновидности на експресивността и до характерната, типичната съчетаемост на отделни думи. Богатството от синоними в даден език свидетелствува за високата степен на неговото развитие. Познаването на синонимите се налага, за да може всеки, който работи в областта на езика, да избере необходимото слово, с което да изрази най-правилно и най-точно мисълта си. По тази причина е необходимо синонимите в езика да бъдат представени в система.

Представянето на синонимите в пълнота и система е обект на определен вид специални речници — синонимните, с тълковен или нетълковен характер, които отразяват с подбор или изчерпателно тази особена, специфична за езика категория.

В българската лексикографска литература има само два синонимни речника — речникът на М. Дабева и този на Л. Нанов.

„Речник на българските синоними" от М. Дабева, издаден през 1930 г., има тълковен характер. Той няма голям обем. Синонимите са групирани в синонимни редове, като е спазен азбучният принцип при подреждането им. В началото обикновено се посочва общото значение на групата синоними, а после се тълкува всеки отделен синоним от реда, в който е даден, като значението се подкрепя с примери от народното творчество или от по-изтъкнати български писатели. При посочване на общото значение авторката отбелязва най-общо семантичното отношение между отделните синоними от реда, а после се тълкува всеки отделен синоним от реда, в който е даден, като значението се подкрепя с примери. Също така авторката не се съобразява с граматичната категория, към която синонимите принадлежат. Така например към синонимния ред **зъзна, треперя** е посочено следното общо значение: „Основното значение на тия думи е сътресението, колебливото движение на тялото, отдето иде и тяхното сходство." В реда **бездарен, неспособен:** „Об-

щото значение на тия думи е липсата на умение да твори." В случая не е спазен основният лексикографски принцип, а именно да се изхожда от характерната семантична особеност на определена граматична категория при формулиране на общото значение за дадена група синоними. В известни случаи са включени в един синонимен ред синоними от различни граматични категории, например: **едър, спажен, левент; безбожен, безверен, нечестив, богохулник, еретик.** Всяка граматична категория има свои особености, които я отличават в семантично отношение от другите, поради което смесването на синоними от различни граматични категории в един синонимен ред е неправилно. Освен това в речника не е посочена сферата на употреба на отделните синоними и не са означени стилистичните пластове, към които те принадлежат.

„Български синонимен речник" от Л. Нанов, претърпял няколко издания, първото от които — от 1936 г., а последното — от 1968 г., няма тълковен характер. В него синонимите са посочени в реда без тълкуване. Направени са разграничения по отношение на стилистичната им функция, като е означено към какъв стилистичен пласт на езика принадлежат. Отбелязана е също така и тяхната експресивна отсянка. И Л. Нанов синонимизира думи от различни граматични категории, което, както посочихме, е неправилно, например: **мизантроп, саможив, човекоразец, песимист, мрачен, зъл, лош; веселяк, духовит, весел, занимателен, забавителен, усмихнат, шегаджия, майтапчия.** От посочените примери се вижда освен това, че авторът не поставя правилна граница на синонимния ред, отива твърде далеч при включването на синоними в реда, като отделни синоними се синонимизират помежду си, а не с основния синоним.

Въпреки известни недостатъци трябва да подчертаем, че тези два речника са първи опити за лексикографско представяне на синонимите в нашия език. Те изпълняват до голяма степен своето предназначение и имат заслугата първи да бъдат помагало на тези, които работят в областта на българския език.

НЯКОИ ОСОБЕНОСТИ НА СИНОНИМИТЕ В БЪЛГАРСКИ ЕЗИК

Отсъствието на традиция при съставяне на синонимни речници, както и отсъствието на основни теоретични трудове у нас в областта на синонимията, от една страна, а от друга, голямото разнообразие от мнения и схващания по въпросите на синонимията в чуждата езиковедска литература налагат да се изложи становището относно характера и някои особености на лексикалните синоними, залегнало в основата на предлагания речник.

Първият съществен въпрос във връзка с това е да се уточни кои думи трябва да се схващат като синоними и да се определи кои от тях трябва да бъдат включени в настоящия синонимен речник.

Синонимите са думи от една и съща граматична категория, с различен звуков гласеж, еднакви или близки по значение, взети в синхронен план. Те се синонимизират помежду си или с основните си, или с вторичните си — конкретни или абстрактни значения, а също и с преносните си значения. В известни случаи има пълно синонимно покритие в целите семантични структури на отделни думи.

Основна черта на синонимите е, че те са свързани в семантична общност и са включени в определена граматична категория с оглед законите на езика. Това обстоятелство им позволява да изпълняват определени смислоразличителни функции според спецификата на граматичната категория, към която спадат. Тъждествеността или близостта в значението на синонимите обуславя и друга тяхна основна черта. В случаите, когато са еднакви по значение, те се отличават помежду си със стилистични или експресивни особености, със степента на разпространението си и с дистрибутивните си възможности. Когато са близки по значение, освен с посочените особености се отличават и с известни, понякога съвсем тънки отсенки в семантиката си. Синонимите като езиков факт представят основен проблем за лексикологията, а обект на стилистиката е тяхната функция.

В основата си синонимите означават едно и също понятие и се групират около оня от тях, т. е. доминантния синоним, който се отличава с пълна неутралност в стилистично или емоционално отношение. Така образуваните синонимни редове представят единство от разграничаемо, т. е. общо понятие, залегнало в основата им, и от разграничители, т. е. самите синоними, всеки със своите характерни особености. По този начин те образуват единство от логическа и граматическа инвариантност и семантично нюансирана вариантност, оцветена стилистично и емоционално. Задачата на лексикографа е да обхване разностранността на тяхната същина, като ги издири, изследва подробно и систематизира така, че да се постигне обособяването им като отделна лексикална категория с ясно очертан профил.

Основни разграничаващи фактори при синонимите са тяхната семантична нюансираност, стилистичната им маркираност и експресивната им оцветеност, които дават представа под различен ъгъл за общото понятие, залегнало в тяхната основа. Но при издирване на синонимите се поставя въпросът, достатъчно ли е само да бъдат обединени от такова общо логическо понятие, за да бъдат схващани като синоними. Фактът, че те се обединяват около едно общо семантично ядро, обуславя свойството им да се заместват един друг в даден случай и в определен контекст. Ето защо един от критериите за определяне на синонимните връзки между отделни думи е взаимозаместването. То се осъществява в контекст, в който ясно изпъква значението на доминантния синоним, и е пълно, когато значението на доминантния синоним и това на другия изцяло съвпада, и частично — когато даден синоним от синонимния ред има някаква, макар и незначителна семантична разлика в сравнение със значението на доминантния синоним. Ролята на взаимозаместването е от съществено значение, защото то не позволява да се измени логическото съдържание на контекста, в който се прилага. Основание на този критерий е основание да не се синонимизират помежду им различни категории думи, които имат в основата си общо логическо понятие. Така например думи от различни граматични категории, като **беден и бедняк, избавям** и **избавление, долу** и **под, горе** и **над** и други, не са синоними.

Също така не са синоними думи, които означават родови и видови понятия, тъй като родовото понятие е много широко и включва различни видове от даден род с най-разнообразни особености, поради което няма налице синонимна връзка. Например:

човек, мъж, жена, момък, девойка и др.
дърво, топола, върба, бук, дъб, бор и др.
животно, кон, вол, вълк, лисица и др.

плод, ябълка, круша, черешa, вишна и др.
дреха, рокля, блуза, палто, панталон и др.
стол, кресло, табуретка и др.
здание, къща, хижа и др.

На основата на посочения критерий не би трябвало да се хващат като синоними думи с еднакво съдържание, но с различна отсянка, неодобрителна на едната от тях, например: **критик** и **критикар**, **кон** и **кранта** и под. Така при думите **критик** и **критикар** е налице общото понятие критика, но докато **критик** означава: „лице, което се занимава с критика на произведения на изкуството, то **критикар** означава: „дребнав недобросъвестен критик", т. е. не критик, какъвто трябва да бъде. Същото се отнася и за **кон** и **кранта**. **Кон** означава „едро, едноконитно домашно животно, което се язди и впряга", а **кранта** — „едър, но мършав дръглив кон". И в двата случая думите с емоционална окраска не само имат пейоративна отсянка, но и отричат значението на основната дума по същество. Не се хващат като синоними лексикални варианти, образувани от една и съща основа с различни наставки, като например: **догматичен** и **догматически**, **географски** и **географически**, **мелиоративен** и **мелиорационен** и др. Те са думи, които не се различават по значение и между тях в повечето случаи не съществуват различия в стилистично или емоционално отношение. Когато налице има разлика между тях, тя се състои обикновено в по-рядката употреба на единия от тях пред другия. Наставките **-ичен** и **-ически** при **догматичен** и **догматически**, **-ски** и **-ически** при **географски** и **географически**, **-ивен** и **-онен** при **мелиоративен** и **мелиорационен** имат словообразователна функция, а не и смислоразличителна.

Не са синоними и думи от категорията, включваща някои глаголи, образувани от една и съща основа, но с различни представки. За разлика от горните те не са лексикални варианти, а са производни думи, при които семантиката на представките променя характера на действието, изразено от изходната дума, напр.: **ям** и **изяждам**, **смея се** и **засмивам се** и под.

Не се приемат за синоними чужди думи, еквиваленти на български, при които няма не само семантично, но и стилистично различие, напр.: **поколение — генерация**, **агрикултура — земеделие** и др.

Също така не може да се схващат като синоними думи, означаващи близки понятия в различни епохи, например: **министър** и **велможа**, **лев** и **грош**, **параход** и **галера** и под., тъй като едната от тях е характерна не за съвременната епоха, а за действителност, много отдалечена по време от настоящата и основно различна от нея.

Друг критерий, който също е от значение при установяване на синонимната връзка в даден синонимен ред, е дистрибуцията, т. е. съчетаемостта на синонимите от даден ред, взети поотделно. Спецификата на съчетаемостта на отделните думи налага по-голямо внимание при прилагането й за оформяне на синонимните редове.

При разглеждане на синонимите възниква въпросът за появата им в езика. Те се появяват като нови думи, възникнали по пътя на развитието на значенията на отделни думи или дошли от чужди езици, а също и от диалектите.

Основен път за възникване на синонимите в български език е развитието на многозначността на отделни думи. Така от развитието на две или повече значения при отделни думи някои от тези значения съвпадат или са близки с едно или повече значения от други думи. По този начин са се по-

явили синоними като **съпруг** и **мъж**, **старец** и **дядо**, **разговарям** и **говоря**, **мисля** и **смятам** и др.

Заимстването на думи от чужди езици също е път за появата на синоними в езика ни. Така са се оформили синоними като **лекар** и **доктор**, **правист** и **юрист**, **влак** и **трен**, **зеленчук** и **зарзават**, **легло** и **креват**, **люде** и **хора** и др.

Една част от диалектизмите, които са получили широко разпространение, се явяват като синоними на думи от книжовния език, например: **залез** и **заник**, **здрач** и **сумрак**, **лодка** и **ладия** и др.

При разглеждане на синонимите трябва да се има пред вид спецификата на лексиката на езика, към който те принадлежат. Затова техният характер, особеностите на техните взаимни връзки трябва да се разглеждат в съотношение със спецификата на лексикалната система на езика.

Типична черта за български език е, че той се отличава с богата и разнообразна морфологична структура. Една от нейните особености е, че голям дял от думи са образувани с помощта на представки и наставки от други думи или от основи на други думи. Тази особеност се отнася и до синонимите, тъй като немалка част от тях са създадени по този начин. В случая афиксалните елементи играят важна роля, като придават семантична нюансировка на новосъздадените синоними. Днес в някои случаи подобна нюансировка не се долавя, например при загубвам и изгубвам, при измервам и премервам и др. Поради това се налага да се обърне внимание на този факт и да се посочи какви видове синоними от такъв характер допълнят синонимната система на езика. Така едни от тях са създадени с помощта на различни афикси — представки и наставки — от еднаква основа, а други — с помощта на еднакви афикси — от различни основи. При синоними с еднаква основа семантичната близост се създава от еднаквостта на основата, а по-големите и по-малките различия се получават от характера на афиксалните елементи, прибавени към тази основа, напр.: **безсъдържателен** и **несъдържателен**, **аморален** и **неморален**, **неграмотен** и **безграмотен**, **надвечер** и **привечер**, **разговорлив** и **разговорчив**, **мъглив** и **мъгляв**, **бащин** и **бащински**; **страшен**, **страхотен**, **страховит** и др.

Особено ясно изпъква смислоразличителната роля на представките при глаголите-синоними, образувани от една и съща основа с тяхна помощ. В случая всяка представка придава друго значение на образувания чрез нея глагол, близко до това на изходния, напр.: **увивам**, **завивам**, **обвивам**; **повяхвам**, **увяхвам**, **извяхвам**; **уговарям се**, **наговарям се**, **сговарям се**; **издържам**, **удържам**; **привеждам**, **навеждам**, **свеждам** и др.

При синоними, образувани от различни основи с помощта на една и съща представка, семантичните различия между тях се появяват в резултат на семантиката на различните основи, напр.: **безкраен**, **безграничен**, **безпределен**, **безконечен**; **беззвучен**, **безгласен**, **безмълвен**; **възхвалявам**, **възнасям**; **възстановявам**, **възобновявам**; **завладявам**, **завоювам**, **завземам**; **завеждам**, **закарвам**; **изследвам**, **изнамирам**, **издирвам**; **излъгвам**, **изигравам**, **измамвам**, **изхитрям**; **незабравим**, **незаличим**, **неизгладим**; **произлизам**, **произхождам** и др.

Както се вижда от изложеното, синонимите, образувани с афиксални елементи, са една твърде разнообразна и семантично нюансирана категория, която допринася за осъществяване на богатство в синонимната система на езика.

Със своите специфични черти и особени взаимовръзки синонимите заемат важно място в езика. Те, както се посочи вече, групирани в синонимни

редове, имат като основна задача да уточняват една или друга страна при назоваването на дадено понятие. Наред с това също така важна е тяхната експресивна функция. Те служат и за израз на подигравка, пренебрежение, презрение, грубо отношение и др. От съществено значение е и ролята им като изразно средство за осъществяване на различни художествени цели, придаване на поетичност, подчертаване на колорит и др. Ето защо синонимите се явяват като важен фактор за обогатяване на езика, както и за уточняване и разнообразяване на изразната форма.

ХАРАКТЕР И СЪСТАВ НА РЕЧНИКА

Проблемите, които възникват около изработване на един синонимен речник, са твърде много и обширни. Тяхното правилно разрешение би позволило той да добие необходимите качества, за да може да помага при изграждането на езиковата култура на този, който си служи с него. Основни въпроси, които трябва да се разрешат при работата върху един такъв речник, са тези, свързани с неговия характер, обем, формирането на синонимните редове и др.

Синонимните речници по своя характер биват два вида: нетълковни и тълковни. В синонимните речници с нетълковен характер се посочват поредици от синонимни редове, без каквито и да било обяснителни бележки и примери към тях. Това води до известни неудобства. Действително доброто познаване на езика позволява да се избере най-подходящият синоним, но в редица случаи се допускат грешки, тъй като е възможно да не се знаят значенията на всички думи. По тази причина възниква необходимостта от изработване на такъв синонимен речник, в който отделният синоним да бъде придружен от тълкуване и примери за неговата употреба. Той трябва да отразява в синхронен, а не в диахронен план синонимното богатство на езика, тъй като в процеса на развитието на езика при редица думи настъпват промени в значението им, а това води до отслабване на техните синонимни връзки.

Предлаганият синонимен речник има тълковен характер и е изграден върху основата на съвременните лексиколожки и лексикографски принципи и изисквания. В него всеки синоним се тълкува с разгърната дефиниция, като в повечето случаи се съпоставя в семантично, стилистично или експресивно отношение с доминантния синоним. Това се налага поради обстоятелството, че в тълковните речници в редица случаи формулировките на отделните значения на думите са общи, а в други случаи думите са обяснени една с друга или синонимно. В тълковните речници при изясняване на значението на отделните думи се изтъква обобщаващият семантичен елемент, като се използува в много случаи тълкуване с дума от същия корен на тълкуваната, или със синоним, което може да доведе до кръгово обяснение на отделните думи. Затова, ако в синонимния речник биха се посочили само смисловите различия между отделните синоними, като се разчита за повече пълнота на тълковните речници, много пъти читателят не би могъл да получи нужната представа за значението на даден синоним.

Методът на работа, характерен за тълковен речник от общ тип, не е подходящ за синонимен тълковен речник. В предлагания речник всеки синоним се характеризира със семантични белези, които го отличават от останалите синоними в реда. В случая се отбелязват семантични елементи, които в рамките на

реда са съпоставими помежду си, за да бъде по-ясна разликата и да се получи по-точно разграничение между отделните синоними в синонимния ред, а също за да се определят точно границите на реда. Всеки синоним се тълкува самостоятелно, като се избягва дума със същия корен или близка по значение, а стремежът е да се посочат по възможност повече семантични прилики и отлики. По този начин се постига по-голяма яснота при разкриване на значенията на отделните синоними в даден синонимен ред.

В настоящия речник са обхванати с подбор синонимите, характерни за съвременния български книжовен език, обхващащ периода от Ив. Вазов до наши дни. Такъв подход в случая се налага, тъй като у нас за първи път се изработва синонимен речник с подобен характер. Рамките на неговия словник са определени от самото му заглавие. Той съдържа думи от неутралната лексика на езика и думи със стилистични експресивни особености — лексика, свързана с бита и ежедневието на българина, с неговата духовна дейност, с културата, изкуствата, науката и т. н.

Думите от народния език и диалектизмите са включени като синонимни варианти с подбор, като се дава място на онези от тях, възприети в разговорната реч или употребявани от изтъкнати наши писатели като Ив. Вазов, Й. Йовков, Елин Пелин, Г. Караславов, Д. Талев, Д. Димов, Ем. Станев, П. Вежинов и др. Основание за това дава обстоятелството, че съвременният български книжовен език се е изградил на народна основа и че чрез произведенията на големите наши писатели значителен брой думи, принадлежащи към народната и диалектната лексика, навлизат в него като синоними най-вече на думи с разговорен характер.

Остарели и редки думи се включват в случаите, когато са употребени в произведенията на известни български писатели.

Чужди думи са включени също с подбор на базата на тяхната разпространеност и широка употреба в книжовния език.

Термини по принцип не се включват, тъй като обикновено те са еднозначни и нямат синоними. Но понякога в разговорната реч или народния език се срещат равнозначни на тях думи, като **месец, месечина** — синоними на **луна, охтика** — синоним на **туберкулоза,** които намират място в речника, защото са много разпространени.

С оглед на обема на речника и за да няма излишни повторения и кръгови тълкувания, когато има синоними с еднакъв корен или основа, но принадлежащи към различни граматични категории, включва се обикновено синоним само от една граматична категория, като се взема преди всичко под внимание обстоятелството, че той трябва да разкрива най-добре значението на общото понятие и че чрез него се обясняват останалите думи от другите граматични категории, например: включва се **заточение,** но не **заточавам** и **заточеник,** тъй като **заточавам** се тълкува: „изпращам някого на заточение", а **заточеник** се тълкува: „лице, което е изпратено на заточение". Също така се взема пред вид честотата на употребата на синонима в сравнение със съответните синоними от другите граматични категории, а и по-големият брой синоними в даден синонимен ред от една граматична категория в сравнение с броя от синоними в съответен синонимен ред в друга граматична категория. Например в речника се дава: **акомпанимент** и **съпровод,** а не **акомпанирам** и **съпровождам; способности, заложби, дарба, дарование, дар, талант,** а не — **способен, даровит, талантлив.**

Включват се обаче синоними от един и същи корен или основа, но от различни граматични категории, когато в реда на всеки един от тях влизат сино-

ними с различни основи, които не съвпадат с тези от реда на другата граматична категория, напр.: **глупав** (тъп, скодоумен, тламав) и **глупак** (глупец, хапльо, ахмак, будала, балама).

Също с оглед на обема на речника се изключват следните категории думи:

1. Умалителни имена.
2. Отвлечени съществителни на -ост.
3. Отглаголни съществителни на -не.
4. Наречия, производни от прилагателни, които не се различават семантично от изходните прилагателни-синоними, включени в речника.
5. Причастия, нелексикализирани като прилагателни.
6. Начинателни глаголи.
7. Съюзи и предлози, тъй като те са свързани повече с граматическата, отколкото с лексикалната синонимия.
8. Фразеологизми, тъй като не са напълно еквивалентни на отделните лексикални единици, в случая на синонимите, въпреки че голям брой от тях в семантично отношение им съответствуват.

ХАРАКТЕР И СТРУКТУРА НА СИНОНИМНИЯ РЕД

След определяне състава на синонимния речник друг основен момент при работата върху него е изработването на словника му, т.е. образуване на синонимните редове и препратките към тях и подреждането им с оглед на азбучния принцип.

Синонимният ред се състои от поредица думи, обединени от едно общо семантично ядро. В началото на синонимния ред стои доминантният синоним. Омонимите доминантни синоними се означават с индекс — арабска цифра — 1, 2, 3. Ударение се поставя само на синоними, при които то има смислоразличителна функция. Доминантният синоним участвува по принцип в синонимния ред със своето основно значение, като изразява с най-голяма точност общото понятие.

Думи от народния език, а също диалектни, книжни или остарели думи не се дават като доминантни синоними. Думите от чужд произход също не се смятат за доминантни синоними. Изключение правят онія от тях, които са се наложили с употребата си пред домашните, напр. : **фасада** — синоним на **лице** (на сграда); **банален** — синоним на **изтъркан** и др.

Останалите синоними в синонимния ред се подреждат по близост на значението им с доминантния синоним. След него се посочват стилистично неутралните синоними, а след тях следват стилистично разслоените в езика, най-често по следния ред: синонимите, принадлежащи към разговорната реч, към книжната лексика, към поетичната лексика, синоними с рядка употреба, синоними, спадащи към народния език, към простонародната или диалектна лексика, и като последни — остарели и старинни думи.

Синоними, спадащи към разговорната реч или с разговорен характер, са такива, които се употребяват във всекидневното, неофициалното общуване и се отличават с живост и непринуденост, например б а б а (тъща), к о л е л о (велосипед), о п а к (опърничав) и др.

Книжни синоними са тези, които се употребяват в книжнината и в книжната реч и са характерни за научния и публицистичния стил, например: б л а г о р а з п о л о ж е н, р а б о л е п е н, с е р в и л е н, и м п о з а н т е н,

кардинален, комплициран и др. В речника са отбелязани като книжни думи тези, които са проникнали по книжен път в езика, а означението, че думата има книжен характер, се свързва с нейната употреба в езика, напр.: сервилен е книжна дума, а раболепен е дума с книжен характер.

Синоними с поетичен характер са думи, които се отличават с особената си експресивна оцветеност и са характерни за художественото стил и поезията, напр.: далнина, полъх, лазур, дихание, жад и др.

Под синоними от народния език в случая се разбират думи, характерни за бита и говора на народа, думи, които се срещат в повече диалекти, напр.: невяста (съпруга), писан (шарен), чедо, шерка, трая (търпя) и др.

Като синоними с простонароден характер са определени думите, които нарушават книжовните норми, напр.: барабар, лобут и др.

Диалектни синоними са тези, които спадат към един или няколко диалекта, напр.: тейко, топор, махам (бия) и др.

Под остарели думи — синоними, се разбират думи, които не са характерни за съвременния книжовен български език, но все още не са напълно отпаднали от него и се срещат в произведения на големи и известни писатели, напр.: железница, шадраван, войскар и др.

Старинни думи, определени като синоними, са думи, които са били живи в по-отдалечен период в развитието на българския език. Днес се срещат в художествената литература със специални стилни функции — за характеристика на определена епоха, за колорит и др., напр.: бран, рат, дан, чертог и др.

Синонимите от синонимния ред независимо от стилистичните пластове, към които принадлежат, в много случаи изразяват и емоционално отношение. Те имат пейоративна, неодобрителна отсянка или пренебрежителна, презрителна, иронична, напр.: бабишкел, дъртак, хаймана, голтак, гламав, гръцмул, брьщолевя и др.

Синонимите в синонимния ред се синонимизират с доминантния синоним, а не помежду си, тъй като би се получило изграждане на синонимната връзка не въз основа на едно общо понятие, а върху няколко близки понятия, а освен това неправилно биха се разширили границите на синонимния ред и по този начин синонимният речник би придобил черти на аналогичен речник.

Синонимите в синонимния ред биват равнозначни или влизат в синонимна връзка с доминантния синоним със своите основни, вторични и преносни значения, като в редица случаи те са стилистично или експресивно оцветени.

Синонимни редове, при които синонимната връзка се осъществява чрез основното значение на синонимите, са например следните: **ВЪСТАНИЕ, бунт, революция; ВЕЛИК, славен; ВЪЗМУЩАВАМ СЕ, недоволствувам, негодувам, роптая, протестирам** и др. В случая посочените синоними се отличават със семантични различия.

В други синонимни редове синонимите също се свързват с основните си значения, но освен разлика в семантиката имат и различия от стилистичен или емоционален характер. Например в синонимния ред: **УДРЯМ, цапвам, цапардосвам — цапвам** и **цапардосвам** са с разговорен характер, а последният от тях се употребява и с отсянка на грубост. В синонимния ред: **БЕЗДЕЛНИК, хаймана, непроконсапик, нехранимайко** — синонимът **хаймана** има разговорен характер, а синонимът **нехранимайко** е дума от народния език.

В редица случаи доминантният синоним се синонимизира с вторични значения на синоними от даден ред, напр.: **ТЪЩА, баба; ДЪЛГ, задължение; ПОГРЕБВАМ, закопавам, заравям** и др.

В други случаи доминантният синоним е в синонимна връзка както с вторични, така и с преносни значения на останалите синоними от реда, напр.: **ПОДПОМАГАМ, помагам, подкрепям; ВИНОВЕН, виноват, крив** и др.

Когато се синонимизират многозначни думи, една и съща дума може да участвува с основни, вторични или преносни значения в два или повече синонимни реда, напр.: **перо** влиза в редовете: **ПИСЕЦ, перо** и в **ПИСАЛКА, перо. Усвоявам** участвува в редовете: **НАУЧАВАМ, усвоявам** и **ПРИСВОЯВАМ, усвоявам. Ясен** се включва в синонимните редове: **ЯСЕН, ведър, безоблачен** (за небе); **ОТЧЕТЛИВ, ясен** (за звук, шум); **ЧЕТЛИВ, ясен** (за почерк).

Основен принцип при изграждане на синонимните редове в речника е, че всеки от тях е образуван с оглед на основното значение на доминантния синоним. Вторичните значения на доминантния синоним, ако се синонимизират с основно значение на друг доминантен синоним, се препращат към него.

В някои случаи синонимите се синонимизират само във вторични свои значения. Тогава като доминантен синоним се дава по-употребимата дума, напр.: **ВЛАГАМ, внасям** (пари в банка, каса и др.); **ДИКТАТОР, тиранин, деспот** и др.

Затвърдени образни употреби не се приемат, че са в синонимна връзка с доминантния синоним, напр.: **гнездо** не влиза в реда на **ЖИЛИЩЕ, дом, квартира, апартамент, къща. Жило** не може да се приеме за синоним в реда: **ЗЛОБА, озлобление, злост, злъч.**

Когато доминантният синоним няма синоними за основното си значение, прави се ред във вторичното му или преносно значение, напр.: **СКЪСВАМ, прекъсвам, прекратявам, преустановявам** и др.

СТРУКТУРА НА РЕЧНИКОВАТА СТАТИЯ

Синонимният ред, за който се говори вече, е предмет на подробна разработка в речниковата статия. Той се посочва в самото й начало. Ако е образуван от глаголи, те се дават в тяхната представителна форма — I лице, единствено число, сегашно време.

Прилагателните са представени в мъжки род, единствено число.

След синонимния ред на нов ред се посочва общото семантично ядро, което условно е наречено о б щ о з н а ч е н и е. Посочването на общото значение цели да се постигнат по-голяма насоченост и яснота в синонимния ред. Понякога общото значение не се отразява. Това се отнася до случаите, когато синонимите са равнозначни и се различават само в стилистично или експресивно отношение, когато различията между синонимите се състоят само в отразяване на степен или когато няма семантични различия между тях, а разликите се отнасят само до функцията им.

Всеки синоним от синонимния ред се тълкува с описателна дефиниция, като обикновено се правят съпоставки с доминантния синоним, а за синоними, при които има незначителни смислови различия, се посочват сферата на тяхната употреба и семантичната им връзка с други лексикални единици. Обяснения към дефиницията на синонима, които нямат пряко отношение към значението му, се посочват в скоби при тълкуването. Стилистичната и експресивната характеристика, която придружава дефиницията, се дава също описателно.

В някои случаи синонимната връзка между отделните синоними се осъществява при определени условия, които най-често се свеждат до свързването на дадени синоними с едни или други категории думи. На тези свързвания се отделя място в началото на дефиницията на съответния синоним, за който са характерни. Когато свързванията са еднакви за синонимите от целия ред, те се посочват в края на общото значение в скоби, напр.: **свеж, пресен, чист.** О б щ о з н а ч е н и е. Който ободрява (за въздух).

Всяка дефиниция на отделен синоним се придружава от илюстративен материал, който е предназначен да подкрепи и разкрие най-ясно значението на отделния синоним и да посочи неговата типична употреба, а така също и свързванията му с други лексикални единици. След всеки пример се посочват името на автора и заглавието на произведението. В случаите, когато примерът е ексцерпиран от произведение без индивидуално заглавие, след името на автора се посочва общото заглавие на книгата, напр.: „Събр. съчинения", „Избр. съчинения", „Разкази", „Повести" и др. Към примери от вестници, списания, сборници се посочва само заглавието на съответния вестник, списание, сборник, напр.: „в. Работническо дело", „сп. Септември", „сб. „Стършел" и др. Освен примери от автори в редица случаи, когато е необходимо, се дават след тях типични свързвания.

Ако доминантният синоним в свои вторични или преносни значения е в синонимна връзка с други доминантни синоними, на края на статията се прави препратка към тях, напр.:

ЗАЛАВЯМ, улавям, хващам.
Св. вид: **заловя, уловя, хвана.**
(Тълкуване, примери)
Вж. п о ч в а м.
Вж. х в а щ а м.
УТИХВАМ, стихвам, притихвам, затихвам, заглъхвам.
Св. вид: **утихна, стихна, притихна, затихна, заглъхна.**
(Тълкуване, примери)
Вж. у с п о к о я в а м се.

От авторите

ИЗПОЛЗУВАНИ РЕЧНИЦИ

Дабева, М., Речник на българските синоними, София, 1930.
Нанов, Л., Български синонимен речник, София, 1958.
Александрова, З. Е., Словарь синонимов русского языка, Москва, 1968.
Клюева, В. И., Краткий словарь синонимов русского языка, Москва, 1956.
Морен, М. К., Н. А. Шигаревская, Словарь синонимов французского язы
Москва—Ленинград, 1964.
Словарь синонимов русского языка, т. I—II, Ленинград, 1970—1972.
Словарь синонимов, Ленинград, 1975.
Bailly, R., Dictionnaire des synonymes de la langue française, Paris, 1947.
Gottschalk, W., Französische Synonymik, München, 1961.
Pisárčikova, M., Š. Michalus, Malý synonymický slovnik, Bratislava, 1973.
Tommaseo, N., Dicionario dei sinonimi della lingua italiana, Milano, 1959.
Андрейчин, Л., Л. Георгиев др., Български тълковен речник, София, 1955.
Геров, Н., Речник на българскій язик, т. I—III, Пловдив, 1901—1908.
Младенов, Ст., Български тълковен речник, т. I, София, 1951.
Речник на съвременния български книжовен език, т. I—III, София, 1955—1959.
Словарь русского языка, т. I—IV, Москва, 1957—1961.
Словарь современного русского литературного языка (т. 1—17), Москва, 1950—1965.
Dictionnaire Quillet de la langue française, Paris, 1963.
Nouveau petit Larousse, Paris, 1970.
Palazzi, F., Novissimo dicionario della lingua italiana, Milano, 1939.

СПИСЪК

НА ПРОИЗВЕДЕНИЯТА ОТ ХУДОЖЕСТВЕНАТА И ПУБЛИЦИСТИЧНАТА ЛИТЕРАТУРА, ОТКЪДЕТО СА ПОЧЕРПЕНИ ПРИМЕРИ ЗА ИЛЮСТРАЦИЯ НА СИНОНИМИТЕ

Александрова, Лиляна. Има едно щастие. С., 1957.
Ангелов, Божан. Литературни статии. С., 1960.
Ангелов, Димитър. На живот и смърт. Роман. С., 1955.
Ангелов, Цветан. Наши познайници. С., 1959.
Ангелов, Цветан. Смешна галерия. С., 1970.
Ангелов, Цветан. Честна дума. Повест. С., 1958.
Андреев, Веселин. Партизански подарък. С., 1959.
Андреев, Веселин. Партизански разкази. С., 1963.
Андреев, Владимир. Атомната енергия и живата материя. С., 1963.
Антов, Ясен. Една мечка по-малко. С., 1969.
Антонов, Н. В открито море. С., 1967.
Арнаудов, Михаил. Българското книжовно дружество в Браила, 1869—1876. С., 1966.
Арнаудов, Михаил. Гьоте, човек, поет, мислител. С., 1966.
Асенов, Драгомир. Изпити. Пиеса в четири действия. С., 1970.
Асенов, Драгомир. Сурово възпитание. Разкази. С., 1969.
Бабек, Александър. Малкият емигрант. Роман. С., 1959.
Багряна, Елисавета. Вечната и святата. С., 1929.
Багряна, Елисавета. Звезда на моряка. С., 1945.
Багряна, Елисавета. Пет звезди. С., 1953.
Багряна, Елисавета. Сърце човешко. С., 1945.
Бакалов, Георги. Избрани произведения. С., 1953.
Балевски, Бонко. Степта се пробужда. С., 1965.
Белев, Гьончо. Какво видях в Америка. С., 1949.
Белев, Гьончо. Картини от Румъния. С., 1958.
Белев, Гьончо. Патилата на едно момче. Роман. С., 1959.
Белев, Кръстьо. Запад. Пътеписи. Пловдив, 1944.
Белев, Кръстьо. Ръцете от слонова кост. Разкази. С., 1968.
Белчев, Христо. Избрани съчинения. С., 1965.
Бешовски, Венелин и Васил Дойков. Езерото на пеликаните. С., 1961.
Благоев, Димитър. Литературно-критически статии. С., 1951.
Благоева, Стела. Г. Димитров. Биографичен очерк. С., 1949.
Блъсков, Илия. Злочеста Кръстинка. Повест народнобългарска. Русчук, 1870.
Блъсков, Илия. Изгубена Станка. Повест съвременна. Русе, 1867.
Бобев, Петър. Гърбавата ела. С., 1960.
Бобев, Петър. Заешка пакост. С., 1959.
Бобев, Петър. Кактуси. Разкази за юноши. С., 1961.
Богданов, Д. В тропиците на Атлантика. Варна, 1964.
Богданов, Иван. Спътници на първопроходците. Очерци за литературния живот през първите години на века. С., 1960.
Босев, Николай. Галапагос. Костенурковите острови. Варна, 1964.
Бозаков, Димитър. Дълбоки снегове. Повест. С., 1960.
Бойчинов, Аспарух. Приятелите на хората — билките. С., 1960.
Болгар, Боян. Близнаците. Роман. С., 1958.

Бончева, Вера. Анчето пише. Повест. С., 1959.
Борисов, Иван. Нашите първи геолози. С., 1963.
Босев, Асен. В мир и дружба. Поема. С., 1952.
Босев, Асен. Димитровски огън. Стихове и поеми за деца и юноши. С., 1949.
Босев, Асен. Село Цветна светна. Поема. С., 1948.
Ботев, Христо. Съчинения. С., 1929.
Ботев, Христо. Съчинения. Автентично издание. Т. I. С., 1950.
Бояджиев, Димитър. Стихотворения. С., 1927.
Боянов, Сл. Светлини от кладата. Роман. С., 1970.
Бръзицов, Христо. Някога в Цариград. Варна, 1966.
Бурин, Иван. По неравни профили. Пътят на Пеньо Генчев. С., б. г.
Бурин, Иван. Пролетта и тракториста. Стихове. С., 1950.
Вазов, Иван. Бури и мелодии. С., 1940.
Вазов, Иван. Бури и мелодии. С., 1941.
Вазов, Иван. Вазовата майка. Някои спомени за майка ми. С., б. г.
Вазов, Иван. Жестоки истории. С., 1940.
Вазов, Иван. Из бележника на поета. С., 1941.
Вазов, Иван. Из сенките на нашия живот. С., 1940.
Вазов, Иван. Непубликувани писма. С., 1955.
Вазов, Иван. Нора. С., б. г.
Вазов, Иван. Пак за моята черга. С., 1940.
Вазов, Иван. Писма до Евгения Марс. С., 1947.
Вазов, Иван. Първият юбилей на Иван Вазов. С., 1895.
Вазов, Иван. Руска. Пловдив, 1889.
Вазов, Иван. Съчинения. Т. I. Лирика. С., 1918.
Вазов, Иван. Съчинения. Т. II. Лирика. С., 1918.
Вазов, Иван. Съчинения. Т. III. Лирика. С., 1918.
Вазов, Иван. Съчинения. Т. IV. Поеми. С., 1918.
Вазов, Иван. Съчинения. Т. V. Лирика. С., 1918.
Вазов, Иван. Съчинения. Т. VI. Немили недраги. С., 1919.
Вазов, Иван. Съчинения. Т. VII. Повести и разкази. С., 1919.
Вазов, Иван. Съчинения. Т. VIII. Чичовци. С., 1919.
Вазов, Иван. Съчинения. Т. IX. Драски и шарки. С., 1919.
Вазов, Иван. Съчинения. Т. X. Драски и шарки. Видено и чуто. С., 1920.
Вазов, Иван. Съчинения. Т. XI. Пъстър свят. С., 1920.
Вазов, Иван. Съчинения. Т. XII. Утро в Банки. С., 1921.
Вазов, Иван. Съчинения. Т. XIII. Разкази. Етюди. Иван Александър. С., 1921.
Вазов, Иван. Съчинения. Т. XIV. Светослав Тертер. С., 1921.
Вазов, Иван. Съчинения. Т. XV. Великата Рилска пустиня. Мусала. С., 1921.
Вазов, Иван. Съчинения. Т. XVI. Живописна България: в недрата на Родопите. Пътувания из Русия. С., 1921.
Вазов, Иван. Съчинения. Т. XVII. Пътни бележки. С., 1921.
Вазов, Иван. Съчинения. Т. XVIII. Вестникар ли? Хъшове. С., 1921.
Вазов, Иван. Съчинения. Т. XIX. Кандидати на славата. Службогонци. С., 1921.
Вазов, Иван. Съчинения. Т. XX. Борислав. Към пропаст. С., 1921.
Вазов, Иван. Съчинения. Т. XXI. Иванко. С., 1922.
Вазов, Иван. Съчинения. Т. XXII. Под иго. Ч. I. С., 1922.
Вазов, Иван. Съчинения. Т. XXIII. Под иго. Ч. 2. С., 1922.
Вазов, Иван. Съчинения. Т. XXIV. Нова земя. Ч. 1—3. С., 1922.
Вазов, Иван. Съчинения. Т. XXV. Нова земя. Ч. 4—7. С., 1922.
Вазов, Иван. Съчинения. Т. XXVI. Казаларската царица. Ч. 1. С., 1922.
Вазов, Иван. Съчинения. Т. XXVII. Казаларската царица. Ч. 2. С., 1922.
Вазов, Иван. Съчинения. Т. XXVIII. Легенди при Царевец. Люляка ми замириса. С., 1922.
Вапцаров, Никола. Избрани стихотворения. С., 1946.
Вапцаров, Никола. Избрани стихотворения. С., 1951.
Василев, Орлин. Дивата гора. С., 1945.
Василев, Орлин. Житие-битие. С., 1945.
Василев, Орлин. Зъб за зъб. Роман. С., 1960.
Василев, Орлин. Любов. Драма в четири действия. С., 1953.
Василев, Орлин. Тор. Роман. С., 1932.
Василев, Орлин. Умните патици. Разкази. С., 1958.
Вежинов, Павел. В полето. С., 1950.

Вежинов, Павел. Втора рота. Разкази и новели. С., 1949.
Вежинов, Павел. Далече от бреговете. Повест. С., 1958.
Вежинов, Павел. Дни и вечери. Разкази. С., 1912.
Вежинов, Павел. До Мелбурн по въздух и море. С., 1957.
Вежинов, Павел. За честта на родината. С., 1965.
Вежинов, Павел. Звездите над нас. Роман. С., 1966.
Вежинов, Павел. Нашата сила. Разкази. С., 1957.
Вежинов, Павел. Сините перерули. С., 1970.
Вежинов, Павел. Следите остават. Роман. С., 1954.
Величков, Константин. Ал. Данте Алигиери. Преведе. . . С., 1906.
Величков, Константин. Пълно събрание на съчиненията. Под ред. на Ив. Вазов. Т. II. Тъги и радости. С., 1911.
Величков, Константин. Пълно събрание на съчиненията. Под ред. на Ив. Вазов. Т. III. Писма от Рим. С., 1911.
Величков, Константин. Пълно събрание на съчиненията. Под ред. на Ив. Вазов. Т. VIII. Български писатели. С., 1914.
Велков, Крум. Село Борово. С., 1952.
Велков, Пелин. Стълба до небето. Разкази, фейлетони, очерци. С., 1957.
Вепков, Иван. Хора край нас. Разкази. С., 1965.
Влайков, Тодор. Вестовой. Мисъл, 1896, кн. 1, 2, 3—4, 5.
Влайков, Тодор. Две майки. — Библ. Свети Климент, I, 1888—1889.
Влайков, Тодор. Каменов. Очерк на нашите съвременни политически нрави. — Мисъл, 1895.
Влайков, Тодор. Леля Гена. С., 1917.
Влайков, Тодор. Преживяното. Ч. I. Детски години. С., 1934.
Влайков, Тодор. Ратай. С., 1894.
Влайков, Тодор. Седянка. Малка приказка. Народен учител. Русе, 1885.
Влайков, Тодор. Среща. — Библ. Свети Климент, III, 1890—1891.
Влайков, Тодор. Съчинения. Т. I. Разкази и повести. Стрина Венковица и снаха й С., 1925.
Влайков, Тодор. Съчинения. Т. I. Дядовата Славчова унука. С., 1941.
Влайков, Тодор. Съчинения. Т. II. Разкази и повести. Плевен, 1926.
Влайков, Тодор. Съчинения. Т. III. Очерци и разкази. Хроника в село. С., 1928.
Воденичаров, М. и М. Кабасанова. Екскурзии по ботаника. С., 1969.
Волев, Стефан. Младите столетници. Научно-фантастичен роман. С., 1960.
Волен, Илия. Божи хора. Разкази. С., 1937.
Волен, Илия. Диви души. С., 1945.
Волен, Илия. Между два свята. С., 1958.
Волен, Илия. На село през войната. Разкази. С., 1967.
Волен, Илия. Радост в къщи. Разкази за юноши. С., 1942.
Вълев, Матвей. Прах след стадата. С., 1937.
Вълков, Крум. Мед от оса. Епиграми и сатири. С., 1967.
Вълов, Т. и др. Основи на комунизма. С., 1965.
Вълчев, Йордан. Родихме се змейове. Разкази. Варна, 1969.
Вълчев, Йордан. Стъпала към небе. Роман. Варна, 1969.
Габе, Дора. Мълчаливи герои. Роман за юноши. С., 1955.
Габе, Дора. Някога, С., 1938.
Габе, Дора. Поеми. С., 1946.
Гайдаров, Иван. Добрина чешма. Разкази за деца и юноши. С., 1960.
Галина, Лада. Лястовичката. С., 1960.
Генов, Тодор. Дневник с обратна дата. Разкази с факти, документи и размишления. С., 1968.
Генов, Тодор. Избрани произведения. С., 1963.
Геновска, Веселина. Повест за Юлиус Фучик. С., 1959.
Геновска, Веселина. Седем години. Роман. С., 1960.
Георгиев, Гаврил. Избрани произведения. С., 1953.
Георгиев, Д. и С. Дилова. Химични регулатори в растителния свят. С., 1961.
Георгиев, Кольо. Време на борба, време на любов. Разкази. С., 1974.
Георгиев, Кольо. Възможни и невъзможни признания. С., 1970.
Георгиев, Михалаки. Избрани разкази. С., 1952.
Герасков, Михаил. Недъзите на новата световна реорганизация. Борба, 1919.
Германов, Андрей. Мост. Стихове. Варна, 1970.
Гетман, Александър. Виетнамско сърце. Пътепис. С., 1960.

Гешев, Йордан. Вик от тъмнината. Роман. С., 1968.
Гинчев, Цани. Ганчо Косерката. Повест. С., 1942.
Гловня, М., Ж. Радучев и И. Шехтов. Рила. Пътеводител. С., 1964.
Готев, Георги. Пробуждането на Шехеразада. От Йемен до Мароко. С., 1968.
Григоров, Крум. Игличево. Повест. С., 1953.
Григоров, Крум. Новодомци. Разкази. С., 1948.
Григоров, Крум. Отново на училище. Избрани разкази за деца и юноши. С., 1959.
Григоров, Крум. Пролет в Черешово. Селска история. С., 1962.
Григоров, Крум. Раздолчани. Повест. С., 1958.
Григоров, Крум. Танчо от Гороцвет. Селска хроника. С., 1959.
Грубешлиева, Мария. Грижи и радости. Разкази. С., 1960.
Грубешлиева, Мария. Пред прага. Разкази за миналото. С., 1955.
Грубешлиева, Мария. През иглено ухо. Роман. С., 1957.
Грудев, Стефан. Адриана Будевска. Жизнен и творчески път. С., 1967.
Грудев, Стефан. Бележити българи. С., 1960.
Гуляшки, Андрей. Златното руно. Роман. С., 1958.
Гуляшки, Андрей. Любов. Роман. С., 1955.
Гуляшки, Андрей. МТ станция. Роман. С., 1951.
Гуляшки, Андрей. Село Ведрово. Роман. С., 1952.
Даалиев, Христо. Търговско-индустриален алманах за 1908—1910 г. Г. 3 и 4. Ч. 2. С., 1908.
Давидков, Иван. Кьшей хляб за пътника. С., 1971.
Далчев, Атанас. Стихотворения. С., 1965.
Даскалов, Стоян. Без межда. Избр. кооп. разкази. С., 1948.
Даскалов, Стоян. Бялата погача. Разкази. С., 1959.
Даскалов, Стоян. Вода от манастира. С., 1958.
Даскалов, Стоян. Есенно сено. Разкази. С., 1966.
Даскалов, Стоян. Земна светлина. Роман. С., 1966.
Даскалов, Стоян. Магдина чука. Разкази. С., 1943.
Даскалов, Стоян. Под ямурлука. Разкази. С., 1946.
Даскалов, Стоян. Селски души. Разкази. С., 1958.
Даскалов, Стоян. Стубленските липи. С., 1960.
Даскалова, Лиана. Стихове за тебе. С., 1959.
Дебелянов, Димчо. Стихотворения. С., 1936.
Дебелянов, Димчо. Стихотворения. С., 1946.
Делирадев, Павел. Българска географска христоматия. Помагало за ученици и за самообразование. С., 1943.
Делирадев, Павел. Витоша. Популярен очерк. С., 1926.
Демирев, Йордан и Димитър Горчев. Особен случай. С., 1960.
Дилов, Любен. Кладенецът на таласъмите. С., 1963.
Дилов, Любен. Почивката на Боян Дарев. Варна, 1961.
Димитров, Георги. Без работническата класа няма народна демокрация. С., 1948.
Димитров, Георги. Вторият конгрес на Отечествения фронт. С., 1948.
Димитров, Георги. Димитров до Отечественофронтовска България. С., 1954.
Димитров, Георги. Димитров срешу Гьоринг. Втора част на Кафявата книга. С., 1947.
Димитров, Георги. За младежта. С., 1946.
Димитров, Георги. От поражение към победа. С., 1948.
Димитров, Георги. Политически отчет на ЦК на БРП(к) пред V конгрес на партията. С., 1948.
Димитров, Георги. Георги Димитров пред фашисткия съд. С., 1945.
Димитров, Георги. Съчинения. Т. III. Речи, доклади и статии. С., 1947.
Димитров, Райо. Разходка в земните недра. С., 1960.
Димитрова, Блага. Лиляна. Поема. С., 1959.
Димов, Димитър. Жени с минало. Сатира в четири действия. С., 1960.
Димов, Димитър. Осъдени души. Роман. С., 1960.
Димов, Димитър. Тютюн. Роман. С., 1951.
Димов, Иван. Ако имах два живота. С., 1967.
Дичев, Стефан. За свободата. Ч. 1. С., 1954.
Дичев, Стефан. За свободата. Ч. 2. С., 1956.
Добревски, Добри. Бунтът на крайцера „Надежда". С., 1952.
Дончев, Антон. Време разделно. Исторически роман. С., 1964.
Дончев, Антон. Сказание за времето на Самуила. С., 1961.

Драганов, Недялко. Този малък свят. Разкази. С., 1970.
Драганов, Стефан. Форми и багри у растенията. С., 1961.
Дринов, Марин. Поглед върху произхождението на българския народ. Пловдив и др., 1869.
Друмев, Васил. Иванко. Б. м. 1872.
Друмев, Васил. Непастна фамилия. Бълг. нар. повест. Русе, 1873.
Дръндаров, Георги. Велчова завера. С., 1960.
Елин Пелин. Летен ден. С., 1943.
Елин Пелин. Повести. Земя. Гераните. С., 1943.
Елин Пелин. Под манастирската лоза. Аз, Ти, Той. С., 1942.
Елин Пелин. Поточета бистри. С., 1948.
Елин Пелин. Предговор към Д. Бояджиев. Стихотворения. С., 1927.
Елин Пелин. Приказки и разкази. С., 1955.
Елин Пелин. Черни рози. Пижо и Пенло. С., 1942.
Елин Пелин. Щъркови гнезда. С., 1943.
Елин Пелин. Ян Бибиян на Луната. С., 1948.
Живков, Тодор. Избрани съчинения. Т. I. С., 1971.
Живков, Тодор. Избрани съчинения. Т. V. С., 1971.
Живков, Тодор. Избрани съчинения. Т. X. С., 1976.
Жотев, Добри. Пак мамеше изгрева. С., 1965.
Загорчинов, Стоян. Ден последен. Исторически роман от XIV ст. С., 1949.
Загорчинов, Стоян. Избрани произведения. Т. III. Ивайло. Роман. С., 1969.
Загорчинов, Стоян. Легенда за света София. Повест. С., б. г.
Заимов, Стоян. Миналото. Кн. I. Пловдив, 1898.
Здравков, Петко. Незабравимо детство. Роман. С., 1959.
Зидаров, Камен. Септемврийски песни. С., 1945.
Златаров, Асен. Избрани съчинения. Т. II. С., 1966.
Златаров, Асен. Избрани съчинения. Т. III. С., 1966.
Илиев, Петър. В леговището на вълците. Спомени. С., 1968.
Илиева, Бисера. Как химията стана наука. С., 1963.
Исаев, Младен. Пожари. С., 1932.
Йовков, Йордан. Ако можеха да говорят. Разкази. С., 1936.
Йовков, Йордан. Албена. Драма в четири действия. С., 1932.
Йовков, Йордан. Боряна. Драма в четири действия. С., 1932.
Йовков, Йордан. Вечери в Антимовския хан. С., 1931.
Йовков, Йордан. Женско сърце. Разкази. С., 1943.
Йовков, Йордан. Жетварят. Повест. С., 1920.
Йовков, Йордан. Жетварят. С., 1930.
Йовков, Йордан. Жетварят. Повест. С., 1945.
Йовков, Йордан. Милионерът. Комедия в четири действия. С., 1930.
Йовков, Йордан. Обикновен човек. Драма в четири действия. С., 1936.
Йовков, Йордан. Песента на колелетата. С., 1943.
Йовков, Йордан. Последна радост. С., 1926.
Йовков, Йордан. Приключенията на Гороломов. Роман. С., 1943.
Йовков, Йордан. Разкази. Т. I. С., 1928.
Йовков, Йордан. Разкази. Т. II. С., 1932.
Йовков, Йордан. Разкази. Т. III. С., 1932.
Йовков, Йордан. Старопланински легенди. С., 1932.
Йовков, Йордан. Чифликът край границата. Роман. С., 1934.
Йонова, В. и Ст. Кайнаров. Ромен Ролан. Бетховен. Превод. С., 1954.
Йончев, Спас. Съблазни. С., 1968.
Йончева, Ема. Звездите не гаснат. С., 1962.
Йосифов, М. Защитни форми и багри в животинския свят. С., 1960.
Йосифова, Бригита. Бирена чаша с монети. Разкази. С., 1960.
Казасов, Димо. Видено и преживяно — 1891—1944, С., 1969.
Калинков, М. Галилео Галилей. С., 1965.
Калфов, Дамян. Избрани разкази. С., 1957.
Калфов, Дамян. Изпуща ли се такъв шаран. Разкази. Варна, 1969.
Калфов, Дамян. Край реката. Рибарски разкази. С., 1940.
Калфов, Дамян. Под южното небе. Разкази. С., 1917.
Калфов, Дамян. Сърничката. Разкази. С., 1960.
Калчев, Камен. Двама в новия град. С., 1964.
Калчев, Камен. Живите помнят. Роман. С., 1958.

Калчев, Камен. При извора на живота. Роман. С., 1968.
Калчев, Камен. Семейството на тъкачите. Роман Кн. II. С., 1960.
Калчев, Камен. Училището на чичо Стоил. Разкази. С., 1959.
Каменова, Ана. Индия. С., 1962.
Каменова, Ана. Харитиниият грях. Роман. С., 1943.
Каравелов, Любен. Съчинения. Т. I. Стихотворения. Русе, 1886.
Каравелов, Любен. Съчинения. Т. II. Българи от старо време. Войвода. Русе, 1887.
Каравелов, Любен. Съчинения. Т. VII. Мамината детенце. Русе, 1887.
Карагьозов, Васил. Избрани произведения. С., 1959.
Караиванов, Георги. Перушица гнездо на герои. С., 1960.
Караиванов, Георги. Юнашка майка. Повест за баба Тонка. С., 1962.
Караднева, Недялка. Неуловимият. С., 1960.
Каралийчев, Ангел. Вихрушка. С., 1943.
Каралийчев, Ангел. Лъжовен свят. С., 1946.
Каралийчев, Ангел. Малкият орач. Народни приказки. С., 1953.
Каралийчев, Ангел. Мравешка история. Малки разкази. С., 1931.
Каралийчев, Ангел. Наковалня или чук. Разкази и очерци за Г. Димитров. С., 1954.
Каралийчев, Ангел. Народен закрилник. Разкази. С., 1949.
Каралийчев, Ангел. Приказен свят. Кн. I. С., 1946.
Каралийчев, Ангел. Приказен свят. Кн. III. С., 1943.
Каралийчев, Ангел. Птичка от глина. С., 1946
Каралийчев, Ангел. Пътища далечни. Очерци и пътни бележки. С., 1955.
Каралийчев, Ангел. Спомени. С., 1967.
Каралийчев, Ангел. Строители на републиката. Избр. разкази, С., 1950.
Каралийчев, Ангел. Топла ръкавичка. Приказки и разкази. С., 1959.
Карановски, Иван. Разкази. Т. I. С., 1929.
Караславов, Георги. Избрани съчинения. Т. I. Разкази. С., 1956.
Караславов, Георги. Избрани съчинения. Т. II. Хумор и сатира. С., 1957.
Караславов, Георги. Избрани съчинения. Т. III. Пътеписи. С., 1957.
Караславов, Георги. Избрани съчинения. Т. IV. Очерци. С., 1957.
Караславов, Георги. Избрани съчинения. Т. V. Повести. Орлов камък. С., 1957.
Караславов, Георги. Избрани съчинения. Т. VI. Повести. Ленко. След ноември. С., 1958.
Караславов, Георги. Избрани съчинения. Т. VIII. Романи. С., 1958.
Караславов, Георги. Избрани съчинения. Т. X. Художествени произведения. Публицистични материали. С., 1958.
Караславов, Георги. Обикновени хора. Ч. I. С., 1953.
Караславов, Георги. Обикновени хора. Ч. II. С., 1956.
Караславов, Георги. Обикновени хора. Ч. III. С., 1963.
Караславов, Георги. Обикновени хора. Ч. IV. С., 1966.
Караславов, Георги. Проходът на младежта. С., 1947.
Караславов, Георги. Селски история. Повести и разкази. Кн. I. С., 1946.
Караславов, Георги. Сиаха. Роман. С., 1945.
Караславов, Георги. Танго. С., 1951.
Караславов, Георги. Татул. Роман. С., 1955.
Кирилов, Иван. Жерави. Драми. Тутракан, 1907.
Кирилов, Иван. Съчинения. Т. II. С., 1960.
Кирков, Георги. Избрани произведения. Т. I. С., 1950.
Кисьов, Димо. Щастието не идва само. С., 1960.
Ковачевски, Христо. Светът на картината. С., 1971.
Коларов, Васил. Против хитлеризма и неговите български слуги. С., 1947.
Коларов, Васил. С перо и слово за българо-съветска дружба. С., 1947.
Колев, Желязко и др. Червеноармейци, български партизани. С., 1964.
Константинов, Алеко. Бай Ганьо. — Знаме, 1895.
Константинов, Алеко. До Чикаго и назад. — Български преглед, 1893.
Константинов, Алеко. Съчинения. Кн. I. Фейлетони, очерци и разкази. С., 1901.
Константинов, Георги. Писатели реалисти. Кн. II. 1960.
Константинов, Константин. Избрани разкази и пътеписи. С., 1968.
Константинов, Константин. Нашата земя хубава. С., 1943.
Константинов, Константин. По земята. С., 1945.
Константинов, Константин. Празници. С., 1969.
Константинов, Константин. Птица над пожарищата. С., 1944.

Константинов, Константин. Път през годините. Спомени. С., 1959.
Константинов, Константин. Седем часът заранта. Разкази. С., 1940.
Константинов, Петър. Предание от изчезналия град. Разкази. Варна, 1966.
Конституция на Народна република България. С., 1947.
Кораловъ, Емил. Дъщерята на партизанина. Роман. С., 1952.
Кораловъ, Емил. Малкият въстаник. Разкази. С., 1960.
Кораловъ, Емил. Неонови сълзи. — Пламъ, 1969.
Костовъ, Стефанъ. Големанов. Комедия. С., 1953.
Костовъ, Стефанъ. Избрани творби. Вражалец. Златната мина. С., 1943.
Костовъ, Стефанъ. Мъжемразка. С., 1914.
Краевъ, Ганчо. Аз си знам. С., 1966.
Краевъ, Ганчо. Човещина. С., 1963.
Кралевски, Спасъ. Възвърната обич. Разкази за юноши. С., 1958.
Красински, Славчо. Бели нощи. Драматична поема. С., 1960.
Красински, Славчо. Зелени облаци. Лирика. С., 1941.
Кремен, Михаилъ. Брегалница. С., 1946.
Кремен, Михаилъ. Романът на Яворов. С., 1959.
Кремен, Михаилъ. Сплутени стрехи. С., 1914.
Крумовъ, Георги. Тиня. Разкази. Варна, 1964.
Кръстевъ, Кръстьо. Катастрофа. Роман. С., 1962.
Кюлюмовъ, Константинъ. Последният шанс. Пиеса в пет картини. С., 1969.
Кюлявковъ, Крумъ. Оградата се люшка. С., 1946.
Кюлявковъ, Крумъ. Светлини по пътя. Пътеписи и срещи. С., 1945.
Кюпрюбашиевъ, Светославъ. Исландия. С., 1965.
Кюрановъ, Тодоръ. Азиатски пътешествия. С., 1970.
Кюркчиевъ, Минчо. Вълче време. Разкази и импресии. С., 1968.
Ламаръ, Големият майстор, Разкази и приказки. С., 1960.
Ламбревъ, Коста. Средногорски партизани. С., 1954.
Лачева, Цилия. Селският ангел. Разкази. С., 1959.
Лилиевъ, Николай. Стихотворения. С., 1919.
Лилиевъ, Николай. Стихотворения. С., 1932.
Лилиевъ, Николай. Съчинения. Т. III. Статии. Спомени. С., 1964.
Линковъ, Димитъръ. За земята българска. Исторически очерци и легенди. С., 1959.
Льочевъ, Петъръ. Песента на белите платна. С., 1960.
Македонски, Слави. Една земя ми стига. Роман. Пловдив, 1968.
Мандаджиевъ, Атанасъ. Белият цвят на рибите. Роман. Пловдив, 1968.
Мандаджиевъ, Атанасъ. Отровният шип. Разкази. С., 1959.
Манов, Георги. Крилат Димо. Биографичен роман. С., 1971.
Манов, Емил. Бягството на Галатея. Роман. С., 1963.
Манов, Емил. Ден се ражда. Роман, С., 1959.
Манов, Емил. Моето първо лято. Роман. С., 1967.
Манов, Емил. Писма от София. С., 1970.
Манов, Емил. Пленено ято. Затворническа хроника. С., 1948.
Маноловъ, К. Велики химици. Т. II. С., 1970.
Мантовъ, Димитъръ. Хайдушка кръв. Роман. Варна, 1969.
Марангозовъ, Николай. На повратки в село. Лирическа поема. С., 1942.
Марангозовъ, Николай. От Яловоо до Воронеж. Пътелисна поема. С., 1951.
Марковъ, Г. Човекоподобни маймуни. С., 1960.
Марковъ, Стефанъ. Дълбоки бразди. Роман. С., 1959.
Мартиновъ, Иванъ. В онця дни. Спомени.—Пламък, 1969.
Мартиновъ, Иванъ. Драва тече през славянски земи. Роман. С., 1946.
Мартиновъ, Иванъ. Мицьори. Разкази. С., 1950.
Мартиновъ, Иванъ. Пролет мила. Избр. разкази за деца и юноши. С., 1960.
Марчевски, Данчо. Дошло е време. Ист. роман за юноши. С., 1959.
Марчевски, Марко. Героите на Белица. Роман. С., 1952.
Марчевски, Марко. Митко Палаузов. Биографична повест. С., 1953.
Марчевски, Марко. Остров Тамбукту. Роман в три части. С., 1959.
Марчевски, Марко. Повести. Калофер войвода. Тихо пристанище. С., 1959.
Марчевски, Марко. Тайнствените светлици. Повест. С., 1958.
Мелнишки, Любен. Канада. С., 1965.
Мелнишки, Любен. Нигерия. С., 1963.
Мелнишки, Любен. По паралел около света. С., 1960.
Мелнишки. Любен. Сенегал. С., 1962.

Методиев, Димитър. Шумят тополите. Стихотворения. С., 1958.
Мечкова, Екатерина. Из страната на мусоните. С., 1965.
Милев, Гео. Септември. С., 1948.
Милев, Йордан. От малката до голямата планина. С., 1977.
Минева, Магда. Македонски песни. С., 1927.
Минков. Светослав. Другата Америка. С., 1946.
Минков, Светослав. Избрани произведения, С., 1955.
Минков, Светослав. Призракът от Кендари. Разкази. С., 1959.
Минков, Светослав. Разкази в таралежова кожа. С., 1947.
Минков, Светослав. Снежната царица и други приказки. Андерсен. Преведе. . . С., 1966.
Минков, Цветан. Момчето от Загоричане. С., 1959.
Мирски, Иван. През девет земи. Пътепис. С., 1957.
Митев, Кирил. През бури. С., 1957.
Митрани, Л. и П. Райчев. Законите на микросвета. С., 1964.
Михайлов, Антон. Децата на шивачката. Разкази. С., 1960.
Михайлов, Панчо. Малката партизанка. Повест. С., 1957.
Михайлов, Панчо. Под земята. Разкази. С., 1957.
Михайлова, Лиляна. Жени. Разкази. С., 1966.
Михайловски, Стоян. Избрани съчинения. Т. I. Басни, епиграми. С., 1960.
Михайловски, Стоян. Currente calamo. Русе, 1890.
Михайловски, Стоян. Novissima verba. Русе, 1889.
Мишев, Георги. Есесенен панаир. С., 1970.
Мокрев, Ст. Зората иде. С., 1971.
Монов, Тодор. Смърт няма. Роман. С., 1960.
Мутафчиева, Вера. И Клио е муза. Пловдив, 1969.
Мутафчиева, Вера. Летопис на смутното време. Ч. I. С., 1965.
Наковски, Атанас. Без сенки. С., 1970.
Наковски, Атанас. Мария против Пиралков. С., 1962.
Незнакомов, Петър. Ако бях млад. С., 1968.
Незнакомов, Петър. Бяло и черно. Сатирични и хумористични разкази. С., 1954.
Незнакомов, Петър. Маргаритка и аз. Разкази за деца. С., 1959.
Незнакомов, Петър. След нас потоп. Фейлетони. С., 1959.
Незнакомов, Петър. Стара мечта. С., 1961.
Немиров, Добри. Бедния Лука. С., 1928.
Немиров, Добри. Братя. Роман. С., б. г.
Немиров, Добри. Възелът. С., 1937.
Немиров, Добри. Дело № 9. Роман. С., 1925.
Немиров, Добри. Другият. С., 1918.
Немиров, Добри. Когато бях малък. Кн. I. С., 1942.
Немиров, Добри. Когато бях малък. Кн. II. С., б. г.
Несторов, Бончо. Ариф и Рамзина. Роман. С., 1960.
Несторов. Бончо. Светлина над Родопите. Роман. С., 1961.
Нешков, Величко. Настъпление. Роман. Кн. II. С., 1958.
Нинов, Николай. Една шепа орехи. С., 1964.
Обретенов, Борчо. Сноп. Роман. С., 1960.
Одисеев, Христо. Тайните на наследствеността. С., 1969.
Опитът на първенците. Изказвания на делегатите на Националната конференция на първенците на ТКЗС. . . С., 1951.
Орлинов, Орлин. Проверка. Стихотворения. С., 1959.
Остриков, Иван. Откраднатият пръстен. С., 1961.
Остриков. Иван. Път през ада. Театр. библ. С., 1966.
Павлов, Тодор. За марксическа история на България. С., 1954.
Панталеев, Димитър, Ветре, дай ми криле. С., 1960.
Пеев, Димитър. Животът на другите планети. С., 1965.
Пенев, Боян. Начало на българското възраждане. С., 1919.
Петканов, Константин. Без деца. Роман. С., 1943.
Петканов, Константин. Вълнолом. Роман. С., б. г.
Петканов, Константин. Дамяновата челяд. Роман. Кн. I. С., 1943.
Петканов, Константин. Златната земя. Кн. 1 и 2. С., 1938.
Петканов, Константин. Морава звезда кървава. Роман. С., 1945.
Петканов, Константин. Омайно биле. Разкази. С., 1938.
Петканов, Константин. Преселници. Роман. С., 1936.

Петканов, Константин. Старото време. Роман. С., 1944.
Петканов, Константин. Хайдути. Роман. С., 1945.
Петканова, Магда. Кавали сиирят. С., 1939.
Петканова, Магда. Стихотворения. С., 1958.
Петканова, Магда. Царина Теодора. Драма в четири действия. С., 1946.
Петков, Петър. Следи из планините. С., 1960.
Петров, Ивайло. Леля се гонява. С., 1969.
Петров, Ивайло. Мъртво вълнение. Роман. С., 1961.
Петров, Ивайло. Ноикината любов. Повест. С., 1956.
Петров, Ивайло. Объркани записки. С., 1971.
Петров, Ивайло. Преди да се роля. Повести. С., 1968.
Петров, Славчо. Растения, които ни хранят и обличат. С., 1964.
Петров, Ст. Памир. С., 1965.
Петрова, Вяра. Растителният свят на Черно море. Варна. 1960.
Планински, Иван. Без стряха. С., 1960.
Подвързачов, Димитър. Басни. С., 1938.
Поляков, Владимир. Белият вятър в планината. С., 1963.
Поляков, Владимир. По пътя. Разкази. С., 1959.
Попдимитров, Емануил. В страната на розите. Хумористична поема. С., 1943.
Попдимитров, Емануил. Купол. Избр. стих. Под ред. на Вл. Василев. С., 1943.
Попдимитров, Емануил. Песни за малките. С., 1959.
Попдимитров, Емануил. Събрани съчинения. Т. V. Поеми. С., 1931.
Попфилипов, Никифор. Разкази на ловеца. С., 1928.
Проданов, Петър. Седмокласници. Повест. С., 1960.
Пръвчев, Н. и Сл. Нейчев. Запомни това. С., 1962.
Радев, Симеон. Строителите на съвременна България. С., 1973.
Радевски, Христо. Басни. С., 1951.
Радевски, Христо. Въздух не достигаше. С., 1945.
Радевски, Христо. Избрани произведения. Кн. II. С., 1957.
Радевски, Христо. Избрани произведения. Кн. III. С., 1957.
Радевски, Христо. Пулс. С., 1945.
Радичков, Йордан. Барутен буквар. Разкази. С., 1969.
Радичков, Йордан. Водолей. С., 1967.
Радичков, Йордан. Горещо пладне. Разкази. С., 1965.
Радичков, Йордан. Неосветените дворове. С., 1966.
Радичков, Йордан. Ние, врабчетата. С., 1970.
Радичков, Йордан. Скални рисунки. С., 1970.
Радичков, Йордан и Младен Младенов Горда Стара планина. С., 1956.
Радулов, Р. Ракетата кораб на вселената. С., 1963. Прил. към сп. Космос, 1963.
Радулов, Р. От Икар до Гагарин. С., 1965.
Разцветников, Асен. Избрани произведения. Т. III. Превози. Илиада. Тартюф. Херман и Доротея. С., 1952.
Разцветников, Асен. Снежанка и други приказки. Братя Грим. Прев. от нем. . . С., 1966.
Разцветников, Асен. Стихотворения. С., 1942.
Разцветников, Асен. Що е то? С., б. г.
Райков, В. Прекършено весло. Повест. С., 1964.
Райнов, Богомил. Господин никой. Роман. С., 1971.
Райнов, Богомил. Дъждовна вечер. Новели. С., 1961.
Райнов, Богомил. Няма нищо по-хубаво от лошото време. Роман. С., 1971..
Райнов, Богомил. Човекът на ъгъла. Разкази. С., 1958.
Райнов, Николай. Богомилски легенди. С., 1918.
Райнов, Николай. Видения из древна България. С., 1918.
Райнов, Николай. Книга за царете. С., 1918.
Райнов, Николай. Княз и чума. Ч. II. С., 1931.
Райчев, Георги. Вълчето. С., 1959.
Райчев, Георги. Еленово царство. Пиеса в три действия. С., 1935.
Райчев, Георги. Златният ключ. С., 1942.
Райчев, Георги. Избрани съчинения. Кн. I. Мъничък свят. С., 1940.
Райчев, Георги. Избрани съчинения. Кн. II. Разкази. С., 1940.
Райчева, Светла. Корозия. С., 1961.
Ракитин, Никола. Пролет при Вит. С., 1929.

Ракитин, Никола. Стихотворения. Кн. II. С., 1946.
Радчев, Георги. Из дневника на младия животновъд. Ч. I. С., 1962.
Ран Босилек. Весели приказки. С., 1954.
Ран Босилек. Радост. С., 1956.
Рачев, Димитър. Светлина от север. С., 1968.
Росен, Петко. В поле широко. Видяно и преживяно. С., 1938.
Русафов, Георги. И те са били деца. Биографични разкази. С., 1967.
Русев, Борис. Животът в нашите реки. Варна, 1961.
Русев, Харалан. Под земята. Роман. С., 1959.
Русев, Харалан. По стръмнините. Роман. С., 1948.
Северняк, Серафим. Ветрило от сандалово дърво. С., 1966.
Северняк, Серафим. От нашия кореспондент. С., 1959.
Сиривев, Станислав. Завръщане след бягство. С., 1967.
Сиривев, Станислав. Петко войвода. Разкази. С., 1959.
Славейков, Пенчо. Събрани съчинения. Т. I. Епически песни. С., 1921.
Славейков, Пенчо. Събрани съчинения. Т. II. Сън за щастие. С., 1921.
Славейков, Пенчо. Събрани съчинения. Т. III. Кървава песен. С., 1921.
Славейков, Пенчо. Събрани съчинения. Т. IV. На острова на блажените. С., 1921.
Славейков, Пенчо. Събрани съчинения. Т. V. Немски поети. С., 1921.
Славейков, Пенчо. Събрани съчинения. Т. VI. Кн. 1. Българска литература. С., 1922.
Славейков, Пенчо. Събрани съчинения. Т. VI. Кн. 2. Българска литература. С., 1923.
Славейков, Пенчо. Събрани съчинения. Т. VII. Чужди литератури. С., 1925.
Славейков, Петко. Български притчи или пословици и характерни думи. Ч. I (А—Н). Пловдив, 1889.
Славейков, Петко. Български притчи или пословици и характерни думи. Ч. II (О—Я). С., 1897.
Славейков, Петко. Избрани произведения. Т. I. С., 1954.
Славейков, Петко. Избрани произведения. Т. II. С., 1956.
Славейков, Петко. Смесна китка. Букурещ. 1852.
Славейков, Петко. Сурвакня за година 1879. Сливен, 1879.
Славейков, Петко. Цариградски потайности. Т. I, ч. 1 и 2. Превод. Цариград, 1877.
Славейков, Петко. Цариградски потайности. Т. II, ч. 3 и 4. Превод. Цариград, 1875.
Славейков, Петко. Цариградски потайности. Т. III, ч. 5 и 6. Превод. Русе, 1881.
Славински, Петър. Момичето със слънчеви коси. Разкази за деца и юноши. С., 1959.
Славински, Петър. Последният щурм. С., 1955.
Славински, Петър. Претворена земя. Роман. С., 1959.
Славчев, Д. и Н. Преславски. Богатствата на морето. С., 1961.
Славчев, Светослав. Живот без болести. С., 1962.
Смилова, Мария. Друм се вие. Роман. С., 1968.
Смирненски, Христо. Съчинения. Т. I. Стихотворения. С., 1946.
Смирненски, Христо. Съчинения. Т. II. Хумор и сатира. Стихотворения. С., 1946.
Смирненски, Христо. Съчинения. Т. III. Разкази, фейлетони, хуморески. С., 1947.
Спасов, Александър. Спомени. С., 1959.
Спасов, Павел. Греховната любов на зографа Захарий. Варна, 1960.
Спасов, Павел. Хлябът на хората. Роман. С., 1954.
Спространов, Димитър. Охридска пролет. С., 1967.
Спространов, Димитър. Самообречените. Роман. С., 1966.
Сребров, Здравко. Избрани разкази. С., 1959.
Сребров, Здравко. Момчил слиза от планината. Повест. С., 1962.
Стаматов, Георги. Разкази. Т. I. С., 1929.
Стаматов, Георги. Разкази. Т. II. С., 1930.
Станев, Емилиян. Антихрист. Роман. 1970.
Станев, Емилиян. В тиха вечер. Новела. С., 1948.
Станев, Емилиян. Горски чудеса. Весела приказка за деца. С., 1954.
Станев, Емилиян. Иван Кондарев, Роман. С., 1958.
Станев, Емилиян. Иван Кондарев. Роман в 4 части. Ч. II. С., 1962.

Станев, Емилиян. Иван Кондарев. Роман. Ч. III и IV. С., 1967.
Станев, Емилиян. Котелът. Разкази. С., 1958.
Станев, Емилиян. Повест за една гора. Роман за юноши. С., 1948.
Станев, Емилиян. През гори и води. С., 1954.
Станев, Емилиян. Януарско писмо. Разкази. С., 1953.
Станев, Любен. Поглед от хълма. Роман. С., 1968.
Станоев, Асен. Първите. С., 1968.
Станчев, Лъчезар. Весели другари. Избр. стихотв., приказки и гатанки. С., 1958.
Станчев, Стефан. На раздумка. Пътеписен дневник. С., 1959.
Станчев, Стефан. Под ясно слънце. Пътеписи. С., 1962.
Стефанова, Лиляна. Вулканите на Мексико димят. С., 1969.
Стефанова, Лиляна. Света, който обичам. Стихове. С., 1958.
Стефанова, Невена. Откриване на света. Повести. С., 1960.
Стефанова, Невена. Романтично пътешествие. Пътеписи и очерки. С., 1959.
Стоевски, Димитър. Фр. Шилер. Вилхелм Тел. Прев. от нем. в стих. . . С., 1965.
Стоянов, Захари. Записки по българските въстания. Т. I. Пловдив, 1884.
Стоянов, Захари. Записки по българските въстания. Т. II. Русе, 1887.
Стоянов, Захари. Записки по българските въстания. Т. III. С., 1892.
Стоянов, Йордан. Под дъгата. Разкази. С., 1964.
Стоянов, Людмил. Бенковски. Романизиран живот. С., 1958.
Стоянов, Людмил. Избрани съчинения. Т. III. Повести. Сребърната сватба на полковник Матов. С., 1952.
Стоянов, Людмил. Холера. С., 1945.
Стоянов, Рачо. Майстори. Драма в 4 действия. С., 1927.
Стратиев, Станислав. Дива патица между дъждетата. С., 1972.
Стратиев, Станислав. Самотните вятърни мелници. Разкази. С., 1969.
Страшимиров, Антон. Антология. С., 1922.
Страшимиров, Антон. Есенни дни. Роман. С., 1922.
Страшимиров, Антон. Кръстопът. Разкази. С., 1904.
Страшимиров, Антон. Съчинения. Т. I. Смутно време. С., 1947.
Страшимиров, Антон. Съчинения. Т. V. Роби. С., 1947.
Стъпов, Петър. Гласове от вековете. Повест. С., 1958.
Стъпов, Петър. Живот с надежда. Роман. С., 1962.
Стъпов, Петър. Човекът от трамвая. Разкази. С., 1964.
Таджер, Салис. Печеловникът на мама. Повест. С., 1970.
Талев, Димитър. Гласовете ви чувам. Роман. С., 1966.
Талев, Димитър. Железният светилник. С., 1952.
Талев, Димитър. Илинден. Роман. С., 1953.
Талев, Димитър. Преспанските камбани. Роман. С., 1954.
Талев, Димитър. Самуил. Кн. II. С., 1959.
Талев, Димитър. Старата къща. С., 1943.
Теофилов, Петко. Копривщица. С., 1962.
Тилев, Христо. Вулкани. С., 1961.
Тихолов, Никола. Дни като другите С., 1960.
Тодоров, Петко. Идилии. Ч. I. С., 1918.
Тодоров, Петко. Идилии. Ч. II. С., 1946.
Тодоров, Петко. Събрани произведения. Т. II. Драми. С., 1957.
Томалевски, Георги. Астрономия за народа. С., 1958.
Трайков, Боян. Владетел на океани. С., 1964.
Траянов, Теодор. Български балади. С., 1921.
Траянов, Теодор. Съчинения. Т. III. Пантеон. С., 1934.
Трънски, Славчо. Неотдавна. Партизански записки. С., 1957.
Тулешков, Кръстьо. Наши зоолози. С., 1964.
Тулешков, Кръстьо. Хищни животни. Ч. II. С., 1959.
Угаров, Григор. По следите на заточеника. Роман. С., 1959.
Унджиев, Иван. Васил Левски, Биография. С., 1967.
Устав на Българската комунистическа партия. С., 1949.
Фурнаджиев, Никола. Между приятели. Пътни бележки. С., 1951.
Фурнаджиев, Никола. По пътищата ти вървях. С., 1958.
Фурнаджиев, Никола. Смели пионери. Стихове за деца и юноши. С., 1953.
Хаджийски, Иван. Бит и душевност на нашия народ. Т. I. С., 1945.
Хаджийски, Иван. Бит и душевност на нашия народ. Т. II. С., 1945.
Хаджимарчев, Иван. Овчарчето Калитко. С., 1949.

Хайтов, Николай. Асеновград. С., 1963.
Хайтов, Николай. Дивни разкази. С., 1970.
Хайтов, Николай. Ламята. Приказна повест. Пловдив, 1970.
Хайтов, Николай. Писма от пущиняните. С., 1960.
Хайтов, Николай. По земята. Пиеса в три действия. — Театър, 1962.
Хайтов, Николай. Приключения в гората. С., 1970.
Хайтов, Николай. Родопски властелини. С., 1976.
Хайтов, Николай. Шумки от габър. С., 1966.
Хараламниев, Владимир. По следите на светлината. С., 1963.
Харманджиев, Тодор. Краят на едно детство. Роман. С., 1965.
Харманджиев, Тодор. Крилато време. С., 1958.
Харманджиев, Тодор. Поколение. С., 1953.
Харманджиев, Тодор. Родове. Роман. С., 1960.
Хрелков, Николай. Дочакан ден. С., 1952.
Христов, Кирил. Вечерни сенки. Варна, 1899.
Христов, Кирил. Вълнолом. С., 1937.
Христов, Кирил. Избрани стихотворения. С., 1903.
Христов, Кирил. На кръстопът. С., 1901.
Христов, Кирил. На нож. Нови песни и стихотворения. С., 1913.
Христов, Кирил. Песни и въздишки. С., 1896.
Христов, Кирил. Последни пожари. С., 1944.
Христов, Кирил. Приближени хоризонти. Стихотв., прев. от рус., нем., итал. и фр. С., 1911.
Христов, Кирил. Самодивска китка. С., 1905.
Христов, Кирил. Слънчогледи. С., 1911.
Христов, Кирил. Трепети. Сливен, 1897.
Христов, Кирил. Чеда на Балкана. Епическа поема. С., 1930.
Христозова, Ст. Да тръгнеш с вятъра. С., 1971.
Христофоров, Асен. Ангария. Романизирана летопис. С., 1960.
Христофоров, Асен. Откровения. Поля, гори и хора. С., 1970.
Христофоров, Асен. Планинари. Разкази за юноши. С., 1959.
Цанев, Георги. Страници от история на българската литература. С., 1958.
Цачев, Климент. Войници. Роман. С., 1968.
Цачев, Климент. Горчив залък. С., 1960.
Цачев, Климент. Свят широк. Разкази. Варна, 1968.
Церковски, Цанко. Съчинения. Т. I. Стихотворения. С., 1947.
Церковски, Цанко. Съчинения. Т. II. Стихотворения и поеми. С., 1947.
Церковски, Цанко. Съчинения. Т. III. Разкази. С., 1948.
Церковски, Цанко. Театрални забавалки. С., б. г.
Циков, Димитър. Как се създават културни растения. С., 1963.
Цокова, Ц. Вечният скитник. С., 1964.
Цокова, В. Огънят през вековете. С., 1961.
Цолов, Петър. Йемен. С., 1964.
Цолов, Петър. Тунис. С., 1965.
Цонев, Васил. Едно време в Овча купел. С., 1970.
Цонев, Васил. Момиче от найлон. С., 1960.
Цонев, Васил. Приключенията на Тинчето. С., 1971.
Цончев, Д. и др. Асеновата крепост. Пловдив, 1960.
Цончев, Дончо. Червени слонове. Новели. С., 1970.
Челкаш, Димитър Чавдаров. Останки печални. С., 1969.
Ченков, Васил. Здравейте, хора, С., 1969.
Ченков, Васил. По стръмното. Разкази. С., 1960.
Ченков, Васил. С нови другари. Повест. С., 1959.
Черемухин. Полицба. С., 1968.
Черемухин. Преселението на дявола. С., 1969.
Чернишев, Славчо. Вятърната мелница. Повест. С., 1962.
Чилингиров, Стилиян. В стария башин дом. Избр. стих. и разкази за деца. С., 1959.
Чилингиров, Стилиян. Първа жертва. Роман. С., 1935.
Чилингиров, Стилиян. Рибена кост. Роман. С., 1938.
Чилингиров, Стилиян. Хлеб наш насущний. Роман. С., 1926.
Чичо Стоян. Детска книга. С., 1941.
Чолакова, Златка. Бачо Киро. Повест. С., 1935.

Чудомир. Избрани произведения. С., 1949.
Шивачев, Борис. Писма от Южна Америка. С., 1958.
Шивачев, Борис. Съчинения. Т. I. Статии и критики. С., 1947.
Широв, Николай — Тарас. Смешно и горчиво. С., 1967.
Шишаков, В. Стражи на времето. С., 1961.
Шишманов, Иван. Избрани съчинения. Т. I. С., 1965.
Шишманов, Иван. Константин Фотинов, неговият живот и неговата дейност. — Сборник за народни умотворения, наука и книжнина, т. XI. С., 1894.
Яворов. Пейо, К. Съчинения. Т. I. Антология. С., 1924.
Яворов, Пейо, К. Съчинения. Т. II. Хайдушки копнения. Гоце Делчев, С., 1924.
Яворов, Пейо, К. Съчинения. Т. III. Проза. С., 1965.
Яворски, Митко. Една сълза ме води. През Алжир за Куба. С., 1971.
Яворски, Митко. През огъня на Балванската битка. С., 1960.
Яворски, Митко. Хората се промениха. Роман. С., 1963.
Янков, Николай. За автора на тая книга [към Ал. Спасов, Спомени, С., 1959].
Ясенов, Христо. Събрани произведения. С., 1953.

УЧЕБНИЦИ

Бончев, Еким и др. Геология за X кл. С., 1951.
Бурмов, Александър, Димитър Косев и Христо Христов. История на България. У-к за X и XI кл. на общообраз. трудово-политехн. уч. С., 1965.
Вазов, Иван и Константин Величков. Българска христоматия или сборник от избрани образци по всичките родове съчинения. Ч. I. Проза. Пловдив и др., 1884.
Веселинов, Георги и др. Литература. У-к за XI кл. на общообраз. трудово-политехн. уч. С., 1964.
Гълъбов, Иван, М. Илиева и Ал. Спасов. Химия. У-к за IX кл. на общообраз. трудово-политехн. уч. С., 1965.
Зарев, Пантелей и др. Литература. У-к за X кл. на общообраз. трудово-политехн. уч. С., 1965.
Икономов, Т. Читанка за приготвяне към граматиката. Пловдив и др., 1882.
Костов, Ст. и Д. Мишев. Христоматия по изучаване словесността в горните класове на гимназиите. Т. II. Пловдив, 1889.
Коцев, А., М. Марчева и Иван Пеев. Ботаника. У-к за VI кл. на общообраз. трудово-политехн. уч. С., 1965.
Митев, Йоно и др. История на България. У-к за VII кл. на общообраз. трудово-политехн. уч. С., 1965.
Мичев, Михаил и Иван Велчев. Икономическа география на СССР за IX кл. С., 1951.
Неделчева, В. и Н. Манолова. География на Европа, Азия, Австралия и Антарктида. Учебник за VI кл. на общообраз. трудово-политехн. уч. С., 1965.
Павлов, Н. и Веса Ялъмова-Табакова. Тригонометрия. У-к за VI кл. С., 1950.
Пеев, В. Материалознание по керамика. У-к за I курс на промишлените уч. С., 1959.
Пенков, И. и др. Икоиом. география на България. Иконом. география на СССР за X кл. на общообраз. трудово-политехн. уч. С., 1965.
Попова, Е. и др. Химия. У-к за VII кл. на общообраз. трудово-политехн. уч. С., 1965.
Попова, Невена, Ал. Велев и Хр. Данов. История на стария свят. У-к за V кл. на общообраз. трудово-политехн. уч. С., 1965.
Райнов, А т. и др. Психология. У-к за XI кл. на общообраз. уч. С, 1958.

ВЕСТНИЦИ

България, 1902.
Вечерни новини, 1952, 1959—1966, 1970.
Гайда. Сатирический вестник за свеставане на българите. Ред. П. Р. Славейков. (Цариград), 1863—1864.
Зора, бр. 5460, 12 септ. 1937; бр. 5473, 25 септ. 1937.
Комедия, 1925, 1926, 1927.

Литературен фронт, 1956—1959; 1968—1970.
Народен спорт, 1955, 1958.
Народна армия, 1959—1960; 1963—1964.
Народна култура, 1958, 1963, 1970.
Народна младеж, 1955—1956, 1958—1959, 1961, 1963.
Отечествен фронт, 1955—1961, 1963—1964, 1970.
Патриот, 1959.
Пладне, бр. 1556, 21 ян. 1934; бр. 1605, 22 март 1934.
Пряпорец, V, 1902—1903; VI, 1903—1904.
Работническо дело, 1949—1950, 1957—1966, 1969, 1970.
Развигор, V, 1926; VI, 1927.
Стършел, 1959—1960, 1963—1966, 1970.

СПИСАНИЯ

Борба, 1927.
Българска реч, 1930—1931.
Българска сбирка, XX, 1914.
Български воин, 1971.
Български преглед, 1893.
Денница, 1890, 1891.
Космос, 1963, 1970.
Математика, 1965, 1966, 1968.
Мисъл, 1892—1897.
Наука, 1881.
Наука и техника за младежта, 1966.
Паралели, 1971.
Периодическо списание на Българското книжовно дружество, I, 1871, 1872, 1873.
Пламък, 1968, 1969, 1979.
Природа, 1952, 1953, 1954.
Септември, 1951, 1952, 1953, 1954, 1955, 1972.
Театър, 1954, 1955, 1962.
Филмови новини, 1971.
Художник, 1906—1907, 1909.
Червен смях, 1920.
Читалище, 1873.

СБОРНИЦИ

Алманах „България". С., 1900.
А. Страшимиров, Елин Пелин и Йордан Йовков в спомените на съвременниците си. С., 1962.
Литературен сборник Мисъл. С., 1910.
Сборник Забравени реалисти. С., 1960.
Сборник Стършел, С., 1957.
Хоро. 2 доп. изд. Весели приказки, разкази и стихове за деца. Подбрал Петър Димитров — Рудар. С., 1955.
Цани Гинчев, Махалаки Георгиев, К. Величков, Т. Г. Влайков, Ц. Церковски в спомените на съвременниците си. С., 1964.

А

АБИТУРИЕНТ, зрелостник.

абитуриент: ученик, който завършва средно образование в гимназия, техникум и др. *Директорът се качил на сцената, приветствувал абитуриентите, които се прощавали с училището, поел дипломите от ръцете на учителя и изказал най-напред имена на Иван.* П. Стаков. Гласове от вековете. *По помисленe за бъдещето си. Не забравяйте, че сте абитуриенти, до края на учебната година остава един месец. Времето е малко и... достатъчно, за да се поправи поведението ви, да не загубите матурата.* Ем. Манов. Моето първо дято. *Утре, подгуглен ви разпускам и ви си вече абитуриент, голям мъж.* П. Проданов, Селмокласини. *Учениците бригадири... ще започнат работа на 5 юли, а абитуриентите — след приключване на зрелостните си изпити.* в. Отечествен фронт.

зрелостник има значение на абитуриент, но е официален термин. Има по-ограничена употреба в разговорната реч. *Всички зрелостници полагат задължително писмен зрелостен изпит по български език и математика.* в. Народна култура. *Зрелостниците се прощават със своето училище.*

АБОРТ, помятане.

аборт: преждевременно прекъсване на бременността по естествен или изкуствен начин, преди плодът да е станал жизнеспособен. *Сега е невъзможен изкуствен аборт — ... — Разбирате ли? Само едно износване на плода може да ви спаси живота.* К. Крестев, Катастрофа. *Когато привидно се отказваше от второто дете, тя очакваше от него борба за това дете, очакваше дори да й се скара, да я нахока, да й забрани да мисли за аборт.* Ем. Манов, Цен се ражда. *Пък цялото село знаеше, че... една кулска акушерка й дала правила аборт.* А. Гуляшки, Любов. *Жената в първите месеци на бременността трябва да се пази, за да не предизвика аборт.*

помятане: преждевременно прекъсване на бременността обикн. по естествен начин. Има разговорен характер. *Старата пресмяташе колко млади бухки са умрели. Умирали са и от настинка, и от помятане, и от какво ли не са умирали.* Г. Караславов, Татул. *Но като се заесени, пролича, че майката на Кръстана е трудна. Той се сепна и недоволно взе да подсепва пред лелите си за помятане.* И. Волен, Между два свята.

АБСОЛЮТНО. Вж. напълно.

АБСОРБИРАМ. Вж. поглъщам.

АБСТРАКТЕН. Вж. отвлечен.

АБСУРДЕН. Вж. безсмислен.

АВДЖИЯ. Вж. ловец.

АВИАТОР. Вж. летец.

АВТОМАТИЧЕН. Вж. машинален.

АВТОМОБИЛ, кола.

автомобил: превозно средство, което се привежда в движение от монтиран в него двигател, като се ползува за безрелсов път и служи за пренасяне на пътници и товари. *Ние ще трябва да съградим у нас високи пещи за преработване на руда, заводи за производство на автомобили и локомотиви.* Г. Димитров, Съчинения, III. *Ян Бибиян положи живо старание да изучи автомобилните мотори, затова с особена страст се залягаше да помага на майстор Франц, когато докарваха на поправка някой от големите автомобили.* Елин Пелин, Ян Бибиян на Луната. *Окръжният управител също го няма. Той замина с автомобила си по обиколка.* П. Спасов, Хлябът на хората.

кола в едно от значенията си съвпада с автомобил. Има разговорен характер. *Шофьорът беше загрял колата на сянка в градината.* Д. Димов, Тютюн. *От рана уприщо до кръчма вечер на далечния кей пристигаха частни коли и таксита.* П. Вежинов, До Мелбърн по въздух и море. *Рано сутринта в неделя първата рейсова кола на автогара Подуяне понесе тръгнала излетящи към Враждебна.* Д. Калфов, Сърничката.

АВТОРИТЕТ, тежест, престиж.

Общо значение. Доброволно признание на превъзходството на някого.

авторитет: получено признание на качествата на някого от друг, поради което не се оспорват действията му и което дава положително отражение на самочувството му. *Работниците,. . , говореха с него с подчертано уважение: личеше, че майсторът се ползува с добро име и голям авторитет.* Д. Добревски, Бунтът на крайцера „Надежда". *Той покори другите чорбаджии-общинари най-напред с авторитета си като владишки братеник и архимандрит, сетне те привикваха да му се подчиняват.* Д. Талев, Железният светилник. *Авторитетът на жена ми беше непоклатим и синът ми я слушаше без възражение.* М. Марчевски, Тайнствените светлини. *Говори с авторитет.*

тежест: осъзнаване от другите превъзходство на някого в обществено, служебно, социално и друго отношение, поради което те приемат за правилни неговите мисли, действия, влияят се от него или му се подчиняват. *А Мутин беше човек с тежест пред кооператорите власи.* Ст. Марков, Дълбоки бразди. *При това сега той* [Левски] *носеше със себе си програмата на един централен комитет, говореше от неговo име, четеше печатани възвания. Всичко това му придаваше тежест, вдъхваше доверие.* Ст. Дичев, За свободата. *Вия всичко болярският обичаше да изтъкне своята знатност и голямото, пазеше тежестта на рода и годините си.* М. Смилова, Друм се вие.

престиж: извоювано с предишни постъпки доверие, създаващо у другите сигурност, че и следващите ще бъдат на високо равнище. Има книжен характер. *Това протестно събиране беше първият голям празник, който Пенчо Славейков ни даде през тая година, и престижът на писателя нарасна хилядиократно.* К. Константинов, Пътят през годините. *Правителството трябва да бъде реорганизирано по такъв начин. . , че. . да има още по-голям авторитет и престиж вътре и вън от страната.* Г. Димитров, Съчинения, III. *Имането и богатствата на Вълчана не само подигаха престижа на дружеството, но прежаваха всяко колебание у членовете, улесняваха и най-трудното решение.* Й. Йовков, Жетварят.

АД, пъкъл, джендем, преизподня.

ад: според християнската религия — място, където след смъртта душите на грешните се подлагат на вечни мъки. *Излезе душата на бедния учител, остави безжизненото сухо тяло и седна на вратата да чака небесни пратеници да я приберат, за където й е мястото — за рая или ада.* Елин Пелин, Летен ден. *Ще го накараме да каже какво пише в това проклето писмо, па ако ще после в ада да горим!* Ст. Дичев, За свободата. *Той наближава, аз скърцам със зъби като грешник в ада.* Ив. Вазов, Драски и шарки.

пъкъл има значение на а д, но е дума от народния език. *Страх ме е като съм много греховен и не зная на какви мъки ще бъда на онзи свят и къде ли ще ме хвърлят у пъкъла.* Народна приказка, Христоматия Костов — Мишев. *Ти няма да вършиш зло, как знаеш, че те чака наказание тук на земята и пъкъл горе на небето.* Д. Талев, Самуил. *Така също са изрисувани с фрески вътрешните стени. . Тука е и раят с Адама и Ева, и пъкълът с пламъците, митарствата и второто пришествие.* Ив. Вазов, Великата Рилска пустиня.

джендем е простонародна дума, равна по значение на а д. Употребява се обикн. с емоционална отсянка в клетви, ругатни и пр. *Който мисли само да трупа, а остава душата и сърцето си гладни, той още отгоре ще готви за джендема.* Д. Немиров, Братя. *Пенко му обясни, че е ходил и при него* [доктора] *няколко пъти, но не го е намерил. — Тръгвай с мене! Ще го намерим, ако ще и в джендема!* П. Здравков, Незабравимо детство. *Пръждосвай се в джендема, в дън земя!*

преизподня е старинна дума. По значение съвпада с а д. Употребява се в книжнината. *Дошло е време и царете и болярите, слуги и съпричастници сатанаилови да бъдат хвърлени там долу, в преизподнята.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Цял зачервен, с кръвясали очи,. . , той приличаше на демон, току-що излязъл от преизподнята.* Б. Шивачев, Писма от Южна Америка.

АДЕТ. Вж. навик.

Вж. традиция.

АДМИНИСТРАЦИЯ, управление, управа.

администрация: система от ръководни органи на държава, селище, учреждение, предприятие и др. *Основната идея, прокарана в мемоара, е „. . да се образува една турско-българска монархия, в която България да влезе с правата на конституционно царство, със свое народно събрание,. . , и със своя българска администрация.* Ив. Унджиев, В. Левски биография. *Мечиндолци се наредиха до партизанския отряд, който бе останал в Лугово, за да задрави новата власт и да стегне разстроената администрация.* К. Калчев, Живите помнят. *Ангел Дамянов много-много не се интересува от администрацията на селските общини.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *В сградата на театъра се помещаваха администрациите на двата института. Дамата касиер-платци се намираха на третия етаж.* Ив. Димов, Ако имах два живота.

управление: власт, която ръководи държава, селище, учреждение, предприятие и др. *Започна се,. . , едно пречистване на чиновниците, които са били подкрепяни на изглеждане из управлението партия.* Т. Влайков, Съчинения, III. *Зъбатото на общинското управление беше съвсем близо до пристанището.* П. Спасов, Хлябът на хората. *Но скоро се линиха от тона предприятие, като не можаха на заплатяти тежката такса на правоправдаване, наложена от градското управление.* Ив. Вазов, Немили недрани. *Подир разговора си с Огнянов (. .) намисли кого ще изберем и свободи тона да довечера най-късно на управлението на театъра, за да направи надлежното.* Ив. Вазов, Писма до Евгения Марс.

управа: ръководен орган на административна единица, учреждение, предприятие, стопанство и под. *Тази тетрадка е неова, на Иван. Погледнах я месец подир смъртта му, сред книжата в дядо Минчовата гостна, където се помещава управата на стопанството.* А. Гулянски, Златното руно. *Иван Славовски гонеше много младежите левчари от селото,. . На тези младежи не им се даваше да влизат в управата на читалището.* И. Волев, Между два свята. *На другия ден бо читалната управа пристъпи към осъществяване на препоръките.* П. Незнакомов, Бяло и черно.

АЕРОДРУМ. Вж. л е т и щ е.

АЕРОПЛАН. Вж. с а м о л е т.

АКОМПАНИМЕНТ, съпровод.

акомпанимент: музиката за инструментално, оркестрово или гласово придружаване на главна вокална, инструментална или танцова партия и изпълнението на тази музика. Употребява се както в специалната музикална литература, така и в обикновения език. *Композиторът работи върху друга серия народни песни с акомпанимент на пиано.* в. Народна култура. *Досега са издадени неговите: Български народни песни и танци, оп. 25 — песни за соло глас с акомпанимент на оркестър.* в. Народна култура.

съпровод има значение и употреба на а к о м п а н и м е н т. *В съпровода на оркестъра гласът ѝ, топъл, звучен алт, изпълни залата.* Д. Спространов, Самообречените. *Сполучлив е оркестровият съпровод на танцовите номера.* в. Работническо дело. *Написал е много песни с клавирен съпровод.*

АКТ. Вж. п о с т ъ п к а.

АКТИВЕН. Вж. д е е н.

АКТЬОР. Вж. а р т и с т.

АКУРАТЕН, изправен, изпълнителен, точен, прецизен.

О б щ о з н а ч е н и е. Който се отличава с добросъвестност в работата си и в отношенията си с другите.

акуратен: който изпълнява старателно, грижливо и навреме работата, задълженията си, онова, което му е възложено или което е обещал да извърши. *Искам да бъдеш акуратен, да изпълняваш точно всичките ми предписания.* Т. Влайков, Съчинения, III. *Само кроткият и акуратен старчи писар. . продължаване да вписва някакви решения.* Чудомир, Избр. произведения.

изправен: който извършва работата си, изпълнява задълженията си както се изисква от него, както е длъжен да го направи, така че да не може да му се отправи упрек. *В затвора всеки ден е свързан с някакво приключение. Колкото и да си изправен, хората от управата винаги ще намерят за какво да те нагрубят.* Сл. Трънски, Неотдавна. *Изправен служител. Изправен дружествен член.*

изпълнителен: който изпълнява без промяна това, което се изисква от него, това, което му е наредено. *Моля ви се седнете, насядайте. . Грудов, дай пример. — Изпълнителен и послушен както винаги, Иванчо Грудов даде пример.* Ст. Дичев, За свободата. *Илия Кинев. . бе добросъвестен и изпълнителен, но нямаше размах в работата.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Те са принципиални, безкористни, вежливи, изпълнителни.* Д. Димов, Жени с минало. *Той е чудесно момче: буен, изпълнителен, находчив, с добри качества на председател.* Цв. Ангелов, Честна дума.

точен в едно от значенията си е: който не допуска грешки при изпълнението на работата си и я завършва в определения срок. *Точен и съвестен изпълнител на служебните си обязаности той. . умееше да бъде приятен човек.* Ив. Вазов, Видено и чуто. *В работата си е точен.*

прецизен е книжна дума. Означава: който е точен в извършването, изпълнението на нещо до най-големи подробности. *Някои критици в старанието си да бъдат прецизни в оценката си на романа „Потоп" заявиха, че той е успех на автора, но не е успех на нашата литература.* сп. Септември. *Една не особено оригинална, но живо разработена интрига, . ., неминуемо чувство за хумор и хаплива ирония, . . , едни прецизен режисьор и отлично подбран ансамбъл от ярко комедийни актьори — това е крайната характеристика, която може да се даде на спектакъла „Вражалеч".* в. Литературен фронт.

АКУШЕРКА, баба.

акушерка: жена със специално медицинско образование, която оказва помощ на бременни или на родилки при раждане. *—Гено,. . , викай на акушерката да тръгва,. . — В*

Камено поле една млада булка рожда. В. Нешков, Настъпление. *Повикан за бърза медицинска помощ на една родилка, докторът се отзовал в дома ѝ, където, подпомогнат от акушерката на родилката, извършил една сложна операция и успял да спаси родилката и рожденото ѝ.* в. Младе. *Все повече родилки прибягват до услугите на акушерката.* в. Работническо дело.

баба в едно от значенията си е: жена, обикн. възрастна, която помага на родилка при раждане. Характерно е за народния език. *Бабата, която му отрязала пъпа, е и до днес отглежда.* Л. Каравелов, Мамината детешце.

АКЦИЯ, кампания.

Общо значение. Организирана дейност с масов характер за постигането на нещо.

акция: организирано еднократно действие, което се предприема в широк мащаб и в определен срок за изпълняването на политическа, обществена и друга специална задача. *Той знаеше, че руското правителство счита в момента една акция за съединението предвременна.* В. Геновска, Седем години. *Предприемат една акция за бързи проверки на произведените машини и съоръжения.* в. Работническо дело. *България. . предприема известни акции, които имат и вътрешно, и международно значение.* Г. Димитров, Съчинения, III. *Трудова акция. Акция за кръводаряване.*

кампания: организирана усилена дейност в определен срок, обикн. продължителен, за постигането на политически или стопански задачи чрез различни форми и начини на въздействие. *Изборната кампания и победата на Отечествения фронт в изборите на 18 ноември имат голямо политическо значение.* Г. Димитров, Съчинения, III. *Поетична се бърза и е най-благоприятните срокове провеждане на агротехническите мероприятия и на отделни кампании — сеитба, прибиране на реколтата и др.* в. Отечествен фронт.

АКЪЛ. Вж. съвет.

Вж. у м.

АЛЕН, пурпурен.

ален: който на цвят, багра е ясно, наситено червен като чиста, светла кръв. *Той лежеше все така на лице на свежата трева, от слепоочието му бавно се сцеждаше пресна алена кръв.* И. Вежинов, Втора рота. *Из житата блещукат алени макове и синя метличина.* Й. Йовков, Жетварят. *На изток изгряваше алена, ясна зора, небесният купол цял светлеше чист и прозрачен.* Д. Талев, Преспанските камбани. *На тротоара бе застанало високо слабичко момиче с две дебели, лъскаво черни плитки отпред и нова алена пионерска връзка върху бялата си блузка.* П. Вежинов, Следите остават.

пурпурен се свързва обикн. с тежка материя, одежда или с природни явления. Означава: който на цвят, багра е ярко, наситено кървавочервен, с карминен оттенък. Има книжен характер и предимно поетична употреба. *Пурпурната златовезана багренца се спущаше на дипли, на дипли от рамените му.* Й. Вълчев, Стъпала към небе. *И под стъклената се дишеше пурпурен балдахин.* Н. Райнов, Богомилски легенди. *Нагреша по сините зъбери на Балкана догаряха пурпурните огньове на вечерната заря.* Й. Йовков, Старопланински легенди. *Зората пурпурна вестява/смъртта на тъгоспитата нощ.* Хр. Смирненски, Съчинения, I.

АЛКОХОЛЕН. Вж. спиртен.

АЛЧЕН, непаситен, лаком, жаден, гладен.

Общо значение. Който постоянно се стреми да трупа материални блага.

алчен: който постоянно ламти за материални блага, стреми се към тях, полага всички сили да ги трупа. *Млад беше Индже, не скъпеше живота си, не се боеше от смъртта. . Стана алчен за злато и лъския пай от всяка плачка земаше за себе си.* Й. Йовков, Старопланински легенди. *С нас са народите, които не искат да живеят в робство и да бъдат играчка в ръцете на алчни завоеватели и грабители на чужди блага.* Г. Димитров, Съчинения, III. *Алчен за пари. Алчен за богатства.*

непаситен в едно от значенията си е: който притежава материални блага, но е недоволен от това, което има, и се стреми да трупа повече. *И тримата тия добруджански господари си приличаха по това, че бяха. . непаситни за печалби.* А. Гуляшки, Златното руно. — *Сега стигат ли?* —. . — *Малко са!* — *поразкляти шепата си непаситният продавач.* А. Каралийчев, Топла ръкавичка. *Непаситен за пари.*

лаком в едно от значенията си е: който обича да трупа материални блага колкото се може повече — много повече, отколкото са потребностите и нуждите му. *Лаком човек е Динето — земя има колкото половин село, а пак за още ламти.* К. Петканов, Старото време. *Гърбуша беше неизказано лаком за богатство. Той трепереше над парата и беше готов за пет стотинки да се разправя по цели часове с някой клиент.* Д. Немиров, Дело № 9. *Лаком сте вие — . . Не се насищате на пари.* Й. Йовков, в. Зора.

жаден в едно от значенията си е: който изпитва трайно и силно желание да придобие, да притежава много материални блага, като обикн. се посочва какви. *Грабят от народа*

гладен;[-раби подъл чорбаджия]и злато търговец жаден,[и пп е божа литургия. Хр. Ботев, Стихотворения. *И тук измжжи от хора с неопределено занятие, които се бяха устремили към младата столица, жадни за печалба и бързо забогатяване.* В. Геновска, Селем години.

гладен в едно от значенията си не се различава от ж а д е н, но се употребява сравнително по-рядко. *Там беше Пантелей — истински потомък на онзи предприемачи, сурови и гладни за земя преселници.* А. Гуляшки, Златното руно. *Аз за чужди пари не съм гладен.* Й. Йовков, Женско сърце.

АМНИСТИЯ, помилване.

амнистия: законодателен акт, чрез който се заличава престъпният характер на определен вид деяния или се освобождават от наказателна отговорност и от последиците на осъждането група лица, извършили определен вид престъпления. Употребява се в юридическата практика. *Чака на процес и доживотен затвор. В затвора ще бъдете с другари, там ще дочакате амнистията.* Ем. Станев, Иван Кондларев. *Ние трябва да облекчим стачката под лозунгите за хляб, за политически права и за амнистия на другарите, които гинат в затворите.* Д. Димов, Тютюн. *Обща амнистия. Пълна амнистия. Частична амнистия.*

помилване: опрощаване изцяло или отчасти на наказанието, наложено на осъден. Употребява се обики. по отношение на отделни лица. *Молих го сс сълзи да издаде заповед за помилване на моя Гавроша, от бесилката да го свали.* Сл. Македонски, Една земя ми стига. *Молба за помилване до цара той не подписа.* Г. Караславов, Танго. *Директорът на затвора и тамошният прокурор ги карали да се подписват, че се отричат от политиката, но те до едно отказали. И сега никога нема да ги предприемат за помилване.* Д. Бозаков, Дълбоки снегове.

АМУЛЕТ. Вж. т а л и с м а н.

АНАЛИЗИРАМ. Вж. и з л е д в а м

АНАЛОГИЧЕН. Вж. п о д о б е н.

АНГАЖИМЕНТ. Вж. з а д ъ л ж е н и е

АНЕКДОТ, виц.

О б щ о з н а ч е н и е. Много кратък забавен разказ за някого или за някакво събитие.

анекдот: много кратък, обикн. смешен, остроумен разказ, в устна или писмена форма, за любопитна случка или за интересен момент, събитие от живота на някого, обикн. известна, бележита личност. *Обичаше да разказва случки, анекдоти, особено из живота на интелигентите, които . . . споделяха с него всичките свои стремежи и тревоги.* А. Каралийчев, Спомени. *Селяти от близките села донася на тоящата и по разказва забавни анекдоти за отстъпленето на турците.* Й. Йовков, Разкази. *II. Той знаеше заемите най-видното място. Имене от тях, черпеше ги, разправяше им всевъзможни анекдоти из своя скептически живот от село на село.* Д. Калфов, Край реката. *„Като Иванча виде нема", говори обикновено поп Кьо и разказа из неговия живот различни анекдоти.* Л. Каравелов, Маминого детенце. *Ниие той славно разкази, фейлетони, а понякога и анекдоти.* Кр. Кюлявков, Оградата се люшка.

виц: много кратък хумористичен разказ в устна форма на злободневна тема, който не съответствува напълно на действителността и има неочакван край. *Обитателите се надпреварваха да пущат остроти и да разказват не дотам прилични вицове, а Анет се смееше малкостно.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Капитан Негро действително разправя, но той разправя весели, забавни, невероятни случки — той говори просто вицове.* сп. Септември. *Любопитствувах да узнаа от къде се взе тая духовитост у него, за да не забавлява през цялото време с най-пикантни вицове.* Св. Минков, Избр. произведения. *До вечерта тримата души подред ни разказаха едни и същи виц.* Н. Тихолов, Дни като другите.

АНЕМИЯ, малокръвие.

анемия: болестно състояние, което се характеризира с намален брой на червените кръвни клетки и количеството на хемоглобина. Има терминологичен характер. *При всички форми на анемия се наблюдава обща слабост, отпадналост, раздразнителност, лесна умора.* в. Вечерни новини. *Страдам от анемия.*

малокръвие съвпада по значение с а н е м и я, но не се употребява като термин. Вече се употребява рядко. *Най-сетне той бешеизпълнил над черната работа в склада, над упоителната миризма, над отровния и коварен прах, който разяждаше дробовете и докарваше малокръвие.* Д. Димов, Тютюн. *Така Лорешко тръгнала в харема, за да лекува малокръвието и честото гадовоалне на шехзаде Селим.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време.

АПАРТАМЕНТ. Вж. ж и л и щ е.

АПАТИЧЕН. Вж. р а в н о д у ш е н.

АПАШ. Вж. к р а д е ц.

АПЕЛ. Вж. в ъ з в а н и е.

АПЕТИТ, охотя, ишах.

апетит: желание за ядене, за поемане на храна. *Лошото беше там, че за разлика от повечето животи, тука ми се беше отворил някакъв невероятен апетит и дажбата една ми стигаше.* П. Вежинов, Нашата сила. *Войниците не чака да го канят втори път и почна да яде и ядеше с голям апетит.* Й. Йовков, Разкази, I.—*А ти от какво се отлакави, . ?* — *Стомахът ми не приема никаква храна. . . Нямам и апетит. . . Температура. . . Слаби болки в корема.* К. Ламбрев, Средногорски партизани.

охота не се различава по значение от а п е т и т, но има остаряващ характер. *И ние, децата, наредени около собрата, ядохме с такава охота, та чак ушите ни пращяха.* Г. Бедев, Патилата на е.но момче. *Младите хора с вълна охота се нахвърлиха върху хляба и сиренето. От предната вечер почти нищо не бяха тръгнали в уста, и сега тая сиромашка вечеря им се видя като царска трапеза.* Д. Спространов, Самообречените. *От няколко дни той нямаше охота за ядене, избяваше го на треска и пот, кашляше.* Ст. Дичев, За свободата. *Изгуби охота и не можеше да яде.* Елин Пелин, Гераците.

ищах е дума от народния език, който в едно от значенията си съвпада с а п е т и т. *Бае Цено. . ядеше бързе и с голям ищах.* Т. Влайков, Съчинения, III. *Аз я правих чорбицата, . . И чер питер турих, да ти отвори ищах.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан.

АПЛОДИРАМ. Вж. р ъ к о п л я с к а м.

АРГАТИН. Вж. р а т а й.

АРГУМЕНТ. Вж. д о в о д.

АРГУМЕНТИРАМ. Вж. о б о с н о в а в а м.

АРЕСТУВАМ, задържам.

Св. вид: **задържа.**

арестувам: поставям временно под стража, лишавам временно от свобода лице, заподозряно в провинение, престъпление, докато се изясни случаят. *Още там арестуваха Пауна, сдвиха го, осдиха го и влезе в затвора.* Г. Райчев, Златният ключ. *Преди три дни полицията бе правила обиск и арестувала механика.* М. Грубешлиева, През игления ухо. *Заради своите убеждения учителят плащаше скъпо и трескаво: арестували жена му и я пратиха заедно с двете му деца в концентрационен лагер.* Ив. Хаджимарчев, Овчарчето Калитко. *В частта нареждаше да се арестуват съмнителните, да се пращат в участъците или да се предават на жандармерията — те да се разправят.* Ст. Ц. Даскалов. Без между.

задържам в едно от значенията си е равно на а р е с т у в а м. *Поручикът продума с глух глас: — Аз не съм довел такава заповед. Казах да задържат селянина, понеже не искаше да ни пусне в селото.* Д. Талев, Илинден. *Десетината селяни, които офицерът задържа по подозрение, бяха освободени.* Г. Караславов, Избр. съчинения, I. — *Не ме интересуват никакви ваши сделки! — залявка стопанинът на автомобилната къща и веднага след това добавя, като се обръща към двамата полицаи: — Моля, задръжте на моя отговорност господин!* Св. Минков, Другата Америка.

АРМАГАН. Вж. п о д а р ъ к.

АРМИЯ. Вж. в о й с к а.

АРОГАНТЕН. Вж. н а х а л е н.

АРОМАТ, ухание, благоухание, парфюм, благовоние.

аромат: приятна миризма, която се излъчва обикн. от цветя, растения, плодове и под. *Сладкият аромат на цветя пълнеше цялата малка тиха улица.* Елин Пелин, Под манастирската лоза. *Во стаичката пръска ароматоставена от тебе китка цвете.* П. П. Славейков, Сън за щастие. *Въздухът наоколо пълнеше от сладкия аромат на зрели праскови, круши, ябълки, грозде, късти пъпеши.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Във въздуха се носи аромат на акация. Цъфналите липи пръскат аромата си наоколо.*

ухание е книжна дума, която се употребява предимно в значение на а р о м а т, но който се усеща, възприема. *Ухание на рози, на ясмин и здравец, дошли от напоената с влага градина, изпълни гърдите му.* Ст. Дичев, За свободата. *Сред уханието на есенни цветя, облечен в бродираната си риза, Денчо изглеждаше дълбоко заспал.* Ст. Марков, Дълбоки бразди. *Пролетната бурл премина, като остави след себе си ухание на цъфнал медник.* сп. Наука и техника за младежта. *Колкото повече пълнят се впиваше в планината надлежно, толкова повече се усещаше уханието на липи.* Й. Вълчев, Стъпала към небе.

благоухание има значение на а р о м а т, но е книжна дума. *Планината се пълнеше с благоухание от цвета на липите.* Елин Пелин, Под манастирската лоза. *От градината идеше благоухание на узрели праскови.* Д. Димов, Тютюн.

парфюм се употребява в значение на а р о м а т (обикн. на цветя). *Велка зарян на пазара пламваг грамадни купища цветя и насищат въздуха с пълтен, замайващ парфюм.* К. Константинов, По земята. *И носи се низ цяла край безбрежен парфюма упоителен и силен* [на розите]. Ем. п. Димитров, В страната на розите.

благовоние е остаряла, книжна дума, която в едно от значенията си съвпада с а р о м а т. *' Един прекрасен букет с пресни цветя, чиито тънки благовонни омирисваха въздуха.*

Ив. Вазов, Утро в Банки. *И носят се по тихата пътека]такива благовония на цветя.* К. Христов, Сльнчогледи.

АРТИСТ, актьор.

артист: лице, обикн. със специална подготовка, което изпълнява роля в театрално представление, в опера, филм или участник в циркова или естрадна програма. *Господине, вие вождате худяво, че ръкопляскат на артиста за прекрасното изпълнение на ролята си.* Ив. Вазов, Видено и чуто. *Артист е той. Колкото представления станат, не могат без него.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан. *Естраден артист.* Царков артист.

актьор: изпълнител на роля в театрално представление. Днес се употребява предимно за талантлив изпълнител. Има по-ограничена употреба от а р т и с т. *Любопитните пак се тъпчаха пред афишите и свричаха, . . , че ще се представи комедията „Службогонци" от Иван Вазов. . . Бяха написани и имената на актьорите.* Г. Караславов, Селски истории. *Той разбрал, че нашиот млад театьр, за да израсне, има нужда от добре школувани и академично подготвени актьори.* Ст. Грудев, Бележити българи.

АСКЕР. Вж. в о й н и к.

Вж. в о й с к а.

АТ. Вж. ж р е б е ц.

АТАКА. Вж. н а п а д е н и е.

АТЕИЗЪМ, безбожие, безбожничество, безверие.

О б щ о з н а ч е н и е. Непризнаване на бог и на религия.

атеизъм: материалистическа система от възгледи, която отрича съществуването на всякаква религия, на базата на научни доводи, на научна обосновка. Употребява се като философски термин. *Аз бях станал безбожник. Бях научил истинския път на атеизма.* Б. Шивачев, Съчинения, I.

безбожие: отричане на съществуването на бог, богове. *Важно място в неговите* [на Бакунин] *разсъждения заема безбожието.* История. *А ръп от това има и чисто расови причини, които тласкат испанца към крайности. . . Краен идеализъм, краен материализъм и крайно безбожие, което стига до богохулство.* Б. Шивачев, Съчинения, I.

безбожничество с остаряла дума. Означава: израз, проява на безбожие. *През една друга подобна нощ на семейните диалози аз задвих на баща си, че вече не вярвам в бога. . . Не знам дали го слисах с това открито. . . безбожничество.* Г. Генов, Дневник с обратна дата. *Безбожничеството виждаха само в собствеността; всичко беше свято за тях, щом беше общо за всички.* Ив. Вазов, Иван Александър.

безверие: отсъствие на вяра в бога. Има остаряващ характер. *Още преди Освобождението в средите на интелигенцията и намиращите се под нейно влияние млади занаятчии и търговци съществуваше и безверие, по външните форми на религиозно благочестие. . . бъха опазвани от всички, дори и от тяхно неверщие.* Ив. Хаджийски, Бит и душевност на нашия народ. *Потокът на безверието залива света. Ето психасти, ето адамовци. . . Умопомрачение, безумие, зараза на заблуждение обхваща духовете и ние сме безсилни.* Ив. Вазов, Иван Александър.

АТЕИСТ, безбожник, безверник.

О б щ о з н а ч е н и е. Човек, който не признава бог, религия.

атеист: привърженик на атеизма. *Е, ти не си християнин, защото си атеист, но в отчен смисъл си християнин повече от мен.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Нямя защо да крия, че съм атеист — побързал да навлезе в разговора Даме Грусев. — Сарогата набожности е несъвместима с делото на революционера.* Хр. Бръзицов, Никота в Цариград.

безбожник: човек, който не вярва в бога, в съществуването на бога, като обикн. дава израз на това. *Никога не беше стъпял в църквата и още преди войните имаше слава на антихрист и безбожник.* Г. Караславов, Селски истории. — *Виждаш ли ги — рече мама на татко, — и да се кръстят вече забравиха. Хляб сядат да ядат, безбожниците.* Д. Бозаков, Дълбоки снегове. *Чадо — рече той* [свещеникът]. . . *— имаш ли нещо да кажеш, нещо да ти тежи на душата, . . , за да спечелиш милостта на всеблагия господ бог наш? — Иван, целият отпекан с кръв, занемелел от удара, . . , заклати отрицателно глава. — Отче, не си прави труд, ние сме безбожници — обади се Борис.* Г. Караславов, Танго.

безверник: човек, който не вярва, не зачита, не приема религията. Има остаряващ характер. — *Не вярвам така вече! — Как, не вярваш ли? Ти безбожник ли си? Разбойник ли си? Уличник, безверник! Как така нямя да изпълним божия закон.* в. Свят.

АТМОСФЕРА. Вж. в ъ з д у х.

АХМАК. В ж. г л у п а к.

Б

БАБА, бабичка, старица, бабушкел, бабушкера.

Общо значение. Стара жена.

баба: стара жена, обикн. немощна, безсилна. *И старата баба, що едвам се люшка,/ носеше кушуци във свойта пола.* Ив. Вазов, Лирика, I. *Вратата на стаята ми полека се отвори. Влязоха една по една две беззъби, грозни баби.* Елин Пелин, Черни рози. *Навсякъде се виждаха седнали на пряслен баби с вретена в ръцете.* Х. Русев, По стръмнините. *Бойните отъшаха рано на въркал.* К. Петканов, Старото време.

бабичка съвпада по значение с баба. Употребява се с емоционална отсянка. *Страна Радевина по години не е дотам стара, ама по изглед е цяла бабичка: лицето й е покрито с борчки, косата й май побеляла.* Т. Влайков, Съчинения, II. *И онази седемдесетгодишна бабичка, която пристъпва, поддържана от внучките си, и тя дошла да види и видела вече чудесните водопади.* Ал. Константинов, До Чикаго и назад. *Само бабички, недъгави и стари, дремеха в дръпнате си по пъпчите стаички.* Елин Пелин, Гераците. *Много ти е сладка чорбицата, бабичко.* А. Каралийчев, Строители на републиката.

старица: жена, която е преминала зрялата възраст и е достигнала до старост. *Сред гъдо. Нейно на площада доведоха на посилка или в карета деветдесетгодишната баба Рада и още няколко старци и старици слепи и немощни.* К. Ламбрев, Средногорски партизани. *Нма мнгини, когато не виждам старица, побяла старица.* Ем. Манов, Бягството на Гадзатся. *Беше висока и държелива осемдесетгодишна старица, облечена в черно.* В. Геновска, Седем години. *Майката на Ванката беше кротка, рано състарена, прегърбена от труд и тежък живот старица.* П. Незнакомов, Margaritka и аз.

бабушкел и **бабушкера** не се различават по значение от баба, но се употребяват в разговорния език с пренебрежителна отсянка. *Стара, прегърбена бабичка, . . Малко е глуха, очилата е. . Пристъпи влакът, . . Почнах да зявам по прозорците. Тук бабушкел, пълна бабушкел, та чак на най-крайния вагон на прозореца, гледам, проточила шия и се пули една очилярка.* Чудомир, Избр. произведения. *И ето, мина ли години, пъпуал той с влака, и пак една грозна, пълна бабушкера му се обажда. Тъй и тъй, не ме ли познавате.* Г. Караславов, Избр. съчинения, II.

Вж. акушерка.

Вж. тъща.

БАБАЛЪК. Вж. тъст.

БАБАНКА. Вж. здравеняк.

БАБИЧКА. Вж. баба.

БАБИШКЕЛ. Вж. баба.

БАБУШКЕРА. Вж. баба.

БАВЕН. Вж. мудец.

БАВЯ, забавям, протакам, разтакам, мая.

Св. вид: **забавя, проточа.**

Общо значение. Правя да се закъснее, да не се извърши нещо навреме.

бавя: ставам причина някой да остане накъде за по-дълго, да закъснее или не изпълнява нещо навреме, правя то да стане по-късно. *Трябваше поне да си вземе куфарчето. . . Но мъжът навярно бързаше по някаква важна работа, та Ненко не посмя да го бави.* Ал. Бабек, Малкият емигрант. *Стоил следа полето и бави отговора си.* Й. Йовков, Разкази, I. — *Бях при Бояр. . — И той ми се пакара хубаво, задето бавя замиславането си.* Ем. Манов, Ден се ражда.

забавям е равно по значение на бавя, но в случая е налице завършване на процеса на действието. — *Събирал съм ги лев по лев, та да ти ги върна, затуй ги забавих.* Й. Йовков, Женско сърце. *Димитър Общи намира свой край на бесилката, . . Залавянето на Апостола забавя изпълнението на неговата присъда.* Ив. Унджиев, Васил Левски, биография. *Адлер забави изпълнението на неговата присъда.* Д. Димов, Тютюн. *Закъснях, защото много ме забавиха в учреждението.*

протакам: продължавам много време (умишлено или не) изпълнението на някаква работа, като обикн. постоянно я отлагам, в известни случаи с цел да я проваля. *Не е ли по-добре да отложа окончателния отказ? Да протакам работата, докато е възможно, а след това времето ще покаже какво да правя.* М. Марчевски, Остров Тамбукту. *Необходимо е да им се разнеси отрано да започнат подготовката за пролетната работа. . . Свикнали са винаги все да протакат.* Л. Александрова, Има едно щастие. — *Ето тук пред нас са всичките му свидетелства и защо да протакаме, щом имаме такава нужда от учителя?* — *настояваше Лазар Глаушев.* Д. Талев, Преспанските камбани. — *Извинявайте, другарю Нягулов, но ревизията не е приключила. . — А кога най-сетне ще я приключиш?* — *повиши тон Станкул.* — *Колко време още мислиш да я протакаш?* Ст. Марков, Дълбоки бразди.

разтакам съвпада по значение с **протакам**, но се употребява по-рядко. *Още не си водил преговори с виновниците — не знаем ти какви потайни хитреци са те! Ще проалекат работата, ще я разтакат, докато разберат кой-как, а в същото време ще съберат тайнично силите си.* О. Василев, Зъб за зъб. *Ако тоя съд ще сди хаирсъите, да не я разтакат — знак дай ги на нас, ние ще им видим работата!* Ст. Дичев, За свободата.

мая: преча, задържам някого да не отиде накъде навреме. Има рядка употреба. *Ангеле, на къде? — Ти, Руске, не се бързай тука. Ако обичаш Ангела, не трябва да го виждат, нито да го мае.* Ив. Вазов, Руска.

БАГРА. Вж. **и в я т.**

БАЗА, основа, устои.

Общо значение. Съвкупност от съществени принципи и изисквания, върху които се изгражда нещо.

база: съвкупност от съществени условия, принципи, които са главна предпоставка за създаването, възникването на нещо. *Само когато падат математическите бариери, . . , само тогава ще имаме една истинска Европа. Една Европа федерирана на базата на равенството, братството и свободата и населена с истински европейци.* Б. Шивачев, Съчинения, I. *Разтъкуваха програмата на Отечественият фронт като широка база за обединяване на всички антифашисти и за спайдих с най-новите партийни материали.* Сл. Трыйски, Неотдавна.

основа в едно от значенията си съвпада с **база.** — *Все пак проектата у нас изглежда поставена на широка основа.* Кр. Велев, Запад. — *Съгласен съм, че има физическа основа. Но все пак истинската любов е нещо възвишено.* Й. Йовков, Разказ, I. *Основите на медицината се откриват още в древността.*

устои има книжен характер и ограничена употреба. Означава: основите, съществените принципи и традиции, върху които се крепи, гради нещо. *С нахлуването на европейския капитализъм, и особено с налагането на паричното стопанство, силно се подкопаваш устоите на едрото землевладение.* Г. Караславов, Избр. съчинения, IV. *Вече дълго време с формалистично-естетичната си насока сп. „Мисъл" подриха реалистичните устои на българската литература.* в. Литературен фронт.

БАЙР. Вж. **хълм.**

БАЙРАК. Вж. **знаме.**

БАКТИСВАМ. Вж. **омръзвам.**

БАКЪР. Вж. **мед.**

Вж. **медник.**

БАЛАМА. Вж. **глупак.**

БАЛАНСИРАМ. Вж. **уравновесявам.**

БАЛКАН. Вж. **планина.**

БАЛТИЯ. Вж. **брадва.**

БАНАЛЕН, обикновен, тривиален, изтъркан.

Общо значение. Който е станал безинтересен, тъй като се повтаря често по един и същи начин, без промени, без съобразяване с конкретните обстоятелства, положение.

банален се употребява предимно за характеристика на изрази, разговори, сравнения и под., по-рядко за нещо, свързани с бита. Означава: който поради това, че често се употребява или среща, е известен на всички, не е оригинален и интересен. *Приказваха за най-обикновените злободневни работи, банални закачки и шеги.* Й. Йовков, Разкази, III. — *Да, истина, да не спорим, кой ще победи. Тази тема стана вече банална — реших да прекратя разговора.* П. Славински, Последният щурм. *Банална история. Банален израз. Банален разговор. Банален сюжет.*

обикновен в едно от значенията си е: който се среща много често, не се отличава с нищо особено и поради това не прави впечатление. *Познаваш ли това дете? — Да — отговори кръчмата. — Гладува и се зашимва с просия. — Това е ужасно! — Обикновена история тук.* Д. Димов, Тютюн. *Нилов му предложи пашроска с обикновените изтрити въпроси за здравето и тем подобни.* Ив. Вазов, Драски и шарки. *Толкова ли е беден речникът му, че не може да намери думи за един съвсем обикновен разговор.* Д. Добревски, Бунтът на кръцнера „Надежда".

тривиален е книжна дума. Употребява се предимно в критични литературни произведения. Означава: който се среща често, в който няма нищо ново и оригинално и затова не е интересен, а всекидневен и дразни с претенции за оригинален, въпреки че няма такава. *Това не беше постепенно усъвършенстване — то бе един скок от изтъркания, тривиален и претрупана вестникарска фраза в недостижимата по музикалност и образна красота поетична реч.* М. Кремен, Романът на Яворов. *Каравелов не описва само в своите повести, а поучава. . . От там у него тия постоянни отъждествления от описуемия предмет, тия дълги и много пъти тривиални разсъждения.* К. Величков, Събр. съчинения, VIII. *В някои негови*

образи липсва свежест, оригиналност, някои негови мисли се изразяват в тривиална, безцветна форма, неспособна да изрази по-силни чувства, да развълнува. сп. Септември. *Тривиална тема. Тривиален сюжет.*

изтъркан в едно от значенията си се свързва обикн. с фрази, изрази. Означава: който прекалено много се е повтарял, срещал и поради това е омръзнал, не се харесва вече, от който не се очаква нищо ново (като информация — мисъл, идея, чувство). Има разговорен характер и се възприема с пейоративна отсянка. *Мато все печелеше и самодоволно подхвърляше отдавна изтъркани шеги.* В. Нешков, Настъпление. *Книгата тогава носеше наслов: Хроника на един живот. По-късно това заглавие ми се стори изтъркано и го заменихме с „Обич за обич".* Ив. Димов, Ако имах два живота. *Всичките бунтовници бухна се събрали около ни, да ни поглеждат за последен път, като се мъчеха, с някои изтъркани фрази, да ни утешават.* Зах. Стоянов, Записки по българските въстания. *Изтъркана тема. Изтъркан сюжет. Изтъркан излагер.*

БАНДА, шайка, тайфа.

Общо значение. Група от хора с антисоциални цели, които осъществява с насилствени средства.

банда: тайна, неизвестна въоръжена група от разбойници, злоторници, която нападна граби, убива, или организирана тайна група, която върши вредителска противообществени дейност по обмислен план. *Повече от четири и половина века из поробените български земьо се разпореждат паши, спахии и бейове, а свирепи разбойнически банди вилнеят по села и пътища.* Г. Дръндаров, Ведчова завера. *По улиците на малкия градец сновяха въоръжени банди, блъсках вратите, запляшваха и бесуваха.* А. Каралийчев, Народен закрилник. *Спасиболе водач на легионерите в гимназията и се сгодеше със своята шайка. Това беше истинска разбойническа банда, която цепеше глави, трошеше витрините на еврейските магазини.* М. Марчевски, Тихо пристанище. *Като излезе от затвора, Луис отиде в Перуин, къд. Д. пак Жоржет Кади го улеге наново в мрежите на една банда от по-способни мошеници* Димов, Осъдени души. *Фашистка банда. Терористична банда.*

шайка: група от случайно събрани хора с престъпни наклонности, която извършва престъпления или безчинствува. *Късно една вечер в Панагюрище се получи тревожна вестоет Петрич, че башибозушки и черкезки шайки правили опит да нападнат селото.* Д. Линков Хвърковатата чета в Петрич. *По Боазиндже и Алмалдаг се скитаха въоръжени шайки от разбитата армия на Сюлейман паша.* Ст. Сиврисв, Петко войвода. *Другият беше бащата на Йордан, загинал навярно по време на разприте с контрареволюционните шайки.* Ст. Ц. Даскалов, Вода от манастира.

тайфа: група злоторници, които вършат злини, пакости. Днес това значение е остаряло. *Тъла въоръжени да зъби ешчери налетяха през брода на глутници и се втурнаха по българските кьщи. . . Чак след залез, когато саморазправата стихна, нортните на конака се отвориха, оттам на белия си кон излезе Хазр бей. . . След това пак тъй бавно и внимателно се прибра във войводищата, сподирен от виковете на окървавените тайфи.* Д. Рачев, Светлина от север. *Сега той ходеше с тайфата си по селата и принуждаваше моле да се заселят край неговата кула, да стават неговия изполини.* Д. Талев, Преспанските камбани. *А ти, Венчев, с нищо не можеш да се оправдаеш. И сега си довел тайфата си. Какво, да ни плашиш ли? Няма да ни уплашиш.* Д. Талев, Гласовете ви чувам.

БАНКЕТ. Вж. гошавка.

БАНКРУТ, фалит, несъстоятелност.

банкрут: в капиталистическите страни — установена от сьда невъзможност да се изплатят задълженя от страна на банкер, крупен индустриалец, търговско предприятие вследствие материални загуби, разсрочки и под. *Славов е в ръцете ни: засега става наш концесионер, а разрасне ли се работата ни, можем да го доведем до банкрут, и да вземем перметрите му на безценица.* Х. Русев, Под земята, *Войната, . . . се води за умаломощение на противните държави като производствени единици, както отделният капиталист безогледно се стреми да доведе до банкрут и бездействие своя конкурент.* М. Герасков, Недъзи. . . *Тия разпореждания на правителството* [във Франция 1871 г.] *довели до банкрут много дребни предприятия и предизвикали огромно недоволство.* История.

фалит е равно по значение на банкрут. Употребява се обикн. за търговец или търговско предприятие. *Мнозина българи кръчмари са си объркали сметките. Толкова голяма е конкуренцията тук между българските кръчмари, че много от тях са пред фалит.* Б. Шивачев, Писма от Южна Америка. *Той после станал личен търговец в Цариград, но пропаднал до фалит, по стечение на злополучни обстоятелства.* Ив. Вазов, Видено и чуто. *Кредитната кооперация беше пред фалит.* Г. Караславов, Избр. съчинения, I. *Първата му голяма сделка свърши с фалит, който опропасти една банка с влогове на дребни спестители.* Д. Димов, Тютюн.

несъстоятелност: няма**не** възможност да се погасва, да се покрие с наличните средства задължение. *Към тази телеграма се беше разпространила новината, че една от големите търговски фирми в града, . ., била спряла пратките си, дори не предложила съдебен преназен конкордат за споразумение с кредиторите, а направо влязла в несъстоятелност.* П. Спасов, Хлябът на хората. *От 1929 до 1931 година бяха обявени в несъстоятелност маса големи търговски фирми.* в. Пладне. *Миналата година станах поръчител на братя Железарови. След една неделя Железаров ще бъде обявен в несъстоятелност.* Д. Немиров, Възсъдт.

БАРА, вада.

Общо значение. Малка рекичка.

бара: малка рекичка, течаща вода през населено или друго място. *Из всички долове течаха мътни бари.* Й. Йовков, Старопланински легенди. *Една планинска бара, която минава край София, беше сълно прелила и преобразила тая по-ниска част от улицата на мътно, жълто блато.* Ив. Вазов, Драски и шарки. *Подир вечеря, със запушено цигаро, двамата млади хора продължиха беседата си при рьмолнето на пътната бара.* Ив. Вазов, Новa земя.

вада в едно от значенията си е: малка рекичка, поточе, което обикн. се отделя от друга, по-голяма река, извор или вода, която се стича от някъде след порои дъжд, топене на сняг. *В реката тук се втичаше вада от един вир, полускрит зад шумнали лески и бръшлак.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Долу в дола една ъста вирволица от вирби отбелязваше, как лъкатушни вадата, която идеше от изнора под селото.* Й. Йовков, Приключенията на Гороломов. *Плисна порои дъжд. Из двора потекоха пенливи вади, напираха си път под оградата.* К. Петканов, Омайно бяле. *Спсъ бързо се топеше. Отвсякъде течеше вада, шуртяха вади, проблисваха капки.* Й. Стоянов, Под дъгата.

БАРАБАР. Вж. заедно.

БАРЕ. Вж. поне.

БАРЕМ. Вж. поне.

БАСИРАМ СЕ. Вж. обзадатам се.

БАСНЯ. Вж. измислица.

БАШ. Вж. точно.

БАЩА, татко, тате, родител, тейко.

баща: мъж по отношение на децата си или мъж, който има деца или в разговор с деца за него. *В затвора се разчу, че доведените били баща и син и не остана никой, който да не ги ожали.* К. Величков, Периодическо списание, I. *Войка бешe дъщеря на дядо Горчилан. Баща й беше беден и всеки водоносцата, . . нямаше нищо друго.* Елин Пелин, Летен ден. *Стари сметки имаме да разчистваме с него и да го питам, що е сторил с имотите на баща ми.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Детето се роди още първата година и донесе много радост на щастливия баща.* М. Грубешлиева, Пред прага. — *Деца, прибирайте се вече. Баща ви си дойде.*

татко: моят баща (когато говоря за него) или башата на някого (по-рядко). Употребява се и за обръщение към баща от страна на децата му или в разговор с деца за баща им. *При татка искам да ида,|при татка в Стара планина;|татко ми да ме научи|на к'ъвто иска занаят.* Хр. Ботев, Съчинения. *Охрана бяхме, . . , аз, като най-подвижна, в най-отдалечения край на площада, . . , татко, застанал до оградата откъм задния двор, и Начо, най-малкият ми брат.* П. Михайлов, Малката партизанка. *Разбира се, . . , и той като всички татковци, ще иска първата му рожба да бъде момчана.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Мъльк девойка люби от сврие,|тайно от къщи избягаха двама,|без да ги знае на татко ни мама.* П. П. Славейков, Немски поети. — *Татко, искам да дойда с тебе — каза детето на баща си. Ще вечеряме, когато се върне татко ви.*

тате: моят баща. Употребява се и като обръщение към баща. Има по-снижена употреба от татко. *А с господин баща си говорихте ли? Да, да, и той пожела да ви види. За жалост, тате е занят сега.* Ив. Вазов, Службогонци. *Де е тате? — попита тя. — Баща ти ще дойде утре.* Ив. Вазов, Светослав Тертер. — *Тате, ела бе. . . Деца сме ти, а ти бягаш от нас.* Елин Пелин, Гераците.

родител е книжна дума, равна по значение на баща. Отнася се до баща в семейството. Употребява се сравнително по-рядко. *Ти, . . ,не се ли грижеши да нахраниш, да облечеш и двете си девойчета, както и другите си деца? Така прави секи добър родител.* Д. Талев, Преспанските камбани. — *Ако са го арестували като комунист, работата е лоша. И аз съм баща, знам какво е на сърцето на родителя.* Д. Ангелов, На живот и смърт.

тейко е диалектна дума, равна по значение на татко. *Гана погледна децата си. Те още не знаеха, че тейко им е мъртъв.* Г. Караславов, Обикновени хора. — *Сине, сиико. . . Мамин ненагледен. Чу ли нещо из двора за тейко си, сине?* Г. Манов, Крилат Димо. — *Добър вечер, тейко! — Господ да ти дава добро, сине.* Г. Караславов, Избр. съчинения.

БАЩИН, бащински, татков, тейков.

бащин: който е на баща, или е свойствен на баща, свързан с баща и любимо или с моя баща. *Ала той нищо не продума, наведе се и целуна бащината десница.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Да се закрепи в бащината къща, когато вечерта смирено гасне/и тихи пази тиха нощ разгрьмяла/на приласкає скрбни и немощни.* Д. Дебелянов, Стихотворения. *След неговата смърт синовете му не се разделиха, всички останаха в старата къща, на бащиния си имот.* К. Петканов, Избр. съчинения. *Стомних си, че в Бяла-Черква с най-добрите бащи ми приятел.* Ив. Вазов, Под игото. *Хаджи Генчовичет син послушал бащините си наставления.* Л. Каравелов, Българи от старо време. *Бащина воля. Бащини грижи.*

бащински: който е свойствен, характерен за добър, грижлив баща. *Стана му бащина и мила. Искаше му се да иде при нея и да й каже бащински думи, но се въздържа.* К. Петканов, Старото време. *Вие сте уморени, трябва да си почивате! — каза той топло, с бащински тон. — Моята кола ще ви заведе по домовете.* П. Вежинов, Следите остават. *Той го потупа с бръснатото кубе на влака за София и още веднъж му напомни бащинските си съвети: — Пази се, синко, пази се!* Ст. Марков, Дълбоки бразди. *Бащински дъх. Бащински грижи. Бащинска прерсрьдка. Бащински чувства.*

татков: който е на татко, свързан с е татко. *Мама така внимателно, така грижливо наредваше в кошницата оладената таткова риза и новите вътрешни чорапи, . . и всичко друго, което посечме.* Д. Бояков, Дълбоки снегове. *„Мамо, защо този чичко ти целуна ръка?" А тя ми отговори: „Той е учен човек и татков ти приятел още от деца и почита домакинята на къщата."* В. Павлов, Ц. Гинчев и др. в спомените на съвременниците. *Дядо Димитър схвана татковото недоволство. — Хаджи, ти някак си не ми се харесваш днес.* Ст. Чилингиров, Хлеб наш насущний. *Тя много се колеба дали да започне с него тъкмо днес и най-сетне рече: — Мисля си и за татковата ми къща. — Що пък сега. . — подаде тон уло.* Д. Талев, Преспанските камбани.

тейков е диалектна дума, равна по значение на т а т к о в. *Напусна тейковата си къща.*

БАЩИНИЯ. Вж. н а с л е д с т в о.

Вж. р о д и н а.

БАЩИНСКИ. Вж. б а щ и н.

БАЯ. Вж. д о с т а.

БАЯЧКА. Вж. в р а ч к а.

БДИТЕЛЕН, зорьк, будел.

О б щ о з н а ч е н и е. Който внимава, следи за нещо.

бдителен се свързва с човек, с поглед. Означава: който е на щрек, който внимателно следи за нещо (обикн. да не се случи нещо лошо). *Дамата скитници внимателно зиреха надолу към морето. Сами, почти без оръжие, те трябваше да бъдат двойно по-бдителни от когато и да било друг път.* П. Вежинов, Нашата сила. *Но друга мисъл занимаваше ума му — трябваше да бъде бдителен, да не изпуска групата на младите велешани, не можеше да се взира на тия упорити и коравя българи.* Д. Спространов, Самообреченитс. *Околийският комитет на партията не е вземал навреме мерки, за да ви помогне, не е бил достатъчно бдителен, за да отстрани грешките още в самия им зародиш.* А. Гуляшки, МТС станция. *Кости, както винаги, беше мълчалив, замислен, само очите му следяха напрегнато и бдителни, да не пропуснат нито дума от това, което се говореше.* Д. Спространов, Самообреченитс.

зорьк е книжна дума. Свързва се най-често с поглед, очи, по-рядко с човек. Означава: който много внимателно следи, наблюдателен е и долавя, схваща веднага същността на нещо, нищо не изпуска, нищо не се изплъзва от вниманието му. *Боеше се от свитите му устни, от зоркия му поглед, за който всички дворцови тайни бяха явни.* М. Смилова, Друм се вие. *Зорките очи на кръчмаря първи забелязаха новия и необичаен посетител.* Ем. Марков, Ден се ражда. *Книгата лежеше на скута й и тя наблюдаваше няколко хлапета, които си играеха на пясъка, наглеждани от зорките си майки.* Ем. Манов, Ден се ражда.

будел в едно от значенията си се свързва предимно с поглед, внимание. Сливащо по значение с б д и т е л е н, но има по-рядка употреба. *Войниците, които патрулираха покрай морето, пиемат леката походка и будното внимание на граничарите от плащиците.* Н. Йовков, Разкази, II. *Младшият член-екипа — . . — с будно око следеше показанията на подсъдимия и на свидетелите.* Д. Калфов, Избр. разкази.

БДЯ, бодьрствувам.

О б щ о з н а ч е н и е. Стоя дълго време през нощта буден.

бдя: стоя дълго време през нощта буден с напрегнато внимание с някаква цел (да следя, пазя някого, нещо, поради някаква грижа, безпокойство или в очакване на нещо). *Ружка заспа, но майката, бащата и Янко останаха будни в тъмната стая и капо си шепнеха тихо, цяла нощ бдяха.* Ем. Коралов, Дъщерята на партизанина. *На няколко места по височините около селото и на пътя за града, . . , пламтяха през цялата нощ огньове — бдяха нам на*

стража група въстанници. Д. Талев, Илинден. *Около болницата стана тъмно, настъпна нощ. Лекарите се прибират, разотиват се и сестрите. Само дежурната бди над ранения.* И. Бурин, Но неравни профили. *Селото спеше. Хората си отдъхваха след отеглия труд. Само Лекоката майка бдеше и го чакаше, тоя знаеше това.* Г. Караславов, Избр. съчинения, VI.

бодьрствувам: стоя дълго време буден, заради ми се налага, принуден съм или нарали никакво нервно напрежение, тревога, която не ми дава да заспя. Има книжен характер и сравнително ограничена употреба. *Тя [майката] може да бодьрствува над него и тогава, когато е отпаднала от умора и от жажда за сън.* Ст. Чилингиров, Рибена кост. *Чичо Марин бодьрствуваше в ремонтната на градската станция, тия новата част на обвитото колело.* А. Гуляшки, МТ станция. *През цялата нощ стражарите не мигнаха, с пушката в ръце изпраха в тъмнината, на другия ден бе останала по местата си, пак бодьрствували, чакаха, оглеждаха околността — напразно!* М. Марчевски, Митко Палаузов. *Ще заспа лесно, дълго бодьрствуване със свито сърце и неразбрани мисли в ума.* П. Вежинов, Втора рота.

БЕБЕ, неленаче, кърмаче, бозайниче, сукалче.

бебе: малко дете до около едногодишна възраст, което още не е проходило. *Пропори очи и се пренесе за минута в къщи: бебето тъкмо сега е сварена орязката в ръцете.* М. Грубешлиева, Пред прага. *Младежи и девойки се разходжаха из тоновите алеи на отсъдна, млади майки бутаха пред себе си колички с бебета.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Майката изреди набързо. . един портокал, малко сока в биберона и даде на бебето да суче.* Г. Белев, Какво видях в Америка.

неленаче: бебе на няколко месеца, което е още за повиване в пелени. *Една жена — слаба, мъртва — подусване на ръце разплакано неленаче, повито с парцали.* Д. Марчевски, Дошло е време. *Майката крепеше с едната си ръка на гърдите неленаче, а с другата бодеше мъжинчето.* А. Гетман, Виетнамско сърце. *Разпасала шарена престилка и вързала люлка между два бора. И сложила в люлката неленачето си.* А. Дончев, Време разделно.

кърмаче: малко дете, бебе в периода, през който се кърми. *В писаната люлка, окачена на гредите, отколе спеше едно дете кърмаче.* А. Каралийчев, Лъжовен свят. *Бедните жени! . . . Сами се, . . , унили, някои с кърмачета на гърдите, не хортуват, стоят като приковани от тежката скръб.* К. Величков, Периодическо списание, I. *И чуват писък на кърмачета деца,] от майчини гърди изтръгнати.* П. П. Славейков, Кървава песен.

бозайниче: бебе в период, през който бозае. Характерна е за народния език. *Жена му се разболя и умря. Бозайничето примира за майчина грьо.* Ц. Церковски, Съчинения, III. *Дали да пратим човек да обади на нашите из землянките, а?. . . Снаха с бозайниче имам — а гората, тя си знае как поминава.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време.

сукалче е равно по значение на б о з а й н и ч е, също спада към народния език. *Нагкои от тях на гръбовете си, в цедилка от бозов домашен чаяк, носеха сукалчетата си.* Д. Спространов, Самообречените. *По-голямото детенце беше едва на две години, а на другата остана сираче сукалче. Майката на Стоян го пои с млико от козата, но то не издържа и месец — запри се.* Кр. Григоров, Танчо от Горочвет.

БЕГЛЕЦ, дезертьор.

беглец: човек, който тайно е напуснал, избягал от мястото, където е трябвало да бъде. *Рубен беше издебнал пиянските стражари, . . , и беше избягал. Цяла нощ полицейски хайки потърсиха из къщите, блокираха цели квартали, но от бегледа нямаше нито следа.* Ем. Коралов, Дъщерята на партизанина. *Настанал смут и мнозина четници хукнали назад. Петко войвода . . спрял бегьлците.* Н. Стефанова, Романтично пътешествие. *Пред него на открития план противоброневите орьдия, изоставени от бегьлците, зееха безпомощно с черните си дула срещу небето.* П. Вежинов, Втора рота.

дезертьор: войник, военен, който е избягал от поста или частта си. *За дезертьори като тебе — направо разстрел. Още утре да се явиш в казармата.* В. Нешков, Настъпление. *Лошим дезертьори, спираме войниците, които се връщат в България без заповед.* Л. Стоянов, Холера. *По това време се разнесе слух, че Стоян Димитров от Самоковската махала избягал от фронта и пристигнал тук — в село. Наричаха го дезертьор.* Кр. Григоров, Новодомци. *Ден през ден докарваха в града турски войници-дезертьори. Те минаваха границата и доброволно се предаваха на българските гранични постове.* В. Геновска, Седем години.

БЕГОМ, бежешком, бежешката, тиченком, тиченката.

бегом: с бягане, с тичане. *Детето рипна от стола, намъкна небрежно гумени сандали и се спусна бегом по пътя.* Сл. Трънски, Неотдавна. *Бегом той сви зад общинската сграда и веднага след това затича по първата улička, която се изпречи пред мътния му поглед.* Кр. Велков, Село Борово. *Овцете минаваш бегом през изгрялия царевичак.* А. Каралийчев, Птица далечни.

бежешком, бежешката, тиченком, тиченката са равни по значение на б е г о м, но бежешката и тиченката са диалектни думи. *Скоро хусарите се наредиха. Двама души при-*

бръснаха отъм пътя и бежешком се хвърлиха на конете. Ст. Загорчинов, Ден последен. *Кучетата лаеха неспокойно, селяните бежешком се прибираха у дома, залоставаха здраво къщите врати и спускаха пердетата.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Отгоре откъм гората, се показаха две момчета. Спуснаха се надолу и тичешком се отправиха за брега.* Д. Калфов, Край реката. *Изведнъж го хвана страх — и сам не знаеше от какво се уплаши, обърна се и тичешком се върна в къщи.* Д. Талев, Илинден. *Тъкмо в тая минута бежешката пристигна двамата стражари.* Й. Йовков, Приключенията на Гороломов. *Тичешката тъй се спусна от могилата, продължи все тъй да тича и се спря само когато наближи до къщи.* Й. Йовков, Чифликът край границата.

БЕГЪЛ, повърхностен, кратък.

Общо значение. В който няма подробности (за преглед, описание, на нещо, за впечатление и под.).

бегъл: който е недостатъчен, в който са засегнати само някои отделни черти, особености, без да се разкрива същността на нещата. *Препрочитам беглата скица и не мога напълно да си възстановя детайлите.* Т. Генов, Избр. произведения. *За да довърша беглото описание на жилището ни, трябва да кажа две думи и за лицата, с които случаят ме беше сбрал под един покрив.* Ив. Вазов, Утро в Банки. *Заведох го в няколко ателиета, за да има поне бегло впечатление от съвременната българска живопис.* К. Константинов, Празници. *Но след като прекара с него една вечер, когато чу разговора му, когато можа да вникне макар и бегъл поглед в живота на тоя пребродил света човек, тя почувствува интерес към него.* П. Спасов, Хлябът на хората.

повърхностен: който е изграден, създаден по незадълбочени впечатления. *Това ще забележи всякой, който би се нает да направи сравнение, макар и повърхностно, на оригиналите с преводите.* П. П. Славейков, Българска литература. *Ако това е вашето искрено мнение, трябва да ви кажа, че то е много . . примитивно и повърхностно. Трябва да вникнете в корена на нещата.* М. Марчевски, Повести. *Христакиев разбра, че мнението му за Кондарев е било повърхностно, съставено от недостатъчни наблюдения и в общи черти.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *За да ги приготви* [читателите] *най-напред да имат какви годе повърхностни понятия за местностите, които ще се поменуват в списанието, . . , Фотинов запознава своите читатели най-напред с най-основните термини на математическата и политическата география.* Ив. Д. Шишманов, Константин Г. Фотинов. *Повърхностен преглед. Повърхностно описание. Повърхностно изложение.*

кратъ: който е представен, описан в малък обем, с малко факти, без подробности. Днес това значение е остаряло. *За всякой поет съм предпоставил, . . , кратки характеристика.* П. П. Славейков, Немски поети. *Ето в кратки черти и програмата, по която членовете на Беседата и техните семейства ще отпразнуват дните 21 и 22 май.* Ал. Константинов, Съчинения, I.

БЕДА. Вж. нещастие.

БЕДЕН, безмотен.

Общо значение. Който не може да задоволява елементарните си материални потребности.

беден: който няма достатъчно материални средства, имот и живее в лишения. *Баща й беше беден и освен воденицата, която бъргеше под наем, нямаше нищо друго.* Елин Пелин, Летен ден. *Панко беше крайно беден селянин. Няколкото парчета земя нивци, които имаше, бяха песъчливи и неплодородни.* Д. Ангелов, На живот и смърт.

безмотен е книжна дума. Означава: който не притежава обработваема земя и порари това бива експлоатиран. Употребява се обикновено за трудещите се селски маси при капиталистическия строй. *Излишъкът земя от кулаците и чифликчиите се вземаше, за да се разпределя между безимотните и малоимотни селяни.* Ем. Манов, Ден се ражда. *По нареждане на Организацията безимотните селяни, аргатите от Скопско, Струмишко и Серско, обявиха стачка срещу бейовете и чифликсайбите.* Д. Талев, Гласовете ви чуват. *Другари и съмишленици, започна той — нашата партия, която е единственият защитник на пролетариата и на трудовите безимотни маси, се намира понастоящем в ожесточена борба с буржоазните котерии.* Ем. Станев, Иван Кондарев.

БЕДНОРИЯ. Вж. беднотия.

БЕДНОСТ, бедвота, бедвотия, оскъдица, нищета, мизерия, сиромашия, немотия.

Общо значение. Състояние, при което човек не може да задоволява елементарните си материални потребности.

бедност: лошо материално състояние, недостиг на материални средства за живеене. *Паднал съм в такава бедност, чтото, освен че съм останал гол и бос, но се нуждая даже и за насущния си хляб.* Хр. Ботев, Съчинения. *Аз посетих после тия приблизни жилища. Каква бедност и окаяство в тях! Хората живеят в непосредствено съседство със скотовете.* Ив. Вазов, Пътни бележки. *У тях е твърде неприветливо. Крайна бедност, недоимък.* Цв. Ангелов, Честна дума.

беднота с равно по значение на б е д н о с т, но е с рядка употреба. *По лицето му бе и пиетна горшина усмика. Дядо се смееше на себе си, смееше се на рамото, на кравите, на едрата ръжена слама, на цялата ни беднота.* К. Григоров, Отново на училище.

бедняция е равно по значение на беднота, но има разговорен характер. *От грижи не можем да мислим за друго, освен за хлиб, а от бедняция не можем да подарим пицо, освен сълзите си.* Ст. Чилингиров, Хлеб наш насушний. *Къде е здравият смисъл, мук: да напуснеш един сит, охолен живот, за да делиш с мене бедняцията?* М. Грубешлиска, Пред прага.

оскъдина: състояние, при което има недостиг, недоимък, отсъствие на достатъчно материални средства за живеене, но не крайна беднот. *Макар да беше все още оскъдна, родителите ни се бяха постарали да не остане прята софрана.* Ас. Станоев, Първите. *Бореха се с оскъдицата и едва успяваха в края на годината да прибелязат по някой лари на дома.* Цц. Минков, Момчето от Загорчане. *Наистина, беден бях, работех от сутрин до вечер, живеехме с мама в оскъдица, но все пак животът ми беше мой, пред мен стояха моите надежди и мечти.* Г. Райчев, Избр. съчинения, II.

нищета има книжен характер. Означава: крайна степен на беднот. *Тогава селото, . . . се давеше в непроходима нищета и глад. През годините на войната управниците бяха изребали и последното зърно от житниците.* А. Каралийчев, Спомени. *Сечище, хилядн бръвн овце — всичко това носеше на кехлята лари. А селото тъпнеше в нищета и глад. За селяните нямаше работа другаде, освен в гората и при спокета на Юсуф кехля.* Б. Несторов, Светлина над Родопите. *Все пак секретарят не заравяше как бе похлопал на вратата на Народния войвода без нито един бан в джоба, не забравяше глада и нищетата вси.* Ст. Дичев, За свободата.

мизерия с книжна дума, равна по значение на н и щ е т а. *В целия капиталистически свят войната доведе до невиждано обедняване на масите, до увеличение на безработицата, мизерията и глада.* Г. Димитров, Политически отчет на ЦК на БРП (к) пред V конгрес на партията. *Градът брои над два милиона жители. Центърът му е уреден, но крайните квартали тънат в нечувана мизерия.* А. Етман, Виетнамско сърце. *Калъски с разкошно натруфени дами кръстосваха града, а в покрайнините цареше мизерия и глад.* Г. Белев, Картини от Румъния. *Живеят в голяма мизерия.*

сиромашия е дума от народния език. Не се различава по значение от б е д н о с т. *В къщи студено, дърва няма . . Сиромашия.* Ив. Вазов, Повести и разкази. *Все същият си беше Атанас — едар и як мъж, само де станал още по-сиромах през последните години. Отдалеко личеше сиромашията му, нямаше види се да си купи и един фес за два гроша, та беше вързал голямата си селска глава с кърпа.* Д. Талев, Преспанските камбани. — *Друга година, като ревна на наните, все ще намерят по някой пукнат лев, ама сега и да се раздера от рев . . . няма! — клатеше глава Танчо на Ванчовци и с болка разправяше за сиромашията им в къщи.* Ст. Ц. Даскалов, Бялата погача.

немотия е дума от народния език. Означава: нямане, липса на материални средства за задоволяване на най-необходимите, елементарните нужди. Може да има временен характер. *Парите им скоро се свършиха, немотията ги налегна.* Ст. Загорчинов, Избр. произведения, III. *Откак се помнеше, в къщата й все недостигаше, все по сто пъти пресмятахме, за да вържат двата края, но немотия като през тази война тя не беше запомнила.* Г. Караславов, Избр. съчинения, VI. *Сиромашки е нашият край, господин подпоручик, притисна ни немотията отвсяде. Шест гърла чакат ей на тия две ръце.* В. Нешков, Настъпление.

БЕДНОТА. Вж. б е д н о с т.
Вж. б е д н о т и я.

БЕДНОТИЯ, беднота, беднория, сиромашия, сиромашта.

беднотия: най-беднят слой от населението, който няма материални средства, никакъв имот и затова живее в оскъдица. Има разговорен характер. *Всички чорбаджии лъжат и обират беднотията.* Г. Караславов, Селски истории. *То се знае, че най-напред ще се вредят чорбаджиите и по-заможните селяни, а беднотията ще чака ред най-накрая.* В. Геновска, Седем години. *Каква тежка и страшна година — си мислеше тя. — Хлябът стана десет пъти по-скъп. Беднотията да му мисли.* А. Каралийчев, Наковалня или чук.

беднота в едно от значенията си е равно на б е д н о т и я. Има книжен характер и ограничена употреба. *Редом с котленската беднота в града възникна и чорбаджийството.* Й. Радичков, Мл. Младенов, Горда Стара планина.

беднория има значение на б е д н о т и я. Употребява се с пренебрежителна отсянка и има простонароден характер. *Банко беше някакъв дребен чиновник в околийското управление и живееше в началото на чиклака. С една дума — нито при беднорията в чиклака — нито на главната улица при по-заможните.* П. Здравков, Незабравимо детство. *Довлякъл още по-големи тефтери. Елнал беднорията. Двама стражари заизкарали де що намерят добиче по оборите.* Кр. Григоров, Раздолчани.

сиромашия и **сиромашта** са думи от народния език и по значение не се различават от б е д н о т и я. *Ядат богатите. А това сиромашията като нас и кориченка нема.* Ст. Ц. Даскалов. Под жмурлука. *Я да потресим, казвам, това е кусак . . Не мр вярвай много . . Сиканат ли е той да дояв. . . Само да му е да грьоп от сиромашията.* Кр. Григоров, Новоломци. *Тьрсувайте, богатосие, обирайте сиромашта.* И. Волен, Между два свята. *Само Вьлво Пандерчето се опита да защити Драгуня. Не беше лош човек, помагал е на сиромашта. На мене, кое бранило, кое ратка за децата помагалие.* Кл. Цанев, Горчив залък.

Вж. б е д н о с т.

БЕДНЯК, сиромах, голтак.

О б щ о з н а ч е н и е. Беден човек.

бедняк: човек, който има много малко, не достатъчно материални средства, обикн. е без имот и живее в лишения, а също и човек от простолюдната на селското население, което няма имот и живее в лишения. *Като всички черкови артисти . . Васил беше бедняк. За пантата, която получаваше, едва стигаше за него и за животните му.* Ив. Пламнски, Без стряха. *Там по пътя минаваше един бедняк, стар, ъшт и дрип.* Елин Пелин, Черни роси. *В сватките преди беше ранен тежко един стражар . . Той беше бедняк от селото на Чавкъра и щеше да остави с мизерна пенсия две деца.* Д. Димов, Тютюн.

сиромах е дума, характерна за народния език. По значение не се различава от б е д н я к. *Беше последен сиромах — без земя, без къща.* Н. Фурнаджиев, Между приятели. *По че е сиромах и като че ли сиромах се е родил — и това си личение: ризата му беше само кръпки . . . , носьт му орьфан, потурите — също.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан. *Бил много сиромаси. Турнали на софрата две глави лучец, малко солница, една суха чушка и парче корак хлеб.* Елин Пелин, сб. Хоро. *След три-четири години Ешо разпродаде всичко и остана последен сиромах.* Елин Пелин, Земя.

голтак спада към разговорната реч и има пренебрежителна отсянка. Означава: крайно бедел човек, лишен напълно от материални средства и имот. *Взех те голтак и с бащини ми имот стана човек.* Д. Кисьов, Щастието не идва само. *Едни Чавдаров — голтак, вчера нямаше какво да яде, крепи само по митингите, какви заслуги — никакви.* Ст. Костов, Големанов. *Голтак! — измърмори сьрдито Джони. Риза нема на гърба си, а пари ще ми в Дъгрия.* Д. Димов, Тютюн.

БЕДСТВИЕ. Вж. н е щ а с т и е.

БЕДСТВУВАМ, мизерствувам, мизерувам.

О б щ о з н а ч е н и е. Живея при много тежки материални условия.

бедствувам: живея в големи лишения, така, че съм заплашен от загиване, от катастрофа. *И Станка вярваше, че той бедствува, че той няма хляб, че се моли за поделон.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Разказваше ни как е бедствувал като студент и чрез преписване на чужди лекции и даване домашни уроци едвам се е поддържал да не умре от глад.* Ив. Вазов, Повести и разкази.

мизерствувам и **мизерувам:** живея при крайно тежки материални условия, почти без средства. Мизерувам има ограничена употреба. *Дошъл съм при моя тъсен, защото нямам никакви доходи, и ако се наложи да се върна в София, семейството ми трябва да мизерствува.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Той гладува и мизерствува сьс 150 грама хляб на ден.* В. Коларов, Против хитлеризма. . . *Двадесет години тя се е борила и големия град с жертви, гладувала е, мизерствувала е, но с труда си и неспомнатата си воля е изградила победителка.* Ст. Грудев, Бележити българи. *Заплатата му беше малка и семейството му мизерувайе.*

БЕЖАНЕЦ, емигрант, изселник, преселник, изгнаник.

О б щ о з н а ч е н и е. Човек, който е бил принуден да напусне родината или местожителството си.

бежанец: човек, който е бил принуден да напусне родината или местожителството си поради война, природни бедствия и под. *Българските бежанци, които намериха спасение в Гърция, се преследват там от властите като врагове.* в. България. *Дочу се по едно време, че срещу нас иде голяма турска войска . . Започнаха да се изкачават нагоре кьм нас най-напред бежанците от тракийските села и градове, хиляди уплашени люде, с добитък и покъщнина. Да талев, Преспанските камбани. Едни бягат в Севлиево, други в Дряново и в Търново. . . То свят, бежанци, войска, натиск.* Ив. Вазов, Драски и шарки. *Освен местните жители, . . живееха серени и хиляди бежанци от полето, дето сега сред техните села и имоти вседневно гьрмеше опустошителна война.* Г. Райчев, Избр. съчинения, II.

емигрант: човек, който се е изселил от родината си по собствена воля, въз основа на собствено решение, по лични, социални или по политически причини. *Двама от братовчедите му по бащина линия живеят до Освобождението като емигранти в Румъния.* Ив. Унжиев, Васил Левски, биография. *Между сръбските емигранти, които кьм края на XVII век се преселват в Австрия, е имало и много българи.* Б. Пенев, Начало на българското възраждане.

изселник: човек, който е напуснал местожителството си доброволно или по принуда и се е заселил на друго място в родината си или вън от нея (от гледище на тези, които са останали на старото място). *Изгнанци и измъчвани от тежките репреси, около 130 000 българи потърсват спасение в бягство от бащината земя. Пътят на изселниците е вперен към север — към Влашко, Молдова, Бесарабия и Южна Русия.* Г. Дръндларов, Велчова завера. *На източния край на града се появи друг квартал — „Студен кладенец", в който си построиха домове изселниците от язовира.* в. Отечествен фронт.

преселник: човек, който обикн. по необходимост се е преселил да живее другаде — в родината си или извън нея (от гледище на тези, при които живее, а също и от обобщено гледище). *Стоян Чальков. . преселник от Копривщица в Пловдив, умира в тоя град на осемдесет и две годишна възраст през 1850 година.* А. Христофоров, Ангария. *Така той стигнал до някакво селце, заселено преди десетина години с преселници от старите източнопланински райони.* А. Гуляшки, Златното руно. *Първите български преселници в Цариградско били бегълци от кърджалийските зулуми.* Хр. Бръзиков, Някога в Цариград. *Той е стар българин преселник, който не е виждал близо три десетилетия родината си, но въпреки това е запазил в сърцето си дълбока привързаност към нея.* П. Вежинов, До Мелбърн по въздух и море.

изгнаник: човек, който несправедливо е прогонен от властта в чужбина и който се измъчва от това, страда за родината си. *Изгнанци и клети, отломка нищожна, | от винаги храбър народ мъченик, | . . | далеч от родина в край чужди събрани!, . | те пият, а тъжат сълзата им в рани.* П. К. Яворов, Антология. *Но сега може би това навява по-тъжни мисли, защото напомня участта на печалните изгнаници, прокудени далеч от своя роден край.* Й. Йовков, Разкази, III. *Тъкмо пред коледните празници се завърна в България старият водител на едновременната либерална партия, който осем години вече как живееше като изгнаник далеч от отечеството си.* Т. Влайков, Каменов.

БЕЖЕШКАТА. Вж. б е г о м.

БЕЖЕШКОМ. Вж. б е г о м.

БЕЗБОЖИЕ. Вж. а т е и з ъ м.

БЕЗБОЖНИК. Вж. а т е и с т.

БЕЗБОЖНИЧЕСТВО. Вж. а т е и з ъ м.

БЕЗБРЕЖЕН. Вж. б е з к р а е н.

БЕЗБРОЕН, безчетен, безчислен, неизчислим, неизброим, несметен.

безброен: който е в толкова голямо количество, че прави силно впечатление, но не е необходимо да се установява точният му брой. *Безбройни стада овце, кози, говеда и коне са пълнили пространните пазбища на Сарь-Шабанското поле.* Й. Йовков, Разкази, II. *На край самия град полето беше черно от свят. Безбройно множество турци, гърци, евреи, мъже, жени, деца, бяха излезли да ни причакат.* К. Величков, Периодическо списание, I. *От едната страна на тая река растяха и зреяха прекрасни жита, от другата — пасяха безбройни чарди добитък.* Елин Пелин, Под манастирската лоза. *Като истински ловци приятелите му и без това нямаха друга тема за разговор освен безбройните си и безкрайни ловни приключения.* Д. Калфов, Избр. разкази.

безчетен и **безчислен** имат книжен характер и съвпадат по значение с б е з б р о е н. *Туй царство* [на българите] *е дигало безчетно войнство на крак.* А. Страшимиров, Кръстопът. *Отвори цар Симеон бран на ромеи. И с пълнища безчетни потегли.* Н. Райнов, Видения из древна България. *А там горе на непристъпните каменисти върхари срещу безчетните турски пълчища бяха насочили шест хиляди цика българските отъченци.* Д. Линков, За земята българска. *Кърджалиите, кърджалиите, кърджалиите! . . Като грохот идваше до стоманата ниепо им, като вълна я заливаше ужасът, донесен от безчетните бежанци.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време. *Коронясването обаче стана в храма на Св. Димитрия тържествено. Три митрополита . . извършиха обряда при стечението на безчислен народ.* Ив. Вазов, Светослав Тертер. *Лице сухо, кокалесто, . . , с вежди паднали отстрани, дръпни от безчислените бръчки около свитите й очи.* Елин Пелин, Щъркови гнезда. *Безчетно богатство.*

неизчислим и **неизброим:** който е в такова голямо количество, че не би могъл да бъде изброен. Имат книжен характер и сравнително по-ограничена употреба. *Защо да завоюва други земи, когато земята на тази огромна империя, стъпила на три континента, с неизчислимите свои богатства, чака неговата воля?* Ст. Дичев, За свободата. *Неизброими нещастия очакват държавата, ако бъде раздадено оръжие на невярващите.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време. *Рота след рота, полк след полк, дивизия след дивизия — неизброима войска крачеше по заснежените пътища на Сърбия и Войводина.* П. Вежинов, За честта на родината.

несметен има книжен характер. Свързва се с обикн. с материални средства и означава: който е в такова голямо количество, че не може да се пресметне, изчисли. *Той, . . , пристигнал от чужбина с несметно богатство и веднага се заловил да купува ниви и лозя.* Ст. Дичев,

За свободата. *Трудно е да се узнаят точните граници, в които тия два монопола властуват и събират несметни печалби.* Ив. Мирски, През девет земи. *Твърди, че под земята лежало несметно римско съкровище.* Н. Стефанова, Откриване на света.

БЕЗВЕРИЕ. Вж. а т е и з ъ м.

БЕЗВЕРНИК. Вж. а т е и с т.

БЕЗВКУСЕН, блудкав.

О б щ о з н а ч е н и е. Който няма приятен вкус (за ястия, питиета).

безвкусен: който няма обичайния, привичния си хубав вкус. *Месото пристига замразено. Сьщо е и с рибата, птиците, яйцата. Оттам и безвкусните гозби. Просто не изпитваш никакво удовлетвие от яденето.* Г. Белев, Какво видях в Америка. *В къщи мама бе отворила за обяд яйца, но те ми се видяха безвкусни.* С. Кралевски, Възвърната обич. *Жителите му* [на Мадрид] *са принудени да пият дъждовна вода, а отвсюдно от тях, на които не им харесва тази безвкусна течност, стават привърженици на бирата, ликьорите и на разните апериитиви.* Б. Шивачев, Писма от Южна Америка.

блудкав: който няма определен вкус, защото не съдържа нужните подправки (за ястия, питиета) или има лутав вкус (за вода). *Хлябът му все биваше напукан. Гозбите му — пресолени, недосолени, прекисолени, блудкави.* Ил. Волен, Между два свята. *Той можеше да разчита на нея. . , да му сготви топла храна, макар блудкава и безсолна.* М. Грубешлиева, в. Литературен фронт. *Почти всички проклинаха горещината, . . вдигаха от време на време манерките, за да разквасят устата си с блудкавата, топла като чай вода.* Д. Димов, Тютюн. *Той молеше непрестанно за вода и пиеше жадно, но водата му изглеждаше блудкава и отвратителна.* П. Здравков, Незабравимо детство.

БЕЗВОДЕН, сух.

О б щ о з н а ч е н и е. Който е без вода (за местност, място).

безводен: в който няма достатъчно вода, не се напоява добре. *На земята съществуват редица организми, които са се приспособили и живеят в почти безводни райони.* Д. Пеев, Животът на другите планети. *На всекиго от тях се беше случвало да попада в безводно място и да стои дълго време без вода.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *През 1905 г. държавата почва да проучва въпроса за водоснадяването на този безводен край.* П. Делирадев, Българска географска христоматия. *Стигнахме до там за десет деня, на камили; все през безводни, пусти, камънливи, баиреси места.* Ив. Вазов, Повести и разкази. *Местността беше безводна и всеки трябваше да разчита само на водата, която носеше в матерката си.* Д. Димов, Тютюн.

сух в едно от значенията си е: който е останал без вода (защото тя е изчезнала) или никога не е имал вода. *Полето около позицията беше безводно и сухо като пустиня.* Й. Йовков, Разкази, I. *По сухите полета се изкопаха дълбоки кладенци.* Елин Пелин, Под манастирската лоза. *Наблизо е сухото дере, обраснало с бодливи храсти.* М. Марчевски, Митко Палаузов. *Запустяла воденица. Суха | водата край нея не ручи.* П. П. Славейков, Сън за щастие.

БЕЗВОЛЕВ. Вж. б е з х а р а к т е р е н.

БЕЗВОЛЕН. Вж. б е з х а р а к т е р е н.

БЕЗВЪЗВРАТЕН, невъзвратим.

безвъзвратен се отнася до нещо много скъпо, за което се съжалява, че вече го няма. Означава: който никога няма да се върне, да се възобнови, да бъде пак. *С мълчанието си те подчертаха дълбоката си скръб и привързаността си към тоя, за когото тя бе дошла, но — уви! не можеше да намери сред тях. . . Тя разбра това, и понеже не желеше да им напомня за безвъзвратното минало, седна и се опита да вземе участие в забавленията им.* Ив. Мартинов, Драва тече през славянски земи. *Образът на тия феноменални явления проникна дълбоко в душата на нас, живущите в друго време и под светлината на ясното слънце на свободата. Те се запечатват толкова по-дълбоко в душата ни, че те са безвъзвратни и свързани с една друга епоха.* Ив. Вазов, Етюди. *Безвъзвратна загуба.*

невъзвратим е дума с книжен характер. Означава: който не би могъл да бъде възвърнат, възобновен. Употребява се обикн. за нещо преживяно, нещо скъпо, което е оставило дълбоки следи. *Зад стената се чу пиано. — Ах, как обичам тая песен. Какво ми напомня тя — извика той и отново въздъхна, както въздиша човек над скъп, невъзвратим спомен.* Ем.Станев, Иван Кондарев. *Нещо от него самия бе останало в миналото, нещо скъпо и невъзвратимо.* Ем. Манов, Бягството на Галатея. *Всички спомени от младостта са прелестни, защото това, което е било, е невъзвратимо.* С. Сиврие, Завръщане след бягство.

БЕЗВЪЗМЕЗДНО. Вж. б е з п л а т н о.

БЕЗГРАМОТЕН. Вж. н е г р а м о т е н.

БЕЗГРАНИЧЕН. Вж. б е з к р а е н.

БЕЗГРЕШЕН. Вж. б е з п о г р е ш е н.

БЕЗГРЪБНАЧЕН. Вж. р а б о л е п е н.

БЕЗДЕЙ, пасивен, инертен.

Общо значение. Който не проявява дейност, инициатива.

бездеен: който не действува, не работи или не желае да вземе участие в нещо, в някаква дейност. *Владетелят се заплиташе все повече и повече. А не можеше да остане бездеен. Преди всичко трябваше да спре нахлуването на маниакеци.* Й. Вълчев, Стъпала към небе. *А Дойчинов не бе от вчера околийски секретар, нито пък от онзи бездейни функционери, които административно съществуват.* Ст. Ц. Даскалов, Стубленските липи. *Той не можеше да стои бездеен. Гората и планината го влечеха.* Д. Кисьов, Щастието не идва само.

пасивен има книжен характер. Означава: който не проявява дейност поради незаинтересованост, безразличие към работата, към проблеми, начинания. *Убиват хора, не които сами се бият, а хора, които стоят неподвижни и пасивни до безпомощност.* Й. Йовков, Разкази, II. *Но все си стоеше със скръстени ръце — нещо го спъваше, заставяше го да наблюдава живота, само да го наблюдава като пасивен съзерцател, отстраняващ.* А. Гуляшки, Любов. — *Ако бях по-настойчив, досега щях да имам резултати. Нищо не се върши с меки ръце. Не мога да стоя повече пасивен. Какво ще го чакам?* Н. Стефанова, Откриване на света.

инертен има книжен характер. Означава: който много трудно преоолява пасивността си и има нужда от външни стимули, за да предприеме или свърши нещо. *Торонев слушаше секретаря на Околийския комитет на партията. . — напрегнатата работа. . . и отговорността по подготовката на въстанието като че ли бяха събудили и активизирали този инак инертен мъж.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Бяха студенти. . . Дори замисляше да се преквърли в друга специалност, ала тогава беше още по-нерешителен и инертен.* Л. Дилов, Почивката на Боян Дарев.

БЕЗДЕЛНИК, хаймана, непрокопсаник, нехранимайко.

Общо значение. Човек, който не работи и води празен живот.

безделник: човек, който, въпреки че е работоспособен, прекарва времето си в скитане и празни занимания. *На горния край на чаршията имаше две турски кафенета, които по цял ден бяха пълни с безделници.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Без да упражнявам още какво и да е професия, аз съвсем не съм пък и някакъв безделник.* Д. Калфов, Избр. разкази.

хаймана е дума от разговорната реч. Означава: човек, който не работи и прекарва времето в безцелно скитане, шляене. Употребява се с пейоративна отсянка. *Откъм ум е бедеен, туй нещо си личи по синовете му . . По-големият е уродлив, смахнат, а малкият е чапкънин. Още на тия години той е развей-прах и хаймана.* А. Гуляшки, Златното руно. *За Дика искам да ти реча — нали виждаш какво прави. . Не може така. . всеки ден на кръчмите. Събира се с разни хаймани, пияти.* Г. Райчев, Избр. съчинения, I.

непрокопсаник: човек, който не си е извоювал място в живота, на когото не може да се разчита за работа и който е склонен към антиобществени прояви. Има пейоративна отсянка. *И двамата му синове излязоха непрокопсаници — по цели дни прекарвали в кръчмите.* Г. Дръндаров, Велчова завера. *Ами оня непрокопсаник, като се завърне, нали за двор ще ме заяде, нали дом ще иска да му дигаме, а?* Б. Обретенов, Сноп. *Подигравате се със старите хора, магарета такива . . — Какво има, дядо? Кой се подиграва? — Твоите хашлаци, кой друг? Вчера си дойде и вече се сбра с непрокопсаниците.* М. Марчевски, Героите на Белица.

нехранимайко е дума от народния език, която означава: човек, който няма сериозно отношение към труда, на когото не може да се разчита за подкрепа, помощ и в известни случаи поставя във вреда на околните. *Кой знае какъв пиянца и нехранимайко е. Да вземе веднъж имота, да го продаде, да изпие парите, па после да ти каже: „Върви си, не ми трябваш."* Кр. Григоров, Раздолчани. *Киро знаеше, че внуците на баба Тодора са прахосници и нехранимайковци, знаеше, че те ще увиснат на врата му и ще почнат да го разтакават по съдилищата, и поради това той реши да уреди със старицата всичко по закон.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Ние трябва да се сраунуваме, че от същия този град, . . , се намерили злодеи, организирали шайка за обир. . . Имената на тия нехранимайковци се знаят и аз няма да ги назовя.* Ем. Станев, Иван Кондарев.

БЕЗДИХАНЕН. Вж. мъртъв.

БЕЗДНА. Вж. пропаст.

БЕЗДОМЕН, безприютен.

Общо значение. Който няма постоянен дом.

бездомен: който няма жилище, дом (обикн. собствен). Тя . . *даде гостоприемство на бездомната девойка.* Ив. Вазов, Под игото. *Тук-там, в сенките на големите порти, спят, свили колене и облегнати на стените, бездомни старци и дрипави жени, със забити в ръкавите ръце.* К. Константинов, По земята. *Пренасях се трети път, защото бездомните жители на българската столица се преместят постоянно от една къща на друга.* Ив. Вазов, Повести и разкази.

безприютен има книжен характер и означава: който е без дом и близки, живее изолиран, в среда, която му е чужда. *Ако случайно не ме убият, ако бъда само ранен, ще остана*

в някой инвалиден дом. Сигурно! Ще остана там като недъгав и безприютен, без семейство. . . ще живея унижен и откъснат от обществото и от всичко, което бе смисъл на живота ми. П. Славински, Последният щурм. *В Румъния поетъм* [Вазов] *преживяна тежка зима. Останал без средства, той е подкрепян само от хъшовете, безприютни и гладни като него.* Литература.

БЕЗДУШЕН. Вж. м ъ р т ъ в.

БЕЗДЪЖДИЕ. Вж. с у ш а.

БЕЗЖАЛОСТЕН. Вж. ж е с т о к.

БЕЗЖИЗНЕН. Вж. м ъ р т ъ в.

БЕЗЗАВЕТЕН. Вж. в с е о т д а е н.

БЕЗЗАКОНИЕ. Вж. п р о и з в о д.

БЕЗИЗХОДЕН. Вж. б е з н а д е ж д е н.

БЕЗИМОТЕН. Вж. б е д е н.

БЕЗКОМПРОМИСЕН. Вж. п р и н ц и п е н.

БЕЗКОНЕЧЕН. Вж. б е з к р а е н.

БЕЗКРАЕН, безграничен, безпределен, безконечен, безмерен, безбрежен, необятен, необхватен, необозрим, неизмерим.

О б щ о з н а ч е н и е. Чинто размери или степен са толкова големи, че не могат да се определят.

безкраен: който е необикновено голям по размери и степен, изглежда, че няма край, че няма да се свърши, да престане. *Накрай гората се разгръщаше широка равнина, а посред нея лъкатушеше безкраен път.* Св. Минков, Призракът от Кендари. *А там — по стръмния път, що води към балканите — като змия се гърчеше безкраен низ от воини, покрити с мед и желязо.* Н. Райнов, Виления из древна България. *Отечество любезно, как хубаво си ти! / Как чудно се синее небето ти безкрайно!* Ив. Вазов, Лирика, II. *Тия думи, изпълнени с толкова безкрайна любов, бяха го вълнували и по-рано.* Й. Йовков, Жетварят. *Неволно скърбяхме за тия млади хора, но чувствувахме и безкрайно упование и надежда. Да, те ще победят.* Й. Йовков, Разкази, II.

безграничен и **безпределен:** който е необикновено голям по степен и (по-рядко) по размер и не може да се вмести в определени рамки, надминава обикновеното, нормалното. Безпределен има книжен характер. *Да искаме от оня, които тръгват по него, да спрат там, дето се е спрял Каравелов, . . , то значи да туряме предел на мисъла, която на самото си свойство е безгранична.* К. Величков, Събр. съчинения, VIII. *Тъжна, непроницаема беше нощта. . Но в душите ни блестеше светла безгранична радост, радостта на хора, които след дълго отсъствие се връщат в родината си.* П. Михайлов, Малката партизанка. *На капитана имах безгранично доверие. Той беше честен човек.* М. Марчевски, Остров Тамбукту. *Видяха се, . . , долините на Стряма, на Тунджа и на Марица. . Зеленото в твоя безграничен шарен килим бе предствено в цялата си гама.* Ив. Вазов, Пътни бележки. *Той усещаше как сърцето му сякаш се облива от топли радости сълзи, как безпределната радост разтъва гърдите му.* П. Вежинов, За честта на родината. *Нашата младеж неуморно да се учи да обладава достиженията на науката и културата, . . , и да се възпитава в дух на истинска любов към творчески труд и безпределна преданост към родината.* Г. Димитров, Съчинения, III. *Това добро сърце таеше само една омраза, но тя беше непримирима и безпределна.* К. Величков, Периодическо списание, I. *То беше скръб, то беше любов, то беше милост безпределна, необятна.* Ив. Вазов, Казаларската царица. *Небето отгоре се посипваше с по-едри и по-ситни звезди — и тогава и песента, . . , и тъмният двор с дъх на влажна зеленина, и безпределното звездно небе се сливаше в нещо неизразимо с думи.* К. Константинов, Път през годините.

безконечен се свързва предимно с понятия, измерими с време. Не се различава по значение от б е з к р а е н. Има книжен характер. Днес е остаряваща дума. *Настанаха ужасните страдания. Страдания безконечни, не само за това, че нямат мярка, но нямат и свършек.* Ив. Вазов, Драски и шарки. *И в това царство кърваво, грешно, / царство на подлост, разврат и сълзи, / царство на скърби — зло безконечно! / Кипи борбата и с стъпки бързи / върви към своят священни конец.* Хр. Ботев, Съчинения. *Готово: дълъг, безконечен миг. Пушките треперят в ръцете.* Л. Стоянов, Холера. *Бели, безконечни пътища, които се точат в една безлодна равна земя.* А. Каралийчев, Птичка от глина.

безмерен има книжен характер и не се различава по значение от б е з г р а н и ч е н. *Живял си ти / с една любов безмерна / това ти стига.* М. Петканова, Царица Теодора. *Откъм Прищина пристигат цели тълпи пленници и бежанци. . . От помръкналите им очи лъха такова безмерно отчаяние, че гърдите ти внезапно се изпълват със сълзи.* В. Карагьозов, Избр. произведения. *Такава беше песента — тревожеще сърцето. . будеше смели и неутолими копнежи и безмерна, дълбока и не винаги ясна скръб.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Замлява сплъстените й бели коси. . От очите му струеше безмерна жал и състрадание*

П. Славински, Претворена земя. *Сърцето му пренаваше от безмерна нежност към Елка.* Г. Райчев, Избр. съчинения, I.

безбрежен: който с толкова пространен, като че няма предели. Има поетична употреба. *Ден безбрежен и лъчист / грейна в сините гори.* Хр. Ясенов, Събр. произведения. *Отдалеч безбрежните пространства на нивите са сиво-зелени. Само широкият межо селски път се очертава, широк и черен, криволичещ между тях.* Н. Стефанова, Романтично пътешествие. *Аз пак вдлъзнох, . . , на самото било. Отгдам, на юг се разкрива и гъби в хоризонта широка, безбрежна равнина.* Г. Райчев, Избр. съчинения, I. *И то* [момчето] *се полуобърна и посочи с глава на изток, дето в безбрежната морска шир едва се забелязваха двете лодки на неговите другари.* С. Кралевски, Възвърната обич. *Това бяха едни ниви само, . . , гелено и безбрежно море.* Й. Йовков, Жетварят.

необятен, необхватен и **необозрим** имат книжен характер и обикн. поетична употреба. Означават: който не може да се обхване, обхване с поглед, тъй като с много голям. *От хълма . . наблюдаваше необхватните простори на Финския залив.* А. Каралийчев, Пътища далечни. *Затова аз, може би, обичам / необхватните с око поля.* Е. Багряна, Вечната и святата. *Ирин-Пирин планина е мястото, дето се развива действието. Ирин-Пирин планина — с необозримите простори, които се откриват надлъж и нашир от чуки, забили върхове в сини небеса.* П. К. Яворов, Съчинения, III. *По необозримата лазурна морска повърхност трептяха безброй светлини, оглеждане се в нея и самото сълнце.* Д. Талев, Самуил. *На север пред нас се откриваше необозримият простор на небето.* Й. Йовков, Разкази, III. *Оттук, като на длан се виждаа и сребреещата долу река, и необозримата приазнаска шир.* Ст. Марков, Дълбоки бразди. *Необятната равнина чезнеше далеко напред в някаква мъглява светлина и като че ли нямаше граница и край.* Д. Талев, Самуил. *Небето стана съвсем синьо, засиня под него и необятното море.* П. Вежинов, Далече от бреговете.

неизмерим има книжен характер. Означава: който със своите размери и степен създава такова впечатление за огромност, че не е необходимо да се измерва точно. *От тук полето се откриваше още по-дълбоко и по-неизмеримо.* Ив. Вазов, Казаларската царица. *Човек може да стои с часове на палубата и да се взира в далечината, . . Друг път ще блесне някъде фар. . . И отново след това изчезват светлините, . . , и ти виждаш само неизмерима водна шир.* Св. Минков, Другата Америка. *Общото нещастие беше така голямо и страшно и изпълняше душата с такава неизмерима горест и отчаяние, щото трябваше човек да страда от безпримерен егоизъм, за да може, . . , да мисли и тъжи за себе си.* К. Величков, Периодическо списание, I. *В тъмните кръгове под очите им, в напрегнато втренчените и угасналите погледи се четеше ужасът, неизмеримият ужас, който са преживели през нощта.* П. Михайлов, Малката партизанка.

БЕЗЛЮДЕН, ненаселен, пуст, пустинен, необитаем.

Общо значение. В който няма хора, живот.

безлюден се свързва обикн. с място, селище. Означава: в който няма или са останали малко от жителите му. *Дворът беше безлюден. Станкул се огледа насам-нататък, не видя човек.* Ст. Марков, Дълбоки бразди. *Хората бяха по кръ, та селото изглеждаше безлюдно. Само тук-там из дворовете се мярхаха боси бабички и деца.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Улиците бяха съвсем безлюдни — само от време на време се мяркаше някой загънат в мушамата си полицай.* П. Вежинов, Далече от бреговете. *Затворените безлюдни къщи тъжно и глухо нелеха.* Елин Пелин, Летен ден.

ненаселен се свързва с местност, селище. Означава: в който няма селища, няма компактно население. *Входът на Босфора откъм Черно море е каменист, ненаселен, зловещ.* Хр. Брънцюов, Някога в Цариград. *Той* [проломът на Бели Искър] *е ненаселен и необитаем.* Ив. Вазов, Мусала. *Вътреки огромните си ненаселени пространства по съотношението между градското и селското население Канада се равнява с най-развитите капиталистически страни.* Л. Мелнишки, Канада.

пуст в едно от значенията си се свързва с място, селище или сграда. Означава: който е съвсем безлюден, тъй като е напуснат от обитателите си и поради това в него няма живот. *Полетата бяха безлюдни и пусти, без стада и без орачи.* Й. Йовков, Разкази, I. *До самия град тя не срещна ни една жива душа, кръвт беше запустял, пуста се виделе и улиците.* Ив. Вазов, Под игото. *Сезонът отдавна свърши, летовището е пусто.* К. Константинов, Седем часът заранта. *За да преспим тая нощ, говедарите ни отведоха в една пуста колиба, в която не бяха живели хора от няколко години.* Зах. Стоянов, Записки по българските въстания. *Доколкото се виждаше селото, личеше отдалече, че е пусто, изоставено.* Д. Талев, Илинден.

пустинен се свързва с местност или селище. Означава: в който няма живот, не е оживен от присъствието на хора. *Пустинни и безлюдни села, от които не идеше сподавената гълъчка на работното утро: не излизаха стада, не се виждаха хора.* Й. Йовков, Разкази, II. *Из улиците, . . . ние се чувствувахме като пришълци. . Никого не можеха да интересуват*

нашите мисли и зрици. Все едно, че се намирахме на пустинен и безлюден остров. Стр. Кричев, Забравени реалисти. *Писна гайда и в това пустинно място настана оживление.* Елин Пелин, Щъркови гнезда. *Макар да минава през пустинна местност, трафикът по шосето, . . , е много по-оживен, отколкото по нашето провинцио шосе.* П. Вежинов, До Мелбърн по въздух и море.

необитаем се свързва предимно със сграда, къща, незаселено място. Означава: който не се обитава, в който не живее никой. *Къщата беше съвсем празна и отдавна необитаема.* Н. Зравков, Незабравимо детство. *Тепето на Юмрю Чал е равна . . , поляна. . Уединена. . . , тя прилича на необитаем остров.* Ив. Вазов, Пътни бележки. *Вековните гори, студените планински реки и вирове, . . , дивотата на мястото правеха от Парория истинска пустиня, непроходима и необитаема.* Ст. Загорчинов, Ден последен.

БЕЗМЕРЕН. Вж. безкраен.

БЕЗМИЛОСТЕН. Вж. жесток.

БЕЗМЪЛВИЕ. Вж. мълчание.

БЕЗНАДЕЖДЕН, безизходен, отчаян.

Общо значение. Който е толкова тежък, че не може да се подобри (за положение, състояние).

безнадежден: който е така тежък, лош, че няма надежда, изгледи да се подобри, по-горе. *Подполковник Каменов . . мислеше за болната си дъщеря. Положението ѝ тази сутрин беше безнадеждно.* К. Кръстев, Катастрофа. *Евгени разбра, че всеки опит за бягство или сопротива е безсмислен и безнадежден.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Гражев даде знак на другарите си да залегнат в страни от горящия танк. И тогава той видя, че до двете къщи имаше още петдесет метра, но в това безнадеждно положение тия петдесет метра му се струваха цели километри.* Ив. Мартинов, Драва тече през славянски земи.

безизходен: който е толкова тежък, че не могат да се предприемат действия, които да го подобрят. *Вие сте заградени отвсякъде с войски, . . , — положението ви е безизходно.* З. Сребров, Избр. разкази. *Още миг и ще се просна върху каменната настилка и ще се разхлипам като дете — толкова ми е тежко, така безизходно изглежда положението ми.* Д. Асенов, Сурово възпитание.

отчаян в едно от значенията си е: който е толкова тежък, че е довел до пълно отпадане на духа. Днес има по-ограничена употреба. *Той ме разпита де съм бил откак съм излязъл от Долна Махала, . . , и аз му разправях всичко, що ми бе минало през главата, като не скрих пред него и сегашното си отчаяно положение.* П. Р. Славейков, Избр. произведения, II. *Останахме скоро само членовете на комитета. Положението беше отчаяно.* К. Величков, Периодическо списание, I.

БЕЗОБЛАЧЕН. Вж. ясен.

БЕЗОЧЛИВ. Вж. нахален.

БЕЗПЛАТНО, безвъзмездно, гратис.

Общо значение. Без заплащане.

безплатно: без да се дават пари, без да се заплаща. *За личното си забогатяване ти скубеш най-безмилостно бедните селяни, а снабдяваш безплатно и с най-хубаво брашно близки на властта и на твоите фашистки разбойнишка хора.* Сл. Трънски, Неотдавна. — *Нека който от вас има нужда от нещо да дойде там, при мене. Ще му дам безплатно всичко.* Кр. Велков, Село Борово. *Пътуваме безплатно.*

безвъзмездно е книжна дума. Означава: без заплащане или без каквото и да е друго възнаграждение. *И винаги тръгв и внимателен, той ще свърши безвъзмездно работа за неколцина.* Ст. Чилингиров, Хлеб наш насущний. *В неговата трупа, . . , е имало и жени актриси — интелигентни българки, които играели с голяма преданост и безвъзмездно, сглащайки участието си в театъра като работа за просвета на народа.* Г. Константинов, Писатели реалисти.

гратис има значение на безплатно, но се употребява, когато се отнася обикн. до получаване на билети за представление, спектакъл, концерт и др. *Някакво дете се промъквало гратис в киносалоните и все гледало „Чапаев".* П. Радичков, Неосветените дворове. *Вчера ходих гратис на концерт.*

БЕЗПЛОДЕН, неплодороден, неплодоносен, ялов.

Общо значение. Който няма или не може да даде плод, да роди.

безплоден се употребява предимно за растение, почва, а по-рядко за човек и животно. Означава: който няма, не дава плод, рожба. *Кошничката* [съцветието на слънчогледа] *е облечена в обвивка, която се състои от зелени листенца. По края на кошничката в един ред са разположени кичести цветове. . . Тия цветове нямат тичинки, нито плодник и затова са безплодни.* Ботаника. *Там земята е суха и безплодна, планина и камък, та като се случи лошо време людете се боят да не останат и без залък хляб.* Д. Талев, Железният светилник. *Земята беше гола, още безплодна и мъртва.* Й. Йовков, Жетварят. *Тя не можеше да има*

деца. Тя беше останала вече безплодна като камък. Д. Димов, Тютюн. *Минали седем години. Телето порастнало, станало крава, но тя излязла безплодна.* А. Каралийчев, Малкият орач.

неплодороден се отнася предимно до почва и растение и означава: който не дава плод или дава недостатъчно плод (въпреки че се полагат грижи при обработка в известни случаи). *Николкото парчета нивици, които имаше, бяха песъчливи и неплодородни.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *А със Станкуя бяха се разбрали, че всички ниви на Драгия Вълков ще бъдат заменени в неплодородната белличева падина.* Ст. Марков, Дълбоки бразди.

неплодоносен има значение на н е п л о д о р о д е н, но е с по-рядка употреба. *Неплодоносна почва. Неплодоносни растения.*

ялов е дума от народния език, има значение на б е з п л о д е н, но се свързва предимно с женско животно или жена. *Тя се тревожеше, че две от закупените крави от Софийско не можели да се заплодят и имало опасност да останат ялови.* Б. Обретенов, Сноп. — *Кажи, че вединж продадох трийсет коча на сина му Захарий — рече Станоя, който понякога прекупуваше яловите кози и стари кочове от турските чифлици край Ихтиман.* А. Христофоров, Ангария. *Ех, ялова, винаги е била ялова железницката земя и не е могла да изхрана жителите си.* Сл. Македонски, Една земя ми стига.

Вж. н а п р а з е н.

БЕЗПОГРЕШЕН, безгрешен, непогрешим.

безпогрешен: който не греши, не прави грешки или в който няма грешки. *Каравелов изобразява и своите положителни герои с всичките им човешки слабости. . . И най-смелите, и най-геройничите от тях изживяват и страх, и колебания, те не са безпогрешни в своите действия и планове.* сп. Септември. *Колкото и наивна, и лековерна, тя като всяка жена имаше едновременно и безпогрешна интуиция.* Й. Вълчев, Стъпала към небе. *Огромната човешка маса се разгъва в пълен ред, всяко движение е безпогрешно.* Н. Фурнаджиев, Между приятели.

безгрешен в едно от значенията си е равно на б е з п о г р е ш е н. *Как може човек с ума си да вярва, че е безгрешен, че смогва да предвиди всичко, че нещата послушно ще следват сложните му замисли.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време. *Безгрешен препис. Безгрешен текст.*

непогрешим има книжен характер. Означава: който никога не допуска грешки или в който никога не се допуска грешка. *Провъзгласил се за непогрешим, той бе тъпкал всички, които са дръзвали да му казват истината в очите.* Ст. Ц. Даскалов, Стубленските липи. *Бай Тодор, . . , е твърде честолюбив и пази ревниво своя авторитет на непогрешим познавач на рилската планина.* Ив. Вазов, Великата Рилска пустиня. *И още много и различни знаци имаше, които му помагаха да има едно непогрешимо чувство за времето.* Й. Йовков, Чифликът край границата. *И сега, като го гледаше как пристъпва нерешително, Нонка изведнъж разбра с непогрешима женска интуиция, че тази вечер Калинко ще й се изповяда в любов.* И. Петров, Нонкината любов. *Непогрешим усет.*

БЕЗПОКОЙСТВИЕ. Вж. б е з п о к о й с т в о.

БЕЗПОКОЙСТВО, безпокойствие, неспокойствие, тревога.

безпокойство: душевно вълнение поради страх, загриженост, опасение, че нещо неприятно, лошо ще се случи или може да се е случило. *Тя има някакво предчувствие, че ще закъснеем. Нейното безпокойство се предава и на мене.* К. Калчев, При извора на живота. *Изстрелите зачестяха. Те се чуваха все по-близо и по-близо до гората. . Чак сега у мене и Денчо настъпи безпокойство.* Сл. Трънски, Неотдавна. *Никога хората не дишаха тъй често очите си към небето. . , с безпокойство следяха всеки тъмен облак.* Й. Йовков, Жетварят.

безпокойствие и **неспокойствие** имат значение на б е з п о к о й с т в о, но се употребяват по-рядко. *Ти не си същата. Не си вече толкова свита. Какво те промени?. . . Мъката, която преживях. Безпокойствие смути гласа на мъжа: — За какво? За кого?* А. Каменова, Харитинният грях. *Дограни се намираше в голямо безпокойствие от тоя изход на работата.* Ив. Вазов, Нова земя. *Край нас минават бързо и тревожно разни начествуващи лица — но тяхното неспокойствие не ни заразява.* Л. Стоянов, Холера. *Не изпитвах любопитство, а някакво дълбоко вътрешно неспокойствие: — Кажи ми всичко направо.* Ст. Христозова, Да тръгнеш с вятъра.

тревога: голямо, силно безпокойство, силна нервна възбуда от заплахата на нещо лошо, опасно. *Ти си се заела с нещо опасно. . сега искаш да въвлечеш и мен. Не! Аз не мога да издържам вече. . не мога да живея с тези непрестанни тревоги.* П. Славински, Студенинът шурм. *Изминаха десетина минути. Лицето на Венко стана мрачно, неспокойно. В душата му изникна смътна тревога. Какво ли се е случило с Петручио?* А. Бабек, Малкият емигрант. *Указът за военните съдилища хвърли всички в тревога. За нищо и никаква работа можеха да изправят човека до стената и да му теглят куршума.* В. Геновска, Седем години. *Сърцето ѝ се свиваше от неизразима тревога и страх.* Ив. Вазов, Под игото.

БЕЗПОКОЯ, смущавам, преча.
Св. вид: **смутя.**
Общо значение. Нарушавам (без да прекъсвам) с присъствието, държането си нормалното състояние или занятията на някого.

безпокоя: нарушавам почивката или работата на някого. *Той зарчла да не го безпокоят, отпусна се на одра.. . и дълго седя — като пътник, който си отпочива от дълъг път.* А. Гуляшки, Любов. *Но войводата не спеше. От някое време той често седеше тук по цели часове със затворени очи. Тогава никой.. . не смееше да го безпокои.* М. Марчевски, Повести. — *Прощавай, кнезе, че те безпокоя. Но тая нощ никой не трябва да сни.* Ив. Вазов, Светослав Тертер *Изкачих се тичешком и се отправих към кметската стая. В коридора някой ме спря: — . . Обярках се. Беше един от селяните, които пазеха никой да не влиза и да безпокои съвета.* Ив. Мартинов, Пролет мила. *Не исках да си безпокоя и предпазливо влязох в стаята си.* Й. Йовков, Разкази, II. *Шумът ме безпокои и не мога да спя.*

смушавам: с присъствието, държането си създавам неблагоприятни условия, които спъват нормалния ход на работата, мислите или покоя на някого и предизвиквам у него известно спъване, объркване. *Баща ми прекарваше в кабинета голяма част от деня, а често работеше и до късно през нощта. . Аз винаги се стремях да не го смушавам в работата.* В. Влайков, Ц. Гинчев и др. в спомените на съвременниците си. *Марин трябва да работи, а децата все пак смушават — тичат, тропат, . . — плачат.* О. Василев, Любов. *Най-сетне спря на едно място и . . зачете. Нищо не го смушаваше.* Д. Калфов, Избр. разкази. *Генерălът се сепна, изръмжа недоволно, че го смушават, и отново отпусна глава на гърдите си.* М. Грубешлиева. Пред прага.

преча: създавам условия, при които някой не може да работи, или нарушавам спокойствието му. *Той все говореше нещо на Сарандовица, но тя, залисана в сметките си, само понамумерваше лицето си и махваше с ръка, за да не й пречи.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан. *А мама Капелчичка ни изпъди, защото с крякъците си сме пречели на нейния Саша да работи.* П. Славянски, Момичето със слънчеви коси. *В съседната стая свирят на пиано и тоя шум ми пречи на писането.* Ив. Вазов, Писма до Евгения Марс. *Тая вечер тя* [старата] *ще стои при тях до край, но няма да пречи никому, ето — свита в бъла, само ще ги слуша.* Д. Талев, Старата къща. *Непрекъснатото движение на превозни средства по улиците пречи на почивката на гражданите.*

БЕЗПОКОЯ СЕ, мисля, тревожа се, грижа се, кахъри се.

безпокоя се: изпитвам душевно вълнение, опасение, че нещо неизвестно, лошо се е случило или че ще се случи. *Отново бях започнал да се безпокоя, мислейки, че ти си се разболяла или у дома се е случило някакво нещастие, и затова никой не пише.* Г. Димитров, Пред фашистския съд. *Иван и Петето се бавеха в кухнята, стягаха се, какво правеха един дявол знаеше . . Старата взе да се безпокои. Ето пладнина ще стане, а те още се мотаеха.* Г. Каравлавов, Татул. *Не смееше да пише нито ред, за да не причини неприятности на близките си, . . Започнахме да се безпокоим — какво ли знаци това продължително мълчание?* П. Михайлов, Малката партизанка. — *Търся тати — . . — Не се е врьщал за обед и мама се безпокои.* П. Незнакомов, Маргаритка и аз.

мисля в едно от значенията си е: имам постоянна мисъл за някого, нещо, която е съпроводена с грижи, вълнения, опасения. Има разговорен характер. — *Как да не мисля, Грозьо, . . Кое време е? На Димитровден е, пък аз, гдето се вика и зърно не съм събрала за хака си.* Й. Йовков, Жетварят. — *Не подавай се на мисли и на грижи, татко, всичко ще се оправи. — Па и за Павел не мисли толкова.* Елин Пелин, Повести.

тревожа се: изпитвам много силно безпокойство в очакване на нещо неизвестно с евентуални лоши последици. *Бедните стари хора помислиха, че с него се е случило нещо лошо и почнаха да се тревожат.* Елин Пелин, Ян Бибиян на Луната. *Веждите на Орце леко се сключиха и той сдържано каза: — Напразно си се тревожила. Ако заптнете ме бяха откарали в Еди куле или простреляли някой турски куршум, все щеще да се научии.* Д. Спространов, Самообречените. *Тя се тревожеше за тях не само защото времената бяха тревожни, но още и затова, че. . , месеци се малко и в комитетските работи.* Г. Караславов, Избр. съчинения, X. — *Чуваш ли, Дикси? Момчето се тревожи, че за него нямало кой да плати откуп.* А. Бабек, Малкият емигрант. — *А ти не се тревожи, Анче. Все ще я наредите някак с квартира.* М. Грубешлиева, Пред прага.

грижа се в едно от значенията си е: изпитвам притеснение, мъчително вълнение, опасение, че нещо лошо може да е станало или ще стане. *Не се грижи, на добри ръце я предадох — успокои го Боримечката.* Ив. Вазов, Под игото.

кахъра се е дума от народния език, равна по значение на тревожа се. *Само веднъж тя се много кахъри за него, кога се поболя и влезе в болницата.* Ив. Вазов, Повести и разкази. *Слушам, . . — мъчно й било, че дружките й се изпоженили, а тя още стояла. „Що се кахъриш, бе чедо, думам й, и твоят съсмет ще излезе.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския

хан. — *Че какво да ти кажа, мамо. — Ами да знам поне какво правиш, бе сине! Как се кахърят за тебе, знаеш ли?* Ст. Дичев, За свободата.

БЕЗПОЛЕЗЕН. Вж. н е н у ж е н.

БЕЗПОМОЩЕН, безсилен.

О б щ о з н а ч е н и е. Който се нуждае от морална помощ, подкрепа.

безпомощен: който няма достатъчно душевни сили и има нужда от чужда помощ, за да се справи с нещо. *И въпреки той почувствуа, че е безпомощен в живота.* Д. Кисьов, Щастието не идва само. *Бойчо сега, сред снега и в гората, не се страхуваше от Бимбелата. Като го гледаше затъпял в преспата, виждаше му се смешен и безпомощен.* К. Петканов, Пресеченото гледание. *Ти си слаб! Безпомощен, неспособен да се борим с онова и затова хвърлял инната вини. Ти си слаб! Безпомощен, неспособен да се справиш с нещо, да преодолееш вини.* Р. Стоянов, Майстори.

безсилен: чиито морални сили са недостатъчни, за да се справи с нещо, да преодолее нещо (обики. трудности). *Мирчев е безсилен да се справи с трудностите, които. . изникват всеки ден.* Х. Русев, Под земята. *Задушаваше го гняв, в очите му тъмнееше, но беше безсилен да направи или да измисли каквото и да е.* Х. Русев, Под земята. *Направих всичко, което можах, но съм безсилен да се справя с тежките условия.*

БЕЗПОРЯДЪК. Вж. б е з р е д и е.

БЕЗПОЩАДЕН. Вж. ж е с т о к.

БЕЗПРЕДЕЛЕН. Вж. б е з к р а е н.

БЕЗПРЕДМЕТЕН. Вж. н е н у ж е н.

БЕЗПРЕКОСЛОВЕН, безропотен.

О б щ о з н а ч е н и е. Който се извършва без възражение (за постъпки, действия).

безпрекословен: който се изпълнява точно така, както се изисква, без да се възразява, независимо от желанието на този, който го върши. Има книжен характер. *Стълпеш в редници по родове, села и задруги, смоляните мълчаливо с безпрекословно подчинение пред волята на старейшините, чакаха знака за тръгване.* А. Дончев, Сказание за времето на Самуила. . . *Безпрекословно изпълнение на възложени задачи.*

безропотен в едно от значенията си е: който се изпълнява, както се изисква, с примирение, без да се изразява недоволство, негодуване. Има също книжен характер. *Цели два месеца прекарахме в казармата, затворени, отъснати от света. От тъмно до тъмно ни внушаваха само едно — безропотно изпълнение на всяка заповед.* П. Бобев, Кактуси.

БЕЗПРИНЦИПЕН, непоследователен.

О б щ о з н а ч е н и е. В чиито постъпки, действия няма последователност, принципност.

безпринципен: който в постъпките, действията не спазва никакви принципи. *Възможно ли е пък, щото Балтов, наистина да намира така естествено, правилно и даже почтено поведението на тоя необясним, безцветен и безпринципен човек?* Ив. Вазов, Пъстър свят. *Той се беше превърнал в празен сноб, в безпринципен честолюбец, който скоро можеше да тръгне по стъпките на Борис.* Д. Димов, Тютюн.

непоследователен: който мени схващанията, становищата си, който си противоречи в действия или изказвания, за да се приспособи към обстановката. *Обвиняваха Антона, . . . че бил неустановен и непоследователен, че бил дори мнителен и сприхав.* Г. Райчев, А. Страшимиров, Елин Пелин, Й. Йовков в спомените на съвременниците си. *Но подозрителността, опова съмнение, което все по-силно избуяваше в душата му, . . . го правеше може би непоследователен, може би несправедлив.* Ст. Дичев, За свободата.

БЕЗПРИСТРАСТЕН, обективен.

О б щ о з н а ч е н и е. Който изхожда само от фактите.

безпристрастен: който при преценката на нещо не проявява лична заинтересованост, няма предубеждение и не взема страна или който е израз на такъв подход. *Това не са безпристрастни и безпристрастни наблюдатели и хроникьори на събитията, а бойци, които предварително заемат своя определен фронт и се нахвърлят яростно върху врага.* Г. Бакалов, Избр. произведения. *А доколко съм бил безпристрастен в резюмирането на чуждите критически отзиви за моите поетически произведения, показва и фактът, че аз съм резюмирал и всичко лошо, що е казано за тези мои произведения.* П. П. Славейков, Българска литература, VI. *Безпристрастен критик. Безпристрастна критика.*

обективен: който при изразяване на мнение, преценка изхожда от фактите, от действителността, а не проявява лично субективно отношение или който е израз на такова отношение. *Аз се мъчих, . . , да бъда обективен, т. е. да не вплитам мои лични мнения във въпросите, които излагах в статията си.* П. П. Славейков, Българска литература. *Той започна да се разхожда. — Да, нека бъдем обективни и погледнем истината право в очите, като мъже.* К. Камев, Живите помнят. *Матей Матов взе ръкописа и прочете следната резолюция, . . „Събитията осветлени неверно и неточно, . . Липсва обективната оценка на операциите.* Л. Стоянов, Сребърната сватба на полковник Матов. *Рецензията е обективна и спра-*

ведлива, както ще се убедиш при запознаването й с книгата Из живота. Ив. Вазов, Непубликувани писма.

БЕЗПРИЮТЕН. Вж. бездомен.

БЕЗРАЗБОРЕН. Вж. безреден.

БЕЗРАЗЛИЧЕН. Вж. равнодушен.

БЕЗРЕДЕН, безсистемен, несистемен, безразборен.

безреден: при който няма определен ред, порядък или който става без определен ред. *Ирина стисна до площада пред Народното събрание, но когато го пресичаше, видя отново по булевара гъста, безредна тълпа от студенти, които идеше от двореца и пеше Интернационала.* Д. Димов, Тютюн. *От площада затичаха изстрели, безреден конски тропот заглуши виковете.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Изведъжи от баирите се чу пушечен изстрел . . След това затръща безредна и честа стрелба.* Ем. Станев, Иван Кондарев.

безсистемен и несистемен: между чиито части, елементи няма връзка и взаимна обусловеност. *Прогресивната и демократическата партия са старите управляващи партии. . . С поемането на властта те дойдоха да довършат периода на безсистемното и безпринципно управление на страната.* Г. Георгиев, Избр. произведения. *Не свършил никакво високо училище, с познания откъслечни, безсистемни, той заместваше липсата от учителска подготовка с добра воля и трудолюбие.* Ив. Вазов, Видено и чуто. *Чрез постоянно и безсистемно четене на книги добърших — тъй да се каже — моето самообразование.* Ив. Вазов, Пак за моята черга. *Несистемно образование.*

безразборен: който се извършва без всякакъв ред, като предварително не се вземат пред вид определени условия (при което обикн. се получава отрицателен резултат). *За задоволяване нуждите от кореня от тютюна, в миналото се допуска безразборното им бране, което за съжаление причини изчезването на растението в много планински райони.* А. Бойчинов, Приятелите на хората — билките. *А Бройаръ казва, че от Мадрид до Йерусалим историята и географията повтарят, че гори, изоставени на безразборна паша, са гори изгубени.* П. Делиралев, Българска географска христоматия. *Грозни и ниски, . . .* [кьшурките] *. . създаваха у Евгени впечатление като че ли ей сега ще се катурнат надолу из стръмнината и стените им, изградени чрез най-безразборно натрупване на камъни, ще се разсипят.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Безразборните арести отъчиха цяло село против властта.* М. Марчевски, Героите на Белица. *Безразборно сечене на горите.*

БЕЗРЕДИЕ, безпорядък, бъркотия, неразбория.

безредие: отсъствие на ред, нарушен ред (в обстановка, строй и др.). *До зида бяха наслагани в безредие кушетка, лампа на стойка, детско креватче и разни други домашни вещи.* М. Грубешлиева, През иглено ухо. *Ракията беше завряла, под камината догаряха две крушови главни и наоколо се търкаляха в безредие празни тенджери, гърнета, сахани, панщи.* А. Каралийчев, Вихрушка. *След сражението на Дъгли рид настъпващите турци се насочиха по пътя за Рожен. Те се спуснаха по Три буки в безредие.* Д. Талев, Илинден. *Татарите се уплашиха и побягнаха в безредие.* Ст. Загорчинов, Избр. произведения, III. *Безредието в стаята беше голямо — по пода бяха разхвърляни играчките на детето.*

безпорядък има книжен характер. По значение не се различава от безредие. *Сред стаята в безпорядък стояха маси и столове отрупани с дрехи, кутии.* М. Кремен, Схлупени стрехи. *Войнишите седяла по пода и пушеха. Около тях покъщнината беше в страшен безпорядък. Вира се промъкна между сандъците и шкафовете и се намести сред тях.* Ив. Мартинов, Драва тече през славянски земи. *Срещу тях се зададоха група германски войници. Те не маршируваха, а вървяха в безпорядък.* М. Грубешлиева, През иглено ухо.

бъркотия има разговорен характер. Означава: липса на ред, но повече по отношение на разстройство в работата, на организация и дисциплина. *Той се оправдаваше, че новите кооператори създали бъркотия в стопанството, че всички не излизали на работа.* Кр. Григоров, Игличево. *Внезапно предимното движение и шум се усили и обърка в невъобразима бъркотия: сваляха палатки, запрягаха и товаряха коне, викаха, шумяха на хиляди гласове.* Й. Йовков, Разкази, II.

неразбория е дума от народния език. Означава: пълно отсъствие на ред в определена среда, обстановка. *За този сбор от две седмици говореха . . в тази обща бъркотия, в тази шумна и весела неразбория, всеки си правеше някоя своя сметчица.* Г. Караславов, Селски истории. *Не обичаше той тия тесни градски улици с нажежени калдъръми, тая блъсканица и тая неразбория около мазите по крайбрежието.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан.

БЕЗРЕДИЦИ. Вж. размирници.

БЕЗРЕЗУЛТАТЕН. Вж. напразен.

БЕЗРОПОТЕН. Вж. безпрекословен,

БЕЗСИЛЕН. Вж. безпомощен.

Вж. слаб.

БЕЗСИСТЕМЕН. Вж. безреден.

БЕЗСМИСЛЕН, глупав, абсурден.

Общо значение. В който няма смисъл.

безсмислен: който не отговаря на изискванията на логичното мислене, лишен е от вътрешно логическо съдържание. *Цял ред безсмислени тостове се поситаха един след други.* Ал. Константинов, Съчинения, I. *Всеки от тримата имаше достатъчно много болки и гордите, за да води един безсмислен разговор само за приличие.* К. Кръстев, Катастрофа. *Мохамед II, . . , наблюдаваше морската битка от брега. По едно време — пламнал от гняв, . . , нагази плитката вода. Колкото повече навлизаше навътре — толкова повече яростта му растеше. Започна да вика и да праща безсмислени заповеди.* А. Каралийчев, Вихрушка.

глупав в едно от значенията си е: който не съответствува на здравия разум, в който няма логика. *Ако да бях поет, аз бих написал много стихове . . Аз бих написал малки хубави весели песни, безгрижни, наивни, глупави даже.* Елин Пелин, Черни рози. *Лошият ден се предшествува обикновено от такива един глупави и безобразни сънища, които нямат нищо общо с действителността.* Св. Минков, Разкази в таралежова кожа.

абсурден: в който явно, без колебание не се долавя смисъл, логика, който е в пълно противоречие на здравия смисъл. Има книжен характер. *А после по познат път в съзнанието ѝ се появи отново абсурдната идея за величие и лицето ѝ пак замръзна в предишната си високомерна гримаса. Тя заяви, че е велика, несравнима артистка.* Д. Димов, Тютюн. *Колко спорове — страстни и принципни или лекомислени и абсурдни — са слушали стените на това малко заведение.* К. Константинов, Път през годините. *Абсурдно твърдеше.*

БЕЗСМИСЛИЦИ, празнословие, празнодумство, брътвежи.

Общо значение. Разговори, приказки без съдържание.

безсмислици: думи, приказки, изказвания, в които няма здрав разум, ясен смисъл. *И колкото повече говореше, толкова повече му се струваше — макар мислите му да изглеждаха вишито правилни и ясни — че говори безсмислици и не това, което трябва.* А. Дончев, Сказание за времето на Самупла. *Досадно бъбрив сте станали. . . Днес толкова много безсмислици чух. Нищо не разбрах от словоборството ви.* К. Петканов, Вълколом.

празнословие: разговори, приказки глупави, лишени напълно от съдържание, значение. *Тя не би могла ни една минута да остане при калугерицата и да слуша нейните празнословия.* Ив. Вазов, Под игото. *Торосян изля водопади от красноречие, но слушателите му го удавиха с възраженията си. Празнословието не можа да победи глупостта. Предложението на Торосян да се образува фронт срещу Немския паписрсен концерн пропадна.* Д. Димов, Тютюн.

празнодумство е равно по значение на празнословие, но се употребява порядко. *Вестникът е длъжен да информира, да ориентира и да възпитава своите читатели в духа на непримирима борба против фашисткото мракобесие, . . , а не да се занимава с булеварди сензации и безсъдържателни празнодумства.* Г. Димитров, Съчинения, III.

брътвежи: излишни, несериозни, безсъдържателни приказки, разговори. *Сам Шибил беше седнал на един камък, усмихваше се, слушаше брътвежите на момчето. Какво приказваше то? . . Думи, които не значат нищо, които се забравят.* Й. Йовков, Старопланински легенди. *Тя гледаше нечистия двор и дрипавите постройки отсреща; долавяше безсмислените брътвежи на момчетата и сещаше как всичко наоколо я задушава.* Г. Райчев, Златният ключ. *— Ха добре си дошел сега, Илийко, какво си правите в къщи, живо ли сте, здраво ли сте, децата харни ли са? . . Но Илия не слушаше брътвежите на старата.* Г. Караславов, Татул.

БЕЗСПИРЕН. Вж. непрестанен.

БЕЗСПОРЕН, несъмнен, безсъмнен, неоспорим, неопровержим, очевиден, явен.

Общо значение. Чиято правота, автентичност или реалност не се нуждаят от доказване.

безспорен: който явно е такъв, какъвто е представен и никакви доводи не могат да го опровергаят. *Много ги зарадва това, че посочените факти бяха безспорни и неопровержими.* Ив. Мартинов, Мишьори. — *Все пак, казах аз, — Гюзелев е виновен, това е доказано по безспорен начин.* К. Калчев, Двама в новия град. *Защо тогава се сили толкова да обори безспорната правота на неговите разбирания?* Т. Влайков, Съчинения, III. *Безспорен успех. Безспорна истина. Безспорен талант.*

несъмнен: който без колебание се схваща такъв, какъвто е представен, и не поражда желание да се търсят аргументи за оборването му. *Всяка нейна дума за мене беше несъмнена истина.* Й. Йовков. Разкази, II. *Канъо и Стамен съвсем естествено употребяваха някои характерни македонски думи. Това потвърждаваше по несъмнен начин, че тия двама младо хора, . . , наистина идват от далеч — от планините на Македония.* К. Ламбрев, Средногорски партизани. *Като бяха всички съгласни, че Александър е сластолюбец и с порочни нрави . . , признаваха неговите несъмнени качества на хитър държавник и решителен вожд народен.* Ив. Вазов, Иван Александър. *Мощната вълна на комунистическите идеи, която залива вече целия свят, е предвестникът за близката, несъмнена победа на новото общество.* Г. Караславов, Избр. съчинения, VI. *Несъмнен талант. Несъмнен успех.*

безсъмнен съвпада по значение с н е с ъ м н е н, но има по-рядка употреба. *Ако имаше тука някаква тайна извън неговите безсъмнени държавнически способности, то тя сигурно се крие в праволинейността, с която умеше да преследва своята цел.* Ст. Дичев, За свободата.

неоспорим е книжна дума. Означава: който е така убеден, че изключва възможността да бъде оборен. *Писмата на Левски съдържат най-сигурни и положителни данни и затова имат значение на неоспорими документи.* Ив. Унджиев, В. Левски, биография. *Нейното господство* [на фирмата Бьондел и Легрен] *бе признато и всички се съобразяваха с неоспоримата й мощ и влияние.* П. Спасов, Хлябът на хората. *Неоспорим довод.*

непровержим: който доказва нещо така, че не може да бъде отречено с никакви доводи. Има книжен характер. *Особено много го зарадва това, че посочените факти бяха безспорни и непровержими. Никой от управлението, дори и директорът, не би могъл да му възрази и да изгдене от отговорността за забавяне на работата.* Ив. Мартинов, Миньори. *Той е чист саботьор, другаро поручик! Нужно е да намерим явни, непровержими доказателства.* П. Бежинов, Втора рота. *Обиколих Южния океан, така че доказах по непровержим начин невъзможността от съществуване на континент по тези места.* Приложение към сп. Космос.

очевиден: който е така убеден, че не е необходимо да се доказва неговата истинност. *То* [писмото] *не съдържаше доброжелателство, упреци или възмущение, а само цинична наслада на простак, който се бе добрал до чужди тайни и подкрепяше това с очевидни факти.* Д. Димов, Тютюн. *Понеже по време на анкетата Станкул бе заявил, че не е подписвал подобна разписка, Динов. . . , бе извикал специалист, който да установи истината, макар че тя бе очевидна и за Динов.* Ст. Марков, Дълбоки бразди.

явен: който е толкова безспорен, че се забелязва, признава от всички (без да са необходими доказателства). *Той не можеше спокойно да понася явните грешки и енергично се намесваше в играта.* Ем. Манов, Ден се ражда. *Доверието, което Раковски и Хитов оказват на младия четник, е извънредно голямо. То надхвърля йерархията. . и е явно признание на достойнствата на Левски.* Ив. Унджиев, В. Левски, биография. *Скъла им била спокойна, нямало как да намалят, не можели да продават на явна загуба.* П. Спасов, Хлябът на хората. *Явна лъжа.*

БЕЗСРАМЕН, безстиден.

безсрамен: който няма, не изпитва чувство на срам, свян, не се чувствува неудобно, неловко от лошите си, неприлични постъпки, държане или който изразява, отразява безсрамие, отсъствие на свян. *Оставиха вратата отворена и сега разпаленият глас на оратора кънтеше из селото. . . Рилски се обърна към осветената врата и пляо на земята: — Безсрамен лъжец.* К. Петканов, Вълнолом. *А тя, . . , още по-лошава и по-безсрамна става.* Т. Влайков, Съчинения, I. *Нещо в него се бе променило, но кое? Може би очите — изразът им сега беше по-друг, дързък, някак безсрамен, както ми се стори, не като преди.* П. Бобев, Кактуси. *Аз щом те видях и те залюбих, каза стражарят и погледна Иглика с такъв продължителен и безсрамен поглед, че тя се уплаши.* Елин Пелин, Щъркови гнезда.

безстиден е остаряла книжна дума, еднаква по значение с б е з с р а м е н. *Той биде предаден, и от един поп!! Тоз човек безстиден със низко чело, | пратен на земята не зная защо.* Ив. Вазов, Лирика, I. *И още много огромни понясяше декархът в дома на Велисария. И безстидни глуми на венецианеца Джордено, що гостуваше във Влахерна, и шегите му с Прина.* К. Константинов, Предание от изчезналия град.

БЕЗСТИДЕН. Вж. б е з с р а м е н.

БЕЗСТОПАНСТВЕН. Вж. и з о с т а в е н.

БЕЗСТРАШЕН. Вж. с м е л.

БЕЗСЪДЪРЖАТЕЛЕН, празен.

безсъдържателен се свързва с разговор, думи и под. Означава: който няма сериозно съдържание, който не е задълбочен. *Колкото бащата мислеше, че думите му са правдиви и убедителни, толкова на сина те изглеждаха погрешни и безсъдържателни.* Г. Караславов, Избр. съчинения, I. *Представяш ли си гениален математик, който умира на дуел? — Заради жена? — Предполагам. . . Мъжете умеят да загиват в името на празни и безсъдържателни химери.* Др. Асенов, Изпити. *Разговорът ни ставаше нагетат, блудкав и безсъдържателен.* Зах. Стоянов, Записки по българските въстания. *Безсъдържателни фрази.*

празен в едно от значенията си е: който е лишен напълно от съдържание, крайно повърхностен. *Това беше предшинят празен, лекомислен разговор.* Й. Йовков, Разкази, III. *Всичко това бяха празни, механично изречени думи, които не значеха нищо.* Д. Димов, Тютюн. *Не се отчайвай, не са празни думи: напредък, братство, правда, чест, свобода.* Ив. Вазов, Лирика, III.

БЕЗСЪЗНАНИЕ, несвяст, несъзнание.

безсъзнание: състояние, при което човек е загубил способността да чувствува и да съзнава това, което става около него. *Но никакви плесници и разтърсвания не му помогнаха.*

Димитър Йонков продължаваше да лежи в безсъзнание и Саваков трябваше да изгуби часове в чакане. Д. Ангелов, На живот и смърт. *След двучасови инквизиции Герган падна в безсъзнание.* К. Калчев, Живите помнят. *Отначало бил в безсъзнание, но после дошъл на себе си. Изпадал в безсъзнание.*

несвяст съвпада по значение с безсъзнание. Има разговорен характер. *Намерили ме в несвяст, зарит до половина в рудата.* П. Михайлов, Под земята. *Но тогава тя беше почти без свяст, а после вече не й оставаше време да мисли от разпити и мъчения: ту падаше в несвяст, ту се връщаше в съзнание.* М. Грубешлиева, Пред прага. *Спал ли е или е бил в несвяст? И колкото да се мъчение, Козаря не можеше да си спомни кога излезе из мрачната като запустяла гробница конюшня и кой го беше хвърлил в този студен, умирисан кауш.* Г. Караславов, Избр. съчинения, I. *Падам в несвяст. Лежа в несвяст.*

несъзнание е равно по значение на безсъзнание, но се употребява по-рядко. *Господинът усеща, че тя лежи с цялата си тежест в ръцете му. . Момичето е в несъзнание.* Г. Райчев, Избр. съчинения, II.

БЕЗСЪМНЕН. Вж. безспорен.

БЕЗСЪНИЕ, безсъница.

безсъние: болезнено състояние, липса на нормален сън, обикн. по-продължително време, често поради разстройство на нервите, тревоги и др. *Той беше бледен и замислен като човек, измъчван от безсъние и тежки грижи.* М. Марчевски, Тайнствените светлини. — *Да не сте болен? — звъна пак гласът на следователя. — Не. . страдам от безсъние.* М. Марчевски, Повести. *От безсъние лицето й бе потъмняло и приличаше на пита пчелен восък.* К. Петканов, Морава звезда кървава. — *Но ти трепериш, Вяра. И после виж колко е бледо лицето ти! — То ще е от умората и безсънието. . . Да, напоследък страдам от безсъние.* Ив. Мартинов, Драва тече през славянски земи. *Иванов се чувствуваше бодър, починал добре тая нощ, след безсънието на миналата.* Ив. Вазов, Утро в Банки.

безсъница е равно по значение на безсъние, но днес има по-ограничена употреба. *Безсъници все по-често отегчаваха нощите й.* Ст. Загорчинов, Легенда за св. София. *Той беше със страшно измахнато лице, изнемощял, както трябва да е един човек, който десетина денонощия се е борил с трудове, с безсъници.* Ив. Вазов, Под игото. *Майката я посещаваше денонощно на ръце, изнемощяла и слаба от безсъница и мъка.* Д. Калфов, Под южното небе.

БЕЗСЪНИЦА. Вж. безсъние.

БЕЗСЪРДЕЧЕН. Вж. жесток.

БЕЗУКОРЕН, безупречен, безукоризнен.

Общо значение. На който не може да се намери недостатък, заради който да бъде обвинен в небрежност.

безукорен се отнася обикн. до прояви, свързани главно с морала, поведението на човек. Означава: в който няма недостатъци и затова не може да бъде укорен. — *Благодаря и на вас, господа офицери — продължи Михов, — за съдействието, което ми оказахте и за безукорната служба, която проявихте при мен.* Х. Русев, По стръмнините. *Аз обещах от ваше име, че ще си гледате урошите и че поведението ви до края на учебната година ще бъде безукорно.* А. Гуляшки, Любов. *В личния си живот Т. Г. Влайков беше безукорен, делата му чисти и безкористни.* А. Каралийчев, Ц. Гинчев и др. в спомените на съвременниците си.

безупречен се свързва предимно с някакво качество или с външността, държането на някого. Означава: на който не може да се направи упрек, да се намери недостатък. *За такъв строеж административните служби трябва да функционират с буквална точност.* Х. Русев, Под земята. *Илия Саваков не знаеше какво да мисли. Че Евгени Милев се ползува с безупречна репутация и с името на много добър лекар — това добре . . Но какви връзки може да има с тази. . . Росица Енева?* Д. Ангелов, На живот и смърт. *„Наистина . . отново помисли Станкулов. . . — Стилът му безупречен."* М. Марчевски, Тихо пристанище. *Вътрешността му изглеждаше безупречна и тя прецени това пак със светския навик да отличава стегнатите и енергични мъже от лениви и отпуснатите.* Д. Димов, Тютюн. *Англичанинът имаше всички характерни белези на своята англосаксонска раса — висок, с внушителна осанка в своя черен безупречен костюм.* Д. Спространов, Самообречените.

безукоризнен е книжна дума, равна по значение на безукорен. Има остаряващ характер. *Той изтъкна вярната служба и безукоризнената честност на покойника.* Хр. Смирненски, Съчинения, III. *Сега той го гледаше, . . и си мислеше: — „Вътрешност безукоризнена — сухо, дълго, бледно лице, кадрава брадица, очила — сънщински Писарев."* Д. Немиров, Дело № 9. *Както лицето, тъй и безукоризненото му и модно облекло показваха, че Вергигаров има. . култ към особата си.* Ив. Вазов, Нова земя.

БЕЗУКОРИЗНЕН. Вж. безукорен.

БЕЗУМЕН. Вж. луд.

БЕЗУПРЕЧЕН. Вж. безукорен.
БЕЗУСПЕШЕН. Вж. напразен.
БЕЗУТЕШЕН, неутешим.
безутешен: който не се утешава, не намира утеха или не поси утеха. *Тя въздишаше за Радоила, тя плачеше за родителите си и за Търново, които сега много й домиляха. Свикнаните се вече с положението си нейни другарки. . . не можеха добре да разберат тая безутешна скръб.* Ив. Вазов, Светослав Тертер. *Дядо отлакала безутешната Олифала своя любим.* О. Василев, Житие-битие. *Вътре плачеше Петра. Плачеше с тоя напевен и безутешен плач на жените.* П. Повков, Жетварят.
неутешим има книжен характер. Означава: който не може, не е в състояние да бъде утешен. *Сам неутешим, дядо-ко скри скръбта си той в сърцето.* Г. Райчев, Елеиово царство. *Писъците заглъхнаха . . Само тук-там избухнаха сдържаните ридания на неутешимите майки.* Г. Караславов, Избр. съчинения, I. — *Моята майка загуби съпруга си в Първата световна война — . . — Помня като дете нейната неутешима скръб.* Н. Фурнаджиев, Между приятели.
БЕЗУЧАСТЕН. Вж. равнодушен.
БЕЗХАРАКТЕРЕН, слабохарактерен, непостоянен, безволев, безволен, мекушав.
Общо значение. Който не е устойчив във възгледите, в постъпките си.
безхарактерен: който променя често без основание мненията, схващанията си и е непоследователен или противоречив в постъпките си. *Той не знаеше добре какво ще прави с тая низка личност, с тоя цинично продажен адвокат и безхарактерен човек.* Ив. Вазов, Нова земя. *Разбира се, Попов му се кара, пропа по масата, нарече го сто пъти пак безхарактерен и безволен, но можеше ли човек да се сърди на това стар герои и с такива превратни понятия за семейството и за жената?* Д. Калфов, Избр. разкази.
слабохарактерен: който не устоява пред нещо, което не трябва да извърши, а върши неоправдани, немотивирани неща и лесно се поддава на чуждо влияние, обикн. недобро. *Кой ден ще се развеят народните знамена? Апостолите не искаха да кажат датата от предпазливост да не би между толкова хора някой слабохарактерен да изтърве съдбоносната тайна.* Л. Стоянов, Бенковски. *Но от половин година не си е взимал изпитите. Казва, заради мене, но аз не му вярвам. Той е слабохарактерен.* К. Калчев, Двама в новия град.
непостоянен: който лесно мени възгледите си, принципите си в зависимост от обстановката, настроението си и под. *Ето, Апостола по-рано смятаха за тежък човек, за непостоянен. . . и той като че ли беше.* Д. Немиров, Братя. *От всичко, което се помни и знае за него, . . , става явно, че старият Георги „Фотинич" ще е бил човек с неособено блискави качества, човек с непостоянен характер и воля.* Ив. Д. Шишманов, Константин Г. Фотинов.
безволев и безволен: който не е способен лесно да вземе някакво решение, да изпълнява решенията си. **Безволев** изразява обикн. трайно качество, а **безволен** — обикн. временна проява, възникнала под действието на известни обстоятелства, настроения и под. *Професорът наистина вършеше всичко, каквото го накарат, но сам не проявяваше никакви инициативи, имаше вид на отпуснат, безволев човек.* П. Славински, Последният шурм. *Антон Стоянов бе свикнал да борави с безгласна, безволева, безпрекословно подчинена войнишка маса.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Тръгналите по нанадолнището юноши и девойки скоро се превръщат в безволеви натури, които лесно се поддават на чуждо влияние.* в. Вечерни новини. *Ръката му докосна оставеното настрани писмо. Взема го. Но безволен и слаб след преживеното вълнение, той не бързаше да го разпечата.* Ст. Дичев, За свободата. *Слякаш някакава невидима сила го теглеше към тях, правеше го безволен и покорен.* В. Нешков, Настъпление. *Той усещаше как се обърква, как се връща назад и безволен мисли за неща, които искаше да забрави, да не помни.* Г. Райчев. Избр. съчинения, I. *Просто седях под дърветата и гледах пред себе си тъжен, объркан и безволен.* Л. Станев, Поглед от хълма.
мекушав: който няма твърда воля, лесно отстъпва и се поддава на чуждо влияние, не проявява твърдост и издръжливост в трудни, решителни моменти. *Беше му останала само една воля — да издържи. Трябва да издържи. Нима е най-мекушавият човек, който е идвал тука.* В. Ченков, Здравейте хора. *Нали си е мекушав и непрактичен, повлече се момичето по акъла на девера Димитър.* Н. Широв—Тарас, Смешно и горчиво. *Той е мекушав, при първия удар ще се разплаче и ще посочи скривалището на разбойниците.* К. Петканов, Избр. съчинения.
БЕЗЦВЕТЕН, неоцветен, необагрен, обезцветен.
Общо значение. Който няма цвят, багра.
безцветен: който е без цвят, няма цвят, багра или е изгубил цвета си, няма определен, ясен цвят. *Тя* [сабята] *беше дълга, тежка и крива, със златна ножница и дръжка, украсена с голям безцветен елмаз.* Ст. Дичев, За свободата. *Намиращата се в клетката протоплазма е прозрачна, безцветна гъста течност.* Ботаника. *Металните окиси са твърди вещества,*

безцветни или багрени. Химия. *Постелките по мишдерите и долу по земята са вехти и скъсани, безцветни.* Й. Йовков, Боряна.

неоцветен: който не е получил или придобил цвят, багра или още няма ясно определен, окончателен цвят, багра. *Те* [лисичетата] *бяха прелестни същества. Очите им — още неоцветени — изглеждаха сини като мишиста. Гледаха любопитно и наивно.* Ем. Станев, Повест за една гора. *Човек може да се намеси и като използува слънцето, да създаде върху плодовете — ябълки, круши, тикви и др. — интересни рисунки. Избира се една хубава, но още неоцветена ябълка. Върху страната, която е обърната към слънцето, се рисува с тъмен восък.* в. Вечерни новини.

необагрен е равна по значение на неоцветен, но е с книжен характер. *Необагрено вещество. Необагрена материя.*

обезцветен: който под влияние на външни фактори е загубил напълно или отчасти цвета си. *По широките му плещи, върху които се опъваше обезцветеното му старо расо, слънчевите лъчи падаха като въз хребета на някоя планина.* Елин Пелин, Под манастирската лоза. *Сенки, дълги и тънки, падаха даже от стръковете на тревите и целият склон, загубил обичайните си багри, изглеждаше призрачен и обезцветен, насечен в бели и черни резки.* Б. Райнов, Както само ние умираме.

БЕЗЦЕРЕМОНЕН. Вж. фамилиарен.

БЕЗЧЕСТЕН, нечестен, непочтен.

Общо значение. В който няма етика, няма прояви на чест.

безчестен: който е изгубил честта си, доброто си име, на когото не може да се вярва поради това, че е извършил подли, неетични, противоречащи на морала действия. *Чувствувах се неизмеримо подъл в тоя миг — подъл, безчестен и лъжлив. Защо се мъчех да го успокоя, когато знаех, че тежката борба неистина приближава своя край.* П. Вежинов, Звездите над нас. *Ти си един безчестен човек! Ти пръскаш подлости за една девица.* Ив. Вазов, Нова земя. *И на св. Христофор не трепваше ръката, когато я вдигаше, за да порази на място, . . , безчестния търговец.* Елин Пелин, Под манастирската лоза. *То не е с нищо безчестно, запетнено, Радо, това име.* Ив. Вазов, Под игото. *Безчестна постъпка. Безчестни дела.*

нечестен: у когото отсъствува понятието за чест, който не съответствува на нормите на обществения морал и етика. *Тук алчни . . нечестни и посредствени хора протягат ръце и всеки се мъчи да изтръгне залъка от устата на другия.* Елин Пелин, Щъркови гнезда. *Съвсем естествено и непринудено, честните земеделци, . . , признаха тяхното ръководство. Нечестните и страхливите се оттегляха.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Стоенчевите бяха излезли от К. . . още преди войната. . . Гражданите бяха ги забравили, но преди две години се пусна слух, че братята забогатели по нечестен начин. Говореше се, че правели от един наполеон два и дори три.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Нечестна постъпка. Нечестна сделка. Нечестна игра.*

непочтен: който върши неетични, престъпни, незаконни дела, като злоупотребява с доверието на другите или който отразява такова поведение. *Ако не се вернеше, то би значело да накара всички ония, които му вярваха — на него и на разказите му за делията — да го сметнат за непочтен човек, да не му вярват.* Ст. Дичев, За свободата. *Нещастията, а заедно с тях и бедността се заредиха от оня ден, когато непочтен съдружник измами доверчивия гайтанджия.* Ст. Дичев, За свободата. *Своето негодуване от непочтените дела на Младена, . . , Трайко започна сега вече открито да изнася пред самите селяни.* Т. Влайков, Съчинения, III. *Служи си с непочтени средства.*

БЕЗЧЕСТИЕ. Вж. позор.

БЕЗЧЕТЕН. Вж. безброен.

БЕЗЧИНСТВУВАМ, вилнея, върлувам, беснея, свирепствувам.

Общо значение. Върша жестокости над много беззащитни хора.

безчинствувам: върша масово убийства, грабежи, упражнявам насилия над голяма част от населението. *Ето убиха Мемиша. . . Сега заптии ще пълзят по селата, ще разпитват. . . ще безчинстват.* Д. Марчевски, Дошло е време. *В опразнените селища турското правителство докара от Мала Азия разни фанатизирани авантюристи — даалии, делибашии и други . . Като хала те се втурват в мирните села и градове и безчинствуват докрай.* Г. Дръндаров, Велчова завера. *Ех, Ангеле, агаларите са си разпасали пояса — чакат само някой да ги настъпи, безчинствуват, вилнеят.* Д. Спространов, Охридска пролет.

вилнея: върша масово с ожесточение, безогледно беззаконни деяния (убийства, грабежи и под.). *Казваха, че в столицата вилнеели бандити.* Д. Кисьов, Щастието не идва само. *Разярените турски пълчища вилнееха по селата и доунищожаваха това, което не беше унищожено — и люде и добитък, та пепеха и горите, за да няма къде да се крият комитите.* Д. Талев, Илинден.

вълдувам: върша безнаказано масово злини, жестокости, издевателствувам над населението. *Ние ще оставим тая злочеста земя, дето вълдуват тираните и насилието.* Ив. Вазов, Руска. *Може би той не е виновен, може би някой го е накарал, или може би той не е убиец, а някой негов приятел от шайката, които вълдува из този край.* Д. Немиров, Дело № 9.

беснея: върша масово жестокости, като действувам с насилие, грубо, необуздано. *В яростта, в безсилието си, полицаите и войската все повече и повече беснееха — избиваха невинни хора, устройваха вечер катани, арести.* П. Махайлов, Малката партизанка. *Старият не можеше да разбере защо, когато Червената армия настъпваше навсякъде, полицията, жандармерията и бирчета на властта му там фашисти още повече беснеехА.* Г. Караславов, Избр. съчинения, I.

свирепствувам: върша масово жестокости, като проявявам голяма ожесточеност, кръвожадност. *Турските башибозуци свирепствуваха, горяха, колеха, пленяха.* Ив. Вазов, Немили недраги.

БЕЗЧИСЛЕН. Вж. безброен.

БЕЗЧОВЕЧЕН. Вж. жесток.

БЕЗШУМЕН, тих.

Общо значение. Който не издава шум.

безшумен: който не издава шум, не прави шум, не може да се долови със слуха. *Тачката погледна подире му учудено, . . . бързо заситни с леките си и безшумни стъпки.* Й. Йовков, Жетварят. *Ами ако вътре има будни хора? В края на кращата какво от това — дори да са будни, те не биха чули безшумното влизане на ключа в ключалката и още по-безшумното превъртане.* П. Вежинов, Следите остават. *Вместо нараходите и лодките, които друг път кръстосваха и бърчеха безшумните струи на Дунава, гега, . . , скърцаха кола.* Ив. Вазов, Немили недраги. *Безшумен мотор.*

тих в едно от значенията си е: който издава съвсем слаб шум, едва доловим със слуха. *Той чу тихи стъпки по пръста, стъпки на един човек.* Ив. Вазов, Под игото. *Чуваше се само тихото плискане на вълните.* Г. Белев, Какво видях в Америка.

БЕКЯР. Вж. ерген.

БЕЛЕГ, нишан.

белег: следа по лицето или по тялото, обикн. от рана, удар, изгаряне и под. *Видя само, че на едната му буза имаше голяма червена резка, белег от скорошна рана.* Й. Йовков, Разкази, I. *Нона погледна челото му, гдето той още държеше пръста си, и каза: „Ти там имаш един белег, от какво е? — Удариха ме като бях малък.* Й. Йовков, Чифликът край границата. *На дясната си буза, . . , Домусчиев имаше белег от изгорено и там не растеше брада.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Раните едва бяха позаздравели, а между червените белези кожата стоеше бяла, тънка и нежна като у дете.* Ст. Загорчинов, Ден последен.

нишан е дума от народния език, равна по значение на белег. *Биволът метна опаш, та ме бръсна по образа: от това е тоя нишан.* П. П. Славейков, Българска литература. — *Цаливай, лудо, не прощай / — Немой нишам ми остая, / да го не види снаха ми.* К. Христов, Самодивска китка.

Вж. знак.

БЕЛЕЖИТ. Вж. виден.

БЕЛЕЖКА. Вж. записка.

Вж. оценка.

Вж. укор.

БЕЛИНА, белота.

белина: бял цвят на нещо. *Близките върхове се губеха в млечната белина на ниските облаци.* Кл. Цачев, Свят широк. *Намали бега на коня едва когато пред него изгряха прозорците на града и го приветствуа млечната белина на езерото, заляно от лъчите на пълната едра луна.* Д. Спространов, Охридска пролет. *Беше още здрач. Преслав се губеше в млечната гъста белина от падналa през нощта студена мъгла, която кичеше стрехите и дърветата със скреж.* М. Смилова, Друм се вие.

белота е равна по значение на белина, но се употребява по-рядко. *Малките кълнчички едвам се виждат, затрупани до половината от преспите. Белотата на покривите се слива с околната окраска.* Кр. Григоров, Отново на училище. *Рядка мъгла покриваше върховете и се стелеше надолу, където най-близките склонове се губеха в млечна белота.* Ем. Станев, Повест за една гора.

БЕЛОТА. Вж. белина.

БЕЛЯ, люцн, люпи.

Общо значение. Махам обвивката на плод, семе, черупката на яйце и др. *Когато погледна пак картофите, те бяха се напукали. Бързо ги извади . . и веднага почна да ги бели.* М. Грубешлиева, През иглено ухо. *Момчетата от третото звено набраха жилави*

беля: махам кората, люспата на плод, зеленчук и др. или

ракитови пръчки. Момичетата ги белеха. П. Проданов, Седмокласници. *Малкият пое зайцето, удари го внимателно върху ведрото и почна да бели черупката му.* А. Каранайчев, Народен закрилник. *Бели лук. Бели домати. Бели портокали. Бели ябълки. Бели орехи.*

люпи: махам обвивката, люспата на плода на зърнено растение. *Отби се при сестра си. Зашари я да люпи боб.* К. Петканов, Морава звезда кървава. *Люпя грах. Люпя орез.*

люпя е диалектна дума. Означава: махам обвивката на семка, ядка. *Само Стамат седеше спокойно и гледа да проверява и сортоделото люпеше семки от слънчоглед.* А. Гуляпнки, Село Ведрово. *На първия чин, до катедрата, . . седи Дьолгин Иван и люпи в шепата си варени семки от тиква.* А. Гуляпнки, МТ станция. *Тя обичаше много сурови, неизсъхнали още орехи. Редакторът разбра това и като люпеше ореите, едни хапваше той, две даваше на нея.* Ст. Ц. Даскалов, Стубленските липи.

БЕЛЯ. Вж. п а к о с т.

БЕРЕКЕТ. Вж. п л о д о р о д и е.

БЕСЕДВАМ. Вж. р а з г о в а р я м.

БЕСЕДКА, павилион.

беседка: неголяма, обикн. дървена, крытла или многоъгълна постройка, открита встрани, в градина или парк, предназначена за почивка. *В двора на преспанската чаршийска джамия имаше мраморен водоскок, а край него бе построена широка дървена беседка, цяла обвита в зелени бръшлянови клонки.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Отидоха в градината и седнаха в беседката.* Й. Йовков, Приключенията на Гороломов. *Кътите тук бяха на два катта, с градинки отпред. Почти пред всяка имаше асмалък или беседка.* П. Здравков, Незабравимо детство.

павилион в едно от значенията си е равно на б е с е д к а, но е остаряло. *Заставал до диригента в павилиона на Приморската градина и слушал в хаклас маршове, валсове, . . . руски романси.* Ст. Грудев, Бележити българи. *След Освобождението Стаменков купи съседна турска къща. После до нея той изгради хубав павилион, който сега всяко лято се губи в зеленина.* А. Страшимиров, Антология.

БЕСНЕЯ. Вж. б е з ч и н с т в у в а м.

Вж. б у й с т в у в а м.

БИБЛИОГРАФИЯ, книгопис.

библиография: научно изработен опис на книги, списания и др., систематизирани по някакъв признак, с посочване на сведения за външното им оформяне (автор, заглавие, място и година на издаване, страници и др.) и на съдържанието. *Основни помагала за изучаване на българската книжнина са описите и библиографиите.* Б. Ангелов, Литературни статии. *В първата своя работа въз основа на оригинални извори* [Ст. Минчев] *осветлява живота и литературната дейност на едни от пионерите на българската белетристика — Васил Друмев, като прави преглед на тогавашната библиография върху живота и творчеството му.* Ив. Богданов, Спътници на първенците.

книгопис е равна по значение на б и б л и о г р а ф и я, но се употребява рядко. *Най-важни библиографски работи по новата българска литература са следните: Пос. К. Пречек, Книгопис на новобългарската книжнина.* Б. Ангелов, Литературни статии.

БИВШ. Вж. п р е д и ш е н.

БИЖУ. Вж. с к ъ п о ц е н н о с т.

БИКОГЛАВ. Вж. у п о р и т.

БИЛКА, бурен, трева.

билка: тревисто полско или горско растение, което се употребява с лечебна цел или от баячки и врачки за правене на магии. *Тя разбираше от всяка болка и знаеше всяка билка, коя за какво е.* Мих. Георгиев, Избр. разкази. *Изреждат се едни по едни, болни, хилави, недъгави и той всекиму дава ту варени билки, ту неварени.* Д. Немиров, Братя. *Ходи Никола дохожда [води й врачки знахари [с разни я билки церихя.* П. Р. Славейков, сп. Читалище. Б а б а К и т а. *(С патерица в лява ръка, а в дясна — торба, пълна с пресни билки). На зима ще дойдат — пак: дай, бабо Кито, за обич, дай — за омраза.* Ц. Церковски, Театрални забавалки. *Лековити билки.*

бурен в едно от значенията си не се различава от б и л к а, но има разговорен характер. *Но и на раните баба понадяв беше майсторка. Какви ли лати не правеше за тях. И от бурени не се отказваше: жиловлак, подбел и каптарион вишал се намираха у нея.* Г. Белев, Патилата на едно момче. *Тя вика скрипом врачки, прави магия, полива тайно Еньо с какви не води и бурени.* Елин Пелин, Земя.

трева в едно от значенията си също не се различава от б и л к а, но е характерно за народния език. *У Момчовата ходих, да ми даде малко треви. Детето е болно.* Й. Йовков, Албена. *Лековита трева.*

БИЛО, гребен.

било: най-високата вододелна част на планина или хълм. *Изострените гръбо на билото, по което вървяха, беше изгрелнат в самото небе.* Й. Йовков, Старопланински легенди. *Стръмна каруката и пое за Буковец. Скоро колата се изгряя върху билото на хълма и тревам отпътьк.* К. Константинов, Седем часа заранта.

гребен е равно по значение на б и л о. Употребява се, когато се наблюдава, гледа, а не когато се движим по него. *После кабриолетът навлезе в един завой между вековни дъбове, над чиито върхове се виждаше само гребенът на Балкана.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Беше тъмно, когато слязохя в смъкчания дол. Луната вече посребряваше гребените на околните върхари.* Х. Русев, По стръмнините.

БИОГРАФИЯ, животопис.

биография: описание, изложение обикн. на по-забележителни факти от живота и дейността на някого. *Изтиваха двадесет години, откакто излезе първата обстойна биографиа на великия апостол на свободата.* Ив. Унджиев, В. Левски, биография. *Лекарят . . чиффлиткия ми разказа, . . . скромната си биография. Беше завършил медицина в Мюнхен при много добри професори.* П. Вежинов, Звездите над нас. *Биографиите му ни разказват и обясняват първоначалните причини, под влиянието на които се е формирал нравственият лик на Ботев.* Ив. Вазов, Етюди.

животопис е книжна дума, равна по значение на б и о г р а ф и я, но се употребява рядко. *От животописа на Раковски ние вече видяхме в каква борба се е намирал той още от млад с чорбаджиите и че жертва на тая борба е станал той заедно с баща си.* Г. Бакалов, Избр. произведения.

БИСЕР, перла, маргарит.

бисер: твърдо зърно с млечнобял, светложълт или (рядко) черен цвят и с матов блясък, което се образува в черупката на някои миди и служи за украса, за накити. *Нейната багренища беше още повече обсипана с бисери и с безценни камъни.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Бе забрадила да сложи на шията си трите реда бисери, които баща й бе подарил на сватбата.* М. Грубешлиева, Пред прага.

перла е равна по значение на б и с е р. Употребява се обикн., когато се отнася до бижута, направени с такива зърна. *Градчето е малко, луксозно градче — . . кристални витрини, зад които светят диаманти и перли.* К. Константинов, По земята. *Дауред на огърлиця от перли красеше шията й.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Карфиця с перла. Пръстен с перла.*

маргарит е дума от народния език и не се различава по значение от б и с е р. *От двете страни от коронята й се спускаха кафи уши и обеци от едри гранати, обточени със ситен маргарит.* Ив. Вазов, Светослав Тертер. *А после чула, че Севда се подиграва с Елица. Викала й, че Карабрахим й обещава конаци — само да седи и да мине маргарит.* А. Дончев, Време разделно.

БИТКА. Вж. с р а ж е н и е.

БИЧУВАМ. Вж. п о р и ц а в а м.

БИЯ, удрям, шибам, налагам, перданя, пляскам, тупам, пухам, блъскам, бъхтя, млатя, махам.

Св. вид: **ударя, наложа.**

О б щ о з н а ч е н и е. Нанасям някому парочно удари, за да му причиня болка.

бия: нанасям някому удари, бой с ръце, пръчка и др. *Двигна тоягата и почна да удря с всичка сила магарето. — Защо го биеш, обади се бащата.* Елин Пелин, Аз, Ти, Той. *Полицаите заобиколиха един малък студент. . и почнаха да го бият с бичовете си по главата.* Д. Димов, Тютюн. *Много пъти той вдигаше ръка да бие, но старецът го спираше с трепетящ глас: — Стико, недей!* Елин Пелин, Повести. *Честичко се врьца дома си тия, гъчи и се кара на невлестата си и на децата, а понякога онда ръка и да бие.* Т. Влайков, Съчинения, II.

удрям: нанасям на някого един или повече удари с ръка или с нещо. *Даскалът. Стръвам се от страх. — Я си дай ръката! Подавам я страхливо. Той ме удря с пръчката по длантия.* Т.Влайков, Преживяното. *Карчарят изплашен, . . , честно и немилостиво удряше с края на камшика си по главати и зад ушите уморената . . сиво конче.* П. Михайлов, Малката партизанка.

шибам: нанасям на някого с размах силни удари с бич, камшик, пръчка и под. *Бяха я с пясъчни торби. . шибаха я с гумени каиши по петите.* М. Грубешлиева, Пред прага. *Бяха доволни и техните родители, че сега децата им се учат от млади учители, които не ги шибат с пръчки.* А. Спасов, Народните учители, Спомени.

налагам: нанасям на някого равномерно, един след друг много и силни удари, обикн. с нещо. *Стъпи на гърба на Герган и бавно започна да го налага с цепещата.* К. Калчев, Живите помнят. *Неговите немирства и непокорство познаваха всички в махалата и затова баба му често го налагаше здравата.* П. Здравков, Незабравимо детство.

перданя е дума от разговорната реч. Означава: нанасям много удари с ръце, обикн. като наказание на дете. *Баща ми, кога бях малък и ме пердашеше, казваше същото — за твое*

добро е, синко. Ем. Манов, Ден се ражда. *Веднъж чорбаджията ме пердаши, защото бях забравил кошарата отворена и агнцата нахлували при майките си и изсукали млякото.* А. Каралийчев, Народен закрилник. *По едно време, като ме хвана за плитките — . . . че като почна да ме пердаши . . бой, бой, бой, докато да припадна.* Т. Караславов, Селски истории.

плискам в едно от значенията си е: удрям, бия някого с длан или с камшик, при което се чува характерен шум. *Аз трябва да съм чел хубаво с висок глас, та учител Никола никога не ми е пляскал шамар.* Т. Влайков, Преживяното. *Той гледаше само напред, пляскаше конете по хълбоците с ремъците и му се струваше, че се бавят.* Кр. Григоров, Отново на училище.

тупам в едно от значенията си е: нанасям побой, удари някому, обикн. не тежки, по гърба или задните части. Има разговорен характер. *Защо да мъчим човека повече? Да го натупаме, както майките и бащите на тупаха едно време.* К. Крыстев, Катастрофа. *Да се пази да го не счупи, че ще я тупам.* Ив. Вазов, Служебгонци.

пухам в едно от значенията си съвпада с т у п а м. Има също разговорен характер. *Казвай сега, ако не искаш да те пухат още веднъж.* Л. Каравелов, Войвода.

бльскам в едно от значенията си е: нанасям побой някому със силни, тежки удари. Има разговорен характер. *Ами че чиракът е едвам двайсет-тринайсет годишно момче, а той от де се откъсне, все него бльска и нахоква.* Д. Марчевски, Дошло е време. *Под някакво изкривено дърво двама войници бльскаха една жена.* Хр. Смирненски, Съчинения, III. *Порча на циганите да й приготвят една голяма маша. И с това оръжие тя бльскаше през ръцете.* Ив. Вазов, Спомени за майка ми.

бъхтя: бия силно, дълго и безжалостно, с омраза някого. Употребява се, за да изрази неодобрителното отношение към вулгарността на действието. Има разговорен характер. — *Изпъдили. . — натърти старата. Още малко да я утрепят, чума да ги порази! — Ами и . . бъхтали ли са я? — Цялата е синя.* Г. Караславов, Селски истории. *И съм го бъхтала, ама бяга! Ни майка слуша, ни баща.* Л. Александрова, Има едно щастие. *Множеството утихна слисано. Дори войниците престанаха да бъхтят с прикладите си възраните нещастници.* Д. Димов, Осъдени души.

млатя е дума от народния език, равна по значение на б ъ х т я. *И току грабна бастуна, та връз мене. . . Млати, бие, ругае.* Кр. Григоров, Раздолчани.

махам в едно от значенията си, което е диалектно, е равно на б и я. *Че и оня проклетник, като маха, та не мисли! Без милост! Сякаш че удря воденичарски чувал.* Т. Влайков, Вестовой. *Маха без милост, без да мисли.*

Вж. п о б е ж д а в а м.
Вж. т у п т я.

БЛАГ. Вж. д о б ъ р.
Вж. с л а д ъ к.

БЛАГОВОНИЕ. Вж. а р о м а т.

БЛАГОВЪЗПИТАН. Вж. в ъ з п и т а н.

БЛАГОДАРЕН, признателен.

благодарен: който оценява стойността на нещо, което е направено за него, защото смята, че подбудите са били благородни, и като повод с думи или с постъпки дава израз на това, или който изразява такова отношение. *Аз съм ти благодарен за всичко, що вършиш за мене, откак съм болен, каза той бавно.* Ст. Дичев, За свободата. *Само хляб и домати донесохме — . . — И на това сме благодарни, другарки, рече командирът, ние и това не очаквахме.* М. Марчевски, Митко Палаузов. *Майките въздъхнаха и изпратиха благодарни погледи на чужденеца.* Ив. Вазов, Под игото.

признателен: който се чувствува задължен в замяна на направена му услуга, добрина и под., които високо оценява, да направи за другия нещо, когато е необходимо. *А ще можете ли да ни дадете още?* [превръзочни материали]. . *ще ви дам колкото искате. . . Добре. Ние ще ви бъдем много признателни.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Той беше признателен Светославу, че е спомогнал за спасението на дъщеря му.* Ив. Вазов, Светослав Тертер.

БЛАГОДЕЯНИЕ, добрина, добро.

О б щ о з н а ч е н и е. Безкористна помощ или услуга.

благодеяние: голяма (обикн. материална) помощ или услуга, направена безкористно на някого, който не я е очаквал и дори не я заслужава. *Той беше вложил у разни частни лица суми за поддържане учащи се юноши с условие, че по никой начин няма да разглеждат настоящия виновник за тия благодеяния.* Ив. Вазов, Под игото. *Влечение бе родното място, смяташе мелницата, която щеше да издигне, като голямо благодеяние за своите съселяни.* Л. Стоянов, Сребърната сватба на полковник Матов. *Вие извършихте . . направихте големи добрини. . . Това, което направих, едно време беше благодеяние. Сега е дълг.* Й. Йовков, Обикновен човек.

добрина в едно от значенията си е: полезно дело, извършено безкорестно за някого, за хората. *Трябва да направи мост. Хората ще го кръстят „Бойновият мост". Всички ще научат каква добрина е направил.* К. Петканов, Омайно биле. *Тя твърде много беше грешила през живота си и затова в последните си дни искаше да прави добрини.* Д. Кисьов, Щастието не идва само.

добро в едно от значенията си спада към народния език и не се различава от добрина. *Е, добро ми е направил, я! Той ми извади толкова борчове, помогна ми в Софиа да си отмена бранината.* Ив. Вазов, Руска. *Ще дойде ден, всички тия хора ще ми целуват ръцете. Имотът си ще продам и пак добро ще им направя.* К. Петканов, Старото време.

БЛАГОДУШЕН. Вж. добър.

БЛАГОЗВУЧЕН. Вж. звучен.

БЛАГОПРИЯТЕН, удобен, сгоден, подходящ.

Общо значение. Който допринася за успеха на нещо (за условия, обстоятелства).

благоприятен: който дава, предлага добри възможности за постигането на нещо, съдействува за успеха, за развитието на нещо. *Където работата е била по-немарлива и неспокойна ръка е засявала, нивата беше по-слаба, изникнала на гнезда и одвланата от плевел. Все пак дъждът и благоприятното време заличаваха много от тия недостатъци.* Й. Йовков, Жетвяят. *Балканът е играл важна роля в историята на нашето пробуждане още и поради това, че със своите природни богатства е създавал благоприятни условия за икономическо развитие.* Б. Пенев, Начало на българското възраждане. *Благоприятно стечение на обстоятелствата. Благоприятен случай.*

удобен: който идва, който се явява точно когато трябва, когато е най-подходящо, за да стане, да се постигне нещо, когато няма пречки, затруднения за това. *Не веднъж беше си давал дума, че при първия удобен случай ще я потърси, ще й благодари.* Й. Йовков, Разкази, I. *Реших преди заминаването да се обадя по телефона на някои мои познати. Беше удобно време — дегет часа вечерта, когато хората са се вече прибрали в къщи.* Г. Бенев, Какво видях в Америка. *Ние трябва да подготвиме акция, която да ги ужили дълбоко* [господарите], *и това може да стане само ако заплашим стоката им, ако изберем за стачката удобен момент.* Д. Димов, Тютюн.

сгоден има разговорен характер и не се различава по значение от удобен. *Пропуснем ли сгодния случай, отиде тя — ще има да чакаме още дълго.* Ст. Дичев, За свободата. *Турците обаче тръсеха сгодно време да погубят епископ Висарион, та да няма кой да поддържа вярата на българите.* А. Дончев, Време разделно.

подходящ: който е най-уместен, най-приемлив да бъде използуван. *Подходящ случай. Подходящ момент.*

БЛАГОРАЗПОЛОЖЕН. Вж. благосклонен.

БЛАГОРАЗУМЕН. Вж. разумен.

БЛАГОРОДЕН, възвишен, издигнат.

Общо значение. Който притежава висока нравственост.

благороден се свързва с човек и с черти на характера му. Означава: който притежава високи нравствени качества, който е безукорно честен, великодушен, а също и който е присъщ, свойствен на човек с такива качества. *Той е благороден и светец, защото има милост за бедния народ.* Ив. Вазов, Хъшове. — *Царят обещал, че ще му подари живота и свободата, само ако изповяда, че царицата го е пратила да грабне Сара — . . ! Но той казал, че царицата е невинна, че тя нищо не знае. — О, благородно сърце!* Ив. Вазов, Към пропаст. *Русенските кожухари отишли да се молят с голямо въодушевление, защото съзнавали, че вършат едно благородно дело — освобождението на българския български народ.* История. *Той е прибегнал в манастирската ограда, не за да да дири отдих, а да се посвети на неуморна и благородна жертвеност в полза на народа си.* Ив. Вазов, Великата Рилска пустиня. *Благородна постъпка. Благородна идея. Благородна цел.*

възвишен в едно от значенията си се свързва обика. с чувства, цели, идеали. Означава: който стои високо над обикновеното в морално отношение, който е израз на цепни нравствени качества, на морална чистота. *Дните, които прекархме наедно, оставиха скъпи спомени в мене, защото ние преживяхме тоя чист и възвишен възторг, чрез който само могат да се почувствуват и познаят тайнствените и неразривни връзки с родината.* Й. Йовков, Разкази, III. *Той, който вижда, че нашият народ е вече сбъден и подготвен за нов, самостоятелен живот, иска . . да го насочи към . . : съвестността, социалната правда, възвишения идеал.* Г. Константинов, Писатели реалисти. *Тя няма никаква възвишена цел в живота си, не познаваше ни страдащото, ни подвига, с които тия цели се постигаха.* Д. Димов, Осъдени души. *Възвишени чувства.*

издигнат в едно от значенията си е: който стои високо над другите по нравственост, култура. Сега се употребява рядко. *Тя* [Нора от Ибсен] *се пробужда и разбира, че*

целини й съпружески живот е бил построен на лъжа: омъжила е другарка си за изрядния, достоен човек, а той се оказа жалък, с дребна душа, себелюбец. Ст. Гудев, Бележити българи. *Със самочувствието на най-изрядния и просветен в цялото семейство, докторът внимателно наблюдаваше живота на всички.* В. Геновска, Седем години.

БЛАГОСКЛОНЕН, благоразположен.

благосклонен: който има, проявява добро, хубаво отношение към някого, с отсянка на покровителство, или който е израз на такова отношение. *Благотворите на нашата боеспособна команда . . , винаги благосклонни към мене, тоя ден се оказаха особено немилостиви.* Ст. Чилингиров, В стария бащин дом. *Ние държим за „обществеността мнение", когато е благосклонно към нас, но малко го зачитаме, когато ни осъжда.* Ив. Хаджийски, Бит и душевност на нашия народ. *Тя се обръща бавно и аз виждам лицето и продълговато, сухо и матово, с мека благосклонна усмивка.* Л. Стоянов, Холера.

благоразположен: който е добре разположен към някого, който проявява или изразява добро отношение, разположение към някого. Има книжен характер. *Полицаят като смутено: „Може да сте прав . ." дори му даде едно одеяло и ако бе благоразположен към него.* Ем. Станев, В тиха вечер. *Гостът вътрежно сяда на ъгъла,навнимата, като хвърля благоразположен поглед към домашните.* Т. Влайков, Преживяното.

БЛАГОУХАНИЕ. Вж. а р о м а т.

БЛАГОЧЕСТИВ. Вж. р е л и г и о з е н.

БЛАЖЕН. Вж. м а з е н.

БЛАЖЁН. Вж. щ а с т л и в.

БЛАЗНЯ. Вж. с ъ б л а з н я в а м.

БЛЕД. Вж. б л е д е н.

БЛЕДЕН, блед, бледолик.

бледен се свързва с лице, устни, ръце. Означава: който няма руменина, нормален, естествен цвят. *Изпит и бледен, той приличаше на смъртник, не на жив човек.* Й. Йовков, Женско сърце. *Жената се усмихна. Тя беше се поободрила. На бледните й страни беше се появила малко червенинка.* Й. Йовков, Женско сърце. *Погледна чедото му с топла кръв покрито, /. . ./ и уста му бледни, открити към свода, / като че ще викнат: смърти или свобода.* Ив. Вазов, Лирика, I. *Бледен като платно. Бледен като мъртвец.*

блед има значение и употреба на б л е д е н. *Нейното бледо, жално лице поруменя.* Елин Пелин, Повести. *Непознатият му подаде бледа, но доста едра ръка.* Д. Талев, Преспанските камбани.

бледолик има книжен характер и означава: чието лице е без естествена руменина. *От стъклените се зададе един бледолик момък.* Ив. Вазов, Немили недраги. *Живописецът беше бледолик мъж с кротки и светли очи под тънки вежди.* А. Христофоров, Ангария.

БЛЕДОЛИК. Вж. б л е д е н.

БЛЕСТЯ, лъщи, сияя, искря, светя, грея.

О б щ о з н а ч е н и е. Отразяват силна светлина.

блестя: отразяват ярка светлина. *В ръката му блестеше широк, двуостър меч.* Н. Раинов, Видения из древна България. *Златото. . блестеше съблазнително под яркия светлик на двете светила.* Ив. Вазов, Утро в Банки.

лъщя: отразяват силна светлина, пръскам блясък. *На гърдите й лъщеше нанизът от златни пендари.* Й. Йовков, Ако можеха да говорят. *Котелът бил от мед, но лъщял като злато, тъй хубаво бил изтрит.* Ас. Разцветников, Братя Грим. Снежанка (превод). *От гарата в широк фронт напредваха пехотинци и каките им лъщяха под наклоненото слънце.* Ем. Станев, Иван Кондарев.

сияя: целият отразяват силна, равномерна светлина. *На масичката пред наместника. . , сияеше златната тара.* Д. Талев, Железният светилник.

искря: изпускам ярки отблясъци като искри. *Върху подноса искряха две кристални чашки, пълнени до горе със златист ликьор.* А. Гуляшки, Село Ведрово. *Няколко малки водопади от сборения сняг искряха в мразовития въздух.* Ем. Станев, Ялуарско гнездо. *Стотици други светлинки искряха по златните и сребърни украшения на иконите, по кристалните висулки на полилеите.* Д. Талев, Старата къща.

светя в едно от значенията си е: отразяваш не много силна светлина. *Огърлица от бисери светеше на шията ѝ.* Ив. Вазов, Иван Александър. *На слънцето светеха пушки, косери, брадви, мандрали.* Ив. Вазов, Под игото. *Градът лъщеше като нов, покривите светеха.* Д. Добревски, Бунтът на крайцера „Надежда".

грея в едно от значенията си съвпада със с в е т я. *Влязъл младият стрелец в пещерата, а тя цялата грееша от скъпоценните камъни.* А. Каралийчев, Топла ръкавичка. *Русите му коси . . грееха на слънцето.* Д. Спространов, Охридска пролет.

Вж. с в е т я.

БЛЕЩУКАМ, мъждея, мъждукам.

Общо значение. Слабо светя.

блещукам: светя със слаба, трепяща светлина. *Само звездите по нощно блещукаха и трепкаха.* Ст. Марков, Дълбоки бразди. *От прозорците на ниското крият сред селото блещукане светлина.* А. Страшимиров, Кръстопът и др. *Светулки блещукаха наоколо, капаха по скалите.* Ив. Хаджимарчев, Овчарчето Калитко. *Нямо луна. Слабо блещукат и тъкмъм орелет звездини.* Д. Калфов, Избр. разкази. *В полумрака на топлата вечер блещукат запалени огари.* Св. Минков, Другата Америка.

мъждея: светя слабо, неясно, без да трепти. *Само електрическата крушка бяха набрали да изчистят и сега тя мъждеене като през пушено, замъгено шише.* Б. Несторов, Ариф и Рамзина. *Лампата мъждеене и той дисна фитиля й да му свете.* П. Славянски, Превтворена земя. *Ниоколо мрак. Само ода кандила едва мъждееха пред иконите на Исус Христос и света Богородица.* Ст. Дичев, За свободата.

мъждукам: мъждея слабо с пресеклива светлина. *В иконостаса пред лика на Божията майка мъждукане кандило. Неговата светлина играеше леко с мъглите сенки на нещата в стаичката.* Елин Пелин, Летен ден. *Една газова лампа с опушено стъкло мъждукаше в коридора.* Д. Спиростанов, Самообречените. *Трите свещи още горят. Пламъкът на едната е слаб, тя едва мъждука, може всеки миг да падне и да угасне.* К. Петканов, Вълшолом. *Луната още не беше изгряла, а звездите едва мъждукаха.* М. Марчевски, Повести. *Карущата тръгнали вече отвъд превала . . Долу в невидимата далечна равнина, мъждукат едва забележими светлинки.* К. Константинов, Седем часът заранта.

БЛЕЩЯ СЕ, пуля се, кокоря се, зверя се.

Общо значение. Под въздействие на нещо, което прави силно впечатление или дразни, гледам по необичаен начин.

блещя се: отварям широко очите си и с гримаси изразявам учудване, гняв и под. *Дядо Станко (Гледа като обезумял.). Стайко (весело). Хе, не блещи се, старо!* Ц. Церковски, Театрални забавалки. *Всички тия малки човечета бяха хубави. Някои от тях се смееха, други плачеха, трети се плезеха, четвърти се блещеха.* Елин Пелин, Ян Бибиян на Луната. *Бай Ганьо се сърди, блещи се и прави сърдити жестове.* Ал. Константинов, Бай Ганьо.

пуля се: гледам втренчено с широко отворени, изпъкнали очи, обикн. следствие силно учудване, недоумение, неразбиране. *Шофьорът учудено го погледна . . — Не се пули, а изпълняй каквото ти се нарежда, изгуя го Динов.* Ст. Марков, Дълбоки бразди. *Спира си зяпал, де! . . Сякаш за пръв път виждаш рана от куршум! Вместо да се пулиш, по-добре ме превържи!* П. Незнакомов, Маргаритка и аз.

кокоря се: гледам вторачено, като отварям широко очите си обикн. от учудване. *Какво нещо беше, когато той играеше ръченицата! Всички са смаяха на леката му игра и го гледаха ей тъй. . . кокореха се. . .* Д. Немиров, Дело № 9. *— Тук вчера намерих едно яйце. — Ама какво гледаш! — мръщеше чело и се кокореше Цеко. — Като от гъска.* Т. Харманджиев, Краят на едно детство. *Знаеш ли — . . . засмя се тя с голямата си уста, но очите й се кокореха все тъй алчни.* Д. Талев, Самуил.

зверя се се употребява в разговорната реч за израз на неодобрение. Означава: гледам с широко отворени очи, учудено, без да разбирам. *Хортува, хортува, като че из книга чете. . , а селяните го слушат у уста, па се и зверят.* Мих. Георгиев, Избр. разкази. *Но щом откръхнах вратичката — бъсна ме мириазма на изгоряло месо. Гледам: наденичките натоварени оваглени. И докато се зверя, вратата пак се отвори.* А. Каралийчев, Спомени.

БЛИЖА, лижа, облизвам.

Св. вид: **оближа.**

ближа: прекарвам езика си по повърхността на нещо. *Камен дотърча отнъм огъня като ближеше своята дървена лъжица, омазана с каша.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Някои от овците смирено идеха при нея, ближеха рътете й с влажните си муцунки.* Елин Пелин, Щъркови гнезда.

лижа е равно по значение на ближа. *На двора, при кучещето, изскочи измърнявяла кучка и взе да го лиже.* Ил. Волев, Божи хора. *Тя милваше бурно кучето, а то скимтеше и лижеше по рътете и лицето.* Г. Райчев, Избр. съчинения. *Котката го погледна виновно, отиде до печката и почна да лиже пащата на Тото.* Елин Пелин, Аз, Ти, Той.

облизвам: прекарвам езика си навсякъде върху нещо, по цялата му повърхност. *Ех ти, закани му се тя с пръст и продължи да облизва ножа, с върха на който гребеше вишневите зърна.* Ив. Мартинов, Драва тече през славянски земи. *Облизвам устните си.*

БЛИЗКО. Вж. близо.

БЛИЗО, близко, наблизо, наблизко, недалеч.

Общо значение. На малко разстояние от нещо.

близо и **близко:** на не съвсем малко разстояние или на малко разстояние в съседство на нещо. *Сражението ставаше близо до града.* Й. Йовков, Разкази, I. *Близо край черкови*

ти . . стръчеха ред високи тополи. Елин Пелин, Летен ден. *Старата не обърна внимание на детето, . . и то изкак уплашено, изкак закрамено се притисна по-близо до нея.* Елин Пелин, Щъркови гнезда. *Утилището е много близко до нас.*

наблизо и **наблизко**: на не голямо разстояние, но не и в съседство, непосредствено до нещо. *Стоян отвори бащиния си двор, . . . и се спусна в един дол наблизо над кладата.* Д. Талев, Железният светилник. *Някъде наблизо излая куче.* А. Гулашки, МТ станция. *Ще отиде до приятелката си. Тя живее наблизо. Наблизко до спирката има бюфка за билети.*

недалеч: на не много голямо разстояние, на не голяма далечина от нещо, което се приема за ориентир, за основна точка. *В края на гората, недалеч от брега на Драва, се намира военно гробище.* Ив. Мартинов, Драва тече през славянски земи. *Къщата на Кондарев се намираше недалеч от мегдана.* Ем. Станев, Иван Кондарев.

БЛИЗЪК. Вж. п о д о б е н.
Вж. с к о р о ш е н.

БЛИКАМ. Вж. и з в и р а м.

БЛИКВАМ. Вж. р у к в а м.

БЛУДКАВ. Вж. б е з в к у с е н.

БЛУЖДАЯ. Вж. с к и т а м.

БЛЪСКАМ. Вж. б и я.
Вж. б у т а м.

БЛЪСКАНИЦА, бутанница.

бльсканица: тласкане и напиране по всички посоки и навалица. *За да се отъркне до нетъмната калугери, които приемаха и препродаваха подарените добичета, тръгваше да се пробива път с ритници, бльсканици и ругатни.* Г. Караславов, Сиаха. *В бльсканицата, привирайки се между гъсто застаналите един до друг големи хора, когато искахме да отидем от едната трибуна до друга, загубихме се с братовчед ми.* П. Велков, Стълба до небето. *Улиците оживели, хората . . бързат панически. Пък горе на пазара — бльсканица, олелия! Хора, добитък и сергии с шарении, лакомства.* Ил. Волен, Радост в къщи.

бутанница има разговорен характер и не се различава по значение от б л ъ с к а н и ц а. *Раздвижиха се глави, рьце, почна бутанница.* Цв. Минков, Момчето от Загоричане.

БЛЮДО. Вж. ч и н и я.

БЛЮДОЛИЗЕЦ. Вж. м а з н и к.

БЛЮСТИТЕЛ. Вж. п а з и т е л.

БЛЯН. Вж. м е ч т а.

БЛЯСКАВ. Вж. в е л и к о л е п е н.

БОБ, фасул.

боб: едногодишно непрудоцветно растение със шушулковидни плодове, зърната на което се употребяват за храна, както и ястие, приготвено от тези плодове. *Някъде дръпнатата бяха начесто, някъде се раздалечаваха и по откритите места стръчаха сухи пръти, забити в земята, по които се увиваше изсъхнал боб.* Й. Йовков, Чифликът край границата. *Отби се при сестра си, завари я да люпи боб.* К. Петканов, Морава звезда, кръвава. *Той сбута огъня и гърнето с боба усилно закъкри.* Ц. Церковски, Съчинения, III. *Зрял боб. Бял боб.*

фасул е равна по значение на б о б. *Бай Гоне най-после стигна до кьщичката си, която се гушеше сред качества градинка. Стопанката му беше заседнала няколко лехи с фасул, чушки и домати.* Д. Спространов, Самообречените. *Избите бяха пълни с брашно, картофи, фасул.* Й. Йовков, Чифликът край границата. *Фатма запали печката и се зае с готвенето. Изчисти набрания от градината зелен фасул, сложи го в тенджерата.* Б. Несторов, Ариф и Рамзина. *Чорба от фасул. Зрял фасул.*

БОГ, господ, създател, творец.

бог: според религиозните вярвания при еднобожието — висше, свръхестествено същество, което е сътворило и управлява света. *Наспорил беше бог земята с тежък плод и хората работеха.* Й. Йовков, Старопланински легенди. *Уповавай се на бога и той ще ти прати изцеление.* Елин Пелин, Повести. *Момчиле, . . , да даде бог и догодина пъ догодина живи и здрави да се видим.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Бог да ти даде здраве и живот! Бог да те убие!*

господ: название на християнския бог. *Боя се от господа и от него чакам смъртта си.* Й. Йовков, Старопланински легенди. *Дона мълчаливо се прекръсти със страх и радост. . . Помогни, господи, и честита да ни е свободата.* Д. Талев, Илинден. *Тя се бе натегнала при своя мъж. . . Дано пък дъщеря й бъде по-честита! . . Нима господ и нея ще съди да влачи черен живот и да не знае що е радост?* Елин Пелин, Повести. *Ако е рекъл господ! Чул те господ! Да те убие господ!*

създател и **творец** в едно от значенията си са: според християнската религия — названия на бог, господ, който се схваща като създателно творческо начало на вселената. *Да се преклоним пред волята на всевишното провидение и нека молим създателя да се смили над*

царството. Ив. Вазов, Към пропаст. *Господ вишги и всички съдвете; [. .] да ви дари добри дарби земни.* П. Р. Славейков, Сурудкия за година 1879. *И всички с песни славословят творца всевишти.* Елин Пелин, По манастирската лоза. *Каква бе тя? От де бе тая сила? И за какво туй всичко стори тя? . . .! Един творена горе в небесата, [той могъл би един да ни рди.* П. П. Славейков, На острова на блажените. *Поклон на теб, природо, съдбе невесто . . .! Като че вчера йоще излезе из ръката, на вечния творец.* Ив. Вазов, Лирика, II.

БОГАТ, заможен, състоятелен, имотен.

Общо значение. Който има добро материално състояние.

богат: който има много или изобилно много **пари,** имоти и може да живее охолно. *Не толкова, че му се свиди, ама го е страх да се разчуе, че има пари, че е богат.* Ив. Вазов, Повести и разкази. *Аз искам да съм богат, да имам чифлик.* Елин Пелин, Повести. *Те са богати хора, имат голяма къща, разполагат с много имоти.* Д. Немиров, Когато бях малък.

заможен: който има достатъчно материални средства, за да живее добре, без лишения. *Стрина Венковица . . така добре бе поставила своя дом и своята челяд, щото отвъд хората бросха стрини Венковичини между заможните люде и мислеха, че те живеехха охолен живот.* Т. Влайков, Стрина Венковица. . . *Вторият баща на Демир се числеше към заможните ведровчани, макар че по имот далече да не можеше да се сравнява с крупните чифликчии като Пантелей или Хаджията.* А. Гуляшки, МТ станция.

състоятелен: който има много добро материално състояние, обезпечен с, осигурен с материално много добре. *Хаджия беше и третият ни другар. . състоятелен по онова време земледелец и търговец от Чиксалын.* К. Величков, Периодическо списание, I. *Той бе състоятелен, живееше от дохода на имоти в София.* Ив. Вазов, Казаларската царица. *Той бе написал дълъг списък от имена на състоятелни българи — . .: срещу всяко от тези имена той отбеляза сумата, която щеше да поиска.* Ст. Дичев, За свободата.

имотен: който има много имоти. *Тя напусна бедния си бащин дом и влезе в къщата на имотния дядо Иван.* Ст. Марков, Дълбоки бразди. *Старият, бащата внезапно изчезна. А имотен беше и парици доста скътал.* П. Михайлов, Под земята.

Вж. изобилен.

БОДА, мушкам, ръгам.

Общо значение. Натискам с островърх предмет кожата на човек или животно, за да я пробия.

бода: допирам, натискам островърх предмет в тялото на човек или животно, като обикн. причинявам болка. *Полящаите си бодяха по гърдовете с върховете на ножовете си. Ранените партизани се опитваха да се откъснат.* М. Яворски, През огъня на Балванската битка. *Детето приближи, . . Туй ли е твърдоглавият и капризен в клас Санко, който и тази сутрин бодеше с молив ухото на Метко.* Л. Александрова, Има само щастие. *Игуменьт немилостиво бодеше тръбуха на враното си конче.* Ив. Вазов, Под игото. *Жена му държеше ралото и с остен бодеше магарето.* К. Петканов, Старото време.

мушкам: втиквам, вкарвам със сила островърх предмет в тялото на някого или в нещо. *Измушкаха войнишите ми на Булаир пърата вълна турци. А после като се настървиха нак — кълна, братче, ама тъй мушкаха, като че ли цял живот само това си вършили.* А. Страшимиров, Антология. *Скочил бе пред масата и Велко Скорпев и мушкаше на всички страни с ножа на дългата си манлихера.* Д. Талев, Илинден. *„Коси оставили като жени, пренесли се с върви! Ходят боси и бradясали. Камшик няма, власт няма, . .“ — мърмореше той, като мушкаше с ръждивия махмуз коня.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Цялата къща обърнаха надолу с керемидите. Претърсиваха тавана, зимника, мушкаха купите със сабите си.* А. Каранфилев, Народен закрилник.

ръгам: със сила вкарвам остър предмет навътре в тялото на човек или животно. *Две седмици усмирителите на властието биха Панайот Камберов, мачкаха го, ръгаха го с ножове.* А. Гуляшки, Любов. *Ударих нещастника под лявата илешка и острието на ханджара хлъпна да дръжката. — Ти, казва, гнурино, си знаел да ръгаш.* Ем. Станев, Антихрист. *Пехотинците. . се втиха в ромейската конница и ръгаха конете с ножове.* Й. Вълчев, Стъпала към небе.

БОДВАМ. Вж. обиждам.

БОДИЛ, трън, шип.

бодил: остър израстък на стеблото на някои растения, цветя. *Отряза шест ярковервени рози, очисти ги от бодлите.* Цв. Ангелов, Честна дума. *Слизахме, качвахме се напоно по камъни, провирахме се из гъстолаците, бъдото . . бодли на шипки изподраскаха безмилостно рцете, лицето ми.* П. Михайлов, Малката партизанка. *Слизайки вън по каменните стъпала, пардесото му се закачи по бодилите на разцъфналата японска бяла роза, . . , и едва не се съдра.* Д. Калфов, Избр. разкази. *Бодли на акация. Бодли на кактус.*

трън в едно от значенията си съвпада с бодил, но има разговорен характер. *Да кажа, че туй щастье сенки не съдържа — [не мога, . . [. .], че роза няма трънье ще излъжа.*

Ин. Вазов, Людика ми замириса. *Няма хубост без кусур, | но без трънье цвете няма.* П. Р. Славейков, Избр. произведения, I.

или съвпада по значение с **б о л и д**, но се употребява рядко. *Чуване се свободен шепот, ахкане. В тъмнината ранните водяха с остриите си шепове.* П. Здравков, Незабравимо детство.

БОДЛИВ. Вж. **з а я д л и в.**

БОДЪР, жизнен, жизнерадостен.

О б щ о з н а ч е н и е. Който е изпълнен с сили, енергия.

бодър: който усеща, чувствува приплив на жизнени сили, на енергия или който е израз на такова състояние, изразява енергичност. *А снощи, когато си легна, той се чувствуваше толкова здрав и бодър.* Елин Пелин, Летен ден. *Намерих го бодър и весел, пак такъв неговият и добряк.* Ив. Вазов, Утро в Банки. *Сега съм по-добре. От няколко дни скитам из гората и се чувствувам бодър и жив.* К. Петканов, Пресленици. *Той бе някак подмладен, походката му бе бодра.* П. Незнакомов, Бяло и черно. *Бодро настроение.* *Бодър смях.*

жизнен: който е изпълнен с желание за живот и дейност, с енергия и сили или който изразява такова състояние. *На Христина трябваше време да се опомни и примири с мисъл, че Костадин е мъртва — той, който беше толкова жизнен и здрав, който не можеше да умре.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Струваше ни се, че не застаряв от грижите и страданията, а напротив — като че ли става по-жизнен.* П. Вежинов, Звездите над нас. *Нейните черни, почти сключени нежди придаваха на лицето й една особена здрава и жизнена красота.* М. Марчевски, Повести.

жизнерадостен: който е изпълнен с енергия и с чувство на радост, на задоволство от живота или който е израз на такова състояние. *Наоч беше здрава, енергична, жизнерадостна. Тя не се уплаши от постигналото я нещастие и се зае здравата за работа и за възпитанието на малките си братя и сестрички.* Елин Пелин, Аз, Ти, Той. *После той се разсмя и той знае защо затича и прескочи една купчина камъни. Такива сигурно жизнерадостни са есенчки младежи от онзи обект — помислих си.* Л. Александрова, Има едно щастие. *Няма весели хора, жизнерадостни хора, няма смях тука. Всичко уморено, остаряло.* А. Каменова, Харитиниият грях. *Поручик Дончев слушаше внимателно и на устните му трепереше онаа весела жизнерадостна усмивка, която му придаваше вид на щастлив човек.* Ив. Мартинов, Драва тече през славянски земи. *Жизнерадостно настроение.*

БОДЪРСТВУВАМ. Вж. **б д я.**

БОЕВИ. Вж. **б о е н.**

БОЕН, боеви.

О б щ о з н а ч е н и е. Който се отнася до сражение, война.

боен: който е предназначен за бой, сражение или се използува в бой, сражение. *Към края на юни, близо до село Сърногор, падна голям боен самолет.* К. Ламбрев, Средногорски партизани. *Полковете все още се измъкваха от горите и гъсталаците съвсем облекли от бойните си запаси.* П. Вежинов, Втора рота. *Рано на другия ден, още щом пукна зора, бойни тръби и рогове разбудиха целия български стан.* Д. Талев, Самуил. *Бойна готовност.* *Боен ред.* *Бойно снаряжение.* *Бойна техника.* *Бойно поле.* *Бойна линия.*

боеви съвпада по значение с **б о е н.** Има книжен характер и сравнително по-ограничена употреба. *Към четири часа започнаха да дават команди за боева готовност. Войниците бързо проверяваха ремъците, пристягаха коланите, проверяваха патроните.* В. Геновска, Седем години. *Маршуте изтичаха по боевите си постове и се строяха на групи.* Д. Добревски, Бунтът на крайцера „Надежда". *Боева амуниция.* *Боево снаряжение.*

БОЕЦ. Вж. **в о й н и к.**

БОЗАЙНИЧЕ. Вж. **б е б е.**

БОЗКА. Вж. **г ъ р д а.**

БОЙ[1], побой, пердах, тупаница, лобут.

бой: нанасяне удари върху някого с ръка или предмет (тояга, бич и под.). *Това бе един от най-честите детски спорове, които свършваха понякога дори и с бой.* Елин Пелин, Щъркови гнезда. *Бих предпочел боя. Болката от удар с тояга преминава бързо, но бавната инквизиция, . . . много повече изтощава силите.* Г. Димитров, Пред фашисткия съд. *Ще те пребия от бой!*

побой: нанасяне на много и силни удари върху някого (обикн. с тояга, бич и под.), който не може да се защити, за отмъщение, наказание. *Белчо пръв се научи за побоя над клета и съобщи на всички.* К. Петканов, Морава звезда кървава. *Той беше осъден да излежи някаква присъда за побой на длъжностно лице.* Г. Караславов, Избр. съчинения, VIII.

пердах е дума от разговорната реч. Има значение на **б о й.** *Някои предлагаха да ми ударят един пердах, но други ме защищаваха и смятаха фелдшера за виновен.* Г. Белев, Патилата на едно момче. *Ако вика, дръпнете му един пердах. . . — отсъди дежурният полицай.* Г. Караславов, Избр. съчинения, VIII.

тупаница е също дума с разговорен характер. Означава: бой, сбиване, обики, без сериозни последици. *Е, стата и сухатка с политяты, имане и тупанца, но ат дъх мъко по-вадряя.* Кр. Григоров, Разделмани.

лобут има простонароден характер и е равнозначна на б о й. *Кажи какво такъ е нъ да ти одем? — Ще ми тежите един лобут.* К. Лямбрев, Средногорски партизани.

Вж. с р а ж е н и е.

БОЙ. Вж. р ъ с т.

БОКЛУК. Вж. с м е т.

БОЛЕЖ. Вж. б о л к а.

БОЛЕЖКА. Вж. б о л к а.

БОЛЕЗНЕН. Вж. м ъ ч и т е л е н.

БОЛЕСТ, заболяване, страдание.

О б щ о з н а ч е н и е. Нарушение, смущение в нормалното състояние на организма.

болест: разстройство на функциите на организма със или без структурни промени, което се проявява с определени признаци и изисква определено лечение. *Слабо беше, и под ивиката едва личеше сивата му, стопена от болестта, лицето му беше като восък.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан. *Тази година след безработицата през лятото, имане слад, а сладът докара болести.* Д. Димов, Тютюн. *Някаква лоша болест беше се явила между добитъка. За два деня им умряха четири глави — две крави и две телци.* Й. Йовков, Ако можеха да говорят. *Вътрешни болести. Стомашни болести. Кожни болести. Очни болести. Детски болести.*

заболяване: проява на смущения в нормалното състояние на организма. Употребяна се и с по-общ, неуточнен смисъл без посочване на характера или лечението на смущенията. — *Трява да превяряваме водата. Водопроводът бил повреден от бомбите и водата замърсена. Имало вече заболявания.* Вл. Полянов, По пътя. *Сериозно белодробно заболяване заплашва младата жена.* Ст. Грудев, Адриана Будевска. *Никой не предполагаше, че това весело дете ще се превърне в меланхолична девойка, страдаща от нервно заболяване.* Д. Димов, Тютюн. *Вируси заболявания. Простудни заболявания. Епидемични заболявания. Ревматични заболявания. Професионални заболявания.*

страдание в едно от значенията си е: болестно състояние, което трае продължително време. Извиква представа предимно за болните, трайното неразположение, което се изпитва в такъв случай. *Срокът за получаване на известен резултат бе твърде различен, понякога доста продължителен, в зависимост от естеството на страданието.* в. Вечерни новини. *Изникнаха модерни, добре снабдени и обзаведени санаториуми за лекуване на костно-ставна туберкулоза, последиците от полиомиелита и други хронически страдания.* в. Вечерни новини.

БОЛКА, болеж, болежка.

болка: много неприятно, трудно поносимо усещане, причинено от силно дразнене или увреждане на живата тъкан. *Силна болка се спусна от главата му към челото, притъмня му, ръцете му затрепераха.* Й. Йовков, Приключенията на Гороломов. *Виковете и охканията залязващаха изнисло, глухо, като че изтезаваните се бояха изведнъж да издадат болките си.* К. Величков, Периодическо списание, I. *Силни болки защракаха счупената кост на крака му.* Елин Пелин, Летен ден. *Раната не е опасна щом не чувствуваш болка.* Л. Стоянов, Холера.

болеж и **болежка** са думи от народния език, които по значение не се различават от б о л к а. *И вижда там: ранен стар турчин се превива | и сърчи от болеж.* Ив. Вазов, Лирика, V. *Ненадейно ги почувствували силен болеж в гърба.* Ив. Вазов, Повести и разкази. *Тая пътят умората, тежестта на раницата, болежките на убитите в походите нозе, всичко се забрави.* Й. Йовков, Разкази, II. *На сутринта. . , още неизтрпнал от болежките на раните си* [. .] *Тодор стоеше пред огъня у дома си.* Й. Йовков, Женско сърце.

БОЛШИНСТВО. Вж. м н о з и н с т в о.

БОМБАСТИЧЕН, гръмък.

О б щ о з н а ч е н и е. Който създава външен ефект (за думи, фрази).

бомбастичен: който със създадения неоправдано силен външен ефект цели да направи голямо впечатление. *И въреки смяната на режима, въреки бомбастичните обещания на „новата" власт, тези стеснителни закони за мисълта и словото продължаваат да тегнат върху нашата черна действителност.* Б. Шивачев, Съчинения, I. *Бомбастични фрази.*

гръмък в едно от значенията си е: който е външно ефектен и многообещаващ, но нереален, неотговарящ на действителното положение. *Той* [кметът] *забрави гръмките речи, омръзнали се и престана вечер да се мярка из селото.* М. Марчевски, Героите на Белица. — *Ще напускаш България. — Ако ми допадне Швейцарията. . . — Ами пенсията? — не се содържах като забелязах, че пак го обзема опиянението от гръмките приказки.* Др. Асенов, Су-

рово вълнитаис. *А какъв разказвач беше Васи. Спокойно, скромно, без гръмки фрази, той говореше за най-обикновени неща.* Ж. Колев и др., Червеноармейни български партизани.

БОРБА. Вж. с р а ж е н и е.

БОРЕЦ, ратник, радетел, поборник.

О б щ о з н а ч е н и е. Човек, който активно действува за осъществяването на някаква идея.

борец: човек, който се стреми да победи противник за осъществяването на някаква идея, идеал, като влага всичките си сили, усилия и преодолява релина пречки и трудности. *Работническата комунистическа партия на трудещите се от села и градове, водени от безстрашния борец срещу фашизма Георги Димитров, ръководеше съпротивителната борба срещу чужденте и българските фашисти.* Ем. Коралов, Дъщерята на партизанина. *От кулдата излазе също познат на всички обществен деец, борец за черковната свобода.* Й. Йовков. Разкази, III. *Като борци срещу суеверията, лихварите и чорбаджиите, . . , народните учители бяха винаги в първите редове.* Ал. Спасов, Спомени.

ратник не се различава по значение от б о р е ц, но има книжен и остарял характер. *Хиляди образи на загинали в цветуща младост ратници грелят с непомрачимия блясък на едно безпримерно себеобречение.* П. К. Яворов, Съчинения, II. *Отечеството в нелекото лице изгуба едни от добрите си ратници по просветителското дело.* в. България.

радетел е също книжна дума Означава: човек, който взема присърце някаква идея от областта на културата, от духовния живот и с жар работи, милее за нея. *Влязъл в десет с културата на свободните страни, . . . Велко Джаджиката стана един от ревностните радетели за българска народна просвета.* Г. Дъндаров, Велчова завера. *Отец Матей отдаваше се с посвятия в работите на народното дело. Добре, ама иска ми се да се видя с някой от главните радетели за свобода.* Д. Марчевски, Дошло е време. *Той е неуморим радетел за траен мир и разбирателство между народите.*

поборник е дума с книжен характер и рядка употреба. Означава: човек, който се бори за някаква идея или е участник в революционна или освободителна борба. *Всички видни дейци на българското национално освободително движение през 19 в. бяха горещи и убедени поборници на руско-българското братство.* Г. Димитров, Съчинения, III. *Отпуснаха му пенсия като поборник. Беше отличенец от руско-турската освободителна война.*

БОРЧ. Вж. д ъ л г.

БОС, босоног, босокрак.

бос: който е с голи крака или ходила, който не е обут с чорапи или обувки или пък е само с обувки или само с чорапи. *Денем ще излезе на двора, бос, голглав, както си му беше навик.* Й. Йовков, Женско сърце. *Имаше там със стотини хора: . . , имаше голглави, имаше по чорапи и боси.* Ив. Вазов, Нова земя. *Тя беше стъпила на плочите с боси, изцапани крака.* Елин Пелин, Под манастирската лоза. *Ще срещнете дружини, които са пътували 5—6 дни пешки, боси или с изпокъсани терлици, за да поемат обратно по същия път чак до Средногорието или Тракия.* К. Константинов, По земята. *Носеше светла лятна рокля, тъмни очили и обувки с високи токове, обути на бос крак.* Д. Димов, Тютюн. — *Неделя ходи боса по чорапи, обуй си пантофи, че ще настинеш!*

босоног: който е с голи крака, без обувки и без чорапи (обикн. за бедни деца). *По тесните криви улици вечер беше шумно. Рояк босоногди деца тичаха и кряскаха коякото им сили държат.* Ем. Манов, Ден се ражда. *Докато отец Матей изведе кончето си на улицата, около му се тръпаха десетина босоногди момчета и момичета.* Д. Марчевски, Дошло е време. *На десетина крачки зад нея* [циганката] *потичваше пет-шестгодишно* [*дрипаво, босоного циганче.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *По лицето на войводата мина радостна трепка. Видя едно босоного момченце да тича из бащиния му двор.* Ив. Гайдаров, Добрина чешма.

босокрак е равно по значение на б о с о н о г, но е с по-рядка употреба. *Само Петьо тичаше радостен из стъпищата. Босокрак, голглав, разгърден, той се вреше във високата пресорляла трева.* Г. Караславов, Татул. *Пред порутената циганска колиба гореше огън. Весело скачиха пламъците, сякаха суровите върбови клони, босокраките циганчета се гонеха и пищяха наоколо.* Ив. Венков, Хора край нас.

БОСОКРАК. Вж. б о с.

БОСОНОГ. Вж. б о с.

БОЯ. Вж. ц в я т.

БОЯЗЛИВ. Вж. с т р а х л и в.

БОЯЗЪН. Вж. с т р а х.

БРАДВА, секира, балтия, топор.

брадва: желязно сечиво с дървена дръжка за сечене на дърва. *Тогава Стоичко . . грабна брадвата и почна да сече върбата.* Елин Пелин, Щъркови гнезда. *Бчаха брадвите на секачите.* Ст. Ставчев. На раздумка.

секира не се различава по значение от б р а з д я в а. *Тя, като посегна секирата, която висеше на тъмната му ръка, каза отсечено:* — *Имаме дърва за цепене.* Д. Талев, Железният светилник. *Нейде в гората секат дърва и отекнтвеят звук на секирата кънти в тишината.* К. Константинов, По земята.

балтия и **топор** са диалектни думи, равни по значение на б р а з д я. *Кацурчи и пъдарки нарязали на бъдници, отпи ги в гора и ги сложили в ски и дни черени.* Ив. Вазов, Нова земя. *Той вле топора и отсече дървото.*

БРАЗДЯ. Вж. о р а.

БРАК. Вж. с в а т б а.

БРАКОСЪЧЕТАНИЕ. Вж. с в а т б а.

БРАН. Вж. в о й н а.

БРАНИТЕЛ. Вж. п а з и т е л.

БРАНЯ. Вж. о т с т о я в а м.

БРЕМЕННА, трудна, тежка.

бременна: която носи плод в утробата си (за жена или женско животно). — *Да я приберем квината си ли?.. Да не е бременна, както и да е, мога и да я приберем, ами сега.. Че на всеки ден може да роди.* П. Волен, Диви души. *Не беше се променило много и мнето й, но последът й беше друг. И най-напред по последа познаха някои жени, че е бременна, та се разчу из цялия град.* Д. Талев, Преспанските камбани. *От три месеца тя беше бременна и непрекъснато лежеше. Вече на три пъти не бе успяла да износи докрай децата си и сега сърцето й бяха решени на всичко, за да го задържат.* П. Вежинов, Далече от бреговете. *Те претръсках сметалните, сечищата, потайните кътчета в младите гори, следяха бременните сърни и се врътоаха вечер весели и гладни.* Ем. Станев, Повест за една гора.

трудна и **тежка** се свързват с жена. Равни са по значение на б р е м е н н а, но са характерни за народния език. *Какво можеше да стоеш със сестъкра си? Старата жена ще й каже: ...Ами нищо — трудна си и, като му дойде времето, ще родиш.*" Д. Талев, Илинден. — *Знае ли, че не бях венчана с Трайчева? — Не. — Знае ли, че съм тежка?* Ив. Вазов, Казаларската царица.

БРИЛЯНТ. Вж. д и а м а н т.

БРОДЯ. Вж. с к и т а м.

БРОДЯГА. Вж. с к и т н и к.

БРОЖЕНИЕ, вълнение, кипеж, ропот.

О б щ о з н а ч е н и е. Израз на обществено недоволство.

броженне е книжна дума. Означава: проява на недоволство от страна на народните маси срещу властта. *Надигаше се вълна на работнически брожения, на бунтовни настроения.* А. Гулящки, Любов. *Революционното брожение в Македония се предаваше на широки вълни в Одринския вилает.* Д. Талев, Илинден.

вълнение в едно от значенията си е също проява на масово недоволство, но обикн. срещу някои наредби, предписания на властта. *Митьо ми писа преди няколко дни . . , че там на фронта постоянно стават войнишки вълнения. Разнасяли позиви, бунтували се.* П. Здравков, Незабравимо детство. *Настъпи оскъдица, въведоха се „безхлебни дни"; започнаха вълненията на гладуващите.* В. Коларов, Против хитлеризма. . .

кипеж в едно от значенията си е: стихийна, буйна проява на недоволство, предвещаваща бунт, който може да доведе до бунт от страна на масите срещу тези, които ги потискат. *Патриотът Петър Бонев се увлече от бунтовния кипеж и с цяло сърце прегърна идеята за освобождаване чрез революционна борба.* Г. Караиванов, Перущица — гнездо на герои. *Надигащият се кипеж срещу господаря не беше променил отношението му към фабриканта.* Вл. Полянов, По пътя.

ропот в едно от значенията си е: израз на недоволство от страна на някои среди на обществото срещу властта и нейните порядки. В случая недоволството не се изразява открито и не се проявяват активни действия. *Кипеше опасният ропот при Доброполе, който идеше след малко да потопи България в едно море от срам и нещастия.* Ив. Вазов, Из дневника на поета. *Кой знае, може би пък не заплахите на царицата го уплашиха, а ропотът на другарите му от великия съвет.* Ст. Загорчинов, Избр. произведения, III.

БРОЙ, число.

брой: определено количество единици от лица или предмети, множество от еднородни неща. *Когато установи хората, конто викаше, той видя, че техният брой не е по-голям от няколко стотин.* Ст. Дичев, За свободата. *По нея* [картата] *са накацали малки книжни флагчета, които бележат изминатия път. . Досега върху картата са забодени четиринадесет пикива знамена, а броят им трябва да бъде осемнадесет.* Св. Минков, Другата Америка. *В София има само няколко трамвайни линии, които стигат до определени квартали и могат да обслужват ограничен брой жители.* П. Вежинов, До Мелбърн по въздух и море. *Пресмятаха тежестта на златото, определяха броя на претоплените за него жълтици.* Й. Йовков, Жетвяри.

число в значение на б р о й има по-рядка употреба. *Нападателите не се виждаха още отгде ще нападнат и какво им е числото.* Зах. Стоянов, Записки по българските въстания. *Причината на това закъснение беше малкото още число посетители.* Ив. Вазов, Драски и нарки.

БРЪЗ. Вж. н е о т л о ж е н.
Вж. п ъ р г а в.

БРЪНКА. Вж. х а л к а.

БРЪТВЕЖИ. Вж. б е з с м и с л и и.

БРЪТВЯ. Вж. б ъ б р я.

БРЪЩОЛЕВЯ. Вж. б ъ б р я.

БУБОТЯ. Вж. б у ч а.

БУДАЛА. Вж. г л у п а к.

БУДЕН. Вж. б д и т е л е н.

БУДКА, павилион.

будка: лека, неголяма постройка, където се продават вестници, пигари, закуски, безалкохолни напитки и др. *На ъгъла той спря, почака реда си пред будката и взе вестник.* А. Наковски, Марта против Пиралков. *На няколко места видяхме опашки от работници пред малки будки. Те получаваха бутилки с мляко.* Н. Фурнаджиев, Между приятели. *Открити са на десетки места в панаира и из града будки за продажба на закуски, за разхладителни питиета и др.* в. Отечествен фронт.

павилион: неголяма постройка за продажба на дребни стоки (закуски, безалкохолни напитки, галантерия, вестници, списания) или търговско помещение в сграда за продажба на вестници, списания, марки и др. *Рангел не им знаеше имената, но той ги познаваше, защото ги виждаше в трамвая, . . . пред павилиона за закуски.* Д. Кисьов, Щастието не идва само. *Абонирането за вестника може да стане във всяка пощенска станция, в павилионите на разпространение на ежедневния печат. Павилион за продажба на закуски и напитки.*

БУДЯ. Вж. с ъ б у ж д а м.

БУЕН, стихиен, бурен.

О б щ о з н а ч е н и е. Който се проявява с голяма сила (обикн. за природни явления).

буен: който става, проявява се под напора на голямата си вътрешна сила. *Като се налудува, буйният северняк изведнъж утихва и се оттегля нейде зад Дунава.* И. Петров, Нощникната любов. *На широкото огнище гореше буен огън от дебели пънища.* Ив. Карановски, Разкази, I. *Буйни пламъци обгърнаха сухите дърва и се издигнаха високо.* Елин Пелин, Под манастирската лоза.

стихиен: който се проявява с прекомерно голяма сила, неудържимо, обикн. внезапно, така, че не може да бъде спрян. *Нито студът, нито гъстата снежна мрежа могат да спрат стихийното течение на водите към морето.* С. Северняк, От нашия кореспондент. *Изведнъж пътя му препречи едно рухнало, старо дърво, съборено от стихиен вятър.* А. Каралийчев, Птичка от глина. *Не мълвя вой![Стихийна буна. . .] не мълвя зимната фъртуна.* П. К. Яворов, Антология. *Стихиен пожар. Стихийно наводнение.*

бурен: който бушува, проявява се с разрушителна сила. *Черни облаци се спускаха от небето със страшни сметкавици и се сляха с бурните води.* Елин Пелин, Ян Бибиян на Луната. *Бурни вълни. Бурно море.*

Вж. н е о б у з д а н.

БУЗА, страна.

буза: част от лицето — от слепоочието до долната челюст. Употребява се предимно за месестата, мускулестата част. *Леко-полека руменината се върна на побледнелите й бузи.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Когато Бойчо се изправи, две струйки сълзи бяха се проточили по бузите му.* Ив. Вазов, Под игото. *Оттам подлеждаха две весели, усмихнати очи. Пъпчиво лице, издуни детски бузи и квадрати изпод баретката.* П. Михайлов, Малката партизанка. *Червени бузи. Розови бузи. Пълни бузи. Увиснали бузи.*

страна в едно от значенията си не се различава от б у з а. Употребява се като общо название на посочената част на лицето (обикн. когато тя не е месеста, мускулеста). *Страните й пламнаха изведнъж.* К. Петканов, Старото време. *Катина сълзи и протекоха по сухите й страни.* Й. Йовков, Вечери в Антимонския хан. *Бледи страни. Изпити страни. Хлътнали страни.*

БУЙСТВУВАМ, беснея.

О б щ о з н а ч е н и е. Държа се така, че не контролирам поведението си.

буйствувам: държа се необуздано, като вдигам шум, правя пакости и под. *В крайбрежните ресторанти и заведения денем и нощем дружно се веселят и буйствуват моряци от цял свят.* Ив. Мирски, През девет земи. *Царице, голяма навалица е пред Царевец, буйствува, удря по портата.* Ив. Вазов, Ивайло. *Беше се попротил, но и когато потрезвяляше тютюнето, не буйствуваше, не се заяждаше, не обиждаше хората.* Г. Караславов, Обикновени хора.

беснея: държа се извънредно буйно, проявявам крайна невъздържаност почти като ненормален (от злоба, ярост и под.). *Старецът дъ.го още вика, бесня на улицата.* Г. Караславов. Обикновени хора. — *Защо бесненте оттатък тъй вечер, не ти ли беше грях да се караш на жена си.* И. Петров. Новкината любов.

БУКАИ. Вж. о к о в и.

БУКВАЛЕН, дословен, текстуален.

буквален: който предава значението, съдържанието на нещо казано или написано без никакво изменение и без отношение, дума по дума. *Значителна част от материалите са заимствувани от чуждестранни сборници. Някои са буквален превод . . , някои — преработка, а трети — само сюжетно заимствувани.* Ив. Богданов, Спътници на пъртеницте. *Ала тато, който бил много набожен, та и твърде впечатлителен, схваща думите на дяскала в техния буквален смисъл и взема си много присърце.* Т. Влайков, Преживяното.

дословен има книжен характер. По значение съвпада с б у к в а л е н. *Нашите писатели държат твърде много на дословния византийски текст, който превеждат.* сп. Българска реч. *Дословен превод.*

текстуален има книжен характер и рядка употреба. Означава: който отговаря напълно на даден текст. Има остаряващ характер. *Може да се съжалява толкова повече, че той е обладавал ценни качества, за да предприеме и извърши един текстуален превод на гръцката епопея.* К. Величков, Събр. съчинения, VIII.

БУКВОЯДЕЦ. Вж. п е д а н т.

БУКЕТ, китка.

О б щ о з н а ч е н и е. Сноп от цветя.

букет: сноп, обикн. от един вид цветя с дълги дръжки, подредени красиво. *Тя носеше в ръка голям букет от червени и бели карамфили.* Елин Пелин, Щъркови гнезда. *Тя държи в ръката си пресен букет от огненочервени макове.* Ив. Карановски, Разкази, I. *Като пристигна в София, мина през пасаж „Свети Никола" и купи букет бели хризантеми.* М. Грубешлиева, През иглено ухо. *Букет от рози. Букет от гладиоли.*

китка е дума от народния език, която означава: сноп, обикн. от различни цветя с къси дръжки. *Войниците почнаха да се прощават. Зачервени момичета едно след друго подаваха китки на войниците.* Й. Йовков, Разкази, I. *Набра синчец, сви китка.* М. Марчевски, Повести. *Китка от невен и богородички. Китка от полски цветя.*

БУЛКА, младоженка, невеста.

булка: жена в деня на сватбата си (обикн. със сватбени дрехи и було) и скоро след нея. *Сватбата тръгна за черква с булката, с кума.* Ив. Вазов, Драски и шарки. *Сълза Младенова пак се вижда булка, облечена в бяло.* Елин Пелин, Щъркови гнезда. *Син му Стойчо и снаха му Яна—млада булка, доведена преди месец в къщи, се гонят за дълъг път.* Елин Пелин, Летен ден.

младоженка е равна по значение на б у л к а, но се употребява повече за наскоро омъжена жена. *Вие се вземахте по любов и ти беше тъй щастлива като годенница и младоженка.* Ив. Вазов, Нора. *За хубостта на младоженката не се говереше —. . , но по венчалното й облекло ахнаха всички жени: все в коприна, сърма и скъпи кожи.* Д. Талев, Железният светилник.

невеста е дума от народния език, равна по значение на б у л к а. *От таз вечер тя беше годенница, а от неделя ще баде и невеста.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Така ухаря була Неда . . млада невеста, вчера под венчило минала.* Елин Пелин, Щъркови гнезда.

Вж. съ п р у г а.

БУМТЕЖ. Вж. г р о х о т.

БУМТЯ, тътна, бухти.

О б щ о з н а ч е н и е. Издавам силен, глух, продължителен шум.

бумтя: издавам силен, пресеклив, глух продължителен шум (обикн. за мотор, за буйно горяща печка, за удари на тъпан и др.). *От заран до късна вечер бумтят моторите.* А. Гулянки, МТ станция. *Гайдата пищеше. . и медните дискове бумтяха.* К. Константинов, Път през годините. *Печката бумтеше весело и мека, приятна топлина, . . , се носеше из стаята.* Чуломир, Избр. произведения. *От онеи страни на тясната горска поляна долу бумтяхи дните ръкава на Главница.* Ив. Гайдаров, Добрина чешма.

тътна: издавам силен, продължителен, тъп, отекващ шум (обикн. за грьмотевица, оръдие и под.). *Небето пред тях бързо тъмнееше, далеко тътнеше грьмотевица.* Ст. Загорчинов, Легенда за св. София. *Планинските долища тътнеха от грохота на орьдията и пукото на картечниците.* А. Каралийчев, Топла ръкавичка.

бухти е равно по значение на б у м т я (обикн. за буйна река, водопад, море и т. н.). Има рядка употреба. *Поройната вода заливаше всичко като огромна река, която почна да бухти със страшна сила.* Елин Пелин, Ян Бибиян на Луната. *Тръгнахме от Костенецката баня, дето прекрасният водопад, който бухти от високата скала. . , изпълва с грьмотевич-*

ния си екот цялата околност. Ив. Вазов, Пътни бележки. *Яростно море бухти/ятърли реве, лудува.* Ив. Вазов, Лирика, V.

БУНА. Вж. въстание.

БУНАР. Вж. кладенец.

БУНТ. Вж. въстание.

БУРЕЙ. Вж. билка.

Вж. плевел.

БУРЕЙ. Вж. бусен.

БУТАМ, тикам, тласкам, блъскам.

бутам: натискам със сила върху нещо, *за да го отмести* или привела в движение. *Те бутаха вагонетки с кална руда.* Х. Русев, Под земята. *Двама човека бяха с дъраре начкали: единият теглеше, другият буташе.* Й. Различков, Скални рисунки. *Момчето тъкмо я* [лодката] *отвързваше, после хвърли въжето на кърмата и започна да бута. Когато лодката се отлепи от кея, то ловко, с един скок се прехвърли в нея.* П. Вежинов, Далече от бреговете. *От тук отъчнещите са бутали камъните към налетелите по уравте неприятели.* Ив. Вазов, Пътни бележки.

тикам е равно по значение на бутам. *Ние слизахме и на места и тикахме каруцата да не затъне в дълбоките коловози.* К. Калчев, При извора на живота. *По дековилната линия работници уморено тикаха вагонетки от рудника за станцията.* Х. Русев, Под земята.

тласкам в едно от значенията си е: силно бутам. Има ограничена употреба. — *Нямо ли да тръгнеш пак? — У-ха! — подгорява се той и силно тласка лодката напред.* М. Грубешлиева, Пред прага.

блъскам в едно от значенията си, което се употребява рядко, е: напирам върху нещо със замах, с пръсване за засилване, за да го отмести. *Посоченият ученик прихвана камъка и се напъна да го обърне, но не можа. . . Всички, всички!. . . Блъскайте! Търкаляйте.* И. Волен, Радост в къщи. *Колата заседаше на всяка крачка. Блъскахме, бутахме докато капнахме от умора.* Н. Стефанова, Романтично пътешествие.

БУТАНИЦА. Вж. блъсканица.

БУХВАМ. Вж. втасвам.

БУХТЯ. Вж. бумтя.

БУЧА, буботя.

Общо значение. Издавам продължителен, глух шум.

буча: издавам силен и непрекъснат, равен, тъп, глух шум. *Тогава реката беше придошла, бучи. . влачи камънаци.* П. Михайлов, Под земята. *Сега по площадчето трахаха каруци, бучаха камиони.* П. Стъпов, Гласове от вековете. *Навън е вятър излязъл. Бучи, та тъпие планината.* Ив. Вазов, Разказ. *Радостно бучи силно.*

буботи: издавам продължителен, неравен, глух шум, по-слаб в сравнение с буча. *Тракторната бригада. . денонощно буботеше.* Ст. Ц. Даскалов, Стубленските липи. *Тихи и спокойни* [водите на Дунава] *през другото време, те сега буботеха като глух подземен тътен.* П. Здравков, Незабравимо детство. *От апарата буботеше глас на непознат говорител.* П. Славянски, Последният щурм.

БЪБРИВ. Вж. приказлив.

БЪБРЯ, бърборя, бръщолевя, брътвя, дърдоря, дръпкам.

Общо значение. Говоря много и необмислено, без да се съобразявам с околните.

бъбря: говоря много, тъй като е такъв темпераментът ми, без да мога да преценя кога да спра и какво впечатление правя на околните. *Коложеге весело бъбреше за товя-онова.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Войничетата се бяха ободрили и бъбреха за домашните си, за старшината и за какво ли не.* А. Христофоров, Планинари. *Ненка се беше оживила, неуморно бъбреше и се смееше.* Й. Йовков, сп. Наблюдател.

бърборя: говоря много, обикн. за излишни, дребни неща, така че дразня или досаждам на тези, които ме слушат. — *Хайде, хайде — казваше жена му, — стига си бърборил, нали знаеш, че няма кой да те слуша.* Д. Стоянов, Сребърната сватба на полковник Матов. *Те бъбреха за училището. . за градината, за водещата, за изворчето и за още много дребни.* Г. Караславов, Избр. съчинения, VI. *Жената пък,както бъбреше весело, изведнъж се усмъчна, дойи сериозен, уплашен вид.* Ил. Волен, Между два свята.

бръщолевя: приказвам много за празни, глупави неща. Употребява се с пренебрежителна отсянка. *Добър момък е тоя Ненко. Не бръщолеви по много,. . , ама като продума, каже нещо. . . за в работа.* Т. Влайков, Младовата Славчова унука. *Младежки приказки! — Никога и на бръщолевях тъко.* А. Гулянски, МТ станция.

брътвя: говоря много (без да се замислям за последиците) празни приказки, глупости. Има разговорен характер и пренебрежителна отсянка. — *Ти, Андрея, знаеш ли какво нещо е човекът? — заговори първият със същата страст. — Не. Ще ми отговориш, че брътвя, че*

ето, пийнах три ракии и развързах език. В. Ченков, По стръмното. *Иска й се да й се присмее, да я подкрепе поне зарад с гупостите, които бръщи.* Й. Йовков, Приключенията на Горономов. — *Аз, като съвестта ми е чиста, малко исках да знам, какво ще бръщеш наколко ми с гупите.* Ив. Вазов, Казалараската царица.

дърдоря има разговорен характер и пренебрежителна отсянка. Не се различава по значение от б ъ р б о р я. *Но ето в влезе в ръцете им. Ех, да излезе още един път на улицата и да не дърдори сега много за страха си от Венчев, от другарите.* Д. Талев, Гласовете ни чували. *Любина не ти е никаква жена, защо тогава я ограничаваш? — Дърдорни, без да знаеш какво!* К. Петканов, Морава звезда кървава.

дрънкам в едно от значенията си е: говоря много глупави или неверни неща, към които слушателите имат или трябва да имат отрицателно отношение. Има разговорен характер и груба пренебрежителна отсянка. *Да не беше Стремски - и хаджи Сиют нямаше сега тука да ви дрънка различни с гупости.* Ив. Вазов, Нова земя.

БЪЗЛИВ. Вж. с т р а х л и в.

БЪЛВАМ. Вж. и з р и г в а м.

БЪРБОРЯ. Вж. б ъ б р я.

БЪРЖЕ. Вж. б ъ р з о.

БЪРЗЕШКАТА. Вж. б ъ р з о.

БЪРЗЕШКОМ. Вж. б ъ р з о.

БЪРЗО, бърже, бързешком, бързешката, скоро.

бързо: за кратко време, без бавене. *Кенериите бързо донесоха приготвеното, изстудено вино.* Елин Пелин, Аз, Ти, Той. *Разговорът, сух и тежък отначало, бързо се оживи.* Й. Йовков, Жетварят. *Божин още на другия ден отдели с плет своя двор, бързо направи харман и си хвана ратай.* Елин Пелин, Повести. *Той се измъчваше в студената стая, сам през дългите зимни нощи, но се връщаше уморен от работа и сънят бързо го успокояваше.* Д. Талев, Железният светилник.

бърже има разговорен характер и не се различава по значение от б ъ р з о. *Аз стегнах бърже коня и потеглих за София.* Ив. Вазов, Утро в Банки. *И Стоил се радваше, когато се увереше, че духа морският източен вятър. От него хвърлите по-бърже расстат.* Й. Йовков, Разкази. I. *Разговорът се завърза бърже.* М. Грубешлиева, Пред прага. *Новината бърже се разнесе из града.*

бързешком и **бързешката** се употребяват рядко в значение на б ъ р з о. *Войските на по лето също се дръпнаха бързешком назад.* Ив. Вазов, Утро в Банки. *Лично, кон въздай|земай бъкъ бързешката,на извора благай.* Ц. Церковски, Съчинения, II.

скоро в едно от значенията си съвпада с б ъ р з о, но се употребява по-рядко. *Те скоро за застигнаха.* Ив. Вазов, Утро в Банки. *Отговорих на писмото му сравнително скоро.*

БЪРКАМ[1]. Вж. т ъ р ш у в а м.

БЪРКАМ[2]. Вж. г р е ш а.

Вж. п р е ч а.

БЪРКАМ СЕ. Вж. м е с я с е.

БЪРКОТИЯ. Вж. б е з р е д и е.

БЪРЛОГА, леговище, дупка.

О б щ о з н а ч е н и е. Убежище на диво животно.

бърлога: дълбок отвор в скала, изровено в земята или закрито в гората място, където живее див звяр. *Вълчицата си избира някоя малка пещера или непроходим гъсталак, постила бърлогата с мъх. . . и там ражда вълчетата.* Ем. Станев, Козелът. *Меча мечката е излязла из бърлогата си на завет под сините скали.* П. Росен, Поле широко.

леговище: място, обикн. в земята, където живее диво животно. *Денем* [мечката] *спи или почива в леговището си.* П. Петков, Мечка. *Лалугерите и таралежите отдавна сняха в нимите си леговища.* П. Бобев, Дебелият сняг.

дупка в едно от значенията си е: дълбок отвор в дърво или в земята, в който живее диво животно. *Подгони ли ловец звяра, ще бяга звярът, . . . ами на край ще се докопа до дупката си.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време. *Лисича дупка. Меча дупка. Дупка на язовец.*

БЪРНА. Вж. у с т н а.

БЪРНИКАМ. Вж. т ъ р ш у в а м.

БЪРША, трия.

бърша: премахвам влага, прах и пол. от повърхността на нещо, като прекарвам кърпа, парцал и под. по нея. *Хазайката му почистваше стаята всяка седмица, . . . бършеше прах.* М. Грубешлиева, Пред прага. *Бърша пода. Бърша стъклата на прозорците. Бърша съдове.*

трия: продължително движа с натискане кърпа, парцал и под. по влажна или замърсена повърхност, за да я изсуша или почиста. *Ако черквата е изметена и изчистена, той ще вземе да трие свещниците.* Мих.Георгиев,Избр. разкази. *Триеше изминните чинии и ги слагаше над водника.* Кр. Григоров, Новодомци.

БЪХТЯ. Вж. б и я.

БЮРО. Вж. к а н т о р а.

БЮРОКРАТИЗЪМ, бюрократия, канцеларщина.

бюрократизъм: метод на работа, в който се проявява прекалено строго придържане при административни, служебни задължения, към правила, закони, спазване изключително на формалната им страна, излишно усложняване на канцеларски, административни и други процедури. *Воденото на сметките трябва да става по възможност най-просто, за да не отнема много хора и да не избие на бюрократизъм.* Й. Йовков, Чифликът край границата. *Необходима е решителна борба срещу бюрократизма, който убива всяка жива инициатива.* Г. Димитров, Съчинения, III.

бюрократия: начин за изпълнение на административно ръководене, при който служебният ред се абсолютизира и предписанията се спазват без оглед на конкретната обстановка. *Не трябва да си затваряме очите и пред другата страна на нашата действителност. Става дума за егоизма, бездушието, кариеризма, бюрократията.* Т. Живков, Избр. съчинения, V.

канцеларщина: биократично административно ръководене, което се осъществява от канцеларията, без да се съобразява с необходимостта, нуждите в даден случай. Употребява се с пренебрежителна отсянка. *В работата на отдела има доста канцеларщина и книжност и това безспорно силно пречи на работата.* в. Работническо дело. *Вместо оперативно да ръководи и контролира работата. . . се занимава с канцеларщина. Той се ограничава с издаване на книжни наредби.* в. Работническо дело.

БЮРОКРАЦИЯ. Вж. б ю р о к р а т и з ъ м.

БЯГАМ. Вж. о т б я г в а м.

Вж. т и ч а м.

БЯС. Вж. я д.

В

ВАДА. Вж. б а р а.

ВАЖЕН, главен, основен, съществен, значителен, първостепенен, капитален, кардинален.

О б щ о з н а ч е н и е. Който има много голямо значение (за факт, обстоятелство, условие, дейност и др.).

важен: който по своята същност има голямо или решаващо значение. *Така големият бунтовник и народен водител* [Раковски],. . , *става негов учител, а легията — първата обществена школа, в която той* [Левски] *научава важни и съществени неща.* Ив. Унджиев, В. Левски, биография. *На вечерята Стойко загрижено каза. .: — Руското военно министерство отзовава всички руски офицери, които служат в българската войска. . .Никола изпуска лъжицата си. От тона на Стойко разбра, че той не дотам схваща колко важна и съдбоносна бе тая новина.* В. Геновска, Седем години. *Той помисли, че това мъничко дете знаеше за него нещо много важно, знаеше за него нещо повече, отколкото сам той знаеше за себе си в тоя миг.* Д. Талев, Илинден. *Всичките. зимаха живо участие в тия важни разговори.* Ив. Вазов, Немили недрани. *На заседанието бяха разгледани важни въпроси. Важна задача. Важен принос в науката.*

главен: който е на първо място, начело пред други или има решаващо значение за някого. *Но главното му занятие е търговията с дървен материал; тя е и главният поминък на селянине.* Ив. Вазов, В недрата на Родопите. *И през тепте години казармена дресировка Тотев си остана сънният свечте, стеснителен младеж. . . , непроменен в главните черти на характера си.* Д. Добревски, Бунтът на крайцера „Надежда". *Но главната причина да се едаде така лесно бе неговото убеждение, че го арестуват като съмнителен и че документите му са в ред.* Ем. Станев, В тиха вечер.

основен: който е предпоставка за нещо, върху който се изгражда или от който произлиза останалото. *Индустрията е. . основен клон на народното стопанство.* Г. Димитров, Съчинения, III. *Труд, ред и постоянство, това са трите основни белега, по които се познава културният човек.* М. Грубешлиева, През иглено ухо. *Емпедокъл. . и Аристотел. . същo приемат, че наред с водата, земята и въздуха, огънят е основен елемент, който изгражда света.* В. Цокова, Огънят през вековете. *Основната линия на партията е ясна, ясно е, че ние преминаваме към въоръжена борба.* К. Калчев, Живите помнят.

съществен: който е най-важен, от който зависи изграждането или разбирането на нещо. *Втори час стана той кроеше планове. Най-същественото място в тези планове заемаше въпросът за парите, с които да си купи оръжие.* Ст. Дичев, За свободата. *Сега обаче партията има една главна и най-съществена задача — да запази независимостта и самостоятелността на*

държавата. Т. Влайков, Съчинения, III. *Съществен елемент на приказката е фантастиката.* в. Литературен фронт.

значителен: който по стойността, въздействието си надвишава останалите от същия вид. *Аз чувствувам колко важно е да изтъкна, че в основата на всяко значително дело лежи една могъща духовна сила.* М. Кремен, Романът на Яворов. *Той* [Б. Петков] *упражнява значително влияние върху развоя на нашия книжовен език.* Ив. Унджиев, В. Левски, биография. *Значителна роля за пробуждането на българския народ са изиграли възрожденските писатели. Творчеството на Д. Талев заема значително място в съвременната българска художествена литература.*

първостепенен: който стои или трябва да се постави пред, над другите, подобни на него. *В историята на работническото движение в София строителните работници са играли първостепенна роля. И винаги са се отличавали със своята стойност и настойчивост за осъществяване на поставените искания.* Сл. Трънски, Неотдавна. *От първостепенно значение е изискването храната да бъде пълноценна.*

капитален е книжна дума. Свързва се обикн. с труд, произведение, грешка. Означава: който е много важен, съществен, от който произхожда всичко останало или обхваща, съдържа всичко. *Капитална грешка направихме, че не се вслушахме в молбата на българската делегация.* Д. Кисьов, Щастието не идва само. *Никой не си направи труда да разлисти съчиненията му. ..Впрочем — притегли ме с рязко движение към себе си моят познат — качвай се! Ще изпием по едно кафе и ще ти покажа капиталния му труд.* Др. Асенов, Сурово възпитание.

кардинален е също книжна дума. Свързва се обикн. с въпрос, проблема и под. Означава: който е най-важен, най-основен от всички подобни. *Всички миролюбиви народи упорито се борят за укрепването на мира и за разрешаването на кардиналните международни проблеми.* в. Вечерни новини. *Миналото. . .Ето главния, съществения, кардиналния въпрос.* М. Кремен, Романът на Яворов.

ВАЖНИЧА, големея се, гордея се, надувам се, перча се, пъча се.

Общо значение. Държа се високомерно, надменно.

важничя: проявявам чувство за превъзходство към другите, като подчертавам, изтъквам надменно достойнствата си. *Съвсем друг е Минко, секретарят на дружинния съвет. Все важничи — гледа отвисоко.* С. Кралевски, Възвърната обич. *Изпиши ни, бате, и на нас! Ти — държах се аз на положение. — Изпиши ни, пък ще ти дадем по едно яйчице от нашите! Така може! — важничех аз.* Ст.Ц. Даскалов, Бялата погача. *Като си бедна, какво толкова ще важничиш и ще се правиш на недоступна.* Б. Райнов, Дъждовна вечер.

големея се: държа се надменно, високомерно с другите поради самочувството, което имам, като че ли принадлежа към друг, по-висок социален кръг (обикн. поради доброто си служебно положение или материално състояние). Има разговорен характер. *Облякъл се Хайредин, стегнал се. . и понеже носел дрехите на брата си, . ., станал втори Сюлейман ага. Почнал отново да се големее, да се бърка в работите на хората.* А. Дончев, Време разделно. *И използува властта на баща си да се големее.* Ст. Ц. Даскалов, Селски души. *В тоя ден три нейни другарки я настигнаха в двора на прогимназията и една от тях ѝ каза: — Дорче, станала си писателка, а си мълчиш!. . — Големеши се!* Г. Русафов, И те са били деца. *Особено се големееше той, когато някой млад мъж покажеше по някакъв начин, че го гледа и че го отделя от всички други хора.* Г. Караславов, Избр. съчинения, VI.

гордея се: подчертавам превъзходството си над другите и изразявам задоволството си от обстоятелството, че нещо важно, особено ме отличава от тях. *Дойде и нам бля ден. Иван Белин се гордееше със своя проницателен ум.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан. *Помниш ли как се гордееше с пистолета си?* М. Марчевски, Повести.

надувам се има разговорен характер. Означава: с поведението си давам външен израз, че стоя над другите, че съм нещо повече от тях. *Тя се само надува и пъчи и само гледа как по-господарски да приказва и да се държи. .* Т. Влайков, Вестовой. *Виж това се казва птица. — . .—Как пее, как извива гласа си! Ех, ако можеше да я хване! Пък да я сложи в кафеза. . .Той ще води другарите си, ще им я показва и ще се надува.* П. Бобев, Гърбавата ела. *Надува се като пуяк.*

перча се и **пъча се** имат също разговорен характер. Означават: подчертавам превъзходството си над другите преди всичко с външни признаци (маниери, глас, поглед, походка), като същевременно показвам задоволство от себе си. *Горд, самоуверен, гръкът направи няколко едри, тромави крачки, . . , извика на турски: — Ако има борец, насреща ми да излезе. . .Донката, къде е Донката? Още ли ще гледаме този грък да ни се перчи?* К. Петканов, Омайно биле. *Прокурорът си седна победоносно. Герган го изгледа презрително. „Какво ли толкова се перчиш? — помисли си той. Няма да ме уплашиш.“* К. Калчев, Живите помнят. *Изправен беше там зелен байрак и край него се перчеха неколцина млади бейски синове, облечени в скъпо облекло, нагиздени със сърма и гайтани.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Аз му светих маслото,войводо! И ако не вярваш — ето му ножът, каза той, като се пъчеше и тупкаше с ръката си белочирешкия нож, затъкнат на кръста му.* Зах. Стоянов, Записки по българските

въстания. *И доченките дрехи на кооператорите, и вапеките, . , и полите на жените си сиш. . .Стигна се дотам, че взеха да им викат сините кооператори. . .Никой от тях не се сърдеше, напротив, едно чувство на гордост ги караше да се пъчат: „Ето на, ние и в дрехите се отличаваме.“* Ст. Ц. Даскалов, в. Вечерни новини.

ВАКАНЦИЯ. Вж. о т п у с к.

ВАЛЧЕСТ. Вж. о б ъ л.

ВАМПИР, таласъм, караконджо.

О б щ о з н а ч е н и е. Зъл дух, който се явява нощем на хората (според суеверните вярвания и предания).

вампир: мъртвец, превърнал се в зъл дух, който нощем излиза от гроба, напада хората и им смуче кръвта, за да ги мъчи. *Дядо Цани успя да ни убеди, че хората не се увампирявят и че бродящите, самодивите и вампирите . . не съществуват.* Ц. Гинчев и др. в спомените на съвременниците си. *Това е кула на Расим бей. Но той умря отдавна и се затри целият му род. Отдавна никой не е влязал тук, болят се людете да влизат, вампир имало вътре.* Д. Талев, Илинден. *Вампир! О, много страшно! Седна на гърдите ми и започна да ме души.* К. Петканов, Златната земя. *Душата й нощем се скита без мир/по друми, по гробье: тя стана вампир.* Ив. Вазов, Бури и мелодии.

таласъм: зъл нощен дух, който се въплъщава в куче, котка и др., обитава запустели къщи, воденици, чешми и под., явява се на хората и ги плаши. *Гласът му бе сишшен и тайнствен. — Ей, чухте ли? Таласъмът пак се появяв онази нощ! — Кой таласъм? . .Онзи от запустелия кантон. . . Дето заклаха турчето, преди две години. . . Не беше излязал от бабин ден.* К. Константинов, Седем часът заранта. *Минували покрай кладенеца и съгледали, че нещо се чернее до него, поглеждат и що да видят? Таласъмът се изправил високо два човешки боя и маха ръцете си във въздуха.* К. Величков, Периодическо списание. *Започа да приказва и той, като избира все за страшни неща: . .За рогати дяволи, за таласъми, дето се превръвят ту на куче, ту на котка.* Т. Влайков, Преживяното. *И да знаеш, че всяко имане си има таласъм — може да се яви като куче, като маймуна.* Й. Йовков, Женско сърце. *Щом изкукурига петел, таласъмът не може да броди, изгубва си силата.* К. Петканов, Златната земя.

караконджо: зъл дух, който се явява като чудновато животно, връхлетява нощем хората и ги мъчи до първи петли. *Още от малък изпитваше страх от гробищата, може би за това, че баба му понякога говореше за вампири, караконджоли и блуждаещи души, които уж обитавали гробищата.* П. Стъпов, Гласове от вековете. — *Какво? Караконджови има ли? — Намирал се. Есенес един беше яхнал едного при тесния мост.* Ст. Чилингиров, Първа жертва. . . *Ха, хайдуни да ми кажеш, че има, вярвам, а таласъми и самодиви, и караконджовци, . .—това аз не вярвам.* Ц. Гинчев, Ганчо Косерката.

ВАНДАЛИЗЪМ. Вж. в а р в а р с т в о.

ВАНДАЛЩИНА. Вж. в а р в а р с т в о.

ВАРВАРСТВО, варварщина, вандалщина, вандализъм.

О б щ о з н а ч е н и е. Безогледно унищожаване на културни ценности или на хора.

варварство: жестоко разрушаване, унищожаване на културни ценности или убиване, изтезаване на някого. *Аз ви предупреждавам. . , че няма да напусна София и ако вие посмеете да запалите града, вие ще носите тежка отговорност. Целият град ще узнае за вашето варварство.* Д. Ливков, За земята българска. *Сега улицата се разширява, строят се високи сгради, но все пак тук е още единственото място на Киев, дето се виждат зловещите следи на опустошителната война и на фашисткото варварство.* Н. Фурнаджиев, Между приятели. *И башибозуците я убили. Предадените може, които видели с очите си това варварство на турците, впуснали се да си земат оръжието.* Зах. Стоянов, Записки по българските въстания. *Особено големи разрушения и варварства са извършили германските хунски орди в Налчин и Кабардинската република. Те са унищожили всички културни институти.* В. Коларов, Против хитлеризма. . .

варварщина: постъпки, прояви на жесток, див човек. *Фашизмът е див и варварски, а ние тази варварщина ще я унищожим, та полен да не остане от нея.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *А тие били нападнати от башибозуците, както и мъжете, които почнали своята варварщина от най-напред с обезчестяване на моми и жени.* Зах. Стоянов, Записки по българските въстания.

вандалщина: безогледно ограбване и жестоко разрушаване на културни ценности. *Те искат да отвлекат вниманието на българските читатели от нечуваните вандалщини, които вършат германобашистките орди с черквите и свещениците.* В. Коларов, Против хитлеризма. . . *Той единна теслата и я стовари върху нозете на кптиторите. . . В този момент някой застана на входа. Какво правиш тук? Що за вандалщина? — избодоти страховито гласа на стария.* Н. Стефанова, Откриване на света.

вандализъм е книжна дума, равна по значение на в а н д а л щ и н а. *Трябваше да рухне цялата феодална система на турската империя, да се премахнат подтисничеството и ван-*

да измът на султана. Д. Спространов, Самообречените. *Не по-малко злодейско е ограбването на художествените ценности на Ростовския музей. . . Тоя вандалитъм е бил извършен лично от един хайдутин с генералски пагони.* В. Коларов, Против хитлеризма. . .

ВАРВАРЩИНА. Вж. в а р в а р с т в о.

ВАРДАЧ. Вж. п а з а ч.

ВАРДИАНИН. Вж. п а з а ч.

ВАРДЯ. Вж. п а з я.

ВАРИКЛЕЧКО. Вж. с к ъ п е р н и к.

ВАРИОЛА. сипаница.

вариола: тежка заразна болест, която се причинява от вирус и се проявява с гноен изрив по лицето и тялото, от който остават трайни белези. Има терминологичен характер. *Голяма част от заболяванията на устата се явяват като отражение на редица заболявания, които засягат целия организъм. Тук могат да бъдат причислени такива инфекциозни болести като дребна шарка, . . . варицела, вариола, коремен тиф.* Н. Пръвчев и Сл. Нейчев, Запомни това. *Редица други не по-малко страшни болести: холерата, вариолата, жълтата треска, . . , отстъпват пред човешкия ум и гений.* Хр. Одисеев, Тайните на наследствеността.

сипаница е дума от народния език, равна по значение на в а р и о л а. *Лицето му било нашарено от сипаницата и децата се бояли от него.* Л. Каравелов, Българи от старо време. *Тънко поцукваха петдневната ракия. . . Тогава жълтопепелявото лице на попа, силно изчоплено от сипаница, още повече се набръчкваше.* Т. Харманджиев, Краят на едно детство. *На стъмване треската на изгарянето се усили. Оъзнят заобгаря прояденото от сипаница лице.* О. Василев, Житие-битие.

ВАЯ. скулптирам. моделирам.

вая: създавам пластично художествено произведение, като отнемам част от материала (камък, мрамор), с който работя, докато получа търсената форма. *Мечтаех. . да стана скулптор. Исках да вая статуи, да правя паметници.* Д. Спространов, Самообречените. *Ти* [камъкът] *си свят. Не затова ли некога | в огнените стари векове | от гранит и мрамор е човекът | ваял своите богове.* Ат. Далчев, Стихотворения. *Десетина дни мери дълбочината и ширината на лудата река, с вирини и въжа опипваше камъни, . . , а после два-три дни топи свещите, лети ги, вле образеца на новия мост.* Ст. Станчев, Под ясно слънце.

скулптирам: не се различава от в а я. *Всяка епоха е създавала свои норми за красота. Още далечните праеди на палеолита скулптират първите каменни „венери".* сп. Наука и техника за младежта. *Скулптирам човешка глава.*

моделирам: създавам пластично художествено произведение, като придавам нужната форма на материала, с който работя (обикн. мек). *По ръчен труд мачкаше усърдно глината и като всички пръсналчета около него моделираше с непохватни ръце гърненца, цветя, птички, кьшички.* Г. Русафов, И те са били деца. *Шял да лети, да моделира, да дустроява там разни антични . . статуетки.* Д. Калфов, Избр. разкази. *Моделирам от глина фигурка на дете.*

ВБИВАМ. Вж. з а б и в а м.

ВГЛЕЖДАМ СЕ, взирам се, заглеждам се, втренчвам се, вторачвам се.

Св. вид: **вгледам се, взра се, заглеждам се, втренча се, вторача се.**

О б щ о з н а ч е н и е. Гледам с внимание някого, нещо.

вглеждам се: гледам внимателно, съсредоточено в някого, нещо, за да го видя по-добре или да не пропусна някаква подробност. *Заглихах, като се вглеждах във всяко камъче, във всеки храст.* П. Михайлов, Малката партизанка. *Малките му сини очи изпитливо се вглеждаха в Стремски.* Ив. Вазов, Нова земя. *Чужденецът забрави мигновената си улаха и се вглежда любопитно в предложения му предмет.* Св Минков, Другата Америка. — *Мога. . — отвърна работникът, като се вглеждаше в мене. — Но аз, май че ви познавам.* Ем. Станев, Ятарско гнездо. *Дафин. . се вглеждаше в жената, като искаше да познае млада ли е, хубава ли е.* Й. Йовков, Женско сърце.

взирам се: гледам напрегнато, продължително в някого, нещо, за да видя по-добре или да открия нещо, което не съм видял преди. *Изненадан, Васил напразно се взираше да види лицето му, осветено от цигарата.* Ст. Дичев, За свободата. *Ето, намерих седемдесет лева за данька! — каза тя и погледна към баба, която се взираше в парите така, сякаш пред очите ѝ се намираше страшно богатство.* А. Михайлов, Децата на шивачката. *Той стои на брега, засенчил очите си с ръка, взира се в безкрая.* в. Работническо дело. *Дъго той се взираше в нея, като че не вярваше, което виждаха очите му.* Ив. Вазов, Чичовци. *Взри се и ще видиш, че има петно на покривката.*

заглеждам се: гледам продължително и внимателно в някого, нещо или нанякъде, без да усещам, да забелязвам това. *Я виж какъв левент и умен ерген бил той! Девойките . . взяха да се заглеждат по-продължително в големите му кафяви очи.* Ив. Карановски, Разкази, I. *Напълни буето с вода, дълго време се заглежда по посока на къщата и като се убеди, че няма вече да излезе, тръгна към ротната готвачница.* В. Нешков, Настъпление. *Божичко, сине! Какъв*

си порасъл! Загледа се в него прехласната. Видя, че прилича на баща си. В. Геновска, Селем години. *Спря се пред прозореца и се загледа навън. Пред погледа му се откри чудна гледка.* Д. Спространов, Самообречените.

втренчам се: гледам настойчиво, с неподвижен поглед, упорито в някого или в нещо, което ме е уплашило или което искам да узная, да разбера. *Щом ни видя, той се втренчи в нас и ни загледа като втрещен.* М. Марчевски, Остров Тамбукту. *Изведнъж той се втренчи към дъното на водещата и от устата му се изтръгна вик на учудване.* Ем. Станев, Ятарско гнездо. *Тъмните му продълговати очи се втренчиха в лицето ѝ.* Д. Димов, Тютюн. *Второ козарче (доближава се по-близо и като се втренчва в нея) — Тебе, гледам, като че ти се доплака.* П. Ю. Тодоров, Събр. произведения, II.

вторачвам се с дума от народния език, равна по значение на в т р е н ч в а м с е. *Сетне жената се отскубна,нощна да гледа диво хората,вторачаше се в лицата,все непознати за нея.* Й. Радичков, Горещо пладне. *Когато животното падна простреляно, той се вторачи и погледъм му се закона върху задъхтяния ловец. Беше Георги Ганчовски.* Г. Караславов, Татул. *Погледъм му се вторачи в една нова гостенка, придружена от мъж.* Ив. Вазов, Нова земя.

ВГЛЪБЯВАМ СЕ. Вж. з а д ъ л б о ч а в а м с е.

ВДИГАМ, издигам.

Св. вид: **вдигна, издигна.**

О б щ о з н а ч е н и е. Местя нещо от по-ниско на по-високо място.

вдигам: отделям нещо от мястото му и го придвижвам по-високо. *Той затвори очи и несъзнателно пак вдига нишето и гълта жадно, бързо и уплашено.* Елин Пелин, Летен ден. *Гърбавото вдигна пушката, прицели се и гръмна.* Й. Йовков, Старопланински легенди. — *Радо! Ето ти книжлето — извика селянката, като вдигаше от земята прилесканото билетче.* Ив. Вазов, Под игото. *Усети, че го вдигнаха на ръце и го понесоха.* Й. Йовков, Старопланински легенди.

издигам: влигам нагоре нещо и го държа високо. *Видях майки, които издигаха високо малки деца, за да могат да видят войводите.* Й. Йовков. Разказ, III. *Мракът нахлуе по плацовете. Тук-таме издигат факли.* Г. Караславов, Проходът на младежта. *А командирът не се стърпя, грабна ме развълнувано с две ръце и ме издигна високо, като дълго и радостно гледаше в очите ми.* П. Михайлов, Малката партизанка.

ВДЪЛБОЧАВАМ СЕ. Вж. з а д ъ л б о ч а в а м с е.

ВДЪРВЯВАМ СЕ. Вж. в ц е п е н я в а м с е.

ВДЪХВАМ, внушавам.

Св. вид: **вдъхна, внуша.**

вдъхвам: предизвиквам в зависимост от качествата, проявите си у някого съответно някакво чувство, отношение. *Сали Яшар беше прост човек, . . . но имаше вид на львреи и невволно вдъхваше уважение дори и на онця, които не го познаваха и нищо не знаеха за изкуството на ръката му.* Й. Йовков, Песента на колелетата. *Те бяха едри мъже с обозрели от слънцето и вятъра лица — лица на добри и здрави хора, които вдъхваха пълно доверие.* М. Марчевски, Тайнствените светлини. *Има много неща, които могат да издигнат човека, да го преродят, да му вдъхнат вяра.* Й. Йовков, Жетварят. *Яко усети, че бащата на Симо се държи с него като с равен и това още повече му вдъхна сили и увереност.* Ем. Коралов, Дъщерята на партизанина. *Видѣт ни вдъхва страх, лицата ни са кожа и кости.* Л. Стоянов, Холера. *С двуличието си той ми вдъхна отвращение. Вдъхвам почит.*

внушавам: предизвиквам обикн. с поведението, държането си, проявата у някого на някакво чувство, отношение и под. *Кочо беше във всяко нещо редовен човек — и в работата си, и в целия си живот. Пък и внушаваше доверие — винаги изглеждаше спокоен, ведър.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Висок, снажен, . . , той внушаваше невлно уважение.* Ив. Вазов, Видено и чуто. *Тука тя скри своята тъга и с нежни и крепки думи стараеше се да ми внуши бодрост.* К. Величков, Периодическо списание, I. *Да обхванем здраво всички райони и където ударим, да се запомни. Да внушим страх и трепет.* Д. Талев, Гласовете ви чувам. *Внушавам респект.*

ВЕГЕТИРАМ. Вж. ж и в у р к а м.

ВЕДНАГА, тутакси, незабавно, моментално, неотложно.

О б щ о з н а ч е н и е. Непосредствено след нещо, преди да са се извършили други събития, преди да е станало нещо друго.

веднага: непосредствено след нещо, което става или е станало, без никакво бавене след нещо. *Брат ми се мушна под завиката, аз веднага след него.* Дора Габе, Някога. *На другата сутрин Йовка се събуди по-рано и от старите. Тя веднага скочи от леглото, спусна се към прозорците и ги разтвори.* Д. Талев, Старата къща. *На коридора изтрополиха лъжици стъпки и веднага на вратата се показа блестящ артилерийски офицер.* Ив. Вазов, Утро в Банки. *Приберете веднага добитъка в оборите!* К. Петканов, Старото време.

тутакси: съвсем без бавене след нещо, почти едновременно с нещо. *Тонъ се сви, но тутакси се охопити.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Изненадано погледна към него и тутакси скочи на крака.* Ем. Манов, Ден се ражда.

незабавно: непосредствено след нещо, като се избягнат други действия, които биха проточили извършването на нещо. *Получи се заповед полкът незабавно да се построи на юг от селото.* Й. Попков, Разкази. *Най-после дойде нощта и щабът реши да нанесе удара незабавно, преди още жандармеристите да са нападнали в тъмнината лагера.* П. Вежинов, Нашата сила. *Беше циклостилно писмо на ЦК, с което всъщност се нареждаше незабавно да се почне въстание.* Х. Русев, Под земята.

моментално: почти в същия миг с друго нещо. *Кажа ли нещо, моментално трябва да се изпъни.* Т. Влайков, Съчинения, III. — *А защо минират моста? — попита той кисело. — Много просто! — усмихна се Златан. — Ако мине немски танк, да хвръкне моментално във въздуха.* П. Вежинов, Втора рота. *Заведоха ни в един голям салон, който секретарят, с натискането на един бутон на стената, освети моментално с електричество.* Ал. Константинов, До Чикаго и назад.

неотложно: без да се удължава времето, не по-късно от определен срок. *Вие сте л* [работата] *злочинали, вие трябва да я довършете. Трябва да се свърши неотложно.* Кл. Цачев, Свят широк. *Бързо. . да се проведе жътвата. Едновременно с нея неотложно и бързо да се започне вършитбата.* в. Работническо дело.

ВЕДНО. Вж. з а е д н о.

ВЕДЪР. Вж. я с е н.

ВЕЖЛИВ. Вж. в ъ з п и т а н.

ВЕЙКА. Вж. к л о н.

ВЕК, столетие.

век: период от време, който обхваща сто години (независимо кога започва, а когато е придружено от числително редно, е пресметнато, преброено от началото на летоброенето). *В края на XIV век разпокъсаното българско царство . . попада под турска власт.* Б. Пенев, Начало на българското възраждане. *И тогава той пак си спомни за миналото и в съзнанието му изпъкна жената от другия свят — . . от древен еврейски род, който беше дошъл преди четири века от Испания.* Д. Димов, Тютюн. *И днес йощ Балканът, щом буря зафаща, / спомня тоз ден бурен, шумн и препраща / славата му дивна като някой ек, / от урва на урва и от век на век.* Ив. Вазов, Лирика, I.

столетие съвпада по значение с в е к, но има книжен характер. *Трудно е да си представим безкрайните страдания на народа ни в тия пет робски столетия.* в. Народна култура. *Столетия наред, как наший народ мъкне тежкий хомот на османците.* Д. Линков, За земята българска. *Историята ни съобщава, че българите се явиха на Балкана едно столетие след Юстинияна.* А. Каралийчев, Спомени.

ВЕЛИК, славен.

О б щ о з н а ч е н и е: Който се ползува с всеобщо признание (за човек или дела).

велик: който с изключителните си заслуги, дела, дарби и под. стои високо над другите и се ползува с всеобщо признание или който е от изключително значение за напредъка на обществото. *За да направи Данте велик, съдбата му даде много дарби.* К. Величков, Периодическо списание. *Много другари станаха велики хора, поети, писатели.* Елин Пелин, Аз,Ти, Той. *А той беше учен, философ велик / и не се срамеше от своя език / и кога нямаше кого да надвива, / той пишеше книги, за да си почива.* Ив. Вазов, Лирика, I. *Бай Петър Дъльбокилт не можа да види с очите си изгрева на свободата, но той дочака великия ден.* А. Каралийчев, Строители на републиката. — *А мене забрави, каза той, като желаеше да бъде участник във великото дело.* Ив. Вазов, Немили недраги. *Великата октомврийска социалистическа революция.*

славен: който с изключителните си дела, подвизи е придобил широка известност, признание, който се е запазил в паметта на хората, тъй като е заслужил всеобщо признание. *Твоето име ще остане славно. Ти си един герой.* Ив. Вазов, Хъшове. *Живял в тоз замък цар, славен и богат, / за своята жестокост на целий край познат.* П. П. Славейков, Немски поети. *Дружина тръгва, отива / пътят е страшен, но славен: / Аз може млад да загина. . . / но. . . стига ми тая награда — / Да кажа нявга народат: / умря сиромах за правда, / за правда и за свобода.* Хр. Ботев, Съчинения. *Но ний знаем, че в нашто недавно / свети нещо ново, има нещо славно, / що гордо разтупва нашите гърди / и в нас чувства силни, големи плоди.* Ив. Вазов, Лирика, I.

ВЕЛИКАН, исполин.

великан: в митологията и приказките — човекоподобно същество с грамаден ръст и свръхчовешка сила. *В една дълбока пещера великанът беше спал цели петстотин години.* П. Димитров, сб. Хоро. *Отидох истината да потърся / при каменния великан — най-мъдрия от всички великани / . . . Пред мен до облаците се издигаше / глава огромна като планина, / а тялото се губеше в безкрая.* А. Германов, Мост.

исполин има книжен характер. По значение не се различава от в е л и к а н. *Направи опит и ще видиш как земята бавно и отмерено се подига и спуща, подобно на грамадни гърди на исполин.* Д. Немиров, Другият. *Кол ли бе тая бяснословна нянка, / що откърми тоя дивен исполин / с един крак на Емус, с другий на Пирин.* Ив. Вазов, Лирика, I.

ВЕЛИКАНСКИ. Вж. г р а м а д е н.

ВЕЛИКОЛЕПЕН, разкошен, блестящ, бляскав, пищен.

О б щ о з н а ч е н и е. Който прави силно впечатление с голямата си красота.

великолепен: който с изключителната си красота, с блестящия си вид се харесва много, прави силно впечатление. *Драма обядвахме заедно вън, под сянката на гъстолистната лоза — великолепно украшение на тая света обител.* Елин Пелин, Под манастирската лоза. *Великолепен беше по-високия втори акропол на столицата — Царевец.* Ив. Вазов, Светослав Тертер. *Великолепното олеандрово цвете възхищаваше погледа.* Ив. Вазов, Казаларската царица. *Това е най-голямото и най-красивото от войнишките кучета. Едно наистина рядко и великолепно животно.* Й. Йовков, Разкази, I. *Великолепен изглед. Великолепна панорама. Великолепна украса.*

разкошен: който се отличава с необичайно богат външен вид, въздействува с необикновеното изобилие на ценности. *Като мина през разкошния хол, който блестеше от злато, абанос, огледала и скъпи килими, жените впиваха погледи в неизвестния мургав красавец.* Д. Димов, Осъдени души. *Следваха високопоставените. Разкошните им дрехи, . . . бързо отвлякоха вниманието на тълпата.* Ст. Дичев, За свободата. *Особено красиво е езерото в местността Сиагов. То е окръжено с разкошни вили в най-различен стил.* Г. Белев, Кратко из Румъния.

блестящ е едно от значенията си е: който с разкошния си вид и голяма красота привлича силно вниманието, погледа. *В най-блестящия салон на Ягага имаше особено оживление.* Елин Пелин, Ян Бибиян на Луната. *Блестящи витрини. Блестяща свита.*

бляскав е едно от значенията си съвпада с б л е с т я щ. *Студени рулетки. . скриваха една по една бляскавите, прямамливи витрини.* Г. Караславов, Татул. *Той беше мургав, висок, чернобрад, четиресетгодишен човек, с бляскаво черкезко облекло.* Ив. Вазов, Пъстър свят. *Тук* [на срещата с Роман] *Симеон се яви на кон с бляскава свита. Неговите войници носеха брони, златни щитове и сребърни копия.* А. Каралийчев, Спомени.

пищен: който има прекалено богат, претрупано блестящ вид, въздействува с необикновеното си разточителство на ценности. *Те сравняваха своята скромна шопска носия с пищната тракийска и. . изразяваха своето възхищение.* Д. Кисьов, Щастието не идва само. *Но днес времето е хубаво: синьо и чисто небе, много слънце; полето зелено и свежо. Отвсякъде полъха жизнерадостна и пищна красота,* Й. Йовков, Разкази, I.

ВЕЛИЧАВ. Вж. в е л и ч е с т в е н.

ВЕЛИЧАЯ. Вж. в ъ з х в а л я в а м.

ВЕЛИЧЕСТВЕН, грандиозен, монументален, внушителен, импозантен, величав.

О б щ о з н а ч е н и е. Който с вида си втъква преклонение (за природа, природни картини, явления, произведения на изкуството, сгради и др.).

величествен: който с големите си хармонични размери и красота предизвиква възхищение и преклонение. *Планините се открояват в лазура величествени, зелени и високите им върхове гледат към небето горди, самоуверено и спокойно.* Елин Пелин, Ян Бибиян на Луната. *Едра и хубава става гората от двете страни на шосето, . . , все по-величествена е гледката наоколо.* Ем. Станев, Ятуарско гнездо. *Дори корубестият дъб край уличния кладенец си стоеше все така величествен и непоклатим, сякаш вчера беше го виждал.* Г. Караславов, Селски истории.

грандиозен има книжен характер. Означава: който с огромните си размери или значение прави силно впечатление, поразява, буди възхищение. *Ниагара е пред мен! Картината е величествена, грандиозна. Природата демонстрира своята стихийност.* Г. Белев, Какво видях в Америка. *Ние не можехме да се нагледаме на тая велика панорама на северната природа. Всичко беше пусто, мъчливо и грандиозно в нея.* Ив. Вазов, Извън България. *Грандиозната битка при Сталинград.*

монументален има също книжен характер. Означава: който с големината си внушава респект, уважение. *Тръгваме вдясно и наблизо пред нас израства монументалната бяла сграда на Министерството на вътрешните работи.* Н. Фурнаджиев, Между приятели.

внушителен: който с големината или тържествеността на вида си или с поведението си въздействува с необичайна сила. *Някои от тия колонади имат внушителни размери.* П. Делирадев, Българска географска христоматия. *Видът на сградата беше внушителен.*

импозантен има книжен характер. Означава: който се налага със своите качества, които са изтъкнати и правят впечатление. *Сега едвам ясно ги представям тая грандиозна и импозантна картина.* Й. Йовков, Разкази, II. *Минута по-късно . . се показват белите стени на модерна двуетажна вила и ние стираме пред импозантния параден вход.* Б. Райнов, Няма нищо по-хубаво от лошото време.

величав в едно от значенията си съвпада с в е л и ч е с т в е н. Има книжен характер и рядка употреба. *По тоя час Витоша от София се вижда най-хубава, най-величава.* Ив. Вазов, Драски и шарки. *Величава гледка.*

ВЕЛИЧИНА. Вж. г о л е м и н а.

ВЕЛОСИПЕД, колело.

велосипед: неголямо превозно средство, обикн. с две или (по-рядко) с три колела, което се привежда в движение посредством педали. *Ян Бибиян се качи на велосипеда и с всички сили замина за град.* Елин Пелин, Ян Бибиян на Луната. *Пъчивият разпери ръце, за да посочи колко е голяма фирмата и после пременка крак да яхне колелото си. Другият също се накани да се качи на велосипеда.* П. Спасов, Хлябът на хората. *Надбягваха се пет-шестгодишни момчета. Кой кара велосипед на три колела, кой тича с един крак на дървено колело.* Л. Галина, Лястовичката.

колело в значение на в е л о с и п е д има разговорна употреба. *Видях по платното на близкото шосе една девойка с колело. Босите й крака въртят педалите, а стиците на двете колелета святкат като живи осъчнета.* Д. Жотев, Пак мамеше изгрева. *Откъм противната страна на шосето се задава колоездач, . . . и с мъка влачи потъналото си в кал колело.* Й. Йовков, Песента на колелетата. *А в същото време дъщерите, . . , по цял ден ядеха на колела.* Г. Караславов, Избр. съчинения, VI.

ВЕНЧАВАМ СЕ. Вж. ж е н я с е.

ВЕРЕН, предан, привързан.

О б щ о з н а ч е н и е. На чиито добри чувства и отношение може да се разчита.

верен: който е постоянен в добрите си чувства към някого, не променя доброто си отношение към него и при неблагоприятни обстоятелства, тъй като държи на него. *„Ето тия прости хора ми останаха най-верни! А с какво съм си привързал? Що съм им дал, че да не ме оставят сам?"* Ст. Загорчинов, Избр. произведения, III. *През есента на 1901 година в Пресна пристигна Делчев. Водеше го верен човек, на десетина стъпки пред него, а по-далеко зад него вървяха други двама мъже на народното дело.* Д. Талев, Илинден. — *Да го имам за верен човек, да го храня, да го туря пред всички, а той да ми направи това,—ядосваше се Васил.* Й. Йовков, Ако можеха да говорят.

предан: който има дълбоки и трайни доброжелателни чувства към някого, нещо (идея, цел) и е готов на саможертва. *Ние никого не викаме насила, при нас идват доброволно! — повиши глас командирът. — При нас идват най-смелите и най-съзнателните, най-преданите народни синове.* Г. Караславов, Избр. съчинения, VI. *Тоя странен младеж непонятно му напомняше за неговата собствена младост, той откриваше като че себе си в тия очи — тъй искрен в чувствата, тъй предан, тъй несмутимо постоянен в намеренията.* Ст. Дичев, За свободата.

привързан: който изпитва трайни, добри чувства към някого и ги запазва независимо от отношението към него. *Знаеше Димитър, че Бояжанка го обичаше и му беше привързана искрено.* Ив. Вазов, Драски и шарки. *Леля й. . . , беше много привързана към племенницата си . . и правеше всичко за нея.* П. Петров. Нонкината любов.

Вж. д о с т о в е р е н.

ВЕРИГА, синджир.

верига: скачени една за друга метални халки, които служат за закачане, приковаване на нещо. *В единия ъгъл беше огнището, където висят железни вериги за котлето.* Кр. Григоров, Игличево. *Като я зърна тоя* [мечкарят], *закачи веригата на мечката у дирека . . сложи гъдулка, посрещна я.* П. Ю. Тодоров, Идилии. *Виждаше се носът на парахода с веригата на котвата, а над него сивото небе.* В. Геновска, Седем години.

синджир има значение на в е р и г а, но се употребява в разговорната реч. *Двете кучета, вързани в двора, започнаха да подръкват със синджирите си и да ръмжат неспокойно.* Д. Талев, Илинден. *Кравите на бай Матей, . . , се размърдаха, някои лениво станаха, . . , и синджирите им нетърпеливо подръкваха.* Цв. Ангелов, Честна дума. *Над огнището окаден синджир, сякаш до вчера беше близан от пламъците на огъня.* А. Гуляшки, Златното руно.

Вж. о к о в и.

ВЕРОИЗПОВЕДАНИЕ. Вж. р е л и г и я.

ВЕРОЛОМЕН. Вж. п о д ъ л.

ВЕРОЯТНОСТ. Вж. и з г л е д[2].

ВЕРТИКАЛЕН. Вж. о т в е с е н.

ВЕСЕЛБА, веселие.

веселба: шумна забава, придружена с песни, игри, смях, понякога с угощение. *Весело и мило бе това селско тържество. Цялото село се готвеше за гощавки и веселби.* Н. п. Филипов, Разкази на ловеца. *Тоя ден мина като най-голям празник — станаха големи веселби, много песни се изпяха, цял ден и до късно през нощта се свири на гайди и гъдулки.* Д. Талев, Самуил. *И пак чу далечния шум на веселбите, и до слуха му се донесе сподавено, . . , троплива моминска песен.* Елин Пелин, Земя.

веселие в едно от значенията си е равно на в е с е л б а, но има сравнително по-рядка употреба. *На тях* [гайди и кавали] *свирехме по хора, сватби и народни веселия.* Ив. Димов, Ако имах два живота. *Бих искал да кажа нещо и за ядо си Христо. . Той е обичал сиромашта. . . Обичал е също гуляите и веселията.* Б. Шивачев, Съчинения, I.

ВЕСЕЛИЕ. Вж. в е с е л б а.

Вж. р а д о с т.

ВЕСЕЛЯ, забавлявам, развличам.

Сн. вид: **развлека.**

О б щ о з н а ч е н и е. Създавам добро, радостно настроение у някого.

веселя: създавам добро настроение у някого, обикн. с песни, с музика, игри, смешни разкази и под. *Тия птици пеехе с часове и веселяха сърцето му.* Ем. Станев, Януарско гнездо. — *Ще те взема. Все ще ми свършиш какво да е работа. Само ще тръгва да научиш смехории, та да ми веселиш децата.* Д. Немиров, Братя. *Откоро бе се завъртял в село, свиреше с гуслата, пеше, веселиле хората.* Елин Пелин, Летен ден. *В село ще го* [Мечо] *заведат. Хоро да играе на мегдана, селските деца да весели.* Ем. Станев, Горски чудеса.

забавлявам: поддържам доброто настроение на някого, не го оставям да скучае (обикн. с разкази, забавни игри и др.). *И двамата имаха порька да забавляват гостенина и когато единият млькваше, заговорваше другият.* Й. Йовков, Жетварят. *Ян Бибиян и Калчо не разбираха нищо, но пиняят Магу ги забавляваше и те се смееха от сърце.* Елин Пелин, Ян Бибиян на Луната. — *Разказвайте! — Какво да разказвам. — Всичко . . Изобщо забавлявайте ме.* М. Грубешлиева, Пред прага.

развличам: стремя се да създам добро настроение у някого, като насочвам вниманието му към приятни за него неща (четене, разговаряне и др.), обикн. когато е неразположен, в подтиснато състояние на духа и под. *Всички виждаха, че старецът е обезпокоен и гледаха да го развлекат.* Г. Райчев, Вълчето. *За да ме развлече, мама почва да ми разказва някакви хубави неща.* Т. Влайков, Преживяното.

ВЕСЕЛЯК, шегобиец, шегаджия, майтапчия.

О б щ о з н а ч е н и е. Човек, който умее да създава весело настроение.

веселяк: човек с весел нрав, който обича да се весели и умее да весели околните. *Безгрижен веселяк, духовит. . . Той е център на компанията.* Д. Немиров, Дело № 9. *Млекарят, и без друго веселяк, . . по целия път й разказваше смешни истории.* В. Андреев, Партизански разкази. *Шофьорът, възрастен, мустакат веселяк, ту подхвърляше закачки, ту тананикаше.* Л. Александрова, Има едно щастие.

шегобиец: човек, който обича и умее да прави шеги, от които сам изпитва удоволствие и с които забавлява околните. *Не липсеаха и шеги. А шегобийци сред курсантите колкото щеш.* А. Станоев, По първите. *Те връвяха мълчаливо. Неколцина шегобийци се опитаха да повишат настроението, но смехът им остана без отговор.* Д. Димов, Тютюн.

шегаджия: човек, който обича да се шегува. Има разговорен характер. *Шегаджиите пущаха по някоя смешка и всеки намираше за необходимо да се смее от сърце.* П. Стъпов, Гласове от вековете. *Бригадата, в която работеше Рангел, бе една от най-веселите. Бяха се случили все шегаджии и весноповіци.* Кр. Григоров, Новодомци.

майтапчия: човек, който обича да се шегува и да се подиграва с другите. Има разговорен характер. *Те са големи звезди и майтапчии.*

ВЕСЛО, гребло.

весло: дървен прът, разширен обикн. на единия край, подобно на лопата, с който се кара лодка. *Веслата леко плискат и гондолата се плъзга.* К. Константинов, По земята. *Понесе се бързо лодката и оживяха младите гребци, ударяха веслата и запяха.* Елин Пелин, Ян Бибиян на Луната. *Веслата плавно заплискаха и земята бавно се отдели от брега.* Д. Линков, За земята българска.

гребло не се различава по значение от в е с л о. *Той пусна греблата и лодката забави кръвежа си.* Ив. Вазов, Утро в Банки. *По трапа тичешком се спущаха офицери, скачаха в лодките и сами без моряшки гребен отбор, тласкаха греблата.* Д. Добревски, Бунтът на крайцера „Надежда".

ВЕСТ, известие, съобщение, новина, хабер.

О б щ о з н а ч е н и е. Нещо неизвестно, което се прави достояние на другите, за да го узнаят.

вест: това, което се съобщава, казва на някого за нещо станало, случило се и за което той не знае. *Шибил . . слизаше от планината и отиваше да се предаде. Утре тая вест щеше да се разчуе навсякъде.* Й. Йовков, Старопланински легенди. *Разнесе се вест из селото, че иде . . . околийският началник.* Ив. Вазов, Видено и чуто. *От Цариград вестите са добри: щом стане нужда — и императорските легиони са тука.* В. Друмев, Иванко. *Вече остарял и болезнено чувствителен, Светличников не можа да издържи и при вестта за севастополското поражение . . — почина от разрив на сърцето.* Ст. Дичев, За свободата. *Ще погуби тая вест*

татко ми, заклевам те, не прави това! Прати подир вестника гонци да го върнат. Ст. Загорчинов, Ден последен. *Добри вести. Лоши вести.*

известие: вест, но която обикн. се съобщава с писмо, документ, чрез печата и т. и. *Не бях получил отдавна известие от къщи, та затуй разтворих с нетърпение плика.* Св. Минков, Другата Америка. — *Никакви известия нямаме, нищо не знаем, говореше смутено войникът.* Й. Йовков, Чифликът край границата. *Какво говорят известията от Крит? Там въстанието се развива успешно. Османлиите търпят поражение след поражение. Това е добро за нас!* Ст. Дичев, За свободата. *Вълчо Стефанов, . . започна да изпраща известия до комитетите в околните села да бъдат готови.* В. Геновска, Селем години. *Най-после получихме известие от тате. Един кирджия донесе от него пари, съобщи, че бил добре и че напролет щял да си дойде.* Кр. Белев, Патилата на едно момче.

съобщение: устно или писмено уведомяване за нещо, което изиска да се предприеме, да се направи нещо. *Трябва на всяка цена да му предам едно важно съобщение.* Ст. Дичев, За свободата. *Един ден се получи съобщение, че бащата на Джек е убит.* Св. Минков, Призракът от Кенлари. *Изведнъж настъпи някаква тревога. В щаба получили съобщение, че турските настъпват от крепостта.* Й. Йовков, Разкази, II.

новина: нещо, което се съобщава, казва на някого и което е ново, току-що се е случило, още неизвестно за него. *Когато се разнесе из село новината, че дядо Матейко починал, никой не повярвал.* Елин Пелин, Летен ден. *Изглеждаше, че тоя път войната наистина ще свърши. Отначало войнишите посрещнаха новината спокойно.* Й. Йовков, Разкази, I. *А, ето новина за тебе, бай Иване. Ипотекарната банка отпуща заеми. Ти нали имаш нужда.* Хр. Радевски, Избр. произведения, III. *Татко, татко, в Съветския съюз са изстреляли ракета с човек в нея. . Момчето помислило, че баща му не го е чул, спусна се по стълбите. Татко бе, чу ли — и то повтори новината.* Сл. Македонски, Една земя ми стига.

хабер е дума от народния **език**, равна по значение на в е с т. *Още снощи в двете села стигна хабер, че съдиите са вече в общината.* Й. Йовков, Приключенията на Гороломов. *Сгодиха ме. . . Днес и сватовете дойдоха. . . Чудех се как да ти пратя хабер. . . Не те виждах, не те чувах.* П. Константинов, Предание от изчезналия град. — *Чакай, защо бягаш? . . Нося ти хабер от бача ти Кьмя.* К. Калчев, При извора на живота.

ВЕСТНИКАР. Вж. ж у р н а л и с т.

ВЕСТЯВАМ СЕ. Вж. я в я в а м с е.

ВЕТВА. Вж. к л о н.

ВЕХНА. Вж. л и н е я.

ВЕХТ, стар.

О б щ о з н а ч е н и е. Който е от дълго време (за предмети).

вехт: който е употребяван дълго време, поради което е вече износен, изхабен, негоден за употреба. Има остаряващ характер. *Дрехите му бяха вехти и измачкани. Ризата му — изгубила първоначалния си цвят.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Съвсем неочаквано Дафин видя долу на земята, изпод парцаливи, вехти черги, русите, чорлави глави на четири деца.* Й. Йовков, Женско сърце. *Мъжът заоглежда стаята като опитен познавач: кревят, маса, столове, плюшено канапе — всичко вехто, всичко олющено, напукано и полуразглобено от времето.* Св. Минков, Разкази в таралежова кожа. *Наложиха му* [на снежния човек] *една вехта, пробита шапка.* А. Каралийчев, Птичка от глина. *Вехти обувки. Вехто палто.*

стар в едно от значенията си е: който е от дълго време, но може да не е бил употребяван много, поради което е останал не напълно износен и не напълно негоден за употреба. *Тая голяма и стара постройка пазеше всички спомени и всички тайни на ориента: широки стъкла, замрежени прозори.* Й. Йовков, Разкази, II. *В ъгъла срещу вратата стоеше стар тезгях, обезобразен от мухите и приличен на кафез.* Елин Пелин, Летен ден. *Някой е дигнал капака на стария олющен роял и се опитва да налучка някаква забравена мелодия.* Св. Минков, Другата Америка. *След малко се върна, като носеше, освен чантата, още едно старо палто.* Й. Йовков, Приключенията на Гороломов. *Стари дрехи. Стари обувки.*

ВЕЩ. Вж. о п и т е н.

ВЕЩ. Вж. п р е д м е т.

ВЕЩАЯ. Вж. п р е д с к а з в а м.

ВЕЩИНА. Вж. у м е н и е.

ВЕЩИЦА. Вж. м а г ь о с н и ц а.

ВЕЯ. Вж. д у х а м.

ВЗЕМАМ. Вж. з а в л а д я в а м.

Вж. х в а щ а м.

ВЗИРАМ СЕ. Вж. в т л ъ ж д а м с е.

ВЗИСКАТЕЛЕН, придирчив, претенциозен.

взискателен: който има високи критерии, твърди принципи или вкусове и държи постъпките на другите да отговарят на тях. *Трезвен в мислите си и взискателен към себе си, Василий*

признаваше неопитността си. А. Дончев, Сказание за времето на Самуила. *Към доведеното господин главният инспектор на „Никотиана" беше толкова взискателен, колкото към облеклото, автомобилите.* Д. Димов, Тютюн. *Другите учители били много добри, но взискателни. Трябвало усилено да се чете.* В. Бончева, Анчето пише.

придирчив: който в изискванията си е толкова взискателен, че стига до неоправдани крайности, до педантизъм. *Много придирчиви бяха момичетата. Майките и родините се суетяха около тях — да им доизкарат всичко докрай.* Цв. Минков, Момчето от Загоричане. *Петър и по-рано беше приряп и взискателен в работата си, но сега стана по-нервен, неспокоен и придирчив.* Й. Петров, Новкината любов. *Той не бе придирчив човек, та можеше да мине деня и със сух хляб.* Кр. Григоров, Раздолчани.

претенциозен има книжен характер. Означава: който има неоправдано големи изисквания, който подчертано демонстрира вкуса си, изискванията си. *На претенциозния купувач се предлага хубав, истински английски плат.* Г. Белев, Какво видях в Америка. *Редакцията може да измени молта дописка, както намери за добре, аз не съм претенциозен человек.* Ал. Константинов, Бай Ганьо.

ВЗОР. Вж. п о г л е д.

ВЗРИВ, експлозия.

взрив: избухване на запалителни вещества, придружено с гръм и разрушения. *Родопа е кънтяла от взривове, извозвали са се планини от пръст.* Н. Стефанова, Романтично пътешествие. *Атомен взрив.*

експлозия съвпада по значение с в з р и в, но е с книжен характер. *Самолетите се освобождаваха от товара си, земята потрепера от експлозиите на бомбите, а към небето се вдигнаха високи, черни стълбове дим.* В. Нешков, Настъпление. *Взривът бил чут на разстояние над 1000 км от мястото на катастрофата. Въздушната вълна, предизвикана от експлозията, се понесла като страшен ураган.* сп. Космос.

ВИД, изглед, външност, въшкашност, облик.

О б щ о з н а ч е н и е. Белези, чрез които някой, нещо се възприема зрително.

вид: сбор от външни, видими черти, белези, по които се съди за действителното състояние на някого, нещо и които го характеризират в момента. *Буйната коса и черна брада му придаваха вид на възрастен мъж, докато той беше едва на двадесет и пет години.* Л. Стоянов, Бенковски. *Видът на манастира е внушителен и импозантен отвътре, както и отвън.* Ив. Вазов, Великата Рилска пустиня. *Широкият двор гълъхнеше в трева и бурен. Къщата беше грижливо измазана. Но всичко това малко изменяше безутешния вид и голямата бедност наоколо.* Й. Йовков, Жетвария.

изглед е равно по значение на в и д. *Днес употребата за човек е остаряла. Файтонът спря недалеч пред една къща, по външния си изглед българска.* Ив. Вазов, Утро в Банки. *Стрина Радовица по години не е дотам стара, ала по изглед е цяла бабичка.* Т. Влайков, Съчинения, II. *При денуването до село Зеленково на постовете се натъкна един стар, почти прегърбен, но със здрав изглед на лицето селянин.* К. Лямбрев, Средногорски партизани. *Изгледът на планината беше величествен.*

външност: сбор от видими белези, които създават впечатление за някого, нещо, без да са свързани със същността му. *Неговото лице, па и цялата му външност изразяваха нещо юнашко и смело.* Т. Влайков, Съчинения, III. *Тя има къси, кестеняви коси, . . устните — малки и пълни и под тях снежни зъби. Но очите! Аз смятам, че у нея те са най-хубавото нещо от външността ѝ.* Кр. Велков, Село Борово. *Мери е облечена в костюм и шапка по последна мода. Всичко ѝ външността ѝ носи отпечатък на лека екстравагантност.* Д. Димов, Жени с минало.

въшкашност съвпада по значение с в ъ н ш н о с т, но е остаряло. *Чак сега се вгледах в неговата въшкашност и видях спретнатостта и чистотата на простото му селско облекло.* Ив. Карановски, Разкази, I. *Стоял е един от тия войници, които с въшкашността си изведнъж се отделят и изтъкват между еднообразните войнишки фигури.* Й. Йовков, Разкази, I.

облик има книжен характер. Означава: сбор от типични външни белези, които характеризират нещо в известно отношение. *Сега градът се беше променил до неузнаваемост, но обликът му сякаш запазваше следи от миналото.* Д. Димов, Тютюн. *Българският народ в течение на 500 години чуждо иго не изгуби своя език и национален облик и упорито се бори за своето особено достойнство.* Г. Димитрův. Пред фашисткия съд. *Крепостта е меняла своя облик през вековете, но е запазила от всяка епоха по нещо забележително.* в. Вечерни новини.

ВИДЕЛИНА. Вж. с в е т л и н а.

ВИДЕЛО. Вж. с в е т л и н а.

ВИДЕН, изтъкнат, известен, бележит, прочут, забележителен, личен.

О б щ о з н а ч е н и е. Когото обществото поставя над другите поради заслугите му, лейността му, достойнствата му.

виден: който се отличава от другите, изпъква над другите в дадена група, колектив със своята дейност в областта на науката, обществения живот, със служебното или общественото си положение, поради което се ползува с голяма известност. *Вечер затваряше кръчмата порано, за да отиде в кафенє „Брюксел", дето се събираха по-видните граждани и чиновници.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Баща ми, един от видните първенци в града, . . . се ползуваше с известност между туристе.* К. Величков, Периодическо списание, I. *Видният столичен адвокат Мимсек — . . — се завръщ след полунощ у дома си.* Д. Калфов, Избр. разкази. *Видни агрономи бяха поканени и четоха лекциите си.* Й. Йовков, Жетварят. *Виден учен. Виден общественик.*

изтъкнат: който се отделя от другите, стои над тях в обществото поради заслугите си в културния или обществения живот (обикн. на чисто мнение се позовават). *Та тя винаги е мечтала нейната снаха да бъде от виден и изтъкнат род, да бъде моята с богата сестра.* В. Нешков, Настъпление. *Близо пет години вече Прангов работеше в партийната организация на Проходи. При всички избори той бе от най-изтъкнатите агитатори и оратори в околията.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Канеше у дома си висши офицери, народни представители, изтъкнати мъже на управляващите партии.* А. Гулявски, Златното руно. *Изтъкнат писател. Изтъкнат деен на културата.*

известен: който се знае, ценен в обществото поради резултатите в своята дейност. *Замечтах, както всички млади хора — да стана професор, учен, известен юрист.* И. Волен, Между два свята. *Преди да му предаде асансьора, Фриц, който вече няколко години бе возил жителите на хотела нагоре и надолу, показваше на Бенчо по-известните от тях и му разправяше по нещо забележително за техния живот.* Ал. Бабек, Малкият емигрант. *Известен художник. Известен музикант. Известен лекар.*

бележит: който в своята дейност се отличава с изключителни заслуги, постижения, поради което оставя трайни следи. *С по-голяма политическа заостреност воюва за просветното и национално възраждане на българския народ и друг бележит карловец — Ботьо Петков.* Ив. Унджиев, В. Левски, биография. *Намерението му* [на Паисий] *е даداне разкаяние на българите, че те могат да се гордеят не само с политическата си история, . . , но и със своите бележити книжовници и просветители.* Б. Пенев, Начало на българското възраждане. *Славянската азбука е дело на бележитите славянски просветители, братята Кирил и Методий.*

прочут: който е получил широка известност в обществото поради своята дейност, за когото всички знаят, дори и тези, които не го познават. *Сега малката е на десет години. Чудесно дете — хубаво, талантливо! . . Един ден ще стане прочута художничка, помни ми думата.* М. Марчевски, Остров Тамбукту. *Какво да се прави? Съдба! — дигна рамене Стоилов все така засмян и щастлив, че пред него сега стои изправен. . , известният, прочутият вече писател Елховски.* Д. Калфов, Избр. разкази. *Никола е бивши горски стражар в Брешлян, при това и прочут ловец.* Й. Йовков, Разкази, I.

забележителен: който се откроява от другите в дадена среда, кръг, прави силно впечатление със своите изключителни качества, заслуги, от когото обществото се възхищава. *От карловската бедната произхожда и друг един забележителен син на града, Иван Богоров.* Ив. Унджиев, В. Левски, биография. *Из тяхната среда се проявяват забележителни таланти.* Г. Димитров, Вторият конгрес на Отечествения фронт. *Мария е силна, забележителна личност между царките на Второто българско царство.* Ив. Вазов, Ивайло. *Забележителен деец.*

личен е дума от народния език. Означава: който изпъква над другите обикн. поради своите положителни качества или общественото си положение. *Такъвзи добър и личен момък няма в село.* П. Ю. Тодоров, Събр. произведения, II. *Босилко Радойкин, най-личен загорец — допратил е китени свати.* П. П. Славейков, Епически песни. *Учител през младостта си, той после станал личен търговец в Цариград.* Ив. Вазов, Видено и чуто.

ВИДЕНИЕ. Вж. призрак.

ВИДИМО Вж. явно.

ВИДОИЗМЕНЯМ. Вж. променям.

ВИЕНЕ. Вж. вой.

ВИЖДАМ. Вж. преживявам.
Вж. узнавам.

ВИЗИТА. Вж. посещение.

ВИК, крясък, писък, клик.
Общо значение. Силен глас, изпадел от човек.

вик: висок, силен кратък или проточен глас, с който се произнася дума или звук (при възбуда, голямо вълнение или болка). *Народът се раздвижи и бурни, възторжени викове се разнесоха.* Елин Пелин, Ян Бибиян на Луната. *А-а-а-а-а! Залоля се грамадният брезентов купол и беше ясно, че това е повече вик на облекчение и радост.* Г. Караславов, Избр.

съчинения, II. *Сьцнят турчин дигна пушка и се прцели. Разнесе се грьм, а след него болезнен вик.* К. Петканов, Старото време. *После, като се хвърли отчаяно на земята, пропищя пак. И над селото отново проехтя той вик — грозен, зловещ и безумен.* Елин Пелин, Леген ден.

крясък: силен, остър и резлив глас, с който се произнасят думи или изречения (при много голяма нервна възбуда или болка). *Той е в класа. Учениците го посрещат с шум и крясъци.* М. Кремен, Сухупени стрехи. *Докато Чакьрьт, . ., отиеаше с механически стъпки към тъмната, през отворения прозорец се разнесоха истеричните крясъци на околийския началник. — Напред! . . Разпръснете ги!* Д. Димов, Тютюн. *Вик, кряськ, олелия, протести, команди. . . вълни от хора забушуваха назад-напред.* Ал. Константинов, Бай Ганьо.

писък: продължителен, тънък, остър, пронизителен глас, изпаден от човек обикн. при болка, уплаха и под. *Писъците на Лена разтревожиха цялото селище. Около нея се събраха хори — утешаваха я.* Х. Русев, Под земята. *Петър се втурна в стаята изплашен. Писъкът на жена му пронизва стените на къщата.* К. Петканов, Без деца.

клик с книжна дума, равна по значение на **в и к** (обикн. радостен, тържествуващ). Употребява се с постична отсянка. *Клик ликуващ се разнесе і на тиранина въз гроба.* Ив. Вазов, Лирика, V. *Бърни огромний Колигей і от триумфалний клик.* Ив. Вазов, Лирика, II.

ВИКАМ, крякам, крещя, пищя, дера се, рева.

Общо значение. Издавам силен глас.

викам: издавам, надавам викове (при силно душевно вълнение или при болка). *Дядо Стойко по едно време вика, кресна, па замеля.* Ив. Вазов, Под игото. *Навън тичат, шумят, викат децата.* Елин Пелин, Аз, Ти, Той. *Позачът продължаваше да вика, но ненадейно млъкна, прекъсна последния си вик.* К. Петканов, Избр. съчинения.

крещя и крякам: издавам силни, пронизителни викове, крясъци (обикн. при ад, гняв и под.). *Майка му пищеше, а стражарите крякаха и ругаеха.* Г. Райчев, Вълчето. *Надзирателят крещя, куса позивите, не остави листче от тях.* Вл. Полянов, По пътя. *Излезе на улицата, където крещяха махленските деца.* Ст. Марков, Дълбоки бразди.

пищя: издавам тънки, пронизителни викове, писъци (обикн. при болка, уплаха и под.). *Наоколо се люлеят пожарите, пищят жени и деца.* Й. Йовков, Старопланински легенди. *Децата, изплашени пищяха.* Елин Пелин, Под манастирската лоза.

дера се се употребява в разговорната реч и означава: издавам силен, но не ясен, а прекъснат глас (обикн. при раздразнение). *Вика Пеньо, дра се и току един ден дойдоха стражари и детективи, хванаха Точето.* Г. Караславов, Избр. съчинения, II. — *Назад, назад! . . Всички ви ще прокълна! . . От крайните коли се отдели Дели Димо, изтича и хвана Велко за яката. Изгледа го с кръвясалите си очи и скрьпа със зъби: — Какво се дереш? Я се махай от пътя ми!* К. Петканов, Преселници.

рева: издавам много силен продължителен глас, подобен на животински рев (обикн. при голямо раздразнение). *Разбойниците сега не викаха, а бъскаха вратата с пушките си и рьмжаха, реяха разярени.* Д. Талев, Илинден. *Изтекоха няколко минути, а тъмната продължаваше да реве, недоволна от обявения резултат.* Ал. Бабек, Малкият емигрант.

Вж. каня.

Вж. наричам.

ВИЛНЕЯ. Вж. безчинствувам.

ВИНАГИ, всякога, постоянно, всякогаж, всегда.

Общо значение. Всеки път.

винаги: по всяко време, всеки път. Употребява се във връзка с действие, което трае, извършва се без прекъсване или се повтаря много пъти. *Много пъти отпосле аз имах случай да слушам тоя чуден шум. Защото Места не шумеше винаги тъй, а само в някои особено тихи и топли нощи.* Й. Йовков, Разкази, II. *Какво би могъл да каже Велко за учителката? Винаги, когато биваше заедно с нея, или си мислеше за нея, беше му радостно.* Д. Талев, Илинден. *Но Нейко винаги заставаше на онази страна, на която натежаваше общественото мнение.* Й. Йовков, Жетварят. *Но както винаги това се е случвало, така и тоя ден Златан чорбаджи закъсня за града.* К. Петканов, Без деца.

всякога се употребява във връзка с действие, което обикн. се повтаря. Означава: всеки път. Има остаряващ характер. *Поводите за тия каранци бяха всякога дребни и нищожни.* Елин Пелин, Гераците. *Сьцнето изгрява по-черено от всякога, а небето сиво и мъгло.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан. *Тя всякога ще ти услужи и с всичко онова, с което може да се помогне на едни или друга нужда.* Т. Влайков, Съчинения, I.

постоянно се свързва с действие, което се извършва непрекъснато и означава: без прекъсване, неспирно през всичкото време. *Тя искаше да бъде постоянно около него.* Елин Пелин, Повести. *Отначало беше много лошо. Майка й постоянно плачеше. Сетне се поуспокои.* Г. Караславов, Танго.

всякогаж се употрябява в народния език и има значение на в с я к о г а. *Нам гости са дръги всякогаж. Ние вьн не оставяме човека.* Л. Александрова, Има едно щастие.

всегда е остаряла книжна дума със значение на в и н а г и. *Рано или късно злото всегда се наказва.* Ил. Бльсков, Изгубена Станка. *Ти летии всегда щастлива / към всеблани небеса.* Н. Лилиев, Стихотворения.

ВИНОВАТ. Вж. в и н о в е н.

ВИНОВЕН, виноват, крив.

виновен: който се е провинил в нещо, нарушил е известни приети норми, поради костоносни отговорност. *Признава подсъдимия за виновен и го осъжда по силата на чл. чл. . .* Б. Райнов, Дъждовна вечер. *Нищо чудно нлма в това, че двама мъже се бият. Но те развалихе празника на всички ни и са много виновни за това.* К. Петканов, Вълнолом. *В себе си Кръстьо се чувствуваше виновен, но инак и пред жена си дори не признаваше, че е сгрешил.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Прощавай, миличка. Аз ти направих голямо зло. Но съм виновна, та ме е срам. . .* Елин Пелин, Земя. *Ти остави да я грабнат агарянците? Ти не умя да запазиш дъщеря ми? . . — Болярино, виновен съм.* Ив. Вазов, Светослав Тертер.

виноват не се различава по значение от в и н о в е н, но днес с е диалектна отсянка. *Пристигам със закъснение и съм виноват, каза Сотиров.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Чекакво е виновен Черньо? . . — Какво ти е виноват? . . Те другите са яли и пили, пък Черньо сега. . .* Ст. Марков, Дълбоки бразди. *Добри си бяхме приятели. А сега изглежда, че се скараме. И кой е виноват? Ти.* Ал. Константинов, Съчинения, I.

крив в едно от значенията си съвпада с в и н о в е н, но има разговорен характер. *Счупих джамаданата, каза тя. — Ама Йончо е крив! . . Колко пъти съм му казвала да я премести.* Й. Йовков, Приключенята на Гороломов. — *Д я д о М о м ч и л. Ти с твоетосърие го докара до това положение, я! Б а б а С л а в к а. Как не те е грях бре, мъжо! Ахпък с какво съм крива?* Г. Караславов, Избр. съчинения, X. *Какво е крив Ивайло, че болярите не ни пущат в Търново? Да остане на тях, по-добър цар няма от Ивайло. И за тях, и за нас той е Добрият цар.* Ст. Загорчинов, Избр. произведения, III.

ВИНЯ. Вж. о б в и н я в а м.

ВИОЛЕТКА, теменужка.

виолетка: пролетно градинско или диворастящо цвете с лилави цветчета и приятна миризма. *След прегледа от кутията с какао, неразпечатана, неотворена наглед, той извади писъмле с две виолетки.* Д. Калфов, Под южното небе. *Букетче виолетки.*

теменужка съвпада по значение с в и о л е т к а, но се употребява предимно за горските, некултивираните виолетки. *По слоговете цъфтяха безброй цветя. Сини великденчета, . . , и теменужки — теменужка до теменужка, с лилави личица. И жълти устенца!* П. Бобев, Гърбавата ела. *По припещите изби зеленина, цъфна. . и зелен кукуряк, пламнахо минзухарите, а сладкият дъх на сремежливите теменужки отбиваше пътника.* И. Волев, Диви души. *Горските теменужки на букети, на букети се подаваха из цепнатинките на млечните мраморни канари край селото.* Д. Калфов, Под южното небе. *Пред отвода на къщата са най-хубавите и най-миризливи цветя — теменужки, карамфил, шибой.* Т. Влайков, Съчинения, II.

ВИОЛЕТОВ. Вж. л и л а в.

ВИРЕЯ, раста, ставам.

вирея се свързва с растения. Означава: развивам се добре при благоприятни условия. *Ябълката вирее в нашите градини и в северните области, и на юг.* Ботаника. *Той не поназваше силата на тютюневите фирми, понеже по тия места не вирееше тютюн и нямаше такива.* Д. Дямов, Тютюн. *Ще почнем да сеем лен тогава. — Лен ли? — Лен. Питах за тая работа аз агронома. Ще вирее той под планината.* Кр. Велков, Село Борово.

раста в едно от значенията си не се различава от в и р е я. Има разговорен характер. *В този край растат добре овошки: череши, вишни, сливи, ябълки.*

ставам в едно от значенията си е равно на в и р е я. Има разговорен характер. *Тук не стават бадеми, защото е студено.*

ВИСИНИ, висота.

висини: пространството високо над земната повърхност. Употребява се обикн. с поетична отсянка. *Пламват нежни, пламват бели, пламват милани вълни, / в молта душа изплели път към звездни висини.* Н. Лилиев, Стихотворения. *И пълни бездните и висините / по-токът свеж на жизнерадостта.* Д. Дебелянов, Стихотворения. *Изви в небето бавен / орел и в висини потъна.* П. П. Славейков, Кървава песен.

висота по значение не се различава от в и с и н и. Употребява се също с поетична отсянка. *Никакъв орел не се вие из сините висоти.* Ив. Вазов, Пътни бележки. *Балкана виждам аз — в шеметни висоти, / изстъпват върх до върх и дивни и замайни.* П. П. Славейков, Кървава песен. *Трепна чучулига / в сини висоти.* Цв. Ангелов, Селянче.

Вж. н е б е.

ВИСОКОМЕРЕН: Вж. надменен.
ВИСОТА. Вж. висини.
ВИСОЧИНА. Вж. възвишение.
Вж. ръст.
ВИТИЙСТВО. Вж. красноречие.
ВИТИЯ. Вж. оратор.
ВИЦ. Вж. анекдот.
ВКАМЕНЯВАМ СЕ. Вж. вцепенявам се.
ВКАРВАМ, вмъквам, втиквам, въвирам, пъхвам.
Св. вид: **вкарам, вмъкна, втикна, въвря, пъхна.**
Общо значение. Поставям, слагам плътно нещо в друго.
вкарвам: правя нещо да влезе в отвор, като употребявам известни усилия. *Ето на, бай Марин: мъчи се да вкара каша в токата, но не върви.* Л. Стоянов, Холера. *Нямя никак да му бъде лесно, когато непознатият зъболекар го натисне здраво върху стола и вкара в кухината на зъба му противното сърделче.* П. Вежинов, Следите остават. *Мито Пешов юнашки се метна. Слугата бързо му обърна ясното стреме, за да вкара в него стъпалото си.* Т. Харманджиев, Краят на едно детство.
вмъквам в едно от значенията си е: правя да влезе нещо в тесен отвор, обикн. постепенно, с усилия, внимателно, за да не причиня повреда. *Ръководителят извади овощарското си ножче, отряза една права клонка и изваля косо двата й края. После направи две врязвания — под раната и над нея. Вмъкна краищата на клонката във врязванията и ги закова с пирончета.* П. Бобев, Заешка пакост.
втиквам: с усилие, с натиск, правя нещо да влезе в друго, във вместилище. Спада към народния език. *Той едва-едва се повдигна и погледна през процепа, в който втикваше пушката си.* Ст. Дичев, За свободата. *Без да се бави ни минута, втикна в пояса си топора.* Ив. Вазов, Под игото. *Той беше скрил парите в сандъчето си, но ги извади оттам и ги скри в пазвата си. Вечер, като си лягаше, втикваше ръка в пазвата си.* Д. Немиров, Братя.
въвирам е също дума от народния език, равна по значение на втиквам. *Волчицата се довлече до тях* [вълчетата] *и почна да въвира в устата им живата част от крака си.* И. Петров, Леля се годява. *Той* [работникът] *пак въвира края на цевта в адската пещ и отново разжижава и размекчава лавата.* Ал. Константинов, Български преглед.
пъхвам в едно от значенията си е: с рязко движение вкарвам нещо в друго. Сена *(нерешително взема шишето и после го пъхва в пазва) — Не смея.* П. Ю. Тодоров, Събр. произведения, II.
ВКЛЮЧВАМ, зачислявам, присъединявам.
Св. вид: **включа, зачисля, присъединя.**
Общо значение. Прибавям към група еднородни елементи друг, нов елемент.
включвам: в състава на нещо формирано, обособено, прибавям други елементи, които трябва да изпълняват същите функции. *Много честни и предани елементи из народа включи в своята среда, в своите редове нашата партия* [БКП]. Г. Димитров, Съчинения, III. — *Искаш да ти кажа, че сме те включили в нашия самодеен кръжок. Затова дойдох.* А. Гуляшки, Село Ведрово. *Откакто уедрили предприятието и включиха фабриката на Иванов, бяха пристигнали и нови работници.* Д. Кисьов, Щастието не идва само. *Трябва да вземат най-новите данни и да ги включа в месечния отчет.* М. Марчевски, Тайнствените светлини.
зачислявам: прибавям допълнително към числеността, количеството на дадена група известен брой от същия вид. *В строежа го зачислиха в зидарската бригада. Зачислиха го във втора рота. Зачислиха го в списъка на доброволците.*
присъединявам: към нещо, по-голямо, по-основно прибавям друго. *В близкия град партизанската бригада обезоръжи един конен полк. Към бригадата се присъединиха стотина войници.* Г. Караславов, Избр. съчинения, VI. *Болярите докараха своите отроци въоръжени и ги присъединиха към другите ратници.* Ив. Вазов, Светослав Тертер.
Вж. обхващам.
ВКОЧАНЯСВАМ СЕ. Вж. вцепенявам се.
ВКЛЮЧВАМ СЕ. Вж. участвувам.
ВКРАТЦЕ. Вж. накратко.
ВКУПОМ. Вж. заедно.
ВКУСЕН, сладък.
вкусен се свързва с храна, ядене или питие. Означава: който е приятен, когато се яде или пие. *И както е чистичко и хубаво наредено, . . . с оная вкусна гостбица, — така сладко ти се стори всичко, дето не можеш да се наядеш.* Т. Влайков, Съчинения, II. *Сетне погледна сухара и като преглъщна плюнката си, . . . захруска препечения хляб. . . Никога досега не беше предполагал, че сухарът може да бъде толкова вкусен.* М. Марчевски, Митко Палаузов. *И ти ме возеше и вадеше из пазвата си варени картофи и ми даваше да ям. Колко бяха*

вкусни тия картофи! А. Гуляшки, Златното руно. *Болната. . . не можеше да се нахвали с вкусния и миризливия пелинак, който му беше приготвил Косерката.* Ц. Гинчев, Ганчо Косерката. *На леглата. . . имаше стар излик, водата на който наистина бе по-вкусна от водата на чешмата.* Елин Пелин, Летен ден.

сладъ в едно от значенията си е: който е много приятен на вкус, доставя наслада, удоволствие при ядене или пиене. Има разговорен характер. *Гостите почнаха да сърбат от пунчата. . . никога не бяха я ли такова сладко ядене.* А. Каралийчев, Малкият орач. *Седни да се храниш. Мамининят хляб е по-сладък. Нейната пещ по-добре пече, на и брашното й е по-сито.* К. Петканов, Морава звезда кървава. *И почна Йовчо да копае кладенеца пред нея* [къщата]. *Пък една сладка вода излезе, бистра и студена, да й се не напиеш.* Чудомир, Избр. произведения. *Първият залък е най-сладък.* Погов.

ВЛАГА, мокрота.

влага: немного голямо количество вода, просмукано обикн. в стена, зид, в дреха, в почва. *А дъжд, дребен кат прах непрестанно ръмоли и мокри дрехите и студена влага прониква навсякъде.* Елин Пелин, Щъркови гнезда. *Не беше за сядане на влажната пръст. Влагата се чувствуваше особено нощем.* К. Величков, Периодическо списание, I. *Би ли могла пушка да долети в нарградската тъмница Метерхан? Ограждаха я дебели стени. Влагата повеяла яките й основи и пълзеше по мазилката на килиите.* Е. Йончева, Звездите не гаснат.

мокрота: по-голямо количество влага в нещо. Има рядка употреба. *Нагизнали бяха от мокрота зидовете и портите.* В. Геновска, Седем години. *Мокрота и студ ме проникваха до кости.* П. К. Яворов, Хайдушки копнения.

ВЛАГАМ, внасям.

Сх. вид: **вложа, внеса.**

влагам: давам за съхранение парични средства в кредитно учреждение или ги предоставям за използуване в някакво мероприятие. *Откакто се роди, спестявах част от заплатата си и я влагах в една английска банка. С тия пари дъщеря ми ще може да преживее, докато стане пълнолетна.* М. Марчевски, Остров Тамбуку. *Докторът вложи в банка парите на своє име.* Ив. Вазов, Нова земя. *Прощавай, че поразпитах за теб, но съм научен да влагам парите си в сигурни предприятия.* Д. Спространов, Самообречените. *Вложил си е парите във вътрешнотърговската банка.*

внасям в едно от значенията си е: правя вноска, предавам на съхранение парична сума в кредитен институт, или давам предварително определена сума в дружество, организация и под., за да я използувам впоследствие в някакво мероприятие (строителство, пътуване и др.). *Продадоха пашкулите и внесоха на Ваня хиляда и петстотин лева.* Г. Караславов, Избр. съчинения, I. *Тя им показа спестовната книжка, в която беше внесла на името на Гунка 690 лева.* Г. Райчев, Златният ключ. *Но аз вече съм се записал за апартамент в едно дружество и съм внесъл досега три хиляди и осемстотин лева.* Св. Минков, Разкази в таралежова кожа. — *Ти наистина замисли за това пътуване. — Разбира се. . — Доста пари насъбрах. Но ми трябват още. . . Да мога поне половината да внеса.* А. Каменова, Харитиниият грях. *Десетте лева. . . , щеше да внесе за встъпителен и членски внос.* Г. Караславов, Избр. съчинения, I.

ВЛАДЕЯ. Вж. и м а м.

ВЛАДЕЯ СЕ. Вж. в ъ з д ъ р ж а м с е.

ВЛАДИЧЕСТВО. Вж. г о с п о д с т в о.

ВЛАК, железница, трен.

влак: превозно средство — композиция от железопътни вагони, теглени от локомотив по релсов път. *След малко влакът влезе в софийската гара и полека-лека спря.* Г. Стаматов, Разкази, I. *Пристигаха и заминаваха пътници и товари влакове.* Д. Калфов, Избр. разкази. *Не искаше да вземе дневния влак, а до вечерния имаше още доста време.* М. Грубешлиева. През иглено ухо. *Машината изсвири за маневра, всички се втурнаха към вагоните. . Железничарите с мъка ги убедиха, че влакът прави маневра.* К. Петканов, Морава звезда кървава.

железница съвпада по значение с в л а к, но е остаряла дума. *Той разпита кога тръгва железницата от Букурещ за Галац* [пътят за Русия] *и узна, че два влака тръгват през деня.* Ив. Вазов, Нова земя. — *Хора, чуйте! Днес. . ще пристигне с железницата новоизначеният наш валия негово превъзходителство Мидхат паша.* Ст. Дичев, За свободата.

трен е също остаряла дума, равна по значение на в л а к. *Трепт ни влезе под огромния свод на пещенската гара.* Ал. Константинов, Бай Ганьо. *На гара Соколово чакаше един час. Понеже мама беше от припрените, доведе ни рано на гарата да не сме изпускали трена.* К. Калчев, При извора на живота.

ВЛАКНО. Вж. к о с ъ м.

Вж. н и щ к а.

ВЛАЧА, влека, тегля, мъкна, тътря.

влача: дожа, придвиждам след себе си нещо, като се стремя да го запазя близо или да го приближа до себе си, без да го отделям от повърхността на земята. *Владимир продължаваше да влачи дървета, но рулете му премръзнаха.* С. Кралевски, Възвърната обич. *Бори биволи влачат ралата и след тях вървят орачи.* Й. Йовков, Разказ, II. *Онуата не искаше да върви и той я влачеше.*

влека не се различава по значение от **в л а ч а**. *Помагай на точиларите. А пък ако там не може, залови се да влечеш вършината.* Ем. Станев, Повест за една гора. *Някоя по-страхлива и по-пъргава овца усилваше да избяга. Давидко я настигаше и, хванал я за задния крак, влечеше я към стъргата.* Й. Йовков, Ако можеха да говорят. *Лодката влечеше след себе си въжето.*

тегля: влача с усилия. *Двама млади хора теглеха с въже пружина от креват.* М. Грубешлиева, През иглено ухо. *Два брези бивола отпред ги шопче тегли / на тежкия синджир в обтегната ръка.* П. П. Славейков, На острова на блаженните. *Два коня теглеха диканята.* Ив. Вазов, Казаларската царица.

мъкна: придвижвам нещо след себе си, но обикн. с голямо усилие, не според силите, възможностите ми. *Чичо Панталей, който мъкнеше на канша си сухи вършини за кухнята, пръв го забеляза.* П. Вежинов, Нашата сила. *Воловете, . . , по-бавно от друг път мъкнеха натоварената кола.* Т. Харманджиев, Краят на едно детство. *По цели дни се носеше екот и шумолене. Мъкнеха клонаци, трупаха вършини.* Ст. Ц. Даскалов, Есенно сено.

тътря: влача по повърхност нещо тежко, за чието придвижване се изискват много големи усилия. *Чинката и слугинята . . тътреха по паркета нещо тежко.* М. Грубешлиева, През иглено ухо. *Товарът явно не е по силите му. Докато другите се сепнат, Ванюша, . . , се отбива от пътя си и вече тътре дървото към земляницата.* Ж. Колев и др. Червеноармейци български партизани. *Край огня якутецът сваляше патиците от лодката; той я бе тътрал по сушата чак до тук.* Й. Радичков, Неосветените дворове.

ВЛЕКА. Вж. в л а ч а.

ВЛЕЧЕНИЕ, склонност, навлонност.

О б щ о з н а ч е н и е. Естествено, вътрешно разположение, стремеж към нещо.

влечение: настойчиво желание да се върши нещо, от което човек изпитва удовлетвие. *Нямаше влечение към техниката — тя обичаше театъра.* А. Гуляшки, МТ станция. *Имах влечение към рисуването още от дете. От първоначалното училище.* Б. Шивачев. Съчинения, I. — *Нямаше ли влечение към стиховете? — попита един от нас. — А бе, имах и да ви кажа ли, моите стихове не бяха лоши.* А. Каралийчев, Спомени.

склонност: възможност нещо да се прави с лекота или траен стремеж (понякога неосъзнат) към нещо, което се върши с лекота, при което се изявяват заложби, данни, съществуващи у някого. *Само майката на Катя не беше доволна и честа й натякваше за нейната склонност да се рови в книгите.* Ст. Чилингиров, Рибена кост. *Ами какви ли склонности ще прояви детето: учителски, докторски, писателски? — Той няма да отива против неговата природа и ще го учи на това, към което прояви то най-голяма склонност.* Ц. Церковски, Съчинения, III. *Имаше чиста душа и добро сърце и за обща изненада прояви склонност към музиката.* А. Михайлов, Децата на циганчета.

наклонност не се различава по значение от с к л о н н о с т, но днес има по-ограничена употреба. *От ранни години той усети в себе си наклонност към приключения и волен живот.* Ив. Вазов, Светослав Тертер. *У него нямо никакви поетически наклонности.* М. Кремен, Романът на Яворов.

ВЛИВАМ СЕ, втичам се.

Св. вид: **влея се, втека се.**

вливам се се свързва с река, поток и под. Означава: като следвам естествения си ход и достигам до устието, присъединявам се към друга, по-голяма река, море. *Земното масло започна да ручи като река по земята. Сондьорите. . бързо изкопаха големи ями, за да се влива нефтът в тях.* П. Славински, Момичето със сълнчеви коси. *Пред нас пътека се пресича от широко разляна вода, която се влива в голям и мътен гьол.* Т. Влайков, Сбор. съчинения, I. *Този град беше построен там, дето в голямата тиха река се вливаха още две реки.* Г. Караславов, Избр. съчинения, V. *Река Дунав се влива в Черно море.*

втичам се се свързва обикн. с течност. Означава: като тека, влизам в нещо или в друга течност. По-рядко се свързва с поток, река и под., които се вливат някъде. *Ходих над лозята, . . и забелязах, че водопроводът е развален и в него се втича нечиста вода.* Й. Йовков, Милионерът. *Червена вадичка от кръв квасеше един кичор коса, лъкатушеше по бялото мраморно чело и се втичаше в сухата изжадняла земя.* И. Волен, Диви души. *Ала тоя изпак нямаше кофа и хората черпеха от застоялата му вода със всевъзможни съдове, улив-*

киле от които се втичаха пак вътре. Елин Пелин, Летен ден. *В реката тук се впичаше вода от един вир, полукрит зад шумнали лески и вербалак.* Ст. Загорчинов, Ден последен.

ВЛИЯНИЕ, въздействие, внушение.

влияние: резултат от постоянно и настоятелно излагани чужди схващания пред някого, които определят неговите реакции или ги променят. *Ванко си знае работата. Ще замине и ще се отръсне от това лошо влияние.* М. Грубешлиева, През иглено ухо. *Злото не се тай в него самия, а във влиянието на околната среда.* Ал. Константинов, Бай Ганьо. *Хъшовете, под влиянието на домнул Гиновото вино, гълчеха весело и гръмогласно.* Ив. Вазов, Немили недраги. *Дорчо, под влиянието на хубавата априлска вечер, . . , беше ни довлякъл . . в Златица.* Т. Влайков, Съчинения, I. *Модернизмът до такава степен е завладял изложбите, че дори и някои прогресивни, иначе талантливи художници са се поддали на това влияние.* Г. Белев, Какво видях в Америка. *Под влияние на нахлуващ студен въздух от север температурите се понижиха.*

въздействие: активно влияние върху някого, което е довело до преки, видими резултати, промени в мисленето или поведението му. *Доволен от разказа си и от въздействието му върху хайдутите, Христо подири похвала в очите на баща си.* А. Христофоров, Ангария. *Нейното* [на книгата] *въздействие над читателите има морална сила.* Св. Минков, Избр. произведения. *Въздействието на Паисия върху духовния живот ние долавяме и отразено в литературата.* Б. Пенев, Начало на българското възраждане.

внушение: много активно въздействие (в някои случаи с налагане от страна на администрация, авторитет и др.). *В редица случаи в службата нещата стават по негово внушение.*

ВМЕСВАМ СЕ. Вж. м е с я с е.

ВМЕШАТЕЛСТВО. Вж. н а м е с а.

ВМЪКВАМ. Вж. в к а р в а м.

ВНАСЯМ. Вж. в л а г а м.

ВНЕЗАПНО. Вж. и з в е д н ъ ж.

Вж. н е о ч а к в а н о.

ВНИКВАМ, прониквам, прозирам.

Св. вид: **вникна, проникна, прозра.**

О б щ о з н а ч е н и е. Навлизам с мисълта си в същността на нещо.

вникам: като съсредоточавам мислите си върху нещо, се задълбочавам, стигам до най-важното, най-същественото в него. *Иван Белин обичаше да се вглежда внимателно във всяко нещо, да вникне в него, да го проумее.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан. *Игнатий слушаше техните тъжби; той все по-дълбоко вникваше в тоя прост, неподправен мир на селския човек.* Ст. Дичев, За свободата. *Селската беднотия търсеше изход с най-наивни представи и Кондарев се изпълваше със задоволство, че все по-добре вника в мислите на тия хора.* Ем. Станев. Иван Кондарев. *Той се опитваше да събере мислите си, за да вникне по-дълбоко в смисъла им, но не излизаше нищо.* К. Калчев, Семейството на тъкачите.

проникам: с усилие, напрежение разбирам действителния смисъл на нещо, който може нарочно или случайно да е скрит, замъглен. *Неговият дълбок ум искаше да проникне непроницаемото.* Ив. Вазов, Повести и разкази. *Аз се помъчих да помисля върху тия думи, по-скоро разбрах, че моята мисъл е твърде слаба да проникне същината им.* Ст. Чилингиров, Хлеб наш насущний.

прозирам: проумявам, разбирам как нещо трябва да стане или как мисли някой. *Той сам беше прозрял това, което трябваше да се направи в тоя напрегнат миг.* А. Гуляшки, Любов. *Тя не го разбираше, не се и опитваше да го разбере. Да го поразпита, да прозре в мислите му.* Д. Талев, Железният светилник.

ВНИМАТЕЛЕН. Вж. л ю б е з е н.

ВНУШАВАМ, втълпявам.

Св. вид: **внуша, втълпя.**

О б щ о з н а ч е н и е. Оказвам въздействие на някого да възприеме нещо.

внушавам: активно, целенасочено се стремя да въздействувам, да повлияя върху волята, съзнанието на някого, като му излагам постоянно, настоятелно своите схващания, докато ги възприеме. *Ласкаеше го, внушаваше му своите разбирания и го уплиташе в мрежата си.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Искаше да й внуши, да отделя повече време за детето, . ., да не губи времето си само по журове и тенис.* М. Грубешлиева, Пред прага. *Винаги искаше да му внуши, че нейната фамилия стои много по-високо от неговия еснафски род.* В. Геновска, Седем години.

втълпявам: упорито, твърдо налагам на съзнанието, на волята на някого свои мисли, схващания, като преодолявам неговата съпротива и го карам да се съгласи с тях, да ги възприеме. *Вървеше подир стъпките на Стояна и непрекъснато му втълпяваше мисълта, че ако убие калугера, ще извърши нарочно дело.* К. Петканов, Преселници. — *Добре, признавам,*

права си — казваше той, когато жена му се опитваше да му отъкни нещо. Б. Райнов, Човекът на ъгъла. *Тя говореше някак въхвоново, . . . като се мъчеше и мен да втъкни своето особено разбиране и вярата в неговата правота.* Т. Влайков, Съчинения, II.

Вж. в л ъ х в а м.

ВНУШЕНИЕ. Вж. в л и я н и е.

ВНУШИТЕЛЕН. Вж. в е л и ч е с т в е н.

ВОДАЧ. Вж. п р е д в о д и т е л.

ВОДИТЕЛ. Вж. п р е д в о д и т е л.

ВОДОВЪРТЕЖ, въртоп.

водовъртеж: дълбоко място в река, море, езеро и под., където водата прави кръгови движения и увлича надолу хора и предмети. *За да не попаднат във водовъртежа или да не се ударят в подводни скали, от гребците се изискваше постоянно да бъдат на шрек.* Гр. Угаров, По следите на заточника. *Те плуваха едни до други под синьото звездно небе, . . гмурках се из дълбоките вирове, опитвах дълбочината на опасните водовъртежи под яза.* Ал. Бабек, Малкият емигрант.

въртоп: място в река, езеро и др., където водата се върти силно и увлича към дъното. Спада към народния език. *Горе в планината има едно малко, но дълбоко езеро. . . Водата му. . се вие на въртопи и изтича под скалите неизвестно къде.* М. Марчевски, Повести. *На много места водата се хвърля от десетки дори от стотици метри височина, като образува въртопи, пени се, пряска се на хиляди капчици воден прах.* Ст. Петров, Памир. *Загледа се във водата. Вир. И вреф вира — въртоп. Надолу въртеше към подмола.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време.

ВОДОРАВЕН, хоризонтален.

водоравен: който е успореден на спокойна водна повърхност. *То* [челото на татя] *ту се сбръчкваше в отвесни гънки, ту във водоравни.* Ст. Чилингиров, Хлеб наш насущни. *Водоравна линия.*

хоризонтален съвпада по значение с в о д о р а в е н. Има терминологичен характер. *Черни връх завършва с една тревиста хоризонтална платформа.* П. Делиградев, Витоша. *Хоризонтална линия. Хоризонтална равнина.*

ВОДОСКОК,фонтан, шадраван.

водоскок: приспособление във воден басейн, което изхвърля нависоко водна струя. *Тя* [къщата] *бе разположена на крайбрежната улица, имаше широк двор, засаден с олеандри и кипариси, а между тях кръгъл басейн с водоскок и червени рибки.* Д. Димов, Тютюн. *Той седеше до Лиляна пред малкото езеро с водоскока.* А. Гуляшки, Любов.

фонтан съвпада по значение с в о д о с к о к. *Имаше градина. . с два фонтана и един аквариум.* Ст. Волев, Младите столетници. *Седнал до прелестния фонтан на църквата, целият сякаш от филигран, аз се опитвам да изброя. . ., всичките съкровища на това място.* К. Константинов, По земята.

шадраван не се различава по значение от в о д о с к о к, но е с остаряващ характер. *Там се ширеха турските махали, бейски къщи и просторни градини, с чинари и шадравани.* Ст. Дичев, За свободата.

ВОЕНАЧАЛНИК, пълководец.

военачалник: лице, което ръководи войнските действия на войски, командир на голяма войскова част или на цялата войска. *В началото на VI век двамина траки управляваха могъщата ромейска империя: Юстиниан Велики и неговият военачалник Велизарий.* А. Каралийчев, Спомени. *Военачалници са на съвет събрани. ./. . ./ Бе вече наредено от нощес, що где войските ще напреднат днес.* К. Христов, Чеда на Балкана.

пълководец съвпада по значение с в о е н а ч а л н и к. *Турските нашествия в Тракия можеха да бъдат отбляснати само от един мъжествен и опитен пълководец.* Ив. Вазов, Иван Александър. *В този китен градец пякога Марк Аврелий разговаря със себе си, в по-ново време руският пълководец Кутузов негли се е срещал с българина капитан Георги Мамарчев.* Ст. Станчев, На раздумка.

ВОЖД. Вж. п р е д в о д и т е л.

ВОИН. Вж. в о й н и к.

ВОЙ, виене.

вой: проточен, продължителен силен звук, глас, издаван обикн. от вълк, куче и под. *Тя чуваше жалния вой на едно от кучетата, което беше ранено от турците.* Д. Талев, Илинден. *Сред вятъра и виелицата се дочуваше проточеният вълчи вой.* Й. Йовков, Ако можеха да говорят.

виене съвпада по значение с в о й, но подчертава протичането на действието. *От горе все още се носеше жално, проточено виене, виенето на гладен вълк.* Ив. Мартинов, Пролет мила. *Селяните обикновено смятат виенето на кучетата за скорошно побесняване.* Й. Йовков, Разкази, I.

ВОЙНА, бран, рат.

война: въоръжена, организирана борба между държави, племена и др. *Всеки ден почти се чуваха слухи, като че подземни тътени гръмежи. Войната продължаваше и никога тия гръмежи не са звучали тъй болезнено жестоко.* Й. Йовков, Разкази, I. *В края на кращата бяхме на война — бойците трябваше да свикнат и с миризмата на барута, и със злото свиркане на куршумите.* П. Вежинов, Нашата сила. *По едно време тъдява дошли римляните. . . Те са водили грозни войни, заробили са победените.* А. Каралийчев, Спомени. *Обявяват война. Водя война.*

бран и **рат** са старинни думи, които по значение не се различават от в о й н а. Употребяват се в художествената литература, за да се придаде тържественост на текста. *Чуден град, град, в който всеки камък е спомен, всяка от тъмка нашетва за славно минало, за кървава бран.* Д. Спространов, Охридска пролет. *Пред тъмний му поглед безкрайно поле /завяно със сняг се разстила, /Свирепа е рат, там кръвна коситба косила.* П. П. Славейков, Епически песни. *Надвеси се нощ над земята — И стихна жестоката рат. / Зловещо и грозно пращят знамената. /Побрьзи се трети път вече войската, побрьзи се срамно назад.* К. Христов, Трепети.

ВОЙНИК, боец, воин, солдат, солдатин, войскар, аскер.

войник: лице в армията с най-низш чин, което служи, за да отбие военната си служба, да получи добра подготовка. *Войниците се наредиха в окопите, потряваха ги, готвеха се да посрещнат ново някое сражение.* Й. Йовков, Разкази, II. *Аз съм войник, дошъл съм да служа на отечеството.* Т. Влайков, Бестовой. *След топовете вървяха пешаците войници, облечени в зелени дрехи.* М. Марчевски, Дошло е време. *От Денчо научих,че Димитър — . . , е отслужил войник и че знае отлично да стреля.* Сл. Трънски, Неотдавна.

боец: лице, обикн. с най-низш чин в армията, което участвува в войни действия. *Ние всички скланяме глави пред паметта на героите войни, паднали по войните полета.* Г. Димитров, Съчинения, III. *Братъ бе разбит. Той бягане на запад и не мислеше да се съпротивлява. По дирите му се спускаха бойците.* Ив. Мартинов, Пролет мила. *Пехотинците запъляха напред под съска на куршумите. Тук-там някой боец падаше безмълвно. . и санитарите продължаваха към него с носилките.* П. Вежинов, Втора рота. *Бойците и командирите от народната армия.*

воин: лице, което служи в армията, военно лице. *А там — по стръмния път, що води към балканите — като змия се гърчеше безкраен низ от воини, покрити с мед и желязо.* Н. Райнов, Видения из древна България. *Кон изправи се, изцвили, /и отрони сетни сили, / грохне мъртъв на земята / някой воин поразен.* Хр. Смирненски, Съчинения, I. *Свалете си /оръжието, храбри воини: / войната свърши днес е ден велик.* М. Петканова, Стихотворения.

солдат и **солдатин** са остарели книжни думи, които по значение не се различават от в о й н и к. *Само ти, солдатино чудесни / всичко снесе на плещи си здрави.* Ив. Вазов, Лирика, II. *В парка видяхме паметника на солдатите, паднали за независимостта на Щата.* Ал. Константинов, До Чикаго и назад.

войскар е остаряла дума, която също е равна по значение на в о й н и к. *Когато черковата била вече заобиколена отвсякъде с редовни войскари, . . покапили затворените да се предадат.* Зах. Стоянов, Записки по българските въстания.

аскер е остаряла дума, с която по време на османското иго се е означавал войник от редовната турска армия. В едно от значенията си е равна на в о й н и к. *Една заран по планинския път маршируват аскери в сини униформи, с червени фесове на главите си.* П. Стъпов, Гласове от вековете.

ВОЙСКА, армия, аскер.

войска: въоръжените сили на една държава изцяло или част от тях. *Дохождам един ден, гледам: войска, много войска иде, артилерия, кавалерия, пешаци.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан. *Срещнахме се тоя път във Виена, която само преди няколко дни бе паднала под грозните удари на войските от трети украински фронт.* П. Вежинов, Втора рота. *Севастократор Александър беше главен водъ, но Борислав беше мечът, който водй от победа на победа войската.* Ив. Вазов, Борислав.

армия: съвкупност от сухопътните, въздушните и морските сили на една държава или на част от тях. Употребява се като военен термин. *Съветската армия иде, настъпва победоносно през Румъния.* П. Михайлов, Малката партизанка. *Отиваме и в квартирата на генерал Иванов, командващия им втора армия.* Ив. Вазов, Разкази.

аскер е остаряла дума, която в едно от значенията си съвпада с в о й с к а. Употребявала се е по време на османското иго. *Въстанците се сражавали с цели табори аскер от Одрин.* Д. Калфов, Избр. разкази. *И тъкмо по тия дни в Преспа нахлу цяла орда аскер и башибузук.* Д. Талев, Преспанските камбани.

ВОЙСКАР. Вж. в о й н и к.

ВОЛЕН, свободен.

волен: който се отдава на поривите, на желанията си, живее без ограничения, нестеснян от нищо, невъзпиран от чужда воля или като е израз на безгрижие, на волност. *Нека си останат волни и неукротими синове на планините.* Ив. Вазов, Великата Рилска пустиня. *Имала майка, / имала син. — / Хубав бил, млад бил / и волен.* Н. Вапцаров, Стихотворения. *Бачо Киро потръпна. . , заслушан в безгрижната и волна песен на чучулигата.* Зл. Чолакова, Бачо Киро. *Затова аз, може би, обичам / необхватните с око поля, / коски бяг — под пляска на бича, / волен глас, по вятъра разлян.* Е. Багряна, Вечната и святата.

свободен в едно от значенията си е: на когото обществените норми на поведение дават възможност сам да разполага със себе си, да постъпва както мисли и желае. *Мичето е свободен човек, всестранно развита и може да прави каквото си иска!* Елин Пелин, Аз, Ти,Той. — *Ще ходя гологлав — викаше брат ми и все повече се ядосваше, — ако искам, и гол мога да ходя! Аз съм свободна личност!* К. Калчев. При извора на живота. *Свободен съм да върша, каквото си искам, да се занимавам с каквото обичам.* Т. Влайков. Съчинения, III.

ВОЛЯ. Вж. ж е л а н и е.

ВОНЯ, зловоние, смрад.

воня: тежка, силна, много неприятна, отвратителна миризма. *Въздухът в зимничното помещение беше пропит с дъх на мухъл и влага, отпякъде се носеше нетърпима воня и Евгени се потърси от погнуса.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Наоколо се носеше воня от нечистотии и от развалени продукти.* Ст. Чилингиров, Първа жертва.

зловоние е книжна дума, равна по значение на в о н я. Употребява се рядко. *Понякога гробарите не смогваха да заровят мъртвите и зловонието на труповете отравяше въздуха.* Д. Димов, Осъдени души.

смрад съвпада по значение с в о н я. Има книжен характер и се употребява рядко. *Повечето стаи са тъмни и тесни и във всички задавя смрад от тютюн и хора.* П. Ю. Тодоров, Идилии. *Обърни смрадта в благовоние, защото се задушаваме.* Д. Мантов, Хайдушка кръв.

ВРАГ, неприятел, противник, душманин.

О б щ о з н а ч е н и е. Човек, който се стреми да навреди някому, воден от лоши чувства.

враг: лице, което е във враждебни отношения с някого, противодействува му, стреми се да му навреди или да го погуби. *В лицето на Вълчана той виждаше вече личен и непримирим враг и но каквито и да е повод кипваше и се скарваше с него.* Й. Йовков, Жетварят. *С тая непримирима вражда против всичко, което му се видеше долно и подло, той беше си създал заклети врагове.* К. Величков,Периодическо списание, I. *С враг врагувам — мяра според мяра.* П. К. Яворов, Антология. *Нямаше врагове вече Хаджи Драган, в двора му се беше събрало цяло село.* Й. Йовков, Старопланински легенди. *Заклет враг. Смъртен враг.*

неприятел: лице, което е зле настроено срещу някого и при случай се стреми да му напакостн. *Като си мислеше, че е вече в ръцете на неприятелите, Гороломов се обърна: никой не го преследваше.* Й. Йовков, Приключенята на Гороломов. *Днес, в кафенето, първи път му хрумна жестоката мисъл да погуби неприятеля си чрез едно предателство.* Ив. Вазов, Под игото. *Най-много го измъчваше това, че досега той мислеше, че няма неприятели между другарите си. А ето, сега. . .* С. Кралевски. Възвърната обич.

противник в едно от значенията си е: лице, което противостои на някого, не е в съгласие с него и се бори срещу него. *Някои от противниците на Каменова загатваха, че бил уволнен поради някакво скандално приключение.* Т. Влайков, Съчинения, III. *Ако някакво порицание от страна на един приятел може да има голямо значение, толкова повече заслужава внимание похвалата от устата на един противник.* К. Георгиев, Цания Гинчев и др. в спомените на съвременниците си.*Хаджи Гъчо беше стар противник на покойния чорбаджи Марка и след смъртта му продължи гоненията си и въз семейството му.* Ив. Вазов, Нова земя.

душманин е дума, която се употребява в народния език и по значение съвпада с в р а г. *Аз . . нямам приятели . . .Всички ми са душмани, цялото село ме мрази.* Елин Пелин, Земя.

Вж. н е п р и я т е л.

ВРАТ, шия.

врат: част от тялото на човек или висше гръбначно животно, която свързва главата с трупа. *Набит, много мускулест, с къси крака, мечешки ръце и къс дебел врат, Тане беше здрав физически.* Г. Белев, Патилата на едно момче. *Откъм портата се зададе възрастен мъж, висок, суч, . . и тънкият му врат изглеждаше още по-дълъг, с изтъкната ръбеста адамова ябълка.* Д. Талев, Железният светилник. *Ей зададе се едно едро куче, голямо като овчарско и с дебел врат, като на вълк.* Ив. Вазов, Драски и шарки. *По едно време Паун изодебна, когато Марко беше наведен зад поставката, и силно го плесна по врата.* Г. Райчев, Златният ключ.

шия не се различава по значение от в р а т. *От талигата слезе най-напред един млад момък, . . с вълнен шал около шията.* Т. Влайков, Съчинения, III. *Дядо Захари върви полека и крепи на гърба си малкия Монка. Той е скопчил сухите си ръце около шията му и безсилно се е отпуснал.* Елин Пелин, Щъркови гнезда. *Наниз от ситни бисери обвиваше прекрасната й шия*

Ив. Вазов, Светослав Тертер. *Жълти мъниста висят на млечната й шия.* К. Петканов, Старото време. *Алчо прахтеше и не бързаше да тръгне. Янко го шибна. Кончето изтъна шия и потегли.* Ем. Станев, Повест за една гора.

ВРАТОВРЪЗКА, връзка.

вратовръзка: лента от коприна или друга материя, която се носи завързана отпред на възел, под яката на горна риза, блуза, като допълнение към горното облекло. *Пътната врата се хлопна . . и Манол се показа в черни празнични дрехи, със синя вратовръзка.* Ем. Станев, Иван Кондарев.

връзка в едно от значенията си съвпада с в р а т о в р ъ з к а. Има разговорен характер. *Носеше рипаи панталон и палто меланж с отворена жилетка, мека колосана яка и черна коприпена връзка.* Д. Ангелов, На живот и смърт.

ВРАЧКА, баячка.

О б щ о з н а ч е н и е. Жена, която лекува по магически начин (при суеверните хора).

врачка: жена, която лекува със заклинания и билки. *Кадъната, при която искаше да отиде, беше прочути врачка за женски болки.* Д. Талев, Железният светилник. *И ние в село си имаме баба Яна врачката, ама тя поне с билки лекува.* Чудомир, Избр. произведения. *Минаха два, три, четири дни, откакто врачката й беше баяла, но вместо да се почувствува по-добре, тя вече не можеше да се движи из къщи.* в. Вечерни новини.

баячка: жена, която лекува с тайнствени думи и изрази, със заклинания. *По онова време в Турция се лекували само със знахарки и баячки, а в Копривщица вече имало аптека и двама лекари, завършили във висшите училища на Виена и Цариград.* П. Теофилов, Копривщица. *„Сърдечна теснота" — казвах лечителите (защото Стойко обиколи всякакви баячки от Сливен до Стамбул). — За сърдечната теснота лек няма.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време. *— Майц ще трябва баба Стамена баячката да ти гаси вълени за страх.* Т. Харманджиев, Родове.

Вж. г л е д а ч к а.

ВРЕД. Вж. н а в с я к ъ л е.

ВРЕДЕН, зловреден, пакостен, вредителен.

вреден: който пречи на нормалното действие, или проява на нещо, разстройва или разрушава, унищожава нещо. *Всяко съжаление и милост са вредни сега.* Ив. Вазов, Под игото. *Понякога си мисля, че такива като нас не трябва да бъдат! — Неправилна теория — казв Асен. — И вредна!* А. Гуляшки, Село Ведрово. *— Ако това е тропична малария, вредното действие на хинина може да се прояви утре.* Д. Дямов, Тютюн. *Вреден дивеч. Вредни насекоми.*

зловреден се свързва с проява на човешка дейност. Има книжен характер. Означава: който преднамерено дейно е използуван от някого, за да попречи на нормалното развитие, осъществяване на нещо. *Напразно Тома се е мъчил да я успокои и да я убеди, че това е невещица, че това са зловредни слухове, пущани от враговете на народа.* Г. Караславов, Избр. съчинения. *Зловредно влияние. Зловредна дейност.*

пакостен: който нарушава (съзнателно или несъзнателно) нормалния, правилния ход на нещо, който уврежда или унищожава нещо и нанася загуби. *Нещо повече — той също се възмущава от пакостните дела на Младена и води борба срещу него.* Т. Влайков, Съчинения, III. *Излишният бляськ в позволен само на звездите — филмови или не — той е пакостен за обикновените хора.* Б. Райнов, Един наивник на средна възраст. *— Не може така! — продължи Иванов. — Тая форма на работа е доста пакостна. И какво се получава после? Обидата се превръща в неприязън.* Цв. Ангелов, Честна дума.

вредителен има значение на в р е д е н, но е остаряла дума. *От всичко това ставаше ясно, че нашето маяние около Панагюрище, не само че бе безполезно, но и вредително даже.* Зах. Стоянов, Записки по българските въстания.

ВРЕДИТЕЛЕН. Вж. в р е д е н.

ВРЕДОМ. Вж. н а в с я к ъ л е.

ВРЕЖДАМ СЕ, нареждам се, настанявам се, нагласявам се, нагаждам се.

Св. вид: **вреди се, нареди се, настаня се, нагласи се, нагодя се.**

О б щ о з н а ч е н и е. Успявам да постигна лична изгода, като незаслужено изпреварвам други.

вреждам се: като се пряспособявам, угодница или си служа с нечестни похвати и проявявам груб практицизъм, успявам да постигна нещо, да се домогна до нещо. *Той беше най-практичният в Лоевото семейство. Беше хитър, умееше да се врежда и да използува всичко, което му падне.* Г. Караславов, Избр. съчинения, VI. *Докрия му. Та всички се вреждат: кой да командува, кой да разработи плана, кой не знам какво. . . А на него като за подигравка някакво си чанта.* Цв.Ангелов,Честна дума. *Защо не се вредиш и ти някъде? Не бива да стоиш със скръстени ръце? — Как така да се вредя? — Както се вреждат всички хора.* К. Петканов, Вълнолом.

нареждам се в едно от значенията си е: успявам да си създам добри условия, трайно, за дълго време да си уреля добре живота, да постигна високо социално положение, като се приспособявам към средата, използувам лични връзки и правя компромиси. *Угаждай на околийския управител, пращай му това-онова — от подарци и господ не се сърди. Така се нареждат човек, така става враг, тъй му се отваря път.* Г. Караславов, Избр. съчинения, II. *Ти, даскале, как не си се наредил нейде на по-безопасно.* Л. Стоянов, Холера. Васил. *И той вже да ги дрьлка кьм средата, — че си повишена, че си заета, че щели да те пратят за обмяна на опит в Киев.* Мими. *Не те е изплъл. . . Макар че за Киев се нареди друга.* Др. Асенов, Изпити.

нагласявам се в едно от значенията си е: приспособявам се към обстановката, за да се нареди добре в живота, като си служа с нечестни похвати. *Умее да се нагласява при всички обетоятелства и затова винаги е добре.*

нагаждам се: успявам да се нареля в живота чрез безпринципно приспособяване към изискванията на момента. *Ако тръгне с тях, ако съумее да се нагоди като Стайо или да превина колчно като Найден, и на неговата трапеза ще заблести сребро и кристал.* В. Геновска, Седем години. *Или ти искаше да стоя винаги на опашката! Тя спря до вратата. В същност не бе стоял никога на опашката, макар —. . — да не беше нито умен, нито способен и макар да нямаше никакви особени връзки нагоре и да не знаеше дори да се нагажда.* П. Вежинов, В полето.

настанявам се в едно от значенията си е: успявам да заема някаква служба, да постъля на работа, за да си създам добро положение, като си служа с непочтени средства. *Хора, близки на правителствените и дворцовите кръгове, се настаняваха на тилови служби.* Г. Караславов, Избр. съчинения, IV. *По онця времена новата държава пищеше за чиновници. Фалиралите търговци заемаха съдийски места или се настаняваха във Финансовото министерство.* А. Каралийчев, Птичка от глина.

ВРЪЗКА. Вж. вратовръзка.

ВРЪСТ. Вж. възраст.

ВРЪЧВАМ. Вж. давам.

ВРЪЩАМ СЕ, завръщам се, идвам си, дохождам си, прибирам се.

Св. вид: върна се, завърна се, ида си, дойда си, прибера се.

Общо значение. Идвам отново на мястото, където съм бил.

връщам се: идвам, отивам обратно на мястото, където съм бил, или там, където живея, откъдето съм. *Но той ставане по-суров, по-груб и по-рядко го виждаха в къщи. Той престана понякога и нощно време да се връща, а спеше в кръчмата.* Елин Пелин, Повести. *С настъпването на есента наближаваше и времето, когато някои от гурбетчиите се връщаха за зимата на почивка в родното си село.* Д. Талев, Илинден. *Монахът взе чантата си и се върна отново в големите палатки.* Д. Димов, Осъдени души.

завръщам се: връщам се, обикн. на мястото, където живея или откъдето съм, за да остана там. *Да се завърнеш в бащината къща, / когато вечерта смирено гасне.* Д. Дебелянов, Стихотворения. *Очакват го да се завърне от чужбина след няколко дена.*

идвам си: отивам у дома или там, откъдето съм, където живея. *Димитър нищо не знае. . . Може да си иде от някъде, от друг път, бъбли смутен войникът.* Ив. Вазов, Повести и разкази. *Бях млад. . . Идех си в къщи за Великден от учение, от далече.* Й. Йовков, в. Зора. *Фронтоваците, . . , ранени и инвалиди, пристигаха на групи, на групи. Но бащата на Пенко не си идваше.* П. Здравков, Незабравимо детство. *Вечер си идваше късно от работа.*

дохождам си е равно по значение на идвам си, но има разговорен характер. *Градът е на две крачки. Ще си дохождаш, когато пожелаеш.* Х. Русев, По стръмнините. *Е, синко, дойде си, а? Сети се за бащиното огнище.* Елин Пелин, Гераните.

прибирам се: отивам си в къщи, без да имам намерение да се отбивам някъде или да изляза после, или завръщам се за постоянно на мястото, където съм роден или съм живял, обикн. след дълго отсъствие. *Мъжете се прибират по-късно тази вечер по къщите си.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Трябва . . да са се прибрали живи и здрави в селото си.* К. Петканов, Златната земя. *Щом свършила службата, той се прибрал . . и заживял като всички останали.* Й. Радичков, Водолей.

ВРЯ, кипя.

вря се съвръзва с течност. Означава: раздвиждавам се при загряване до определена температура и налягане. *Ето кафето ври в тенекиеното джезве. Ври, надига се.* Д. Талев, Илинден. *Малко чаен във гърнето / ври над слабиям огън.* Ив. Вазов, Лирика, I.

кипя: ври силно, шумно, като изпускам изобилно пара. *Станат ли майорът и майорката, самоварът трябва да ври и кипи в обедната стая.* Т. Влайков, Вестовой. *Огънят е силен, водата вече кипи.*

ВРЯВА, глъчка, глъч, олелия, гюрултия, дандания.

Общо значение. Силен шум от викове и крясъци.

врява: силен, смесен шум от възбудени викове, крясъци, високо говорене. *Хората приказваха и пеха тъй високо, че врявата им идваше чак до горе.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Най-голяма беше врявата около сергите. Наслагали стоките си на рогозки . . продавачите крякаха, та си дереха гърлото.* Ст. Чилингиров, Първа жертва. *Децата са дигнали врява — вик до небето.* Ст. Ц. Даскалов, Под ямурдука.

гълчка: силен шум обикн. от едновременно високо говорене, викане на много хора при разговор, спорове и под. *Задименият клуб продължаваше да се пълни с нови хора. Железните столове тропаха и скърцаха, гълчката ставаше по-висока, някои си разменяха закачки.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Дигна се страшна гълчка, от всички страни ругаеха Маноляки и му се заканяваха.* Й. Йовков, Чифликът край границата.

гълъ има значение на **г л ъ ч к а**, но се употребява по-рядко. *Мъже, жени, деца . . се лутаха сред малките кошчички и палатки, окрасени със знамена. . . И навсякъде — шум, гълъ, врява и весел неприкуден смях.* Ал. Бабек, Малкият емигрант.

олелия е дума от народния език. Означава: голям шум от много гласове, които се чуват едновременно, не могат да се различат поотделно обикн. най-често при суматоха. *Кърджалиите оставиха конете си и се спуснаха да грабят. Писнаха жени, разплакаха се деца, вдигна се олелия до бога.* Й. Йовков, Старопланински легенди. *Пионерите се юрнаха към вратата, задръстиха я, развикаха се — настана страшна олелия.* Цв. Ангелов, Честна дума.

гюрултия е дума с разговорен характер. Означава: голям шум най-често при каранца. *Чувам, загърмяха пушки. Дигна се една гюрултия, един вик и все там, пред къщата под дървото.* Й. Йовков, Чифликът край границата. — *А бре, чорбаджилар — започна каймакаминът, — какво е това от вас, какви са тия кавги и гюрултии.* Д. Талев, Железният светилник.

дандания има също разговорен характер. Означава: силен шум от крясъци при безредие, неразбория. *Ахмед излезе на алая преди Димо. С одобрителни възгласи тълпата го окуражаваше, но във всичката дандания се чувствуваше една вялост, едно очакване.* Г. Манов, Кралят Димо.

ВСЕВЪЗМОЖНИ. Вж. **в с я к а к в и.**

ВСЕГДА. Вж. **в и н а г и.**

ВСЕКИДНЕВЕН, ежедневен.

всекидневен: който става, извършва се или който се проявява всеки ден. *Наближаваше часът, в който валията излизаше на всекидневната си разходка.* Ст. Дичев, За свободата. *Тя бе отслабнала — благодарение на умереното ядене и всекидневната гимнастика.* Д. Димов, Тютюн. *Самата тя търсеше при него почивка от всекидневните грижи.* М. Грубешлиева, Пред прага. *Всекидневни нужди. Всекидневна работа.*

ежедневен има значение на **в с е к и д н е в е н**, но е с книжен характер. *Едва сега Денчо се досети, че не беше му направил обичайния си ежедневен доклад.* Ст. Марков, Дълбоки бразди. *Но той беше много, премного зает с книгите си, със скитанията си из селата, със своите опитни кръжоци и ежедневна работа.* А. Гуляшки, МТ станция. *Ежедневен печат. Ежедневен вестник.*

Вж. д е л я ч е н.

ВСЕЛЕНА, всемир, космос, мир, свят.

вселена: цялата материална действителност, безкрайна в пространството и времето, съвкупност от всички небесни, космически тела, които се движат в безкрайното пространство. *Небесните тела, взети заедно, образуват вселената или космоса.* Д. Димитров и др. География. *Всички комбинации на материята са се осъществили в безкрайната и всеобемна вселена.* П. Вежинов, Сините пеперуди. *Я погледни необятната вселена, погледни тия светила, които се носят в простора! И по тях, . . сигурно живеят подобни същества като нас.* Елин Пелин, Ян Бибиян на Луната.

всемир е книжна лума, която съвпада по значение с **в с е л е н а**, но има сравнително по-рядка, остаряваща, нетерминологична употреба. *Изучаването на небесните тела ще започнем със Земята. . . Тя е, която ни носи като кораб по далечните пътища на всемира.* Г. Томалевски, Астрономия за народа. *Неканената гостенка* [Халеевата комета] *от всемира, идваща всеки 75 години, се беше приближила до Земята застрашително през пролетта на 1910 година.* М. Кремен, Романът на Яворов. *И я мен и около съзвучно, стройно / бий пулса на безкрайния всемир.* Н. Ракитин, Пролет при Вит.

космос е също равно по значение на **в с е л е н а**, но днес се употребява предимно когато е обект на изследване. *Човекът се стяга за далечен път. Да посети близки и далечни небесни тела, . . , да разгадава вековните тайни на космоса.* Хр. Одисеев, Тайните на наследствеността. *Със своите досегашни успехи, . . . съветските учени трасираха широк и светъл път към необятните простори на космоса.* в. Вечерни новини.

мир е книжна дума. В значение на **в с е л е н а** има поетична употреба. *Вълнувай се, о мир безкраен, / гърми, о мрачна глъбина!* Н. Ракитин, Стихотворения.

свят в едно от значенията си е равно на в с е л е н а. Има рядка употреба. *Целият материален свят е съставен от атоми.* Вл. Андреев. Атомната енергия и живата материя. *Светът е вечен и безкраен.*
Вж. с в я т.

ВСЕМИР. Вж. в с е л е н а.
Вж. с в я т.

ВСЕМИРЕН. Вж. с в е т о в е н.

ВСЕНАРОДЕН. Вж. о б щ о н а р о д е н.

ВСЕОТДАЕН, беззаветен, самоотвержен.
О б щ о з н а ч е н и е: Който е изцяло предан.

всеотдаен се свързва с проява на чувство, с дейност и по-рядко с човек. Означава: който се проявява, извършва до възможния краен предел в името на нещо мило, скъпо или който е готов всецяло, напълно на всякакви жертви в името на нещо възвишено, благородно, свято. *Необходимо е преди всичко да се възпитава нашето войнство в духа на всеотдайна любов към народа и родината.* Г. Димитров, Съчинения. III. *В позиа се подканяше населението на всеотдайна и героична борба срещу фашистката власт.* К. Калчев, Живите помнят. *Твърде много различаваща се от дружките си, Цена* [от „Змейова сватба"] *търси необикновеното. Самостоятелни, . . . свободолюбива, тя е и твърде добра, нашна и всеотдайна.* Ст. Грудев, Адриана Будевска. *Всеотдайна обич. Всеотдайна предност. Всеотдаен героизъм.*

беззаветен: при който няма никаква корист, сметка, чиято проява води до себеотрицание. *В резултат на личните си усилия бъдещият апостол намира смисъла и предназначението на своя живот в беззаветната преданост, във всеотдайната обреченост на народа.* Ив. Унджиев, Васил Левски, биография. *Тяхната смелост е несъмнено беззаветна.* Хр. Бръзиоов, Някога в Цариград. *Беззаветна любов. Беззаветен героизъм.*

самоотвержен се свързва с човек и с неговия прояви. Означава: който проявява себеотрицание или в който се проявява себеотрицание, волешо до саможертва. Има книжен характер. *Когато чете книгата, човек чувствува, че из средите на нашия народ са излезли толкова много самоотвержени борци, извършили безброй героични подвизи, дали кръвта си за великото дело на свободата.* в. Патриот. *А как бешe предан на делото — . . , самоотвержен до безумие.* Д. Спространов, Самообречените. *Съдбата на България зависи от нашата самоотвержена борба, от нашето безстрашие пред жертвите.* В. Коларов, Против хитлеризма. . .

ВСЕСВЕТСКИ. Вж. с в е т о в е н.

ВСЕСТРАНЕН. Вж. ц я л о с т е н.

ВСЕЦЯЛО. Вж. н а п ъ л н о.

ВСЛУШВАМ СЕ. Вж. о с л у ш в а м с е.

ВСТРАСТЯВАМ СЕ. Вж. у в л и ч а м с е.

ВСТЪПЛЕНИЕ. Вж. у в о д.

ВСУЕ. Вж. н а п р а з н о.

ВСЪДЕ. Вж. н а в с я к ъ д е.

ВСЪЩНОСТ. Вж. н а и с т и н а.

ВСЯКАКВИ, всевъзможни.

всякакви се свързва с хора, предмети и отвлечени понятия. Означава: най-различни, най-разнообразни от даден вид, категория. *У моята мала градинка / доста е мене що имам / всякакви ружи шарени / шарени, жълтоалени.* П. Р. Славейков. сп. Читалище. *А там може да има и бандити, и всякакви други негодници.* М. Марчевски, Тайнствените светлини. *Всякакви мисли ми минаваха през главата.*

всевъзможни посочва в сравнение с в с я к а к в и по-силна степен на разнообразие, различие от даден вид или категория. Означава: най-различни, най-разнообразни, каквито може да има, да съществуват. *Планинските поляни са покрити с богата постилка от найярки цветя и всевъзможни горски билки.* Ив. Вазов, Великата Рилска пустиня. *При него непрекъснато се точеха за справки всевъзможни търговци, доставчици, посредници, предприемачи.* Д. Калфов, Избр. разкази. *Той правеше всевъзможни догадки за случилото се.*

ВСЯКОГА. Вж. в и н а г и.

ВСЯКОГАШ. Вж. в и н а г и.

ВСЯКЪДЕ. Вж. н а в с я к ъ д е.

ВТАСВАМ, бухвам, щупвам.
Св. вид: **втасам, бухна, щупна.**

втасвам се свързва с тесто и някои храни. Означава: достигам нужната ферментация, при която съм готов за по-нататъшна обработка или употреба. *Скоро след пладне замесеният хляб втаса.* И. Петров, Нонкината любов. *Старата . . прати децата да купят сода за хляб — за пряснати пита, докато втаса другият.* Кл. Цачев, Горчив залък. *В голямата*

кана, опасана с ръждясали железни обръчи, бухме сложили зеле да внасва. К. Калчев, При извора на живота.

бухвам се свързва с тесто. Означава: издувам се вследствие ферментация и ставам готов за печене. *Самунът беше бухнал една педя.* И. Петров, Нонката любов.

щупвам се свързва с тесто, мая и под. Означава: набъбвам, увеличавам обема си вследствие ферментация. Има разговорен характер. *Стопанка грижовна замеса тестото / и квас му притуря да щупне доволно.* Ем. п. Димитров, Събр. съчинения, V. *Милойко си отиде тихо и ние се запретнахме да замесваме тестото, щото мая бе щупнала и кипеше.* Й. Радичков, Баргтен буквар. *От вечерта ще забърка кваса . . , па ще го покрие добре и ще го остави зади пещта, та да щупне.* Т. Влайков, Стрина Вемковица. . .

ВТИКВАМ. Вж. в к а р в а м.

Вж. з а т ъ к в а м.

ВТИЧАМ СЕ. Вж. в л и в а м с е.

ВТОРАЧВАМ СЕ. Вж. в г л е ж д а м с е.

ВТОРИЧЕН. Вж. в т о р о с т е п е н е н.

ВТОРОСТЕПЕНЕН, вторичен, несъществен, маловажен.

О б щ о з н а ч е н и е. Който няма голямо значение.

второстепенен: който стои не на основно място, на по-заден план, чието значение е по-малко и зависимо от значението на някой или нещо. *Исках да се махна от Арженгина. А где щях да отида — това беше второстепенна работа.* Б. Шивачев, Писма от Южна Америка. *Ако го попитаха каква е гаранцията, че Манол ще постъпи така, би се позамислил и не би могъл да отговори ясно, но пред голямата му радост тоя въпрос, толкова важен допреди, стана второстепенен.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Второстепенна роля.*

вторичен в едно от значенията си не се различава от в т о р о с т е п е н е н, но се употребява по-рядко. *Той играе вторична роля в тези събития. Вторичен въпрос.*

несъществен: който има толкова малко значение, така слабо е свързан с основните неща, че не дава възможност да вънкине или да се обясни чрез него нещо в даден случай. *Понякога Рангел се замисляше и търсеше по-дълбоки причини за държанието на Беров, не каквито и причини да му идваха на ума, те бяха твърде несъществени пред дезертьорството от завода.* Д. Кисьов, Щастието не идва само. *По правило обаче тези различия се отнасят само за несъществени подробности.* Хр. Ковачевски, Светът на картината.

маловажен: чието значение е малко, който няма почти никакво значение, чиято стойност е толкова нищожна, че не може да характеризира нещо в даден случай. *Откакто се залежа, любопитството му сякаш се притъпи и всички случаи в палата, които идваха до слуха му, изглеждаха и далечни, и маловажни.* Ст. Загорчинов, Избр. произведения, III. *Събитията понякога идват едно след друго, . . Но понякога те се застигат, вплитат се едно в друго, . . Тогава човек мъчно може да ги разбере, . . , да отдели важните от маловажните.* Ст. Марков, Дълбоки бразди. *Има някои работи на пръв поглед маловажни, те са от голямо значение и когато на тях се обърне внимание . . могат да се постигнат значителни резултати.* Г. Димитров, Съчинения, III.

ВТРЕНЧВАМ СЕ. Вж. в г л е ж д а м с е.

ВТЪКВАМ. Вж. з а т ъ к в а м.

ВТЪЛПЯВАМ. Вж. в н у ш а в а м.

ВЦЕПЕНЯВАМ СЕ, сковавам се, вцепенявам се, вкаменявам се, вкочанясвам се.

Св. вид: **вцепеня се, скова се, вцепеня се, вкаменя се, вкочаня се.**

О б щ о з н а ч е н и е. Губя временно способност да се движа.

вцепенявам се: преставам временно да мога да се движа и да мисля, да разсъждавам (обикн. от страх, ужас, болка и др.) — *„Орелът!" — вцепени се Здравко и мушна глава в трънките под гнездото, като чакаше страшния удар на извития клюн по плещите си.* Цв. Ангелов, Честна дума. *Веднага на бялата стена се яяява огнена рька, която пише огнени букви и изчезва. Вцепенява се от ужас гордият цар.* сп. Българска реч. *Вервях през гората, . . И зад едно дръво изскочи човек. Вцепенях се, потта ми замръзна и усетих, че съм целият вир-вода.* А. Дончев, Време разделно. *Когато влязох, той се бе вцепенил от пуснатия по тялото му ток, а един полицай крещеше истерично над главата му: — Казвай!* Д. Жотев, Пак мамеше изгрева.

сковавам се: загубвам временно напълно подвижността си, преставам да мога да се движа (обикн. от страх, ужас и др.). *Толкова много се изплаши, че челюстите му се сковаха, не можа да продума.* К. Петканов, Избр. съчинения. *Едно колело силно се въртеше, по него непрестанно чукаше една дъсчица, а отгоре . . падаха ситни житни зърна във фунийка по средата на колелото. Калчо се скова от учудване.* Елин Пелин, Приказки и разкази. *Преди един месец няколко помаци срещнали една голяма мечка. Сковали се от страх и не знаели какво да правят.* Д. Кисьов, Щастието не идва само. *Гледах я. И толкова хубава беше, че усетих*

как гърлото ми се свива, как дъхът ми спира, а челюстите ми се сковават. А. Дончев, Време разделно.

вдървявам се: загубвам временно способността да се движа, ставам неподвижен (обикн. от студ, от застояване на едно място и др.). *Снегът ни затрупва, краката ни се вдървяват.* М. Марчевски, Героите на Белица. *Веднъж, както пишеше на машината, той се вдърви, сякаш получи паралитичен удар.* Н. Драганов, Този малък свят. *Черната тъма се размърда, войниците пристъпяха от крак на крак — едва сега усетиха, че нозете им са се вдървили.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време. *Аз предях пак, но не пеех вече. Пръстите ме боляха до мъка, моето тяло се вдърви.* Ст. Загорчинов, Легенда за света София. *При тия думи уплашеното дете се вдърви от страх.* Ив. Вазов, Под игото.

вкаменявам се: загубвам временно способността да се движа, добивам неподвижен, застинал вид (обикн. при неприятна изненада, ужас и др.). *Изведнъж, изплашена до ужас, тя се вкамени на мястото си.* Д. Талев, Железният светилник. *Ковачев го погледна, па се вкамени: — Левски, извика той.* Ив. Вазов, Утро в Банки. *Но когато палачът вдигнал ятагана, ангел божи му хванал ръката и тя се вкаменила.* А. Каралийчев, Вихрушка.

вкочанявам се: загубвам временно способността да се движа и чувствителността ѝ се (обикн. от силен студ, измръзване). *Измръзнал от студ, едвам държеше юздата на коня. Ръцете му се бяха вкочанясали.* Ив. Карановски, Разкази. I. *Ръцете им и краката им се вкочанясаха, бузите посинях.* Ив. Вазов, Под игото.

ВЪВЕДЕНИЕ. Вж. у в о д.

ВЪВИРАМ. Вж. в к а р в а м.

ВЪВОД. Вж. у в о д.

ВЪГЛИЩА, кюмюр.

въглища: скални късове, обикн. черни, от органичен произход, които се копаят от земята, или клони от дървета, обулени при ограничен достъп на въздух, които се използват за гориво. *Трифон ѝ помогна да купи кола дърва, а Петър ходи на минките зад Марица и докара един тон въглища.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Ставаше само за да сложи въглища в малката тенекиена печка, която не задържаше топлина.* М. Грубешлиева, През иглено ухо. *Върху мангал с разгорели въглища беше сложена голяма медна тенджера, пълна с разтопена лой.* Д. Талев, Железният светилник. *Въглищата на огнището бяха се разгорели, наполовина червени и наполовин черни.* Й. Йовков, Чифликът край границата. *Каменни въглища. Дървени въглища.*

кюмюр е дума, равна по значение на в ъ г л и щ а. Има разговорен характер. *Като се прибавят през тая оскъдна зима и лутанията по дирене на кюмюр и дърва, опашките за купуване на продукти, . . , зимните месеци минаха.* Б. Болгар, Близнаците. *Тази година цената « Карлово бе необикновено сурова. Жените и децата не смееха да се покажат вън от къщи, а еснафлиите и търговците по цял ден прибавяха кюмюр на разгорените мангали пред дюкяните.* Ст. Дичев, За свободата. *Димъ Кафеджията отдавна беше раздухал дървения кюмюр в огнището на тезгяха и чакаше мюшерии.* Д. Марчевски, Дошло е време.

ВЪДЯ. Вж. р а з в ъ ж д а м.

ВЪЖДЕЛЕНИЕ. Вж. ж е л а н и е.

ВЪЗВАНИЕ, апел, обръщение, призив, прокламация, манифест.

О б щ о з н а ч е н и е. Документ от страна на върховен орган, с който се съобщава на членовете му нещо важно за тях.

възвание: официален писмен документ от страна на властта, на политическа партия, организация и под. към обществото, народа, с което се приканва за съдействие, за извършване на нещо с голяма обществена важност. *Николай Чернишевски написал възвание „Към крепостните селяни", с което ги подканял да въстават.* История. — *Пред микрофона е министър-председателят . . , който ще прочете възвание към българския народ от името на правителството.* Ив. Мартинов, Вония дни. *Възвание към народите за безусловна забрана на атомното оръжие.*

апел има значение на в ъ з в а н и е, но е с книжен характер. *Конференцията се обърнала към всички пристанищни работници на Холандия с апел активно да се включат в борбата за мир.* в. Работническо дело. *Под апела на Световния комитет за защита на мира в цели свят се подписаха вече стотици милиони хора.* в. Работническо дело.

обръщение: документ, с който се иска подкрепа от народа или членове на организация за някаква акция, чиито мотиви се разясняват. *Обръщение на правителството към народа.*

призив: настоятелно обръщение. *Призив към младежите за участие в бригадирското дело.*

прокламация: документ, с който тържествено се съобщава за важно политическо решение на държавната власт. *На 2-ри ноември пловдивчани прочетоха по улиците прокламацията на княза Александра.* Ив. Вазов, Пъстър свят. *Всички мълчаха загрижено и четяха*

полусляно. . . Той дочу, че всички повтаряха „прокламация". А когато дочитаха, въздишаха: „Пак ще почне война." П. Здравков, Незабравимо детство.

манифест е дума, равна по значение на п р о к л а м а ц и я. *До афишния стълб група опръпани бедняци коментират манифеста по случай сключването на мира.* Л. Стоянов, Холера. *Не бяха минали две седмици от заминаването на Стойко Върбанов за Търново и в Карнач се получи княжеският манифест за възстановяването на конституцията.* В. Геновска, Седем години.

ВЪЗВИВАМ. Вж. з а в и в а м[1].

ВЪЗВИСЯВАМ СЕ. Вж. в ъ з в и ш а в а м с е.

ВЪЗВИШАВАМ СЕ, възвисявам се, издигам се, извисявам се, извишавам се.

Св. вид: **възвиша се, възвися се, издигна се, извися се, извиша се.**

О б щ о з н а ч е н и е. Превъзхождам се височината си околната среда.

възвишавам се се свързва обикн. с планина, хълм, дървета и др. Означава: стоя високо изправен над околната среда, господствувам над нея с височината си. Има книжен характер. *Навъм се мярках честите телеграфни стълбове, а далеч зад тях се възвишаваше Сливенският балкан.* М. Марчевски, Тайнствените светлини. *Южно от Търново се възвишава Света гора, най-хубавата местност на града.* Й. Радичков, Мл. Младенов, Горда Стара планина. *Над черквища ниска с вехти светии, / се бор възвишава на ствол великански / и върха си черни във облаци крий.* Ив. Вазов, Лирика, I. *Безброй високи и тънки минарета като гора се възвишавах нагоре.* Цв. Минков, Момчето от Загоричане.

възвисявам се се съвпада по значение с в ъ з в и ш а в а м с е. Има книжен характер и рядка употреба. *От запад страховито се възвисява тумбата на Мезарица, подпрла на плещите си небето.* Н. Хайтов, Писма от пушинаците. *Над селото [Шипка] са бъдещите Термопили — Шипченският проход, там се възвисяват върховете Столетов и Бузлуджа.* Л. Мелнишки, По паралел около света.

издигам се се свързва обикн. със сгради, дървета, хълмове и под. Означава: имам голяма височина, изправен съм на голяма височина над околната среда. *Покрай пристанищния булевард се издигаха грамадни модерни хотели.* Д. Димов, Тютюн. *От двете страни на всяка улица се издигаха нови, хубави къщи по на кат и половина или два ката.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Наоколо се издигаха дебели и високи дървета, чиито мощни клони, . . , образуваха над главите ни непроницаем свод.* М. Марчевски, Остров Тамбукту. *Отреща сивите яки скали се издигаха до небето чак.* И. Волев, Между два свята. *В центъра на Балканския полуостров се издига един от най-величествените му масиви — Рила.* Ив. Вазов, Пътни бележки.

извисявам се и **извишавам** се се свързват предимно с високи планини, дървета. Имат книжен характер. Съвпадат по значение с и з д и г а м с е. *Над главите ни застрашително се извисяваха стари скали.* Кл. Цачев, Свят широк. *От двете й страни се извисяваха тъмни кипариси; тинки и надвиснали лози тук и там свързваха стеблата си и превръщаха алеята в зелен тунел.* Ст. Дичев, За свободата. *Очертаваха се сгради: правоъгълни, цилиндрообразни, конусовидни — извисили се като самотни стожери.* Ал. Бабек, Малкият емигрант. *Край него се извисяваха белите и гладки стъбла на високите букви.* Ем. Станев, В тиха вечер. *Минахме през чудни долини, над които се извишаваха залесени планински вериги.* Г. Караславов, Избр. съчинения, III.

ВЪЗВИШЕН. Вж. б л а г о р о д е н.

ВЪЗВИШЕНИЕ, височина.

възвишение: не много висока част от земната повърхност. Употребява се обикн. при характеристика на местност. *Самото селище е разположено върху ниско възвишение, откъдето се откриват пленителни гледки към долината на реката.* Г. Караславов, Перущица — гнездо на герои. *Той [еленът] се отдели от стадото под един връх. Там беше избрал едно малко възвишение, обрасло с ниска млада гора.* Ем. Станев, Повест за една гора. *Рано на другия ден двете коли се събраха по черния път над селото и поеха към далечните синкави възвишения на Родопите.* Г. Караславов, Снаха. *Руската равнина в изпъстрена с ниски, плоски възвишения.* География.

височина: издигнато място, издигната част от земната повърхност, обикн. със стръмни склонове. *Долината се разтваряше по-живописна, заградена от зелени и стръмни височини.* Ив. Вазов, Пътни бележки. *Но Адамов беше откъснат от този живот: цял ден той си стоеше на височината до брега и гледаше морето.* Й. Йовков, Разказ, II. *Той поднови поканата си за разходка . . , . . Тя се опомни чак когато видя, че поемат височината към редута.* Г. Райчев, Златният ключ. *Височините край Плевен.*

ВЪЗГЛАС, възклицание, възклик.

възглас: дума или израз, изказани с висок глас, които изразяват силно чувство, одобрение. *Множеството ги посрещна с високи възгласи. — Да живее федерацията!* Ст. Дичев, За свободата. *Другари партизани и партизанки, . . братската героична червена армия е до-*

стигнали северните ни граници и Добруджа! . . — Ураа! — *гръмна боен възглас.* К. Ламбрев, Средногорски партизани. *Неодобрителни възгласи.*

възклицание: вик за израз на силно чувство. *Несвързано и неясно, с много възклицания и жестове, Димитър подробно разказа за сражението.* Й. Йовков, Разкази, II.

възклик с остаряла книжна лума със значение на в ъ з г л а с. *И зачул се високо възглас | на младий войвода . . . | ний идеме помощ на теб да видем! |. . | На техния възклик бе залта ответ.* П. П. Славейков, На острова на блажените. *Долу тиранския режим! Тоя възклик се поемаше от неколцина само, които стоеха близко до масата.* Т. Влайков, Съчинения, III.

ВЪЗГЛЕД, схващане, разбиране, становище, гледище, мнение, убеждение, възгрение.

О б щ о з н а ч е н и е. Оценки и критерии, въз основа на които човек си изработва отношение към нещата.

възглед: съждение за това, какво е и как би трябвало да се развие някакво явление, някакъв процес, изработено въз основа на познания за неговото състояние. *Моят малък приятел беше въхитен от възгледите ми върху изкуството.* Б. Шивачев, Писма от Южна Америка. *Те* [синовете му] *отидоха по-напред в мислането и във възгледите за живота, но дядо Стоян не се сърдеше.* Сл. Трънски, Неотлавна. *Когато се върна от фронта, Кондарев го намери застрял, но не по-умерен в своите естетически възгледи.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Защо сега не вза да погоди едностранчивостта на идеите му? И по-пълно и системно да обоснове своите собствени възгледи.* Т. Влайков, Съчинения, III. *С прогресивните си възпитатели възгледи. . , Б. Петков изпревари далеч своето време.* Ив. Унлжиев, В. Левски, биография. *Политически възгледи. Философски възгледи.*

схващане: устойчиво, трайно съждение за нещо, обикн. резултат на опит, обобщаващо размишленията на някого за нещо. Употребява се обикн. в мн. число. *На мача с републиканския първенец „Мотор", Светла покани не само Ивайло, но и сестра му Параскева Генова. Но тя беше сигурна, че нито той, нито тя ще приемат поканата. Ивайло си имаше свои особени схващания за спорта.* А. Мандалжиев, Отровният шип. *Разкатили се бяха всичките му опори, замъглили се бяха, потъмнели бяха в мрак много предишни негови представи и схващания. Той ли се бе променил или светът около него.* Д. Талев, Гласовете ви чувам. Онова, *което бе се случило на събранието, според неговите схващания не беше изгубена битка, а неуспял опит за настъпление.* Ст.Марков, Дълбоки бразди. *Според неговите* [на Благоев] *схващания за художественото творчество критикът трябва да изисква жизнена правдивост и идейност от произведението.* Г. Цанев, Страници от историята на българската литература.

разбиране: определено отношение при възприемане на нещата, основано на собствен, индивидуален анализ. *Под влияние на идеите на тези забележителни революционни дейци и мислители Каравелов изработва своите политически, философски и естетически разбирания.* сп. Септември. *В редица писма той се канеше да му изложи своите разбирания за обществен дълг, за политическа дейност, за морал и съвест.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Нашият любезен събеседник си има и разбирания, с които не можем да се съгласим.* Г. Готев, Пробуждането на Шехеразада.

становище: определена позиция, от която се излиза при вземане на решение или при преценка на някакъв въпрос в определен случай. *Единият и другият държаха твърдо на своето становище и всеки смяташе себе си за прав, а другия за грешен.* Ив. Мартинов, Драва тече през славянски земи. *На Петър Янков нарочно дали възможност да говори по телефона с Търново и със София, за да узнае становището на комунистите то превратa. Становището било да не се месят.* Ем. Станев, Иван Кондарев. — *Та вие трябва да имате определено становище по тия въпроси.* В. Геновска, Седем години.

гледище: изходна позиция при решаването на даден въпрос, която излиза не само от конкретните факти, но и от общи принципи, за да ги свърже с други факти и търси общи закономерности. *Но той решително не бе доволен от новата стъпка на своите политически приятели. На следния ден обаче той измени гледището си.* Ем. Манов, Ден се ражда. *Още от първия ден в отреда се сблъсках две гледища, колкото противоположни, толкова и горещо защищавани.* Х. Русев, По стръмнините.

мнение: съждение, съдържащо оценката на някого към някакъв въпрос. *Моето мнение е да не бърза и да се чака внимателно.* Ив. Вазов, Под игото. *Уважаеми — каза той, — простете, че ще изкажа мисли, които . . не се съгласуват, с никое досега застъпено мнение.* Ст. Дичев, За свободата.

убеждение: съждение, изработено и утвърдено, след като са били преценени и противоположни доказателства, и поради това трудно може да се отхвърли. *По моето дълбоко убеждение пожарът в Райхстага може да бъде дело на обезумели хора или на най-злия враговe на комунизма.* Г. Димитров, Пред фашисткия съд. *Според моето дълбоко убеждение Исай Дамов няма и не може да има нищо общо с размирните елементи.* А. Гуляшки, Златното руно. *Всеки човек може да има свое мнение, но не всеки има убеждение.* Д. Благоев, Литературно-критически статии.

възрение съвпада по значение с в ъ з г л е д, но има книжен характер и рядка употреба. *Тя беше с характер независим и възрения модерни върху живота.* Ив. Вазов, Казанлъшката царица.

ВЪЗДЕЙСТВИЕ. Вж. в л и я н и е.

ВЪЗДУХ, атмосфера.

въздух: газообразна прозрачна смес, предимно от азот и кислород, която обгръща земното кълбо и поддържа живота на земята. *По-необятно и по-високо изглеждаше небето, ведро и чисто, прозрачният свеж въздух беше пропит с мека топлина.* Й. Йовков, Разкази, II. *Сред тая обширна зеленина се чернеехе пресно оранте ниви и дъх на пресна земя пълнеше есенная чист въздух.* Елин Пелин, Повести, III. *Тя се обърна и отиде до вдмината врата — да я подуши хладният утринен въздух.* Д. Талев, Илинден.

атмосфера в значение на в ъ з д у х имна разговорен характер. *Свиленка усети една задуха, атмосферата беше тежка, дишането се затрудняваше.* Кр. Григоров, Игличево. *Господин Фратьо беше грабнал един голям нож и сечеше атмосферата с него.* Ив. Вазов, Под игото. *В стаята беше много топло, атмосферата беше задушна.*

ВЪЗДЪРЖАМ СЕ, сдържам се, стърпявам се, въздържам се, владея се, обуздавам се. *Св. вид:* **въздържа се, сдържа се, стърпя се, въздържа се, обуздая се.**

О б щ о з н а ч е н и е. Налагам си да не извърша нещо или да не дам израз на чувствата, мислите си.

въздържам се: налагам си чрез разума да не извърша нещо, което смятам за неправилно или неуместно в даден случай или да не правя това, което мисля или чувствувам. *Стана му близка и мила. Искаше му се да иде при нея, да й каже бащински думи, но се въздържа.* К. Петканов. Старото време. *Идеше ми, като стигна там, да взема сърпа, та да й го забода в сърцето. Па се въздържах.* Т. Влайков, Съчинения, I. *Тебе аз не те питам! — отсече тя предизвикателно. Той пламна, но се въздържа.* Г. Караславов, Татул. *Явно е, че страшно му се иска да се похвали, но разбра, че е неуместно сега, и се въздържа.* Й. Йовков, Разкази, I.

сдържам се: полагам в даден момент, случай усилия да не дам израз на чувствата си или да не извърша нещо, обикн. под влияние на силни чувства. *Да, не трябва да плача. Поразо се сдържах, сега не мога.* Й. Йовков. Обикновен човек. *Тя едва се сдържаше да не се разпсе с глас, когато го гледаше как гълчи на двора.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Михо, който стоеше намусен и едва се сдържаше от гняв, повиши глас.* К. Петканов, Без деца. *Мъките на Катерина бяха заточили. Тя се сдържаше да не охка, да не вика.* Д. Талев, Железният светилник. *Това не можеха да го рекат направо — те се сдържаха, — ала то личеше по погледа им.* Т. Влайков, Съчинения, II. *Сега брат му Сандо едвам се сдържаше да не гъхване за шията, да го събори на земята.* Д. Талев, Преспанските камбани.

стърпявам се: полагам големи усилия, за да проявя силна воля да не извърша нещо, което много желая да направя, или да не дам израз на чувствата си, на това, което в момента изпитвам, изживявам. Употребява се обикн. с отрицание **не**, за да се подчертае нетърпението, липсата на воля за налагане на задръжка. *Галунка не можа да се стърпи и тръгна да види какво има.* Й. Йовков, Ако можеха да говорят. *Само при спомена за току-що пристигналите другари, Иванка не се стърпява. Тя спира и с блеснали очи му разказва.* Ж. Колев и др., Червеноармейци български партизани. *Те замълчаха. Яна не се стърпя: — И какво ще кажеш? — Какво ще кажа? Решавай сама.* К. Калчев, Семейството на тъкачите. *Раната го болеше така, че едва се стърпяваше да не извика от болка.* Ст. Загорчинов, Ден последен.

въздържам се: не си позволявам, не допускам чрез волята, разума си да извърша или проявя нещо, да постъпя по начин, който смятам за неразумен, неподходящ. *Знаеше как да се възпира, когато се усещаше увлечен от нещо.* Д. Немиров, Братя. *Петко бе решил . . да даде поука на всичките си душмани и Ахъ бей разбираше, че когато човек се захване с такова нещо, трудно се възпира.* Ст. Сиврнев, Петко войвода. *На бай Илия изведньож му се дощя да извика, не, не, да полети напред, да махне с ръка на Симо и да се качи при него. Ала някак се възпря.* Кр. Григоров. Новодомци.

владея се: успявам да си наложа да не проявя чувствата си в момент на силна нервна възбуда, в състояние съм да се контролирам. *Той умееше да се владее, винаги намираше сили да обуздава гнева си.* А. Гуляшки, Село Ведрово. *Едва се владееше, така силно го беше разстроила неочакваната среща с Чернев и с Мамол.* К. Калчев, Живите помнят. *Искаше й се да завика, да заскубе косите си, да запламе с глас. И все пак се владееше и въреаше, както вървят всички.* Й. Йовков, Чифликът край границата.

обуздавам се има значение на в л а д е я с е, но в случая се изисква по-голямо напрежение, усилие на волята, за да се овладеят, да не се проявяват чувствата. *Все пак личеше у него и една разумна и спокойна воля, която умееше да го въздържа и обуздава.* Й. Йовков, Жетварят. *Изпитваше страх, че тази жена, която очевидно не можеше да се обуздава, би*

могли да му създаде неприятности. П. Славински, Претворена земя. *Не можеше да се обуздае* [Самуил], *да потисне своето нетърпение, а то беше и от мъката в сърцето му, мъката за сина, от самотията му сред толкова люде.* Д. Талев, Самуил.

ВЪЗКАЧВАМ СЕ. Вж. качвам се.

ВЪЗКЛИК. Вж. възглас.

ВЪЗКЛИЦАНИЕ. Вж. възглас.

ВЪЗЛИЗАМ. Вж. качвам се.

ВЪЗМОЖНОСТ. Вж. изглед.

ВЪЗМУЩАВАМ СЕ, недоволствувам, негодувам, роптая, протестирам.

Св. вид: **възмути се.**

Общо значение. Създавам си отрицателно отношение към нещо, което не одобрявам, или изразявам такова отношение.

възмущавам се: илвам в състояние на нервна възбула като отрицателна реакция на лоша постъпка, действие, към което проявявам неодобрителното си отношение. *И така дълбоко се възмутих от всичко, на което бях зрител, че още не мога да дойда на себе си.* Т. Влайков, Съчинения, III. *Много от децата се възмущават от такова неправда.* Т. Влайков, Преживяното. *Вътреки стремежа на Цветков да отхвърли обвиненията, фактите така го притиснаха, щото без изключение всички другари се възмутиха от неговата страхливост, мекушавост и себелюбие.* Сл. Трънски, Неотдавна. *Никой не защити девойката. Възмутих се и се намесих.* М. Марчевски, Остров Тамбукту.

недоволствувам: изпитвам или показвам неудовлетворение от някого, нещо, тъй като изискванията ми не са задоволени, по-големи са от предлаганото. *Той остави майка си да пресгледа колибата и обраните лозя; знаеше, че никой не може я спря да не разгледа всичко, да не мърмори и недоволствува за най-дребни, незначителни неща.* Ем. Станев, Иван Кондарев. — *Вие смятате, че има още незарязени от недоволство? Може би ние двамата не сме заразени, защото няма против кого да недоволствуваме.* Н. Антонов, В открито море. *Но внеста декара са му много — недоволствуваше Танчо. — Толкова имот си е цял чорбаджийлък.* Кр. Григоров, Танчо от Горопвет.

негодувам: изпитвам остро чувство на недоволство поради някаква несправедливост, нередност, към която имам отношение, като му давам външен израз или само го изживявам. *Постоянно говореха за дълговете на баща си, които в последните години бяха нарастнали, негодуваха, че те носят всичкия товар на плещите си.* Елин Пелин, Гераците. *Страшно не му вървеше тая нощ! Калитко негодуваше против събата и цъкаше с език.* Ив. Хаджимарчев, Овчарчето Калитко. *По-рано и аз негодувах против твоите приказки, смятах ги несправедливи, но сега виждам, че си прав.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Мъжете гледаха турчина как се гърчи пред жените, негодуваха, ръмжеха, но никой не се решаваше да го обуздае.* К. Петканов, Избр. съчинения, I. *Навалицата глухо негодуваше, а сетне и гласно взе да сипе презрителни и обидни думи върху Зарко.* И. Велев, Между два свята.

роптая: изказвам силно, явно недоволство със сподавен глас или с викове. *Пред продоволствените магазини се трупаха недоволни мъже и жени. Те чакаха за храна, негодуваха, роптаеха.* Ал. Бабек, Малкият емигрант. *Хората роптаеха, но никой не смееше да се опълчи открито срещу тези своеволия.* К. Калчев, Живите помнят. *От момчетата само Мирко беше при него. Всички останали бяха нови. — Не зная защо останах тук! Не разбирам защо не ме пуснеш да отида при другите, роптаеше Мирко.* Дора Габе, Мълчаливи герои.

протестирам: рязко, открито изказвам несъгласието си с някаква постъпка, действие пред някого или някъде, откъдето може да се научи за това, с цел да се поправи създаденото положение. *Най-решително протестирам против нечуваната несправедливост, която се извършва срямо мене, задето съм задържан по повод и във връзка с това именно престъпление.* Г. Димитров, Пред фашистския съд. *Защо ни държат още? Така ли се постъпва с хора като нас? Аз протестирам.* М. Марчевски, Остров Тамбукту. *Научавам се, че вашата полиция в възпрепятствувала последните две чети да преминат Дунава. . . От името на българското върховно начало протестирам срещу това своеволие.* Ст. Дичев, За свободата.

ВЪЗНАМЕРЯВАМ, мисля, смятам.

Общо значение. Имам намерение да извърша нещо.

възнамерявам: взел съм решение да направя нещо, което предстои да осъществя. *Мечкарски се бе приготвил за домашен отпуск, който възнамеряваше да прекара в някой курорт.* Ст. Марков, Дълбоки бразди. *Без да ми обясни какво възнамеряваше да прави, затича по асфалта към града, чиито къщи се белеяха да жнеят.* П. Стъпов, Човекът от трамвая. *У Христиними Кондарев не искаше да жнеет, понеже не се спогаждаше с баща ѝ (а да пристои в къщи нов кът, както възнамеряваше, му липсваха пари).* Ем. Станев, Иван Кондарев. *На отра Антония казах на следния ден, че възнамерявам да следвам науките си, които не бях завършил.* Ив. Карановски, Разкази, I.

смятам в едно от значенията си е: решил съм да извърша нещо, като обикн. съм преценил, че е правилно, взел съм пред вид някакви обстоятелства. *Най-после Манолаки сне очилата си, обърна се към Давида и каза: — Тръгваш ми за една работа, затуй те повиках. Смятам да продам от вещите.* Й. Йовков, Чифликът край границата. *Тая година смятам да присядя още няколко дръвчета.* К. Петканов, Старото време. *Тя смяташе да на свободно време да стори това, когато и Райка е по-спокойна.* Т. Влайков, Дядовата Славчова унука.

мисля в едно от значенията си е: подготвям в съзнанието си някакъв план, действие, чието осъществяване не съм определил, конкретизирал. *Всеки ден Ериьо обикаляше чифлика, дето мислеше да строи обори и плевници, да сади овошки, да реди кошери.* Елин Пелин, Повести, III. *Зарязвяя колко крини храна посея тая година, . . и каква къща мисли да издига през пролетта.* К. Петканов, Без деца. *Аз мисля след няколко дни да напусна Шезнер, но де ще ида, още не съм решил положително.* Ив. Вазов, Писма до Евгения Марс. *Мисля да замина, но още не зная къде.*

ВЪЗНАСЯМ. Вж. в ъ з х в а л я в а м.

ВЪЗНІКВАМ. Вж. з а р а ж д а м с е.

ВЪЗПИРАМ. Вж. з а д ъ р ж а м.

ВЪЗПИРАМ СЕ. Вж. в ъ з д ъ р ж а м с е.

ВЪЗПИТАН, вежлив, учтив, благовъзпитан.

О б щ о з н а ч е н и е. Който умее да се държи добре с другите в обществото.

възпитан: на когото личи в поведението, че е усвоил нормите на приличието или е израз на такова поведение. *Чудно, защо Лина не обича това момче. . . Възпитано, културно, винаги се държи учтиво с нея.* М. Грубешлиева, Пред прага. *Една баба взе да мърмори: — Вдигате много шум! Не сте възпитани! Чии деца сте?* В. Бончева, Анчето пише. *Възпитано държане.*

вежлив: който е усвоил правилата на доброто държане, на етикета и общува с хората така, че да не ги засяга, като запазва достойнството си. *Той беше спокойно вежлив и дори, както се стори на Евгени, прекалено внимателен.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Отеснъде поклони, отеснъде любопитство, вежливи, изискани поздрави.* Раковски кимаше и отговаряше. Ст. Дичев, За свободата. *Вежливи обноски.*

учтив: който външно проявява добро отношение, внимание към околните, към всички, както се изисква от установените норми за добро държане или е израз на такова държане. *Кадлански за пръв път се показа учтив. Дигна се от софрата, поспещна го с лек поклон, улови го под ръка и го поведе до Нона.* К. Петканов, Дамяновата челяд. *Макар и да се показваше учтив и любезен, опитното око на Прангата забележи у него и една слабо прикривана гордост и някакъв стремеж към големство.* Т. Влайков, Съчинения, III. *Учтив поклон.*

благовъзпитан е остаряла книжна дума. Означава: който е добре възпитан. *Новият съжител беше . . човек действително тих, приличен и благовъзпитан.* Г. Райчев, Избр. съчинения. *Новият владишки наместник изглеждаше сдържан, благовъзпитан и търпелив човек.* Д. Талев, Железният светилник.

ВЪЗПРЕПЯТСТВУВАМ. Вж. п р е ч а.

ВЪЗПРИЕМЧИВ, схватлив.

О б щ о з н а ч е н и е. Който лесно разбира същността на нещата.

възприемчив: който с лекота разбира и усвоява същината, смисъла на нещо. *Високоинтелигентен, възприемчив, той усвояваше с лесчина постните лекции на римското право.* Ив. Вазов, Етюди. *Възприемчив ум.*

схватлив: който лесно, без усилие разбира, възприема нещата в тяхната същина. *Посхватливите от мъжете се догадиха, че партизанската акция е недовършена.* Г. Караславов, Избр. съчинения, VI. *Децата бяха схватливи, бързо и лесно усвояваха наука и знания.* Д. Талев, Илинден.

ВЪЗПРОТИВЯВАМ СЕ. Вж. п р о т и в о п о с т а в я м с е.

ВЪЗРАСТ, години, връст, пора.

възраст: период от съществуването на човек, животно или растение, притежаващ характерни белези. *Лазар се загледа в него да познае възрастта му. Той не изглеждаше постар от тридесет и пет години.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Макар и в напредналата възраст, беше жив и пъргав.* Л. Стоянов, Бенковски. *Гроздан даваше къси отговори на запитванията на жена си за цената на воловете, за възрастта им.* Й. Йовков, Жетварят. *Възрастта на дървото се определя по броя на годишните кръгове при основата на стеблото. Средна възраст. Зряла възраст. Преклонна възраст.*

години е равно по значение на в ъ з р а с т, но има разговорен характер. *Тя сега носеше на лицето си печата на живота и годините.* Ив. Вазов, Казаларската царица. *Моят син щеше да бъде на твоите години сега! — каза изведнъж бай Влади, като продължаваше да го гледа все така с тъжни и ласкави очи.* А. Гуляшки, Село Ведрово.

връст и пора са думи от народния език, които съвпадат по значение с в ъ з р а с т, но се свързват с човек (обикн. с определение). *Момчето беше моя връст, а момичето по-малко.* Г. Белев. Натилата на едно момче. *Христо е Дончова пора момък, но по-вдрган от него.* П. Ю. Тодоров, Сбр. произведения, II. *След него излезе от кабината и пътникът. Той беше средна пора човек, възнисичък.* Б. Несторов, Светлина над Родопите.

ВЪЗРЕНИЕ. Вж. в ъ з г л е д.

ВЪЗТОРГ. Вж. в ъ з х и щ е н и е.

ВЪЗХВАЛЯВАМ, величая, превъзнасям, възнасям.

Сл. нар: **възхваля, превъзнеса, възнеса.**

възхвалявам: изразявам пресилено възхищението си от някого, за да пролеем доброто ми отношение към него или за да получа благоволението му. *Чорбаджи Николаки възхваляваше турската сила, не отстъпваше.* Ив. Вазов, Чичовци. *Най-много възхваляваха Райкович. Той беше гениял на техния търговско-житарски свят.* П. Спасов, Хлябът на хората.

величая е книжна дума. Означава: въздигам някого, нещо с хвалби, силно подчертавам, че с някои свои качества превъзхожда другите, като не забелязвам недостатъците му. — *Всички вие — казваше тя, — сте подлизурки и щом като баща ми е казал веднъж, че харесва музиката на това диване, вие сте започнали да го величаете.* Г. Караславов, Избр. съчинения, I.

превъзнасям: давам незаслужено прекалено висока оценка някому, отрежлям му прекалено високо място, за да го полаская. *Едни* [боляри] *превъзнасяха лъдростта и умението на Арона и мислеха, че Средец никога няма да падне — тъй им се искаше.* А. Дончев, Сказание за времето на Самуила. *Сбсипани от тежката и продължителна война, . . . , проходчани потривахя радостно ръце и превъзнасяха самоотвержа и ловкостта на евгмата бегелци.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Понеже царевият зет — Ашота бе пораснал край море, не преставаше да хвали и превъзнася моретата.* Чичо Стоян, Детска книга.

възнасям се се различава по значение от п р е в ъ з н а с я м, но има рядка употреба. *Сам Микеланжело е присъединил гласа си в тоя концерт от хвалби, които са възнасяли името на божественния момък* [Рафаело]. К. Величков, Писма от Рим. *А ти не смееш нищо да му кажеш, . . . — трябва сѐ да му връвиш по угодата, . . . да го хвалиш и възнасяш.* Т. Влайков, Съчинения, II.

ВЪЗХИТА. Вж. в ъ з х и щ е н и е.

ВЪЗХИТИТЕЛЕН, чуден, дивен.

възхитителен: който предизвиква силен възторг, душевен подем с качествата, с красотата си. *То беше възхитително момиче, едно от тези малки, прелестни, безгрижни създания.* Г. Райчев, Избр. съчинения. *Дружината ни. . продължаваше да се наслажсдава от възхитителната гледка.* Ив. Вазов, Разкази.

чуден в едно от значенията си е: който смайва с качествата си, обикн. с красотата си. *Ех, хубава е и тя, хубава е . . . Очи чудни, снага красна.* Ив. Вазов, Ивайло. *Имаше чудна коси — коси, за които можеше да се каже, че са от злато.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан. *От Сините камъни към широкото славеевско поле се откриха чудна гледка.* Й. Волен, Радост в къщи. *Падна чудна лятна нощ, прохладна и свежа.* Елин Пелин, Летен ден. *Една лека и чудна детска усмивка бе замръзнала на устните му.* Елин Пелин, Щъркови гнезда.

дивен е дума, равна по значение на ч у д е н, но е остаряла. *Дивни простори! шир, безконечности, / блясък, кръгозори, / хаос и вечност.* Ив. Вазов, Лирика, III. *След мрачни дни — такова дивно сълнце.* Н. Ракитин, Стихотворения. *Истина, ти си прекрасна, ти си дивна.* Ив. Вазов, Казаларската царица. *И на яве и на сън / ти си все пред мен, / дивна като ясна нощ, / свидна като ден.* П. П. Славейков, Сън за щастие.

ВЪЗХИЩЕНИЕ, възхита, възторг, екстаз.

възхищение: силен подем на радостни чувства, силно вълнение от нещо, което се е харесало много и е направило дълбоко впечатление. *Намирахме се тъкмо в подножието на Царев връх. Аз с благоговейно възхищение впивах поглед в зелената му рунеста мантия.* Ив. Вазов, Великата Рилска пустиня. *Занемели от учудване и възхищение, зрителите стояха неподвижни.* Ст. Дичев, За свободата. *Гануи и Велко се споглеждаха усмихнати. Решителността и упоритостта, с които младият овчар се бореше да остане при тях, будеха възхищение.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Господине, аз Ви слушах с възхищение във Фауста.* Ив. Вазов, Утро в Банки.

възхита има значение на в ъ з х и щ е н и е, но е с поетична отсянка. *По-слабият вярваше със възхита / след силния в двубоя страховит.* Бл. Димитрова, Лиляна. *Вела я изгледа едновременно с лека завист и с възхита, че е толкова хубава.* П. Славински, Претворена земя.

възторг: състояние на емоционален подем у някого, което получава външен израз с неприсъщи за обикновеното му поведение действия — движения, интонация и др. *Детин-*

ска радост и въторг неописуем вълнуваха всички. Ив. Вазов, Под игото. *Въторгът и отпинението у зрителите надминаха всяка граница.* Й. Йовков, Жетварят. *Луди викове на въторг забучаха като мереки вълни.* Елин Пелин, Ян Бибиян на Луната. *Той говореше с въторг за живописните галерии.* Ив. Вазов, К. Величков, Периодическо списание.

екстаз: състояние, при което чувствата не се контролират и могат да доведат до неочаквани, необосновани от конкретната обстановка действия. *Всички отмаляха от наслада, с очи разширени и от учудване, и от изненада, и от упоителен екстаз.* Г. Караславов, Избр. съчинения, V. *Аз съм в състояние да се възхитя, да се забравя, да се захласна до екстаз от хубавите ваши меланколични народни песни.* Ал. Константинов, Бай Ганьо.

ВЪЗХОД. Вж. напредък.

ВЪЛНА, талаз.

вълна: издигнатина на повърхността на водата в море, река, езеро, получена при раздвижване. *Малки вълни ритмично прошумяват наблизо и до самите нозе на войниците нянта се разстила върху пяска като бяла тантела.* Й. Йовков, Разкази, II. *Понякога параходът се залюляла силно, разтресен от някоя голяма вълна.* Св. Минков, Другата Америка. *Заливат синеше . . вълните лениво се плискаха в стените на вълнолома с приспиво шумолене.* Ал. Бабек, Малкият емигрант.

талаз има значение на вълна, но е остаряла дума, характерна за езика на художествената литература. *Реката беше пришла доста голяма и яростно бльскаше неплиите си мътни талази о огромните валчесто-гладки камьни.* Ив. Вазов, Чичовци. *Водата на тоза езеро беше черна като мастило. Тя бльскаше, вълнуваше се, а големите талази страшно бучаха.* Елин Пелин, Ян Бибиян на Луната.

ВЪЛНЕНИЕ, трепет.

вълнение: възбудено душевно състояние, породено от силни чувства (тревога, радост, очакване и др.), при което човек се чувствува неуверен в поведението си. *Цвета съвсем се изгуби от срам. .. Краката й се разтрепераха от вълнение.* Елин Пелин, Повести. *В тоя миг някъде зад мене се чу хрипкав, задавен от вълнение глас, който прозвуча глухо и страшно в тишината.* Др. Асенов, Сурово възпитание. *Методи не отиде в съда. Рьрете му трепереха от вълнение и реши да се отбие в кантората си, за да дойде на себе си.* М. Грубешлиева, Пред прага. *Така си мечтаеше невяста Панчовица тази вечер и от радост и вълнение дьлго време не можа да заспи.* Т. Влайков, Съчинения, II.

трепет: силно вълнение (обикн. лично, интимно), предизвикано от спомен, необичайно преживяване и др. *Още живее и тьлни душата трепетът на преживяните ужаси, пред погледа още въстават и незнат кървавите видения на боя.* Й. Йовков, Разкази, II. *Душата й се вълнуваше от сладьк и необяснен трепет. Цял ден прекара тя в тревожно очакване.* Елин Пелин, Щъркови гнезда. *Неусетно споменте ме бяха овладели. Наистина, как се забравят първите стъпки в живота, първите трепети, първите приятели.* П. Бобев, Кактуси. *Наближаването на Нова година ме изпълваше с особен трепет и вълнение.* Кр. Григоров, Отново на училище.

Вж. брожение.

ВЪЛШЕБЕН, магически.

Общо значение. В света на приказките — който действува или въздействува по необяснен за хората начин.

вълшебен: който притежава свръхестествени качества, които правят, предизвикват необикновени явления и събития. *Братята веднага скачали и заставали пред тръгьжато вълшебно огледало, в което се виждала цялата планина.* Ив. Планински, Без стряха. *Още щом Ялмар си легна в креватчето, Оле-затвори-очички напръска със своята вълшебна пръскалка всички мебели в стаята и те забьбриха веднага.* Светослав Минков, Снежната принца и др. (превод). *Войникът разбра какво вълшебно огниво има в рьрете си. Щом го удареше веднъж, явяваше се кучето, което седеше на сандъка с медните пари.* Св. Минков, Андерсен, Снежната принца и др. (превод). *Вълшебен пръстен. Вълшебно кимиче.*

магически: който притежава качества, които въздействуват над свръхестествени сили и се получават чудеса. *Слушай! Аз зная слова, които имат магическа сила. Там, там* [при свещения лъб] *моето лято ще призова твоя собник, който ще дойде, послушен като дете.* Ст. Загорчинов, Легенда за Света София.

Вж. прекрасен.

Вж. приказен.

ВЪЛШЕБНИЦА. Вж. магьосница.

ВЪН, навън, отвън, вънка, навънка, отвънка.

Общо значение. В място зад пределите на нещо.

вън: на място, в пространството зад пределите на нещо (помещение, сграда и под.), не вътре в него. *Вьн полека, полека чезнеха равномерните стъпки на непознатия.* Елин Пе-

лии, Под манастирската лоза. *Вси е студено, но и земляните, затрупани от снега, става по-топло.* Й. Йовков, Разкази, I. *Вси, отвъд широкия прозорец прехвърчяха снежинки.* Д. Калфов, Избр. разкази. *Натираме вратата да излезем вси.* Т. Влайков, Преживяното.

навъ: въ, на открито, не вътре, на затворено. *Стори му се, че тука няма въздух да дишя и искоха навъ.* Ив. Вазов, Утро в Банки. *Студена мъгла покрива града и ситен дъжд вали навъ.* Елин Пелин, Щъркови гнезда. *Той пътуваше заедно с нас, но . . излизаше някъде и пак се връщаше, сядаше до прозореца и гледаше навъ.* Й. Йовков, Разкази, III. *Наистина вратата е отворена, но и навъ е все същата непоносима горещина.* Св. Минков, Другата Америка. *Де, момче, има ти ябълка? | Все навъ ти са очите.* П. К. Яворов, Антология.

отвъ: не в пределите на някакво закрито или оградено място (за което се говори в случая). *В палатката е все пак заеет и хубаво е да слушаш как отвъ вятърът се бъска и играе с обтегнатото платно.* Й. Йовков, Разкази, II. *Студено! Пръстите на ръцете ми замръзнаха. . . Какво ли е отвъ?* Д. Немиров, Когато бях малък. *А ето — | отвъ е пролет.* Н. Вапцаров, Стихотворения.

въка е дума от разговорната реч, която по значение съвпада с в ъ н. *Излязох въка, на чист въздух и наскоро след мене излезе и беднят дядо Кольо.* Мих. Георгиев, Избр. разкази. — *Вярш, Момчиле, — прошепна тя ниско, но твърдо — и пази с тоя меч и мене, и него! В същото време въка проеча рог, два пъти призвено, а по стъблата затропаха стъпки.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Блгай в къщи и се грей | гледай въка и се смей.* Елин Пелин, Поточета бистри.

навъка е дума от разговорната реч, която по значение съвпада с н а в ъ н. *От къщи се показа жена му. — Тук ли е Петър? — попита я той. — Изтърча навъка . . знаме закачили.* Г. Караславов, Избр. съчинения, I. *Той кимаше към запаления от овчарите огън. — Нд, излез навъка, огледай се: накъдето и да се обърнеш, все хубаво ще зарадва окото ти.* А. Гуляшки, Село Бедрово. *Мил невен — побратим! Дали не мечтай | той, и като мене там се в къта свиви, | вслушан как навъка вихъра извива.* П. П. Славейков, Сън за щастие.

отвъка е също дума от разговорната реч. По значение съвпада с о т в ъ н. *Счи премрежии и дочуеш как | шуми отвъка дъб столетен.* О. Орлинов, Проверка. *Отвъка бясно бурята вилнее | и облаците пръска и ги вее.* П. П. Славейков, Немски поети. *Отвъка ухае на люляк.* Н. Вапцаров, Стихотворения.

ВЪНКА. Вж. в ъ н.

ВЪНКАШНОСТ. Вж. в и д.

ВЪНШНОСТ. Вж. в и д.

ВЪОБРЪЖЕНИЕ, фантазия.

О б щ о з н а ч е н и е. Способност на човек съзнателно да създава образи.

въображение: способност на човек да създава или да си представя образи в мисълта. *Възбуденото му въображение рисуваше страшни и приказни картини.* Т. Влайков, Съчинения, I. *Въображението му възстановя живо унизителната картина в градината.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Когато си спомняше за майка си, той не можеше да я види ясно във въображението си.* Й. Йовков, Чифликът край границата.

фантазия: способност или склонност на човек да свързва свободно представи по необичаен начин, като създава образи на неща, които не е видял, не познава, или на неща, които не са реални, не са осъществими. *Моята фантазия. . ми рисуваше чудни и хубави картини от моето бъдеще.* Т. Влайков, Мечти и действителност, сп. Денница. *Дивний Крали Марко! Всеславянска славо, | на тъмни фантазий създанье мъглясо, | . . ти векове с твойто име си пъпнл |.* Ив. Вазов, Лирика, I. *Някои мечтаехи. В мислите си те се пренасяха в бойна обстановка, виждаха като на екран онеа, които можеше да създаде тяхната богата младежка фантазия.* Сл. Трънски, Неотдавна.

ВЪОБРАЗЯВАМ СИ. Вж. п р е д с т а в я м с и.

ВЪОБЩЕ. Вж. в ъ о б щ о.

ВЪОДУШЕВЛЕНИЕ, ентусиазъм.

въодушевление: душевен подем, предизвикан от изживяване на силни, възторжени чувства, които подтикват към активност, към действие. *Сиянят прилив на сили усети Черешара в ръцете си както някога — но сега той . . с въодушевление издигаше знамето, като че след него вече кръвясва свободните хора.* П. Славейски, Претворена земя. *Навред цареше възбуждението на младежите, които отсъстваха на война, и въодушевлението на младежите, които искаха да се запишат доброволци.* Т. Харманджиев, Родове. *Все по-огнени ставаха думите на ораторите и все по-силно въодушевлението на работниците.* Д. Димов, Тютюн.

ентусиазъм е дума с книжен характер. Означава: въодушевление в силна степен, което поражда неочаквани пориви, подбужда към дела за преодоляване на трудности, опасности, води до всеотдайност. *Тая песен разнесе ентусиазъм из редовете им: войнственото настроение се пробуди.* Ив. Вазов, Нова земя. *Сред тоя кипеж и трескав живот по-ясни стават*

задачите вратата крепне, расте ентусиазмът. Й. Йовков, Жетвяри. *Творчески ентусиазъм. Трудов ентусиазъм.*

ВЪПРОС, запитване, питане.

Общо значение. Изречение, отправено към някого, което изисква отговор.

въпрос: устно или писмено изказана мисъл, отправена към някого, която изисква отговор, обяснение. *Но кажи ми, Цонке, продължи Мизка, ти хареса ли го? — Какъв въпрос, како!* Ив. Вазов, Казаларската царица. — *Живко, кажи ми, какво правеше преди малко? Тоя въпрос аз повторих няколко пъти, но той мълчеше.* Й. Йовков, Разкази, II. *Засипват ме с куп въпроси: — От къде си? Кога те раниха? — От кой полк, от коя рота.* Л. Стоянов, Холера. *Задавам въпрос. Отправям въпрос.*

запитване: задаване на въпрос. В случая изпъква самото действие на питането. *Докато се обличаше, тя трябваше да отговаря на безброй нейни запитвания.* Й. Йовков, Чифликът край границата. *Николина беше простичка, затворена, мълчалива. Отговаряше при запитване бавно и с тих глас.* Г. Райчев, Златният ключ.

питане не се различава по значение от запитване. Има остаряващ характер. *Третата ученичка отговори съвсем друго: тя не разбра питането.* Ив. Вазов, Под игото. *Сички наред му казаха: добре дошел. . . И след няколко питания: от къде иде, на къде отива, млькнаха.* Ил. Бъчков, Злочеста Кръстинка.

Вж. проблем.

ВЪРВЕЖ. Вж. походка.

ВЪРВЯ, ходя, крача.

вървя: движа се пеша, пристъпвам в някаква посока, за да стигна някъде. *Тоя вървеше изправен, усмихваше се на познатите, спираше се и сам заговаряше.* Ст. Дичев, За свободата. *Тя върви из една тясна пътечка по високия бряг.* Т. Влайков, Дядовата Славчова унука. *Той прави усилия да върви, но не може, залита като пиян.* Л. Стоянов, Холера.

ходя: вървя, но без да имам определена посока или цел, като изпъква в случая самото движение и начинът, по който се извършва то. *Макар че ходеха тихо, подът кътеше цял под стъпките им.* Ив. Вазов, Под игото. *Тя ходеше разтрепана из стаята и мисълта й непрестанно скачаше.* М. Грубешлиева, Пред прага. *Когато ходеше из широкото поле, той се упиваше от дъха на угарите и житата.* И. Петров, Нонкината любов. *Ходи тежко. Ходи тромаво.*

крача: движа се, пристъпвам, обикн. с отмерени, равномерни крачки. *Влезе в кабинета си, натисна звънеца на бюрото и почна да крачи нетърпеливо назад-напред по мекия килим.* А. Каралийчев, Наковаля или чук. *Новият учител отведнъж влезе в очите на дряновчани: едър, широкоплещест, той кракчеше уверено и твърдо по неравния калдаръм из улиците.* Д. Марчевски, Дошло е време. *Изведнъж пътната врата изскърца. Венко . . вижда как през двора крачи мъж.* Ал. Бабек, Малкият емигрант.

Вж. движа се.

ВЪРЛУВАМ. Вж. безчинствувам.

ВЪРТЕЛ. Вж. спънка.

ВЪРТОКЪЩНИЦА. Вж. къщовница.

ВЪРТОП. Вж. водовъртеж.

ВЪРТЯ. Вж. разигравам.

ВЪРША. Вж. правя.

ВЪСТАНИЕ, бунт, революция, метеж, буна.

Общо значение. Въоръжена борба срещу властта.

въстание: организирана масова народна въоръжена борба срещу властта в защита на класови или национални интереси, срещу господстващия строй, срещу потисничество, гнет. *Септемврийското въстание от 1923 година беше първото народно въстание против фашизма.* Г. Димитров, Съчинения, III. *Българите . . вдигнали въстание в Търново а 1595 г. и провъзгласили за цар един техен потомък на Шишмана III.* Б. Пенев, Начало на българското възраждане. — *Къде смятате да пращате чети? — В България! Нали ще вдигаме въстание?!* Дора Габе, Мълчаливи герои. *Забъркаха се времената. Дигна се въстание отблизо там, в Копривщица и в Панагюрище.* Т. Влайков, Стрина Венковиица. . . *Големи и съдбоносни неща стават около нас. В Босна и Херцеговина избухнало въстание.* Ст. Дичев, За свободата.

бунт: въоръжена, масова, народна борба срещу потисническа власт. *Бунтовете зачестиха. Като подземен тътнеж кипеше гневът на народа и избухваше ту тук, ту там като вулкан.* М. Марчевски, Повести. *Отпосле населението на Чипровци и на други войнишки села е било зле наказано за своите недоволства и бунтове.* Б. Пенев, Начало на българското възраждане.

революция: въоръжена организирана масова борба, която има за цел да извърши коренен преврат в обществено-политическите отношения, като по насилствен начин отнеме властта от господствуващата класа, за да се завземе от друга общественоопрогресивна кла-

са. *Великата руска революция откри пътя и за нашето освобождение от мрака на буржоазното робство.* Д. Добревски, Бунтът на крайнера „Належда". *След френската революция (1789 г.), която разделяша политическия и обществен живот на цяла Европа, в Турция започват да се правят опити за реформи в управлението и войската.* Б. Пенев, Начало на българското възраждане.

метеж е книжна дума. Означава: въоръжен бунт срещу властта (обикн. като следствие от заговор). *Агентите от окръжната полицейска инспекция поискоха точни сведения за вчерашния метеж и съдействие за арестуването на инициаторите.* Г. Караславов, Избр. съчинения, I. *Съдът ще решава така: самопризнание за участие в метежа — разстрелване. Които не признават — достатъчни са двама свидетели и разстрелване.* В. Геновска, Седем години.

буна е остаряла и диалектна дума, равна по значение на б у н т. — *Ти не казвай, че си от Пресна. Сега е лошо време за вас, буна голема вигнахте срещу султана.* Д. Талев, Илинден.

ВЪСЯ СЕ. Вж. м р ъ ш и я с е.
ВЪТРЕШЕН. Вж. д у ш е в е н.
ВЯРА. Вж. д о в е р и е.
Вж. р е л и г и я.
ВЯРВАМ. Вж. п р е д п о л а г а м.
ВЯТЪРНИЧАВ. Вж. л е к о м и с л е н.

Г

ГАВРА. Вж. п о д и г р а в к а.
ГАД. Вж. ж и в о т н о.
ГАДАТЕЛКА. Вж. г л е д а ч к а.
ГАДЕН. Вж. н е п р и я т е н.
ГАДИ МИ СЕ. Вж. п о в р ъ щ а м и с е.
ГАДИНА. Вж. ж и в о т н о.
ГАЗЯ. Вж. т ъ п ч а.
ГАЛАНТЕН. Вж. л ю б е з е н.
ГАЛЕН. Вж. г л е з е н.
ГАЛЬОВЕН. Вж. н е ж е н.
ГАЛЯ, милвам, гладя.

галя: прекарвам леко ръката си обикн. по главата, лицето на някого в израз на обич и нежност или за успокоение. *Юрий, Юрий — съвсем нежно зашепна той, галеше ръката, лицето, прегърна малкото детенце тяло.* Вл. Полянов, По пътя. — *Такава. . Мойто хубаво момченце, мойто мирничко детенце — почна да го гали жена ми по русата главица.* Д. Калфов, Избр. разкази. — *Анче, какво има? — наведе се и почна да я гали по плещите. Но тя хлцаше като дете.* М. Грубешлиева, Пред прага. *Отиде при коня и почна да го успокоява, като го тупаше и галеше по шията.* Д. Димов, Тютюн.

милвам: галя някого, за да изразя нежността, обичта си. *Приближи се, прегърна ме и започва да милва и целува страните ми.* П. Михайлов, Малката партизанка. — *Да си жив, сине, да си живо, моето момче — казваше старецът и го милваше по главата.* Елин Пелин, Гераците. *Иска ми се да грабна Марженка на ръце, . . . да я милвам, да й шепна, че я обичам сто пъти повече сега.* Д. Калфов, Избр. разкази. *Болният изкарваше изпод одеялото своята немощна десница, хващаше ръката на жена си и я милваше нежно и с обич.* А. Каралийчев, Спомени. *Минута на раздяла. В мирните си прегръдки той държи най-малкото си дете, усмихва се и го милва.* Й. Йовков, Разкази, III.

гладя в едно от значенията си е равно на г а л я, но е с остаряващ характер. *Тя седна до него. Ръката й бавно почна да глади косата му.* Д. Димов, Осъдени души. *(Глади я по главата) Успокой се мило дете.* Ив. Вазов, Към пропаст. *Гледа си в очи Чавдара | във очи черни, големи | глади му глава къдрава | и реда клета, та плаче.* Хр. Ботев, Съчинения.

ГАМЕН. Вж. у л и ч н и к.
ГАРНИРАМ. Вж. у к р а с я в а м.
ГАСНА. Вж. л и н е я.
ГАСТРОНОМ. Вж. ч р е в о у г о д н и к.
ГДЕ. Вж. к ъ д е.
ГЕРАН. Вж. к л а д е н е ц.
ГЕРОИЗЪМ. Вж. п о д в и г.
ГЕРОИЧЕН. Вж. с м е л.

ГЕРОЙ, юнак, храбрец.

Общо значение. Смел, храбър, самоотвержен човек, от когото обществото се възхищава.

герой: човек, който проявява доблест, себеотрицание, пожертвователност в бой, сражение, при защита на някого или нещо или в борба за осъществяване на някакви идеали, идеи, поради което обществото му е признателно и му се възхищава. *Войската беше вече, обезсмъртила героя, като нарекла с името му тепето, . . дето падна храбрият капитан.* Ив. Вазов. Разкази. *Боят се обръща на смърт и на щик, ! героите наши като скали твърди, ! жестоко срещат с железни си гърди ! и фърлятсе с песни в свирепата сеч.* Ив. Вазов, Лирика, I. *На площада се светоа заря в памет на героите, паднали за свободата на родината.*

юнак: изключително смел и силен човек, който жертвува себе си, обики. в борба за свобода, при отбрана, в защита на някого, в името на доброто и т. н. Спада към народния език. *Фиино е юнак, а не като вас страхопъзлю. Петима турци го нападнали да му вземат биволите, но той грабнал едно дърво и ги наложил както трябва.* К. Петканов. Избр. съчинения. *В хайдушките песни се възпяват защитниците на българската народност — българските юнаци. Той бил юнак над юнаците и убил ламята.*

храбрец: човек, който проявява голяма смелост в бой, излага се на опасности, без да пази себе си. *Токмачията продължаваше да върви напред, като някой безумен храбрец, изложен на хиляди куршуми.* Й. Йовков, Песента на колелетата. *Вдигат се на крак цели полкове, корпуси и бездройни башибозушки орди за разгромяване на шепата български храбреци, които бяха тръгнали да се бият за свободата на своето поробено отечество.* Д. Линков, За земята българска.

ГЕРОЙСТВО. Вж. подвиг.

ГИБЕЛЕН, пагубен, катастрофален.

Общо значение. Който причинява смърт, разрушение.

гибелен: който води до унищожение, до разрушение, до неоправдана смърт на много хора. *Войната е гибелно дело: кръв и разрушение носнат тъи, дето тя мине.* Ив. Вазов, Боислав. *Не веднъж Нейко беше се опитал да го вразуми и да го отвърне от гибелния път.* Й. Йовков, Жетварят. *Той нямаше намерение да се пазари, но бе уверен, че тя щеше да я плати, . . . защото гибелната страст, порокът, липсата на морфин я изгаряха.* Д. Димов, Оъзлени души.

пагубен: чинто вредни действия водят до тежки последствия за нещо, което има положителна стойност. *Византийското пагубно влияние растеше в царския двор при гъркините царици.* Ив. Вазов, Светослав Тертер. *И за миг се върна на решението си за неподчинение, за борба с коварния съюзник. Но в същото време виде и безразсъдството на едно такова действие, видя пагубните последици за по-нататъшното освободително дело.* Ст. Дичев, За свободата.

катастрофален: който изведнъж причинява голямо нещастие, бедствие и тежки последици за мнозина невинни. *През 1910 г. чакахме появата на Халевата комета, която печатът свързваше с катастрофални за земята последствия.* Д. Казасов, Видено и преживяно. *Особено катастрофално било изригването през 1669 г., когато лавата на вулкана унищожила голяма част от град Катания и напълно затрупала пристанището му.* Хр. Тилев, Вулкани. *Катастрофално наводнение. Катастрофално земетресение.*

ГИГАНТСКИ. Вж. грамаден.

ГИЗДАВ. Вж. красив.

ГИЗДЯ. Вж. украсявам.

ГЛАВЕН. Вж. важен.

ГЛАВНО. Вж. предимно.

ГЛАДЕН. Вж. алчен.

ГЛАДЪК, равен.

гладък: който е без неравности, грапавини по повърхността. *Пътечката е много гладка. По нея са минавали всички хора от нашето село и са я отъпкали.* К. Калчев, При извора на живота. *Забележвам по гладките стволове на буковете и брезите имена, изрязани с нож.* Ив. Вазов, Великата Рилска пустиня. *Те влязоха в друг вход. Вътре се откри голяма стая с гладки стени, покрити с тъмна, синя материя.* Елин Пелин, Ян Бибиян на Луната. *Но моторът все още работеше, лодката се плъзгаше по спокойното гладко море.* П. Вежинов, Далечс от бреговете. *Гладък камък.*

равен се свързва обики. със земна повърхност. Означава: по който няма издигнатини или вдлъбнатини. *Свършваше там и Родопа и пряко сипеи, и канари проличаше долу равно поле.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Изведе колата на равен път и се замисли върху думите на Миловица.* К. Петканов, Морава звезда кървава. *И когато дойде зима и падне дебел, равен сняг, по всички посоки около нея* [крушата] *се виждат вълчи стъпки.* Й. Йовков, Женско сърце.

ГЛАДЯ. Вж. г а л я.

ГЛАМАВ. Вж. г л у п а в.

ГЛАСОПОДАВАМ. Вж. г л а с у в а м.

ГЛАСУВАМ, гласоподавам.

гласувам: изразявам мнението си на заседание, събрание, избори чрез вдигане на ръка или подаване на бюлетина. *Цялото село ще гласуваме за тебе, да нямаш страх.* Й. Йовков, Приключенията на Гороломов. *И все пак аз настоявам да го приемем и гласувам за него.* Д. Кисьов, Щастието не идва само. *Всички приеха предложението и единодушно гласуваха за него.*

гласоподавам е книжна лума с рядка употреба. Означава: изразявам мнението си в избори чрез бюлетина. *Като обявяваме това наше единодушно решение на останалите г. г. избиратели от града и околията ни. . приканяваме ги да гласоподават в избора на 11-й того за горните трима наши съграждани.* Ал. Константинов, Бай Ганьо.

ГЛАСЯ. Вж. п о д г о т в я м.

ГЛАСЯ СЕ. Вж. к а п я с е.

ГЛЕДАМ. Вж. р а з в ъ ж д а м.

ГЛЕДАЧКА, врачка, гадателка.

О б щ о з н а ч е н и е. Жена, която се занимава с познаване на бъдещето и настоящето (според суеверните).

гледачка: жена, която по линиите на ръката, разположение на карти или бобени зърна и др. тълкува съдбата на хората, какво ще им се случи. *Голям кахър имам — . . . — и искам Ниджесанката да ми гледа на кафе. — А белким вярваш на гледачките?* А. Христофоров, Ангария. *Загледа на боб гледачка и всекиму казва какво на късмет му е писано.* П. Тодоров, Идилии, I.

врачка в едно от значенията си е: жена, която се занимава с предсказване, гадаене на настоящето или бъдещето, като хвърля на боб, гледа на карти или пък прави магии, за да се случи добро или зло някому. *В едно от крайдунавските села живеела някаква врачка, която предсказвала тежки дни.* М. Кремен, Брегалница. *А мама, която вярваше на врачки, сама хвърли боба.* Ал. Гетман, Виетнамско сърце. *Тя вика скришом врачки, прави магии.* Елин Пелин, Земя.

гадателка не се различава по значение от г л е д а ч к а, но има книжен характер и рядка употреба. *Тоя крив ключ се превръщаше на някакъв дявол. И й се струваше, че ако узнаеше, защо е дошъл в нейния купен, вече нищо няма да се укрие от погледа й. Щеше да постигне славата на гадателка.* Ст. Ц. Даскалов, Есенно сено.

ГЛЕДЕЦ. Вж. з е н и ц а.

ГЛЕДИЩЕ. Вж. в ъ з г л е д.

ГЛЕДКА, изглед, панорама, пейзаж, картина.

О б щ о з н а ч е н и е. Това, което се обгръща от погледа на открито.

гледка: предмети и действия, които човек възприема като едно цяло, когато насочва погледа и вниманието си към тях в определен момент. *Оттук се откриваше чудна гледка. Букашът беше пожълтял. Само дъбът още се зеленееше.* Г. Белев, Патилата на едно момче. *Иванка Руменова огледа площада — целият бе ограден с ниски дървени дюкяни . . Но тая неприветлива гледка не смути ни най-малко младата жена.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Точно насреща му жълтееше винаги в тъмнината един осветен прозорец. . . : някакъв млад човек свиреше на цигулка. . . Тая гледка се повтаряше всяка вечер.* Св. Минков, Разкази в таралежова кожа.

изглед: това, което може да се види на открито (обикн. голямо пространство, нашироко и в далечината) от определено място. *Най-после стигнахме Черни връх. . . Каква ширина, какъв чудесен изглед имаше оттук.* сб. Хоро. *Той се спря на тая висока точка, за да се порадва на хубавия изглед на зелената долина.* Ив. Вазов, Драски и шарки. *Покрити с вечни снегове, . . , те* [планините] *са оселени с много езера, в които синкави ледници огледват свойте чела. Художник да би съчетал в една картина най-красивите планински изгледи в света, едва ли би постигнал това чудо, създадено от самата природа.* Л. Мелницки, По паралел около света. *Красив изглед.*

панорама: изглед, чиято широчина е по-голяма от дълбочината и е съставен от различни елементи, с разнообразие на обектите. *Често се спирах да се наслаждавам на разкошната панорама. Хълмове, долини, върхове, стръмнини . . изпълняха цялото пространство пред мене.* Ив. Вазов, Пътни бележки. *От малката на глед височинка се откриваше прекрасна панорама. Разтлалата се около могилата равнина бе приютила в пазвата си няколко села.* К. Кръстев, Катастрофа.

пейзаж: изглед, който се схваща като нещо цялостно с всичките си съставки и който се преценява естетически. *Пейзажът става напълно планински: тъмно-зелени ливади, борови гори, . . , ниско небе с леки сиви облаци.* Н. Фурнаджиев, Между приятели. *Борис се оттег-*

ли в къла на колата и с интерес се загледа в пейзажа. Щосето разсичаше малък кръг полс. На юг сивеха верхите на Балкана. Ем. Станев, Иван Кондарев. *Красив пейзаж.*

картина в едно от значенията си е: гледка, която се хваща като нещо цялостно, оценява се от естетично гледище и въздействуда върху чувствата. *По раменете долиш | пъпчоал дъркеает. Наеред картини чудна | И божа блеодат.* Ив. Базов, Лирика, II. *Нигдара е пред мен! Картината е величествена, грандиозна. Природата демонстрира своята стихийност.* Г. Белев, Какво видях в Америка. *Ето най-после Шахлиг. Обикновенната сутрешна картина: малки къщи, сгушени под грамадните куполи на тъмни дървета, димеци комини, излизали еле в кошарите стада овце, на приеек из улиците говеда и коне с димеци позяри.* Й. Псвков, Разкази, II. *Грозна картина. Страшна картина.*

ГЛЕЗЕН, гален.

Общо значение. На когото се изпълняват всички желания, капризи.

глезен: който е свикнал да му се изпълняват всички желания, прищевки, поради което той капризничи, иска да му се угажда и гледа да се налага във всичко (обикн. за деца, жена). *Глезена щерка си ти. Глезена съм, какво да правя. Петима братя имам и аз една сестра. И кой е баща ми? Вълчан Ванов, Алфатарския цар.* Й. Йовков, Боряна. *Говореше духовито, с тона на галаво, глезено дете.* Ив. Базов, Утро в Банки.

гален: на когото от обич се изпълняват всички желания, прищевки, на когото се отстъпва във всичко (обикн. за деца). *В един от класовете имаше едно особено момиченце, хубавичко, . . . но разглезено до нетърпимост. Баща му беше богат човек и виден партизанин. Не зная какво представляваше това галено момиченце, но то беше любимка на всички учители и учителки, и те спомогнаха още повече да се разглези.* Елин Пелин, Аз, Ти, Той. *Ти си градско момче, ти си галено чедо, ти не си гладувало.* Г. Караславов, Избр. съчинения, II.

ГЛОЖДЯ. Вж. гриза.

ГЛОЗГАМ. Вж. гриза.

ГЛУМА. Вж. шега.

ГЛУПАВ, **гламав, тъп, скудоумен.**

Общо значение. Който е с ограничени умствени способности.

глупав: който е ограничен умствено, не може да съобразява и схваща. *Долавяше той смисъла на думите му, но не напълно и се боеше да не се покаже глупав.* Д. Талев, Преспанските камбани. *За харесване — харесвала ми е не една. И фигура хубава, и лице хубаво, а пък стоиаеи ли ги по-отблизо, виждаш ги глупави, суетни.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Блиа и син карали да продават магаре на пазара. Срещнали ги селяни и казали: — Гледай колко глупав човек. Магарето без товар, а той и момчето му ходят пеш.* Ран Босилек, Весели приказки.

гламав: който е много глупав, нищо не може да съобразява. Има разговорен характер и изразява пренебрежително отношение. *А бе, ти ли си ахмак или мене на гламав искаш да правиш? . .Твоите номера вече не могат да минават.* Г. Караславов, Избр. съчинения, II. *Само за думата глупав ние имаме толкова още разнообразни термини: . . , галфон, папин, гламав.* Ив. Базов, Драски и шарки.

тъп: който е със съвсем слаби умствени способности и много мъчно схваща, разбира. *Ти ме мислиш за съвсем тъп, съвсем непроницателен. Ти мислиш, че можеш да си играеш с мене, без нищо да разбера.* П. Вежиков, Дни и вечери. *Били ученици в първо отделение и Бонъо нищо не знаел. — „Тъп като дърво" — ядосвал се учителят.* Ст. Ц. Даскалов, Стубленските липи.

скудоумен има книжен характер и рядка употреба. Означава: който е с много ограничен, бедеи ум. *Скудоумниятрятай, без да подозира, че върху него е устремено пламналото око на Голям Боровец, издаваше с всяко свое движение радостта от предателството си.* Д. Ангелов, На живот и смърт.

Вж. безсмислен.

ГЛУПАК, **глупец, будала, балама, ахмак, хапльо.**

Общо значение. Човек, който постъпва глупаво, в противоречие със здравия смисъл.

глупак: глупав човек, човек с ограничени, слаби умствени способности. *Всичките глупаци, ама този Симо бил най-загубеният човек.* В. Друмев, Иванко. *Старият маняк стоеше настрана и тайнствено се усмихваше. Глупаци! Нека копаят! И да намерят мястото, пак не могат стигна до деветте катъра с деветте товара.* К. Калчев, При извора на живота. *Павел се намираше в Аргентина и отреме-навреме се обаждаше с писма, които адресиране до майка си. Редигото не се интересуваше вече от него, а Борис го считаше за пропаднал глупак.* Д. Димов, Тютюн.

глупец не се различава по значение от глупак, но се употребява по-рядко. *Тежко, тежко! Вино дайте! Пиян дано аз забравя | туй, що глупци вий не знайте | позор ли е или*

слава. Хр. Ботев, Съчинения. — *Ти си глупец, Славчо! Аз те знаех, че си прост, ама толкова не те мислех!* Ив. Вазов, Драски и шарки.

будала и **бъдлама**: човек, който постъпва глупаво, оставя се да го мамят поради слаби умствени способности или поради наивност, доверчивост и затова не успе да пази интересите си. Употребяват се и разговорната реч и изкат пренебрежителна отсянка. *Хората не са будали да дадат хубавото на нас, а лошото да оставят за себе си.* Ст. Чилингиров, Хлеб наш насущний. *Закрих едни будали с много пари и малко акъл.* К. Кръстев, Катастрофа. *Не видя ли как тоз мазеле правеше клъвчоните си на балами, а те му давят по дедеест и пет сенто. Ал. Бабек, Малкият емигрант. Мислеше, че имаш баломи пасреца си, че с едно агне да ни примамиш да ти подписваме полиците.* Д. Немиров, Възлъ.

ахмак също съвпада по значение с г л у п а к и се употребява в разговорната реч с израз на презрение. *Какво си мислите, ахмаци, че сме болни, и те пали са прости, нищо не разбират.* В. Нешков, Настъпление. *Намерил ахмаци хора, лъжат ни, а ние знаеме.* Зах. Стоянов, Записки по българските въстания.

хапльо: глупав, наивен, прост и ограничен човек. Има разговорен характер и пренебрежителна отсянка. *Кажи, че си хапльо, господине. Де се е чуло и виждло Македонски да плаща чужд дълг!* Ив. Вазов, Хъшове. — *Моята дъщеря можеше да отиде на по-добро място, но пали е млада и глупава, сама да си бере гръжата. — Ба, от моя хапльо по-добър намлие да намери!* И. Петров, Мъртво вълнение.

ГЛУПЕЦ. Вж. г л у п а к.

ГЛУХ. Вж. з а т ъ н т е н.

ГЛЪЧ. Вж. в р ъ в я.

ГЛЪЧКА. Вж. в р ъ в я.

ГНЕВЯ. Вж. я д о с в а м.

ГНЕВЯ СЕ. Вж. я д о с в а м с е.

ГНЕТ, угнетение.

О б щ о з н а ч е н и е. Тежко душевно състояние на потиснатост.

ГНЕТ: психическо състояние, при което човек усеща, че нещо силно го потиска, измъчва. *Енъо спасаше все по-грозен и по-страшен под гнета на мисъла да отмъсти на брата си.* Елин Пелин, Земя. *Тежкият гнет, който изпиташе от момента на арестуването си, започна да става непоносим.* Д. Ангелов, На живот и смърт.

угнетение е книжна дума. Означава: трайно и силно потиснато състояние на духа. Има ограничена употреба. *Той ще види схлупената и стара къща, ще види колко са бедни и неуредени. Блиналата радост от срещата им на харлана загасна. Хубавите й надежди се заменяха с болезнено угнетение.* Г. Караславов, Обикновени хора.

Вж. п о т и с н и ч е с т в о.

ГНЕТЯ, угнетявам, потисках.

Св. вид: **угнетя, потисна.**

гнети се свързва с тягостно чувство, мисли, обстоятелства и др. Означава: измъчвам някого, правя го неспокоен, неуверен, раздвоявам го. *Измъчваше я страхът, че можеше да му се случи нещо лошо.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Докато го слушаше, Йонка не можеше да се освободи от едно тежко, неясно чувство, което я гнетеше и не й даваше да се отпусне.* И. Петров, Нонкината любов. *Тежки мисли го гнетяха, болки грижеше сърцето му.* Х. Русев, Под земята. *Отец Изидор се изправя. . . , и шари по стаичката. Гнети го съмнение — тежко и досадно.* Ц. Лачева, Селският ангел. *Да, тя знае — той има своите грижи. Погълнала го е мисъла за поробените му братя, гнети го мъката за обляната в кръв родина.* Д. Спространов, Самообречените.

угнетяван не се различава по значение от г н е т я, но в случая изпъква завършеност на процеса на действието. *Продължителните стенения и преструвки тука тежко угнетяваха душата му.* Ив. Вазов, Повести и разкази. *Моят сякилийник Александър беше затворен човек. По цели часове, а понякога и дни той не отроваше дума. Отначало това ме угнетяваше.* Д. Жотев, Пак мамеше изгрева. *Сега, в стаята му великият войвода почувствуеа и някаква болъзн от богомила, а това го угнетяваше.* Д. Талев, Самуил.

потисках: измъчвам някого, лишавам го от жизненост, от желание да действува. *Първата година след нейната смърт ме беше налегнала една тъга, която ме потискаше и не ми даваше нито да работя, нито да живея.* Д. Кисьов, Щастието не идва само. *Излезе на площада и дълбоко пое въздух. Спомени за миналото го потискаше.* М. Марчевски, Повести.

Вж. п о т и с к а м.

ГНУСЕН. Вж. н е п р и я т е н.

ГНЯВ. Вж. я д.

ГОВЕДО. Вж. д о б и ч е.

ГОВОР, реч.

говор: устно, с глас изречени думи за изразяване на мисли, чувства, желания. *По пътя над водещата за към село загълъхна шумен смях и говор на жътвари.* Елин Пелин, Летен ден.

От трапезарията се чуваше говорът на хазаите. Д. Димов, Тютюн. *До нас долетя вълна от смехове и висок говор.* Й. Йовков, Старопланински легенди. *Тих говор.*

реч в едно от значенията си съвпада с г о в о р, но има книжен характер и по-рядка употреба. *От няколко месеца те не бяха чули славянска реч.* Ив. Вазов, Нова земя. *Както никога досега Койно зажадня да се срещне с хората, да чуе човешка реч.* Х. Русев, По стръмнините.

ГОВОРЯ, приказвам, казвам, думам, хортувам, гълча.

Св. вид: **кажа.**

О б щ о з н а ч е н и е. Правя устно езиково съобщение.

говоря: с гласно изречени думи изразявам мисли, чувства, желания. Подчертава се предимно способността на човек да изразява езиково това, което мисли или чувствува. *Бащата не можеше да говори, задавен от плач.* Елин Пелин, Повести. *Отново настъпи тишина. Мълчаха всички и говореше един.* Й. Йовков, Разкази, II. *Раните на Иван заздравели, но не може да говори и нищо не помни.* Елин Пелин, Земя. *Не гледай какво говори, а какво върши.* Погов.

приказвам: изразявам гласно мисли, чувства, за да бъда чут и разбран от някого. *Маноляки беше отвъд, в стаята си и за да не го тревожат, мълчеха се да приказват по-тихо.* Й. Йовков, Чифликът край гранипата. *Когато след дълги колебания Лефтеров отново влезе при главния инспектор, последният приказваше по телефона.* Д. Калфов, Избр. разкази. *Сега те вървяха успоредно, като добри познати и приказваха непринудено за най-различни неща.* М. Грубешлиева, Пред прага.

казвам е равно по значение на г о в о р я, но тук изпъква преди всичко самото изговаряне, изричане. *Хората, които не бяха го виждали няколко време, се стряха и казваха — бедният Белко!* Елин Пелин, Щъркови гнезда. *По-напред избирай думата, тогаз я казвай.* Погов. *Голям залък хапни, голяма дума не казвай.* Погов.

думам съвпада по значение с к а з в а м, но е характерна за народния език. *Що ма си, майко, продала на чужда село аргатин! /../ да ми се смеят хората / и да ми думат в очите: да имал баши войвода / над толкозмина дружина /../ и аз при войчо да седа / при тоз сермашки изгенник.* Хр. Ботев, Съчинения. *Защо мълчиш — избухна по-младият кооператор. — Думай, де!* Ст. Марков, Дълбоки бразди.

хортувам и **гълча** са диалектни думи, които имат значение на г о в о р я. *Ти ми си, синко, единчак, / единчак още мъничак, / а лоши думи хортуваш.* Хр. Ботев, Съчинения. *Човек всякога трябва да държи сметка какво върши и какво хортува.* Д. Немиров, Братя. *Дядо Нистор, . . . с доволно и подмладено лице, гълчеше весело с другаря си.* Ив. Вазов, Повести и разкази. — *Четири години си използвал нивата ми. . . Тю. Как не те е срам да гълчиш такива работи.* Г. Караславов, Избр. съчинения, I.

Вж. р а з г о в а р я м.

ГОДЕН, способен, кадърен.

О б щ о з н а ч е н и е. Който може, който е в състояние да извърши нещо.

годен: който може, умее, има данни да направи нещо. *Гореше Калиновата гора. . Чичо Дамян издаде заповед. . — всички години за работа — . . — да тръгнат веднага да гасят пожара.* Ив. Караношки, Разкази, I. — *Трябва да разгледаме дали ние, . . , сме години да изпълним задачата, която ни се поставя.* Д. Кисьов, Щастието не идва само. *Той пишеше, че е добре, че го преглежда комисия и тази комисия го намерила за здрав и годен да служи.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Майсторът е затова майстор, за да оставя нещо от себе си във всеки градеж, който подхваща. — Това е хубаво, което казваш, но на такава работа е по-годен млад човек, който тепърва сега почва майсторлък.* П. Константинов, Предание от изчезналия град.

способен: който умее, има способност, заложби, възможност да направи нещо. *Той беше силен, здрав, умен, способен за всичко, но животът го спъваше и лишаваше от най-малкото.* Вл. Полянов, По пътя. *Всички млади и способни да носят оръжие жители на Борово се поканват да се явят доброволно при революционния съвет.* Кр. Велков, Село Борово.

кадърен не се различава по значение от с п о с о б е н, но е дума, характерна за народния език. — *Дочке, стига си плакала! — Ами, като не съм кадърна едно рало да карам? — и Дочка още повече се нажали.* К. Петканов, Морава звезда кървава. *Аз съм здрав, як съм, за всичко съм кадърен.* Т. Влайков, Дядовата Славчова унука.

ГОДИНИ. Вж. в ъ з р а с т.

ГОЛЕМЕЯ СЕ. Вж. в а ж н и ч а.

ГОЛЕМИНА, размер, величина.

О б щ о з н а ч е н и е. Качество на предмет, което се определя от измерението му, от това, каква част от пространството заема.

големина: качество на предмет, което се определя чрез сравняването на измерението му с тези на други предмети при наблюдаване. *Четки от различни големини бяха натопени*

в очукан и смачкан съд. Й. Йовков, Жетварят. *През нея* [решетката на раклата] *се виждаше в естествена големина статуята от гипс на едно дете.* Ив. Вазов, Повести и разкази. *Сиите сливи си на големина приблизително колкото едно яйце, гроздето е черно и едро, на големи гроздове.* Г. Белев, Какво вилях в Америка.

размер: големината на нещо, определена чрез специфични единици мерки. *Христо дъвроделецът отмери с крачки и очерта с четири колчета размерите на бъдещето скривалище.* М. Марчевски, Митко Палаузов. *Партизанската група по това време се разрасна до размера на една малка чета.* К. Ламбрев, Средногорски партизани. *Местността се понижени и най-после пътят тръгна надлъж по реката. В нея бяха нападали от върховете камари от колосали размери.* Ив. Вазов, Великата Рилска пустиня.

величина в едно от значенията си съвпада с г о л е м и н а. Днес е вече остаряло и има ограничена употреба. *Оригиналното е, че всичките кълци в една уличка са съвършено еднакви по величина и архитектура.* Ал. Константинов, До Чикаго и назад.

ГОЛТАК. Вж. б е л н я к.

ГОЛЯМ. Вж. д ъ л б о к.

Вж. е л ъ р.

ГОНЯ. Вж. п р е с л е д в а м.

ГОРА, лес.

гора: равно или планинско място, обрасло с много дървета, както и самите дървета в такава местност. *Страшният януарски студ беше сковал всякакъв живот в тая векована гора в планината.* Д. Калфов, Сърничката. *Прекрасни са горите от ели, които растат по вътрешните урви на Стара планина.* Ив. Вазов, Пътни бележки. *Обичам те, мое мило отечество, обичам твоите балкани, гори, синеи, скали.* Л. Каравелов, Българи от старо време. *Веднъж, преди година и половина беше. . . , тъкмо се беше разшистила шумата по гората, нападнахме ние един скат към приморието татьк.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Борова гора. Дъбова гора. Гъста гора.*

лес е книжна дума, равна по значение на г о р а. *Всред девствените букови лесове на Раслатица е скътана малка падинка.* П. Делирадев, Българска географска христоматия. *Полъхна цветен мирис на вечер ведролика, / помрькна морно сълнце над сънни лесове.* Хр. Яснов, Събр. произведения.

ГОРД. Вж. н а д м е н е н.

ГОРДЕЛИВ. Вж. н а д м е н е н.

ГОРДЕЯ СЕ. Вж. в а ж н и ч а.

ГОРЕСТ. Вж. с к р ъ б.

ГОРЕЩ. Вж. т о п ъ л.

ГОРЕЩЯ СЕ, паля се.

гореща се: говоря разпалено, възбудено (при несъгласие, спор с някого). *Хората продължаваха да се горещят, изказваха високо и страстно мнения, правеха предложения.* Г. Караславов, Избр. съчинения, I. *Не си прав, Никита! —горещите се той и очите му пламтяха от гняв.* Гр. Угаров, По следите на заточеника. *Часовете неусетно летяха, а шестината дългогодишни майстори се гореняха. Те спореха кое как би могло да стане.* в. Вечерни новини. — *Напразно се горещиш и напразно обвиняваш другаря Пандов. И той нищо не знае за трите вагона.* М. Марчевски, Повести.

паля се: лесно се възбуждам, обикн. при несъгласие, спор и ставам невъздържан в говора и поведението си. Има разговорен характер. — *Хаджи — каза мрачно Кара Стоян, — казах ти: пари от тебе аз нъма да взема. — Много си сербез ти, Кара Стоян . . Лесно се палиш.* П. Константинов, Предание от изчезналия град. В л а с и, . . *Ако не ми вярвате, тогава. . .* Б о ж и л. *Чакай де, чакай. . . Не се пали! Нали трябва да зная!* Н. Хайтов, По земята. — *За да излезе герой! — избухна Колката. — Така е — каза примирено Максим. — Но ти не се пали, а разсъждавай трезво.* С. Чернишев, Вятърната мелница. *За нашата младост! — викаше Минка. — За младостта на нашия живот! — палеше се като никога Рашка.* В. Полянов, Белият вятър в планината.

ГОРЧИВИНА. Вж. о г о р ч е н и е.

ГОРЧИЛКА. Вж. о г о р ч е н и е.

ГОРЯ, пламтя.

горя: подложен съм на действието на открит огън и се овъглявам. *До единия ъгъл имаше огнище и там горяха смъки, и пламъкът, който ту лумваше високо, ту тлееше като на изгасване, осветляваше едва-едва лицата на събралите се.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Докато на двора беше все още виделно, тук* [в горницата] *бе темно и затова по стените гореше борина.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Що да видиш цял Сопот пламнал! Гори!* Ив. Вазов, Драски и шарки. *Някъде имаше пожар — гореше навярно някое село.* Й. Йовков, Разкази, I. *Свещта гори със слаб пламък.*

пламтя: горя със буен, ярък пламък. *Големият град пламтеше. Издигаха се облаци дим до облаците.* А. Каралийчев, Топла ръкавичка. *А бунто огъня пламти, / и пламък с пламъка играй.* П. П. Славейков, Немски поети. *Войници и слуги гледаха през пиък стобор, над който пламтеше буен огън.* Ст. Загорчинов, Легенда за св. София.

ГОСПОД. Вж. бог.

ГОСПОДАР. Вж. стопанин.

ГОСПОДАРСТВО. Вж. царство.

ГОСПОДСТВО, владичество.

господство: пълно подчиняване, пълна власт над някого от страна на друг, постигната със сила. Употребява се за политически и обществени отношения. *По-будните селски люде не можеха да търпят повече турското господство.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Нашият народ е горд с това, че през време на войната, под фашистко господство, той не склони глава, а води героична борба.* Г. Димитров, Съчинения. III. *Господар на борсата беше все още фирмата „Бьондал и Лесрен". Нейното господство бе признато и всички се съобразяваха с неоспоримата й мощ и влияние.* П. Спасов, Хлябът на хората. *Господство на едрата буржоазия.*

владичество не се различава по значение от господство, но има книжен характер. Употребява се предимно, когато се отнася до подчиняване в политическо отношение на един народ от друг. *Докато населението в равнините, . . . е понасяло най-търпеливо турското владичество, . . . балканското население, . . . запазило е докрай своята непреклонна воля и решителност.* Б. Пенев, Начало на българското възраждане. *По-късно тук е възникнало тракийско селище, което продължило да съществува и през римското владичество.* в. Работническо дело.

ГОСПОДСТВУВАМ. Вж. преобладавам.

ГОСТБА. Вж. ястие.

ГОСТОЛЮБИВ. Вж. гостоприемен.

ГОСТОПРИЕМЕН, гостолюбив.

ГОСТОПРИЕМЕН: който обича да кани гости и умее да ги посреща добре, да бъде внимателен и любезен с тях. *Поляната на горския прекъсна разговора. Заварените станаха и като гостоприемни домакини, подадоха ръцете си на непознатия.* Х. Русев, По стръмнините. *Аз останах крайно благодарен на гостоприемните приятели от Вратца, та тлъпаната изъмредна любезност.* Ал. Константинов, Съчинения, I. *Гостоприемни са, инак, голобърдчани, знаят да посрещат и изпратят.* Чудомир, Избр. произведения. *Стирам почни във всяка къща. Нали на всяка врата стои гостоприемна стопанка с хурка в ръка и ле дърпа да влезна.* Н. Стефанова, Романтично пътешествие.

гостолюбив: който обича гости, обича да му идват гости. Днес е остаряла дума. *Такъв народ сме ние — български славянски, народ чист, . . . народ гостолюбив и секога на помощ ще ти се притече.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Подир това нямаше как да откажат на гостолюбивите домакини и приеха да се върнат за обед.* Ив. Вазов, Казаларската царица.

ГОТВАРНИЦА. Вж. кухня.

ГОТВЯ. Вж. подготвям.

ГОТВЯ СЕ. Вж. каня се.

ГОТОВАН, търтей.

Общозначение. Човек, който чака да получи всичко на готово.

готован: човек, който не иска да работи, а чака на готово, други да работят вместо него. *Ковачът пиеше, но поне работеше, а тоя? — Ленивец и готован.* Й. Йовков, Жетварят. *Какво има? — запитах отвън с плах глас. — Седиш отвън, а питаш! — кресна жена ми. — Винаги си бил готован.* В. Цонев, Момиче от найлон.

търтей има разговорен характер и презрителна отсянка. Означава: много мързелив човек, който въпреки че е работоспособен, живее на гърба на другите, използува ги. *Добре, че дойде — оплака се мама. — Не ме оставя на мира! Лежала съм като търтей! Мързел ме хеанал!* В. Бончева, Ничето пише. *Костов ругаеше гневно: — превърнал си се в търтей! . . . Не си способен за нищо друго, освен да пиеш.* Д. Димов, Тютюн.

ГОЩАВКА, угощение, банкет, пир.

Общозначение. Тържествен обед или вечеря, на която са поканени или събрани гости.

гощавка: богат обед или богата вечеря с неофициален характер, на която присъствуват поканени гости, обикн. приятели, близки, по някакъв случай, който трябва да се отпразнува. *Вторникът след Великдена мина с хоро и гощавки.* Н. п.Филипов, Разказ за ловеца. *Осем дни край бреговете на Тунджа при Одрин се празнува царската свадба с игри и гощавки.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Тя отказа да дойде и когато освещаваха основите на новата къща, макар да се събра там много народ, заклаха и мъжко агне за гощавка.* Д. Талев, Преспанските камбани.

угощение: изобилна, пищна гощавка. *Когато магьосникът пристигнал, Великият Дявол наредил да го посрещнат като скъп гостенин. Дали му угощение и големи подаръци.* Н. Райнов, Княз и чума. *Найден бе събрал на угощение всичките си близки.* В. Геновска, Седем години.

банкет: тържествен официален обед или вечеря с поканени гости (обикн. не в къщи), който се дава от официално лице или група хора, институция, в чест на някого или нещо. *Отиваме в хотел „Комодор", където славянският комитет даваше банкет в чест на делегатите.* Г. Белев, Какво виждах в Америка. *Тя знаеше също, че изборът задължаваше Костов да похарчи най-много половин милион за угощения и банкети в скъпите хотели на Гармиш.* Д. Димов, Тютюн.

пир: голямо тържествено разточително угощение в царски двор, у владетел и под. Има книжен характер. *Чоки ходеше на лов в горите, даваше пирове в палата.* Ив. Вазов, Светослав Тертер. *Той* [Момчил] *шари с поглед из горницата. Като че ли гльчката и светлината са го сбудили посред сън и той се пита, неокопитен още, кой е той самият, . . , и що е сбрало всички тия люде около трапезата му на пир.* Ст. Загорчинов, Ден последен.

ГРАБИТЕЛ. Вж. к р а д е ц.

ГРАБЛИВ. Вж. х и щ е н.

ГРАБЯ. Вж. к р а д а.

ГРАДИВЕН. Вж. т в о р ч е с к и.

ГРАДЯ. Вж. с т р о я.

ГРАМАДА. Вж. к у п.

ГРАМАДЕН, огромен, колосален, гигантски, исполински, великански.

О б щ о з н а ч е н и е. Който е с много големи размери, над обикновените.

грамаден: чиито размери са много по-големи от обикновените за този вид. *„Светкавица" излезе из последната тъмнина и под нея се показаха далече сухи планински вериги, пространни равнини, грамадни кръгли дупки на кратери, огромни каменисти възвишения.* Елин Пелин, Ян Бибиян на Луната. *Катерицата Кики живееше близо до шосето, в хралупата на един грамаден дъб.* Ем. Станев, Повест за една гора. *После додоха и орли — черни, големи, . . . Кога да хвръкнат, прибягваха с широки крачки, . . , с разперени грамадни крила.* Й. Йовков, Ако можеха да говорят. *С грамадния си ръст и черните горящи очи той приличаше на орел.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Той гледаше тая несъразмерно висока снага, . . , с тясно чело . . , с грамаден нос.* Ив. Вазов, Под игото.

огромен не се различава по значение от г р а м а д е н, но се свързва по-често с количество, степен. *А на изток имаше една безкрайна страна с огромни богатства.* М. Марчевски, Митко Палаузов. *Военните сделки са придружени от рискове, а сделките след война, . . , — са гарантирани и с огромни печалби.* П. Спасов, Хлябът на хората. *С огромно усилие тя се огледа и зеленият неузнат блеск отново изпълни очите й.* Д. Димов, Осъдени души. *Светът му беше чужд, до него не стигаше нито едно събитие, огромна пустота изпълваше цялото му съществено.* Св. Минков, Разказ в таралежова кожа. *От двете страни на реката издигат се огромни осаменти канари.* Ив. Вазов, Великата Рилска пустиня. *Срещата между двамата ръководители е от огромно значение за развитието на приятелските отношения между двете страни.*

колосален има книжен характер. Означава: чиито размери или чиято степен е необикновено голяма, много по-голяма в сравнение с нормалната за този вид, с което учудва, прави впечатление. *Някаква колосална четвъртита колона в средата ми привлече повечко вниманието: пресметнах, че трябваше да се наредят десетина души, за да я обхванат с ръце.* Стр. Кринчев, Забравени реалисти. *Човек трябва да посети Албания, за да види какво колосална борба е водил този народ за свободата си.* Н. Фурнаджиев, Между приятели. *Колосално напрежение на силите. Колосален успех.*

гигантски, великански и **исполински** се употребяват за размери, големина. Означават: който е с необикновено големи размери и пропорции, излизащи извън обикновените представи. *В кръглата зала под този купол на една скала са насадени гигантски тропически растения, върховете на които почти допират до купола.* Ал. Константинов, Български преглед. *В цялата гледка доминира някаква гигантска фантастична кула, която се издига високо в небето.* Н. Фурнаджиев, Между приятели. *Ние продължавахме да вървим по обрасналите с редки, но великански ели, рътове на бърдото.* Ив. Вазов, В недрата на Родопите. *На запад се възправяше исполинският купол на Рила, потънала в снегове.* Л. Стоянов, Бенковски. *В най-предните редици* [на пехотинците] *се мярваше едрата, исполинска фигура на командира им и неговият силен глас достигаше като звуците на бойна тръба.* Ив. Мартинов, Драва тече през славянски земи.

ГРАНДИОЗЕН. Вж. в е л и ч е с т в е н.

ГРАНИ. Вж. к л о н.

ГРАНИЦА, предели, синор, межда, слог.

Общо значение. Линия, която разделя две съседни части от земната повърхност.

граница: естествена или условна линия, която разделя две съседни държави, области или две местности, места. *На граница сме, отче, нито сме на българска земя, нито на гръка.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *На север от Преслав . . . , бяха Балдовите имения. . . В темните граници влазяха и три села.* Ив. Вазов, Светослав Тертер. *Поставих нов червей, наслаих добре въдицата и му казах. — Сега — хвърли ей там, точно на границата между бързея и тихото.* Д. Калфов, Край реката. *Северната граница на България е р. Дунав.*

предели има книжен характер и означава: граница на държава. *Тоя ден българският цар издаде грамота за поход към пределите на ромейското царство.* Д. Талев, Самуил. *Широко пред нас се откриват пределите на съседната нам страна.* Д. Калфов, Под южното небе. *Членовете на легията трябва да напуснат пределите на страната.* Ст. Дичев, За свободата.

синор: разделна линия между полски имоти. *Тия ниви той си е работил. Прекрачи ли синора им, все едно че прекрачва прага на къщата си.* Й. Йовков, Жетвяр. *Вперяме с тъпко край синора на едно изоставено лозе.* Д. Немиров, Когато бях малък.

межда е равно по значение на синор, но е дума от народния език. *По междите на малките ниви зрееха закъснели диви круши.* Д. Талев, Илинден. *Пазариха мястото, измериха го, плати го Тодор и премести междата.* Г. Караславов, Снаха.

слог: тясна, необработена нива земя, която разделя ниви. Спада също към народния език. *Щом стигнаха до прекопаните ниви, Стаменов и граничарите се запичаха край слоговете, очертани с храсти и трънки.* Б. Несторов, Светлина над Родопите. *Малко цвете съм в полето,| аз съм синя синчец,|..| с моята хубост хубавея | всяка нива, слог и хълм.* Ив. Вазов, Лирика. II.

ГРАТИС. Вж. безплатно.

ГРЕБА, черня.

греба: вземам със съд или ръка от течно, полутечно или зърнесто вещество. *Войнищите се натрупаха около другия бакър . . гребеха и жадно пиеха.* Й. Йовков, Разкази, I. *Бръзиком греба чорбата и лапам големи залци.* Т. Влайков, Преживяното. *Като гребе от решето, хвърля шепа след шепа просо.* Й. Йовков, Ако можеха да говорят. *Греба мед. Греба сладко. Греба пясък. Греба брашно.*

черня не се различава по значение от греба, но се употребява за течност, предимно за вода. Характерно е за народния език. *Тоя излак нямаше коба и хората черпеха от застоялата му вода с всевъзможни съдове.* Елин Пелин, Летен ден. *От изворчето, . . , черпеха вода и я изнасяха навън с кофи.* Г. Караславов, Избр. съчинения, VIII. *Слезе в реката. При гъстия върбалак той спря. Малко по-надолу жена чукаше с брадва върху леда, отваряше дупка да черпи вода.* К. Петканов, Без деца.

ГРЕБЕН. Вж. било.

ГРЕБЛО. Вж. весло.

ГРЕХОВЕН. Вж. грешен.

ГРЕША, бъркам.

греша: правя грешка, допускам неправилност, неточност в действия или мисли. *Грешиш, синко, грешиш! Иди си земи парите от даскала, който те е учил.* Ив. Вазов, Чичовци. *Всички музиканти започват вече да грешат. Очите им недовиждат отворените ноти.* Д. Калфов, Под южното небе. *Ех, грешило, бъркало от глупост, с тоя ум не ще остане, я?* Ив. Вазов, Под игото. *Който не работи, той не греши.* Погов.

бъркам има разговорен характер и не се различава по значение от греша, но се употребява обикн. за не добре усвоено, заучено, запомнено действие. *Но и аз зная наизуст много стихотворения, . . . Много е дълго, но аз не бъркам нищо.* Й. Йовков, Чифликът край границата. *Той много бърка в смятането. Не помня добре имена и много си бъркам.*

ГРЕШЕН, греховен.

грешен: който има грехове, който е правил грехове. *Нали сме хора грешни, затова и живеем, грехове да изплащаме.* Мих. Георгиев, Избр. разкази. *А сега слушай да си открия съвето, слушай и се моли за мене: грешна бях и зло извърших на майка ти.* Ст. Загорчинов, Ден последен. — *Ох, ще умра, ... Грешна ще си отида, леля, грешна и непростена.* Чудомир, Избр. произведения.

греховен не се различава по значение от грешен, но има книжен характер и сравнително рядка употреба. *Бог обилно наспори тая година и не прати ни град, ни скакалци, ни грозна напаст за греховните селски души.* Елин Пелин, Летен ден. *И викнах към Бога: „Смили се над мене! |..| Греховен съм аз, но децата грях ще е | не знаят! За тяхната детска невинност | помилуй ме, боже!"* Ем. п. Димитров, Събр. съчинения, V.

ГРЕШКА, погрешка, опущение.

грешка: допусната неправилност при действия, постъпки, мисли, разсъждения и под., от които произлизат отрицателни последици, но които може да се поправи, след като се

осъпнас. *Ние обсъждаме, другари, поведението на един наш комсомолец, който е сгрешил. . . Дали грешката е престъпление? Струва ми се, че не.* К. Кръстев, Катастрофа. *Сериших много и пред вас и пред себе си. Сега искам да поправя грешката и всичката надежда ми е в тебе.* Елин Пелин, Повести. — *Ние сме стари познати, нали? — Имате грешка — не се познаваме.* К. Петканов, Вълнолом. *Груба грешка. Правя грешки. Допускам грешки.*

погрешка: случайна грешка, недоразумение. Срещ се обикн. в израз: **по погрешка.** *По плахата ми физиономия веднага се разбра, че то е попаднало тук по погрешка.* Елин Пелин, Аз, Ти, Той. *Направиха справка. .. Данъкът на някакво друго лице, едноименник някой, по погрешка вписан на мене.* Елин Пелин, Аз, Ти, Той. *Наистина арестуваха ме по погрешка, но все пак ледействие системата на фашистки терор.* Г. Караславов, Избр. съчинения, II.

опущение има книжен характер. Означава: неволен пропуск в нещо, направен поради необмисляне или от небрежност. *Най-слабото опущение, най-значителната дезорганизация ще даде широки пакостни отражения.* Г. Караславов, Проходът на младежта. *Знам, ще открият много опущения, противоречия, но това не е закон, а е проект.* в. Развигор.

ГРЕЯ. Вж. б л е с т я.
Вж. с в е т я.
Вж. т о п л я.

ГРИЖА, кахър, дерт.

грижа: постоянна мисъл за нещо, която вълнува, тревожи, предизвиква душевно притеснение, поради това, че човек не може да извърши нещо, не знае как да се справи с обективна трудност. *Голяма грижа дошла на господина Брънкова: син му забегнал от Свищов и сега другарува с тукашните емигранти.* Ив. Вазов, Хъшове. *Ако само два дни не работя, децата ми без хлеб ще останат. Ицо подигна рамене. Всеки да си носи своите грижи.* Д. Талев, Преспанските камбани. — *Седни моля те се, и не ми се сърди. Имам си грижи, неприятности — и подаде ръка на гостенката си.* Д. Спространов, Самообречените. *Всекидневни грижи.*

кахър и **дерт** са думи от народния език, равни по значение на г р и ж а. Днес в разговорния език се употребяват с иронична отсянка. — *Не те познавам — каза той мрачно. Защо аз да се грижа за такива като тебе? Малко ли кахъри имам.* П. Стъпов, Човекът от трамвая. — *Защо Калофер цял ден седи на белия камък и все към Сопот гледа? Какъв кахър тежи на сърцето му?* М. Марчевски, Повести. — *Ти какво си се окъпал? Дамян тръгна към врачана и едва, когато поспря, за да я отвори, каза тихо: — Всеки човек, бай Пешо, си има по един дерт! Ти сам знаеш.* Т. Монов, Смърт няма. — *Загоря ми ядането. Много ме е яд. — Това кахър ли е? — Не си намерих билет за мача. — Това да ти е дерта.*

ГРИЖА СЕ. Вж. б е з п о к о я с е.

ГРИЖЛИВ. Вж. с т а р а т е л е н.

ГРИЗА, глождя, глозгам.

гриза: отхапвам със зъби по малко от твърда храна или от друго твърдо, кораво нещо. *Илия е уморен, . . , седнал е и гризе сухар.* Й. Йовков, Разкази, I. *Петельт забеляза някакви сиви буболечки, които гризяха крехките цветлови листенца.* П. Бобев, Гърбавата ела. *Мишка гризеше някаква дъска.* Ем. Станев, В тиха вечер. *Кучето гризе кокали. Гриза бучка захар.*

глождя: мъча се със зъби да отхапя нещо от твърда повърхност. *Най-напред подуши кокала кучето. Затече се към него, почна да го гложди.* А. Каралийчев, Мравешка история. *Ако баба Радойковица се досетеше да му хвърли корица хлеб — започваше да я гложди.* А. Каралийчев, Приказен свят.

глозгам има значение на г л о ж д я, но е с рядка употреба. *Глозгам кокали.*

ГРИМАСНИЧА, кривя се, юдя се.

О б щ о з н а ч е н и е. Движа несъзнателно, непривично чертите на лицето си.

Гримасничи: чрез бързи волни или неволни движения на мускулите на лицето придавам някакъв израз (като реакция на някакъв постъпка или под влияние на някакво чувство, усещане). *Офицерите, подофицерите и войниците следяха внимателно всеки такт и при всяка грешка в изпълнението на мелодията махаха неодобрително с ръце, . . , гримасничеха и клатеха отрицателно глави.* Г. Караславов, Избр. съчинения, III. *Той гримасничи и им намига, . . и сам се залива от смях на шегите си.* Бр. Йосифова, Бирена чаша с монети. *Разтрива бузата си и гримасничи пред огледалото, защото спиртът, тъй да се каже, разяжда дрискотината.* Св. Минков, Разкази в таралежова кожа. *Той гримасничи нервно, като че иска да отъди от лицето си някаква досадна муха.* Св. Минков, Другата Америка.

кривя се: нарочно правя гримаси, обикн. да дразня някого, да му се подигравам или да разсмивам, забавлявам някого. *Пък дворът пълен с евреи и еретици, . . Гълчат, някои пеят псалми, други плачат, трети се кривят на стражата.* Ем. Станев, Антихрист. *Туктам някоя палма бе сбрала под окъсаната си слнка голи и потъмнели в прах дечица, които ни махат с ръка или грозно се кривят, като правят разни маймунджийлъци.* Б. Трайков, Вла-

детел на океани. *Но най-много пъпд беше се стъпал пред цирка. Там излизаха разни палячовци, кривяла се, изпъчена се и се виеха на тропала.* Г. Караславов, Избр. съчинения, II. *Но последници ли го как се краси, как подмига с едното си око и след всяка дума казва „хи-хи, хи-хи, хи-хи . . . знаеш . .“ — ще се хванеш за стомаха от смях.* Ст. Марков, Дълбоки бразди.

юдя се е дума от народния език. Означава: много грозно си кривя лицето, правя много грозни гримаси, да дразня, да се подигравам с някого. *И тъй като Гърбавото се кривеше и всякак надрева й отчаяна, тя притихна.* Й. Йовков, Старопланински легенди. *Една пред друга жените дързаха да му разправят как видели Стана да идва към тях с двоища дяволи; . . . как нощя в двора й се събирали дяволи и мъжовници да играят хоро и да се юдят.* М. Смилова, Друм се вие.

ГРОЗЕН. Вж. с т р а ш е н.

ГРОЗЯ[1], загрозявам.

Св. вид: **загрозя.**

грозя: с вида си правя, допринасям нещо да изглежда грозно. *Най-сетне погледът й се спрял на кратунката с пръстена. — Тая вехтория — рекла си тя — за нищо не е потребна. Само грози колибата.* А. Каралийчев, Топла ръкавичка. *— Аз лоша стока дома си не държа, да ми грози къщата. Плащам, но искам хубаво.* Г. Райчев, Златният ключ. *Отвъд реката яр изроненъ | грози ми гледката, жълтей.* Ив. Вазов, Пътни бележки.

загрозявам: с външния си вид направям нещо, което не е грозно, да стане, да изглежда отчасти или напълно грозно, неприятно на вида. *Чертите му бяха правилни, красиви и само отдавна загрозял белег на бузата го загрозяваше малко.* Г. Караславов, Избр. съчинения, X. *А избелялото вече бледоже, остарялата кърпа бъсем я загрозяваха.* Б. Несторов, Ариф и Рамзина. *Това беше една дълга, сива трикатажна сграда, чиято фасада бе обезобразена от олющената на много места мазилка. . Три малки каменни балкончета, поставени едно над друго, още повече я загрозяваха.* Ем. Манов, Ден се ражда.

ГРОЗЯ[2]. Вж. з а с т р а ш а в а м.

ГРОХВАМ, повалям се, строполявам се.

Св. вид: **грохна, повалям се, строполя се.**

О б щ о з н а ч е н и е. Падам на земята, тъй като загубвам физическите си сили.

грохвам: неочаквано се отпускам и се смъквам на земята (от умора, слабост, изтощение). *Вражите тъли се отпегляха. Тогава изнурените защитници грохваха и заспиваха долу край стените.* Д. Линков, За земята българска. *Тодора изврна уморени очи, изведнаж отпадна и грохна върху каменната настилка около кладенеца.* К. Петканов, Без деца. *Дадла души се мъчеха да задържат трети, който отчаяно се съпротивяваше. Най-после силите му се изчерпаха. . . , и грохна на земята.* Ж. Колев и др., Червеноармейци български партизани. *Той се опита да стане, надигна се на лакът и пак грохна.* Кл. Цачев, Свят широк.

повалям се: като се наклонявам рязко, залитам напред или встрани и падам (обикн. от болка, прилошаване и др.). *Мигом му притъмня, наоколо стълбовете се завъртяха и той се погали безчувствен на очите си.* П. Тодоров, Идилии, VI. *Но той е вързано се повалял върху заснежения мъх, от челото му потича алена струя кръв.* З. Сребров, Избр. разкази.

строполявам се: падам изведнъж (от удар или прилошаване), но с шум. *Той не видя как срещу барутния дим. . Петър размаха дългите си ръце . . как, преди да се строполи на земята, брат му го подхвана.* Ст. Дичев, За свободата. *Десният вол се спъна и се строполи.* Г. Караславов, Обикновения хора. *Ламята жаловито изревала и се строполила на брега. Там издъхнала.* А. Каралийчев, Топла ръкавичка.

Вж. о т п а д а м.

ГРОХОТ, бумтеж, тътнеж, тъптеж, тътен.

О б щ о з н а ч е н и е. Силен, продължителен глух шум.

грохот: силен тъп шум, който отсяка, разпространява се надалече. *Навън по улицата с тежък грохот минаха няколко тежко натоварени камиона.* П. Вежинов, Нашата сила. *Артилерийската стрелба бе спряла, но сега пушечни гърмежи сменяха орьдейния грохот.* К. Константинов, Тъп през годините. *От гара Синдел влакът сви на юг през Балкана и на свечеряване излази с грохота си Тракийската равнина.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *На строежа не спираха грохотът на багери, бетонобъркачки.*

бумтеж: силен, продължителен, пресекълн шум от удари на падаща вода, от мотор, от стрелба на орьдие и др. *Само лекото и еднообразно тракане на кречеталото и глухият бумтеж на водата от улея като че идеха някъде отвъд земята.* Г. Караславов, Избр. съчинения, VI. *Помъчи се да различи в общия грохот шума на гъсениците трактори. . До непривикналото му ухо идеше все един и същ монотонен бумтеж.* А. Гулянски, МТ станция. *С бумтеж нагоре по шосето се изкачаваше камион.* Д. Кисьов, Щастието не идва само. *Чу се глух бумтеж. После още един. Най-сетне бяха гръмнали още по един път дървените то-*

поне. И това бяха последните им гърмежи. Д. Талев, Илинден. *Като тътен на далечен градобитен облак долитаха глухите бумтежи на тъпаните.* Г. Караславов, Сиаха.

тътнеж: силен, тъп, продължителен, отекващ шум от гръм, оръдия, който се чува отдалеч. *Силна трескаща процепка въздуха и изпълва небесата с глух тътнеж.* Ц. Церковски, Театрални забавлания. *От време на време. . се гръмолясваше тежка граната, избухваше в кръгли, черни облаци и. . изпляваше доловете с адски тътнеж.* М. Кремен, Брегалница. *Зад него, пред него, от ляво и от дясно, непрестанно се носеше някакъв шум, някакъв тътнеж, буботене, което сякаш излизаше от самата земя.* Ал. Бабек, Малкият емигрант.

тътнеж и **тътен** не се различават по значение от т ъ т н е ж, но имат сравнително по-ограничена употреба. *Бурна нощ. Още преди вдигане на завесата се чува глух тътнеж и бляськ на светкавица.* Г. Райчев, Еленово царство. *Идеше глух тътнеж от кола и оръдия.* Й. Йовков, Разкази, II. *Ден-два преди бурята небето се покрива с черни нишки облаци. Непрестанното сяткане на мълниите се съпровожда с мощни тътени. Гръмотевиците се чуват на 20—30 километра.* Л. Мелишки, Нигерия. *Малко след полунощ на далечния тъмен и студен хоризонт често запримигва зарево на избухнали снарлди. Глухият тътен отчетливо достигаше и до чифлика.* В. Нешков, Настъпление.

ГРЪКЛЯН, грьмул.

грьклян: горната част на дихателната тръба. *Той винаги ходеше с кръстосани отзад върху потурите рьце, вирене главата си нагоре и така изпъваше цинята си, че грьклянът му щрькваше напред.* О. Василев, Житие-битие. *Иначе той беше дребен човек, превит едва ли не на две, с дълъг врат и рьбест грьклян, който играеше нагоре-надолу по жилестата гуша.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Но гласът на бедния подпредседател беше схванат и глух, като че го стискаше някой за грькляна.* Ив. Вазов, Под игото.

грьмул е дума от народния език, равна по значение на г р ъ к л я н. Употребява се за изразяване на грубо отношение, обикн. при закана. — *Тръгвай — изшиптя със страшен глас Чорни. — Тръгвай или ще те стисна за грьмуля!* П. Вежинов, Нашата сила. *Който посегне . . по устата. . Ака се наложи, ще стисне някого и за грьмуля.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Да не бяхте вие, с рьце щях да извадя грьмуля му!* [на полицая] — *рече помакът.* М. Марчевски, Героите на Белица. *Много ми е мерак да докопам Драгия Вълков за гушата и да му изтръгна грьмуля.* Ст. Марков, Дълбоки бразди.

ГРЪМ. Вж. г р ъ м о т е в и ц а.

Вж. т р ъ с ъ к.

ГРЪМЛИВ, грьмовит, грьмък, грьмогласен, грьмовен.

О б щ о з н а ч е н и е. Който звучи силно, мощно.

грьмлив се свързва с шум, звук, глас. Означава: който е много силен, който отеква, запълва пространството и се чува надалече. *Публиката се разшумя и избухна в грьмлив, неудържим смях.* Д. Калфов, Избр. разкази. *Грьмливият глас на гостенина беше изпълнил стаята.* Д. Киселов, Щастието не идва само. *И в миг се чу злият ритмичен грохот на приближаващата подземна железница. Грохотът растеше, удряше ушите с грьмливото тракане на колелетата.* Бр. Йосифова, Бирена чаша с монети.

грьмовит е равно по значение на г р ъ м л и в, но има рядка употреба. *Смехът на Кара Бекир, грьлен и грьмовит като буря, се разнесе по улицата в привечерния час.* А. Христофоров, Унгария.

грьмък: който звучи силно, мощно, по-силно от обикновеното или надвишава останалите. Отнася се за вик, глас, звук. — *Сега ще ви изсвиря „Наполеоновият марш“ — каза Гороломов. . .Раздадоха се грьмки, тържествени звуци.* Й. Йовков, Приключенията на Гороломов. *Неочаквано от далечните върхове на балкана долетяха човешки гласове. В началото те бяха неясни и несигурни. Но после станаха по-грьмки и отчетливи.* К. Ламбрев, Средногорски партизани. *Над гъстите редове на войнищите се подигна и поде грьмко ура, което като ехо полази нагоре по планината.* Й. Йовков, Разкази, I. *Грьмки викове. Грьмки ръкоплясканя.*

грьмогласен: който има, който е с много силен, звучен глас или който звучи много силно, с много силен глас. *Бе тъй грьмогласен, че запеене ли или викнеше „ура“, заглушаваше цялата рота.* в. Вечерни новини. *Вси трьбата свиреше. Тичане, тропот, дрьнкане на саби, грьмогласни бойни песни.* Ст. Дичев, За свободата. *Публиката се раздвижи и избухна в грьмогласни поздрави и ръкоплясканя, които дълго не стихваха.* Елин Пелин, Ян Бибия на Луната.

грьмовен не се различава по значение от г р ъ м л и в. Има ограничена употреба. *Задружният шум на дъжда, на реката и на улея пълнеше дола с грьмовен ехтеж.* Ив. Вазов, Мусала. *От вагоните се проточи грьмовно ура. То се разнесе високо-високо нагоре.* Т. Харманджиев, Родове.

ГРЪМОВЕН. Вж. г р ъ м л и в.

ГРЪМОВИТ. Вж. г р ъ м л и в.

ГРЪМОГЛАСЕН. Вж. г р ъ м л и в.

ГРЪМОТЕВИЦА, гръм, гърмеж.

грьмотевица: силен, пресеклив продължителен тряск, тътнеж, съпровождащ светкавица по време на дъжд, буря. *Внезапно някакъв ужасен тряск, тътнеж от стотина грьмотевици се чу някъде в тъмнината и околността се раздруса като от землетресение.* Елин Пелин, Ян Бибиян на Луната. *Нямаше дъжд, но беше излязла голяма буря. Шумяха клоните на овошките. . . , трептяха синкави светкавици, и отвреме навреме проехтяваха грьмотевици, тъй тежки и продължителни, че стъклата на прозорците потреперяваха и звънтяха.* Й. Йовков, Разкази, I. *Черни гъсти облаци закриха осмения лик на слънцето. Грьмотевици разтърсиха земята. Рукна студен дъжд.* А. Каралийчев, Народен закрилник.

грьм в едно от значенията си не се различава от г р ъ м о т е в и ц а. *Наоколо притъмня, светна се и гърмът продъни небесата. Бурята се разрази с цялата си сила. Дъждът плисна внезапно.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Блесна светкавица и веднага силно изтрещя грьм, разтърси цялата къща.* П. Славински, Момичето със слънчеви коси. *Светкавици разцепиха небето. Оглушителен грьм разтвори земята.* К. Петканов, Без деца.

гърмеж в едно от значенията си съвпада с г р ъ м, но се употребява рядко. *Навъи светваше силно и мълнията огряваше целия двор, гърмеж проечаваше над селото.* Кр. Григоров, Игличево. *Силни гърмежи, предшествувани от светкавици, зацепиха въздуха.* Ив Вазов, Под игото.

ГРЪМЪК. Вж. б о м б а с т и ч е н.

Вж. г р ъ м л и в.

ГРЪЦМУЛ. Вж. г р ъ к л я н.

ГРЯХ, прегрешение.

грях: нарушение на морална или етична норма, определена от религиозния кодекс. *Аз ако съм ял* [блажно] *не ядам, . . , говядам ти цяла година, и без да се преструвам, защото да ядеш и да се преструваш, дядо хаджи, е двоен грях според нашите духовни книги.* П. Р. Славейков. Избр. произведения, II. *Как можа да дигне ръка против него? . ..Грях е това, страшен грях!"* Й. Йовков, Жетварят. *Жените, към които силният младеж изпаше преголяма слабост, защото не считаше за грях ни плътската, ни духовната любов, . . , почнаха да го избягват.* Елин Пелин, Под манастирската лоза. — *Но ето аз съм сега с две семейства с това дете. — Като се съблазни и изпита сладостта на греха, сега ще изпитаи и горчивината му.* Д. Талев, Самуил.

прегрешение: малък грях или грях, извършен несъзнателно, без умисъл. *„Господи, господи", замоли се той мислено. . . — „прости падналите в прегрешения, прости съблазнилия се.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Господи, Исусе, пречи ми владетелската одежда, за да бъда по-близо до тебе! . . , приеми ме като обикновен човек и ми прости владетелските прегрешения!* Й. Вълчев, Стъпала към небе.

ГУМНО, харман.

гумно: равно, утъпкано кръгообразно място, където се вършее с добитък. *Децата гонеха навързаните по четири-пет коня около стожерите; изльсканите конски копита потъваха в дебелия житен клас по гумната и ронеха едрите зърна.* О. Василев, Умните патици. *От прозорците му се виждаха и двете гумна. . Прикъсна конете, повлекли опашки из гламата. Белееха се големи купища овършано жито, зърно и ситна плява, и чакаха за отвяване.* Д. Талев, Илинден.

харман е равно по значение на г у м н о. *Селяните бяха заети в непосилна работа по прибиране плода на своя тежък труд. Почти пред всяка къща имаше харман с впрегнати волове, коне, мулета.* К. Ламбрев, Средногорски партизани. *Жетвата беше се свършила и няколко жени — . . , пренасяха снопите за вършене на хармана.* Ив. Вазов, Пътни бележки. *Харманът е чисто пометен и хладен. Вишат се нагоре високи и тъмни купни.* А. Каралийчев, Приказен свят.

ГУША, гърло.

гуша: предната, средната част на шия. *На гушата ѝ имаше герДан от ален мерджан, на ръцете ѝ дрьчаха гривни.* Й. Йовков, Старопланински легенди. *Там, под тъмната кожа и по разголената моминска гуша жилите биеха бързо, отсечено, твърдо.* Д. Талев, Железният светилник. *Джамбалазът наистина беше се повалил на земята, пронизан тъкмо в гушата от куршум.* Ив. Вазов, Пъстър свят. — *До тука ми е дошла вече тя, добави гологловият войник, като показа с ръка на гушата си.* Т. Влайков, Вестовой.

гърло в едно от значенията си не се различава от г у ш а. *Ще го стисна за гърлото и толкова ще ѝ бъде животът.* К. Петканов, Старото време. *Краличьт в борбата беше случайно докопал ножа му и го мушнал в гърлото му.* Ив. Вазов, Под игото. *Баща ми е мегар. . .Той ще ми пререже гърлото като на яре, като научи.* А. Каралийчев, Народен закрилник.

ГЪВКАВ, жилав.

Общо значение. Който може да се огъва, да получава форма на дъга или кръг.

гъвкав се свързва обики. с дърво. Означава: който лесно може да се прегъва, огъва, без да се чупи. *Те носеха на прът убита сърна. Гъвкавият, току-що отсечен прът се огъваше на раменете им.* Ем. Станев, Ялуарско гнездо. *Ден и нощ бръмнли посяга | към тополина снага, | нейки гъвкави протяга | с умолителна тъга.* П. К. Яворов, Антология. *Той беше едър, висок, . . . носеше гъвкав каучуков камшик, с който, . . . костоянно нервно и заплашително удряше по ботуша си.* П. Михайлов, Малката партизанка.

жилав в едно от значенията си се свързва обики. с дърво, растение. Означава: който трудно се чупи или къса; промяна формата си при огъване или теглене, без да се скъса или счупи. *Всякой миг се залавяхме за кичури дълга и жилава трева.* Ив. Вазов, Пътни бележки. *Жилавите папрати образуваха непроходими гъстаци.* Х. Русев, Под земята. *Като измъкна изпод масата ръката си, в която беше свиснал жилав гумен бич, старшината замахна и със страшен пляськ обви бича около шията на момчето.* Ем. Коралов, Дъщерята на партизанина. *Шумяха вековните, тъмни гори, разлюлели жилави клони до земята.* Й. Йовков, сп. Наблюдател. *Дръпна юздите, шибна конете с камшика — тънка жилава леска — и колата се понесе из равното шосе.* в. Развигор.

ГЪЛТАМ, прегльщам, поглъщам.

Св. вид: прегълтна, погълна.

гълтам: прекарвам храна или течност през гърлото си. *Нели и Лили вече са отворили кошницата и лакомо гълтат зрелите праскове.* В. Бенчева, Анчето пише. *Бяхме всеки сгладнели и ние с Митко лапахме бързо-бързо. — Няма що да бързате, деца. Спокойно . . спокойно. Сдъвквайте добре храната, не гълтайте цели залци.* Елин Пелин, Приказки и разкази. *Той само ядеше. Бузите му се издуваха и шията му се протягаше кога гълташе.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан. *Волосете гълтаха лакомо попарата.* Г. Караславов, Избр. съчинения, I. *Той затвори очи и несъзнателно пак вдига шишето и гълта жадно, бързо и уплашено.* Елин Пелин, Летен ден.

прегльщам се се различава по значение от гълтам, но в случая изпъква самият процес на гълтането. *Сутрин на закуска ядаше последен до масата, прегльщаше залците мълчаливо.* Ал. Бабек, Малкият емигрант. *Николина едвам прегльщаше залците си.* Г. Райчев, Златният ключ.

поглъщам: поемам, гълтам наведнаж определено количество храна или течност. *Той откъсваше парче от агнето и подаваше всякому полусурова хапка, която дареният поглъщаше цяла, без да дъвче.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Хвърли свирепо поглед към жените, които поглъщаха залците си страхливо.* Д. Димов, Тютюн.

Вж. търпя.

ГЪЛЧА. Вж. говоря.

Вж. карам се.

ГЪМЖИЛО. Вж. тълпа.

ГЪРДА, шия, бозка, пянка.

гърда: млечен орган у жена. Рядко се употребява за женски животни. *Треперките и възбудени пръсти бързо откончаха блузата. Детето захапа гърдата, промляска сладко и се укроти.* М. Яворски, Хората се променили. *Стоянка го взе в прегръдките си, извади гърдата си и му даде да бозае.* Елин Пелин, Летен ден. *Тя щеше да легне сред шумата и оголените кости, а ръчичките вдлъбнати, . . . стръвно и лакомо щяха да задъвкат мърдавите й гърди.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан.

шия е равно по значение на гърда. Има разговорен характер. *Кой ще се реши да осигури бедното създание, . . . и какво ще го чини бабата, . . . ако не намери за пропадналото сираче една топла люлчица и една млечна шия?* Ив. Вазов, Повести и разкази. — *Биволици има в Бряст. Пазарих една — . . С малачето. В шест часа пуснах малачето да суче на двете шии.* С. Северняк, Ветрило от сандалово дърво. *Деде не заплаче детето, майка му шия му не дава.* Погов.

бозка е равна по значение на гърда. Когато се отнася до гърда на жена, е характерна за народния език. *Само едни по-сърдечен селянин се осмели да погледне из прозореца и на светлината видял вълнящата: тънка, дълга с напръчени бозки.* Й. Йовков, Ако можеха да говорят. *Аз с него от една бозка съм ци-ципал, от дете още все заедно и за-залка си деля той с мене.* Д. Талев, Самуил. *Дете на бозка.*

пянка е диалектна дума. Означава: женска гърда. *С мъка задържа сълзите си, подложи пянка на детето, то лакомо я залита и мъкна.* К. Петканов, Избр. съчинения.

ГЪРЛО. Вж. гуша.

ГЪРМЕЖ. Вж. гръмотевица.

Вж. изстрел.

ГЪРМЯ. Вж. стрелям.

ГЪРЧА СЕ, превивам се, свивам се.
Св. вид: **превия се, свия се.**
гърча се: правя конвулсивни движения (от силни болки). *Старецът така се гърчеше от болки, че тя се съмняваше дали при другането до града ще остане жив.* Г. Караславов, Избр. съчинения, V. *Човекът, . . , беше още жив. Той се гърчеше, безпомощно ритмахваше ръце.* Гр. Угаров, По следите на заточеника. *Кога светна тая лампицата, Топал-Хасан се гърчеше в предсмъртна агония.* Ив. Вазов, Под игото. *Дълго старицата трепера, отваря широко очи, гърчи се, мята се ръз тази, ръз онази страна.* П. Ю. Тодоров, Идилии.
превивам се: навеждам се много, огъвам се, извивам се (от болки или от силен, неудържим смях). *Той често се превиваше от пронлетата болка в стомаха, тя беше привикнала с охканията му.* Г. Караславов, Избр. съчинения, VI. *Юлия започна да тича . . остра болка в стомаха я ляво към далака почти я накара да спре и да се превие.* П. Вежинов, Следите остават. — . .*Ох, . . Олелеее. . . — търкаляше се на пъсъка той и се превиваше от болки.* П. Славински, Момичето със стъпчеви коси. *Някой тес, друг се превива от смях.* Д. Немиров, Другият.
свивам се: прегъвам се много, прегъвам се надве (от силни, нетърпими болки). *Често тя падаше внезапно в някой кът на къщата или под стряхата, свиваше се на кълчишка, лежеше дълго и екинтеше болезнено и страшно.* Елин Пелин, Гераците. *Но Станка се сви и полегна, защото под слабините нещо започна да я присвива.* Г. Караславов, Обикновени хора.
ГЪСТ. Вж. н е п р о г л е д е н.
ГЪСТАК. Вж. х р а с т а л а к.
ГЪСТАЛАК. Вж. х р а с т а л а к.
ГЮЛ. Вж. р о з а.
ГЮРУЛТИЯ. Вж. в р я в а.

Д

ДАВАМ, подавам, предавам, връчвам.
Св. вид: **дам, подам, предам, връча.**
давам: поднасям някому нещо, за да го вземе. *Гнусеше се от тях и ако им даваше милостиня, даваше я с презрение.* Елин Пелин, Летен ден. *Цели две седмици той не я пусна навън. Храна и вода й даваше през малкото прозорче откъм двора.* Елин Пелин, Летен ден. — *Нося ей това. . от Николай — бръкна в джоба си Тинчо. Очите на Трънката светнаха. . . — От Николай ли? Давай! . . .* П. Проданов, Седмокласници. *Нажали ми душата тая песен. . . Кой беше? Кръст. . . в тревата кръст. . . Тинасе! Дай ми едно пишмище!* Й. Йовков, Приключенията на Гороломов. *Даде му ключа да отвори вратата.*
подавам: давам някому нещо от близко разстояние да го вземе с ръка. *По едно време той свали шинела си, подава го на Илия.* Й. Йовков, Разкази, I. *Ти правеше тухлите, а пък аз ги подавах на зидарите.* С. Кралевски, Възвърната обич. *По погледа му отгатваше какво иска и му го подаваше.* И. Петров, Нонкината любов. *Подай ми шинето с вода!*
предавам: давам някому нещо, което съм получил от друг, или давам на някого нещо да го даде на друг. *Това писмо го донесоха от поста „Караджата". Казаха да ви го предадем.* Й. Йовков, Чифликът край границата. *Черньо му подаде ключовете. — Предай си на Станкула — рече той.* Ст. Марков, Дълбоки бразди.
връчвам е книжна дума. Означава: давам някому на ръка нещо, което има официален или поверителен характер и трябва да се приеме, получи лично. *През август ми връчиха обвинителния акт.* Г. Димитров, Пред фашисткия съд. *И така бяхме успели да си подредим работата, че ни обявиха за мина първенец в цялата страна. Връчиха ни и червеното преходно знаме.* сп. Септември. *Тя бе завършила първа по успех Врачанската гимназия — сам директорът й бе връчил наградата.* П. Вежинов, Далече от бреговете. *А след няколко дни Велко лично го освободи и заедно със запалатата за един месец му връчи и заповед за назначение в родния му град.* Л. Станев, Поглед от хълма. *Връчвам призовка. Връчвам акредитивните си писма.*
Вж. п о з в о л я в а м.
ДАВЯ. Вж. д ъ ш а.
ДАЛЕКО. Вж. д а л е ч е.
ДАЛЕЧ. Вж. д а л е ч е.
ДАЛЕЧЕ, далеч, далеко, надалече, надалеч, надалеко.
далече и **далеч:** на голямо разстояние от някого или от нещо. *Далече някъде се виждаха светлините в неговото село.* Елин Пелин, Щъркови гнезда. *Незабелязано се изминаваат километрите, градът остава далече и вече не се вижда.* Ем. Станев, Язуарско гнездо. *Тя го запитала далече ли е царството му. . . — Много е далече, — рекъл той, толкова е далеко,*

че слънцето никога не може да стигне от там до тука. Н. Райнов, Княз и чума. *Далеч някъде над хълмовете изплува Керванката и затрепти.* А. Каралийчев, Приказен свят. *Само далеч блещукат слаби светлинки — може би села или складове.* Л. Стоянов, Холера.

далеко с дума от народния език, равна по значение на д а л е ч е. *Макар и далеко от селото, мястото бе много хубаво.* Елин Пелин, Земя. *Далеко е Балкана има тъмна пещера.* Ем. Станев, Горски чудеса. *Бог високо, цар далеко.* Поговорка.

надалече и **надалеч**: на голямо разстояние от дадено място, за което се говори и от което се пресмята това разстояние. *Над горите и между дърветата се бодгаха и отлитаха надалече лята подплашени птици.* Г. Райчев, Разкази. *Светлющите приплавахо по-рядко и грьмотевящите гьлъмнеха надалече.* Й. Йовков, Жетварят. *Кръчмата беше на високо място, можеше да се видяла надалеч и на всички страни.* Й. Йовков, Чифликът край границата. *Един ден двамата другари се покатериха върху една скала, откъдето можеше да се наблюдава надалеч.* К. Ламбрев, Средногорски партизани.

надалеко с равно по значение на н а д а л е ч е, но се употребява в народния език. *Арап ага не е сам по нашата земя, целият народ страда от такова като него. . . Като ударям ние него, надалеко ще се чуе.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Рано утром млад гиоил / ночва леко, / свири леко, / а се чуе надалеко.* П. П. Славейков, Епически песни.

ДАЛЕЧЕН, отдалечен, отстранен.

О б щ о з н а ч е н и е. Който е на голямо разстояние от нещо.

далечен: който се намира или става, извършва се на голямо разстояние от нещо. *Миналата година учителствуваше в едно далечно село, къде Черното море чак.* Елин Пелин, Аз, Ти, Той. *Той седеше на белия камък пред своята землянка и гледаше към далечните бакри, където беше Сопот.* М. Марчевски, Повести. *Момите отиваха за вода на най-далечната чешма.* Й. Йовков, Старопланински легенди. *От вейка на вейка ситнеше чинка. . . Сегиз-тогиз тя спираше, ослушваше се да чуе далечните провикания на кукувицата.* П. Бобев, Гърбавата ела.

отдалечен: който е на голямо разстояние по отношение на даден обект или място, от което се изхожда и с което се сравнява. *Откъм най-отдалечения край на стадото, през зелената трева се задава черният жребец.* Й. Йовков, Ако можеха да говорят. *Нямаше никакво име тая улица, беше на края на чаршията, отдалечена и тиха.* Д. Талев, Старата къща. *Гарата беше отдалечена на три километра от нашия град.* Ем. Станев, Януарско гнездо, *Ведена работеше на нивата в една отдалечена от селото местност.* Ст. Марков, Дълбоки бразди.

отстранен: който е далеч от място, обект, считан за главен, централен, и е лошо свързан с него. *После пак поеха пътя си, минувайки из отстранени пътища и затънтени места на Деливрмана.* Ив. Вазов, Утро в Банкя. *В ресторанта седнаха на една отстранена маса.*

ДАЛЕЧИНА, далнина.

далечина: далечно, обширно пространство, което е по-близо до хоризонта, отколкото до точката, от която се гледа. *Параходът се отдалечава все повече и повече и се губи в далечината.* Й. Йовков, Разкази, II. *По равната унгарска пуста духа леден януарски вятър. . . В далечината тлъпее оголена горичка.* З. Сребров, Избр. разкази. *Бяхме стигнали вече върха. Виждаше се далечината, цялото селце, църквата, път между нивята.* К. Константинов, Нашата земя хубава. *Слънцето потъне в безкрайните далечини, припадне зграч.* Ст. Марков, Дълбоки бразди.

далнина не се различава по значение от д а л е ч и н а. Има поетична употреба. *Аз пак възлязох. . . на самото било. . . Спрях се там и впих поглед в далнината.* Г. Райчев, Избр. съчинения, I. *Той спря се тихо на високий бряг, и тъмен поглед в далнината впи.* П. П. Славейков, Епически песни. *Далече гасне слънчева позлата по снежните смълчани планини, /. . / Затихват далнините умерени под тия притъмнели небеса.* Мл. Исаев, Пожари.

ДАЛНИНА. Вж. д а л е ч и н а.

ДАЛНОВИДЕН. Вж. п р е д в и д л и в.

ДАМГА. Вж. п е т н о.

ДАН. Вж. д а н ъ к.

ДАНДАНИЯ. Вж. в р ъ в а.

ДАННИ, сведения, факти.

О б щ о з н а ч е н и е. Предварително събрани указания, важни за изясняване на определен случай.

данни: точни, определени указания, материали, повече или по-малко свързани, които хвърлят светлина при проучване, изясняване на даден случай и въз основа на които се правят съответни изводи, заключения. *Всичко това господин генералният директор подхранваше с цифрови данни, които делегатите наистина трудно можеха да проверят.* Д. Димов, Тютюн. *Училища в Габрово съществували още през XVI и XVII век, по-положителни данни за тях има от втората половина на XVIII век.* Й. Радичков и Мл. Младенов, Горда Стара планина. *Статистически данни, Биографични данни, Исторически данни.*

сведения: определени указания, но събрани нарочно, специално с оглед постигането на ясната около даден случай. *Ние събрахме вече известни сведения за съсредоточаването на сръбската войска.* В. Геновска, Седем години. *Они ден ви видях на улицата и казах на нашите агенти да ви проследят и да събират нужните сведения.* М. Марчевски, Повести. *Ние се добрахме вече до положението сведения, че се завърнал тия дни в България.* П. Михайлов, Малката партизанка. *Давам сведения.*

факти: реални събития, случки, които се използуват за изводи, заключения при проучване, установяване на нещо. *И за да подкрепя твърдението си, той се обръщаше към едни или друг от присъствуващите, изнасяше факти, назоваваше имена.* Ст. Марков, Дълбоки бразди. *Тая смела статия подадна на времето голям шум. Тя беше изнесла множество отрицателни факти из живота на влашта интелигенция и безмилостно бичуваше нейните пороци.* М. Кремен, Романът на Яворов. *Всички факти, които разказа, се съгласуваха точно както с онова, което той знаеше за смъртта на Бориса, така и с характера на Борис.* Д. Димов. Тютюн.

ДАНЪК, дан.

данък: задължително и безвъзмездно плащане в бюджета на държавата въз основа на закон от страна на населението. *От бирника беше се получило червено известие за данъците.* Й. Йовков, Чифликът край границата. *Тия села не само не са плащали тежки данъци, но и дълго време са били запазени от турски нападения и от разорение.* Б. Пенев, Начало на българското възраждане. *Данък върху общия доход.*

дан не се различава по значение от д а н ъ к, но е старинна, книжна дума, която днес се употребява с отсянка на тържественост. *Четете да знайте, що в стари години, [по тез земи славни въвраша деди ни,' как с много кръства имали са бран[и от царе силни вземали са дан.* Ив. Вазов, Лирика, I. *А непосилна дан плащаше народът — и чезнеха млади сили в нарска и болярска работа наизпол, — а тяхното стоеше небраздено.* Н. Райнов, Книга за царете.

ДАР. Вж. п о д а р ъ к.

Вж. с п о с о б н о с т и.

ДАРБА. Вж. с п о с о б н о с т и.

ДАРОВАНИЕ. Вж. с п о с о б н о с т и.

ДАРЯВАМ. Вж. п о д а р я в а м.

ДАСКАЛ. Вж. у ч и т е л.

ДВИЖА СЕ, върви.

ДВИЖА СЕ се свързва с превозно средство, човек, животно и означава: премествам се в пространството в определена посока по път, пътека и др. *Всеки ден през полето по всички посоки се движеха кола.* Й. Йовков, Разкази, I. *По пътя не се движеха пътници.* К. Петканов, Избр. съчинения. *Партизанската група се движеше в колона по един.* К. Ламбрев, Средногорски партизани. *Трамваят се движи в покрайнините на града. Той е инвалид и се движи с количка.*

върви в едно от значенията си се свързва с превозно средство и не се различава от д в и ж а с е. Има разговорен характер. *Ево видя насреща си по безлюдния път бавно да върви волска кола.* Елия Пелин, Повести. *Влакът от няколко минути върви край кварталите на Врацлав.* Н. Фурнаджиев, Между приятели. *Трамваят върви бавно.*

ДВОРЕЦ, палат, чертог.

дворец: сграда, обикн. богата, разкошна, в която живее владетел (цар, княз, крал, император и пр.). *Царицата налагаше големи данъци на хората. . .Живееше в голям разкош, издигаше високи дворци.* Н. Райнов, Княз и чума. *Царят отвеждаше гостите в двореца на обед.* Елия Пелин, Ян Бибиян на Луната.

палат е равна по значение на д в о р е ц. Свързва се обикновено с представата за богат, пищен дворец от далечното минало. *Царевият палат, . . , му се хвърли в очи с мраморните, нашарени с червени тухли стени.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Къщичке на дните златни, кат свиден и мил![И за царските палати не бих те сменил!* Ран Босилек, Радост.

чертог също не се различава по значение от д в о р е ц. Има старинен характер и поетична употреба. *Робите посрещнали княза и го въвели в един чертог, богато украсен.* Н. Райнов, Княз и чума. *Погаснаха завиждни пъстроцветните мозайки, златовезаните покриви на порфирения чертог, разграбени бяха посипаните с бисерни камъни търновски дворци.* Д. Линков, За земята българска.

ДВОУМЯ СЕ, колебая се.

О б щ о з н а ч е н и е. Не мога да се реша как да постъпя при дадени обстоятелства.

двоумя се: не мога да избера едното от няколко (обикн. две) възможности, решения, което да приложа на практика. *Стойко оглеждаше овните и се двоумеше на кой да се спре.* Г. Караславов, Сиаха. *В такова време не беше решителна и се двоумеше при отворени ли прозорци да спи или при затворени.* И. Волен, Диви души. *Колчо се двоумеше дали да излезе*

или да остане. Т. Влайков, Стрина Венковица. . *Тя го погледна страхливо, сякаш се двоумеше да издаде ли тайната си.* В. Геновска, Повест за Юлиус Фучик.

колебаи се: не се решавам да пристъпя към вземането на решение. *Все още се колебеше как да постъпи. Всички обяснения му изглеждаха нелепи и глупави.* П. Спасов, Хлябът на хората. *Я ела и ти с мене! . . . Отпуската аз ще ти я обормя. . . Войновска се колеба доста.* Ст. Чилингиров, Рибена кост. *Той стои на вратата на земляната, колебае се и не знае да върви ли или да остане.* Й. Йовков, Разкази, I.

ДВУЛИЧЕН. Вж. л и ц е м е р е н.

ДЕ. Вж. к ъ д е.

ДЕБАТИ. Вж. р а з и с к в а н и я.

ДЕБЕЛ, пълен, тлъст, угоен, шишкав.

О б щ о з н а ч е н и е. Който е охранен повече, отколкото е нужно, от обикновеното.

дебел се свързва обикн. с човек и с части от тялото му и означава: който има тлъстини повече, отколкото е нужно, нормално. *Вратата се отвори и в стаята се вмъкнаха една по една две сухи и една дебела учителка.* Елин Пелин, Разкази. *Тесная и стар суклан, . . . годвам побираше дебелата снага.* Елин Пелин, Щъркови гнезда. *Той беше висок и дебел човек.* Ив. Вазов, Утро в Банки. *Дебела жена. Дебели крака. Дебел врат. Дебели ръце.*

пълен има свързванията не л е б е л. Означава: който не е слаб, чиято фигура е закръглена, но не дразни. *Той беше пълен човек с червендалесто, здраво, хубаво лице.* Ив. Вазов, Пъстър свят. *Попадията, широка и пълна жена, шеташе около вратата на избата.* Й. Йовков, Приключенията на Гороломов. *Мъжът ѝ, . . . възстарічък човек с пълни увиснали бузи, . . , вървеше разкрачено и важно.* Елин Пелин, Летен ден. *Пълно лице. Пълни ръце.*

тлъст се употребява предимно за животни. Означава: който е с мазнини, тлъстини много повече от нормалното. Когато се отнася до човек, има неодобрителна отсянка. *Обеща да им заколи тлъсто шиле и да ги нагости богато.* К. Петканов, Златната земя. — *Ще накарам сестрата да ми източи баница, да свари едно тлъсто пиле.* Л. Стоянов, Холера. *Той е едър, тлъст, с мазно лице.* Л. Стоянов, Холера. *Неговото тлъсто, червендалесто лице беше цяло залято от усмивка.* Ив. Вазов, Под игото. *Тлъсто агне. Тлъста пуйка. Тлъста кокошка.*

угоен се употребява за домашни животни или птици и означава: който е хранен много, специално, за да има много лой, мазнина. Свързва се и с човек, но по-рядко и има неодобрителна отсянка. *По железопътните линии, . . . непрекъснато се нижеха безкрайни ешелони, със златното зърно на плодородния тракийски чернозем. По същите пътища изчезваха и цели стада угоен добитък.* Г. Русафов, И те са били деца. *Татко има за продан в стопанството едно голямо, угоено прасе.* Д. Калфов, Избр. разкази. *Той видя случайно онзи охолен, угоен господин, с многото пръстени на ръката и хубавата буйна коса.* Г. Райчев, Избр. съчинения. *Угоена свиня. Угоена патица.*

шишкав се свързва с човек, Означава: който е много дебел. *Другите двама бяха по-млади — единият тънък и дълъг като сарък, а другият шишкав и подвижен като топка.* Г. Караславов, Съчинения, X. *В стаята влезе шишкав петдесетгодишен мъж, облечен в потури и салтамарка.* Д. Марчевски, Дошло е време.

ДЕБЕЛОГЛАВ. Вж. у п о р и т.

ДЕБЕЛООК. Вж. н а х а л е н.

ДЕБИТОР. Вж. д л ъ ж н и к.

ДЕВОЙКА, момиче, мома.

девойка: лице от женски пол, достигнало физическа зрелост, възраст за женене. *Идеха вечер и младите воловарчета да поят сиви волове и да закачат мили девойки.* Ив. Вазов, Драски и шарки. — *Хайде, сине, тръгвай по света да си намериш невеста. . . — Не ще и дума, че трябва да бъде от знатен род, богата и по-хубава от всички девойки на земята.* А. Каралийчев, Малкият орач. *До вечерта селото прекара празнично, а на другия ден цялото поле кънтеше от песните на работливите девойки.* Елин Пелин, Под манастирската лоза. *Като оназ вечерница в небето, | една бе в село Ралица девойка, | а цяло село лудо бе по нея.* П. П. Славейков, Епически песни.

момиче е едно от значенията си е: млада, още неомъжена жена. Има разговорен характер. *И Лило мечтае, . . , как ще се ожени за най-хубавото момиче от селото.* Елин Пелин, Летен ден. *Тя* [учителката] *е млада и хубава момиче, сираче, отрасло при далечни родини.* Елин Пелин, Щъркови гнезда. — *На колко е години? — Към двайсет. . . — Е, че младо е момичето.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан. *В тоя кас миг, . . , тя си спомни толкова много неща. Видя се съвсем младо момиче, току-що свършило гимназия.* М. Грубешлиева, Пред прага.

мома: неомъжена млада жена. Характерна е за народния език. *Реших да се оженя. . . И мома съм си избрал. Коминкина Цвета. . . — Че тя кога стана мома! Вчера беше дете.* Елин, Пелин, Земя. *Седемнадесет годишна! Сега Гунка беше израснала вече зряла мома.* Г.

Райчев, Златният ключ. *Задиряше най-първата и най-хубавата мома в селото и тя мома луда ходеше за него.* П. Р. Славейков, Избр. произведения, II.

ДЕДИ. Вж. прадеди.

ДЕЕН, деятелен, активен, предприемчив, енергичен, дееспособен.

Общо значение Който живо участвува в осъществяването на някакъв почин, идея.

деен се свързва с човек или неговите прояви. Означава: който взема участие с желание в някакво начинание, почин, като влага много труд, сили, усърдие, или който отразява такова отношение. *И пламнен и деен, когато се отдаваше за любимата му идея, той вечер виждаше във въображението си един нов град, един такъв крайречен град, какъвто бе видял във Франция и Англия.* Ст. Дичев, За свободата. — *Обвиняемият постоянно е ходил на засада против наши другари партизани заедно с полицията. Ругал е нашето движение и Съветския съюз. Бил е деен член на терористическата банда за преследване на партизаните.* К. Ламбрев, Средногорски партизани. *Вземи си бележка. В ротата на поручик Дончев — окопен вестник. Сбери по-дейните момчета и им покажи как става това.* Ив. Мартинов, Драва тече през славянски земи. *Българската младеж взе най-дейно участие в съпротивителното движение. Тя се би с безпримерен героизъм в Отечествената война.* Г. Караславов, Проходът на младежта.

деятелен има книжен характер. По значение не се различава от деен, но се свързва предимно с лица, които работят в обществено-политическата или просветната област. *От средата на балканското население излизат най-деятелните възродители на българската народност.* Б. Пенев, Начало на българското възраждане. *Тук е кабинетът на деятелния масовик, упорития борец-антифашист, . . . административния директор Балджиев.* З. Сребров, Избр. разкази. *Покойният беше един от най-ревностните и най-деятелните членове на Българското природо-изпитателно дружество.* в. България.

активен: който взима живо участие в поставени задачи, изпълнява ги добре, интересува се от работата, като се стреми да я подобри с идеи, предложения и др., или който отразява такова отношение. *Б. Петков е не само учител и книжовник, но и активен обществен деец.* Ив. Унджиев, В. Левски, биография. *Жените са огромна сила, когато те са организирани, политически съзнателни и активни.* Г. Димитров, Съчинения, III. *Активен участник в антифашистката борба. Активен участник в световната борба за мир.*

предприемчив: който е готов да разшири дейността си с нещо полезно, като внася свой почин, своя инициатива при подходящи условия. *Предприемчиви и духовно по-издигнати, . . . българите постепенно изтласкват от производството и пазарите турците, гърците и кубалгарите.* Г. Дръндларов, Велчова завера. *Крепеше го мисълта, че самият той работи и твори, че в града имаше и други като него, . . . които искаха да осмислят живота си, като строят мадани, фабрики и работилници . . Империята се крепеше на такива предприемчиви люде.* А. Христофоров, Ангария.

енергичен: който е изпълнен със сили за развиване на някаква дейност и проявява настойчивост при извършването ѝ. *Той е въодушевен и непоколебим в своите идеи; той е енергичен и съвсем смел в извеждането на своите планове.* в. Приноеци. *Надя беше здрава, енергична, жизнерадостна. Тя не се уплаши от постиженията и нещастие и се зае здравата за работа и за възпитанието на малките си братя и сестрички.* Елин Пелин, Аз, Ти, Той.

дееспособен: който има сили да развива голяма дейност, отговаряща на задачите и изискванията, които му се поставят. Употребява се обикн. за колектив от лица и има книжен характер. *РМС е действително силна, дееспособна, най-последователна-непрогресивна младежка организация.* Г. Димитров, Съчинения, III. *Създаването на дееспособен щаб на отряда „Христо Ботев" бе първата и най-важната задача, с която се зае пълномощникът на щаба на зоната.* К. Ламбрев, Средногорски партизани. *Той посочи, че е необходимо да се избере нов, дееспособен управителен съвет.* в. Вечерни новини.

ДЕЕСПОСОБЕН. Вж. деен.

ДЕЕЦ, деятел, труженик.

Общо значение. Лице, член на група, свързано с нея с някаква голяма цел, за чието изпълнение работи.

деец: лице, което е постигнало резултати, има заслуги в работата за осъществяване на някаква идея, цел. *Първата грижа на един деец, какъвто е народния учител, не може да бъде друга, освен да сее просвета сред простата маса.* Т. Влайков, Съчинения, III. *Оригинален е не толкова като поет, а като човек на живота, обществен деец, оратор и публицист.* П. П. Славейков, На острова на блажените. *В тия критични дни, . . , неговата* [на Левски] *първа грижа е да повдигне духа, . . . да вярне самообладанието у революционните дейци.* Ив. Унджиев, В. Левски, биография. *В „Наука" зимаха участие и някои от главните тогава обществени и литературни дейци в страната.* Ив. Вазов, К. Величков, Периодическо списание, I. *Възрожденски дейци. Ръководен деец. Политически деец. Дейци на изкуството.*

деятел е равно по значение на д е я н, но е с книжен характер. *Мечтата му беше да го изберат най-напред за народен представител, като кооперативен стопански деятел.* П. Спасов, Хлябът на хората. *Ти си един от редките исторически деятели, които са имали щастието да доживеят, да видят осъществено и закрепено делото, на което са били посветили живота си.* Ал. Константинов, Съчинения, I. *Той е един от най-активните ремсови деятели, той е прекрасен масовик, той е любимец на борческата и честна младеж в града и околията.* Г. Караславов, Прохолът на младежта. *Обществен деятел. Политически деятел.*

труженик: лице, което работи усърдно, неуморно на някакво поприще, без да се отбелязват и изтъкват резултатите от неговата работа, без да очаква награда и признание. *Нашинт учеполюбив народ искрено обича и високо уважава тружениците в областта на народната просвета.* Г. Димитров, Съчинения, III. *Марин беше добър . . верен народен труженик беше и винаги правеше всичко за другите.* П. Славински, Претворена земя. *Най-добрите разказвачи . . бяха писали дотогава заедно предимно за селото, за неволите на селските труженици.* П. Вежинов, За честта на Родината. *Труженик на науката и изкуството.*

ДЕЗЕРТЬОР. Вж. б е г л е ц.

ДЕЙСТВИЕ. Вж. п о с т ъ п к а.

ДЕЙСТВИТЕЛЕН. Вж. и с т и н с к и.

ДЕЙСТВИТЕЛНО. Вж. н а и с т и н а.

ДЕЙСТВУВАМ, работя, функционирам.

О б щ о з н а ч е н и е. Имам прояви, чрез които променям, преобразувам нещата.

действувам се свързва с човек или машини, уреди. Означава: проявявам енергия, сила, в резултат на което се извършва нещо, което се забелязва, има ефект. Когато се свързва с машина, означава: пуснат съм в ход. *У нас партизанското движение още не беше получило масовост, . . и само в няколко района по това време действували партизански чети.* Сл. Трънски, Неотдавна. *Той беше взел със себе си и няколко нови, смъртоносни оръжия. Тия оръжия действували с особени, невидими лъчи.* Елин Пелин, Ян Бибиян на Луната.

работя в едно от значенията си е: изпълнявам възложени ми задачи за някакво полезно дело, за някаква организация, институция. Когато се свързва с машини, означава: намирам се в действие. *Той беше дошъл в България да работи за освобождението.* Ив. Вазов, Под игото. *Машината работеше чудесно и отиването на Луната, . . , отведнъж стана нещо възможно и лесно.* Елин Пелин, Ян Бибиян на Луната: *Тъкачната фабрика не работеше. . не се чуваше тракането на машините, голямата желязна порта беше затворена.* П. Спасов, Хлябът на хората. *Мелницата още не работеше.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Работя по профсъюзна линия.*

функционирам има книжен характер. Свързва се с обществени институции и органи. Означава: изпълнявам някакви задачи планомерно и организирано въз основа на правилник. Когато се свързва с машини, означава: изпълнявам технически норми. *В Ямбол ние нямахме никакви родини. Но този град ми стана още по-чужд, когато през войната почнахме да функционират разни продоволствени комитети.* Б. Шивачев, Съчинения. I. *Функционират десет курса за огрантотъване.* в. Отечествен фронт. *Без ежедневната помощ на правителството* [общината] *не би била в състояние ни един ден да функционира.* Ал. Константинов, Съчинения. I. *За да видя как функционират резачките, пълначките и картонажните машини, трябват материали.* Д. Димов, Тютюн. *В столицата преди няколко дена е почнала да функционира една нова фабрика за бонбони и шоколади.*

ДЕКЛАМИРАМ. Вж. р е ц и т и р а м.

ДЕКЛАРАЦИЯ. Вж. и з я в л е н и е.

ДЕКОРАЦИЯ. Вж. у к р а с а.

ДЕЛБА, делитба, подялба.

делба: акт, при който няколко души встъпват във владение на отделни части от имущество, което са притежавали общо, като се изхожда от някакви принципи, критерии и под. *След жетва той повика по-първите хора, и най-напред разделиха снопите по равно на четири дяла. . . Делбата бе справедлива.* Елин Пелин, Гераците. *Костадин се боеше, че щом работата стисне до делба, брат му ще го ограби.* Ем. Станев, Иван Кондарев. — *Да оставим това сега — прекъсна я пак Дона. — Само Велко знае какво ви се пада, той няма да вземе вашето. Сестрите вече не продумаха за делба.* Д. Талев, Илинден. *Като се върнаха от гробища и изпратиха гостите, . . , Найден предпазливо намекна за къщата в Копривщица . . . Стефан го погледна в недоумение, сякаш не бе разбрал думите му. От два дни и той бе мислил за къщата в Копривщица, но не заради делбата.* В. Геновска, Седем години.

делитба е равна по значение на д е л б а, но се употребява по-рядко. *Спомняше си бай Илия как на времето не се погаждаха етървите — . . . , та дойде ред до делитба. . . Разделиха се братята.* Кр. Григоров, Новодомци.

подялба не се различава по значение от д е л б а, но в случая изпъква повече процесът на действие. Има сравнително по-рядка употреба. *Те не бяха склонни дори да мислят*

за подяла на каквато и да е печалба, . . . само ли да решават да я делят. П. Спасов, Хлябът на хората. *Орал Кръстт. Сеял Ежко. Поженали. Оврнали. Дошло време за подяла.* Ран Босилек, Радост. *След туй изваждаше една костура . . . и започваше подялбата: — разряваше най-напред лубавите салуни и всекиму даваше по равна част.* Й. Йовков, Разкази, III. *В тази местност той имаше три парчета земя. Едното беше по-голямичко . . . , а другите две приличаха на кутийки, останали след многократни подели между братя и сестри.* Ст. Марков, Дълбоки бразди.

ДЕЛИКАТЕН. Вж. ф и н.

ДЕЛИТБА. Вж. д е л б а.

ДЕЛНИЧЕН, всекидневен, еднообразен, монотонен, сив.

Общо значение. Който протича винаги еднакво (за начин на живот, случки, постъпки).

дениченъ: който протича без събития, без нещо отличително, интересно. *Бяха му омръзнали и нощните разходки с двата коня на Пенчо Хаджидякович по хълмовете на Бебек, . . , всички малки дневни събития.* А. Христофоров, Ангария. *Там минаваха хора, мляскаха се автомобили, звънеше с все сила по тяхното улично платно трамвай. Животът си течеше обикновен и дневнич както винаги.* П. Вежинов, Следите остават. *Чехов ни рисува скучното, монотонното, непрекъснато течение на обикновения дневнич живот.* сп. Театър.

всекидневен в едно от значенията си е: който винаги се извършва, става по един и същи начин, в рамките на обикновеното. *Ти може би ще искаш да се видим още веднаж, . . , да поговорим дори и за обикновени всекидневни неща.* Л. Александрова, Има едно щастие. *Щом умееш ти да ни предаваш така забавно и най-незначителни всекидневни историйки, какво остава тогава за едно преживяване от времето на . . . войната.* Д. Калфов, Избр. разкази.

еднообразен: който е винаги един и същ, прилича на всички останали и затова става скучен, неприятен. *Зрадиха се еднообразни дни. Ние редовно отивахме на позицията, сменявахме се, нощувахме в село и отново отивахме там.* Й. Йовков, Разкази, II. *Живот равен, еднообразен. . . , но затова спокоен.* Елин Пелин, Щъркови гнезда.

монотонен: в едно от значенията си е: който протича без промени, по едни и същи правила, лишен е от движение, от разнообразие и затова омръзва и потиска. Има книжен характер. *Любопитството, свойствено на всеки заглъхнал градец, . . , дето всяко появление на вънкашен гост, бяше почти едно събитие в глухотата на ежедневния монотонен живот.* Ив. Вазов, Нова земя. *Дните течаха безкрайни и монотонни.* В. Геновска, Повест за Юлиус Фучик.

сив в едно от значенията си е: който не се отличава с нищо интересно, забележително, който минава безрадостно, еднообразно, скучно. *Пак затекоха сиви, скучни дни.* А. Христофоров, Ангария. *Сив живот. Сива действителност.*

ДЕЛОВИТ, експедитивен.

деловит: който има способността добре, умело и бързо да се справя със служебната си или обществена работа. *Това личи на първо място от онова, което ние видяхме и чухме на тази конференция: от славните труженици пъртенци, . . , деловити, безгранично предани на родината.* Опитът на пъртенците — ТКЗС. *За да върви добре работата, нужни са деловити хора. Деловит човек.*

експедитивен: който може бързо и леко, без забавяне и отлагане да се справя с възложената му работа. *Там на място той най-правилно би разрешил въпросите. Вярно, че е експедитивен, не може да му се отрече.* Ст. Ц. Даскалов, Стубленските липи.

ДЕЛЯ. Вж. с п о д е л я м.

ДЕМАСКИРАМ. Вж. и з о б л и ч а в а м.

ДЕМБЕЛИН. Вж. м ъ р з е л и в е ц.

ДЕМОРАЛИЗАЦИЯ. Вж. п о к в а р а.

ДЕН. Вж. д е н о н о щ и е.

ДЕНЕ. Вж. д е н е м.

ДЕНЕМ, дене.

денем: през деня, в течение на деня. *Стадата изкарваха на паша само денем, а нощували в село, из кошарите.* Г. Райчев, Разкази. *Старецът ходеше денем нейде. Само вечер се връщаше да пренощува при мен.* П. Славински, Последният шурм. *Нямам време за скука. Денем с децата, а вечер при възрастните.* М. Марчевски, Повести.

дене не се различава по значение от д е н е м, но е дума от народния език. *Никакъв шум не достигаше от града, дене тъй оживен.* Ив. Вазов, Светослав Тертер. *Иде дене на реката да пере дрехите.* Л. Каравелов, България от старо време. *Чичо Венко дене е повече из селото, та стрина Венковица по цял ден прекарва самичка.* Т. Влайков, Стрина Венковица. .

ДЕНОНОЩИЕ, ден.

денонощие: време от двадесет и четири часа, което обхваща деня и нощта, като се смята от 0 ч. — полунощ до 24 ч. — полунощ. *Отначало дъждът спусна дълги въжа, но след.*

час-два заспити и така продължи през цялото денонощие. К. Петканов, Старото време. *Цяло денонощие той прекара в арести, без никой да го потърси.* П. Вежинов, Далече от бреговете.

ден в едно от значенията си не се различава от д е н о н о щ и е, но има разговорна употреба. *Баща ми бяха затворили преди два дена.* К. Величков, Периодическо списание, 1. *Той замина и след няколко дена се върна с двама души.* Й. Йовков, Женско сърце. *Валеше дъжд. От два дена не можеше да се работи.* Елин Пелин, Повести.

ДЕРА СЕ. Вж. в и к а м.

ДЕРТ. Вж. г р и ж а.

ДЕСПОТ. Вж. д и к т а т о р.

ДЕТАЙЛЕН. Вж. п о д р о б е н.

ДЕТЕ, рожба, чедо.

дете: син или дъщеря, независимо от възрастта им, по отношение на родителите си. — *Човек не мисли за себе си така, както мисли за децата си.* Д. Талев, Илинден. *Христо е най-малкото дете на Стоила.* Й. Йовков, Разкази, I. *Той беше единчкото и мъжко дете, той цеше да я гледа на старини.* И. Петров, Новиката любов. *Децата бяха живели в обич и доверие, помагаха си и искаха да оставят на децата си добро име и добро наследство.* Елин Пелин, Герасимо.

рожба съвпада по значение с д е т е, но се употребява обикновено с емоционална **отсянка** — за скъпо, свидно дете. — *Мило ли ти е детето ти? — попита го сухо селският стрейшина. . . — Ама че думи! — еде да се мръщи бай Стоо. — Та на кой баща не е свидна рожбата му.* А. Гуляшки, Село Ведрово. *Неспокойни бяха за сина, за Русина . . А им беше единчка мъжка рожба.* Г. Караславов. Избр. съчинения, VI. *Умря, сиромах Младенчо, . . , и остави млада невяста и жадена първа рожба.* Т. Влайков, Дядовата Славчова унука. *Децата сълзуи поминаваха добре, ала тъгуваха, че си нямат рожба. Като видеха чуждо дете, викаха го, галеха го.* Кр. Григоров, Пролет в Черешово.

чедо е дума от народния език, равна по значение на д е т е. *Нямаше си дядо Славчо ни син, ни дъщеря; не му даде господ да се радва на старо време на рождено чедо.* Т. Влайков, Дядовата Славчова унука. *Златан имаше двама сина — Петър и Младен. Беше му на сърце да си има и женско чедо, но бог не му даде.* К. Петканов, Без депа.

ДЕТИНСКИ, детски.

детински: който е присъщ, характерен за дете, който е като на дете. *Лицето на Вацлав бе добило чисто и детинско изражение.* П. Вежинов, Далече от бреговете. *Върху бюрото стоеше портретът на тънко русо момиче с вдигнато после. . . Лицето — мило, детинско.* М. Грубешлиева, През иглено ухо. *Тя гледаше живо, весело, смеейки се с детинска безгрижност.* Ив. Вазов, Утро в Банки. *Тя плачеше със своя детински плач: разтворила уста, пустнала глас и с лице, обляно от потоци сълзи.* Г. Райчев, Златният ключ. *Детинска радост и въторг неотнесуем въздухаше всички.* Ив. Вазов, Под игото. *Детински ум. Детинско желание.*

детски в едно от значенията си съвпада с д е т и н с к и, но има по-ограничен кръг на свързвания. *Катя се залъгва радостно: погледна го със съвсем детски очи и се приближи доверчиво.* М. Грубешлиева, През иглено ухо. *Със същинско детско любопитство земляците се заглеждат в униформата му.* Й. Йовков, Разкази, I. *Детски почерк. Детска физиономия. Детска усмивка. Детска радост.*

ДЕТСКИ. Вж. д е т и н с к и.

ДЕФЕКТ. Вж. н е д о с т а т ъ к.

ДЕФИЛЕ. Вж. п р о л о м.

ДЕФИЛИРАМ. Вж. м а р ш и р у в а м.

ДЕЯНИЕ. Вж. п о с т ъ п к а.

ДЕЯТЕЛ. Вж. д е е ц.

ДЕЯТЕЛЕН. Вж. д е е н.

ДЖЕБЧИЯ. Вж. к р а д е ц.

ДЖЕЛАТИН. Вж. п а л а ч.

ДЖЕНДЕМ. Вж. а д.

ДЖИНС. Вж. р о д.

ДЖУКА. Вж. у с т н а.

ДИАМАНТ, брилянт, елмаз.

диамант: минерал — безцветен, прозрачен скъпоценен камък с голяма твърдост и силен бляськ. *По гърдите ѝ падаха нанизи от бисери, а на челото ѝ светеха диаманти.* Ив. Вазов, Иван Александър. *На дясната си ръка имаше златен пръстен с голям диамант.* Д. Спространов, Самообречените. *Градчето е малко, луксозно градче—хотел, с асфалтени улици, кристални витрини, зад които светят диаманти и перли.* К. Константинов, По земята.

брилянт: шлифован диамант. *На лявата си ръка носеше златен пръстен с много едър брилянт.* П. Спасов, Хлябът на хората. *Показа се там самият вали паша в парадното си*

облекло, цяло отрупано със сърма и злато, с рубини и брилянти по многобройните медали и звезди на гърдите. Д. Талев, Гласовете ни чувам. *Радоли ти здравица за нея, па изпади и й подаде в дар едно шепе от брилянти за косата.* Пв. Вазов, Систеоцлав Тертер.

елмаз е равно по значение на д и а м а н т, но е дума от народния език. *Отмахва тя козлатеката кукичка на кутийката, отваряка й капачето, те блеснат . . . два големи . . . елмази, светли като звезди, бистри като роса.* А. Страшимиров, Антология.

ДИВЕН. Вж. в ъ з х и т е л е н.

ДИВЯ СЕ. Вж. ч у д я с е.

ДИГАМ. Вж. к р а д а.

ДИКТАТОР, тиранин, деспот, заповедник.

О б щ о з н а ч е н и е. Човек, който в отношенията си с другите си присвоява несвойствени му права, не се съобразява с другите и не спазва правата им.

диктатор: човек, който валага волята си безрезервно, като поставя останалите в подчинение. *След няколко минути господин генералният директор седеше пред бюрото в кабинета си. . . Изгладнялото и ерьфано провинциално момче се беше превърнало в мощен диктатор на тютюневия свят.* Д. Димов, Тютюн. *В къщи беше диктатор. Не оставяше никой да му противоречи и да му се противопоставя.*

тиранин: човек, който в отношенията си грубо потъпква правата на другите и смазва съпротивата им. *Андреев беше същински тиранин. Сприхав и груб, . . , от него трепереха и бди и служащи.* Д. Калфов, Избр. разкази. *Ами че захващате да се налагате, да ограничавате — тук стой, там няма да ходиш, тоз няма да гледаш, с онзи няма да говориш. Тиранин.* П. Йовков, Чифликът край границата.

деспот: човек, който принуждава хората да постъпват според неговите желания, като не подбира средства за това. *С гордостта си и жестокостта си и е докарал народа да пропаст. Той удуши свободата му, посегна на правдините му, стана клетвопрестъпник, . . , стана деспот, тиранин.* В. Геновска, Седем години. *Тоя суров и зъл чифликчия, . . , господарваше в селото като истински деспот.* А. Гулятки, Село Ведрово.

заповедник: човек, който обича да заповядва, да нарежда на другите какво да правят, как да постъпват. Има рядка употреба. *Дочо успя да стане пълен разпоредител и заповедник в общината.* Т. Влайков, Съчинения, III. *Юзбашията стана и лицето му изведнъж придоби друг израз — маската на изтъчена учтивост изчезна и се показа там надменната физиономия на заповедник.* Д. Талев, Илинден.

ДИМ, пушек, чад.

дим: летливи вещества с твърди частици въглен, водни пари и газове, които се отделят при горене на нещо (обикн. въглища, дърва и други материали). *Някъде имаше пожар . . . Синкавият дим се разстилаше низко над полето.* Й. Йовков, Разкази, I. *Миришеше на коприва и се носеше дим от запален боклук.* П. Здравков, Незабравимо детство. *Гореха се край общия огън. От лютия дим очите на децата бяха винаги зачервени и сълзяха.* А. Каралийчев, Народен закрилник. *От комина излизаше черен дим. Тютюнев дим.*

пушек не се различава по значение от д и м, но се употребява обикн. за дим от локомотив, дим, който излиза от комин на къща, парахол, аспух на автомобил и под. *Когато летим по-ниско, забелязват се селища и шосета, ето там се вие бележникавият пушек на влак.* М. Фурнаджиев, Между приятели. *Влакът отново навлезе в тунела и в купето замириса неприятно на пушек.* М. Марчевски. Тихо пристанище, Повести. *На другия ден едно такси се зададе по пътя откъм града и като остави една дълга следа зад себе си от син мирилив пушек, спря пред общината.* Й. Йовков, Приключенията на Гороломов.

чад е равна по значение на д и м, но е дума от народния език. Употребява се с поетична отсянка в художествената литература. *Аскерът разграби и опожари и другите къщи из селото . . . Високи стълбове чад се издигаха из планината, забулваха за минутка плалтящото лятно слънце, . . , но бързо се разнасяха по избеляло небе.* Д. Талев, Илинден. *Сив дим мина през процепа на вратата, зад прозорците просъсках тънки огнени змии, а в чертози почна да се сплита на отровни нишки задушлив чад.* Н. Райнов, Книга за пагете.

ДИНЯ, любеница.

диня: ниско пълзящо растение с голям, обл и сочен плод с твърда зелена кора или плодът на това растение. *От бостанните се врьщаха млади жени, нарамили дини и пъпеши.* А. Каралийчев, Птичка от глина. *Татко постла една кърпичка на тревата, сложи там хляба и сиренето и наряза динята.* Д. Немиров, Когато бях малък. *Искаше да се готви добре за работниците, . . , да им се режат повече дини и пъпеши.* Й. Йовков, Чифликът край границата. *По бостаните сидят дини и пъпеши.*

любеница е равно по значение на д и н я, но има разговорен характер. — *По нашия край има много пъпеши и любеници. Пред бакалниците и на пазара има цели купища.* П. Здравков, Незабравимо детство. *Домакинята донесе голяма тепсия, пълна с червени и жълти резени любеница.* Г. Караславов, Избр. съчинения, VI.

ДИРЕКТИВА. Вж. н а п ъ т с т в и е.

ДИРЯ, следа, отпечатък.

О б щ о з н а ч е н и е. Знак, белег, оставен върху някаква повърхност при съприкосновение с нея.

диря: едлъбатина с определена форма или характер върху земна повърхност, оставена от стъпки на животно или човек, от движение на превозно средство, както и линия, оставена след нещо, което се движи по някаква повърхност или в пространството. Означава също така и вещественият белег, остатък от нещо, като свидетелство, доказателство, че нещо е било, съществувало с. *Сутрин по пресния сняг личаха дирите на яребици, на заяци, на лисици.* Й. Йовков, Ако можеха да говорят. *Те забелязват дирите на отряда, тръгват по тях.* З. Сребров, Избр. разкази. *Той прекоси шосето, . . . и видя, че една тъмна ивица прорязваше равнината от край до край през цялата и дължина. Тракторите, които бяха оставили тази дълбока диря, нито си вождоха, нито се чуваха.* Ст. Марков, Дълбоки бразди. *Лодката се плъзгаше по спокойното гладко море, зад кърмата шумеше пенестата водна диря.* П. Вежинов, Далече от бреговете. *Една звезда се откъсна от небето и пада със светла диря.* К. Константинов, Седем часът заранта. *Зад един храст изскочи една лисица. Стрелям. Почва Сакар да я гони по кръвавата диря.* Д. Калфов, Избр. разкази.

следа: знак, белег върху земна повърхност от стъпки на човек или животно, от движение на превозно средство, както и остатък от нещо по някаква повърхност като доказателство, че е било в съприкосновение с нея или да се съди от това за някакво действие. Означава също и остатъци от нещо като признак, че нещо е станало, случило се е. *Случайно погледна едньж Дона от високата скала и виря долу, по най-късата пътека за гората, следи от човешки стъпки по снега.* Д. Талев, Илинден. *Няколко дни той обикаля пътечките и внимателно разглежда по тях следите на дивеча, които се бяха отпечатали във влажната земя.* Ем. Станев, Януарско гнездо. *Времето омекна и когато из снега минеха каруци, оставяха дълбоки следи, които бързо се пълнеха с вода.* Й. Йовков, Ако можеха да говорят. *Червилото на устните й беше оставило следи върху позлатения край на цигарата.* Д. Димов, Тютюн. *Той ми донесе вода. Пръстите му бяха оставили нечисти следи по чашата.* М. Марчевски, Остров Тамбукту. *Върху зданията чернеехса следи от огъня и разрушенията на войната.* З. Сребров, Избр. разкази. *Отиваме в селото. Всичките следи на една току-що преминала, опустошителна буря, . . Много къщи са повредени от гранатите — зелт като рани широки отвори.* Й. Йовков, Разкази, II.

отпечатък в едно от значенията си е: изображение с очертани контуря, получено от натиск на предмет върху някаква повърхност. *Наблизо открихме останки от лагер, следи от шейни и ски, . . . ясни отпечатъци от кучешки лапи.* сп. Космос. *Ясно се виждаха отпечатъците на малки копита. Това беше дирята на сърна.* Ем. Станев, Повест за една гора. *Разглеждаме стъпките. Мъжът е бил сигурно едър и тежък, отпечатъците на галошите бяха ясни, личеше, че са нови.* Ем. Станев. Иван Кондарев. *Трьндафил се мъчеше да си закопчи колосаната яка: той я изпотна, по нея вече личаха отпечатъци от пръсти.* М. Кремен, Схлупени стрехи. — *Ама сигурно ли е, че сухото място е оставено от автомобил? — Съвсем сигурно — поклати глава полковникът. — Ясно личат отпечатъци от гумата.* П. Вежинов, Следите остават.

ДИРЯ. Вж. т ъ р с я.

ДИСКУСИЯ. Вж. р а з и с к в а н и я.

ДИСПУТ. Вж. с п о р.

ДИФЕРЕНЦИРАМ. Вж. р а з л и ч а в а м.

ДИХАНИЕ. Вж. д ъ х.

ДЛЪЖНИК, дебитор.

длъжник: човек, който трябва да погаси с пари някакъв дълг. *Но сметките към Даулов мьчно могат да се уредят напълно и повечето хора от нашата сиромашка махала са му вечно длъжници.* Д. Бозаков, Дълбоки снегове. — *Ще ми напишеш на един лист — . . имената на всичките ми длъжници. И срещу всеки от тях — колко ми дължи.* А. Гуляшки, МТ станция. *При една криза доста банки щяха да фалират. . . Едрите длъжници, като тяхната фирма, щяха да поискат споразумение и щяха да постигнат плащане на задълженията в известен процент само.* П. Спасов, Хлябът на хората.

дебитор: длъжник на банка или търговско предприятие. Употребява се в банковото дело и в счетоводството. Има книжен характер. *Да се вземат мерки за събиране вземанията, като по отношение на неотчетените дебитори се приложи законът за финансовия контрол.* в. Отечествен фронт.

ДЛЪЖНОСТ, пост, служба.

длъжност: определено служебно положение в йерархията на учреждение или предприятие. Има официален характер. *Аз съм дошъл тука да дам възможност на новия командир да встъпи в длъжността си.* П. Вежинов, Нашата сила. *Написа до министерството отказ*

да заеме предложената му длъжност. Ем. Манов, Бягството на Галатея. *Заемал е отговорни длъжности в Министерството на Народното просвещение: главен инспектор по български език и литература, директор на Народния театър в София.* Б. Ангелов, Литературни статии. *Ако не го освободиш сега — каза му той, — аз ще назнача друг на вакантната длъжност.* М. Марчевски, Тайствените светлини. *Административна длъжност. Отговорна длъжност.*

пост в едно от значенията си е: висша отговорна административна или обществена длъжност. *Городлъов играеше видна роля вече в светите, дето се решаваха съдбините на страната. Готьоха го за един висок държавен пост.* Ив. Вазов, Пъстър свят. *Партията ти даде голям пост. Докажи, че го заслужаваш.* Д. Димов, Тютюн. *Министерски пост. Ръководен пост.*

служба в едно от значенията си е: застоят с работа в предприятие, учреждение, която е източник на доход, от която човек се препитава. Има разговорен характер. *Той ми пише, че се открива вакантна служба за областен началник.* К. Калчев, Живите помнят. *Някои от тях се натъкмиха за писари, други бидоха назначени и на по-големи служби.* Т. Влайков, Стрина Венковица. . . *Сега съм на служба в статистиката.*

ДНЕШЕН. Вж. с е г а ш си.

ДОБИВАМ. Вж. п р и д о б и в а м.

ДОБИТЪК. Вж. д о б и ч е.

ДОБИЧЕ, добитък, говедо, скот.

добиче: едро домашно животно, което може да се впряга (кон, вол и под.) и се отглежда за нуждите на селското стопанство. *И двамата се загледаха в кобилата. Такова хубаво добиче рядко беше попадало в ръцете на Темелка.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан. *Коларят сви на една прикътана в гората поляна, за да отдъхнат добичетата. Там им сложиха малко сенце.* П. Здравков, Незабравимо детство. *Влезе в воречето. Кравата беше нахранена. . . Добичето изгвърли глава и дъхна в лицето му.* Кл. Цачев, Свят широк. *Потърсих си воловете — никъде ги няма . . . , намерих Бела — . . . , а Черньо го няма. То е едно вътоглаго добиче — като тръгне, запор няма.* А. Каралийчев, Строители на републиката.

добитък в едно от значенията си е равно на д о б и ч е, но се употребява рядко. *Изпращиха кривулест път крачат добитъци.* Ц. Церковски, Съчинения, III. — *Ще продам стотина-деета добитъка — продължи Манолаки.* Й. Йовков, Чифликът край границата.

говедо: едро рогато домашно животно (вол, крава, бивол и др.). *Безбройни стада овце, кози, говеда и коне са пълнили пространните пасбища на Сарь-Шабанското поле.* Й. Йовков, Разкази, II. *Чиляшта дал заповед да заколят десет охранени говеда, сто овни и още толкова кози.* К. Петканов, Избр. съчинения.

скот е дума с книжен характер, която съвпада в едно от значенията си с д о б и ч е, но се употребява рядко. *Волът беше добитък, скот, воловете получаваха слама.* Д. Талев, Железният светилник. — *Да! Поганци те зели, ленив скот! — и той удари няколко пъти левия кон.* Ив. Вазов, Утро в Банки.

ДОБРИНА. Вж. б л а г о д е я н и е.

ДОБРО. Вж. б л а г о д е я н и е.

ДОБРОДУШЕН. Вж. д о б ъ р.

ДОБРОСЪРДЕЧЕН. Вж. д о б ъ р.

ДОБЪР, добросърдечен, добродушен, благ, благодушен, хареп.

добър: който по природа, по вътрешна склонност проявява съчувствие и отстъпчивост към другите, помага им, върши дела, полезни за тях. *Добри хора там ме приеха и сгряха.* Ив. Вазов, Под игото. *Иван беше и така добър и отстъпчив, но Еньовото смирение учудви всички.* Елин Пелин, Земя. *А инак Димитър е добър и цепен другар. . . Всичко той дели най-щедро с другарите си.* Й. Йовков, Разкази, I. *Но има чоеци и човеци: едни лош — други добър.* Ив. Вазов, Чичовци. *Снахата каквато му беше добри и разумна, и както го слушаше и почиташе, дядо Славчо нямаше и за какво много да жали.* Т. Влайков, Дядовата Славчова унука.

добросърдечен: който е с добро сърце, отзивчив към другите. Има книжен характер. *Докато при обхода и срещата със Семен Феодорович у генерала се забелязваше някаква непреднамерена, естествена строгост — тук в изъвнислужебните си отношения той беше добросърдечен и някак достъпен за шеги другар.* П. Славински, Последният шурм.

добродушен: който е с мек, отстъпчив характер, не проявява злоба към другите. *Току ме викаха съседите да им сека шума. Мама беше добродушна жена с меко сърце и никому не отказваше.* Кр. Григоров, Отново на училище. *Пък то, нали си беше отстъпчиво и добродушно, все се отмесваше да им стори пъ, дорде изостана съвсем, та излезе последно от селякота.* П. Бобев, Гърбавата ела. *Добродушен човек беше, никому зло не сторил.* М. Марчевски, Повести.

благ в едно от значенията си е: който е с мек, кротък характер и се отнася внимателно, мило с другите. Има разговорна употреба. *Вярнах се аз разплакан при дядо си и го карах*

да отиде да се поразправи с него, а той, нали си беше благ и тих човек, ми вика: „Остави ги тия Крушковци — лоши хора са те". Б. Обретенов, Сноп. *Казаха, че Бодура не само е невинен, но е кротък и благ човек.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан.

благолепен не се различава по значение от д о б р о д у ш е н, но има по-рядка употреба. *С добро сърце бе и тя, . . . и една тиха бе, една благодушна.* Т. Влайков, Съчинения, I.

харен не се различава по значение от д о б ъ р, но е дума от народния език. — *Добро момче! . . . Още от ръж поглед познах, че е харно.* П. Вежинов, Звездите над нас. *И ожелиха странини Венковичини Панка. Хората, дето тя отиде, бяха харни люде.* Т. Влайков, Стрина Венковина. . .

ДОВЕРИЕ, вира.

доверие: убеденост, увереност в честността, искреността, добросъвестността на някого, на когото поради тези качества може да се разчита, че няма да излъже, да измени, да изкористи в лален случай. *Понеже нямаше доверие никому, Ботушки лично проверяваше тетрадките и дали случай.* Д. Димов, Тютюн. *Стенели си доверието му, той ни даваше и ключа от таванa, където се съхраняваха секестрираните предмети.* Г. Белев, Патилата на едно момче. *А Светослав заемаше сега високо положение при зетя си. Той се радваше на пълното му доверие.* Ив. Вазов, Светослав Тертер. — *Чакайте! Ще трябва да подпишете и един празен лист! . . — Добре, господин подполковник, ще подпиша на ваше доверие.* П. Вежинов, Нашата сила. *Внушавам доверие. Оказвам доверие. Получавам се с доверие.*

вира в едно от значенията си не се различава от д о в е р и е, но има разговорен характер. *Пък аз тук ще се наместя до Панка. Отблизо да я вгледа. На мене тя има вяра.* П. Тодоров, Сбр. произведения, II. *Ще се изльже някой да каже, някое дете ще продума, а нямам вяра аз ни в Ничови дори.* Д. Талев, Илинден. *Вярата й в неговата честност беше непоклатима.*

ДОВЕРЯВАМ, поверявам, откривам, разкривам.

Св. вид: **доверя, поверя, открия, разкрия.**

О б щ о з н а ч е н и е. Коздам някому свои интимни мисли, преживявания.

доверявам: споделям свои интимни мисли, чувства, преживявания или някакви тайни с някого, към когото имам доверие, на чиято дискретност разчитам (за да ми даде съвет, да ми олекне, да ми съчувствува). *Само на нея Жана можеше спокойно да доверява своите тайни.* Д. Киньов, Щастието не идва само. *Но той започна да идва при нея често и постоянно си създаваше нова работа. Докато най-после й довери намерението си.* М. Грубешлиева, Пред прага. *Едната грижа за мелницата — . . , другата — да довери на Райна чувствата си към една мома.* Ем. Станев, Иван Кондарев.

поверявам: казвам свои съкровени мисли, чувства, желания или тайни на сигурен човек, като съм уверен, че няма да ги каже другиму. *Тя никога не го разпитваше къде е ходил, какво е правил, с какво се е забавлявал. А и той не й поверяваше тайните си.* Г. Караславов, Избр. съчинения, VI. *Искаше й се всичко да повери на сестра си, поне на нея да каже за онова, което беше намислила да направи, но се стресна за миг, прегълтна думите си.* Г. Караславов, Татул. *Петко му повери своите планове и тревоги . . . Докторът го слушаше търпеливо и въдлиншие.* Ст. Сиврпев, Петко войвода.

откривам и **разкривам:** казвам някому нещо съкровено — интимни чувства, преживявания и под., които досега не съм казвал никому, защото зная, че ще ме разбере, без да е длъжен да ги запази в тайна. *Това досега не съм откривал никому, но тебе като на приятел сега го казвам.* Т. Влайков, Камеков. *Ще открия чувствата си към нея най-напред на Горняков, на своя най-близък приятел и колега.* Ив. Карановски, Разкази, I. *Понякога Станка разкриваше всички свои вълнения на свекърва си, старецът я слушаше напрегнато.* Г. Караславов, Обикновени хора.

ДОВОД, аргумент.

довод: логично обоснована мисъл, убедителни факти, приведени като доказателство за нещо. *Най-после той нямаше защо да се излага на опасност и да спира подплашените коне, . . . и Вълчан сам щеше да се утрепе. А вместо това той отива да го спасява. Тия доводи бяха основателни и не можеха да се отрекат.* Й. Йовков, Жетварят. *И сега, когато Динов трупаше факт върху факт, довод върху довод, за да докаже и обясни престъплението на Станкул, тази мисъл пак му се мярна.* Ст. Марков, Дълбоки бразди. *Е тук пише ли за комуната? Пише. Значи и ние с моя другар имаме право да пишем — заключи той, . . . Тоя неочакван довод съвсем обърка началника.* Ст. Дичев, За свободата.

аргумент е книжна дума, равна по значение на д о в о д. *В съда са привлечени да отговарят хора, за които може да се докаже, че по времето, когато им се приписват извършените деяния, са се намирали на стотици километри разстояние. . . Методи стана. . . — Това е сериозен аргумент.* М. Грубешлиева, Пред прага. — *Трябва да се намали цената на хляба . . — Ако дадете евтино жито. . . Житарите пак отказаха. Аргументите им бяха*

много убедителен: щом Василев може да товари и значи вероятно е продал — сигурно ще продадат и те. П. Спасов. Хлябът на хората.

ДОВОЛСТВО. Вж. задоволство.

ДОВЪРШВАМ. Вж. свършвам.

ДОГАДКА. Вж. предположение.

ДОГАЖДАМ СЕ Вж. сещам се.

ДОГОВОР, контракт.

Общо значение. Доброволна задълженост между двама или повече участници.

договор: юридически оформено съгласие между двама или повече участници (държавен орган, лице), с което те поемат някакви задължения по някакъв въпрос срещу определени гаранции. *На изложбата бяха сключени много договори за произвеждане на стоки.* в. Работническо дело. *Беше нает изпоповет през пролетта за цяла година. . . но още в късна есен анулира договорите и ги върна на собствениците им — това бе предвидено по договорите — при съответно обезщетение.* П. Спасов, Хлябът на хората. — *Ние ще сключим още утре договор и ремонтът ще започне вдруг.* Д. Добревски, Бунтът на крайцера „Надежда". — *Аз поемам разходите по машините и половината от разхода за постройката. Останалата част е за твоя сметка. . . Ще се спогодим черно на бяло с договор.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Бяха много любезни с мене и ми предложиха да сключим договор за една или две години. Ще работя като техник.* М. Грубешлиева, През иглено ухо. *Мирен договор. Договор за ненападение. Търговски договор.*

контракт: писмен договор, обикновено между предприятия или отделно лице и някакво предприятие, за участие в обща дейност. Има остаряващ характер. — *Подписвайте — предложи антрепреньора, подавайки ми лист хартия. И с ръка „трепереща от щастие", аз подписах мой първ театрален контракт.* в. Комедия. *Барон Викторио и Хатидже стягат куфарите. Те току-що са подписали контрактите за турнето на Фатима.* П. Незнакомов. След нас потоп. *Христо Георгиев ми предложи да стана редактор на техния вестник. . .Хвърлих им контракта в лицето.* Ст. Дичев, За свободата.

ДОДЯВАМ. Вж. досаждам.

ДОДЯВА МИ. Вж. омръзва ми.

ДОЖАЛЯВА МИ. Вж. домъчнява ми.

ДОКАЧАМ. Вж. досягам.

Вж. обиждам.

ДОКОПВАМ. Вж. хващам.

ДОКОСВАМ, допирам, досягам.

Св. вид: **докосна, допра, досегна.**

докосвам: влизам в лек кратък контакт с нещо или усещам такъв контакт (чрез органите на осезанието). *Като зави към село. . . някой го настигна и докосна с ръка рамото му.* А. Каралийчев, Приказен свят. — *Ей тъй, само да го погаля, докоснах косицата му.* К. Петканов, Омайно бяле. *И тя леко докосна с устни къдравата коса на детето.* М. Грубешлиева, Пред прага.

допирам: поставям леко една повърхност върху друга. *При последните думи стопиците присъстващи се хвърлиха на земята, допряха чела о дебелите килими и запростираха ръце към високия купол на джамията.* Ст. Дичев, За свободата. *Калинко се наведе и допря лицето си до нейното.* И. Петров, Нонкавата любов. *Мина да самия плет. . . Допря гръб и се облегна.* К. Петканов, Морава звезда кървава. *Сухожилов ги вдигна* [дещата] *на рьце, изправен, допира им главите до тавана.* М. Кремен, Схлупени стрехи.

досягам в едно от значенията си е: с усилие допирам леко с края на нещо някаква повърхност. *Главата ми е някъде към облаците, . . . а краката ми искат да досегнат земята и никога не могат да я достигнат.* Д. Кисьов, Щастието не идва само. *Конете се хвърлиха нагоре с наострени уши. Копитата едвам досягат земята.* А. Каралийчев, Птичка от глина. *Високият бял комин сякаш досягаше облачетата по небето.* С. Кралевски, Възвърната обич.

ДОКРИВЯВА МИ. Вж. домъчнява ми.

ДОКТОР. Вж. лекар.

ДОЛАВЯМ. Вж. разбирам.

ДОЛЕН. Вж. низък.

ДОМ. Вж. жилище.

ДОМАКИН. Вж. стопанин.

ДОМАКИНЯ. Вж. къщовница.

ДОМАШЕН, къщен.

домашен: който е свързан с дома, домакинството, бита, семейството. *Сега тя още от първите дни след сватбата се тъкмеше да въведе в домашния ред новата си снаха* Д. Талев, Преспанските камбани. *Бабите, като пометяха пред къщи и свършеха домашната*

работа, слдаха на къщните прагове с хурка в ръка. Д. Спространов, Самообречените. *—Идвам, идвам — каза той. . . и бързо стана от леглото, като нахлули домашните си пантофи.* К. Калчев, Семейството на тъкачите. *Обликът на новите домове зависи от вида на предлаганите на пазара разнообразни домашни вещи.* в. Народна култура. *Домашна обстановка. Домашни потреби. Домашна рокля. Отсъствуа по домашни причини. Домашни разноски.*

къщен: който е свързан с дома, с жилището. *Жена му била нещо болнава, та трябвало тя, . . , от малка да помага на чичо си в кърската и къщната работа.* Г. Манов, Крилат Димо. *Даде му отгоре и малко пари. — Вземи, не се знае, може да потрябват за къщни харчове.* Ип. Хаджимарчев, Овчарчето Калитко. *Аз няма да жаля парите. Тъйте, шийте, а сега и в чаршията се намират много неща за къщна уреба.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Къщна дреха.*

ДОМИНИРАМ. Вж. преобладавам.

ДОМОЧАДИЕ. Вж. семейство.

ДОМЪЧНЯВА МИ, дожалява ми, докривява ми.

Сл. вид: **домъчнее ми, дожалее ми, докривее ми.**

Общо значение. Става ми тежко под влияние на неприятни чувства — тъга, обида и под.

домъчнява ми: обхваща ме тъга, става ми тежко за някого, нещо или поради нанесена ми обида, оскърбление, поради тежко положение, в което се намирам, и т. н. *Седи тя до кушетката, плаче и ми разказва. Па мен като ми домъчня — и заради нея, и заради мене си.* О. Василев, Житие-битие. *Гореше нашата къща. А колко спомени ме свързваха с нея! Всеки бегъл, всяко стъпало, всяка песъчинка от нея значат някакво малко или голямо преживяване. Домъчня ми много.* Сл. Трънски, Неотдавна. *Минахме през нивите ти — не са добре подредени. Така земя не се гледа. Много ми домъчня и казах на овчаря си, че ми е жал за тези хубави ниви.* К. Петканов, Златната земя. *— Не ви ли е мъчно за село? — Домъчняла ни понякога, . . , но минава бързо.* А. Каралийчев, Народен закрилник.

дожалява ми: започвам да съчувствувам на някого заради нещастие или тежкото му положение, или започвам да съжалявам за нещо, става ми мъчно за нещо. *Като гледах как се измъчва горката над тая непосилна работа, мен ми дожаляваше за нея.* Т. Влайков, Съчинения, II. *Тежко живеят. Сврели са се в един коптор. Зет ми работи, мама и сестра ми предат. Но малко им търсят сега работата. Да ги оплачеш. Тъй ми дожаля, че не знам ще мога ли втори път да стъпл там.* В. Геновска, Седем години. *Някои от болните, . . , щом го зърнеха, отиваха при него и го молеха да им посвири. Орфей ги гледаше, дожаляваше му за тях, за недъзите и болките им, вадеше свирката и я надуваше.* Г. Караславов, Избр. съчинения, V. *За кого ще жаля тук. . . , Сестра ми. . деца си има, мъж. . . — Ех. . Младо си още. А ще ти дожалее и за това камъче — хе, дето е под нозете ти сега и то даже ще те тегли насам.* Д. Талев, Преспанските камбани.

докривява ми: става ми криво, неприятно поради това, че съм засегнат, обиден от нещо. Има снижена употреба. *Докривя му на Рифат дето пред хората от махалата неговият Санко се гуши между другите деца, без да се чуе гласът му.* Л. Александрова, Има едно щастие. . . , *Той познаваше високчия младеж от Говедарци, . . , но сега му докривя, че тримата му другари предпочитат чуждия момьк.* А. Христофоров, Планинари.

ДОНЖУАН. Вж. женкар.

ДОПИР. Вж. контакт.

ДОПИРАМ. Вж. докосвам.

ДОПИСНИК, кореспондент.

дописник: сътрудник на вестник или списание, който дава съобщения, статии за важни събития от обществен, стопански или политически характер, на които е пряк свидетел. *Вестникът предаваше съобщенията на немското командуване и на военните дописници.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *— Вие какъв сте? . . . — Военен дописник — . .Ходиш по бойната линия, наблюдаваш сраженията. . . — и каквото видиш, описваш.* П. Вежинов, За честта на родината. *Но* [Иа] *не се обади вече. . .В къщи у нея чакаха стотина дописници от всички големи европейски и американски вестници.* Елин Пелин, Ян Бибиян на Луната.

кореспондент не се различава по значение от дописник. Има книжен характер. *Императорът съд деше задръстен от правници, германски журналисти, кореспонденти на световни вестници.* А. Каралийчев, Наковалня или чук. *Той често поглеждаше на дясно. . , дето стоеха редимено дама чужденци, поляци, кореспонденти на европейски вестници.* Ив. Вазов, Пъстър свят. *Един ден във всички вестници се появи следното известие: Техникът Ян Бибиян е приготвил интересна летателна машина, . . , Кореспонденти от всички страни тръгнаха лично да се уверят и да видят изобретателя.* Елин Пелин, Ян Бибиян на Луната.

ДОПИТВАМ СЕ. Вж. съветвам се.

ДОПРИНАСЯМ, спомагам, съдействувам, способствувам.
Св. вид: **допринеса, спомогна.**
Общо значение. Оказвам благоприятно въздействие за осъществяването на нещо.
допринасям се свързва с човек или събития, факти, обстоятелства. Означава: наредс други давам своя дял, подпомагам осъществяването, постигането на нещо с целенасочените си усилия, с действията си. *Дошло е време българите да се нуждаят от помощта на сърби, сърби, черногорци; и в тоя смисъл всички, които могат да допринесат за сближаването на балканските народи, трябва да го сторят.* Ст. Дичев, За свободата. *Създадените нови условия, при които работят артистите през годините на народната власт, спомагат за пълното развитие на тяхното майсторство и допринасят за оформянето на едно високо професионално равнище.* в. Работническо дело. *Имаше много други и интересни спорове, които се развиваха при свободна обстановка и допринесоха за изясняване на разни въпроси.* Г. Белев, Картини из Румъния.
спомагам се свързва обикн. с обстоятелства, явления, факти. Означава: давам благоприятна възможност с наличието си да стане, да се осъществи нещо (без да действувам активно). *Посочени бяха и резервите в промишлеността и селското стопанство, които ще спомогнат за изпълнение на новия народностопански план.* в. Отечествен фронт. *Убийството беше спомогнало до голяма степен да се забравят временно и нанизите и спречкването със стария.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Има грешки, които . . . се отразяват лошо на работата, но спомагат да се видят недостатъците, да се преодолеят слабостите.* А. Гуляшки, Любов.
съдействувам се свързва с човек или факти, обстоятелства. Означава: дейно, активно участвуван в нещо, което други са започнали (без да съм главен деец). *Когато образованият габровец Васил Евстатиев Априлов се завърнал от втория си роден град Москва, . . . решил да създаде в Габрово модерно училище. . . Заедно с учения си другар Николай Степанович Палаузов в 1935 година съдействувал за уреждането на първото модерно българско училище.* Й. Радичков, Мл. Младенов. Горда стара планина. *Управителят не бе добър администратор, . . . често сам нарушаваше установения вътрешен ред на болницата, а после се оплакваше, че началниците на отделенията и лекарската колегия не му съдействуват.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Кърджалийските движения са съдействували твърде много, да се развият бунтовнашки чувства у българите.* Б. Пенев, Начало на българското възраждане. *Нужно е масовите походи, екскурзии, пътешествия и други прояви така да се организират, че максимално да съдействуват за патриотичното възпитание на трудещите се.* в. Работническо дело.
способствувам се свързва с човек, обстоятелства, факти. По значение е равно на допринасям. Има княжеск характер. *Той бе способствувал със своето бездействие, той бе станал причина тия хора да не говорят истината.* К. Кръстев, Катастрофа. *От една страна, свободните търговски сношения, от друга — правото на Русия да се меси в молдавските работи способствуват за засилването на руското влияние.* Б. Пенев, Начало на българското възраждане.

ДОПУСКАМ. Вж. позволявам.
Вж. предполагам.

ДОПЪЛНЕНИЕ, прибавка.
допълнение: добавена част към нещо казано, написано, за да допълни, изясни, осветли по-добре. *По-нататък съществено е следното допълнение: „Дава се право на председателя да отменява всякого от членовете, когато прекъсват другиго в говора му".* Ст. Дичев, За свободата. *Рукописите показват доста поправки и то най-вече допълнения.* П. П. Славейков, Българска литература.
прибавка: нещо, което се слага, прилага към друго със същия или друг характер, като за разлика от допълнение обикновено го изменя, придава му друг, различен от първоначалния вид. *А и Станкул тъй беше ошарил странците с разни прибавки между редовете, че ако сам авторът попаднеше тук, едва ли би познал произведението си.* Ст. Марков, Дъбоки бразди. *Всичко това, което ми каза . . ще еednеш да го напишеш. . И точно така, както го предаде на мене, без никакви прибавки и нагласяване.* П. Росен, А. Страшимиров, Ел. Пелин, Й. Йовков в спомените на съвременниците си.

ДОСАЖДАМ, додявам, дотягам, отегчавам, омръзвам.
Св. вид: **досадя, додея, дотегна, отегча, омръзна.**
Общо значение. Поради постоянни еднообразни постъпки ставам причина някой да загуби интереса си към някого, нещо.
досаждам: причинявам раздразнение у някого, обикн. с натрапчивостта, нахалството си, неуместните си постъпки, поради което той не желае да се занимава повече с мене. *Главният прокурор отдъхна. Този млад човек, лекав и безочлив, му досаждаше като муха.* Г. Караславов, Танго. *Други пък, по-нетърпеливи, досаждаха на дежурния по лагер с въпросите си.* Цв. Ангелов, Честна дума. *Повече от други път тя трепереше над Петър и му досаждаше*

с гризите си. И. Петров, Нонкината любов. *Той не само че отбягваше да каже нещо, но като че тия запитвания му досаждаха и го дразнеха.* Й. Йовков, Чифликът край границата.

додявам не се различава по значение от д о с а ж д а м, но има разговорен характер. *Войдан беше решил да не додява на чет си с лишни въпроси. Нека изживее младостта си.* М. Смилова, Друм се вие. *То моите жалби нemат свършване, ами прощавай, че ти доделях толкова.* Т. Влайков, Съчинения, II.

дотягам: с еднообразното повтаряне на едни и същи приказки или действия ставам крайно неприятен на някого, отблъсквам го. *Зная, че ти дотягам . . . Повече няма да те безпокоя.* Д. Димов, Осъдени души. *Понякога работата му дотягаше, той оставяше книгите и тетрадките и излизаше вън от селото.* С. Кралевски, Възвърната обич. *Капитанът нервно забарабани с пръсти по масата. Разговорът почна да му дотяга.* М. Марчевски, Героите на Белица. *Велка болка си има цера — рече сухо и безчувствено Павел, комуто дотегнаха бащините думи.* Елин Пелин, Гераните.

отегчавам: предизвиквам у някого чувство на пресищане и безразличие поради това, че го занимавам дълго и еднообразно с нещо, които не го интересуват. *Тия еднообразни обяснения отегчаваха.* Ст. Дичев, За свободата. *Стоеше и гледаше непде встрани, сякаш бащините му приказки го отегчаваха.* И. Петров, Нонкината любов. *Паметта му беше пълна с величествени епизоди от историята на Рим, с които отегчаваше слушателите си.* Д. Димов, Тютюн.

омръзвам: ставам неприятен, противен, скучен някому. Употребява се обикновено за неща, които постоянно се повтарят по едни и със начин. *Може да му омръзнахме с нашите въпроси за било и небило от живота в затвора.* Д. Бозаков, Дълбоки снегове. *Омръзна му всекидневното пътуване от къщи до службата.*

ДОСЕГ. Вж. к о н т а к т.

ДОСЕТЛИВ. Вж. с ъ о б р а з и т е л е н.

ДОСЕЩАМ СЕ. Вж. с е щ а м с е.

ДОСЛОВЕН. Вж. б у к в а л е н.

ДОСТ. Вж. п р и я т е л.

ДОСТА, твърде, значително, бай.

доста: в количество или степен не много повече над нормалното, обикновеното, но достатъчно, за да превиши средното. *Тая година на Кръстовден се събра доста народ в църквата.* Д. Талев, Илинден. *Аз съм тук на тая служба отдавна, доста отдавна.* Д. Калфов, Избр. разкази. *Доста приказвах . . . , хванаха приказките ми място.* Кр. Григоров, Раздолчани.

твърде: също в количество или степен не много повече над нормалното. Обикновено се свързва с прилагателни или наречия за усилване, подчертаване. *На едно място из шумака излязоха въоръжени турци, с твърде подозрителен вид.* Ив. Вазов, Утро в Банки. *За миг пред очите му мина твърде неприятна за спомняне картина.* П. Спасов, Хлябът на хората. *Купи пръстена и заплати за него твърде скъпо.* Й. Йовков, Разкази, I. *Днес станах твърде рано. Твърде често говорим за тях. Той не обича твърде да услужва.*

значително: в голяма степен, толкова, че да се забелязва, да се съобразяваме с него (в сравнение с нормалното или с обекта, с който се прави сравнение). *Долината и нататък значително ще си измени вида.* Ив. Вазов, В недрата на Родопите. *Сега вече свободно посрещаше той всички свои домашни разходи, които бяха значително нараснали.* Т. Влайков, Съчинения, III. *Тя е значително по-възрастна от мен. В стаята е значително по-топло, отколкото в хола.*

бая не се различава по значение от д о с т а, но има простонароден характер. — *Брей не можах да те позная. Променил си се. . . — И вие бая сте се променили.* Ст. Ц. Даскалов, Есенно сено. *Едно куче, бая голямо, гризеше кой знае от где задигнат кокал.* Г. Белев, Патлата на едно момче. *Ами хайде да се вдигаме, че стана бая късно.* Т. Влайков, Съчинения III.

ДОСТИГАМ, стигам.

Св. вид: **достигна, стигна.**

достигам: като се движа, дохождам, идвам до определено място. *Беше съвсем тъмно, когато Огнянов достигна устието на реката Бъдъщница.* Ив. Вазов, Под игото. *Двамата се упътиха към планината. . . Най-сетне те я достигнаха и запълниха по един от склоновете ѝ.* Ем. Станев, През гори и води. *Вече много дни те се бият, превземат градове, . . . и достигат до бреговете на далечни морета.* Й. Йовков, Разкази, I.

стигам в едно от значенията си не се различава от д о с т и г а м, но има разговорен характер. *Крачи дядо Петко към. . . Цариград . . . Стига Габрово, заминава го.* Ал. Константинов, Съчинения, I. *Конниците стигнаха бреста.* Ив. Вазов, Под игото. *Минахи гората*

спустнаха се в един дол, завъзкачваха се нагоре и стигнаха зелена елова гора. Й. Йовков, Разкази, I. *Той стигна до канавката и залегна в нея.* Д. Димов, Тютюн.

Вж. д о с я г а м.

ДОСТОВЕРЕН, сигурен, верен.

О б щ о з н а ч е н и е. За който може да се вярва, че отговаря на действителното положение.

достоверен: чиято истинност може да се докаже и по друг начин, от други източници или който винаги е давал точни сведения. *Един журналист, чиито сведения винаги съм намирал за достоверни, . . дойде тази сутрин при мене.* А. Каралийчев, Наковалня или чук. *Професорът твърди, че всичко, което Робинзон разказва за живота на различните племена в Африка, за природата и животните — всичко е достоверно.* М. Марчевски, Тайнствените светлини. *Достоверни факти. Достоверен източник.*

сигурен в едно от значенията си е: за който съществува увереност, че отговаря на истината, че е точно така, както се предава. *Правителството имаше сигурни сведения, че в тия книжарнички се продават тайни руски издания и забранени книги.* В. Геновска, Седем години. *Събрах най-подробни сведения от сигурно място.* Г. Стаматов, Разкази, I. *Сигурен източник. Сигурни данни.*

верен в едно от значенията си съвпада с д о с т о в е р е н, но е с остаряващ характер. *Когато вече вестникът беше турен под печат, научихме се от верен източник, че още 80 души бунтовници излезли в Троянския балкан.* Хр. Ботев, Съчинения. — *От де научи това? — От вярно място, джанъм!* Ив. Вазов, Под игото.

ДОСУЩ. Вж. н а п ъ л н о.

ДОСЯГАМ, достигам, докачам.

Св. вид: **досегна, достигна, докача.**

досягам: леко едва пипам, доближам нещо, което е на една ръка разстояние. *Молчим с няколко крачки се намери на самия край на трема, тъй че ако протегнеше ръка, би могъл да досегне тъмните редове на чуйпетльовци.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Като се надигне на пръсти, досяга клоните на дървото.*

достигам: с пеленасочено движение и с известно усилие пипам нещо, което е на една ръка разстояние. *Венецът е високо, та едвам го достигна.* Т. Влайков, Преживяното. *Той пропълзя по лепкавата греда, достигна с ръка стълбати, провря се през стъпалата и седна.* Х. Русев, Под земята.

докачам не се различава по значение от д о с т и г а м, но спада към народния език. *Не мога да докача най-горната полица.*

Вж. д о к о с в а м.

ДОТЯГАМ. Вж. д о с а ж д а м.

ДОТЯГА МИ. Вж. о м р ъ з в а м я.

ДОХОЖДАМ. Вж. н д в а м.

Вж. н а с т ъ п в а м.

ДОХОЖДАМ СИ. Вж. в р ъ щ а м с е.

ДРАГ. Вж. л ю б и м.

ДРАЗНЯ. Вж. я д о с в а м.

ДРАЗНЯ СЕ. Вж. я д о с в а м с е.

ДРАСВАМ. Вж. п о б я г в а м.

ДРЕБЕН. Вж. м а л ъ к.

ДРЕВЕН. Вж. с т а р и н е н.

ДРЕЗГАВ, прегракнал, пресипнал.

дрезгав се свързва с глас и звук. Означава: който е груб, с ниски и нечисти, дразнещи слуха тонове. *Той не можеше да пее, гласът му беше дрезгав.* Й. Йовков, Чифликът край границата. *Двамата се гледаха в очите, смееха се с дрезгав, неприятен смях, в който имаше нещо зловещо.* П. Стъпов, Гласове от вековете. *Тук беше още по-тихо и дрезгавото гракане на някаква птица отекна надалеко.* Д. Талев, Самуил. *Беше безлюдно. Няколко кучета избягаха с дрезгав лай.* Ст. Загорчинов, Легенда за св. София.

прегракнал се свързва с глас на човек. Означава: който е нисък, с остри, нечисти, дразнещи слуха шумове, образуван с усилие, напрежение (обикн. поради заболяване, много викане и др.). *При появяване на състезателите залата отново зашумя. . .Хората наставаха по местата си и с последни усилия . . закрещяха с прегракналите си вече гласове.* Ал. Бабек, Малкият емигрант. *В един момент, забравил се от жажда, той. . , долази до арапата и без да може да надвива повече страданията си, започна да вика с прегракнал глас: — Вода! . . Вода! . .* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Някъде по-нататък някой бе отпуснал сърцето си и пеше с проточен, прегракнал глас.* Д. Талев, Гласовете ви чувам. *Пих студена вода и сега съм с прегракнал глас.*

пресипвал се свързва с глас. Означава: който е глух, няма сила и звучност и почти не се чува. *По улицата бързаше полупразнична тълпа от хора с пакети и подарци. . .Амбулантни търговци все още грачеха с пресипнали гласове.* П. Вежинов, Дни и вечери. *Пресипналият от вчерашния гуляй глас на вуйчо му. . .отново се заби в ушите.* Кр. Велков, Село Борово.

ДРЕЗГАВИНА. Вж. з л р а ч.

ДРЕХИ. Вж. о б л е к л о.

ДРИПА, парцал.

дрипа: със от вехта, износена дреха. *Тая дрипа, захвърлена от бъркар или овчар, беше ръкав от износена салтамарка.* Ем. Станев, Янарско гнездо. *Камишкът опасваше раменете му и откъсваше, . . , късче дрипа от прогнилата му риза.* А. Гуляшки, МТ станция.

парцал: парче, със от стара скъсана дреха или от плат. *Дрехите му висяха на парцали, позакърпени с разноцветни грубо крърпки.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Чичо сам беше бос, с увити в парцали крака.* Кр. Григоров, Новодомци. *Той миеше с голям парцал мозайката на стълбището.* П. Вежинов, Следите остават.

ДРИПАВ, парцалив, окъсан, опърпан, одърпан.

дрипав: който е изтъркан, разкъсан от дълга употреба, много носене или който е облечен в много извехтели и много скъсани или кърпени дрехи. *Висок, мършав и бос, с дрипави панталони, през които се виждаха голо месо, той разпрягаше.* К. Константинов, Седем часът заранта. *Дрипавата й поли беше изпапана с трици.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *С превързани глави, . . , изгубили кой каскет, кой кепето си, с голи гърди и разкъсани дрехи, след боя те приличаха на дрипави въглищари.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Дрипава черга дрипава циганка. Дрипав просяк.*

парцалив: който е толкова скъсан, че е станал на парцали, или който е с много скъсани, станали на парцали дрехи. *Облечен бил в парцаливи дрехи като оня просеич, който виждал по пътищата.* Н. Райнов, Княз и чума. *Северният вятър свистеше, гърмеше около ушите ни и разцепляше парцаливите шинели.* П. Михайлов, Под земята. *Ходеше парцаливи, сукманчето й беше крърпка въз крърпка.* Кр. Григоров, Илинден. *Стисна му се сърцето, не дава пищо, не туря дреха на себе си, ходи парцалив, изумял.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан.

окъсан: който ходи облечен в извехтели, износени, скъсани дрехи или който е овехтял и скъсан на много места. *Слушай — . . — да се ожениш, че да има кой да те кърви. Да не ходиш такъв окъсан.* Й. Йовков, Старопланински легенди. *Повечето богомолци бяха добре облечени хора, но наред с тях се виждаха и окъсани и болнави селяни.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Нали истина знаем, че къщата на Черня неизкарана седи, пък горките му дечица ходят като циганчета — все окъсани и баси.* Ст. Марков, Дълбоки бразди. *Накрая каза, че ще ми купи нов пуловер — старият беше вече изтнял, окъсан.* С. Кралевски, Възвърната обич. *Съдържателят пишеше нещо на масата . . . После вдигна глава и огледа окъсаното ми палто.* Б. Райнов, Дъждовна вечер.

опърпан: който е облечен в изтъркани, овехтели и изпокъсани дрехи или който е извехтял, изтъркан, обикновено по краищата, от дълго носене. *Отстрани на каруцата вървеше селянин, сиромах човек, опърпан, свит.* Д. Марчевски, Дошло е време. *До ибишния стълб група опърпани бедняци коментираха манифеста по случай сключването на мира.* Л. Стоянов, Холера. *На заранта Брьчков дойде в съвършено друг костюм. Едно сетре, опърпано по краищата.* Ив. Вазов, Немили недраги. *С ръце, пъхнати в джобовете на стирия опърпан балтон, аз тръгнах по десния тротоар на „Мария Луиза".* Г. Караславов, Избр. съчинения, VIII.

одърпан е равна по значение на о п ъ р п а н, но е с по-рядка употреба. *Дохождаше си по-рано в дюкянчето. Току се появеше отнякъде с изшилен черен калпак от яре, със сипаничаво лице, одърпан, напрашен.* Й. Йовков, Старопланински легенди. *Директорката се е поглушила в одърпаното си, кой знае откога купувано зимно палто.* Кр. Григоров, Раздолчани.

ДРУГАР. Вж. п р и я т е л.

ДРУГОЗЕМЕЦ. Вж. ч у ж д е н е ц.

ДРУГОЯЧЕ. Вж. и н а к.

ДРУЖЕН. Вж. з а д р у ж е н.

ДРУЖИНА. Вж. ч е т а.

ДРУМ. Вж. п ъ т.

ДРЪГЛИВ. Вж. м ъ р ш а в.

ДРЪЗНОВЕН. Вж. с м е л.

ДРЪНГОЛНИК. Вж. з а т в о р.

ДРЪНКАМ. Вж. б ъ б р я.
Вж. з в ъ н т я.

ДУВАР. Вж. о г р а д а.
Вж. с т е н а.

ДУМА, слово.

дума: обособена единица в човешката реч, съставена от звук или съчетание от звукове, която назовава определено понятие. *Първата ми дума / беше: / „Мама!"* — *името на всичко / имена.* Хр. Радевски, Пулс. *В празничен ден той пеше в черква и четеше апостола и обичаше да употребява думи като „человек", „совест", „такожде"* и др. Й. Йовков, Жетварят. *Стаика заслуша разговора на Ана с Цветната майка. . . Тя напрягаше слух и искаше да улови всяка дума.* Елин Пелин, Повести. *Ела ме, майко, пресърни и в красно чело целуна — красно с две думи заветни: свобода или смърт юнашка.* Хр. Ботев, Съчинения.

слово не се различава по значение от д у м а, но има книжен характер и по-рядка употреба. *И като му говореше най-мили и нежни слова, бае Стоян внимателно и грижливо го очисти.* Елин Пелин, Щъркови гнезда. *Бързобезуекят се взираше в някакви слова, изработени на ножа.* Ив. Вазов, Под игото. *Дъмерите им бяха гладки. . . и по тях издълбани различни слова и знаци.* Й. Йовков, Старопланински легенди.

ДУМАМ. Вж. г о в о р я.

ДУПКА, отвор, отверстие, пробив.

дупка: кухина в нещо, получена обикновено от пробиване, прокопаване и др. *Ванко зачака, наведе се и надзърна през ключовата дупка на вратата.* Кр. Велков, Село Борово. *Направила дупка в леда и там го потопила.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан. *Под голямата скала с надниса се виждаше една дупка — колкото да пълзи човек и да се промъкне през нея.* Н. Райнов, Княз и чума.

отвор: дупка, обикновено широка, най-често вход на нещо. *Наблизо в белия сипей на скалистия склон зееше широк и тъмен отвор: това беше входът на черквата.* Й. Йовков, Разкази, I. *Водачът тогава показа на Ян Бибиян отвора на една грамадна пещера.* Елин Пелин, Ян Бибиян на Луната. *Княгиня София вдигна очите си и видя Хилвуд, който повдигаше с меча си, . . . една тежка плоча. Под плоча се изряза четвъртитият отвор на подземие.* Ст. Загорчинов, Легенда за св. София. *Прозорчетата, . . , не виждаха слънцето, а през отворите на изгнилия дъсчен покрив непрекъснато се вливаше остър вледеняващ мраз.* А. Гуляшки, МТ станция.

отверстие има книжен характер и означава: неголям тесен, дълъг отвор, вход, дупка на нещо. *Чибукът имаше кехлибарено отверстие и беше украсен с елмази.* А. Христофоров, Ангария. *В края на коридора в циментовата плоча се откриваше четвъртито отверстие, от което се спускаше тясна и тъмна стълба, подобна на тая, по която бяха дошли.* Б. Райнов, Дъждовна вечер. *Набожните посетители провират с мъка ръката си през едно тясно отверстие на зидото, та вадят пръст, на която се приписва целебна сила.* Ив. Вазов, Великата Рилска пустиня.

пробив в едно от значенията си е: тесен отвор в плоскост (стена, преграда и под.), направен с остър предмет. Има рядка употреба. *Всички насиваха пръст на дигата, запушваха пробивите с пълни чували пясък, трупаха едри камъни и отблъсваха нашествениика.* С. Северняк, От нашия кореспондент. *В едната стена на тази обширна стая имало пробив; от там бликата на силни струи гореща вода.* Н. Райнов, Княз и чума.

Вж. б ъ р л о г а.

ДУХАМ, вея.

духам се свързва с вятър. Означава: предизвиквам раздвижване на въздуха. *Есенен вятър духаше и разнасяше по покривите сухите листа.* Ив. Вазов, Драски и шарки. *Беше се мръкнало отколе . . .Вън духаше силен вятър.* Й. Йовков, Разкази, I. *Времото беше слънчево, духаше топъл южен вятър.* П. Вжинов, Нашата сила.

вея не се различава по значение от д у х а м. Употребява се рядко, предимно в поезията. *И я мие престава вятърът да вее, / дърветата замлъкват, не шумят.* М. Петканова, Царица Теодора. *Вей, ветрец, прохладно, / лъхай благодат!* Ц. Церковски, Съчинения, I.

ДУХВАМ. Вж. п о б я г в а м.

ДУХОВИТ, остроумен.

духовит: който притежава чувство за хумор и умее да измисля за определен случай сполучливи шеговити сравнения, провизиця и др. или който е израз на такова умение. *Те се смееха гърлесто и весело за всеки нов епитет, за всяко остро наименование, което им прикачаше духовитият Хаджи Ахил.* Ив. Вазов, Повести и разкази. *Палазов винаги е бил весел и винаги беше правил смехории, но сега изпадна в една трескава и луда веселост, стана наистина духовит и изобретателен.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан. *А то* [момчето] *беше словоохотливо и изглеждаше духовито, тъй като всичко, което кажеше, възбуждаше смях.* Г. Белев, Какво видях в Америка. *Духовита шега. Духовит анекдот.*

остроумен: който има остър и изобретателен ум, като находчиво, на място изказва сполучливи мисли, преценки или който е израз на такова умение. *Види се, това беше дало*

повод на остроумния Ходжи Ахила да каза, че „когато умре сиромах, онова, което се пее, поповете го четат, а когато умре богат, онова, което се чете, те го пеят“. Ив. Вазов, Чиновци. *Той беше бодър, жизнерадостен, остроумен човек.* М. Марчевски, Повести. *На забавите буйствуваше, разсмиваше другарите си с остроумни, току-що съчинени истории.* А. Гуляшки, Любов. *Остроумен въпрос. Остроумен отговор.*

ДУША. Вж. м и р и ш а.

ДУША, давя.

душа: стискам, натискам някого за гърлото, за да не може да диша. *Той стана, ритна я с крак, хвана я за шията и започна да я души.* К. Петканов, Избр. съчинения. *В един миг само Калин се хвърли право отгоре му. . . Натисна го, мачка го, души го.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан. *Бе виждала вълците да разкъсват сърна, лисиците да душат зайци.* О. Василев, Дивата гора.

давя в едно от значенията си има диалектен характер и не се различава от д у ш а. *Той разбра, че тол съци поп е близал у Миткови с безчестно намерение, и захвана да го дави.* Ив. Вазов, Новa земя.

ДУШЕВЕН, вътрешен.

душевен: който е свързан с психическите изживявания, с психическата същност. *Тя се мяташе в леглото, разяждана от грозни мисли и от душевна мъка.* Т. Влайков, Стрина Венковица. . . *Прилична на майка си по външни черти и на сестра си, . . . Цонка се различаваше и от двете по своя душевен мир.* Ив. Вазов, Казаларската царица. *Но той си мислеше съцо: трябва да е голяма душевната сила на човека, който не се бои от смъртта.* Д. Талев, Илинден. *Душевното ми равновесие се възстанови и нервите се поуспокоиха сред окръжаващата тишина.* Ив. Вазов, Писма до Евгения Марс. *Душевна борба. Душевни вълнения.*

вътрешен в едно от значенията си е: който е свързан с интимната същност на човек като противоположност на неговите външни изяви. *Човекът и неговият вътрешен мир винаги си остават единствената цел на реалистичното изкуство.* в. Народна култура. *Той умее уверено и смело да насочва остриета на перото си към вътрешния живот на героите и да разкрива тяхната душа.* сп. Театър. *Не изпитвах любопитство, а някакво дълбоко вътрешно неспокойствие: — . . Кажи ми направо всичко.* Ст. Христозова, Да тръгнеш с вятъра. *Някога и той сам постъпваше съцо тъй, както беше запомнил и видял от баща си и вършеше това не по подражание, . . , а тласкан от една вътрешна нужда.* Й. Йовков, Жетварят. *Вътрешна борба. Вътрешни сили.*

ДУШЕН. Вж. з а д у ш е н.

ДУШМАНИН. Вж. в р а г.

ДЪЛБОК, силен, голям.

О б щ о з н а ч е н и е. Който е твърде значителен, който е в голяма степен, размер (за чувства, изживявания).

дълбок се свързва с интимни, тайни чувства, преживявания, които може и да не се проявят външно. Означава: от който някой е проникнат изцяло, който обхваща, погълща напълно и трае продължително, дълго. *Големият брат Рако потъна в дълбока скръб. По не ли часове стоеше на моста, гледаше водата и търсеше удавничето.* А. Каралийчев, Строители на републиката. *Той погледна дяда Нешо, погледна го с дълбока благодарност.* Ст. Марков, Дълбоки бразди. — *Поздрави родителите си, предай им моите дълбоки почитания.* К. Петкапов, Вълнолом. *Едно дълбоко уважение, една странна симпатия към той непознат човек ме обзема.* Й. Йовков, Разкази, II. *Изпитвам дълбоко вълнение, Дълбоко разочарование, Дълбока признателност.*

силен в едно от значенията си се свързва с чувства, преживявания. Означава: който е или се проявява в много висока степен, интензивност. *Той обичаше еднакво всичките си деца и еднакво се грижеше за всички, но дълбоко в сърцето му имаше някакви по-силни чувства на обич към Борис.* Г. Караславов, Танго. *Нова честа се питаше как можа една нейна нега, една лекомислена нейна прищявка, да се превърне в такова силно увлечение.* Й. Йовков, Чифликът край границата. *В тия дни на разочарование и безнадеждност неговата скръб е, може би, много по-силна и по-тежка.* Й. Йовков, Разкази, III. *Из пътя си мислеше, че това обстоятелство може би да му открие и коя беше момата, оставила такова силно впечатление в душата му.* Ив. Вазов, Утро в Банки. *Силно вълнение е обхванало душите ни. Тук се разигра най-голямата битка на всички времена.* А. Каралийчев, Спомени. *Силна омраза. Силни преживявания.*

голям в едно от значенията си се свързва предимно с чувства, обикн. тайни, или с някакви изживявания. Означава: който е или се проявява в значителен размер. *Войната е обявена! . . . Да, ние знаехме, че това един ден ще стане. И пак изненадата беше голяма.* Й. Йовков, Разкази, II. *Чудването му беше толкова голямо, че то думица не можа да каже.*

О. Василев, Дивата гора. *Неговите думи приведоха в голямо смущение бея.* Ив. Вазов, Под игото. *Голяма благодарност. Голямо уважение. Голяма мъка.*

ДЪЛГ, задължения, борч.

дълг: парична сума, взета на заем от някого, която трябва да се издължи, да се върне. *Така се нижат седмици и месеци и младият сърдж затъва от ден на ден в дългове, защото заплатата му не стига.* Св. Минков, Разкази в таралежова кожа. *След година той не можа да изплати дълга си и за него взеха му и двата вола.* Ц. Церковски, Съчинения, III. *От няколко години дъжи известна сума в една банка. Мъчи се да спечели, за да си плати дълга.* Д. Немиров, Другият.

задължения съвпада по значение с д ъ л г, но се употребява за повече и по-големи дългове, направени не случайно, а поради недостиг на средства. *Хората имат задължения, как ще си плащат, ако се намалят наемите.* Й. Йовков, Обикновен човек. *Годината била сушава, . . . а земята още не била изплатена. Той не успял да посрещне задлъжненията си и тъй като бил взел пари на заем от някакъв лихварин, след няколко месеца само загубил всичкия си имот.* Ал. Бабек, Малкият емигрант. *Нередиха се след това няколко неподородни години и направиха почти невъзможни изплащанията на непосилните задължения. Заемодавците прибеснаха до съда за събиране на вземанията си.* И. Команов, Ц. Гинчев и др. в споменките на съвременниците си. *За да остави за децата си жилище без задължения, той внесе всичките пари, получени от юбилея, за погасяване на ипотеката си.* А. Каралийчев, Спомени.

борч също не се различава по значение от д ъ л г, но е с разговорна употреба и с остаряващ характер. *Заплатата на древен чиновник никога не стигаше. Живееше с малки борчове, които правеше след всяко петнадесето число и изплащаше на първи.* М. Грубешлиева, Пред прага. *Дядо Митко се помина, като остави три хиляди грошове борч и лихва на земеделската каса.* А. Страшимиров, Антология. *Преди петнайсет години мъжът ѝ Лекo умрял, като й остави три неврьстни деца, . . , малко земица и много борчове.* Ст. Марков, Дълбоки бразди.

Вж. з а д ъ л ж е н и е.

ДЪРДОРЯ. Вж. б ъ б р я.

ДЪРЖАВА, страна, земя.

държава: територия с нейното население, определени политически граници и устройство, правителствени органи и т. н. Употребява се, когато става въпрос за нейната политико-икономическа дейност и взаимоотношенията ѝ с другите държави, както и като социално-политическо понятие. *Защото, ако не пазиме законите на царството си, знайте ще си разбъркаме държавата и ще почнем един други да се убиваме.* А. Страшимиров, Кръстопът. *Той ходеше от столица на столица в държавите от Средна и Източна Европа и проповядваше задругжа и едновременна революция, в резултат на която да се създаде дунавска конфедерация.* Ст. Дичев, За свободата. *Четете да знайте, що в стари години, | по без земи славни вършили деди ни, | как със много кралства имали са бран | и от царе силни земали са дан, | и била велика българска държава.* Ив. Вазов, Лирика, I. *Сега ние имаме държава, която се изгражда и укрепва като народнодемократическа държава.* Г. Димитров, Съчинения, III.

страна е равна по значение на д ъ р ж а в а. Употребява се предимно като географско понятие, отнасящо се до дадена територия с определени политически граници и устройство, нейното население и икономиката ѝ. *Адамов беше служил на разни паралии, видял беше далечни страни и на всички езици говореше по малко.* Й. Йовков, Разкази, II. *В ареста той научи повече, отколкото през целия си живот в селото. Струваше му се, че се е завърнал от някаква далечна и непозната страна.* Г. Караславов, Татул. *А татарските нашествия превръщаха страната в пустиня.* Ив. Вазов, Светослав Тертер. *Аграрно-промишлени страни. Индустриални страни. Социалистически страни.*

земя в едно от значенията си е равно на с т р а н а. Свързва се обикновено с определение, което посочва националност, принадлежност и под. *Ние не видяхме Дунава, не усетихме кога сме напуснали България и сме се озовали над румънска земя.* Н. Фурнаджиев, Между приятели. *А ако искате, ще ви разправя какво става по нашата и по чуждите земи. Как живеят тук хората, как живеят там.* Ст. Дичев, За свободата. *Мъчех хората и те се отвърнаха от мене. И когато в земята ми нахлътаха чужди войници, моят народ не се дигна да защити престола ми с оръжие.* А. Каралийчев, Малкият орач. — *Донесъх сам им, . . , армагани от далечни земи, че за тях съм мислил кога съм тръгнал за бащиината си.* Р. Стоянов, Майстори.

ДЪРЖАНИЕ, обноски, манери.

държание: външен, придобит начин на поведение в обществото, както и поведение по отношение на околните като израз на вътрешно отношение на някого в зависимост от обстоятелствата или характера му. *Имаше светско, непринудено държание, беше остроумен —. . — умеешe да бъде и кавалер.* П. Спасов, Хлябът на хората. *Колкото и да се беше сторила*

на Раковски срамежлива, сега Фросо имаше някакво ново държание, салонно държание, дошло не от характера, а от средата, в която живееше. Ст. Дичев, За свободата. *Непринуденото държание на Бойка подействува успокоително на Лиляна.* В. Нешков, Настъпление. *Утре вечер ще отида при Зора и ще ѝ се карам — тази вечер не харесах държанието ѝ.* К. Петканов, Вълнолом. *Неприлично държание. Лошо държание. Добро държание. Прегрето държание.*

обиоски: външен, придобит начин на отношение, поведение на човек в обществото към околните. *Той беше получил висшето си образование в Табор, Чехословакия, бил във Виена, . . , и имаше държане и обиоски напълно европейски.* В. Желязкова, Ц. Гинчев и др. в спомените на съвременниците си. *Приемите му бяха много богати. На тях той канеше всякакви хора—. . — условието беше да не са банални и скучни, . . , да са горе-долу начетени, културни или поне видели света хора с добри обиоски!* П. Спасов, Хлябът на хората. *Изискани обиоски. Изтъчени обиоски.*

маниери с книжна дума. Означава: придобит начин на поведение, свързан с културата на лицето, което ги проявява. *Потев беше висок, едвр момьк, . . . облечен модно със светски маниери.* Ив. Вазов, Нова земя. *Това е един архитект от старата школа, с маниери, които издават човека, жинял дълго време на Запад.* П. Незнакомов, Бяло и черно. *Изискани маниери. Добри маниери. Артистични маниери.*

ДЪРЖА СЕ. Вж. отнасям се.

ДЪРЗЪК. Вж. нахален.

Вж. смел.

ДЪРПАМ. Вж. тегля.

ДЪРТ. Вж. стар.

ДЪРТАК. Вж. старец.

ДЪХ, дихание.

дъх: поемане и изпускане на въздух при дишане. *Наблизу. . . лежи болен дядо Сава. . .Слабият дъх на немощните му гърди едвам движи изсъхналите и попукани устни.* Елин Пелин, Летен ден. *На разсъмване Плума изпусна последния си дъх, без да продума.* К. Петканов, Дамяновата челяд. *Людмила изведнъж престана да хлипа, като че нещо пресече дъха ѝ.* Ем. Манов, Ден се ражда. *Дъхът му спря от вълнение.*

дихание не се различава по значение от дъх, но има книжен характер. Употребява се и в поезията. — *Ще взема Салито с мене оттатък. . — той се затъна. Не му беше удобно да каже, че иска да го сложи до себе си, да почувствува диханието му.* Б. Несторов, Ариф и Рамзина. *Загубил пулс и сила и дихание, | той не загуби воля да мълчи.* Бл. Димитрова, Лиляна.

Вж. миризма.

ДЪЩЕРЯ, щерка.

дъщеря: лице от женски пол по отношение на родителите си. *Стоян седна да вечеря, . . Значи, истина е — той е вече баща, има дъщеря.* Д. Талев, Железният светилник. *Всичката обич и всичката привързаност, която Манолаки беше имал към младата си жена, премина върху дъщеря му.* Й. Йовков, Чифликът край границата. *Станкина майка всеки ден питаше дъщеря си, какво ѝ е.* Елин Пелин, Повести.

щерка е дума от народния език, равна по значение на дъщеря. *На връх Никулден Нона роди женска рожба. — Честита щерка, Найдене! — провикна се весело баба Гуна.* Г. Райчев, Златният ключ. — *Преди два месеца, . . , умря стопанката ми. Преди два месеца. . Остави ме с това дете и още две щерки имам по-голямички.* Д. Талев, Старата къща.

ДЮКЯН. Вж. магазин.

ДЮШЕМЕ. Вж. под.

ДЯВАМ. Вж. слагам.

ДЯВОЛИТ. Вж. закачлив.

ДЯВОЛУВАМ. Вж. хитрувам.

ДЯДО. Вж. старец.

Вж. тъст.

ДЯЛ. Вж. съдба.

Вж. част.

Е

ЕВОЛЮЦИЯ. Вж. р а з в и т и е.

ЕГОИЗЪМ, себичност, себелюбие.

егоизъм: качество на човек, който поставя интуитивно винаги личността си на преден план, без да се интересува за другите, а личните си интереси — над интересите на другите. *От загладеното лице и хубавите дрехи на Борис лъхаше егоизмът на богатия, който дори в най-висшите си прояви живее за себе си и чрез себе си.* Д. Димов, Тютюн. *Майка й трепеше над нея, слези я, внушава й, че е надрасла другарите си. . . В душата на момичето пускат отровни коренчета егоизмът, пренебрежението към другите.* Л. Галина, Лястовичката. *Но тя говореше за бъдещето си с такава голяма радост и с такъв безсърдечен егоизъм! Това го обиди и огорчи. Той се надяваше да види повече привързаност в нея.* Й. Йовков, Жетварят.

себичност е книжна дума, която не се различава по значение от е г о и з ъ м, но има рядка употреба. *Може би, при един истински семеен живот той би бил по-състрадателен към нея. . . Не би отнемал в сурова себичност залъка хляб от устата на детето само за да бъде той сит, облечен, охолен.* Ст. Чилингиров, Рибена кост. *Проявява себичност в отношенията си към хората.*

себелюбие: качество на човек, който се грижи и мисли само за себе си, стреми се да запази някакви позиции, без да проявява отношение, грижа, внимание към другите. Има книжен характер. *Той беше човек отровен — не от човешите и не от живота — а от своето себелюбие.* Ив. Вазов, Драски и шарки. *Не да говорим красиви думи, зад които се крие страхливостта в позата на героизма, . . , себелюбието и користта, . . , а да отвърнем с дела.* Ем. Станев, Иван Кондарев.

ЕДИНЕН, единодушен, солидарен, сплотен, монолитен.

единен се отнася до група, колектив от хора и означава: който мисли и постъпва напълно еднакво с другите, няма никакви различия от тях (тъй като обикн. ги обединява обща цел, общи идеи). *Ние сме единни в решението си да вървим ръка за ръка по пътя на културата и прогреса.* Г. Димитров, Съчинения, III. *Говореха и за световната революция, когато на земята ще настъпят мир и братство между народите. Като мечта и цел това беше хубаво, но тоя въпрос всички бяха единни, споровете почваха, когато трябваше да начертаят пътищата на упрегната борба.* Д. Спространов, Самообречените.

единодушен се отнася също до група хора и означава: чиито членове са си изработили, са стигнали до едно и също мнение. *Бъдеш, ти може да си на особено мнение, но аз виждам, че всички тук са единодушни.* Й. Йовков, Милионерът. *При гласуването всички бяха единодушни.* Кр. Григоров. Новодомци.

солидарен се отнася до колектив от хора и до отделен човек. Има книжен характер. Означава: който споделя, подтържа мнението или подкрепя действията на другиго или на другите. *Никой не желаеше да мине за солидарен с тях.* Ив. Вазов, Под игото. *Те са напълно солидарни със становището на ръководството.*

сплотен се отнася до колектив от хора. Има книжен характер. Означава: който е обединен, свързан здраво от определени идеи, убеленост, цели в едно общо, неделимо цяло. *Младежи и девойки от градове и села, бъдете сплотени, будни и непоколебими на фронта на труда.* Г. Димитров, Съчинения, III. *Можем уверено да кажем, че докато сме единни и сплотени, за нас не са страшни никакви пояъзнования на врага.* в. Работническо дело.

монолитен се свързва също с колектив от хора и означава: който е толкова здраво свързан, сплотен от общи идеи, цели, че не може да бъде разединен. Има книжен характер и порядка употреба. *Под неговото мъдро ръководство нашата партия се развиваше и растеше като монолитна организация с ясна програма и политика и с доброволна, но желязна дисциплина.* Г. Димитров, Съчинения, III.

ЕДИНОДУШЕН. Вж. е д и н е н.

ЕДНАКЪВ, тъждествен, идентичен.

О б щ о з н а ч е н и е. Който е като друг.

еднакъв: който напълно прилича на друг, който не се различава по нищо от друг. *Оригиналното е, че всичките къщи в една улička са съвършено еднакви по величина и архитектура.* Ал. Константинов, До Чикаго и назад. *Облечени бяха с еднакви тъмносини костюми, носеха еднакви обуща.* Д. Талев, Старата къща. *Еднаква участ като моята ги беше несъмнено довела тук.* К. Величков, Периодическо списание, I. *По чувства сми братя ний с теби и мисли еднакви ний таим.* Хр. Ботев, Съчинения, Автентично издание.

тъждествен: който има същите качества и функции като друг и може да го замени при същите условия или система. *Тези две понятия се намират в диалектическа връзка, но не са тъждествени.* сп. Театър.

идентичен: който е напълно еднакъв с друг от друга система или категория. *Такова нещо е нашата наука — каза той. — В нея никога право и справедливост не са идентични със същите понятия във философията на морала.* Ст. Чилингиров, Рибена кост. *Показанията на дамата свидетели не са идентични.*

ЕДНООБРАЗЕН. Вж. д е д н и ч е н.

ЕДЪР, голям.

О б щ о з н а ч е н и е. Чиито размери са над обикновените, нормалните.

едър: чиито обем и размери надвишават средните, обикновените, но не в голяма степен. Свързва се с човек или с нещо, които се срещат като съвкупност (напр. зърна, плодове и др.). *Привечер, когато напуснахме гората край Закала, попаднахме на един едър като скала овчар.* Сл. Трънски, Неотлавна. *Около него се защурка Стоилка, . . , кокалеста женица със стиснати, широки устна, страхливо пазещи вери, бели зъби.* Елин Пелин, Щъркови гнезда. *От очите й закапват вери, тонли солзи.* Елин Пелин, Щъркови гнезда. *Едно жито стана — червено, едро като дренки.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан. *Нялколко едри звезди трептяха между клонките на една черница.* Ст. Загорянов, Легенда за св. София. *Едро грозде. Едри глави лук. Едри орехи. Едър орез. Едър бод.*

голям в известни случаи се употребява в значение на е д ъ р. *Вдреме в тъмното и се трепваше в големи бучи пръст. Беше ниськ, набит човек с голяма глава. Големи зърна грозде. Големи зъби.*

ЕЖЕДНЕВЕН. Вж. в с е к и д н е в е н.

ЕК. Вж. е х о.

ЕКИП. Вж. о т б о р.

ЕКСКУРЗИАНТ. Вж. т у р и с т.

ЕКСКУРЗИЯ, излет.

О б щ о з н а ч е н и е. Далечна разходка до някаква местност или обект.

екскурзия: отиване пеш или с превозно средство до определена местност или исторически обект за отмора, развлечение или с познавателна цел. *Разкажи нещо за ските, за зимните екскурзии в планината.* А. Гуляшки, МТ станция. *Наистина много често летовници наемаха моторищата за кратки разходки из залива или за по-далечни екскурзии до Анхиало, или Емона.* П. Вежинов, Далече от бреговете. *Именно Рилският манастир е най-живописното кътче на планината и най-голямата точка за екскурзии по всичките й посоки.* Ив. Вазов, Пъстри бележки. *Бях на екскурзия в Москва.*

излет: излизане за непродължително време сред природата за развлечение и отмора, обикн. пеша. *Околностите на града предлагат съвсем близки за излети места.* Й. Раличков, Мл. Младенов, Горда Стара планина. *Неделен ден младите устройваха излети, най-често до река Искър.* А. Гуляшки, Любов.

ЕКСПЕДИТИВЕН. Вж. д е л о в и т.

ЕКСПЕРИМЕНТ. Вж. о п и т.

ЕКСПЛОДИРАМ. Вж. и з б у х в а м.

ЕКСПЛОЗИЯ. Вж. в з р и в.

ЕКСПОЗИЦИЯ. Вж. и з л о ж б а.

ЕКСТАЗ. Вж. в ъ з х и щ е н и е.

ЕКСТРАВАГАНТЕН. Вж. с в о е о б р а з е н.

ЕКСЦЕНТРИЧЕН. Вж. с в о е о б р а з е н.

ЕЛЕГАНТЕН, кокетен, шик.

О б щ о з н а ч е н и е. Който се отличава с изящество, с вкус и красива линия.

елегантен се свързва с човек, с неговото облекло. Означава: който е облечен с вкус, подходящо за фигурата му или направен, изработен изискано, с вкус. *Беше с ново, елегантно пардесю от фин английски плат.* М. Грубешлиева, Пред прага. *Близа Струмски, облечен в елегантен спортен костюм.* Й. Йовков, Обикновен човек. *Елегантна жена. Елегантни обувки. Елегантна шапка.*

кокетен се свързва предимно с облекло на жена или с жилище. Означава: който разкрива желанието да бъде хареса, който е направен така, че да бъде привлекателен и съдържа белези на изисканост, без да отговаря винаги на добър вкус, на естетическите изисквания. *С малка кокетна шапчица на главата Лия Коен се усмихваше.* П. Спасов, Хлябът на хората. *В този момент вратата се отвори и в рамката се очерта кокетната фигура на госпожа Дъбова.* Х. Русев, По стръмнините. *Вниманието на Катерина бързо се прехвърли. . . върху малките, кокетни чехли: — какви хубави чехли имаш, Ния!* Д. Талев, Железният светилник. *Спряха пред една нова порта, боядисана в зелено. Циментова пътечка водеше към дъното на двора, където се издигаше едноетажна кокетна къща с широка каменна тераса.* В. Нешков, Настъпление.

шик се свързва предимно с облекло. Означава: който е подчертано елегантен, съобразен с добрия вкус и модната линия. Има ограничена и до известна степен иронична упо-

треба. *Беше в раран панталон и малко старомодно светло пардесю, което на времето си е било шик.* Ст. Христозов, Да тръгнеш с вятъра. *Реклята ти е много шик.*

ЕЛМАЗ. Вж. д и а м а н т.

ЕМИГРАНТ. Вж. б е ж а н е ц.

ЕНЕРГИЧЕН. Вж. д е е н.

ЕНИГМА. Вж. т а й н а.

ЕНТУСИАЗЪМ. Вж. въ о д у ш е в л е н и е.

ЕРГЕН, бекар.

ерген: мъж, който не е женен. *Аз не съм женен, господо, ерген съм.* Й. Йовков, Песента на коледетата. *Той бе ерген и като че не мисليе да се жени.* Елин Пелин, Летен ден. *За такъв ерген. . не беше мъчно да се намери млада и хубава жена.* Й. Йовков, Женско сърце.

бекар: мъж, който не е женен, или мъж, който живее сам, без семейството си. Има разговорен характер. *Бекяр, няма брат, роднини близки свои посестрими.* Ц. Церковски, Съчинения, I. *Семейните получават прилични квартири, а за бекярите има общежития.* сп. Септември. *Живее сам в града — бекяр е, а семейството му е на село.*

ЕРОТИЧЕН. Вж. ч у в с т в е н.

ЕСТЕСТВЕН. Вж. н е п р и н у д е н.

ЕСТЕСТВО. Вж. п р и р о д а.

ЕТАЖ, кат.

етаж: част от сграда, помещенията на която се намират на една площ, на определена височина над земята. *Стаята ни беше на горния етаж и ниско под нас чувахме да шумят овошките на градината.* Й. Йовков, Разкази, I. *От няколко седмици в горния етаж на къщата бяха настанени две семейства.* Ем. Манов, Ден се ражда. *Приземен етаж. Долен етаж. Къщета беше на един етаж.*

кат има значение на е т а ж, но е дума от народния език. *И селото е ново. Къщите са все по на два ката.* А. Каралийчев, Народен закрилник. *Уж малко нящо ще бъде, а пък то ей че се откри коджа ми ти сграда. Първя кат е изкаран вече.* Т. Влайков, Съчинения, III.

ЕТАП. Вж. ф а з а.

ЕХИДЕН. Вж. я з в и т е л е н.

ЕХО, ек, отзвук, отглас.

ехо: повторение на звука, което се дължи на отражението на звуковите вълни от предмет, преграда. *Ревът звучеше глухо. . . Ехото го поде, повтори го и го потрети из съседните долове.* Ем. Станев, През гори и води. *Мощната песен разбуди Добруджанската клисура и ехото дълго кънтя над цялото поле.* Кр. Григоров, Новодомци.

ек съвпада по значение с е х о, но има поетична употреба. *Нощем полето огласяше ек от звици и лай на рунтави кучета.* Г. Райчев, Разкази. *Тогаз в ответ се сякаш там разбуди |камбанен звън — / кат далечен сън, |невнятен ек се от брегът обади.* К. Христов, Вечерни сенки.

отзвук и **отглас** също съвпадат по значение с е х о, но имат книжен характер и се употребяват по-рядко. *Из дебри и усои се подигаше тих ромон. . Сякаш отглас от далечна песен, подяяна от вечерника.* П. Ю. Тодоров, Събр. произведения, II. *Тук и там се отзове, | самотно сепнат ек, или отзвук на песен | — и чезне някъде в дрезгавини унесен.* П. П. Славейков, Кървава песен.

ЕХТЯ, еча, кънтя.

ехтя се свързва със силен шум или човешки глас, вик, смях и под. Означава: звуча силно, продължително, като се разнасям надалеч. *По небето . . остро проблясваха светкавици. . след това оглушителният гръм дълго ехтеше из долината.* М. Марчевски, Повести. *От ранна утрин до късна вечер навсякъде ехтеше радостта гълъча и оживление.* А. Каралийчев, Топла ръкавичка. *Гласът му ехтеше и бъстите работнически тълпи се люлеехя развълнувано.* Бр. Йосифова, Бирена чаша с монети. *Подкършената изпод тихом песен | ехтеше с пуста жалба зарад младост | и чезнеше за двяж по пуста обич.* П. П. Славейков, Епически песни. *Далеко над нея* [реката] *ехтяха крътини смехове на закъснели копачи.* Ц. Церковски, Съчинения, III.

еча в едно от значенията си е равно на е х т я, но звукът в случая с по-ясен, по-отчетлив. *А песента ечеше все по-силно и по-силно.* М. Марчевски, Повести. *Гласът му се носеше ясен, ечеше из гората.* К. Петканов, Златната земя. *Наоколо ечеше оглушителен шум и врява. Всички викахм, всички порьчваха.* Г. Райчев, Златният ключ. *Чуй как стене гора и шумя, | Чуй как ечат бури векови.* Хр. Ботев, Съчинения. Автентично издание.

кънтя в едно от значенията си е: звуча с увеличена сила, тъй като съм отразен от някаква повърхност. *Гласът му кънтеше под ниския таван на малката стая и вероятно се чуваше далеко наоколо.* Д. Талев, Илиден. *Тракането на влака кънтеше в тунела.*

ЕЧА. Вж. е х т я.

Ж

ЖАД. Вж. ж а ж д а.
ЖАДЕН. Вж. а л ч е н.
ЖАДУВАМ. Вж. к о п н е я.
ЖАЖДА, жад.
жажда: усещане на силна нужда да се пие вода. *Сам той не беше пил вода едва от снощи, а жаждата вече сушеше гърлото му, мъчеше го.* П. Вежинов, Далече от бреговете. *Жажда цепеше гърлото й. Тя се насили да преглъщне, но в устата й нямаше никаква слюнка . . Тогава Тошка се хвърли към медника, гребна вода и започна да ръмта.* Г. Караславов, Татул. *Оживените въстанници се втурнаха към извора да угасят жаждата си, които ги беше задушавала през този необикновено горещ ден.* Д. Линков, За земята българска. *Там е чешмата с четиримте чучура, от които утоляват жаждата си умореви пътници.* Ив. Карановски, Разкази, I.
жад е равна по значение на ж а ж д а, но е книжна дума, употребявана обикн. в поезията. *Жад ме пареше, виждах над себе си бистра вода, че капе, а не можех да протегна ръка, та да обера в шепа няколко капки.* Н. Райнов, Книга за царете. *От пяската нозете изгорени, / нацепили се устните от жад.* Бл. Димитрова, Лиляна.
Вж. ж е л а н и е.
ЖАЖДАМ. Вж. к о п н е я.
ЖАЛ. Вж. с к р ъ б.
Вж. с ъ с т р а д а н и е.
ЖАЛБА, оплакване, тъжба.
жалба: официално писмено изложение пред съд или друго учреждение, в което са отразени противозаконни факти, нередности, с молба да бъдат изправени. *В градския комитет го изслушаха внимателно. Накрая му казаха да изчака търпеливо резултата от подадената жалба, без да се съмнява в справедливото разрешение на поставения от него въпрос.* К. Калчев, Семейството на тъкачите. *Към управлението на пенсиите се учреди върховен пенсионен съвет, който ще разглежда жалбите срещу решенията на пенсионните комисии по места.* в. Вечерни новини. — *Аз додох да ти се оплача. . аз искам жалба да дам.* Ив. Вазов, Повести и разкази, VII. *Подавам жалба.*
оплакване: устно или писмено изложение пред властта във връзка с нарушени права или интереси на лицето, което ги излага, с молба да бъдат изправени. *И знайте, оплаквания има. Туй млекари, сиренари и касапи — сърцата е хората да им съставя актове и да им конфискува стоката.* Й. Йовков, Милионерът. *Изборът бе редовен. Никакви оплаквания нямаше.* Т. Влайков, Съчинения, III. — *Против него има оплакване. На наши агитатори е казал, че страната ни от партизани щяла да пропадне.* Ив. Карановски, Разкази, I. *Оплаквания имаше и против Симо горския. Той пък съставяше актове на селяните и тези актове сетне съдът превръщаше в глоби, които държавата събираше принудително.* Сл. Трънски, Неотдавна.
тъжба не се различава по значение от ж а л б а, но е остаряла дума. *Той подаде тъжба до околийското управление и помоли да се издирят виновниците за атентата.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Уволнението на Брьмбазькова последва незабавно. . .Ето призовката в джеба му. Още десет деня и тъжбата му ще се гледа.* Ст. Чилингиров, Първа жертва. *Знаи, ти сега отказваш да ми направиш тъжба, неудобно ти е, пращаш ме при друг адвокат?* Ст. Ц. Даскалов, Есенно сено.
ЖАЛОСТ. Вж. с ъ с т р а д а н и е.
ЖАЛЪК, окаян, клет.
О б щ о з н а ч е н и е. Който буди съжаление, състрадание.
жалък се свързва обикн. с човек, вида му и по-рядко с негова проява. Означава: който буди съжаление и известно неодобрение или съдържано съчувствие поради това, че се е оставил да бъде в толкова тежко положение. *Наистина, той все още се държеше на нозете си, ала жалкият му вид будеше такова тягостно впечатление, че и най-коравото сърце не можеше да не изпита известно състрадание към това онеправдано от съдбата същество.* Св. Минков. Избр. произведения. *Пък и като сам го гледал така мръсен, нечистоплътен, жалък, вечно да се оплаква, да хленчи, да се окайва, даже пъй някак си съжаление съм изпитвал.* Елин Пелин, Аз, Ти, Той. *Като ги видяха, хората откъснаха от гърдите си едно „А-а-а", толкова жалки им се видяха мъжетите. Слаби, изтощени, жълти, наметнати с бели дрипи.* С. Северняк, От нашия кореспондент. *Войникът политна да падне, но се задържа, като прибра рътете си и зае жалка, разкривена поза.* Д. Ангелов, На живот и смърт.
окаян се свързва с човек, вида му. Означава: който поради много тежкото си положение, много жалкия си вид буди дълбоко съжаление и състрадание. *Безупречната, отмерена Мария. . се беше превърнала в окаяна човешка развалина.* Д. Димов, Тютюн. *Станоя го поервщна угрижен. Гнетеше го не само окаяният външен вид на стареца, но и една лоша вест.* А. Христофоров, Ангария.

клет: който поради тежкото положение, в което се намира, предизвиква чувство на състрадание и съжаление у някого, че не може да му помогне. *Ранен е, знаете, в корема. . . Такава една лоша рана! Струва ми се, че няма да оживее. Клетото момче.* Ип. Мартинов, Драва тече през славянски земи. *Беднот, братче, хлябът не стига. . . То ние възрастните на всичко сме навикнали, ама дечицата, за тях, клетите, ми е жал.* А. Гулянски, Село Ведрово. *Дали се майка замая | — камък ѝ падна на сърце; |. . .| и рьда клета та плаче.* Хр. Ботев, Съчинения. *Вече се малкото птиче в коловоза и не може да лети. „Какво ще стане с туй клето пиленце, помислило си момчето — ако мине някой кола?* А. Каралийчев, Малкият орач.

ЖАЛЯ. Вж. щ а д я.

ЖАЛЯ СЕ. Вж. о п л а к в а м с е.

ЖАР, жарава.

жар: разгорени въглени, които повече не изпускат пламък. *Някъде вече са разгорели големи купчини жар и върху нея са нахвърляни кисове овче месо.* Д. Талев, Самуил. *Пламъците вече бяха намалели, но от жарта идеше такава горещина, че лицата на всички се бяха зачервили.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Дядо Любен нарочно посегна с тояжката и разрови жарта в огнището.* К. Петканов, Дамяновата челяд.

жарава не се различава по значение от ж а р, но сега се употребява по-рядко. *Когато се върне из черкова дома, то Хаджи Генчо опече на жаравата едно парченце месо.* Л. Каравелов, Българи от старо време. *Досю вте отиово машата и започна енергично да разрива жаравата.* А. Гулящки, МТ станция. *И Стоил сяда на леглото си, загледа се в жаравата на огнището, червеникав бляськ огрява лицето му, той се усмихва.* Й. Йовков, Разкази, I.

Вж. п л а м.

ЖАРАВА. Вж. ж а р.

ЖАРЪК, огнен, зноен.

жарък се свързва със слънце, лъчи, топлина. Означава: който е много горещ, който обгаря. Употребява се предимно в художествената литература. *Слънцето се е спряло огнено и немилостиво в небесата, но жарките му лъчи не пъдят от полето работливите селяни!* Елин Пелин, Летен ден. *Денят беше слънчев и жарък.* Ст. Чилингиров, Хлеб наш насущний. *Слънцето, колко беше жарко, стана още по-непоносимо.* К. Петканов, Златната земя. *Горещините напредваха все по-жарки и по-непоносими.* Д. Калфов, Край реката.

огнен в едно от значенията си е: който е много, непоносимо горещ. Употребява се предимно в художествената литература, в поезията. *Слънцето сипе огнени стрели.* Св. Минков, Другата Америка. *Ти мислиш, че дъждът, снега, леда | са само благодат след огнен пек.* М. Петканова, Царица Теодора. *Ще плиска дъжд, | ще пали огнен зной, | гората ще шуми, | ще пей, ще стене.* Хр. Радевски, Въздух не достигаме.

зноен: който е толкова горещ, потискащ, че трудно се понася. Има книжен, поетичен характер. *Но мина зима снеговита | отиде пролет дъждовита | и знойно лято позлати | довчера златни широти.* П. К. Яворов, Антология. *И двете се задъхват от непоносима знойна жега.* Т. Влайков, Преживяното. *Изведнъж сиянието стана ослепително, като слънцето през летен зноен ден.* Ал. Бабек, Малкият емигрант. *Жътва, жътва, знойно слънце грее, | класовете лек вятрец люлее.* Л. Станчев, Весели другари.

ЖЕГВАМ. Вж. о б и ж д а м.

ЖЕЖЪК. Вж. т о п ъ л.

ЖЕЛАНИЕ, копнеж, жажда, въжделение, воля, охота, мерак.

О б щ о з н а ч е н и е. Вътрешен стремеж за осъществяване на нещо.

желание: вътрешен стремеж да се направи или постигне нещо. *У него се събуди желание да види пак Цвета.* Елин Пелин, Земя. *Те разбудиха народа и му вляха в сърцето желание за свобода и за правда.* Ив. Вазов, Немили недраги. *След третото пишеще го обхващаше буйно желание да играе рьченица.* А. Каралийчев, Строители на републиката. *Това още повече разпали желанието му да си отмъсти.* А. Христофоров, Ангария. *Четиримата славни съветски моряци се завърнаха в родината си, на чиято земя те горяха от желание час по-скоро да стъпят.* Л. Мелнишки, По паралел около света.

копнеж: силен стремеж, който обхваща някого изцяло да постигне нещо, за което не зависи от волята и постъпките му да бъде осъществено. *Тя трепнеше от радостен копнеж да го види пак.* Ив. Вазов, Казаларската царица. *Той се загледа в синьото небе . . и почувствува тих копнеж към пролетта, към живота и света.* Д. Димов, Тютюн. *С новия килим тя искаше да задоволи една своя постоянна жажда, един постоянен копнеж на сърцето си — да върши нещо, да постигне нещо, да затъпка с нещо дългите дни и нощи.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Чувствуваше се уморена . . изгаряна от копнеж да се отпусне в прегръдките на любимия човек, който да я приласкае.* В. Геновска, Семейе годяни. *Филип усещаше лек шемет — от глътката вино . . а може би просто от оня копнеж по неизживени неща.* Ем. Манов, Бягството на Галатея.

жажда в едно от значенията си е: много силен стремеж за постигането, за осъществяването на нещо, който води до вътрешно напрежение, на който не може да се противостои.

Тоя сбор от смъртоносни оръжия принадлежеше на същите актьори, които горяха от жажда да грьмнат въз неприятел. Ив. Вазов,Немили недраги. *Като че ли се свърши целият му живот, измъчван от жажда за земя, от мъки, грижи.* Елин Пелин, Земя. *Жажда за живот. Жажда за злато.*

въжделение има книжен характер. Означава: силно, сърковено желание, чисто осъществяване е цел в живота. *Той бе избран за председател на тия хора и бе длъжен да мисли преди всичко за техните въжделения, не за своите.* Ст. Дичев, За свободата. *Днес всеки народ страда от свои или чужди потисници и грабители и чрез своите страдания и въжделения разбира и нашите страдания, и нашите въжделения.* Д. Талев, Илинден.

воля в едно от значенията си е: осъзнато желание, при което са ясни мотивите, които ръководят поведението. *Невесело започна сега разговорът им и у никого нямаше воля да го продължи.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Стълбовете на въжената линия. Те бяха из планината, . . и много лесно можеха да се катурнат из увите . . . Много са те и все из пущинака: избирай си по воля.* Х. Русев, Под земята. *Воля за живот. Кажто искаш, твоя воля.*

охота: желание, влечение към нещо, към извършването на нещо. Има разговорен характер. *За втори път този ден Гергин беше разтитванят и с охота разказване за работата си, за общите познати, за Осеново.* Ем. Манов, Ден се ражда. *И преди не бях приказлив, но оттогава изгубих всякаква охота за разговори.* А. Наковски, Мария против Пиралков. *После тръгна без особена охота на училище. Не му се учеше.* П. Михайлов, Малката партизанка. *Двете приятелки не бяха се виждали скоро. Загубили бяха и охотата за срещи и разговори.* Д. Талев, Преспанските камбани.

мерак е дума от народния език. Означава: много силно желание, придружено с увлечение при извършването на нещо. *Стрина Венковица, на която бе голям мерак да види Колча стъпил по-здраво на краката си като майстор, сега се поуспокои.* Т. Влайков, Стрина Венковица. *Мъчно ми бе за моята майка. Тя с такъв мерак меси банщата, цяла нощ не мигна, за да ми приготви най-хубавото и най-вкусното, с каквото можеше да ме гости.* Кр. Григоров. Отново на училище. *Хареса ме човекът и ме взе хем като ратай, хем да ме учи на кожухарлък. Ама мерак имах към занаята! На третия Димитроден бях вече истински майстор.* Г. Белев, Патилата на едно момче. — *Хубава къща — казах аз, когато излязохме вън. — Правих я с голям мерак — похвали се бай Генко.* Г. Караславов, Избр. съчинения, II. *С голям мерак нареди Рамзина тази одая. Дървеният креват, който завари, постла с ново и хубаво халище със зелени и червени шарки.* Б. Несторов, Ариф и Рамзина.

ЖЕЛАЯ. Вж. и с к а м.

ЖЕЛЕЗА. Вж. о к о в и п.

ЖЕЛЕЗНИЦА. Вж. в л а к.

ЖЕНА. Вж. с ъ п р у г а.

ЖЕНКАР, донжуан, коцкар.

О б щ о з н а ч е н и е. Мъж, който има склонност към връзки с много жени.

женкар: мъж, който се забавлява, като си създава връзки с много жени, към които няма трайни чувства. *Трьгнал си по ума на един женкар. Не стига, че посегна на честта на сестра ми, а сега се мъчи да оплете в мрежите си и дъщеря ти.* К. Петканов, Морава звезда кървава. — *Той вероятно те е ухажвал . . .—Защо мислиш, че ме е ухажвал? —иронично попита тя. — Защото всички казват, че е много опитен женкар — злобно произнесе Бимби.* Д. Димов, Тютюн. *Цвятко е страшен женкар, не остава женска врата, на която да не почука.* К. Петканов, Морава звезда кървава.

донжуан е книжна дума. Означава: мъж, който е известен, че лесно постига успехи при жените и използува това пред тях. Употрябява се обикн. с иронична отсянка. — *Този младеж бе наследил от баща си цял блок от къщи в центъра на града, които продаваше една по една, за да поддържа славата си на донжуан из софийските кабарета.* Д. Димов, Тютюн. *Красивата жена винаги си мисли, че недостатъчно е сполучила с брака си, почва да фантазира разни работи, . . , чете разни поезии и току-виж замотала се след някой донжуан.* Г. Караславов, Избр. съчинения, II.

коцкар: мъж, който създава връзки с много жени и проявява цинично отношение към тях. Има разговорен характер и неодобрителна отсянка. *Колко е виждал той по София такива коцкари, дето знаят само жени да гонят!* Д. Талев, Гласовете ви чувам. *Аз си помислих дали да не предложа ръката си на закъсналата другарка . . — но видях, че тя нещо много си върти очите пред фотографа, който имаше тънки мустачки на типичен коцкар.* Я. Антов, Една мечка по-малко.

ЖЕНЯ СЕ, венчавам се.

Св. вид: **венчая се.**

О б щ о з н а ч е н и е. Встъпвам в брак.

женя се: встъпвам в брак, създавам семейство. *Вие се жените млади и хубави женички имате.* Елин Пелин, Летен ден. *Ти ще се жениш? Ти си годен? — Да, днес се сгодих.* Ив.

Вазов. Светослав Тертер. *А тъкмо вече щеше да се жени за Велико Железарина от Сърнено, готови бяха дори и книжата за венчаването, и неговите, и нейните*» Й. Йовков, Ако можеха да говорят.

венчавам се: встъпвам в църковен брак. *Обичате ли се, рекох?— Обичаме се. — Добре. Щом се обичате, ето ви попа, венчавайте се.* Й. Йовков, Милионерът. *Мария, за да запази властта, отваря вратите на обсадения град Ивайлу, предлага му ръката си и се венчава за него.* Ив. Вазов, Светослав Тертер.

ЖЕСТИКУЛИРАМ. Вж. ръкомахам.

ЖЕСТОК, жестокосърдечен, безжалостен, безсърдечен, безмилостен, безпощаден, безчовечен.

Общо значение. Който не се трогва, вълнува от страданията на другите.

жесток: който не изпитва състрадание към другите, който умишлено причинява на другите страдания, болка и няма съчувствие към тях или който е израз на такова отношение. *Борис беше студен и жесток към хората, а Костов — отзивчив и човечен.* Д. Димов, Тютюн. *Ти си равнодушна, жестока. Никога не си обичала.* М. Грубешлиева, Пред прага. *Бедния, те те обидиха без право! . . . Груби и жестоки хора — забрави ги, не мисли за туй.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан. *Тогава царицата я изгледала с жесток поглед, изсмяла се високо и рекла: — Тоя път джуджетата не могат те събуди.* Ас. Разцветников, Братя Грим, Спеванка и др. (превод). *Полицаите започнаха жесток побой над арестуваните без никакъв разпит.* А. Каралийчев, Спомени.

жестокосърдечен има книжен характер и се употребява рядко. По значение съвпада с жесток. *Вие се оказахте по-жестокосърдечен от мене, . . . Увлякохте хиляди, изпратихте си на изтезания и смърт.* Ем. Станев, Иван Кондарев.

безжалостен: който причинява страдания на другите, без да изпитва никакво вълнение, или е израз на такова отношение. *Безжалостен Стоене, ти не си човек.* Л. Каравелов, Войвода. *Наказаха лицето на ученика с мастило и го излагаха на безжалостните и злоради присмивки на децата.* Ив. Вазов, Видено и чуто.

безсърдечен: у когото няма доброта, проявява бездушие, неотзивчивост към страданията на другите или е израз на такова отношение. *Тогава баба Вълга . . намразваше като смъртен враг снаха си, тази безсърдечна чужда жена, която беше отнела сина ѝ.* Й. Йовков, Женско сърце. *Всички тия хора сега й се видяха далечни, чужди и безсърдечни.* Елин Пелин, Щъркови гнезда. *Безсърдечно отношение.*

безмилостен: който, когато отмъщава или наказва,не проявява допустимото или възможното за случая снизхождение. *Измъчваха ги тях и оная проклети горски и полящи, корави и безмилостни . . които на всяка стъпка им правеха спънки и заплашваха ги с глоби и актове.* Т. Влайков, Съчинения, III. *От двореца бе предписано съдът да бъде безмилостен.* в. Работническо дело. *Но когато се срещнаха отново* [боксьорите], *те се вкопчиха като зверове в близък бой и започнаха да си нанасят безмилостни и непозволени удари.* Ал. Бабек, Малкият емигрант.

безпощаден: който отмъщава или наказва така, че довежда някого до състояние, от което не може да се възстанови, или е израз на такова отношение. *Като огнено стадо от някой звяр гладен /разпръснати ей ги навсякъде веч/, тирании бесненци, кръвник безпощаден/ върху им издига за всякога меч.* П. К. Яворов, Антология. *Бой почна се безпощаден,/ бой отчаян . .* Ив. Вазов, Лирика, V.

безчовечен: у когото няма онези качества, които свързват хората в личните им отношения (състрадание, благородство и под.). *Сега, когато враговете били далече, тя заплакала, . . , после въздъхнала, проклела безчовечните полицаи и се прибрала в къщи.* Сл. Трънски, Неотдавна. *Той кълнеше и псуваше тия, които биха се решили на подобни безчовечни, безбожни дела* [убийства]. Д. Калфов, Под южното небе. *Безчовечна постъпка. Безчовечно отношение.*

ЖЕСТОКОСЪРДЕЧЕН. Вж. жесток.

ЖИВ. Вж. пъргав.

ЖИВЕЯ. Вж. обитавам.

Вж. прехранвам се.

ЖИВИНА. Вж. животно.

ЖИВИТЕЛЕН. Вж. животворен.

ЖИВОПИСЕЦ. Вж. художник.

ЖИВОТВОРЕН, живителен, съживителен.

животворен: който дава живот, бодрост, който поддържа живота. *Времето беше хубаво; въздухът влизаше в гърдите животворна свежест.* Ив. Вазов, Нова земя. *Водата, която с десетки и стотици години се е разпилявала, отсега нататък ще пои с животворна влага земята.* в. Работническо дело. *Закътани и загрлени в недрата на земята, зърната щяха да чакат първите животворни лъчи на слънцето.* Ст. Загорчинов, Избр. съчинения, III. *Чернееха се все още голи и разперените гранки на дървесата, но сякаш от далеко се усещаше на-*

порът на раздвижените се под кората им животворни сокове. Д. Талев, Гласовете ви чувам. *Времето беше хубаво; въздухът дишаше в гърдите животворна свежест.* Ив. Вазов, Нова земя.

живителен с книжна дума. Означава: който укрепва, който дава сила, бодрост. Има остарял характер. *Дишане с пълни гърди пресния, живителен въздух.* Ц. Церковски, Съчинения, III. *Стаята и отворях южния прозорец. Живителен дъх нахлупа в стаята.* Ив. Вазов, Пъпки бележки. *Живителна влага.*

съживителен: който възвръща към живот, ободрява, укрепва. Употребява се рядко. *По върхарите на младите дървета премина слаба, съживителна тръпка.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Онзи ти са онзи небеси [. . .] Дъха ти — свеж хималски дъх, /на юга съживителния дъх.* П. К. Яворов, Антология.

ЖИВОТНО, живина, гадина, гад.

животно: живо същество, обикн. четириного — домашно или диво. *Това беше дива котка. . . Това гнадило животно же вее лете по най-непристъпните скалисти места.* Ив. Вазов, Великата Рилска пустиня. *Наше Вуте. . хвана котката за шията и я дръпна. Задръга се животното, замяка.* Елин Пелин, Аз, Ти, Той. *Наблизо изгравие делфин. Адамов познява добре навиците на това животно: то е тромаво и тежко.* Й. Йовков, Разкази. II. *Той стегна юздите на коня и животното се изправи на задните си крака.* Д. Димов, Тютюн. *Грбъначни животни. Безгрбъначни животни. Земноводни животни. Диви животни. Питомни животни.*

живина има значение на ж и в о т н о, но е дума от народния език. *Има ли по-добра живина от вола.* Й. Йовков. Ако можеха да говорят. *Едната спахи ще те поеренне на портата, другата ще разпъжда от двора кучетата. . . — ех, знаеш, живина, на знае ли на кого да лае и на кого да не лае.* Мих. Георгиев, Избр. разкази. *Между черните бъзи прът нещо ходи, дванси се някаква живина. — Вълк е!* Й. Йовков, Ако можеха да говорят.

гадина е дума от народния език. Означава живо същество, животно, изобщо (домашно, диво, птица, влечуго и др.). *Да не гонши комутата, бре! Грехота е! Остави гадината и си гледай молитвата.* Й. Йовков, Старопланински легенди. *Отиваше да погледне. . дали не бе влязла в кошата някоя горска гадина.* Д. Талев, Самуил. *Ябълките руменеехса, . . , наровете се пукаха и техните коралови зърна мамеха крилатите гадини.* А. Каралийчев, Топла ръкавичка. *Гледаше как слънцето огрява надолу и все по-надолу отсрещния склон, как гущерите излизат подир пролетното слънчице, . . , а наоколо пълзят дявол знае какви гадини.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време.

гад е дума от народния език, равна по значение на г а д и н а. *Да излезе навън и да попита кой е? Ами ако е някоя дива гад?* Кр. Грягоров, Пролет в Черешово. — *Тая гад, зрешците. . все си едакви, — . . — Не може човек да каже „тая е“ или „оная е“. Вие ловците . . занят ви е, трябва да познавате.* Н. п. Филипов, Разкази на ловеца. *А треплят ги. много ги трепят. Змиите, де. Нали са една такава гад. . .* Ст. Чилингиров, Рибена кост. *Ранените дървета се нападат от всякакви гадове, бръмбари, пеперуди, въсеници и червеи.* Н. Хайтов, Приключения в гората. *По телата на неволниците и по пода, по стените, по тавана, пълзеше безбройна гад — дървенци, вшики, . . паяци, стоножки, мокрици.* Д. Талев, Преспанските камбани.

ЖИВОТОПИС. Вж. б и о г р а ф и я.

ЖИВОТУВАМ. Вж. ж и в у р к а м.

ЖИВУРКАМ, животувам, вегетирам.

О б щ о з н а ч е н и е. Живея без духовни интереси и стремежи.

живуркам: прекарвам живота си без цел, без смисъл, без идеали. *Преди 7—8 години Живко завърши гимназия. Като изкара военната служба, не побягна по градовете като другите тая да живуркa.* в. Работническо дело. *Припомням си разни неща, едни записвам, други подминавам, . . , но така или иначе автобиографията ми набъбва, расте. Значи излезе, че съм живял, а не съм живуркал.* Сл. Македонски, Една земя ми стига.

животувам не се различава по значение от ж и в у р к а м, но има по-рядка употреба. *Примерен е нашият живот, /път на мравка даже не минава/. . .] труди се по малко и честит / животува, без да се вълнува.* в. Вечерни новини.

вегетирам е книжна дума, която означава: водя съществуване, лишено от цел и смисъл, сведено до изпълняване на най-елементарните жизнени функции. *Предпочитам да живея два часа като свободен човек, отколкото да вегетирам два века като вас.* Ем. Станев, Иван Кондарев.

ЖИГОСВАМ. Вж. п о р и ц а в а м.

ЖИЗНЕН. Вж. б о д ъ р.

ЖИЗНЕРАДОСТЕН. Вж. б о д ъ р.

ЖИЛАВ. Вж. г ъ в к а в.

Вж. и з д р ъ ж л и в.

ЖИЛВАМ. Вж. о б и ж д а м.

ЖИЛИЩЕ, дом, квартира, апартамент, къща.

Общо значение. Помещение за живеене.

жилище: едно или няколко помещения в сграда, в които някой живее постоянно или продължително време. *Стаята, която му служи за жилище, е мъка и тъма.* Иван Карановски, Разкази. I. *Край самите фабрични сгради. . имаше дълга постройка, която служеше за жилище на работническите семейства.* Ив. Хаджимарчев, Опчарчето Калитко. *Виж мойто жилище. . . На, онзи там дворец, богато украсен. . .* / *Там на живеймие най.* Ст. Михайловски, Curtente calamo. *Най-горният етаж на зданието, в което се помещава банката ни, сме предоставили за жилище на нашите чиновници.* Й. Йовков, Обикновен човек. *Блокови жилища. Работнически жилища.*

дом: жилище на едно семейство. Свърза се предимно с хората, които го обитават. *Селяните полека лека се разотидоха по домовете си.* Елин Пелин, Гераците. *Всяко семейство има добре благоустроен дом с електричество и радио.* в. Работническо дело. *Искаше да си представи бащиния дом, за който така много мечтаеше понякога.* М. Грубешлиева, Пред прага.

квартира: помещение за живеене, което обикновено се наема, състоящо се от една или няколко стаи. *Вечер, след работа, той се прибираше веднага в квартирата, за да си почине.* Кр. Велков, Село Борово. *Сега работниците живеят в широки слънчеви помещения. Техните квартири са снабдени с електричество, отопление, бани.* Н. Фурнаджиев, Между приятели. *Татко ми е нает квартира в града.* Л. Галина, Лястовичката. *Виж, бай Василе, дали знаеш някъде да дават квартира под наем, ама така, по-евтина?* М. Грубешлиева, През иглено ухо.

апартамент: самостоятелно жилищно помещение в голяма сграда, състоящо се от една или повече стаи и сервизни помещения, разположени на една площ. *Тя живееше в вгловия апартамент на десетия етаж.* Ал. Бабек, Малкият емигрант. *Влязохме в апартамента и . . се затъпчихме към работната стая на актриса.* Ст. Грудев, Бележити българи.

къща: самостоятелна сграда за жилище на едно или повече семейства. *И от затвора като излязохме, той ме заведе в къщата си, нагости ме.* П. Р. Славейков, Български притчи. *Туриха в къщата да живее човек с кирия.* Т. Влайков, Дядовата Славчова унука. *Бащина къща. Родна къща.*

ЖИТНИЦА. Вж. хамбар.

ЖИТО. Вж. пшеница.

ЖИЧКА. Вж. нишка.

ЖРЕБЕЦ, ат.

жребец: нескопен породист кон за разплод и езда. *Само конят му бе един от най-хубавите: бял жребец със сухи крака и с дълга до земята опашка.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Силният жребец се изправи на задните си крака, изцвили нагоре към Стражата.* М. Марчевски, Повести.

ат е дума от народния език, която има значение на жребец. *Джевдетовият кон беше чер млад арабски ат с бели крака и бяла звезда на челото.* Ц. Гинчев, Ганчо Косерката. *Единият беше Емин ага, той яхаше висок чистокръвен ат.* Ст. Дичев, За свободата.

ЖУЛЯ. Вж. търкам.

ЖУМЯ, мижа.

жумя: държа очите си затворени със спуснати, свити клепачи, без да спя (обикн. при силна светлина, прах и др.). — *Е, не се страхувай — аз жумя, защото слънцето блести право срещу мене.* А. Гуляшки, Златното руно. *Навън часовоят беше приседнал край дънера на едно дърво и жумеше с притворени очи срещу слънцето.* П. Вежинов, Нашата сила. *Той лежеше със затворени очи, но положително не спеше, защото клепачите на очите му нервно потреперваха, . . , Планински продължаваше героически да жуми.* Н. Широв — Тарас, сб. Стършел. *Научих се да стреляш с моята флоберка. Не мигах и не жумях, когато дръвках спуска.* Ем. Станев, Януарско гнездо.

мижа е равно на жумя по значение и употреба. *Борис се заглеждаше в хората и мижеше от слънцето.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Димо подири с очи старейшината. А той, дядо Миладин, гладеше с длан брадата си и мижеше срещу слънцето.* Г. Манов, Крилат Димо. *Той усещаше как всеки нов ден силите го напускат. Все гледаше да се свие някъде на припек и да си мижи, да си мисли и да си мечтае.* Г. Караславов, Избр. съчинения, I. *Сапунът бил мютив. Който си поотворел очите, долуотвало му, та ще не ще трябвало да мижи и да чака бръснаря.* Ран Босилек, Весели приказки.

ЖУРНАЛИСТ, вестникар.

журналист: лице, което по професия сътрудничи във вестник. *Пред българския вестник, пред българските журналисти стоят . . много сериозни и отговорни задачи.* Г. Димитров, Съчинения, III. *Е, любезни приятелю, бъди така добър и ни кажи как се казваш? — усмихна се журналистът. Ще пишем за тебе в нашия вестник.* Ал. Бабек, Малкият емигрант.

вестникар с остаряла дума. Днес се употребява в разговорната реч обикн. с неодобрителна отсянка. *Никой не може да каже, че е побледнял от страх или че му е трепвало окото от заканите на врага, от стрелите на продажния вестникар, от куршумите.* А. Каралийчев, Наковалня или чук. *Те са крепители на сегашния обществен строй. . те са хората, които чрез своите платени вестникари най-много и най-високо говорят за „национални идеали" и вдъхнали войната за велико и свето дело.* Г. Георгиев, Избр. произведения.

З

ЗАБАВА. Вж. р а з в л е ч е н и е.

ЗАБАВЕН, забавителен, занимателен.

О б щ о з н а ч е н и е. Който развлича, доставя удоволствие, без да има дълбоко съдържание.

забавен се свързва със случка, събитие, музикално или литературно произведение и под. и по-рядко с човек. Означава: който със своето съдържание увлича, като предизвиква леко, приятно преживяване за момента. Когато се отнася до човек, означава: който умее увлекателно, интересно да разказва и с това да занимава, да развлича другите. *И той, и одо Руси, . . , слушат забавните истории на ловеца.* Й. Йовков, Песента на колелетата. *Пущаха се забавни игри и разказваха се смешни анекдоти.* Т. Влайков, Съчинения, III. *След тая сцена публиката отива да види още по-забавно зрелище.* Св. Минков, Другата Америка. *Един от най-старите софийски спортисти вдъчари беше . . бай Младен. Висок, едър българин, забавен и сладкодумен.* Д. Калфов, Край реката. *Забавен разказ. Забавен филм. Забавен разговор. Забавна игра.*

забавителен по значение съвпада със з а б а в е н, но има остаряващ характер. *Разказваше и много други анекдоти, все тъй забавителни и сладки.* Й. Йовков, Жетварят. *Седенките — това са нашите селски балове и забавителни вечеринки.* Т. Влайков, Седянка. *Пазачът на хижата, нашият забавителен Велин, на посещна със зяпнала от недоумение уста.* П. Делиградев, Витоша.

занимателен се свързва обикн. с разказ, разговор или човек. Означава: който леко занитрегува, задържа вниманието и мислите на някого за известно време с нещо приятно, което се нрави, прави удоволствие. *Водят се сърдечни, занимателни разговори.* Т. Влайков, Преживяното. *Беше наистина занимателен, та дори и Любеничков примигваше и се усмихваше и като внждаше как гостите с наслаждение го слушаха, примири се и той.* Ст. Ц. Дяскалов, Есенно сено. *Занимателен събеседник.*

ЗАБАВИТЕЛЕН. Вж. з а б а в е н.

ЗАБАВЛЕНИЕ. Вж. р а з в л е ч е н и е.

ЗАБАВЛЯВАМ. Вж. в е с е л я.

ЗАБАВЯМ. Вж. б а в я.

ЗАБВЕНИЕ. Вж. з а б р а в а.

ЗАБЕЛЕЖИТЕЛЕН. Вж. в и д е н.

ЗАБЕЛЕЖКА. Вж. у к о р.

ЗАБЕЛЯЗВАМ. Вж. р а з б и р а м.
Вж. с ъ г л е ж д а м.

ЗАБИВАМ, набивам, вбивам, зачуквам, заковавам, побивам, забучвам, забождам.

Св. вид: **забия, набия, вбия, зачукам, закова, побия, забуча, забода.**

О б щ о з н а ч е н и е. С удар вкарвам нещо в друго.

забивам: със силен удар вкарвам обикн. нещо остро в друго. *Той имаше железен кол, забиваше го в земята и за него връзваше коня.* Й. Йовков, Ако можеха да говорят. *Дешо! Я забий един гвоздей на долния праг, та да се запомни.* Д. Немиров, Братя. *Клинката вже ножа и го заби в земята да дръжката.* К. Петканов, Златната земя.

набивам: с удряне или чукане вкарвам нещо, обикн. повече предмети, да влязат добре, натъпло в нещо твърдо. *Сядаше на столчето и започваше да набива с чукчето клечки в разпраните подметки.* Ив. Мартинов, Пролет мила. *Набивах с приклада в земята някакво камъче.* Вл. Мусаков, Забравени реалисти. *Стаменко наби гвозден в дървото.* Ив. Вазов, Казаларската царица.

вбивам: вкарвам със силен удар остър предмет дълбоко навътре в нещо. *Ще избиете дупка в калъка направо, ще вбиете клин, голям. И сетне — скоби.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време.

зачукавам: забивам нещо остро, обикн. гвоздей, като го удрям, чукам с чук или с друг предмет. *Желю Гърбунов . . зачукваше гвоздей на стената.* Д. Немиров, Дело № 9. *То е само на един чин. И не е голям гвоздей, а едно такова мъничко гвоздейче. Аз утре сам ще го зачу-*

кам. П. Проданов, Седмокласници. *Забиват колове и на тях зачукват дъски.* Дора Габе, Някога. *Посадах я* [фиданката] *с мерак, зачуках й едно колче и я вързах . . с мамулени шумки.* Г. Краев, сб. Стършел.

заковавам: забивам нещо, обикн. гвоздей, с кованe. *А върху летвите ще заковем нови. Това ще бъдат закачалките.* А. Гулянски, МТ станция.

побивам: забивам нещо, обикн. в земята. *Огледала мястото, . . размериха и побиха колчета.* Кр. Григоров, Новодомци. *Огледа височината, на която беше застанал. – Тук ще побия байрака! — почти ласкаво изговори той.* Г. Дръндаров, Велчова завера. *И застана срещу изток, в земя кол побива.* Ив. Вазов, Поеми.

забучвам и **забождам** в едно от значенията си означават: вкарвам малка част от остър или тънък предмет без усилие, не надълбоко в нещо (обикн. рохкаво, не много твърдо). *Войниците бяха слезли, дългите тики бяха забучени в земята и високо стърчаха над седлата.* Й. Йовков, Разкази, I. *Запалиха три големи восъчници и ги забучиха в хлябовете.* К. Петканов, Златната земя. *Миналата година той направи една въртележка на сестриното си момченце. Забучи я на голямата купа сено.* К. Петканов, Омайно биле. *Прелиха и двата гроба с вино . . ; запалиха и восъчниците и ги забодоха в пръстта.* Т. Влайков, Стрина Вешковица. . . *Щом свърши речта, той забоде кошето си в земята.* М. Марчевски, Остров Тамбукту.

ЗАБЛУДА. Вж. з а б л у ж д е н и е.

ЗАБЛУЖДАВАМ. Вж. л ъ ж а.

ЗАБЛУЖДЕНИЕ, заблуда.

заблуждение: неправилно мнение, схващане, свързано с някого, нещо, което води до погрешни изводи, постъпки. *Някога аз мислех, ако поискам . . , мога да отмина Нона, да не я обикна или ако я обикна, да се отпетля настрана, когато поискам. Какво заблуждение.* Й. Йовков, Чифликът край границата. *Едно само я тревожеше сега — дали той я обича, както твърдеше, че никога не я бил забравил, или всичко това е заблуждение.* К. Калчев, Семейството на тъкачите. *Твърдението, че мен са ме видели уж заедно с подпалача на Райхстага, може да бъде основано само на заблуждение.* Г. Димитров, Пред фашисткия съд.

заблуда по значение съвпада със з а б л у ж д е н и е. *Тя се пробуждала и разбира, че целият й съпружески живот е бил построен на заблуда: смятала е другарят си за идеален, достоен човек, а той се оказва жалък, с дребна душа себелюбец.* Ст. Грудев, Бележити българи. *Валентина тръгва да знае кой е баща й. Тя не бива да расте в заблуда.* К. Калчев, Семейството на тъкачите.

ЗАБОЖДАМ. Вж. з а б и в а м.
Вж. з а т ъ к в а м.

ЗАБОЛЯВАНЕ. Вж. б о л е с т.

ЗАБРАВА, забвение.

забрава: състояние, в което човек е загубил спомена за нещо. *На преклонни години Доля е изгубил онова, което го е правило велик на младини: . . .Той вече нищо и никого не е познавал и често са го виждали да се скита по улиците . . поетичен по своята забрава и безпомощност.* П. П. Славейков, На острова на блажените. *Не очаквам и аз от времето да ми донесе благодетелния си балзам на забравата.* Ив. Вазов, Нова земя. *На щастие минало призрака бледа | покриват забрава и лед.* Д. Дебелянов, Стихотворения.

забвение е книжна дума с поетичен характер, равна по значение на з а б р а в а. *Уви! Забвение и мрак покриват | светите кости, що днес почиват | в полята славни.* Ив. Вазов, Лирика, I. *Загълъхваше и се рушеше тоя стар дом, а заедно с него загълъхваше, потъваше в забвение миналото на рода, старата му слава.* В. Геновска, Седем години.

ЗАБРАВЯМ, изумявам.

Св. вид: **забравя, изумя.**

забравям: преставам да помня нещо, което съм познавал, знаел, било ми е известно. *Той не можа да си спомни за никаква Надежда Николова и продължително се замисли. — Но вие не можете да си спомните. Аз знам. Вие сте забравили.* Елин Пелин, Щъркови гнезда. *Забрави туй време да плачех | за поглед мил и за въздишка.* Хр. Ботев, Съчинения, Автентично издание. *Ученици — каза той . . . Идете си със здраве! И не забравяйте какво сте учили тука в нашето училище. . . То ще ви трябва.* Ст. Дичев, За свободата.

изумявам се употребява рядко. Означава: забравям, изпускам из пред вид нещо, което е трябвало да направя и за което се сещам по-късно. Характерна е за народния език. *Ами какво стана с мечката, бре Момчиле? Виж пък как изумих да те попитам.* О. Василев, Зъб за зъб. *О, да не забрави да й каже нещо много важно, което и пред старите мислел да каже, но все изумявал!* Д. Калфов, Избр. разкази.

ЗАБРАВЯМ СЕ, унасям се, захласвам се, прехласвам се, увличам се.

Св. вид: **забравя се, унеса се, захласна се, прехласна се, увлека се.**

забравям се: преставам да забелязвам какво има около мене поради нещо, което е погълнало напълно вниманието, съзнанието ми и не се отнася към сегашната, конкретната,

външната обстановка. *Отвъм никой пеше. Баба Еленка се услуша, седна и сякаш се забрави.* Н. Караливе, Неуловимият. *Милка се зарадва на сльнчевия кръст, погали рожбата си и се забрави в чудни мисли.* К. Петканов, Омайно биле. *Вьрху сивите, дебели, но меки страници на този албум бяха налепени илюстровани картички и снимки, в които двете момичета се захласнаха, потьнаха и се забравиха.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Дядо Никола Димитров сьсем се забрави в своето далечно време.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Той искаше . . да се забрави в никакво занятие, да изтъче дългите безсьнни часове.* Ив. Вазов, Нова земя.

унасям се: поддавам се на въздействието на нещо (мисли, спомени, мечти и др.), което ме отвсьна от конкретната обстановка, кара ме да не я забелязвам. *Унесе се в мислите си и не забеляза кога в двора влязоха няколко семейства от най-бедните селяни.* К. Петканов, Преселници. *Песента на децата вечие в малката стая. Петканов притвори очите си и дьлбоко се унесе в спомени.* К. Калчев, Живите помнят. *Но сякаш скрипом и от себе си той се раоваше на своята обич, когато му се случеше да види Нил, да чуе гласа й, да се унесе в мечти по нея.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Тя е в нова премяна, слуша очарованите жалби и се унася, забравя, че трьба да приготви вечеря на баща си.* К. Петканов, Омайно биле. *Лазар се унесе да я [Ния] гледа, винаги непаситен на нейната хубост.* Д. Талев, Преспанските камбани.

захласвам се: поддавам се на силното въздействие на някакво възприятие, поради което преставам да забелязвам това, което ме засбикала, и да реагирам. *Дойчин за прьв пьт виждаше море. Беше се захласнал в безкрайната шир и не чуумите на Дико.* К. Петканов, Златната земя. *Но когато човек се захласне в нещо, очите му ижвдат и грозното хубаво.* Св. Минков, Призракът от Кендари. *Ние, по-малките деца, наредени отстрани, захласнали сме се да гледаме играта на по-големите, командувано от самите учители.* Т. Влайков, Преживяното.

прехласвам се има значение на з а х л а с в а м с е, но в случая изпъква преходьт към пьлното откьсване от действителността. *Той се бе прехласнал и слушаше с нямо упоение песните на горските пернати жители.* Ив. Хаджимарчев, Овчарчето Калитко. *Аз се прехласвах и не можех да се наситя и наравах на тия живописни и райски хубави ландшафти между Стара планина и Богдан.* Ив. Вазов, Повести и разкази. *Сутрин и вечер слушах клепалата и рева на Янтра и най-вече се прехласвах от патриаршеската камбана горе на върха, дето над звьнарницата искряха отбльсците на големия позлатен кръст.* Ем. Станев, Антихрист.

увличам се: върша нещо с желание, с подем, при което постепенно се откьсвам от околната действителност. *Той така се беше увлякъл в работата, че отначало не ме видя.* С. Кралевски, Възвьрната обич. *И без да ще, увлече се в чудновати мисли.* Г. Караславов, Татул. *Тримата се увличат в сьрдечен разговор.* Ив. Ангелов, Честна дума. *От малък още той се увличаше от хубавото и имаше усет за това, що е добро и що е лошо.* Т. Влайков, Стрина Венковица. . . *Това писмо му се хареса, всяко от тия човечета му стана познато. И той се увлече в четене.* Елин Пелин, Ян Бибиян на Лувата.

ЗАБРАДКА, кърпа, пребрадка, шамия.

забрадка: квадратно парче плат (част от селска носия), прегьнато по диагонал, вьрзано под гушата или на тила, с което жените си покриват главата. *Под алената копринена забрадка зад ушите й се диплеше гладко причесана мека коса.* Елин Пелин, Земя. *Вчеса руса си коса със ситен гребен, сплете я на две дебели, дьлги плитки, забради се с тьнка копринена забрадка.* К. Петканов, Омайно биле. *Кафявата й коса . . се спуща отзад на дьлга плитка, а отпред изпод забрадката й се подават . . завити кьдрици.* Т. Влайков, Дядовата Славчова унука.

кърпа в едно от значенията си е: къс плат с четвьртита, правоъгьлна или триъгьлна форма, който жените носят на главата, вьрзан под брадата или на тила. *Една млада жена стоеше там, облечена в бяло и с бяла кърпа на главата си.* Й. Йовков, Жетварят. *Бенковица запали мьлчаливо лампата, едвам се виждаше лицето й, забулено в дипляте на черната й кърпа.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Посьрна Севда, . . Очите й се закриха под черната жалейна кърпа.* Г. Караславов, Сваха.

пребрадка има значение на з а б р а д к а, но се употребява по-рядко. *Боса, по ръкави, с малка бяла пребрадка, която прибираше буйните й руси коси, тя стоеше като самодива сред градината.* Елин Пелин, Летен ден.

шамия е дума от народния език, равна по значение на з а б р а д к а. *Забрадена в бяла шамия, възрастна селянка стоеше на прага с кошница в ръце.* М. Грубешлиева, Грижи и радости.

ЗАБРАНЕН. Вж. н е п о з в о л е н.

ЗАБРАНЯВАМ, запретявам.

Св. вид: **забраня, запретя.**

забраняваме: налагам волята си да не се извърши нещо. — *За наказание забраняваме ти да излизаш цяла седмица от къщи! — каза все така сьрдит баща й.* П. Вежинов, Следите

остават. *Той беше задължил ка Ръжка да съобщава по телефона месечните резултати.* Д. Кисьов, Щастието не идва само.

запретявам е остаряла книжна дума, чиято значение съвпада със з а б р а н я в а м. *Можеш ли ти да ми запретиш да си изкажа мнението.* в. Развигор.

ЗАБУТАН. Вж. з а т ъ н т е н.

ЗАБУТВАМ, затурям.

Св. вид: **забутам, затуря.**

забутвам: оставям нещо някъде на място, където не се вижда, не се забелязва и затова не мога лесно да го намеря. Има разговорен характер. *Търсих си ключа, не знам къде съм го забутала. В архивата са забутали молбата и не могат да ми направят справка.*

затурям: слагам нещо (обикн. дребно) някъде, където не му е мястото, и затова не мога да го намеря лесно. Има разговорен характер. *Не зная къде съм си затурила очилата и не мога да ги видна.*

ЗАБУЧВАМ. Вж. з а б и в а м.

Вж. з а т ъ к в а м.

ЗАБЪРКВАМ, обърквам, заплитам, уплитам, омотавам.

Св. вид: **забъркам, объркам, заплета, уплета, омотая.**

О б щ о з н а ч е н и е. Намесвам някого в някаква неприятност, в нещо нередно.

забъркам: с думи или постъпки въвличам някого да участвува в нечестни действия, за които той не подозира, като използван неговата неопитност или наивност. *Маслярски се готви да става кмет, обещава ли нещо. Какво ще ми даде? — Служба. Или ще ме забърка в някоя далавера, та цял живот не мога се оправи.* Й. Йовков, Милионерът. *Забъркаха го в една афера, от която не може да излезе.*

обърквам в едно от значенията си е равно на з а б ъ р к в а м. Има рядка употреба. *Нас да не объркат в тази проклета война — рече Кръстьо примирително, защото се страхуваше, че гостите може да се скарат.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Объркаха го в една неприятна история.*

заплитам: по предварително обмислен план въвличам някого в някаква нечестна работа, за да отговаря заедно с мене. *Привечер кметът се отби в амбулаторията. Докторът му каза, че трябва да се направи нещо около тоя извор, защото иньк може всичко да се случи. Бе, докторе, защо ме заплиташ сега в тази работа? — рече откровено кметът. След някой ден, . . . ще става тържественото освещаване на параклиса, нашите чорбаджии са поканили околийския управител и разни други видни личности и фактори, а ти ме караш да вземем мерки.* Г. Караславов, Селски истории. *Заплитате ме и мене във вашите разправии.* П. Ю. Тодоров, Събр. произведения, II.

уплитам: въвличам някого в някаква неприятност, в нечестно мероприятие, толкова хитро и добре обмислено, че да не може да намери начин да се оправи. *Стига само да излезе читав, стига и него покрай Доча да не уплетат в някоя беля.* Т. Влайков, Съчинения, III. *Така са го уплели в техните нечестни сделки, че не зная как ще се оправи.*

омотавам: намесвам някого в нещо неприятно, лошо, като го заблуждавам, лъжа и по този начин го обърквам много. *Не щеш ли, един път на министрите им дотегнало да ги омотава в пакости. Па и самият народ взел да ръмжи срещу тях, че слушат господаря си за каквото не трябва.* Ц. Церковски, Съчинения, III. *Омотаха го в сплетните си.*

ЗАБЪРКВАМ СЕ. Вж. о б ъ р к в а м с е.

ЗАВАРВАМ, сварвам, намирам.

Св. вид: **заваря, сваря, намеря.**

заварвам: при отиването си някъде срещам някого, за когото не съм знаел, че се намира там или че е вече там. Означава също така: при отиването си някъде виждам някого в някакво положение, състояние. *Когато стигна в къщи, тя завари почти всички мъже и жени от чифлика, събрани около Тоша, който беше си дошъл и разказваше новини.* Й. Йовков, Чифликът край границата. *Като минаваше край една кошара, чу детски плач. Отби се в кошарата и завари едно момче да плаче.* К. Петканов, Преселници. *Голяма беше радостта на Христаки, когато заварваше кравата някоя сутрин да мучи неспокойно.* И. Волев, Между два свята. *Вчера се отбих у лелини. Заварих ги да обядват.*

сварвам има значение на з а в а р в а м, но е със снижена употреба. *Добър ви вечер. Добре, че ви сварвам всичките.* В. Геновска, Седем години. *Дохождала моя вещица, майка му. Аз да бях я сварил, щях да я науча нея.* Й. Йовков, Старопланински легенди.

намирам в едно от значенията си е: заварвам някого или нещо в определено състояние, положение. *Иванов намери старшият, излегнат на мандерл.* Ив. Вазов, Утро в Банки. *Той не помнеше да е ставал преди нея дори по жътва, не беше се случвало да я намери заспала.* Г. Караславов, Танго. *Дали не иде инспекторът? Уредихме я! Днес е делник, а като посети училището, ще го намери пусто!* Елин Пелин, Летен ден. *Той свали шапка да се извини на де-*

сетнината лица, които намери в станта и които буйното му нахлътване накара да се обърнат. Ив. Вазов, Драски и шарки.

ЗАВЕЖДАМ, отвеждам, закарвам, откарвам.

Св. вид: **заведа, отведа, закарам, откарам.**

Общо значение. Водя някого някъде.

завеждам: достигам до определено място с някого, като го водя. *Още първия ден хаджи Евтим заведе внука си да се поклони на гроба на баща си.* Ив. Вазов, Нова земя. *Старче, знаеш ли пътя за Кулата? Можеш ли ни заведе там?* Й. Йовков, Разкази, I. *Заведох бай Ганя в кантората на един български търговец и го оставих там, а сам се качих на трамвая и отидох в Шенбрун.* Ал. Константинов, Бай Ганьо. *Огчарят отвори лигарето и го заведе при тръните.* Елин Пелин, Аз, Ти, Той.

отвеждам: вземам някого от мястото, където се намира, и като го водя, достигам с него на определено място. *Ево слеге от кожа, отведе го в гостилка.* Елин Пелин, Земя. *Отведе детето в стаята си да спи.*

закарвам съвпада по значение със завеждам, но се свързва предимно с добитък. Когато се свързва с човек, обикн. означава: принудително завеждам някого някъде. *Натоварете тия дни добичетата с дърва и ги закарайте у нашите в града.* Д. Талев, Илинден. *Подкарало момчето кравата, закарало я вдъл гората, върнало я под едно дърво и се върнало.* А. Каралийчев, Малкият орач. *На другия ден тя пак закара стадото си там, на същата поляна.* Елин Пелин, Щъркови гнезда. — *Илия, Славе!* — извика Галчев към воловете. — *Изведете тоя настрана. После ще го закарате на поста. Деванта войници взеха Гърдя помежду си.* Й. Йовков, Чифликът край границата. *Имаме заповед да те закараме в конака.* Ив. Вазов, Под игото.

откарвам: вземам някого от мястото, където се намира, и го закарвам, заведжам на друго място. *Прати ме господарят на панаира да му купя кон. Купих и трябва да го откарам.* Елин Пелин, Щъркови гнезда. *От Загорето идеха, та докараха говеда; подържат ги малко, похранят ги, па ги откарат нанякъде.* Т. Влайков, Съчинения, I. *Всяка сутрин те се срещаха накрай село и откарваха воловете си нагоре в планината.* Г. Райчев, Вълчето. *На нея все й се струваше, че ей сега ще се покаже я пазвантин, я стражарин, . . и ще я откара в града.* Г. Караславов, Обикновени хора.

ЗАВЕЯН. Вж. разсея н.

ЗАВЗЕМАМ. Вж. завладявам.

ЗАВИВАМ[1], **извивам, възвивам, закривавам, кривавам, свивам.**

Св. вид: **завия, извия, възвия, закривя, кривна, свия.**

завивам: променям под ъгъл посоката на движението си (обикн. при движение по улица или път, на кръстовище). *Евгени свърна от булеварда по една странична улица . . и на втората кръстовка едва не се сблъска с няколко мъже, които завиваха на ъгъла.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Разиграха се пак конете ту в тъмното, ту на светлото, завиха и препуснаха нагоре из улицата.* Й. Йовков, Старопланински легенди. *По края на блока, там, дето завиваше трактурът, не беше орано.* И. Петров, Новкината любов.

извивам в едно от значенията си е: променям посоката на движението си в дъга. Свързва се предимно с превозно средство. *Влакът извива зад кантона и се насочва с голяма бързина надолу.* Г. Караславов, Избр. съчинения, X. *Но ето самолетът слиза пак много ниско. . , той извива няколко пъти над покривите, над широките сгради.* Н. Фурнаджиев, Между приятели. *Тръгвам по най-пряката улица. Ето, извивам и край последния ъгъл.* Д. Калфов, Избр. разкази.

възвивам съвпада по значение със завивам, но се употребява в разговорната реч. *След половин час време ние възвихме по пътлиата, от дясна страна на селото.* Зах. Стоянов, Записки по българските въстания. *Партизаните се оттеглят през местността Бучкат и един подир друг възвиват към Баба.* Ст. Станчев, Под ясно слънце. *Кога възвиваше при хаджи-цачови, той срещна поп Ставря и го спря.* Ив. Вазов, Под игото. *Конят се впусна в бяг и възви по шосето.*

закривавам: изменям посоката на движението си на една или друга страна. Употребява се в народния език. *Асен го гледа, докато закриви към мегдана.* К. Константинов, Седем часът заранта. *Колесницата закриви вече зад завоя.* Ст. Загорчинов, Ден последен.

кривавам: изведнъж, рязко променям посоката на движението си встрани. *Той минаваше през чаршията, кривваше покрай градския часовник, пресичаше пазара, а хората се изпръцкаха да го гледат.* Ст. Дичев, За свободата. *Ванката кривна в близката тясна и крива уличка.* П. Незнакомов, Маргаритка и аз. *Файтонът кривна из един дол.* Ив. Вазов, Казаларската царица.

свивам: променям посоката на движението си встрани, обикн. изведнъж, бързо. — *Хайде да отидем на панаира — каза Гурко. . . И ние свихме по пътя, тръгнахме към пролетния панаир.* С. Стратиев, Самотните вятърни мелници. *Вместо да слизат до Девин, те свиваха*

към Змейово. Б. Несторов, Светлина над Родопите. *Те свиха през тясна, крива уличка, излязоха на малък мегдан и поехла нагоре.* Г. Караславов, Селски истории.

ЗАВИВАМ², покривам, загрьщам.

Св. вид: завия, покрия, загрьща.

Общо значение. Слагам завивка, дреха върху някого.

завивам: разстилам върху някого (обикн. легнал или заспал) одеяло, юрган и др., така че да легне пълно върху него, да го обхване от всички страни, за да не му е студено. *И мама се усмихва. А ние бързо лягаме. Тя ни завива и седа до мене.* Дора Габе, Някога. *Няма вече да оправям | вечер твоето кревативе. |. . | топлинко да те завивам, | и над тебе да застинам.* Е. Багряна, Вечната и святата. *По едно време тя дочу, че Стоян тихо хъркаше. . . Приспи кам него и се приведе да го завие по-добре с дрехата.* Д. Талев, Преспанските камбани.

покривам в едно от значенията си не се различава от завивам. *Султана яне изкакви дреха и го покри — той никога нъма да се сети сам да се покрие, а насъм човек най-лесно изстива.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Около нея се въртяха Златка и Верка. Бдната я намяташе с дебел шал, другата й покриваше колените с китено домашно кебе.* Т. Влайков, Съчинения, II. *Майката затвори вратата, залости я, свали черга от дрешника и го покри.* К. Петканов, Старото време. — *Чакай, облечи това отгоре! — и тя му подаде врьхна дреха, с която бе покрила детето.* Ив. Вазов, Пъстър свят.

загрьщам: завивам някого добре, от всички страни, обикн. с дреха, да не му е студено. *Кръстевица веднага повика мъжа си в гостната. Тя го загрьна със стария изношен кюрк.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Матеев отиде на пръсти при детето си и тихичко го зацелувъ. После го загрьна добре.* Д. Калфов, Избр. разкази. *Беше доста хладно, . . . Прибрахме кръшката на мантелите и старателно загрьщахме рамена и колене.* Н. п. Филипов, Разкази на ловеца.

Вж. увивам.

ЗАВИНАГИ, навеки, навсегда.

завинаги: без граница, предел във времето, за постоянно, без да се очаква промяна или възникване на друго действие. *Душата й завинаги се помрачи, една голяма отворена рана разлъфна в нея и нищо не можа да я излекува.* Ив. Карановски, Разкази, I. *Това чувство към звездното небе той съхрани завинаги. Обичаше да лежи така и по-късно.* Ем. Манов, Бягството на Галатея. *И тогава тя разбра, че не ин оставаше нищо друго, освен да слушат другарите си, които искаха да съборят завинаги този омразен и жесток свят.* Д. Димов, Тютюн. *Ножът, втъкнат в гърлото му, го доуби и го накара да замлъкне завинаги.* Й. Йовков. Старопланински легенди. *Тя умря наскоро. Тя легна в простия дървен сандък, успокоена завинаги.* Елин Пелин, Гераците.

навеки има книжен, постичен характер. По значение съвпада със завинаги. *Докторе, ще се мре, прошавай навеки, брате — каза Бойчо.* Ив. Вазов, Под игото. *Моята любов ти днес уби. | Продумай й: не ще се тя събуди, | мъртвата навеки.* П. К. Яворов, Съчинения, I. *Очите й угаснали навеки . . . | Спи. Спи, о мое галено дете!* Г. Райчев, Еленово царство. *Покойници, вий в други полк минахте, | де няма отпуск, ни зов за борба, | вий братски се прегръщахте, легнахте | и „Лека нощ!“* навеки си казахте | до втората трьба. Ив. Вазов, Лирика, II.

навсегда е остаряла дума, чието значение съвпада също със завинаги. Употребява се понякога с постична отсянка. *Аз си направих колиба и навсегда се поселих на тази поляна.* В. Друмев, Нещастна фамилия. *Ах, Бойчо, Бойчо, ако ме оставиш пак, чини ми се, че ще те изгубя навсегда.* Ив. Вазов, Под игото. *Виж май си веч отива навсегда, | а розата увяхва безутешно.* Д. Дебелянов, Стихотворения.

ЗАВЛАДЯВАМ, завоювам, покорявам, окупирам, завземам, вземам, заемам, превземам.

Св. вид: завладея, покоря, завзема, взема, заема, превзема.

Общо значение. С насилие подчинявам под власта си територия, народ.

завладявам: ставам господар, задържам в своя власт със сила, с оръжие чужда територия или някакъв обект. *С идването си в Европа турците завладяват Балканския полуостров и го владеят почти изцяло до преди 100—120 г.* П. Делиградев, Българска географска хрестоматия. *Ти спаси — . . — цялото ми царство, което цяха да завладеят мои врагове.* Н. Райнов, Княз и чума. *През това време силата на Стиро Чауш бе нараснала много, той бе завладял едва ли не половината от града и от полето наоколо.* Д. Талев, Старата къща.

завоювам: придобивам със сила чужда територия. *Както при Кайзера, така и при Хитлер империалистическа Германия се стреми да завоюва балканските народи.* В. Коларов, Против хитлеризма. *. . Защо да завоюва други земи, когато земята на тази огромна империя . . с неизчислимите свои богатства чака неговата воля.* Ст. Дичев, За свободата.

покорявам: поставям под своя власт след победоносни сражения определена територия, като лишавам населението й от свобода. *Щом през 1688 година Великият везир по-*

тегли с многобройни войски да покорява Виена, народът изтръпна. Д. Линков, За земята българска. *Германофашистките пълчища нахлуха разбойнически на съветска земя, за да я покорят и разорят.* В. Коларов, Против хитлеризма. . .

окупирам: установявам се по време на война в чужда територия, която съм завладял и управлявам с военна администрация. *Оказа се, че Накамура-сан се е завърнал по служба от Холандска Индия, която по това време беше окупирана от японските нашественици.* Св. Минков, Призракът от Кендари.

завземам: подчинявам с оръжие, с бойна сила неприятелска територия или някакъв обект и се настаняваме там. *На 27 септември 1940 г. Хитлер беше навлязъл и завзел Австрия, Норвегия, Холандия, Белгия.* В. Коларов, Против хитлеризма. . . *След малко цялата бойна част отпада до резервните позиции и бързо завзе околите.* П. Вежинов, Нашата сила. *На 26 юни една чета . . завзе селото Сърногор.* К. Ламбрев, Средногорски партизани.

вземам в едно от значенията си не се различава от з а в з е м а м, но има разговорен характер. *Гурко беше взел Шипка и минал с нашите соколи отъвчени през Стара планина.* Ив. Вазов, Пъстър свят. *И патриарх Николай Мистик, . . , прати на Симеон дълго послание. И молеше го с хитра реч, заради годината, прекрасна в Свещения Дорец — да не взема града* [Цариград]. Н. Райнов, Видения из Древна България.

заемем също в едно от значенията си съвпада със з а в з е м а м. *Откак Кантакузин завел Кеанти, тя с детето си се прибрала при Момчиловата сестра, игуменката.* Ст. Загорчинов, Ден последен.

превземам с равно по значение на з а в з е м а м, но в случая е налице резултатът от действието. *Ясно през нощта атакуваме града и го превземаме.* К. Петканов, Морава звезда кървава. *През месец януари на 1878 година руските войски превзеха Одрин.* Д. Талев, Испанските камбани.

Вж. о б з е м а м.

ЗАВОД, фабрика.

завод: голямо индустриално предприятие с много и различни цехове и отдели и обикн. с разнообразно производство. *Ние ще трябва да съградим у нас високи пещи за преработване на руди, заводи за производство на автомобили и локомотиви.* Г. Димитров, Съчинения. III. — *Това е завод за спортни съоръжения — усмихна се тя. — Това са велосипеди. . . А това са особен тип спортни коли с мотора с вътрешно горене.* П. Вежинов, Сините пеперуди. *Защита на Танчика е работник в голямия тракторен завод.* А. Каралийчев, Спомени. *Металургичен завод. Фармацевтичен завод. Обувен завод.*

фабрика: индустриално предприятие, обикн. по-малко от завод, което произвежда един определен вид предмети. *Работеше като огнар в шилената фабрика в града.* Кл. Цачев, Свят шпрок. *Сега братя Бабулеви сами бяха намерили прекия път към складовете на фабриките и бяха струпали в Пресна всякакви стоки за три милиона гроша.* Д. Талев, Испанските камбани. *Чорапена фабрика. Копринена фабрика. Бонбонена фабрика. Бирена фабрика. Тютюнева фабрика.*

ЗАВОЮВАМ. Вж. з а в л а д я в а м.

ЗАВРЪЩАМ СЕ. Вж. в р ъ щ а м с е.

ЗАВТИЧАМ СЕ. Вж. х у к в а м.

ЗАВЪРШВАМ. Вж. с в ъ р ш в а м.

ЗАВЪРШЪК. Вж. к р а й.

ЗАГАДКА. Вж. т а й н а.

ЗАГАДЪЧЕН. Вж. т а й н с т в е н.

ЗАГАЗВАМ. Вж. з а к ъ с в а м.

Вж. з а т ъ в а м.

ЗАГАТВАМ, намеквам, подхвърлям, подмятам.

Св. вид: **загатна, намекна, подхвърля, подметна.**

О б щ о з н а ч е н и е. Казвам с недомлъвки, ненапълно нещо, което зная, за да възбудя интерес.

загатвам: говоря за нещо, на което отдавам значение, по околен път, без да се изказвам ясно, напълно, за да накарам другите да се замислят, сами да го разберат. *Тя не се доизказваше, тя само загатваше, за да види какво ще каже дъщеря ѝ.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Випагн, когато при разговор засегнеха някой политически въпрос, Сами обикновено не се доизказваше докрай. Загатва за някакви основни въпроси на живота, а не казва какви именно са тези въпроси.* Д. Ангелов, На живот и смърт.

намеквам: казвам нещо умишлено в неясна форма, непълно, за да накарам другите да си направят някакви изводи. За разлика от з а г а т в а м в случая това, за което се говори, се схваща по-ясно. *Мисля, че сте се прибрали вече в София. След като всичко се уреди. . . Той намекваше за реабилитацията на баща ѝ.* Л. Дилов, Почивката на Боян Дарев. *Съвсем не разбирам за какво намеквате, господине! А в себе си се питаше от кого ли е могъл*

да разбере Раковски, да узнае тайната на посветените и се закаване да приложи към тоя предател най-строго наказание. Ст. Дичев, За свободата.

подхвърлям в едно от значенията си е: като че ли случайно казвам нещо някому, за да го накарам да предприеме нещо или да разбере нещо. *При срещата им преди заминаването, . . . господин Кадир сам му подхвърля за швейцарските часовници, че би желал да има един от тях.* Д. Спространов, Самоубийственото. *Но защо днес доктор Личев уж случайно му подхвърли за колегата им Любенов, . . . че сърце е заминал за Боровец?* Й. Стоянов, Под дъгата. *Подпитваше го отдалече за здравето му и му подхвърляше да иде на лекар.* Г. Караславов, Обикновени хора. — *А няма ли да се жениш?* . *Чакай да му подхвърля за наша Поликсена.* Ив. Вазов, Службогонци.

подмятам в едно от значенията си не се различава от п о д х в ъ р л я м. *Един ден, в края на септември, Манол пристигна в село по някаква работа. Подметна й, че му трябвали пари.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Хитра и пресметлива, тя си беше турила на ум да направи Евгени свой зет, . . . за да го прикотка, . . . тя често го викаше у дома, . . . и му подмяташе открито за голямата сестра, която ще дадат на дъщеря си.* Д. Ангелов, На живот и смърт.

ЗАГИВАМ. Вж. у м и р а м.

ЗАГЛАВИЕ, наслов.

заглавие: наименование на книга, литературно или музикално произведение, както и на отделни техни части, което дава указание за сюжета, съдържанието им. *Той се приближи до масата с книги и мълчаливо разглежда заглавията им.* Ив. Караношев, Разкази, I. *В очите му пак се хвърли дръзкото заглавие на уводната статия: „Конституцията се нарушава".* В. Геновска, Седем години. *Една от най-известните сонати на Бетовен носи заглавие „Патетична".*

наслов е равно по значение на з а г л а в и е, но има книжен характер. *Господин Фратю . . измъкна из гъгла една книга, с пепелява, завехтяла корица с наслов „Горски пътник".* Ив. Вазов, Чичовци. *Оставил е един цикъл научни работи, обединени под общ наслов „Из историята на българския роман".* Ив. Богданов, Спътници на първенците.

ЗАГЛЕЖДАМ СЕ. Вж. в г л е ж д а м се.

ЗАГЛУШАВАМ. Вж. с п о д а в я м.

ЗАГЛЪХВАМ. Вж. у т и х в а м.

ЗАГОВОР, съзаклятие.

заговор: тайно споразумение между група хора за съвместни действия, обикн. с политическа цел, насочено срещу представителя на властта, правителството, държавата. *Чух, . . . че Годеслав събирал в кулата си тая нощ съзаклятници против мене. Правят пак някакъв заговор против мене.* Ив. Вазов, Ивайло. *Още вечерта, когато Манол донесе . . войнишките дрехи и ботуши, Костадин разбра, че се е замесил в някакъв заговор за сваляне на правителството.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Рашид бей, който замеряваше консула, предупреди гръцкото правителство, че в Атина се върши заговор против Турция, и поиска разбойникът Петко да му бъде предаден.* Ст. Сивриев, Петко войвода.

съзаклятие има книжен характер. Означава: строго конспиративен заговор от единомишленици, при който целта се постига чрез организирани насилствени действия. *През 1834—1835 г. Търново става център на съзаклятието, известно между населението под името „Велчова завера".* Г. Дръндаров, Велчова завера. *Опозиционните водачи се ориентираха към съзаклятия за насилствено събаряне на народната власт.* Г. Димитров, Политически отчет на ЦК на БРП (к) пред V конгрес на Партията. *Правителството се е турило на дирите на едно съзаклятие против княза.* Г. Георгиев, Избр. произведения.

ЗАГРАЖДАМ, ограждам, обграждам, опасвам.

Св. вид: **заграда, ограда, обграда, опаша.**

О б щ о з н а ч е н и е. Поставям ограда някъде или служа за преграда на нещо, като го отделям, очертавам.

заграждам: построявам ограда или служа за ограда, образувам преграда на една, на повече от една или на всички страни на даден обект. *На изток града заграждаха високи, изкъртени бреговe и ронливи сипеи.* Ив. Вазов, Под игото. *Виждаха се и планините наоколо, които заграждаха полето почти от всички страни.* Д. Талев, Илинден. *Високи, дебели каменни стени . . заграждаха и пазеха от вси страни Трапезица.* Ив. Вазов, Светослав Тертер.

ограждам: построявам ограда или служа за ограда на един обект, като го обикалям от всички страни. *Ньо огради мястото с бодлива тел.* Елин Пелин, Земя. *Върна се в село, донесе мотика, лопата, гвоздеи и четири яки колове. С тях той огради крушовата фиданка, за да се запази от хора и от добитък.* Й. Йовков, Женско сърце. *Бели стени ограждаха старите къщи, а високите порти са надвесили стрехите си.* А. Каменова, Харитининият грях

Дълбоко в рамката на отворената врата се очертаваше част от баира, който ограждаше селото. И. Волен, Радост в къщи.

ограждам: ограждам нещо, но по-близо до него, така че да образува самостоятелна цялост. *Той насече вършина, наби коли и обгради двора.* П. Ю. Тодоров, Идилии. *С миндери ще ги* [сараите] *обградя | с дюшеци ще ги постеля.* П. Р. Славейков, сп. Читалище.

опасвам в едно от значенията си е: служа за ограда, преграда на нещо, като го обикалям от всички страни, обикн. плътно, близко, така че изглеждам като част от него. *Каменната ограда, която я* [градината] *опасваше, слабо се белееше в тъмнината.* Й. Йовков, Женско сърце. *Високо в небето стърчаха със строгите си профили петте кули на зъбчатите стени, . . , що опасваха чуката.* Ив. Вазов, Иван Александър. *Балканът се разхубавил, зелени дъбрави го опасват долу.* Й. Йовков, Старопланински легенди.

Вж. о к р ъ ж а в а м.

ЗАГРОЗЯВАМ. Вж. г р о з я[1].

ЗАГРЪЩАМ. Вж. з а в и в а м[2].

ЗАГРЯВАМ. Вж. з а т о п л я м.

ЗАГУБА, щета.

загуба: нещо материално, което човек не притежава вече и което цени, счита за необходимо. *Ранените са били изнервено много. В лозята над Кайла турците оставили една или две батареи. . Ставаше ни ясно сега колко големи са били техните загуби.* Й. Йовков, Разкази, II. *Тая нощ играли на комар. . . Освен че изгубил всичко, Григоров дал и две полици за петдесет хиляди лева. . . Той беше богат човек и можеше да ги посрещне. Но кой знае как, отчаял се за тая голяма загуба, като се върнал у тях и грьмнал револвера си в устата.* Ив. Вазов, Драски и шарки. *Вълкът беше издавил седем овце, изпохапал беше още няколко. Но загубата не беше само тая.* Й. Йовков, Ако можеха да говорят.

щета: загуба, обикн. в голям размер (за нещо материално, което е разрушено, унищожено и не може да се използува). *Левски видя тоя поглед, но не се смути, а бързо заговори: ако нападнат батальона, ще нанесат щети на неприятеля.* Ст. Дичев, За свободата. *Ние, младежите, малко помним ужасите на Втората световна война, но добре ни са известни огромните щети, които нанесе тя на хората.* в. Вечерни новини. *Нанесените щети от земетресението са много големи.*

ЗАГУБВАМ, изгубвам.

Св. вид: загубя, изгубя.

загубвам: лишавам се от нещо, което съм имал (обикн. по небрежност, невнимание или случайно). — *Ти, бай Гърдьо, кавалджия беше едно време, де ти е кавалът? — Загубих го — каза Гърдьо . . — В Пьсорен в тревата го загубих.* Й. Йовков, Чифликът край границата. *Гониха ме тогава от улица в улица, докато най-после хукнах край реката и във вербалака загубих каскета си.* М. Грубешлиева, Пред прага. *Я ги* [парите] *прибери в пазвата си! Загубил ги е, който има: който няма, какво ще загуби.* Ст. Чилингиров, Хлеб наш насущний.

изгубвам не се различава по значение от з а г у б в а м. — *Изгубил си бил парите. Тридесет и две лири изгубил. Кой му е крив.* Й. Йовков, Женско сърце. *Защото, Марийке, ако изгубиш писмото, . . , турците ще дойдат и ще ме заколят.* Ив. Вазов, Под игото. *Найпосле намери трите бели кози, които беше изгубил.* Й. Йовков, Старопланински легенди.

ЗАГУБВАМ СЕ. Вж. и з ч е з в а м.

ЗАГЪВАМ. Вж. у в и в а м.

ЗАДАЧА, мисия, поръчение.

О б щ о з н а ч е н и е. Нещо от обществен или политически характер, възложено някому, което трябва да се изпълни и за което той е отговорен.

задача: работа, задължение, обикн. от обществен, политически, служебен и друг характер, поставено пред някого, което трябва да се изпълни по определен начин и да доведе до конкретни резултати. *Моля Ви да не забравите, че положението е много сериозно. Ще ви възложа специална задача . . От вас искам да следите, да разучите настроенията. . . Като се върна, искам от вас доклад за поведението на министри, офицери, чиновници, търговци.* В. Геновска, Седем години. *Най-после отрядът не издържа. Към селата бе изпратен силен боен патрул със задача да донесе храна.* П. Вежинов, Нашата сила. *Първата ни задача сега е да направим скривалище, което да побира и хора, и оръжие.* М. Марчевски, Митко Палаузов. *Пряката задача на Паисия е да пробуди у българския народ съзнание за свой език, своя българска земя.* Б. Пенев, Начало на българското възраждане. *Твоята задача сега е да завършиш успешно ученето си.*

мисия: специално задължение, възложено някому, което съдействува за изпълнението на някакъв план от голямо значение, обикн. за мнозина, и цели да промени нещо съществено в действителността или в отношенията между хората. *Всички са научили, че с бързия влак пътува делегат. Той може да знае каква важна мисия му е възложена.* Стр. Кринчев, Забравени реалности. *Да, ще замине на доклад; след това, което е чул тук, мисията му може*

да се смята за завършена. Ст. Дичев, За свободата. *Братя, събранието избра Македонски за опасната и славна мисия, да ходи при Левски.* Ив. Вазов, Немили недраги. *Дядо Довчо Топалъ вече шепнеше на момчето, най-малкия си син . . . Той му обясняваше къде да скрие за тая вечер дъскла. . . Лицето му бе детско, ала сериозно и загрижено, защото съзнаваше тежината на мисия, която му възлагаха.* Зл. Чолакова, Бачо Киро. *Историческата мисия на пролетариата.*

поръчение: нареждане, дадено някому от ръководството, от вишестоящи органи, за чието изпълнение се носи отговорност. *Ти ли си Орешки? . . Аз съм. . . Донесъ съм при тебе по заповед на шада. . . Нося важни поръчения.* П. Вежинов, Нашата сила. *Павел е членувал в Комсомола и винаги е изпълнявал поръченията, които са му възлагали.* Й. Демирев, Д. Горчев. Особен случай. *Те я убедили да измъкне всички книжа на своя квартирант и да ги предаде. . . Жената се съгласила и изпълнила поръчението им.* Г. Караславов, Избр. съчинения, III.

ЗАДИГАМ. Вж. к р а д а.

ЗАДМИНАВАМ. Вж. и з п р е в а р в а м.

ЗАДОВОЛИТЕЛЕН, удовлетворителен.

задоволителен: който отговаря на обикновени, скромни изисквания, който задоволява малка взискателност. *На 23 юли във всички околийски градове завършиха първият випуск курсове за ръководители на политшколи в селата при добра дисциплина и задоволителен успех.* в. Работническо дело. *Малкото овчарче духна заграмено в свирката. . . Наистина то не свиреше лошо, само тук-таме бъркаше в извиките . . но все пак за обикновените слушатели това беше задоволително майсторство.* Г. Караславов, Избр. съчинения, V. *Макар и да работеха при не напълно задоволителни условия, курсистите показаха образцова дисциплина и изключителна упоритост за заучаване предвидената материя.* в. Отечествен фронт.

удовлетворителен с книжна дума, която по значение съвпада със з а д о в о л и т е л е н. *Сабата дадде удовлетворителен отговор на грубия посетител.* Зах. Стоянов, Записки по българските въстания. *Аз смятам обаче, че изхранването на нашето население до новата реколта в един удовлетворителен размер е напълно осигурено.* Г. Димитров, Съчинения, III.

ЗАДОВОЛСТВО, доволство, удовлетворение.

задоволство: спокойно радостно чувство, предизвикано от постигането, осъществяването на нещо желано или от въздействието на нещо приятно върху сетивата. *А свършеше ли другата работа в къщи, сядаше на столчето до печката и вретеното й напълно забравяваше. И аз виждах на лицето й израз на задоволство — баба обичаше да работи.* С. Кралевски, Възвърната обич. *Ето лицата ви сияят от задоволство. Вие се радвате, че ваш съученик е направил едно тъй хубаво описание.* Д. Немиров, Когато бях малък. *Бояи отвори уста и почна да диша със задоволство чистия въздух.* М. Грубешлиева, През иглено ухо.

доволство: задоволство, предизвикано обикн. от въздействието на нещо приятно върху психиката. *Лицето му . . издаваше доволство от леко спечелената победа.* Л. Стоянов. Бенковски. *И доволство се разля по лицето му. Радостта на човек, който много се бе мъчил, много бе страдал и който най-после щеше да отдъхне успокоен.* Зл. Чолакова, Бачо Киро. *На лицето му блесна усмивка на доволство. Така се смееше той само тогава, когато на душата му биваше много приятно.* Сл. Трънски, Неотдавна. *Хранеше се с вълчи апетит. Той ядеше с такова доволство, че дори клисавият хляб, който ни даваха, в неговите ръце изглеждаше на козунак.* Г. Караславов, Танго.

удовлетворение е книжна дума. Означава: чувство на спокойствие и увереност в себе си от това, че нещо се е извършило така, както сме предполагали или искали. *Той беше доста весел, бъбрив и лицето му някак странно светеше от щастие и удовлетворение.* Ив. Вазов, Повести и разкази. *Умирам спокойно, с чувство на удовлетворение за изпълнен дълг! Морално удовлетворение.*

ЗАДРАСКВАМ. зачерквам, зачертавам.

Св. вид: **задраскам, зачеркна, зачертая.**

задраскам: с драсване, с черти, линии унищожавам нещо написано. *Писаха, задраскваха, късаха хартии и пак започваха отново.* в. Стършел. *Добри пишеше на черната дъска, но често, твърде често трябваше да задраска и да поправя.* С. Кралевски, Възвърната обич.

зачерквам не се различава по значение от з а д р а с к а в а м. Има разговорен характер. *Прочиташе . . полицейските досиета на отбраните моряци и зачеркваше едно след друго имената, под които старателната приставска ръка беше написала думата „неблагонадежден“.* Д. Добревски, Бунтът на крайцера „Надежда“. *Секретарят сви вежди, бързо зачеркна нещо от една дебела книга, вписа го в друга.* М. Кремен, Склупени стрехи. *Той зачеркна ненужното, тя отново преписва.* Сл. Македонски, Една земя ми стига.

зачертавам с равно по значение на з а д р а с к в а м. Има книжен характер. *Аз смених два-три израза и той си начерта и написа най-подходящия.* Ст. Ц. Даскалов, Есенно сено. *Защо сте ни зачертали от списъка?* Ст. Ц. Даскалов, Земна светлина.

ЗАДРУЖЕН, дружен, общ, колективен, съвместен.

О б щ о з н а ч е н и е. Който се извършва с усилията на мнозина (за работа, дейност, действие).

задружен: който се извършва от мнозина, които се получава, става в резултат на съгласуваните и обединени едновременни усилия на група хора или на колектив. *Скъпи пионери! С общи усилия, със задружен труд вие внесяхте свършихте една много важна и полезна работа.* Д. Калфов, Сърничката. *Какво, рече си той, нима сраженията във Варош и скитането по Балкана бяха по-леки? Ала там имаше другари, там борбата бе задружна.* Ст. Дичев, За свободата. *Задружен залп се изсипа върху първата лодка.* Ив. Мартинов, Драва тече през славянски земи. *Скоро из улицата екна грмогласна задружна песен.* Ив. Вазов, Немили недрани. *Задружна работа. Задружни действия.*

дружен не се различава по значение от з а д р у ж е н, но се употребява предимно за едновременни действия. *Общо, дружно ръкоплъскане заглуши думите му.* А. Гуляшки, МТ станция. *Дружен, сърдечен смях безгрижно и волно екна сред широкото поле.* Елин Пелин, Летен ден. *Момчия погледна наоколо си. Последният бой започваше. Той размахи меча над главата си, за да го видят отвсякъде, и дружни викове му отвръщаха.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Дружни усилия. Дружен залп.*

общ: който се извършва от няколко или повече души заедно и всички участват по еднакъв начин. *България се готви да въстане. Той ще приеме да остане чужд на общото дело?* К. Величков, Периодическо списание. *Настъпва друга ера — на общ честен труд.* Г. Стаматов, Разкази. I. *Гледай го ти. . . За пари не става дума, де момче. . . Ти още не си разбрал какво значи задружна и обща работа.* Кр. Григоров, Новодомци. *Земя! — се изтръгна общ вик, / и отново те грабнаха срьчно веслата.* П. П. Славейков, Епически песни. *Обща борба. Общ подвиг.*

колективен: който се извършва или получава в резултат на усилията, труда на организирана група от хора, които мислят и действуват еднакво. *Нашата работа, байно, е колективна, но сто души не могат да командуват.* И. Петров, Нонкината любов. *Колективно дело. Колективно творчество. Колективен труд.*

съвместен: който се извършва заедно с друг, в тясна връзка и на равни начала с друг или с мнозина. *Големите мъчнини същества като че чувствуваха интимна близост, която ги свързваше с хората, предусещаха и съвместния труд, който ги чакаше.* Й. Йовков, Старопланински легенди. *Оттам публично призовах и едните, и другите на съвместна борба против фашизма.* Г. Димитров, Съчинения, III.

ЗАДРЪСТВАМ, запушвам.

Св. вид: **задръстя, запуша.**

задръствам се свързва с предмети. Означава: изпълвам, заемам изцяло, до краен предел празно пространство, кухина така, че става непроходимо или това, което се намира вътре, не може да премине. *Нужно е да се почиства, да се отхвърля прътта назад, извън трбата. Така ще я задръсти напълно.* Т. Монов, Смърт няма. *Захвана да удря с юмрук канчата, която задръстила пещерата, та дано богатият му господар чуе и му се притече на помощ.* А. Каралийчев, Топла ръкавичка.

запушвам в едно от значенията си се свързва също с предмети. Означава: запълвам, заемам неголям или малък отвор към нещо, кухина, така че нищо да не може да влезе или да мине оттам. *Сводът беше се провалил тая нощ и запушил изхода.* Ив. Вазов, Видено и чуто. *Сажди са запушили комина на печката и тя не може да гори.*

ЗАДУШАВАМ. Вж. с п о л а в я м.

ЗАДУШЕВЕН, интимен, сърдечен.

О б щ о з н а ч е н и е. В който има дълбока искреност.

задушевен се свързва с чувства, прояви, които се отнасят до душевния, вътрешния мир на човека, както и с обстоятелства, при които възникват или се проявяват такива чувства. Означава: в който има непринудена топлота, дълбока откровеност. *Чувствуваше една задушевна обич, една безкрайна привързаност към тия две същества.* Й. Йовков, Разкази, III. *Ала стрина Венковица я превари и продължи своята задушевна изповед.* Т. Влайков, Стрина Венковица. . . *Меко и сипкаво се струеха задушевните звуци и в тях сякаш нареждаше и ридаеше жива човешка душа.* Й. Йовков, Жетварят. *Задушевна обстановка. Задушевна атмосфера.*

интимен се свързва с прояви и чувства, отнасящи се до съкровената, индивидуална, лична страна на човек. Означава: който има, който отразява дълбоко личен характер. *Щом чорбаджи Петко излиза, Стефана сяда на мястото му и се завърза сякаш по-интимен разговор.* П. Ю. Тодоров, Събр. произведения, II. *Това приятелство . . достигаше доверява-*

не на интимна преживявания и чувства. Ст. Дичев, За свободата. *Интимно признание. Интимна лирика.*

сърдечен се свързва с чувства, прояви на човек. Означава: който е изпълнен с дълбока искреност, доверие, доброжелателност. *Две-три думи казваше само той, но те бяхха сърдечни и топли.* П. Йовков, Жетварят. *Тримата се увличат в сърдечен разговор.* Цв. Ангелов, Честна дума. *Ние бяхме сè заедно с него. . дружехме свързани от най-тясно и сърдечно приятелство.* Ив. Вазов, К. Величков, Периодическо списание. І. *Сърдечна изповед. Сърдечна беседа.*

ЗАДУШЕН, душен.

задушен: в който мъчно, трудно се диша, понеже въздухът не е достатъчно чист. *Главата ù бе замаяна, кръвта в ушите ù бучеше, нервна пот обливаше тялото ù в задушната нощ.* Д. Димов, Осъдени души. *В задушния юлски ден . . времето течеше много бавно.* Ив. Карановски, Разказ, І. *Децата ни мрат | в отровната сград, | без сълнце, | в задушни коптори.* Н. Вапцаров, Стихотворения. *Отново се повърнаха горещините, по-тежки и по-задушни.* П. Йовков, Жетварят.

душен по значение съвпада със з а д у ш е н, но има сравнително по-ограничена употреба. *Денят бавно се изнизваше душен и безкраен.* П. Здравков, Незабравимо детство. *Стаята беше наска, душна и като че ли едва побра важния гостенин.* Г. Караславов, Избр. съчинения, І. *Облена в пот, пътниците бързо напуснаха душните вагони и се спуснаха към изхода.* Ст. Дичев, За свободата.

ЗАДЪЛБОЧАВАМ СЕ, вдълбочавам се, вглъбявам се, углъбявам се.

Св. вид: **задълбоча се, вдълбоча се, вглъбя се, углъбя се.**

задълбочавам се: отдавам цялото си внимание на нещо, поглъщам се изцяло от нещо в далеч момент. *Унесен в мисли, той се забрави и цял се задълбочи в себе си.* Т. Влайков, Съчинения, III. *Човек, когато е сам сред полето, без да иска, се задълбочава в мислите си.* К. Петканов, Дамяновата чеиад. *Той до такава степен беше се задълбочил в ситно написаните листове, че отначало сякаш не разбра.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Седна на столчето и отново се задълбочи над чертежа.* П. Проданов, Седмокласници.

вдълбочавам се: съсредоточавам се в нещо така, че се откъсвам в момента от всичко останало, от всичко наоколо. *Изморен и физически, и душевно, аз сам се вдълбочил в неприятни мисли.* Т. Влайков, Съчинения, III. *Когато се завърнах, за да получа нова заповед от началника си, аз го заварих, че се беше вдълбочил в писане.* Ив. Вазов, Разкази. *Виктор бръкна изкак автоматично под възглавницата и извади оттам тясна дълга тетрадка . . , той се вдълбочи в нея, като от време на време хапеше. . устни.* П. Вежинов, Звездите над нас. *Вдълбочавам се в четене.*

вглъбявам се е книжна дума. Означава: вдълбочавам се много, като напълно се от-откъсвам от всичко наоколо. *Оживлението по лицето на лелята изчезна пак, . . , вгльби се в себе си, сякаш скъса с тоя свят на лъжите и измамите.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Веждите му се сляха. Вгльби се в размисъл.* П. Илиев, В леговището на вълците.

углъбявам се е с що книжна дума, равна по значение на в г л ъ б я в а м се. Има по-рядка употреба. *Към десет часа градът утихва, . . , и сега настава часът на тишината, най-тихият и любим час, когато писателят се углъбява, подрежда мислите си и чувствата си.* Хр. Миндов, А. Страшимиров, Елин Пелин, Й. Йовков в спомените на съвременниците си.

ЗАДЪЛЖАВАМ. Вж. н а к а р в а м.

ЗАДЪЛЖЕНИЕ, дълг, антажимент, обязаност.

О б щ о з н а ч е н и е. Изискване, което трябва да бъде изпълнено от някого.

задължение: определено изискване от обществен, социален, служебен или личен характер, което трябва да бъде изпълнено непременно от някого независимо от неговото желание. *Отначало й беше трудно, . . Вечер ръцете й горяха, боляха я всички мускули. Отгоре на това трябваше да се изпълняват разни дежурства и други по-дребни задължения.* Ем. Манов, Ден се ражда. *Тия села са били задължени да дават войници на султана, . . Среду това задължение те са живели независимо.* Ив. Вазов, В недрата на Родопите. *—Аз не настоявам — каза той, — ти си съпруга на друг. Естествено, имаш си семейни задължения.* К. Калчев, Семейството на тъкачите. *Моето служебно задължение е да заловяв престъпници и да ги предавам на съда.* Ив. Остриков, Път през ада. *Обществени задължения.*

дълг в едно от значенията си е: определено задължение, чието изпълнение се налага от съвестта, от чувство за морал, нравствена или обществена отговорност. *Борис Глаушев реши, че там е сега неговото място, сред постоянните опасности и мъчителните несгоди на четническия живот. Натам го тегленe младото му сърце и съзнанието му за дълг.* Д. Талев, Илинден. *Образовани учители — обществеци и книжовници, с високо гражданско съзнание и будно чувство за дълг към своя народ застават начело на борбата за просвета.* Ив. Унджиев, В. Левски, биография. *Не, Игнатий не само не можеше да се разкае, а беше*

гоpд, че е изпълнил своя дълг — по съвест и по сърце. Ст. Дичев, За свободата. *Бащинството стои над всичко друго. Върховен дълг е, ако имаш дете, да му осигуриш човешките права.* Б. Болгар, Близнаците. *И сега положително ще ме водят при някой нелегален. . . Който и да е, аз ще изпълня честно лекарския си дълг.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Дълг към родината. Патриотичен дълг. Граждански дълг. Синовен дълг.*

ангажимент: уговорка, която обвързва някого да бъде някъде или да направи нещо. Има книжен характер. — *Можело е и по телефона да се обадите, но нищо. Утре в осем имате ми някакъв ангажимент?* — *Съвсем не, господин полковник. На ваше разположение съм.* В. Нешков, Настъпление. *„Не знам, вика, тая работа наистина само съпругата ми." А съпругата побърза да обясни, че вече имала други ангажименти.* В. Райков, Прекършено весло. — *Никак ли да не се виждаме? . . — прощенна тия години ще стоя здраво на краката си. А после ще видим. . . Но сега не мога да поема никакъв ангажимент.* Д. Димов, Тютюн.

обязаност е книжна дума, равна по значение на з а д ъ л ж е н и е. Има остаряваш характер. *„Призовавам, пише той, подведомствените си учреждения към изпълнение своите обязаности съгласно действуващите закони и наредби в страната."* С. Радев, Строителите на съвременна България, II. *Спираше го и мисъла да се върне в къщи, при жена си, макар че и той като всички други изпълняваше своите обязаности, изпращаше пари, пишеше писма с описания на боевете.* Л. Стоянов, Сребърната сватба на полковник Матов.

ЗАДЪЛЖЕНИЯ. Вж. д ъ л г.

ЗАДЪРЖАМ, спирам, възпирам.

Св. вид: **задържа, спра, възпра.**

задържам: като упражнявам въздействие върху някого, правя, ставам причина някой да остане там, където се намира (доброволно или насила). *По едно време гостите станаха. Санка, а още повече Нона се опитаха да ги задържат, поканиха ги да останат на обед.* Й. Йовков, Чифликът край границата. *Моята работа ме задържа повече време в окръжния град.* Мих. Георгиев, Избр. разкази. *И ето че сега те* [пъдпъдъците] *летят към юг, подгонени от настъващия студ и от глада. Никакви стихия и никаква сила не може да ги задържи повече тук.* Ем. Станев, Януарско гнездо. *По-рано войнищите от лагера мислеха, че зимата е, която би задържа толкова на едно място.* Й. Йовков, Разкази, I.

спирам в едно от значенията си е: съдържам пречки някой да отиде някъде, заставям някого да остане там, където се намира. *Не ще аз такива в дома си! — сумтеше той и често спираше Латинка да не излиза.* в. Народна култура. *Вали. Седим в къщи. Само тате обикаля имота. Не го спира ни сняг, ни дъжд.* В. Бончева, Анчето пише.

възпирам в едно от значенията си е: карам, затъркам някого да остане там, където се намира, да не отиде другаде. Има сравнително по-рядка употреба. *Насилват и двете да си пробият път, но Горан и Косьо ги възпират.* Ц. Церковски, Театрални забавалки. *Тя застава пред изхода и възпира Алимена да не излиза.* Г. Райчев, Еленово царство.

Вж. а р е с т у в а м.

ЗАДЪРЖАМ СЕ. Вж. з а с т о я в а м с е.

ЗАДЪХВАМ СЕ, запъхтявам се.

Св. вид: **задъхам се, запъхтя се.**

задъхвам се: дишам тежко и ускорено, не мога да си поема дъх (поради умора, силно вълнение, силна болка и др.). *Станах и на пръсти, да не чуе тя, тръгнах отново из своя път, закрачих бързо, почти бягах, задъхвах се.* Вл. Мусаков, Забравени реалисти. — *Ех да можеше някъде да забегне! Той се задъхваше от злоба и мъст.* М. Кремен, Схлупени стрехи. *Сърцето й биеше до спукване, главата я цепеше, тя се задъхваше от болки, от тревога и страх.* Г. Караславов, Татул. *Тя скри главата си под възглавницата и почна да се задъхва от плач.* М. Грубешлиева, Пред прага.

запъхтявам се: дишам много тежко, с шум и ускорено (от умора, напрежение). *Подпретнал се оня ми ти бай Ганьо, крачи ли крачи, станал вир вода, запъхтял се.* Ал. Константинов, Бай Ганьо. *Какво си се запъхтял, Найдо? Гони ли те някой? От кого бягаш?* А. Каменова, Харитиниият грях. *Като пореше малко, спираше си* [воловете] *да си починат, че се запъхтяваха.* И. Волен, Между два свята.

ЗАЕДНО, вкупом, съвместно, ведно, наедно, барабар.

О б щ о з н а ч е н и е. Общо с друг или с всички.

заедно: общо, едновременно или на едно място с друг или с други (без да се прави разлика между отделните лица, предмети, действия). *Стана му мъчно за брат му. Двамата са расли заедно.* Елин Пелин, Земя. *Дона също влезе в малката църква, запали няколко свещи и после заедно с всички други излезе в малкия двор пред църквата.* Д. Талев, Илинден. *Той се върна, грижливо сгъна хартията . . и заедно с другите книжа прибра я в портфела.* Й. Йовков, Жетварят. *Най-после се добра до една че еша, леко сведе голям клон и бързо започна*

да къса плода заедно с листата. С. Кралевски, Възвърната обич. *То доброто и лошото заедно вървят. Дойде едното, та дойде и другото.* Елин Пелин, Щъркови гнезда.

вкупом: общо, едновременно на едно и също място събрани всички заедно (образувайки една цялост от еднородни единици – за група хора, животни). *Най-после офицерите приближаха бюковските и картите и тръгнаха вкупом към чифлика.* М. Кремен, Брегалница. *Калитко отмина в двора зад новата къща, дето беше кошарата. Щом го уестиха, овцете заблеяха и вкупом юрнаха към него.* Ив. Хаджимарчев, Овчарчето Калитко. *Пасял съм и овце, и кози, и свине, и говеда. Пасял съм си поотделно, пасял съм си вкупом, заедно.* Кр. Григоров, Новодомци.

съвместно има книжен характер. Означава: общо с друг, с когото сме неделими (обики. за извършване, изпълняване на нещо), без да се различава дельт на всеки от участниците. *Съвместно работихме и един по-сериозен труд.* Ив. Вазов, К. Величков, Периодическо списание. *Войските от Трети украински фронт съвместно с войските на Българската армия пробиха отбраната на противника южно от езерото Балатон.* П. Славянски, Мъжинчо със слънчеви коси. *Необходимо е районните комитети съвместно с районните народни съвети да изготвят план-график за организиране на отчетните събрания на съветниците.* в. Вечерни новини. *Профдружествата, профорганизациите и профбрутните съвместно с обществените организации по места ще организират изнасянето на беседи за запознаване учителите с делото на Ленин.* в. Работническо дело. *Съквартирантите ни . . напуснаха полугодината, който обитаваме съвместно.* Г. Караславов, Избр. съчинения, II.

редно съвпада по значение със з а е д н о, но има остаряващ характер. *Редно с мама влязохме братята ни.* Ст. Чилингиров, Хлеб наш насущний. *Да живее България, юнаци! . . — Ура — викнаха редно хъшовете. — Ура!* Ст. Дичев, За свободата. *Чаванчетата, стъклата с лекарствата, кутийките с прахобете редно с медицинските му книжа бяха нахвърлени разбъркано в едно долапче.* Ив. Вазов, Под игото. *Но тоя първи сняг ни напомни за нещо минало, преживяно. И, редно с детинския възторг, една тъга . . ме повея.* Д. Калфов, Под южното небе.

наедно не се различава по значение от з а е д н о, но е характерно за народния език. *Но щом дойдеше есен . . тогаз той, наедно с всички овчари, слизаше от планината.* Й. Йовков, Старопланински легенди. *Ние пак ще бъдем наедно . . аз, ти и мама.* Д. Немиров, Другият. *Всеки ученик ще прати фотографията си наедно с пет лева.* Й. Йовков, Обикновен човек. *На другия ден Райка и Донка копаеха пак наедно у една Райкина комшийка.* Т. Влайков, Дядовата Славчова унука.

барабар е дума от простонародната лексика. По значение съвпада със з а е д н о. Днес се употребява с отсянка на насмешливост. — *Чорбаджи . . вика те каймакам ефенди. Ей сега ще дойдеш с мене барабар.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Много пари ще ти дам. С тях утре ще можеш да си купиш не бивол, а два коня с каруцата барабар.* А. Каралийчев, Топла ръкавичка.

ЗАЕКВАМ, пелтеча, запъвам се, препъвам се.

Св. вид: **заекна, запъна се, препъна се.**

О б щ о з н а ч е н и е. Говоря неясно с прекъсване.

заекам: говоря със затруднение, с прекъсване и повтаряне на някои срички поради вроден недостатък или вълнение, смущение, нервно напрежение. *Той заекваше и някои думи произнасяше с мъчително усилие, от което страните му пламваха.* Ив. Хаджимарчев, Овчарчето Калитко. *Когато Яко видя пистолета, ужасът му стана неописуем. — Мо. . мо. . мо. . — почна да заеква той.* Д. Димов, Тютюн. *Илия се изчерви, сетне пребледня, поуспокои се и каза отмерено, като сричаше и заекваше леко: — Изляза са те, чичо Добрьо.* Г. Караславов, Избр. съчинения, VI.

пелтеча: произнасям поради разстройство в говора отделни звукове неправилно или с повторение. *Генков се ядоса и взе да пелтечи.* Ем. Станев, Иван Кондарев. — *Нали заключихме и трите врати, преди да си легнем. — З-з-з. . заключихме — пелтеча аз.* в. Вечерни новини.

запъвам се в едно от значенията си има разговорен характер. Означава: говоря, като правя усилие, и се спирам, наблягайки на отделни срички поради вълнение, нервно напрежение. *Всичко това той разказа твърде тежко и несвързано, стесняваше се и малко се запъваше.* Й. Йовков, Разкази, III. *Като сричаше и се запъваше, Кръстевица дочете писмото.* Г. Караславов, Обикновени хора.

препъвам се в едно от значенията си е равно на з а п ъ в а м с е. Има рядка употреба. *Ами партийният секретар Лазар Тонкин? Този мълчаливец, който от смущение се препъваше в думите си и от никого не смееше да иска съвет.* А. Гуляшки, Село Ведрово.

ЗАЕМАМ. Вж. з а в л а д я в а м.

ЗАЕМАМ СЕ. Вж. н а е м а м с е.

ЗАЗОРЯВА СЕ, съзория се, развеселява се.
Св. вид: зазори се, съзори се, развиделя се.
зазорява се: появява се слаба светлина на хоризонта в края на нощта, при настъването на деня. *Не можахма да заспим. . . Щом се зазори, и двамата скочихма на крака.* К. Петканов, Преселенини. *Бона се е зазорило. Другі хора още спят, а той е вече на крака и слушаше го, че дъвнеш да разправя и да нарежда.* Т. Влайков, Дядовата Славчова унука. *Вече се зазорява, дървета, скали, храсти се откриват с необикновени, фантастични релефи.* Л. Стоянов, Холера. *Зазори се. Изток заруменя.* сп. Българска реч.
съзория се: не се различава по значение от з а з о р я в а с е, но днес се употребява по-рядко. *Петдите пропяха няколко пъти, когато се съзория, потретят, ще да се пукне зора, и те заспяс своите утренни златоогрени зари.* Ц. Гинчев, Ганчо Кесерката. *В тоза време на изток, над тъмната чука на Юмрук-Чал се показваше слаби оредяване. Съзоряваше се.* Ив.Вазов, Нова земя. *Угасиха сега звездите | и скоро ще се съзори.* Н. Фурнаджиев, По пътищата ти вървях.
развиделява се: става постепенно светло след края на нощта, когато предметите вече могат да се различават със зрението. *Развиделяваше се. На изток небето се заливаше от червенината на зората.* Й. Йовков, Жетварят. *Развиделяваше се. . . Високо нагреща слънцето златеше пирамидата на Юмрук-Чал.* Ст. Дичев, За свободата. *Пръвори, когато почна да се развиделява, едни от тях [миняярите] стана да се поразхождат край реката.* Елин Пелин, Ян Бибиян на Луната. *Развиделя се добре. Отвори се чисто синьо небе.* Д.Талев, Железният светилник.
ЗАКАЛЯВАМ, каливам.
Св. вид: закаля, каля.
закалявам: придавам якост на метали, сплави, като ги подлагам последователно на силно загряване и охлаждане. *Ковачът закали и източи секирите.* М. Марчевски, Повести. *Тихо мина краят огнищата, за да закали леко всяко едно от железата. Дървените корита залимяха, желязото възвря, водата стана на синкави ивици.* Й. Радичков, Скални рисунки.
каливам е равно по значение на з а к а л я в а м. *Ще млатят една седмица време, ще омекят старо желязо, ще го калят и ще направят наковалня и за него.* Й. Радичков, Скални рисунки. *Кой ти прави мотики, брадви и сърпове? Кой ги точи и калява.* П. Здравков, Незабравимо детство.
Вж. к а л я в а м.
ЗАКАНВАМ СЕ. Вж. з а п л а ш в а м.
ЗАКАРВАМ. Вж. з а в е ж д а м.
ЗАКАЧКА. Вж. ш е г а.
ЗАКАЧЛИВ, шеговит, дяволит.
О б щ о з н а ч е н и е. Който се стреми и умее да предава вселостта си на другите.
закачлив: който обича да подхвърля леко остроумни, весели думи, изрази към някого, с които да го подразни. *Тоа закачливо момиче с големи черни очи и с бяла патевска по средата на главата може би му се присмива!* М. Грубешлиева. Пред прага. *Нощ бе дошъл преди година от Военното училище в София весел и закачлив момък, а скоро помрькна, сви се.* В. Геновска, Седем години.
шеговит: който обича и умее да казва, да говори весели неща, с които създава хубаво настроение у околните и ги развлича. Има ограничена употреба. *Мечкарски скоро се развесели, стана приказлив, дори шеговит.* Ст. Марков, Дълбоки бразди. *Тя беше много весела и шеговита, смееше се високо.* Т. Влайков, Съчинения, II.
дяволит: който с неочаквани, хитроумни думи, постъпки развеселява другите. *Едно мургаво дяволито момче . . ни водеше и съчиняваше невероятни ловджийски „преживелици“.* Н. Стефанова, Романтично пътешествие. *В този момент тя беше хубава, мила, дяволита.* Ем. Манов, Бягството на Галатея. *Момиче дяволито прави смешки.* Бл. Димитрова, Лиляна.
ЗАЦЕЛЕВАМ СЕ. Вж. к ъ л н а с е.
ЗАКЛЮЧАВАМ. Вж. п р е ц е н я в а м.
ЗАКЛЮЧЕНИЕ, извод, умозаключение.
заключение: обобщаващо съждение за стойността, значимостта на факти, до което се достига по умозрителен път, а не чрез непосредственото им наблюдаване. *Трябваше да се прави, каквото правеха всички. До това заключение бяха принудени да дойдат и най-мъдрите.* К. Величков, Периодическо списание. *„С мама нямо да се разберем“ — изпъшка болно Тъкачев и сгря, сякаш се изплаши от това заключение.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Досега инспекторът сляташе, че околийският секретар просто го изпитва да види дали е сигурен в твърденията и заключенията си.* Ст. Ц. Даскалов, Стубленските липи. *Извам да заключение. Стигам да заключение. Вадя заключение.*
извод: съждение за стойността, смисъла на някакъв факт, което обяснява мотивира понататъшното поведение и отношение на някого. *Мене ми е нужна вашата справка по тия два въпроса, за да не направя неверни изводи в моята защитна реч.* Г. Димитров, Пред фашистския

съд. *Той разсъждаваше бавно, тромаво, но мисълта му, почвайки от конкретни факти, стигаше до общи изводи.* Д. Димов, Тютюн. *Все по-силно и по-осезаемо нему ставаше ясно, че думите на Раковски . . ще се осъществят. Стигнал до този извод, той се замислиде и за себе си: какво щеше да върши дотогава?* Ст. Дичев, За свободата. *Направихме почивка, проведохме занятия и изяснихме поука от току-що извършената акция. Основният извод беше, че минимално на всички трябва да се насочи сега към оживата подготовка.* Сл. Трънски, Неотлавна. *Прави извод. Подари до извод.*

умозаключение има книжен характер. Означава: крайно обобщаващо съждение, изяснено от съпоставката на няколко предварителни съждения. *Тези хора, които бяха тръгнали за нещо голямо и неотменно, . . бавно, . . се оплитаха в безплодни предположения, погрешни тълкувания и опасни умозаключения.* Г. Караславов, Обикновени хора.

ЗАКОВАВАМ. Вж. з а б и в а м.

ЗАКОПАВАМ. Вж. п о г р е б в а м.

ЗАКРЕПВАМ, укрепвам, заяквам, засилвам се.

Св. вид: закрепна, укрепна, заякна, засили се.

О б щ о з н а ч е н и е. Ставам здрав, силен.

закрепвам се свързва с човек или неговото здравословно състояние. Означава: ставам здрав, силен, възстановявам силите си, поправям се обикн. след боледуване. *Аз ставах вече от леглото, разхождах се из стаята, хранех се сам и бързо закрепвах.* Г. Райчев, Избр. съчинения, I. *През петата си година детето се отърси от всички болести, започна бързо да расте и да закрепва.* Д. Талев, Старата къща. *Аз, момчета, съм болен вече трета година. Първия път лежах тука пет месеца. Закрепнах, изписаха ме, ама скоро пак ме свали, проклетата.* Ем. Манов, Ден се ражда. *Здравето ми закрепна.*

укрепвам се свързва с човек, със здравето му.Означава: ставам устойчив, напълно здрав, с достатъчно физически сили. В това значение има сравнително по-рядка употреба. *Три дена лежи той в постеля като смъртник. . . Но понякога животът е по-силен от смъртта — оправи се Найден, укрепна.* Г. Райчев. Златният ключ. *През втората половина на март здравето на Левски укрепва.* Ив. Унджиев, В. Левски, биография.

заяквам се свързва с човек или с животно. Означава: ставам силен, издръжлив физически. *През тия две-три години Лазар Глушев заякна и възмъжа, разхубави се.* Д. Талев, Железният светилник. *Цели две години обучаваше мечката своите рожби. . . На третата пролет, когато те заякнаха повече от майка си, тя ги отведе на зъбера.* Ламар, Големият майстор.

засилвам се се свързва с човек и неговото физическо състояние. Означава: ставам по-силен, по-издръжлив, с увеличени сили в сравнение с преди. Има рядка употреба. *Змеят пазя в плен осемдесет царски дъщери. Те са все млади моми и от тях той черпи сили. Като ги прегърне, част от тяхната младост минава у него — и те слабеят, а той се подмладява и засилва.* Н. Райнов, Княз и чума. *Детето е много слабо. Давайте му яйца, за да се засили. Правеше всеки ден гимнастика, хранеше се добре и се засили бързо.*

ЗАКРИВАМ, скривам, прикривам, затулвам, притулвам.

Св. вид: закрия, скрия, прикрия, затуля, притуля.

О б щ о з н а ч е н и е. Правя нещо да не се вижда.

закривам се свързва с човек или предмет. Означава: слагам нещо върху друго или пред друго или се намирам пред или върху нещо и по този начин преча то да се вижда. *Суприната сама бе почистила ателието, масата и легена закри с параван.* М. Грубешлиева, Пред прага. *Банко закри с ръце лицето си и заплака.* Кр. Велков, Село Борово. *От време на време в безкрайната ярка синева самотен облак закриваше слънцето и хвърляше сянка над цялото пристанище.* Ал. Бабек, Малкият емигрант. *Завеса от дим и прах закри всичко от очите ни.* П. Вежинов, Нашата сила.

скривам в едно от значенията си, което се употребява по-рядко в сравнение със з а к р и в а м, се свързва с предмет и означава: намирам се пред или върху нещо, така че преча то да се вижда напълно или отчасти от другите. *Беше застанала по средата на стаята с наметната на раменете си палто, което скриваше част от превързаната й ръка.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Старецът с гедаше Балкан, мълчаше . . гъстите бели вежди почти скриваха очите.* Й. Йовков, Разкази, I. *Червените тежки завеси скриваха дневната светлина.* М. Грубешлиева, Пред прага.

прикривам се свързва в едно от значенията си с човек или предмет и означава: закривам нещо отчасти. *Млада невеста, приседнала край тях, кърмеше малкото си, като прикриваше с ръка голата си гръд.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Дона приседна край храстите, които прикриваха входа на подземната колиба.* Д. Талев, Илинден. *Колко войника сте тука? — запита го той, като прикриваше парабела си под наметното палто.* Д. Ангелов, На живот и смърт.

затулвам не се различава по значение от з а к р и в а м, но се употребява предимно в народния език. *Младото момиче беше затулило лицето си с ръце и нервно потрепераше.* Й. Йовков, Разкази, I. *Той си затули очите с ръце и заплака.* Ив. Вазов, Драски и шарки *Облак затули слънцето и над цялото село се разстла широка сянка, сякаш се здрачи.* Б. Несторов, Светлина над Родопите. *Косата и светлокестенява, се смъкна, затули лицето* и. Ст. Марков, Дълбоки бразди.

притулвам е равно по значение на п р и к р и в а м. Употребява се в народния език. *Откъм запад се зададе облак, притули слънцето, прогръмя.* Ст. Марков, Дълбоки бразди. *Злодейците са притулили хитро трупа и дирите на кръвта.* Ив. Вазов, Утро в Банки.

ЗАКРИВЯВАМ. Вж. з а в и в а м[1].

ЗАКРИЛА, защита.

закрила: даване на гаранция от страна на някого, че отговаря за сигурността на друг, че е готов да го пази от неприятности и враговье. *Бракът и семейството са под закрилата на държавата.* Конституцията. *Филибелийският паша изпратил в Алжир аскери да вземат момчета за янинчерския корпус. Селяните искат закрила от нас.* М. Марчевски, Повести. *Трябва да помогнем на този нещастен човек! . . . Аз предлагам да го вземем под наша закрила.* Гр. Угаров, По следите на заточника.

защита в едно от значенията си е: постъпка, действие, с които някой запазва друг от опасност, която обикн. застрашава живота, свободата, сигурността му. *А той, той по чудо се беше спасил и една сутрин . . съвсем неочаквано пристигна, по-скоро допълза се в лагера. Потърси закрила, защита от нас.* П. Михайлов, Малката партизанка. *Жената-майка се ползува с отделна защита в трудово отношение.* Конституцията.

ЗАКУПУВАМ. Вж. к у п у в а м.

ЗАКЪСВАМ, загазвам.

Св. вид: **закъсам, загазя.**

О б щ о з н а ч е н и е. Изпадам в тежко положение.

закъсвам е дума от разговорната реч. Означава: намирам се в затруднено положение (финансово, служебно и др.). — *Дай ми ги, казвал, работа да си свърша, пък ще ти ги върна в най-скоро време. . . Закъсали сме, натрупали сме борчове, а и бирникът ни е налегнал здравата.* Кр. Григоров, Отново на училище. — *Ами какво ще работиш там? То работата не е много лека. — В канцеларията нещо. . . — Така може. Иначе ще закъсаш.* М. Грубешлиева, През иглено ухо. *Какво излезе от тази война? Нищо. Чак сега разбраха, че германците закъсват.* Д. Добревски, Бунтът на крайцера „Надежда".

загазвам в едно от значенията си има също разговорен характер. Означава: изпадам в тежко, лошо положение, което застрашава живота, работата ми, материалните ми възможности. *Над главите им куршумите чуках в клоните. . . — Ще загазим — каза Егор, — ще ни чукнат фрцювете.* З. Сребров, Избр. разкази. *Хайде, върви намери чичо си Иван старицята. На него кажи. Той ще види как да нареди, та да не загазим нещо.* Ем. Коралов, Малкият въстаник. *Така че прати ми парите, ако може веднага, защото страшно съм загазил и не мога да си купя дори и цигари.* М. Грубешлиева, През иглено ухо.

ЗАЛАВЯМ, хващам, улавям.

Св. вид: **заловя, хвана, уловя.**

залавям се свързва с орган на властта. Означава: намирам и задържам нарушител на официалния ред, на закона, за да му бъде наложено наказание. *Гласът на следователя стана по-твърд. Заловили са те на местопрестъплението. С оръжие в ръка.* Д. Талев, Преспанските камбани. *И горските веднага го заловиха и право при кмета.* Т. Влайков, Съчинения, III. *Тука из храстите често се навъртат по двама-трима стражари и лесно залавят неопитните ятаци.* П. Михайлов, Малката партизанка.

хващам и **улавям** в едно от значенията си не се различават от з а л а в я м, но имат разговорен характер. *Где те хванахме тебе, попита началникът на затвора.* Зах. Стоянов, Записки по българските въстания. *Дошъл един юзбашия от Битоля. . .Ще хване всички комити в Пресна, казва.* Д. Талев, Илинден. *Ние ще уловим крадеца! Няма защо да го хващате вие! Полицията си знае работата!* Св. Минков, Избр. произведения.

Вж. п о ч в а м.

Вж. х в а щ а м.

ЗАЛЕЗ, заник, заход.

залез: скриване зад линията на хоризонта на слънцето, луната. *Върховете на планината и канарите по тях бяха се зачервили от залеза на слънцето.* Й. Йовков, Старопланински легенди. *Водите се кръвнат — едвам се вълнува/ реката, а месецът грей/на залез.* К. Христов, Избр. стихотворения.

заник има поетичен характер. По значение съвпада със з а л е з. *От заник слънце озарени/алеят морски ширини.* П. К. Яворов, Антология. *Превалял нощ, топлят се лунните лъчи към заник.* Н. Райнов, Видения из древна България. *Турците, които се връщаха към крепостта, навярно са видели тъмните хора на осветения от заника връх.* Й. Йовков, Разкази, II.

заход с дума от народния език, равна по значение на з а л е з. Употребява се с постоянна отсянка. *Луната на заход бе; късен час.* К. Христов, Песни и въздишки.

ЗАЛИВАМ, обливам, поливам.
Св. вид: **залея, облея, полея.**

заливам: изсипвам течност върху някого, нещо. *Преторих се дори, че ми прилошава и паднах от стола. Мама ме залея с вода.* Г. Белев, Патилата на едно момче. *Стоян вреше в долния край. . . От голямата жега биволците бяха омрлушени. . . От време на време, като дойдеше откъм колата, той ги стране и заливаше главите им с вода от бъклите.* Н. Волен, Между два свята. *Разточи банища. Натъкми я в тавата, залея я отгоре с мляко.* А. Каралийчев, Топла ръкавичка.

обливам: заливам някого, нещо изобилно, от всички страни. *После сигурно припадна, защото когато се събуди, докторът те обливаше с кофи вода.* Б. Райнов, Дъждовна вечер. — *А вие какво още си играете? — обърна се сега към пожарникарите, които безмилостно обливаха и последните въглени.* Х. Русев, По стръмнините.

поливам: изсипвам известно количество течност върху някого, нещо отгоре, така че да се намокри цялата му повърхност. *Не умря, ама едвам го свестиха. Поливаха го с вода, разтриваха го.* Й. Йовков, Albena. *Тя вика скришом врачки, прави магии, полива тайно Еньо с какви не води и бурени.* Елин Пелин, Земя. *От общинското управление изпратиха една туба газ, поляха изнесените книжа и ги подпалиха.* Г. Караславов, Избр. съчинения, V.

ЗАЛИТАМ. Вж. и з с и п л в а м с е.
Вж. о л ю л я в а м с е.

ЗАЛИЧАВАМ, изличавам, изтривам.
Св. вид: **залича, излича, изтрия.**

заличавам: правя да се премахне, да не се вижда нещо написано, начертано, нарисувано, като го търкам с гума, избърсвам с тъба, задрасквам и др. *Пишем, заличаваме с наплюнчени пръсти написаното и пак пишем.* Т. Влайков, Преживяното. *Той направи опит да заличи от списъка името на Ирена, но се оказало, че случаят бил вече известен на командира на немската СС-част в района, където Ирена живее.* П. Славински, Последният шурм. *Три имена. . бяха заличени и докторът ги прескочи. — Защо сте ги заличили — . . — Отказаха ли се тия господа.* Ив. Вазов, Мусала. *Той взе гумата и заличи в тетрадката погрешния отговор на задачата.*

изличавам: заличавам, премахвам напълно нещо начертано, написано и под. *По стените им са окачени гербовете с петолъчната звезда. Никой не размахва настръвено четка с боя, за да ги изличи.* П. Вежинов, Далече от бреговете. *Тия надписи, които новите пришълци не знаят и затова още не са ги изличили.* Й. Йовков, Разкази, III.

изтривам в едно от значенията си е: с триене заличавам напълно нещо написано, начертано и под. *При тия мои съвети към вас, младий господине, аз имам да прибавя още и следния: да изтрете с гума моите поправки в ръкописа.* П. П. Славейков, Българска литература. *Взе гъбата и изтри дъската.*

ЗАЛОЖБИ. Вж. с п о с о б н о с т и.

ЗАЛУДО. Вж. н а п р а з н о.

ЗАЛЪК. Вж. х а п к а.

ЗАЛЯГАМ. Вж. с т а р а я с е.

ЗАМАЙВАМ, зашеметявам, упоявам.
Св. вид: **замая, зашеметя, упоя.**

О б щ о з н а ч е н и е. Причинявам замъгляване на съзнанието.

замайвам се свързва обикн. с алкохол, силна миризма, голяма височина и др. Означава: чрез силно въздействие върху сетивата намалявам способността да се възприемат нещата нормално, а също и точността на реакцията. *Ирина се разсмя. Виното беше замаяло малко главата ѝ.* Д. Димов, Тютюн. *Стоян размахваше копачката с голяма сила . . . острият мирис, който се диеше от разкопаната, влажна пръст, го замайваше.* Д. Талев, Железният светилник. *Въздухът беше спарен, миришеше на пот и тютюнев пушек, които уморяваха и замайваха.* Г. Райчев, Избр. съчинения. *Изкачи се на последния етаж и погледна надолу, голямата височина я замая. Тръскът го замая.*

зашеметявам се свързва с удар, алкохол, силна миризма и др. Означава: чрез рязко, грубо въздействие върху сетивата притъпявам съзнанието на някого така, че не може да реагира, да се контролира. *Ударът на коларя беше доста силен, та го зашеметя. Цялото му тяло се отпусна и няма сили да се изправи.* К. Петканов, Омайно биле. *И повеи го с вино от мандрагори, смесено с повения, за да ги зашемети.* Н. Райнов, Богомилски легенди. *Мирисът бе силен и всепроникващ — той го зашеметя за един миг като непознат алкохол.* П. Вежинов, Далече от бреговете.

упоявам се свързва предимно със силна миризма, аромат. Означава: намалявам остротата на възприятието, свързано с приятно усещане, унес. *Еньо тръгна през кръв. Тъмната ми-*

ризма на напечатана земя, на зелените ниви го упои. Елин Пелин, Земя. *Не може да си изправи лицето, да види къде се намира. Упоява го дъхът им* [на теменугите]. А. Каменова, Харитинният грях.

Вж. смайвам.

ЗАМАХ. Вж. широта.

ЗАМЕНЯМ. Вж. замествам.

Вж. сменявам.

ЗАМЕСТВАМ, сменявам, заменям.

Св. вид: **замеся, смени, заменя.**

Общо значение. Заемам мястото на някого, нещо.

замествам: заемам мястото на друг, явавам се на мястото на друг или друго поради промяна на условията, обстоятелствата, като изпълнявам това, което той е изпълнявал. *— Минават годините! . . . Минават. . . Ние старите си отиваме, младите ни заместват.* Ст. Дичев, За свободата. *Това облекло у младите хора замества днес почти навсякъде някогашните народни носии.* Й. Йовков, Жетварят. *Някаква умора лежеше върху плещите му; той кьсаше нашарените с ведри почерк листи и отново потъваше в спомени, които сега заместяваха мечтите.* Ст. Дичев, За свободата. *Всичко утихна в миг и едно напрегнато очакване замести предишния глъч.* К. Величков, Периодическо списание, I.

сменявам: идвам на мястото на някого или на нещо вместо него, като продължавам да изпълнявам това, което той е престанал да изпълнява. *Старият началник не можа да се справи с работата и го смениха с нов.* М. Марчевски, Повести. *До нея* [липата] *яворът бе сменил неусетно лятната зеленина с най-пъстрата си пременка.* П. Бобев, Гърбавата ела. *Пролетта с цветята и изкласилите ниви ще смени знойно лято.* Д. Спространов, Самообречените.

заменям в едно от значенията си е: замествам някого като равностоен на него. Има разговорен характер. *Вие си назначавате нови господари, които да заменят старите.* Ив. Вазов, Под игото. *Невидима ръка сякаш грабна болката от всяка душа и я замени веднага с веселие.* Й. Йовков, Жетварят. *Когато не намираше английска дума, той я заменяше с немска или френска.* К. Ламбрев, Средногорски партизани.

ЗАМИНАВАМ, отпътувам, тръгвам.

Св. вид: **замина, тръгна.**

заминавам: отправям се на път, отивам някъде, обикн. далеч. *Величков скоро замина за Париж да следва правни науки.* Ив. Вазов, К. Величков, Периодическо списание, I. *На следния ден . . Тома заповяда да впрегнат жълтата двуколка и като избиколи главната улица, замина за града.* А. Гулявски, Златното руно. *В шест часа заминава трен за Сливница и аз се бухам в него.* Елин Пелин, Аз, Ти, Той. *Пристигаха и заминаваха пътници и товари влакове.* Д. Калфов, Избр. разкази.

отпътувам: отправям се за някъде от определено място. *На другата заран с парахода за Варна отпътуваха трима артисти.* Ив. Планински, Без стряха. *Аз отпътувах за родния си град.* Ив. Карановски, Разкази, I. *Архиепископът и Славейков се качили на парахода, който веднага дигнал котва и отпътувал за Одеса.* Ст. Дичев, За свободата.

тръгвам в едно от значенията си е: потеглям на път, предприемам пътуване за някъде, обикн. далеч. *Подир един ден Македонски, снабден с наставления и нужните писма, тръгваше от браилската гара за Букурещ.* Ив. Вазов, Немили недрани. *Едно излезе с коня от другия край на гората и тръгна за града през ниви и ливади.* Елин Пелин, Повести, III. *Ламбрев се качи и тренът тръгна.* Й. Йовков, Разкази, I.

ЗАМИСЪЛ. Вж. намерение.

ЗАМЛЪКВАМ. Вж. млъквам.

ЗАМОЖЕН. Вж. богат.

ЗАМОРЯВАМ СЕ. Вж. уморявам се.

ЗАМРЪЗВАМ. Вж. измръзвам.

ЗАМЪГЛЕН. Вж. мътен.

ЗАМЪГЛЯВАМ СЕ. Вж. помътвам се.

ЗАМЪЛЧАВАМ. Вж. млъквам.

ЗАНАСЯМ, отнасям.

Св. вид: **занеса, отнеса.**

занасям: нося нещо или някого на определено място. *Веднага няколко души грабнаха тежките чували и ги занесоха в склада.* Й. Йовков, Разкази, II. *Че защо ще го изпратиш там? — Едно писмице да занесе на един мой човек.* Ив. Вазов, Под игото. *Аз ще сваря биволите и тук утре ще ги занесеш при момичето. За три дена то ще оздравее.* Д. Немиров, Братя. *Манолаки се посвеле и отвори очи. Занесоха го на леглото му. . и го туриха да си легне.* Й. Йовков, Чифликът край границата.

отнасям в едно от значенията си е: от дадено място нося нещо. *Понякога ставаше да отнесе или да донесе нещо и тогава изправяше цялата си снага.* Й. Йовков, Жетвяри. *Една вечер. . Найден отнесе мотиката на ковач.* Г. Райчев, Златният ключ.

ЗАНДАН. Вж. з а т в о р.

ЗАНЕМАРЯВАМ, изоставям.

Св. вид: **занемаря, изоставя.**

занемарявам: поради подценяване, небрежност преставам да полагам грижи за нещо, в резултат на което то достига до много лошо състояние. *Павел пък субеше вряв в силите си. Омекна, отпусна се, занемари работата си и се отдаде на пиене.* К. Петканов, Омайно биле. *Заети с кампанията по провеждане допитването да народа, има опасности да занемарим някои много важни други задачи от стопански и продоволствен характер.* Г. Димитров, Съчинения, III. *И ще почне оттук нататък да се грижи само за механата и мощерите си, ще занемари кметството си, ще следа през пръсти на селските работи.* Т. Влайков, Съчинения, III. *Запомни едно нещо от мене, момче, ако искаш да ти спори работата: никога не занемарявай машината си!* К. Калчев, Семейството на тъкачите. *По кръв си път ти, синко мой, ударил / родители и дом забравил, занемарил.* П. П. Славейков, Кръвава песен. *Съмсем е занемарила децата, не се грижи никак за тях.*

изоставям в едно от значенията си е: поради загубване на интерес преставам да се грижа за нещо и това влошава състоянието му. *Чудя се на Петра. Такъв умен и хубав мъж, а го изоставила, хич не се грижи за него.* Н. Каралиева, Неуловимият. *Има една дума—не живее ли човек в къща, изостави ли я, от само себе си вдма да се съдаря полека-лека.* Кр. Григоров, Новодомци. *Откак беше избягал мъжът ѝ, тя изостави работата си.* Г. Караславов, Обикновени хора.

ЗАНИК. Вж. з а л е з.

ЗАНИМАТЕЛЕН. Вж. з а б а в е н.

ЗАОБИКАЛЯМ, обикалям, избикалям.

Св. вид: **заобиколя, обиколя, избиколя.**

О б щ о з н а ч е н и е. Вървя не по най-краткия, прекия път, за да стигна до определено място.

заобикалям: придвижвам се към определено място, цел, като минавам далеч от центъра, тъй като не искам да го прекося, а правя дъга около него. *И струва ми се тръгва да заобикалям отдалеч, да вървя още много.* Л. Стоянов, Холера. *Наблизо пасат говеда. . . Чия е тая чарда и няма ли да го познае говедарят? Гроздан иска да се поврине и да заобиколи.* Й. Йовков, Жетвяри. *Вие вървете направо, аз ще заобиколя и ще ви настигна — оттук е много стръмно за мене.*

обикалям: придвижвам се към някакво място, като вървя, минавам около него, без винаги посоката да ми е ясна, определена. *Докато другите коли и пешеходци . . удрят настрани и обикалят отдалеч . . мие се насочваме право в село.* Л. Стоянов, Холера. *Той не се отбиваше наляво, нито надясно, обикаляше и криволеше тъй, както криволи и самата пътека.* Й. Йовков, Старопланински легенди. *Струва ми се, че много обикаляме. Селото е тук някъде напред.*

избикалям: придвижвам се към дадено място, като се отклонявам нарочно от прекия път. *Той се стира и мисли: да прекоси ли през тревата, или да избиколи, страх го е, пък тръгва и да бързо.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Един ден двама от глутницата избиколихи издалеч, примъкнаха се зад заека и го подплашиха.* О. Василев, Дивата гора.

Вж. о к р ъ ж а в а м.

ЗАПАМЕТЯВАМ. Вж. з а п о м н я м.

ЗАПАСВАМ, опасвам, препасвам.

Св. вид: **запаша, опаша, препаша.**

О б щ о з н а ч е н и е. Прикрепвам около кръста си пояс, колан, престилка и под. така, че краищата да се срещат.

запасвам: прикрепвам около кръста си нещо така, че да се държи здраво. *Кръво запаса кашия си и се спусна по стъбите надолу.* Кл. Цачев, Горчив залък. *След него се запитчаха деветнайсет, Васил, Стефан. . . Притна, като запасваше силяха си, и Павлин.* Ст. Дичев, За свободата. *Отасякъде запритичаха четници. Те запасваха оръжието си.* Ст. Дичев, За свободата. *Изпичай до джамията, та набери малко щир за прасето. Ето запаши тази престилка, в нея ще береш.* Г. Белев, Патилата на едно момче. *Там пък бяха се спрели гергловските уруци, навили големи чалми на главите си, запасали вьжа върху поясите си.* Й. Йовков, Старопланински легенди. *Запаса си сабята.*

опасвам: чрез навиване около кръста си прикрепвам пояс, въже и др. *Но когато измъкна едно дълго въже и започна да го опасва въз пояса си, очите на баба Бела станаха големи и кръгли от смайване.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан. *Опасва му престилка бяла той: / „Достоен ученик зидар си ти“.* Ем. п. Димитров, В страната на розите. *Поразпаса*

края на пояса си, след туй пак го опаса, като го пристягаше. Й. Йовков, Приключенията на Гороломов.

препасвам не се различава по значение от з а п а с в а м. *Майка му препаса престилка и почна да мие сълзите.* Ем. Коралов, Дъщерята на партизанина. *Влязоха в оръжейницата, препасаха мечовете си.* А. Каралийчев, Птичка от глина. *Момичето беше русо с кьдрава коса . .На кръста си беше препасало пистолет и хубав кожен кобур.* Кр. Григоров, Новодомци.

ЗАПАСИ, припаси, резерви.

запаси: хранителни продукти, никакви материали и под., които са събрани, натрупани и са запазени за време, в което ще липсват. *Катеричке, ти ли си? — зарадва се скоренут. . . Кажи ми, сестриче, как преживяваш зимеѓ — Как ли? Ям си запасите, дето си сбирах есенес.* П. Бобев, Гърбавата ела. *От минадати година има доста запаси от сено и слама.* в. Отечествен фронт. *Бойни запаси. Неприкосновени запаси.*

припаси: хранителни продукти или бойни материали, събрани и запазени, за да осигурят нормалния живот или нормалното функциониране на нещо. *Овчарчето изтърси всички хранителни припаси.* Ив. Вазов, Под игото. *Камионът отиде за бойни припаси.* Л. Стоянов, Холера.

резерви в едно от значенията си е: продукти, които са събрани за в случай, че нормалното количество се окаже недостатъчно (а няма да има възможност да се достави ново и да не става нужда да се търси от другаде). *Откъснати от продоволствените си бази, партизаните започнаха да изпитват остра нужда от храна. Резервите, които бяха донесли със себе си, се привършиха.* К. Ламбрев, Средногорски партизани. *От вечерта още бях предвестен, че у врага се забелязва раздвижване. . . Още сноши дадох нужните нареждания, прегледах резервите от снаряди.* Г. Райчев, Избр. съчинения.

ЗАПИСКА, бележка.

записка: листче с кратък текст, пратено до някого, за да му се съобщи, извести нещо. *Множина изпратиха записки до жените си, да се приготвят за посрещане на важен гост.* Г. Белев, Патилата на едно момче. *Аз ще ви пратя записка. Обещайте, че щом я получите, където и да сте, ще дойдете.* Й. Йовков, Приключенията на Гороломов. *Сноши намерих у дома записка от г. Ш., който ми явява, че ще бъде у дома утре след обед.* Ив. Вазов, Писма до Евгения Марс.

бележка в едно от значенията си е равно на з а п и с к а, но има разговорен характер. *Бързо отвори първия плик. Той съдържаше само една къса бележка без подпис.* Д. Димов, Тютюн. *Извади от джоба си бележка и започна да я чете.* М. Грубешлиева, През иглено ухо.

ЗАПИСКИ. Вж. м е м о а р и.

ЗАПИТВАНЕ. Вж. в ъ п р о с.

ЗАПЛАТА, плата.

заплата: определено парично възнаграждение, което се изплаща в установени интервали от време на служител или работник за извършване на определена работа. *Момчето искаше да го настани чиновник, на заплата.* Н. Караливева, Неуловимият. *И ти знаеш ли, че съм назначена! И служба имам, и заплата, и квартира.* Й. Йовков, Обикновен човек. *Иван Сърмов е млад и здрав мъж, ще отиде да работи на строежа на новата линия или на завода. . веднага ще го приемат с по-висока заплата.* М. Марчевски, Повести. *Ще имате три хиляди лева месечна заплата.* Й. Йовков, Обикновен човек.

плата е остаряла дума. Означава: определено възнаграждение на работник или служител за извършена работа, което може да бъде не само парично, и а в натура. *Ти знаеш, че живея от спестеното от учителската плата.* Ив. Вазов, Под игото. *Ти ще учиш децата на славянски. Ще и плата ти сехохме, нет хиляда гроша за година.* Д. Талев, Железният светилник. *Случих добър човек. Втора година ме храни, а пък из му паса овцете. Обрекъл ми е две агнца за Димитровден. Туй щеше да ми бъде платата за две години слугуване.* А. Каралийчев, Топла ръкавичка.

ЗАПЛАХА. Вж. о п а с н о с т.

ЗАПЛАШВАМ, сплашвам, плаша, заканвам се.

Св. вид: **заплаша, сплаша, заканя се.**

О б щ о з н а ч е н и е. Внушавам опасение, страх на някого.

заплашвам: заявявам, казвам някому, че ще му причиня зло, като използвам силата, властта си, за да го накарам да се държи по волята ми. *Омразата срещу фанариотите беше много нарастнала и народът не можеше да търпи повече, но наместникът заплашваше: — Как можете вие така! Владиката ще ви анатемоса,патриката ще ви прокъне.* Д. Талев, Железният светилник. *Трябваше селяните . . да го нахокат, да го заплашат, че ще го бъркат и ще го дадат на заптиетата.* Й. Йовков, Старопланински легенди. *Той заплашваше със затвор всеки, който по един друг начин разпиляваше добитъка си.* С. Марков, Дълбоки бразди. *Постоянно заплашван с отмъщение от Михаиловите привърженци, той напуска престола*

и избяга от Търново. Ив. Вазов, Светослав Тертер. *Той те заплашва, но едва ли ще посмее да направи нещо.*

сплашвам: предизвиквам у някого страх, че ще пострада, за да не смее да извърши, да направи нещо. *И като видели селяните, за да ги сплашат, дават един, два изстрела във въздуха.* Й. Йовков, Чифликът край границата. — *Колко пъти и той нова сам* [=българският владика], *и хора праша, и турци праша — да ни сплашат. Като рекохме — ще я освети български владика! — повече нищо.* Цв. Минков, Момчето от Загоричане.

плаша: чрез изказвания и заплахи се стремя да предизвикам страх у някого, да го направя неуверен, несигурен, да го карам да постъпва, както не му е угодно. Има разговорна употреба. *Пък когато отидеше при баща си, баща му се караше и го плашеше, че ако би да го изпъдят, като куче ще го натири от двора си и бразда няма да му даде.* И. Волен, Диви души. *Той знаеше, че ще го пуснат, че приставъ го сплашаше за много прост, когато го плашеше едва ли не с бесило и бръщолевеше някакви членове на несъществуващ закон.* Кр. Велков, Село Борово.

заканявам се: заявявам, че ще отмъстя или нашкодя на някого за това, че е направил, извършил нещо не по моя воля, угода. *Той беше много буен и постоянно се заканяше да отмъсти на Ахмед бея за смъртта на Христо.* Ст. Дичев, За свободата. *Страшно ни се заканват, ей! Щели да чукат главите ни на камък.* Й. Йовков, Приключенията на Гороломов. *Баща ти навсякъде се заканяше да ме уволни, да ме махне от тука.* Й. Йовков, Милионерът. *Димитър скръцна зъби, закани й се с пръст.* К. Петканов, Старото време.

Вж. з а с т р а ш а в а м.

ЗАПЛИТАМ. Вж. з а б ъ р к в а м.

ЗАПЛИТАМ СЕ. Вж. о б ъ р к в а м с е.

ЗАПОВЕД, повеля, повеление, команда.

О б щ о з н а ч е н и е. Строго нареждане, дадено на някого да извърши, изпълни нещо.

заповед: официално нареждане, направено обикн. в устна форма, към подчинен или друго лице да изпълни задължително нещо. *Той е началник, и аз съм длъжен да изпълня заповедите му.* Елин Пелин, Летен ден. *Имало заповед от главната квартира още първия ден цялата армия до последния човек да нападува в турска територия.* Й. Йовков, Разкази, II. *Чендов бе получил заповед от щаба на бригадата и заповед от партията и тия заповеди ние трябва да изпълним.* П. Вежинов, Нашата сила.

повеля има книжен характер и се употребява рядко. Означава: неотменна заповед, направена в устна форма от лице, което има власт, към някого, който е длъжен да се подчини безпрекословно. *Открай време с царска повеля беше дадено на костенчани оръжие да пазят друмо от разбойници.* А. Дончев, Сказание за времето на Самуила. *Тия двама майстори ще останат тука по царска повеля и всички вие тях ще слушате за всяко нещо.* Д. Талев, Самуил. *И тъй, агалар, да изпълним повелята на падишоха.* М. Марчевски, Повести.

повеление е остаряла книжна дума. По значение съвпада с п о в е л я. *Цанко тръгна по попарен към вратата, за да изпълни повелението си.* Ив. Вазов, Под игото. *И кадията дал повеление да бият пак Пъргана.* Л. Каравелов, Войвода.

команда: кратка устна заповед, обикн. военна, която трябва да бъде изпълнена незабавно. *По дадената команда един залп от няколко стотин пушки гръмна и разтресе въздуха.* Ив. Вазов, Нов земя. *Чува се висока и напевна команда. Войниците се разреждат и бързо скачат от конете.* Й. Йовков, Разкази, I. — *Стой!* — *чу зад себе си команда и се спря.* М. Марчевски, Повести. *В далечината ясно, отчетливо се чу команда. Тук до нас я повториха. Навсякъде се раздвижиха, станаха и грабнаха пушките.* Вл. Мусаков, Забравени реалисти.

ЗАПОВЕДНИК. Вж. д и к т а т о р.

ЗАПОКИТВАМ. Вж. з а х в ъ р л я м.

ЗАПОМНЯМ, запаметявам.

Св. вид: **запомня, запаметя.**

запомням: задържам, запазвам в паметта си нещо видяно, преживяно, чуто или прочетено. *Запомнил бе времето, когато на българина бе запретено зеленил цвят и беше заповядано да слаял от коня при срещане турчин.* Ив. Вазов, Под игото. *Тя искаше хубаво да я види, всичко да запомни и да похвали още един път Ельо за избора му.* Елин Пелин, Земя. *Тя прочете пак сърцете думи, за да ги запомни, и пак се разплака.* Й. Йовков, Чифликът край границата. *Той слушаше внимателно разговора, . . , сякаш искаше да запомни всяка дума.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Ти чуваш какво ти казвам аз, запомни го хубаво, па сетне ще приказваме.* Ал. Константинов, Съчинения, I.

запаметявам: запазвам трайно, точно, в подробности в паметта си нещо прочетено, чуто или видяно, преживяно, което обикн. ми е направило силно впечатление. *Тогава не ни предаваха азбуката буква по буква, ами цялата наведнъж. Ние, малчуганите, . . , я повтаряхме гласно буква по буква, всички заедно, докато я запаметявахме.* Ст. Грудев, Бело-

жити българи. Борбата не е свършена — рече той. Манолица не обърна внимание на тези думи, но дядо Тома ги запамети. Да, борбата не беше свършена. Г. Караславов, Избр. съчинения, V. *Малкото си впечатления за пролетта беше запаметил от виденото и усетеното в града.* А. Гуляшки, Любов. *Той застана срещ стената, огледа я, сякаш се мъчеше да запамети всеки предмет, всяка дреболия.* А. Гуляшки, Село Ведрово.

ЗАПОЧВАМ. Вж. п о ч в а м.

ЗАПРАЩАМ. Вж. з а х в ъ р л я м.

ЗАПРЕТЕН. Вж. н е п о з в о л е н.

ЗАПРЕТЯВАМ. Вж. з а б р а н я в а м.

ЗАПУСТЯВАМ, опустявам, обезлюдявам се.

Св. вид: **запустея, опустея, обезлюдя се.**

запустявам се свързва с население място или местност и означава: оставам продължително време без население, без хора или без растителност, ставам пуст, пустинен за дълго време. *Виолях шията на дядо Мине. Тя беше запустяла, от години парлсана. Бурени и трънье по нея.* Ив. Вазов, Пъстър свят. *Къщата запустя; децата се шуроха с тъжни очи по двора.* Ст. Дичев, За свободата. *Денем всички отиваха на работа и селото запустяваше.* Елин Пелин, Гераните.

опустявам се свързва също с местност, населено място и означава: оставам окончателно без хора, без обитатели. *Дойде есен. Полята, горите опустяха, утихнаха.* И. Волев, Между два свята. *Студентите се пръскат на всички страни. Площадът опустява.* Хр. Радевски, Избр. произведения. *Обед мина, а извън Перущица не се мяркаше жива душа. Пътищата бяха опустели.* Г. Караиванов, Перушица, гнездо на герои. *Плажът беше почти опустял — виждаха се само слънчобраните . . и изтеглените на пясъка лодки.* С. Кралевски, Възвърната обич.

обезлюдявам се се свързва обикн. с населено място и по-рядко с местност. Означава: оставам без население, без хора или с малко хора. *Наизкачалите по дворовете мъже, жени и деца се изпокриха. Селото външно се обезлюди и смълча.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Позициите постепенно се обезлюдяваха.* Г. Караиванов, Перушица, гнездо на герои. *Улиците започнаха да се обезлюдяват.* П. Славински, Последният шурм.

ЗАПУШАЛКА, тапа.

запушалка: къс от корк, стъкло, метал, дърво и под, с определена форма, с който се затваря, запушва отвор, обикн. на шише, дамаджана, бъклица и др. *Донесоха им бутилки, изхвърлиха с гръм запушалката и шампанското, П. Вежинов, До Мелбърн по въздух и море.*

ЗАПУШВАМ. Вж. з а д р ъ с т в а м.

ЗАПЪВАМ СЕ. Вж. з а е к в а м.

ЗАПЪЛВАМ. Вж. и з п ъ л в а м.

ЗАПЪТВАМ СЕ. Вж. о т п р а в я м с е.

ЗАПЪХТЯВАМ СЕ. Вж. з а д ъ х в а м с е.

ЗАРАВНЯВАМ. Вж. и з р а в н я в а м.

ЗАРАВЯМ, заривам, засипвам.

Св. вид: **заровя, зария, засипа.**

заравям: покривам с пръст, пепел и др. нещо, което е поставено обикн. надълбоко в изкопана дупка. *Толкоз беше се натеглил от тия пари, че взе гърнето като че вътре имаше змия и го заровя дълбоко, дълбоко в земята.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан. *В огнището разгоряха силен огън и в пепелта заровиха хляба.* К. Петканов, Избр. съчинения. *Из пръхкавите бразди бумтеше трактор, повлякъл три редосеялки, които пускаха житото в браздите и тозчас го заравяха с пръст.* П. Бобев, Гърбавата ела.

заривам е равно по значение на з а р а в я м. *Щом напълнят кошниците си, те се спускат на земята и разстилат на сянце набраните плодове. А след като ги изсушат, ги заривам в пясъка.* П. Бобев, Кактуси. *Председателят махна с ръка и тръгна към редосеялката, която заривашe първите зърна в смолницата на ширната народна нива.* А. Каралийчев, Строители на републиката.

засипвам в едно от значенията си не се различава от з а р а в я м, но има рядка употреба. *Пясъкът засипа напоителните канали.*

Вж. п о г р е б в а м.

ЗАРАЖДАМ СЕ, пораждам се, възниквам, раждам се.
Св. вид: **зароя се, породя се, възникна, роди се.**
Общо значение. Започвам да съществувам (за мисъл, идея, чувство и др.), зараждам се: започвам да съществувам, появявам се в съвсем начален момент на развитие, без още да сам оформен. *Постепенно у него се зараждаше омраза към гражданията го действителност.* Д. Добревски, Бунтът на крайцера „Надежда". *Недоволството, което сезин-тогиз неволно се зараждаше в душата й, тя крепше и потулване нейде надълбоко.* Т. Влайков, Стрина Вениковица. ..*В него се зараждаше вече една мисъл и той каза с укор:* — *Мекушави сте вие, агалар.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Някакво ново, неспокойно и непознато досега чувство се зараждаше в душата му.* Ив. Карановски, Разкази I. *Зараждат се светли надежди.* Т. Влайков, Преживяното.

пораждам се: получавам начало си, почвам да съществувам в определен вид. *Н нова, непозната някаква мъка се поражда в душата му.* Т. Влайков, Съчинения, III. *Така се поражда идеята за водохранилище и хидроелектрическа централа в долината на Росица.* З. Сребров, Избр. разкази. *У нея тоя път се пораждаше желанието да го надхитри.* Л. Александрова, Има едно щастие. *Не допускате ли, че и у Вас един ден могат да се породят чувства на обич, най-малко на привързаност към мене?* Ст. Чилингиров, Рибена кост. *В нея се породи едно решение: рано или късно да се върне тя в бащиния си дом, да заведе там и своя мъж.* Д. Талев, Преспанските камбани.

възниквам: изведнъж се появявам, почвам да се проявявам. Има книжен характер. *И у него възникваше и се крепше едно желание — да може някак и той да стане вестовой.* Т. Влайков, сп. Мисъл. *Възпоминанията възникнаха в паметта ми с безпощадна яснота.* К. Величков, Периодическо списание. *Било пряко, било символически, те дават израз на чувства, които възникват в различните отношения на момата и момъка преди брака.* Б. Ангелов, Литературни статии.

раждам се е в едно от значенията си е: появявам се в определен вид, форма. *Тя мислеше за отпуснатата младост и за закъснелите пориви, които понякога се раждаха в сърцето й като далечно ехо.* Ст. Марков, Дъжбоки бразди. *Някаква мисъл се бе родила вече в ума на капитана, но той все още се боеше да я каже на другите.* П. Вежинов, Далече от бреговете.

ЗАРАЗЕН, заразителен, прихватлив, прилепчив.

заразен се свързва с болест, заболяване. Означава: който се предава чрез контакт, пряк допир, пряко общуване между болен и здрав. *Ирина обърса хинина с кърпичката си, а после хвърли последната, защото й дойде на ум, че детето можеше да бъде болно и от някаква заразна болест.* Д. Димов, Тютюн. *Научноизследователският институт по епидемиология и микробиология заема важно място в борбата със заразните заболявания у нас.* В. Вечерни новини. — *Защо сте тръгнали по чуждите къщи, щом у дома ви има заразна болест?* — *строго запита Костакева.* Х. Русев, Под земята. *Маларията, петнистият тиф, детските заразни болести били сериозно ограничени.* Св. Славчев, Живот без болести.

заразителен не се различава по значение от заразен. *Дойде ли май, ще го накарам да тури жълто байраче на нашата порта. Едно жълто байраче и едно обявление, че в тая къща има заразителна болест.* Чудомир, Избр. произведения. *Лошата инсталация в турско време. . , не само размъгвала често водата, но още и пренасяла заразителни болести.* П. Делирадев, Витоша.

прихватлив е дума от разговорната реч, която съвпада по значение със заразен. *Особено след повикването на Младен в участъка, хората ги избикаляха, като че в къщата им има прихватлива болест, която той беше пренесъл.* Ст. Ц. Даскалов, Без межда.

прилепчив е дума от народния език. По значение съвпада със заразен. *Аз, собствено, и от коня си преглеждам болните си от прилепчиви болести, тъй съм по-обезпечен от заразяване.* Ив. Вазов, Нова земя. *Болестта не беше прилепчива (тъй беше казал докторът) и леша на Комура го изялеха и оставиха на поляната.* Й. Йовков, Ако можеха да говорят.

ЗАРАЗИТЕЛЕН. Вж. заразен.
ЗАРАН. Вж. сутрин.
ЗАРЗАВАТ. Вж. зеленчук.
ЗАРИ. Вж. лъч.
ЗАРИВАМ. Вж. заравям.
ЗАРОБВАМ, поробвам.
Св. вид: **заробя, поробя.**
заробвам: лишавам някого от политическа свобода или икономическа независимост, като го правя напълно зависим, роб. *Хитлер разгроми всички по-слаби славянски държави, зароби техните народи и потъпка националната им култура.* В. Коларов, Против хитлеризма. . *Тръгнаха хора да заробват, бомби върху черкви и болници пускат.* И. Волен, Радост в къщи. *От двайсет години насам гледам как по царския мост прекарват мъже и жени с ве-*

ръги на иншите. . . Заробиха турците целия свят. А. Каралийчев, Вихрушка. *Ето например стават такива гроби войни, капиталистите заробват бедните, експлоатират ги.* Д. Ангелов, На живот и смърт.

поробвам се се различава по значение от з а р о б в а м. *Яките крепостни стени са били неми свидетели на много битки. . . В тях се бяха развивали вражите вълни на безбройни хищнически племена, пръвали да поробват земята българска.* Д. Линков, За земята българска. *Така със семейството си Рубен доживи до Втората световна война, която фашистка Германия започна, за да поробя нови народи.* Ем. Коралов, Дъщерята на партизанина.

ЗАРОДИШ. Вж. н а ч е н к и.

ЗАРУМЕНЯВАМ. Вж. з а ч е р в я в а м с е.

ЗАРУМЕНЯВАМ СЕ. Вж. з а ч е р в я в а м с е.

ЗАРЪКА. Вж. п о р ъ ч к а.

ЗАРЯЗВАМ. Вж. и з о с т а в я м.

ЗАСАДА, пусия.

засада: тайно, скрито място, откъдето се извършва внезапно нападение. *Те избраха за засада обраслия с гъстак дол.* Ив. Вазов, Под игото. *Со залп си посрещна на родния бряг, | в засада отрано приготвеният враг.* П. П. Славейков, Епически песни. — *Кой уби баща ми, даскале? — попита Данаил и пръв изскочи от засадата.* Ив. Вазов, Под игото. *Нек врагът ми по засади да дебне, | аз не трепна пред действия враждебни.* П. Р. Славейков, сп. Читалище.

пусия е остаряла дума със значение на з а с а д а. *Те хванаха пусия зад камъните и зад храсталака там.* Ив. Вазов, Под игото. *Оставаше сами да си отворим път, като се опитаме да презазим в сгоден момент някоя от турските пусии.* П. К. Яворов, Хайдушки копнения. *От пусията си седмина повали.* П. Ю. Тодоров, Зидари. *Високо над нас по пусиите ловците подвикваха. Ние тръгнахме към лагера, дето щеше да се събере цялата дружина.* Ем. Станев, Козелът.

ЗАСЕДАНИЕ. Вж. с ъ б р а н и е.

ЗАСЕДЯВАМ СЕ. Вж. з а с т о я в а м с е.

ЗАСЕЛВАМ СЕ, поселвам се, преселвам се.

Св. вид: **заселя се, поселя се, преселя се.**

О б щ о з н а ч е н и е. Настанявам се на ново местожителство.

заселвам се: настанявам се да живея за постоянно в някакво селище или местност. *Поп Кьн разказва, че той е отишъл във Влашко и че се е заселил в Гюргево.* Л. Каравелов, Маминото детенце. *А като забикалях по тези тука страни, реших да се заселя близо до езерото.* П. Р. Славейков, Цариградски потайности. *Населението било отчасти избито, отчасти сполучило да се избави с бягство и едва в царуването на султан Махмуда получило разрешение да се засели пак на старото си място.* Ив. Шишманов, Константин Г. Фотинов. *Ние строим нов град и казват, че всички, които строят, имат право да се заселят.* Ст. Ц. Даскалов, Селски души.

поселвам се съвпада по значение със з а с е л в а м с е. Има остаряващ характер. *Понеже това съсловие се е движило главно от личното удобство . . то е предпочитало да се поселва край топлите извори.* П. Делиградев, Витоша. *За Славенете, които се поселиха в Елада и Пелопонес, ние имаме твърде малко подробни исторически свидетелства.* М. Дринов, Поглед върх произхождението на българския народ.

преселвам се: отивам да живея в друго селище или държава (обикн. по принуда). *В 1825 година Фотинов, . . , напусна баща си и се пресели в Смирна.* Ив. Д. Шишманов, Константин Г. Фотинов. *Аз се преселих в Преслав, дето досега мирно прекарвах дните си.* В. Друмев, Нещастна фамилия. *Наистина след няколко дни напуснах къщата, преселих се и заживях с моите нови грижи и несгоди.* Г. Райчев, Избр. съчинения. *Между сръбските емигранти, които към края на XVII век се преселват в Австрия, е имало и мнозина българи.* Б. Пенев, Начало на българското възраждане.

ЗАСИЛВАМ СЕ. Вж. з а к р е п в а м.

ЗАСИПВАМ, затрупвам.

Св. вид: **засипя, затрупам.**

засипвам: покривам нещо изцяло с пласт от пръст, пясък, пепел и под. *Землянката беше изкопана само за няколко часа. Покриха я с дървета, засипаха я с пръст на дебелина около половин метър.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Рале поотрина пепелта настрана . . зарина изнането си . . и го засипа с пепелта отгоре.* П. Ю. Тодоров, Идилии.

затрупвам: покривам нещо, което се намира на равнището на земята, напълно, изцяло с пръст, пясък или някакви предмети, като прави върху него дебел пласт, голям куп. *Дворчето — тераса над морето . . сега е покрито със сухи кленови листа, . . Мирише на прах, на тор, с който затрупват лехите.* К. Константинов, Седем часът заранта. *През това време Ганка беше успяла вече да затвори скривалището и да затрупа капака с пепелта.* М.

Марчевски, Митко Палаузов. *Ще я* [пръстта] *насипваме на тъмко, пък отгоре ще я затръпаме със слама.* Ст. Марков, Дълбоки бразди.

Вж. з а р а в я м.

ЗАСИЩАМ. Вж. н а с и щ а м.

ЗАСЛОН. Вж. н а в е с.

ЗАСТАВЯМ. Вж. н а к а р в а м.

ЗАСТИЛАМ. Вж. п о к р и в а м.

ЗАСТОЯВАМ СЕ, задържам се, заседявам се, заседам.

Св. вид: **застоя се, задържа се, заседя се, заседна.**

О б щ о з н а ч е н и е. Оставам някъде за по-дълго време.

застоявам се: оставам някъде или при някого по-дълго, отколкото трябва, отколкото е необходимо. *Дядо Недко се застоя в Лозяково и не мислеше да си ходи.* Й. Йовков, Жетварят. *Той разбра неловкостта ѝ и стана. — Прощавайте, че толкова дълго се застоях. У вас е много . . много приятно.* Х. Русев, Под земята. *Кръстевица разбираше болката на дъщеря си и поради това започна по-често да я посещава, да се застоява при нея, да ѝ помага.* Г. Караславов, Обикновени хора. *На една гара влакът се застоя по-дълго. Народната милиция извършваше проверка на пътниците.* Ем. Манов, Пленено ято.

задържам се в едно от значенията си е: оставам някъде, на някое място за по-дълго, отколкото съм предвиждал. *Животът на партизаните в този лагер беше добре уреден. Тук дружината се задържа дълго време.* К. Ламбрев, Средногорски партизани. *Когато ледените младият калугер отиде в Света гора, дълго се задържа: много книги прочете, добре се поучи от тамошните монаси.* Д. Марчевски, Дошло е време.

заседявам се в едно от значенията си е: оставам, прекарвам дълго време там, където съм, без да се сетя да си отида. *Гостенката стана и стисна внимателно кафеената чаша. . . Уф, заседях се! Фасулът е преварял.* Г. Караславов, Избр. съчинения, II. *През зимата, когато нямаше работа, Мустафа често побутваше вратичката на прелеза и отиваше на гости у съседите. Сава го посрещаше с радост. Заседяваха се край огнището до късно вечер и тихо си приказваха.* Д. Марчевски, Дошло е време. *Тази вечер Боян Златев се заседя по-дълго в кабинета си.* А. Гуляшки, Любов.

заседям в едно от значенията си е: оставам, седя някъде дълго време, без да мисля, че трябва да си отида. *След бягството на седмината проходчици Гроздан се поотпусна. . . , започна да заседя до късно в кръчмите.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Сегиз-тогиз минаваха отпускари, . . , бързаха да влязат в селото и да заседнат в кръчмата.* К. Петканов, Морава звезда кървава.

ЗАСТРАШАВАМ, заплашвам, грозя.

Св. вид: **застраша, заплаша.**

О б щ о з н а ч е н и е. Предстоя да настъпя, да се случа (за опасност, събитие с лоши последствия).

застрашавам: предстоя да настъпя, да се случа на някого и с това вдъхвам опасения, страх. *Но сега, подир съобщението на Огнянова за Лалкината привързаност . . и за нещастието, което застрашаваше Лалка, сърцето му се свиваше с ненадейна скръб и мъка.* Ив. Вазов, Под игото. *С голямата й скръб по рано загубения мъж . . с още по-голямата й скръб по Божана, в сърцето й влезе и един постоянен страх, че сърцата опасности застрашава и единственія ѝ син.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Иска ти се, щото тоя цар, . . , да може да види и страшната съдбина, която застрашава царството му и народа му.* Ив. Вазов, Великата Рилска пустиня.

заплашвам в едно от значенията си е: представям заплаха за някого, вдъхвам опасения, че ще настъпя. *Тоя продължаваше да слиза към долната част на града, като мисленe за разни други неща, но оставаше страшно равнодушен към непосредствената и близка опасност, която заплашваше живота му.* Д. Димов, Тютюн.

грозя има книжен характер и се употребява рядко. Свързва се обикн. с опасност. По значение съвпада със з а с т р а ш а в а м. *Сега стана ясно, че партизаните са били предупредени за опасността, която ги грозеше.* К. Ламбрев, Средногорски партизани. *Той вярваше унесен, с чувство, че го грози някаква опасност. Но каква и откъде, Стайко не можеше да разбере.* В. Геновска, Седем години.

ЗАСУХА. Вж. с у ш а.

ЗАСЯВАМ, посявам.

Св. вид: **засея, посея.**

засявам: хвърлям, пръскам семена, обикн. върху голяма площ земя, за да поникнат, поразраст. *На неговата бригада се падоше да засее сто декара памук.* И. Петров, Ноншината любов. *Спира биволите сред браздата, взема кринята, прегръща я и пръска зърно из лехата, заслва я.* К. Петканов, Избр. съчинения. *Сей, земеделецо, днес му е времето, / фърлий добри*

семена.] Честно и свято е твойто усилие. Бодро заспивай, ори. Ив. Вазов, Лирика, III. *Утре щом зора изгрей, / злото семе ще засей — / да поникне и узрей.* Ран Босилек, Радост.

посявам не се различава по значение от з а с я в а м. *Зарадва се момькът. Послуша бабичката. Поси в градината житото.* А. Каралийчев, Приказен свят. *Засеях на време — около двеста крини само едно жито съм посял, а ечмик и оруга . . храна — башка.* Ц. Гинчев, Ганчо Косерката. *Искам да видя какво са посели нашите в нивата, дето е на самия бряг.* А. Каралийчев, Наковалня или чук. *Какви файда от цветята? Ако не домати, овстри гнезда кръстовички да беше посеяла, по-добре щеше да бъде.* М. Марчевски, Тихо пристанище.

ЗАСЯГАМ. Вж. о б и ж д а м.

ЗАСЯДАМ. Вж. з а с т о я в а м с е.

ЗАТВАРЯМ СЕ. Вж. у с л и н я в а м с е.

ЗАТВОР, дрьнголник, тъмница, зандан, тюрма.

затвор: здание или помещение, в което се задържат под стража лица с присъда, лишени от свобода за определен срок или които предстои да бъдат съдени. *Едно от тия отделения . . беше преобърнато временно в затвор.* К. Величков, Периодическо списание. *С трогателни краски беше й описал овегодишния си мъченически живот в затвора.* Ив. Вазов, Пъстър свят. *Тринайсет години лежа в затвора за това убийство.* Й. Йовков, Женско сърце. *Когато се върнах, арестуваха целия тревомайски комитет. После заведоха съдебен процес и стоях в затвора.* Д. Димов. Тютюн.

дрьнголник има разговорен характер и пренебрежителна отсянка. По значение съвпада със з а т в о р. *За една нищо и никакса грешчица мога да ида в дрьнголника и да си изгния там.* Г. Караславов, Обиковени хора. *Но няма да позволим на разни панти и бездельници да си разиграват коня! В дрьнголника ще ги напъхаме, там им е мястото.* П. Спасов, Живот с надежда.

тъмница е книжна дума с остаряващ характер. По значение съвпада със з а т в о р. *Дните минаваха; минаваха седмиците. На Игнатия, затворен в пловдивската тъмница при Таш кану, те приличаха на години.* Ст. Дичев, За свободата. *Девет месеца лежа в Пловдивската тъмница, доде да го изкарат пред съда.* Ив. Вазов, Повести и разкази. *Във влажна тъмница, пълна с мрак, коня / . . / Гнеха два братя, в окови два роба, / кат два живи трупа, фърлени в два гроба.* Ив. Вазов, Лирика.

зандан е остаряла дума, която по значение съвпада със з а т в о р. Днес се употребява с неодобрителна отсянка. *Старият битолски зандан беше пълен със затворници от целия вилает.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Презират ни, тъпчат ни, хвърлят ни в зандани или пък набиват главите ни на кол.* М. Марчевски, Повести. *Освен това по достоверни сведения 73 души били разстреляни в полицейските зандани без всякакъв съд.* В. Коларов, Против хитлеризма. . .

тюрма е също остаряла дума, равна по значение на з а т в о р. Днес се употребява понякога с отсянка на пренебрежение. *Той и в тюрмата лежа, и в Румъния бега.* Й. Йовков, Чифликът край границата. *Отде го знаеш какъв може да излезе по-нататък. Можеш ли да разбереш сега кой е бил в шумата, кой е лежал в тюрмите.* В. Нешков, Настъпление.

ЗАТВОРЕН. Вж. н е о б щ и т е л е н.

ЗАТИКВАМ. Вж. з а т ъ к в а м.

ЗАТИХВАМ. Вж. у т и х в а м.

ЗАТОПЛЯМ, стоплям, загрявам, сгрявам, нагрявам.

Св. вид: **затопля, стопля, загрея, сгрея, нагрея.**

О б щ о з н а ч е н и е. Повишавам температурата на нещо.

затоплям: повишавам постепенно, не много температурата на нещо чрез загряване или повишавам температурата на нещо (така че някой да я усети и да изпита приятно чувство). *Привечер Бенко донаслие вода, подлаждаше огъня, затопляше чаша мляко на майка си и присядаше до нея на дървения одър.* Ал. Бабек, Малкият емигрант. *Докато затопля стаята — ще ти се моля — прескочи насреща до кръчмата и вземи една бутилка вино.* А. Каралийчев, Птичка от глина. *Слънцето слабо затопля въздуха.* Ем. Станев, Януарско гнездо. *Снегът ще затопли храните и ще ги запази от студа.* К. Петканов, Преселници. *Изпий чаша вино, ще те затопли. Дългото тичане го затопли.* Гимнастиката го затопли.

стоплям: повишавам много температурата на нещо, така че да стане горещо, или правя някой да почувствува по-силна топлина. В случая не се изтъква постепенността, а крайният резултат на действието. — *Тате, стоплила съм ти топло вино с мед. Ела да го изпиеш при огъня! — покани го Златка.* К. Петканов, Преселници. *Пусна тоягата си и захвана сиано да си търка рътеце, за да ги стопли.* Ив. Вазов, Немили недраги. *Ще запаля огъня, за да стоплим ядането.* Г. Караславов, Обиковени хора. *Свети Костадин беше в четвъртък, а в сряда сутрин Демна стана много рано, запали огъня, стопли вода и си изми главата.* К. Петканов,

Омайно биле. *Нахлузих дъ.гота и дебела антерия. Тя покри колените ми и ме стопли.* Гм. Станев, Януарско гнездо.

загряваи не се различава по значение от з а г о р л я м. *Само дето кара доктора да го загряваи поеене и да му тръкам сърдечките с влажен парцал, това правих и, сполай на бога, мина му.* Т. Влайков, Съчинения, II. *Натъкваме една епруветка с вода и притискане кьсче лед кьм дъното й; като загряваме горната част на епруветката, водата горе може да заври, а кьсчето лед остава нерастворено.* Физика.

стриваи не се различава по значение от с т о п л я м. *Жьлтоземленият пламьк на светилника сал за няколко минути само сгря водата в бойлера.* Ал. Бабек, Малкият емигрант. *Беше студено както през всичкити нощи, откак навлязоха във високия Балкан. Но приближаването на деня обещаваше почивка и сън, а сълнцето щеше да сгрее премръзналите тела.* Ст. Дичев, За свободата. *Без да пита, той си наля втора чашка ракия, каза: „Сгрява добре" и я гарвтна.* Ст. Дичев, За свободата. *Виното беше студено, първите сълзки я прерязяха като с нож. Но черният пипер я сгря. Тя постоя така с пащщата в ръка, сетне я дигна и я доти на един дъх.* Г. Караславов, Татул.

загряваи: повишавам много, изцяло температурата на нещо, което в някои случаи по природа е студено. *Нагря пак цялото парче, след това откъсна малко като жьлтъ парче и го направи на топчица.* Ем. Станев, Повест за една гора. *Или пьк изпотрошените камьни ще загряваме в една голяма пещ, а златото ще се топи и ще си тече отдолу.* Ст. Костов, Избр. творби. *Те щяха да се сбъдят отново едва напролет, когато снеговете се топяха и яркото топло сълнце нагреше истинската от мраз земя.* Ем. Станев, През гори и води.

ЗАТОЧЕНИЕ, изгнание.

заточение: принудително изпращане извън пределите на една страна като наказание, наложено от властта на поданик на тази страна, провинен или заподозрян в престъпление, провинение (политическо, религиозно). *Един след друг осъждаха бунтовщиците на смърт или на заточение.* Зл. Чолакова, Бачо Киро. *Подозрян от турщите, той биде хванат и изпратен в Бала-Хисёт в Мала Азия, на заточение.* Ив. Вазов, Нова земя. *В 1908 година царските агенти го заловиха в една нелегална печатница в Одеса, седяха го и го осъдиха на доживотно заточение в Сибир.* Ст. Благоева, Г. Димитров, биографичен очерк.

изгнание с остаряла книжна дума, която по значение съвпада със з а т о ч е н и е. *Мисля, че не би било възможно да живея далеко от България, че бих бил най-злочестият човек, ако ме бяха осъдили на изгнание.* Ив. Вазов, Писма до Евгения Марс. *Но не веднъж богомолците срещаха княгинята с враждебно мьлчание. . . . Тя узнаваше със скрьб тогава, че това са арианц, осъдени от патриарха и императора, като еретици на изгнание.* Ст. Загорчинов, Легенда за св. София.

ЗАТРУПВАМ. Вж. з а с и п в а м.

ЗАТРЪШВАМ, тръшвам, хлопвам.

Св. вид: **затръшна, тръшна, хлопна.**

затръшвам: затварям врата зад себе си, като я блъсвам силно, със замах (в момент на раздразнение, яд). *Тя изскочи, като затръшна сърдито вратата.* Г. Райчев, Избр. съчинения. *Стой си тук, щом ти е хубаво. И тя излезе и грубо затръшна вратата след себе си.* Д. Немиров, Бедният Лука. *Костадин изгледа яростно сърба на брата си, хвърли кьрпата на пода и се прибра в стаята си, като затръшна вратата.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *След това влезе в кръчмата и сърдито затръшна вратата след себе си,* Й. Йовков, Жетвяват.

тръшвам в едно от значенията си е равно на з а т р ъ ш в а м. *Майката стана обидено, излезе от стаята и сърдито тръшна вратата след себе си.* Д. Димов, Тютюн. *Облече палтото си и без да се обади на прислужницата, тръшна пътната врата след себе си и тръгна заслиза по каменните стълала.* А. Гуляшки, Любов.

хлопвам: затварям бързо, енергично врата, прозорец, капак и пр. така, че се чува кратьк, отсечен шум. *Рабна бързо премина двора и хлопна пътната врата зад себе си.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Тя излезе, като хлопна ядосано вратата зад себе си.* Г. Райчев, Избр. съчинения. *Нетко хлопеа сърдито прозореца.* П. Ю. Тодоров, Сьбр. произведения, I. *Взе в ръка свещта, а с другата нахвърля дрешките в сандъка и хлопна капака му.* В. Геновска, Седем години.

ЗАТУЛВАМ. Вж. з а к р и в а м.

ЗАТУРЯМ. Вж. з а б у т в а м.

ЗАТЪВАМ, загазвам, потъвам.

Св. вид: **затъна, загазя, потъна.**

затъвам: движейки се, навлизам постепенно донякъде в кал, пясък, сняг и под., където трудно се върви. *Беше валяло дъжд, краката им затъваха в гъстата тиня.* А. Гуляшки, МТ станция. *Три дни копаха от зори до мрак, затъваха в мекото пръст като кьрпици, трупаха изкопаната земя от двете страни на изкопа.* А. Каралийчев, Народен закрилник. *Излиза ови селото . . . Снегьт е затрупал ниви и сипори . . .Отбива се из угарите и затъва до колене.*

К. Петканов, Морава звезда кървава. *Тръгнаха из ниите. Конете затъваха в мекия нанос и мъчно обръгнаха.* К. Петканов, Старото време. *Меко затъваха в рохкавата почва колелата на обозните каруци, щом излезеха от пътя.* П. Вежинов, Втора рота. *Малката каруца бавно се клатушкаше из дълбоката и рядка кал, затъваше, излизаше, криволучеше.* Елин Пелин, Летен ден.

загазвам е равно по значение на з а т ъ в а м, но се употребява по-рядко. *Калитко тръгна. . . Вчера нагази през тръгнаците, загазна до гуша в изкаква трева.* Ив. Хаджимарчев, Овчарчето Калитко. *Като нагазиш в калта и се оплекаш, после му уоряш края.* Л. Стоянов, Хоера.

потъвам в едно от значенията си е: попаламе изцяло или отчасти в кал, пясък, сняг и под., откъдето трудно мога да изляза. За разлика от з а т ъ в а м в случая няма постепенност при извършването на действието. *Пръвулите му потъваха в лепкавата кал по двора.* Д. Талев, Железният светилник. *Нозете им потъват в нажежения пясък.* Св. Минков, Другата Америка. *Децата гонеха навръганите по четири-пет коня около стожерите; изпъсканите конски копита потъваха в дебелия житен слой по гумната и ронеха едрите зърна.* О. Василев, Умните патици.

ЗАТЪКВАМ, затиквам, втъквам, втиквам, забождам, забувам.

Св. вид: **затъкна, затикна, втъкна, втикна, забода, забува.**

О б щ о з н а ч е н и е. Закрепвам предмет, като го вкарвам в нещо.

затъквам: поставям, закрепвам предмет, обикн. остър или пък плоськ, в отвор, процеп, между гъните на нещо (дреха, пояс, забрадка и под.). *Айде, момоо, затъкни сиджитка зорвец зад ухото.* К. Христов, Самодивска китка. *Войниците, някои от които бяха затъкнали цветя в куртките си, нееха.* С. Кралевски, Възвърната обич. *На червения пояс бе затъкнал голям пищов.* Д. Марчевски, Дошло е време. *Вечер затъкваха хурките и предяха до късно.* Г. Караславов, Обиковени хора.

затъквам по значение съвпада със з а т ъ к в а м, но има по-рядка употреба. *Сложи широкия нож в очукана дрянена кания, затъкна го в пояса си.* Г. Караславов, Избр. съчинения, VI. *Тя беше нагазила в реката, переше. Дрехите й беше прибрана, усукана и затъкната между коленете.* Г. Караславов, Избр. съчинения, V. *Мама пък му затъкна в пръчката голям кравай.* Т. Влайков, Преживяното.

втъквам и **втиквам:** закрепвам нещо, като го вкарвам с острия му край навътре в нещо друго, което го държи, крепи. *После се изправи пред огледалото, та си втъкна в коста един едър трендафил.* Ив. Вазов, Казаларската царица. *Пременила се, втъкнала китка на ухо, и с мецци бели на рамо, отишла на проклетото кладенче.* Елин Пелин, Летен ден. *Той прекъсва песента, втъква кавала в пояса си.* Ив. Карановски, Разкази, I. *Той едва-едва се поодигна и погледна през прозореца, в който втикваше пушката си.* Ст. Дичев, За свободата. *Кунчо също тъй обкичен втиква кавал в пояс и разгръща ръсе срещу Куна.* Ц. Церковски, Театрални забавали. *И Цонка се затече и донесе два кичести шибила, единият даде на сестра си, която го помириса с наслаждение, другият втикна на коста си.* Ив. Вазов, Казаларската царица. *Срам го фана. Той не знаял, / че бил с душа слаба! / Бащин нож втикна на пояс / и пушката грабна.* Ив. Вазов, Поемя.

забождам в едно от значенията си е: прикрепвам предмет с остър край, като го вкарвам във или между нещо. *Дядо Пуньовата кулшка беше догоряла, той я обърна, изчука пепелта. . . , забоде я в пояса си.* Мих. Георгиев, Избр. разкази.

забувам в едно от значенията си не се различава от з а б о ж д а м. Спада към народния език. *Момо турят венци въз шапките им, а други забучват борикови китки в пушките им.* Ив. Вазов, Повести и разкази. *Ахмед-ага стана, забучи си двата пищова и ятагана, взе фенерче и излезе.* Ив. Вазов, Повести и разкази. *Ходеха най-често без поясци, със забучени под ухото моливи.* Й. Йовков, Песента на колелетата.

ЗАТЪНТЕН, забутан, глух.

О б щ о з н а ч е н и е. Който се намира далеч от даден център (за населено място, път и под.).

затънтен се свързва с населено място, сграда, път. Означава: който се намира далеч от голям град, от центъра или от главен път, откъснат е и мъчно се стига до него. *След свършването на средното си образование заминава в затънтените родопски краища да учителствува.* Г. Караславов, Избр. съчинения, III. *Утешавах се, че и в най-затънтеното планинско селце вече имаше по някой младеж или възрастен . . дето организират хората за отпор срещу властта.* Кр. Григоров, Раздолчани. *Митя влезе в затънтена кръчма.* Г. Стаматов, Разкази, I. *Той все из крайните затънтени улици ходеше.* Ив. Вазов, Драски и шарки. *Те избираха тесни и затънтени пътища, дето рядко и то само денем минаваха коли и пешаци.* Г. Караславов, Снаха.

забутан има свързванията на з а т ъ н т е н. Означава: който е съвсем откъснат от централно място и мъчно може да се намери, малко се знае и поради това е останал неразвит,

изостанал е. Има разговорен характер и се употребява с пренебрежителна отсянка. *Ето тук, в това непристойно, откъснато и забравено от света селце, десетина години вече как стои учителката Магда, . . Как е възможно да има такъв забутан кът в нашата страна.* Ст.Ц. Даскалов, Магдина чука. *Той нае квартира в най-забутаната част на градчето, дето и съмнност нямаше еще нашо градско.* Г. Караславов, Избр. съчинения, III. *Драмата ранени трьпеха из Скопие. . . Спряха пред една забутана кръчма, пиха по две сливовици и отминахи.* К. Петканов, Морава звезда кървава. *Забутано селце. Забутана уличка.*

глух в едно от значенията си се свързва със селище. Означава: който е отдалечен и откъснат от населени места с развит стопански или културен живот. *Днес в село глухо, утре в някой град;говоренце тайно за близкий прерат.* Ив. Вазов, Лирика, I. *Виждам, Ванка, че глухата провинция не е изгасила литературните ни интереси.* П. Незнакомов, Бяло и черно. *Глухо градче. Глуха гара.*

ЗАУЧАВАМ. Вж. н а у ч а в а м.

ЗАХВАЩАМ. Вж. п о ч в а м.

ЗАХВЪРЛЯМ, запрашам, запокитвам.

Св. вид: **захвърля, запратя, запокитя.**

О б щ о з н а ч е н и е. Хвърлям със сила нещо в някаква посока.

захвърлям: хвърлям, обикн. със сила (в пристъп на раздразнение, на яд), встрани или надалеч някакъв предмет. *Снема паласките си и сърдито ги захвърля в землянката.* Й. Йовков, Разкази, I. *Ядосано смачка хартията на топка и я захвърли в коша.* М. Грубешлиева, През иглено ухо. *Руменов напина някакво дърво и с все сила го захвърли към улицата.* Х. Русев, По стръмнините. *Гроздан свали ямурлука си, захвърли го настрана.* Й. Йовков, Жетварят.

запрашам: хвърлям (със сила, със замах) някакъв предмет върху, след някого, нещо. *Махаше ръце, навеждаше се, вземаше камъни и ги запрашаше с все сила върху кучетата.* К.Петканов, Омайно биде. *Чичо Раю нахока жена си, запрати кривака по двора след кучето.* И. Волев, Между два свята. *Кочо грабна един камък и го запрати подире му.* Ал. Константинов, Бай Ганьо.

запокитвам: хвърлям със сила нещо далеч от себе си встрани или след някого, нещо (обикн. в момент на гняв). Характерно е за народния език. *Без да съзнава какво прави, грабна едно дърво от дръвника и го запокити враз тях.* Сб. Стършел. *Тъй се ядоса, че запокити гегата си по рунтавия настръхнал от дъжда овчарски пес.* Н. Тихолов, Дни като другите. *Стоях тъй, държах мокетата. . . Пристъпих към прозореца, замахнах и с все сила я запокитих навън.* А. Гуляшки, Златното руно.

ЗАХЛАСВАМ СЕ. Вж. з а б р а в я м с е.

ЗАХОД. Вж. з а л е з.

ЗАЧАТЪК. Вж. н а ч е н к и.

ЗАЧЕНКИ. Вж. н а ч е н к и.

ЗАЧЕРВЯВАМ СЕ, изчервявам се, почервенявам, заруменявам, заруменявам се, поруменявам.

Св. вид: **зачервя се, изчервя се, почервеня, заруменя, заруменя се, поруменя.**

О б щ о з н а ч е н и е. Придобивам червенина, руменина.

зачервявам се: ставам червен, придобивам червен цвят. — *Ами защо се пусна от хорото? Хвани се да ме украсиш! Цвета се зачервя и не знай какво да каже.* Елин Пелин, Земя. *Дигна чуловете и ги занесе на кладенеца. . изпра ги. . .Рьцете й се зачервяха, но инак не й беше студено.* Г. Караславов, Татул. *Плодовете наедряха бързо, зачервяха се, а когато узряха съвсем, децата пак дойдоха.* П. Бобев, Гърбавата ела. *Когато питьпт се зачервене, Щерьо го хванаше с дъвги клещи.* Д. Кисьов, Щастието не идва само. *Беше ранна пролет, полето се зеленеше, насреща планините се зачервяваха от залеза на слънцето.* Й. Йовков, Старопланински легенди.

изчервявам се се свързва с човек. Означава: внезапно ставам целият червен (обикн. поради някакво вълнение). *Първия миг не можа да си обясни нищо, смути се и се изчервя.* С. Кралевски, Възвърната обич. *Аз се изчервях от радост и съвсем се обърках.* К. Константинов, Пт през годините. *Отначало Мария се изчервя от срам. Присъствието на чужда жена я накъта да помисли за лошия вид на вътрешността си.* Д. Димов, Тютюн.

почервявам: ставам червен, покривам се с червенина. *Докато вървеше по витите меки пътищоа, той не откъсваше очи от изгрева. Небето бавно почервяваше.* И. Петров, Поникната любов. *Студът пронизваше аби, салтамарки, палта, носовете почервяваха, бузите пламваха като божури.* Г. Караславов, Татул. *Листовината бе почнала да почервенява леко, тук-там падаше изсъхнало, пожълтяло листо.* Ст. Загорчинов, Избр. произведения, II.

заруменявам: придобивам румен, светлочервен цвят. Има поетичен характер. *Лицето й заруменя, тя се засмя и засрами.* Елин Пелин, Земя. *Край огнището стоеше тънък и строен двадесет и две годишен момък, заруменя от студа.* Д. Марчевски, Дошло е време. *През нощта пресковите да заруменеят, а вдругиден на царската ми трапеза да има узрели праскови.* А. Каралийчев, Топла ръкавичка. *Изведньж водата пред него неусетно заруменя,*

пламна. . . а по безбрежната водна шир запрептяха хиляди разноцветни огънчета. Ал. Бабек, Малкият емигрант. *Късата лятна нощ преваляше: изтокът е заруменял, денят се подава като виолетов лист из цветна пъпка.* А. Страшимиров, Съчинения, V.

заруменявам се с равно по значение на з а р у м е н я в а м, но се употребява по-рядко. *Машинално всички хвърлиха очи на Рада, които се заруменя и наведе смутено глава.* Ив. Вазов, Под игото. *Каква жива и весела била тая Тинка. И колко се е заруменила.* Т. Влайков, Стрина Венковина. . .

поруменявам: ставам румен, покривам се с руменина, лека червенина (от вълнение, студ и др.). *Тя отиде да затвори открехнатата врата на втория етаж, помая се там и се върна . . поруменяла от студ.* Ст. Марков, Дълбоки бразди. *Малките екскурзианти крещяха и ръкомахаха, поруменели от щастие, че ще пътуват.* П. Стъпов, Гласове от вековете.

ЗАЧЕРКВАМ. Вж. з а д р а с к в а м.

ЗАЧЕРТАВАМ. Вж. з а д р а с к в а м.

ЗАЧИСЛЯВАМ. Вж. в к л ю ч в а м.

ЗАЧИТАМ. Вж. у в а ж а в а м.

ЗАЧУДВАМ СЕ. Вж. у ч у д в а м с е.

ЗАЧУКВАМ. Вж. з а б и в а м.

ЗАШЕМЕТЯВАМ. Вж. з а м а й в а м.

ЗАЩИТА. Вж. з а к р и л а.
Вж. о т б р а н а.

ЗАЩИЩАВАМ. Вж. о т с т о я в а м.

ЗАЯВЛЕНИЕ, молба, просба, прошение.
О б щ о з н а ч е н и е. Писмено обръщение към учреждение и др., с което се иска нешо.

заявление: официално искане в писмена форма, представено от някого пред учреждение, организация, предприятие. *Ти ми кажи за тая служба някой дал ли е заявление преди мене? — — Не е! — кръв отгоеори Ганев и мушна белия лист в една дебела кафява папка.* Т. Моков, Смърт няма. *Ако обичате, подайте заявление, след няколко дни ще ви съобщим резултата.* М. Марчевски, Повести. *През време на предварителното следствие подадох два пъти писмени заявления — . . — здето е изложено вече почти всичко съществено за моята защита.* Г. Димитров, Пред фашистския съд.

молба: писмено изложение, с което някой иска от държавен, административен или друг орган да бъде удовлетворено негово желание, нужда. Днес е с тенденция да измести з а я в л е н и е. *Аз ще подам молба за развод, а ти ще се явиш като главен мой свидетел.* К. Калчев, Семейството на тъкачите. *Кандидатите трябва да подадат молба с необходимите документи до дирекцията на училището най-късно до 20 август.* в. Работническо дело.

просба е остаряла дума с книжен характер. По значение съвпада с м о л б а. *Можеш ли да си представиш, Кали: онзи безумец, дето организира на времето легията, той сбъдна на папиш тая жалка просба.* Ст. Дичев, За свободата.

прошение е също остаряла дума с книжен канцеларски характер, която има значение на м о л б а. *За тия няколко дльжности бяха подадени петдесетина прошения.* Ив. Вазов, Драски и шарки. — *А сега що мислиш, като си свършил вече гимназията? . . — Учителя мисля да стана, чичко Лазаре. Ще подам тия дни прошение до общината.* Д. Талев, Преспанските камбани.

ЗАЯДЛИВ, свадлив.

заядлив: който има склонност да дразни другите, като им казва неприятни за тях неща, обикн. изтъква техни слабости и недостатъци и често предизвиква спречквания, кавги. *Станка познаваше лошия нрав на етърва си, знаеше колко е тя заядлива и злодумна, но все пак остана изумена от това обвинение.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Тя ми се кара ужасно. . . — Не й обръщайте внимание! — каза Гранова снизходително. — Тя си е такава заядлива.* П. Вежинов, Дни и вечери. *Василев е един заядлив по характер и необективен.* Н. Широв — Тарас, Смешно и горчиво.

свадлив: който е склонен, търси поводи да се кара с другите, да влиза в разправи с тях. *Въртеше се из двора без работа, караше се на жена си и на майка си, гьлчеше децата без причина, ставаше свадлив и от нищо киваше.* М. Марчевски, Геронте на Белица. *Кой и кога го издебнал и е сложил ножчето в чантата? Почти беше сигурен, че това е работа на Коста, свадлив, капризен, с когото често се караха.* С. Кралевски, Възвърната обич. *Жльчен станах аз, отче, свадлив и неприятен за людете.* П. Спасов, Греховната любов на зографа Захарий.

ЗАЯКВАМ. Вж. з а к р е п в а м.

ЗВЕРЯ СЕ. Вж. б л е щ я с е.

ЗВУЧЕН, благозвучен.
О б щ о з н а ч е н и е. Който е приятен за слуха (за глас, мелодия и др.).

звучен: който е приятен за слушане, който звучи приятно за ухото поради яснотата, чистотата на звуковете, тоновете си. *Млад, звучен глас пееше весело и безгрижно.* Ст. Загор-

чиков, Ден последен. *Мелодията е интересна, звучна.* Ст. Грудев, Бележити българи. *Тогава техниятъ мелем ек се разнася от камбанарията, звучен.* Елин Пелин, Под манастирската воза. *И простия народ/ се влюбил в твоите звучни песни.* Н. Вапцаров, Стихотворения. *Попейте ми, красни македонски деви, / . . / Втъкнете си китки, пратете ми клик,на вашия кънчен и звучен език.* Ив. Вазов, Лирика, I. *Звучен акорд.*

благозвучен: който звучи приятно за ухото, който е с приятна съгласуваност на звуковете. Има книжен характер. *Каква тайна се крие в тази проста дървена свирка? Как се дивежа тези дъги, тъжни, вярни пръсти, та бликаха такива удивително благозвучни напеви.* Г. Караславов, Избр. съчинения, V. *Още преди да се дигне завесата, се чуе песен и благозвучно дръкване на хлопки.* Д. Стоевски, Фр. Шилер, Вилхелм Тел (превод). *Благозвучен стих.*

ЗВЪНТЯ, дръкам, звъня.

звъни се свързва с метален или стъклен предмет. Означава: издавам при удар тънък, ясен, недразвещ продължителен звук. *Стъпяше тъй, че всичките й гривни и панизи звънтяха.* Й. Йовков, Жетварят. *Трите коня, които теглеха файтона, бодро прихаха по иносето, а многообройните пиринчени звънчета по широките и пъстри гердани на шиите им весело звънтяха.* Д. Талев, Старата къща. *Земята бе замръзнала надълбоко, та острието на тръпокопа звънтеше и отскачаше.* В. Геновска, Седем години. *Обща врява пълнеше целия аперитив: вдигаха се наздравици, звънтяха чаши.* Д. Ангелов, На живот и смърт.

дръкам се свързва обикн. с метален предмет. Означава: издавам при удар силен, рязък, не винаги приятен звук. *Поиска да нагледа конете си, но чу да дръкат букви и се успокои.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан. *Бодяно и вляво в тъмнината се чуваха да дръкат звици на овци.* Й. Йовков, Женско сърце.

звъна се свързва с метален или стъклен предмет. Означава: издавам силен, ясен, приятен звук при удар. *Вдъжето се отвързало на камбаната — спокойно каза той. — Лиолее се и звъни сама.* Й. Йовков, Жетварят. *Отгоре се зададе една забулена жена с кобилища на рамо. Мениите се люшкаха и звъняха.* А. Каралийчев, Птичка от глина.

ЗВЪНЯ. Вж. з в ъ т я.

ЗДАНИЕ. Вж. с г р а д а.

ЗДРАВ. Вж. н е в р е д и м.

Вж. с и л е н.

ЗДРАВЕНЯК, бабанка, мъжага, юначага.

О б щ о з н а ч е н и е. Здрав, силен мъж.

здравенк: мъж със здраво, издръжливо телосложение и силен физически. *Това беше снажен здравеняк . . надарен с такава необикновена сила, че сам, без да му помага някой . . хващаше бивола за рогата.* Й. Йовков, Песента на колелетата. *А вижте го, какъв е здравеняк. Балкана може да раздруса.* А. Каралийчев, Народен закрилник. *Онази година, когато Пенко Арабаджията умря, всички останаха с трепкани езици. Беше един здравеняк, един планина човек, кой ли не му завиждаше на здравето.* Г. Караславов, Татул.

бабанка има разговорен характер. Означава: як, много силен човек. *А мъжът един силен такъв, бабанка един, ме прегърна през кръста и — право в участъка.* Г. Караславов, Избр. съчинения, VII. *Всички гледаха вълка, проснат след двора. . . Аз го ранях, а Калин го довърши. . . — казваше той. — Бабанка Калин.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан.

мъжага има също разговорен характер. Означава: много едър, снажен мъж, който притежава обикн. голяма физическа сила. *Пройко Еквилибриста беше истински мъжага. Мощни гърди и ръце, със врат, силни челюсти.* Б. Болтар, Близнаците. *Не рядко огромни мъжаги . . пазеха при вратите на кръчмите, за да пропуснат само тия, които имаха достъп в тях.* А. Дончев, Сказание за времето на Самуила.

юначага: много едър, силен физически човек, който обикн. проявява силите си при извършване на смели дела, на подвизи. Характерна е за народния език. *Ти си вече възмужал и какъв юначага изглеждаш.* Т. Влайков, Съчинения, III. *Хората намразили Клю и решили да я погубят. Години наред от всички краища на страната ни отивали юначаги към двореца на вещицата. Те били все силни и смели мъже.* Ив. Планински, Без стряха.

ЗДРАВИСВАМ СЕ. Вж. р ъ к у в а м с е.

ЗДРАВОМИСЛЕЩ. Вж. р а з у м е н.

ЗДРАВОСЛОВЕН. Вж. х и г и е н и ч е н.

ЗДРАЧ, здравевина, здрачина, сумрак, дрезгавина.

О б щ о з н а ч е н и е. Непълен, слаб мрак.

здрачлек мрак непосредствено след залез или преди изгрев слънце. *Слънцето беше заляло и лек сянкав здрач се спущаше над града.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Започна да се свечерява, старшицата и кукурузите тънат в здрач.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан. *Заряда бе да пада здрач, ала още се виждаше.* Т. Влайков, Съчинения, II. *Луната се скри и залезе някъде зад хълмовете и в стаята настъпи предутринният здрач.* К. Калчев, Семейството на тъкачите.

здрачевина има значение на з д р а ч, но се употребява сравнително по-рядко. *Разсъмваше се. А той все мислеше. . мислеше. Бледа здрачевина нахлуваше в стаята.* А. Гуляшки, Любов. *Привечер, когато слънцето залезе и над земята припадне здрачевина, птиците в близката гора стихват.* Г. Караславов, Избр. съчинения, III.

здрачина също има значение на з д р а ч, но се употребява рядко и с поетична отсянка. *Пръв запя Статко. Тихо, сподавено. След него подхванаха и другите и песента започна да се люлее в сребристосиняватa здрачина на разсъмването.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *На запад в дремлива слика починаше Витата стена. Оттам прижужаше и синкавата здрачина, която преизпълваше деня.* М. Яворски, Хората се променяха.

сумрак: непълна тъмнина, непълен мрак, който предхожда началото на вечерта след залез слънце, и в края на нощта, преди да се развидели, когато предметите не се очертават, не се виждат ясно. *Де са незабравимите привечери край морето, когато далечината се прибулва в сумрак и денят неусетно потъва в разлюлените води?* Ст. Дичев, За свободата. *Беше се здрачило, над полето лежеше виолетов сумрак.* А. Гуляшки, Любов. *Рано преди слънце дядо Захари се събуди и погледна наоколо. В сумрака по всички пътеки на могилата . . хората бягаха надолу като луди.* Елин Пелин, Щъркови гнезда.

дрезгавина: неясна, мътна светлина непосредствено преди съмване или свечеряване, по-слаба от здрача. *Най-после в бялата стая проникна бавно утринната дрезгавина, светлината на лампата става съвсем печална и жълта.* П. Вежинов, Далече от бреговете. *Разсъмва се. . . В слабата още дрезгавина лицата им изглеждат изпити и пръстеножълти.* Й. Йовков, Разкази, I. *Слънцето бе заляло вече и дрезгавината синкава и прозрачна неусетно се сгъстяваше.* К. Константинов, Седем часът заранта.

ЗДРАЧАВА СЕ, свечерява се, притъмнява, сумрачава се.

Св. вид: здрачи се, свечери се, притъмнее, смрачи се.

здрачава се: настъпва постепенно здрач след залез слънце. *Слънцето бе заляло и започваше да се здрачава.* В. Геновска, Седем години. *Беше се здрачило, над полето лежеше виолетов сумрак.* А. Гуляшки, Любов. *Навън се беше вече здрачило, но все още добре се виждаше.* П. Вежинов, В полето.

свечерява се: настъпва постепенно вечер. Полумракът е по-силен, отколкото при здрачаването. *Свечери се. Мракът бързо се спуска от замъгленото небе.* Ст. Марков, Дълбоки бразди. *Свечеряваше се. В синкавия здрач се мяркола и големи пароходи.* Ал. Бабек, Малкият емигрант.

притъмнява: настъпва постепенно тъмнина, става постепенно тъмно, след като е заляло слънцето. *След час притъмня, затрептяха светлинните реклами.* Л. Галина, Лястовичката. *Притъмняваше вече, когато железницата спря при станция Левски.* Ив. Вазов, Казаларската царица.

смрачава се: настъпва постепенно мрак при идване на вечерта. *Късият зимен ден вече свършва, смрачава се.* Н. Фурнаджиев, Между приятели. *Вече се смрачава, лампите са запалени, по витрините силят пъстроцветни рекламни светлини.* Д. Талев, Старата къща.

ЗДРАЧЕВИНА. Вж. з д р а ч.

ЗДРАЧИНА. Вж. з д р а ч.

ЗЕЛЕНЧУК, зарзават.

зеленчук: културни растения — чушки, домати, моркови, зеле, грах и др., от които се приготовляват ястия. *Месото беше нарязано на малки парченца и сгответо с настъргани картофи, пиперки, домати и други зеленчуци.* Ал. Бабек, Малкият емигрант. *Ран зеленчук, Късен зеленчук.*

зарзават по значение съвпада със з е л е н ч у к, но има разговорен характер. *Отляво в кухнята — готвачът реже зарзавата му и месото му.* Елин Пелин, Аз, Ти, Той. *Чорбата е сгответа по селски с много зарзават.* П. Незнакомов, Маргаритка и аз.

ЗЕМЛЯК, нашенец.

земляк: човек, който е от едно и също село, от един и същи град или край с друг. *И четирмата са земляци — всички от село Брешлян.* Й. Йовков, Разкази, I. *Камберов веднага го позна — беше негов съгражданин от Лом. — Посвирваш ли, посвирваш ли, земляк? — засмя се той,като го улови под ръка.* А. Гуляшки, Любов. *Оказа се също, че сме били земляци — от две съседни села.* К. Калчев, Двама в новия град.

нашенец: човек, роден в едно и също място (село, град) с този, който говори. *Не бях си ходил на село отколе. Щеше ми се да видя как са подредили живота си нашенци.* М. Кюркчиев, Вълче време. *Наскоро след обявяването на „Хуриет" в Македония, нашият градец се изпълни с американци. Така наричахме ние оная нашенци, които бяха прекарали по година-две или повече на гурбет в Америка.* Д. Талев, Старата къща. *И какво чувам, във Влашко мнозина нашенци имало? . . — погледна хитро старият Пантелей.* Ст. Дичев, За свободата.

ЗЕМЯ. Вж. д ъ р ж а в а.

Вж. п р ъ с т.

ЗЕНИЦА, гледец.

зеница: отвор в центъра на ириса на окото, средна, тъмна част, през която минават светлинните лъчи. *Сълзочаята му побледняха, а зениците на очите се свиха твърдо и зло.* П. Незнакомов, След нас потоп. *Тъмните му устни се усмихват, но очите му си остават остри, тъмни, с по едно пламъче вътре в зениците.* Й. Йовков, Старопланински легенди.

гледец е дума от народния език. По значение съвпада със з е н и ц а. Има рядка употреба. *Очите му, без клепачи, мъничко само са отворени и из тях прозира избледялят гледец.* Т. Влайков, Преживяното. *Понякога някоя врата, която се отваряше, я караше да бледнее, а в гледеца на очите, внезапно разширен, замираше остро очакване.* Ст. Загорчинов, Легенда за св. София.

ЗЕСТРА, прика, чеиз.

зестра: пари, имот или покъщнина, които младоженката донася на мъжа си при женитба. *Той имаше м..ада, пъличка жена, която бе взел от съседното село и която му донесе зестра двнадесет декара овощни градини.* Д. Димов, Тютюн. *Когато завърши, ожени се без любов за богата еснафка, която му донесе зестра — апартамент с тежки мебели.* М. Грубешлиева, Пред прага. *Която мома да вземеш от тия семейства, тя ще ти донесе в зестра богатство, земи широки, влияние.* Ив. Вазов, Ивайло.

прика е дума от народния език. Означава: дрехи, завивки, покривки, дадени на младоженката от родителите й за новия й дом. *Вий да снемете от горе и да натоварите на колата прикята на дъщеря ми. Килими, губерчета, всичко, каквото е изтъкано и приготвено за нея да игла.* П. Ю. Тодоров, Събр. произведения, II. *Окачена е и прикята на невястата — кенарени ризи, пъстри нагръдники, пешкири, хубави български бродерии.* в. Вечерни новини. *Колко грижи и суетене, колко стягане за посрещане на гостите. На края и прикята е стъкмена за показ: шарени черги, платната с кенарите, въглавките, сукманите.* в. Отечествен фронт.

чеиз: дрехи и по-рядко покъщнина, които родителите на младоженката й приготвят и дават за новия й дом. *Вътре имаше дрехи, чеизът на момата.* Й. Йовков, Разказн, II *Марицките дружки преглеДаха чеиза и даровете и всичко надпиха в две нови ракли.* К. Петканов, Дамяновата челяд.

ЗИД. Вж. о г р а д а.
Вж. с т е н а.

ЗИМНИК, изба, мазе.

О б щ о з н а ч е н и е. Помещение, вкопано в земята под долния етаж на сграда.

зимник: помещение в земята под долния етаж, обикн. на сграда за живеене, къща, в което се държат хранителни продукти, отоплителни материали и др. *Първият кат е с един или два зимника отдолу, вкопани до един метър в земята.* О. Василев, Житие-битие. *Къщата имаше шест стаи с готварница, килери и зимник.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Хамбарите пукаха претъпчени с жито, в зимниците виното кипеше.* К. Петканов, Избр. съчинения.

изба: не се различава по значение от з и м н и к. *На третия ден той разтвори вратата на избата под къщата, запари разъхналяте каци, коритата и бъските, на които аргасваше.* Ем. Станев, Иван Кондарев. — *Тия дни трябва да отидеш най-после на гарата да видиш какво става с въглищата. . . В избата са останали само няколко бучки и пепел.* М. Грубешлиева, През игления ухо. — *Дай вино. . . Старецът отиде да донесе из избата вино.* Ив. Вазов, Светослав Тертер. *Мавридата се промъкна не зная как през уличното прозорче из избата на дюкяна.* Ив. Вазов, Утро в Банки.

мазе има разговорен характер. По значение съвпада с и з б а. *Който има здрави ръце, да отиде в мазето и да донесе бъчвата с вино.* И. Петров, Нонкината любов. *Зимните тегоби отнемат доста време на домакинята. Между тях главно място заема всекидневното почистване и палене на печка с въглища, които се качват от мазето.* Б. Болгар, Близнаците.

ЗИМНИНА, зимовище.

зимнина: хранителни продукти (пресни и консервирани), като зеленчуци, плодове, месо, които се приготвят и запазват за зимата. *Наближаваше Коледа. . . Мъжете пък колеха прасетата, правеха кървавици, пушеха бутове и приготвяха зимнината.* Г. Дръндаров, Велчова завера. *За възрастните това беше сезонът на реколтата: жито, грозде, варене на ракия, зеленчуци за зимнина, клане на добитък.* К. Константинов, Път през годините.

зимовище има разговорен характер. По значение съвпада със з и м н и н а. *А по дъските мама нареждa върху слама киселици и други неща за зимовище.* Т. Влайков, Преживяното. *Но им се искаше . . тая зима да си прекарат на село. Хванали са вече пари, колкото да накупят едно-друго за в къщи, осигурили са зимовището и можеха да напуснат.* Ст. Ц. Дасскалов, Стубленските липи.

ЗИМОВИЩЕ. Вж. з и м н и н а.

ЗЛЕПОСТАВЯМ, излагам, компрометирам.
Св. вид: **злепостави, излъжа.**
Общо значение. Създавам лошо впечатление за някого, нещо.
злепоставям се свързва с човек, постъпка или някакво обстоятелство. Означава: обикн. предумерено, с цел представям някого в лоша светлина или допринасям, ставам причина някой да се представи, да изглежда зле, с което се създава лошо впечатление у другите. *Той никога не въразяваше на Пандов, . . , а зад гърба му го клевети пред началника. Все гледа да те злепостави — казваше той на стария добряк.* М. Марчевски, Повести. *Неговата шега . . можеше да го злепостави пред бреговчани и да изгуби малката власт, която имаше пред тях.* К. Петканов, Дамяновата челяд. *Тя се изчерви и той разбра, че тя се черви и смущава . . от жалкия му вид, който я злепоставяше пред дамите и господа офицерите.* Ем. Станев, Иван Кондарев.
излагам в едно от значенията си се свързва предимно с човек и по-рядко с постъпка. Означава: ставам причина да се получи неблагоприятна представа, впечатление за някого. *Тя не разпръсваше на бащи си, че това диво плашливо овчарче ще го засрами и ще го изложи пред най-отбраната публика на столицата.* Г. Караславов, Избр. съчинения, V. *Сашо, стига вече, не знаеш какво приказваш. Престани и не ме излагай.* К. Петканов, Вълнолом. *Ела с мене в „България" — важно предложи той. И после добави саркастично: — Ако не се боиш, че това ще те изложи.* Д. Димов, Тютюн.
компрометирам с книжна дума. Свързва се с човек или постъпка. Означава: ставам причина да се развали доброто име на някого, доброто мнение за някого, нещо. *Помислили сте, че искам да компрометирам Антония, като направя среща в лозята. Всякой ще чуе и ще види, пък това стига в нашия град, да се пуснат приказки.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Лошото ти държане те компрометира.*
ЗЛИНА. Вж. з л о.
ЗЛО, злина.
зло: нещо лошо, с което се цели да се навреди, напакости на някого, да му се причини мъка, страдание. — *Отворете!* — . . — *зло никому няма да направя. Ето, с голи ръце съм. Нямам никакво оръжие.* Д. Немиров, Когато бях малък. *Аз исках добро да направя, а то какво излезе. . . Зло свърших и на себе си, и на добрия човек.* К. Ламбрев, Средногорски партизани. *Никого не съм убил и никому зло не съм сторил.* Св. Минков, Разкази в таралежова кожа.
злина в едно от значенията си е: лоша постъпка, деяние, с което се навежда, напакостява на някого. *Той прекарваше през ума си всички злини, които тоя човек му беше причинил.* Й. Йовков, Жетварят. *У нас, в леса, уже е пусто и безлюдно, а все ще се случат леши хора, току-виж, ще му направят някаква злина* [на внучето]. Ст. Загорчинов, Ден последен.
ЗЛОБА, озлобление, злост, злъч.
злоба: силно чувство, породено у някого от неправзън или от желание да се защити, което го измъчва поради това, че не е напакостил, не си е отмъстил, и го тласка към разрушителни действия. *Бузата му още гореше от плесницата, в душата му кипеше злоба, той не мисленe за нищо друго, освен за мъст.* Й. Йовков, Жетварят. *Лицето му се изкриви от злоба и пребледня.* Ив. Вазов, Светослав Тертер. *Лицето му мрачно, челото сгърчено. Погледът му е някак гузен, ала в същото време в него прозира и някаква затаена злоба.* Т. Влайков, Съчинения, III.
озлобление: временно, необичайно за някого чувство на злоба, което има външен израз и се забелязва от околните. *И странно — защо тя си позволява да го третира като длъжник! Капризно неуравновесено момиче — . . Той свъси вежди, защото почувствува, че го обхваща някакво озлобление.* Ем. Манов, Ден се ражда. *И в озлоблението си Ян Бибиян така силно дръпна опашката на Фют, че я изтръгна като фиданка из корен.* Елин Пелин, Ян Бибиян на Луната.
злост: чувство на злоба, което възниква внезапно и не трае дълго. *С някаква дива и непонятна злост притворих очи, готов да плюя над него, аз вдигнах пушката и забих в гърдите му ножа.* Вл. Мусаков, Забравени реалисти. *Чрьнат, щом сглупеше на лов, цял побесняваше от злост и се оглеждаше — не дай боже някой да се измее.* А. Дончев, Сказание за времето на Самуила.
злъч се свързва с думи, изказване. Означава: злоба, проявена, за да уязви, засегне дълбоко някого. *След настъпилата тишина съвсем ясно се чуха думите, които с неподозирана злъч каза на пазача: — Стреляй, убиецо, стреляй!* Ст. Марков, Дълбоки бразди. — *Сигурно по вас е въведена нова мода — картечниците да се държат без затвори — рече с неприкрита злъч Друшков.* Г. Караславов, Обикновени хора.
ЗЛОВЕЩ, злокобен, прокобен, кобен.
Общо значение. Който предизвиква страх, тъй като се свързва в съзнанието с нещастия.

зловещ се свързва с глас, смях, шум и под. и рядко с живо същество. Означава: който буди асоциации за преживени нещастия и внушава страх, че нак ще се случат, който предсказва приближаването на нещо лошо. *И ти ще оставиш това? — попитах аз неопределено; гласът ми беше отпаднал, но в него звучала зловещи нотки.* Г. Райчев, Избр. съчинения. *Зловещото и далечно виене на вълните прозвуча отново, после заглъхна неочаквано.* Д. Димов, Тютюн. *А зловещата тишина . . беше твърде зловеща и страшна.* Ив. Вазов, Утро в Банки. *Изведнъж зловещ остър смях прекъсна думите му. Лудата се кикотеше след тях.* М. Грубешлиева, През иглено ухо. *Първият топовен гърмеж. Зловещият и съдбоносен сигнал за кръвта, която вече почваше.* Й. Йовков, Разкази, II. *В очите му заиграха зловещи искри.* Й. Йовков, Жетвярят.

злокобен се свързва с глас, вест и др. Означава: който носи, вещае непоправима беда, голямо нещастие. *Три оригинални злокобни. / в полунощний мрак дъбок, / спряха се да златни якли / при заспалия отрок.* П. П. Славейков, Епически песни. *Гласът му стана все по-силен и злокобен. В очите му гореше фанатичен блясък.* И. Петров, Мъртво вълнение. *В рева на мотора той като че ли дочу и злокобния смях на своя брат.* Д. Кисьов, Щастието не идва само. *Война, война има! По-бързо от светкавица злокобната вест е обиколила навсякъде, проникнала е до всяко огнище.* Й. Йовков, Разкази, II. *Кукумявката е злокобна птица.*

прокобен се свързва с думи, знак и др. Означава: който предсказва, предрича голяма беда, голямо нещастие. *Мъдъл и улучената от тия зли и прокобни думи, свела глава над бразда.* Т. Влайков, Преживяното. *Велики времена! Прокобен знак / не дирим в небеса. . .* К. Христов, Вълнолом.

кобен по значение съвпада с п р о к о б е н. Употребява се рядко с постична или тържествена отсянка. *Обгърна леден поглед / заспалите простори / и кобен знак разсвета / кръв четири страни.* Т. Траянов, Български балади. *Нейде в безлунната доба / някой заплака без глас, / някой неволно прочете / кобна молитва над нас.* Хр. Ясенов, Събр. произведения. *Ала Теодоси сещаше, че не го беше страх, а нещо друго му пречеше да изрече пред земния владика кобните думи.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Нощите станаха пак тежки и тревожни с кобни предчувствия.* Г. Караславов, Избр. съчинения, I.

ЗЛОВОНИЕ. Вж. в о н я.

ЗЛОВРЕДЕН. Вж. в р е д е н.

ЗЛОДЕЙСТВО. Вж. п р е с т ъ п л е н и е.

ЗЛОДЕЯНИЕ. Вж. п р е с т ъ п л е н и е.

ЗЛОКОБЕН. Вж. з л о в е щ.

ЗЛОПОЛУКА. Вж. п р о и з щ е с т в и е.

ЗЛОПОЛУЧИЕ. Вж. н е щ а с т и е.

ЗЛОСЛОВЯ, одумвам, сплетнича, клюкарствувам, клеветя.

О б щ о з н а ч е н и е. Говоря лошо за някого в негово отсъствие.

злослови: говоря, подбуждан от недоброжелателство, лоши неша или ненстини, засягащи доброто име на някого, нещо. *Тинка отслабна, посърна, не се смееше вече, не се шегуваше. Хлевоусти жени из селото започнаха да подмятат вреди-пекители. Едни викахаче е аргаткиня без пари, други злословеха, че е невенчана невеста.* Г. Караславов, Избр. съчинения, II. *Той беше строг човек, не позволяваше пред него да злословят за никого, дори и за неприятелите му.* Ст. Ц. Даскалов, Стубленските липи. *Николовця гледаше с омраза новата си етърва, злословеше за нея и се чудеше с какво да й напакости.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Там тя живеела в някакъв пансион. . . Жените от махалата злословеха, че пансионът бил . . лудница.* П. Славински, Момичето със слънчеви кости.

одумвам: говоря с неодобрение зад гърба на някого за поведението, постъпките, делата му, като обикн. преувеличавам недостатъците му. *Започна жътвата на зимницата. Отначало не се сърдеха на отпускарите, но колкото хранте прегоряваха, толкова се надигаха срещу тях: одумваха ги, наричаха ги мързеливи, нищожи, готовановци.* К. Петканов, Морава звезда кървава. *Идеше му да нахъмта в къщи и да я отведе, но знаеше, че щом го видят, всички ще гракнат отгоре му, ще го одумват, ще му се карат.* И. Петров, Нонкината любов. *Той не би искал да одумват младата жена, нито да го задяват за несъществуващи връзки с нея.* А. Христофоров, Ангария.

сплетничa: разпространявам зад гърба на някого злонамерено неверни, измислени неща с цел да го злепоставя и да разваля отношенията му с другите. Има ограничена употреба. *Я по-добре да си мълча, че да не станат разправии. — Има някои само им дай да сплетничат! А пък аз не обичам такива работи, не ми допадат.* П. Бобев, Гърбавата ела.

клюкарствувам: разпространявам злонамерени слухове, неверни преиначени факти по адрес на някого, за да го злепоставя в дадена среда. *Казват, че бил имал нетърпим характер. Ти клюкарствуваш неоснователно, мила, той е много добър специалист. И се държи извънредно коректно.* Ем. Манов, Ден се ражда. *Събираха се почти всички офицерски дами*

от гарнизона, пиеха чай, хвалеха се и клюкарстуваха за отсъстващите. М. Грубешлиева, Пред прага.

клевета: разпространявам злонамерено лъжи по адрес на някого, набеждавам някого в нещо лошо, което той не е извършил, с цел да го изложа, очерня. *Намират се у нас хора, които много обичат да клеветят нашия народ. . . Нашият народ е балкански народ. . . Правите му са ужасни. . . Клевета.* Г. Димитров, Съчинения, III. *И реши Мехмед Соколович да погуби Константин. Клеветеше го пред султана.* М. Марчевски, Повести.

ЗЛОСТ. Вж. з л о б а.

ЗЛОЧЕСТИНА. Вж. н е щ а с т и е.

ЗЛОЩАСТИЕ. Вж. н е щ а с т и е.

ЗЛЪЧ. Вж. з л о б а.

ЗНАЕН. Вж. и з в е с т е н.

ЗНАК, белег, нишан.

знак: предмет, рисунка и под., поставен върху нещо за отлика или указание. *Току пред поста се вижда малка могилка, обраснала с висока трева, измежду която стърчи бял камък, като надгробен паметник. Това е пограничен знак.* Й. Йовков, Чифликът край границата. *След като чу цялата история, поручикът грижливо провери картата и нанесе нови топографически знаци на мястото на старите.* П. Вежинов, За честта на родината. *Аз виждам своя гроб. / Сред пущинак, / обрасъл в буренаци и коприва. /И няма там ни плоча, нито знак — / кой в тоя затревясал гроб почива.* Хр. Радевски, Въздух не достигаше.

белег в едно от значенията си съвпада със з н а к, но се употребява по-рядко. *Преброих три крачки от дървеното кръстче, което служеше за белег, сбрнах се с лице към реката. На пет крачки вдясно беше „касата".* П. Незнакомов, Маргаритка и аз. *Той умееше да прескача на пет крачки по белег.* Г. Белев, Патилата на едно момче.

нишан е дума от народния език, която в едно от значенията си съвпада със з н а к. *Там е имането. Ще стигнеш до един камък с нишан: една издлъбана буква — омиро — . . — после вита, делта и . осемнайсет.* Д. Немиров, Братя. *На врата си беше подпъхнал бяла кърпа — това беше нишанът на Сюлейман ага, че ги вика с мир и с мир ще ги отпусне.* А. Дончев, Време разделно. *Виждаше ли някой байрак горе, нишан ли някакъв бе това, или пък харамии бяха минали от тук, хората не можеха да разберат.* П. Константинов, Предание от изчезналия град.

Вж. з н а м е н и е.

Вж. с и г н а л.

ЗНАМЕ, прапорец, флаг, байрак, стяг.

знаме: платно, едноцветно или многоцветно, понякога с изображения върху него, в повечето случаи прикрепено на прът. Служи за емблема на държава, организация, войскова част, кораб и под. *През освободителната война е имало много български знамена, които са били бяло-зелено-червени или бяло-синьо-червени, като на повечето от тях е имало изобразен лъв.* в. Вечерни новини. *Но Мидхат изви белия си кон и го подкара към началото на строените войници, натам, дето се вееше знамето с полумесеца.* Ст. Дичев, За свободата. *Площадът гърмеше от овации . . бе задръстен от знамена и плакати.* Ем. Манов, Ден се ражда. *И ето сред селото, на Хармана се появяха много хора, черни фигури на мъже и над тях обтегнато от вятъра зелено знаме.* Й. Йовков, Старопланински легенди. *Първи в кораба . . влиза малкият храбър юнга. Той застава до мачтата и лекичко започва да дърпа въженцето на тricветното знаме.* П. Незнакомов, Маргаритка и аз.

прапорец е остаряла дума, която означава обикн. бойно знаме. *Двадесетина малки прапорци с три големи знамена — бели, зелени и други цветове се развяваха над колоната.* Ив. Вазов, Под игото. *Военният лагер се огласи от сигнали на бойни рогове и от плющенето на разветените прапорци.* Д. Линков, За земята българска. *Той още от сега бе избран за войвода и прапореца криеше между свещените одежди в черквата.* Ив. Вазов, Под игото.

флаг е книжна дума, която се употребява рядко. Означава з н а м е, обикн. корабно. *На кърмата* [на кораба „Бачо Киро"] *под соления вятър широко плющеше флагът на България.* Б. Трайков, Владетел на океани. *Над старите български крепости се развяваха флаговете на византийските поробители.* Д. Линков, За земята българска.

байрак е дума от народния език, която по значение е равна на з н а м е. *Хайдутите свалили байрака и слезли да дирят поделон за през зимата.* Й. Йовков, Старопланински легенди. *Ако ли, мале майко ле, / жив и здрав стигна до село, / жив и здрав с байрак във ръка, / под байрак лични юнаци,* [. . . *О, тогаз, майко юнашка!/О, либе, мило хубаво! /Берете цвеня в градина.] Да кичим главн и пушки.* Хр. Ботев, Съчинения.

стяг е старинна дума с тържествена отсянка и поетичен характер, която по значение съвпада със з н а м е. *Скоро византийският стяг полетя към пропастта, а на негово място волно се развя българският.* Д. Линков, За земята българска. *Расте му под стяга победни / юнашката шумна дружина.* Ив. Вазов, Легенди при Царевец.

ЗНАМЕНИЕ, предзнаменование, поличба, лячба, знак.

Общо значение. Явление, което предсказва необикновено, особено събитие (според тълкуването на суеверните).

знамение: явление, обикн. природно, което се схваща като предвестник, обикн. за съдбоносно, неблагоприятно събитие или за бедствие. *И тая звезда се показваше на запад. . .И чудеха се всички и се питаха, какво означава това небесно знамение.* Ив. Вазов, Пъстър свят. *Сълнцето изгря от облаците и освети пътя — дали това не беше божие знамение.* Ц. Лачева, Селският ангел. *В летането на птиците, в брея на убития дивеч, в изгрева и залеза той дири знамение. Даваше злато на гадателите.* А. Дончев, Сказание за времето на Самуила. *В Търново посрещнаха високия гост с топовни гърмежи. От искрите на барута се подпали триумфалната арка и изгоря. Това знамение озадачи суеверните подданици на първия княз.* А. Каралийчев, Птичка от глина.

предзнаменование е книжна дума. Означава: явление, случка, която е предвестник на определени събития. *Тоя пожар . . се показа като едно лошо предзнаменование на Младена.* Ив. Вазов, Повести и разкази. *В затъмнението на луната турците видяха лошо предзнаменование.* Д. Линков, За земята българска. *Посрещнаха мъж на тридесет и девет години. . .На добро е. Веднага го разбрах. Дирсше в числото на посрещачите предзнаменование.* А. Дончев, Време разделно.

поличба е дума от народния език. Означава: рядко, необикновено явление, което по волята на свръхестествено същество трябва да предупреди хората за настъпването на изключително, съдбоносно събитие. *Поличби ли божи записваше там, / слова ли духовни измислуше сам.* Ив. Вазов, Лирика, I. *Появяха се поличби. В Белизненската махала една крава беше родила теле с две глави.* Й. Йовков, Старопланински легенди. *Той я помилва, помилва нея. Не беше ли туй пръст божи! Божа поличба! Не беше ли настъпил часът на опознаването им.* Г. Райчев. Избр. съчинения. *Тъдява тъй си и знаят: видиш ми бял елен, то си е поличба.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *За бреговчани Гергьовденският залез бе радостна поличба, която бог им изпращаше да ги сроди с всички хора по земята.* К. Петканов, Дамяновата челяд.

лячба е дума от народния език, която по значение съвпада с поличба. Има рядка употреба. *Нея вечер над синята Тракия, над дребните села, минаваше пак опашата звезда . . . лячба за голяма война.* А. Каралийчев, Приказен свят. *Зимата дойде сурова и тежка. Студът налиташе на вълни и скововаше всичко. . . Дядо Тома твърдеше, че такава тежка зима е лячба.* Г. Караславов, Избр. съчинения, V.

знак в етно от значенията си е равно на предзнаменование. Характерно е за народния език. *Цялото село приказваше за Димовото хоро на Велики петък. Старите хора го тълкуваха като лош знак.* К. Петканов, Морава звезда кървава. *Пък да ти кажа ли, отче мой, — лоши, лоши времена идат! Знаци по небето видели, казват, звездобройците, опашати звезди се явили — за мор ли, за бран ли голяма тълкят!* Ст. Загорчинов, Ден последен.

ЗНАНИЯ, познания.

Общо значение. Сведения, придобити чрез изучаване.

знания: сведения за факти, които правят някого осведомен, дават му представа за нещо. *Тя ме питаше за имената на дърветата, . . , удивляваше се на моите знания и ме гледаше със страхопочитание.* Елин Пелин, Щъркови гнезда. *Нещо чудно беше даскал Стефан със своята широка любов към науката, с жаждата си към знания.* Д. Немиров, Братя. *Има време за всичко, само търпение. Сега трябва да растете и да се обогатявате със знания.* Дора Габе, Мълчаливи герои. *Още през септември Здравко завоюва първото място по успех в класа. Завоюва го с най-честните оръжия на ученика: с упоритост в труда и с любов към знанията.* Цв. Ангелов, Честна дума.

познания: съвкупност от сведения за факти, в някаква степен системни, в дадена области, придобити в резултат на изучаване, опит и т. н. *Той искаше да му вързи с пример и от нашата история, и от историята на други народи, по тъй като не бе сигурен в своите познания и се боеше тъкмо тук да не бъде засечен, сви рамене.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Фани даде сто пезети на човека, който ги спаси, и се опита да приложи познанията си по испански език, като го разпита за друг, страничен път.* Д. Димов, Осъдени души. *Волските глави той разрязваше с бичкия. И показваше такова едно изкуство, такива тънки познания по анатомията, че можеше да засрами и най-опитния хирург.* Д. Калфов, Избр. разкази. *Наистина през XVI и XVII век гръцките училища не са били тъй добре уредени — при все това познанията които са се добивали в тях, са давали възможност на гръцките и българските ученици да работят сами по-нататък над образованието си.* Б. Пенев, Начало на българското възраждане.

ЗНАЧЕНИЕ, смисъл, съдържание.

Общо значение. Стойност на думи, действия и под.

значение: стойност на постъпка, действие, факт, думи и под., която се осъзнава, след като се определи същността ѝ, въз основа на протичането на всички обстоятелства. *Той пре вид на човек, който е разбрал напълно всичкото значение на тоя дълбокоумен опит.* Ив. Вазов, Под игото. *Иностранците тълкуваха по своему тези мимики и едва ли угадяха значението им.* Ал. Константинов, Бай Ганьо.

смисъл: действителната стойност на нещо казано или извършено, която проличава, след като се проникне и обхване дълбоката същност на цялото. *Тия думи . . бяха го вълнували и по-рано, но едвам сега откриваше истинския им смисъл.* Й. Йовков, Жетварят. *Людмила чуваше думите му, но смисълът им не стигаше до съзнанието ѝ.* Ем. Манов, Деи се ражда. *Може би той схващаше скрития смисъл на играта, но и без това тя му хареса.* Й. Йовков, Жетварят.

съдържание в едно от значенията си е: стойност, значимост на нещо, която не е изразена външно, не се проявява в изказването или в конкретното действие. *Тази постъпка има дълбоко съдържание, макар да изглежда незначителна. Този лозунг не е само красив израз: Той е пълен с дълбоки съдържания.*

ЗНАЧИТЕЛЕН. Вж. в а ж е н.

ЗНАЧИТЕЛНО. Вж. д о с т а.

ЗНАЯ. Вж. у м е я.

ЗНОЕН. Вж. ж а р ъ к.

ЗОР. Вж. у с и л и е.

ЗОРЬК. Вж. б д и т е л е н.

ЗРЕЛОСТНИК. Вж. а б и т у р и е н т.

ЗРИТЕЛ, наблюдател, очевидец, свидетел.

О б щ о з н а ч е н и е. Лице, което гледа или вижда нещо.

зрител: лице, което гледа, присъствува на някаква случка, събитие, но не взема активно участие. *Хорото се въртеше и люшкаше под пискливите звукове на една свирка, сред тънък облак прах, заобиколено от зрители.* Ив. Вазов, Казаларската царица. *И отсега ние бяхме зрители на една от най-интересните и най-редките картини в тая война.* Й. Йовков, Разкази, II. *Около билярда, около малките масички в дъното, вето играеха на карти и тъй, се трупаха зрители.* Ст. Дичев, За свободата.

наблюдател: лице, което гледа внимателно и с интерес нещо или следи развоя на някакви събития, без да се намесва в тях. *И по това обстоятелство, и по други признаци — по-после винаги условени за внимателния наблюдател, разбраха, че сам Кандов не бе хладнокръвен към Рада Госпожина.* Ив. Вазов, Под игото. *Господа, нения кратко време, което имаме, и страхувам се да не ви уморя, а то бих разказал великия културен процес, на който съм внимателен и страстен наблюдател от 25 години насам.* Ив. Вазов, Последен юбилей.

очевидец: лице, което е видяло нещо и може да потвърди, че то се е случило, а също така да възпроизведе протичането му. *Но селският очевидец твърдеше, че той е видял в рътите на Гроздана нанис с рубета и махмудии и добре е познал, че е нанизът на жена му.* Й. Йовков, Жетварят. *Очевидци разказваха, че от големия и хубав град не оцеляла нито една къща.* Г. Караславов, Избр. съчинения, X. *Един очевидец ми описва в най-големи подробности убийството на краля, атентатора, суматохата.* Св. Минков, Другата Америка.

свидетел в едно от значенията си е: лице, което е присъствувало на някаква случка, събитие и е в състояние да го потвърди, обикн. като дава преценка от определено гледище. *Срещахме там най-различни хора, бивахме свидетели на всякакви случки.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан. *В Севлиево бях описал една случка, на която сам бях свидетел, именно как един ден един турчин всред едно кафене би за нищо и никакво едного българин.* П. Р. Славейков, Български притчи, I. *Той донесе в Пазарджик първи великата вест, че въстанието е прогласено в Панагюрище, и бях свидетел на оня патриотически възторг, който бе възпламенил душата му.* К. Величков, Периодическо списание, I.

ЗУБРЯ, кълва.

зубря: уча много усилено или уча много, но механично, наизуст, без разбиране. Има разговорен характер и иронична отсянка. *Погледът му попадна на книгата, която Катя държеше в ръка. И той с ирония подметна: — Пак ли зубриш?* П. Стъпов, Гласове от векове. *През първите два срока аз едва-едва бях протъркал по една тройчица, та от успеха на третото класно зависеше дали ще ловя риба по Скъпа, или ще зубря География.* О. Василев, Житие-битие. *Калистратов беше все пак суров човек, искаше от нас да зубрим и да разказваме като папагали и безжалостно пишеше двойки.* Д. Немиров, Когато бях малък.

кълва в едно от значенията си също се употребява с иронична отсянка. Означава: уча механично и много, без нищо да изпусна. Има също разговорен характер. *Той чу свиркане отвън. Докато стане да отвори, Борислав, закрепил се с лакти о перваза, се подаде на прозореца. — Ти пак ли кълвеш, бе? По всичко си изпитан — обърна се той към приятеля си..*

Л. Галина, Лястовичката. Антоанета. *Ще се готвим ли за изпита, или не?* Тиц ан. *Кълвете ли? Не мога да кажа, че ви облизавам.* Др. Асенов, Изпити.

ЗЪЗНА. Вж. мръзна.

ЗЪЛ. Вж. лош.

ЗЪРВАМ. Вж. съглеждам.

ЗЪРКЕЛИ. Вж. очи.

И

ИВИЦА, лента.

ивица: тесен, дълъг с успоредни по дължина краища отрязък от кожа, хартия, плат и др. или шарка на материя, тъкана или бродирана на дълги, успоредни линии. *Едно хлапе изрязваше на масата ивици от кожа.* Ив. Вазов. Видено и чуто. *На отзевките на вратите се приковаваха ивици плют.* Ив. Вазов, Повести и разкази. *Зави го цялото в една черга на червени и зелени ивици.* Б. Несторов, Ариф и Рамзина. *Носеше раирани панталони . . и черна копринена връзка с диагонални бели ивици.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Плат на червени и бели ивици.*

лента: тесен, успореден в двата края отрязък от плат, хартия и др., който обикн. се носи като украшение или символ на нещо. *Дъмата братя, . . , какво ли не сваляха от рафтове и полици, . . , за да вземат очите на необикновените купувачки: . . , кадифета, тантели, ленти, кърпи.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Утре беше празникът на Кирил и Методи. Трябваше да украсят стаите с книжни ленти и цветя.* сб. Хоро. *В ръце* [черкезките] *държаха дайрета, обкичени с дълги цветни ленти.* Ст. Дичев, За свободата. *Пред всички класи стаи имаше дежурен пионер с лента на ръката.* П. Проданов, Седмокласници. *Ярка синена лента се спускаше през рамото му. . . На лентата с едри букви беше написано: ударник.* М. Марчевски, Повести. *Трикольорна лента. Траурна лента.*

ИГО. Вж. робство.

ИГРАЯ. Вж. танцувам.

ИГРИВ. Вж. пъргав.

ИДА. Вж. отивам.

ИДВАМ, дохождам, пристигам.

Св. вид: **дойда, пристигна.**

Общо значение. Движа се към някого, нещо.

идвам: движа се, достигам до някого, нещо, като съм тръгнал отнякъде. В случая изпъква процесът на движението. *Той идва по-близо и ми разказва цялата история.* Й. Йовков, Разкази, II. *Нощем тя спеше тежко и бълнуваше. Майка ѝ идваше при нея тихо да я не усети.* Елин Пелин, Повести. *Тоя отряд, който идваше към Витоша, се отдалечаваше от ромейския лагер на доста път пеша.* А. Дончев, Сказание за времето на Самуила.

дохождам: идвам на определено място с ходене (обикн. не един път). *Напущаше хармана и дохождаше при мене под сянката на салкъмите.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан. — *Аз рядко дохождам, Ноне, но ти често дохождаш към нас — каза Йосиф.* Й. Йовков, Чифликът край границата. *През деня им дохождаха много гости.* Г. Караславов, Татул.

пристигам: озоваваме се на предварително уговорено място (обикн. с определена цел). *Седяше на кухнята старо сено и очакваше Петър със затаена страст. Той пристигаше в уречения час.* Й. Петров, Новината любов. *Почваха вече едни по едни да пристигат и началниците.* Д. Калфов, Избр. разкази. *Взимам аз пряния трен за Сливница | . . | и подир един час пристигам на мястото.* Елин Пелин, Аз, Ти, Той. *Аз пристигнах пръв, другите дойдоха после. Двете делегации пристигнаха едновременно.*

Вж. настъпвам.

ИДВАМ СИ. Вж. връщам се.

ИДЕНТИЧЕН. Вж. еднакъв.

ИДЕЯ. Вж. мисъл.

ИДОЛ, кумир.

идол: фигура на човек или животно от дърво, камък и др., на която езичниците се поклащат като на божество. Употребява се като обект на прекомерно преклонение, обожаване. *Едно забележително явление при идолите от каменния период е, че всички са представени без уста.* в. Развитор. *По не много висока мраморна стълба се влиза в молитвената зала. В дъното ѝ са наредени идолите на разни божества.* Е. Мечкова, Из страната на мусоните. *Аз съм виждал как някои островни жители принасят жертва на своите идоли. На голяма*

клада изгарят жив бик и разпръсват пепелта му по вятъра. М. Марчевски, Остров Тамбукту. *Тя беше за него идол, който боготвореше.*

кумир днес се употребява само като обект на преклонение, в художествената литература. *Не знаех, ако те изгубя, / че ти ще станеш мой кумир.* Н. Лилиев, Стихотворения.

ИЗБА. Вж. з и м н и к.

ИЗБАВЯМ. Вж. с п а с я в а м.

ИЗБИВАМ. Вж. у б и в а м.

ИЗБИКАЛЯМ. Вж. з а о б и к а л я м.

ИЗБИРАМ, пробирам, подбирам, отбирам.

Св. вид: **избера, пробера, подбера, отбера.**

О б щ о з н а ч е н и е. Вземам от единородни неща, но не безразборно, безкритично.

избирам: вземам от много единородни неща това, което ми харесва или ми е нужно. *Каквото съм оставял за себе си, избирал съм го. Без овце, дето ги имамега, са избрани овце, по мляко, по вълна.* Й. Йовков, Чифликът край границата. *Отбиваха се по кошарите, избираха най-добрите шилета и ги откърваха.* К. Петканов, Избр. съчинения. *Накарва и мен да седна край нея. . да избирам от купа хубави цветчета.* Т. Влайков, Преживяното. *Като видя, че ширината на рова беше различна, той бързо избра онова място, дето тя достигаше само нет крачки, и строи там младежите един след друг.* Ст. Дичев, За свободата. *Избираха* [хайдутите] *низините и кориите, движеха се по пусти пътища.* К. Петканов, Избр. съчинения.

пробирам: вземам от много неща това, което харесвам или ми е нужно, като проявявам по-голяма взискателност. Има разговорен характер. *Той притърча и хвана да пробира по-добри круши.* Ив. Вазов, Казаларската царица. *Купих си обувки, без много да пробирам, но те излязоха добри.*

подбирам: вземам от много неща това, което ми е най-полезно, нужно, като пренебрегвам останалите. *Пълномощното на командира на флота му даваше правото сам да подбира екипажа си.* Д. Добревски, Бунтът на крайцера „Надежда". *Борбата започваше и той имаше да подбира средствата.* В. Геновска, Седем години. *В такава трудна акция. . . , имам право да подбирам хора по лична симпатия.* П. Вежинов, В полето. *От сутрин до вечер систематизираше данни, подбираше факти. . . , подкрепяше ги с доказателства.* Ст. Марков, Дълбоки бразди. *Кочо Глушев. . . , току-що бе дошъл от сергията на атпазар . . да вземе нова стока и подбираше каквото намираше за нужно.* Д. Талев, Преспанските камбани.

отбирам се употребява рядко в това значение. Означава: вземам от множество отделна бройка, която ми харесва, не були съмнение с качествата си. *Отбрали си ония обнета, що най-много им харесвали, качили ги на колата си.* О. Василев, Житие-битие. *Той пръв излезе на жътва, обвръща, отбра най-хубавото зърно, насипа го в чували и реши: . . — Това на държавата!* А. Гуляшки, Село Ведрово.

ИЗБЛИК, порив.

изблик: внезапна, бурна проява на силни чувства или сили, енергия. *Горещи поздрави. Прегръдки. Целувки. Бликаша радост. . . Генералът бавно се провираше в навалицата. Гледаше, виждаше, чуваше изблиците на радост.* Вл. Полянов, По пътя. *Той не беше свикнал да бъде сантиментален и сега изблицът от нежност го смути.* Д. Немиров, Другият. *Тя се изправи отново, с нов изблик на сили, дошли май знае откъде в премаляло й тяло.* Д. Талев, Илинден. *От изблик на гняв цялото му лице почервеня.* К. Петканов, Избр. съчинения.

порив: силен подем, обикн. на хубави чувства, сили, проявени изведнъж и порязо, които се изразяват в неочаквани или непривични действия. *Стефанов скочи, прегърна го и звучно го целуна. Василев не очакваше от него такъв порив и се смути.* Х. Русев, Под земята. *Тя усети да я понася лудешки порив на веселост, заля и мина в другата стая.* Й. Йовков, Чифликът край границата. *Едва ли ще му се случи някога да се засмее пак с този неповторим безгрижен смях, истински да полудува на воля, отдавайки се на най-непосредствените пориви.* Ем. Манов, Ден се ражда. *Във всяко сърце имаше тревога и смут или тъга, или злоба, или друг някакъв порив.* Д. Талев, Самуил.

ИЗБРОЯВАМ. Вж. и з р е ж д а м.

ИЗБУХВАМ, експлодирам, пръскам се.

Св. вид: **избухна.**

избухвам се свързва с бомба, мина, граната и под. Означава: вследствие възпламеняване на взривни вещества се разпуква на парчета, които разрушават, убиват. *В един миг. . . , избухнаха три мини, всяка по 50 бъчви барут, и хвърлиха всичко в небето — хора, камъни, пръст.* А. Дончев, Време разделно. *Орьдейната стрелба продължи още доста време, . . , снарядите избухваха пред окопа или зад него.* Д. Талев, Илинден. *След две секунди хвърлената бомба избухна.* Д. Димов, Тютюн.

експлодирам не се различава по значение от и з б у х в а м, но има терминологичен характер. *Около тарахода експлодираха бомбите на аероплана.* Й. Йовков, Разкази, II. *На гарата се запалиха три цистерни бензин* . . — *Резервоарите експлодираха и запалиха няколко вагона с тютюн.* Х. Русев, По стръмнините.

пръскам се в едно от значенията си се употребява за мина, граната и под. Означава: разпуквам се и се разлитам във въздуха. *Те ускориха краката си вирели пищенето на куршумите и виснето на минте, които се пръскаха около тях.* Ив. Мартинов, Драва тече през славянски земи. *Едрокалибрените снаряди идваха с вой през реката, минаваха над рядката мъгла сега и се пръскаха сред кълните и безлюдните улици.* П. Вежинов, Втора рота. *Силно избухване на бомба разлюля стените на кълните. На Матьо, който беше залегнал зад таблата и дъските до прозореца, се стори, че бомбата се пръска пред очите му.* Д. Ангелов, На живот и смърт.

ИЗБУХЛИВ. Вж. с п р и х а в.

ИЗБЪРЗВАМ, побързвам.

Св. вид: **избързам, побързам.**

избързам: върва по-бързо, отколкото преди, ускорявам хода, вървежа си. *Трьгнаха по пътеката. . Избързаха, на един дъх изкачиха височината.* К. Петканов, Избр. съчинения. *Отбиват се отделни войници да си наточат вода и после избързват при другарите си.* Л. Стоянов, Холера. *Накъде напред зърнах пак Ричард. Избързах към него.* Бр. Йосифова, Бирена чаша с монети.

побързвам в едно от значенията си е: върва по-бързо от преди, за да стигна навреме, за да намеря, заваря или да не изпусна някого, нещо. *Левски побърза да настигне войводата.* Ст. Дичев, За свободата. *Побързах към „Бяло море" и, когато стигнах там, заварих войниците, . . , построени за среща.* Й. Йовков, Разкази, II.

ИЗБЯГВАМ. Вж. о т б я г в а м.

Вж. п о б я г в а м.

ИЗВЕДНЪЖ, отведнъж, внезапно.

изведнъж: без никакви предварителни признаци за настъпване на нещо, рязко и бързо. *Кучето изведнъж скокна, хвърли се към него и радостно замаха с опашка.* А. Каралийчев, Приказен свят. *Изведнъж овцете наоколо се разбягаха подплашени.* Елин Пелин, Щъркови гнезда.

отведнъж има значение на и з в е д н ъ ж, но обикн. в противоречие с това, което е станало досега. *И както отведнъж се бе разплил, така отведнъж се сгушил на мястото си, дори съвсем оклюма глава.* Й. Вълчев, Стъпала към небе. *Повдигна шапката си, тропна с токата и си тръгна. . . Но отведнъж се спря, като че бе забравил нещо.* Елин Пелин, Под манастирската лоза. *Гърмежите отведнъж спряха.* Й. Йовков, Чифликът край границата.

внезапно: без да се има пред вид, бързо, в един миг. *Как настъпи това — не помня. Не помня точно и часа. Но всичко като че доде внезапно, неочаквано.* Й. Йовков, Разкази, II. *Наоколо притъмня, светна се и гръмъкъ продъхи небесата. . Дъждът плисна внезапно.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Беше се отбил в едно кафене, . . , но видя как Лина, . . , мина някак крадешком, гузно и внезапно реши да я проследи.* М. Грубешлиева, Пред прага. *Приближи тихо до вратата и внезапно я отвори.* П. Славински, Претворена земя.

ИЗВЕРГ. Вж. и з ч а д и е.

ИЗВЕСТЕН, знаен, популярен.

О б щ о з н а ч е н и е. Който е познат на мнозина.

известен: който е добре познат на мнозина, когото или който мнозина знаят поради нещо, с което се отличава, или поради нещо забележително. *Двамата чиновници бяха изследователи, добре известни на всички онця, които по това време са лежали в ямодвадесетте затвори.* К. Величков, Периодическо списание, I. *Пръв Даньо забеляза, че Марин все по-често се свбира с Боян, . . А Боян беше известен немирник.* С. Кралевски, Възвърната обич. *Навсякъде известен е старинният и оригинален, с богата история и архитектура град Несебър.* Л. Мелишки, По паралел около света. *Като зърна от броеница се зареждат един след друг спомени, събития, подвизи и трагедии, които тепърва ще стават известни на света.* К. Константинов, Нашата земя хубава. *Тая история е известна и Никола много пъти я е разказвал.* Й. Йовков, Разкази, I.

знаен е равно по значение на и з в е с т е н. Има ограничена употреба. *Иван наистина не даде повод за кавги, но Енювата сприхавост беше знайна, и в село очакваха голяма крамола при тая делба.* Елин Пелин, Земя. *Ето тук, на оня кей са чакали, . . , да се появят в предната черта на Адриатика тримачтовите галери, натоварени с плячка из знайни и незнайни страни: абанос и тигрови кожи.* К. Константинов, По земята.

популярен: който се знае, познат е и има авторитет пред широк кръг от обществото или е много разпространен. *Славейков бе в това време най-популярната личност в България.*

Неговият живот бе обхванал всичките почти форми на обществена деятелност. С. Радев, Строителите на съвременна България. *В списанието на дружеството се появиха ред трудове от младия писател, които направиха скоро популярно името му.* К. Величков, Сбр. съчинения, VIII. *Това предание днес е той популярно в Чепино, щото и децата го разказват.* Ив. Вазов, В недрата на Родопите. *Операта „Травиата" е една от най-популярните опери у нас. Популярен певец. Популярен артист. Популярен писател.*

Вж. в и д е н.

ИЗВЕСТИЕ. Вж. в е с т.

ИЗВЕТРЯВАМ. Вж. и з п а р я в а м с е.

Вж. о г л у п я в а м.

ИЗВИВАМ, огъвам, превивам, прегъвам.

Сл. вид: **извия, огъна, превия, прегъна.**

извивам: правя нещо, обикн. ковко или жилаво, да измени формата си, като приближавам краищата му. *Всичката ми сила е в рътете, аз мога, ако поискам, да извивам желяза около рътете си.* Г. Райчев, Избр. съчинения. *А той при всяка по-свободна минута краднливо се примъкваше към тезгяха, дето работеха по-старите, опитните калфи и майсторите, които изкусно извиваха медни листове.* Д. Талев, Железният светилник. *Всичко можеше младият атлет — разчупваше подкови, извиваше копия.* П. Константинов, Предание от изчезналия град.

огъвам: извивам нещо жилаво (пръчка, клон и др.) на кръг или дъга. *Най-напред той белеше корите на върбовите пръчки, сетне започна да огъва обръчите и да запдита самите кошници.* А. Каралийчев, Малкият орач. *Помози бог! — казваше Павел, . . , огъваше тънката пръчица, която всякога носеше, и се шляпаше по длъгта на ръката си.* Елин Пелин, Гераците. *Зададе се черен облак и прибули небето. Буря огъна дърветата.* А. Каралийчев, Приказен свят.

превивам: извивам нещо (жилава пръчка, клони и др.) много силно надолу. *Дядо Гатю хвърля въдицата еднъж-двеж. . . Нещо силно разклаща конеца и превива прута.* Д. Калфов, Край реката. *В студената мартенска нощ духаше силен вятър, превиваше тополите край ракта.* К. Калчев, Живите помнят. *Тя стоеше гред полчата и си играеше, като разгазваше с крак тревата, превиваше я към земята.* Й. Йовков, Чифликът край границата.

прегъвам: извивам много нещо жилаво (клон, пръчка), като го правя да стане почти на две. *Вземи ме като самичък в света — . . , като една фиданка в полето, въз която божието сълнце грее и вятърът я прегъва на четири страни.* Н. п. Филипов, Разкази на ловеца. *Ясен месец зад облак потъна; / вихър налетя, дървета прегъна.* П. П. Славейков, Епически песни.

Вж. з а в и в а м[1].

Вж. к р и в о л и ч а.

ИЗВИВАМ СЕ. Вж. к р и в о л и ч а.

ИЗВИКВАМ. Вж. п о в и к в а м.

ИЗВИНЕНИЕ, прошка, опрощение.

О б щ о з н а ч е н и е. Дума (по-рядко постъпка), с която някой заявява, че вече не се чувствува обиден, не се сърди.

извинение: заявяване от страна на някого, че възстановява доброто си отношение към друг въпреки негова неправилна постъпка. *Тя призна, че не е била права, разкая се. . Тя обеща на сутринта да иска извинение от старата.* М. Грубешлиева, Пред прага. — *А какво стана там? Направи ли някакъв скандал? . . Не зная, но във всеки случай една среща и едно извинение е положително.* Н. п. Филипов, Разкази на ловеца. *Много ви засегнах. Съжалявам. Моля за извинение.*

прошка: извинение, което някой дава в израз на великодушие, без да поставя условия към този, който се е провинил. *Предадох Велко на турците. Голям грях извърших. . прошка искам.* Д. Талев, Илинден. *С плач Ян Бибиян поиска прошка от родителите си за мъките и страданията, които им е причинил.* Елин Пелин, Ян Бибиян на Луната. *На грешка има и прошка.* Погов.

опрощение: извинение, което се дава, за да се заличи напълно тежко провинение (обикн. срещу религиозни или обществени норми), извършено от някого, така че той да не мисли и да не му се напомня за това. *В дръвката* [монахът] *влизаше като претоварен с грехове, за да измоли опрощение.* Д. Талев, Самуил. *„Грях, страшен грях — помислих си аз, — не мога да дам аз на грешника опрощение, нека сам се оправя пред божия съд."* П. Спасов, Грешовната любов на зографа Захарий. *Срокът на наказанието е минал и ти имаш право на опрощение, момче.* А. Гуляшки, Златното руно.

ИЗВИНЯВАМ. Вж. о п р а в д а в а м.

ИЗВИРАМ, бликам, шурти.

О б щ о з н а ч е н и е. Тека, изтичам отнякъде (за течност).

извирам: излизам, изтичам от земята, но обикн. не със сила, не буйно. *На върха, под корените на стара бука, извираше бистра вода.* К. Петканов, Избр. съчинения. *Няма полини за изхвърлянето на водата, която извира отвсякъде.* Г. Караславов, Проходът на младежта. *Около Плоеш извира петрол.*

блисвам: изтичам буйно, със сила, на струи, на тласъци от някакъв отвор. *В подножието на скалата бликаше изворче.* О. Василев, Дивата гора. *Конят беше паднал. . и от ранчрата му хлопок бликаше ясночервена кръв.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *По зачервените лица трептеше въздухът от очите бликаха сълзи.* Ст. Дичев, За свободата.

шурти: тека изобилно на струи. *Отвсякъде се чуваше да шурти вода, из бакрите надолу се стичаха потоци.* Й. Йовков, Жетварят. *Кръв шуртеше от главата и обливаше цялото му лице.* К. Величков, Периодическо списание, I.

ИЗВИСЯВАМ СЕ. Вж. в ъ з в и ш а в а м с е.

ИЗВИЩАВАМ СЕ. Вж. в ъ з в и щ а в а м с е.

ИЗВОД. Вж. з а к л ю ч е н и е.

ИЗВОР, кладенец.

извор: място, откъдето изтича, блика на повърхността на земята подпочвена вода. *В подножието им* [на скалите] *бликат студени живи извори, които събират водата си в тиха, спокойна рекичка.* Елин Пелин, Под манастирската лоза. *През нощта, . . , одо Сьботин слиза сам на извора, отвъд реката и напълня стоките си с вода.* Ив. Караноски, Разкази, I. *Слизаха към дола, където беше изворът, на който лятно време жените от цялата околности идеха да перат.* Й. Йовков, Ако можеха да говорят. *Обичам те, мое мило отечество! Обичам твоите балкани, гори, синее, скали, и техните бистри и студени извори!* Л. Каравелов, Българи от старо време. *Минерални извори. Топли извори.*

кладенец в едно от значенията си е равно на и з в о р и е характерно за народния език. *Монотонното шуртене на кладенеца заглушаваше и така тихите му стъпки.* Ив. Вазов, Под игото. *Пред нас е някакъв особен кладенец: водата чучури през някаква широка коруба.* Т. Влайков, Преживяното.

Вж. и з т о ч н и к.

ИЗВРАЩАВАМ. Вж. и з о п а ч а в а м.

ИЗВЪНРЕДЕН. Вж. н е о б и к н о в е н.

ИЗВЪРВЯВАМ. Вж. и з м и н а в а м.

ИЗВЪРТАМ. Вж. и з о п а ч а в а м.

ИЗВЯХВАМ. Вж. у в я х в а м.

ИЗГАРЯМ СЕ, опарвам се.

Св. вид: **изгоря се, опаря се.**

изгарям се: при допир с огън, с нещо силно нагрят, много горещо или при заливане с гореща течност получавам нараняване на кожата. *Изгорих се, като слагах дърва в печката. Изсипа теменужерата с вряла вода върху краката си и се изгори лошо.*

опарвам се: при допир с огън или с нещо нагорещено усещам болка. *Като гладих, се опарих с котлето. Без да забележа, се опарих от цигарата му.*

ИЗГЛЕД[1]. Вж. в и д.

Вж. г л е д к а.

ИЗГЛЕД[2], **перспектива, възможност, вероятност, шанс.**

О б щ о з н а ч е н и е. Допустимост за осъществяване на нещо.

изглед: това, което се очертава като реално за развоя на някого, нещо, като се вземе пред вид сегашното състояние, досегашното развитие на нещата. *Най-многото, което може да стане човек като мене, вече го имам — директор. Тъй да се каже, изгледи никакви.* Ст. Чилингиров, Рибена кост. *Материалното ми и обществено положение не е от заваидните днес, не е с розови изгледи и за напред.* П. К. Яворов, Писма до Мина Тодорова, М. Кремен, Романът на Яворов. *Мисълта, че това претърсване можеше да даде резултат, щеше да издигне престижа му на голяма висота и изгледът да се завърне в града на някоя достойна за заслугата му служба се увеличаваше.* Х. Русев, По стръмнините. *Там съм временно главен писар с изгледи за повишение.* Св. Минков, Разкази в таралежова кожа.

перспектива: наличие на предпоставки някой или нещо да се развие в някаква насока (като се изхожда от гледище на момента, от настоящето). Когато е без определение, означава развитие в добра насока. *Твърде много го занимаваха мислите му около това, което се беше вече случило, и перспективите за това, които тепърва можеше да се случи.* П. Спасов, Хлабът на хората. *Той увлекателно разказваше за якиите с партизаните, за техните акции. . . , за перспективите на освободителната борба.* Сл. Трънски, Неотдавна.

възможност: съвкупност от условия, обстоятелства, при които няма пречки нещо да се случи. *Това незово разположение навярно се дължеше на обстоятелството, дето по онова време твърде много се бе засилила дейността на съединената опозиция и поради туй се очертаваше възможност скоро да бъде свалено правителството.* Т. Влайков, Съчинения,

III. *Синьт впрочем нямаше пред себе си особено блякави възможности.* Л. Стоянов, Бенковски.

вероятност: наличие на такива условия и предпоставки, че е по-допустимо нещо да се случи, отколкото да не се случи. *Накъде реши да се отправим? — . . — Към Трън. Там има най-голяма вероятност да се срещнем с партизаните.* Д. Кисьов, Щастието не идва само. *Сега се боеше да не го арестуват, но вероятността за това беше нищожна.* Д. Димов, Тютюн. *Той изгуби и вероятността да бъде избран някога за кмет на Лъвляково.* Й. Йовков, Жетварят.

шанс: благоприятно стечение на обстоятелствата за осъществяване на нещо. *Стачката на железничарите и телеграфопощенските служащи, ако бе обявена през юли, . . , имаше големи шансове за успех.* Г. Димитров, От поражение към победа. *Съществуваха известни шансове за успех. Около Плоцка действуваха активни партизански бригади и отряди.* П. Илиев, В леговището на вълците.

ИЗГЛУПЯВАМ. Вж. о г л у п я в а м.

ИЗГНАНИЕ. Вж. з а т о ч е н и е.

ИЗГНАНИК. Вж. б е ж а н е ц.

ИЗГОВАРЯМ, изричам, издумвам, произнасям, изказвам.
Св. вид: **изговоря, изрека, издумам, произнеса, изкажа.**

О б щ о з н а ч е н и е. Говоря, казвам отделна мисъл, фраза, дума.

изговарям: говоря, казвам отделна дума, фраза. Употребява се обикн., за да се характеризира начинът, по който се говори. *Галената общеря седеше там* [до огнището] *и почваше да дреме. Когато й ставаше студено, тя изговаряше само една дума — Примък.* сб. Хоро. *Началникът на гарнизона продължава да изговаря своето автоматично „здравейте, юнаци".* Л. Стоянов, Холера. *Камен бързо записваше в тетрадката новините, като изговаряше тихо и възбудено някои по-важни пасажи от телеграмите на Москва или Лондон.* К. Ламбрев, Среднегорски партизани. *Бедчо беше толкова приказлив, че от бързината изговаряше думите наполовина.* К. Петканов, Морава звезда кървава.

изричам: казвам нещо (отделна дума, фраза), което е окончателно, след което не следва нищо. — *Откъде знаеш името ми? — От. . . другарите — изрече с оттаднал глас Божекин, затвори очи и отново започна да стене.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *„Не ми си йоц по сърце, Миньо" — ми дума. . . Дъ светят очите й от златици, а устата й изричат горчиви думи. . .* З. Сребров, Избр. разкази. *Едва бе изрекъл думите си отец Герасим и отзад по пътя затропаха конски копита.* Ст. Загорчинов, Ден последен.

издумвам има значение на и з р и ч а м. Характерно е за народния език. — *А как се казвай ти? — Мария — издума тя.* П. Спасов, Греховната любов на зографа Захарий. *Ала Добророман махна със свободната си ръка и. малко зачервен, издума тихо: — Прости, брате Теодосие.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Още Зая не издумал, Баба Меца се покачва на едно дърво високо.* Ран Босилек, Радост. *Тогава, като изважда чубука из устата си, изтъщаше нагоре един стълб от дим и покровителствено издумваше: — Не се бойте!* Ив. Вазов, Повести и разкази.

произнасям е равно на и з г о в а р я м. *Димитър се забърква и не може да произнесе името на селото, дето беше лагерът им.* Й. Йовков, Разкази, I. — *Младо момче. . . Маржетка не е твърде добре — едва чуто произнася той.* Д. Калфов, Избр. разкази. — *Ах, господи, господи — с мъка произнесе Младен.* Д. Немиров. Другият. *Каква щастлива усмивка озаряваше нейното червено лице, когато произнасяше думите: наша Дъмиа.* Елин Пелин, Щъркови гнезда.

изказвам: изричам, изговарям докрай обикн. нещо, което съм намислил или имам пред вид да кажа. *Друга мисъл помрачи Найдиното лице. Не се решаваше да я изкаже. Не, ще я каже.* А. Каменова, Харитиниият грях. *Ала в същото време и самичък се сепна от тая греховна мисъл и не посмя да я изкаже.* Т. Влайков, Съчинения, II.

ИЗГОВОР, произношение.

изговор: начин за произнасяне на звукове, думи. *Разкриваше ни тайната на елинското красноречие, обладавайки да съвършенството. Д. Немиров, Братя. Мина помолва брата си да се преместят другаде: в Париж непременно има добри и евтини пансиони, дето живеят и французи, от които можеш да научиш и правилното произношение, и тънкостите на езика.* М. Кремен, Романът на Яворов.

ИЗГОДА. Вж. п о л з а.

ИЗГОДЕН. Вж. и з н о с е н.
ИЗГОНВАМ. Вж. и з п ъ ж д а м.
ИЗГОРА. Вж. л и б е.
ИЗГУБВАМ. Вж. т а г у б в а м.
ИЗГУБВАМ СЕ. Вж. и з ч е з в а м.
ИЗДАВАМ, печатам, публикувам, обнародвам.
Се. кад. издам.
О б щ о з н а ч е н и е. Съобщавам нещо чрез печата.

издавам: предприемам отпечатване на книги или на вестник, списание и др., правя чрез печата нещо достояние на обществото. *Разправя ми, че имал намерение да издава някакво анархистическо списание, но нямал пари.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Моят мъж е сбъдо учител, но . . сега е в затвора. — Издаваше вестник. . . Спряха вестника му и го осъдиха на година и шест месеца.* Д. Тадев, Преспанските камбани. *Книгоиздателството издаде в отделни томове съчиненията на редица български писатели класици, като Ив. Вазов, Йор. Йовков, Елин Пелин и др.*

печатам: помествам съобщения, известия или литературно произведение в печатно издание. *Писмото във вестника нямa да напечатат, защото там печатат само телеграми в такъв дух.* Т. Влайков, Каменов. *Сърбинът Божидар Вукович от Подгорица / . . . / е печатал във Венеция богослужебни книги за южните славяни.* Б. Пенев, Начало на българското възраждане. *Печатаха отчети за нашите посещения.* Ал. Константинов, Бай Ганьо.

публикувам: съобщавам, разгласявам нещо за първи път чрез печата или помествам в печатно издание литературно произведение, за да го направя достояние на обществото. *В чуждите вестници подробно описваха атентата. Публикуваха дори първите разпити на виновниците.* В. Геновска, Седем години. *В „Любословие" / . . . / К. Фотинов публикува 39 пословици, събрани от Бр. х. Генов.* Ив. Унджиев, В. Левски, биография.

обнародвам: съобщавам, обявявам чрез печата закони, наредби, правителствени решения, документи или правя достояние на обществото литературно произведение, като го отпечатвам. *Президиумът на Народното събрание върши следната работа: . . 3. Обнародва гласуваните от Народното събрание закони.* Конституцията. *Той* [мюдюринът] *знаеше с какво страшно недоволство селяните отвиват в горите след Танзимата от 1844 година, макар властите нарочно да не бяха обнародвали текста на реформите на български език.* А. Христофоров, Ангария. *След година и половина г. Влайков започна да обнародва пълно събрание на съчиненията си.* М. Генов, Ц. Гинчев и др. за спомените на съвременниците си. *Като професор той обнародва редица научноизследователски трудове.*

ИЗДАЙНИЧЕСТВО. Вж. п р е д а т е л с т в о.
ИЗДЕВАТЕЛСТВО. Вж. п о д н г р а в к а.
ИЗДЕЛИЕ. Вж. п р о и з в е д е н и е.
ИЗДИГАМ. Вж. в д и г а м.
ИЗДИГАМ СЕ. Вж. в ъ з в и щ а в а м с е.
ИЗДИГНАТ. Вж. б л а г о р о д е н.
ИЗДИРВАМ. Вж. и з с л е д в а м.
ИЗДРЪЖКА, поддръжка.

издръжка: парична сума, която съгласно уговорка между две страни се дава периодически на някого, за да се осигури преживяването му. *Те увериха младата вдовица, че издръжката на дечата поема комуната и за тях да не мисли.* П. Здравков, Незабравимо детство. *Баща му по мое настояване обеща издръжката ти, докато завършиш колежа в Царград.* Д. Димов, Жени с минало. *Близките на Катя знаеха, . . , че той се е женил само за да си осигури издръжката и че щом свърши, сам ще направи постъпки да се разведе от Катя.* Ст. Чилингиров, Рибена кост.

поддръжка: неопределена по размер сума, отделяна непериодично от някого, за да помогне (като допълнителни средства) преживяването на някого или съществуването на нещо. *От туй му писмо узнаваме, че паричната поддръжка, която получавал от Константина, била 30 гроша.* Ив. Д. Шишманов, Константин Г. Фотинов. *Надявам се, че този знак симпатичен градеж отдавна е помислил върху други извори за поддръжката на школото си.* Ив. Вазов, Мусала. *Материална поддръжка.*

ИЗДРЪЖЛИВ, устойчив, корав, твърд, жилав.
О б щ о з н а ч е н и е. Който има сили да изтърпи лоши условия.

издръжлив: който има силен организъм или дух и може да понесе тежки условия, изпитания и под. *Ян бе висок, слаб, но много жилав и издръжлив.* Ст. Волев, Младите столетници. *Дете на Африка, той по-лесно понасяше климата, беше по-издръжлив на път, слънцето не го жареше така немилостиво.* Гр. Угаров, По следите на заточеника. *То* [жената-кучето] *е силно животно и извънредно издръжливо на продължително най-бързо бягане в степи . . .* Кр. Тулешков, Хищни животни.

устойчив в едно от значенията си не се различава от и з д р ъ ж л и в, но има рядка употреба. *Едни работници изнемогват — заменят си други, по-жилави, по-устойчиви.* Ив. Вазов, Вазов юбилей.

корав в едно от значенията си е: който не се поддава лесно на въздействието на трудни условия, изпитания. *По всичко личеше, че него не болестта му го мъчи — той беше корав и можеше да и надвие.* Й. Йовков, Женско сърце. *Дядо Славчо излезе по-корав: той остана жив и здрав.* Т. Влайков, Дяловата Славчова унука. *Корав е нашият род, не се огъва лесно пред бурите и несгодите.* К. Калчев, Семейството на тъкачите.

твърд в едно от значенията си не се различава от к о р а в, но се отнася предимно до психически състояния, идеи и схващания на човек. *Тоа се въхищаваше от твърдите, непоколебливите хора, които са готови на всичко.* М. Марчевски, Повести. *И пека те* [народа] *бурите брулят и и шемет опулиат | от тях ще излезеш ти още по-твърд и изпитан.* Е. Багряна. Звезда на морска.

жилав в едно от значенията си е: който има много сили, макар външно и да не личи, и може да понася тежки условия, болести и под. *Здравият и жилав турчин работеше с греблата неуморно.* Ив. Вазов, Кърджалярска парица. *Дядо ми беше сухичък слаб старец, но жилав и работ тив.* Кр. Григоров, Отново на училище. *В 1844 год., . . . Герасим бил тежко болен, но и той път неговата жилава натура надвила.* Ив. Д. Шишманов, Константин Г. Фотинов. *Жилав еи, народе непостигнат | по тръпеж и мощ в живота бурен!* Ив. Вазов, Лирика, V.

ИЗДУВАМ СЕ. Вж. п о д у в а м с е.

ИЗДУМВАМ. Вж. и з г о в а р я м.

ИЗДЪРЖАМ, устоявам, удържам.

Св. вид: **издържа, устоя, удържа.**

О б щ о з н а ч е н и е. Не се поддавам на сила, на физически или морален натиск.

издържам: имам сили (физически или морални) или притежавам съпротива, които са достатъчни да поноса напор, натиск или неблагоприятни условия, мъчения, страдания и под. *След туй тръмчета вдъжето на един клон, сбра двата края и ги отвя, като да опиташе дали клонът ще издържа.* Й. Йовков, Женско сърце. *Реката беше замръзнала, но никой от нас не беше сигурен, че ледът ще издържи.* Ив. Мартинов, Пролет мила. *През партизанското движение те* [жените] *издържаха на тежките походи наравно с най-калените мъже.* Г. Караславов, Походът на младежта. *Ивайло и воеводите му се бояха, че селяните няма да издържат тая мъки, които идеха и от татарите, и от природата.* Ст. Загорчинов, Избр. произведения, III. *Те също казаха, че не знаят нищо, . . . но ако ги измъчвахе в полицията, щяха ли да издържат?* Ем. Коралов, Дъщерята на партизанина. *Издържам на студ. Издържам на глад.*

устоявам: имам сили да се противопоставя и да надделея на външна сила, напор, натиск или на неблагоприятно въздействие на нещо. *Зданието беше на един етаж, каменно, здраво, пригодено да издържа на покрива си дебели снегове и да устоява на силните ветрове.* Ем. Станев, Повест за една гора. *Нашата „Грузия", . . . е голям и солиден кораб. Неговите 17 хиляди тона са сериозна гаранция, че би могъл да устои и на най-страшните урагани.* П. Вежинов, До Мелбърн по въздух и море. *Измежду една пукнатина в скалата се подаваше стъблото на едно полудърво, полухраст, . . . То бе устояло тук на бури и хали, на порои и бъздове.* П. Проданов, Селмокланица. *След събранието получихме от бай Недялко стомна с вода и хлъб и отидохме в една нива с ръж. Там бе най-безопасно, но едва устояхме на слънчевия пек.* Сл. Трънски, Неотдавна. *„Те* [полицаите] *пак ще ме бият и пак ще ме мъчат без вода, но дано и тоз път устоя!" — мислеше си Евгени.* Д. Ангелов, На живот и смърт.

удържам не се различава по значение от и з д ъ р ж а м. Употребява се в разговорната реч и художествената литература. *Ту тежките греди гръмадни | огъват го* [магарето] *и то едвам — | едвам удържа да не грохне | сред слънчевия път в праха.* Хр. Радевски, Басни. *Дишаха с мъка, сякаш техните гърбове носеха всеки удар, . . „Ще удържи ли, ще оживее ли?" — само това мислеха стотината хора, все едно, че мислеше един.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време. *Забил копита* [младият елен] *във влажната, изровена под краката му земя, той коленичи да удържи напора.* Ем. Станев, Повест за една гора. *Ти удържа както в годините на своя нелегален и партизански живот, когато в часовете на смъртна опасност, на глад и ледени нощи пак не падаше духом.* Д. Димов, Тютюн. *Най-после измъчената душа на стареца не удържа, а избухна в едно дълбоко ридание.* Елин Пелин, Гераците. *Той удържа твърдо всички изпитания.*

ИЗДЪРЖАМ СЕ. Вж. п р е х р а н в а м с е.

ИЗДЪХВАМ. Вж. у м и р а м.

ИЖИВЯВАМ. Вж. п р е ж и в я в а м.

ИЗИГРАВАМ. Вж. и з л ъ г в а м.

ИЗИСКАН. Вж. ф и н.

ИЗКАЗВАМ. Вж. изговарям.
ИЗКАЧВАМ СЕ. Вж. качвам се.
ИЗКЛЮЧИТЕЛЕН. Вж. необикновен.
ИЗКОПЧВАМ. Вж. изтръгвам.
ИЗКОРЕНЯВАМ. Вж. изскубвам.
ИЗКУСТВЕН. Вж. престорен.
ИЗКУСТВО. Вж. умение.
ИЗКУФЯВАМ. Вж. оглупявам.
ИЗКУШАВАМ. Вж. съблазнявам.
ИЗКЪЛЧВАМ, изметам.
Св. вид: **изкълча, изметна.**

изкълчвам: измествам от мястото ѝ става на кост, обикн. при удар, падане. *Веднъж падна от стъпалчката, изкълчи си крака и оттогава понакуцваше.* Ем. Коралов, Дъщерята на партизанина. *Веднъж той бе извил ръката на Ташко Блаинчето, . . Но после Блаинчето три недели не можа да хване работа, ръката му бе изкълчил.* Д. Талев, Гласовете ви чувам.

изметам е равно по значение на изкълчвам, но има разговорен характер. *Изметнах си ръката и много ме боли.*

ИЗЛАГАМ. Вж. излепоставям.
Вж. описвам.
ИЗЛАГАМ СЕ. Вж. изразявам се.
ИЗЛЕТ. Вж. екскурзия.
ИЗЛЕТНИК. Вж. турист.
ИЗЛИВАМ, изсипвам, разливам, разсипвам.
Св. вид: **излея, изсипя, разлея, разсипя.**
Общо значение. Изпразвам съд с течност.

изливам: изпразвам всичката течност, която се намира в някакъв съд. *Той вдигна голяма чаша, пи и колкото остана, изля го върху гривата на коня.* Й. Йовков, Старопланински легенди. *Донесяше им* [на конете] *с кофи вода и я изливаше в големи корита.* Кр. Григоров, Новодомци.

изсипвам в едно от значенията си съвпада с изливам, но има разговорен характер. *Взе празна кофа, напълни я от реката и се върна да я изсипе.* К. Петканов, Златната земя. *Сега свали варела и изсипа млякото.* Сл. Трънски, Неотдавна.

разливам: изливам част или всичката течност от съд встрани (обикн. по невнимание, без да искам). *Една тануваща двойка пак бльсна лакетя на Боян и разля коняка му.* М. Грубешлиева, През иглено ухо. *Тя подаде кафето на султана и в смущението си го разля.* Й. Йовков, Старопланински легенди. *Като пиеше, ръката му трепереше и той разля малко вода на врехите си.*

разсипвам не се различава по значение от разливам. *Петровица му носеше ядене, но той не можеше да се храни и разсипваше лъжицата, докато я поднесе до устата си.* Елин Пелин, Герашите. *Бутках чинията и разсипах супата.*

ИЗЛИЗАМ. Вж. появявам се.
Вж. явявам се.
ИЗЛИТАМ, отлитам, изхвърквам.
Св. вид: **излетя, отлетя, изхвърквна.**

излитам: отделям се от дадено място с летене. *Няколко птички се разсъвват, излитат от гнездата си и се изгубват във висините.* К. Петканов, Омайно биле. *От гората излетя гълъб и отиса красива полудъга.* Ем. Станев, Изая Ковдарея. *Когато отгоре* [от дупката на буката] *преставаха да излитат пчели, плаинчетата се заеха да отсекат самата бука.* П. Здравков, Незабравимо детство. *Върху него* [самолетоносача] *имаше няколко самолета, които излитаха един след друг, правеха кръгове над нашия параход и после пак се врьцаха и кацваха.* Г. Белев, Какво видях в Америка.

отлитам: с летене се отдалечавам от едно място към друго за известно време или за постоянно. *Някъде край пътя се събуждаха и отлитаха настрана чайки, прелетели насам от морето.* Й. Йовков, Приключенията на Гороломов. *В края на месец август, когато щърклите отлитат, я тия ливади изпитана един стар щъркел.* Ем. Станев, Януарско гнездо. *Лястовиците се събираха по телеграфните жици и се готвеха да отлетят на юг.* С. Кралевски, Възвърната обич. *Отведнъж самолетът се изви по права посока, вдигна се още по-високо и отлетя.* Елин Пелин, Ян Бибиян на Луната.

изхвърквам: отделям се от дадено място с хвърчене. Свързва се с птици или крилати насекоми. *От китка зелени дървета изхвърква гургулица.* Й. Йовков, Старопланински легенди. *Неочаквано пред нас изхвърква дива гъска. Тя излетя във от обсега на изстрела.* Ем. Станев, Януарско гнездо. *Отиде при пчелите. Те изхвърквяха от кошерите като златни искри.* Елин Пелин, Земя.

ИЗЛИЧАВАМ. Вж. з а л и ч а в а м.

ИЗЛИШЕН. Вж. н е н у ж е н.

ИЗЛОЖБА, експозиция, изложение.

изложба: събрани на едно място предмети из областта на изобразителните изкуства, промишлеността, земеделието и др., подредени за разглеждане от публика (обикн. за определено време). *Тук беше пипала веща ръка. Тоа се виждаше и от картините по стените — те нашиша бяха подбрани, но подбрани от художествените изложби само през един сезон.* Г. Караславов, Тангo. *Искам да си припомня в миг дали не съм виждал някоя негова картина в постоянната художествена изложба.* Д. Калфов, Под южното небе. *Изложба на приложните изкуства. Изложба на селскостопански машини. Изложба на декоративни тъкани.*

експозиции: предметите, които съдържа една изложба или музей, като се има предвид и начинът, по който са подредени. *От тях* [картините] *автопортретът е една забележителна творба. . Той е един от най-хубавите портрети в експозицията на Националната художествена галерия.* в. Вечерни новини. *Друга, не по-малко отговорна задача на музеите е да направят достояние на трудещите се богатствата, които те пазят. Това те постигат, като създават свои постоянни и временни музейни експозиции (изложби).* в. Вечерни новини.

изложение в едно от значенията си съвпада с и з л о ж б а, но е остаряло. *В Пловдив трескаво се приготовляваха за това трво по рода си в България изложение.* Ив. Попов, Ц. Гинчев и др. в спомените на съвременниците си. *В Пловдивското изложение. . аз видях великолепна картина на г. Пйотровски.* Ив. Вазов, В недрата на Родопите.

ИЗЛОЖЕНИЕ. Вж. и з л о ж б а.

ИЗЛЪГВАМ, измавмам, изхитрям, изигравам.

Св. вид: **изльга, измаям, изхитря, изиграя.**

О б щ о з н а ч е н и е. Съзнателно, преднамерено проявявам нечестност към някого.

излъгвам: осведомявам съзнателно неверно някого с някаква цел. *„Трябва да измислим някаква важна причина." Така той подсети приятеля на баща си да излъже началника на голямата гара.* М. Марчевски, Повести. *На другия ден отивам на училището, без да съм написал нещо. Ще изльжа учителя. Ще му кажа, че съм бил болен или че са ме накарали на тежка домашна работа.* Д. Немиров, Когато бях малък. *Както и да хитрува г-н Васил, мене той не може ме изльга.* Й. Йовков, Ако можеха да говорят.

измавмам: с думи или дела, обикн. в свой интерес, вкарвам в заблуда някого, което може да го доведе до погрешни действия. *Но трябва да ти кажа, че по нашия закон онзи, който ни измами, ние го наказваме със смърт. . . — Ако ни изльжеш и задъркаш пътя, ще те убием!* Й. Йовков, Разкази, I. *Залисваше го понякога грижата какво да изхитри, кого как да измами.* Т. Харманджиев, Краят на едно детство. *Той си спомни как преди известно време противникът беше се опитал да ги заблуди и измами.* Ив. Мартинов, Драва тече през славянски земи.

изхитрям: проявявам нечестност (с думи, които не съответстват на делата) спрямо някого, след като съм го накарал да повярва в почтеността ми, в добрите ми намерения и отношение към него. *Като научи, че вече е излязъл, истински се ядоса. — Измъкна се преди мене. . . Изхитри ме той мене, това е!* . . . Б. Несторов, Ариф и Рамзина. *Разузнавач! Че мечка такава опашка има ли бе!. . . ? — Ей, вярно бе! — Ех, че ни изхитри!* П. Проданов, Седмокласници.

изиграваи: с постъпка, която на пръв поглед изглежда почтена, лишавам някого от материални средства. *Работил бях. . на манастирското лозе и не ми плати, изигра ме.* К. Константинов, Седем часа заранта. *Мъчно ми е, че изиграх на времето батя, че оставих децата му да гладуват.* Й. Йовков, Женско сърце.

ИЗЛЪЧВАМ, изпускам, отделям.

Св. вид: **изльча, изпусна, отделя.**

изльчвам се свързва с тела, предмети. Означава: имам свойството да разпространявам светлина, топлина, миризма, която съдържам. *На огнището блещукали рубинени камъни, които изльчвали светлина и топлина.* А. Каралийчев, Топла ръкавичка. *Слънцето се беше скрило, ала потъмнелите поля все още изльчваха неговата обилна топлина.* Ал. Бабек, Малският емигрант. *През хладолетията водата бе издьлбала доста широк тунел, чиито стени изльчваха метален блясък.* М. Марчевски, Тайнствените светлини. *Изля се обилен дъжд. . Образуваха се вирове по пътя, земята почна да изльчва топъл дъх.* К. Ламбрев, Средногорски партизани. *Балите* [тютюн] *изльчваха изпъ гама от миризми.* Д. Димов, Тютюн.

изпускам в едно от значенията си е: не задържам в себе си, а оставям да излезе и да се разпространи топлина, миризма, пара и др. *Напълнената с дърва печка изпускаше такава приятна топлина, че Ванко веднага се разположи на стола.* М. Грубешлиева, През иглено ухо. *Стръкове едра мащерка изпускат упоително-горчив мирис.* К. Константинов, По земята. *Чайникът ври и изпуска пара.*

отделям в едно от значенията си се свързва с растения, организми, химически елементи и др. Означава: извършвам от себе си, от състава си вещество, което съдържам. *При дишането растенията пресмят кислород и отделят въглероден двуокис.* Ботаника. *Човек отделя с издишвания въздух за денонощие повече от 500 л въглероден двуокис.* Ботаника. *Радиоактивните елементи отделят значително количество топлина.* Химия.

ИЗМАМВАМ. Вж. и з л ъ г в а м.

ИЗМАМЕН, измамлив.

измамен: който създава невярно, лъжливо усещане, впечатление за нещо красиво, привлекателно. Има поетичен характер. *Всичко високо бе обляно от необичайната грейка на декемврийското слънце и в този следобеден час пробуждане измамни пролетни вълнения.* С. Северняк, от нашия кореспондент. *Отраженията на звездите блестяха като едри бисери по измамното дъдоко дъно на вировете.* Ил. Волев, Между два свята. *Това, . . , че се чувствуваш добре като низин, е измамно блаженство. Тебе само ти се струва така.* Т. Харманджиев, Родове.

измамлив: който съдържа невярна, погрешна представа за нещо красиво и привлекателно. Има поетичен характер и рядка употреба. *Както обикновено бива в минути на непълнение и по равно поле, пътят се виждаше по-дълъг и целта се отдалечаваше като измамлив мираж.* Ив. Вазов, Видено и чуто. *От къде дойде това щастие за него, той буден ли е или виждаше измамлив някакъв сен?* Й. Йовков, Песента на колелетата. *Мъглата не стоеше неподвижна и пълна като пелена, а се влачеше на вълна от пари, които ту скриваха, ту откриваха хората и животните и придаваха на оттатъшния бряг чудновати и измамливи очертания.* Ст. Загорчинов, Ден последен.

ИЗМАМЛИВ. Вж. и з м а м е н.

ИЗМАМНИК, лъжец, шарлатанин, мошеник.

О б щ о з н а ч е н и е. Човек, който злоупотребява с доверието на някого с користна цел.

измамник: човек, който си служи с непочтени похвати, за да нанесе вреда на някого. *Г-н Струмски изяде. . .Излезе? А на мене каза да чакам (. . .). Измамник! Лъжец!* Й. Йовков, Обикновен човек. *Аз в честността ти сляпо вярвах, затуй и не взех от тебе документ за имота. . . Не говоря повече по тоя въпрос. Ти не говориш, ама аз ще те накарам да говориш! Измамник такъв!* Д. Немиров, Възелът.

лъжец в едно от значенията си е: човек, който с думите си изопачава истината, за да се представи в изгодна за него светлина или заради користни цели. — *Цената да не л измисляш — толкоз струва вълната, толкоз работата и данькът, толкоз я продавам! Поискаят турчин не искаше и да слуша. — Ти това го разправяй на гнурите! Знам ви аз! Всички сте лъжци! За вас въже!* Ст. Дичев, За свободата. *Той е голям лъжец. Непрекъснато се хвали за нещо, които не е вършил.*

шарлатанин: нечестен човек, който използува грубо доверието на другите за користна цел. *Туй не било злато! . . . Сребро е и отгоре само малко позлатено. Ах, тоз дърт шарлатанин, тоз лъжец!* Й. Йовков, Жетварят. — *Какво знаят докторите! — . . — Знаят само пари да взимат и толкова. — Шарлатани и нищо повече.* Елин Пелин, Щъркови гнезда.

мошеник: човек, който постъпва безскрупулно, върши нечестни дела за лична изгода. *Баща му е черноборсаджия и мошеник, дрехите ти от гърба ще свали, без да му мигне окото.* В. Нешков, Настъпление. *От кооперациите, дето се строят, краде дъски, греди, тухли. Мошеник!* Й. Йовков, Обикновен човек. *Двайсет и пет хиляди лева само им взе адвокатът. Как не го беше грях да остърже джобовете им до стотинка! Мошеник. Бил влиятелен, бил правителствен, . . , така сладкодумно ги зальгаше, че всичко ще се нареди.* Г. Караславов, Танго.

ИЗМЕНЯМ изневеряваМ.

Св. вид: **изменя, изневеря.**

изменям: извършвам предателство, измяна, нарушение на вярност (обикн. към отечество, народ и др.). *Срещу родината си никога не бих отишъл — . . Аз принадлежа към тая общност, която се нарича български народ, и следователно би било безчестие да й изменя.* Ем. Манов, Ден се ражда. *Ако изменя на тая моя клетва, нека бъда наказан с жестока смърт от ръката на моите другари по участ и оръжие.* П. Михайлов, Малката партизанка. *Тя не можеше да си представи да измени. . , на Герган, когото тъй всеотдайно обичаше.* К. Калчев, Живите помнят.

изневеряВам се се различава по значение от и з м е н я м, но се употребява предимно за нарушаване на вярност в семейството. *Тя е моя бивша жена. . . Аз й изневерих и тя ме остави.* Д. Киськов, Щастието не идва само. *Тоя смел и вероломен човек е опасен на свободата. Който веднъж е изневерил на царя си, ще изневери и втори път.* Ив. Вазов, Към пропаст. *Разведоха се, защото тя му изневеряваше.*

Вж. п р о м е н я м.

ИЗМЕРВАМ, премервам, отмервам, размервам.
Св. вид: **измери, премеря, отмеря, размеря.**
Общо значение. Определям размера на нещо с мерна единица.
измервам: определям цялата големина, всякото количество или степента на нещо. *Като навлезе в блока на своята бригада, той извади мярката, . . , и измери дълбочината на угарта.* И. Петров, Новкината любов. *Той оигна спончето и го подвижи, като че измераше тежестта му.* Д. Немиров, Другият. *Измервам налягането на газа. Измервам температурата на водата.*
премервам: определям размерите на нещо, което е част от цялото. По-често се свързва с количество, тежест. *Премери ми сега захар за пет лева. От ситната.* А. Каменова, Харитининият грях. *Сие николко буркани от лавината, . . , премери от всеки буркан по малко, сипа го в порцелановото хавиане и започна да разбърква праха.* Ст. Чилингиров, Първа жертва. *Взе един от пистолетите, подържа го в ръката си, като че ли искаше да го премери колко тежи.* Д. Кисьов, Щастието не изва само. *Имаше още два вътрешни двора. Премерих после стените на двора, бяха повече от двадесет и пет крачки на всяка страна.* А. Дончев, Време разделно.
отмервам: от нещо цяло отделям някаква част, за да определя размера й. Има разговорен характер. *Отмерват новите заселници дворищата си по южния склон на Каменития дол, като гледат да не се пръскат много.* О. Василев, Житие-битие. *Диню отмерва разстоянието от един стълб до друг.* Г. Караславов, Избр. съчинения, II. *Наместо цяла ока на едного ще отмери триста и петдесет грама, на другиго — триста двадесет и пет.* Мих. Георгиев, Избр. разкази.
размервам: разпределям нещо цяло, като определям размерите на частите. *Един ден пристигнаха техници и размериха къде да се забият стълбовете.* Кр. Григоров, Танчо от Гороцвет. *Свалил беше палото и с копраля в ръка бе се отдалечил по нивата, та размераше за леха.* Ил. Волен, Между два свята. *Терзята беше намерен и доведен. С разтреперани ръце той раздипля алено сукно, размерва, кроя.* Й. Йовков, Старопланински легенди.

ИЗМИНАВАМ, извървявам, изхождам, пропътувам.
Св. вид: **изминя, извървя, изходя.**
Общо значение. Като се движа, вървя, оставям след себе си определено разстояние.
изминавам: оставям след себе си определено разстояние, като се движа пеша или с превозно средство в дадена посока, за да достигна някакъв обект. *Като измина така няколко километра от града, Ньо видя насреща си по безлюдния път бавно да върви волска кола.* Елин Пелин, Повести. *До селото имаше повече от два километра. Това разстояние конят измина твърде скоро.* Й. Йовков, Разкази, I. *Осман беше решил да кара, за да изминат през нощта повечко път.* Ив. Вазов, Утро в Банки.
извървявам: с вървене пеша оставям след себе си известно разстояние. В случая се набляга на количеството на изминатия път. По-рядко се употребява за кола с впрегатен добитък. *Обувките му бяха обелени от камъните. . Виждаше се, че туристът беше извървял много път.* Х. Русев, По стръмнините. — *Голяма ли е корията? — подпитваше любопитно Сашко. — Голяма е, има един час път да вървиш, докато да я изървиш — опвярна му оживено момчето, което вървеше пред него.* Г. Караславов, Избр. съчинения, VIII. *Не беше извървял и сто крачки, изведнъж се спря и от брега се спусна надолу.* Гр. Угаров, По следите на заточника. *Мелницата беше валцова. . Някои изтърчаваха с тежките си волски коли десетки километри, за да смелят житото си там.* К. Калчев, Живите помнят.
изходжам: движа се пеша, вървя колкото е нужно и оставям след себе си целия обект, през който съм вървял. Има ограничена употреба. *Тревожно загряжен, той не забелязва как изходи полето и навлезе в гората.* Т. Харманджиев, Крилато време. *И ще потегля към незнайна гора, . . Ще вървя, ще вървя, догдето изходя цялия път и се продължи ботушите ми.* А. Каралийчев, Мравешка история.
пропътувам: с превозно средство оставям след себе си определено разстояние — разстоянието от началото до края на даден обект. *Само за един ден ние трябва да разгледаме пирамидите, . . , и да пропътуваме — идването и отиването — общо четиристотин километра.* С. Северняк, От нашия кореспондент.
Вж. и т ъ ч а м.

ИЗМИСЛИЦА, басня.
измислица: изказване, съчинено от някого, което той иска да представи за достоверно, но което не отговаря на истината. *Може би повечето от това, което разправяше Димитър, беше измислица, но (. .) сигурно имаше и нещо вярно.* Ст. Дичев, За свободата. *Винаги, когато разказвам тази история, приятелите ми се усмихват недоверчиво или се мръщят. Според едни това е чиста измислица, плод на моето „богато" въображение.* Др. Асе-

нов. Суровo възпитание. — *Недей така, Минко, аз само се пошегувах. Това с Йосифа никога не е ставало. Измислил е.* Г. Белев, Патилата на едно момче.

басня в едно от значенията си не се различава от и з м и с л и ц а. Има книжен характер. *Какъв си ти, що си? На старец се преправяш, богомилски басни сладко и мъдро разправяш и всичко знаеш.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Той знаеше с каква басня да обяснi после изчезването си от отряда, при самото начало на битката.* Ив. Вазов, Пъстър свят.

ИЗМИСЛЯМ, съчинявам.

Сз. вид: **измисля, съчиня.**

О б щ о з н а ч е н и е. С мислене създавам нещо.

измисля: с мислене създавам нещо нереално, плод на фантазията, творя нещо или съобразявам, планирам как да постъпя в даден случай. *Аз си зная наизуст нейните приказки. Виж бъдъ. . Тя измисляше все нещо ново.* В. Бончева, Анчето пише. *Сякваше различните птички от гората и им пеше песни, които сам беше измислил.* Елин Пелин, Под манастирската лоза. *Боянов неусетно преправяше спомените си, преиначаваше, преувеличаваше, измисляше.* Й. Йовков, Песента на коледата. *Измислям име. Измислям прякор.*

съчинявам в едно от значенията си е: като насочвам ума, съзнанието си към нещо, създавам нещо ново или нереално. *Приказваше работи, които хич няма в ролята ти. . . Нямаш право да съчиняваш.* Ив. Вазов, Драски и шарки. *Какво те тегли все към планината! . . . — Глупости дрънкаш! — . . Отде накъде си съчинявал такива?* П. Вежинов, Нашата сила. *От нея той научаваше всичко, което се говореше зад гърба му. . . донасяше му. . често послъгваше, преувеличаваше и съчиняваше.* Г. Караславов, Селски истории.

Вж. и з н а м и р а м.

ИЗМОРЯВАМ СЕ. Вж. у м о р я в а м с е.

ИЗМРЪЗВАМ, замръзвам, премръзвам, помръзвам, смръзвам се.

Сз. вид: **измръзна, замръзна, премръзна, помръзна, смръзна се.**

измръзвам: ставам нечувствителен от силен студ, мраз. *Вие сте измръзнала, нали? Пък аз не се сещал да си стопля с един чай.* Х. Русев, Под земята. *Той беше мокър, измръзнал и още от вратата го огря и го подхвана с приятната си топлина големият огьн на огнището.* Й. Йовков, Женско сърце. *Завий си с кърпа ушите, че ще ти измръзнат.* К. Петканов, Омайно бяле.

замръзвам в едно от значенията си е равно на и з м р ъ з в а м, но в случая изтъква процесът на действието. *Миналата есен бях ходил в града. Паднал беше първият сняг, студено, замръзнах в каруцата.* И. Петров, Новкината любов. *Пръстите на ръцете ми замръзваха, а шалчето не можеше тоя път да стопли ушите.* Л. Александрова, Има едно щастие. *Човекът усещаше как ушите и носът му замръзват.* М. Грубешлиева, Пред прага.

премръзвам: измръзвам много, така че загубвам напълно чувствителността си, не мога да се движа. *А тук хората зъзнат под палатките, пък и огьн не кладат . . , няма къде да огрее премръзналите си ръце. И не само ръцете му — целият той беше премръзнал.* М. Марчевски, Митко Палаузов. *През тия странствувания веднъж краят му беше премръзнал.* Д. Димов, Тютюн.

помръзвам е равно по значение на и з м р ъ з в а м, но е с по-снижена употреба. *Ръцете ни помръзнаха, като се миехме в ледената вода на Марица.* Ив. Вазов, Мусала.

смръзвам се: имам чувство, че замръзвам изцяло. *Смръзнахме се от студ. Не беше студено, но като духна вятърът, цял се смръзнах.*

ИЗМЪКВАМ СЕ. Вж. и з п л ъ з в а м с е.

ИЗМЪРШАВЯВАМ. Вж. о т с л а б в а м.

ИЗМЪЧВАМ. Вж. м ъ ч а.

ИЗМЪЧВАМ СЕ. Вж. м ъ ч а с е.

ИЗМЯНА. Вж. п р е д а т е л с т в о.

ИЗМЯТАМ. Вж. и з к ъ л ч в а м.

ИЗНАМИРАМ, изобретавам, откривам, измислям.

Св. вид: **изнамеря, изобретя, открия, измисля.**

О б щ о з н а ч е н и е. Правя принос в областта на науката, културата и др.

изнамирам: създавам, творя въз основа на изследвания, проучвания в областта на науката, културата и др. *Кажи ми сега кой изнамерил българската азбука.* Ив. Вазов, Под игото. *Часовника кой първом изнамери, / и времето тъй къс по къс отмери?* П. П. Славейков. Немски поети. *Винаги ме занимаваше със своите опити с мишки, зайчета. . , все някакви нови лекарства изнамирал, но не му признавали откритията.* Ст. Ц. Даскалов, Есенно сено.

изобретявам: построявам, конструирам уред или части от него, с който задоволявам **някаква нужди.** *Рационализаторът Стефан Лазаров е изобретил една фрезова машина за изглаждане на дъги.* А. Каралийчев, Пътища далечни. *Напоследък, . . били изобретили инструмент, който показвал точната дозировка алкохол, поглъната от водата на превозното*

средство. К. Калчев, Двама в новия град. *Човекът изобрети самолета, който може да лети много по-бързо, по-високо и по-далеч от птиците.* Р. Радулов, От Икар до Гагарин.

откривам в едно от значенията си е: установявам чрез изследвания, търсения или случайно съществуването на нещо неизвестно досега в областта на науката, културата. *Морският пътешественик е известният Васко да Гама, който открива пътя за Индия край нос Добра Надежда.* Ив. Мирски, През девет земи. *Ньотон е открил закона за земното притегляне. Човек открива обективно действуващите закони в природата.*

измислям в едно от значенията си не се различава от и з о б р е т я в а м, но е с разговорен характер. — *Хората — казваше той, — измислиха грамофони, кинематографи.* Елин Пелин, Щъркови гнезда. *Хората измислиха и измислюват всеки ден нови неща, за конто трябват нови имена.* Хр. Белчев, Избр. съчинения. *Сега пак измислили една такава машина: веднеи, натиснеш едно копче — бяла . . натиснеш друго копче — пуква, . . , натиснеш трето копче: изгиа се към небето и хвърчи.* А. Каралийчев, Народен закрилник.

ИЗНЕВЕРЯВАМ. Вж. и з м е н я м.

ИЗНЕВИДЕЛИЦА. Вж. н е о ч а к в а н о.

ИЗНЕВЯРА. Вж. п р е д а т е л с т в о.

ИЗНЕМОЩЯВАМ. Вж. о т п а д а м.

ИЗНОСВАМ СЕ. Вж. и з х а б я в а м с е.

ИЗНОСЕН, изгоден.

О б щ о з н а ч е н и е. От който има полза.

износен: който е на сметка, от който има материална полза. *А можем просто да изплашим банката и да я принудим към износно сътрудничество.* Д. Димов, Тютюн. *Имам връзки с разни предприемачи, що гледам да ви намеря някое тъй по-износно апартаментче.* Св. Минков, Разкази в таралежова кожа. *Ние си имаме нашите европейски компании, . . , ние си водим преговори с тях и които ни предложи най-износни за нас условия, ня ще повикаме.* Ст. Костов, Избр. творби. *Износен търговски договор. Износна цена. Заем на износни условия.*

изгоден: от който някой може да бъде облагодетелствуван. *Ще ти предложат акции при много изгодни условия.* Х. Русев, Под земята. *И един ден преотстъпи постройката на изгодна цена.* Б. Райнов, Човекът на ъгъла. *Изгодна сделка. Изгодно предложение.*

ИЗНУРЕН. Вж. с л а б.

ИЗНУРЯВАМ СЕ. Вж. и з т о ш а в а м с е.

ИЗОБИЛЕН, обилен, богат.

О б щ о з н а ч е н и е. Който е в много голямо количество.

изобилен: който е в по-голямо от необходимото количество. *Дамян бе подпрял с дебови вили клоните* [на круша*та*] *да не се скършат от изобилния плод.* К. Петканов, Дамянова челяд. *След изобилния, добре сервиран обед, . . , господата се оптеглиха да почиват.* Д. Димов, Тютюн. *Ловят беше толкова изобилен, че никой от нас не се грижеше да го използува разумно.* О. Василев, Дивата гора. *Три големи матови глобуса и много матови крушки по стените разливаха мека, изобилна светлина.* Г. Караславов, Танго. *Изобилна храна.*

обилен: който е в толкова голямо количество, че не е нужно повече. *При хубаво време и обилна влага се привиряваха и есенните семтби.* Й. Йовков, Жетвяр*т. Старият елен слизаше до самите каменовъглени мини. Там беше топло и се намираше обилна паша.* Ем. Станев, Повест за една гора. *Обилен цвят отгръ дъ)есата.* Ив. Карановски, Разкази, I. *Слънцето се бели скрило, ала потъмнелите поля все още излъчваха неговата обилна топлина.* Ал. Бабек, Малкият емигрант. *Обилна жетва. Обилни валежи. Обилен плод. Обилна вечеря.*

богат в едно от значенията си е: който е в голямо количество и създава впечатление, че всичко е достатъчно, нищо не липсва. *Тя* [вечерята] *се състоеше в това, че към богатото и разнообразно меню, . . , се прибави и по една чаша шампанско.* Г. Белев, Какво видях в Америка. *Това бе някде около Чемерник, продължавата планински верига, . . , с богати пасища.* Сл. Трънски, Неотдавна. *Той винаги се връщаше с богат лов.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Тая страна на склона е покрита с богата паша.* Ив. Вазов, Великата Рилска пустиня. *Богата трапеза. Богата жътва.*

ИЗОБЛИЧАВАМ, разобличавам, демаскирам.

Св. вид: **изоблича, разоблича.**

изобличавам: открито пред всички доказвам, изтъквам нечестни, неморални действия, замисли и под. на някого, с което показвам истинския му облик. *Притежаваше твърде ум и чувство за хумор, с който изобличаваше лъжите и демагогията на господарите.* Д. Димов, Тютюн. *Та нима нямаше да го изобличи и задето бе подслушвал чужд разговор?* Д. Димов, Осъдени души. *Той не беше виждал документи, които можеха да изобличат тия хора във вземане на подкупи и комисиони.* А. Гуляшки, Любов.

разобличавам: разкривам напълно престъпни деяния, тайни замисли, кроежи и под., извършени от някого, изобличавам окончателно някого. *Щом не искате да говорите, ще ви разобличим на очна ставка! — заяви му ведньж генерал*ът. Йор. Демирев, Д. Горчев.

Особен случай. *Георги Димитров, . . . разобличава пред съда в Лайпциг провокационните машинации на нацистите.* История. *Ще тестави на мястото им всички лъжепатриоти, ще разоблича техните мнимо заслуги.* Л. Стоянов, Повести.

демаскирам има книжен характер. Означава: разкривам действителния, престъпния образ на някого, който се прикрива зад благонамерени цели, демагогия и под., представям го в истинската му светлина. *Смисълът на мирната офензива, предприета от съветското правителство веднага след Октомврийската победа, беше да демаскира империалистическите правителства от двата воюващи лагера.* В. Коларов, С перо и слово за българо-съветска дружба.

ИЗОБРАЖЕНИЕ. Вж. к а р т и н а.

ИЗОБРАЗЯВАМ. Вж. о п и с в а м.

Вж. р и с у в а м.

ИЗОБРЕТАТЕЛЕН. Вж. с ъ о б р а з и т е л е н.

ИЗОБРЕТЯВАМ. Вж. и з н а м и р а м.

ИЗОБЩО, въобще.

изобщо: във всички случаи, конто се имат пред вид, без да се държи за подробностите (когато се обобщава, вади заключение за нещо). *И това той* [писарят] *вършеше тъй бавно, внимателно и грижливо, както изобщо вършеше цялата си канцеларска работа.* Й. Йовков, Разказ, II. — *Ние, като социалисти, сме изобщо против войната.* Т. Харманджиев, Родове. *От ракията не изпи нито глътка, той изобщо не пиеше.* П. Вежинов, Нашата сила. *През декември вали най-малко (. .) . Изобщо зимните месеци са със слаби валежи.* П. Делирадев, Витоша.

въобще не се различава по значение и употреба от и з о б щ о. *Сега, . . , мнозина осъждаха Огнянова, комуто остана вече името „граф", както се случва въобще с всички любители актьори.* Ив. Вазов, Под игото. — *Ти си се разтревожила, нервите ти са обтегнати и въобще в тъй напоследък се задържа нещо такова. . особено.* П. Незнакомов, Бяло и черно.

ИЗОГРАФИСВАМ. Вж. р и с у в а м.

ИЗОПАЧАВАМ, превначавам, извращавам, извъртам, обръщам.

Св. вид: **изопача, превнача, извърта, извъртя, обърна.**

О б щ о з н а ч е н и е. Предавам нещо в неверен, в друг вид.

изопачавам: предавам, казвам фактите така, че общият смисъл да не отговаря на действителността, за да бъде истината в моя полза. *Прави ли впечатление още, че правителството сякаш се страхува да погледне истината право в очите, не смее да признае сериозното положение, в което се намираме, и предпочита да изопачава фактите.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Животът на Раковски е тъй препълнен с приключения, щото биографът рискува на всяка минута да се отдалечи от истината, . . , да смеси и изопачи събитията и да се впусне да разказва легенди.* К. Величков, Събр. съчинения, VIII. *Ти както винаги се екзалтираш и всичко преувеличаваш или изопачаваш.* Ив. Вазов, Пъстър свят.

превначавам: предавам нещо другояче, съвсем иначе, съвсем невярно, за да се получат в смисъла му неща, които са ми изгодни. — *Оръжието си няма да предадем, отвърна му Стефанов. Виждаше, че гърският преводач иска да преначи думите му, за да не звучат така рязко, и това го ядоса.* Х. Русев, Под земята. *Боянов неусетно преправяше спомените си, преначаваше, преувеличаваше, измисляше.* Й. Йовков, Песента на колелетата.

извращавам в едно от значенията си е: представям неща (известни на другите) невярно, със собствено тълкуване, с цел да заблуди и да извлека полза за себе си. *В продължение на много години немската агентура в България, изопачавайки историята, извращаваше истината за ролята на руския народ при освобождението на балканските страни от чуждо робство.* В. Коларов, С перо и слово за българо-съветска дружба. *А сега е ясно! Просто неуки хора и са прегрели житото. Те си го казват — . . —Как може да извращаваме нещата сега? Аз не мога.* Ст. Ц. Даскалов, Стубленските липи.

извъртам в едно от значенията си е: стремя се да укрия истината, без да отричам факта, като се мъча да го премълча или да го представя в светлина, изгодна за себе си. *Добре говори. . . И опитаи ли само да извъртаи, вече грешка няма да има.* Б. Райнов, Дъждовна вечер. — *Ама аз нищо, нищо не съм направил — измъкна той. — Аз само погледнах. . . — Не извъртай и не крий. Кажи истината!* П. Лъочев, Песента на белите платна. *Тъкмо и за Ценовия искам да те питам. Де е той? Защо още го няма? И вчера, и днес питам, ти все извърташ!* Ст. Дичев, За свободата.

обръщам в едно от значенията си е: казвам вместо това, което трябва да кажа, съвсем друго с цел да не се разбере истината. Има разговорен характер. *Стойко измъкна, че волът се разболял, сетне пак обърна, че уж оралото му се счупило.* Г. Караславов, Спаха. *Говори истината! Не обръщай думите ми!*

ИЗОСТАВЕН, безстопанствен, напуснат.
Общо значение. Който не е поддържан (за имот, имущество и др.).
изоставен: за който не се полагат грижи, защото не се използва и никой не се интересува от него. *Нея никога не отвори уста да се оплаче, да изкаже мъката си за изоставения баащин дом, който се рушеше.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Там имаше порутен, отдавна изоставен, направен от кирпич и плетени пръчки хамбар.* А. Гуляшки. МТ станция. *Мина край една порутена ограда, минаха след него и войниците му. Дворът на сградата изглеждаше пуст, изоставен.* Д. Талев, Илинден.
безстопанствен: който няма стопанин да се грижи за него, да го стопанисва. *Настаниха ме се в една палатка, безстопанствена, както ни казаха, дето сняха безплатно неколцина туристи като нас в двора на горското училище.* К. Константинов, Път пез годините. *Инструменти, колички, лостове и дрехи бяха разхвърляни по земята като безстопанствени.* Ст. Ц. Даскалов, Селски луши.
напуснат в едно от значенията си е: който е напълно, окончателно оставен без грижи, за който никой не се грижи изобщо и не се обитава. Спада към народния език. *Зданието мязаше на напуснато, но все пак се чувствуваше някакъв дъх на човешко присъствие.* Г. Каравелов, Избр. съчинения, II. *Теодосий слезе до къщата и отблизо видя, че водениците беше съвсем напуснати и обгорени.* Ст. Загорчинов, Ден последен.

ИЗОСТАВЯМ, напускам, оставям, зарязвам.
Св. вид: **изоставя, напусна, остави, зарежа.**
изоставям: прекратявам напълно поети задължения, не полагам привични грижи към някого, нещо, както преди. *Той беше изоставил пратата си жена в България, а втората беше американка.* Г. Белев, Какво видях в Америка. *А ти в нищо не си длъжен към мене, можеш и съвсем да ме изоставиш, аз . . . те оставях без рожба.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Дечев написа сърдито писмо на Боев. . . и го предупреди, че ако днешната случка се повтори, ще се принуди да изостави работата.* Х. Русев, Под земята.
напускам в едно от значенията си е: изоставям някого, нещо окончателно, без да се връщам към него. *А дядо Христо? Случайно ли е туй, дето той от двадесет години е напуснал жена, деца и не се е срещал при тях?* Й. Йовков, Чифликът край границата. *Минаваха четата работници. Те бяха все дедиормански турци, . . . които напускаха вече бедните си села и слизаха да търсят работа по големите чифлици из Добруджа.* Й. Йовков, Жетварят. *След това напуска учителската професия и се отдава на художествено творчество.* в. Работническо дело. *Напускам работа.*
оставям в едно от значенията си не се различава от изоставям, но има разговорен характер. *Ако наистина я поискаш, Христина си е суетничка, ще остави Кондарев, особено ако е станало нещо помежду им. Тя е от тия, които обичат удовлетвията и се продават.* Ем. Станев, Иван Кондарев. — *Боянке, който ще да дохожда, аз не те оставям, ще умра — не те оставям.* Й. Йовков, Боряна. *От сега нататък оставям търговията, не върви!* Кр. Велков, Село Борово.
зарязвам: изоставям напълно, напускам завинаги някого или нещо, но има силно изразено чувство по-нататък. Има разговорен характер и неодобрителна отсянка. *Хората какво не вършат — . . . ограбват близките си, други зарязват жена и деца, а пък аз.* Г. Райчев, Златният ключ. — *Ти остани тука, брате — казваше по-старият брат, който държеше един вързоп в ръката си, — из отивам. . . Недей зарязва и ти дюкяна.* Ив. Вазов, Повести и разкази. — *Май ще трябва да зарязвам службата. Поддовица, както хранеше детето, тъй си и остана — попарена.* Г. Караславов, Избр. съчинения, I.
Вж. занемарявам.
ИЗПАРЯВАМ СЕ, изветрявам.
Св. вид: **изпаря се, изветреи.**
Общо значение. Ставам на пара (за течност).
изпарявам се: превръщам се в пара (обикн. при загряване, нагряване). *Горещата вода от котела се изпаряваше на гъсти бели кълба, които правеха въздуха мъглав.* М. Кремен, Схлупени стрехи. *Денят превляше горещ и задушен. Блатясалата вода се изпаряваше бързо.* П. Здравков, Незабравимо детство.
изветрявам също означава ставам на пара, но процесът става бавно, постепенно, незабележимо, без специално загряване. *Лалка стана, отри хубавото си бяло лице и седна при отворения прозорец, за да изветреят по-скоро дирите от сълзите ѝ.* Ив. Вазов, Под игото. *Имаше спирт в шишето. Сега няма. Изветря е.*
Вж. изчезвам.
ИЗПАЩАМ. Вж. пострадвам.
ИЗПЕЧЕН. Вж. опитен.
ИЗПИСВАМ. Вж. рисувам.
ИЗПИТ. Вж. изпитание.

ИЗПИТАНИЕ, изпит.

изпитание: трудност, неугода в живота, за която се изисква сила и твърдост на духа, за да се превъзмогне. *Първото му училище — това е животът му, преминал през какви ли не изпитания. Той е бил ратай из мъчии, работник във фабрика, продавач на вестници.* Г. Белев. Картини из Румъния. *Но зародиха се изпитанията. Благой не прекланяше глава пред народните авкаити. Последваха затвор, процеси, партизанствуване.* К. Кръстев, Катастрофа. *Изпитанията калдъм хората. А ще всички излязохте юнаци, не позволихте да ни открият.* Ем. Коралов, Дъщерята на партизанина. *Приключенията, които преживя, изпитанията, които преживях, . . . бяха го направили по-мъдър и по-сериозен.* Елин Пелин, Ян Бибиян на Луната.

изпит в едно от значенията си е: проверка на сили, възможност при появили се трудности, пречки. Има рядка употреба. *Предстоящите депутатски избори ще бъдат сериозен изпит за политическата зрелост и предаността към народа на всички партии на Отечественя фронт.* Г. Димитров, Съчинения, III. — *Ще си призная, че за мен съществуването на героя изглежда доста пусто. Преминал е голям изпит (това е избухването на епидемията от едра шарка), открил е в себе си възможности, които не е осъзнавал, . . И с нищо не се променя.* сп. Филмови новини.

ИЗПИТАТЕЛЕН. Вж. п р о н и ц а т е л е н.

ИЗПИТВАМ. Вж. ч у в с т в у в а м.

ИЗПЛАШВАМ. Вж. у п л а ш в а м.

ИЗПЛАЩАМ, погасявам.

Св. вид: **изплатя, погася.**

изплащам: давам пари, определена сума някому срещу дълг, задължения. *Изплатих на брат си дела от къщата. Изплатих си заема.*

погасявам: давам на части, в определени срокове парична сума срещу задължения в банка, каса и др., като внасям стойността на лихвите и капитала. Има терминологичен характер. *Години наред погасяваше заема за жилището си. Погасявам още лихвите от дълга си.*

ИЗПЛЪЗВАМ СЕ, измъквам се, изскубвам се, изтръгвам се.

Св. вид: **изплъзна се, измъкна се, изскубна се, изтръгна се.**

О б щ о з н а ч е н и е. Успявам да избягам отнякъде или от някого.

изплъзвам се: незабелязано, обикн. с хитрост, успявам да избягам, когато ме преследват или когато искам да си отида отнякъде, без да ме забележат. *Погна го полицията. . . Все около нас се навъртаха, за да го арестуват. А той хитро се изплъзваше от погледа и ръцете им, като се криеше тук-там из съседите.* П. Михайлов, Малката партизанка. *Лото отмъкваше Калобер на тиранте. Изпращаха по петите му потери, но той ловко се изплъзваше през теснините.* М. Марчевски, Повести. *Щом забеляза, че не я виждат, изплъзна се и избяга.* Й. Йовков, Старопланински легенди. *Когато мама влезе в стаята, тати се позавъртя малко из двореня. . . , и се изплъзна тъй, като че се боеше да не го види някой.* Ст. Чилингиров, Хлеб наш насущний.

измъквам се: тайно, незабелязано избягвам отнякъде, за да се спася, когато ме преследват. *Ала за да напусна мястото, средата, в която се намирам в момента. — Стъмни се, Паньо — несетно снини глас той. — Време е за четата да се измъква, да върви.* Ст. Дичев, За свободата. *Разбойниците са разбрали, че са открити, и са побързали да се измъкнат от пещерата.* М. Марчевски, Тайнствените светлини. *И без да се обадя никому, аз се измъкнах от къщи.* Ст. Чилингиров, Хлеб наш насущний. *Тихичко, без да го забележи някой, понеже и четиримата бяха заети с картата, помощник-командирът се измъкна и отиде в телефонната.* Ив. Мартинов, Драва тече през славянски земи. *Христина тихичко слезе по стълбата, избягна минутата, когато старите влязоха в пристройката, и незабелязано се измъкна.* Ем. Станев, Иван Кондарев.

изскубвам се в едно от значенията си е: с хитрост и усилия успявам да избягам, да се спася от някаква опасност, която в момента ме застрашава. — *Ти върви и не говори високо, после ще ти кажа. Предстои ни да се изскубнем оттук, от засадата, колкото се може по-скоро, докато не са ни надушили.* П. Михайлов, Малката партизанка. *От разузнавачите, които успяха да се изскубнат от вражеския обръч, партизаните знаеха вече къде какви части има.* Г. Караславов, Избр. съчинения, VI.

изтръгвам се в едно от значенията си е: успявам с усилия, с мъка да се спася, да избягна от някакво тежко положение, от някаква опасност. Има сравнително по-рядка употреба. *Трябваше да се подкрепи Йоакимовият донос, да се обезсили Светослава, да му се не даде възможност да се изтръгне от опасното си положение.* Ив. Вазов, Светослав Тертер. *Поччиите, на лихварите.* Д. Талев, Илинден.

ИЗПОВЕД. Вж. п р и з н а н и е.

ИЗПОВЕДАНИЕ. Вж. р е л и г и я.

ИЗПОЛЗУВАМ. Вж. у п о т р е б я в а м.

ИЗПРАВЕН. Вж. а к у р а т е н.

ИЗПРАЗВАМ, опразвам.

Св. вид: **изпразня, опразни.**

изпразвам: освобождавам нещо напълно от съдържанието му (обики. нещо кухо). *Няколко пъти Пейко изпрати и напълни дисагите.* Й. Йовков, Жетварят. *Много още бяха болните, много мехове с вино изпразниха в какви не назоравици.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Димитър бавно навири шишенцето, . . Изпразни го до дъно.* К. Петканов, Старото време. *Изпразвам пуха от възглавницата.*

опразвам: правя нещо да остане празно. Употребява се обики. за пространство, за помещение. — *Защо се преместихте тук? — Тая заран опразнихме стаята.* Д. Немиров, Другият. *Още след вечерта Стамат бе опразнил торището от двора си и сега всичкият тор беше тука, струпан по нивата.* Ст. Марков, Дъбоки бразди. *Опразнихме склада.*

ИЗПРАЩАМ. Вж. п р а щ а м.

ИЗПРЕВАРВАМ, преварвам, надпреварвам, надминавам, задминавам.

Св. вид: **изпреваря, преваря, надпреваря, надмина, задмина.**

О б щ о з н а ч е н и е. При движение или работа излизам пред друг.

изпреварвам: с бързо ходене или тичане, движение излизам пред другиго. Означава още: извършвам някакво действие, преди да го е направил друг, или извършвам нещо по-бързо от друг за същото време. *Войводата вървеше напред. Макар че накуцваше, той често изпреварваше другарите си и се спираше да ги чака.* Ст. Дичев, За свободата. *Той вървеше на белия си кон, изпреварил малко напред дружината си, и мълчеше.* Й. Йовков, Старопланински легенди. *Господинът посегна да я вземе, но кондукторът го изпревари. Грабна китката и му я подаде.* Д. Калфов, Избр. разкази. *Тя работи чевръсто и даже изпреварва мама.* К. Калчев, При извора на живота. *Автомобилът изпревари камиона.*

преварвам не се различава по значение от и з п р е в а р в а м, но има сравнително по-честа употреба в смисъл — при ходене, тичане, движение излизам пред някого. Има разговорен характер. *През заснежения двор към черквата тичаха низами — надлетели бяха на грабеж. Башибозуци хукнаха отстрани да ги преварят.* Д. Марчевски, Дошло е време. *Сърбах и поведох малките жетвари. Нашата дружина всичките превари.* Ран Босилек, Радост. *Какво, кьсметя ми вземаш — отвърнал сериозно мъжът. — Тъкмо мислех да я купувам и ти си ме преварил.* Кр. Григоров, Раздолчани. *Аз се увличам. Започвам по-бързо да вървя, като се мъча да преваря мама.* Т. Влайков, Преживяното. *Мотоциклетът превари колата.*

надпреварвам: извършвайки нещо по-бързо от друг, постигам победа, показвам превъзходството си. *Все уморед бягат* [конете], *тъй ми се чини — викаше един. — Единът надпрвари. . додаде друг.* Ц. Гинчев, Ганчо Косерката. *Ийи кажи на Голобрадия, да се надтичаете. Който надпревари, него ще бъде златото.* Ран Босилек, Радост. *Тук се завижда, когато една чета е изпреварила друга чета в работата. И изпреваренитe момчета се усмихват и напрягат мишци да се изравнят, да надпреварят.* Г. Караславов, Проходът на младежта.

надминавам: при движение застигам някого и отивам, движа се пред него или в някаква работа извършвам нещо по-бързо от друг или по-добре. *Другите бързаха след тях, догонваха ги, надминаваха ги.* П. Спасов, Хлябът на хората. *В изуването Бенко надмина Валентин.* Ал. Бабек, Малкият емигрант. — *Строй се за пирамида! Тук вече никой не можеше да ме надмине.* Г. Белев, Патилата на едно момче. — *Вижте — казва бай Цветко, бригадир на третата бригада, — кой е ударник в моята бригада. . Пенка. А Тодор Димитров, Тошката, иди го надмини. Изпитано работи.* Кр. Григоров, Новоломци.

задминавам: при движение настигам някого и го оставям зад себе си. Употребява се, но сравнително рядко в смисъл: извършвам нещо по-бързо и по-добре от другиго. *Майорът закрачи още по-бързо, но свръхчиците го задминаха.* П. Вежинов, За честта на родината. *В това време немската кола ускори хода си, задмина ги и спря внезапно на десетина метра пред тях.* Д. Димов, Тютюн. *От тъмни зори запряждаха селяни и селянки с каруци, с коли, на коне. Настигаха и задминаваха пешаци, които се нижеха по прашните пътища откъм крайдунавските села.* Д. Марчевски, Дошло е време. *Аз се съревновавах с Еньо и губя, защото не познавам възможностите на мотора. А какъв образцов бригадир ще бъда, ако не задмина Еньо.* А. Гулящки, Село Ведрово.

ИЗПРОВОЖДАМ. Вж. п р а щ а м.

ИЗПРЪСКВАМ, опръсквам, напръсквам.

Св. вид: **изпръскам, опръскам, напръскам.**

изпръсквам: покривам, изцапвам нещо с пръски от течност. *Камионът, който бавно бъзаше по шосето, го изпръска от една локва.* Х. Русев, Под земята. *Жълтият кабриолет, изпръскан с кал, с дигнат гюрук и щръкнали ядове, бързо се приближаваше насам.* Ем. Станев, Иван Кондарев.

опръсквам: изцапвам, намокрям, обикн. много, изцяло, с пръски. *Гичка, . . , трябваше тази сутрин да вдига полите си, за да не си опръска с разкиснатата рядка кал.* А. Гуляшки, МТ станция. *Детето, . . , размаха лъжицата, та опръска баба си.* Кр. Григоров, Новодомци.

напръсквам: пръскам, обикн. равномерно, повърхността на нещо. *Напръсква след това открития под и сериозливо измита цялата стая.* Т. Влайков, Преживяното. *После напръска с шета лицето си, обърса се и съвсем дойде на себе си.* К. Петканов, Преселници. *Василев пие камък и се хвърли — той падна точно пред учителя и напръска с кал новия му костюм.* С. Кралевски. Възвърната обич.

ИЗПУСКАМ, изтървавам, изтърсвам.

Св. вид: **изпусна, изтърва, изтърся.**

изпускам: оставям да падне, не задържам в ръцете си нещо (обикн. поради невнимание, при силно вълнение или защото не мога да го удържа). *При един такъв магазин, . . , следа, че е изтъкнала книжката.* Ив. Вазов, Утро в Байки. *Ево се усмихна и стара продължителен поглед на Цвета. Тя усеща, смущава се и изпуска нещо. Стръче здравец.* Елин Пелин, Земя. *Мита затрепери цяла. Изпусна кърпа върху снопа.* К. Петканов, Златната земя. — *Я дръж ти по-здраво и дигай, дигай. . кошницата, ти казвам. — Защо? — Че ще я изпусна.* П. Михайлов, Малката партизанка.

изтървавам е равно по значение на и з п у с к а м, но има разговорен характер. *Петър излезе на пътя й. Тя се спря и изтръка вързопчето, което носеше.* И. Петров, Нонкината любов. *Ти ведньж ме бльсна на улицата, че изтръвах стомната и я строших.* А. Каралийчев, Народен закрилник. *Славка се дръпна като опарена, изтръва котията, тя падна на пода.* Ст. Марков, Дълбоки бразди.

изтърсвам също се употребява в разговорната реч и означава: неволно, по невнимание оставям да падне нещо, което държа. *На пъп за печатницата Некрасов се качил на един файтон и изтръсил ръкописа.* А. Каралийчев, Наковалня или чук. *Нали ти казах: дай детето | да можеш бърже да вървиш. | — Да дам, — да го изтръсиш някъде в калта.* М. Петканова, Царица Теодора.

Вж. и з л ъ ч в а м.

ИЗПЪЖДАМ, изгонвам, пропъждам, прогонвам, разпъждам, разгонвам, изхвърлям, прокуждам, напъждам, натиквам.

Св. вид: **изпъдя, изгоня, пропъдя, прогоня, разпъдя, разгоня, изхвърля, прокудя, напъдя, натвря.**

О б щ о з н а ч е н и е. Принуждавам някого да напусне мястото, където се намира или където живее.

изпъждам: заставям някого (временно или завинаги) да напусне веднага мястото, където се намира или където живее (защото ми пречи, не ми е приятно, удобно или поради лоши отношения с него). *Нели и Лили, . . , седят в най-тъмния ъгъл на миндера и уж четат. Страхуват се да ги не изпъдят от кухнята.* В. Бончева, Анчето пише. — *Какво искат тия хора? . . — Дошли да молят. . арестували сина им. . . — Изпъди ги веднага.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Щом дойде при нас и ние веднага го заобиколихме, той се развика и ни изпъди.* Ив. Мартинов, Пролет мила. *Той се скара, все по тая причина, с по-големия си син Тоша, изпъди го.* Й. Йовков, Чифликът край границата. *Изпъди котката навън!*

изгонвам: принуждавам някого насила да напусне окончателно мястото, където се намира, за да го накажа, да му отмъстя, да покажа властта си над него. Употребява се повече за напускане на дома, родината или за неприятели, нахлули в чужда територия. — *Ще пратите ли годежницци за Яна? — Само това ни остава! — Тогава чуйте. Тя носи пръстен от мене. — От къщи ще те изгоня, хубаво да знаеш!* К. Петканов, Старото време. *Царят и болярскиятсъвет няколко пъти разисквали как да постъпят с патриарха. Най-после се взе решение да го прогласят за сваден и да го изгонят из България.* Ив. Вазов, Светослав Тертер. *Но нека Червената армия ведньж надвие тези хитлеристи. . . Тогава и ние ще изгоним германците оттук.* Д. Ангелов, На живот и смърт.

пропъждам: налагам волята си над някого, като го заставям да напусне мястото, където е или иска да бъде. *Тя махаше с пръст и пропъждаше пто кокошки и петли, които врълитаха към кукурузущето да кълват някое зърно.* Кр. Григоров, Раздолчани. *Себа замахна с тоягата си да пропъди сокола.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Ян Бибиян и замерляше [ябната] с камъни и искаше да я пропъди.* Елин Пелин, Ян Бибиян на Луната. *Но кълни, майко, проклинай | тая турска черна прокуда, | дето нас млади пропъди | по тази тежка чужбина.* Хр. Ботев, Съчинения. *Отиде, забягна и няма го вече никакъв. Пропъдиха го тая проклета жена и тия пусти турци.* Т. Влайков, Съчинения, I. *Хвърли камък да пропъди кучето.*

прогонвам: налагам волята си над някого, за да го отдалеча окончателно от мястото, където е. Употребява се обикн. за неприятел, за нашественици или за близък, който напуска дома си. *На съмване франките бяха прогонени далече.* Н. Райнов, Видения из древна България. *Врагът беше на границата на родината! Но те го прогониха.* Ив. Мартинов, Драва

тече през славянски земи. *Първи българите от Чипровци, . . . въстанали и прогонили турците от околните места.* Б. Пенев, Начало на българското възраждане. *Скара се с дъщерите си и със сина си и ги прогони от къщи да не му пречат да изживее спокойно остатъка от живота си.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Изкръшиха вратника, прогониха кучетата с камъни и нахлуха в двора.* К. Петканов, Старото време.

разнъждам: налагам волята си над мнозина, зависеши от мен, да напуснат мястото, където се намират и което по право заемат, да се разпръснат на различни страни, така че да не се върнат повече. *Бай Йордан Даулов не може да ни търси, когато, увлечени в играта, вземем да се навикляме, изскокем от кръчмата, . . . и хукна да ни разпъжда.* Д. Бозаков, Дълбоки снегове. *И чу пастиро Самуил, че войводата разпръсна византийци като с мор при Ключ и Макра, та си далеч: разтръгна — отвъд планини и проходи.* Н. Райнов, Видения из древна България. *В същи миг в стаята влезе Черно и, . . . направо кара на баща си: — Доведох ти снаха. Ще ни разпъди ли?* К. Петканов, Дамяновата челяд. *Ожени се втори път и разпъди децата си.*

разгоновам не се различава по значение от р а з п ъ ж д а м, но има груба отсянка. — *Ще запалим къщата, Павле, ще разгоним децата да се скитат голи и боси. . На кого мислеш този хляб? Нали уж партизани нямало тъдява?* Ж. Колев, Червеноармейци — български партизани. *Като видяха, че на площада нямаше конна полиция, която можеше да ги разгони, стачниците се успокоиха и събраха мирно пред читалището.* Д. Димов, Тютюн. *Османските нашественици разгониха всички видни български книжовници, които продължиха дейността си в другите славянски страни.*

изхвърлям в едно от значенията си е: прилагайки груба сила, принуждавам някого да напусне дома, къщата, квартирата си. Има разговорен характер. — *Мълчи! — изрева Рединготът. — Достатъчно съм мълчал. — Ще те изхвърля от къщи! — Аз и без това си отивам.* Д. Димов, Тютюн. *Да се изнесеш оттук! . . Ще те изхвърля, хубаво да знаеш. . Ще ти събера парцалите и ще ги изхвърля. И тебе ще изхвърля.* Й. Йовков, Боряна. *Фабрикантът успя да изхвърли квартирантите от първия етаж и сега там цяла да живеят младоженците.* М. Грубешанева, През иглено ухо.

прокуждам спада към народния език. Означава: принуждавам някого да напусне родното си място, да живее далеч от близките си в изгнание. *Селото растяло, но липсата на поминък прокуждала мъжете по Добруджа.* Ст. Станчев, На разпътка. *Какво го бе прокудило от родния край с жена и две невръстни деца, никой не знаеше, а той и никому не бе поверил.* И. Петров, Мъртво вълнение. *Нали тъ с твоите закани прокуди добрите момчета и ги накара да се женят за моми чуждоселки.* Ц. Церковски, Театрални забавлъци.

напъждам е дума от народния език. Означава: заставям член от семейството си да напусне дома ми завинаги и преставам да се интересувам от съдбата му. *По едно време си заряза къщата, напъди си децата, забрави се, . . , рекоха всички, пропадна човечецът, язък му за челядта.* Г. Караславов, Избр. съчинения, II. *Карагрудо, . . , си е напъдил жената, пилее пари.* Ст. Сиврив, Петко войвода. *Не го превръщай на опасен враг на царството ни, . . , като напъждаш неправедно дъщеря му.* Ив. Вазов, Към пропаст.

натиравам е дума от народния език. Употребява се с груба отсянка. Означава: заставям член от семейството си да напусне къщата, прекъсвам връзките си с него (обикн. жена си, мъжа си). *А ти за къде си тръгнал? Да не би Тодора да те е натирила от къщи, както и аз днес прогоних моя Илия?* К. Петканов, Без деца. *Баща му го изпъди. Натири го и сега горкото момче сви в стаичката до кошарата.* Ст. Марков, Дълбоки бразди. *Избягало му Емането. . . Ами! . . . Той я е натирил!* Б. Несторов, Ариф и Рамзина.

ИЗПЪЛВАМ, запълвам.

Св. вид: **изпълня, запълня.**

изпълвам: заемам до краен предел, до последна възможност някакво пространство, празнина. *Пътниците, които щяха да слязат тук, се размърдаха и изпълниха коридора на вагона.* Д. Спространов, Самообречените. *Над хилядите работници, които изпълваха площада, се развяха червени знамена.* Д. Димов, Тютюн. *Пясъчните глини. . изпълват преди всичко пукнатините на самите скали.* П. Делирадев, Витоша.

запълвам: заемам определено празно пространство, цялото, всичкото, което е оформено и ограничено от нещо. *Червените им мундири се сливат в голямо четвъртито и кръвяво петно, което запълва целия мегдан.* Й. Йовков, Разкази, I. *От канцеларии и жилища всички излязоха и запълниха улиците.* Д. Казасов, Видено и преживяно. *Находчиви затворници преди тях бяха успели да изядят тухлите, които запълваха прозореца отвътре, а стъклата и рамките стояха.* Д. Добревски, Бунтът на крайцера „Надежда".

ИЗПЪЛНИТЕЛЕН. Вж. а к у р а т е н.

ИЗПЪЛНЯВАМ СЕ. Вж. с б ъ д в а м с е.

ИЗРАБОТКА, направа, работа, производство.

изработка: начин за изготвяне на предмет, от който зависят качествата му (с оглед на време, място, условия и т. н.). Употребява се с определение. *Тъкачев стана и е възхищение започна да разглежда червените вълнени въглавници. . . — Красота! Удивително! Домашна изработка, а?* Г. Караславов, Обикновени хора. *Ръчна изработка. Фабрична изработка. Добра изработка. Лоша изработка.*

направа е равно по значение на и з р а б о т к а, но днес се употребява сравнително по-рядко. *Хората на комитета имали малокалибрени оръдия руска направа.* Ст. Дичев, За свободата. *Носи ъренов бастун — домашна направа.* Й. Йовков, Албена. *Меден канал, шпиченска направа — вдигна вежди отец Матей.* Д. Марчевски, Доцило е време. *Личеше, че е стара направа* [шкафчето] *и че е дело на добри майстори.* Г. Караславов, Обикновени хора.

работа в едно от значенията си също е равно на и з р а б о т к а. Употребява се обикн. за ръчно изработени предмети. *Подът беше покрит с шарени черги, а двата мindера с червени килими, все домашна работа.* Ив. Вазов, Под игото. *Предлагат спомени от Дакар: . . . тъкани филигранни брошки и инсарлъци — всичко ръчна работа местно производство.* Св. Минков, Другата Америка.

производство: ръчно или фабрично произвеждане на предмети, стоки, обикн. в голямо количество. Свързва се с определение, което посочва начина или мястото, където се произвеждат такива предмети, стоки. *Ще намерите* [в Румъния] *всичко, каквото потърсите, но . . . местно производство, и то на много евтина цена.* Г. Белев, Картини из Румъния. — *Искам две от оная чанти там на витрината. — Аха, те са наше производство.* Д. Немиров, Когато бях малък. *Най-напред гостите заговориха за ракията, която . . Кулио им наливаше. Той каза, че това е гроздовка, собствено производство.* Г. Караславов, Избр. съчинения, VI.

ИЗРАВНЯВАМ, заравнявам, подравнявам.

Св. вид: **изравня, заравня, подравня.**

О б щ о з н а ч е н и е. Правя нещо да стане равно.

изравнявам: правя нещо неравно, с хлътнатини, издатини да стане равно, като прибавям или отнемам материал. *От тъмно до тъмно работеха на обороте. . , когато времето беше лошо, чукаха пък вътре — ели ще правят, пода ще изравняват.* Ил. Волен, Между два свята. *След това работниците насипаха пясък край зида, като изравниха добре целия мегдан.* Т. Влайков, Съчинения, III. *Илия разрови сеното, за да го изравни.* Х. Русев, По стръмнините.

заравнявам: дооформям да стане равна повърхността на нещо, като прибавям или отнемам материал. *И ни отпрати към една купчина пръст — да я преместим и изравним терена. . . След това пък получихме нареждане да съберем отново пръстта на купчина, както и да заравним терена.* в. Вечерни новини. *Повече пръст не е нужна, остава само да заравним мястото.*

подравнявам: правя някаква повърхност равна, като се съобразявам с определено ниво, равнище. *Те бързо нахвърляха камъни, подравниха трасето.* Д. Киньов, Щастието не идва само. *Заничаше в постройката, която вече бе покрита, и сега майсторите я изнасяваха отвътре, а другите подравняваха и настилаха.* Кр. Григоров, Игличево. *Тук* [по ж. п. линия] *работеха множество хора — едни копаеха тунели, други подзидваха железопътното платно, а трети подравняваха.* Сл. Трънски, Неотдавна.

Вж. п р и р а в н я в а м.

ИЗРАЖЕНИЕ, израз.

изражение: отразена върху чертите на лицето проява на душевно състояние, което обикн. се преживява в момента. *Нямаше сълзи на очите му, ни един мускул не трепваше на лицето му, но все пак аз никога не бях виждал изражението на такава мъка и такова страдание.* Й. Йовков, Разкази, II. *И очите ѝ бяха по-широки и по-тъжни. В цялото ѝ изражение имаше нещо напрегнато и измъчено.* Г. Караславов, Татул. *По изражението на сбръчканото ѝ лице, по усмивката на устните ѝ, . . Свиленка разбра, че бабичката очаква нещо хубаво.* Кр. Григоров, Игличево. *Широко засмян, с угодническо изражение на тлъстото си лице, той найнапред се ръкува с Ангел Дамаков.* Д. Ангелов, На живот и смърт.

израз в едно от значенията си съвпада с и з р а ж е н и е, но се употребява обикн. за отражение върху чертите на лицето на трайно душевно състояние, свързано с характера, темперамента на човека. *С плахи крачки секретарят стигна до бюрото. Лицето на шефа пре изведнъж обикновения си студен израз, без който сякаш му беше невъзможно да разговаря с подчинените си.* Д. Димов, Тютюн. *Миг след туй пламъкът и вдъхновението в погледа му се изгубиха и възбуденото му лице доби напрежения добродушен израз.* Т. Влайков, Съчинения, III. *Бледо беше това лице, затворено и без израз.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Те влизаха в стаята ѝ предпазливо и полека, като при умиращ, . . , с печален израз на лицата.* Елин Пелин, Гераците.

ИЗРАЗ. **Вж.** и з р а ж е н и е.

Вж. и з р е ч е н и е.

ИЗРАЗХОДВАМ, изхарчвам, похарчвам, разходвам.
Св. вид: **изхарча, похарча.**

изразходвам: употребявам, изчерпвам всичко или определена част от парични средства, материали, сили и под., за да получа нещо, кото ми е нужно, полезно, необходимо, нещо, кото съм искал да получа. *Янков упорито твореше, . . , че преди няколко дни в касата имало много пари, но ги изразходвал, което могло да се провери от запазените документи.* Х. Русев, Под земята. *За да нахраня своите кучета, аз трябва да изразходвам повече, отколкото е нужно да се храни едно бедно семейство цял месец.* Д. Немиров, Другият. *Спореха за мощностите на различните двигатели, колко гориво изразходват на сто километра.* сп. Космос. *Хубава къща си е направил човекът, но сигурно много му струва, а откъде е купил дървения материал, колко кубика камъни е изразходвал.* Г. Караславов, Избр. съчинения, X. *Всички тези физически действия му бяха необходими, за да изразходва част от енергията си.* Й. Демирев, Д. Горчев, Особен случай.

изхарчвам: давам пари или материали за нещо, което ми е нужно, желая или смятам за нужно, с което те се намаляват или свършват. *Още преди година, при погребението на жена си, изхарчих много пари.* Д. Калфов, Избр. разкази. *Изхарчихме и последната скътана пара.* Д. Димов, Тютюн. *Да не е крила парите си. . . Дорде ги не изхарчи, той няма да мираза.* Л. Каравелов, Мамиото детенце. *Изхарчих цялата си заплата. Този месец в къщи изхарчихме много олио.*

похарчвам с равно на и з х а р ч в а м, но тук проличава повече крайният резултат, а не самият процес. *Божан не излизаше никъде и се боеше да похарчи пет пари за нещо.* Елин Пелин, Гераците. *Беше похарчил заплатата си само за една седмица.* М. Грубешлиева, През иглено ухо. *Тома продаде вълната и памука на варненските фабриканти и от тази сделка получи три пъти парите, които беше похарчил за пшеница и говеда през есента.* А. Гуляшки, Златното руно. *Май сбъркахме с бензина — . . Не трябваше май да го похарчим до последна капка.* П. Вежинов, Далече от бреговете.

разходвам не се различава по значение от и з р а з х о д в а м, но има разговорна употреба. *Вода имаме, ще топим лед. Ток — също. Затова казах да не разходваме акумулаторите за отопление.* Ст. Волев, Младите столетници.

ИЗРАЗЯВАМ. Вж. п р о я в я в а м.

ИЗРАЗЯВАМ СЕ, излагам се.
Св. вид: **изразя се.**

О б щ о з н а ч е н и е. Казвам мисли, чувства, становището си върху нещо.

изразявам се: казвам устно или писмено това, за което мисля или което чувствувам в момента. Обикновено се употребява, когато се характеризира начинът на изказване. *Той се изразяваше ясно, точно, логично и малко сухо.* Ив. Вазов, Видено и чуто. *Той беше много умен човек и имаше обичай да се изразява с притчи и иносказателно.* Ив. Вазов, Чичовци. *Той се почувствува особено поласкан, като му казах, че се изразява много правилно на български.* Г. Белев, Какво видях в Америка. *Те навярно твърде малко разбираха смисъла на моите фрази, тъй като се изразявах доста зле на френски.* Стр. Кричев, Забравени реалисти. *Той говореше правилно, изразяваше се точно и красиво.* Елин Пелин, Приказки и разкази. *Той нямаше образование, изразяваше се простичко.* Сл. Трънски, Неотдавна.

излагам се в едно от значенията си не се различава от и з р а з я в а м с е, но има остаряващ характер. *Тъкачев мълкна за миг, за да подреди мислите си. „Трябва по-просто и по-разбрано да се излагам" — упрекна се той между това.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Киро бе усвоил от по-интелигентните си другари в казармата как да „се излага" пред момичетата и за пръв път се опитваше да говори „по градски".* И. Петров, Мъртво вълнение.

ИЗРЕЖДАМ, изброявам.
Св. вид: **изредя, изброя.**

изреждам: казвам едно след друго под ред станали случки, събития, явления, имена и др. *Всички се охрабриха от това, че станаха мнозина, . . , а някои дори започнаха да изреждат що бяха им сторили хусарите.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Но той беше тъй искрен. . , че като изреждаше само случките, ярко и пластично изтъкваше зловещата картина на тая нощна битка.* Й. Йовков, Разкази, III. *Той започна да изрежда какви съкровища има в Константинопол — скъпоценни камъни, злато и сребро.* А. Каралийчев, Вихрушка. *Дядо поп се намери е стихията си, като риба в морето, и изреди по тъкмо качествата на аната от всички лоза.* Ив. Вазов, Под игото. *Той изреди едно след друго много имена.* Й. Йовков, Ако можеха да говорят. *Игнатий изреди в ума си още един път всичко, което трябваше да каже.* Ст. Дичев, За свободата.

изброявам: казвам едно след друго определени неща, събития, случки, обикн. еднородни, за да се постигне пълнота, да се кажат всички факти. Употребява се предимно за да се подкрепи, докаже нещо с тях. *Признал, че е чупил порцеланови чашки на телеграфните стъл-*

бове. И изброил всички, които знаел, че са чували. Г. Караславов, Обикновени хора. *После изброил осъществените подбуждения в организациите на клона, в провеждането на покупките и манипулациите.* Д. Димов, Тютюн. *Наоколо всички говорят добро за мама. Изброяват кому какво добрина е сторила.* В. Бончева, Личето пише. *Гроздан все повече се разоряваше и, . . . започна да изброява всички нечисти дела на Вълчана.* Й. Йовков, Жетварят. *Седна до пресъстия фонтан на аркадата, . . . аз се опитвам да изброя, за себе си, всичките съкровища на това място* [Рилския манастир]. К. Константинов, По земята.

ИЗРЕЖДАМ СЕ. Вж. р е д я с е.

ИЗРЕЧЕНИЕ, фраза, израз.

изречение: свързани граматически помежду си думи или отделна дума, с която се изразява определена завършена мисъл. Употребява се като граматичен термин и в обикновения, неспециалния език. *Хаджи Генчо се ръководи от мъдрото изречение, което казва: „Одимай децата".* Л. Каравелов, Българи от старо време. *Прочиташе изречението на ум, провеждане го за себе си и после го изказваше.* Д. Добревски, Бунтът на крайцера „Надежда". *Отреме-навреме той подчертаваше с червен молив по някоя дума или изречение.* А. Гуляшки, МТ станция. *Просто изречение. Сложно изречение. Въклицателно изречение. Въпросително изречение.*

фраза: съчетание от думи, които изразяват завършена мисъл. Има книжен характер и се употребява, за да се подчертае, да се обърне внимание на нея. *Тя не бива да. . . Той спря нагрев фразата. Някакъв тих шум го накара да се обърне.* Ст. Волев, Младите столетници. *И ето какво рече Бог (тук дяскал Стефан изговаря една фраза на гръцки с всичките й ударения и тъкости и я повтаря на славянски).* Д. Немиров, Братя. — *Парле булгар? — повтори попът единствената французка фраза, която знаеше.* Й. Йовков, Разкази, I. *Младостта без кумири не може. Той се засмя сухо и след тая фраза не прояви никакъв интерес към новите си сътрапезници.* Ем. Манов, Бягството на Галатея. *Чуваше отделни откъслечни фрази, говорене се за инспектора, за началника, после за срещата с директора.* П. Спасов, Хлябът на хората.

израз в едно от значенията си е също съчетание от думи, което означава завършена мисъл, но обикн. се употребява, когато се характеризира стилът на автора, начинът на изказването му. *След като си ма написал туй писмо. И какви изрази, боже, какви изрази!* Й. Йовков, Чифлишът край границата. *Речта му изглеждаше умна: промесена бе с високи думи и с книжни, . . . канцеларски изрази.* Т. Влайков, Съчинения, III. *Бавно, отмерено, като подбираше цветисти изрази, Михов уверяваше своите гости, че тази вечеря. . . е обет за вечно другарство между двете армии.* Х. Русев, По стръмнините.

ИЗРИГВАМ, бълвам.

Св. вид: изригна.

изригвам се свързва с вулкан. Означава: изведнъж, с голяма сила и в огромно количество изхвърлям огън, дим, пара и под. В художествената литература се свързва и с огнестрелно оръжие. *Вулкани днес се наричат геологическите образувания по земната повърхност, от които през канали или пукнатини изригват или са изригвали лава, вулканска пепел, вулкански бомби, . . . и други материали, които излизат от земните недра.* Хр. Тилов, Вулкани. *Едно от ордията изстреля самотен снаряд. Тънкото гърло изригна задушлив облак дим.* П. Вежинов, Втора рота.

бълвам в едно от значенията си не се различава от и з р и г в а м, но има разговорен характер. *Загрибаха* [двамата огняри] *с лопати от черното гориво и го хвърляха в устата на огнената пещ. А тя бълваше пламък . . и от време на време го лизаше с дълги огнени езици.* Ал. Бабек, Малкият емигрант. *Тинковите ордия и картечници сыдо бълваха огъл и нагорещено желязо.* в. Народна армия. *Само пред фронта на третя дружина се появяха две самоходни ордия, обхванаха срещу настъпващите вериги зелените си дула и почнаха да бълват огъл.* П. Вежинов, Втора рота. *Ето, всички се качват на парахода, чийто комин бълва гъст, пепеляв дим.* С. Кралевски, Възвърната обич.

ИЗРИЧАМ. Вж. и з г о в а р я м.

ИЗРОД, урод.

изрод: човек с обезобразено от тежък физически недостатък тяло. *Често из високите селища туристите срещат или големоглави изроди — кретени, или гушави.* П. Делирадев, Витоша. *Още след втората чаша той е вече в настроение и говори за гърбавия изрод на Куско, за Ел Дезиано.* Св. Минков, Другата Америка.

урод има книжен характер и не се различава по значение от и з р о д. *Други* [облъчвания] *обаче не засягат жизнени центрове и такива нещастни, с нищо незаслужили тази горчива участ деца с години влачат мизерното съществуване на уроди, сакати или душевно ненормални хора.* Вл. Андреев, Атомната енергия и живата материя.

Вж. и з ч а д н е.

ИЗСЕЛНИК. Вж. б е ж а н е ц.

ИЗСИЛВАМ СЕ, залитам.
Св. вид: **изсиля се.**
Общо значение. Увличам се в мненията, действията си, без да се съобразявам с реалните за случая обстоятелства.

изсилвам се: прибързано и необмислено правя някакви извличения, казвам нещо преувеличено, поемам ангажимент или предприемам някакво действие, без да се съобразявам с действителността или с възможностите си. *Едно приятелство повече е, като да си опознал друга държава. — Аха, изсилваш се, изсилваш — отписоко до погледа Бялта.* М. Яворски, Хората се променяха. *Сега изкоако души за тактиката. Другари, да си страхлив е недостатък, но да се изсилваш прибързано — глупост.* Д. Димов, Тютюн. *„Дали не се изсилих много пред офицерите, когато приемах батальона?" — мислеше той.* К. Кръстев, Катастрофа.

залитам в едно от значенията си е: отклонявам се в мненията, в действията си от общоприетото, като се увличам, загубвам мярка. Има разговорен характер и неодобрителна отсянка. *Изпаснице хубави беседи, малко залита, но по-добре да залита, отколкото да дърпа назад.* Ст. Ц. Даскалов, Селски души. — *Ти Талигаров не го смятай за толкова зелен. Той е селянин човек, много не залита.* Д. Кисьов, Щастието не изва само.

ИЗСИПВАМ. Вж. изливам.

ИЗСКУБВАМ, изтръгвам, изкоренявам.
Св. вид: **изскубна, изтръгна, изкореня.**

изскубвам: изваждам, изтръгвам с корен растение, влакно и др. от мястото му. *Тича по тревата и изскубва разни тревици и коренчета, носи ми ги в къщи и ме кара да ги садим.* М. Грубешлиева, През иглено ухо. *Днес изскубах всичките бурени.* А. Каралийчев, Строители на републиката. *Де се намери в нея тая сила, та не писка от мъка, не сграбчи косите си да ги изскубе от страх и отчаяние.* Д. Талев, Старата къща. *Той намерил господарския син, който гонел в една нивада чуждите гъски, помогнал му да им изскубе перата.* Л. Каравелов, Маминото детенце.

изтръгвам: изваждам със сила, с усилие от корена, от основата му, изцяло, напълно нещо. *Отначало със страх се допряхме до водораслите! Опитахме се да ги изтръгнем, но те много здраво се бяха сраснали с камъните.* сп. Наука и техника за младежта. *Изкопали са всички дървета, изтръгнали са корените им изобщо, за да не покарат случайно.* Г. Каравелов, Избр. съчинения, III. *Той е готов да изтръгне нокътите им — нокът по нокът, но да ги накара да проговорят.* П. Вежинов, Далече от бреговете. — *Ако ми изтръгнеш езика с нажежени клещи, пак няма да продумам — каза Темир.* Ив. Вазов, Светослав Тертер.

изкоренявам: изваждам от земята растение с корен. *Войниците са изкоренили и дънерите на овошките.* Й. Йовков, Разкази, II. *Ще изкорени старата черниша и на нейно място нова къща ще издигне.* К. Петканов, Старото време. *Ако имаше сили, щеше да стане и до корените да изкорени царевицата.* К. Петканов, Морава звезда кървава.

ИЗСКУБВАМ СЕ. Вж. изплъзвам се.

ИЗСЛЕДВАМ, изучавам, издирвам, проучвам, анализирам.
Св. вид: **изуча, издиря, проуча.**
Общо значение. Правя наблюдения върху нещо, в дадена област с научна цел.

изследвам: правя наблюдения, опити, задълбочено, с научна цел, за да установя частите, от които е съставено, връзките между тях, да открия някакви факти или явления. *Решихме да изследваме целия бряг на подземното езеро.* М. Марчевски, Тайнствените светлини. *Френският физик Перен е изследвал подробно броуновото движение.* Физика. *Един колектив. . вече втора година подробно изследва структурите в Предбалкана със задача да посочи онези места, които по всяка вероятност съдържат нефт и газ.* в. Вечерни новини.

изучавам: подлагам всестранно нещо на научно наблюдение, за да получа точни сведения, да ми стане известно всичко за него. *За да схванем правилно заобикалящите ни факти и явления, необходимо е не само да ги познаваме, но и да си ги обясним, като изучим техните причини и взаимната им връзка.* Химия. *Продължителното пребиваване в Космоса позволи на космонавтите да изучат много космически явления.*

издирвам в едно от значенията си е: стремя се да установя научна истина, като опитвам, прилагам различни предположения. *Щели да издирват, казва, да не е била отровна содата.* Й. Йовков, Чифликът край границата. *За да обясним едно природно явление, е необходимо да издирим причините.*

проучвам: усвоявам известните знания, факти по определен въпрос, за да си съставя предварително мнение. *Той е имал удивителна способност да пише служебно-политически доклади, . . , да проучва исторически събития.* Г. Караславов, Избр. съчинения, III.

анализирам в едно от значенията си е: въз основа на събран материал по пътя на разсъждения, а не експериментално установявам същината на определено явление. *Вместо да анализира характера на литературното движение, като изхожда от неговите социалноикономиче-*

ски предоставки, той се насочва направо към отделни автори. Ив. Богданов, Спътници на първенците. *Направих лабораторните опити, сега трябва да анализирам материала.*

ИЗЛЕДВАЧ. Вж. и з л е д о в а т е л.

ИЗЛЕДОВАТЕЛ, изследвач.

изследовател: лице със специална подготовка, което се занимава с научни проучвания, изследвания (предимно в областта на естествените и хуманитарните науки). *Един наш храбър експлоататор на Рила. . . , е прибавил при трудовете на няколко чужденци изследователи на Рила и едно свое пространно и твърде ценно изследване на растителността ѝ.* Ив. Вазов, Великата Рилска пустиня. *Монголия, Източният Туркестан и Тибет да последно време продължават да привличат силно вниманието на европейските изследователи.* в. Развитор. *Изследовател в областта на езикознанието и литературата.*

изследвач не се различава по значение от и з л е д о в а т е л. Има по-рядка употреба. *Успоредно с работата [...] като литературен критик върви и дейността му като литературен изследвач, културен деец и съставител на учебни помагала.* Ив. Богданов, Спътници на първенците. *Изследвачите на българската песен досега не са намерили, нито определили място, де именно тия песни са се зародили първоначално.* П. П. Славейков, Българска литература.

ИЗТИСВАМ. Вж. н а с т и в а м.

Вж. о т ч у ж д а в а м с е.

ИЗТИСКВАМ, изцеждам.

Св. вид: **изтискам, изцедя.**

изтисквам: със стискане изкарвам течност или сок от нещо. *Бареткята бе напоена с вода. . . Мери я взе в ръце и ядосано я изтиска.* . Бр. Йосифова, Бирена чаша с монети. *Павел натопи кърпата за лице, изтиска я и покри челото на Домбо.* Гр. Угаров, По следите на заточеника. *Изтисквам сок от лимон. Изтисквам пране.*

изцеждам: с продължително стискане или с преса и под. изкарвам течността, сока от нещо, докато изтече постепенно всичко докрай, до капка. *Когато Исмаил бей изцеди всичката кръв на агнето, че колкото и да го мачкаше, от шията му не капна ни капка, той остави мъртвото агне настрана.* А. Дончев, Време разделно. *Изцеждам сок от лимон. Изцедих прането през центрофуга.*

ИСТРЕЛ, гърмеж, пукот.

истрел: силен и рязък звук от стрелба с огнестрелно оръжие. *След първото избухване на стрелбата тя неусетно поутихна и се чуваха само отделни изстрели от двете страни.* Д. Талев, Илинден. *Внезапно откъм Галата проехтя вечерният топовен изстрел.* Ст. Дичев, За свободата. *Нейде грьмна пушка. Ние трепнахме от неочаквания изстрел и станахме на крака.* Сл. Трънски, Неотдавна. *Понякога пълнеи пушките с по два куршума, свързани с една телена спирала, която се развивала след изстрела и движена от въртящите се куршуми, можела да сече като нож.* Н. Хайтов, Родопски властелини.

гърмеж: силен, разтърсващ шум от огнестрелно оръжие. *Гърмежите на пушките, на картечниците и оръдията се усилиха и сляха в един невъобразим адски тряск.* Й. Йовков, Разкази, II. *Зад баира на училището стражарите бяха поставили една тежка картечница и с нея обстрелваха гората. Въстаниците им отговаряха с пушечни гърмежи.* К. Калчев, Училището на чичо Стоил. *Из тъмните гори по цял ден се чували гърмежи от ловджийски шишпета.* Елин Пелин, Летен ден.

пукот в едно от значенията си е: силен, отсечен шум, тряск от чести гърмежи от огнестрелно оръжие. *Планинската долина тътнеха от грохота на оръдията и пукота на картечниците.* А. Каралийчев, Топла ръкавичка. *Тук . . пукотът на пушките беше оглушителен, седмината бойци стреляха непрекъснато.* Д. Талев, Илинден. *Започваше се отчаяна битка. Гръм. Пукот. Тракане на автомати. Избухвания на бомби.* Ив. Мартинов, Драва тече през славянски земи.

ИЗТУДЯВАМ, охлаждам.

Св. вид: **изтудя, охладя.**

О б щ о з н а ч е н и е. Правя нещо да намали температурата си.

изтудявам: правя нещо да стане студено, да намали температурата си. *През някои дни Христака си донасяше шишенце ракия, която изтудяваше на извора.* Ил. Волен, Между два свята. *Дори ядо ми се виждаше някак по-обичен. Той от време на време ще изръмжи да не изтудяваме стаята.* Кр. Григоров, Отново на училище.

охлаждам: правя по-ниска температурата на нещо нагрято, сгорещено, за да стане топло, колкото трябва. *Два месеца вече ни облак, ни капка дъждец да роси обжарени полета, да охлади въздух.* Ц. Церковски, Съчинения, III. *Кръчмарят не забелязва влизането на Васил. Но щом промъкналият се заедно с детето студен въздух охлади за миг сгорещеното му лице, той вдигна уморен глава.* Ив. Планински, Без стряха.

ИЗТЕЗАВАМ. Вж. м ъ ч а.

ИЗТИЧАМ, изминавам, преминавам.
Св. вид: **изтека, измина, премина.**
изтичам се свързва със срок, време, през което нещо е ставало или е трябвало да се извърши. Означава: идвам постепенно до края си, наближавам края си. *Тия дни изтичаше срокът за застрахованки й, тя ще разплаги и с една малка сума.* М. Грубешлиева, Пред прага. *Срокът на договора вече изтичал, а той не е свършил и половината работа.* Кр. Кюлявков, Светлин по пътя. *Наскоро изтичаше вече седмият месец от венчавката им.* Г. Райчев, Златният ключ. *Отпуската ми изтича след няколко дни.*
изминавам обикн. се свързва с определен период от време (предимно с годишните времена, години или част от тях). Означава: идвам до края си, свършвам. *Измина и лятото. Дойде есента.* Ем. Станев, Януарско гнездо. *Така еднообразно и тихо изминаха повече от шест месеца.* М. Грубешлиева, Пред прага. *Той й каза да го чака две години. Две години изминаха.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Не измина и половин час след срещата при младенчето, в далечните процепи на гората лъснаха пушки и ножове.* К. Ламбрев, Средногорски партизани.
преминавам се свързва с определен период от време и също означава: идвам до края си, завършвам, след което идва нещо друго. *Нощта премина в треперене.* Л. Стоянов, Бенковски. *Ден след ден зимата преминаваше, ту под ниско, облачно небе, ту във ведри слънчеви дни, ту в снежни бури.* Д. Талев, Илинден. *Той се боеше, че нощта, скъпоценните часове на нощта ще преминат.* Ив. Вазов, Повести и разкази. *Елате във сряда, | към седем. | Но ето че сряда отдавна премина.* Н. Вапцаров, Избр. стихотворения. *Изглеждам аз годините преминали.* Д. Дебелянов, Стихотворения.

ИЗТОЧНИК, начало, извор, корен.
Общо значение. Причина за възникване на нещо.
източник: това, от което се появява, възниква нещо. *Тя си спомни неговото скъперничество, източник на толкова страдания.* Л. Стоянов, Сребърната сватба на полковник Матов. *Вдовицата и дъщеря й бързо се запътиха към съседната стая, за да донесат онези реликви, които за тях беха източник и на тъга, и на самочувствие.* Ст. Дичев, За свободата. *Спортът е източник на здраве и сили.*
начало в едно от значенията си е: изходни условия, обстоятелства за възникването на нещо. *Между молчетата от двете махали съществуваше вечна вражда. Откъде водеше тя началото си, никой не знаеше.* П. Проданов, Седмокласници. *Там сякаш беше скрито началото на всичката тая бъркотия и той се силеше да прозре, да проникне в него.* Т. Влайков, Съчинения, III.
извор в едно от значенията си не се различава от източник. Има книжен характер. *Такава страшна трагедия има по-дълбоко извора си.* Ив. Вазов, Драски и шарки. *Докле е младост, всичко е шега, | не хвърля сянка на сърце тъга, | дори тъгата извор е на радост, | докле е младост, ах докле е младост.* П. П. Славейков, Сън за щастие.
корен в едно от значенията си не се различава от източник, но има разговорен характер. *Празници на герои и светии са ме карали да се ровя в корените на древните традиции.* Йор. Милев, От малката до голямата планина. *В този случай е съвсем ясно къде е коренът на злото. Тази работа все има някакъв корен, но не може да се разбере къде се крие той..*
ИЗТОЩАВАМ СЕ, омаломощавам се, изнурявам се.
Св. вид: **изтощя се, омаломощя се, изнуря се.**
изтощавам се: постепенно губя силите си, оставам без сила (обикн. от умора, болест, напрежение, недохранване). *Неопитните гребяха трудно, бързо се изтощаваха.* П. Вежинов, Далече от бреговете. *Има колоездачи, които се силят отначало, изтощават се и надминават другарите си, но към края гръхват и изгубват състезанието.* И. Бурин, По неравни профили. *Бонка непрекъснато плачеше. . . Най-сетне тя толкова се изтощи, че несъзнателно се доближе до каменните прагове на къщата и се отпусна на тях.* Ил. Волен, Между два свята. *Изтощи се тя, отслабна, та нозете й се люлеха.* Д. Талев, Преспанските камбани.
омаломощавам се има книжен характер. Не се различава по значение от изтощавам се. *Как си ловя ли? Свиря им с една свирчица. Щом им засвиря и току се зададат от тук, от там. . . Могла тъй да събера при себе си и пепеляшки, и сикурници, и усойници. . . Те се омаломощят и аз ги вземам на ръка ей тъй, като пръчки.* Д. Немиров, Братя.
изнурявам се има книжен характер и рядка употреба. Означава: губя силите си до краен предел, напълно. *Попитах опечален вожда свой: | „Кои са тези, кои в тъмнината | тъй изнурят се в безспирен бой?"* К. Величков, Ад (превод).

ИЗТОЩЕН. Вж. слаб.

ИЗТРЕБВАМ. Вж. убивам.

ИЗТРЕЗНЯВАМ, отрезнявам, отрезняваи.
Св. вид: **изтрезня, отрезня, отрезвея.**

изтрезнявам: избистря ми се съзнанието, след като е минало действието на алкохола при напиване. Означава също изведнъж, внезапно ясно разбирам действителността, някам на себе си (след силни чувства, афект и под.). *Той все и да ще заедно с посетителите и похитрите от него го можеха при пиянето, на другия ден, като изтрезнеше, той разбираше измамата.* Ил. Волев, Между два свята. *На свадбата се пати да самозабрава и като че ли още не беше напълно изтрезнял.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Ельо почни не изтрезняваше. Той отпаряше и затваряше кръчмата тихи.* Елин Пелин, Земя. *Но животът течение все тъй мътен, комплициран, безпощаден и карше мнинте отличити юношески слави да изтрезнеят. тя сякаш изтрезня и пресметливо затвори изход.* В. Нешков, Настъпление.

отрезнявам е равно по значение на и з т р е з н я в а м, но има сравнително по-рядка употреба. *Ти си пиян и не знеш ни какво приказваш, ни какво вършиш! Като отрезнееш, ще се срамуваш от себе си.* К. Петканов. Дамяновата челяд. *Тя като че ли отедняж отрезня и сега виждаше всички опасности по-добре от тях самите.* Д. Талев, Гласовете ви чувам.

отрезвявам също е равно по значение на и з т р е з н я в а м, но се употребява в смисъл на: идвам на себе си след преминаване на влиянието на силни чувства. *Двама назвашти хванаха Диня и го отведоха в общината. Той мърморене нещо закашнително, но личеше, че е уплашен и че отрезвява полека-лека от накипялата ярост.* Г. Караславов, Татул. *Оная част от свободното българско общество, която даваше поддръжка на комитета, почна да отрезвява.* П. К. Яворов, Съчинения, II.

ИЗТРИВАМ. Вж. з а л и ч а в а м.

ИЗТРИВАМ СЕ. Вж. и з х а б я в а м с е.

ИЗТРЪГВАМ, изкопчвам, откопчвам.

Св. вид: **изтръгна, изкопча, откопча.**

О б щ о з н а ч е н и е. Насила накарвам някого да каже нещо.

изтръгвам: принудително, с насилие, обикн. с изтезание, побой, успявам да получа признания, сведения за нещо тайно, укриване, или с молби, настоявания да получа съгласие за нещо от някого. *Те не можеха да изтръгнат, въпреки всички варварски инквизиции, нито едно признание, което . . би дало „право" на съда да го изпрати на бесилката.* К. Ламбрев, Средногорски партизани. *Ни мъки, . . . ни изтезания с огъи и желязо могат изтръгна от нас това, което не искаме да кажем.* Н. Райнов, Богомилски легенди. *Полицаите не бяха очаквали такава находка. Мина сам беше се издала и двамата решиха да изтръгнат истината от жената оне сега.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Колко се мъчиха и тримата да изтръгнат тайната ми — нищо не ми казах.* П. Славински, Момичето със стъпчевя коси. *Двамата не можаха да изтръгнат от нея никакво обещание да излязат повторно.* Д. Димов, Тютюн.

изкопчвам: с много настояване, с подпитвания, с хитрост накарвам някого да каже нещо, което крие, което не желае да каже или да проговори, да престане да мълчи. Има разговорен характер. *Загледа се за миг в натрупаните оръжия. . и глухо отвърна: — Режете ме на парчета. От мене няма да изкопчите нито дума.* З. Сребров, Избр. разкази. *Той очакваше, че ще я арестуват, че може би ще я заплашват, че ще се мъчат да я подлъжат, за да изкопчат нещо от нея.* Г. Караславов, Обикновени хора. *И в непринудения разговор, който щеше да поведе, тя се надяваше да изкопчи сведения за отец Ередия.* Д. Димов, Осъдени души. *Но дяволе ли го учителят и сопне ли му се малко, устата му се заключвам и ако можеш, ела изкопчи една сричка от тях.* Ст. Чилингиров, В стария бащин дом. *Понякога той става мъчлив и мрачен. И тогава никой не е в състояние да изкопчи нито една думичка от устата му.* Кр. Кюлявков, Светлини по пътя.

откопчвам не се различава по значение от и з к о п ч в а м, но има разговорен характер и по-рядка употреба. *Тя изпрати и двамина сватовници — само да изпитат отдалече, да разберат какво мисли Юрталана и какво крои, но без той да се досети за това. Но и те нищо не откопчиха от него.* Г. Караславов, Сиаха. *Не можеше да се помири, че известна част от времето си той прекарва другаде, . . и се мъчеше със закачки и въпроси да откопчи по нещо от него.* Ст. Ц. Даскалов, Стубленските липи. *Тя се лепеше около тях, подмазваше им се и като откопчеше някоя дума, веднага я посеше на Ганчовските.* Г. Караславов, Татул. *— Не си ли поне продумвал? — Ами! . . . На Асен и без туй дума не можеш да откопчиш от устата!* П. Вежинов, Наша сила.

Вж. и з к у б в а м.

ИЗТРЪГВАМ СЕ. Вж. и з п л ъ з в а м с е.

ИЗТЪКВАМ, подчертавам, наблягам.

Св. вид: **изтъкна, подчертая, наблегна.**

О б щ о з н а ч е н и е. При изложение на факти, обстоятелства поставям някои от тях на преден план.

изтъквам: представям известни факти, обстоятелства и др. така, че да спра вниманието на някого върху тях, да ги знае, да ги има пред вид, да се забележи тяхното значение. *Изтъкваха заслугите му към дружеството.* Й. Йовков, Жетварят. *Ала въпреки това пред чест от вестниците се ни колебаше. По-старите бяха силно разколебани. Те изтъкваха какво зло ги чака.* Г. Караиванов, Перушина — гнездо на герои. *Бившият учител умело заточна да изтъка пред сина си необходимостта от общински музей.* Д. Димов, Тютюн. — *В сърдечните ни работи не искам да се бъркам. Но трябва да ти изтъкна, че аз по начало съм против такина израни браконе.* Г. Караславов, Обикновени хора.

подчертавам: при представяне на факти посочвам, че според мен някои от тях са по важни (чрез тон, поведение и др.). *Сега се решава съдбата ни за цял живот. Да, за цял! — подчерта Иванов.* Ст. Марков, Дълбоки бразди. — *Да, ти наистина ял герой! — подчерта просто, но искрено и убедително куйчото.* Г. Караславов, Избр. съчинения, VI. *Той я ненавиждаше и не пропущаше случай да подчертае своята ненавист.* Ст. Марков, Дълбоки бразди.

наблягам: силно подчертавам нещо, за да внуша, че то е важно, за да го натрапя на съзнанието на другите (като обикн. го казвам, изговарям по-натъртено, отчетливо). *Та думата ми беше — продължи Абдурахман ага, — че всички трябва да спазваме закона. Всички! — наблегна той още веднъж.* А. Христофоров, Ангария. *В доклада си той наблягаше върху ниврите, за да покаже колко големи са успехите.*

ИЗТЪКНАТ. Вж. в и д е н.

ИЗТЪНЧЕН. Вж. ф и н.

ИЗТЪНЯВАМ. Вж. о т с л а б в а м.

ИЗТЪРВАВАМ. Вж. и з п у с к а м.

ИЗТЪРКАН. Вж. б а н а л е н.

ИЗТЪРКВАМ СЕ. Вж. и з х а б я в а м с е.

ИЗТЪРСВАМ. Вж. п з п у с к а м.

ИЗУМИТЕЛЕН. Вж. у д и в и т е л е н.

ИЗУМЯВАМ. Вж. з а б р а в я м.
Вж. о г л у п я в а м.
Вж. с м а й в а м.

ИЗУЧАВАМ. Вж. и з с л е д в а м.

ИЗХАБЯВАМ СЕ, изтърквам се, изтривам се, износвам се.
Св. вид: **изхабя се, изтъркам се, изтрия се, износя се.**
О б щ о з н а ч е н и е. Ставам негоден вследствие на дълга употреба (за материал, материя).

изхабявам се: развалям качеството си от продължителна употреба, работа и ставам негоден за използване. *Срещаха се бабички и момичета, които бягаха боси по камънаците, а в ръце държаха лапарите си, да не се изхабят.* Ив. Вазов, Под игото. *С тези машини се работи много отдавна и вече са се изхабили.*

изтърквам се: изгъвявам от дълга употреба и ставам негоден. — *Ама какъв плат! Сега ялна такиво. За една година се изтъркват. Това съкъсване нямя.* В. Бончева, Анчето пише. *Повикаха часовникера и след дълги разговори и прегледи той сполучи да поправи птицата, като предупреди, че с нея трябва да се отнасят много грижливо, защото зъбците на колелцата й се били изтъркали.* Св. Минков, Андерсен, Снежната царица и др. (превод). — *Гъончето се е изтъркало — каза той, — като развъртя помпата.* М. Грубешлиева, Прегиено ухо.

изтривам се не се различава от и з т ъ р к в а м с е. Има разговорен характер. *Подметките ми са се изтрили. Сакото му се е изтрило на лактите. Желязото, макар и желязо, и то се изтрива.*

износвам се се свързва с дрехи и в последно време с машини. Означава: изхабявам се от продължителна употреба или работа. *Дрехите и обувките, които Благунка й донесе от Сеново, се износиха и тя често подканяше чичо Малина да й купи царвули или плат за дрехи.* И. Волев, Диви души. *Не е полезно* [шофьорите] *да карат с по-голяма скорост от определената, защото тогава лагерите се загряват и по-лесно се износват.* в. Вечерни новини.

ИЗХАРЧАВАМ. Вж. и з р а з х о д в а м.

ИЗХВРЪКВАМ. Вж. и з л и т а м.

ИЗХВЪРЛЯМ. Вж. и з п ъ ж д а м.

ИЗХИТРЯМ. Вж. и з л ъ г в а м.

ИЗХОЖДАМ. Вж. и з м и н а в а м.

ИЗХРАНВАМ СЕ. Вж. п р е х р а н в а м с е.

ИЗЦЕЖДАМ. Вж. и з с г и с к в а м.

ИЗЦЯЛО. Вж. н а п ъ л н о.

ИЗЧАДИЕ, изрод, изверг, чудовище.
О б щ о з н а ч е н и е. Човек с крайно отрицателни качества.

изчадие: човек с крайно отрицателни качества и прояви, представящ отрицание на човешките качества. Има книжен характер. *О, свети отци, изчадия от Фенер, само за зло ли сте способни, само за разрушение.* Пл. Бльсков, Изгубена Станка. *И ти, проклети гърко, няма да тържествуваш тука, както онова отвратително изчадие, Исак.* Ив. Вазов, Борислав. — *Не го ли видяхте? Цял бащичко! . . Змия в пазва държи ли се? От такъв темерутин всичко може да се очаква — всякакви поразии! — Изчадие дяволско! — поклащаше глава Хаджията.* А. Гулъшки, Село Ведрово.

изрод в едно от значенията си е: човек, който е много жесток, зъл, изгубил е всички качества, присъщи на човек. Има книжен характер. *Ето ние се занимаваме с най-почтената човешка дейност, с мирен труд, а онзи изроди — с убийства, разрушения, с възвръщане на варварството.* Х. Русев, Под земята. *„Не, тъва не са хора, не са човеци — мислеше си потресен. — Това са зверове с човешки лица, това са изроди и садисти.“* Д. Ангелов, На живот и смърт.

изверг: крайно жесток човек, загубил човешкото в себе си, със садистични прояви. Има книжен характер. *Не е ли целият лагер* [Освиенцим] *дело на изверги? Милиони невинни хора са загинали от тяхната жестока ръка.* Н. Фурнаджиев, Между приятели. — *Какво чакаш? Сбягай му въжето! . . Неколцина изверги хванаха долния край на въжето и го опъваха.* А. Каралийчев, Наковалня или чук. — *Спокойствие, другари! Извергите избяват, но те ще получат заслуженото! — проехтя гласът на Коста Петров.* П. Илиев, В леговището на вълците.

чудовище в едно от значенията си е: коравосърдечен, жесток човек, с нечовешки, порочни прояви.—*Хайде, прави каквото си намислил! Направи го! Убий ме, да свърши всичко! . . Само не приказвай пред детето да го мъчиш, чудовище!* П. Славински, Претворена земя. —*От нас стотинка не чакай! — заплаши я майката. — Няма вечно да живеете. — Чудовище. Махни се от очите ми.* Г. Стаматов, Разказн. II.

ИЗЧЕЗВАМ, изгубвам се, загубвам се, скривам се, изпарявам се.

Св. вид: **изчезна, изгубя се, загубя се, скрия се, изпаря се.**

Общо значение. Преставам да бъда виждан от някого (при движение).

изчезвам: като се движа, преставам да бъда пред погледа на някого, махам се от погледа му. *И през прозуките на плета видяхме женска фигура да изчезва между цвфталите обошки на градината.* Н. п. Филипов, Разказн на ловеца. *Кучето се бяла край вярбите и изчезна край брега.* Ем. Станев, Яъуарско гнездо. *Ранна чучулига се стрелна в синината на утрото и изчезна зад високите върби.* М. Грубешлиева, Пред прага.

изгубвам се в едно от значенията си е: преставам да бъда виждан от някого, който не наблюдава, тъй като нещо не закрива или се отдалечавам много и под. *Каручката превали баира и се изгуби по бялото прашно шосе за Мечи дол.* К. Калчев, Живите помнят. *Когато стигна до високия синур, зад който на няколко крачки беше жената, пребледката се изгуби от очите му, защото синурът бе висок, а пътеката бе хлъпнала ниско.* Елин Пелин, Щъркови гнезда. *Мярна се тук-таме* [кабриолетът] *между високите стъбла и се изгуби.* Й. Йовков, Чифликът край границата. *Много пъти, като гя зърна отдалече* [стражарите], *мушкам се в храстите и се изгубвам от погледите им.* П. Михайлов, Малката партизанка.

загубвам се в едно от значенията си не се различава от изгубвам се. *Когато конниците се загубиха зад дърветата, и Райко яхна едрия си кон.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Бялата рокля на Нона се мярна за малко и се загуби зад оградата на чифлика.* Й. Йовков, Чифликът край границата.

скривам се в едно от значенията си е: преставам да бъда виждан, забелязван от някого, тъй като влизам някъде или миявам, отивам зад нещо. *Минутка след като шефната на министра се скри зад вълна на Шербан вода, Касабов навлече палтото си и бързо се отправи към центъра на София.* Ст. Дичев, За свободата. *Аз се поспуснах наежено напред към него, после се спрях и се скрих в навалицата от присмехулните и любопитни погледи.* Ил. Волен, Между два свята.

изпарявам се в едно от значенията си е: изчезвам бързо и ненадейно отнякъде. Има разговорен характер. *Сега беше тука, кога се изпари, не разбрах.*

ИЗЧЕРВЯВАМ СЕ. Вж. зачервявам се.

ИЗЧЕРПАТЕЛЕН. Вж. подробен.

ИЗЧИСЛЯВАМ. Вж. смятам.

ИЗЧИСТВАМ, почиствам, очиствам, прочиствам.

Св. вид: **изчисти, почисти, очисти, прочисти.**

Общо значение. Правя нещо да стане чисто.

изчиствам: направям нещо да стане чисто, да не бъде мръсно или да няма примес, чистя го докрай, напълно, като отстранявам частици чужди тела, проникнали в него. *Кака измела и изчистила навсякъде още в тъмно.* Т. Влайков, Преживяното. *Дядо Миро изчисти грижливо дауденката: смаза отвътре пружините и иглите, лъсна приклада с ленено масло*

Ем. Станев, Януарско гнездо. *Станах, изчистих сам печката и я напълних с дърва.* П. Вежинов, Нашата сила. *Изчукаха бесетина снопа и се умориха. Сбраха чергата и изчистиха зърното.* К. Петканов, Старото време. *Изчистих ориза. Изчистих лещата.*

почиствам: отстранявам от повърхността на нещо наслоени примеси, които го замърсяват, направям нещо да стане чисто. *Асен почисти бюрото, разстла върху него чертежите.* Д. Кисьов, Щастието не идва само. *Веднъж ние видяхме как слугата смъкваше от тавана в двора на къщата разни стари вещи, за да ги почисти от праха.* П. Славински, Момичето със слънчеви коси. *Когато останахме сами и затворих вратата, моят гост почисти калта от себе си.* Ив. Карановски, Разкази, I. *Детето заплака. Толвваше да го почистя. . и да го приспя.* Ст. Чилингиров, Рибена кост. *Почисти реверите си от пепелта на цигарата.*

очиствам: изчиствам нещо изцяло, всичкото от мръсотия или примеси. — *Да гледаш добичето, бре! . . Бре Стоян внимателно и грижливо го очисти, вчера и го опуха с метлата.* Елин Пелин, Щъркови гнезда. *Огромният пожар вече бе спрян. Една грамадна опъргена площ тръгваше след това да бъде изчистена. Нако я очисти благополучно.* Кр. Велков, Село Борово. *Те очистиха кръвта от дрехите си.* Ив. Вазов, Под игото. *Очисти фасула, измих го и го сложих да ври.*

прочиствам: отстранявам изцяло, обикн. от вътрешността на нещо, чужди тела, частици, които не му са присъщи. *Завари Фердо, че прочиства с тел горелката на апарата.* Д. Кисьов, Щастието не идва само. *С пръчицата си прочисти чибука си.* Гр. Угаров, По следите на заточеника. *Специална климатична инсталация непрекъснато ще прочиства въздуха.* в. Вечерни новини.

ИЗЯВЛЕНИЕ, декларация.

Общо значение. Публично изказване по обществени въпроси.

изявление: официално изказване на отговорно лице по обществени въпроси. *Разговорът премина върху изявлението на новия министър на земеделието.* Г. Караславов, Обикновения хора. *На 21 септември новият министър на вътрешните работи направи изявления пред представителите на печата върху вътрешното положение на страната.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Изявлението на Каменов се посрещна с ръкоплескания.* Т. Влайков, Съчинения, III.

декларация: открито, обикн. тържествено обявяване на дадено становище по определен въпрос. — *Аз и без тъй мислех да напускам! — заяви Алекси на другарите си от ръководството. . Той направи такава декларация, защото се чувстваше обиден от другарите си.* А. Гулявши, Село Ведрово. *Народнишката партия изхвърля най-твърдо българския народ с направените си декларации, че ще отстрани бюджетните дефицити и че ще простира своите разходи в кръга само на действително постъпващите приходи.* в. България. *Декларация за правата на човека.*

ИЗЯСНЯВАМ, разяснявам, осветлявам, обяснявам, тълкувам, поясня́вам.

Св. вид: изясня, разясни, осветля, обясня, поясня.

Общо значение. С изказването си не давам възможност нещо да се тълкува двусмислено.

изяснявам: посочвам с изказването са верния, точния смисъл на факти, събития и др., за да се съгласи този, пред когото говоря, със становището ми по тях. — *Подготвихме ли работниците? . . нервно продължи Симеон. — Осигурихме ли съюзници? . . изяснихме ли пред работниците за какво ще стачкуват? . . . Не!* Д. Димов, Тютюн. *За мене е много важно да изясня политическото положение на Германия през време на подпалването на Райхстага,* Г. Димитров, Пред фашисткия съд. *Той често спираше, изясняваше неща от нашата действост, анализираше близките и по-далечните събития и извличаше от тях необходимите поуки.* Сл. Трънски, Неотдавна.

разяснявам: с повече факти, доводи, подробности разкривам истинския, дълбокия смисъл на нещо. *Нужно беше да се изтъкне пред тези хора ролята на нашата партия, ролята на партийната група [. . .], която има за задача не само да разяснява на селските различните събития, но да ги организира за отпор.* Сл. Трънски, Неотдавна. — *Аз смятам, че дружелюбният хубаво ще направи да ни събере и ще да му разясним много работи — каза първият войник.* Д. Кисьов, Щастието не идва само.

осветлявам: правя пред някого нещо, което е неясно за него, да го разбере, като го подкрепям с факти, доводи, примери и др., за да може той да уточни или коригира мнението си. Има сравнително рядка употреба. *Всеки от нас ще събере около себе си група хора и ще ги подготви. Ще ги осветли по въпроса, ще ги заинтересува.* Дора Габе, Мълчаливи герои. *Но народът негодува, защото му се ограбват хранките, вълната, мазнините. Ние трябва да осветляваме, да канализираме това негодуване, за да стигнем до съзнателен саботаж, . . . до въоръжена борба.* Х. Русев, По стръмнините.

обяснявам: описвам нещо, излагам факти и подробности на някого, който не е осведомен добре по някакъв въпрос, за да може той да добие правилна представа. *Адамов най-*

жестоко осмиляше тия пробани в морското дело. После наставнически и надълго обяснявание какво нещо е броненосец и какво — торпилор. Й. Йовков, Разкази, II. *Напрана командирьт на бригадата му обясняваше в какво се състои работата.* Г. Караславов, Проходът на младежта. *Гакин побутваше седналия пред него толстоност. . . — Камен го, кажи. . за критерия, нека обясни — високо рече Ганкин, като се оживяваше все повече, но сам не се решаваше да вземе думата.* Ем. Станев, Иван Кондарев.

тълкувам: разговарям с някого за събития, факти и др., като давам подробни обяснения и ги представям в такава светлина, в какваато аз ги виждам. *Той тълкуваше много сериозно събитията, които разтъреваха целия свят.* Г. Караславов, Обикновени хора. *След един час вечс пътя и чаю седяха в нашия дюкян и тълкуваха събитието в сръзка с последните новини, които бяха научили.* Ст. Чилиниров, Хлеб наш насущний. *А преди да почне биткатта при чифлика, жените из селото се чучулеха край плетищата и тълкуваха случките с по-голяма прапрянност, отколкото мъжете.* А. Страшимиров, Есенни дни.

пояснявам: добавям към изказаното си нещо, без което другите не биха могли да ме разберат. — *Бре байовци, на къде се отива за ада? Всички го погледнаха зачудено. — За пъклото, за пъклото, кой път води? — поясни високо дядо Матейко.* Елин Пелин, Летен ден. *Старецът се оживи. — Много ми е драго за Въкрила — рече той с чувство. И поясни: — Драго ми е, че взе тебе. Ти си оправна, търгава.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Аз не съм накаква милосърдна — каза твърдо тя и погледна лекаря в очите. — Блатата преспиала е само прикритие — поясни мъжът.* М. Грубешлиева, Пред прага. — *Че как да го зная, като доскоро бяхме комшии — отвръщаше буля Николина. И поясняваше: — Бяхме, има сега не е сме.* Ст. Марков, Дълбоки бразди.

ИКОНОМИСВАМ. Вж. п е с т я.

ИМАМ, притежавам, владея.

О б щ о з н а ч е н и е. Собствених съм на нещо.

имам: собственик съм на нещо, обикн. на имот, пари. *Аз искам да съм богат, да имам чифлик.* Елин Пелин, Повести. *Тогива Слав Карапанов каза: — Че само Денъо ли е богат? И ние имаме пари.* Й. Йовков, Приключенята на Гороломов. *Чичо Бинбел имаше най-много ниви в селото.* А. Страшимиров, Кръстопът и др. *Леля Станка имаше накаква далечна роднина, гражданка, която живееше в София, дето имаше собствена къща.* Елин Пелин, Щъркови гнезда.

притежавам: разполагам, ползувам се като собственик от нещо (имот, материални средства, ценни вещи и др.). *Баща му беше собственик на ковачница, притежаваше двуетажна къща и доста имот.* Сл. Трънски, Неотдавна. *Види се манастирът да е притежавал още много стари и ценни антики, пропаднали през опустошенията.* Ив. Вазов, Великата Рилска пустиня. *Читалището притежаваше множество предмети, турски ръкописи и документи от Възраждането.* Д. Димов, Тютюн. *Ех, защо не притежавах чудна кутийка, която дарява кой какво пожелае!* Ран Босилек, Радост.

владея в едно от значенията си е: собственик съм, но обикн. на по-голям имот, земи, които ползувам, с които се разпореждам. *Баща му беше голям чифликчия, владееше девет хиляди декара земя край морето.* А. Каралийчев, Народен закрилник. *Едно време баща му, а след него сам той беше владял тия места и затова най-добре можеше да посочи отгде минава истинският синур.* Й. Йовков, Песента на колелетата. *Пак се надявала на озлоблението срещу самоковци. . . — Докато владеят боровата гора, все те ще имат преднина.* Г. Белев, Патилата на едно момче.

ИМЕ. Вж. н а з в а н и я е.

ИМЕННО, точно, тъкмо.

именно: като се има пред вид това, за което се говори нещо. *Четох и вашата последна повест; та за нея именно желаех да се разговорим.* Ив. Вазов, Драски и шарки. *Той знаеше, че доброто и злото се излюпват в човека, . . , но той не знаеше защо именно злото трябваше да се излюпва в душите на неговите деца.* Елин Пелин, Гераците. *Вижте по-добре войниците. — И аз това гледам. Войниците именно.* Л. Стоянов, Холера.

точно: съвсем определено, уточнено (кога или как става нещо). *Но нима тя няма право, няма никакво право да се приближи да него сега, точно сега, когато той е любимец на цялото селище?* Х. Русев, Под земята. *С нея беше се случило нещо много важно, но какво точно, тя не можеше още да разбере.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Преди урока Джубелията винаги се разхождаше точно така с безшумни стъпки и с едва чуто пъпкане.* Ст. Дичев, За свободата.

тъкмо: съвсем определено (като се подчертава съвсем ясно кога става нещо или кой е обектът). *Мъжът също не подозираше, че тя се нуждае тъкмо от хора като него.* В. Андреев, Партизански разказ. — *Изглежда, обичате да разговаряте със себе си. — Тъкмо това не обичам — усмихна се Филип.* Ем. Манов, Бягството на Галатея. *Беше през юли. . . Никой от нас не бе и предполагал, че тъкмо тогава ще се изяви такава силна буря.* Кр. Гри-

горов, Поволомии. — *Ей че намери и ти за какво да говориш — упрекна го Митко. — И то пъкмо сега. . . Не чу ли какво казаха по радиото? Трябва да се радваш, а ти за смърт говориш.* М. Марчевски, Митко Палаузов.

ИМЕНУВАМ. Вж. н а р и ч а м.

ИМИТИРАМ. Вж. п о д р а ж а в а м.

ИМОТЕН. Вж. б о г а т.

ИМПОЗАНТЕН. Вж. в е л и ч е с т в е н.

ИМПУЛСИРАМ. Вж. п о д б у ж д а м.

ИНАК, иначе, другояче.

инак: по друг, различен начин, а не така, не по този начин или в този вид. — *Като поприказвахме поневиделе, като поразсъдих, разбрах, че той инак и не може да мисли.* Ст. Дичев, За свободата. — *По суша ли се мъчим да ловим?* — *мисли рибарчето и изгледа доверително Орфей.* — *А как инак?* — *С лодка!* Г. Караславова, Избр. съчинения, V. *Играе, ама малко по-инак от другите.* Т. Влайков, Съчинения, II. *А сега току-що бяше залял дъжд и всичко изглеждаше по-инак.* Й. Йовков, Разкази, III.

иначе не се различава по значение от и н а к, но има разговорен характер. — *Съвсем иначе си представях твоята Катя, Ванко. . . А как?* — *Мислех я за иска, вълна.* М. Грубешлиева, През иглено ухо. *В града наистина също имаше хора, които живееха от същия занаят на вуйчо му. . . , но те като че ли малко по-иначе разбираха работата си.* Кр. Велков, Село Борово.

другояче: по друг, нов, съвсем различен начин от презишния. *Аз никому не се сърдя, ама не давам да ми се бъркат в живота. Не мога аз другояче да живея.* Д. Талев, Железният светилник. *Нона и коста си беше направила другояче: внесала на път, отегнала, приглесена.* Й. Йовков, Чифликът край границата. *Съвсем другояче си представях работите тук!* А. Гуляшки, МТ станция.

ИНАТ. Вж. у п о р и т.

ИНАЧЕ. Вж. и н а к.

ИНДИВИДУАЛЕН. Вж. л и ч е н.

ИНДИФЕРЕНТЕН. Вж. р а в н о д у ш е н.

ИНДУСТРИЯ. Вж. п р о м и ш л е н о с т.

ИНЕРТЕН. Вж. б е з д е е н.

ИНИЦИАТИВА, почин.

О б щ о з н а ч е н и е. Идея, подбуда за начало на някаква дейност.

инициатива: идея, подбуда за започване на някаква дейност, на някакви мероприятия. *Нему се дължат много добри инициативи за подобрение на дружествените работи.* в. България. *После изброи осъществените подобрения в организацията на клона, в провеждането на покупките и манипулацията. Тези подобрения са извършени по негова инициатива.* Д. Димов, Тютюн. *Той с енергия се завзе с уреждане делото на народното просвещение и прояви много вещина и разумна инициатива.* Ив. Вазов, К. Величков, Периодическо списание, I. *Проявявам инициатива.*

почин: мисъл, идея за започване на някаква дейност, обики, общополезно дело. *Селяните по свой почин. . . , се притекоха на помощ на своите бедстуващи братя и сестри от града.* Г. Караславов, Избр. съчинения, IV. *По свой почин и тя се включи в борбата и помагаше на въстанащите с каквото можеше.* А. Гуляшки, Любов. *И един ден по свой почин започна да копае скривалище в мазето на кантона.* К. Калчев, Живите помнят.

ИНКВИЗИРАМ. Вж. м ъ ч а.

ИНОК. Вж. м о н а х.

ИНСТАЛИРАМ. Вж. м о н т и р а м.

ИНСТРУКЦИЯ. Вж. н а п ъ т с т в и е.

ИНСТРУМЕНТ. Вж. о р ъ д и е.

ИНТЕЛЕКТ. Вж. у м.

ИНТЕЛИГЕНТЕН. Вж. о б р а з о в а н.

ИНТЕРВЕНЦИЯ. Вж. н а м е с а.

ИНТЕРЕС. Вж. п о л з а.

ИНТЕРЕСЕН, любопитен.

интересен се свързва с предмети, случки, явления и означава: който привлича вниманието с необикновеното си съдържание. *Руска за пръв път влизаше в такава близка връзка с местното население и всичко й беше интересно.* Х. Русев, Под земята. *Какви чудни хора бяха те, какви интересни истории му разказваха.* Г. Караславов, Татуд. *Търговецът разправяше интересни случки из Сърбия.* Т. Влайков, Съчинения, III. *За физика електронът е интересен от една гледна точка, за инженера — от друга.* Приложение към сп. Космос. *Интересен доклад. Интересна книга. Интересна пиеса.*

любопитен: който има необичайно и забавно съдържание. *Всички очакват любопитното зрелище.* Хр. Смирненски, Съчинения, III. *Но и това, дето тъкмо дисе Кулчо е взел и ключа от бъчвичка брати, му се видя твърде тайнствено и любопитно.* Г. Караславов, Избр. съчинения, VI. *Житието, което ни е оставено за св. Иванa, дава любопитни подробности за неговата личност.* Ив. Вазов, Великата Рилска пустиня. *Любопитна случка. Любопитни факти.*

ИНТЕРНАЦИОНАЛЕН. Вж. м е ж д у н а р о д е н.

ИНТЕРПРЕТИРАМ. Вж. к о м е н т и р а м.

ИНТИМЕН. Вж. з а д у ш е в е н.

ИНТРИГА. Вж. с п л е т н я.

ИНФОРМИРАМ. Вж. о с в е д о м я в а м.

ИНФОРМИРАМ СЕ. Вж. у з н а в а м.

ИСКАМ, желая, рача.

О б щ о з н а ч е н и е. Имам желание за нещо.

искам: свързвайки определени мотиви с определена цел, изразявам волята си и предприемам действия, които са в съответствие с нея. *Колко съм искал да намеря ей-тъй-е пари.* Й. Йовков, Женско сърце. *Аз искам да съм богат, да имам чифлик.* Елин Пелин, Повести. *Аз ще успея още млада да се оженя, но както аз искам.* Ив. Вазов, Казаларската царица. *Тя сама бе помислила да влезе в къщата й Авраамовата щерка, сама бе искала тъкмо нея да си вземе за снаха.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Кина направи всичко, както искаше Куна.* К. Петканов, Морава звезда кървава. *Желаеше предишния мир и съгласие и искаше да види двете си етери помирени.* Елин Пелин, Гераците. *Искам да ям. Искам да спя. Искам да си почина.*

желая: имайки някакви мотиви и някаква цел, не предприемам нищо за осъществяването им в единство, тъй като това не зависи от моите волеви действия. *Тя всички обичаше и на всички желаеше да угоди.* Елин Пелин, Гераците. *Искаше завинаги да си остане тука, да работи, както си знае. И туй, което толкоз много желаеше, тя мислеше, че е възможно.* Й. Йовков. Ако можеха да говорят. *Аз отдавна желаех да се срещна с вас.* Ив. Вазов, Драски и шарки. *Без да му мисли злото, неволно за самия себе си, той желаеше отпуската му да продължи колкото се може по-дълго време.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Нейното име ми навяваше хиляди невинни и щастливи мисли. . . И колко, колко желаех аз да видя с очите си царицата на моята фантазия, с която неотлъчно живеех.* Елин Пелин, Щъркови гнезда.

рача е глъ ма от народния език и не се различава по значение от и с к а м. Употребява се обикн. с отрицание н е. *По-голеният брат на Недялка не рачи да разпокъсват имота, даде сухи пари.* В. Геновска, Седем години. *Имаше момичка, . . , ама остана без дружки — нито едно момиче не рачи да тръгне с нея.* Г. Караславов, Избр. съчинения, VIII. *Викам им аз да стоят, ама не рачиха.* Ем. Станев, Иван Кондарев. — *Тебе, тебе търся, Кириле . . Да рачиш малко пари да ми дадеш.* Ст. Марков, Дълбоки бразди.

ИСКРЕН, прям, откровен, чистосърдечен, открит.

О б щ о з н а ч е н и е. Който показва, проявява честно мисните, чувствата си.

искрен: който в разговор и поведение разкрива действителните си чувства и отношения, не скрива нищо или е израз на истински чувства и мисли. *Ще поговорим с вас, но искрен ще сте вий; / не бива нищо тук сърцето ви да скрий.* Ас. Разцветников, Молиер, Тартюф (превод). *Тоя странен младеж непонятно му напомняше за неговата собствена младост; той откриваше като че себе си в тия очи — тъй искрен в чувствата си.* Ст. Дичев, За свободата. *Подобни думи е слушала и друг път, но никой не й е говорил с такъв топъл, искрен глас, излязъл сякаш от самото сърце.* Х. Русев, Под земята. *Искрен приятел. Искрена радост. Искрени чувства. Искрено признание.*

прям: който направо казва това, което мисли, чувствува, като реагира веднага, без да се съобразява с някакви обстоятелства, пресмятания и подобни, или изразява откровеност, непритвореност. *Ти си много усърден — ми каза Ивановче, — но нямa да напредниеш, защото си темерутин. Той е прав и, което е по-важно, прям.* К. Калчев, Двама в новия град. *Той беше винаги прям, не умееше да хитрува и не схвана шегата на Борко.* М. Марчевски, Генерите на Белица. *Още в първите дни на познанството им Надя го уйдиа с прямия си, открит характер, с голямата си вътрешна чистота и строгост.* Ем. Манов, Ден се ражда. *Погледнете ме с прям, приятелски поглед. Той също ме поглежда, после отмества очи.* Б. Райнов, Няма нищо по-хубаво от лошото време.

откровен: който не крие мислите, чувствата си, който казва докрай това, което мисли или знае и се стреми кръм пълно разкрепване на чувствата дори когато не е уместно, или който е израз на такива мисли, чувства. *Аз исках да бъда откровен с Катя, казвах й самата истина.* Кр. Григоров, Раздолчани. *Хората с такива очи са честни, откровени, на тях човек може да се довери и да бъде сигурен, че няма да го подведат.* М. Марчевски, Мигко Палаузов. *Откровен разговор. Откровен въпрос.*

чистосърдечен: който не може да скрива нещата, а говори за тях дори без да бъде питан, като проявява наивност и неспособност да схваща нечестните мисли и намерения на другите, или който е израз на такова отношение. *Чистосърдечен, какъвто си беше, Захария открито си кажа самата истина.* Й. Йовков, Ако можеха да говорят. *Чистосърдечна изповед. Чистосърдечно признание.*

открит се свързва с израз, прояви на човек и означава: който свидетелствува за искреност, откровеност. *Гергин го обичаше за неговата безусловна вярност на делото, . . за открития му честен характер.* Ем. Манов, Деи се ражда. *Открита душа носеше той — всичко бе ачик в него — и какво мисли, и колко пие.* Ц. Лачева, Селският ангел. *Открит поглед.*

ИСКРЯ. Вж. б л е с т я.

ИСПОЛИН. Вж. в е л и к а н.

ИСПОЛИНСКИ. Вж. г р а м а д е н.

ИСТИНСКИ, действителен, реален.

О б щ о з н а ч е н и е. Който е взет от действителността (за случка, събитие, обстоятелства).

истински: който при проверка може да бъде потвърден обективно. *Почна да разправя за последните си срещи с Евгени на фронта. Разправи няколко истински случки, но изтъня, че бил присъствувал на смъртта му.* П. Спасов, Хлябът на хората. *Доброто ти сърце ти пречи да виждаш хората в истинска светлина.* М. Марчевски, Тайнствените светлини. *Аз крия от жена си истинското положение на нещата. . . Тя е много болна от яда.* в. Литературен фронт.

действителен: който съществува, не е измислен, не е предполагаем. *И това не е измислица, . . , това е из действителния живот.* Ив. Вазов, Пътър свят. *Защото той не преподаваше никаква отделена наука, а действителни случки и наблюдения, почерпени из собствения му живот.* Й. Йовков, Разкази, I. *Разгадката на тия нощни сигнали, . . , сигурно ще ти даде материал за ново произведение, и то не с измислени, а с действителни приключения.* М. Марчевски, Тайнствените светлини. *Действителна опасност.*

реален в едно от значенията си не се различава от д е й с т в и т е л е н. *Реална помощ. Реални резултати.*

Вж. с ъ щ и н с к и.

ИХТИБАР. Вж. у в а ж е н и е.

ИЩАХ. Вж. а п е т и т.

К

КАВАЛЕРИЯ. Вж. к о н н и ц а.

КАВГА. Вж. с в а д а.

КАДЪРЕН. Вж. г о д е н.

КАЗВАМ. Вж. г о в о р я.

Вж. н а р и ч а м.

КАИК. Вж. л о д к а.

КАЛАБАЛЪК. Вж. т ъ л п а.

КАЛЕ. Вж. к р е п о с т.

КАЛПАЗАНИН. Вж. н е г о д н и к.

КАЛУГЕР. Вж. м о н а х.

КАЛЯВАМ, закалявам.

Св. вид: **каля, закаля.**

калявам: чрез изпитания на качествата му в трудности правя някого да стане **издръжлив,** здрав физически или да може да понася твърдо, мъжествено трудности, несгоди. *Недоимъците бяха го сьстарили, но тежката работа, суровият живот и чистият планински въздух бяха го калили.* Г. Караславов, Избр. съчинения, V. *Той протегна ръце. Те бяха силни. От малък ги е впрягал в работа и калил.* Дора Габе, Мълчаливи герои. *Всички знаеха случки на борби, на изпитания, които каляват, които вдъхват вяра в неминуемата победа на работниците.* П. Спасов, Хлябът на хората. *Неволята беше калила характера му, а добрата храна в училището засили растежа му.* Дора Габе, Мълчалив герои. *Калявам волята си.*

закалявам не се различава по значение от к а л я в а м, но има по-ограничена употреба. *Те с мъка дигаха големите чували и сандъци, но постепенно свикнаха. Работата ги закали, слънцето опърли лицата им.* Ж. Колев и др., Червеноармейци, български партизани. *В затворите и концентрационните лагери, . . , те* [новите хора] *още повече закалиха своята воля.* Г. Димитров, Съчинения, III.

Вж. з а к а л я в а м.

КАМАРА. Вж. к у п.

КАМПАНІЯ. Вж. а к ц и я.
КАНАРА. Вж. с к а л а.
КАНДИЛКАМ. Вж. к л а т я.
КАНДИЛКАМ СЕ. Вж. о л ю л я в а м с е.
КАНДИСВАМ. Вж. с ъ г л а с я в а м с е.
КАНДЪРДИСВАМ. Вж. у б е ж д а в а м.
КАНИБАЛ. Вж. ч о в е к о я д е ц.
КАНТОРА, бюро, писалище.
кантора: специално помещение, което се намира обикн. извън жилище, в друга сграда, в административната и търговската част на града и което се използува от адвокат или търговец за работа, приемане на посетители. *Младият адвокат Тома Ткачев наел кантора, . . . която се намирала срещу съда.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Заведох бай Ганя в кантората на един български търговец и го оставих там.* Ал. Константинов, Бай Ганьо. *Рано беше и комисионерската кантора на Димитър Ценович едва ли бе отворена.* Ст. Дичев, За свободата.
бюро в едно от значенията си е: работно помещение на делови човек — адвокат, търговец, банкер. Употребява се сравнително по-рядко. *Намери посочения номер, но оказа се, че машината се намирала сега в някакво адвокатско бюро на края на улица „Пиротска".* М. Грубешлиева, През иглено ухо. *Иво Бабулев сам намери тоя път бюрото и складовете на фабриката и сам вършеше сделките си, дори по-износно — без посредник.* Д. Талев, Преспанските камбани.
писалище в значение на к а н т о р а днес е остаряло. *Кардашев бързаше към окръжния съд между два реда адвокатски писалища.* Ив. Вазов, Драски и шарки. *Почти цялата си депутатска заплата той раздаваше на десетина лумпени, които се навъртаха край адвокатското му писалище.* Ем. Станев, Иван Кондарев.
КАНЦЕЛАРЩИНА. Вж. б ю р о к р а т и з ъ м.
КАНЯ, викам.
каня: предлагам учтиво на някого да извърши, да приеме нещо или да дойде някъде, като с това му оказвам внимание. *Де, заповядайте, де, не сеенете се! — канеше го любезно управителят — аз толкова години не съм туряла тиква в устата си и все пак стомахът ми я приема.* Елин Пелин, Летен ден. *Те седнаха един до други. Колю беше. . много внимателен и услужлив. Туряше хляб пред Параскевица, наливаше й вино, канеше я.* Й. Йовков, Женско сърце. *Не — учител няма да стана. Чудно ми е защо ме каните, а не ме поканихте по-рано за учител.* Д. Талев, Железният светилник. *Той ме канеше да се отбия да пия едно кафе на хладовина.* Ив. Вазов, В недрата на Родопите. *Каня на обед. Каня на танц.*
викам в едно от значенията си има разговорен характер. Означава: каня някого да дойде да присъствува някъде. *Няма да те викам на сватбата си, хубаво да знаеш.* Й. Йовков, Ако можеха да говорят. *Властелят и болярският ви викат на гощавка.* Ст. Загорчинов, Ден последен.
КАНЯ СЕ, готвя се, тъкмя се, глася се, стягам се.
О б щ о з н а ч е н и е. Възнамерявам да извърша, да направя нещо.
каня се: имам намерение, желание да извърша нещо, за което нямам достатъчно мотиви, които да ме задължават да го направя, но което би ми било приятно или е добре да стане, а също и вътрешно съм готов да извърша нещо в близко бъдеще. — *Пък ти не идваш, ма майка. Или работа си имаш? — Седни, седни, мамо! . . Все се каня и все не мога да се откъсна.* Л. Петров, Новкината любов. *Аз отдавна се каня да намина край вас, а време не ми остава.* М. Грубешлиева, През иглено ухо. *Той е отдавна тук и вече се кани да си отиде.* Ст. Чилингиров, Рибева кост.
готвя се: вземам предварително мерки за нещо, което ми се налага да направя или съм решил да направя. *Ръката му се протягаше назад и нервно пипаше за дръжката револвера. . . Никакво съмнение не оставаше върху това, което той се готвеше да прави.* Й. Йовков, Жетварят. — *Тази табакера дали е от кавказко сребро? — любопитствува бай Ганьо, като вижда едного от нас, че се готви да запуши.* Ал. Константинов, Бай Ганьо. *Ганчо беше седнал под голямата круша край вадата и си беше спел торбата от нея, той се готвеше да вечеря от по-рано.* Ц. Гинчев, Ганчо Косерката. *Но току-що се готвеше да тръгне и пътните врата бавно, съвсем бавно се отвориха.* Д. Немиров, Братя.
тъкмя се е дума от народния език. В едно от значенията си съвпада с г о т в я с е. *Севда гледаше уплашена, мислеше си, че нещо се е случило, докато я нямаше, и се тъкмеше да се оправдава.* Г. Караславов, Сваха. *Сега тя, още от първите дни след сватбата, се тъкмеше да въведе в домашния ред новата си сваха.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Изготви плана Христо и вече се тъкмеше да го занесе на Горанов за одобрение.* Ст. Марков, Дълбоки бразди.

глася се спада към народния език. Не се различава по значение от г о т в я с е. *Тоа лято съдебният приятел пак щял да описва нещата ни в кожухарницата и затова, макар тате да излиле ревматизъм и да се гласеше да отиде на бани, не можеше да изтъпи намерението си.* Г. Белев, Натилата на едно момче. *Кръстан беше излязъл на двора; когато вече се гласеше да прескочи в градината, мек глас из къщи го спря.* И. Волен, Между два свята. *А утре вечер щеше да се изнесе предстоящето, което всички се гласяха да посетят, защото се знаеше, че ще е безтлатно.* Ст. Марков, Дълбоки бразни.

стягам се в едно от значенията си спада към народния език. Означава: готвя се да предприемем нещо, като извършвам действия, които са необходими за изпълнение на решението ми. *Мазките му мини очи шареха из кръчмата, да не пропусне някоя порьчка или някой от минаващите, които се стягаше да си върви.* Д. Спространов, Самообречените. *Стягах се вечер да тръгна, . . , когато току се отвори портата и телчарят . . ей го, че кара нашето теле.* Т. Влайков, Седянка.

КАПАН. Вж. к л о п к а.
Вж. у л о в к а.

КАПВАМ. Вж. у м о р я в а м с е.

КАПИТАЛЕН. Вж. в а ж е н.

КАПРИЗ. Вж. п р и щ я в к а.

КАПЯ, падам.
Св. вид: **падна.**

капя се свързва с листа, плодове, коси и др. Означава: откъсвам се, отделям се от мястото си, от корена си. *Листата на дръвчетата започнаха бързо да капят.* Ем. Станев, През гори и води. *Желъдът едва бе почнал да капе от дръвчетата.* Й. Радичков, Барутен буквар. *Вин нещо тупна. Тя трепна и погледна през прозореца. Презрелите ябълки капеха.* Л. Михайлова, Жени. *Косата ми капе.*

падам в едно от значенията си не се различава от к а п я, но има по-широк кръг на свързвания (за листа, плодове, коси, нокти, зъби и др.). *Над сребърните стволове на брезите падаха янтарно-жълти листа.* Й. Йовков, Разказ, II. *От прегорелите класове се рони като дъжд изцяфтено житно зърно и пада като сачми по острото стърнище.* Елин Пелин, Летен ден. *Напоследък коста ми пада много, съвсем оредя. На детето падняха два млечни зъба. Ударих си пръста и нокътят ми падна.*

КАРАКОНДЖО. Вж. в а м п и р.

КАРАМ СЕ, хокам, ругая, гълча, мъмря, конфузя, кастря.
О б щ о з н а ч е н и е. Правя сърдито упреци на някого.

карам се: в раздразнено състояние, с висок нервен тон правя упреци на някого, който според мен е виновен за нещо. *Подир малко отвън се чуват виковете на хаджи Енчо, който още от дорва се кара на шумящите деца в началното училище.* Ив. Вазов, Повести и разкази. *Нако. . посрещане колите на двора и се караше гръмко на кларите: — Та какви са тези дупки тук?* Кр. Велков, Село Борово. *Чичо Митуш го зярна от вратата и му се кара: — Къде ходиш като щур?* Й. Йовков, Ако можеха да говорят. *Караше се на слугинята, че яйцата, които му даваха за закуска, са или преварени, или съвсем сурови.* М. Грубешлиева, Пред прага. *Защо ми се караш, татко? Нищо не съм направил.*

хокам: изливам върху някого гнева си, породен от постъпка, която не одобрявам, като му говоря с раздразнителен тон грубости. — *Къде ходиш, бе хайдутино? Къде скиташ? . . — Е, хубаво ли беше там, дето си бил, а? — продължаваше да го хока чичо Митуш.* Й. Йовков, Ако можеха да говорят. — *Махай се от главата ми! — хокаше го тя. — Не ти ща нито работата, нито крамолата. Аз всичко ще си наредя.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Госпожа Даринка изново почна да хока момичето: . . Ами че как! Имай срам и от бога, и от хората.* М. Грубешлиева, Пред прага. *Как ли ще го срещне баща му след толкова години? . . — Ще го хока ли както тогава, ще го нарече ли пак нехранимайка и луда глава?* Ст. Дичев, За свободата. *Татко ти й сноши доходал, / За тебе, синко, да питал. / Много ма й съдил и хокал, / що съм та, синко, пратила / при вуйча ти, а не при него.* Хр. Ботев, Съчинения.

ругая: обсипвам някого с груби, обидни думи, с хули, защото ме е разгневил или засегнал с нещо, като по този начин изразявам лошото отношение, което имам към него. *Никой не знаеше какво е винаги на тия хора, самите те не знаеха защо големецът ги ругае, защо ги нарича разбойници, варвари, дебелоглавци.* Й. Йовков, Разказ, II. *Няма вече да го ругат стражарите, да го ругаят и мъчат. . . Той е на свобода.* Ем. Коралов, Дъщерята на партизанина. *Ти трябва да знаеш, че не е лек пътят, по който сме тръгнали. И ще ни ругаят, и ще ни плюят, и ще ни клеветят и уволняват. Но това няма да ни накара да свърнем от пътя си.* В. Геновска, Седем години.

гълча е дума от народния език, която по значение съпада с к а р а м с е. *А бе, пъси-синовци, бари една пушка за кумова срама да бяхте хвърлили, па тогава да бягате . — гъл-*

нече си чичо Марин. Ив. Вазов, Под игото. *Остани в къщи барем един празничен ден! — съмнеше се тя. Виж се с хората, воловете за един ден няма да умрат от глад.* Г. Караславов, Избр. съчинения, I. *Натискай, а не зявай врабците — съмнение той орачите.* А. Гулянски, Село Бедрово. *Ще те изпъдя от къщи, така да знаеш. . . Така съмнение една сутрин чичо Стойко сама си Кръстан.* И. Волев, Между два свята. *А като закъсня вечерта, чорбаджията дълго се сърди, че не си гледал работата.* Кр. Григоров, Игличево.

мъмря: упрекавам някого (с добри намерения, за да се поправи) за извършени от него грешки, провинения. *Когато мъмреше или съдеше за нещо синовете си, те, . . . столха пред него с наведени глави и не възразяваха.* Елин Пелин, Гераците. *Той мъмреше калфата, който виновно се оправдаваше.* Ст. Чилингиров, Хлеб наш насущний. *Когато Иван закъсняваше, тя слагаше на воловете, поеше си, подриваше им. Иван мъмеше да я мъмри, да й се сърди за това, но си личеше, че му е драго.* Г. Караславов, Татул. *Братовчед му дразнеше селските кучета, замеряше си с камъни, а Митко го мъмреше: — Зайо правиш тъй, Цонко? Не е хубаво! Кучето е умно животно, полезно животно.* М. Марчевски, Митко Палаузов.

конфузи има разговорен характер. Означава: с груб тон изтъквам грешките на някого, за да го засрамя и с надежда, че ще ги осъзнае и няма да ги повтаря. *Ами сега, г-н начални к! Да ида да ги разпъдя — не ми стиска, да не ида пък, ти ще ме конфузиш — ни тъй, ни тъй.* Хр. Радевски, Избр. произведения, III. *Той смъмря двамата представители, че са тръгнали да съберят щастие, а не знаят най-обикновените предписания на революционния устав. Навикът му да конфузи тия, с които го свързваше службата, би бил нетърпим, ако лицето му не издаваше оная присъща на големите хора доброта, която ни показва, че това са само „думи".* Л. Стоянов, Бенковски.

кастря в едно от значенията си е: правя остри, резки забележки на някого, който се е провинил в нещо, с цел да се поправи. Има разговорен характер. *Приколи се. А Лале го кастри: „Ти не си знаеш сметката, бе! Караш така — куче влачи."* П. Велков, Стълба до небето. *Вие трябва да ми благодарите, че съм намерил формален път за осчетоводяване на тия загуби, а не да ме кастрите.* сп. Театър.

КАРАНИЦА. Вж. с в а д а.

КАРАУЛ. Вж. с т р а ж а.

КАРДИНАЛЕН. Вж. в а ж е н.

КАРТИНА, рисунка, платно, изображение.

О б щ о з н а ч е н и е. Произведение на живописта.

картина: произведение на живописта върху платно, хартия, стена и др. с бои, въглен и др. — *Този кой е? — Поляк. Картини рисува. И мене, казва, щял да нарисува.* Ст. Дичев, За свободата. *Цялата насрещна стена. . беше изписана с голяма картина.* Й. Йовков, Жетварят. *Като стоях пред картините на големите майстори, завладяваше ме тяхното умение да пренасят самия живот на платното.* В. Геновска, Седем години. *Картини от прочути художници украсяваха всеки бъл.* Ал. Бабек, Малкият емигрант. *Картина с маслени бои.*

рисунка: произведение на изобразителното изкуство, в което изразителността се постига главно чрез линиите, а не чрез багрите. *Аз непрекъснато носех тефтерче от рисуваини листове и често карах приятелите си да ми позират. И като им давах рисунките, те се радваха, защото виждаха, че вярно съм ги нарисувал.* Д. Немиров, Когато бях малък. *Той [„Ад"] излезе в разкошно издание с великолепните рисунки на Густав Доре.* Ив. Вазов, К. Величков, Периодическо списание. *Нахвърлени бяха дори в общи линии рисунките за стените и таваните.* В. Геновска, Седем години. *Детски рисунки.*

платно в едно от значенията си е: картина върху ленен плат, обикн. рисувана с маслени бои. Има остаряващ характер. *В Третяковската галерия пред платната на великите руски майстори стоят с часове скромни хора от народа.* Н. Фурнаджиев, Между приятели. *Докато в първата изложба. . е имало само 25 картини от петима автори, сега платната са повече от 60.* в. Вечерни новини. *Да започнем с Теодор Аман [. .]. Извънредно плодовит и разнообразен художник, майстор на големите платна и класическата композиция.* Г. Белев, Картини из Румъния.

изображение в едно от значенията си е: изписан, нарисуван образ. Има сравнително ограничена употреба. *Тая ценна книга съдържа изображения на български и сръбски царе и светци.* Б. Певев, Начало на българското възраждане.

Вж. г л е д к а.

КАСАПНИЦА. Вж. м е с а р н и ц а.

КАСТРЯ. Вж. к а р а м с е.

КАТ. Вж. е т а ж.

КАТАЛЯСВАМ. Вж. у м о р я в а м с е.

КАТАСТРОФА. Вж. п р о и з ш е с т в и е.

КАТАСТРОФАЛЕН. Вж. г и б е л е н.

КАТЕРЯ СЕ. Вж. качвам се.
КАТУРВАМ. Вж. събарям.
КАФЕЗ. Вж. клетка.
КАХЪР. Вж. грижа.
КАХЪРЯ СЕ. Вж. безпокоя се.
КАЧВАМ СЕ, изкачвам се, възлизам, възкачвам се, катеря се.
Сп. вид: **кача се, изкачи се, възляза, възкача се.**
Общо значение. Вървя, движа се нагоре.
качвам се: вървя, приближавам се, отивам на място, по-високо от това, на което се намирам. *Той се качваше все по-нагоре по хребета.* Кр. Велков, Село Борово. *Нахлуваме в гората, ние се качваме нагоре... спират се камъчета под нозете ни; ний се качваме.* Ал Константинов, Съчинения, I. *След това излезе на покупки. Два пъти слиза и се качва до третия етаж, всеки път с пакети и ръка.* М. Грубешлиева, Пред прага. *По мраморна стълба се качиха в голямо антре.* Г. Стаматов, Разкази, I.
изкачвам се: като се качвам постепенно и се приближавам нагоре (понякога с усилие), достигам известна височина, по-високо място. *Те стигат до хълма и започнат да се изкачват нагоре по стръмнината.* Й. Йовков, Разкази, I. *Изкачиха се на един връх.* Ив. Вазов, Под игото. *Сетне се запути бързо към общината, изкачи се задъхан по високата дървена стълба.* Д. Талев, Преспанските камбани.
възлизам: качвам се нагоре, обикн. по височина, по стръмнина. Има рядка употреба. *Бяха възлезли по върлото и пътеката стана по-сложна, но сега и от двете страни ги бодяха щрькналите клони на лещака.* А. Христофоров, Ангария. *Ние възлизаме и възлизаме по безкрайния проход между двете невидими планини, загърнати в мъгла.* Н. Тихолов, Дни като другите. *От тук до върха на планината не е много далеч . . Нека възлезем там преди заход слънце.* Ив. Вазов, Руска.
възкачвам се: качвам се нагоре по височина, за да я преодолея, като се стремя да стигна върха ѝ. *Ние се възкачваме по една стръмнина и пътят ни тоз час потъва в гъста сенчеста гора.* Ив. Вазов, Великата Рилска пустиня. *Когато се възкачи на хълма, на югозапад от село Галници, пред него се ширна ломката долина.* Ем. Коралов, Малкият въстаник. *Късно след полунощ партизаните се възкачиха на самия връх Момин косичник, изкопаха гроб, в който положиха тялото на Руска и го покриха със зелени клони.* Д. Ангелов, На живот и смърт.
катеря се: качвам се трудно по нещо високо, като си помагам с ръце или с пълзене, или се придвижвам нагоре по височина, стръмнина с усилие. *Той скиташе из сенчестия дол покрай реката . .катереше се по големите обли камъни.* Елин Пелин, Под манастирската лоза. *На Марина бяха се изгубили три кози. Не беше човек, който може да си прости свой грях. . . докато не ги намери. . . Катери се по най-върлите урви, слиза в най-дълбоките усои.* Й. Йовков, Старопланински легенди. *Понякога през дворовете изтичаваха деца и се катереха по овошките.* Г. Караславов, Татул.

КАЧЕСТВО, свойство.
Общо значение. Признак, присъщ на някого или нещо.
качество: съществена черта, белег, присъщ на някого или нещо, който го характеризира, показва какъв е в известно отношение. *Той обладаваше и духовни, ценни за онова време качества: остър и съобразителен ум, силна воля и характер, безмерно честолюбие.* Ив. Вазов, Светослав Тертер. *Фелдшерът беше млъчалив човек, и то не защото това му беше природно качество, а защото често не знаеше какво да каже.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан. *Колегите я обичаха, уважаваха и даже изпитваха известен страх от нея, защото в нея говореше чувството на справедливост и любов към истината, качества, които възбуждат страх у по-скромните души.* Елин Пелин, Аз, Ти, Той. *Хлебното дърво притежава едно много ценно качество — голямото му плодородие.* сп. Космос. *Положителни качества. Отрицателни качества.*
свойство: характерна, вътрешна черта, признак на нещо, който е отличителна особеност за него, присъщ е само за него. *Той [дявол]ът беше сполучил да направи едно огледало, което имаше такова свойство, че всичко хубаво и добро, огледано в него, се изгубваше, а грозното и лошото изпъкваше и се виждаше още по-лошо.* Св. Минков, Андерсен, Снежната царица и др. (превод). *Малу обяснї, че тия наметала имат свойството да запазят тялото от силната светлина, от горещите слънчеви лъчи и да разхладяват.* Елин Пелин, Ян Бибиян на Луната. *Основните свойства на газовете — липса на определен обем, на определена форма, неограничена разширяемост* (експанзивност) *— показват, че силите, които свързват молекулите на газа, са нищожни.* Физика. *Най-важното свойство на киселините е способността им да образуват соли. Това свойство на киселините се нарича основност.* Химия. *Минералната вода в Сапарева баня е с подчертани лечебни свойства.* М. Гловня и др., Рила.

КВАЛИФИЦИРАМ Вж. окачествявам.
КВАРТИРА. Вж. жилище.

КВАРТИРАНТ. Вж. наемател.
КВАСЯ. Вж. мокря.
КЕЛЕНИР. Вж. полза.
КИБРИТЛИЯ. Вж. сприхав.
КИКОТЯ СЕ. Вж. смея се.
КИНЕЖ. Вж. брожение.
КИНТЪР. Вж. напет.
КИНЯ. Вж. вря.
КИРАДЖИЯ. Вж. наемател.
КИРИЯ. Вж. наем.
КИРЛИВ. Вж. мръсен.
КИСКАМ СЕ. Вж. смея се.
КИТКА. Вж. букет.
КИТЯ. Вж. украсявам.
КИЧА. Вж. украсявам.
КИЧЕСТ, клонест, клонат.

кичест се свързва с дърво или храст. Означава: който е с гъсто израсли клони и много листа. *Разлистени, кичести круши се виждат навсякъде.* Й. Йовков, Женско сърце. *Нивите наоколо се раззеленяха и избуяха, двата бряста извисяха чак до небето кичестите си върхове.* И. Петров, Нонкината любов. *Вместо безлесие и пустота тука бе зелено и кичести овошки растяха върху всяка педя свободна земя.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Стройна се Калина вие над брегъл усамотени, / кичест Явор клони сплита в нейни вейчици зелени.* П. П. Славейков, Епически песни. *Реката. . отражала и зелените върби, които виселе над водата, и кичестият лешак.* Л. Каравелов, Българи от старо време.

клонест се свързва обикн. с дърво и рядко с храст. Означава: който има много гъсти, нашироко израснали клони. *Навлязох под стари клонести дървета с напукани кори и мъхави дънери.* А. Каралийчев, Вихрушка. *Клонести плодни дръвчета се редяха край оградата.* К. Петканов, Златната земя. *До клонестия и разшумен орех се криеше прецъфтелия вече дрян.* Т. Влайков, Съчинения, I. *Мушкаха се във висок, клонест и листат лешников храст.* Ем. Коралов, Дъщерята на партизанина. *Клонест дъб. Клонест бряст.*

клонат се свързва с дърво. Има значение на клонест, но се употребява по-рядко. *Расъл някога. . клонат и мощен дъб по нашите равнини тъдява.* Ст. Чилингиров, Хлеб наш насушний. *Нейде по средата на гората се издигаха две огромни клонести дървета.* И. Волен, Божи хора.

КЛАДЕНЕЦ, бунар, геран.

кладенец: дълбоко изкопана и иззидана наоколо дупка в земята, от която се черпи вода с кофа, прикачена на въже, или с друго приспособление. *Вътре в двора имаше хлев, обор, пещ, . . , кладенец с изтрито поило.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Отиде при кладенеца и извади пълна кофа.* К. Петканов, Старото време. *Пантелея се върна по тъмно. Снаха му вадеше вода от дълбокия кладенец.* А. Гуляшки, МТ станция.

бунар е диалектна дума със значение на кладенец, иззидан наоколо. — *Ами от къде пиете вода? — Имаме си бунари.* Елин Пелин, Аз, Ти, Той. *Мълчаливо прекоси двора и започна да върти колелото на бунара.* Й. Стоянов, Под дъгата. *Жалостиво скърцаше чекръкът на селския бунар.* А. Гуляшки, Златното руно.

геран е също диалектна дума, която означава кладенец. *През лятото той обичаше да се мие на герана, който беше сред двора.* Ив. Кирилов, Съчинения. *Сетне напълваше коритото с вода от герана и изваждаше да напои кравите.* Кл. Цачев, Горчив залък.

Вж. извор.

КЛАНЕ, сеч.

клане: масово избиване (с хладно оръжие, в миналото), обикн. на мирно население, при потушаване на въстание и по-рядко на непринтелски войници по време на война. *Епилогът на въстанието — пожарите и кланетата, поставя на изпитание хуманитарния морал на европейското обществено мнение.* в. Народна култура. *Турците като бесни налетяха върху него* [селото]. *Заториха що има живо в черквата и докато разберем какво става, кланетата почнаха.* Г. Белев, Патилата на едно момче. *Когато старейшината разбра, че ако тяхната конница отреже пътя към гората, битката ще се превърне в клане, той хвърли запасните отряди срещу арменците.* А. Дончев, Сказание за времето на Самуила.

сеч: масово избиване на победена войска, която няма сили да се съпротивява, и по-рядко на мирно население при потушаване на въстание, революция. *Конният резерв се вряза във фланга на изненаданата византийска войска така стремглаво, че изведнъж се слисе с нея и ожесточено я подложи на сеч.* Д. Линков, За земята българска. *Срещата, сблъсъкът на стадо там, дето се бяха спрели турците на стръмнината. . . Те гърмяха и от упор*

в селяните, до последния миг, на тогава започна страшна сеч, започна коситба на живи люде. Д. Талев, Илинден. *Тук са събрани и костите на изкланите по заповед на султан Баязид сто и три български боляри и тървенци. Тази сеч станала след падането на Търново под робство в 1393 година.* П. Стьпов, Гласове от вековете.

КЛАС, паралелка.

клас: група ученици, които в продължение на една година преминават в училище заедно определена учебна материя и заемат отделна учебна стая. *От кой клас си? — От V^а. Днес IX^а клас има контролно по математика.*

паралелка не се различава по значение от к л а с. Има остаряващ характер. *Тази учебна година четвърти клас има три паралелки. Две паралелки от седми клас изучават английски език.*

КЛАТУШКАМ. Вж. к л а т я.

КЛАТУШКАМ СЕ. Вж. о л ю л я в а м с е.

КЛАТЯ, люлея, люшкам, клатушкам, кандилкам.

клатя: променям застото от някого, нещо положение, като го движа не много силно ту на една, ту на друга страна. *Откъм селото се зададе, качен на магаре, бате Коле. . . Краката му висяха до земята, клатеше ги и сеирене с уста.* К. Петканов, Избр. съчинения. *По-голямото се беше изправило под сльнчогледа, държеше стъблото му и го клатеше.* К. Петканов, Омайно бяле. *Станеше ли дума за Петето, жените клатеха тъжно глави, но нищо не казваха.* Г. Караславов, Татул. *Слаб ветрец слизаше от балкана, пъхом клатеше леко листата на ореха.* Елин Пелин, Под манастирската лоза. *Аз не искам и мен да приспива, / да ме клати ушла вълна.* Л. Стефанова, Света, който обичам.

люлея: променям застото от някого, нещо положение, като го движа със замах в две противоположни страни. *Янков люлееше единия си крак. . и. . упорито гледаше в пода.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Ти люлката си ми люляла / с песни жалостно-упойни.* Ив. Вазов, Легенди при Царевец. *А не далече пролетният вятър / люлее нави, слънцето блести.* Н. Вапцаров, Стихотворения. *Морето дреме, ветрец вей, / съниво плиска се вълната / и лодка до брега люлей.* П. К. Яворов. Антология.

люшкам: люлея неравномерно, с различна сила, на тласъци. *Вълните му. . удряха грубо каика и го люшкаха* Ив. Вазов, Нова земя. *Вятърът люшка дърветата, / пълни реките шумят, / хвърлят талази в полетата / роснате млади жита.* И. Бурин, Пролетта и тракториста. *Когато вълните се блъскат и прескачат, моето внимание е всеяло върху кораба, който те люшкат и си подхвърлят една на друга.* в. Литературен фронт. *Катерина люшкаше глава върху възглавницата, със затворени очи, още в сън си, види се, чувствуваше пристъпа на голяма болка.* Д. Талев, Железният светилник.

клатушкам има разговорен характер. Означава: клатя слабо. *В тъмната пролетна вечер влакът летеше и клатушкаше стоящите пътници. Те ту политваха в ритъма на движението, ту в безредица се облягаха налево или надясно.* Бр. Йосифова, Бирена чаша с монети. *Той сядаше на масата вместо на стола и свободно си клатеше ту единия, ту другия крак.* Г. Белев, Патилата на едно момче.

кандилкам съвпада по значение с к л а т у ш к а м, но се употребява рядко. *Момчето се връщаше от училище, време бяло и си кандилкаше чантата.*

КЛАТЯ СЕ. Вж. о л ю л я в а м с е.

КЛЕВЕТА. Вж. с п л е т я.

КЛЕВЕТЯ. Вж. з л о с л о в я.

КЛЕЙМО. Вж. п е ч а т.

КЛЕПАЧ, клепка, мигла.

клепач: кожена, подвижна гънка над и под окото, на външния край с косми, която е предназначена да го предпазва. *Когато отвори очи — те бяха насълзени и клепачите му зачервени.* Й. Йовков, Женско сърце. *Детето я разглеждаше и някакво неясна мисъл светеше в очите му, после клепачите му започнаха да се притварят, докато заспа.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Долен клепач. Горен клепач.*

клепка в едно от значенията си съвпада с к л е п а ч, но има разговорен характер. *Умората от силното вълнение скоро затвори клепките му. Той заспа.* Ив. Вазов, Нова земя. *Райна дишаше тежко и лежеше с притворени очи — нито будна, нито заспала. Накрай погледна и пак отпусна клепки.* Г. Райчев, Златният ключ. *Бай Фильо не бе отспал и тая нощ, та очите му горяха зачервени, клепките го сърбяха и той ги трие с кокалестата си паспалена ръка.* Кр. Григоров, Новодомци. *Бузата й се сви, дръпна долната клепка и изкриви окото.* Д. Немиров, Братя.

мигла в значение на к л е п а ч се употребява рядко. *Стиснатият бай Кньо. . примигна веднъж-двеж с мъничките си очички, наполовина притулени зад мигачите, и започна да усуква.* Ст. Марков, Дълбоки бразди.

КЛЕПАЧИ. Вж. м и г л и.

КЛЕПКА, Вж. клепач.
КЛЕПКИ, Вж. мигли.
КЛЕТ, Вж. жалък.
КЛЕТВА, обет, оброк.
клетва: тържествено обещание за изпълнение на нещо, което някой дава в името на нещо скъпо, свято за него. *Нека стоярим клетва, че до сетен дъх ще се бием за свободата на родното отечество.* Д. Марчевски, Дошло е време. *Дума след дума Кирил Цанков повтаря клетвата, която обичащие жената и смъртта му на тайния социалистически комитет.* Ст. Дичев, За свободата. *И на Ивана Александра клетва дадох, че ще му бъда верен. И ще съдържа думата си.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Аз клетва бях дал да му отмъстя и ще изпълня клетвата си.* Ив. Вазов, Борислав. *Клетва за вярност.*
обет е книжна дума. Означава също клетва, но дадена с по-голяма тържественост. *Готов ли си, синко, да дадеш свещен обет! — Готов съм, отче. — Тогава да започнем. Клетвата мина бързо и тържествено.* П. Стъпов, Живот с надежда. *Така се редяха една след друга стотните: първа. . . втора. . . И всяка даваше един и същи обет, една и съща клетва: Свобода или смърт.* Ст. Дичев, За свободата.
оброк е остаряла дума, която означава тържествено обещание, дадено пред божество, светец. *И аз преди седем години бях дал оброк, че ще посетя свещената рилска обител.* Ив. Вазов, Великата Рилска пустиня. *Но да попитаме някой свещеник или ясновидец, [. .] може би той ще ни каже що Аполон е тъй гневен: [някой оброк ли забравен, или хекатомба той иска.* Ас. Разцветников, Илиада (превод).
КЛЕТКА, кафез.
клетка: приспособление, подобно на сандък, или пък малко помещение, оградено с металическа решетка или мрежест тел, в която се държат обикн. диви животни или птици. *Не ги обичат и лъвовете, пред клетките на които се трупат най-много тълпите.* Ив. Вазов, Пъстър свят. — *Ха да отворим и да ги уловим! — викна Мирослава възбудена. — Ще ги сложим в клетка да ни чуруликат.* Д. Талев, Самуил. *От потона . . висеше клетка, дето пееше славейче.* Ив. Вазов, Иван Александър.
кафез: малка клетка, в която се държат обикн. птици и по-рядко животни. *Той изтърсва лулата си, взема кафеза с канарчето и влиза в стаята.* К. Константинов, По земята. *Имаше една лисица, едно вълче и две-три ярбици. Държеше ги в кафези.* Й. Йовков, Чифликът край границата.
КЛИЕНТ, мюшерия.
клиент: купувач в магазин или посетител на ресторант, сладкарница, хотел, заведение за услуги и под. *В магазина Кольо беше нещо като по-главен от другите момчета. . . Стопанинът му се доверяваше, клиентите го обикнаха.* Г. Райчев, Златният ключ. *Клиентите на хотела продължаваха да се излежават в стаите си или предпочитаха да пият кафето си в хола.* Д. Димов, Осъдени души. *Имаше едно време един стар кърчач. Той приемаше своите клиенти в една малка барачка. . . Тук всеки ден идеха хора, които носеха вехто облекло.* Ив. Хаджимарчев, Овчарчето Калитко. *Редовен клиент.*
мюшерия е остаряла дума, равна по значение на клиент. *Сега вече влизаха в дюкяна селяни, носеха кожи за кожуси, но тате кашляше и не можеше много да работи. Почна да връща мюшериите си.* Г. Белев, Патилата на едно момче. *Разнасяше подноси с пълни филджани от масо на маса. . а навремени усилняваше с поглед по-буйните и свадливи мюшерии в огнището на тезгяха и чакаше мюшерии.* Д. Марчевски, Дошло е време.
КЛИК, Вж. вик.
КЛИНЧА, манкирам, кръшкам.
Общо значение. Отбягвам да извърша нещо.
клинча: избягвам да извърша някаква работа или я върша недобросъвестно, като мисля, че създавам у другите впечатление за добросъвестно изпълнение. Има разговорен характер. *И не ще да работи. Клинчи, едвам търпи количката, никога не загрева цяла лопата пръст, а отиде ли за вода — потули се нейде и се излежава под сянка.* А. Каралийчев, Народен закрилник. *Хич, бива ли такова нещо! Здрава, права жена, а така да клинчи от работа.* П. Велков, Стъпва до небето.
манкирам с книжна дума. Означава: не върша това, което съм длъжен да направя, като обикн. си намирам оправдание. *Тази родина ще трябва да пазим като зеницата на окото си. . . Затова тези, които в настоящия момент манкират и не изпълняват своите собствени задължения към родината, вършат престъпление.* Г. Димитров, Съчинения, III. *Той начин на изпитване, някои ученици се опитваха да манкират.* М. Брънекова, Цапи Гинчев и др. в спомените на съвременниците си.

кръшкам има разговорен характер. Означава: отбягвам да изпълня определено задължение, да извърша нещо, като измислям начини, хитрости, за да се отърва. *Той кръшка, крие се и не ще да я* [прислонката] *получи, за да се отложи делото.* Чудомир, Избр. произведения. *Поручикът, . . , извади пистолета от кобура си и като бъдна грубо момчето, изрева: — Вади изнова! Мисли му, ако решеш да кръшкаш: ще те посека на парчета.* Ив. Хаджимарчев, Овчарчето Калитко.

КЛОЗЕТ, тоалетна, нужник.

клозет: закрито помещение за хоене по нужда. *Още осем врати, последната е моя. В съседство — клозета. Там постоянно шурти вода.* Сл. Македонски, Една земя ми стига. *В нея* [хижата] *има голяма столова, кухня, клозети и мивки, сгални помещения и тераса.* М. Гловня и др., Рила.

тоалетна се употребява евфимистично за к л о з е т, обикн. в обществено заведение. *До спалнята беше тоалетната и банята, цялата облицована с фаянсови плочки.* Г. Белев, Какво видях в Америка. *Купето, в което пътуваше си настаниха, се намираше срещу клозета. Евгени едва изтрая да потегли влакът и се запъти към тоалетната.* Д. Ангелов, На живот и смърт.

нужник не се различава по значение от к л о з е т, но има по-снижена употреба. *В задния двор бе дръвникът, . . , курникът, кочината. . и най-сетне нужникът, сложен от дъски от сандъци.* Ив. Хаджийски, Бит и душевност на еснафа.

КЛОН, вейка, грани, ветва, ствол.

клон: отделен израстък, обикн. голям по размер, от стъбло или храст, по който растат листата и плодовете. *Вишни, круши, сливи и други овощия надвисяваха над плетищата и над зидовете обременепите си с плодове клонове.* Ив. Вазов, Казаларската царица. *Те приближаваат до плетищата, нависват клоновете на овошките и берат неузрелите още сливи и зарзалите.* Й. Йовков, Разкази, I. *Най-после се добра до една черешка, лако сведе голям клон и бързо започна да къса плода заедно с листата.* С. Кралевски, Възвърната обич. *Вятърът духаше все така силно. Старите брести клатеха големите си клони.* Елин Пелин, Повести. *Повя горнякът през полята. / Залюшна дървесата — / и от настръхналите клони / листа увяхнали ороши.* П. К. Яворов, Антология.

вейка има поетичен характер. Означава: неголям клон, обикн. тънък. *По оголените вейки на дървотата трепереха умиращи последните листа и падаха със суха въздишка.* Елин Пелин, Гераците. *Вървите весело се зеленеха и тънките им вейки падаха надолу като разплетени коси.* Й. Йовков, Жетварят. *Отрупаните с бял цвят вейки на крушите надничат в прозорците на къщата.* П. Славянски, Момичето със сгъчените коси.

грани има също поетичен характер, но се употребява рядко. По значение съвпада с к л о н. *Букакът се разведри вече над него, от тук от таме през гъстолисти грани надничи високо небе и долината го облъхва с пресния си дъх.* П. Ю. Тодоров, Идилии. *Житно увисналите грани на някой самотен бряст се размахваха. . и обилно пилеха трепкащ сребрен, снежен прашец.* Ст. Дичев, За свободата. *Успоредно на ездача през граните на дърветата блеташе и месецът.* Д. Ангелов, На живот и смърт.

ветва съвпада по значение с в е й к а и има поетичен характер, но се употребява много рядко. *Недалече от него, във ветвите на висока бреза, чух бавен и нежномерен глас на птица.* Ив. Караноски, Разкази, I. *Вред общий празник клонеразцвфтяла / С мъх нежен и самотната върба /. . / Навела жално ветви, с умиленье / Очи ми и сърце ми тя пленя.* К. Величков, Тъги и радости.

ствол в едно от значенията си не се различава от к л о н. Употребява се в художествената литература. *Горнякът разпиля листата / далеч из полята: / стоят самотно черни стволи / и скръбно махат вейки голи.* П. К. Яворов, Антология.

КЛОНАТ. Вж. к и ч е с т.

КЛОНЕСТ. Вж. к и ч е с т.

КЛОПКА, капан.

клопка: приготвен от дъски или друг материал уред, който механично се затваря, когато животното влезе в него или го настъпи, или специално приготвена яма за ловене на диви животни, птици. *Иванчо. . гледаше жадно как решавите сиротни птички наближаваха клопката му. Иванчовата клопка беше направена от две почернели керемиди, похлупени една върху друга. . . Когато едно от врабчетата видя просото в клопката, радостно зачурулика и се втурна да кълве.* А. Каралийчев, Приказен свят. *Тигрите ходят по един, двойка или на групи по 15—20. Те се ловят в клопка — яма с остри колове на дъното.* Ал. Гетман, Вietнамско сърце.

капан: специален уред за ловене на животни, птици, направен от дъски, тел и пружина. *Дядо Мирю зазагаше в гората капани. Той имаше в къщи няколко по-големи и по-малки. Големите за лисици, малките за зайци.* Ем. Станев, Януарско гнездо. *Мнозина се занимаваха с лов, правеха капани и ловеха яребици.* Й. Йовков, Жетварят. *Намери се отнякъде голям*

вълчи капан. Две тежки железни дъги с едри зъби. Като се склопят, няма отъряване. З. Сребров, Момчил елиза от планината. *Капан за мишки.*

Вж. у л о в к а.

КЛОУН, палячо.

клоун: цирков артист, който изпълнява комични номера. *Три напудрени и начервени клоуни се премятаха във въздуха.* Ал. Бабек, Малкият емигрант. *Сред стаята се изправи като на пружина цял челеничък клоун: нанапан с пудра, ухилен, с червен нос и коническа шапка.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан. *Чуваха се гласовете на акробатите и клоуните, които разкриваха на арената своите циркови номера.* Д. Спространов, Самообречените.

палячо в значение на к л о у н днес има рядка употреба. *До една парцалива палатка изгнеше, премяташе се палячо, дошъл от Одрин, за да разсмива селяните.* К. Петканов, Омайно бяле. *Но най-много народ беше се струпал пред цирка. Там излизаха разни палячовци, кривяха се, пелеяха се и се биеха на провала.* Г. Караславов, Избр. съчинения, II.

КЛЬОЩАВ. Вж. м ъ р ш а в.

КЛЮКА. Вж. с п л е т н я.

КЛЮКАРСТВУВАМ. Вж. з л о с л о в я.

КЛЮН. Вж. ч о в к а.

КНИГОПИС. Вж. б и б л и о г р а ф и я.

КНИЖНИНА. Вж. л и т е р а т у р а.

КОБЕН. Вж. з л о в е ш.

КОВАРЕН. Вж. п о д ъ л.

КОЗНИ. Вж. с п л е т н я.

КОКАЛ. Вж. к о с т.

КОКЕТЕН. Вж. е л е г а н т е н.

КОКЙЧКА. Вж. к о с т и л к а.

КОКОРЯ СЕ. Вж. б л е щ я с е.

КОКОЩАРНИК. Вж. к у р н и к.

КОЛА. Вж. а в т о м о б и л.

КОЛАН, поес.

колан: нещирока лента от кожа, плат и др., която служи за пристягане или за украса на дреха около кръста. *Стана, облече палтото си, стегна колана на голфа и тръгна пред стражаря.* Ем. Станев, В тиха вечер. *То е с черен панталон, червен колан с жълта тока и кремава блуза с къси ръкави.* Г. Белев, Какво видях в Америка. *Тя бе пристегнала колана на бялата си престилка.* В. Геновска, Седем години.

поес е дума от народния език, която в едно от значенията си съвпада с к о л а н. (обикн. от плат). *На другия ден Женда излезе пред войнищата. Не отиде при керванджията, но хурката й беше на поеса.* Й. Йовков, Старопланински легенди. *В Дупница пътниците видяха чернокоси момичета с цветя в косите, с черни орешки златошити, златни поеси и зелени фуети.* А. Каралийчев, Птичка от глина.

КОЛЕБАЯ СЕ. Вж. д в о у м я с е.

КОЛЕКТИВЕН. Вж. з а д р у ж е н.

КОЛЕЛО. Вж. в е л о с и п е д.

КОЛИБА, хижа.

О б щ о з н а ч е н и е. Малка бедна къпичка за живеене.

колиба: малка постройка за живеене в село, в покрайнините на града, на лозе, край река и т. н., направена от пръти, дъски и под., покрита със слама, керемиди и др. *Той се упъти право към влашкия бряг, дето се мяркаше една пуста, дъсчена колиба.* Ив. Вазов, Немили недраги. *Насреща, на самия Дунавски бряг, е Никопол — там е схлупената рибарска колиба на Радан.* Ст. Дичев, За свободата. *По-отдалечените села представляват от себе си група от глинени колиби с покриви от тръстика или палмови листа.* Д. Богданов, В тропиците на Атлантика.

хижа в едно от значенията си е: малка, бедна, схлупена селска къщурка. *Надигна се на пръсти и погледна към тая нова къща. Не бе довършена. Беше от ония прости селски хижи, които вместо от кирпич се градяха с долма плет — обикновен плет, измазан с кал и слама, а след това варосан.* В. Геновска, Седем години. *Да можех да погледна пак на тъмковата сиромашка хижа: да видя затърнения плет, да видя кръшата сред двора.* Ив. Вазов, Руска. *Старата жена продължаваше да лети стените на малката хижа.* Й. Йовков, Разкази, II.

КОЛИЕ. Вж. о г ъ р л и ц а.

КОЛОСАЛЕН. Вж. г р а м а д е н.

КОЛЯНО. Вж. п р о и з х о д.

КОМАЙ. Вж. п о ч т и.

КОМАНДА. Вж. з а п о в е д.

КОМБИНИРАМ. Вж. с ъ ч е т а в а м.

КОМЕНТИРАМ, тълкувам, интерпретирам.

Общо значение. Обяснявам съдържанието на нещо.

коментира: изказвам собствени съображения за смисъла, значението на събития, факти. *И до днес военните наблюдатели от неутралните страни коментират огромното значение на освобождение сьветски градове.* В. Коларов, Против хитлеризма. . . *Между другото вие сте коментирали моята реч по следния начин.* Г. Димитров, Съчинения, III. *Коментирам текст.*

тълкувам в едно от значенията си е: определям точния смисъл на кратко изказване, текст, който може да бъде двусмислен, като разяснявам и уточнявам какво е имал пред вид авторът. *Възхищаваше се от не лошия глас на невеца и смеешком ни тълкуваше всяка двусвитост, двусмислен стих.* Ив. Вазов, Видено и чуто. *Когато говореше пред учениците си за някои учени от старо време и когато разгръщаше и тълкуваше техните мьрости, бузите му се разгаряха от вътрешен огьн.* Д. Немиров, Братя. *Миозина не бяха разбрали какво каза. . . Други, чули думите му, започнаха да ги тьлкуват, подозирайки някаква измама.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Тьлкувам закон.*

интерпретирам: разкривам собственото си разбиране за съдържанието на текст, който не е формулиран достатъчно ясно, точно. *Този раздел от кодекса е съставен много общо, затова го интерпретират различно.*

КОМИЧЕН. Вж. смешен.

КОМПЛИЦИРАМ. Вж. усложнявам.

КОМПРОМЕТИРАМ. Вж. злепоставям.

КОМШИЯ. Вж. съсед.

КОНВЕНЦИЯ. Вж. съглашение.

КОННИЦА, кавалерия.

конница: един от основните родове войска до Втората световна война, състояща се от конни части, предназначени главно за разузнаване, охрана и под. *Обадиха се фанфарите на конницата. Войската иде. Най-напред се появи един ескадрон с високо знаме. Войници и коне задръстиха хоризонта.* А. Каралийчев, Птичка от глина. *Предните й* [на Съветската армия] *части — конница, артилерия и танкове — са наближили вече устието на Дунава.* П. Михайлов, Малката партизанка. *Конница и пехота скоро доближиха Искьра и се спряха.* Ив. Вазов, Пъстър свят. *Гвардейска конница.*

кавалерия е книжна дума, равна по значение на конница. *Наскоро след това се зададе гьста и блясъка колона кавалерия. . .Напред на бели коне яздят четирима трьбачи. . В паузите на тази музика иде тежкият тропот на хилядите копита.* Й. Йовков. Разказни, I. *Дохождам един ден, гледам: войска, много войска иде, артилерия, кавалерия, пешаци.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан. — *Чуваш ли? — Чувам — отвьрна Церски. Какво е тоа? — И сам си отвьрна: — Това са коне. Много.* Кавалерия препуска. Д. Талев, Илинден.

КОНСЕРВАТИВЕН. Вж. назадничав.

КОНСТАТИРАМ. Вж. установявам.

КОНСТРУКТИВЕН. Вж. творчески.

КОНСТРУКЦИЯ. Вж. устройство.

КОНСУЛТИРАМ СЕ. Вж. съветвам се.

КОНТАКТ, допир, досег, съприкосновение.

Общо значение. Връзка между хора или организации с еднакви интереси и занятия за установяване на по-нататъшни отношения.

контакт: пряка непосредствена връзка с някого. *Нужно беше да се установи контакт с тези хора, да се организират, за да могат да защищават сами своите интереси.* Сл. Трьнски, Неотдавна. *Това показва, че сте били в тесен контакт с населението.* П. Вежинов, Нашата сила. — *Ако бяхте се виждали по-често, Лиляна щеше да откриле навреме десния уклон в работата на вашето рьководство. Личният контакт между хората много помага.* А. Гуляшки, Любов. — *Та ние още по-сериозно Ви каним. Ние всякога сме търсили контакт с офицерите и войниците. Време е да се разберете с нас.* К. Ламбрев, Средногорски партизани. *Съдавам контакт. Поддьржам контакт.*

допир: търсена или случайна връзка с някого, от която произлизат отношения, сьтрудничество. *Трьнските младежи с интерес следяха действията на югославските партизани около границата и бяха направили много опити да се свьржат с тях. . . Такъв допир търсеха на свой ред и партизаните.* Сл. Трьнски, Неотдавна. *Спомените от допира ми с народа в провинцията . . са толкова много, че ако реша да опиша всички, това би значило да напиша още една книга.* Ив. Димов, Ако имах два живота. *Уверен съм, че Загреб остана в спомените му като първи чуждестранен град, дето влезе в допир с една чужда култура.* П. Нейков, А. Страшимиров и др. в спомените на съвременниците си. *Как си представяше първото назначение и първия допир с пациентите д-р Зарев и как излезе всичко!* Г. Караславов, Избр. съчинения, II.

досег не се различава по значение от д о п и р, но има сравнително по-рядка употреба. *Много другари, застрашени от провал, подозрени или заподозрени войници в казармите. . , селяни, работници, жени, младежи влизаха в досег с партизаните и повече не се срещаха.* К. Ламбрев. Средногорски партизани. *В непосредтвен досег с народа, с интелигентните среди и народните слоеве, той се вслушваше в живота, . . . наблюдаваше, изучаваше непрестанно, ежедневайки се във всекидневните жизнени прояви.* Ст. п. Василев, А. Страшимиров, Ел. Пелин, Й. Йовков в спомените на съвременниците си. *Това пребиваване в София никак не приличаше на предишното и то беше пърхят груб досег с оня живот, който го очакваше.* К. Константинов, Път през годините.

съприкосновение: непосредствена връзка с нещо, което по-рано човек не е изпитвал и което може да му повлияе. *Съприкосновението с мирния живот на градчето, който изумяше тъмн, тежеше на съзнанието му.* Ем. Станев, В тиха вечер. *Аз храня всичкото уважение към народните учители, . . . загнездени в глухи села и лишени от често съприкосновение с културните центрове.* Ив. Вазов, Пак за моята черга.

КОНТИНЕНТ, материк.

континент: един от петте най-големи дяла суша на земното кълбо, заобиколен от всички страни или в по-голяма си част от океани и морета. *На Венко тъй много му се искаше да се поспре, да разгледа, да запомни мястото, където за пръв път стъпваше на американския континент.* Ал. Бабек, Малкият емигрант. *Всяка сутрин милион нетърпеливи и разтреперани ръце по всичките краища на петте земни континента разграбваха вестниците.* А. Каралийчев, Наковаляя или чук.

материк е книжна дума, равна по значение на к о н т и н е н т, но с по-рядка употреба. *Работници и учени. . от петте материка на нашата планета стоят изправени рамо до рамо.* в. Работническо дело.

КОНТРАКТ. Вж. д о г о в о р.

КОНТРОЛ. Вж. н а д з о р.

КОНТУРИ, очертания.

О б щ о з н а ч е н и е. Линия, която ограничава предмет.

контура: линия, която описва краищата на предмет върху фон. *Скоро там някъде върху тъмното небе се появи сивкава дрезгавина и под нея се очертаха контурите на далечни островърхи планини.* Елин Пелин, Ян Бибиян на Дунава. *Тъмната линия на гребена, начертана от контурите на дребни скали, рязко се отличаше на ясното червено небе.* Й. Йовков, Разкази, I. *Приказните контури на скалите край Смолян смътно се очертават под бляскава на звездите.* Н. Стефанова, Романтично пътешествие. *Ангелика разглеждаше шарените цветя по басмената пола на голямата си сестра и обикаляше контурите им с пръстче.* П. Спасов, Хлябът на хората.

очертания: черта, линия, която ограничава един предмет, дава представа за неговата форма. *Тая нощ не приличаше на другите. . снегът не се белееше тъй много, очертанията на хълмовете бяха по-резки и по-ясни.* Й. Йовков, Разкази, I. *В дрезгавината се показаха неясните очертания на ниските гори.* Ем. Станев, През гори и води. *Над града се разстилаха сини пари, вдигнати от реката, и през тях едва се мяркаха смътните очертания на скалите.* Г. Райчев, Избр. съчинения. *Когато се стъмни, той отиде на скалите. Това беше място в края на старото градче. . . Сега под звездите се виждаха смътните очертания на сушата и сребристочерният блясък на водите.* Ем. Манов, Бягството на Галатея.

КОНФУЗЯ. Вж. к а р а м с е.

КОНЧИНА. Вж. с м ъ р т.

КООРДИНИРАМ. Вж. с ъ г л а с у в а м.

КОПИЕ. Вж. п р е п и с.

КОПИРАМ. Вж. п о д р а ж а в а м.

КОПНЕЖ. Вж. ж е л а н и е.

КОПНЕЯ, жадувам, жаждам.

копнея: изпитвам силно и трайно желание да постигна нещо, да имам нещо, което считам, че ще ме направи щастлив. *Аз копнея за нов живот, за нови хоризонти и шемети висини. Аз се чувствувам безстрашен и силен.* Стр. Кринчев, Забравени реалисти. *А сега някак си изведнъж почувствува как е цялото си същество копнее за тия тихи семейни вечери и се чуди на това, че по-рано беше гледала с отвращение на тях, като на някакъв неизбежен домашен обичай.* А. Гуляшки, Любов. *Но имаше минути, когато неговата душа копнееше за класната стая. Подпираше гръб на корубестия явор и жадно гледаше отдалече пътя на учениците в училищния двор.* Ив. Хаджимарчев, Овчарчето Калитко. *Копнеех само за Тамара. Тамара тъмнеше сърцето ми и целия свят.* Ив. Вазов, Борислав.

жадувам: изпитвам страстно, трайно желание да постигна нещо. За разлика от к о п н е я интензивността на преживяването е по-голяма и по-силна. *Отдавна жадуваше той да чуе нещо ново, радостно. . .Тъй му се щеше да му просвети малко, да се разведри угнете-*

ната му душа. Г. Караславов, Избр. съчинения, VI. *Сърцето жадуваше за малко радост* П. Вежинов, Нашата сила. *Решила съм да отида в Македония, в Солун или в Битоля. . —* *Тук лесно се учителствува. Но там, там хората още жадуват за свобода. Още се борят.* В. Геновска, Седем години. *Народите жадуват за мир. Но те жадуват за справедлив, демократичен и траен мир.* Г. Димитров, Вторият конгрес на Отечественият фронт. *Как дълго бе жадувала и плакала! любимата глава да гали тя!* Бл. Димитрова, Лиляна.

жаждам е остаряла книжна дума, която днес се употребява в поезията. По значение съпада с ж а д у в а м. *Ето ръцете, в чинто вергта трептица! блгсетво не жаждаха, волност затрита не дреха.* Е. Багряна, Сърце човешко. *Сърце му за почести жажди! и слава военна го блазни.* П. П. Славейков, Епически песни. *Първо, което жаждахме да видим, то е славната статуя на свободата.* Ал. Константинов, До Чикаго и назад.

КОРАВ. Вж. и з д р ъ ж л и в.
Вж. т в ъ р д.

КОРЕКЦИЯ. Вж. п о п р а в к а.

КОРЕМ, тръбух, тумбак, шкембе.

корем: средната част от тялото, под диафрагмата, където се намират храносмилателните органи. *И спомних си за епископ Висарион, че обичаше да зде и пие и имаше буйна брада и голям корем.* А. Дончев, Време разделно. *Тя беше дебела жена, с богаташки изглед, с изпъкнал корем.* Елин Пелин, Щъркови гнезда. *Но щом се сгрижеше обядът, настъпваше тишине. Сякаш кьошковете обезлюдяваха из един път. Мъжете обикновено заспиваха на гръб или по корем.* Ст. Чилингиров, Първа жертва. *Морозов се приближи през тъмната сянка до една малка ограда и като легна по корем, предпазливо запълзя нагоре.* К. Ламбрев, Средногорски партизани.

тръбух и **тумбак** са думи от народния език, равни по значение на к о р е м. Употребяват се с пейоративна отсянка, като израз на грубо отношение. *Той познаваше добре ненаситния тръбух на шурмана.* Гр. Угаров, По следите на заточеника. *Их, тоя лоян, шкембест тръбух. . . Ако го не продупча някой ден, да ме не викат вече Хаджиат. . .Не дава нито счупен бан.* Ив. Вазов, Хъшове. *Тръбухът му* [на попа] *като бъчва, . . , но иди му поискай за някое добро дело — изпада в ужас.* Л. Стоянов, Сребърната сватба на полковник Матов. *Щом си заревала, вика, хай да идем на хорото. Ама и аз не отстъпих: — Майка си вземи, нея отведи да подруса тумбака си на хорото!* О. Василев, Житие-битие.

шкембе в разговорната реч се употребява с подигравателна отсянка за голям, отпуснат, тлъст корем. *Говореше защитата — нисък, тантурест адвокат, с голямо шкембе, гола глава.* Елин Пелин, Летен ден. *Понякога преминаваха файтони с мършави коне. На седалката поклащаха шкембета господа в тежко облекло.* Д. Добревски, Бунтът на крайцера „Надежда".

КОРЕН. Вж. и з т о ч н и к.
Вж. п р о и з х о д.

КОРЕСПОНДЕНТ. Вж д о п и с н и к.

КОРЕСПОНДЕНЦИЯ, преписка.

кореспонденция: размяна на частни писма между отделни лица или на служебни писма с официален или делови характер между учреждения, предприятия и под. *Кореспонденцията между Мина и Яворов продължава, но от нея са запазени само Мининте писма.* М. Кремен, Романът на Яворов. *Но и без тия фактични насоки е известна обширната кореспонденция на Славейкова със сума знайни и незнайни обществени дейци.* П. П. Славейков, Българска литература. *Учреждението е главното здание на голям филмов концерн. Армията от девойки и младежи са чиновници, които пишат на машина, водят огромна кореспонденция.* Бр. Йосифова, Бирена чаша с монети.

преписка: размяна на писма между определени лица, учреждения и др. по конкретен въпрос. Има сравнително по-ограничена употреба. *Мене ще ми бъде много приятно, ако тия ни първи писма бъдат начало на една редовна приятелска преписка.* Ив. Вазов, Непубликувани писма. *По-голямата част от преписката с инспекцията през миналата учебна година е водила тя.* Ив. Караковски, Разкази, I. *По този въпрос все още се води преписка.*

КОРТЕЖ. Вж. ш е с т в и е.

КОРУБА. Вж. х р а л у п а.

КОРЯ. Вж. у к о р я в а м.

КОСМОС. Вж. в с е л е н а.

КОСТ, кокал.

кост: всяка отделна твърда част, която образува скелета на човек и на гръбначните животни. *Лявата ми ръка е превързана с една дъсчица, за да стои постоянно изправена. Значи костта е засегната.* П. Михайлов, Малката партизанка. *Около голямата празна панница той забелязва купа голозани кости — останъци от петлето.* К. Петкавов, Дамяновата чеиад. *И сам Гавраил в устрема на боя с див замах вряза меч в шлема на врага, под разниза-*

ните сребърни плочи зееше кървавата черепна кост, пробита от тежкия меч. Н. Райнов, Видения из древна България.

кокал е равно по значение на к о с т и се свързва по-често с животно, отколкото с човек. *Гледам, агнето дето сте го яли, хвърлили сте кокалите неоглозгани.* Й. Йовков, Бояна. *Замини и покрай касапите, кажи им, когато има мардалък, дроб, черва, кокали, нека си сберат.* Ал. Константинов, Бай Ганьо. *Вениките кокали я болят от умора, не може да вдигне рътете си, а тръгва да жъне.* И. Волев, Между два свята.

КОСТЕЛІВ. Вж. м ъ р ш а в.

КОСТЕЛІКА, кокичка.

костилка: твърда дървесинна обвивка на семето или ядката на месест плод (слива, праскова, кайсия и под.). *А той продаваше кифли или седеше в праха пред ваксаджийското сандъче да чисти обувките на тютюнеите търговци. . ; да прегльца мълчаливо, когато разглезени, богато облечени деца го замерваха с костилките на праскови и зрели кайсии, които лакомо ядяха пред самите му очи.* З. Сребров, Избр. разкази. *Манол забаие мълчаливо вишните и плюеше костилките в шепата си.* Ем. Станев, Иван Кондарев.

кокичка по значение съвпада с к о с т и л к а. Има разговорен характер. *Те* [децата] *заровиха ръце в ведрите. . сливи. Майката застана над главите и дълго ги гледа усмихнато. . . — Кирчо, мамиото, не ги яж с кокичките.* К. Петканов, Морава звезда кървава.

КОСЪМ, влакно.

косъм: рогово образувание във вид на нишки по кожата на някои части на човешкото тяло и по животинската кожа. *Косите на Бляяна бяха поредели малко, но бяха все още тъмни и само тук-там проблясваше по някой сребрен косъм.* Д. Талев, Самуил. *Той се отпусна тежко на стола и скръсти вътъпяните си слабо обраснали с косми ръце.* А. Гуляшки, Село Ведрово. *Бродата му беше бяла, но имаше промесени още тук-тамие и черни косми.* Ц. Гинчев, Ганчо Косеракта. *А едни партизани. . с черни вежди и мустаци, с буйнали тъмни косми под разкопчаната на гърдите му риза, дълго реви из широкия си черен пояс.* М. Марчевски, Митко Палаузов. *Кичур беше цялото черно, с кичур бели косми на челото.*

влакно по значение съвпада с к о с ъ м. Характерно е за народния език. *Станкуя вървеше бързо, като често отмяташе назад косите си, напоследък прошарени от множество бели влакна.* Ст. Марков, Дълбоки бразди. *И. . като си разгъра дочената риза, зачеса с две ръце буйните влакна под нея, които се оплитаха на ситни къдрици.* Ст. Чилингиров, Хлеб наш насущний.

КОСЯ СЕ. Вж. я д о с в а м с е.

КОТЕЛ. Вж. м е д н и к.

КОЦКАР. Вж. ж е н к а р.

КОШЕР, пчелник.

кошер: неголям сандък, подобен на къщичка, или конусовиден кош, предназначен за отглеждане на пчели. *Кооператорите разъдъха и много кошери с пчели и добиваха прекрасен балкански мед, а от него и восък.* Ал. Спасов, Спомени. *Той расте в Мишдя, . . , където баща му, народен учител, е имал стопанство с овощна градина, лозе и пчелни кошери.* А. Каралийчев, Пътища далечни. *На една страна из буренака се подаваха, . . , трьени с пчели. Там, едего бяха кошерите, на високи диреци бяха поставени тесни дървени улеи.* Й. Йовков, Чифлякът край границата.

пчелник е дума от народния език, която в едно от значенията си съвпада с к о ш е р. *Когато нависнат черни облаци и завие вятър, . . тогава всяка пчела търси своя пчелник.* А. Страшимиров, Антология.

КОЩУНСТВО, светотатство, оскверение.

кощунство: действие, постъпка, с която се подиграва, отрича нещо много тачено, свято за другите и с това ги оскърбява, засяга техни съкровени чувства. *Аз не съм загубила вяра в нашата правда. За тази наша правда загинаха толкова прекрасни хора. И ще бъде истинско кощунство с тяхната памет, ако позволим на мерзавците да издевателствуват.* В. Нешков, Настъпление. *Съдът реши в хаджи Гъчова полза и когато решението влезе в законна сила, щецът пристъпи към продаване едничкото наследство Марково: пепелището — . . — . . ! Кощунство!* Ив. Вазов, Нова земя. *Какво кощунство с човешкия морал и с културните завоевания на човечеството, тъй жестоко потъпкани и поругани.* В. Коларов, Против хитлеризма. . .

светотатство е книжна дума. Означава: действие, което дълбоко оскърбява духовни ценности или друго нещо, което се тачи като свето от другите и затова за тях то е равно на престъпление. *Най-мъчно й беше да разкаже за жертвата на Богдана. Да говори за това й се струваше светотатство.* В. Геновска, Седем години.

оскверение е също книжна дума. Означава: действие, което опетнява, оскърбява чистотата на чувства, нрави, мисли и под. *Но на сутринта, изтръгнала се от лъжливото обаяние на сънищата, тя мислеше трезво и ясно и вместо любов на сърцето й тежеше обида*

и осквернение. И. Петров, Нонкината любов. *И всеки се бе пазил като от греховно осквернение да спомене името на хаджи Серафимовата внука.* Д. Талев, Железният светилник.

КРАДА, обирам, грабя, задигам, дигам.

Св. вид: **обера, задигна, дигна.**

Общо значение. Присвоявам чуждо имущество.

крада: присвоявам пари или други предмети, които принадлежат на друг, без да бъда забелязан, скришом, тайно. *Той напусна работата си, започна да пие. Най-сетне посегна на чуждото, започна да краде.* Й. Йовков, Жетварят. *Хитри и предпазливи бяха двамата братя и най-напред спечелваха доверието на чорбаджията, дето работеха, а сетне започваха скришом да го крадат и ограбват.* Д. Талев, Преспанските камбани.

обирам: вземам много неща, всичко на някого или отнякъде. *И тогава парите от царските хазни, които беше обирал, пръснете, . . всичко това потече в къщата на Велико кехая, все подарци на Рада.* Й. Йовков, Старопланински легенди. *Обрали ми са всичките дрехи, моите и Брьчковите.* Ив. Вазов, Немили недраги. *Разбойници нападнали пътниците и ги обрали.*

грабя: присвоявам с насилие или със заплаха нещо чуждо. *В същото време друга тълпа турци бяха навлезли в църквата, чупеха иконите, грабеха каквото им се виждаше ценно, след това навлязоха в училището.* Д. Талев, Илинден. *Влизайте, казвам, в сараите, в хамбарите, . . . в гарници, в одаи, грабете кой каквото намери.* М. Марчевски, Повести.

задигам и **дигам** в едно от значенията си съвпадат с крада. Имат разговорен характер. *Войнишите се пръснаха из селото, влизаха по дворищата, задигаха каквото им попадне за ядене.* Д. Талев, Илинден. *Не се уморяваше да ходи от село на село и отвсякъде задигаше по нещо за своя чифлик.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Дигнали му портмонето.*

КРАДЕЦ, апаш, грабител, обирник, обирач, джебчия.

Общо значение. Човек, който краде.

крадец: човек, който присвоява, без да бъде забелязан, скришом, тайно чужди вещи, пари, ценности. *Влезе Говедарски, и тревожно докладва, че тая нощ неизвестни крадци обрали касата.* Х. Русев, Под земята. *Дума ставаше от няколко време между тях за присъствието в града на една зловредна шайка крадци.* Ив. Вазов, Драски и шарки. *Един милион нося! Само наполовин! Как ще се опазиш от крадци.* Елин Пелин, Летен дев. *Мамулите бяха окръжени наред, и все край синора. . . Стъпките извиваха навътре. Крадецът беше обходил целия долен край и навсякъде беше направил пещера.* Г. Караславов, Сиаха.

апаш: крадец, обирч. на дребно. Има разговорен характер. *От шубраките излязъл и с насочен пистолет му извикал: „Горе рьцете!" Сарафов. . отговорил: „Какво, портфейла ли? Ето го. . . Апашът прибрал портфейла.* Ст. Грудев, Бележити българи. Хаджиева: *Аз пък ще направя дворец. . Дръжките на прозорците и вратите от чисто злато. . .* Хаджиева: *Ами, как не, апашите да крадат дръжките.* Ст. Костов, Избр. творби.

грабител: човек, който присвоява чужди вещи, ценности, като си служи с насилие и заплаха. *Те все още тарашували по къщите и пренасяха покъщнина долу, на пътя в долината, дето стояха коли, които бяха изнесъкнали от селото, и там грабителите отнасяха своята плячка.* Д. Талев, Илинден. — *Защо? Защото сте коренили гората! Плячкаджии, грабители! Разбойници!* Й. Йовков, Приключенията на Гороломов.

обирник и **обирач:** човек, който присвоява обикн. със сила или заплаха много неща, ценности, принадлежащи другиму. Имат отрицателна употреба и са остарели. *Този Бradлов е арестуван днес като мошеник и обирник.* Ив. Вазов, Нова земя. *Не щеш ли, обирачи влизат след моето отхождане и го обират до шушка.* Ив. Вазов, Немили недраги.

джебчия: човек, който краде ловко, без да бъде забелязан, дребни предмети (обикн. в тълпа, в навалица). *Джебчия бил! . . . Брей. Голямо чудо! . . . Обрал там някой си джебчия, дето сто пъти повече обира сиромасите.* К. Константинов, Седем часът заранта. *Найниската категория крадци са тъй наречените джебчии. Те посягат на портмонето ви, когато пътувате в трамвая или тролея.* в. Вечерни новини.

КРАЕН. Вж. окончателен.

Вж. прекален.

КРАЙ[1], завършек, свършек.

край: предел, с който завършва нещо — мисъл, чувство, действие или период от време и др. *И въпросите ѝ, и възторзите ѝ нямаха край.* Елин Пелин, Църкови гнезда. *Че то свършват ли се там песните и припевките, имат ли край шегите и смеховете?* Т. Влайков, Дядовата Славчова унука. *Да би могло, останал би до края на живота си така до нея.* М. Грубешлиева, През иглено ухо. *Войната беше към своя край. Съветските войски щурмуваха последните укрепления на Берлин.* Ем. Манов, Ден се ражда. *Ще дойде край на твоята голгота, / на робството, оковите и мрака.* Н. Вапцаров, Избр. стихотворения. *Краят на годината.*

завършек: последна, заключителна част на произведение или последен етап на някакво действие, действие, на период от време. *Ще проучирам само завършка на тази ценна ста-*

тия. Ив. Богданов, Спътници на първенците. *Георги се разсмя на този неочакван завършек на разговора.* Ем. Манов, Ден се ражда. *Тези хора останаха верни на борбата до самия й завършек.* Ст. Трънски, Неотдавна. *По едно време/ се неслучайно съвпадение завършекът на тая ужасна година донесе и края на един от най-големите български поети.* К. Константинов, Път през годините. *Завършек на войната.*

свършек по значение съвпада с к р а й, но се употребява рядко. *Настанаха ужасните страдания. Страданиятa безкрайни не само за това, че нямат мярка, но нямат и свършек.* Ив. Вазов, Драски и шарки. *Няма ли да има свършек тая мъка? — продължаваше да хъмна жена му.* А. Гуляшки, Село Ведрово. *Ебвам дочаках пет часа, свършека на работата.* Б. Шивачев, Писма от Южна Америка.

Вж. с м ъ р т.

КРАЙ[2]. Вж. о б л а с т.

КРАК, нога.

крак: всеки един от двата долни крайника у човек или крайник на животните. *Тя, като свърна малко дългата си копринена рокля, повдигна хубавия си крак и стъпи върху високото триножно столче.* Елин Пелин, Под манастирската лоза. *Непознатият пристъпи няколко крачки тежко, натъртено, като че чакаше да звъннат махмузи под краката му.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан. *Станка се разболя. . . Краката й отеклаваха, та не можеше да ходи.* Елин Пелин, Повести. *Тя си бе навехнала крака и сълцо не би могла да издържи на тежкия поход.* Ем. Манов, Ден се ражда.

нога е равно по значение на к р а к, но е диалектна дума. *Тя се засмя нервно, неестествено и сухо. И едвам почувствува страшната умора, която смазваше тялото й. Нозете й се подкосяха и тя приседна на земята.* Й. Йовков, Разкази, I. *Той стана, като се молеше на нозете си, и направи няколко крачки към войводата.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Нахлуваме в гората, пъхнем нагоре. . сипят се камъчета под нозете ни.* Ал. Константинов, Съчинения, I.

КРАМОЛА. Вж. с в а д а.

КРАСЕН. Вж. к р а с и в.

КРАСИВ, хубав, красен, гиздав.

О б щ о з н а ч е н и е. Който доставя естетическа наслада с външния си вид.

красив: който има съвършени форми, отговаря точно на естетическия идеал. *Военният лекар беше висок, рус и красив мъж със светли очи.* Д. Димов, Тютюн. *Чертите на лицето бяха правилни и красиви, но резки.* Ст. Загорчинов, Легенда за св. София. *И всички тия движения. . бяха отмерени, плавни, красиви и силни.* Й. Йовков, Жетварят. *Това е [конят] великолепно, силно и красиво животно: едър и строен, бял като пресна сняг.* Й. Йовков, Разкази, I. *Вечер всички тези здания изглеждаха приказно красиви, окичени с цветовете на хиляди рекламни светлини.* Ал. Бабек, Малкият емигрант. *Нейните горести склонове и кипти долини представят за окото на пътника най-красиви и най-привлекателни гледки.* Т. Влайков, Съчинения, I.

хубав: който създава удоволствие, когато го гледаш, хареса се. *Беше хубава, силна жена, с черни очи, с извити вежди.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан. *Така накитена и пременена, па и както беше хубава, като иде на хорото, ех, то вече не можеш да й се наглеждаш.* Т. Влайков, Дядовата Славчова унука. *Две хубави очи. Душата на дете / в две хубави очи: музика — лъчи.* П. К. Яворов, Съчинения, I. *Той [конят] беше строен и хубав, целият черен с една само бяла звезда на челото.* Й. Йовков, Разкази, I. *Наоколо е цъста трева и цветя из нея, тъй пресни и тъй хубави, каквито могат да се намерят само в най-затънтените места.* Й. Йовков, Разкази, II. *Искърлт! Той е начертал из самотните на Стара планина цяла поема от дивни пейзажи, хубави и тайнствени долини.* Ив. Вазов, Пътни бележки.

красен е остаряла дума, която по значение съвпада с к р а с и в. *Попейте ми, красни македонски деви, / попейте ми ваште невинни припеви!* Ив. Вазов, Лирика, I. *Пази старо, грозно харо / Калиота красна.* П. К. Яворов, Антология. *Ела ме, майко, прегърни / и в красно чело целуни.* Хр. Ботев, Съчинения. *Към вас ще се завърна аз, / Балкани мили, красни.* Ив. Вазов, Поеми.

гиздав е дума от народния език, която съвпада по значение с х у б а в, но се свързва обикн. с човек, с облеклото му и с предмети от бита му. *А каква мома беше станала Райка. . . Една стройна, па гиздава — да й се не наглеждаш.* Т. Влайков, Дядовата Славчова унука. *Хубава си, мила моя, / Гиздава си. / Твоят стан — / кой, кажи ми, го прегръща.* П. К. Яворов, сп. Мисъл. *Високо чело, гиздава снага, Жизнест в движенията. . . което е свойствено само на южните народи, . . — ето какво е копринденската жена.* Л. Каравелов, Българи от старо време. *Какавто си беше хубава, още по-хубава я правеха гиздавите й премени и накити.* Т. Влайков, Дядовата Славчова унука. *Тези хрантутнници яздеха на охранени черни и бели атове, . . Следваха ги на почетно разстояние сеизите, . . , стегнати в гиздавите си селски премени.* Цв. Минков, Момчето от Загоричане. *Всичко в къщичката беше мъничко, но тъй*

чисто и гиздаво, че не можеше да се изкаже с думи. Ас. Разцветников, Братя Грим, Снежанка и др. (превод).

КРАСКА. Вж. цвят.

КРАСНОРЕЧИЕ, витийство.

Общо значение. Способност да се говори живо, убедително.

красноречие: способност да се говори изразително, ивтисто, ясно по някакъв въпрос, върху някаква тема, благодарение на което се убеждават слушателите. *Красноречието му беше толкоз убедително. . , че очевидността на престъпването беше неоспорима и триумфът на злото му сигурен.* Ив. Вазов, Разкази. *Съставявахме един малък свят, свързан с мисли и чувства, над който Кабешков упражняваше истинско очарование по силата на духа си и красноречието си.* К. Величков, Периодическо списание, I. *Подсъдимите не плащаха много. . но те даваха възможност на младия адвокат да печели известност, а освен това там той проявяваше красноречието си.* М. Грубешлиева, Пред прага.

витийство с книжна дума. Означава: сладкозумно, увлекателно красноречие. *Откъде идеше силата на Паисиевите и поп Стойковите слова. . . ? Не само витийство на перото беше то — . . — друго се криеше тук. . . Великата тайна на страстта.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време.

КРАСЯ. Вж. украсявам,

КРАТКОВРЕМЕНЕН. Вж. непродължителен.

КРАТКОТРАЕН. Вж. непродължителен.

КРАТУНА. Вж. куфалница.

КРАТЪК. Вж. бегъл.

Вж. непродължителен.

КРАЧА. Вж. вървя.

КРАЧКА, стъпка.

крачка: движение, което се прави, като се премества единият крак пред другия при ходене, а също и самото разстояние при всяко такова движение. *Един висок човек с бързи крачки прекоси съседния двор.* Й. Йовков, Жетварят. *После взе под мишница папката и със ситни-ситни крачки се затвори към кабинета на министъра.* Д. Калфов, Избр. разкази. — *Хайде! викна Соколов на коня. — Напред! Конят, с наперена шия и мърдащи уши тръгна с широка крачка.* Н. п. Филипов, Разкази на ловеца. *Драгота, слисан, пристъпи две крачки напред.* Й. Йовков, Старопланински легенди.

стъпка в едно от значенията си съвпада с крачка, но обикн. извиква представа за шума от стъпването. *Ема ускоряваше стъпките си и бягаше.* Елин Пелин, Повести, III. *Отъм се чуват равномерните стъпки на часовия.* Т. Влайкова, Съчинения, III. *Катя си представяше всичко това, като слушаше тези странни звуци от камбани, рогове, звън от шпори, стъпки от конски копита.* П. Стъпов, Гласове от вековете. *Тома едва-едва се обърна, отдалечи се бавно на десетина-петнайсет стъпки и седна там с гръб към четниците.* Д. Талев, Илиден.

КРЕВАТ. Вж. легло.

КРЕПОСТ, кале, твърдина.

крепост: определена територия или населено място, укрепено със здрави стени и снабдено с военни съоръжения за продължителна отбрана. *Те летяха към големия град, чиито име не знаеха. . . Много облаци от стрели ги покриха: бойците стреляха от кулите и бойниците на крепостта.* Н. Райнов, Видения из древна България. *Целият град е заобиколен с една странна крепост — Бабина Видина крепост, и само тя да беше, пак никой не би могъл да припари до него.* Г. Караславов, Избр. съчинения, II. *Главната крепост беше един триетажен форт със 7—8 бункера наоколо.* Ал. Гетман, Виетнамско сърце.

кале е остаряла дума, която по значение съвпада с крепост. *По улиците, в околностите на града, край историческото кале и Видини кули Страшимиров минаваше винаги сам.* Т. Павлов, А. Страшимиров, Ел. Пелин . . в спомените на съвременниците си.

твърдина е старинна дума, равна по значение на крепост. *И войниците от средецкия гарнизон наистина геройски бранеха старата твърдина.* Д. Линков, За земята българска. *Старинната твърдина, която се виждаше горе сред вековни дървета, е забележителна с това, че през време на въстанието е била превърната в затвор.* Г. Караславов, Избр. съчинения, III. *Самуил ходи с полка си и при Сервич, но това беше по-яка твърдина и не само със стените си, но и с мястото си в подножието на голяма планина.* Д. Талев, Самуил.

КРЕПЪК. Вж. силен.

КРЕЩЯ. Вж. викам.

КРЕЯ. Вж. липея.

КРИВ. Вж. виновен.

КРИВВАМ. Вж. завивам.[1]

КРИВОГЛЕД, кривоок, разногледа.

кривогледа: чиито очи не гледат успоредно в една посока. *Като вртнеше кривогледите си очи на всички страни, бродясалиятъ байрактар тръгна напред.* Б. Несторов, Ариф и Рамзина. *Той пристигна радостно взбуден и като обръщаше към Вълкова малко кривогледите си очи, още от вратата поздрави високо.* Ст. Марков, Дълбоки бразди.

кривоок е равно по значение на к р и в о г л е д. *Господ не я е надарил с хубостта: дундеста като каче, едното око черно, другото сиво, на и кривоока — тебе гледа, мене вади.* Ив. Вазов, Службогонци.

разногледа е равно по значение на к р и в о г л е д, но има разговорен характер. *Очите й, макар и забъркани от смущение, гледаха с разумен поглед. Това бяха болни, разногледи, но с израз на мислещо същество очи.* Д. Димов, Тютюн. *След него поиска думата един вътрастен работник с тъмни мустачки и малко разногледи очи.* Ем. Манов, Ден се ражда.

КРИВОЛИЧА, лъкатуша, извивам, криволя.

Св. вид: **извия.**

О б щ о з н а ч е н и е. Правя завои (за път, река и др.).

криволича се свързва предимно с път, пътека и по-рядко с река. Означава: правя чести, остри завои. *Шосето се спуща стръмно надолу, криволичи, прави остри завои.* Г. Белев, Картини из Румъния. *Пътеката криволичеше между лозята, с които бе засаден склонът.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Покрай мен успоредно с пътеката криволичи бистра вада.* Т. Влайков, Съчинения, II.

лъкатуша се свързва предимно с река, поток и по-рядко с път или пътека. Означава: правя чести завои. *Протича бистра река, ромоли, лъкатуши край брястовете и сама си отваря път към воденицата.* К. Петканов, Омайно биле. *Край шосето лъкатуши планинска река. Дебели върби с грапави стебла тонаха корените си в бистрите й вирове.* П. Проданов, Седмокласници. *Пътят лъкатушеше по гористия бряг, спущаше се в урви, използваше нагоре.* В. Геновска, Седем години. *Една пътека от неравни камъни лъкатушеше надолу към схлупена вехта кръчма.* А. Каралийчев, Народен закрилник.

извивам се свързва предимно с път и по-рядко с река. Означава: правя завои. *Шосето отново става стръмно. Сега то извиваше под гъзъ и хлъзваше в една падина с влажна гора.* Ем. Станев, Иван Кондарев, *Пътеката извива между нивята.* Т. Влайков, Преживяното. *Река извива пред нас и се губи между върби и тръстика.* Л. Стоянов, Холера.

криволя има свързванията и значенията на к р и в о л и ч а, но е със снижена употреба. *Пътят криволеше в широки спирали нагоре сред гъста и девствена гора.* Й. Йовков, Разкази, II. *Нататък край харманите и градините криволи тесен път.* П. Ю. Тодоров, Събр. произведения, II. *От езерцето изтичаше ручейче и весело криволеше между корените на вековни дървета.* О. Василев, Дивата гора.

КРИВОЛЯ. Вж. к р и в о л и ч а.

КРИВООК. Вж. к р и в о г л е д.

КРИВЯ СЕ. Вж. г р и м а с н и ч а.
Вж. к ъ л ч а с е.

КРИТЕРИЙ, мерило.

критерий: сбор от възгледи, които служат като основание, мотив за преценка на нещо, като се сравнява с други подобни. *Критерият за нравствеността на изкуството да бъде правдата — многообразната, сложна, неизчерпаема правда на нашия живот.* в. Литературен фронт. *А успехът . . е бил и остая и днес единственият критерий за определяне достойнството на една пиеса.* Ив. Вазов, Пак за моята черга.

мерило е равно по значение на к р и т е р и й, но има сравнително рядка употреба. *Литературата е голяма степен мерило за културния напредък на народите.* П. К. Яворов, Съчинения, III. *Мерило за театралния успех на Ив. Вазов може да ни даде броят на представленията на неговите пиеси в Народния театър през периода 1907—1920 година.* Б. Ангелов, Литературни статии.

КРИЯ, укривам .

Св. вид: **укрия.**

О б щ о з н а ч е н и е. Пазя нещо на неизвестно за другите място.

крия: държа нещо или някого на тайно място, за да не го намерят или видят другите. *Пушката си. . Кара Ибраим крише из разни пукнатини в скалите.* Ем. Станев, Козелът. *Най-много обичам да чета такива книги или биографии на велики и силни хора, от чиито смели подвизи може само да се поучи човек. А именно тях не ми дават. Крият ги. Всичко крият от мен.* П. Михайлов, Малката партизанка. *Да, през тая нощ войската разби отряда, после почнаха арестите и майка му дълго го кри в запустелия пленник на съседите.* М. Грубешлиева, Гряха и радости.

укривам: държа на тайно място, за да не бъде открит, намерен, някого, когото преследват, или нещо ,което се търси. *Кьню, както и по-рано, укриваше нелегалните материали*

А. Гуляшки, Любов. *На другата вечер партиданите намериха цял чувал брашно, който Станкул беше успял да изнесе нейде сред нощта и да укрие в една камара тор.* Ст. Марков, Дълбоки бразди. *Милке, хиш ме потерч, можеш ли ме укри?* Ив. Вазов, Под игото.

КРОЕЖ. Вж. н а м е р с е н и е.

КРОМИД. Вж. л у к.

КРОТЪК, мирен.

кротък: който не бойствува, не върши лудории, немирства (за дете). *Достатъчно бе само да каже: — Мълчете, че ще пиша на дедя ни Дъмиа. И ние ставахме кротки и тихи.* Елин Пелин, Щъркови гнезда. *Нейни ли са тия тъй кротки и послушни преди обявяването войната деца, а сега тъй бунни и неовладяни.* Ц. Церковски, Съчинения, III. *Тихо и кротко момченце бе — като божа кравица.* Т. Влайков, Стрина Вешковица.

мирен: който с постъпките си, действията си не нарушава реда, дисциплината. Има рядка употреба. *Те са хрисими и прибрани. На школото са мирни и послушни.* Т. Влайков, Стрина Вешковица. . . *Той иска само те да се умирят, а за да стане това, трябва да ги сложат в кревантчетата им. Те трябва да са мирни, за да може той да им разправя приказки.* Св. Минков, Андерсен, Снежната царица и др. (превод). — *Той ще се уми, той е много мирен и послушен — рече Найден и го погали по главичката. Митко се отскубна навъ и след няколко минути се завърна умит.* Г. Караславов, Селски истории.

КРЪВЕН. Вж. р о д е н.

КРЪВНИК. Вж. к р ъ в о п и е ц.

КРЪВНИШКИ. Вж. с в и р е п.

КРЪВОЖАДЕН. Вж. с в и р е п.

КРЪВОЛОК. Вж. к р ъ в о п и е ц.

КРЪВОПИЕЦ, кръвник, кръволок.

О б щ о з н а ч е н и е. Кръвожаден човек.

кръвопиец: жесток, свиреп човек, който не се спира пред престъпления, убийства, за да постигне своите цели (обикн. политически). *Едното око на студента беше подуто и червено, а от носа му течеше кръв. Ирина избърса лицето му с кърпичката си. — Мръснци! . . . Кръвопийци. . . Тихичко стенеше студентът.* Д. Димов, Тютюн. *На първия от тях кръвопийците извадили най-напред очите.* Зах. Стоянов, Записки по българските въстания.

кръвник е дума от народния език, равна по значение на к р ъ в о п и е ц. *Преди петнайсет години, когато пак тъй бягали от тези кърджалии, дано по кръщата да измрат кръвниците, намерила го и затуй го кръстили Найден — намерено.* Й. Йовков, Старопланински легенди. *Ето го арнаутинът, от когото му остана белезът на рамото: дребен уж, а кръвник за тримА.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време. *Едно време нашите деди грабнаха оръжието против турските кръвници и ни донесоха освобождение.* Д. Ангелов, На живот и смърт.

кръволок: човек, който е ожесточение върши масови убийства или подбужда към такива деяния и изпитва задоволство от това. *Ето, ти си треперел от страх и пак си имал кураж да светиш маслото на най-големия кръволок в цялото Средногорие.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *На завоя на пътя се показа Карайбрахим, разорителят на долината Елинденя. След него идеха кръволоците му.* А. Дончев, Време разделно.

КРЪГ. Вж. с ф е р а.

КРЪГОЗОР. Вж. х о р и з о н т.

КРЪГЪЛ, околчест.

кръгъл се свързва с плоски предмет, вещ. Означава: който има форма на кръг. *Навсякъде около плета се изправяха високите стъбла на царевица и метли, а сред тях тежаха кръглите пити на слънчогледа.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан. *Моряците донесоха една бакърена тава с маслини, . . . пет големи кръгли хляба.* П. Вежинов, Далече от брегове. *Само едно кръгло прозорче светеше в тъмнината като жълто око.* Й. Йовков, Разкази, II. *Вдясно от тях, прав, с ръка, сложена върху кръгла масичка. . стоеше дълбоко развълнуван юбилярът.* Д. Калфов, Избр. разкази.

околчест е дума от народния език, която по значение съвпада с к р ъ г ъ л. *На горната част на единия бряг. . зееше една околчеста дупка.* Ив. Вазов, Повести и разкази. *Понастоящ на българските въстания.* Записки по българските въстания.

КРЪЖЕЦ. Вж. к р ъ ж о к.

КРЪЖОК, кръжец.

кръжок: група от хора с еднакви интереси, събрани да изучават въпроси от някаква научна дисциплина или да се занимават с литература, изкуство. *Започна да работи кръжок по изучаване на политическа икономия под ръководството на Васил Попов.* Д. Добревски, Бунтът на крайцера „Надежда". *Имаме кръжоци по пеене, танци, пиано, акордеон, цигулка.* М. Марчевски, Повести. *Просветен кръжок. Марксически кръжок. Литературен кръжок.*

кръжец по значение съвпада с к р ъ ж о к, но е остаряла дума. *Той продължаваше тайно да пише. Беше душа на ученическия тази социалистически кръжец.* Ив. Богданов, Спътници на първенците.

КРЪСТОСВАМ. Вж. о б х о ж д а м.

КРЪЧМА, пивница, питипродавница, механа, кръчмарница.

кръчма: заведение от ниска категория, в което се консумират на дребно спиртни напитки и се сервират ястия. *Зарьчаха вино и на Калмука. Ако имаше други в кръчмата, и на тях ияха да порьчат.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан. *При всяко съмнение и колебание, той се отбива в най-близката кръчма и пие ракия.* Елин Пелин, Повести.

пивница: по-голяма и по-добре обзавелена кръчма. *Още по-нагоре имаше пивници и кръчми с маси, наредени по тротоара или в малки градинки, отдето идеше мирис на скара.* К. Константинов, Път през годините. *В пивница „Липите". . Мрянкаров сладко оттиваше от винената си чашка.* Д. Калфов, Край реката.

питипродавница е дума, равна по значение на п и в н и ц а, но е книжна, с рядка употреба. *Но нека се върнем сега отново почти половин век назад, в малкото заведение на В. Г. Шаханов. В тая питипродавница наминьваха многина негови съграждани.* К. Константинов, Път през годините.

механа е дума от народния език, която по значение съвпада с к р ъ ч м а. *Хора ще видиш само по механите: пият, викат и разправят се.* Т. Влайков, Съчинения, II. *Вечерта Боян не потърси Катя и Ванко. Отиде на вечеря в една механа чак на другия край на селото, дето ходеха само пиянци.* М. Грубешлиева, През иглено ухо. *Пием, пеем буйни песни | И зъбим се на тирана: | Механите са нам тесни — | Крещим: „Хайде на Балкана!"* Хр. Ботев, Съчинения.

кръчмарница по значение съвпада с к р ъ ч м а, но е остаряла дума. *Пътем той се отби в кръчмарницата на чича Денча, гаврътна едно петдесетгиче за разтуха.* Г. Караславов, Избр. съчинения, II.

КРЪЧМАРНИЦА. Вж. к р ъ ч м а.

КРЪШКАМ. Вж. к л и н ч а.

КРЪЩАВАМ. Вж. н а р и ч а м.

КРЯСКАМ. Вж. в и к а м.

КРЯСЪК. Вж. в и к.

КУБЕ. Вж. к у п о л.

КУЛТУРЕН. Вж. о б р а з о в а н.

КУМИР. Вж. и д о л.

КУП, камара, грамада, купчина.

куп: струпано на едно място голямо количество от нещо, натрупани високо едни върху друг и събрани един до друг еднородни или разнородни предмети, или събрани на едно място един до друг много хора, животни. *Събираше снега на куп.* К. Петканов, Омайно биле. *Отделяше на куп здрави керемиди, кирпичи и камъни.* Д. Талев, Железният светилник. *Пред щабната палатка беше струпан един куп най-различни предмети.* К. Ламбрев, Средногорски партизани. *От раклите бързо снемаха и трупаха купища патрони.* Й. Йовков, Разкази, II. *Около люлките се беше събрал цял куп деца. Под сянката на дървото имаше куп овце.*

камара: голям брой, голямо количество обики. еднородни предмети, натрупани високо един върху друг. *А отдолу, откъм реката, бяха камарите слама, купите сено.* Кр. Григоров, Раздолчани. *Около къщата му винаги имаше сега струпан камък, готов за продан. Тия камари приличаха на дъвари на крепости.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан. *Покачи се за седми път на високата камара от въглища и пак почна да гледа.* Мих. Георгиев, Избр. разкази. *В широкия двор на постройката, безредно разхвърляни на камари, лежеше различен материал, нужен за строеж.* Кр. Велков, Село Борово.

грамада е също куп, обикн. обемист, от много, най-често еднородни предмети, натрупани на височина и ширина. *Върху колата, високо над ритлите, се издига вече цяла грамада денкове, която здраво обвързват с дебели въжета.* Т. Влайков, Преживяното. *Някъде стърчат грамади дървен материал за износ.* Кр. Белев, Запад. *Грамада от камъни.*

купчина: куп, обикн. не голям. *На масата му имаше купчина книги. На улицата се беше събрала купчина любопитни жени и деца. По хълма се белеяха купчини овце.*

КУПОЛ, кубе.

купол: сводесто с полусферична или друга овална форма покритие на сграда, с основа във формата на окръжност, елипса или многоъгълник. *Симеоновата черква вече източваше сянка чак до белия, чист друм. От купола й се излъчваше трепкащо сияние.* М. Смилова, Друм се вие. *Той идваше за пръв път в София. Малки къщи, сгушени зад дървени огради, куполът на джамията сяе стрелнато към небето минаре, петте кубета на черквата „Свети Крал".* В. Геновска, Седем години. *По средата на селото, потъмал в зеленина, се показа куполът на банята.* В. Чевков, С нови другари.

кубе не се различава по значение от к у п о л. Употребява се обикн. за купол на черква и има разговорен характер. *Не беше като тия села, през които бяха минали — белееха се хубави къщи, имаше градини, една черква извиваше кубето си и кръстът й светеше като запален.* Й. Йовков, Старопланински легенди. *Всред селото ни сега се издига хубава бяла черква, с кубе и камбани.* О. Василев, Житие-битие.

КУПУВАМ, закупувам, пазарувам.

Са. вид: купя, закупя.

купувам: получавам, придобивам нещо (предмет, продукти, имот и др.), като го заплащам. *Кравата продай. С парите си купи една желязна кола и едно желязно рало.* А. Каралийчев, Малкият орач. *Купи пръстена и заплати за него твърде скъпо.* Й. Йовков, Разкази, I. *Стоичко Данкин също караше дърва в града, продаваше ги и с получените пари вечерта купуваше брашно.* Д. Димов, Тютюн. *Ельо привикри колкото имаше готови пари и понеже не работеше вече нищо, почна да продава имота си. Той даваше евтино, пазарене се бързо и някои от по-заможните селяни купуваха.* Елин Пелин, Повести.

закупувам: купувам нещо от определен вид в по-голямо количество. *Улиците на малкото провинциално градче изведнъж се изпълниха с подпашени хора, които сновяха из продоволствените магазинчета и закупуваха каквото им попадне.* К. Калчев, Живите помнят. *Извинете, дали чух добре? Казахте с парите, пратени от вас, да закупувам оръжие за българските чети?* Ст. Дичев, За свободата. *Хубаво ще бъде, ако закупим и малко сол.* К. Петканов, Златната земя.

пазарувам: правя покупки, купувам продукти за домашнински цели или нещо за лично ползуване, подаръци и под. *Човекът с белите дрехи рядко излизаше от дома си — обикновено ходеше да пазарува из околните магазини със своята голяма пазарска чанта.* П. Вежинов, Следите остават. *Тя изобщо не му позволяваше да пазарува, защото го знаеше, че купува каквото му попадне.* Т. Монов, Смърт няма.

КУПЧИНА. Вж. к у п.

КУРАЖЛИЯ. Вж. с м е л.

КУРНИК, кокошарник.

курник: малка лека постройка за отглеждане на домашни птици (обикн. в селски двор). *В курника, ограден с телена мрежа, се разхождаха бавно кокошки и пуйки.* Д. Димов, Тютюн.

кокошарник: малка лека постройка (обикн. в селски двор) за отглеждане най-често на кокошки. *Излезе и пусна кокошките от кокошарника да попасат из двора.*

КУРОРТ, летовище.

курорт: местност или селище с подходящ климат, разположение и удобства, което се използува за почивка, обикн. през лятото. *Бях на летуване във Великград, един от най-известните курорти в Родопите.* в. Вечерни всавни. *Мамая е. . международен курорт. Има много хубави вили, в които са настанени гости от разни страни.* Г. Белев, Картини из Румъния. *Морски курорт. Планински курорт.*

летовище означава: курорт, уреден за почивка през лятото. *Климатът на Боляна е доста здравословен, затова и селото е едно от първите по време софийски летовища преди Костенец. Чам-кория и др.* П. Делирадев, Витоша.

КУСУР. Вж. н е д о с т а т ъ к.

КУФАЛНИЦА, тиква, кратуна, чутура.

куфалница: глава на глупав, изкуфял човек. Има разговорен характер и иронична отсянка. *„Ти там, казва очилатият, ела насам!" Идеше ми да замахна с лопатата, но. .оставих, не си струваше да лежа в затвора за такава куфалница.* Г. Караславов, Избр. съчинения, VIII. *Хич, где може неговата куфалница да измисли такива работи — . . Измислят такива забъркани работи умните глави.* Ст. Чилингиров, Първа жертва. — *Мари магарска дъще, мари вертоглава куфалнице, и ти ли ще правиш бунт?* Ив. Вазов, Под игото. — *Дай ми, моляти се, поне за билет по трена. Ще се прибера в село. — Не ти увира куфалницата и туйто! Казах — нямам!* Ст. Мокрев, Зората иде.

тиква в едно от значенията си е: глава на глупав, недосетлив човек. Има разговорен характер и пренебрежителна отсянка. *Трябва да се направи нещо, трябва. Трябва, а ма какво Бльскам си тиквата, нищо не ражда.* П. Велков, Стълба до небето. *Прост човек съм, раз кайваше се Мюлюн, като че ли не знаех, че тез диви хора ще дойдат да ти отмъстят, ах, ах, тиква нося на раменете си, а не глава.* Сл. Македонски, Една земя ми стига. *Мозък няма в твойта тиква!* Ив. Вазов, Немили недрази.

кратуна и **чутура** в едно от значенията си не се различават от т и к в а и имат същата употреба. *Имаш ли ти ум в кратуната, бре? — И старата Ловища анатемоса мъжа си, като бързо и решително го стрелна с ръка.* Г. Караславов, Избр. съчинения, VI. — *Е, че кой е виновен — проскато се обади Мишока. — Е, а за какво ти е дадена кратуната? За украшение излиза.* Н. Антонов, В открито море. *А колко му думаха хората: Батлак, по-*

тапяй се в студена вода. „Доброто му мисленя. Ама кратуна, разбира ли ти. Ст. Чилингиров, Първа жертва. *„Но нали си е такава твърдоглава, можеш ли й напълни чутурата!* — *здоеваше се Кръстевица.* Г. Караславов, Обикновени хора. — *Така е, мадо, потрий той по рамото Медко. — Тъмк е нашият занаят, трябва да работиш и с рърете си, и с чутурата си.* Х. Русев, Под земята.

КУХНЯ, готварница.

кухня: помещение в жилище, ресторант и др., в което се приготвят ястия, храна. *Ще Ведам да ви намеря някое тъй по-евтино апартаментче. Две стаи и кухня ще ви бъдат достатъчни.* Св. Минков, Разказки в гарадежова кожа. *Надникнал бях и в кухнята — и тоа газтребено и чисто, на осмицата бяха наредени няколко тенджери.* Й. Йовков, Разкази, II. *с своите спомени ласковчаниьт Добри Ганчев пише, че в цариградските и пловдивските готвилници нямало листи. Гладният отива право в кухнята и готвачът вдига капаците на горещите тенджери. Яхния с бамя, таскебап, имамбаялдъ — каквато гозба ти харесва — от нея ще ти сипе.* А. Каралийчев, Птичка от глина. *Отляво е кухнята — готвачът реже заразата.* Л. Стоянов, Холера.

готварница: кухня в казарма, пансион и под. Днес като название за кухня в жилищно помещение или ресторант е остаряло. — *Знаеш ли защо си тука, в ареста? . . Не знаи, господин поручик. . . — А не си ли спомняш какво си говорил на войниците при готварницата?* П. Вежинов, Втора рота. *Откъм готварницата иде мирис на пилета, които се въртят на шиш.* К. Константинов, По земята. *В това време Рашид излезе да види що се върши в готварницата. Готвачът го срещна и му каза, че всичко е готово за обед.* Ц. Гинчев, Ганчо Косерката. *Кьщата имаше шест стаи с готварница, килери и зимник.* Д. Талев, Преспанските камбани.

КУЦ, хром, кьопав.

куц: който поради недостатък на крака си се движи тежко, като наклонява тялото си на една страна повече, отколкото на другата. *Ванко го позна. Това беше куцият Игнат, инвалидът от войната, който държеше срещу бакалницата на Нако сьщо свой дюкян.* Кр. Елчков, Село Борово. *Той беше куц, единият му крак сакат и сгънат в коляното, беше сложен върху тежка патерица.* Й. Йовков, Чифликът край границата.

хром по значение съвпада с к у ц, но се употребява рядко. *И ми пресече крака. . . От туй съм хром сега.* Й. Йовков, Чифликът край границата. *Откакто започна войната, Димо тичаше от кьща на кьща, врьчваше червени известия, закаванше се и какьвто си беше кривоглед и хром, плашеха се от мьтните му очи.* Й. Стоянов, Под дъгата.

кьопав е дума от народния език, равна в едно от значенията си на к у ц. *Ей на, кьопавият Михал, макар да е неграмотен, е по-добър войник от тебе.* Л. Стоянов, Холера.

КУЧЕ, пес, псе.

куче: домашно месоядно животно, което лае, силно се привързва към човека и се използува от него, за да пази имота му, за да го придружава на лов и др. *При него дойде кучето, позна го и заскача гълено въз колелетне му.* Елин Пелин, Летен ден. *Сьнливо и тихо пеехаиурци, мякьде по-далеч се чуваше да лае куче.* Й. Йовков, Чифликът край границата. *Старецът обещава да ме води на лов, да нося торбата и да влека кучетата.* Ем. Станев, Янурско гнездо. *Ловджийско куче. Овчарско куче.*

пес е равно по значение на к у ч е. Употребява се обикн. за едро, голямо куче или с пейоративна отсянка. *Кучето, кучето умрьло! — успокои го Методи. . — Един пес, който от години е сляп.* М. Грубешлиева, Пред прага. *Псетата отдавна бяха престанали да рьмжат. . . Дори нашият пес радостно въртеше опашка и гьлташе несдьвкано всяко парче хляб.* Вл. Мусаков, Забравеня реалности. *Виждаше се през отворената врата как говори нещо на кучето. Сивожьлтият едроглав пес слушаше начумерено.* А. Гуляшки, МТ станция. *Вьржи песа да не се нахвърля.*

псе е дума от народния език, която по значение съвпада с к у ч е. *Гарвана грачи грозно, зловещо, / Псета и вьлци вият в полето.* Хр. Ботев, Сьчинения. *Ненадейно псетата лаеха на двора.* Ив. Вазов, Светослав Тертер. *Една нощ тревожно и често заби черковната камбана, загьрмяха пушки, разлаяха се псета.* Й. Йовков, Жетварят. *Нахвърли се върху него като бясно псе.*

КЪДЕ, где, де.

къде: на кое, към кое място. Употребява се в пряк или косвен въпрос. *Той не можеше да си обясни къде се дяна кьчето книжка.* Ив. Вазов, Под игото. *Тя искаше да знае какво прави той, къде ходи, какво мисли.* Елин Пелин, Повести, III, *Аз. . не знаех къде съм. Дали на небето или на земята. Сякаш златно сльнце ми огря душата.* Ран Босилек, Радост. *Срещна ме и ме запита: — Къде отиваш?*

где и **де** се различават от к ъ д е, но где е характерно за книжнината, а де — за народния език. *Никой не го знае где нощува и где зимува, защото ходел винаги сам, с една пушка и два пищова.* А. Довчев, Време разделно. *Знам где се крие бялата вьлчица, видях и вьл-*

четата й. Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан. *Кажи ми, сестро, де й Карججата? – Де й и мойта вярна другарка.* Хр. Ботев, Съчинения. *Плакне през де другуде да минат покен през Антимово.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан. *Потаде де е вашата къща.* Ив. Вазов, Под игото.

КЪЛБЕСТ. Вж. о б ъ л.

КЪЛБО, сфера.

кълбо: топ, направено с ръка полъръчина, на което всички точки са еднакво отдалечени от центъра. *Архимед на пари пак точно начин обяснил в полярнината на кълбото.* сп. Математика. *Пернати съветци изпуснали сълзи на Земята представляване кълбо с диаметър 56 см и тегло 83,6 гр.* в. Вечерни новини.

сфера е равно по значение на к ъ л б о, но се употребява предимно в специалната литература. *Да си представиш, че слънцето е сферата на изтоковия с точно една сеч по всички посоки и че същото е поставен в центъра на прозрачна стъклена сфера с радиус 1 м.* Физика. *В конус, на който обръщащата запаряна кълъ и 65 13 с основата, е описана сфера с обем 113,04 см.* Тригонометрия.

КЪЛБОВИДЕН. Вж. о б ъ л.

КЪЛВА. Вж. з у б р я.

КЪЛНА, проклинам, пустосам.

Св. вид: **проклна,** пустосам.

кълна: изричам клетви, пожелания за нещастие, проклятие срещу някого, нещо. *Стойновица изскочи отрещена и започна да кълне: Господ да те тресне от дено небе.* А. Каралийчев, Строители на републиката. *– Ох, дано ги охтика изтрилка — кълнеше тихичко старата. — Дано в черната потъмат, дано децата им в тюрмата да изгилят, тез през решетка да ги гледат, никакви да се не видят макар.* Г. Караславов, Татул. *Ти ли си, мале, тъй жално пяла, / Ти ли си мене три годин клела, / За скитник хода злочестен азе / и срещам това, що душа мрази?* Хр. Ботев, Съчинения. *Тя пак почваше да го ругае и да кълне деня, в който се е свързал с него.* Ст. Ц. Даскалов, Без межда. *Сичките кълняха турското царство и оплакваха миналите тежки съдбини на България.* Зах. Стоянов, Записки по българските въстания.

проклинам: чрез клетви изричам морална присъда за някого, пожелавам той да бъде наказан от съдбата. *Очи тъмнеят, глава се люшка / уста проклинат цяла вселена.* Хр. Ботев, Съчинения. *Започна да плаче истерично и да проклина.* П. Славински, Последният шурм. *Що рече? — попита беят. — Нищо — каза гласно Добра. — Проклинам си дните.* Д. Талев, Илиндси. *И сяко отминава на Лазара гроба; и Лазара лото проклина: / „О, бога да даде нестопен да останеш! / Дух бродник духят ти да стане!“* П. П. Славейков, Епически песни.

пустосвам е дума от народния език. Означава: изказвам клетва: „пусто да остане, да опустее“, в смисъл някой да умре или нещо да престане да съществува. *Че тъй де! Коскоджа ми ти мома, сама самичка да си дойде чак от фермата. Пуста да остане, че е далече! . . . Хайде не пустосвай — рече сериозно чичо Кольо. — Никой няма да откраде дъщеря ти.* И. Петров, Конкината любов.

КЪЛНА СЕ, заклевам се.

Св. вид: **закълна се.**

кълна се: изричам, давам клетва (за вярност или че ще изпълня, удостоверя нещо). *Кълна се в името на народа и на Народна република България, че ще им служа предано и всеотдайно.* Конституцията. *Той я притискаше до болка, кълнеше й се във вярност, обещаваше й да мисли за нея.* Г. Караславов, Избр. съчинения, VI. *Райко бързо изтегли меча си. Кълна ти се, Момчиле, . . . смъртта ти ще помня. На Умурдега и агарянските кръвта ще пролея.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Остави ме сама да реша. Обещавам ти: каквото и да бъде, на тебе пръв ще го обадя. Кълна ти се.* Г. Райчев, Златният ключ.

заклевам се е равно по значение на к ъ л н а с е, но в случая е налице известна завършеност на действието. *Самата истина, отче, заклевам се в светата кръв божия и в България.* Ив. Вазов, Под игото. *Закълни ми се в майка ти, че си честита!* Ив. Вазов, Казаларската царица.

КЪЛЧА СЕ, кривя се.

кълча се: правя неестествени, грозни, подражателни движения, извивки на една или друга страна с тялото си. *Нямала глас Тинка, имитирала тая и оная и се кълчела, та затова имала успех.* Н. Широв-Тарас, Смешно и горчиво. *Обула червени шалвари, на гърдите й само лъскаво мъниетено елече, а тя се върти, кълчи се.* М. Грубешлиева, Пред прага.

кривя се е едно от значенията си е: правя неестествени, неравномерни движения с тялото си на различни страни. *Те дигнаха ръце и започнаха да играят пред нас. Разкършили гъвкави тела, те ерлично подскачаха, кривяха се от кръстовете, чатхаха с пръстчетата и весело ни поглеждаха.* Д. Немиров, Когато бях малък. *Когато върви, коленете му се прегъват и цялото му тяло се криви и полюлва ту на една, ту на друга страна.* Й. Йовков, Разкази, I.

КЪНТЯ. Вж. е х т я .

КЪР. Вж. п о л е.

КЪРМАЧЕ. Вж. б е б е.

КЪРПА. Вж. з а б р а д к а.

КЪРША. Вж. ч у п я.

КЪС. Вж. н е п р о д ъ л ж и т е л е н.

КЪС, парче, отломък, отломка.

къс част, обики. голяма, от обща маса, общо материално цяло. *Един къс от кашара се откърти под краката ни.* Ив. Вазов. Великата Рилска пустиня. *Кълво изпаси голям кървав къс месо и го подяла на кучето.* Й. Йовков, Разкази, I. *Кака ми отчупва от топлия още тутманик голям къс.* Т. Влайков, Преживяното. *От тогоз къс хлиб, от онозоз сирене — ще помне човек.* Ал. Константинов, Бай Ганьо. *Дрипата беше къс от вето знаме.* Ив. Вазов, Немили недраги.

парче: отделна, отделена част, обики. неголяма, най-често от съществ продукт, текстилна материя, хартия, стъкло, камък и под. *Закуската. . се състоеше от чаша млако и парче хлиб.* Д. Димов, Тютюн. *Ленко каза, че вече е обядвал. И се похвали, че са му дали парче от печено агне.* Г. Караславов, Избр. съчинения, VI. *Той откъсна парче от ризата си и запуши дупките.* Ив. Вазов, Под игото. *Между овехтелите парчета от вестници той откри една сгъната на четири пощенска картичка.* А. Гуляшки, Любов. *Грабеха цели шинели. . запрашаха ги далеч пред себе си и си разбиваха на хиляди парчета.* Й. Йовков, Жетварят. *Парче сирене. Парче торта.*

отломък: част с големи или малки размери (обикн. от скала, камък, лед и под.), получена чрез откъртване под действието на неблагоприятни природни сили или условия. Има сравнително рядка употреба. *Най-често вятърът носи със себе си остри и корави пъсъчни зрънца, предимно кремъчни отломъци.* Г. Томалевски, Астрономия за народа. *Сякаш два придоли и пролетни потока влачеха разчупените си тъмни ледове. . , а пресните ледени отломъци осъпяло блестяха на слънцето.* А. Дончев, Сказание за времето на Самуила. *Скални отломъци.*

отломка е равно по значение на о т л о м ъ к, но се употребява сравнително по-рядко. *Ние решихме да се качим на стръмнините му* [на вулкана] *склонове. Това бе изваждане умоврително лазене по острите отломки на лавата, които ни разрязваха обувките.* Н. Боев, Галапагос. *Скални отломки.*

КЪСМЕТ. Вж. щ а с т и е.

КЪТ, ъгъл, кьоше.

кът: затулено, отдалечено от средата на помещение място, там или в съседство, където се събират две стени. *По събранията идеше първи, но не отиваше напред, а се настаняваше най-отзад, в тъмния кът на училищния салон, зад печката.* А. Каралийчев, Строители на републиката. *Той не смея да го нападне явно. . не реши да го слугти в някои заплетени вирови, например по правописанието, за което и стиваше преше сега в един кът на кварето.* Ив. Вазов, Чичовци.

ъгъл е едно от значенията си е: отдалечено място в помещение, където се събират две стени. *В кръчмата на Филипа не се застояваше никой. Само Гърдьо беше се свил в един ъгъл и мълчеше.* Й. Йовков, Чифликът край границата. *Дядо Пене, кой ден сме днес? — нита внезапно тя и се обръща към ъгъла зад печката.* Елин Пелин, Щъркови гнезда. *Смаян, той загледа оня ъгъл на стаята. . дето младежът захвърли изтръгнатия от ръцете му бастун.* Ст. Дичев, За свободата. *Жените се усмихнаха, без да им е смешно. Събраха се в един от ъглите на широката къща и запрказваха.* К. Петканов, Преселници. *Никола седеше на една маса в най-тъмния ъгъл и равнодушно гледаше това развлъчуване човешко множество.* В. Геновска, Седем години.

кьоше е равно по значение на ъ г ъ л, но има разговорен характер. *Хохола, като се завръше със своите музиканти в едно кьоше, че като запращят трбите, ще помислиш, че си под стените на Йерехон.* Ал. Константинов, Съчинения, I. *Като стигна там, той тъй тихо, тъй незабелязано се промъкна и се сви в едно кьоше, че отначало никой почти не го видя.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан. *Отидохме в бараката. Вътре — стая. . , с двошеме, прозорче и печка в едното й кьоше.* Н. Хайтов, Диви разкази.

КЪТАМ. Вж. п е с т я.

КЪШЕЙ. Вж. х а п к а.

КЪЩА. Вж. ж и л и щ е.

КЪЩЕН. Вж. д о м а ш е н.

КЪЩНИЦА. Вж. к ъ щ о в н и ц а.

КЪЩОВНИЦА, домакиня, вътрокъщница, стопанка, къщница.

къщовница: жена, която полага големи грижи за реда в къщата си, за удобствата, храната, чистотата, доброто състояние на семейството, жена, на която се отдава да урежда до-

макинстиото си. *Като всички стопанки от по-надолните от еспарските семейства тя беше примерна домакиня: работлива, честита, търгава, кльовница и вечно занята с домашните грижи.* Ив. Вазов, Вазовата майка, Някои спомени за майка ми. *На Петър му трябва кльовница. Деца да му народи, семейство да му отгледа.* И. Петров, Ноикината любов. *Такава остана Нона и занапред — добра кльовница, разумна жена и съпруга.* Г. Райчев, Златният ключ. *Де-де, ти вик много бързан да разтребиш.* Кльовница, *на майка си се метнала.* Д. Марчевски, Дошло е време.

домакиня в едно от значенията си е: жена, която е умение подрежда и поддържа нестеливо кьшата си, добре, с усърдие и успешно върши домашната си работа. *А искам жена скромничка, жена работлива, домакиня.* Д. Калфов, Избр. разкази. *Почете рано двори домакиня /и рано и кьщи стоки, нареди.* Н. В. Ракитин, Стихотворения.

въртокьщница е дума от разговорната реч. Означава: жена, която срьчно, умело подрежда кьшата си. *„Що върна пред вас, момиченца — настоличенца?" — Млад юнак със златни рьце, работник, въртокьщница, кротка и тиха невяста, като мед и масло, отговарят зьлвите.* Л. Каравелов, Войвода.

стопанка е дума от народния език. В едно от значенията си съвпада с к ъ щ о в н и ц а. *Позна се, че тук е цьлта стопанка. Така е почистено, наглесено.* Кр. Григоров, Пролет в Черешово. *Султана беше най-умната, най-добрата, най-грижливата жена и стопанка.* Д. Талев, Железният светилник.

кьщница е диалектна дума, която съвпада по значение с к ъ щ о в н и ц а. *Добре да си гледаш децата и жената. Мина е прибрана кьщница.* К. Петканов, Златната земя.

КЬОПАВ. Вж. к у п.

КЬОРАВ. Вж. с л я п.

КЬОШЕ. Вж. к ъ т.

Вж. ь г ь л.

КЮМЮР. Вж. в ъ р л и ш а.

КЮСКИЯ. Вж. т о я г а.

КЯР. Вж. п е ч а л б а.

Л

ЛАГЕР, стан.

лагер: място извън населен пункт, където в палатки, бараки, землянки е настанена войскова част, партизански отред, чета и др. за временен престой, за обучение или за почивка по време на бойни действия, а също място за летуване, пребиваване на деца или младежи в палатки, леки постройки. *На северния край на лагера, са землянките на седма рота.* Й. Йовков, Разказ, I. *В края на лагера е палатката на холерните — те се отнасят там и вече никой не ги поглежда.* Л. Стоянов, Холера. *Във въздуденото му въображение се появи лагерът — такъв, какъвто го остави миналата нощ: край догорелия огън командирът на отряда, . . , политическият комисар и той обмисляха задачата — прибирането на пушките и на техните муниции.* Ем. Станев, В тиха вечер. *При Седемте кладенци е лагерът на Индже. . . Млади момци ходят по полните, лятят камьк, за да опитат силите си, или стоят под чадьрите си и чистят дьлги бойни пушки. А настрана, под сянката на кръстати буки, седят белобради войводи.* Й. Йовков, Старопланински легенди. *Пионерски лагер. Бригадирски лагер.*

стан е дума, равна по значение на л а г е р, но има остаряващ характер. *Неприятелят беше силен, многоброен; срещните хьлмове бяха почернели от вражески станове.* Л. Стоянов, Бенковски. *Построи стан, наредиха землянките една до друга, побиха знаме.* А. Каралийчев, Народен закрилник. *Рано на другия ден, още щом пукна зора, бойни трьби и рогове разбудиха целия бьлгарски стан.* Д. Талев, Самуил. *Това лято бяха организирани много станове за пионери. Младежки стан.*

ЛАДИЯ. Вж. л о д к а.

ЛАЗУР. Вж. с и н е в а.

ЛАЗУРЕН. Вж. н е б е с н о с и н.

ЛАЗЯ. Вж. п ь л з я.

ЛАКЕЙ. Вж. м а з н и к.

ЛАКЕЙНИЧЕСКИ. Вж. р а б о л е п е н.

ЛАКОМ. Вж. а л ч е н.

ЛАСКА. Вж. м и л у в к а.

ЛАСКАВ. Вж. н е ж е н.

ЛЕГЕНДА. Вж. п р е д а н и е.

ЛЕГЛО, креват.

легло: предмет от покъщнината, който представя правоъгълна рамка с или без табла и пружина, с четири крака, върху който се подреждат постилки и завивки и се използува за лежане, спане. *Сега леглото бе приготвено за него с чисти чаршафи и възглавници, с червен копринен орган.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Душата й се успокои, лека дрямка склопи очите й. Тя падна полека на леглото и заспа.* Елин Пелин, Повести. *Хаджи Драган, завит до кръста с одеяла, лежеше в грамадно старинно легло.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Нали ми е хубава моята станчка? . . . Имам си дървено легло, масичка, стол, газена лампа.* А. Каралийчев, Наковалня или чук. *Наредбата беше семпла: тавлено легло, малка маса с два стола, две тюдурстки и един стар, олющен гардероб.* Й. Демирев, Д. Горчев, Особен случаи.

креват: легло, обикн. с табла или прегради откъм главата и краката. Днес е по-ограничена употреба от леглo. *Даете малки дъщери на Морозов сняга върху широк креват, завити с кожи до раменете.* К. Ламбрев, Средногорски партизани. *Ирина, отпак се побоях, мъжът ѝ, дойде горе в малкати стая, дето на дървен креват лежеше сте Стотел.* М. Кремен, Сълдуени стрехи. *В стаите бяха сложени прости кревати със сламеници за ползуване.* Г. Райчев, Златният ключ. *Тавлен креват. Железен креват.*

ЛЕГОВИЩЕ. Вж. бърлога.

ЛЕДЕН. Вж. студен.

ЛЕК. Вж. лекарство.

ЛЕК. Вж. лесен.

Вж. пъргав.

ЛЕКАР, доктор, медик.

лекар: специалист с висше медицинско образование, който лекува болни, грижи се за възстановяване, опазване и поддържане здравето на хората, работи в областта на медицината. Употребва се и в административната практика. *Лекарят прегледа болния внимателно: както му е реда.* Т. Влайков, Съчинения, II. *Вие не гледайте, че сега съм важен и пронут лекар, който знае да лекува млади и стари.* сб. Хоро. *С тая болест — лекарите не скриха от него, че де туберкулоза — дойде и крахт на неговите загасващи надежди.* Ст. Дичев, За свободата. *Изгодно бе нареждане лекарите от района да започнат имунизация на населението.*

доктор е равно по значение на лекар. Употребява се и като обръщение към лекар, а също и прибавено към фамилно име на лекар. *Нека заведе мъжа си на болницата, може да му помогнат докторите.* Й. Йовков, Женско сърце. *Детето заболя и нямаше пари за доктор, нямаше лекарства.* Д. Добревски, Бунтът на крайцера „Надежда". *Аз съм по доктор и както зная, тъй лекувам.* Ив. Вазов, Под игото. *Докторе, . . . да идем у дома. Болно дете имам.* Й. Йовков, Жетварят. *Доктор Иванов е специалист по вътрешни болести. Има доктори, които не практикуват, а се занимават с изследвания в областта на медицината.*

медик е дума с книжен характер и рядка употреба. Равна е по значение на лекар. *Събрание. . организира Дружеството на съдебните медици и криминалисти в България.* в. Вечерни новини.

ЛЕКАРСТВО, медикамент, лек, няр.

Общо значение. Лечебно средство.

лекарство: лечебно средство във вид на течност, прах, хапчета и др., което се приготвя в аптека по предписание на лекар и се прилага вътрешно или външно за лекуване на болест. *Болният, след като прие лекарствата, почувствува наистина облекчение.* Л. Стоянов, Повести. *Аз казах на сестра ви. Пневмония, но засега няма опасност. . . Веднага в нечете лекарствата. Довечера пак ще мина — и доктор Янакиев енергично закрачи към огрения от слънцето мегдан.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Нареждам донесените лекарства на скрина — витамини, сиропи, хапчета.* П. Незнакомов, Маргаритка и аз. *Аптекарят, като приготвяше лекарствата, често поглеждаше тоя селянин.* Й. Йовков, Женско сърце.

медикамент е книжна дума. Означава: химическо съединение като лекарство, приготвено в аптека, аптечен завод и под. *Тук в тая кутийка има. . аспирин, хинин и други медикаменти.* Д. Калфов, Под южното небе. *Значи този е доктор Байраков, дето през деня се върти край болните, а нощем ходи в Балкана да превързва раните на партизаните. . . Медикаменти липсе с рапица.* А. Каралийчев, Народен закрилник. *Имаше дни. . , когато в лазаретите просто нямаше физическа възможности да се помогне на всички. Липсваха превързочни материали, медикаменти. Не достигаше упойка.* В. Геновска, Селем годин.

лек е дума от народния език. Означава: лекарства, лечебни билки, средство за лекуване на болест, рана и под. *Доктори има там. Не ще в остави така. Ще й намерят лек и ще си оздравее.* Т. Влайков, Стрина Венковица. . . *Едно време знаехме само шарка, сипаница и лоша пъпка. И то беше рядко и лекьт му беше прост.* Елин Пелин, Щъркови гнезда. *Имам*

остри билки и корени. Дай ми лек. Ив. Вазов, Казаларската царица. *Ако има век, ще се намери лек.* Погов.

цяр с също дума от народния език. Означава: лекарство, предписано от лекар, или лек, препоръчан от народен лечител. *Прегледа ме доктори, даде ми церове, и ниях ги. . . мина ми, оздравях.* Т. Караславов, Избр. съчинения, II. *Гласът му хъхлиде умолително: . . Децата ни боледнат. Нямаме пари ни за доктор, ни за церове.* Д. Димов, Тютюн. *Ще полежи още няколко дена и като земе тия церове, дето съм ги написал тук, ще оздравее.* Т. Влайков, Съчинения, II. *Вася се освободил от затвора. . и тодавиа да слузва при доктор Вонков. . и можел да усвои много неща от медицината, както церовете за треска.* Зах. Стоянов, Записки по българските въстания. *Пана Лиоцца му прави черчки, лекува го с женски церове — не помогна.* Т. Влайков, Съчинения, II.

ЛЕКЕ. Вж. петно.

ЛЕКОВИТ, прилагателен, лечебен, целебен.

Общо значение. Който има свойството, може да лекува.

лековит се свързва с билки, растения, а също и с минерални води. Означава: който притежава свойства, качества да лекува определени заболявания, страдания. *А закорне ли се някой с тежка рана, баба Мина ще лекува раненя — нае всички лековити билки.* Ив. Гайдаров, Добрина чешма. *От нашите лековити билки се добиват ценни медикаменти: кодеин, дионин, морфин. . и редица други.* в. Работническо дело. *Той работеше през целия ден, а вечер вареше билки и лековита вода налисаше в стомнички и шбричета, които му носеха болните.* Д. Немиров, Братя. *Под тревясала свод шурти топъл чучур лековита вода.* Ив. Вазов, Пътни бележки.

• **целителен** съвпада по значение с лековит, но се употребява по-рядко. *Целително растение. Целителен балсам. Целителни билки.*

лечебен се свързва с методи, процедури на лекуване с растения, билки и др. Означава: който се прилага, използува при лекуване на болест или който има свойството да лекува. *Много граждани, които бяха преживели взрива и изгарянията без никакви видими външни поражения, постепенно започнаха да линеят. . ., да вехнат. Това състояние, въпреки лечебни мерки, почти винаги завърши със смърт.* В. Андреев, Атомната енергия и жива материя. *Разговаряхме за времето, за лечебните свойства на бъза и на арденките, за крушовата ракия.* А. Гулянци, Златното руно. *Минерална вода с добри лечебни свойства. Лечебен масаж. Лечебна гимнастика.*

целебен: който може да лекува, да причинява оздравяване от болест или да премахва болка. Има ограничена употреба. *Благодаря на баба Сребра, че ме научи да обичам песните и ми помогна да различавам отровните бурени от целебните билки.* А. Дончев, Време разделно. *Тъй той позвонваше от прежното лято, когато се бе отдал в града им на връщане от целебните бани в Сереч, където бе дирил лек.* А. Христофоров, Ангария.

ЛЕКОМИСЛЕН, несериозен, вятърничав, повърхностен, празен.

Общо значение. Който постъпва, без да си дава сметка за смисъла на поведението си и за последиците от постъпките си.

лекомислен: който взема решения, без да се замисля, като не предвижда усложненията, които могат да настъпят. *Вяра беше лекомислена жена. Тя гледаше леко на живота.* Ив. Вазов, Нора. *Ти си просто едно лекомислено хлапе. Мислиш, че животът се състои само от развлечения.* М. Грубешлиева, През иглено ухо. *Не можеше да допусне, че е лекомислен човек, пропилял милиони за някаква си артистка, както се мълвеше.* Ем. Станев, Иван Кондарев.

несериозен: който не преценява важността на нещата, поради което е непоследователен, безотговорен в поведението си и затова не може да се разчита на него. *Брат ти ще помислиш, че сме несериозни хора и няма да изпрати акушъркатора.* Д. Галина, Лястовичката. *Не може да се разчита на него, че непременно ще дойде, защото е много несериозен.*

вятърничав: който действува по хрумвания поради лиса на задълбоченост, принципи, без да се чувствува отговорен за постъпките си. *Но те бяха глупави, . . , тия вятърничави момичета! . . Готови да се усмихнат на кой да е по-наперен перчем, те не довиждаха вътрешната красота на тоя човек.* А. Гуляшки, Златното руно. *Селина си Величка не се погаждаше: тя беше вятърничаво момиче: облече се по градски, отряза си косите.* Г. Райчев, Златният ключ.

повърхностен в едно от значенията си е: който не е в състояние да проникне в същността на нещата и поради това решенията и постъпките му са неточни, погрешни и несъответени. *Аз отдавна съм се убедил, че у твърде хубавите жени мъчно може да провидиш какво и да е свято чувство. Те почти всички са повърхностни и суетни.* Д. Калфов, Избр. разкази. *Повърхностен, ограничен, с дребна душа, той не съзира величието на подвига на жена си, а е засегнат от едно мнимо престъпление, фалшификацията на подвига.* Ст. Грудев, Бележити българи.

празен в едно от значенията си е: който няма цел, духовни интереси, води безсмислено съществуване. *Без съмнение той беше едно от онези охолни, прагни мъдрчета, които пълнят всеки обед и вечер улиците, шумят, задъхват жените и мислят на леки забави и пикантни приключения.* Г. Райчев, Избр. съчинения. *Наистина той не беше. . глупаво-комичен и празно самодоволен. Той беше станал друг човек, мъж, истински мъж, и обичаше. . работата си повече от всичко.* Ем. Станев, Повест за една гора.

ЛЕНИВЕЦ. Вж. м ъ р з е л и в е ц.

ЛЕНТА. Вж. и в и ц а.

ЛЕНТЯЙ. Вж. м ъ р з е л и в е ц.

ЛЕС. Вж. г о р а.

ЛЕСЕН, лек.

лесен: който се извършва, постига, усвоява от някого без усилие, труд, затруднения. *Изходна дамата оглеждаш и трьснаха от работилница в работилница да търсят лесен занаят.* А. Каралийчев, Малкият орач. *Очевидно бордата с бюрократизма е дело нелесно. Тя ще изиска много усилия и много настойчивост.* Г. Димитров, Политически отчет на ЦК на БРП (к) пред V конгрес на партията. *Не ни тревожеха и урушите! Те бяха лесни — още преговаряхме материала от миналата година.* А. Михайлов, Децата на циганчката. *Ето две сърца щастливи, които никакво съмнение не мъчи. За тях бъдещето е открито, животът е прост-и лесен.* Ив. Вазов, Службогонци.

лек в едно от значенията си е: за чието извършване, изпълнение не се полагат много усилия от страна на някого. *Той беше от града, но търсеше работа по селата. Можеше да работи само лека, маловажна работа.* Й. Йовков, Женско сърце. *В зори ранил на пътя, аз дишам на леко утро свежестта — / и милва ми душата бодра / за лек път охолна мечта.* П. П. Славейков, Сън за щастие.

ЛЕТЕЦ, авиатор, пилот.

летец: лице със специална подготовка, което принадлежи към екипажа на самолет и обикн. го управлява. *Искай по телефона да ни пратят маски. . . Със самолет да ги донесат. . . — Заплете голям огьн на площада пред мината, за да види летецьт къде трябва да пусне газовите маски.* А. Каралийчев, Строители на републиката.

авиатор има значение на л е т е ц, но е остаряващо. *Не съм. . , моряк или авиатор, нито знаменит артист.* Е. Багряна, Звезда на моряка.

пилот: лице със специална подготовка, което управлява летателен апарат, обикн. самолет. *Ивко. . приятелят от школата — двамата неразделни! Та нали заедно единият стана пилот, а другият — наблюдател. Винаги летяха заедно.* П. Бобев, Кактуси. *Пилотьт успешно приземи самолета.*

ЛЕТИЩЕ, аеродрум.

летище: комплекс от специално подготвена равна местност със съоръжения и уредби за осигуряване излитането, кацането, полета, съхранението и поддържането на самолетите. *По това време на летището има един самолет, готов за полет над Одринската крепост.* в. Вечерни новини. *Няма много време за гледане — самолетьт извива на запад, пред нас се откриват познатите очертания на летището.* Н. Фурнаджиев, Между приятели.

аеродрум е книжна дума, която по значение съвпада с л е т и щ е, но се употребява по-рядко. *Самолетьт кацна на аеродрума.*

ЛЕТОВИЩЕ. Вж. к у р о р т.

ЛЕТЯ, хвърча.

летя се свързва с птица, насекомо, летателен апарат. Означава: движа се, придвижвам се във въздуха с помощта на крилата си (за птици или насекоми) или с помощта на мотор или друго устройство, средство (за летателен апарат). *Погледьт ми се спря на ято черни птици, които летяха във въздуха.* Й. Йовков, Разкази, II. *Над нивите летят пъстовайки.* Т. Влайков, Дяловата Славчова унука. *И ето: утрото е свежо, / блестят гримаси розов цвят / във млечносинята безбрежност / ята от гьлъби летят.* Ас. Разцветников, Стихотворения. *Една пчела лети над розовите цветове на шипката.* Й. Йовков, Разкази, I. *Самолетьт лети над града.*

хвърча не се различава по значение от л е т я. Свързва се с птици, насекоми. *Орляк птици хвърчаха над къщата.* Й. Йовков, Чифликът край границата. *Из въздуха хвърчаха мушички.* Елин Пелин, Щъркови гнезда. *Пеперуда си хванах, пеперуда! . . — Горката, като пречупена е! . . Нека си хвърчи.* Т. Влайков, Преживяното.

ЛЕЧЕБЕН. Вж. л е к о в и т.

ЛЕШ, мърша.

леш: непогребан, незаровен труп на човек или животно, който е почнал да се разлага, а сьщо и много такива трупове на едно място. *А то. . що народ изпочукаха, що леш остана. . Който оцеля — оцеля, а другите — лека им пръст.* Г. Караславов, Избр. съчинения, I. *Глутница кучета се трупаха около лешовете на падналия добитьк.* М. Кремен, Бреговица,

мърна: незарален труп на умряло животно, който е започнал да се разлага. *Умрелите животни се измиришат веднага. Трябва да се бърза с тяхното изхвърляне. И все пак тъй много вони на мърша.* Б. Шивачев. Писма от Южна Америка. *Вперед една нива виждахме мърша от умрял кон или вол.* Г. Вълчев, А. Страшимиров и др. в спомените на съвременниците си.

ЛИБЕ, изгора, севда.

либе с лума от народния език. Означава: любима жена или любим мъж, обикн. преди брака. *Петкана бе вече нечиво либе, пароход му свиран либе.* Т. Влайков, Съчинения, I. *Нямам либе първа обич, | мене да очаква и да ме отла ва.* П. К. Яворов, Антология. *Но кажи | какво да правя, | кат си ме, майко, роди на | със сърце, майко, тонако | та сърце, майко, не трае | да гледа турчин, че бесней | пад бащино ми огнище! . . . | там дето либе хубаво | черни си очи вдигнеше | и с опал тиха усмивка | я скрьбно си сърце внеше.* Хр. Ботев, Съчинения. *А тогавки и душата: ...Даде я твойта снекърва, та си зе биле отразно да те отразн от първо либе Стоина.* Христоматия. Ив. Вазов и К. Величков.

изгора и **севда** са също лумя от народния език. Означават: любима жена и по-рядко любим мъж, обикн. преди брака. *Ти ме подлуди, Севдано, ти, моя изгоро. . . ти!* Ц. Церковски, Театрални забавлъци. *Бона пощ Калина изчезнала, Търсили я тук, търсили я там — найде я нямало. Закрен Иван за изгората си.* Ив. Планински. Без страха. *А била изгори момчето и момичето, хареснали се.* сб. Сръшел. *Сеше по улиците пренпиаха и надежи и се провикнаха: — Ивансе — изтрати си севдата, брей!* Кр. Григоров. Раздоличани. *Войводата има севда в Сотот. Сестрата на байрактара. Бояна се казва.* М. Марчевски. Повести. *Богдане, вдра изгоро, | Богдане, севда голяма, | я си очите повдигни, | и ме в очи погледни.* Ц. Церковски, Съчинения, II.

ЛИЖА. Вж. б л и ж а.

ЛИК. Вж. л и ц е.

ЛИКВИДИРАМ. Вж. п р е м а х в а м.
Вж. у б и в а м.

ЛИКУВАМ, тържествувам.
О б щ о з н а ч е н и е. Изпитвам силно чувство на радост.

ликувам: изпитвам, проявявам бурно, възторжено чувство на радост, доволство от нещо, дълго очаквано, дълго мечтано, което се осъществило. *Лекко се покатери по черницата, стъпи върху зида и тупна долу. Свобода! Душата му ликуваше, чувстваше, че са му израснали крила.* Г. Караславов, Избр. съчинения, VI. *Многохилядният народ ликуваше на площада, опиянен от победата.* М. Марчевски, Повести.

тържествувам: изпитвам силно радостно чувство, на което обикн. давам външен израз, поради постигната победа, удовлетворение и др. *Людмила се усмихна. . . Тя тържествуваше в душата си и щеше така остарело, че Светла ахна.* Ем. Манов, Ден се ражда. *Малеев развя знамето и забърза към младежите. По полянката се разнесе радостен вик — победителите тържествували.* Ст. Марков, Дъбдоки бразди. *Прангата и Младен тържествували. Радост пълнеше душата им.* Т. Влайков, Съчинения, III.

ЛИЛАВ, виолетов, теменожен, морав.

лилав: който е с багра, смесена от синьо и червено, цвят, подобен на цъфнал люляк. Свързва се предимно с плат, материя или с цветя. *Ту тук, ту там, на бухнали китки, надничаха току-що разцистени малини, до които светнеха лилави минзухари.* П. Бобев, Гърбавата ела. *Те* [платаните] *цфтнят на две години веднъж и имат силно ухаещи бели, розови и лилави цветове.* В. Бончева, Анчето пише. *Бавно, . . . се спускат лилави сенки над гората.* Хр. Смирненски, Съчинения, III. *Лилаво мастило. Лилава блуза.*

виолетов: който е с багра, цвят, подобен на виолетка, теменужка. Употребява се предимно за багри в природата. *Виолетов здрач се спущаше в котловината. Горите по склоновете потъмняваха.* Б. Несторов, Светлина над Родопите. *Беше се здрачило, над тялото лежеше виолетов сумрак.* А. Гуляшки, Любов. *Той погледна наклоненото сълнце, виолетовите сенки в равнината.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Сълнцето вече се спускаше на заход и Арда се обагри с ярки златни и виолетови петна.* Х. Русев, Под земята. *Тогава по средните стъбли влезе Карапфрахим във виолетова дреха, с червени ботуши, с бяла чалма, отгоре с черни пера.* А. Дончев, Време разделно.

теменужен е равно по значение на в и о л е т о в. Има обикн. поетична употреба. *Морето се тъмнееше, теменужеещият здрач се съсъгряваше.* Г. Крумов, Тиня. *Тази вечер Витоша е той загадъчна и нежна — | като теменужен остров в дъгносребърни води.* Хр. Смирненски, Съчинения, I. *А решетите й засенчаваха с теменужен мрак очите ѝ.* Н. Райнов, Богомилски легенди.

морав е дума от народния език. Означава: лилав, но обикн. по-тъмен. *Тъй висока, стройна и силна, облечена в морава дълга дипленица, . . . тази болярка сякаш тръсеше измежду мъжете наколко достоен за нейната сила и равен на красотата ѝ.* Ст. Загорчинов, Ден поселен. *Облекла въз кипнения чистичък сукман морово джанфезено елече.* Т. Влайков, Пре-

живяното. *Чист, стретнат беше тоя старец, с бодли потури и морав поне.* Й. Йовков, Ако можеха да говорят. *В ръце носеше цял свит морави и бели перушки.* Елин Пелин, Земя. *Ето и градските на Добричане с тъмните морави и жълти димитровчета.* К. Константинов, Нашата земя чудава.

ЛИНЕЯ, крея, гасна, чезна, съхна, вехна, тлея, топя се.

Общо значение: Губя постепенно физическите си сили.

линея: губя нормалния си физически вид, силите си, жизнерадостта си, свежестта си, постепенно отпадам, преставам да се развивам (поради заболяване, лошо условия на живот, душевно страдание). *След избухването на атомните бомби над Хиросима и Нагасаки в 1945 г. бе направено следното наблюдение: много граждани, които бяха преживели взрива и изгарянията без никакви видими външни поражения, постепенно започнаха да линеят, да губят тегло.* Вл. Андреев, Атомната енергия и живата материя. *Денята й линеят, умрала от скъб. Отникъде помощ, отникъде подкрепа или топла дума.* Н. Здравков, Незабравимо детство. *Данаилов линеяше все повече и повече, а цветът на кожата му ставаше тъмен, жълто-зелен.* Д. Калфов, Избр. разкази. *Никакъв незнаен недъг грижеше здравето на тоя чежко и мило дете, и то от ден на ден линееше.* Елин Пелин, Гераците. *Както аз не издържах в тяхната страна, а тъгувах, линеех за родния край, така и те линеят за своята родина.* П. Бобев, Кактуси.

крея: губя постепенно физическите си сили и се откъсвам постепенно от живота поради душевно страдание или болест. *Не, тя не мислеше за себе си. Какво от това: ще крее, след година-две ще се свършат дните й и ще се прибере в гроба при детето си.* Г. Райчев, Избр. съчинения. *Катя виждаше как от ден на ден дъщеря й все повече и повече крее. Лицето й се проточи, стана прозрачно.* Кр. Кръстев, Катастрофа. *Вряме ний самотни на светъл | звезди световни, всяко своя тъп: | един за друг във тайна желба креем.* П. П. Славейков, Сълза за щастие. *Зашто мома Гергана [...] Крея Гергана на крака, | Нещо ми до три месеца.* П. Р. Славейков, сп. Читалище. *Майка му еже да се отлаква пред жетните, че онзи ден, като си дошъл от корията, вечерта легнал и не можел да стане вече. . . От тогава Кольо все крее, сухне и никой болката му не може да проумее.* П. Ю. Тодоров, Идилии.

гасна в едно от значенията си има поетична употреба. Означава: бавно губя силите си, обики. поради тежка, мъчителна болест, като се приближавам постепенно към края си, към смъртта. *„Болестта се усили. . . Аз ще умра. Неуже ли аз ще умра? Аз?. . . Ще слабея, ще гасна и те ще дохождат да ме гледат.“* Ал. Константинов, Съчинения, I. *По това време брат му гаснеше постепенно от туберкулоза в санаториума.* П. Вежинов, Далече от брегове. *И той си спомни как Норето бавно и безнадеждно гаснеше през последната военна година от глад и изтощение и си представи, че така е угаснала като догоряла свещичка и Мавойка.* П. Здравков, Незабравимо детство. *Отец Йоаким лежеше в килията си със затворени очи и тихо гаснеше.* Д. Талев, Старата къща. *Ела в нередост аз самотен гасна, | неволен сълз двойте златни дни.* Д. Дебелянов, Стихотворения.

чезна в едно от значенията си е: постепенно губя силите си, бодростта си поради телесно или душевно страдание, като отпадам и загубвам първоначалния си вид. *Вдовицата видимо слабеше, чезнеше, костеливата й висока фигура се мъркаше като сянка в запустелия двор.* А. Гуляшки, Село Ведрово. *Разделени друг от друг, | ние чезнем в самотния.* П. П. Славейков, Сълза щастие.

съхна в едно от значенията си е: губя постепенно жизнените си сили, обики. поради душевно страдание (като отслабвам много, побледнявам, сбръчквам се). *А той боледуваше. Блюдеше го от дълги години болка в стомаха, съхнеше като повалено от ветрищата дърво.* А. Гуляшки. МТ станция. *Тинка дочуваше злостните приказки. . мъчеше и съхнеше.* Г. Караславов, Избр. съчинения, II. *Юрталана следеше слуховете и приказките за момчето, тръпнеше и съхнеше от страх.* Г. Караславов, Сиаха. *Ама не е хубаво, кога човек си тури мисъл на сърцето — гледам съхне момичето ми. . замислило е на елика.* Й. Йовков, Разкази, III.

вехна в едно от значенията си е: губя свежестта, бодростта си, обики. поради душевно страдание. *Току зачервяе човеку пред очите. . легне. . по цели дни и недели. Съхне, вехне, губи се.* Елин Пелин, Летен ден. *Няма нищо, а вехне. Слушам, думала на майка си — мъчно й било, че дружките й се изпоженили, а та тя още стоела.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан. *Той вехнеше от ден на ден, силите му се топяха и след седмици вече едва-едва се движеше из стаята.* Ив. Планински, Без страха.

тлея в едно от значенията си е: постепенно губя силите си поради неизлечима болест или душевно страдание. Характерен в случая е бавният процес на отпадане, което води постепенно към края. Има рядка употреба. *От недояждане сестричката му заболя. . . Можеше да се забележи как всеки ден тлеяше — топеше се като свещица.* А. Гуляшки, МТ станция. *О, боже, защо туй страдание | — Далеко от моя народ | да тлея в горчиво изгнание |*

да и нова печа по живот. Ив. Вазов, Лирика, III. *Но те не знаят, че аз веч тъй ; че моята мъ дост слана попари.* Хр. Ботев, Съчинения.

тоня се в едно от значенията си е: отслабвам физически бързо, забележимо поради болест, по-рядко поради душевно страдание. *Ив гледаше и стоеше по-тъжно, дисфоинитоно то й вече, сиреч, бо по от две недели насам. От две недели то се тонеше и стаяше по-ниско.* Ив. Вазов, Пъстър свят. *Лицето му е съвсем посъхнало, а снагата му се тоти тъпо кожа.* Св. Минков, Призракът от Кенари. *Стаика изгаряше от сълзите, тонеше се от мъка и се късаше от ревност.* Г. Караславов, Обикновени хора.

ЛИНИЯ. Вж. ч е р т а.

ЛИС. Вж. и л е ш и в.

ЛИТЕРАТОР. Вж. п и с а т е л.

ЛИТЕРАТУРА, книжнина, писменост.

литература: съвкупност от писмени произведения (с научен, технически, художествен характер) на отделни народи или на цялото човечество. Означава също така само съвкупност от писмени художествени произведения на отделни народи или на цялото човечество. *Тая нова литература, в която все повече се вмъква светско съдържание, измества предишните черковнорелигиозна литература, недоучена за простата маса и чужда за практическите задачи на живота.* Б. Пенев, Начало на българското възраждане. *Без тая Христоматия ние никого не бихме превели толкова хубави откъсвки от европейските литератури.* Ив. Вазов, К. Величков, Периодическо списание, I. *Едновременто с това милиони деца и юноши се нуждаят от доброкачествена детска и юношеска литература.* Г. Димитров, Съчинения, III. *В училищата се изучава подробно съвременната българска литература.*

книжнина има значение на л и т е р а т у р а, но обики. от по-стара епоха. *Старата българска литература . . проникна в Русия и Сърбия . . та голяма част от паметниците й се усвояха от руси и сърби, които чрез тях по-нататък отгодиха своите национални книжнини.* Б. Ангелов, Литературни статии. *Той* [Атон] *е бил разсадник на религиозни идеи, що са проникнали в живота и книжнината на южните славяни.* Б. Пенев, Начало на българското възраждане. *Той* [Неофит Рилски] *е дал на книжнината ни куп забележителни книжовни трудове.* Ив. Вазов, Великата Рилска пустиня.

писменост: съвкупност от писмени паметници, произведения на един народ, обики. от по-стара епоха. *Гонила е* [фанариотската йерархия] *всичко, що е напомняло на българите, че са имали някога свое минало, своя писменост, свой език и земя.* Б. Пенев, Начало на българското възраждане. *Той произнесе слово за Кирил и Методи. С какво вдъхновение говори той за двамата братя, за нашата писменост, за славянската култура.* Кр. Григоров, Отново на училище.

ЛИЦЕ, лик, физиономия, образ.

лице: предната част на главата на човек, на която се намират очите, носът, устата. Л и ц е извиква представа предимно за чертите на човека. *Усмихва й се румено лице, обкръжено с венец от черни като смола къдри.* Г. Райчев, Избр. съчинения, II. *На младото му лице светнаха отново спите хубави очи.* Елин Пелин, Под манастирската лоза. *Черни и тънки като гайтан вежди, бяло и умно лице, високо чело. . — ето, каква е копринденската жена.* Л. Каравелов, Българи от старо время. *Очите на Куна се разширяха, чертите на лицето й се изопнаха.* К. Петканов, Морава звезда кървава. *Лицето й беше станало ясно, а погледът й пламтеше от вдъхновение.* Ив. Вазов, Утро в Банки.

лик има поетичен характер. По значение съвпада с л и ц е, но извиква представа за израза по-често, отколкото за самите черти. *Тогава той се запалване, махане с ръка из въздуха с възторжен лик, с замерени от вдъхновение очи.* Ив. Вазов, Видено и чуто. *Главата ще нагнеше, от тея тогива ; изчезне-ще майчин страдалчески лик.* П. К. Яворов, Антология. *Аз исках да те помня все така; безгрешна и умна, ; в ръка ми вгнела пламнала ръка ; и да сърце ми сербен лик склонила.* Д. Дебелянов, Стихотворения.

физиономия е дума с книжен характер, която също означава л и ц е, но извиква представа предимно за израза на лицето. *Накакво изражение на самодоволство, на дръзка самоувереност, . . придаваха на тая физиономия нещо антипатично.* Ив. Вазов, Казалдрската царица. *Сега посред тия посрамени физиономии. . стори ми се, че почувствувах за първи път всичко, що съдържа в себе си страшно лишението от свобода.* К. Величков, Периодическо списание, I. *По плахата му физиономия веднага се разбра, че то е попаднало тук по грешка.* Елин Пелин, Аз, Ти, Той. *У бащата физиономията беше строга, но енергична.* А. Гуляшки, Село Ведрово. *А в неговата ирония и подкупваща физиономия кой би подозрял бъдещия сатирик-баснописец.* М. Кремен, Романьт на Яворов.

образ е дума от народния език, равна по значение на л и ц е. Извиква представа или за чертите, или за израза му. *Той задрямал на скутовете й. Избучело морето, заплакала мамата. Паднали сълзи врьх образа на момака, та дорги го изгорили.* Христоматия, Костов — Мишев. *Той изгуби подобието божие, а образът му запричка на зъл кучешки образ.* Елин Пе-

лиц. Под манастирската лоза. *Иванчо все ревеше, очите му се бяха изпулили до страхотия и обратят му не приличаше вече на человешки.* Ив. Вазов, Чичовци.

Вж. личност.

Вж. фасада.

ЛИЦЕМЕРЕН, неискрен, двуличен, притворен, фалшив.

Общо значение. На когото думите не отговарят на мислите и намеренията.

лицемерен: който говори или привидно приема нещо, с които не е съгласен, като крие истинските си мисли, за да направи добро впечатление или за лична изгода. *Той беше човек практичен, но и крайно лицемерен.* П. Р. Славейков, Български притчи. *Съгласих, че постъпката му е безобразна, че той е отвратителен скъперник, егоист, лукав, хитрец, лицемерен, експлоататор.* Ал. Константинов, Бай Ганьо.

неискрен: който в отношението си към другите, в постъпките си крие мислите, чувствата си, не проявява това, което мисли, изпитва в действителност. *Неискрен човек не може да се държи едновременно и сърдечно, и дръзко.* Х. Русев, Под земята. *Той беше неискрен и се преструваше.* Мария Дадова *неговата неискреност, само че не можеше веднага да определи какво и е смущава.* А. Наковски, Мария против Пиралков.

двуличен: който пред дадено лице говори или действува по едни начини, а зад гърба му по друг начин и винаги в негова вреда. *Той може да счита подобни двулични хора за сериозни и честни политически деятели.* Г. Димитров, Съчинения, III. *Каза, че сте най-добрият ветроходец в страната, но сте и двуличен и да се пазя от вас.* П. Льочев, Песента на белите платна.

притворен: който прикрива, не показва истинските си намерения, мисли, чувства. Има книжен характер и рядка употреба. *Колкото и изкусно притворен да бе станал Ветамин, само нас никога не можеше да измами.* Черемухин, Преселението на дявола.

фалшив е книжна дума. Означава: който е много престорен, неестествен, неискрен. *Искам, каквото вършиш — искрено да го вършиш и да не бъдеш фалшив.* Ст. Грудев, Катрина Будевска. *Ще бягам вече аз от тоя град коварен, /. . /де страстите вълкулакат и егоизми диви, / и де те окръжават приятели фалшиви и подли врагове.* Ив. Вазов, Лирика, I.

ЛИЧБА. Вж. знамение.

ЛИЧЕН, индивидуален, собствен, частен.

личен: който е характерен, свойствен за дадено лице, свързан е пряко с него или който е на определено лице (но невинаги е негова собственост). *От момента, в който свързах живота си с Йовков, струва ми се, че започнах да живея с него и чрез него. Свой личен живот аз нямах.* Д. Йовкова, А. Страшимиров и др. в спомените на съвременниците си. *Нашите интереси се слождат, господине! А струва ми се в случая и вашите, личните ви интереси.* Ст. Дичев, За свободата. — *Приоемете си всички вещи, които се намират във вашия кабинет. . . Изобщо всичко, каквото се намира във вашия кабинет, включително личните вещи и кореспонденцията.* Й. Демирев, Д. Горчев, Особен случай. *Прочете няколко страници, омръзна й и запелиства малкото албумче, в което беше подредила личните си и семейни снимки.* Ст. Марков, Дъбоки бразди.

индивидуален е книжна дума. Свързва се с човек. Означава: който е присъщ само на определен човек, индивид, като го отличава от другите. *Върху тази обща основа на драматични конфликти Друмев изяснява индивидуалните съдби на своите герои.* Г. Константинов, Писатели реалисти. *Караелов изобразява и своите положителни герои с всичките им человешки слабости, умело моделира техните индивидуални черти.* сп. Септември. Тези, които *боравят с художествена литература, знаят как се построява индивидуален (присъщ на определен писател.) език и стил.* А. Страшимиров, Есенни дни. *Индивидуали творчески възможности. Индивидуали схващания.*

собствен: който принадлежи, който е само на някого, а не на друг. *Той беше по-малкото от Даша, имаше собствена къща с широк двор, с овощна градина и с лоза пред къщата.* Г. Райчев, Златният ключ. *Най-силното и здраво оръжие в нашите ръце против нашите собствени недостатъци. . — това е самокритиката и критиката.* Г. Димитров, Съчинения, III. *Вътре беше изчистено и проветрено. . . Тази грижа за чистота и ред, която затворниците подлагаха по собствена инициатива, много се хареса на Герган.* К. Калчев, Живите помнят. *Станало бе нещо важно в тая къща, в неговия собствен живот, но всичко беше далечно и чуждо за него.* Д. Талев, Илинден. *Имам собствено мнение по този въпрос.*

частен е едно от значенията си е: който е, принадлежи на отделно лице или се отнася до отделно лице. *Порывисти и вихрен в политическия си живот, Величков беше мил и благ в частния.* Ив. Вазов, К. Величков, Периодическо списание, I. *От тона недовереие страдат частните интереси на най-почтените и добросъвестни търговци.* Ал. Константинов, Бай Ганьо.

Вж. видян.

ЛИЧНОСТ, лице, особа, персона.

личност: мъж или жена с типичните за тях психически качества и особености на характера. *А Хаджи Ахил. . е изключителна необикновена личност.* Ив. Вазов, Повести и разкази. *Аз познавам добре колегите си — те са добри учители и културни личности.* К. Петканов, Дамяновата челяд. *Той е воден дълга и упорита борба със себе си, за да се формира като хармонична личност.* Ив. Богданов, Спътници на първенците. *Тя беше интересна личност с оригинали схващания за живота и изкуството.*

лице в едно от значенията си е: човек, обикн. мъж, с определени качества, определена професия или член на отделна категория от обществото. *Назначи се голяма комисия от важни лица.* Елин Пелин, Аз, Ти, Той. *Лицата от духовно звание замятоха на светски удоволствия.* Ив. Вазов, Великата Рилска пустиня. *Покрай това манастирите са били посещавани. . от разни светски лица, книжовници и учители.* Б. Ненев, Начало на бъл.ирско възраждане.

особа в едно от значенията си е равно на л и ч н о с т, но се употребява с иронична или пренебрежителна отсянка. — *А ако тя не се съгласи? — Нали вече ви ще — самоподедно заяти Лично, като остани у мен подозрението, че има пред вид приключените постъпки не само на идеите си, но и на собствената си особа.* К. Георгиев, Възможни и невъзможни признания. *Откровено казано, Филите, тази особа ме плаши с пахитостите си.* К. Калчев, Семейството на тъкачите. *От пет годни чакам да стана отговорен счетоводител, а все нечакани други особи назначават на вакантните места и мен ме пращат на глуха линия.* в. Вечерни новини.

персона е книжна дума. По значение и употреба съвпада с о с о б а. *Докато не разберем, че светъпт се върти около важната и персона, ще си останем все това, което и сега е — едно закръглено нищо.* П. Вежинов, Нашата сила. *В канцеларията се намираха председателят на градеското бюро и някаква тлъста, мазна персона.* Г. Караславов, Избр. съчинения, II.

ЛИШЕН. Вж. н е н у ж е н.

ЛОБ. Вж. ч е л о.

ЛОБУТ. Вж. б о й.

ЛОВДЖИЯ. Вж. л о в е ц.

ЛОВЕЦ, ловджия, авджия.

ловец: човек, който за развлечение или като спорт се занимава с лов на диви животни, на дивеч. *Конниците спряха при Тоша, при него беше и Костадин ловеца, излязъл, докато бяше мокро още, да удари някой заяк.* Й. Йовков, Чифлишкият край границата. *Аз съм ловец. Гинан съм убивал.* Елин Пелин, Аз, Ти, Той. *Търде честто от моите цели дружини рибари и ловци, които изтребяваха пъстървата с бомби или устройваха засади и гонки за сърни и елени.* Ем. Станев, Повест за една гора. *Сега той наистина устройваше хайка — първата и елени.* Ем. Станев, Повест за една гора. *Сега той наистина устройваше хайка — първата хайка през тая кьсна есен — за диви свини. Всичко селската-осмина ловци, петнайсет-шестнайсет викачи от селото — а! то щяло да бъде едно рядко ловно събиране.* Д. Калфов, Избр. разкази.

ловджия е дума, равна по значение на л о в е ц, но има разговорен характер. *Да видя заек и да не гръмна след него! Умирам от жд. . . — Та ти си ловджия, а?* Елин Пелин, Летен ден. *Двамата приятели, . . . се раздвижиха за това-онова и най-после баща ми попита госта си дали няма някоя и друга лисича кожа. Чичо Дончо, който се славеше като изпечен ловджия, пламна от радост.* Г. Белев. Патилата на едно момче.

авджия е остаряла дума, равна по значение на л о в е ц. Днес има простонародлен характер и обикн. се употребява с отсянка на ирония, присмех. *Консула беше не само инатяр, но и ходеше на лов — . . Татар-Христо също беше авджия.* Й. Йовков, Женско сърце. *Дигам пушката и та-а-а-ат мечката в челото. Вярвя, вярвя мечката, най-после залитна и падна. Един час реда хайвашина. Тука малко я осука — рече Тодорски закашлян, — има пищо. Авджия докато не повльже бива ли?* Д. Немиров, Братя.

ЛОВЪК. Вж. с р ъ ч е н.

ЛОВЯ. Вж. х в а щ а м.

ЛОДКА, ладия, кайк.

лодка: малък плавателен съд от дърво, каучук и под., който се привежда в движение с гребла или платна и се използува за пътуване на близки разстояния по море, река, езеро. *Овчарят. . бързо ме прехвърли с една малка лодка на зашумения остров сред голямата река, срещу селцето.* А. Каралийчев, Народен закрилник. *Лодката напусна крайбрежието и се плъзна красиво по светлата повърхност на езерото.* Ив. Вазов, Утро в Банки. *Рибарска лодка. Спасителна лодка.*

ладия не се различава по значение от л о д к а. Употребява се рядко, обикн. в художествената литература. *Вземи ме, лодкарьо, във своята ладия лека, / която безшумно цепи вълните сломни.* Е. Багряна, Вечната и святата. *От тоз кепен какво ще изтъчеш? / Платно за ладията по света.* М. Петканова, Кавали свирят. *А там, където започваше дългата ка-*

мена стоса на кьмо лома, лешко се клатушкаше мнъжество малки ладни и лъмни. Ал. Бибек, Малкият емигрант.

каик с остаряла дума. Не се различава по значение от л о д к а. *Залинчето поли или Тауклиан. . . Тук са намирали подслон, когато се разразяе Черното море, много гемии и каики.* А. Каралийчев, Народен закрилник. *Вътите му . . [на Дунава] удряха грубо каика и го лъмкоха.* Ив. Вазов, Нова земя.

ЛОМЯ. Вж. ч у п я.

ЛОШ, лошав, зъл, проклет, уруз.

лош: който по природа, по вътрешна склонност причинява мъка, тревога, неприятности на другите, огорчава, оскърбява ги и от това изпитва удоволствие. *Грубва да съм много лошав, затова Господ още от дете ме е наказал.* Елин Пелин, Земя. *Лош, противен да не би сам, и от срам от страх, от грях, / да се сетиям, да се свиваш, / отроснях и болях.* П. Р. Славейков, Избр. произведения, I. *Ние му помагаме, а той на измерва е кальпи. . . Пак да бе орязъл гъсеничните гнезда, и той. . хем лешо, хем лош!* П. Бобев, Гърбавата сла.

лошав е дума от народния език. По значение съвпада с л о ш. — *Се пъкъл ли е сърдит и намусен? — Какво се тъкъв, невясто! Още по-лошав е станал.* Т. Влайков, Съчинения, II. *Старият мъгьосник такак не е добър, ами е лъжеш, хитрец и лошав човек.* Н. Райнов, Кнъз и чума.

зъл: който, подтикван от злоба, ненавист (понякога предизвикана в момента, краткотрайна), причинява мъка, страдания, неприятности на другите и изпитва злорадство от това. *След такава нощ той се чувствуваше повлъхнал. . ставаше зъл към хората и се ядосваше на себе си до ненавист.* Елин Пелин, Земя. *Навярно пак злият мъгьосник го е упъл и иска да го мъчи — казваше с въздишка бащата.* Елин Пелин, Ян Бибиян на Луната. *Царицата, сърдитата, е зла и тя върши всички лошотии на народа.* Ст. Загорчинов, Избр. произведения, III. *Такава стара бяла Спаса — дрънлата и зла като усойница.* Ст. Ц. Даскалов, Под жмурдука.

проклет: който е много лош, нарочно създава неприятности на другите, дразни ги, тревожи ги и изпитва радост от това. *Баща й се ползуваше с репутацията на отъртиник и проклет човек, който „ни се вади, ни се кара".* П. Спасов, Хлябът на хората. *Пусто бяло пъ-проклета става! сал се кара, мира ми не дава.* П. Р. Славейков, сп. Наука.

уруз е дума от народния език, която има пейоративна отсянка. Означава: който е много лош. *Бреи лоп народ! Завистници, бе! Завистници. . . Света да гльтнат, пак нъма да кандисат. . . . Тюююх! . . Уруз народ!* Г. Караславов, Селски истории.

ЛОШАВ. Вж. л о ш.

ЛУД, ненормален, безумен, побъркан, умопобъркан, умопомрачен, невменяем, смахнат.

О б щ о з н а ч е н и е. Който страда от душевно, психическо разстройство.

луд: който се е родил без разсъдък, разум или го е загубил впоследствие, поради което изпада в ненормално психическо състояние, без да има съзнание за това. *И от тоглъ момичето е луд. То често вика любовника си, приказва с него, приповтаря някакъв разговор.* Ив. Вазов, Великата Рилска пустиня. *Сега Кудо е луд. . . Видял кръвта на Кърджи Османа и полудял.* Ив. Вазов, Руска. *Отпреди е бил добър човек. Но сега е луд. Полудял е преди две седм.* Ив. Вазов, Повести и разкази. — *В Каравли — заразяват пак Заеодоровцъ — има един Ленчо, луд.* Й. Йовков, Женско сърце.

ненормален: който няма нормално развити умствени и психически способности, не може да разсъждава и не постъпва нормално. *Друг[и* [обльчавания] *обаче не заслъгат жизнена неотрове и такива нещастни, с нищо незаслужили тази горчива участ деца с години ключат инзерьотно съществуване на уроди, сакати или душевно ненормални хора.* Вл. Андреев, А гомната енергия и живата материя. *Кукушанецът продължава един ненормален човек, когато е трябвало да остане на лечение в психиатрическата клиника на Александровската болница.* Г. Караславов, Избр. съчинения, IV.

безумен по значение съвпада с л у д. Днес е остаряло. Употребява се само в сравнение. *Вика като безумен. Говори като безумен.*

побъркан: който е изгубил психическото си равновесие, обички под влияние на тежки преживявания, поради което не може да мисли и да постъпва правилно, нормално. *От персонала на цялата болница е оцелял само един побъркан монах, който говори несвързани глупости, и една болнична сестра.* Д. Димов, Осъдени души. *Той или е с всичкия си и мъчи. . или е напълно побъркан и не може да каже две свързани думи.* А. Каралийчев, Накования или чук.

умопобъркан и **умопомрачен** са равни по значение на п о б ъ р к а н, но имат книжен характер. *Той беше умопобъркан човек, но не бъдствуваше и не накостяше никому.* Й. Йовков, Песента на колелетата. *Когато ни говорехме чиновникът, лицето му ни се стори, като че има такова на умопобъркан човек.* Ив. Вазов, Драски и шарки. *Не можеше мъжа да си намери умопомрачената майка.*

невменяем: който от рождение или поради някакво заболяване или травма има нарушено психическо равновесие, поради което не е в състояние да носи отговорност за постъп-

ките си. Има книжен характер. Употребява се и като юридически термин. *Всичко е свършено*
начин ми тя. Ти си непонятен, незнаден човек. Не мога да остана повече при тебе
не искам! . . . Вторачен — унтешаваах се аз — тона са само дули, тя беше разорана, бе
неменлива, ще походи, ще и мине и ще дойде пак добра и разкаяна. Г. Райчев, Избр. съчинения. *Той нема да се надоя и само с увлечението ми. Той ще ме преследва до гроб. Той може и нещо по-страшно да направи, защото е неменлив.* К. Калчев, Семейството на тъкачите. *Изкара накрая зета си неменлив и получи разрешение да бъде поставен той под попечителство. Беше настойник, . . . стана тъй.* М. Кюркчиев, Вълче време. *Чернев и Сахатчиев бяха седнали на доизтощеният автор. Горкичк Коко беше неодобрен като неменлив.* К. Калчев, Живите помнят.

смахнат с дума от разговорната реч. Означава: който е загубил здравия си разум, поради което постъпките му не са нормални. *А тия не приличаше на комита, но на някакво безпомощно дете или на смахнат, който се счеле, когато тръгва да плаче.* Зл. Чолакова, Бачо Киро. *Що за човек е той? Луд ли е, или що? — се заинтересува фелдшерът. Смахнат е, поясни секретарят.* в. Пламие.

Вж. п а л а в.

ЛУК, кромид.

лук: градинско зеленчуково растение с едри луковици и дълги пера, с лют вкус и силна миризма, което се употребява за храна. *В голямата градина, зад къщата, стопаните са посадили лук, чесън, бакла и картофи.* А. Каралийчев, Народен закрилник. *Начовата оръжина току-що бе оскъдала наболия на тъмки нежни пера лук в градината на поп Антония.* Т. Харманджиев, Краят на едно детство. *След малко той се сврна с една глава лук, някакъв обичищ и един остър нож.* Д. Калфов, Сърничката. *Домакинята. . . беше картофи, кьцуване лук и режеше домати за ядането.* А. Каралийчев, Спомени.

кромид с дума, равна по значение на л у к. Има разговорен характер. *На дървени куки, . . , винаги се виждаха окачени плитки кромид, чеснов лук, царевица.* Г. Караславов, Избр. съчинения, VI. *Крьчмарят сложи трапеза, на която донесе хляб, кромид, сол и бито сирене.* Ив. Вазов, Светослав Тертер.

ЛУКАВ. Вж. п о д ъ л.

ЛУКС. Вж. р а з к о ш.

ЛУМВАМ. Вж. п л а м в а м.

ЛУНА, месец, месечко, месечина.

луна: планета, най-близкият спътник на Земята, около която се върти, и който свети през нощта с отразена от слънцето светлина. Употребява се и като термин в специалната литература. *Луната хвърляше бяла светлина върху нейното мило и блед лице с гъсти черни склонени ресници.* Елин Пелин, Летен ден. *Нощта беше светла. Луната в тоя час, скрита зад покрива на метоха, чсто откриваше горната част на голямата черковна сграда.* Ст. Дичев, За свободата. *Когато луната изплуваше от някой тъмен облак и блеваше със златния си диск, виждаха се грамадните вълни, които връхлитаха върз парахода.* Г. Белев, Какво видях в Америка. *Полето беше почернило. . и над хоризонта. . беше се спряла луната.* Й. Йовков, Последна радост. *През последните години бяха извършени полети на Луната.*

месец в едно от значенията си е равно на л у н а. Има разговорен характер. *Настане вечер, месец изгрее | звезди обсипят свода небесен | гора зашуми, вятър повее | Балкански пее хайдушка песен.* Хр. Ботев, Съчинения. *Месецът стоеше на същото си място сред небето, но беше побледнял, чист, светъл и леше тиха бяла светлина.* Й. Йовков, Чифликът край границата. *Зад облак се крий | пълния месец в небето.* П. П. Славейков, На острова на блажените.

месечко е дума от поетичната лексика. Има значение на л у н а. *Изгрей борвете тъмни | месец месечко се смей.* П. П. Славейков, Немски поети. *Златний месечко изгря | върху нощната омая.* Ив. Вазов, Лирика, III.

месечина е дума от народния език. Не се различава по значение от л у н а. *Месечината вече се показа на небето и огряваше полянката.* Ив. Вазов, Иван Александър. *Настъваше тържественият час на лятната нощ — месечината изгряваше.* Д. Талев, Старата къща. *Пълната месечина се показа между разкъсаните облаци.* А. Каралийчев, Народен закрилник. *Към полунощ месечината залезе и той спря да си почине.* К. Петканов, Преселници.

ЛУПВАМ. Вж. п а д а м.

ЛУСТРОСВАМ. Вж. л ъ с к а м.

ЛУТАМ СЕ. Вж. с к и т а м.

ЛУЧ. Вж. л ъ ч.

ЛЪГОТЯ. Вж. л ъ ж а.

ЛЪЖА, лъготя, мамя, заблуждавам.
Св. вид: **заблуди.**

лъжа: говоря, казвам лъжи, неверни неща, или представям нещо, което не е вярно, като истина с някаква цел. — *Ти виждаш ли тази случка? . . — Видях я. — Лъжеш! . . — спокойно продължи експертът . . Тази история не се е случила тук, а в Порто Лагос.* Д. Димов, Тютюн. *Много преди брака тя бяхме от дома си, лъжеше родителите си, не ходи при приятелки, и спеше до средния в леглото ми.* И. Петров, Мъртво вълнение. *Ти, сине Лазе, искаш да се отделиш от нас. . Нема да те лъжа, майко: ще с Ния искаме да се отделим. Амане от лошо сърце, майко. Ето казвам: вие с татко ще си дойдете при нас, в новата къща.* Д. Талев, Преспанските камбани. *У нас хората не лъжат, не крадат. Отрази се на истината.* А. Каралийчев, Народен закрилник.

лъгота е равно по значение на л ъ ж а, но има разговорен характер с нейоратинна оттенъка. *Мари, мъжи, всички сте се надумали да лъгатите! Само ние сме стигеца, с директора, си им казахме истината.* К. Митев, През бури. *Никой не е идвал при мене. Лъготати ви и вие им вярвате. Може да дръсна къщи да са отишли.* Д. Ангелов, На живот и смърт.

мамя: лъжа някого с користна цел, за да извлека полза. *Съжалявате ли за него? Разбира се. . Баташки е незамеин! . . Изгудва, краде и мами всичко живо, но така, че фирмата вече так има полза от него.* Д. Димов, Тютюн — *Какъв лъжец! . . Недей така, Гунке! замолил се той принизено. — Не съм те мамил.* Г. Райчев, Златният ключ.

заблуждавам: съзнателно или несъзнателно казвам лъжи на някого, от които той си създава погрешно мнение, становище за нещо. *Ние нямаме никакво намерение нито да прикриваме истинските си цели, нито пък да заблуждаваме света.* Г. Кирков, Избр. произведения, I.

ЛЪЖЕЦ. Вж. и з м а м н и к.

ЛЪЖЛИВ, неверен, недостоверен.

О б щ о з н а ч е н и е. Който не съдържа истина (за слух, сведение и под.).

лъжлив: който изопачава истината, но е представен така, че да изглежда убедителен, за да заблуди този, на когото се съобщава. *Той гледаше недоверчиво адютанта си, сякаш му бе донесъл някакво лъжливо известие.* В. Геновска, Седем години. *Когато се научи, че едни лъжливи слухове дал повод на българския народ да прояви запазените си надежди и любов към Сегенов-паша, лютта завист проде сърцето му.* Ив. Вазов, Светослав Тертер. *Не, той не може да си помисли, а камо ли да каже нещо лошо. Нима са лъжливи думите, които си казаха оная нощ при хайчето? . . Пък защо майка й ще лъже.* Б. Несторов, Ариф и Рамзина. *Лъжлив донос. Лъжливо обвинение.*

неверен: който не отговаря отчасти или напълно на истината поради недостатъчна осведоменост на източника или за да бъде заблуден някой. *За политическа обида и разпространение на неверни слухове! Вон!* Хр. Смирненски, Съчинения, III. *Неверни сведения.*

недостоверен: за който е съмнително, че отговаря на истината поради слаба осведоменост или недобросъвестност на източника. *Недостоверен слух. Недостоверни сведения.*

ЛЪКАТУША. Вж. к р и в о л и ч а.

ЛЪСКАМ, лустросвам.

Св. вид: **лъсна,** лустросам.

лъскам: придавам блясък, лъскавина на повърхността на дървен, метален или друг предмет, като я търкам, трия. *След това се заловиха да лъскат дръжките на вратите и прозорците, избърсаха и коритото.* Чудомир. Избр. съчинения. *Живко ги [ботушите] обуват. . но не ще да ги лъсне сноши. . Сега първо ги мажеше с едно парадче, а сетне ги лъскаше — внимателно с крайчеца на чепкана.* И. Волен, Божи хора. *Лъскам пиреен. Лъскам печки.*

лустросвам е остаряла дума, която по значение съвпада с л ъ с к а м. *Поручик Капелов, позволете ми да ви наумя, че нестоваря ви лустроса обувките.* Ив. Вазов, Нова земя.

ЛЪХ, полъх, повей.

О б щ о з н а ч е н и е. Струя от лек вятър.

лъх: лека струя от вятър, която докосва нещо, прониква в нещо. *Над тъмните върхари изплава луната. . . Повея слабо, листата и тревите трепнаха леко и това като че не беше лъх, а някакво вълшебно събуждане на целия кър.* Г. Караславов, Снаха. *Ставам и отварям южния прозорец. Живителен лъх нахлува в стаята.* Ив. Вазов, Пътни бележки. *Сегиз-тогиз тих лъх гали нежно листата и свалл по някоя златна шумка на земята.* Ив. Вазов, Драски и шарки. *Лъх топъл от юг се носи полека | въздиква небесна, тревожна и лека.* Елин Пелин, Тоотева бистри. *Лъх ведър шавла заспали | обляха след огнений зной.* Д. Дебелянов, Стихотворения.

полъх: струя от вятър, която изведнъж докосва нещо. *Долетя първият прохладен полъх на морския ветреи и въздухът се напълни с миризма на окосено сено.* А. Гуляшки, Село Ведрово. *И той продължи да пъзи. . по-бързо да стигне, . . , иначе мразовитият полъх на зимната нощ ще го превърне в ледена буца.* П. Вежинов, За честта на родината. *Дъждът изпълни с тих, успокояващ шепот планината. Измокрените дървета бляха натежали от водата и при най-слабия полъх на вятъра изливаха върху земята рой от капки.* Ем. Станев, Повест

за една гора. *И помъчето на един светлник леко се полюляваше при всеки полъх на вятъра, който проникваше през спуснатата завеса на входа.* Д. Талев, Самуил.

повей: струя от лек вятър. Има поетична отсянка. *Мъглите ни съжалиха. Отнесоха духа лек повей, потири ги и светна.* Ст. Станчев, Под ясно сълнце. *Хладен повей прошумява над земята.* Н. Хайтов, Шумки от габър. *Листата на брястлина леко пропулуляха от ненинския повей.* В. Геновска, Сенки голини. *Открай докрай топлинен повей на вятреца люлее цветните цветчета.* Пв. Ангелов, Честна лумна.

лъч, зари, лъч.

лъч: тънка тясна или широка светлина, която се изпуска от светещо тяло. *Върху лицата падат ярките лъчи на слънцето, очите си примрежени.* Й. Йовков, Разкази, I. *През дупките на затворените кепенци влизаха игриви слънчеви лъчи.* Елин Пелин, Гераните. *Едни слънчеви лъчи се промъкваше през високия отвор на вагона.* Г. Белев, Патилата на смъртта. *Последният лунен лъч прехвърли планинската верига и изгасна.* Ив. Халжмарчев, Овчарчето Калитко.

зари: слънчеви лъчи. Има поетична употреба. *Първите утренни зари започнаха да се промъкват в здравината на дъгвата.* Слав Хр. Караславов, Път към безсмъртието.

луч с остаряла книжна дума. По значение съвпада с л ъ ч. *Скритото зад върха слънце издаваше златни, сипящи снопове лучи.* Ив. Вазов, В недрата на Родопите. *Прозрачният, свеж въздух беше пронит с мека топлина и лучи.* Й. Йовков, Разкази, II. *Като русалки се изтрви и тих под тополата, по върховете на която току-що трепнаха сетните слънчеви лучи.* П. Ю. Тодоров, Идилии. *И капитан-сестрица тя поведе — виж как по нея рой по рой се гонят] и сякаш из въздуха не капки , а слънчеви лучи се тамо сонят.* П. П. Славейков, Сълза за щастие.

ЛЪЧЕЗАРЕН. Вж. л ъ ч и с т.

ЛЪЧИСТ, лъчезарен.

лъчист: който изпуска лъчи, сияние или който е озарен от вътрешна светлина, от радостно сияние. *Полето ширна се зелено [под слънцето лъчисто.* Елин Пелин, Поточета бистри. *Но сънсем отблизо го гледаха очите на Минка, зеленикави, ясни, лъчисти.* Й. Йовков, Женско сърце. *В душата му бяха останали само усмивката и погледът й: тъмка, загадъчно шеговита усмивка и дълбок, лъчист, топъл поглед.* Д. Ангелов, На живот и смърт.

лъчезарен: който изпуска силно сияние или който е изпълнен със силна вътрешна светлина, с ярко радостно сияние. Има поетична употреба. *Утрото бе лъчезарно. Над града синеше ясно и ласкаво небе, околните хълмове и на запад ярко зеленееха.* Ем. Ставев, Иван Кондарев. *Лъчезарно слънце свети над издиграната шир.* Н. Лилиев, Стихотворения. *Тя седна срещу мен все така лъчезарна и усмихната.* П. Вежинов, Сянките пеперуди. *И в блянове тъмни увлечен, [аз плувам в безсилни лъчи, [милуван от спомен далечен [за две лъчезарни очи.* Д. Дебелянов, Стихотворения. *Нейната щастлива и лъчезарна усмивка срещна тихата и кротка печал на есенния ден.* Й. Йовков, Разкази, I.

ЛЪЩЯ. Вж. б л е с т я.

ЛЮБЕЗЕН, внимателен, мил, галантен.

О б щ о з н а ч е н и е. Който има добри обноски към някого.

любезен: който се държи, отнася много добре към някого, като се старае да бъде на услугите му, спазвайки външни определени норми, обикн. без да показва, проявява същинското си отношение, чувствата си. *Маргарита беше изключително любезна и приветлива към госта си.* Ив. Вазов, Утро в Банки. *Той чувствуваше, че й е приятен, затова гледаше да бъде и по-внимателен, и по-любезен, и по-разговорлив.* Ст. Чилингиров, Рибена кост. *Бяха много любезни с мен и ми предложиха да сключим договор за една или две години. Ще работя като техник.* М. Грубешлиева. През игленото ухо. *Да зобровим всичко — предложи Гаренавши и посочи на госта си креслото. И едновременно смутен и любезен той предложи от пурите си.* Ст. Дичев, За свободата. *Макар и да се показваше учтив и любезен, опитното око на Прангата забележи у него и една слабо прикривана гордост и някакъв стремеж към голямство.* Т. Влайков, Съчинения, III.

внимателен в едно от значенията си е: който се държи благосклонно към някого, обикн. в резултат на симпатия, уважение, почит, които изпитва към него, и по-рядко вследствие изискване на някакви външни норми, както е в повечето случаи при л ю б е з е н. *Те седнаха един до друг. Кълно не се засмиваше, беше важен, благоприличен, но и много внимателен и услужлив.* Й. Йовков, Женско сърце. *И наистина Деян беше внимателен към всички, винаги услужлив с каквото можеше.* С. Кралевски, Възвърната обич. *И Елисавета Александровна в силна тревога се питаше милдния път какво значение това момчиче на младия и мъж, тъй любиш доброго, тъй нежен и внимателен.* Ив. Вазов, Утро в Банки.

мил в едно от значенията си е: който се отнася дружелюбно, услужливо към някого. *Пък бъди мила с Методи. Той е толкова симпатичен. Инак ще почна аз да го ухажвам.* М. Грубешлиева, Пред прага. *И едва когато тя му поднесе закуската и като приседна до него, му*

разказа всичко, тъй разбра защо вместо обяда на мъжа й се изписа усмивка, когато го погледна, и сега е така старателна и мила към него! Ст. Ц. Даскалов, Стубленските лини.

галантен: който вълшно е прекалено, подчертано любезен. Има книжен характер. *Дамите — . . — изглеждат по костюми. . . По булеварда си настигнах. . техните галантни обожатели.* М. Кремен, Романьт на Яворов. *Между другите тя игра три пъти и с едно високо, учтиво и галантен господин.* Ив. Вазов, Нова земя. *Галантен кавалер.*

ЛЮБЕНИЦА. Вж. д и я.

ЛЮБИМ, обичен, мил, скъп, драг, свиден.

О б щ о з н а ч е н и е. Към когото, към който се изпитват силни, хубави чувства.

любим: към когото, към който се изпитва любов, силна, гореща обич и дълбока всеотдайна привързаност, който се предпочита пред другите и не може да се замени с тях. *Без успех, без средства, без здраве — той се чувствуваше недостоен за Фроед. . . той си бе представил своята любов увенчана със сияние и блясък и не искаше да отнеме на любимата жена тоа тази илюзия. Престана да пише.* Ст. Дичев, За свободата. *Няма нийде на света роден брат, ни любимо момиче.* Ас. Разцветников, Стихотворения. *Ще бъде мъчно Асеко да се раздели с най-любимото си чедо, много мъчно.* Ив. Вазов, Борислав. *Какво по-важно може да има Рада днес от това да изпрати любимата си приятелка?* Ив. Вазов, Под игото. *Страна любима, идат дни на радост / на мирен труд и щастие в труда, / и ний не ще пожалим свойта младост, за идещата светла свобода!* В. Георгиев, Партизански песни. *Чие сърце не потръпна от копнеж, от мъчителна болка? Натам, натам шепнеше тишината, натам, где се възправя нашият Балкан. . . , там остана всичко мило, всичко любимо, целият ми живот!* . . Ст. Дичев, За свободата. *Любима песен. Любимо занимание.*

обичен не се различава по значение от л ю б и м, но се употребява по-рядко и придава отенъка, характерна за народния език. *Замина Ненко на война, изгуби се, изгуби се и тъй. Не можеше да прежали обичаен си син.* Ст. Марков, Дълбоки бразди. *И тя пъй приличаше въображението му и тъй мила и обична му се показваше.* Т. Влайков, Вестовой. *Радоиле, ти спечели изгубената си обична жена, защото в тая татарска сган се улучила верни български сърца.* Ив. Вазов, Светослав Тертер.

мил: с когото, с който съм свързан трайно със спокойно, нежно, топло чувство, от когото, от който не бих се отказал никога. *Милият татко! Гледам едрото му тяло с широки рамене. . и в сърцето ми трепва любов.* С. Кралевски, Възвърната обич. *Много му беше мило това дете, той и не се питаше защо — родно дете му беше.* Д. Талев, Илинден. *Там се родили, живяла мамина мила Гергана.* П. Р. Славейков, сп. Читалище. *Тя му стана мила и за първи път усети нежност в сърцето си към нея, но ръката му не се подаде да я погали.* П. Петров, Нонкината любов. *Обичам те, мое мило отечество! Обичам твоите балкани, гора!* Л. Каравелов, Българи от старо време.

скъп: към когото изпитвам дълбока обич, на когото извънредно много държа. *Получих, скъпа майко, писъмцето.* И. Бурин, Пролетта и тракториста. *На нея й беше безразлично за кой час се ожени скъпият й братец.* Г. Караславов, Обикновени хора.

драг не се различава по значение от с к ъ п, но има разговорен характер. *Тя разнесе къщата ни, тя не ни съвери, не ни помири. Друга е на всички ни.* Й. Йовков, Боряна. *Малко по-късно тя се пресегна през рамото на Вардарски под него сахан с ядене: — Това е за вас. Така рече баба Бенковица. Вие с учителката сте й най-драги гости.* Д. Талев, Преспанските камбани. *От Трочи дойде Андрей с моторетката. Той способен младеж ми е драг като брат.* А. Каралийчев, Спомени.

свиден: към когото се изпитва силна обич, който не може да се замени с друг, тъй като не се намира друг като него. Принадлежи към народния език. *И той се увеси е сладки мисли за нея, за свидната си изгора.* Т. Влайков, Съчинения, I. *Пее и за детето по-голяма грижа. То й е толкова мило. Па наред с него и невестата зе да й става мила и свидна.* Т. Влайков, Стрина Венковица. . *Сбогом, дядо. Аз мама. . — Тя, майка ти, като всяка майка, ще жали за свидно чедо. Бъди.* Д. Марчевски, Дошло е време. *Бащата свиден син приписки / синът в баща е впил ръце.* А. Босев, Село Цветиа светна. *Тук всяка педа земя ми е мила и свидна, защото е свързана с толкова много красиви и незабравими спомени.* Г. Караславов, Проходът на младежта. *Обичаше дядо Иван всичко в своя двор — . . — Всичко му беше скъпо и свидно като отдавна отлетяла младост.* Ст. Марков, Дълбоки бразди.

ЛЮБОВ, обич, свяда.

О б щ о з н а ч е н и е. Дълбоко, силно влечение към някого, нещо.

любов: чувство на дълбока всеотдайна преданост и силно, страстно влечение към някого, нещо. *Той обичаше безмерно тази стара, злочеста жена: най-малък син, той беше порасъл под грижите и ласките на нейната безмерна любов.* Г. Райчев, Избр. съчинения. *Забрави ти онез полуси, — / в тез гърди веч любов не грее.* Хр. Ботев, Съчинения. Автентично издание. *Край нас на хълма трънлив дъвреста / и любовта ни сякаш е по-свята, / защото трябва да се разделим.* Д. Дебелянов, Стихотворения. *Отечество, не си ли достойно за лю-*

бов. Ив. Вазов, Лирика, II. *Пощади съдбата живота на смелия борец, подържан от неугасимия любов към народа, към свободата му.* З. Сребров, Избр. разкази. *Буха тия първи пролетни дни с всичко и синьо небе, с кристален въздух. . , тия дни, които възбуждат, отличават и пораждат неутолима любов към живота.* Й. Йовков, Разкази.

обич: чувство на любовна преданост към някого или нещо, по-малко бурно и пламенно от любов. *Погледна ме и рече: — Да си ми жива, щерко. В тоя й поглед, в тия добри думи, в гласа й беше всичкото й майчинска обич към тия нейни чеда, всичкото й грижа за тоя дом — да има в него ред, мир и спокойствие.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Всичката обич, всичката привързаност, която Мано таи беше имал към майката си жена, премина върху дъщеря му.* Й. Йовков, Чифликът край границата. *Погледни, о мой хубава Българийо, погледни, чудна класическа Гърцийо, малка скъпа на сърцето ни, Македонийо! Отечество, колко си хубаво, колко си за обич ти!* Ив. Вазов, Пътни бележки. *Баща ми. . . ти беше въдхнал обич към природата.* К. Константинов, Пъл през годините. *И когато сетния камък на обгръщащия планьк) и разтлуха древен залк се отроши и пепелта, ний слезнете от конете и земята целунете —) вътреште вечна обич, вечна правда на света.* Хр. Смиренски, Съчинения, I.

севда е дума от народния език. В едно от значенията си е: пламенно, много силно чувство към любим човек. *Пък и не говори, не се пали сърце от огъм. . . Пали се по от черни очи, гори от мили думи, тоти се от севда.* Ц. Церковски, Съчинения, III. *Ефтимов — севда! Взела му е ума една гъдурка. И какка мома е.* Й. Йовков, Старопланински легенди. *А пък голяма била севдата им. Той е луд по нея.* Т. Влаиков, Съчинения, II.

ЛЮБОПИТЕН. Вж. интересен.

ЛЮДЕ. Вж. хора.

ЛЮДОЕД. Вж. човекоядец.

ЛЮДСКИ. Вж. чужд.

ЛЮЛЕЯ. Вж. клатя.

ЛЮПЯ.[1] Вж. мътя.

ЛЮПЯ.[2] Вж. беля.

ЛЮТ, лютив, парлив.

лют: който има остър вкус, предизвикващ парене, горене, дразнене на езика, гърлото. *Това праз лук беше любимото й ядене, като си го нареже в зелената чорба, заедно с люти, изсушени чушки.* К. Калчев, При извора на живота. *Качамакът бе готов с всичките му украшения: посипан с червен, лют пипер, с твърдо като тебешир сирене и мазнината.* Н. п. Филипов, Разкази на ловеца. *Изпраща невестата си в планината да го новика. Червено вино да пиеш с Радана и още люта ракия.* И. Петров, Нонкината любов.

лютив е равно по значение на лют. *Стоели вино, черно вино, тури черен пипер и пък лютиви чушки и го изпий.* Й. Йовков, Албена. *Хубава ракия — одобрително мърмореше Щерьо, на когото устните от лютивите чушки се бяха подули и станали кървавочервени.* Д. Кисьов, Щастието не идва само. *Стиратата сита пълнатата и лютива чорба. Хрустяла вкуси и се задави. Тя прегълтна, натопи къшей хлеб в солницата да угаси огъня на устните си.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Щом допря лютивата ракия до устните си, дядо Иван ахна.* Ст. Марков, Дъдбоки бразди.

парлив в едно от значенията си е: който много дразни, щипе, пари, гори езика, гърлото. Характерно е за народния език. — *Наздраве, Митри ага — каза юзбашията и като надигна бурето, жадно засмука парливата ракия.* М. Марчевски, Повести.

Вж. сприхав.

ЛЮТИВ. Вж. лют.

ЛЮТЯ СЕ. Вж. ядосвам се.

ЛЮШКАМ. Вж. клатя.

ЛЮЩЯ. Вж. беля.

М

МАГАЗИН, дюкян.

магазин: помещение, обикн. голямо, за продажба на дребно на стоки, предназначени за потребление от гражданите. *Досьо беше живял дълго време в Кюстенджа като търговски посредник. После стана собственик на манифактурен магазин.* А. Гулявски, МТ станция. *Край луксозните апартиди, бижутерийните магазини, магазините за платове, дрехи и шапки сновяха млади мъже, жени.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *В нощния и прашен град цветя се ниждаха само по витрините на скъпите цветарски магазини. Зад огромни кристални стъкла се усмихваха свежи малета и нарциси.* Ал. Бабек, Малкият емигрант. *Улицата с продо-*

болственото магазин е кеса. Сп. Македонски, Една земя ми стига. *Магазин за хранителни стоки. Текстилен магазин. Обущарски магазин. Мебелен магазин. Универсален магазин.*

дюкян: помещение за продажба на стоки, по обики. неголямо. Днес има разнообразен характер. *Само пред джамлъка на един манифактурен дюкян постоя и погледа.* Й. Йовков, Женско сърце. *Помещението имаше две отделения, в едното беше месарницата, в другото зеленчукът. Всъщност това бяха два малки дюкяна, съединени отсеченe с врата на междинната стена.* Г. Райчев, Златният ключ. *Отиде на дюкяна. Той държеше малка бакалничка в съседната улица.* Елин Пелин, Аз, Ти, Той. *В първите два дюкяна вече имаше купувачи, по старчеят и момчето влязоха в третия.* О. Василев, Житие-битие.

МАГАРЕ, осел.

магаре: домашно животно от рода на коня, но по-дребно, с голяма муцуна и дълги уши. *Доведе и той самият цял керван от натоварени коне, магарета и катири, а след него пристигнаха още много товари.* Д. Талев, Железният светилник. *През мегдана мина една сака, впрегната с магаре, а след нея — двама гранични войници.* Й. Йовков, Чифликът край границата. *Дечарят отвори магарето и го заведе при трътите.* Елин Пелин, Аз, Ти, Той. *От дълбочината на един двор изрева магаре.* М. Грубешлиева, През иглено ухо.

осел е старинна дума. По значение съвпада с м а г а р е. Употребява се в книжнината. *Пасяло стадо мълчаливо, строго, [четириногo:] осли, осленца и ослици.* Д. Подвързачов, Басни. *Стопина коне, мулета, осли правеха да екне двора от копитата им.* Ив. Вазов, Иван Александър. *Мършави осли крепаха под тежината на дебели селски отци, с извехтели раса и дълги крака, които достигаха до земята.* Ст. Загорчинов, Легенда за св. София. *Какви вести ми носиш? — За детето ти. Тя ме праща — отговори някак неохотно инокът, той бе дошъл с един дръглив осел чак от Пресна в тия студове и мъгли.* Д. Талев, Самуил.

МАГИЧЕСКИ. Вж. в ъ л ш е б е н.

МАГЬОСНИЦА, вълшебница, вещица.

О б щ о з н а ч е н и е. Според суеверните — жена, която върши свръхестествени неща.

магьосница: жена, която чрез магии въздействува по свръхестествен начин върху хора, природни явления и др. *Царят си трехапал устните — видял, че момчето ще изоре нивата. Веднага изпратил една магьосница да омагьоса момчето.* А. Каралийчев, Малкият орач. *Тя магия му правеше. Вареше бурен от лайме и му даваше водата да пие, за да я залюби още повече. Хитра е, магьосница.* Ив. Вазов, Към пропаст. *Майка ти магьосницата [магьоса гора и вода.* Христоматия, Ив. Вазов и К. Величков.

вълшебница: жена или същество от женски пол, което може по свръхестествен начин да помага на добрите, наказва лошите, преобразява природата и т. н. *Тя* [леля Дъмша] *съществуваше в нашето детско въображение като далечна, всемогъща и непостижима вълшебница, която живее някъде си в някакъв приказен град и държи сметка за всички наши добри и лоши постъпки.* Елин Пелин, Щъркови гнезда. *А след петнайсет дни тия нежни зеленини някоя дълшебница ще засипе с росни трендафили и из въздуха ще се залеят благоухания.* Ив. Вазов, Пътни бележки.

вещица: жена или същество от женски пол, което върши злини, като използува свръхестествени сили. *Вещицата оставаше непреклонна и с изсъхнало от злина лице, . . , продължаваше да реди страшните си прокоби.* Й. Йовков, Жетварят. *Ала бабата само се преструвала на добра. Тя била всъщност една зла вещица, която ловяла деца и била направила кьшичката, на да си примамва.* Ас. Разветников, Снежанка и др. Братя Грим (превод).

МАЗЕ. Вж. з м и н и к.

МАЗЕН, блажен.

мазен: който съдържа в голямо количество мазнина от животински или растителен произход. *Пред него сложиха тепсията с най-добре изпечената банища, най-дебелокия сир с най-мазното кисело мляко.* Г. Караславов, Сиаха. *Бързо, бързо впяха да требят гладните моми и ергени мазни качамак и киселата мътенца, която стрина Цановица обилно пресипваше в една голяма панища.* Т. Влайков, Седянка. *И всякога зимно време покрай другото ядене тя ще извади се и по един сахан гъстък и мазен ахчак.* Т. Влайков, Дядовата Славчова унука. *От разлятото олио се образува мазно петно. Мазна банища. Мазно сирене.*

блажен в едно от значенията си с: който е приготвен с голямо количество мазнина, обики. от животински произход. *Цанко се приведе. . и взе омазнената с блажена полмия пръстьмена кофа.* О. Василев, Житие-битие. *Днес яденето е толкова блажено, че плуна в мазнини. Блажена банища.*

МАЗНИК, подмазвач, подлизурко, угодник, лакей, блюдолизец.

О б щ о з н а ч е н и е. Човек, който неискрено се държи любезно с някого с користна цел.

мазник: човек, който се държи пред някого, от когото зависи, без чувство на достойнство, като проявява фалшива любезност към него, за да получи облаги. Има разговорен характер. *Майстор Тодан изпе от канцеларията с чувство на безпокойство. „Ах лисицата му е лисица! . . . Как само умее да те подпита, как пее да те завърти! . . То от такъв мазник трябва да се пази като от чума.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Мазникът Попо Покрстев, бивш дружинен командир, . . . успял да запали мундира си без пане с какво пълене.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Младен е един мазник, един лицемер.* Т. Влайков, Съчинения, III.

подмазвач: човек, който проявява неискрена любезност, прави дребни услуги, за да спечели благоволението на тези, от които зависи. Има разговорен характер. *„Лесно Д. Кочев е далеч по-лош, бивш подмазвач и доносник!* Н. Щиров, Съедино и торчиво. *И отлично на тропи, да го вкъчаните, ще мине той за слон! при подмазвачите.* Кр. Вълков, Мед от оса.

подлизурко: човек, който се държи раболепно, унизително пред някого, способен е и да извърши дребни подлости, за да му се хареса и да има облаги от него. *Само те ще запазят страната ни от посегателства, а не подлизурковците, които всяка секунда ще ви изменят, щом се смени управлението.* Ив. Димов, Ако имах два живота. *Сбра Григор наши чорбаджие | чорбаджие турски подлизурки.* Л. Каравелов, Съчинения, I.

угодник: човек, който се старае да задоволи пришевките, желанията на някого, за да му се хареса и да спечели благоволението му с користни цели. Има книжен характер и сравнително по-рядка употреба. *Изслушал тая философия на угодника и ешафина, на Раденко му се отпуна води какъвто и да е разговор.* Б. Обретенов, Сноп. *Слушал Кел Хасан похвалите на своите угодници, сънувал приятните си сънища, докато един ден влез, та повтрал и на похвалите, и на сънищата си.* сб. Хоро. *Експроприацията и разрухата на „Пиротиана" бяха все пак неприятни. Те я лишиваха от богатството, от властта и антуражи на угодници, които й се подчиняваха слепо* [на Ирина]. Д. Димов, Тютюн.

лакей в едно от значенията си е: човек, който напълно пренебрегва достойнството си, като се поставя в услуга на някого, от когото зависи (вътреки нескриваното презрително отношение, което той проявява към него). Употребява се с пренебрежителна отсянка. —*А вие ще ни служите вярно, за да изпълня тази мисия! Говореше сериозно, а вътрешно се надсмиваше на думите си: да съдаде у своя лакей чувството, че има дял в изграждането на историята.* В. Геновска, Седем години. *Дворцовите лакеи, без разлика на партия, са дошли във възторг от рескрипта на княза Фердинанда.* Г. Кирков, Избр. произведения.

блюдолизец е книжна дума. Означава: човек, който върши унизителни, недостойни постъпки, готов е да понесе всякакви оскърбления от високопоставено лице, за да получи благоволението му, като приема да живее покрай него в пълно подчинение. Употребява се с отсянка на презрение. *А сега ни сменяха крадци, изнудвачи, радолепи варвеноти, способни да се продават всекиму за пашиа леща. Сега ни мачкат мазници и блюдолизи!* Д. Димов, Тютюн. *Чинете метани и пейте: „На многая лети, царю Александру!" Как да е, ще си чуе някой царски блюдолизец.* Ст. Загорчинов, Ден последен.

МАЗНЯ СЕ. Вж. у г о д н и ч а.

МАЙКА, мама.

майка: жена по отношение на децата си, жена, която има деца, или моята майка. Употребява се и като обръщение към майка от страна на децата й или в разговор с деца за майтребява се и като обръщение към майка от страна на децата й или в разговор с деца за майка им. *Ваш Ельо е добро момче. Кея майка няма да даде чедото си нему.* Елин Пелин, Поема им. *Ваш Ельо е добро момче. Кея майка няма да даде чедото си нему.* Елин Пелин, Поема им. *Мислите неуклонно ме поехах към майки ми и сестрите ми.* К. Величков, Периодическо списание, I. *Видях майки, които издигаха високо малки деца, за да могат да видят войнщите.* Й. Йовков, Разкази, II. *Майко, само теб една | моята скръб да кажа мога.* Н. Вапаров, Стихотворения. *Майка не ми позволява да изляза довечера. Да идем да посрещнем майки от работа — каза бащата на детето си.*

мама: моята майка или майката на някого (по-рядко). Употребява се като обръщение към майка от страна на децата й, а също в разговор с деца за майка ми. — *Моите песни са селски, каза Нона. — Аз от мама съм ги учила.* Й. Йовков, Чифликът край границата. *Децата наизкачат радостни, . . . зискачат и лилю | момченцето — сладко | те весело жи-*Елин Пелин, Църкови гнезда. *Момченцето е лилю | момченцето — сладко | те весело жи-*Елин Пелин, Поточета бистри. — *Не плачи, каза бабата на внук | при мама и при татко.* Елин Пелин, *детето. Мама сега ще дойде.*

МАЙСТОРИЯ. Вж. у м е н и е.

МАЙСТОРЛЪК. Вж. у м е н и е.

МАЙСТОРСТВО. Вж. у м е н и е.

МАЙТАП. Вж. ш е г а.

МАЙТАПЧИЯ. Вж. в е с е л я к.

МАЙЧИН, майчински, мамин.

майчин: който е на майка или е свойствен на майка, свързан с майка. *Кина, щом видя усиника на майчиното си лице, затанцува.* К. Петканов, Морава звезда кървава. *На praга усиника на майчиното си лице, затанцува.* К. Петканов, Морава звезда кървава. *Държи в ръка светлосива шапка и се усмихва. Майчината му усиника се е спрял момъкът.* А. Каменова. Харитиниият грях. *Тя беше кротко, слабичко, неследато дете, . . . отрасла по без майчина грижа.* П. Петров, Новкинца любов. *Напрона тиите малчиетна имат право да се учат на своя майчин език.* Конституцията. *Майчина любов. Майчин смъртъ.*

майчински: който е свойствен, характерен за майка. *Тежко, много тежко е парченето тъжото майчинско сърце.* Т. Влайков, Вестовой. *В желанието на Султана да посвети по-малкия си син на науката. . . , имаше суета. Имаше и много майчинска любов в това желание на Султана — любов прозорлива и грижовна.* Д. Талев, Железниит светилник. *Тя не би чула от нея добра и насърчителна дума — майчинска ласка и сърдечна милувка.* Л. Стоянов, Сребърната сватба на полковник Матев.

мамин: който е на мама, на собствената майка, свързан с е мама. *В моето рано детско душа и свят ми бе да сложа слава на мамиия скут.* Т. Влайков, Преживяното. *Имах една единствена нива — мамин мираз — отвъд селото.* И. Волен, Между два свята.

МАЙЧИНСКИ. Вж. м а й ч и н.

МАКСИМА. Вж. п р и н ц и п.

МАЛОВАЖЕН. Вж. в т о р о с т е п е н е н.

МАЛОГРАМОТЕН, полуграмотен, слабограмотен.

О б щ о з н а ч е н и е. Който малко знае да чете и пише.

малограмотен: който не може добре, знае малко да чете и пише и затова трудно възприема и се справя със задачи от интелектуален характер. *Той е бил* [Кочо Честименски] *на възраст 35 годиии.* . . *малограмотен, както са всичките му събрати кундураджии.* Зах. Стоянов, Записки по българските въстания. *Главите на семействата — стари, малограмотни, но практично умни и предприемчиви хора — бяха потомци на някогашните чорбаджии или на занаятчии и търговци.* К. Константинов, Пътят през годините. *Най-напред тръсиле да влезе с някой канцелярст (той беше малограмотен и по-високо не диреше).* Ив. Вазов, Пъстър свят.

полуграмотен: който не знае достатъчно, задоволително да чете и пише и недостатъчната подготовка му пречи да извърши това, което му е възложено. *Беше полуграмотен, почти беше отвикнал да чете и пише.* Г. Караславов, Избр. съчинения, I. *Много книги бяха преписани тук в имението или в българските манастири, а имаше и два сандъка с богомилска книжнина. . . , писана често от полуграмотни писци из селата и градищата.* А. Дончев, Сказание за времето на Самуила.

слабограмотен: който има недостатъчни знания по четене и писане, който е подготвен по-малко от други, не е достатъчно грамотен. *Дядо Гурко — така се казваше старецът — бил е слабограмотен човек, едва знаел да подписва името.* Кр. Григоров, Раздолчани. *В автора той изнасяше лекции — „Произход на живота и човека". . . Не бе му лесно да преподава наука на слабограмотните селяни, но нямаше как — всички политзатворници трябваше да бъдат просветени.* Д. Жотев, Пак мамеше изгрева.

МАЛОКРЪВИЕ. Вж. а н е м и я.

МАЛОЛЕТЕН, непълнолетен, непълноврстен.

О б щ о з н а ч е н и е. Който е в детска или юношеска възраст.

малолетен: който не е достигнал пълнолетие — определената от закона възраст, за да има граждански права и задължения. Употребява се и като юридическо термин. *Момчк, ще получиш допълнително наказание за обида на съда. . — Нищо. Аз съм малолетен и не можете да ме обесите.* Д. Добревски, Бунтът на крайцера „Надежда". *Приеликвт на Иванка Асеня, Калоян, . . . е малолетно десетгодишно момче.* Ив. Вазов, Светослав Тертер. *Сурова да трудно се намиране. Бях малолетен — едва шестнайсетгодишен, пак и нямахме близки с управляващите, които можеха да ме настанят.* Кр. Григоров, Отново на училище.

непълнолетен не се различава по значение от м а л о л е т е н. Свързва се обикн. с дете в юношеска възраст, близка до пълнолетие. *В манастира ги посрещна игуменката. . . , Мария й обясни защо са дошли, а Филип хладно и делово зибеляза, че игуменката не бива да насърчава непълнолетни девици към такова неподчинение на родителската волт.* В. Геновска, Седем години. *Грамотни бяхме само аз и близначката ми. Ала ние бяхме непълнолетни. И следователно не можехме да пренишем протокола.* К. Калчев, При извора на живота.

непълноврстен има значение на н е п ъ л н о л е т е н, но е с книжен характер и рядка употреба. *Демократическата партия не пренебрегва нито апетита на партизани гешефтари, нито фанатизъма на непълноврстни юноши.* В. Пропоренъ.

МАЛОУМЕН, слабоумен, недоразвит.

малоумен: който е с малки, съвсем ограничени умствени способности, почти идиот. *Такъв беше Цонко, малоумен от рождение, идиот.* Ив. Вазов, Повести и разкази. *Дико не е освен един побъркан, малоумен човек.* Г. Райчев, Избр. съчинения, I.

слабоумен: който е със слаб ум, умствено недостатъчно развит, който е със слаби умствени способности. *Дико, брат му, по-млад от него с повече от десет години, беше слабоумен от рождение.* Т. Райчев, Избр. съчинения. *Гововарят, какъвто си беше смахнат и слабоумен, вика, вика, но нищо не можа да му се разбере — ни де с телцата, ни какво е станало с нея.* Й. Йовков, Ако можеха да говорят.

недоразвит: който не е достатъчно, нормално развит в умствено и физическо отношение. *Борисчо носеше името си с уманието, макар да беше бледат, може би трийсетгодишен мъж. . . Останал бил недоразвит.* Б. Бочкар, Близнаците. *Умствено недоразвит. Недоразвито дете.*

МАЛТРЕТИРАМ. Вж. м ъ ч а.

МАЛЧУГАН. Вж. х а л а к.

МАЛЪК, дребен, ситен, миниатюрен.

О б щ о з н а ч е н и е. Който е с размери под обикновените.

малък: който има размери, големина под обикновените, характерни за съответния вид, без това да му пречи да бъде нормален или да го прави малошесен. *Малкото й момиче бе мило и хубаво под бялата забрадка.* Елин Пелин, Повести. *Изведнъж — . . — из черковната стряха изхвръкна малко черно птиче.* Й. Йовков, Разкази, II. *Малко преди съм с полето / аз съм синя синчец.* Ив. Вазов, Лирика. *Бисерът е малко зрънце, ала има голям почет.* Погов.

дребен: който има малки размери или обем, който би могъл да има по-големи. Свързва се с човек или с нещо, които предимно се срещат като съвкупност (зърно, плодове и др.). *Изпад колибата надникна, . . . изкакъв чудноват човек: тисичък, с дребно лице.* Й. Йовков, Чифликът край границата. *Тя беше малка дребна женичка, с почти детинско лице.* М. Грубешлиева, Пред прага. *И той подал на момъка дребно, жигрено охлювче.* Н. Райнов, Кръв и чума. *Това е дива круша, виждали зелените й оцве дребни крушки.* Л. Стоянов, Холера. *Наймного звезди като че бяха събрани на едно-единствено струпани нагъсто-нагъсто, едни дребни като точици, други по-едри.* Й. Йовков, Ако можеха да говорят. *От сивото сгнисено небе се посипаха на превара дребни снежинки.* Елин Пелин, Щъркови гнезда. *Дребно жито. Дребна риба. Дребни сълзи.*

ситен се свързва обикн. с множество еднородни предмети, неща. Означава: който е много по-малък от обикновените от същия вид. *Студена мъгла покрива града и ситен дъжд ръми навън.* Елин Пелин, Щъркови гнезда. *По челото му блестяха ситни капчици пот.* А. Гуляшки, МТ станция. *Около нея се трупаха децата и играеха със ситни бели камъчета.* Елин Пелин, Гераците. *Майката бе висока и слаба, . . . с леко посивели коси и ситни бръчки около очите.* Д. Димов, Тютюн. *Мълчеше се уплашени приятелски. . . като покрила ред ситни бели яйца.* Хр. Смирненски, Съчинения, III. *Ситен пясък. Ситно брашно.*

миниатюрен е книжна дума. Означава: който е в умален вид, като възпроизвежда нещо точно (и обикн. е изящен). *На бюрото му стоеше прекрасно миниатюрно корабче с платна. Той сам си го е направил.* Б. Трайков, Владетел на океани. *И вече джуджета радостно се прегръщаха. . . Сепне ставаха и се с спускаха, . . . да тичат около миниатюрните мебели. Защото техният апартамент — . . — беше изпълнен мобилиран със специални ниски столчета, ниски масички, ниски легла.* Ал. Бабек, Малкият емигрант. *Миниатюрни къщички. Миниатюрни фигурки от слонова кост.*

Вж. н е в р ъ т е н.

МАМА. Вж. м а й к а.

МАМИН. Вж. м а й ч и н.

МАМЯ. Вж. л ъ ж а.

МАНАСТИР, обител.

манастир: черква и сгради, където живеят уединено монаси или монахини. *Монахът разправи хубави неща за светогорските манастири и за чудотворните икони.* К. Петканов, Дамяновата челяд. *В Арчарския манастир влязох послушник — там ме подстриг отец Йов.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *И богомолците от деветте села на широката котловина, . . . приждаха да се черкуват в стария манастир.* Елин Пелин, Под манастирската лоза.

обител не се различава по значение от м а н а с т и р, но има книжен характер и се употребява обикн. когато се изтъква ролята на манастира като културен център. *От Рила поида, от светата обител на Йоана Рилски. Изгоря манастирът, . . . но изгряди бе още по-ясна, от светата обител на Свята Рилска обител.* П. Спасов, Грехоотпуще хилядя осемстотин петдесет и трето в Свята Рилска обител. *Панорийската обител, за където то онова време се стремяха любов на зографа Захарий. — не приличаше на другите манастири и обители, ха монаси и поетници от вси страни — . . . — каквито беше изходил и видял Теодосий.* Ст. Загорчинов, Ден последен.

МАНДЖА. Вж. я с т и ц.

МАНИЕР. Вж. н а ч и н.

МАНИЕРИ. Вж. д ъ р ж а н и е.

МАНИФЕСТ. Вж. в ъ з в а н и е.

МАНКИРАМ. Вж. к л и ч а.

МАРГАРИТ. Вж. б и с е р.

МАРИНА. Вж. ф л о т а.

МАРШИРУВАМ, дефилирам.

марширувам: вървя с отсечена, равномерна, войнишка стъпка и такт. *Отдъм гората се задаваха войници, които начело с музиката маршируваха в строй.* Г. Белев, Пантата на едно момче. *И не спира сред песни парадът, / физкултурници идат безспир — / премиква прекрасната младост, / маршируват борците за мир.* Н. Фурнаджиев, Смели пионери. *Размахва той малките си юмрученца над главата, марширува като войник и пее.* Д. Бозаков, Дълбоки снегове.

дефилирам: минавам тържествено в строй на парад пред командири или пред зрители, за да се покажа. *Съюзни войски от Дунавската армия дефилират пред генерал Кош.* Й. Йовков, Разкази, III. *То [знамето] вей се и не спира / във празничните дни, / когато дефилират / народните вълни.* Н. Фурнаджиев, Смели пионери.

МАСА. Вж. т р а п е з а.

МАСРАФ. Вж. р а з х о д.

МАТЕРИК. Вж. к о н т и н е н т.

МАТЕРИЯ. Вж. п л а т.

МАТРОС. Вж. м о р я к.

МАХАМ. Вж. б и я.

Вж. р ъ к о м а х а м.

МАЦАМ. Вж. ц а п а м.

МАЧКАМ. Вж. т ъ п ч а.

МАШИНАЛЕН, автоматичен, механичен.

О б щ о з н а ч е н и е. Който става без участието на съзнанието и волята (за движения, действия).

машинален: който става без участие на съзнанието и волята, като машина, по навик, без да се предвижда резултатът. *Бъркестващ вик се откъсна от устата на младия човек. С бързо машинално движение той сне карабината от рамото си и освободи предпазителя ѝ.* Ем. Станев, Повест за една гора.

автоматичен в едно от значенията си е: който се извършва с усвоения чрез многократно повторение движения или реакции. *Полковникът се отмести леко от прозореца с движение, което би могло да се вземе за автоматично, но лицето му си остана все същото.* П. Вежинов, Втора рота.

механичен в едно от значенията си е: при чисто извършване явно липси на участие на волята или на някакво усилие. *Движенията ѝ са съвсем механични.*

МАЯ. Вж. б а в я.

МАЯК. Вж. ф а р.

МЕГДАН. Вж. п л о щ а д.

МЕД, бакър.

мед: ковък и мек червеникав метал, разпространен с това название в производството и в бита. Употребява се и като термин в специалната литература. *Всички метали се добри проводници на топлината, най-добър е среброто, след него идват медта и алуминият.* Физика. *Медта се употребява в чист вид или като сплав още в дълбока древност. Диес тя намира широко приложение в електропромишлеността и машиностроенето.* Р. Димитров, Разходка в земните недра. *Дрънчеха щитове и броня: разкъпащаха се копия, насочени нагоре, стъпваха тежко коне, покрити с мед и желязо.* Н. Райнов, Видения из древна България. *Гоебите бяха народни, съдините — тежки сахани и тави от стара мед.* Й. Йовков, Жетварят.

бакър има значение на м е д, но е характерно за разговорния език. *Шестстотин и петдесет килограма бакър събрали доброволцитъ за жица. Саханите си и тенсните си претопили, но светлината все пак дошли.* Н. Хайтов, Шумки от табър. *Вярнете и той тежеш чук при голямата наковалня, когато разплескваха разжарените нити бакър.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Той бил бакърджия. . . Нашето въстание на 20 априлий го сварило в Панагюрище, на един хан, с два коне бакър.* Зах. Стоянов, Записки по българските въстания.

МЕДИК. Вж. л е к а р.

МЕДИКАМЕНТ. Вж. л е к а р с т в о.

МЕДНИК, бакър, котел.

медник: голям мален съд за носене на вода с кръгло дъно, широк отвор и с дръжка над отвора. Характерна е за народния език. *Ньо свали шапка, . . , наведе се, ти вода от белия медник и погледна Цвета.* Елин Пелин, Земя. *Майка й отиде от сладката чешма за вода*

. . . — сложи медник под чучура и седна върху дългото дървено корито. К. Петканов, Морава звезда кървава. *Лескованта майка ни посрещна пред къщи, където току-що бе донесла от уличната чешма дванта бели медника с вода.* Д. Бозаков, Дълбоки снегове. *Трудеше се от зори до мрак за многолюдното си домочадие, изтъкане в къщи, носене на рамо вода с меднци от кладенеца.* А. Каралийчев, Спомени.

бакър с рамно по значение на м е д н и к. Спада също към народния език. *Беше вече пладне и около блестящата на слънцето водна струя стояхи няколко млади жени и момн. Тихо си приказваха, докато се пълнеха бакърите им.* Б. Несторов, Светлина над Родопите. *Недето потъмняла, бадиите си се върнали от работа, майките стъкват набързе огъня да приготвят вечерята, запълнят бокери на чешмите на двори.* Л. Галина, Лястовичката. *И дворищата, край кладенците дрънкаха бакъри, разнесе се момински смях.* сп. Българска реч.

котел в елно от значенията си не се различава от м е д н и к. *На лъката стена огнище с вишак, настрани до него закачени бакърени котли.* Й. Йовков, Боряна. *Момчето бързо изскочи навън и потърси котела с водата.* С. Кралевски, Възвърната обич. *Кольо казанджията нареждане бакърени сахани, ожежената, ибрщи, тави, менчета, котли.* Д. Марчевски, Дошло е време. *Дохождаха момите, наливаха си котлите, отиваха си.* Ив. Вазов, Руска.

МЕЖДА. Вж. г р а н и ц а.

МЕЖДУНАРОДЕН, интернационален.

международен: който съществува, разпространил се в между много народи, който обединява, свързва много народи или е свързан с много народи. *Вие не сте деца да ви разправям, че тук има международни отношения, преплитат се интересите на много страни.* В. Геновска, Седем години. *Истинска международна солидарност може да има само при свободно развитие на отделните демократични народи.* Г. Димитров, Съединения. *III. Фирмата беве добре познато в тия тржшта, . . — един подпис на стопанина й или едно телеграфско нареждане струваха кемери злато и той качваше и свалуше цените на международния пазар на кожи.* Д. Спространов, Самообречените. *Международен фестивал. Международен конгрес. Международна федерация на жените. Международен пролетариат. Международно движение за мир. Международна бригада.*

интернационален не се различава по значение от м е ж д у н а р о д е н. Употребява се предимно в смисъл: който обединява, свързва народи или в който са обединени, свързани представители от много народи. *Той има горещо желание да замине за Испания в интернационалната бригада.* К. Калчев, Живите помнят. *По цяло Трънско се заговори, че Трънският партизански отряд отиво набира сили и възмужава, че в него има съветски бойци, че той става интернационална бойна дружина.* Ж. Колев и др., Червеноармейци — български партизани. *Есперанто е интернационален език. Интернационални връзки. Интернационална солидарност.*

МЕЖДУОСОБИЦИ. Вж. р а з м и р и ц и.

МЕК. Вж. о т с т ъ п ч и в.

МЕКУШАВ. Вж. б е з х а р а к т е р е н.

МЕЛАНХОЛИЯ. Вж. т ъ г а.

МЕМОАРИ, спомени, записки.

О б щ о з н а ч е н и е. Произведение, в което се предават минали събития, от които авторът има лични впечатления.

мемоари: публицистично литературно произведение, в което авторът отразява минали събития, в които той самият е участвувал или е бил съвременник. Употребява се и като литературен жанр. Има книжен характер. *Дядото е македонец, някогашен легионер в Белград с Раковски и Левски. . . Ред години след това бил чиновник, . . , а сега пенсионер, турист, писач на мемоари.* Н. п. Филипов, Разкази на ловеца. *Пловдивският окръжен и градски народни съвети обявяват анонимен конкурс между писателите и литературните работници в България за написване на най-добра творба: роман, драма, повест, мемоари, които да отразяват борческото минало на населението от гр. Пловдив и Пловдивски окръг.* в. Отечествен фронт.

спомени: произведение, в което авторът предава преживени или наблюдавани от него минали явления, събития и което не винаги има художествена стойност. *Петко Р. Славейков пише в своите спомени, че към 1842 г. мислел да се покалугери.* Б. Пенев, Начало на българското възраждане. *Публикуват се спомени, изказвания и други материали в месечния окръжен вестник.* в. Народна култура. *На стари години той написа и издаде спомени за Руско-турската война, в която е участвувал като опълченец.*

записки: произведение, в което авторът предава действителни случки, събития с исторически характер, лични преживявания. Днес има остарял характер. *По-после аз намерих в „Записките" на З. Стоянов, том II, тук-там някои интересни бележки.* Ив. Вазов, Великата Рилска пустиня. *— Когато стигна у дома, ще напиша „Записки от моята мелница" — казва той.* Л. Стоянов, Хелера,

МЕНЯ. Вж. п р о м е н я м.

МЕРА. Вж. н а с и щ е.

МЕРАК. Вж. ж е л а н и е.

МЕРЗАВЕЦ. Вж. п о д л е ц.

МЕРИЛО. Вж. к р и т е р и й.

МЕРЯ, тегля.

О б щ о з н а ч е н и е. Определям размер, тегло на нещо.

мера: определям размер, големина на нещо със съответна мярка. Когато се отнася до определяне на тегло, има разговорен характер. *Разнесе се слух, че ще прокарат железен път на кмсурата на Искра: инженери вече мерили там.* Ив. Вазов, Видено и чуто. *Е, дядо Лине, ще мерим ли утре* [мерата]. — *Преди да мерим, ще трябва да платим.* К. Петканов, Старото време. *А сам бай Стоян стоеше пред масата за кройки и мереше нещо.* Ст. Чилингиров, Хлеб наш насущний. *Той започна да показва на момчето как да свалят и натоварят рафта, да мерят сръчно и бързо да подава покупката.* В. Геновска, Седем голиви. *Мери ми едно кило захар — каза Стоянка.* Й. Стоянов, Под дъгата. *Още на дядото на хаджи Серафим се разказваше — . . — че имал яла каца с жълтици, а сребърните си пари мерил с кантар.* Д. Талев, Железният светилник.

тегля в едно от значенията си е мяря теглото, тежестта на нещо. *Хаджи Тумтум не да тегли на едного селска ряба.* П. Р. Славейков, Български притчи. *Залови се на работа в захарната фабрика: пренасяше тухли, теглеше ивекло с големи кантари.* М. Марчевски, Повести.

МЕРЯ СЕ. Вж. ц е л я с е.

МЕСАРНИЦА, месопродавница, касапница.

месарница: магазин, в който се продава за храна месо от заклани животни. *Към шест часа край дюкяна минаха със ситно тракане месарските мулета, . . Щом видя одраните агнета, провисили върху тенекиените табли, бай Христо Влаев свали кожената престилка, . . . и слезе към месарниците.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Той ги завеждание* [кучетата] *на месарницата и без да пита стопанина, отрязваше най-хубавото парче от врата на овена и им го хвърляше.* Ив. Вазов, Чичовци.

месопродавница има книжен характер и по-рядка употреба. По значение е равна на м е с а р н и ц а. *Забранява се и смилането в месопродавниците на месо, получено отвън.* в. Отечествен фронт.

касапница не се различава по значение от м е с а р н и ц а. Употребата й днес е съвсем ограничена, изместена от м е с а р н и ц а. *По много къщи олеха агнета, а и по касапниците се трупаха люде да купуват агнешко месо, както беше стар обичай на Гергьовден.* Д. Талев, Железният светилник. *Ибришима отиваше в града, вършеше се около касапницата и скъпал десетина лева, следвайе да купи по-евтинчко — я някоя говежда глава, я някой търбух.* Г. Караславов, Избр. съчинения, I.

МЕСЕЦ. Вж. л у н а.

МЕСЕЧИНА. Вж. л у н а.

МЕСЕЧКО. Вж. л у н а.

МЕСОПРОДАВНИЦА. Вж. м е с а р н и ц а.

МЕСТНОСТ, място.

О б щ о з н а ч е н и е. Неголяма част от земната повърхност.

местност: неголяма част от земната повърхност извън селище с определен географски облик, с характерен пейзаж. *Отварям очи: безкрайна хълмиста местност, прорязана с надлъжни и закривени гора.* Л. Стоянов, Холера. *Невъобразимо е лош пътят през тази горека местност.* Ив. Вазов, Великата Рилска пустиня.

място в едно от значенията си е: част от земната повърхност или селище, в което някой се намира, живее или през което минава. *През всичкото време Ян Бибиян наблюдаваше местата, през които минаваше, и записваше нещо в едно малко тефтерче.* Елин Пелин, Ян Бибиян на Луната. *Турската власт, . . . е имала за правило да се не меси в духовния живот на раята, поради което населението в мъжкодеятелните за онзи времена и липсващи места е могло много по-свободно да живее и пази народността си.* Б. Пенев, Начало на Българското възраждане. *Може да се почива на много места по Черноморието.*

МЕСТОПОЛОЖЕНИЕ. Вж. р а з п о л о ж е н и е.

МЕСЯ СЕ, бъркам се, намесвам се, вмесвам се.

Св. вид: **намеся се, вмеся се.**

О б щ о з н а ч е н и е. Вземам участие по неподходящ начин в работите на някого.

меся се: вземам участие без желанието на някого в работите му, като давам съвет, мнение или се налагам, без това да се иска от мен, без да е необходимо. *Прощавай, че се меся в семейните ти работи. . . А и млад съм аз да отсъждам как трябва да бъде.* Ст. Дичев, За свободата. *Касъра беше предпазлив човек, не обичаше да се меси ни в добро, ни в лошо, за-*

туй и казвание, че не дочуа с единто си ухо. Й. Йовков, Женско сърце. *Той беше господар на тая долина, . . . Никой не му се месеше, никой не му натоварваше.* А. Дончев, Време разделно. *На брат ми не му е удобно да се меси в работите на началника.* М. Марчевски. Повести.

бъркам се не се различава по значение от м е с я с е, но има разговорен характер и обикн. се употребява с отсянка на грубост от този, който е засегнат. — *Защо се бъркаш в работата ми? — Работиран не и искам да ти помогна.* К. Петканов, Златната земя. *В интимния живот не съм се бъркала, тъй като аз не обичал да се интересувам от интимния живот на хората.* К. Калчев, Семейството на тъканите. — *От кого и колко печеш, твоя не е твоя работа. И друг път не ми се бъркай.* В. Геновска, Седем години. — *Забраняваш ти да ми се бъркаш в служебните работи!* М. Марчевски, Митко Палаузов. — *Защо не си гледаш спромашията? Защо се бъркаш там, дето не ти е работата?* К. Петканов, Старото време.

намесвам се: в далеч момент по някакъв начин вземам участие в нещо, без да се иска това от мен, без да е необходимо (обикн. непредвидено в някаква случка, инцидент, игра или пък в някакъв решителен случай за някого). *Никой не искаше да се намеси в разпрата и да си навлече гнева на хаджи Гъча.* Ив. Вазов, Нова земя. *Но бащата пак се намесва: за да го откъсне от младежките му увлечения да става комита и оперен певец, той го изпраща в Брюксел да следва в Свободния университет финансови науки.* М. Кремен, Романът на Яворов. *Той не можеше спокойно да понася яките грешки и енергично се намесваше в играта.* Ем. Манов, Ден се ражда. *Знаеш ли, че този вагон не е за тебе? . . . — Никъде нямаше място за мене, господин полковник! — Той е ранен . . . тука има място, пека остане — намеси се цивилният.* А. Каралийчев, Строители на Републиката. — *Нека всеки отговаря за себе си. . . Не е ли така? Извинете, че се намесвам в разговора ви.* М. Грубешлиева, Пред прага.

вмесвам се е равно по значение на н а м е с в а м с е, но в случая изпъква по-силно, че участието е неоправдано. *Искат* [младите] *да се вземат. . . Аз пък в такива работи се не вмесвам.* Ц. Церковски, Театрални забавлки. *В същото време малко настрана от тях застава с луличката си в ръка пан Пшесмицки, който с любопитство следи спора им, без да се вмесва в него.* П. Ю. Тодоров, Събр. произведения, II. *Той стоеше на мястото си, без да се вмесва в разговори.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан.

МЕТАН. Вж. п о к л о н.

МЕТЕЖ. Вж. в ъ с т а н и е.

МЕТОД. Вж. н а ч и н.

МЕХАНА. Вж. к р ъ ч м а.

МЕХАНИЧЕН. Вж. м а ш и н а л е н.

МЕЧТА, блян, сън.

мечта: нещо силно желано, плод на въображението на мислта, което обикн. трудно може да се осъществи или остава непостигнато и за чието осъществяване не прави, не предприемам нищо. *Да се ожени за тази мома, да си създаде независим от брата си живот още тая година — това бе поотдавнашната му мечта.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Машинната работение чудесно и отвянето на Луната, което досега се слиташе една смешна мечта, отведнаж стана нещо възможно и ясно.* Елин Пелин, Як Бибиян на Луната. *И твърде подробно му разказах за своите трудове и за мечтата си да построя ракетен междупланетен кораб.* сп. Космос. *Какво чудно нещо е мечтата! Тя те отнася в светове, които ти още не си посетил.* Г. Караславов. Избр. съчинения, VIII. *Заветна мечта. Несбъднати мечти.*

блян е също нещо силно желано, плод на въображението, на фантазията, което е много привлекателно, но човек не вярва, че ще го постигне. Има обикн. постинен характер. *За повечето хора ученическите години са най-светлите в живота им. Те са свързани с първите младежки мечти, с първите неосъществими блянове.* М. Марчевски, Повести. *Закачката на Еньо беше засегнала сърцето й и то от тогава живееше с блянове и копнежи, увлекателни и сладки.* Елин Пелин, Земя. *Чете увлекателни книги и мечтае за нещо хубаво, прекрасно, което само бляновете въплощават.* Ив. Караноски, Разкази, I. *Докле е младост, златно сълнце грей / сърцето златни блянове лей.* П. П. Славейков, Сън за щастие. *Тоти ме бавно тихата тъга / на блянове несбъднати и тайни.* Н. В. Ракитин, Стихотворения, II.

сън в едно от значенията си съвпада с б л я н. Има поетична употреба. *Тя мислеше за един друг Павел, любящ, . . . който бе се изгрял някъде в чудните й момински сънища.* Елин Пелин, Гераците. *Сърцето за мис забрася тъгата, що го трови, / и трепетно внимава на приказката чудна / за минало детинство, за дните невъзвратни / на младите надежди и сънищата златни.* П. К. Яворов, Антология. *И никога за пъти обратен / едва ли ще удари час: / вода и суша необятен —/ света ще бъде сън за нас.* П. К. Яворов, Антология.

МИВКА. Вж. у м и в а л н и к.

МИГ, мигновение, момент, минута.

миг: малък интервал от време, който човек възприема като минимален, тъй като е свързан с едно преживяване и затова изглежда съвсем краткотраен. *В далечината потръпват прятите звезди. Морето се мени всеки миг.* М. Грубешлиева, Пред прага. *В едни само миг дворят се изпразни.* К. Петканов, Старото време. *Миг след това в кръчмата беше голяма врява и навалица.* Й. Йовков, Женско сърце. *Дига се лек прах и навулва за миг всичко хора върху палеш.* П. Спасов, Хлябът на хората. *Тя за миг забравяше мъката си и се усмихваше приветливо на тоя миг и далечен образ.* Елин Пелин, Гераците.

мигновение не се различава по значение от м и г, но има книжен характер и рядка употреба. *Като разбра, че се намират някъде към Балчик, в последа му само за едно мигновение светна уядване и угасна.* П. Вежинов, Далече от бреговете.

момент: интервал от време, който изглежда много кратък на този, който върши нещо. *На главната улица. . . , той се спря за момент пред кръчмата на Димитротто.* Г. Караславов, Селски истории. *Господин комендант, елате вы за момент, ако обичате.* Х. Русев, По стръмнините. *Помислайте за момент, сега ще дойда.*

минута в едно от значенията си съвпада с м о м е н т. *Без да се бави ни минута, той се завръща у дома си.* Ив. Вазов, Под игото. *Откакто се запролети, той няма ни минута спокойствие, нещо го вика и тегли към село.* Й. Йовков, Разкази, I. *Грижата за съдържание на партиен отряд не отпадаше от мисъла ми нито за една минута.* Сл. Трънски, Неотдавна. *Когато пристигнахме, аз останах за минута вън.* П. Вежинов, Нашата сила. *Почакай тук една минута.*

МИГАЧ. Вж. к л е п а ч.

МИГЛИ, ресници, клепки, клепачи.

мигли: косъмчета по края на клепача. *Имаше тъмни извити всяди и хубави черни очи, обкръжени с дълги черни мигли.* Й. Йовков, Чифликът край границата. *Но има нещо друго, което отведнъж сгрява погледа на младия човек — очите на девойката: големи, кафяви очи с дълги, извити мигли.* Д. Марчевски, Дошло е време.

ресници не се различава по значение от м и г л и, но обикн. се употребява за гъсти, дълги мигли. Характерно е за художествената литература. *Големите й черни очи бяха обкръжени с гъсти ресници.* Й. Йовков, Жетварят. *Они устремява към нея сините си, бадемовидни продълговати очи, засенени от гъсти ресници.* Г. Райчев, Избр. съчинения. *Светла Миткино лице. А сълзите трептят, трептят през гъсти ресници.* Ц. Церковски, Съчинения, III. *Изпод гъстите й ресници блестяха, мейните хубави, пъстри очи.* Цв. Ангелов, Честна дума. *Спускала тежки ресници, младата жена едва дигаше очи да погледне дружината.* Ив. Гайдаров, Добрина чешма.

клепки в едно от значенията си е равно на м и г л и, но има по-ограничена употреба. *Лицето й пламна, унесено се полуклопиха босилковите й клепки.* Елин Пелин, Летен ден. *Той е слаб и висок, вързус млад човек с приятен израз — . . С големи синьозелени очи с хубави тъмни клепки.* З. Сребров, Избр. разкази.

клепачи има разговорна употреба в значение на м и г л и. *Тя беше прилична, черноока, напета мома, с детски нежен, . . , но меланхоличен поглед, който скриваха дълги клепачи.* Ив. Вазов, Пъстър свят.

МИГНОВЕНИЕ. Вж. м и г.

МИЖА. Вж. ж у м я.

МИЖИТУРКА, шушумига, попловко.

О б щ о з н а ч е н и е. Безличен, свит човек. Има разговорен характер с нейоративна отсянка.

мижитурка: незначителен, безличен, свит човек, който не смее открито да изкаже мнението си, за да не пострада. *Ех, намира се паплач различна | да разпрегат, че бил съм хитрец, | че съм бил мижитурка безлична, | подмурка, влечуго, подлец.* Хр. Радевски, Избр. произведения, II. *Ще му покажеш, че и ти имаш мнение, че не си мижитурка.* П. Незнакомов, След нас потоп. *Не ми се подигравайте, нито пък ме съжалявайте. Навярно бяхме мижитурка, която си въобразяваше, че мога да слушам как ме ласкае.* Кл. Цачев, Свят широк.

шушумига: свит, безличен човек, стеснителен и глуповат, който е нерешителен във важни моменти. — *Мене вашият кмет никак не ми харесва. — Един такъв шушумига, мъка, усуква го, . . , няма твърдост.* Г. Караславов, Избр. съчинения, VI. *Кумчьм, каквато е шушумига, не знае какво да каже.* в. Отечествен фронт.

попловко: безличен, свит страхлив човек, без достойнство, без доблест и чувство за чест, самоуважение. *И веднага почувствувах, че се държа като попловко, който благоразумно мълчи пред тоя мерзавец поп, тържествуващ за убийството на невъоръжени съветски хора.* П. Славински, Последният шурм. *Да заглуши едш войник дъла си, | на мен би бил попловко, не войник.* Сл. Красински, Бели коши.

МИЗАНТРОП, човекомразец, човеконенавистник.

мизантроп е книжна дума. Означава: човек, който не обича хората, не е настроен доброжелателно към тях и страни от тях. *Винаги ли избягваше хората? Нещастна беше затворен и мълчалив, но не беше мизантроп.* П. Динеков, А. Страшимиров и др. в спомените на съвременниците си. *Буржоазното правосъдие е представено в лицето на прокурора Захаров — мизантроп и „естет", който един миг след „приятен разговор" върху музиката може с методично „безпристрастие" да подписва смъртни присъди.* сп. Септември.

човекомразец и **човеконенавистник** са също книжни думи с рядка употреба. Означават: човек, който мрази, ненавижда хората и замисля начини как да бъдат погубвани, унищожавани. *Те се борят против експлоататорите, против полицаите, против тия, които деб-нат светлите мисли, . . , против човекомразците.* П. Вежинов, Далече от бреговете. *Минали са повече от три години от съвършване на войната тук, нейните злинции следи не са заличени, и новите човеконенавистници, . . , открито готовят нова, по-страшна война.* Н. Фурнаджиев, Между приятели.

МИЗЕРИЯ. Вж. б е д н о с т.

МИЗЕРНИК. Вж. п о д л е ц.

МИЗЕРСТВУВАМ. Вж. б е д с т в у в а м.

МИЗЕРУВАМ. Вж. б е д с т в у в а м.

МИЛ, миловиден.

мил се свързва с човек и означава: който е вида си бъди приятни чувства, симпатия у околните. *В тоя момент тя беше тъй мила и привлекателна. Очите ѝ блестяха с ярка светлина като очите на въхитено дете.* Ив. Мартинов, Драва тече през славянски земи. *Луната хвърляше блага светлина върху нейното мило и бледо лице с гъсти черни склонени реснници.* Елин Пелин, Летен ден. *И тая несиметричност придаваше изкаква странна прелест на пробила и и някаква мила детска изражение на цялата ѝ физиономия.* Ив. Вазов, Казаларската царица.

миловиден се свързва с външността на човек: лице, фигура, изражение. Означава: който е приятен за гледане, без да е хубав, красив (и се възприема с известно снизхождение). *Дребничка, пълна, с черни игриви очи, миловидна бяла.* Ст. Станчев, На раздумка. *Тя имаше миловидно, овално лице.* А. Гуляшки, Село Ведрово. *Това оживление правеше сърцевидното ѝ личице още по-миловидно, с две хубави трапчинки по бузите.* П. Славински, Момичето със стъпчеви коси. *Тънка, изящна, слаба фигура, . . , с мека брада на светеи, миловидно, кротко изражение.* Елин Пелин, Предговор към Д. Бояджиев, Стихотворения. *С продълговато лице, с мек и слабо свенлив поглед, . . , — Колко имаше миловиден изглед.* Т. Влайков, Стрина Венковица. . .

Вж. л ю б е з е н.

Вж. л ю б и м.

МИЛВАМ. Вж. г а л я.

МИЛОВИДЕН. Вж. м и л.

МИЛОСТ. Вж. с ъ с т р а д а н и е.

МИЛОСТИНЯ, подаяние.

милостиня: нещо, което се дава обикн. от състрадание на просяк, на човек, изпаднал в нищета, в крайна бедност. *Почти всяка неделя аз бивах в Шумен и там под вид на просяк просях милостиня.* В. Друмев. Нещастна фамилия. *И влиза плахо в стаята ми една бледна, бедна фигура. . . В първата секунда аз го зех за някой изпаднал без работа нещастник, дошел да поиска милостиня.* Ал. Константинов, Съчинения. *Раздаваше щедро милостини на нуждаещите се.* Ив. Вазов, Иван Александър.

подаяние е книжна дума. Означава: милостиня, но която се възприема като унизителна. *Розк деца с остри писци се гонеха на подаяние.* П. Михайлов. Под земята. *Когато артистът излезе от чувала и поднесе малката панчика за подаяние, в нея звъняха само няколко монети.* Ив. Мирски, През девет земи.

МИЛУВКА, ласка.

милувка: израз на обич, нежност с милване, галене. *От детски години не бе свикнала на галби и милувки, сама не бе галила децата си.* В. Геновска, Седем години. *Ти знаеш ли що е сираче клето, / отраснало без бащина милувка?* К. Христов, Трепети. *Бяла, стрептата кьщурка / Две лили отпред. / Тука майчина милувка / сетих най-напред.* Ран Босилек, Радост.

ласка е също израз на обич, нежност, но не само с милване, а и с прегръдка, поглед и др., които говорят за топло чувство, отношение. *Той посегна и я помилва по зарумененото лице. Тя беше толкова развълнувана и смутена, че почти не забелязла ласката му.* Г. Райчев, Златният ключ. *Но Димо наклони глава и допря лице до страната ѝ. Тя не се отдръпна, почувствува ласката на мъжа си като една детска милувка.* К. Петканов, Морава звезда кървава. *Жените и девойките посяха цветя. Те стръхна партизанките и, . . , с топла майчина и сестрешка любов обкичваха гърдите на народните борци, радваха им се и си обсъждаха с*

ласки. К. Ламбрев, Средногорски партизани. *Чуваше сласа му, който никога не беше чул

светоглед е равно по значение на м и р о г л е д, но има по-рядка употреба. *Марксически светоглед. Идеалистически светоглед.*

мировъзрение има значение на м и р о г л е д, но е с остаряващ характер. *Мировъзрението се изработва чрез опит и наблюдение над обществените явления.* Д. Благоев. Литературно-критически статии.

МИРЯСВАМ. Вж. у с п о к о я в а м с е.

МИСЛЯ. Вж. з а д у м а.

МИСЛИТЕЛ, мъдрец, философ.

мислител е книжна дума. Означава: който по пътя на мисленето прави анализ и разкрива истините на живота. *Интересът към живота и творчеството на Яворов е необходимо и нестраст. Той все повече се увеличава и ще продължава да съществува, докато има у нас мечтатели и идеалисти, певци и непевци поети и мислители.* М. Кремен, Романът на Яворов. *Интересите на мнозина бяха против онова, което човекът, мислителят Толстой казваше.* П. Н. Славейков, Чужди литератури.

мъдрец: мислител, чиито изводи се отличават с дълбочина, прозорливост, оригинал-ност. *Поколенията от мъдреци велики, . . , са оставили света с произведенията на своя ум.* Ив. Вазов, Утро в Банки. *Веднъж цар Костадин в Царигград сънува сън, . . Съща тогава царят книжници и мъдреци и сам разправи видението насъ знамение.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Има правда, що мъдрецът на цял свят разтвора.* П. Р. Славейков, Избр. произведения, I.

философ в едно от значенията си не се различава от м и с л и т е л, но е остаряло. *Той беше чел доста книги от стари философи, носители на античната мъдрост.* Д. Немиров, Братя. *Ала човешката природа е знаел тая какая. Много учени са се занимавали с нея, много философи са я изследвали, . . , но и до ден днешен човек си остава все същата тайна загадка.* Св. Минков, Разказ в таралежова кожа. *Стар философ горчиво се оплакваше: . . . Ето шестдесет години / как размишлявам върху земните съдбини.* Ст. Михайловски, Басни.

МИСЛЯ, размишлявам, разсъждавам.

Св. вид: **разсъдя.**

О б щ о з н а ч е н и е. Отдавам се на мисли, размисли.

мисля: по логичен път свързвам известни, познати факти, за да разбера смисъла им и да стигна до някакви изводи. *Раковски мисленe и мисленe. Тоя път трябваше така да се подходи, че не българите, а сърбите първи да почнат войната.* Ст. Дичев, За свободата. *Аз дълго мислих из алеите за това произшествие.* Ив. Вазов, Драски и шарки.

размишлявам: стремя се да свържа известни за мен факти в определен ред, за да направя съответен извод. *Седеше Ариф Мурад, захапал чибука, и както винаги в тоя час размишляваше върху загадките на живота.* Ст. Дичев, За свободата. *Младежът тръгна по широкия коридор на гимназията и размишляваш. Какво е виновна партизанката, че брат му е загинал във вчерашния бой, когато тя е от пет месеца в арест.* Сл. Трънски, Неотдавна.

разсъждавам: мисля, анализирам последователно, по логически пъ известни за мен факти, за да направя умозаключение. *Ако тръгнем в осем — разсъди той гласно, — е единайсет ще бъдем в Созопол. . Значи към два всякак сме тук.* П. Вежинов, Далече от бреговете. *Борисе, ти си вече голям и можеш сам да разсъдиш и да прецениш.* Г. Караславов, Обикновени хора. *„Може да са го арестували, разсъждаваше той", като не са намерили мене, арестували са него.*" Ст. Дичев, За свободата.

Вж. б е з п о к о я с е.

Вж. в ъ з н а м е р я в а м.

Вж. п р е д п о л а г а м.

Вж. с ч и т а м.

МИСТЕРИОЗЕН. Вж. т а й н с т в е н.

МИСЪЛ, идея, съждение.

мисъл: това, което изпълва съзнанието на човек в даден момент. *Сега в ума на писателя блесна величествена мисъл.* Ив. Вазов, Драски и шарки. *После някаква щастлива мисъл го озари ненадейно и той не запита възраден и весел: — А! Да не би да ми изкарат от строя нещо, нас. . .* Д. Калфов, Под южното небе. *Внезапно Раковски се намеси. — Уважаеми — каза той, — простете, че ще изкажа мисли, които, . . . не се съгласят, не съвпадат с ниве досега застъпено мнение.* Ст. Дичев, За свободата.

идея в едно от значенията си е: новопоявила се мисъл, хрумване да се направи, извършен нещо. *Той загатна, че би желал да си купи и някакъв имот в столицата. . . — Умна идея! похвали го домакинът.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Имам една идея! — възкликна Веселин. Чудесна идея!* П. Вежинов, Следите остават. *Борис отново потъна в трескава работа. Все нови идеи учудваха в главата му.* Д. Димов, Тютюн.

съждение има книжен характер. Означава: гласно изказана мисъл по същината на някакъв въпрос. *Бунтовниците от търновския затвор бяха въхитени от нашето свободно отношение и съждения по някои работи.* Зах. Стоянов, Записки по българските въста-

ния. *Тия тъй свободно и тъй умело изказани мисли и съждения почнаха да будят у младия учител някакво особено, някакво ново чувство.* Т. Влайков, Съчинения, III.

МИТКАМ. Вж. с к и т а м.

МЛАДЕЖ, момьк, момче.

младеж: млад мъж, обикн. след юношеска възраст, в период на физическо и духовно съзряване. *Отец Никодим беше дошъл в манастира още младеж, на двадесетгодишна възраст.* Елин Пелин, Под манастирската лоза. *Приемат се за бриладиръ само отъ 21 надесет, колкото са възрастни 17 години.* Г. Караславов, Проходът на младежта. *Тоя странен младеж непонятно му напомняше собствена младост, . . — тъй некръв и чувствата тъй предан, тъй несмутимо постоянен в намеренията.* Ст. Дичев, За свободата. *Младежите излязоха на военно обучение с пушки.* Ив. Вазов, Под игото. *През редица нощи от Преспа из шаха големи групи младежи, пък и по-стари мъже на пътьк Железник.* Д. Талев, Илинден.

момьк: също млад мъж, още неженен. Днес е изместена от м л а д е ж и е характерна за народния език. *Павел беше едвр и здрав седемнадесет годишен момьк с умно лице и високо чело.* Елин Пелин, Летен ден. *Той познаваше Симеона Григоров, . . момьк богат, образован, с мил характер и прелестни маниери.* Ив. Вазов, Драски и шарки. *Севда и Стойко търсеха момците и момите от техния край — те играеха настрана в отделно хоро.* Г. Караславов, Сиаха. *Я надуй, дядо, кавала | след теб да викна — запея | песни юнашки хайдушки, |. . .| Да чуят моми и момци | по сборове и по седенки.* Хр. Ботев, Съчинения.

момче в едно от значенията си е: младеж, но обикн. съвсем млад, още в юношеска възраст или непосредствено след нея. *То беше* [прислужникът] *едно младо момче на седемнайсет години, затворено за кражба.* К. Величков, Периодическо списание, I. *Ами че той е съвсем млад! Момче.* Й. Йовков, Чифликът край границата. *Макар че беше навършил двадесет и две години, все още го смятаха за момче.* К. Петканов, Без деца. *Ваи Еньо е добро момче, кой лайка нема да даде чедото си нему.* Елин Пелин, Земя.

МЛАДИНИ. Вж. м л а д о с т.

МЛАДОЖЕНКА. Вж. б у л к а.

МЛАДОСТ, младини.

младост: период от живота на човек, между детската и зрялата възраст. *До съзнанието му достигаше само позната мелодия, която го лъха като спомен от миналото, от дните на първата младост.* В. Геновска, Седем години. *Търново не оставям. . . Свързани ме с него най-добрите ми спомени на младостта.* Ив. Вазов, Иванко. *А как живея аз тука, години след година? Младост не се връща, живот не се връща.* Д. Талев, Илинден. *Докле е младост, златно слънце грей, | сърцето златни блянове лей.* П. П. Славейков, Сън за щастие.

младини: младите години на човек, обикн. след юношеската, до зряла възраст. *Никога — то беше отдавна — ние бяхме близки другари. . . Но след раздялата — както стана с всички приятели от младини — ние си изгубихме следите и се забравихме.* М. Кремен, Брегалница. *На младини се е борил за свободата, на старини ще бди над живота.* К. Петканов, Дамяновата челяд. *На младини човек бленува и гони някакъв цел, после косата му побелява или окапва неочаквано.* Св. Миников, Разкази в таралежова кожа.

МЛАТЯ. Вж. б и я.

МЛЪКВАМ, замлъквам, замлъчавам, смлъчавам се, умлъчавам се.

Св. вид: **млъкна, замлъкна, замлъча, смлъча се, умлъча се.**

О б щ о з н а ч е н и е. Преставам да говоря, да пея, да викам, да издавам звук.

млъквам се свързва с хора, животни. Означава: изведнъж преставам, прекъсвам да говоря, да пея или да издавам глас, звук. *В селската кръчма разговаряха шепнешком и когато клетът влизаше — млъкваха.* П. Вежинов, Нашата сила. *Някъде във вярбалака се обадиха жаби и пак млъкнаха.* А. Каралийчев, Лъжовеи свят. *Момичетата се опитаха някъде да запеят, но се изсмяха високо и млъкнаха.* Елин Пелин, Гераците. *Пазачът продължаваше да щъка, но ненадейно млъкна, прекъсна последния си вик.* К. Петканов, Избр. съчинения.

замлъквам: преставам да говоря, да пея или да издавам глас, шум, но обикн. за по-продължително време или напълно. *От тая минута Крайпалията като че изведнъж се промени. Замлъкна и повече не продума.* Й. Йовков, Старопланински легенди. *Що сега съвсем замлъкна — стори му се, изглежда, че много бе се разприкавал.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Свирнагне песента. . Ние замлъкваме. Почват големите момчета.* Т. Влайков, Преживяното. *И един ден живото и весело кречетене на толкова ги воденици, което пълнеше дола с шумно и радостно ехо — замлъкна.* Елин Пелин, Летен ден.

замлъчавам: преставам да говоря (обикн. при нежелание да се говори, да се вземе участие в разговор, при смущение и под.). По-рядко се употребява в значение на преставам да издавам глас или да шумя. *А ето, че имало и по-лошо: когато млъкнеше, старата беше още по-страшна и по-зловеща. Тогава в цялата къща ставаше тежко и противно, . . А напоследък все по-често и по-често тя замлъчаваше така.* Г. Караславов, Татул. *Нищичко не му казах. Замлъчах и си излязох.* Ст. Чилингиров, Хлеб наш насущний. *Димовища замлъча, на-*

рото слезе да върви по пътеката из дола, за да се раздели от словоохотливата си съмиаженка. К. Петканов, Морава шумла кървава. *Как прекрахте вакацията? . . . А вие как прекрахтхе?* Учителят замълча, сякаш не бе чул този въпрос. К. Калчев, Училището на чичо Стоян. *Второ оръдие замълча вперд пушките клончета на маскировката.* П. Вежинов, Втора рота. *И гласът на грачтателото скоро замълча, знак, че въртенето на камъните се спрл.* Зах. Стоянов, Записки по българските въстания.

смълчавам се: преставам да говоря или да шумя. Обикн. се употребява за прекратяване на говор, смълчка, шум от много хора, след което постепенно насъпва пълна тишина. *Мигом цялото множество се смълчава и всички се разотиват.* П. Ю. Тодоров, Сбр. съчинения, II. *И жените се бяха променили. Ту заговорваха една през друга, ту се смълчаваха и се вслушваха в гласовете, които долитаха от голчмата соба.* Ив. Вешков, Разкази. *А след малко навлизащата се смълчи и под печий тая: някакъв посвял еспафин подхвана реч.* А. Страшимиров, Антология. *Артилерийската и пехотна стрелба около Гургулят започна все повече да се засилва. Войниците се смълчаха и вперяха очи нататък.* В. Геновска, Седем години. *Всичко наоколо беше се смълчало, . . . Нощта беше спокойна и тиха.* Д. Ангелов, На живот и смърт.

умълчавам се: преставам да говоря, да шумя (обикн. за известно време под влияние на някакви мисли, преживявания и под.). *Внезапно се умълчаваше безучастен кбм разговорите, замислен.* В. Андреев, Партизански разкази. *Нельо често се умълчаваше. Ядеше го не само физическа болка в колената и рътете, но и душевна.* В. Геновска, Седем години. — *Какво ма, какво се умълчахте? Я да кажете и еще нещо, изпейте някоя песен.* Й. Йовков, Жетварят. *Двамата стръгли се умълчаха замислени и всеки по своему преживяваше събитието.* Ем. Манов, Ден се ражда. *Петко се умълча. Смехът, който от толкоз дни за първи път бе бликнал, се потаи, угасна.* Ст. Сивриев, Петко войвода. *Всички наоколо се умълчаха — чакаха да видят какво ще стане, прекъсваха играти си и четиримата играчи.* Д. Талев, Самуил.

МНЕНИЕ. Вж. в ъ з г л е д.

МНОГОБРОЕН, многочислен.

многоброен: който има голямо количество еднородни единици или се състои от голямо количество еднородни единици. *Пред хотела ги чакаше кола и многобройна тълпа се събираше наоколо.* Й. Йовков, Разкази, I. *Пристигналите почнаха да се въртят, . . . След тях се зададоха многобройни редици от по десетина души.* Елин Пелин, Ян Бибиян на Луната. *Жълтият кабриолет, . . . бързо се приближаваше насам. Многобройните звънци по хамутите радостно дрънчаха.* Ем. Станев, Иван Ковдарев. *Многобройна челяд. Многоброен неприятел.*

многочислен не се различава по значение от м н о г о б р о е н, но има книжен характер. *Цял ден те водиха неравен бой срещу многочислените врагове, които се бяха загнездили в Бойчиновци.* А. Каралийчев, Наковалня или чук. *Грьцка войска да не праща, защото нашата е доста силна и многочислена.* Ив. Вазов, Иванчо. *Треба да забележа: че женското население в Копривщица е по-многочислено от мъжкото.* Л. Каравелов, Българи от старо време.

МНОГОЧИСЛЕН. Вж. м н о г о б р о е н.

МНОЖЕСТВО. Вж. т ъ л п а.

МНОЗИНСТВО, болшинство.

мнозинство се свързва най-често с хора и означава: по-голямата част, по-големият брой от някаква еднородна в дадено отношение група или от дадена цялост. *Селячеството, което съставяло огромното мнозинство на българския народ, е поставено в най-тежки условия под турския феодален и национален гнет.* Ив. Унджиев, В. Левски, биография. *Българите са твърде благосъстоятелни и турците в мнозинството са бедни, помпуват с работа край тях.* П. К. Яворов, Съчинения, II. *Оживените разисквания накрай стихаха и по лицата на мнозинството селяни се четеше загриженост.* Кр. Григоров, Новодомци. *Малцина [от пехотинците] бяха успели да стигнат до определеното им място, мнозинството падаха, покосени от картечниците и минохвърачките на неприятеля.* Ив. Марчевски, Драва тече през славянски земи. *На другия ден получихме с облекчение и радост телеграмата, че е бил избран със значително мнозинство.* Т. Влайков, Ц. Гинчев и др. в спомените на съвременниците си.

болшинство не се различава по значение от м н о з и н с т в о, но има книжен характер. *Той бил изново избран с грамадно болшинство.* Ив. Вазов, Нова земя. *А той обеща да си избира съветници от оная партия, която е болшинство.* В. Геновска, Седем години.

МОБИЛИРОВКА. Вж. н а р е д б а.

МОГА. Вж. у м е я.

МОГЪЩ. Вж. м о щ е н.

МОДЕЛ. Вж. о б р а з е ц.

МОДЕЛИРАМ. Вж. в а я.

МОДЕН. Вж. м о д е р е н.

МОДЕРЕН, моден.

модерен: който отговаря на съвременната мода, на новите изисквания и вкус по отношение на бита, техниката, облеклото, прическата и под. *Дитетите и шапките с цветя не са модерни сега — заде гяа потарчуват.* Д. Димов, Тютюн. *Аз, . . , ще ви спра модерните са модерни сега — заде гяа потарчуват.* Д. Димов, Тютюн. *Аз, . . , ще ви спра модерните ватре в мое здание. Като дигна едны модерна мелница. . , от вашите кречетала нуто да остане и помен.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Дриванят и нечист турски мютесарийски градъ, сегашнийстолнидъ новъ, сега е прекрасен, модерен европейски град.* Ив. Вазов, Пъпни бележки. *Модерно облекло. Модерни обувки. Модерни мебели.*

моден се свързва предимно с облеклото и е принадлежности към него. Означава: който е съобразен напълно с последната мода, съвсем модерен. *Мъкнение се сам по улицата — сиво, гололак, с едно модно палтенце.* К. Калчев, Двама в новия град. *Облеклото му за тоя час на деня се състоеше от бели панталони и модно сако с къси ръкави.* Д. Димов, Тютюн. *И същите хора — нередовни, заревни по своите работи, домакини с чанти за продукти, . . , и само тук-тамо по някои франтаньо облечена жена, с много модна и елегантна шапка на главата, със скъпо кожено палто.* П. Спасов, Хлябът на хората. *Наред с това обаче мебелните трубва да са красиви, но без излишни украшения, модерни, но не с чудати и прекалено модни форми, защото бързо стават старомодни.* в. Народна култура.

МОЗЪК. Вж. у м.

МОКРОТА. Вж. в л а г а.

МОКРЯ, квася.

мокря: правя нещо да поеме влага, течност, да се облее с течност. *А дъжд ситен-дребен като прах непрестанно ръмоли и мокри дрехите.* Елин Пелин, Щъркови гнезда. *Дъжд върна тъй Теодоси, като усещаше как росата мокри нозете му.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Не си бършаше сълзите, а ги оставяше да мокрят страните му.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан.

квася не се различава по значение от м о к р я, но е дума от народния език. *Покривите на постройките бяха без керемиди, дъждът мокреше добитъка, квасеше сеното.* А. Гулявшки. Златното руно. *А снегът все тъй обилно продължаваше да се сипе от тъмното небе. Около огъня той се превръщаше на роса, квасеше хората, те зъмнеха.* Х. Русев, Под земята. *Иванка с менение непрекъснато мокрите кърти върху челото на болния. Квасеше дланите на ръцете му и стъпалата на краката с вода и оцет.* П. Здравков, Незабравимо детство.

МОЛБА. Вж. з а я в л е н и е.

МОЛЯ, прося.

моля: отправям молба, искам с молба от някого нещо (обикн. нещо от жизнено значение или което силно желая). *Ковачът Йордан още блъскаше на вратата и молеше Кръм да отвори и да им даде нещо да пият.* Й. Йовков, Жетварят. *Искам да прегледате едно грубко дете. Сега не мога — рече тя. — Аз ви моля — повтори той.* Д. Димов, Тютюн. *— Защо ни е началникът, какво ще го молите? — Да ни каже само. . . защо ги задържат и ще ги държат ли много.* Г. Караславов, Татул. *Други молеха Бачо Киро още да им пее.* Зл. Чолакова, Бачо Киро. *Моля за пощада. Моля за помощ.*

прося е едно от значенията си съвпада с м о л я, но има книжен характер и обикн. се употребява, когато се иска помощ, подкрепа, извинение и под. *Ивайло избягва при крънския хан Ногая, за да проси помощ против враговете си.* Ив. Вазов, Светослав Тертер. *Не сме ние дошли да просим правдини и царски милости да търсим.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Ти, Бано, който пръв си хвърлил пъвга / запаления факел върху храма — / и ти ли днес смирено просиш милост?* Г. Райчев, Еленово царство. *Прося разрешение да остана. Прося извинение.*

МОМА. Вж. д е в о й к а.

МОМЕНТ. Вж. м и г.

МОМЕНТАЛНО. Вж. в е д н а г а.

МОМИЧЕ. Вж. д е в о й к а.

МОМЧЕ. Вж. м л а д е ж.

МОМЪК. Вж. м л а д е ж.

МОНАХ, калугер, инок.

монах: духовно лице, което е дало обет за безбрачие и живее в манастир според черковните правила. *Аз съм монах и съм се обрекъл на бога, бях се от всякакви нечестиви дела и помисли.* Д. Талев, Железният светилник. *Черни монаси минаваха безмълвно края нея* [нарицата] *през здрача на топли вечери и под сънната слика на маслини и елмовиции тя вследие безброй очи да я следят.* Н. Райнов, Видения из древна България.

калугер: духовно лице от православно вероизповедание, което поли безбрачен живот и живее в манастир. *Освен Драгота и игумен в манастира имаше още трима калугери.*

Й. Йовков, Старопланински легенди. *Мина по шпрогата и дълъг чардак на гостилнята, чиито бяха клиниите на калуджиите.* Д. Пенин, Пеф. Манастирската лоза.

ипок с.старинна дума, която не се различава по значение от м о н а х. *В тая дива и пустинна покрайнина от планинъ женеска пустинщина и ипоци и от планинъ сьщо бродеха разни топове и хъдари из до ниите земи.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Тъпчеа се в двореца ипоци, свещеници и клирси.* Н. Райнов, Виления из древна България. *Да е до мене обвра се ипо и медьнъ кьм ипоца се, по лице, да е сьмо до мене, кенчи чернокапци ще окачи на бесилката.* Д. Талев, Сблъсъци.

МОНЕТА, пара.

О б щ о з н а ч е н и е. Металически паричен знак.

монета: металически паричен знак с определена платежна стойност. *Хвърлиле няколко монети на Костя кетера, плащте си гафетто и бързо си ръбваше шапката.* А. Каралийчев, Спомени. *Имаше монети по пълнат спонтака, по една стотинка, . . . голяличета, грошове.* Г. Караславов, Ал. Спасов, Спомени. *Тоа ли впиваше в ръката петдесетстотинкова монета, а понякога, . . . и по лев.* Т. Белев, Пагилата на едно момче. *Само мариста и стари монети дрьчкат по рьцете и сьрдоте изл.* Й. Йовков, Разкази, II. *Никелови монети. Златни монети.*

пара: металически паричен знак, който е загубил платежната си стойност, но е ценен заради благородния метал и обики. се дава като дар или се използва като накит и др. *Кичеха иконата с различни дорсе — пешкири, некрона пашта, стари пари.* Й. Йовков, Жетварят. — *Какво ще сложиш за кьсмет в банщата, бабо Султано?* — *Ето стара сребърна пара. Сега година се нея спасям в банщата за Василица.* Д. Талев, Преспанските камбани. *В двора влезе пьлна чевръста жена с гердан от сребърни пари на шията.* Ем. Коралов, Дъщерята на партизанина.

МОНОЛИТЕН. Вж. е д и н е н.

МОНОТОНЕН. Вж. д е л н и ч е н.

МОНТИРАМ, инсталирам.

О б щ о з н а ч е н и е. Пригаждам за работа машина или технически съоръжения.

монтирам: сглобявам в едно място на определено, подготвено място части от машина или други технически уреди, за да бъдат годни за работа, за използване. *Той отиваше там, където го изпратят, монтиране машини по големите строежи в Родопите.* Ем. Манов, Бягството на Галатея. *Пето упорстваха, отделя от своите средства и работи. Монтира най-сетне своето изобретение и то дава резултати.* И. Бурин, По неравни профили. *Отгоре можеше да се наблюдава и руският работник, и моряците, които монтираха отоплителната система.* Д. Добревски, Бунтът на крайцера „Надежда".

инсталирам: поставям на определено място и пригаждам за работа машини или технически уреди. *Електротехническят инсталира набързо нагревателя в машината.* Д. Добревски, Бунтът на крайцера „Надежда". *Инсталирам водопровод. Инсталирам парно отопление.*

МОНУМЕНТАЛЕН. Вж. в е л и ч е с т в е н.

МОРАВ. Вж. л и л а в.

МОРАЛЕН. Вж. н р а в с т в е н.

МОРДА. Вж. м у т р а.

МОРЯК, матрос.

моряк: служещ в търговски или военен флот или лице с най-низш чин в такъв флот. *Далеч на мъглявия хоризонт се виждаше самотна гемия, . . . с която вьлните си играеха. . . Не беше лека участия на тия моряци и сякаш морето се готвеше да ни направи жестоких си подарьк.* Й. Йовков, Разкази, II. *Откъснати от брега, моряците реагират по-живо и по-енергично на събитията, които стават там.* Д. Добревски, Бунтът на крайцера „Надежда".

матрос е равно по значение на м о р я к, но се употребява във военната терминология. *На десетина метра от стъпалата на общината почти до будката на часовоя стояха двама матроси с пагони на стари портпуей юнкери.* Д. Добревски, Бунтът на крайцера „Надежда". *Чуха се викове на турски и румънски, матроси притичаха по палубата.* Ст. Дичев, За свободата.

МОТИВ. Вж. п о в о д.

МОТИВИРАМ. Вж. о б о с н о в а в а м.

МОХАМЕДАНИН, мюсюлманин.

мохамеданин: последовател на една от най-разпространените религии в Близкия и Средния изток, в Индонезия и малцинствата в много други страни по името на нейния основоположник Мохамед. *На 5 април 1453 година водите на Босфора почеряха от няколкостотин кораба — първи турски военен флот. . . Неговите мохамедани моряци целяха въздуха с викове и песни. Изгубени в тълпата, те бяха малки живи островчета сред морето другото му, лудееха. Изгубени в тълпата, те бяха малки живи островчета сред морето другоземци и мохамедани.* Г. Машов, Крилат Димо.

мюсюлманин не се различава по значение от м о х а м е д а н и н, но има по-огранична употреба. *Като почнеше да пиурти водоскокът, спираше да тече чешмата срещу слова на джамията, дето набожните мюсюлмани се измиваха, преди да влизат за молитва.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Гиурите винаги трябва да ги знаят, ча са рая; да знаят, че имат ред в тая страна и че което е позволено на тоя или оня мюсюлманин, на тях не е.* Ст. Дичев, За свободата.

МОШЕНИК. Вж. и з м а м н и к.

МОЩЕН, могъщ, силен.

О б щ о з н а ч е н и е. Който има мощ (за държава, владетел, армия и под.).

мощен: който има достатъчно сили да се справи с другите, превъзхожда ги по сила и може чрез нея да ги разгроми. *Иван Грозни и по-късно Петър I водиха решителна борба срещу центробежните руски феодали сили за единна, . . . мощна руска държава.* Т. Пашев, За маркенската история на България. *Някога* [българите] *са имали своя църква, създадена и защищавана от мощни царе.* Б. Пенев, Начало на българското възраждане. *Ти пък, | Пелиде, не искай лице със лице да се биеш | с царя, . . . |. . .| Ако и да си по-храбър, чедо на майка богиня, | той пък е много по-мощен, че над мнозина владее.* Ас. Разцветников, Илиада (превод). *Мощният удар на войската разпръсна противника. Мощна армия.*

могъщ: чиито сили са толкова големи, че не може да се мисли да им се противостои. *Преди няколко години стана ясно за нас, че могъща християнска Европа среши със своето могъщество разкапана Турция в името на своите интереси.* Д. Талев, Илинден. *Могъщия цар, приближил като сянка | към тъмната граница южна | се взре и с закана издигна ръка | и нещо нечуто пошушна.* П. П. Славейков, Епически песни.

силен в едно от значенията си е: който трудно може да бъде победен, тъй като е равностоен. *На войводите престол болярите избират силния Константин Тиха.* Ив. Вазов, Светослав Тертер. *Той й се въждаше като някой цар, богат и силен.* Елин Пелин, Щъркови гнезда. *В такива разговори моят Калин не обичаше да отстъпва първенството на когото и да е, но сега той беше срещнал опасен и силен противник.* Й. Йовков, Разкази, II. *Силна войска. Силна държава.*

Вж. с и л е н.

МРА. Вж. у м и р а м.

МРАЗОВИТ. Вж. с т у д е н.

МРАЗЯ, ненавиждам.

мразя: изпитвам неприязнено, враждебно чувство към някого, нещо. *Костадин изпитваше неприязън към него. Не беше го обичал никога, а имаше минути, когато направо го мразеше заради неговата студенина.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Който ни милуса, милуваме го, който ни яде душата, мразим го.* Ив. Вазов, Ивайло. *Тона „заповядвал" и издава ясно отражарската ти душица. . . Такива душици аз много мразя!* Елин Пелин, Летен ден. *Той мразеше с цялото се детско сърце тия чужди къщи, дето се губеше милата му майчица по цели дни, и се радваше, като се връщаше тя вечер при него.* Д. Талев, Преспанските камбани.

ненавиждам: силно, много мразя някого, нещо. *Намразих хората: презирах ранните ми, а ненавиждах онези, които стоеха над мене.* Г. Райчев, Избр. съчинения. *Той я ненавиждаше и не пропущаше случай да подчертае своята ненавист.* Ст. Марков, Дълбоки бразди. — *Не искам нищо да чуя за него. Мразя го, ненавиждам го!* К. Петканов, Вълнолом.

МРАК. Вж. т ъ м н и н а.

МРАЧЕВА. Вж. т ъ м н и н а.

МРАЧИНА. Вж. т ъ м н и н а.

МРЪЗНА, зъзна, студувам.

мръзна: чувствувам, изпитвам силен студ. *Той не беше с шубата си. Навярно мръзнеше.* Вл. Поляков, По пътя. *Той отметна ямурлука си и покри обичето. . . Гост си ми, не искам да мръзнеш!* Елин Пелин, Щъркови гнезда. *Греше слънце, а все още беше студено. Мръзнехме в къщи, защото се бяха счупили дъвраги; мръзнехме в училище, свирахме се на завет зад училищната сграда и пак се топлехме.* К. Калчев, При извора на живота. *Толкова години тук съм мръзнал през нимите дни заедно с децата.* Кр. Григоров, Раздолчани.

зъзна: изпитвам много силен студ, треперя от студ. *В ниската стая с наклонен покрив беше студено. . . Момичето зъзнеше в тънката си синя рокля.* Л. Михайлова, Разкази. *Все спите в затоплени стаи — той зъзне в студена.* Д. Немиров, Когато бях малък. *Вилнеше зла зима. . .Децата зъзнеха, облечени в дрипи.* А. Каралийчев, Наковалня или чук.

студувам: мръзна продължително, стоя, живея на студено. — *Ох, какво ми правят децата на фронта сега? — . . — Студуват, ако не са на сушата.* В. Нешков, Насгъпление. *Отначало и двамата с Леско решихме да нашем как посрещат Коледата бедните хора, които гладуват и студуват от немотия.* Д. Бозаков, Дълбоки снегове.

МРЪКВА. Вж. с т ъ м в а с е.
МРЪКВА СЕ. Вж. с т ъ м в а с е.
МРЪКАМ. Вж. м ъ р м о р я.
МРЪСЕН, нечист, кирлив, мьрлив.
О б щ о з н а ч е н и е. По който има мръсотия.
мрьсен се свързва с лица, премети, помещения. Означава: който е изпапан, по който има мръсотия или в който има отпадъци, прах и под. *Сотар като вродоти лечурлика, подугони, мрьсни, мрьсни, непрати, нечисти, се вирнечки на прахулка.* Елин Пелин. Аз, Ти. Той. — *Хайде, момчета, онзи, който има по нещо за пране, – давайте. Събра се цяла купчина мрьсни дълги дрехи, кърпи.* Д. Талев, Илинден. *Посетителите седнаха наредени в кръг край стените на заседението — около чанки масички, постлани с мрьсни шарени покривки.* Св. Минков, Другата Америка. *Мрьсен двор. Мрьсна стая.*
нечист: от който не е отстранено това, което то е изпапало (чрез миене, пране и др.). *Той. . .ходене все гололет, с цяло цврсно лице на главата си от нечисти, гъсто сплъстени коси.* Д. Талев, Илинден. *Дъсченият под беше изкалян и нечист.* Й. Йовков, Жетварят. *После повдигна изхитлената пушка навсеа на прогреца . . . и погледна през нечистите стъкла.* Елин Пелин, Летен ден. *Той се спря при един повален плет, който заграждаше разхвърляни и нечисти двор.* Ив. Вазов, Пъстър свят. *Нечисти дрехи. Нечисто бельо.*
кирлив се свързва обикн. с дрехи, бельо. Означава: по който има мръсотия, нечистотия. Има разговорна употреба. *Около врата се показваше мазна кирлива яка от унифорнена куртка.* В. Нешков, Настъпление. *Бона грозна и кирлива риза, с яка, мазна като блница, се закопчаваше около дебелата му червена шия.* Елин Пелин, Летен ден. *Я вземи тия кирливи дрехи и иди ей-там в реката да ги препереш.* Л. Стоянов, Хоклера. *Край храстите до моста стоеше висок юнонна с кирливо фесче.* Х. Русев, Под земята.
мьрлив се отнася предимно за човек. Означава: който е нечист (обикн. лице, ръце). Има разговорен характер и пренебрежителна отсянка. *Седем дечурлига, кое с парцалива риза, кое облечено с нещо подобно на антерийка, с мьрлави лица се помъкнаха като прасци след бащата.* В. Отечествен фронт. *Когато вече съвсем светна и из всички шатри се запъкляха дребни, рошави, мьрлави дечица.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време.
МРЪСНИК. Вж. п о д л е ц.
МРЪЩЯ СЕ, чумеря се, муся се, цупя се, въся се.
О б щ о з н а ч е н и е. Правя гримаси за израз на недоволство, сърдене и др.
мрьща се: бърча чело, свивам вежди, за да изразя недоволство, гняв или някакво неприятно усещане. *Златан се засегна дълбоко от постъпката на сина си. Сърди се, мрьщи се, обръща глава настрани.* К. Петканов, Без деца. *Конякът, с който ни почерпи Смит, ни развесели още повече. Дори и Зинка отпи няколко гълтъци, като се мрьщеше.* М. Марчевски, Остров Тамбукту.
чумеря се: бърча чело, свивам вежди като израз на недоволство, сърдене. Има разговорен характер. *Цонка нареждаше масата, брат му . . . , се чумереше на бавните движения на жена си. — Какво се питкате още? — рече той.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *След туй се чумереше, скъриваше зъби и казваше на старата: — Жито ли? — отрова не им давам на тия хайвани.* Кр. Григоров, Новодомци.
муся се: придавам израз на безразличие на лицето си, с което искам да покажа недоволство. *Тя се прекръсти от Костадина на Диди. Мусеше се вече, когато дойдеха от село и се обърнеха към нея с истинското ѝ име.* Ст. Ц. Даскалов, Есенно сено. *Та ти, откакто си дошла при нас, все се сърдиш и мусиш, ходиш навъсена, като зима си студена и хапнива.* К. Петканов, Избр. съчинения. *Димитринка стана по-малко приказлива, почна за нищо да се муси.* Д. Калфов, Избр. разкази. *Ванката Емануилов нещо ми се муси, не искам да му се явявам пред очите.* Б. Болгар, Близнаците.
цупя се: с гримаси, които придават сърдит вид, и с демонстративно мълчание показвам, че съм засегнат, обиден. *Няколко седмици не говори на мъжа си, сърдита неизвестно за какво. Веднъж тъщата попита Методи: — Какво ѝ е? Защо се цупи?* М. Грубешлиева, Пред прага. *Не за пръв път в такива случаи той се опъваше, не искаше да излиза от къщи, цупеше се.* Г. Караславов, Обикновени хора. — *Че много си кисел пък и тая заран. . . Не се цупи, не се цупи, а се засмей.* Чудомир, Избр. произведения.
въся се: присвивам вежди като израз на трайно недоволство, неодобрение. *Но баща ѝ се въсеше, сърдеше, като научаваше за това.* Ив. Вазов, Казаларската царица. *Той изглеждаше враждебно настроен към някого и той се въсеше, като че обмисляше план за отмъщение.* Д. Немиров, Бедния Лука.
МУДЕН, бавен, пипкав, туткав.
О б щ о з н а ч е н и е. Който върши нещо по-бавно, отколкото е нужно.

муден: който употребява повече време от необходимото в сравнение с останалите, когато върши нещо, мисли, с което дразни околните. *Дали не са го превръщали? Не може да бъде. Тамо, пак и цяло село си знаеха като най-мудни и развлечени.* Кр. Григоров, Тамо от Горощец. *Преди да заиграя сиже, тополчани бяха станали мудни, едва се влачеха по пътищата, объкалени засетите ниви.* К. Петканов, Избр. съчинения. — *Той човек е. Не чево се потуква с доверие пред хората, . . .* — *Петко Бързата, много е приобрал, Васил Доминов, той пък е муден, не е решителен.* Кр. Григоров, Изгличено.

баен в едно от значенията си е: който в работата си, в действията си употребява, отделя повече време от другите. *Беше баен във всяка своя работа, дори и в говора си проявяваше всяка дума.* Д. Талев, Преспанските камбани. — *Дядо владика пак е получил писмо от Царската. Работата вирна, пак има неговите люде и нямо да я изоставят. И време минава, но турците във всичко са баени.* Д. Талев, Железният светилник.

пипкав: който се старае да свърши нещо, както другите, но е баен в движенията си, непохватен, несръчен и губи много време. Има разговорен характер и пейоративна отсянка: *Ведъгата след вечеря Младен облече новите си дрехи, застана на вратата и запитахка на Тодора, че е пипкав и че трябва се бави, само да го здоса.* К. Петканов, Без деца. *Кметът се наведе и започна да рови предпазливо с пръстите си, . . . Стражарят пак се здоса, изръсна нещо и каза, че бил много пипкав.* К. Калчев, При извора на живота. *Докарах рибата близо до брега, . . . Макарата ми се беше нещо отпала, заех се да я поправям. — Ей, че си пипкав! — чумоса ме наскиптъ и нагази като мечка във водата.* А. Мандаджиев, Отровният шип.

тутках има също разговорен характер и пейоративна отсянка. Означава: който губи време при съобразяване или вземане на решение какво да направи, а след това го изпълнява несръчно. *Семе, семе ще пресяваме, че то каквито сме туткави, току-поглеме пролетта заведнъж пукнала и по главите ни чукнала.* Б. Обретенов, Сноп. *Мери, господин старин! Заект, подлашен, избяга в храсталака. . . Ама, че си туткав, господин старин! Мерте ли ти се, бре. Изкуна лова.* Елин Пелин, Летен ден.

МУРАФЕТ. Вж. у м е н и е.

МУСКА. Вж. т а л и с м а н.

МУСЯ СЕ. Вж. м р ъ щ я с е.

МУТРА, муцуна, сурат, морда.

мутра: грозно, физически неприятно лице, физиономия на човек. Употребява се и като ругатня към някого. — *Изрисувай и мене. . . Застанах насреща му. След пет минути беше готова и моята мутра — дълъг нос, голяма уста, широка челюст.* К. Калчев, При извора на живота. *Ако не пуснете нещо, още утре ще го кача на бесилката — да си го знаят! Сега пък аз подсенях, едва се въздържах да не го цапна по мазната мутра.* П. Вежинов, Звездите над нас. — *И ако още веднъж се опиташ да ме обиждаш, ще ти строша мутрата, ще я смачкам като на бясно куче.* Ст. Марков, Дълбоки бразди. — *Ти мислиш, че това ми усилва апетита, да гледам навъсената ти мутра? Мари отпуска, махай се, да си не спомним, че имам такъв син.* Б. Райнов, Дъждовна вечер.

муцуна: неприятна за някого физиономия. Употребява се също и ругателно към неприятен за някого човек. *Повел само не беше се изправил, когато изведнъж забелязъ бръдната муцуна на Алвиар.* Гр. Угаров, По следите на заточеника. *Скарам сеж зъби. . . Бих разбил муцуната на всеки, който се мерне пред очите ми сега.* П. Велков, Стълба до небето. *Имаше и един тежко ранен, още жив. . . Жандармеристите не му даваха да почине и го ругаеха, когато той се препъваше и не можеше да върви. . . Хайде-хайде, куче, върви или ще ти разбия муцуната!* Ив. Мартинов, Пролет мила.

сурат: човешко лице. Има снижена употреба и пейоративна отсянка. *Личаха и околийският учителен инспектор с маймунския сурат, началниците на гарнизони.* Кр. Григоров, Разголчани. *Не си виждате възраста и набръчкания сурат, или сте се напудрили като котка в пепелище.* Елин Пелин, Аз, Ти, Той.

морда по значение е равно на м у ц у н а, но има по-рядка употреба. *Добре, че интонишът сам попадна в капканта и се прьждоса на време, иначе щях аз да го открия и да му разбия мордата.* Св. Минков, Разкази в тараджова кожа.

МУЦУНА. Вж. м у т р а.

МУШКАМ. Вж. б о л а.

МЪГЛЯВ, смътен, неясен.

О б щ о з н а ч е н и е. Който не е изразен, изяснен точно.

мъглив обяхн. се свързва с мисли, представи, изрази и под. Означава: който е неразбираем, защото не е оформен, не еясно определен, за да може да бъде разбран точно. *С какво се съгласявах, сама не знаех, защото мислите му бяха обвити с много думи и винаги оставаха мъгливи.* Ст. Христозова, Да тръгнеш с вятъра. *Той говореше умно, разбрано и делово. Мъглявите и отвлечени понятия бяха чужди на неговата ясна и практична мисъл.* К. Калчев, Семейството на тъкачите. *Примерите му бяха всякога прости, съвършено реални и раз-*

страсти. На абстрактните и мъ
Мислят фраи.

смътен се свързва с представи, чувства и под. Означава: който не е разбран добре, който не може да се конкретизира, защото няма достатъчно данни, които да го определят или да актеризират. *Като всички жени в селото политиката тя смяташе за мъжка работа, а на държавата и* [illegible] *нешните управляващи имаше смътна представа.* Г. Караславов, Избр. съчинения, VI. *В ума й се преплитаха смътни картини — от миналото, от вчера, но когато поискаше да ги свърже и изясни, мислите и се зубеха.* Г. Райчев, Избр. съчинения. *Лицето на Бенко стоеше мрачно, не по*[illegible] *душата му изпълни смътна тревога. Какво ли се е случило с Петр*[illegible]*ико.* Ал. [illegible]*збек,* [illegible]*лкият емигрант. Обзема ме смътен страх. Или и аз съм по предчувствие.*

неясен се свързва само с мисли и чувства. Означава: за който се знае, че съществува, и не може да се осъзнае, избере, поради което [illegible] т вога, създава напрежение. *Неясни мисли, една от друга по-неясни, се роеха в размътената му глава.* Т. Влайков, Съчинения, III. *И сърц то й изпълни и ясен т епет.* Д. Спиронов, Охридска пролет. *Човек би желал да погомори с близка душа на интимни свои мисли и за онова, което чувствуа, че се поражда вече в сърцето м*[illegible] *но още неясно и е дълбоко ск*[illegible]*ито.* Д. Талев, Илинден. *Неясни спомени, ясни предчувствия.*

МЪДРЕЦ. Вж. м и с л и т е л.

МЪДРУВАМ. Вж. у м у в а м.

МЪДЪР. Вж. у [illegible] е н.

МЪЖ, човек.

мъж: лице от мъжки пол. [illegible]*ики. в зряла възраст. Мъжът, който придружаваше си ха*[illegible]*е нейните баща.* Елин [illegible]елин, [illegible]овести. *На другия ден сутринта братът от Перник дойде с кола с още двама мъже и изнесоха трупа.* М. Грубешлиева, Пред прага. *На Панаирската улица, близо до Шадраванската площад,* [illegible]*, неочаквано изскочи от никъде един висок мъж с черна брада.* Й. Йовков, Приключенията на Гороломов.

човек в едно от значенията се съпада с м ъ ж. *Вратнята се отвори и излезе един висок, дългомуестакат човек, с фес.* Ив. Вазов, Утро в Банки. *При кладенчето, . . . слезе дребен, сух петдесет годишен човек със селски потури.* Елин Пелин, Летен ден.

Вж. с ъ п р у г.

МЪЖАГА. Вж. з д р а в е н я к.

МЪЖДЕЯ. Вж. б л е щ у к а м.

МЪЖДУКАМ. Вж. б л е щ у к а м.

МЪЖЕСТВЕН. Вж. с м е л.

МЪКА, мъчение, страдат е, терзание.

О б щ о з н а ч е н и е. Трудно поносимо физическо или душевно изживяване.

мъка: трайно, трудно поносимо физическо усещане или душевно изживяване, породено от болка, скръб, тревога и под. *Най-много мъка тръпях за вода. През нощта можеше човек да умре за капка вода, нямаше от де да си накваси устата.* К. Величков, Периодическо списание, I. *Ала епископът отказа да приеме исляма. Тогава турците го сблякоха, останаха го съвсем гол и почнаха да го щипят по тялото с нарочно приготвени клещи. Епископ Висарион изтърпя тия адски мъки, без да се уплаи и и без да поиска милост.* А. Дончев, Време разделно. *Сърцето ми се кръв от болка, Ивайло, мъката ми е голяма, знам и тебе е мъка.* Ив. Вазов, Ивайло. *ам беше женен вече от няколко години, но деца нямаше. Това тежеше като непрестанна мъка нему и на жена му.* [illegible]ин Пелин, Земя. *На душата й лежи толкова скрита мъка, толкова преживявания и скръбни спомени има в нея. . Тя би искала да изкаже мъката си никому.* Ив. Карановски, Разказ, I.

чение: изпитване на физическа или душевна мъка. *И както се полага след м* [illegible]*ная и лишения телесни от* [illegible]*здата, те се бяха отдали на. . отчаяние.* [illegible]*онстантин ре*[illegible]*дание от изчезналия г* [illegible]*ните се пак миналха по-лесно. Но нощите бяха страшно мъчение за Елка. Щом навъл изчезнеха сенки на стрехите и мрак изпълнеше стаята, душата на Елка изпитваше смъртно безпокойство.* Елин Пелин, Гераците. *Това не е живот. Лазаре — поклони слава тя. — Това е мъчение за цялото ти семейство.* [illegible]*лой на злощастните слухове и сложи край на тази глупост.* Х. Русев, Под земята.

страдание: изпитване, пригжяване на силна душевна или физическа мъка, обикн. по-продължително време. *Той беше стар, обрьчал в изпитания хайдутии, видял де какви ли не страдания.* Ст. Дичев, За свободата. *Все по-често и по-често хората се питаха: ще им ли край на слана и немотиня, ще се свършат ли непоносимите страдания, ще пресекнат ли вестите за убити, ранени, пленени, осакатени?* Г. Караславов, Обикновени хора. [illegible]*о тая откъснатост от на ода мъжката* [illegible]*та плащане с тежки страдания: тя гладуваше честно, мръзнеше в студените есенни нощи, четящите кодеха изпъкналите, бели, вышлаеали.* Д. Талев,

Илинден. *Очите му бяха кръвясали. По цялото му възнкваше лице се бе изписало страдание от задуха.* Д. Немиров, Братя.

терзание има книжен характер. Означава: мъчително състояние на духа, свързано с решаването на нещо, с неизвестност, колебания, съмнения и под. *Наместо с непредпазите мисли и надежди скритно й се пълни с ядове, с мъки и терзания.* Т. Влайков, Съчинения, II. *И Нях по своему си обяснивше всичко: Лазар не я обича или поне не я обича както преди. . . Колкото и да кривше Нея тъй своя нова скръб, на няколко пъти се издаде ту с поглед, ту с въздишка, . . . Пък и Лазар сам доливаше душевните й терзания.* Д. Талев, Преспанските камбани.

Вж. усилие.

МЪКНА. Вж. влача.

МЪЛВА, слух.

Общо значение. Непотвърдена новина, която се разпространява в дадена среда.

мълва: непроверено твърдение, обикн. преувеличено или измислено, което се разпространява, предава от човек на човек в дадена среда. *Настана тревога из градеца. Мълва тръгна от уста в уста, от къща в къща, . . . щяла да дойде войска.* М. Кремен, Скръпени стрехи. *Мълвата изкарваше неговите богатства на няколко хиляди жълтици.* Елин Пелин, Гераците. *Но тъкмо в навечерието неочаквано се разчу и бързо се разнесе нова и тревожна мълва: идели към границата много румънски войски.* Й. Йовков, Разкази, I.

слух: чуто, непроверено твърдение, обикн. преднамерено, което произлиза от неизвестен източник и се носи между хората в дадена среда, общество. *Още с по-големи подробности и преувеличения, като всяка голяма новина, той слух обхождаше сега селото.* Й. Йовков, Жетварят. *За Богора тръснете слух, че се е удавил в Янтра.* Ив. Вазов, Светослав Тертер. *Из селото тръгна слух, че дядо Костадин дал само две шепи злато.* К. Петканов, Старото време. *А доктор Соколски продължаваше да стои в неизвестност, за когото се пущаха различни слухове.* Зах. Стоянов, Записки по българските въстания. *Тревожни слухове. Лъжливи слухове. Зловредни слухове. Носи се слух.*

МЪЛКОМ. Вж. мълчаливо.

МЪЛНИЯ. Вж. светкавица.

МЪЛЧАЛИВО, мълком, мълчешката, мълчешком.

мълчаливо: без да се говори, без да се произнася дума. *Бинбашията нищо не отговори и мълчаливо доле знак да му доведат коня.* Д. Талев, Илинден. *Надвечер гостите си отидоха едни след друг мълчаливо, без пожелания.* В. Геновска, Седем години. *Обедът започна тихо и мълчаливо.* М. Грубешлиева, Пред прага.

мълком не се различава по значение от мълчаливо, но има сравнително порядка употреба. *Няколко мига те не можаха да проговорят, вряваха мълком наносоки по улицата.* Г. Райчев, Избр. съчинения. *След няколко време тато отвари вратата и без да каже нещо, мълком излиза.* Т. Влайков, Преживяното. *Хилков слушаше мълком, не вземаше участие в беседата.* Ив. Вазов, Утро в Банки.

мълчешката и **мълчешком** означават: без да се говори или да се издава глас, звук, без всякакъв шум. *Дордето траеше тая препирня, аз стоях и слушах мълчешката, без протести и одобрения.* Зах. Стоянов, Записки по българските въстания. *И офицерите слушат тия странни задявки, които се отнасят до тях, и вървят мълчешката, навели глави.* М. Кремен, Брегалница. *Цялата тая суматоха стана поради сивата кучка. Лош навик има тя: хапене мълчешката, без да лае.* П. Велков, Стъпба до небето. *Начаникът загуби и ума, и дума. . . Отъ́рво помисли да повика за помощ, с пищялката си, ала веднага съобрази, че ще спори по-добре, ако се махне мълчешката.* Ст. Чилингиров, Първа жертва. *А когато наредеше болката му стихваше, старецът четеше молитви ту на глас, ту мълчешком.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Останалото разстояние до селото двамата изминаха мълчешком.* П. Вежинов, Ден последен. *В полето.*

МЪЛЧАНИЕ, безмълвие.

мълчание: отсъствие на говор, звук. — *Ние народа ще гледаме и учените люде. Настана мълчание.* Д. Талев, Преспанските камбани. — *Моля ви се, господа, изкажете се — на-стоя клетьт. Мълчание. — Не се стеснявайте, господа. Пак мълчание.* Елин Пелин, Аз, Ти, Той. *Настъпи мълчание. В хората се чуваше само повяването на вятъра, който шумоле́ше между боровите клони.* Д. Димов, Тютюн.

безмълвие има книжен характер. Означава: пълно отсъствие на говор, на шум, дълбока, пълна тишина. *В лесът владееше тишина и безмълвие дълбоко.* Ив. Вазов, Нова земя. *Бурята като че оставаше отвъд, а тук между високите дувари стоеше тъй глухо и тайнствено безмълвие.* Й. Йовков, Жетварят. *И в двора на църквата, и на улицата, и над цялото село, което до преди малко шумеше опиянено от свободата, настъпи зловещо безмълвие.* Г. Караславов, Избр. съчинения, X.

МЪЛЧЕНИКАТА. Вж. мълчаливо.

МЪЛЧЕНИКОМ. Вж. мълчаливо.

МЪМРЯ. Вж. карам се.

МЪНКАМ. Вж. мърморя.

МЪРДАМ, шавам.

мърдам: правя движения с цялото си или с части от него, движа се, без да се местя. *Сторяхме беше много размъкнали: мърдеше на стола си непрестанно, като че седеше на игли.* М. Грубешлиева, През игленото ухо. *Кучо все мърдаше на мястото си — ту ще се почеше, ту ще посегне да откъсне тревичка.* Д. Талев, Илинден. *Той сваля капа, . . . мърда дълго коленцата си нежно.* Елин Пелин, Щеркови гнезда. *Голяк показал на великанчето едно зайче. Та мърдало ушички, готово да скокне.* Ран Босилек, Радост.

шавам се се различава по значение от мърдам. Употребява се обикн. за извършване на движения при неспокойствие, смущение, притеснение и под. *При тоя въпрос и Ванко се засрами и безпокойно зе да шава и да се върта окол себе си.* Т. Влайков, Съчинения, II. *Стиса си шавал, другарю! Какво става с тебе? Гергин се притал.* К. Калчев, Живите помнят. *Тогава кораводто бодено вдно заседна на дъртото му и потлещето се задави. Падна на гърба си, . . . — нито шава, нито стана.* А. Каралийчев, Топла ръкавичка.

МЪРЗЕЛАН. Вж. мързеливец.

МЪРЗЕЛИВЕЦ, ленивец, лентяй, мързелан, хайлазин, дембелин.

Общо значение. Мързелив човек.

мързелив: човек, който не обича, няма желание да работи, гледа да не работи. — *Чие е сега благото? — То е в нашата мера, но го използуха държавата, а най-вече мързелиците от селото — не им се работи по полето, ловят по цял ден риба.* Н. Стефанов, Романтичното пътешествие. *За съжаление | съдбата прави честно тиви грешка | от мързелився съдава туй богат, а работливия — да мре от глад!* Д. Подвързачов, Басня. *Помагаше с голяма охота на по-слабите ученици, но мързелиците. . презираше, не можеше да търпи.* А. Гуляшки, Любов.

ленивец: човек, който няма никакво желание за работа, не работи, като избягва всякакво напрежение. *Ти не искаш да търсиш работа. Ти си ленивец!* Б. Шивачев, Писма от Южна Америка. *Ти си ленивец, готованин, а не аз. Опашеци синя преслика, нагдеи се и се изтегли на пейката.* К. Петканов, Избр. съчинения.

лентяй: много мързелив човек, без всякакво желание да се труди, с което вреди на обществото. Употребява се обикн. за израз на подчертано отрицателно отношение. *Пандов си мислеше с досада: „Лентяй. . . за хапване и сръбване го бива. но за работа не го търси.“* М. Марчевски, Повести. — *Няма ли за тебе работа, бе? Какво си скръстил ръцете си? —Няма, отговори Гергин. Свилен се намръщи и процеди: — Лентяй!* К. Калчев, Живите помнят.

мързелан се се различава по значение от мързеливец, но се употребява с поли граждателна отсянка и има разговорен характер. *Нъколко души стояха на стъгите на новите си ниви и гледаха радата на Пендевци. Цялата низина бе заградена и завладяна от тях. . . — Дадоха, но и взеха най-хубавото място. — Кой ни е крив, като сме мързеланови?* К. Петканов, Старото време.

хайлазин: мързелив човек, несериозен и безотговорен пред обществото, който бяга от работа, прекарва времето си, без да работи. Употребява се в разговорната реч с пренебрежителна отсянка. *Здрав си, камък да стисниш, вода ще пусне, ама си хайлазин. Изхайлази се на тия лоза!* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Колко пъти казвах на Ивана! Ще го направя, ще го измажа, все обсчава, хайлазинът му, и все нищо не прави.* Г. Караславов, Татул.

дембелин е също дума от разговорната реч. Означава: човек, който не работи нищо, само лежи и яде и чака всичко наготово от околните. Употребява се с презрителна отсянка. *Знам го аз как пали дембелин, и деня спи, и нощя спи. . . Отдаряна следах как кравите изпиха млякото, а той не виждал. Доде се обърне, доде отиде да си изтъди, изпиха го.* Й. Йовков, Чифликът край границата. — *Как ще я стигнеш* [крушата] *като си лежал цял ден, бре дембелин. . . Десет бразди не си изкарал. . лежал си, цял ден си се тръкалял!* Г. Караславов, Снаха.

МЪРКАМ. Вж. мърморя.

МЪРЛЯВ. Вж. мръсен.

МЪРМОРЯ, мрънкам, мъкам, мъркам.

Общо значение: Говоря тихо, неясно, като на себе си.

мърморя: говоря тихо, неясно, обикн. когато съм сам, като че мисля на глас, говоря на себе си, а не с кого да ме чуят околните. *Той стана, все да мърмори нещо и отиде да си налее още ракия.* Й. Йовков, Чифликът край границата. *Отиде жребчето, отиде, мъка ми е! От малко съм го отгледал. И като седна на един камък, той заклати глава, като все мърморене нещо.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Циганката посеще на рамо голям вързоп сухи*

сякаш, кръвясе приведена и нещо мърморене на цигански си език. Д. Ангелов, На живот и смърт.

мрякам: говоря, чета или се тихо, неясно, провлечено. *Свещеникът мрякане нещо пред него, старият общински писар — пенсионер му отвръщане също от името на черковен певец и настоятел.* Кр. Велков, Село Борово. *Ходжата Сюлеман четеше в корана. Последна кръм пристъпваший мъжо Сали и пак продължи да мрякя с глухо глас.* Б. Несторов, Ариф и Рамзина. *И кодкара нещо като песен. . . Отец Игнатий дълго време мрякя това.* Елин Пелин, Щъркови гнезда.

мъкам: говоря неясно, неразбрано, обикн. когато съм объркан, смутен. *Какво ще ядем довечера? Калин неочаквано се смутява, мъкя нещо и не отговаря.* Й. Йовков, Разкази, II. — *Да начнеш нещо потулено в лодката? Лодкарите почнаха да мъкат: — Ние, тъй, като трръкахме, тоцава де, през нръата нощ. . .мали вашият човек донесе бутилките.* А. Каралийчев, Наковалня или чук. *Кметът — . . — дръще настръна един от пазителите и отначяло го гледаше: — Под носа ви да окастрят тоцова колкото минарето на Султан Селим и вие да не усетите! . . — От де да знам. . . — мъкяше названтиньт.* Г. Караславов, Селски историн. — *Ние не искаме. . . Ние молим . . — забръкано почна да мъкя отец Оливарес.* Д. Димов, Осъдени души. *Навел загрижено глава, Костакев тихо мъкяше под носа си, сякаш не разговаряше със Стефанов, а се мъчеше на глас да подреди заплетените си мисли.* Х. Русев, Под земята.

мъркам в едно от значенията си е: говоря нещо неясно, тихо, гъгниво, като на себе си. Има рядка употреба. *Пред младоженците стоят трима свещеници, един от които чете евангелието, а другите двама мъркат нещо под носа си.* Св. Минков, Разкази в таралежова кожа.

МЪРСОТЯ. Вж. ц а п а м.

МЪРСЯ. Вж. ц а п а м.

МЪРТВЕЦ. Вж. п о к о й н и к.

МЪРТЪВ, безжизнен, бездихавен, бездушен.

мъртъв: който е умрял, престанал е да живее. *Младите Иванчо другорки заобиколиха мъртвата си дружка и тъжно запалиха и запеяха.* Елин Пелин, Летен ден. *Убийството на Шерр търчаи радостта на всички. Не беше него — млад човек падна мъртва на земята.* К. Петканов, Старото време. *Сто хиляди мъже, които бяха излезли да бранят родния си край, лежат мъртви в долината, като плод обрулен от дървото на живота.* А. Каралийчев. Птичка от глина.

безжизнен има книжен характер. Означава: който не е жив, не проявява признаци, характерни за живите. *Видяха, окървавени и безжизнени, труповете на двама румънски войници.* Й. Йовков, Разкази, I. *И при опелото, . . , той оставаше все тъй вътрешно вцепенен, само малко учуден, че един жив човек се е превърнал в безжизнен труп и трябва да бъде погълнат от земята.* В. Геновска, Седем години.

бездихавен е също книжна дума с поетична отсянка. Означава: който не е жив, който е престанал да диша. *Той се обърна почудуен и видя боеца паднал на гръб. Парче от снаряд бе раздробил лицето му — лежеше спокоен и бездихавен.* П. Вежинов, Втора рота. *Какво е смърт? — Да легнеш неподвижна, бездихавна, ! да нямаш мисли, чувства, кръв. . . Да си предмет.* Л. Даскалова, Стихове за тебе.

бездушен в значение на м ъ р т ъ в се употребява рядко. Има книжен характер. — *Като прекършен от буря клон тя се повали над бездушния вече труп.* Т. Влайков, Преживяното.

МЪРЦИНА. Вж. н а п р а з н о.

МЪРША. Вж. л е ш.

МЪРШАВ, слаб, сух, костелив, кльошав, постал, дръглив.

мършав се свързва с човек, животно или части на тялото и означава: който няма никакви тлъстини, който е с малко месо, мускули. *Новалящата най-сетне се разтвори и отпред, . . , се изтрви едно младо момче, мършаво, само кожа и кости.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Когато ризата се свлече от плещите му, предстаси се не тяло, а скелет. Тъй беше мършав!* Ив. Вазов, Драски и шарки. *И всеки се гледа в тоя човек, . . Бледен, мършав, слаб с хлътнали очи — да го духнеш и ще падне.* Зл. Чолакова, Бачо Киро. *Конят на хергеджията може да бъде добре гледан, . . , но той никога не може да хвърли месо на гърба си, винаги е мършав.* Й. Йовков, Чифликът край границата. *Молчето бе доста високо, със сухи, почти мършави крака.* П. Вежинов, Следите остават. *Старата стоеше на стола, скръстила тънките си мършави ръце.* Ем. Станев, Иван Кондарев.

слаб в едно от значенията си е: който е тънък, с тлъстини, по-малко от обикновеното. Свързва се предимно с фигурата на човек. *„Колко съм слаба!" — помисли си тя, като гледаше тънкото бяло вратле, . . , върху което сякаш случайно бе прикрепена кокалестата глава, станала главата за тия дни.* К. Кръстев, Катастрофа. *Ето откъде извлиза сила да се*

брат, [вълчицата] *нищото магар мършава и слаба, тъй здравото потраквашe със зъби, че зъбите* ѝ *ли кучета отскачаха настрани като ожилени.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан.

сух в едно от значенията си се свързва обики. с човек или части на човешкото тяло и означава: който няма никакви тлъстини, който е изсушен, без жизнени сокове, не спеж, по за когото не може да се каже дали е силен или слаб. *Прекрасен човек вече, слаб и сух. . . , той беше инак: здрав и дръжлив.* Й. Йовков, Женско сърце. *То е сухо, сколесто момче, съ здраво, набито тяло.* Д. Немиров, Когато бях малък. *Едно беше пенадесетгодишен момъ, сух и черен като свечено бъдъ пресен, с подвлечено от дълъгови брьчки лице.* А. Гулянки, Село Ведрово. *По сухото и болничаво лице лежи бъла.* Елин Пелин, Щъркови гнезда. *Сухите му жилести ръце трепереха от старческа немощ.* Ст. Загорчинов, Легенда за св. София. *Той беше с изпружил на грьб и едвашт му краг, сух и жилав, стърчеше нолъ от вочкатъ.* Г. Караславов, Танго.

костелив се свързва също с човек и части от тялото и означава: на когото се очертават, изпъкват силно костите, понеже не е угоен, няма месо, мускули. *Вдовицата имаше слабеене, чезнене, костелината ѝ висока фигура се мляскане като сянка с запустелия двор.* А. Гулянки, Село Ведрово. *Мина лежеше кротко, положила сврху чаршафа костелените си безкръвни ръце.* Х. Русев, Под земята. *Той бе висок и тънък млад човек, с дълги крака и костелено лице, което изглеждаше преждевременно сьстарено.* Д. Димов, Тютюн.

кльощав: който е извънредно мършав, само кожа и кости, прекалено, грозно слаб. Има снижена употреба и пейоративна отсянка. *Бях ваш ученик. . . — разбира се, не можеше да си спомните, тогава аз бях кльощав, ребрата ми се бролха като на умрял кон, а сега съм, както виждате, доста попълнел.* Г. Караславов, Избр. съчинения, II. *Пред входната кръчмичка стра селска каруца. Забрадкаа, кльощав селянин помаса на едно момиче да слезе от карутата,* П. Велков, Да небето. *Струваше му се, че щом се кеф на кобилата, и не харкне, . . . но понеже това не стана, започна немилостиво да бие животното по кльощавата му задница.* Д. Ангелов, На живот и смърт.

постал е дума от народния език. Не се различава по значение от мършав. *Той беше висок, камбурест, мършав — постал и кьосе.* Ив. Вазов, Под игото. *Други мекерешки влекат угрижени военните запаси с посталите добичета по крепостите.* Ил. Бльсков, Изгубена Станка.

дръглив е дума от народния език. Свързва се с животни и означава: който е много слаб, измършавял, безсилен. *Нивите бяха слаби, но и воловете кретаха по лехите толкова слабосилни и дръгливи, че често пъни падаха от немощ в браздите.* А. Каралийчев, Спомени. *От време на време през отворената врата се мляскане дръгливият, измършавял кон, който вертеше калъка.* Д. Спространов, Самообречените. *Надяваех се да видя тъй висока вече насбрани най-хубавите, прочутите коне на селото, а заварих дръглите крепи и кокалести кобилки на най-голямите бедняци.* Д. Калфов. Избр. разкази. *Отъм закая е уличката се зададе дръглив сиромашки пес.* Т. Харманджиев, Краят на едно детство.

МЪСТЯ. Вж. от мъшавам.

МЪТЕН, замъглен.

мътен се свързва със стъкло, огледало и под. Означава: който не е напълно прозрачен, през който не се вижда достатъчно лебре (от замъгляване, овлажняване и др.). *Седеше той зад мътните стъкла в дъното на големия дюкян.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Спря се пред мътното огледало, отлото от мухите.* В. Андреев, Партизански разкази. *Но в прозорчето мътно на кръчмата блещукна още слаба светлинка.* К. Христов, На кръстопът.

замъглен се свързва обики. със стъкло. Означава: който е изгубил прозрачността или бляската си, поради което не пропуска или не отразява добре светлина. *Стъклата на затворените прозори бяха замъглени от прах.* М. Марчевски, Повести. *Вън се да вали дъжд. По замъглените стъкла на прозорците се чуха леки удари.* Й. Й овков, Приключенията на Гороломов.

МЪТЯ, люш.

мътя се свързва с птица. Означава: седя върху яйца, за да станат, да излязат от тях пилета, птичета. *Направи си гнездо гугрущата и снесе само едно яйце. Легна да го мъти и измъти едно гугувиче, голишарче, с жълта човка и жълти крака.* А. Каралийчев, Приказен свят. *В клоните на тая чудна върба от край времe имаше дванадесет щъркови гнезда и всяка пролет в тях цдеха и мътеха дванадесет чифта щъркели.* Елин Пелин, Щъркови гнезда. *Сега дивите кокошки мътят, а глухарите цели са се превръщали в глух: пазят си.* Н. Стефанова, Романтично пътешествие.

люш не се различава по значение от мътя, но се употребява и за изкуствен процес на мътене, извършван в люпилня. *Патиците. . . рядко мътят и с яйцата или насиждат кокошки.* Й. Йовков, Ако можеха да говорят. *Тя* [кукувицата] *скиташе цяло лято от дърво на дърво, снесе яйцата си из чуждите гнезда да си мътят малките пойни птички.* Ем. Станев, През гори и води. — *Квачката им е люпилнята! Люш наведнъж — хилядa!* Ас. Босев, Димитровски огън,

МЪЧА, измъчвам, изтезавам, инквизирам, малтретирам, тормоз, тероризирам, тероризирам.

Св. виж **измъча.**

Общо значение. Причинявам някому мъка, страдание.

мъка: причинявам някому физически или душевни мъки, страдания. *Ал ще ти разкажа за Лика . . . вай-младата партизанка). Боса и кръвта дойде при нас. Ама как си я мъчи за мъчи, скубали косите й, били, били, газили я до несвяст.* Ив. Хаджимарчев, Овчарчето Калитко. *Ала бай Никола беше по-друг човек. Колко го бяха мъчили през септемврийското въстание. . . Ребрата му бяха чупли — сам срода си бе изкоял хес, горе край Вардиншката група, но удържа.* Кр. Григоров, Новодомци. *Някои по-страхливи и по-пъргава овца усъчваше да избяга. Давидка я настигаше и хванал я за задния крак, влачеше я към стъргала. Не мъчи бедничка! — викаше чичо Митуш. — Пъ-кротко.* Й. Йовков, Ако можеха да говорят. *Защо не пиеш Карл? Защо го мъчи? Болен ли е? Ранен ли е? Или . . . нещо по-лошо е отъ чало?* Г. Райчев, Вълчето. *Ала после той не се обяди и не отговори нито на едно нежно писъче. Тоа мъчение странно Марчика.* Елин Пелин, Щъркови гнезда. *О, мъртъв да беше! Какво е имало тогова между мене и него, че тъй ме мъчи! Една среща само, това бе то всичко.* Р. Стоянов, Майстори.

измъчвам: мъча някого много, продължително време физически или душевно. *Какво си помислеше, че заради него турците ще измъчват и. . жената и детето му, пламнаше от гняв, люто им се заканваше.* К. Петканов, Избр. съчинения. *Живял в селото богатият — експлоатьор. И бедните селяни измъчвал. Уж с пари си в нужда подпомагал, а накрая пиятите им вземал.* сб. Хоро. *Той разбираше, че трябваше да крият лошото, което стана у тях. Хората не трябва да знаят, че баща му е тъй лош и че е измъчвал майка му.* Вл. Полянов, По пъти.

изтезавам: подлагам някого на тежки, предимно на физически мъки, страдания, обики. с цел да изкаже, да признае нещо. *Знаеше се как полицаите и жандармеристите постъпват с пленените народни борци — продължително и жестоко ги изтезавали и накрай ги застрелвали.* Г. Караславов, Избр. съчинения, VI. *Разбойникът, известен с прозвището Осман Пазвантолу, е главатар на дружина разбойници. С тяхна помощ той открито убива мирни хора, . . опустошава села и градове и изтезава рачия.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време. *До какво чорбаджиите биха и изтезавали беззащитния Бачо Киро.* Д. Марчевски, Дошло е време.

инквизирам: подлагам някого на жестоки, нечовешки мъчения (при разпит, следствие). Има книжен характер. *Инквизираха ме между другото и с жажда. Жадувах ден, два. Започнах да чувам, че в тъмницата на калията шурти чешмичка.* Д. Жотев, Пак мамеще изгрева. *Започнали да го инквизират. Двамата издържали инквизитите и не казали нито думичка, не издали никого.* Г. Караславов, Избр. съчинения, IV. — *Могат да ви заловят живи, да ви инквизират, да се гаврят с вас, както си искат. . . Трябва трезво да си дадеш сметка — ще имат да сили да издържиш?* П. Вежинов, Звездите над нас.

малтретирам има книжен характер и означава: отнасям се лошо, жестоко с някого, упражнявам грубо насилие (обикн. над беззащитен). *Едно правителство, което разгонва публиката от Народното събрание с войска, позволява на своите депутати да малтретират колегите си опозиционери, за да осигурят болшинство при гласуването, не може повече да остане на власт.* В. Геновска, Седем години. *Право при начелството отиде и почна да гърми със силния си глас: „Вие — каже — какво правите с тези нещастници? Работа искате от тях, а си измъчвате и малтретирате.“* А. Каралийчев, Наковалня или чук.

тормоз: потискам, гнетя лушевно чрез натиквания, дребни насилия и под. съдържам му неприятности и под. *Тормози работниците, за нищо си уволнява.* М. Марчевски, Повести. *Секретарят и по-рано не я обичаше, а сега почна да я тормози. Вярваше подяр и като сянка и с жестоко злорадство й намекваше за нейното бездетство.* И. Петров, Ноикината любов. — *Добре, че дойде — отдаде се мама, — не ме остави на мира! Мъргел ме хванал! За нищо не ме бивало. Тормози ме и наплаши детето.* В. Бончева, Анчето пише.

тероризирам има книжен характер. Означава: със системни жестоки мерки, наказания, внушавам страх някому и го държа в подчинение. *Големи полицейски и войскови части започнали да сновят от село на село и от град на град, за да тероризират народните маси, да преследват и затварят антифашистките елементи.* К. Ламбрев, Средногорски партизани. *Когато на ръката му блеснаха триъгълните мъжки нашивки, у него неочаквано се пробуди едно деспотично чувство и той започна да вилнее и да тероризира съвсем безпричинно младите войници.* Св. Минков, Избр. произведения.

тиранизирам има също книжен характер. Означава: налагам безрезервно волята си на някого, изисквам от него да изпълнява всичко, което му заповядвам. Има сравнително рядка употреба. *Илия бе новодошъл и това бе първата му Коледа в затвора. . . [затворниците]. Те го тиранизираха и му възлагаха всички работи, които никой друг не желеше да изпълни, например: да мие ведрата за храна и др.* в. Развигор.

МЪЧА СЕ, измъчвам се, страдам, терзая се, страдая.

Сл. вид: **измъча се.**

О б щ о з н а ч е н и е. Изпитвам мъка, болка.

мъча се: изпитвам продължително физическа болка, неприятно усещане, преживявам тежки изпитания или изживявам продължително душевна болка, от която се разстройвам. — *По-добре убий го, на тури точка, да се не мъчи.* Ив. Вазов, Под игото. *Пекъл стана от — По-добре убий го, на тури точка, да се не мъчи.* Ив. Вазов, Под игото. *Пекъл стана от час на час по-голям. . . Особено се мъчим за вода.* К. Величков, Периодическо списание, I. — *Е какта е? Не я ли пита? — От нашата черга, бе фиилие. Сиротиа. Работела е града, в болницата. Сестра била, тъй ми гоза. . Много ме, кай, трепирала, много се мъчех. Пък и права е: болни хора да гледаш лесно ли е?* Й. Йовков, Женско сърце. *Горкото ми чедо! Как е потъмняло! Толкова месеца все се мъчи и рони сълзи.* Ив. Вазов, Руска. *Ядоните си от бъ-ката изкарва. . . Не я ли вижда, че и тъ повече се мъчи. Господ още не й дава рамба.* Ст. Петров, Нонкината любов. *Душата му се мъчи от някаква нечиста скръб.* Елин Пелин, Повести.

измъчвам се: понасям тежко въздействието на психически и физически страдания. *Пепьо! Не ме оставяй, ще умра от мъка. И ти ще се измъчиш. Да се сбереш, тъй ще бъде по-хубаво.* И. Петров, Нонкината любов. — *Водениця — живиниця, сиаго — каза дядо Иван, когато веднаж Станка седна при него, за да го разговори. Тъй виждаше, че той се измъчва самичък.* Г. Караславов, Обиковени хора. *Защо да не мога и да поседна вдъ̀лу онова, което вие сте заграбили от живота, без да се измъчвате от скрупули?* Ем. Манов, Бягството на Галатея. *Ето, дядо Захари се измъчи да го донесе тук, а пък той може да загрижене чак след десет години.* Елин Пелин, Щъркови гнезда. *Не стигаше ти, дето толкова време се измъчи с болеуващето на Неда, ами сега пък и други болник да гледаш.* Т. Влайков, Съчинения, II.

страдам: изживявам силна, дълготрайна душевна мъка или изпитвам физическа болка, тягостно продължително физическо неразположение. *Догана виждаше, че от ден на ден единственото на челядта му се руши под напора на външни сили и дълбоко страдаше.* И. Петров, Мъртво вълнение. *Да, не само той имаше грижи. Тези мъже, с които вече месеци наред посрещаше и изпращаше трепетливия лъч от решетъчното прозорче, страдаха като него; техните мисли не се откъсваха от домашните, от земята.* Ст. Дичев, За свободата. *Обиденото. . . душа на Елка остана неудовлетворена. Сега тя страдаше по-дълбоко, защото бе унизена от тоя, когото обичаше и когото мислеше и чакаше денонощно.* Елин Пелин, Повести. *Уверена, че Хилъуд е спасен от смъртта, тя старателно отбягваше среща, но когато разбра, че той страда от своите рани, изпрати му няколко пъти лековити билки и благовония.* Ст. Загорчинов, Легенда за св. София. *Тя не се оставяше да я измъчва страхът и повече страдаше от телесните болки — тъй свойствени за положението, в което се намираше сега, през последните седмици на своята бременност.* Д. Талев, Илиянден. *Страдаха от слад, страдаха от студ, страдаха от болести всевъзможни.* Ив. Вазов, Нова земя.

терзая се е книжна дума. Означава: изживявам големи душевни страдания. *Твоето сърце люби. . . И затова ти казвам: не бой се, не се терзай.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Беше в такова състояние, в което изпада човек, когато се е терзал, денем и нощем мислил и премислял, докато най-сетне махва уморено с ръка.* К. Кръстев, Катастрофа.

страдая е остаряла дума, която се употребява понякога и с поетична отсянка. По значение е равна на с т р а д а м. — *Сестро, ти имаш нещо на сърцето, каза тя. Ти страдаеш.* Ив. Вазов, Казаларската царица. — *Бедни българи! повтори другий. — Страдаят сиромасните, потвърди третий, и един по един си отидоха всякой у дома.* И. Бъльков, Изгубена Станка. *Приятел и мъдрец! да му разкрия що в душа тая; / кого аз любя и в какво вярвам! / — Мечти и мисли — от що страдая.* Хр. Ботев, Съчинения. *Над черните угари. . . / с безпонятна мъка земята дъбнай: / отровен от черния дим на комините, / кове той метала, мъчи и страдай. . .* Хр. Смирненски, Съчинения, I.

Вж. с т а р а я с е.

МЪЧЕН. Вж. т р у д е н.

МЪЧЕНИЕ. Вж. м ъ к а.

МЪЧЕНИК, страдалец.

мъченик: човек, който се мъчи, страда, който търпи мъки, страдания (обикн. в името на някаква идея). *Окъравен поведоха Георги Кратовчето към площада пред древната черква „Света София". Когато минаваха край черковната врата, отъпърце изскочи отец Пею с кръст и ръце и благослови мъченика. На площада сблъкоха осъденото момче по ризи и го хвърлиха в огъня.* А. Каралийчев, Птичка от глина. *Мъченикът Петлешков бил турен от солдатите между два огньове, . . . той изгорял на два разпалени огньове.* Зах. Стоянов, Записки от българските въстания. *Близо тригодишното изгнаничество му бе съдало ореол на мъченик.* В. Геновска, Седем години. *Изгнанници клети, отломка нещожна / от винаги храбър народ мъченик, /. . . / Те тиеи, в тъмнт сърцата им в рани,* П. К. Яворов, Антология. *Но той постоянно мислеше за тези бедни хора, за тези гладни, мръвши деца и му се искаше да иде да ги види, да се запознае с тях, да им помогне, ако може, с нещо. Впечатлителен и чувствителен, Орфей мислеше за тези мъченици на крайнините.* Г. Караславов, Избр. съчинения, V.

страдалец с ум и кинжен характер и с рядка употреба. Означава: човек, който е претърпял много страдания, обики, душевни, и страдал е много. *Отстъпилостта от Елиовата кавтло радоста на страдалеи. Разтваряха той безутешно и плакал в Ракитиото дефиле* М. Кремен, Бреталница. *Верволна доктори, фелдшери и сестри милосердии мъчилиа по обвязвала страданиите и прекръвяха раните им.* Ив. Вазов, Пъстър свит.

МЪЧИТЕЛЕН, болезнен.

мъчителен: който измъчва, причинява мъки, свързан е с мъки (физически или душевни). *Чувствуваше се много по-добре и болката в ръцете не де вече така мъчителна.* П. Вежинов. Далеч от бреговете. — *Сукан ми причина – надъхно процеди пре зъби и тирлан мо-сдеч мъчителен отин да пресъдиле.* Ст. Чилингиров, Рибена кост. *От тоа ден в сърцето му беше мъчително безпокойство, което с всеки изминат ден ставаше все по-силно, все по-отредително.* І. Райчев, Златиния ключ. *И тъя мъчителна неизвестност, безпомощното положение, в което сами попадахме, чувствуваше се от всички войници.* П. Ненков, Разкази. *И чел се поражда и отвъд мъчително чувство, което се буди у всякого, кога попуци роден кит.* Т. Влайков, Стрина Венковица. . .

болезнен в едно от значенията си е: който е свързан със силна физическа или душевна болка, който е силно, остро мъчителен. *Сбиват турчин дисна пушка и се прицели. . Разнесе се гръм, а след него болезнен вик.* К. Петканов, Старото време. *Нещо болезнено се изтръгна от гърдите й, отвъд гърлото й — и тя в слухо ридание заби лице в стената.* І. Стаматов, Разкази, II. *Тия часове бяха и сладки, и болезнени за Матей кехая. Толкова много мъка и жалоба събираше душата му в такива нощи, че от година на година тя ставаше по-затворена и непотрепваема.* П. Константинов, Предание от изчезналия град. *След няколко дни от раздялата им тъгата й не беше тъй остра, тъй болезнена. Нали Велко беше жива и здрав, тя пак щеше го дочака.* Д. Талев, Илинден.

МЮСЮЛМАНИН. Вж. мохамеданин.

МЮШЕРИЯ. Вж. клиент.

МЯЗАМ. Вж. приличам.

МЯЗА МИ. Вж. прилича ми.

МЯРКАМ СЕ. Вж. явявам се.

МЯСТО. Вж. местност.

МЯТАМ. Вж. хвърлям.

Н

НАБИВАМ. Вж. забивам.

НАБЛИЗКО. Вж. близо.

НАБЛИЗО. Вж. близо.

НАБЛЮДАТЕЛ. Вж. зрител.

НАБЛЯГАМ. Вж. изтъквам.

НАБОЖЕН. Вж. религиозен.

НАБЪРЖЕ. Вж. набързо.

НАБЪРЗО, набърже.

набързо: като се употребява време, по-малко, отколкото е необходимо, отколкото трябва (косто обикн. се отразява върху качеството). *Върху два големи изваждаши листа учителят по рисуване нахвърли набързо пъстрр плакат.* Г. Караславов, Сьбр. съчинения, II. *Целта на тази втора лекция е да се подготвят набързо млади българи за новите ръководители на въстанието в България.* Ив. Унджиев, В. Левски, биография. *На другия ден той се пробуди рано, помисли една минута в леглото, скочи, облече се набързо и се впусна към кухнята.* Г. Райчев, Златиния ключ. *Ти си се уморил, синко. . поседни и набързо ми разкажи, защото си имам работа, му казала бабата.* Христоматия, Костов — Мишев.

набърже съвпада по значение с набързо. Има разговорен характер. *Отиде на кладенеца, изпади кюба вода и набърже си изми ръцете.* К. Петканов, Старото време. *Фесьт му беше метнат назад, кьм тила — види се нагорещ го е набърже.* Д. Немиров, Братя. *Кръстоносци се той не набърже и с небрежност. . , а полека, с внимателна правилност и с едно страхопочитание.* Т. Влайков, Преживяното.

НАВАЛИЦА. Вж. тълпа.

НАВЕЖДАМ, привеждам, свеждам, наклонявам, скланям.

Сн. виж: **наведа, привела, сведа, наклоня, склоня.**

Общо значение. Извивам нещо надолу, в наклон.

навеждам: изменям положението на нещо изправено, като го придвижвам или извивам надолу, без да го отделям от основата му (за глава, шия, дърво и др.). *Учителката и сестра*

ми стоноха на земята и оттам преглъгаха към клоните, навеждаха ги, бераха зрелите черши и ги сдъвкаха и преглъщаше си. К. Калчев, При извора на живота. *Нелицемерлачето го погледна и като наведе глава, сложи устата на кавала.* Елин Пелин, Леген ден. *Дорчетата навеждаха върховете си.*

привеждам: навеждам слабо леко надолу или встрани към нещо. *Той бутна коня си напред, приведе едрата си снага над него и доволен и усмихнат, запуши чибука си.* Й. Йовков, Разкази, II. *Привел широките си плещи, той се отъкъсна от групата и тръгна е пъпки, тромаво грачи.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Как няма облачен е бяла кърпа! да избяга на съпъгето лицето! Приведа кръст, боли я всяка стъпка.* Ел. Димитрова, Лилиана.

свеждам: навеждам нещо ниско надолу. *Дъвреката пътека е сцъпта. Сцъпте бе покрит букс свеждат клони.* Ив. Гайдаров, Добрина чешма. *Сенастника сведе глава и пресъпна. Лека руменина изби по лицето й.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Какво да я правя, нагреша й не се седи — отворна мама, сведе ръб над лицата и се предаде всецело на новата порчка.* А. Михайлов, Децата на пивачката.

наклонявам: правя нещо, което е изправено, да заеме положение между отвесно и хоризонтално напред, встрани или назад, навеждам нещо малко, без да го прегъвам. *Неусетно наклони чашата с вино, която беше взел в ръка.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Високата изсъхнала трева се белеше. Вятърът се плъгаше по нея, наклоняваше я до земята.* К. Петканов, Златната земя. *Дядо Давид наклоняваше назад цялото си тяло.* Й. Йовков, Песента на колелетата.

съклонявам: наклонявам извелнъж ниско (обики. за глава). *И склони главата си на рамото му, сложи ръката си върху неговата.* А. Гуляшки, Любов. *Вятърт склаяние върховете на дърветата.* Ив. Вазов, Казаларската царица. *След ръченицата Нонка му целуна ръка. Той склони бялата си глава към нея и каза: — Бъдка, от мене да ти е теличката, айлъ! Твой кьслет била.* И. Петров, Нонкината любов.

НАВЕКИ. Вж. з а в и н а г и.

НАВЕС, заслон.

О б щ о з н а ч е н и е. Лека постройка за подслон.

навес: лека постройка на подпори, закрита отгоре и встрани, която е предназначена за подслоняване или за прибиране, складиране нещо на сухо. *И прекрачи е голяма одаи, после разбра, че не е одая, ами навес, затулен от овете страни.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време. *Той обра оттук, оттам дървен материал и стъкми навес, за да има къде да прибегат тютюна в лошо време.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Отвред ханчето заповаде със сайвани, да който имаше навес с ясла. Костадин върза коня под навеса.* Ем. Станев, Иван Кондарев.

заслон: лека постройка, обикн. на подпори, покрита отгоре, която се използува за подслоняване, приютяване. *През лятото трябва да се правят обикновени леки постройки — заслони, които предпазват овцете от вятър и силен дъжд.* Г. Радчев, Из дневника на младия животновъд.

НАВЕСТЯВАМ. Вж. п о с е щ а в а м.

НАВИК, привичка, обичай, адет.

навик: склонност или необходимост на човек да извършва нещо или да постъпва по определен начин, станала свойствена на характера му. *Той усвои навика да ида често у нея. Мъчеше се да я разсее.* Д. Димов, Тютюн. *Преди три-четири години той още знаеше какво иска от живота. Сега бе придобил навика, когато се замисли, да прикрива очите си с длан.* Ем. Манов, Бягството на Галатея. *Цепнят е сива и атлаз, овнал снага върху белия кон. Кърджалъ Елиени имал в такива случаи навика да хвърля наляво и надясно „за хаир" дребни пари, а децата се бутчкали да ги събират.* Н. Хайтов, Родопски властелини. *Имаше навик, когато говори, да жестикулира.*

привичка: особена черта в поведението на човек, която се изразява в механично извършване на постъпки, действия. *Той често дърпаше от цигарето си и после свиреше с уста някаква турска песен, привичка, която бе усвоил, колчем се облъбяваше във важни размишления.* Ив. Вазов, Под игото. *Било по затруднение да намери лесно някои български думи, било по дългогодишна привичка — старецът пъстреше говора си с румънски думи.* Ив. Вазов, Нова земя. *Едни от правилата . . аз си знаех от мама и да ги изпълнявам бе ми станала привичка.* Т. Влайков, Преживяното.

обичай в едно от значенията си е: постоянен за определени случаи начин на действие, който е станал характерен, типичен за някого. Има разговорен характер. *Елена си опря главата на дясното му рамо и го загледа право в очите отдолу нагоре. Веждите й се сключиха, както й бе обичай, щом някаква мисъл тегнеше на душата й.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Той беше много умен човек и имаше обичай да се изразява с притчи и издълбоко.* Ив. Вазов,

Чичовци. *По обичая си той навсякъде последъ надолу, преди да заговори.* Ст. Загорчинов, Ден после ден. *Той имаше обичай да си седи вѣн на улицата, на пейката под дѣлата стена на къщата си.* Й. Йовков, Старопланински легенди.

адет в е дно от значенията си съвпада с о б и ч а й, но има простонароден характер. *Вѣрни ти, аз ще дойда. . . Не! Натреде си да те видя аз! Знам ти адета аз тебе — все на гаф се връщаш.* Й. Йовков, Боряна. *Ти имаш обичай на всякакъв ум да даваш, а не виждаш, че си вчерашно хлиц! Много ще има да пати главата ти от тоз адет.* А. Гудяшки, Село Ведрово.

НАВИКВАМ. Вж. с в и к в а м.

НАВЛИЗАМ. Вж. п р о н и к в а м.

НАВРЕД. Вж. н а в с я к ъ д е.

НАВРЕМЕНЦ. Вж. п о н я к о г а.

НАВСЕГДА. Вж. з а в и н а г и.

НАВСЪДЕ. Вж. н а в с я к ъ д е.

НАВСЯКЪДЕ, навред, вред, вредом, всякъде, всъде, навсъде.

навсякъде: на всяко място или на всички места (за които може да се допусне, че ще се разви дадено действие, ще стане нещо, ще се намери нещо). *По-бързо от светкавица злокобната вест е обиколила навсякъде, проникнала е да всяко огнище.* Й. Йовков, Разкази, I. *Тя се скри и отиде в градината. Навсякъде бяха нацъфтели на киччики кадрофветни перуники.* Елин Пелин, Повести. *Двама души се нахвърляха върху него и почнаха да го бият с пестници по главата, по гърба — навсякъде.* К. Петканов, Вълнолом.

навред е равно по значение на н а в с я к ъ д е, но има остаряващ характер. *Тихо е навред. Отреме-навреме тежко и продължително проехтява гръмотевица.* Й. Йовков, Разкази, II. *Те винаги ходеха двете, избираха крайните улички, подиря им навред се дигнше сълка, насъсваха кучетата, викаха.* К. Константинов, Път през годините. *Разцъфтяла се бе разкошна пролет и навред кипеше нов, млад живот.* Д. Талев, Илинден. *Тогчас Татар-Христо сгреди от земята стиска сено и започна да търка животното по корема, по гърби, навред.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан. *Родна реч омайна, сладка! що заучи навред крой мен., реч на мама и на татка, | що говорим всеки ден.* Ран Босилек, Радост.

вред и **вредом** също съвпадат по значение с н а в с я к ъ д е, но сега имат рядка употреба. *Нощните въоръжени патрули кръстосвали вред из улиците с най-строга поръчка — да стрелят на месо.* Ив. Хаджимарчев, Овчарчето Калитко. *Султанът за миг беше при Кобана, дигна бича и го заудря по главата, по лицето — вред, гдето свари.* Й. Йовков, Старопланински легенди. *И ето пролет върши свойто чудо, | вред разтворителен живот разпръска.* Н. Ракитин, Пролет при Вит. *Те се прьснаха вредом, приеха разни вери, забравиха родна реч.* Н. Райнов, Видения из древна България. *През това време търенки вредом работа и понеже не намерих, тръваше да продавам отнвоо вещи.* Г. Райчев, Избр. съчинения. *Отвъд стрелбата зачести, навсякъде около землянкиите зачакаха ръмежи, вредом се носеха неразбрани викове.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Свестните у нас считат за луди, | глупецъм вредом секи почита.* Хр. Ботев, Съчинения.

всякъде по значение съвпада с н а в с я к ъ д е, но има разговорен характер. *Велко скочи, да видаше му да я сграбчи и да я смляе с прегръдките си. Ала не беше прилично да се прегръщаш и целуваш кога да е. И за мигуки идват ближеши часове, но не всякога и всякъде.* Д. Талев, Илинден. — *Гдe намираш в планината жена? То жени всякъде ще намериш, като търсиш.* Елин Пелин, Под манастирската лоза.

всъде и **навсъде** са книжни думи, които съвпадат по значение с н а в с я к ъ д е. *Започнали вълненията: турците предизвикали пожарища, нападали и разграбвали учрежденията. Но най-много, разбира се, къщите на християните: и в Скопие, и в Измир, и в Ниш, Битоля, Одрин, всъде.* Хр. Брезиков, Никога в Царград. *Някакво любовен дъх, някакво радост небесна и неуловима вееше навсъде.* Ив. Вазов, Под игото. *И призрака на моята чест жестока | ме постоянно навсъде преследва.* П. П. Славейков, Епически песни.

НАВЪН. Вж. в ъ н.

НАВЪНКА. Вж. в ъ н.

НАГАЖДАМ. Вж. н а р е ж д а м.

НАГАЖДАМ СЕ. Вж. в р е ж д а м с е.
Вж. п р и с п о с о б и в а м с е.

НАГЛАСЯВАМ. Вж. н а р е ж д а м.

НАГЛАСЯВАМ СЕ. Вж. в р е ж д а м с е.

НАГОВАРЯМ СЕ. Вж. у г о в а р я м с е.

НАГОЛЕМЯВАМ. Вж. у в е л и ч а в а м с е.

НАГРЯВАМ. Вж. з а т о п л я м.

НАГЪЛ. Вж. н а х а л е н.

НАГЪРБВАМ СЕ. Вж. н а с м а м с е.

НАДАЛЕКО. Вж. д а л е ч е.

НАДАЛЕЧ. Вж. далече.

НАДАЛЕЧЕ. Вж. далече.

НАДВИВАМ. Вж. побеждавам.
Вж. превъзхождам.

НАДДЕЛЯВАМ. Вж. побеждавам.
Вж. превъзмотвам.

НАДЗОР, контрол.
Общо значение. Наблюдение, грижа над някого или за правилното извършване на нещо.

надзор: грижливо, внимателно направляване и следене за постъпките, поведението, действията на някого или за правилното извършване на някаква работа. *Тъй раснаха общерите й в нейните ръце, под нейния строг и суров надзор.* И. Петров, Новкината любов. *Лозу под училищите стоят изпаде отделени с дупове с топла вода и там ученците можеха да се кълнят под надзора на учителите.* Ал. Спасов, Спомени. *Синовете и снахите на Гераки, под главния негов надзор, гледахи къщата и вършеха полската работа.* Елин Пелин, Гераците. *Вестниците в укреплението бяха всички наставали и се залепили под надзора на десетника на работа.* Ив. Вазов, Под игото.

контрол: проверка за правилния ход, за резултатите от дадена работа или за постъпките, поведението на някого. — *Портупеите! . . . — На вас вълагам контрола на работата в кубрика.* Д. Добревски, Бунтът на крайцера „Надежда". *Цялото счетоводство, всичките калкулации минаваха през неговия контрол.* Д. Димов, Тютюн. *Приемчиците работеха под контрола на самите експедитори.* П. Спасов, Хлябът на хората. *Той упражняваше строг контрол над децата си.*

НАДИГАМ СЕ. Вж. повдигам се.

НАДИРЕ. Вж. назад.

НАДМЕНЕН, високомерен, горделив, горд.
Общо значение. Който се отнася пренебрежително към другите.

надменен: който поради голямо самомнение се отнася с пренебрежение и презрение към другите, като по тоя начин ги унижава и оскърбява. *Тя не оружеше почти с никого, намираха я надменна. . и говореха зле за нея.* Й. Йовков, Песента на колелетата. *Учител Пешо хвърли убийствен поглед към надменния събеседник, който си позволява тъй пренебрежително да коментира с тия селяни и с тия тъй безспорни истини.* Т. Влайков, Съчинения, III. *Ти си единакият, който ме помоли да ти помогна. Вижда се, че не си надменен, щом си готов да послушаш съвета на един роб.* Н. Райнов, Князь и чума.

високомерен: който гледа с чувство на голямо превъзходство на другите, отнася се с презрение към тях, показвайки им, че не ги зачита, не ги цени. *Мъчаляла, високомерен полък. . той не поглеждаше българите, освен когато трябваше да каже нещо по служба.* К. Константинов, Път през годините. *Той, Аарон, направи Владислав себичен, жесток, високомерен.* А. Дончев, Сказание за времето на Самуила.

горделив: който има прекалено високо мнение за себе си, смята, че стои много над другите, и се държи важно, с превъзходство с тях. *Хубава е, ама е много горделива, на баща си прилича. . Той мразеше тая Ирина, защото не го поглеждаше дори.* Зл. Чолакова, Бачо Киро. *Събираше се с по-големи момчета и все ходеше по другите махали да разменя марки: дори започна да продава, имаше много пари и стана горделив.* П. Славински, Момичето със слънчеви коси.

горд в едно от значенията си е равно на горделив. *Избяга в гората да се крие като онзи змей из шумата или да дебне край друмовете богати купци, царски люде или горните и зли болярн.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Тя е много горда и не общува с никого.*

НАДМИНАВАМ. Вж. изпреварвам.
Вж. превъзхождам.

НАДПРЕВАРВАМ. Вж. изпреварвам.

НАДУВАМ СЕ. Вж. важнича.
Вж. подувам се.

НАДУМВАМ. Вж. подстрекавам.

НАДУМВАМ СЕ. Вж. уговарям се.

НАДЪХВАМ. Вж. настройвам.

НАДЯВАМ СЕ. Вж. уповавам се.

НАЕДНО. Вж. заедно.

НАЕМ, кирия.

наем: определена сума, която някой плаща, обикн. периодически, за да ползува квартира, недвижим имот, вещи и под., които не му принадлежат. *Квартирантът беше човек, който едва прежиняваше, след като съвестно си е платил наема.* М. Грубешлиева, Пред прага. *Всички такива застраховки, наем за инлеповете, наем за влекача и за товара, които влачи —*

всичко това наше да се плаща въз основа на натоварването тегло. П. Спасов, Хлябът на хората. *Той притежаваше няма чаршия в града, получаваше огромни наеми, но где отиваше парите, никой не знаеше.* Д. Немиров, Когато бях малък. *Купуча от Немаш ой работилницата, а почто работеха от редица години, и плащаха наем.* Д. Талев, Преспанските камбани.

кирия днес има остаряващ характер. Съвпада по значение с н а е м . *Аз мисля така тая ва друго място да се премести. Аз и без това щях да се махам от тази квартира — каза Евлоги. — Така де, така. А ма дължаш за едни месеци кирия.* А. Гуляшки, Любов. *Той се сети да каже на дъщя си: — Да купим дюкяна. Да си бъде наш, да не плащаме кирия на оня.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Турнуа в къщата да живее човек с кирия.* Т. Влайков, Дядовата Славчова унука.

НАЕМАМ СЕ, заемам се, нагърбвам се.

Сн. вид: **наема се, заема се, нагърбя се.**

наемам се: решавам се, поемам задължение да извърша, да направя нещо, което обикн. другите не могат или не искат да направят. *Всички наши момчали, само един млад интерес наша се наел с Ангел войвода да се мери. — Аз, казвал той, ще ида да хвана тоз размирник и жив ще ви го доведа.* Г. Караславов, Избраните съчинения, VIII. *Трябваше да слезе изпод е аптеката, но кой ще се наеме да върви в такова време мъла.* Д. Александрова, Има едно щастие. *Бай Щерьо, наемам се сам да поправя мотора! Но условието: или Пешо, или аз.* М. Грубешлиева, През иглено ухо. *На третия ден намерих една печатница, където се наеха да печатят списанието.* Ал. Спасов, Спомени.

заемам се в едно от значенията си е: поемам задължение непременно да извърша, да направя нещо с необходимото старание и усърдие. — *Ще се заемеш ли да разучиш, или още утре, нямам време да чакам.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Герган бе избран за председател, бай Васил Карававанов за секретар, Стефан Белкин се зае да води касиерската работа.* К. Калчев, Живите помнят. *Оставете на мене, аз се заемам да организирам екскурзията.*

нагърбвам се: въпреки трудностите, опасностите преценявам, че мога да извърша, предприема нещо. *Работниците, останали в тила, се нагърбяха да работят и за своите другари, които се бият на фронта.* Г. Караславов, Избр. съчинения, III. *Отъждествено ми имаше определена цел, господине! Трябваше да се намерят пари за оръжие и не зная кой друг можеше да се нагърби с това освен мене.* Ст. Дичев, За свободата. *Без да разбират, те все пак нещо чувствуваха, че Нешо е по-силен от тях по характер, че е способен да се нагърби с отговорност, която на самите тях не им бе по силите.* П. Вежинов, Следите остават. *Кажи как са тука работите? Дъмата е тате сте се нагърбили с най-тежкото. Трудно ли е?* П. Славински, Претворена земя.

НАЕМАТЕЛ, квартирант, кираджия.

О б щ о з н а ч е н и е. Човек, който плаща наем.

наемател: лице, което плаща наем, за да ползува квартира, недвижим имот и под. *Наемателят остана сам и изпълняваше точно нарежданията на хазяйката. Заключваше входната врата, затягаше крана на чешмата в кухнята.* Ст. Дичев, Разказ в таралежова кожа. *Ние нямахме собствена къща и живеехме като наематели в различни квартали.* К. Константинов, Път през годините. *В къщата живееха две семейства — на първия етаж наематели: мъж, жена и двама възрастни сина, а горе — господарките — две жени и момче, гимназист.* Г. Райчев, Избр. съчинения. *Селяните бивают поставени в положение на наематели на земите на чифлиците.* Ив. Унджиев, В. Левски, биография.

квартирант: човек, който плаща наем за ползуване на жилище, квартира. *Попитала в отделението дали някой не знае хубава квартира под наем за новия учител. Тонко казал, че тази година чичови му Кирови още нямат квартирант.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Той се прехранваше от даването под наем на мебелирани стаи, но уверен съм, че не би продължил дълго, ако всичките му квартиранти бяха като мен.* Стр. Кричнев, Забравени реалисти.

кираджия съвпада по значение с к в а р т и р а н т. Има остаряващ характер. — *Нема на стаята аз ще ти го плацам, докато си намериш друг кираджия.* Д. Талев, Гласовете ви чувам. — *Но в тази къща вие повече няма да останете. — Нито Вие, нито вашият кираджия.* В. Геновска, Седем години.

НАЕМОДАТЕЛ, хазяин.

наемодател: човек, който дава да се ползува негово собствено жилище или да се обработва земя, която му принадлежи, срещу уговорено периодическо заплащане. *В началото на летния сезон главната грижа на наемодателите е да напълнят своите хотели и почивни станции с летовници.* Ив. Мирски, През девет земи. *Наемателят по правилата на изпълнението дава част от изработените продукти безвъзмездно на своя наемодател срещу наема, а другата част е задължен да продава само на собственика на земята.* сп. Септември.

хвини с дума от разговорната реч. Означава собственик на жилище, което дава за ползуване срещу периодично заплащане на определена сума. *Ти колко наем плащаш туй. Хвините скъпи?* М. Грубешлиева, Пред ялено ухо. *Квартирантът и хвината не се хареснаха и се подразниха помалко.* П. Вежинов, В полето.

НАЗАД, обратно, надире.

Общо значение. В посока, противна на извършеното движение.

назад: по посока, противоположна на тази, по която е станало движението. *Тръгнаме ли нагоре-надолу, ние пак бъдеем пътя трябва да минем през полята, да бъдем рано сутрината на скелята, и отпе сащем ден да можем да поемем назад.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан. *Ведъмче пратиха Гюрги да вземе банца от близната пекарница. Гюрги взе топлата така и тръгна назад.* Т. Райчев, Вълчето. *Когато се врънем назад, аз сядам да си почина в гората и тогава слушам песента на славея.* Светослав Минков, Андерсен. Снежната царица и др. (превод). *Той тръгна няколко крачки към хаона, но се върна назад.*

обратно: в посока, точно противоположна на предишната, отново към мястото, от което е започнало движението. *Лицо втрия мокрите си очи, . . . пема точката си и тръгна обратно из пътеката, по която дойде.* Елин Пелин, Летен ден. *Живко притихна. . . заброди смисъл като сянка — от застаната към гората, а оттам — обратно към заставата.* Й. Йовков, Разкази, II. *Изпъчиха от такива тревожни мисли. Дило се върна сред пътя обратно към лагера.* К. Ламбрев, Средногорски партизани.

надире е дума от народния език. Равна е по значение на назад. *Забрави си да си купи цигари и кибрит, да речем. Сега от сред път ли да се врящам надире.* Кр. Григоров, Раздолчани. *Тя се стъкли за път, а все току се върне малко надире и пита партийния секретар какво да иска от директора на МТС.* Кр. Григоров, Изгичево. *Аз като румелийски бейлербей, водих лично на атака храбрите войски, но нищо не се получи, и се врящах надире без успех.* Д. Линков, За земята Българска.

НАЗАДНИЧАВ, консервативен, ретрограден.

Общо значение. Който е настроен отрицателно към прогреса или който изразява такова отношение.

назадничав: който се приближава към старото, изостанал е в своите разбирания, схващания и не възприема новото, напредничавото, или който е израз на такова отношение. — *Господа, прощавайте, че се намесвам. . . нещастията на Турция започнаха, откакто некадърни наши управници, хора изостанали, назадничави, допуснаха да се месят в нейните работи. . . , външни сили.* Д. Талев, Гласовете ни чувам. *Мисълта, че започнатото преди години дело на обновление и напредък бе изпаднало в ръцете на бездушни и назадничави хора като Сабри, дразнеше Мидхада.* Ст. Дичев, За свободата. *Вазов ни е близък и скъп днес заради неговата неуморна борба срещу всичко гнило и назадничаво, което стъваше развитието на нашия народ.* в. Работническо дело. *Просъкът донесе известно разочарование у българите. Той не бе в новата си форма достатъчно либерален. В някои отношения той бе даже по-назадничав от сръбската конституция.* С. Радев, Строителите на съвременна България.

консервативен: който трудно възприема новото и по убеждение е враждебен към него, който е склонен към запазване на старото, към онова, с което е свикнал, или който е израз на отрицателно отношение към новото. *И така огромна част от българската консервативна и либерална буржоазия се обяви против революционното разрушение на наниналия и социалния вкус в България и застана на просветителски и реформистки позиции или чакаше освобождение само с внимна полюк.* Т. Живков, Избр. съчинения, I. *Михайловски той направо не цени, дори го отрича. Същото се отнася и до К. Величков. Изобщо на тези наши писатели, които са свързани с консервативните среди, той гледа с голямо недоверие.* Ив. Богданов, Спътници на първенците. *В обществения живот „стари" това са хора с консервативни остарели (от гледище на обществения развой) схващания, а „млади" — хора с прогресивни идеи.* Г. Цанев, сп. Септември. *Консервативни възгледи.*

ретрограден е книжна дума, равна по значение на назадничав. — *Ама че си ретроградин.* — *Какво?* — *Мъчно възприемаш новото.* Кр. Белев, Ръцете от слонова кост. *Ретроградни схващания.*

НАЗВАНИЕ, име, наименование.

название: словесно обозначение на предмети, явления или на човек, животно, географско понятие и др. *Рабиничи — бирник, който събира данъците. Това название е останало от времето, когато данъците са се ръсали на рабуши.* Т. Влайков, Съчинения, III. *На около два километра североизточно от лагера [на партизаните] на високо плато. . . лагеруваше дружината на Калчо, наречена „черната рота". Това название тя сама си бе избрала.* К. Ламбрев, Средногорски партизани. *Крива река е много снизходително название за тая река.* Ив. Вазов, Великата Рилска пустиня.

име: словесно обозначение, дадено на отделен човек, животно, географско понятие или друго нещо, за да се отличава от подобните на него. *И когато стана на двадесет години, подстригаха го в монашески чин и го приха в братството под името Еникий.* Елин Пелин. Под манастирската лоза. *Дойде една вечер в двореца пратеникъ — белоглав старец по име Кордам.* Н. Райнов. Видения из древна България. *Как му беше малкото име на тоя Сотиров? — Стефан.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Ednata* [кобилка] *беше червена и се казваше Аїа (...), а другата черна, но нямаше име.* Й. Йовков, Ако можеха да говорят. — *Ами оная висока кацара, . . . тя пък каква е? — Тя носи име Еленов камък.* А. Каралийчев, Строители на републиката. *Собствено име. Фамилно име. Местни имена. Лични имена.*

наименование: словесно обозначение на нещо. Има книжен характер. *Тоа е продум на два километра навътре се стеснява и образува една грандиозна порта. Тая порта се казва „Вратината".* *Оттам и наименованието на града* [Враца]. Ал. Константинов, Съчинения, I. *Потъп вдвеше по моста на река Джесйанкечмез. Колкото и да гледах наоколо — нямаше джеївани — стени сърни. Само наименованието им бе останало в името — на реката.* П. Милев, От малката до голямата шамина. *Всички знеха да си служат с метрика, знеха може би и наименованията на частите му.* Й. Йовков, Разказ, I.

НАЗДРАВИЦА, тост.

наздравица: благопожелание, направено на празнество, обед, вечеря с предложение да се изпие вино, ракия и под. в чест на някого или на някакво събитие. *Свекърчи . . . мушна джезвето в жарта и след малко в чашите задимя топла ракия. Наздравицата отпово се зародиха.* М. Марчевски, Повести. *Като влезе, Невенка разбра, че тоя ден чаят бе заменен с напитки и шампанско. Вдигнаха наздравица: „За победата" , . . . „За нашата храбра войска".* В. Геновска, Седем години. *Да е жива България и нейните осем нови крепости! Болярите, изненадани от неочакваната царева наздравица, недружно и разбъркано завикаха подире му и задигаха чашите си.* Ст. Загорчинов, Ден последен.

тост с книжна дума. Означава: наздравица, произнесена от някого в тържествен случай. *А Величкова не бяха слушали от осем години. . И когато стана след вечерята да държи тост за гостите, всички на банкета и грамадната публика, която се тълпеше наоколо, с напрегнат слух очакваха неговото слово.* В. Велчев, Ц. Гинчев и др. в спомените на съвременниците си. *Тостовете бяха изречени, черненото домашно вино преполовено в настръхнатото повишено.* Й. Демирев, Д. Горчев, Особен случай.

НАЗИДАВАМ. Вж. поучавам.

НАЗОВАВАМ. Вж. наричам.

НАИВЕН, простодушен.

Общо значение. Който е прекалено доверчив, не умее да се прикрива.

наивен: който поради прекалена доверчивост може да бъде подведен, тъй като не е достатъчно критичен, не взема под внимание всички факти. *Боже мой, те се подиграхаха с нея, след като взеха парите ѝ. Колко глупава е била, колко наивна!* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Той беше наивен, доверчив и способен да даде душата си на онзи, който знаеше изкусно да го поласкае и подлъже.* Елин Пелин, Герадите. *Колко наивна е, горката! Да ти кажа правата, ако бях аз, нямаше така лесно да ти повярвам, че си начетен.* М. Грубешлиева, в. Литературен фронт.

простодушен: който се отнася към всеки и всичко с чисто сърце, доверчиво, без да се прикрива. *Бягаме от неволя, господине, и от думмани турци: а отиваме на гарата да търсим свобода. . отговориха бежанците. Кое сърце можеше да остане равнодушно и да се не прогне от тия думи, изказани от простодушните селяни.* Зах. Стоянов, Записки по българските въстания. *Младият простодушен момък с наивния си ум нито се опитваше да отгатне, да прозре какво мислеше тя.* Д. Талев, Железният светилник.

НАИМЕНОВАНИЕ. Вж. название.

НАИМЕНУВАМ. Вж. наричам.

НАИСТИНА, действително, всъщност.

Общо значение. Съобразно с реалното състояние на нещата.

наистина: в съответствие, в съгласие със съществуващите, действителните факти, обстоятелства. *Тая жена наистина беше хубава. Не твърде висока, но стройна, тя имаше сини очи, . . , но нежната кожа на лицето ѝ, . . , се разливаше лека румелина.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан. — *Тук бирници няма, дядо. — Ох, света майко Богородичке, наистина тук на рахат ще бъда! — изпика от радост дядо Матейко.* Елин Пелин, Летен ден. *И отвръ той си помисли, че наистина дядо Славчо е казал, че Райка е още малка.* Т. Влайков, Разкази и повести.

действително: така, както е, както се допуска, че трябва да бъде. *Това, от което Трайко се страхуваше, си голямо негово огорчение действително се сбъдна.* Т. Влайков, Съчинения, III. *Но как мога да посоча свидетели, които биха могли да потвърдят, че действително не съм бил в зданието на райхстага.* Г. Димитров, Пред фашисткия съд.

всъщност се употребява рядко в значение на д е й с т в и т е л н о. *Това си е всъщност чиста работа деспотизъм, когато го нема и в страна, дето са на власт явни консерватори.* Т. Влайков, Съчинения, VII.

НАКАРВАМ, задължавам, заставям, принуждавам.

Сн. виж **накарам, задължа, заставя, принуди.**

О б щ о т о з н а ч е н и е. Поставям някого пред необходимостта да извърши нещо.

накарвам: налагам волята си на някого да направи нещо или да постъпи по определен начин независимо от желанието или съгласието му. *Аз зная де живее Касабов. . . ще го накарам да каже какво знае в това проклето нещо, пъ ако ще после вда да хорам!* Ст. Дичев, За свободата. *Тая поява конвойонята и ядно Марко и го накара да вдуе исера от кыра на кыра.* Д. Талев, Избиени. *Кръвта ниите бъха измерили тъй път се пото зорадено с шарапод и кушуулите на нтиитетата бъха ги накарали да се отворьнат пьвьте в полето.* Й. Йовков, Старопланински легенди. *Тоа, изглежда, не може да си спомни името ви и не подозира мотивите, които са ви накарали да дойдете тук.* Д. Димов, Осъдени души.

задължавам: правя, ставам причина някой да извърши нещо така, че то да отговаря на определени изисквания, на които той трябва да се подчини. *Мъжет влезе след момчето и заразглежда пътищите така, като че ли искаше да види дали всички са на местата си. Никой не беше го задължавал да се сражи за тях, но той започна да се разпорежда още преди влизът да напусне централната гара.* Ал. Бабек, Малкият емигрант. *Правилата на ордена, към който принадлежи, го задължавали да вечеря скромно.* Д. Димов, Осъдени души. *Какво правите, бе хора? Дори и оглеждал за обратно виждане нямате. . . А правилاااااا

НАКЪСО. Вж. и к р а т к о.
НАЛАГАМ. Вж. б и я.
НАЛИВАМ, сипвам.
Св. вид: **налея, сипя.**
наливам: пълня съд с течност или слагам течност от един съд в друг. *Студента отпиваше при чукчите, дето изстискваше рудото вино, наливане и донасяше дълбока фарфорна паница.* Ив. Вазов, Под игото. *Чувам, момичето извежда с кутела вода, налива съдовете и тръгва си.* Т. Влайков, Преживяното. *Поднасяше се и вино, което той сам като домакин наливаше във високи, кристални чаши.* П. Спасов, Хлябът на хората. *Стефанов хлътна последна Руска, тя тъжно последна госта, въздъхна и продължи да налива в чашите сухо.* Х. Русев, Под земята.
сипвам в едно от значенията си е: като греба течност, пълня с нея изцяло или доникъде съд или наливам известно количество течност в съд. *Пак като има млеко, ще ти сипя ме тъм, е банчата, на хляб.* П. Волев, Радост в къщи. *Сестра й дойде тоз час при нея, сипа и в една чаша вода и захвана да я успокоява.* Т. Влайков, Вестовой. *Сини ми студена вода от чешмата.*
НАЛОЖИТЕЛЕН. Вж. и з и н.
НАМЕКВАМ. Вж. з а г а т в а м.
НАМЕРЕНИЕ, замисъл, кроежи.
О б щ о з н а ч е н и е. Мисъл, желание да се предприеме, извърши нещо.
намерение: осъзната възможност от някого да направи нещо с оглед волята, желанието си или въз основа на някакви мотиви. *Дощя ми се и аз да се обадя с радиотелеграма на домашните си в София. . Ала телеграмните такси се оказаха твърде скъпи. .Трябваше за съжаление да се откажа от намерението си.* Г. Белев, Какво видях в Америка. *Дядо Вельо наближаваше селото, но от посоката, която държеше, се виждаше, че няма намерение да се отбие в Сеново.* Й. Йовков, Чифликът край границата. *Пое нагоре към водещината с намерение да се укрие при Манчо воденичаря.* Т. Харманджиев, Краят на едно детство. *Русенските настанили войските си и на дунавския румънски бряг. Значи имали намерение да минат реката и да нападнат турците.* П. Стъпов, Гласове от вековете.
замисъл: предварително обмисляне за нещо, непълно оформено решение да се извърши нещо. *Необходимо е да бъдат разбити още в зародиш пъклените, противонародните замисли на реакцията.* Г. Димитров, Съчинения, III. *Пред тях е важност той разпръсне какво е научил от висшите среди върху положението и върху бъдещите замисли на правителството.* Т. Влайков, Съчинения, III.
кроежи: пресмятания, обики. в различни варианти, за извършването, осъществяването на нещо. Има разговорен характер. *Той тръгна пак, но бодри мисли бяха навлезли в душата му; накакви кроежи за светло бъдеще се възземаха.* Ст. Дичев, За свободата. *Спомените за първите срещи и за щастливите часове, прекарани в мечти и кроежи по бъдещето, горяха сърцето му със сладостна отрова.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Самуил застана пред войниците като равен пред равен и откри душата си, кроежите си, мечтите си.* А. Дончев, Скъпване за времето на Самуила.
НАМЕСА, вмешателство, интервенция.
намеса: постъпка, с която някой, без да се иска от него, се стреми да прекъсне някакво действие или да прекрати хода на някакво събитие (лични отношения, отношения в обществения или политическия живот и др.). *Раковски удари с бастун на масата. — Стига тоя кова! Неговата намеса и строгият израз на лицето му прогряваха гласовете.* Ст. Дичев, За свободата. *Какво искаха? — нашупено запита Стайко, . . — Правото си. — То е моя работа. Ти не ми се бъркай. — Оплакаха ми се хората. — Опита се Зографа да оправдае намесата си.* В. Геновска, Седем години. *Ех, и ти, Софче, каква си! Недей приказва така, да сърдиш баща си! Остави я, бе, какво я молиш — кипва изведнъж запасното полковниче, окуражено от благоприятната намеса на майката.* Св. Минков, Разказ в тараслежова кожа. *А тези разговори за войната, за намеса и мобилизация, за фронтове и резервисти се водеха навсякъде.* Г. Караславов, Обикновени хора.
вмешателство е книжна дума. Обикновено означава: политически натиск върху чужда страна в хода на вътрешните ѝ работи с цел да се окаже въздействие, да се предизвика промяна. — *Зная, въстанието може би няма да донесе освобождението ни. . Но случаят, че ще доведе до вмешателство на великите сили — може би ще наложат реформи, ще се стигне до автономия.* Д. Спространов, Самообречените.
интервенция е книжна дума. Означава: пряко въздействие върху вътрешните работи на чужда страна, което може да доведе до военни действия. *След като се убедиха, че народната власт у нас е неуязвима, те сега разчитат само на някаква интервенция отвън.* Г. Димитров, Без работническа класа няма демокрация.

НАМЕСВАМ СЕ. Вж. м е с я с е.

НАМИРАМ, откривам.

Сн. вид: **намера, открия.**

намирам: забелязвам, виждам случайно нещо, което търся, към което се стремя или което е загубено или скрито. *Внезапно пиненшком намери окачената антерил.* Ив. Вазов, Под игото. *Ний-тоиото обаче, което предполагаше, беше, че Марийка не е успяла да намери доктора или Бъркелушка.* Ив. Вазов, Под игото. *Мари дъго търси между коларите и работниците и най-после намери един.* Кр. Велков, Село Борово. *Вчера намерих пет лева на улицата.*

откривам в едно от значенията си е: забелязвам нещо скрито, неизвестно, без да съм го търсил или което търся. *Божанина и Петровица скришом една от друга дебнеха стареца и се мъчеха да открият сервалището на неговото злато.* Елин Пелин, Герашите.

Вж. з а в а р в а м.

Вж. о п р е д е л я м.

Вж. с ч и т а м.

НАНИЗ. Вж. о т ъ р л и н а.

НАОСТРЯМ. Вж. н а с т р о й в а м.

НАПАДЕНИЕ, удар, пристъп, атака, щурм.

О б щ о з н а ч е н и е. Внезапно, ненадейно въоръжено враждебно действие.

нападение: внезапни насилствени действия, ненадейно стремително нахвърляне, обикн. с орьжие срещу някого, нещо за грабеж, убийство, унищожаване, а също и настъпване срещу противник при водене на военни действия. *Нашите решили през нощта срещу сръда да нападнат от засада конвой, който ще мине през моста на село Гурцево. Разрешиха ми да участвувам в това нощно нападение.* П. Михайлов, Малката партизанка. *Без точни сведения за неприятеля — ние очаквахме нападение от всяка една страна.* Й. Йовков, Разкази, II. *Кесар Хрел, . . , изградил хубава камена от два свода черква и до нея кула, от която да защищават братята манастира и себе си от нападенията на разбойниците.* Ив. Вазов, Великата Рилска пустиня. *През нощното нападение една бомба разби вратите на вторил етаж и аз заедно с двайсетина другари се измъкнах.* М. Грубешлиева, През иглено ухо.

удар в едно от значенията си е: стремително, обикн. победоносно, внезапно нападение на военна част срещу неприятел. *Бойците на седемте руски и осемте български отлически роти, . . , след удар на щик, . . , успяват да отбият атаките на двадесетте Сюлейманови оръжия.* Й. Радичков, Мл. Младенов, Горда Стара планина. *Скоро под техните удари падат укрепителните германски линии Орел—Белгород.* История.

пристъп в едно от значенията си е: стремително нахвърляне на военни части върху неприятелски обект с цел да бъде завзет, унищожен. *Войските от Южния фронт след дожесточени боеве разгромиха напълно германската войскова групировка в района на Таганрог и завзеха с пристъп тоя силно укрепен и упорито защищаван град.* В. Коларов, Против хитлеризма. . . *Отнасяни от деката победа при Кутловица, те мислеха с един пристъп да нахлъпат в градчето.* Д. Линков, За земята българска. *Не беше той далеко от тая порта на обсадения град, още от тъмно бе излязъл от шатъра си, за да води пристъпа с най-близките си помощници.* Д. Талев, Самуил.

атака: стремително нахвърляне на войсковa част срещу близко разположен неприятел или негови позиции по време на бойни действия. *И най-после полкът се яви на бойното поле, разгъна се и се хвърли в атака с такава стремителност — всякаш трябваше да поемат от пъпя си изяколко упорити роти.* П. Вежинов, Втора рота. *Те просто стрелят без виконе, без жестове, напредват, залягат, хвърлят се в атака.* Вл. Мусаков, Кървави петна. *Ние слизахме положението вече за добро. Отбити бяха изяколко неприятелски атаки.* Й. Йовков, Разкази, I.

щурм: устремно връхлитане по време на бойни действия върху позиция на врага с цел да бъде превзета. *Потоци от въоръжени мъже се хвърлиха в неудържим щурм и нахлуха в Зимния дворец.* А. Каралийчев, Спомени. *Преславкият гарнизон се опита да окаже съпротива, но не можа да издържи стремлавия щурм на въстаниците.* Д. Линков, За земята българска. *Командирът Дочо с една група бойци се отправи към едно възвишение, заето от противника. Той атакува с щурм. . и пръв обръча.* К. Ламбрев, Средногорски партизани.

НАПАСТ. Вж. н е щ а с т и е.

НАПЕТ, кипър.

напет се отнася до човек, обикн. млад. Означава: който е сложен добре, пропорционално, който е с хубава фигура и с гъвкави, стегнати движения. *Между момчетата от застоваты, всички млади момчета, стегнати, напети, истински хубавци и свети кабъвци уницформи, някак странно се мляхаха. . тежките и тромави фигури на няколкото наши отличници.* Й. Йовков, Разкази, II. *Той беше тридесет и пет годишен мъж, здрав, напет и жизнерадостен.* Г. Караславов, Избр. съчинения, I. *Тя бе напета и хубава, с матова*

коза и тъмни очи. Д. Димов, Тютюн. *Ние с болярката останахме сами. Последната я пол всяко: тя бе здрава, и зряла жена, снажна и патета.* Н. Райнов, Книга за нарете.

кпиР е дума от народния сник. Свързва се обики. с девойка, млада жена. Означава, който е с изящна, тъкава, крьшна фигура. *От извор идеше ти, е бели менци на раме, хитра като тъмка фиделка.* Р. Стоянов, Майстори.

НАПИВАМ СЕ, натрисквам се, наразвам се, насвятквам се, насмуквам се.

Св. вид: **напия се, натрискам се, нарежа се, насвятквам се, насмуча се.**

напивам се: ставам пиян поради изпиване на алкохолно питие. *Тъй ще се напие, не ме гледайте трезве да си отива, започва да се кандилка от дувар на дувар.* Й. Йонков, Прик почеснината на Гроселомов. *Чичо Венко пак зави към механата. . . И чаша по чаша — нали се сонко хубаво — от мъка се напи.* Т. Влайков, Стрина Венковица. . . *Погледи се моя момеч! Но що не мъка вече. Пие, напива се, работа напускал.* Р. Стоянов, Майстори. *Магу се напи. Отъ обсте чашки вино. . му стана много весело.* Елин Пелин, Ян Бибиян на Луната.

натрисквам се, наразвам се, насвятквам се, насмуквам се: напивам се много, до крайност. Сладат към разговорната реч и се употребяват с неодобрителна отсянка. *Пий сме, как да не се пий!. . Пак водиме като се натрискахме, че едвам се замякнахме у дома.* К. Калчев, Двама в новия град. *Току под лампата се бяха насвърли десетина млади мъже, които дигаха шумна врява, . . . размахваха ръце с ръбести стъклени чаши и тенекиени окапци. Пак сте се натрискали, магарета такива.* Д. Талев, Гласовете ви чувам. *През деня Дино не излезе от кръчмата. Вечерта се прибра весел в къщи. — Наразпал си се още пърната вечер, опита се да го жеене Велика.* К. Петканов, Морава звезда кървава. *Тие приляеле са успеле да се нарежат от старото вище.* Л. Каравелов, Българи от старо време. *Ха една пашия за светчата, ха още една за светящата му — насвяткахме се идеалто, та ни избиа на пеот и вадим ножалте.* Г. Краев, Празници. *Добре, тъйи ракия, сълаги се Златин. Само следай да не се насвяткаш.* П. Вежинов, Втора рота. *Един празничен ден, след като се бяха здравата наумухали с дрепчена ракия, сленчани наградиха от Дилоната ковачница секари, ножове, ятагани и потеслиха да секат спорната кория.* А. Каралийчев, Строители на републиката. *Мъна разбра, че е пиян.„Продал е от брашното и се е насмукал" — помисли си тя.* Кл. Цачев, Горчив залък.

НАПИТКА. Вж. п и т и е.

НАПОДОБЯВАМ. Вж. п р и л и ч а м.

НАПОМНЯМ, подсещам, припомням, спомням, наумявам.

Св. вид: **напомня, подсетя, припомня, спомня, наумя.**

О б щ о з н а ч е н и е. Казвам някому нещо, с което извиквам в мислите му нещо за което е знаел.

напомням: карам някого да мисли за нещо, което му е познато, което е забравил. *—А ти кой беше? — Аз съм Пандурски! . . От кантората на домнул Димитрие се знаем, ваша милост! — напомни той настойчиво. — Тъй, тъй! — Раковски приближи към масата.* Ст. Дичев, За свободата. *Днес ви е именият ден и аз дойдох да ви честитя и поднеса тоя скромен букет. Благодаря, че ми напомнихте за имения ми ден, аз съвсем бях забравил.* Елин Пелин, Щъркови гнезда.

подсещам: карам някого да си спомни нещо забравено, обики. нещо, което е трябвало да знае или да направи. *Какви други новини има? Чете ли вестниците? — Добре, че ме подсети — Сотиров извади от джоба си вестниците, които нарочно бе донесъл.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Пак заплъчаха и тогава за пръв път се намеси в разговора им Дона: — Ами тамко? — продума тя тихо, с наведени очи и повече към мъжа си — него да подсети. — Ахи, да — отвърна живо Велко. — Шехле да забравим стария.* Д. Талев, Илинден. *Да си не спомня аз, че от Житарци беше! Добре, че ме подсети.* К. Христов, Чеда на Балкана.

припомням: карам някой да си възстанови в паметта нещо забравено. *Служих, това не е тайна за никого — . . — Но, изглежда, има нещо, за което не ви е много приятно да си спомняте, така ли е? — Достатъчно ми ги припомняше Денчо Денев, та затова съм свикнал вече.* В. Нешков, Настъпление. *Тия губери аз съм си зарчвал. . Сестра ми може да приказва каквото и дойде на ум, то си е нейна работа — повтори той, за да й припомни разговора в салончето.* Ем. Станев, Иван Кондарев.

спомням има значение на п р и п о м н я м, но е остаряло. *Честити княже! . . Дойдохме при тебе да ти спомним, че ще седи Бог строго всички ни — до последния.* Н. Райнов, Книга за нарете. *Другев му спомнили близкото минало, пребиваването в Русия.* Ст. Дичев, За свободата. *Я да оставим ние божите работи, ами ти пита ли за кавалите? — Право да ти кажа, Хюсеин ага, аз, като се залових да готвя, че хич не ми е и дошло на ум. Ако не беше ми спомнил, и сега не щеше да ми дойде на памет за кавалите.* Ц. Гинчев, Ганчо Косерката.

наумяам: изиквам в ума, в паметта на някого нещо забравено. Има рядка употреба и остарял характер. *Може да сте ме забравили, но аз ще Ви наумя някои обстоятелства и вярвам, че ще си припомните кой съм аз.* Ал. Константинов, Бай Ганьо.

Вж. приличам.

НАПРАВА. Вж. изработка.

НАПРАВЛЕНИЕ. Вж. насока.

Вж. посока.

НАПРАЗЕН, безуспешен, безрезултатен, безплоден, ялов.

Общо значение. Който не води до нищо (за действие).

напразен: с който не се постига това, което се желае, с който не се постига нищо. *Прибра се в къщи и написа писмо до мъжа си. Като го свърши, направи опит да го прочете, но напразни останаха усилията и. Очите и недовиждаха, пък и редовете бяха много съсетени и изпъстрени от сълзите и.* К. Петканов, Морава звезда кървава. *Той почувствува гнев от напразното идване и Солун.* Д. Димов, Тютюн.

безуспешен: който не оправдава вложените в него очаквания. *Ти одържа както през онзи на голямати стачка, когато тютюневите господари разиграваха стачния комитет и се опитаха да не подкупят, а след безуспешния опит да направят това, полицията те емна от бой.* Д. Димов, Тютюн. *Съсем отчаяни от безуспешната си акция, ние се запъхтяхме отпоа към тераката.* Св. Минков, Призракът от Кендари. *Вяр оръжка е среш бъзуспеен опит за убийството на Стамболов срещу ръководителите на русофилските партии бил организиран процес.* История.

безрезултатен: който не оправдава вложените в него усилия за желаното от някого разрешение. *Най-напред се зае с работата комисарят. Около половин час той пъшка над възела, чопли го търпеливо с пинти. . , но всичките му усилия останаха напразни. Безрезултатни останаха усилията и на Червени.* П. Вежинов, Нашата сила. *Търсихме тук, търсихме там, но нашите няколкодневни опити останаха безрезултатни.* Сл. Трънски, Неотдавна.

безплоден в едно от значенията си е: който не е довел до никакъв ефект, от който не се е получило това, което се очаква. *Лицето му изведнъж засия като на човек, който след дълги и безплодни лутанини най-сетне неочаквано е открил онова, което му е било нужно.* Ст. Марков, Дълбоки бразди.

ялов не се различава по значение от безплоден. Има разговорен характер. *Само, . .дано някак арестантът не посене на жената си — тогава всичките сметки на окомийския началник ще излязат ялови.* Г. Караславов, Избр. съчинения, I. *Последният ми опит да го впрегна с блага реч и пак ялов.* Ив. Вазов, Към пропаст. *Ялови усилия.*

НАПРАЗНО, нахалост, напусто, залудо, всуе, мърдина.

напразно: без да има полза, резултат, смисъл. *Стоян и Тодор избрали закрито място, седнали върху тревата и заглеждали пътищата, които идеха от казълагачкото землище. Напразно гледали на всички страни, никой не се задаваше.* К. Петканов, Преселници. *Майка му не знаеше, че е арестуван. Тя напразно щеше да го чака през излата нощ.* Г. Караславов, Избр. съчинения, VI. *Той се озъртал наоколо — дано види нещо живо, но усилията му отишли напразно.* Н. Райнов, Княз и чума. *Краката му се подъвали. Той се опитал да се изправи — напразно.* П. Бобев, Гърбавата ела.

нахалост по значение е равно на напразно, но е характерно за народния език. *Получките растения пожълтяха. Нахалост отидоа трудят на! Какво ще правим сега, другарю агроном?* П. Бобев, Гърбавата ела. *Почти всички стрел бяха пуснати нахалост. Оставаха секирите и боздуганите.* М. Марчевски, Повести. *Залдо беше в отчаяние. Той видя внезапното сгромолясване на всичките му надежди, че отидоха нахалост всичките му жертви и трудове.* Ив. Вазов, Светослав Тертер.

напусто е дума от народния език, равна по значение на напразно. *Напусто си одрехме гърлата да викаме „дунт" и „на оръжие". Ни един мъж се не виждаше по улиците.* Зах. Стоянов, Записки по българските въстания. *Аз продължавах всяка нощ да бдувам и плиша мама. . Всички опити да ме излекува от тази коварна болест отиваха напусто.* Г. Белев, Патилата на едно момче. *Напусто едни от момиците се мъчеха да го разговарят, други се умилкваха около него.* П. Ю. Тодоров, Идилии.

залудо също е дума от народния език. Означава: без да има полза. *„Залудо работи, залудо не стой! — думаше мама. — Учете се на труд! Животът не е шега работа, хей!"* П. Бобев, Кактуси. *За да не седи залудо, дядо Тома седна да сключи две сбръчкани тиквички за бъдлъмата.* Г. Караславов, Избр. съчинения, V.

всуе е остаряла книжна дума, която по значение съвпада с напразно. *И кой върви след нас? Ни хиляди един от тези племена, чиято вяра ни е чужда! — . . . Всуе си жреци различаха с реч на мъдростта, те служат на бог, разпнат на кръст, а някои знаят само Перуна и Морена.* Н. Райнов, Видения из древна България. *Всуе бях чакала аз в очите ти да зърна поне мълко жалост към мене, горкана. . .* П. Спасов, Греховната любов

на зографа Захарий. *Но верни на светла утопия, / живота всуе ни спети; / пак носим на дървени кепия жеволзен товар от мечти.* Хр. Смиренски, Съчинения, II.

мъртва с дума от народния език. Означава: без да има защо, без да принесе полза. Свързва се обикн. с живота и смъртта на човек. *Можеклие да умрем поне като се пропиши, не мъртви!* Ив. Вазов, Повести и разкази. *Та мало ли народ начина мъртвина! . . простак, обикновена, работна хора, . умираха, дъвнени среиу градушки от куршуми. . умираха за чужди интереси.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Който вик за теб заспие, / той мъртво не живеч.* К. Христов, На нож.

НАПРЕДНЧАВ. Вж. п р о г р е с и в е н.

НАПРЕДЪК, прогрес, възход, подем.

О б щ о з н а ч е н и е. Успешен развой в обществения или личния живот.

напредък: процес на благоприятно развитие, обикн. в дадена сфера на обществения, политическия, културния живот или в лично начинание и др. *Но така също със значение на аксиома е и това. . . че само повдигането благосъстоянието на един народ създава условия за умствено развитие, за просвета и културен напредък.* Т. Влайков, Съчинения, III. *Накрая трябва да подчертаем, че извършената промяна означава безспорен напредък не само в развоя на вътрешната революционна организация, но въобще в развитието на освободителното дело.* Ив. Унджиев, В. Левски, биография. *В Москва, в Съветския съюз, на всяка крачка се вижда напредъкът на Съветския съюз, който е струвал на хората тежки борби.* Н. Фурнаджиев. Между приятели. *Напредъкът, който сте направили в новите стихотворения, е особено чувствителен.* П. К. Яворов, Съчинения, III.

прогрес съвпада по значение с н а п р е д ъ к. *Десетилетия то* [сп. „Светулка"] *будитували у малките българчета високи нравствени и граждански добродетели. . вдъхвал им любов към знанието и прогреса.* Н. Янков, За автора на тая книга (Ал. Спасов, Спомени). *Обществеиото развитие и това, което ние, съвременните хора, наричаме прогрес. . ни задължават да потърсим някаква друга, някаква нова форма на социално съвършенство.* Ст. Дичев, За свободата. *Диктатурата на пролетариата е мощен лост на обществения, политическия и икономическия прогрес.* В. Коларов, С перо и слово за българо-съветската дружба.

възход: процес на изтигане, отиване към по-висша степен, придружен с успехи, постижения в дадена област на обществения, културния, стопанския или личния живот. *Образовани учители — обществеиици и книжовници, . . заставят начело на борбата за просвета, за културен възход и църковна независимост.* Ив. Унджиев, В. Левски, биография. *Бих искала и сега с всички творчески сили, които все още изпитват у мене, да служа на възхода на нашия народ.* Ел. Багряна, в. Народна култура. *Майката на Яворов, съществеиото неговo упоиание — . . . През всичките си падения и възходи, . той мисли само за нея.* М. Кремен, Романьт на Яворов.

подем: бързо, усилено и успешно издигане в развитието на дадена област от обществения, политическия, икономическия, духовния живот. *Духовният подем на българщи в никое друго време не е бил на такава висота.* Ив. Вазов, Етюди. *Пред нашия народ и пред бъдещото народно събрание стоят за разрешение много задачи, но най-главните са: — Да се изведе страната от тежкото икономическо и финансово положение. . , да се възстанови народното стопанство и се осигури икономическият подем на страната.* Г. Димитров, Съчинения, III. *По своя революционен и героичен подем, . . . това е наистина една от най-светлите епохи в историята на България.* Ив. Унджиев, В. Левски, биография.

НАПРЪСКВАМ. Вж. и з п р ъ с к в а м.

НАПУСКАМ. Вж. и з о с т а в я м.

НАПУСНАТ. Вж. и з о с т а в е н.

НАПУСТО. Вж. н а п р а з н о.

НАПЪЖДАМ. Вж. и з п ъ ж д а м.

НАПЪЛНО, изцяло, всецяло, съвсем, съвършено, абсолютно, досуиь, хептен.

О б щ о з н а ч е н и е. До краен предел, колкото е възможно най-много.

напълно се свързва обикн. с действие или състояние и рядко с признак. Означава: до достатъчен предел, без да е нужно повече (по отношение на подобни случаи). *Сега тия усети, че виото е много силно, но, разбира се, не бе пияна и се влюбеше напълно.* Д. Димов, Тютюн. *Сега беше напълно уверена, че всичко ще се свърши благополучно.* Г. Караславов, Татул. *След тия си гостувания у Попов Матеев се прибираше в своята квартира весел, успокоен, напълно примирен.* Д. Калфов, Избр. разкази. *Блатата са напълно пресъхнали. По напуканата пръст се виждат само изсушените от жегата мъртви жаби.* Г. Белев, Картини из Румъния.

изцяло се свързва обикн. с действие, по-рядко със състояние или признак. Означава: до пълен предел, до крайната степен на възможностите на този, който върши действието. *Той имаше много време и го посвещаваше изцяло на дружеството.* Й. Йовков, Жетвяря. *Но в душите им живееше онз стар свят, който ии пречеше да приемат изцяло, всеотдайно новото.* Ст. Ц. Даскалов, Стубленските липи. *Сега обаче като знаменосец той* [Левски] *е*

погълнат изцяло от съзнанието на дъла и от чувството на отговорност. Ив. Унджиев, В. Левски, биография. *Натрепет по нещо е изцяло и рухнато на земята и цвета.* Л. Мелишески, По паралел около света.

всепяло се свързва обики. със състояние. Сьпада на по значение е изцяло. Има книжен характер. *Ламбрев бъдъ остана в тоа си по можение, неподвижен и унесен, всецяло овладян от спомнение си.* Й. Йовков, Разкази, I. *Тая мисъл, която всецяло го обладаваше, когато беше тъжен, не го отпущаше вече и когато беше тревжен.* Елин Пелин, Земя. *От изкуствата „идеалът изцяло не дара. Новата среда всецяло го е пленила и претопила.* Т. Влайков, Съчинения, VII. *Старал се на тия понти... „да да дойда до впечатлението, което стихотворенията произвеждат като нещо цяло. Това впечатление е по мое мнение всецяло в полза на поета.* К. Величков, Събрани съчинения, VIII.

съвсем се свързва обики. с качество и състояние и по-рядко с действие. Означава: до крайна степен, до която може да се достигне при постепенно развитие. *Ньо стоеше зад тезгяха съвсем тихи.* Елин Пелин, Земя. *Градьт наистина е далеч. Далеч са и околните села, но Люляково и без това загъхна и съвсем запустя още когато се обяви моя изкаята и мъжете заминаха.* Й. Йовков, Разкази, I. *Дриана зелена гъжва, изцяла съвсем, покривше телото му до вежди.* Ив. Вазов, Под игото. *Стиричи магьоснинт отвел кнеза в едни кьт на стаята и му показал голяма топка от кристал. Та беше съвсем черна.* Н. Райнов, Князь и чума. *Тая наочакана среща с Христа съвсем обърка мислите и.* К. Петканов, Старото време.

съвършено: до крайна степен на проява на съответното или признака (определена чрез собствените си белези, а не в сравнение с друго). *Та се чувствуваше пропаднала, безпомощна и съвършено отчаяна.* Ив. Вазов, Казалдерската царина. *След няколко деня той се завърна оттам съвършено спокоен и с бодро разположение на духа.* Т. Влайков, Съчинения, III. *До 1918 г. той прекара из казарми, на походи и по бойни полета. И като се пробра у дома си на село, видя се глава на петчленно семейство, съвършено обедняло без неговите странични доходи от тиграъка.* Г. Караславов, Танго. *Пред нас се редяха в лазура по съвършено прави черта висовете: Шийковица, Прекереските чалове, Драпаница.* Ив. Вазов, Мусала. *Пъпечкати беше съвършено чиста.* П. Вежинов, За честта на родината.

абсолютно се свързва обики. с качество. Означава: напълно, до такава висша степен, че няма място за колебание, спор. — *Господа! Той е абсолютно прав! Така е, точно така, както казва той!* Д. Калфов, Край реката. *Ние сме сигурни, ние сме абсолютно сигурни, че ще постигнем това.* Г. Димитров, Съчинения, III. *Вярата и словото са абсолютно свободни, но тая свобода не е освободила хората от всяка вяра в словото и вярата, както на нас.* П. П. Славейков, Българска литература.

досущ по значение не се различава от напълно, но е остаряла дума. — *Ти, кай, знаеш ли що е бяла лъстовичка?... — Бяла? — Досуч бяла.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан.

хептен принадлежи към простонародната лексика. Свързва се със съществ. качество и по-рядко с действие. По значение съвпада със съвсем. *„Няма да мръдна оттук — казвам, — ако не дойдеш с мене...“ Хептен побеснях... започна да ми бълка главата в стъпата.* П. Вежинов, Звездите над нас. *Лъ човек! Хептен побъркан!.. На такъв време хората добиватели си от дома не изкарват, пък той... в града разходки ще си прави.* Ст. Марков, Дълбоки бразди. *Миньори лесно се не намират. Само който е хептен гладен се хваща тука.* Т. Монов, Смърт няма. *Харачьт ни съсипа, а испеньт хептен ще ни умори.* М. Марчевски, Повести.

НАПЪТВАМ. Вж. упътвам.

НАПЪТСТВИЕ, наставление, указание, инструкция, директива.

Общо значение. Мнение, с което някой трябва да се съобрази.

напътствие: доброжелателно и авторитетно изказване, отправено към някого, за да го насочи как да постъпи при дадени обстоятелства и да се съобрази с него. *Той внимателно ме изслуша, изучи подробно обстоятелствата, при които бях арестуван, съдържанието на обвинението и моето държание пред следствените органи и ми даде напътствие как да се държа пред тях.* Сл. Трънски, Неотдавна. *Живейте със съвцето, с уда си, с тялото си на сцената и неуморно работете. Тези негови напътствия аз се старая да прилагам в работата си над роляте.* сп. Театър. *Доклад изнесе директорьт на Опитната станция по лозарството, който даде ценни напътствия по отглеждане на лозовите насаждения.* в. Отечествен фронт.

наставление: подробно напътствие, упътване, дадено от опитен, авторитетен човек на зависим от него. *Кметьт ми бе дал подробни наставления как да се държат. Те трябваше да поднесат подбата смирено и учтиво.* Д. Димов, Тютюн. — *Моличе, каза той, не ми харесва това. Много те обикалят. Та сякаш твоя работа, има малка си още!* — *завърши Оник бащинското си наставление.* П. Спасов, Хлябът на хората. *Общерският кандидат беше се завърнал от обиколката си по постовете и даваше и тук наставленията си.* — *... Внимавайте и не мислете, че утре, като е Великден, нищо не може да се случи. Напротив,*

непричетност тъкмо такова време избра. Й. Йовков, Разкази, II. *Преди да тръгнат селяните за своите села, Бенковски ги свиква на едно място и им прочете следующото постановление: — Щом пристигнете в селото си, първата ви дъжност ще бъде да разкажете всичко на комитета, какъвто видяхте да стана в Панагюрище. После ще изколите селските надири. . . ще кълнете черковните клетвы.* Зах. Стоянов, Записки по българските въстания.

указание с книжна дума. Означава: предписание, нареждане, дадено някому или няколко с точния начин, по който трябва да се постъпи. *По неговo указание участниците в кръжока почнали да събират пари помежду си, да си набавят новоизлезли книги с прогресивно съдържание, да ги четат заедно.* Ив. Богданов, Спътници на пъреливите. *Неканте, ако не заминавал, тутакси да се покани на гости за ден-два, за да си почине. И . . . ако има възможност, от него да получи указания на бъдещата си работа, не от Василев.* Х. Русев, Новелмята.

инструкция: по-дробно разяснение, направено от ръководен орган, от което някой трябва да изхожда и с което трябва да се съобразява при извършването на нещо. *От окопителну комитет се обадиха. Питат защо селото не си е изпълнило още заряда на въстанта. . . Та аз тъкмо по бъроса за зарядите съм дошъл. Има нова инструкция.* Ем. Манов, Ден се ражда. *В навбеите на дивизията се получиха инструкция: в полунощ на осми срещу девети май немските части пред фронта на българските дивизии трябва да сложат оръжието.* П. Вежинов, За честта на родината. *Изпъкваха позе от снежните пръсти и пак затвяваш, но мястото си знаех точно според инструкцията на лейтенанта.* С. Северняк, Ветрило от сандалово дърво.

директива: категорични изисквания на ръководен орган, на който трябва да се подчинява дейността на някого (в областта на обществения живот). *Щом се знае генералната линия, щом се знаят директивите за ръководството, тогава всеки на своето място в отделната организация трябва да проявява най-голяма творческа инициатива, енергия и умение за тъкмото успешно провеждане.* Г. Димитров, Съчинения, III. *Човекът бе доволен от отговора и документите. Той спазваше педантично директивата на Отечественият фронт. Искаше да внуши спокойствие дори на тия хора.* Д. Димов, Тютюн. *Делчо беше добър младеж. Чул директивата на партията за създаване на партизански чети и отреди, той е готовност при предложението да замине за Трънско.* Сл. Трънски, Неотдавна.

НАРАВНО. Вж. н а р е д.

НАРАСТВАМ. Вж. у в е л и ч а в а м с е.

НАРЕД, редом, наравно.

О б щ о з н а ч е н и е. На една и съща линия с други.

наред: един до друг, на една и съща редица, линия. *В стария град. . влезе Молчит. Наред с него яздеше Игрил.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Но и тези умрели сли стоят прави и стройни наред с живите, сякаш не им дават място да лежат.* Ив. Вазов, Великата Рилска пустиня. *Тя бе малко по-настрана от главната улица, пред едно механдже, наред с едно турско кафене.* Т. Влайков, Съчинения, II.

редом е дума от народния език, по значение равна на н а р е д. *Селяни бей яздеше редом с първата кола и се виждаше как задържаше ата си, за да не избърза.* Д. Талев, Илинден. *Това беше едно съвсем тихо кътче, заградено от всички страни с буйна зеленина, дето почиваха редом скъпите покойници.* Ив. Мартинов, Драва тече през славянски земи. *Едни момък вървеше редом с едно младо момиче.* Елин Пелин, Под манастирската лоза.

наравно: на една и съща линия, на една и съща височина с други. *Бежанците дойдоха, та седнаха изнемогнали в краката ни. Само бабата и момичетето останаха прави — двете лица наравно едно до друго.* А. Дончев, Време разделно. *Отпред . . се намираше дървото. То започваше да се разклонява наравно с покрива.* Й. Йовков, Чифликът край границата. *Кола дойде наравно с него, тя се отвори наоколо си.* Ив. Вазов, Под игото.

НАРЕДБА, мобилировка, обстановка, уредба.

наредба се свързва предимно с дом, жилищно или работно помещение и означава начина, по който то е подредено, а също и мебелите, които се подреждат в него. *Една проста маса, два стола и вехто дървено легло допълваха скромната наредба.* Св. Минков, Призракът от Кендари. *Казах защо ида и той много любезно ме въведе в работната си стая с много скромна наредба.* Ст. п. Василев, Ц. Гинчев и др. в спомените на съвременниците си.

мобилировка: мебелите и други предмети, подредени по определен начин в жилище, работно, приемно и друго помещение. *Два зелени таблени кревата, умивалник и една желязна печка бяха цялата мобилировка на стаята.* К. Константинов, Седем часът заранта. *Мичман Бакърджиев не можеше да издържа сам в обширния празен салон. Пукалъ скрит страх го преследваше тук сред бляска на полилеите и тишината на тежката мобилировка.* Д. Добревски, Бунтът на крайцера „Належда". *В чакалнята. . нямаше посетители. Тук мобилировката беше обикновена — меки кожени кресла, кръгла орехова маса, покрита със*

стъкло, а по стените. . . , увеличени снимки на различни тип заслуги — военни и политически. Г. Белев, Какво видях в Америка.

обстановка: мебелите и предметите в едно помещение и тяхната подредба, схванати като условие за живене или за работа. *Тая кръдеником осъвка тиирата обстановка и черкоки осветен хол. За него всичко беше чудно, олюшващо — подиирата разнетагелна маса, разнообразните кристални сервиз.* В. Исиков, Настъпление. *Стаичката приличаше на една от присъединяемите дупки в хотела му — тъмна, с опушени стени и съвсем бедна обстановка: умивалник, . . . стенна печка със зелени плочки, маса, столове и широка кушетка, постлана с одеяла.* П. Славянски, Последният щурм. *Дрогнене за това, че нито му живее в хубава квартира, че има уютна обстановка.* М. Грубешлиева, През игленото ухо.

уредба се свързва обикн. с жилище или обществено помещение и означава начина, по който то е подредено, включително и мебелите в него. Характерно е за народния език. *Тук има едно по-добре организирано домакинство и вкус към уредбата.* Кр. Белев, Запад. *Аз имам да желая парите. Ткайте, шийте, а сега и в чаршията се намират много неща за къщна уредба.* Д. Талев, Преспанските камбани. *За нас трябва човек — добър стопанин. Ей го Влайо. . Вижте какво направи от своята градина. Вижте уредбата на къщата му.* Кр. Григоров, Новодомци. *Те влизаха от коридора — направо в гостната стая, наредена оскъдно с тапицирани столове и кресла. . а по стените — увеличени портрети и картини, такава беше тогава обичайната уредба на гостните стаи.* Т. Влайков и др. в спомените на съвременниците си.

НАРЕЖДАМ, подреждам, нагласявам, нагаждам, натъкмявам, стъкмявам.

Св. вид: **нареда, подреда, наглася, нагоня, натъкмя, стъкмя.**

Общо значение. Поставям нещо в подходящ ред.

нареждам: слагам всяко нещо там, където трябва, където е мястото му. *Никога . . продължава да нарежда ранцата си.* Й. Йовков, Разкази, I. *В семейството останаха пак двамата братя. Отначало . . щеше лесно им и една стара жена, съседка, да почистваат и нареждат къщата.* Г. Райчев, Избр. съчинения. *Нарежда трапезата и вечерята започна.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан.

подреждам в едно от значенията си е равно на нареждам. *До обед лагерищите се настаниха в помещенията, подреждаха дрехите си, леглата.* П. Проданов, Сезмокласници. *Разтребвам му бюрото и му подреждам книгите.* Н. Каралиева, Неуловимият. *Тя метение, чистение, подреждане за празника, без оная детинска радост, с която посрещаше всяка Нова година.* И. Петров, Нонкината любов. *Неговите сестрини дъщери Веса и Мила дълбоко обичаха своя вуйно и се грижеха да подредят стаята му.* А. Каралийчев, Спомени.

нагласявам: слагам, турям нещо или неща старателно, грижливо в добър ред на определено място. Има рядка употреба. — *Така, миличка, така — говореше той, като гледаше наредените на масата чашки и чинийки, — видяхме ли колко хубаво си ги нагласила.* Г. Райчев, Златният ключ. *Аз от вечерта бях всичко нагласил за излет в Бричебор.* Ив. Вазов, Великата Рилска пустиня.

нагаждам е дума от народния език. Означава: поставям нещо в ред, както трябва, както е необходимо за случая. *Калфите обтегнаха платното на дюшето на стаята, нагодиха всичко тъй, както показа . . ръководителят на представителството.* Д. Немиров, Братя. *След вечерята Тинка. . раздигна паралията и примете. . нагоди постилката на сюкера си.* Т. Влайков, Стрина Венковица. . .

натъкмявам е също дума от народния език. Означава: слагам нещо или подреждам нещо точно по най-добрия начин. *Със срънчо движение намести маската на лицето, натъкми тръбичката й, надяна плавнищите на краката си.* А. Мандаджиев, Отровният шип. *Отначало вечер, като свършеше и натъкмяваше всичко, тя се прибираше у дома си.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Тя умееше да приготви и натъкми всичко от хубаво по-хубаво.* Т. Влайков, Дядовата Славчова унука.

стъкмявам стада също към народния език. В едно от значенията си е: поставям нещо в ред, както трябва да бъде, обикн. срънчо, добре. *Замръкне ли вечер нейде ротата на открито, всички стъкмяват набързо палатките и легнат да спят.* в. Народна армия. *Ти не си ми търната спаха, та да се излъжа. Нъ — посови той с ръка, — как нареди тук, как стъкми стаята: . . Драго ми е да погледна.* Г. Караславов, Обикновени хора.

НАРЕЖДАМ СЕ. Вж. нареждам се.

НАРИЧАМ, назовавам, казвам, викам, именувам, кръщавам, наименувам.

Св. вид: **нарека, назова, кажа, кръстя.**

наричам: обозначавам словесно някого, нещо или давам име, прозвище на човек, име на животно или название на нещо. *Между нашите, както наричаха Тошови, защото вечно се разпрявяха за межди, имаха всичко петнайсет декара работна земя.* Ст. Ц. Даскалов, Без межда. *Какво хубаво кученце имате! Как го наричат?* Ив. Вазов, Драски и шарки. *В едно село живеехе двама души: един мъж и една жена. Те имаха само една дъщерка,*

много я обичала. . . Седоните я наричаха „дъщерята“, сб. Хоро. *Ал пак ти казвам, че с жив — казвис Васи, когато наричаха Зе доброчо.* Й. Йовков, Женско сърце. *Роди им се син. Нарекоха го Иван. Тази местност наричат Зи дол. Или едно хубаво черешо сино. Нарекат го „Гемиа“.*

назовавам с книжна дума. Не се различава по значение от н а р и ч а м. *Пази кажвам, варчт тадъка на лов ходил, ва и нарека сватба щяла да мине отпук — запита бащ ливо и младият разбойник, когато назоваха Моско.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Тази звезда (назоваят я кучето на Орфона), тъ е от всички най-светла.* Ас. Разцветников, Избр. произведения, III. *Научавам се, че някои младежи от София устройват пок клуб и не могат още да решат как да го назоват.* Ал. Константинов, Съчинения, I.

казвам в едно от значенията си има разговорен характер. Означава: обозначавам словесно някого, нещо. *Има едни, Станойо го казват — висок такъв, с дебел врат.* Елин Пелин, Летен ден. *Сеса тъ е голямо дърво, единкото дръго в това голо поле. „Пейчовата круша“, тъй й казват.* Й. Йовков, Женско сърце. *В гората има много дива асма, диво лозе — . . . ты затуй Деде-Усуф ще ти да го казват Лозен.* Й. Йовков, Приключенията на Гороломан. *До него седеше турски друг един момък, на възраст до трийсет години, когато казваха Хаджимит.* Ив. Вазов, Немили недрани.

викам в едно от значенията си съвпада с к а з в а м. Има също разговорен характер. *„Ивар Бърдата“ го викала. Той не беше откраднал тръкора си: от рождение тъй си беше сърбав.* Ив. Вазов, Утро в Банки. *Викаха го Юсуф пехливан.* Ив. Вазов, Немили недрани. *Кучето отвори едно око, погледна Ленко и пак задрямя. Паламидовите викаха на кучето Зенит, а Ленко му казваше Карамак.* Г. Караславов, Избр. съчинения, VI. *Марчето полята — така му викат на това парче земя — обяси Калитко.* Ив. Хаджимарчев, Овчарчето Калитко.

именувам: обозначавам словесно някого или нещо. Има книжен характер. *Младият дакал Тодор му казвал за отличие от никогашния дакал Тодор, когато именували Дръгия дакал.* Т. Влайков, Преживяното.

кръщавам в едно от значенията си е: давам обикн. име или прозвище на някого и порядко: давам наименование на нещо. *Тогава така кръщавали хората: ако някой се казвале Илия, а беше източен, с дълги крака, защо ще му викат Илия, слагали му един прякор Лудяна и това име му оставаше завинаги.* З. Сребров, Избр. разкази. *Грижеше се за народната ни училища и читалища из селати. Кръщаваше ги с хубави имена: „Селска любов“, „Соединение“, „Нов живот“, „Горско начало“.* Д. Марчевски, Дошло е време.

наименувам е книжна дума. Означава: давам име, обикн. на нещо. *Нъма да е зле в София поне една улица да наименуват Братиано.* Ив. Вазов, Пъстър свят.

НАРОД. Вж. т ъ л п а.

НАРОЧЕН. Вж. с п е ц и а л е н.

НАРОЧНО, умишлено, предумерено, съзнателно.

О б щ о з н а ч е н и е. С определена цел, с определено намерение.

нарочно: с предварително определено намерение или предварително определена цел. *Пъпят ми не беше отпук, но кривнах нарочно, за да те видя.* А. Каралийчев, Народен закрилник. *Той носеше торба, няколко патрона и една съсъна аптерия, когато нарочно беше взел за мен, за да ме пази от нощната влага.* Ем. Станев, Януарско гнездо. *За първи пъ навам във вашето село. Името ми е Найден. Утре е Свети Костадин и нарочно съм дошъл да видя как нестинарките играят в огъня.* К. Петканов, Омайно биле. *Поичкото, озлобена, казваше на Боян: Той се тревожи в последното си писмо дали имам пари. Казваше му го нарочно, за да го дразни.* М. Грубешлиева, През иглено ухо.

умишлено: с цел, която не крия от другите, които ми е ясна. *Умишлено постъпих такъ. Ако бях казал кой е авторъ — ти нямаше да бъдеш така обективен.* М. Гешов, Ц. Гинчев и др. в спомените на съвременниците си. *Костадин си приспомни, че за мелницата и за машините ще трябват около осемстотин хиляди лева, и то при най-неточни изчисления, които брат му умишлено изкарваше по-малко, за да не и лишни страната и него.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Раковски умишлено избра онова място от мемоара, което поясняваше недвусмислено новите намерения и стремежи на никогашния му секретар.* Ст. Дичев, За свободата. *Яна стоеше с детето и не сваляше очи от Богдана, наблюдаваше го. Той чувстваше върху си погледа й и умишлено се размиваше из зимника.* К. Петканов, Избр. съчинения.

предумерено: по начин, който има за цел да повлияе върху решението с постановката на въпроса. *Той предумерено постави този въпрос, за да заблуди комисията и отклони вниманието и от същността на разглеждания проблем.*

съзнателно: с ясна представа за положителните и отрицателните последици от постъпката си. *На производственото съвещание Игнатов се нахвърли срещу мен и ме обвини, че съзнателно се опитвам да провалям съревнованието.* П. Незнакомов, Бяло и черно. *Не може да се допусне, че съзнателно един човек ще предпочете лошото пред доброто.* Т. Влайков, Съчинения, III. — *Но — продължи той увлечен — за любов пиго дума, не трябва изведнъж.*

Декламирам й, говорим на изкуствено, на поезия. . Да, но ти съзнателно уличаш момиченце. Г. Райчев, Избр. съчинения, II.

НАРУШАВАМ, престъпвам.

Св. вид: **наруша, престъпи.**

Общо значение. Не спазвам ред, закон, обещание и под.

нарушавам: преставам да се съобразявам или не се съобразявам със законно положение, заповед, определен ред или дисциплина, поето обещание, задължение и под. *Партията чисти редовете си от всички, които нарушават нейната програма, устав, дисциплина.* Устав на БКП. *Не вдъхновяваме — отговори със спокойната си усмивка Джоеф Кортнеи. —Наруших законите ви и ще получа каквото се полага.* П. Бобев, Кактуси. *— Просто не искам. — Не ми се ходи! Нарушавам дисциплината — забелязва Стефан. — Не знаят защо се нарушиха. Не мислим ли, че организацията ниже да ни накаже?* Цв. Ангелов, Честна лъжа. *В този опасен лабиринт попадат повечето щом

веднъж хвърлят тук от ръцете на съдбата.* Н. Райнов, Княз и чума.

престъпвам: правя нещо, обикн. съзнателно, което противоречи на закон, заповед, за да постигна определена цел. *Ако кажа никому дума. . да бъда в гроба. Това беше най-страшната клетва, която ще ми никога не престъпвахме.* П. Незнакомов, Маргаритка и аз. *Как си посмял да престъпиш долната заповед?* Ив. Вазов, Борислав. *В тая книжка са записани наказанията на някои майстори, които са престъпили закона.* Р. Стоянов, Майстори.

НАРЯЗВАМ СЕ. Вж. напивам се.

НАСВЯТКВАМ СЕ. Вж. напивам се.

НАСЕЛЯВАМ. Вж. обитавам.

НАСЕТНЕ. Вж. после.

НАСИЛА, насилствено, принудително.

Общо значение. С потъпкване волята на някого.

насила: въпреки съпротивата, нежеланието на някого. *Децата, теглени от майките си насила, реяхха раздирително и се влачеха из пороя и плачеха.* Ив. Вазов, Под игото. *Само да се разкаяли малко, да се поомръзнали. Другото лесно. Този път ще й даде да изпие виното и ако не рачи, насила ще й навре панцата до устата. Пък сетне да стана, каквото ще.* Г. Караславов, Татул. *Най-напред Галчев помислил да грабне юздите от Нона, да ги вземе насила. Как си посмял да престъпиш долната заповед?* Ив. Вазов, Борислав. *В тая книжка са записани наказанията на някои майстори, които са престъпили закона.* Р. Стоянов, Майстори.

НАСИЛСТВЕНО. Вж. насила.

НАСИЩАМ, утолявам, засищам.

Св. вид: **насити, утоля, засити.**

Общо значение. Задоволявам глад или жажда.

насищам се свързва с човек или храна, питие. Означава: удовлетворявам глада, жаждата си или удовлетворявам глада, жаждата на някого. *Неусетно ръката ми е чоплила от нея [франзелата], за да насити и моето гладно гърло.* Ст. Чилингиров, Хлеб наш насущний. *Скъсаните дрешки на гърба му бяха лирязми, а слоди си насищаше от скудните остатки на чуждите трапези.* Ив. Вазов, Пъстър свят. *Спрели се тук едни от бежанците да наситят глада си.* в. Отечествен фронт.

утоляваш се свърша с чонек. Означава: удовлетворявам силен глад, силна жажда, които са ме измъчвали. Има книжен характер. *Край задното кодело оставена стоката. . . Устоях устата си аче тъчуха. Трябваше да направя само няколко крачки и да утоля жаждата си* Й. Радичков, Баруден буквар. *Младите хора с вълна охота се нахвърляха върху хляба и сиренето. Когато утоляха малко глада си, те почваха да се шегуват и задяват.* Д. Спространов, Самообречение. *Оживените въстанци се втурнаха към извора да утолят жаждата си, когато зад шума задушавала през тоя необикновено горещ ден.* Д. Линков, Залезната българска. *Ако убият дедин, ще утолят тоне мъчителния глад.* П. Вежинов, Далече от бреговете. *Там е всимата с четирите чучура, от които утоляват жаждата си умерени пътници.* Нв. Караноски, Разкази, I.

засищам се свърша с храна. Означава: удовлетворявам напълно глада на някого. *Медът бързо засити глада му, вдъдра го, вля нови сили в изтощеното тяло.* П. Бобев, Кактуси. *Кажете къде е сложена трапезата, която ще си нахраним и засити.* К. Петканов, Вълшебом.

НАСКЪРБЯВАМ, огорчавам.

Св. вид: **наскърбя, огорча.**

наскърбяваме: причинявам скръб, мъка някому с това, което казвам или върша. *Е, стико, бивайте на толкова да наскърбяваш родната си майка? Знаеш ли колко сълзи пролях аз, клетата?* Цв. Ангелов, Честна дума. *Права ли беше през онази вечер, като постъпи така с него? Не го ли обиди, не наскърби ли го?* Г. Райчев, Златният клюн. *Пък прощавай, ако съм те с нещо наскърбила!* К. Петканов, Златната земя.

огорчавам: причинявам разочарование някому, като го засягам с неочаквани действия, постъпки. — *Прощавай, че те наскърбих.* — *Малко кьсничко се извинявам, след като огорчи душата ми.* П. Михайлов, Малката партизанка. *Тази неразговорчивост на младия работник огорчаваше и обиждаше овчаря и той на няколко пъти се заричаше да не го пита повече за нещо.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Никола се върна в Търново сутринта на голяма Богородица.Ева косато слизаше от поцеткаста кола, той се досети, че Мария имаше тоя ден гости. Като свой праздник. А той отиваше сега в къщи с празни ръце. Пак щеше да я огорчи.* В. Геновска. Седем години. *Не може ли да прекараме у вас? — Не може. . . няма къде, нъмя мъсто — отказа смутено човекът. Жените се погледнаха само и нищо не отвориха. Отказът му много ги огорчи.* Г. Караславов, Татул.

НАСЛАДА. Вж. у д о в о л с т в и е.

НАСЛАЖДЕНИЕ. Вж. у д о в о л с т в и е.

НАСЛЕДСТВО, башиния.

наследство: имот или пари, които след смъртта на техния собственик стават по право собственост на други лица — близки родини. *Двамата бяха живели с обич и доверие, помагаха си и искаха да оставят на децата си добро име и добро наследство.* Елин Пелин, Гераците. *А това е моето наследство — каза той. — Ето, вие виждате сбрано тук цялото състояние, оставено от баща ми.* Гр.Угаров,По следите на заточника. *Кьщата на баба Суса бе старовремска, тъй бе останала наследство от мъжа й, който бе узрял от побощца току преди Девети септември.* Кр. Григоров, Игличево. *Всички знаеха, че бай Гроздан отиваше да търси наследството на покойния си брат, който беше починал преди години . . и остави милиони.* Ал. Бабек, Малкият емигрант.

башиния е дума от народния език. Означава: имот, обики, недвижим, и по-рядко пари, останал от башата на неговите деца. *Твоята нива ми пречи. Продай ми я, бате. — Как да я продам, Ельо. Башиния е.* Елин Пелин, Земя. *— Ти, Герчо, си ела при нас. Дочуваш не давали изликяри да имаме. Ела да си работиш на свое. На башинята си.* Кр. Григоров, Новотомци

НАСЛОВ. Вж. з а г л а в и е.

НАСМЕШКА. Вж. п о д и г р а в к а.

НАСМУКВАМ СЕ. Вж. н а п и н а м с е.

НАСОКА, направление, посока.

насока: стремеж към запазване на последователност при преследването на някаква цели, основан на изяснени идейни, естетически и т. н. принципи. *Кой бе редактор на вестника, кой определяше неговата насока, кой му даваше тон умерено-прогресивен, почтен обик — не зная.* К. Константинов, Пътят през годините. *След Освобождението основна насока на литературата ни беше критическият реализъм.* в. Народна култура. *Да се отворят школи, . . . да се издават книги на български език, пропити от духа на новото време, с непременните практически и хуманитарни насоки; . . — Това са били главните лозунги на нашите най-видни възрожденци.* М. Арнаудов, Българското книжовно дружество в Браила. *Народният театър винаги е бил опора на българската демократическа общественост, изразител на прогресивните насоки в българското изкуство.* Н. Лилиев, Съчинения, III.

направление: стремеж към последователност при преследването на идейно-художествени цели, които последователност обединява група дейци или произведения на изкуството въз основа на общи схващания, но различни от други от сълия вид. *И така, . . .*

през 60 -70-те години в България се обособяват две основни направления в национатонособождателното движение: революционно-демократическо и еволюционно (реформаторско). Т. Живков, Избр. съчинения, I. *Направлението, което противопоставя на литературата на буржоазната класа, Благоев нарича правилно демократическо-реалистично.* Г. Цанев, сп. Съвременник. *Българските художници не могат да бъдат групирани на школи. Всеки си има самостоятелно направление, лична техника.* С. Ралев, сп. Художник.

посока има значение на насока, но се употребява по-рядко. *Творчеството на тези автори определя в основни линии облика и посоките на развитие на българската литература и през следващото десетилетие.* Ив. Богданов, Спътници на първенците. *Под редакцията на Мутьсена списанието имаше предимно историческо-филологически характер. Щом дойде Богоров, то вже повече публицистична посока.* Ив. Шишманов, К. Фотинов, Сборник народни умотворения.

Вж. посока.

НАСОЧВАМ. Вж. упътвам.

НАСОЧВАМ СЕ. Вж. отправям се.

НАСРЕЩЕН. Вж. противоположен.

НАСТАВАМ. Вж. настъпвам.

НАСТАВЛЕНИЕ. Вж. напътствие.

НАСТАВЛЯВАМ. Вж. поучавам.

НАСТАНЯВАМ СЕ, разполагам се.

Св. вид: **настаня се, разположа се.**

настанявам се: заемам подходящо, удобно място, където ще остана известно време. *С голяма мъка натоварихме багажи във влака, но брат ми успя да се настани до прозореца, откъдето ни махна с ръка за довиждане.* К. Калчев, При извора на живота. *Турците продължаваха да се спущат предпазливо и да се настаняват зад камъните на ъгъците и зад прикрития.* Ив. Вазов, Под игото. *Около трапеза бяха вече човек до човек. Сместиха се, кой как можа, за да се настанят и ние.* Н. п. Филипов, Разкази на ловеца. — *Вие не ме познавате, но аз си зная и ще си позволя да седна при вас — каза той. — Аз се казвам Христаки ев. И като подаде бялата си мека ръка, той се настани срещу Костадина.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *На двете съседни маси се настаняваше голяма и шумна компания.* Ем. Манов, Бягството на Галатея.

разполагам се: заемам място, както ми е удобно, без да се съобразяваме дали преча или не на някого. — *Да се разположите отпред като господар, а аз да карам. — Елате, елате при мене! — каза тя, като спря кабриолета.* Й. Йовков, Чифликът край граничната. *Кондарев тръгна към първите редове, дето се бяха разположили по-възрастните и члеповете на местния комитет.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Като знаех, че ще се бавим цял час, аз преспокойно се разположих при една маса и си порьчах закуска и пиво.* Ал. Константинов, Бай Ганьо. *Натъпчената с дърва печка изпускаше такава приятна топлина, че Ванко веднага се разположи на стола и реши да чака, макар и с часове.* М. Грубешлиева, През иглено ухо.

Вж. вреждам се.

Вж. установявам се.

НАСТИВАМ, изстивам, простудявам се, простивам.

Св. вид: **настина, изстина, простудя се, простина.**

настивам: разболявам се или съм неразположен поради излагане на студ, стоене на студено. *Детето бе настинало зле в дъжда през оная нощ в гората.Дона беше още много млада и неопитна, това беше първото й дете и тя не знаеше как да го лекува.* Д. Талев, Илинден. *Друг каза, че е настинало* [кончето] *и трябва да се поразтрие.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан. *Някои казваха, че чичо Митуш настинал, когато, изпотен и мокрен, седна да си почине на студения камък.* Й. Йовков, Ако можеха да говорят. *После чу гласа й — топъл, закачлив, но малко прегракнал. Изглежда настинала е сиони.* М. Грубешлиева, Пред прага.

изстивам е равно по значение на настивам. *Ентим пак се прозина. Той свали колоезучето си. Барем се наметни да не изстинеш — каза той. — Вземи.* А. Гулящки, Село Ведрово. *При тия нови зимни студове човек лесно изстива.* Д. Талев, Гласовете ви чувам.

простудявам се е равно по значение на настивам, но има терминологична употреба. *Но измамлив беше хладният вятър, който духаше откъм морето. Сали Ящар се простуди ведъжи и легна болен.* Й. Йовков, Песента на колелетата. — *И какво стина с нея? — запита той. — Тя умря! — отвърна с равен, безизразен глас далматинецът. — Простуди се на морето и умря.* П. Вежинов, Далече от бреговете. *Дядо Щилян наистина се простуди и сега . . трябваше цялата нощ да се стряскам от продраната му канлиця.* П. Вежинов, Звездите над нас.

простивам се се различава по значение от настивам. Има разговорна употреба. *На едно от представленията Васил простина силно и се разболя от пневмония.* Ив. Планински, Без стряха. *По пътя простина и трябвало да прекара на легло две седмици в Бранла.* Ст. Ди-

чев, За свободата. *Тримата бяха престанали от спането вие в нажетата земеделка.* Н. Хаитов, Прик.ночения в гората.

НАСТОЙНИК, **опекун.**

настойник: официално определено лице, което има задължението да се грижи за интересите на малолетен вместо родителите му или в случай, че последните са починали или са лишени от родителски права, а също и за интересите на поставени под пълно запрещение.

Детето нямъ родители — отговори Костов. — Но вероятно има настойник. Трябва да му се съобщи, че детето е зле. Д. Димов, Тютюн. — *. . . А бе, че ти да не ми станеше бъдрото, нали бе заместник, когато се помина татко. Защо не обади вътре, та да пареоде настойник както трябва по закон, че да не се разхоса нищо от бащината ми мъка?* А. Страшимиров, Антология. *Първият* [д-р Чомаков] *му бе настойник в лицея, та хранене необикновена почит към него.* Д. Юруков, Т. Гинчев и др. в спомените на съвременниците сл.

опекун не се различава по значение от н а с т о й н и к, но има разговорен характер. — *Девойка Ефроксина. . Онаа ли, на кочто Пантелеон е опекун? Търкилята? С богатата зестра.* Ив. Вазов, Светослав Тертер.

НАСТОЯЩ. Вж. с е г а ш е н.

НАСТРОЙВАМ, наострям, надъхвам.

Св. вид: **настроя, наострях, надъхвам.**

О б щ о з н а ч е н и е. Внушавам някому лоши чувства, мисли към някого или нещо.

настройвам: стремя се с доводи, разяснения и под. да създам отрицателно отношение у някого срещу друг или срещу нещо, като променям възгледите му. *Смяташе, че Христина се е оскърбила, задето бе предпочел матинка пред срещата и не отдаваше голямо значение на това. Ала сега виждаше, че работата е отишла далеч. „Баща й е успял да я настрои срещу мен."* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Но да оставим политиката, макар моят сестренк да не ми харесва. Настройва хората да не си гледат спокойно работата.* Кр. Григоров, Раздолчани.

наострям: създавам у някого много лошо, силно неприязнено отношение срещу друг, което го довежда до предприемане на действия. *Из селото тръгнаха разни слухове за хитростта на Петровати жена. — Тя била съшинска магьоснца. . . Всичко това наострги и Златаница против младата жена.* К. Петканов, Без деца. *Това произшествие наострги още повече бае Гета срещу дяда пона, по адрес на когото захванаха да се сипят цяла вълнища епитети и хули.* Мих. Георгиев, Избр. разкази.

надъхвам: предизвиквам у някого силно отрицателно отношение срещу друг, като полагам усилия той да приеме безрезервно и безкритично това, което му говоря, внушавам му как да се отнася към мои врагове. *Твоят син е крив, той си поведе подир себе си, той ги надъхат.* Й. Йовков, Женско сърце. *Виновен си е той, че не се измъкна от оная вълци, дето го надъхват.* Ст. Ц. Даскалов, Стубленските липи.

НАСТЪПВАМ, наставам, идвам, дохождам.

Св. вид: **настъпи, настана, дойда.**

настъпвам се свързва с период от време, състояние и под. Означава: започвам да съм налице, като съм сменил нещо друго. *Есента дойде и лина, настъпи зимата.* Ив. Вазов, Повести и разкази. *Беше още пълно тъмно навън, но се чувствуваше, че утрото, денят настъпва.* П. Михайлов, Малката партизанка. *Настъпва по едно време затишие. Артилерийският огън се премества някъде настрана.* Й. Йовков, Разкази, I.

наставам: налице съм, съществувам с характерните си прояви. *Настане вечер, месец изгрее, [звезди обсипят свода небесен.* Хр. Ботев, Съчинения. *Ръцете и очемиците зреят вече. [Жетва настава.* К. Величков, Периодическо списание. *Влезте, деца, по се вкрете пак! Настана оживление и шум.* Ив. Карановски, Разкази, I. *От тоя ден в къщата на нас Стоянко настана радост.* Елин Пелин, Щъркови гнезда. *Настана тревога из градеца. Мъжи тръгна от уста на уста, от къща на къща, . . : щеше да дойде войска.* М. Кремен, Схлупени стрехи.

идвам и **дохождам** в едно от значенията си не се различават от н а с т ъ п в а м. **Дохождам** има разговорен характер. *Най-после дойде неделя. На улицата се заврви. . малко и голямо кръг сред село да срещнат трактора.* Ст. Ц. Даскалов, Без межда. *Дойдеше ли жетва, тъм лягахме, там ставахме.* Й. Йовков, Жетвярят. *Заедно с пролетта и моето щастие дойде.* Ив. Вазов, Нора. *Те бяха слезли долу и разговаряха с народа за предстоящия празник. Празничното дойде, душата на стареца олекна.* Елин Пелин, Под манастирската лоза. *Свърши се войната. Дойде Освобождението.* Т. Влайков, Стрина Венковица. . . *След зимата идва пролетта и дървета се разеленяват.*

НАСТЪПЛЕНИЕ, офензива.

О б щ о з н а ч е н и е. Придвижване на войски с нападателна цел.

настъпление: придвижване, насочване на войскова част срещу противника с цел да го нападне, да се сражава с него и да го победи. *Конниците и частите от дивизията започнаха*

настъпването. Лекарските се разлъхна, напръшиха надолу и отлетяха нагоре. А. Каралийчев, Пъчка от тъмна. *Неприятелят е много близо, той е в настъпление. Той може да ранйе войските ни по части и лесно да прегазе отделните.* В. Геновска. Селяни години.

офанзива: организирано бойно настъпление срещу неприятеля на широк фронт с цел да се постигнат големи успехи, победа. *Тази пролет започнаха офанзиви по всички войни фронтове.* К. Калчев, Живите помнят. *Англичаните подготвят голяма офанзива срещу българите.* К. Константинов, Път през годините.

НАСЪРЧАВАМ, окуражавам, поощрявам, ободрявам.

Св. вид: насърча, окуража, поощря, ободря.

Общо значение. Вдъхвам морални сили или смелост у някого.

насърчавам: вдъхвам морална сила у някому в труден, критичен момент или в случай, когато трябва да направи, предприеме нещо, внушавам му да продължи да действува по същия начин, със същите средства въпреки временните неуспехи. *Никакво отчаяние, никакво малодушие! - насърчаваше тъй мъжа си след неуспеха на всеки изсов той роман.* Д. Калфов, Избр. произведения. *Войнски приближаване между въстаниците и ги насърчаваше: — Стреляйте на месо, момчета!* Д. Линков, За земята българска. *Прочетох стихотворението в клас. Всички го харесаха. Това ме насърчи.* Рая Босилек, Радост. *Ние сме още в началото и тия успехи идат само да ни насърчат да работим толкова по-енергично за разпространението на вестника.* Г. Георгиев, Избр. произведения.

окуражавам: вдъхвам смелост някому, който е изгубил вяра в себе си, да понесе, изтърпи нещо или да предприеме, да направи нещо, като показвам, че вярвам в крайния му успех. *При спора за построяването на фермата той държеше Нонкината страна и постоянно я окуражаваше: „Дръж се. Хубаво е туй, което си написала, не отстъпвай!"* И. Петров, Нонкината любов. — *Младежките мечти цял живот се помнят — . . — Но каква полза от тях? Всичко отдавна рухна. — Нищо не е рухнало! — окуражи го Методиев.* М. Марчевски, Тихо пристанище. *Филип беше във въторг от възпримчивия си ученик. Радваше му се, окуражаваше го, кореше го ласкаво за допуснатите грешки.* Ив. Планински, Без страха. *Аз бях избран делегат. Зад гърба си имах стотици учители. Това като че ми даде сили, окуражи ме.* Кр. Григоров, Разлолчани. *Всичко това я окуражи, изтръсна я от унинието.* Ив. Вазов, Казаларската царица.

поощрявам: чрез награда, похвала, съдействие и др. вдъхвам морални сили, самочувствие у някого, за да продължи това, което успешно прави. — *Ти комай ще поискаш и с награда да го поощриш? — вже да се сърди бай Влади.* А. Гуляшки, Село Ведрово. *Напишете за децата. Такава радост ще бъде за тях да прочетат своите имена във вестник! Това ще ги поощри да учат и по-нататък.* Л. Александрова, Има едно щастие. *То й лично напътствуваше и поощряваше ценните качества на този младеж, отдал целия си живот на партията и на народа.* К. Калчев, Живите помнят.

ободрявам: вдъхвам бодрост, душевни сили някому, когато временно е отчаян, няма сили да се справи с нещо, да понесе нещо (вярвайки в неговите възможности). *Тя я утеши, ободри, подигна духа й.* Ив. Вазов, Казаларската царица. *Бачо Киро с пламенно слово ободри момчетата. — Правдата е с нас, момчета! Смърт на тиранина.* Д. Марчевски, Дошло е време. *Потрай още малко — ободри го майката. — Скоро ще имаме и хляб, и много други неща за ядене.* М. Марчевски, Митко Палаузов. *Много ми е тежко. Струва ми се, че се задушавам. . — Да потърпим, всичко ще се оправи — ободряваше го лекарят.* С. Кралевски, Възвърната обич. *Нещо ново бе се родило в тоя път на земята — това беше надеждата, която окуряваше, ободряваше и привързваше към живота.* Елин Пелин, Под манастирската лоза.

НАСЪСКВАМ. Вж. подстрекавам.

НАСЪЩЕН. Вж. нужен.

НАТИРВАМ. Вж. изпъждам.

НАТОВАРВАМ. Вж. обременявам.

НАТРУПВАМ СЕ. Вж. струпвам се.

НАТРЯСКВАМ СЕ. Вж. напивам се.

НАТЪКВАМ СЕ, попадам.

Св. вид: натъкна се, попадна.

натъквам се: неочаквано се намирам в непосредствен досег с някого, нещо. *Тая нощ не ни провърви. Натъкнахме се на полицейски патрули.* Ем. Коралов, Дъщерята на партизанина. *Тази книга купих съвсем случайно. Бях в книжарницата за друго и се натъкнах на нея.*

попадам в едно от значенията си не се различава от натъквам се. *Преди да влезе в тихата долина, глутницата попадна на стадо елени.* Ем. Станев, Повест за една гора. *Като си почиствах бюрото, попаднах на една хубава писалка, която бях забравил.*

НАТЪКМЯВАМ. Вж. нарежда м.

НАТЯКВАМ. Вж. у к о р я в я м.

НАУМЯВАМ. Вж. н а п о м н я м.

НАУЧАВАМ, заучавам, усвоявам, овладявам.

Сн. вид: **науча, зауча, усвоя, овладея.**

О б щ о з н а ч е н и е. Придобиване знания, познания.

научавам: чрез системно учене, системни занимания, работа придобивам трайни знания в ученето и науката, в професия, занаят и пр. *Научил е сам, . . . четири езика и постоянно чете чужди книги.* Св. Миньов, Разказ в таралежова кожа. *Аджията имаше освен по-практическо и висша справа. Бойните научиха много неща из областта на партизанското изкуство.* Сл. Трънски, Неотлавка. *Жалко ми е, че не мога да следвам в училище. Но занаят мога да науча. Кажи ми. Калчо, какъв занаят да науча?* Елин Пелин, Ян Бибиян на Лунята. *И науча. Кажи ми. Калчо, какъв занаят да науча?* Елин Пелин, Ян Бибиян на Лунята. *И изпратиха го в нещо неизвратима хубаво място близо това и добър занаят щял да научи там.* Т. Влайков, Страна Венковица. . . *Научих си зрелите.*

заучавам: чрез учене, работа (обики, упорита) запомням, запамятявам нещо. *Заучавахме стихотворенията и поемите на Пушкин, Кольцов, Лермонтов и Некрасов.* Г. Русафов, И те са били деца. *Устните му непрестанно мърдаха, заучаване урока си, а очите му, . . . следяха съсредоточено.* М. Грубешлиева, Пред прага. *Той знаеше, че Борис заучаваше народни песни.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Вечер, . тичахме лудо по пустите улици на столицата да се отмерим от нервното напрежение на сцената и да изпълним упражнението по пластика и така, което бяхме заучили в школата на Масалитинов.* Ив. Димов, Ако имах два живота.

усвоявам в едно от значенията си е: основно, с разбиране научавам добре урок, занаят, професия и др. или придобивам знания в някаква област на науката, изкуството и под. *Хвалете го, че хубаво е усвоил занаята и че се е научил чисто и добре да работи.* Т. Влайков, Страна Венковица. . . *Той е замислил доволно възрастен в Русия да се учи, но със забележителна бързина е усвоил руския език, на който и е почнал най-първо да пише.* К. Величков, Събрани съчинения, VIII. *Думите на Пенка да го напусне се загнездиха в главата му. Къде ще търси той друг човек? Пенчо бе изучил по болната си в тия 5—6 години. Той е усвоил работата, сам можеше да я върти.* В. Геновска, Седем години. *Учене системно и усвои материала по химия. Работеше упорито и с желание и усвои добре актьорското майсторство.*

овладявам се употребява за знания в известна област на науката или за занаят, професия и под. Означава: научавам нещо напълно, в подробности, така че да не го забравя, да мога да го прилагам или да си служа с него с умение, майсторски. *При постановката на „Ладено" Йовков не протестираше, че не го пущат на репетициите, . преди актьорите да са овладели напълно текста и да са облечени в съответствуващите костюми.* Н. Масалитинов, А. Страшимиров и др. в спомените на съвременниците си. *А на вас, другари, искам да изкажа от името на екипа на клуба и от свое име гореща благодарност за внимателно към лекциите и за упоритостта, с която овладявате трудните упражнения.* В. Райков Прекърснато весло. *Всеки член от бригадата се задължава, без отказване от производството, да овладее втора професия.* К. Калчев, Двама в новия град.

Вж. у з н а в а м.

НАУЧАВАМ СЕ. Вж. у з н а в а м.

НАХАЛЕН, безочлив, шагъл, арогантен, дръзк, дебелоок, тенгелоз.

нахален: който не се съобразява с приетите норми за отношения между хората, който при пресяване на целите си е настойчив, като не проявява такт, уважение към другите, или който е израз на такова поведение. *Тоя тип няма понятие от хармония. . . Да не би пък да е онова нахално хлапе, . дето постоянно се мъкне на нашата маса в клуба.* П. Незнакомов, Бяло и черно. *Именно нахал! — подхвана Спасов думите му. Нещо повече, нахален мошник! Мисли, че всичко знае и всичко може.* М. Марчевски, Повести. *Какво бъбриш? — Потихо, учителе. . . — Гледай го ти, . какво, . тя го гледаше, като че той не беше с ума си. Как смееше тоа нахално момче да иска в къщати й.* Ем. Коралов, Дъщерята на партизанина. *И какво изражение нахално! Същото като на онагова! — прибави си тя на ума.* Ив. Вазов, Казаларската царица. *Нахално държане. Нахален поглед.*

безочлив: който е толкова нахален, че грубо пренебрегва всички норми за приличие, няма никакво чувство за мярка, срам, или който е израз на такова поведение. *Ако продължавали да демонстрират любовните си игри пред хората и пред мене, ще заведа дело за развод. Не намирам ли, че си станала доста безочлива.* М. Грубешлиева, Пред прага. *На сутрината довиел друг селянин, похлопал и рекъл: — Аз съм съседа на онея селянин, който ти донесе кокошки. . . Стопанинът сложил панища с гореща вода пред безочливия селянин и рекъл: Сбрай, приятелю.* Ран Босилек, Весели приказки. *Учител Трайко остана огорчен и силно възмутен от това безочливо държане на младена.* Т. Влайков, Съчинения, III.

начъл е книжна дума. Означава: начален в крайна степен поради това, че се чувствува много силен, самоуверен. *В него имаше такова сила и достойнство, че дори наглите болари, загубили мярка от богатство и власт, се смирваха и повеждаха глава пред него.* Ал. Дончев, Сказание за времето на Самуила. *Това беше един начъл тинтяв, гаден и мръсен побойник, който предизвикваше мълчание и безропотно подчинение.* Ст. Л. Даскалов, Стубленските липи. *И тук повечето лица добиха тържествуващо изражение, но в него имаше и нещо начъл и арогантелно.* Ив. Вазов, Нова земя. *Мъжете минаха и мъжетата с начъл походи, наежваха мустаци и вдигаха.* Д. Спространов, Самообречените. *Начъл усмивка. Начъл държане.*

арогантен е книжна дума. Означава: който е крайно безочлив и груб, високомерен или който изразява такова поведение. *Едни от тях, които са затвори до гуша в престъпления и се бояли от народното наказание, се окичват още повече, стават нахални и арогантни.* В. Коларов, Против хитлеризма. . . *Тоя тъй арогантен и предизвикателен отъзвор. . . пречи чанта на търпението.* Г. Димитров, От поражение към победа. *Арогантно държане.*

дързък в едно от значенията си е: който е нахален и много непочтителен, не зачита другите в пресъдяването на някаква цел и минава границите на позволеното или който изразява такова отношение. *Пинчина и дръзка, каквато бе станала с него, тя не искаше да го лъже, а само да избегне скандала.* Д. Димов, Тютюн. *Не по-малко дръзки бяха и другите градски момичета. При вечерните разходки из парка те често се подбутваха, когато заобикаляха поблизо Дойчиото.* Д. Кафров, Избр. разкази. *В следващати секунда тя съвна насмешливо, че тоя мъж и хареса с широките си и нежни, със стройното си тяло, с безпрекословното си дръзко държане.* Д. Димов, Тютюн. *Нещо в него се бе променило, но кое? Може би очите — изразът им сега беше по-друг — дързък, лекар безсрамен, както ми се стори, не като преди.* П. Бобев, Кактуси. *Дързък поглед.*

дебелоок: който никак не се стеснява в държането си от другите, който е прекалено нахален. Има разговорен характер. *Ами тез тука — зашеяна бяла Дешка, като сочеше с пръст на застлала стрина Гуна. — Дебелоок, дебелоок свят. Трътке! — Де едно време вдовица да подлетне дума на чужд мъж. Срам! А сега.* Ц. Церковски, Съчинения, III.

тенгьоз е дума от разговорната реч, свързва се с човек. По значение съвпада с дебелоок. Има пейоративна отсянка. *Пък и оня прокопсаник, какъвто е тенгьоз и мазник, току я следи — по извор било или на хоро.* Т. Влайков, Съчинения, I. *Пък за срам и дума да не стана. Аз съм по-тенгьоз и от теб, г-н начълник.* Хр. Радевски, Селмичеви репортаж.

НАХАЛОСТ. Вж. направзно.

НАХОДЧИВ. Вж. съобразителен.

НАЧАЛНИК, шеф, началство, ръководител.

Общо значение. Служебно лице, което ръководи учреждение, предприятие и под.

началник: длъжностно лице, което завежда, ръководи дадена служба, учреждение, ведомство и комуто са подчинени останалите служители. *Но разговорът със Стинкулов го разстрои. Навстина това не беше обикновен служебен разговор между началник и подчинен.* М. Марчевски, Повести. *Респектираше си навярно моята учена титла, пък и всички мои начълници и командири бяха дали за мене самоласкави отзиви.* П. Вежинов, Звездите над нас. *Ходи после стрина Радвшия, та плака и при кмета, и при началника, ходи и при другите от градските първени.* Т. Влайков, Съчинения, II. *Начълник сара. Начълник на телеграфопощенска станция. Начълник на отдел.*

шеф е книжна дума, която има сенкавно значение: начълник. *Аз съм славен инспектор ним, шеф на службата, дето раздава помощи на слабозможните, на нуждаещите се.* Д. Калфов, Избр. разкази. *През втората година шефовете му въложиха да уговаря подробните поръчки и полека-лека той започна да навлиза в „солидната" дейност на фирмата.* А. Гуляшки, Любов.

началство има значение на начълник, но е с разговорен характер. *Тих, смирен, търпелив, той си следваше добре работата и се стараеше да спечели началството си.* Ст. Л. Даскалов, Есенно сено. *Том човек не знаеше просто какво иска. Научи се да слага ред в гарата, за да се хареса на началството, и почна да увеличава, да мъмри.* М. Марчевски, Повести. *— А какво? . . Аз ли? . . адно върал високият. — Та си по-млад и трябва да свикнеш. Ще те представят за награда пред началството.* Д. Димов, Тютюн.

ръководител: лице, което стои начело на предприятие или мероприятие и решава как да се действува, какво да се работи. *Макар че беше партизанин, ръководител сега на едно от най-големите предприятия в близкия град, не можеха да се качи на трибуната.* Кл. Цачев, Свят широк. *Ръководителите бяха доволни много от Нонкината работа.* И. Петров, Нонкината любов. *В трудни времена ръководителите дават пример на другите — как се служи и как трябва да се служи.* А. Гуляшки, Любов.

НАЧАЛО. Вж. и з т о ч н и к.
Вж. п р и н ц и п.
НАЧАЛСТВО. Вж. н а ч а л н и к.
НАЧЕВАМ. Вж. п о ч в а м.
НАЧЕНКИ, заченки, зародиш, зачатък.
О б щ о з н а ч е н и е. Първи прояви на нещо.

наченки: първи, най-ранни прояви, все още ненапълно оформени, обики. на мисловен или друг процес, първи моменти в творчеството, в развитието на наука, култура и др. *Тази обемеска съдържа наченките на идеята за реорганизация на вътрешната мрежа. Апостолът не е установил още всички подробности.* Ив. Уйджиев, В. Левски, биография. *Много от предприятиите се превърнали в търговци. А това довело до преминаване към по-високи форми на производството и до наченки на фабрична индустрия.* Ив. Уйджиев, В. Левски, биография. *В резултат на тази потребност народите на Месопотамия създали наченки от научни знания, на базата на които са израснали по-късните култури.* сп. Математика.

заченки има значение на н а ч е н к и, но се употребява по-рядко. *В тази страна* [Вавилония] *са възникнали заченките на математиката, астрономията.* В. Шишков, Стражи на времето. *С шайки искаха те тогава да задушат работническото движение още в неговите заченки.* Г. Георгиев, Избр. произведения.

зародиш в едно от значенията си е: най-ранен стадий на действие, явление, процес или най-ранен етап в наука, култура и под., в който личат особеностите на бъдещото му развитие. *Необходимо е да бъдат разбити още в зародиша пъклените противонародни замисли на реакцията.* Г. Димитров, Съчиненія, III. *На нехотния полк и на нас се падна честта да подкрепим. . съветските другари в усилията им да смажат немското нападение още в неговия зародиш.* П. Вежинов, Втора рота. *Вие ще видите зародиша на една цивилизация, която после ще бъде пръчата по полята и планините на Софийско.* Ив. Вазов, Драски и шарки.

зачатък в едно от значенията си е: най-ранен етап в развитието на нещо, най-ранни, първи прояви на нещо, които са основа на бъдещо развитие. *В историята на човешката практика постепенно възникват различните клонове на производството, зачатъци на които намираме у най-древните народи.* В. Илиева. Как химията стана наука. *Целият този запас* [от космологически понятия] *не представя повече от няколко идеи, които са само смътни, откъслечни зачатъци от една народна митология.* Б. Ангелов, Литературни статии.

НАЧЕТЕН. Вж. о б р а з о в а н.

НАЧИН, метод, маниер, способ.

начин: сбор от най-подходящи за постигането на определена цел действия, който се използува в конкретна обстановка. *Старият бей дръпна пушек от цигарата си, сетне го духна в чашата и шумно, вкусно срьбна от кафето. Сетне още един път по същия начин.* Д. Талев, Илинден. *Звукът се записвал по механичен начин. Игла, свързана с мембрана, пред която се говорело, трептяла и издълбавала жлеб във въртящ се восъчен цилиндър.* сп. Космос. *Ако исках да остана на всяка цена у тях, аз имах начин да се наложа — достатъчно беше да покажа пистолета и те щяха да мълкнат, но от такава постъпка нямаше да има никаква полза.* Сл. Трьански, Неотдавна.

метод: сбор от най-подходящи средства, чисто въздействие с познато, които се прилагат във всяко едно с друго обмислено, за да се постигне, докаже нещо. *Тази теорема ще докажем чрез метода на математическата индукция.* сп. Математика. *И много уроци пак си припомни той от словесното и начина, по който ги преподаваше Цолов. А той си имаше свой собствен метод.* Й. Йовков, Разкази, I. *Чувствувайки, че само чрез наблюдение не може да зарегистрира успех, полицията прибягна до друг изпитан метод — вмъкване на провокатор в редовете на комунистите.* Сл. Трьански, Неотдавна.

маниер е книжна дума. Означава: точно определен начин, характерен, свойствен за някого при извършването на нещо, при постъпване. *Този маниер на характеристика на героя в допустим при някои случайни, епизодични лица в романа.* в. Отечествен фронт. *То не е модернистично списание. Всеки сътрудник пише по свой маниер. Отделечени вирси не се разглеждат.* Ив. Богданов, Спътници на първенците.

способ е дума, равна по значение на н а ч и н. *Способът за преодоляване силата на земното привличане е намерен — това е скоростта.* Р. Радулов, Ракетата кораб на вселената. *Кеквамен реши да прибегне до един изпитан способ — да се напрати на отпровел и искрен.* А. Дончев, Сказание за времето на Самуила. *Нека го вземем и всестранно да го изучим, всестранно и наглядно с всички способи, които ни дава съвременната наука.* Елин Пелин, Аз, Ти, Той.

НАШЕНЕЦ. Вж. з е м л я к.

НЕБЕ, небосвод, небосклон, висини, небо.

небе: част от въздушното пространство над земята, което, гледано отдолу нагоре, има вид на свод. Формата н е б с е а има постепенна употреба. *Майското сълнце свети празнично на чистото лазурно небе и към него се повдигат ту свежи и зелени, ту голи и скалисти раз-*

хвърлени върховете на Стара планина. Елин Пелин, Аз, Ти, Той. *Той гледаше ясното, обсипано със звезди небе.* Т. Влайков, Дядовата Славчова унука. *Разсъмваше се. Небето на изток все повече и повече побледняваше.* Й. Йовков, Разкази, I. *И плеснат рыс, на се прегрънат, | и с песни хорхнят те в небесата.* Хр. Ботев, Съчинения. *Ей, ранила, трепна плахо | в небеса зорница лена.* П. П. Славейков, Сън за щастие.

небосвод е книжна дума, равна по значение на н е б е. Употребява се предимно в художествената литература. *Но още малко и зайдалото зад Лиелин сяйнце потопи в ясно-тонъл златист цвят, целия небосвод зад Витоша.* Ив. Вазов, Драски и шарки. *Когато излязоха от ресторанта, времето се беше разяснило и върху черния небосвод трепнаха ярко пролетни звезди.* Д. Димов, Тютюн. *Зорницата кога от небосвод модър изгрей, | нелото ми с милувка да огрява.* П. П. Славейков, На острова на блажените.

небосклон е равно по значение на н е б о с в о д, но има по-ограничена употреба. *Като гребен на древен римски шлем се очертаваше на небосклона легендарният нос Камакра.* А. Каралийчев, Народен закрилник. *На небосвода сияе светлина. Там е градът.* Вл. Полянов, По пътя. *Гледката беше прелестна във тия чудни планини, с техните хармонически, смело изтеглени силуети в небосклона сини.* Ив. Вазов, Драски и шарки. . . *и вич | едва се мяркот очертани | на тъмно-модър небосклон | замислените великани | на чутния Атон.* П. К. Яворов, Антология.

висини е постинна дума, която означава: въздушно пространство много високо над земята. *Духне вятър от усое | и небето пролени, | ширнаха се без граница | тъмно-модри висини.* П. К. Яворов, Антология. *Пламват нежни, пламват бели, пламват милваши вълни, | в моята душа изплели път към звезди висини.* Н. Лилиев, Стихотворения.

небо е равно по значение на н е б е, но е дума от народния език. *От тук блгат далеч господарските великолепни палати и дворове. . отдето окото. . нищо друго не вижда освен част земля и небо.* Ил. Бльсков, Изгубена Стара планина. *Плени звездищ в небо потъмняха | рано без време летлите проняха.* П. П. Славейков, Епически песни. *Надежда няма заради мене. | Животът ми пълен с беди, | Единчото ми са утешенье | На небо ясните звезди.* П. Р. Славейков, Смесна китка.

НЕБЕСЕН. Вж. н е б е с н о с и н.

НЕБЕСНОСИН, небесен, лазурен, светлосин.

небесносин: който е със син цвят като чисто, ведро, безоблачно небе. *Какво богатство от багри е събрано в техните цветове: жълти — у сляночегледа, небесносини, сякаш отразили небесния лазур у незабравката.* Ст. Драганов. Форми и багри у растенията. *Беше облякла друга рокля — небесносиня с черни точици.* К. Калчев, При извора на живота. *Отговорът бе посрещнат с шумни одобрения и викове „браво". Големите небесносини очи на нашия събеседник сияеха.* Ив. Мирски, През девет земи. *От хола една отворена врата водеше към работния кабинет — библиотека, друга — към матиджината в небесносиня коприна огромна спалня.* Ал. Бабек, Малкият емигрант.

небесен в едно от значенията си съвпада с н е б е с н о с и н, но е разговорен характер. *Девойката беше твърде хубава. Едно бяло, кръгло румено лице, очи небесен цвят.* Ив. Вазов, Утро в Банки. *На финиша стигна девойка в небесен пуловер.* Ел. Багряна,Пет звезди.

лазурен е дума от поетическата лексика. По значение съвпада с н е б е с н о с и н. *Майското сяйнце свети празнично в чистото лазурно небе.* Елин Пелин, Аз, Ти, Той. *Небето е ясно. Лазурно.* Б. Шивачев, Писма от Южна Америка. *Облаците се раздираха бързо и се шареха от неправилни сини езера, с чудно свеж и чист лазурен цвят.* Ив. Вазов, Казаларската царица. *А покрай лазурните езера се виеха бели като снежни пътни тесните шосета и бели.* Ал. Бабек, Малкият емигрант. *Само леко подръкваше китарата и тихо пееше за далечни лазурни морета.* С. Чернишев, Вятърната мелница.

светлосин: който е по-светъл от цвета на синчета и малко по-наситен от н е б е с н о с и н. *Нас ни интересуват и по-добри майстори, дето са учили в град, . . дето са работили в град. . — следеше го със светлосините си очи Хора.* Г. Караславов, Избр. съчинения. *Хиля изправено да стената едно стройно момиче с руси коси и светлосиня рокля.* Ал. Бабек, Малкият емигрант. *Боляра беше се изтегнал на леглото с бяла чиста светлосиня копринена риза и строго, смръщено лице.* Т. Монов, Смърт няма. *Балканът откриваше своите светлосини очертания в необозримото пространство.* Ив. Вазов, Периодическо списание, I.

НЕБИВАЛ. Вж. н е о б и к н о в е н.

НЕБО. Вж. н е б е.

НЕБОСВОД. Вж. н е б е.

НЕБОСКЛОН. Вж. н е б е.

НЕБРЕЖЕН, нехаен, немарлив.

О б щ о з н а ч е н и е. Който не проявява грижливост, старание към някого, нещо.

небрежен: който не проявява необходимата грижливост и старание да извърши нещо или да изглежда както трябва, както се изисква, или който не изразява такова отношение.

На другия ден художникът пристигна заедно с приятелите си. Ротаи, небрежен, черната му брада, изгаснала от нощене, беше разперил крила като пилет и достигане до ушите му. Чудомир. Набр. произведения. *Той естествен между другарите си беше нещо съгнийдено . . малко нещо бодеи . . весел, рассеян и небрежен.* П. Вежинов. Далече от бреговете. *И пада пет пари и с небрежно движение си хвърли на масата.* Ст. Дичев. За свободата. *Когато обрьвш из безкрайните улици, често срещаш ледоломки, стриган молчи, с ума и изражение на щастие, с отпуснато небрежен кръвеж.* Ив. Вазов. Извъи България. *Проявява небрежно отношение към работата.*

нехаен: който не проявява достатъчно заинтересованост как ще извърши нещо или как ще изглежда или който е израз на такова отношение. *А началникът на пристанищата стряска. Или евтина беше тонова нехаен, че само последна с подпухналите си очи паспортите ми и без да прочете какво пише там, вряна си на техните притежатели.* Ст. Дичев. За свободата. *Той си беше малко нехаен, не държеше твърде на кариерата работата и все намираше причина да се откъсне, и да хукне я в някое кафене, я да запрати някъде из полето.* Г. Караславов. Обикновени хора. *Обикновено товарачите бяха нехайни, нахоцваха сепото, когато го вдигаха с камтон.* Ст. Ц. Даскалов. Есенно сено. *Сами вряи на улицата. . . По нехайната походка и подпъхнатите в джобовете ръце се познава, че е излязъл сй тъй, без работа.* Й. Стоянов. Под дъгата. *И с лека, дори малко нехайна усмивка посрещаше хвалбите и честитките на своите приятели.* Т. Влайков. Съчинения, III.

немарлив: небрежен в крайна степен, който няма никаква грижа за нищо, не проявява никакво старание, грижливост да направи нещо добре или да изглежда добре или който изразява, отразява такова отношение. *Вместо да решава задачите, драска в полето на тетрадките си някакви фигури и се подхилва. . Шукра си е пак същото немарливо момиче.* Л. Александрова. Има едно щастие. *Той беше едар, рус човек, със сини очи. . . немарлив в облеклото.* Й. Йовков. Вечери в Антимовския хан. *Там пак, където работата е била по-немарлива и нескопната ръка е засягала, пъвата беше по-слаба.* Й. Йовков. Жетварят. *По това време тъмъ нямаше никой освен граничния войник. . . Видъл му бе отпуснат и немарлив.* П. Вежинов. Далече от бреговете.

НЕВЕДОМ. Вж. т а й н с т в е н.

НЕВЕЖЕСТВО, простотия, незнание.

невежество: отсъствие на знания, на познания, пълна неосведоменост в дадена област. *Стигах ужасе, за да бъдъ полезен не на себе си, а на тия, които не по своя вина пъвят в невежество.* К. Петканов. Дамяновата челяд. *Ние се гражданите за просветата на мъжките деца с Пресъ и не е право да държим в тъмнина и невежество женските деца.* Д. Талев. Преспанските камбани. *Да осветлим ума на селянина, да му подадем ръка, за да излезе от тинята на мизерията и невежеството — има ли идеал, по-висок от тоа?* Ив. Вазов. Казанлъшката царица. *Тяхната систематична борба против невежеството, против духовната тъмнина сега е по-необходима от всеки друг път.* Г. Димитров. Съчинения, III.

простотия: ниска степен на духовно развитие, резултат от липса на знания, което се отразява върху поведението, отношението, постъпките на човек. — *Имаше си, дядо Пощо, и войска, и капитани, и наш княз. — Няма ли да дойде насам някога? — Кой? — Князъ-Ц войникът, и Колко се смеяхме на простотията Йоцова.* Ив. Вазов. Видено и чуто. — *Травата беше от Моцарт, нали? — пита наивно дъчо Димитър, но ветеринарният лекар се усмихна презрително на простотията му и съобщава някак натъртено. . : — Имате грешка! Травата не е от Моцарт, а от Верди.* Св. Минков. Разказ в таралежова кожа. *Там сутрин отворих ей тъзи книга — чакай, рекох, да видя какво е. Хем на български написано, сестрице, пъ нъ, нищичко не ложех да разбера. — И тя се приемя добродушно на простотията си.* Г. Караславов. Обикновени хора.

незнание в едно от значенията си е равно на н е в е ж е с т в о, но е остаряло. *Човекъ се учи, докато е жив. И разумният човек никога нема да премълчи своено незнание, а ще пита и разпита, за да се научи.* Д. Талев. Преспанските камбани. *Иконт хвърли обилна светлина върху същината на равновесието, което съществува в природата. Преди него науката да живеем в незнание относно най-главното — как се поддържат в небесното пространство огромните небесни тела.* Г. Томалевски, Астрономия за народа.

НЕВЕРЕН. Вж. л ъ ж л и в.

НЕВЕСТА. Вж. б у л к а.

Вж. с ъ п р у г а.

НЕВИЖДАН. Вж. н е о б и к н о в е н.

НЕВМЕНЯЕМ. Вж. л у д.

НЕВРЕДИМ, здрав, читав, незасегнат.

О б щ о з н а ч е н и е. Който е останал без увреждане, повреда.

невредим: който е останал непокътнат физически, не е пострадал вънреки неблагоприятни условия, враждебни действия, опасност и др. *Мислех, че ако отговоря такъ, ще бъдъ*

най-убедително, полицаите ще ми повярват и ще се измъна невредим. Кл. Пачев, Свят пирок. *Едни от дивата бойци, които едновременно се вдигнаха от дивата флиса, щом се изправи, падна убит. Другиите деветимината остана невредим до оградата и залегна тим.* Ив. Мартинов, Драва тече през славянски земи. *Бялата печка бе изчезнала невредима. Пред чего бе само мъгла.* Ст. Волев, Млаките столетници. *Когато отвориха на лов за дивя свят, хванте хиляди сухата трева на някоя поляна и за час-два огромно пространство се превръщаше в черно пепелище. Но тропическият лес си остаяше невредим.* М. Марчевски, Остров Тамбукту. *Следа бинокъла. Все го. Само той бе останал невредим.* Гр. Угаров, По следите на заточника.

здрав в едно от значенията си е: чисто нормално физическо състояние не е накърнено или чийто обичаен вид не е нарушен, повреден. *Слава на Татра, ти си здрав, непокъснат. Татра ще те запази здрав и за времето, което тепърва ще чака.* Й. Вълчев, Стъпала към небе. *Лодката излезли невредена и здрава на брега.* Й. Йовков, Разкази, II. *По-добре да я нема тая келяна круша. Гледайте, не клоне здраво не е останало.* Кр. Григоров, Новодомци. *Пред тях стоеше безлюдно полуизгорело и полуразрушено село. Имаше няколко здрави къщи, но те не можеха да поберат всички.* Й. Йовков, Разкази, I.

четав е дума от народния език, която по значение съвпада с н е в р е д и м. *Михаи и пъка тревожно: — Кажете, какво правиш? Ще стане убийство! Но и ти нямаш да се измъкнеш чистав отпуск.* П. Здравков, Незабравимо детство. *Стиго улиа поводите на конете: „Хайде — рече — да помаза бог! Читави да се върнем и читаво да завярим Конаре.“* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време.

незасегнат: който не е получил никакво увреждане, чиято цялост е останала ненакърнена. *Чудех се как той можеше да седи там, незасегнат, неубит.* Й. Йовков, Разкази, II. *Имено на Сидер, . . . продължаваше да се среща в полицейските разпити и в докладите на тайната полиция, а самият Сидер оставаше неизвестен, неоткрит, незасегнат.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *За щастие всички заряди не бяха избухнали, част от моста към дадата бряга бе останал незасегнат.* П. Вежинов, За честта на родината. *Аскерът разграби и опожари и другите къщи из селото, . . . останала незасегнати само някои от по-отдалечените дворища и колари.* Д. Талев, Илинден.

НЕВРЪСТЕН, малък.

невръстен се свързва с човек. Означава: който е на детска възраст, няма много години, поради което е безпомощен, несамостоятелен, не може да се справя с живота. *Останал невръстен сирак. . . момче едвам на десет години, бе даден за прислужник в току-що основания манастир Света Троица.* Елин Пелин, Под манастирската лоза. *Нъма си срьшите невести. . . вдовиците жени, които сеяят спитите, . . . прескачат по бостаните за дини и пъпеши, колчи рани пилета, кърмят невръстните дечица.* А. Каралийчев, Вихрушка. *Останала бе кака Дона с едни голи рьце. А деца невръстни: Войко току-що бе навършил дванайсе години.* Т. Влайков, Съчинения, II. *Дете невръстно ощ на майчини си скути, / аз слушах приказки и песни за нечути / бори и тегглии и тъмни съдбини / на моя роден край.* П. П. Славейков, Кървава песен.

малък в едно от значенията си се отнася до човек и означава: чиито години не са много на брой, чието съществуване е започнало неотдавна, поради което не е зрял, не може да мисли, решава отговорно. — *Нонко, ти си хлапак. Ти не си вече малка. Цяла мома си! Аз не обичам и искам да те взема.* Елин Пелин, Щъркови гнезда. *Слепият старец стоеше заслушан. Малкото момиченце държеше трепереща му ръка.* Й. Йовков, Разкази, II. *Детенце малко с поглед лазурен, / Ти нямаш сряжи в тия години.* Ив. Вазов, Лирика, I.

НЕВЪЗВРАТИМ. Вж. б е з в ъ з в р а т е н.

НЕГОДНИК, негодяй, калиазанин, хубостник.

О б щ о з н а ч е н и е. Човек, който върши недостойни, лоши постъпки.

негодник: човек, който действува с измама, върши подлости, постъпва нечестно, неморално, безнравствено. *Аз съм негодник, аз съм краден, убиец съм. . убиец! . . Аз подкупих хора да убият шурея на Иван.* Г. Райчев, Избр. съчинения, I. *За него Михов беше напудрено конте, неродник и подлец, който градеше кариера само върху длъжности си с всесилни първенци като Златев.* Х. Русев, По стръмнините. *Ах, негодники! Годеница имал в Швейцария, а на мене пише любовно писмо.* Ив. Вазов, Служебоцци. *А нам може да ни е бандити и всякакви други негодници.* М. Марчевски, Тайнствените светлини.

негодяй има значение на н е г о д н и к, но се употребява по-рядко и е с книжен характер. *Ти си искал да ме палиш? Искаш да ме убиеш? Аз ще те предам на властта, негодяй! Разбойник!* Й. Йовков, Ако можеха да говорят. *Той не ми е бъдно. Иди, приведи исцата си и хвърли в лицето му онази ваша стъмка. Разбираш ли? Стъмчи ме, сгази я и хвърли в лицето му. Той е негодяй, негодяй.* Г. Райчев, Избр. съчинения, II.

калиазанин е дума от разговорната реч. Означава: лош, нечестен човек. *Тоя калиазанин, Бажаклиев, работи с лъжливи писма!* Ив. Вазов, Повести и разкази. *Той и няколко*

капиташи като него, се готвили да вдигат въ въздуха цариградската отоманска банка. Д. Спространов, Самообречените. *И от най-добрия човек, от най-добро семейство, можеше капиташи да излезе, ако го изтъкат.* Ст. Ц. Даскалов, Есенно сено.

хубостник е дума от разговорната реч с иронична отсянка. Означава: човек, който вярви нередни, лоши постъпки. *Тоя хубостник ми е изпил толкова свят? Като го следи, на нищо не прилича.* В. Пешков, Пастирление. *Велика го изглежда и изведнъж ме изпуква: — Като тебе хубостника го убиха.* К. Петканов, Мерава звезда кървава. *Ей го, другаро председателю, ей го хубостника — пъхнал сърце в невестата ми.* Н. Тихолов, Дни като другите.

НЕГОДУВАМ. Вж. в ъ з м у щ а в а м с е.

НЕГОДЯЙ. Вж. н е г о д н и к.

НЕГРАМОТЕН, безграмотен, неук.

О б щ о з н а ч е н и е. Който не е учил.

неграмотен: който не знае да чете и пише. *Невко беше съвършено неграмотен. Не знаеше дори да се подписва.* Ал. Караиовски, Разкази, I. *Тате беше неграмотен. Боравеше повечето с рябои, но когато да се подписва — можеше.* Г. Белев, Патината на едно момче. *Продаваи си тези писма — . . — как са стояли с часове в скута й и макар да не е могла да ги разчете, защото е била неграмотна, усещала е дъха на мастилото, на чертичките и редовете.* К. Калчев, При извора на живота. *Моята майка беше неграмотна и умееше да пише само името си.* А. Каралийчев, Спомени.

безграмотен е книжна дума, която днес се употребява рядко. По значение не се различава от н е г р а м о т е н. *Прочетох писмото ти на Стоила и той, като безграмотен човек, моли ме да ти отговоря.* Ур. Ботев, Съчинения. *Само Дяньо Забака, който беше безграмотен, загуби с покалдеи устати на мастилената шише, обърна го и после пъхна пръста си под кривите линии на другите, които означаваха подписи.* С. Чилингиров, Хеб наш насущний.

неук: който не е учил, няма знания, образование. *Беше мъдър, уплашен старец, неук и добри неграмотен.* А. Христофоров, Ангария. *Виж как младите знаят да четат и да разбират какво стана в държавата, че и по-далеч! А той бе останал с врътнищите си неук и прост.* Б. Несторов, Светлина над Родопите. *Той наистина искаше да се научи да пише, виждаи бе съжалявал, че бе останал неук.* Д. Талев, Железният светилник.

НЕДАЛЕЧ. Вж. б л и з о.

НЕДЕЛЯ. Вж. с е д м и ц а.

НЕДОВЕРИЕ. Вж. с ъ м н е н и е.

НЕДОВОЛСТВУВАМ. Вж. в ъ з м у щ а в а м с е.

НЕДОПУСТИМ. Вж. н е п о з в о л я я.

НЕДОРАЗВИТ. Вж. м а л о у м е н.

НЕДОРАЗУМЕНИЕ. Вж. н е р а з б и р а т е л с т в о.

НЕДОСТАТЪК, недъг, дефект, кусур, слабост, порок.

О б щ о з н а ч е н и е. Неправилност, несъвършенство у някого или в нещо.

недостатък се свързва с начин на работа или с човек. Означава: несъвършенство във външния вид или характера на някого, нещо, което накърнява целостта, понижава качеството му (и което може да се отстрани чрез работа върху него). *Виж колко хубаво са направени! — каза Кай. — Те са много по-интересни от истинските цветя, защото нямат никакъв недостатък и са съвсем правилни.* Св. Минков, Андерсен, Снежната царица и др. (превод). *Преводът има недостатъци, по редом с тях той съдържа и качества, и достойнства!* К. Величков, Събр. съчинения, III. *Нейко, . . . обиколи всички засети досега ниви. Работата беше извършена в негово отсъствие, но той намери много недостатъци, кара се и се ядоса.* Й. Йовков, Жетварят. *Тя усещаше недостатъците на свирепото си и съзнаваше някак учудено, че нито пръстите, нито краката, с които напискаше педалите, й се подчиняваха правилно, за да предаде оня оттенъци в свирепото, конно желание.* Д. Димов, Тютюн. *Има тоя недостатък в машините — общ на южните народи: говори с буйни ръкомахания.* Ив. Вазов, Нова земя.

недъг се свързва също с човек или начин на работа. Означава: отклонение от нормалните особености на някого, нещо, което е вродено или засяга съшината му и се отразява върху пълноценността му. *А самата Ния се страхуваше, че може би някакъв неин недъг й пречеше да стане майка.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Нежният и кушчкъв доктор Сами Меворах . . го следеше някак припряно. Поради недъга на доктор Меворах Евгени тръгваше да забави крачките си.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Той бе изгубил едното си око преди десет години в сбиване с полицията, на един митинг, а другото, сякаш за да компенсира недъга му, светеше с някакса особена мрачна острота.* Д. Димов, Тютюн. *Увлечаха ме социалните и психологическите роли, особено онзи, които изобличават недъзите в обществото.* Ив. Димов, Ако имах два живота. *Съществен недъг в работата е и недостатъчният контрол на качеството.* в. Вечерни новини.

дефект има значение на недостатък. Свързва се предимно с устройство на машина, механизъм, с инструкциите на производения и др. *В случайте, когато машината не е регулирана добре, да се поиска веднага спирането и, за да се отстрани дефектът, който причинява загубата на зърно.* В Отечествен фронт. *Но той може да й угажда, като навира постоянно в очите на фон Гайер лошата манипулация на древните фирми и преувеличава дефектите на партиците им.* Л. Димов, Тютюн.

кусур има значение на недостатък, но е със снижена употреба. *Приех го аз, пък то излезе едно дете — ангел. Та кротко, мари, та разумно, та работно — без кусур човек.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Баща ми ще ботушите от ръцете му, очисти им кустото с престилката си и се вгледа в тях. — Нямат никакъв кусур, господин офицер. По-добри ботуши от тия не може.* С. Чилингиров, Хлеб наш насущний.

слабост: лоша, осъзнателна склонност у някого, отрицателна черта на някого, нещо. *Тя го обичаше със слабостите и капризите му, с лекотата и нерешителността му.* Г. Караславов, Обикновени хора. *На този свят всеки човек си има слабости, които го поставят в неудобно положение и са пречка в личното му щастие.* Г. Краев, Аз си знам. *На деи по осет пъти ще разправяш на познати и непознати за подвига си. Човешки слабости.* К. Петканов, Вълнолом.

порок: много лоша склонност в характера на човек да се нарушават морални или етични норми, а също и проявата на такава склонност. *Но той имаше един порок, който го и погуби: слаб беше към жените и . . тайно пиеше ракия.* Й. Йовков, Песента на колелетата. *Зная, че момчето. . все е бягало от училище. Но сега аз се уплаших от порока, който носи то със себе си.* Л. Александрова, Има едно щастие. *Във всяка порядъчна литература самохвалството се смята за порок.* Д. Благоев, Литературно-критически статии.

НЕДОСТОВЕРЕН. Вж. лъжлив.

НЕДЪГ. Вж. недостатък.

НЕДЪГАВ, сакат.

недъгав: който има голям физически недостатък, който не му дава възможност да се движи или да работи нормално. *С недъгавия си крак той нито можеше да стои, нито да ходи.* Г. Караславов, Избр. съчинения, I. *Плача аз, че здравето си погуби той да дойде това време. На човек не мяза вече, смозава го от побоища, недъгав го направиха.* П. Славянски, Пътворена земя. *А отпаряна през двора. . мина превит едве недъгав мъж, почти носен на ръце от давания здравя.* К. Константинов, По земята.

сакат: който има голям недостатък на ръка, крак или на кръста, поради което не може нормално да работи или да се движи. *Но влакс съвсем неочаквано се напряваше на погледа дясната му ръка. Тя се полюляваше безпомощно от лакета надолу при всяко движение. . . Искам да ме оставиш на мира! Чуваш ли? Да ме оставиш най-сетне на мира! И ти . . .И всички. . . Да не ми навирате постоянно в очите, че съм сакат. Че съм негоден за нищо.* В. Райков, Прекършено весло. *Виждаш ли онзи с патерищите — с един крак е останал, пък на нас току виж и двата отрязали. . . — Вай, лоша работа, сакат човек за нищо не е — вайкаше се Маджар.* В. Нешков, Настъпление. *Няколко месеца Денчо лежа гипсиран, после изправен, но остана сакат в кръста и понакуцваше.* Ст. Марков, Дълбоки бразди. *Какъв млад и хубав отиде на фронта, хвъркат, а се върна сакат, с патерици върви.* Ст. Ц. Даскалов, Стубленските липи.

НЕЕСТЕСТВЕН. Вж. преструвен.

НЕЖЕН, ласкав, галъвен.

Общо значение. Който проявява мило, топло отношение към някого.

нежен: който проявява обич и предност към някого, като го обкръжава с голямо внимание, затоплени грижи, топлота и милувки или който изразява затоплено внимание и загриженост. *И Елисавета Александровна в силна тревога се питаше хиляди пъти какво значение това мълчание на младия й мъж, тъй любеш досега, тъй нежен и внимателен.* Ив. Вазов, Утро в Банки. *Гунка го погледна в очите, после скочи изведнъж и се прилепи на гърдите му. . Стамен я помилва леко по рамото. Рядко пъти я беше виждал такава добра, такава нежна.* Г. Райчев, Златният ключ. *Тя е изключително много нежна и внимателна към мене.* Кр. Велков, Село Борово. *От всички страни идат ласкави и нежни думи и Балкан се обръща ту на една, ту на друга страна и доверчиво и кротко по-лежда с уморените си и тъжни очи.* Й. Йовков, Разкази, I. *И реди се тази ми стара от майта скъпа майчина, която не образжда с нежни грижи и не облъква с топлата си обич.* Т. Влайков, Съчинения, III. *Има особена красота в това удивително съчетание на сила и мъжественост. . и на нежния порив на сърцето, намерил израз в обичта към майката.* Ив. Унджиев, В. Левски, биография.

ласкав: който проявява хубавите си чувства към някого, като му засвидетелствува сърдечност и приветливост, или който е израз на такова отношение. *Той знаеше, че Григорий Синаит бил с всички добър и ласкав, всекиму намирал да каже наставление или умна дума.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Посрещаше покапентите и намираше да им каже нещо ласка-*

во, да ми се усмихне. Ст. Ц. Даскалов, Есенно сено. *Много хляб раздадох, много дъгри и лъжливи думи изрекох и пак кучето не ме прогна за човек от семейството.* К. Калчев, Прилъжа на капията. *Ако не тоя чудат млад човек беше лекар — той като че ще ме гонеше.* Пр. Мартинов, Драга тоне през славянски земи.

гальовен: който заслужава своята обич, привързаност към някого, като го галиш, милва, кото обича, има склонност да се гали, да милва или изразява обич, нежност. *Ти много обичах дядо Гаврия, защото беше приказлива и гальовна.* А. Гуляшки, Златното руно. *Гольова хитро и гальовно кучеше, падали е било.* Ив. Вазов, Уро в Банки. *Вечер тя казваше нежно: „Гушичке, спи ли ти се?" — Гушичке, . . Мили. . Това духа майчини думи, думи безгрижно гальовни и страстовни.* П. Стьпов, Елисове от вековете. *Милваше кьдрите и, и устните му се отдръпнаха от лицето и само за да промълвят гальовни слова.* М. Смилова, Друм се вие. *Не само на мене беше приятно да е зърна, по разпорах по очите й, . . . по гальовния и слис, не ще й бъдъ безразличен.* Кр. Григоров, Раздолчани.

НЕЗАБАВНО. Вж. в е д н а г а.

НЕЗАБРАВИМ, незаличим, неизличим, неизгладим, паметен, траен.

О б щ о з н а ч е н и е. Който се запазва, остава в паметта.

незабравим се свързва с някого или с нещо видяно или преживяно. Означава: който поради силните чувства, които е предизвикал, поради голямото впечатление, което е направил, е оставил трайни следи в паметта на някого и не може да бъде забравен. *Обаянието на Ботева расте всеки ден у нас. . сянката на незабравимия певец, менял тъй бурно и удрял тъй романтично, е минала зад предните на България.* Ив. Вазов, Пътни бележки. *Тук всяка педа земя ти е мила и скъла, защото е свързана с толкова много красиви, незабравими спомени.* Г. Караславов, Проходът на мълнията. *Прекарахме двадесет дни в Москва и в столицата на Украйна. Колко много силни, незабравими впечатления и спомени отнесохме в родината си!* Н. Фурнаджиев, Между приятели. *И колко дни щастливи дни, колко мигове незабравими! Нито една сянка в тая безкрайна щета, светла радост.* Д. Талев, Илинден.

незаличим се свързва обикн. с впечатление или спомен. Означава: който поради силата на въздействието или преживяването не може да изчезне от паметта, а непрестанно се възтановява в нея по начина, по който е протекъл. *Но когато и да го* [рада] *види човек, първите му впечатления всякога остават внушителни, незаличими.* Ал. Бабек, Малкият емигрант. *Дадоха образ от Будевска е останал незаличим в спомена на тези, които са я видели в родина.* Ст. Грудев, Адриана Будевска.

неизличим в едно от значенията си се свързва също обикн. със спомен или впечатление и не се различава от н е з а л и ч и м, но се употребява по-рядко. *Коя беше най-интересната експедиция, когато пропружавахте в Съветския съюз? — Тази в Урал. Тя остана в мене неизличими спомени.* сп. Септември. *Особено неизличимо впечатление остави сред българското работничество неотдавнешното пожелване на Георги Димитров в Софийския военнически съюз.* Ст. Благоева, Г. Димитров, биографичен очерк.

неизгладим се свързва предимно с впечатление и с нещо преживяно. Означава: който със силата на въздействието си се запазва в паметта и съзнанието на някого с първоначалната си женота и не може да избледнее от въздействието, от натрупването на годините. Употребява се рядко. Има книжен характер. *Първият негов приятелч, както бе нарекъл Матьо Христов, бе останал в душата му неизгладими впечатления — толкова твърди и волева натура му се видя Матьо.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Неизгладима обида.*

паметен се свързва обикн. с ден, час, година. Означава: който ще се помни винаги, който не може да бъде забравен и ще се откроява в паметта със своята значимост, изключителност. *Проходът бе спасен! И този паметен ден постепенно си отиваше, или неговата слава оставаше безсмъртна.* Д. Линков, За земята българска. *Много паметни места разказват за героичната борба на индийските народи.* Т. Кюраков, Азиатски пътешествия. *На всички тези паметници. . трябва да бъдат врязани и паметните слова на незабравимия Юлиус Фучик: „Хора, бдете!"* Г. Караславов, Избр. съчинения, III. *Паметна дата. Паметни години. Паметни събития.*

траен когато се свързва със спомен или впечатление, означава: който остава за дълго в паметта, без да отслабва, който се помни дълго. *Тя запази тонъ и траен спомен за моя човек и дълго време бе мислила за него.* В. Геновска, Седем голини. *В края на 1908 година се появи нейната трета стихосбирка „Теменуга". Тази книга произведе трайно впечатление на книжовния свет.* А. Каралийчев, Спомени.

НЕЗАВИСИМ. Вж. с а м о с т о я т е л е н.

Вж. с в о б о д е н.

НЕЗАЛИЧИМ. Вж. н е з а б р а в и м.

НЕЗАСЕГНАТ. Вж. н е в р е д и м.

НЕЗНАНИЕ. Вж. н е в е ж е с т в о.

НЕЗНАЧИТЕЛЕН, нищожен.

незначителен: който е твърде малък по количество, размер или който няма голяма стойност. *Ръкните сили бяха незначителни, не надеждите бяха поне да се обърже Загора, доде додат на помощ други войски.* П. Р. Славейков, Бъл. притчи. II. *Освен на трите по-гена додат на помощ други войски.* П. Р. Славейков, Бъл. притчи. II. *Освен на трите по-гена додат на помощ другите войски.* П. Р. Славейков, Бъл. притчи. II. *Деталите плашат се ако подтиря още и от три незначителни по размер. . . плашат.* П. Деталите плашат се ако подтиря още и от три незначителни по размер. . . плашат. П. Дирадеи, Витоша. *Въпреки голямата си численост местната организация разяла съвсем слаби и незначителна дейност.* Ив. Унджиев, В. Левски, биография. *Кой беше той? . . В доеспи

мъжеха за говорят. На Пенка й беше неудобно да е суша тия приказки за мъжа си и се срамуваше от всякакъв постъпка. П. Петров, Поникната любов. *Искаше й се да се затвори при владетелите, но й беше неудобно да не би да кажат, че се връщи заради него.* Ст. Д. Дасковъ, Сръбленските лини. *Неизвестно я срещна нико по пътя, но все му беше неудобно да я поговори.* В. Андреев, Пиринските разкази. *Ако е нужно, и десет пъти ще проверяваме. Защото на мене ми е крайно неудобно да ви правя по земята.* Кл. Цачев, Войнини. *Чувствувам се неудобно в непознатата среда.*

НЕМАРДЛИВ. Вж. н е б р е ж е н.

НЕМИНУЕМ. Вж. н е и з б е ж е н.

НЕМИРЕН. Вж. п а д а в.

НЕМОТИЯ. Вж. б е д н о с т.

НЕМОЩЕН. Вж. с л а б.

НЕНАВИЖДАМ. Вж. м р а з я.

НЕНАВИСТ. Вж. о м р а з а.

НЕНАДЕЕН. Вж. н е о ч а к в а н.

НЕНАДЕЙНО. Вж. н е о ч а к в а н о.

НЕНАСЕЛЕН. Вж. б е з л ю д е н.

НЕНАСИТЕН. Вж. а л ч е н.

НЕНОРМАЛЕН. Вж. л у д.

НЕНУЖЕН, непотребен, излишен, безполезен, безпредметен, лишен.

О б щ о з н а ч е н и е. Който не е необходим, от който няма полза.

ненужен: който не служи, не трябва за нищо, който се явява без полза. *Сега Стайко се усилило на скварбката си честняват, с която бе решил да заболтява — да се зде скрито в къщи, да не се порьчват женски рокли и шапки във Виена, да не се харчи за ненужни работи.* В. Геновска, Седем години. *Смит се радваше на всяко дръвче, подкастрящо ненужните клонки, сравнение се като добър стопанин за всяко стръче.* М. Марчевски, Остров Тамбукту. *„Всяка среда да се отърве от мене! — въздъхна Людмила. — Ето какви съм станала — нежелана, никому ненужна."* А. Гуляшки, Село Ведрово. *Ние всички нервничехме, правехме ненужни движения.* Ст. Грудев, Бележити българи.

непотребен: който не служи, не трябва поради липса на необходими качества или защото е негоден. *Там от стари времена се хвърляха непотребните вещи: счупени столчета, скъсани изрези.* Н. Хайтов, Шумки от габър. *Мръша съм вече — негоден за нищо и никому непотребен.* Г. Караславов, Избрани съчинения, I. *И в този хан, където беше прекарал толкоз време, дядо Моско се усети отритнат и непотребен, усети се чужденец.* Й. Йонков, Вечери в Антимовския хан.

излишен: който е в повече, отколкото е необходимо. *Ние решихме да направим сватбата на село. — Реокоче се да не правим излишни разноски.* Елин Пелин, Щъркови гнезда. *Разбрах, че съм излишен, станах и си излязох. Тя нито се опита да ме спре, нито ме изпрати.* К. Петканов, Вълнолом. *Всяка дума е тука нагоречена, за да допълни ефекта, който произхожда сцената. Няма подробност излишна и няма подробност, която да не е на мястото си и да не е нужна.* К. Величков, Събр. съчинения, VIII. *Работата му беше да бди какво става из града и дали някой не говори излишни приказки, които да навредят на бъдещото властание.* П. Стъпов, Живот с надежда.

безполезен: който няма предназначение, не може да се употреби за нищо. *Понякога обичаше в къщата купени от някъде съвсем безполезни, негодни вещи.* Г. Райчев, Избрани съчинения. *Скитането из гората в началото се струваше на Морозов съвсем безполезно.* К. Ламбрев, Средногорски партизани. *Не разбрах, че това момче не беше вече Стоянко, но съвсем друг човек, безполезен и развален.* Ив. Вазов, Пъстър свят.

безпредметен: няма книжен характер. Означава: който не довежда до никаква цел, полза, който няма никакъв смисъл да става, да се извършва. *Всички тия спорове му се изглеждаха безпредметни, ненужни — според него трябваше да не приказва, а да действува.* Д. Спиридонов, Самообречените. *Въпросът, който през цялото време се въртеше в главата му, бе станал безпредметен и той изведнъж се почувствува като човек, който, залитайки да падне, е протегнал ръка да се опре на съпътника си.* Ем. Манов, Ден се ражда. *Тогава [illegible] излиза, че цялата борба на господа либералите е просто безпредметна.* В. Геновска, Седем години. *Няма да купуваме и продаваме нищо — сухо каза той. По-нататъшният ни разговор стана безпредметен.* Д. Димов, Тютюн.

лишен съвпада по значение с и з л и ш е н, но е с книжен характер и се употребява по-рядко. *Скоро и сам свикна да гледа на себе си като на лишен човек, доживя на света за пакост на другите.* Г. Райчев, Избрани съчинения, II. *И здравите му челюсти се скъсваха пълтно, докато да се овладее, за да не изтърве някоя лишна дума.* Г. Караславов, Обикновени хора.

НЕОБАГРЕН. Вж. б е з ц в е т е н.

НЕОБИКНОВЕН, особен, изключителен, неповторим, извънреден, небивал, невиждан, нечуван.

Общо значение. Който се отличава от другите, не е като всички.

необикновен се свързва със събитие, явление, проява, чувство и по-рядко с човек, предмет. Означава: който се случва или среща рядко, а не редовно, постоянно, не е като подобните си. *След тая необикновена случка в седма казарма никой от нас не се сьмняваше вече, че ръцо или кьсно ще видим призрака със собствените си очи.* Св. Минков, Призракът от Кенедари. *След десет минути целият лагер се тълпеше да погледа необикновената картина.* Цв. Ангелов, Честна лума. *Чувствуках се много добре – необикновена радост се разливаше по всичките ми жили.* Г. Райчев, Избрани съчинения. II. *Лицето и де възбудено и порозовяло. Очите й горяха с необикновен блясък.* В. Геновска, Седем години. *Той се сьдори от изказъ глас в стаята, необикновен и непознат.* Ив. Вазов, Утро в Банки. *Ясорие непрестанно растеше в очите на всички като необикновена, изключителна личност.* М. Кремен, Романът на Яворов.

особен се свързва с качество, събитие и др. Означава: който не прилича на другите, отличава се от тях със свойствата си. *Нцо вьршеше все някакви чудни, но хубави работи. Някаква особена сила имаше в него.* Д. Талев, Старата къща. *В сьщия ден тая новина мина по всички улички и се пръсна навсякьде. Тя донесе нещо особено, нещо празнично.* Елин Пелин, Под манастирската лоза. — *Добър ден! . . Имали сте свободна стия? . . Ах, да. . . но при мене случаят е особен. Ето вижте, влезте де, апартамент голям, стаи празни.* Н. Каралиева, Неуловимият.

изключителен се свързва с качество, проява, събитие или човек. Означава: който стои извън границите на редовно срещано, обикновеното и с това прави силно впечатление. *Ти сякаш не си баща, тебе не те боли. . . Снежа има изключителни дарби, а ти й купи пиано едва миналата година.* Л. Галина, Лястовичката. *Отговорът на Апостола разкри неговата изключителна изобретателност и находчивост.* Ив. Унджиев, В. Левски, биография. *Ние живеем в изключителни времена.* Д. Кисьов, Щастието не идва само. *Изключително събитие.*

неповторим се свързва със събитие, случка, чувство, качества и рядко с човек. Означава: единствен по рода си, който няма да се случи, проява повторно. *Този момент беше най-хубавият, най-радостният в живота ми. Един истински, неповторим празник, който завинаги ще остане в съзнанието ми.* П. Михайлов, Малката партизанка. *Този ден за мене ще остане паметен, а радостта, която изпитвам — неповторима.* Ст. Грудев, Адриана Будевска. *Разбираше, че трябва да направи нещо, бе уверен, че това е неповторим случай, а не можеше да си отвори устата, нямаше сили да превърти езика си.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Такива са поетите, те се мьчат да хванат неуловимото, да доловят неповторимия миг.* А. Каралийчев, Спомени. *То* [чувството] *си остана непокътнато през цялото време на нашето познанство и обичане, за да е изпълни в душата ми след неговата трагична смърт като чувство за велик и неповторим човек.* Т. Генов, Дневник с обратна дата.

извънреден в едно от значенията си се свързва със събитие, случка, обстоятелство и по-рядко с качество или човек. Означава: който става, случва се, явява се много рядко, като по изключение. *Неговото появяване изведнъж се забелязва, всички разбират, че настъпва нещо извънредно и интересно.* Й. Йовков, Разкази. I. *Да, аз съм сега в едни извънредни, необикновена обстановки.* Ив. Вазов, Утро в Банки. *Всички чувствуваха, че сега се извършва нещо страшно и извънредно.* Ив. Вазов, Нова земя. *Легендата говори, че този мьж, по причина на извънредната си красота, бил преследван от аграрянците.* Ал. Константинов, Съчинения, I. *Рицарският характер на тоя извънреден человек и непобедимото му упорство и енергия са пословични в Русия.* Ив. Вазов, Нова земя.

небивал се свързва обикн. със събитие, случка, действие. Означава: който никога по-рано не се е случвал. *Тук в Ла Плата се намира най-големият естественоисторически музей на Южна Америка. — Ще го посетим. Това е един небивал случай.* Б. Шивачев, Писма от Южна Америка. *Пиесата е била израна с небивал успех на всички големи европейски сцени.* Б. Шивачев, Съчинения, I. *Той почна да се заглежда в нивите, радваше се на това небивало плодородие.* Й. Йовков, Жетварят. *Тая година е небивала суша, пресъхнаха много кладенци — хората си взимат вода с каци отдалеко.* Дора Габе, Мьлчалини герои. *Изминаха миг-два, безкрайни като часове, в които очакваше да се случи нещо небивало.* М. Смилова, Друм се вие.

невиждан се свързва обикн. със събитие, явление, качество. Означава: такъв, какъвто не е запомнен, който не е срещал досега (тъй като се отличава от другите по големината или степента на проявата си, по своята извънредност). *На ден Голяма Богородица стачала нова кръвнина. Нечута и невиждана. Убили по пътя за Узунджово, . . хасковския кол-агасъ Хюсеин и заедно с него — двама прочути със своята жестокост арнаути.* Н. Хайтов, Шумки от габър. *Затрещяха първите гръмотевици, а след тях рукна порой, невиждан дъжд.* А. Христофоров, Ангария. *Скритото осветление, лъскавите геометрични повърхности от*

акажу и какводе с хармонично съчетани цветове придавали на цялата обстановка нещо приказно, магьо, поя невидяли, ослепителен лукс му беше донесла Мария! Д. Димов, Тютюн. *Ще дойде ден — говорела старите овчари на синове и внуци покрай огнищата в нощните часове — и ще се роди юнак невидян.* О. Василев, Зъб за зъб.

нечван бг. сварена обикн. с качество, провява и пол. Означава: такъв, за какъвто дори не се е разпитвало да е имало, единствен. Досега пора на своята необикновеност, изключителност. *Турците бяха увлашени от тая нечвана дързост на гяурите.* А. Христофоров, Ангария. *Проявяваше нечвана упоритост. Рече и нещо, и криво да е, трябва да стане.* К. Петканов, Охайно биле. *Войната носи страшни разрушения, нечувани опустошения на блага.* П. Вежиков, До Мелбурн по въздух и море. *В тоя щастна Лазар бе изтрепал нечувани подвига и мъчения, но се бе държал необикновено твърдо и мъжествено.* Ем. Манов, Изпепеяно. *Сълзи на една бедна жена бил нечван стрелец.* А. Каралийчев, Топла ръканичка.

НЕОБИТАЕМ. Вж. б е з л ю д е н.

НЕОБОТРИМ. Вж. б е з к р а е н.

НЕОБУЗДАН. буен, неукротим.

О б щ о з н а ч е н и е. Който се проявява стихийно.

необуздан се свързва с човек, неговия характер, чувства и прояви. Когато се отнася до човек и характера му, означава: който е лишен не може да бъде ограничен в поривите си, да бъде смирен, да се подчини на чужда воля. Когато се свързва с чувство или проява на човек, означава: който не може да бъде удържан, спрян, овладян. *Когато се доближиме тоталу до Гго Милко, не можеше да не почувствуваш остъ, изпъкнат се от тази необуздана, вовняша личност.* Т. Генов, Дневник с обратна дата. *Във всяко негово движение, както и в гласа, който стана дрезгав и трептящ, дишаше необуздания нрав на страстната му природа.* Ст. Дичев, Да свободата. *Гняв, необуздан гняв клокочеше в душата на Кара Тапас. Куче ли бе той? Звер ли бе, че тъй се отнасяха с него?* П. Константинов, Предание за изчезналия град. *В тоя ден, необуздан въторг тарканьи поиска отново да говори.* Й. Вълчев, Стъпала към небе. *А ти, другарю Матеев, какъвто влезе там, такъв излезе, дори и още по-лошо се получи — амбицията ти сега са необуздани.* В. Нешков, Настъпление.

буен когато се свързва с човек и неговия характер или с животно, означава: който е крайно невъзпитан, който се отдава напълно на поривите си или който бурно проявява силен израз на енергия. Когато се отнася до чувства и прояви, означава: който се изразява в много силна степен, много бурно. *Той беше момък на двадесет и две-три години, бъдъ, бурав и буен.* Елия Пелин, Летен ден. *Не искаше да бъдъ и гледаше да удържи кривкиите на коня си, който. . . беше станал нетърпелив и буен.* Й. Йовков, Старопланински легенди. *Буен сълз изгуши душите му.* Й. Йовков, Жетварят. *Буйна радост се носи над измъчената, нарусто и сиромашка Добруджанска равнина. Навсякъде по пътищата печи карчи, пушат тютюн, свирят гайди и свирки.* А. Каралийчев, Птичка от глина. *Тя не издаваше чувствата си, не позволяваше прекалености, буйни изливания, самозабрава.* Д. Талев, Железният светилник.

неукротим обикн. се свързва с човек, с характера му или с животно. Означава: който не може да бъде подчинен, укротен. *Всъщност бай Стамен обичаше този човек — неукротим, неуморим, дързък и безпощаден, когато потрябва.* Т. Моков, Смърт няма. *Само като погледнеше, човек разбираше, че правят на Кракра е буен и неукротим.* А. Дончев, Сказание за времето на Самуила. *Черният жребел скитание из полето с хергелята, от ден на ден ставаше по-неукротим, по-див.* Й. Йовков, Ако можеха да говорят.

НЕОБХВАТЕН. Вж. б е з к р а е н.

НЕОБХОДИМ. Вж. н у ж е н.

НЕОБХОДИМОСТ. Вж. н у ж д а.

НЕОБЩИТЕЛЕН, саможив, затворен.

О б щ о з н а ч е н и е. Който не обича да поддържа връзки с хората.

необщителен е който не обича, няма склонност и не умее да общува, да поддържа връзки, да дружи с другите. *Намират се хора да разтварят, че бил необщителен, отлюбен, дори мизантроп.* С. Северняк, От нашия кореспондент. *За мое успокоение племенницата си оказа мъжливи и необщителни.* К. Калчев, Двама в новия град.

саможив: който по природа е склонен да страни от хората, да живее в самота, откъснат от хората. *Васил не познаваше чичо си. Беше слушал от майка си, че е богат и влиятелен, но лош и саможив.* Ив. Планински, Без страха. *Татко бе сдържан човек, не обичаше да прикава много. Някои го смятаха за саможив.* С. Кралевски, Възвърната обич. *Както всички в махалата, и Колчо знаеше стрина Илиовица за малко саможиви и никак скъпи в приказките.* Т. Влайков, Стрина Венковица. . .

затворен: който не обича да си създава връзки, да дружи и споделя с другите и живее откъснато, настрана от тях, поради което трудно може да се създаде контакт с него. *Винаги ли избягваше хората Йовков? Наистина . . беше затворен и мълчалив, но не бе мизантроп.* П. Динеков, А. Страшимиров и др. в спомените на съвременниците си. *Той от-*

слънце, прегърби се. Стана мълчалив и потиснат. Кл. Цачев, Свят широк. *Бистра бе станала мъжът, потиснат, изплашен го.* М. Грубешлиева, През иглено ухо.

НЕОБЯСНИМ, непонятен, неразбираем.

Общо значение. За който не е ясно защо е станал, защо е.

необясним се свързва обикн. с чувство, събитие. Означава: на който не могат да се открият и разберат или възприемат причините, начинът, по който е възникнал. *Досега завиждах на другите, че си служеха свободно с него* [пистолета]. *А аз и винтовах особено, необяснимо чувство на страх.* П. Михайлов, Малката партизанка. *Премалях от необяснима болка, от неудържимо желание, че я виждам, че тя е толкова близо.* Т. Караславов, Избр. съчинения, VI. *Изайло още силно е потресен от тая необяснима смърт.* Ив. Вазов, Ивайло. *Чакайте, ще ви кажа — тук, в тази хора, една нощ, преди години, с мене се случи нещо твърде необяснимо, необяснимо.* Т. Райчев, Избр. съчинения, II. *Мене ми се видяха странни и необяснени тия нейни приказки.* Т. Влайков, Дъс манки. *Техният разказ ми е съвсем необяснен, защото винаги си живеят добре.*

непонятен е книжна дума. Свързва се обикн. с мисъл, чувство или събитие. Означава: чиято същност не може да се схване. *Той откри, че много от постъпките и мислите на тая хора са му непонятни, въпреки че с разума си разбираше мотивите им.* Ем. Манов, Ден се ражда. *Всяка почувствува, че го наляга черна и непонятна мъка, и бързаше да я удави с повече вино.* Й. Йовков, Жетварят. *Комисията дойде до извода, че е имало нещастен случай. Но станало е нещо непонятно. Какво точно, не е известно.* сп. Космос.

неразбираем не се различава по значение от непонятен, но има рядка употреба. *Твоите схващания по въпроса ми са съвсем неразбираеми.*

НЕОБЯТЕН. Вж. безкраен.

НЕОПЕТНЕН. Вж. непорочен.

НЕОПРОВЕРЖИМ. Вж. безспорен.

НЕОСПОРИМ. Вж. безспорен.

НЕОТДАВНАШЕН. Вж. скорошен.

НЕОТЛОЖЕН, бръз, спешен, срочен.

Общо значение. Който трябва да се извърши във възможния най-кратък срок.

неотложен се свързва с работа, дейност, обстоятелства, причини и др. Означава: който поради това, че е много важен, належащ, трябва да бъде извършен, осъществен незабавно. *Началикът беше угрижен и зает с нещо много важно и неотложно. — Сега не мога. . — ре-председателят, . . , подготовката на нашите агрономи. . е една изключително важна и неотложна задача.* Г. Димитров, Съчинения, III. *Понякога той преживяше и неотложни въпроси, които трябваше да разберат на заседанията.* Г. Караславов, Избр. съчинения, X. *Ще ме почакате, Ема. Непременно. Не можах да отложа: всичко това е много важно. Никоя бърза среща — и неотложна. Но съвсем за кръв, най-сериозно! Десетина минути, не повече.* А. Страшимиров, Съчинения, I. *В министерството съвсем не знаят, че аз имам причини, важна и неотложна причина, поради която в никакъв случай не мога да напусна София.* Н. Каралиева, Неуловимият.

бръз в едно от значенията си се свързва обикн. с работа, мерки. Означава: който трябва да бъде извършен, направен, осъществен в много кратък срок, време или в най-скоро време. *Бърз едного, по бърза работа е. — Не може, капитан. Всеки от тия тук има бърза работа. . като тебе.* Б. Болгар, Близнаците. *Тези знакове означавали: гледай да го завършиш с нещо по-дълго време, понеже имам много бърза работа.* Ал. Константинов, Бай Ганьо. *Във фабриката трябваше да се изпълни бърза поръчка и директорът изтрити един работник да го търси в къщи.* М. Грубешлиева, През иглено ухо. *Има заповед да ви придружа до милиционерското управление по една бърза справка.* Н. Каралиева, Неуловимият. *Тоя път той искаше да изпевда злоторщите с бързи и решителни мерки.* Й. Йовков, Жетварят.

спешен се свързва обикн. с работа или обект на работа, задача, случай. Означава: който трябва да се извърши незабавно, защото има важно, съществено значение и обикн. е свързан с други важни неща. *Спас се сякси изведнъж. Нямаше го Рубчев точно тогава, когато най-много му беше необходим. . . — Аз имам спешна работа с него, Кювочка. Знаеш ли кога ще се върне?* Д. Добревски, Бунтът на крайцера „Надежда". *Казах на Мери да дойде с пишещата машина. За утре имам спешен доклад.* Д. Димов, Жени с минало. *Прощавай, брат, трябва незабавно да ида при Чавдар, много важен и спешен случай.* В. Нешков, Насръпление.

срочен се свързва обикн. с работа, задача. Означава: който трябва да се извърши за кратко време, обикн. определено от някого или наложено от важни обстоятелства. *И през тия години той можа два пъти да погостува в бащиния си дом. Все нямаше време — срочни задачи.* А. Гуляшки, Село Ведрово. *Поканта да преседатле, другаро агроном, преди да заминете! Има, струва ми се, някои срочни сведения да се попълват.* сб. Стърпел. *Само Матол Куманов не можа да се отклъне от фрезмашината.Имаха някакъв срочна поръчка и ня-*

маше кой да го смени. В. Райков, Прекършено весело. *Ще вземем и проби от въздуха на тунела. Резултатите от газовия анализ ще ми дадат възможност да настоявам аргументирано за спирането на вентилацията.* Й. Гешев, Вик от тъмнината.

НЕОТЛОЖНО. Вж. в е д н а г а.

НЕОТСТЪЧИВ, упорит.

неотстъчив се свързва с човек или с неговия характер. Означава: който държи на мнението, убеждението, решенията си и не се отказва от тях по настояване на другите. *Селските момчета, въпреки го стрелъв, неотстъпчиви, когато кажеше нещо, като че хвърлие камък.* Й. Йовков, Чифликът край границата. — *Е, та тука ли ще стоя цял ден? — обади се той и я погледна изкосо. . — Тук. — Майката беше неотстъпчива.* Г. Караславов, Избр. съчинения, VI. *Той е горд, той е честолюбив, неотстъпчив. Нека бъде такъв. Тя и той го обича.* И. Петров, Новкината любов.

упорит се свързва с човек, характера или волята му. Означава: който държи настойчиво на своето, не се отказва от намеренията, убеждения си, твърдо стои на позициите си. *Бонка открай си беше такава с него — сдържана, упорита, властна. . . Сам добър и тих, мекушав, той скоро се преви по волята й.* Г. Райчев, Златният ключ. *Колкото и да бяха смели мислите му, Дока му взяваше. Той беше силен, неуморим човек с упорита воля.* Д. Талев, Илинден. *Той беше упорит човек, винаги държеше на своето.*

НЕОЦВЕТЕН. Вж. б е з ц в е т е н.

НЕОЧАКВАН, ненадеен, непредвиден.

О б щ о з н а ч е н и е. Който става, идва, без да се е знаело предварително.

неочакван: който става, идва, без да е мислен, допускан предварително. *Прощавайте, че с неочакваното си посещение ви обезпокоих.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Неочакваната смърт на Бъчвана като че беше изкупението за всичките му грехове.* Й. Йовков, Жетварят. *За времето, в което се появи драмата, тя беше едно неочаквано явление.* К. Величков, Избр. съчинения, VIII. *Пристигането на Павел беше неочаквано.* Елин Пелин, Гераците.

ненадеен: който е внезапното си възникване предизвиква изненада, тъй като не е подготвен или не е подходящ за дадените обстоятелства. *Този нелеп въпрос беше толкова ненадеен, че приятелят ми се подвижи неспокойно върху стола.* Г. Райчев, Избр. съчинения. *Хората се сетнаха и претръпнаха от ненадейния силен вик.* Ц. Гинчев, Ганчо Косерката. *Пред тоя ненадеен и опасен враг Топал Хасан пусна въжето.* Ив. Вазов, Под игото. *Ненадеен гост. Ненадейна среща.*

непредвиден: който се явява, възниква, без да се е мислило за него преди момента, в който става действието, и е неблагоприятен за извършването на нещо. *Непредвидени обстоятелства го били задържали в Царисрад.* Ст. Дичев, За свободата. *По непредвидени причини принуден съм да замина за Варна.* Ив. Вазов, Казаларската царица. *Но стана нещо непредвидено — изведнъж той прибледня, лицето му стана бяло като пешкира, който Владо оцъвваше.* Д. Спространов, Самообречените. *Хиляди мисли минаха през главата му, ала той не можа да дойде до никакъв край, защото много непредвидени неща навярно щяха да дойдат, за да объркат всяко предсказание.* А. Дончев, Сказание за времето на *Самуила.*

НЕОЧАКВАНО, ненадейно, непредвидено, внезапно, изневиделица.

неочаквано: без да се очаква. *Но всичко дойде тъй бързо и тъй неочаквано, че никой не знаеше още какво да мисли и какво да приказва.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан. *Неочаквано откъм селото, на пътя, който води към Генкова чешма, се появи човешка фигура.* К. Ламбрев, Средногорски партизани.

ненадейно: без да се очаква, без да се надява (че нещо ще стане). *Защо си идеше той сега в това работно време и така ненадейно.* Елин Пелин, Гераците. *Тъй светлат човеку очите, кога ненадейно намери нещо загубено.* Т. Влайков, Дядовата Славчова унука. *Ненадейно, без да почука, влезе Митко, цял измокрен.* М. Марчевски, Митко Палаузов.

непредвидено: без да се е мислило до момента (в който става действието). *Завърна се в къщи непредвидено — не го очакваха толкова рано. Трябва да прекъсна работата си, защото непредвидено ми се налага да замина в провинцията.*

внезапно: отведнъж и без да се очаква. *Тоя дядо Йоцо, . . , беше изпал злочестината внезапно да ослепее в родното си гнездо на шейсет и четвъртата си година.* Ив. Вазов, Видево и чуто. *Тоя път атаката започна внезапно, с всички родове оръжие.* Л. Стоянов, Хедера. *Той внезапно напусна към края на 1907 г. България и замина за Южна Франция със семейството си.* Ив. Вазов, К. Величков, Периодическо списание, I.

изневиделица: без никак да се е мислило, допускало (откъде идва, в кой момент се появява, става нещо). Има разговорен характер. Употребява се обикн. за нещо неприятно, лошо. *Той реве да замахне втори път, но някой изневиделица го удари по лицето, . . и го замешети.* Д. Ангелов, На живот и смърт. — *Бея се от куче, което не лае, защото се хвърля изневиделица.* А. Каралийчев, Строители на републиката. — *Човек не знай, Шериф чауш, що може да го сполети изневиделица.* Д. Талев, Преспанските камбани.

НЕПЛОДОНОСЕН. Вж. безплоден.
НЕПЛОДОРОДЕН. Вж. безплоден.
НЕПОВТОРИМ. Вж. неповторимо.
НЕПОГРЕШИМ. Вж. безпогрешен.
НЕПОЗВОЛЕН, забранен, запретен, неразрешен, недопустим.
Общо значение. За който не е дадено позволение да стане.
непозволен се свързва с постъпка, действия. Означава: който се извършва без съгласието на някого или този, който го върши, няма право за това. *Бабичката следеше младите и щом някой от тях си позволеше да направи нещо непозволено, бързо вдигаше и го удряше.* А. Каралийчев, Спомени. — *Не бойте се от пищо и прощавайте! Заптието се разсърди за тоя непозволен разговор и я тласна силно в гърба, за да си върви.* Зл. Чолакова, Бачо Киро. *Джек забелязва до завоя на шосето един полицай от цивилната гвардия, който отчаяно махаше с ръка. Този индивид навярно искаше да го глоби за непозволена скорост.* Д. Димов, Осъдени души.
забранен се свързва обикн. с обект или предмет. Означава: който не трябва да се използува или извършва, за използуването или извършването на който следват санкции или порицание. *В тия книжарници се продават тайни руски издания и забранени книги.* В. Геновска, Следим. *Във вагона пушенето е строго забранено. Входът за външни лица е забранен.*
запретен е книжна, остаряла дума, равна по значение на забранен. *Тясната му опушена стая бе буквално напълнена с вестници и журнали анархически, с всякакви запретени съчинения.* Ив. Вазов, Пъстър свят.
неразрешен има значение на непозволен, но се употребява по-рядко. — *Едно е ляво — пищо не разделя словените от България. . — Не разделя? — прекъсна го Наум, който като че ли продължаваше някакъв отколешен, неразрешен разговор и не се интересуваше, че Добота, доверениКът на българския чъргубил, слуша.* Й. Вълчев, Стъпала към небе.
недопустим има книжен характер. Свързва се с действие, прояви. Означава: който в никакъв случай не трябва да стане, не е позволен, тъй като е в противоречие със здравия разум или с общоприети норми. *Те могат да потвърдят, . . , че всякакъв вид индивидуален терор и частични въоръжени акции се оценяват като недопустими и вредни за делото на комунизма.* Г. Димитров, Пред фашистския съд. *Недопустимо неконсилие. Недопустима самоподеяност. Недопустима грешка. Такова държане е недопустимо за възпитан човек.*
НЕПОКВАРЕН. Вж. непорочен.
НЕПОКОЛЕБИМ. Вж. непреклонен.
НЕПОНЯТЕН. Вж. необяснИм.
НЕПОРОЧЕН, непокварен, чист, неопетнен.
Общо значение. Чист морал е безупречен.
непорочен: който е със здрави морални устои, няма пороци. *Божичко, само да може да се опази така чист и непорочен, както досега! — извика старата, затваряйки куфара.* Д. Калфов, Избр. разкази. *Нима бог няма да чуе гласа на непорочната девойка и да върне годеника ѝ.* Д. Рачев, Светлина от север. *Детето ще расне с мене и над него ще висне само любята, не и друга съдба. Запаля ли се в живота чиста и непорочна. . чисто и непорочно ще бъде и то.* Ст. Чилингиров, Рибена кост.
непокварен: който не се е поддал на нравствено разложение, на разврат, поквара. *Без да се изкушава от юношеските лудории на другарите си, той започна да страни от тия, които се отдаваха на пороци, и така запази себе си непокварен.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Тя бе една непокварена и високоморална жена.* М. Кремен, Романът на Яворов. *Те* [писмата] *бяха писани от интелигентини и непокварени момчета, които създаваха бъдещето си с честен труд.* Д. Димов, Тютюн. *Не за пръв път съм казвал и аз, че в непокварената младеж се крие залогът за здравото и добро бъдеще на обществото.* Кр. Велков, Село Борово.
чист в едно от значенията си се свързва с човек и означава: който няма пороци, който няма неморални помисли и постъпки, действия, поради което се възприема без недоверие, като образец. *И сега, като слушаше Дечка, той мислеше и се радваше за тия млади хора, които могат да служат именно тъй и са били добри и чисти.* Й. Йовков, Разкази, I. *Ти си праведник, . . Чиста душа.* Елия Пелин, Под манастирската лоза. *На нас ни трябват не крадци и не служебаши. Трябват ни чисти хора, запомни го.* Ем. Манов, Ден се ражда.
неопетнен: на когото не могат да се припишат пороци, нечестни постъпки. *Кой може да укори Страшимирова, неопетнен общественик и морално чистия човек.* М. Кремен, Романът на Яворов. *Съвестта ми ще бъде чиста — отговори тя. — Аз ще остана неопетнена.* К. Георгиев, Възможни и невъзможни признания.
НЕПОСЛЕДОВАТЕЛЕН. Вж. безпринципен.
НЕПОСТОЯНЕН. Вж. безхарактерен.
НЕПОТРЕБЕН. Вж. ненужен.

НЕПОЧТЕН. Вж. безчестен.

НЕПРЕДВИДЕН. Вж. неочакван.

НЕПРЕДВИДЕНО. Вж. неочаквано.

НЕПРЕДОТВРАТИМ. Вж. неизбежен.

НЕПРЕКЛОНЕН, непоколебим, неумолим.

Общо значение. Който твърдо държи на своите мнения, решения, не ги променя.

непреклонен се свързва с човек, неговата воля и характер. Означава: който не склаия на молби, увещания, заплахи, който остава твърд, верен на принципите и решенията си. *Как ли не се мъчи да ги убеди, . . , моли ги дори, но те останат непреклонни.* Ас. Станоев, Първите. *Наложи се да скъсам окончателно с училището. . .Кака напразно ме умоляваше и мъмреше. Бях непреклонен.* Ив. Димов, Ако имах два живота. *Напразно Нейко я увещава, заплаша и моли. Вещицата остана непреклонна и с изсъхнало от злина лице, . . продължаваше да реди страшните пророчи.* Й. Йовков, Жетварят. *Ние. . започнахме да плачем, като молехме мама да я оставим у нас. . .Но мама беше непреклонна. Не се съгласи.* К. Калчев, При извора на живота. *След борбата, която беше изваяла на сцената люде с желязни характери и непреклонна воля, настъваше време за тиха деятелност.* К. Величков, Събр. съчинения, VIII. *Човек с непреклонен характер.*

непоколебим се свързва с човек, с неговия дух и някои черти на характера му. Означава: който остава уверен, твърд въпреки опитите да бъде принуден да се съгласи с нещо, да се подчини. *Той се възхищаваше от твърдите, непоколебими хора, които са готови на всичко.* М. Марчевски, Повести. *Сухтана искаше да влезе, да се разпорежда и във вътрешния живот на всекиго от людете си, непоколебима в своята увереност, че знае за всяко нещо кое е най-доброто.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Те идат от низините на социалното робство, от глада, страданието и бедността. И затова в борбата остават непоколебими и твърди като стомана.* Д. Димов, Тютюн. *Тя единствена между всички други ясно чувствуваше горещия му характер и смелия му непоколебим дух, който не можеше да се помири с нищо полувнатко.* П. Вежинов, Следите остават. *Намира го оспорял и изпълнен от болестта, но със същата непоколебима вяра в бъдещето на народа.* Ив. Унджиев, В. Левски, биография.

неумолим се свързва с човек. Означава: който е твърд във взето решение, становище и не е в състояние да го промени под влиянието на чувства, появили се всеобщите молби, увещания. *Ковачът Йордан още бъскаше на вратите и като придавише най-голяма сладост на гласа си, молеше Кьня да им даде нещо да пият. Кьньо остана глух и неумолим.* Й. Йовков, Жетварят. *Шом е за здравето, тетка е неумолима. Само тук се разбиха всички опити на Нели да наложи своето.* В. Бончева, Анчето пише. *Кавлакъпт и другарите му не престували да убеждават населението, че Ахмедга е светец, че той ще бъде неумолим и жесток само към ония, които показват непокорство.* Зах. Стоянов, Записки по българските въстания. *Той виждаше Пиронев, умен, жесток и неумолим, да го фиксира с острите си присмехулни очи.* Г. Караславов, Обикновени хора.

НЕПРЕКЪСНАТ. Вж. непрестанен.

НЕПРЕМЕННО, обезателно.

непременно: въпреки всичко (което може да се случи), въпреки каквото и да било. *Ще гледам да си намеря някоя работа. — И ще намерите, непременно ще намерите, живо отвърна Райна.* Й. Йовков, Жетварят. *И сме сигурни, че това ще стане ако не утре, то в другия ден или някой следващ ден. И сме уверени, че това непременно ще стане.* Хр. Одисеев, Тайните на наследствеността. *Работеше усилено върху едно дело, което искаше непременно да спечели.* М. Грубешлиева, Пред прага. *Ще дойда — отговорих толкоз бързо, че се смутих. „Повтори" — настояха очите му. . . Непременно ще дойда.* Л. Александрова, Има едно щастие.

обезателно не се различава по значение от непременно, но се употребява по-рядко. *Всяка сутрин изтичвахме навъи и гледахме към баира — не идат ли нашите хора. Мислехме, че обезателно сутрин трябва да дойдат.* Й. Радичков, Барутен буквар. *А те трябва обезателно да бъдат изпълнени. . в интереса на нашия народ.* Г. Димитров, Съчинения, III. *Противникът може всеки миг да предприеме нападение и тук, на Драва. Затова ние трябва да бъдем готови! Да, обезателно готови за всякаци изненади.* Ив. Мартинов, Драва тече през славянски земи.

НЕПРЕСТАНЕН, непрекъснат, непспрян, безспирен, постоянен.

Общо значение. Който трас, съществува, без да престава (за действие, дейност, мисли, чувства).

непрестанен: от който човек не може да се освободи, откаже, защото се проявява много често и поради това се превръща в негов характерен белег. *Левски имаше ръст среден, . . . лице бяло, околчесто и изпито от непрестанната мисъл и бдение.* Ив. Вазов, Немили недраги. *И какъв живот беше предишният й живот? Немотия, непрестанни грижи и страхове,*

всеки ден приличаше на изпитания. Д. Талев, Илинден. *Раздразнен и измъчен от непрестанните натякания и укори, Тошо вече губеше самообладание, стараше дръзк и се защищаваше, както можеше.* Й. Йовков, Чифликът край границата. *Последното пройдежище на немците остана Драва — Соболч. Шест дни и нощи там се водиха непрестанни биеве.* П. Славейски, Момичето със сличичеи коси.

непрекъснат: който се повтаря все в същата последователност, с едни и съши характерни черти, на който не е сложен край. *Настъпихя дни на страшна скръб, на ужасно отчаяние, на непрекъснати плачове.* Г. Караславов, Избр. съчинения, I. *Само от непрекъснатото пушене в устата му горчеше.* Ст. Марков, Дълбоки бразди. *Окопнската чета беше в непрекъснато движение, за да прикрива следите си.* Д. Талев, Илинден. *Не се безпокой, Ян Бибиян! — каза след малко той. Ние ще бъдем в непрекъснато връзка със Земята и ще бдим.* Елин Пелин, Ян Бибиян на Луната. *Нямаше вече отделни гърмотевици. Буботеше непрекъснат грьм.* Й. Йовков, Жетварят.

неспирен и **безспирен:** при който няма застой, който протича с една и съща сила, скорост или който при протичането си не мени характерните си белези. **Неспирен** има по-широка употреба. *Колата се плъзгаше по лесниния паваж из неспирния поток от автомобили.* П. Бобев, Кактуси. *Сутрин закусвахме на маса вън. . . , а край нас широката улица гърмолеше от неспирно движение на коли, файтони.* К. Константинов, Път през годините. *Като ята от слепи птици, / понесени в неспрян бяг, / отплитат глухо век след век / и, в безконечни вълнения, / летят по своя смъкнат път.* Хр. Смирненски, сп. Червен смях. *Далече откъм реката се носеше неспирното крякане на жабите.* Елин Пелин, Земя. *Но Рокоски не го чуваше. . . , а започваше безспирната разходка из ниската стая, от прозореца со насрещната чугунена печка и пак назад, и отново. Часове.* Ст. Дичев, За свободата. *Ниското сив смьлна медно звяче и нощната тишина се изпълни с безспирната песен на щурците.* Елин Пелин, Летен ден.

постоянен: който е винаги еднакъв, траен в съзнанието на някого. *Беше възбуден не само от неизбежността на спора, но и от постоянната мисъл: какво щеше да каже майка му и особено Манол, когато им заяви, че ще се жени за Христина.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *С новия килим тя искаше да задоволи една своя постоянна жажда, един постоянен копнеж на сърцето си — да върни нещо, да постига нещо, да затвлеа с нещо дългите дни и нощи.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Мисълта, че полицията може да разкрие нейната дейност и да я преследа, го държеше в постоянна тревога.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Тя живееше в постоянен страх от всички неща и твари, пълнещи къщата и околността.* Ст. Загорчинов, Легенда за св. София.

НЕПРЕСТОРЕН. Вж. непринуден.

НЕПРИЛИЧЕН, непристоен.

неприличен се свързва с държането или постъпките на човек, с казани от него думи. Означава: който не съответствува, който противоречи на начина на поведение, въпреки като добър в дадена обществена среда. *Всички бяха смаяни, бяха поразени от такава дерзост и неприлично държане за една благородна ханъма. Вместо проклятие към осъдените тя им говореше на български, като не снемаше очи от дяскал Кира.* Зл. Чолакова, Бачо Киро. *Рашко Кликата намери разговора за неприличен, изкъшля се и се отдалечи от пеpачките.* К. Петканов, Златната земя. *„Защо не внимаваш, бе?" — скара му се Стефчо. — . . А Геро, вместо да си направи самокритика, каза неприлични думи, пресуча.* Цв. Ангелов, Честна дума.

непристоен е книжна дума. Свързва се с държане, думи. Не се различава по значение от неприличен. *Още същия ден учителският съвет не изключи от училище за една година — „поради непристойно държане".* Ив. Димов, Ако имах два живота. *Почти всеки ден той чуваше между снахите си остри надумки и каранции, пълни с груби и непристойни думи.* Елин Пелин, Геранте. *Господин Керфоновов си ида от магазина и още от стълбата заплюа популярна двусмислена песничка. . .Мама го сълчи, задето. . . пее непристойни песни пред децата.* Ем. Станев, Иван Кондарев.

НЕПРИНУДЕН, непреторен, естествен.

Общо значение. У когото няма нищо изкуствено, прикрито, неискрено (за човек, неговото държане, прояви и чувства).

непринуден: който реагира спонтанно, дава, без да се стеснява, свободен израз на това, което чувствува, чиито прояви отговарят на вътрешното му състояние, или който е израз на такова отношение. *Перази не преди всичко естественото му, непринудено държане с хората и вниманието, което проявяваше към тях.* Н. Лилиев, Съчинения, III. *Разговорите бяха непринудени, приказваха кой какъвто му е на сърце.* Кр. Григоров, Раздолчани. *Момичето го погледна някое време, после прихна в непринуден смях.* А. Гулъшки, МТ станция. *Непринуден човек. Непринудена усмивка.*

непресторен: който е чистосърдечен, искрен, постъпва, както мисли, както вътрешно е убеден, чисто поведение или отношение е провяна на непосредствените му преживявания или който е израз на такова отношение. *Змаех, че открлй време той бе искрен и непресторен — въхищаваше се или кореше, без да се съобразява с нищо, така от сърце.* Л. Стаиев, Погледа от хълма. *Спомних си разказа му за нощната атака, това непресторено и искрено вълнение.* Й. Йовков, Разкази, III. *Сподавил своето недоволство, задето не се чу неговата дума, сега той бе изпълнен от непресторена радост.* Т. Влайков, Стрина Венковина. . .

естествен в едно от значенията си е: който действува, проявява се съобразно с природата си, нрава си, представя се такъв, какъвто е, стреми се да се покаже в свойствата, характерна за себе си светлина или който отразява особеностите, природата на някого, без каквото и да е изменение, който е природосъобразен. *У него няма да намерите нито олеолдуг, нито каква да е следа от суетност. Той е толкова естествен.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Пред съда застана обвиняемият. . и заговори с глас мек, приятен, естествен, сърдечно и без театралност.* Елин Пелин, Аз, Ти, Той. *Живописните носии, . . чистата и естествена реч, . . всичко пъва го трогваше дълбоко.* Й. Йовков, Жегварят. *Левски имаше ръст среден. . . нито дебло, околчесто и изпито от непрестанната мисъл и бдение, по което се отличаваше от една постоянна и естествена веселост.* Ив. Вазов, Немили недраги.

НЕПРИСТОЕН. Вж. н е п р и л и ч е н.

НЕПРІЯТЕЛ, противник, враг.

неприятел: въоръжени сили, войска на страната, срещу която се воюва, с която се водят военни действия. *Скоро вин от селото, на южната му страна, се очерта нашата верига. Неприятелят беше отбъснат, селото — превзето.* Йордан Йовков, Разкази, II. *Страхьт, че неприятелят може да настъпи, дръжи в тревога цялата позиция.* Л. Стоянов, Холера. *На отвещина бряг бяха хитлеристите. Ясно се виждаше град Осиек с островъхите кули на католическите църкви, които сега служеха за наблюдателница на неприятеля.* В. Нешков, Настъпление.

противник съвпада по значение с н е п р и я т е л. Употребява се обикн. във връзка с конкретна бойна обстановка. Има терминологичен характер. *Ние бяхме навикнали да ни обстрелват, но никога не бяхме наближавали така много, без да видим вече бягащия противник.* Вл. Мусаков, Забравени реалисти. *Ето истинската война: . . Да се открие противникьт, да се изненада и унищожи — ето задачата.* Л. Стоянов, Холера. *Но клъзът настоя на своето мнение. Дори го оборни в заповед — да не се предприемат никакви действия срещу противника.* В. Геновска, Седем години.

враг: въоръжени сили, войска на противник, враждебна страна. *Настъплението на врага към София стана бързо.* Ив. Вазов, Повести и разкази. *Той успяваше да провира четата между опасностите и да я предпазва от дебнещия враг.* Ст. Дичев, За свободата. *Дебнеха се и двата врага: въстаниците, за да не изпуват напразно ни един куршум, а турците се готвеха за пристъп.* Д. Талев, Илинден.

Вж. в р а г.

НЕПРИЯТЕН, отвратителен, противен, гнусен, гаден.

О б щ о з н а ч е н и е. Който отблъсква със свойствата, качествата си.

неприятен: който не се харесва на някого със свойствата, качествата си и му причинява неудоволствие. *Донка зе завчас коритото, в което бяха наслагани завити с ръбчата навътре кожи, напълени в някаква цвва. От тях излизше, . . , една неприятна миризма, колто, щом влезеш в собата, удра те в носа.* Т. Влайков, Спомнения, II. *Ще занеса* [гъби] *на мама и на татко. Добре, че бяха много неприятни за ядене тъка, сурови, колкото и да бях гладен.* М. Марчевски, Мятко Палаузов. *Песента затихна за миг. Друг глас, дрезгав, неприятен, подхвана.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Да го вземат на ръце тоз безжизнен труп, да го носят цели сто крачки до шосето — тежка и неприятна работа.* Л. Стоянов, Холера. *Той направи усилие да запази хладнокръвието си при тая неприятна среща.* Ив. Вазов, Утро в Банки. *Неприятен човек.*

отвратителен: който предизвиква силно, рязко чувство на отблъскване, придружено с погнуса от нещо много грозно, неприятно за сетивата, или от нещо нередно, неправилно, от постоянни прояви, които нарушават общопринетите морални норми. *Една нощ, когато тя лежеше в люлката си, през счупеното стъкло на прозореца пропълзя голяма жаба — отвратителна, мокра.* Св. Минков, Андерсен, Снежната царица и др. (превод). *Ние се отзовахме пред една малка пещера, с кръгъл, мрачно тъмнеещ вход, отдето се несеше отвратителна воня на звяр.* Ем. Станев, Януарско гнездо. *То* [рибеното масло] *беше отвратително и аз го вземах с кафе, със сок от зеле.* Д. Кисьов, Щастието не идва само. *Съзнавах, че постъката му е безобразна, че той е отвратителен екземпляр, егоист.* Ал. Константинов, Бай Ганьо. *„Отвратително нещо е войната — мислене си Гражев. — Но когато си принуден да воюваш, трябва да я възприемеш с цялата й грозота и свирепост.“* Ив. Мартинов, Драва тече през славянски земи.

противен: който е крайно неприятен за сетивата или отблъскващ с външния си вид, несимпатичен с поведението, с характера си, така дразнещ, че не може да се търпи, да се понася. *Висок, сух, с тесни рамене и дълга шия, с малка остроъгълна глава и с обезобразено от изгаряне лице, Илия Савваов беше противен за гледане.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Крънчите издаваха противен дъх на вкиснато вино и ракия.* Д. Димов, Тютюн. *Борис отпи от ракията с четиридесет билки. Тя му се стори противна.* Д. Димов, Тютюн. — *Вярвате ли — не мога да ви гледам, толкова ми сте противен.* К. Петканов, Вълшолом.

гнусен: който предизвиква физически неприятно чувство, потърсване, тъй като е грозен, мръсен на вид, но който човек няма желание да се докосне, въпреки че не се страхува, или който предизвиква силно отвращение, тъй като е проява на низост, подлост. *Най-хубавите следки в това огледало изглеждаха като мъртва пустиня, а най-красивите хора — грозни и гнусни. Лицата им бяха той обезобразени, че мъчно можеха да се познаят.* Св. Минков, Андерсен, Снежната царица и др. (превод). *Отворя се вратата и влезе старата му слугиня, . . . грозна с побеляла развята коса, отвратителна, гнусна.* Ив. Вазов, Драски и шарки. *Искам да бъда вярна дъщеря на народа си! . . Повярте друг да ви върши тая гнусна работа, аз не мога да бъда вашата доносница.* Д. Спространов, Самосбречените. *Ти трябва да дадеш сметка пред великия съд за гнусните си престъпления и да изкажеш твоите съмнителности.* Ив. Вазов, Борислав. *Гнусна лъжа. Гнусна клевета.*

гаден не се различава по значение от г н у с е н, но по-често се употребява, за да се изрази силно отвращение от нещо грозно, мръсно, отблъскващо, което предизвиква чувство като при неприятно физическо усещане от контакт, допиране. *Острият му нос, . . . малките черни, изтъкнали устни, гадни и разтегнати като кожата на тиквица, свитите му нервни вчички. . правеха лицето му неприятно, отблъскващо.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Знаете какъде живеят . . и людете му вярваха. Сега нещо студено и гадно като змия бг пропълзяло между него и всички тия люде.* Д. Талев, Железният светилник. *Подслушай какво си говорят онця двамата. . И досега си спомня гадната рька, която се допря до неговата, сложи парите в нея, после стисна пръстите му и ги затвори.* М. Грубешлиева, Пред прага. *„Гадна тъма" — помисли той с отвращение, ядосан от навалящата, която го блъскаше.* Д. Димов, Тютюн.

НЕПРОГЛЕДЕН, непроницаем, непрозрен, гъст, пълтен.

О б щ о з н а ч е н и е. През който погледът не може да проникне (за тъмнина, мрак, мъгла, дим и пр.).

непрогледен: през който погледът не може да проникне, който е много тъмен и поради това в него или през него нищо не може да се види. *Пък и тая тъмнина непрогледа. . .В окото да бръкнеш на човека, няма да те види.* М. Марявски, Героите на Белица. *Край мене всичко беше сало мъгла. Онзи мъгла, която пада над столицата през зимата — тежки, гъста и непрогледна, наситена с лютив дъх на спечен фабричен дим.* С. Северняк, Ветрило от сандалово дърво. *Непрогледен мрак.*

непроницаем в едно от значенията си е: през който не може да проникне поглед или светлина. *По небето се появиха едри звезди, но тяхната светлина беше безсилна да разреди непроницаемия мрак.* Елин Пелин, Ян Бибиян на Луната. *А планината затрепера от гняв. И цялата потъна в гъста, непроницаема мъгла.* Г. Каралийчев, Топла ръкавичка. *Фана да се взира нагоре, но нищо не видя в непроницаемата тъмнина.* Ив. Вазов, Видено и чуто.

непрозрен: който е изгубил свойството да пропуска светлина, през който и най-слабо не може да се види нищо. Има сравнително по-ограничена употреба. *Приятна умора се разливаше по жилите му и той потъваше все по-надълбоко. Светлият кръг над главата му постепенно се стесняваше и тъмнината ставаше по-непрозирна.* А. Мандаджиев, Отровният шип. *Небето още беше покрито с мътни облаци, а по полите на Круша планина и Беласица, чак до полето, се спущаше и лазеше ниска, непрозирна мъгла.* Г. Рейф, Избр. съчинения.

гъст в едно от значенията си е: през чиято сбита компактна маса погледът или светлината не може да проникне. *Гъстите облаци се напластяха и над мене.* Ив. Вазов, Повести и разкази. *Бяло не се сижда, потънал в гъст облак прах.* С. Чилингиров, Хлеб наш насущний. *Пожарникарите обливаха полуразрушената сграда. . и неизгасеният още огън пръскаше искри и пепел. Гъсти кълба дим и пара се виеха нагоре.* Х. Русев, По стръмнините. *Тая сутрин беше паднала гъста мъгла, топла лятна мъгла, домиа отъкъм морето.* Й. Йовков, Чифликът край границата. *Ево забави краченте си. В гъстия здрач той не виждаше добре лицето му и чак когато човекът се приближи, позна аазата Илия Мангъра.* П. Стъпов, Живот с надежда.

пълтен в едно от значенията си е: който е много сбит, сгъстен, поради което не позволява на погледа или светлината да премине през него. *Небето е покрито с пълтни дъждовни облаци.* Н. Фурнаджиев, Между приятели. *Студена, пълтна мъгла изпълваше понта.* К. Константинов, Птица над пожарищата. *Колите вредяха, а тъмнината стана още по-пълтна.*

Г. Белев, Какво видях в Америка. *Плъх, който следваше през прозорчето и не виждаше нищо в пълния колски мрак, я трескаше през рамо.* В. Андреев, Партизански разкази.

НЕПРОДЪЛЖИТЕЛЕН, краткотраен, краткотраен, кратковременен, къс, мимолетен.

Общо значение. Между често начало и край протича малко време.

непродължителен: чийто край настъпва след не много, не дълго време (като се има пред вид началният момент). *Пред вид на напрегнатите обстоятелства надявам се, че тоя отпуск ще бъде даден в непродължително време.* Ст. Дичев, За свободата. *Той написал текста и го изпратил на Добри Христов във Варна. След непродължително време маршът бил готов.* Ст. Грулев, Бележки българи. *После непродължителен разговор с тих за нова и нова надежда или да отидат на Лисец при четата.* Зах. Стоянов, Записки по българските въстания. *Останали сами, туристе се разбягват след непродължителна престрелка.* Ив. Уиджиев, В. Левски, биография. *Последа сълзи — равни, тих, непродължителен.* Д. Димов, Тютюн. *Непродължителен сън. Непродължителен спор.*

краткъ в едно от значенията си се свързва с време, действие, природно явление. Означава: който трае по-малко, отколкото би трябвало, отколкото се очаква, за да стане, да се прояви нещо. *Отечественият фронт има само петгодишна история. Тоя краткъ период обаче е решаващ за нашето най-ново обществено развитие.* Г. Димитров, Вторият конгрес на Отечествения фронт. *Над селото се понесе ясен звън и го събуди. За краткъ време в църквата пристигнаха почти всички стари хора.* К. Петканов, Морава звезда кървава. *Пред обилната Казакин срещна Деяна. Очите им се срещнаха за миг и в тоя краткъ поглед и движения видяха дадоката пренает, който си деляше вече.* Г. Караславов, Селски истории. *Бе прохладно утро, свежо и влажно, защото през нощта бе паднал краткъ пролетен дъжд.* П. Вежинов, Нашата сила. *Краткъ срок. Краткъ почивка. Краткъ разговор.*

краткотраен се свързва обикн. с действие, чувство, природно явление и означава: чиито развитие протича в много малък период от време. *И в тези краткотрайни мигове на измъка. . . Рамена си приседна всяко от своето нерадостно детство.* Б. Несторов, Ариф и Рахшина. *Водена се краткотрайна битка — ромеите намяха големи сили, а българите нямаха много време да се бавят около всяка кула.* Д. Талев, Самуил. — *Отиде си! — изпе Юрковлина изпад малкия пакет на старата пленч. . . Очите му застинаха и в малките сестри гръмна блесна краткотрайната мъка по толкова загубени надежди.* Г. Караславов, Сиаха. *Краткотраен дъжд.*

кратковременен има книжен характер. Означава: който протича за малко време, чийто край идва твърде скоро. *Благоустройството и озеленяването на заводската територия е свързано с цялостното подобряване на производствения процес. Създават се места за кратковременна почивка.* а. Вечерни новини. *С едната ръка стисна тъмната шийка на пушката, замаян от гордост и щастие. Но моето щастие беше кратковременно. Дядо Мирьо ме заплашена, взе пушката.* Ем. Станев, Януарско гнездо.

къс в едно от значенията си се свързва с време, действие. По значение не се различава от краткъ, но има разговорен характер. *У Лаика се появи силна треска — огница, която в къс време трябваше да я заведе в гроба.* Ив. Вазов, Под игото. *Но кьсият срок, който му се даваше, го разтревожи. Де да намери тъй скоро такъв човек.* Ст. Дичев, За свободата. *Дядоха и кьсите зимни дни, когато си лягаха във видело, за да не горят газ.* М. Грубешлиева, Пред прага. *Колко жалки тисьци бе чула Сивушка през дългите зимни и кьсите летни нощи.* О. Василев, Дивата гора.

мимолетен е книжна дума. Свързва се обикн. с чувства, настроения. Означава: който се проявява съвсем малко време, след което изчезва, без да остави следа. *Но в съзнанието й сега най-малко място имаше за Церски. Появилите се у нея чувства към него бяха мимолетни.* К. Кръстев, Катастрофа. *И в люлката на пролет пъстроцветна | изпий до дъно чашата сега — | че радостта за нас е мимолетна, | а вечна е световната тъга.* Хр. Ясенов, Събр. произведения. *Мимолетни настроения.*

НЕПРОЗИРЕН. Вж. непрогледен.

НЕПРОКОПСАНИК. Вж. безделник.

НЕПРОНИЦАЕМ. Вж. непрогледен.

НЕПЪЛНОВРЪСТЕН. Вж. малолетен.

НЕПЪЛНОЛЕТЕН. Вж. малолетен.

НЕПЪЛНОТА. Вж. празнота.

НЕРАЗБИРАЕМ. Вж. необяснимъ.

НЕРАЗБИРАТЕЛСТВО, недоразумение, разногласие, несъгласие.

неразбирателство: отсъствие на единство между отделни лица при взаимоизяснение на определени въпроси, становища, което поякога води до изострянe на отношенията им и им пречи да работят или живеят заедно. *Между първите роли, които актрисата играе след смъртта на другаря й Христо Гандев, . . е Магда от „Родина" — . . Магда е жена, която поради неразбирателство с родителите си твърде млада е напуснала бащиината си къща.*

Ст. Грудев, Бележити българи. *Настъпиха ония тяготни минути на очакване, . . когато хората започват да стават склонни към неразбирателства по най-дребни и нелепи поводи.* П. Славински, Последният шурм.

недоразумение: различие в мнението на отделни лица, породило се поради неправилно разбиране помежду им за това, което мислят или са казали, извършили и което може да се поправи, като се изясни. *Никола често прекаляла и Димитър губи търпение, избухва кавга и нямесата на Стоила става необходима. Тия дребни недоразумения не пречат на четирмата другари да живеят добре.* Й. Йовков, Разкази, I. *Недоразумението помежду им ще изчезне, ако говорят по-спокойно и се обяснят.*

разногласие: отсъствие на единодушие, несъответствие в мненията, схващанията на определени лица по даден въпрос или в даден случай, от който всички са заинтересувани. *По-късно, вместо тази петчленна комисия, в която имаше много разногласия и особени мнения. . министър Николаев назначи нова.* Ст. п. Василев, А. Страшимиров и др. в спомените на съвременниците си. *Вашето поведение трябва да изхожда от генералната линия на болшевишката партия и конкретните условия в България — . . — По тоя въпрос разногласия между честните и разумни другари няма.* Д. Димов, Тютюн. *Вред либералите се заразили вече разногласия. Младите бяха готови да вярват с Каравелов срещу Цанков.* В. Геновска, Седем години.

несъгласие: отсъствие на единомислие с някого, различие в схващанията, разбирането на определени лица по даден въпрос, в даден случай, което невинаги разстройва техните отношения. *Иудуу разбра, че всъщност християните не са нещо единно, а живеят в несъгласие и се делят на части.* Й. Вълчев, Стъпала към небе. *Нашата оръжена продължи и след Освобождението. Никога не сме имали такива несъгласия, които могат да ни разделят.* А. Каралийчев, Спомени.

НЕРАЗБОРИЯ. Вж. безредие.
НЕРАЗРЕШЕН. Вж. неразрешен.
НЕРВЕН. Вж. раздразнителен.
НЕРВИРАМ. Вж. ядосвам.
НЕРВИРАМ СЕ. Вж. ядосвам се.
НЕРВОЗЕН. Вж. раздразнителен.
НЕСВЯСТ. Вж. безсъзнание.
НЕСЕРИОЗЕН. Вж. лекомислен.
НЕСИСТЕМЕН. Вж. безреден.
НЕСМЕТЕН. Вж. безброен.
НЕСПИРЕН. Вж. непрестанен.
НЕСПОКОЙСТВИЕ. Вж. безпокойство.
НЕСРЕТА. Вж. нещастие.
НЕСЪГЛАСИЕ. Вж. неразбирателство.
НЕСЪЗНАНИЕ. Вж. безсъзнание.
НЕСЪМНЕН. Вж. безспорен.
НЕСЪСТОЯТЕЛНОСТ. Вж. банкрут.
НЕСЪЩЕСТВЕН. Вж. второстепенен.
НЕУДОБНО. Вж. неловко.
НЕУК. Вж. неграмотен.
НЕУКРОТИМ. Вж. необуздан.
НЕУМОЛИМ. Вж. непреклонен.
НЕУСТРАШИМ. Вж. смел.
НЕУТЕШИМ. Вж. безутешен.
НЕХАЕН. Вж. небрежен.
НЕХРАНИМАЙКО. Вж. безделник.
НЕЧЕСТЕН. Вж. безчестен.
НЕЧИСТ. Вж. мръсен.
НЕЧУВАН. Вж. необикновен.
НЕЩАСТИЕ, беда, бедствие, напаст, злочестина, несрета, злополучие, злощастие.
Общо значение. Случка, събитие, което причинява страдания.

нещастие: случка, събитие, което става причина човек да изживее големи душевни или физически страдания или което води до големи материални щети. *В края на 1826 г. или началото на 1827 г. Фотинова сполетяло друго по-чувствително нещастие: една част от него кораб. . потънала в морските вълни и завлякла всичката му стока.* Ив. Шишманов, Константин Фотинов. *Жена му ходеше да го търси по кръчмите. Хората се подсмиваха и шегуваха над нейното нещастие.* Елин Пелин, Повести. *Той или лежеше със стенание на леглото*

лото си, или мълчаливо се разхождаше назад-напред из стаята, дълбоко замислен и помрачен от нещастие. Елин Пелин, Повести. *Изминаха още пет години и ето, голямо нещастие сполетя страната: всички китайци обичаха много своя император, а той лежеше, както се казва, на смъртно легло.* Св. Миников, Андерсен, Снежната царица и др. (превод).

беда: много неприятна случка с лоши последствия за някого, много тежко положение, в което е изпаднал някой. *Най-голямата беда, която можеше сега да ни постигне, бяше да изкарамс нечиито години тъжа или на затворение.* К. Величков, Периодическо списание, I. *Но Тертера очакваха друга, по-голяма беда. На следующата година татарският хан Ногай нахлу в България с десетхилядна орда татарски конници и немилостиво опустошаваше областите ѝ.* Ив. Вазов, Светослав Терер. *Сънният мъжки глас по-меко отвърна отблизо: — Бедо, кнезиньо! Села и гори запалени от славяни, които идат към Сердика.* Ст. Загорчинов, Легенда за св. София. *Беда сполетяла семейството, грабеж и смърт.* Д. Талев, Желязният светилник.

бедствие: природно или обществено явление, което се проявява стихийно, неочаквано, с голяма разрушителна сила и има тежки последствия за много хора. *При пожар, при бедствие цялото село тичаше да помага.* Ив. Хаджийски, Бит и душевност на нашия народ. *Но тъкмо в навечерието неочаквано се разчу и бързо се разнесе нова и тревожна мълва: идеше към границата много румънска войска. До село достигнаха най-тревожни слухове. Нямаше никакво съмнение, че над цялата страна е надвисало голямо и тъмно бедствие, по-страшно от стихия, по-безмилостно и жестоко от глад и чума.* Й. Йовков, Разкази, I. *Но веднъж настъпило бедствие — силно земетресение и наводнения унищожили Атлантида.* М. Марчевски, Остров Тамбукту. *Войната е голямо бедствие за народите. Природно бедствие.*

напаст не се различава по значение от б е д с т в и е. Има разговорен характер. *Досега никой не бе им* [на кръжалките] *се опрял — вилнели, както им харесе. Хората в хануса притихнаха, трви път чуваха за новата напаст.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време. *Войната бич и напаст е проклета.* Ив. Вазов, Лирика, V. *В Търново се появи чума. Градските управници, . . , стояха безпомощни пред нагълтата населението в търновския край напаст.* Г. Дръндаров. Велчова завера. *Подир няколко дена жар сипнало слънцето, сякаш запламтяла земята. И за месец-два, до края на лятото пресъхнали изворите, изгорели нивите. — Напаст божия! — казали едни.* Ст. Станчев, Под ясно слънце. *Градушка ли убиваше нивята или пък друга някоя тежка напаст се надвисваше над хората, дядо Добри не роптаеше.* Й. Йовков, Жетварят.

злочестина е дума от народния език. Означава: лошо стечение на обстоятелствата, което поставя някого в тежко, безизходно положение. *Тоя дядо Йоцо. . беше имал злочестината внезапно да ослепее в родното си гнездо на шейсет и четвъртата си година.* Ив. Вазов, Видено и чуто. *Ти с добрината си ме утеши и успокои в моята злочестина. . ти обърна робството ми на царство.* В. Друмев, Иванко. *Ще търпим. Божия воля е! — казваше той, утешаваше се лесно и сред най-голямата злочестина оставаше си твърд и непоколебим.* Й. Йовков, Жетварят. *Откак злочестините на земята бяха зачестили, той бе престанал да вярва в бога.* М. Яворски, През огъня на Балванската битка.

несрета е също дума от народния език. Означава: голямо нещастие, което носи душевни, моралнн страдания. *Ния никога и с нищо не бе пречила на мъжа си, . . , изтърпяла бе и всички негови болки и може би по-болезнено със своето женско сърце, което във всяка несрета се обливаше в кръв и сълзи.* Д. Талев, Гласовете ви чувам. *Друга по-голяма несрета връхлетя Черня — заврълува лошо гърло, та погреба той едно след друго две деца.* А. Страшимиров, Антология. *От тъгвия си ден помнеше само чужда, враждебна земя, несрета и страх, разплаканите очи на майка си.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време.

злополучие е остаряла книжна дума. Означава: много лоша случка, предизвикана от непредвидени външни обстоятелства, която засяга дълбоко някого, дава лошо отражение върху него. *Тук обаче стана такова злополучие, което никой от присъствуващите не можеше да забрави. . Увлечен от разказа и движенията на Феодл, с насочен автоматъ към въображаемия „противник", Митко Гранитов неусетно натисна спусъка. Куршумите попадат в крака на Феодор.* Ж. Колев и др., Червоноармейци български партизани. *После злополучието на свое си семейство, след като оплака жалостните останки на своето жилище, . . , уплъти се самси със Стоенча заедно направо през Дели-Орман.* Ил. Блъсков, Изгубена Станка.

злощастие е остаряла книжна дума със значение на н е щ а с т и е. *В затвора го постигна голямо злощастие: той изгубва майка си.* сп. Борба. *Петър изтръпна му разказа чий е син и отде пътува; после едно по едно сичките злощастия и опустошението на селото им.* Ил. Блъсков, Изгубена Станка.

НЕЯСЕН. Вж. м ъ г л я в.
Вж. с м ъ т е н.

НИВО. Вж. равнище.
Вж. уронен.
НИЖА СЕ. Вж. редя се.
НИЗ. Вж. редица.
НИЗЪК, долен.
низък: който постъпва крайно нечестно, непочтено, служи си с непозволени средства, обикн. за да наврели на някого, или който е присъщ на този, който действува по такъв начин. — *Ако за нея разбираш, то аз ти казвам, че си клеветник и низък челяк! — извика студенчин.* Ив. Вазов, Под игото. *Силните духом борци имат в ръка едно мощно оръжие за унищожение низките твари — презрението.* П. П. Славейков, На острова на блажените. *Золтан съжаляваше за низката си постъпка, за опита си да и постави абата, за да прибере спокойствие.* П. Славянски, Последният шурм. *Той беше войнствен и смел / и, без да мисли надълбоко, / на всяка низка земна цел / отвори сам война жестока.* Д. Дебелянов, Стихотворения.
долен в едно от значенията си е: който съвсем е паднал морално и без да подбира средства, действува, за да наврели на някого, или който е присъщ на някого, действуващ по такъв начин. *Изльга ти вчера, долни човече, наклевети молта жена пред толкова люде, пред целения град, . . безсрамнико!* Д. Талев, Преспанските камбани. *Подружих се с най-долни хора, . . Вино пиехме, кръв леехме.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Долни страсти. Долна постъпка.*
НИКНА, раста.
Общо значение. Намирам се в процес на растеж.
никна се свързва с растения, косми, зъби и пол. и означава: показвам се, излизам навън на повърхността и се намирам в процес на увеличаване на размерите, на големината си. *По калдърмените улички лятно време никнеше млада трева.* М. Марчевски, Повести. *Понесени от топлия лъх, блещукаха глухарчета — малки сребърни парашути, които, щом се докоснат до земята, пущат корени и никнат.* А. Каралийчев, Спомени. *И бурен навред вместо рози ще никне.* Д. Дебелянов, Стихотворения. *На детето никнат зъби. Никкат му мустаци.*
раста се свързва с растения, зъби, коса, рога, нокти и пол. и означава: намирам се в процес на увеличаване на големината си, на размерите, след като съм се подал на повърхността, излязъл съм. *Не растат сламики в поле цветовете, / пито птички пеят сами в пролетта.* П. Р. Славейков, Избр. произведения, I. *На един едвр елен сега растат нови рога.* Ив. Вазов, Пъстър свят. *Расте ми мъдрец. Нощите ми растат бързо. Косата й расте бързо.*
НИШАН. Вж. белег.
Вж. знак.
НИШКА, влакно, жичка.
нишка: дълъг, тънък, източен конец от вълна, памук, коприна, коноп, лен и др., обикн. в тъкан. *Извади бели ръкави с копринени нишки, раздипли си и наеде черните си очи над тях, залови се да ги порьби.* К. Петканов, Старото време. *Рипсмия седеше. . пред една широка рамка на четири подпори, на която бе опънато бяло ленено платно, и усърдно, съсредоточено везеше по него с червени, сини и черни конци, а също и със златни нишки.* Д. Талев, Самуил. *А конците . . са нишките, които, като се кръстосват, изплитат гайтани.* Т. Влайков, Преживяното. *Като навиваше на пръста си нишката от кълбото, . . , тя каза.* Й. Йовков, Приключенята на Гороломоя.
влакно в едно от значенията си е: нишка, но не в тъкан. *Производството на памучно влакно вълзиза на около 90 хил. т.* Л. Мелнишки, Нигерия. *Морската трева може да се обработва за получаване на целулозни влакна и груби конци.* В. Петрова, Растителният свят на Черно море.
жичка също има значение на нишка, но се употребява рядко. *И той се унесе в четене, забрави за стопанката, която точеше мълчаливо тъмната вълнена жичка, не чуваше. . тъмния, приспиващ звук на наеврялото вретено.* Г. Караславов, Обикновени хора. — *Лесно ли се научи да тъчеш? — Лесно то! Колко съм плакала. . . Едни пусти жички се се късаха. . щом бльсна совалката, и те се скъсат.* Г. Райчев, Златният ключ. *Копринена жичка.*
НИЩЕТА. Вж. бедност.
НИЩОЖЕН. Вж. незначителен.
НОВИНА. Вж. вест.
НОГА. Вж. крак.
НОСЯ СЕ. Вж. отнасям се.
НРАВ. Вж. характер.
НРАВСТВЕН, морален, почтен, порядъчен.
Общо значение. Който се отличава с висок морал.
нравствен се свързва с човек или с неговите схващания, прояви, качества. Означава: който спазва определени норми на поведение, възприети в дадено общество, уважава принципите, които обуславят отношенията в него, съблюдава законите на устройството му или

който е съобразен с тези норми, принципи, закони. *Т. Влайков беше нравствена личност. . . Нему, казва писателят, не даваше сърце да помисли за някого, че е лош човек.* А. Каралийчев, Д. Гинчев и др. в спомените на съвременниците си. *Но цялото творчество на Хофманстал не би излъчвало своя празничен блясък, ако зад поета не стоеше висока нравствена личност.* Н. Лилиев, Съчинения, III. *Да бъдеш човечен не ще рече да си само добър, мъдър, съпереживателен или справедлив — трябва да притежаваш всички тия нравствени добродетели накуп.* Ив. Димов, Ако имах два живота. *Има хора, които ни показват как да умираме, а други как да живеем! . . И едните, и другите правят човека чист, дават му нравствена сила да се справя с подлостите на живота.* Д. Димов, Жени се минало. *Васил Левски е образец на нравствена чистота.* Ив. Вазов, Утро в Банки. *Нравствени норми. Нравствени принципи.*

морален се свързва с проява на качество на човек. Означава: който е съобразен със съвкупността от условни норми, принципи, които определят отношенията на хората един към друг и към обществото, или който спазва тези норми и принципи. *Знаят несравнимите предимства на своето отечество пред капиталистическия свят, чувстват моралното и културното величие на народа си.* Н. Фурнаджиев, Между приятели. *Ние не се страиме пред средствата, защото тази нел на дава достатъчно морална сила да не ги избираме.* Д. Димов, Осъдени души. *Струваше им се, . . , че Гита именно сега се нуждае най-много от морална подкрепа в тази критична мис от живота си.* К. Калчев, Семейството на тъкачите. *Морална личност. Морален човек.*

почтен: който е действията, постъпките си не нарушава нормите на поведение и морал, това може да му се даде доверие или който е израз на такова отношение. — *Аз ще стана почтен гражданин. Досега и аз тие лъжи. Имах много подвижци. Лъжи непрекъснато. Всички. Отсега — нее всичко.* М. Грубешлиева, Пра прата. *Те бяха работливи, почтени хора, но като че ли бяха дошли тук от някакъв чужд, далечен свят и се готвеха отново да се върнат там.* Д. Талев, Стара къща. *А защо се страиш именно върху мене? В курса ина доста пикантни момичета. — Защото ти си много хубава и с крайно почтен вид, а това е от значение.* Д. Димов, Тютюн.

порядъчен е книжна дума. Означава: който има добро поведение и нрави, който се съобразява с нормите на морала в дадено общество или е резултат на такова поведение, на такива нрави. *Нали ви се струва неприлично, че ви преследвам така? — подзе тя с малко измъчена усмивка. . — Порядъчните жени не постъпват като мене, сам го казахте.* Ем. Манов, Бягството на Галатея. *Лъжа я мирязма на кисело вино и Мариана се чуди. Знаеше го много порядъчен.* Л. Дилов, Почивката на Боян Дарев. *Води порядъчен живот.*

НРАВЯ СЕ. Вж. харесвам се.

НУЖДА, необходимост, потребност, потреба.

Общо значение. Нещо, което много трябва на някого, което непременно трябва да стане.

нужда: чувство или съзнаване, че нещо липсва на някого да бъде, да съществува или да се разива добре. *Сиромах човек беше, имаше нужда от пари.* Й. Йовков, Старопланински легенди. *Но колкото и да е самоволен човек, и той има нужда от приятел.* Г. Караславов, Избр. съчинения, VI. *И аз имам нужда от малко почивка.* Д. Кисьов, Щастието не идва само. *Пари трябва да се търсят от по-богатите и ако не дават, да се намери начин да им се вземат за нуждите на народното дело.* Д. Талев, Илинден. *Нуждата да даде помощ на няколко ранени, които били останали надире, станала причина да загуби следите на четата.* К. Величков, Периодическо списание, I. *Той имаше нужда да сбере мислите си, да прецени всичко.* Вл. Полянов, По пътя. *Културни нужди.*

необходимост: чувство или съзнаване за нещо, което много липсва поради съществуващите обстоятелства и трябва непременно да се задоволи. *Той сега още по-силно съзна необходимостта да се ускори въстанието и в другите български градове.* Ив. Вазов, Под игото. *Бившият учител умело започна да изтъква необходимостта от общински музей.* Д. Димов, Тютюн. *За бойната партизанска дружба говори Васо. Със сърдечни думи той изтъкна необходимостта от съвместна борба против общия враг.* Сл. Трънски, Неотдавна. *За него колата е необходимост, защото живее много далече.*

потребност: нужда, обикн. вътрешна, продиктувана от желание, стремеж и под. *Вяра повярва известно време подир лишеността, като се вслушвала в стенанията на ранения, и изведнъж почувствува потребност да бъде сама.* Ив. Мартинов, Драва тече през славянски земя. *Тука човек не чувствува естествена потребност за размяна и споделяне впечатленията.* Ив. Вазов, В недрата на Родопите. *В затвора бе забранено да се внасят музикални инструменти. Но музиката е човешка потребност и ние по най-различни начини хранехме душата си със звуци.* Д. Жотев, Пак мамеше изгрева. *Многина заможни български търговци от нашите земеделски краища, . . , са поддържали оживена търговия с Австрия и Унгария, . . , оставали са там по-дълго време и след това са се завръщали в отечеството си с нови схващания и нови, по-сложни духовни потребности.* Б. Пенев, Начало на българското възраждане.

потреба е равно по значение на п о т р е б н о с т, но се употребява рядко и има остаряващ характер. *Като удовлетворих тая малка човешка потреба — да поприказвам за себе си (. .) минавам по-нататък.* П. К. Яворов, Съчинения, III. *Братьт се разхлаждя, разбе си (. .) минавам по-нататък.* П. К. Яворов, Съчинения, III. *Братьт се разхлаждя, разшиле се и ни вьведе в черкацата на св. Лука. Но ще чувствуваме непреодолима потреба за въздух и за слънце и изпъзохме.* Ив. Вазов, Великата Рилска пустиня.

НУЖЕН, необходим, наложителен, насъщен.

О б щ о з н а ч е н и е. Който трябва на някого.

нужен: чиято липса се чувствува силно от някого, от който някой има нужда. *Поспряно се на пътя, помислих един миг и полетя към отсрещната махала. Там имаше близки, от когато се наближаваше да заеме нужните му пари.* Ст. Марков, Дъбдоки бразди. *Аз трябва да занеса някои нужни документи и други сведения на адвокатина.* Ив. Вазов, Казаларската царица. *Само бригадирьт Дамян наминаваше редовно всеки ден да погледа работата на свинеьдните и да им донесе някои нужни неща.* И. Петров, Новкината любов.

потребен: който задоволява някакви нужди и чието отсъствие или липса биха се усетили. *Тя разпита Спасов как се чувствуува, приятни ли са потребните неща за превързване раната му.* Ив. Вазов, Пътьр сват. *Наистина, много учебни помагала липсват. Ще се намерят ли всички в града? — Най-потребните съм определъл в бъла — осмели се да каже директорьт.* С. Чилингиров, Рибена кост. *Много време и много усилия бяха му потребни, за да разберг, че това не е никакво бъро, а обиколен хрест.* Й. Йовков, Песента на колелетата.

необходим: който е крайно нужен, без чисто наличие не може да се извърши, да стане нещо. *Бързо се извършиха и всички формалности. Платиха се таксите, получиха се необходимите документи и разрешения.* П. Спасов, Хлябът на хорята. *Отдяна беше станал необходим у дома: Бистра щеше да държи матура и вместо да плащат на учител, с нея се занимаваше Ванко.* М. Грубешлиева, През иглено ухо. *За кого беше необходимо време да пречупи онова, което момичето му каза.* Д. Кисьов, Щастието не идва само. *Защо се борят работниците за политическа свобода? . . ; тая свобода им е необходима, за да водят по-успешно своята борба против господарите.* Г. Георгиев, Избр. произведения. *Вземам необходимите мерки.*

наложителен се свързва с постъпка, действие и под. Означава: който поради крайна нужда следва да се предприеме въпреки съпротивата на някого или неприятностите, които могат да възникнат. *За постигането на тая задача властта не трябва да се спира пред нищо. Суровите и строги мерки, с които тя си служи, са наложителни.* Т. Влайков, Съчинения, III. *Не зная, но във всеки случай една среща с него и една извинение е наложително.* Н. п. Филипов, Разказ на ловеца. *Отсъствието ми от къщи не е приятно, но е наложително.*

насъщен е книжна дума. Свързва се с материални блага, нужда. Означава: който е от жизнено значение, който е безусловно необходим за живота, съществуването на човек. *На селяните трябваше постоянно хляб, червули, тютюн и други по-насъщни неща и всички в село се провъзвяваха в неговата бакалнина.* Кр. Велков, Село Борово. *И всеки пак влезе в своята отредена работа. . — към задоволяване насъщните нужди на полка.* Д. Калфов, Под южното небе. *С него* [заема] *трябваше да се прибегне до някое подобрение в занаята, па и да се посрещнат най-насъщните нужди в къщи.* С. Чилингиров, Хлеб наш насущний. *Но колкото е насъщен хлябът за тялото, нали толкова е насъщна за човека и духовната храна?* Т. Влайков, Съчинения, III.

НУЖНИК. Вж. к л о з е т.

НЮАНС. Вж. о т с я н к а.

НЮХ. Вж. у с е т.

НЯНКА. Вж. г ъ р д а.

О

ОБАЖДАМ СЕ. Вж. о т г о в а р я м.

ОБАЯТЕЛЕН. Вж. о ч а р о в а т е л е н.

ОБВИВАМ. Вж. у в и в а м.

ОБВИНЯВАМ, вина.

О б щ о з н а ч е н и е. Намирам някого за виновен.

обвинявам: смятам, намирам някого за виновен, отправям упрек срещу някого за извършена от него постъпка, действие и др. *Сали Янар беше благ човек и мъчно можеше да направи укор на когото и да било, но сега не можа да се удържи, сърдеше се, викаше, обвиняваше дъщеря си в неблагодарност и неприязнателност.* Й. Йовков, Песента на колелетата. *Нахвърляха се върху му, обвиняваха го и му се заканяваха.* К. Петканов, Старото време.

Не намирате ли, че това е несправедливо? — . . — *Кое?* — . . — *Да ме обвинява в издайничество.* Д. Димов, Тютюн. *Миленски и Тошо още обвиняваха Алекса, че се боял да мине по границата.* Й. Йовков, Чифликът край границата. *Бащата на Малина се оказа на подсъдимата скамейка в един шумен политически процес заедно с няколко други известни обществени.* Вестниците си заклеймяваха като предатели, намекваха за връзки с чуждото разузнаване. Л. Диляов, Починката на Бени Дарев.

вина: приписвам някому вина, слагам някого за виновен, обики. че е причина за нещо лошо. *Обърна се и потвори очите на момчето — на тоя хром другар, когато . . , бе вина в себе си като виновник за неговото заглавие.* Ем. Станев, В тиха вечер. *Ведньж Георги . ., започна да го вини, че лъже хората.* В. Геновска, Седем години. *Замлъкна всички млади от селото, замина и неговият син. И още в първите дни страшната новина: убит! . . . Не знаеше кого да вини, от кого да търси сметка, кому да се оплаче.* Г. Караславов, Селски истории. *За тях това беше така просто и толкова естествено, че когато той отричаше — те или недоумяваха, или се сърдеха и го винеха, едва ли не, че той сам иска да попречи на братовото си щастие.* Г. Райчев, Избр. съчинения.

ОБГРАЖДАМ. Вж. з а г р а ж д а м.

Вж. о к р ъ ж а в а м.

ОБЕД. Вж. п л а д н е.

ОБЕДИНЯВАМ, сплотяваме, съединяваме.

Св. вид: **обединя, сплотя, съединя.**

О б щ о з н а ч е н и е. Създавам единство между хора с близки идеи, интереси и под.

обединявам: създавам единство, едно цяло между хора на основата на близки интереси, разбирания, идеи и под. или на основата на външни обстоятелства. *Сериозен фактор в борбата за траен и демократичен мир са така също Световната федерация на професионалните съюзи, която обединява 71 милиона организирани работници и служещи.* Г. Димитров, Вторият конгрес на Отечественя фронт. *Настойчиво се говори, че между радикалите и обиодемите се водили преговори за образуването на един ляв блок, който, обединил двете най-могъщи партии, с пълно право ще поеме кормилото на властта.* Хр. Смирненски, Съчинения, III. *Комунистическите младежки съюзи трябва всячески да се стремят да обединят силите на всички нефашистки масови младежки организации, . . за борба против фашизма.* Г. Димитров, За младежта. *В Прага има много разнообразие, но има нещо, което обединява всичко — това е атмосферата, поезията на Прага.* Н. Фурнаджиев, Между приятели. *Сериозната, тъй и хубава работа, която от първия ден ще започнат, още по-тясно ще ги сдуши и още по-здраво ще ги обедини.* Т. Влайков, Съчинения, III.

сплотяваме: създавам тясна връзка, пълно единодушие между хора с близки идеи, възгледи, убеждения, така че те да са готови заедно да действуват в тяхно име, за тяхна защита. *Нашата страна ще сплоти в неразривен братски съюз работници, селяни и интелигенти и с това ще се укрепи единството на Отечественя фронт.* Г. Димитров, До Отечественофронтовска България. *Явно бе, че е изтлена историческата мисия на комунистическата интернационал — да сплоти авангарда на прогресивните работници във всички страни в истински работнически партии.* Ст. Благоева, Г. Димитров. Биографичен очерк. *Още със започване на учебната година гледам да създам такива условия, че да сплотя кръжочниците в добър, другарски колектив.* в. Отечествен фронт.

съединяваме в едно от значенията си е: създавам връзка, свързвам хора с общи интереси, цел. Има рядка употреба. *Те сега бяха верни съюзници. Една обща цел ги съединяваше.* Ив. Вазов, Иван-Александър.

ОБЕЗАЛЕНО. Вж. н е п р е м е н н о.

ОБЕЗЛЮДЯВАМ СЕ. Вж. з а п у с т я в а м.

ОБЕЗЦВЕТЕН. Вж. б е з ц в е т е н.

ОБЕКТИВЕН. Вж. б е з п р и с т р а с т е н.

ОБЕМАМ. Вж. о б х в а щ а м.

ОБЕТ. Вж. к л е т в а.

ОБЗАЛАГАМ СЕ, баскрам се.

Св. вид: **обзаложа се.**

обзалагам се: като знак на увереност в своята правота при спор, състезание и под. се уговарям с някого да изпълня негово желание в случай, че изгубя. *Не мога да се въздържа да не приведа тук цялата дивна картина на ръченицата, която играят Дъбакът и Христина, след като се обзалагат Дъбакът да ѝ даде алена копринена яръв с жълтици в случай, че тя го надиграе.* К. Величков, Събр. съчинения, VIII. — *Какво ще те прави жена ти, като се върнеш в къщи? . . — Ще каже само: „Да се радваме, че се върна жив и здрав!" . .Добре — обзаложили се коларите, — ако твоята жена наистина каже тия думи, ще ти дадем дванадесет коли заедно с конете!* Ран Босилек, Весели приказки.

басирам се не се различава по значение от о б з а л а г а м с е, но има разговорен характер. — *Широко е, не е за скачане. . — А ако някой припука отзад с лека картечница — басирам се, че и на един крак ще го скочите.* П. Вежинов, Втора рота. — *Но ти не можеш да познаеш кой е донял. Басирам се на един голям шоколад.*

ОБЗЕМАМ, обхванам, завладявам, овладявам, обладавам, обладая.

Сл. вид: **обзема, обхвана, завладея, овладея, обладая.**

О б щ о з н а ч е н и е. Изпълвам съзнанието на някого (за чувство, мисъл, желание).

обземам: изпълвам съзнанието на някого, като измествам другите му мисли, чувства и го подчинявам на себе си. *Тя си спомни слаботното чувство, което я обземаше при напускането на пролетта, когато из въздуха се носеха незнайни благоухания.* Д. Димов, Тютюн. *Поялката изведнъж го обземаше съмнение, че щастието му е сън, от който трябва да се събуди.* И. Петров, Нонкината любов. *Тя просто искаше да почине. Обзе я желание да остане сама, да не вижда никого, да поживее в място, където не я познаваха.* Д. Димов, Тютюн. *От време на време той се заглеждаше в горните вълчи вири, . . . обземаха го тревожни мисли, озърташе се, но се спираше.* Ст. Марков, Дълбоки бразди. *Обзема ме страх. Обзема ме гняв. Обзема ме радост.*

обхващам в едно от значенията си е равно на о б з е м а м. *Тя правеше напрани усилия да изтръгне ръцете си, ала не можеше. Обхвана я смъртен ужас, помисли, че умира.* Г. Райчев, Избр. съчинения. *Той се обърна към нямото и сли вежди. Ала веднага след това лицето му се отпусна и леко побледня — обхвана го някаква тревога и някакъв смътен страх.* Д. Талев, Старата къща. *Дълбоко вълнение и тирепет обхваща душата ми. . . Защото когато слушам сега тая песен, наред с чудния образ на стария гренадер аз виждам и друг по-познат, близък и роден.* Й. Йовков, Разкази, III. *В такива минути, когато се събуди неочаквано, винаги ме обхващат мисли, които не са ми свойствени.* К. Калчев, Двама в новия град.

завладявам в едно от значенията си е: обземам напълно, изцяло, като подтиквам към действие. *Тая внезапно родена мисъл завладя Еньо.* Елин Пелин, Земя.

овладявам в едно от значенията си е равно на о б х в а щ а м. *Споменът за майка й отново овладя мислите й.* Й. Йовков, Чифликът край границата.

обладавам с книжна дума. В едно от значенията си е равна на о б х в а щ а м. *Сега, като чу гласа на Ния, същият гняв, същата тъга облада сърцето му.* Д. Талев, Преспанските камбани.

ОБИЖДАМ, оскърбявам, засягам, докачам, уязвявам, жегвам, бодвам, жилвам.

Сл. вид: **обида, оскърби, засегна, докача, уязви, жегна, бодна, жилна.**

обиждам: с думи или с постъпки предизвиквам у някого чувство за накърнено достойнство поради това, че той ги смята за неверни, несправедливи. *Веднъж, когато Филотовица я обиди и й каза, че и тя е виновна за смъртта на мъжа й, Спомленка сълза дрехите си и напусна селото.* Д. Кисьов, Щастието не идва само. *Тя сещаше колко много я обиждат думите на Свилен и й се искаше да му каже, че той не мисли право.* Елин Пелин, Летея ден. *Тази неразговорчивост на младия работник огорчаваше и обиждаше овчаря и той на няколко пъти се заричаше да не го пита повече за нищо.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Това, което ма говориш, ме обижда, защото не е вярно.*

оскърбявам: нанасям тежка обида някому, с което му причинявам болка, дълбоко го огорчавам, тъй като съм се отнесъл грубо, несправедливо към неговия принцип, разбирания. — *Не стига, че си нямо, а още и сляпа! Не виждаш ли, че тъпкаш хляба с мечешките си крака! Тези думи дълбоко оскърбиха нямата.* К. Петканов, Омайно бие. *Кажете със „спарня" (. .), в които Ванчка изсиваше върху сина си най-грозни ругатни, оскърбяваха дълбоко момчето и съвсем го отчуждаваха от семейството.* Ем. Станев, Иван Кондарев. — *Истина ли? Аз заплаках. Не бива да я лъжа! Тя не заслужава да я оскърбявам.* К. Калчев, При извора на живота. *Да ви е дал, например, някоя голяма сума? Какво говорите? Пари? Вие ме оскърбявате.* Й. Йовков, Обикновен човек.

засягам в едно от значенията си е: предизвиквам у някого неприязнени чувства с думи, постъпки, извършени неволно или нетактично, които той схваща като обида. *Думите на бъдаря, че срамя баща си, ме доста засегнаха.* Г. Белев, Патилата на едно момче. *Думите на свахата й — че тя искала нещо лошо за невестата — много лошо ся я засегнали.* Т. Влайков, Стрина Венковица. . . *Старата бе несправедлива и я засегна болезнено, обиди я в нейните най-чисти, най-дълбоки чувства — обиди тя нейната обич към Лазара.* Д. Талев, Преспанските камбани.

докачам в едно от значенията си не се различава от з а с я г а м, но има разговорен характер. *И като се намеси ченафа, каза майстор Живко, че завижда на майстор Найдена и докачи го, като рече, че е по-голям майстор от него и че ще докаже думите си.* Р. Стоянов, Майстори. *Да ме докачаш! Да стъпиш на честта ми! — Ти ли ще ми заповядваш в къщата ми, ти ли ще ме учиш как да гледам детето си.* Й. Йовков, Песента на колелетата. — *Кажи ми кой те е докачил, Елено? — Едни ученички ми казаха. . . Оскърбиха ме.* Ив. Ва-

зов. Драски и шарки. *Ала каже го някак тъй, някак нерешително и кротко, да не би да докачи или да разсърди строяния клет.* Т. Влайков, Съчинения, III.

уязвявам: преднамерено, умишлено засягам, оскърбявам дълбоко някого с тежки, обидни думи, обикн. като израз на неприязън към него. *А младежът, из ръцете на коговъ Касадъв изтръгна момичето, седна до масата, . . . и въздъхна: — Уморих се. — Тъкъ си, затова — изъмотя Касадъв. Той не го обичаше и при всеки удобен случай гледаше да го уязви.* Х. Русев, Под земята. *— Зайчар за бедна да приказва. Че ти на белка дарите не потъвам. Тъй уязви противника си право в сърцето.* Елин Пелин, Щъркови гнезда. *Непрестанните злъчни и от всякъде страни печатни нападки, хули, клюки, . . . уязвявали извънредно чувствителното му самолюбие.* Ив. Вазов, Утро в Банки.

жегвам: с думи рязко засягам някого, причинявам му силно неприятно чувство. Има разговорен характер. *Нетърпеската любов кара хората да мислят най-напред за другия, и не да го огорчават при всеки удобен случай, както Петър сега. Просто да се чуди защо я засягна? Защо винаги той търси начин да я жегне с нещо?* В. Райков, Прекършено весло. *Стрина Венковица взе тия думи на Колча за натякване. Това я доста жегна.* Г. Влайков, Стрина Венковица. . . *И тъкмо този натъртвен тон жегна, обиди и разсърди народния представител.* Г. Караславов, Обикновени хора.

болвам и **жилвам** в едно от значенията си са: неочаквано засягам с думи някого, като предизвиквам у него остро неприятно чувство. Имат разговорна употреба. *Всички неусетно заговаряха и отговаряха като него, само чорбаджи Аврам Немтур все гледаше да го причака на тесно и да го бодне с острия си език.* Д. Талев, Железният светилник. *— Бачо Стоянче — го запрахаха бакалчето. — Поччето се страшно закатя. Сиоши си го много боднал с една дума и сега щял да ти търси тъсното място.* Ц. Церковски, Съчинения, III. *На всеки клиент той знаеше какво да каже, без да го обиди и разсърди. Жилваше острично оная сиромаси, конто се влачеха след либералските общатари.* Г. Караславов, Обикновени хора. *А Ведена го жилна: — Ами нали имахте ратай? — Ти все знаеш — намуси се старецът.* Ст. Марков, Дълбоки бразди.

ОБИКАЛЯМ. Вж. з а о б и к а л я м.
Вж. о б х о ж д а м.
Вж. п о с е щ а в а м.

ОБИКНОВЕН. Вж. б а н а л е н.
Вж. о б и ч а е н.

ОБИЛЕН. Вж. и з о б и л е н.

ОБИРАМ. Вж. к р а д а.

ОБИРАЧ. Вж. к р а д е ц.

ОБИРНИК. Вж. к р а д е ц.

ОБИТАВАМ, населявам, живея.
Св. вид: **населя.**
О б щ о з н а ч е н и е. Прекарвам живота си на определено място.

обитавам се свързва обикн. с хора и животни. Означава: прекарвам живота си постоянно, при обичайни условия в определена страна, местност, селище, жилище или въдя се, намирам се в определена област, местност, място. *Затворът беше преплален със затворници. . . Имаше тук люде от всички народности, които обитаваха турската империя.* Д. Талев, Илинден. *Близо едно десетилетие мина, откакто Аспарух начело на своите съплеменници обитаваше земите североизточно от делтата на Дунав.* Д. Линков, За земята българска. *Истинско чудо е манастирът Рилски, както и животът на светаго Йоана и на всички свети отци, които са обитавали там.* Д. Талев, Железният светилник. *Съквартирантите ни (. . .) напуснаха полуетажа, който обитавахме съвместно.* Г. Караславов, Избр. съчинения, II. *Обитава* [сивият пор] *степни или рядко гористи области.* Кр. Тулешков, Хищни животни.

населявам се свързва обикн. с хора. Означава: заемам определено място като постоянен жител в дадена страна, местност, област. *Българите са населявали обикновено по-мъчнодостъпните кътове на Балкана.* Б. Пенев, Начало на българското възраждане. *Част от тях* [помащите] *населяват днес и Чепинската долина.* Ив. Вазов, Пътни бележки. *Но по едно странно съвпадение и на самите хора, които населяват тия места, животът е дал много неща от старинния епос.* Й. Йовков, Разкази, III.

живея: прекарвам постоянно живота си на определено място (страна, селище, жилище). За животни се употребява по-рядко. Има разговорен характер. *Той беше разгънал на черната дъска картата на Балканския полуостров, огради беше по нея със син молив всички земи, в които живеят българи.* А. Страшимиров, На кръстопът и др. *В едно малко, глухо градче, . . . живееше една вдовица на име Смарайда.* Елин Пелин, Под манастирската лоза. *—Де живееш сега? — Сега съм на улица „Кракра".* Ив. Вазов, Драски и шарки. *На втората неделя след панаира Лазар и Ния отидоха да живеят в новата си къща.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Далеко в Балкана има тъмна пещера. . . В тая пещера живееше рунтава мечка.*

Ем. Станев, Горски чудеса. *Там* [в островите] *живеят тия птичета, никой не ги сижда, никой не ги стига.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан.

ОБИТЕЛ. Вж. манастир.

ОБИЧ. Вж. любов.

ОБИЧАЕН, обикновен, привичен.

Общо значение. Който винаги, неизменно е един и със за някого.

обичаен: който е присъщ за някого, който го характеризира. *Влизаше Шабленецът, поклонише се и смирено сядаше на обичайното си място.* А. Гуляшки, Село Ведрово. *Около девет часа, обикновено след срещата си с главния инженер, . . , той предприемаше обичайната си обиколка.* Ив. Мартинов, Миньори. *Щом влезе, . . , след обичайното жиго-здраво захване любезно да го запитва за поминька.* Т. Влайков, Съчинения, III. *Въпреки студа той направи обичайната си разходка.*

обикновен: който е постоянен, редовен, винаги един и със за някого, при непроменени обстоятелства. *Той седеше на обикновеното си място, в кята.* Ив. Вазов, Под игото. *Не можеше и дума да стана за спане. Ние се стегнахме набързо и излязохме да направим обикновената си нощна обиколка.* Й. Йовков, Разкази, II. *С плахи крачка секретарят стигна до бюрото. Лицето на шефа при изведнъж обикновения си студен израз, без който сякаш му беше невъзможно да разговаря с подчинените си.* Д. Димов, Тютюн. *Подир обикновеното умиване и късичка молитва всички се наредиха около трапезата.* Ц. Гинчев, Ганчо Косерката.

привичен: който винаги в даден случай се повтаря един и съш и се изявява по съшия начин, без усилия, без да се влага нещо в него. *Вървим с привичния си бавен ход.* Л. Стоянов, Холера. *Всяка неприятност придаваше на лицето му привична гримаса — като при сгъване на стомах.* Н. Антонов, В открито море. *Той завъртя с привично движение бастуна във въздуха и подпря ръката си върху него.* Й. Стоянов, Под дъната.

ОБИЧАЙ. Вж. навик.

Вж. традиция.

ОБИЧАМ. Вж. харесвам.

ОБИЧЕН. Вж. любим.

ОБКРЪЖАВАМ. Вж. окръжавам.

ОБЛАГА. Вж. полза.

ОБЛАДАВАМ. Вж. обземам.

ОБЛАСТ, покрайнина, край.

област: определена, ограничена, обикн. голяма част от територия на държава, обособена географски и икономически. *Има там богати собственици, които владеят цели области земи и хиляди селяни са под тяхна пълна власт.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Бяхме влезли в областта на Чалкория.* Ив. Вазов, Мусала.

покрайнина: отдалечена област, обикн. погранична. — *Императорът ти дава деспотство и покрайнината от Кулиуцена до Морумец с градовете Перитор, Полистилон и Ксантия.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Лирическата поезия, както и битовата поезия предимно цъфтят в Източна България и особено в източните покрайнини на Южна България — Загорско, Сливенско, Котленско.* Б. Ангелов, Литературни статии.

край в едно от значенията с е: област, обикн. схващана в географско отношение. *Това бяха петдесет селяни от загорските краища, домли с коси на рамо да търсят работа в далечна Тракия.* Елин Пелин, Летен ден. *Буйтонната молитва на Илариона Макариополски бе подета от целия народ и което стана в Цариград, повтаряше се с голяма смелост по всички краища на Мизия, Тракия и Македония.* Д. Талев, Преспанските камбани.

Вж. сфера.

ОБЛЕКЛО, дрехи, одежди, одеяние.

Общо значение. Това, което човек облича.

облекло: всичко, което човек облича на един път, за да се предпази от студ, влага, като го съчетава и което обикн. го характеризира пред другите. *Докато чакаше мъжа си, тя извади от сандъка зетьовското му облекло — потурите, джамадана, салтамарката, пояса, новия му фес, донесе и новите му кондури.* Д. Талев, Железният светилник. *Облечена в костюм от сив пепит с бяла якичка, тя вървеше срещу него с леко отметната назад глава. . . Скромното й облекло издаваше, че тя не спада към кръга на богатаниките дъщери.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Наредиа ни чесно се задаваха войници в полувоено облекло: тие носеха черни калпаци със зелени дъна и големи лъвчета вместо кокарди.* М. Кремен, Брегалница. *Униформеното облекло, което носят, с двуцветни ширити на куртките и панталоните им придава особена животинност.* Ив. Уздиев, В. Левски, биография. *Горно облекло. Градско облекло. Селско облекло. Цивилно облекло. Вечерно облекло. Работно облекло.*

дрехи: това, което човек облича върху тялото си, за да се предпази от студ, влага и др. Употребява се с определения, които посочват вида на материята, от която са направени, и предназначението им. *После заночнаха и снежните бури. Нямахме ни топли дрехи, ни здра-*

ви обуви. Д. Талев, Преспанските камбани. *И някак чужд изглеждаше новият учител между тримата — пристегнат в черните си сукнени дрехи, с вратовръзка и мека шапка, обут с лъскави чепици.* Д. Марчевски, Дошло е време. *Горни дрехи. Долни дрехи. Работни дрехи. Стари дрехи. Нови дрехи. Летни дрехи. Зимни дрехи.*

одежди има книжен характер. Употребява се за облекло, което се е носело при тържествени случаи от високопоставени лица в по-стара епоха. *Из виньх императрици, които носеха одежди от дукаран, най-тъкното и нежно изтъчно платно.* А. Каралийчев, Спомени. *Дори да не падаха от плещите им златотъкани плащове, дори да не се виждаха под тях скъпи византийски одежди, само по изразите на лицата се разбираше, че това са знатни хора, израсли в охолство.* А. Дончев, Сказание за времето на Самуила. *Царски одежди.*

одеяние е книжна дума. Означава: горни дрехи, горно облекло. Употребява се в произведения със старинни сюжети за по-голяма тържественост. *Константин, . заповяда да го облекат като воин — с позлатена ризница, пурпурен златообшит плащ и без корона, а с шлем. Ръката му вместо скиптър щеше да поддържа дълъг меч. За решението, което царят беше взел тайно, тъкмо такова одеяние подхождаше най-много.* Ст. Загорчинов, Избр. произведения. *Ала докато на царя богатите и тежки одеяния стоеха свойски, леко и удобно, нейните изглеждаха още чужди на снагата й.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Те вървяха, без да бръзат, в своите средновековни одеяния, с дълги роби, някои с жезъл, друг с книги, трети с кърпач, стъпваха спокойно и уверено.* К. Константинов, Празници.

ОБЛЕКЧАВАМ, успокоявам, утяложвам.

Св. вид: **облекча, успокоя, уталожа.**

Общо значение. Правя по-леко поносими страдания или тежки мъчителни чувства.

облекчавам: правя, допринасям да се приемат, изживеят по-леко физически и душевни страдания или тягостни чувства. *Инжекцията ти по-рано го облекчи, но пак се усилиха болките.* П. Славянски, Последният шурм. *Ще направя всичко, каквото трябва, за да облекча мъките ви.* А. Гуляшки, МТ станция. *Ала сълзите най-после облекчиха душевните й мъки.* Т. Влайков, Съчинения, II. *Пешо разбираше, че със своята необмислена постъпка бе станал причина престъпниците да избягат, това го измъчваше и той с цялата си душа желаеше те да бъдат заловени, колкото се може по-скоро. Само такъв край би облекчил съвестта му.* П. Вежинов, Следите остават. *Тя виждаше уплахата ми и безпокойствата и се стремеше да ги облекчи, както може.* Г. Райчев, Избр. съчинения.

успокоявам: намалявам или премахвам някакви физически или душевни страдания. *Но кашлицата го задави и той пресегна за шишенцето с капките, които го успокояваха.* Ст. Дичев, За свободата. *Тя с добрината си ме утеши и успокои в моята злочестина.* В. Друмев, Иванко. *Давах му право във всичко, а моето съчувствие наедно с емфиеето успокояване малко по малко дада Гена.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан. *Успокои ми молитвата смутения ти ум?* Нв. Вазов, Към проциат.

уталожавам: правя, допринасям да се уравновеси някакво силно душевно вълнение (гняв, яд, уплаха и др.) или болки. *Той вървеше из цеховете, търсеше да види някоя грешка, да кресне и по този начин да уталожи насъбралия се в гърдите му яд.* Д. Кисьов, Щастието не идва само. *А и те, най-бойните богомилски слова, не можеха да уталожат неговия гняв. Той искаше всяка дума да се превърне в дело.* Д. Талев, Самуил. *Тя тръгна с несигурни крачки по алеята край реката. Над нея топлите помахваха зелени ветрила, сякаш искаха да уталожат безумните удари на сърцето й.* Ем. Манов, Ден се ражда. *Събудил се още в тъмни зори, той не можеше да уталожи в душата си вълнението, що го бе обзело.* Т. Харманджиев, Родове. *Лекарството уталожи болките му и той заспа.*

Вж. улеснявам.

ОБЛИВАМ. Вж. заливам.

ОБЛИЗВАМ. Вж. близа.

ОБЛИК. Вж. вид.

ОБЛЯГАМ СЕ, опирам се, подпирам се.

Св. вид: **облегна се, опра се, подпра се.**

Общо значение. Допирам се плътно до нещо за устойчивост.

облягам се: допирам се плътно до нещо, до някаква повърхност така, че то да поносе тежестта ми за по-голяма устойчивост или за удобство. *Сам Крайпалията седна да дъшера, облегна се на него.* Й. Йовков, Старопланински легенди. *Стоянка мина в малката стаичка, седна на миндерчето и се облегна на стената.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Облягаше се на гърба на креслото, . . , примижаваше и оставаше с отпуснати надолу клепачи.* М. Грубешлиева, Пред прага. *Надежда и истинска радост имаше в тия Младенови думи. Тя се облегна на рамото му и тъжно въздъхна.* К. Петканов, Без деца.

опирам се: с плътно притискане о нещо се стремя да получа устойчивост на стойката или движенията си. *Той почна да преплита крака и за да не падне, се опря в стената на казан-*

движещата. Й. Различков, Водолей. *В един миг само издрьнча каруца, . . , а Токмакчията види никакъв старец, . . , и една млада жена, която се опираше с двете си ръце за сандъка, слазаше от колата.* Й. Йовков, Песента на колелетата. *Ръцете му се опираха на две патерици, кога ходеше.* Ив. Вазов, Утро в Банки.

подпирам се: с пълно притискане о нещо и хващане за нещо се стремя да се задържа в определено положение, за да не падна. *По лицето на стареца се изписа безпокойство, на сякаш и краката му не държаха вече, та се подпря по-здраво на патерицата.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Часовоят не се махаше от прозореца, сякаш го търсеше в мрака на килията. Игнат се повдигна и се подпря на лакътя си.* Кр. Велков, Село Борово. *Колената й трепереха и се пречупваха. Тя се доближи до прозореца, като се подпираше с ръце по стената.* М. Кремен, Схлупени стрехи. *Краката му трепереха и той се подпря на дънера на една стара бука.* Елин Пелин, Летен ден.

ОБМЕН. Вж. р а з м я н а.

ОБМИСЛЯМ, обсъждам, размислям, разсъждавам, премислям, промислям.

Сп. вид: **обмисля, обсъдя, размисля, разсъдя, премисля, промисля.**

О б щ о з н а ч е н и е. Мисля в подробности за нещо, за да взема решение.

обмислям: мисля за нещо, разглеждам нещо от всички страни, из основи, обикн. за да взема решение какво да кажа или какво да предприема. *Работата трябва да се огледа от всички страни, да се обмисли.* Ем. Манов, Ден се ражда. *Князът се спрял в тази широка стая — докле обмислял накъде да тръгне. Не можел да реши в коя посока ще е най-добре да върви.* Н. Райнов, Княз и чума. *Аз естествено не мога да реша тези въпроси самичък. . .Ще свикам войводите, и след като зряло обмислим отговора си, ще ви го съобщя.* Ст. Дичев, За свободата. *Докъм полунощ двамата учители обмисляха къде и как да въоръжат селяните из селата между Дряново и Павликени.* Д. Марчевски, Дошло е време. *Дълго стоя замислен Лазар Глаушев — обмисляше той, претегляше всяка дума, която чу от арнаутина.* Д. Талев, Преспанските камбани.

обсъждам в едно от значенията си е: обмислям всестранно и анализирам нещо, обикн. съвместно с някого. *Четирианта комунисти се замислиха. . .Кроиха, предполагаха, обсъждаха, предлагаха и в края на краищата да нищо положително не стигнаха.* Г. Караславов, Избр. съчинения, VI. — *Значи оръжие искаш да прехвърляш оттатък? — Не е лесна работа. — Зная, каза Лесски равно. Затова ви и събрах: да обсъдим.* Ст. Дичев, За свободата. *Скриха се в пленята на един ятак и там заедно с домакина обсъждха как точно да се изпълни задачата.* Г. Караславов, Избр. съчинения, VI. *Дълго мислиха, обсъждаха всякакви предложения и накрая се съгласиха — бъдещият член на групата трябва да премине две опасни препятствия.* П. Вежинов, Следите остават. *Прочетоха доклада и го обсъдиха.*

размислям: спирам мисълта си върху нещо, мисля заръбочено за нещо, на което преди не съм обръщал достатъчно внимание. *По пътя всех да размислям. „Тате думаше, че няма пари, . . а пък аз съм тръгнал да му пиеля парите!"* А. Каралийчев, Спомени. *Можеше слушаше и изразът на лицето му говоряше, че той размисля върху всяка дума.* Гр. Угаров, По следите на заточеника. *Ако размислиш малко по-добре, ще разбереш, че засега няма никаква опасност.* П. Вежинов, Втора рота.

разсъждавам: мисля върху нещо, като преценявам различни възможности, съпоставям отделни обстоятелства, положения. *Ние тук сме се събрали да говорим и да разсъдим за нещо много голямо.* Ст. Дичев, За свободата. *Те спокойно разсъдиха кое как трябва да направят.* П. Спасов, Хлябът на хората. *Ти вече си средя народа, . . . дошла си да го учиш. . . Наблюдавай какво става около тебе и мисли, разсъждавай върху това, което виждаш.* Д. Талев, Илинден.

премислям: прекарвам през мисълта си критично целия ход на събитие, за да преценя правилно това, което е станало. *Като се върна горе, той премисли целия разговор и се опита отново да прецени всички обстоятелства, при които трябва да действува.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Дълги години Самуил беше мечтал за този поход. Всеки дневен преход беше премислил той, всеки свой приспъ, всеки ответ на ромеите.* А. Дончев, Сказание за времето на Самуила. *И всичко пак прекара през ума си, всичко премисли.* Й. Йовков, Старопланински легенди. *Мислиха и премисляха приятелите и намериха за добре, че не бива да се правят отстъпки и да се сключи глава.* Б. Обретенов, Сноп.

промислям е книжна дума. Означава: мисля последователно върху редица свързани неща, стремя се да обхвана цялото действие отначало докрай, да си съзтам цялостна представа как дадено действие ще протече. *Но колкото и цялата нощ да се беше готвила за срещата с Младен, колкото и да бе промисляла как най-напред да го посрещне, как да го държи с него, какво да му каже — всичко това бяше кръгло за една среща.* П. Славянски, Претворена земя. *Аз онзи ден щях да го очистя, когато мина край мене . . Какво не съм промислял, Три нощи се мъча да злоя — туй мислиях и то е най-доброто — тъмнината.* Ц. Гиничев.

Ганчо Косерката. *Маршрутът е промиен подробно, надяваме се, че няма да се случи нищо непредвидено.*

ОБМЯНА. Вж. р а з м я н а.

ОБМАРОДВАМ. Вж. и з д а в а м.

ОБНОСКИ. Вж. д ъ р ж а н и е.

ОБОДРЯВАМ. Вж. н а с ъ р ч а в а м.

ОБОЖАТЕЛ. Вж. п о ч и т а т е л.

ОБОР, яхър.

обор: сграда, помещение за едър добитък. *Тогава влезе в обора, отвърза кравата, пипна я.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Той откара конете в обора на чичо си, сита им зобта ястите.* Ем. Коралов, Дъщерята на партизанина. *Аз предлагам още утре да сьберем едрия добитък: — крави, волове, коне. . Нали затуй издигнахме и обор в стопанския двор.* Кр. Григоров, Новодомци.

яхър не се различава по значение от о б о р, но е диалектна дума. *„Утре няма да излягам и като дойдат да ме повикат, ще кажа: влязох в яхъра сенце да подложа на кобилата.* А. Гуляшки, Село Ведрово. *Само отъкъм яхърите се чуваше еднообразното пръхтене на буйните артезиански коне.* Т. Влайков, Съчинения, III. *След туй пролучат кравите. Влезеш в яхъра им, удря те топла, приятна мирязма.* Кр. Григоров, Новодомци.

ОБОСНОВАВАМ, мотивирам, аргументирам.

Св. вид: **обоснова.**

О б щ о з н а ч е н и е. Потвърждавам нещо с доводи.

обосновавам: доказвам с факти или по логически път правилността, достоверността на нещо. *И той* [З. Стоянов] *не само свързва, но и обосновава в голяма степен предателството на поп Кръстьо с положението му на председател на местния комитет.* Ив. Унджиев, В. Левски, биография. *Всеки манастир се е стремял да обоснове своите права и претенции преди всичко върху миналото и историята.* Б. Пенев, Начало на българското възраждане. *Трайко, . . . рече да обоснове своите думи, като посочи за по-определено на някои нередовности.* Т. Влайков, Съчинения, III.

мотивирам и **аргументирам** са равни по значение на о б о с н о в а в а м. *Аз се чувствувам задължен. . . да мотивирам достоверност. Аз се чувствувам задължен. . . да мотивирам не само с факти, но и по психологичен път моето дълбоко убеждение.* М. Кремен, Романът на Яворов. *Така Б. Петков дава не само ясен израз на основните идеи на своята епоха, но ги мотивира и умело защищава от техните противници.* Ив. Унджиев, В. Левски, биография. *След моето изключване от партията, което аргументира така блестящо като представителка на градския комитет, тя дойде да ме пита имам ли условия за работа.* Д. Димов, Жени с минало. *Аргументирам мнението си.*

ОБРАЗ. Вж. л и ц е.

ОБРАЗЕЦ, модел, тип, терк.

образец: предмет или метод, похват, който може да служи като пример за други подобни. *Малцина само запитваха защо новата икона не беше изписана по стария и неизменен образец.* Й. Йовков, Жетварят. *Новогръцката литература с множество свои произведения е служила за образец на нашите писатели.* Б. Пенев, Начало на българското възраждане. *Когато се върнал от Италия, Гьоте поръчал да направят входа на къщите по римски образец — широки стъпали, които водят в обширните, светли и богато наредени стаи.* Г. Караславов, Избр. съчинения, III. *Юбашията беше млад човек, . . . и мечтаеше да стане прочут валия, но в една Турция, която да бъде уредена по европейски образец.* Д. Талев, Илинден.

модел: вид от някакво изделие, което служи за пример при създаване на такива или дава представа за съответния вид изделия. *В рътете си командирът носеше няколко пушки от стар модел, една та рязана цев.* П. Вежинов, Нашата сила. *Презъходна вен. Модел старогипетски, чисто злато.* Й. Йовков, Разкази, I. *Мичкин видя, че тя* [колата] *представляваше голям аеродинамичен модел с подвижен покрив.* Д. Димов, Тютюн.

тип: особености на отделна бройка от дадено изделие, които дават представа за характерното в изделия от този вид. *Сабята му беше кръграмна, руски тип.* Г. Белев, Патилата на едно момче. *Внесоха нов тип машини.*

терк е дума от народния език, равна по значение на о б р а з е ц. *Момчетата опитваха риза с „бъгенките" ръкави като рисунки и молеха майките си да им изшият такива. Те доходжаха чак у Бротанови терк да им даде стрина Ена.* Ст. Ц. Даскалов, Земна светлина. *Училищната си работа той кара не то терка на килийните даскали преди и подир него.* П. П. Славейков, Българска литература. *Не иска Фатма да даде момата си на доктора. . .Ето тоя човек разбули момичето й, махна му береджето, накара го да живее по него терк.* Б. Несторов, Ариф и Рамзина.

Вж. п р и м е р.

ОБРАЗОВАН, интелигентен, начетен, просветен, културен.

Общо значение. Който е получил научни знания.

образован: който е получил научни знания чрез системно обучение. *Тя* [майката] *мечтае да изучи своя първенец за свещеник, иска да го види образован.* Ив. Уиджиев, В. Левски, биография. *Има и такива изключения — един учен, образован мъж да бъде щастлив с някаква простя жена.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Аз искам просто стачката да се ръководи от интелигентни и образовани хора.* Д. Димов, Тютюн.

интелигентен в едно от значенията си е: който е получил много знания и в резултат на тях е развил интелекта, ума си. *Това момиче винаги го беше надминавало. Живеяла все у добри семейства, между интелигентни хора, сама с жив и буден ум, тя стоеше много по-високо от него.* Г. Райчев, Златният ключ. *Алексоша баща на своє време е бил един от редките интелигентни българи. Той е владеел писмено италиански, гръцки, румънски и турски.* П. П. Славейков, Българска литература.

начетен е равно по значение на образован, но е с остаряващ характер. *Гимназистът се стремеше колкото се може повече книги да прочете, като честно не си и доспиваше.* Това се беше отразило върху общия му физически вид, но затова пък славата му на най-начетен младеж в луговската гимназия бе всеизвестна. К. Калчев, Живите помнят. *Те* [комсомолците] *бяха по-начетени и по-осведомени от другите ученици не само по общополитически въпроси, но изобщо по всички културни и научни въпроси.* Г. Караславов, Избр. съчинения, IV. *Той беше твърде начетен, говореше умно и духовито.*

просветен не се различава по значение от образован, но има също остаряващ характер. *На време схвана той, че първото и главно нещо, потребно за народа, е здрава просвета и просветен, сам ще си намери пътищата за добуване.* Н. п.Филипов, Разкази на Ловеца. *И с него, с простия руски народ по села и градове са всички просветени, умни и благородни хора. . . Те искат свобода за народа, правда и просвета.* Д. Талев, Преспанските камбани.

културен: който с разбиране е усвоил постиженията на науката и изкуството и това му е дало широта на възгледите. *Тази „Никотиана" сега можеше да извърши единственото нравствено дело в съществуването си — да осигури бъдещето на Аликс, да превърне едно бедно дете на невежеството и бедността в културен човек.* Д. Димов, Тютюн. *Чудно защо Лина не обича това момче. Възпитано, културно, винаги се държи учтиво с нея.* М. Грубешлиева, Пред прага.

ОБРАЗУВАМ. Вж. основавам.

ОБРАТНО. Вж. назад.

ОБРЕМЕНЯВАМ, натоварвам.

Св. вид: **обременя, натоваря.**

Общо значение. Възлагам някому много задължения, повече, отколкото трябва.

обременявам: създавам някому много и излишни грижи, неприятни задължения, с което го затрудняваме много. *Боян и Шели се готвеха за дълга екскурзия из Рила и Пирин. Людмила не пожела да отиде с тях, страхуваше се, че ще обремени брат си с допълнителни разноски.* Ем. Манов, Ден се ражда. *Сега всеки се чувствуваше по-възможал, връзките бяха поразхлабени, личните грижи за съществуване обременяваха всички.* К. Константинов, Път през годините.

натоварвам в едно от значенията се е: възлагам някому да върши някаква отговорна работа, да изпълнява трудна задача, поръчение. Има разговорен характер. *Други път го изпращаше да види дали властта не е предупредена за тяхното пристигане или пък го натоварваше със задачата да дири някой комитетски член.* Ст. Дачев, За свободата. *Натовариха най-верния пазвантин да се промъкне до воденицата, да проследи момчето и като се върне у дома си, да го прибере, без някой да разбере.* Г. Караславов, Избр. съчинения, VI. *Не е до младостта, а до знанието и ума — заключи той. — Ясно е, че не току така са я натоварили с такава голяма работа.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Партизаните го натовариха с три задачи: да носи новини от Калофер, да превежда и приема помагачите на партизаните в своята кошара и да разузнае силата на войнишката застава на спирка Свежен.* К. Ламбрев, Средногорски партизани.

ОБРОК. Вж. клетва.

ОБРЪГВАМ. Вж. свиквам.

ОБРЪЩАМ. Вж. изопачавам.

ОБРЪЩЕНИЕ. Вж. възвание.

ОБСЕБВАМ. Вж. присвоявам.

ОБСЕГ. Вж. сфера.

ОБСИПВАМ. Вж. отрупвам.

ОБСТАНОВКА, среда, положение, ситуация, обстоятелства, условия.

Общо значение. Съвкупност от фактори, при които става или се върши нещо.

обстановка: съвкупност от фактори, които в даден момент се свързват, като изпълняват и въздействуват за протичането, извършването на нещо. *Ние трябва непрекъснато да се учим и винаги да решаваме въпросите и задачите на нашия народ и нашата страна не шаблонно а като изходяме от конкретната обстановка, от обществените сили.* Г. Димитров, Съчинения, III. *След като си изяснихме обстановката на убийството, той заповяда да изнесат на улицата маята и там откри две револверни гилзи от малък калибър.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Всяка постъпка трябва да се разглежда в историческа светлина, в светлината на конкретната историческа обстановка.* А. Гуляшки, Златното руно. *Нали затова и реших да замина. . . Като промяна обстановката, като се махна от цялата тая неразбория — може би ще възстановя душевното си равновесие.* О. Василев, Любов.

среда в едно от значенията си е: съвкупност от природни или социални фактори, при които протича развитието и дейността на човека, на обществото и които неизбежно влияят върху процеса. *Съществуват противоречиви данни по отношение на климатическите, растителните и ледниковите условия като среда, в която се е развивал човекът.* К. Янакиев, Природа. *Географска среда. Историческа среда. Социална среда.*

положение в едно от значенията си е: степен от развитието на дадено действие, което се характеризира от вида на факторите, които влияят върху него и го образуват. *При създаденото положение новото румънско правителство безсъмнено ще пристъпи към мобилизация.* Ст. Дичев, За свободата. *През нощта ние не можехме да се ориентираме ни за нанетото, ни за общото положение. Сега разбрахме, че макар и в непрогледен мрак, твърде добре бяхме доразвили и укрепили позицията си.* Й. Йовков, Разкази, II. *Кралската главна квартира бе паникта в Ниш. Откъсната от фронта, без сведения за положението, без всякаква инициатива.* В. Геновска, Седем години.

ситуация: етап, обикн. от развоя на обществено явление, в който са създадени специфични съотношения между основните фактори, които влияят върху него и поради това го различават от други подобни. *В страната окончателно съзряваше революционна ситуация. Масите бяха готови да отидат на решителен щурм срещу фашизма.* в. Отечествен фронт. *Създаде се благоприятна ситуация за разгрома на вражеските сили.*

обстоятелства: фактори, които стават причина нещо да протече, да стане по определен начин. *В града вече се говореше за болестта на Росица и за обстоятелствата, при които тя се бе простудила.* К. Кръстев, Катастрофа. *Младежът пред него му спомняше, че някога и той, Раковски, бе навлязъл с попрището на учен и възпитател, какъвто може би при други обстоятелства щеше да бъде цял живот.* Ст. Дичев, За свободата. *Във велика жива твар е вложен инстинктът за самосъхранение. Той се проявява или като страх, или като смелост, зависи от обстоятелствата.* Елин Пелин, Аз, Ти, Той.

условия: съвкупност от битови, обществени, природни фактори, при които протича, става нещо и от които зависи как ще стане, ще протече то. Тези фактори имат до известна степен постоянен характер. *Марин не е обикновен работник! За неговото творчество трябва спокойствие, тишина. . .Аз съм длъжна да му създам подходящи, добри условия.* О. Василев, Любов. — *Като преценявам, . . , — че при създадените условия засега възможност за попататъшна борба няма, аз нареждам легнята да се разтури и оръжието да се остави още сега тук.* Ст. Дичев, За свободата. *Не те ли е страх да се местиш в София — запита Найден. — Нов град, нови хора, съвсем нови условия за работа.* В. Геновска, Седем години. *Тук у вас си няма оная условия на лекуване, които ще намери в болницата.* Г. Караславов, Снаха. *Условията по Черноморието са добри за летуване.*

Вж. н а р е д б а.

ОБСТОЕН. Вж. п о д р о б е н.

ОБСТОЯТЕЛСТВА. Вж. о б с т а н о в к а.

ОБСЪЖДАМ. Вж. о б м и с л я м.

Вж. р а з и с к в а м.

ОБУЗДАВАМ. Вж. у с м и р я в а м.

ОБУЗДАВАМ СЕ. Вж. в ъ з д ъ р ж а м с е.

ОБУЧАВАМ, уча, подготвям.

Св. вид: **обуча, подготвя.**

обучавам: предавам някому знания или умение в дадена област по задължение, като специалист. — *Давам ти срок от един месец да обучиш достатъчно хора за три смени.* Д. Кисьов, Щастието не идва само. *Всичко, . . , той смяташе за свое дело. Той е събрал тия мъже, той им е дал оръжие, той ги е обучил и сега ги праща срещу врага.* А. Дончев, Сказание за времето на Самуила. *Господин Желев, доброволец от миналата война, . . , е събрал младежите през нощта и ги е обучил да маршируват.* А. Каралийчев, Спомени. *Осем години поред обучавах сам по четири отделения в една етап.* Ал. Спасов, Спомени.

уча в едно от значенията си е: давам знания някому, научавам някого на нещо. *Нямам време за скука. Денем с децата, а вечер при възрастните. Уча ги на четмо и писмо.* М. Мар-

чевски, Повести. *Раздаваше им цветя, които бе събрал през деня по ливадите и по горичките, и ги учеше на нови песни и хора.* Елин Пелин, Под манастирската лоза. *Майстор Кочо му обеща да го учи на занаята и с още по-голямо усърдие го учеше, като видя, че Стоян беше схватлив и имаше вярна ръка.* Д. Талев, Железният светилник. *Ида, Цонка ми влачи, шята ми из къщи, . . , ще зема вече и на стана да я уча.* Т. Влайков, Съчинения, II.

подготвям в едно от значенията си е: предварително давам достатъчни знания някому, които ще му са необходими за нещо впоследствие, по-късно. *Благодари и на Асен Беров, който дълги вечери си е губил времето с мене, за да ме подготви за изпитите.* Д. Кисьов, Щастието не идва само. *Към края на XVIII век преселените сърби в австрийските земи. . , откриват в Карловци гимназия и богословско училище, което е подготвило народни свещеници и учители.* Б. Пенев, Начало на българското възраждане. *Да се усили бдителността. . . Подготвяме войнишите, изпращаме нови патрули и секрети.* Й. Йовков, Разкази, II. *Така се запозна Велко с учителя Радко Радославов, който бе изпратен от търновския революционен комитет в Дряново да уши децата в училище, а младежите да подготви за голямата битка с турците.* Д. Марчевски, Дошло е време.

ОБХВАТ. Вж. с ф е р а.

ОБХВАЩАМ, обемам, включвам.

Св. вид: **обхвана, обема, включа.**

О б щ о з н а ч е н и е. Имам, държа в границите си.

обхващам: разпростирам се до известен предел в пространството или времето, след който започва нещо друго. *Ако след една успешна война при участието на българите великите сили се съгласят да се създаде отделно българско княжество, то аз съм съгласен то да обхваща именно тези земи.* Ст. Дичев, За свободата. *Не може да има сериозен, силен и дееспособен женски съюз, без той да обхване в своите редове нашите селянки.* Г. Димитров, Съчинения, III.

обемам: вмествам в границите си размера, обема, количеството на нещо. *Плянт на книгата, разделена на широки глави, които обемат закръглени периоди или етапи от борбата, помага да следим по-лесно и по-вярно различните фази, през които тя преминава.* К. Величков, Сбор. съчинения, VIII. *Ние нямаме един книжен център. . . Ние нямаме тъй също. . каталог, който да обема цялото наше четиво и който да служи като помагало на другарите в работата им по печатната пропаганда.* Г. Кирков, Избр. произведения, I.

включвам: съдържам в границите, рамките си определени обекти, неща, с които се изчерпва съдържанието ми. *Целият чифлик беше ограден с камена стена, която включваше всички постройки — вън оставаха само овчите саи, дката кладенци и сапльците.* Й. Йовков, Чифликът край границата. *Той* [Самуил] *успял да присъедини към държавата нови области от Източна България — Видинската, Софийската и други. С това България отново включила в пределите си по-голямата част от предишните си земи.* История. *Конспектът включва всички въпроси, които трябва да се знаят. Отчетът включва само извършената дейност през тримесечието.*

Вж. о б з е м а м.

ОБХОЖДАМ, обикалям, преброждам, кръстосвам.

Св. вид: **обходя, обиколя, преброди, кръстосам.**

О б щ о з н а ч е н и е. Ходя на много места, в много страни.

обхождам: ходя едно след друго на много места в определена област. *Той обхожда много селища и местности, тъй като баща му, учител по резбарство, бил принуден да се мести от град на град.* Ст. Станчев, Под ясно слънце. *Така видях, че светът наистина е малък. Малък, малък, а ти се иска да го обходиш, така да надтърнеш във всяко затънтено кътче и страна, да опознаеш всяко езеро, всяко хълмче, всяка планина.* П. Михайлов, Малката партизанка. *Бежанците пратиха съгледачи на три страни. Зарчаха им надлъж и шир да обходят тая земя.* А. Гуляшки, Село Ведрово. *Ще обходите всички къщи, за да съобщите за събранието.*

обикалям в едно от значенията си е: ходя, минавам през всички части на дадена област с определени граници. *Той е обикалял цяла Европа и част от Африка, за да изучава живота и правите на мравките.* Ив. Вазов, Великата Рилска пустиня. *Той беше скитал много по света, . . , обикалил беше цяла Европа.* Елин Пелин, Ян Бибиян на Луната. *Преди години той мечтаеше да стане морски капитан, да обикаля света.* Д. Добревски, Бунтът на крайцера „Надежда". *Обикалих пазара и най-после намерих каквото търсех. Обиколил съм цялата страна, но тук ми харесва най-много.*

преброждам: ходя из всички места на дадена област от единия до другия й край. *Умни и учени хора бяха мнозина от другоземните му спътници. Много земи бяха преброди, много морета бяха преплували.* О. Василев, Зъб за зъб. *Кръстом пребродих земята от Пловдивската хорâ до Бялото море, от Места до Марица.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Позваваше не само всички пътеки, дерета и кории, де пребродил и всички кътчета на планината, в която се чувствуваше като птица.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Когато калиновчани пре-*

бродиха наред герата, за да я разгледат по-добре, на дъщера на една дебела бука намериха вързан горския пазач. Ив. Карановски, Разкази, I. *Така, докато тръгеше людете, той* [Левски] *неуседно преброждаше непознати места и пътища.* Ст. Дичев, За свободата.

кръстосвам: ходя на много различни места, отдалечени едно от друго, в различни посоки или обхождам навсякъде във всички посоки страна, местност и под. *Турската империя беше обширен пазар за българските търговци, които я кръстосваха от Цариград до Изгоя веч, от Тунис до Мароко.* Л. Стоянов, Бенковски. *Кръстосваше пътищата от Дебърско д. Рючук и правеше свещите на манастирите.* П. Константинов, Предание от изчезнала град. *Хубава е наша България. . .Пътуваш, кръстосваш я на четири и не можеш да й се наглеждаш, не можеш да й се нарадваш!* Хр. Максимов, Забравени реалисти. *Цяла година вече кръстосва Родопите, зиме и лете, гладен, гонен, без сън, на студ и мраз.* Ив. Хаджимарчев, Овчарчето Калитко. *Само няколко часа, откак Левски бе пристигнал в Букурещ, а вече за чет върти пъти го кръстосваше надлъж и нашир.* Ст. Дичев, За свободата.

ОБШИРЕН, просторен, пространен, широк.

Общо значение. Който заема голямо пространство.

обширен: който заема голямо пространство. Отнася се предимно за местност, територия, по-рядко за помещение. *Из ливадите и орниците на обширното плато тук-там се виждаха стада овце.* Н. п.Филипов, Разкази на поведа. *Те пътуваха дълго време из улиците на града, после излязоха на открито, сред ливади и обширни градини.* Ал. Бабек, Малкият емигрант. *Прагите,всъдето се виждда принудено да им признае правото да владеят обширни области.* Б. Пенев, Начало на българското възраждане. *Сред тая обширна зеленина се чернееха прясно оранте ниви.* Елин Пелин, Земя. *Щом се влезеше вътре, веднага се откриваше обширна зала.* Елин Пелин, Ян Бибиян на Луната.

просторен: който заема голяма площ, който прави впечатление с големите си размери. *Настаних се в една двуетажна къщичка край селото — чиста, пресноворосана, с просторна овощна градина.* П. Михайлов, Под земята. *Двете съседни къщи се бяха разположили в широки, просторни, сенчести дворове.* К. Калчев, При извора на живота. *Инженерът го въведе в салона — широк, просторен, почти без мебели.* П. Вежинов, В полето. *Съцилят чиновник се появи . . и ни въведе в просторна зала, заляна с електрическа светлина.* Г. Белев, Какво видях в Америка.

пространен е равно по значение на обширен. Има рядка употреба. *Далеч в кръгозора се белееха снежни върхове, а под тях зеленееха пространни пасбища.* Ив. Вазов, Светослав Тертер. *Късно привечер. . гората се свриш и реда очите се откри пространна поляна, обширно планинско пасбище, мочурливо и влажно.* Л. Стоянов, Бенковски. *Не можеше и да се мисли за ръщане, защото пространни, коварни блата препречваха обратния път.* П. Бобев, Кактуси.

широк в едно от значенията си е: който има големи размери, обикн. на ширина. *Присъна му се едно поле. . . Дълго, широко, краят му не се вижда.* Елин Пелин, Летен ден. *Насреща, . . , гдето се белееше и черквата, имаше широк, прашен мегдан.* Й. Йовков, Женско сърце. *Имаше собствена къща с широк двор, с овощна градина.* Г. Райчев, Златният ключ. *Тя беше . . широка и светла стая с прозори към двора на конака.* К. Величков, Периодическо списание, I.

Вж. подробен.

ОБЩ. Вж. задружен.

ОБЩЕСТВЕН, социален.

обществен: който е свързан с обществото, с дейността на хората в обществото, с обслужването на политическите, професионалните, културните и други нужди на обществото. *Тя се занимаваше с обществена работа, влизаше в различните комисии.* М. Марчевски, Повести. *Тя виждаше как всеки ден Искров излаз на чело и заеме предно място във всичките важни случаи на обществения и политически живот.* Ив. Вазов, Повести и разкази. *От средата на балканското население излизат най-деятелните възродители на българската народност, най-видните обществени дейци и просветители от епохата на възраждането.* Б. Пенев, Начало на българското възраждане. *Истинският водач на демокрацията има преди всичко живо и будно обществено чувство.* Ас. Златаров, Избр. съчинения, II. *В редица писма той се канеше да му изложи своите разбирания за обществен дълг, за политическа дейност, за морал и съвест.* Г. Караславов, Обикновени хора.

социален: който се отнася до живота и отношенията на хората в обществото. Употребява се предимно във връзка с класовото деление на обществото, а така също и с условията на живот в една или друга среда на обществото. *Някой от учителите прочиташе написан реферат, посветен на педагогически, литературни и социални въпроси.* Ал. Спасов, Спомени. *Притежава точен образен език, психологическо проникновение и живо социално чувство.* Й. Йовков, в. Зора. *В стихотворенията си с граждански и социални мотиви Вазов се показва като прогресивен поет.* Г. Цанев, Страници от историята на българската литература.

Аз сьщо намирам, че дненното общество е несьвършено и че са необходими дълбоки социални преобразования. Д. Ангелов, На живот и смърт. *Така и Левски мечтае за едно общество, в което да бъдат унищожени експлоатацията и социалното неравенство.* Ив. Унджиев, В. Левски, биография. *Безработицата е голямо социално зло.*

ОБЩОНАРОДЕН, всенароден.

Общо значение. Който се отнася до целия народ.

общонароден: в който участвува целият народ. *Който гласува за една или друга партия на Отечествения фронт, той гласува за нашето общонародно дело.* Г. Димитров, Съчинения, III. *Общонародният характер на движението беше смутил властите и едва ли имаше човек, когато да не заподозираха за участие в него.* К. Величков, Периодическо списание, I. *Юбилеят* [на Т. Г. Влайков] *мина при общонародно въодушевление и много топло.* А. Каралийчев, Спомени.

всенароден в едно от значенията си не се различава от общонароден. *Но един от най-радостните дни през годината беше всенародният празник Кирил и Методий.* К. Константинов, Път през годините. *Борбата срещу отделни грьци владици прераста във всенародна борба за черковна независимост.* Ив. Хаджийски, Бит и душевност на нашия народ. *Въстанието на Петър и Асен придобило всенароден характер. Кал него се присъединила и селячеството, . . . присъединили се и местните феодални владетели.* История. *Проектът за конституция е вече подложен на всенародно обсъждане.* Г. Димитров, Съчинения, III.

ОБЪЛ, валчест, кълбовиден, кълбест, топчест.

Общо значение. Който има заоблена форма, подобна на кълбо.

обл: който е с кръгли очертания, гладък, без рьбове. *Той скиташе из сенчестия дол покрай реката, . . , катереше се по големите обли камьни.* Елин Пелин, Под манастирската поза. *Приготви множество кухи лоени топчета, които оваля между дланите на рьцете си, да станат обли и гладки.* Ем. Станев, Повест за една гора.

валчест не се различава по значение от объл, но е дума от народния език. *Наблизо имаше път . . Той беше много стрьмен, издьлбан от порощата, осеян с големи валчести камьни.* Г. Караславов, Снаха. *Хаджи Христо сьрдечно поклати голямата си валчеста глава.* Д. Марчевски, Дошло е време.

кълбовиден: който има форма на кълбо. Има терминологичен характер. *Сльнцето, луната и всички останали тела по небесното пространство имат кълбовидна форма.* Г. Томалевски, Астрономия за народа. *Ньютон правел предположенията си, като изследвал пътя на светлинните лъчи през кълбовидни съдове, пьлни с вода.* Вл. Хараламиев, По следите на светлината. *Преминаваме край кълбовиден, поставен върху висока кула бункер.* Сп. Космос. *Изведнъж зад завоя се показаха мотоциклетисти с ниско нахлупени кълбовидни шлемове.* П. Вежинов, Втора рота.

кълбест: който е добил, приел форма на кълбо. *Чуваше се как в полето пухти влак и изпушва черен кълбест дим.* Хр. Миндов, Ц. Гинчев в спомените на съвременците си. *Лелиите му сгодили меко тутакаго в пепелта и вдигнали кълбести облачета прах.* М. Марчевски, Повести. *Откъм северозапад нахлуха грамади от космати, кълбести облаци.* А. Гуляшки, Любов.

топчест се свързва обикн. с дребни предмети. Означава: който е закрьлен равномерно от всички страни. *Плодчетата на мечото гроздe са малки, топчести, черени.* А. Бойчинов, Приятелите на хората — бялкните. *Ти приличаш на майка си. И тя беше една такава добре сложена, пьлничка и хубава, с кръгло топчесто лице.* П. Михайлов, Малката партизанка. *Една квачка с малки топчести пиленца се появява отнякъде.* Й. Йовков, Ако можеха да говорят.

ОБЪРКВАМ. Вж. забърквам.

ОБЪРКВАМ СЕ, забърквам се, заплитам се, уплитам се, сашисвам се.

Св. вид: **объркам се, забъркам се, заплета се, уплета се, сашисам се.**

Общо значение. Не зная какво да прая от голямо смущение.

объркам се: от силно смущение, вълнение, страх, изненада губя възможността си да реагирам (какво да говоря или да правя). *Докато да влезе в голямата стая, . . , той беше спокоен и кроеше какво ще каже на Кръстя и как ще го каже. Но като видя Дочка, . . , като се изправи лице в лице с родителите на Станка, той се смути и се объркa.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Спомни си как беше го видяла на нивата между селяните. Не беше това стеснително и срамежливо момче, което се червеше и объркваше пред нея.* Й. Йовков, Чифликът край границата. *Тогава младият момьк, . . , като видя, че пред него умира човек, без да може да му помогне, уплаши се и се объркa.* Й. Йовков, Старопланински легенди. *Давид Лазар обърна глава и го загледа. Гледаше го така упорито, че Любомир съсем се объркa. Той доста несвързано разправи как отдавна се бил камел да дойде, . . , но така се било случило, че не бил могъл.* П. Спасов, Хлябът на хората.

забърках се: не мога да съобразя какво да правя, но кой от възможните начини да редиграм, обикн. защото съм много смутен, изведнъж ми се е случило нещо неочаквано или съм изпаднал в неудобно положение. — *Къде те ранихах? Войнишки се забърка.* — *Тамам, при брезите, господин полковник.* Ив. Мартинов, Драва тече през славянски земи. — *Страхите, . . . Дай са пушката! . . . — Нямо да я дам. . . Атанас Щерев, . . ., се обърна рязко към мене. В първия момент той се забърка, не знаеше как да постъпи с непокорника.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Настъпи мертва тишина и мъчително колебание. Командирите на щурмовата група се засуетиха, забъркаха се.* К. Ламбрев, Средногорски партизани. *Без да ще, Хрельо се издаде:* — *. . . — Ти откъде знаеш? — без всякаква умисъл запита баща ми. Хрельо се забърка за минута, но пак се оправи.* Ст. Чилингиров, Хлеб наш насущний.

заплитам се: постъпвам или говоря неточно, нелогично, противоречи си, обикн. при спор, разпит. *Защо винаги по това време нападнат чиновник си намира друга работа? — Кой, аз ли? — подскочи Мишката. — Това е лъжа! Той клевети, господин. . . Аз бях. . . да, аз бях. . . тука. . . Той се заплете.* Ив. Мартинов, Пролет мила. *Другарят полемизира се заплита и нищо не оборва. Той отдаля природните закони от нравственото и с това потъва в блатото на идеализма.* Ем. Станев, Ив. Кондарев.

уплитам се: в сложни обстоятелства губя контрол над думите и действията си, така че не мога, не зная как да се оправя. *Пещо почувствува как сърцето застина в гърдите му. Ето уплете се сам в лъжите си, не можа да издържи. Като не знаеше какво да отвръне, той замръщено замълча.* П. Вежинов, Следите остават. *Нищо не разбирам от тия теории — каза Фа гат. Мисля, че красотата е в самия човек, в това, как гледа на света. — Ето че се уплетох.* Ем. Манов, Бягството на Галатея.

сашисвам се: от изненада, от нещо, което не съм очаквал, за миг не зная какво да кажа, как да постъпя. Има разговорен характер. *С котешка пъргавина се хвърли върху противника си, който за миг се сашиса от тоя неочакван скок, но бързо сграбчи с лявата ръка брадата му, а с десния си пестник му нанесе зашеметяващ удар по лицето.* Т. Харманджиев, Крилато време. *Да сега, виках, и току им дадохме огън. Сашисаха се. Повече от половината завчас побегнаха. . . , не се забавиха и другите.* Д. Талев, Гласовете ви чувам. *Той отпръхна леко вратата към градината, а аз тръгнах към другата врата и като хванах дръжката й, чух, че зад мен се гръмна. Сашисах се, в първия миг не разбрах какво стана.* Й. Радичков, Барутен буквар.

ОБЯВЯВАМ, оповестявам, провъзгласявам, прогласявам, разгласявам, съобщавам.

Св. вид: **обявя, оповести, провъзглася, прогласи, разгласи, съобщя.**

Общо значение. Публично известявам нещо.

обявявам: широко известявам устно или чрез печата. *Ще докара стоката, ще обяви разпродажбата на барабан и за два дни ще й прибере парата.* Т. Харманджиев, Краят на едно детство. *Той порьчва на кехаята да обяви из селото децата да дойдат утре на училище.* Ив. Карановски, Разкази, I. *В края на заседанието председателстващият обяви дебатите по отговора на Троното слово за приключени.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Минните работници при Държавните каменовъгленни мини обявяват дните от 9 до 15 май в чест на изборите за дни на високо производство.* в. Работническо дело.

оповестявам: официално давам гласност, обикн. на важно решение, събитие от общонароден характер, чрез печата, радиото или някакъв сигнал (камбанен звън, изстрели и др.). *Правителството оповести народен заем, който да закрепи държавните финанси.* П. Вежинов, За честта на Родината. *На 6 декември 1941 г. Радио Москва оповести на света, че съветските войски под Москва са започнали контрапастъпление.* К. Ламбрев, Средногорски партизани. *Шипченският манастир влезе и в новата българска история. Ударите на неговите камбани оповестиха през 1923 година обявяването на антифашистката въстание в този край.* Й. Радичков, Мл. Младенов, Горда Стара планина. *Няколко пушечни залпа в сивото мартенско небе оповестиха пущането на тялото в гроба.* Л. Стоянов, Повести.

провъзгласявам: извършвам тържествено официален акт, с който известявам на всички за някакво важно събитие, което трябва да бъде прието от тях. Има книжен характер. *От Търново изпращат делегати при Раковски, които да проверят работите отблизо. Делегацията се завръща заедно с нарочен пратеник на Раковски, . . , който трябвало да организира и провъзгласи въстанието в старата столица.* Ив. Унджиев, В. Левски, биография. *Нека първом се сбереме с другите, нека провъзгласиме свободата. . . Тогава народът като един ще скочи.* Ст. Дичев, За свободата.

прогласявам не се различава по значение от провъзгласявам, но има рядка употреба, с остаряващ характер. *Да прогласим наш вожд бившия цар, . . , да се сплотим около неговото име и да се борим с татарите.* Ив. Вазов, Светослав Тертер. *Аз казвам да приемем и прогласим днешния ден като най-голям наш празник и свети Кирил и Методий да прогласим за наши най-големи светци.* Д. Талев, Преспанските камбани.

разгласявам: разпространявам устно съобщение за нещо (нареждане, наредба, заповед и др.), което трябва да се узнае на много места, от мнозина, от много хора. *Назначили го за разсилен в общината и покрай тая служба изпълнявал и друга: с общинския барабан разгласявал из селото наребите на кмета.* М. Марчевски, Повести. *Гореше Калиновската гора. Чичо Дамян издаде заповед и я разгласи чрез селския кехая — всички години за работа — . — да тръгнат веднага да гасят пожара.* Ив. Карановски, Разкази, I. *Първомайсторите разгласиха да отидат на събранията не само майсторите, а и мнозина от калфите.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Той изпика Богора из Добрич и го изпрати в Търново да разбере всичко и да обиди, че Светослав е бил принуден да бяга от Смилецоното отмъщение.* Ив. Вазов, Светослав Тертер.

съобщавам в едно от значенията си е: давам гласност, известявам нашироко. *Всеки ден по вестниците дълги комюникета съобщават на народа, че всичко ще се нареди.* Елин Пелин, Аз, Ти, Той. *В София има ново правителство, знаете ли? — Не. — Съобщили по радиото.* Д. Димов, Тютюн. *Те [афишите] съобщават за нови постановки на Народния театър в Толбухин, на седмицата на съветския филм, за концерти.* Н. Стефанова, Романтично пътешествие. *Портиерът след всеки пет минути удря звънеца и равнодушно, . . съобщава направлението на трениовете.* Ал. Константинов, Бай Ганьо.

ОБЯЗАНОСТ. Вж. з а д ъ л ж е н и е.

ОБЯСНЯВАМ. Вж. и з я с н я в а м.

ОБЯТИЯ. Вж. п р е г р ъ л к и.

ОВЛАДЯВАМ. Вж. н а у ч а в а м.
Вж. о б з е м а м.

ОВОЩИЯ, плодове, фрукти.

овощия: рожби от градински дървета, като ябълки, круши, вишни, череши, сливи. *На ъгъла на улица „Богомил" и булеварда към гарата по онова време имаше барака, където тръгнатото се продаваха любенци, овощия и варени царевици.* О. Василев, Умните патици. *Минаха край сливите, ябълките, вишните, натегнали от овощия.* Ив. Вазов, Казалярската чарица. *Цели етажи от щайги, купчини плодове с всички оттенъци между черно и бледожълто лежаха под навесите и отдалече се носеше тежкосладкото ухание на зрели овощия.* Н. Тихолов, Дни като другите.

плодове в едно от значенията си не се различава от о в о щ и я. *Коя земя от теб е по-пъстра, по-богата? | Ти сбираш в едно всички блага и дарове: | хляб, свила, рози, нектар, цветя и плодове.* Ив. Вазов, Лирика, I. *Сушени плодове. Южни плодове. Сочни плодове.*

фрукти също не се различава по значение от о в о щ и я, но е остаряла дума с книжен характер. *Угостиха ни с разнообразна и вкусна вечеря. . заек с вишен сос, душен бут от сърна, печено прасе и фрукти.* Ал. Константинов, Съчинения, I.

ОВЧАР, пастир, чобан.

овчар: човек, който пасе стадо овце. *Овчарят пасе стадото си, орачът оре нивата си, агата гледа бейлика си.* А. Дончев, Време разделно. *Вън по поляните, пръснали купчини сено, овчарите хранеха овцете си.* Й. Йовков, Ако можеха да говорят.

пастир: човек, който пасе добитък, обикн. овце. Днес има тенденция за разпространение в официалния език. *Ето там на другия край на селото, където дятло време пастирите изкарваха овцете на паша, тия дни имаше голямо тържество.* в. Работническо дело. *Пастирите свиваха стадата и чардите къде селото; някои мливари си отиваха от водениците.* Ц. Гинчев, Ганчо Косерката. *Иван кехая, чигуларинът, черноокият пастир на хайдут Колевите стада свиреше една кротка песен.* А. Каралийчев, Вихрушка.

чобан е дума от народния език, равна по значение на о в ч а р. *Щом балканските пасища станаха тесни за стадата, натириха ги с чобани из Добруджа, там поне тревата няма свършек.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време. *Не е лошо и на Банище. Там някога са били повечето кошари на чобаните, оттогава още земята има сила.* Кр. Григоров, Ганчо от Гороцвет. *Чобаните — едри момци с големи калпаци, — като чуха братска реч и цвета на войводата, накладоха огън, заклаха два овена и ги завъртяха на шишове.* М. Марчевски, Повести.

ОГЛЕЖДАМ СЕ, озъртам се.

Св. вид: **огледам се, озърна се.**

О б щ о з н а ч е н и е. Гледам наоколо, на всички страни.

оглеждам се: гледам внимателно наоколо, на всички страни, за да се ориентирам, да потърся някого, нещо или да разбера нещо. *Георги Динков се огледа, сякаш беше попаднал в съвсем непознато място и искаше да открие къде точно се намира и защо.* А. Гулящки, Любов. *Тя се разбуди сънсем и с усилие се огледа. Наоколо беше полутъмно.* К. Константинов, Седем часа заранта. *Но имаше и такива, които близнаха в казиното незабелязано, напрегнато се оглеждаха, мъчеха се да различат вред дима търсено, познато лице.* Ст. Дичев, За свободата. *Той намери сокака, тайната къща, огледа се дали не го следят и почука.*

Ст. Дичев, За свободата. *От време на време той излизаше навън и дълго и внимателно се оглеждаше и ослушваше да не би да се зададат отнякъде непознати и нежелани пъпчици.* К. Калчев, Живите помнят.

озъртам се: гледам неспокойно наоколо, на всички страни, обики, когато се страхувам от нещо, за да се предпазя, или когато търся, искам да видя някого, нещо. *От време на време се спираше, озърташе се и се ослушваше, не вярваше ли някой след него.* С. Краленски, Възвърната обич. *Жената идваха някак нерешително, наливаха си вода и като се озъртаха, още по-нерешително се връщаха нагоре към сивата стена на гората.* Ив. Мартинов, Драва тече през славянски земи. *Струпаха се изведнъж, . . , двайсетина мъже, жени, задъхани, уплашени, озъртаха се, взираха се да се видят, да се познаят.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Тя се бояла да не би да срещне някой турчин и се озърташе плахо дано зърне пътник българин.* Ив. Вазов, Видено и чуто. *Милка се озърташе да види и попита някого за сестра си.* Ив. Вазов, Казаларската царица.

ОГЛУПЯВАМ, изглупявам, изкуфявам, изветрявам, изумявам.

Св. вж: **оглупея, изглупея, изкуфея, изветря, изумя.**

оглупявам: постепенно губя умствените си способности. *Аз ви смятах за по-умен човек, а вие сте съвсем оглупял.* П. Кисьов, Щастието не идва само. *Чичото остаря и съвсем оглупя.* М. Грубешлиева, През иглено ухо.

изглупявам: ставам напълно глупав. — *Табло, изглупя ли или ще изглупяваш, дотам ли я докара, една смокиня да не можеш да си купиш.* М. Яворски, Хората се променяха. *Беше изглупяла от старост и вече нищо не разбираше.*

изкуфявам не се различава по значение от и з г л у п я в а м, но има разговорен характер и пейоративна отсянка. *Какво сте зяпнали в устата на тоя дъртак? Не го ли виждате, че е изкуфял? Стига сте тичали по глупавия му ум.* К. Петканов, Преселници. *Ти ась все такива сънища сънуваш. — Колкото остаряваш, пъ изкуфяваш.* И. Петров, Ноншината любов.

изветрявам в едно от значенията си не се различава от и з к у ф я в а м. — *А пък някои мислят, че в новото село не играят вече хора! — Тия са изветрели! Може ли народ без хоро!* Ст. Ц. Даскалов, Есенно сено. *Хаджи Андрея. — Ти си изветрял, бре! Откогато одъртя и ума ти изветря. Какво приказваш?* П. Ю. Тодоров, Събр. произведения, II.

изумявам: постепенно си губя ума, постепенно ставам без ум. Има рядка употреба. *Времето ги ражда. Затуй не могат да ги* [разбойниците] *очистят, щом е от времето. Първан изгледа баща си, . . „Има си хас да вземе да изумява тате! — помисли с тревога. Не помня да е говорил така.“* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време.

ОГНЕН. Вж. ж а р ъ к.

ОГНИЩЕ. Вж. с р е д и щ е.

ОГОРЧАВАМ. Вж. н а с ъ р б я в а м.

ОГОРЧЕНИЕ, горчивина, горчилка.

огорчение: душевна болка, причинена обики. от обида, разочарование от някого, нещо, което оставя дълбоки следи. *В началото, . . , той поэна болката на измяната. . . . И още много огорчения понасяше декархът в дома на Велисария.* П. Константинов, Предание от изчезналия град. *Голямо и тежко огорчение скъпа той в сърцето си. Никой не искаше да го изслуша, никой не вярваше в таланта му.* Л. Дилов, Почивката на Боян Дарев. *Вишино не беше станала някаква особена промяна. Но в сърцето й пареше като вълнен огорчението от онази случка. Изтъдена! . . .* Г. Райчев, Златният ключ. *Неспокойната му мисъл прелиташе ту по-напред, ту по-назад през изминалите години на неговия живот и съживяваше в паметта му все такива спомени, които изпълняха сърцето му с огорчение и тъга.* Д. Талев, Преспанските камбани.

горчивина: дълбока, трайна душевна болка, причинена от обида, несправедливо отношение, разочарование и др. *Изминаха няколко седмици и образът на къдрокосия момък излиня в сърцето й, там остана само една утайка от неудовлетвореност и горчивина.* А. Гуляшки, Любов. *Сълза слушаше като на тъй тия обидни думи на годеника си и сърцето й се пълнеше с горчивина.* Елин Пелин, Щъркови гнезда. *А войникът с горчивина мислеше, че докато едни се радват тук на живота, други мрат по границата на Империята.* А. Дончев, Сказание за времето на Самуила.

горчилка: трайно и силно наслоено чувство от обида, неудовлетвореност, разочарование или от живот, изпълнен с мъки, тегла. *Пак го обидиха, пак му прикачиха неприятно име. Радул не изтърпя. Горчилката проникна дълбоко в душата му.* Ив. Халджимарчев, Овчарчето Калитко. *Имаше нещо принудено, нарочно в неговата приветливост, но имаше не идеше от лошо, неискрено сърце, а от чувство на една постоянна подтиснатост. Какво беше наслоило тая горчилка в душата му?* А. Гуляшки, МТ станция. *Той и гледаше едновременно с ярост и страст, обиден от ненавистта й, жаден за малко поне гальовност, колко би стопила мъчителната горчилка в душата му.* П. Славински, Претворена земя. *За какво ще да*

е този плач, кога и от какво се е набрала такава горчилка в сърцето й, че да избухне така ненадейно. Г. Караславов, Обикновени хора. *Двайсет години, откак уча селските деца. . . Мнозина от тях вече порастнаха, станаха бащи и майки, опитаха горчилката на немотията и робството. Тая горчилка и мене прови.* Д. Марчевски, Дошло е време.

ОГРАДА, зид, дувар.

ограда: преграда, зилана, желязна, лъсчена или плет, решетка и др. около постройка, двор, място, за да го отделя или предпазва. *Двамата бързо вдряха по улицата. . . Стигнаха до висока циментова ограда, над която се показаха много разлистени дървета.* Ив. Остриков, Откраднатият пръстен. *Зад череши тухлени огради, в огромни дворове се гушат едноетажни постройки с каменни подове.* Т. Кюрпанов, Азиатски пътешествия. *Зад желязната ограда цвфтеше добре гледана градина.* В. Геновска, Седем години. *Просторният двор, зад който шумеше рекапа, бе разделен с тесена ограда и наполовина застлан с плочи.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *То* [селото] *отдалече показва своята бяла църквица, бели къщурки, зелени градини с овчени и трънени огради, купи сено.* Ив. Карановски, Разкази, I. *Каменна ограда.*

зид в едно от значенията си е: ограда, изградена от споени камъни или тухли с цимент, вар. *Това беше хубава и висока къща, обградена с висок каменен зид.* Й. Йовков, Разкази, I. *Висок каменен зид ограждса постлания с плочи двор.* М. Кремен, Романът на Яворов. *Тъкачната фабрика не работеше. Зад високия бял зид, който я обкалваше, не се чуваше тракането на машините.* П. Спасов, Хлябът на хората. *Един дълъг, висок зид отделяше двора от градината, засадена с овошки и цветя.* Д. Димов, Тютюн.

дувар е дума от народния език. В едно от значенията си съвпада със з и д. *Показаха се хубавите къщи, заградени с високи дувари.* Й. Йовков, Старопланински легенди. *От задната улица градината бе отделена с дувар от камъни, наредени без всякакво мазилка за спойка.* Ив. Хаджийски, Бит и душевност на еснафа, II. *Потъмала наполовина в земята, черквата бе заградена с високи и дебели като крепости стени дувари.* Д. Казасов, Видяно и преживяно.

ОГРАЖДАМ. Вж. з а г р а ж д а м.
ОГРАНИЧЕН. Вж. т е с н о г р ъ д.
ОГРОМЕН. Вж. г р а м а д е в.
ОГРЯВАМ. Вж. о с в е т я в а м.
ОГЪВАМ. Вж. и з в и в а м.
Вж. у в и в а м.
ОГЪРЛИЦА, колие, гердан, накит.

огърлица: накит от низирани на връв перли, корали, маниста и др., който се носи на шията. *Двуредна огърлица от перли красеше шията й.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *По гърдите им грееха диамантени огърлици.* Д. Спространов, Самообреченте. *Жените бяха с разноцветни копринени рокли, . . , на шията си имаха огърлици с разноцветни лъскави камъни.* Дора Габе, Мълчаливи герои. *Бисерна огърлица. Кехлибарена огърлица.*

колие е дума с книжен характер. Означава: накит, обикн. от скъпоценни камъни, перли или благородни метали, който се носи на шията. *Полумрак, който превръща лицата в бледи призраци, олекчава и без това сладникавите гласове, замрежва бриляитите и златните колиета, обеци и пръстени.* М. Кремен, Романът на Яворов. *Нова година наближава. . .В магазините вече се продават луксозни дамски несесери, . . , колиета, брошки и други украшения.* в. Вечерни новини.

гердан съвпада по значение с о г ъ р л и ц а, но няма разговорен характер. *А на мене какъв армаган ще донесеш от Одрин града. . .На тебе ли? Ще ти купя гердан от бисер, всяко ще блещука като росна капка на шията ти.* А. Каралийчев, Лъжовен свят. *Перо със златен варак трептеше на главата й, на гушата й имаше гердан от ален мерджан.* Й. Йовков, Старопланински легенди. *Любуваше се на жълтия гердан, увиснал на шията й — така се жълтеше простият манистен гердан.* К. Петканов, Старото време.

низ е дума от народния език. Означава: накит от низирани на връв маниста, жълтици и др., който се носи обикн. на шията. *Два низа от маргарит увиваха шията й.* Ив. Вазов, Свеотослав Тертер. *Той плесна с ръце. В стаята влезе дъщеря му. На гърдите й грееше тежък низ от жълтици и махмудии.* М. Марчевски, Повести. *Коя е тази жена, . . , с низ от рубета по средата на челото?* Й. Йовков, Старопланински легенди.

ОДЕЖДИ. Вж. о б л е к л о.
ОДЕЯНИЕ. Вж. о б л е к л о.
ОДУМВАМ. Вж. з л о с л о в я.
ОДЪРПАН. Вж. д р и п а в.
ОЗАРЯВАМ. Вж. о с в е т я в а м.
Вж. о с е н я в а м.
ОЗЛОБЛЕНИЕ. Вж. з л о б а.

ОЗЪРТАМ СЕ. Вж. о г л е ж д а м с е.
ОКАЗВАМ. Вж. п р о я в я в а м.
ОКАЧЕСТВЯВАМ, охарактеризирам, квалифицирам.
Сх. вид: **окачествя.**
О б щ о з н а ч е н и е. Преценявам, правя характеристика на някого, нещо.
окачествявам: преценявам някого, нещо с оглед на известни негови качества, присъщи и на други от този род. *Дори и сриженото, което напръхна, като и пръскаха ръкоподеството на колегиума „Сплашие" не беше така съдбоносна според Черев, както искаше да я окачестви Велизаров.* К. Калчев, Живите помнят. *Тая баба, на която Домна носеше името — от нея беше взета и права. Така поне я окачествяваше баща й.* Б. Болгар, Пленените. *Цялото му поведение той окачествяваше като опортюнистическо, интриканско.* Г. Караславов, Обикновени хора.
охарактеризирам: описвам, обрисувам някого, нещо с оглед на негови, обикн. постоянни, типични черти, прояви. *В интервютата на тоза пърсенс е написал белетристични творби, ала те да достатъчни не само да охарактеризират вътрешния му живот, но и творческите аспирации на поколението писатели, на което принадлежи.* Ив. Богданов, Спътници на първенците. *За тази нея драматическият герой, все едно трагически, комически, битов или какъвто и да е, трябва да бъде най-напред добре разбран и после ярко почувствуван от актьора. Само така образът ще може да бъде предаден с изразност, която ще охарактеризира и типа.* Ст. Грудев, Бележити българи. *Майор Видар, както го охарактеризираха в показанията си свидетелите, . . . се показвал особено енергичен предател.* П. Славянски, Последният щурм. *Опитаме ли се да охарактеризираме природата само с едни най-общ ествен неин белег, би трябвало да посочим движението.* Б. Русев, Животът в нашите реки.
квалифицирам има книжен характер. Не се различава по значение от о к а ч е с т в я в а м. *Малките четци квалифицират какъсо прочетените книги така: „хубава", „весела" или не е „хубава", „отегчителна".* в. Развитор. *Но германската социалдемократическа партия и Общогерманското сдружение на професионалните съюзи, . . . квалифицираха предложението за организиране на съвместна стачка като провокация.* Г. Димитров, Пред фашистския съд.
ОКАЯН. Вж. ж а л ъ к.
ОКО. Вж. п о г л е д.
ОКОВИ, вериги, пранги, синджир, железа, букан.
окови: скачени една с друга железни брънки, халки, които се поставят на ръцете и краката на затворник, получил тежка присъда. *Вие го съдихте там за разбойничество и го осъдихте на седем години затвор в окови.* Ив. Вазов, Утро в Банки. *Остани я във манастира най-свободно, [. .], окови трябваше за нея — железа, окови и строг затвор.* М. Петканова, Царица Теодора.
вериги в окови от значенията си не се различава от о к о в и. *И имената захващат да се четат, а в това време от ханската врата други заптиета влизат и мъкнат тежки железни вериги.* К. Величков, Периодическо списание, I. *Изкарахя го във вериги и го заведоха до крепостта.* Ив. Вазов, Иван Александър. *Събор, побратиме, а знаеш ли що е то? Ще ни изловят, във вериги ще ни оковат.* Ст. Загорчинов, Ден последен.
пранги е дума от народния език, равна по значение на о к о в и. *Приведените на заточение български първенци бяха навързани по петима в редица. Прангите съединяваха ръцете им, увиваха им поясите, на някои минаваха през рамената и на шиите. Ала тоа е по-лесно, а по-сигурно. Царските агенти го заловиха три години по-късно, сложиха му пранги на краката и го отмъкнаха в най-затънтените кътища на Сибир.* А. Каралийчев, Наковалня или чук.
синджир в едно от значенията си не се различава от в е р и г и. Характерно е също за народния език. *Пред съда трябваше да се явим оковани. Ето защо преди тръгване ни свалиха в мазата на затвора. Там имаше всякакви вериги — едни по-големи, други средни, трети подобни на синджири, с които завързгат добитъка.* Д. Жотев, Пак мамеше изгрева. *Синджирите стигнаха едва за половината затворници.* К. Величков, Периодическо списание, I.
железа в значение на о к о в и се среща днес като остаряло. Среща се в художествената литература. *За тез два хайдука трябваят железа.* Ив. Вазов, Лирика, I. *Размерний ход на нощния стражар | дочуваше едвам той в тишината, | сегиз-тогиз и звук от железата | на сепнат в сянка някой свой другар.* П. П. Славейков, Епически песни. *Великият везир дава заповед двамата пратеници на Емин ага веднага да се оковат в железа, без дори да ги е изслушал.* Н. Хайтов, Родопски властелини.
букан е остаряла дума. Означава: окови, които се слагат обикн. на краката. *Даже и конашката тъмница даде букаите си — за Голоса.* Ив. Вазов, Под игото.
ОКОЛЕН. Вж. с т р а н и ч е н.
ОКОЛЧЕСТ. Вж. к р ъ г ъ л.

ОКОНЧАТЕЛЕН, последен, краен.

Общо значение. Който няма да бъде променян повече (за нещо извършено, решено).

окончателен: който не подлежи на отменяне, а остава в този вид, форма, съдържание, както е приет, установен, без да се променя. *Погледна бегло към къщата и отново попита: — Това окончателната цена ли е? Тате кимна с глава.* А. Михайлов, Децата на шивачката. *По делото на останалите обвинения окончателна присада още не е произнесена.* в. Вечерни новини. *Ще поставям окончателните годишни оценки, ще определям решпящите за края на учебната година.* Л. Александрова, Има едно щастие. *И като поопря глава с ръце, започна да обмисля окончателното си и твърдо решение.* Ст. Марков, Дълбоки бразди. *Окончателен отговор.*

последен в едно от значенията си е: след който не следва друг, който да го промени, да измени вида, съдържанието му. — *Чакам последната ти дума, войводо — каза дубровчанинът, който все още се надяваше да отклони войводата от неговото решение.* М. Марчевски, Повести. *Аз не зная как ще творите, но съм уверен, че при вашата работа не се постигна изведнъж последната редакция, че и вие пишете най-напред чернова и може дори не една, преди да останете доволен от написаното.* Н. Масалитинов, А. Страшимиров и др. в спомените на съвременниците си.

краен в едно от значенията си не се различава от окончателен, но има рядка употреба. *Ще мога да ви дам краен отговор, като се посъветвам с моите единомишленици.* В. Геновска, Седем години.

ОКРАСКА. Вж. цвят.

ОКРЪЖАВАМ, обграждам, обкръжавам, заграждам, заобикалям.

Св. вид: **окръжа, обгради, обкръжа, заграда, заобиколя.**

Общо значение. Стоя около някого, нещо (за повече хора).

окръжавам: обхождам от всички страни някого с цел да го заловя, когато се укрива, или заставам в кръг около някого, нещо. *Петнадесетина мъже той поведе към полицейското управление. Окръжиха двора на управлението. Момчетата залегнаха по зидовете и затвориха пушките си.* В. Геновска, Седем години. — *И ако се опита да ни арестува? — Според мене — каза Милутин — не трябва да ходим в града. Там по-лесно ще ни пипнат. Пристанището е на открито. Ако почнат да ни окръжават — веднага ще забележим.* П. Вежинов, Далече от бреговете. *Попадахме на орляк деца, дошли от Русенско. Учителите ме окръжиха като свой приятел.* А. Каралийчев, Спомени. *Покани ги най-после да насядат. Посбутаха огъня и го окръжиха.* А. Страшимиров, Антология. *Привлечени от ненадеен гост / балкански ме овчари окръжиха.* Ив. Вазов, Лирика, III.

обграждам: образувам пълтен кръг, кордон в близост като ограда около някого, нещо с цел да го заловя, превзема или заставам наблизо, пълтно около някого, обикн. с цел да не го пропусна да мине. *Жандармеристите го обграждаха* [партизаните], *те пробиваха обръчите. Люти боеве се водеха из урви и пропасти.* Ем. Коралов, Дъщерята на партизанина. *Гората зазря от гърмежи. Потерята ставаше все по-дива, стесняваше кръга, обграждаше хайдутите.* К. Петканов, Избр. съчинения. *Започна се сражение. Аскерът обгради кулата от всички страни.* Д. Талев, Илинден. *По стар навик работниците се стекоха към импровизираната трибуна и пълтно обградиха оратора.* Х. Русев, По стръмнините.

обкръжавам не се различава от окръжавам. *Целият 8 полк от Варна и 65 полк от Шумен са обкръжили отряда в Балкана.* П. Славински, Претворена земя. *След близо два часа път отрядът беше вече пред Плаковския манастир. Конните запти и войници веднага пълтно го обкръжиха.* Г. Дрънларов, Велчова завера. *Той помоли командира на тукашната дружина да обкръжи с войска черковния двор.* В. Геновска, Седем години. *Три хиляди души, въоръжени с лъкове, копия и мечове, обкръжиха своя юначен император и го отведоха в летния дворец на крепостта Кипсела.* А. Каралийчев, Птичка от глина.

заграждам: обикалям, заставам от всички страни близо около някого, нещо с цел да му попречи пътя или да го превзема. Сравнително по-рядко се употребява в значение: заставам в кръг около някого. *Българите не искат да минат през Солун. В околностите му има силни немски части, които могат да ги заградят.* Д. Димов, Тютюн. *Отвръка или заловиха някои от нашите? Предали ли са ги, или пък случайно са се натъкнали на тях и са ги заградили.* П. Михайлов, Малката партизанка. *Едни ратаи сега ми обадо, че отвъм манастира е заграден от войска — няколко стотин души.* Ив. Вазов, Борислав. *Три хиляди от любопитството на учениците, . . , които бяха ги заградили, Гороломов, Ватгишки и Райна сцяо влязоха в канцеларията.* Й. Йовков, Приключенията на Гороломов.

заобикалям: образувам кръг, стоя в кръг около някого, нещо. По-рядко се употребява в значение: ограждам, обхождам някого, нещо с цел да го заловя, превзема. *Селяните в празнични дни го заобикаляха и слушаха злинаи увлекателните му старчески разкази.* Ив. Вазов, Под игото. *Седне вечер в кръчмата, заобиколят го момчите, на като захване.* П. Ю. Тодоров, Илинди. *Усмивката му беше толкова сърдечна, . . , че покори веднага де-*

цата. Те го заобиколиха. Елин Пелин, Под манастирската лоза. *Скоро всички слязоха в дола и заобиколиха мамината.* Й. Йовков, Жетварят. *Ако осъмнем в полето, всички сме загубени. До суграната ще ни заобикели цял полк.* П. Вежинов, Звездите над нас.

ОКУПИРАМ. Вж. з а в л а д я в а м.

ОКУРАЖАВАМ. Вж. н а с ъ р ч а в а м.

ОКЪСАН. Вж. д р и п а в.

ОЛЕШИ. Вж. в р я в а.

ОЛЮЛЯВАМ СЕ, политам, залитам, клатя се, клатушкам се, кандилкам се.

Сх. *вид:* **олюлея се, политна, залитна.**

Общо значение. Наклонявам се на една или друга страна при ходене.

олюлявам се: наклонявам се на една или друга страна, тъй като загубвам равновесие, или се движа, ходя, като се накланям встрани поради помътване на съзнанието (от напиване, слабост и др.). *Усетих силен удар по главата, олюлях се, паднах и изгубих съзнание.* П. Волен, Между два свята. *Николинка изтичя, олюля се, падна на земята.* Ст. Марков, Дълбоки бразди. *Очите й се замрежиха, краката се подкосиха, олюля се и почти падна върху стола.* Г. Райчев, Избр. съчинения. *Младежът стана и като се олюляваше, опита да направи няколко крачки, но още нестигнал вратата, се строполи на пода.* Б. Райнов, Дъждовна вечер. *Като се олюляваше от изпитото вино и хлъзгавата кал, той се подпираше на бастуна си и пристъпваше важно-важно.* В. Нешков, Настъпление. *Продължи да върви все така уморено, като се олюляваше леко.* Йор. Демирев, Д. Горчев, Особен случай.

политам: наклонявам се изведнъж в една посока, загубвам равновесие (от удар, прилошаване или при рязко внезапно движение, обикн. в превозно средство). *Залитна стана и се спушна към него. Рали се обръща и силно го тласка назад. Залитна полита и пада.* Й. Йовков, Боряна. *Пред очите й искрят кръгове, тя полита, сгромолясва се на пътя и остава неподвижна.* Ст. Дичев, За свободата. *Хората стръчеха* [в метрото] *един до друг, мъчаливи, неподвижни, . . , и само при завоите политаха на една страна.* Б. Райнов, Човекът на ъгъла.

залитам: наклонявам се на една или друга страна, като ходя, не мога да пазя равновесие (обикн. от напиване, от умора, слабост и др.). *Земеделите дойдоха чак вечерта. В тъмното по-старият й се стори пиян. Когато се качваше по стълбата, залиташе.* Л. Михайлова, Разкази. *Показа се на улицата бледен, подпухнал, тръгна към края на селото, . . , като залиташе от изтощение.* К. Петканов, Избр. съчинения. *Морякът вдигна тежката си ръка и го удари през лицето. Ставрос залитна, от носа му потече кръв.* П. Вежинов, Далече от бреговете. *Пред самата врата на постройката тя се претъпа в нещо твърдо. Залитна да падне, . . , но тя успя да се задържи и падна на колене.* Ив. Мартинов, Драва тече през славянски земи.

клатя се: клатя се бавно, с мъка, като се накланям ту на една, ту на друга страна *Когато ходеше, клатеше се наляво-надясно като паток.* Д. Калфов, Избр. разкази. *Войниците едва се клатят, носят вода.* Л. Стоянов, Холера.

клатушкам се не се различава по значение от клатя се, но има разговорен характер. *Горещината ставаше непоносима. Симоне Алварец вече се клатушкаше едва-едва.* Гр. Угаров, По следите на заточеника. *По тротоара все по-често се клатушкаха пияни моряци.* Ал. Бабек, Малкият емигрант. *Отдалече миришеше на ракия и се клатушкаше.* Кр. Григоров, Раздолчани.

кандилкам се е дума от разговорната реч. Означава: клатя се насам натам, ту на една, ту на друга страна при ходене. Употребява се обикн. за пиян. *Тъй ще се напие, че когато тръгне да си отива, започва да се кандилка от дувар на дувар.* Й. Йовков, Приключенията на Гороломов. *Вървеше по средата на улицата, кандилкаше се като пиян.* Й. Вълчев, Родихме се змейове.

ОМАЕН. Вж. о ч а р о в а т е л е н.

ОМАЛОМОЩЯВАМ СЕ. Вж. я з т о щ а в а м с е.

ОМОТАВАМ. Вж. з а б ъ р к в а м.

ОМРАЗА, ненавист, неприязъ.

Общо значение. Враждебно, зложелателно чувство към някого, нещо.

омраза: трайно чувство на неприязнено, враждебно отношение и зложелателство срещу някого, нещо. *Госпоре най-вече Гроздан, от време на време споменаваше името на Вълчана и тогаз гласът му трепваше, изпълнен с яд и омраза.* Й. Йовков, Жетварят. *Закален в борбата на еснафството против чорбаджийството, Раковски изпиша от затвора с простта омраза против чорбаджийството.* Г. Бакалов, Избр. произведения. *Колкото по-често из селата ставаха обири и убийства, толкова по-люта омраза закипяваше в гърдите за отмъщение.* Д. Марчевски, Дошло е време. *„Разбойници сте вие, пладнешки разбойници!" — кипеше Евгени от омраза и ненавист към неприятелите.* Д. Ангелов, На живот и смърт.

ненавист: силна омраза. *От лицето е лъхлаше ненавист, която внезапно озлоби Луис.* Д. Дямов, Осъдени души. *Той я ненавиждаше й не пропущаше случай да подчертае своята*

ненавист. Ст. Марков, Дълбоки бразди. *За нея беше вече съвсем ясно, че не друг, а именно* *този човек е виновен за Гергановите увлечения в политиката, и чувстваше как в нея се на-* *пластова скрита ненавист към непознатия.* К. Калчев, Живите помнят. *Той мразеше воде-* *нищата. Постоянната борба, която водеше с брат си, засилваше неавистта му към този* *имот.* Ем. Станев, Иван Кондарев.

неприязъ: силно чувство на антипатия, злоба, раздразнение от някого, който обикн. изведнъж проличава в присъствието на лицето, което го предизвиква. *Както Луис, така и Фани възбуждаха известна неприязън поради своята саможивост.* Д. Димов, Осъдени души. *Като гледаше как брат му яде, глух и чужд на разговора, . . , Костадин изпитваше неприя-* *зън към него. Не беше го обичал никога, а имаше минути, когато направо го мразеше заради* *неговата студенина.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Тънък и подвижен като скакалец, с про-* *дълговато кокалесто лице и сини опулени очи, със спазматично потръпващи тесни рамене,* *той извикваше у Еллоги остро чувство на необяснима неприязън и отвращение.* А. Гуляшки, Любов. *В тоя миг той изпитваше към своя предшественик злоба, тъмна неприязън. Всичко,* *което бе видял в станята, чувстваше сега ли не като лична обида.* П. Вежинов, Втора рота.

ОМРЪЗВАМ. Вж. д о с а ж д а м.

ОМРЪЗВА МИ, дотига ми, додява ми, бактисвам.

Са. вид: **омръзне ми, дотегне ми, додее ми, бактисам.**

О б щ о з н а ч е н и е. Нещо ми става неприятно, досадно и не го желая повече.

омръзва ми: нещо ми става досадно, неприятно поради това, че е все едно и също, продължава много и затова не го искам повече. *Много сте романтични. На мене пък всичко* *тъй ми е омръзнало, че с радост бих се махнал от този град.* К. Петканов, Вълнолом. *Но* *всички тия хвабли бяха почнали да й омръзват вече.* Й. Йовков, Разкази, I. *Ти си човек, на-* *учен на работа. Още някой ден ще мине и скитанията така ще ти омръзнат, че не ще знаеш* *где да се денеш.* Д. Немиров, Дело № 9. *Най-после, разбери, омръзна ми всеки ден едно и също.* Ст. Костов, Избр. творби.

дотига ми: става ми неприятно, тягостно от нещо, тъй като ме потиска, измъква или отегчава и затова искам да се освободя от него. *За какво ще да е този плач. И реши: дотег-* *нало й е. Омръзнало й е да тича, шета, да работи на нет места, да се грижи и за себе си, и* *за децата си, и за мъжа си.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Изходи се ратай Трико Трич-* *ков, дотегна му тоя робски живот и рече най-после да заживее като хората.* Ст. Ц. Даскалов, Магдина чука. *Самотата му беше дотеснала. Търсеше хора, с които да сподели мъката* *си.* К. Петканов, Без деца. *Пътуваме доста отдавна, беше ни дотегнало да мълчим.* Й. Йовков, Разкази, III. — *Много скоро си омръзна нашето градче. И на мене ми е дотегнало, но* *няма как, попаднах го още.* К. Петканов, Вълнолом.

додява ми е дума от народния език, равна по значение на д о т я г а м и. *Ах, че мен,* *дядо, додея! любовни песни да слушам.* Хр. Ботев, Съчинения.

бактисвам: омръзва ми, обикн. от нещо, което се повтаря. Има простонароден характер. *Бактисах вече от тая сухоежбина: лук, лук, най-после омръзва на човека.* З. Стоянов, Записки по българските въстания. *Дойдох тук да почивам, а не да водя литературни спорове. Бактисал съм от тях.* М. Марчевски, Тайнствените светлини.

ОНЕВИНЯВАМ. Вж. о п р а в д а в а м.

ОПАК. Вж. о п ъ р н и ч а в.

ОПАКОВАМ. Вж. у в и в а м.

ОПАРВАМ СЕ. Вж. и з г а р я м с е.

ОПАСВАМ. Вж. з а т р а ж д а м.
Вж. з а п а с в а м.

ОПАСЕН, рисован.

опасен: който може да причини бедa, вреди до нещастие, беда, който съдържа в себе си предпоставки за нещастие, беда. *„И двамата са единако опасни! мислеше си Борн. — Единият може да те измами, . . , а другият може да те завлече неизвестно къде!"* Й. Вълчев, Стъпала към небе. *Черно море е било опасно за корабоплаването през време на буря. Много, безбройно много корабн е погълнало то в дълбините си и затова древните моряци го нарекли „черно".* М. Марчевски, Остров Тамбукту. *Опасна игра сн започнал, Коста! — пошепна той пребледнял. — Помнн, по който сн трьснал, води към бесилката.* М. Марчевски, Повести. *Той скоро и заходи из стаята. Отново почувствува прилив на необикновена сила, очите му* *загряха, трескаво и бързо в ума му зресне смел и опасен план.* Й. Йовков, Разкази. *Опасен враг. Опасно място.*

рисован: при който трудно се предприема действие, без да има сигурност за успех. *Сальт би могъл да задържи над водата най-много един човек, а ние искахме и четиримата* *да предприемем това рисковано пътешествие.* М. Марчевски, Тайнствените светлини. *При сражение край него се окъзоаха все изпитани бойци, които го спираха да се хвърля в рисковани.* *действия.* В. Андреев, Партизанска разказн. *В търговията си Хаджи Радли бил нещастен.*

Той след няколко по-рисковани операции фалирал в 1851 или 1852 година. Ив. Шишманов, Константин Фотинов. *Той още не бе загубил надежда да я спаси. Прилагаше никакво рисковано лекуване, от което изпаше вреда, но само една мъничка надежда да възвърне живота на болната.* В. Геновска, Седем години. *Рискована постъпка.*

ОПАСЕНИЕ. Вж. страх.

ОПАСНОСТ, заплаха, угроза.

опасност: възможност, създадена предпоставка да се случи нещастие, нещо лошо, неприятно. — *Ами, ако се случи злополука? — Злополука може да се случи и с автомобил, и с влак, и с одиновена кола дори. Опасността всякъде е еднаква.* Елин Пелин, Ян Бибиян на Дунава. *Молчеташе от тая преден и опасен бункер буквално мишнеха на барут. Тук почти всеки ден се сражаваха, всеки ден върху главите им висеше смъртна опасност.* П. Вежинов, Нашата сила. *Има опасност работниците по трамваите и осветлението да викнат майпоселе! — Стига толкова, не можем повече да работим с такива ниски заплати.* А. Каралийчев, Наковалня или чук.

заплаха: обстоятелство, което може да доведе някого до нещастие, бела. *Според закона на Мохамед Втори, Завоевателя, султанът трябва да убие братята си, за да няма заплаха за престола му.* А. Дончев, Време разделно. *Ловчанци, . . , живеят под заплахата, че турите могат всеки момент да разкрият тайната около нападението.* Ив. Унджиев, В. Левски, биография. *Мярят трябва да бъде запазен, заплахата от война трябва да бъде отстранена.*

угроза не се различава по значение от заплаха. Има книжен характер. *Минаха много дни, ала известие* [за освобождаване] *не дойде. Правехме какви ли не догадки, но за нас това си остана тайна. Чика Груя зажвя под угрозата да бъде разкрит и разстрелян, но не падна духом.* Д. Жотев, Пак мамеше изгрева. *Но вие забравяте риска, генерале! Опасностите, които крие в себе си една такава именно отчаяна борба; угрозата да се загуби и онова, което е спечелено с толкова много жертви.* Ст. Дичев, За свободата. *Повече от час Калитко стреляше, като честно менеше позицията си. По този начин най-добре можеше да се помогне на ранената — да се извлече незабелязано от угрозата, която я застрашаваше.* Ив. Хаджимарчев, Овчарчето Калитко.

Вж. премеждие.

ОПЕКУН. Вж. настойник.

ОПИРАМ СЕ. Вж. облягам се.

ОПИСВАМ, излагам, изобразявам, рисувам.

Св. вид: **опиша, изложа, изобразя.**

Общо значение. Правя описание на нещо.

описвам: разказвам, предавам, обикн. писмено, нещо видяно или преживяно, с подробности, за да дам точна и пълна представа за него. *Ти желаеш да ти опиша всичко, т. е. обстановката, що ме обикаля, средата, дето живея.* Ив. Вазов, Нова земя. *Дълго и интересно писмо им изпрати той от Охрид. Описваше какъв бил градът, какви били хората, как ги посрещнали, в каква квартира ги настанили.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Ставаше дума за всичко: за тропическите гори, . . , за пустинята и за миражите. Надълго описваше малките хижи, направени от бамбукови пръчки.* Й. Йовков, Разкази, II. *В съчинението си Мати Българин Неофит Бозвели, . . , описва подробно по какъв начин са ограбвали ерьцките духовници своето българско паство.* Б. Пенев, Начало на българското възраждане. *Седнете и напишете всичко, каквото знаете за бившия полковник Беляев. Срещата и разговора в квартирата ви опишете най-подробно.* М. Марчевски, Повести. — *Не познавате ли Антония? Тя веднага се сети, щом ви описах.* П. Льочев, Песента на белите платна.

излагам: правя достояние обикн. на по-широк кръг хора, предавам последователно, подробно и аргументирано в устна или писмена форма съдържанието на нещо (програма, учебен материал и др.). *Нареди си да устроят тук и там из селото по-големи събрания, в които той сам ще говори пред селяните и ще изложи своята програма.* Т. Влайков, Съчинения, III. *Но Гоце излагаше своя план за бъдещо действие и никой не беше в състояние да му възрази с колко-годе сериозни доводи.* П. К. Яворов, Съчинения, II. *От тяхната подготовка и умение да излагат интересно и достъпно изучавания материал, . . , зависи до голями степен успехът в работата.* в. Отечествен фронт. *То* [секретарството] *се съсредоточе в писмена работа, . . , подготвяне на материали за списанието „Българска старина", където Раковски излагаше своите непоколебими, своеобразни и самоуверени филологически теории.* Ст. Дичев, За свободата. *Баща ми трябваше да се яви при министъра и да му изложи устно молбата си.* К. Константинов, Път през годините.

изобразявам: предавам, описвам достоверно нещо в художествена форма, картинно, живо, образно. *Син на Жеравна, той слезе в Добруджа, запозна се с нейните хора, изучи ги и започна да ги изобразява в своите романи, разкази и драми.* А. Каралийчев, Спомени. *Но в художествената им* [на образите] *разработка авторът остава хладен регистратор, опи-*

ева, съобщава, коментира, а не изобразява. Образите на героите се губят. в. Литературен фронт.

рисувам в едно от значенията **си е: представям** картинно, образно, емоционално образ на герой, събитие, епоха и др. В *„Пряпорец и гусла"* и особено в *„Българе българи"* поетът рисува потресни картини на варварството на тираните. Г. Цанев, Страници от историята на българската литература. *Ни едно място той* [Паисий] *рисува падането на българското царство и плачевното състояние на българите под турско владичество.* Б. Пенев, Начало на българското възраждане. *Великият реалист* [Чехов] *рисува в своите произведения живота не с безстрастия обективност, а с най-дълбоко вълнение.* в. Вечерни новини.

ОПИТ, експеримент:

опит: възпроизвеждане на някакво **явление** в съзнателно създадена среда с цел да се изследва, открие нещо. *От опитите знаем, че когато температурата на газа се повиши, налягането му се повишава.* Физика. *Правя химически опит. Ядрени опити.*

експеримент: съзнателно създаване на среда или условия, приличащи на естествените, за да се виля чрез точни наблюдения дали ще се породят или как ще протекат определени явления. Употребява се в точните и обществените науки. *Бойл утвърждава в химията експеримента като метод на научно изследване.* Б. Илиева, Как химията стана наука. *Арго в 1838 г. предложил експеримент, който трябвало да реши кой от двете хипотези е вярна.* Л. Митрани и др., Законите на микросвета.

ОПИТЕН, изпечен, вещ.

Общо значение. Който **може да** се справя с **някаква** работа, тъй като я е вършил дълго време.

опитен: който има много практически **знания** и разбиране в някаква област и е уверен в себе си при изпълнението ѝ. *Стар и опитен овчар е Иван Белин. Той знае, че тъй може да бяга само едно куче или вълк, когато добре знае къде отива.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан. *Той почна да се заглежда в нивите, радваше се на това невиждало плодородие, преценяваше и сравняваше с окото на опитен и вещ познавач.* Й. Йовков, Жетвари. *Като опитен воинник, тъй познаваше снарядите по гласа и често казваше, че нито веднъж не се е изъвгал.* Л. Стоянов, Холера. *Старият кораблен лекар беше опитен в лекуването на тропическите болести.* Гр. Угаров, По следите на заточениците. *Защото само опитен рудар може да различи еднаквите по цвят кафяви кьсове — ръда и камък, кой е руда.* Х. Русев, Под земята. *Опитен крадец.*

изпечен: който е свикнал с **някаква работа и** поради това **е** върши много добре и с лекота. Има разговорен характер. *Сирма, изтечена на полска работа, копаеше сврзана, наравно с мъжете.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *„Ти, мамо, си почивай", ще рече, па като ще се развърти, сама всичко ще свърши. Защото е изпечена и знае.* Г. Влайков, Стрина Венковица. . . *Той беше воинник, изпечен в битки и опасности.* Ст. Дичев, За свободата. *Изпечен крадец. Изпечен мошеник.*

вещ: който познава добре, в тънкости **някаква** работа, професия или област, в която работи, от която се интересува и поради това може да му се има пълно доверие. *Старият моряк се слушаше вещ в работата си и не обичаше . . ., когато се говори за параходи и за морска работа, да се вмесват в разговора и прости хора.* Й. Йовков, Разкази, II. *„За едно денонощие може да се ориентира в тъй сложни обстановки и да вземе правилни решения като добър и вещ стратег.* А. Гулящки, МТ станция. *С колегите си беседваше по вътрешното и външното положение, и то с израза на вещ познавач.* Г. Караславов, Избр. съчинения, II. *Природно надарен, . . . притежаваш качествата на учителен организатор и вещ педагог. Б. Петков се надяла бързо като един от най-видните учители на епохата.* Ив. Унджиев, В. Левски, биография.

ОПЛАКВАМ СЕ, плача се, жаля се, тъжа се.

Св. вид: **оплача се.**

оплаквам се: изказвам някому мъката, недоволството си, причинени от някакви неприятности, неспокойни, болест и др. *Чух как селяните се оплаквала, че през лятото градоносен облак омъкал нивите им по полето и те не могли да приберат зрело жито.* Ал. Спасов, Спомени. *Той пишеше често на баща си отчаяни писма за пари, оплакваше се от положението си.* Елин Пелин, Гераците. *Той ми се оплака от крайната претрупаност на разнообразни занятия.* Ив. Вазов, Повести и разкази. *Ние сме болшинство и можем да решаваме всички въпроси и без тебе. Пък ти, щом си недоволен от решението ни, иди се оплачи, където щеш.* Ст. Марков, Дълбоки бразди. *Оплака се от главоболие човекът, трябва да му помогнем да се излекува.* М. Марчевски, Повести.

плача се, жаля се и **тъжа се** са думи от народния език, равни по значение на оплаквам се. — *Дали за другите е лесно да живеят или не им е лесно, не знам, деверьо — . . . — но за мене е много трудно. И не ти казвам това, за да ти се плача, а ти го казвам, та кат свой човек да ме разбереш и . да ми помогнеш.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Тия още*

не са чули за кръвожалните. Ехе, вие от какво се плачете тогаз, бе? Още не сте сърбали кръвожалнйска попара! В. Мутафчиева, Летопис на смутното време. *За прекомерната си работа в канцелярията на лекарката тои всъщо отвъвваше да се тъжи.* И. Данчов, А. Страшимиров и др. в спомените на съвременниците си. *В едно дълго писмо . . дядо Георги. . . , чрезчиво се тъжи и моли сина си да му каже поне на какве е кр.* Ив. Д. Шишманов, Константин Г. Фотинов. *Зема из ножа да се опаляам и да се жалям, като останем самички, а тя ми не дава да подумам.* Т. Влайков, Съчинения, II. *Изтрапах го, сиико, като плашна здрав, вдрахах ми го като вейка изсъхнал! Кому да се плачеш, кому да се жалиш, та кой ще се осуша?* Н. п. Филипов, Забравени реалисти.

ОПЛАКВАНЕ. Вж. ж а л б а.

ОПОВЕСТЯВАМ. Вж. о б я в я в а м.

ОПОМНЯМ СЕ, **свестявам се.**

Св. вид: **опомня се, свестя се.**

О б щ о з н а ч е н и е. Идвам на себе си.

опомням се: идвам на себе си, избистря ми се съзнанието, след като е било помътено, замъглено (от удар, от силен афект и др.), или съзнавам след известно време какво става в момента, тъй като за кратко време съз загубил способността да реагирам (от страх, уплаха, от неочаквана слука и под.). *При едно сълъсване с ромейските граничари неочакван удар на хвърлен среещу мъ бозлуги го лишемета и събори от коня. Преди още да се опомни, враговете го пиняха в плен.* О. Василев, Зъб за зъб. *Той се събуди, но всичко му се струваше като сън. Чак сега Сашко се опомна — той е на село, сноши пристигна от София.* Г. Караславов, Избр. съчинения, VIII. *Отбльсна ги от себе си, хвана изнайзера за цевта и започна да удря, дето свари. . Когато се опомни, срещу него себеше директорът на милицията.* Л. Станев, Поглед от хълма. *Стой, не мърдай! — чух гласа на Калчо Терзията. Докато се опомня, той ме сграбчи с соната си ръка, а с другата бръкна в пояса си, извади револвер и гръмна във въздуха.* Г. Белев, Патилата на едно момче. *Спря някаква кола и тя неочаквано влезе вътре. Докато се опомним, изгубихме я.* Йор. Демирев, Д. Горчев, Особен случай. *Умът му не можеше да побере случилото се, из устата му почнаха да излизат несвързани думи, той се хвана за косите и почна да тръска главата си, за да се опомни.* А. Дончев, Сказание за времето на Самуила.

свестявам се: идвам на себе си, идвам в съзнание, след като съм бил в несвяст (от тежка болест, от удар, от болка и др.), или възвръщам ярисъствието на духа си, което съм загубил при тревога, уплаха и под. *Полваха го със студена вода, увиваха го в овчи кожи, налагаха го с каки ли не лапи, та едвам можа да се свести.* Мих. Георгиев, Избр. разкази. *Силен удар под окото накара Кондарев да увисне в ръцете на тоя, който го държеше. . Свести се, легнал по гръб.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Но болката надви, притъмня ми и аз потънах в някаква пропаст. Когато се свестих, кръвта още течеше от разцепената ми буза.* Г. Белев, Патилата на едно момче. *Стоеше пред майка си като вцепенена. Разбра, че е от Милко, но какво ли й съобщаваше? — Свести се, мари! Чети! — и Фатма й навря листа под очите.* Б. Несторов, Ариф и Рамзина. *Видят ли го да се задава, овчарчетата замръзваха на местата си. Някое изпускаше захапаното парче хлъб и огня, които по-скоро се свестяват от вцепенението, драсваха да бягат.* Кр. Григоров, Отново на училище.

ОПРАВДАВАМ, извинявам, оневинявам.

Св. вид: **оправдая, извиня, оневиня.**

О б щ о з н а ч е н и е. Намирам обяснения, за да отхвърля или омаловажа провинението, грешката на някого.

оправдавам: намирам обяснение за това, че някой се е провинил, като посочвам, че причината за това е основателна, поради което той не може да бъде обвиняван. *Та, ако той е опушъл сега, защо е избягал от баща й? — Станка пак се помъчи да го оправдае — може наистина да си е имал бърза работа.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Иван съумтеше и слушаше приказките на майка си. . . Омръзнало му беше това непрекъснато натякване, това следене, този постоянен страх за живота му. Донякъде я оправдаваше: оставаше й само той.* Г. Караславов, Татул. *Сега извеждъж момъкът ми стана симпатичен и аз напълно оправдах досегашното му поведение. Навярно някакви особени съображения му нала аха да бърза, да мълчи и да не ми обръща никакво внимание.* Сл. Трънски, Неотдавна. *А племето нищо не знае. То не е виновно. — Ето пак си оправдавате! — гневно извика Смит.* М. Марчевски, Остров Тамбукту.

извинявам: изяснявам, тълкувам обстоятелствата, причините за грешка, неправилна постъпка, действие на някого по такъв начин, че да омаловажа провинението му и да се прояви кръ него снизхождение. *Бунтовете си правят луди глави, за това и лудости стават — извини Боримечката постъпката на другарите си.* Ив. Вазов, Нова земя. *Зачести по кръчмите. . .Младата му жена въздишаше, плачеше, но никога не му се сърдеше. Тя смяташе себе си за виновница и го извиняваше винаги с едно и също: — Къща без деца — огъл да я гори.*

К. Петканов, Омайно биле. *Кметът?* — . . — *Няма го. . излезе — Мръднал е по работа нанякъде — изпити го предпазливо секретарят.* Г. Караславов, Избр. съчинения, I.

оневинявам: снемам вината от някого. Има книжен характер. *Кметът и полицаите, на да оневинят себе си, бяха разказали, че партизаните били повече от двеста души.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Стекли се българите, оневинили Партения, Антим също го оневинил пред патриаршеския синод, но Партений бил „прекалено много българин" и патриаршията все пак успяла да го наклонай пред турските власти.* Хр. Бръзшков, Никога в Цариград.

ОПРАВЯМ, поправям.

Св. вид: **оправи, поправя.**

оправям: приравям в ред нещо разбъркано, разхвърляно, поставям го на мястото му, като го довеждам във вид или състояние, нормално за него. *Тя стана, оправи завиката им. . и тихо влезе в една малка съседна стаичка.* Д. Талев, Старата къща. *Из къщата изхвръкна. . Вишана. — . . — и като оправи забрадката и косите си, стрелна се към улицата.* И. Волен, На село през войната. *Сестрата беше наумила да тъче три черги. . .Предяха, намотаваха кълъ, оправяха прежди.* Г. Караславов, Снаха. *Не я съдържаше на едно място. Излизаше, влизаше, навежданше се да оправя поставаната черга.* К. Петканов, Омайно биле.

поправям в едно от значенията си е равно на о п р а в я м, но има сравнително порядка употреба. *Сиракаров се изправи пред огледалото в кабинета си, поправи с две ръце прическата си.* Ст. Чилингиров, Рибена кост. *Стефчов . .поправи калпатия си от плесницата фес.* Ив. Вазов, Под игото. *Много пъти отец Йоаким идва пред иконата, поправя кърпите на тая завеса.* Елин Пелин, Под манастирската лоза. *Нона му се усмихна, приближи го, поправи дрехата му.* Г. Райчев, Златният ключ.

Вж. п о п р а в я м.

Вж. р а з т р е б в а м.

Вж. у р е ж д а м.

ОПРАЗВАМ. Вж. и з п р а з в а м.

ОПРЕДЕЛЕН. Вж. у р е ч е н.

ОПРЕДЕЛЯМ, установявам, измирам.

Св. вид: **определя, установя, измеря.**

О б щ о з н а ч е н и е. Чрез изследвания, изчисления доказвам нещо.

определям: посочвам точно количеството, качеството, положението или характера на нещо чрез измерения, изчисления, наблюдения и др. *Те се бяха натоварили с дажбите, които им даваше срещу заплащане държавата, а по възропите човек лесно можеше да определи числеността на семейството на всеки един от тях.* Сл. Трънски, Неотдавна. *Двеч бизиците могат и опитно да определят скоростта на газовите молекули.* Физика. *Стори му се, че някъде говореха. Звукът се повтори и този път той определи посоката му.* Г. Караславов, Избр. съчинения, I. *Нели и Лили са съвсем еднакви на ръст и в лице. И все пак се различават. . . А не мога да определя в какво се състои разликата.* В. Бончева, Анчето пише. *Изследвачите на българската песен досега не са намерили, нито определили мястто, де именно тия песни са се зародили първоначално.* П. П. Славейков, Българска литература. *Определям диагнозата на болестта.*

установявам: достигам до определени изводи въз основа на точни опити, подробни изследвания, наблюдения за нещо, което не е било известно (най-често в науката). *През 18 в. Ломоносов, а скоро след него Лавоазие установяват с помощта на множество опити, че въздухът се състои от два газа — два химически елемента.* сп. Космос. *Учените установили, че размерите и на едните, и на другите са твърде малки. Дължината на пръчиците е около шестдесет микрона, дебелината им — само два микрона.* Вл. Харлампиев, По следите на светлината. *Човешкият организъм е сложен апарат и ако пациентът не помага на лекаря, лекарят мъчно може да установи причината на заболяването.* Д. Кисьов, Щастието не идва само.

измирам в едно от значенията си е: идвам до точния резултат на някаква задача, изследване и др. по пътя на изследвания, проучвания и под. Употребява се в някои области на науката. *Намирам обем на призма. Намирам лице на триъгълник. Намирам общия знаменател на дроби. Намирам чрез разлагане съставните части на думата: корен, суфикс, представка.*

ОПРОПАСТЯВАМ. Вж. р а з о р я в а м.

ОПРОЩЕНИЕ. Вж. и з в и н е н и е.

ОПРЪСКВАМ. Вж. и з п р ъ с к в а м.

ОПУСТОШАВАМ, разсипвам, разорявам.

Св. вид: **опустоша, разсипя, разоря.**

О б щ о з н а ч е н и е. Превръщам в развалини, разрушавам напълно.

опустошавам: като разрушавам всичко и избивам жителите на област, държава, лишавам я от нормален живот. *Чоки със силна войска е минал Дунава и иде да сеене сам на пре-*

стола, като пали и опустошава всичко из пътя. Ив. Вазов, Светослав Тертер. *В 63 г. в района на Везувий станало голямо земетресение, което опустошило околностите му.* Хр. Тиев, Вулкани. *А понеже цар Константин боледуваше, татарите нападаха земята му и я опустошаваха.* Ив. Вазов, Иванило. *Голям пожар в планината опустоши горите.*

разсявам в едно от значенията си е: като разрушавам материални ценности в селища, страни, причинявам много големи щети, лишавам ги от средства за съществуване. *Бяха се сражавали* [славяните] *със скити заради конете им, разорявали селища само за разтуха.* Ст. Загорчинов, Легенда за св. София. *Ограбвали са* [кичарите] *християнското и мохамеданското население и са разорявали страната.* Б. Пенев, Начало на българското възраждане. *Грабителите, кои разориха и опустошиха селото Таш-Адъ, бяха татарите.* Ил. Блъков. Изгубена Станка.

ОПУСТЯВАМ. Бж. з а п у с т я в а м.

ОПУЩЕНІЕ. Вж. г р е ш к а.

ОПЪРНИЧАВ, опак.

О б щ о з н а ч е н и е. Който винаги, без основание противоречи.

опярничав: който не се съгласява с нищо и с никого, противопоставя се на всички и за всичко упорито, без основание, не отстъпва от това, което поддържа. *В него отново се събуди страда враждa към дядо Манол. Опярничав стрец, мъчно се погажда с хората.* М. Марчевски, Героите на Бенца. *Пък ми, опярничав — все наопаки приказване.* Г. Караславов, Избр. съчинения, II. *Бяла й се позуваше с репутацията на опярничав и проклет човек, който „ни се вади, ни се кара".* П. Спадов, Хлабът на хората.

опак: който се противопоставя на всичко дори когато не е прав, за да бъде на мнение, противно на другите, на когото не може да се угоди с нищо. Има разговорен характер. —*Гледай какъв си опак човек! — мъмреше след него стражарят. — В най-лъстата кал цапаш.* Елин Пелин, Летен ден. *Пари за обед ще даде в един часа след обед, винаги тъй е правил, после се сърди, че ис е сетило. Опак човек, ни се вади, ни се кара.* Л. Стоянов, Повести.

ОПЪРПАН. Вж. д р и п а в.

ОРА, браздя.

ора: разработвам, разривам с плуг или рало почвата, за да се посее нещо. *Щом времето се поправи и земята изсъхна, хората излязоха на работа, започнаха да орат и сеят.* Й. Йовков, Жетварят. *През деня той ора до изкиндля, стрегна си колата с ралото на нея и отиде на Песчана, на другана нива, . . , дето изоря десетина бразди.* Ц. Гинчев, Ганчо Косерката. *Една сутрин той излезе рано на полето да види как орат трактористите за сеитбата.* И. Петров, Нонкината любов.

браздя: правя дълги ровове с рало, плуг и др. по повърхността на земята, прокарвам бразди. Употребява се сравнително по-рядко. *Трите рала вряяха едно след друго, бразДяха на дълбоко меката земя и заравяха хвърленото зърно.* К. Петканов, Златната земя. *Тия здрави мъже бяха научени да браздят земята и да хвърлят в недрата ѝ благодатно семе.* Д. Спространов, Самообречените.

ОРАНЖЕВ, портокалов.

оранжев: който е с багра, цвят, смесен от жълт и червен, подобно на цвета на кората на портокал. *Фигурите на танцуващите се багреха с преливане от червенато, оранжева и виолетова светлина от прожектора.* Д. Димов, Тютюн. *Червени кафтани, фереджета — сини, лилави, оранжеви, керемидени, ярки като всички цветове тук — се мярхаха и трептяха.* Ст. Дичев, За свободата. *Те* [кръстовете] *нямаха цвят на камък, а изглеждаха като обагрени с различни бои, защото бяха целите покрити с лишеи — оранжеви, виолетови, светлозелени лишеи.* А. Дончев, Време разделно. *На запад, над боровите върхари, угасват последните оранжеви отблясъци на косия есенен ден.* Г. Караславов, Избр. съчинения, III. *Над стобори и плетове са увиснали зарзалите, натежали от оранжевия узрял плод.* Ив. Карановски, Разкази, I.

портокалов е равно по значение на о р а н ж е в. Има сравнително по-ограничена употреба. *Запад грей | в горещ оранж. . . Цвят портокалов се мени едвам-едвам, | в убито петно се превръща, във златисто.* К. Христов, Чеда на Балкана. *Лицето на къщата беше боядисано в цвят портокалов цвят с бели линии по краищата.* И. Петров, Нонкината любов. *Зарзалите през нощта са отврили меки плодове с портокалов цвят.* А. Каралийчев, Народен закрилник.

ОРАТОР, витии.

оратор: човек, който умее хубаво, добре да говори, да държи реч пред слушатели, за да ги убеди, завладее. *Щом ораторът на уличната трибуна издигнеше глас, полицаите*

се нахвърляха като бесни върху демонстрантите. П. Вежинов, Далече от бреговете. *Рамен е моям оратор. Но той говори не само в Испания, но също така и в Берлин и в Париж.* Б. Шипачев, Съчинения, I. *Речта на оратора е била одобрена с аплаузи от събранието.*

вития е книжна, остаряла дума. Означава: красноречив човек, който владее похватите на ораторското изкуство. *Нямам думи и всички думи на всички витии не са достатъчни словесно да изографисат нейния лик, както стоеше в почуда пред мен.* П. Спасов, Греховната любов на зографа Захарий. *Още тогава се предвиждаше блясканото политическо поприще на тоя вдъхновен вития.* Ив. Вазов, К. Величков, Периодическо списание, I.

ОРГАНИЗИРАМ. Вж. подготвям.

ОРИГИНАЛЕН. Вж. своеобразен.

ОРИЕНТИРАМ. Вж. осведомявам.

ОРИС. Вж. съдба.

ОРИСИЯ. Вж. съдба.

ОРЛЯК. Вж. ято.

ОРТАК. Вж. съдружник.

ОРЪДИЕ, сечиво, инструмент.

оръдие: предмет, приспособление, с чиято помощ ръчно се извършва някаква работа. *Грабвайте лопатите и кирките! Стотина ръце награбиха тези благородни оръдия на труда.* Т. Харманджиев, Родове. *Надигали бяха мноэина копачки и лопати и какви ли не оръдия за градеж — кой каквото е намерил, та дори чукове, триони и мистрии.* Д. Талев, Железният светилник. *Не се виждаше ни кола, ни плуг, ни каквото и да било земеделско оръдие.* Й. Йовков, Жетварят.

сечиво: земеделско или занаятчийско оръдие, с което ръчно се изработва, прави нещо или се върши някаква работа. *Кола, плугове, жетвари и какви не още сечива бяха натрупали пред ковачницата му.* Й. Йовков, Жетварят. *На тезгяха стоеха чукчета, рендета, а по дирените бяха закачени триони, тесли, бичкия и други сечива. Тук бе дядо Тисевата работилница.* Кр. Григоров, Новодомци. *В малки дворчета, под ниски навеси се мяркат стари колелета, тежки яреми за волове, кюпове и най-различни земеделски сечива.* Г. Караславов, Избр. съчинения, III. *Ангел седна до работната маса на златаря. . .Върху нея бяха разхвърляни сечивата, с които майсторът изработваше своите грции.* Д. Спространов, Оазидска пролет. *Дърводелски сечива.*

инструмент: предмет, приспособление за изработване на предмети или за поправка, ремонт на уреди, машини. *Стругарят почисти тезгяха, скова едно сандъче от летви и прибра в него инструментите.* А. Гуляшки, МТ станция. *Франц вече не беше на работа. Пред дюкяна му стоеше някакъв камион и той го обикаляше с инструменти в ръка.* Елин Пелин, Ян Бибиян на Луната. *Къде са инструментите за колата?*

ОСВЕДОМЯВАМ, уведомявам, информирам, ориентирам, осветлявам.

Св. вид: осведомя, уведомя, осветля.

Общо значение. Давам някакви сведения на някого.

осведомявам: давам, обикн. подробни, сведения на някого за нещо, което го интересува. *Затова пишел на госпожица Маринова до Търново, като я молел да осведомява родителите и близките му, . . . за положението.* К. Калчев, При извора на живота. *При тях идваха близките им. .Те осведомяваха болните за всичко онова, което ставаше в семействата им и в страната.* Д. Киньов, Щастието не идва само. *През деня в лагера се явяв дядо Станко от село Лешниковци. Той осведомя Данчо за работите в село.* Сл. Трънски, Неотдавна. *Ще държиш връзка с Манол. Той ще бъде адресант за докладите ти — информации, отчети и всичко. Осведомявай ни редовно и точно.* Ст. Дичев, За свободата.

уведомявам: давам на някого сведения за нещо (произшествие, случка, събитие), което го засяга и с които той трябва да се съобрази, за да постъпи по подходящ начин. Има книжен характер. *Пешо пръв предложи да уведомят министъра за своите открития и всички единодушно се съгласихме с това предложение.* П. Вежинов, Следите остават. *Партийният комитет ще се занимае с тези въпроси около Болярд. Когато има решение, ще ви уведомим.* Т. Монов, Смърт няма. *Дирекцията на Български морски флот уведомява пътуващата по море публика, че . . е открита новата пътническа линия Варна — Бургас и обратно.* в. Отечествен фронт. *След два часа управителният съвет трябва да се събере. Другарят председателя — . . — ще има грижата да уведоми хората.* А. Гуляшки, МТ станция.

информирам не се различава по значение от осведомявам. Има книжен характер. *Той ме информира подробно за настроението на хората, за привържениците и противниците на властта.* Сл. Трънски, Неотдавна. *Всеки месец ще ме информираш лично за партийната работа на обекта.* Т. Монов, Смърт няма. *След като накратко информира войници е за отделните събития, той призова за дисциплина.* Д. Киньов, Щастието не идва само.

ориентирам е книжна дума. В едно от значенията си е: давам общи сведения на някого, за да го запозная с положението, като му казвам това, което според мен е важно. *Струва-*

ще ме се, че все ще се яви някой, който, запознат добре с всичко, ще ни посрещне, ще ни ориентира, ще ни даде ясна и точна цел. Й. Йовков, Разкази, II. *Боян Златев изведнъж си спомни за Кръстаи Пилавев — това беше човекът, който най-правилно можеше да го ориентира в сложната политическа обстановка.* А. Гуляшки, Любов.

осветлявам в едно от значенията си е: разяснявам от определено гледище смисъла на нещо или истината за нещо или допринасям да се установи истината чрез фактите, които съобщавам. *Аз следя българските вестници, пиша статии в чуждестранния печат, осветлявам чуждестранното обществено мнение за положението в България.* А. Киралийчев, Наковалня или чук. *Събитието даде повод за безкрайни спетни из кафенетата. . . Бъдещи, единственият човек, който можеше да осветли положението, мълчеше загадъчно.* Д. Димов, Тютюн.

ОСВЕДОМЯВАМ СЕ. Вж. у з н а в а м.
ОСВЕТЛЕНИЕ. Вж. с в е т л и н а.
ОСВЕТЛЯВАМ. Вж. и з я с н я в а м.
Вж. о с в е д о м я в а м.

ОСВЕТЯВАМ, огрявам, озарявам.
Св. вид: **осветя, огрея, озаря.**

осветявам се свързва с източник на светлина. Означава: правя нещо видимо, като изпускам, хвърлям светлина наоколо или върху него. *Слънцето се подаде над планината — червено, огнено и осветя с бездрайните си огнени лъчи най-напред височините, а после и низините.* Ц. Гинчев, Ганчо Косерката. *През отворите на кубето се прострелваха бледи лунни лъчи и осветяваха част от олтара и десния клир.* Ст. Дичев, За свободата. *Обхванати от пламъците, лозовите пръчки лумват, буен огън се издига в дървото и осветява цялата стая.* П. Ю. Тодоров, Сбор. произведения, II. *Една лампа с опушено стъкло беше сложена на прозореца и сякаш осветяваше стаята.* Й. Йовков, Чифликът край границата.

огрявам се свързва обикн. с небесно светило, огън и др. и означава: правя да се вижда нещо, като го облъвам изцяло с равномерна светлина, отделяйки го от други предмети, които не се виждат добре. *Слънцето огря гората, издигна се високо, напече.* Ем. Станев, Янурско гнездо. *Лунната светлина, която струеше отвън през прозореца, огряваше цялата стая.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Слабата светлина от огъня огря лицето на Огнянова.* Ив. Вазов, Под игото. *Светлината, която идеше от насрещната лампа, огряваше долната половина на лицето му.* А. Гуляшки, МТ станция.

озарявам има поетична употреба. Свързва се обикн. с небесно светило, сияние и означава: правя да се вижда нещо, като разпръсквам не много силна, равномерна светлина, обливам го с лъчите, заряте си. *И вечер, когато слънцето захождало и с последни лъчи озарявало височините, . . , то се прощавало с най-хубавата пастирка на света.* Елин Пелин, Летен ден. *Слънчевите зари едва можеха да пробият тия многолиствени дървета и да озарят със светлината си тук-там зелената равна морава.* И. Бльсков, Изгубена Станка. *Бледните звезди зари проглъгваат в окопа, озаряват го със своето далечно сияние и го изпълват със спокойствие.* Л. Стоянов, Хулера. *Сега-тогиз треви зрлотевица и светкавици озарят кръгогра в дъното.* Ив. Вазов, Към пропаст. *Цанко държеше свещта, която озаряваше лицето му. Младо, чисто лице.* В. Геновска, Седем години.

ОСЕЗАТЕЛЕН, чувствителен.

осезателен: който е проявен в значителна, твърде висока степен така, че не може да остане незабелязан. Има книжен характер. *Князът още се мамеше, че неговата партия е силна, и очакваше от нея да му даде осезателни доказателства за преданост.* Ив. Вазов, Нова земя. *Никой не знаеше нищо от миналото му, . . . освен това, че той бил войвода на някаква хайдушка чета в Македония. Може би тоя слух беше причината, дето той упражняваше осезателно влияние въз другарите си хъшове.* Ив. Вазов, Немили недрати. *Една въорж ъсена група в този край ще послужи като сигнал за цялата страна. Освен това тя ще даде своето вътшнополитическо отражение и главно повод за по-осезателна вътшна намеса.* В. Нешков, Настъпление. *Получавам осезателна помощ.*

чувствителен в едно от значенията си е: който е твърде голям по количество, размери, степен, така че добре се чувствува, разбира, и влияе върху характера на нещо. *В началото на четвъртата година добивите се очертаха такива, каквито бяха през втората и през третата. Само на места имаше чувствителни увеличения.* А. Гуляшки, Село Ведрово. *Има чувствително подобрение в материалния живот на страната. Чувствителни загуби.*

ОСЕЛ. Вж. м а г а р е.

ОСЕНЯВАМ, озарявам.
Св. вид: **осеня, озаря.**

осенявам: изведнъж се появявам, възниквам в съзнанието на някого (за мисъл, идея), идвам наум на някого и спомагам да разреши някакъв въпрос, да постъпи правилно. Има книжен характер. *Изведнъж го осени мисълта, че съдбата им бе някак обща.* Д. Димов, Ось-

дени лунни. Внезапно го осени мисълта, че това камънцето бере може да се прочисти и да се превърне в овощна градина. Л. Стоянов, Сребърната сватба на полковник Матов. *Такъв е редът. . . — Редът! — възкликнах аз възмутено и изведнъж спасителна мисъл ме осени. —А може ли апаратът да се пренесе тук?* П. Вежинов, Нашата сила. *Изведнъж мисъл го осени — той грабна тръбата кесия със сто лири.* Ст. Дичев, За свободата.

озарявам: внезапно се яявам в съзнанието на някого, за да разреша някакви противоречия, да отстраня колебания, за да може той спокойно да реши нещо и да постъпи, както иска. Употребява се обикн. за мисъл, идея, която идва навреме, която е удачна. Има също книжен характер. *Озарила го бе внезапна мисъл: ето от къде трябваше да започне.* В. Геновска, Седем години. *И изведнъж една мисъл я озари: горе в станчката живее някой.* М. Грубешлиева, Пред прага. *Щом тая мисъл озари ума му, той внезапно ахна друг кон и тръгна с петте си другари, без да чака другите.* Ив. Вазов, Светослав Тертер. *Една щастлива мисъл озарява двамата делегати. Те решават един от тях да замине за Манчестер.* К. Величков, Събр. съчинения, VIII.

ОСКВЕРНЕНИЕ. Вж. к о щ у н с т в о.

ОСКЪДИЦА. Вж. б е д н о с т.

ОСКЪРБЯВАМ. Вж. о б и ж д а м.

ОСЛАНЯВАМ, попарвам.

Св. вид: **ослаия, попаря.**

ослаиявам се свързва със слана и означава: покриван растителност, като я правя да повехне, да измръзне. *Отдавна гората слана ослаи. | Ей късна вец есен природе.* П. П. Славейков, Епически песни. *Есенната нощ беше ясна и студена и вероятно цветята в градината са ослаиели.*

попарвам се свързва със слана, студ и означава: правя да измръзне, да повехне растение. *С една въдишка можех да попаря | сърцата им, тъй както първата слана | попарва есенното цвете.* М. Петканова, Царица Теодора. *Трудно било отначало на пренесените от тъхната родина растения да понасят нашия климат* [на Европа]. *Още не успели да завържат плодове и мразовите ги попаряли.* Сл. Петров, Растения, които ни хранят и обличат. *Слана попари цъфналите овощки.*

ОСЛАНЯМ СЕ. Вж. у п о в а в а м с е.

ОСЛЕПИТЕЛЕН. Вж. я р ъ к.

ОСЛУШВАМ СЕ, вслушвам се, слухтя.

Св. вид: **ослушам се, вслушам се.**

О б щ о з н а ч е н и е. Напрягам слуха си, за да чуя, разбера нещо.

ослушвам се: напрягам слуха си, за да доловя шум, говор и да разбера нещо. *Стоян се провря в най-гъстото и се спотаи, задъхан, разтреперан от страх и умора. Той се ослушваше, да не би някой от турците — . . — да го проследи.* Д. Талев, Железният светлник. *Ивич се ослуша. Даде ухо и малко Бърован. От някъде страха на лешака не се долавяше говор или какъв да е шум.* Д. Ангелов, Из живот и смърт. *Стреснат спря и се ослуша. . Допря ухото си до земята и доловя далечен конски тропот.* А. Каралийчев, Вихрушка. *Митьо излезе да нагледа добитъка. Застанал на двора, той се ослуша. Откъм горната махала се чуваше пиянска песен и ъгълка.* В. Нешков, Настъпление.

вслушвам се: напрягам слуха си, за да чуя, установя точно характера на звук, шум или да разбера какво се говори. *Застъваше до темната врата на кулчата, навеждаше ухо към шпинглетата и напрегнато се вслушваше.* В. Геновска, Повест за Юлиус Фучик. *Приближи към другата и я отвори. Вслуша се. От дълото на коридора, далече някъде, се чуваше мъжки глас.* Вл. Полянов, По пъ**тя.** *Но аз помни ме накъдъ шум. Вслушах се — това бяха стъпки: някой идеше зад мене.* Г. Райчев, Избр. съчинения. *Изведнъж откъм върха се зачу кучешки лай и те се вслушаха.* Й. Йовков, Разкази, I.

слухтя: следя, слушам с нетърпение, внимателно и в очакване да чуя, да разбера нещо, което живо ме интересува. *Очите ни се изгледаха. Ха днес, ха утре. Споци не съм мигнала до късно. Тропне нещо отвън и аз слухтя.* И. Петров, Мъртво вълнение. *Слухтеше да чуе и разбере най-малкия шум от човешки стъпки или гласове.* Ив. Вазов, Иван Александър. *Той постоя така известно време, като слухтеше неспокойно, ослушваше се види дали някой няма да мине през двора.* Г. Караславов, Избр. съчинения, VI. *Приближиха се до мястото на свадата и само слухтяха в тъмното какво стана там.* Т. Харманджиева, Краят на едно детство.

ОСНОВА. Вж. б а з а.

ОСНОВАВАМ, учреждавам, създавам, образувам.

Св. вид: **основа, учреди, създам.**

О б щ о з н а ч е н и е. Поставям начало на организация, мероприятие и др.

основавам: слагам начало, полагам основи на държава, организация, обществено мероприятие (списание, вестник) и др. *Българите завзели в 678 г. . . източната част на днешна*

Дунавска България и основам тим държава. П. Делиградев, Българска географска христоматия. *Тичаше по обществени работи: проглинаяня отвяряха, . . , кооперация основаваха.* Пл. Волев, На село през войната. *На 30 януари 1856 година основаха и своето читалище, първото в България.* Ст. Станчев, На раздумка. *Най-после, след спирането на „Наука", основахме с Великов списание „Зора".* Ив. Вазов, Периодическо списание, I.

учреждавам е книжна дума. Означава: поставям начало на някакъв орган, който има определена структура и задача да ръководи нещо. *От нас се иска да учредим привременно правителство.* Ст. Дичев, За свободата. *Конференцията учреди централния акционен комитет.* в. Отечествен фронт.

създавам в едно от значенията си е: слагам начало, организирам нещо, което досега не е съществувало в този вид. *В най-тежките години на монархо-фашисткатата диктатура и германската окупация Партията, . . , създаде Отечественния фронт.* Г. Димитров, Политически отчет на ЦК на БРП (к) пред V конгрес на партията. *Предложил му е ние, българите, да създадем тъен комитет по подобие на румънския.* Ст. Дичев, За свободата. *Държавата създава закон за осигуровки срещу безработицата.* Д. Димов, Тютюн. *Ще създадем и в нашия градец театър.* Т. Влайков, Съчинения, III. *Животът на партизаните в този лагер беше добре уреден. Отредят де създам широка мрежа на разузнавателна служба в района.* К. Ламбрев, Средногорски партизани.

образувам: слагам начало на някакво мероприятие, обикн. обществено, което се основава на колектив. *Набързо образувахме кооперация. Даже определихме вложените.* Кр. Кюлявков, Светлини по пътя. *Учените пишат книги за народа, образуват дружества.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Скоро след това младежите — горяни тръгнаха с оръжие в ръце из планината и образуваха партизански отреди.* Ив. Хаджимарчев, Овчарчето Калитко. *Предложих му да образуваме комитет на Отечественния фронт.* Х. Русев, По стръмнините.

ОСНОВАНИЕ. Вж. п о в о д.

ОСНОВАТЕЛ, **основоположник, учредител, създател, родоначалник.**

О б щ о з н а ч е н и е. Човек, който полага основи, участвува в създаването на някакво обществено дело от политически или културно-просветен характер.

основател: човек, който е поел инициативата и поставя начало на някакво обществено дело, мероприятие и под., като активно участвува в тях. *Априлов — основателят на габровското училище — . . , дълго време се е намирал под влиянието на гръцката среда в Одеса.* Б. Пенев, Начало на българското възраждане. *Напразно прелистяхме всички течения от Цариградски вестник от 1858 г. нататък, дано открием поне какви да е кратки биографически данни за основателя на българската журналистика.* Ив. Д. Шишманов, Константин Фотинов. *Той стана един от основателите на първото ведровско ТКЗС.* А. Гулъшки, Село Ведрово. *Хан Аспарух е основател на българската държава.*

основоположник е книжна дума. Означава: човек, който полага начало, основи, обикн. на някакво учение, литературно или политическо течение и др. *Съдател и редактор на тоз пръв социалдемократически руски вестник е основоположникът на научния социализъм в България Димитър Благоев.* в. Вечерни новини. *Преди една година в Пловдив бе създадено книгоиздателство, което носи името на възрожденеца и основоположника на книгоиздаването в България Христо Г. Данов.* в. Вечерни новини. *Щчепкин, Михаил Семьонович — бележит руски актьор и театрален педагог, основоположник на реализма в руското сценично изкуство.* Н. Лилиев, Съчинения, III. *Той* [Милтън] *се счита като основоположник на боевата публицистика и философско-поетичния жанр.* в. Отечествен фронт.

учредител е също книжна дума. Означава: човек, който участвува в създаването, образуването на организация, мероприятие и под. (обикн. с материални средства). *Костакев ясно виждаше, че учредители всъщност са Ремин, Шнайце и Боев. Останалите присъствуваха. . , колкото да се спазят формалните изисквания на закона за акционерните дружества.* Х. Русев, Под земята. *Той искаше да бъде учредител на първото трудово-кооперативно стопанство в с. Крушица.* Н. Хайтов, Шумки от габър.

създател в едно от значенията си е: човек, който слага начало, активно участвува във възникването, създаването на някакво обществено дело от политически характер или на течение в литературата, изкуството. *Ленин е създателят на съветския строй, . . , основателят на съветската държава.* В. Коларов, Против хитлеризма. . . *Войников се яви изведнъж автор на цяр ред оригинални пиеси, . . , и той заслужи да го наречат създател на българския театър.* К. Величков, Събр. съчинения, VIII. *Каравелов може да се счита настоящият създател на българската повест.* К. Величков, Събр. съчинения, VIII. *Ст. Михайловски. . . справедливо може да се нарече създател на нашата басня.* Б. Ангелов, Литературни статии.

родоначалник е книжна дума. Означава: човек, който пръв поставя начало на развитието на някакво учение, течение, на някакъв дял в науката, изкуството, културата и под. *Дим. Благоев — . . — е общопризнатият родоначалник на марксизма и работническото*

движение в България. Г. Димитров, Съчинения, III. *Каквито и колебания да изживява, Раковски е родоначалник на революционно-демократичната идеология у нас.* сп. Септември.

ОСНОВЕН. Вж. **в а ж е н.**
Вж. **п я л о с т е н.**

ОСНОВОПОЛОЖНИК. Вж. **о с н о в а т е л.**

ОСОБА. Вж. **л и ч н о с т.**

ОСОБЕН. Вж. **н е о б и к н о в е н.**
Вж. **с в о е о б р а з е н.**

ОСОБЕНО. Вж. **п р е д и м н о.**

ОСТАВАМ. Вж. **п р е с т о я в а м.**

ОСТАВЯМ. Вж. **и з о с т а в я м.**
Вж. **с л а г а м.**

ОСТРОУМЕН. Вж. **д у х о в и т.**

ОСТРЯ. Вж. **т о ч а.**

ОСТЪР. Вж. **п р о н и ц а т е л е н.**
Вж. **р я з ъ к.**

ОСЪЖДАМ. Вж. **п о р и ц а в а м.**

ОСЪЩЕСТВЯВАМ. Вж. **п о с т и г а м.**

ОСЪЩЕСТВЯВАМ СЕ. Вж. **с б ъ д в а м с е.**

ОТБИРАМ. Вж. **и з б и р а м.**

ОТБЛАГОДАРЯВАМ СЕ. Вж. **о т п л а щ а м с е.**

ОТБЛЯСЪК, отражение.
Общо значение. Отразена светлина.

отблясък: сияние, лъчи от светлина, които едно тяло, осветено от небесно светило, огън или друг силен светлинен източник, връща и хвърля върху някаква плоскост. *Седеше на прага . . и гледаше на запад, дето небето над баирите червенееше в отблясъците на заника.* С. Кралевски, Възвърната обич. *В отсрещния прозорец се отразяваше залязващото слънце и червените отблясъци заливаха двора.* К. Калчев, При извора на живота. *Под бледата светлина на луната нощем полето зъзнеше с мътен отблясък, слякал изляно от стъкло.* В. Нешков, Настъпление. *Огънят догаряше. Слаба светлина трептеше със златисти отблясъци по тъмното й лице.* М. Марчевски, Остров Тамбукту. *Легенди за красавици. . . . мавлеят на поета — всичко изтъваше душата ми, заедно с отблясъка на бисерните води на Синьото езеро.* Й. Милев, От малката до голямата планина.

отражение: светлина, която се появява върху нещо, което не е огрято непосредствено, пряко от силен светлинен източник. *Слънцето залязваше и всички прозорци на къщите заблестяха с огнени отражения.* В. Геновска, Седем години. *Огънят хвърляше медночервени отражения върху бледните страдалчески лица.* Л. Стоянов, Бенковски. *По стъклата трептяха отраженията от пожара.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Отраженията от матовия абажур на петролната лампа играеха по лицето му.* Ст. Марков, Дъбоки бразди.

ОТБОР, екип, тим.

отбор: група, колектив от спортисти с определен брой и постоянен състав, който се състезава с друг съответен колектив, също раз брой, по състав. *В него* [вагона] *пътниците бяха всичко 16 души. Това беше баскетболният отбор на ЦДНА на път през Цариград за Египет.* Пв. Мирски, През девет земи. *За купата на Съветската армия вчера на стадион „Васил Левски" се състоя среща между столичните отбори на „Академик" и „Септември".* в. Народна армия. *Комплектуваме отбори на волейбол, тежка и лека атлетика, тенис на маса, футбол и шахмат.* в. Народен спорт. *Представителен отбор.*

екип е равно по значение на о т б о р, но има по-рядка употреба. *В похода ще участвуват 24 гребни и 8 ветроходни екипа.* в. Работническо дело. *В екипа на наоблягане с обръчи бяхме четирима.* П. Славински, Момичето със слънчеви коси. *Колоездачен екип.*

тим не се различава по значение от о т б о р, но днес има остаряващ характер. *Мачът ще се състои между нашия национален тим и прочутия тим на стадион „Холеварте".* Кр. Кюлявков, Огралата се люшка. *Преди да почнем мача с момчетата от другата махала, всички от нашия тим ни бяхма „дузи" и аз се хвърлях по корем да ги спасявам.* П. Славински, Момичето със слънчеви коси. *В гимназията играех футбол и тимът ни беше носител на окръжната купа.* П. Незнакомов, Моята кариера.

ОТБРАНА, защита.
Общо значение. Отбиване на неприятелски бойни действия.

отбрана: при бойни действия — противодействие на нападение. *Отбраната на София отначало бе слаба, та позволи на нападателите да напредват и да влязат в Княжево.* К. Петканов, Морава звезда кървава. *Премислено бе преди това още как да се нареди отбраната на Дебрище, а с това и на целия Железник, та не се губи много време за съвещания и размисли.*

Д. Талев, Илинден. *Отдръпа вече не съществуване. Низамите захвърляха пушките си и се крепеха вперд дима и бъркотията.* Ст. Дичев, За свободата.

защита: отпор, отстояване срещу неприятелско нападение с цел да бъде отбленато. *А цар Крум се биеше за земя и народ с авари и ромеи. И тогава франките, изпъдили царство без воевод и защита, нападаха земята му.* Н. Райнов, Видения из древна България. *Моето правилие е да обучавам войниците и да си подготвям за защита на отечеството.* Т. Влайков, Съчинения, III. *Такова беше тяхя ден съсредоточието на духовете по всичките върхове. Такова беше то, . . . и на Зидол — най-важния пункт на защитата.* Ив. Вазов, Под игото.

ОТБЯГВАМ, страня, бягам, избягвам.

Общо значение. Стремя се да не правя нещо, да не общувам с някого.

отбягвам: използувам всички възможности, с които разполагам, да не правя нещо или да не се срещам с някого (тъй като ми е неприятно). *Неведньж се бе опитвал да заговори с него на тази тема, защо е толкова мрачен, . . . но той отбягваше да отговори и веднага променяше темата.* П. Льочев, Песента на белите платна. *Той седна, като отбягваше да я гледа в очите.* В. Геновска, Седем години. *Досега аз си въобразявах, че съм я забравил, отбягвах да мисля за нея.* Кл. Цачев, Свят широк. *Работеше със свито сърце, отбягваше хората. Струваше му се че, позорят е написан на челото му и всички го виждат.* И. Петров, Новкината любов. *Младежите го отбягваха. Гледаха го с презрение, че се е продал за пари.* Кр. Григоров, Раздолчани.

страня: търся възможности да не се срещам, да не общувам с някого, а също така да не се включвам в общи мероприятия (защото не ми е приятно или поради липса на интерес). *В работилницата никой не обичаше Пенчо. Всички страняха от него.* М. Грубешлиева, През иглено ухо. *Тя и по-рано бе малко саможивка, малко странеше от хората.* Т. Влайков, Стрина Венковица. . . *Без да се изкушава от юношеските лудории на другарите си, той започна да страни от тях, които се отдаваха на пороци.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Александър странеше от политическите борби в гимназията.* А. Гуляшки, Любов. *След смъртта на Руска Голям Борован стана мълчалив, изгуби всякакъв интерес към просветни занимания, странеше от вечерните забави.* Д. Ангелов, На живот и смърт.

бягам в едно от значенията си е: стремя се да нямам контакт или да прекъсна всякакъв контакт с някого, а също така да не участвувам в някаква обществена работа (защото не желая). Има разговорен характер. *Оттогава той бягаше от младия лекар и никога не минаваше край амбулаторията.* Г. Караславов, Селски истории. *Понеже бягаше от хората и беше жадна за пълна самота, княгиня София привикна да прекарва често деня в малката полукръгла стая на кулата.* Ст. Загорчинов, Легенда за св. София. *Лазар Глаушев започна тъкмо с тия думи на своя приятел и другар в работата. Не си наш ти. Не мислиш като нас. Трудното тебе не ти харесва, бягаш от него.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Нито веднъж не съм го чул да каже лоша дума за другиря Пендов. Умен, разбира от службата и от обществена работа не бяга.* М. Марчевски, Повести.

избягвам в едно от значенията си е: стремя се да не правя нещо, без това да бъде забелязано от другите, неочевидно (тъй като ми е неприятно, крие неудобства и под.). *Тя не предполагаше, че брат й ще остане на вечеринката. Обикновено Иван избягваше такива забави.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Той беше сдържан човек и ловко избягваше политическите разговори.* Г. Белев, Какво видях в Америка. *Делчев се усмихна. . — Нали съм комита — каза той. — Избягвам да нощувам два пъти на едно и също място. Особено по градовете и след такива многолюдни събрания.* Д. Талев, Илинден. *Той не избягваше. При среща на улицата се втурваше в друга, напречна улица.* Ив. Вазов, Видено и чуто. *Той избягваше да среща брат си и не отиваше в кръчмата му.* Елин Пелин, Земя. *До вечерта Велин се върна безшумно из лагерния район, избягваше да среща още веднъж началника.* Цв. Ангелов, Честна дума.

ОТВАРЯМ. Вж. разгъвам.

ОТВАРЯ МЕ. Вж. приличам.

ОТВЕДНЪЖ. Вж. изведнъж.

ОТВЕЖДАМ. Вж. завеждам.

ОТВЕРСТИЕ.

ОТВЕСЕН, вертикален.

отвесен: който има направление на отвес, отпуснат конец с тежест отдолу. *Слънцето беше клонило на запад и отвесните му лъчи, като падаха в прозорците на къщата, по хълмовете, озаряваха ги с пожарен блясък.* К. Величков, Периодическо списание, I. *А Мишки. . . дълбае дупка в земята. След това той забива в ямата висок, отвесен стълб.* А. Гуляшки, МГ станция. *Една отвесна черта беше се спряла между гайтанските й вежди.* Й. Йовков, Старопланински легенди.

вертикален не се различава по значение от отвесен, но се употребява предимно като термин. *Макар че съществуват вертикални водни течения, движението в дълбочинните на океаните е слабо.* Д. Славчев и др., Богатствата на морето. *Понеже фаунята не познава*

онова строго разпространение по вертикални пояси като флората, затова и нашето изложение ще върви от по-низшите към висшите представители. П. Делирадев, Витоша. *Вертикална ос. Вертикална линия.*

ОТВЕТ. Вж. о т г о в о р.

ОТВЛЕЧЕН, абстрактен.

отвлечен: чисто наличие се установява по мисловен път, а не чрез сетивата. *А да се учат наизуст такива непонятни, такива отвлечени неща, и то от деца, каквито бяхме ние — . . . — това ще да е било много трудна работа.* Т. Влайков, Преживяното. *Разбира се, нелепоньж бе тръгнала пред думата смърт, но все пак тя беше нещо отвлечено, смътно, почти невъзможно.* Г. Райчев, Избр. съчинения. *Филип сви рамене. Не му се спореше на отвлечени теми.* Ем. Манов, Бягството на Галатея. *Той не преподаваше никаква отвлечена наука, а действителни случки и наблюдения.* Й. Йовков, Разкази, I.

абстрактен не се различава по значение от о т в л е ч е н, но има книжен характер. *За тебе хората са просто идеи. Ти си свикнал на абстрактно мислене.* П. Вежинов, Звездите над нас. *Като прекратим напрежните усилия за тия отгатвания, отново се връщаме към основния въпрос: стремежа на Илия да зографисва не абстрактни образи, шаблони, а лица, взети от действителността.* сп. Септември. *Драматическият автор създава не отвлечени, абстрактни, а правдиви, живи действуващи лица с определена човешка съдба.* Н. Лилиев, Съчинения, II. *Примерите му бяха всякога прости, съвършено реални и разбираеми. На абстрактните и мъгляви обяснения беше чужд, а и сам не можеше да ги понася у другите.* Ст. Грудев, Адриана Будевска.

ОТВОР. Вж. д у п к а.

ОТВРАТИТЕЛЕН. Вж. н е п р и я т е н.

ОТВРЪЩАМ. Вж. о т г о в а р я м.

ОТВЪН. Вж. в ъ н.

ОТВЪНКА. Вж. в ъ н.

ОТГЛАС. Вж. е х о.

Вж. о т з в у к.

ОТГЛЕЖДАМ, отхранявам, отчувам.

Св. вид: **отгледам, отхраня.**

отглеждам: гриза се за отрастването и възпитанието на дете, като поемам отговорност за материалното му благосъстояние и за духовното му оформяне, докато почне само да се прехранва, да е самостоятелно. *С много мъки и лишения отгледа тя трите си деца, които мъжът ѝ остави на нейните ръце.* К. Ламбрев, Средногорски партизани. *Баба ти Минчовица беше вдовица. Леля ти Гена тя сама гледа и отгледа.* Т. Влайков, Съчинения, II. *Тогава детето било осиновено от един учител. Учителят и жена му го отгледали като свое.* М. Марчевски, Тайнствените светлини.

отхранвам не се различава по значение от о т г л е ж д а м, но има разговорен характер. *Майка му га отхрани и отгледа и все на него се надяваше: като порасне, да помага и на по-малките.* П. Ю. Тодоров, Идилии. *Че ние нямаме ли право на малко земица, бе дядо и на по-малките.* П. Ю. Тодоров, Идилии. *Ами старецът? Отхранил го е* [детето] . . *сираче от кес мего.* Ц. Гинчева, Ганчо Косерката.

отчувам не се различава по значение от о т г л е ж д а м, но е диалектна дума. —*Зе ми го, бре Стоине, земи го. . Жадувал си толкова години за дете — господ ти праща две. Я колко е мъничко — отчувайте си го, — рекоха жените.* Елин Пелин, Летен ден. *Де ти разбира какво е майчина мъка — да роди, да отчуваш?* В. Андреев, Партизански разкази.

ОТГОВАРЯМ, отвръщам, обаждам се, отзовавам се, откликвам, откликвам се.

Св. вид: **отговоря, отвърна, обадя се, отзова се, откликна, откликна се.**

О б щ о з н а ч е н и е Давам отговор на зададен въпрос, на запитване, зов и др.

отговарям: давам устен или писмен отговор на зададен въпрос, на запитване, а също така и реагирам с думи, с кимане, ръкостискане на поздрав, повикване. *Разбрахте ли ме? — попита Шишко. — Да — отговори Мичкин.* Д. Димов, Тютюн. *Той ми отговаряше, каквото го питах, и сапунчик нищо не ме питаше.* Т. Влайков. Съчинения, II. *Пиша ви повторно и ви моля да ми отговаряте по-често.* К. Калчев, При извора на живота. *Говорих тази сутрин по апарата, и сега не ми отговарят, може жената да е прекъснала.* Й. Йовков, Чифликът край границата. — *Е-хее! — обади се някой от височините. — Е-хее отговорихме пий на замръкналия заблуден пътник.* Ал. Константинов, Съчинения, I. *По пътя минаваха селяни и селянки и го поздравяваха с почит. Той отговаряше на всички братски и на всички пожелавание лек труд и добър берекет.* Елин Пелин, Герашите.

отвръщам в едно от значенията си не се различава от о т г о в а р я м, но е разговорно и има широка употреба в художествената литература. *Извинете, имате ли нужда от во-*

дач? — О, да — отвръща разсеяно чужденецът. Св. Минков, Другата Америка. *Не забелязах ли? Ще ни устроят клопка. — Забелязах — отвърна младият човек също тихо, — но в града не се ервцъм.* П. Спасов, Хлябът на хората. *Теодосий бутна вратата, ала тя беше затворена. После почука няколко пъти. Изгнилата врата глухо изкънтя, но отвътре никой не се обади. Почака малко и почука отново — пак не му отвърнахи.* Ст. Загорчинов, Ден последен. — *Този човек лъже — каза спокойно. Той може да е идвал в къщата ми като пациент, . . . но аз не си го спомням. — Ще видим дали е било така — отвърна Спанков с хладно, убийствено спокойствие.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Минават, заминават братята край него, . . . а той едвам отвръща на поздрава им и не вдига очи да погледне.* Елин Пелин, Летен ден.

обаждам се: реагирам с думи, с глас на запитване или повикване (когато ме викат или търсят). *Милено. . . Милено. . . Къде се дяна? — Жегата е прегорила всичко — обади се Мимена.* Елин Пелин, Летен ден. *Той повика, чука, вика още по-високо — никой не се обажда.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан. *Той непрекъснато натискаше звънеца и никой не се обаждаше.* Д. Кисьов, Щастието не идва само. *На едно място в гората на нашите нови викове се обади един друг вик.* Ив. Вазов, Мусала. *Изкачи се на малък хълм и изблея като овца да го чуе изгубеното агнешко. Гласът му подплаши околните чучулиги, но агнето не се обади.* К. Петканов, Морава звезда кървава.

отзовавам се: давам знак (с глас, действие), че съм чул, че ме викат, че съм разбрал за какво става дума. *От ливадите край нея се обади ясен мъжки глас и потъна в тишината. . — Ида, ида! — отзова се друг отдалече.* Елин Пелин, Летен ден. *Жената излиза от колибата, отрива бръчнени ръце и вика нагоре: — Съботине-е-е-е, Съботине бре! Но тоя път никой не се отзова.* Н. Хайтов, Шумки от габър. *Но Миньо подвиква нарочно. Това беше парола. И на тази парола наистина се отзовахи.* Г. Караславов, Съчинения, VI. *Провикна се, помами агнето — никой не се отзова.* А. Каралийчев, Приказен свят.

откликвам и откликвам се: отговарям на обръщение, провикване, на зова на някого. *След пет-шест имена подполковникът внимателно прочете: — Редник Петър Георгиев Войков! — Аз другарю подполковник! — откликна войникът.* П. Вежинов, За честта на родината. — *Де-бре, де-бре — викат ергените от първата заред. — И-ху, и-ху — откликват от втората. . Хорото расте.* Ив. Карановски, Разкази, I. *Момчиловците разваляха колелото. Вижда се честта за ядене и за пиене ги развесели. Ту на едно, ту на друго място избухваше смях и откликваше някой присмехулен глас.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Пусна аязнето на земята, то едва се закрепи на краката си и продлея. Едновременно няколко овце се откликнаха на вика му, дигнаха глави и тръгнаха към него.* К. Петканов, Златната земя.

Вж. съответствувам.

ОТГОВОР, ответ.

отговор: изказване, с което се избира една от най-малко две възможности, заложени във въпроса. *Дядо Кольо дойде да ме попита вечерта ли съм и на отговора ми „Не съм" донесе ми малко хлебец и маслинки.* П. Р. Славейков, Български притчи. — *Жив ли е синът ми? . Само това искам да чуя! — Не бързай, дядо Герасиме! — отклони разбойникът прекия отговор.* О. Василев, Зъб за зъб. — *Дядо Пене, кой ден сме днес? . . И въпросът й остана без отговор.* Елин Пелин, Щъркови гнезда. *Той си спомни за писмото, което преди два месеца беше писал на Райна, и нейния отговор.* Й. Йовков, Жетварят. — *Писах и на негово сиятелство княз Богорови. — И? — Отговор още нямам.* Ст. Дичев, За свободата.

ответ е книжна, остаряла дума, която днес се употребява в художествената литература. Равна е по значение на о т г о в о р. *Какво ли се е случило? . . Дали не са го пребили? — викаше Домна и чакаше ответ.* Б. Болгар, Близнаците. *Ти ще се питаш, де са и що са [идеи светли, думи високи,] ответ ще чакаш ти на въпроса, [мрачно потъпал в мисли дълбоки.* Ив. Вазов, Лирика, I. *Той* [цар Симеон] *върна посланието на патриарха без ответ.* Н. Райнов, Видения из древна България.

ОТДАВАМ СЕ. Вж. п о с в е щ а в а м с е.

ОТДАЛЕЧЕН. Вж д а л е ч е н.

ОТДЕЛЕН, самостоятелен.

отделен: свързва се с помещение, предмет и др. Означава: който не съществува заедно с друг, не е съединен, свързан пряко с друг от същия вид. *А тази одая, в която се влизаше откъм двора по отделна стъпка и която нямаше съобщение с другата част на къщата, била предназначена там да идват посетителите на механата.* Т. Влайков, Преживяното. *От тоя ден нататък двете кобилки ги затвориха в отделен обор.* Й. Йовков, Ако можеха да говорят. *Те се хранят на отделна маса в трапезарията.* Св. Минков, Другата Америка. *Тия песни са издадени през 1906 г. в отделна книжка.* П. П. Славейков, На острова на блажените.

самостоятелен в едно от значенията си се свързва обикн. с помещение. Означава: който е изолиран напълно и може да се използува, без да зависи от друг. *Квартирата на Домусчиев се окачи цяло апартаментче с вестибюл и с голяма слънчева стая към улицата. То беше прегрдено от осталия етаж, за да може да се живее в него като самостоятелно жилище.* Ем. Станев, Иван Колдарев. *Излезе от къщи рано с твърдото намерение да премести до вечерта богатата учлищна библиотека от учителската стая в едно самостоятелно помещение.* Г. Русафов, И те са били деца. *Скоро ще ми дадеш и отделна стая, самостоятелна.* К. Калчев, Двама в новия град. *Самостоятелна квартира. Самостоятелен апартамент.*

ОТДЕЛЯМ, отльчвам, разделям.

Сн. виж: **отдели, отльчи, разлели.**

Общо значение. Ставам причина някой да престане да има връзки, отношения с друг.

отделям: ставам причина някой да се отдалечи, да се откъсне от някого, нещо, да не бъде свързан с някого, нещо. *Поуплоки се, изгледа, старата жена, не се боеше толкова, че Ния ще отдели от нея любимия й син.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Стара му се само никак горчиво, че животът до такава степен го беше отделил от Мария, та двамата изглеждаха съвсем чужди един на друг.* Д. Дамов, Тютюн. *Нелаква сила, нелакви мъки, . . . не са в състояние да ме отделят от нея.* Л. Каравелов, Българи от старо време.

отльчвам: ставам причина някой да не бъде заедно с нещо, да няма връзка, отношения с някого, нещо. *Има клакси характер. Още като се запознахме с Ненка, той мислеше да я отльчи от фирмата, но като я видяше колко е отдадена на работата си, не смееше да я огорчи.* И. Петров, Ненкиината любов. *Само едно повърхностно наблюдение може да отльчи личността на художника от творенията му.* сп. Българска реч. *Аз бях и понех в луда кръст граговете: преди да бяха Асеневи, те бяха мои, защото ме отличиха от моето драго лице.* Ив. Вазов, Борислав. *От майка ти да те отльчат | тъкаци някой хора зли | да вземат всякак да те мъчат | какво ще ти й? — Я помисли.* П. П. Славейков, Избр. произведения, I.

разделям: ставам причина да се прекъснат връзките, които свързват някого с другиго или с нещо, ставам причина да се сложи край на отношенията на някого с другиго. — *Добър ли беше пъртиит? — пита квартирантката. — Много. Те се любяха пет години. Колкото той добър, толкова майка му зла. Завиди им на обичта и ги разделя. Слаб излезе Трайко.* В. Бончева, Анчето пише. *Ти не си виновна. Вълитаха те така. Всяка те от мене, разделиха ни, когато ти беа пристъпваше.* М. Грубешлиева, Пред прага. *Всичко ще направя, само от Борянка не ме разделяйте.* Й. Йовков, Борянка. *Как се случи, че след като животът разделя Мариша и Ньо, двамата, прегмнали през много изпитания и страдания, пак се събраха заедно.* П. Стьпов, Живот с надежда.

Вж. и злъчвам.

ОТДЕЛЯМ СЕ. Вж. отчуждавам се.

ОТДИХ. Вж. почивка.

ОТЕГЧАВАМ. Вж. досаждам.

ОТЕЧЕСТВО. Вж. родина.

ОТЗВУК, отглас, отклик.

отзвук: непосредствено отражение или следа от някакво събитие, явление и под. в обществото, в дадена среда и др. *Неговите* [на Г. Димитров] *актуални, ярки и неотразимо убедителни статии намират най-жив отзвук сред работническата класа.* в. Отечествен фронт. *Те мълчаха и мрачно се вслушваха в речта на Славейков и особено в отзвука, който намираше в множеството.* В. Геновска, Седем години. *Неговата критика* [на Толстой] *на буржоазната култура и изкуство получава широк международен отзвук.* Н. Лилиев, Съчинения, III. *Ний живеехме в палатки и колиби без покрив и вред най-неблагоприятни условия. Суровостите на войната намериха отзвук в нашите произведения.* в. Развитор.

отглас не се различава по значение от отзвук, но се употребява по-рядко. *То* [септемврийското въстание] *е врьха точка на революционния подем на масите в България в резултат на Първата световна война, мощен отглас у нас на победата на Великата октомврийска социалистическа революция.* сп. Септември. *Виждам в ума си хубаво тогавашния Свищов, . . Шумен, грьмнв, пращен, пъен с кипящ живот, с бурния отглас на великите събития на войната.* Ив. Вазов, Пъстър свят. *Юбилейното митава с ликуващ отглас в прогресивната интелигенция, между студенти и ученици, в народа.* Ст. Грудев, Адриана Булевска.

отклик е книжна дума, равна по значение на отзвук, но е с емоционална отсянка. Има рядка употреба. *През 1686 година турците бяха изтласкани от Буда. . Тези събития намериха дълбок отклик в сърцата на поробения български народ.* Д. Линков, За земята българска. *Те жив са отклик на духа народни | а той не мре, и дор сърца туптят! от скръб и радост в наший край свободен | и мойте песни сѣ ще се четат.* Ив. Вазов, Легенди за Царевец.

Вж. е х о.

ОТЗОВАВАМ СЕ. Вж. о т г о в а р я м.

ОТИВАМ, ида.

Св. вид: **отида.**

отивам: вървя, движа се към определено място или отправям се за някъде с определена цел. *Митруш искаше да отиде в Севастопол.* Д. Добревски, Бунтът на крайцера „Надежда". *Спи ма се. Отивам да си легна.* К. Петканов, Вдъхновен. *Костов наближе бързо сякаш си и каза тревожно: — Отивам за лекар!* Д. Димов, Тютюн. *Днес ще отиди у майка си да я моля.* **ида** в едно от значенията си не се различава от о т и в а м, но има разнообразен характер. *Вечер и на обед Елка идеше при него и му носеше храна.* Елин Пелин, Гераните. *Аз ще ида учителка в Добруджа — казва миловидна бриадирка със загорело лице.* Г. Караславов, Проходът на младостта. *И Христаки хвана една друга улица, за да иде на хана.* Ив. Вазов, Под игото. *В празник ще се облече чистичко и хубаво, па ще иде отрано в черква.* Т. Влайков, Дядовата Славчова унука.

ОТИВА МИ. Вж. п р и л и ч а м и.

ОТИВАМ СИ. Вж. т р ъ г в а м с и.

ОТИЧАМ. Вж. п о д у в а м с е.

ОТКАЗВАМ. Вж. о т р и ч а м.

ОТКАЗВАМ СЕ, отричам се, отмятам се, помятам се.

Св. вид: **откажа се, отрека се, отметна се, пометна се.**

О б щ о з н а ч е н и е. Преставам да искам да правя нещо или да вярвам в нещо.

отказвам се: преставам да искам да извърша нещо, което съм обещал или съм имал намерение да извърша, а също така преставам да признавам нещо, в което съм вярвал, или не признавам, не смятам някото, нещо за свое, не искам повече да имам връзки, отношения с него. *Мислех, че в последния миг той ще се уплаши и ще се откаже от дебюта, но се излъгах.* М. Марчевски, Остров Тамбукту. *Колко се мъчех да го отклоня, да го накарам да се откаже от намерението си. . Но той не ме послуша.* Ал. Бабек, Малкият емигрант. *Като поставям по-високо благото на нашето отечество, тържествено заявявам, че се отказвам от партията, на която досега съм бил член.* Т. Влайков, Съчинения, III. — *А искам да се откажа от моята вяра заради една жена.* А. Дончев, Време разделно. *Аз съм се отказал вече от него, аз съм го проклел.* Л. Каравелов, Българи от старо време. *Отказал си се от името на баща си и го разсипваш на старини.* Ив. Вазов, Пъстър свят.

отричам се: преставам да вярвам в нещо, което съм считал за правилно, на което съм бил привърженик или не желая, не признавам нещо за свое, не желая да имам връзки, отношения с него. *Той не се отричаше от богомилството си, но все повече и повече съдеше своите.* Д. Талев, Самуил. *Той беше монах, посветил се бе на бога и се бе отрекъл от всяко земно благо.* Д. Талев, Самуил. *Нека наш брат знае. . /. . / че е срам за всякой, който се отрича от своя си рода и при гърми тича.* Ив. Вазов, Лирика, I. *Още утре ще ида при съдията. . . ще се отрека от тях. Не ми са синове те, не си ща.* Й. Йовков, Боряна.

отмятам се: не устоявам на думата си за нещо, което съм обещал, че ще извърша, или преставам да съм привърженик на нещо, не вярвам вече в него. Има разговорен характер. *Аз съм обещал да ида, не мога да се отмятам от думата си.* К. Калчев, Живите помнят. *Идваш ли с мене? — Добре де, идвам. — Отлично. Тогава да се уговорим, да се уточним. Но. . , ако не се видим, да не вземеш да се отметнеш?* Д. Калфов, Изпуща ли се такъв шаран. *И увлечен от мисълта за бързата и лесна печалба, той решаваше още на другия ден да започне уреждането на заема. Ала на сутринта се размисляше и се отмяташе. Нека да почака.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Ако се отдели Аарон, не се знае как ще постъпят едрите му боляри, може да се отметнат от клетвата си за вярност, да се обявят самостоятелни или да преминат към Самуила.* А. Дончев, Сказание за времето на Самуила.

помятам се не се различава по значение от о т м я т а м с е, но има простонароден характер. *Един каракачанин ни обнадеждси по едно време, че ще ни докара еднайсет коня, но слез като го чакахме три часа, той дойде да ни каже, че се помята.* Ив. Вазов, Мусала. *Той сега мисли — посочи тя Кутулата, — пухти, ядосва се — дая дума. Ала лесно може да се пометне, да каже там: мама, жената са против и — готово.* В. Нешков, Настъпление.

ОТКАРВАМ. Вж. з а в е ж д а м.

ОТКЛИК. Вж. о т з в у к.

ОТКЛИКВАМ. Вж. о т г о в а р я м.

ОТКЛИКВАМ СЕ. Вж. о т г о в а р я м.

ОТКОПЧВАМ. Вж. и з т р ъ г в а м.

ОТКРИВАМ. Вж. д о в е р я в а м.

Вж. и з н а м и р а м.

Вж. н а м и р а м.

ОТКРИТ. Вж. и с к р е н.

Вж. я в н е н.

ОТКРИТО. Вж. я в н о.

ОТКРОВЕН. Вж. и с к р е н.

ОТКРОВЕНИЕ. Вж. п р и з н а н и е.

ОТКЪСВАМ СЕ. Вж. о т ч у ж д а в а м с е.

ОТЛАГАМ, отсрочавам.

Св. вид: **отложа, отсроча.**

О б щ о з н а ч е н и е. Оставям извършването на нещо за по-късно, а не когато трябва.

отлагам: оставям да извърша нещо или да стане нещо по-нататък, в по-далечно време, отколкото е било определено. *„Право реших, . .“ — рече си Аарон, който мрачеше обяснението и всички неприятни и объркани работи, затова оставяше да ги свършат други, а като не можеше никой да го замести, отлагаше ги.* А. Дончев, Сказание за времето на Самуила. *Щях да замина утре, нали бях добри човек да ме заведе до града, но отложих още за един ден — сама не знам защо.* Г. Райчев, Избр. съчинения, I. *„Сега ли да й кажа или да почакам до утре? — питаше се Костадин, . . — Не, сега ще и кажа, няма защо да отлагам. . . Тъй или иначе, този въпрос трябва да се разреши.“* Ем. Станев, Иван Кондарев. — *Нали се разбрахме, дядо попе? Отлагаме падежа на полицата до Малка Богородица.* Т. Харманджиев, Краят на едно детство.

отсрочавам: сменям, продължавам срока за извършване на нещо. — *Отидох в банката [..] и ги моля да ми отсрочат плащането, понеже нямам пари.* Ив. Димов, Ако имах два живота. *Садредин бей изпита спага, защото мисленe как да отсрочи падежа на полицата, грижливо сметана в чекмеджето на виения маданджия.* А. Христофоров, Ангария. — *Поиска отсрочка на отзовяването, като пregлъпна гордостта си. . Заповедта за отзовяване бе отсрочена, но не е отменена.* Сл. Боянов, Светлини от кладата.

ОТЛИКА. Вж. р а з л и к а.

ОТЛИТАМ. Вж. и з л и т а м.

ОТЛИЧАВАМ. Вж. р а з л и ч а в а м.

ОТЛИЧЕН, превъзходен.

отличен: който е най-добър по качество, по достойнства. *Юначен, отличен стрелец, той бе единодушно избран от четниците за воевода.* Зл. Чолакова, Бачо Киро. *Пианото ви има отличен тон, а вие свирите като истински артист.* М. Грубешлиева, Пред прага. *Беров е отличен организатор, отличен инженер и добър другар.* Д. Кисьов, Щастието не идва само. *Той се радва на отлично здраве. Отлична организация.*

превъзходен: който е с най-високо качество, стои над всички други от този вид. *Той извади вечерта пред мене на трапезата ми превъзходно арганско вино.* Ив. Вазов, Пътни бележки. *Планът ви е превъзходен, много добре обмислен, но това ли ще го приложим.* Д. Димов, Тютюн. *Превъзходна игра. Превъзходно изпълнение.*

ОТЛИЧИЕ. Вж. р а з л и к а.

ОТЛОМКА. Вж. к ъ с.

ОТЛОМЪК. Вж. к ъ с.

ОТЛЪЧВАМ. Вж. о т д е л я м.

ОТМАЛЯВАМ. Вж. о т п а д а м.

ОТМЕРВАМ. Вж. и з м е р в а м.

ОТМОРА. Вж. п о ч и в к а.

ОТМЪЩАВАМ, мъстя, плащам, разплащам се.

Св. вид: **отмъстя, платя, разплатя се.**

О б щ о з н а ч е н и е. Причинявам зло някому за удовлетворение.

отмъщавам: направям умишлено зло някому, за да му отвърна за нанесена обида, оскърбление или страдания, мъки. — *Къде отивиш? — попита го войводата. — При вас, войводо. — Защо? — Искам да отмъстя на турците. — Какво ти направиха? — Гвирка се с либето ми.* М. Марчевски, Повести. — *Ние си наказахме* [потисниците] *— продължи Руменов, за да отмъстим за безчинствата, които те извършиха в Габаре.* Х. Русев, По стръмнините. — *Нанай търтение, не бързай! Не ти позволявам да си мърсиш ръцете с неговата кръв. Той е моя жертва. Остави аз да отмъстя за баща ти и за всички ви.* К. Петканов, Преселници. — *Ако се случи нещо лошо с Митко, да знаеш ти си ми син и на всяка цена да отмъстиш за тия наши мъки.* Сл. Трънски, Неотдавна.

мъстя е книжна дума със сравнително по-рядка употреба. Означава: отвръщам със зло обиди, на потисници за причинени масови страдания, мъки. *Той мъстеше на турците за онова, зло, което бе причинил на българите Василий Българоубиец Акрополит.* Ив. Вазов, Легенди за Царевец. *Наистина зле го прободе вражеска стрела още при станилицата, но*

жив до остъвих. Ето за него и за другите ще мъсти Момчил, сестро. Ст. Загорчинов, Ден последен. *Народьт . . като му дошли мъките до гуша, . . започнал да пали и ушпомена чокойските мъдъмца — да мъсти за своето тесло.* Г. Белев, Картини из Румъния. *Болемите трсмнаха от бръчта, за да мъстят, те бяха уверени, че ще стигат кмета, ще го отвлекат и ще покажат и на малки, и на големи властници и командири, че така не може да се управлява.* Г. Караславов, Обикновени хора.

плашам в едно от значенията си е: отвръщам някому със зло за незаслужена обида, оскърбление, страдание и под., когато ми се удаде удобен случай. Употребява се обикн. като закана. Има разговорен характер. *Душата ма изгоря той мене. . мъгаде ме. Ама и аз него ги! Иъаз ще му платя. Хубаво ще му платя.* Й. Йовков, Чифликът край границата. *Ти ще ми платиш, византиецо, двойно и тройно за думите си — избъбри той, като гледаше Кантакузеновия пратеник втренчено, за да му запомни лицето.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Утешаваше се само с надеждата, че неговата партия ще дойде на власт — тогава той ще им даде да се разберат, тогава на всичко ще плати за тези страхове и унижения.* Г. Караславов, Избр. съчинения. VI.

рвзплащам се: отмъщавам обикн. на мнозина или за много неща, напълно, окончателно за причинена обида, злина, от което оставам напълно удовлетворен, не оставам длъжен. *И изведньж се разгоряха човешки охкания и стенания: навярно Синан се разплащаше за премъ́ените страхове — позалия е невъзпитите и ги бие.* А. Страшимиров, Антология. *Днес е денят — каза той, — в който ще да докажем, че знаем да се разплаляме с общия тиранин на християнстьотъ.* Пв. Вазов, Немили недрги. *Бяха ти са обесили, ти едва си останал жив. Сам казваш — за много имали да се разплащаш.* В. Андреев, Партизански разкази.

ОТМЯТАМ СЕ. Вж. о т к а з в а м с е.

ОТНАСЯМ. Вж. з н а ч е н и я.

ОТНАСЯМ СЕ, държа се, нося се.

Св. вж: **отнеса се.**

О б щ о з н а ч е н и е. Проявявам с обикновено се определено отношение към някого.

отнасям се: проявявам, имам някакво отношение към някого или давам определен израз на отношението си към някого в даден случай. *А с големите той и неговите събратя умеехл много добре да се отнасят: ще ги посрещнат, ще ги нагостят богато, ще ги изпратят с почести.* Ал. Константинов, Съчинения, I. *И тая жена, която беше способна и на гневни избухвания, и на голяма нежност, започна да се отнася към Захария като към син.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан. *Ние, децата, не можехме да се наглеждаме на неговата представителна осанка . . и отнасяхме се към него не само със страх, . . , а и с особено уважение.* Т. Влайков, Преживяното. *Или влизай да хапнеш, или няма да те пусна от къщи навъ! — отсече непоколебимо майката. За пръв път тя се отнасяше с него така сърдито.* Г. Караславов, Избр. съчинения, VI. *И на Мечков му стана съвестно, че така грубо се отнесе към старя си приятел.* Д. Кисьов, Щастието не идва само.

държа се в едно от значенията си е: проявявам определено отношение към някого с поведението си. *Чудно защо Лина не обича това момче. . Възпитано, културно, винаги се държи учтиво с нея.* М. Грубешлиева, Пред прага. *Кайови изтъро добре се държеха към кака Дина — тачеха я.* Т. Влайков, Съчинения, II. *Той се държи много грубо с нея.*

нося се в едно от значенията си е равно на о т н а с я м с е. Има рядка употреба. *Дори леля му, която винаги се носеше с майчинско съчувствие към него, сега беше студена и неумолима.* Г. Райчев, Избр. съчинения. *Да й каже, че я обича. . да й каже самата истина. . Тя би го помислила за твърде разпасан и лошо момче, което не знае да се носи другарски.* Ив. Хаджимарчев, Овчарчето Калитко.

ОТПАДАМ, изнемощавам, отмалявам, премалявам, отслабвам, грохвам.

Св. вж: **отпадна, изнемощея, отмалея, премалея, отслабна, грохна.**

О б щ о з н а ч е н и е. Губя физически сили.

отпадам: постепенно ми намаляват физическите сили, поради което губя бодрост, ставам немощен (обикн. от болест, големи тревоги, умора и др.). *Никога той не беше го виждал толкова отпаднал и измършавял. Ставаше нещо с този човек, нещо го ядеше и сушеше отвътре.* Г. Караславов, Снаха. *През последните дни Велика отпадна съвсем. Чувствуваше слабост в краката си, задух в гърдите.* К. Петканов, Морава звезда кървава. *Той е съвсем отпаднал, не може да върви.* Л. Стоянов, Холера.

изнемощавам: постепенно отпадам много, изгубвам напълно физически сили, мощ (от болест, недояждане, от силна преумора и др.). *Това бяха клетници, които, пребити от бой или просто изнемощели от слабост и болести, се бяха едвам допъпрзали до тука.* К. Величков, Периодическо списание, I. *Тя изнемощя, лицето й изгуби своята чистота, под очите се вдлъбаха големи сини кръгове.* Ст. Загорчинов, Легенда за св. София. *Спряхме на почивка и войниците, изнемощели и капнали от умора, сякаш не седнаха, а просто нападаха врз ра-*

пищите си от даете страни на пъпя. Й. Йовков, Разкази, II. *Ако се появят тоденици, за сърните настъпват тежки и мъчителни дни. Тогава храната става оскъдна. . От продължителен глад, особено малките, изнемощяват и падат изнурени на земята.* П. Петков, Следи из планините.

отмалявам: много силно усещам загуба на сили (от болест, глад, от силна умора или от голямо вълнение, изживяване и др.). *От температурата и лежането беше отмалял, внеше му се свят.* М. Грубешлиева, През иглено ухо. *Отмалели от умора, примата другари се олюляваха, когато скочихи на сушата.* Г. Караславов, Избр. съчинения, V. *Те скитаха дълго, умориха се от гледане, отмаляха от глад.* Г. Караславов, Избр. съчинения, X. *Майката го прегърна, отмаляла от най-тежки страхове и преживяния.* Г. Караславов, Избр. съчинения, X. *Ръцете му силно трепереха и когато изгаси от плика мокрото още от сълзи Сефкино писмо, той, отмалял, се облакъти на прозореца и не дръзваше сякаш да зачете.* А. Страшимиров, Съчинения, I.

премалявам: силно отпадам, отмалявам. *Работата бе привършена късно след обед. Столи Глушев бе премалял от глад.* Д. Талев, Железният светилник. *Седна в креслото, премалял от страх.* М. Грубешлиева, Пред прага. *Премалял от болка, Тана се изправи бавно, мъчително и мина пак в спалня при болния.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Тухли правиха, копаха основите, премаляваха от работа по цял ден.* Б. Райнов, Прекъснато весло. *Затвори вратата и видя Крум. Премаляла от щастие, изпика.* Вл. Полянов, По пътя. *Ще кажеш ли? — Боже мой, какво зная, ти да кажа? — изтъкна, премаляла от болка, жената.* Д. Киньов, Щастието не идва само.

отслабвам в едно от значенията си е: загубвам сила, едва мога да се движа, да ходя (обикн. от силна преумора, старост и др.). *Не съм вече за никаква работа. Отслабнах, много отслабнах. Краката ми не бяржат. Главата и тя не бяржи.* А. Каменова, Харитиниият грях.

грохвам: много силно отпадам, съвсем загубзам физически сили, ставам напълно немощен, обикн. без да мога да се съвзема (от старост, от тежки преживявания или от силна преумора). *Грохнала от старост, . . . тя креташе немощно от единия край на палатката до другия и подаваше вода на болните.* Д. Димов, Осъдени души. *Погледна почилото, което от мъничък въртеше, и колко пъти е грохвал от умора.* А. Каралийчев, Народен закрилник. *В първите дни след процеса той грохна, побледя, стопи се от ужаса на всекидневното очакване.* Г. Караславов, Танго. *Петко нямаше вид на болен. Да е простинал и неусетно заболял в гърдите? Възможно е, такива едри хора, понякога увлечени в работата си, не мислят за себе си и грохват отведнъж.* Ст. Ц. Даскалов, Стубленските липи.

ОТПЕЧАТЪК. Вж. д и р я.

Вж. с л е д а.

ОТПЛАЩАМ СЕ, отблагодарявам се, реванширам се.

Св. вид: **отплатя се, отблагодаря се.**

О б щ о з н а ч е н и е. Издължавам се с добра постъпка за нещо хубаво, сторено ми от някого.

отплащам се: извършвам нещо, с което се издължавам в отговор на направено ми добро от някого. *Вие ми помогнахте да се сдобия с най-голямата си радост, а сега не мога да ви се отплатя, не мога с нищо да ви помогна.* П. Здравков, Незабравимо детство. *Ташковите помогнаха на Ловените, през тежки дни и месеци им услужваха кое с житие, кое с брашньце, кое с пари. А Ловените се отплащаха с работа на полето и по вършитба.* Г. Караславов, Избр. съчинения, VI. *Вземи туй семе — рекох му, — посей нивите, а сетне ще ми се отплатиш. Селянинът се просълзи от радост, . . и летос, като напълни хамбара си, на мене отмери цели десет кринчета.* А. Каралийчев, Мравешка история.

отблагодарявам се: правя услуга, подарък и под. никому като израз на благодарност за сторено добрина и под. — *Тебе аз те имам като свое чедо, десет години дума не ми прътече, път не ми мина, искам да ти се отблагодаря.* Г. Караславов, Сиаха. *Още рано тая сутрин той излезе в двора — празник беше, нямаше къде да отиде, та тръгнеше да се залови с нещо тук. Искаше да помогне с нещо, да услужи, да се отблагодари някак.* Д. Талев, Железният светилник. *Разбръсках очите и си струпаха на кръстци. Велика не знаеше как да им се отблагодари* [на отпускарите], *затова им предложи да ги заведе в село и да ги нагости.* К. Петканов, Морава звезда кървава.

реванширам се с книжна дума. Означава: отвръщам за добро отношение към мене с подобно, равностойно действие, с каквото са се отнесли към мен. *Като свръши Христов да говори, Михалаки се пораздвижи на стола си. . . , и отговори. . . , — Боже мой! — каза той. — Не бих могъл да ви се реванширам със същите комплименти, тъй като досега не съм чел нито едно от вашите стихотворения.* Д. Йонов, Ц. Гинчев и др. в спомените на съвременниците си. *Пак тук се реванширах за неуспеха в Рио де Жанейро. Не само че мо-*

жах да разгледам града (...), но и една щастлива случайност ми позволи да отида с автомобил в Сао Паулу. Б. Шивачев, Писма от Южна Америка.

ОТПРАВЯМ СЕ, насочвам се, запътвам се, упътвам се.

Св. вж. **отправя се, насоча се, запътя се, упътя се.**

Общо значение. Трябва: отивкане към някакъв обект, някаква цел.

отправям се: тръгвам, заминавам отнякъде или тръгвам в определена посока към някого, нещо. *Повече Кирчан нещо нина отправяшите аеспанци и се отправяха към Велико.* Д. Талев, Пиянство. — *Нелъжи ръцо да се отправим!* — ... — Към Трун. Д. Кисьов, Шастието не е нещо само. *Дядо Ангелко ялеза земляпката. В очите му плаха радост. Той се отправя смелъ към ръцата вуо.* К. Самбрев, Средногорски партизани. *Нелъжи в дъжта се отправя Мария с вер ръка си кадрода. Той се отправи към нея.* М. Марчевски, Повести. *Стигнал мъжлетото се отправи към вратата.* Ст. Марков, Дълбоки бразди. *Корабът напуска пристанището и се отправя на север.*

насочвам се: тръгвам в определена посока, към определена цел. В случая представата се свързва предимно с посоката, целта, към която някой се отправя. *Дружината напусна почиваното хайдушката поляна, насочи се към полето.* К. Петканов, Избр. съчинения. *Сред зимни студеве и бури бе кремяната и Стара планина, през Плоодив и Одрин руските бързо се насочвала към Царсград.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Вечер е. Местната радиостанция съобщава, че ще имат сказка. Всичко жично се насочва към клуба.* Н. Стефанова, Романтично пътешествие. *Голяпите черни коне се разпряха и тръгнаха. Каруцата се насочи право към чифлика.* Й. Йовков, Чифликът край границата.

запътвам се: тръгвам, отправям се пеша за някъде (обики. с твърдото решение да видя някого или да направя нещо). Има разговорен характер. *Щом видя учителката, Ния се запъти към нея.* Д. Талев. Преспанските камбани. *Рано в зори Левски напускаше селището, ето де вощаал: ... запъпвайе се към другото селище, дето отиваше да пърси други хора.* Ст. Дичев. За свободата. *Моторницата спря на брега и ние се запътихме към изгорялото село.* М. Марчевски, Остров Тамбукту.

упътвам се: тръгвам за някъде, към определен обект или потеглям на път за някъде. Има разговорен характер. *Бързо скочих от каручката и се упътих към чешмата.* Елин Пелин, Аз, Ти, Той. *Упъти се към полицейското управление.* В. Геновска, Седем години. *Седнал в кълската, те се упътиха към дома на руските.* Ст. Дичев, За свободата. *Черкото злато мами скитника и авантюриста. И ето — с хиляди се упътват на юг.* Б. Шивачев, Писма от Южна Америка.

ОТПУСК, вакансия.

Общо значение. Период от време, свободен от служебни или учебни занимания.

отпуск: определен период от време, свободен от служебни задължения, който се дава по закон на служителя за почивка, поради болест, домашни причини и др. *Аз се чувствувах уморен и заради това взех си едномесечен отпуск.* Ив. Вазов, Пъстър свят. *Това лято Евгени взе летния си отпуск доста късно. ...Той го прекара във Варна.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Той поиска отпуск по болест и замина.* Г. Караславов, Избр. съчинения, IV. *Смятам да вземам отпуск и да тръгнат с обиколен билет на свободно пътуване за седем-осем дни.* Д. Калфов, Избр. разкази. *Редовен годишен отпуск. Отпуск по майчинство. Платен отпуск. Безплатен отпуск.*

вакансия: определен период от време, през който няма учебни занятия, или летният период от годината, през който служителите обики. отиват на почивка, в отпуск. *Разпуснахме учениците за коледната вакансия.* Ал. Спасов, Спомени. *Той беше мой другстник, учеше в столицата, но сега си беше дошъл за лятната вакансия.* Г. Белев, Патилата на едно момче. — *Какво правите тук? — На почивка съм, във вакансия. — Нима още учителствувате? — Разбира се. Какво да се прави?* Ив. Караноски, Разкази, I. — *Тия дни си заминавам на село. — Заминаваш? Защо? — Нали — семестриална вакансия.* Д. Калфов, Избр. разкази. *Заседанието се отложи по случай вакансията.* Елин Пелин, Аз, Ти, Той. *През тези горещи юлски дни прохладните зали на Парламента са пусти и тихи. Обитателите им са във вакансия.* в. Работническо дело.

ОТПЪТУВАМ. Вж. заминавам.

ОТРАДА. Вж. радост.

ОТРАЖЕНИЕ. Вж. отблясък.

ОТРЕЗВЯВАМ. Вж. изтрезнявам.

ОТРЕЗНЯВАМ. Вж. изтрезнявам.

ОТРИЧАМ, отказвам.

Св. вид: **отрека, откажа.**

Общо значение. Не признавам, отхвърлям нещо.

отричам: отхвърлям, не признавам нещо, което съм казал, извършил, или не признавам, отхвърлям някакъв факт, за който зная, който ми е известен. *Освен ако отречете. — Нищо*

нямо да отрека. Тоя, което ти казах преди малко, ще го повторя и пред събранието. М. Марченски, Повести. *Вляе в каруца Богоя, подпичарят затвори отвори. . Отрепох! — викаше той и сряз да си поеме дъх. . . Отрекох сичко. . . Нищо не знам, рекох, за Арап дга. Аз вчера от сърдиъ, бихи ме. . . Нищо не знам.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Получихте ли плакавата телеграма от София? Макар че нищо не би му струвало да признае, . . . Абрашев отрече това.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Редяха се общи стъпки. Доблестните редисти упорито отричаха да си имали организационни връзки с Христов и Ангелов.* Сл. Трънски, Неотдавна.

отказвам в едно от значенията си не се различава от **отричам**, но има по-рядка употреба. *Чорбаджи, ще готовиш ли се за бунт? Нашко отказа смело.* Ив. Вазов, Под игото. — *При разпита, . . . понеже аз отказвах упорито, ти скочна и ми удари плесница.* Ив. Вазов, Утро в Банки. *Той отказа, че е участвувал в заговора.*

ОТРИЧАМ СЕ. Вж. **отказвам се.**

ОТРУПВАМ, обсипвам.

Св. вид: **отрупам, обсипя.**

отрупвам има за обект подаръци, пари и под. или въпроси, грижи и под. Означава: давам, изпращам, отправям последователно някому в голямо количество. *Тя ще го отрупа с подарци, каквито още никой не е получавал.* Г. Караславов, Избр. съчинения, V. *Моите домашни, приятелите ми, познатите ми бяха ме отрупали с безброй писма.* Д. Калфов, Под южното небе. *Кое по това време? Защо си изгнал? У кого си ходил? — Марина я отрупа с въпроси.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Отрупаха го с внимание и грижи. То беше на върха на щастието си.* К. Калчев, Живите помнят. *Па и оруги граждани — това чиновници, офицери — отрупват ме с порьчки.* Т. Влайков, Съчинения, II.

обсипвам има за обект подаръци, грижи, нежност, милувки и под. Означава: изпращам, отправям последователно някому нещо в голямо количество, в изобилие или давам израз на силните си чувства към някого с много внимание, нежност, милувки и др. *Ти тогава се не сети да се питаш дали има у тебе сърце. . . когато те обсипваха с милост и скъпи дарове.* Ив. Вазов, Към пропаст. *Слъгоха и в Гушанци партизани. .Селото се стече и ги обсипа с цветя.* Ст. Ц. Даскалов, Без между. *Соня буйно се хвърли на врата му и го обсипа с целувки по бузите, по челото, по косата. — Татко, милия, ова месеца не си идвал.* Х. Русев, Под земята. *Отварям уста и говоря. Страшни работи! Обсипеам противника с клевети, трупам обвинение след обвинение.* Елин Пелин, Аз, Ти, Той. *Какво стана? Ходи ли? Намери ли го? — обсипа го с въпроси още от вратата Николай.* П. Проданов, Селмокласиция. *Обсипа го с похвали. Обсипа я с комплименти.*

ОТСЛАБВАМ, изтъняваи, отъняваи, измършавяваи.

Св. вид: **отслабна, изтъня, отъня, измършавя.**

отслабвам: загубвам от теглото си. *За една седмица отслабна. Лицето му се удължи, а скулите му изпъкнаха като ябълки.* И. Петров, Новкината любов. *Станка отслабна, ху, бавно и лице се подужи. . . , кръстът й изтъня, бузите й бяха широки.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Бонка се оплакваше . . не е пала, отслабнала ова килограма.* Г. Райчев, Златният ключ. *Виждах, че плътно ядене съвсем малко, за да остане за мене. И двамата съвсем отслабнахме.* С. Кралевски, Възвърната обич.

изтъняваи: ставам тънък, като се намалява обемът на тялото ми. Употребява се често за части от тялото. *Аз станах замислено, тъжно момче. Изтоних се, изтънях.* К. Калчев, При извора на живота. *Изтъня през тези дни, очите му хлътнаха, лицето се удължи.* Н. Нинов, Една шепа орехи. *Гледам я мама, беше станала като вейка. Тя вее повече стягаше пояса върху суклана си и бе толкова изтъняла в кръста, че ако бутнеш гърба й, струва ми се, ще се прекърши.* Кр. Григоров, Новодомци. *„Кобилата я не бива, . . , вика ми женото. Не яде, все трепери, на смъкнала се, изтъняла като хрътка.* Н. п.Филипов, Разказ на ловеца. *Пръстите на ръцете й бяха изтънели и бяха много нежни.* Д. Талев, Самуил. *Лицето на детето бледнееше бързо. Дори погледа му изтъня и се заострп.* Г. Караславов, Снаха.

отъняваи е равно по значение на **изтъняваи.** Има рядка употреба, понякога с пренебрежителна отсянка. *Котене, кръвте и телетата, изхранени от студения есенен дъжд, отъне.ли като хрътки и премръзнали, или стояха на едно място, или ако тръгнеха, отпадаха като замаяни не там, дето трябваше.* Й. Йовков, Женско сърце. *Ръцете й бяха съвсем отънели. Вратът му е отънял.*

измършавяваи: ставам толкова слаб, мършав, че оставам без жизнени сили. Употребява се за човек, за животно, по-рядко за части на тялото. *От гладуване, . . , аз силно измършавях.* Ив. Вазов, Пъстър свят. *И първото лице, което видях, беше лицето на бъдъ ми. . Беше страшно измършавял и измъчен.* Ем. Манов, Пленено ято. *От работата, от грижите, от раждаията и от немотията Ганка посърна, измършавя, миловидното й личие се смали, побледня.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Някои от кралите така из. мършавяха, че трябваше да им се помогна, когато отпадоха — нямаха сили да вдигат кокалите си.* И. Волен, Между два свята.

Вж. **отпадам.**

ОТСРЕЩЕН. Вж. противоположен.
ОТСРОЧВАМ. Вж. отлагам.
ОТСТИВАМ. Вж. отчуждавам се.
ОТСТОЯВАМ, брани, защищавам.
Св. вид: **отстоя, защити.**
Общо значение. Твърдо, упорито поддържам нещо, не отстъпвам, държа за него.
отстоявам: в труден момент поддържам упорито възгледите, убежденията, интересите си, оставам верен на каузата си срещу някого, който изразява различно от моето становище. *Съмнението и нерешителността отново заглоздаха Найден. . . В тия седем години той никога не е имал достатъчно воля да си състави собствени убеждения, да си отстоява. Беше длъжен да приеме убежденията на своя господар.* В. Геновска, Седем години. *И сега Съветският съюз искрено и безкорестно прави всичко възможно да ни помогне, . . . да запазим свободата земя от чуждо посегателство и да отстоим своята справедлива национална каузa.* Г. Димитров, Съчинения, III. *А българите тъкат от векове в невежество, защото коварно е отнета църковната им независимост, чрез която биха могли да отстояват правото на своя език в църква и училище.* Б. Пенев, Начало на българското възраждане.
брани в едно от значенията си е: противопоставям се на някого, който оспорва интересите, правата, постигнатото от мен или от някого, обявявам се и действувам срещу посегателствата му. *Вестникът се печата на български и румънски и има за цел да брани правата и интересите на двата народа.* Ив. Унджиев, В. Левски, биография. *Холски продължаваше да брани своето учение с голяма разпаленост.* Ив. Вазов, Драски и шарки. *Браним мира. Браня свободата си.*
защищавам в едно от значенията си е: с думи и дела се застъпвам да докажа или запазя правата си или правата на другиго. *Работниците сами най-добре защищават правата си.* М. Грубешлиева. Пръс иглено ухо. *Паисий упорито е дирил едно довод, за да съкрши с него грдъките нападки, да защити поруганото българско име.* Б. Пенев, Начало на българското възраждане. *Защищавам интересите си. Защищавам мнението си.*
ОТСТРАНЕН. Вж. далечен.
ОТСЪПЧИВ, мек.
отстъпчив: който в името на добрите отношения без спор се отказва от своите решения и прачма това, което му се налага. *Вълнуваали са ме в пионерската и младежката организация, учили ме ме да уважавам човека. . . , да бъда отстъпчив към по-слабите.* П. Незнакомов, Стара мечта. *Не, не е подходен — . . — Данаил е много кротък, отстъпчив. Тук е нужен човек непримирим, настойчив.* Цв. Ангелов, Честна дума. *При другите случаи отстъпчив и покорен, сега Минъ дръжеше на своето.* Ст. Марков, Дълбоки бразди.
мек в едно от значенията си е: който поради добродушие, деликатност, не се налага на другите, оставя го да постъпват както искат или не им натрапва мнението си. — *И аз тъй ще рекъ — съгласи се Нейко, който, . . , изведнъж стана отстъпчив и мек.* Й. Йовков, Жетварят. *Но ти си нежна, мека, затова страдаш.* Ив. Вазов, Казаларската царица. *Ти си много мека и с всичко се съгласяваш.*
ОТСЯНКА, оттенък, нюанс.
отсянка: разновидност на един и същ цвят в зависимост от различната сила на даден негов тон или леко различие в тембъра на глас, в интонация и др. *Кафява светлина се разлива върху му* [на бюрото]. . , *и отразява по стената златисти отсенки.* З. Сребров, Избрани разкази. *Тъмната домотъкана преграда представляваа стилизираната равнина в безкрайните й тонове, полутонове и отсенки.* Н. Хайтов, Писма от пушиящите. *Тъмнее просторът. Синихата морска почива. В отсенки безбройни безкрайната шир се преплиа.* Д. Бояджиев, Стихотворения. *На лицето си Оленков бе придал подмигване и израз, на глас — всички възможни отсенки: от най-възвишената интонация до най-комическата.* Н. Лилиев, Съчинения, III. *Нямаше романтичното въображение на мечтателя, който само по израза на очите или по отсенките на гласа може да възстановява в съзнанието си това, което хората преживяваха.* А. Гуляшки, МТ станция.
оттенък е книжна дума. Не се различава по значение от отсянка. Употребява се предимно за багра, цвят. *В този ранен час морето е светлозелено, с лек сребрист оттенък, като млада бронзова лоза.* Г. Белев, Картини из Румъния. *Беше горещо. Над осленително бялото шосе, над покарлите царевици трептеше мараня. Дретенилите ниви преливаха на талази всички оттенъци на зеленото.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Бригадирите събират от гората съчки и палят големи огньове. Червените оттенъци играят весело по загорелите им млади бронзови лица.* Г. Караславов, Проходът на младежта. *На Фани му харесваше нейната непринуденост, едва доловимият оттенък на ирония в израза на лицето й.* Ем. Манов, Бягството на Галатея. *В гласчето й* [на дамата] *зоучене они оттенък на леко доверие, така характерно за децата, на които са обещани интересна забава.* Г. Караславов, Танго.

нюанс не се различава по значение от отсянка, но се употребява най-често за абстрактни понятия (в научната литература и публицистиката). *Думата какво не означава. И после тя е способна на хиляди превъплъщения и нюансирания — в зависимост от думите, с които я свързваме. Кои нюанси искаш да подчертаеш, кои да подтиснеш — от тона ще зависи и какви връзки ще я употребиш.* Сп. Казанджиев, А. Страшимиров и др. в спомените на съвременниците си. *Драмата, като или за предмет великатия анализ на страстите, или нужда да си служи с най-тънките нюанси на мисълта.* К. Величков. Събрани съчинения, VIII. *Епизът и на автора, и на героите е беден на нюанси, на интонации.* сп. Септември. *Сп. Л. Костов обича старата максима „Ако искаш да отречеш нещо — осмей го!" И неговият хумор прелива в различни нюанси — ту добродушен и жизнерадостен, ту хаплив и язвителен, ту безобиден и назидателен.* в. Народна култура. *Между черно и бяло има постепенни преходи, всички нюанси на така нареченият от нас сив цвят.* М. Йосифов, Зашитни форми и багри на животинския свят.

ОТТЕНЪК. Вж. отсянка.

ОТХРАНВАМ. Вж. отглеждам.

ОТЧАЯН. Вж. безнадежден.

ОТЧЕТЛИВ, ясен.

Общо значение. Който ясно се отделя, чува или който добре се вижда.

отчетлив се свързва обикн. със звук, шум, говор. Означава: който се чува ясно, откроено, а не слято, смесено. Свързва се по-рядко със зрителни възприятия и означава: който се вижда ясно, добре очертано. *Някъде назад един машинното отделение се чуваха редки, отчетливи удари на чук и звытеж на желязо.* П. Вежинов, Далече от бреговете. *Неочаквано от далечните върхове на балкана долетяха човешки гласове. В началото те бяха неясни и несигурни. Но после станаха по-гръмки и отчетливи.* К. Ламбрев, Средногорски партизани. *Отнаваде Асен заговори неравно, глухо, но после гласьт му доби своята предишна яснота и дулите му станаха звынки, отчетливи.* Цв. Ангелов, Честна дума. *Бреговете ставаха все по-ясни и отчетливи, виждаха се вече всяка отделна къща, всяко дърво.* П. Вежинов, До Мелбърн по въздух и море.

ясен в едно от значенията си се свързва с предмет, звук. Означава: който може много точно да се установи какъв е, на кого принадлежи, какво означава, тъй като се вижда или чува много добре. *Той* [паракодът] *се продължаваше все повече и повече, . . . очертанията му ставаха по-ясни.* Й. Йовков, Разкази, II. *Не знаеха где отиват, но топовните гърмежи пред тях ставаха по-ясни и по-близки.* Й. Йовков, Разкази, I. *А далеч, зад дърветата, гърмяха звынливи колесници. И този неразбран шум идеше насам — и ставаше все по-ясен.* Н. Райнов, Видения из древна България. *Ясна дикция.*

ОТЧУВАМ. Вж. отглеждам.

ОТЧУЖДАВАМ СЕ, изстивам, охлаждавам, откъсвам се, отделям се, отстивам.

Св. вид: отчужди се, изстина, охладнея, откъсна се, отделя се, отстина.

Общо значение. Преставам да чувствувам някого близък.

отчуждавам се: преставам да се чувствувам близък на някого или на нещо, не се чувствувам свързан с него, не мога да споделя неговите мисли, чувства, грижи. *За тоза кьсо време — една непълна година, откакто беше тук, тя се отчужди тъй много от своите в града, че по цели дни не си спомняше за тях.* Д. Талев, Изпитание. *И колкото повече време минуваше — повече се отчуждаваше от България, додето забрави, че е българин, и стана ромъчин: Хаджи Етимиу Йонеску. Ив. Вазов, Нова земя. За какво да я заговори? За кьщните работи не му се щеше да отвори дума, . . . пък за селските работи отбягваше да спомене, че и сам много се беше отчуждил от тях.* Г. Караславов, Татул.

изстивам в едно от значенията си е: преставам да изпитвам чувство на обич, на привързаност, ставам равнодушен, безразличен към някого, нещо. *Сиаха му Иваница, която го обичаше като роден брат, изстина от него. Тя избягваше да го види.* Елин Пелин, Земя. *Друг човек стана отпогаз. Изстина към нея, изстина към дъщерите си, като че не бяха негови деца, а чужди.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан. *От някое време Елиоу беше започнал да изстива към приятеля си, но в тоя миг отново почувствува да го обхваща сърдечното чувство на старата дружба.* А. Гуляшки, Любов. *Обикнал беше той хайдушкия живот, но изведнъж изстина към него.* М. Марчевски, Повести.

охладнявам: ставам равнодушен към някого, не проявявам вече в отношението си към него предишната сърдечност. *Напоследък и чувствата му към Фотина бяха охладнели. Той виждаше, че двамата са заедно само заради хората.* В. Геновска, Седем години. *Нашите стремежи често се разминаваха и благодарение на това отношенията ни постепенно охладняха.* П. Вежинов, Звездите над нас.

откъсвам се в едно от значенията си е: преставам да се чувствувам свързан с някого, нещо, да го разбирам, да се интересувам от него поради нови интереси, среда, начин на живот. *Постепенно Митя съвсем се откъсна от своите.* Г. Стаматов, Разкази, I. *Има брат*

общер. . . Отдавна се е откъснал от селото и близките. Кр. Григоров, Раздолчани. *Отдавна съм се откъснал от тези вълреси.*

отделям се в едно от значенията си е: поставям граница между себе си и хора, с които съм бил свързан, поради промяна в чувствата ми, начина на живот, средата и др. *Полекалека той се отделяше от нея и я забравяше. И тя скоро разбра, че Ельо я мрази.* Елин Пелин, Земя. *Той се отдели от приятелите си, след като се ожени.*

отстъвам е дума от народния език, равна по значение на и з с т и в а м. *Тинка не беше усетила как през това време отслъпваше постепенно от Герасим, докато най-после съвсем го изгуби.* Ст. Ц. Даскалов, Селски души. *Цялата челяд заскача всекиго домили от дрехта баща. . А защо не помиля поне децата? — Пенко, от големите тегла да не ти са отстъпили децата?* Ст. Чилингиров, В стария бащин дом.

ОТШЕЛНИК, пустиник, постник.

отшелник е книжна дума. Означава: монах, който се е откъснал напълно от земния живот и не общува с хората, живее уединено. *Основан е* [Рилският манастир] *от отшелника Иван, наречен Рилски, понеже в продължение на 40 г. е живял в пещерите и хралупите на дъветата на тази част на Рила планина.* М. Гловия и др., Рила. *Голяжеше дворецът от черковищи и недостойни отшелници, напуснали пещера и постници за злато и царски хляб.* Н. Райнов, Виденія из древна България.

пустиник: монах, който по религиозни подбуди се е уединил да живее в пусто, ненаселено място, за да не общува с хората. *В тая дива и пустинна покрайнина от паметивек живееха пустинници и анахори.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Пишеше житія за мъченици и пустинници, живели праведния си живот в песъчливата Струмска долина.* П. Константинов. Предание за изчезналия град. *Най-много аз се почудах, като видях, че среща ми ще еди человек, който по дрехите се познаваше да е емиран пустиник.* В. Друмев, Нещастна фамилия.

постник: монах, който живее на уединено място и се е отдал на пост и молитви. *Там живели някога двама калугери постници, свети хора.* Ив. Вазов, В недрата на Родопите. *Алеи, постника е плоча. . водеше до малък скит. Скитът беше стар и забравен, както постниците, които живееха в него.* Ст. Загорчинов, Легенда за св. София.

ОТЪНЯВАМ. Вж. о т с л а б в а м.

ОТЪРВАВАМ. Вж. с п а с я в а м.

ОТЯВЛЕН. Вж. я в е н.

ОФАНЗИВА. Вж. н а с т ъ п л е н и е.

ОФЕЙКВАМ. Вж. п о б я г в а м.

ОХАРАКТЕРИЗИРАМ. Вж. о к а ч е с т в я в а м.

ОХЛАДНЯВАМ. Вж. о т ч у ж д а в а м с е.

ОХЛАЖДАМ. Вж. и з с т у д я в а м.

ОХОТА. Вж. а п е т и т.

Вж. ж е л а н и е.

ОХРАНА. Вж. с т р а ж а.

ОХРАНЯВАМ. Вж. п а з я.

ОХТИКА. Вж. т у б е р к у л о з а.

ОЦЕНКА, бележка.

оценка: общоприето определение с думи или цифри за степента на успеха или за поведението на ученик се. — *Изпитвайте, . . , вие сте писали слаб по български език на моя син. — Писал съм му, колкото заслужава. — А как досега не е заслужавал слаб и тъкмо при вас получава такава оценка?* Ст. Шопов, А. Страшимиров, Ел. Пелин, Й. Йовков в спомените на съвременниците си. — *Виж какво, . . , другарката иска да излезеш на черната дъска, за да те изпита. Тя, . . , е малко уздена, че ти знаеш много добре уроците си, но, . . , това е една малка формалност, за да ти пише отлична оценка.* В. Цонев, Приключенията на Тинчето. *Ще поставям окончателните годишни оценки, ще определяме рецитацията за края на учебната година.* Л. Александрова, Изгаряне щастие. *Ученикът има оценка много добър-5 по математика. Поведение примерно е оценката, която има в дипломата си.*

бележка в едно от значенията си е: записано в документ с дума или цифра общоприето определение за успех на ученик се. *Виж ли сте госпожица Сарачова, годеж вчера сте писали двойка на общеря ми и сте разстроили детето ми? . . — Още сега веднага ще й поправите бележката! — Ще я вкарам втори път и ако отговори.* Елин Пелин, Аз, Ти, Той. *Пак ще е за неговия хлапак. Не му харе латинският и толкова. Сигурно ще иска да му повиши бележката с една единица.* М. Грубешлиева, През ледено ухо. *Отдавна съм се замислял за въпитанието на сина си. Добре се учи детето, никога не е донасял слаби бележки.* в. Отечест вен фронт. *На изпита по история получи бележка добър-4.*

Вж. п р е ц е н к а.

ОЧАКВАМ. Вж. ч а к а м.

ОЧАРОВАТЕЛЕН, обаятелен, омаен, чаровен.

Общо значение. Който предизвиква възхищение, силен възторг.

очарователен: който предизвиква силно естетическо чувство с качества, които притежава. *Колкото я гледам, по-хубава, по-жива, по-очарователна изглежда. Как се менят очите й, какъв блясък гре в тях и колко е изразителен погледът й.* Й. Йовков, Чифликът край границата. *Пътят ми е през най-очарователните места: през долината на Стряма, която не отстъпва нищо по хубост и величие на долината на розите.* Ив. Вазов, Непубликувани писма. *Дружината хем вярвяше, хем се спираше да се любува на очарователната зимна картина.* Ив. Вазов, Под игото. *Очарователна жена. Очарователна, умилива.*

обаятелен: който влие с красотата, с естетическите си качества върху психиката и завладява, покорява. *Ния беше много хубав, но в нея имаше и нещо друго, още по-силно, по-обаятелно и тъжно него всеки от Глаушевци чуствуваше върху себе си по своему.* Д. Талев, Преспанските камбани. *По заник сльнце Витоша добива особено обаятелен вид.* Ив. Вазов, Пътни бележки. *Бели Пенес беше един от редките културни мъже на страната ни. . . И тембърът на гласа му — топъл, мек, — и думите му — някак закръглени, . . — всичко това правеше от него един обаятелен сьбеседник.* К. Константинов, Път през годините.

омаен не се различава по значение от обаятелен. Употребява се рядко, има поетичен характер *Бенко стоеше тъй захласнат от омайната прелест на изгрева, като че ли сега щеше да подскочи, да разпери ръце, да хвръкне.* Ал. Бабек, Малкият емигрант. *Пред мен се зеленее и разстила в омайната си хубост Софийското поле.* Ив. Вазов, Пътни бележки. *По десния бряг стръмнилото добре изпотява. В замяна на това хубостите на речните падове и на горските глушини и потоци дарват омайни гледки, от които мъчно се откъсват очите.* Ст. Станчев, Под ясно сльнце. *В белия си костюм, съвършена в радцията си, тя наистина излъчваше някаква омайна, чудна красота.* Ст. Грудев, Бележити българи. *Родна реч, омайна сладка, / що звучи навред край мен, / реч на мама и на татко, / що говорим всеки ден.* Ран Босилек, Радост.

чаровен е равно по значение на обаятелен. Употребява се предимно в художествената литература. *А после го венчаха* [цар Петър] *с Мария, внучка на Роман Лакапена — чаровна хубавица.* Н. Райнов, Книга за царете. *Отдъхвам си, когато изляза навън от село и отиде в Мосна — единственото място, където мога да срещна чаровния спомен от детските години.* Н. Хайтов, Шумки от габър. *Цялата гора стоеше притихнала, заслушана сякаш в някаква чудна приказка, в нечия тиха чаровна песен.* Д. Ангелов, На живот и сьрт.

ОЧЕБИЕН, фрапантен.

очебиен: който веднага се забелязва, схваща, не може да остане незабелязан. *Той се мъчи да отрече очебийни факти.* К. Калчев, Живите помнят. *Развива се продължителни дебати, в които комунистическите оратори установяха по най-очебиен начин, че стачката се обявява и продължава единствено по вина на правителството.* Г. Димитров, От поражение към победа. *Очебийна истина.*

фрапантен е книжна дума. Означава: който веднага се схваща, като поразява, смайва. *При такова фрапантно сходство между историческите приеми и знания на Фонтанова и Раковски, аз не се колебая да твърдя, че между статията на първия за славянската древност и подирените исторически и филологически издирвания на Раковски има някаква тясна връзка.* Ив. Д. Шишманов, Константин Г. Фотинов. *Фрапантен случай.*

ОЧЕВИДЕН. Вж. безспорен.

ОЧЕВИДЕН. Вж. зрител.

ОЧЕРТАНИЯ. Вж. контури.

ОЧИ. зъркели.

очи: орган на зрението. *Тя го последна майко продължително със своите големи, хубави очи.* Ив. Вазов, Казанларската царица. *Очите й гледха втренчено някъде.* Елин Пелин, Повести. *Легна си рано. Но не мина час-два, той се сьбуди и отвори очи, като да не беше спал.* Й. Йовков, Женско сьрце. *Момичето беше русо, с кадраза коси и сини очи.* Кр. Григоров, Новодомци.

зъркели: очи. Употребява се като израз на грубо пренебрежително отношение. *Остарях, дяволе, умирях се! И не виждам, отуптяло макар. Да имаше една чашка ракия в тоя мраз, белким ми се отворехя зъркелите.* Г. Караславов, Обикновени хора. *И той, без да обърне внимание, го е подпсал* [заявлението], *ама пита се: защо не е обърнал внимание и къде са му били зъркелите?* Чудомир, Избр. произведения. — *Ще махнете гаргиника, бориката. . Няма да живеете в тъмно, та да си вадите и вие, и децата ви зъркелите.* Б. Несторов, Светлина над Родопите.

ОЧИСТВАМ. Вж. изчиствам.

Вж. убивам.

П

ПАВИЛИОН. Вж. беседка.
Вж. будка.

ПАГУБЕН. Вж. гибелен.

ПАДАМ, тупвам, дупвам.

Св. вид: падна, тупна, дупна.

Общо значение. Устремявам се надолу към някаква повърхност и се удрям в нея.

падам: движа се, устремявам се отвисоко надолу към земята, към някаква повърхност и се удрям в нея, а също така: губя опора, равновесие и се повалям (обикн. на земята). *От клоните на елата падаха шишарки, които птичките събираха.* Ем. Станев, Януарско гнездо. *Баща ми е в болницата. Той е зидар. През зимата падна от скелето на едно високо здание.* Ал. Бабек, Малкият емигрант. *Усетих силен удар по главата, олюлях се, паднах и изгубих съзнание.* И. Волен, Между два свята. *Наистина още тогава аз стрелях добре и улучих заека още с първия патрон. Той падна веднага.* Т. Генов, Дневник с обратна дата. *Дървото се сгромоляса с шум и тряск, падна във неподвижния Иван и го покри целия.* Елин Пелин, Повести.

тупвам: падам изведнъж и при удара издавам тъп звук. *Само гората тихо пошумоляваше от време на време и се чуваше как някоде се отронва клонка и тупва наблизо върху шумата.* Й. Стоянов, Под дъгата. *Какъвто съм несръчен, без да искам, изтръвах часовника и той тупна на камъните.* А. Каралийчев, Спомени. *Значи свършено е — и Бекир прескочи стената. Един камък се откърти и тупна след него.* Б. Несторов, Светлина над Родопите.

дупвам съвпада по значение с тупвам, но се употребява в разговорната реч. *Стъпах се в един камък и дупнах на земята.*

Вж. капя.

Вж. умирам.

ПАДА МИ СЕ, полага ми се, следва ми се.

пада ми се: заслужавам да добия, да получа нещо с оглед на положението, правата си или в резултат на постъпките, делата си. — *Нейна си работа дали ще учителствува. Въпросът е, че ще си поиска дела.* — *Ами каквото ѝ се пада, ще ѝ го дадем — заяви старата.* Ем. Станев, Иван Кондарев. — *Стой, стой, побратиме, първо мечьт не е твой, а на Молчиловата вдовица и на сина му, тям се пада.* Ст. Загорчинов, Ден последен. — *На Дневловите ли? — удиви се Гаврската. — Че как ще им дадете такъв имот? Да го пропият ли? Вие, дето сте страдали и сте заслужили, на вас се пада, а не на такива.* П. Славински, Превторена земя. *Уволниха ме—изтъшка Иван. . . Пада ти се!* — *извика Спаска разярена.* М. Марчевски, Повести. *Нешка изпищя и се хвана с длани за лицето. После хукна като попарена с вряла вода.* — *Така ѝ се пада!* — *чу се женски глас из навалицата.* Ст. Ц. Даскалов, Стубленските липи.

полага ми се: заслужавам, добивам нещо по силата на правата си, на някакви обстоятелства или по силата на определен закон, правилник и под. и по-рядко в резултат на постъпките, делата си. *Голяма работа, една чашка* [ракия]. *Пък най-сетне гост имаме, полага ми се.* Кл. Цачев, Свят широк. *Щом застъпваха на пост, войнищите лягаха върху тлъх* [дюшеците] *и проспиваха необезпокоявани двата часа, които им се полагаха по службата.* П. Вежинов, Звездите над нас. *Осеен стой бе работил много, . . беше се попреуморил и затова смяташе, че му се полага да си отдъхне инкой и друг ден.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Ако* [синът] *се изяде прахосник и нехранимайко? Полага ди се на такъв да се падне богатство, събирано все пак с мъка.* Т. Харманджиев, Краят на едно детство. — *Днес получих двойка в училище.* — *Полага ти се, като не учиш.*

следва ми се не се различава по значение от пада ми се, но има книжен характер и рядка употреба. *Разказал му Димо всичко, що изпатил.* — *Ех, ний да сме здрави!* — *отговорил брат му.* — *А на господаря аз ще му отърна, както му се следва.* Ран Босилек, Радост. *Като негов син ти се следва да получиш дял от наследството.*

ПАЗАР, пазарище, тържище, чаршия.

Общо значение. Място, където става покупко-продажба на стоки.

пазар: открито просторно място с магазини и сергии в селище, където се продават и купуват хранителни продукти и други потребителни стоки. *На пазара горят вашите дюкяни, тук гори къщата ви.* В. Друмев, Нещастна фамилия. *Всички волове и крави, всички коне и овце те ще закарат на пазара в града.* Й. Йовков, Ако можеха да говорят. *Двамата ходеха с магарето в гората и носеха дърва, които продаваха на пазара.* Елин Пелин, Ян Бибиян на Луната. *Житен пазар. Този петък на пазара имаше много зеленчуци и плодове.*

пазарище: открито място в селище, където в определени дни става продажба на стоки. *Имаше пазар. На пазарището бяха разположени няколко сергии.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Отшумяха и тон път керванте по пътищата около Преспа, отидоха си чуждите търговци, дигнаха се сергиите от пазарищата, стихна чаршията.* Д. Талев, Преспанските камбани.

тържище и книжна дума. Означава: определено място, където се извършва покупка и продажба на стоки, обикн. едновременно по вид. *Рибата е толкова много, че даже и пъробитните мрежи донят добър улов. . . На градското тържище се продава всекидневно по 2000 тонна риба.* Л. Мелницки, Сенегал. *Мъдростта на епарха беше определила не само къде, кога и на какви цени да се продават стоките, но беше разположила тържищата на различните стоки по такъв начин, че да раздвят зрението и обонянието.* А. Дончев, Сказание за времето на Самуила. *Едни от тях* [парахолите] *разтоваряхах скъпоценния си товар в Солун, на други, по нареждане на централата, се насочваха към големите европейски кожарски тържища.* Д. Спространов, Самообречените.

чаршия с остаряла дума. Означава: търговска улица с магазини или търговски център в град. *Тая главна улица беше и чаршията. По безчисленте дюкяни, бакалници, лавки. . , показваха се любопитни лица.* Ив. Вазов, Нова земя. *От селата и близките градчета бяха надошли пак много купувачи и в чаршията има необичайно движение и шум.* Г. Дръндаров, Величова завера. *По дюкяните във всички чаршии започнаха да трупат стоки на цели грамади. . . не стигаха вече дюкяните в казанджийската чаршия и по всички други чаршии.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Понякога го придружавах из „чаршията", както тогава наричаха търговския център на града, където отиваше да си прави някои дребни покупки.* В. Георгиев, Цани Гинчев и др. в спомените на съвременниците си.

ПАЗАРИЩЕ. Вж. п а з а р.

ПАЗАРУВАМ. Вж. к у п у в а м.

ПАЗАЧ, вардач, варджия, пазвант.

пазач: човек, обикн. въоръжен, чиято работа, служба е да пази, да се грижи да не се пострада, да не се похаба частен или обществен имот или да не избяга пленник, затворник и под. *От сечището излезе горският пазач и се нахвърли върху му. — Какво дирши в забраненото? Я разтоварай колата. Крадец!* К. Петканов. Избр. съчинения. *Тук бяха хамбарите на бея. . тук бяха постоянно и дюмата му кехани, пазачи на имота му.* Д. Талев, Железният светилник. *Една нощ пазачът на отстранения пленник заспал — и пленникът оббягал.* П. К. Яворов, Съчинения, II. *Зависеше само от настроението на затворническия пазач, който ми постави веригите, дали по-силно или по-слабо да се врязват в китките на ръцете ми.* Г. Димитров, Пред фашистския съд.

вардач и варджия са думи от народния език, които не се различават по значение от п а з а ч. — *Щеш ли да станеш поляк? — Че защо да не ща? Работа — тъкмо за мен. И станах вардач на полските имоти.* П. Велков, Стълба до небето. *С пушки. Щели да вардят хаджията. — Много са за него толкоз вардачи — усилиха се учител Сова.* Д. Марчевски, Дошло е време. *Известните под името хайти, кърджалии, . . , няколко пъти нападали и опожарявали селото, а населението се спасявало с бягство по горите. . .Хората вечеряли приклекнали на едното коляно и задлъгати с торбите, готови за бягане, а един варджиин от семейството винаги седял до баджата и слушал дали ще се чуе „писък".* Н. Хайтов, Родопски властелини.

пазвант с остаряла дума. Означава: нощен пазач в населено място. *По останал от турско време обичай, нощем градът се обхождка от пазванти (нощни пазачи).* Д. Казасов, Видяно и преживяно. *Но дали не се измъква тайно от стаичката си! Двама от пазвантите го завардиха, но нито една нощ не го видяха да излиза.* Г. Караславов, Селски истории.

ПАЗВАНТ. Вж. п а з а ч.

ПАЗИТЕЛ, страж, блюстител, бравител, хранител.

О б щ о з н а ч е н и е. Човек, който бди за спазването на ред в обществото.

пазител: човек, който бди, има задължението да се грижи за спазването на ред, спокойствие или за изпълнението, прилагането на закон, правилник и под. *А строгият, безсърдечен, но фанатично верен пазител на закона прокурор завърши обвинителната си реч.* Д. Калфов, Избр. разкази. *Възстановена бе републиката, но тая република се различава от републиката преди войната. Сега работничеството е гарантът и пазителят на свободата.* Н. Фурнаджиев, Между приятели. *Пазител на реда.*

страж в едно от значенията си съвпада с п а з и т е л, но има книжен характер. Употребява се за колектив, който отстоява значими неща за обществото. *Тя* [българската демокрация] *е единственият верен страж и закрилник на всичко честно, пламенно и работно.* Г. Кирков, Избр. произведения, I. *Порасна твърде много и международният престиж на Съветския съюз. Днес народите от цял свят виждат в него лице верния и непобедим страж на мира.* в. Отечествен фронт.

блюстител е книжна дума. Означава: лице, което извършедно строго, по вътрешно убеждение следи да не се допуснат отклонения от закон, правило, нравствена норма. *Той беше строг блюстител на закона.* Ив. Вазов, Утро в Банки. *Полицията, тоя блюстител на реда и тишината, бъде строго на своя пост.* Хр. Радевски, Избр. произведения. *Блюстител на морала.*

бранител е книжна дума. Едно от значенията й е: човек, който защищава, брани закони, духовни постижения. Употребява се рядко. *Ето, казвам първите думи и виждам изведнъж каква пропаст зее между нас. Мене — един непознат човек, хванат на пътя и уличен в тежко престъпление, и вас, представители, бранители на законите.* Г. Райчев, Избр. съчинения. *Страже и бранител на мира.*

хранител е книжна дума с рядка употреба. Означава: който запазва от изчезване духовни и морални ценности. *През вековете на най-тежки изпитания, в борбата за освобождението на нашия народ от чуждото робство, българската църква е била хранител и покровител на националния дух на българите.* Г. Димитров, Съчинения, III. *Руската комунистическа партия и Комунистическият интернационал — хранителите на завета на Ленин — са достатъчно крепки и зрели.* В. Коларов, С перо и слово за българо-съветска дружба.

ПАЗЯ, охранявам, варя.

паз: бъде някой, нещо да не пострада, на някого, нещо да не се навреди; полагам грижи нещо да не се похаби. *Съно с такава престоргност Божан пазеше баща си от нападните на Петровица и на Злогурната си жена.* Елин Пелин, Гераците. *Затварям очи. Отварям ги. Мама е до мен и ме пази.* Дора Габе. Някога. *Тоя чуден апарат стоеше пред легнишето с глава, подигната малко към небето, и внушаваше учудване и страх. Около него обикалиме Калчо, обяснявайе на публиката разни работи и пазеше да не пипат.* Елин Пелин, Ян Бибиян на Луната. *Миньорите настръхнаха и сами се заеха да пазят рудника — да пазят живота и хляба си.* Х. Русев, Под земята. *В същото време един конник излезе от селото и пресуна към твърдината на Бяла река, където стражата на Калофер войвода денонощно пазеше прохода.* М. Марчевски, Повести.

охранявам: пазя с оръжие нещо, някого да не пострада или да не избяга (пленник, затворник). *След нет минути се обади командирът на взвода, който охраняваше околийското управление.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *След трепетно очакване на множеството, обвинемете бяха изправени пред съда. Няколко бойци-партизани ги охраняваха с голи ножове на пушките.* К. Ламбрев, Средногорски партизани. *Две околийски камионетки и полицейски отред вървяха отстрани на демонстрантите, за да ги охраняват.* К. Белев, Запад. *После нашите войници охраняваха сръбски и румънски военнопленници.* Ал. Спасов, Спомени.

варя се различава по значение от п а з я, но е дума от народния език. *Стар болярин — зъл лихварин | варди я страхливо, | от съетовен взор греховен | крий я завистливо.* П. К. Яворов. Антология. — *Хайде, Телко, и ти на кошарата, двамата ще вардите тая нощ с Емко!* — *рече той и поеха пътя за Осеново бърдо.* Ив. Карановски, Разкази, I. *Ако то* [укреплението] *не можа тогава да спре нахлуват на сърбите, сега то с пълен успех варди земята ни от много по-опасен враг.* Ив. Вазов, Утро в Банки. *Първите двама. . той назначи за предводители. Единия с двеста души изпрати да варди пътя към Дряновския манастир, а другия — с челна охрана — към Габрово.* Д. Рачев, Светлина от север.

Вж. с п а з в а м.

Вж. с ъ х р а н я в а м.

ПАЙ. Вж. ч а с т.

ПАКОСТ, беля, поразия.

пакост: постъпка, действие (обикн. извършена от дете), която е довела до вреда, загуба. *Повечеоще . . бутнах високата стойка с грамадна саксия цвете да вратана. . . Отидох си твърде нешастен, а той остана да збира остатъците от напрепнатата пакост.* Ст. Груев, Бележити българи. *Жано ми е, Лазе, . . бащина къща. Ще влезат вътре стотини, може и повече деца. . . Ще изпотъкат и градината и секакви пакости ще стават.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Да я* [лисицата] *пуснем, дядо Мирьо! . . — Че как тъй да пуснем лисица, бе сине? Тя е вредна твар. Прави пакости и на хората, и на дивеча вреди.* Ем. Станев, Яворско гнездо.

беля е дума от разговорната реч. Означава: неприятна случка, неприятност с лоши последици, обикн. в резултат на необмислена постъпка на някого. *Съвсем друг е инсинт четвъртокласник, който не само не мисли за никакви бели, но все мирно стои на мястото си дори и през почивките.* Л. Александрова, Има едно щастие. *Прищипвала си пръстчето с иерачката. Аз я предупредих, че ще стане някоя беля с това автомобилче.* П. Незнакомов, Бяло и черно. *Направих беля, счупих един прозорец.*

поразия е дума от народния език. Означава: голяма пакост. *Крадецът беше обходил целия долен край и навсякъде беше направил поразии. Разбелвал мамулите на стрьха и което зорно не му харесало, тъй си ги и оставял.* Г. Караславов, Снаха. *Стенята се отпуска и ибо*

сна в мъглината лока, . . . Сандо се сви във ватенката си. Гледаше поразената и мълчеше. Г. Крумов, Гиня. *Той и наколко калпазани като него се готвели да вдигнат във въздуха цариградската Отоманска банка, но не успяха — . . — Да не мисли и тук да направи подобна поразия? — нина турнинт.* Д. Спространов, Самообречените.

ПАКОСТЕН. Вж. в р е д е н.

ПАКТ. Вж. с ъ г л а щ е н и е.

ПАЛАВ, немирен, луд.

О б щ о з н а ч е н и е. Който не стои кротко, прави пакости (обикн. за деце).

палав: който се отлава буйно и шумно на игри, всява около себе си безредие и суматоха. *На сцената беше пак Лина, преоблечена в народна мъжка носия. . . Тя представи палаво момче; лудуваше по сцената, шегуваше се със заразителен смях.* Г. Райчев, Избр. съчинения. *Палаво дете.*

немирен: който не слуша съветите на възрастните, прави пакости, държи се буйно, с което смушава околните. *Днес Геро направи страшна пакост. Няма по-немирен от него в нашия отряд. Пратихме го за вода в дерето, а той счупи стомната и не посмя да се върне.* Цв. Ангелов, Честна дума. *Приятно му беше да ги* [децата] *гледа как играят на улицата с изпоцапани бузи и неслета, немирни и креслива кало врабчи.* И. Петров, Ноикината любов. *—Стани! — ивика дежурният. И всички станаха прави, . . . Тази трогателна дисциплина в класа, който заслужено си беше спечелил славата на „най-немирния клас в училището", хвана Стоянка за гърлото.* Г. Русафов, И те са били деца.

луд в едно от значенията си е: много палав, буен. Има разговорен характер. *В гимназията тя беше най-немирната и луда ученичка.* Ив. Вазов, Казалярската царица. *Това дете е много лудо. Цял ден прави пакости и не оставя на мира никого.*

ПАЛАТ. Вж. д в о р е ц.

ПАЛАТКА, шатра, шатър, чадър.

палатка: подвижен заслон с покрив и стени, обикн. от брезент или платнище, за престой сред природата. *В хотела нямаше свободни места, затуй се настанихме в една островърха палатка. . . Отпъхнахме я на поляната.* А. Каралийчев, Спомени. *В града влязоха момци и зрели мъже — . . . Всички се струпваха към Марно поле. Там бяха палатките на редовната войска. Там щеше да приема комисията доброволците.* В. Геновска, Седем години. *Мечтаех за малка палатка, опъната до сините води на тихо езеро.* П. Стъпов, Човекът от трамвая. *Войнишка палатка.*

шатра: военна палатка или палатка на вожд в миналото, а също и палатка на чергарско племе. Употребява се в художествената литература. *Тогава към Брегала се зададе ханът с Алчек и с дружината, която обслужваше шатрата му.* Й. Вълчев, Стъпала към небе. *На 28 май султанът събри своите паши, сатрапи, дивизионни командири, горни и долни офицери пред шатрата си.* А. Каралийчев, Спомени. *Хайдутин голям станал. . шатрите си на връх Бакаджиците разпвал.* К. Константинов, Предание за изчезналия град. *Накрая той повели войнишите да разпъват шатри и да изградят навеси, да се настанят около чуждия град по-дълго време.* Д. Талев, Самуил. *Бедунска шатра.*

шатър е старинна дума, която се употребява в значение на палатка на вожд, пълководец. *Ханският шатър бе разположен на едно възвишение, настрана от другите шатри.* Ив. Вазов, Светослав Тертер. *Пресекоха поляната, уплашиха се към ханския шатър. Спряха пред вратата и потръпнаха с очи най-хубавата жена на Азия.* А. Каралийчев, Птичка от глина. *И кога вечерта пъчилящата проснаха стан в подножието на планините, войводите се сбраха в шатъра на своя цар.* Н. Райнов, Видения из древна България. *И тъкмо по тия дни в Преспа нахлу цяла орда искер и башибозук—турци и арнаути. Водеше я лишеният паша. Пашата разпъна шатър във от града.* Д. Талев, Преспанските камбани.

чадър в едно от значенията си е: военна палатка. Днес е остаряло и се среща само в художествената литература. *Петко се прощаваше със своята дружина на Шалкандаж. . . Островърхите чадъри бяха дигнати и на тихо място остана разхвърляна слама.* Ст. Сивриев, Петко войвода. *Почакахо, докато настрани, на една могила, направиха чадъра на Инджев и когато той влезе вътре и платното се спусна след него, те се сбраха на купища и започнаха да приказват.* Й. Йовков, Старопланински легенди. *Шукри паша, . . , бе потеглил срещу нас начело на 40 000 искер в пълен боен ред. И сега виждам белналите се на голия рид чадъри на многобройната му орда.* П. Росен, В поле широко. *Не спрях тамо Никола, / най-сваря бели чадъри. / Нощя е везир пристигнал.* П. Р. Славейков, сп. Читалище.

ПАЛАЧ, джелатин.

палач: човек, чисто занятие е да привежда в изпълнение смъртни присъди. *Трябваше да образуе към затворите да освободим затворниците,докато палачите не са успели да ги избият.* Т. Генов, Избр. произведения. *Когато палачите сграбчиха стареца и го хвърлиха тамъшните, дъщерята на императора Анна, . . , дигна ръце и закри очите си.* А. Каралий-

чев, Спомени. *И където видеше невярник с цветна дреха, буташе го на палачите и още на самото място му режеха главата.* А. Дончев, Време разделно.

джелатин не се различава по значение от палач, но днес е остаряла дума. *Когато да го пресъдят, Петр Бабевика казва на джелатите, че него друга сабя го не сече, освен неговата.* Б. Ангелов, Литературни статии.

ПАЛЯ СЕ. Вж. горещя се.

ПАЛЯЧО. Вж. клоун.

ПАМЕТЕН. Вж. незабравим.

Вж. разумен.

ПАМЕТЛИВ. Вж. разумен.

ПАНИКА. Вж. суматоха.

ПАНИЦА. Вж. чиния.

ПАНОРАМА. Вж. гледка.

ПАПИРОСА. Вж. цигара.

ПАПЛАЧ. Вж. сган.

ПАРА. Вж. монета.

ПАРАЛЕЛЕН. Вж. успореден.

ПАРАЛЕЛКА. Вж. клас.

ПАРЛИВ. Вж. лют.

ПАРФЮМ. Вж. аромат.

ПАРЦАЛ. Вж. дрипа.

ПАРЦАЛИВ. Вж. дрипав.

ПАРЧЕ. Вж. къс.

ПАСБИЩЕ. Вж. пасище.

ПАСИВЕН. Вж. бездеен.

ПАСИЩЕ, пасбище, паша, меря.

пасище и пасбище: местност около или далеч от селище, обрасла обикн. с хубава трева, дето пасе добитъкът. *Котленските стада пасяха в Добруджа — тогава обширно пасище.* Ив. Хаджийски, Бит и душевност на нашия народ. *Богатите пасища в околностите на града дават прекрасна възможност за развитие на скотовъдството.* Й. Радичков, Мл. Младенов, Горда Стара планина. *Настъпи есен, по пасищата из планините започна да пада слана, мъгли забулваха планинските върхове и овчарите поведоха стадата си към селата.* Д. Талев, Старата къща. *Високопланински пасища. Долу, край вярбите, отдавна мучеха волове. Безгрижни деца, прехвърлили през рамо торбички, бавно ги караха към пасбището.* Х. Русев, По стръмнините. *Безброй стада овце, кози, говеда и коне са пълнили пространните пасбища на Сарушабанското поле.* Й. Йовков, Разкази, II.

паша в едно от значенията си съвпада с пасище, но е характерно за народния език. *Сетне го запита защо са тъй голи и жълти ридовете над селото. — От овцете — рече той. — Тук пашата е най-близко.* А. Христофоров, Откровения.

меря: землище на селище, което включва ниви, ливади, пасища. Употребява се най-често за пасище. *Между тяхното село и Чамурлий имаше вечна война заради меря, заради пашата на добитъка.* Й. Йовков, Женско сърце. *Всички крави вече са близнили, защото сьм ги пасьл на тази мера. Тук земята има нещо в себе си и от тревата то отиса в кравата.* И. Петров, Леля се годява. *За мерите, дето пасе добитъкът, за пътя, по който вървим, . . — за всичко трябва да плащаш.* М. Марчевски, Повести.

ПАСТИР. Вж. овчар.

ПАТИЛО. Вж. тегло[2].

ПАТРИОТИЗЪМ, родолюбие.

патриотизъм: любов, преданост към отечеството и народа. *Велик патриот, той* [Левски] *съчетаго своя патриотизъм с интернационализма.* в. Народна култура. *На всички очите бляха пламнали, сметеха с пламъка на чистия патриотизъм.* Ив. Вазов, Немили недраги. *Не може да има истински народен патриотизъм без международна солидарност.* Г. Димитров, Съчинения, III.

родолюбие: любов към родината. Днес има сравнително ограничена употреба. *Стихотворенията на Вазов в „Прянорец и гусла", „Тъгите на България", „Избавление" . бляха една пламенна ода на свободата, героизма и родолюбието.* М. Кремен, Романът на Яворов. *Часьт на свободата призовава всеки българин да покаже на дело своето родолюбие — говореше Левски.* Ст. Дичев, За свободата.

ПАША. Вж. пасище.

ПЕДАГОГ. Вж. учител.

ПЕДАНТ, буквоядец, формалист.

Общо значение. Човек, който се придържа към външната страна на нещата.

педант: човек, който тесногръло, ограничено се придържа към установен ред и изисква същото от другите. *Нашият учител беше педант. Искаше всички тетрадки да бъдат*

еднакви — от по сто страници, подвързани с черно платно, със син етикет, на който с красиписни букви да са отбелязани трите имена и класът. Ив. Давидков, Къшей хляб за пътника. *Бойните и партийни качества на Ивана превъзхождаха далеч недостатъците му и само педант като Лукан можеше да го разпита така.* Д. Димов, Тютюн.

буквоед: човек, който върши, изпълнява нещо, като се прилъгва сляпо към външната страна и се ограничава с изпълнението на незначителни, несъществени изисквания. *Между първата и последната заповед се губи цял месец. . Пожелавам ви не един месец, а само няколко дена да бъдете в положението на онзи офицери, които и досега измитат разните арести и вонещи дупки. Тогава ще ви питам нямаше ли да решавате тия въпроси по съвест, а не като последен буквоед.* В. Нешков, Настъпление.

формалист: човек, който се прилъгва строго към установени форми, към външната страна на нещата, без оглед на тяхната същина, без да се интересува от резултатите и да ги има пред вид. *Тя го смяташе за човек със сухо въображение, формалист и поклонник на параграфите и алинеите.* Г. Караславов, Танго. *В повечето случаи засахяме хубави обещания, а резултатите оставаха далеч зад обещанията. Защо? Защото гледахме повече на външната страна. Бухале, . . , формалисти във всяко едно отношение: хубава резолюция, хубаво обещание, хубава, бляскава реч.* К. Калчев, Семейството на тъкачите.

ПЕЙЗАЖ. Вж. г л е д к а.

ПЕЙКА, скамейка.

пейка: приспособление за седане на няколко души, което е направено с т една или няколко дъски, поставени на стойка, с или без облегало. *Скоро там* [в кръчмата] *нямаше вече празно място. . . Около масите по пейките нагъсто бяха наслояли човек до човек.* Й. Йовков, Чифликът край границата. *Пионерите се спуснаха край бялата градинска пейка, насядаха шумно по нея.* Цв. Ангелов, Честна дума. *Двама души пак бяха седнали на дългата пейка пред хана.* Т. Влайков, Сливнения, III. *Бай Михале, разпрази ми нещо! — помоли го Бенко, като сядаше на дървената пейка пред хижата.* Ал. Бабек, Малкият емигрант.

скамейка е дума, равна по значение на п е й к а, но се употребява предимно за пейка в обществена градина. *Мина през площада и влезе в градината. Седна на една скамейка, свали фуражката си и изтри с дълъ изпотеното си чело.* В. Геновска, Селем годиня. *На една от скамейките в посипаните с пясък алеи стояха забравени детски играчки.* Д. Димов, Тютюн. *Скамейката под старата върба е влажна от студа и мъглите. Може би той затова не идва вече? Где би седнал другаде.* Ив. Карановски, Разкази, I. *Кръшката я няма, но скамейката. . направена от брезови клони за отдих на писателя, е запазена такава, каквато е била.* А. Каралийчев, Спомени.

ПЕЛЕНАЧЕ. Вж. б е б е.

ПЕЛТЕЧА. Вж. з а е к в а м.

ПЕНЯ СЕ. Вж. я д о с в а м с е.

ПЕПЕЛ. Вж. п р а х.

ПЕРДАХ. Вж. б о й.

ПЕРДАША. Вж. б и я.

ПЕРЛА. Вж. б и с е р.

ПЕРО. Вж. п и с а л к а.
Вж. п и с е ц.

ПЕРОДРЪЖКА. Вж. п и с а л к а.

ПЕРСОНА. Вж. л и ч н о с т.

ПЕРСПЕКТИВА. Вж. и з г л е д[2].

ПЕРЧА СЕ. Вж. в а ж н и ч а.

ПЕС. Вж. к у ч е.

ПЕСТНИК, пестница, юмрук.

пестник: китката на ръката с всичките пръсти, свити върху дланта (обикн. за нанасяне на удар). *Сви пръстите си в пестник, разпери ги няколко пъти, разкърши плещи, усмихна се.* П. Велков, Стъпала до небето. *Бабо. . . ? Магии. . — кипна Кирил и го удари с пестник в гърдите.* Т. Харманджиев, Краят на едно детство. *Смешно ни е, смеем се. Готвим се за сватбата на нашия бей: Дойчин го ръгна с пестник в ребрата и той прехапа език.* К. Петкванов, Златната земя.

пестница не се различава по значение от п е с т н и к, но се употребява по-рядко. *Момчил махна сърдито с ръка. — . . ти все изпребързваш — и Момчил удари с пестница по масата тъй, че виното плисна навън от чашите.* Ст. Загорчинов, Ден последен.

юмрук: пестник (с който обикн. се нанася удар или се изразява закана). *Той с трепереща устна чакаше да каже какво е правил днес, за да стане баща му и да створи тежкия си юмрук върху рамото му.* Л. Александрова, Има едно щастие. *Тя сви гневно юмрука си и го размаха заплашително във въздуха.* Д. Димов, Тютюн. *Страдали не само отделни хора, но и цели народи, като неговия собствен народ — помисли той и ръката му неусетно се сви*

в юдрук. Д. Спространов, Самообречените. *Той удари с юдрук по масите тъй силно, че пъмпаните подскочиха.* М. Марчевски, Митко Палаузов.

ПЕСТНИЦА. Вж. п е с т н и к.

ПЕСТЯ, спестявам, икономисвам, кълъм, скътвам.

Синонимни: спестя, икономисвам, скътвам.

О б щ о з н а ч е н и е. Отделям известна парица.

пестя: отделям постепенно частица от парите, с които разполагам, които получавам, за да се събират и да ги имам, когато е необходимо. *А за да можа да се отделя на край на годината каквато сума, . . невеста Пъмпалова се заловя много да пести.* Т. Влайков, Съпротивления. П. *Тоа не можеш да пести повече, ще изтрапа пара ни майка ти.* Й. Йовков, Чифлишка край границата. *Тя му разказваше за тежкия си живот, как пести всяка стотинка.* М. Грубешлиева, Пред прага.

спестявам: отделям с усилия пари, успявам да събера известна сума, която не харча. *Пенетотин жетина. Една по една бях си спестявал четиридесет години време.* Елин Пелин, Гераците. *С каква мъка съм спестил тез две хиляди, на да си купя крачна машина.* Й. Йовков, Обикновен човек. *Аз нямах пари, но бях могъл да постъпя на работа в някой параход. . . Ако това не ми се удаде, бях мислъ да работя в някое малайско пристанище, докато спестя нужната сума за билет.* М. Марчевски, Остров Тамбукту. *На смаяния баща Давид заяви, че тия богатства са лично негови и че той е спестил парите за тях от пращаната му издръжка.* П. Спасов, Хлябът на хората.

икономисвам: харча разумно, пресметливо от парите, с които разполагам, за да имам за по-дълго време или докогато е необходимо. *Ганчо следваше от две години правото, . . , и живееше на свои средства, икономисани от учителствуване в Южна България.* Ив. Вазов, Нова земя. *А Трифон не си дояждаше, за да икономиса часи от надницата за издръжка на семейството си.* М. Марчевски, Митко Палаузов.

скътвам е дума от народния език. Означава: отделям, натрупвам постепенно с усилия пари, които не харча. *Едно време майка ми. . все ме учеше: стани бунарджия, бе синко, хем кладенци ще копаеш, хем жълтици ще скъташ.* А. Гуляшки, Село Ведрово. *Скътам бели пари за черни дни.* Погов.

скътвам е също дума от народния език. Означава: успявам да отделя пари, за да не ги харча, за да ги запазя. *Не скътахме много пари, но все пурихме настрана нещичко. И си мислим: богати сме, с нас не се приказва.* П. Велков, Стълба до небето. *Дето станах порьчител на братовчеда ти, . . , да виждам дали няма да ни вземат къщата. Това молче ме сьсита. Отиде всичко, що бях скътал, що бях спестил.* Й. Йовков, Обикновен човек.

ПЕТНО, леке, дамга.

петно: място върху предмет, изцапано или оцветено с цвят, различен от неговия. *Изтървах една мастилена каква дръгу корицата на тетрадката. . . Подир няколко дни учителят донесе тетрадките ни потрошени. С ужас видях най-отгоре моята — с мастилената петно, цъфнало като голяма теменуга на нея.* А. Каралийчев, Спомени. *По чаршафите върху двете маси се забелязваха сивкавочервеникави петна от засъхнало разлято вино.* Кр. Григоров, Раздолчани. *Кара ме да сьблека ризата си, за да изпере виненото петно. След това щял да го порьси с тъмк.* К. Калчев, Двама в новия град. *После пресегна и внимателно избърса рба на чашата си, където устните й бяха оставили петно от червило.* М. Грубешлиева, През иглено ухо. *Устните й, набъбнали от бременността, бяха леко разтворени и върху мургавата кожа на лицето й се открояваха няколко светлокафяви петна.* Ем. Манов, Ден се ражда.

леке не се различава по значение от п е т н о, но е дума от разговорната реч. *Дрехите му, извехтели, зацапани с бои и лекета, изведнъж издаваха заняята му.* Й. Йовков, Жетварят. *На главата му, . . , се крепеше стиромодна сива шапка, с две лекета отпред и с широка черна кордела.* П. Незвакомов, Бяло и черно. *От бързине да не тръгне влакът, преди да съм изпила лимонадата, ръцтам ми, ръцтам и тя потекла по престилката ми. Дали ще остане леке?* В. Бончева, Авчето пише.

дамга е остаряла дума, която в едно от значенията си съвпада с п е т н о. *Това бяха стари, сьсъсани панталони, сетрета, сюртуци с бях на прах и на плесен: сини на ивици, . . , черни със смъмто лъщещи мазни дамги.* З. Сребров, Избр. произведения. *Ний ще убиваме, но не ще умираме, каза Пометко, като извади дългия си нож, на който имаше кървави дамги, си го замиха във въздуха.* В. Друмев, Нешастна фамилия.

ПЕТНЯ, возюр, черня.

О б щ о з н а ч е н и е. Силно излагам, компрометирам някого.

петня: с постъпките, действията си много излагам някого, хвърлям сянка върху доброто му име, честта му. *Да ме петниш. . името ми да петниш. . честта на моя дом. .— с разтреперан глас нареждаше той.* Ст. Марков, Дъбоки бразди. *Петрунке, разкажи пред нашки защо присвои толкова много вещи! — подкани и Васил. — Кажи ще влезеш ли в правия път или ще продължаваш да петниш отрада?* Цв. Ангелов, Честна дума. *Всичко това обаче,*

особено неговата дружба с всичките, с които правеха всичките си пари, *уплаши баща му, който му пише, че нетни имено на семейството*. сн. Българска реч. *Пасона пенпиат, комплементиран и ще се чуди, че авторитетът на армията не е вече онзи*. И. Антонов, В открито море.

позори: покривам с позор някого, поставям някого в срамно положение с постъпките, действията си, когато предизвиква презрение у другите. *Значи, ти и сега мислиш още да се оставаш да не уважаваш и позори тая жена?* Д. Калфов, Избр. разказ. *Щом сватовете ще потерп секнатина, моля да ме изключите завинаги — и на тоа сиа сьдлесен*. П. Любчев, Песента на белите платна. *Не, не за нея е тук думата, а за българския народ, от името на когото действува фашистката шайка и когото ни позори със своите престъпления*. В. Коларов, Против хитлеризма. . .

черня в едно от значенията си е: злепоставям злонамерено някого пред другите, представям го пресилено в лоша светлина. Има по-рядка употреба. *А ти, мари, как не не беше от бога грях, от хората срам мъжа си да черниш! Какво е това змийско сърце у тебе, дето воля ти даде на сьо да го изправиш*. А. Гулъшки, Село Ведрово.

ПЕЧАЛ. Вж. с к р ъ б.

ПЕЧАЛА. Вж. п е ч а л б а.

ПЕЧАЛБА, кир, печала.

печалба: придобити чрез труд или сделки пари, имот и др., а също нещо, спечелено случайно в игра на комар, лотария и под. *Фермата ще си плати сто пъти разноските за една каруца и ще донесе много печалби*. И. Петров, Нонкината любов. *Десетина хиляди кила* [преждa] *да изкараме, най-малко две милиончета чиста печалба ще падне*. Г. Караславов, Избр. съчинения, II. *Манол подушваше печалбите отдалеч и колкото повече бедствеха, толкова по-самоуверен и по-безобледен ставаше*. Ем. Станев, Иван Кондарев. *Колкото коканчета застанеха на тая си страна, играчът ги прибираше като своя печалба и когато те се свършваха, всеки играч слагаше на едно ново кокалче*. Д. Талев, Самуил. *Тук всяка седмица се тегли нов тираж от държавната лотария и всеки час се обявяхме печалбите от други по-малки лотарии*. Св. Минков, Другата Америка.

кир е дума от народния език. Не се различава по значение от п е ч а л б а. *С тия наши сто лири стечи нахле още сто, каква беше работата, кьметчия. Разделих аз кира на две половини: петдесет на мене, петдесет за него*. Д. Талев. Гласовете ви чувам. *По сборе и панаири, по друмове и раздруле, цял живот кирозе по гурбет гонят, а невеста крее край свекьр и свекърва*. П. Ю. Тодоров, Събр. произведения, II. *Ти ли си търговецьт? — попита Иван. — Кяровете са за общата каса, пък аз съм на заплата трийсет и един ден на месец, отвърна Харалампи*. Ем. Станев, Иван Кондарев.

печала е диалектна дума, която не се различава по значение от п е ч а л б а. *Изкара и пари, и храна, има сѐ за в къщи отпва неговата печала*. Т. Влайков, Съчинения, II. *Зъмльк ти направихме, ефенди, има да прощаваш. — Нищо, чорбаджи. Без зъмльк и печала няма*. Ст. Чилингиров, Първа жертва.

ПЕЧАТ, клеймо, щемпел.

печат: изображение върху документ или предмет на текст, образи или символи, с които се установява неговата законност, достоверност, авторство и др., а също и специален предмет, с който се прави такова изображение. *Чиновникът бавно, мудно, . . . пресегна към печат на масата, духна върху него и го сложи върху паспорта*. Д. Спространов, Самообречените. *Чичо Ангел, ендорският, се засмя и извади големия кръгъл печат. — Дадено, готово! Накара ме да намажа печата с мастило и го лепна на формуляра си*. Л. Михайлова, Разказ. *Сложиха на молбата ми печат с номер и дата*.

клеймо има значение на п е ч а т, обикн. пошенски, и се употребява сравнително порядко. *Да се слага ръчно клеймо на всяко от тях* [писмата] *е уморително*. в. Вечерни новини. *В последно време обаче пошенските клейма се поставят така небрежно, че голяма част от написаното върху пошенската хартия се запазва от мастилото на клеймото и е станала нечетливо*. в. Отечествен фронт.

щемпел: изображение, което потвърждава истинността или дава гаранция за качеството на нещо. *За жалост писмото е без дата. От щемпела на пощата се вижда, че то е подадено през юни н. г. от Киокава (Финландия)*. в. Свят. *Тази снимка е правена преди три месеца. Не сте ли забелязали, че на гърба има и щемпел на фотоателието*. Ив. Остриков, Пътят без ада. *Много работници си извоюваха правото на собствен качествен щемпел*.

Вж. п р е с а.

ПЕЧАТАМ. Вж. и з д а в а м.

ПЕЩ, фурна.

пещ: здадено съоръжение в селски двор или специално помещение към хлебопродавница, в което се пече хляб, месо и др. *Там бяха изградени от тухли зятна пещ, в която Зната печеше гергьовското агне и домашния хляб*. К. Калчев, Двама в новия град. *Отби се пред фур-*

ната на Петко хлебаря, който току-що бе изхвърлил от пещта топли хлябове и хлебчета. Т. Харманджиев. Краят на едно детство. *Отворена е само фурната на площада. Оттам изхвана миризма на мидички, наскоро извадени от пещта, напоени с масло.* Л. Гуляшки, Село Ведрово.

фурна в значение на п е щ днес има рядка употреба. *Пинтезката и тя нетише из кьщи, но не изпускаше из очи снахата. Как ще пипне новиите, . . , как ще опиши фурната.* И. Петров. Новкината любов. *От малка фурна до кантона една бабичка вадеше изпечен хляб.* Г. Белев. Пазитата на едно момче.

ПИВНИЦА. Вж. к р ъ ч м а.

ПИЛЕЯ. Вж. п р а х о с в а м.

Вж. р а з ц и л я в а м.

Вж. х а б я.

ПИЛОТ. Вж. л е т е ц.

ПИНТИЯ. Вж. с к ъ п е р н и к.

ПИПЕРКА, **чушка.**

пиперка: продълговат, кух, месест плод на градинско зеленчуково растение, който е със зелен, червен или жълт цвят и се употребява за храна. *Принесе на една нова табла шиие сьс сиджовка, две чеши и в една бяла чиния салата от жьлти пиперки.* Т. Влайков, Съчинения, III. *На трапезата бяха наредени блюда с постни ядения и закуски: сарми, пурпия с пиперки.* Ив. Вазов, Утро в Банки. — *Заповядай — рече Симанка и постави на масата софра пред мене чиния пьржени пиперки.* Н. Тихолов, Дни като другите. *Аз на моите им направих пьлнени пиперки още вчера.* В. Райков, Прекьршено весло. *Сухи пиперки.*

чушка не се различава по значение и употреба от п и п е р к а. *Вечка вечер ял керван от каруца, натоварен с чушки, домати, зелки, . . , потеглиие кьм Зарапа.* А. Каралийчев. Строители из републиката. *Мама беше сготвила чорбица, а баба ни поднесе голяма панница с печени чушки.* А. Каралийчев, Спомени. *Под стрехите жьлтеха царевични кочани, дьлги нанизи сухи чушки тьмно аленееха до тях.* Ст. Дичев, За свободата. *Пьлнени чушки. Черени чушки. Люти чушки.*

ПИПКАВ. Вж. м у д е н.

ПИР. Вж. г о ш а в к а.

ПИСАЛИЩЕ. Вж. к а н т о р а.

ПИСАЛКА, **перодръжка, перо.**

писалка: прибор, приспособление за писане на ръка с мастило. *Дечата натопиха писалките си в ветнотото виолетово мастило и се замьчиха. . да описват вьрху белите страници на тетрадките си събитията.* Г. Русафов, И те са били деца. *Нося ви писмо от нашата директорка. Подпишете за знание, че сте го получили. Ето ви писалка.* К. Калчев, Семейството на тъкачите. *Гергин почака, докато бившият полицай натопи писалката в мастилницата, и отиде в стаята на груповия началник.* Ем. Манов, Ден се ражда. *Автоматична писалка.*

перодръжка не се различава по значение от п и с а л к а, но се употребява обики. за такава, която се потапя в мастило при писане. *Остави листовете пред него, поддаде му перодръжка и мишешце с мастило.* Кл. Цачев, Горчив залък. *Клетвт. . започна да се оглежда за перодръжка и мастило, но се досети, че има автоматична писалка, бръкна вьв вътрешния джоб на лекото си лятно сако и я извади.* Г. Караславов, Избр. съчинения, VI. *Натопи перото на дървената перодръжка в мастилницата и почна да пише.* А. Каралийчев, Наковалня или чук.

перо в едно от значенията си съвпада с п и с а л к а, но е остаряло. *Намира една малка маса, . . и поставя на нея книгите си, мастилница и перо.* Ив. Караиовски, Разкази, I. *Той седеше до масата и нещо пишеше. Като видя Зографа, остави перото и го погледна въпросително.* В. Геновска, Седем години. *Малката масичка беше покрита с бяла покривчица, имаше там мастилница и перо.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Нона не си легна. Тя се залови да пише нещо, после захвърли перото и стана.* Й. Йовков, Чифликът край границата.

ПИСАН. Вж. ш а р е н.

ПИСАТЕЛ, литератор, списател.

писател: лице, което създава произведения на художествената литература. *В списанието на дружеството се появяха ред трудове от младия писател, които направиха скоро популярно името му.* К. Величков, Събр. съчинения, VIII. *Младият поет и критик е още необуздан, перото му е ядовито: то не признава лесно творенията на дори утвърдени писатели.* М. Кремен, Романът на Яворов. *Книжката. . носеше заглавие „Кошер" и съдържаше стихотворения и разкази от всички български детски писатели.* А. Каралийчев, Спомени. *Той донесе от Париж цял куп френски книги от знаменити писатели.* Ив. Вазов, К. Величков, Периодическо списание, I.

литератор в едно от значенията си съвпада с п и с а т е л, но се употребява рядко. *Оттогава поддържа по-близки връзки с П. П. Славейков, П. К. Яворов, д-р К. Кръстев и дру-*

ги видни литератори. Б. Ангелов, Литературни статии. *Произведенията му се харесаха на другарите му и той скоро мина между тях за литератор.* Ив. Вазов, Пъстър свят.

списател е остаряла дума, равна по значение на писател. *Пиша един роман — казал Кандов. — Как, вие сте списател?* Ив. Вазов, Под игото. *Фотинов сполучи да си изпокова покрай Любословието и репутация на един от най-добрите български списатели.* Ив. Шишманов, Константин Г. Фотинов.

ПИСЕЦ, перо.

писец: метална пластинка със заострен връх и малко разширена, която се поставя на писалка при писане с мастило на ръка, при чертане с туш и под. *Пред мен купът взе да расте. Нови тетрадки, моливи, писалки, гуми, писци, шишенца мастило, попиватели.* В. Бончева, Ничето пише. *Той стана и непохотно задърпа и джобовете си. Изпади две части посиня кърпи, автоматичен молив, стило със златен писец, портфейл и един ръчен часовник.* Й. Демирев, Д. Горчев, Особен случай. *Той извади карирян лист, погледна по навик писеца на писалката и . . . и потопи в мастилницата.* Д. Кисьов, Щастието не идва само.

перо в едно от значенията си не се различава от писец. — *Деца, отворете си тетрадките и препишете горните пет изречения от хрестоматията. Децата се разгърдаха. След това зашумяха листа, заскърцаха пера.* Елин Пелин, Аз, Ти, Той. *Пишех пръв път за пестник и за мое учудване перото ми просто хвърчеше по листа.* сп. Септември. *И препишете даже не погледнаше, а ги подписваше, без да ги чете. Поднесе му си Пеньо, старшията значи, напони той перото. . : завърти един усукан . . подпис и толкоз.* Чудомир. Избр. произведения.

ПИСМЕНОСТ. Вж. литература.

ПИСЪК. Вж. вик.

ПИТАНЕ. Вж. въпрос.

ПИТАТЕЛЕН. Вж. хранителен.

ПИТИЕ, напитка.

Общо значение. Течност за пиене.

питие: течност, обикн. приготвена специално, която се пие за утоляване на жаждата, за разхлаждане, за вкус и др. *Матонов порьча вино за себе си и за Иван, а за Петър — лимонада. Калиоха им донесе порьчаните питиета и отново се върна пред ханчето.* Т. Харманджиев, Родове. *Здравят не признаваше друго питие освен бистрата като сълза мастика.* Д. Спространов, Самообречените. *Изважда от ранцията бутилка с газирано шипково питие.* П. Незнакомов, Маргаритка и аз. *Водата е най-полезното питие. Кафето е ободряващо питие. Алкохолно питие. Безалкохолно питие.*

напитка не се различава по значение от питие. — *Тази вечер бай Драго и Злата бяха решили да ме удлъжат с напитки. Подвесоха най-напред мастика.* К. Калчев, Двама в новия град. *Станах вегетарианец: на това отгоре и въздържател на спиртни напитки.* Елин Пелин, Аз, Ти, Той. *Разхладителни напитки. Безалкохолни напитки. Студени напитки.*

ПИТИЕПРОДАВНИЦА. Вж. кръчма.

ПИЦЕН. Вж. ведиколепен.

ПИЦЯ. Вж. викам.

ПЛАДНЕ, обед.

пладне: средата на деня, обикн. дванадесет часа, когато слънцето се намира най-високо на хоризонта. *Сутрин падаше бисерна, студена роса, към пладне напичаше октомарийското слънце, замирисваше на окаклаа шума.* Ем. Станев, Януарско гнездо. *Към пладне слънцето припече и стана горещо. Полето около пощадите беше безводно и сухо като пустиня.* Й. Йовков, Разкази, I. *Мястото бе все тъй непознато, а слънцето се беше издигнало. Пладне наближаваше.* Ст. Загорчинов, Ден последен.

обед в едно от значенията си не се различава от пладне, но се употребява обикн. за да се означи времето по средата на деня, когато човек се храни, обядва. *За това време магерът почна да нарежда масата, защото беше вече обед.* Елин Пелин, Под манастирската лоза. *Но слънцето е към обед, припича и конете трябва да се карат на водопой.* Й. Йовков, Чифликът край границата. *Тъкмо по обед, когато всички жетвари седнаха да пладнуват, по новомахленския път се запращи.* К. Петканов, Избр. съчинения.

ПЛАМ, жар, страст.

плам: увлечение и голям ентусиазъм, които човек влага в стремежа си към нещо благородно, възвишено или при осъществяването на някаква висока цел. Има книжен характер. *Идеята за съединението трябва да стане политическо движение и тогава народът ще я доведе до успех с онзи плам, с който областта през април, а после се би на Шипка.* В. Геновска, Седем години. *Те бяха социалисти, с особен плам в душите.* А. Христофоров, Откровения. *Млади български юнаци | явяват се там, | на чела им левски знаци, | в очите им плам.* Ив. Вазов, Лирика, I.

жар в едно от значенията си е много силно увлечение и всеобщайност, които човек влага при извършването или за постигането, осъществяването на нещо. *Потиска го мъж в Трново и го обичала. С каква смелост, с каква жар бе говорил той в онзи момент ден. Бе вдъхновен: за дарба.* Зл. Чолакова, Бечо Киро. *Изпитането и тесленията, вместо да охладят в нас жара към идеята, за която беше пострадал, врящиха. О тук още по-повторяхме.* Ив. Вазов, Под игото. *Е, можеслие, родино свята, / Ний можеслие с добрен жар / да воюва ей — сяда звезда — / край твоя свят олтар.* П. К. Яворов, Антология.

страст: пъкно отдаване само на едно единствено чувство при извършването на нещо. *Работиле със страст, с увлечение.* Й. Йовков, Песента на колелетата. *Той беше говорил тъй разпалено и със всяка дума бе влагал толкова чувство, толкова страст — . . . че когато свърши, . . . е изпенда видя безразличието по лицата на дамата са събеседника.* Ст. Дичев, За свободата. *Но с такава любов, с такова увлечение и страст се нахвърли той иведнъж а приготовленията са за лова, че кой знае наистина докъде можеше да го доведе тоа.* Д. Калфов, Избр. разкази.

Вж. п л а м ъ к.

ПЛАМВАМ, лумвам.

Св. вид: **пламна, лумна.**

пламвам се свързва със запалим предмет или с огън и означава: започвам да горя със силен, буен пламък. *Пламваше грамадната клада от дебели дърва, пламваха край нея малките огньове и към недето се издигаше огромен огнен език.* Ем. Станев, Повест за една гора. *Скоро тук-там пламнаха къщи, цвят черен дим се издигна и замрежи слънцето, което изгряваше.* Й. Йовков, Старопланински легенди. *Надвечер фиванците се оживяват, пламват големите огньове.* Д. Калфов, Под южното небе.

лумвам се свързва с огън, пламък, пожар. Означава: избухвам, пламвам изведнъж със сила, буйно. Има по-рядка употреба. Среща се в художествената литература. *Рамзина отвори вратичката, пъхна две-три дръвца. Огънят изведнъж притихна, но след малко лумна с по-голяма сила.* Б. Несторов, Ариф и Рамзина. *Ето лумнаха огньове: / сенки трепнаха край тях / и далеч в полето екна / весел и безгрижен смях.* П. П. Славейков, На острова на блажените. *А денят е угаснал вече и във вечерния здрач лумват лагерни огньове. Сякаш до небесата се възвишават огнени езици.* М. Марчевски, Митко Палаузов. *Пожарища лумнаха пред него, заечаха викове на страдание и скръб, майки скубеха косите си.* А. Дончев, Сказание за времето на Самуила.

ПЛАМТЯ. Вж. г о р я.

ПЛАМЪК, плам.

пламък: огнен, горящ език, който се издига от запален предмет, като изпуска, излъчва светлина и топлина. *Огньове са накладени, тук-там тъмнината се разкъсва от жълтите езици на пламъка.* Л. Стоянов, Холера. *Планината беше топла, както винаги през октомври, а нашите огньове трепкаха с пламъците си и осветяваха белите стъбла на старите букі.* Ем. Станев, Йнуарско гнездо. *Той се обърна и погледна печката: през процлуките на вратичката й се виждаха пламъци: Бранислав бе сварил да я запали.* Ст. Дичев, За свободата. *Той се дръпна от стената, . . и не свяляше очи от пушека и пламъците, които излизаха сега на гъсти валма от всички прозорци на долния кат на къщата му.* Д. Талев, Илинден.

плам в едно от значенията си не се различава от п л а м ъ к, но спада към постичната лексика. *„Пожар! Хей, огън!" — викна някой отам. / Във същий миг над покрива литнаха рой искри, подир тях — стълб кървав плам.* К. Христов, На кръстопът. *На ниска клад, сложен, буен плам / обгръщаше останките му смъртни.* П. П. Славейков, Епически песни. *В предсмъртен стон старикът белобрад, / опликсан с кръв, повдига се едвам. / Сварл хуварите през дим и плам, / крепи, издъхвайки: „Назад! Назад!"* Хр. Смирненски, Съчинения, I.

ПЛАН, проект.

план: обмислени мерки как да се изпълни взето решение. *Всяка вечер . . те дълго, дълго си приказваха, кроеха планове как по-добре да направят това, как онова да подредят тъй, че да бъде по-хубаво.* М. Марчевски, Повести. *Глупости, остави това на мене! И дели Матея се изсмя някак жлъчно. . Той бе съставил своя план на действие.* А. Христофоров, Анагария. *А когато Дъбакът дълго и широко му изложи плана и сметките си, старецът одобри и се увлече.* Елен Пелин, Летен ден.

проект: решение да се осъществи нещо, без още да е уточнен начинът, по който трябва да се постъпва. *Имам проекти. . Първо да издам една книга „Прекрасна България". . . Второ, друга книга „Просветена България" . . .* Й. Йовков, Обикновен човек. *Те мислят да се изучат, да се специализират, да се издигнат, да се усъвършенстуват, да да осъществят големи проекти, великі начинания, смели почини!* Г. Караславов, Проходът на младежта.

ПЛАНИНА, балкан.

планина: земно възвишение с голяма площ, което се излига високо над околните местности. *Вечер от планини ограждаше оторел град.* Ст. Загорчинов, Легенда за св София. *Мръкваше се вече, когато стигнахме в Курт Алан, бедно селце, скрито в пазите на високи и горести планини.* Й. Йовков, Разказ, II. *Гигантските планини със своите голи върхове и със своите горни поли са прегрнали от всичките страни това българско село.* Л. Каравелов, Българи от старо време. *Кой не знай Чивдар войвода?; Кой не е слушал за него?.. . / Ончар ли по планината.* / *Или пък клети сюрмаси.* Хр. Ботев, Съчинения.

балкан не се различава по значение от п л а н и н а. Има разговорен характер. Употребява се за планина у нас, в България. Членувано означава Стара планина. *Обичам те, мое мило отечество! Обичам твоите балкани, гори, синеи, скали.* Л. Каравелов, Българи от старо време. *Идеята ѣс стихийна сила пронизваше всъде, обхващаше всичко — и балкана, и равнината.* Ив. Вазов, Под игото. *Тъмк ветрец полъхна откъм балкана и разнася мирис на полска трева и цветя.* Т. Влайков, Съчинения, III. *Той излезе в балкана, убиха го като партизанин.* Г. Караславов, Избр. съчинения. X. *Настане вечер, месеи изгрее.* / *звезди обелтят своа небесен;* / *гора зашуми, вятър повее, —* / *Балканот пее хайдушка песен!* Хр. Ботев, Съчинения. *Прекарах отпуската си на балкан.*

ПЛАСТ, слой.

пласт: определено количество от далено вещество, материя, разстлано върху някаква повърхност или между две или повече повърхности. *Настъпиха първите студове. Най-напред започна да пада слана, после наваля тъмк пласт сняг.* сб. Хоро. *Виолета се беше изкачила на една скала, върху която природата като с човешка ръка беше изрязала равна площадка, покрита с мек пласт пожълтял мъх. Ш. Шастието не идва само. А когато стихнала огнената буря и лютнят дим се разнесъ, прекрасната долина лежала мъртва и тиха, покрита с дебел пласт пепел.* в. Литературен фронт. *Ако се заемем с изучаването на земната кора — . . , — ние ще видим, че тя се състои от отделни пластове с различна дебелина и състав.* Г. Томалевски, Астрономия за народа.

слой: пласт от някакво вещество, намирашо се върху друго, различно от него, което му служи за основа. *Личеше, че на масата отдавна не бе работено, по тъмкия слой прах, с който беше покрита.* П. Вежинов, Втора рота. *Таванят и стените чернеха, опушени от дебел слой саждж.* А. Дончев, Сказание за времето на Самуила. *Прайбиш разряза една кифла и я намаза с дебел слой масло.* Д. Димов, Тютюн.

ПЛАТ, тъкан, материя.

плат: изтъкана прежда, която се използува за направа на дрехи, покривки и др. *Хората предяха. . памук, повяма от грьсти и лен и си пъвеха конопни, мелезни и ленени платна, постилки, покривки и други платове.* Ц. Гинчев, Ганчо Косерката. *Следния понеделник тя отиде в града на пазар, купи хубав черен плат и порьча да ушият една горна дреха.* Г. Караславов, Селски истории. *След като се порови вътре* [в раклата], *Евросина измъкна оттам някакъв дълъг пъстър плат, приличен на болярски плащ.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Край стените се редяха ниски миндери, покрити с червен копринен плат.* Ив. Вазов, Светослав Тертер. *Вълнени платове. Памучни платове. Шиферен плат.*

тъкан е равно по значение на п л а т, но без да се има пред вид предназначението му. *От дума на дума заприкаляваха за селските работи, за неуредиците в общината, . . , за неправилното раздаване на газта, солта, . . . тъканите.* Г. Караславов, Обик новеши хора. *В този гроб са намерили парчета от неизтляла тъкан.* А. Каралийчев, Спомени. *Декоративни тъкани. Памучни тъкани. Рипсена тъкан.*

материя в едно от значенията си съвпада с п л а т. Употребява се обикн. с определение, което посочва вида или качеството й. *Бае Марин се беше стегнал и облякъл много хубаво, в едни черни, от тъмка европейска материя дрехи.* Т. Влайков, Съчинения, II. *Те влязоха в друг вход. Вътре се откри голяма стая с гладки стени, покрити с тъмка синя материя.* Елин Пелин, Ян Бибиян на Луната. *Тя бе облечена в рокля от розово-бяла тъмка нежна материя.* Ив. Вазов, Утро в Банки. *И самата оранжева материя бе по-друга, напомняше донякъде мушама.* Й. Радичков, Скални рисунки.

ПЛАТА. Вж. з а п л а т а.

ПЛАТНО. Вж. к а р т и н а.

ПЛАХ. Вж. с т р а х л и в.

ПЛАЧА, ридая, рева, хлипам, хълцам, цвиря, хленча.

плача: текат ми сълзите от мъка, скръб, болка или друго чувство, като обикн. **дишам** неравномерно, с прекъсване, стена. *Станкината майка изскочи като уплашена из къщи и като видя така детето си, заудря се по главата и започна да плаче.* Елин Пелин, Повести. *И без да вика, без да скубе косата си. . тя плачеше и сълзите й течаха по отслабналото й лице.*

Й. Йовков, Старопланински легенди. *Бяхме дръпнали пушеци, потъмнели всякъде в своите самотни, нерадостна мисли. После се прегръщахме и плачехме. Плачехме тихо с горещи, облекчаващи сълзи.* Елин Пелин, Повести. *В полумрака на замиращото пламъчо здравата, мокрих със сълзи вехлавиняти.* А. Каралийчев, Спомени. *Не плачи, майко, не тъжи, / че станах аз хайдутин.* Хр. Ботев, Съчинения.

ридая е книжна дума. Означава: плача неудържимо. *Нощта се притискаше до влажната отава на хамбара и сухо ридаше. Подбираше пъпеш на сексрата и удари право в сърцето.* П. Петров, Изчезнатата любов. *Задрямла е черна кърла, бухна Николица се беше надвесила над ковчега, . . . и ридаше: — Майчина си пъпзи, Денко, майчица да те оплаче.* Ст. Марков, Дъдоки бразди. *Нямам тато, нито мама! тъмо да русае / мама да ридае.* П. К. Яворов, Антология.

рева в едно от значенията си има разговорен характер и означава: плача с висок глас, силно. Употребява се с неодобрителна отсянка. *Елка почна да плаче, но Динко я смъмри. — Стига си ревала! — викна той.* Д. Димов, Тютюн. *Детето се разбуди и уплашено заплака. Заедно с него плачеше и Русалия. — Защо плачеш сега? . . Не реви и ти, Снеже.* Млъквай! П. Славянски, Претворена земя. *Изпепеха вещи, събраха пари за погребение. . , а вдовицата реве ли реве.* Г. Караславов, Избр. съчинения, II.

хлипам: плача със стегнато гърло, като се задъхвам. *След първата уплаха то ревна, но сега само хлипаше.* Ст. Бояжов, Светлини от кладата. *Пареци сълзи пъмеха очите й. —Защо си тъжа лош — хлипаше тя без глас, — какво ти направих, та бягаш от мене?* А. Гудъшки, Село Ведрово. *И заплака горчиво. . . Той изтръпо хлипаше, но после даде воля на стихията, която го изтъкваше, и заплака като ранен звяр.* Елин Пелин, Земя.

хъхцам: плача, като дишам трудно, неравномерно, със спазми. *Мама все плаче. . Плаче не както по-рано със сълзи, защото сълзите й вече пресъхнаха, а хъхца, хъхца и после си задържа дъха.* К. Георгиев, Време на борби. . . *На очите й се показаха сълзи. . . И Теодора си закри лицето с ръце, тя хлипаше глухо.* Ив. Вазов, Иван Александър. *Детето се разплака по-високо и с разтреперан глас изтръпори: „Нъма вече, нъма! . . . “ — после се захлупи на чина си и продължи да хъхца.* Л. Александрова, Има едно щастие.

цвиря има разговорен характер. Употребява се с неодобрителна отсянка. Означава: плача продължително, проточено, за да събуди съчувствие у тези, които не слушат. *Изморена от плач, сега жените вехла тъжно и провлачено. . — Стига сте цвирили! Жив е, ей телеграмата — посочи я той на жената.* В. Нешков, Настъпление. *Под шарената черга до него жена му хлипаше непрекъснато. . . Какво сѐ цвириш? Аз отивам на война, ти ревеш.* В. Нешков, Настъпление.

хленча в едно от значенията си е: плача с тих, провлачен глас (обикн. за дете). *Наймалката хленчеха с мокри лица и едното обли ръце около майка си и с глас заплака.* Ив. Вазов, Разказа. *Изпъкнала го в широкото нечисто спално помещение на отпращарите. Учениците се спогледаха плахо, . . , някои започнаха да хленчат.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Мъжа през сълзи хлипаше: „Мене. . . майка ми. . . не ме е била. . .“ . . .Де-де! Още ли ще хленчи!“ — се обърна той към жена си.* М. Кремен, Схлупени стрехи.

ПЛАЧА СЕ. Вж. о п л а к в а м с е.

ПЛАША. Вж. з а п л а ш в а м.

ПЛАШЛИВ. Вж. с т р а х л и в.

ПЛАЩАМ. Вж. о т м ъ щ а в а м.

ПЛЕВЕЛ, бурен.

плевел: самораслo растение, поникнало в ниви, градини между посетите или посадени култури и вредно за тях. *Плевелите в сравнение с културните растения се развиват много по-бързо, поради което ги задушават и забавят растежа им.* Д. Славчев и др., Богатствата на морето. *Как не са питали да видят, как не са им казали отреме. А то сега вече е късно — плевелът, като всеки плевел, е избуял и задушил пшеницата.* Г. Караславов, Избр. съчинения, II. *Там ям, където работата е била по-немарлива и несконосна ръка е засяла, пшата беше по-слаб, . . и обхванато от плевел.* Й. Йовков, Жетварят. *Жени, . . . скубеха плевелите и загръляха зеленчуковите стръкове.* А. Каралийчев, Строители на републиката.

бурен: трезвото растение, вредно за културите и непотребно за човека, което расте обикн. в ниви, край пътища и запустели места. *Ниите се очистиха от трьни и бурени и плодът им се утрои.* Елин Пелин, Под манастирската лоза. *Той копаеше бурените в токущо поникналата царевица.* Кр. Григоров, Новодомци. *Наоколо беше поле, нямаше нищо друго освен трева и бурени.* Й. Йовков, Чифликът край границата. *Леките му сандали меко тупкаха в пепелта и вдигаха прах, който. . бавно падаше по избуялите бурени край пъпя.* М. Марчевски, Повести. *Той бъло гледа с просълзени очи едно празно място, . . — покрито с пепел и бурени, с кьсове от керемиди.* Ив. Вазов, Нова земя.

ПЛЕНИТЕЛЕН. Вж. п р е к р а с е н.

ПЛЕСКАМ. Вж. ц а п а м.

ПЛЕСНИК. Вж. плесница.

ПЛЕСНИЦА, плесник, шамар.

плесница: удар с длата, обик. по бузите, по лицето. *Той изтръгна бравичката и с палеца на лявата си ръка, и с дясната й залепи силна плесница.* В. Нешков, Настъпление. *Каменов повече не можа да търпи, изтръгна се към нея, заплени и една плесница, още една.* К. Кръстев, Катастрофа. *Веднъж във стъпване едно многогрдойно /той влезе внезапно, позорни спокойно. / И лепна плесница на един поглед.* Ив. Вазов, Лирика, I.

плесник не се различава по значение от плесница, но се по-рядка употреба. *	нийският управител предложи да арестуват момчето. То ще се уплаши и ще си признае, а ако се опре, могат и някой плесник да му ударят.* Г. Караславов, Избр. съчинения, VI. *Какво викаше старшията срещу него, Кьньо не слушаше. Стражарят мъжна извежьше, пресегна се и му удари два плесника.* Кл. Пачев, Горчив залък.

шамар също е равно по значение на плесница, но има разговорна употреба. *Ами че аз му заплевях такъв шамар. . , не ще ме помни цял живот.* К. Калчев, Семейството на тъкачите. *Другиму ще дръпне ухото, някому и шамар ще плесне.* Т. Влайков, Преживяното. *Тя ме удоса много и й ударих два шамара.*

ПЛЕШИВ, лис.

плешив: на когото коста е окапала, който няма коса. *От някоква болест е окапала косата му и главата му е съвсем плешива.* Й. Йовков, Разкази, I. *Бакалинът, чичо Ристе, . . , беше дребен човечец, със съвършено гола плешива глава.* П. Михайлов, Малката партизанка. *Голото му плешиво теме лъщеше на слънцето.* Ст. Загорчинов, Легенда за св. София. *Той беше дребен, плешив човек, с хитри премижали очички.* Вл. Полянов, По пътя.

лис е дума от народния език, равна по значение на плешив. *Главата му е лиса, оряснала само към тила.* Н. Хайтов, Асеновград. *Крьчмарят се смееше. Малък, лис, слаб, та изпит — опровергаваше всички предстои за крьчмар.* сп. Септември.

ПЛОДОВЕ. Вж. овощия.

ПЛОДОВИТ. Вж. плодороден.

ПЛОДОСЕН. Вж. плодороден.

ПЛОДОРОДЕН, плодоносен, плодовит.

плодороден се свързва със земя, почва, местност или с период от време. Означава: който благоприятствува да се добие изобилен и хубав плод или през който се ражда такъв плод. *Земя хубава, плодородна, . . — едно да посееш, сто се ражда.* Елин Пелин, Геранците. *Захванаха се да направят и кооперативна градина. Това бе един парцел хей там, в Герана, с тъмнт и плодороден чернозем.* Кр. Григоров, Новодомци. *Стана ми мъчно за нашата хубава зелена прохладна земя с реки, с гори, с езера и морета, с плодородни и изобилни, с чудния лек въздух.* Елин Пелин, Ян Бибиян на Луната. *Годината беше плодородна. Дъртата увиснаха от плод.* Ем. Коралов, Дъщерята на партизанина.

плодоносен се свързва предимно с почва или с период от време. Означава: който дава изобилен плод, през който има изобилен плод. *От мислите му изчезна вече сравнителната Цвета, и дъхът на земята, чиито плодоносни недра широко се отваряха, . . . отпиво го завладя.* Елин Пелин, Земя. *Така, . . изминг горещото лято. Измина и тихата плодоносна есен.* сб. Хоро. *Плодоносна почва. Плодоносна година.*

плодовит се свързва с почва, местност. Означава: който дава, ражда обилен плод. *Лъджане, . . , се радва на едно живописно положение, вред една плодовита и цветуща равнина.* Ив. Вазов, В недрата на Родопите. *Хубава е наша България, богата е. Какви плодовити поля има тя, какви богати долини, . . , какви гъсти гори.* Хр. Максимов, Забравени реалисти. *Той бил богат земевладелец, защото недвижимите му имущества възлизят на стотина урати спорна и плодовита земя.* Ив. Вазов, В недрата на Родопите.

ПЛОДОРОДИЕ, берекет.

плодородие: голям добив, изобилие, родитба на зърнени храни, на плодове, зеленчуци. Употребява се обик. във връзка с определена година, сезон. *Плодородието тази година беше голямо.* Д. Талев, Илинден. *„Дебел сняг — голям комат", говореха си селяните и предричаха голямо плодородие.* Й. Йовков, Жетварят. *Той почна да се заглежда в нивите, раждащи се на това небивало плодородие.* Й. Йовков, Жетварят. *Миналата есен имаше голямо плодородие на грозде и ябълки.*

берекет е дума от народния език, равна по значение на плодородие. Среща се и в благословии, благопожелания. *Берекетът беше невиждан и конарци не смогваха да приберат зърното.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време. *Една година даде бог голям берекет. Едно жито стана — червено, едро, като дренки.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан. — *Колкото по гората шумата и по морето пъсъка, толкова чест и берекет в новата къща.* Г. Мишев, Есенен панаир. *Когато влизаше в къщи, старият селяк благославяше: —Добър ви ден, да ви дава господ живот и здраве, добра стока, добър берекет!* Ив. Хаджийски,

Бит и душевност на нашия народ. *Колкото е добре умесена и изпечена тая пита, така да има изобилие и берекет във вашата къща.* Д. Спространов, Охридска пролет.

ПЛОСКОСТ. Вж. п о в ъ р х н о с т.

ПЛОЧНИК. Вж. г р о т о а р.

ПЛОЩ. Вж. п о в ъ р х н о с т.

ПЛОЩАД, мегдан, съмда.

площад: специално оставено и благоустроено, обикн. голямо празно **място в** селище, заобиколено от сгради и свързано с улици. *Спас обходи с поглед сградите, . . стъпала, които водят от неизразимия пристан към един кръгъл площад с паметник в средата.* Д. Добревски, Бунтът на кралицера „Надежда". *И той все бухаше — пресичаше съвсем неправилно площада; спускаше се на булеварда.* в. Развигор. *Край него непрестанно минаваха автомобили, отиваха от голата страна на площада и се връщаха.* Ал. Бабек, Малкият емигрант. *На няколко места се отваряха малки площади и само житният и конският пазар бяха доста широки празни места на двата края на чаршията.* Д. Талев, Железният светилник.

мегдан е дума от народния език. Означава: широко празно място, обикн. в центъра на селище. *Излязоха на правен мегдан с малки сухлупени магазинчета.* Гр. Угаров, По следите на заточеника. *Дълго време той се вайка по мегдана като сиисан и нерешително тръгва на няколко пъти из тесните улици, влачейки голямата си тояга, и пак се връща.* Елин Пелин, Щъркови гнезда. *И стари, и млади излизат на мегдан на среща и приказки.* Й. Йовков, Разкази, I. *Лъското знаме, ушито от Рада, било развено наред мегдана.* Ив. Вазов, Под игото.

сътъда е старинна дума, равна по значение на п л о щ а д. Употребява се в художествени произведения със сюжети от по-стара епоха. *Радомир хвърли поглед отвъд сътъдата, където се издигаха кули, зидове, болгарски домове, където блестеше кубето на Златната черква.* М. Смилова, Друм се вие. *От двете й страни* [на улицата] *се издигаха по няколко неголеми сгради, а на горния й край се отваряше сътъда.* Д. Талев, Самуил. *Викнаха княза, после той вікна туганджията, туганджията препаса барабана и тръгна да зове по всички сътъди на Раковица.* Й. Вътчев, Родихме се змейове. *Шумно, весело беше на пазара и хорската сълчица се плискаше и изпълваше широката сътъда.* Д. Спространов, Самообречените.

ПЛЪТЕН. Вж. н е п р о г л е д е н.

ПЛЪТСКИ. Вж. ч у в с т в е н.

ПЛЮСКАМ. Вж. я м.

ПЛЯСКАМ. Вж. б и я.

ПОБЕДЕН. Вж. п о б е д о н о с е н.

ПОБЕДОНОСЕН, побе́ден.

О б щ о з н а ч е н и е. Който е свързан с победа.

победоносен: който носи, удържал е, извоювал е победа или който е завършил, увенчан е с победа над противник в сражение, война. *Отредъм се състоеше от тридесет и осем души. . . След победоносната битка в Балкана при „Равна гора" той се оттегли край село Крушево в местността „Разбойник".* З. Сребров, Избр. разкази. *С възторг говори* [Пансий] *за някогашните велики и победоносни български царе — за Крума, Симеона, Асеня, Калимана и др.* Б. Пенев, Начало на българското възраждане. *Пеячевич нападнал град Оршова и някои други турски гарнизони и ги превзел. Врьщайки се в Чипровци с победоносната си дружина, той вдигнал народа на въстание.* Й. Радичков, Мл. Младенов, Горда Стара планина.

побе́ден: който е свързан с победа в сражение, война. *Въпросът за снабдяване с оръжие беше неразделен от въпроса за укрепване и засилване на партизанското движение или даже за неговото съществуване като сериозна въоръжена сила, способна да изведе борбата до победен край.* К. Ламбрев, Средногорски партизани. *След победния край на Дибича Забалкански, който с одринския мир освободи Гърция, графиня Настя, . . беше дошла в Атина заедно с мъжа си—известен и способен руски дипломат.* Ст. Дичев, За свободата. *Победен марш.*

ПОБЕЖДАВАМ, надделявам, надвивам, бия.

Св. вид: **победя, надделея, надвия.**

О б щ о з н а ч е н и е. Излизам по-силен от някого при постигане на някаква цел.

побе́ждавам: в борба с противник, преодолявайки съпротивата му, налагам господство си, постигам целта си. *Императорът и Кантакузин отбили, казват, султан Орхановата войска. . . Чувах и аз и дано все тъй християните да побеждават агарянците.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Той хвалеше откритото руската войска, казваше, че никой досега не е побеждавал братушките и сега няма кой да ги победи.* Г. Караславов, Избр. съчинения, VI. *Топал-Хасан, силен като бик, отчаяно се съпротивляваше на двамата се противници, които тръбяваше що-по-що да побеждят — иначе бешe гибел за тях.* Ив. Вазов, Под игото. *Унесена, тя се мъчеше да победи, но след едночасова борба спря отмаляла и запъхтяна. И като отри потта от лицето си, едвам продума от умора: — Не мога вече. . . Надигра ме!* Елин Пелин, Летен ден.

надделявам: сломявам съпротивата на някого, проявявам превъзходството си над него във война, сражение, в борба. *Макар да бяха малко, хората на Вълко не пущаха куршум*

напрано. Ала многобройният башибозук надделя. Ив. Гайдаров, Добрина чешма. *Понякога вражеската вълна връхлиташе върху момчетата, надделяваше над тях, но те не отстъпваха. Надаше тъпрато решща, а други зад тях прекрачваше.* Дора Габе, Мълчаливи герои. *Сборчиката се. Но противникът му, надарен с голямата стан, надделяа и побягна с орехата.* Ив. Вазов, Видено и чуто.

надвивам: в борба, борене, схватка, състезание, спор чрез сила та се налагам над някого. Има разговорен характер. *Не се плаши, сине. Иди го накарай да се побориме. Който надвие, той ще вземе благото.* Ран Босилек, Разпост. *Сега беше сгрдит — бяха го надвили на борба.* Й. Йовков, Женско сърце. *И колкото повече ги сече Клан-Клан — толкова повече расте техният брой, докато най-сетне Изкоците надават чудовището, връзват го и го обесват на един телеграфен стълб.* А. Каралийчев, Спомени. — *Райчо мисли, че никой не може да стане герой, само той! — Ако беше герой, щеше във всичко да е пръв, а пък все ще го надваме в игра.* Дора Габе, Мълчаливи герои. *Ние не се плашим от войната. . . То на война, ала за добро да бъде. — Ако надвием, ще бъде за добро — загледа се с него великият войвода.* Д. Талев, Самуил.

бия в едно от значенията си с: побеждавам в състезание, игра, борба или в сражение, война. Има разговорен характер. *Ако лодката на момчетата не струва, може да са най-добрите състезатели и пак ще ги бият.* В. Райков, Прекъснато весло. *Пет и шест! — радваше се Бранко на щастливия зар. Бия те, Стелуде, сиромахо, защото в тоя колибак, аз съм първият играч!* Н. Хайтов, Ламята. — *Господин капитан, какъде трябва да настъпим? —Напред! — . . .Турците де са? — Турците? Горе. Ще ги бием.* Й. Йовков, Разкази, II. *Султанът съзнаваше, че не ще се справи с двата са врага изведнаж. Трябвеше да ги бие поотделно.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време.

ПОБИВАМ. Вж. з а б и в а м.

ПОБИРАМ, събирам.

Св. вид: **побера, събера.**

побирам се свързва със съд или друг предмет, помещение, пространство и пр. Означава: вмествам в себе си нещо, запълвам обема си с определено количество от нещо. *И толкоз много багажи се натрупа, че самата лодка да побере една съвсем малка част от него.* И. Волен, Божи хора. *Настрана или купчина дърва, една кола тъкмо би ги побрала.* Г. Караславов, Избр. съчинения, VII. *За пътуването ще можем да използуваме новите двуетажни вагони, които побират много повече пътници, отколкото обикновеният вагон.* сп. Космос. *Салонът на читалище „Развитие" се оказа тесен да побере публиката.* Ив.Димов, Ако имах два живота. *Широкият черковен двор не можеше да побере пристъпите. Тия, които тепъра идеха с каруци, разпрягаха колите из съседните дворища, защото мегданът пред черквата беше вече препълнен.* Д. Марчевски, Дошло е време. *Чуватът побира 50 кг картофи.*

събирам в едно от значенията си съвпада с п о б и р а м. *Този чувал събира 20 кг лук. Мрежата събра само част от покупките му. Салонът събра цялата публика.*

ПОБОЙ. Вж. б о й[1].

ПОБОРНИК. Вж. б о р е ц.

ПОБЪРЗВАМ. Вж. и з б ъ р з в а м.

ПОБЪРКАН. Вж. л у д.

ПОБЯГВАМ, избягвам, офейквам, духвам, драсвам.

Св. вид: **побягна, избягам, офейкам, духна, драсна.**

О б щ о з н а ч е н и е. С бягане се отдалечавам отнякъде.

побягвам: изведнъж с тичане напускам мястото, където се намирам. *Когато войниците влязоха в двора, момчето побягна назад към чардъка. — Чакай, Велко! — изпречи се вреда улицата Тотьо. — Къде тичаш?* Д. Марчевски, Дошло е време. *Такъв страх ме хвана, че аз се разтреперах, побягнах и докато стигна до вратата, три пъти се препънах.* Елин Пелин, Ян Бибиян на Луната. *Един от часовите даде няколко изстрела във въздуха и бързо се скри в помещението. Другият часовой побягна през нарвещата и изчезна в нощта.* К. Ламбрев, Средногорски партизани. *Тя отвори вратата и побягна навън. Паун я настигна чак на пътната врата.* Г. Райчев, Златният ключ. *Зайци, лисици и мишки, стреснати от внезапното му появяване, побягваха надалеч.* П. Бобев, Гърбавата ела.

избягвам: напускам с тичане, обикн. внезапно, място, където не мога или не желая повече да остана. *Тя скочи, разсия се, избяга в къщи и докато минаваше от стая в стая, чуваше се смехът ѝ.* Й. Йовков, Чифликът край границата. *Йовка, стресната в своите мечти, като видя дядо си, че се бие и стене, изпадне ужасен вик и избяга.* Елин Пелин, Гераците. *Докторът сръмни, но видя, че дивчьт избяга напатък здрав и читав.* Ив. Вазов, Утро в Банки.

офейквам има разговорен характер и се употребва с пейоративна оттенка. Свързва се с човек. Означава: напускам бързо мястото, където се намирам, обикн. с тичане, бягане, за да се спася от опасност, неудобство и т. н. *Когато ударили камбаните и тръгнали из селото, чорбаджиите се уплашили и офейкали преглава. Останал народът и той подел вста-*

нито. Ст. Станчев. Подъ чело стъкъ. *Разбрах се каква хора има работа. Найден обейка през задния двор на хана, когато сетнъ се си да разнесъмъ, кой както може.* Л. Стоянов, Бенковски. *Адъ съгръ лесе! Да пъетъ ранетата и да обейка като инър, за да отъвес комшъкъта.* Пв. Хаджимарчев, Сивачрета Калчако. *Чакай ги да евреи, че имъм работа в одъмата, — и излезе. — Видъ ли как обейка? - кана Тайката.* Й. Йовков, Жетварят.

духвам в едно от значенията си е: с голяма скорост, веднага напускам мястото, където съм, за да стигна бързо накъде, за да се спася и под. Има разговорен характер и иронична отсянка. *Този път отражата рупна на нозе. . Обърна се назад, силно изсвири. Из храсталака на високия бряг изскочиха двамина, . . — Тръчете да обадите на ашна, че идва голяма дружина! Само гледачари. Ама бързайте, . . Двощата духнаха да ги няма.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време. *Тя духна като лека кошута през ливадата.* Ив. Вазов, Под игото. *Като чу, че го тръсят за работа, духна веднага.*

драсвам в едно от значенията си съвпада с д у х в а м. Има разговорен характер и иронична отсянка. *При вида на пистолета, който кметът му подал, така се уплашил, че както си бил по долни дрехи, драснал на двора.* К. Георгиев, Възможни и невъзможни признания. *Казвам му, че през прозорците няма как да се скочи, . . , но ще го преведа през задната врата. Докато аз отварям на полицията, той ще драсне през градината.* Й. Радичков, Барутен буквар. *А онъ, авера, Хубавия де, виж му акъла! — разсмя се Скарфаса, — да вземе да драсне и оптогава никакъв.* Ат. Мандаджиев, Белият цвят на рибите.

ПОВАЛЯМ. Вж. с ъ б а р я м.

ПОВАЛЯМ СЕ. Вж. г р о х в а м.

ПОВДИГА МИ СЕ. Вж. п о в р ъ щ а м и с е.

ПОВДИГАМ СЕ, надигам се.

Св. вид: **повдигна се, надигна се.**

О б щ о з н а ч е н и е. Отмествам се по-горе, на неголяма височина.

повдигам се: вдигам се, придвижвам се по-нагоре, на по-голяма височина в сравнение с първоначалната, на която съм бил. *Отец Игнатий спря, повдигна се на пети, гледа, занича, но напразно — нито жената се виждаше, нито забрадката ѝ.* Елин Пелин, Щъркови гнезда. *Тя така ме изгледа, че аз виновно се повдигнах от мястото си и се отстранях.* Ст. Чилингиров. Хлеб наш насущний. *Мичкин се повдигна на лакътя си и погледна към окончето му.* Д. Димов, Тютюн. *Повдигам се на пръсти.*

надигам се: вдигам се леко, малко по-нагоре, отколкото първоначално съм бил, като с усилие се отделям от мястото, където се намирам, от опората си. *Някой път се надига на пръсти, да стане, сякаш, по-висок.* Т. Влайков. Преживяното. *Мустафата се надигна на рътете си и се изправи.* К. Петканов, Златната земя.

ПОВЕЙ. Вж. л ъ х.

ПОВЕЛЕНИЕ. Вж. з а п о в е д.

ПОВЕЛЯ. Вж. з а п о в е д.

ПОВЕРИЕ. Вж. п р е д а н и е.

ПОВЕРИТЕЛЕН, таен, секретен.

поверителен се свързва обикн. с книжа, документи и под. Означава: който не подлежи на разгласяване и е достъпен само за лица, които се ползуват с доверие. *Той бе обикнал този кабинет — с бюрото и телефона върху него, с малката огнеупорна каса за поверителни книжа.* Ем. Манов, Дея се ражда. *Те* [книжата] *съдържаха договорите и поверителната кореспонденция между „Никотиана" и Немския папиросен концерн.* Д. Димов, Тютюн. *Пред Руменов беше строго поверителната заповед от щаба на бригадата.* Х. Русев, По стръмнините. *Ние назначихме господин Фарлей тайно, не публикувахме указа, защото мисляла му бе поверителна.* В. Геновска, Селем години. *Тоя салон бе определен за пушачите и за поверителни разговори.* Д. Спространов, Самообречените. *Поверителен доклад.*

таен в едно от значенията си е: който трябва да бъде известен само на малцина, който не се съобщава, не се разгласява на всички, защото не трябва да се знае от тях. *Същото онова чекмедже със секретна бравичка, в което по-рано Кирил заключваше тайните си служебни книжа: разни донесения, кочани с фактури.* Ст. Марков, Дълбоки бразди. *Сигурно са се намерили умни хора в Пловдив, които на времето са изгорили тайните архиви на полицията.* М. Марчевски, Повести. *Патриаршията се е мъчила да спечели на своя страна турската власт, сключвала е тайни парични договори с правителството.* Б. Пенев, Начало на българското възраждане. *Една вечер князът можа да се запознае със сведенията, събрани от неговата тайна служба.* В. Геновска, Селем години. *На старите той каза, че заминава по работа, и те, като знаеха за тайната му дейност, не го попитаха нищо повече.* Д. Талев, Илинден.

секретен: за чието запазване в тайна има специални причини и са дадени указания на този, който го знае, да не го прави достояние. Има книжен характер. *Партиздатите научили, че в един селски дом квартирува началникът на частта и че в столта му се намират плано-*

вете на операциите срещу партизаните и други секретни документи. Г. Караславов, Избр. съчинения. III. *Използуването и използуването на колективните укрития се извършвало по един сложен, секретен план.* Ал. Гетман, Вистиамско сърце. *Той го принуди да напише едно строго и секретно писмо на Караелов.* В. Геновска, Седем години. *Секретни задачи.*

ПОВЕРЯВАМ. Вж. доверявам.

ПОВИКВАМ, извикам, призовавам.

Сн. вид: **викам, извикам, призова.**

Общо значение. Карам, каня някого да дойде някъде.

повиквам: с думи, писмено, със знак и под. нареждам на някого да дойде, да се яви някъде. *Всеки ден той се осведомяваше дали няма да потропат на вратата, дали няма да го повикат за малка справка в общината, откъдето нямаше да се върне.* К. Калчев, Живите помнят. — *Ела, Марийке, тука — попика я Огнянов при заспалата си.* Ив. Вазов, Под игото. *На следващата нощ повикват Галчева по телефона и му заповядват да иде веднага към Пресеци.* Й. Йовков, Чифликът край границата. Д. Ангелов, На живот и смърт. *По едно време Бъзунека повика Енъо в стаята със тъмен и лукав жест.* Елин Пелин, Повести.

извиквам в едно от значенията си е равно на повиквам. — *Ненко, иди, батьовото, по-скоро, та извикай графа, даскала Огнянова.* Ив. Вазов, Под игото. *А от Сръбия ме извикахи в буптовническия комитет във Влашко.* Ив. Унджиев, Васил Левски, биография. *Понякога извиках с ръка Лако и му казвах: „Ела тук!"* М. Марчевски, Остров Тамбукту.

призовавам с книжна дума. Означава: настойчиво, по моя воля, подканвам някого да се яви, да дойде, за да изпълни дълга си или да извърши нещо, което силно желая. *Той не знаеше как да се държи, за да не изглежда смешен. Връх главата му се изливаше като помия разпитът на всички, които беше призовал уж да го защитят.* К. Калчев, Семейството на тъкачите. *Ходжата призоваваше правоверните да се съберат под свещеното знаме на пророка, за да спечелят. . вечно блаженство в загробния живот.* Д. Талев, Преспанските камбани. *На 10 авг. ти писах. Канех те да побързаш със завръщането. Сега те пак призовавам. Тук е по-хладно от там и има цял куп други изгоди.* Ив. Вазов, Непубликувани писма.

ПОВИШАВАМ. Вж. увеличавам.

ПОВЛИЧАМ, понасям, увличам.

Сн. вид: **повлека, понеса, увлека.**

повличам се свързва с тълпа и др. Означава: вмъкван, включван в движението си някого, нещо поради голямата си сила независимо от съпротивлението му. *Едва що се бе обърнал башибозукът да бяга. . — откъм последния завой на пътя се зададе аскерът. . . Те се приближаваха бавно, ала стремително, повлякоха със себе си и башибозука.* Д. Талев, Илинден. *Снежните пресни се стопиха, рукнаха мътни реки и повлякоха падналия дървета, пръст и камъни.* М. Марчевски, Повести. *Той опря вирлината о брега и оттласна лодката. Течението я повлече надолу покрай десния бряг.* Ст. Загорчинов, Ден последен.

понасям се свързва с тълпа, въздушно или водно течение. Означава: включван в движението си някого, нещо, което не оказва съпротивление. *Множеството го обгърна и понесе.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан. *Завтекох се да взема птицата. Течението я понесе към вътрешността на яза.* Ем. Станев, Янурково гнездо. *Вълните понесоха лодката навътре в морето. Силен вятър задуха и понесе сухите листа.*

увличам се свързва обикн. с тълпа, водна маса, която се движи бързо, стремително. Означава: при движението си обхващам, обгръщам някого, нещо и го влека със себе си, принуждавам го да се движи заедно с мене. *Подобно тежка вълна тя* [навалищата] *се движеше бавно през площада и увличаше със себе си всички, които бяха пред нея и след нея.* Ст. Чилингиров, Хлеб наш насущний. *Вълните го увличат все по-навътре и по-навътре в морето.*

ПОВОД, причина, мотив, основание, предлог, претекст.

повод: конкретно обстоятелство, случай, факт, който определя, оправдава някаква постъпка. *Войската е била поддържана с твърде оскъдни средства, а това е дало повод за чести бунтове.* Б. Пенев, Начало на българското възраждане. *Жена си не пущал да направи нищо стъпка навън без него, дори появяването й на двора или прозорците било повод за лоши подозрения и сгади.* Г. Райчев, Избр. съчинения. *Трябва да ти признай накрай, че твоето забавяне да си дойдеш дава поводи за неоснователни критики между близките ми.* Ст. Чилингиров, Рибена кост. *Палазов дохождаше в Антимово и до късно вечерта, а понякога целия утрешен ден прекарваше в хана на Сарандовица. Това беше дало повод да се говори, че между него и Сарандовица, младата, имало тайни някакви връзки.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан.

причина в едно от значенията си е: факт, обстоятелство, което поради съществените си особености предизвиква появата на други факти, обстоятелства. *Манолаки не искаше да слуша никого и се венча за младата и хубава селянка. Той се скара, все по тая причина, с по-голямата си син Тоша, изпъди го.* Й. Йовков, Чифликът край границата. *Спомних за любов-*

та си, когато стана причина да постъпи в манастир. Елин Пелин, Под манастирската лоза. *Задачата,*-*за* *поставяне* *Централният комитет на партията около Първи май, изискваха да си обиколя в района преди празника. По тази причина напусках София осемтина дни преди Първи май и замина за село Рясник.* Сл. Трънски, Неотдавна.

мотив: осъзнато съображение, което подбужда човек към някакво действие, постъпка, към постигането на някаква цел. *Главният и накъ*-*ъ*-*ъ*-*

расланов, Обикновени хора. — *Повръща ми се — каза тя. — Това е от лекарството.* Д. Димов, Тютюн.

повдига ми се: усещам, имам чувство, че ще повърна. *От друсането го болеше цялото тяло, внезе му се сънт, повдигаше му се.* Д. Рачев, Светлина от север. *Повдигаше му се от тежината миризма.* М. Грубешлиева, През иглено ухо. *Навяхъде мрачно и хлъзгаво от нечистотии и смрад! . . . На няколко пъти ми се повдигна, закрих си носа с кърпа — нищо не помогна.* Ал. Константинов, До Чикаго и назад.

гади ми се: чувствувам, имам обики. леко усещане, че ще повърна. *Дрехите ми все още издаваха противната миризми на санаториума, чувствувах, че ми се гади.* П. Вежинов, Сините пеперуди. *Втора нощ не бе спал. Не бе ял, както трябва. Гадеше му се и устата му се пълнеше с горчива слюнка.* В. Геновска, Седем години. *Опитах се да хапна — всичко вътре ми се повдигна. . . : гадеше ми се, раздрусваха ме противни тръпки.* В. Андреев, Партизански разкази.

ПОВЪРХНИНА. Вж. п о в ъ р х н о с т.

ПОВЪРХНОСТ, повърхнина, площ, плоскост.

О б щ о з н а ч е н и е. Външна горна част на нещо.

повърхност: външна горна част на нещо в две измерения — дължина и ширина. *По необозримата лазурна морска повърхност трептят безброй светлини, огледа се в нея и самото слънце.* Д. Талев, Самуил. *В ручея растяха много водни рози с широки зелени листа, които слкаш пливаха по повърхността.* Св. Минков, Андерсен, Снежната царица и др. [превод]. *Пламъкът затрепте, заиграха сенки и блясъци по глазираната повърхност на иконата.* Й. Йовков, Жетварят. *Блестеше и лицето на княза, и малките му присвити очи, и дългите му бели ръце, отпуснати върху полираната повърхност на масата.* В. Геновска, Седем години.

повърхнина в едно от значенията си съвпада с п о в ъ р х н о с т. *Когга се слуши да отпада в Русе, аз не забравям да сляза на кея и да отправя поглед по гладката повърхнина на Дунава.* Д. Немиров, Когато бях малък. *Тялото губи повече топлина чрез излъчване, когато има по-висока температура; излъчването зависи още от цвета и вида на повърхнината на тялото.* Физика. *Повърхнината речна і в поялата блести.* П. П. Славейков, Немски поети.

площ в едно от значенията си е: повърхност на дадено място, помещение, плоск предмет. *Канада е най-обширната страна в капиталистическия свят — . . По площ тя е равна на цяла Европа.* Л. Мелнишки, Канада. *Върху цялата площ на една от стените той нарисува голяма картина.* Й. Йовков, Жетварят. *По друг канал отново сме сред обширната водна площ. Пазачът ми прави знак да не говорим високо.* В. Бешовски и Васил Дойков, Езерото на пеликаните. *Апартаментът има 85 кв. м площ.*

плоскост в едно от значенията си е: плоска повърхност на нещо. Има сравнително рядка употреба. *В едно от стените видяхме оригинална кръгла маса, чиято плоскост представляваше красива мозайка от разноцветни шлифовани камъчета.* Г. Белев, Картини из Румъния. *Пазачът замахна. Блеснът на острието светна в сребърна плоскост, все едно, че във въздуха за миг увисна кръгло огледало.* А. Дончев, Време разделно.

ПОВЪРХНОСТЕН. Вж. б е г ъ л.

Вж. л е к о м и с л е н.

ПОВЯВАМ. Вж. п о д у х в а м.

ПОВЯХВАМ. Вж. у в я х в а м.

ПОГАЗВАМ, потъпквам.

Св. вид: **погазя, потъпча.**

погазвам: проявявам грубо незачитане към дадени норми, свобода, права на някого или пълно пренебрежение към дадена дума, обещание. *Но Шибил беше погазил много закони и не знаеше вече, . . , кое е грях и кое не.* Й. Йовков, Старопланински легенди. *Войната погази първия закон в защита на живота: не убивай.* К. Константинов, Път през годините. *Но това се отсяся до всеки, който погазва чуждата свобода, за да бъде той свободен.* П. Вежинов, Далече от бреговете. *На Кирил му беше неудобно да погази дадената честна дума.* Т. Харманджиев, Краят на едно детство. *Цялото ми богатство — това е моят живот. Ето, решил съм да дам и него, но честта си на честен човек, на патриот да няма да погазя.* Сл. Трънски, Неотдавна.

потъквам в едно от значенията си е: унищожавам правата, свободата на някого или преставам да значитам волята, паметта на някого, грубо пренебрегвам клетва, чест. *Щом като вие без наше съгласие сте решили да покровителствате един престъпник и да потъквате и успавя, и закон, ние ще действуваме без ваше съгласие.* Ст. Ц. Даскалов, Стубленските липи. *Станкул Нъгулов най-безпеременно е потъквал волята на народа.* Ст. Марков, Дълбоки бразди. *Нали тя потъква съпружеска клетва, напусна къщата си, избяга с чужд мъж.* Г. Райчев, Избр. произведения. *Срамота е да се прибере преди време у майка си, сра-*

мята и красота е. Какво ще ти кажат съсъдите и свекърчата? Няма ли да я упрекнат, че е потопила цветята на Стойка? Т. Карасланов, Сиака. *Турските султани са потвърждавали правата и свободите на народа.*

ПОГАСЯВАМ. Вж. и з л и ц а в а м.

ПОГЛЕДВАМ. Вж. п о д г о л е д в а м.

ПОГЛЕД, взор, око.

поглед: насоченост, устременост на зрението към някого, нещо и изразът, който имат очите в такъв случай. *Обърна с поглед небесната синева, по които се реехА пересте облачета.* Д. Спространов, Самообречените. *Калитко не слушаше. Погледът му бе отправен нататък, дето група войници бързо се събираха край един от началниците си.* Ив. Хаджимарчев, Овчарчето Калитко. *Цвета се обърна, тя го последна виновно, извинително. . . Ево хлеб тоя поглед. Той разбра, че е победил, и гордост широко изпълни душата му.* Елин Пелин, Повести. *Да мислиш тихи думи в тишината, / впил морен поглед в старата икона.* Д. Дебелянов, Стихотворения. *На скрбо осъден, / мрачно зад амвона ще ме гледа / с поглед тъмен, зъл и безутешен.* Е. Багряна, Вечната и святата. *Втренчен поглед. Остър поглед. Предизвикателен поглед.*

взор съвпада по значение с п о г л е д, но принадлежи към постичната лексика. *И ний през сълзи накитени / обръщаме за сетен път / назад, към скъпи нам предели/ угаснал взор.* П. К. Яворов, Антология. *Три дни вех се бият, но помощ не иде, / от никъде взорьт надежда не види.* Ив. Вазов, Лирика, I. *Ти помиша ли поне един моряк / не хвърлил жаден взор далече, / там дето в гаснещата вечер / дъхът на тропика се чувства?* Н. Вапцаров, Стихотворения. *Никой от отроците не вдъл глава, никой не го забеляза. Всички бяха приковали взор в брат Светломир, който вдигна ръка за благослов.* М. Смилова, Друм се вие.

око в едно от значенията си не се различава от п о г л е д. Има разговорен характер. Употребява се по-често в мн. число. *Заманов го задържа за ръката, като го стреляше с очи.* Ив. Вазов, Под игото. *Де, момче, ума ти бърка? / все навън ти са очите.* П. К. Яворов, Антология. *На бивола окото все в просото.* Погов.

ПОГЛЪЩАМ. Вж. г ъ л т а м.

Вж. п о п и в а м.

ПОГРЕБВАМ, заравям, закопавам.

Св. вид: погреба, заровя, закопая.

погребвам: полагам в гроб и покривам с пръст мъртвец, като обикн. извършвам определени церемонии или църковни и битови обреди. *Погребаха покойницата. И в черква на опелото, и до гробницата много свят я изпрати.* Т. Влайков, Съчинения, II. — *Отиде си момчето, погребахме го завчера, учителят му каза слово и всички плакаха.* Д. Талев, Преспанските камбани. *И те наистина не доживяха свободата: най-напред умря Здравко, . . . а сетне и Хубен — и двамата смели и предани ревисити. Митко и майка ми ги погребаха — колко трудно се копаеше замръзналата земя.* М. Марчевски, Митко Палаузов. *Сега наши санитарни команди прибираха и погребваха тия изоставени мъртвци.* Й. Йовков, Разказ, II.

заравям и закопавам в едно от значенията си означават: поставям в земята труп и го покривам с пръст. *Хората умираха и ние ги изпращахме до гробищата. . . Бързо заровиха стареца. После всички отидоха у дома му и там ядоха варено жито, пиха ракия.* К. Калчев, При извора на живота. *Тук ще си умра, на тука ме и заровете.* Ст. Загорчинов, Ден последен. — *Ти си ми баща, знаеш вече, че в три години три деца заравяме.* К. Петканов, Без деца. *Той извади къс ловджийски нож и се залови да слъкне скъпата кожа на звярчето. — Трябва да заровим трупа — каза той.* Ем. Станев, Повест за една гора. *Идва дядо Хаджия в село, взима мотика, па го закопават, без поп, без воценица, без тамян! Никой не се сети да ги пита за детето.* А. Страшимиров, Антология. *Поради това всички народи при погребението се гримеха да снабдят душата на умрелия с всичко необходимо: закопаваха с него оръжието му, убиваха коня му.* Ив. Хаджийски, Бит и душевност на нашия народ. *Одирането на вълците трая цели три часа. . .Труповете бяха изхвърлени в дола и там ги закопаха.* Ем. Станев, Повест за една гора.

ПОГРЕШКА. Вж. г р е ш к а.

ПОГРОМ. Вж. п о р а ж е н и е.

ПОГУБВАМ. Вж. у б и в а м.

ПОД, дюшеме.

под: настилка в долната част на помещение, върху която се ходи и се подреждат мебели и др. *Сега Боян се разхождаше из стаята. Прогнилите дъски на пода скърцаха.* М. Грубешлиева, През иглено ухо. *Той стана и почна да се разхожда из кабинета. Леките му безшумни стъпки се потискаха от богатия персийски килим, който застилаше пода.* Д. Спространов, Самообречените. *Собата бе преметена и подредена, доколкото може да се подреди стая с пръстен под.* О. Василев, Житие-битие. *Заведоха Венко в трето помещение, където в сре-*

дата върху цементовия под бяха разположени две дъски, тесни машини. Ал. Бабек, Малкият емигрант.

дюшеме е дума от народния език. Означава: дърви, дъсчен под от продълговати, сковани успоредно дъски. *Само внимателно стъпвай, да не изхлузиш някоя дъска от дюшемето, че вниз го как скърца — от влагата дъските са се изгърбили.* А. Гулъшки, Златното руно. *Когато останах сам, той се огледа наоколо, видя изконните стени, . . , прогнилите дъски на дюшемето, вехтите чиове.* Ив. Караноски, Разказ, I. *Отворихме в бараката. Вътре — стая като стая, с дюшеме, прозорче и печка в ъгъла и кюше.* Н. Хайтов, Диви разкази.

ПОДАВАМ. Вж. д а в а м.

ПОДАРЪК, дар, армаган.

подарък: нещо, предмет, който се дава безвъзмездно на някого по никакъв случай, за да му се достави удоволствие, в знак на добри чувства, уважение и под. *Когато навърших дванадесет години, получих от големия си брат подарък — малка флоберова пушка.* Ем. Станев, Януарско гнездо. *Новогодишната елха трепереше на сцената, отрупана с подарци за малките: топли вълнени чорапи, каучукови шушони, ръкавици, шапчета, книги.* А. Карзлийчев, Народен закрилник. *Жените му точеха банци и баклаци, . . , а мъжете му носеха подарци — бръснци и шкарета.* Чудомир, Избр. произведения. *Всичкото имане, което той беше натрупал и скрил из вещери и хранъци, всичко това потече в къщата на Велико кехая, все подарци за Рада.* Й. Йовков, Старопланински легенди. *Филип остана на обед у брат си. Даде дребни подарци на децата.* В. Геновска, Седем години.

дар: подарък, обикн. голям и ценен, който се дава някому като израз на почит, уважение или обич. *Той приписна агнето до гърдите си и гласно продължи: — Ще му кажа: дар ти давам първото агне. Турците да гонии.* Д. Талев, Старата къща. *От всички най-честита беше Алтъна. Не заради богатите дарове, които Димо й донесе, а че той се завърна здрав и читав.* Г. Манов, Крилат Димо. *Лицето на Теодосия радостно светна. — За Игрила каза, та ме подсети. Царят съвсем го опрости. Като дар сам лък ще му изпрати: нов, със седеф украсен.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Кичеха иконата с различни дарове — пешкири, некрогени платна, стари пари.* Й. Йовков, Жетварят.

армаган е дума от народния език. Означава: подарък, обикн. донесен или изпратен отдалеч. *Ела по-близо да видиш какъв армаган ти донесох. Той извади от пояса си златната гривна и я закопча на бялата ръка на Болна.* М. Марчевски, Повести. *Но в село Стефан малко стоеше — ден, два, колкото да раздаде чаканите армагани, писаните хурки и кобилици.* Й. Йовков, Старопланински легенди. *От две години не съм си ивал, армаган съм накупил за всички, отвърна Драгул.* П. Стъпов, Живот с надежда. *Тате беше тук — каза тя. Донесе ми армаган от село.* П. Спасов, Хлябът на хората.

ПОДАРЯВАМ, дарявам, харизвам.
Св. вид: подаря, даря, харижа.

подарявам: давам някому нещо, някакъв предмет като дар за израз на добри чувства, почит и др. — *За Димитровден ще ти подаря сребърна гривна!* К. Петканов, Без деца. *Събира черупки на морски охлюви — от тях той прави бръснци, които подарява на приятели.* Й. Йовков, Разкази, II. *Подарявам ти във вечно владение славната крепост Бояна и пет села до Витоша с горите, пасбищата и отроците.* Ив. Вазов, Борислав. —*Обичаш ли я, Станкуле?. . — Кол? — Нея. . . учителката. . . дето ти е подарила портрета си.* Ст. Марков, Дълбоки бразди.

дарявам е равно по значение на п о д а р я в а м. Днес се употребява за подарци за сватба и в художествени произведения с историческа тематика. *Халит ага, утре Цена | роб ти я дарявам.* Ив. Вазов, Поеми. *И тя молеше дружките си да обличат новите й руби и на която пранчаха, даряваше им ги. На третия ден умря.* А. Дончев, Време разделно. *В това време Рада, . . , слизаше от горния кат да дарява момите долу с обичайните годежни дарове — везани кърпи.* Д. Рачев, Светлина от север. *Пазеше постите, заниманяваше се с черковните работи, даряваше церкви и манастири.* Д. Талев, Железният светилник.

харизвам е дума от народния език, равна по значение на п о д а р я в а м. *Преди да седнат на трапезата, Велко отиде при момката и хариза на детето златна пара.* К. Петканов, Омайно биле. *На кръщавката пък дядо Божия докара теленцето и го хариза на внука си.* Кр. Григоров, Новодомци. *„Ще й дам юничката", мисляше си Юрталана по пътя. Ако не склони само с нея, тогава ще й дам и малко пари. . . Ако се заяве за градината, и нея ще й харижа.* Г. Караславов, Снаха. *А задето си ме слушал толкова време, други хак няма да ти дам, ами ето тия волове, . . , харизвам ти ги.* Т. Влайков, Дядовата Славчова унука.

ПОДАЯНИЕ. Вж. м и л о с т и н я.

ПОДБИЙ. Вж. п о д и г р а в к а.

ПОДБИРАМ. Вж. и з б и р а м.

ПОДБУЖДАМ, подтиквам, стимулирам, импулсирам.
Св. вид: подбудя, подтикна.

Общо значение. Карам настойчиво някой да направи нещо.

подбуждам: влияя да се породи у някого желание да предприеме нещо или да се откаже от някаква дейност, действие. *Съдружието на тютюнта удряше по болна струна. Хайдути в планината разказват пред на околните как си подбуждало да си напустнат мирната работа и да хванат сюрата.* Г. Бакалов, Шор, произведения. *От светогорските манастири излизат редица български родолюбци, които пръвват на стъпките на Паисия и подбуждат своите сънародници със слово и на дело към патриотическа дейност.* Б. Ненев, Начало на българското възраждане. *Ревността се залавя да подготви въстанието, като подбужда населението в сънародниците краища.* Б. Ненев, Начало на българското възраждане.

подтиквам: гласкам някого към някаква дейност, действие, ставам причина някой да извърши нещо. *Подтиква интелигентните младежи да основат читалище в своя град.* Ив. Унджиев, Васил Левски, биография. *Тя работеше добре, със съвест и я подтикваха към работа децата, тяхните светли погледи, пълни с обич и преданост.* Д. Талев, Илинден. *Вие там от България си подтиквахте на въстание и си хвърлихте в беда. — Това не е истина. Въстанаха те сами поради неправди и отчаяние.* Д. Талев, Гласовете ви чувам. *Подтикваше го и гордостта, че все пак той е глава на семейството, на него се надяваха в къщи, от него чакаха всички.* Г. Караславов, Татул.

стимулирам: въздействувайки с нещо (отношение, постъпки и др.), поддържам и засилвам желанието, с което някой върши нещо. *Търговските организации ще изпълнят най-успешно задачата за увеличаване на пазарния стоков фонд, а оттук и за по-добро снабдяване на населението, като стимулират производствените предприятия в изработването на редовни стоки от отпадъци.* в. Отечествен фронт. *Българският народ проявява внушително и непоколебимо единство в борбата за мир. Кое стимулира това единение на милионните воли?* в. Отечествен фронт. *Основният принцип на организацията на труда и разпределението на благата е всеки да работи според способностите си и да получава според своите нужди. Този принцип стимулира трудещите се и ги води към все по-пълно разгръщане на творческите им сили.* в. Работническо дело.

импулсирам: като въздействувам на някого с нещо, предизвиквам желание у него да работи в някаква област, да върши нещо (обикн. полезно, добро). *Кой трябва да импулсира по-бъдещите хора, за да работят в областта на театралното изкуство? Това е учителят, народният будител.* в. Развитие. *Някои от фашистите паднаха като покосени. Това импулсира партизаните. Тяхната стрела бе бърза и точна.* Ж. Колев и др., Червеноармейци български партизани. *Авторът на „Млади и стари" воюва с ония читатели, които.. очакват от литературата.. да ги импулсира към творчески дела.* сп. Септември.

Вж. подстрекавам.

ПОДВИГ, героизъм, геройство.

подвиг: проява на всеотдайност, саможертва и храброст, обикн. в името на някаква идея, идеал или на хуманни чувства. *Сегиз-тогиз, . . . той отправяше поглед към близките върхове на Балкана, където всяка педя земя е напоена с млада кръв и слава. Там окървавените камъни са свидетели на големи страдания и върховен подвиг.* А. Каралийчев, Топла ръкавичка. *Делото на Паисий е подвиг в историята на България. На Шипка опълчените извършиха безпримерен подвиг.*

героизъм: проява на изключителна смелост, храброст, мъжество в борба, при тежки обстоятелства или за осъществяване на идея, кауза и под. *Много героизъм и себеотрицание е проявил народът в тежките кървави години на окупацията.* Н. Фурнаджиев, Между приятели. *Да умреш — това не е умна работа. Героизмът се състои в това — да се бориш, да нанасяш удар след удар на врага, да го победиш.* М. Марчевски, Митко Палаузов. *Безпримерният героизъм на народните партизани в боевете с врага, тяхната велика саможертва в името на народното благополучие събуждат моралните сили у всеки честен български патриот.* К. Ламбрев, Средногорски партизани.

геройство не се различава по значение от героизъм, но има по-рядка употреба. *Във всички боеве се хвърлял пръв и убивал всеки немец, когото срещал на пътя си. Заради геройството му в битките бил награден с орден.* Ив. Мартинов, Драва тече през славянски земи. *И у нас трудът ще трябва да стана все повече дело на чест, на доблест и на геройство.* Г. Димитров, Политически отчет на ЦК на БРП (к) пред V конгрес на партията. *Той прояви геройство, като спаси давещото се дете.*

ПОДВИЖЕН. Вж. пъргав.

ПОДГОНВАМ, погвам.

Св. вно: **подгоня, погна.**

Общо значение. Затичвам се да стигна някого, нещо.

подгонвам: спускам се след някого, нещо с тичане да го догоня и хвана. *Развика се на овчарчето: — Къде го подкара по пътищата, свърни към Сусам-дере! То не го чу, излезе пред овцете, помами ги със свирката си. Стоян се ядоса, подгони го да го хване и набие.* К. Пет-

капов, Избр. съчинения. *Най-сетне, помислих си, може да я* [лисицата] *е подгонил към село и там някъде да я питал.* Д. Калфов, Избр. разкази. *Мама вече подготви зеленото петел — помислеи се Пешката, — но тя без мене не може да го хване.* А. Каралийчев, Топла ръкавичка. **погнам:** спускам се стремително с враждебност след някого, тичам по следите му, за да го хвана. *Кметът забягнал в града; . . Изплашил се от пустите жени. Погнали го оттук с кобилици и камъни, че чак до тях.* А. Страшимиров, Антология. *Дирна една вярвица, отвори вратата, пък ме погна из къщи.* П. Ю. Тодоров, Събр. произведения, II. *Вълкът се прехвърли през плета, погнаха го кучетата.* Й. Йовков, Ако можеха да говорят. *Дръжте го! — изпика Безпортея и всичките погнаха нещастния Рачка.* Ив. Вазов, Под игото.

ПОДГОТВЯМ, готвя, глася, тъкмя, организирам, уреждам, устройвам.

Св. вид: **подготви, уреля, устрои.**

Общо значение. Полагам грижи да се осъществи някакво начинание.

подготвям: предварително полагам усилия, грижи да направя, извърша нещо, да се осъществи определена цел. *Преоан син на своя народ, той е един от първите представители на онова течение, което иска чрез просвета да подготви България за самостоятелен живот.* Ин. Унджиев, Васил Левски, биография. *Бекам успявам да подготвя уроците си за другия ден.* Л. Александрова, Има едно щастие. *Благодаря на Асен Беров, който дълги вечери си е губил времето с мене, за да ме подготви за изпитите.* Д. Кисьов, Щастието не идва само.

готвя: полагам усилия, работя, трудя се нещо да бъде напълно завършено, да се осъществи. *Изведньж се научаваме, че са се явили апостоли в някои места в Северна България и готят народа към бунт.* К. Величков, Периодическо списание, I. *Той превежда български поети и готви антология за поезията ни.* Н. Фурнаджиев, Между приятели. *За пръв път мама изпрати сестричките ми да пасат гъските, а мен ме остави да си готвя уроците.* Ст. Ц. Даскалов, Бялата погача.

глася е дума от народния език. В едно от значенията си е: замислям да направя, да извърша нещо, подготвям нещо по определен план. *Гласихме бъстание в България. Тоасихме мислихме да гласим. . . Но с признанието на прини Карол нещата се изменихаа. . .* Ст. Дичев, За свободата. *Нямо да слезем на инвадите тази вечер, тате: кметът се е разшетал из село, гласи нещо, ще трябва да му се опрем.* А. Страшимиров, Антология. *То туй кражбата я гласяха отдавна. И аз знаех за нея.* Л. Александрова, Има едно щастие.

тъкмя също е дума от народния език. В едно от значенията си съвпада с подготвя м. *Карагоров бе пристигнал в София с жена си и дъщеря си и се бе развъртял да тъкми сватбата.* В. Геновска, Седем години. *Трудно може да му кажем за какво сме дошли. Просто така. . да разберем какво тъкми за предстоящата юбилейна обща художествена изложба.* С. Северняк, От нашия кореспондент.

организирам в едно от значенията си е: подготвям някакво начинание, събитие с политически или обществен характер, като работя за целта системно, активно, по план, съгласувайки действията, усилията на много хора. *Той знаеше за въстанието, когато Бачо Киро го организираше.* Зл. Чолакова, Бачо Киро. *Аз заминавам да организирам отбраната на София. Оставаш ви тук заместник.* В. Геновска, Седем години. *Той остана като заместник комисар на полка и организира политическата подготовка на войнищите.* Д. Кисьов, Щастието не идва само. *Организирам колективно посещение на изложба.*

уреждам в едно от значенията си е: поемам върху себе си работата, грижите, за да се осъществи някакво начинание. *Сакакушев се надяваше, че. . в града ще може да намери още при пристигането си човек от профсъюза на руските моряци и ще поиска да уреди благотото си с корабите, които плават под червено знаме.* Д. Добревски, Бунтът на крайцера „Надежда". *Вижте какво, колега! Не искате ли да наредим един спектакъл тука? . . . Ще уредя всичко.* К. Константинов, Седем часът заранта.

устройвам в едно от значенията си е: действувам, работя за осъществяването на начинание, обикн. от публичен, обществен характер, след като предварително е обмислено и е извършена съответна подготовка. *Той е вече 60-годишен. Приятели и почитатели негови поискаха да отбележат тая годишнина на писателя гражданин и му устроиха юбилеен празник.* Ст. п. Василев, А. Страшимиров. . . . Й. Йовков в спомените на съвременниците си. *На сънната причина се дължеше и умението на Костов да устроява пищни угощения.* Д. Димов, Тютюн. *Неделен ден младежите устройваха излети най-често до река Искър.* А. Гулявшки, Любов. *По случай годишнината на театъра директорът устрои тържество.* Ст. Ц. Даскалов, Есенно сено. *Устройвам увеселение.*

Вж. обучавам.

ПОДДРЪЖКА. Вж. издръжка.

ПОДДЪРЖАМ, придържам, подкрепям, подпирам.

Св. вид: **подкрепя, подпра.**

Общо значение. Държа някого, нещо, служа за подпора на някого, нещо (за да не падне, да не се наклони).

поддържам: държа нещо в долната му част, отдолу, за да не падне или да не се наклони. *Две млади момчета в екипи копрали дрехи я поддържаха под мишница — повече за почит, отколкото за помощ.* Ив. Вазов, Иван Александър. *Тя го оковна в мекото дървено корито, както преди, когато беше живо. Малкото мъжле се беше стопило и тя с още по-голяма нежност поддържаше отпуснатата главица.* Д. Талев, Илинден. *Единият* [калугер] *поддържаше на главата си висок сребърен потир, покрит с пълтеи морав покров.* Ст. Загорчинов, Детелина за св. София.

придържам: държа обикл. леко, без усилие с ръце някого, нещо, за да не загуби равновесие или за да не падне. *Косерев, Крьстинов, и аз изпръхнле заедно. Те ме придържаха, защото ми се виеше свят и трудех равновесие.* Сл. Трънски, Неотдавна. *Той знаеше малко да плува и трябваше само от време на време да се придържат.* П. Вежинов, Далече от брегове. *Тя стискаше в едната ръка чанчиня, а с другата придържаше топлия зелен шал, обгрнал крехките й рамене.* Бр. Йосифова, Бирена чаша с монети. *Тя придържаше с ръка края на сламената широкопола шапка, за да запази бялото си лице от слънцето.* Ст. Сиривев, Петко войвода.

подкрепям в едно от значенията си е: поддържам с ръка или тяло прав някого или нещо, да не загуби равновесие и да падне. *Вратата рязко се отвори. Пръв се показа непознат човек, който подкрепяше сляп окъпан мъж.* Бр. Йосифова, Бирена чаша с монети. *Той прихвана другаря си и като го подкрепяше, помогна му да се изкачи в избата.* Д. Спространов, Самообразование. *Време е да се обичеш, както подобава за нар, и да дойдеш в трапезната зала. Пропвестоятрлят и какой по-здрав слуги ще те подкрепят.* Ст. Загорчинов, Избр. произведения. III. *Здравят вие от пейката търдата на другаря си и като го подкрепяше, тръгна подир декора.* Ем. Станев, Иван Кондарев, *Ние ще вдигаме шкафа, ти само подкрепяй!*

подпирам в едно от значенията си се свързва с човек или предмет. Означава: задържам, като употребявам сила, някого или нещо в никакво положение, за да не падне, да не се наклони (тъй като не може да се държи сам). *Две тухлени колони върху поставки от хубаво издялани камъни подпираха балкончето.* Кр. Григоров, Раздолчани. *Дядо Ганчо махна на волевете да спрат и подпря процепа на колата с рамото си.* Г. Караславов, Селски историк.

Вж. т в ъ р д я.

ПОДЕМ. Вж. н а п р е д ъ к.

ПОДЕМАМ. Вж. п о ч в а м.

ПОДИГРАВКА, насмешка, присмех, подбив, сарказъм, гавра, издевателство.

подигравка: думи или действие като израз на несериозно отношение към някого, нещо, за да го представят в комична светлина, понякога да му нанесат обида, да го засегнат. *Много важна работа! — Петьо, моля ти се, не говори тъй! Ти винаги говориш за моята работа с подигравка.* И. Петров, Новкината любов. *Докрая му. Та всички се вреждат: кой да командува, кой да разработи плана, кой не знам какво. . . А на него, като за подигравка — някаква си чанта.* Цв. Ангелов, Честна дума.

насмешка: думи или поглед, с които се изразява леко пренебрежително, високомерно отношение към някого, нещо. — *А-а-а. . . добре, че дойде, млад момче — посрещнах я аз с насмешка. За малко щеше да ме изяде това куче.* Д. Калфов, Под южното небе. *Той* [аеропланът] *иде със специална мисия до нас — каза един. — Да ни поздрави с Рождество Христово — с насмешка добави друг.* Д. Калфов, Под южното небе. *Той мъдреше. Забелязах, че промени тактиката си, защото ме гледаше с насмешка, когато търсех молива.* К. Калчев, Двама в новия град. *Хубавицата, която го гледаше с насмешка, полекa-лека стана сериозна.* Елин Пелин, Ян Бибиян на Луната.

присмех: думи, с които се изразява обикн. пренебрежително отношение към недостатъци на някого или на нещо. *Човекът тури ръце на хълбоци и заговори с присмех: — Е, нарю, къде са твоите болари, войниците ти, твоите телохранители с посребрени шлемове и оръжия?* Ст. Загорчинов, Избр. произведения, III. *Цял пауп! — извика другото момче. Двамината под балкона се изсмяха високо, предизвикателно. И едва сега Здравко разбра какво значи присмех и обида.* Цв. Ангелов, Честна дума. *Неговите редовни „клиенти" сме ние, бедните деца и юноши от Югбунарбург, както бай Ангел нарича на присмех квартал Югбунар по подобие на световно известните градове Петербург, Щрасбург и други.* С. Таджер, Печеловинкът на мама.

подбив е дума от народния език, която по значение не се различава от п р и с м е х. *Ето ви я. Сега можете да бъдете спокоен. Левски взе сгънатата хартия. . . ; пъхна я в горното ожобче на жилетката си и продължи да гледа усмихнат Марина в очите, като че не бе чул подбива на неговите думи.* Ст. Дичев, За свободата. *Последните думи бяха казани от един среден по години мъж. . последен бедняк о селото, когото заради издутия корем и важната походка наричаха на подбив Газдата.* Ем. Манов, Ден се ражда. *Пътници минават край нея и й подхвърлят думи на подбив: — Дойчина ли чакаш? Е, че той много се забави. Ами ако е объркал пътя и е слязъл в друго по-богато село.* К. Петканов, Омайно биле.

сарказъм в едно от значенията си е: жълчни, жестоки думи, отправени към някого, нещо, за да го осмеят, уязвят. Има книжен характер. *Към всеки нов фейтон, който докарваше някого, се изсипваше поток от извънредно сарказъм и многозначителни намеци.* Хр. Ковачевски, Светът на картината. *Той бие с жълчен сарказъм всичко, което му се види лошо, порочно в человека и в обществото.* К. Величков, Събр. съчинения, VIII. *Той знаеше много, много беше чел, говореше вдъхновено и от неговата цветиста и образна реч, . . , се сипеха сарказми, остроумии и парадокси.* Й. Йовков, Песента на колелетата. *Каравелов разполага с богати арсенали от доводи или сарказми, за да сразява всички крепители на реакцията.* М. Ариаудов, Българското книжовно дружество в Браила.

гавра: думи или действия, израз на грубо, подигравателно отношение към някого с цел да го оскърби или унизи. *Този мъченик и народен герой стоеше, стиснал зъби, и твърдо понасяше обидите, гавра и ударите, които сипеха върху него мъчителите.* А. Каралийчев, Наковалня или чук. *Неговите обноски към войниците, ту груби и надменни, ту унизителни и пълни с гавра — те му са неприятни.* Т. Влайков, Съчинения, III. *Поокарано до пред всички и го развеждаха гол из селото за покат. Епископът понесе и тая гавра със смирение.* А. Дончев, Време разделно.

издевателство е книжна дума. Означава: оскърбителни думи или действия, израз на презрително, подигравателно отношение към някого, който му носи големи страдания, тежка мъка. *И пак ще ви повторя: направете така, че полкът ви да престане да бъде тъпа, а да стане полк! Обиденият подполковник с видима болка понесе това издевателство.* Х. Русев, По стръмнините. *И все пак защо всичко това* [унижението на хаджията] *ме измъчи. Бях виждал и по-страшни издевателства. В полицията, по затворите гаврата с човека беше нещо ежедневно. Състрадание ли изпитвах към хаджията?* Д. Жотев, Пак мамеше изгревът. *Какво чудовищно издевателство над хората беше държането на Карабрахим — да стои пред тях и спокойно, подигравателно да им иска да потъчат вярата си.* А. Дончев, Време разделно.

ПОДИР. Вж. после.

ПОДКАЧВАМ. Вж. почвам.

ПОДКОКОРОСВАМ. Вж. подстрекавам.

ПОДКРЕПА. Вж. помощ.

ПОДКРЕПЯМ. Вж. поддържам.

Вж. подпомагам.

ПОДКУПЕН. Вж. продажен.

ПОДЛЕЦ, мръсник, мизерник, мерзавец.

Общо значение. Човек, който върши долни, низки постъпки.

подлец: човек, който действува тайно, прикрито във вреда на някого, като си служи с лъжи и измама. *Знаеше, че зад всяко анонимно донесение се крие подлец или клеветник.* В. Нешков, Настъпление. *Един мой познат казва, че истината за всеки е онова, което отговаря на интересите му. . . —Според мен това е философия на подлеците.* Ем. Манов, Братството на Галатея. *Сред стъпките, нагоре все възгепи, | един надолу тръгна към враг. | Подлецът родната гора предаде | и изгора, за който е жадувал | и доверчивите усилвки млади | и огъна, на който се е грял.* Бл. Димитрова, Лиляна.

мръсник: безнравствен човек, чинто долни постъпки, вгласт и безскрупулност предизвикват погнуса и отвращение. *Кера събра всичките си сили, бъсна го в гърдите с пестници, побледня от погнуса и гняв и се развика: — Мръсник! Затова ли си дошъл от фронта — да нападаш чуждите жени по пътищата?* К. Петканов, Омайно биле. *Лъже мръсникът — шушукаха ялкавки жени зад Борис, — ще иде в дранголника за лъжесвидетелство. . . Нагласена работа.* К. Калчев, Семейството на тъкачите. *— Напусна ли те? — Не . . . — Друго има. — Какво е то? — Женен бил. . . Женен ли? Има си такива мръсници.* Г. Райчев, Златният ключ.

мизерник: човек, който върши мизерия, който постъпва недостойно, долно по отношение на някого. *Той вече провиждаше грозната тайна. . . Навярно мизерникът е убил някой от нещастното семейство Шуб, навярно е безчестил.* П. Вежинов, Нашата сила. *Това, значи, си е измислил, а? Да се върне към вярата си любов! Виж го ти мизерника! Ще си напуща жената и децата, за да се устройва. . любов ще разиграва.* П. Славински, Претворена земя. *— Вон, вон! — крещеше обезумял Методи, . . . — Вон ли? Откъде не бъдеш, мизернико, от моя собствен дом ли?* М. Грубешлиева, Пред прага.

мерзавец е книжна дума. Означава: човек, който върши долни, низки постъпки във вреда на другите, с което предизвиква възмущение, погнуса. *Как не те е срам! Подлец, мерзавец! — стискаше зъби срещу него Чавдар. — Затова ли нашата власт ти е дала тази униформа — ще мърсуваш като пес, отпетко.* В. Нешков, Настъпление. *Разбрахме те, че ти си истински българин и тия мерзавци те държат в ръцете си, за да те използуват.* Д. Кисьов, Щастието

не идва само. *Все так, аз искам да отида при Катърката — каза Борис.* — *Ха!* — *тръсна слава Нешев,* — *за да научи мерцедесът, че и ти си в комитета.* Д. Талев, Илинден.

ПОДЛИЗУРКО. Вж. мазник.

ПОДМАЗВАМ СЕ. Вж. угоднича.

ПОДМАЗВАЧ. Вж. мазник.

ПОДМИЛКВАМ СЕ. Вж. угоднича.

ПОДМЯТАМ. Вж. зататвам.

ПОДНОС. Вж. табла.

ПОДОБАВАМ, подхождам, приличам, прилягам.

Общо значение. В съответствие съм с някого, нещо (за постъпка, действие, обстоятелство и др.).

подобавам: присъщ съм, свойствен съм за дадени обстоятелства, за даден случай или за дадено положение, състояние. *Войводата се отнасяше към него така, както подобаваше между мъже, трънали да мрат за едно общо дело: с доверие и по братски.* Ст. Дичев, За свободата. *Поскарахме се, както подобава на приятели, и пак се сдобрихме.* К. Калчев, Двама в новия град. — *Пресвети воеводо, ние сме чужденци и не ни подобава да се бъркаме във вашите работи.* Ив. Вазов, Ивайло. *Откъм пристанището бързаше млад моряк. Походката малко разкрачена и тежка, както подобава на мъж, който се бори с морето.* Ем. Манов, Бягството на Галатея. *Денко, променен, както подобава на джамбазите, в нова шуба, черна кадрава капа и бяла риза с висока яка — поднесе цигари и запушиха.* Кр. Григоров, Новодомци.

подхождам: съм, както е добре, както се приема за редно в определен случай, определени условия и др. *Той позваваше само по име и по телефона инженер Мечков и сега се уверя, че името му подхожда.* Д. Кисьов, Щастието не идва само. *Млад не бързай да се жениш. . . И главото търси жена, която ти подхожда.* М. Грубешлиева, Пред прага. *Всички тези Захарови, Дамяновци и прочее не са ваша среда, не ви подхождат.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Да бяха избрали Рангела — нека той се мъчи с този проклет рапорт! . . На него най-подхожда тая работа.* Цв. Ангелов, Честна дума.

приличам в едно от значенията си е: имам връзка, в съотношение съм с определени характерни качества, признаци на някого, нещо. Има разговорен характер. *Пейчо остави жребеца, застана пред баща си и го погледна право в очите: — На стари години започна да худуваш. Не ти прилича на белите коси да се караш за нищо с мама.* К. Петкапов, Преселници. *На тебе имот ти прилича и можеш да го имаш.* Елин Пелин, Земя. *От уста на уста човината за чудната трапеза стигнала до царските уши. Царят се развикал: — Не му прилича на сиромах човек такава трапеза! По-скоро да я вземете от къщата му и да я донесете в двореца ми!* А. Каралийчев, Топла ръкавичка. *Танаско стана от стола и поздрави с шапка Кардашева, който му отговори със своята, както прилича на добри приятели.* Ив. Вазов, Драски и шарки.

прилягам по значение не се различава от подхождам, но спада към лексиката на народния език. *Бащината му къща не беше малка, но стара и наполовина дървена. Сигът бе станал по-голям морбаджия и искаше да има къща, която му прилягла.* Б. Несторов, Светлина над Родопите. *В околността на Люляково имаше една голяма и висока могила. . . Наричаха я просто „Голямата могила". Но това име й прилягаше и стигаше да я отличи от безкрайните могили в полето.* Й. Йовков, Жетвяят. *Ще пренесе най-напред всичките разноцветни прежди, приготвени за вътък, и ще ги слага една до друга, да види кой цвят да кой приляга.* Т. Влайков, Преживяното. *Така бихте рекли вие. И ви приляга.* П. Велков, Стълба до небето.

ПОДОБЕН, аналогичен, сходен, сроден, близък.

Общо значение. Който има определена прилика с друг от същия вид.

подобен: който по външни или вътрешни черти, особености прилича на друг. *Кандов бе облечен в добре закопчано тъмнозелено сетре, . . , и обут в панталони от подобен цвят.* Ив. Вазов, Под игото. *Когато отмина и последният конник, попитах Манол защо той втренчено гледа всеки човек. А той ми отговори: — Диря да видя лик, подобен на синовете ми.* А. Дойчев, Време разделно. *Бащата. . не се гордееше нито с рода си, нито с богатството си и не искаше да вижда подобна горост и в децата си.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Кръстьо не попитал какви точно ще бъдат тези важни събития, защото намерил подобен въпрос съвсем за излишен.* Ст. Марков, Дъмбоки бразди. *Содък гореше от любопитство да узнае какво ще говорят, по знание, че в подобни случаи не трябва да се любопитства, и се отстрани надалечко.* Х. Русев, Под земята.

аналогичен се свързва обикн. с процес, явление и под. Означава: който има признаци, особености, които напомнят за друг. *И най-неукият българин, научен от опита на миналото, при днешните аналогични условия вече знае от где иде опасността за България.* В. Ко-

даров, Против хитлеризма. . . *Интересно е, че по въпроса за фортификацията до аналогични идеи е стигнал и Леонардо да Винчи.* М. Калинков, Галилео Галилей.

сходен: който има общи, обикн. външни черти, белези с друг, порадя което напомня на него. *Той си спомни за сына и потръпна. Имаше нещо сходно между тоя ярък месец и месеца, който бе сънувал.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *От 1941 година в републиката* [Монголия] *започна да се използва нова азбука, сходна с руската.* Л. Мелнишки, По паралел около света. *Ловецът усети студ по гърба. Потръпване, сходно на онова, което те спохожда, когато влизаш затоплен в морето.* А. Мандаджиев, Отровният шип.

сроден: който прилича по произход или по основни признаци, черти на друг. *По Иречек куманите са били племе, сродно на турското.* Ив. Вазов, Към пропаст. *Аз знам малко руски, майсторе — Спас разбра, че без преводчик трудно ще се разберат. — Благодаря. . . Езикът на нашите народи е сроден, нека сближим на общ език.* Д. Добревски, Бунтът на крайцера „Надежда". *Нежността обич към далечното отечество, що стрелне от чутите думи, го бе покарала да обикне отведнъж тоя човек, да усети душата му сродна на своята, братска.* Ст. Дичев, За свободата.

близък в едно от значенията си с: който много прилича, почти е като друг по определени признаци, черти. *Това не беше обич като онзи, която хранехме към мама, но все пак беше нещо близко до обичта.* Т. Влайков, Преживяното. *Тя бе чела повече книги от Костадин, но знанията й не можеха да се сравнят с неговите, извлечени направо от живота и близки до схващанията на народа.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Вярвото се разпространило в преписи от ръка между малцината емигранти, които са били по-близки по идеи до Ботев.* Г. Бакалов, Избр. произведения.

ПОДОБИЕ. Вж. п р и л и к а.

ПОДОЗРЕНИЕ, съмнение.

О б щ о з н а ч е н и е. Предположение за нещо лошо, извършено от някого.

подозрение: предположение, почиващо на известни основания, което кара да се допуска, без да се имат доказателства, че някой е постъпил нечестно, извършил е нещо непочтено, престъпно и др., което предположение може да се превърне в обвинение, след като фактите се проверят. *Страшно подозрение мина през ума му. Конете ми ги няма. Конете си искам аз, от тебе ги искам, знам те аз.* Й. Йовков, Вечери в Антиловския хан. *Аз отхвърлях с най-дълбоко възмущение всяко подозрение за каквото и да е пряко или косвено участие в това антикомунистическо действие.* Г. Димитров, Пред фашисткия съд. *Появиха се явни подозрения, още малко и щяха да почнат да се обвиняват един друг, че искали да се изиграят взаимно.* П. Спасов, Хлябът на хората. *Александър е омаян от една поганка. Сещам, . . . че тя скоро ще ме замени на трона. — Защо се мъчиш напразно с тия черни подозрения.* Ив. Вазов, Иван Александър.

съмнение в едно от значенията си е: допускане, че някой е направил нещо, което не може да се обоснове с факти, да прерасне в обвинения и което води до колебание в мислите. *Дълго време Шибил мисли дали това не е примка. Съмнението като червей загризва сърцето му.* Й. Йовков, Старопланински легенди. *Но изведнъж в нейната душа се породи съмнение, че приятелката й хитро иска да разбере дали изпитва угризение за смъртта на съпруга си.* Г. Райчев, Избр. съчинения. *Полицията арестува по съмнение няколко души и въпреки че ги подложи на жесток бой, младежите не разкриха организацията.* Сл. Трънски, Неотдавна. *Смъртта на всички останали и тази на баща му будеше съмнение.* М. Смилова, Друм се вие.

ПОДПИРАМ. Вж. п о д д ъ р ж а м.

ПОДПИРАМ СЕ. Вж. о б л я г а м с е.

ПОДПЛАТА, хастар.

подплата: плат или кожа, която се поставя откъм вътрешната страна на горна дреха (обикн. на сако, палто, шлифер и др.). *Монтото й беше с подплата от пълна коприна. Сложих си на палтото подплата от кожа, за да ми бъде по-топло през зимата.*

хастар е равно по значение на п о д п л а т а, но има разговорен характер. *Хастарът на палтото ми се е разпрал около ръкавите.*

ПОДПЛАШВАМ. Вж. у п л а ш в а м.

ПОДПОМАГАМ, помагам, подкрепям.

Св. вид: **подпомогна, помогна, подкрепя.**

О б щ о з н а ч е н и е. Давам материални средства като помощ някому или за нещо.

подпомагам: като давам пари, материални средства, частично оказвам помощ на някого или съдействувам за осъществяването на нещо. *Чичо ми — като дошла по-възрастен и отпаро започнал да печели пари — е подпомагал баща ми да се учи.* Т. Влайков, Ц. Гинчев и др. в спомените на съвременниците си. *Убиха двама селяни, заподозрени, че подпомагат партизаните.* Ж. Колев и др., Червеноармейци български партизани. *И Тенчев, и Мечков знаеха, че работниците събират пари и подпомагат затворниците.* Д. Кисьов, Щастието не идва само. *Богатите търговци от „Добродетелната дружина", чиито ръководители Ра-*

ковски бе молил. . да подпомогнат с пари съдържанието на една българска войска, бяха станали неочаквано делия. Ст. Дичев, За свободата.

помагам в едно от значенията си е: оказвам материална помощ някому в някаква степен, по определени начини. *Нямам пара аз! Отде ще ти взема пари да ти дам? Нямам. . . — Не оумай тъй, кръстник Ейо, не ме кръщай! Та ще ми помогнеш, ти ще ми дадеш.* Й. Йовков, Женско сърце. *Трябвах да стока в София, на си рекох: стой, аз тука свои хора имам. Трябва да ги видя. И ако, недай Боже, са в нужда, да им помогна.* Елин Пелин, Летен ден. *Колко добро са видели от мене, когато им съм помагал! Давал съм и храна, и добитък, и пари.* Й. Йовков, Чифликът край границата.

подкрепям в едно от значенията си е: давам пари, материални средства някому, за да го уредя, облекча отчасти, да му дам подръжка. *И голяма евтиня е там, па и храната е добра. А главното, при мен не бъдеш, та аз ще те подкрепям на първо време.* Т. Влайков, Стрина Венковица. . . *Харно, че хората от селата и от колибите бяха добри, кое ни упътваха, кое с храна ни подкрепяха, та се домъкнахме до Гюешево.* Г. Караславов, Обикновени хора.

ПОДПРАВЯМ, фалшифицирам.

Св. вид: **подправя.**

подправям: с користна цел променям подпис, данни в действителен, редовен документ по начин да не се разбере, долови промяната. *Македончето на три пъти изтеглюва значителни суми из касата. . За да заблуди времето контролата, Лечев подправи документи.* Ив. Вазов, Нова земя. *А кражбите не спираха. Алекси подправяше документите и всяка вечер го канеше в кръчмата.* Й. Стоянов, Под дъгата. *Говореше се, че е подправил завещанието на чичо си.* Д. Димов, Тютюн.

фалшифицирам: с користна цел променям данни, подпис в редовен документ или правя нов, недействителен документ вместо истинския с други данни по начин да не се забележи промяната. *Отивам при следователя. . . . . .] И знай, че ще му предам и онаа полиция, на която ти фалшифицира моя подпис.* Й. Йовков, Обикновен човек. *Е, грешил съм, . . две години з затвора съм лежал, . . В тяхното го направих — фалшифицирах документи.* Елин Пелин, Аз, Ти, Той. *Фалшифицирам полиця.*

ПОДПУХВАМ. Вж. п о д у в а м с е.

ПОДРАВНЯВАМ. Вж. и з р а в н я в а м.

ПОДРАЖАВАМ, имитирам, копирам.

подражавам: стремя се да действувам, постъпвам подобно на друг или да наподобявам нещо, което имам за образец. *Когато пък старата баба им разказваше приказки, Кай. . се скриваше зад гърба й, туряше си очила и говореше също като нея. Скоро момчето свикна да срязни всички съседи. То умееше да подражава говора, вървежа и лошите им привички.* Св. Минков, Андерсен, Снежната царица и др. (превод). *Килифарев бързо забогатя и госпожата започна да подражава на жените на фабрикантите — като тях си шиеше разноцветни пеньоари.* М. Марчевски, Митко Палаузов. *Кирков не подражаваше на никакъв артист. Играеше винаги със свои чувства, със свои средства, еднакво вълнуващо в трагедията и в комедията.* Н. Лилиев, Съчинения, III.

имитирам: възпроизвеждам по възможност най-точно това, което прави някой друг, или това, което имам за образец. *По пътя си той имитираше походката на момичетата доста сполучливо, защото и без това беше дюстабанлия.* Й. Радичков, Скални присъди. *Васил запя насисоко: . . Той имитираше грърци изговор, смигаше на тоз и онзи.* Н. Антонов, В открито море. *Бе ти. . . ти си истински артист! Така имитираше попа, че аз повярвах. .* И. Петров, Мъртво вълнение. *Доколкото си спомням, ти сама каза, че ако искам, можеш да станеш най-голямата фалшификаторка на света? — Каза, че можеш да имитираш какъвто почерк искаш.* В. Цонев, Прикл оченята на Тинчето. *Неговите другари разказват, че имитирал кавал.* Г. Караславов, Проходът на младежта.

копирам в едно от значенията си е: повтарям точно това, което прави някой друг, или върша точно това, което приемам за образец. *Бодко страстно обичаше тоз човек и се старааше да копира — какевто прави Драгой, това да прави и той.* В. Ченков, С новя другари. *Но него бяха поставени прибори. А той не се решаваше и не знаеше с кое по-напред да си послужи, затова крадешком поглеждаше и копираше от Цеко.* В. Нешков, Настъпление. *Българските царе и боляри копираха живота на василевсите и византийските патриции.* Ив. Шишманов, Избр. съчинения, I.

ПОДРЕЖДАМ. Вж. н а р е ж д а м.

ПОДРОБЕН, изчерпателен, обстоен, обширен, пълен, детайлен.

О б щ о з н а ч е н и е, Който предава пълно съдържанието на нещо (за изложение, доклад, разказ, описание и под.).

подробен: в който има много сведения, черти не само на съществените, но и на второстепенните страни на нещо. *Подробен план за нападението беше изработен още през деня на поляната. Двама партизани трябваше да срежат телефонните жици, други седем тряб-*

ваше да се промъкнат тихо до постовете и безшумно да ги обезоръжат. М. Марчевски, Митко Палазов. *Подробното описание на целия процес, така както го преживях, ще бъде предмет на отделна книга, която вече съм започнал.* Г. Димитров, Димитров срещу Гьоринг. *Костадин разбра, че брат му се кани да го разпитва. Манол започна с версиите: — Отби ли се в Здравница? . . На въпросите откъде мина? Тия подробни разпити оскърбяваха Костадин.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Подробен разказ. Подробно изложение. Подробен доклад. Подробни сведения. Подробни показания.*

изчерпателен: в който се разглежда, излага в пълнота всичко, което се отнася до съдържанието, за чиято пълнота не може да се изиска повече. *Част I-ва на неговата книга още не може да се нарече основен труд по предмета. Тя представлява по-скоро развит конспект, откъдкото изчерпателно изложение на проблемите, свързани със старата българска книжнина.* Ив. Богданов, Спътници на първенците. *На докладчика бяха зададени редица въпроси, на които той даде изчерпателен отговор.* в. Отечествен фронт. *Само не можеше да обясни подсъдимия в нежелание да отговори. Не можеше и да направи забележка, че сведенията не са изчерпателни. Всичко, което Ленски казваше, отговаряше на казаното преди това.* Ст. Дичев, За свободата. *Там се печатаха Пенчови стихотворения, глави от поемата „Кръгава пещер" и преводи на немски поети с изчерпателни бележки за тях.* М. Кремен, Романът на Яворов.

обстоен е книжна дума. Означава: който отразява системно низ от обстоятелства, като изчерпва подробностите. *Той редовно пишеше върху македонския въпрос. Между другото в обстойна статия Страшимиров обоснова възгледа, поддържан от Вътрешната революционна организация.* Т. Г. Влайков, А. Страшимиров, Ел. Пелин, Й. Йовков в спомените на съвременниците си. *Бахчевански се готвеше за обстойна реч, ала не издържа и избухна.* Ем. Манов, Бягството на Галатея. *Каравелов. . е подканял да се бърза. По нареждането на Лесски Славянският комитет дава обстоен отговор на Каравелов.* Г. Бакалов, Избр. произведения. *Обстоен доклад.*

обширен в едно от значенията си е: който е голям, пространен, който съдържа многобройни факти, данни, обхваща всичко в дадена област с голяма пълнота. *Сега пиша обширна студия по този въпрос.* Ив. Вазов, Кандидати на славата. *Рапортът беше много обширен и пълен с подробни данни около всеки въпрос, който се заслугаше в него.* Д. Талев, Преспанските камбани. *За поезията на Острова на блажените аз печатам вече обширен очерк.* П. П. Славейков, На острова на блажените.

пълен в едно от значенията си е: който обхваща всичко необходимо по даден въпрос, така че не е нужно да се прибавя повече. *Дадох ви пълно описание на събитията, на които присъствувах, и на това, което ми беше разказано веднага.* Й. Йовков. в. Зора. *Манасиев говори дълго. Направи пълни признания.* Й. Демирев, Д. Горчев. Особен случай. *Томболата беше теглена на 25 септември в Пловдив. Пълният списък на печелившите номера е публикуван.* в. Отечествен фронт.

детайлен е книжна дума. Означава: в който се разглежда нещо с най-голями, най-тънки подробности. *Композиционно тук повестта би могла да бъде опростена, а усилието на писателя да се насочи към по-детайлната и жизнено убедителна обрисовка на отделните партизани.* сп. Септември. *Туристическата публика дири не строго научни, а общодостъпни научни изложения, каквито са възможни само след детайлните проучвания на големите въпроси.* П. Делиградев, Витоша. *Детайлното познаване на партиурата и тънкият усет за темповете и динамичните контрасти му позволиха да създаде едно наистина убедително цяло.* в. Вечерни новини.

ПОДСЕЩАМ. Вж. н а п о м н я м.

ПОДСЕЩАМ СЕ. Вж. с е щ а м с е.

ПОДСЛОН. Вж. у б е ж и щ е.

ПОДСЛОНЯВАМ, приютявам, прибирам.

Св. вид: **подслоня, приюти, прибера.**

подслонявам: приемам за известно време в дома си някого, давам убежище на някого, който е бездомен, който е изложен на природни стихии или е гонен от някого. *Градът подкрепиха дебръчани и тревненци, . . да пишат икони; подслонявал великия Левски.* Ст. Стайчев, На раздумка. *Пратеникът сбря потния си кон до прага на караулницата, подслони го под навеса на сянка.* А. Каралийчев, Юначният българин.

приютявам: приемам някого под покрива си за известно време като израз на добри чувства, човещина, за да не се чувствува бездомен. *Навсякъде по света има добри хора, . . да те приютят, да те нахранят. Откакто ходя по занаята, без покрив не ме е оставил.* П. Константинов, Предание от изчезналия град. *Не мога да те оставя на улицата — продължи той. — Аз съм длъжен да те приютя.* К. Калчев, Семейството на тъкачите.

прибирам в едно от значенията си е: приемам някого в къщата си за известно време, за да живее заедно с мен като в свой дом. Има разговорен характер. *Една зима Еньо се раз-*

беля тежко. Иванаша го прибра у тих и се грижеше братеки за него. Елин Пелин, Земя. *Чичо, стоял ти за доброто, що ми направи. Прибра ме, следа ме яла зима, туй аз няма да забравя.* Й. Йовков, Старопланински легенди. *Те ме прибраха, нахраниха ме и склониха да ме катрает секки заседар.* А. Каралийчев, Малкият орач. *На скокна, а срада отиде, / набеди селото, . . . ме то уже прибра скритом / всяка нощ комити.* Ив. Вазов, Поеми.

ПОДСТОРВАМ. Вж. п о д с т р е к а в а м.

ПОДСТРЕКАВАМ, подбуждам, подучвам, насъсквам, подкокоросвам, подсторвам, надумвам.

Св. вид: подуля, подуча, насъсквам, подкокоросам, подсторя, надумам.

О б щ о з н а ч е н и е. Говорям някого да извърши нещо лошо.

подстрекавам: карам, подтиквам някого, обики. към непокорство, към нещо нередно, лошо, което противоречи на установения ред. *И на всичко отгоре се хвалеше по кръчмите, че няма да изплати заповедите на кмета, а е това подстрекаване и другите селяни да не изпълняват нарядите.* В. Нешков, Настъпление. *Ще пише. . , че си видял Игнат кунця да държи реч на селяните, да си подстрекава против законните власти и да си придумва за бунт.* Кр. Велков, Село Борово. *Тоя човек говори уже против българските чорбаджии, но той подстрекава и мисоюманите. Той говори против лихвите, против даньците, против богатите. . , против всичко, което сам аллах е наредил.* Ст. Дичев, За свободата.

подбуждам в едно от значенията си е: предизвиквам, правя да се породи у някого желание да извърши нещо нередно, нещо зло, престъпно. *Той. . подбудил някакви хора да станат разбойници и да убиват един богат търговец.* Елин Пелин, Ян Бибиян на Луната. *Съюзник на императора, той бе поддържал връзки с немирните племена отвъд Дунава: беше ги подбуждал да нападат империята и да опожаряват селищата.* Ст.Загорчинов, Легенда за св. София.

подучвам: съветвам скрито някого да извърши нещо нередно, лошо. Има разговорен характер. *Обвиняват те, войводо, че подучвали подлаистните си към неподчинение. Казви ми какво ти пъжи.* Д. Талев, Самуил. *Вдигай, казвам, ръцете си,не ей сега ти разпрах корема. Ти си подучил момчето да избяга при разбойника.* О. Василев, Зъб за зъб. *Найдене, искам да ти кажа нещо, рече тя развълнувана. . — Знам, знам! — прекъсна я той. — Казвай да чуем какво си наумила. . Нона ли те подучи?* Г. Райчев, Златният ключ. *И през ума на Костадин мина: „Дали не е подучил сина си да не ми върне писмото?* П. Славински, Претворена земя.

насъсквам в едно от значенията си е: ръководен от лоши чувства, от злоба, настройвам някого да извърши нещо зло, да напакости, да навреди на някого. *Правителството насъска турското население на грабеж.* Г. Бакалов, Избр. произведения. *Моите убеждения не се харесват на баща ти и до голяма степен са причина за нашите недоразумения. Баща ти ги използува, да те насъсква против мен.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *И не се покори и до ден днешен, и се зове севаст, пречи на моите заповеди и насъсква гражданите да не ми се подчиняват.* Ст. Загорчинов, Избр. произведения, III. *Тате искал да води дело. . . Някой е влязъл под кожата му и го насъсква. Сигурно е брат му Стоян.* В. Бончева, Анчето пише.

подкокоросвам: настойчиво настройвам някого да извърши нещо нередно, лошо или да предизвика свада, караница и под. Има разговорен характер и неодобрителна отсянка. *Ако искаш да знаеш — от тебе дойде цялото зло! . . Ти подкокороса четата, ти развали дисциплината.* П. Вежинов, Нашата сила. *Ако е стория нещо, тая хрисимата, тя го е подкокоросала, чума дано я тръшне макар, оживи се старата.* Г. Караславов, Сиаха.

подсторвам в едно от значенията си съвпада с п о д с т р е к а в а м, но се употребява в народния език. *Чухме, че тези дни еретиците чакат своите проповедници. Тези, които безстидно се зовят учители, апостоли. Ще дойдат, види се, пак да ги подсторват към бунт и недоволство.* М. Смилова, Друм се вие. *До довечера има време. Ако Цене обади на баща си, че Бодко го е подсторил да следят Мира, ще стане една такава каша.* В. Ченков, С нови другари.

надумвам с дума от народния език. Означава: упорито увещавам някого да извърши нещо, обики. не добро. *Тичай да сьбереш жените на кооператорите. Можеш ли? . . . Кажи им — мъжете ви така и така, надумали са ги чорбаджиите да се отпишат от стопанството.* А. Гуляшки, МТ станция. *Той се беше изпяло уверил, че Болерски с писаря са надумали Грозя да убие бея, та да скъсат тапията.* А. Страшимиров, Есенни дни. *Ходжата приказвал с баща й и явкак го надумал да замина за Турция.* Л. Александрова, Има едно щастие. *А Ракеш е надумал великите боляри да не отстъпват.* Ив. Вазов, Към пропаст.

ПОДТИКВАМ. Вж. п о д б у ж д а м.

ПОДУВАМ СЕ, надувам се, издувам се, отичам, подпухвам.

Св. вид: подуя се, надуя се, издуя се, отека, подпухна.

О б щ о з н а ч е н и е. Увеличавам обема си, като образувам издутина.

подувам се се свързва с тялото или част от тялото на човек и животно. Означава: неестествено много увеличавам обема си под вътрешен напор, отвътре навън (обики. поради

болест, улар и др.). *Умрл от нищо: ужилл го пчела— кого не е жилила пчела? Но той се поду, поспи и за ден-два умрл.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан. *Оглуша, па и краката му се подуват от ревматизъм.* Цв. Ангелов, Честна дума. *Рьцете му бяха дълго бити с квасени пръчки и бяха се подули като самуш.* Ив. Хаджимарчев, Овчарчето Калитко. *Кокошките закьлнаха усърдно разпилени зърна. Скоро гушите им се напьлниха с жито, подуха се.* П. Бобев, Гърбината ела. *Конят се разболя и коремьт му се поду.*

надувам се има свързваният на п о д у в а м с е. Означава: увеличаваш обема си, като изпькваш вьншно, ставам видим, забележим (при болест, напрежение, напьн и др.). *Дона. . започна да ги учи да пеят. . . Надуват се гьрди, опнали се жили на голите шии. . децата пеят в един глас чист и мощен.* Д. Талев, Илинден. *Ходилцата му бяха се надули като самунчета и горяха като огьн.* Й. Йовков, Ако можеха да говорят. *От смущение и напрежено мисление жилите му се надуха по челото.* Ив. Вазов, Утро в Банки. *Как ги ловиш, бре Йорге, пита Зарафина, на която бузата се надула от зьбобол.* Д. Немиров, Братя. *Ще почне* [кравата] *да прежвил, пьк хьлбоците й от овете страш така се надули, като че ще се спукат.* И. Волен, Между два свята.

издувам се: неестествено много увеличаваш обема си, при което кожата е силно опъната. *Тежек беше калькьт и трьбваха сили на двама-трима души. Вьрбан запьшка, жилите на шията му се издуха.* Й. Йовков, Старопланински легенди. *По челото му се изду оная синя едра жила, която пролазваше като пиявица, колчем тежка мисъл го спохождаше изневидело.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Очите му горяха. Гьрдите му се издувахи от напрежение.* Ив. Вазов, Светослав Тертер. *Плесна я с бича по краката така, че тя изпищя от болка и дебела червена резка се изду под коляното й.* Ем. Коралов, Дъшерята на партизанина. *Нахраних богато Гуджуж с каквото намерях в къщи. Той се надува тъй лакомо, че коремьт му се изду като торба.* Ем. Станев, Януарско гнездо.

отичам се свързва с възпалено място на тялото. Означава: увеличаваш обема си вьншно, видимо, така че личи. *И взела, та отвьрзала крака. Кога — що да види! — той цял отекъл и се зачервил.* Т. Влайков, Съмнения, II. *Зарадва му се, защото отдавна не беше идвал — . . — а се изплаши, защото лицето му беше отекло и под очите имаше синини.* Кл. Цачев, Свят широк. *Кета заболе с очите. Почервенеха, па отекоха, па забраха, . . , при очи без глед остана.* М. Георгиев, Избр. разкази.

подпухвам се свързва с тялото или част от тялото на човек. Означава: увеличаваш обема си, като се разширявам равномерно и се надигам леко (вследствие болка, болест и под.). *Тя бе застаряла тази година, бе напьнила и подпухнала.* Ем. Манов, Ден се ражда. *Втурнаха се всички. Пот течеше от челата им, а рьцете и краката бяха подпухнали.* Дора Габе, Мьлчаливи герои. *Тя се врьщаше от гробищата, забулена с бяла забрадка и с подпухнали от плач очи.* К. Петканов, Омайно биле.

ПОДУХВАМ, повявам, пользвам.

Св. вид: **подувна, повея, пользва.**

подувам: духам леко от време на време. *Откьм морето подуваше вятьр, топьл и лек като детска въздишка.* Ем. Манов, Бягството на Галатея. *Слънцето клонеше към залез. Подуваше слаб ветрец. Листата на дьрветата тихо шумяха.* М. Марчевски, Остров Тамбукту. *Подухна вятьр и от храстите ьхна на теменуга и иглика.* М. Смилова, Друм се вие.

повявам в едно от значенията си е: вея, нося се на леки вьлни за кратко или от време на време. *Беше светьл пролетен ден, повяваше топьл ветрец.* С. Кралевски, Възвьрната обич. *От юг повяваше тих вечерник и във въздуха трептеше упоителният мирис на пролетна зеленина.* Г. Райчев, Избр. съчинения. *Настане вечер — месеи изгрее, | звезди обсиям свода небесен; | гора зашуми, вятьр повее, | — Балканьт пее хайдушка песен!* Хр. Ботев, Съчинения. *Лек ветрец повея и въздухьт се освежи.*

пользвам е равно по значение на п о д у х в а м. Има поетична употреба. *Тьнък ветрец пользва откьм Балкана и разнася мирис на полски треви и цветя.* Т. Влайков, Съчинения, II. *Ветрец пользваше от върха на планината и сянката на гранките и листата се люлеяше насам-натам заедно със самите тях.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Излязоха всред малка поляна между дьрветата. Над тях блещукаха звездите. Пользна ветрец и листата прошумяха.* М. Марчевски, Дошло е време.

ПОДУЧВАМ. Вж. п о д с т р е к а в а м.

ПОДХВАЩАМ. Вж. п о ч в а м.

ПОДХВЪРЛЯМ. Вж. з а г а т в а м.

ПОДХОДЯЩ. Вж. б л а г о р и я т е н.
Вж. у м е с т е н.

ПОДХОЖДАМ. Вж. п о д о б а в а м.

ПОДХОЖДА МИ. Вж. п р и л и ч а м и.

ПОДЧЕРТАВАМ. Вж. и з т ъ к в а м.

ПОДЧИНЯВАМ СЕ, покорявам се.
Св. вж: **подчиня се, покоря се.**
подчинявам се: изпълнявам без възражение нареждания, желания на някого. — *Върви с мене! — заповяда той на Рангела, който почувствува в тоя човек сила и му се подчини.* Ив. Вазов, Нова земя. — *От тоя момент Бонев не е твой началник и ти преставаш да му се подчиняваш.* С. Радев, Строителите на съвременна България. — *Слушай. — . . Слушай тука! Подчиняй се веднага и седнаг.* Д. Калфов, Край реката. *Под тоя справедлив закон живеем ние и всеки трябва да му се подчинява.* Р. Стоянов, Майстори.
покорявам се: признавам пълното превъзходство на някого или пълната си безпомощност пред него и поради това се примирявам и изпълнявам всичко, което желае, нарежда. — *Седи ме, отседи ме, каквото ти сърце каже. Каквото отсъдиш, глава ще наведа, ще се покоря, дума няма да продумам.* Р. Стоянов, Майстори. *А Иня не се и опитваше да въвежда нов изкаква ред в къщата, . . , всичко вървеше, както искаше и нареждаше свекърката. . .По корала се бе свахата, но старата не очакваше нищо добро от нейното мрачно примирение.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Деморализираните четири въстаника пребледняха, но се покориха и тръгнаха напред към мястото на ареста си.* Ив. Вазов, Под игото. *Той ходеше от една група при друга, . . , нареждаше, даваше заповеди. . . Не знаеха кой е, но всички му се покоряваха.* П. Йовков, Разкази, I.

ПОДЪЛ, лукав, коварен, вероломен.
Общо значение. Който тайно и с измама се стреми да навреди на някого.
подъл: който действува тайно, прикрито, с лъжа, измама, за да навреди на някого, чието доверие е спечелил, или който е проява на такъв начин на действие. *Грабят от народа гладен, гради подъл чорбаджия, / за злато търговец жаден / и пот с божа литургия.* Хр. Ботев, Съчинения. — *Мръсен и подъл полицай! — изкреця яростно* [Сами]. — *Не всички са без чест и съвест като тебе.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *И знам, че я* [старостта] *мраля от безсилие, от подъл страх. . — защото нищо не мога срещу нея.* К. Константинов, Седем часът заранта. *Подла постъпка.*
лукав: който чрез хитри кроежи и притворство се стреми да постигне свои цели за сметка на другите или който изразява такива действия. *Като подслаждаха разговора си с тънки ласкателства, мъчеха се да го убедят да вземе тяхната страна. . . Токмачията лесно попадаше в примките на лукавите старци и с жар говореше за миналото.* Й. Йовков, Песента на колелетата. *Какво не направила, за да съблазни тоя горд юнак . . Напусто. И най-сетне какво да измисли лукавата жена: преструпла се на умряла.* П. Росен, В поле широко. *Всеки от тях лаптеше да отскубне по нещо от имотеца на беззащитното момиче. Но тя с огъня удар разби техните лукави кроежи.* Д. Талев, Старата къща. *По устните му играеше лукава и тържествуваща усмивка.* Д. Спространов, Охридска пролет.
коварен: който тайно, без да се издава външно, се стреми да постигне целите си, като използува доверието на другите, без да се придържа към никакви морални принципи, или който е присъщ на такъв, действуващ по този начин. *Коварният кръджалия си дал вид, че се отказва от намерението си да проникне в добре защищавания град, оттеглил се. . Отишени от тоя радостен обрат, станимаклии се отпуснали, а в тоза време Емин ага нападнал внезапно града отзъм източната му, уж природно защитената страна, . . и се отпурнал в града с диви рекове и стрелба.* Н. Хайтов, Родопски властелини. *Борис с такова внимание се отнасяше към Византия, а тя, коварната, плете козни зад гърба му, подготвя сриването на държавата му.* П. Вълчев, Стъпала към небе. *Пазете се, защото туземците са много коварни. . . Паднеш ли им на тъмно, ще ти забият копието в гърба.* М. Марчевски, Остров Тамбукту. *Враговете са много коварни, казваше той, често се препоръчват за свои хора само и само да научат нещо.* Г. Караславов, Избр. съчинения, VI. *Намеренията на тоя подъл неприятел били зверски, коварни, мръсни и ужасни.* Зах. Стоянов, Записки по българските въстания.
вероломен: който действува прикрито при постигане на свои користни цели, без угризение върши измяна, готов с да наруши клетва, обещание и под. или е присъщ на такъв. *Нека всякой наш брат да чете, да помни, / че гърци са люде хитри, вероломни, / че сме си блъскали и не един път, / и затуй не могат нази да търпят.* Ив. Вазов, Лирика, I. *Но ти си крил под скута си един вероломен служител, . . , един скрит и опасен враг.* Ив. Вазов, Борислав. *На 21 юни 1941 г. хитлеристка Германия извърши вероломно нападение срещу Съветския съюз.*

ПОДЯБА. Вж. делба.

ПОЕМАМ. Вж. хващам.

ПОЕТ, стихотворец.
Общо значение. Автор на стихове.
поет: лице, което твори художествени произведения в стихове. *Поетите пък съчиняваха прекрасни стихове за крилатия певец, който живееше в гората.* Св. Минков, Андерсен, Снежната царица и др. (превод). *Такива са поетите, те се мъчат да хванат неуловимото,*

да долоят неповторимия миг, . . , рисуват с перо вълнуващи картини. А. Каралийчев, Спомени. *Поетът може да пише само когато е сам развълнуван, когато има бистра мисъл в главата си и силна чувства в сърцето си.* О. Василев, Любов.

стихотворец: лице, което пише стихове. Има книжен и остаряващ характер. *Мнозина други български стихотворци се опитваха с преводи на Хадсон.* Г. Бакалов, Избр. произведения. *Той бе и стихотворец. Пишеше гладки стихове и си четеше с тих, напевен глас.* Ив. Вазов, Видено и чуто.

ПОЗВОЛЯВАМ, разрешавам, допускам, давам.

Св. вид: **позволя, разреша, допусна, дам.**

Общо значение. Давам съгласието си някой да извърши нещо.

позволявам: предоставям някому свободата да направи, да извърши нещо. *На момиченцето беше много тъжно. Не му позволяваха никак да излиза на улицата.* Св. Минков, Андерсен, Снежната царица и др. (превод). *Тая вечер поп Лука пусна рано жътварите си на почивка и не позволи като през други вечери хора и веселби.* Елин Пелин, Летен ден. *Може би ще бъде нескромно, но позволете ми да ви запитам кога ви вашата работа отделяте време за семейството си?* Й. Демирев, Л. Горчев, Особен случай.

разрешавам в едно от значенията си не се различава от позволявам. *Пазете ни дали може да си набере череши от нашата скорозрейка. . — Може, как да не може — разреши мама.* К. Калчев, При извора на живота. *Спас приближи плътно до него и отговори натъртено, . . — Не може да не ме интересува! Това са живи хора, със сърца. Утре аз ще ги водя, ако трябва. А това, че викат ура, аз им разреших.* Д. Добревски, Бунтът на крайчера „Надежда". *Направих ли голяма отсъпка: разреших на доктора да отиде до града и там да уреди, ако може, работата.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан.

допускам в едно от значенията си е: не се противопоставям, не попречвам на някого да извърши нещо. *Негодуваха богомили, че царят допуска на боляри да изтезават с меч и пламък техните.* Н. Райнов, Книга за царете. *Той отиваше заеди картечния си пистолет и продължи да обсипва с куршуми улицата, като не допускаше никой да я пресече.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Или какво ще кажат братята ти! Ще допуснат ли те да стоя тоа?* Елин Пелин, Гераците. *Виновни сме ние, че сме допуснали да се внесе храна при болната.* Кл. Цачев, Свят шибок.

давам в едно от значенията си е: съгласен съм, не съм против някой да извърши нещо. Употребява се предимно с отрицание. Има разговорен характер. *Той бе казал, че няма да стъпи в тая къща и дори не даваше да се говори за нея.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Не им даваха да излизат навън, нито да мърдат. . . Не им даваха нито да лежат, нито да се изправят. . много си измъчваха.* К. Ламбрев, Средногорски партизани. *В тая пещера — . . — живее една шестоглава ламя. . . Тая ламя не дава човешки крак да стъпи в пещерата.* А. Каралийчев, Топла ръкавичка. *Ти каза, че дружелюбният председател ще бъде твоят първи помощник, това няма да ни дадат нашите.* Л. Александрова, Има едно щастие.

ПОЗДРАВ, привет, приветствие, поздравление.

поздрав: пожелание за здраве, отправено устно или писмено до някого, а също израз на учтивост, уважение или на дружески чувства към някого, изявени устно или чрез кимане с глава, сваляне на шапка и под. *Писмата обикновено бяха къси — благодарност. . обещание за гостуване и поздрави.* Л. Михайлова, Разказ. *От този връх над Шезиер, отдето се види лазурното Женевско езеро, изпращам ти моя сърдечен поздрав.* Ив. Вазов, Писма до Евгения Марс. *Махна й за поздрав и си помислих: „Не може да се отрече, че не е внимателна."* в. Литературен фронт. *На поздрава на Гроздана той едва кимна с глава.* Й. Йовков, Жетварят. *— Добро утро, Мондер! — изпревари Чарлс Легрен поздрава на частния секретар. — Добро утро, господин Легрен! — се поклони Мондер и подаде цял куп книжа.* П. Спасов, Хлябът на хората.

привет: изразяване на добро разположение, добри чувства или уважение, отправени към някого писмено или устно. *От Милано получих картичка от него с привет.* Ив. Вазов, К. Величков, Периодическо списание, I. *Сякаш другари, сърдечно благодаря за борческите привети на нашето народно студентство.* Г. Димитров, Съчинения, III. *Привет вам, родни планини, / Привет вам, български долини.* Ив. Вазов, Люляка ми замирса.

приветствие в едно от значенията си е равно на поздрав (обикн. в писмена форма). Има рядка употреба. *От младите, Дафинке, телеграма от нашите, от младоженците. (Чете) „Приветствия от морето. Щастливи сме. Хиляди целувки. Евгения. Христо."* Й. Йовков, Милионерът.

поздравление в едно от значенията си съвпада с поздрав, но днес е остаряло. *Кириак Стефчов размени няколко поздравления.* Ив. Вазов, Под игото. *Поклон и поздравление от моя господар, императора Михаил, до славния воевода Ивайла.* Ив. Вазов, Ивайло. *Учрежденията изригват вече пълна чиновния. Обменяхме се с поздравления.* Ал. Константинов, Съчинения, I.

ПОЗДРАВЛЕНИЕ. Вж. поздрав.
ПОЗДРАВЯВАМ. Вж. честитявам.
ПОЗНАВАМ. Вж. разбирам.
ПОЗНАНИЯ. Вж. знания.
ПОЗОР, безчестие, срам.
позор: положение, при което някой губи доброто си име и влияние пред обществото поради това, че е извършил нещо осъдително от гледище на общоприетите норми, и което обикн. го изолира, преди му да продължава дейността си. *Пръв път, през придесет години срам, непобедимият Никифор бе победен!. . . А разчу се вредом по селища, че Никифор е позор се вратл, та се затворил в дворена Буколеон.* Н. Райнов, Видения из древна България. *Хубаво ми постъпвате вие, господиничо! Не слушахте моите съвети и нареждания. А, деградали ви? Любувайте се, . . . на вашия позор — каза той, като забелязл, че Каптарджиев е без пасони.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Провокаторите готвят самодържавие за България, робство, позор и унижение за българския народ.* Г. Кирков, Избр. произведения, I. *Позор и престъпление ще бъде само, ако скрътим вече ръце. . ако плюем на идеала си.* Ив. Вазов, Под игото.

безчестие: положение, при което човек е изгубил уважението на другите поради това, че е извършил нещо, нарушаващо етичните или моралните норми. *Аз избирам втория път — по-добре да умра с чест, отколкото да живея в безчестие.* Д. Спространов, Охридска пролет. *Аз ви подадох ръка, за да излезете от безчестието, защото сте заплетен в една, обречена на провал акция.* В. Нешков, Настъпление.

срам в едно от значенията си е: унизително положение, в което е изпаднал човек поради неправилни действия, особени стечения на обстоятелствата, от което изпитва неудобство, стеснение. *Севастократор. . . , а сега роб у българския цар. . . Какъв срам! Какво унижение!* В. Друмев, Иванко. *Нека носим още срама по челото, | сянила от бича, следи от теглото.* Ив. Вазов, Лирика, I.

ПОЗОРЯ. Вж. петня.
ПОКАЗВАМ. Вж. посочвам.
Вж. проявявам.
ПОКАЗВАМ СЕ. Вж. появявам се.
ПОКВАРА, деморализация, развала.
Общо значение. Пълно нравствено падение.

поквара: пълна морална разруха, пълно пренебрегване на нравствените ценности, принципи от страна на обществото или на отделно лице. *А покварата в града, развратът на помещте. . усилваха смущението в душата му.* П. Константинов, Предание от изчезналия град. *На всяка крачка тук се чувствува ужаса на покварата, смрадния дъх на нещо гниещо, липсата на каквито и да било добродетели или престорено благоприличие.* Св. Минков, Другата Америка. *Тая жена носи покварата в жилите си и в кръвта си.* Д. Калфов, Избр. разкази.

деморализация е книжна дума. Означава: загубване на моралните устои, на нравствените сили на обществото. *Опитът показва, че всяка власт, . . е съпроводена с много събитии и изкушения, представлява известна опасност за деморализация, за корупция.* Г. Димитров, Съчинения, III. *Разкайването, ропотът, натякванията — авангардия на деморализацията — заменяха ентусиазма на първите дни на въстанието.* Ив. Вазов, Под игото.

развала в едно от значенията си е: пълен нравствен упадък на обществото. Днес е остаряло. *Старейшината и дядо Горан винаги намираха време да поприказват със Самуила, за да му разправят това-онова за славното минало на родовете, а и за развалата и страданията, които идваха с богатството и болярството.* А. Дончев, Сказание за времето на Самуила. *„От оралото до урата" е поразителна картина за развалата, против която тъй е необходимо да се взематбързи мерки.* К. Величков, Събр. съчинения, VIII. *Там е едно мътно море от нищета, развала, срам и леност.* Ив. Вазов, Видено и чуто.

ПОКЛОН, метан.
поклон: наклоняване на главата и на горната част на тялото за поздрав като израз на почит, уважение или в знак на благодарност. *Поздрави я с поклон и й целуна почтително десницата.* Ив. Вазов, Иван Александър. *Годора направи кръст и бавно наведе тяло към иконостаса за поклон.* К. Петканов, Без деца. *Един по един, паднали пред трона, давали на новия цар клетва за верност и с дълбок поклон се отпеглали по местата си.* Н. Райнов, Княз и чума. *При среща с познати [търговците] поздравяваха студено, с леко кимване на глава. Но ако познайникът беше някой голям богатаи, те му правеха ниск поклон.* Ив. Планински, Без стряха.

метан е дума от народния език. Означава: поклон, при който се застава на колене и главата се навежда до пода за израз на пълна покорност (при молитва или в знак на почит). *Благоговейно и с нескривано вълнение мъже и жени струваха дълбоки метани, кръстеха се*

и дигаха ачи към тоя чуден образ. Й. Йовков, Жетварят. *Тя зачини ниски метании пред иконата.* Ив. Вазов, Иван Александър. *В ожалната коленичеше настрана — сам. Струваше метани.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време. *И страшен беше в гнева си шаха, / но стиряше с метан пред него спряха: / — О, господарю благ, прости на тоз младеж.* Л. Дискалова, Стихове за тебе.

ПОКЛОНИК. Вж. п о ч и т а т е л.

ПОКОЙ, спокойствие, мир.

покой: състояние, при което нищо не се променя в околната среда — няма шум, движение, изменение. *Покой бе пълен. Само от време на време пълзяваше вятър и от боровата гора се разнасяше тъжно свистене.* Д. Димов, Тютюн. *Пущахме кучетата в някое пламнало от есента сечище, нардехме по пътечките и се наслаждавахме от тишината и покоя на гората.* Ем. Станев, Януарско гнездо. *Спокойно беше тоя ден морето и тихо, ала и в тоя летнин покой се чувствуваше неотразимата мощ на морската стихия.* Д. Талев, Самуил. *Понякога в покоя на Калето се втуряваше хладен вятър, разклащаше клоните на вивите круши.* Ем. Манов, Ден се ражда. *Тук суровата зима с лед бе покрила / тиловодните, пълни с покой езера. / И всеки лъч се лута да намери / покой в спокойний ромон на вълните.* Н. Лилиев, Стихотворения.

спокойствие в едно от значенията си е: състояние, при което няма нищо, което да въздействува на сетивата, да ги възбужда. *Никакъв звук не се чуваше из гората. Наоколо царуваше пълна тишина и спокойствие.* М. Марчевски, Остров Тамбукту. *Никакъв шум не нарушаваше спокойствието на кра.* Ив. Вазов, Утро в Банки. *Нито следа не се забелязваше от животните, които видяха през нощта. Спокойствие и мъртвило цареше навред.* Елин Пелин, Ян Бибиян на Луната. *В първата палатка цари спокойствие.* Л. Стоянов, Холера.

мир е равно по значение на п о к о й. Има книжен характер. Употребява се обикн. с поетична отсянка. *Мир и величавя горска тишина царуват наоколо.* Елин Пелин, Летен ден. *Едно чувство от мир и утешение вееше из ясния простор.* Ив. Вазов, Повести и разкази. *След бури — мир и тишина, / след нощ — безбрежна светлина.* Д. Дебелянов, Стихотворения. *Твоята десница рони / мир и светла благодат.* Н. Лилиев, Стихотворения.

Вж. с п о к о й с т в и е.

ПОКОЙНИК, мъртвец.

покойник: умрял човек, когото са погребали или още не е погребан. Употребява се обикн. с израз на уважение, почит към починалия. *Тук, . . . се намираше военното гробище, дето бе гробът на Илия. . . . Сега отново изниква същото неутолимо желание да го посети и още веднъж да хвърли поглед върху малката купчинка пръст, под която лежеше скъпият покойник.* Ив. Мартинов, Драва тече през славянски земи. *Аз дигам тая чаша сега за един умрял, за един покойник, чиято памет е свята за нас.* Ив. Вазов, Хъшове. *След колесницата се редеше безкрайна вереница от официални лица, . . , и много още безимен и безличен народ, дошъл да отдаде последна почит на видния покойник и да го изпрати до вечното му жилище.* Елин Пелин, Аз, Ти, Той.

мъртвец: умрял човек, който обикн. още не е погребан. *Те носеха мъртвеца на ръце и с просълзени очи следваха безжизненото му лице.* Й. Йовков, Старопланински легенди. *Вървят съседи и роднини, палят восъчници и обкичват с китки и цветя мъртвеца.* П. Ю. Тодоров, Идилии. *Събраха се в къщи да оплачат мъртвеца, а никой не знаеше къде е той, къде са заровени костите му.* К. Калчев, При извора на живота.

ПОКОЛЕНИЕ. Вж. п о т о м с т в о.

ПОКОРЯВАМ. Вж. з а в л а д я в а м.

ПОКОРЯВАМ СЕ. Вж. п о д ч и н я в а м с е.

ПОКОСЯВАМ. Вж. у б и в а м.

ПОКРАЙНИНА. Вж. о б л а с т.

ПОКРИВ, стряха.

покрив: най-горната част на сграда, която я покрива, завършва и я предпазва от дъжд, сняг, вятър и др. *Уюшетлният мирис на люлека го пресрещна от бащиния дом, чийто покрив се червенееше между дърветата и другите болярски къщи.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Йордан втренчи поглед надолу към селото, дето между четири високи стройни тополи се издигаше синята селска черква с червен керемиден покрив.* Елин Пелин, Повести. *Вън снегът продължаваше да вали и да трупа грамади върху насрещните покриви. Там вече димеше високият комин.* Ст. Дичев, За свободата. *Излязохме на един равен и добре утъпкан малък мегдан. В полукръг около него видяхме десетина колиби с островърхи покриви.* М. Марчевски, Остров Тамбукту. *Зад нея една староверинска четвъртита кула издига своя плоск покрив по-високо от всички здания.* Ив. Вазов, В недрата на Родопите.

стряха в едно от значенията си е равно на п о к р и в. Днес се среща в произведения с битови сюжети от миналото. *Старите турски къщи с червени стрехи гледхат в дъсти овощни градини: сливи, дюли, ябдеми, черници, ябълки.* А. Каралийчев, Птичка от глина. *На плад-*

не трябва да сме хе там! И той посочи един обул сорист врьх пряко керемидените стрехи на манастира. Ст. Загорчинов, Ден последен. *Навьи вилнее мартенскиям вятьр, | клонаци вкопчаат се едан вьв друг. | И облаци като разкъсан шатьр | над стрехите се носят откьм зог.* Бл. Димитрова, Лилява.

ПОКРІВАМ, застилам, постилам.

Сз. вид: покрыв, застеля, постеля.

покривам: слагам, простирам нещо върху някаква повърхност така, че тя да не се вижда. Свързва се само с предмети или природни явления (сняг, мъгла и др.) и означава: простирам се, падам върху някаква повърхност. *Изтеглиха масата насред стаята, покриха я с бохча.* Й. Волен, Между два свята. *Тя му занесе малка масичка, един стар стол, крента му беше покрила с пестра черга.* Г. Караславов, Селски истории. *Гъста и злачна трева покрива лиеадата.* Й. Йовков, Разказ, II. *През деня наваля сняг и покри улиците, градините и дворищата.* К. Петканов, Морава звезда кървава. *Студена мъгла покрива града и ситен дъжд ръми навьи.* Елин Пелин, Щъркови гнезда.

застилам по значение не се различава от покривам. В художествената литература се употребява предимно в смисъл на покривам изцяло дадена повърхност и в този случай има до известна степен поетична употреба. *Пъст бял прах се вшеше в клисурата и застилаше всичко.* Г. Караславов, Сиаха. *Изгуби се, но след няколко мига изтрополи със сандалите си по каменните плочи, които застилаха двора.* П. Стъпов, Гласове от вековете. *Мина се обярна и започна да разлежда стаята. Пьстрр котленски килим застилаше земята.* Кл. Цачев, Горчив залъх. *На село има сняг. Той застила двора, каменните огради, полянята, пътя през селото.* С. Северняк, Ветрило от сандалово дърво. *Помолих келнера да застеле масата с чиста, бяла покривка.* К. Калчев, Двама в новия град.

постилам: простирам върху повърхност покривка, завивка, черга и под. *Това тука е кухнята, гдето готьми през лятото. Тука ще си постилаш да спиш нощем.* О. Василев, Житие-битие. *Тя постла одеялото и се изтегна вьрху него, като постави длаките си под тила.* Д. Димов, Тютюн. *Под клоните на стара вьрба постлаха писани килими, наредиха атлазени възглавници.* К. Петканов, Избр. съчинения. *На мегдана постилаха чергжета, слагаха месали и нареждаха хляба и суховежбината.* Г. Караславов, Облиновени хора.

Вж. з а в и в а м[2].

ПОКРУСЯВАМ. Вж. с ъ к р у ш а в а м.

ПОКЪРТИТЕЛЕН. Вж. т р о г а т е л е н.

ПОЛАГАМ. Вж. с л а г а м.

ПОЛАГА МИ СИ. Вж. п а д а м и с е.

ПОЛЕ, кър.

поле: обширно равно пространство, земя извън населено място, обикн. с ливади, ниви и под. *Млад и гиздав селянин спрегнал своите сиви волове и отива на полето да оре.* Л. Каравелов, Войвода. *Той тръгна някак ленниво, мерцително и излезе край село. Пред него веднага се откри с всичката светлина и спокойна красота полето, цялата селска мера.* Елин Пелин, Повести, III. *Ливна пролетен дъжд и понесе се косо | над ливади, над оран, над хлебни поля,* Е. Багряна, Пет звезди.

кър е дума от народния език. По значение не се различава от поле. *Сега хората си ходят на свобода. Колко ли е хубаво на кра?.. Тук-там орат, досяват вече.* Г. Караславов, Татул. *Виждаш ли туй звьче — каза дядо Андрей на внучето си Отито, напролет, когато порасне тревища и агьнцето тръгне по кра да пасе — ще му го вьржем на шията.* А. Каралийчев, Приказен свят.

Вж. п о п р и ш е с.

Вж. р а в н и н а.

Вж. ф о н.

ПОЛЕМИКА. Вж. с п о р.

ПОЛЗА, облага, изгода, интерес, файда, келепир.

Общо значение. Благоприятна последица за някого от нещо.

полза: благоприятна последица, положителен резултат от нещо лично за някого. *Старият Джунун вълпитаваше децата си в правилата на селско-еснафския морал: да се живее трезво, . . , да се икономисва всичко и от всичко да се извлича полза.* Ем. Станев, Иван Ковдарев. — *Не искаш ли ти, Ненчо, да продадеш тая къща? Ще имаш по-голяма полза от парите й.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Изобщо издаването на сп. „Труд" и литературната дейност на баща ми през целия му живот не са допринесли никаква материална полза.* П. Гинчев, Ц. Гинчев, М. Георгиев и др. в спомените на съвременниците си. *Ако сме в добри отношения, и двамата ще имаме полза от това.*

облага: придобивка за някого, неотговаряща на заслугите му, получена по нечестен път или вследствие на компромиси, а също и поради благоприятно стечение на обстоятел-

ствата. *От време на време започнаха да го задяват и с разни молби — за застъпничество пред околийския началник, . . , за облаги някакви, за служби.* Г. Караславов, Избр. съчинения, II. *Хората, които някога се бяха борили за църква, за език, за просвета . . дори тези, които бяха вдигнали оръжие, сега са се отпрали към печалби и политически облаги.* В. Геновска, Селем голиа. *Заплатата ли тук е с 1200 лв. по-голяма. . . Освен това дават дрехи и други облаги.* П. Незнакомов, Бяло и черно.

изгода: придобивка, която поставя някого в благоприятно положение, получена незаслужено за сметка на друг, вследствие накърняване на интересите му. *Прост в отношенията си към селяните и заедно с това крайно пресметлив, той се назаряеше шумно, . . , докато не сключеше сделката по своя изгода.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Те нападаха мълчаливо и изпевдиждя предварително добре проучените най-слаби звена на противника, което можеха да извлекат най-големи изгоди, и винаги се ръцкаха в лагера си с богата плячка.* П. Вежинов, Нашата сила.

интерес в едно от значенията си с: лична полза, користна сметка от нещо. Има разговорен характер. *Никоде нямя да приемат на служба рушветчия. А нали знаеш, че той преси всичко си следа интереса. Малко се интересува него тиолина присъда, ако знае, че ще му падне, макар и един косъм от главата.* П. Вежинов, Звездите над нас. *Той и в Трапия щеше да бъде същият, щеше да запъне в кретните си лични интереси и за родината щеше да бъде малко полезен.* Х. Русев, По стръмнините. *Той освен службата си нищо друго не знаеше, политическите му убеждения му го диктуваше интересът и той добре го пазеше.* Ив. Вазов, Драски и шарки. *Дай цена на човека, да си сигурен в имота си. За твой интерес ти го казвам.* Елин Пелин, Земя.

файда не се различава по значение от п о л з а. Има разговорен характер. Употребява се с експресивна отсянка, обикн. когато не се вижда положителният резултат от нещо. *Ти, като жвиел толкова време, какво добро направи? Дойде ли някой човек да ти каже: „Благодарим ти, видях файда от добрината ти?"* Д. Немиров, Братя. *Той ще ме гони, аха и из няма да му се оставя. — Ти ще го гониш, той ще те гони, каква файда от туй?* Й. Йовков, Жетварят. *Нашата работа не е чиновническа, Маноле — . . — ти си свикнал под час да влизаш на работа. . . А наша милост се бъхтим от тъмно да тъмно. И файда пак няма.* К. Калчев, Живите помнят.

келепир: материална облага, получена много износно, почти без усилие, труд. Има снижена употреба и пейоративна отсянка. *Европейската преждя ще я бием с десетинадвайсе лева килото. Ще използуваме митото — то ни стига. Така се печелят пари, чиновото. Келепир е то, тарапана.* Г. Караславов, Избр. произведения, II. *Имам и гуми превъкачествени, скъпи. . всичко имам! Цени под всякаква конкуренция. . . Оказион бе! Оказион. . . Келепир!* . . . Чудомир, Избр. произведения.

ПОЛЗУВАМ. Вж. у п о т р е б я в а м.

ПОЛИВАМ. Вж. з а л и в а м.

ПОЛИТАМ. Вж. о д о л я в а м с е.

ПОЛИЦАЙ, стражар.

полицай: служител на полицията — орган за охрана на вътрешния ред в капиталистическите страни. *Много пъти около печатницата и редакцията заварвах цял кордон от полицаи, бързащи да изземат току-що излезлия брой на вестника.* Б. Георгиев, Ц. Гинчев и др. в спомените на съвременниците сн. *Млад мъж, . . , стъпи на един стол и започна да говори. Но изведнъж. . се появяха цяла дузина полицаи. Те размахаха късите си гумени палки и поканиха насъбралите се да се разпръснат.* Ал. Бабек, Малкият емигрант. — *Знаеш ли, тази сутрин арестуваха бай Вълчо. Двама цивилни полицаи го откраха.* М. Грубешлиева, През иглено ухо.

стражар е униформен полицейски служител. Има разговорна употреба. *Понякога в махалата неочаквано нахлуваха цял взвод стражари, тършуваха из къщите и плевните.* М. Марчевски, Героите на Белица. *Два дни след тази случка в чифлика дойдоха тримя стражари и откараха Дойчина в града.* К. Петканов, Златната земя. *При черкезата аръ манфестантите налетяха десетина конни стражари.* П. Здравков, Незабравимо детство. *Някога на два пъти бе прескачал тази ограда — братите бяха завардени от полиция, конни стражари препускаха из двора, размахваха гумени бичове.* Ем. Манов, Ден се ражда.

ПОЛИЧБА. Вж. з н а м е н и е.

ПОЛОЖЕНИЕ. Вж. о б е с т а н о в к а.

Вж. р а з п о л о ж е н и е.

ПОЛУГРАМОТЕН. Вж. м а л о г р а м о т е н.

ПОЛУНОЩ, среднощ.

полунощ: средата на нощта. *Преваляше полунощ. Стана един, наближаваше два.* Д. Калфов, Избр. разкази. *Преваляше полунощ, ей първи петли пропяха, а наоколо бе все тъй тихо,*

Д. Марчевски. Дошло е време. *От разни вечер до полунощ там* [и гостилницата] *влизаха и излизаха хора, събираха се нови компании.* Г. Райчев, Избр. съчинения. *Жънена до полунощ, капала от умора, децата вечеряха по стоките сладки и жадни, забравени.* Г. Караславов, Татул.

средпощ: полунощ, а също така и времето около полунощ, когато е много късно, без да се определя точно. *Вечер от щотия не можеш слава да дириеш. . . И докато се обърнеш, покуснаш средпощ станало.* М. Марчевски, Повести. *И денем, и нощем сладъм на чаша се изсъ изъ планината. Най-хубаво се чува средпощ — денем сласа му го глушат хилядн други гласове.* А. Дончев, Време разделно. *Сноши мед щеше да ми давали, а? . . Че ти що си отиде? — А, искали да стоя до средпощ ли?* П. Йовков, Чифликът край границата.

ПОЛЪХ. Вж. л ъ х.

ПОЛЪХВАМ. Вж. п о д ъ х в а м.

ПОМАГАМ. Вж. п о д п о м а г а м.

ПОМИЛВАНЕ. Вж. а м н и с т и я.

ПОМИРЯВАМ, примирявам, сдобрявам.

Св. вид: **помиря, примиря, сдобря.**

О б щ о з н а ч е н и е. Накарвам скарани хора да възстановят добрите си отношения.

помирявам: правя да настане спокойствие, мир, съгласие между хора, които се карат или са скарани, които са неприязнено, враждебно настроени един към друг. — *Хайде, стига нега! Помъчи се да си помири Тинко, тъй като чувствуваше, че той е причината да се поведе тоз разговор.* П. Проданов, Сезмокласници. *На въпросите тя отговаряше ясно и твърдо: — Не се разбирахме: не го обичам; не желая да се върна в къщата му. Придружаваше я само майка й — бедна, добра женица, която благоговееше пред него. Много скръб донесе старата покрай тях, много труд положи да ги помири, ала напразно.* Г. Райчев, Избр. съчинения. *И дамата мъчаха. . . Обиите опасности си бяха отново сближили, дъхят на смъртта ги бе помирил.* П. Вежинов, Нашата сила.

примирявам: полагам усилия да престанат да се карат, да спорят хора помежду си, като си правят взаимни отстъпки (обикн. не за дълго време). *А Митковиям приятел Петър чо, който не обичаше кавгите и винаги се стараеше да примири Митко и Симеона, и тоз път се намеси.* М. Марчевски, Митко Палдуров. — *Ти на стари хора аксъ да не давал! . . — Как тъй да нъма бо!* — *Ами тъй на, нъма — не отстъпва от своите позиции Маргаритка. . . Спорят сега все по-ожесточен характер и аз се мъча да примиря двете страни.* П. Незнакомов, Маргаритка и аз. *Голямото нещастие изглади всички вражди, примири и сближи осиротелите семейства.* Й. Йовков, Разкази, I.

сдобрявам: правя да се полноват добрите отношения между скарани хора, да настане отново разбирателство между тях. — *Я не се карайте — опита се да ги сдобри момиченето, — а ли обяснете всичко поред.* П. Бобев, Заешка пакост. *С Васила сме се били и пак може да се бием, защото знаем, че Дамян ще ни разтвре и сдобри.* К. Петканов, Дамянова челяд.

ПОМОЩ, подкрепа, съдействие.

О б щ о з н а ч е н и е. Дело, което улесява някого.

помощ: постъпка, действие, което се извършва от някого, за да го улесни в нещо, да го облекчи или спаси. *Цяло село познава честитна на дядо Милка; — той съседе без помощ в нужда не е оставил и досега никому вратата си не е затворил.* П. Ю. Тодоров, Идилии. *На някоя неявята дете се нещо поболи, при стрина Венковица пак ще иде за помощ.* Т. Влайкова, Стрина Венковица. . . *В себе си бях сигурен, че при някакво особено тежко и безнадеждно положение той непременно ще ми се притече на помощ.* П. Вежинов, Звездите над нас. *Конете въеха да затъват. . . Едни се пеешташа, че хайде и хората с тях. Отиваме на помощ, извличаме ги от снега.* Ив. Карановски, Разкази, I. *Искаше не само да контролира изпълнението на задачата, но и да окаже нужната помощ.* К. Калчев, Живите помнят.

подкрепа: материална или морална поддръжка, която се оказва на някого, за да бъде облекчен, улеснен, или за дело, което се одобрява, на което се съчувствува. *Как спокойно ще умра — да дам поне за миг подкрепа на онези, които живеят само за свободата и чрез свободата.* Ив. Кирилов, Жерави. *Ние всички ние, другари, знаем защо сме станали партизани. А при това сме вече достатъчно силни и целият народ ни дава подкрепа и стои зад нас.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Струваше ми се, . . . че Гита изменю сега се нуждае най-много от морална подкрепа в този критичен миг от живота си.* К. Калчев, Семейството на тъкачите.

съдействие: подпомагане от страна на лице, обикн. влиятелно, за да отстрани пречки, свързани с някакво начинание, или с човек, комуто съчувствува. *Искаха й съдействие за одобряване на рационализации.* Ст. Ц. Даскалов, Есенно сено. *Инспекторьт. . оказване му пълно съдействие в първите стъпки на това важно дело.* Т. Влайков, Съчинения, III. *Каравелов*

със съдействието на сръбския дипломатически агент търси спасение в Белград. Ив. Унджиев, Васил Левски, биография. *Батори със съдействието на влашки и молдовски господари е воювал с турците покрай долни Дунав и се готвел да навлезе в Турция.* Б. Пенев, Начало на българското възраждане.

ПОМРАЧАВАМ СЕ. Вж. п о м ъ т в а м с е.

ПОМРЪЗВАМ. Вж. и з м р ъ з в а м.

ПОМЪТВАМ СЕ, помрачавам се, замъглявам се.

Св. вид: **помътя се, помрача се, замъгля се.**

О б щ о з н а ч е н и е. Ставам неясен (за мисъл, съзнание, разсъдък).

помътвам се: ставам неясен, объркан. *Постепенно мислите му се помътиха, главата му натежа, той полегна, . . и неусетно се унесе в тежък и кошмарен сън.* П. Здравков, Незабравимо детство. *Той беше почти в несвяст. Но имаше още нещо, което не оставяше да се помъти съвсем съзнанието му.* Й. Йовков, Разкази, I.

помрачавам се: загубвам яснотата си, преставам да действувам правилно, точно. *От тия шеги, а може би и по друга някоя причина, у Аго, . . , още повече се помрачаваше разсъдъкът му и той захващаше да върши какви не глупости.* Й. Йовков, Ако можеха да говорят. *Разсъдъкът му губеше яснотата си, мислите се помрачаваха.* Г. Райчев, Избр. съчинения, I. *Остана да блещука само една мисъл, . . ; да не изгаде нищо, да изтрае докрай. . . Само съзнанието му да не се помрачи.* Д. Димов, Тютюн.

замъглявам се: ставам неясен, объркан, не съм в състояние да възприемам правилно, точно. — *Да, тя те позна — . . — И после съзнанието й се замъгли отново, . . Това беше само мигновено просветление. Но тя не помни нищо.* Д. Димов, Тютюн. *Мислите му се замъглиха.* Ив. Вазов, Под игото. *Колкото повече мислеше за среща с хайдутите, толкова умът му се замъгляваше.* К. Петканов, Избр. съчинения.

ПОМЯТАМ СЕ. Вж. о т к а з в а м с е.

ПОМЯТАНЕ. Вж. а б о р т.

ПОНАСЯМ, търпя.

Св. вид: **понеса.**

понасям: мога, в състояние съм да приемам обики. със сетивата си нещо неприятно (миризма, горещина, дим и под.) или мога да изтърпя, да бъда в присъствие на някого, който ми е противен, неприятен, към когото имам лошо чувство, отношение. Употребява се обики. с отрицание. *Хаджи Серафим Огнянов, който повече от четиридесет години работил с кожи, вече не можел да понася миризмата им.* Д. Талев, Железният светилник. *Кръстьо не можеше да понася разваления въздух по кръчмите и кафенетата.* Г. Караславов, Обикновени хора. *След разправията преди малко пушенето пред баща му беше нахално, тъй като Редингота не можеше да понася тютюневия дим.* Д. Димов, Тютюн. *Милена не можеше да понася Дина.* К. Петканов, Старото време. *Ала той беше щастлив и скоро се нани. Гергана едва го понасяше.* К. Калчев, Двама в новия град. *Не мога да понасям горещините.*

търпя в едно от значенията си съвпада с п о н а с я м, но изразява по-висока степен, по-голяма категоричност в отношението. *Той не можеше да търпи този постоянен и безпричинен смях на дъщеря си.* Ив. Вазов, Под игото. *Татко едва я търпеше. Не беше свикнал да разговаряш така с него.* Ст. Христозова, Да тръгнеш с вятъра. *Стоименка се тревожеше, че не може да покани гостенина вътре, защото от няколко дни хазайката й беше болна и не можеше да търпи никакви хора.* Д. Кисьов, Щастието не идва само. *Не мога да търпя миризмата на бензин.*

Вж. п о в л и ч а м.

Вж. т ъ р п я.

ПОНЕ, баре, барем.

поне: най-малкото колкото се желае, допуска. *Чу го молеше да отложи заминаването си ако не с месец, то поне с една седмица.* И. Петров, Мъртво вълнение. *Но вечер, . . , той нямаше мира и не можеше да заспи, ако не минеше мъчешката поне два пъти покрай Цветината къща.* Елин Пелин, Земя. *Няма ли да се намерят поне двайсет души в целия град, да се притекат на помощ на другарите си?* Д. Талев, Илинден. *Мамо, моля те, позволи ми поне за час да ида у лелини.* Ив. Кирилов, Жерави.

баре и **барем** по значение не се различават от п о н е. Имат разговорен характер. *Да не е под вир под ракитака, той ще прегази и пак би минал отвъд баре веднъж.* П. Ю. Тодоров, Идилии. *Оставете баре един жив, бабинта!* Ив. Вазов, Под игото. *Остани в къщи барем един празничен ден! — сълчеше го тя. — Виж се с хората, воловете за един ден няма да умрат от глад.* Г. Караславов, Избр. съчинения, I. *Всички деца от махалата проговорят, аз, двегодишен, мълча и не обелвам ни дума. Мъчили ме нашите и тъй и инак, да кажа барем една дума — не ща.* И. Петров, Нонкината любов.

ПОНЯВГА. Вж. п о н я к о г а.

ПОНЯКОГА, поняга, поняконаж, напремени.

понякога: не винаги, не постоянно, от време на време, не всеки път. *Песните на вятъра, на гората и на реката си пеят. Понякога духа вятър, а ти мислиш, че тече порой.* А. Дончев. Време разделно. — *Бащо ми, господине — каза тя най-сетне, . . . — той е оставил у мене такъв жиг спомен, че понякога не мога да повярвам. . . , че е умрял.* Ст. Дичев, За свободата. *Тя мълчаше и не се отъждаваше никому. Понякога страшно й се искаше да иде при Цветка да попеем и да стъкне бодките на дъньта си, но нещо я спираше.* Елин Пелин, Повести. *Той никога не остава без пари и е без тютюн, а понякога намира и ракия.* Й. Йовков, Разкази. *I. Старата си Аванде куражи, но понякога през ума й минаваха най-лоши и страшни мисли.* Г. Караславов, Татул.

поняга не се различава по значение от п о н я к о г а, но обикн. има постична употреба. *Тайнс си изрекъ кротко, . . . не отиеш на разходка, / и поняга, нъзга само, / ще запиташ: — Де е мама?* Е. Багряна, Вечната и святата. *Тъй поняга настрана / перо оставил, гъй в нарисуваната стена / се вгледа.* П. П. Славейков, Кръвава песен. *Поняга само тръгна хлад, разбуждат сънните треви.* Д. Дебелянов, Стихотворения.

поняконаж е дума от народния език, по значение равна на п о н я к о г а. *Понякогаж сълзи безпокойства. . . , минуваха през ума му.* Ив. Вазов, Повести и разкази. *А дядо Ангел, нощуват пазач, казваше, че понякогаж, като минавал край сламата, чувал, че Шераф плаче.* В. Ченков, По стръмното. *Дядо Лийси живял богато, а понякогаж харчел и съсем на вятъра.* Л. Каравелов, Българи от старо време.

навремени е също дума от народния език, която означава: от време на време, през известен, обикн. кратък интервал от време. *Навремени утрешният хлад доавяваше мирис на зрели сливи, на пресна дъръсина.* Н. Инов, Една шепа орехи. *Плодовете червенееха на есенното сълнце и нагрели се дъхваше на земята — тъп, тъп.* Кр. Григоров, Раздолчани.

ПОНЯКОГАЖ. Вж. п о н я к о г а.

ПООПРЯВАМ. Вж. н а с ъ р ч а в а м.

ПОП. Вж. с в е щ е н и к.

ПОПАДАМ. Вж. н а т ъ к в а м с е.

ПОПАРВАМ. Вж. о с л а н я в а м.

ПОПИВАМ. погълщам, абсорбирам, просмуквам.

Св. вид: **попия**, погълна, просмуча.

О б щ о з н а ч е н и е. Поемам в себе си вода, течност и др.(за вещество, материя и др.).

попивам: поемам в себе си, чрез повърхността си постепенно, като задържам и не изпускам навън течност, влага или миризма. — *Никакво съблчнане! — предупреди Петър. . . А фланелките няма да ви стоплят много, нека поне попивят потта.* В. Райков, Прекършено весло. *Пак зарямя дъжд. Той проникваше, . . , дълбоко в земята. Дрехите на жетците и децата го попиваха и натежаваха.* П. Стъпов, Живот с надежда. *Хартията на тези тетрадки е без грамц, попива маслилото и зацапва написаното.* в. Работническо дело. *Те* [глиниите] *попиват влагата, набъбват и пречат за проникване на въздуха.* Св. Райчева, Корозия. *Никога не мога да определя на какво миришат — . . — На някаква кал, . . , на отдавна непран вълнен плат, попил дъха на евтин тютюн, пържена риба,* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време.

погълщам в едно от значенията си е: имам способността да поемам течност, влага и др. *Почвата има свойството да погълща и задържа в себе си разтворимите соли.* Ботаника. *Торбенцят мъх поглъща грамади количества вода — 20 — 25 пъти повече, отколкото той тежи.* Ботаника. *Стопено, сребротo има способността да поглъща кислорода от въздуха, без да се свързва с него.* Химия.

абсорбирам е равно по значение на п о г л ъ щ а м, но има терминологичен характер. *Колоидните вещества имат способността да абсорбират, т. е. да поемат в себе си, някои оцветяващи и миризливи вещества.* В. Пеев, Материалознание по керамика. *Почвата абсорбира дъждовната вода.*

просмуквам: поемам изцяло през себе си, под повърхността си, течност, проникваме от течност и др. *Земята просмука разтопения сняг.* сб. Хоро. *Неговата кръв е жива — нито спира, нито се губи — изтича от жилите му, земята я просмуква.* К. Петканов, Вълнолом. *Пясъкът просмуква дъждовната вода.*

ПОПЛОВКО. Вж. м и ж и т у р к а.

ПОПРАВКА, корекция.

поправка: отстраняване на грешка в текст, или изменение, допълнение, което се прави в нещо записано, съчинено, съставено, за да се получи подобрение. *Прочете няколко пъти речта, която трябваше да произнесе на утрешния митинг, и все напасляе някакви малки поправки.* Г. Караславов, Обикновени хора. *И едва след шест месеца се реши да прати друг разказ. Поискаха му поправки. Той седна и грижливо поправи всички посочени недостатъци.* Л. Дилов, Почивката на Бояи Дарев. *Като се вземе под внимание, че Толстой е напасял по-*

правки и върху коректури на драмата, . . , писата [„Силата на мрака"] *е имала не по-малко от седем редакции.* Н. Лилиев, Съчинения, III. *Когато след това прегледал композицията си, направил само незначителни поправки и я предал на учителя режисьор.* Ст. Грудев, Бележити българи. *Поправка на класно упражнение. Поправка на домашно упражнение.*

коренция е книжна дума, която съвпада по значение с п о п р а в к а. *В предишната редакция, за да се спази ритъмът (. .) думата „възникнаха" би трябвало да се произнесе с неестествено ударение „възникнаха". В последната корекция това е премахнато.* сп. Българска реч. *Искрено казано, драмата на Димо Сяров не е свършена и се нуждае от технически корекции.* в. Развигор. *Нямя никакво съмнение, че в него* [плана] *ще има някои пунктове, които се нуждаят от корекция и уточнение.* Г. Димитров, Съчинения, III. *Обсъжда лекцията и я преценява, прави допълнения и корекции.* в. Работническо дело.

ПОПРАВЯМ, оправям.

Сл. вид: **поправя, оправя.**

поправям: отстранявам някаква повреда в нещо и го правя отново годно за употреба. *Малкият маневрен локомотив честно се повреждаше — машинистът Лукан и огнярят Стаматко както на час го поправяха.* М. Марчевски, Повести. *Къде е младият железар, който цял ден поправяше примуси, чешми, колички, пушки и всякакви пружини?* Елин Пелин, Черни рози. *Часовника носи, дядо Гизо. — Остави го там на масичката, Тинке. Ще го прегледам. И друг път съм го поправял.* А. Каменова, Харитиниият грях.

оправям в едно от значенията си не се различава от п о п р а в я м, но е с разговорен характер. *Счупила му се машината, той искаше да се покаже достоен, да не хленчи, а да си я оправи — и с чест да се завърне в селото.* Ст. Ц. Даскалов, Есенно сено. *И сам се залови да оправя железата на прозорците. Когато влязохме в апартамента, майсторите ги изкривиха, за да затворят черчеветата.* Н. Каралиева, Неуловимият.

Вж. о п р а в я м.

ПОПРИЩЕ, п о л е.

поприще: сфера, област, в която някой упражнява определена дейност, обикн. обществена, културна, просветна и под. или някаква професия и където се разкриват възможности за постигане на успехи, резултати. Има княжеи характер. *Вдъхновен заслужава уважение, както всички онзи, които в началото на възраждането ни са се подвизавали на литературното поприще.* К. Величков, Събр. съчинения, VIII. *Поел още от рано попрището на учител, Б. Ангелов още от млади години се готви за научна работа.* Ив. Богданов, Спътници на първенците. *Казвам ти: стани актриса. . . Едно почтено поприще, като всяко друго.* Ив. Вазов, Казаларската царица.

поле в едно от значенията си е: област, сфера обикн. на обществен, културен фронт, в която работи някой. *Аз работих половин век на книжовното поле.* Ив. Вазов, Вазов юбилей. *Ала увлечен, по силата на обществени условия и поведение на граждански дълг, в дейност на друго поле, в политическа и публицистична дейност. . , аз оставях и издаването на своите разкази и повести.* Т. Влайков, Съчинения, I. *Поле за дейност.*

ПОПУЛЯРЕН. Вж. и з в е с т е н.

ПОРА. Вж. в ъ з р а с т.

ПОРАЖДАМ. Вж. п р и ч и н я в а м.

ПОРАЖДАМ СЕ. Вж. з а р а ж д а м с е.

ПОРАЖЕНИЕ, погром, разгром.

О б щ о з н а ч е н и е. Голяма несполука при военни действия, въстание, въоръжена борба и пр.

поражение: тежък неуспех във война, въстание, въоръжена борба и пр., съпроводен с големи кръвопролития и материални загуби. *Немските войски под Москва претърпяваха пълно поражение.* К. Ламбрев, Средногорски партизани. *Вече остарял и болезнено чувствителен, Светличников не можа да издържи и при вестта за Севастополското поражение — . — почина от разрив на сърцето.* Ст. Дичев, За свободата. *Нашето Априлско въстание през 1876 година бе удавено в кръв, но ефективно то бе тежко поражение на отоманската империя.* Г. Караславов, Обикновени хора. *За смърт те* [боровци] *се бяха приготвили. Но за поражение, за неуспех на революцията — не.* Кр. Велков, Село Борово. *Сега всеки знаеше за руската победа, за Сан-Стефано, за пълното турско поражение.* Д. Талев, Преспанските камбани.

погром е книжна дума. Означава: пълно поражение на участници във въстание, въоръжена борба и пр. *Хитлеровите армии търпяха по всички фронтове погром станката погром, съветските войски бяха вече на Дунава.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *За десет дни въстаналият Пловдивски окръг биде превърнат в пепелище. Обхванала е паниката, които обхвана българското население след такъв ужасен погром.* Г. Бакалов, Избр. произведения.

разгром с книжна дума. Означава: пълно, окончателно поражение във война, въстание, въоръжена борба и пр. *През януари 1878 г. руската армия победоносно настъпила по долината на Марица и Тунджа на изток. . . Турция била изправена пред пълен разгром и искала мир.* История. *В една друга книга Величков ни поверява. . . своите лични страдания и напитки, след разгрома на Априлското въстание, в което бе зимал участие.* Ив. Вазов, Ц. Гинчев и др. в спомените на съвременниците си. *След разгрома на Септемврийското въстание през 1923 година, книжовните работници, които вървяха по пътя на комунистическата партия, решаха да започнат печатането на списание „Нов път".* А. Каралийчев, Спомени. *В тия критични дни, когато единствен само той* [Левски] *не губи ума си и запазва хладнокръвие пред разгрома, който заплашва цялата организация, неговата първа грижа е да повдигне духа.* Ив. Унджиев, В. Левски, биография.

ПОРАЗИТЕЛЕН. Вж. у д и в и т е л е н.

ПОРАЗИЯ. Вж. п а к о с т.

ПОРАЗЯВАМ. Вж. п о в р е ж д а м.
Вж. с м а й в а м.
Вж. с ъ к р у ш а в а м.
Вж. у б и в а м.

ПОРИВ. Вж. и з б л и к.

ПОРИВИСТ, стремителен, устремен.

О б щ о з н а ч е н и е. Който става буйно, с голямо напрежение (за движение, походка и др.).

поривист се свързва обикн. с движение на човек, с въздушна струя и др. Означава: който е много буен, с внезапни, неравномерни и резки тласъци. *Людмила . . . наблюдаваше чевръстата шетня на приятелката си, чиито черни подрязани коси се мятаха от поривистите движения.* Ем. Манов, Ден се ражда. *Воинът с поривисто движение хвана с две ръце лявата ръка на Геометър и му каза развълнувано: — Прости ми, че не чух както трябва думите ти.* А. Дончев, Сказание за времето на Самуила. *Откъм северозапад нахлуха грамади от космати, кълбести облаци, задуха поривист вятър.* А. Гулявши, Любов. *При един поривист лъх на вятъра се мярна Малката порта и пътят към нея.* Ст. Загорчинов, Избр. произведения, III.

стремителен се свързва в едно от значенията си с движение, с бяг, полет и др. Означава: който е неудържимо насочен в някаква посока. *Радулов ясно различаваше вече всяко нейно движение и особената й походка, стремителна и плавна.* Й. Йовков, Жетвария. *Вълните разстрани. . от силния вятър, го плискаха в лицето и идеха насреща му бързи и стремителни.* Ем. Манов, Бягството на Галатея. *Те* [двете патици] *летят високо, минават над нас със стремителен и бръз полет.* Ем. Станев, Януарско гнездо. *Не можеше да удържи стремителния бяг на коня.*

устремен е книжна дума. Свързва се обикн. с походка и под. Означава: който в насочеността си преодолява препятствия, пречки, не се спира пред тях. *В походката му имаше нещо устремно.* Ст. Д. Даскалов, Есенно сено. *С устремни широки крачки Буров слизаше надолу и като пепеше пътната, викаше с висок глас: — Спокойствие, господа, кураж!* Ем. Станев, Иван Кондарев.

ПОРИЦАВАМ, осъждам, бичувам, жигосвам.

Св. вид: **порицая, осъля, жигосам.**

порицавам е книжна дума. Означава: изразявам категорично и остро неодобрението си от постъпките, поведението на някого, с надеждата, че той ще се съобрази с изразеното отношение и ще се поправи. *Засрамете се, вие унижавате работническото! Вие сте изменник, като се обръщате с молба към един представител на буржоазията! Порицавам ви пред всички.* К. Петканов, Вълнолом. *Ето потрпиот истински, който всенародно порицава сина си и одобрява наказанието му.* Ив. Вазов, Повести и разкази. *Никой няма да те упрекне, че нямаш сили, но всеки ще те порицае, когато и малкото сили, които имаш, ги употребяваш да стъваш работата.* Д. Кисьов, Щастието не идва само.

осъждам в едно от значенията си е: смятам, преценявам, че някой постъпва, действува неправилно, приписвам му вина заради неговите постъпки. *Виждам, . . . че всички почти едногласно ме осъждат. Аз ще донеса опасности, кромоли, гибел за царството.* Ив. Вазов, Към пропаст. *Един младеж, . . . говореше пламенно, като осъждаше произволите и безаконията на властта и често възкликваше: „Долу тиранския режим!"* Т. Влайков, Съчинения, III. *Колкото и да се преструвал вишино, Стефан не можал да скрие негодуванието си срещу оногова, когото той дълбоко в душата си осъждаше.* Сл. Трънски, Неотдавна. *И макар още тогава да се чувствуваше виновен и да осъждаше своето угодничене срещу брата на Михаил Меркулов, Андрей не намери сили в себе си да се противопостави.* М. Марчевски, Повести. *Защо сте напуснали родната си страна? — питаше той. . . Сигурно никол младежка авантюра? . . О, младост, младост! — обърна се той към Мехмед ага. — Старите осъж-*

дат тяните глупости и все пак съжиляват, че не могат да ги връшат. М. Марчевски, Остров Тамбукту.

бичувам с книжна дума. Означава: рязко, безмилостно критикувам някого, неговите постъпки, дела. *Тая смела статия подигна на времето голям шум. Тя беше изнесла множество отрицателни факти из живота на нашата интелигенция и безмилостно бичуваше нейните пороци.* М. Кремен, Романът на Яворов. *Понякога добродушната насмешка на хумориста отстъпя на снева и възмущението на сатирика, който смело и силно бичува раболепието.* Б. Ангелов, Литературни статии. *Написа и няколко пропити с жлъч и възмущение фейлетона, с които силно бичуваше тогавашния насилнически режим.* Т. Влайков, А. Страшимиров, Ел. Пелин, Й. Йовков, в спомените на съвременниците си.

жигосвам с също книжна дума. Означава: жлъчно и с гняв критикувам някого, постъпките, делата му. *Като военен прокурор, назначен да обвинява победените и да жигосва виновните с пламенна негодуваща реч, той си припомни, че никога чувство на жалост не бе огрявало каспоречието му.* Ив. Вазов, Утро в Банки. *По едно време редакцията на „Звезда" откри колонка под заглавие „Пращец от разни цветя". Тая колонка имаше задача да жигосва и осмива глупостта на тогавашния реакционен печат.* А. Каралийчев, Спомени. *Протоколът бе написан четливо, внимателно, но Николай не беше доволен. Той искаше думите да парят, да жигосват, да възпламеняват.* Г. Караславов, Избр. съчинения, I.

ПОРОБВАМ. Вж. з а р о б в а м.

ПОРОДИСТ, расов, чистокръвен.

породист се свързва обикн. с домашно животно. Означава: който е от добра порода, който е с изразени признаци на добра порода. *Зунка беше с тънки дълги крачета, с големи щрькнали ушенца и тънка дълга муцунка. Ясно беше, че е породисто куче.* Д. Немиров, Когато бях малък. *Искаше да разшири стопанството си: да построи нов рибарник, ферма за породисти крави.* Ал. Бабек, Малкият емигрант. *Тия дни отивам в Одрин да купя породист жребец.* К. Петканов, Златната земя. Породиста кокошка.

расов се свързва обикн. с кон, куче и не се различава по значение от п о р о д и с т. *Едноцветните расови коне с никелираните сбруи и с дългите сини наметала, . . , стъпваха грациозно и нервно.* М. Кремен, Романът на Яворов. *Всеки ден го срещах в градината с едно расово куче.*

чистокръвен се свързва обикн. с кон. Означава: който е без примес в кръвта си, който е от чиста порода. *Жребчетата, които се отвеждат тук, било чистокръвни, било смес, се употребяват отчасти за войската.* Хр. Даалиев, Търговско-индустриалев алманах. *Изгорели от слънцето, безжизнени пясъчни и каменисти пустини с редки оазиси от финикови палми, войнствени бедуини, въоръжени с копия и хвалки бойни чистокръвни арабски коне, . . — най-често такава изглежда далечна Арабия в описанията на старите пътешественици.* П. Цолов, Йемен.

ПОРОК. Вж. н е д о с т а т ъ к.

ПОРТОКАЛОВ. Вж. о р а н ж е в.

ПОРТРЕТ. Вж. с н и м к а.

ПОРУМЕНЯВАМ. Вж. з а ч е р в я в а м с е.

ПОРЪКА. Вж. п о р ъ ч к а.

ПОРЪЧЕНИЕ. Вж. з а д а ч а.

ПОРЪЧКА, порька, зарька.

поръчка: молба, или възлагане, нареждане, дадено на някого да изпълни, да извърши нещо, което трябва, което е нужно. *Стефан предаде писмото на Цанко Добрев с порьчка веднага да го отнесе на Чардафона в Голямо Конаре.* В. Геновска, Седем години. *Преди това Митко много пъти беше ходил в нейната квартира по порьчка на нелегалните и кача Лушка Митко.* Ст. Ивановски, Тютюнева гора. *Сиромашка е и няма пари, а е сиромашка и поради друга порьчка.* Г. Караславов, Обикновени хора.

порька и **зарька** са думи от народния език, които не се различават по значение от п о р ъ ч к а. *Старата веднага започна да се разпорежда. По нейна порька Вькрил донесе дърва, напали огнището под малък навес, . . и сложи две големи тенджери, за да се топли вода.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Наистина ли е ръката на Йоан Кръстителя? Тая старина е намерена в манастира „Йоан Кръстител". Нейната златна ръкавица е изгубена по порька на Ана Комнина.* А. Каралийчев, Спомени. *Нашите въоръжени патрули кръстосваха вред из улиците с най-строга порька — да стрелят на мяс.* Ив. Хаджимарчев, Овчарчето Калитко. *За книга една дойдох. . . Големи зарьки ми зарча отец Игнатий да не остаят да пропадне тази книга.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време. *Пратиха подкрепа към прохода със зарька да се забави колкото може ходьт на новопоявиля се враг от юг.* Д. Рачев, Светлина от север. *Преди да умре, майка му му беше зарьчала: „Намери брат си. . . Драган. . .*

там. . . Вярбовене. . . . . Ето в тоя час той пътува към Вярбовене. . Ще изтъли зарката. Б. Болгар, Блинашите.

ПОРЯДЪК, ред, тертип.

Общо значение. Начин на подреждане или постъване с оглед на определени изисквания.

порядък е книжна дума. Означава: системност в подреждане на нещо или в начин на живот, за да бъде както подобава, съобразно с приети норми. *Корабът заминава — двадесет години Павлов беше учил, че всичко трябва да свети, да бъде в пълен порядък.* Д. Добревски, Бунтът на крайцера „Надежда". *В много роти са навирали пътеките, които водят от столовата във завода. Порядък и отвсякъде чистота.* Д.Калфов, Под южното небе. *Освен това той ще намери, че у тебе всичко е лошо — и прислугата, и трапезата и целият ти порядък на живот.* А. Доичев, Сказание за времето на Самуила.

ред в едно от значенията си е: определен начин на разполагане, подреждане на неща, предмети някъде, или установени правила, които определят начина на живот, на работа и др. *Станкулов седна до бюрото и разтвори папката с докладите. В папката съществуваше педантичен ред и чистота.* М. Марчевски, Повести. *Султана знае всичко, всичко слага в най-добър ред.* Д. Талев, Железният светилник. *Стрина Венковица взе да приготвява какавото е потребно за месене. Тя си имаше своеден ред за тая работа.* Т. Влайков, Стрина Венковица. . . *Нека хлябът ти у нас бъде сладък! Постой, послушай и ако ти е по сърце нашият ред, остани завсегда.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Тя поддържа идеален ред в дома си.*

тертип е дума от народния език. Означава: начин на живот, установени битови навици, чисто нарушаване причинява неудовлетвие. *У нас всеки стопанин си показал в къщата вкуса и тертипа, а тук всичко еднакво.* П. Вежинов. За честта на родината. *Сега ние живеем в друго време, с други тертипи. Ти си стар човек, не внушавай на Христина отживели работи, да не се каеш един ден.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Той не обича да си разваля тертипа.*

ПОРЯДЪЧЕН. Вж. нравствен.

ПОСВЕЩАВАМ СЕ, отдавам се, предавам се.

Св. вид: **посвета се, отдам се, предам се.**

посвещавам се: приемам за единствена цел служенето на някаква възвишена идея, дело и работя всеотдайно за осъществяването им. *Ето защо той ще се посвети само на научна дейност и за нея само се готви тука.* Ив. Вазов, Нова земя. *Организуваме чети и аз съм се цял посветил на това дело.* Ив. Вазов, Хъшове. *Не остава нищо друго, освен едно: всеки за разбира тая работа, на която се е посветил.* Ст. Чилингиров, Рибена кост. *Свободен съм уж, а ето че в същност нямам нито нужното време, нито нужното разположение свободно да се посветя на обичната си работа.* Т. Влайков, Съчинения, III. *Левски посвети живота си на революцията.*

отдавам се в едно от значенията си е: давам изцяло силите си, увличам се напълно, като върша, правя нещо добро, полезно, благородно. — *Тъй започнах работата си. Скоро тя ме увлече и аз й се отдадох с жар. . .*" П. Бобев, Кактуси. *Други . . с цялата си страст и млади сили се отдаваха на работа.* М. Марчевски, Повести. *Станка като стана булка разцъфтя. . . Тя се отдаде на къщата си и стана робиня на Ньо.* Елин Пелин, Земя.

предавам се в едно от значенията си е: обзет от всеотдайност, насочвам изцяло вниманието си, използувам всичките си сили за определена цел и преставам да се интересувам от други проблеми. Има разговорен характер. *Влезе си тайко в общинската канцелария и заработи денонощно. . . Той обичаше работата си и й се предаваше всецяло.* Д. Немиров, Когато бях малък. *Реших да се предам всецяло на литературата. . . Видите ли, аз отдавна чувствувам в душата си призванието на драматически писател.* Ст. Костов, Мъжемразки. *Но и той така се привърза към мене, че без моите грижи не можеше да се отпусне и спокойно да се предаде всецяло на творческата си работа.* Д. Йовкова, А. Страшимиров и др. в спомените на съвременниците си.

ПОСЕЛВАМ СЕ. Вж. заселвам се.

ПОСЕЩАВАМ, навествам, спохождам, обикалям.

Св. вид: **посетя, навестя, споходя, обиколя.**

Общо значение. Отивам при някого там, където живее или работи.

посещавам: отивам при някого по някакъв случай, с някаква цел — по работа, за да се осведомя за състоянито му и т. н. *Цар Петър, . . , добил благочестивото желание да посети св. Йвана и да приеме благословията му.* Ив. Вазов, Великата Рилска пустиня. —*Прочее вие не чакайте да ви покана — каза той. . . Посетете ме, елате ми на гости, на вечеря, ако щете — но неофициално.* Ст. Дичев, За свободата. *Касаветов посети главния секретар на Министерството и най-напред попита дали има телеграма от Кумиово.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Но тъй като отмената на посещения за близките ми, . . , е много мъчителна, аз моля вашето, . . , разпореждане, щото моята майка и сестра ми да могат да ме посещават.* Г. Димитров, Пред фашисткия съд.

навестявам: отивам при някого да го видя как е, обикн. за кратко време или нередовно, от време на време. *Час по час идваха съседки да наместят старата и да се осведомят за хода на болестта.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Между това приятели отвън почнаха да ни навестяват. Срещата с тъмни лица беше ни позволена.* К. Величков, Периодическо списание, I. *Към четири часа след пладне Сотиров навести своя приятел да му съобщи какво става из града.* Ем. Станев, Иван Кондарев.

спохождам с дума от народния език, равна по значение на н а в е с т я в а м. *Чакай, рекох си, ще ида днеска да ги повидя що чинят: одавна не съм ги спохождала.* Т. Влайков, Дядовата Славчова внука. *Една зима Еньо се разболя тежко. И Цвета често го спохождаше и му носеше нещо за понуда.* Елин Пелин, Земя. *Ще дойде някойега само по работа и набърза, или ако вече отдавна не е спохождал старите Глушеви.* Д. Талев, Гласовете ви чувам. *Разглася с моите нови познайници от „Филипов мост" беше сърдечна, но кратка. . . Врекох им се пак да ги споходи.* Н. Хайтов, Шумки от габър.

обикалям в едно от значенията си е равно на н а в е с т я в а м, но има разговорна употреба. — *Слава богу, че направихте почит на нашето село, дойдохте да обиколите сестрата.* Ив. Вазов, Казалърската царица. *Добре закарил, Николчо, дойдох да повидя Софийята, па рекох и вас да обиколя, роднина сме: ще ме пита бабата за вази.* Ив. Вазов, Служебогонци. *На утрото той не дочака ранобудния глас на петела, а стана и обикол ли пак Бечо.* Елин Пелин, Щъркови гнезда. *Преди да се преместят в града, той ги обикаляше често.*

ПОСЕЩЕНИЕ, визита.

посещение: отиване у някого с някаква цел — за гостуване, по работа и др. *Най-сетне тя не се стърпя, ами един ден стана и отиде у Цветини. . . Цветината майка се изненади от посещението на Иваница.* Елин Пелин, Земя. — *Покани го — отвърна бързо Раковски, като съобрази, че това посещение може би има някакво отношение към станалите събития.* Ст. Дичев, За свободата. *Завчера тя идва у дома, редно е да й върна посещението.* К. Петканов, Вълнолом. *Слава богу, че най-сетне се решихте и дойдохте да ни направите чест с посещението си.* Св. Минков, Разказ в таралежова кожа. *Официално посещение.*

визита е книжна дума. Означава: кратко официално посещение у някого, обикн. по задължение или от учтивост. *Искаха да ме водят на визити, ами аз отказах покапитно: ако не посетиш всичките, це станеш лош.* К. Иречек, Ц. Гинчев и др. в спомените на съвременниците си. *Отивам, татко, да направя визита на каймакамина. Още повече слиса се Миро. — Що велиш. . . каймакамина! Защо, бре сине? — Така е редно. Той е управител на града.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Тя се оказа роднина, пожела да се представи и като се осведоми точно за възрастта на майка ми, установи, че трябва първа да направи визитата си.* Н. Стефанова, Откриване на света.

ПОСЛЕ, сетне, подир, насетне.

после: след времето, в което става, случва се, извършва се нещо, след като лицето, което говори, е завършило едно определено действие. — *На, стъпи на тоя камък, . . после тури крак на оня камък, . . после ей тъй-е бърл се на оная плоча.* Ив. Вазов, Чичовци. *Слушай! Само тая нива остана. Да орем, да я доорем, после почивко.* Елин Пелин, Летен ден. *Наоколо започнаха да падат снаряди и дори една такта серия го накара да полежи няколко минути зад един синор. После той стана и отново продължи напред.* П. Вежинов, Нашата сила. *Мълчеха, виждате ли това — той широко размахваше ръката си към полето, — всичко това е наше! После той бутна коня напред, приведе едрата си снага над него, . . запушим чибука си.* Й. Йовков, Разкази, II. *Хвърли доволен поглед към сиювете си, после пристъпи към иконостаса.* К. Петканов, Старото време.

сетне е дума от народния език. По значение е равна на п о с л е. *Вземи туй семе — рекох му, — посей ниите, а сетне ще ми се отплатиш.* А. Каралийчев, Мравешка история. *Ако ще ходят някъде, да ходят, докато е светло. А то сетне като се стъмни, ще ида да си тропат краката по шосето.* Г. Караславов, Избр. съчинения, I. *Турците навлизоха на цяла тълпа в къщата на Дяме Скорчев, разтваряха по всички ъгли, задираха кой каквото можа от покъщнината, . . сетне запалиха и къщата и обора.* Д. Талев, Или*ден. Ти оправи твоите си бакши, пък сетне оправяй хората.* И. Петров, Нонкината любов. *Ангел го покани да седне, сетне извади от шкафа бутилка сливова ракия и наля по чаша.* Сл. Трънски, Неотдавна.

подир е диалектна дума, която не се различава по значение от п о с л е. *„От де знаеш, че стените им са здрави, ще откъртят някоя дъска, ши че се дави подир.* Ал. Константинов, Бай Ганьо. *Не си права, Гано! На момичето му е излязъл кьсметя, па дори по отключваме, че подир ще си скубем косите.* К. Калчев, При извора на живота.

насетне: след определен момент, в който нещо е приключило, оттогава нататък. Има рядка употреба. *Какото и да станеше насетне, тая градушка щеше да донесе само нещастия.* Н. Ников, Една шепа орехи. *През мирните години на Борис-Михаил той се въпитаваше*

[Симеон] *в Магнауската школа. . . А и дъхо насетне, цар вече, той получаваше пространни послания от патриарха.* Н. Райнов, Видения из древна България.

ПОСЛЕДЕН, сетен.

последен: който е на края, след който не следва, няма друг, с който се свършва нещо. *Наоколо гъмнали хайдушите и си отидоха един по един. Последен тръгна Гъльф войвода.* Й. Йовков, Старопланински легенди. *Доколкото си спомням, определихме срутите да бъдат от по трима души. . . Изрази от последните наблюдения и при нужда давай сигнал, а позивите разнасяй тази, която е в средата.* Ст. Грънски, Неотдавна. *Ти изяде работниците да гладуват напразно всичкия последен ден и да изхарчат последния си лев.* Д. Димов, Тютюн. *На робство и на смет последний ден настава | и сълнцето изгре — свободно да ни греи.* П. П. Славейков, На острова на блажените. *Преди да умре, изпълниха последното ѝ желание — доведоха детето да го види.*

сетне е дума, равна по значение на п о с л е д е н, но се употребява с поетична отсянка. *И когато сетен камък на одъртатия в пламък | и разпуха древен замък се отрони в пепелта, | вий слезнете от конете и земята целунете — | възцарете вечна обич, вечна правда над света.* Хр. Смирненски, Съчинения, I. *И ний през сълзи накитени | обръщаме за сетен път | назад към скути нам предели | ужаснат взор. . . | горчива скръб сърца ни трови | прощавай роден край.* П. К. Яворов, Антология. *Тиха и топла нощ обгръна селото. . . Улиците опустяха, ужасната и сетните прозори.* Й. Йовков, Жетварят. *С мъка пристъпваше той, . . , напрягаше сетна сила и пак не изостъпваше от другите.* М. Марчевски, Митко Палаузов.

Вж. о к о н ч а т е л е н.

ПОСЛЕДИЦА. Вж. п о с л е д с т в и е.

ПОСЛЕДОВАТЕЛ. Вж. п р и в р ъ р ж е н и к.

ПОСЛЕДОВАТЕЛЕН. Вж. п р и н ц и п е н.

ПОСЛЕДСТВИЕ, последица, следствие, резултат.

О б щ о з н а ч е н и е. Нещо, което възниква по причина на друго нещо.

последствие: явление, събитие или действие, което произтича, произлиза от друго, появява се по причина на друго и настъпва, развива се след него. *Широките народни маси, измъчени от самата война и от нейните последствия — стопанската разруха, икономическата криза, страшната безработица, глада — в своето мнозинство са застанали на страната на комунистическата партия и на земеделския съюз.* Ст. Благоева, Г. Димитров, Биографичен очерк. *Той умря след шест месеца от последствията на горната болест.* Ив. Вазов, Драски и шарки.

последица: нещо, което произтича от друго и също се явява по причина на друго, но има по-материален, по-конкретен израз. *Той заведе Бенко на събрание в Латинския квартал, където един млад мъж говори за причините, последиците и изхода от безработицата.* Ал. Бабек, Малкият емигрант. *Възможно е да съм се излъгал. Във всеки случай признавам се за виновен и съм готов да тегля всички последици за това свое лековерие.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *За пръв път по това време той си поставя задачата да обясни литературното развитие като последица от развитието на обществото.* Ив. Богданов, Спътници на първенците. *Последиците от земетресението.*

следствие в едно от значенията си не се различава от п о с л е д с т в и е, но има сравнително по-рядка употреба. *Стоящият припадък на сцената беше следствие на един нравствен удар.* Ив. Вазов, Казаларската царица. *Без да усещаме въртенето на земята, ние виждаме несовите следствия: изгрева и залеза на небесните светила (слънце, луна, звезди).* В. Шишаков, Стражи на времето.

резултат: това, което е осъществено, което реално съществува след извършването на някакви действия. *Когато измеряме налягането на газа, върху живака на манометъра действуват, удрят много частички с различни скорости, а не само една; манометърът измерва средно налягане, резултат от едновременните удари на множество частички.* Физика. *Проведеното лечение даде резултат. Успехите в работата са резултат от добрата организация.*

ПОСОКА, направление, страна, насока.

посока: линия в пространството, по която се движи или е отправено нещо. *Край мене продуваат автомобили, мотоциклети и файтони. Едни стражар сочи посоките.* Г. Караславов, Избр. съчинения, I. *Стори му се, че нянъде говореха. Зоукът се повтори и този път той определи посоката му.* Г. Караславов, Избр. съчинения, I. *Пътят се изкачаваше стръмно по Дъги рид и по-нататък върху гърба на рида се разклоняваше в две посоки: към Рожден и волско накъм другите села по Илиенник.* Д. Талев, Илиенден. *Отсамната страна на дола беше по-полегата и в тая посока растеше и селото.* Й. Йовков, Приключенията на Гороломов.

направление не се различава по значение от п о с о к а, но има книжен характер. *И аз паля мотора, . . , вземам направление София.* К. Калчев, Двама в новия град. *Из едни дупки там под планината изскачат някакви животни или хора, които тичат в паника по*

всички направления. Елин Пелин, Ян Бибиян на Луната. *От най-напред отивахме по направление на постниците.* Ив. Вазов, Великата Рилска пустиня.

страна в едно от значенията си е: част от пространството, в чийто център се намира този, за когото се говори, или в който се развива нещо, към който се отправя някой, нещо. *Изколко деца подгониха ято патки, те се разпиляха на разни страни.* К. Петканов, Морава звезда кървава. *Той се огледа на всички страни около кьщата, и като се уверди, че няма полиции, подкара спокойно мулетата по пътя към лозето.* К. Ламбрев, Средногорски партизани. *Колко много бяха* [птичетата], *на облаци, на облаци, небето почерня. И все на тая страна вървяхха, отдето изгрява слньцето.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан.

насока в едно от значенията си съвпада с п о с о к а, но има рядка употреба и остаряващ характер. *Те хукват през глава, без път и без насока.* К. Христов, Избр. стихотворения. *Пустинната гора тьмней от миг на миг | и на водачите прегракналия вик | се счува сам-таме | ту глухо, ту високо | извит — на пътищи залутани насока | подавайки.* П. П. Славейков, Кървава песен.

Вж. н а с о к а.

ПОСОЧВАМ, показвам.

Св. вид: **посоча, покажа.**

посочвам: правя движение с ръка, или знак (с очи, глава) по посока на нещо, като по този начин обръщам внимание на някого да го забележи, види. *Виж я на* [земята] — *тя приказва! . . Както е застанал мирно по войнишки, Стоял прави възвьржан и кратьк жест с рька и посочва кьм насита на окопа.* Й. Йовков, Разкази, I. *Като вдигна рька и посочи кьм полето, . . . , той каза: — Ето, деца, пасеен ще си имаме електричество, ще светне селото.* С. Кралевски, Възвърната обич. *Той посочи с очи кьм Марина, която любопитно го наблюдаваше: — А тази? Булка ли му е?* П. Стьпов, Живот с надежда. *По движението на устните и по това, че посочи с глава пътната врата, долепена да самата кьща, Кондарев разбра, че домакиньт го кани да влезе.* Ем. Станев, Иван Кондарев.

показвам в едно от значенията си е равно на п о с о ч в а м. *Турите до самия дьмр се разговаряха с Османа и Иванов видя, че той пак показваше кьм него.* Ив. Вазов, Утро в Банки. *Ела сега, — . . — да ти кажа откьде ще мине рекатa. Виждаш ли кьде показвам? — Виждам! — . . — Оттука, че сетне оттатьк.* А. Каралийчев, Птичка от глина. *— Ей ги!* [жеравите] *— вика Илия и показва с рька.* Й. Йовков, Разкази, I. *Той щеше и парите му, и главата му да земе, ама го отърва ей на тая майка й — Калмука показа кьм Сарандовица.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан.

ПОСТ. Вж. д л ъ ж н о с т.

ПОСТАВЯМ. Вж. с л а г а м.

ПОСТАЛ. Вж. м ъ р ш а в.

ПОСТИГАМ, осьществявам, реализирам.

Св. вид: **постигна, осьществя.**

О б щ о з н а ч е н и е. Превръщам в действително нещо, към което съм се стремил.

постигам: след преодоляване на трудности, успявам да направя или да получа нещо, което съм желал, към което съм се стремил. *Тя ще се бори за своето щастие, никой не ще й го отнеме. Ще премине през планини и морета, но ще постигне каквото желае.* А. Каменова, Харитининият грях. *Нито едно желание не е постигнал, нито едно дело не е извършил за другите.* Елин Пелин, Летен ден. *Той притежаваше изкуството да постига всичко, но след успехите му постигнатото се оказваше недостатъчно.* Д. Димов, Тютюн. *Обхваща го широкото радостно спокойствие, което човек изпитва винаги, когато е постигнал най-после това, което дьлго, . . . , напрегнато е мечтал.* Н. Фурнаджиев, Между приятели. *И само наистина, на какво основаване, тези титове грабеха с пьлни шепи от благото на живота? Какво умение и с какви усилия постигаха тези приказни успехи в търговията?* Г. Карасла-вов, Танго.

осьществявам е книжна дума. Означава: правя да стане действително нещо, което желая, за което мечтая. *Мечтаех да отида на истински лов и дирех начин да осьществя тая мечта.* Ем. Станев, Януарско гнездо. *Нейният поглед беше тържествуващ. Каквото беше наумила, бе го осьществила, въпреки всички тук. Тя гледаше победоносно работничките.* Б. Болгар, Близнаците. *За революцията бе нужно вече само оръжие, а за оръжието трябваха пари. Това бешe непрестанната му мисьл: той лягаше с нея, сьнуваше я, . . . кроеше планове, осьществяваше ги.* Ст. Дичев, За свободата. *Намерихме тия книжа у един убит немски офицер. У него намерихме, . . . планове за настъпление и предварителни операции, които немците не са могли да осьществят.* Ив. Мартинов, Драва тече през славянски земи.

реализирам не се различава по значение от о с ъ щ е с т в я в а м. *Най-после той успя да реализира мечтата си. Не зная дали ще реализирам взетото решение.*

ПОСТИЛАМ. Вж. п о к р ь в а м.

ПОСТНИК. Вж. о т ш е л н и к.

ПОСТОЯНЕН. Вж. непрестанен.

ПОСТОЯННО. Вж. винаги.

ПОСТРАДВАМ, изпащам.

Сх. вид: **пострадам, изпатя.**

пострадвам: претърпявам някаква злополука, загуба или ми се случва някаква голяма неприятност, нещо лошо. *Сама една ледена шушулка падна с трясък върху главата ми и ме зашеметя. Аз се окопитих бързо и се приближих до жена, за да не пострадам повторно.* К. Калчев, При извора на живота. *Акцията от тази сутрин бе завършила с успех. Никой не пострада, полицаята си отиде всъщност.* А. Гуляшки, Любов. *Обикновено тяхна пресе се превръщат в сълзи и хлъзгава ледена маса, по която съвсем неусетно може да се полети към пропастите и скалите под тях. По този начин са пострадвали доста туристи.* П. Делиградев, Витоша. *Избяхха се така от преследване многина. Между тия последните беше и един от другарите ми учители, единственият, който не пострада от събитията.* К. Величков, Периодическо списание, I. *Чуден човек си ти, Николайчо! . . Защо искаш някой да пострада. Поддобре никому лошо да не се случва.* А. Христофоров, Планинари.

изпащам: претърпявам нещо лошо, причинено ми от някого, а също: преживявам беда, злополука. Има разговорен характер. *Чичо Гочо мухтарят ходил от къща на къща да обявява на хората, че не е време да дразнят турците и че за непокорството на един могат да си изпатят всички.* Г. Караславов, Избр. съчинения, X. *Филибенийският паша и потапаздъмшикът бе казал, че ще простят злодеяните на харамиите, ако се върнат по селата си и заживеят мирно. Но ако Радан не слезе от планината, лошо ще си изпати и баба Цвета и нейният старец.* М. Марчевски, Повести. *На кого да се оплаче селянинът? Бунтува се против закона. И Сулъо и Батала и други селяни като тях, които бяха правили опит да единат глава, си изпатиха.* Б. Несторов, Светлина над Родопите. *Вместо да почива заедно с другарите си, той се отделил от тях, влязъл навътре в гората и там заспал. . . За това нарушение Велко зле си изпати.* Сл. Трънски, Неотдавна. *Дядо Иван разсъждаваше: от всичките му снахи през тази война Станка изпати най-много.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Изпатиха си само Батоите. Единият остана куц, на другия беше счупена ръката от побоищата.* Кр. Григоров, Раздолчани.

ПОСТЪПКА, действия, деяние, акт.

постъпка: отделна мотивирана проява, извършена от някого, която го свързва с околните и въз основа на която той изграждa поведението си. — *Изказвали похвала пред делия отред на Митко Палаузов за неговата героична постъпка. Той прояви истински героизъм и помогна на отреда да се измъкне невредим.* М. Марчевски, Митко Палаузов. *След като куриерят се отдалечи по пътечката с пакетчето, аз дълго обмислях безразсъдната постъпка на Илийчо — избягал по халат и разнасял позиви из къщите.* П. Михайлов, Малката партизанка. *Мери се надигна и преди Бенко да се усети, бързо го целуна по устните. Останал сам, Бенко дълго мисли върху постъпката на младото момиче.* Ал. Бабек, Малкият емигрант.

действия: целенасочени прояви, които съдействуват за осъществяването на нещо или свидетелствуват за характера на някого и които определят поведението му. *Материалният интерес управлява всичките действия на скъперника и определя отношенията му към окръжаващите.* Ал. Константинов, Бай Ганьо. *И така аз приех Ирина като абсолютно положителен образ и внимателно проследих развитието на нейните действия. Ирина е найдействената от трите сестри.* сп. Театър.

деяние е книжна дума, равна по значение на постъпка, но се употребява обикн. за непочтена, неморална постъпки. *Крадецът няма да получи никакво друго наказание, освен неприятното чувство, което подобно деяние ще възбуди между племето.* М. Марчевски, Остров Тамбукту. — *Защо да измъчват момичето? Какво общо има тя, едно деветнадесетгодишно хлапе, с делнята на баща си?* Л. Дилов, Почивката на Боян Дарев. *Открито и високо ще изобличавам позорните и престъпни деяния на тези безчестни властолюбци.* Т. Влайков, Каменов.

акт в едно от значенията си е: постъпка, която има решително значение, много голяма стойност. Има книжен характер и рядка употреба. *И беше се принудил да се оттегли съвсем от активната политика в най-критичното време за България. На биографите, . . , остави да разкажат какви обстоятелства и причини са го накарали да се реши на тоя акт.* К. Величков, Събр. съчинения, VIII. *Ние виждахме не преди много в столицата обаждането на неколцина злодейци. Знаете ли кой извърши тоя ужасен и отвратителен акт?* Ив. Вазов, Пъстър свят.

ПОСЯВАМ. Вж. засявам.

ПОТАЕН, прикрит, скрит.

Общо значение. Който не изказва явно мислите, чувствата си.

потаен: който умее да не изказва мислите, чувствата си и да изглежда безразличен, или който съзнателно не е изразен явно пред другите. *Колкото мълчалив и потаен бе Теодосий, толкова бъбрив беше неговият спътник.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Откритият човек, колкото и да е лош, правът мъ все пак е по-добър от потайния.* А. Дончев, Сказание за времето на Самуила. *Дълго време преди да види Петър отблизо, тя го обичаше в потайнините си момински мечти.* И. Петров, Нонкината любов. *В погледа му като че болови желание да проникне в душата й и там да узнае най-потайните й мисли и чувства.* Ив. Мартинов, Драва тече през славянски земи.

прикрит: който не изразява мислите, чувствата и желанията си пред другите, чисто съществуване другите подозират, или на който не се дава израз, не се допуска да се прояви, да бъде забелязан. *Синът се врьщаше вечер подтиснат и мрачен. Беше станал неразговорлив, някак си прикрит.* В. Нешков, Настъпление. *Ала Фефрония забелязя промяната у Милена и като се досети за причината, стана по-сдържана, дори прикрита.* А. Христофоров, Ангария. — *Слава! — изпика той тихо с едва прикрито вълнение.* Ст. Дичев, За свободата. — *Кой околийски началник? — Не знаеш ли? Антон Политовият. — Дочух — каза с прикрито безразличие Вькрил.* Г. Караславов, Обикновени хора.

скрит: който така умее да сдържа мислите, чувствата си, че никой не показва по съществуването им, или на който не се дава израз, не е проявен от някого пред другите. *Неочаквано за всички една вечер Стойко обади: — В неделя ще правим годеж. Но Казълбашката все още не вярваше на стария Юрталан. Скрит и користен човек беше той — можеше и да дойде в неделя, а можеше и да не дойде.* Г. Караславов, Сиаха. *Теб обича той, Тино, теб! . . А ти, скритата, мъчиш, всичко отричаш.* А. Каменова, Харитининият грях. *Обичала си ме още, викаш. Само мъки. . . Такава любов, глупава любов, . .скрита, потайна.* Елин Пелин, Летен ден.

Вж. п р и к р и т.

Вж. т а й н с т в е н.

ПОТВЪРЖДАВАМ. Вж. у т в ъ р ж д а в а м.

ПОТЕГЛЯМ. Вж. т р ъ г в а м.

ПОТЕКЛО. Вж. п р о в з х о д.

ПОТИСКАМ, гнетя, тъчча.

потискам ограничавам свободата на някого, не му давам възможност да живее свободно в политическо или социално отношение. *В новата държава всички ще бъдат свободни. Като патиха толкова време, цели векове, ние никого нямл да потискаме.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Не жената мразя, а царицата, Мария Палеологовка, която е награбила властта и потиска народа.* Ив. Вазов, Ивайло. *Освен робите, робовладелците потискали и бедните селяни и занаятчии.* История.

гнетя: силно потискам някого. Има сравнително по-ограничена употреба. *Но зная: един народ на юг | живей под тежко иго. | А оня, който го гнети | и в нас с винтовка цели.* Н. Фурнаджиев, Смели пионери.

тъчча в едно от значенията си е: притеснявам някого много, държа в подчинение някого, който е зависим от мен, като го притеснявам, унизявам и не му давам възможност да живее спокойно, свободно. Има разговорен характер. *Ние сме отвгани от турските паши и турските заптиета, но у нас може да се появят български паши и български заптиета, които да не падат по-долу от турските и да тиранстиуват и да тъччат народа не по-малко от предишните ни господари.* В. Геновска, Селем години. *Презират ни, тъччат ни, хвърлят ни в зандани или пък набиват главите ни на кол.* М. Марчевски, Повести. *Сиромах човек ли си, никой не иска да те знае. Тъччат те, подигравт се с тебе.* Й. Йовков, Албена.

Вж. г н е т я.

Вж. с п о д а в я м.

ПОТИСНИЧЕСТВО, гнет, терор.

потисничество: ограничаване на свободата, на възможностите да се живее свободно политически или социално. *Българите са били години и векове под игото на византийци и турци. . . Пет века на мрак и терор. Потисничество, както физическо, така и морално.* Б. Шивачев, Съчинения, I. *Турският феодализъм и национално потисничество стъват развитието на българския народ.* Ив. Унджиев, В. Левски, биография. *Богомилите учели народа да не се подчинява на господарите си. . . Те били против всяко потисничество, против войните и проливането на кръв.* История. *Колониално потисничество.*

гнет: натиск, силно потисничество от страна на по-силен над друг, по-слаб, в политическо или социално отношение. *През първата половина на XIX в. се създава национално-освободително движение срещу чуждия национален и социален гнет.* Ив. Унджиев, В. Левски, биография. *Всички борби на работническата класа в капиталистическите страни, насочени против знета на владетелите на благата, са справедливи и ще бъдат спечелени.* П. Спасов, Хлябът на хората. *Марксистко-ленинските партии смятат, че всеки народ има право на са-*

моопределение, на свободно и независимо развитие, те са за ликвидиране на всякакъв гнет, на всякакъв експлоатация, в това число и на национа.поколониалния гнет. Т. Вълов и др. Основи на комунизма.

терор: жестоко потисничество, система от мерки за преследване и унищожение на политически враг. *За да задушиш всеки опит за въстание, управителят на Дунавския вилает Мидхат паша въдвори на жестоко терор областите, през които минували четите.* Ив. Унджиев, В. Левски, биография. *Той* [Благоев] *позволяваше борбите на студентите, дейността на народоволците, страшния терор, който де залял Русия след атентата срещу Александър II.* В. Геновска, Седем години. *Не се поколеби* [Гео Милев] *да разкаже на лейбористките депутати, които посетиха нашата окървавена родина, истината за чудовищния терор, на който беше подложен българският народ.* А. Каралийчев, Спомени. *Но това болшинство* [в законодателните избори], *независимо от популярността на Стамболийски. . , беше едно надуто болшинство, получено със средствата на масов терор, на изнудване и фалшификация.* Г. Караславов. Избр. съчинения, IV.

ПОТОК, ручей.

поток: малка, обикн. планинска буйна и бърза рекичка. *Един бистър поток слиза из една теснина и сладко ромоли.* Ив. Вазов. В недрата на Родопите. *В гората беше влажно, всеки поток беше се превръщал в мътна и буйна река.* Й. Повков, Песента на колелетата. *Колата се заизкачва по изкаква сенчеста вдлъбнатина, мина по един каменен мост, под който течеше пенлив планински поток.* Ал. Бабек, Малкият емигрант.

ручей не се различава по значение от поток, но има поетична употреба. *Малки ручеи се провираха между дърветата и весело течеха.* Елин Пелин, Ян Бибиян на Лувата. *Отстрани, скрит в гъстата зеленина, бучи, пени се ручеят.* П. Михайлов, Малката партизанка. *Край нас се надига велика гора. Шум от вятър, който люлее върховете, шум от планински бистри ручеи, които падат и се бият в камъните.* А. Каралийчев, Спомени. *Със стръх вдрътъ се огледат, във поребрений ручей там.* К. Христов, Трепети. *Сред замрели в сън ели, звучен ручей ромоли.* Н. Лилиев, Стихотворения.

ПОТОМСТВО, поколение.

потомство: хората, които следват, заместват своите родители, дедите, прадедите си и продължават човешкия род. *Загина хубавата Тракия заедно със своето население! Нас, а не *грусдо, ще да вкъне потомството за това страшно клане и опустошение.* Зах. Стоянов, Записки по българските въстания. *Бъдете твърди, . . Припомнете си свещените, които изниках в тъмнина! Припомнете си за тях, о братя! И за вас няма да забрави потомството, както и за тях.* Зл. Чолакова, Бачо Киро. *Потомлението е издигнало паметници на местата, където са живели: Гьоте, Шилер, Бетовен, Шопен, Сметана.* П. Славински, Момичето със слънчеви коси.

поколение: хора или животни, които заместват, идват след своите родители в даден период от време. *Тук* [в замъка] *някога е имало цветущ живот. Живели са много хора, идвали са и са си отивали поколения.* Ив. Мартинов, Драва тече през славянски земи. *Нашите деца и бъдещите поколения ще се гордеят с нас, а вие ще носите проклятието и позора.* К. Ламбрев, Средногорски партизани. *Името на Апостола — . . — и великото му дело обаче останаха безсмъртни. Те бяха подети от поколенията като знаме и завет.* Ив. Унджиев, В. Левски, биография. *Всяка година Волга раждаше пет-шест кученца, които дядо Мирьо продаваше. Старецът. . много държеше Волга да роди чистокръвно поколение.* Ем. Станев, Явуарско гнездо.

ПОТОН. Вж. т а в а н.

ПОТРЕБА. Вж. н у ж д а.

ПОТРЕБЕН. Вж. н у ж е н.

ПОТРЕБНОСТ. Вж. н у ж д а.

ПОТУШАВАМ, потъпквам, смазвам.

Св. вид: потуша, потъпча, смажа.

потушавам: усмирявам, прекратявам със сила, с оръжие бунт въстание, обществено вълнение. *Юстиниановият военачалник Белизарий, за да потуши бунта наромеите срещу императора, нападна Хиподрома и го напълни с трупове.* А. Каралийчев, Спомени. *Заели града, турците се впуснаха да потушават отделните гнезда — барикади, дето храбри мъже даваха последен отпор и умираха.* Л. Стоянов, Бенковски. *При това положение царската армия остана непокътната. Тя представляваше главната въоръжена сила на фашистката власт и й беше възложена задачата да преследва партизаните, да потушава борбата.* Сл. Трънски, Неотдавна.

потъпквам: насилствено, жестоко правя да се прекрати, да не продължава въстание, обществено вълнение, недоволство. *Българите. . . , вдигнали въстание в 1595 г. Ала то не сполучило: турците с бързи и решителни мерки успели да го потъпчат.* Б. Пенев, Начало на българското възраждане. *Тъй минаха дните и Мехмед паша все се чудеше как да потъпче*

един заговор от сто или хиляда души, без никой да е чул и разбрал. В. Мутафчиева, Летопис на смутното време.

смазвам в едно от значенията си е: унищожавам напълно и жестоко без следа и без възможност да се прояви отново вражеско нападение, въстание, бунт и др. *На пехотния полк и на нас се падна честта да подкрепи съветските другари в усилията им да смажат немското нападение още в неговия зародиш.* П. Вежинов, Втора рота. *Ала византийските управители. .вдигнаха бунт. Пресили нямаше какво друго да прави, освен да смаже бунта.* Й. Вълчев, Стъпала към небе. *В края на XIX век пък европейски армии, въоръжени с най-съвременните за времето си средства за унищожение, почнали да заграбват африканските земи, като смазвали безпощадно съпротивата на местното население.* П. Цолов, Тунис. *Той беше заявил, . . , че е осигурил поддръжката на правителството и ще смаже стачниците в няколко дни.* Д. Димов, Тютюн.

ПОТЪВАМ. Вж. з а т ъ в а м.

ПОТЪПКВАМ. Вж. п о г а з в а м.

Вж. п о т у ш а в а м.

ПОУЧАВАМ, наставлявам, уча, назидавам.

Св. вид: **поуча.**

О б щ о з н а ч е н и е. Давам съвети някому за добро.

поучавам: давам съвети, разяснявам някому как да сгреша, разбира нешата, за да има правилно отношение към тях. *Знаеш ли, учителю. Дълго време там в Русия, при много случаи като че ли се още чувах гласа ти. Ти ме поучаваше и там кое е добро и кое е зло.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Умна си ти. Ако човек се зачуди какво да прави, ти ще го поучиш, ще му помогнеш.* В. Геновска, Седем години. *Но чифликчията вторачаваше тежките си очи в мене и много строго ме поучаваше: — Туй са пари — да си харчиш умно и не за щуротии!* А. Гуляшки, Златното руно. *Той поучаваше младия човек как да говори с простите люде. А и сам Борис се учеше да мисли просто за важните неща в човешкия живот.* Д. Талев Илинден.

наставлявам е книжна дума. Означава: давам съвети някому как да се държи и да постъпва, следя за доброто му поведение, за морала. Има рядка употреба. *А и ти ми, отче, отиваш в манастира? . . А като бъдеш в манастира, не забравяй внучето ни, наставлявай го, молиме ти се — заговориха и двамата вълшари.* Ст. Загорчинов, Ден последен.

уча в едно от значенията си е: съветвам някого как да постъпи, как да приложи някои неща, свързани с живота, с житейския опит. *Ходел между хората, помагал на сиромасите и учел неуките на ум и разум.* А. Каралийчев, Мравешка история. *Сам дядо Панайот му е думал на внука си. . да познава своите братя . . да ги уши на човещина и ред.* Г. Караславов, Избр. съчинения, I. *Във всичко даваше път на старич. Така беше редно, така бе го учила Султана, майка му, а и той виждаше със своя ум, че който пази ред и приличие, ще има спокойна и в работата си и между людете.* Д. Талев, Преспанските камбани.

назидавам е остаряла книжна дума. По значение съвпада с п о у ч а в а м. Днес се употребява обикн. с ирония отсянка. *Тази вечер Севастаки Мицов бе наумил да назидава Мицо.* Т. Харманджиев, Родове.

ПОХАРЧВАМ. Вж. и з р а з х о д в а м.

ПОХВАТЕН. Вж. с р ъ ч е н.

ПОХОДКА, вървеж.

О б щ о з н а ч е н и е. Начин на ходене, на вървене.

походка: начин на вървене, изразен главно в движението, стойката, фигурата. *Тя вървеше с лека и плавна походка.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан. *Сега тя забеляза, как тя вървеше с едва забележимо тромава походка, като се подлюляваше леничко ту на една, ту на друга страна.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Керем бей само обърна глава и с приятната си царствена походка продължи напатък.* Д. Калфов, Избр. разкази. *Самуил Мокри следеда племенника си, който се затъти към него с бързата си момчешка походка.* Д. Талев, Самуил. *Между това Бричката беше пийнал хубавичко и с разлюляна походка крачеше по правия път.* Ив. Хаджимарчев, Овчарчето Калитко. *Стегната походка. Енергична походка. Младежка походка.*

вървеж е също начин на вървене, но свързан повече с пристъпването и бързината, с които се извършва. *Всичко у него беше някак едро, тромаво, неподвижно. Баен беше вървежът му, баен — и говорят.* Г. Райчев, Златният ключ. *Крачеше с вълнение, което личеше по вървежа му — ту бръз, ту занесен, ту стремителен и опрашен.* Ст. Дичев, За свободата. *Преди всичко самият му вървеж беше особен. Анадолецът крачеше бавно.* Й. Йовков, Ако можеха да говорят. *Спокоен беше и вървежът му. Движение се бавно, със ситен ход.* Ст. п.Василев, А. Страшимиров, Ел. Пелин, Й. Йовков в спомените на съвременниците си.

ПОХОТЛИВ, сластен, сладострастен, сластолюбив.

О б щ о з н а ч е н и е. Който има силно влечение към плътски наслади.

похотливи: у когото лесно, бързо се събуждат плътски желания или е израз на такива желания. *Лошият и похотлив ага може безнаказано да убие кроткия, мирен и трудолюбив българин само заради някаква мрена примачка.* Сп. Септември. *Младата хубост на Косара беше свежа, чиста, някак радостна и не провокираше в сърцето ни нашепи, ни похотливи желания.* Д. Талев, Самуил. *По деветите мъ... хотни пробуена похотлива усмивка.* Д. Спространов, Охридска пролет. *Похотлив поглед.*

сластен с книжна дума. О н а ч а в а: който изразява силно влечение към плътски наслади, удоволствия или който е склонен към плътски наслади. Последната употреба е по-рядка. *Тя бе изрязала вече, цяла се, млада, едра, хубава жена, с лешо, сластен вразеж, който привлаче мъжете.* К. Константинов, Избр. разкази. *Хищната усмивка върху лицето на бега и сластните пламъци в очите му я хвърлиха във всевъзможни ужи.* Д. Спространов, Охридска пролет. *Екрем бей си спомня за нещо и сластна тръпка премина по цялото му тяло.* Д. Калфов, Избр. разкази. *Ема потрепера сластно и сега оживя пред очите й смокината в тяхната градина. Тя дочака Асена в дъната нощ решена и сама да действува.* А. Страшимиров, Съчинения, V.

сладострастен: който има силно влечение, склонен е към чувствени наслади или изразява склонност, влечение към такива наслади. *Кумашките се завъртяват вихрено, тресат си снагите в сладострастни положения.* Ив. Вазов, Към пропаст. *Турчинът тръгна срещу младите булки, загледа ги със сладострастни очи.* К. Петканов, Избр. съчинения. *В тая раеподобна градина, . . . от сутрина до пладне се гонеха като горски сърни ханьмите на Рашида, . . . пеха иарградски ханьмски сладострастни песни.* Ц. Гинчев, Ганчо Косерката. *Сладострастна натура.*

сластолюбив е книжна дума. По значение не се различава от с л а д о с т р а с т е н. *Сластолюбивият татарин не искаше да лиши харема си от такава снажна хубавица.* Ив. Вазов, Светослав Тертер. *Аз съм го изобразил* [Александър] *добър държавник, но страстен, сластолюбив старец.* Ив. Вазов, Непубликувани писма. *В кафенето срещу банята, край което два пъти в седмицата минаваха окъпани жените от града и гдето по тая причина се събираха сластолюбивите и наклонни към изневяра мъже, името на тая вдовица не беше произнесено.* Елин Пелин, Под манастирската лоза. *Сластолюбив поглед.*

ПОЧВА. Вж. п р ъ с т.

ПОЧВАМ, започвам, захващам, залавям, пристъпвам, подемам, подкачвам, подхващам, начевам, хващам.

Св. вид: **почна, започна, захвана, залови, пристъпя, подема, подкача, подхвана, начена, хвана.**

О б щ о з н а ч е н и е. Слагам начало на нещо.

почвам се свързва с човек или събитие, явление, действие и др. Означава: слагам начало на някакво действие, работа, дейност или настъпвам, влизам в началния си период. *Разправи ми болката си. Много ли ти е тежко на сърцето? Милена първом се почуди, не знаеше как да почне и свърши.* К. Петканов, Избр. съчинения. *Кучето слезе при една локвичка и почна шумно да пие вода.* Елин Пелин, Щъркови гнезда. *Вземам аз метличката и почвам несръчно да мета.* Т. Влайков, Преживяното. *Но дните минаваха, а войната, за която се говореше в началото като за нещо съвсем сигурно, все не почваше.* Ст. Дичев, За свободата. *Почнало да ръми. Пътят се разкалял.* Дора Габе, Някога. *Селското вълнение бе почнало от преди месец.* А. Страшимиров, На кръстопът и др.

започвам се се различава по значение и употреба от п о ч в а м. *Не след дълго Илия купи от уста Ахмед една двойка канарчета и започна да ги развъжда.* Д. Талев, Старата къща. *Нейде вън се чуха детски гласове, децата започваха да идват.* Д. Талев, Илинден. *Започват безкрайни преговори за нещо.* Л. Стоянов, Холера. *Една новата учебна година започва, учителите се прибират вече в селото.* Г. Караславов, Селски истории. *Месецът бе започнал да изблеснява, а на изток, . . . се разрастваше бавно сиянието на сребърната зора.* Д. Димов, Тютюн.

захващам е равно по значение на п о ч в а м, но има разговорен характер. *Полекалека захванаха да идват ученищите и се напълниха и даете малки училищни стаи.* Ал. Спасов, Спомени. *Я свирете! — . . — Чорбаджийско хоро искам. Тежко. Хайде, захващайте.* Й. Йовков, Старопланински легенди. *Бях се едва върнал у дома и захванал бях вече да се готвя за път, когато зачухме внезапно необикновен шум на улицата.* К. Величков, Периодическо списание, I. *Доде бешe хубаво времето и не бе захванал снегът, мама сами свличаше са гръб дърва.* Кр. Григоров, Отново на училище. *Аз, тетко, захванах от малък търговия.* Елин Пелин, Летен ден.

залавям: почвам да извършвам някаква дейност, да упражнявам занаят, професия. Има разговорен характер. *Отакто се е пенсионирал, не се спира на едно място. Все ходи, търси да залови някоя голяма работа.* Ст. Костов, Златната мина. *Пък и всяка работа ми спори. Каквото и да заловя, все тръгва на добро.* К. Петканов, Без деца. *Там залавя разни*

търговци, занаяти и работи, но във всичко се опари, всичко му вървеше на поразия. Ив. Вазов, Пъстър свят. *Щом си се върнал в Търново, все нещо трябва да заловиш. Учен човек си и какви да е работа не можеш да хванеш.* Д. Марчевски, Дошло е време.

пристъпвам: след като предварително съм обмислил, подготвил нещо, преминавам към действия за осъществяването му. Подчертава се начаинят момент на действието. Има книжен характер. *Планът е добър и ние пристъпваме към неговото изпълнение.* П. Незнакомой, Маргаритка и аз. *Мисъла за преместване го завладя толкова силно, че той веднага пристъпи към подреждане на някои поверителни книжа и преписки.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *При създаденото положение новото румънско правителство безсмнено ще пристъпи към мобилизация.* Ст. Дичев, За свободата. *Любомир се смути. Какво да прави? Направо ли да пристъпи към истинската цел на своето посещение?* П. Спасов, Хлябт на хората. *И няма как хладно, . . . той пристъпи да изложи тоеи, за което в началото на срещата ни загатна.* Т. Влайков, Съчинения, III. *Ежи-Арап щеше в застъпката всякога с някоя малка молба — . . . но към това той никога не пристъпваше направо.* Й. Йовков, Разкази, II.

подемам: почвам разговор, песен или почвам отново, след известно прекъсване разговор, песен, дейност, работа, обикн. прекъсната и недовършена. *Само Николай Шчербаков се опитваше от време на време да подеме разговор с бай Анчо, но бай Анчо мълчеше от притеснение.* И. Петров, Преди да се родя. — *Да изкараме една песен — се провикна Райна и, . . . , сама поде песента.* Д. Спространов, Самообречените. *Някой запя. Отначало пееше един, после всички подеха.* Кл. Цачев, Горчив залък. — *Доде е жив човек, всичко ще прекора, и доброто, и лошото. Като подемаше нишката на по-ранния разговор, Манолаки каза: — Инот, стока се купува, здравето не може да се купи.* Й. Йовков, Чифликът край границата. *В развитието на българската литература Караевлов и Ботев създадоха цяла епоха. Те подеха онова, което бяха създали П. Р. Славейков и Раковски.* Г. Константинов, Писатели реалисти.

подкачвам е дума от народния език. Означава: почвам наново прекъснат разговор. Означава също: почвам да извършвам някаква работа, дейност. *Викат ми — Станчо е добър, с него ще си живееш като царица — подкачи пак Стаитка.* Елин Пелин, Щъркови гнезда. *Татко удваше, . . , лягаше сред нас на леглото и неусетно подкачаше да ни разказва ту някоя приказка, ту легенда или весел разказ.* Г. Русафов, И те са били деца. *Николина се залови на работа. Премете, прибра съдовете и подкачи да ги мие.* Г. Райчев, Златният ключ. *Купи си друг вол и подкачи пак да работи, само че не с предишната ревност.* Ц. Церковски, Съчинения, III.

подхващам: в един по-дълъг процес на действия, поставям началото на друго действие, но пак от същия характер. Има разговорна употреба. *След разговора за изпитите, подхванахме за времето, прекарано в затвора.* Ас. Станоев, Първите. *Оркестърът подхвана нова игрива мелодия.* А. Христофоров, Ангария. *Детето четеше, четеше, свършваше една приказка и подхващаше нова.* П. Бобев, Гърбавата ела. *Като изучиля къщата, ще подхвана да пера.*

начевам не се различава по значение от п о ч в а м, но е характерно за народния език. *Витан начена да измерва дъските, да ги изрязва.* П. Михайлов, Под земята. *Той се притесняваше няколко време как да начене. Най-после попита с решителен вид.* Ив. Вазов, Казалараската царица. *Тодорка (Начева пак сърдито да се разхожда.)* В. Друмев, Иванко. *Херцеговското въстание, което бе начевало още от пролетта, продължаваше.* Д. Юруков, Цани Гинчев и др. в спомените на съвременниите си. *Начеваше вече втора година, откак бях напуснал Симитъкьой.* Ст. Сиврие, Петко войвода.

хващам в едно от значенията си не се различава от п о ч в а м. Има разговорен характер и сега рядка употреба. *Още от сутринта девическото училище хвана да се пълни с ученички.* Ив. Вазов, Под игото. — *Утре по кое време ще тръгнете? — Рано, още преди да хване да се разведдява.* Ив. Вазов, Утро в Банки. *Напоследък тя нещо хвана да хитрува.*

ПОЧЕРВЕНЯВАМ. Вж. з а ч е р в я в а м с е.

ПОЧИВКА, отдих, отмора.

О б щ о з н а ч е н и е. Временно спиране на работа, движение, да възстановяване на силите след умора.

почивка: временно спиране на работа или на движение, ходене, игра поради умора, за да се възстановят силите. *Подир три часа ход от манастира ние направихме по-дълга почивка.* Ив. Вазов, Великата Рилска пустиня. *Спряхме на почивка и войнищите, изнемощели и капнали от умора, сякаш не седнаха, а просто нападаха ръвз ранищите си.* Й. Йовков, Разкази, II. *Заловиха се на хоро. Гологлави, разгърдени играеха без почивка.* К. Петканов, Старото време. *Стой! — Хайде малко почивка! Умерените добичета се спряха.* Елин Пелин, Летеи ден.

отдих: почивка, но обикн. по-кратка. *Когато стигнаха до Черната скала, Михал спря за минутен отдих.* А. Христофоров, Планинари. *Как цяха [командирите] да се явят пред войската със заповед за спиране на военните действия! Една войска, която да вчера не знаеше*

ни отдих, ни сон, решена да пресуши сряда. В. Геновска, Седем години. *А живееха* [хората] *беднo, . . . работеха денонощно без отдих.* Кр. Велков, Село Борово. *Тъй мълчеше тоз мъж, в кипящата скрит . . . и против катона и черковний закон — / работи без отдих, почива без сон.* Ив. Вазов, Лирика, I.

отмора: възстановяване на силите след умора. Има книжен характер и сравнително ограничена употреба. *Сетото притихна, сякаш се и се хотвеше за отмора и сон.* Д. Спространов, Охридска пролет. *Натрескането бе голямо. Никой не спеше, никой не мислеше за отмора.* Г. Караиванов, Перущица, гнездо на герои. *До една скала, засечена от клоните на кайсиите, спирам пак за отмора.* Ив. Вазов, Пътни бележки.

ПОЧИН. Вж. и н и ц и а т и в а.

ПОЧИВАМ. Вж. у м и р а м.

ПОЧИСТВАМ. Вж. и з ч и с т в а м.

ПОЧИТ. Вж. у в а ж е н и е.

ПОЧИТАМ. Вж. у в а ж а в а м.

ПОЧИТАНИЕ. Вж. у в а ж е н и е.

ПОЧИТАТЕЛ, поклонник, обожател.

почитател: човек, който много цени някого, който е горещ привърженик, обикн. на талантлив човек в областта на изкуството или голям ценител на някакво изкуство. *Америка, че я* [родята] *изпасям добре. Още тогава спечелих много приятели и почитатели в различни градове на родината.* Ив. Дюков, Ако имах два живота. *Когато станеш знаменита певица, ще дойда да те чуя в операта и ще ти бъда най-ревностният почитател.* Ем. Манов, Ден се ражда. *Почитател на класическата музика. Почитател на руската литература. Почитател на изобразителното изкуство.*

поклонник в едно от значенията си е: възторжен, страстен почитател, който стига до преклонение пред нещо, което цени, обича (природата, дадено изкуство, култура и др.). *Долино райска, тихи кът щастливи; / от много векове са твои гости / тълпи поклонници благочестиви.* Ив. Вазов, Лирика, II. *Възпитан в Гърция, . . . вещ познавач и горещ поклонник на старогръцката литература, . . . той е имал право да се мисли напълно подготвен и способен за работата, която е бил предприел.* К. Величков, Събр. съчинения, VIII. *Отдавна аз бях страстен поклонник на Бунин и приемах безусловно всичко написано от него.* К. Константинов, Път през годините. *Поклонник на музиката.*

обожател: човек, който изпитва много силно, сляпо чувство на възхищение от някого, нещо. *За жалост, тая светиня, в тоя чуден кът, е малко посещавана от поклонници, още по-малко — от обожателите на художестите на природата.* Ив. Вазов, Пътни бележки. *От Лондон почти по същото време един голям меценат, известен меломан и обожател на неговите композиции, . . . му поръчва три нови квартета.* Ромен Ролан, Бетховен (превод). *Навярно се бе виждала в мечтите си на голяма сцена, сред десетки обожатели.* Б. Несторов, Ариф и Рамзина.

ПОЧТЕН. Вж. н р а в с т в е н.

Вж. ч е с т е н.

ПОЧТИ, приблизително, комай.

О б щ о з н а ч е н и е. Без малко, не точно толкова, не точно това.

почти: съвсем близо до мярката или до типичното качество или състояние. *Пшеницата беше почти ожъната, но овесът стоеше.* К. Петканов, Без деца. *То* [морето] *беше настръхнало и потъмняло, почти черно.* Й. Йовков, Разкази, II. *Пред нас се издигаше почти отвесна каменна стена от сив гранит.* М. Марчевски, Остров Тамбукту. *Повърхнината на равнината е почти хоризонтална (...) като тук-там се издигат и някои ниски възвишения.* Ст. Митев, Алманах „България". *Пътуваме почти два часа.*

приблизително: не съвсем точно това, не съвсем същото, не точно толкова, а повече или по-малко еднакво, идентично с него, но със стремеж да достигне типичното състояние или качество. *Сините сливи са на големина приблизително колкото едно яйце.* Г. Белев, Какво видях в Америка. *И сега бе облечен приблизително по екстравагантната мода от 1942 година.* Д. Димов, Тютюн. *Подполковникът идваше, целуваше ръка и задаваше на всяка поотделно едни и същи заучени въпроси. И всяка поотделно отговаряше приблизително едно и също.* М. Грубешлиева, Пред прага. *Кажете приблизително, колко живи хора са останали от вашия полк?* П. Вежинов, Нашата сила.

комай не се различава по значение от п о ч т и, но се употребява с израз на субективност: като че ли, според мен. Характерно е за народния език. — *Няма ли чет пази хайдушка верига, които се изтощва от еднаква могила към другата комай през целия ден!* З. Сребров, Избр. разкази. — *Та Исай се опушна. Има комай шест месеца оттогава. През октомври беше.* А. Гуляшки, Златното руно.

ПОЯВЯВАМ СЕ, явявам се, показвам се, излизам.

Св. вид: **появя се, явя се, покажа се, изляза.**

появявам се: ставам видим, забелязвам се изведнъж на място, където не ме е имало, не съм бил. *Балдо заподпла да почукат на вратата й. Появи се на прага стара жена.* Ив. Вазов, Светослав Тертер. — *Извинете, . . , — пробъбра жената, и по лицето й се появи пак тая винаги усмивка.* Елин Пелин, Щъркови гнезда. *Ирина смаяно гледаше ту ближайте, ту Славко, а в очите й се появи упаха.* А. Дончев, Сказание за времето на Самуила. *Небето изглежда по-високо и по-дълбоко, бели и тънки като паяжина облаци се появяват и го замрежават тук-таме.* Й. Йовков, Жетварят. *Лятно време, в най-голямата жега, . . , се появяваше прохладен ветрец, който идеше откъм морето.* Й. Йовков, Чифликът край границата. *Дойде есента. Между жилките на дъбовите листа се появяха първите кафяви петнца.* П. Бобев, Гърбавата ела. *На челото над ясносините му очи беше се появила тънка, едва забележима бръчица.* М. Марчевски, Митко Палаузов. *Появяха се сълзи в очите й. Ни небето се появяха звезди.*

явявам се в едно от значенията си съвпада с появявам се. *Например той пишеше: „В ч. 7 и 35 мин. преди пладне яви се параход на южния хоризонт."* Й. Йовков, Разкази, II. *Тонът му беше мек и успокоителен, а на устните му се яви насрдителна усмивка.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *При туй по лицето й, . . , бяха се явили много петна.* Т. Влайков, Вестовой. — *Вечерницата е тя. . . : тя сутрин последна остава на небето, вечер първа се явява.* Й. Йовков, сп. Наблюдател.

показвам се: изведнъж попадам пред погледа на някого, като излизам из зад нещо, което не е позволявало да бъда виждан. *Наскоро на височината се показа овчарят.* Н. п.Филяпов, Разкази на ловеца. *На един от отворените прозорци се показа Владовият учител.* П. Здравков, Незабравимо детство. *Галчев гледаше към чифлика. „Защо не се показва Нона?" — мислеше си той.* Й. Йовков, Чифликът край границата. *Момчето мълчеше, само сведе глава, в очите му се показаха сълзи.* А. Дончев, Сказание за времето на Самуила. *Слънцето вече се показа и първите лъчи, . . , се спуснаха в полето.* Елин Пелин, Земя.

излизам в едно от значенията си не се различава от появявам се. Има разговорен характер. *Голямата вертикална бръчка пак излезе на челото.* Ив. Вазов, Разкази.

ПОЯС. Вж. колан.

ПОЯСНЯВАМ. Вж. изяснявам.

ПРАВА, правдин.

права: узаконени и закрилени от държавата норми, предписания, правила, които разрешават да се върши нещо, да бъде ползувано нещо. *Говореше той за народоправстие, за едно управление при точно спазване на Конституцията, което да зачита правата и свободата на народа.* Т. Влайков, Съчинения, III. *Вие сте първите борци, които с оръжие в ръка отстояватe народните права и интереси.* Сл. Трънски, Неотзавна. *Съвременната наука признава на жената еднакви способности с мъжа и равни права с него.* Ив. Вазов, Под игото. *Те [работниците] взеха парите, но заявиха, че ще си търсят правата. . и че се надявали да намерят кой да ги защити.* П. Спасов, Хлябът на хората.

правдин с дума от народния език. Означава: права, обичи, общочовешки, които трябва да има всеки свободен човек, всеки който живее свободен, не робски живот. *Они смели да станат на свободата, които се явиха първи между нас, знаеха, . . , че само с общи усилия ние ще можем да изоковаме човешки правдини за себе си и за тия, които ще ни наследят.* Д. Талев, Илинден. *Той подчерта, че властникът не трябва да се забравя и да тиранствува над народа, че народът трябва да бъде единен, за да запази правдините си.* Д. Юруков, Д. Гинчев и др. в спомените на съвременниците си. *Пеехме и се радвахме, че сме народни учители и сме борци за мир, . . , братство и човешки правдини.* Ал. Спасов, Спомени.

ПРАВДА. Вж. справедливост.

ПРАВДИНИ. Вж. права.

ПРАВИЛО. Вж. принцип.

ПРАВИСТ. Вж. юрист.

ПРАВОЛИНЕЕН. Вж. принципен.

ПРАВЯ, върша, струвам, чиня.

правя: проявявам някаква дейност, занимавам се с някаква работа, с нещо. *Павел не се обади. Никой вече не знаеше къде е и какво прави.* Елин Пелин, Гераците. *Какво прави той в София? — Следва в университета.* Ив. Карановски, Разкази, I. — *Харесва ли ти партизанскиятъ живот? — Харесва ми. Хубаво е, че се отървахме от полицията, ама само едно не ми харесва, дето стоим тук ето вече толкова дни и нищо не правя.* М. Марчевски, Митко Палаузов. *Цвета не знаеше какво да прави. Тя отвори сандъка с дрехите си, помете двора.* Елин Пелин, Земя.

върша: изпълнявам някакви действия, които трябва да доведат до резултат, или които трябва да бъдат оценени с оглед на резултата. *А той беше срьчен и търгав, всичко му идеше отръки, всичко вършеше хубаво и чисто.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан. — *Тъй, тъй,*

дядо Нисторе, хората знаят какво вършат и кого избират. Ив. Вазов, Чичовци. *Като се завърнаха в Преспа Лазар Ванчев и Андрей Бенков, целият град знаеше, къде бяха ходили и що бяха вършили.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Имаше странния навик да подчертава много често някои пасажи. И това вършеше тъй бавно, внимателно и грижливо, както изобщо вършеше цялата си канцларска работа.* П. Повков, Разкази, II.

струвам и **чиня** са думи от народния език, равни по значение на п р а в я. *И ако падам сега до положението да моля, нямо, което не съм правил никога, струвам го само за него.* Ст. Чилингиров, Рибена кост. *А на онзи свят господ няма да ме пита колко съм натрупал, а какво добро съм струвал на земята.* В. Геновска, Седем години. *Де беше тия пет години и що чинеше? — попита Моммчил.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Отвикал на манастира. — Какво ще чиниш там?* Ив. Вазов, Пъстър свят. *Ние си търсихме, писахме им писма, . . , какво ли не чинахме да определят нашата, но до ден днешен — нищо.* в. Вечерни новини.

ПРАДЕДИ, предци, деди, праотци.

О б щ о з н а ч е н и е. Минали поколения, от които човек води произхода си.

прадеди: далечни, много отдавнашни поколения, от които произхожда, води началото си един народ. *Когато стената огромната древна пропукана стена на големия град, монахът тама на колене под една смокиня и почна да милва с длан пръстта, която са тъпкали някога конете на неговите далечни прадеди.* А. Каралийчев, Птичка от глина. *Кой българин не ще заплаче, като си припомни онези нещастия, които са търпели нашите прадеди от кръвожалните?* В. Друмев, Нещастна фамилия. *Неговите чуловни прадеди са се преселили от памти века тука.* П. Ю. Тодоров, Изгнани. *Един млад и жизнен народ със славна история, който брои за свои прадеди Крумовци, Симеоновци, Самуиловци, Асеновци, е достоен за по-човешки живот.* Ив. Вазов, Хъшове.

предци с книжна дума, равна по значение на п р а д е д и. *Те живееха тук, бяха преживели, произвеждаха, воюваха, плодяха се; дъга верига предци бяха градили тукашните кръвости.* В. Мутафчиева, И Клео е муза. *Йоан остана да живее в жилището на своите предци, в ханйско предградие на Халкедон.* Н. Райнов, Видения из древна България. *Аз почитам боговете на моите предци, а не твоя бог, разпнат на кръст.* Ст. Загорчинов, Легенда за св. София.

деди: хората от предци няколко поколения от един народ по отношение на съвременното поколение. *Пелагония, тук разпъна главните си шатри хан Кубер, когато слезе откъм Синидунум, за да раздели византийските сили и да позволи на Исперих още по-успешно да навлезе в Малка Скития и Мизия. Къде сте вие, верни и славни деди?* Й. Вълчев, Стъпала към небе. *Ето го там горе и „Орлово гнездо", дето са се били храбро нашите деди, опълчените, рамо до рамо с руските солдати.* М. Марчевски, Митко Палаузов. *И забравен от бога и всички небета — [като лодка по тъмни води] — да погледам далечните родни полета [и земята на моите деди.* Хр. Ясенов, Събр. произведения.

праотци е остаряла книжна дума, която не се различава по значение от п р а д е д и. *Той* [българинът] *преживяваше такива тежки дни, каквито едва ли бяха виждали неговите праотци в завоеванията на Мурадовци.* Зах. Стоянов, Записки по българските въстания. *Той* [Венелин] *захваща от сегашните българи, и като гледа, че те са чисти славене, възходи към Волжските, като към праотците на сегашните, и изкара ги чисти славене и тлъх.* М. Дринов, Поглед върх произхожаньето на българския народ. *Вьобще у нашите праотци зодчеството е било в първобитно състояние и много непридирчиво.* Ив. Вазов, Пътни бележки.

ПРАЗЕН. Вж. б е з ъ с ъ д ъ р ж а т е л е н.

Вж. л е к о м и с л е н.

ПРАЗНЕНСТВО, тържество.

празнество: ознаменуване, честуване на някаква случка, обикн. приятна, с която участниците са свързани и имат ден и също отношение. *Тоя ден в селото имаше празнество, в което участвуваше и нашето училище.* С. Кралевски, Възвърната обич. *За пръв от фактите из историята на нашето театрално дело трябва да земем наивните патриотични диалози, които П. Р. Славейков е съчинявал, а неговите по-врьстни ученици са говорили в черква или при разни тържествени случаи, училищни изпити, празнества.* П. П. Славейков, Българска литература. *Вие сте се заели с мисията за организуване всенародно празнество по случай настъпването петдесетте години на моята писателска дейност.* Ив. Вазов, Вазов юбилей. *Семейно празнество.*

тържество: ознаменуване на някакво важно събитие, което, за да се подчертае неговата значимост, протича с редица външни изяви. *И тоя път краят на учебната година бе ознаменуван с тържествен акт. Тържеството стана пак в широкото предверие на старото мъжко училище.* Д. Талев, Преспанските камбани. *По случай годишнината на театъра директорьт устрои тържество.* Ст. Ц. Даскалов, Есенно сено. *Бях на възпоминателно тържество по случай двадесет години от смъртта на ятаците и партизаните от Средногорския край.* Кл. Цачев, Свят широк. — *Другарю полковник, новиках Ви да Ви съобщя, че утре в едина-*

десет часа преди пладне ще се извърши откриването на един нов паметник, изграден от българите за оних наши войници, които паднаха за българската свобода. По този случай българите устроиват народно тържество. А. Каралийчев, Народен закрилник. — *А вие няма ли да отидете на сватбеното тържество? Или не са ви поканили?* В. Геновска, Седем години.

ПРАЗНИНА, празнота.

празнина: незапълнено във вътрешността на нещо пространство. *Варвара провери грижливо венчки ниши и празнини в колата, където можеха да се скрият документи.* Д. Димов, Тютюн. *На сутринта разправи сина си и поиска да копаят на онова място, което й се приснили. Отнякъде никой не поиска да я слуша, но когато по нейните молби отидоха да огледат мястото, празнина заклаял под мозеле, една ниска скоро залиса в тревата.* Ст. Загорчинов, Легенда за св. София. *Из тая дупка се качвал горе в прахулената под стряхата празнина, която сяко така наричахме таванa.* Т. Влайков, Преживяното.

празнота в едно от значенията си съвпада с п р а з н и н а, но има рядка употреба. *От хлебарницата идеше такъв мамец мирис на топъл хлеб, че Гергин потрепна с ноздри и усети смучеща празнота в стомаха си.* Ем. Манов, Ден се ражла.

Вж. п р а з н о т а.

ПРАЗНОДУМСТВО. Вж. б е з с м и с л и ц и.

ПРАЗНОСЛОВИЕ. Вж. б е з с м и с л и ц и.

ПРАЗНОТА, празнина, пропуск, непълнота.

О б щ о з н а ч е н и е. Това, което не достига, за да бъде нещо цялостно.

празнота: пропусната при разработката на някакво съчинение част (поради което в известни случаи се подлага на съмнение достоверността на по-нататъшното изложение) или пропуснати елементи в организацията, устройството на нещо. *Бива сега съзнавам някои слабости и празноти в моите повести.* (Цитат от Ел. Пелин). П. Тихолов, А. Страшимиров и др. в спомените на съвременниците си. *Макар и с редица празноти, Музеят на революционното движение ще има да изиграе важна роля във възпитанието на нашия народ.* в. Работническо дело. *Разкритите от тая голяма борба слабости и празноти в организацията, методите и средствата на движението толкова по-лесно и своевременно ще могат да бъдат поправени и попълнени.* Г. Димитров, От поражение към победа. *Докладът има значителни празноти.*

празнина в едно от значенията си не се различава от п р а з н о т а, но се употребява рядко. *Ала чувствувайки липсата на много неща, които средата, възпитанието и образованието дават на другите, той преодоляла с гигантски и непрекъснати усилия на волята си тия празнини.* К. Константинов, Път през годините. *Такава е например* [съсредоточена] *работата на стенографката; ако нейното внимание се отклене, макар и за няколко секунди, това ще доведе до невъзстановима празнина в стенограмата.* Психология.

пропуск: нещо, което не е било направено, или нещо, което не е било съобразено да се включи при работа поради недогледване, небрежност и др. *В това отношение той* [Ив. Ст. Андрейчин] *е рядко добросъвестен — винаги посочва източника. Не познавам друг български писател, който да пази посочвания от подобен характер. В малкото случаи, в които източникът не е отбелязан, се касае до незначителни пропуски.* Ив. Богданов, Спътници на първенците. *И ако вътреки наличието на тези колосални възможности, . . . ние имаме не малко недостатъци и слабости, не малко пропуски, за това винаги е у нас самите.* Г. Димитров, Политически отчет на ЦК на БРП (к) пред V конгрес на партията. *Да, факт, това е голям пропуск. Ти беше дължен веднага да обадиш на властта.* В. Нешков, Настъпление.

непълнота: това, което липсва, не достига в съдържанието (обики. на литературно или научно произведение), без да накърнява последователността в изложението. *Макар отец Спиридон да е писвал подир Пашия, . . . трудят му стои по-долу от оня на великия му предшественик. Той съдържа повече непълноти.* К. Величков, Събр. съчинения, VIII. *В сборника ще има непълноти, които впоследствие ще бъдат допълнени.* Ж. Колев и др. Червеноармейци български партизани. *Тези пропуски, както и известни непълноти в разглежданите въпроси слятаме ще бъдат отстранени в следващото издание.* в. Вечерни новини. *Теорията на йонизацията дава доста сполучливо обяснение на голям брой факти. . . Макар че в нея има малки непълноти, химиците я считат напълно правдива.* Химия.

Вж. п р а з н и н а.

ПРАНГИ. Вж. о к о в и.

ПРАОТЦИ. Вж. п р а д е д и.

ПРАСКАМ. Вж. я м.

ПРАХ, пепел.

прах: много дребни сухи частици от минерален или органичен произход, които се носят във въздуха и се натрупват по повърхността на земята или предметите. *В дрезгавата светлина селото се тъмнеше сред полето като остров, а над него като мъгла плуваше прах.* Й. Йовков, Чифликът край границата. *Настигна го стар раздрънкан камион, който вдигна*

след себе си и е обрал прах. Ем. Манов. *Лен се разсъдя. Бесите му крика тежко пухат в дебелия, мех като орлово прах по пъжесовата от слънцето пъп и вдишат цели облаци.* Елин Пелин. *Летен ден. Вече разсъмват. Отиде кем нашето да вода, потрепести го без всякакъв повод, посмете е дъно прах от мъжоката.* Д. Калфов. Избр. разкази. *Хлайката от начъсканите стъкла всяка седмица, . . . обрашене прах.* М. Грубешлиева. Пред прага.

пепел в едно от значенията си съвпада с п р а х, но има разговорна употреба. *Пробуждаване камини в леда, сиво пепел бухване след него.* А. Гуляшки, Любов. *Трьснах кьм кората, като човекоу досите си крака в посмъркта пепел на широкия пьт.* К. Петканов, Ц. Гинчев и др. в спомените на съвременниците си. *Никой не търси безбройните томове книги, посветени на това време, и вдруг тях лежи слой пепел.* Й. Йовков, Разкази, III.

ПРАХОСВАМ, пилея, ръскам, разпилявам, разточителствувам, разхищавам.

Сн. вид: **прахосам, разпилея, разхитя.**

Общо значение. Изразходвам, харча много и неразумно материални средства.

прахосвам: изразходвам много материални средства неоправдано, харча без сметка, без мярка, а също така — при работа изразходвам повече, отколкото е нужно материали (които са ограничени и невинаги може да се възстановят). *Тъ бе се нателгнла при своя мъж, който не обичаше работата, пиеше и прахоса всичко, каквото имаше.* Елин Пелин, Земя. *Той трьсна из села и градове да прахосва имането си, да пие по кръчмите и да свири дни и нощи с българия.* К. Петканов. Омайно биле. *Той* [синьт] *му прахоса много пари в чужбина. Пет години учи за лекар, пет за инженер.* Т. Харманджиев, Краят на едно детство. *Прахосвате материали. . . Аз лично съм видял, че твоите хора не кроят икономично и хвърлят ей такива парчета.* Д. Кисьов, Щастието не идва само.

пилея: харча, изразходвам без сметка, необмислено, само за удоволствие големи материални средства или неикономично, необмислено изразходвам нещо ценно, необходимо (без да получа в замяна друго равностойно). *Гроздан проявяваше щедростта на цар, пилеше пари с широка ръка, черпеше всички наред.* Й. Йовков, Жетварят. *А пилееше той много пари. Не държеше сметка за похарченото, ядеше и пиеше с приятели и все той плащаше.* Ив. Мартинов, Миньори. *Тъй ли лесно се печелят парите, та ги пилее на вятъра?* К. Петканов, Старото време. *Заиро трябва едни да имат толкова много блага, че да не знаят как да ги проиграват и пилеят, а други да скитат бездомни, гладни.* Ал. Бабек, Малкият емигрант. — *Не сме навикали на икономия пие. Много средства пилеем. Работа, която може да се свърши от двамина, четирима вършат!* А. Гуляшки, Село Ведрово. *Партизанскиятп куршум е само за фашистите! — назидателно продължи командирьт. — Нашите куршуми са броени. . Който ти пилее — лошо му се пише. . .* П. Вежинов, Нашата сила.

пръскам в едно от значенията си е равно на п и л е я, но има разговорен характер. *Говорят, че г-н Струмски харчел много, пръскал пари по гуляи.* Й. Йовков, Обикновен човек. *Ако имате повечко пари, вместо да ги пръскате за готвачка, можете да отделяте настрана по някой и друг лев, та един ден да си вземете апартамент.* Св. Минков, Разказа в таралежова кожа. — *Дойдох за сватбата — подхвана поласкан Юртаслана. — Да решим кога да я направим. И да я направим икономически, защо да пръскаме пари.* Г. Караславов, Сиаха.

разпилявам: пилея много материални средства неразумно на много страни, за различни неща. *Иди при тапя, намери го и питай не е ли грехота от бога да спечелиш и после да пръскаш, докле разпилееш всичко?* Д. Немиров, Братя. *Той имаше малко земя, каквото бе спечелил на времето, го разпиля, ала благодарение на караджейката се слмташе за заможен човек.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Ех, аз ще легна в гроба, а ти прави, каквото си искаш! Раздавай, продавай, разпилявай, та ако щеш и на огьн предай бащинця си имот, все ми е едно.* К. Петканов, Дамяновата челяд.

разточителствувам: харча, изразходвам много материални средства нашироко, безсмислено, без сметка, като изпитвам удоволствие, че ги харча така. Има книжна и сравнително ограничена употреба. *Запретени били невъздържанието, разточителството, самоубийството. . . Богатите и не се въздържали, и разточителствували.* Хр. Бръзиков, Някога в Цариград. *Едни ли техен баща или дядо бляха намерили смьрнтна си в непристъпните български планини? Затова те пиеха и разточителствуваха може би за последен пьт.* Д. Линков, За земята българска.

разхищавам е също книжна лума. Означава: харча, изразходвам безразборно, безжалостно пари, имущество. *Това, що е било с векове спечелено и кьтано, за ден-два ще бъде разхитено.* Н. Райнов, Видения из древна България. — *Който разхищава народното имущество, трябва да плаща.* Д. Кисьов, Щастието не идва само.

Вж. х а б я.

ПРАЩАМ, изпращам, провождам, изпровождам.

Сн. вид: **пратя, изпратя, проводя, изпроводя.**

пращам: карам някого, заставям някого да отиде някъде с определена цел или поверявам на някого да предаде нещо на друг, предназначено за него (за което той обикн. носи отговорност). *Дочка прати Кина да помага на майка си.* К. Петканов, Морава звезда кървава. *Попякога го пращаха тук-там на работа за чаша ракия.* Елин Пелин, Повести. *Кметовият писар — . . — я харесал, пращал ядро пон Петри да я иска.* Ив. Вазов, Разкази. *Кърсердарският му пращание божигробски броящи от кехлибар.* Й. Йовков, Старопланински легенди. *Той прати да му докарат конл.* Елин Пелин, Земя. *Пратих ти по куриера преписката, трябва да я получиш.*

изпращам е равно по значение на п р а ш а м. — *Е, Коленце — . . — харесват ли ти картинките? Виждаш ли каква хубава книжка ти изпрати кака ни Анушка?* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Облече Христо красива униформа със златни копчета, фотографира се и изпрати бодисан портрет на родителите си.* Ал. Константинов, Съчинения, I. *Добросъвестен и послушен той отиваше вред, където го изпращаха.* Й. Йовков, Разкази, II.

провождам и **изпровождам** също не се различават по значение от п р а ш а м, но са характерни за народния език. *Старият говедар разгледа новата кошница, . . — и проводи дъщеря си на лозето — да я напълни с грозде.* А. Каралийчев, Малкият орач. *Ти откога си тук? — Проводиха ме отгарани по работа при игумена.* Д. Марчевски, Дошло е време. *Да проводи две каруци, за да натоварим каците и съдовете.* А. Каралийчев, Топла ръкавичка. *Изпроводи ме да напоя воловете, защото вече наближаваше обед.* К. Калчев, При извора на живота. *На другия ден непознатият ми изпроводи цяла лодка с дарове.* Ст. Загорчинов, Легенда за св. София. *Есенно време, когато берат асмите, всеки ми изпровожда по една тенсия грозде.* А. Каралийчев, Народен закрилник.

ПРАЩЯ, пукам.

пращя: издавам силни, резки звукове при натиск, цепене, чупене или горене. *Къщата се залюля. Дървените стени взеха да пращят, таванът се продъни.* А. Каралийчев, Лъжовен свят. *Бурята се усили, гората стенеше, всеконите дървета пращяха и се огъваха под напора на вятъра.* М. Марчевски, Митко Палаузов. *А туриците не преставаха да блъскат, портата започна да пращи и да се поклаща.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Някой мята сухи клони в огъня — и те пращят.* А. Босев, Димитровски огън.

пукам: издавам кратки, неясни, приглушени звукове при натиск, спукване, чупене. *Бучеше грозна буря и стените пукаха под напора на вятъра.* Елин Пелин, Гераците. *Като че някакви тежки животни ходеха из гората, та съчките пукаха под стъпките им.* О. Василев, Дивата гора. *Дъждът се обърнал на сняг. Побелели оградите, . . , лед покрил Синия вир. Свирел вятърът, пукали ледовете.* К. Калчев, При извора на живота.

ПРЕБИВАВАМ. Вж. п р е с т о я в а м.

ПРЕБИВАМ. Вж. у б и в а м.

ПРЕБРАДКА. Вж. з а б р а д к а.

ПРЕБРОЖДАМ. Вж. о б х о ж д а м.

ПРЕВАРВАМ. Вж. и з п р е в а р в а м.

ПРЕВЗЕМАМ. Вж. з а в л а д я в а м.

ПРЕВИВАМ. Вж. и з в и в а м.

ПРЕВИВАМ СЕ. Вж. г ъ р ч а с е.

ПРЕВИШАВАМ. Вж. п р е в ъ з х о ж д а м.

ПРЕВОЗВАМ, прекарвам.

Св. вид: **превозя, прекарам.**

превозвам: с кола, камион и др. превасям нещо от едно място на друго. *За строежа превозваха с камиони цимент, пясък, вар.* Денонощно влаковете превозват много пътници.

прекарвам в едно от значенията си не се различава от п р е в о з в а м. *Работниците прекарват* с лодки *скалите с динамит и железни лостове, а до каменотрошачките ги прекарваха с вагонетки.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Той сълна изведнъж, че ако имаше и един кон, с който да прекарва дъра в града, не би желал нищо повече.* Д. Димов, Тютюн.

ПРЕВЪЗМОГВАМ, преодолявам, надвавам, надделявам.

Св. вид: **превъзмогна, преодолея, надвия, надделея.**

О б щ о з н а ч е н и е. Намирам сили да взема връх, да се издигна над нещо (трудности, неприятни чувства).

превъзмогвам: намирам сили да се справя с трудности, да потисна някакви чувства, които до момента са ми пречили да предприема нещо и да започна да ги смятам за маловажни, несъществени. *Но жаждата им за пътешествия била силна. Те превъзмогнали всички трудности, . . , и обмислили план за бъдещите си пътувания.* сп. Космос. *Все по-често затрудненти, . . , и обмислили план за бъдещите си пътувания.* сп. Космос. *Все по-често започнах да я мъчат подобни мисли. . . Може би се плашеше от неговата жестока логика? Или повече вярваше, че тези проявя не са присъщи на Петър и той скоро ще ги превъзмогне?* Б. Райнов, Прекършено весло. *Но защо няма сила да забрави всичко, да превъзмогне тежката болка на душата си и да се примири?* Ив. Карановски, Разказ, I. *Олга не можеше да превъз-*

мене свенивостта си, е толкоз ѕе, от да чоек какво да му кажеш. П. Славянски, **Претворена земя.**

преодоляв: успявам да се справя с трудности, пречки, недостатъци и така мога да постигна нещо, а също намирам сили да заглуша някакво силно чувство и не оставям да ме обхване. *И тоѓ чече са преодоляле кае пѕуѕа на Бѫлгѫрчето и кае преодоляла найнеочаквана препѧтствѧ и пресѫждѫ.* Д. Караславов, Избр. съчинения, VI. *Рашел му беше обяснил всичко, що е и какъвторт ръѕйра трудностите, които предстояха да преодолеет хората.* Д. Киселов, Щастието не и ѕа само. *Според декарт, ако малката преодолее страхи от стѫпвѧнето, ще може да преѕоди.* П. Славянски, Момичето със сѫлничева коси. *Той я целуна по чело и я като преодоля всичкото си, каза: — Имала си съѕмет, сестро.* Д. Спространов, Охридска ѕрелет.

надвивам в едно от значенията си е: успявам да подчиня, да заглуша някакво чувство или проява на чувство (неприятно, лошо) така, че да престане да ми пречи или да се освободя от него. *Тѧ надѕи страха си и тръгна в тъмната гора. Надвих омразата си и продължих да работѧ с него. Надвих ѕла си.*

надделявам в едно от значенията си е: намирам сили да взема връх над някакво чувство или проява на чувство (лошо, мъчително) така, че да не ми пречи, да не ме смущава повече. *Той надделя снева си и заговори със спокоен глас. Винаги сѫм взрвал, че доброто надделява над злото.*

ПРЕВЪЗНАСЯМ. Вж. в ъ з х в а л я в а м.

ПРЕВЪЗХОДЕН. Вж. о т л и ч е н.

ПРЕВЪЗХОЖДАМ, превишавам, надминавам.

Сѐ. вид: **превиша, надмина.**

превъзхождам: поради високата степен на някое свое качество стоя над други, които го нямат или го притежават в по-ниска степен. *Вѣе велко отношение превъзхождаше Вене — и по ум, и по хубост.* Ст. Чилингиров, Рибена кост. *Макар да бяхме по-възрастни от него, той ни превъзхождаше духовно и имаше опитност като по-стар от нас.* Г. Вълчев, А. Страшимиров и др. в спомените на съвременниците си. *Той ни превъзхожда, защото е далеко по-ученѫ и мѫже да предвиди как ще се развиѫт сѣбитиѧта.*

превишавам: стоя по-горе, по-високо от някого в известно отношение. *Кучетата нѧмат голѧмата подвижност на котките. . . Те обаче ги превишаваѫт в подвижността си на земѧта и вѣ водата.* Кр. Тулешков, Хищни животни. *Ръководени от старите тесѧщи интелигенти, новите членове, . . . превишаваха своите ръководители с революционните си настроения и готовност за действие.* Ем. Станев, Иван Кондарев.

надминавам в едно от значенията си не се различава от **п р е в ъ з х о ж д а м,** но има разговорен характер. *Перушица бледна, гнездо на герои! . . Ти с твойта сѫмрт страшна и храбрѫ моми . . Кѫрлаѕен надмина, Спарта заграчи.* Ив. Вазов, Лирика, I. *Тѧ била хубавица, тѫ бил горда и високогрѫда и не мѫжела да тѫрпи никоѧ друга да я надминава по хубост.* Ас. Разветников, Братя Грим, Снежанка и др. (превод).

ПРЕГАЗВАМ. Вж. с г а з в а м.

ПРЕГЛЪЩАМ. Вж. г ъ л т а м.

ПРЕГРАКНАЛ. Вж. д р е з г а в.

ПРЕГРЕШЕНИЕ. Вж. г р я х.

Вж. п р о в и н с и е.

ПРЕГРЪДКИ, обятия.

прегръдки: движение, при което ръцете се разтварят и прехвърлят върху раменете на другиго в израз на дружелюбие, обич, а също и мястото между гърдите и ръцете в такъв случай. *Столица го взе в прегрѣдките си, извади гѫрдата си и му даде да бозае.* Елин Пелин, Летен ден. *Неочакваѫо тѧ се обѫрна към Галчева, . . , прегрѫна го с две ръце. . След туй тѧ се изтрѣна от прегрѣдките му, избѫга на десетина крачки от беседката.* Й. Йовков, Чифликът край границата. *Вѣрху Ивѧ мѣртва падиѫх и в прегрѣдки си обвиѫх го.* П. П. Славейков, Епическа песни. *Сетне стисна десѩщата му, прегрѫна го, притисна го като син в широките си прегрѣдки.* Г. Караславов, Избр. съчинения, VI.

обятия е равно по значение на **п р е г р ъ д к и,** но има книжен характер. *Пристъпи и протегна ръцѣ към сестрѧ си. Искаше да я прегрѣне, да я притисне в обятиѧта си, да я целуне.* В. Геновска, Седем години. *Аз се хвърлих в обятиѧта му, . . , и усещѧм сѫрцето си до топлите му юнашки гѫрди.* Ив. Вазов, Борислав.

ПРЕГЪВАМ. Вж. и з в и в а м.

ПРЕДАВАМ. Вж. д а в а м.

ПРЕДАВАМ СЕ. Вж. п о с в е щ а в а м с е.

ПРЕДАН. Вж. в е р е н.

ПРЕДАНИЕ, поверие, сказание, легенда.

О б щ о з н а ч е н и е. Недостоверен в основата си разказ за отдавна минало сѣбитие.

предание: разказ, обики. устен, за някакво отдавнашно събитие, което се предава от поколение на поколение видоизменен и затова не е напълно достоверен *Според преданието, когато се разходжали по гостите на чифлика старият княз, крепостните музиканти предания, дъдести да изпълняват неговите любими мелодии.* А. Каралийчев, Спомени. *Според преданието турчин нямал право да минава през Копривщица, нито да преспива. . , без да е получил предварително разрешение за това от султана.* П. Теофилов, Копривщица *Ще се окъпем в една стара баня, в която според преданието се е къпала сестрата на Филип Македонски.* Д. Кисьов, Щастието не ивла само. *Стигнах високата скала с бронзова статуя на елен. Според преданието преди седем века, когато крал Карл I Чешки бил на лов, ед н елен скочил от тази скала долу и горещия извор и загинал.* П. Славянски, Момичето със лъличеви коси. *В селата на тоя край много е разпространено едно предание: „Тук — ще ми разкажете някой стар човек, — тук е бил чифликът на много богат бей. По такова време е имало наоколо, че даже камилите се заглъвали.“* Й. Йовков, Разказ, III.

поверие: разказ за реални или за нереални, несъществуващи неща, в кой о има фантастичен, свръхестествен елемент. *Аз й разправях поверието, че изпи злато жетел с сълзестия — половин девойки, половин риби, които се крият денем из дълбоките нарове на горските потоци.* Н. п. Филипов, Разкази на ловеца. *Дивни Крали Марко! | Всеславянска слава. . . | От Белград до Прилеп, де в глуха пещера | търпят тие вътрепа тъмнате поверя, до Кукуш печали и до Хеликон | призракът ти се носи на черний ти кон.* Ив. Вазов, Лирика, I.

сказание е книжна дума. Означава: разказ за исторически личности и събития от много далечно минало, с ненапълно достоверен характер. *След няколко години, казва сказанието, из гроба му хванали да излизат благовонни миризми, затова учениците му разкопали гроба и намерили тялото на учителя си целокупно.* Ив. Вазов, Великата Рилска пустиня. *Пак с Мутафчиев разговаряше за някои пъкловоди от нашето средновековие, за Самуил, . . , Иван Шишман, за народни водачи като Ивайло и Момчил. Диреше да чете за тях летописни сказания.* Г. Константинов, А. Страшимиров и др. в спомените на съвременниците си. *Самуил вдигна сведенета си глава и решително обърна коня си. Напред пустеене планински път. Като изпъна поводите, Самуил тръгна по него. Тъй завършват свитъците от сказанието за времето на Самуила.* А. Дончев, Сказание за времето на Самуила. *Четете и знайте | що съм аз писал, | от много сказания и книги събрал.* Ив. Вазов, Лирика, I.

легенда: разказ в устна или писмена форма с фантастично-приказен характер, в чиято основа стои действително събитие или историческа личност. *Животът на Раковски е тъй препълнен с приключения, щото биографът рискува на всяка минута да побърка годините, да смеси събитията и да се впусне да разказва легенди.* К. Величков, Събр. съчинения, VIII. *За последния български цар — Иван Шишман — народът е създал една от друга по-фантастични легенди.* Д. Линков, За земята българска. *Спомняше си сиятно за някакъв легенда, където чужденеца княгиня казала на баща си, че ще се самоубие, ако поведе війна с българите.*

ПРЕДАТЕЛСТВО, издайничество, измяна, изневяра.

Общо значение. Вероломна постъпка в полза на врага.

предателство: постъпка, чрез която някой се отказва от идеите си и се присъединява към врага, като съобщава това, което знае, в негова полза и жертвува предишните си другари. *Опарлени от пожарищата на потушения бунт, те* [хъшовете] *си бяха дали клетва да пазят в тайна всяка дума, за да отбягнат волното или неволно предателство.* С. Северняк, От нашия кореспондент. — *Как са ги намерили в тази потайна пещера? — Предателство, брате, жената на най-малкия, Юрдановата невеста, довежда Кърджалията и неговата глутница в туй скривалище.* А. Каралийчев, Народен закрилник. *Те имаха свои съвещания за общественото и семейния живот, наричаха се антидъшанисти, защото панстина не бяха вярвали доноси и предателства и нямаха политически престъпления.* Ст. Д. Даскалов, Стубленските липи.

издайничество: съобщаване на сведения (обикн. казани неволно или изтръгнати чрез мъчения) от човек, посветен в някаква тайна (обществена, революционна). *А ако е станало някакво издайничество? Ако някой провокатор, е вкъкнат в редовете ни, е направил разкрития? Та това ще бъде страшен провал.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Кого ли са заловили? Той ли е избягал? Има ли издайничество от другарите, които от две седмици вече лежат в участъка. Наистина арести се очакваха, но не толкова скоро.* Х. Русев, По стръмнините.

измяна: постъпка, чрез която се нарушава верността към някого, престъпва се клетва за вярност към съгражданин, съмишленик и под. *Райко получи заповед за отстъпление. Всяка стъпка назад беше измяна към ония, които си дадоха живота и през чиито трупове прекрачваха сега.* Дора Габе, Мълчаливи герои. — *В града лошо се приказва. Всички, които напуснаха фронта, ще бъдат затворени и съдени като бегълци в лицето на противника.* — *Бай Илия, защо пашиш хората?* — *Как тика може да се съди цял град за измяна?* К. Петканов, Морава звезда кървава.

изневяра в значение на предателство има рядка употреба. *Така самата мълва,която го подозира в изневяра на дезертьо, се колебае: тя все още храни надежда, че той* [поп Кръстьо] *не е отдал изцяло на турците.* Ив. Унджиев, В. Левски, биография.

ПРЕДВЕЩАВАМ. Вж. предсказвам.

ПРЕДВИДЛИВ, далновиден.

Общо значение. Който предварително преценява точно бъдещото развитие на нещата.

предвидлив: който вярно, правилно вижда и предварително съобразява какво или как ще стане нещо или постъпва така, че да предотврати нещо неприятно, отрицателно, което би могло да се случи. *Тя знаеше, че парите от този тютюн се внасяха всяка година в банката. Сумата беше предназначена за следването й в университета. Колко предвидлив и разумен човек беше в сянкоет баща й.* Д. Димов, Тютюн. *Призори завали дъжд. Като изтичах навън, забелязах, че трите вестника и дневната програма бяха прибрани. После ги намерих в предверието на залата. Лагерният съвет изказа похвала на предвидливия пионер пред цялата дружина.* Цв. Ангелов, Честна дума. *Петнайсетина души, . . , обикаляха с широки червени ленти, сложени на левите ръце. Предвидливият Илков беше организирал охрана на митинга и манифестацията.* Г. Караславов, Обикновени хора.

далновиден: който разбира, че нещата, събитията ще се развиват сложно, ще минат през много етапи и като не се влияе от това, което става в момента, съобразява какво ще стане в бъдеще, какъв ще е крайният резултат. *Някои по-далновидни руски държавници разбрали, че обезземлените селяни трябва да бъдат снабдени отново със земя. Налага се да се изземат от богатите земеделци заграбените и присвоени по незаконен начин от тях обществени земи.* История. *По-благородните и по-далновидните люде се бояха от това разгрешаване на борбата, бояха се от един ускорен и гибелен за поробените край на тая борба.* Д. Талев, Илинден. *Не така мислеше кир Матеос. Далече по-далновиден, той веднага съобрази какви изгоди можеше да извлече за себе си, стига да узнаеше дали чорбаджи Гюро бе обещал: на селските първенци да ги подкрепи пред турските власти.* А. Христофоров, Ангария. *Далновиден политик.*

ПРЕДВОДИТЕЛ, вожд, водител, водач.

предводител: човек, който стои начело, командува войска, отряд, чета и под. *Вътре в шест месеца свърши войната с упоритите унгарци, . . , зароби предводителя Богомира и разпростря славата на Асеновото оръжие зад Карпатите.* Ив. Вазов, Борислав. *Татарите тук мъжки се бориха, въодушевявани от предводителя си.* Ив. Вазов, Светослав Тертер. *В лагера на батешките въстанници станали и такива предложения от страна на някои предводители, че добре би било, ако едно отделение въстанци се приближеше пред тайно обсадения цел на башибозуците.* Зах. Стоянов, Записки по българските въстания. *Главният арменски отряд вече не се виждаше. Не ги преследваха, защото останалите арменци отчаяно се мъчеха да последват предводителя си.* А. Дончев, Сказание за времето на Самуила.

вожд: ръководител на войска, чета, племе и др. *Дотегна на кърджалиите да вярват след един вожд, който не ги водеше на плячка и на грабежи.* Й. Йовков, Старопланински легенди. *Но ей че насреща му войнство | изстъпва со сила поносна | и в боя на вожда сърцето | пронизва стрела смъртоносна.* П. П. Славейков, Събр. съчинения, I.

водител е книжна дума, която в значение на предводител се употребява рядко. *В заповедта за амнистията бе казано, че се амнистират всички участници във въстанието, с изключение на водителите.* Д. Юруков, Ц. Гинчев и др. в спомените на съвременниците си. *Един от водителите на въстанието се качи бързо на спуснатата стълба.* С. Сивриев, Петко войвода.

водач в едно от значенията си е: предводител на въстание, бунт и под. *Водачът на въстанието седеше наведен над една голяма карта, разгъната върху масата, с червен молив в ръката.* А. Каралийчев, Наковалня или чук. *Те* [бейовете и агаларите] *излизаха един след друг пред съда и повтаряха едни и същи обвинения срещу Лазара: — Водач на бунтовниците в Преспа.* Д. Талев, Преспанските камбани.

ПРЕДЕЛИ. Вж. граница.

ПРЕДЕН. Вж. челен.

ПРЕДЗНАМЕНОВАНИЕ. Вж. знамение.

ПРЕДИВРЕМЕННО. Вж. преждевременно.

ПРЕДИЗВИКВАМ. Вж. причинявам.

ПРЕДИМНО, преимуществено, главно, особено.

Общо значение. Като се придава по-голямо значение на част от обектите или от времето, през което става нещо.

предимно: в голямата част (с неравномерно разпределение на интензивността на действието върху обектите или на част от времетрасното му). *В стария град живяят предимно работници и занаятчии.* Ив. Мирски, През девет земи. *В честите ни срещи разговорите*

ни бяха предимно за литературата. Ив. Вазов, К. Величков, Периодическо списание, I. — *В скоро време и на вас ще се наложи да мобилизирате в отреда всички другари, предимно по-младите.* Х. Русев, По стръмнините. *Интересува се предимно от стопански и финансови въпроси.* Св. Минков, Разкази в таралежова кожа. *В него* [„Театър-сатира"] *ще се играят предимно сатирични пиеси и злободневни монтажи.* сп. Театър. *Времето ще се задържи предимно облачно.*

преимуществено съвпада по значение с предимно, но е книжна дума. *На станцията се виждаха почти само турци или поне ние виждахме само турци и някои търговци, преимуществено гърци.* К. Величков, Периодическо списание, I. *В единствената книжарница се продаваха преимуществено учебници, канцеларски материали и учебни пособия.* Д. Казасов, Виделно и преживяно.

главно: в повечето случаи, като се засяга най-вече съществената част или страна на явлението. *Социалистическата книга се е прежевжала на български главно от руски език.* Г. Бакалов, Избр. произведения. *Кашалотите живеят на малки стада главно из тропическите морета и океани.* сп. Космос. *Преди ние се хранехме главно с ориз, риба и зеленчуци.*

особено: преди всичко, най-вече, с подчертаване интензивността на действието при определени обекти или в определено **време.** *Паниката, особено между жените растеше.* Ив. Вазов, Под игото. *В кръчмата Грозден все пак намираше другари, особено измежду по-бедните селяни.* Й. Йовков, Жтварят. *Публиката започна да прижжда много отрано. Особено четърдесетгодишни бяха ергените. Салонът бързо се напълни.* Г. Караславов, Селски истории. *Точно в определено време през нощта и особено сутрин ясният и звънлив глас на петела огласяше околността.* Елин Пелин. Щъркови гнезда.

ПРЕДИШЕН, прежен, бивш, стар.

Общо значение. Който се е оформил преди настоящия момент.

предишен: който е същият, какъвто е бил преди настоящия момент. *Параходът стоеше на предишното си място.* Й. Йовков, Разкази, II. *Чудно ми се виждаше, че имаше още хора, които разнодушно и спокойно продължаваха предишния си живот, като че нищо нямаше и нищо не можеше да се случи.* Й. Йовков, Разкази, II. *Промени се и лицето му: натъпкан, придобри предишния бодър вид.* Ив. Мартинов, Пролет мила.

прежен: който е съществувал преди настоящия момент. Има **княжеи характер и рядка** употреба. *Той приведе примери на някой прежни царе.* Ив. Вазов, Иван Александър. *Казакът стоеше настрана мрачен, . . и поглеждаше с половин око прежния си чорбаджия.* Г. Караславов, Селски истории. *И прежната им дружба, сърдечна и топла, в една минута се подпови и ги свърза.* Ив. Вазов, Нова земя.

бивш: който е бил някога, в по-далечно или близко минало **някакъв,** сега не е вече. *Жената на затворения бивш кмет, . . . бе съгласила да учи момите на закон божий.* А. Страшимиров, На кръстопът и др. *Екипажът беше строен на носовата палуба с лице към броненосците на бившия руски царски флот.* Д. Добревски, Бунтът на крайцера „Надежда". *Дори бившата ми жена, която ме изостави преди десет години. . , и тя смяташе, че ще погубя здравето си, ако не се оправя.* К. Калчев, Двама в новия град.

стар в едно от значенията си е: който някога, в миналото е бил, съществувал или който е създаден преди настоящия момент. *Отношението на задругата към властта личи от липсата на историческа памет, на легенди, на песни за стари царе и боляри.* Ив. Хаджийски, Бит и душевност на еснафа. *Това е алегорично. Под лъва се развива поробена България, която със стенания изразява старата си слава, своите тегла.* Ив. Вазов, Хъшове. *Стара любов ръжда не хваща.*

ПРЕДЛОГ. Вж. повод.

ПРЕДМЕТ, вещ.

предмет: нещо направено, изработено, с което си служи човек или което служи на човека. *Опта и разгледа с детинско любопитство всеки предмет върху масата му — писалките му, мастилницата, някакво пъстро тежко стъкло, наредени бяха тук една върху друга много книги.* Д. Талев, Илинден. *Спря се пред една витрина и вторачено се загледа в изложените предмети.* А. Гулянски, МТ станция. *На Бонка непрекъснато ѝ напомняха за Анани и предметите, които неговата рука беше изработила.* И. Волен, Между два свята. *Пекарите констатираха сътресение в мозъка от удар с тъп предмет, по всяка вероятност дърво.* Г. Караславов, Селски истории. *През отворения прозорец се виждаше осветеният от месеца двор. Там всички предмети, . . , изглеждаха заспали.* Елин Пелин, Гераците. *Предмети от първа необходимост.*

вещ се е различава по значение от предмет, но се употребява предимно за предмети от бита или предмети за лична употреба, които имат ясно предназначение и функция. *Едни бяха излезли само с едни дрехи на гърба, други натоварени с разни завивки, покъщнини и дрипели, често даже с най-непотребни вещи, грабнати в бързината.* Ив. Вазов, Под игото. *Понеже кола не намерих за Белово, предадох вещите си на два хлапака и тръгнах подир тях.*

Ив. Вазов, В лерата на Родопите. — *Предполагам, си всички вещи, които се намират във вашия кабинет. — Не, не всичко, но само са намира във вашия кабинет, включително лично всяка и всеки предмет.* П. Дежарт, Д. Горчев, Особен случай. *Тази кама и тази сърма бяха единствените вещи, останали тук от покойника.* Г. Райчев, Избр. съчинения.

ПРЕДНАМЕРЕН, Вж. у м и ш л е н.

ПРЕДНАМЕРЕНО, Вж. н а р о ч н о.

ПРЕДПОЛАГАМ, вярвам, мисля, смятам, допускам.

Синон: предположа, сметна, допуска.

О б щ о з н а ч е н и е. Приемам нещо за възможно, вероятно.

предполагам: като разглеждам данните (обики. недостатъчни или несигурни), с които разполагам, се стремя да предвидя развоя на събитията или настъпването на някакво събитие. *Дъмата беседна остатъка в гората. Те потъмаха навътре, в землището на съседното село, какато предполагаха, че нъма да ги видят случайно пъдари или пастирчета.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Пред нас предполагахме да нъма наши части, а ние сме резерв.* Й. Йовков, Разкази, I. *Той предполагаше, че Славка ще не се е върнала от работа, и седна в градината отпред — да я чака.* Ст. Марков, Дъбови бразди. *Аз предположих друго. Може хора да са го нападнали.* А. Страшимиров, Смутно време. *Да предположим сега, че нашият герой е някакъв незначителен архивар в общината.* Св. Минков, Разказ в таралежова кожа.

вярвам в едно от значенията си е: въз основа на известни съображения приемам, че е по-вероятно нещо да е станало, отколкото да не е станало. Употребява се и като вметната дума. *Получах, . и милото ви писмо от 16 декември и вярвам до сега да сте приели отговора му.* Ив. Вазов, Писма до Евгения Марс. *Геракьт, колкото повече мислеше, толкова повече се убеждаваше, че Божан е тръгнъл ръка на парите му. Но той знаеше коравото сърце на сина си и не вярваше, че ще му ги върне.* Елин Пелин, Гераците. *Той си беше слахнат и от по-рано, . . Ама чак дотолкова не вярвах, че ще стане.* Г. Караславов, Избр. съчинения, II. *Такава вода вие нийде, вярвам, не сте видъли.* Т. Влайков, Дядовата Славчова унука.

мисля в едно от значенията си е: приемам по логичен път, въз основа на свои доводи, че нещо трябва да се проявява по определен начин. *Обичах ги, и мисля, че само който обича учениците си, бива добър наставник.* Ив. Вазов, Казаларската царица. *По лицето ти се познава, че ти си мъчна. Пък аз мислех, че тебе ти е добре тук.* В. Друмев, Иванко. — *Кой, мислиш, разбъди тъй болести, дето сега са завладели света?* Елин Пелин, Щъркови гнезда. *Копае, дето мисли, че може да са заровени парите.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан. — *А защо мислиш, че не те разбирам — потита ухудеи Борн. — Не „мисля", знам това — стисна устни Пресиян.* Й. Вълчев, Стъпала към небе.

смятам в едно от значенията си е: приемам, че доводите ми за дадено нещо са верни и въз основа на тях го преценявам. — *Е, щом сте се харесали и смятате, че ще можете да живеете заедно, аз няма какво да се бъркам.* Св. Минков, Разкази в таралежова кожа. *Ние смятахме положението вече за добро. Отбити бяха няколко неприятелски атаки.* Й. Йовков, Разкази, I.

допускам: приемам, че нещо е така, като изключвам други възможности. *Че това го правеше заради двамата, беше ми ясно, но защо продължаваше и пред мене тази игра. Нъма допускаше, че аз щях да й повярвам!* Кл. Цачев, Свят широк. — *Да допуснем, че метеоритите са изпратени с определена цел на Земята от други мислещи същества.* сп. Космос. *Не допусках да е толкова нашев, че да напусне леглото с позиви в ръка и да ги разнася през нощта.* П. Михайлов, Малката партизанка. *След няколко дни Петър беше снет от длъжността бригадир. . . Той не допускаше, че ще постъпят с него тъй несправедливо.* И. Петров, Новината любов. *Не съм допускал, че си тъй непокорен. Но аз ще те накажа — да те науча на ред.* И. Бобев, Заешка пакост.

ПРЕДПОЛОЖЕНИЕ, догадка, хипотеза.

предположение: опит да се обясни нещо, за което няма конкретни данни, а само допуснати възможности за неша, пряко или косвено свързани с него. *За детските и ученическите години на Фотинов в Самоков съществуват съвсем слаби спомени. Нищо положително не се знае за вътпитанието му в бащиния дом. Ние сме принудени тук да се ограничим с предположения и вероятности.* Ив. Шишманов, Константин Г. Фотинов. — *Нима аз казах нещо повече на Георги! — удиви се Пиралков. — Само предположенията си. Само онова, което някои подозираха.* А. Наковски, Мария против Пиралков. *Какво ли се е случило? И къде ли е ходил до късно? Мислех си, разни предположения ми минаваха през ума, ала не смеех да попитам.* П. Михайлов, Под земята.

догадка: опит да се установи как е произлязло нещо или как би могло да произлезе нещо, като се допуска, че промяната на обстоятелствата влияе върху хода му. *Ние с дядо Мирю си разменяме догадки и тълкуваме дали можем да очакваме получено лов или не.* Ем. Станев, Яворско гнездо. *Минаха много дни, ала известие не дойде* [за освобождаване]. *Правехме какви ли не догадки, но за нас това си остана тайна.* Д. Жотев, Пак мамене и з-

грева. *Правеха се най-различни догадки. Някои мислеха, че опозицията ще спечели, други бяха убедени в победата на Белизарев.* К. Калчев, *Живите помнят. — За какво ли е дошла? — питаше се омотан в различни догадки Кръстьо.* Г. Караславов, Обикновени хора.

хипотеза: обяснение за изследователски проблем в науката, което не е проверено чрез опити, но е логически цялостно и издържано. *Съществува хипотеза (която не е общоприета), че астероидите са останки от съществувала в миналото планета Фаетон, която е била разкъсана вследствие мощното притегляне на Юпитер.* сп. Космос. *Най-типичен и често срещан ход на мисловния процес при решаването на задачи се състои в небезизвестната хипотези, т. е. на предположения, как трябва да се реши задачата и в проверяването на тия хипотези.* Психология.

ПРЕДПОСТАВКА. Вж. у с л о в и е.

ПРЕДПРИЕМЧИВ. Вж. д е с и.

ПРЕДРИЧАМ. Вж. п р е д с к а з в а м.

ПРЕДСКАЗВАМ, предричам, пророкувам, предвещавам, вещая.
Св. вид: **предскажа, предрека, предвещая.**

О б щ о з н а ч е н и е. Предвиждам нещо, което ще се случи, което ще бъде.

предсказвам: според суеверните представи — като притежавам свръхестествени сили, мога да предвиждам, да зная предварително какво ще стане, какво ще се случи. Означава още и: по известни наблюдения или според научни данни, изследвания предвиждам някакво, обикн. природно явление. *Някоги някаква врачка предсказала на някакви сутринта общерл, че тя скоро ще умре от змия.* Ив. Мирски, Пред девет земи. *Вълшебници ми предсказаха, че аз ще ти родя син.* Ив. Вазов, Към пропаст. *Умееше да разказва приказки Кръстан. Звездоброец беше, времето предсказваше.* Г. Караславов, Избр. съчинения, I. *И тя разказва много увлекателно на тези, които се събират да я слушат, как той се преправял на вълк, на лъв, на куче, как знаел да предсказва кога ще вали дъжд и пр. и пр.* сп. Българска реч. *Равилонските астрономи се научили да предсказват затъмненията; от тях било въведено понятието екиптика.* сп. Математика.

предричам: определям, предвиждам бъдещето на някому, като правя изводите си въз основа на някакви обективни данни, някакви обстоятелства. Означава и що: по известни наблюдения, данни, от опит, предвиждам някакви явления. *Бай Михал продължаваше да му дава съвети — да му предрича голямия успех, който ги чака в страната на неограничените възможности.* Ал. Бабек, Малкият емигрант. *Тези партийни водачи го поздравиха и го похвалиха пред баща му, като му предрекоха бляскава политическа кариера.* Г. Караславов, Обикновени хора. — *Брат ви, господин Джупунов, е умен човек и аз му предричам голямо бъдеще.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Слънцето изгрява по-червено от всякога, а небето е сиво и мътно. По тия знаци Иван Белин предричаше суша.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан. *„Дебел сняг, голям комат", говореха си селяните и предричаха добро плодородие.* Й. Йовков, Жетварят.

пророкувам: определям бъдещето, предвиждам какво ще се случи въз основа на някакви данни, наблюдения. Употребява се обикн. с иронична оцветка. *Почакайте да видите какво ще стане след Неру! — пророкуваха в индийската столица някои известни журналисти, свързани с печата на едрия бизнес.* Т. Кюранов, Азиатски пътешествия. — *С какво е доказал Мохамед, че е говорил с Бога? Той не е направил нито едно чудо, нито пък е пророкувал за онова, което има да се случи на земята.* А. Каралийчев, Птичка от глина. *Напоследък Чардакиева беше тръгнала по врачки и ясновидки, които. . . , взимаха паричките й и й казваха онова, което искаше да й пророкуват.* Д. Кисьов, Щастието не идва само. *Лихвар и безчестник в своя кръчмарски занаят, верен поддръжник на реакционния режим в страната, Генчо Митаков пророкуваше, че войната между хитлерова Германия и Съветския съюз ще трае само два месеца.* Д. Ангелов, На живот и смърт.

предвещавам в едно от значенията си е: предвиждам нещо, обикн. недобро. Има книжен характер и рязка, повякога провинна употреба. *Черниле черно / оринешко ми предвещаха.* П. К. Яворов, Антология. *Кой знае защо (а може би и не без основание) Занкоглу и Голям Крушко предвещаха, че работите на спонанството ще вземат съвсем друга насока и че ще станат непоправими неща.* Б. Обретенов, Сноп.

вещая с книжна дума. В едно от значенията си е равно на п р е д в е щ а в а м. *Едничка остава / — стои и предъдва / през вековете — / Касандра — пророчица: / тя вещае възмездие / — и всичко се сбъдва.* Гео Милев, Септември. *Най-добре вещаят и пророкуват оринешките по тях, по звездите.* П. Ю. Тодоров, Идилии. *Бъ вещае Аллах чрез своя пръв пророк! / Ваните трупове ще са плачка на грабливите / птици хвърлени.* П. П. Славейков, Кървава песен.

ПРЕДСТАВЛЕНИЕ, спектакъл.

представление: показване на сцена на пиеса, опера, балет и др. *Аз самичък обичам представленията и постоянно посещавам театъра.* Т. Влайков, Среща. *Няколко прочетени*

книги, няколко театрални и оперни представления, посетени с Павел, . . позапълниха тая пропасть. Б. Болгар, Бележниците. *Беха й обяснили, че са събирали пари за купуване на столове, . . . че са приготвили малка сцена за представления, че са украсили стените с портрети.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Пристъствахме на сериозни представления, давани на открито от обикновени работници.* Й. Радичков, Мл. Младенов, Горда Стара планина. *Прекварно представление.*

спектакъл е книжна дума. Означава: театрално представление. *Играех с цялата си душа, затова и зрителите изтрашаха всяка сцена, всеки спектакъл с възторг.* Ив. Димов, Ако имах два живота. *Прочутата руска балерина Ана Павлова през м. февруари ще дадe в Прага, заедно със своята балетна трупа, няколко спектакли, които се очакват с голям интерес от пражката публика.* в. Развигор.

ПРЕДСТАВЛЯВАМ СИ. Вж. п р е д с т а в я м с и.

ПРЕДСТАВЯМ СИ, представлявам си, въобразявам си.

Св. вид: **представя си, въобразя си.**

представям си: мисленo възпроизвеждам в съзнанието си нещо видяно, нещо, което ми е разправяно, което съм чул, чел, или нещо, което ми предстои да се случи. *Той живо си представи малката и пъргава Севастина, чиста и опретната, с леки трапчинки на кръглото и миловидно личице.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Нонка си представляше един до друг дядо Ламби, дребен и слабичък, и баба Иоана, два пъти по-едра от него, пъхна като бъчва, и не можеше да удържи смеха си.* И. Петров, Нонкината любов. *Той си представи малка къщичка и две малки дечица да седят на вътрешния й праг с хлебец в ръцете.* К. Петканов, Омайно бяле. *Спирах пред входа, от който излизаха закъснели групи студенти, и си представях как след някой месец и аз самият ще мина през тоя вход.* Б. Райнов, Дъждовна вечер.

представлявам си не се различава по значение от п р е д с т а в я м с и. Има разговорна употреба. *Аз си представявах зданието по-модерно — сухо забеляза Борис.* Д. Димов, Тютюн. *Сълзи ми идеха на очите, като си представлявах мъченията на тези сиромаси.* К. Величков, Периодическо списание, I.

въобразявам си: с усилие на волята си създавам мислен образ на нещо, което не съм виждал. *Преди да осъществи изобретението като модел, той* [изобретателят] *трябва да го построи „в главата си", трябва да си го въобрази.* Психология. *Често замижавам и се пренасям в края на тоя XX век и искам да си въобразя, . . какво ще предаде в наследство на другия.* Ив. Вазов, Пътър свят. *Въобразявам си, че пътувам из долината Юн, в тиролските Алпи.* Ив. Вазов, Пътни бележки.

ПРЕДУМИШЛЕН. Вж. у м и ш л е н.

ПРЕДЦИ. Вж. п р е д е и.

ПРЕЖДЕВРЕМЕННО, предвременно, рано.

преждевременно: преди да е дошло времето (когато е нормално да стане нещо или когато е определено да стане, да се извърши нещо). *Макар още ненавършила четиридесет, и петата си година, тя беше преждевременно състарена.* Ст. Марков, Дълбоки бразди. *Измъчен, беден занаятчия с осем деца, преждевременно побеляв и прегърбен. Има дюкяне на края на улицата.* Вл. Полянов, По пътя. *Кожата на лицето й беше преждевременно увехнала — сигурно боледуваше или беше водила тежък живот.* Ст. Христозова, Да тръгнеш с вятъра. *За да не се разбере от населението, че се изтеглят преждевременно, те* [партизаните] *се повъртяха малко на площада около паметника, . . и след това също поеха нагоре към реката.* Г. Караславов, Избр. съчинения, VI.

предвременно не се различава по значение от п р е ж д е в р е м е н н о. Има рядка употреба. *Колко спокойна и храбра изглеждаше тая предвременно остаряла жена.* Ем. Станев, Повест за една гора.

рано в едно от значенията си е: много или доста преди да е дошло нормалното, обикновеното или определеното време (за да стане, да се извърши нещо). — *Рано се затопли тази година — рече Наньо. — Рано.* Г. Караславов, Избр. съчинения, I. *До него лейтенанта, свел очи, / подпрял глава с ръце, / мълчи. . . / Косата му е рано побеляла.* Дора Габе, Поеми. *Не раждай ме, мамо, / бяла и червена, / да не умра рано / млада и зелена.* Л. Каравелов, Съчинения, I. *Шумете дни! Летете, дни — без врьцане! / Разсейте легналия мрак зловещ / в очите на селяните намръщени / и рано състарената младеж!* Хр. Радевски, Въздух не достигаше.

ПРЕЖЕН. Вж. п р е д и ш е и.

ПРЕЖИВЯВАМ, изживявам, виждам, прекарвам.

Св. вид: **преживея, изживея, видя, прекарам.**

преживявам: свидетел съм, участник съм в някакво събитие, случка и под., които ме за сягат, вълнуват, или изпитвам някакви дълбоки, трайни чувства от нещо, което ми се е случило (обики. изпитания, нещастия, неприятности и под.). *В такива размирни дни, каквито преживяваме, при такива опасни за страната обстоятелства наложително е, . . ., да се*

употребяла от страна на властта повечко строгост. Т. Влайков, Съчинения, III. *А и без това какво бяха преживели тези хора? Война след война, мизерия и глад.* Д. Добревски, Бунтът на крайцера „Надежда". *Всички* [работници] *знаеха случки на борби, на изпитания, които каллват, които вдъхват вяра в неминуемата победа на работниците. И колко много от тях бяха преживели по нещо!* П. Спасов, Хлябът на хората. *А какво да кажа за града? В него бях преживял толкова горчивини! И все пак, когато се отдалечаваше от погледа ми, . . , аз вдигнах ръка и разлях кърпичката си на прощаване.* М. Марчевски, Остров Тамбукту. *Разбирам те, моето момиче. Досега ти нищо не си преживяла освен скърби, горчивини и страдания. Толкова повече имаш право на радост.* Вл. Полянов, По пътя. *Двадесет години се бяха изминали неусетно като зърнца на броеница. . . През тия двадесет години майсторът претегли много неща, преживя много радости.* П. Константинов, Предание от изчезналия град.

изживявам е равно по значение на п р е ж и в я в а м, но в случая изтъква повече процесът на действие. *Споменът и всичко, което току-що бе изживял, се смеси в едно щастливо и въторжено чувство.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Отбих се за малко в Сливен. Какво не изживях и там. Вървиш предпазливо из улиците, оглеждаш се на всяка крачка като крадец дали не те следи някой.* П. Михайлов, Малката партизанка. *Спасова ме погледна, приближи се, седна на чина до мене. — Защо не ми каза? Защо не дойде при мен? Щях да ти спестя една мъка и на себе си една грешка. Защото знам какво изживяваш. И аз загубих майка си, когато бях на твоята възраст.* В. Бончева, Анчето пише.

виждам в едно от значенията си е: свидетел съм на събития, случки, които ме вълнуват и в които участвуван, или преживяван различни (добри или лоши) неща през живота си, които живо и дълго време помня, тъй като са ми направили силно впечатление или са редки. Има разговорен характер. *А той има много да разправя. Той е виждал и знае много.* Т. Влайков, Каменов. *Малко добрини, малко светли минути бяха видели през живота си тия хора.* Й. Йовков, Жетварят.

прекарвам в едно от значенията си е: свидетел, участник съм в събития, неща, станали в течение на живота ми, предимно лични, които тежко, трудно съм понасял и са оставили обикн. дълбоки следи в съзнанието ми, а също и отпечатък на външния ми вид. *— А все пак войните, които прекарахме, са играчка пред войната, която сега се е разгоряла — каза с тон на стар и опитен агитатор Колачев.* Г. Караславов, Обикновени хора. *И той се пусна да ми разправя как е прекарвал во Влашко още от малък.* Т. Влайков, Съчинения, II. *— Зная, и хората са прекарали тоя огън, но нас много издълбоко ни опари.* К. Петканов, Без деца. *Доде е жив човек, всичко ще прекара, и доброто, и лошото.* Й. Йовков, Чифликът край границата. *Той имаше вид на човек, прекарал тежък и труден живот.* А. Гулашки, Село Ведрово

ПРЕИЗПОДНЯ. Вж. а д.

ПРЕИМУЩЕСТВЕНО. Вж. п р е д и м н о.

ПРЕИНАЧАВАМ. Вж. и з о п а ч а в а м.

ПРЕКАЛЕН, прекомерен, краен.

прекален се свързва с чувства или действия, постъпки. Означава: който се проявява или става извън границите на нормалното, много повече, отколкото е прието, необходимо. *— Аз имах прекалено доверие в тебе, но ти опозори и себе си, и мене. Не се ли срамуваш от постъпката си?* Ст. Марков, Дълбоки бразди. *Михайлов вече сам разбра, за последен път разбра, че тая му прекалена ревност не ще го изведе на добро.* Д. Калфов, Избр. разкази. *Щоф беше голобрад, с тясно набръчкано чело . . и мораво лице, види се, от прекалена употреба на вино.* Х. Русев, Под земята. *И ето, ние се втуряваме да се кълнем. Вик, песни, закачки, олелия — и всичко прекалено, всичко извън мярката.* Д. Немяров, Когато бях малък. *Прекалена любезност. Проявяваш прекалено внимание.*

прекомерен се се различава по значение от п р е к а л е н, но има книжен характер и по-рядка употреба. *Влязоха в хлътнатата кухня и там той научи, че нещастието се случило на враг Девети септември и според лекарите се дължело на прекомерна радост.* Л. Станев, Поглед от хълма. *Влязоха старците в малката, тиха къща и гледаха с почтен учителката. . . Някаква сила се излъчваше от нея — това беше може би нейната прекомерна горест и силата, с която я понасяше.* Д. Талев, Илинден. *Няколко дни Коста не можеше да се съвземе от преживяната трагедия и прекомерно изтощение на силите поради глада и тръдния път.* К. Ламбрев, Средногорски партизани. *В зачервените му от безсъние, болни от прекомерна умора очи се появяваше зеленикаво пламъче.* Ив. Мартинов, Пролет мила. *По-рано еленьт е бил много разпространен из Европа, но поради прекомерното му избиване на много места той се среща твърде рядко.* П. Петков, Следи из планините.

краен в едно от значенията си се свързва с човек, с негово физическо или психическо състояние, с действие, постъпка. Означава: който се проявява в нещо в най-висока степен или който е проявен в последна, най-висока степен. *Като краен поклонник на гръцката образованост. . той* [Р. Попович] *смята, че тя е необходимо средство за спасение на българския*

народ. Ив. Хаджиков, В. Левски, биография. *И друг път съм забелязал, че за разлика от писателя, чиято основна разновидност е краен, тенденциозен и несправедлив.* Л. Станев, Поглед отвисоко. *Тия хора, чиито песни в България очуха изпълнени с усилия до крайна умора физически и творчески занимания.* К. Константинов, Пет пред годините. *Неговите отмаквания ме изтощиха и крайно ненужните.* Т. Влайков, Съчинения, II. *Той е краен във възгледите си, с него не можах да се спора. Чувствувам крайна отпадналост.*

ПРЕКЪРВАМ. Вж. п р е в о д в а м.

Вж. п р е ж и в я в а м.

ПРЕКОМЕРЕН. Вж. п р е к а л е н.

ПРЕКОСЯВАМ. Вж. п р е м и н а в а м.

ПРЕКРАСЕН, прелестен, плененител, вълшебен, чудесен.

О б щ о з н а ч е н и е. Който е много красив или с много хубави качества и предизвиква възхищение.

прекрасен: който обективно съвпада с естетическия идеал, който е така съвършен, че не могат да му се намерят налостатъци, от който не може да се изиска повече от това, което е, което представлява. *Най-сетне* [снежинката] *се превърна в жена, загрната в тъмно бяло було, което бе изтъкано сякаш от милиони снежинки звездички. Тя беше прекрасна и нежна. Очите ѝ светеха като две ясни звезди.* Св. Миков, Андерсен, Снежната царица и др. (превод). *Беше прекрасен зимен слънчев ден, заснежената гора беше приказно красива.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Желяз е един незаменим другар и прекрасен човек.* Кр. Велков, Село Борово. *Рядко ще срещнеш думи прекрасни, | в доброто, в злото предани, верни.* Ив. Вазов, Лирика, I. *Прекрасна картина. Прекрасна следка. Тази комбинация е прекрасна.*

прелестен: който напълно задоволява чувството за красота на тези, които го възприемат, но за който не се дава преценка от гледище на естетиката. *Ах, прелестна е вашата дъщеря, господжо, весела, игрива, отлично възпитана.* Ст. Костов, Големанов. *Та тя е просто прелестна. Такива очи аз през живота си не съм виждала.* М. Грубешлиева, През иглено ухо. *Наистина прелестна е цъфналата роза, но ще има ли някой смелостта да отрече прелестта и на неразцъфналата розова пъпка.* П. П. Славейков, Българска литература. *После изведнъж се доссеиам — шумеше Места. Много пъти отиоле аз имах случай да слушам тоя чуден шум и да се уверя, че това беше една от най-прелестните тайни на тия беломорски нощи.* Й. Йовков, Разкази, II. *Прелестно дете.*

плененлен: който толкова силно въздействува на чувството за естетика, красота, че реалните му качества не могат да се преценяват точно. *Привлекателността ѝ — . . — идеше не толкова от нейната плененлена външност, колкото от онзи вътрешен чар, който се излъчваше от нея.* М. Кремен, Романът на Яворов. *Той пак беше се загледал в кавалджиите, следеше мелодията, която се разливаше нашироко, пълнна, сладкозвучна, плененлена.* Й. Йовков, Жетварят.

вълшебен: чисто въздействие, обикн. естетическо, не се поддава на анализ, остава необяснимо, тъй като е не само силно, но и странно, необикновено. *Боже господи, каква картина се откри от тука на юг! Каквъ планински мир, вълшебен и величав!* Ив. Вазов, Пътни бележки. *Природата ликува, буйна, млада, | ликува, и в песни, в зари, в цветя, | разкрива страстно, в нега и наслада, | вълшебна, неизказна красота.* К. Величков, Тъги и радости. *Вълшебен край си ти, земя блажена, | Българийо, на розите страна.* Ем. п.Димитров, В страната на розите. *Брат ми каза: — Какъв чудесен залез! Господжица Маршова въздъхна. — Вълшебен.* К. Калчев, При извора на живота.

чудесен: който извънредно много се харесва с хубавия си вид или много се нрави с отличните си качества, като действува много приятно на сетивата. *Аз се намирам в един от най-живописните кътове на Швейцария. Зелени поли, борови гори. А на юг в хоризонта — чудесна панорама от снежни планински вериги, които заливат върховете си в небесата.* Ив. Вазов, Писма до Евгения Марс. — *Четох и вашата последна повест. Много хубава е, чудесна е.* Ив. Вазов, Драски и шарки. *Това преславско вино е чудесно: то влива в душата веселие и песни.* Ив. Вазов, Към пропаст. *Имаше кладенец с чудесна вода.* Елин Пелин, Земя. *Заговори за село. . . Всички садят ябълки. Имат от най-добрите сортове. Стават чудесни.* Г. Райчев, Златният ключ.

ПРЕКРАТЯВАМ, прекъсвам, преустановявам, преставам, спирам.

Св. вид: **прекрати, прекъсна, преустановя, престана, спра.**

О б щ о з н а ч е н и е. Оставям, не довършвам нещо започнато.

прекратявам: поставям край, окончателно или временно, на нещо започнато, на нещо, с което се занимавам (поради външни причини или нежелание). *Сали Яшар прекратяваше отведнъж всяка работа и затваряше работилницата си.* Й. Йовков, Песента на колелетата. *Изведнъж децата прекратиха игрите си, разпиляха се.* Й. Йовков, Жетварят. *Сега цялото му същество беше погълнато от дивото и мрачно решение, . . . да прекрати следването на дъщеря си.* Д. Димов, Тютюн. *В началото „Гайда" беше сатирически вестник, . . В 1866 г*

ат прекратих „Гайда“. П. Р. Славейков, Български притчи. — *„Ясно ми е, че никога не трябва да говоря с тебе сериозно“ — отговори мъжът по-спокойно. . . Той с удоволствие би прекратил спора, но младата жена изглеждаше неукротима.* П. Вежинов, Дни и вечери. *Сънят ми си прекрати отпуската и тръгна на работа.* Н. Каралиева, Неуловимият. *Правя предложение да прекратим дебатите. . и да дадем думата на референтчика да отговори.* Ем. Станев, Иван Конларев.

прекъсвам в едно от значенията си е: за известно време не се занимавам с нещо, което съм вършил (но със съзнанието, че ще се върна отново към него и ще продължа да го правя). *Щом забележеха дядо Недка, тие прекъсваха работата си и с някакво особено любопитство се заглеждаха след него.* Й. Йовков, Жетварят. *Веднага прекъсвахме занятията и учители, и ученици се занимавахме при разговарянето и пренасянето на топливото.* Кр. Григоров, Разцъфнали. *Но този час [дванайсет] имаше значение само за чиновниците. Той съобщаваше тем и на военните, . . . че е време да прекъснат своята предобедна работа, да се нахранят и да си поотпочинат.* Ст. Чилингиров, Хлеб наш насущний. *Оставаш му още два години да свърши, но нямало отгде да вземе, та трябвало или да прекъсне ученето си, или да намери пари да го издържа.* Ст. Чилингиров. Рибена кост. *Прекъсвам си отуската.*

преустановявам е книжна дума. Означава: решавам да не се занимавам с някаква работа, дейност (обикн. непредвидено), преди да съм я завършил, да съм постигнал целите си, като най-често не я продължавам. *През есента на 1923 година театърът се завърна в София и преустанови съществуването си поради липса на средства.* Ив. Димов. Ако имах два живота. — *Видра, мълчете ми, видра. . Още тая вечер трябва да вардим. Сега има хубава месечина — каза той. Ние преустановихме риболова и се упътихме към града да се приготвим за нощния лов.* Ем. Станев, Козелът. *Впечатлението от това съобщение е толкова голямо, че съдът преустановява този ден заседанията си.* Ив. Унджиев, В. Левски, биография. *От другия бряг върху техните позиции се изкина такъв огън, че те трябваше за момент да преустановят стрелбата.* Ив. Мартинов, Драва тече през славянски земи.

преставам: прекратявам окончателно да върша нещо, което съм вършил досега, а също: слагам край на някаква дейност. *Не, няма го* [писмото] — *казва Делчо и престава да търси. Изгубил съм го или е в палатката.* Й. Йовков, Разказ, I. *Щом ме виждаше, тя преставаше да пее.* Елин Пелин. Щъркови гнезда. *Говоря друго, за да престанат да се смеят.* В. Бончева, Анчето пише. *Мамо, престани да я разпитваш като следовател.* Д. Димов, Женя с мивало. *Престана да се занимава с благотворителност. Глупави, жалки й се виждаха и те, и нещастните — и самото добро.* Г. Стаматов, Разказ, II.

спирам в едно от значенията си е: оставям, прекратявам временно или изобщо да върша нещо, което съм започнал, а също: слагам край на някаква дейност, действие. Има разговорен характер. *По едно време ранените болезнено изохка. Евгени веднага спря чистенето* [на рената]. Д. Ангелов, На живот и смърт. *Този ден, . . . на кариерата работеха само четиридесет души. На обед те спряха работата и насядаха върху разхвърляните купчини чакъл.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Като видя ротата на подпоручик Чернев, капелмайсторът спря за момент да дирижира, козирува и пак продължи.* К. Калчев, Живите помнят. *Ние идваме при Вас да протестираме, да искаме да спрете процеса, да отмените присъдите, които вече сте определили.* Д. Добревски, Бунтът на крайнера „Надежда“.

Вж. с к ъ с в а м.

ПРЕКЪСВАМ. Вж. п р е к р а т я в а м.

Вж. с к ъ с в а м.

ПРЕЛЕСТЕН. Вж. п р е к р а с е н.

ПРЕМА'ВАМ. Вж. с г а з в а м.

ПРЕМАЛЯВАМ. Вж. о т п а д а м.

ПРЕМАХВАМ, **унищожавам, ликвидирам.**

Св. вид: **премахна, унищожа.**

премахвам: правя да е съществува нещо, което не е нужно, от което няма полза. *Ние не трябва да мислим за това: как да се запазим от трудностите, а как по-скоро да премахнем фашизма.* Х. Русев, По стръмнините. *Съобщава се на селяните от Борово, че от днес държавната власт в цялата страна минава в ръцете на работническо-селското правителство, което премахва завинаги господството на експлоататорите и паразитите.* Кр. Велков, Село Борово. *Защо ще се смразяват, когато от това няма да имо никаква полза. И ще премахне ли сиромашията си е десет-двадесет декара земя?* Т. Караславов, Танго. *Името и богатството на Вълчата не само подпираха престижа на дружеството, но премахваха всяко колебание у членовете, улесняваха и най-трудното решение.* Й. Йовков, Жетварят. *Пречките пред нея бяха много. Започна да си бълъка главата да си премахне.* К. Петканов, Преселници.

унищожавам: с усилия действувам да изчезне нещо, за което някой държи, за да запазя, защитя своите интереси. *На такова нещо е способен само фашизмът, защото, както е*

казал Георги Димитров, фашистите с що варварщина ще я унищожим, та помен да не остане от нея! Д. Ангелов, На живот и смърт. *Не устоя и аратата на мандрата. Изтръгнле се пред стотиди кипящи сирене, кашкавал и масло. Да си раздадел на селяните всичко невъзможно. Оставаше само да ги унищожим.* Сл. Трънски, Неотдавна. *Екзархът искаше да подреди книжата си, да унищожи някои документи.* Д. Димов, Тютюн. *Сега сте щастливи: вие показахте на унищожа. . . Той сама декларацията и я сложи в джоба си, изгаси от другия джоб цигарето, които Христов беше изпушила със ситния си почерк, тупна си с клечка кибрит и си пусна на земята.* Х. Русев, Под земята.

ликвидирам: правя да изчезне нещо, чисто съществуване с неоправдано, неуместно от някакво гледище, несъвместимо с някакви принципи. *Суверенитет български народ ликвидира с позорната политика на реакционните правителства. И създаде правилна политика.* в. Отечествен фронт. *От това следва, че нашата партия, както и нашите съюзници в Отечественя фронт. са длъжни с общи усилия час по-скоро да ликвидират подобни нездрави и вредни прояви.* Г. Димитров, Съчинения, III. *Но станцията* [метеорологичната] *обслужваше немските въздушни сили във войната им на Източния фронт, против Червената армия, и в планините на Югославия. Тя трябваше да бъде унищожена. Едно бойно отделение от отряда „Левски" получи заповед да ликвидира със станцията.* К. Ламбрев, Средногорски партизани.

Вж. у б и в а м.

ПРЕМАЧКВАМ. Вж. с г а з в а м.

ПРЕМЕЖДИЕ, опасност.

премежие: преживяна случка, в която сам бил изложен на голяма опасност. *Но сега, след толкова време на смърт и страхотии в окопите, след такива премеждия и тегилла, той мислеше за нея с трепет и пламено желание.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Девете жени само вечер намираха време да разменят думи. Понесли мъките от тежките премеждия, те бяха си подали ръце, за да се борят със злочестините, които нямаха край, и да ги побеждават.* Д. Немиров, Братя. — *Пет дена пътувам чак да Рудозем. Какви ни не премеждия преминача през главата ми.* К. Калчев, Семейството на тъкачите. *Като си починаха и погряха на сълнце, нашите пътници се приготвиха за нови премеждия и среши.* Ем. Станев, През гори и води.

опасност: възможна беда, която застрашава живота на някого. *Апостолът виждеа ясно големите рискове и опасности, които терорът крие за освободителното дело.* Ив. Унджиев, В. Левски, биография. *Коя младост не би желала да види най-хубавото нещо от най-високото място? Но кой би предпрел тоя път пълен с опасности и неизвестност?* Елин Пелин, Летен ден. *Там* [на позицията] *опасностите, тегилата и лишенията повече ги сближоваха, и когато се случеше да се разделят, всеки се грижеше повече за другите, отколкото за себе си.* Й. Йовков, Разкази, I.

ПРЕМЕРВАМ. Вж. и з м е р в а м.

ПРЕМИНАВАМ, минавам, прекосявам, пресичам.

Св. вид: **премина, мина, прекося, пресека.**

О б щ о з н а ч е н и е. Отивам до другия край на нещо, до отвъдната страна.

преминавам: движейки се през някакво място, изминавам разстоянието от единия до другия му край. *И тя полека слезе по стълбата, премина ситно широкия двор, . . , и излезе с наведена глава на улицата.* Елин Пелин, Земя. *Гроздан премина мегдана при чеквата.* Й. Йовков, Жетварят. *Солейман паша атакуваше яростно руските и българските оръжия на Шипка, за да разкъса фронта и да премине в Северна България.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Аз зная, майко, миз съм ти, / че може млад да загина, / ах, утре като премина / през тиха бяла Дунава!* Хр. Ботев, Съчинения. *Сега те преминават залива с една лодка.* Й. Йовков, Разкази, II.

минавам в едно от значенията си съвпада с п р е м и н а в а м. *Една женска фигура мина през двора и се покачи по стълбата.* Ив. Вазов, Под игото. *Той минаваше през чаршията, кривеше покрай градския часовник, пресичаше пазара.* Ст. Дичев, За свободата. *Той продължи още двадесетина крачки, после мина на насрещния тротоар.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Учителката мина моста, дойде под каменната стена и погледна нагоре.* Й. Йовков, Разкази, III. *Минах тогава предрешен границата.* Ив. Вазов, Борислав.

прекосявам: движейки се през средата, пряко или по диагонал, на някакво място, насочвам се към другия му край. *Прекосяват площадчето и се насочват към парадния вход.* К. Калчев, Дъмъ в новия град. *Гроздан и Тамката прекосяха черковния двор и излязоха на улицата.* Й. Йовков, Жетварят. *Той отмина, прекоси наново почти цялата чаршия и излезе на площада.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Едва след три денонощия прекосява все още бушуващото Бареново море.* П. Антонов, В открито море. *За свободата беше тръгнал той студ и глад, за нея неведнъж беше прекосявал цяла Тракия, без да слезе от седлото.* М. Марчевски, Повести.

пресичам: движейки се през средата на някакво място, стигам, отивам до другия му край. *Спускахме се* [без пътите] *надолу, пресякоха направо и излязоха на широк коларски път.* К. Петканов, Морава звезда кървава. *С бари, ситни стъпки пресече малкия двор и излезе на хоризонта.* К. Петканов, Морава звезда кървава. *Матьо се ослуша, после стана и се спусна надолу, пресече шосето.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Все със същия, но особено бърз бяг въпъкт пресичаше в права посока полето и един само той се чернееше сред белината на снега.* Й. Йовков, Ако можеха да говорят.

Вж. и з т и ч а м.

Вж. п р е с т а в а м.

ПРЕМИСЛЯМ. Вж. о б м и с л я м.

ПРЕМРЪЗВАМ. Вж. и з м р ъ з в а м.

ПРЕНИЯ. Вж. р а з и с к в а н и я.

ПРЕОБЛАДАВАМ, господствувам, доминирам.

преобладавам: заемам основно, най-голямо, главно място между други, обикн. по брой, количество. *В равнините на Румъния преобладава глинестата почва.* Г. Белев, Картини из Румъния. *В музея преобладават произведенията на класическата скулптура.* Ал. Константинов, До Чикаго и назад. *В облеклото на жените преобладаваха тъмни цветове.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Винаги имаше посетители, . . Идеха шведи, датчани, сърби, но германците преобладаваха.* А. Гуляшки, Любов. *Утре ще преобладава слънчево време.*

господствувам: имам превес над други и поради това определям облика на нещо. Има книжен характер. Употребява се обикн. за идейни течения, за схващания в областта на изкуството, науката и под. *Поезията на символистите е изпълнена с видения, бленуване и копнежност; в нея господствуват полутоновете и отсенките.* Ив. Богданов, Спътници на първенците. *В нашата живопис господствуват реалистични тенденции.*

доминирам е книжна дума, равна по значение на г о с п о д с т в у в а м. *Нека вземем 99 юнци и един бик. От тях ще се получат 99 телета, които ще носят различни признаци по майчина линия, а еднакви по бащина. И ако се окаже, че повечето от бащините признаци доминират, то всички телета ще си приличат.* Хр. Одисеев, Тайните на наследствеността.

ПРЕОБРАЗОВАНИЕ. Вж. п р е у с т р о й с т в о.

ПРЕОДОЛЯВАМ. Вж. п р е в ъ з м о г в а м.

ПРЕПАСВАМ. Вж. з а п а с в а м.

ПРЕПИРНЯ. Вж. с п о р.

ПРЕПИС, копие.

препис: точно възпроизведен текст. *В Хилендарския манастир се пазят най-старите преписи на някои слова на Климента.* Б. Ангелов, Литературни статии. *Тя била видела това писмо или препис някакъв от него.* А. Гуляшки, Любов. *Матьо започна да чете подадения му лист. Това беше препис от заповед № 55 на Щаба на войската до всички гарнизони в страната.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Тая хартия — тя не е дори един оригинален документ, само някакъв препис.* Ст. Дичев, За свободата.

копие: точен, напълно съответствуващ на оригинала по форма и съдържание препис на текст, който може да го замества. *Всеки ден депутации с копия от резолюциите летяха към чуждите агенства в Пловдив.* Ив. Вазов, Нова земя. *Ти унищожи копието на разписката, но до оригинала никога няма да стигнеш. А копия могат да се извадят винаги, когато потрябват.* М. Марчевски, Повести. *Това са писма от комитета, дето ги съставих. Писах на всичките, отговориха ми, писах пак. Държа си копия.* Ст. Дичев, За свободата. *Аз ще напиша рапорта си и ще го изпратя с копие до службата.* Ст. Ц. Даскалов, Стубленските липи.

ПРЕПИСКА. Вж. к о р е с п о н д е н ц и я.

ПРЕПИТАВАМ СЕ. Вж. п р е х р а н в а м с е.

ПРЕПОДАВАТЕЛ. Вж. у ч и т е л.

ПРЕПОРЪКА. Вж. р е ф е р е н ц и и.

Вж. с ъ в е т.

ПРЕПЪВАМ СЕ. Вж. з а е к в а м.

Вж. с п ъ в а м с е.

ПРЕПЯТСТВИЕ. Вж. с п ъ н к а.

ПРЕПЯТСТВУВАМ. Вж. п р е ч а.

ПРЕСА, печат.

О б щ о з н а ч е н и я. Печатни периодични издания.

преса: печатни произведения, които излизат периодично или ежедневно (предимно вестници и списания). *Сигурно сте в течение на последния процес в Сицилия. Пресата много шумя.* К. Кюлюмов, Последният шанс. *„Българската литература подир Освобождението" от Йордан Мариополски раздвижва духовете. Появата й отбелязват почти всички вест-*

чина и спасения. Нещо необикновено за оная година — пресата й посвещава доста отзиви. Ив. Богданов, Списъци на периодиците. *Бурни работнически демонстрации във всички страни „се повдигнаха и настъпиха по всички освободителите на Димитров. Пека го революционната преса от цял свят.* Ст. Благоева, Г. Димитров. Биографичен очерк.

печат в едно от значенията си е: съвкупност от периодични издания (вестници, списания). *Много надпреи и високо одрадъан. . . . Кордъсъм и дъ ли на във всяко отношение на още по-високо равнище и нашата продъсъдъмъдъческа печат.* сп. Сентември. *Аз следя българските вестници, тъй като тъй в чужестранната печат, осветляват чужестранното обществено мнение за положението в България.* А. Кара пйчев, Наковдъ или чук. *В печата се появяха статии, проядъ се обсъждали на дъ ньсъ и ъ ъ ъ ъ литература.* в. Литературен фронт. *Ежедневен печат.*

ПРЕСЕДЯВАМ. Вж. п р е с т о я в а м.

ПРЕСЕКВАМ. Вж. п р е с т а в а м.

ПРЕСЕЛВАМ СЕ. Вж. з а с е л в а м с е.

ПРЕСЕЛНИК. Вж. б е ж а н е ц.

ПРЕСЕН, свеж.

пресен се свързва с растения, плодове, зеленчуци. Означава: който е скоро откъснат, съвсем сочен, не е увянкал, изсушен. *Лъвадите бяха окосени, но купите още стояха по тях и въздухът беше наситен с мирис на пресно сено.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Тя държи в ръката си пресен букет от есенночервени маковe и бели молитви сълзи.* Ив. Саранковски, Разкази, I. — *Тук има черешн — кажа спокойно господинча Маринова. . . . — току-що еме ги набрах, съвсем са пресни, свежи.* К. Калчев, При извора на живота. *Пресни домати. Пресни краставици. Пресни ябълки.*

свеж в едно от значенията си се свързва с растения, зеленчуци, плодове. Означава: който на корена си или след като е откъснат, запазва жизнените си сокове, не е започнал да изсъхва, да гние. Има книжен характер. *По клоните се появяха пъпки, развяха се в миг, разтворяха се на листа и цялата гора се покри със свежа зеленина.* Елин Пелин, Ян Бибиян на Луната. *Тревата беше свежа, висока — побуя та и обсипана с яркожълти лютичета.* Д. Димов, Тютюн. *След обяд ще ида при съпруга си, . . . който лежи в един от близките санаториуми. Всяки ден тя ми носи свежи цветя.* Кр. Кюлявков, Светлини по пътя. *От свежото сено пъ ъ ъ

небе. П. Проданов, Седмокласници. *Гълчката престана изведнъж и настъпи дълбока и безмълвна тишина.* Й. Йовков, Разкази, III. *Напоследък той престана да идва у дома.*

спирам в едно от значенията си също се свързва с човек или с някакво явление и означава: слагам край окончателно или за известно време на действията, на проявите си, без да се предполага, че ще се възобновят. *Отсреща не спираха стрелбата.* Кр. Велков, Село Борово. *Спря дъждът и всички, които бяха в навеса, излязоха навън.* Й. Йовков, Женско сърце. *Вечерният вятър спря, . . . дървесата се удремаха неподвижни в зрака.* Д. Талев, Илинден. *Той се скара с нея и спряха да се срещат.*

преминавам се свързва в едно от значенията си с някакво временно явление или състояние, чувства и др. Означава: като намалявам силата, степента на проявата си, изчезвам за известно време или за постоянно, изобщо. *Дъждливите дни преминаха. Облаците изчезнаха. Небето се изчисти.* К. Калчев, При извора на живота. *Болките му преминаха. Нищо обаче не можеше да го накара да се върне.* Й. Йовков, в. Зора. — *С ден, два нищо не става. Нека ти премине кашлицата и тогава ще гради.* К. Петканов, Омайно биле. *Така страхът му премина, но останаха съмнението и мъчителните догадки.* Г. Райчев, Златният ключ. *Вълнението му като че ли бе преминало, сега вече гласът му звучеше уверено и твърдо.* П. Вежинов, Следите остават.

секвам е дума от народния език. Свързва се с шум, говор, песен и др. Означава: изведнъж, внезапно и рязко се прекъсвам, прекратявам в разгара си или когато няма пречки за по-нататъшното протичане на действието. *Селото се спотайваше под искрящия сняг. Секна напевното ромоление на реката, умълчаха се поточетата.* М. Яворски, Хората се променяха. *Странно тихо стана, след като бръмчането на мотора бе секнало изведнъж.* Д. Цончев, Червени слонове. *Разговорът изведнъж секна. Легна неловко мълчание.* А. Станоев, Пътят. *Когато песента секна, стана така тихо и пусто, сякаш наоколо нямаше живи хора.* К. Кръстев, Катастрофа. *Викът премина във вой, който ту се усиляваше, ту отслабваше, после секна, като да го бяха прерязали с нож.* А. Гуляшки, Любов.

пресеквам е също дума от народния език. Не се различава по значение и употреба от с е к в а м. *Всички се засмяха, но смехът изведнъж пресекна.* К. Петканов, Без деца. *Гърмежите пресекнаха.* М. Марчевски, Митко Палаузов. *Ако ни усетят, преди да. . . — подхвана изтихо Богоя, но някой го ритна силно и гласът му пресекна.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Разговорите постепенно пресекнаха, момичетата се умълчаха.* П. Вежинов, Следите остават.

Вж. п р е к р а т я в а м.

ПРЕСТИЖ. Вж. а в т о р и т е т.

ПРЕСТОЛ. Вж. т р о н.

ПРЕСТОРЕН, изкуствен, неестествен.

О б щ о з н а ч е н и е. Който не е искрен, не е такъв, какъвто се показва.

престорен се свързва с човек или негови чувства, отношения. Означава: който иска да създаде впечатление, различно от действителното му състояние, който с държанието си се показва не такъв, какъвто е в действителност, или чувствата и отношенията, които проявява, са неискрени, фалшиви. *Тя сигурно е била ученичка в руския френски колеж и още там монахинитe-възпитателки са я научили да бъде неискрена и престорена с мъжете.* П. Незнакомов, Бяло и черно. *Като го видя, секретар-бирникът се смути за миг, заекна, но веднага се окопити, здравеса го с престорена радост и с готовност му тикна един стол.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Зад престорения мекушав израз, зад добре изиграната бедняшка свитост, които можеха да заблудят и най-опитния полицай, се показа внезапно човекът с партийното име Лукан.* Д. Димов, Тютюн. *Но не бе никому да пеем, та песента на цара се видя престорена и не от сърце.* Н. Райнов, Богомилски легенди.

изкуствен се свързва в едно от значенията си обикн. с държанието на човек или с прояви на чувства, отношения. Означава: който за конкретен случай не е привичен, присъщ за някого, който се прави, проявява нарочно в момента, без да е искрен. *Може да се смее, когато си ще — с изкуствен, провлачен смях.* Й. Йовков, Albena. *Тя е много изкуствена в отношенията си с хората. Изкуствена усмивка. Изкуствено държание. Изкуствен патос.*

неестествен също така в едно от значенията си се свързва с държание или с проява на чувства, настроение (смях, плач и под.) и означава: при който се забелязва ясно несъответствието между поведението и обстоятелствата в даден случай, чиито прояви не отговарят на обикновените за даден случай. *Но Сянка не се безпокоеше толкова от туй, което говореше Нона, колкото от това трескаво възбуждение и неестествена веселост, в която Нона се намираше.* Й. Йовков, Чифликът край границата. — *Ха-ха-ха-ха! — произнуча неймиятт неестествен непрекъснат смях.* Л. Стоянов, Повести. *Неестествена усмивка. Неестествено държание. Неестествен плач.*

ПРЕСТОЯВАМ, пребивавам, преседявам, оставам.

Св. вид: **престоя, преседя, остана.**

Общо значение. Съм някъде за известно време.

престоявам: оставам, задържам се някъде за известно време или **се намирам някъде** не за постоянно. *Понякога Евлоги престояваше по цял час на едно място, пушеше цигара след цигара.* А. Гулящики, Любов. *На велешката гара железницата престоя повече от половин час.* Д. Талев, Преспанските камбани. *В Плодив дубровникските кервани са престоявали повече от седмица.* Б. Пенев, Начало на българското възраждане. *В Странджа се събра хайдушка дружина от шест души. . . Направиха от полето махала, отиваха през нощта, престояваха ден-два и пак се връщаха.* К. Петканов, Избр. съчинения. *Престоя съм някога само година в този град, а всеки път, всяко дърво ми говори.* Т. Харманджиев, Родове.

пребивавам: живея, намирам се някъде за известно време. Има книжен характер. *В Кулиница пребивавала една девойка от София, . . , дошла на гости у нейни родини.* Сп. Трънски, Неотдавна. *По това време в Париж пребиваваха, командировани за по няколко месеца, младата (. .) артистка Константина Кирова и Желю Минчев.* К. Константинов, Път през годините.

преседявам не се различава по значение от преседявам. *Този, когото водеха с вързани отпреде ръце, беше млад мъж, едр и плещест. Както всички хора, преседели в тъмница, присвиваше очи на слънцето.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време. *И когато се върнах от Одрин, дето бях преседял някое време, Величков ми каза: — Много съм мрачен. Каблешков замина за Копривщица, а Георги Консулов за Белово.* Д. Ируков, Ц. Гинчев и др. в спомените на съвременниците си.

оставам: задържам се, продължавам да стоя там, където съм, не отивам другаде.—*Остани в къщи барем един празничен ден! — ръчище го тя. — Виж се с хората.* Г. Караславов, Избр. съчинения, I. *Наближи Димитровден, началото на новата работна година, и Султана попита: — Казвал ли ти е нещо майстор Кочо? — Нищо не ми е казвал. Той знае, че там ще остана и тая година.* Д. Талев, Железният светилник. *Па ако обичате, съгласен съм и у вас да остана, додето съм в Прага. А?* Ал. Константинов, Бай Ганьо.

ПРЕСТЪПВАМ. Вж. нарушавам.

ПРЕСТЪПЛЕНИЕ, злодейство, злодеяние.

престъпление: постъпка, действие, което нарушава законите и подлежи на съдебна отговорност. *Предателството към отечеството е най-тежко престъпление към народа и се наказва с всичката строгост на закона.* Конституцията. *Пред Ньо се представи картината на неговото страшно престъпление. Той видя предсмъртната трепетене на убития си брат, неговия внезапен ужасен поглед, кръвта, която блика от устата му.* Елин Пелин, Повести. *Те не узнаха, че няколко обущери и полицейски чиновници се бяха самоубили, защото върху съвестта им тежеха престъпления и трябваше да отговарят пред народния съд.* Д. Димов, Тютюн.

злодейство: тежко, голямо престъпление, обикн. убийство, извършено по жесток начин. *Аз ще попитам, каймакам ефенди: що направихте вие с убийците на Милета Рибар, защо не ги заловихте? Къде е Кючук Кадри, . . , защо го оставихте да се скрие, а той уби на времето и Иро Бабулев. Но тия злодейства в Преспа и по цялата тая земя вече няма да стават, тука е вече друго царство.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Той преди една година удушва жена си, . . — убива после в кръчата на един свой приятел прикавения там на гости един юч-бунарец, а една неделя по-преди се оженил за сестринцата му, която също убива. . . — И тия злодейства евдам сега се съдят?* Ив. Вазов, Драски и шарки.

злодеяние е книжна дума, която е равна по значение на злодейство. *През м. януари 1923 г. премина като мълния из града, че Коста Петров, . . . е убит. Веднага след вестта за зверското злодеяние младежи и работници, . — искали да потеглят за Дупница, да отмъстят на убийците.* П. Илиев, В леговището на вълците. *Колко пъти вече сме чували за убийства и всякакви злодеяния?* Д. Талев, Преспанските камбани.

ПРЕТЕКСТ. Вж. повод.

ПРЕТЕНЦИОЗЕН. Вж. взискателен.

ПРЕТРЕПВАМ. Вж. убивам.

ПРЕУМОРА. Вж. умора.

ПРЕУМОРЯВАМ СЕ. Вж. уморявам се.

ПРЕУСТАНОВЯВАМ. Вж. прекратявям.

Вж. скъсвам.

ПРЕУСТРОЙСТВО, преобразоване, реорганизация, реформа.

Общо значение. Промяна в устройството на нещо.

преустройство: промяна в устройството на нещо от обществен, политически, икономически характер по нов, друг начин. *Нашият народ е горд с това, че през септемврийските дни успя да смъкне фашистката диктатура у нас и да пристъпи към демократическо преустройство на нашата страна.* Г. Димитров, Съчинения, III. — *А ние от тази вечер започваме нов живот — каза Надя. — Ти ще ни помагаш, нали? Така каза околийският секретар: ти*

ще подпомагаш преустройството на нашия живот. А. Гуляшки, МТ станция. *Преустройство на селското стопанство.*

преобразование: голяма, коренна промяна в устройството на нещо (работа, дело и др.). *Преобразование в учебното дело. Преобразование в селското стопанство. Социални преобразования.*

реорганизация: отново организиране на работата по друг начин (обикн. в предприятие, учреждение, организация и др.). *Планирайте работата на станцията в широк мащаб. Представяте план за реорганизация, за уедряване на предприятието.* А. Гуляшки, МТ станция. *Следващите дни Борис прекара в къщи, погълнат от сутрин до вечер в разработването на плана за въвеждане на тонгата, за реорганизация на покупките.* Д. Димов, Тютюн. *Реорганизация на учебното дело.*

реформа: изменение, преобразование, обикн. в управлението на държавата или в някаква област на обществения живот, на културата и др., с цел да се внесе известно подобрение. *Трябва да прибавя, че онова, което интересува моето правителство, е доколко предстоящите реформи, . . , ще заслягат източноправославните народи в Турция и как ще се отразят върху тяхната съдба.* Ст. Дичев, За свободата. *След Френската революция* (1789). . . *в Турция започват да се правят опити за реформа в управлението и войската.* Б. Пенев, Начало на българското възраждане. *Провеждането на добре проучената и старателно подготвена аграрна реформа, . . , ще окаже безспорно влияние за изграждането на нашето село от нищетата и тъмнината.* Г. Димитров, Съчинения, III. *Законодателна реформа. Правописна реформа.*

ПРЕХЛАСВАМ СЕ. Вж. з а б р а в я м с е.

ПРЕХРАНВАМ СЕ, препитавам се, изхранвам се, издържам се, живея.

Са. вид: **прехраня се, изхраня се.**

прехранвам се: доставям средства за съществуването си чрез някакъв поминък, занаят, професия. *Земята била суха, напукана и спечена. . . Затова племето вече се прехранвало само от лов на дивеч.* Гр. Угаров, По следите на заточеника. *Бедно беше селото, селяните много работеха и мъчно се прехранвахе.* Г. Караславов, Избр. съчинения, II. — *Вие . . защо се грижите за това? — Защото, ако заводът спре, ще спрат и рудниците. А от двете предприятия се прехранват няколко хиляди души.* Х. Русев, Под земята. *Аз ходя из селата, продавам хумна. . . Сполай на бога — прехранване се.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан.

препитавам се не се различава по значение от п р е х р а н в а м с е. Има книжен характер. *Сега населението се препитава от слабо земеделие, скотовъдство и дърварство.* П. Делирадев, Витоша. *Всички жители се препитават от горското стопанство, което доскоро е било в ръцете на частници.* Г. Караславов, Избр. съчинения, III. *Всеки от нас имаше някаква работа, от която се препитаваше.* К. Константинов, Път през годините. *Две години той бе следвал някакво рисувално училище в Одеса и сега се препитаваше с правенето на фирми и всевъзможни портрети.* Стр. Кринчев, Забравени реалисти.

изхранвам се: грижа се да си доставя необходимите средства, за да мога да живея, да съществувам. Употребява се обикн. за минимални средства, които задоволяват най-елементарните нужди. *За да се изхранят, те ходеха на лов за птици със соколи при устието на реката, ловяха риба или копаеха корени.* Ст. Загорчинов, Избр. произведения, III. — *Та нали те пращаме при товарането на пшеницата? Да, наистина това се случваше и тей много благодари на господин Калев за тяхната добрина, но парите пак не стигат, едва се изхранват.* П. Спасов, Хлябът на хората. *През сушавия период племето мъчно се изхранвало.* Гр. Угаров, По следите на заточеника. *Но с течение на времето гората оредя. Хората я сечеха безразборно и я продаваха на безценица, за да се изхранят.* Кр. Григоров, Новодомци. *Ала щото изхраните с тая усилена работа, едва стигаше да се изхранят и стоплят.* Т. Влайков, Съчинения, II.

издържам се: с труд, с работа печеля пари, за да мога да задоволявам най-необходимите си нужди. *Той се беше отделил натъмно от родителите и брат си. Издържаше се сам.* Д. Димов, Тютюн. *Така всички, дори и имелити вече писатели, имаха някаква чиновнически или обществена служба, с която се издържаха.* К. Константинов, Път през годините. *Наложи се да се издържам с перото си, а тогава това беше все едно да копаеш кладенец с игла.* А. Каралийчев, Спомени.

живея в едно от значенията си е: получавам средства за препитание, за съществуването си от занаят, професия или някакви доходи. Има разговорен характер. *В града наистина също имаше хора, които живееха от същия занаят на вуйчо му.* Кр. Велков, Село Борово. *Нима не виждаш, че макар мелницата да не работеше, той все пак или с кокю да живее — има си градината, има пчели, кокошки.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан. *Аз от лекарска практика живея.* Ив. Вазов, Драски и шарки. — *Всички печелят добре — добави девойката,— само аз и мама живеем от капиталите, които моят покоен баща ни остави.* Ив. Мирски, През девет земи.

ПРЕЦЕНКА, оценка.

Общо значение. Критично мнение за някого, нещо.

преценка: Мнение за годността на нещо, съждането въз основа на разглеждане на неговите качества. *В зрада останаха петнадесет проходжани. Но преценката и на Вкрил, и на Ботев, . . . те бяха не само сътаетлии и твърди комунисти, . . . но бяха и добре въгрьжени.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Журито дойде до безпогрешна дарованието и дадо забележителната си преценка: „Прекрасен слаг: сериозно и дълбоко чувство!"* Ст. Грудев, Бележити българи. *Все по-често се свбираха те около него и искаха да слушат разказите му за Съветския съюз и преценките му за политическите събития.* В. Геновска, Повест за Юлиус Фучик. — *Значи, според тебе, некадърен?* — *Такъв е май. . не си разбира от работата. Кой знае дали и Димитър не беше се изъвлал в своите преценки.* П. Вежинов, Втора рота. *Всеки поет тръввало да представи за конкурс по 3 трагични пиеси и по една сатирична драма. За преценка на пиесите се избирали жури.* сп. Българска реч.

оценка: заключение, изразено устно или писмено за стойността на нещо (дело, дейност, произведение и др.), направено въз основа на качествата му от компетентно лице. *Внимателно анализирайки всички прояви на международното антифашистко движение по време на процеса и след него, Димитров дава оценка както на тия прояви, така и на самия процес.* Ст. Благоева, Г. Димитров. Биографичен очерк. *Великов е един от първите писатели, които се заемат с оценката на литературното на наследството и на новите литературни и културни прояви.* Г. Константинов, Писатели реалисти. *Всички пиеси, . . . трябваше да бъдат прочетени от край до край. За някои от тях писмената оценка се налагаше да е по-обстойна, особено когато тя цеше да е изцяло отрицателна.* М. Кремен, Романът на Яворов. *Тези трудове на Минчев още на времето са получили оценки от страна на научната критика.* Ив. Богданов, Спътници на първенците.

ПРЕЦЕНЯВАМ, заключавам, съдя.

Св. вид: **преценя, заключа.**

Общо значение. Въз основа на факти, обстоятелства правя извод за нещо.

преценявам: въз основа на отделни, свързани помежду си факти стигам до извод, заключение за нещо. *Когато стихна и последният шум и по това Ванко преценя, че наближава единайсет, тъпната врата скръпна и по двора се чуха бързи стъпки.* М. Грубешлиева, През ялено ухо. *Щом Темир и византиецът загледа́ха към пленниците, а и Куман преведе думите им, Ивайло бързо прецени, че за тях цеше да бъде по-добре да бъдат роби на гарците, отколкото на татарите.* Ст. Загорчинов, Избр. произведения, III. *Пантелеев се замисли, после прецени, че няма никаква опасност да признае пред инженер Братоев, когото познаваше от дълги години, и се отпусна.* Ив. Мартинов, Миньори.

заключавам: въз основа на факти, наблюдения, разсъждения идвам до извод, който е логическо следствие от тях. *Но вече не предричаха* [вестниците] *нито близкия край на войната, нито завземането на нови селища. От това Евгени заключаваше, че за германските армии на Източния фронт не всичко е благополучно.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Ти си пъвият, момко, който влезе в тъмния лабиринт без меч, без шлем и без броня. По това, че идеш без оръжие, аз заключавам за твоята голяма храброст.* Н. Райнов, Княз и чума. *Лицето му имаше матово-жълтеникав оттенък, от което Ангел Дамаков заключи, че новият областен директор не е много добре със здравето си.* Д. Ангелов, На живот и смърт.

съдя: въз основа на отъсленчи или последователно подредени факти, обстоятелства си съдъвам представа относно истината за нещо, истинското състояние на нещо. *Остава ни само това писмо на Ботев, което все пак дава известна възможност да съдим за тези отношения* [с Левски]. Ив. Унджиев, В. Левски, биография. *Лицето му имаше напрегнат израз и по вида му съдех, че е потъпал в спомени.* С. Северняк, От нашия кореспондент.

Вж. съобразявам.

ПРЕЦИЗЕН. Вж. акуратен.

ПРЕЧА, спъвам, бъркам, препятствувам, възпрепятствувам.

Св. вид: **спъна.**

преча: ставам причина с присъствието си, с наличието си нещо да не може да стане, да се извърши или нарочно създавам трудности, затруднения на някого, не давам възможност нещо да стане. *Дълбокият сняг ни пречи да бягаме бързо. Снежната кора се пробива. . и ние затъваме.* Ем. Станев, През гори и води. *Макар да се беше съмнало, мъглата пречеше да се вижда надалеч.* Сл. Трънски, Неотдавна. *Аз дойдох тук да заемна острова и да го превърна във военна база. Всеки, който пречи на моята цел, ще бъде унищожен безпощадно.* М. Марчевски, Остров Тамбукту. *Ако не можем, владико свети, да се разберем като християни по християнски с тия, които ни пречат и се месят в народните ни работи, тогава ще дигнем глас и молба покорна към нашия милостив баща султана.* Д. Талев, Железният светилник.

спъвам се свързва с явления, събития или с човек и негови прояви. Означава: ставам причина с появата си да се задържи ходът, развитието на нещо, да не може да се осъще-

ствяна лесно, нормално, или съзнателно създавам затруднения, за да задържам развоя на нещо, да не му давам да се прояви, да стане. *В душата си усещаше празнина. Болест ли е, или беше нагелгнала, старост ли приближаваше — . . но това нещо го мъчеше, спъваше работата му, провинение живота му.* П. Константинов, Предание от изчезналия град. *Князът в Бъл-гария, неговите генерали и министри спъват, рушат нашето народно дело, искат от нас да им бъдем послушни слуги, а народът там ни посреща с братска любов, помага ни с любов, от все сърце и без всякаква користь.* Д. Талев, Илинден. *Не ти ли е жал поне за Тина, . . — Нима нече да я пускам. — Щом искаш да спъваш едно младежко начинание, недей я пуска.* Д. Кисьов, Щастието не идва само. *Ти никога в нищо не си ме спирала, не си ме спъвала, никога не съм те чувствувал като тежък товар.* Д. Талев, Преспанските камбани.

бъркам в едно от значенията си е равно на с п ъ в а м, но е характерно за народния език. — *Кой е тоя човек? — Холан, остави се, . . . — изпревил се насреща ми като свещенци, а стари, никога неслужили хора, недъгави, несръчни, тъй че повече ни бъркаха в работата, отколкото да ни бъдат полезни в нещо.* Й. Йовков, Разкази, II. *Много ни бърка срещето — рече Иван Станчев. С жетварките свършихме, но две трети от площите ни са ни комбайни.* Н. Тихолов, Дни като другите. *Това обаче съвсем не бърка на моите сметки. Трябва ми не голям срок, за да реализирам сигурни планове.* П. К. Яворов, писмо до Мина (М. Кремен, Романът на Яворов).

препятствувам е книжна дума, равна по значение на п р е ч а. Има остарял характер. *Има сили, които препятствуват и които са заинтересовани да не се установи трае мир.* Г. Димитров, Съчинения, III. *Мракът под стрехите им препятствуваше да го следят хубаво.* Ив. Вазов, Повести и разкази.

възпрепятствувам не се различава по значение от п р е ч а. Спада към книжната лексика и има остаряващ характер. *На вратата на зданието се изпречват събраните от кръчмите избиратели и с помощта на разнородно оръжие възпрепятствуват да доближи някой да уврите.* Ал. Константинов, Съчинения, I.

Вж. б е з п о к о я.
ПРЕЧКА. Вж. с п ъ н к а.
ПРЕЧУКВАМ. Вж. у б и в а м.
ПРИБАВКА. Вж. д о п ъ л н е н и е.
ПРИБЕЖИЩЕ. Вж. у б е ж и щ е.
ПРИБИРАМ. Вж. п о д с л о н я в а м.
Вж. р а з т р е б в а м.
ПРИБИРАМ СЕ. Вж. в р ъ щ а м с е.
ПРИБЛИЗИТЕЛНО. Вж. п о ч т и.
ПРИВЕЖДАМ. Вж. н а в е ж д а м.
ПРИВЕТ. Вж. п о з д р а в.
ПРИВЕТЕН. Вж. п р и в е т л и в.
ПРИВЕТЛИВ, приветен.

приветлив се свързва с човек, с неговото държание, отношения, чувства и под. Означава: който с приятния си вид, хубави обноски и държание показва своето благоразположение към някого или с израз на благосклонност, на хубави чувства и добро отношение към някого. *Лелята и учителството във Войнягово като че ли бяха направили от него нов човек: общителен, разговорлив, приветлив. Той търсеше хората и хората го търсеха.* Ст. Дичев, За свободата. *Майката на Веселин беше така приветлива и весела, че всички деца я обичаха.* П. Вежинов, Следите остават. *Нещо много топло и приветливо имаше у този човек с непрекъсдно държание, с някакъв вечна веселост на кръглото лице.* П. Славински, Последният щурм. *Лицето му сега беше съвсем друго: една блага усмивка го осветляваше, то отпадни не беше така приветливо и добро.* Ив. Вазов, Пъстър свят. *Лазар ходеше между гостите, всекиму ще каже по някоя приветливи дума.* Д. Талев, Железният светилник. *Приветливи усмивки. Приветлив поглед. Приветливо държание.*

приветен не се различава по значение от п р и в е т л и в, но е книжна, остаряла дума, която днес се употребява рядко, обикн. с поетична отсянка. *И се отпусна, заразказва. А очите на свещеника ставаха все по-ясни и лъчисти, изопнатите скули на лицето му се отпуснаха, то стана меко и приветно, спокойно и ведро.* Г. Манов, Крилат Димо. *Тъй бе запазила целия чар на юношеските руски години. Тогава в Киев бе най-приветната, . . . , най-прикалливата.* Ц. Миладинова-Алексиева, Ц. Гинчев и др. в спомените на съвременниците си. *И тоя хвърли поглед любовен, приветен | към тоз труд довършен, подвиг многолетен, | на волятия рожба, на бденето плод.* Ив. Вазов, Лирика, I. *И денят е толкова приветен | с въздуха и хладните гори, | с цвналото като в полет цвете.* И. Бурин, Полетта на тракториста. *С приветни думи на устата нежна | ти тихо ми душата просветли.* Д. Бояджиев, Стихотворения.

ПРИВЕТСТВИЕ. Вж. поздрав.
ПРИВИДЕНИЕ. Вж. призрак.
ПРИВИКВАМ. Вж. свиквам.
ПРИВИЧЕН. Вж. обичаен.
ПРИВИЧКА. Вж. навик.
ПРИВЛИЧАМ, прителям.
Сс. вид: привлека, прителя.

привличам: будя силен интерес у някого или въздействувам силно, предизвиквам желание за сближаване, да създаване на връзки с външния си вид или с някои свои положителни качества. *Беряят черен кон на горския всякога привличаше вниманието им и затова много често разговорите се водеха около него.* Й. Йовков, Разкази, I. *Силната му здрава фигура с острите изразителни мъжки очи привличаше погледите на всяка жена.* Д. Немиров, Другият. *Хороводецът привлече погледите и на стари, и на млади. На всички се хареса младостта и играта му.* К. Петканов, Преселници. *Привлякла го бе нейната хубост, чистата бледост на лицето ѝ — той не беше виждал никога такава жена и не можеше да откъсне погледа си от нея.* Д. Талев, Самуил. *С белия овал на лицето, . . . и с короната от златисти коси, . . . тя привличаше и правеше силно, неотразимо впечатление.* Д. Спространов, Самообречените. *Така пътувахме няколко деня и най-после навлязохме в планината, която тъй много ме привличаше.* Елин Пелин, Ян Бибиян на Луната. *Привличаха я неговата доброта и искреност.*

прителям е равно по значение на привличам, но изразява по-силна степен на привличане. Има сравнително по-рядка употреба. *Блясъкът на златото и скъпоценните камъни прителяше погледа на младата жена, . . . пробуждаше други спомени, за други щастливи дни в нейния живот.* Д. Талев, Старата къща. *Очите на княгинята го прителяха неотразимо.* Ст. Загорчинов, Легенда за св. София. *Гражев има нещо изключително и силно. То прителя човека и го държи в плен на онова обаяние, което се излъчва от силните дори.* Ив. Мартинов. Драва тече през славянски земи.

ПРИВЪРЖЕНИК, последовател.

привърженик: човек, който възприема и поддържа някакви възгледи, някаква теория, течение в изкуството и под. или е на страната, подкрепя видна обществена или политическа личност. *Многинството от българското студентство, . . , всякога е било привърженик на левите политически течения и всякога е споделяло чувствата и е защищавало интересите на народа.* Д. Казасов, Виляво и прежвяно. *Значителна част от тогавашните писатели особено по-младите — са убедени привърженци на социализма.* Ив. Богданов, Спътници на първенците. *Той държал още по-ревностни проповеди против брака и набрал много привърженци.* Ив. Вазов, Към пропаст. *При встъпването на престола на Георги Тертер той стана и най-предан негов привърженик и се радваше на голямо влияние.* Ив. Вазов, Светослав Тертер. *Всички близки приятели и привърженци на княза са арестувани.* В. Геновска, Седем години. *Привърженик на мира. Привърженик на импресионизма.*

последовател е книжна дума. Означава: дълбоко убеден привърженик, човек, който следва, прилага и евентуално развива идеите, които поддържа. *По стъпките му* [на Паисий] *тръгват редица ученици и последователи, които не само преписват, но и преработват, допълнят и разпространяват между народа Славяно-българската история.* Б. Пенев, Начало на българското възраждане. *При това, царю, не забравяй, че последователите на поп Богомил не са един и двама, а мнозина, цели села.* М. Смилова, Друм се вие. *Строг последовател на идеите на Толстой, за него руската земя бе свещена, а руският народ — най-добрият от всички народи.* Д. Ангелов, На живот и смърт.

ПРИВЪРЗАН. Вж. верен.
ПРИВЪРШВАМ. Вж. свършвам.
ПРИГАЖДАМ СЕ. Вж. приспособявам се.
ПРИДИРЧИВ. Вж. взискателен.
ПРИДОБИВАМ, добивам, спечелвам, сдобивам.
Сс. вид: придобия, добия, спечели, сдобия.

Общо значение. С труд, усилия получавам имот, пари, слава и др.

придобивам: с труд ставам притежател на имот, пари и др. или получавам някакви права, привилегии, които не съм имал досега. *И унесен в сладостта на мечтанията за земя и имот, които може да придобие, той заспа.* Елин Пелин, Земя. *Софрониий къща построи, чифлици купи.* Ст. Михайловски, Басни. *Към края на XVIII век преселените сърби в австрийските земи придобиват известни права от правителството.* Б. Пенев, Начало на българското възраждане. *Всичко, което човек сам е придобил, е свързано направо с кръвта му.* К. Петканов, Дамяновата челяд.

добивам в едно от значенията си е равно на придобивам, но има по-рядка употреба. *Целувай ръка и поблагодари ми, че наместо пиле ти добиваш цяла мисирка.* Л. Кара-

делов, Българи от старо време. *Ако работиш честно и умно, . . , и господ ще ти помогне, та непокон и повече ще добиеш.* Т. Влайков, Дяловата Славчова унука. *Някога преди години тя бе посрещала в дома си Раковски, той бе казал тогава какво е нужно, за да добие един народ свободата си: борба.* Ст. Дичев, За свободата. *Завършилите института добиват права на редовни детски учителки.* в. Работническо дело.

спечелвам: с труд, усилия или по щастлива случайност успявам да получа пари, имот или да си извоювам слава, чест, добро име и под. *Крътмата той държеше от четиридесет години, с нея бе спечелил пари.* Елин Пелин, Гераците. *Останало бе и от баща му доста имот, ала много нещо и сам беше спечелил.* Т. Влайков, Съчинения, III. *Батальонът „Христо Ботев" бе спечелил достойно слава и уважение сред нашия народ.* К. Ламбрев, Средногорски партизани. *Майка му го изпрати, без да пролее ни една сълза, и му рече: — Вървя, синко, на далечно място отиваш, ама ти никога от нищо да не се плашиш. Учи там наука, ама гледай още повече да спечелиш добро име и чест между людете.* Д. Талев, Преспанските камбани.

сдобивам е равно по значение на д о б и в а м, но е остаряла дума. *Представлението е необходимо, за да сдобием от него най-малко хилада франка.* Ив. Вазов, Хъшове. *Не съществува* [свободата], *но ще я сдобием, приятелю мой.* Ив. Вазов, Под игото.

ПРИДРУЖАВАМ, съпровождам, съпътствувам.

Св. вид: **придружа, съпроводя.**

О б щ о з н а ч е н и е. Вървя заедно с някого.

придружавам: вървя, пътувам заедно с някого, за да не е сам, да съм му другар, да го пазя или охранявам и пр. *Ако имаш да си купуваш нещо, да те придружа по магазините, да не те изпъжат, аз разбирам.* Й. Йовков, Обикновен човек. *Досвидя му се за воловете, . . , и за кучето Бельо, което го придружаваше на оран и в гората.* Т. Влайков, Съчинения, III. *Вкрил си отиде късно. Всички поред се ръкуваха с него на изпроводяк. Само Станка го придружи до пътната врата.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Винаги трябваше някой да ме придружава, да ме варди от страшното, което може да изскокне из дупката.* Т. Влайков, Преживяното. *Вечер или късно нощем, когато се прибираше* [кметът] *у дома си, винаги го придружаваха тъдари или пазванти.* Г. Караславов, Обикновени хора.

съпровождам: вървя, пътувам заедно с някого, за да го изпратя, за да го заведа някъде, да го охранявам и пр. Има книжен характер. *На 30 декември Василев я среща до кметството и я съпровожда чак до Прошек. По пътя тя му говори за пътуването си до Александрия.* М. Кремен, Романт на Яворов. — *Прощавайте, братя! — рече той високо и им подаде двете си ръце. . . Последно ръкостискане. Той тръгна; тримата го съпроводиха до вратата.* Ст. Дичев, За свободата. *На другия ден майката отиде още преди изгрев в пленявта, съдуди синовете си и им рече: — Отивам при леля ви в Елешница. Тръгайте да ме съпроводите.* А. Дончев, Сказание за времето на Самуила. *Подир три дни Васил Евстатиев Априлов потегли с една каручка през Велико Търново за Русчук, а оттам за Одеса. . . До него в каручката се намести Мишко Пайнавелата — да го съпроводи до Русчук.* А. Каралийчев, Народен закрилник.

съпътствувам: придружавам някого, когато отива някъде, пътува за някъде. Има книжен характер и се употребява рядко. *Докато старецът заминаше мрежата, аз ловях скокалци за стръв, копаех червеи, кпех се или играех със Зъмка, която винаги ни съпътствуваше.* Ем. Станев, Януарски гнездо. *При пътуванията му в чужбина жена му всякога го съпътствуваше.*

ПРИДУМВАМ. Вж. у б е ж д а в а м.

ПРИДЪРЖАМ. Вж. п о д д ъ р ж а м.

ПРИДЪРЖАМ СЕ. Вж. с п а з в а м.

ПРИЕМАМ. Вж. с ъ г л а с я в а м с е.

ПРИЗИВ. Вж. в ъ з в а н и е.

ПРИЗНАНИЕ, самопризнание, изповед, откровение.

О б щ о з н а ч е н и е. Разкриване на нещо извършено, преживяно пред някого.

признание: разкриване на постъпки, мисли, чувства пред някого или публично, които досега сам крил. *Той знаеше от съдебните отчети, че всички заловени диверсанти правеха пълни признания.* М. Марчевски, Повести. *Стара провала. Цели два месеца жилавият юнюша е инквизиран в Шуменската полицейска инспекция, за да прави признания.* Г. Караславов, Походът на младежта. *Стар съм и не мога вече да му шетам. . В това неочаквано признание на дядо Давида за слабостта и старините си Милан позна пак тая скрита и мъчителна мъка, която старецът от някое време насам носеше в душата си.* Й. Йовков, Песента на колелетата. *Плашеше я любовното признание на Калинко, но дълбоко в душата си искаше да го чуе.* И. Петров, Нонкината любов.

самопризнание е равно на п р и з н а н и е, но направено доброволно, обикн. при следствие или в съд. Употребява се предимно за признаване на вина за извършено престъпление. *Не беше трудно да принудят ратая към пълни самопризнания. Той разказа подробно*

как се досетил да разкаже чешмичката, как разбрал, че никой друг освен партизаните не е могъл да я направи нощем. Д. Ангелов, На живот и смърт. *От самопризнанията и от документите бе установено, че групата била подготвена в един американски лагер в Бавария и след това прехвърлена в България.* П. Вежинов, Следите остават. *Тия самопризнания, . . , се четат като роман и интересът към тях е голям не само защото са свързани с живота на Яворов, но и затова, че сами по себе си са ценни, и са плод от сърцето откровения.* М. Кремен, Романът на Яворов. *Подсъдимите потвърдиха пълни самопризнания.*

изповед: разкриване пред някого на съкровени, скрити лични мисли, чувства, постъпки. *Тия мисли тежаха страшно на честната му душа и той реши да потърси облекчение в откриване, в благородна изповед.* Ив. Вазов, Под игото. *Заглед ме продължително със светли, овлажнели очи, и започна една такава сърдечна изповед, на каквато никога не можех да допусна, че е способен.* Д. Калфов, Избр. разкази.

откровение: разкриване на лични, съкровени мисли, чувства, преживявания спонтанно, непосредствено пред някого, към когото се изпитва доверие, вяра, че ще разбере. Има книжен характер. *Аз усещах и тук откровението на искрения поет и сърдечната изповед на великия страдалец.* М. Кремен, Романът на Яворов. *Той* [Ботев] *изразява себе си, изповядва и проповядва своите мисли и чувства и всеки негов стих вълнува като най-интимното откровение.* в. Литературен фронт.

ПРИЗНАТЕЛЕН. Вж. б л а г о д а р е н.

ПРИЗОВАВАМ. Вж. п о в и к в а м.

ПРИЗРАК, привидение, видение, фантом, сянка.

О б щ о з н а ч е н и е. Въображаем, недействителен образ, който се привижда някому.

призрак: в представите на суеверните — безплътен образ, дух на умрял, който се явява на някого, или неясен, недействителен образ, който се привижда някому. *Дон Рамиро не може да понесе мъчителната раздяла и умира. И все пак идва на сватбения пир. Това е неговият призрак.* сп. Българска реч. *Но в полумрака от тъмните кътове, от мебелите, лампериите и тапетите изникваха спомени от миналото, призраците на баща й, на Мария, на Борис.* Д. Димов, Тютюн. *Не ме познавате вие, защото идете от далечна земя и далечно време — сега, когато съм мъртва — и вашите заклинания с пъклена власт са извикали моя призрак — да ви говори!* Н. Райнов, Видения из древна България. *В двора имаше много тъмни и страшни места, откъдето дебнеха какви ли не нощни призраци.* И. Петров, Леля се годява. *Дълго вървяхме запъхтени и мълчаливи нагоре по стръмното. И все някакви въображаеми призраци се мярхаха отпреде ми.* П. Михайлов, Малката партизанка.

привидение е сближаво по значение с п р и з р а к. *Аз наистина горях и треперех. Бях се простудил. И пред очите ми заиграха фантастичните привидения на запустялата воденица. А сред тези привидения — космати и рогати — се мяркаше непрекъснато образът на баба.* К. Калчев, При извора на живота. *Иска да каже нещо, но бързо отминава, като се обръща няколко пъти, за да се убеди наистина човек ли съм или привидение.* Л. Стоянов, Холера. *В стиховете му се отразява всичко, що буди страх и ужас. Тук добиват пълт русалки, планински духове и привидения.* сп. Българска реч. *Сред неприветната действителност и безсънни нощи, пълни с безпокойни мечти и кошмарни привидения, него ще спохождат нерядко и хубави сънища.* П. П. Славейков, Епически песни.

видение в едно от значенията си не се различава от п р и з р а к, но е остаряло. *Вървя под тъмен свод. .] Видения страшни] в нощта се мяркат.* Ив. Вазов, Лирика, II.

фантом е книжна дума, равна по значение на п р и з р а к, но с рядка употреба. *Той беше невидим, фантом или сянка.] Озове се в черква, мерне се в седлянка,] покаже се, скрий се, без знак и без следа.* Ив. Вазов, Лирика, I. *Но Алекси чудно умее да описва: изправи се той на барикадата — сякаш фантом.* Ив. Кирилов, Жерави.

сянка в едно от значенията си е: дух на умрял човек, който се явява някъде или на някого (според вярванията на суеверните). *Викат, като изгрей месеца, сянката на Рада се явявала.* П. Ю. Тодоров, Събр. произведения, II. *Той слезе от колата и като се обърна на тая страна, отдето изгрява слънцето и на където ще поемат пътя си сенките на умрелите, когато ще въскръснат, запретна дрехите си и се приготви за молитва.* Й. Йовков, Песента на коледетата. *Край нас ходят сенки, дошли от незнайно време.* А. Каралийчев, Лъжовен свят.

ПРИИЖДАМ, стичам се.

Св. вид: **придойда, стека се.**

О б щ о з н а ч е н и е. Мнозина отиваме и се събираме на едно място.

приждам: като идваме неедновременно мнозина или в голям брой от различни места, събираме се, натрупваме се на едно място. *От всички краища на селото приждаха жени, деца и старци.* А. Каралийчев, Птичка от глина. *А гостите все приждаха, извърви се цялото село. На двора се изви хоро.* И. Петров, Нонкината любов. *Градчето се оживяваше само веднъж в седмицата, в пазарен ден, когато от селата приждаха селяни и селянки.* М. Мар-

чевски, Повести. *По цял ден пукаха припренте мотори на мотоциклетите, бучаха мощно камионните ешелони, прииждаха подкрепления.* П. Вежинов, Втора рота. *Наоколо цвъртяха неизброими лястовички. Те прииждаха отвред, кацаха на близката круша, събираха се на големи ята.* Ст. Марков, Дълбоки бразди.

стичам се: идваме мнозина в едно или в различно време в голям брой, бързо отнякъде, като се събираме, струпваме на едно място. *От всички страни на селото, от всяка улička, от всеки кръг се стичаха мъже, жени, младежи, девойки, деца в необикновено празнично настроение.* К. Ламбрев, Средногорски партизани. *Още в тъмни зори селските улици и площадът долу започнаха да се пълнят с люде. Всички се стичаха към площада пред училището, дето се бе настанило Началството.* Д. Талев, Илинден. *На събора в Калиново. . той я видя за първи път. Както от всички околни села, и от Глогово се беше стекло тук всичко живо, всички девойки иergени.* Ив. Карановски, Разказ, I. *Ето там. . е Кавръковото изворче, дето лятно време всички се стичат да се разхладят.* Г. Караславов, Избр. съчинения, I. *На събора се стече много народ.*

ПРИКАЗВАМ. Вж. говоря.

Вж. разговарям.

ПРИКАЗЕН, вълшебен, фантастичен.

Общо значение. Който е необикновен, както в приказките.

приказен: който е като в приказките, отличаващ се с качества, обикн. хубави, положителни, застъпени в много по-голяма степен, отколкото са в действителност. *Пред тях като някакъв приказен дворец се издигаше красиво здание, обградено с мраморни колони.* Ал. Бабек, Малкият емигрант. *И тия приказни битки и подвизи на чутовния македонски цар, . . , извикваха в разпаленото ми въображение чудни образи и картини и произвеждаха в детската ми душа извънредно силно впечатление.* Т. Влайков, Съчинения, II. *При слабото зарево от догарящите вранци издачът и конят приличаха на някакво приказно чудовище, което излиза от дъното на морето сред пяна и водни пръски.* Ст. Загорчинов, Ден последен.

вълшебен: в който стават чудеса, необикновени неща. *Бенко стъпи в широко отворената врата на презокеанския параход, посрещнат от две редици младежи и девойки, облечени като царските синове и дъщери от вълшебните приказки.* Ал. Бабек, Малкият емигрант. *Ти се вреше дръзко в миналото скрито | и от там влечеше, кат победен знак, | векове от слава, затулени в мрак, | за царе, юнаци, вълшебни преданья.* Ив. Вазов, Лирика, I.

фантастичен: който е, както в приказките, необикновен, чудноват, плод на фантазията. *Там морето е издълбало в скалите сводове и пещери, чудати фигури на огромни животни, фантастични замъци и крепости.* П. Славински. *Момичето със слъччеви коси. Тая бяла тиха нощ, тия непознати и пусти места, . . — всичко туй й се струваше като някой чуден фантастичен сън.* Й. Йовков, Чифликът край границата.

ПРИКАЗЛИВ, разговорлив, разговорчив, словоохотлив, бъбрив, речовит, хлевоуст.

Общо значение. Който обича да говори.

приказлив: който лесно се поддава да бъде заговорван и използува всеки повод, за да приказва. *Друг път тя биваше приказлива, сега мълчеше. Но черните й очи все се смееха.* Й. Йовков, Ако можеха да говорят. *Той е общителен, приказлив, говори дяжме много.* Ив. Вазов, Пътувания из Русия. *Той беше приказлив, пък и Митко обичаше да си поприказва с някого надълго и нашироко.* М. Марчевски, Митко Палавзов.

разговорлив: който влиза лесно в контакт с другите и умее да води разговор, а също и който умее да повежда разговор и да се отзовава, когато го заговорват. *Тате и мама го поканиха в стаята и заговориха с него. Нашият съсед излезе много разговорлив и сърдечен човек.* А. Михайлов, Децата на шивачката. *Той не беше разговорлив, но сега и съвсем мълчеше.* Д. Талев, Самуил. *Един от казаните — най-старият и най-разговорливият — разпита как е помишъкът, как се разбират с турците, радват ли се, че всичко тука ще стане пак българско.* Ив. Гайдаров, Добрина чешма.

разговорчив е еднакво по значение с разговорлив, но има по-рядка употреба. *Такъв беше той — странен. Ту буйно весел и разговорчив, ту мрачен и недостъпен.* Цв. Ангелов, Честна дума. *Като се видя сам с партизанчето, турчинът се поотпусна, стана по-разговорчив.* М. Марчевски, Митко Палавзов.

словоохотлив е книжна дума. Означава: който не само използува, но и търси поводи да говори, и то многословно, с подробности, без да се интересува от събеседника си. *Калитанът беше словоохотлив моряк и по цели часове ми разказваше за приключенията си из всички краища на света.* М. Марчевски, Остров Тамбукту. *Теодосий мълчеше. Като в просъница идваха до ушите му думите на словоохотливия монах, който разпрявяше без умора за всичко станало и мълвено из града.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Веднага подхвана случаен разговор и дълго говориха. Най-словоохотлива се показа годеницата.* К. Петканов, Вълколом. *Тя е толкова словоохотлива, че се уморявам да я слушам.*

бъбрив: който много говори,без да е нужно,за дребни, незначителни неща, с което обиква. досажда на околните. *Колкото мъчение и потпен бе Теодосий, толкова бъбрив беше неговият спътник.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Той малко говореше и може би затова венчки го уважавахе: племето не обичаше бъбрите хора.* М. Марчевски, Остров Тамбукту. *Красивата гледка принуди и най-бъбривите да замълкнат.* Пн. Мирски, През девет земи.

речовит е дума от народния език. Означава: който не само обича, но и умее да приказва, има дар слово, може хубаво и убедително да говори. *Не беше много речовит и като не знаеше какво да каже по-нататък, завърши с пожелание селяните да окажат поддръжка на войската.* К. Кръстев, Катастрофа. *Избират — . . — няколко души по-отворени и по-речовити хора, на ги пуснат из махалите да агитират.* Т. Влайков, Съчинения, III.

хлевоуст е също дума от народния език, но с неодобрителна отсянка. Означава: който много приказва, клюкарствува или говори неприлични неща. *Тинка остлабна, не се смееше вече, не се шегуваше. Хлевоусти жени из селото започнаха да подмятат врели-некипели.* Г. Караславов, Избр. съчинения, VI. *Кака Гинка, . . , приказлива, хлевоуста и лудичка, . . , забавляваше гостите с шеги и подигравки.* Ив. Вазов, Под игото.

ПРІКЛЮЧВАМ. Вж. с в ъ р ш в а м.

ПРІКРИВАМ. Вж. з а к р и в а м.

ПРІКРИТ, скрит, потаен.

прикрит се свързва с място и означава: който така е разположен или замаскиран, че не може да се види или забележи лесно. *Мястото бе усамотено и прикрито, та колибата личеше само отблизо.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Тука, настанени в пещерата с прикрит и замаскиран вход, наистина бяхме в пълна безопасност.* П. Михайлов, Малката партизанка. *Друг агент цивилен се катери | дири най-прикритите места, | но и там куриумьт го намери.* О. Василев, Проверка.

скрит се свързва с човек, място, предмет. Означава: който се намира или е поставен на такова място, че да не може да бъде видян или намерен. *В станците следяха напрегнато движението на турите, но по-любопитна беше за тях изненадата, която готвеха на приближаващия се враг скритите зад скалите насреща техни другари.* Д. Талев, Илинден. *В къщата на Герашите, па и в цялото село се знаеше и говореше, . . , че старият Герак има скрити пари.* Елин Пелин, Герашите. *След обяд, . . , слизаше, за да покопае с тоягата си мястото, дето имиярите бяха ровили да търсят скрито богатство.* Г. Караславов, Селски истории. *Те останаха в това скрито място до следващата вечер, без хляб, без оръжие.* Ив. Вазов, Жестоки истории. *Скрито имане. Скрити запаси.*

потаен в едно от значенията си се свързва с място. Означава: който е много прикрит, много затулен, така че трудно може да се види, да се открие. Има сравнително ограничена употреба. *Дива гора! И в най-усойното й място, съсем потайно и днес, е била землянката на партизанския отред „Георги Бенковски“.* Ст. Станчев, Под ясно слънце. *Ден денувам — кътища потайни, | нощ нощувам — пътища незнайни.* П. К. Яворов, Антология.

Вж. п о т а е н.

ПРІКЯ. Вж. з е с т р а.

ПРИЛЕЖЕН. Вж. с т а р а т е л е н.

ПРИЛЕПЧИВ. Вж. з а р ѐ з е н.

ПРИЛИКА, подобие, сходство.

прилика: признак, който показва едиаквост,близост между две еднотипни неща, които се сравняват, а също и близост в представите за нещо и това, което е то в действителност. *Знаете ли кое ме учудва? Голямата му прилика с мъжа на сестра ми, както го видях на портрета в Казалар.* Ив. Вазов, Казаларската царица. *Голямата прилика между нея и Сарандовица изведнъж се хвърляше в очи.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан. *Той мълкна и повдигна високомерно глава, при което приликата с баща му стана още по-голяма.* Д. Димов, Тютюн.

подобие: по-голяма или по-малка едиаквост между две еднотипни неща, взети в сравнение. *Сами се взря в него и на първо време не можа да го познае. Вместо лице той видя само някакво безформено, синьочерно подобие на човешки образ.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Наместо портрет представя една карикатура, в която нещастният чорбаджия изгубва почти своето човешко подобие.* К. Величков, Събр. съчинения, VIII.

сходство: близост в чертите, качествата на две еднотипни неща, които се сравняват. *Това сходство на вкусовете го свързваше със Стефчов.* Ив. Вазов, Под игото. *По време на разговорите беше констатирано сходство на мненията по много от обсъжданите проблеми.* Ж. Живков, Избр. съчинения, XV. *Като се погледна в огледалото, аз непременно откривам някакво сходство с детето от онова време. Сега чертите на лицето ми са загладени и улегнали, но тогава те сигурно се били изострени и резки.* Ив. Мартинов, Пролет мила.

ПРИЛИЧАМ, наподобявам, напомням, мязам.
Св. вид: **наподоби, напомня.**
Общо значение. Имам известно сходство, близост с някого, нещо.
приличам се свързва с човек и предмети. Означава: имам общи, сходни черти, свойства с някого, нещо по поради това в някои случаи мога да бъда взет за друг. *Пред тях стоеше висока и стройна девойка, която по всичко приличаше на майка си: същото кръгло лице, същите черни очи.* Й. Йовков, Старопланински легенди. *Ти приличаш на майка ни. И тя беше една такава добре сложена, пълничка и хубава.* П. Михайлов, Малката партизанка. *В откритата кошара овцете лдяха сенце и прежвяха. Приличаха си и по рост, и по едрина.* Ст. Станчев, На раздумка. *Всички стари къщи в квартала до Морската градина си приличат. Построени са обикновено в дъното на двора, отпред имат градинка, а лехите на градинката са оградени с подрязани чимшири.* П. Славински, Момичето със слънчеви коси. *Падаше вечер. Гергините в градините приличаха на едри есенни звезди.* А. Каралийчев, Птичка от глина. *Гласовете им си приличат и не можеш да ги различиш.*
наподобявам: поради еднакви черти извиквам представа за някой друг. Често се свързва със звукове, с външни черти. *Затракаха автомати, чиито ръмжеви наподобяваха пращене на искри от огън.* Д. Димов, Тютюн. *А тракането на машинните наподобяваше стрелба на картечница.* Н. Антонов, В открито море. *Красивите кокосови палми се изпъчаха високо и разтваряха разкошни корони, които наподобяваха огромни чадъри.* Гр. Угаров, По следите на заточеника. *Разгърден по жилетка, . . . той наподобяваше американски бермер от филмите.* А. Гулъшки, МТ станция. *Имаше възможност да завърши обеда си с такъв странен деликатес, чийто вкус наподобяваш твърде много този на варени картофи.* сп. Космос.
напомням в едно от значенията си е: поради общи черти (застъпени обикн. в слаба степен) извиквам спомен за някой друг, за нещо друго и насочвам мисълта към него, който в момента не е налице. *Все пак напомняше му той някого, макар и издалече, и тая нова прилика събуждаше сега у него неопределено, приятно вълнение.* Ст. Дичев, За свободата. *Всеки един носеше една восъчна кукла. Така ли се стори Арону или наистина имаше прилика, лицата напомняха моминския лик на Сара.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *А в Анвер само големите стари дървета на парка можеха да му напомнят тропическите зеленини, макар и приликата да беше не само крайно относителна, но и много измамваща.* П. Спасов, Хлябът на хората. *Отново се чу някакъв писък, който напомняше плача на дете.* З. Сребров, Избр. разкази. *Много обичам да говоря с нея — напомня ми майка ми.*
мязам съвпада по значение с приличам, но е диалектна дума. *Второто писмо донесе вест, че на Пешката се дошло второ момче, а голямото носело името на дяда си и много мязало на него.* А. Каралийчев, Народен закрилник. *На човек не мяза вече, смазаха го от побоища, недъгав го направиха.* П. Славински, Претворена земя.
Вж. подобавам.

ПРИЛИЧА МИ, отива ми, подхожда ми, стои ми, седи ми, отваря ме, прилягa ми, мя за ми.
Общо значение. Съответствува на външния ми вид (за облекло, цвят и др.).
прилича ми: прави ме да изглеждам по-хубав, по-добре, подпомага външния ми вид да бъде хармоничен. *Каква хубава блузичка, Миче, майка ти много ще те награди. Прилича ли ти? Дай да видим.* Ст. Костов, Избр. творби. *Много си напременена днес, Найдо. Пък ти прилича новата рокля!* А. Каменова, Харитининият грях. — *Приличат ли ми? Тия дрехи са на мама. Стоят ли ми хубаво?* Й. Йовков, Чифликът край границата. *За туй пък Панайотка се беше облякла с дрехи, които я правеха още по-хубава. Тя знаеше какви цветове й приличат и бързаше в тях да се покаже.* Д. Немиров, Братя. *Както си е направила косите, много й прилича.*
отива ми не се различава по значение от прилича ми, но има разговорен характер. *Когато Марина излезеше ненадейно с нова рокля или с нова блуза, Станка, . . . запитваше откога я има. Много ти отива! — възхищаваше се простодушно и искрено Станка.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Този наш защитник беше млад, подвижен, енергичен, със златни очила, които много му отиваха.* К. Калчев, При извора на живота.
подхожда ми в едно от значенията си е: съответствува на външния ми вид, на фигурата, цветовете, възрастта ми и под. — *Ей тая си вземете — приказваше продавачката. — Вие сте винеок и ви подхожда този цвят. Тя не е вече млада и не й подхождат ярки тонове в облеклото.*
стои ми и **седи ми** имат разговорен характер. Означават: хармонира с чертите, цветовете ми, съответствува на целия ми външен вид. *Униформата му стоеше красиво. Динко наистина беше станал хубав момък.* Д. Димов, Тютюн. *Онова пепитеното харесва ли ти? Чудесно ще ми стои едно костюмче от него.* в. Работническо дело. *Палтото не му стоеше много добре; то бе синьо на цвят, въздълго и малко тясно в раменете.* Ст. Дичев, За свободата. *Бре, бре, бре, то нови рокли, нови шапки. Чудесно ти седи!* Д. Немиров, Възелът. *Тази блуза ти седи много хубаво.*

отваря се също има разговорен характер, но се употребява предимно за цвят, тонове на облекло. Означава: прави да изиграят, подчертава качествата на външния ми вид. *Бранков заседяв с въхлинение как я отварчие и правеше неодолимо желатента червената й блуза.* Ив. Вазов, Казалдарската царица. *Какавто се стройничка, теб всичко прилича. А пък дондежра — такъв хубав — още повече те отвари.* Т. Влайков, Стрина Венковица. . .

прилага ми е дума от народния език, равна по значение на п о д х о ж д а м и. *Беше облечена във кьмени рокля, ушита по градски, по уселски, но й прилягаше.* Кр. Григоров, Разделчани. *Официалната униформа не му прилягаше, дори походката му изглеждаше някак прекалено цивилна.* П. Вежинов, Нашата сила.

мяза ми е равно по значение на п р и л и ч а м и, но спада към диалектната лексика. *Баба казва, че тази рокля никак не ми мяза.*

ПРИЛИЧЕН. Вж. у г л е д е н.

ПРИЛЯГАМ. Вж. п о д о б а в а м.

ПРИЛЯГА МИ. Вж. п р и л и ч а м и.

ПРИМАМВАМ. Вж. с ъ б л а з н я в а м.

ПРИМЕР, образец.

пример: действие, постъпка за следване, подражание или човек, комуто може, трябва да се подражава заради неговите действия, постъпки. *Посочи му, тате, моята работа за пример.* Р. Стоянов, Майстори. *Как така да почне, че тези, които някой ден ще четат тоя разказ за живота му, да намерят в него пример за продължение на доведеното до тука народно дело?* Ст. Дичев, За свободата. *Академик Балон работи в нашата наука за езика вече почти 75 години с любов, която никога не отслабва, с енергия и настойчивост, които трябва да служат за пример.* сп. Септември. *Смятам, че този, който има заслуга към народната власт в миналото, сега трябва да служи за пример на другите.* М. Марчевски, Повести. *Той поддържаше такъв ред на масата и в шкафа си, че началникът непрекъснато го сочеше за пример.* Г. Караславов, Избр. съчинения, II.

образец: действие или постъпка, чиито елементи са залог за най-високо качество, поради което всички следващи трябва да се съобразяват с нея и се преценяват от другите в сравнение с нея. *Тази величествена победа в борбата за овладяване на Космоса е образец на безпримерно мъжество и смелост на съветските хора.* в. Работническо дело. *Нашите комсомолци показаха незабравими образци на героизъм в борбата против фашистките насилия и буржоазната реакция.* Г. Димитров, За младежта. *Работата бе там, че за мен брат ми Стефан откраи време бе образец на съвършен човек и на най-чист комунист.* Л. Станев, Поглед от хълма. *Какъв образец за подражание! Историята на нашия театър едва ли би могла да намери по-светло име на български артист, който със своето благородство, човечност, интелигентност по-достойно да е носил кръста на актьорското призвание.* Н. Лилиев, Съчинения, III.

ПРИМИРЯВАМ. Вж. п о м и р я в а м.

ПРИМКА. Вж. у л о в к а.

ПРИНАДЛЕЖА. Вж. с п а д а м.

ПРИНУДИТЕЛНО. Вж. н а с и л а.

ПРИНУЖДАВАМ. Вж. н а к а р в а м.

ПРИНЦИП, начало, правило, максима.

О б щ о з н а ч е н и е. Основно, ръководно положение за нещо.

принцип: възгледи и критерии, осмислени като ръководство за действие, въз основа на които човек винаги оценява по едни и същи начини нещо, пристъпва към явлението, без да си противоречи. *Преди всичко откриваме проблемата за необходимостта от взра в човека — този високохуманен принцип на комунистическата идеология и морал* (реж. бел. Д. Георова). Ив. Остриков, Път през ада. *Той* [уставът] *е доста остарял вече, . . . но има в него един основен принцип: свобода за всички в Македония и Одринско.* Д. Талев, Гласовете ви чувам. *Динко внезапно стана сериозен и отговори сухо: — Аз имам принципи, от които не мога да отстъпя. Никога няма да служа на олигархията.* Д. Димов, Тютюн.

начало в едно от значенията си съвпада с п р и н ц и п, но има остаряващ характер. *Християнството победи, защото беше носител на начала, които осъждаха стария мир. начала, за първи пъ пъ прогласени.* К. Величков, Писма от Рим. *Той имаше основни начала — да не отива против законната власт и да отрича бунтовищите и революционерите.* Г. Караславов, Избр. съчинения, II.

правило в едно от значенията си е: определен начин на постъпване в даден случай. Има ограничена употреба. *Оня от кочанчията при маданския чук, . . . идеха предимно от Трънско, а работниците при пещите на виднте бяха от Кюстендилско, но и едните, и другите държаха здраво на отдавна установеното правило да не допускат селяни от Самоковско в свои еснаф.* А. Христофоров, Ангария. *При разпределянето на бойците се ръководехме от правилото всяка група да има поне един местен човек,*

който познава разположението на селото. Сл. Трънски, Неотдавна. *Турската власт, особено отначало, е имала за правило да не се меси в духовния живот на раята.* Б. Пенев, Начало на българското възраждане. *През всеки две години срещу Коледа той имаше за правило да си дохожда в роднин град.* Ив. Вазов, Нова земя.

максима е книжна дума. Означава: основен, важен принцип, на който са подчинени всички постъпки на човека, изразен обикн. със сентенция. *Той казваше, че трябва да прощаваме дребните слабости на близките си, макар че сам не се ръководеше от тази максима.* Л. Стоянов, Сребърната сватба на полковник Матов. *В когармата през оная години се спазваше най-стриктно максимата, че свободното време е лош съветник на войника.* П. Илиев, В легоминисто на вълците.

ПРИНЦИПЕН, принципиален, последователен, праволинеен, безкомпромисен.

Общо значение. Който се придържа строго към принципите, убежденията си.

принципен: който строго се придържа към възприетите от него принципи, винаги се ръководи от тях или който е съобразен с определени принципи. *Като граждани той беше сьвсем достъпен и демократичен, с високи нравствени качества, дълбоко принципен.* Ив. Димов, Ако имах два живота. *Ти не бе достатъчно принципен, гражданската ти смелост се изчерпваше само пред министри, . . , само пред полицейски инспектори.* Д. Димов, Тютюн. *Но както към себе си* [Ив. Вазов], *така и към другите — той си остава неизменно един и същ: високо принципен, честен и достоен защитник на високата социална мисия на писателя-гражданин.* в. Отечествен фронт. *Принципно решение.*

принципиален е книжна дума, която по значение съвпада с принципен, но е по-рядка употреба. *„Ние комунистите, . . . , сме непримирими принципиални противници на буржоазния национализъм във всички негови разновидности."* в. Работническо дело. *Принципиална личност. Принципиално становище.*

последователен в едно от значенията си е: **който** неотклонно, твърдо отстоява, придържа се към своите възгледи, убеждения, **който** проявява постоянство в действията, в постъпките си. *Главното и единствено средство за осъществяване на тези цели те виждат в национал-демократичната революция. И затова селяните и занаятчиите са най-убедените и последователни изразители на идеята за народна революция.* Ив. Унджиев, В. Левски, биография. *Той беше социалист с всяка своя мисъл, с всяка своя дума, последователен и твърд във всяко свое дело, беше живо вълнение на своите убеждения.* Д. Талев, Илинден. *Стотици граждани отдават последна почит на големия народен художник, който в цялото си творчество бе последователен защитник на реалистичните традиции в нашето изобразително изкуство.* в. Вечерни новини.

праволинеен е книжна дума. Означава: **който** не се отклонява, никога не отстъпва от своите възгледи, убеждения или в който няма колебание, противоречие (което понякога ограничава оценката за нещата или е проява на липса на гъвкавост). *Във втория етап на своето развитие, . . , макар идеологично ненапълно издържан, но винаги праволинеен, честен и предан на народа, Маринополски разтваря сърце за всички оная чувства, които дълбоко вълнуват напредничавите умове на нашето време.* Ив. Богданов, Спътници на пъртвенците. *Йордан познавах от ученическите си години. Ние учениците гледахме на него като на един от най-старите и най-праволинейните комунисти.* Сл. Трънски, Неотдавна. *Праволинейна мисъл. Праволинейно отношение.*

безкомпромисен: **който** не прави компромиси, не постъпва против съвестта си, не отстъпва от убежденията си или **който** е извършен без компромиси. *Тя* [Будевска] *беше бойка, темпераментна и безкомпромисна в борбата с мракобесието.* Ив. Димов, Ако имах два живота. *Безкомпромисно решение.*

ПРИНЦИПИАЛЕН. Вж. принципен.

ПРИПАСИ. Вж. запаси.

ПРИПОМНЯМ. Вж. напомням.

ПРИПОМНЯМ СИ. Вж. спомням си.

ПРИРАВНЯВАМ, изравнявам.

Сз. вид: **приравня, изравня.**

приравнявам: правя някого да стане равен на друг по обществено, социално положение и др. *Ний познай в тях кой е граф или графиня, кой е княз, кой генерал или учен или знаменит поет. Сиромашията и нещастието са метнали въ тях воала на скрьбта, приравнили са ги.* Ив. Вазов, Из бележника на поета. *Парижките комунари . . приравниха жената с мъжа — в изборите.* Ем. Манов, Писма от София. *А Боев иначе изтъкнато начумерването му. Костакев беше ценен за предприятието, . . защо да го обижда, като го приравнява с другите.* Х. Русев, Под земята.

изравнявам: правя нещо да стане равно с друго, да стане с него на едно ниво, на една степен. *Мидхат пристъпи към цяла редица преобразования. В търговията и занаятите той изравни правата на мюсюлмани и православни.* Ст. Дичев, За свободата. *Животът и условията*

изравниха жената и мъжа. Г. Караславов, Проходът на младежта. *В началото на годината изравниха заплатите на някои категории служители.*

ПРИРОДА, естество,

природа: всичко, което съществува на земята и се изразява в постоянно създаване, което не заобикаля и не е създадено от дейността на човек или творческо начало изтъкнат човек. *Приближавал торжественият миг, да лата природа сякаш в безмълвна напреженост и тишина очакваше царя на светлината — слънцето.* Ив. Вазов, Утро в Банки. *Просто като че си попаднал в непознат край, и в нова земя — така всичко е променено и от самата си природа, и от човека.* И. Волен, Между два свята. *Природата вещо бешеси е сбъркала, | тя от теб да стори гений бе искала.* Ив. Вазов, Лирика, I. *„Не можем от природата ний само | да чакаме по милост дарове, | а трябва сме човешкия си разум | от нея да изтръгваме блага!"* Н. Марангозов, От Ялово до Воронеж.

естество е остаряла дума, равна по значение на п р и р о д а. *Ала трябва да се помни, че човек често не попада на своя път и тогава лицето му сочи, че е създаден за нещо друго, различно от това, що е станал. Тогава лицето, дадено от естеството, стои като куха черупка, като маска, а зад нея — друг човек.* А. Дончев, Сказание за времето на Самуила. *Естеството бе направило Царевич неприятелен.* Ив. Вазов, Светослав Тертер.

ПРИСВОЯВАМ, обсебвам, усвоявам.

Св. вид: **присвоя, обсебя, усвоя.**

присвоявам: полувам се и обявявам за своя собственост нещо, което принадлежи на друг. *Обвинява го. . , в скупване чекмеджето на тая маса и изваждането от него с цел да си си присвои парите, оставени тук на съхранение.* Ив. Вазов, Драски и шарки. *А колуто сърце и совест не дава — той няма да присвои ни една аспра, ни цял товар жълтици.* Д. Талев, Преспанските камбани. *В турско време един от нашите чорбаджии си присвоил всичките хубави земи на изток от града, друг взел земите на север.* Ем. Станев, Иван Кондарев.

обсебвам: като пренебрегвам правата на закония собственик, завземам, завладявам нещо изцяло и открито го правя свое. *Народните маси в града повеждат решителна борба и срещу чорбаджиите, които обсебили държавните и училищните имоти.* Ив. Уиджиев, В. Левски, биография. *Александър. . превзе долината на Марица с Пловдив и простря границата на държавата си до вътрешността на Родопите, като обсеби и Чепино.* Ив. Вазов, Иван Александър. *На Смит му беше лесно. Ако кораб ът е английски, той щеше да обсеби най-хубавите земи на острова и да ги превърне в доходни плантации.* М. Марчевски, Остров Тамбукту. *Богатите са обсебили всички блага, създали са и законите, за да запазят благата за себе си и за своите наследници.* Г. Константинов, Писатели реалисти.

усвоявам в едно от значенията си, което днес е остаряло, е равно на п р и с в о я в а м. *Борилав нека бъде платен на двегодишно покаяние в манастир и половината му имот да усвои държавата.* Ив. Вазов, Боислав. *Той беше усвоил и реката Янтра от западната граница на мерата си, която почваше от устието на дола Глоговец.* Ц. Гинчев, Ганчо Косерката.

ПРИСМЕХ. Вж. п о д и г р а в к а.

ПРИСПОСОБЯВАМ СЕ, нагаждам се, пригаждам се.

Св. вид: **приспособя се, нагодя се, пригодя се.**

приспособявам се: като се съобразявам с определени условия, обстановка, действувам в съответствие с изискванията, свързани с тях, отказвайки се от някакви свои принципи, навици и под. (за да не предизвикам конфликт, трудности). *Делиян им живеел в къщи постепенно започна да се променя и да влиза в друг ред, да се приспособява нак ъм него — очакваното дете.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Миналото си е минало, тя бе прежалила мъртвите и може би щеше да се приспособи към света, който бе унищожил семейството й. Но за това трябваше някой да й подаде силна и добра десница.* Ем. Манов, Ден се ражда. *Борис приел събитията като неизбежно зло и направи всичко, за да се приспособи към тях.* Д. Димов, Тютюн. *Той беше учил в Загреб, жена му беше тиха, скромна чужденка, която удивително бързе се проспособи към тежките местни условия.* В. Желязкова, Ц. Гинчев и др. в спомените на съвременниците си.

нагаждам се: с оглед на личния си интерес, за лични облаги действувам по начин, който не съответствува или противоречи на принципите ми. Употребява се с подобрителна отсянка. *Всеки се нагажда според условията, при които е поставен.* П. Спасов, КлиБът на хората. *Миков знаеше какво да мисли за Каданеки и как да постъпва с него. Не беше ли той от онзи типове, които властуват над слабите, а пред силните се нагаждат?* К. Петканов, Дамяновата челяд.

пригаждам се е равно по значение на п р и с п о с о б я в а м с е. Има разговорен характер. *Тя лесно се пригоди към реда в къщата на свекърва си.*

ПРИСТИГАМ. Вж. и д в а м.

ПРИСТРАСТЯВАМ СЕ. Вж. у в л и ч а м с е.

ПРИСТЪП. Вж. нападение.
ПРИСТЪПВАМ. Вж. почвам.
ПРИСЪЕДИНЯВАМ. Вж. включвам.
ПРИСЪЩ. Вж. характерен.
ПРИТВОРЕН. Вж. лицемерен.
ПРИТЕГЛЯМ. Вж. привличам.
ПРИТЕЖАВАМ. Вж. имам.
ПРИТИХВАМ. Вж. утихвам.
ПРИТУЛВАМ. Вж. закривам.
ПРИТЪМНЯВА. Вж. здрачава се.
ПРИХВАТЛИВ. Вж. зарàзен.
ПРИЧИНА. Вж. повод.
ПРИЧИНЯВАМ, предизвиквам, пораждам, създавам.
Св. вид: **причиня, предизвикам, породя, създам.**
Общо значение. Ставам причина да стане, да се появи или да възникне нещо.
причинявам: с действията си ставам причина да се проявят явления, които не могат да се предотвратят и които са следствие от тях. *В съзнанието ми неусетно се бе загнездила мисълта, че мама бе заболяла от тревогите, който й бях причинил.* Л. Станев, Поглед от хълма. *Колко много мъка има по света — мислеше той. И колко е страшно, че хората сами си я причиняват.* П. Вежинов, Далече от бреговете. *Учителят по пеене, . . , нито ме е нагрубявал, нито пък ми е писал двойка. Тогава защо му причиних такава болка?* С. Кралевски, Възвърната обич. *Той прекарваше през ума си всички злини, които тоя човек му беше причинил.* Й. Йовков, Жетварят. *Крилката. . е една егра дробинка повали това чудовище. Тя проникнала през слабината във вътрешността, причинила вътрешно кръвоизлияние.* Н. п. Филипов, Разкази на ловеца. *Причинявам пожар. Удари го и му причини болка.*
предизвиквам: създавам обстоятелства, които променят хода на нещата, в резултат на което се явяват нови, обикн. неочаквани явления. *Всеки ден идат до нас най-разнообразни новини. Те се чакат, поглъщат се и предизвикват радост у едни, огорчение и злоба — у други.* Й. Йовков, Разкази, III. *Положението беше сериозно, но не предизвикваше никаква тревога.* К. Ламбрев, Средногорски партизани. *Неговите романи. . , излезли един подир друг, предизвикват сензация в литературните кръгове.* Б. Шивачев, Съчинения, I. *В разгара на боя в тила на ромеите се появи българска конница и предизвика паника.* Д. Линков, За земята българска. *Предизвиквам пожар.*
пораждам: ставам причина да възникне и се развие у някого мисъл, чувство и под. *Тая шега породи в главата на Дъбака мисъта за ветрена мелница и планът й зарасте в ума му.* Елин Пелин, Летен ден. *Бяха тия първи пролетни дни с ведро и синьо небе, . . , които събуждат, опияняват и пораждат неутолима любов към живота.* Й. Йовков, Разкази, I. *Делбата бе справедлива. Тя не породи у никого недоволство.* Елин Пелин, Земя. *Много се спираха и върху бунтовната песен, която пораждаше най-живи препирни.* Ив. Вазов, Под игото.
създавам в едно от значенията си не се различава от предизвиквам. *С хубавия подарък, който ми направи, ми създаде голяма радост. Дългото му отсъствие й създаде много тревоги.*
ПРИЧУДЛИВ. Вж. странен.
ПРИЩЯВКА, каприз, хрумване.
Общо значение. Необосновано желание да се направи или получи нещо.
прищявка: немотивирано желание на някого да се направи нещо, като разчита на услужливостта, добрината на другите, без да се съобразява с условията, възможностите за неговото изпълнение. — *Отиде накъде молта съдба и чест, моето добро име ще зависят от вашите прищевки? Кой ви е дал власт и право така безотговорно да се разпореждате с хората?* В. Нешков, Настъпление. *За него тя беше жалка робиня, длъжна да угажда на всичките му прищевки.* Г. Райчев, Избр. съчинения. *Нерядко се случваше някой от чужденците да е риболовец и Костов трябваше да го забавлява с часове до някой планински поток. . . Борис бе заповядал изрично да се задоволяват всичките им прищевки.* Д. Димов, Тютюн.
каприз: напълно необосновано желание на човек, свикнал да се съобразяват с него, чието изпълнение предизвиква затруднения и не води до нищо положително. *Той се мъчеше да се успокои, като искаше да предложи, че тая постъпка е само едно преходно избухване на каприз и сърдня.* Ив. Вазов, Нора. *Много пъти през време на скитничеството им тя беше правила такива сцени. Ами капризите й да стане софиянка? Ами сълзите й за лека кола?* К. Калчев, Семейството на тъкачите. *Детски капризи.*
хрумване: желание, появило се внезапно, лекомислено у някого, което принуждава другите да предприемат непредвиждани, без ясен резултат действия. *Това е моментно хрумване, надали ще напусне работата си. Не съм длъжна да се съобразявам с всичките й хрумвания.*

ПРИЮТ. Вж. у б е ж и щ е.

ПРИЮТЯВАМ. Вж. п о д с л о н я в а м.

ПРИЯТЕЛ, другар, дост.

приятел: човек, който е свързан с взаимна обич, доверие и привързаност с някого, близък по душевен ред с него и на когото може да разчита. *Приятел нямам | да му разкрия, що в душа тая.* Хр. Ботев, Съчинения. *През междучасието посетителят в тайната вечнаса изтича при своя пръв приятел и му разказа всичко.* Г. Русафов, И те са били деца. *Два пъти в месеца жените свбираха гости. Тук идваха приятели и приятелки на Лина.* М. Грубешлиева, Пред прага. *Само с Радулов той се сближи повече и минаваха с него за големи приятели.* Й. Йовков, Жетварят. *Приятел в нужда се познава.* Погов.

другар в едно от значенията си е равно на п р и я т е л, но е остаряло. *Тука под липите стари | не ведньож играх; | тука с весели другари | скачах и се смях.* Ран Босилек, Радост. *Единственият му и нераздел другар беше Тачката.* Й. Йовков, Жетварят. — *Защо днес не си весел? Филчо продължи. С тебе сме верни другари, защо не ми кажеш болката си?* К. Петканов, Избр. съчинения.

дост е дума от народния език, равна по значение на п р и я т е л. — *Ами ти познаваш ли бай Драган?* — *Да, много добре го познавам. Ние сме достове с него открай време.* К. Кръстев, Катастрофа. *Познаваш ли бай Иван Мелишки?* — *попита Анастаси.* — *Знам го. Ти отде го знаеш? Ние сме стари достове. Поздрави го, като го видиш, от Анастаси Сиров.* Ех. Станев, Иван Кондарев.

ПРІЯТЕН, симпатичен.

О б щ о з н а ч е н и е. Който предразполага другите към себе си (за човек, характера му).

приятен: който се нравн. харесва на другите и ги предразполага с вида или качествата *си. Вьобще забележил съм, че приятните хора всякога са весели и малко или много духовити и задъжително умни.* Елин Пелин, Аз, Ти, Той. *Драга, хубава и приятна мома, имаше много почитатели.* Ив. Вазов, Нова земя. *Ние обаче не го оставяме да скучае в хотела. Показваме му София, отвеждаме го с кола до Чам-Кория, запознаваме го с приятна компания.* Д. Димов, Тютюн. *Той беше трийсет, трийсет и пет годишен, . . , с приятно мургаво лице.* Й. Йовков, Жетварят. *Възрастният господин, който имаше изпечено и сурово лице, но приятна и хубава усмивка, каза: — Тебе как те казват, момче?* Елин Пелин, Ян Бибиян на Луната.

симпатичен: който буди благосклонно отношение, който предразполага, привлича другите (обикн. с душевните си качества). *Тя не е много красива, но е симпатично, пъргаво момиче, леко като птичка, с черни и светли очи.* Елин Пелин, Летен ден. *На близката пресечка улиця видя Слав. Дали защото обичаше Станка, Тъкачев харесваше всички от семейството на Кръстьо Тошавров. И особено симпатичен му беше този сдържан, скромен и делови млад мъж.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Но някакво добродушие, честност и искреност се разливаха по нея* [физиономията] *и я правеха симпатична.* Ив. Вазов, Под игото. *Няма да описвам нейната симпатична вишиност, но все пак трябва да кажа, че тя има известен чар.* Г. Белев, Картини из Румъния.

ПРОБИВ. Вж. д у п к а.

ПРОБИРАМ. Вж. и з б и р а м.

ПРОБЛЕМ, въпрос.

проблем: задача, възникнала по повод на съчетание от обективно съществуващи условия, които трябва да бъдат обяснени, за да се вземе някакво решение измежду няколко възможни, при което се явяват затруднения, тъй като предварително не може да се прецени кое от тях е правилно, та да се действува. *При това той* [Каравелов] *изграждаа своя мирогледа на широка философска, социална и политическа основа и затова има повече или по-малко установено отношение към голям брой проблеми.* Ив. Унджиев, В. Левски, биография. *Никой от тях не беше запознат със стопанските и финансовите проблеми.* Ст. Чилингиров, Рибена кост. *Централният проблем във връзка с международното положение, . . , е борбата за установяването на новия, следвоенен мир.* Г. Димитров, Съчинения, III. *Социално-битови проблеми. Проблеми на изкуството.*

въпрос: задача да се вземе решение във връзка с обстоятелства, които са нови или за които досега не е мислено. *Пред вид на всичко това аз моля екипажът ми да бъде зачислен към интендантството на Вашия флот. Възникващите финансови въпроси в този случай аз моля да бъдат уредени от Ваш и мой офицер.* Д. Добревски, Бунтът на крайцера „Надежда". *Бавно, ловко той* [ораторът] *засегна най-деликатния въпрос — за земеделското производство и положението на българските селяни.* Г. Караславов, Избр. съчинения, I. *В решението се поставят за практическо изтъкване най-основните проблеми и задачи на нашата промишленост — въпросът за разширяване на нейната суровинна база, за специализиране и коопериране на производството, за техническия прогрес и други.* в. Работническо дело.

ПРОБУЖДАМ. Вж. с ъ б у ж д а м.

ПРОВИЗИИ, продукти.

провизии: неща за ядене, обикн. като припаси, запас. *Вероятно тези двама души бяха партизани. Те водеха две магарета, натоварени с брашно и с други провизии.* Г. Караславов, Избр. съчинения, VI. *Додето минувахме Славянишките и Драгоманските позиции — . . . ентусиазмът ни растеше пропорционално с изразяването на шишетата и кошниците с провизии, с които изобилно бяха се снабдили практичните туристи.* Ал. Константинов, Бай Ганьо. *Старата повика слугинята и поиска някаква малка чанта, за да нареди сега и провизиите на Толи за из пътя.* Д. Калфов, Избр. разкази.

продукти: неща, от които може да се приготви храна или неща за ядене, получени при обработката на някакви суровини. *Бяха останали* [партизаните] *без никакви хранителни продукти. От три дни не бяха яли нищо.* К. Ламбрев, Средногорски партизани. *Трябваше да се ходи на пазар, не бяха купени никакви продукти.* Л. Стоянов, Сребърната сватба на полковник Матов. *В най-скоро време пригответе няколко чувала хляб или брашно, и ако може — сланина, мас, съдържа или пастърма. . . Изобщо, такива продукти, които лесно се носят и не се развалят от горещините.* Г. Караславов, Избр. съчинения, VI. *Но откъде вземате продукти! — учудих се аз. — Продукти много, но няма кой да ги готви — обади се капитанът.* М. Марчевски, Остров Тамбукту. *Съестни продукти. Млечни продукти. Месни продукти. Селкостопански продукти.*

ПРОВИНЕНИЕ, простъпка, прегрешение.

провинение: действие, при което някой постъпва в противоречие с предписани му правила (които са му известни) и поради това следва да понесе наказание. *На ней й се струваше, че Ваньо е осъден на смърт по погрешка, че провинението му не е толкова голямо, че той не е убил човек, та да го бесят.* Г. Караславов, Танго. *Те* [длъжностните лица] *отговарят дисциплинарно, наказателно и граждански за провиненията си по служба.* Конституция. *Десетки негри и бели бедняци работели за него почти денонощно, но той от никого не бил доволен и на асички удържал по част от седмичните заплати било за провинение или за друго.* Ал. Бабек, Малкият емигрант.

простъпка е книжна дума. Означава: действие, с което се нарушава нормативен акт или морална норма и което не се преследва наказателно. *Единствената моя простъпка по отношение на Германия е, че аз. . съм живял нелегално в Германия.* Г. Димитров, Пред фашистския съд. *След изнесените факти другарите строго го предупредиха, че ако повтори някоя тези слабости, които отрядът разгледа, ще го съдят според простъпката му.* Сл. Трънски, Неотдавна. *Присъдите над калфи и чираци били различни, според простъпката; имало и бой.* Ив. Хаджийски, Бит и душевност на нашия народ.

прегрешение: действие, непозволено от гледище на общоприет морал, норми на поведение, допуснато обикн. като проява на слабост, лекомислие и под., което обикн. не води до наказание. Употребява се в известни случаи с ирония отсянка. *Никаква диплома не съм взел. . . И сега идвам да изкупя прегрешенията си пред тебе и пред самия себе си.* Т. Харманджиев, Краят на едно детство. *Аз ти разреших да учителстуваш само една година, защото смятах, че ще ти е от полза — подхвана енергично бащата. — Не е трябвало да те пущам. . . това е мое тежко прегрешение.* Г. Караславов, Обикновена хора. *Съжаляваха за блаженото старо време на верност и преданост в брака. . а всяка една от тях можеше да си спомни поне по едно прегрешение.* М. Грубешлиева, Пред прага.

ПРОВОЖДАМ. Вж. п р а щ а м.

ПРОВЪЗГЛАСЯВАМ. Вж. о б я в я в а м.

ПРОГЛАСЯВАМ. Вж. о б я в я в а м.

ПРОГОНВАМ. Вж. и з п ъ ж д а м.

ПРОГРЕС. Вж. н а п р е д ъ к.

ПРОГРЕСИВЕН, напредничав.

прогресивен: който се стреми към напредък, към обществен прогрес. *За българската интелигенция дигам тост, за българската здрава, честна, прогресивна интелигенция.* Ив. Вазов, Последен юбилей. *Най-голямото от децата дружело с прогресивни младежи и под тяхно влияние стъпило в редиците на социалистическото движение.* Сл. Трънски, Неотдавна. *В сянките най-добри произведения Стоян Михайловски стои на страната на народа, бори се заедно с прогресивните писатели против реакцията.* в. Литературен фронт. *Ние трябва да бъдем достатъчно способни да помогнем Балканите да принадлежат на балканските народи и южните славяни да изпълняват прогресивна ръководеща роля на Балканите!* Г. Димитров, Съчинения, III. *С прогресивните си възпитателни възгледи, . . Б. Петков изпреварва далеч своето време.* Ив. Унджиев, В. Левски, биография. *Прогресивни идеи. Прогресивна литература. Прогресивно изкуство. Прогресивна култура.*

напредничав съвпада по значение с п р о г р е с и в е н, но има по-рядка употреба. *Малко бяха тогава турците, които познаваха напредничава и борческа Европа, които познаваха културата й, чиито умове бяха озарени от чистия блясък на напредничавите идеи.* Д. Та-

лев, Илинден. *Левски цени широката начетеност и пламенното вдъхновение на своя приятел* [Ботев], *чиито напредничава мисъл за социална правда и бунт срещу всяка тирания дава нов подтик на усилията му да се бори за свободата на своя поробен народ.* Ив. Унджиев, В. Левски, биография. *Тия музикални сражи на Войников, както и някои негови напредничави разбирания не се харесвали на нечестните чорбаджии и те решили да го уволнят.* Г. Константинов, Писатели реалисти. *Идеите на социализма се възприемаха през онези години с необикновен ентусиазъм. Те упражняваха върху напредничавите умове силно влияние. Социалисти станат най-будните, най-честните граждани.* Ив. Богданов, Спътници на първенците. *Напредничава младеж.*

ПРОДАЖЕН, подкупен.

продажен: който с користна цел, за лични облаги е в състояние да извърши незаконни действия или да предаде дело, на което е служил, а също, който е израз на такъв подход. — *Комбинатори. Продажни души. Разчитаха на облагите, които могат да извлекат от присъствието му в Института.* Др. Асенов, Сурово възпитание. *Той не знаеше добре какво ще прави с тая низка личност, с тоя винаги продажен адвокат и безхарактерен човек.* Ив. Вазов, Нова земя. *Продажна преса. Продажна политика.*

подкупен не се различава по значение от п р о д а ж е н, но има рядка употреба. *А вали помните, че на този простак, кмета, някога дадохме пълна мръвка, за да изтръгнем от общината безплатно мястото за стрееча на фабриката? Подкупна личност е той.* Х. Русев, Под земята. *Колкото и да не дърсаха на общественото мнение, колкото и да знаеха, че то може да бъде излъгано с помощта на подкупни вестникари — все пак знаеха, че не е лошо да го имат на своя страна.* П. Спасов, Хлябът на хората.

ПРОДУКТ. Вж. п р о и з в е д е н и е.

ПРОДУКТИ. Вж. п р о в и з и и.

ПРОДУКЦИЯ, производство.

продукция: съвкупност от предмети, продукти, произведени от народното стопанство. *Освен целия фабричен инвентар, готовата продукция, суровините, които ще приемем под опис, ще ни предадете всички налични суми и ценни книжа.* Ем. Спасов, Ден се ражда. *Всеки работи с високото съзнание да даде колкото се може по-голяма продукция, за да помогне на фронта.* Г. Караславов, Избр. съчинения, III. *Селкостопанска продукция. Промишлена продукция.*

производство в едно от значенията си съвпада с п р о д у к ц и я. *Керамичните работници от държавни щателни фабрики „Родна индустрия" изпълниха плана за сурово и печено производство 124 на сто.* в. Работническо дело. *Дневното производство в промишлеността тази година е по-голямо от това през миналата година. Висококачествено производство.*

ПРОДЪЛЖАВАМ. Вж. т р а я.

ПРОЕКТ. Вж. п л а н.

ПРОЗВИЩЕ. Вж. п р я к о р.

ПРОЗИРАМ. Вж. в н и к в а м.

ПРОЗОРЛИВ, проницателен.

прозорлив: който долавя същността на нещата и предвижда какво ще стане впоследствие, по-нататък. *Баща му* [на Рафаело] *е бил първият му учител в това изкуство. Той обаче е бил доста прозорлив, за да познае, че не е в състояние да учи даровития си син, и на тринадесет години го е завел в Перуджия при живописеца Пиетро Ванучи.* К. Величков, Писма от Рим. *Илия вървеше по тихата улица, .. и си мислеше за агронома. Винаги възбуден, нервен, нетърпелив. Но ето че той се оказа по-прозорлив от него, за едно денонощие можа да се ориентира в тая сложна селска обстановка.* А. Гуляшки, МТ станция. *Прозорлив ум. Прозорлив поглед.*

проницателен: който може да схване дълбоката, скрита същност на нещата и да предвиди какво ще произлезе от конкретни обстоятелства или какъв е смисълът на дадена ситуация. *Но проницателните му другари, от които нищо не можеше да се укрие, свързаха тази му безвременна ревизия с предстоящите избори за народни представители.* Т. Влайков, Каменов. *Минувачите се спираха и гледаха учудено как Борис крачеше зад катафалката. Едни преценяваха това като разкаяние, а други — като демагогия и нахалство. Само малцина — и те бяха най-проницателните — съзнаха веднага, че той беше вече тъй богат и могъщ, та нямаше нужда нито да се разкайва, нито да демагогствува.* Д. Димов, Тютюн. *Проницателен ум.*

ПРОИЗВЕДЕНИЕ, изделие, продукт.

О б щ о з н а ч е н и е. Предмет, за чието създаване е вложен човешки труд.

произведение: предмет, изработен по фабричен или ръчен начин, нещо, получено в резултат на човешки труд, за да задоволи някакви нужди. Днес в единственото число се употребява предимно за произведение на изкуството. *По-широко развитие получава плагиатството, чиито произведения завладяват почти всички пазари.* Ив. Унджиев, В. Левски, биография. *А сега заповядайте на една малка, скромна закуска с произведения на самото сто-*

панство. Д. Калфов, Избрани разкази. *Произведения на леката индустрия. Месни произведения. Млечни произведения. Тестени произведения. Музикално произведение. Литературно произведение.*

изделие: ръчно или фабрично изработен предмет. Употребява се често за предмети с красива, художествена изработка. *Един спретнат млад човек, . . влезе привечер в магазина и като се поогледа малко-надясно, бързо се отправи към щанда с фини стъклени изделия.* Д. Калфов, Избр. разкази. *Хиподромът беше украсен със скъпоценни изделия от бронз и мрамор. Тука имаше статуи и от божественния Фидий и от Праксителя.* А. Каралийчев, Спомени. *В залите на двореите е показана чудна колекция от раджастански рисунки, стари ръкописи, изделия от слонова кост.* Т. Кюранов, Азиатски пътешествия. *После изнесе тя всякакви кенета и тантели, които сама бе плела. Чудеса се туркините на тия прекрасни изделия на две нежни, ловки и търпеливи женски ръце.* Д. Талев, Илинден. *Керамични изделия. Трикотажни изделия. Захарни изделия.*

продукт в едно от значенията си не се различава от произведение, но се употребява предимно за индустриални произведения. *А германците такава валута не можеха да измат, ако не продават индустриалните си продукти.* П. Спасов, Хлябът на хората. *От него* [земното масло] *чрез преработка (. .) се получава бензин, газьол, газ, смазочни масла. . и др. Един от тия продукти (бензин и газьол) се получават като гориво за автомобили, трактори, самолети и параходи.* Геология.

Вж. т в о р б а.

ПРОИЗВОДСТВО. Вж. и з р а б о т к а.

Вж. п р о д у к ц и я.

ПРОИЗВОЛ, своеволие, беззаконие.

О б щ о з н а ч е н и е. Грубо нарушение на обществения ред, на закона (от страна на някой, който има власт).

произвол: грубо действие, несъобразено със закона, с установения ред, което обижда, се изразява с потискане, ограбване и под. *Всяка седмица идваха джандари, седяха ден, два, задигаха изобилна храна, . . и си отиваха. . . Тия произволи най-чувствително засегнаха Пендевци. Кръцата им никога не оставаше празна, всеки ден гощаваха гладни турци.* К. Пеканов, Избр. съчинения. *Когато се разбра какви неправди и произволи върши Младен при събирането на уличищния налог, . . , опита се той още веднъж да го враздуми и да го накара да се спре.* Т. Влайков, Съчинения, III. *Той разтури събранието и назначи нови избори. Величков въведде в тези действия на князя един произвол и негодуване.* Д. Юруков, Ц. Гинчев и др. в спомените на съвременниците си. — *Аз знам само, че моето задържане е един произвол!* Г. Караславов, Обикновени хора.

своеволие в едно от значенията си е: действие, постъпка, която е извършена своеволно, по прищявка, не е съобразена с общопрнятия, установения ред, със законите. *От постоянните вътрешни неуредици са се ползували властолюбивите паши и аги. . Попеже властта е била безсилна да ограничи техните своеволия, мнозина от тях се обявяват независими.* Б. Пенев, Начало на българското възраждане. *Научавам се, че вашата полиция е възпрепятствувала последните две чети да преминат Дунава. . . От името на българското върховно началство протестирам срещу това своеволие!* Ст. Дичев, За свободата. *Панов беше приятел с Караславов и неведнъж беше слушал от него оплакавания за своеволията на князя, при които той открито пренебрегваше правителството.* В. Геновска, Седем години.

беззаконие: действие, постъпка, която нарушава закона, противоречи на закона. *Живка впи. . очи в пристава, . . — Господин пристав, защо ни биете? Това е беззаконие! Ние сме мирни жени и искаме да се явим при народния представител и окръжния управител, за да им поднесем нашата петиция!* П. Здравков, Незабравимо детство. — *Дайте да видя заповедта. — Заповед ли? Каква заповед? . . — Заповед за арестуване. — Няма такава заповед! — рече невъздържано грубо цивилният мъж. — И не трябва. — Тогава ние вършите беззаконие — отвърна със спокойна упоритост Пиронев.* Г. Караславов, Обикновени хора.

ПРОИЗЛИЗАМ, произхождам.

Св. вид: **произлиза.**

произлизам се свързва обикн. със случка, събитие. Означава: ставам, почвам да се проявявам. *Но тъкмо в този момент произлезе една сцена, която накара пътниците да се вдръпнат на местата си.* Ал. Константинов, Бай Ганьо. *По-голямата част от тълпата се разпръсна, на една малка част, . . , заобиколи своите любими водачи и не даваше на полицията да ги арестува. . Произлезе едно сблъскване.* Т. Влайков, Каменов. *Не след много залати, дето произлязоха толкова знаменити събития, потъпяня и загъхна.* Ив. Вазов, Немили-недраги.

произхождам в значение на п р о и з л и з а м е остаряло. *Дордето това произхождаше, третият осъден, . . , ни пришепна скришом от двамата си другари, че тях ще ги обесят.* Зах. Стоянов, Записки по българските въстания. *И така, в края на XIII столетие, в който*

произхождат събитията на тая история, Търново представляване. . , изумредно величествена гледка. Ив. Вазов, Светослав Тертер.

Вж. произхождам.

ПРОИЗНАСЯМ. Вж. изговарям.

ПРОИЗНОШЕНИЕ. Вж. изговор.

ПРОИЗТИЧАМ. Вж. произхождам.

ПРОИЗХОД, потекло, произхождение, коляно, корен.

Общо значение. Принадлежност по рождение към етническа или социална група.

произход: принадлежност по рождение към определена народност, класа, съсловие. *По-будните от тях* [емигрантите] *са работили за сръбското възраждане, без да се забравят българския си произход.* Б. Пенев, Начало на българското възраждане. *Димитър Пенчин имаше селски произход, като дете беше пасъл добитък.* Кр. Григоров, Игличево. *Единственият покровител и на двете беше Султаниният вуйчо Тасе. Той беше лекомислен човек, прекалено горд с чорбаджийския си произход.* Д. Талев, Железният светилник. *По произход той беше колибарин, слязъл преди четиридесет години от едни далечни колиби да слугува в Хаджи Драган, най-богатия търговец в града.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Социален произход. Класов произход.*

потекло не се различава по значение от произход, но има сравнително по-ограничена употреба. *Архидяконът неочаквано поведе разговор за потеклото на Махмуд бегович. — Грък ли е бил първият Махмуд бей или българин — питаше той.* А. Христофоров, Ангария. *Още дядото на Кракра, . . беше забравил да говори прабългарски, а откак Борис покръсти българите и потеклото от Аспаруховите болии не носеше вече почести и изгоди.* А. Дончев, Сказание за времето на Самуила. *Той* [Ивайло] *е от прост род и има нужда от сродяване с жена от благородно потекло.* Ив. Вазов, Ивайло.

произхождение е остаряла дума, равна по значение на произход. *Най-сетне показаният брой се свършва с една кратка статийка, в която се разправя за произхождението на славянския народ.* Ив. Шишманов, Константин Г. Фотинов. *В съцност синьор Никаш е бивал наистина под оръжие в Македония, но само две-три години. Инак той е царигражданин, има даже кръстосано произхождение, може би малко левантинска кръв по майка.* А. Страшимиров, Роби.

коляно: принадлежност по рождение към род, социална група или съсловие. Сада към народния език и се употребява рядко. *Ще рече. . ти трябва да си. . от царско коляно?* Д. Рачев, Светлина от север. *Князът и си взе, когото хареса. — Че няма мене и тебе да хареса. — То се знае — чорбаджиите ще хареса. И той сам нали е от баш чорбаджийско коляно.* В. Геновска, Седем години. *Тя не е от благородно коляно, нито от български род.* Ив. Вазов, Кръв пропаст.

корен: принадлежност по рождение, обикн. към социална група, съсловие и по-рядко към народност. Има разговорен характер. *Моят корен е джамбазки — дядо ми и баща ми са продавали коне.* П. Вежинов, Нашата сила. *Лично, че ти е селски корен. Мъчнее ти за земята, боли.* П. Велков, Стълба до небето. *Срам, срам, че кореньт му е български!* Ст. Дичев, За свободата.

ПРОИЗХОЖДАМ, произлизам, произтичам.

Св. вид: **произлиза, произтека.**

произхождам: водя принадлежността си по рождение от някакъв род, семейство, класа и под. или водя началото си от нещо. *Произхожда от железничарско семейство — баща му бил кантонер.* С. Кралевски, Възвърната обич. *Болният огняр Саздо Ангелов произхождаше от някакво село от Велешко.* Г. Белев, Какво видях в Америка. *По шосето към Севлиево се дигаше някакъв си прах, който дълго време заптиите не можаха да разберат от какво произхожда.* Зах. Стоянов, Записки по българските въстания. *Някакво предчувствие му каза, . . , че упашеният му плач произхожда от несполуката му да найде доктора.* Ив. Вазов, Под игото.

произлизам е равно по значение на произхождам, но се употребява предимно в смисъл на водя началото си от нещо. *Отново замълчахме. Бояхме се да подела разговора. Кой знае какво щеше да произлезе от това.* К. Калчев, Двама в новия град. *А сноши предупредих господин Морев, че концерьт ще намали досегашния контингент на „Никотиана". Решението произлиза от мене.* Д. Димов, Тютюн. *Произлиза от бедно семейство.*

произтичам: водя началото си от нещо. Употребява се предимно в книжнината. *В Народна република България цялата власт произтича от народа и принадлежи на народа.* Конституция. *Рашид бей и цялото му семейство, макар да произтичаше от българско коляно, . . , ги бяха направили по-фанатици и от азиатските турци.* Ц. Гинчев, Ганчо Косерката.

Вж. произлизам.

ПРОИЗХОЖДЕНИЕ. Вж. произход.

ПРОИЗШЕСТВИЕ, злополука, катастрофа.

Общо значение. Неочаквана нещастна случка.

произшествие: непредвидено, неочаквано събитие (завършващо със смърт, нещастие и др.). *Преди ден в селото се бе случило произшествие — внезапна смърт с белези на отравяне.* К. Константинов, Избр. разкази и пътеписи. *От него* [мотоциклета] *слезе малко човече с бележник в ръка и бързо, . . , започна да обикаля около мястото на произшествието и да разпитва как точно е станало риняването на Чардаклиев.* Д. Кисьов, Щастие-то не идва само. *Официерът, който ми докладваше произшествието, завърши сухо: — Машината е спасена и поправена.* С. Северняк, От нашия кореспондент. *Автомобилно произшествие.*

злополука: нещастен случай при работа, пътуване с превозно средство и под., при което някой бива наранен или убит. — *Кажете ми откога сте инвалид? — Малко преди Първата световна война! — отвърна той тихо. — Пострадах при трудова злополука на фрезмашината.* П. Вежинов, Нашата сила. *Работеше в държавното стопанство и там почина при една злополука — бяха я замотали канишите на сгъвачката.* К. Калчев, Двама в новия град. *Имаше счупване с разместване на малките кости из ходилото. Горката ми майка дълго тегли от последствията на тази злополука.* Б. Георгиев, Ц. Гинчев и др. в спомените на съвременниците си. *Автомобилна злополука.*

катастрофа: голяма злополука с превозно средство или друго голямо нещастие, бедствие с тежки последици. *Минаваше вече третият месец от катастрофата с колата. Следствието отдавна беше завършено.* К. Кръстев, Катастрофа. — *Мъжът на Есперанца загина в голямата железопътна катастрофа по Коледа.* Бр. Йосифова, Бирена чаша с монети. *Тогава ми изгоря всичко в пожара. Той изреждаше всичките подробности по катастрофата, както и едно по едно стоките, притежанията и ценностите си.* Ив. Вазов, Драски и шарки. *Самолетна катастрофа. Автомобилна катастрофа.*

ПРОКЛАМАЦИЯ. Вж. възвание.

ПРОКЛЕТ. Вж. лош.

ПРОКЛИНАМ. Вж. кълна.

ПРОКОБЕН. Вж. зловеш.

ПРОКУЖДАМ. Вж. изпъждам.

ПРОЛОМ, дефиле.

пролом: тясно място, теснина между две скали, високини, излъгбано от река. *На това място реката образуваше дълъг тесен пролом и отделяше планинските склонове от ниските хълмове.* Ем. Коралов, Дъщерята на партизанина. *Като стигнете в живописното село Власи, пред вас се изпречват не по-малко величествени скали, прорязани в дъното от сящата буйна Ерма и образуват чудесния пролом Ждрело.* Ал. Константинов, Съчинения, I. *В дълбокия пролом между скалните се пробуждаше мътната река и засилваше шума си.* Елин Пелин, Щъркови гнезда.

дефиле е равна по значение на пролом, но има сравнително по-рядка употреба. *Село Златна Панега лежи в най-ниските гънки на Стара планина. Липсват високите върхове, . . , липсват стръмните дефилета, разрязали дълбоко снагата на планината.* в. Вечерни новини. *Това беше пусто и диво дефиле със скали и зъбери.* Д. Спространов, Охридска пролет.

ПРОЛУКА. Вж. цепнатина.

ПРОМЕНЯМ, изменям, мена, видоизменям.

Св. вид: **промени, изменя, видоизменя.**

Общо значение. Придавам друг вид, характер на нещо, различен от предишния.

променям: придавам друг вид, характер на нещо, правя го основно, напълно различно от това, което е било. *Двамата приятели веднага променихя начина на живеенето си.* Ив. Вазов, Немили недраги. *Пристигането на Павел беше неочаквано, но не промени работите.* Елин Пелин, Гераците. *Но той чувствуваше, със сърцето разбираше, че в науката се крие някаква тайнствена сила, която ще промени света.* Ив. Вазов, Под игото. — *Няма що! — съгласи се Гатев веднага, без да разбере сам какво го беше убедило да промени решението си.* М. Грубешлиева, Пред прага. *Той вярваше, че щом Кондарев узнае за Райчината постъпка, ще промени своето мнение за тази мома и ще погледне благосклонно на нейните чувства.* Ем. Станев, Иван Кондарев.

изменям е равно по значение на променям, но в случая личи повече процесът, преходът от началното към крайното състояние. *Най-неочаквано той беше изменил посоката на движението си и вместо на запад, идеше право на юг, към брега.* Й. Йовков, Разкази, II. *Осемгодишното му заточение в Азия, теглилата и климатът бяха го застарили и съсем изменили.* Ив. Вазов, Под игото. *Живеех мирно и спокойно в семейството си. Но*

дойде нещо, си ми като съдбата, която нарушаваше спокойствието ми и измени нормалното течение на дните. Елин Пелин, Ах, Ти, Той.

меня е равно по значение на п р о м е н я м, но има разговорен характер. *Трябва да се учим на ум от комунистите! Виж си какви са съвкаци. Менят тактиката. Менят според случая и вес печелят.* А. Гуляшки, МТ станция. *От тук нататък вече ще бързо меним темите на разговора си.* Й. Йовков, Разкази, II.

видоизменям: променям вида, съдържанието на нещо отчасти, слабо, не из основа. *С изключреден труд те изработват недостигащите части, видоизменят конструкцията на машините, документират инсталациите.* в. Работническо дело. *Ньютон не се отказва от тезисната си, а само малко я видоизменя, приспособява я към всички новооткрити светлинни явления.* Вл. Харалампиев, По следите на светлината.

Вж. с м е н я в а м.

ПРОМИСЛЯМ. Вж. о б м и с л я м.

ПРОМИШЛЕНОСТ, индустрия.

промишленост: област от производството, която обхваща добиването и преработката на суровини, произвеждане на стомански блага с помощта на техника, а също и отделен вид от това производство. *Ние трябва да имаме наша собствена, българска техника, . . и наша собствена, българска промишленост и икономическа мощ.* Г. Димитров, Съчинения, III. *Лека промишленост. Тежка промишленост. Фабрична промишленост. Хранителна промишленост. Обувна промишленост. Горска промишленост.*

индустрия е равно по значение на п р о м и ш л е н о с т. *Ние обикаляхме дълго време и по този начин се запознахме с прочутия град на книжната търговия, на прекрасните издания на кожарската индустрия.* Г. Караславов, Избр. съчинения, III. *Машинна индустрия. Металургична индустрия. Каменовъглена индустрия. Химическа индустрия. Захарна индустрия. Текстилна индустрия.*

ПРОНИЗИТЕЛЕН. Вж. р я з ъ к.

ПРОНИКВАМ, навлизам.

Св. вид: **проникна, навлиза.**

О б щ о з н а ч е н и е. Влизам навътре в нещо.

прониквам: достигам чрез приближаване или разпространяване на действието вътрешността на нещо, като преодолявам неговата съпротива. *Светлината бавно проникваше в тъмната гора.* Ем. Станев, Януарско гнездо. *Имаше нещо отвратително. . в тоя дразнещ, лютив, ситен като мъгла прах, който проникваше веднага в очите, носа, устата, в гърлото и белите дробове.* Д. Димов, Тютюн. *Отреща — гора и враг. . . Задачата е с моите четирима другари да проникнем за разузнаване в неговия тил.* Т. Генов, Избр. произведения. *Пожарите бушували дни наред и никой не можел да проникне в горящите части на града.* в. Литературен фронт.

навлизам: постепенно влизам навътре някъде, в нещо, но без съпротивление. *Колкото навлизал по-навътре в гората, толкова по-тъмно ставало.* Н. Райнов, Княз и чума. *Те* [конниците] *току-що бяха преминали през Момина клисура и навлизаха в Костенецкото поле.* А. Довчев, Сказание за времето на Самуила. *Бае Добрьо здраво стиска ръчицата на радото и ту я налегне, за да навлезе палешникът по-дълбоко, ту я повдигне.* Т. Влайков, Съчинения, III. *Слънчевите лъчи навлизаха през отворения прозорец.*

Вж. в н и к в а м.

ПРОНИЦАТЕЛЕН, изпитателен, остър.

О б щ о з н а ч е н и е. Който бързо вижда, долавя нещо (за поглед, очи).

проницателен: който долавя истината така, че тя не може да бъде скрита от него, дори когато се правят такива опити. *Когато Жана влезе при гостите, от проницателните очи на Блейс не убягна бледнината, която беше покрила лицето ѝ.* Д. Кисьов, Щастието не идва само. *Паскалев мълчеше виновно. Дълбоките и проницателни очи на помощник-взводния командир виждаха и до последното кътче на душата му, отгатваха всяка нечена мисъл.* в. Народна армия. *Проницателен поглед.*

изпитателен: който се стреми, иска да разбере, да узнае същността на нещо, тъй като се отнася с недоверие към външната му страна, проява. *Очите му станаха остри и изпитателни: ето сега само след миг ще разбере дали правилно е преценил.* П. Вежинов, Втора рота. *А тая мома кой е? — повтори той и впиваше изпитателни очи в смутеното лице на сина си.* Ив. Вазов, Пъстър свят. *— А ти? — запита калугерът и пронизваните му очи отново потърсиха погледа на Тодора. Момъкът издържа на този изпитателен поглед.* М. Марчевски, Дошло е време.

остър в едно от значенията си е: който бързо, точно забелязва това, което търси, което го интересува. *Острият му поглед съзря в средата белия плащ на Йоана Кантакузина и към него започна да си проправя път войводата.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *А когато дигна*

глава и срещна острия му поглед, който сякаш проникваше в душата му, Кукушкин потрепера. М. Марчевски, Повести.

Вж. п р о з о р л и в.

ПРОПАСТ, бездна.

пропаст: много дълбоко място под стръмен бряг или висока скала. *От самия дънер на дъба, дебел три обхвата, . . , се спущаше стръмен, почти отвесен сипей и мощните корени на дървото, подровени от дъждовните води, висяха току над самата пропаст.* М. Марчевски, Митко Палаузов. *Трибаше с ъъже да се държат един за друг, за да минат една теснина над пропаст.* Дора Габе, Мълчаливи герои. *Но щом прекоръчиха първия склон, напреде им зина непроходима пропаст.* А. Каралийчев, Тошла ръкавичка. *Вдясно от нас слизаше пропаст с червеникави, сякаш ръждясали скали, а в дъното и растяха смрьчове.* А. Дончев, Време разделно.

бездна: много дълбока пропаст, на която едва се вижда или не се вижда дъното. Употребява се рядко, обикн. в художествената литература. *Преди още да седнем, ние надникнахме над тая бездна и не видяхме друго, освен белещата се пресна, чийто край се не виждаше в дълбочината.* Н. п.Филипов, Разкази на ловеца. *Великанските камъни на Милева скала страховито висят, . . , над бездната на гола.* Ив. Вазов, В недрата на Родопите. *Камионът се засили, . . , клоника и стремглаво полетя надолу; от бездната се чу трясък.* Д. Кисьов, Щастието не идва само.

ПРОПОРЦИОНАЛЕН. Вж. с ъ р а з м е р е н.

ПРОПУСК. Вж. п р а з н о т а.

ПРОПЪЖДАМ. Вж. и з п ъ ж д а м.

ПРОПЪТУВАМ. Вж. и з м и н а в а м.

ПРОРОКУВАМ. Вж. п р е д с к а з в а м.

ПРОСБА. Вж. з а я в л е н и е.

ПРОСВЕТЕН. Вж. о б р а з о в а н.

ПРОСМУКВАМ. Вж. п о п и в а м.

ПРОСТИВАМ. Вж. н а с т и в а м.

ПРОСТИРАМ СЕ, разпростирам се, разстилам се, ширя се.

Св. вид: **простра се, разпростра се, разстели се.**

О б щ о з н а ч е н и е. Заемам голямо пространство (за равнина, планина, море, селище и др.).

простирам се: заемам голямо и неограничено пространство по ширина и дължина. *Встрани и зад нас се простираха широки угари, които димяха с млечнобяла пара.* И. Петров, Леля се голяма. *Сълнцето залязваше и тучните ливади, които се простираха чак до полите на планината, изглеждаха златисти и свежи от косите лъчи на залеза.* Ем. Станев, През гори и води. *Между техните многобрдести клонове, в една голяма дълбочина пред мене, простира се от север към юг райски хубавата Чепинска долина.* Ив. Вазов, В недрата на Родопите. *На юг от Бургаския залив, успоредно с Черноморския бряг се простира Странджа планина.* Ст. Мятев, Алманах „България". *Навляхохме в едно море, което обхваща две хиляди квадратни километра и се простира от Варварските до Салските степи.* А. Каралийчев, Спомени.

разпростирам се: заемам голямо пространство във всички посоки. *От върха на цитаделата се вижда целият Алеп, който се е разпрострял наоколо. Под ослепителните лъчи на сълнцето крайните квартали постепенно се сливат със сивия пейзаж на равнината.* в. Народна младеж. *Новият комбинат ще се разпростре върху площ 175,000 кв. м. и ще произвежда повече от половината вълнени тъкани у нас.* Л. Мелницки, По паралел около света.

разстилам се: разполагам се напирско върху равно място (така че не възприемат постепенно). *Пролет е вече; . . ; надлъж и шир, догдето стига погледъ, се разстила зеленото море на полето и нивите.* Г. Райчев, Избр. съчинения. *И тоя път по-голямата част от пътуването бе над море, което се разстилаше под нас така безкрайно, както безкраен ни се стори и денят.* П. Вежинов, До Мелбърн по въздух и море. *Колите завиха вдясно и пред тях се разстила голям, проточен край реката, бял и внушителен градъ.* П. Спасов, Хлябът на хората.

ширя се обикн. се свързва с равнина или селище. Означава: разполагам се на голямо пространство, без да съм очертан, ограничен от нещо друго. *Блатата и шосето за Гюргево останаха зад него; . . ; напред, чак додето очи видят, се ширеха избуялли царевични ниви.* Ст. Цичев, За свободата. *Наоколо, додето окото ти вижда, се ширят жита, черници, тютюни, памук, анасон, ягоди, черешн.* А. Каралийчев, Спомени. *Стотина къщи бяха пръснати по двата бряга на реничката, а наоколо зеленееха градини. Зад тях се шереха пасища, по които бе пръснала селската чарда.* М. Марчевски, Дошло е време. *Мътни облаци пълзят по небето и студен вятър бразди морската повърхност. Морето се шири сиво и пусто.* А. Мандаджиев, Отровният шип.

ПРОСТОДУШЕН. Вж. наивен.

ПРОСТОР, шир, ширина, широта, ширине.

простор: обширно, свободно, несгеснено от нищо въздушно, земно или водно пространство. *Самолетът тотьва обръо в сиите въздушни простори между небе и море.* Ив. Мирски. През девет земи. *Просторите се разстилат пред нас. Зелени полини, зелени гори.* Ив. Вазов. Пъгни бележки. *От лявата страна на морето се издигаха високи, отвесно изсечени скали, а от дясната — делнят простор на равнината.* Д. Димов, Тютюн. *Около острова се простират безкрайните сини простори на Атлантическия океан и бялата пяна на вълните се разбива по стръмното брегове.* Св. Кюпрюбашиев, Исландия.

шир е равна по значение на п р о с т о р, но има поетична употреба. *Петьр въвеше с едри крачки. следвие необятната шир и му се струваше, че полето разтваря своята прегрдка не за лекоста на сянцето, а за него.* П. Петров, Нонкината любов. *Слънцето беше отскочило над огромната равна шир.* Б. Балевски, Степта се пробужда. *Мраморно море. Нежна морска млечна шир. Плитноходки като сълъи трептят с криле над водата.* А. Калайчев, Спомени. *Небето се зачерви на изток и пламна, звездите изсъхнаха една по една и се стопиха в безкрайната небесна шир.* М. Марчевски, Героите на Белица. *Пространство, шир небесна, далечни мъгливи, / от ранно детство вий поламнихте очите ми.* Е. Багряна, Звезда на моряка.

ширина и **широта** в едно от значенията си също са равни на п р о с т о р по значение и употреба. *Заледа се в необятната ширина на полето и му домъчня.* К. Петканов, Старото време. *От заник-слъне озарени / алеят морски ширини.* П. К. Яворов, Антология. *Аз владея ширината на безбрежните простори / в мене слънцето изгрява и вселената говори!* Хр. Ясенов, Събр. произведения. *Курсът ни е право на изток, затова и изгревът ни срещна точно на пътя. Само за миг той заслепи взора ни напред и освети безпределната синя широта.* Б. Трайков, Владетел на океани. *Обичам те кат първи лъч — росата, / роса на моите злачни широти!* Д. Дебелянов, Стихотворения. *И струва ми се, / че долавям / изпод небесни широти / от някаква злочеста песен, стоплен тъпен ехти.* П. К. Яворов, Антология.

ширине е дума от народния език. Не се различава по значение от п р о с т о р. Употребява се в известни случаи с поетична отсянка. *Седях край купчинката кремъци и се загледах от високото над лъките на реката, над града и просналото се зад него зелено ширине.* О. Василев, Житие-битие. *Наоколо, по цялото полско ширине се не мяркаше жива човешка душа.* Елин Пелин, Щъркови гнезда. *Тия планини и полета, . . . мъглите и слънцето, и пламналите блясъци на необгледното ширине, всичко това му бе познато, родно.* Ст. Чичев, За свободата. *Най-отгоре е Вежен; той увенчава плешивото било на Балкана, . . на юг от огромния му масив се спущат голи и остри рътлини, а погледът се рее в безкрайното ширине.* Н. Тихолов, Дни като другите.

ПРОСТОРЕН. Вж. обширен.

ПРОСТОТИЯ. Вж. невежество.

ПРОСТРАНЕН. Вж. обширен.

ПРОСТУДЯВАМ СЕ. Вж. настивам.

ПРОСТЪПКА. Вж. провинение.

ПРОСЯ. Вж. моля.

ПРОТАКАЯ. Вж. бавя.

ПРОТЕСТИРАМ. Вж. възмушавам се.

ПРОТИВЕН. Вж. неприятен.

Вж. противоположен.

ПРОТИВНИК. Вж. враг.

Вж. неприятел.

ПРОТИВОПОЛОЖЕН, срещуположен, насрещен, отсрещен, срещен, противен.

Общо значение. Който се намира с друг на двата края на линия или пространство по отношение на даден център.

противоположен: който (в пространството или върху линия) се намира на едно от двете крайни места по отношение на даден център. *Тогава също видях как бягаха на противоположния хълм няколко сръбски солдати.* Ал. Константинов, Съчинения, I. *Краят на селото беше съвсем пуст, очевидно всичкият селт се беше събрал на противоположния край.* Ив. Вазов, Повести и разкази. *В това време към Караиш не по пътя откъм града, а от противоположната страна, бързо идеше една каруца.* Й. Йовков, Приключенията на Гороломов. — *Избягаха към реката — поради Митко не напъм, където бяха избягали двамата партизани, а точно в противоположна посока.* М. Марчевски, Митко Палавзов.

срещуположен: който е разположен, стои симетрично с друг, като взаимно са обърнати един към друг на еднакво разстояние по отношение на даден център. *Няколко лози, израсналн от срещуположните страни на двора, сплитаха дълги лозинки по една тънка желязна скеля и хвърляха над двора прошарена сянка.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Силна струя от въздушно*

течение преминаваше от двете срещуположни брани. Д. Калфов, Под южното небе. *Двете срещуположни бригади трябва да пробият тунела от двете му страни.* Ст. Станчев, На разлумка.

насрещен: който се намира на другата страна или идва от другата страна, отпред, с лице към обекта, от който се изхожда. *Али ромейската конница позапря, за да прегази реката и да изкачи насрещния стръмен бряг.* А. Дончев, Сказание за времето на Самуила. *По края на насрещната стряха орляк врабци чуруликат.* П. Ю. Тодоров, Събр. произведения, II. *Зимното слънце надничаше през пораязваните мъгли и снегът по насрещния покрив блестеше.* Ст. Марков, Дълбоки бразди. *Той продължи още двадесетина крачки, после мина на насрещния тротоар.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *На първата гара районният инспектор скочи от влака, дочака там насрещния влак.* Д. Калфов, Избр. разкази.

отсрещен е равно по значение на н а с р е щ е н. *Двамата преминаха дола и се изкачиха по отсрещния риф.* Ем. Станев, Повест за една гора. *Слънцето позлати червения покрив на отсрещното здание.* М. Марчевски, Повести. *Игнат не мръдаше, неспокойно загледан право в отсрещната страна на пътя.* Кр. Велков, Село Борово. *Едва сега аз забелязах, че е тъмно, а по завесите блгат разноцветните отражения на отсрещните реклами.* Др. Асенов, Сурово възпитание. *Би ли ми направил една услуга — да ми вземеш цигари от отсрещната будка?* С. Кралевски, Възвърната обич.

срещен е равно по значение на о т с р е щ е н, но има разговорна употреба. *Спускаха се към реката. Наляза̀ха във върбалака и минаха на срещния бряг.* К. Петканов, Старото време. *Зад дъсчения стобор, на срещната страна на улицата, огощите бъркеа бяха отрупани с плод.* Д. Калфов, Избр. разкази. *Те прехвърлиха срещното било и през съта гора слязоха в дълбоко усое.* Г. Караславов, Избр. съчинения, VI.

противен в едно от значенията си е равно на п р о т и в о п о л о ж е н, но има рядка употреба. *Пред масата има обикновен стол — на противната страна още един стол.* Г. Караславов, Избр. съчинения, III. *Донякъде го успокояваше мисълта, че вътре виеха зад него и че добре е, че върви в противната посока.* Й. Йовков, Женско сърце.

ПРОТИВОПОСТАВЯМ СЕ, възпротивявам се, противя се.

Сл. вид: **противоставя се, възпротивя се.**

О б щ о з н а ч е н и е. Оказвам противодействие за извършването на нещо.

противопоставям се: заставам открито против нещо, заявявам че не съм съгласен за се извърши нещо, като се опитвам да попреча за осъществяването му. *Той каза, че подъдилният в същност нищо не бил признал. От неговите думи, . . . се виждало само, че той е подтиквал обира на хазната и нещо повече — противопоставил се е на бунта, когато са му го заповядали.* Ст. Дичев, За свободата. *И сега ще ме уволняват. . . То да е до мене, щях-доди. Но нали знаеш, каквото реши съветът. . . Никой не може да му се противопоставя.* П. Здравков, Незабравимо детство. *Някой изказа мнение в продължение на две седмици учениците да не говорят с него. Споглеждаха се членовете на ръководството, но понеже секретарят, . . . не се противопоставя на това предложение, то беше прието.* С. Кралевски, Възвърната обич. *Най-решоетен носител на гръцизма е била цариградската патриархия, която е преследвала българската църква, народното духовенство и се е противопоставяла на българската просвета.* Б. Пенев, Начало на българского възраждане.

възпротивявам се: не приемам, не се съгласявам, отхвърлям някакво предложение, решение или се обявявам против извършването на нещо, решено от други. *Първите дни след смъртта не работиха. Старата не позволи, . . Иван се възпротиви. — Празна работа. Умрелият си е умрял, няма сега да оставим житото ни да грегори, я!* Г. Караславов, Татул. *Коло предложи да отиде до едната воденица и да поиска храна, но ние се възпротивихме и решихме да отидем вечерта и тръгнат.* К. Митев, През бури. *Нали ни разпитаха в общината? Защо ще ни карате в града? — възпротиви му се Кина. — Заповядано ми е, не разбирам ли?* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Истината е, че ако останеше на него, той би тръгнал пеши, с калпак на глава и без ризница, но Дамян и всичкити му другари се възпротивиха.* Ст. Загорчинов, Избр. произведения, III.

противя се: проявявам твърдо, упорито несъгласие с някакво действие, решение и под., не приемам становището на някого. *Ния почувствува всичката сила, с която старата жена се противеше на нейното желание да запали тая вечер газената лампа.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Момчетата важно й предлагаха да хапне ту кашкавалец, ту сирене. — О, чакайте, стига, стига. . . — противеше се несмело тя.* П. Стъпов, Гласове от векове. *Мнозина от майсторите се противяха — не искаха да делят от бъдещите си печалби за калфите и чираците си.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Стефан каза: — Няма да се противим на бати Апостола. Надвили сме го работа да ни върши, ще му се покоряваме.* Д. Немиров, Братя. *Напетият капитан Романов хареса девойката и реши да се ожени за нея. Майка му, . . . дълго се противи, но сетне я послуша.* М. Грубешлиева, Пред прага.

ПРОТИВЯ СЕ. Вж. п р о т и в о п о с т а в я м с е.

Вж. с ъ п р о т и в я в а м с е.

ПРОУМЯВАМ. Вж. р а з б и р а м.
ПРОУЧВАМ. Вж. и з л е д в а м.
ПРОХЛАДА. хлад, хладина, хладовина.
О б щ о з н а ч е н и е. Не топъл, хладен въздух или ветрен.
прохлада: въздух или вятър, който намалява горещината и поради това освежава. *Жеженото двуетно сълнце неусетно наклони към запад. Лятната марана бързо нощна да отстъпва на свежата вечерна прохлада.* Ц. Церковски, Съчинения, III. *Тревата, листата на дърветата и на храстите се копеха в изумрудени капки роса, откъм планината извиране свежесть и прохлада.* Кр. Григоров, Отново на училище. *Прозорците към реката бяха отворени и оттам нахлуваше свежа прохлада.* В. Геновска, Седем години. *Ранната утрин беше тиха, весла. До изгрев сълнце беше още много рано и в потъналия в зеленина широк двор вееше лека, свежа прохлада.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Из градините, из шумака и от реката захванала да вее прохлада.* Л. Каравелов, Българи от старо време.
хлад: въздух, чиято температура е такава, че на човек не му е горещо или топло. *Потокът монотонно шумолене из скалистата теснина, . . . и пълнене клисурата с хлад.* Х. Русев, Под земята. — *Ела, Тертере, да поседим тука на хлад, докато сложат вечерята.* Ив. Вазов, Ивайло. *Слънцето падаше полека зад селото. Лек, приятен хлад прихождаше неусетно.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Ветреният лъхаше хлад по лицата ни и това беше чудесно.* К. Константинов, Път през годините.
хладина: въздух, чиято температура е такава, че на човек не му е горещо и поради това му е приятно. *Той излезе накрай града, свърна през зелените овощни градини, пълни с хладина и свежест, прескочи реката и тръгна надолу по течението ѝ.* Г. Райчев, Избр. съчинения. *Там имаше миндер с пъстри черги, а големият брест засенчваше стаята и я пълнеше с приятна хладина.* Й. Йовков, Чифликът край границата. *Угасна жежък летен ден и лека вечерна хладина повя над земята.* Елин Пелин, Летен ден. *Макар и в открито поле, тук никога не ставаше непоносимо горещо: малките кории и реката правеха хладина.* К. Константинов, Път през годините.
хладовина е дума от народния език, равна по значение на х л а д и н а. *Вечерен сумрак е предхождал тъмната усойна гора. Свежа хладовина лъхти из нея и тихо поклаща задрямалите върбови гранки.* Ц. Церковски, Съчинения, III. *В града отникъде не идеше вятър, ни повей от хладовина.* Т. Харманджиев, Крилато време.
ПРОЦЕП. Вж. ц е п а т и н а.
ПРОЦЕСИЯ. Вж. ш е с т в и е.
ПРОЧИСТВАМ. Вж. и з ч и с т в а м.
ПРОЧУВСТВЕН. Вж. т р о г а т е л е н.
ПРОЧУТ. Вж. в и д е н.
ПРОШЕНИЕ. Вж. з а я в л е н и е.
ПРОШКА. Вж. и з в и н е н и е.
ПРОЩАВАМ СЕ. Вж. с б о г у в а м с е.
ПРОЯВЯВАМ, показвам, изразявам, оказвам.
Св. вж.: **проява, показа, изрази, окажа.**
О б щ о з н а ч е н и е. С действията, постъпките си давам израз на нещо.
проявявам: с постъпките, действията си давам възможност да проличат някакви качества, черти от характера ми или да пролича известно отношение, чувство към някого. *Като запасен подпоручик взел участие в боевете при Лозенград и Чорлу, проявил голяма храброст, за което получил орден.* Л. Стоянов, Ходера. *От всички жени само Велика не проявяваше никакво любопитство около разните слухове.* К. Петканов, Морава звезда кървава. *Най-голяма ревност и съобразителност прояви Дочо в самия ден на избора.* Т. Влайков, Съчинения, III. *За да ми покажа, че и аз съм проявил вече особен интерес към него, запитах го също от къде е и с що се занимава.* Д. Калфов, Под южното небе. — *Ти винаги си проявявала великодушие към мен. . . Един провинциалист, който само от два месеца е тук!* А. Наковски, Без сенки. *Дори и чичо Венко, . . . към Колча проявяваше особена грижа и обич.* Т. Влайков, Стрина Венковица. . . *Проявявам инициатива. Проявявам героизъм. Проявявам съобразителност.*
показвам в едно от значенията си е: с постъпките, действията си правя да се видят, да станат явни за другите някакви мои качества или да стане явно, да се разбере някакво отношение към някого. *Той човек показа чудна преданост към нас и лиш неизвестни времена.* К. Величков, Периодическо списание, I. *Най-после беше отново свободен! Беше изтърпял всички побоища, без да се огъне, без да покаже слабост.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Пренесохме там остатъка от покъщнината си и се заехме да нареждаме магазина. . . И Фрида показа добро умение.* Г. Райчев, Избр. съчинения. *Ами че ние сега ако не покажем човещината си и се отблагодарим на нашите освободители, кога друг път?* А. Каралийчев,

Строителите на републиката. — *Готов съм да му платя каквото поиска. — Не бързай!. . Това е излишно. Не показвай пред Херакли никакъв особен интерес към Аликс.* Д. Димов, Тютюн.

изразявам: с действията си, с думи давам да се разбере мнението или отношението ми към нещо. *Сега той не изрази съчувствие. Болната беше окръжена и нему.* Д. Димов, Тютюн. *Тя никога не изрази шумно, буйно чувството си към него, но то плиняше дълбоко в нея.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Кметът малко се навъси. Търговецът не изрази видима никакво недоволство.* Т. Влайков, Съчинения, III. *Лимо се погледна в новото си облекло и като не знаеше как да изрази радостта си, удари Кирчо по ръчичката.* К. Петканов, Морава звезда кървава. *Българите от Браила и Виена изпращат значителни суми и изразяват готовност да подкрепят докрай народното дело.* Ив. Унджиев, В. Левски, биография. *Изразявам благодарност.*

оказвам: давам да се разбере отношението ми към някого, което обикн. е благосклонно. *Днес тази моя беше свидетелка на тържествената среща, която направихме на А. , . . , и уверен съм, че би позавидувала на всяком другарка, към която той би оказал особено внимание и любезност.* Ал. Константинов, Съчинения, I. *С Кольо и жена му си трябна и учителят. — Хубаво направи, че дойде — каза той. . . Окажеш ли им уважение, за всичко те слушат и други хора стават.* Н. Каралиева, Неуловимият. *Анет, . . . се смеше свободно и дори малко разчуснато, . . . щастлива и благодарна за почитанието, което й оказваха като красива жена на областен директор.* Д. Ангелов, На живот и смърт.

ПРЪСКАМ. Вж. п р а х о с в а м.
Вж. р а з п и л я в а м.
Вж. р а з п р о с т р а н я в а м.

ПРЪСКАМ СЕ. Вж. и з б у х в а м.

ПРЪСТ, земя, почва.

пръст: повърхностен рохкав слой от земната кора. *Същата нощ двамата братя. . отидоха да търсят закопаното бащино имане под ябълката. Като разкопая меката пръст, найдоха две гърнета.* А. Каралийчев, Приказен свят. *Някъде плугът дълбаеше на три до четири педи, изкарваше влажната пръст отгоре.* А. Гуляшки, Златното руно. *Грабнах кирката и я забих в рохкавата пръст, която лекo димеше.* С. Кралевски, Възвърната обич. *Обгради с тухли дълга леха, напълни я със ситно натрошена пръст.* М. Марчевски, Повести.

земя в едно от значенията си е: изкопана, разровена пръст или обработваемата, горна част от земната кора, в която се засаждат растения. Има разговорна употреба. *Друг работник, . . . гребеше изхвърлената на брега мокра земя и я мяташе на насипа.* Х. Русев, Под земята. *И нему докарах две кола. И керемиди му карах. И земя му карах.* Т. Влайков, Съчинения, III. — *Стани. . Не се шегувай, мила. . я виж колко е ровка земята — само за оране.* Елин Пелин, Летен ден. *Изпращяло желязното рало, почнало да цепи коравата земя.* А. Каралийчев, Малкият орач. *Зимата тук е топла, сняг не пада никога и още с първите пролетни горещини из влажната земя бликва буйна растителност.* Й. Йовков, Разкази, II.

почва: също горния пласт на земната кора, но от гледна точка на неговия състав, на хранителните вещества, които съдържа, необходими за отглеждане на растения. Има терминологичен характер. *Шосето навлезе в хълмиста местност с червеникава песъчлива почва.* Д. Димов, Тютюн. *Безопасна се явява обработката на царевицата, отглеждана на кафява или глинеста почва.* Д. Георгиев и др., Химични регулатори в растителния свят. — *Нашата организация. . има място от двадесет декара.* — . . *Искам съвет от тебе: с какво да го засеем!. . Но нали трябва да видя по-напред мястото, състоянието на почвата.* А. Гуляшки, МТ станция. *Плодородна почва. Каменеста почва. Черноземна почва.*

ПРЯКОР, прозвище.

О б щ о з н а ч е н и е. Измислено име към собственото име на някого.

прякор: наименование, свързано с характерните белези на някого, измислено за присмех, подигравка, с което той става известен, замества собственото му име. *Из село го наричаха още Банко Тишлерчето или Жабата. Той беше нисичък, пълен, вечер и с големи изпъкнали очи — оттам идеше и прякорът му.* И. Волен, Между два свята. *Преди години, като питаха бай Донча как върви работата, той винаги отговаряше: Карам си я полека-лека, като бубулечка. Затуй му сложиха прякор Бубулечката.* А. Каралийчев, Вихрушка. *Мене ми думат Дико Кремъка. Преди години дядо ми одрал кожата на един турчин с кремък, та от тогава родът ни носи този прякор.* К. Петканов, Златната земя. *Щом Вучо кафеджията узна, че Орце идва от Солун, веднага му прикачи прякора „Солунчето“.* Г. Белев, Патилата на едно момче. *Така и сега той изменува бай Иван с професионалния му прякор — Арабаджията (Коларя).* Ив. Унджиев, В. Левски, биография.

прозвище: название, дадено някому, отразяващо някоя негова отличителна черта, особеност, което се прибавя към собственото му име. *Авар Детелов получил своето прозвище за това, че забрани на хората да си хвърлят децата във въздуха, за да се обзалагат на чие кое ще се надуе.* А. Дончев, Сказание за времето на Самуила. *Да, колибарин. Това е прозвище, с което богатите граждани от този град даряваха със снизхождение и отчено презрение бедните селяни.* Т. Генов, Дневник с обратна дата. *Народът го наричаше „апостолът". Никога прозвище по-вярно не се е давало.* Ив. Вазов, Утро в Банки.

ПРЯМ. Вж. и с к р е н.

ПРЯПОРЕЦ. Вж. з н а м е.

ПСЕ. Вж. к у ч е.

ПСОВИСВАМ. Вж. у м и р а м.

ПУБЛИКУВАМ. Вж. и з д а в а м.

ПУКАМ. Вж. п р а щ я.

Вж. я м.

ПУКВАМ. Вж. у м и р а м.

ПУКНАТИНА. Вж. ц е п н а т и н а.

ПУКОТ. Вж. и з с т р е л.

ПУЛСИРАМ. Вж. т у п т я.

ПУЛЯ СЕ. Вж. б л е щ я с е.

ПУРПУРЕН. Вж. а л е н.

ПУСИЯ. Вж. з а с а д а.

ПУСТ. Вж. б е з л ю д е н.

ПУСТИНЕН. Вж. б е з л ю д е н.

ПУСТИННИК. Вж. о т ш е л н и к.

ПУСТОСВАМ. Вж. к ъ л н а.

ПУХАМ. Вж. б и я.

Вж. т у п а м.

ПУШЕК. Вж. л и м.

ПУШКАМ. Вж. с т р е л я м.

ПЧЕЛНИК. Вж. к о ш е р.

ПШЕНИЦА. жито.

пшеница: едногодишно тревисто растение, чийто плод е на зърна, от конто се получава брашно за хляб и други тестени изделия. Употребява се предимно за означаване на различни видове от това растение. Има и терминологичен характер. *От тези шестнадесет вида пшеница обаче само 3—4 се използват по-широко, а най-много — обикновената пшеница.* Д. Циков, Как се създават културни растения. *Зимната пшеница, . . , се сее в края на лятото или в началото на есента.* Ботаника. *Тук беше някога хамбарът. Греяла бе като злато добруджанска пшеница, дунавска царевица.* В. Геновска, Селем години. *Цялото село бе изляло да жъне едрокласа пшеница.* К. Петканов, Старото време. *Трикаменната му воденица на реката Шейтаница петдесет дни мляла чиста пшеница.* К. Петканов, Избр. съчинения.

жито е равно по значение на п ш е н и ц а, но се употребява като общо название, обикн. без да се разграничават видовете. *Към обяд мъжете натовариха пречистеното жито на колата и отидоха да сеят.* Й. Йовков, Женско сърце. *Тъй ми се иска да жъна на хубаво жито, да жъна едрокласа пшеница, че да не се нажъна.* Б. Обретенов, Сноп. *Той не познаваше турската Захала, макар да бе идвал тук няколко пъти със свои съселяни, когато превозваха от село любенци, . . , жито, царевка.* Д. Талев, Железният светилник. *Годината беше плодородна, житниците пращяха от жито.* Ив. Вазов, Светослав Тертер. *Искаше да помогне на своите съселяни, които ходеха през три села да мелят жито.* Л. Стоянов, Сребърната сватба на полковник Матов.

ПЪЗЛИВ. Вж. с т р а х л и в.

ПЪКЪЛ. Вж. а д.

ПЪЛЕН. Вж. д е б е л.

Вж. п о д р о б е н.

Вж. ц я л о с т е н.

ПЪЛЗЯ, лазя, пълзя.

О б щ о з н а ч е н и е. Прядвижвам се с помощта на краката си или по корем.

пълзя се свързва с насекоми, животни с къси крачка и влечуги. Означава: движа се, придвижвам се с крайниците си или по корем. Когато се свързва с човек, означава: придвижвам се с влачене по корем или като се опирам на рътете и краката си. *Щурци, скакалци, бръмбари, калинки и различни буболечки пълзяха из дълбоките пукнатини.* Г. Караславов, Обикновени хора. *По телата на неволниците и по пода, по стените, по тавана пълзеше безбройна гад — дъждовници, вшики, бълхи, паяци, стоножки, мокрици.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Усети горчивина затуй, че домът, където е видял свят. . , сега е виранльк, из който се гонят*

прилепи и пълзят гъсеници. В. Мутафчиева, Летопис на смутното време. *Старата костенурка бавно пълзи по шумата, нейните твърди нокти дращят черногема.* З. Сребров, Избр. разкази. *Четата изчака да се стъмни и тръгна в югозападна посока без път. . . Партизаните се движеха забързано. Сънищата се, падаха, пълзяха из долините и жулеха колената си.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Мнозина от туристите започнаха да пълзят напазар по лакти и колене, изчезна някъде и знамето им.* Д. Талев, Илинден.

лази се свързва с насекомо и означава: движа се с помощта на кракчетата си. Когато се свързва с човек означава: приближавам се с помощта на ръцете и краката си едновременно. *Това е малка буболечица, ту се проврe под лист, трепща, ту ще заобиколи някое коренче. И все лази, лази.* Т. Влайков, Преживяното. *Седи градинарят, подвил крак на земята, а по широката му черна длан лази една калинка.* Н. Стефанова, Романтично пътешествие. *Тръгна да се изкачи на върха. . . опираше ръцете си на земята и тъй лазеше нагоре.* К. Петканов, Преселичци. *Станка отнесе сина си в другата стая, остави го на Тюлевата общеричка и й поръча да го гледа добре, защото той вече лазеше, изправяше се по столовете и мендирите и се мъчеше да пристъпва.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Пристъпи ужасии! Длапайсети пъп | гъсти орди лазят по урвата дива | и тела я стелят и кръвя залива.* Ив. Вазов, Лирика, I.

пълзя се свързва с насекоми или дребни животни. Означава: привиждам се бавно с усилие. *Вардарски беше цял в орлиц. Бос. Въшки пълзеха по орлиците му.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Дразул отиде до каменния стобор, край който изпиваше кривото си стъбло една папуканка круша. По нея пълзеха насекоми.* П. Стъпов, Живот с надежда. *Вдъ ливата голям мравуняк. Мравките пълзеха, бързаха и събираха троеното от алтъра зърно.* К. Петканов, Омайно биле. *Всичко ставаше бавно, много бавно, както пълзе костенурка в избуяла трева.* А. Христофоров, Ангария.

ПЪЛКОВОДЕЦ. Вж. в о е н а ч а л н и к.

ПЪПЛЯ. Вж. п ъ л з я.

ПЪРВЕНЕЦ, *чел.*

първенец: лице или колектив, който е пръв по постижения, по успех в дадена трудова, културна и друга дейност. *Аз познавам жена ти. Съученици сме. Тя беше в друга паралелка, но я помня добре. Съперничехме си кой да бъде първенец в гимназията.* Л. Дилов, Почивката на Боян Дарев. *Седми „б" клас беше първенец в цялото училище не само по успех, но още и в спорта.* Д. Калфов, Славният вълчар. *Близка с повечето първенци на нашата култура, Будевска търсела съветите им — особено съветите на писатели, художници, на литературни критици и историци.* Ст. Грудев, Бележити българи. *Министерството на селскостопанското производство е наградило кооперативните земеделски стопанства — първенци в овощарството и зеленчукопроизводството.* в. Отечествен фронт.

челник е също първенец, но обикн. в производството; работник, който проявява инициатива, стои начело, като ръководи някаква производствена дейност и служи за пример на другите с работата си. *Присъствуваха десетки тежкотоварници, майстори във военното на влаковете по график, качествници в ремонта и други челници.* в. Вечерни новини. *След състоя.ата се неотдавна среща между челниците на скоростното стругуване в страната броят на работниците, желаещи да приложат този метод на работа, се увеличава всеки ден.* в. Отечествен фронт. *Едно от най-сигурните средства за увеличаване производителността на труда и намаляване себестойността на продукцията е настойчивото изучаване и разпространяване опита на челниците.* в. Вечерни новини.

ПЪРВОСТЕПЕНЕН. Вж. в а ж е н.

ПЪРГАВ, чевръст, подвижен, жив, игрив, бръз, лек.

О б щ о з н а ч е н и е. Който се движи с бързина и ловкост.

пъргав се свързва с човек, животно, с негови движения, действия. Означава: който се движи бързо, гъвкаво или става с бързина, гъвкавост и ловкост. Когато се отнася до човек, това качество се проявява обикн. при извършването на някаква работа. *Не е и тъй пъргава и жива, както бе по-напред, а е сѐ задрямала, сѐ като отпаднала.* Т. Влайков, Вестовой. *Други пък разпрявят за Митко, че бил толкова пъргав и силен, че с един скок прескачал река Паничарка.* М. Марчевски, Митко Палаузов. *Рано в света неделя отец Игнатий се метна на своето пъргаво врано конче.* Елин Пелин, Щъркови гнезда. *Известно време той разглеждаше нейните сръчни и пъргави движения, с които тя решеше косата си и сдаваше в ред тоалета си.* Ив. Мартинов, Драва тече през славянски земи. *Както в приказването младата невеста беше свободна. . , така и в шетнята се показа лека и пъргава.* Т. Влайков, Стрина Венковица. . .

чевръст е дума от народния език, равна по значение на п ъ р г а в. *Жена му, стрина Цена, една здрава и чевръста селянка, . . , сновеше по къщи.* Кр. Григоров, Новодомци. *Виж я на работа: — такава чевръста, такава пъргава не ще намериш друга в махалата!* Т. Влайков, Стрина Венковица. . . *Тя беше пълна, миска жена, . . , с чевръсти движения и пискливо глас.* Ив. Вазов. Казаларската царица. *Абдурраман със своята лека и чевръста походка из-*

лезе от кашата на Рейсеш. Д. Спространов, Охридска пролет. *С леки и чевръсти стъпки, . . , тя се упъти направо към момчата.* Й. Йовков, Чифликът край границата.

подвижен се свързва с човек, поглед, израз на лице. Означава: **който не се застоява** на едно място или който бързо, често се мени. *Младен, пъргав, подвижен и ловко, безспирно снове насам-натам.* Т. Влайков, Съчинения, III. *Той надуваше здраво гайдата и, сам лек и подвижен, тъкаше пред всичко из хорото и подскачаше с изграчане.* Н. п.Филипов, Разкази на повеца. *Косата и мустаците му бяха червени. . Погледът му. . толкова подвижен, щото не бе възможно да се улови.* Мих. Георгиев, Избр. разкази. *Той беше дребен, с подвижно и хитро лице, което имаше форма на триъгълник.* Д. Димов, Тютюн. *Подвижна мимика.*

жив се свързва с човек, поглед, очи и означава: **който е изпълнен с жизненост, енергия** или който проявява, изразява жизненост, енергия. *Това живо момче (. .) ми шепна и при вечерята.* Ив. Вазов, В недрата на Родопите. *Умните, тъмни и големи очи на Станка се спряха много върху Цеета. Те не бяха я виждали така жива, така възбудена.* Елин Пелин, Земя. *Момчето стоеше пред всички уплашено, ала живите му черни очи бляскаха изпод клепките и шареха бързо наоколо.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Когато приказва, прави живи рукомахания, а на лицето му се мяват най-разнообразни мимики.* Й. Йовков, Албена.

игрив се свързва с човек, животно или с поглед, очи. Означава: **който живо се движи**, **хоби**, подскача или който се мести бързо и има весел и закачлив израз. *Ах, прелестна е вашата дъщеря, госпожо, весела, игрива, отлично възпитание.* Ст. Костов, Големанов, *Тя беше игрива, свободна в обноските и в думите си.* Ив. Вазов, Казаларската царица. *Сьосем противоположна на суровия Бара беше третото куче — една черна хрътка, игрива, гальовна.* Ив. Вазов, Мусала. *Игривите й очи се разведелиха, стрелнаха Найдена.* К. Петканов, Омайно биле. — *Хайде, сега ми разкажете кой какво знае. Какво правите като се приберете в къщи. . — додаде тя весело, хвърли игрив поглед по класната и дигна едно дете пак от гръката махала.* И. Волен, Радест в къщи. *Игриво дете. Игриво коте.*

бръз в едно от значенията си се свързва с движения, походка или поглед. Означава: **който се движи, става или се мести с голяма скорост, бързина.** *По-рано той си имал добро конче, бредно наистина, но живо, бяло като лебед и бързо като сърна.* Й. Йовков, Разкази,I. *Когато* [партизаните] *слязоха в равнината и го видя, тя остави групата си и се затича към него, лека и бърза като в онця дни, когато не бе повехнала четиридесетгодишна жена, а млада момиче.* Д. Димов, Тютюн.

лек в едно от значенията си се свързва с човек, движения, походка и означава: **който се движи без напрежение, грациозно, или става без усилие, без напрежение.** *И сей си го знаех здрав и силен като мъжага, пъргав и лек като момче.* Т. Влайков, Дядовата Славчова унука. *Из тревата излиза хергеджията, пъргав, лек човек.* Й. Йовков, Чифликът край границата. *Сега девойката се разшета лека, подвижна и бърза като хала.* Н. п.Филипов, Разкази на повеца. *Понякога. . . , някой млад татарин се изправяше на седлото, лек като котка.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Той беше дребничък, сухичък момльк, . . , с. леки движения.* Ив. Вазов, Под игото. *Поотвори вратата и направи знак на Недко Беев. Недко Беев влезе вътре с лека, свободна походка.* Д. Ангелов, На живот и смърт.

ПЪСТЪР. Вж. ш а р е н.

ПЪТ, друм.

път: очертана, обикн. специално устроена ивица земя, предназначена за ходене по нея, за пътуване. *От срещния връх се спущаше прашен път и се простираше покрай реката като платно.* Елин Пелин, Летен ден. *Накъде се изгубда път, забелее се, изви се и потъне в полето като змия.* Й. Йовков, Приключенията на Гороломов. *Като се превръщаше между клонете на дърветата, момъкът пое пак пряко през гората и скоро излезе на тесен път, който слизаше надолу.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Сега те тръгнаха по един разкалян и хлъзгав коларски път, който скоро ги отведе в селото.* М. Марчевски, Митко Палаузов. *От вагонните слязоха повече от сто души . . Голямата част се разпръсна по междуселските пътища.* К. Петканов, Морава звезда кървава. *Асфалтиран път. Павиран път.*

друм е дума от народния език. Съвпада по значение с п ъ т. Употребява се предимно в художествени произведения със старинен сюжет. Понякога има постилна употреба. *Дни и нощи пътува хилядната войска през поля и долини, през стръмнине друмища на Хемус, докато се прехвърли в полята на Тракия.* Д. Линков, За земята българска. *По утъпкания и широк царски друм, който водеше от Одрин за Диамонда, съвсем близо до спаниящата вървеше третата дружина.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Василий видя Средеч по пладне — от височината, по която се спускаше Филипополският друм.* А. Дончев, Сказание за времето на Самуила. *Той прекоси площада край Шарената чешма. . , сетне пое надолу по широкия друм към Чамурлия.* А. Христофоров, Ангария. *Радомир се изправи. Пред него се виеше слънчев друм, а там на завоя го чакаха другарите му.* М. Смилова, Друм се вие.

Вж. у л и ц а.

ПЪТЕШЕСТВУВАМ. Вж. п ъ т у в а м.

ПЪТУВАМ, пътешествувам, странствувам.

пътувам: минавам известно, обикн. дълго разстояние, като се движа с превозно средство или пеш, за да стигна някакво предварително определено място. *Вкрил разяста много свързано, гладко и увлекателно за похода или след мобилизацията. Пътували с влак през Балканската линия — до Брусарци.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Тя се качила с него в шикарка, покрита кола и тръгнали. Дълго пътували.* Дора Габе, Някога. *Понеже бе решил да пътуват все по международните пътища, файтонят правеше големи завои.* Ив. Вазов, Утро в Банки. *Ще ме закараш до село, ще черпя. Ех, че кончета! Аз с такива кончета обичам да пътувам.* Й. Йовков, Ако можеха да говорят. *Огнянов се проливаше в горите и букаците, спеше в корубите на дъждовете, . . , за да го не видят потерите, а нощя пътуваше из тъмнините и пущинаците, в мрак и дъжд.* Ив. Вазов, Под игото. *Пътувам с параход. Пътувам със самолет. Пътувам с автомобил.*

пътешествувам: обхождам много места, обикн. в далечни страни. *А за тридесет години светът корено ще се промени и ние ще осъществите мечтата си, ще пътешествувате и из Индия, и по река Амазонка.* М. Марчевски, Тайнствените светлини. *Уж трябва да се ридва, че се намира в чужбина, че пътешествува, . . — а ето не може.* А. Гуляшки, Любов. *Ще отидем ли през лятото на почивка или ще тръгнем да пътешествуваме — попита младоженецът.* Св. Минков, Андерсен, Снежната царица и др. (превод).

странствувам: обхождам много чужди страни, като не се задържам на едно място. *Затова се реших, . . . да странствувам по света и да разглеждам величието му.* Ив. Вазов, Великата Рилска пустиня. *Дубровчани са живели свободно по градовете, . . , техните керваи свободно са странствували по всички турски владения.* Б. Пенев, Начало на българското възраждане. *Той живееше в илюзорния свят на измислиците си и живееше му беше красив — като живота на един истински мореплавател, тръгнал да странствува по широкия свят.* А. Гуляшки, Любов.

ПЪХВАМ. Вж. в к а р в а м.

ПЪХТЯ. Вж. п ъ ш к а м.

ПЪЧА СЕ. Вж. в а ж н и ч а.

ПЪШКАМ, пъхтя.

пъшкам: дишам тежко и шумно, като издавам глух глас (от болка, страдание, умора, напрежение). *В стаята беше тихо, чуваше се само бързото и заморено дишане на болната. — Цяла нощ пъшка, пъшка, та до зори — зашепна старата.* А. Гуляшки, Село Ведрово. *И наистина старата беше много отпаднала. А след тази инфлуенца никаква я нямаше. Едва се влачеше и все пъшкаше.* Г. Караславов, Татул. *И все пак се бояха да влязат. Макар че в манастира нямаше вече никой друг, освен ранените, които пъшкаха, останали без сила.* Зл. Чолакова, Бачо Киро. *Мисли той за Климе и пъшка глухо, защото не на добро е това бавене.* Ив. Вазов, Повести и разкази. *Изкачваше се по стъпките и пъшкаше от умора.*

пъхтя: дишам шумно, тежко, обикн. от силна умора, голямо физическо напрежение, или дишам затруднено при болезнено състояние. *Бре, не мога да те настигна, бе! — заприказва той още отдалече, като намали крачките си и пъхтеше.* И. Волен, На село пред войната. *Едноокият ходжа мълкна объркан. Пъхтеше, бършеше врата си и окото му светеше зловещо, ала сбираше сили да се предпази отнова с агата.* А. Дончева, Време разделно. *Мъчаха, . . , а арнаутинът насилиме вратата с цялото си тяло. Но сега едва успяваше да я кланти. . . Отзи пъхтеше и псуваше.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време. *Тя страдаше от зидух и макар че бавно бе излязла по стъблицето от лятната кухня. . . . пъхтеше.* Т. Харманджиев, Краят на едно детство. *Но Кръстю, недоспал от мъчителната кашлица през нощта, пъхтеше тежко, полузадрямал, унесен в свои мисли.* Г. Караславов, Обикновени хора.

Р

РАБОЛЕПЕН, сервилен, безгръбначен, лакейнически.

О б щ о з н а ч е н и е. Който няма достойнство в държанието си, ласкае някого, угоднича му с користна цел.

раболепен: който ласкае някого силен, властен), угоднича му с користна цел, като умишлено се самоунижава, принизява, за да спечели благоволението му, или който изразява такива чувства, отношения. Има книжен характер. *Директорът, майсторите, чиновниците от канцеларията приличаха на жалки пигмеи, послушни и раболепни изпълнители на заповедите, които Борис щеше да дава от централата в София.* Д. Димов, Тютюн. *Багаинът също изгуби присъствие на духа — винаги така става с неподготвения за висока служба: груб, когато среща слаби, и раболепен, когато среща силни.* Й. Вълчев, Стъпала към небе. *Тези*

предъвители на военната власт живеха разпоредно и грабеха, колкото могат. И от техните действия населението ставаше още по-работливо, затворено и прикрито. Б. Несторов, Светлина над Родопите. *Високоотъзвените се приближаваха към него* [*куртина с работилня и лакатушна близ нея*], . . . *колчеиеса и целуваха скута на тирия между правоверните.* Ст. Дичев, За свободата. *Господ здраве да дава на добрия ни чорбаджия — с мътни очи и работлива усмивка и загладъвяне портерът.* Д. Киськов, Щастисто не идва само.

сервилен с книжна дума. Свързва се с човек, неговото държание, поведение. Означава: който се държи унизително, прекалено угодливи или който изразява угодническо отношение. *Той знае, че случайно е попаднал на този отговорен пост и единственото му старание е да е сервилен и да угажда на всички, за да няма опозиция.* в. Пладне. *Сервилно държане. Сервилна политика.*

безгрбначен: който няма лично достойнство, пренебрегва честта си, съгласява се с всичко с по-силния, за да спечели благорасположението му. Употребява се с пренебрежителна оценка. *На Станкулов му трябват безгрбначни лакеи, а не хора с чест и достойнство.* М. Марчевски, Повести. *Продажни журналисти, . . . безгрбначни поети и душеприказчици ведкъде се струпаха в краката му.* Г. Караславов, Избр. съчинения, II.

лакейнически се свързва с проява на човек и означава: който е свойствен на угодник, на човек, който прекалено ласкае по-властните. Има книжен характер. *Лакейническата си служба арнаутлъкът изпълняваи по време на парламентарните избори през пролетта на 1938 г.* Сл. Трънски, Неотдавна. *Лакейническо държание.*

РАБОТА, труд.

работа: физическа или умствена дейност, с която се произвежда, създава, изпълнява нещо. Употребява се обикн. в свързвания, които определят нейния характер или вид. *Когато почваше жетва, в къщата на Гераците настъвваше усилена работа.* Елин Пелин, Гераците. *Той* [планът] *струваше на Борис много безсъни нощи, изтощително и напрегнато мислене, кортоеска работа с таблици и статистики след отровната атмосфера и уморителен работен ден в склада.* Д. Димов, Тютюн. *Бледното му лице имаше умореното и съсредоточено изражение на човек, който току-що се е откъснал от усилена работа.* Й. Йовков, Разказ, II. *Те си имат определени часове за работа, за почивка, за четене на вестници и разходка.* О. Василев, Житие-битие. *Тя се занимаваше с обществена работа, влизаше в различни комисии.* М. Марчевски, Повести. *Физическа работа. Умствена работа. Полска работа. Къщна работа. Срочна работа. Спешна работа.*

труд: целесъобразна, полезна човешка дейност, обикн. свързана с големи усилия, напрежение (физическо или умствено). *Всеки гражданин е длъжен да се занимава с обществено-полезен труд и да работи според своите сили и способности.* Конституция. *От най-ранни години Костадин узна радостта от труда. . Макар че в къщи държаха ратаи и нямаше нужда да работи, той не преставаше да се труди наравно с тях.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Аз смятам — всичко на този свят е създадено с труд и само за труда живее човек.* П. Ю. Тодоров, Събр. произведения, II. *Тя си спомни колко грижи и черен труд изискваше отглеждането на тютюна в башината й къща.* Д. Димов, Тютюн. *Физически труд. Умствен труд.*

Вж. и з р а б о т к а.

РАБОТЕН. Вж. т р у д о л ю б и в.

РАБОТЛИВ. Вж. т р у д о л ю б и в.

РАБОТЯ. Вж. д е й с т в у в а м.

РАВЕН. Вж. г л а з ъ к.

РАВНИНА, поле.

О б щ о з н а ч е н и е. Земна повърхност без планини и възвишения.

равнина: обширна част от земната повърхност без планини и големи възвишения. *Вече четвърти ден, откак се стремяха към Балкана. Равнината пред тях беше все тъй голяма и безкрайна, тук и там се мярках самотни кории.* Ст. Дичев, За свободата. *Ние седяхме на Шабленската могила и наблюдавахме необозримата Добруджанска равнина.* А. Каралийчев, Народен закрилник. *Вечерта възседнаха конете и поеха пътя към тракийските равнини.* М. Марчевски, Повести. *Мили ми са планините | и на север и на юг; | драги ми са равнините, набраздени с наший плуг.* П. Р. Славейков, сп. Читалище. *Дунавската равнина.*

поле в едно от значенията си е: широка, просторна местност, без големи възвишения. *Обичам полето, тая широка, просторна равнина, заградена от кръглата линия на хоризонта.* Елин Пелин, Черни рози. *Под нас се виждаха по-ниски и по-ниски хълмове, които най-после преминаваха в открито, равно поле.* Й. Йовков, Разкази, II. *Отпред, далеко в синевата, се разстила Солунското поле.* Д. Калфов, Под южното небе. *Пред мене се зеленее и разстила в омайната си пустост Софийското поле.* Ив. Вазов, Пътни бележки.

РАВНИЩЕ, ниво.

равнище: хоризонтална плоскост, която представя граница за височина, до която стига или е разположено, намира се нещо. *През изминалия ден Драва бе придошла и понеже бла-*

тото бе свързано с реката, равнището му се бе повдигнало неочаквано високо. П. Вежинов, Нашата сила. *Величествената река течеше гордо в широката си матка, на еднакво равнище с отрещния потопен бряг, обточен с цветущ върболяк.* Ив. Вазов, Нова земя. *Когато оризът започне да зрее, понижават равнището на водата в оризището, а после и съвсем го отводняват.* Ботаника. *Лагеруваше* [отредът] *в Западните Родопи до върха Кальч Барун, на две хиляди метра над морското равнище.* К. Ламбрев, Средногорски партизани.

пиво с книжна дума, които не се различава по значение от р а в н и щ е. Има термин ологичен характер. — *Сигурно тези пролини дъждове предизвикват страшни наводнения?* — *запитах аз.* — *Да отвърна Амал — нивото на реките се повишава понякога за една нощ с десетина метра.* Е. Мечкова, Из страната на мусоните. *Нивото на Дунавската вода се много мени през годишните времена и в различните години; може да се издигне до 8 метра над най-ниското равнище.* П. Делирадев, Българска географска христоматия.

Вж. у р о в е н.

РАВНОДУШЕН, безразличен, индиферентен, апатичен, безучастен.

О б щ о з н а ч е н и е. Който не проявява отношение, интерес към нещо.

равнодушен се свързва с човек и неговия прояви. Означава: който не проявява интерес, отношение към някого, нещо, към това, което става около него, което се отнася до него, или който изразява отсъствие на интерес, на отношение към нещо (обикн. чувство, отношението е трайно). *Василена беше гледала всичко туй, без да се намеси, без да каже нещо. Тя се обърна и си отиде, все тъй студено равнодушна.* Й. Йовков, Ако можеха да говорят. *Сега тя не будеше в него никакви чувства, никакви усещания. . . Беше така равнодушен!* М. Грубешлиева, През иглено ухо. *Аз не се занимавам с политика — сухо каза Костадин. . . Не се занимавате засега, но не можете да останете равнодушен към съдбата на страната и обществото, в което живеете.* Ем. Ставев, Иван Кондарев. *Погледът му разсеян, тъп и равнодушен, падаше безучастно върху минуваачите.* Ив. Вазов, Драски и шарки. *Искаш да ги разпитам за много неща, да им кажа как ще наредим училището, нещо за децата, за тях, . . . но равнодушният израз на лицата ми ми говореше, че всичко това е напразно, че им е все едно.* Л. Александрова, Има едно щастие.

безразличен се свързва с човек, поглед, израз на лицето и др. Означава: който няма или не проявява интерес, отношение, а също който не изразява интерес, отношение, не дава израз, вид, че нещо му прави впечатление, че то засяга, интересува. *Защо бяха тези истории? Не се запитах, нито пък ме интересуваше смисълът на тия клетви. И все пак не бях безразличен. При всички случаи бях на страната на Фалко.* К. Калчев, При извора на живота. *С израз на печал по лицето, . . . но външно спокоен и безразличен, той даде обикновените разпореждания на стражарите.* Г. Караславов, Обикновени хора. *По държанието му, по израза на лицето му те искаха да научат нещо ново, нещо за решението на съвета, но той си гледаше с тъп, безразличен поглед.* П. Проданов, Седмокласници. *След като постоя известно време с уж безразличен вид на балкона, тя (. .) отметна коса и се изправи на прага.* Др. Асенов, Сурово възпитание.

индиферентен е книжна дума, която съвпада по значение с б е з р а з л и ч е н, но има по-рядка употреба. *В черквата чете евангелието, у дома си чете социалистически книги. — И селяните знаят това? — От тях се крие. . . Но може и да знаят. . . Впрочем селяните не се интересуват от тия работи. . .Както си знаете, нашите селяни са индиферентни.* Ив. Вазов, Из сенките на нашия живот. *Индиферентно държание. Индиферентен поглед.*

апатичен е също книжна дума. Означава: който е напълно безразличен към всичко, няма желание за нищо или който е израз на такова отношение, състояние (което обикн. се дължи на темперамента, характера на човек или на някакво преживяване). *И друг път аз съм го срещал стария труженик, срещал съм го сам, . . , апатичен към всичко наоколо.* Й. Йовков, Разказ, III. — *Видиш ли, Калчо — каза Ян Бибиян, като затвори апарата. . . Ние сме отслабнали твърде много и аз ставам апатичен към всичко.* Елин Пелин, Ян Бибиян на Луната. *Обхванат от непобедима леност, той лежеше без ни една мисъл в главата си, без всяко желание за каквото и да било, отпуснат, апатичен, с тъпа и мелна болка в душата си.* Й. Йовков, Песента на колелетата. *Срещание погледи — повечето апатични, пусти, в някои даже нарочна враждебна незаинтересованост.* П. Вежинов, Втора рота. *По апатичното и леливо лице на полата тези пъти нарочеше необикновено въодушевление.* Ив.Вазов, Под игото.

безучастен се свързва с човек, с израз, с поглед. Означава: който няма отношение към нещо, към някакво явление, събитие, което става обикн. в момента, и стои настрана от него, не прави това, което би трябвало да направи, поради липса на интерес, отношение. *До този ден старецът беше живял глух и безучастен към световните събития.* Г. Райчев, Вълчето. *Какъв срам, какво унижение да останем безучастни към общия подвиг!* К. Величков, Периодическо списание, I. *Внезапно се умилваше безучастен към разговорите, замислен.* В. Андреев, Партизански разкази. *Но очите на Смилеца бяха лишени от живот — с лениви, умо*

реки поледи, безучастни и разсеяни. Ив. Вазов, Светослав Тертер. *Той гледаше с безучастен и студен израз — това бяха за него познати сцени.* Л. Стоянов, Бенковски.

РАДЕТЕЛ. Вж. б о р е ц.

РАДОСТ, веселие, отрада.

радост: силно чувство на задоволство от нещо желано, приятно. *Тя отпусна глава на рамото му и затвори очи. Сълзите й пресвисаше от радост и щастие.* Й. Йовков, Чифликът край границата. *Сега имаше само радост в къщата й — всички се радаха, радваше се и тя.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Тъй грижите свършили и те заживели заедно сред радост и безгрижие.* Ас. Разцветников, Братя Грим, Снежанка и др. (превод). *В ума му се тъмняха рой спомени от далечното минало. Той спомни миналите си детски радости от тези дни, майка си, братята си.* Г. Райчев, Избр. съчинения. *Очите й блестят от радост.*

веселие: силна, буйна радост, предизвикана от някакъв празник, тържество и под. *И хорото се залюля от единия край на двора да другия. . . Дудешко веселие обзе пак всички.* Й. Йовков, Старопланински легенди. *Сега избухна тая буйна жизнерадост, тоя юнашко веселие, . . , на което са способни само онези, които познават цялата гама на човешките чувства.* Й. Йовков, Разкази, I.

отрада е книжна дума с поетична употреба. Означава: спокойно чувство на удовлетворение, задоволство, което не се изявява външно, предизвикано от някакво приятно, хубаво преживяване. *Кога ще съмне? Той намираше малко отрада и ободрение само в гледането на звездите.* Ив. Вазов, Нова земя. *Пееше осъденият старинна българска песен. Оная единича отрада, единича утеха на роба, която никой не можа да му отнеме.* Зл. Чолакова, Бачо Киро. *Зарад целувка дай уста! / кога увехне младостта, / ще ти е споменът отрада — / че си била на младост млада!* П. П. Славейков, Немски поети.

РАЖДАМ СЕ. Вж. з а р а ж д а м с е.

РАЗБИВАМ. Вж. р а з г р о м я в а м.

РАЗБИРАМ, схващам, познавам, долавям, забелязвам, съзирам, проумявам, разумявам.

Св. вид: разбера, схвана, позная, доловя, забележа, съзра, проумея, разумея.

О б щ о з н а ч е н и е. Става миясно нещо, смисълът на нещо.

разбирам: става ми ясно нещо, смисълът на нещо или намерението, действията на някого. — *В такъв случай, . . , как следва да разбирам думите ви: като отказ на предлагания съюз, или грьокото правителство ще реши участието си при уговорки?* Ст. Дичев, За свободата *Полека-лека той се отделяше от нея и я забравяше. И тя скоро разбра, че Ньо я мрази, че тя само му тежи със своето нещастие.* Елин Пелин, Повести. *Той беше вече разбрал от книжата им кои са и къде живеят.* А. Каралийчев, Наковалня или чук. *Влезе Тинка. Колчо и майка му спряха разговора. Тинка разбра, че за нея приказват.* Т. Влайков, Стрина Венковица. . .

схващам: бързо ми става ясен смисълът на нещо (действия, постъпки, намерения и под.), обикн. по външно впечатление или по някаква проява, без да ми е казано, обяснено. *Той е в течение на всички любовни истории и с едни бърз поглед изведнъж схваща какво е положението, доловя и погледите и усмивките, които се кръстосват.* Й. Йовков, Песента на колелетата. *Като огледаше редиците, Кондарев се мъчеше да схване впечатлението от ребрата. Масата беше разнообразна и той четеше по лицата най-различни настроения.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *С усета на опитен позящай Златни Василев схвана, че на тая силно изплашена жена трябва да се подействува бързо с нещо страшно, да не й се дава време да се опомни.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Той беше винаги прям, не умееше да хитрува и не схвана шегата на Борко.* М. Марчевски, Героите на Беляца.

познавам в едно от значенията си е: става ми известно, ясно нещо, без да ми се казва за него, по външни впечатления (по очите, погледа или по някакви други признаци). Има разговорен характер. *Тя познаваше по очите, какво иска той и какво му трябва.* Т. Влайков, Дядовата Славчова унука. *Вечер по гузния му вид, баща му познаваше веднага, че е бягал от училището.* Ив. Вазов, Нова земя. *Наистина, дивиди трябва да сте вие и по всичко познавам, че в горите живеете.* Н. Райнов, Видения из древна България.

долавям: подразбирам, без да съм напълно сигурен, уверен, намерението, действията на някого чрез наблюдение, вътрешен усет, по държанието, приказките му или по някакви обстоятелства. *В приказките им, в усмивките им той долавяше, че държат Нонкина страна.* И. Петров, Нонкината любов. *Орхидеев долавяше благоразположението на капитана към себе си, приятно му беше.* Н. Антонов, В открито море. *Кика Дина долавяше тая нейна тъга и тая й скрита мъка.* Т. Влайков, Съчинения, II. *Схватлив и съдбразителен, чичо Гого доловя, че тези големци не са дошли само за да се запознаят с деревенските занаятчии.* Г. Караславов, Избр. съчинения, X. *Природно умен, той можеше, . . , да доловя съдържата на всяко нещо.* Й. Йовков, Жетварят.

забелязвам в едно от значенията си е: разбирам, схващам нещо, което ми е направило впечатление. *Манол забеляза неговата слабост към земята, вложи му да се грижи за имотите и му прехвърли събирането на вересиите.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Никога не ме*

е нагрублял и не ме е бил — само веднъж леко издърпа ухото ми, но забелязах, че след това много се измъчваше. С. Кралевски, Възвърната обич. *Огнянов забележи противоречие, или просто лъжа, понеже дякон Левски беше умрял преди три години.* Ив. Вазов, Под игото.

съзирам в едно от значенията си е: разбирам, схващам нещо главно чрез наблюдение. Има рядка употреба. *В снизходителната усмивка на Максим той съзря лек укор и се чувстваше неудобно.* К. Ламбрев, Средногорски партизани. *Настъпваше страшният ден — и ромеи, па и българи — съзираха това.* Н. Райнов, Видения из древна България.

проумявам: вниквам дълбоко в смисъла на нещо, разбирам напълно нещо. Употребява се в известни случаи с отрицание и е, когато съм изненадан от нещо, което ми е съвършено чуждо и не мога да намеря обяснение за него. *Иван Белин обичаше да се гледа внимателно във всяко нещо, да вникне в него, да го проумее.* Й. Йовков, Вечеря в Антимовския хан. *Тогава в нашето детство, в нашето развълнувано и въторжено юношество ние не проумявахме напълно всички тия неща; те добиха своя истински смисъл по-късно.* К. Константинов, Път през годините. *По-късно той проумя — и то идеше като спомен от ранните му години — едва по-късно проумя и си разясни сред каква тежка немотия бе расъл.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Как да му кажа истината, когато и той самият още не можеше да я проумее? Страшна, невероятна вест.* А. Христофоров, Ангария. *Чаушинът за миг остана като закован на мястото си, . . Той не можеше да проумее такава дързост.* Д. Спространов, Самообречените.

разумявам е остаряла книжна дума, равна по значение на р а з б и р а м. *И разчетох вси хиероглифи, . . , разумях тайните на Агнета, Овена, Лъва и Пчелата.* Н. Райнов, Богомилски легенди. *Искаше на четиво и писмо да се учи, а ние сме прости люде, влъшници, не разумеем ни аз, ни буки.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Детенце малко, с поглед лазурен, /. . / Ти гледаш всичко с усмивка блага, / всичко, но нищо не разумяваш.* Ив. Вазов, Лирика, I.

РАЗБИРАНЕ. Вж. в ъ з г л е д.

РАЗБИРАТЕЛСТВО, съгласие, сговор.

О б щ о з н а ч е н и е. Добри, дружески отношения между хора.

разбирателство: състояние на отношения, при което има взаимно споделяне на еднакви мисли, схващания, чувства и всеки разбира и уважава възгледите на другите. *Меркулов и Спасов бяха сърдечни приятели. Свързваха ги не само роднинските връзки, но и много по-тайните връзки на взаимното разбирателство.* М. Марчевски, Тихо пристанище. *Виждах, че разговорът дълбоко ги заслага и че вътреки подмятанията и повишения тон, помежду им цари задружност и разбирателство по основните въпроси.* Л. Станев, Поглед от хълма. *Доколкото ми е известно, между земеделците и другите партии тук има взаимно сътрудничество и добро разбирателство.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Ту в разбирателство, ту в спор тримата мъже оставяха и подхващаха нови разговори, но най-често беседата се въртеше около еретиците на поп Богомил.* М. Смилова, Друм се вие.

съгласие в едно от значенията си е: състояние на отношения, при което участниците в едно дело мислят еднакво по основните въпроси и затова могат да действуват общо. Има рядка употреба и остаряващ характер. *В кооперативното стопанство е необходима дружба, съгласие, дружен труд и взаимна помощ.* Г. Димитров, Съчинения, III. *Запомнете, бог дава плодородие и добър живот, когато в къщата има съгласие и ред.* К. Петканов, Омайно бяло.

сговор: състояние на добри, сърдечни отношения между хората, обикн. от едно семейство, от един колектив, при което те живеят задружно, без противоречия. Характерно е за народния език. *Желеше предишния мир и сговор, и искаше да види двете си етърви помирени.* Елин Пелин, Гераците. *Ала инак си живееха хубаво и честито, защото имаха рядък сговор помежду си.* Т. Влайков, Съчинения, II. *Старият свещеник искрено се радваше, като виждаше, че враждите и раздорите в селото поутихват и между хората се заражда повече любов и сговор.* Й. Йовков, Жетварят. *„Дали тия хора ще заживеят някога като едно семейство? . .Ето вече осма година работят заедно, а нямат сговор."* И. Петров, Нонкината любов. *Даваше, като е за общо добро, че и хората пример вземаха, та даваха. Пък и сговор между комшии имаше тогава.* Ц. Церковски, Съчинения, III.

РАЗБОЙНИК, хайдутин, хайдук, харамия.

разбойник: човек, който е насилие напада и ограбва пътници или домове, сгради. *Вървял пътник през полето, срещнал го разбойници, обесили го на сухата върба край Янтра, взели кесията му.* К. Калчев, При извора на живота. *Когато разбойници нападнаха по пътя за в врада дяда Стоилка и Балана, та им зимаха 8000 л. , . . , тогава Димо ги изследа, като старши стражар.* А. Страшимиров, Есенни дни. *Че есенно време, . . , излизаха разбойници и ставаха обири — това беше вярно.* Й. Йовков, Вечеря в Антимовския хан. *Кесар Хрел, . . , изградил . . кула, от която да защищават братята манастира и себе си от нападението на разбойниците.* Ив. Вазов, Великата Рилска пустиня.

хайдутин е остаряла дума от народния език. В едно от значенията си е равна на р а з б о й н и к. — *Един милион нося! Само наполеони! Как ще се залазиш от кражби и хайдути?* .

Елин Пелин, Летен ден. *Конете ми си няма. Конете си искам аз, от тебе ги искам, знам те аз. . . Хайдутин с хайдутин. Аз ще те науча тебе!* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан. *Бачо е тиранин, взел всичко в ръцете си, бачо е хайдутин, иска да ме обере.* Ем. Станев, Иван Кондарев.

хайдук е също дума от народния език, равна по значение на х а й д у т и н. — *Хайдук! Ти умори Риза-ефенди от Меше-махале. Взе на човека имота.* Й. Йовков, Женско сърце. *Според Танчови кражбата беше най-лошото нещо. Да те нарекат хайдук, по-добре да се затриеш от земята, да се изселиш на другия край на света.* Кр. Григоров, Танчо от Гороцвет.

харамия е остаряла дума. Съвпада по значение с р а з б о й н и к. *В това хаиче харамиите се събирали след всеки грабителски поход, в него са докарвали вързани своите злочести жертви.* Хр. Максимов, Забравени реалисти.

РАЗБУЖДАМ. Вж. с ъ б у ж д а м.

РАЗБУТВАМ. Вж. р а з р е ж д а м.

РАЗБЪРКВАМ. Вж. р а з р е ж д а м.

Вж. с м е с в а м.

РАЗВАЛА. Вж. п о к в а р а.

РАЗВАЛЕН. Вж. р а з в р а т е н.

РАЗВАЛИНИ, съсипии, руини.

развалини: останки, обикн. стари, от рухнали, разрушени сгради, селища. *Смилеч даже беше съградил там манастир, чиито развалини и днес се виждат, при река Тополница, между селото Акъджа и Пазарджик.* Ив. Вазов, Светослав Тертер. *Ще посетим развалините на един град, който е бил основан от римския император Траян в 106 година от нашата ера.* А. Караглийчев, Спомени. *От крепостните стени на Царевец и Трапезица, както и от опожарените и разграбени дворци и болярски жилища не е останало почти нищо. Оцелели са само развалини, които напомнят на поколенията, че някога българите също така са имали своя славна независима държава.* Г. Дръндаров, Велчова завера. *Пред развалините на една ниска разрушена къща, от която стърчеха само две стени, той видя стара жена и дете да ровят предпазливо.* М. Грубешлиева, През иглено ухо. *Облаци дим и прах се дигаха по следите на тия две вражески войски, . . , и грозни развалини имаше по следите им — загасващи пожарища.* Д. Талев, Самуил. *Развалините на Плиска и Преслав.*

съсипии: останки от напълно разрушени сгради от опустошаване, пожар, наводнения и под. Употребява се обикн. в художествената литература. — *Па и в село долу е пустош и съсипии. Нищо не остана от хижата ни, изгориха я проклетите татари!* Ст. Загорчинов, Избр. произведения, III. *И още щом се сдрачи, турците се измъкнаха от манастирските пепелища. Нямаше вече какво да се граби там. Сред мъртвите и сред съсипките не им се искаше да останат.* Зл. Чолакова, Бачо Киро. *Огънят на артилерията бе превърнал в съсипии най-хубавите селски къщи.* П. Вежинов, За честта на родината. *Огън и пепелища, трупове и съсипии покриха полета и долини.* А. Гулъшки, Село Ведрово.

руини е книжна дума с поетична употреба, равна по значение на р а з в а л и н и. *Току над брега стърчат прославените пиратски кули. Колко легенди, колко страхотни сказания се таят в тия пощадени от вековете руини.* П. Росен, В поле широко. *Прилеп, стара престолнина на чудния Крали Марко, що е шетал из цяло Българско, за да се бори с Муса Кеседжия и върли народни душмани. И днес над града личат руините на някогашните му палати.* Д. Спространов, Самообречените. *На уединени скалисти хълмове се чернееха високи кули. А долу, край самата река, димяха опожарени руини на селища.* Ст. Загорчинов, Легенда за св. София.

РАЗВАЛЯМ. Вж. п о в р е ж д а м.

РАЗВИДЕЛЯВА СЕ. Вж. з а з о р я в а с е.

РАЗВИТИЕ, развой, еволюция.

развитие: постоянно изменение, преход от едно състояние или от един етап в друг, от една степен в друга, по-висока. *До шестнайсетата си годишна възраст изглеждаше изостанал в развитието си — приличаше на четиринайсетгодишно дете, дребничко, . . По-кехло израсна бързо, навдря и задмина врърстниците си.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Както е известно, едно от най-важните събития за Кватернера е появяването на човека. Той е минал дълго развитие, за да достигне до днешното си състояние.* Геология. *Деветосептемврийското въоръжено народно въстание представлява исторически прелом в развитието на нашата страна.* Г. Димитров, Политически отчет на ЦК на БРП (к) пред V конгрес на партията. *Той не можеше да се надява на нищо, не му оставаше нищо друго, освен да чака развитието на събитията.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *От изкуствата архитектурата е достигнала до най-висока степен на развитие у римляните.* К. Величков, Писма от Рим. *Планово развитие на народното стопанство. Икономическо развитие на обществото.*

развой съвпада по значение с р а з в и т и е, но има по-ограничена употреба. Отнася се обикн. до промени, изменения в обществени явления, събития. *Молчетата и без това бяли стреснати от лошия развой на събитията, . . — търсели начин да излязат от тежкото*

положение. П. Вежинов, Нашата сила. *От ново гледище се опита да проследи развоя на българската литература Гео Милев в „Кратка история на българската поезия".* сп. Септември. *Исторически развой на обществото.*

еволюция: бавно, постепенно развитие. Употребява се предимно в книжнината, в научната литература. *В настояще време не е възможно да си обясним изменения в обществената среда без законите на икономическата еволюция.* Д. Благоев, Литературно-критически статии. *С изучаване поведението на човекоподобните маймуни се обясняват някои сложни въпроси, свързани с еволюцията на висшата нервна дейност у животните и човека.* Г. Марков, Човекоподобни маймуни. *Нашата литература, според преобладаващите елементи в нейния дух и съдържание — със светския си характер, стана нова от Паисия; според преобладаващите елементи, понеже предхождането й от стара в нова става не изведнъж, а постепенно — резултат е на бавна еволюция.* сп. Българска реч.

РАЗВЛЕЧЕНИЕ, забавление, забава.

Общо значение. Приятно занимание, прекарване на времето за удоволствие.

развлечение: леко, приятно занимание с нещо за запъване на времето, за разсейване, както и приятно прекарване на времето с нещо, което прави удоволствие. *Всички оставили работата си и се надпреварали да ритат* [топката]. *По-младите момчета намерили, че това е приятно развлечение.* Приложение на сп. Космос. *Главното развлечение на царете беил лов.* Ив. Вазов, Към пропаст. — *Че какви развлечения можете да имате там? Сигурно няма нито читалище, нито кино.* М. Марчевски, Повести. *Разходките към гарата в празнични дни бяха нещо обикновено и никой не можеше да предположи, че това невинно развлечение на хилядния народ след малко ще се превърне в неудържима и бурна манифестация.* Й. Йовков, Разкази, III. *Културни развлечения.*

забавление в едно от значенията си е: занимание в приятно прекарване на времето във веселие, игри, в леки разговори и под., които доставят удоволствие, създават добро настроение. — *Разказвайте! — Какво да разказвам. . . — Всичко. . . Изобщо забавлявайте ме! Методи се разсмя. Той е новак в тия забавления.* М. Грубешлиева, Пред прага. *От погледа на Фют не можа да избегне лошото настроение на Ян Бибиян и той реши да му създаде някакво забавление и да разсее замислеността му.* Елин Пелин, Ян Бибиян на Луната. *Излетящите се пръскаха по поляните. Тук те си устройваха забавления.* Г. Белев, Какво видях в Америка.

забава в едно от значенията си е равна на забавление, но днес то е остаряло. *Без съмнение, той беше едно от онези охолни, празни момчета, които пълнят всеки обед и вечер улиците, . . , и мислят за леки забави и пикантни приключения.* Г. Райчев, Избр. съчинения. *Ала не в някакви весели забави и в разпуснат живот прекарва той времето си.* Т. Влайков, Съчинения, III.

РАЗВЛИЧАМ. Вж. веселя.

РАЗВОЙ. Вж. развитие.

РАЗВРАТЕН, развален, разтурен, разпътен.

разврат: който е отдаден на разврат, на разпуснат полов живот. *Тя беше влахинка, развратна жена.* Д. Спространов, Самообречените. *Но това не бяха светлите желания на любовта, а намеренията на един разврат ен човек.* Елин Пелин, Гераците. Има разговорен характер. *Скоро след като се върнал от Солун, научил, че син му Васил дружил с млади като него, разглезени, богати турци. Пиели ракия, ходели по развалени жени.* Д. Талев, Железният светилник. *Тя е от тия, дето обичат удоволствията и се продават — каза Райна. Костадин изгледа сестра си с възмущение. — Как тъй се продават? Не мога да тръгна такива приказки! — извика той. — И туй го говорите вие, интелигентните. Никой жена не се продава за пари, освен ако е развалена.* Ем. Станев, Иван Кондарев.

разтурен в едно от значенията си е равно на разврат ен. Има също разговорен характер. *Всички в квартала знаеха, че е разтурена жена.*

разпътен е равно по значение на разврат ен, но е книжна дума с остаряващ характер. *Разпътна жена.*

РАЗВЪЖДАМ, въди, гледам.

развъждам: полагам усилия да се размножават и растат много полезни животни и растения. *Исьоренският чифлик беше прочут с добитъка, който развъждаше.* Й. Йовков, Чифликът край границата. *В задния двор на къщата си развъждаше кокошки.* Д. Димов, Тютюн. *Служих по железници и параходи, . . развъждах цветя.* Елин Пелин, Приказки и разкази.

въди е равно по значение на развъждам. Има разговорен характер. *Имал съм всякакъв имот . . и коне съм въдил, и говеда, ама най-добра стока за мене са били овцете.* Й. Йовков, Чифликът край границата. *Той има пари, . . , работи като вол, въди пчели, сади градини.* Елин Пелин, Летен ден. *Младата агрономка от Пловдивското село Борец, . . научи*

селяните да видят дини, присадени върху кратуни. С. Северняк, От нашия кореспондент. *Видя кокошки. Видя гъльби.*

гледам в едно от значенията си е: полагам грижи за домашни животни, птици, растения, за да се размножават и да растат. Има разговорен характер. — *За воловците ти думах: като мрени са. Само той умее тъй да си гледа добитъка.* А. Каралийчев, Строители на републиката. *Че кой ще разкопава лозята? Кой ще си гледа, кой ще носи вода.* Д. Немиров, Братя. *Гледай кокошки. Гледам свине.*

РАЗВЯВАМ СЕ. Вж. с к и т а м.

РАЗГАРЯМ. Вж. р а з д у х в а м.

Вж. р а з п а л в а м.

РАЗГЛАСЯВАМ. Вж. о б я в я в а м.

РАЗГЛЕЖДАМ. Вж. р а з и с к в а м.

РАЗГОВАРЯМ, говоря, приказвам, беседвам.

О б щ о з н а ч е н и е. Водя разговор.

разговарям: разменям устно мисли, мнения с някого по различни въпроси. *Войнищите се събират на групи и разговарят за голямото събитие — примирието.* Л. Стоянов, Холера. *У Достоевановци се събирали млади хора на изкуството. . . Разговаряли за политика, за литература.* Г. Караславов, Избр. съчинения, IV. *Димка четеше, разговаряше с учителите, като с другари не само по работа.* А. Страшимиров, На кръстопът и др. *Той дълго разговаря с него, разпита го и накрая му каза, че не бил учител във вечерното училище.* Ал. Бабек, Малкият емигрант.

говоря и **приказвам** в едно от значенията си съвпадат с р а з г о в а р я м, но имат разговорна употреба. *Вярви с Илия между земляните, спира се ту при едни, ту при други войнци, здрависва се, говори с познати и непознати.* Й. Йовков, Разкази, I. — *Е, защо ще ми е сърдит? — рече засмяно Цвета. . . Не си щяла да говориш с него и си го засрамила пред момите.* Елин Пелин, Повести. *Стояхме до късно, говорихме по разни въпроси, все около изкуството.* М. Грубешлиева, През иглено ухо. *Сега те връзяха усърдно, като добри познати и приказваха непринудено за най-различни неща.* М. Грубешлиева, Пред прага. *Но след туй тъ се засмя так и продължи. — Но за какво приказвахме. Да, за книгите.* Й. Йовков, Чифликът край границата. *Не ни е говорил, дядо, той с нас много-много не приказва. Все с консулите има работа.* Ал. Константинов, Съчинения, I.

беседвам е книжна дума. Означава: разговарям, водя продължителен, сериозен, задълбочен разговор с някого. *И сега аз най-често си спомням за него оня добър старец, моя приятел, с когото тъй често и задушевно беседвахме в тихите топли вечери.* Й. Йовков, Разкази, III. *Срещах се няколко пъти с Йовкова и си спомням, че е него беседвахме върху безбройно написаните „военни разкази", които наводняваха военните издания и вестници.* Г. Пашев, А. Страшимиров и др. в спомените на съвременниците си. *Той помълча, поизкашли се и отведнъж заговори, но заговори така, като че сме стари интимни приятели, вървим отдавна и беседваме.* Г. Райчев, Избр. съчинения. *Едни беседват помежду си върху това, което са чели в последните дни, други обменят опит по работата си като пропагандисти.* в. Вечерни новини.

РАЗГОВОРЛИВ. Вж. п р и к а з л и в.

РАЗГОВОРЧИВ. Вж. п р и к а з л и в.

РАЗГОНВАМ. Вж. и з п ъ ж д а м.

РАЗГРАНИЧАВАМ. Вж. р а з л и ч а в а м.

РАЗГРОМ. Вж. п о р а ж е н и е.

РАЗГРОМЯВАМ, разбивам, сразявам.

Св. вид: **разгромя, разбия, сразя.**

разгромявам: побеждавам в бой, сражение, като унищожавам напълно силите на противника. *Някъде по Черно море, при Синоп, руските кораби бяха разгромили турската флота.* Д. Талев, Железният светилник. *Но не фашистите ще избият нас, а ние ще избием тях. Червената армия иде, другари! С нейна помощ ние ще ги победим, ще ги разгромим, ще вземем властта в собствените си ръце.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Внезапното решение на Спартак да нападне столицата хвърлило римския сенат в голяма тревога. Той вдигнал на крак всичките си сили и решил да разгроми на всяка цена въстанието.* История.

разбивам в едно от значенията си е: побеждавам в бой, сражение противник, като унищожавам силите му (но не окончателно). *Партизините бяха разбили при „Равна гора" два взвода жандармеристи и полицаи.* З. Сребров, Избр. разкази. *Те ще разбият и принудят турците да се затворят в Одрин.* Й. Йовков, Разкази, II. *Сега вече му ставаше ясно само защо партизините се криеха тук и защо толкоз войска и полиция, и жандармерия не можеше да ги разбие и унищожи.* Г. Караславов, Избр. съчинения, VI. *Всичко това уреднява пътя към престола на храбрия и честолюбив овчарин Ивайло, който със своите дружини разбива няколко пъти татарите.* Ив. Вазов, Светослав Тертер.

сразявам е книжна дума. В едно от значенията си е: напълно, окончателно разгромявам, смазвам противник. *Какво отчаяно сражение се води близо два часа. . . Докато ги сразихме окончателно.* П. Михайлов, Малката партизанка. *Спомни си тя за Мара войвода. . Там, дето дружината ѝ сразила конницата на карловския спахия, полето кръстиха на нейно име — „Марин кър".* М. Марчевски, Повести.

РАЗГЪВЩАМ. Вж. р а з г ъ в а м.

РАЗГЪВАМ, разгръщам, разтварям, отварям.

Сл. вид: **разтъна, разгъна, разтвори, отвори.**

разгъвам: развивам, простирам нашироко нещо увито, навито или сгънато. *Харитина сяда на миндера и разгъва кърпата си: — Дойдох с работа, лельо Радо.* А. Каменова, Харитиниият грях. *Рилски бавно изкачи стълбата, разгъна камъшената рогозка върху дъските, изнесе постелята си, нареди я и си легна.* К. Петканов, Вълнолом. *Той* [учителят] *беше разгънал на черната дъска картата на Балканския полуостров.* А. Страшимиров, Кръстопът и др. *Наумов разгъна лист хартия и прочете с разтреперан глас възванието на Главния щаб към народа.* Д. Талев, Илинден.

разгръщам в едно от значенията си е: правя да се види цялата повърхност на нещо, което е било свито, сгънато (вестник, книга и под.). *Можете седят по кафенетата, разгръщат вестниците, . . — бистрят политика.* Т. Кюранов, Азиатски пътешествия. *Той видя, че възрастната госпожа разгръна книгата с кафява подвързия.* Ив. Вазов, Утро в Банки. *Той разгръна писмото, прекара набързо пред очи туй, което вече беше чел, и стигна до последните редове.* Й. Йовков, Чифликът край границата. *Някои четяха романи, други разгръщаха географските карти и се мъчеха да си спомнят нещо за мащабите.* П. Вежинов, Дни и вечери.

разтварям: раздалечавам на ширина краищата на нещо сгънато, сплипено. *Методи разтвори вестника. На четвъртата страница бе поместена снимка на усмихнати съветски колхозници.* М. Грубешлиева, Пред прага. — *Бате каза да ти предам и това — и тъкнах в набрашнената му ръка листче хартия, . . Той го разтвори внимателно, предпазливо.* П. Михайлов, Малката партизанка. — *Ноне, . . , какво си мислиш? Тя се стресна и нас разтвори книгата.* И. Петров, Нонкината любов. *Двамата гледаха внимателно една карта, която бяха разтворили върху колените си.* Д. Димов, Тютюн. *Мамо, ами ако завали дъжд, ще разтворим ли чадъра? — Ще го разтворим, момчето ми, ще го разтворим.* Г. Райчев, Избр. съчинения.

отварям в едно от значенията си е: раздалечавам краищата на нещо затворено (книга, тетрадка и под.) или на нещо свито, сгънато, така че да се покаже вътрешната му, скритата му част. *Тя стана, отиде в кабинета на мъжа си, отвори големия атлас.* Ив. Вазов, Утро в Банки. *Деца, отворете си тетрадките и препишете първите пет изречения от христоматията.* Елин Пелин, Аз. . .Ти. . .Той. *Левашки поразбута папките, отвори една, намери бързо писмото и го подаде на Галчев.* Й. Йовков, Чифликът край границата. *Отвори чадъра, че заваля.*

РАЗДЕЛЯМ. Вж. о т д е л я м.

Вж. р а з е д и н я в а м.

РАЗДИРАМ, разкъсвам, съдирам.

Сл. вид: **раздера, разкъсам, съдера.**

раздирам: с рязко, силно движение направям цепка, процеп, на дреха, плат и под. или я правя, разделям на късове. *В безумен порив Кремена раздра пазвата си, на устата ѝ излезе пяна и тя припадна.* Й. Вълчев, Стъпала към небе. *Дрехата ѝ се закачи за една кълнна, тя извика, дръпна се с все сила и я раздра.* К. Петканов, Вълнолом. *Една кука закачи панталона му и го раздра.* Х. Русев, По стръмнините. *Стой сега! — продължи шепнешком Игнатий, като раздра на парчета полите на подрасника си и обви с тях копитата на коня.* Ст. Дичев, За свободата. *Димитър изважда от ранцата си една долна риза, оглежда я и след това започва да я раздира на парчета.* Й. Йовков, Разкази, I.

разкъсвам в едно от значенията си е: късам нещо на едно или повече места или го правя на късове. *По-късно Лия напусна тъмницата, приближи се в къщи, затвори се в стаята и от лудост разкъса дрехите си.* К. Петканов, Златната земя. *Той разкъсва синята платнена опаковка — . . — и изважда нещо, завито в кърпа.* Д. Калфов, Под южното небе. *Стамка се затвори в стаяти си, разкъса нетърпеливо плика и измъкна сгънатите листове.* Г. Караславов, Обикновения хора. *Лазар проми раната на Вардарски, разкъса една своя прана риза и го превърза.* Д. Талев, Преспанските камбани.

съдирам: с рязко движение направям на части дреха, плат и под. Има рядка употреба. Характерна е за народния език. *Някои от ранените бяха съдрали ризите си, за да се превържат с парцалите им.* Д. Димов, Тютюн. *Подметките ми се отираха. . . Тогава пожертвувах каскета. Съдрах го надве и увих си краката.* Н. Хайтов, Приключения в гората. *Рада съдра писмото, като се смееше.* Ив. Вазов, Под игото.

РАЗДОР. Вж. с в а д а.

РАЗДРАЗНИТЕЛЕН, нервен, нервозен.
Общо значение. Който без да размисли, реагира остро на нещата.

раздразнителен: който лесно, от дребни поводи губи спокойствието си, като остро и рязко реагира на забележки, на неща, с които не е съгласен или е на друго мнение. *Стана раздразнителен и когато водньж майка му пак грижовно му напомни, че е време да си легне да спи, той й се сопна. — Я ме остави, това си е моя работа.* С. Кралевски, Възвърната обич. *Но жеманността го направи по-раздразнителен, от най-дребни поводи кипваше и бе готов да кърши крайности.* К. Петканов, Избр. съчинения. *Влиянието му растеше, а заедно с това растеше и упоритостта му. Ставаше раздразнителен, нищо не одобряваше.* Л. Стоянов, Бенковски.

нервен: който е болезненo раздразнителен, който има лесно възбудима нервна система, не може да се въздържа, да владее нервите си: *Никога ставаше още по-нервен, лесно се дразнеше.* П. Йовков, Разкази, I. *Пандов е нервен, сприхав и, как да ви кажа . . има остър език.* М. Марчевски, Повести. *Природно нервен и горещ човек, той се раздразняваше изведнъж.* Ив. Вазов, Под игото.

нервозен не се различава по значение от нервен, но днес се употребява с ирония отсянка. *От тоя ден Душко стана песпокоен и нервозен.* Елин Пелин, Летен ден. *Съветът седеше горе в параклиса — белобрад и начумерен, мършав, недоспиен и нервозен, със закаитено издиграта ръка.* Н. Хайтов, Шумки от габър.

РАЗДУМВАМ. Вж. утешавам.

РАЗДУХВАМ, разпалвам, разгарям.
Ст. вид: **раздухам, разпаля, разгоря.**

раздухвам: постоянно поддържам, стремя се към това да не изчезне у някого някакво недобро чувство, настроение, вражда срещу друг. *Консерваторите използуваха тия настроения, за да вдигнат кръстоносен поход срещу нихилизма. В своите вестници те раздухваха всяка дума, всяка незначителна случка до размери на застрашаващи противодържавни прояви.* В. Геновска, Седем години. *За да спрат кризата, която надвисва над света на капитализма, империалистите почват да раздуват военната истерия.* П. Вежинов, До Мелбърн по въз-дух и море. *Чрез своите орьдия той хитро раздуваше ония там вражди и взаимните преследвания, като гледаше да ги използува за себе си.* Т. Влайков, Съчинения, III. *Хитрата царедворка сновеше вече из болярските семейства и по прикрит начин раздуваше незадоволството.* Ив. Вазов, Иван Александър. *Раздувам омраза.*

разпалвам в едно от значенията си е: правя да се проявят, да избухнат със сила страсти, вражди и под. между врагове, противници. *Тя не искаше да смразява сина и майката, да разпалва между тях недоволство и разпри.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Гневът му. . . , растеше, но аз исках още повече да го разпаля, за да го накарам да каже всичко, което мисли.* М. Марчевски, Остров Тамбукту. *Европейските търговци не само се възползували докрай от бедността на индианците. В стремежа си да подчинят още повече племената, с които са търгували, те разпалвали помежду им братоубийствени войни.* Л. Мелнишки, Канада.

разгарям: поддържам да се прояви с голяма сила, много буйно някакво чувство, страсти, вражда и под. у някого, довеждам го до състояние да действува, да постъпва в моя изгода. *Разгаряше ревността й по-старият от братята, Теодор, с изкусни думи: — Ти седиш тук, тлееш като в тъмница, а за другата той издигна цял град и живее тя там като царица.* Д. Талев, Самуил. *Наистина, черкезите вдрлувяха из целия край, но сега момлькът имаше повод да разгори недоволството и бунтовното чувство на даамата.* П. Стъпов, Живот с надежда.

РАЗДЯЛА, разлъка.

раздяла: прекъсване на връзки между близки за известен период от време или завинаги. *Калина стана за мен всичко. . . При всяка наша раздяла ние умирахме от копнеж за нови срещи.* Елин Пелин, Щъркови гнезда. *Левски е отново между своите. Приятелите му са особено радостни, че след петгодишна раздяла той пак е между нас.* Ив. Унджиев, В. Левски, биография. *Бяха изтекли две години от раздялата с Борис, но раната в душата й не зарастваше.* Д. Димов, Тютюн. *Тоя момльк, . . , се завръщаше от учение по Европа, подир многогодишна раздяла.* Ив. Вазов, Повести и разкази.

разлъка е равна по значение на раздяла, но е книжна дума, която се употребява предимно в поезията. *Часът ни тегне — дълъг, непотребен, / а колко бяха кратки те при тебе! / Освен един, изпълнен с остра мъка, / безкраен час — на нашата разлъка.* Е. Багряна, Звезда на моряка. *И потърси всеки своя път — / път неверен на неверна мъка. / А над нас възхождаше денят / първий ден от нашата разлъка.* Хр. Ясенов, Събр. произведения. *Подир дълга и дълга разлъка / аз пристъпям към същия праг, / дето майка ми изпрати на тръгване / ме прекръсти на изпроводяк.* Н. Марангозов, На повратки в село. *Когато Мария не беше с него . . Филип ревниво броеше минутите на разлъка.* Ем. Манов, Бягството на Галатея.

РАЗЕДИНЯВАМ, разделям, разцепвам.
Сн. вид: **разединя, разделя, разцепя.**
Общо значение. Нарушавам сплотеността на общество, организация и под., което то не може да действува общо, сплотено. *Някои може би ще искат да ви разединят, по ще трябва добре да пазите единството си.* Г. Димитров, Съчинения, III. *Друго бе преди година, когато с общи усилия бяха изпъдили митрополит Еремил. . . Но неговият заместник . . бе успял да разедини чорбаджиите и при това бе спечелил почти целия еснаф на своя страна.* А. Христофоров, Ангария. *Той не трябваше на никаква цена да разединява и без това малобройните чети.* Ст. Дичев, За свободата.

разделям в едно от значенията си е: правя така, че различни групи от общество, партия и под., които са били сплотени, да мислят и да действуват по противоположни начини, да се чувствуват несвързани. — *Вярно ли е. . . , че ти готиш да отвориш тук, в Пресла, сръбско училище? . . . — Не е хубаво това. . . Ти ще разделиш народа.* Д. Талев, Илинден. *Изнесените факти в доклада разделиха събранието на две.*

разцепвам: разкъсвам целостта, единството на народни маси, организации и под., така че ги правя неспособни да действуват. *Трябваше да се отелече вниманието на масите от вътрешните трудности, които през февруари 1933 г. разцепваха така наречения „национален фронт".* Г. Димитров, Пред фашистския съд. *Враговете направиха опит да разцепят единството на борците за свобода на народа.*

РАЗЕН. Вж. различен.

РАЗЗЕЛЕНЯВАМ СЕ, разлиствам се, разшумвам се.
Сн. вид: **раззеленя се, разлиста се, разшумя се.**
Общо значение. Проявявам признаци на нормално развитие (обикн. през пролетта), като се покривам с растителност, листа.

раззеленявам се: като се покривам с листа, растителност, показвам, че се намирам в период на развитие. *И тревата по широкото поле — сива доскоро — с всеки нов ден се раззеленяваше, подмладяваше.* И. Волев, Между два свята. *Откак Нонка се върна на фермата, сякаш и животът се върна там. Нивите наоколо се раззеленяха и избуяха.* И. Петров, Нонката любов. *Нежните клонки на брезата са напъпили вече и скоро ще се раззеленят.* Г. Караславов, Избр. съчинения, III. *Тук-таме само из долищата беше се раззеленила прясна букова шума.* Й. Йовков, Старопланински легенди. *Построиха се още нови къщи, заградиха се големи дворове и се раззеленяха китни градини.* К. Петканов, Златната земя.

разлиствам се се свързва с дървета, растения. Означава: пущам млади, зелени листа, появяват ми се листа, което свидетелствува за жизненост. *Дърветата вече напъпваха и се разлистваха.* Гр. Угаров, По следите на заточеника. *Постепенно полянките се покриха с нежна зеленина, а после дърветата започнаха изведнъж бързо да се разлистват.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *А гората беше се разлистила, зеленееше се отдалеч — примамлива и хубава.* М. Марчевски, Митко Палаузов.

разшумвам се обикн. се свързва с гора, с повече дървета на едно място. Означава: пускам листа, покривам се изгъсто с много зелени листа. *Гората почва да жълтее поле по поле. По най-високото, където най-късно се е разшумило, най-рано захващат да жълтеят, да капят листата.* П. Росен, В поле широко. *Поле се разцъфтяло, гори се разшумили.* Ив. Вазов, Бури и мелодии.

РАЗИГРАВАМ, разкарвам, въртя.
Сн. вид: **разигра, разкарам.**
Общо значение. Създавам излишни затруднения на някого в работата, като го разтакавам.

разигравам: създавам някому излишни неприятности, усложнения при някаква работа, затруднявам го, преча му, като го пращам излишно на различни места или го принуждавам да изпълнява неоснователни изисквания. — *Че аз да не съм маймуна да ме разигравате ту до тогоз, ту до онуго!* — *рече той, . .* — *Кажете ми, кой ме вика, че при него да ида!* Ст. Марков, Дълбоки бразди. — *Няма да оставя града без хляб, готов съм на жертви, но — имам едно условие!* — *спря го председателят на кооперативния съюз.* — *Казвай!* — *загледа го кметът, а другите пак се събраха един до друг. Нима този човек още ще ги разиграва? Какво иска пак?* П. Спасов, Хлябът на хората. *Мария беше разигравала месеци наред архитекти и декоратори, докато нареди всичко в издържан модерен стил.* Д. Димов, Тютюн.

разкарвам в едно от значенията си е: карам някого да върши различни, обикн. дребни, ненужни неща, като излишно му губя времето или пращам някого да ходи много пъти напразно някъде, отпращам го от място на място, без да се свърши това, което иска. Има разговорен характер. *Кумьо смяташе Ленка за слуга, разкарваше го за цяло и не цяло, караше го да му донася храна, да му купува вино, да му търси цигари.* Г. Караславов, Избр. съчинения, IV. *Разкараше го* [слугите] *по няколко пъти до кухнята за най-малката дреболия. Ту*

млякото му било топло или пък студено, ту маслото имало дъх. Ал. Бабек, Малкият емигрант. — *Другарю главен редактор, най-добре е тази сума да се занесе в народната банка. Мъжкът все да суби тярпение. — Защо ще ме разкарвате? Знаете ли каква работа ме чака?* В. Андреев, Партизански разкази. *Цяла седмица ме разкарват за една служебна бележка.*

върти в едно от значенията си е: давам лъжливи обещания някому, че ще му направя някаква услуга, ще му свърша някаква работа, като го карам да чака дълго време безрезултатно. Има разговорен характер. *Бъре* [дядо Станко] *в ума си: „Това хора ли са? Токо дни да го вртят за едно нищо и никакво позволително."* Ст. Ц. Даскалов, Под ямурлука. — *Кьемет ете имаш, голям кьемет. Господин Коен ви прис с една дума. Другите по една седмица си върти. Хайде тръгвайте с мен да ви кажа къде ще работите.* А. Михайлов, Децата на цивачката.

РАЗИСКВАМ, разглеждам, обсъждам.

Св. вид: **разгледам, обсъдя.**

Общо значение. Разсъждавам с някого върху нещо, за да се вземе решение.

разисквам: чрез размяна на мнения, често противоречиви, се стремя да вникна в същината на някакъв въпрос, за да се вземе решение. *Царят и болярският съвет няколко пъти разисквали как да постъпят с патриарха.* Ив. Вазов, Светослав Тертер. *В една от конашките стаи все още разисквали аянинът Хаким ефенди, търновският муфтия и началниците на стражата. По лицата на всички личеше голямо напрежение. Вестта за готовното въстание би беше силно изненадала и изплашила.* Г. Дръндаров, Величова завера. *Членовете на специалния съд и съдебните заседатели разисквали върху присъдата на главния подсъдим.* Ст. Дичев, За свободата. *Събираме се в различни ученически квартири, четяхме реферати и после разисквахме.* Ст. Попов, А. Страшимиров. . в спомените на съвременниците.

разглеждам в едно от значенията си е: занимавам се, разсъждавам в колектив върху някакъв въпрос или поставени искания, предложения от страна на някого с цел да се вземе решение. *В Цариград се свиква конференция със задача да разгледа сръбските искания.* Ив. Унджиев, В. Левски, биография. *Нужно е административно-техническото ръководство на предприятието навреме да разглежда предложенията на работниците и да ги внедрява.* в. Вечерни новини. *Знаеш ли какво, Али Мустафа? Лонджата, след като разгледа твоята работа, реши с голямо съжаление да те накаже.* Ст. Чилингиров, Хлеб наш насущний.

обсъждам: всестранно разглеждам с някого някакъв въпрос, положение, обмислям го подробно, за да го препеня и да взема някакво решение. *Скриха се в плевнята . . и там заедно с домакина обсъдиха как точно да се изпълни задачата.* Г. Караславов, Избр. съчинения, VI. *Ръководителите на четата обсъдиха положението и решиха да слязат в чехларските нани. Бяха останали без никакви хранителни продукти.* К. Ламбрев, Средногорски партизани. *Дълго мислиха, обсъждаха всякакви предложения и накрая се съгласиха — бъдещият член на групата трябва да премине две опасни препятствия.* П. Вежинов, Следите остават. *Разглеждал съм го не аз, а ти! Направила си го мамино детенце! . . — Мълчи! — процеди умолително тя. — Няма да мълча! Щом като ще обсъждаме възпитанието му. . .* Др. Асенов, Сурово възпитание.

РАЗИСКВАНИЯ, дебати, дискусия, прения.

разисквания: обмяна на мнения по някакъв въпрос (на събрание, заседание, конференция и под.). *Отивам на профсъюзното събрание със свито сърце. Знам, че ще има доклад и дълги разисквания.* К. Калчев, Двама в новия град. *Събранията ни минуваха повечето пъти в дълги и нескончаеми разисквания по въпроси, подигнати от него* [Каблешков]. К. Величков, Периодическо списание, I. — *Няма да има нито въпроси, нито разисквания — сухо произнесе Лукан. — Това е само осведомително съвещание.* Д. Димов, Тютюн. *Но ти по-добре ела подир обед в Народното събрание! Ще се развият интересни разисквания по отговора на Тронното слово.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *След тримесечни разисквания конференцията на великите сили в Цариград приключва заседанията си.* Ив. Унджиев, В. Левски, биография.

дебати е книжна дума. Означава: оживени, продължителни разисквания. *Може би събранието би трало до полунощ, но парторгът се появи отново на трибуната и предложи да се прекратят дебатите и да се премине към четене на резолюцията.* Ив. Мартинов, Миньори. *В края на заседанието председателстващият обяви дебатите по отговора на Тронното слово за приключени.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Развиха се продължителни дебати, в които комунистическите оратори установиха по най-очевиден начин, че стачката се обявява и продължава единствено по вина на правителството.* Г. Димитров, От поражение към победа. *В първото заседание, което стана още на другата вечер, дебатите се развиха около името на вестника.* Чудомир, Избр. произведения.

дискусия: публично обсъждане, разискване на проблеми в някаква научна или културна област. *Ти четеш книги, следиш дискусията по биологичната наука.* А. Гуляпки, МТ станция. *Остра дискусия се разгърна през последните месеци за ролята на мирогледа на писателя. . . за таланта като предпоставка за създаване на голямото изкуство.* в. Лите-

ратурен фронт. *Археологическият институт устрои дискусия по въпроса за състоянието и задачите на нашата археологическа наука и музейно дело.* в. Работническо дело.

пренія с остаряла книжна дума. Означава: разгорещени разисквания, обикн. с полемичен характер. *Въодушевлението, с което защищаваше своите идеи, придаваше на тия прения извънредна живост и интерес.* К. Величков, Периодическо списание, I. *Имаме основание да смятаме, че Кирил е записал тая полемика, . . , както е записал и своите беседи и прения у хазарите, за което ни известява обширното му житие.* сп. Пламък. *Благодумов, . . , беше човек образован и един от депутатите, които взеха най-деятелно участие в пренията по конституцията.* Ив. Вазов, Нова земя.

РАЗКАЗВАМ, разправям.

Св. вид: **разкажа, разправя.**

разказвам: предавам, излагам устно пред някого нещо преживяно, чуто, научено или измислено. *Всеки чувствуваше нужда да разкаже всичко, което е видял, което е преживял.* Й. Йовков, Разкази, II. *Един от старците разказваше нещо, а другите внимателно го слушаха.* Сл. Трънски, Неотдавна. *Говориха до късно. Говориха за много работи. Той й разказа за войнишкия живот, за бунтовете в пехотните полкове.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Когато прочете някъде нещо хубаво и полезно за ума и сърцето, с голяма радост бърза да го разкаже пред ученищите си.* Д. Немиров, Братя. *И старият ловец, като въздъхна, почна да ми разказва спокойно и равно, . . , дивна легенда за тия Самодивски скали.* Елин Пелин, Летен ден. *Разказвам приказки на децата.*

разправям не се различава по значение от разказвам. Има разговорен характер. — *Разправяй сега — подкани го Ванко.* — *Навярно много си претеглил. От затвор или от лагер идваш?* М. Грубешлиева, През иглено ухо. — *По-добро ще е, болярино, да разправя отначало що-какво се случи с нас — отварна Стаматко.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Сам той кое-как разправи как беше ходил по бърза работа в Пчеларово, как бяха изгубили пътя и как се бяха скитали из виелицата.* Й. Йовков, Ако можеха да говорят. *А ако искате, ще ви разправя какво става по нашата и по чуждите земи. . Как живеят тук хората, как живеят там.* Ст. Дичев, За свободата. — *А защо се караха? — А бе брате, да ти разправям, то е дълга работа.* П. Р. Славейков, Избр. произведения, II.

РАЗКАРВАМ. Вж. разигравам.

РАЗКОШ, лукс, салтанат.

Общо значение. Външно великолепие в начин на живот.

разкош: външно великолепие, блясък в облекло, уредба и под., или разточителен, богат начин на живот. *Не за славата на фараоните напомнят тия пирамиди, . . , а за ония безименни труженици роби, които със своя труд и дългогодишна мизерия са създали блясъка и разкоша на всичката египетска цивилизация преди повече от пет хиляди години.* Стр. Кринчев, Забравени реалисти. *Живеене* [царицата] *в голям разкош, издигаше високи дворци и на покривите им садеше градини, където даваше всяка нощ угощения на своите приятели.* Н. Райнов, Княз и чума. *Приемната я удиви със своята уредба. Катя беше чувала за разкош, но такова разточителство не беше предполагала.* Ст. Чилингиров, Рибена кост.

лукс: много богата, скъпа обстановка, облекло, много големи и скъпи удобства. *Тоя град беше преди всичко град на лукса, на богатството и великолепието.* Й. Йовков, Разкази, III. *Скритото осветление, лъскавите геометрични повърхности от аквазу, коприна и кадифе с хармонично съчетани цветове придаваха на цялата обстановка нещо приказно. Знаи, тоз неизмеждан ослепителен лукс му беше донесла Мария.* Д. Димов, Тютюн. *Самият император водиа съществуване вреД лукс и невероятно великолепие.* сп. Космос.

салтанат с остаряла дума, равна по значение на разкош. Днес се употребява с неодобрителна отсянка. *Като паша живее. Двайсетина гавази видях само в двореца му, коне, салтанат.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време. — *Няма да стигне да нас златото и среброто — . . — И на князя му трябва. Обича той салтамата. . Дай му ти коне да езди — днес едни, утре — други.* В. Геновска, Седем години.

РАЗКОШЕН. Вж. великолепен.

РАЗКРИВАМ. Вж. доверявам.

РАЗКЪСВАМ. Вж. раздирам.

РАЗЛИВАМ. Вж. изливам.

РАЗЛИКА, различие, отлика, отличие.

Общо значение. Признак за несходство между неща.

разлика: признак, по отношение на който два едноименни предмета, явления, процеса не съвпадат частично. *Разликата между селото и града ще бъде премахната.* Цв. Ангелов, Честна дума. *Към пропастта, която си разделяше от детинство, се прибавяше и разликата в убежденията.* Д. Димов, Тютюн. *Но аз идвам след десетгодишно отсъствие и разликата в живота е капитална.* Н. Стефанова, Романтично пътешествие. *Спас доловеи изведнъж разликата в държането на майстора към него и се усмихна.* Д. Добревски, Бунтът на крайцера

„Належа". *Аз си си представях грамадни, . . . чисти здания. . . , с чисто облечени работещи . . . Но дойде мой, каква разлика, каква поразителна разлика между туй, което си представях, и това, което наистина видях.* Ал. Константинов, До Чикаго и назад.

различие: признак, който оформя един предмет, явление, процес така, че то да не съвпада изцяло или частично с други. *Другарите комунисти признават държавата като необходима организация и сила, с която пролетариятът ще сломяват враговете си. Ние не я признаваме — там е съществената разлика помежду ни, макар че или и други различия.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Направеното сравнение не изчерпва всички различия във възгледите на двамата дейци* [Левски и Каравелов]. Ив. Унджиев, В. Левски, биография. *Отсега нататък, който посмее безпричинно да обижда или да посяга на когото и да било въз основа на верска различие, да бъде арестуван и веднага даден под съд.* Ст. Дичев, За свободата. *Социални различия. Национални различия. Поедини различия.*

отлика: признак, по който някой или нещо не е еднакъв с други, които са от един и същи тип с него, отделя го от тях. *Начело вървя един ниськ сърбав негър с ясночервена роба. . . Каква рязка отлика между него и стройните му черни събрати на кея.* Св. Миков, Другата Америка. *Става дума за някое четиво или стихотворение от селския живот. Свиленка веднага сравняваше написаното с положението в Игличево и дириеше прилики и отлики.* Кр. Григоров, Игличево. *Бльсков, за отлика от Друмев, съобразява разказа с фактите, които му е дал един действителен герой — не измисля, не се ръководи само от фантазията си.* Г. Константинов, Писатели реалисти.

отличие в едно от значенията си съвпада с о т л и к а, но има остаряваща употреба. *Партията на народняците има едно съществено отличие от другите партийни групи в Княжеството.* в. България. *Села с подобни названия може да има около двайсетина в отечеството ни, та за отличие това село го наричат още Баня-Четино или Четинската баня.* Ив. Вазов, В недрата на Родопите.

РАЗЛИСТВАМ СЕ. Вж. р а з з е л е н я в а м с е.

РАЗЛИЧАВАМ, разграничавам, отличавам, диференцирам.

Св. вид: **различа, разгранича, отлича.**

О б щ о з н а ч е н и е. Установяваме несходство между неща, обикн. от един и същ вид.

различавам: установяваме по определени признаци нееднаквост между хора, отделни неща от един и същи вид или категория. *Те си приличаха като две капки вода, . . , и за да ги различават със сигурност, потърсиха някакъв белег. По-възрастното близначе и наше пъпище на брата и това беше единкото нещо, по което можехта да ги разпознаят.* Г. Караславов, Избр. съчинения, II. — *Колко плодове е дала тази овошка — . . . — Тя каква е? Зарзала ли е? Открай време не мога да различа зарзала от праскова.* Вл. Полянов, По пътя. *Защото само опитен рудар може да различи еднаквите по цвят кафяви кьсове — кой е камък, кой е руда.* Х. Русев, Под земята. *Стилът е характеристическа черта на всичко, което е писал. По него вие можете всякога да различите едно Каравелово произведение.* К. Величков, Събр. съчинения, VIII. *Благодаря на баба Сребра, че ме научи да обичам песните и ми помогна да различавам отровните бурени от целебните билки.* А. Дончев, Време разделно. *Той помисли, че мисълта му е помрачена и че не може вече да различи злото от доброто.* Елин Пелин, Под манастирската лоза.

разграничавам: ясно, точно установяваме разликата между хора, отделни неща, като поставям граница, определям ги по отношение на техните черти и особености. *Имах много приятели и приятелки. . . Мъчно можех да разграничи кои пърсеха младежа и кои — пъпище.* Ив. Димов, Ако имах два живота. *Беше заметян от ярявата, от дима и от усилията си да разпищи и разграничи чувствата, които Белчев и другите пораждаха в душата му.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Как да разграничавам невинните от виновните, когато в болничното легло всички стават еднакви?* П. Славински, Последният шурм.

отличавам: определям особености, отделям по-ясно определени признаци един от друг — хора, неща от един и същи вид, категория. *Вам много ви се иска да узнаете кой съм, какъв съм, как се казвам. . . И тогава вие отведнъж ще ме отличите от другите хора.* Г. Райчев, Избр. съчинения. *Впрочем от своята военна униформа Митя бе запазил само войнишкото си кепе. . . Това кепе и широкото му руско лице веднага го отличаваха от общата маса на нашите партизани.* П. Вежинов, Нашата сила. *Ако идете на пазара при файтонджиите, сред всички ще отличите файтон с охранени коне и файтонджия с калпак, в потури и винаги с нехлибарено цигаре в уста. Той е Черньо.* А. Страшимиров, Антология. *Като откриехме не далече от боровата гора няколко вълчи следи, дядо Мирю ме накара да ги разгледам и ме научи да ги отличавам от кучешките. Тя бяха продълговати, по-едри от следите на овчарското куче.* Ем. Станев, Януарско гнездо.

диференцирам по значение е равно на р а з л и ч а в а м. Употребява се предимно в специалната литература. *Функциите в организма са точно диференцирани.*

РАЗЛИЧЕН, разен, разнообразен, разновиден, разнороден.

Общо значение. Който се различава от друг от същия вид.

различен: който не е един и същ, а друг от същия вид, със свои особености, в който има разлика, известно несходство с друг от същия вид. *Прозорците се намираха високо над пода и стъклата им бяха червени, сини и жълти, така че дневната светлина, която минаваше през тях, светеше в различни цветове.* Св. Миньов, Андерсен, Снежната царица и др. (преводи). *Минте паднаха почти едновременно върху различни места на могилата.* Д. Димов, Тютюн. *И особено обичаше белите рози, от които тук е насадил различни видове.* Елин Пелин, Под манастирската лоза. *Достави различни семена — репица, люцерна, лен.* Й. Йовков, Жетварят. *Рилски я гледаше усмихнат и я остави да му задава най-различни въпроси.* К. Петканов, Вълнолом.

разен е равно по значение на различен, но има разговорна употреба. *Тя видя мрачното лице на сина си и се помъчи да го развесели, като почна да му разправя разни закачки за момите в село.* Елин Пелин, Щъркови гнезда. *Той [игуменът] хвалеше прилежанието му, . . . изкуството, с което умееше да рисува със злато и червена боя заглавни букви и разни други украшения в светлите книги, които преписваше.* Й. Йовков, Старопланински легенди. *Няколко деца подгониха ято патки, те се разкрякаха и се разпляха на разни страни.* К. Петканов, Морава звезда кървава. *Нему се щеше да тури рька на тия пари и умьт му кроеше разни планове.* Елин Пелин, Гераците. *Ходи Никола дохожда,| води и врачки, знахари| с разни я билки церихха.* П. Р. Славейков, сп. Читалище.

разнообразен: който е различен по вид, форма, съдържание от друг от същия вид. *Това са най-оригинални и най-разнообразни постройки: по-големи и по-малки, по-високи и по-ниски, едностръсни, двустрехи и кръгли.* Й. Йовков, Разказ, I. *Минах през цялото днешно княжество Сърбия, . . Въоръжението им е разнообразно: виолях и турски пушки, и наши, и руски пушки.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Мястото е разнообразно: гори, долини, тук-там поляни и върхове.* Зах. Стоянов, Записки по българските въстания. *Поканете не обръщаха внимание на тях. Спорове на най-разнообразни теми: за упадъка на нравите, . . , лиса на национално чувство.* Г. Стаматов, Разказ, II. *Прекарвахме времето по най-разнообразен начин: беседувахме на кьошка, бягахме по разкошните морави край Рила.* Ив. Вазов, Великата Рилска пустиня.

разновиден: в който има известно отклонение от общия вид, към който нещо спада. *Те* [уравте] *са поръчали с зеления ръстлак на разновидни дървета: липа, бук, ясен.* Ив. Вазов, Пътни бележки. *Разновидни оръжия: лъкове, копия, мечове, боздугани, . . , ловджийски рогове по стените допълняха накита на това горско покойно жилище.* Ив. Вазов, Иван Александър. *Сега пред тях застана самият помощник-капитан. С усмивка на уста той изгледа цялата пъстра и разновидна тълпа от мъже, жени и деца.* Ал. Бабек, Малкият емигрант.

разнороден: който не е еднакъв по характер, особености с друг от същия род. *Австрия, Турция и България се дезорганизират под предлог, че съдържат в себе си разнородни националности с противни политически и икономически стремежи.* сп. Борба. *И твърде скоро всяка революционна околия имаше вече на разположение по няколкина скрити работници, които изпълняваха най-разнородни служби.* П. К. Яворов, Съчинения, II. *Самолетът е направен от разнородни материали, които се нагряват и разширяват неравномерно.* Р. Радулов, От Икар до Гагарин.

РАЗЛИЧИЕ. Вж. различка.

РАЗЛЪКА. Вж. раздяла.

РАЗМАХ. Вж. широта.

РАЗМЕНЯМ. Вж. сменявам.

РАЗМЕР. Вж. голсмина.

РАЗМЕРВАМ. Вж. измервам.

РАЗМЕСВАМ. Вж. смесвам.

РАЗМИРИЦИ, безредици, междуособици, смут.

Общо значение. Масова проява на неподчинение на обществения ред.

размирици: масова проява на непокорство, вънение в страната против властта, против обществения ред, строй. *Нас ни интересува какво ще предприеме валията, ако в земите му пламне пожарът на бунта. Интересува ни — страх ли го е от размирици или е решен със сила да ги смаже още щом се явят.* Г. Манов, Крилат Димо. *Турците в Преспа кротуваха и изчакваха. Чу се за турски бунтове и размирици само някъде по Родопите.* Д. Талев, Преспанските камбани. *През първата половина на XIX в. феодалните размирици и кърджалийските нападения започват да затихват.* Г. Дръндаров, Велчова завера.

безредици: нарушение на обществения ред, проява на негодувание, неподчинение от страна на масите срещу властта или срещу някакви мероприятия, но изразена обикн. в по-ограничен, местен характер. *А вестта за въдигането на панагюрци се разнесе като вихрушка из цялата област. . . Трябваше да се използува това възбуждение, предизвикано от панаи-*

гюрския бунт. При това избухнаха безредици и в Котел. В. Геновска, Седем години. *Днес избухваше стачката, предтечата безредици, но той щеше да ги гледа само като зрител, от безопасно място.* Д. Димов, Тютюн. *Тук, близо до границите, безредици не може да станат.* Й. Йовков, Чифликът край границата. *През време на изборите бяха избухнали кървави безредии в София и Дунвица.* В. Геновска, Седем години.

междуособици: борба между различни групировки в държава, област, организация и под. за завладяване на властта. *Във Византия се развихри гражданска война. Цели два месеца тракха междуособиците, докато хитрият и коварен Исак Ангея отново успя да укрепи положението си в Цариград.* Д. Линков, За земята българска. *Има опасност от междуособици — каза. — Страх ме е да не станат сблъсквания с патрулите и да бъдем принудени да се сражаваме.* В. Геновска, Седем години. *Кърджалийството е плод предимно на безсилието на турската държава. . . Един знак на това са междуособиците в държавата, когато някои областни управници се опитват да станат независими господари.* Б. Ангелов, Литературни статии. *Ние надживяме Василия втори миналата година, но той не поиска мир с нас, а и до днес не е признал царството ни. Опитва се да ни раздели, да разпалва вражда и междуособици сред нас.* Д. Талев, Самуил.

смут в едно от значенията си е: неорганизирана проява на недоволство срещу властта, която нарушава нормалния обществен ред в страната. Употребява се рядко. *Отказвайки се да участвуват в изборите, . . , опозиционери — тръгват по пътя на провокациите, . . , на предизвикване смут и безредии в страната.* Г. Димитров, Съчинения, III. *Ромейската власт се простирала само на хвърлей стрела от крепостта. Опитатьк царели беззаконня, насилия, смут.* А. Дончев, Сказание за времето на Самуила. *Обаче през време на студентските смутове през 1892 г. той напуска Висшето училище и оттогава се предава на социализма.* Г. Георгиев, Избр. произведения.

РАЗМИСЛЯМ. Вж. о б м и с л я м.

РАЗМИШЛЯВАМ. Вж. м и с л я.

РАЗМЯНА, обмяна, обмен.

размяна: действие, акт, при който една от две страни, един от двама души дава нещо на другия, срещу което получава друго нещо, обикн. равностойно. — *О, търговията върви добре: За един метър басма — пет кокосови орехи и още толкова пъпеши. . . Това не е търговия — възразих аз. — А какво е? — Размяна на подарци.* М. Марчевски, Остров Тамбукту. *Много страни ограничават вътрешната си търговия поради липса на платежни средства. . . Международната размяна спада чувствително.* История. *Размяна на стоки. Размяна на пленници.*

обмяна е равно по значение на р а з м я н а. Употребява се за размяна в областта на търговията. *И експедицията се завърнала отново във Франция с извънредно богат товар от скъпи кожи, получени от индианците чрез обмяна.* Л. Мелниишки, Канада. *Обмяна на стоки.*

обмен е книжна дума, равна по значение на р а з м я н а. *Към градината е уреден и ботанически музей с повече от десет хиляди експонати и над 500 хиляди листа хербарий. . . Колекцията непрестанно се попълва с нови материали посредством обмен с други страни.* Г. Белев, Картини из Румъния. *Търговски обмен.*

РАЗНАСЯМ. Вж. р а з п р о с т р а н я в а м.

РАЗНОВИДЕН. Вж. р а з л и ч е н.

РАЗНОГЛАСИЕ. Вж. н е р а з б и р а т е л с т в о.

РАЗНОГЛЕД. Вж. к р и в о г л е д.

РАЗНООБРАЗЕН. Вж. р а з л и ч е н.

РАЗНОРОДЕН. Вж. р а з л и ч е н.

РАЗНОСКИ. Вж. р а з х о д.

РАЗНОЦВЕТЕН. Вж. ш а р е н.

РАЗОБЛИЧАВАМ. Вж. и з о б л и ч а в а м.

РАЗОРЯВАМ, опропастяваме, съсипвам, разсипвам.

Св. вид: **разоря, опропаст, съсипя, разсипя.**

О б щ о з н а ч е н и е. Ставам причина някой да загуби материалното си благополучие.

разорявам се свързва с хора, нашествия, войни и под. Означава: ставам причина някой да загуби материалното си състояние, имота си поради ограбване, икономическа разруха, фалит и др., като се обогатяваш за негова сметка, имам полза от това. *А може пак да се повторят кърджалийските кървави и тежки времена, които разориха и разселиха целия български народ.* Ц. Гинчев, Ганчо Косерката. *Вършачките и всички други видове машини ще засилят само чифликчиите, а малките земеделци ще се разорят, както фабриките разориха еснафа и занаятчиите.* Й. Йовков, Жетварят. *В банката му казаха, че са в затруднение и дума не може да става за отворчи, а от никоя друга банка не може да отворчи макар и малък кредит, за да посрещне утрешната полиця. Едва сега Славов се досети, че това е отдавна*

замислен план да го разорят. Х. Русев, Под земята. *Тази нова жена разори предприемача, като му похарчи всичките богатства.* К. Калчев, Живите помнят.

опропастявам се свързва обикн. с хора, войни и др. Означава: довеждам някого да катастрофално материално положение, като действувам неумело, неправилно или чрез целенасочени злонамерени действия. Днес има сравнително рядка употреба. *Захарий напомни как . . , преди седемнайсет години цар Михаил Шишман се увлече във война със сръбския крал Стефана Дугански, който го опропасти.* Ив. Вазов, Иван Александър. *Много мисли, въпроси . . вълнуваха всички тези хора, готови да се борят срещу оная, които през три войни бяха опропастили България.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Първата му голяма сделка свърши с фалит, който опропасти една банка с влогове на дребни спестители.* Д. Димов, Тютюн.

съсипвам в едно от значенията си е: довеждам някого до крайна бедност, до нищета. Има разговорен характер. *Та нали по-рано говореха, че чужденит внос съсипва занаятчийството.* Ст. Дичев, За свободата. *Сега всичко това ни съсипва, че за всичко ще даваме парите си на европейците.* Т. Влайков, Среша. *Туй млекари, сиренари и касапи — съсипал е хората да им съставят актове и да им конфискува стоката.* Й. Йовков, Милионерът. *Васил Марков влезе при Лазара и му каза: Таки, брат ми се хвали в къщи, че ще те съсипе.

пръскам в едно от значенията си е: хвърлям около себе си равномерно върху цялата повърхност дребни, зърнести предмети, така че да я покрия. *Спира биволите сред браздата, взема крината, прегръща я и пръска зърно из лехата, засява я.* К. Петканов, Избр. съчинения.
Вж. п р а х о с в а м.
РАЗПЛАЩАМ СЕ. Вж. о т м ъ щ а в а м.
РАЗПОЛАГАМ СЕ. Вж. н а с т а н я в а м с е.
РАЗПОЛОЖЕНИЕ, местоположение, положение, разположение.
разположение: мястото, което заема постройка, селище и под., в среда, местност. *Един път беше дохождал в дома на Илия, но познаваше височината на плета, двора му, разположението на къщата, . . , като че ли тук беше живял дълго време.* Х. Русев, По стръмнините. *Виждаш целия двор, четириъгълните редове келии, черквата, Хрелевата кула. По тяхното разположение се познава, че манастирът съставлява един неправилен четвероъгълник.* Ив. Вазов, Великата Рилска пустиня. *При разпределянето на бойците се ръководехме от правилото всяка група да има поне един местен човек, който познава разположението на селото и може успешно да я доведе до обекта.* Сл. Трънски, Неотдавна. *Той се спря и се замисли. Спомни си разположението на полянката и мястото, където трябваше да бъдат големите камъни.* М. Марчевски, Митко Палъузов.
местоположение: начинът, по който са използувани особеностите на местността при построяването на сграда и под. или особеностите на местност с оглед на тяхното предназначение, а също и на най-уместното им използуване. *А Медово лежи като в люлка между няколко вълнисти хълма. По местоположение то е може би едно от най-красивите доброжански села.* Н. Стефанова, Романтично пътешествие. *Прекрасно е тук местоположението. Двата брега на Тополница, в подножието на реката са покрити със зъбести скали до едно място, а по-нагоре се захваща дребна гориця.* Зах. Стоянов, Записки по българските въстания. *За неговото великолепно местоположение аз бях избрал моя манастир за място на почивка и прохлада през нетърпимите летни марани.* Ив. Вазов, Повести и разкази. *Общо взето, по своето местоположение Асеновата крепост е типична за епохата на развития феодализъм (XI—XIV в.).* Д. Ончев и др., Асеновата крепост.
положение в едно от значенията си е: мястото в околната среда, което заема някакъв природен обект. Днес е остаряло. *Долината е закрита от север добре и нейното романтическо положение всред планинския хаос и присъствието на станция й обещават добро бъдеще.* Ив. Вазов, Пътни бележки.
РАЗПРА. Вж. с в а д а.
РАЗПРАВИЯ. Вж. с в а д а.
РАЗПРАВЯМ. Вж. р а з к а з в а м.
РАЗПРОСТИРАМ СЕ. Вж. п р о с т и р а м с е.
РАЗПРОСТРАНЯВАМ, разпръсквам, пръскам, разнасям.
Св. вид: разпространя, разпръсна, разнеса.
О б щ о з н а ч е н и е. Правя да достигне до много хора нещо (позиви, литература, слухове и под.).
разпространявам: правя да достигне, да проникне нещо нашироко до много хора, осведомявам ги за нещо, което не са знаели. *Разпространяваше позиви, изписваше нощем лозунги върху белосаните фасади на факултета.* А. Гуляшки, МТ станция. — *Симпатизирам на комунистическата партия. Моята дейност почва от гимназията. Разпространявах нелегална литература.* Д. Димов, Тютюн. *След като завърша историята, Паисий тръгва из България да я разпространява — разнася я по градове и села и я дава да я преписват.* Б. Пенев, Начало на българското възраждане. *Войнишите вече се готвят да напуснат фронта. — Ти разпространяваш тревожни слухове, Белчо.* К. Петканов, Морава звезда кървава. *Тласкан от лична вражда към Кирил Матев, той и тук продължава да разпространява махленските клюки.* Ст. Марков, Дълбоки бразди.
разпръсквам в едно от значенията си е: разпространявам на много, на различни места, между широк кръг хора. *Лъжите, които бе разпръсквал приживе, . . , продължаваха да отекват като ехо и след жалката му кончина.* А. Христофоров, Ангария. *Разпръсква слухове. Разпръсква клевети.*
пръскам в едно от значенията си не се различава от р а з п р ъ с к в а м, но има разговорен характер. Г. Караславов, Селски истории. *Но из града се носи мълва, царице, че Войсил не е умрял от своя смърт. . . — Пръскат тая мълва да насъкат повече народа против мене!* Ив. Вазов, Ивайло. *Хората ги бяха забравили, но, ето, отново влеха да приказват, да пръскат слухове.* Ив. Караноски, Разкази, I.
разнасям в едно от значенията си не се различава от р а з п р о с т р а н я в а м, но има разговорен характер. *Но най-много и неудържимо ме вълнуваше това, че от утре ще работим заедно. Ще разнасяме оръжие, бомби и позиви.* П. Михайлов, Малката партизанка. *Тоя човек, . . , му възложил* [на Левски] *комитетската работа да разнася писмата и книжата*

по цялата страна. Ст. Дичев, За свободата. — *Когато се върнах в Букурещ, дадоха ми написания от Централния комитет уставопроект, за да го разнеса между българските комитети да си кажат мнението.* Ст. Дичев, За свободата. *А чичо Кольо вече разнасяше новината, че е пристигнала команда за реквизиране на житото.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Онзи, който ще избягат, ще разнесат наеклякое мълвата, че татари се явили при Пролеша и татари си ги нападнали, а не разбунени отроци, каквито сме ний.* Ст. Загорчинов, Избрани произведения. *Не може никак да пази тайна — щом чуе нещо, разнася го из цялата махала.*

РАЗПРЪСКВАМ. Вж. разпилявам.
Вж. разпространявам.

РАЗПУСНАТ. Вж. разюздан.

РАЗПЪЖДАМ. Вж. изпъждам.

РАЗПЪТЕН. Вж. развратен.

РАЗРАСТВАМ СЕ. Вж. увеличавам се.

РАЗРЕЖДАМ; разбъркам, разхвърлям, разбутвам, разтурям.
Св. вид: **разредя, разбъркам, разхвърля, разбутам, разтуря.**

Общо значение. Нарушавам реда на нещо, внасям безредие в нещо.

разреждам: развалям реда на нещо, правя да не е в ред нещо наредено, подредено. *Подредих стаята, но децата, като играят, всичко разреждат. Намерих книгите в библиотеката съвсем разредени — някой е ровил там.*

разбъркам: нарушавам изпяло реда на нещо, като създавам пълно безредие, безпорядък. *И като видя, че баба Вяла е разбъркала сандъка и е наизваила неща, които тя вадеше само за да плаче над тях, той пак й се скара.* Й. Йовков, Женско сърце. *Дори прегракналият подофицер, който гледаше еднакво намръщено всички войници, сякаш ги бяха зачислили в оръжията, за да му развалят списъците и разбъркат склада — и той когато говореше със Златан, се мъчеше да направи лицето си по-дружелюбно.* П. Вежинов, Втора рота. *Дружината се раздвижи, загълча и разбърка строя.* Цв. Ангелов, Честна дума. *Послуша старите песни за преминаването на Испериx . . ; реката се зачерпила от салове и от цели коки отряди, които дори строя си не разбъркали във водата.* Й. Вълчев, Стъпала към небе.

разхвърлям: слагам безразборно, без ред наоколо си предмети, вещи, които са били на определено място или подредени, и по този начин създавам безпорядък, безредие. *Те са прострели на земята едно платнище и върху него Никола е разхвърлял всички вещи от ранцата си и се готи отново да ги нарежда.* Й. Йовков, Разкази, I. *После отключи раклата и започна бързо да разхвърля надпилените дрехи.* К. Петканов, Морава звезда кървава. *Беше подредено, но някой е разхвърлял цялата стая.*

разбутвам: като поставям подредени вещи не на мястото им, създавам безредие. Има разговорен характер. *В кабинета имаше книги и папки, които старият Тъкачев не беше разбутвал, откак беше се настанил в този дом.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Разбутах си шкафчето. Разбутах си бюрото.*

разтурям в едно от значенията си е равно на разхвърлям. Има разговорен характер. *После целуна пак няколко пъти Любчо, разтури леглото си и си легна.* Д. Калфов, Избр. разкази. *Децата разтуриха стаята.*

РАЗРЕШАВАМ. Вж. позволявам.

РАЗРОШЕН. Вж. рошав.

РАЗРУШАВАМ. Вж. руша.

РАЗСЕЯН, завеян.

разсеян: който не може да съсредоточи вниманието си върху това, което става около него, който не може да се съсредоточи върху това, което трябва да прави, или лесно забравя. *Дори слушаше разсеяна — мисълта й беше при Добра.* Д. Талев, Илинден. *Те пак говореха за планината, но Николайчо бе много разсеян и едва следеше разговора.* А. Христофоров, Планинари. *Тя беше разсеяна и загрижена, едва отговаряше на моите въпроси и постоянно се оглеждаше наоколо.* М. Марчевски, Остров Тамбукту. *Страшно съм разсеян! От кога съм се наканил да отговаря на писмото и все забравям.*

завеян: който е много разсеян, прекалено много забравя или не се сеща. Има разговорен характер и се употребява с пренебрежителна отсянка. — *Ние май сме я заминали. Трябва да се връщаме. Много глупаво се получи. Сашо навярно си помислил, че съм съвсем завеяна.* Ст. Христозова, Да тръгнеш с вятъра. *Тогава тетка взе да се вайка: — Колко съм завеяна! — викаше тя и ръкомахаше из пътя. — Та аз забравих да питам как е минала операцията? Какво е? Що е?* В. Бончева, Анчето пише.

РАЗСИПВАМ. Вж. изливам.
Вж. опустошавам.
Вж. разорявам.

РАЗСТИЛАМ СЕ. Вж. простирам се.

РАЗСЪДЛИВ. Вж. разумен.

РАЗСЪДЪК. Вж. у м.

РАЗСЪЖДАВАМ. Вж. м и с л я.

Вж. о б м и с л я м.

РАЗСЪМВА. Вж. с ъ м в а с е.

РАЗСЪМВА СЕ. Вж. с ъ м в а с е.

РАЗТАКАМ. Вж. б а в я.

РАЗТВАРЯМ. Вж. р а з г ъ в а м.

РАЗТОПЯВАМ. Вж. т о п я.

РАЗТОЧИТЕЛСТВУВАМ. Вж. п р а х о с в а м.

РАЗТРЕБВАМ, прибирам, оправям, разчиствам.

Сл. вид: **разтребя, прибера, оправя, разчиста.**

Общо з н а ч е н и е. Поставям в ред нещо, оставено в безредие.

разтребвам: поставям в ред навсякъде, изцяло, подреждам нещо разхвърляно, оставено в безредие (обикн. помещение или част от покъщнината). *Стаята беше малко разхвърляна и тя се зае набързо да разтребя.* М. Грубешлиева, През игленото ухо. *Някой беше нощувал тук и излязъл, без да разтребя и приведе стаята в ред.* В. Нешков, Настъпление. *Той обиколи стаята, . . . разтребя неправеното си още от сутринта легло.* Д. Кисьов, Щастието не идва само. *Тя оправи леглото, разтребя бюрото.* Д. Димов, Тютюн. *Двамата се навечеряха . . Момчилка разтребя масичката.* Д. Ангелов, На живот и смърт.

прибирам в едно от значенията си е: слагам на мястото нещо, оставено в безредие, или не където стоят обикновено, поставям в ред разхвърляни неща. Има разговорен характер. *Елена си мята малко шалче на главата. . . После става и почва да прибира разхвърлените мъжа по масата.* Ив. Киритов, Жерави. *Сашка, позна, че е Галчев. — У нас идат! — изпика уплашено тя. — Ами сега? Само гости ни липсваха! Тя се спусна да прибира в кьщи.* Й. Йовков, Чифлъкът край гравщата. *Виждна вече си беше легнал, аз нещо прибирах в стаята.* П. Вежиов, Нашата сила. *— Какво, ще отида за хляб? Кина нека остане да ти помогне, да приберете едно друго.* К. Петканов, Морава звезда кървава.

оправям в едно от значенията си е: правя да стане, да бъде в ред нещо, на което е променено обикновеното, нормалното положение, вид. Има разговорен характер. — *Ела, Офелия, ще си поговорим за тебе, ще пиша нещо, . . — Не ща — каза тя — ще оправям стаите.* З. Сребров, Избр. разкази. *Тя се наведе и оправи чергата.*

разчиствам в едно от значенията си е: поставям в ред някакво разхвърляно, замърсено помешение, място, като изхвърлям ненужни неща и го подреждам, за да добие чист, приветлив вид. *Старият Сухожилов се разхождаше из двора, дето бяха разхвърлени обръчи, корита, тенекии, чехли. „Димитре!" . . — Я разчисти малко двора!* М. Кремен, Схлупени стрехи. *Старият Кенсрев разчисти една стаичка на горния етаж от северната пристройки на кръчмата-хан и ги покани да се сьбират там.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Разчисти масата си, взе един лист бяла хартия и с грижлив, ясен почерк започна да излага мислите си.* А. Гудзшки, Любов.

РАЗТУРЕН. Вж. р а з в р а т е н.

РАЗТУРЯМ. Вж. р а з р е ж д а м.

РАЗТУШАВАМ. Вж. у т е ш а в а м.

РАЗУМ. Вж. у м.

РАЗУМЕН, умен, благоразумен, разсъдлив, здравомислещ, пameтлив, пameтен.

Общо з н а ч е н и е. Който мисли правилно, добре обмисля нещата.

разумен: който постъпва по определен начин, след като предварително е преценил, обмислил нещата, чиито действия отговарят на изводите, направени при преценката на нещата. *И затова аз те моля, бъди разумен, послушай ме.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Симеон Маринов остана един миг неподвижен на мястото си. . . Все пак разумна жена. Мина без скандал, сьлзи, истерии.* М. Грубешлиева, Пред прага. *Человек се учи, докато е жив, а разумният человек никога няма да премьлчи своето незнание, а ще пита и разпитва, за да се научи.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Изглеждаха го в недоумение. Знаеха, че бе сприхав, бърз, книнчен, но това, дето се капеше да бъди трудите от селото, избиваше на лудост. Разумен човек такава приказки не приказва.* К. Петканов, Избр. съчинения.

умен в едно от значенията си съвпада с р а з у м е н. *Султана беше най-умната, най-добрата, най-грижовната жена и стопанка.* Д. Талев, Железният светилник. *Когато са е захванала бъркотията и клането в Пловдивско, умните и светлите хора потьрсили спасение гдето трябва, а той, . . , нагазил е шумата.* Зах. Стоянов, Записки по българските въстания. *Буйно растеше Гошо. Стриин Венковщи той задавше грижи само с това, че обичаше повечко да играе с комшийските деца. Ала инак той беше умен и послушен.* Т. Влайков, Стрина Венковица. . .

благоразумен: който предварително добре обмисля действията и постъпките си и не рискува. *Аз ти заявявам, . . , че ако не дойда с тебе, сам ще напусна кьщата на моите бла-*

годетели. — Антонио, бъди благоразумен. Б. Шивачев, Писма от Южна Америка. *Турският чауш, възрастен и благоразумен човек, кротко казал на нашите да не се приближават толкова, че има много турски войници, които не разбират значението на червения кръст и ще стрелят върху тях.* Й. Йовков, Разкази, II. *Попът вдигна брадвата да откове капака, но мъжката ръка на учителя го спря: — Бъди благоразумен, дядо попе!* Елин Пелин, Летен ден.

разсъдлив: който при постъпките си се ръководи от задълбочен анализ на условията, обстановката в случая, без да се подлава на чувствата си. *Бръщаха се от разузнаване и като минаваха край тихното село, Добрин поиска да се види с брат си. . . Но Велко, вече пълен партизанин, спокоен и разсъдлив, не се съгласи.* В. Андреев. Партизански разкази. *Пешо направи своеволие, каквото Юлия не би направила, не защото и липсва смелост и себеотрицание, а защото е разсъдлива.* П. Вежинов, Слеглите остават. *Човечен и разсъдлив, Кочоолу виждаше тежкото положение на младия човек. Той го бе опознал вече и разбираше, че има само един начин да се разкъсат букашите, които задържаха младия и силен момък в блатото — да се прекрати безделието и да се насочат мислите му другаде.* В. Народна младеж. *Този бъел като тях дух, но разсъдлив, прозираш правия път, тогава, когато сами те се носеха единствено от стихията на чувствата си, ги удивляваше.* Ст. Дичев, За свободата.

здравомислен е книжна дума. Означава: който при разглеждане на нещата излиза от твърдо установени, признати за правилни позиции и затова бъди доверие. *Нима може един здравомислещ човек да разправя, че всичко, което гради, е безполезно?* М. Марчевски, Повести. *Но за всеки здравомислещ човек, . . . е ясно като бял ден, че нова светска война не е предстояща.* Г. Димитров, Без работническа класа няма народна демокрация.

паметлив и **паметен** са думи от народния език, равни в едно от своите значения на р а з у м е н. *Бяла й мина от другата страна на гръбната, загледа я с нежност. — Вълке, ти си паметно чедо, послушай ме и не ми се сърди.* К. Петканов, Омайно биле. — *Имаш ли хабер от бачо Филча? — Колкото ти от Богдана. Нашите мъже не излъгаха паметни — без време ни оставиха да теглим.* К. Петканов. Избр. съчинения. *Х а ж и К у м а н — От кьолметеца си защо бягаш? Х р и с т о — Благодаря. На друго място ще го диря. М и л а н — И Даскал Димитър тъй вика. Ами когато най-паметните таковси. . се теглят, кой ще се грижи за общото?* П. Ю. Тодоров, Събр. произведения, II. *Залюбил е млади Камен | Цена хубавица, |. .| не че Цена е прочута | и кметова щерка, |. .| но че тя е паметлива | и добра в сърцето.* Ив. Вазов, Поеми.

РАЗУМЯВАМ. Вж. р а з б и р а м.

РАЗХВЪРЛЯМ. Вж. р а з р е ж д а м.

РАЗХИЩАВАМ. Вж. п р а х о с в а м.

РАЗХОД, разноски, харч, масраф.

разход: средства, пари, които се употребяват, използват предимно за нещо, сума, с която се намалява общата сума, която се притежава. *Всичко, до най-малките подробности, бе записано, а за всеки разход — приложен оправдателен документ.* Т. Влайков, Съчинения, III. *Учителската заплата на Редингота се поглъщаше от разхода за храна, облекло или болести.* Д. Димов, Тютюн. *Разходи по държавния бюджет. Разходи по здравеопазването на страната. Разходи за социално-културни мероприятия.*

разноски: пари, потребни, за да се задоволят някакви ежедневни нужди на човека — лични, домакински, ведомствени и др. *Вече бяха продали доста нещо от новата храна, а още разноските от жетвата стояха неплатени.* Й. Йовков, Чифликът край границата. *— Преди да влезете в казармата, бяхте студент, нали? На чии разноски следвахте във Виена? . . — Имах стипендия, господин подпоручик.* В. Нешков, Настъпление. *Кьщните разноски я притискаха, пари нямаше, тя се чудеше къде да иде, откъде да вземе.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Това, което припечелваха от време на време, едва им стигаше за наема и за пътни разноски, защото понякога отиваха с километри навън от града да търсят работа.* Ал. Бабек, Малкият емигрант. *Специализира в чужбина на свои разноски. Съдебни разноски. Около децата човек има много разноски.*

харч е дума от народния език, равна по значение на р а з н о с к и. *Пък и старата всеки ден го дръкаше по за нет, по за десет лева и все за някакви незнайни харчове. . . Трябвало да си купи боя, трябвало да си купи сапун, фитилца за кандилото, макара, ширити, копчета.* Г. Караславов, Татул. *Настанала времена, в които човек ни да се ражда, ни да умира. . .Ей сега гърлата искат, харчовете си вървят, а хамбара празен. . .Мъчно му е на Гюлчета.* Ц. Церковски. Съчинения, III. — *Тя сметката е по-сложна, Трифоне — рече Стайков. — На ново място отиваш, близки хора нямаш, в харчове ще влизош къща да купуваш.* Н. Тихолов, Дни като другите. *Даде му отгоре и малко пари: — Вземи, не се знае: можеш да потрябват за кьщни харчове.* Ив. Хаджимарчев, Овчарчето Калитко.

масраф е равна по значение на р а з н о с к и. Има разговорен характер. — *Трьгвайте да вървим! — . . — Ей на, намаля ни масрафьт. Един кон по-малко ще купуваме.* В. Му-

тафчиева, Лепоаце на смутното време. *Пожъл зачел за венчавка. . . След като се свършили и наши молитви, можеш попитал колко струка масрафът, извдил кесията си и честно се разплатил.* Д. Киньов, Щастието не идва само. *Кога да е, ти ще си платиш масрафа, дльжен нема да ми останеш.* А. Гуляшки, Златното руно.

РАЗХОДВАМ. Вж. и з р а з х о д в а м.

РАЗЦЕПВАМ. Вж. р а з с е д и н я в а м.

РАЗЧИСТВАМ. Вж. р а з у р е б в а м.

РАЗЧИТАМ. Вж. у п о в а в а м с е.

РАЗЧОРЛЕН. Вж. р о ш а в.

РАЗШУМВАМ СЕ. Бж. р а з з е л е н я в а м с е.

РАЗЮЗДАН, разпасан, разпуснат.

О б щ о з н а ч е н и е. Който пренебрегва обществения ред, нормите на поведение.

разюздан: който крайно невъздържано се отдава на страстите, на инстинктите си, без да се съобразява с обществения морал. *Обезверен, . . , той беше се превърнал в лекомислен и порочен човек, разюздан и смахнат бъбрица.* Й. Йовков, Жетвария. *Ами повторното ѝ идване до пирахеда и влизането в кабината? — Сега той нарече в мислите си нейното поведение напрано безсрамно! Разбира се, един Василев не можеше да поиска такава разюздана госпожица за съпруга.* П. Спасов, Хлябът на хората.

разпасан в едно от значенията си е: който е прекалено свободен в държанието си, пренебрега обществените норми или пе мисли за това, че нарушава установения ред в дадена среда. *Забелязала сам, че по хижите хората стават шумни и малко разпасани и всеки гледа да каже или да направи нещо, което в обшоновения живот не прави.* Ем. Манов, Моето първо лято. *В частта няма порядък. Това е лошо. — Вярно, разпасани са! — съгласи се с въздишка кандидат-подофицерът.* П. Вежинов, Втора рота. *Няма ред, дисциплина никаква. Точите се като черва. В цялата дивизия няма такава разпасана рота.* Л. Стоянов, Холера. *Бягала е при някой си руски офицер, . . . Тя е разпасана жена.* Ив. Вазов, Нова земя.

разпуснат в едно от значенията си е: който е престанал да се съобразява с норми, които другите спазват, не желае да ги спазва повече, не се интересува от тях. *Младите лодкари често идваха тук, посещаваха и други увеселителни заведения и шумно се веселяха, за да хвърлят враз в очите на турците. Като ги гледаше човек отстрана, би помислил, че това са разпуснати моди, които заглъпт само как по-безгрижно да прекарат живота си и как да пръскат парите си.* Д. Спространов, Самообречените.

РАЗЯСНЯВАМ. Вж. и з я с н я в а м.

РАН. Вж. р а н е н.

РАНЕН, ран.

ранен: който е в самото начало стадий на развитие или който става, появява се преди други от същия вид. *Аз искам да се върнат пак при нас годините, | на мойто ранно детство, под родната стреха.* М. Минева (Петканова), Македонски песни. *На другия ден в ранни зори той набързо обиколи селото. Събраните двадесетина ученици и ученички за начало бяха достатъчни.* Ст. Дичев, За свободата. — *Минзухарчета ли са? Аз поклатих глава и му показах вазата, в която бях натопил букетчето от ранни пролетни цветя.* П. Бобев, Заешка пакост. *Ранните посеви бяха поникнали.* К. Петканов, Златната земя. *Но паднаха ранни дждждове, . . , повляхоха се мъгли.* А. Гуляшки, Златното руно. *Ранна есен. Ранна пролет. Ранен зеленчук.*

ран съвпада по значение с р а н е н, но има ограничени свързвания. *Тапко искаше да направи една леха край оградата, за да посади ран зеленчук.* Д. Немиров, Когато бях малък. *Потрудиха се добре тая година, произведоха ран и хубав тютюнев разсад.* в. Работническо дело. *Ран пипер.*

РАНО. Вж. п р е ж д е в р е м е н н о.

РАСОВ. Вж. п о р о д и с т.

РАСТА. Вж. в и р е я.
Вж. н и к н а.

РАТ. Вж. в о й н а.

РАТАЙ, аргатин.

ратай: селски слуга, нает да гледа добитъка, да оре, копае и да върши друга полска работа. — *Аз съм ратай (. . .) слугувал съм при хората, мене ми иде отръки всяка работа.* Й. Йовков, Женско сърце. *Изпъво ходеше подир селските говеда заедно със стареца — дядо Радуил говедарят, а сетне стана ратай на селския богатаин Денко Шилето.* Ив. Хаджимарчев, Овчарчето Калитко. *Кой ви работи земята. . . Работим я — кое с ратаи и надничари, кое даваме на изполица.* Х. Русев, По стръмнините. — *Пък ти, Хайредин ага — рекоха му те* [агаларите], *— сам ще си сбереш хора да ти работят земята, изполичари и ратаи.* Д. Талев, Преспанските камбани.

аргатин е диалектна дума, равна по значение на р а т а й. *А после дойде късната есен и ние тръгнахме аргати — ронехме кукуруз, бухахме боб и слънчоглед, пренасяхме чували*

из мелниците, помагахме в маслобойната. Й. Вълчев, Родихме се змейове. *Почти всеки дом имаше по ниякое кьсче земя — нива, лозе, ливада: . . Които пък нямаха свое, отиваха аргати по чуждото.* Д. Талев, Железният светилник. *А напролет селяните вече орели, копали и сеели не свои ниви, ами чифлишките. Станали аргати на софийския еничар.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време.

РАТНИК. Вж. борец.

РАЧА. Вж. искам.

РЕАЛЕН. Вж. истински.

РЕАЛИЗИРАМ. Вж. постигам.

РЕАЛИЗИРАМ СЕ. Вж. сбъдвам се.

РЕВА. Вж. викам.

Вж. плача.

РЕВАНШИРАМ СЕ. Вж. отплащам се.

РЕВНА СЕ. Вж. харесвам се.

РЕВНОСТЕН. Вж. старателен.

РЕВОЛЮЦИЯ. Вж. въстание.

РЕД. Вж. порядък.

Вж. редица.

РЕДИЦА, ред, низ.

редица: хора, животни или предмети, обикн. еднородни, подредени един до друг или един зад друг в права линия. *Но днес учител Раско се изправи на врапчата и строго изгледа: — Хванете се двама по двама за ръце и вървете подир мене! Никой не смееше да се пусне или да изскочи из редицата.* Д. Марчевски, Дошло е време. *Нашата чета беше построена найнакрая и аз, . . , се надигах често-често на пръсти, за да видя по-ясно пъвете редици.* П. Михайлов, Малката партизанка. *Отчетливо и ясно се виждаше сега дългата редица на белите коне, които сякаш летяха над земята.* Й. Йовков, Разкази, I. *Забелязаха едно ято щъркели, които летяха към топлите страни в дълга редица, един след друг.* Св. Минков, Андерсен, Снежната царица и др. (превод). *Над пръзбалканското шосе, по посока на запад, се белееха в дълги редици казармени постройки.* Д. Ангелов, На живот и смърт.

ред в едно от значенията си съвпада с редица, но се употребява предимно за хора и предмети. *Те бяха учениците на Мерджевеножиева и съставяха една дълга колона, по две на ред.* Ив. Вазов, Под игото. *Като ни изкараха на улицата, спряха ни между два реда солдати.* К. Величков, Периодическо списание, I. *По полето, по пожълтелите стърнища, лежаха редове крастци.* Ив. Вазов, Утро в Баяки. *Всех билети за кино. Местата ни са на осмия ред в средата.*

низ в едно от значенията си е: редица, обикн. дълга, от еднородни предмети. Употребява се рядко. Има остарял характер. *Хармошката гъкне, а наблизо, по двойния асфалтов път бучи безкрайният низ автобуси и такси, крещят сирени, тътне мътният поток на парижкия живот.* К. Константинов, По земята. *Нагоре по улиците на Истанбул ехтят работилниците на Вулкана. Безкраен низ почернели ковачници.* А. Каралийчев, Спомени. *На север от главното вододелно било се редят изя низ от предпланини, образуващи тук предбалканската част на Стара планина.* Й. Радичков, Мл. Младенов, Горда Стара планина.

РЕДОМ. Вж. наред.

РЕДУВАМ СЕ. Бж. редя се.

РЕДЯ. Вж. уреждам.

РЕДЯ СЕ, изреждам се, редувам се, низа се.

Св. вид: **изредя се.**

редя се: следвам, минавам последователно, едно след друго, заемам място, което друг е напуснал (за еднородни неща). *Пътувахме през областта Шампания. От двете страни на асфалтовото шосе — богата, добре обработена земя. Редят се малки китни села и градчета.* Ив. Мирски, През девет земи. *Минавали столетие след столетие. Редели се едно след друго хилядолетията.* Сл. Петров, Растения, които ни хранят и обличат. *Тук се редят да цъфтят от пъвите пролети теменогужки до есенния минзухар.* Елин Пелин, Под манастирската лоза. *Данко слушаше със свито сърце. Пред очите му се редяха картините на изминатия му живот.* К. Кръстев, Катастрофа. *Дните се редяха един след други и нищо не изменяше живота в лагера.* Й. Йовков, Разкази, I.

изреждам се: идвам последователно, следвам, сменям някого на мястото, където е бил. Също се свързва с еднородни неща. *И тъй изреждат се един по един болни, хилави, недъгави и той всекиму дава ту варени билки, ту неварени.* Д. Немиров, Братя. *Чудесен мост ще направи. Пръв той ще мине, а след него ще се изреди цялото село.* К. Петкванов, Омайно биле. *Пред очите ни се изреждат един от други по-красивите павилиони на Австрия, Германия, Англия, Франция, Белгия, Русия.* Ал. Константинов, До Чикаго и назад. *Дните един след друг се изреждха и пак излезе копан.* Й. Волев, Диви души.

редувам се с е равно по значение на р е д я с е, но обикн. се свързва с нееднородни или смени. *Реклама отдаде все по-широка. По дата и броя се редуват широки поляни, настръхнали черни скали, свети храсталаци.* П. Незнакомов, Маргарита и аз. *Надолу се проточваше дълго сладкодобро сърце. . . А по изгодно протежение на морския бряг се редуваха скалисти острови и заливи.* П. Славейков, Претворена земя. *Редуват се песни и рецитации.*

низа се: р е д я с е бързо, следвам едно след друго без прекъсване. *Пред читателя се нижат: образи и картини от живота на всички обществени слоеве.* сп. Септември. *Дните се нижат однообразно.*

РЕЗЕРВИ. Вж. з а п а с и.

РЕЗИВ. Вж. р я з ъ к.

РЕЗУЛТАТ. Вж. п о л е д с т в и е.

РЕЛИГИОЗЕН, набожен, благочестив.

религиозен: който е приел християнската религия и се придържа към нейните правила, изисквания. *Бъждаи ли, отче — казал брат ми на свещеника, — забраняват ли да чета и библията. Искам да стана религиозен, а не позволяват.* К. Калчев, При извора на живота.

набожен: който вярва в съществуването на висше същество, на бога. *Биеха третите камбани — литургията се довършваше. Набожен свят пълнеше черковния двор.* А. Страшимиров, Съчинения. I. *Като всяка сбор, които да го поменуват и да му палят кандило, набожни жени отиваха в съботата на гроба му, преливаха го, палеха му кандилото и го поменуваха.* Т. Влайков, Стрина Вешковица. . . *Познаване много хора, които и постеха, и ходеха редовно в черква, минаваха за набожни и за големи праведници, а най-тежки грехове се вършеха пак от тях.* Й. Йовков, Жетварят.

благочестив е книжна дума. Означава: който почита и спазва нормите на християнския морал, правилата и обредите на християнската религия. *Зад нас гръмна една камбана — и си помислих, не и у нас приглашават благочестивите християни на молитва с разнозвучни камбани.* Ал. Константинов, До Чикаго и назад. *Общината се грижи за всички благочестиви християни да изпълняват закона и да живеят честно.* Д. Талев, Железният светилник. *И решила благочестивите монаси в полунощ да отслужат бдение и молитви над мощеха и да закачат осветен кръст на шията му.* Елин Пелин, Под манастирската лоза.

РЕЛИГИЯ, вяра, вероизповедание, изповедание.

религия: несъвместимо с научния мироглед убеждение в съществуването на бог или на свръхестествени сили, управляващи света, което намира израз в система от съответни схващания и обреди. — *Знаем ние тия буржоазни теории, които се опират на религията и заблуждават народа, дано го отклонят от революцията.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Та нали самият Мохамед им е завещал непримиримата омраза към гяурите-неверници, а за тях глур и неверник е всеки европеец или американец, щом не изповядва мохамеданската религия.* М. Марчевски, Остров Тамбуку. *Макар кораният да е проповядвал веротърпимост, те* [турците] *са се подигравали понякога с религията на подчинените и с техните храмове.* Б. Пенев, Начало на българското възраждане. *Християнска религия.*

вяра в едно от значенията си съвпада с р е л и г и я, но се употребява обикн. за посочване на определена религия. *Всички граждани на Народна република България са равни пред закона. Не се признават никакви привилегии, основани на народност, произход, вяра и имотно състояние.* Конституция. — *Ага — . . — още като дойде, ние разбрахме защо си довикъ. Лишни са думите на ходжата. Ние се събрахме и решихме да ти кажем. Гаде ли даваме, ала вяра не даваме.* А. Дончев, Време разделно. *Бой да се бият с аграрници отивам, православна вяра да прославят, Христово име да защитят.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Християнска вяра. Мохамеданска вяра.*

вероизповедание е книжна дума. Означава: система от религиозни схващания и обреди, официална принадлежност към дадена религия. *Избиратели и избираеми са всички граждани на Народната Република, . . , без разлика на пол, народност, раса, вероизповедание, образование, занятие.* Конституция. *Тоя циганск народ говореше чисто български, . . , имаше също така установено местожителство и официално вероизповедание — източно-православно.* К. Константинов, Пътят през годиниите. *Ще продължа делото на мой брат, . . , и ще управляваме тъй справедливо държавати, че всеки мой поданик без разлика на вероизповедание и народност да се радва на благоденствие, законности и свобода.* Ст. Дичев, За свободата.

изповедание е равна по значение на в е р о и з п о в е д а н и е, но има рядка употреба. *На гражданите се осигурява свобода на съвестта и на изповеданията, както и свободата на извършване на религиозните обреди.* Конституция. *Духът на тази култура* [византийската] *била църквата от източно изповедание и обред, т. е. православието.* Б. Ангелов, Литературни статии.

РЕОРГАНИЗАЦИЯ. Вж. п р е у с т р о й с т в о.

РЕСНИЦИ. Вж. м и г л и.

РЕТРОГРАДЕН. Вж. н а з а д н и ч а в.

РЕФЕРЕНЦИИ, препоръка.

референции с книжна дума. Означава: отзив, обикн. писмен, за лице, което кандидатства за някакво служебно място, от мястото, където е работило по-рано. *И затуй съм решил да се махна оттам и да си потърся някое по-тихо местенце. . . Та виж там, погледни ее, ако има нещо по издателствата. . . а книжарския бранш. . . Референциите ми са отлични.* П. Незнакомов, Бяло и черно. *Никой не ме е изтеглил. . . Ако желаете референции, може да телефонирате. Трябваше да напусна, понеже намалиха персонала.* Б. Райнов, Дъждовна вечер.

препоръка в едно от значенията си е: благоприятен отзив от авторитетно лице за някого да бъде приет някъде на работа или да бъде включен в някаква дейност, дело. *Очевидно по препоръка на Горанов директорът му преподложи отговорна административна служба в станцията.* Ст. Марков, Дълбоки бразди. *Още същия ден той се яви пред Касабов, . . и помоли: — Виждате, че съм невинен. Бъдете ми благодетел, дайте препоръка пред господин Шоф да бъда възстановен на работа.* Х. Русев, Под земята.

РЕФОРМА. Вж. п р е у с т р о й с т в о.

РЕЦИТИРАМ, декламирам.

рецитирам: чета или казвам изразително, наизуст художествено произведение в стихове или проза. *Много пъти Здравко е излизал на пионерски естради, много пъти е рецитирал от читалищната сцена.* Цв. Ангелов, Честна дума. *Обичаше да говори с жар за книги, за прикленчения. Понякога рецитираше дълги стихотворения наизуст.* Ал. Бабек, Малкият емигрант. *И с гордост рецитирах наизуст безкраен период, за да покажа на Яворов колко много съм научил в толкова късо време.* М. Кремен, Романът на Яворов.

декламирам: казвам изразително, наизуст художествено произведение в стихотворна форма. *Аз зная наизуст много стихотворения, . . . — Колко съм ги декламирала.* Й. Йовков, Чифликът край граница. *На юбилейното утро бе изпълнена програма от ученически хор и оркестър, а след това ученици декламираха стихотворения и четоха разкази.* Ал. Спасов, Спомени. *Те го караха, . . , да им декламира поемата си.* Й. Йовков, Чифликът край граница.

РЕЧ. Вж. г о в о р.

РЕЧОВИТ. Вж. п р и к а з л и в.

РИБАР, риболовец.

рибар: човек, който се занимава с ловене или с продажба на риба. *И чак кога рибарят с високо запретнати крачоли завият преглава дългите си мрежи и тръгнат към къщи, майката на Петра ставаше от прага, притваряше врати и се прибираше.* П. Ю. Тодоров, Идилии. *Около броненосеца се въртяха десетки рибарски лодки, рибарите махаха шапки на моряците.* Д. Добревски, Бунтът на крайцера „Надежда". *Вълна вълните с шум преваря, | и на брегът рониш, | отпуснал вдлъж, рибаря | се взира мълчалив.* П. П. Славейков, Немски поети. *Отбих се при рибаря и купих 1 кг скумрия.*

риболовец: човек, който по професия или за удоволствие, като спорт, се занимава с ловене на риба. *Десет минути по-късно шестимата най-добри риболовци на дружината седнаха с вдлъж край реката.* О. Василев, Умните патици. *Бях спортист — рибар-ядичар. Минавах за най-голямия риболовец.* Д. Калфов, Край реката.

РИБОЛОВЕЦ. Вж. р и б а р.

РИДАЯ. Вж. п л а ч а.

РИПАМ. Вж. с к а ч а м.

РИСКОВАН. Вж. о п а с е н.

РИСУВАМ, изобразявам, изписвам, изографисвам.

Св. вид: **изобразя, изпиша, изографисам.**

рисувам: възпроизвеждам върху плоскост образа на нещо с молив, въглен, бои и др. *Той седеше до прозореца и рисуваше върху обтегната хартия някакъв портрет.* Д. Немиров, Когато бях малък. *Той се бе запознал с Богдан Зографа през юни. . . Заварил го бе един ден в горния пруст на хаджи Андрея да рисува пейзаж от Света гора.* В. Геновска, Седем години. *Сърцата вечер, когато се върна в къщи, Елоги започна да рисува с пастели върху блокчето си равнината и планината зад нея.* А. Гулашки, Любов. *Тук Левски се среща със зографа Цаньо Захариев от Трявна, който заедно с баща си рисувал иконостаса в село Еникьой.* Ив. Унджиев, В. Левски, биография.

изобразявам: представям със средствата на живописта (линии, багри, перспектива) нещо върху плоскост, така че да се наподоби реалният предмет. *Те отидоха само за завесата, сшита от червен кумаш, и за да я украсят, порьчаха на едни дебрянски зограф да изобрази лира.* Ив. Вазов, Под игото. *Изобрази той* [Хефест върху щита на Ахил] *земята, после не-*

дето, морето) и неумолимото сълнце, и пъстлилия месец,) та и звездите безбройни, що небесовда окичват. Ас. Разчистников, Илиада (превод).

изписвам в едно от значенията си е: рисувам, обвиквам, внимателно, старателно, като предавам детайли, подробности, без да влагам собствено отношение. Употребява се за работата на старите майстори. Днес има неологизма отсяжка. Характерно е за пищния език. *Пресечните дъски бяха черкал и попсеке бяли ръцедари богу за доброто, с което бях мастерал жъвотна им, изпъкали чак от Трнково зограф, за да изтие божията майка и вознесеното Христово.* А. Гулъшки, Златното руно. *Вкръ масата издигаше тъка снага обикновена елинска ваза, по която майстор-грънчар бе изписал две големи жъвти лалета.* Д. Спространов, Самообречените. *Дубъвъ бешо: . . . секаш художник й беше изписал и мъчето, и очите, и веждите.* Ас. Станоев, Пъранте. *А виждал ли си такъв, . . , който и сълн дар на манастира струва, . . , и зографи ктиторския му образ изписват на стените, а грехът — никой не знае какъв е.* П. Константинов, Предаде от изчезналия град.

изографисвам е остаряла дума, равна по значение на и з о б р а з я в а м. *Ще не изографисам. Ликът ти ще остане тук, на стената, за вечни времена.* Е. Йончева, Звездите не гаснат. *Нека ме изографисат бе, дядо игумене, вкръ стената на новата черква.* А. Каралийчев, Птичка от глина.

Вж. о п и с в а м.

РИСУНКА. Вж. к а р т и н а.

РОБЙЯ. Вж. р о б с т в о.

РОБСТВО, ИГО, РОБЙЯ, ЯРЕМ, ХОМОТ.

робство: състояние на народ или държава под чуждо владичество, свързвано с гнет и потисничество в политическо и икономическо отношение. *Сега има държави: Сърбия, Гърция, ... — Работата е — продължи Васил, — че тия народи са се освободили от турците. Разбирате ли? Паднали са под робство заедно с нас, а се освободили — те самите се борили, а и Русия им помогнала . . . и сй че вече са свободни!* Ст. Дичев, Да свободата. *Там турците слобъл, . . . позерят и нередят пищи кански в робството и няма какво да стори.* Ив. Вазов, Немили недрани.

иго е се различава по значение от р о б с т в о. Употребява се в книжнината. — *Да, татарите, ние си тръпъм, но не сърците! Приномни си, владико, колко века българският народ тъпка под игото им и с кълна мъка се отръга.* Ив. Вазов, Светослав Тертер. *Единчки ремен не зачитала пъря на българите. . . Та се бе закачнъ отколе цар Симеон да спаши ромеи . . и да си подчини под българско иго.* Н. Райнов, Видения из древна България. *Още през пролетта на 1860 година православният български народ в Турция отхвърли гръцкото духовно иго, отказа се от църкоето главатарство на гръцкия патриарх.* Д. Талев, Преспанските камбани.

робия не се различава по значение от р о б с т в о, но е характерна за народния език. *Братя, ние говорихме, обмислихме и решихме — за да се отръвем от турската робия и потисничеството на султана, трябва да основем нашата Охридска завера.* Д. Спространов, Охридска роман. *А как ще живеем в мир, когато знае, че народът пъика в робия.* М. Марчевски, Повести.

ярем и **хомот** в едно от значенията си са равни на р о б с т в о. Употребяват се, за да се подчертаят тежките условия на робството. *Трескта на очакването беше обзела всички, очакване, смесено със страх и надежда, с тревожния вирос: какво ще стане? Работят ми другите окръзи, ще може ли с общи сили да се отхвърли позорният турски ярем?* Л. Стоянов, Бетковски. *Не войводата, а задъханото му сърце говореше: „Само с чети България не може да се освободи! Народът трябва да се диге и е трижди сладка гръцкаста смърт в бой с тирания, отколкото като ден да се мре в ярем.“* Ст. Сиириев, Петко войвода. *Ние, българите, в крайна сметка разчитаме на велика Русия. — Тук е правилт път! — каза, увлечена от думите му, Настася Федоровна. — Нашата матушка никога няма да изостави свойте православни братя да гнат под ярема на неверника!* Ст. Дичев, За свободата. *При това не трябва да забраняме и петстотин годишният хомот, петстотин годишното робство, под което е пъшкал многотръпеливият българин.* Зах. Стоянов, Записки по българските възстания.

РОВЯ. Вж. т ъ р ш у в а м.

РОД, джинс, сой.

род: произход по отношение на семейство, наследственост, социална среда. *Ни той, ни тя не мислеха за пречките, които родът и знатното положение на баща й турлха на женитбата им.* Ив. Вазов, Светослав Тертер. — *Хайде, сте, трьгвай по света да си намерни невеста. . . — Ами какви момА да взема, тате? — . . — Не ще и дума, че трябва да бъде от знатен род, богата.* А. Каралийчев, Малкият орач. *Самуил, . . , казваше на Аарон, цом бляха насаме, — . . — че Владислав е най-хубавият от рода им.* А. Дончев, Сказание за времето на Самувла. *Хубаво я е . . и научила майка й. Че разумна жена е Добрьовица, и от до-*

бър род е — от поп Дончовци. — Не ща я! Не ми трябва такава снаха! — . . Нона е бъбрица и приемохулница, като майка си. Всички са такива. Целият им род е такъв. Г. Райчев, Златният ключ. *Не можете си представи колко се радвам, че детето проговаря чертите на нашия род.* П. Незнакомов, Бяло и черно.

джинс е равно по значение на р о д, но диес се употребява обики. неодобрително, когато се посочват отрицателни наследствени качества на някого. Има разговорен характер. *Такъв ми е джинса, майко бъбрина съм още от детс.* Кр. Григоров, Новодомци. — *Бе какви грижи имаш ти? Живееш си хубаво, пъ си сух като суджук! Пею отвърна без охота. — Джинсът ми е такъв.* П. Стъпов, Живот с надежда. *Слушай, бе дете, ти не знаеш ли, че тоа е кражба, че нарушаваш закона? — почна да ме мъмри пъдарят. — Какво му четеш евангелие! Нима да го оправиш. То джинсът му е такъв.* Г. Белев, Патилата на едно момче.

сой е дума от народния език, равна по значение на р о д. Употребява се, за да се подчертаят у някого обикн. наследствени черти, характерни за даден род. *Само Николина се роди хубаво дете. И колкото повече растеше, толкова повече на Лозаревата майка приличаше, само очите й не бяха като на техния сой.* Л. Михайлова, Разказ. *А ти, Исай, на нейния род си се метнал — те бяха едни хора все такиса хубави! От бакванския сой.* А. Гуляшки, Златното руно. — *Загрижена съм аз за Костадина, да го оженя за добра и умна жена, от сой, защото . . Манол не случи.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *То такъв им си е солт на Ганчовските — обади се най-стене ядо Бойо. — Старият Ганчолу беше коскоджамити мъж вече, на завъртя ума на едно осемнайсет годишно момиче.* Г. Караславов, Татул.

РОДА. Вж. р о д н и н а.

РОДЕН, рожден, кръвен.

О б щ о з н а ч е н и е. Който е в най-тясна роднинска връзка с друг.

роден: който е в най-тясна връзка по права линия с друг от едно и също семейство. Отнася се за връзки между родители и деца. — *Открий ми сърцето си, повери ми мъката си, на мене, на родната си сестра.* Ив. Вазов, Казаларската царица. *И големият брат каза на малкия: — Хайде да си легнем да спим. Утре, . . . ще прочетем колко жъстици и зърна има в гнетата и ще си ги разделим по равно, тъй както прилича на родни братя.* А. Каралийчев, Приказен свят. — *Слушай, жено, казаха старците. . . За децата никой не може да се грижи по-добре от родния им баща.* Д. Талев, Железният светилник. *Вье сянката далече от фенера | прости се майка с родна дъщеря.* Бл. Димитрова, Лаляна. *Родна майка. Роден син.*

рожден съвпада по значение с р о д е н. Употребява се обикн. за да се подчертае, че родителите са съшински, истински, а децата са от едни и същи родители. *Имаше той тогава двойна други синове — Добрил и Страхил. И аз му бях за син, ама онця двамата му бяха синове рожени.* А. Дончев, Време разделно. *Петимата братя си приличали един на друг като пет капки вода. Рождената им майка често пъти не можела да ги разпознае.* А. Каралийчев, Топла ръкавичка. *Като умреш, кой ще ти гледа децата? Ти ще ги гледаш — защото си й рождена сестра! — веднага й отговори Куна.* К. Петканов, Морава звезда кървава. *Нямаше си ядо Славко ни син, ни дъщеря, не му даде господ да се радва на старо време на рождено чедо.* Т. Влайков, Дядовата Славкова унука.

кръвен: който е в близко родство с някого по кръв, който е от един и същ род, от общ произход с друг. *Елена, неговата кръвна и единствена сестра, е оставила съдбата си в ръцете на един човек, на един герой.* К. Петканов, Вълколом. *Всякога, когато кънката на Златан трябваше да разнуже, приготовленията в нея вземаха такива размери, че цялото село знаеше и се вълнуваше, сякаш всички бяха кръвни роднини на Златана.* К. Петканов, Без дсца. *Кръвни братя. Кръвна връзка.*

РОДИНА, отечество, татковина, бащина.

родина: страната, в която някой се е родил и живее и към която принадлежи по произход. Тук [в родното село] *в твоя прекрасен към е затрептяло моето сърце от обич* по произход. Тук [в родното село] *в твоя прекрасен към е затрептяло моето сърце от обич към нашата хубава и опустошена от природата родина.* Елин Пелин, Поточета бистри. *Чуждбината хвана да ми допсеа. Тегли ме повече и повече към родината.* Ив. Вазов, Писма. Евгения Марс. *Далеч от родина, в край чужди събрани, /изпити и бледни, в порутен борде, /те пият, а тъпат съдрата им в рани, /и пеят, тъй както през сълзи се пей.* П. К. Яворов, Антология.

отечество е равно по значение на р о д и н а. Употребява се обикн. с емоционална отсянка. *Обичам те, мое мило отечество! Обичам твойте балкани, гори, сипеи, скали.* Л. Каравелов, Българи от старо време. *Свободата на отечеството е върховно благо.* Ив. Уншжиев, В. Левски, биография. *Всеки тръгва да желае доброто на отечеството си, на народа си.* В. Друмев, Иванко.

татковина не се различава по значение от о т е ч е с т в о, но се употребява обикн. с подчертано емоционално отношение. *Мене ще обесите, но други ще освободят милата ми татковина, моята България!* М. Грубешлиева, През иглено ухо. *Царството е бедно, и аз, и аз да*

вам моите бодростни на наротото, за да кули оръжия, да приготви войска и изгони неверниците и нашата драга татковина. Ив. Вазов, Светослав Тертер. *Хубава си татковино, — ! ние сладко — земя рай.* П. Р. Славейков, сп. Читалище.

бащина с думи от народния език. В едно от значенията си е: родна страна, край, място, където се е родил, израсъл и живеел някой и то свързва с него род и етнос. Има остаряващ характер. *Той целия народ скита по чужди земи — щастие се вечe. Последен ръкоп ще остане, а ти тях — в бащината.* Д. Немирев, Братя. *Дотосъ съм ти, . . . пръчки от далечни страни, че за тях съм ходил коса сиж пръчки на бащината си.* Р. Стоянов, Майстори. *По-лесно беше да се бъдя, да затвори в кули, да взиди ръцете и да зидеш, че бащината си бранил.* В. Геновска, Селем години.

РОДИТЕЛ. Вж. б а щ а.

РОДНИНА, сродник, родственик, рода.

О б щ о з н а ч е н и е. Човек, който принадлежи към семейството на някого.

родина: човек, близък с друг по кръвни връзки или по сватовство. — *Някой попита: — Родини ли сте? А тя отговори: — Да. Той ми е братовчед.* Д. Димов, Тютюн. *Веднага те географираха на брата на българката да дойде в Дрезден, по-близки родини тя нямаше.* Ал. Константинов, Бай Ганьо. *Дойде ни на гости една наша позната учителка, . . ., и доколкото си спомням, по някаква женска линия и малко родина ни се пада.* Г. Караславов, Избр. съчинения, II. *У Недко Пашата дойдоха на гости далечни родини.* М. Яворски, Хората се промениха. *Многобройните родини на жена му станаха и негови родини.* М. Марчевски, Повести.

сродник: човек, който е в родствени връзки с някого, но обикн. по-далечни. *Чичо Георги е наш сродник, братовчед на татко.* Д. Бозаков, Дълбоки снегове. *Калугериця знаеше, че Рада няма никакъв калеко, нито какъв да е сродник по селата.* Ив. Вазов, Под игото. — *О, боже, . . . колко е било мъчно чилек да остане без родини; да бях имал сега поне един братец или някой сродник.* Ил. Бльсков, Изгубена Станка. *Там заварих и неговия близък сродник, Захария Стойчев, дошъл и той с госпожата си и с голямото свое момиче да види гостенката.* Т. Влайков, Съчинения, II. *Една привечер старият професор надникна в стаята ми и съобщи, че му е дошъл на гости някакъв далечен сродник.* Св. Минков, Призракът от Кендари.

родственик: роднина по отношение на този, за когото се говори. Има рядка употреба. *Тук трябва да отбележим и живото чувство за независимост и будно българско съзнание, които срещаме у мнозина от родствениците на Левски. Така например двама от братовчедите му по бащина линия живеят до Освобождението като емигранти в Румъния.* Ив. Унджиев, В. Левски, биография. *Васил Руменов все още мислеше, че може да остане в града като полулегален. През деня се крييше в къщата на свои далечни родственици, а вечер, преди полицейския час, излизаше на среща.* Х. Русев, По стръмнините.

рода е дума от народния език, равна по значение на р о д н и н а. — *Не си ли рода с Продана, дето е при болярин Десимир?! Много му приличаш.* Ст. Загорчинов, Избр. произведения, III. *Поех направо при леля си, сестра на майка ми, дето единствена ми беше близка рода.* П. Вежинов, Звездите над нас. *Попитах веднага за Кезим Йдрезов. — Ей оная новата, голямата къща! — посочва ми с тънка ръчица Айше. — Той ни е рода. Свекър на сестра ми.* Н. Стефанова. Романтично пътешествие. *Те нещо гласеха да му дават пари за сватбата. . Питаха мене, какво ще река. Нали сме нещо рода.* Зл. Чолакова, Бачо Киро.

РОДОЛЮБИЕ. Вж. п а т р и о т и з ъ м.

РОДОНАЧАЛНИК. Вж. о с н о в а т е л.

РОДСТВЕНИК. Вж. р о д н и н а.

РОЖБА. Вж. д е т с.

РОЖДЕН. Вж. р о д е н.

РОЗА, трендафил, гюл.

роза: бодлив градински храст, който цъфти с кичести ароматни червени, бели, розови и др. цветове. *Облечена в лека лятна рокля без ръкави, . . . тя подрязваше розите при алеята на входа.* П. Спасов, Хлябът на хората. *Тя взела със себе си двете розови храстчета, посадила ги под прозореца си и всяка година те цъфтели с чудно хубави бели и червени рози.* Ас. Разцветников, Братя Грим, Снежанка и др. (превод). *От двете страни на тясната пътечка бяха разцъфнали червени рози и алени гиргини.* М. Марчевски, Повести. *Той изпади дожобото си ножче, отряза шест яркочервени рози, почисти ги грижливо от бодлите.* Цв. Ангелов, Честна дума. *Зад огромни, кристални стъкла се усмихваха свежи алелта и нарциси, . . . и рози — бели, червени и жълти рози.* Ал. Бабек, Малкият емигрант. *Майска роза.*

трендафил и гюл са остарели думи от народния език, равни по значение на р о з а. *При самите поли на планината са насадени големи пространства с трендафил, който разпръсква неизказано благоухание.* Л. Каравелов, Войвода. *А образът на св. Кирила и Методия погледаше из великолепно кръжило от трендафили и росни цветя.* Ив. Вазов, Под игото. *През тази есен далеч по Българско головете цъфнаха, кестенте вързаха.* А. Страшимиров,

Есенни дни. Като гледаше своята разцъфтяла като гюл през май невеста, . . ., колко се изпълни с неизказана радост. Т. Влайков, Стрина Венковица. . .

РОПОТ. Вж. б р о ж е н и е.

РОПТЯЯ. Вж. в ъ з м у ш а в а м с е.

РОСИ. Вж. р ъ м и.

РОШАВ, чорлав, разрошен, разчорлен.

рошав се свързва с коса, косми, козина и др. или с човек, с животно. Означава: който е разбъркан, невчесан, непригладен или който е с разбъркана, невчесана коса или брада, който няма определена прическа (за човек) или който е с непригладена козина. *Пред него стоеше висок, смъртно бледен момък, мургав, с черни сълзливи проницателни очи, с дълга рошава коса.* Ив. Вазов, Под игото. *Съвършеният брат Светлозмир беше мъж на средна възраст, . . ., с разпилени власи, с рошава смолеста брада.* М. Смилова, Друм се вие. *А тия Момчиловци бяха стегнати сега в ризници от пъстроуграсена кожа. . . Само сълзите мечи и вълчи калпаци, . . . скривахи рошавите им глави.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Тя беше рошава, изглежда бе почнала да вчесва косата си.* И. Радичков, Водолей. *От голяма задуха по тъмата блестяща кожа на малките татарски коне течеше пот на бразоглавци, а рошавите им гриви и дългите вълнени опашки бяха . . покрити с прах.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Рошаво коте. Рошави вежди.*

чорлав не се различава по значение от р о ш а в. Употребява се за коса, косми или за човек, който обикн. ходи невчесан. *То* [хлапето] *никога не вчесваше косата си и запоява тя стоеше на главата му, чорлава над челото и смачкана отстрани.* Елин Пелин, Ян Бибиян на Луната. *Той беше забележителен представител на отоманската просвета. По цели месеци не миеше лицето си, по цели години не решеше чорлавата си коса и брадата си.* Калинчев, Топла ръкавичка. *Дойде най-после новият учител Патриков — дребничък един, свитинчк, но с голяма чорлава коса.* Ст. Ц. Даскалов, Под ямурлука. *Стойка Нушева идваше през ден, през два, . . ., и все търсеше сол на заем, а гледаше да проверя чорлавата си глава поне за миг в стъкла на Лазар.* Д. Талев, Железният светилник. *Той презираше земеделската власт, . . ., тъй както презираше и тия чорлави младежи, които срещаше наоред: и по пътищата, и в селата, и в града.* Ем. Станев, Иван Ковдарев.

разрошен се свързва с коса, с човек. Означава: чиято коса или брада са изгубили формата си (при някакъв случай — лудуване, сбиване и др.). *Нонка беше боса, гологлава и с разрошена коса, тъй както си беше играла с детето.* И. Петров, Нонкината любов. *С поглед впит в далечината и гордо изправена глава, с разрошена брада и обръкана коса, този мъченик и народен герой стоеше, стиснал зъби.* А. Каралийчев, Наковалня или чук. *..А! . .А! . .А! . . — Найден беше издигнал песнищи и удряше разрошената си глава. — Бабо Гуно! . . Бабо Гуно . . . И из ще отида при Янка . . . в кладенеца, в кладенеца!* Г. Райчев, Златният ключ. *Той застана до стената, разрошен и блед, с подпухнали от схватката бузи.* Ст. Ц. Даскалов, Без межда.

разчорлен е равна по значение на р а з р о ш е н. Има разговорен характер. *Вратата на началника се отвори. Оттам излезе млада жена с разчорлени коси, с посинено лице и с обезумяла поглед.* М. Грубешлиева, През иглено ухо. *Тя още по-неудържимо се разрида и татарска разчорлената си глава.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Народът обаче не мръдна от площада, докато жените от делегацията не слязоха долу. Те си пробиха път по средата на площада. Почти всички бяха изпоцъсани, пребити, разчорлени.* П. Здравков, Незабравимо детство. *Той се изправи — разчорлен, страшен, — смачка в разтреперана ръка ръкописа на масата и извика грьмовито: — Кой смее да влиза тук?* А. Дончев, Сказание за времето на Самуила. *Той срещна баща си, зачервен, запотен, . . ., с разкървавено чело и с разчорлена коса.* Г. Караславов, След посмърт.

РУГАЯ. Вж. к а р а м с е.

РУИНИ. Вж. р а з в а л и н и.

РУКВАМ, бликвам, шурвам.

Св. вид: **рукна, бликва, шурна.**

рукнам: изведнъж силно и изобилно почвам да тека, да изтичам отнякъде. *Ала постепенно вътрешят почна да отслабва, затихва, отмикава другаде и изведнъж рукна пороен дъжд.* К. Константинов, Седем часът заранта. — *Ей под тази тази габър извор ще избликне! . . Тук вода ще рукне бистра и студена.* Ран Босилек, Радост. *Опитвах се да поблягна, но юмрукът на дангалака ме посрещна право в лицето. Из носа ми рукна кръв.* Б. Райнов, Няма нищо по-хубаво от лошото време. *Станка нрехана болезнено устни, сълзи рукнаха от очите ѝ.* Г. Караславов. Обикновени хора. *Лазар Глаушев се обърна пак към старците, а по бледото му чело и по лицето му бе рукнала пот на едри капки.* Д. Талев, Железният светилник.

бликвам: изведнъж със сила, под налягане почвам да изтичам отнякъде на струи. *Под скалата имаше кладенче. Неговите бистри и прозрачни струи бликнаха обилно.* Елин Пелин, Ян Бибиян на Луната. *Помнатаг — предадоха надолу пожарникарите един след друг. Изведнъж от гърлото на тръбата бликна ледена струя.* А. Каралийчев, Топла ръкавичка.

От устата й бликна кръв, и едва я. К. Петканов, Омайно биле. *Птицата подскочи с последна сила, а от пронизаната й гръд бликна струя кръв.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Но тя утихна. Сега сълзите бликнаха от очите, мокреха на вадички лицето й.* А. Гуляшки, Любов.

шурвам: изведнъж изобилно потичам да тека, да изтичам на струи. Свързва се обики, с вода, с кръв. *Отвора крана и едва мис се наслаждава на струята, която шурна изобилно.* М. Грубешлиева, През игленото ухо. *Но скъсаните шурнаха потоците, забълбукаха покрай оградите. Умъчата се мишорсото селение.* Б. Несторов, Ариф и Рамзина. *От урите шурнаха мътна вада към реката и заливаха краката на нещастниците бежанци.* Ив. Вазов, Под игото. *Гъсто се хлъпсе към нея и с все сила го удари по лицето. Диков се изплю, от носа му шурна кръв.* Ем. Станев, Иван Кондарев.

РУМЕНИНА. Вж. ч е р в е н и н а.

РУЧЕЙ. Вж. п о т о к.

РУША, разрушавам, съборям, срутвам, срявам.

Сс. вид: **разруша, съборя, срутя, срина.**

О б щ о з н а ч е н и е. Превръщам в развалини нещо изградено.

руша: с удари разбивам на парчета нещо изградено или нещо цяло, а също—превръщам нещо изградено в развалини. *Спомняше си как ръшеха къщите и си разбиваха с лостове.* Й. Раличков, Гореото пладне *Еди копаят, . . , трети рушат грамадните скали, а широкото планинско шосе се удължава от ден на ден.* Д. Калфов, Под южното небе. *Горе докарват тонове, сълзите пробиват кубето и покрива, рушат горния кат. Момчетата се прибират в одаята и в замъка.* К. Константинов, Нашата земя хубава.

разрушавам: руша напълно, изцяло нещо. *Това бяха къщурките на последните бедняци и бездомници в града. . . Общинската власт си разрушаваше като незаконни озелявания и постройки.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Котките набдяваний на Хиподрума не секваха. . . . А мраморните изгряха великите градове и села край Бялото море, разрушиха крепостите.* А. Каралийчев, Птичка от глина. *Снарядите летяха над ротата, забиваха се в земята, разрушаваха скривалищата.* К. Петканов, Морава звезда кървава.

съборям в едно от значенията си е: руша до основи нещо изградено, построено. *Найнапред започнаха да съборят старата къща на Аврам Немтур, за да се отвори място. Майсторите свалиха покрива само за един ден, започнаха бързо да сриват и стените.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Дуна Балова дигаше нова къща. Досегашната беше толкова остаряла, . . . че измаляе как да се поправи. Още преди войните мъжът й се канеше да я съборя и да прави нова.* Н. Волев, Божи хора. *Ако и тая година стане добър берекет, ще съборя дама и ще направя нова.* Й. Йовков, Жетварят. *На третия удар гюллето съборило западната страна на черковния дувар.* Зах. Стоянов, Записки по българските въстания.

срутвам: правя да рухне, да се събори изведнъж нещо построено, изградено, издигнато. *Полесно е да срутиш кула от гранит, отколкото упорство на жена.* Н. Райнов, Богомилски легенди. *С орьдейна стрелба срутиха моста.*

срявам: разрушавам, съсипвам напълно без остатък нещо изградено, построено. — *Къщата му ще срянем!* — *завика бясно Кърлешо.* — *Щем я изравни съм земята! Следа не ще оставим.* А. Страшимиров, Антология. *Гласът [на полицая] обяви, че ако в срок от пет минути не се предадат, ще сринат къщата с бомби и ще я запалят.* Д. Ангелов, На живот и смърт.

РЪГАМ. Вж. б о д а.

РЪКОВОДИТЕЛ. Вж. н а ч а л н и к.

РЪКОМАХАМ, махам, жестикулирам.

ръкомахам: правя движение с ръце, когато говоря, при изблик на чувства или за да наблегна върху това, което казвам, а също и при опит да ме разберат какво искам да кажа. *В зашисната дядо Станой не видя кога беше изскочил Петър, секретарят на младежкото оръжество, и разтакено ръкомахаше и говореше в чест на бойците от фронта.* Кр. Григоров, Отново на училище. *Хората говореха възбудено, ръкомахаха, спореха, закаваха се някому.* Х. Русев, Под земята. *Малките екскурзианти крещяха и ръкомахаха, поуменели от щастие, че ще пътуват.* П. Стъпов, Гласове от вековете. *Трънката леливо влачеше крака, а Орлето току притичваше ту от едната, ту от другата му страна, ръкомахаше, убеждаваше го в нещо.* П. Проданов, Седмокласници. *Усмихнал й се. Заговорил й по български. После по френски. Ръкомахал.* М. Кремен, Романът на Яворов.

махам в едно от значенията си е равно на р ъ к о м а х а м. Има разговорен характер. *Иляков говореше гладко, с патос, като махаше от време на време с ръка.* Г. Караславов, Обикновеня хора. *Магу се нали. . . След това почна да говори, . . . и да разтвори нещо, като махаше с ръце и правеше жестове, за да го разберат.* Елин Пелин, Ян Бибиян на Луната. *Той се размаха, разтича се да посреща по-стария брат след толкова дълга раздяла. . . Но докато бъдреше приветствени думи и махаше ръце, по лицето му преминаваше ту червенина, ту бледност.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Разсърденият и уплашен стар унгарец, . . , махаше отчаяно.*

ято ръце и сочеше към задната част на двора. Ив. Мартинов, Драва тече през славянски земи. *Махаше му от прозореца на влака за сбогом.*

жестикулирам също не се различава по значение от р ъ к о м а х а м, но има книжен характер. *В кафенетата, по улиците и по площадите се трупаха хора, които възбудено жестикулираха и разказваха новини.* Й. Йовков, Пеещата на колелата. *Гого Прангов беше се изпрана сред купчинка партийци, говореше разпалено и жестикулираше.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Началникът и стрелочникът водеха оживен разговор с машиниста и огняря, като жестикулираха възбудено и си убеждаваха в нещо.* К. Калчев, Живите помнят.

РЪКОПЛЯСКАМ, аплодирам.

ръкоплясам: с пляскане на ръце изразявам възторг, възхищение от артистична игра, художествено изпълнение, както и приветствувам някого или изразявам нетърпение (обикн. за публика). *Публиката ръкопляска на двете именити актриси — на талантта на едната, на благородството на другата.* Ст. Грудев, Бележити българи. *Песента неволно върна Русалия към миналото — към читалищния салон. . .Как им ръкоплясоха на представлението.* П. Славински, Претворена земя. *Младежите пееха, а минувачите им ръкоплясках.* Д. Димов, Тютюн. *Само прочете отнапред написаното обещание и го сложи пред председателя на масата. И чудно — всички му ръкоплясках, сякаш беше извършил героичен подвиг.* М. Марчевски, Повести. *За облекление на всички точно в това време в салона влезе началникът на гарнизона. . . и всички започнаха да ръкоплясват.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Завесата все още не се вдигаше и публиката започна да ръкоплясва нетърпеливо.*

аплодирам: изразявам с ръкопляскане одобрение, възхищение обикн. от артистична игра, художествено изпълнение. *Публиката лудо аплодираше любимия артист, показал така широко и цялостно разноликия си талант.* Ст. Грудев, Бележити българи. *Чехите в салона на писателите [. . .] Всички радостно ви аплодират, Ino девойка, в пети ред отдясно,! станала е права и не спира.* Ел. Багряна, сп. Септември.

РЪКУВАМ СЕ, здравявам се.

Св. вид: **здрависам се.**

ръкувам се: подавам десницата си и посягам подадена ръка от някого в знак на поздрав, сбогуване; при запознаване или при изказване на благопожелание, съболезнование и др. *Вратата откъм антрето се отвори и там застана Стайко,. . — Я виж ти: Никола! Добре дошъл — приятни той и се ръкува с мъжа на сестра си.* В. Геновска, Седем години. *Довиждане, господа. Лека ви работа. Тоя път инспекторът се ръкува с всички.* Ст. Чилин. *Ръкувайте се, — приятни той и се ръкува с всички.* Ст. Грудев, Бележити българи. *Рабена кост. Добър ден! — поздрави учтиво кметът и си подаде ръката — да ви се представя — Дъбов! Райко се ръкува с Дъбов, като силно му разтръсна ръката.* Х. Русев, По стръмнините. *Хората, повечето познати, станаха и честитиха на Стоян, като се ръкуваха.* Елин Пелин, Летен ден.

здрависам се е дума от народния език. Означава: поздравявам се с някого при среща или запознаване, изказвам благопожелания, честитявам нещо, обикн. с ръкуване. *Както виждате, помня ви — рече той, като ми подаваше ръка. Ние се здрависахме сърдечно като виждате, помня ви — рече той, като ми подаваше ръка. Ние се здрависахме и се приближихме един към друг, протегнахме си ръце и се здрависахме.* К. Калчев, Живите помнят. — *А това е другарката ми, протегнаха си ръце и се здрависаха.* К. Калчев, Живите помнят. — *А тоа е другарката ми, запознайте се. Мишка смутено се здрависа.* А. Гулъшки, МТ станция. *Браво, бе момчета, браво! — мърмореше радостно той и протягаше ръка да се здрависа с всеки поотделно.* В. Райков, Прекърснато весло. — *Отечественият фронт, Сава! — вдигна високо той ръце. . . Здрависахме се и взаимно си честитиха всички.* П. Славянски, Претворена земя.

РЪМИ, роси.

ръмя: вали тихо, на тънки капки равномерно и продължително. *Ръмеше ситен дъжд; по стъклата непрестанно се стичаха бистри капки.* Г. Райчев, Избр. съчинения. *От ниското небе ръмеше монотонен и ситен дъжд, върху планинските склонове пръскаха мъгли.* Д. Димов, Тютюн. *Светкавиците скоро оредяха и отминаха на юг, но дъждът продължаваше да ръмя тихо и равномерно.* Х. Русев, По стръмнините.

роси: вали слабо, с много ситни капки подобно на воден прах. *Дъждът все росеше ситен и постоянно не нахвасваше.* Ив. Вазов, Мусала. *Взе да роси и сеновачани, които чакаха тен и постоянно не нахвасваше.* Ив. Вазов, Мусала. *Взе да роси и сеновачани, които чакаха да падне дъжд, . . . оставиха кой каквато работа беше наумил да върши.* Й. Йовков, Чифликът край границата. *Отначало дъждът роси, после се усили.*

РЪСТ, високиш, бой.

ръст: високина на човек или животно. *Той беше двайсет и осем годишен момък, . . . висок на ръст, със стройна и силна снага.* Ив. Вазов, Светослав Тертер. *Той беше среден на ръст човек с едва-едва отпуснати рамена.* Д. Талев, Илинден. *Гого бе с три години по-малък от мене, а от дете се източи строен и хубав и надмина всички по ръст.* А. Михайлов, Депата на шпиачката. *Тя беше попременила вече, около двайсета години, дребна на ръст.* Д. Талев, Железният светилник. *В откритата кошара овцете ядеха сенце и преживяха. . .Приличаха си и по ръст, и по едрина. Добра стока.* Ст. Станчев, На раздумка.

височина не се различава по значение и употреба от р ъ с т. *Ти беше още дете тогава, ей такова на* [illegible] *и пъхна с разтреперена ръка към пода, за да определи височината.* П. Михайлов, Малката партизанка. *Да беше момиче, има прилично на височина, а не такава вярлина като тоя!* А. Гулянски, Златното руно.

бой е равно по значение на р ъ с т, но е характерна за народния език. Свързва се обики. с човек. *А пъпка разпрая. Помаж в къщи, колкото може. Но главото са зрошите. Трябва да си вземе хляба в ръцете. Пък и слайчко е. Израсна на бой. Проточи се.* В. Бончева, Анчето пише. *Тя бе жена на 60—65 години, . . . среден бой, дебела още и червендалеста.* П. Р. Славейков, Избр. произведения, II.

РЯЗЪК, остър, резлив, пронизителен.

О б щ о з н а ч е н и е. Който действува неприятно, раздразнително на слуха (за глас, звук).

рязъ: който е силен, отсечен, обикн. неприятно дразнещ слуха. *Като ме видя, тя трепна, изгледа ме странно и избяга с резкия писък на птица.* Елин Пелин, Щъркови гнезда. *Търпеняет: му глас* [на надзирателя] *силен и рязък, в който трептеше металическа нотка, изпълни кабинета и накара стъклата на прозорците да звънкат.* Ем. Станев, Повест за една гора. *Но резкият звук на телефона го откъсна от пресъките.* М. Марчевски, Повести. *След като усилена светкавицата, стана още по-тъмно. И, не мина много, рязък и оглушителен трясък пратена земята.* П. Велев, Диви души.

остър в едно от значенията си е: който е обикн. тънък, силен, режещ и действува неприятно на слуха. *Раздаде се остър писък. Изтъня жената на Куро.* Д. Талев, Илинден. *Какво? Защо сте се собрали? Тей чакаше отговор. Жените се разпаваха, разбъркаха се и най-сетне един остър глас изпъчка. — Каквото е докарано епоци, да се раздаде!* Г. Караславов, Обикновени хора. *Наз чъти изумяна се разнесе глух трепет на многочислени пъчища и остро нейлене на кокс. — Те идеха насам — фраканите!* Н. Рейков, Видения из древна България. *Очарователните тъй* [локомотивът] *изпищяваше рязко, и този пресечен, остър звук отекваше самотно и неприятно в сънната пустота.* Г. Караславов, Танго.

резлив в едно от значенията си е равно на р я з ъ к, но се употребява рядко. *Гласът й бе едно приелекателен — тенъл и зрьен. При гняв и раздразнение той ставаше остър и резлив.* Ст. Загорчинов, Избр. произведения, III. *Засмя се с глас — тъй рядко се слееше гласът, че фатъл настръхна от острия, резлив звук.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време.

пронизителен: който е продължителен, силен, висок и се чува над всички останали, като дразни неприятно слуха. *Чу се глухо, след това пронизително изсвиване. Влакът наближаваше вече в гарата.* Г. Караславов, Избр. съчинения, VI. *Сирената* [на парахода] *издаваше тревожни сигнали, нейният пронизителен, зловещ вой раздираше въздуха.* Д. Спространов, Самообречение. *Наблизо до тях каква хиляди диви патици, които надаваха чудновати, пронизително красиви.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Зад всяка врата се чуваха гласове — на мъже, на жени, които започваха от глух шепот и стигаха до крайница, разправи и пронизителни детски писъци.* Ал. Бабек, Малкият емигрант.

С

САЙБИЯ. Вж. с т о п а н и н.
САКАТ. Вж. н е д ъ г а в.
САЛТАНАТ. Вж. р а з к о ш.
САМОЖИВ. Вж. н е о б щ и т е л е н.
САМОЛЕТ, аероплан.

самолет: по-тежък от въздуха летателен апарат с двигател, перка и крила, който обикн. служи за пренасяне на пътници, товари или за военни и други цели. *Четири самолета минаха над главите ни, завиха към Добруджа и се загубиха в пепеляното есенно небе.* А. Каралийчев, Птичка от глина. *Един ден се чу, че някакъв самолет кацнал на полето, недалеч от града.* Елин Пелин, Ян Бибиян на Луната. *Високо под небето забръмча пъпнически самолет.* И. Воден, Между два свята. *По ясното небе отново забръмчаха самолети, а нощем между позиците пъпнаха безшумно патрулите.* П. Вежинов, Втора рота.

аероплан съвпада по значение със с а м о л е т, но има по-ограничена употреба, с тенденция да остане в специалната лексика. *Пет-шест аероплана, не, десет и повече идеха откъм Тасос и отгоре облачното небе се очертаваха като малки черни кръстове.* Й. Йовков, Разкази, II. *Един аероплан бръмчеше над Венсан.* К. Константинов, По земята.

САМОНАДЕЯН. Вж. с а м о у в е р е н.
САМООБЛАДАНИЕ. Вж. х л а д н о к р ъ в и е.
САМООТВЕРЖЕН. Вж. в с е о т д а е н.

САМОПРИЗНАНИЕ. Вж. признание.
САМОСТОЕН. Вж. самостоятелен.
САМОСТОЯТЕЛЕН, самостоен, независим.

самостоятелен: който действува сам, не се подпомага и не се влияе от никого или не зависи, не се поддържа от никого. *Без самостоятелна преварителна подготовка „вътре в Българско" чуждата помощ може да се окаже недостатъчна.* Ив. Унджиев, В. Левски, биография. *Ако се отделя Аарон, не се знае как ще постъпят дорите му боляри, може да се опитнат от клетвата си за вярност, да се обявят самостоятелни или да преминат към Самуила.* А. Дончев, Сказание за времето на Самуила. *За един народ като нашия. . , който непоколебимо е решил да живее свободно, да брани с всички сили своето право на самостоятелно съществуване. . за такъв народ никакви трудности не могат да бъдат страшни.* Г. Димитров, Вторият конгрес на Отечествения фронт. *Пред бащата стоеше вече синят, който си видеше хляба и можеше да бъде напълно самостоятелен.* Г. Караславов, Обикновени хора.

самостоен не се различава по значение от самостоятелен, но има рядка употреба. *Пашсий се домогна да възкреси историческото минало на българите, за да им напомни, че макар и да са е робство сега, имали са някога свое царство, побеждавали са други народи и са били самостойни.* Б. Пенев, Начало на българското възраждане. *Майсторите виждаха в лицето на бившите си калфи, сега самостойни майстори, не конкуренти, а другари.* Ив. Хаджийски, Бит и душевност на нашия народ.

независим: чисто съществуване не зависи от друг, който не е подчинен на друг. *Ще кажа и това, не вече и тук, в Пресна, жената се пробужда и скоро ще заеме своето място, за да стане свободен и независим човек, жена да не бъде повече безгласна робиня.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Мечтата й да работи се сбъдваше. Тя вече щеше да бъде независима и щеше да има пари да си купува книги.* Д. Кисьов, Щастието не идва само. *Той* [Левски] *е свободен и независим в своите действия.* Ив. Унджиев, В. Левски, биография. *Съдните са независими; при издаване на постановленията си те се подчиняват само на закона.* Конституция.

Вж. отделен.

САМОУВЕРЕН, самоваден.

самоуверен: който твърдо вярва в своите сили, способности, възможности и напълно разчита на тях или който изразява такова самочувствие. *Намясто предишното голобрадо момче, . . , сега се яви залкнал и възмужал левент, . . , самоуверен и смел.* Й. Йовков, Жетварят. *В очите й няма никогашната безпомощност и детска срамежливост. Гласът й — мъжествен и пълтен. Станала е много самоуверена.* А. Каралийчев. Народен закрилник. *Найден изненадан от гледа в братанеца си. . . беше свит, нерешителен. Сега изглеждаше твърде самоуверен и деловит.* В. Геновска, Седем години. *А по самоуверената походка и мощната грамадна фигура на Михо. . . , виждах как твърдо е залегнало у него чувството, че може всичко.* Л. Александрова, Има едно щастие. *Тоя великан имаше гордата поза и самоуверения вид на герой.* Ив. Вазов, Повести и разкази.

самоваден: който разчита само на себе си, но надценява своите сили, способности, възможности или който изразява такова самочувствие. Употребява се обикн. с неодобрителна отсянка. *Минаваше за самоваден храбрец, за многознаец, надменен и непъргляц възражения смелчага.* М. Кремен, Романът на Яворов. *„Наистина, тези младежи са станали много самоваденци и смятат, че всичко им е разрешено."* Д. Кисьов, Щастието не идва само. *За себе си мога да кажа, че съм още млад и не кой знае колко мъдър и опитен, но в затвора поне едно нещо добре запомнях от старите комунисти: никога не върши нищо сам! Търси помощници, търси съюзници, не бъди самоваден.* П. Всжинов, Втора рота. *Ще помоля машиниста да позабави хода и ще скоча. Пустият му Антон, все тъй си е лекомислен и самоваден.* Л. Стоянов, Холера. *Самоваден вид. Самовадено държание.*

САНКЦИОНИРАМ. Вж. утвърждавам.
САНТИМЕНТАЛЕН. Вж. чувствителен.
САРКАЗЪМ. Вж. подигравка.
САЩИСВАМ СЕ. Вж. объркваме се.
СБИРЩИНА. Вж. сган.
СБОГУВАМ СЕ, прощавам се.
Св. вид: **простя се.**

сбогувам се: вземам си сбогом с някого, разменям си думи на тръгване, на изпращане или при разделяне, обикн. за по дълго време. *Той не можела да остане, сбогува се набързо с Боян и си отиде.* М. Грубешлиева, През иглено ухо. *Пътниците и изпращачите се сбогуваха просто и сърдечно.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Той се сбогува. И рькостискането му бяше сухо, кратко. С широките си надмени крачки той тръгна към вратата.* Ст. Дичев, За свободата. *Дядо Костадин се поклони на пътния брат, спря се, обърна с поглед дългата редица коли и се сбогува: — Деца, на добър ви час и добри печалби!* К. Петканов, Старото време.

прощавам се: всякъде си обичам с никого при раздяла за дълго или завинаги с мълчешко чувство, с чувство на съжаление, не се разделям с него. *А Ружа, като се прощаваше с дванадесетте момчета, не сълзи, но тъжно и тъй, и тоне за тях, но тя не се върна вече в техния дом.* Д. Талев, Илинден. *Чрезъ дъ тръгне на заточение капитанът се прости с тюрнчани.* Д. Ивков, За земята обещана. *А ние [пъдниците и изгрешаците] говорехме високо и шумно, прегръщахме се и плакахме се тихо: да ни кае се видят пакета на тоя свят.* Ал. Бабек, Малкия емигрант. *Сега знаехме от онзи, които се обичаха като баща и учител . . . приждиха да се прощаят с нас и да се изпратят до сечката му желание.* Д. Марчевски, Дошло е време.

СЪБЪДАМ СЕ, осъществявам се, изпълнявам се, реализирам се.

Се. вин: събъда се, осъществя се, изпълня се.

събъдам се се свързва с желания, мечти, надежди, предвиждания и под. Означава: изпълнявам се, ставам така, както съм бил желал или предвиждал. *Желанието на Стефан да се уча се обяда още сегашна година.* Ив. Борисов, Нашите първи геолози. *По-рано Митко мечтаеше само едно: че по-скоро да иде в едно с майка си в Балкана, . . . И ето на, сега мечтата му се обяда.* М. Марчевски, Митко Палаузов. *Ще се събъдат ли едни дни надеждите му? Мечтите, които са го вълнували през нелия му живот, ще се осъществят ли някога? Или ще останат вечно сини сни, за който не мислят и мислят само мечтателите като него?* К. Величков, Събр. съчинения, VIII. *Каза, че тая година ще има берекет, и ей-на обяда се думатиа. Такъв берекет рядко е имало. Ама как позна, я кажи.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан. *Сънуваех сън! — казва най-после момчето! . . — Че ще видя някого, когото отдавна не съм виждала . . . — и сънят ти се обяда. Ето ме!* Отдавна не си ме виждала. А. Каменова, Харитиниият грях.

осъществявам се се свързва предимно с дела, намерения, замисли и под. Означава: ставам на дело, както съм бил замислен, предначертан в резултат на активни и целенасочени действия на някого. *Ние не си правим никакви илюзии. Без труд, борба и жертви големи народоспасителни дела не могат да се осъществят.* Г. Димитров, Съчинения, III. *Искат ни да бъде сетога четата до петнайсет дена. — Нашиятъ идеал приближава да се осъществи.* Ив. Вазов, Хъшове. *Бе развитие: само на себе си, на бъдещото семейство, на чифлика, а това сьвсем не се осъществяваше, както желаше и може би никога нямаше да се осъществи.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *И времето когато тия надежди ще се осъществят, не ли се виждаше далече.* Т. Влайков, Съчинения, II.

изпълнявам се общо се свързва с желания, мечти. Означава: ставам така, както съм бил желал. *Мечтите му се изпълняха. Желанието му да стане учител се изпълни.*

реализирам се е книжна дума. Употребява се рядко в значение на с ъ б ъ д а м с е. *Мечтите й се реализираха.*

СВАДА, разпра, раздор, разправня, каранлък, кавга, крамола.

О б щ о з н а ч е н и е. Нападки, обвинения между две страни при състояние на враждебност между тях.

свада: взаимни остри нападки, обвинения между две страни поради продължително обтягане на отношенията между тях в резултат на различни мнения по някакъв въпрос, сблъскване на интереси и под. *Върху почвата на отдръпването на Каравелов от революцията, . . , върху тая идейна почва се разпалва знаменитата в историята на българското национално революционно движение свада между Каравелов и Ботев.* Г. Бакалов, Избр. произведения. *За нея, простата жена, стана съвсем ясно: между децата й и този разпенен лъж няма да има мир и разбирателство. Тя още не искаше да тълкува и да проумее кой е крив и кой е прав за тази тежка свада.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Стаите ни бяха съседни, деленето на тъпка стена . . . Наистина думи не можех да долавя, но чувах неговите нервни викове и после, не ведъж сподавения плач на жената. Избухна свада.* Г. Райчев, Избр. съчинения. *Казва им, че им остаеля имота си и им дава благословията си, но искал от тях да правят що правят, да прекратят свадата си с Гроздана и да му повярват нивите.* Й. Йовков, Жетварят.

разпра: обвинения и обяснения, които обикн. продължават много в резултат на остър конфликт, несъгласие между две страни поради дълбоки разногласия по въпроси обикн. от обществен и политически характер. *Турската власт, която нарочно подстрекаваше борбата между българи и гърци, сега, като виждаше,че победата наклонява накъм българска страна, поддържаше Фенер и все отлагаше да сложи справедлив край на дългогодишната разпра.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Няма да има разпри и бран между гърци и българи, няма да се пролиа християнска кръв напразно.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *На нъколко пъти той вика кмета на Проходец, за да го пита кои са опозиционери, кои са либерали и кои не се бъркат в политическите разпри.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Ний не каза нищо на мъжа си за лютите думи, с които се нахвърли върху нея майка му. Тежката обида остана като отворена рана в сърцето й, но тя не искаше да смразява сина и майката, да разпалва между тях недоволство и разпри.* Д. Талев, Преспанските камбани.

раздор: остра разпра, израз на неразбирателство, на големи вътрешни разногласия между две страни на противни мнения. *България бе слаба тогава, изтощена от по-раннишите татарски нашествия, от непрестанните войни и вътрешни раздори.* Ив. Вазов, Иван Александър. *А непосредствен поток да прибегне до подобно стягане на организацията са дали на Левски раздорите в частните комитети от Орханийско под влиянието на Д. Общи.* Г. Бакалов, Избр. произведения. *Старият свещеник искрено се радваше, като виждаше, че враждите и раздорите в селото поутихват и между хората се зарежда повече любов и сговор.* Й. Йовков, Жегварят. *Завижда Живко на успеха на мъжа ми и като няма как да го узреди, върху мене сянка хвърля, мене и мъжа ми да озлочести, раздор да всее между нас, един честит дом да развали.* Р. Стоянов, Майстори.

разправия: конфликт между две страни, изразен в думи и действия, обвинения и подробни разяснения с цел всяка страна да докаже правотата си. Има разговорен характер. *Бариякът, . . , работеше усилено. Забелязах, че в разпрасните си с насъбралите се около му селяни той се пазеше от остра и оскърбителни думи.* Ц. Церковски, Съчинения, III. *Иван Славовски гонеше момчета на по-богати селяни и ето започнаха разправии и нощни побоища между младежите.* И. Волев, Между два свята. *Стефан й беше заварен син и след смъртта на стария Ганчоолу имаха големи разправии за имота и за парите му.* Г. Караславов, Татул. *Людей стана, . . и преди да излезе, каза с досада: — Говорили ти, щом толкова те засяга. Ни мене ми отврънаха тия разправии.* М. Марчевски, Повести.

каранина: размяна на укори, нападки в афектирано състояние между две или повече лица (като израз на неразбирателство, лоши отношения на лична почва). Има разговорен характер. *Имаше опасност спорът да се превърне в каранина. . . Партийният секретар стана: Алекси, мирно! — подвика той. — Дядо Иване, седни си на мястото!* Ив. Мартинов, Миньори. *Но той беше ревнив, оплакваше се, укоряваше Нона и разговорът им се превърна в каранина.* Й. Йовков, Чифликът край границата. *Съседките я гледаха, клатеха глави и тихтяха: — Стоти се гиздавата бъчичка! . . . И се подхванаха приказки за каранините у Тошкини, за делбата, за сродните на Марьола.* Г. Караславов, Татул.

кавга: проява на враждебни отношения между отделни лица, които се изразява в размяна на обиди, нападки, обвинения. Има разговорен характер. *Така продължи цяк час и на загорьори се превърна на кавга. Бойчински се караше с цялото село и селото се караше с него.* И. Петров, Мъртво вълнение. *Всички в къщи бяха неспокойни и се караха. На Нонка й беше съвестно и обидно, че тия кавги стават заради нея.* И. Петров, Нонкината любов. *Ирина случайно бутнала мозиа от чина — ето ти повод за кавга!* П. Стьпов, Гласове от вековете.

крамола е дума от народния език. Означава: шумна каранища, обикн. с участието на повече хора. *Две близки села... се караха заради синорите на мерата си. Тая отдавнашна крамола беше се превърнала на съшинска война и всяко лято овчарите, говедарите и полярите на дзете села трошаха един на друг ребрата и главите си.* Й. Йовков, Песента на колелетата. *Нощно време в кръчмите не се чуваха вече пиянски подвиквания, буйни крамоли и проточени гуляйджийски песни.* Г. Караславов, Обикновена хора. *Селото Огоелово стана гнездо на страшни крамоли и раздори. Оголеловци се раздвижиха на две враждебни, озлобени партии, от които чорбаджийската, макар и не по-малка, бе силна изгледа.* Хр. Максимов, Забравени реалисти. *Ние бяхме буйни деца... големи главоболия, крамоли и тревоги сме създавали в къщи, но аз не помня никога мама да е дигнала ръка срещу което и да било от децата.* А. Каралийчев, Спомени.

СВАДЛИВ. Вж. заядлив.

СВАЛЯМ, сгемам, смъквам, сваляк.

Св. вид: **сваля, сгемя, смъкъа, сваляка.**

Общо значение. Премествам нещо от по-високо на по-ниско място.

сваляк: вземам нещо, което се намира на високо, и го слагам на по-ниско място или вземам нещо от високо място и го занасям на по-ниско място. *Имаше какво да си избераш дзете млади жени е голямия магазин на Бабукеви, а не дедмата братя, какво ли не изваадиха от пакети и сандъци, какво ли не сваляха от рафтове и полици, . . , пъстри басми, . ., кадифета.* Д. Талев, Преспанските камбани. *На старата свали кафеничето от поличката. — Стой, бате, защо бързаш толкова, стой да свърна барем по едно кафеще!* Г. Караславов, Сиаха. *След дълги усилия свалям ранцата си и я слагам вместо въглавница.* Л. Стоянов, Холера. *Не се плаши, не се плаши! — рече на детето, като го сваляше от коня.* Д. Аягелов, На живот и смърт. *Качи се ведната на тавана . ., там има мотики, копачки, свали ги, днес ще прекопаем градината!* Д. Талев, Железният светилник.

сгемам не се различава от сваляк. *Дабина прегърна сестричето си, цедуна го, сне го от стола.* К. Петканов, Вълполом. *Момчето сне ловко плата, разсъна го, показа го и загледа . . жената.* Г. Райчев, Избр. съчинения. *Повишят надзирателя сне ранцата от гърба си*

и я хвърля на вода. Ем. Станев, Повест за една гора. *Замиавя ли? . . Получи писмо от директора да иде. Сиома си сеза дамма.* П. Попков, Обикновен човек.

смъкваи: премествам от високо на най-ниско място нещо тежко. обикн. с усилие. *От Ветрополе тръгвание да смъкнат оръжията. Поп души дръжаха оръдието отпред, а отзад десет душа с въжета го придържаха да не се подхъзне наляво или надяено.* Дора Габе, Мъдчадиви герои. *Смъкна от колата кривото и чъвала пъзи е сдръзнисто семе.* А. Каралийчев, Лъжовен свят. *Кра въдара мъгорено напред, но мъжеи я хвана за ръката, насила я смъкна от самара и я завлече в гората.* К. Петканов, Окайно биле. *Пиитата смъкна ратъата си, пуска я и седна върху нея.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Веднъж ние видяхме как слугата смъкваше от тъвата в двора на къмата разни вещи, за да ги почисти от праха.* П. Славински, Момичето със слънчеви коси.

свличам: премествам нещо от горе на долу, без да го отделям от повърхността. *Зимно време и тримата свличаха трупи за дъскорезницата.* Д. Ангелов, На живот и смърт.

Вж. с ъ б а р я м.

СВАРВАМ. Вж. з а в а р в а м.

СВАТБА, брак, бракосъчетание.

О б щ о з н а ч е н и е. Встъпване в законно съжителство между мъж и жена.

сватба: обряд за законно съжителство между мъж и жена като сънрузи и празнеството, свързано с този обряд. *Кестадин не искание и да чъва за скромно венчаване, . . Сватбата трябваше да етане със сватове, с кумове, според обичая.* Ем. Станев. Иван Кондарев. *Дойдох да ви калесам от негово* [Момчилово] *име на царската сватба. — Ако е сватба, нека да е с кумове и сватове, с побашими и помайчини и с щото му е ред! — завикаха всички.* Ст. Загорчинов. Ден последен. *В първите дни на есента Мехмед Чилилята, най-богатият турчин в Асаделия, сагна тежка сватба. Женеше първороден син.* К. Петканов. Избр. съчинения. *А сега нека влезем в черквата и да присъствуваме на отдавна чаканата брачна церемония сънрски неудобството, че никой не ни е канил на сватба.* Св. Минков, Разказн в таралежова кожа. *Най-малката сестра се омъжила за най-малкия брат, а другите две се венчали за другите братя. Три сватби в един ден дигнали.* Ран Босилек, Радост.

брак: официално узаконено чрез формален акт съжителство по взаимно съгласие на мъж и жена като сънрузи. *В съботата бе сключен бракът в съседното село, където беше общината на Игличево.* Кр. Григоров, Игличево. *Граждански брак. Църковен брак.*

бракосъчетание е книжна дума. Означава: сключване на брак по установен ред чрез граждански или църковен обряд. *Бракосъчетанието се извършва публично в общинския народен съвет, в присъствието на двама свидетели.* в. Отечествен фронт. *След два дена стана скромно, бракосъчетанието на Светослав с Фросина в черквата св. 40 Мъченици.* Ив. Вазов, Светослав Тертер.

СВЕДЕНИЯ. Вж. д а н н и.

СВЕЖ, пресен, чист.

О б щ о з н а ч е н и е. Който ободрява (за въздух).

свеж: който е приятно хладен, ободрява и леко се дяша. *Аз вдишах дълбоко свежия чист въздух.* Г. Белев, Патилата на едно момче. *И аз . . поглъщах а гърдите си свежия ветрец.* Ив. Вазов, В недрата на Родопите. *Прозорците към реката бяха отворени и оттам нахлуваше свежа прохлада.* В. Геновска, Седем години. *Вдъхнах дълбоко от свежия нощен въздух и успокоена се завърнах.* П. Михайлов, Малката партизанка.

пресен в едно от значенията си е: който е с първоначалния си естествен състав, не е застоял, не е почнал да се разваля. Употребява се сравнително рядко. *От близкото село се носеше набожен ек на камбана и приятно трептеше в пресния сутрешен въздух.* Елин Пелин, Църкоеи гнезда. *Отдавна не бях напуснал душния град и тази вечер исках да подишам на простор пресен боров въздух.* Г. Райчев, Избр. съчинения. *До сутринта тя не можа да заспи. Струваше й се, че е задушно в малката стаичка, макар от отвореното прозорче да нахлуваше пресен и чист въздух.* Кр. Григоров, Игличево.

чист в едно от значенията си е: който не е замърсен. *Прохладният чист въздух и пролетното слънце го съживяха.* Ив. Вазов, Под игото. *Той поемаше чистия утринен въздух с целите си гърди.* Кр. Григоров, Село Борово. *Сред тая обширна зеленина се чернееха прясно ораните ниви и дъх на прясна земя пълнеше есенния чист въздух.* Елин Пелин, Земя. *В свежия чист въздух се преливаха песните и цвърченията на птиците.* Г. Караславов, Обикновени хора.

Вж. п р е с е я.

Вж. ч и с т.

СВЕЖДАМ. Вж. н а в е ж д а м.

СВЕНЛИВ. Вж. с р а м е ж л и в.

СВЕСТЯВАМ СЕ. Вж. о п о м н я м с е.

СВЕТ. Вж. с в е щ е н.

СВЕТКАВИЦА, мълния.

светкавица: изправане на атмосферно електричество между два облака или облак и земята, което се проявява мигновено във вид на бляскава начупена линия. *Блесна светкавица и веднага силно изтрещя грьм, разтърси цялата къща.* П. Славински, Момичето със слънчени коси. Л. Дончев, Време разделно. *Нямаше дъжд, но беше излязла голяма буря. Шумяха клоните на овошките, трептяха синкави светкавици и от време на време проехтяваха гръмотевици.* Й. Йовков, Разкази, I.

мълния е равна по значение на с в е т к а в и ц а, но в случая изпъква повече представата за разрушителното действие и по-малко за светлинния ефект. *Внезапно мълния светна и след нея по-силна гръмотевица разтресна планинските самотии.* Ив. Вазов, Из бележника на поета. *Шиба силен дъжд, гърми, проблясват мълнии.* Н. Фурнаджиев, Между приятели. *Навън светкаше силно и мълнията огряваше целия двор.* Кр. Григоров, Игличево.

СВЕТЛИВ. Вж. с в е т ъ л.

СВЕТЛИК. Вж. с в е т л и н а.

СВЕТЛИНА, осветление, виделина, светлик, видело.

светлина: лъчиста енергия, която се изпуща от естествен или изкуствен източник, действуща върху окото и прави видим околния свят, както и степента на осветяване от нея. *Къщите бяха стари, като самото грааче— . . , с прогнили греди и с малки прозорци, през които дневната светлина едва проникваше в хладните стаи.* М. Марчевски, Повести. *От слабата светлина на месеца и от силнието на снега, къщата изглеждаше изцяло бяла.* Й. Йовков, Разкази, I. *Електрическата лампа примигваше, светлината ту намаляваше, ту се увеличаваше.* Д. Добревски, Бунтът на крайцера „Надежда". *Прозорци нямаше. Идеше светлина само от мъждеещите кандила и свещи.* Й. Йовков, Разкази, II. *Над горите грееше ранното септемврийско слънце с особена мека светлина.* К. Калчев, Живите помнят. *Светлината беше слаба за четене.* М. Марчевски, Повести. *Не мога да работя на такава светлина. Очите ми се изморяват.*

осветление: светлина с определен характер и сила (в зависимост от източника), която прави видим даден обект, така че той да се разпознава по определен начин. *Тази улица е тиха. . . Електрическо осветление няма. В гостилницата свети карбитена лампа, а по къщите — газени.* М. Грубешлиева, Пред прага. *Тия общи заговеньки, макар и шумни вечери вън под чардаците на старите лози, при осветлението на големия фенер, се пръскаха изведнъж.* Д. Калфов, Под южното небе. *В далечината — там, където е гродът — се виждат идеално прави и симетрични гирлянди от неоново осветление.* П. Вежинов, До Мелбърн по въздух и море. *Далече на харманя край село пъхтеше търката вършачка, а точно пред мене силеше луминисцентното осветление на новия ресторант.* Н. Тихолов, Дни като другите. *Тая горска картина имаше чудна прелест под играта на вечерното осветление.* Ив. Вазов, В недрата на Родопите. *Осветлението в салона беше много силно и заслепяваше очите. На такова осветление едва се различаваят контурите на предметите. В стаята осветлението е лошо.*

виделина е народна дума, равна по значение на с в е т л и н а. Употребява се с постична отсянка в художествената литература. *От източник ми прозореч прониква слаба предутринни виделина, срещната стена позабелязва, деням изпраща пърчите си предвестия, че иде от изток.* Ив. Вазов, Пътни бележки. *Зазоряваше се. Полви се опасност виделината да ни свари на открито и да бъдем забелязани.* Ж. Колев и др. Червеноармейци български партизани. *Сутринта, обаче, когато виделината пронъди мрака над равнината, турците с недоумение видяха, че ридят, на които замръкнаха четниците, бе опустял.* Д. Линков, За земята българска. *Към него достигаше слаб лъч от огнището, виделината засия около му.* Ст. Загорчинов, Ден последен.

светлик е равна по значение на с в е т л и н а. Употребява се с постична отсянка в художествената литература. *Слънцето от синьото мартовско небе, . . , заливаше с ярк светлик равнината.* Ив. Вазов, Разкази. *На десетина крачки се откриваше просторна поляна, съвсем бяла от месечния светлик.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Той пристъпи до стената, закъдто клонча. Нощният светлик отпово се вмъкна през прозорчето.* Б. Несторов, Ариф и Рамзина. *Факли неравно пръсваха светлик, те с бледа румянина багреха загрижени лица на стари войводи.* Н. Райнов, Видения из древна България.

видело е равна по значение на с в е т л и н а, но е диалектна дума. *Само малкото прозорче, дето е към портата, е с джамлове и оттам щото влиза видело, тоа е светлината в собата.* Т. Влайков, Съчинения, II. *Те* [детинските гласове] *излазяха из едно прозорче, . . , из което влазяше видело в килерчето.* Ив. Вазов, Под игото.

СВЕТЛОСИН. Вж. н е б е с н о с и н.

СВЕТОВЕН, всесветски, всемирен, мирен.

световен: който се отнася до целия свят, обхваща целия свят, всички страни, цялото човечество или който се е разпространил, утвърдял е значението си в целия свят. *Заговорих-*

ме за големи събития, за политика и за световните събития. Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан. *Победи той* [Г. Димитров]. . . *защото зад него беше целият световен пролетариат.* М. Марчевски, Митко Палаузов. *През Първата световна война почти всички войници от село бяха пехотинци.* П. Волец, Между два свята. *Ловуването е застъпено в Източен Сибир. . . Благодарение на добрата му организация Съветският съюз е най-големият износител на сиви кожи на световния пазар.* Икономическа география на СССР. *Разцфтяващите ни морски курорти вече са добили световна известност.* Л. Мелницки, По паралел около света. *Светлен шантюм. Съставен младежки фестивал. Светлено изложение.*

всесветски с книжна дума, равна по значение на с в е т о в е н. *Много гробове* [на папите] *изумяват велики събития от всесветската история.* К. Величков, Писма от Рим. *Благоев токущо бе изпратил една статия за вестник „Македонски глас". В нея изтъкваше, че човечеството върви към всесветска федерация. В нея ще бъде силата и щастието на народите.* В. Геновска, Седем години. *Защо изпущате пред вид развитието на обществото и целта, която се гони — освобождението на подписнатия пролетариат чрез всесветска революция?* Бм. Станев, Изпи Кондарев.

всемирен с книжна дума, които не се различава по значение от с в е т о в е н. Има остаряващ характер. *На ръката мисъл предстои еще широкото поприще за развитие и за творческа деятелност; . . Тя има задачи благородни да гони в областта на духа, както и във всемирната история.* Ив. Вазов, Пътувания из Русия. *Интересно е, че много неща, които бях виждал само изрисувани, сега като ги виждах на всемирното изложение в действителност, гледах си като нещо познато.* Ал. Константинов, До Чикаго и назад. *В нашата литература могат да се подчертаят произведения, които с право, и по дух, и по художествени достойнства, могат да се постакят във всемирната литература.* в. Развигор.

мирен с книжна, остаряла дума, по значение равна на с в е т о в е н. *Селският народ поляни само войните, . . ; даже мировите събития често остаят за него неизвестни, щом не внасят никаква промяна в многотрудния му живот.* Ив. Вазов, Пътувания из Русия. *Само едно десетилетие театърът ни даде таланти от мирово измерение.* Ст. Грудев, Адриана Будевска. *Той* [Петър Райчев] *дойде за пишен път да докаже, че е един голям сценичен художник, и заслужено европейската критика виждя в него лице достойния съперник на мировите отерни артисти Джизи и Флета.* в. Комедия.

СВЕТОГЛЕД. Вж. м и р о г л е д.

СВЕТОТАТСТВО. Вж. к о щ у н с т в о.

СВЕТЪЛ, светлив.

светъл: който излъчва светлина, който свети. *В небесата една след друга затрепкаха светли звездици.* Елин Пелин, Летен ден. *Той гледаше ясното, обсипано със звезди небе, като бе опрял очите си на светлата вечерница.* Т. Влайков, Дядовата Славчова унука. *Светлите пламъци на огнището се пъй радостно изреха, и по белите стени, по съдовете и по нещата из къщи трепетеше милаа и радостна светлина.* Елин Пелин, Летен ден. *Светла вещ се беше промъкнала, растеше бавно и заливаше ниите.* К. Петканов, Старото време.

светлив: който излъчва светлина с трепкане, с трептене. Употребява се рядко, среща се в художествената литература. *Дървата в собата ми, . . , горят със светлив пламък.* Ас. Златаров, Избр. съчинения, III. *Промъкнах се полечка до малкото прозорче да подишам чистият балкански въздух и да погледам по светливите звездици.* Зах. Стоянов, Записки по българските въстания. *Той изгледа стареца зловещо и повдигна кривия си нож. По лъскавото му острие се плъзна светлива вещица.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Внезапно две светливи избухания прорязаха тъмнината над квартала и веднага след това се чуха бомбени детонации.* Д. Ангелов, На живот и смърт.

СВЕТЯ, блестя, грея, сияя.

светя: излъчвам, изпускам светлина. *Най-сетне пе стигнаха в топлите страни. Там слънцето светеше много по-силно.* Св. Минков, Андерсен, Снежната царица и др. (превод). *Наближо, като черна стена се изправя гората, горе над нея небето е ясно, светят звезди.* Й. Йовков, Разказа, II. *Ния бе виждала в Битоля как свети гагена лампа — людете там бяха забравили старите светилници.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Наистина тая вечер той на два-три пъти пълни шишенцето с ракия, цигарата му не угасна и светеше като въглен в тъмнината.* Й. Йовков, Чифликът край границата. *Отвьлка беше шум | и светеха реклами.* И. Вашаров, Стихотворения.

блестя: излъчвам или отразявам ярка, силна светлина. *Слънцето блести ослепително ярко.* Цв. Ангелов, Честна дума. *Само месечината блестеше насреща и бледнт й зрак обливаше като ледена вода Стояна.* Д. Талев, Железният светилник. *Гледаш звездите как пу загасват, ту пак се разгарят и захващат да блестят.* Т. Влайков, Седянка. *Измежду волските треви | блестеше в нощните тъми | една светулка лучезарна.* Ст. Михайловски, Novissima verba. *Приклекнала в краката му, премигваща от светлината на лампата, която*

блестеше право в очите ми, . . , аз го обисвах непрекъснато с въпроси. П. Михайлов, Малката партизанка.

грея в едно от значенията си се свързва със слънце и луна. Означава: изпускам светлина и топлина (за слънце) или изпускам слаба светлина (за луна). *Слънцето грее от изясненото небе.* Ив. Вазов, Великата Рилска пустиня. *Майския месечко грей призолвен.* П. П. Славейков, Сън за щастие.

сиия в едно от значенията си е: целият изпускам силна, равномерна, ослепяваща светлина. *Тежки над нивите омара, | а спряло, слънцето сияй.* Н. Фурнаджиев, Смели пионери. Вж. блестя.

СВЕЧЕРЯВА СЕ. Вж. здрачава се.

СВЕЩЕН, свет.

свещен: който е предмет на религиозна почит или е свързан с религиозна почит. Има книжен характер. *В тая усилна пролет тръгнах от Светогорската обител с една торба преписани свещени книги, за да отида в Родота с окичарите.* А. Дончев, Време разделно. *Икони — купени на панаир | се изпровождаха в някой манастир | едно магарешце ги мъкнеше. . . Тъпата застана | пред тези свещени вещи — и захвана | да се покланя. . .* Ст. Михайловски, Българска сбирка. *Не мога да укрия що сторих: | Образ бях църкла утвари свещени | и другиму винта си хвърлих.* К. Величков, Ад (превод). *И аз преди седем години бях дал оброк, че ще посетя свещената рилска обител.* Ив. Вазов, Великата Рилска пустиня. *Между четиридесетте хиляди местни жители тук се срещат много чужденци от всички краища на света, главно мохамедани, които от Джера отиваха на поклонение в Мека, свещения град на мохамеданите.* М. Марчевски, Остров Тамбукту.

свет в едно от значенията си съвпада със свещен. Свързва се по-често с предмети, обект на религиозна почит. *Той хвалеше прилежанието му, . . , изкуството, с което умееше да рисува със злато и червена боя заглави букви и разни други украшения в светите книги.* Й. Йовков, Старопланински легенди. *Той се успокоя, приел светото причастие и умрял.* Й. Йовков, Жетварят. *Свещеникът се обърна полека и като видя отоманските войници, прекъсна службата. Влезе в олтара. Все от предтолна светата чаша и кривна към стената. Потъна в камъните, преди да го настигнат еничарите.* А. Каралийчев, Спомени. *Загубена сред глухотните на Стара планина, тая света обител от векове стои тиха и забравена.* Ив. Вазов, Пътни бележки.

СВЕЩЕНИК, поп.

свещеник: в православната църква — встъпило в брак духовно лице, което има право да служи литургия и да извършва различни религиозни обреди. *„Тогава в олтара служеше един свещеник. Щом богомолците пропищяха, свещеникът се обърна полека и като видя отоманските войници, прекъсна службата.* А. Каралийчев, Спомени. *„Господи помилуй! — пее свещеникът и кади на всички страни.* Елин Пелин, Земя. *През нощта всички от къщи отидоха в черкова, дето на двора, осветен от хиляди свещи, свещениците тържествено възгласяха „Христос воскресе!".* Т. Влайков, Стрина Венковица. . . *Когато дойдеш в Кисура, ще повикам свещеника да ни венчае и благослови.* Ив. Вазов, Под игото. *Доведете ми едно българско войниче — да си го видя. . . умиращата жена протегнала към него ръка и прошепнала: — Викайте сега свещеника да ми даде причастие. Видях го.* А. Каралийчева, Птичка от глина.

поп не се различава по значение от свещеник, но има разговорна употреба. *Храмът беше пълен с богомолци, над които се вееха облаци дим от кандилницата на поп Ставря.* Ив. Вазов, Чичовци. *Но това планинско селце, . . , е изпитало неизбежните последствия на войната и в него сега няма ни помен от черква, камбана и поп.* Д. Калфов, Под южното небе. *От черквата за в къщи пътуваха с автомобили — богата сватба с двама попове и черковен хор.* М. Грубешлиева, Пред прага. *Молебен, а? Къде мислите да го правите? — Горе на Грамадата, — Не, не, дядо попе, по-добре горе при двата бреста.* Елин Пелин, Земя. *Побелелият поп Серафим с кадилница в ръка бърза от гроб на гроб.* Елин Пелин, Църкова гнезда.

СВИВАМ. Вж. завивам[1].

СВИВАМ СЕ. Вж. гърча се.

СВИДЕН. Вж. любим.

СВИДЕТЕЛ. Вж. зрител.

СВИДЕТЕЛСТВУВАМ. Вж. удостоверявам.

СВИКВАМ, навиквам, привиквам, обръгвам.

Св. вид. **свикна, навикна, привикна, обръгна.**

Общо значение. Придобивам навик.

свиквам: придобивам навик да правя нещо или се научавам да правя, да понасям нещо, а също така — успявам да се приспособя, да се приобщя към някого. *Глушовци се хранеха още с дървени лъжици, като селяни и като всякакъвите преспанци. Така бяха свикнали.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Тинка, свикнала у дома да си приказва без стеснение, така за-*

бина да приказва и тук. Т. Влайков, Стрина Венковица. . . *Сянка тя и се успокои и в училищната си работа, не й изглеждаше вече така трудна.* Д. Талев, Илинден. *Сигурно му беше много неприятно болничната миризма. Отначало и с мен беше така, но после свикнах.* С. Караславски, Възкръснала обич. *Имаше вече доста уреди и начини да свикнем с учители и ученици.* В. Бончева, Ничего нище. *Можеш сянка с хората — тъжно знаеше тя за баща си и търсеше дали да се отбиде.* — *Три месеца вече сме тук, а още с никого не се е спринтелил.* Х. Русев, Под земята.

навиквам: имам навик да живея, да действувам, да постъпвам по определен начин. *Навиках да скитам, навиках между чужди да живея, а и в родината си като се върнах, от родно място в чужбина сякаш дядоо.* Р. Стоянов, Майстори. *Пентайсет години работя в завода, ще започна да старея, а човек, докато е по-млад, може да направи нещо за себе си. . Иначе като навикне да върви по едни и същи пътя, колкото повече време минава, толкова по-можно се отбива от него.* Д. Талев, Железният светилник. *Славка навикна на тоя свободен живот и сама стреляше из лес, на птиците и скритите.* Ив. Вазов, Светослав Тертер. *Велика песоча е слаба една от възлавниците. — Защо не седиш на възлавница? — Навикнал съм да седя на голата земя.* К. Петканов, Морава звезда кървава. *Ти говориш само с престъпници. . . от тъм си навикнал винаги да подозираш, винаги да разпитваш.* М. Грубешлиева, Пред прага.

привиквам: приучвам се постепенно да правя нещата така както другите, обикн. независимо от желанието си. По-рядко се употребява в смисъл: придобивам навик да се приспособявам към нещо. *Четирнайсет години като катунари се скитаме, на чужди хора привиквале.* Ив. Вазов, Дрески и шарки. *Така полека-леко черното молче привиквале с живота на белите хора.* Гр. Угаров, По следите на заточника. *Някои мъчно привикват с новия бит, с новия живот.* А. Гулящки, МТ станция. *Работата му в тая кална дупка беше ед нообразна и тежка, но той скоро привикна и я свършене почти несъзнателно.* Х. Русев, Под земята. — *Нещо друго за завика? — Не трябва. Така съм привикнал на студено, не трябва, а това ми е много.* П. Михайлов, Под земята.

обръсвам: свиквам до такава степен да правя нещо или да съм в досег с нещо, което не ми е приятно, че то вече не ми прави впечатление, не му обръщам внимание, не се дразня от него. Има разговорен характер. *Той следа своите другари спокойно, като че не бяха „смъртници" като него. . . Може би в началото и те са се тревожили така. Но с времето бяха обръснали.* Г. Караславов, Танго. *Запретна се Йошката и пипна копачката. Отначало му беше тежичко, но сетне обръсна. След две седмици взе надмощие в ядрото.* А. Каралийчев, Народен закрилник. *И тъй свикнах да падам и да се изкачавам, че обръснах.* Ем. Станев, Антихрист. *Поп Анастас също не се смути от грубостта на Гавоянин. Той беше обръснал на дивите му обноски.* Цв. Минков, Момчето от Загорчане. *Подсмихваха му се в очите, подхвърляха обидни думи зад гърба му. И болеше го, и не: роденият роб е обръснал на ругатни и гавра.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време.

СВИРЕП, кръвожаден, кръвнишки.

Общо значение. Който проявява голяма жестокост.

свиреп се свързва с човек или звяр. Когато се свързва с човек, означава: който, обзет от силен гняв, проявява жестокост или който е израз на силен гняв и жестокост. Когато се свързва със звяр, означава: който е много хищен, настървен и с ожесточение се нахвърля върху жертвата си. *Гладните и свирепи орди илинеят, опожаряват и грабят.* Ив. Уйдженов, В. Левски, биография. *В петата година на царуването му* [Георги Тертер] *България изново бива погазена от свирепи татарски пълчища, . . , които безмилостно я опустошават.* Ив. Вазов, Светослав Тертер. *Навред около него, на две стъпки пред него се водеше свиреп рукопашен бой.* Д. Талев, Илинден. *Борбата е мъчлива, но свирепа и трае дълго.* Й. Йовков, Ако можеха да говорят. *Ние се спряме и от далеч наблюдавахме тази гигантска борба на двата свирепи звяра.* М. Марчевски, Тайнствените светлини. *Изгледа го със свиреп поглед. Той имаше свиреп израз на лицето си.*

кръвожаден се свързва с човек и звяр. Когато се свързва с човек, означава: много свиреп, жесток, жаден за кръвопролития или който изразява голяма свирепост. Когато се свързва със звяр, означава: който с жадност, с голямо настървение се нахвърля върху жертвата си. *Василев, Панко, . . и още петнадесет другари селяни бяха вързани веднага с пристигането на победителя, . . и още същата вечер всички накупом си застреляха зад хълма с картечницата на кръвожадната орда.* Кр. Велков, Село Борово. *Сивушка видя големия вълк — Единак — най-страшния и кръвожаден хищник на Дивата гора.* О. Василев, Дивата гора. *Те* [леопардите] *са едни от най-кръвожадните, ловки и хитри зверове в Африка.* сп. Космос. *Кръвожаден поглед.*

кръвнишки се свързва с проява на човек. Означава: който е свойствен, присъщ на кръвожаден човек. *Кьси и набити, . . , с кръвнишко изражение на моравочервените си лица, . . те изглеждат като някакви зверове.* К. Величков, Периодическо списание. *Г. Злобни псувни и*

кръвнници закани над българите заваляха там. Ив. Вазов, Под игото. *Струва ти се, че е тоя човек наглава не се излиза. Скована те с кръвнишкия си поглед и изгубяви самообладание.* Кр. Григоров. Отново на училище.

СВИРЕПСТВУВАМ. Вж. б е з ч и н с т в у в а м.

СВИТ. Вж. с р а м е ж л и в.

СВЛИЧАМ. Вж. с в а л я м.

СВОБОДЕН, независим.

О б щ о з н а ч е н и е. Който е самостоятелен, не е подчинен на някого, нещо (за държава, народ и др.).

свободен: който има собствена власт и се управлява сам. *Отечественият фронт си поставя следните неотложни задачи. . . Да запази народното богатство и народния труд от чужди посегателства и да създаде условия за правилното икономическо развитие на България като свободна и независима страна.* Г. Димитров, Съчинения, II. *Цяло лято многоуважаемият старец прекара в Хилендар. Прочете старите ръкописи. . . Той беше вошъл от една свободна и велика земя, където нямя робия, нито страдания.* А. Каралийчев, Птичка от глина.

независим: който е самостоятелен, не е подчинен на друга власт в политическо или икономическо отношение. *Всеки феодал, голям или малък, се чувствува независим както стопански, така и политически. Всеки феодал си имал собствен въоръжен отряд и сам обявявал война на съседите си, сам сключвал мир.* История. *Не може да се не признае, че унията послужи за самото дело, за което се бореха нейните противници. . . Тия последните победиха. . . като приеха за свой девиз: православна българска йерархия, независима нито от папа, нито от патриарх.* К. Величков, Събр. съчинения, VIII. — *Добре де, ама ти за патриаршията ли си, или за независимата българска църква? — Аз съм за независима българска държава, дядо попе!* Ст. Дичев, За свободата.

Вж. в о л е н.

СВОЕВОЛЕН, своенравен, вироглав.

О б щ о з н а ч е н и е. Който действува според волята си, без да се съобразява с другите.

своеволен: който постъпва, както той желае, според волята си, без да се съобразява с мнението, желанието на другите, или който е израз на такова поведение. *По природа себелюбив, своеволен и непрятеж никакво стеснение, той не се опита да потуши от нея връзките си с еврейката.* Ив. Вазов, Иван Александър. *Нашата фирма има широки връзки с източните пазари и ние нямаме намерение да отегчаваме тия връзки поради своеволни действия на един или друг представител на фирмата.* Б. Райнов, Няма нищо по-хубаво от лошото време. — *Заради своеволно отлъчване от частта ви наказвам двадесет дена арест и три месеца без отпуск.* П. Вежинов, За честта на родината.

своенравен: който има странности в поведението си и постъпва, както иска. *Тя бе сигурна, че ако някой е извършил някоя щуротия, то това ще да е своенравната й сестра.* Г. Караславов, Обикновени хора. — *Мочт е лудо момче, непослушно, своенравно. Да не ти дотяга, како Злато.* Б. Болгар, Близнаците. — *Не знам какво да мисля за тая Цонка. От малка вироглава, своенравна.* Ив. Вазов. Казаларската царица.

вироглав: който не се покорява никому, не се вслушва в мнението, в съветите на никого и постъпва, както желае. Има разговорен характер. *В легията Димитър добре се би, но беше вироглав, не зачиташе реда, вършеше много работи на своя глава.* Ст. Дичев, За свободата. *На всеки всъя у нас я цар седи, я вироглав деспот или болярин и единствено за своето благо държи.* Ем. Станев, Антихрист.

СВОЕВОЛИЕ. Вж. п р о и з в о л.

СВОЕНРАВЕН. Вж. с в о е в о л е н.

СВОЕОБРАЗЕН, оригинален, особен, екстравагантен, ексцентричен.

О б щ о з н а ч е н и е. Който се отличава от другите с нещо характерно за него.

своеобразен: който се отличава от другите, като мисли, действува по свой, характерен начин, без да се влияе от никого, или който се отличава от другите с черти, особености, свойствени за него. *Стрико Огнен беше затворен в себе си, малко своеобразен чудак, но не беше лош човек.* Д. Спространов, Охридска пролет. *Тя беше своеобразна жена, лишена от всякакъв домакински и кьнювен дар, от способността да скъпа, да прибавя, да пести.* Л. Стоянов, Повести. *Той* [маниакът] *минава за порядъчен, даже умен човек — наистина, малко своеобразен, но пак колко много своеобразни хора има на тоя свят!* М. Кремен, Схлупени стрехи. *Със своеобразния си език, който бе нещо като старобългарски, като руски, като сръбски и бе далеч от разговорния български език — Раковски сякаш целеше да отслаби своя патос, да пламтиц във всеки написан от него ред.* Г. Бакалов, Избр. произведения. *Простите войници пламтиц във всеки написан от него ред.* Г. Бакалов, Избр. произведения. *Простите войници говорят по своему, със своеобразно индивидуално оцветяване на речта.* сп. Септември.

оригинален: който не е обикновен, не е подобен на другите, а се стреми да се различава от тях и с това прави впечатление, а така също който не е обикновен, различава се от дру-

гите от сиия вид по свои типични особености. — *Гледай ти!* — *трехана устните си Пазунов*. . — *И защо? Защо му трябва такава женитба?* — *Навярно за да изглежда оригинален* — *каза Староселска*. Г. Караславов, Обикновени хора. *Изпомежду всички други, които бяха с една обикновена и скромна представителност, единиям беше тоякова оригинален, щото не можеше да не привлече вниманието ми*. Мих. Георгиев, Избр. разкази. *Мъжка слушаше учудено Чакалова, когато заинтересуване с горещината и убедеността на един фанатик лиа въздъха, не напълно съгласна от нея, но оригинални и смели, като парадокси*. Ив. Вазов, Казанлъшката царица. *Предмет на тая тема е един оригинален народен обичай в Берковско, един вид нравствен лич*. Ив. Вазов, Поеми. *Казала, че в селото имало чудна и оригинална стара черква*. . . *Влизаме вътре. Една голяма скалиста пещера, изсечена и приспособена за черква*. Й. Йовков, Разкази, II. *Оригинален вкус. Оригинална идея*.

особен в едно от значенията си е: който не привлича на другите, не е като тях, а се отличава с нещо характерно, типично за него, е което прави впечатление. *Особен човек. Понякога ие те среще — засмян, любезен, а понякога — уже те гледа, а не те вижда, гледа нейде над главата ти*. Й. Йовков, Милионерът. *Ала това не бе само задето нейното лице и нейният поглед, и говорът ѝ бяха по-други, по-особени*. Т. Влайков, Съчинения, II. *Анадолецът не привличе на другите кучета. Преди всичко самиятм му вървеж беше особен*. Й. Йовков, Ако можеха да говорят.

екстравагантен е книжна дума. Означава: който се държи или е направен така, че нарочно да привлича вниманието. *Устните си бе начервила, а на главата ѝ бе кацнала някаква особено екстравагантна шапка с пера*. М. Грубешлиева, Пред прага. *И сега бе облечен приблизително по екстравагантната мода от 1928 година — с гарсонетка, само без талия и много широки крачоли*. Д. Димов, Тютюн. *Срещу нашия блок беше спряло твърде интересно такси — тишо и екстравагантно на вид, така че щом го забелязах, аз неволно възкликнах: — Американска работа*. Др. Асенов, Сурово възпитание. *Екстравагантна жена. Екстравагантно държание*.

ексцентричен е също книжна дума. Означава: който е излиза извън рамкпте на обикновеното, на приетото, с което рязко се отличава от другите и прави силно впечатление. *Това е весел, приказлив и малко ексцентричен човек*. . *Една постоянна грижа има за брадата си. Най-напред той я остави цяла дълга, корава и остра като четина, после още един или два пъти й дава друга форма. Сега има големи руски бакенбарди*. Й. Йовков, Разкази, I. *Обществото съдеше за нея . . едностранчево и повърхностно, не забравяйки ексцентричните ѝ за онова време постъпки*. М. Кремен, Романът на Яворов. *Ексцентрично държание*.

СВОЙСТВЕН. Вж. характерен.

СВОЙСТВО. Вж. качество.

СВЪРЗВАМ, съединявам.

Св. вид. свържа, съединя.

свързвам: простирам се от едно селище до друго, от един обект до друг и създавам възможност да се осъществи връзка между тях, давам възможност да се достига или нещо да достига от единия до другия край (за мост, шосе и др.). *Заправил великият майстор голям мост, който да свърже два бряга, два свята*. А. Каралийчев, Народен закрилник. *Една уличка свързваше мегданчето с останалата част на града и с дървения мост над реката*. Ем. Станев, Иван Кондарев. *Още преди железопътната линия да го свърже с морето, наричаха го Суха снага*. Й. Йовков, Разкази, III. *Всички селища ще бъдат свързани с телефонна връзка*.

съединявам в едно от значенията си е: простирам се, минавам между един обект и друг, като ги свързвам, създавам непосредствена връзка между тях, давам възможност да се премине от единия в другия. *Един къс тунел съединяваше под аврорил етаж на къщата улицата с малкото, . . . оборче*. Д. Димов, Тютюн. *Правата СД съединява две точки*.

СВЪРШВАМ, завършвам, довършвам, привършвам, приключвам.

Св. вид. свърша, завърша, довърша, привърша, приключа.

Общо значение. Слагам край на нещо.

свършвам се свързва с човек или явление, събитие. Означава: стигам до края на нещо, което съм почнал да върша, да работя, изпълнявам изцяло някаква работа, която съм започнал, с която съм се заел, или стигам до края си. *Ще си тръгнем двама, когато свърши последната смяна. В мината ние сме двадесет души копачи. В девет часа свършваме*. А. Каралийчев, Строители на републиката. *Горският седна близко до нея, взе недовършения венец и почна да го разглежда. . — Дай ми го! . . — На ти го, ама като го свършиш, ще ми го дадеш*. Елин Пелин, Щъркови гнезда. *След това отново се загледа в иконата. — Та ти си свършил вече! — заговори радостно поп Стефан. — Ал Хубаво, много хубаво!* Й. Йовков, Жетварят. *Брьснярят ловко ги премяташе* [ножиците] *в ръцете си, отваряше ги и ги затваряше във въздуха, като само ги пъргаше по коста на клиента, . . най-после той свърши с подстригването*. Д. Спространов, Самообречените. *Дечко свършва разказа си, изведнъж се смущава, черви се и навежда очи*. Й. Йовков, Разкази, I. *Където го пратеха, каквато и работа*

да му възложеха преди, свършваше я бързо и срочно. Кр. Григоров, Игличево. *Войната свърши. Настъпиха мирни години.*

завършвам се свързна също с човек или събитие, явление. Означава: наближава да изработя последното (част, елемент), с което нещо ще придобие своя цялостен вид, или идвам до края си. *След като завършва историята, Паисий тръгва из България да а разпространява.* Б. Пенев, Начало на българското възраждане. *Жак отвори очи. . . , видя, че гърците му са превързани с чист бинт, че десната му ръка също е превързана и че лекарят завършва вече и превръзката на лявата.* Б. Райнов, Дъждовна вечер. *Акордеонистката свирепе валс. Тя укори ритъма, искаше да завършва.* Б. Болгар, Близнаците. *Учебната година завърши. Започна ваканция.*

довършвам: остава ми да вложа още нс много труд, който е необходим, за да се изработи нещо цялостно, до края. *Като се е заловила за една работа, нека я довърши до край.* Ал. Константинов, Съчинения, I. *А ето, че кака и мама също довършват голяма работа, дожънати и последното кюше.* Т. Влайков, Преживяното. *С чевръста и сигурна ръка ковачът довърши желязото — зъбец на тормъ.* Й. Йовков, Жетварят. *На малката черна дъска нашите: „Добре дошли, скъпи ученици." Довършиха последната дума, когато чух, че зад мен тихичко се спрна.* Л. Александрова, Има едно щастие.

привършвам в едно от значенията си е: намирам се в последния етап от изпълнението на някаква работа и това, което правя в момента, ще я доведе до края ѝ. *Поднесоха мляко, подсладено с липов мед. . . Обедът привършваше.* Ст. Загорчинов, Легенда за св. София. *Изливането на чиниите не му отне повече от десетина минути. Тъкмо когато привърши, майка му влезе в кухнята.* П. Вежинов, Следите остават. *До полунощ той работи, привърши със заверката на всички документи и си отдъхна.* Ст. Марков, Дъбоки бразди. *Какво ли правят долу в канала Марко Бошняк, охридчанинът и Павел Шатев? Влязо вонгна рамеле. — Какво ще правят, копаят. — Време е да привършат.* Д. Спространов, Самообрчение. *Когато Любилка си пристигна и отвори вратата, всички се бяха прибрали вече в къщи, . . . майка ѝ и баба ѝ, привършваха последните приготовления около новогодишната вечер.* И. Волен, Между два света.

приключвам: довеждам някаква работа докрай, слагам край на нещо, така че му придавам самостоятелност, окончателен вид. *Повиках те да ти кажа, че до няколко дни ние ще приключим преписката с избягалите войници от нашето село.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Като приключиха този спор и вдигнаха заседанието, доктор Странски орлина Захария и излезе да се поразходи с него из селото.* В. Геновска, Седем години. — *Бях много, много заета — отговори тя, — приключвах учебната година, разправях се с книжа, с преписки.* К. Калчев, Живите помнят. *Учителката побърза да приключи словото си.* Д. Талев, Преспанските камбани.

Вж. у м и р а м.

СВЪРШЪК. Вж. к р а й[1].

СВЯСТ. Вж. с ъ з н а н и е.

СВЯТ, вселена, всемир, мир.

свят: цялото земно кълбо, земята с всичко съществуващо на нея. *А сега хайде разправи ми още веднъж историята за малкия Кай и за твоето пътуване по широкия свят!* Св. Минков, Андерсен, Снежната царица и др. (превод). *Той беше скитал много по света, ходил беше в Америка, в Австралия, обиколил беше цяла Европа.* Елин Пелин, Ян Бибиян на Луната. *Ако сполуча, където и да си на света, ще пратя да те намерят и да те доведат при мене на гости.* Н. Райнов, Княз и чума. — *Такова лодка ти не си виждал. С нея ще идем накрай света.* Г. Караславов, Избр. съчинения, V.

вселена в едно от значенията си съвпада със с в я т, но има книжен характер и рядка употреба. *Приликата на златото е привлякла в този град народа от четирите краища на вселената и му е придала характер космополитически.* Ив. Вазов, Нова земя. *От тук окото волно прегради не намира. | Вселената пред мене покорно се простира. | Душата гордо диша. От тия планини | умът към нещо светло, голямо се стреми.* Ив. Вазов, Лирика, I. *Съм в роден край /. . . / на цялата вселена равен с мене | по щастие няма в тоя сладък час. . .* К. Величков, Тъги и радости.

всемир е остаряла книжна дума. В едно от значенията си също съвпада със с в я т. *В тези граници изработвал той представите си за всемира. По слухове научавал нещичко и за онова, което очите му не били видели: за незнайни страни, за друг цвят хора и друг вид животни.* В. Мутафчиева, И Клио е муза. *По нея* [Витоша] *българските туристи са съблюдали и укрепвали своето чувство на обич към природните красоти, на общуване с всемира.* П. Делиградев, Витоша.

мир е остаряла книжна дума, равна по значение на с в я т. Употребява се с отсянка на тържественост. *А всичкото злато да би се сбрало, | от сътворение мира до сега! . . | на никой дух, кой страда в тоя мрак, | за мигновеене отдих не би дало!*" К. Величков, Ад, Дан-

те (превод). *Спера ми се и аз не зная какво, като че целият божи мир бе потвял в пламък!* Зах. Стоянов, Записки по българските въстания. *От височината пред нас се откриха градът, вълнеещ сив пламъка, потвял в светлина и обкръжен с венец от планини. Ето живота! Ето мира!* Л. Стоянов, Хелера.

Вж. и с е л е н а.

СГАЗВАМ, прегазвам, стъкквам, смачквам, смазвам, премачквам, премазвам.

Сѣ, вѣ: сгазя, прегазя, стъча, смачкам, смажа, премачкам, премажа.

О б щ о з н а ч е н и е: С натиск, натискане унищожавам нещо.

сгазвам: минавайки през някого, убивам го или го наранявам, като го обезформявам напълно и го унищожавам. *Спирайка се, за да не сгазят хората, конете изпъваха. . предните коне и се подплъзваха по сладките павета.* М. Кремен, Романът на Яворов *За да не сгази никого от тъмата, камионът изведнъж свисвя бавно.* Д. Димов, Осъдени души. *Тя му разказа как преди малко едва-що не я сгазил трамвай.* М. Грубешлиева, Пред прага.

прегазвам е равно по значение на с г а з в а м, но в случая изиква процесът на действието. *Един пъти, два пъти, три пъти го прегазва конят и най-после не Гера, а и самият ратай се уплаша.* Д. Калфов, Под южното небе. *Тъмата ме залива като огромна вълна. Ставам, за да не ме прегазят.* Л. Стоянов, Хелера. *Тоя човек, . . . ще върви сега неш и на всеки кръстопът почти ще се оглежда да не би да го прегази някой автомобил.* Й. Йовков, Разкази, III. *По платното на улицата често профучават бронирани коли и мотоциклети. . И накак не си е грижа, че може да прегазят някого.* Д. Ангелов, На живот и смърт.

стъкквам: унищожавам нещо, като го тълча с крака. *Едно куче се насочи като стрела към коруната, пресрещна конете и избухна в гневен лай. Конете изпръхтяха и едва не го стъпкаха.* К. Петканов, Морава звезда, кървава. *Един от полицаите пренуква краят колите и едва не стъпка едно дете.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Неколцина мъже се струпяха около нея, хванаха я кой за крак, кой за ръка. . . и я извлякоха настрана, колкото да не пречи, пък и да не стъпчат съвсем дръзките говеда.* Г. Караславов, Съчинения, VIII.

смачквам и **смазвам** в едно от значенията си са: като обезформявам някого, нещо с натиска, с тегло си, го убивам, унищожавам. *А борът вече се клатушкал, залюлял се и полетял по урвата към реката. . . Клоните му притиснали орлегата и ги смачкали.* Ст. Ставчев, Под ясно слънце. *Бабоньт се надигна, тупна с тежкия си крак, за да се изправи и смачка черната буболечка.* сб. Хоро. *Ако трепеш змия, трябва да й смачкаш главата, иначе току виж — обвръзна се и те ухапала за петата.* П. Вежинов, Втора рота. — *Ехей, малчуган, гледи се, ще те смачка коруната.* Кр. Григоров, Отново на училище. *Рудникът се срути и го смаза.*

премачквам и **премазвам**: със сила, тегло, натиск преминавам през нещо или падайки върху нещо, го обезформявам, унищожавам. *Като пресичаше, трамваят го бльсна и го премачка. Голям къс от скала се откърти и го премазя.*

СГАН, паплач, сбирщина.

О б щ о з н а ч е н и е. Множество от хора, безредно събрани заедно.

сган: множество от неорганизирани хора, които при удобен случай се отдават на жестокости, убийства. Има пейоративна отсянка. Употребява се с отсянка на пренебрежение и за хора, за които се смята, че са с низки, долни страсти, способни на подобни деяния. *Когато отминаха, Димитър каза: — Башибозук. Отиват някъде да бастисват. Дано само не налетим на такава сган, като спрем кервана.* Г. Караславов, Избр. съчинения, I. *Като че нещо им предрече, че тъкмо сега трябва да се доокъравят от петите да главата, . . . та пуснаха тая сган из нашите местности да трепе и унищожава туй, дето се беше овардило живо.* К. Георгиев, Възможни и невъзможни признания. *Отвън враговете диви, побеснели. Сган башибозуци храма налетели / бучеча, гърмеча.* Ив. Вазов, Лирика, I. *Нападнат от башибозушката сган . . Сонот биде напуснат от жителите си.* Ив. Вазов, Видено и чуто. *А има и такива. . виждаш го човек, пък е свиня или змия, или просто черей. Това са низшите, множеството, сганта.* Д. Талев, Гласовете ви чувам.

паплач: много хора, безразборно събрани заедно, които имат лоши прояви. Има също неодобрителна отсянка. Употребява се и с отсянка на презрение за хора, за които се счита, че стоят низко в обществено и морално отношение. *И пашата удържа думата си, не пусна герловските турци да ударят селото. Но те още стояха на Добромерица — черна и страховита паплач сред белия сняг наоколо.* Й. Йовков, Старопланински легенди. *Когато слънцето се издигна над града, към конака се изсипа цяла безбройна паплач — турци и цигани, пременени като за голям празник.* Г. Дръндаров, Велчова завера. *Огромната турска паплач, разгромена под стените на Виена, се бе отурнала назад и като отбита вълна помиташе всичко по пътя на отстъплението си.* Д. Рачев, Светлина от север. *Иначе всички тия разне жено усмихнати, стопени от любезност работлени мъже, се държаха важно и надменно — . . — и от високо гледаха на онази „паплач", която стоеше някъде долу, в подножието на аристократичния пиедестал.* М. Кремен, Романът на Яворов.

сбирщина: множество от хора, попаднали случайно заедно, без подбор, от различни места. Има само неодобрителна отсянка. *Войска ли ще бъде то, ако всеки тръгне, където си иска без чаповеа? Това не е войска, а сбирщина.* П. Вежинов, За честта на родината. — *Вярно, аз предадох авантюристите! Те бяха сбирщина от разбойници, а ние — патриоти.* Гр. Угаров, По следите на заточеника. *Скоро цялата тази сбирщина от едри и дребни престъпници започна да гледа на арестуваните комунисти с уважение.* Г. Караславов, Обикновени хора. *„Никотиана" бе само сбирщина, шайка от такива авантюристи.* Д. Димов, Тютюн.

СГОВАРЯМ СЕ. Вж. у г о в а р я м с е.

СГОВОР. Вж. р а з б и р а т е л с т в о.

СГОДЕН. Вж. б л а г о п р и я т е н.

СГРАБЧВАМ. Вж. х в а щ а м.

СГРАДА, здание.

сграда: постройка със стени и покрив, обикн. не много голяма, предназначена за живеене, административни и други нужди. *На бегла на ул. „Търговска" и ул. „Витоша", в центъра на София, се издигаше двуетажна сграда.* Д. Спространов, Самообреченте. *Бившето областно управление на полицията се намираше на главната улица. . . Това беше една дълга сива приземна сграда.* Ем. Манов, Ден се ражда. *Не беше изминал повече от десетина минути и ето че се видя сред ниски схлупени сгради.* Ал. Бабев, Малкият емигрант. *Скоро се изкачи на брега и приближи към дъсчената сграда.* Ив. Вазов, Немили недрани. *Изтъкнаха се по-близо до нас се виждаше бяла каменна сграда — черквата.* И. Йовков, Разкази, II.

здание: зидана, обикн. голяма, солидна постройка. *Сис сдържана усмивка той разглеждаше и тях [атиняните], и белите фасади на зданията, в които тук и там можеха да се различават сградени мраморни блокове, дорийски и йонийски колони.* Ст. Дичев, За свободата. *В центъра високи, внушителни здания с блестещи на слънце покриви.* Г. Стаматов, Разкази, I. *Автомобилът спря пред високо здание с желязна ограда, римска тераса отгоре.* Г. Стаматов, Разкази, I. *Видя някакво голямо здание с големи дувари.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан. *Хотел „Гривица", здание високо и разкошно, се издигаше в централната част на столицата.* Ив. Вазов, Нова земя.

СГРЯВАМ. Вж. з а т о п л я м.

СДОБИВАМ. Вж. п р и д о б и в а м.

СДОБРЯВАМ. Вж. п о м и р я в а м.

СДУМВАМ СЕ. Вж. у г о в а р я м с е.

СДЪРЖАМ СЕ. Вж. в ъ з д ъ р ж а м с е.

СДЪРПВАМ СЕ. Вж. с к а р в а м с е.

СЕБЕЛЮБИЕ. Вж. с г о и з ъ м.

СЕБИЧНОСТ. Вж. е г о и з ъ м.

СЕВДА. Вж. л и б е.
Вж. л ю б о в.

СЕГАШЕН, настоящ, днешен, съвременен.

О б щ о з н а ч е н и е. Който съществува или става в момента, във времето, когато се говори.

сегашен: който съществува в, около момента, в който се говори, или в същото време, в същата епоха. *Едни ден, като си припомнях сегашните тревоги, ще се чудиш, че си бил така непрощаващ.* Др. Асенов, Сурово възпитание. *На сегашното тържество ще видиш ти, Тодорке, нашите велможи и големци. Какви са хубави.* В. Друмев, Иванко. *Антища почиваше горе, на върха на могилата, отгдето се виждаше и сегашният, и предишният чифлик.* Й. Йовков, Чифликът край границата. *Като решили да построят нова, сегашната черква, дошла им нещастната мисъл да развалят старата Хрелева черква.* Ив. Вазов, Великата Рилска пустиня.

настоящ е книжна дума, равна по значение на с е г а ш е н. Употребява се обикн. когато се отнася до времето, периода, за който се говори. *Сега нейните думи предизвикаха редица спомени. . . ; а от спомените се прехвърляха на настоящото положение в Гърция и Близкия изток.* Ст. Дичев, За свободата. *Двамата стари са приказливи, те с голяма готовност ме посвещават в настоящето състояние и в миналото на манастира Св. Иван.* Ив. Вазов, Великата Рилска пустиня. *И с удоволствие узнах, че почитаемото правителство смята за своя първа и най-главна задача в настоящия момент да работи искрено.* Т. Влайков, Съчинения, III. *„Химерата" е най-хубавият роман, излязъл изпод перото на голямата писателка. Това е синтезата на нейния живот, . . и пълна картина на испанското общество в началото на настоящия век.* Б. Шиварев, Съчинения, I. *Иван Краличът, . . осъден на вечно заточение в Диярбекирската твърдина и избягал от нея през март, настоящата година, . . , дири се от властите.* Ив. Вазов, Под игото.

днешен в едно от значенията си е: който съществува или е свързан с времето, епохата, в която живеем, различен от този, който го е предшествувал. *Ще*

минат дни, ще минат години. И някоя от днешните девойки-бригадирки, доживяла до дълбока старост, ще мине по широкото и красиво асфалтирано шосе на Хаинбоаз. Г. Караславов. Проходът на младежта. *От незапомнени времена славяните живеели в обширните земи на днешна Полша и на Белоруската съветска социалистическа република.* История. *През 1833 година няколко коли, претъпкани с деца, прости селяни и бедняшка покъщнина, пресекват Искра около днешния градец Червен бряг.* О. Василев, Житие-битие. *Любо има нужда от твоята подкрепа. Как мислиш ти в днешни времена ясно ли се стигна адвокат?* Ст. Костов, Големанов.

съвременен: който се отнася към времето, епохата, в която живеем, на която сме съвременници, и отговаря на нейните вкусове, изисквания, постижения и под. *Тая летателна машина беше едно чудо на съвременната техника.* Елин Пелин, Ян Бибиян на Луната. — *Общественото развитие, политическото развитие и това, което ние, съвременните хора, наричаме прогрес, . . на задължават да потърсим някаква друга, някаква нова форма на социално съжителство!* Ст Дичев. За свободата. *Работническата класа като най-напредничавата класа на съвременното общество играе ръководна роля в държавата и обществения живот.* Г. Димитров, Политически отчет на ЦК на БРП (к) пред V конгрес на Партията. *Съвременната наука признава на жената еднакви способности с мъжа и равни права с него.* Ив. Вазов, Под игото.

СЕДИ МП. Вж. прилича ми.

СЕДМИЦА, неделя.

седмица: период от време, който включва седем последователни денонощия, обикн. от понеделник до неделя. *През цялата тая седмица Ето не ги отиде в къщи нито веднъж.* Елин Пелин, Повести. *Тя дохождаше по два-три пъти в седмицата в Сеново да получава пощата си.* Й. Йовков, Чифликът край границата. *Зданието от ден на ден растеше и след две седмици високо се оформи дървеният му скелет.* Елин Пелин, Летен ден. *Блокадата на Подгоровския край продължи близо седмица.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Дните минаваха, минаваха седмиците. На Игнатия, затворен в пловдивската тъмница при Таш капу, те приличаха на години.* Ст. Дичев, За свободата.

неделя в едно от значенията си съвпада със седмица, но е характерно за народния език. *След неделя време пристигна в Дермендере доктор Георги Странски, един от водачите на румелийската либерална партия.* В. Геновска, Седем години. *Като заваля дъжд, та цяла неделя!* Елин Пелин, Летен ден. *Събранията ще стават редовно в неделята два пъти.* Ив. Уняжев, В. Левски, биография. *Той беше свършил военната си служба преди три недели с чин подофицер и беше се завърнал в село.* К. Величков, Периодическо списание, I.

СЕКВАМ. Вж. преставам.

СЕКИРА. Вж. брадва.

СЕКРЕТ. Вж. тайна.

СЕКРЕТЕН. Вж. поверителен.

СЕМЕЙСТВО, домочадие, фамилия, челяд.

семейство: съпрузи без деца или с децата си, както и съпрузи с децата и родителите си, които живеят заедно. *На другата вечер Вукрил за пръв път дойде у Кръстеви като годеник. . . Сега беше редно да влезе в къщи между цялото семейство, за да се видят и за да се опознаят.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Влало живеевие заедно с по-голямата си сестра Мара и с майка си — . . — глава на осиротялото семейство.* Сл. Трънски, Неотлавна. *Неговата голяма и бяла къща, в която живеевие многолодното му семейство, беше на лично място сред селото.* Елин Пелин, Гераците. *И непознатият изглеждаше скитник, човек без семейство, на когото никаква грижа на съпруга, майка или сестра не сгряваше сърцето.* Д. Димов, Тютюн. *Тяхното семейство беше бездетно, нямаха деца.*

домочадие: семейство (от гледище на родителите) обикн. с повече деца, което живее в един дом. Има поникога шеговита употреба. *Трудеше се от зори до мрак за многолодното си домочадие, шьташе в къщи, . . , шиеше дрехите им. Ние бяхме трима братя и една сестричка.* А. Каралийчев, Спомени. *Около софрата се нареди цялото домочадие на Рамадан. До бащата седна най-големият му, седемнадесет годишен син и по-нататък останалите три момчета.* Б. Несторов, Ариф и Рамзина. *През това време Кръстевица вече беше приготвила вечерята и чакаше цялото домочадие заедно с гостенина.* Г. Караславов, Обикновени хора. *И които бяха по-предприемчиви, взяха да бягат от Преспа; . . Бягаха отделни люде от по-малдите, по бягаха и цели домочадия.* Д. Талев, Преспанските камбани. — *Много късно се хранеш — каза му той. — Къде скитосваш? Ако научи жена ти, току виж, че още утре довтасала с домочадието си тогава. . . тогава свърши се с ергенския ти живот!* М. Мартинов, Миньори.

фамилия е книжна дума, равна по значение на семейство. Днес има рядка употреба. *На най-личното място, . . , беше седнал околийският управител.*

. . *До него беше кметът с многобройната си фамилия.* Г. Караславов, Избр. съчинения, II. *Какво ще стане в света, ако унищожим брака, фамилията, майката и отнемем на жената високото й призвание?* Ив. Вазов, Под игото.

челяд с дума от народния език. Означава: голямо семейство с деца, а също така и техните семейства, които живеят всички заедно. *През лятната ваканция около семейната трапеза се събирахме цялата челяд: родителите ми, сестра ми, тримата ми по-големи братя, братовчедка ми Райна, аз и малкото ми братче.* К. Георгиев, Ц. Гинчев и др. в спомените на съвременниците си. *Тук около голямата софра се нареждa цялата челяд — всички мъже с жените и децата си.* Д. Немиров, Братя. *Наумил си Пика Манджужа тук да се засели, Войгнал челядта си от Охрид — синове, снахи, внуци, . . . Заселили се в Курушица.* Цв. Минков, Момчето от Загоричене. *И богат е Деко много — | . . . | Има челяд многобройна: | деца, снахи, внуци.* Ив. Вазов, Поеми. *Дръжеше* [Рашид бей] *селото Геран, което тогава се състоеше от 80 български челяди, които живееха в 60 къщи.* Ц. Гинчев, Ганчо Косерката.

СЕРВИЛЕН. Вж. р а б о л е п е н.

СЕРТ. Вж. с п р и х а в.

СЕТЕН. Вж. п о с л е д е н.

СЕТНЕ. Вж. п о с л е.

СЕЧ. Вж. к л а н е.

СЕЧИВО. Вж. о р ъ д и е.

СЕЩАМ СЕ, подсещам се, досещам се, догаждам се.

Св. вид: **сетя се, подсетя се, досетя се, догадя се.**

сещам се: изведнъж ми идва мисъл как да се постъпи, какво да се направи в даден случай. Употребява се понякога с отрицание, за да се подчертае, че действието се извършва с известно закъснение. *Тя се чудеше, как не се сети по-рано да се обърне до съдействието на полицията, за да намери мъжа си.* Ив. Вазов, Утро в Банки. *Но ето вече изкъсо мама и татко, . . , а край тях е само учителката. Изведнъж някое* [от първочачетата] *се сеща и безмълвно й поднася букета си.* в. Литературен фронт. *Едва сега се сещам да погледна през позицията — той бе страхотно там през нощта.* Л. Стоянов, Холера. *Топките бяха на сигурно място на дъното на кладенца — кой можеше да се сети да дири там?* Д. Спространов, Самообречените. *Сунтана вже някаква дреха и го покри — той нихога няма да се сети сам да се покрие, а насъм човек най-лесно изстива.* Д. Талев, Преспанските камбани.

подсещам се: като имам повод от нещо, съобразявам какво да правя в даден случай. *Като го видях, се подсетих, че трябваше да му се обадя днес. Притъмня и аз се подсетих, че трябва да си вървя.*

досещам се: като мисля, размислям, изведнъж ми идва на ум как да постъпя, какво да направя в даден случай. — *Как не се досетихме да вземем поне малко бензин!* — *каза Стефан с горчива въздишка.* П. Вежинов, Далече от бреговете. *Прихванал натежалата си глава, Станкул още седеше на стола и не се досещаше да запали лампата.* Ст. Марков, Дълбоки бразди. *И залаял се тя по-напред да разтрепи едно-друго, та чак тогава се досещ да поднесе* *възглавница.* Т. Влайков, Прежвяното. *Не се досещаха дори да му донесат храна.* Й. Йовков, Разкази, I. *Пусти Донко, как се е досетил такъв хубав дар да направи на черквата.* — . . — *Иконите Дойчинови ли са?* К. Петканов, Златната земя.

догаждам се е дума от народния език, равна по значение на д о с е щ а м с е. *Как тя сама не се е догадила да си каже тия прости думи и да се успокои.* Ив. Вазов, Повести и разкази. *Петровица и Трифоновица, като разбраха защо двете етърги са се вчепкали и като се догадиха какво може да се случи, изтичаха и ги хванаха.* Г. Караславов, Обикновени хора.

Вж. с п о м н я м с и.

СИВ. Вж. д е л и ч е н.

СИГНАЛ, знак.

сигнал: условно звуково или светлинно указание за предаване на някакви съобщения, разпоредби и др. *Точно в четири часа прозвуча сигналът за атака. Той бе повторен от всички тръбачи.* В. Геновска, Седем години. *Решаваме да тръгнем за Рупотамо след два дни. Сигнал: изсвиване с уста, два пъти къс и един път по-дълго.* П. Незнакомов, Маргаритка и аз. — *Корабът ще си отиде. Да му дадем сигнал да спре. . . — Зная, рече капитанът. —Трябва да накладем два огъня. Това е сигнал за бедствие.* М. Марчевски, Остров Тамбукту. *Този ден той не усети кога дойде обедната почивка. Дали не видя светлините, които даваха сигнал да бъде преустановена работата.* К. Калчев, Семейството на тъкачите. *Тогъ изпращяха няколко пушки там — условен сигнал, че е забележен силен неприятел.* Ив. Вазов, Под игото. *Сигнал за въздушна тревога.*

знак в едно от значенията си е: звуков или светлинен сигнал или предмет с условно предназначение, обикн. за съобщаване на нещо уговорено. *Тъй сме се наговорили от преди. Вие да сте готови и чакайте условния знак — три гърмежа един след друг.* Д. Марчевски, Дошло

е време. *Но напразно се озираха от височините да видят помощ на някои турски села в стремка долина, условен знак, че Кадъешков е обграждал от турските села там.* Ив. Вазов, Под игото. *На масатаред кръгларчета са сложени две кърпи: бяла и червена. Това са условните знаци за сеймените, скрити в пущи. Ако бъдат разлее от прозореца бялата кърпа, това значение малкост, ако разлеете червената, значение смърт.* Й. Йовков, Старопланински легенди. *Изваряването се повтори три или четири пъти от съседните групи, . . Това бе знак за почивка.* Д. Димов, Тютюн. *От Дунава изтичя враждова тръба, знак, че пораждят напуща пристанището.* Ив. Вазов, Нова земя.

СИГУРЕН, Вж. д о с т о в е р е н.

СИЛЕН, мощен, здрав, крепък, як.

силен: който притежава или проявява голяма физическа сила. *По един знак на Емексиза, силният Топал-хасан се хвърли отзад на воденичаря, като тигър.* Ив. Вазов, Под игото. *А какво силен човек беше той — от камъка вода ще изтисне.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Конете на една кола бяха се подплашили и бясно препускаха. Едри и черни като смола, силните животни летяха с всички сили.* Й. Йовков, Жетварят. *Той се щураше насам-натам, . . , но една силна ръка го хвана за шията като железни клещи и го накара да седне на мястото си.* Й. Йовков, Жетварят. *В тая работа най-много помогнаха пак силните мишци на Борилчеката.* Ив. Вазов, Под игото.

мощен: който притежава много голяма физическа сила, който превъзхожда със силата си другите. Употребява се обикн. за човек с едро телосложение. *Аз, . . , лежа и гледам едрата мощна и кокалеста фигура на стария Чумак.* Елин Пелин, Летен дъжд. *А Пройчо Еквидариста беше истинска мъжага. Мощни гърди и ръце, как брат, силни челюсти.* Б. Болгар, Близнаците. *Дядката удари с ръка по масата и потиска да побегне. Гаврил го прегърна с мощните си ръце и почна да го целува по устата.* Елин Пелин, Летен дъжд.

здрав в едно от значенията си е: който е с много телесни сили, проявява голяма физическа сила и издръжливост, които свидетелствуват за голяма жизненост. *Той е здрав, снажен и черендалест, има внушителна и войнствена фигура.* Й. Йовков, Разкази, I. *Големият Бос се скря пред Бенко. . . Херсса му това набито, здраво, мускулесто момче.* Ал. Бабек, Малкият емигрант. *После той си направи малка кьшичка. . . и се ожени. Взе си селянка — едра и здрава мома.* Д. Талев, Старата къща. *Здравият и жилав турчин работеше с греблата неуморимо.* Ив. Вазов, Казаларската царица. *Ала в тоя миг Чапата го сграбчи със здравите си ръце и насила го помъкна назад.* Т. Влайков, Съчинения, I.

крепък е книжна дума. В едно от значенията си, което има рядка употреба, е равно на с и л е н. *Що грижа се е грижила по тях* [децата си] / *що плач изплакала е не обади, / за да не сетят в бой жал и страх / да бъдат крепки мишците им млади.* Бл. Димитрова, Лиляна. *Ами че дядо господ поиска да прибере Вълка млад още и крепък — недовършил делото си на земята.* И. Волен, Диви души.

як съвпада по значение със с и л е н, но е дума, характерна за народния език. *Кметът беше як като бик. Запретна ръкави, развъртя се и завчас гътна тополата.* А. Каралийчев, Народен закрилник. — *Хайде, деца,ега. Кой от вас може да отмести тоя камък? . . — Кольо, хайде ти. Ти си по-як, бачовото.* И. Волен, Радост в къщи. *Докато и него смъкна на земята, доста мъка видях. Ей, много як турчин!* К. Петканов, Златната земя. *Баща ми Рачо беше среден бой, . . плещи широки и мишци яки.* П. Р. Славейков, Избр. произведения, II. *Тоя кон бил най-добрият, най-якият от всичките обозни коне.* Д. Калфов, Под южното небе.

Вж. д ь л б о к.

Вж. м о щ е н.

СИЛЯ СЕ. Вж. с т а р а я с е.

СИМПАТИЧЕН. Вж. п р и я т е н.

СИНДЖИР. Вж. в е р и г а.

Вж. о к о в и.

СИНЕВА, лазур, синевина, синина.

синева: светлосиният цвят на небето, на небесния простор, както и ясно, безоблачно небе. Има поетична употреба. *Слънцето се издигна и напече. . . Бистрата синева на небето избледня и равнината есента и се ширна далечна и безкрайна.* И. Петров, Нонкината любов. *Сивите камъни радваха погледа му, особено при сумрак, когато скалите силеха няколко мига в цвета на небето, сякаш се претопяха в неговата синева.* П. Славински, Претворена земя. *Колко по-добре би било да умре на кладата. Да гледа до последния дъх синевата под себе си.* М. Смилова, Друм се вие. *Обгърна с поглед небесната синева, по която се реехи перести облачета.* Д. Спространов, Самообречените. *Зареяни нейде из синевата, чучулигите пееха, обаждаха се една на друга.* Ст. Марков, Дълбоки бразди.

лазур е равна по значение и употреба на с и н е в а. *Наоколо гората и планинските върхове високо и спокойно се кълнят в чистия лазур на небето.* Елин Пелин, Летен ден. *Погледите им се устремиха навъ, към лазура и слънцето.* Д. Спространов, Охридска пролет.

синевина и **синина** също не се различават по значение от с и н е в а, но са сравнително по-рядко употребими. *А на изток неред розово сияние и кристално чиста синевина изправяне деянт.* Д. Димов, Тютюн. *Високо над тях блестеше от синевина чистото Коритийско небе.* П. Вежинов, За честта на родината. *Радулов се загледа надалеч, където под еграта синина на небето се виждаха кращата на нивите.* Й. Йовков, Жетварят. *Слънцето изгря и върхонете на изколко тополи светнаха в чистата синина на небето.* Ем. Станев, Иван Кондларев.

СИНЕВИНА. Вж. с и н е в а.

СИНИНА. Вж. с и н е в а.

СИНОР. Вж. г р а н и ц а.

СИПАНИЦА. Вж. в а р и о л а.

СИПВАМ. Вж. н а л и в а м.

СИРОМАХ. Вж. б е д н я к.

СИРОМАШИЯ. Вж. б е д н о с т
Вж. б е д н о т и я.

СИРОМАШТА. Вж. б е д н о т и я.

СИТЕН. Вж. м а л ъ к.

СИТУАЦИЯ. Вж. о б с т а н о в к а.

СИЯЯ. Вж. б л е с т я.
Вж. с в е т я.

СКАЗАНИЕ. Вж. п р е д а н и е.

СКАЛА, капара.

скала: издигната над земята стръмна каменна маса. *Слънцето проби за малко мъглата и момчетата седнаха на припек върху една мъхната скала.* Ив. Хаджимарчев, Овачарчето Калитко. *В полите се вижда гора, а нагоре по склоновете между зелената трева се трупат грамади от скали.* Й. Йовков, Разкази, I. *Под тези колосали отвесни скали, край реката, е Погановският манастир.* Ал. Константинов, Съчинения, I. *От двете страни на пътя се виждаха голи, напечени от слънцето скали.* Д. Талев, Илиянов.

капара: остра, стръмна скала. *От двете страни на реката издигат се огромни осамотени канари.* Ив. Вазов, Великата Рилска пустиня. *Като минавах по дола, аз виждах отвъд на рътлината върху голямата канара край пътя тъкиця сиджет на Калина.* Елин Пелин, Църкови гнезда. *Пътеката минаваше по стръмния бряг на Бяла река между храсти и трънаци, заобикаляше големите камъни, откъртени от високите канари.* М. Марчевски, Калофер войвода. *Тук таме, . . , прояждат снежната плащаница остри канари и завират зъбените си в тихото небе.* Ив. Вазов, Пътни бележки.

СКАМЕЙКА. Вж. п е й к а.

СКАРВАМ СЕ, спречквам се, сдърпвам се, счеквам се.

Св. вид: **скарам се, спречкам се, сдърпам се, счекам се.**

скарвам се: влизам в пререкание с някого, като си казваме груби обидни думи, вследствие на косто развалям добрите си отношения с него. *Били добри приятели, а се скарали лошо. Заради момиа.* С. Македонски, Една земя ми стига. *Синьт на дядо Мехмед наскоро се скара с баща си и напусна къщата.* Елин Пелин, Летен ден. *Жал ми е, че вечерта се скарахме — . . — Така жестоко я — наругах. . . И то за какво? За нищо.* П. Михайлов, Малката партизанка. *Още от ученици в гимназията и после като студенти ние бяхме непрекъснато заедно и никога не сме се скарвали за нищо, никога не сме си продумвали лоша дума.* Д. Калфов, Избр. разкази. *Между Илия и друг един гост избухна разправия. Скараха се.* К. Петканов, Без депа.

спречквам се: скарвам се с някого по незначителен повод, обикн. без серпозни последствия. Има разговорен характер. *Помисли, че сии му ще иска пари — напоследък му искаше доста често и по тоя повод се бяха спречкали.* Д. Спространов, Охридска пролет. *Спречкаха се малко, но скоро изравниха въпроса.* Ал. Константинов, Съчинения, I. *И чудно — Калофер не намрази Деяна. . . Само веднъж се спречкаха, когато войводата искаше да сноме стражата от походите, а Деян се възпротиви.* М. Марчевски, Повести. *И друг път двамата секретари бяха се спречкали по един или друг повод, но толкова парливи думи не са си разменяли — вече две години, откак работят заедно.* Ст. Марков, Дълбоки бразди.

сдърпвам се: скарвам се, по обикн. за дреболии. Има разговорен характер. — *Ами жените нещо да са се сдърпвали тук? — Не. Жените си се погождат много добре.* Г. Караславов, Избр. съчинения, VIII. *Тя* [мама] *усещаше, че учителката преувеличава някои неща. . . Баба мислеше обратното. И затуй, като изпроводиха учителката, те двете с мама се сдърпаха.* К. Калчев, При извора на живота. *Двама от хлапаците се сдърпаха, навежиха се да се бият.* П. Славянски, Последният шурм.

счеквам се в едно от значенията си е: остро, рязко се скарвам с някого. Има също говорен характер. *Другите две израснаха едно по друго здрави, буйни като баща си, който*

неведнъж се беше счепкал с чорбаджиите, а и пред турските много-много врат не превиваше. Д. Марчевски. Дошло е време. *Кръстевица не можеше да проумее защо мъжете са се счепкали като котарани за тая пуста политика — очите си ще издерат.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Самата Лена бе загубила много от остротата на характера си. . . Дажe в комитета забелязаха тази промяна у нея; . . ; на заседания все по-рядко се счепкваше с някого.* Ем. Манов, Ден се ражда.

СКАТ. Вж. с к л о н.

СКАЧАМ, рипам.

Св. вид: скоча.

скачам: премествам се с бързо и рязко подхвърляне на тялото във въздуха или правя скокове нагоре (при игра, израз на радост и др.), а също така — изправям се на крака, ставам, с рязко, внезапно движение на тялото си. *Тъй както беше на върха на насипа, Висия отстрани другарите си, засмян се, . . , и скочи. Мускулите на краката му го изхвърляха високо, . . , и леко като пружина стъпи на отрещната стена.* Ст. Дичев, За свободата. *Спуснаха се бързо всички, които бяха наблизо, скочиха от конете и прихванаха Индже.* Й. Йовков, Старопланински легенди. *Скочил през прозореца, грабнал на ръце ранената и я понесъл като дете към хана.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан. *Той скочи от миндера и грубо изтласка навън Нямото дете.* Д. Талев, Старата къща. *Тука под липите стари | не ведньож играх;| тука с весели другари | скачах и се смях.* Ран Босилек, Радост. *Кучето, което неспокойно скачаше около него, спря да маха опашка и легна между краката му.* Ив. Хаджимарчев, Овчарчето Калитко.

рипам е равна по значение на с к а ч а м. Има разговорна употреба. *Борис скочи: — Не ми говори за това! Не ти позволявам. Това е моя лична работа. . . — Седни. Не рипай! Ние като сме се заели с тая народна работа и сме учители, нашият личен живот идва на второ място.* Д. Талев, Гласовете ви чувам. *Усетиш ли, че студът вече цял те сграбчил, рипай, не седи и не лежи!* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време. *Христо, с дрянната назад глава, рипаше с пергави стъпки, приклякаше в страни и не се умаряше.* К. Петканов, Старото време. *Към сезото потегли сеирчът, а след него рипали козите.* Ран Босилек, Радост.

СКИМВА МИ. Вж. х р у м в а м и.

СКИТАЛЕЦ. Вж. с к и т н и к.

СКИТАМ, скитам се, лутам се, бродя, блуждая, шляя се, развивам се, скитоскитосвам, митъкам, хойкач.

Св. вид: развея се.

О б щ о з н а ч е н и е. Ходя безцелно.

скитам: ходя, без да избирам посоката, без цел някъде или отивам, пътувам на различни места, без да оставам продължително и с определена цел някъде. *Вече рядко се застоявах в къщи. . Скитах безцелно из улиците.* С. Кралевски, Възвърната обич. *Той изрязваше бавно, . . , кривнеше към селото, после се отбяваше през ливадите и скиташе по пътищата безцелно.* Елин Пелин, Летен ден. *А Филип тъй много обичаше да пътува, да се любува на природата, да скита из непознати градове.* П. Стъпов, Гласове от вековете. *Скитах из Добруджа и унгарската пуста, опознах далечни земи, стигнах чак до езерната Финландия.* Н. Стефанова, Романтично пътешествие.

скитам се е равно на значение на с к и т а м, но обикн. се употребява за някой, който е изгубил пътя и не може да го намери или когато някой е прогонен. *Изгубихме посоката, цял час се скитахме из мрачината.* Ив. Вазов, Ивайло. *Сам той кое-как разпрази как беше ходил по бърза работа в Пчеларово, как бяха изгубили пътя и как се бяха скитали из вилицата.* Й. Йовков, Ако можеха да говорят. *Но кълни майко, проклиай | тая турска черна прокуда | , дето нас млади пропъди | по тази тежка чужбина | да ходим да се скитаме | немили, клети, недраги.* Хр. Ботев, Съчинения. *Наистина, мъчно е за вас да гладувате и да се скитате немили недраги по чужди места.* Ив. Вазов, Немили недраги. *Няколко дена се скитах на воля, но и с тихо и сякаш безпричинна тъга в сърдите си.* А. Гуляшки, Златното руно. *Искаш ли ме да дойда с тебе? Нека дружено да се скитаме по широкия свят.* Б. Шивачев, Писма от Южна Америка.

лутам се: ходя, обикалям някъде дълго, като търся, докато намеря, нуждая се от нещо или място. По-рядко се употребява в смисъл: ходя без цел и посока. *Доста се лутахме, докато намерят пътя за дола.* А. Гуляшки, Село Ведрово. *На другия ден Балванов дълго се лута из стария Стамбул близо до пристанището на Златния рог, докато намери хана.* Гр. Угаров, По следите на заточеника. *Аз безцелно се лутах из улиците.* Ив. Вазов, Повести и разкази. *Под светлината на лампите това място добиваше други цветове и тогава аз обичах да се лутам без посока по улиците.* Б. Райнов, Човекът от огъла.

бродя в едно от значенията си е: ходя много от място на място без посока и цел или обикалям потайно из скрити места. *Това беше не село, а пространна гробища и сам старецът бродеше из нея.* Й. Йовков, Разкази, I. *Напоследък той минаваше на кон десетки кило-*

метри. Бродеше из тръстиките на реката, отдалечаваше се към планината или сядаше на някой хълм и дълго гледаше на север. Д. Кисьов, Щастието не идва само. *Били размирни години, по планините бродели всякакви хора, всеки ден ставали убийства, грабежи, кражби.* А. Дончев, Време разделно. *Владии опря гръб на близкото дърво, помълчи се да задреме. Но изпедпиж се стресна, чу му се, като да го извикаха по име. — Да не би да бродят из гората хайдушите и да го тръснат.* К. Петканов, Хайдути, Избр. съчинения.

блуждая е книжна дума. Означава: ходя, без да мога да намеря вярна посока или без цел. Има обикн. постична употреба. *Сложи ръка на моите устни, / когато, морна да блуждаеш, / крила душата ми отпуске / и безутешно въздишае.* Д. Дебелянов, Стихотворения. *Отбелязани с кобно безсилие, / ний блуждаем далечни, без път,* . . Н. Лилиев, Стихотворения. *И пуща се* [душата] *смело, безвестно блуждае / из мирьт неземни, ефирни, безкрайни, — / енигмата търси, предели желае.* К. Христов, Песни и въздишки. *Водиме при едно внезапно нападение на жандармерията след жестоко бой отрядът се разкъса на няколко групи. Два-три дни те блуждаеха из планинските гори, без да могат да се свържат.* Ем. Корадов, Дъщерята на партизанина.

шляя се: ходя без цел, без работа насам-нататък, за да прекарям някак времето си. Има разговорен характер и обикн. неодобрителна отсянка. *И така, аз се задоволих с това да се шляя из улиците, да гледам минуващите и витрините.* А. Гулашки, Златното руно. *Той обикновено се шляеше без работа.* Т. Харманджиев, Краят на едно детство. *Тинчо много много не си попловаше. Щом Дедо беше свободен от училище, не го оставяше да се шляе из сред село или да се кепе и лови риба на реката.* Кр. Григоров, Тинчо от Гороцвет.

развивам се: ходя по различни места, като си губя времето, без да работя. Има разговорна употреба с неодобрителна отсянка. *Ами кажи де къде се развява вчера или ден? На пазар ли беше? — На пазар! — шеговито му отвърна тя.* Ст. Ц. Даскалов, Стубленските липи. *Не му се работи, по цял ден се развява из улиците.*

скиторя и скитосвам: прекарвам времето си в безцелно ходене, вместо да се занимавам с полезни неща, с работа. Имат неодобрителна отсянка и разговорен характер. *Бащата поправляли рушавите си мустаци и строго запита: — Къде скиторяш да харчиш пари?* Х. Русев, Под земята. *Къде скиторяхте до това късно време, а? — Ходихме в едно село — поехали се Сонко.* Г. Караславов, Избр. съчинения, VIII. — *Знаеш ли къде ходи Рогатото? Къде ходи: скитори по улиците нагоре-надолу като дудо. Нищо не работи.* А. Каралийев, Приказен свят. *Около една рота охранени безделници скитосвахме по цял ден из селото.* К. Крьстев, Катастрофа. *Унесен в мислите си, Николай не усети кога Тинчо го бе настигнал. — Скитосваш по улиците, а на сбор не дохождаш.* П. Проданов, Седмокласници. *След училище с братовчед ми трябваше да помагаме в ханджийската работа — . . А вместо да скитосват по сокаците и да хаймануват, нека видят как се изкарва хлябът.* М. Кюркчиев, Вълче време.

миткам и хойкам са думи от народния език. Означават: ходя нагоре-надолу без работа. Имат също разговорна употреба, обикн. с отсянка на неодобрение, укор. — *Найден, щом дойде в къщи, заключи го и не го пускай. Зачери черялото на огъня и изгори гърба на коня, пак да няма с що да мятка по пътищата.* К. Петканов, Омайно биле. — *А ти, къде се губиш? Откога не ги се мярках тъдеча? — А че как да ти кажа, брате, миткам насам-натам по божия свят. Д. Марчевски, Дошло е време. Много хойкаш, сине, има не е на добро. Нощес се върна по късно време, сега пак в тъмно излязаи.* М. Марчевски, Героите на Белица. *Като на пук, и Тоно не бе у дома си, „Не се свърта ки!", разсърди се Кръстевица, щом Вькрил попита за него. „По цяла нощ хойка като караконджо."* Г. Караславов, Обикновени хора.

СКИТАМ СЕ. Вж. скитам.

СКИТНИК, бродяга, скиталец.

скитник: беден човек, без определено, постоянно местожителство и работа, който ходи, скита се от място на място. *Тъй много му се искаше да затвори очи, да заспи и вече да не се пробуди. Помисли си, че е скитник, който няма къде глава да подслони.* К. Петканов, Дамянова телян. *Всеки скитник, след като преброди целия свят, към края на живота си отново се връща към детските спомени.* М. Марчевски, Тайнствените светлини. *Тежко на скитника бездомен! / Той никога не си е у дома, / другарите си сменя, няма спомен / и сам не знае де е родната земя.* М. Петканова, Кавали свирят.

бродяга е книжна дума, равна по значение на скитник. Днес има разговорен характер. *За да почувствувам живота на бродягите и декласираните типове, ходех преоблечен и необръснат в нощните бордеи на улица „Сердика".* Ив. Димов, Аз имах два живота. *В средновек, щом се пръснат тъпи многоцветни / на блудкав и пъплеш весден маскарад / . . / ний тръпна бродяги — царе безмонетни / из пустите улици мълком вървим.* Хр. Смирненски, Съчинения, I. *Той нямаше багаж, ако не се смята сменката, старомодна военна торба от бризент. Тя висеше на дълъг канап през рамото му и придаваше на пътника несигурния вид на бродяга.* Бр. Йосифова, Бирена чаша с монети.

скитален е остаряла книжна дума, равна по значение на с к и т н и к. *Само той — за Бранислава Раковски мислене като за себе си, — само той нямаше свой дом — той беше скитален, емигрант.* Ст. Дичев, За свободата. *Скитален беден по светьн, / аз не намерих никой пут, душа — душа си да излея.* Ив. Вазов, Лирика, II.

СКИТОРЯ. Вж. с к и т а м.

СКИТОСВАМ. Вж. с к и т а м.

СКЛАНЯМ. Вж. н а в е ж д а м.
Вж. с ъ г л а с я в а м с е.
Вж. у б е ж д а в а м.

СКЛОН, скат.

склон: наклонена, полегата странична част на планина между подножието и билото или наклонена странична част на плато, обикн. с големи размери. *Планинският склон се спускаше стръмно към широка зелена равнина.* Д. Димов, Тютюн. *После се качи на осела и подкара животното към леса, който се тъмнеше долу по склона на хълма.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Подир малко на самия ръб на рида преминаха коне с ездачи и се спуснаха отвъд склона.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Над мене започваше грамаден дол, единият му склон се издигаше стръмно като стена.* Ем. Станев, Януарско гнездо.

скат е равна по значение на с к л о н, но обикн. се употребява за склон с по-малки размери. *Дъжд върна по нанагорнашето, страшне се понякога, за да погледа побелелите скатове на планината.* А. Гулъшки, Любов. *Вдясно е висок, с голи и стръмни скатове бряг.* К. Константинов, Избр. разкази и пътеписи.

СКЛОННОСТ. Вж. в л е ч е н и е.

СКОВАВАМ СЕ. Вж. в ц е п е н я в а м с е.

СКОЛАСВАМ. Вж. у с п я в а м.

СКОПОСЕН. Вж. у р е д е н.

СКОРО. Вж. б ъ р з о.

СКОРОШЕН, неотдавашен, близък.

скорошен: който е станал, случил се е скоро, не много време преди настоящето, или който е от скоро, от недалечно време. *В той си спомни една скорошна случка на своя живот.* Ив. Мартинов, Драва тече през славянски земи. *Една още незаздравла рана на челото му беше скорошен белег от такава разправия.* Й. Йовков, Жетварят. *По голите шубраци висяха едри капки от скорошния дъжд.* Елин Пелин, Летен ден. *С какво любопитство се спущах аз тогава над всяка книга и журнал! А имаше много от тях със скорошна дата — нови, неотворени сякаш.* Д. Калфов, Под южното небе.

неотдавашен: който е бил, случил се е, завършил е в момент, по-близък до момента, в който се говори, в сравнение с други. *Спомням си за неотдавашното пътуване от Пловдив за Сливен.* Кр. Белев, Ръцете от стонова кост. *Реката течение пълноводна от неотдавашните дъждове.* В. Геновска, Повест за Юлиус Фучик. *След изтичането на вакацията, . . , той почти забрави неотдавашните си тревоги.* Д. Калфов, Избр. разкази. *Дъщеря му, в първите класове на гимназията в Пловдив, бе живяла в семейството на Камен. Тя се чувстваше много щастлива да се вии със своя неотдавашен настойник.* К. Ламбрев, Средногорски партизани. „*Епопеята*" *или голямата заслуга, че изтъкна много от най-светлите моменти на неотдавашната българска история.* Г. Бакалов, Избр. произведения.

близък в едно от значенията си е: който е станал не много време преди момента, в който или за който се говори. *А когато сърцето намалеше ударите си и пред очите му заиграваха червени кръгове, преплетени със страшните видения на далечното и близко минало, тогава той отпущаше отмалялата си глава.* Г. Райчев, Избр. съчинения. *Човекът усещаше как ушите и носът му замръзват. Дишането му ставаше по-трудно. Далечни и близки спомени мъждееха в съзнанието му.* М. Грубешлиева, Пред прага. *Пъп със спомени осени, / спомени от близки дни / шикнат, чезнат — прах разсеян / прах от мойте младини.* Ц. Церковски, Съчинения, I.

СКОТ. Вж. д о б и ч е.

СКРИВАМ. Вж. з а к р и в а м.

СКРИВАМ СЕ. Вж. и з ч е з в а м.

СКРИТ. Вж. п о т а е н.
Вж. п р и к р и т.

СКРЪБ, горест, печал, жал.

скръб: трайно, потискащо тягостно чувство, породено от загубата на нещо близко, скъпо, от дълбоко разочарование, обида и др. *Нищо не може да угаси скръбта по загубените близки, мили хора.* П. Вежинов, Нашата сила. *Тоя ден е посветен на душите и всеки слива своята скръб в общата скръб* [за душите]. Елин Пелин, Щъркови гнезда. *Горчива скръб сърца ни трови / — прощавай, роден край!* П. К. Яворов, Антология. *Шопът изгледа хората и тръгна покорно. По лицето му се четеше и скръб, и мъка, и срам, и гняв на жестоко обиден и унизен мъж, унизен от една жена.* Елин Пелин, Щъркови гнезда. *Съспан от скръб.*

горест с книжна дума. Означава: силна, голяма скръб. *Още същия ден той я посети и я намери потопена в сълзи и горест за Лалкината смърт.* Ив. Вазов, Под игото. *Денят е съботен и голяма задушница. При всеки гроб, . . , са се превили забрадени жени в позата на безнадеждна горест.* К. Константинов, По земята. *Някой приближи до тях, заговори, па се взре в тая бездна от жалби безмерни, от вопли безмълвни, които се разкрива пред него, . . И най-силните не можеха да устоят на великата си горест.* К. Величков, Периодическо списание, I. *Куде се бе върнала мисълта му чак в Анадола, към онзи най-черни негови дни, когато едва не умря от горест по родната земя.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Велика скръб и мъка бе обзела Кольо. Душата му премаля от горест.* Ем. Станев, Ив. Кондарев.

печал е книжна дума. Означава: потискащо, нерадостно чувство, изживяно тихо, с примирение, без външни прояви, косто обикн. дава отражение на външния вид (лице, поглед и др.). *Лицето му се отличаваше от лицата, стъпени наоколо му с по-тъмно изразените черти, с по-леката светлоруса брада и с едва долавящия израз на печал, падал върху му като сянка на лек облак.* А. Дончев, Сказание за времето на Самуила. *Вперила поглед в далечината, тя бе изгдала устни, . . , и от цялата й фигура, наклонена напред, лъхаше печал.* Ем. Манов, Бягството на Галатея. *И лицето ти е друго, и в твоята душа няма предишната незлобива радост, а има печал.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Последните, в който винаги имаше израз на нежна печал,сега стана по-груб.* П. Славински, Претворена земя. *Последните думи моя странен скитник произнесе полека, замислен и с дълбока печал в гласа.* Г. Райчев, Избр. съчинения.

жал е дума от народния език, равна по значение на с к р ъ б. Употребява се понякога с поетична отсянка. *Дядото си отиде от жал за големия син, дето го убиха във войната.* А. Каменова, Харитиниият грях. *Ако загина на война, жал никого не ще попари.* Д. Дебелянов, Стихотворения. *Ний разделихме се мълком / пълни с болезнена жал.* Хр. Ясенов, Избр. произведения.

СКРЪНДЗА. Вж. с к ъ п е р н и к.

СКУДОУМЕН. Вж. г л у п а в.

СКУЛПТИРАМ. Вж. в а я.

СКЪП, ценен.

О б щ о з н а ч е н и е. Който има голяма стойност (за предмети, вещи).

скъп: който има висока пазарна цена, купува се или се продава за много пари, за повече, отколкото струват подобните му или отколкото някой може да даде или дава обикновено. *По пода меки, нухаво меки и скъпи килими с най-различни, приятни за окото шарки и рисунки.* П. Михайлов, Малката партизанка. *По пъпчика приближаваше висока стройна жена, цялата облечена в скъпи кожи.* Ст. Дичев, За свободата. *Колкото бяха хубави и скъпи, толкова и милиа бяха на Ния тия пакити — носила ги бе на шията си, на ръцете си покойната й майка.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Вировете се пълнеха с вода, . . , и често нели семейства видри достигаха равнината, където селяните си трепеха заради скъпата им мека кожа.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *В кабинета — картини в скъпи художествени рамки.* Г. Стаматов, Съчинения, I.

ценен: който има високи качества и поради това може да се добре или продаде на висока цена. *Те захванаха да дохождат в дъли, със скрити обшивки сукмани мантии, на глава с шапки от ценна лъскава кожа.* Ив. Вазов, Иван Александър. *Тъй като розовото масло, коетоо е ценно и минавайки над всички чужди и ценни мирти, той си казва: — И това да би било мое.* Елин Пелин, Земя. *Разгледахме и новия музей. Между другите ценни редкости най-много ни обърна вниманието богатството на египетски мумии.* Ал. Константинов, До Чикаго и назад.

Вж. л ю б и м.

СКЪПЕРНИК, шиния, стяща, скръндза, вариклечко, пиття.

скъперник: човек, комуто не се иска, комуто се свили да дава или да харчи пари, а обича да ги държи у себе си, да ги трупа. *Голям скъперник е, познавам го добре. . . И трапе му да ги държи у себе си, да ги трупа.* Ал. Бабек, Малдеца съм отгледала. . . *Обича своите, но парите обича повече от всичко.* Ал. Бабек, Малкият емигрант. *Не слушай хората, дето ти думат: „Стойно е скъперник! Пукната пара не можеши вже от него.“ Пък аз ка, давам от сърце.* М. Марчевски, Дошло е време. *Тя нямаше ум да разбере, че баща й е скъперник, от който не можеш откърти кьорав грош.* Л. Стоянов, Сребърната сватба на полковник Матов. — *Ух да те убий господ! — промърмори Арнаутина, като си спомни, че и друг път беше виждал попа с тая риза. — Скъперника със скъперник! Няма да даде там някой лев да си купи платно като хората.* Й. Йовков, Приключенията на Гороломов.

шиния е дума от разговорната реч. Употребява се с пренебрежителна отсянка. По значение е равна на с к ъ п е р н и к. — *Аха — каза Дачев, . . , и запита: — А на онзи Палигора съобщи ли? — Не. . пък и защо ли. . — знаеш го какъв е шиния. Най-много да се набърка*

за две-три минути. С. Пончев, Съблазни. *Той сънуваше, че и сам не е от много щедрите и вътрешно оправдаване жена си, която го наричаше „лицъ".* Л. Стоянов, Сребърната свата̀ва на полковник Матов.

стипца и **скръндза** са също думи от разговорната реч. Означават: голям скъперник, човек, който никак не обича да дава пари. У потребяват се с неодобрителна отсянка. *Стипца си ти, Бараване, голяма стипца! Еле отвак квца запрви; косьма на две цепни.* М. Марчевски, Повести. *Кажи бъдъ́ер, че са е стипца, че е скъперник като всеки кадуер.* Ив. Вазов, Повести и разкази. *Обичаш варикките ти, когто си е право. И голям скръндза беше, дума да нема.* сб. Стръшел. *Момчето, когто се надисна, каза, че е от Габрово и всички започнаха да се смеят. Габровци ли е, значи е скръндза.* Кл. Цачев, Войници.

вариклечко е също дума от разговорната реч. Означава: голям скъперник. Изразява подигравателно отношение. — *Виж тоя дрът пинтия, вариклечко, за две пари свещ запали, а метани до земята прави, метаните са без пари.* Ив. Вазов, Чичовци. *„Я виж, я виж самичък е вариклечко и конце парите в земята, пък на другите вика „вариклечко".* Т. Влайков, Дядовата Славчова унука.

пинтия е дума от народния език, която също се употребява с пренебрежителна отсянка. По значение не се различава от с к ъ п е р н и к. *Ще питам баба Тропла. Тя е пинтия и да ги* [парите] *е намерила мьчно ще се извадят. Ама да попитам, каза Кольо и се заветче към кьшати на старата си съседка.* Ц. Церковски, Съчинения, III. *Но нали не знаете там какви са пинтии, . . ще й платят хотела, храната и толкова. Няма да се сетят да ѝ дадат малко пари на ръка.* Черемухин, Подимба.

СКЪПОЦЕННОСТ, **ценности, бижу.**

О б щ о з н а ч е н и е. Много скъп, ценен предмет.

скъпоценност: много ценен скъп предмет, обикн. накит, изработен от благородни метали и скъпоценни камъни. *Вътре върху две металически подложки светнаха разни скъпоценности — пръстени, гривни, огърлия, цяло съкровище.* Д. Спространов, Охридска пролет. *Ведньж той видя на масата й сребрна кутийка, отвори я и намери там нейните скъпоценности — пръстени, гривни, обици.* Г. Райчев, Избр. съчинения.

ценности в едно от значенията си е равно на с к ъ п о ц е н н о с т. *В дома му се намираха поскъпани тук-там ценности — златни гривни, пръстени и брошки.* П. Велков, Стъпъ до небето. *Разправя се, че поради страха от кърджалийте ценностите на манастира, . . . били закопани нейде из околностите или отнесени в Рилския манастир.* П. Делиградев, Витоша.

бижу е книжна дума. Означава: скъпоценен накит, обикн. с изящна изработка. *През последните години тя бе натрупала свое собствено богатство от бижута, швейцарски франкове, долари и гулдени.* Д. Димов, Тютюн. — *Дойде бирникьт в кьщи и описа всичко. Аз чак тогава се стресках, . . разтичах се насам-натам, по банки, по роднини, продадохме някои бижута на жената, събрах пари.* Ел. Пелин, Аз, Ти, Той. *На пода блестяха разкошни диадеми заедно с няколко разпилени бижута.* Г. Готев, Пробуждането на Шехерезада.

СКЪСВАМ, прекъсвам, прекратявам, преустановявам.

Сс. вид: **скъсам, прекъсна, прекрати, преустановя.**

скъсвам: турям край на връзки, отношения с някого, обикн. за дълго време или за постоянно. *Другата сестра обаче земала дела си (. .) и скъсала с брата си — престанали да се чуват и виждат, престанали да са роднини.* Ив. Хаджийски, Бит и душевност на нашия народ. *Свидно ми беше да скъсам едно толкова годишно приятелство по един недостоен за двама ни начин.* Ст. Чилингиров, Хлеб наш насущний. — *Знаеш ли, че пак избухна дипломатически скандал с Русия. Нейният агент дори заплашва да скъса дипломатическите отношения.* В. Геновска, Селем години.

прекъсвам в едно от значенията си е: преставам да поддържам връзки, отношения с някого за известно време или за постоянно. *Там намери своя стар приятел Телчаров, с когото напоследък бе прекъснал сношенията си .* Т. Влайков, Съчинения, III. *Нашият дипломат му написва едно грубо писмо, в което заявяваше, че прекъсва с него по-нататъшните сношения.* Ал. Константинов, Съчинения, I. *Той е прекъснал своите любовни връзки с едната от тях само след като тя е била напуснала Флоренция.* К. Величков, Периодическо списание, I. *Не се виждаме, отдавна прекъснах срещите си с него.*

прекратявам в едно от значенията си е: едностранно слагам край на връзки и т. п. *Изведньж прекрати връзките си с Емилия — престана да я търси, да я забелязва, като че тя никога не се беше мяркала в неговия живот.* А. Гуляшки, Любов.

преустановявам е книжна дума с ограничена употреба в значение на: преставам да поддържам връзки, отношения с някого. *Тихомьлком Николай Тошков и приятелите му от Одеското настоятелство преустановяват връзките си с предателите на браилските настоятели дружество, като заемат постепенно дори враждебно становище към него.* М. Арнаудов, Българско книжовно дружество в Браила.

СКЪТВАМ. Вж. п е с т я.

СЛАБ, безсилен, изтощен, немощен, изнурен.

Общо значение. Който има малко физически сили.

слаб: който е с малко физически сили, няма достатъчно сили или който е загубил физическите си сили, отпаднал е. *Миг след една голяма риба се окачила на въдицата,ама слабото човече нямало сили да я изтегли: рибата почнала да го тегли към себе си.* Ас. Разцветников, Братя Грим, Снежанка и др. (превод). *Много съм слаб, господине докторе, не мога да се държа на крака.* Л. Стоянов, Холера. *По-слабият от двамата братя бързо започна да губи сили.* Д. Немиров, Другият. *Сивушка, слаба кравичка, два пъти па-малка от Бело, прави усилие и върви усърдено с него.* Елин Пелин, Летен ден.

безсилен: чиито сили не са достатъчни да извърши, да преодолее нещо. — *Гаур! — изхриптя умиращият, безсилен да се надигне от земята.* Ст. Дичев, За свободата. *Той се изправя и сяда на кревата, но след това веднага се тръшва върху възглавницата, безсилен да стои прав.* Л. Стоянов, Холера. *И аз лежа безсилен да се оригна | изпод навъсения леден мрак.* П. К. Яворов, Съчинения, I.

изтощен: който е загубил много физически сили, останал е без сили (от болка, умора, глад и др.). *Младата родилка лежеше изтощена и блед, ала в погледа й сияеше тиха радост.* Д. Талев, Старата къща. *Въпреки врявата изтощеният от непрекъснатото дежурство войник докрай не се събуди.* П. Вежинов, Звездите над нас. *На другия ден и тримата лежаха на платното съвсем изтощени. И пак само от глад.* М. Марчевски, Митко Палаузов. *От страх, от безпокойство и от умора тя беше тъй изтощена, че приличаше на побъркана, на изумена.* Й. Йовков, Чифликът край границата.

немощен: който няма физически сили (обикн. от старост, болест). *Учителката пременява към четене. В това време в стаята влиза бавно една немощна старица.* Ив. Каранов ски, Разкази, I. *Едва след някое време старецът можа да заговори слабо и дрезгаво: — Болнав съм и немощен и като говоря за тия работи, сърцето ми се терзае.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *По троновете, . . . се редяха беловласи, немощни старци.* Й. Йовков, Приключенията на Гороломов. *Селяните гледаха как вечер бедният учител се ерца от училището уморен, немощен и как след всеки двадесет крачки се спира и продължително кашля.* Елин Пелин, Летен ден.

изнурен е книжна дума. Означава: който е съвсем без сили, много изтощен (от преумора, болест, силни душевни изживявания и др.). Употребява се понякога с поетична отсянка. *Почина си малко, после се постара да проведе боя по-разумно — . Ала нетърпението час по-скоро да се намери на брега, . . и след няколко минути, . . изнурен, до крайна степен, той опушуна отчаян ръц.* А. Мандалджиев, Отровният шип. *Заранта, изнурен от силни и остри вълнения . . , той стана с хлътнали от безсъница очи.* Ив. Вазов, Драски и шарки. *Главата тегне изнурена, | в гърдите нито капка мощ.* П. К. Яворов, Антология. *Видения го стрелкат: морен | почти заспива: изнурен. . | И ето само взор притвори | и го отваря изумен.* Н. Хрелков, Дочакая ден.

Вж. мършав.

Вж. тих.

СЛАБОГРАМОТЕН. Вж. малограмотен.

СЛАБОСТ. Вж. недостатък.

СЛАБОУМЕН. Вж. малоумен.

СЛАБОХАРАКТЕРЕН. Вж. безхарактерен.

СЛАВЕН. Вж. велик.

СЛАВОСЛОВЯ. Вж. славя.

СЛАВЯ, славословя.

славя: отдавам слава някому, казвам хвалебствени слова за делата на някого. *Люто отмъщаваше Калофер на тираните. . Бедните славеха името му и гърмеше то из Балкана.* М. Марчевски, Повести. *И когато дойде светло бъдеще | дето нашите внуци ще живеят, | от песните | , що за нас ще пеят, | нека да ни славят и ни сдъвт.* К. Зидаров, Септемврийски песни.

славословя е книжна дума, еднаква по значение със славя, но има отсянка на тържественост. *Мислиш съм си за оная антични апотеози, когато хората излизаха срещу изгряващото слънце, славословяха и пееха химни.* Й. Йовков, Жетвяря. *Едни не вярваха в исихията и заедно с търновския патриарх Теодосий го коряха, че е послушник на гръцкия патриарх Калист, а други от духовенството приживе го словословеха като светец.* Ем. Станев, Антихрист. *Аз го славословя и му се покланям благоговейно* [на св. Ив. Рилски] *не толкоз за неговите чудотворства. . , а за това, че той е бил поет, та е намерил тия красни места за жилище.* Ив. Вазов, Великата Рилска пустиня.

СЛАГАМ, турям, оставям, поставям, полягам, давам.

Се. виж: сложа, турн, оставя, поставя, положа, дадо.

Общо значение. Правя нещо да стои на определено място.

слагам: правя да заеме определено място нещо, което съм държал досега в ръцете си. *Първата госпожа поднесе стол на майката! — Седни ей тука. Сложи там торбата.* Г. Райчев. Златният ключ. *Стои сеса дядо Трифо сред двора на училището и кара децата да му слагат пред него донесените дървета.* Т. Влайков, Прежившото. *Ключът беше на мястото, където обикновено го слагаха — под една от плоните пред къщи.* Ст. Марков, Дълбоки бразди. *Той сложи тъмото отгоре в ямка.* Кр. Велков, Село Борово. *Откъм градината влиза ниска, . . жена, . . Сяда на масата при тезгяха, слага си очила и разтваря започната книга.* К. Константинов, Седем часа сутринта.

турям не се различава по значение от с л а г а м, но има разговорен характер. *Ела, ела тук на ъгъла, каза Цонка и тръгна, та донесе от труста и тури под върбата две плетени столчета.* Ив. Вазов, Казанлъшка царица. *Когато дядо Либен влязъл в стаята, то си свалил шапката и турил я на пещта.* Л. Каравелов, Българи от старо време. *А той гял ден шеташе сиреч и безгрижен, . . . береше големи китки и си туряше натопени в глинена чаша на сечата малка масичка в кешята си.* Елин Пелин, Под манастирската лоза. *Манолски тура цигара в кехлибареното си цигаре и запуши.* Й. Йовков, Чифликът край границата.

оставям: правя нещо, което съм държал в ръцете си, да стои на определено място, обикн. за известно време. *Бързо остави бръдката зад хамбара, дето беше скрит Краличът, зави хубаво Марийка и отвори вратата.* Ив. Вазов, Под игото. *Оставих на земята мрежата, докато си отключа.*

поставям: правя нещо да заеме определено място и устойчиво положение, където трябва, обикн. за по-дълго време. *Немците бяха поставили минохвърлачките си без всякакво прикритие и точно в средата на разстоянието между моголо и гората.* Тютюн, Д. Димов. *След няколко време поставят в собата и втори стан.* Т. Влайков, Прежившото. *Той поставяше тъмни, примки, копаеше вълчи тропове.* Елин Пелин, Щъркови гнезда. *Страндража насяка гостя всякому и постави няколко стъкла с вино.* Ив. Вазов, Немили недраги.

полагам: оставям внимателно (обикн. болен, ранен) в лежащо положение. Употребява се сфемистично в смисъл: слагам покойник в гроба, а също и: слагам цветя върху гроб, паметник. Има книжен характер. *Кремена се опита да стане. Политна. Борис скочи, грабна я в ръце и я положи на миндера.* П. Вълчев, Стъпала към небе. *Сестрата го положи [ранения войник] върху леглото и започна да разкопчава дрехите му.* К. Петканов, Морава звезда кървава. *Иванка положи заспалото момиченце на една купчинка сено до колибата, зави го и седна край ниската синя.* П. Здравков, Незабравимо детство. *Късно след полунощ партизаните се възкачиха на самия връх Момин косичник, изкопаха гроб, в който положиха тялото на Руска, и го покриха със зелени клони.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Нежно помилва кръста му със синовна обич. Наведе се, . . , и се залови да изхвърля настрана изсъхналите цветя, които някоя близка ръка беше отколе положила.* А. Каралийчев, Спомени. *Група септемврийчета положи до паметника голям венец от живи цветя.* М. Марчевски, Героите на Белица.

дивам е дума от народния език. Свързва се обикн. с въпросително наречие к ъ д е. Не се различава по значение от о с т а в я м. Употребява се обикн. в случаи, когато човек търси нещо, което не знае къде е сложено. — *Я попитай майка си де е дянала серкмето?* Ем. Станев, Иван Кондарев. — *Чуй, Бояне. . — започна Ванко. — Идва чичо. — Кажи къде си дянал жакета му?* М. Грубешлиева, Пръст иглено ухо. *В дъното на салона имаше малка естрадка за оркестър. Тази естрадка беше подвижна и макар че сега нямаше никакви музиканти, не бяха я вдигнали. Сигурно нямаше къде да я дянат.* Г. Караславов, Селски истории.

СЛАДОСТРАСТЕН. Вж. п о х о т л и в.

СЛАДЪК, благ.

сладък: който има вкус на захар или който е с повече захар. *Станеш и набереш онзи ми тъй хафуз-али, едри сладъки, като ханашки гроздове, сладки като захар.* Л. Стоянов, Холера. — *Висока е* [крушата]. *Човек мъчно може да се качи на върха й. Най-сладките круши там зреят.* К. Петканов, Старото време. *На вратата се показа прислужникът и мълчаливо зачака. Хаджиставре подхвърли: — Две кафета, тежки, сладки.* Д. Спространов, Самообречените. *На таблата наредени сладки работи: халва, рехави бонбони, захаросани ябълки, сусамки.* А. Каралийчев, Топла ръкавичка,

благ е дума от народния език, равна по значение на с л а д ъ к. *Всеки празничен ден те с Ганка ходеха на гости у тъста. Какви печени агнета бяха изядени, . . какви вина и благи банци!* Г. Караславов, Обикновени хора. *Куна, която беше дошла да поиска нахутена мая, за да меси благ хлеб, пристъпи и седна до нея.* К. Петканов, Морава звезда кървава. *Клонченца зеленки | ябълки червенки | . Хубавички са! |. . .| А какви са благи | сладост, чудеса!* П. Р. Славейков, Избр. произведения, I.

Вж. в к у с е н.

СЛАСТЕН. Вж. п о х о т л и в.

СЛАСТОЛЮБИВ. Вж. п о х о т л и в.

СЛЕДА, отпечатък.

Общо значение: Това, което остава у някого от преживяване или въздействие. **следа:** това, което е останало в съзнанието от дълбоки, силни преживявания или от нещо всъщност, а само и отражението, което те дават у някого. *Картината, която се разкри пред очите му, остави дълбоки и трайни следи в съзнанието му.* Ив. Мартинов, Драва тече през славянски земи. *Това време не бе оставило никакви следи в живота му — нито радост, нито скръб.* А. Наковски, Мария против Пиралков. *Нека носим йоще срама по челото | силна от бича, следи от тяглото.* Ив. Вазов, Лирика, I. *Тяхната* [на Разцветников и Фурнаджиев] *лирика, . . , не само остави дълбоки следи в душата на цялото поколение, дошло след войната, но и получи видно място в златния фонд на нашата книжовност.* А. Каралийчев, Спомени.

отпечатък в едно от значенията си е: отражение върху някого, нещо от нещо минало или преживяно, което му прилава определен облик. *Старостта неусетно беше наложила своя разрушителен отпечатък на лицето му: то беше набръчкано като кората на сухо дърво.* М. Марчевски, Остров Тамбукту. *Мери е облечена в костюм и шапка по последна мода. Всичко във външността й носи отпечатък на лека екстравагантност, придобита в чужбина.* Д. Димов, Жени с минало. *Ред стихотворения в сборката, . . , носят слаб отпечатък, . . , от направлението, а което се придържа.* К. Величков, Събр. съчинения, VIII. *Изключително напрегнатото международно положение сложи своя отпечатък и върху обстановката в България.* П. Илиев, В леговището на вълците.

Вж. диря.

СЛЕДВА МИ СЕ. Вж. пада ми се.

СЛЕДСТВИЕ. Вж. последствие.

СЛИВАМ. Вж. съединявам.

СЛИСВАМ. Вж. смайвам.

СЛОВО. Вж. дума.

СЛОВООХОТЛИВ. Вж. приказлив.

СЛОГ. Вж. граница.

СЛОЙ. Вж. пласт.

СЛОМЯВАМ. Вж. съкрушавам.

СЛУЖА СИ. Вж. употребявам.

СЛУЖБА. Вж. длъжност.

СЛУЖЕЩ. Вж. служител.

СЛУЖИТЕЛ, служещ, чиновник.

служител: лице, което заема някаква длъжност в системата на държавния апарат. *После се появи да се настани служител в някоя митница.* Ив. Вазов, Пъстър свят. *Най-сетне старецът се досетил, че някъде в кметството или в кошата непременно трябва да има дежурен служител.* П. Вежинов, Звездите над нас. — *Не може така, младежо — каза стажантският. — Вие сте наш, държавен служител, трябва да изпълняваме каквото ви се нареди.* Г. Мишев, Преброяване на дивите зайци. *Освен лекторите, горските, счетоводителката и двама други служители наблизо живеят и много работници-секачи.* М. Марчевски, Тайнствените светлини. *Поценски служители.*

служещ: човек, който работи не в производството, а в административно или културно учреждение. *В общината имаше тревога. Викаха, сбираха се по двама, трима, шепнеха си — от цялото село сбираха двадесетина души, повечето служещи в общината.* Г. Караславов, Избр. съчинения, I. *Отначало бяха излезли да стачкуват почти половината от работниците и служещите.* Ал. Бабек, Малкият емигрант. *В болницата Евгени завари тревога и смут. . .Лекарите бяха смутени, служещите се движеха из коридорите с уплашени лица.* Д. Ангелов, На живот и смърт.

чиновник: служител в учреждение или предприятие. Има остаряващ характер. *Чиновниците бяха вече натрупали канцеларните си.* М. Грубешлиева, Пред прага. *В прочутия ресторант, . . , пееха, веселяха се и танцуваха с далите си офицери, депутати, богати търговци и висши чиновници от министерствата и столичните банки.* А. Гуляшки, Любов. *Дребен чиновник. Банков чиновник.*

СЛУХ. Вж. мълва.

СЛУХТЯ. Вж. ослушвам се.

СЛУЧАЙ, случка.

случай: стечение на обстоятелства, в които попада човек, при което не може да се предвиди кога и как то ще възникне и как ще се развият нещата. *Той се спасил като по чудо. Един от тия редки случаи, които разумът никога не може да предвиди и да очаква.* Й. Йовков, Разказ, I. *Вакрил и Крьстьо заговориха на любимата войнишка тема — за маршрута на фронта, за някои по-важни събития, за по-главни премеждия и щастливи случаи.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Той изложи накъсо случая, без да обвини никого.* Ем. Манов, Ден се ражда. *Налага се случаят да бъде разследван. Нещастен случай.*

случка: при неочаквано стечение на обстоятелствата — това, което става или се извършва и в което някой е участвувал или го е наблюдавал. *Една вечер, на стъмнване, въ-шката се нахвърля неочаквано на стадото и грабва една овца. . . След тая случка Давидко беше като в треска.* Й. Йовков, Ако можеха да говорят. *Бяло куче се насочи като стрела към карушата, пресрещна конете и изфуча в лицето ни.* К. Петканов, Морава звезда кървава. *Всички знаха. От тази случка Димо се развесели.* К. Петканов, Морава звезда кървава. *Ела, че той ще разправя наталъта си и поноже в тия патила имаше много весели случки, то всички обичали да го слушат.* Д. Немиров, Братя. *Разказваше ми разни интересни случки от всекидневието си.* Л. Александрова, Има едно щастие. *Истинска случка.*

СЛУЧКА. Вж. с л у ч а й.

СЛЯП, кьорав.

слян: който е лишен от зрение, който няма способността да вижда, не може да вижда. *Пред нас стоеше старец. Навярно слян — изпод кървавите, подути клепачи гледаха бели, безжизнени зеници.* Й. Йовков, Разказ. II. *Слепият човек протяга ръце и почва да типа колана, копчетата, ордените на първия офицер и след като стигна до нагоните. . , се дръпна назад, . . С глух глас. — Те са „Български офицери". Познах ги.* А. Каралийчев, Птичка от глина. *Да можеш да се омъжиш за него, . . Само че той е слян и не ще те вижда.* Св. Миков, Андерсен, Снежната царица и др. (превод). *Гужа беше се окучила. . . , кучката лежеше в вълна, а на гърдите й шавала пет сиви, още слепи кученета.* Ем. Станев, Януарско гнездо.

кьорав е дума от народния език, равна по значение на с л я п. Употребява се в разговорната реч, за да се изрази грубо отношение към човек, който не гледа внимателно. *Не видя де стъпва и като отнесеш крак, един кресне глас викна в ухото му: — Уф бе, кьорчо кьорав!* . . Н. Нинов, Една шепа орехи. — *Ами ти, като ще купуваш, кьорав ли си да видиш каква е стоката? То не е дини, а тикви.* Ст. Чилингиров, Първа жертва. — *Хей, вампирино, кьорав ли си — овцете нагазиха картофите?!* Ив. Хаджимарчев, Овчарчето Калитко. *Съставиха договор за друга, по-голяма война. Но кой е виновен? Народът ли, . . ? Или тези, дето се върнаха кьорави и сакати?* Ст. Мокрев, Зората иде.

СМАЗВАМ. Вж. п о т у ш а в а м.

Вж. с г а з в а м.

Вж. с ъ к р у ш а в а м.

СМАЙВАМ, слисвам, замайвам, изумявам, поразявам.

Сл. вид: **смая, слисам, замая, изумя, поразя.**

О б щ о з н а ч е н и е. Предизвиквам силно учудване.

смайвам: правя много силно впечатление, предизвиквам учудване, удивление с необикновения си вид или с някои особени качества, постъпки. *Манастирът ни смая със своята грандиозност, архитектура и богатство.* К. Константинов, Път през годините. *Толкова млад бил, само с три-четири години по-възрастен от Рилко, и с мъдрите си слова бил смаял даже и дядо Петко. Всичко знаел.* А. Христофоров, Ангария. *Ще стана артистка. Видя ли на утрото какво беше — смаях всички. Аз съм родена за сцената.* Г. Райчев, Избр. съчинения. *Той искаше да направи нещо, та да смае всички, за да каже нещо, неказано досега, в което би блеснал умът му с всичката си сила.* Д. Талев, Преспанските камбани.

слисвам: силно учудвам, силно изненадвам някого с нещо, което не се е знаело и допускало, че може да съществува или да стане. *Те* [италианците] *и двамата бяха с бели сламени капели — не бяха виждали преспански такива капи и сякаш това ги слиса най-много.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Какви изненади им нося аз на нашите американци. Ще ги смаем, просто ще ги слисаме, ще ги отрупаме с идеи.* Ал. Бабек, Малкият емигрант. *Той трябваше да даде дума, че ще следва по държавните науки. . . А сред годината слиса и баща си, и всички: той ми писа, че се премества в медицинския факултет, . . а друга наука освен медицината не искал да учи.* А. Страшимиров, Антология. *Малко остана няколко души да го настиснат, но той събра сили и слиса гонителите си. Улови се за един кол от оградата и като ѐлк прекочи в двора.* К. Петканов, Старото време.

замайвам в едно от значенията си е: силно, много изненадвам с необикновения си вид, характер, особености, така че този, който възприема това, не може да се опомни, да дойде на себе си от учудване. *Всички тия толкова чудноватите и тайнствени неща просто замаяха детската ми глава и ме изтляхиха с някаква смесица от страх, недоумение, почуда и въторг.* Т. Влайков, Преживяното. *Сега светлините я замаяха, . . Струваше ѝ се, че целият град скита из улиците и никой не мисли да се прибира.* Г. Караславов, Татул. *Той получи хабер, който го замая: Рада го викаше да слезе в село; баща й им даваше благословията си, Мурадбей му прощаваше.* Й. Йовков, Старопланински легенди. *Той искаше да блесне пред тях и да ги замае, да разберат колко способен е той.* Ст. Ц. Даскалов, Есенно сено.

изумявам: много силно учудвам, предизвиквам необикновено удивление с нещо, на което разумът не може да реагира. *Безкрайно е разнообразието на живата природа. Каква пъстрота. . . Но вгледаме ли се по-внимателно, нас ни изумява друг факт. Цялата тази пъстрота се движи в строго установени от природата рамки.* Хр. Одисеев, Тайните на на-

следственоста. *Борис се докосваше леко до нещата, намекваше подробности, които изумяват слушателите.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Очертаваше се много добра реколта — . . — и всички мислеха, че Давид Лазар без тревоги и спокойно ще спечели много пари от своите ниви.* *Но той си изуми с постъпката си, . . , той превози цялата българска и румънска реколта на зърнени храни към Браила.* П. Спасов, Хлябът на хората. *Решава да изтрие нещо необикновено, никакво геройство. Да изуми съселяните си, Янка.* Ас. Станоев, Първите.

поразяваш: внезапно предизвиквам силно, необикновено впечатление, учудвам изваждайки много с нещо, което силно смущава, вълнува. *Първото нещо, с което поразяваше това лице, бе красотата.* Д. Димов, Осъдени души. *Ужасната картина, така ненадейно, ме порази окончателно, изгубих и ум, и разум, и кураж.* Зах. Стоянов, Записки по българските въстания. *Станкул трепана устни и нямаше какво да отговори — думите на Белханджията го поразиха с голямата си правда.* Ст. Марков, Дъдловци разбси. *Писателят, архиерей, обществен деец, той ме поразяваш всякога с дарбите си и добродетелите си и е изтръвал у мене само удивление.* К. Величков, Събр. съчинения, VIII.

СМАХНАТ. Вж. л у д.

СМАЧКВАМ. Вж. с г а з в а м.

СМЕЛ, храбър, безстрашен, неустрашим, мъжествен, дързък, дръзновен, героичен, юначен, кураж.лив, сърцат.

О б щ о з н а ч е н и е. Който не се страхува, не изпитва страх.

смел: който не се поддава на появил се у него страх, готов е да се изложи или се излага на риск, на опасност, обикн. в името на нещо, осъзнавайки опасността, която го заплашва, или който изразява липса, отсъствие на страх. — *Хайде — рекъл магьосникът на князе. Нека всички добри сили ти се притекат на помощ. Бъди смел! От нищо не се бой!* Н. Райнов, Княз и чума. *Началникът израсна изведнъж пред очите им* [на първенците на града] *като човек деен и главно смел до безразсъдност. Да отиде сам в джамията, и то пощем!* Ст. Чилингиров, Първа жертва. *От няколко години напоследък взех да се чувствувам смел и не чувствувам никакъв страх.* Елин Пелин, Аз, Ти, Той. *Смяташе се при това за борец с кретъ, . . , добри смел характер.* Т. Влайков, Съчинения, III. *Сила изтъкни цялото му тяло и походката му стана твърда, смела и сигурна.* Елин Пелин, Ян Бибиян на Луната. *Смел подвиг. Смела постъпка.*

храбър: който не изпитва страх, действува спокойно, когато е изправал в опасност, а други се страхуват. Днес рядко се употребява в смисъл: който е проява, израз на отсъствие на страх. *Анастасия бе слушал, че през войната Калиников бил безразсъдно храбър обвинер и изумителен стрелец. Нито веднъж набелязаната жертва не беше се спасявала от куршумите му.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Огнянов, . . , поддържане заедно с малцината си храбри другари неравната борба.* Ив. Вазов, Под игото. *Димитър е и храбър, смел и безстрашен. . Той е винаги доброволец за всяка опасна служба.* Й. Йовков, Разкази, I. *Беловоде било едно от укрепените места, които са показали храбро съпротивление на турците.* Ив. Вазов, В недрата на Родопите.

безстрашен: който не познава, не изпитва чувство на страх или който изразява отсъствие на страх. *Бурята бе много страшна. . Гемеджията бе опитен и безстрашен, насочи гемията по дирите на вятъра и на петия ден ние се видяхме изхвърлени на брега.* К. Петкатнов, Преселници. *И късно вечерта си представях. . , опожарените области и оная безстрашна момичета, които се пробляват през огъня и мрежите на неприятелските линии.* П. Михайлов, Малката партизанка. *Явно беше от ден на ден той* [Анадолецът] *ставаше по-безстрашен, по-лют. Още веднъж, докато имаше месечина. Петър го видя да се бори с вълка твърде срещу гърди.* Й. Йовков, Ако можеха да говорят. *Безстрашна постъпка.*

неустрашим е книжна дума с рядка употреба. Означава: у когото заплахите или наличието на опасност не могат да предизвикат чувство на страх. *Човек с желязна воля, готов като Георги Бенковски да поема отговорност за взетото решение, той въреки всички неприятни изненади остана неустрашим борец за свобода.* Г. Караиванов, Перущица — гнездо на герои. *Известно ви е, че* [организацията] *брои в своите редове неустрашими ратници, които през кръв и огън високо издигат и носят нашето знаме, което е знаме на всенародното въстание.* Д. Талев, Илинден.

мъжествен: който проявява твърдост и не губи присъствие на духа в трудни моменти или в който се проявява твърдост, смелост. *Радуи, спокоен и мъжествен, високо увещаваше жените да не се плашат и да не бягат, защото, . . редовна войска не закача мирното население.* Й. Йовков, Разкази, I. *В този момент партизаните излеждаха по-бодри и по-уверени в започнатата борба, станаха по-мъжествени и по-силни, готови да превземат и най-здравата крепост.* Сп. Трънски, Неотдавна. *Особено ме зарадва писмото от нашата любима мама. Това, че тя, . . , е така смела, мъжествена и пълна с надежда, за мене е едно голямо морално облекчение.* Г. Димитров, Пред фашистския съд. *Мъжествена борба за свобода.*

дързък: който проявява смелост до безразсъдство по особен, необичаен, изненадващ начин или който е проява на такава смелост. Има книжен характер. *Винаги дързък и безстраш-*

лив до безразсъдство, . . . той, като досега безброй пъти беше се изтръвал из нощите на враговете си, той нито подозираше, че е подпъхнат. Ив. Вазов, Утро в Банки. *Настъпи есента. . Войводите се раздвижиха, отнаха по-дръзки и много често нападаха турските села и чифлици.* К. Петканов, Пресечници. *Незабавно биде изпратен един изтъреден комисар с едно отделение от столичната полиция и с едно малко отделение войска, за да усмири тоя дръзко въстанал.* Т. Влайков, Каменов. *В детското съзнание начаса узря дръзк план. Като се прикрие зад стъвлото, ще скочи на по-горния клон и ще се изправи с хищника.* Цв. Антонов, Честна дума.

дръзновен е книжна дума, равна по значение на д ъ р з ъ к. Употребява се сравнително рядко и е отсянка на тържествеността. *Под ръководството на Георги Димитров, на своя Централен комитет Партията разгръна мощно партизанско движение, сплотиха в своите редици най-дръзновените борци.* Т. Вълов и др. Основи на комунизма. *Нашиятъ народ е водил в миналото дръзновени борби срещу свои и чужди потисници.*

героичен: който проявява голяма смелост, храброст и доблест при защитата на идеи, в обществени борби с историческо значение и т. н. или който е проява, отражение на смелост, храброст, доблест. *А сплъзъ в Присое юнак с героичен отпед — / молнуте му в младост сплъ — / и после присойни разказвали скритом, че в тях / убитите горе познали.* В. Георгиев, Партизански песни. *Що се отнася до мене лично, всички мои съотечественици могат да бъдат уверени, че аз — син на героичната българска работническа класа, посвещавам своите сили и способности в служба на нашия. . прекрасен борчески народ.* Г. Димитров, Съчинения, III. *Знамето свбуда в паметта му спомени за героични битки през Освободителната война.* В. Геновска, Седем години. *Героичен подвиг. Героично минало.*

юначен: който е извънредно смел, обикн. в борба за свобода или в защита на някого, нещо. *Непобедимиятъ войска как преследваше юначната дружина и наказваше душманите.* М. Марчевски, Повести. *Единствена Черна гора не поставяше условия, за да воюва с Турция; нейнотъ юначен планински народ, . . . и сега се показа готов да се спусне от своите чукари и да се хване на борба.* Ст. Дичев, За свободата.

куражлия има разговорна употреба. Означава: който е смел или който е храбър. — *Не си за сетар за морето. . . — Морето не ни иска млади, другарю, . . То ни иска и куражлии.* Н. Антонов, В открито море. *Вперила поглед напред, прехапала злобно устни, пореше водата и мълчеше. — Хей, че история! Де да знам, че така ще се уплашиш? Божем си куражлия.* А. Мандаджиев, Отровният шип. *Големият скочи от коня си и се заслуша в напева. — Това не е ли „Стани, стани юнак балкански"! — рече той. . . — Що не излезат да я пеят на мегдана? Мислят се за много куражлии. . . Селото без запъпи ли е?* Ст. Дичев, За свободата.

сърват е дума от народния език, равна по значение на х р а б ъ р. *От съседните села ще зърнат огъня и ако там има сървати хора, ще ни дойдат на помощ.* Ст. Загорчинов, Избр. произведения, III. *Тук във всички боеве те показали пример на сървати българи.* Сл. Трънски, Неотдавна. — *Не бойте се, момци! — говореше Панайот. . . И умен, сърват, съобразителен, той успяваше да провира четата между опасностите и да я предназва от дебнещия враг.* Ст. Дичев, За свободата.

СМЕНЯВАМ, заменям, променям, разменям.

Св. вид: **сменя, заменя, променя, разменя.**

О б щ о з н а ч е н и е. Вземам едно нещо вместо друго.

сменявам: преставам да си служа, да употребявам нещо и взимам друго от същия вид или давам нещо, за да получа срещу него друго. *Трифон смени прогнилата дъска на ниската входна врата с нова.* М. Марчевски, Митко Палаузов. *Мама рано, преди да тръгна на училище, ме накара да сменя късите панталони с нови, дълги.* А. Каралийчев, Спомени. — *Съгласен ли си да сменим свинята с овца? — Съгласен съм. На ти свинята, дай ми овцата!* Ран Босилек, Весели приказки. *Кълнчка на дните златни, / към свиден и милъ! / И за цярските палати / не бих те сменил!* Ран Босилек, Радост.

заменям: взимам на мястото на едно нещо друго или оставям нещо заради друго, за да използувам друго. *Революционният щаб наистина тръгваше да пътува с черен автомобил, но той се повреди и в София го заменил с чер.* А. Каралийчев, Народен закрилник. *Гужва не ги* [кученята] *прие, колкото и да се опитвахме да ги заменим с прите вълчета.* Ем. Станев, Януарско гнездо. *Снабдиха се от турците с гайтанлии дрехи, заменяха гуглите с пискюлии фесове.* К. Петканов, Хайдути. *Тукашните сенки, тукашните ливади с нищо не бих заменил.* А. Каменова, Харитининият грях. *Вие обичате работата си и не ви се иска да я замените с друга.* Д. Немиров, Дело № 9.

променям: замествам нещо с друго или взимам нещо вместо друго. *Късно е вече да променям занята си. Но дай ми едно кълче, да си отворя една обущарничка — да кърпя обущата на работниците.* Й. Йовков, Обикновен човек. *Извътре сцената, при спуснатата завеса, с голям тропот променяха декорацията.* Ив. Вазов, Драски и шарки. *Най-после жената рекла на мъжа си: — Щом ти се вижда лесно женското шътане, хайде да променим работата си.* Ран Босилек, Радост.

разменям: давам нещо, като срещу него получавам друго, обикн. равностойно. *Апостаси миналата среда направо му бе предложил да си разменят квартирите.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Морските разменяли товара на корабите си срещу кожи от диевч и добитък, срещу жито и восък, срещу мед, катран и въглища.* О. Василев, Зъб за зъб. *Срещу тлх* [кожите на убитите мечки и сърни] *селяните разменяха просо или ръж и по малко сол, която се намираше рядко и струваше скъпо.* Ст. Загорчинов, Ден последен.

Вж. з а м е с т в а м.

СМЕСВАМ, размесвам, разбърквам.

Сл. вид: **смеся, размеся, разбъркам.**

О б щ о з н а ч е н и е. Правя едно цяло от различни неща.

смесвам: слагам заедно две или повече неща, различни по вид или качество, и ги правя в едно или прибавям към нещо едноредно друго нещо от същия род, но различно по състав. *Ще вземеш „Торбица" и „Солуожанка". Ще ги вариш. Ще счукаш небет шекер, ще ги смесиш и ще ги мачкаш, дорде станат на жълт меглем. И сутрин и вечер ще мажеш рамята.* Д. Немиров, Братя. *През последните дни той реши да пренесе фия, да го обръчке с връвачката и да смеси сламата му с ечемичената.* Г. Караславов, Спахи. *Купи два вида бонбони — едните от 60 лв. килото, а другите — шоколадени, от скъпите. Като се върна, смеси ги наведно в бонбонерата.* Чудомир, Избр. произведения. *Трупайте оръжията поотделно на купчини: де копия, де мечове, де лъкове! Не ги смесвайте.* Ст. Загорчинов, Ивайло. *Тя ще велкога да смеси в житеното брашно и малко кукурузно.* Т. Влайков, Стрина Венковица. . .

размесвам: смесвам добре различни неща, за да получа едно цяло. *Вечерта, . . , зел царят едно кило пшеница, едно кило ръж, едно кило ечемик, царевица, просо, овес и ги размесил всичките наедно.* Българска христоматия, Ив. Вазов и К. Величков. *Налейте в едно ожезве ракия, размесете я с медец.* Л. Каравелов, Българи от старо време.

разбърквам: слагам заедно различни неща, като с движения в кръг с ръка правя едно цяло. *Някъде сам той засяваше тревни смеси, като си разбъркваше с по една шепа сортови семена от ечемик или пшеница.* А. Гуляшки, МТ ставшия. *Ще опече пуканци, ще ги начъкча ситно-ситно, ще ги скъпи изсушен сминдул и малко чубрица, ще ги пресее, па ще ги разбърка със ситна солница и стане една шарена сол — за чудо хубава!* Т. Влайков, Съпротивия, II. *Нонка запали огъня, а тъй Мита разбърка в голяма паница сирене и яйца.* К. Петканов, Златната земя.

СМЕТ, боклук.

смет: дребни, сухи отпадъци, нечистотии и прах, които се изхвърлят от помещение, двор и др. и се събират на едно място. *Лъхна ги топъл въздух, изпълнен с тежката миризма на разваления храна, помия и смет.* Ал. Бабек, Малкият емигрант. *Взе метлата от въгла, бръзе смете късчетата, събра ги в лопатата и ги хвърли в сметта.* К. Петканов, Вълнолом. *Съпругът пъзна бърз поглед върху пълната със смет и остатъци от храна кофа.* Г. Райчев, Златният ключ. *Две дръпаи хлапета метяха пред кината, събирайки сметта на кун върху тротоара.* Ив. Мартинов, Пролет мила. *Кофа за смет.*

боклук е равно по значение на с м е т. Има разговорен характер. *Казах му да се хвърля боклукът на едно място.* Й. Йовков, Жетварят. *Свини, пили, всичко ровеше из боклука, нилгеше го из двора.* К. Петканов, Старото време. *Тежка миризма на гнеща смет бъсна Гергин в носа. Тя идеше от ямите зад железнирските жилища, където се изхвърляше градският боклук.* Ем. Манов, Ден се ражда.

СМЕШЕН, комичен.

О б щ о з н а ч е н и е. Който буди смях.

смешен: който предизвиква у околните смях или присмех. *Когато си снеле фуражката, Димитър е тъй смешен, че който и да го види, мъчно може да се удържи да не се засмее.* Й. Йовков, Разкази, I. *Уже се попременил, постенал, но все пак изглежда смешен с вехтите си чешири.* Елин Пелин, Църкови гнезда. *Дядо Ламби замълча за малко, защото искаше да разкаже нещо весело и смешно, за да развесели Нонка.* И. Петров, Нонкината любов. *Завеляват ме и смешните приказки на циганите, па и техните весели песни.* Т. Влайков, Преживяното. *Слушайте, аз ще ви разкажа една смешна случка.* Г. Райчев, Избр. съчинения. *Смешна история.*

комичен: който предизвиква смях, присмех, с което забавлява, развеселява околните. Има книжен характер. *Владимир се хвана с два пръста за челото. В позата на мислител той беше толкова комичен, че някои не можеха да се сдържат и почнаха да се смеят.* А. Мададжиев, Отровният шип. *В отреда го обичаха заради веселия му характер и често го караха да ни разказва случки из своя живот, на които винаги придаваше комична окраска.* М. Марчевски, Геройте на Бели̂ца. *Обикновено своите разкази тя завършва с някой комичен епизод.* Г. Караславов, Избр. съчинения, III. *Той бе най-обикновен, простичък селски момък с рядка, руса, свилена брадица, която му придаваше малко комичен вид.* П. Вежинов, Нашата сила. *Комична поза.*

СМЕШНИК. Вж. ш у т.

СМЕЯ СЕ, кикотя се, кискам се, хиля се.
Общо значение. Издавам смях.
смея се: давам гласен израз на радостно, весело или друго чувство, като издавам характерни, пресекливи звуци, придружени с движения на лицевите мускули. В случая не се подчертава характерът на смеха, а само действието. *Всички махаха с ръце и викаха „ура", хвърляха шапки на славните борци, . . , и се смееха от радост.* М. Марчевски, Героите на Велина. *Ледени Гемо се смее, радва се.* Л. Каравелов, Българи от старо време. *Тя никога не се смееше с високо глас.* Елин Пелин, Гераните. *Ала той такива смехории прави, такива дявол, умряхме да се смеем.* П. Йовков, Разказ, II. *Не може да се удържи и Дамян, прихна и той да се смее.* П. Йовков, Жетварят. *Смея се да сълзи.*
кикотя се: смея се, силно и продължително. Има разговорен характер. *Виж как си приказат и играят децата, как са весели, как се смеят и кикотят.* Т. Влайков, Две майки. *Още отдалеч слушах високите смехове и следах как се закачаха една друга, подгоняваха се и кикотеха се.* Н. п. Филипов, Забравени реалисти.
кискам се: смея се гласно, но не високо, със сдържан и пресеклив смях. *Беше Клео. Тя се кискаше, стеснявайки се от собствената си несдържаност, крийки лице в шепи.* Ем. Манов, Бягството на Галатея. *Мишка се беше обърнал настрана и весело се кискаше в шепите си.* А. Гуляшки, МТ станция. *Никой не я* [учителката] *слуша. Едни си приказват, други се кискат.* В. Бончева, Анчето пише.
хиля се: смея се безгласно, обикн. неуместно, глупаво, злорадо и под. Има разговорен характер. Употребява се с груба отсянка. *Какво се хилиш? Няма нищо смешно.*

СМІЛЯВАМ СЕ, умилостивявам се, съжалявам се.
Св. вид: **смиля се, умилостивя се, съжаля се.**
Общо значение. Постъпвам с някого добре вместо лошо, както би трябвало или се е очаквало:
смилявам се: правя на някого добро вместо зло или пък правя добро на някого, който не го е заслужил, няма основания да го иска от мене. — *Добри ловецо, не ми вземай живота. Аз ще излязам в диките гори и никога няма да се върна у дома. И тъй като детето било много хубаво, ловецът се смилил и казал: — Бягай, клето дете!* Ас. Разцветников, Братя Грим, Снежанка и др. (превод). *Смилете се поне над детенцето й, ще остане без майка и без баща.* Д. Талев, Илинден. *Юнакът се смилил. — Добре, няма да ви погубвам.* Ив. Планински, Без стряха. *Пиши му и ти, . . , дано се смили да ни помогне: той е богат.* Ив. Вазов, Нова земя. *Най-после един кръчмар, . . се смили и ме приз в къщата си за тая нощ.* Ив. Вазов, В недрата на Родопите.
умилостивявам се: въздържам се от отмъстителност по отношение на някого и не правя зло, което се очаква. *Герган не очакваше да бъде освободен, . . но дали щяха да се умилостивят над бедната му измъчена жена? Дали щяха да помислят, че има дете?* К. Калчев, Живите помнят. *Ти ще живееш, баща ми ще се умилостиви, защото твоята смърт ще бъде моя смърт.* Ив. Вазов, Борислав.
съжалявам се: овладявам, надделявам лошото си чувство към някого (обикн. защото съм по-силен от него) и не му мъстя или пък му позволявам да направи нещо, което е в негов интерес. *Добра душа е този Момчил — рече след кратко мълчание Теодосий. — Съжалил се над девойката и я пуснал на свобода без откуп.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Тогава той казал: . . аз не мога да живея, ако не виждам Снежанка. Като говорил така, добрите дожджевета се съжалили над него и му дали ковчега.* Ас. Разцветников, Братя Грим, Снежанка и др. (превод).

СМИРЯВАМ. Вж. усмирявам.
СМИСЪЛ. Вж. значение.
СМОГВАМ. Вж. успявам.
СМРАД. Вж. воня.
СМРАЧАВА СЕ. Вж. здрачава се.
СМРЪЗВАМ СЕ. Вж. измръзвам.
СМУТ. Вж. размирици.
Вж. суматоха.
СМУШАВАМ. Вж. безпокоя.
СМЪКВАМ. Вж. сваляма.
СМЪЛЧАВАМ СЕ. Вж. млъквам.
СМЪРТ, край, кончина.
смърт: завършек, прекратяване на живота. *Ние прекратихме пътуванията си с дяда Гена и месец-два по-късно се научихме, че Сарандовица умряла съвсем неочаквано с онази бърза смърт, която лесно грабва здравите и силни иначе хора.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан. *Смъртта на тая жена, млада и зелена покосена, изтъкни със скръб всички сърца.* Ив. Вазов, Под игото. *Уверявам ви, след неговата неочаквана смърт — той умря от сърце, мислех си, че ще изгубим и нея!* Ст. Дичев, За свободата. *Като умря майка ти, а бог й изпрати лека смърт —*

аз отидох в манастир да изкупя греховете си. Ст. Загорчинов, Ден последен. *Естествена смърт. Насилствена смърт. Преждевременна смърт.*

край в едно от значенията си съвпада със с м ъ р т. Има евфемистична употреба. *Старецът предчувстваше близкия си край, но се утешаваше с мисъла, че Драгота не само ще бъде достоен него заместник, а велик подвижник.* Й. Йовков, Старопланински легенди. *Милата ни майка! Дали в тая страшна зимна нощ, когато говоряхме за бъдещето, предчувствувайки близкия си край, тя нарочно ни каза тия топли напътствени думи, които после никой никога не ни повтори.* А. Михайлов, Деша на шивачката. *Когато повикаха някого от затвора, стараехме се да узнаем дали са го заели да го изследват или да го съдят и щом беше второто, знаехме, че е настъпил краят му.* К. Величков, Периодическо списание, I.

кончина с равна по значение на с м ъ р т, но е старинна дума с книжен характер. Употребява се в случай, когато се изразява уважение, почтително отношение към покойника. *Как загина Момчил, . . . Говори, кажи де! Какво е била кончината му и що ли си е помислил той на смъртния час?* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Това последното сътресение, . . , ускори кончината й. Един час преди да умре, аз бях при леглото й.* Ив. Вазов, Вазовата майка. Някои спомени за майка ми. *И той разказа за голямата напаст, която беше постигнала манастира, за трагичната кончина на о. Амфилохий.* Й. Йовков, Старопланински легенди. *С особена трогателност разправя тя за последните дни от живота на цар Александър, за неговото отравяне, за кончината му.* Т. Влайков, Съчинения, II. *Алеко е мечтал и за едно околосветско пътешествие, но преждевременната му кончина осуети изпълнението на този му смел план.* П. Делирадев, Витоша.

СМЪТЕН, неясен.

О б щ о з н а ч е н и е. Който не се долавя добре.

смътен: който не може да се долови, възприеме добре със сетивата, тъй като неговите признаци не са достатъчно изразени. *Когато слизаме на брега* [на езерото], *ние забелязваме отсреща смътните очертания на Охрид.* Н. Фурнаджиев, Между приятели. *Нищо не можеше да се хване на вълната на София. Дочуваше се някъде смътен шум, имаше нещо, прилично на викове.* Г. Караславов, Избр. съчинения, VI. *Изпитвам смътна тревога.*

неясен: чито признаци още или вече не са така добре изразени, че да действуват определено на сетивата и трудно се възприемат. *Лека дрезгавина започна да се появява по гребена на Балкана и един заснежен връх постепенно се показа като бяло, още неясно петно.* Ем. Станев, Януарско гнездо. *Неясните гласове на момите сам-там из гората се проясняват.* П. Ю. Тодоров, Змейова сватба.

Вж. м ъ т л я в.

СМЯТАМ, изчислявам, пресмятам.

Св. вид: **сметна, изчисля, пресметна.**

О б щ о з н а ч е н и е: Върша действия с числа.

смятам: правя сметки с числа или посредством действия с числа определям броя, количеството на нещо. *Като извадим от седем три, остават четири. Това и баба може да го сметне.* П. Незнакомов, Маргаритка и аз. *Но с цифрите си с лужеше добре. Смяташе удивително бързо и точно, като машина, помнеше сметки отпреди няколко години.* А. Гуляшки, МТ станция. *Почна да смята на глас: колко декара е работната му земя, горите и лозето си остават свободни и колко ще получи, ако ги даде там, в кооперацията.* Ст. Ц. Даскалов, Без межда. *Кузма, . . . ходеше като сянка из незасетите си бащини ниви и все смяташе нещо, . . . , броеше на пръсти.* А. Гуляшки, МТ станция. *Ето ви сметката — говореше Барашев във Влаевата кръчма на няколко по-заможни селяни и смяташе, какво има един средна ръка селянин.* А. Страшимиров, Кръстопът и др. *Смятам наум.*

изчислявам: като извършвам действия с числа, намирам, определям количеството, размера, обема на нещо. *Вие казахте, че дворът има осемстотин метра незастроена площ — рече той, като изчисляваше приблизително квадратурата.* Д. Димов, Тютюн. *Изчисляваше колко кубически метра дърва трябва да се насекат в горите за през зимата.* К. Калчев. Пря извора на живота. *През декември счетоводителите имат важна работа: изчисляват кой колко се е трудил, какво ще получи.* С. Северняк, От нашия кореспондент.

пресмятам: правя сметки с числа, за да уточня, изясня нещо или с оглед на нещо, което предстои да се направи. *Момчетата мълчаха. . . Стефан дори започна да пресмята: — Десет стотни по сто души — хиляда.* Ст. Дичев, За свободата. *Тъкачев започна да пресмята на ума си: пет кила пшеница по осем-девет лева килото правят четиридесет-четиридесет и пет, най-много петдесет лева.* Г. Караславов, Обикновена хора. *Низите висят в рамките като големи жълти гердани. Сушат се на слънцето. Тате им се любува. Брои си, пресмята теглото сега, пресмята колко ще остане, като се изсушат.* В. Бончева. Анчето пише. *Да постепенем училището. . . — Ама, учителю . . . Пари ще са нужни, . . Няма да са нужни повече от три хиляди гроша. Аз точно прегледах и пресметнах.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Над умалеото стопанство тежаха борчове. — Демир смяташе, смяташе и не успяваше да пресметне как и кога ще ги изплати.* — А. Гуляшки, МТ станция.

Вж. в ъ з н а м е р я в а м.
Вж. п р е д п о л а г а м.
Вж. с ч и т а м.
СНАГА. Вж. т я л о.
СНЕМАМ. Вж. с в а л я м.
СНІМІКА, фотографиа, портрет.
снимка: отпечатан чрез химическо въздействие върху специална хартия образ на нещо, направен с предназначен за тази цел оптически апарат. *Той последна една увеличена снимка, поставена в рамка на стената: момичешко превръщало мечето си.* Л. Галина, Листовичката. *Между книжата забеляза една малка снимка на Людмила, изрязана сигурно за лична карта.* А. Гулашки, Село Ведрово. *Тоя Иван познаваше всяко кътче на планината и бе ходил безброй пъти в нея, за да прави снимки и чертежи за бъдещата карта на Рила.* А. Христофоров, Планинари. *Неведнъж над албума, разглеждаха снимките.* Г. Караславов, Обикновени хора. *В документални снимки, в художествени картини и скулптурни групи е отразен и миринят живот на дивизията.* в. Вечерни новини. *Любителка снимка.*
фотография не се различава по значение от с н и м к а, но има сравнително по-ограничена употреба. *Между двата прозореца висеше фотография — хаджи Михаил, дядото на Никола, с цялото си домочадие.* Ем Станев, Иван Кондарев. *Редуваха се фотографии на детски ясли, на спортни игрища, на малки къщички с градинки, на усмихнати старци — мъж и жена.* О. Василев, Житие-битие. *Научих се да снимам великолепно. Имам художествени фотографии из Витоша.* М. Грубешлиева. През иглено ухо.
портрет в едно от значенията си е: снимка на човек или на група от хора. *Сега не пожела да изпълни едно толкова малко, нищожно нейно желание — да се фотографира за нея, да й даде един свой портрет.* Д. Спространов, Самообречените. *Изгади от портвейла си един портрет, показа ми го — цял е момичето.* Д. Калфов, Избр. разкази. *Той албум беше цяло съкровище: . . . вътре по всяка страница на позлатените в кранцата картонени листа бяха наредени много портрети.* М. Кремен, Скупени стрехи. *В една от пякогашните оди бе наредеиият от зелтяи салон, . . . кресла маснчка в средата, отрупана с албуми семейни портрети.* О. Василев, Тор.
СОБСТВЕН. Вж. л и ч е н.
СОЙ. Вж. р о д.
СОКАК. Вж. у л и ц а.
СОЛДАТ. Вж. в о й н и к.
СОЛДАТІН. Вж. в о й н и к.
СОЛИДАРЕН. Вж. е д и в е н.
СОПА. Вж. т о я г а.
СОФРА. Вж. т р а п е з а.
СОЦИАЛЕН. Вж. о б щ е с т в е н.
СПАДАМ, принадлежа, числя се.
О б щ о з н а ч е н и е. Влизам, съм в група като един от множество подобни на мене.
спадам: имам в еднаква степен белезите на дадена група, чрез които мога и трябва да бъда характеризиран, тъй като влизам, съм в нея. *Всяка вечер Пепканов ходеше да сии в своето родно селце Буково, което се намираше на три километра от Мечи дол и спадаше към Мечидолската община.* К. Калчев, Живите помнят. *Той беше син на народен представител и спадаше към първенците на града.* Д. Димов, Тютюн. *По своя характер тази книга спада към мемоарната литература.*
принадлежа в едно от значенията си е: влизам, съм в дадена група като част от нея поради еднакви белези и ставам етнороден с членовете й. *Семейството принадлежеше към висшето дрезденско общество.* Ал. Константинов, Бай Ганьо. *Гавриловъ принадлежеше към онзи хора, които се задоволяваха с малко.* Д. Немиров, Дело № 9. *От тая точка най-добре можеше да се види към коя система принадлежи Мусала: към рилската или родопската.* Ив. Вазов, Мусала. *Творчеството на Яворова принадлежи към най-значителния дял от нашето литературно наследство.* сп. Септембри.
числя се: съм един от равностойните членове или по еднакъв начин определените членове на дадена група. *Косатката спада към групата на зъбатите китове. Тя е близък родственик на делфините, към чието семейства се числи.* сп. Космос. *Числеше се и в управата на читалището, и в селкоопа.* Ст. Ц. Даскалов, Есенно сено.
СПАЗВАМ, пазя, съблюдавам, придържам се.
Св. вид: **спазя.**
О б щ о з н а ч е н и е. Съобразявам се с нещо установено и го изпълнявам точно.
спазвам: съобразявам се и прилагам точно без изменение установен ред, закон, норми и под. *Ходеха по сватби и кръщенета, веселяха се така, както и дедите им се бяха веселили, като спазваха старинните обичаи* [на планиците]. П. Здравков, Незабравимо детство. — *В Холандия — . . — хората, преди да станат приятели, се запознават. У вас не е ли така? У*

*нас е по-важно харата да се хареса*т. *Но за да спазим вашата традиция, можете да ми викате Жан.* Б. Райнов, Човекът на ъгъла. *А защо не ми отговорите директно?* — *Много простo!* — *каза той.* — *Мъча се поне формално да спазвам инструкциите, които са ми дадени.* П. Вежинов, Сините непереди. *По панаирното шосе колата фучеше, . . , без да спазва* каквито и да било правила за движение. Д. Кисьов, Шастието не изва само. *Но ти. . какъв партизанин си, щом не се подчиняваш на заповедите на командира си?* — . . — *Ти наистина не знаеш, че едно от най-важните неща за един партизанин е да спазва дисциплината.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Понеже ни третира като обикновени чиновници, ние ще го заставим да спазва работното време.* Д. Димов, Тютюн. *Ще ти кажа, ще трябва да спазваш дълго време режим — започна да дава наставленията си лекарят.* Ст. Д. Даскалов, Бялата погача. *Спазвам протокола.*

пази в едно от значенията си е: не нарушавам някакъв установен общоприет ред, правила, норми и др. Има разговорна употреба. *Така бе го учила Султана, майка му, а той виждаше със своя ум, че който пази ред и приличие, ще има спокойна и в работата си, и между людите.* Д. Талев, Преспанските камбаии. *По-простите затворници, . . , пазеха благоприличие пред по-старите и авторитетните.* Зах. Стоянов, Записки по българските въстания. *Каза ми той, . . , че имам здрав организъм, . . , че с многократа, които имам, може да живея и още, ако пазя известен режим.* Ал. Спасов, Спомени. *Винаги когато му подносяли закуска, обед или вечеря в самолета, той така намръщено и категорично отказвал, на прислугата сметнала, че той пази някаква строга диета.* Ал. Гетман, Виетнамско сърце.

съблюдавам: съобразявам се и изпълнявам строго и точно установен ред, правила, норми на поведение и др. Има книжен характер. *Всеки член на партията е длъжен: . . б) да съблюдава строго партийната дисциплина и морал.* Устав на БКП. *Гражданите са длъжни да съблюдават Конституцията и да изпълняват точно и добросъвестно законите на страната.* Конституция. *От своя страна арестантите през целия ден съблюдавали най-строго установения от командуването режим.* Сл. Трънски, Неотдавна. *Когато един ден Янко се опита да му внуши по-сериозно, че той е длъжен да съблюдава партизанската дисциплина, Левушки му се закани, че ще го ликвидира, ако продължава да се меси в командуването.* К. Ламбрев, Средногорски партизани. *Австралиецът е много дисциплиниран. Той строго съблюдава правилата на движението и изобщо всички разпоредби на властта, които са в общ интерес.* П. Вежинов, До Мелбърн по въздух и море.

придържам се: съобразявам се, стремя се да не нарушa установени принципи, правила, изисквания (обикн. при прилагането, изпълнението на нещо). *Имаше той в своя живот известни принципи, към които се придържаше, и не обичаше промените, защото те му пресечаха винаги гриженето и неприятности.* Ив. Мартинов, Мишоря. *Да. Предварително обмислен план винаги гриженето и неприятности.* Ив. Мартинов, Мишоря. *Да. Предварително обмислен план и здраво се придържай о плана. Замислени, взели им ума с внезапна удари — каза Калинков.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Ние трябва строго да се придържаме към устава на Организацията, пред каквито и пречки да ни изправя неговото изпълнение.* Д. Талев, Гласовете ви чуват. — *Винаги ви не е лоша, . . — Но ние си имаме традиции, в които се придържаме строго. Например: работим само с наложени, нашумели известни автори.* Г. Русафов, И те са били деца. *Както упорито държеше на своето мнение и не отстъпваше пред никого, така се придържаше той към обичаите и старите си навици.* К. Калчев, Живите помнят.

СПАСЯВАМ, избавям, отървавам.

Св. вид: **спася, избавя, отърва.**

спасявам: изтръгвам някого от голяма опасност, беда, която обикн. застрашава живота му, или оказвам някому съдействие да избегне някаква неприятност, да не изпадне в лошо положение. *На няколко пъти се показа над водата, . . Двама мъже я забелязаха навреме, дръвчиха се в реката и я спасиха.* К. Петканов, Омайно биле. *Разчу се, че при последното сражение Велко спасил с голяма смелост околийската чета от сигурна гибел.* Д. Талев, Илинден. *Раковски приближи Василя и поздравя с ръка бранителката му. — На тебе ще кажа, че твоята съобразителност спаси живота на мнозина от нашите.* Ст. Дичев, За свободата. *Борислав ми е близък приятел, с него съм делил опасностите в битките, при Клокотница той ми спаси живота.* Ив. Вазов, Борислав. *Утре селото щеше да пламне от страшната болест, какво ще правят. . . Той беше човекът, който можеше да спаси селото.* Й. Йовков, Старопланински легенди. *Все пак Илия се чувствува нелошо. Никола разбира това и за да го спаси, опитва се да даде друга насока на разговора.* Й. Йовков, Разкази, I.

избавям: изтръгвам някого от беда или нещо неприятно, предотвратявам беда или неприятност за някого, за да се върне към нормално, спокойно състояние. — *Аз съм ти много благодарна — въздъхна неочаквано Павлина. — Кой знае какво щях да си изпатя, ако не беше ме избавил от ръцете на онзи ужасен мъж.* Ал. Бабек. Малкият емигрант. — *Тебе те праща божията промисъл да избавиш цареството от напаст.* Ив. Вазов, Ивайло. *Слуша Панчо нейните оплаквания, ала нито умее да я утеши с нещо, нито се сеща как да й помогне, как да я избави от това зло.* Т. Влайков, Съчинения, II. *Благодаря ви, че ме избавихте от не-*

приятност да взема в участъка тия почтени хора. Ив. Вазов, Хъшове. *Тя беше вътрешно доволна, че мъжът й я избави от мъката сама да отвори тоя въпрос.* Ив. Вазов, Нова земя.

отбравам: помагам някому, като се намесвам, за да го изтръгна от опасност, насилие, беда или тежко положение (обики, когато е нападнат или несправедливо преследван). *Тя се дръпна, спомня си страх. . . , но сетне изрева така пронизително и страшно, че той се смая. . Чуха я хора чак от пътя зад рекята, отвраха я.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Нъкой де разкрил тайната на бащи му. Да беше Латинка? . . само ако тя е причината. . Мъчнее какъв бой ще й тъкли — цялата махала не може я отвра из ръцете му.* Г. Караславов, Селски истории. *Ако го беше убил, и света щеше да отвреш от много злини.* Н. Райнов, Кнез и чума. *Когато някой от хрътките хванеше заек, нетатък с всички сили препъкаха лъвката и оня, който пръв стигнеше там и отвреше заека изпод лапите на хрътката, той го вземаше.* П. Йовков, Ако можеха да говорят.

СПЕКТАКЪЛ. Вж. представление.

СПЕСТЯВАМ. Вж. пестя.

СПЕЦИАЛЕН, нарочен.

Общо значение. Който е умишлено определен за нещо.

специален: който е определен за извършването на нещо особено или **който е предназначен** за точно определен случай или за точно определена цел. *Миналата вечер, . . , той бе получил по специален куриер писмо от София.* Ст. Дичев, За свободата. — *Предайте по целия фронт на полка да се приготвят за настъпление и да чакат специални заповеди!* Ив. Мартинов, Драва тече през славянски земи. *И сега, макар че имаха специална задача, да охраняват морския бряг, те гледаха на това, като на времена и второстепенна работа.* Й. Йовков, Разкази, I.

нарочен: който става, който се върши с определени намерения **за постигане на някаква** цел или който има определено назначение. Има остаряващ характер. *Той бе изпратен тук с нарочна задача. . . Нужно беше някой да изесствя дейците за всичко, което се върши в София, и да съобщи по телеграфа деня и часа, в който щяха да поведат Демона на империята към нейната столица.* Ст. Дичев, За свободата. *В Цариград се свикваше нарочна смесена комисия, която да се занимае с въпроса за българската църква.* С. Дичев, За свободата. *На масата му лежеше докладната записка, която бай Нойчо Стоев му беше изпратил само преди няколко часа с нарочен куриер.* А. Гулъшки, Село Ведрово.

СПЕЦИФИЧЕН. Вж. характерен.

СПЕЧЕЛВАМ. Вж. придобивам.

СПЕШЕН. Вж. неотложен.

СПИРАМ. Вж. задържам.

Вж. прекратявам.

Вж. преставам.

СПИРТЕН, алкохолен.

спиртен: който съдържа спирт или е приготвен със спирт. *След студения вятър топлият задушен въздух в кръчмата, напоен със спиртни пари, го раздразни.* М. Марчевски, Героите на Белица. *Ще оставите тютюна, още днес — и никакви спиртни пития — нито капчица.* Г. Караславов, Снаха. *Спиртни напитки. Спиртен разтвор.*

алкохолен не се различава по значение от спиртен, но има обикв. терминологична употреба. *Старите гърци познават една оризена каша, от която са правили алкохолно питие, наречено арак, познато още на древните индийци.* сп. Природа. *Алкохолни пари. Алкохолна ферментация. Алкохолни напитки.*

СПИСАТЕЛ. Вж. писател.

СПЛАШВАМ. Вж. заплашвам.

СПЛЕТНИЧА. Вж. злословя.

СПЛЕТНЯ, клюка, интрига, козни, клевета.

Общо значение. Злонамерени слухове, приказки срещу някого.

сплетня: изцяло или отчасти неверни неща, които се приказват, разпространяват с цел да се създадат конфликти, да се повлияе върху поведението на хората, та някой да извлече полза. *Като жена се заслужаваше той в хорските сплетни, но за Селиника нищо не беше чул.* Ц. Лачева, Селският ангел. *Разсърденият Елтимир правеше сплетни между болярите.* Ив. Вазов, Светослав Тертер. *Успокоиха се привидно, разказаха му новини и сплетни за познатите им в столицата.* Х. Русев, Под земята. *През следващите дни в местния клюп на „Никотиана" станаха събития, които развълнуваха тютюневите среди на града. . . Събитието даде повод за безкрайни сплетни на кафенетата, в които се събираха „тютюнджии".* Д. Димов, Тютюн.

клюка: недостоверни, непроверени сведения за някого или нещо, **които се разпространяват** предумерено с цел да го компрометират или поради лекомислие, за да се създаде интерес и под. — *А защо са го направили политкомисар, когато не знае да чете дори карта? . . — Това е клюка. . Истината е, че Шишко изкара при майора курс по топография.* Д. Ди-

мой, Тютюн. *И както всякога стана около такова събитие, чуха се разни думи, пуснаха се клюки и клевети.* Елин Пелин, Земя. *За младата ми е думата. Подмамила е мъжа. . . на Не-да. . . Това сигурно е мръсна клюка — възтръгни се Соня.* Х. Русев, Под земята.

интрига: обмислени, прикрити действия или приказки, които чрез изпочаване поведението на някого целят да го злоупотребят и да се извлече полза от това. *Аз съм бил говорил против лес, докторе, и против дружеството, против младите, против културата. . .* Елин Пелин, Земя. *Е политическа интрига, докторе.* Й. Йовков, Милионерът. — *Получих ново писмо от ротен командир. Искат ми се по-подробни обяснения. Ясно е, че се прави от някого интрига. Говорих с Нова — и тя е съгласна да открия асичко.* Й. Йовков, Чифликът край границата. *Той получи някаква длъжност в интендантското управление и дойде в България. Но след два месеца изгуби мястото си, жертва на интрига.* Ив. Вазов, Нова земя. *Ако не ти стига куражи да го застрелиш из засада поради това, че имаш естествено отвращение от кръвта, то можеш да го убиеш морално чрез клевети, чрез интриги.* Елин Пелин, Аз, Ти, Той.

козни с книжна дума. Означава: скрити, коварни, злонамерени замисли, интриги, обикновено от политически характер. *Борис с такова внимание се отнасяше към Византия, а тя, коварната, плете козни зад гърба му, подготвя сриването на оръжията му.* Й. Вълчев, Стъпала към небе. — *Тъй, тъй, болярин Годеслав е човек на князь Ивана, . . — Ще се разправя и с него, ще отнеме . . . Сега нови козни ковя против мене с приятелите си.* Ив. Вазов, Ивайло. *С негодните скритата си спротива срещу асимилационната гръцка пропаганда този буден и упорит български сгъ спечелил силната омраза на гръцките владици. Те започнаха да плетат козни и донос и често му съдаваха неприятности пред турската власт.* Г. Дрянданов, Велчова завера.

клевета: лъжливи сведения, за които този, който говори, знае, че не отговарят на истината, и които се разпространяват, за да се постигне лична изгода. *Той* [вътешникът] *се кълнеше, че асичко това е лъжа и клевета, и призоваваше за свидетели на своята невинност всички присъствуващи.* К. Величков, Периодическо списание, I. *Селяни от Бистрица бяха му казали, че един от убийците на Рустема. . . , е бил уж Андрея . . Беше ли истина това или пък нарочно сврена клевета.* Й. Йовков, Песента на колелетата. *От кого не си ме ревнувал? В какво не си ме подозирал? Вярвал ли си ми поне минута? До гроба на баща ми ти хвърляш гнусни клевети.* Г. Стаматов, Разказ, II.

СПЛОТЕН. Вж. е д и н е н.

СПЛОТЯВАМ. Вж. о б е д и н я в а м.

СПОГОДБА. Вж. с ъ г л а ш е н и е.

СПОДАВЯМ, потискам, задушавам, заглушавам.

Св. виж: **сподавя, потисна, задуша, заглуша.**

О б щ о з н а ч е н и е. Правя усилия да не проявя никакво чувство.

сподавям: правя усилия, сдържам се да не дам израз на някакви чувства, които изпитвам в момента, или на тяхна проява, за да не бъдат забелязани от другите. — *Добре, мамо, ей сега! — изпика Филип и едва успя да сподави ликуването си.* П. Стъпов, Гласове от вековете. *Седях с наведена глава. Понякога с крайчеца на очите си поглеждах учителката и щом тя се обърнеше на другата страна, въздишка на облекчение се изтръгваше от гърдите ми. Ала я сподавях.* Кр. Григоров, Отново на училище. *Някой път, поради случайна дреболия, . . , току ме напуши смях. Мъча се да го сподавя.* Т. Влайков, Прежвяното. *Майката се мъчеше да сподави плача си. Крум седна до нея, за да я успокои.* Вл. Полянов, По пътя. *Отначало се мъчеше да сподави мъката си в оргии и разврат.* М. Марчевски, Повести.

потискам в едно от значенията си е: напрягам се, полагам големи усилия да не дам израз на някакви чувства, които изпитвам, за да не проявя в момента, или поне да давам израз на чувство, противоположно на това, което изпитвам, за да не личи, а също така полагам големи усилия да не се поддам на някакво чувство, да го овладея, за да не се прояви със сила. *И тя побърза да спре първите думи, които дойдоха на устните ѝ, да заглуши, да потисне бликналия изведнъж гняв в сърцето ѝ.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Капитанът, като потискаше безпокойството си и нетърпението си, закрачи по алеята през парка.* Д. Добревски, Бунтът на крайцера „Надежда". *Лейтенантът потисна раздразнението си, изправи се и се усмихна.* Б. Несторов, Светлина над Родопите. *Бяха изтекли две години от раздялата с Борис, но раната в душата ѝ не зарастваше. . . Така тя потискаше у себе си един постоянен хаос от болка, горчивина и раздразнение, от любов и наскърбено честолюбие, което я караше да се затваря още по-непроницаемо.* Д. Димов, Тютюн. *И ако нде да видя близките си и до усетят или хванат, всичко ще пропадне. Затуй заради общото потиска той мъката си по своите.* Ем. Коралов, Дъщерята на партизанина.

задушавам в едно от значенията си е: не давам възможност да се развие и проявя никакво чувство, порив и под. *Гроздан порьча ракия. . . той не искаше само да се почерпи, а да пие, да пие много, за да залее и задуши една голяма и страшна мъка.* Й. Йовков, Жетварят. *И за да задуши вълнението си, като вдигна недопитата си чаша, прибави: — Пия за здра-*

вето на моя славен господар. Ив. Вазов, Светослав Тертер. — *Седни да поговорим спокойно — предложи тя, като задуши снева си.* Д. Димов, Осъдени души. *Тя видя траверсите, дето за последен път се разговориха с Тъкачев, задуши мъката по бликналите спомени и сви към аптеката.* Г. Караславов, Обикновени хора.

заглушавам в едно от значенията си е: правя да заглъхне, да отслабне или да изчезне някакво обикн. неприятно чувство, като напрягам волята си или се стремя да се освободя от него, като се отдавам на други чувства, мисли, работи и под. *Така покусен и убит, той отиде на дюкяна си, дето с усилена работа се опита да заглуши мъката на душата си.* Т. Влайков, Стрина Венковица. . . *Между радостните мисли тя си спомни погледа на Сийка и тоя неприятен спомен за миг помрачи радостното й опиянение. За да го заглуши, тя попита: — Какво ще правиш днес?* Ем. Станев, Иван Кондарев.

СПОДВИЖНИК. Вж. с ъ р а т н и к.

СПОДЕЛЯМ, деля.

Св. вид: **споделя.**

споделям: изживявам, преживявам заедно с някого обща съдба, чувства и под. — *А виждал ли си по границата Рангел? — Да. Заедно споделяме съдбата си.* Д. Кисьов, Щастието не идва само. *Деня започна с лошо. Ето че и Людмила отказа да споделя с него мъките му.* А. Гулявки, Село Ведрово. *Мъка душеше и двамата, мъка, що само те знаеха и от година мълчаливо споделяха, покорни на съдбата.* Ц. Церковски, Съчинения, III. *Тая страшна, нечувана и хипнотическа готовност за смърт са споделяли наравно мъжете и жените.* Ив. Вазов, В недрата на Родопите.

деля в едно от значенията си не се различава от с п о д е л я м, но има разговорен характер. *Живял си в някой град, . . : и ето напущаш тоя злополучен за тебе град. Няма ги вече хората, с които си делил радости и скърби.* М. Марчевски, Остров Тамбукту. *Аз ще деля твоите страдания, твоята съдба.* Ив. Вазов, Борислав. *Любима има той. | Те всичко двама са до днес делили. . | мечти и смъртен бой.* Бл. Димитрова, Лиляна. *Кой ще да ме вели? С мене кой ще скръб дели?* П. Р. Славейков, Избр. съчинения.

СПОКОЙСТВИЕ, мир, покой.

спокойствие: състояние на душевно равновесие, отсъствие на душевни вълнения, на грижи, на тревоги. *Обхваща ни широко, радостно спокойствие, което човек изпитва винаги, когато е постигнал най-после онова, което дълго, . . , напрегнато е мечтал.* Н. Фурнаджиев, Между приятели. *Сега тя искаше да бъде оставена на спокойствие, да не мисли и върши нещо.* Д. Димов, Тютюн. — *Гори ми душата, захвана той, нямам спокойствие.* Елин Пелин, Аз, Ти, Той. *Откакто се запролети, той няма ни минута спокойствие, нещо го вика и тегли към село, той сякаш не е в себе си.* Й. Йовков, Разкази, I. *Отпогава се мина много време, но имал не съм поне минута спокойствие. Страшната мисъл винаги се върти в главата ми.* В. Друмев, Иванко.

мир в едно от значенията си е равно на с п о к о й с т в и е. Има книжен характер и повякога поетична употреба. *И тя скърбеше в къщи и по цял ден се молеше пред иконостаса на кратката божа майка да прати мир и изцеление на всички.* Елин Пелин, Гераците. *В дрямката имаше нещо свежо и юношеско, което идеше от чистата съвест, от мира в душата му.* Д. Димов, Тютюн. *Тя ме иска, аз по нея | мир не зная, луд лудея.* П. К. Яворов, Антология. *И зная аз, че няма мир за мене | но и не търся мир посред света.* Хр. Ясенов, Събр. произведения.

покой има книжен характер. В едно от значенията си е: отсъствие на душевен смут, вълнения, тревоги, което настъпва при откъсване от околната среда или при освобождаване от тягостни, тежки мисли, чувства. *Обзе я желание да остане сама, да не вижда никого, да поживее в място, където не я познаваха. . Тя можеше да намери този покой в Чамкория, където имаха вила.* Д. Димов, Тютюн. *Кръв и пламъци не видял много и душата му вече жадуваше за друго — искаше покой, тих дом.* П. Константинов, Предание от изчезналия град. *А когато успявах да потисна тревогите за бъдещето, идваха спомените и не ми даваха покой.* М. Марчевски, Остров Тамбукту. *Девет години той | скита се бездомен | без сън, без покой.* Ив. Вазов, Лирика, I.

Вж. п о к о й.

СПОЛУКА. Вж. у с п е х.

СПОЛУЧАВАМ. Вж. у с п я в а м.

СПОЛУЧЛИВ. Вж. у м е с т е н.

СПОМАГАМ. Вж. д о п р и н а с я м.

СПОМЕНИ. Вж. м е м о а р и.

СПОМНЯМ. Вж. н а п о м н я м.

СПОМНЯМ СИ, припомням си, сещам се.

Св. вид: **спомня си, припомня си, сетя се.**

О б щ о з н а ч е н и е. Възстановявам в паметта си нещо преживяно, но забравено.

спомням си: възниква в паметта ми нещо преживяно (вследствие на някакви асоциации или спонтанно). *Като го видял, князът си отведнъж спомнил всичко, що бил преживяял, преди да се озове в мъртвата гора.* Н. Райнов, Княз и чума. *Старецът видя добре: той беше с гумена пелерина и с високи гумени ботуши. Когато започваха дъждовете, винаги си спомняше за тоя стражар и за неговите ботуши и пелерина.* Вл. Полянов, По пътя. *Забрави думите си, никак не можа да си спомни, какво искаше да запита.* К. Петканов, Старото време. *Мислите му се обръщаха шестнайсет години назад. Спомняше си оня ден, когато завари Карафеиз пред Жеруна.* Й. Йовков, Старопланински легенди. *Всякога, когато си спомня за детинството, . . . в паметта ми изтъкват и едрата, кокалеста снага на Белчо — нашия стар вол.* Елин Пелин, Щъркови гнезда.

припомням си: с усилия извиквам в паметта си нещо познато или преживяно, старая се да го възстановя точно. *Юлия реши да си припомни целия разговор тая вечер — просто дума по дума, за да види дали не е забравила нещо хубаво.* П. Вежинов, Следите остават. *През това време бе премислила хиляди неща и в най-малки подробности си припомни цялата история на своите чувства към Костадин от онова първо момишко увлечение по него, . . . до деня днешен.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Винаги, когато идва в София, той ми се обажда, отиваме някъде заедно, за да си припомним миналите дни.* П. Вежинов, Нашата сила. *Лицето му — . . — понякога едва-едва се очертаваше в мъглата на спомените и пак изчезваше — не можеше да си припомни откъде и как го познава.* П. Русев, Под земята. *Аз трехвърлях мисълта си през всичките дни и нощи, припомнях си целия наш тукашен живот от началото до края.* Д. Калфов, Под южното небе.

сещам се: изведнъж, когато не съм очаквал, ми възниква в паметта нещо, което съм забравил или което съм се мъчил да възстановя. *Трябва да ги* [стрелочниците] *стегнеш, да не се посрамиш пред новия началник. Да, добре, че се сетих. . . Беше ли при него?* М. Марчевски, Повести. *Преди да си легне, Снежа се сети, че по география нищо не е учила и дори не знае какъв е новият урок.* Л. Галина, Лястовичката. *Чак сега Бойка се сети, че това е Лиляна Узунова.* В. Нешков, Настъпление. *Сестрата се сеща, че оня млад човек с каската, който седеше в кабината на лекаря, се нарича Кузман.* П. Спасов, Хлябът ва хората.

СПОР, препирня, полемика, диспут.

спор: оживен разговор при обсъждане на някакъв въпрос, като всеки запитшава своето мнение, становището си. *Изкога. . . доктор Гатев също бе уличал в революционни идеи.* Ив. Вазов, Под игото. *Членуване в кръжок, в който се водеха безкрайни спорове за принадената стойност.* М. Грубешлиева, Пред прага. *Работниците дигнаха чаши и пиха за успеха на Републиката. И тутакси след това пламна спор за това кой ще победи — правителството или бунтовниците.* Г. Караславов, Избр. съчинения, II. *Народността е бивала обяснована тема в споровете между светогорските братя. Всеки от тях е изтъквал с гордост предимствата на своя народ.* Б. Пенев, Начало на българското възраждане. *Започна се на конгреса спор да има ли въстание или да няма.* Д. Талев, Илинден.

препирня: спор, при който всеки упорито, с острота поддържа, държи да своето мнение, като го противопоставя на мнението на събеседниците си. *— Че не е ли той на фронта! . . . — На фронта, на фронта, ала къде на фронта?! Хе-е-е назад, с конете — хляб кара! . . . Препирнята взима широки размери и постепенно се засилва.* Д. Калфов, Под южното небе. *Чувствуваме ненавистния поглед, който ни дебне оттам и в редовете на колоната се чува препирня, могат ли да ни стигнат големите топове, или не.* Й. Йовков, Разкази, II. *Предния ден всеки бе говорил спокойно и бе казал що мисли по важните работи на царството, ала тая сутрин още със започването на свещението започнаха и препирни.* Д. Талев, Самуил. *След дълги препирни решиха да вземат на първо време още шест момчета. И шестимата бяха техни врстници. . — добри членове на пионерска организация.* П. Вежинов, Следите остават.

полемика: публичен спор по научни, културни или обществени въпроси. Има книжен характер. *Идейните разбирания на Маркинолски в литературата. . . . неговият дар на критик-полемист са намерили най-добър израз в дългата и упорита полемика, която е водил с Пенчо Славейков.* Ив. Богданов, Спътници на първенците. *През същото време в ежедневниците се печатиха преводни романи, повести и разкази (. .), водеха се полемики по въпроси около изкуството.* К. Константинов, Път през годините.

диспут: разгорещен публичен спор по политически или научни въпроси, с доводи и възражения. Сега има рядка употреба. *Сетне се записа студент в Софийския университет, дето изнесе редица беседи и се яви на редица диспути с анархо-толстоисти в безплатните ученически трапезарии.* Г. Караславов, Избр. съчинения, IV. *Той вече излизаше на диспутите като маркеист, спореше, изтъкваше нови и нови аргументи за научната дълбочина и за непобедимостта на маркизма.* П. Илиев, В неговото на въпросите.

СПОСОБ. Вж. начин.

СПОСОБЕН. Вж. годен.

СПОСОБНОСТИ, заложби, дарба, дарование, дар, талант.

Общо значение. Вродена склонност за проява в някаква творческа област.

способности: възможности, склонности за творческа проява, умение в нещо. — *Съвременната наука признава на жената еднакви способности с мъжа и равни права с него.* Ив. Вазов, Под игото. *Може би ще би се взела твърде чудно, . . . но във всеки случай. . вие не можете си представи какъв умствени способности проявяваш още отсега това дете.* Д. Калфов, Избр. разкази. *Тоя млад човек притежаваше редки способности и голяма интелигентност.* Й. Йовков, Песента на колелетата. *Надарен с ум практичен и с търговски способности, той бе съумял да направи и пари.* Елин Пелин, Гераците. *Творчески способности.*

заложби: неизявена вродена склонност в дадена област, обикн. на изкуството. *Имате добри заложби, но нездравити — каза нарочно бавно Филип.* Ем. Манов, Бягството на Галатея. *Тя декламира много темпераментно! . . , тя е истинска артистка, . . Изглежда, че отдавна е притежавала тия заложби.* К. Калчев, Двама в новия град. *Артистични заложби, Поетични заложби. Музикални заложби.*

дарба: вродени способности за творческа проява в нещо, в някаква област (обикн. в наука, изкуство и др.). *Дарбите, които от малка прояви по математическите предмети, накарахе баща ѝ да не жали мило и драго за нея, за да я изучи.* Елин Пелин, Аз, Ти, Той. *Божа дарба, не на всякого му изде отръки да реди с думи радостта и мъката на хората.* Кл. Цачев, Свят широк. *Един знае занаята по-добре, друг по-лошо. Божа дарба е, когато един от сто души се отличи.* Р. Стоянов, Майстори. *Музикални дарби. Ораторски дарби.*

дарование е равно по значение на дарба, но има книжен характер и сравнително по-рядка употреба. *Ако някои оспорват дарованието му на лиричен поет. . . — никой не отрича езиковото му майсторство и голямата му ерудиция.* Ив. Богданов, Спътници на първенците. *Човек с разнострани дарования, той едновременно бе и художник, и артист, и поет, и белетрист, и драматург, и сатирик.* в. Литературен фронт.

дар в едно от значенията си е равно на дарба, но днес има ограничена употреба. *Где да имах и един мъничък писателски дар. . . Тогава да видиш и какъв великолепен разказ бих написал.* Д. Калфов, Избр. разкази. *Дар слово.*

талант: голяма, изключителна дарба, обикн. в областта на изкуството, науката. *Той обладаваше истински талант на живописец и бе страстно влюбен в живописта.* Ив. Вазов, Ц. Гинчев и др. в спомените на съвременниците си. — *Казвам ти: стани актриса. . Ти сама имаш талант.* Ив. Вазов, Казаларската царица. *Музикант с голям талант. Поетически талант.*

СПОСОБСТВУВАМ. Вж. допринасям.

СПОХОЖДАМ. Вж. посещавам.

СПРАВЕДЛИВОСТ, правда.

справедливост: пригърждане към морални норми, етически принципи и т. н. при разглеждане, решаване на въпроси, свързани с отношенията между хората, реда в обществото, законите и под. *Новото поколение тогава жадуваше за един нов свят, където ще има хляб и справедливост за всички.* А. Каралийчев, Спомени. *Познавайки неговата честност и справедливост, съгражданите му често прибягват до неговите съвети при разрешаването на спорни въпроси.* Ив. Унджиев, В. Левски, биография. *Колегите я обичаха, уважаваха я, . . , защото в нея говореше чувството на справедливост и любов към истината.* Елин Пелин, Аз, Ти, Той. *В него има силно развито чувство за справедливост.*

правда: съответствие на нормите на обществения живот с етичните принципи, които осигурява човешките права. *Но стиги ми тая награда | да каже нявга народа: | умря сиромах за правда, | за правда и за свобода.* Хр. Ботев, Съчинения. *В тях зов се чуй за правда, за свобода, /. .| та мойте песни сѣ ще се четат.* Ив. Вазов, Люлякът ми замириса.

СПРАВЯМ СЕ. Вж. успявам.

СПРЕТНАТ, стегнат.

Общо значение. Който се поддържа външно добре (за човек, облекло, дом).

спретнат се свързва с човек, с облекло или с къща, дом. Означава: чийто вид е хубав, чист, който е в добро, прилично състояние, без да е богат, разкошен, а също — който е чист, просто, но добре подреден, поддържан. *И външно е безупречно спретната. Изгладена, чистичка, докарана, . . , усмихната.* П. Михайлов, Малката партизанка. *И той, . . , бащата, обича . . да е чист и спретнат в празнични дни.* К. Калчев, При извора на живота. *Бестати обичаше да ходи в спретнат и чист костюм.* А. Гуляшки, МТ станция. *Бавно крачеха с добре изгладени фесове и спретнати униформи митнишеските чиновници.* Д. Спространов, Охридска пролет. *Кльчиката, риска и продължената, чисто варосана отпред, със сини перази около прозорците — спретната и хубава,. . — такава стана тя, откакто влезе в нея Минка.* Й. Йовков, Женско сърце. *Няма да забравя нейната малка, но спретната квартира. Ред, чистота и уседност.* Ив. Карановски, Разкази, I.

стегнат се свързва с човек и неговото облекло. Означава: който е грижливо, добре облечен или който е чист, изглеждащ добре стоя на фигурата, без никакви признаци на небрежност. *Тя чупеше кръст из двора, стегната и наконтена, набелена и начервена, забучила от лява страна край ъгъла на копринената кърпа стръкче цвят от червена молоха.* Г. Карасланов, Обикновени хора. *Поли се и Марга, . . Остави го за минута, излезе и веднага пак се яви, стегната, пременена.* Й. Йовков, Старопланински легенди. *Господин полицейският инспектор също беше млад мъж в стегната униформа.* Г. Караславов, Избр. съчинения, II.

СПРЕЧКВАМ СЕ. Вж. с к а р в а м с е.

СПРИХАВ, избухлив, кибритлия, лют, серт.

О б щ о з н а ч е н и е. Който лесно се сърди и не въздържа гнева си.

сприхав се свързва обики. с човек и с неговия характер. Означава: който е невъздържан, лесно се гневи и проявява буйно гнева си, когато нещо не му е приятно, не е така, както иска да бъде. *Млад беше тогава Индже, не скъпеше живота си, не се боеше от смъртта. . . Беше зъл, сприхав, не даваше дума да се каже насреща му.* Й. Йовков, Старопланински легенди. *Те бяха стари пиродончани. . . сприхави и нервни хора, които избухваха при най-малък повод.* Хр. Миндов, Ц. Гинчев и др. в спомените на съвременниците си. *Да си кажа право, аз не можах да разбера какво точно иска той. Нали знаеш колко е сприхав — просто не може да се говори с него.* М. Марчевски, Повести. *И вместо да ми поблагодари за благоразумието, тя взе че го удари с дръжката на бradвата и го обсипа с най-лоши клетви. Сприхава, нервна и припряна жена беше тя.* К. Калчев, При извора на живота. *Сприхав характер.*

избухлив се свързва с човек и с характера му. Означава: който е склонен да реагира изведнъж буйно, като се противопоставя рязко, разпалено, когато му се яви някаква неприятност или не е съгласен с нещо. *Стана още по-нервен и избухлив, сякаш светът му беше крив. Скараше се за дреболии, нагрубяваше и никой не можеше да излезе насреща му.* И. Петров, Нонкината любов. *Златан сѣ не умеешe някак да се държи добре с хората — . .хокаше ги, а понякога ги заплашваше. . . То в такова време всякому е кисело. Хората стават раздразнителни, избухливи, невъздържани.* Сл. Трънски, Неотлавна. *Той изобщо бе нервна натура, избухлив и раздразнителен характер.* Ст. п. Василев, А. Страшимиров, Ел. Пелин, Й. Йовков в спомените на съвременниците си. *Макар да беше отлична денкчийка, майсторите я приемаха неохотно поради избухливия й характер и гега, . . , стоеше без работа.* Д. Димов, Тютюн.

кибритлия е дума от разговорната реч. Свързва се с човек. Означава: който кипва и изведнъж бурно проявява гнева си. — *Слушай — викнал кибритлията забитин, ще проверим и ако ни премъсташ, главата ти ще увисне ей тук, сред двора.* Хр. Бръзнцов, Някога в Цариград. *Какъвто беше кибритлия, Тошо кипна, щяла съседа си уж на шега по главата, по човекът падна и примря.* Ст. Ц. Даскалов, Без межда.

лют в едно от значенията си се свързва с човек. Означава: който много лесно се сърди, гневи и проявява злината си. Характерно е за народния език. *Но щом притомня онзи страшен проклети ден, то аз ставам лют, безчовечен и режа, когото завърна.* Л. Каравелов, Войвода. *Доньл беше и Чумакът, начумерен и лют.* Й. Йовков, Жетвяят.

серт е дума от разговорната реч. Свързва се с човек. Означава: който много рязко и грубо се проявява в отношенията си с другите. — *Защо обиждаш? И току налита върз мене. . — Такъв ли е той? — серт!* Др. Асенов, Сурово възпитание. *Това е глупав, проташки разговор! — извика ядосано той. Изтича между моровете и тръшна след себе си тежката врата. — Я виж колко е серт! — обади се ехото.* Цв. Ангелов, Честна дума.

СПЪВАМ. Вж. п р е ч а.

СПЪВАМ СЕ, препъвам се.

Св. вид: **спъна се, препъна се.**

спъвам се: при ходене закачам предната част на стъпалото си в нещо, което не съм забелязал, и загубвам равновесие. *Той се спъна в един калък и едва не се просна на земята.* Д. Талев, Самуил. *Стоян едва мъкнеше крака. На прага се спъна и падна върху рогозката.* К. Петканов, Старото време. *На най-долното стъпало се спъна, полетя напред, ожули си колянопо, скочи и пак хукна навън.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Стефан остана последен в колоната. Направи само няколко крачки, спъна се в някакъв сух корен и се строполи върху камъчиците по целия си рост.* Х. Русев, По стръмнините.

препъвам се е равно по значение на с п ъ в а м с е. *Нищо не виждаше пред себе си. Препъна се в една къпина и падна по очите си.* К. Петканов, Преселници. *Препъва се из буци засъхнала земя и бързо, бързо.* К. Петканов, Морава звезда кървава. *Той трьпна напоеоки. . . Краката му, . . , се препъваха в разкъртения кадърьм. Сто. Дичев, За свободата. Манол тича няколко метра редом с колата, след това се препъна в някакъв камък и падна по средата на улицата.* К. Калчев, Живите помнят. *Изведнъж конят му се препъна и падна, като затисна ездача.* А. Каралийчев, Спомени.

СПЪНКА, пречка, препятствие, въртели.

Общо значение. Това, което затруднява да се извърши нещо.

спънка: нещо умишлено създадено и по-рядко обективно съществуващо, което затруднява, пречи на някого в извършването на нещо. *Измъчвахи ги тъх и отня проклети горски и полски. . . , които на всяка стъпка им правеха спънки и заплашваха ги с гроби и листове.* Т. Влайков, Съчинения, III. *Все пак моят приятел успял да се свърже с директора на затвора и го заклел веднъж да ме изпрати у дома му. Тук за свое щастие той не срещнал особени спънки. Една сутрин ме изведоха от затвора и под конвой потеглих към града.* П. Вежинов, Звездите над нас. *Но ще срещнат ли пак спънки? Ще се сблъскат ли с бюрокрацията и чиновническото нехайство.* Г. Караславов, Проходът на младежта. *При вашата работа в училищата ще срещнете по-големи спънки, вашият път няма да бъде гладък.* Г. Димитров, Съчинения, III.

пречка: нещо, което обективно съществува и затруднява, пречи да се извърши нещо. *А това, че трябва да се преодоляват пречките, че трябва всеки час да се жертвуваш по нещо лично, за да се стигна общото, то само осмисляше живота на човека и го правеше по-пълен.* Ст. Дичев, За свободата. *Дълбоките и студени води на Кара-Су не спряха дружините, които атакуваха Чаталджа. Не ги спряха и хиляди други опасности и пречки.* Й. Йовков, Разкази, III. *Няма тежко положение, от което не може да се излезе, стига да има човек кураж и постоянство да се бори със злото и с пречките и вървя напред.* Елин Пелин, Ян Бибиян на Луната. *Но няма пречки и непреодолими трудности за онзи, който са останали живи и здрави.* Г. Караславов, Проходът на младежта. *Непреодолими пречки.*

препятствие е книжна дума. В едно от значенията си е: това, което поставя под съмнение осъществяването на нещо, тъй като трудно може да се преодолее. *Някои мъчнотии и препятствия не го спират. Едно правителство спира вестника, който е почнал да издава. Той тръгва за друга, по-гостоприемна страна и там заседава да издава нов вестник.* К. Величков, Събр. съчинения, VIII. *Препятствията каляват. Голяма сила е човекът — всичко побеждава по своя път.* Кр. Кюлявков, Светлини по пътя. *Бъдете готови за преодоляване на всички трудности и препятствия.* Г. Димитров, Съчинения, III.

въртели: преднамерено създадени спънки от някого, с които се губи много време и които бавят или пречат за извършването, осъществяването на нещо. Има разговорен характер. *А бе, Чолак, ти защо се опъваш и само ни правиш въртели с парчетите си тукпаме, че блоковете си не можем да оформим.* Ст. Марков, Дълбоки бразди. *Отначало всичко вървяло от добре по-добре, съдебното решение било получено бързо и без никакви особени въртели, издателството изпразнило навреме помещението.* П. Незнакомов, След нас потоп. *Какви ли не въртели ми правеха твоите хора, та по отпущане на валута ли не щеш, та при митницата ли.* А. Гуляшки, МТ станция.

СРАВНЯВАМ, съпоставям.

Св. вид: **сравня, съпоставя.**

Общо значение. Разглеждам нещо в съотношение с друго, за да се установи сходство или различие.

сравнявам: разглеждам особеностите на две неща, за да направя паралел между тях и да установя сходството или различието помежду им. *Той сравни мислено майка си и жена си. До старата жена с побелелите коси, . . , той сякаш видя Лина, снежа.* М. Грубешлиева, Пред прага. *Хлапаците гледаха и мислено сравняваха богатия дом с техните схлупени къщурки в блатистите махали.* П. Здравков, Незабравимо детство. *Аз гарантирам за тебе, защото, когато ми помагаше, сравняваш твоите познания с тия на моите преподаватели.* Д. Кисьов, Щастието не идва само.

съпоставям: разглеждам особеностите на някого или нещо по отношение на друг или друго, чиито признаци са установени, за да определя степента, в която те си приличат или се различават. *„Колко прилича на Митьо" — помисли си тя за непознатия, . . Тя мислено мостсаши образите на двамата и откри, че геологът е малко по-висок, по-тесен в раменете и по-възрастен.* Й. Стоянов, Под дъгата. *Възхищаваше го целостността и силата в тоя селски учител и като го съпоставяше със себе си, излизаше, че Данчовски го превъзхожда волево.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Съпоставиха двете сметки, прегледаха ги и накрая излезе, че владиката трябва да плати много повече, отколкото искаше да получи от черковните настоятели.* Т. Караиванов, Юнашка майка.

СРАЖЕНИЕ, бой, битка, борба.

Общо значение. Въоръжено сблъскване между противници във война, въстание под.

сражение: голямо, продължително сблъскване между неприятелски войски, армии, части придружено с много жертви. *В течение на четири месеца светът следеше с приковано внимание боевете за Москва, които се превърнаха в най-гигантското сражение, каквото*

светоопата история познава. В. Коларов, Против хитлеризма . . . *Три войни беше прекарял той, беше влизал в много сражения, беше атакувал противника в окопите му . . . , но никога не беше се вълнувал така, както се вълнуваше в този момент.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Животът на четниците беше винаги в смъртна опасност. Постоянно ставаха сражения с турците, падаха четници убити.* Д. Талев, Илиинден. *Започна да се смрачава, а стрелбата не стихваше. Съвсем се стъмни, сражението продължаваше да се води, а той все още стоеше на хълма.* Д. Ангелов, На живот и смърт.

бой в едно от значенията си е: сблъскване между въоръжени противникови части. *Първата атака беше отбита. Но това сякаш беше кървавият сигнал за истинския бой.* Й. Йовков, Разкази, II. — *Изнесете опъличенското знаме. . . След малко Добрев се показа през плаща с развито знаме в ръка. Същото знаме, което се развяваше в боевете на Шипка.* В. Геновска, Седем години. *Три дни след това оръжието наистина дойде, но по-голямата част от отряда излезе от боя с незначителни загуби. Имаше двадесет и трима души убити.* Г. Караславов, Избр. съчинения, I. *В Сталинград се настанили* [съветските войски] . . . *Било зимата на 1942 г. . .Тежки отчаяни дни и нощи . . и кръвав, жесток бой за всяка улица, за всяка сграда, за всяка педя земя.* Ив. Мартинов, Драва тече през славянски земи.

битка: въоръжено сблъскване между противникови части обикн. във война, въстание и др. Употребява се, за да се подчертае значимостта на събитието. *Наред със старите и известни воеводи Цено. . Филип Тотю и др., минали през бурното дим на не една битка, тук* [в Белград] *са бодрените войводи Хаджи Димитър и Стефан Караджа.* Ив. Унджиев, В. Левски, биография. *Дене въздухът ехти от залповете на битките ни с турските войски.* Ив. Вазов, Утро в Банки. *На изток, зад посърналото поле, се чуват глухи топовни гърмежи. . Някъде става жестока, съдбоносна битка.* Й. Йовков, Разкази, I.

борба в едно от значенията си е равно на б о я. Има по-рядка употреба. *Той поучаваше Борис как се води чета и как се води борба с пушка и нож.* Д. Талев, Илиинден. *Влакът потегли на изток с грям и шумотевица. След няколко време Плевен се изгуби в падината си; бягаха отзад и голите рътове, свидетели на епическите борби при обсадата на Плевен.* Ив. Вазов, Нова земя.

СРАЗЯВАМ. Вж. р а з г р о м я в а м.

Вж. с ъ к р у ш а в а м.

СРАМ. Вж. п о з о р.

СРАМЕЖЛИВ, свенлив, стеснителен, свит, срамлив.

О б щ о з н а ч е н и е. Който лесно се смушава, изпитва неловкост, неудобство.

срамежлив: който при непривични за него обстоятелства губи своята увереност в държанието си, смушава се лесно и не може да се изяви пълноценно или който е израз на такова чувство. *Каква жива и весела била тя! Тинка! А по-рано, като я срещал — тъка, срамежлива, не смеел сякаш дума да продума.* Т. Влайков, Стрина Венковица. . . *Подидаскал Мироновски нямаше повече от двадесет и пет години, беше сухичък, смирен и твърде срамежлив.* Ив. Вазов, Чичовци. *А Райна срещна погледа му. Той бе и мил, и плах, и някак си срамежлив.* Т. Влайков, Дядовата Славчова унука. *А вдруг лицето на непознатия се яви не весела, а тъжна и срамежлива усмивка.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан.

свенлив: който изпитва вътрешна неувереност, несигурност в себе си, нерешителност и затова не смее и не умее да се изяви или е израз на такова чувство. Употребява се обикн. за много млад човек (девойка, младеж), който притежава душевна чистота. *Свенлива и плаха, тя не завръза дружба с никого.* Д. Талев, Старата къща. *Не бях още женен. Бях се запознал с едно момиче от Пловдив. Много свенливо беше. . . Вървим на две-три крачки един от друг, а то трепери. Тогава девойките много се срамуваха от чувствата си.* А. Каралийчев, Спомени. *Току вза да ми подвиква през оградата. Тогава бях свенлив младеж. Уж другарски ми подвиква, а нещо пот пооблее челото ми. Затоплям се отвътре, та ми идва да хвърля всички врехи от мене.* Кр. Григоров, Новоделци. *С продължително лице, с мек и малко свенливо погледа, . . , Колчо имаше миловиден изглед.* Т. Влайков, Стрина Венковица. . . *Свенлива усмивка.*

стеснителен: такъв, чието самочувствие и поведение се влияят от външните обстоятелства, като лесно се поддава на тяхното неблагоприятно въздействие и това му пречи да се изяви, или който изразява такова чувство. *А Христо? В началото на декламацията той се намираше в салона, но когато избухнаха ръкоплесканията и публиката потърси с очи автора — мястото му беше празно. И не случайно. Големите хора винаги са били скромни и стеснителни.* А. Каралийчев, Спомени. *Невероятно стеснителен и абсолютно безкористен, той, макар тежко болен, . . беше без квартира и покъщнина . . само за да не занимава другите със себе си.* К. Константинов, Път през годините. *Беше стеснителен по природа, страхуваше се да не я обиди.* И. Петров, Нонкината любов. *Гостът, . . , се оказа дребничък възрастен човек*

с кротка, малко стеснителна усмивка. П. Незнакомов, Бяло и черно. *Пред неговия открит и малко стеснителен поглед смутно изкак си мержелеят зубаи и сладостни неща.* Т. Влайков, Съчинения, III.

свит: който силно се смущава, не може да се отпусне, който не умее да се изразява, да разкрива вътрешното си съдържание пред другите, поради което се държи неестествено, сковано. *Тя беше свита и не умееше да привлече вниманието.* Ст. Христозова, Да тръгнеш с вятъра. *Отначало свито и нерешително, селяничето скоро се отпуска. Тичаше тръгнало нагореньадолу из къщи и все си пеене.* В. Геновска, Седем години. *Сякаш друг човек седеше сега до Методиев: свит, плах, отчаян.* М. Марчевски, Повести. *Асан приличаше на бдна сн, само че беше много рус, като майка си. Растеше свит, непохватен.* Б. Несторов, Светлина над Родопите.

срамлив е дума от народния език, която по значение съвпада със с р а м е ж л и в. *Дали ми господ талантеи, но съм много срамлив, естествено, та не смея да изляза пред публиката.* Ив. Вазов, Хвъшове. *Мирчо. . беше чалъкъш момче, на мирно, па кротко, па сговорно, па срамливо — като момиче.* Мих. Георгиев, Избр. разкази. *Момче гони срамлива девойка, / да ѝ вземе герданите златни.* Ас. Разцветников, Що е то. *Срамлив поглед.*

СРАМЛИВ. Вж. с р а м е ж л и в.

СРЕДА. Вж. о б с т а н о в к а.

Вж. ц е н т ъ р.

СРЕДНЩЕ, център, огнище.

О б щ о з н а ч е н и е. Място, където се развива или разпространява някаква дейност.

средище: място (град, село и др.), където се съсредоточава и развива в широк мащаб някаква масова дейност (културна, революционна, стопанска и др.). Има книжен характер. *Цариград бе станал средище на църковната борба, която беше повече борба за свой славянски, български език по църкви и училища.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Килифарево е назарно средище на околните балкански села.* Й. Радичков, Мл. Младенов, Горда Стара планина. *Средногорието стана средище на най-важния революционен окръг, който на своя глава и по свой почин можа да поведине въстание против вековната робия.* П. Делирадев, Българска географска христоматия. *Преслав по времето на цар Симеон е бил забележително духовно средище.*

център в едно от значенията си е: важно място, където е съсредоточена и откъдето се ръководи културна, стопанска и друга дейност, където се дават идеи. *Откъсната от съобщения и близки културни центрове, . . месторабата интелигенция неуморно и усилено работи и може да се гордее с постижения.* Елин Пелин, Аз, Ти, Той. *Манастирьт е изгубил много от своето предишно значение като религиозен център, като пазител на благоолепието църковно.* Ив. Вазов, Великата Рилска пустиня. *Това село тогава е било голям рударски център, за което свидетелствуват сравнително добре запазените самокови-пещи и грамадните могили сгурия.* П. Росен, В поле широко. *Колата минаваше в миньорски селища и тютюневи центрове.* Д. Димов, Тютюн. *Средногорието трябва да се превърне в център на всенародно антифашистко въоръжено въстание.* К. Ламбрев, Средногорски партизани. *Промишлен център.*

огнище в едно от значенията си има книжен характер. Означава: място, където започва да се развива и откъдето се разпространява обикн. културна, просветна дейност. *Положението на българския народ под игото на турските бейове и паши било извънредно тежко. . . Литературата и изкуството били в упадък. Само в някои манастири имало запазени просветни огнища.* История. *Днес граското читалище е истинско просветителско огнище, изполага са богата библиотека и много добре уреден музей.* Й. Радичков, Мл. Младенов, Горда Стара планина. *Така те* [художниците-монаси] *разпространяват свои стила на работа, без същевременно да остават равнодушни към изкуствоотно на онези културни огнища, с които влизали в контакт, за да завършат живота си понякога като ръководители на огромни манастирски работилници-ателиета.* Хр. Ковачевски, Светът на картината. *Балканските градове, . . са били населени изключително от българи. Планинското безлюдие ги е откъсвало по-голяма или по-малка степен от земеделието и те стават огнища на занаятите и търговията.* Г. Бакалов, Избр. произведения.

СРЕДНОЩ. Вж. п о л у н о щ.

СРЕЩЕН. Вж. п р о т и в о п о л о ж е н.

СРЕЩУПОЛОЖЕН. Вж. п р о т и в о п о л о ж е н.

СРИВАМ. Вж. р у ш а.

СРОДЕН. Вж. п о д о б е н.

СРОДНИК. Вж. р о д н и н а.

СРОЧЕН. Вж. н е о т л о ж е н.

СРУТВАМ. Вж. р у ш а.

СРЪЧЕН, ловк, похватен.

Общо значение. Който прави лесно, с умение нещо.

сръчен: който може да върши всичко, което трябва, винаги еднакво добре, сполучливо, с уверени движения или който е извършен по такъв начин. *И той беше сръчен и пъргав, всичко му идеше отпръч, всичко вършеше хубаво и чисто.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан. *Подир час со смени Дамян. И той беше силен и сръчен като него, и той врзваше егри и тежки като камъни спони.* И. Петров, Нонкината любов. *Успокояваше се, че колата не е счупена, нещо се е разхлабило и той, какъвто е бръг, тъмъ: и сръчен, ще се провре навсякъде, . . , но ще завинти бурмичките.* Ст. Ц. Даскалов, Есенно сено. *Виждаше само Христина, . . ту плещите й, ту сръчните й ръце, които сбираха зуберите на руло.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Известно време той разглеждаше нейните срънни пъргави движения, с които тя решеше косата си и слагаше в ред тоалета си.* Ив. Мартинов, Драва тече през славянски земи.

ловк: който е лекота, без затруднения, майсторски върши това, с което се е захванал, или който е извършен по такъв начин. *Избираме едно удобно, огряно от слънцето място и започваме да сглобяваме лодката. Работата сега върви бързо, защото имам двама ловки помагачи.* П. Незнакомов, Маргаритка и аз. *Люде идеали от далечни страни да показват споката или умението си, . . Все ловки златари и оръжейци, които умеела да изтчат меч, да изковат щит, да изплетат ризници от желязо и сребро.* М. Смилова, Друм се вие *Доведоха му крава. Той доеше с търпеливи ловки движения, а стотина души го гледаха опстраки, сякаш правеше някакво чудо.* А. Дончев, Време разделно. *Двамата борци, . . , напинат своите жилави мишци във всевъзможни ловки и трудни движения.* Ив. Вазов, В недрата на Родопите.

похватен: който може, на когото се отдава с лекота да прави, върши нещо добре или който е извършен добре, както трябва, с голяма лекота. Думата е характерна за народния език. *Бялата и снажна българка, . . , ошета с помощта на две съседки къщата. . Личеше, работна и чевръста мома е, . . , похватна и оправна.* Г. Манов, Крилат Димо. *Султана не пропони съпза, . . Тя окъпа, облече мъртвото дете, бърза, похватна, както всеки ден.* Д. Талев, Железният светилник. *Те и двамата имаха похватни майсторски ръце и по цял ден напластяваха коелата на пратек между двете воденици и се шегуваха.* Елин Пелин, Летен ден.

СТАБИЛЕН. Вж. устойчив.

СТАВАМ. Вж. вирея.

СТАДИЙ. Вж. фаза.

СТАН[1]. Вж. лагер.

СТАН[2]. Вж. тяло.

СТАНОВИЩЕ. Вж. възглед.

СТАР, дърт.

стар се свързва с човек, животно, растение. Означава: който е живял, съществувал много години и е достигнал период, когато постепенно отслабва жизнената му дейност. — *Бъри, Мичкин! . . — А ти? . . — Аз ще остана тук. . Стар съм, не мога да тичам.* Д. Димов, Тютюн. *А старият Герак съвсем грохна! . . . Той с мъка се извличаше на слънцето, печеше се като стара змия и постоянно се оплакваше, че е студено.* Елин Пелин, Повести. *Край нивата, която той* [Белчо] *някога беше орал и край която дойде да сложи уморената си глава, ние погребахме стария вол в дълбок гроб, както се погреба човек.* Елин Пелин, Щъркови гнезда. *Един техен съсед в Бреиляи, Банчо, имаше голямо, но съвсем старо куче.* Й. Йовков, Разкази, I. *Старият бряст заогъва клоните си и зашумя.* Й. Йовков, Чифликът край границата.

дърт е дума от народния език. Свързва се най-често с човек и по-рядко с животно. По значение съвпада със стар. Употребява се обикн. с пренебрежителна или груба отсянка. *Дърта жена, мари сестро, а трьгнала по ума на дъщеря си.* Чудомир, Избр. произведения. *На края на селото, зад една малка градинка, имаше двор с много кокошки. Пазеше го само едно дърто, дръгливо куче.* сб. Хоро. *Изръка ни ти, дърта вещице, но той ще ни падне в ръцете.* К. Ламбрев, Средногорски партизани.

Вж. вехт.

Вж. предишен.

Вж. старинен.

СТАРАТЕЛЕН, усърден, прилежен, грижлив, ревностен.

Общо значение. Който проявява стремеж, усилия да извърши нещо добре.

старателен: който проявява стремеж, полага усилия, заляга да върши нещо по най-добрия начин. *Младият преподавател с любов пое работата си. Особено старателен бил в часовете по пение.* Ст. Грудев, Бележити българи. *От доклада на стария лейтенант Черки се изясни, че редник Данко Диманов е бил един от добрите войници в ротата, старателен и стретнат.* К. Кръстев, Катастрофа. *Старателен ученик.*

усърден: който проявява големи усилия, който заляга много и дълго време, системно, за да извърши нещо така, както е замислено, както трябва да стане или както е предписано.

Кьщата работа падна на дасте мамин рьце, но мама не се оплакваше на никого. Напротив, стана още по-усърдна и работлива. Сутрин първа се будеше, преди още да са пропели петлите. К. Калчев, При извора на живота. *И Стоян започна да удря полека, но необикновената му сила все се усещаше. Така той дълго време вдигна тежкия лук, неуморим, усърден.* Д. Талев, Железният светилник. *В завода се проучи усърдната библиотекарка — изградила цяла мрежа от читателски групи.* К. Калчев, Двама в новия град. *И по цялото Киевско княжество, . . . се почва разпространението на старобългарската книга, . . . Усърдни преписачи работят дни и нощ за културното сближение на двата братски народа.* сп. Българска реч.

прилежен: който проявява голяма добросъвестност, постоянство в работата си и се стреми да изпълни всичко, което се изисква от него. Употребява се предимно за ученици се. *Беше стеснителен, но много прилежен ученик и завърши гимназията с отличен успех.* П. Вежинов. Далече от бреговете. *И в занаята, както по-рано и в школото, Колчо беше прилежен.* Т. Влайков, Стрина Венковица. . . *Той знаеше няколко езика, учил ги по същия начин сам, с търпението и акуратността на прилежен ученик.* М. Кремен, Брегалница.

грижлив в едно от значенията си е: който се стреми да не пропусне нещо важно, съществено при изпълнението на някаква работа или да предвиди всичко, което може да има значение за изпълнението й, или който е замислен, направен старателно. Има сравнително ограничена употреба. *В някои от дюкяните грижливите стопани бяха запалили лампите.* Д. Спространов, Самообречените. *Грижлива и тънка работа личеше и в тая икона.* Й. Йовков, Жетварят.

ревностен: който влага страст, убеждение в действията си за успешното извършване на нещо, за изпълнението на някаква работа, задача, чието значение представлява за важно, или който отразява такова отношение. *Музеят в Свищов също има широка мрежа от сътрудници в селата — ревностни събирачи на старини и търси помощници на музейните работници.* в. Народна култура. *По това време в Мечи дол пуснаха слух, че Петканов е ранен и убит. Най-ревностни разпространители на този слух бяха Манол и жена му Гроздана.* К. Калчев, Живите помнят. *Той държал още по-ревностни проповеди против брака.* Ив. Вазов, Към пропаст.

СТАРАЯ СЕ, стремя се, мъча се, залягам, силя се, трудя се.

Се. вид: залегна.

Общо значение. Полагам усилия да постигна нещо.

старая се: проявявам големи усилия, голяма добросъвестност при извършването на нещо, за да стане добре. *И колкото повече Нонка се стараеше да работи и да подрежда, толкова повече тя се здосваше, че нямя за какво да й се скара.* И. Петров, Нонкината любов. *Но имаше и куражлии, които се стараеха да покажат пред по-малките си събратя, че са току-речи приятели с гостенина.* Ал. Константинов, Съчинения, I. *И нашите бойци започнаха да се разхождат по предните позиции като у дома си. Макар това да беше забранено, аз се стараех да не им преча, правех се, че не забелязвам нарушенията.* П. Вежинов, Нашата сила.

стремя се: полагам усилия да направя нещо колкото се може по-добре, за да се получи най-добър резултат. *С творбите си съм се стремил всякога да облагородявам, да им посоча хубавото, правдивото в живота* (цитат от Елин Пелин). Н. Тихолов, А. Страшимиров и др. в спомените на съвременниците си. *Но тогава той беше обхванат от творческа треска и се стремеше да напише много книги.* А. Каралийчев, Спомени.

мъча се в едно от значенията си е: правя усилия, напрягам се да извърша, да направя нещо или да постигна нещо, преодолявайки затруднения. *Той се мъчеше да утешава Тинка, ала личеше, че и сам е убит душевно.* Т. Влайков, Стрина Венковица. . . *Над нашата нива пее чучулига. Аз гледам към небето и се мъча да я видя, но тя не се вижда.* К. Калчев, При извора на живота. *Много лесно било човек да се изгуби. Князът разбрал това и се мъчел да запомнява пътя, по който минава, и положението на стаите и коридорите.* Н. Райнов, Кнез и чума. *Галчев беше полегнал на леглото си и четеше. По-право той се мъчеше да чете, защото много често затваряше книгата, поставяше пръста си в нея, за да не изгуби страницата, и се замисляше.* Й. Йовков, Чифликът край границата.

залягам не се различава по значение от старая се. Има разговорен характер. *Стрина Венковица много залягаше пред хората колкото се може по-добре да се отсрами.* Т. Влайков, Стрина Венковица. . . *И нарочно залягах примерен да бъда в послушанието и в смирението най-вече.* Ем. Станев, Антихрист.

силя се в едно от значенията си е равно на мъча се. Има разговорен характер. *Марин седеше пред шатрата до огнището, слушаше изгдз чергата сьнените гласове на момчетата и бодрия ласкав глас на жена си, а както и да се силеше да се радва, че днес са имали сполука — не беше весел.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време. *Гласът ми бе познат. . Силех се да си припомня нещо, но то чезнеше в хаоса на много гласове, на много сренчати и отминали хора.* С. Сиврнев, Завръщане след бягство. *Тонка напразно се силеше да заспи.*

Сънят не идеше. Ст. Дичев, За свободата. *Седнала до миндера при болния, Найда се сили да развесели гласа си.* А. Каменова, Харитининият грях.

трудя се в едно от значенията си е: полагам усилия да извърша нещо, което изисква труд, напрежение. Характерно е за народния език. *Той се трудеше да прочете в очите и физиономията на госта си, сякаш искаше да открие друг смисъл на думите му.* Ив. Вазов, Под игото. *Шеташе си из къщи, както всякога, трудеше се да се покаже пред домашните като че никак не беше я епя за нищо.* И. Бъльков, Изгубена Станка.

СТАРЕЦ, дяло, старик, дъртак.

старец: мъж, който е преминал зрялата възраст и е достигнал до старост. *Един белобрад старец го хвана за ръката и като го поведе малко встраи, му показа: — Хей там, към червената шума ще ударите, . . шикой не ще ви намери.* К. Ламбрев, Средногорски партизани. *Видях напети момчета с открити, доверчиви очи, видях побелели старци.* Й. Йовков, Разкази, II. *Пред тях стоеше дребен и сух старец със сини памучни потури и овехтяла шапка.* Й. Йовков, Разкази, I.

дядо в едно от значенията си е равно на с т а р е ц, но има разговорен характер. *Жените бързат да напоят градините, а дядовците шибат магаренцата към старата воденичка край реката.* Л. Стоянов, Холера. *Хаташе му бяха деама старци, прегърбен един дядо с бабичката си.* Д. Талев, Железният светилник.

старик по значение не се различава от с т а р е ц, но е със сравнително по-ограничена употреба. *Стар, немощен, дрипав носач, облечен в сиво леко палтенце, носи грамаден вързоп от хризантеми. . . След тоя старик върви дама, потъмала в траур.* Елин Пелин, Черни рози. *Монах белобради, старик стогодишни, / и* [бора] *помнят сѐ толк, сѐ толк голям.* Ив. Вазов, Лирика, I. *Бинев работеше в мината още от нейното основаване. Бе вече старик на близо седемдесет години, но пенсия още нямаше.* сп. Септември. *Тоя сух висок старик, . . , идва няколко пъти при мен.* Д. Калфов, Под южното небе.

дъртак не се различава по значение от с т а р е ц. Употребява се с груба, пренебрежителна отсянка. Има разговорен характер. *Изветрял дъртак! Ти в чужди работи да се не месиш!* Елин Пелин, Гераците. *Бре, тоя дъртак на много свят е изгорил душичката — казваше Вучо кафеджията.* Г. Белев, Патилата на едно момче.

СТАРИК. Вж. с т а р е ц.

СТАРИНЕН, древен, стар.

О б щ о з н а ч е н и е. Който е свързан с далечното минало.

старинен: който е създаден много отдавна, поради което има стойност и прави впечатление. *Стигнахме метоха, . . Бяла старинна постройка с железен балкон, изградена през 1851 година.* А. Каралийчев, Спомени. *Замъкът беше много старинен, от края на 16 век, и още пазеше своите високи стени с кули и бойници.* Ив. Мартинов, Драва тече през славянски земи. *Прага минава за един от най-красивите градове на Европа. Реката Вълтава със старинните си мостове, кварталите със запазените сгради от Средновековието, паметниците и дворците в Хрдчани — всичко било ново и интересно за младия студент.* Ст. Грудев, Бележити българи. *Няколко скъпоценни старинни документи позволяват ни да погледнем в самото най-отдалечено минало.* Ив. Вазов, Великата Рилска пустиня. *Старинни мебели. Старинна музика. Старинен танц. Старинен накит.*

древен: който е създаден в далечното минало и е запазил стойността си оттогава. Има книжен характер. *От каменоломните на Москва-река зидарите са докарали бели камъни за първите стени на древната твърдина и тогава народът започнал да нарича столицата Белокаменната.* А. Каралийчев, Спомени. *И когато сетний камък на обгорнатия в пламък / и разпухха древен замък се отрони в пепелта, / вий слезнете от конете и земята целунете — / възгарете вечна обич; вечна правда над света.* Хр. Смирненски, Съчинения, I. *Градът, езерото и полето са заобиколени околовръст с голи планини, по които има остатъци от древни укрепления.* Хр. Даалиев, Търговско-индустриален алманах. *Сам Сюлейман зга ми каза, че по стените* [на църквицата] *имало древни стенописи.* А. Дончев, Време разделно.

стар в едно от значенията си е: който е останал от миналото, но сравнително от по-близко минало. *Каня се също да прегледам в Народната библиотека стари ръкописи и пр.* Сп. Казанджиев, А. Страшимиров и др. в спомените на съвременниците си. *По стар обичай тия камбани биеха само на Успение и на Великден.* Елин Пелин, Под манастирската лоза. *Записриха стари народни песни.* Й. Йовков, Жетварят. *Пред иконата на св. цар Константин и царица Елена, . . , висеше голямо кандило от слонова кост, обковано от старо сребро.* Ив. Вазов, Светослав Тертер. *Стара пара.*

СТАРИЦА. Вж. б а б а.

СТВОЛ. Вж. к л о н.

СТЕГНАТ. Вж. с п р е т н а т.

СТЕНА, зид, дувар.

стена: отвесна част на сграда или помещение, изградена от тухли, вар, цимент и пр. и предназначена да поддържа покрива, да огражда отвън или да прегражда, разделя отвътре. *Докато другите къщи бяха изпазили и светеха от чистота, с бели стени и сини первази, къщата на Лайска беше напуснала.* П. Йовков, Вечери в Антимовския хан. *На средната стена бяха залепени няколко литографически картини.* Пп. Вазов, Немилии недрани. *На четвъртия ден от завръщането си той се прибра в мезнеха. Още на прага тук го посрещнаха старите къщи: да ходи безшумно като сянка, да стои часове наред затворен между четирите стени на ниската кулия.* Ст. Дичев, За свободата.

зид в едно от значенията си е: каменна или тухлена, обикн. здрава външна стена на сграда. *Всичкото още нямаше никакъв завод, но там, където рекатна правеше завой, . . . вече се издигаха и от ден на ден растяха червените тухлени зидове.* М. Марчевски, Повести. *Спусна се по каменистия тревясал път. Мина покрай високите зидове на двукатните къщи.* А. Каралийчев, Птичка от глина. *Пък отсреща на калето, дето още личат зидовете, е бил замъкът на войводата.* П. Волен, Между два свята. *Турците имали тогава много работа другаде, за да се спират да развалят здравите каменни зидове на тия сгради.* Ив. Вазов, Великата Рилска пустиня.

дувар е дума от народния език. В едно от значенията си съвпада със с т е н а. *Яхларът си бе все сушнят, както го бе оставил Симо. Това бе една стара сграда, чиито дувари бяха направени от суха зидария.* Кр. Григоров, Новодомци. *Тона мазе с потъмнели от влага дувари и почернели дебели греди, . . , отново говореше за вечността на времето, изпълваше ме с някакъв трепет.* Ив. Хаджийски, Бит и душевност на еснафа. *Научи се да рисува на дувар, на стена — на „мокро", както се казва.* Е. Йончева, Звездите не гаснат.

СТЕСНИТЕЛЕН. Вж. с р а м е ж л и в.

СТИГАМ. Вж. д о с т и г а м.

СТИМУЛИРАМ. Вж. п о д б у ж д а м.

СТИПЦА. Вж. с к ъ п е р н и к.

СТИХВАМ. Вж. у т и х в а м.

СТИХИЕН. Вж. б у е н.

СТИХОТВОРЕЦ. Вж. п о е т.

СТИЧАМ СЕ. Вж. п р и ж д а м.

СТОИ МИ. Вж. п р и л и ч а м и.

СТОЙНОСТ, цена.

стойност: значимостта на нещо, определена чрез съпоставка с подобни или противоположни явления от същото равнище или същата категория. *Това е участта на писателя — да работи за своя народ до края на живота си, а ако неговият труд има стойност, поколенията нанад да го забравят.* Д. Немиров, Когато бях малък. *Мене ме радват „Синяки и пръчки", . . В тях има, вън от литературната им стойност, нещо, което ги прави още по-ценни в моите очи.* К. Величков, Събр. съчинения, VIII. *Нравствената стойност на една постъпка се определя не от мотивите ѝ, а от съзнанието за последиците ѝ.* Д. Димов, Тютюн.

цена в едно от значенията си е равно на с т о й н о с т. Има разговорна употреба. *Когато в 1823 г. в Турция се вьвежда постоянната армия, особена цена добиха котленското абаджийство.* Г. Бакалов, Избр. произведения. *Сега вече недоволните народни маси разбират цената на организираните действия.* Ив. Унджиев, В. Левски, биография.

Вж. ц е н а.

СТОКООБМЕН. Вж. т ъ р г о в и я.

СТОЛЕТИЕ. Вж. в е к.

СТОЛОВА. Вж. т р а п е з а р и я.

СТОПАНИН, господар, домакин, сайбия.

стопанин: човек, който притежава дом, имот, добитък и се грижи за него. *Къщата на Сугареви не бе пострадала много през въстанието и стопаните ѝ бързо я бяха поправили.* Д. Талев, Илинден. *Късно същата вечер султаньт и сеизите му спряха пред къщата на Димчо-Кехая. Прозорците още светеха, стопаните още не бяха си легнали.* Й. Йовков, Старопланински легенди. *Замиваше за провинцията. Наблюдаваше оранта, разпитваше сеячите. Стопаните го срещаха като свой човек.* А. Гуляшки, МТ станция. *Уморените добитча се спряха. Боне отиде при тях и ги замилва по челата. . . Тя* [Сивушка] *погледна белия си другар, погледна стопанина си и наведе жално глава.* Елин Пелин, Летен ден.

господар в едно от значенията си е: човек, който притежава дом, имот, добитък и не само се грижи за него, но и се разпорежда, разполага се с него. *Но тогава й стана ясно, че тя чакаше да дойде в тоя запустял дом достоен господар, да му предаде тежкия товар, който пресъвам моминските ѝ плещи.* Д. Талев, Железният светилник. *Когато се стъмнило съвсем, дошли господарите на къщичката; това били седемте джуджета, които копаели руда в планините.* Ас. Разцветников, Братя Грим, Снежанка и др. (превод). *Какъвто беше*

господарят, такава беше и стоката му: кончето беше слабо, дребно, с разрошена козина.
Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан.

домакин: стопанин на дом, на къща. *Домакинът, . . , сам шеташе и даваше последните разпореждания на прислугата.* Ив. Вазов, Утро в Банки. *От къщата врата се подава стрина Стоичковица с тестени ръце. . . Тогава някъде изпод прилепените навеси излиза и домакинът наше Стоичко.* Елин Пелин, Щъркови гнезда. *Какво имаше да „опраят" домакинът: — кой да отиде на оран, кой — с овцете, кой — за дърва, — кой на воденица.* Ив. Хаджийски, Бит и душевност на нашия народ.

сайбия с дума от народния език, равна по значение на г о с п о д а р. *Ти, Димо, си човек с ред привилегии. . коня си можеш да вкараш в чорбаджийските яхъри и да се черпиш със сайбиите на най-богатите домове.* Г. Манов, Крилат Димо. *Той е сайбията на това мъжко. . . прибави Атанас и се отърла към мулетата си, които пасяха тучната трева по полянката.* Ив. Вазов, В недрата на Родопите.

СТОПАНКА. Вж. к ъ щ о в и н ц а.

СТОПЛЯМ. Вж. з а т о п л я м.

СТРАДАЛЕЦ. Вж. м ъ ч е н и к.

СТРАДАМ. Вж. м ъ ч а с е.

СТРАДАНИЕ. Вж. б о л е с т.
Вж. м ъ к а.
Вж. т е г л о[2].

СТРАДАЯ. Вж. м ъ ч а с е.

СТРАЖ. Вж. п а з и т е л.

СТРАЖА, охрана, караул.

стража: група въоръжени хора (военни или цивилни) или отделно въоръжено лице, чиято задача е да брани някакъв обект, да пази длъжностно лице със специални задачи, да бди за реда някъде и пр. *Булеварът завършва пред високи, железни порти, пазени от конна стража.* Т. Кюранов, Азиатски пътешествия. *При моста. . се изпречиха двама души с ямурлуши и с пушки. Беше нощната стража.* Й. Йовков, Приключенията на Гороломов. *Опълченската рота. . служеше ту за гарнизон по градовете, ту за стража по мостовете.* Елин Пелин, Щъркови гнезда. *По всички тия стратегически пунктове се поставяше стража по 15—20 души.* Ив. Вазов, Под игото. *До камбаната се появи човек. В ръцете му блесна копие. Той се приведе и като постави длан над очите си, загледа към изток. Това беше стражата.* Ст. Загорчинов, Легенда за св. София.

охрана е дума, равна по значение на с т р а ж а, но се употребява обикн. за въоръжено лице, което придружава някого и бди за неговата сигурност. *След това повика един цивилен полицай, който като охрана го следваше навсякъде, . . и излезе на улиците.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Той се сриещеше за радиостанцията и оръжието, наглеждаше храната и вървеше винаги след началниците си за тилна охрана.* Х. Русев, Под земята. *Кметът постави около къщата ни охрана от доверени нему и на властта лица и полицята изверши обиск.* Сл. Трънски, Неотдавна. *Лична охрана.*

караул: малка военна част или отделен воен. чиято задача е да пази някого или нещо, да бди за реда и пр. *През силните лещи на военния далекоглед обгледа станените слабо осветлени казарми. . . Смътно се очертаваха конюшните, плацът, колоните на оградата, но не можеха да се видят караулите и постовете.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Като чул думкането, дежурният офицер се върнал обратно, взел почти целия караул със себе си и сега бавно проникваше през многобройните врати към етажа ми.* П. Вежинов, Звездите над нас. *После нашето излизане вратата пак се затвориха, на които се постави караул.* Зах. Стоянов, Записки по българските въстания. — *Като го гонел караулът сноши, той ергмнал с пищов и нарянил запътието.* Ив. Вазов, Под игото.

СТРАЖАР. Вж. п о л и ц а й.

СТРАНА[1]. Вж. б у з а.

СТРАНА[2]. Вж. д ъ р ж а в а.

СТРАНА[3]. Вж. п о с о к а.

СТРАНЕН, чудев, чудноват, причудлив.

О б щ о з н а ч е н и е. Който е различен от обикновеното, общоприетото, чието поведение или реакции се отклоняват от общоприетите и с това предизвикват недоумение, удивление.

странен: който не може да бъде преценен с обикновени критерии, чиито мотиви на поведение са неясни. *Отляво идваше с бързи крачки един странен мъж. — Той беше облечен целият в черно — . . — Дори и рамките на очилата бяха черни и зад стъклата се виждаха две малки черни очички, които тайнствено проблясваха.* В. Цонев, Приключенията на Тинчето. *И тая несиметричност придаваше някаква странна прелест на профила й и някакво лило детско изражение на цялата й физиономия.* Ив. Вазов, Казалярската царица. *Детето не чу. Втренчи се в портрета. . . Някакво странно чувство го вълнуваше. В тоя чо-*

век, чийто портрет виси там, има нещо необикновено. Не беше като другите. Вл. Полянов. По пътя. *И той отвори голямата книга и се зачете. Най-първо той се почуди на странното писмо. Всяка буква в тая книга бяха малки живи човечета, които, наредени едно до друго, образували думи, редове, страници.* Елин Пелин, Ян Бибиян на Луната. *Но все пак тая прелест беше странна — нямаше птици, полетяти бяха безлюдни и пусти, без стада и без орачи.* Й. Йовков, Разкази, I.

чуден: който буди чувство на недоумение, не се поддава на обяснение. *Още нещо чудно имаше в нея, което не можеше да се определи и назове, но което се чувствуваше в цялата й фигура.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан. *Чудно лице имаше Крайчаянта: около очите му се дипеха сякси фрънки, сякаш се смееше, а пак веждите му все си оставаха навъсени и сива сърдита черта се врязваше дълбоко в челото му.* Й. Йовков, Старопланински легенди. *Чудно неизпитано досега чувство изпълваше гърдите му — тъга, радост и наслада едновременно.* Д. Талев, Старата къща. — *Защо така странно се променяш ти, Лина, . . . Ту скръбна, ту весела. . . Чудна жена си.* М. Грубешлиева, Пред прага.

чудноват: който е устроен по особен начин, така че другите го възприемат с недоумение, без да могат да го преценят, да определят отношението си към него. *Форми и багри! Това са първите впечатления, които човек получава, ако наблюдава околната природа. Тъкмо това го кара да й се възхищава, защото формите и багрите, които тя предлага, са така разнообразни и чудновати, че наистина будят удивление.* М. Йосифов, Защитни форми и багри на животинския свят. *Трепетно впечатление от Чарли беше неговата чудновата малка фигура. У него всичко е мъничко: неговите удивително изразителни рътие, . . , неговите стъпала на краката.* в. Развигор. — *В кухото дърво има едно чудновато животно, каквото никога не съм видяла: кожата му е от хиляди кожички.* А. Разшестиков, Братя Грим, Сиежанка и др. (превод). *И тогава от нея* [гората] — . . — *се разнасят някакви гласове и шумове. Това е нощната песен на джунглата — странен концерт от чудновати, загадъчни звуци, които сразяват кръвта на несвикналия слушател.* сп. Космос.

причудлив се свързва предимно с очертания, фигури. Означава: който не би могъл да бъде такъв в действителност, а се възприема като деформиран (под влияние на светлината, плод на въображението и под.). *Привечер залезят над океана е друго вълшебство. В момента, когато яркият диск на слънцето потъва, там, където двете линии се сливат, се появяват разноцветни облаци в най-причудливи очертания и отсенки.* А. Каменова, Индия. *Нажеженият въздух трепти, а очертанията на къщурките, пращите дървета и предметите се разливат пред погледа в безброй причудливи линии.* Др. Асенов, Сурово възпитание. *Светлината на лампата се люлеше по оживените лица и хвърляше причудливи сенки по стените.* Ст. Дичев, За свободата. *Колко неестествени и причудливи бяха всички предмети в тази* [утринна] *мъглица, която не полепваше по челата и не затрудняваше дишането.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Напоследък колко често го занимаваше ту с някакви причудливи идеи, ту с литературните си записки. Погълнат от грижи, Кондарев се отегчаваше от тия словесни излияния.* Ем. Станев, Иван Кондарев.

СТРАНИЧЕН, околен.

страничен се свързва с път, улица, пътека. Означава: който не се намира в център, не води към центъра. Свързва се също така с дейност, начин на действие и означава: който не е главен, основен, който става не по приетия ред и чрез който косвено се постига целта. *От странична пътека през лозята към пътя приближаваха селяни с кобилици на рамо.* Ст. Дичев, За свободата. *И дамата тръгват нагоре по главната улица, после криволичат наляво и надясно из разни странични улички.* Св. Минков, Другата Америка. *Немалка част от тази сума в левове са добити по странични пътища, в нарушение на действуващия закон за търговията с чужди платежни средства.* Г. Димитров, Съчинения, III. *В желанието си да се предпази от странични влияния императорът не счел за нужно да уведомява предварително за своето посещение никого.* Хр. Ковачевски, Светът на картината. *Странично влияние. Странични доходи.*

околен има свързвания на с т р а н и ч е н. Означава: който стига до центъра, но не по най-правата посока. Означава също: който се осъществява не пряко, а чрез посредничество на други. *Младежите се събраха край блатата и вече в строй поеха към Цигайка. В същото време по околни пътища натам се движеха и други такива групи, предводителствувани от Филип Тотя, от Македонски и дядо Желя.* Ст. Дичев, За свободата. *Двама от нас се спуснаха по следите им* [на мерцата]. *Останалите тръгваше да се доберем до пристанището по околни улици, за да не правим впечатление.* П. Незнакомов, Маргарита и аз. *Аз говоря за честните, предадите, а тези, които не са такива, които по околни и незаконни пътища се нареждат, трябва да бъдат чистени.* Г. Димитров, Съчинения, III. *Дълго мислих какво да направя. Невъзможно беше да науча по околен път, нямах такъв човек, който да ми услужи.* А. Мандаджиев, Отровният шип.

СТРАНСТВО. Вж. ч у ж б и н а.

СТРАНСТВУВАМ. Вж. п ъ т у в а м.

СТРАНЯ. Вж. о т б я г в а м.

СТРАСТ. Вж. п л а м.

СТРАХ, уплаха, боязън, опасение, ужас.

О б щ о з н а ч е н и е. Душевно състояние, породено от чувство за някаква заплаха.

страх: състояние на безпомощност, при което някой е завладян от чувството, че нещо (осъзнато или неосъзнато) враждебно може да го уничожи или да му навреди. *Тополчане тръгнаха да си ходят. Мишаха асабеглийската кория със свити сърца, почти всички изпитаха смъртен страх. . . Всеки случаен шум ги стряскаше и ги караше да вървят бърже.* К. Петканов, Избр. съчинения. *Спромасите мислеха със страх за мразовете, които наскоро щяха да сковат земята.* Г. Караславов, Избр. съчинения, II. *Тя тичаше по стъблите, по коридорите, по двора чак — тичаше и виеше, обезумяла от страх и отчаяние . . . След минута навън се трупаха хора и шепнешком обсъждаха страшната смърт на Доки.* Г. Райчев, Избр. съчинения. *Дядо му се събираше из трънащите шума и съчки за огън, и той се вртеше около него, взираше се плахо в тъмнината и пякакъв тайнствен страх пълнеше душата му.* Елин Пелин, Щъркови гнезда. *Ами защо бре, сине, защо се забави толкова? Изпонадахме се, изпокъсаха се сърцата ни. Ох, що страхове бяха, що мъки.* Г. Караславов, Обикновени хора.

уплаха: породено от някакъв изведнъж възникнал случай състояние на беззащитност, което парализира волята и кара да се изпитва чувство на безпомощност пред нещо, което е враждебно. *Ирина направи още няколко крачки. Лъхна я миризма на бензин. После тя усети внезапно уплаха, трепна и спря.* Д. Димов, Тютюн. *Още не бе пристъпил прага и отпъкм гореброба някой силно извика. Молчето изтръпна от уплаха и се втурна в кухнята.* И. Петров, Леля се годява. *Стоян потрепера от изненада и уплаха: пред него стоеше стар, навъсен турчин.* Д. Талев, Железният светилник.

боязън: състояние на несигурност, породено от осъзнаването на безсилието на някого пред нещо неизвестно, неочаквано. *Всеки е изпитвал онова чувство на усамотеност, на боязън и на учудване, когато пръв път е влязъл в една столетна гора.* Ив. Вазов, Живописна България. *Сега, в стъпала му, великият войвода почувствува и някаква боязън от богомилщина, а това го угнетяваше.* Д. Талев. Самуил. *Понякога с боязън се питаше: нима може лице-то на човека да бъде само непроницаема маска, зад която се крие друго?* Ем. Манов, Ден се ражда.

опасение: чувство на безпокойство, породено от предусещане, че нещо неприятно, нередно може да се случи или че нещо може да стане не както трябва. *От покрива на бараката в задния двор двамата с Васката успяха да откъртят едно голямо парче ламарина. Все пак Петьо си мислеше с известен страх за момента, когато дядо му щеше да отреже липсата на парчето ламарина. Той изказа опасенията си.* Ем. Манов, Ден се ражда. *Като главен инженер ти нямаш доверие в изпълнението на плана. Пред нас тия опасения можеш да ги изказваш, но слмташ ли, че пред колектива това ще бъде от полза?* Д. Кисьов, Щастието не идва само. *Вкрил се замисли. Тази разговор го смути. Наистина какво ги очакваше тях, комуникъде, да поприказа с другари, да сподели своите опасения.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Христо веднага разбра какво беше се случило и изтръпна: опасенията му се сбъдваха с ужасна точност.* Ст. Марков, Дълбоки бразди.

ужас: състояние, породено от жестока, груба постъпка и което така парализира волята на човек, че той не осъзнава действията си, реагира необмислено или обикн. изобщо не може да реагира. *Изведнъж очите му се втренчиха на едно място и се разширяха от ужас: нещо червено и мокро светеше върху самото чело на иконата.* Я. Йовков, Четвъртят. *Всички деца се струпали на въженото мостче, . . и когато стигнали към средата, мостчето се скъсало и пътниците се изсипали във водата. Учителят, който вървял след тях, останал втрещен от ужас.* А. Каралийчев, Спомени. *Децата тревожно се свиваха в полите на майките си. Много от тях заедно с майките си пищяха в ужас.* К. Ламбрев, Средногорски партизани. *Непитиван дотогова ужас я обзе. Сам-сама на улицата по средноц.* Д. Калфов, Избр. разкази.

СТРАХЛИВ, плашлив, боязлив, плах, бъзлив, пъзлив.

О б щ о з н а ч е н и е. Който изпитва страх.

страхлив: който по природа е склонен лесно да се поддава на страх, да изпитва страх и не е в състояние да се бори с него или който изразява, отразява страх. *Той изглеждаше с успехите си много силен, но в същност беше слаб и страхлив и се спасяваше от малодушието си с блъство при алкохола.* Д. Димов, Тютюн. *— Полиция няма. Само двама горски и двама полски пазят мандрата нощно време, но не вярвам да окажат съпротива. Двамата са страхливци другите двама са наши хора.* М. Марчевски, Митко Палавзов. *— Дали не ще може господин доктора да го прегледа?—каза кака Дона с един нерешителен и малко страхлив глас, като погледна умолително.* Т. Влайков, Съчинения, II.

плашлив: който по природа лесно и изпитва ужасъ. *Знатко, . . Боженчко, каква плашлива съм станала! — мъжете тъ, закрамени от страхи си да направи крачка напред.* Ц. Церковски, Съчинения, III. *Ами ако додат тука, Поне? . . . Каква си плашлива и ти, — . . — Не се бой. Сакне, нашо няма.* Й. Йовков, Чифликът край границата.

боязлив: който по природа е склонен лесно да изпитва боязъ, или който изразява, отразява боязъ. *И той остана да се върти около пристанището сам, боязлив и наплашен гледаше с подозрение всеки войник.* П. Спасов, Хлябът на хората. *Момичетата бяха боязливи и несговорни. Те се държаха за ръка дъе по дъе и се разбираха само с погледи и усмивки.* Ал. Бабек. Малкият емигрант. *В тихия, малко боязлив тон на Любенова той почувствува, че го е хванъл добре.* Д. Немиров, Другият. *— Добър ден! На работа ли? Момичетата го изгледаха с боязлив поглед.* М. Грубешлиева, През иглено ухо.

плах: който се страхува, няма смелост да предприеме нещо, проявява нерешителност пред нещо или който изразява, проявява плахост, нерешителност. *Тя бе облегнала глава назад, плаха и напрегната, готова сякаш да побегне така внезапно и безшумно, както бе дошла.* Ем. Манев, Бягството на Галатея. *— Седни, моля ти се, и не ми се сърди. Имам си грижи, неприятности — и подаде ръка на гостенката си. Катя пое ръката му трепетна и плаха.* Д. Спространов, Самообречените. *Не усети кога се улови за студената брава. Натисна я веднъж и силно удари с юмрук. Отъвтре се чу плах женски глас, сетне шепот, сякаш някой се укрива.* В. Нешков, Настъпление. *Но всички виждаха, че той не само не е по-добре, но че от ден на ден слабее, . . . погледът му става все по-плах и гузен.* Г. Райчев, Избр. съчинения.

бъзлив и **пъзлив** са думи, равни по значение на с т р а х л и в. Употребяват се с пренебрежителна оценка в разговорната реч. *Мен ли ще подплаши султанът с кьоравите си походи, с тая охранена, бъзлива сган? На мен ли ще попречи?* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време. *Казвам ви, низки влечуги, . пъзливи слуги на грърите, вие не можете да посегнете на живота ми, вие не смеете, защото треперите.* Ив. Вазов, Ивайло. *Защо онемя? Думай! Пъзливото куче се зъби, когато е под страхата, ама хайде сега да те видя.* М. Смилова, Друм се вие.

СТРАХОВИТ. Вж. с т р а ш е н.

СТРАХОТЕН. Вж. с т р а ш е н.

СТРАШЕН, страхотен, страховит, ужасен, грозен.

О б щ о з н а ч е н и е. Който предизвиква страх.

страшен: който предизвиква, който всява чувство на страх. *Той пристъпи настръхнал, страшен, готов да убие човека.* Й. Йовков, Женско сърце. *Водил бе Чавдар дружина | тъкмо до двайсет години, | и страшен беше хайдутин | за чорбаджии и турци.* Хр. Ботев, Съчинения. *Пред кръчмата на Радослава Иван Белин спря и хвърли товара си. На земята се простря страшният и грамаден звяр* [вълкът]. Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан. *Като мълния екна страшната вест: — Найден хвърлил Янка в кладенеца!* Г. Райчев, Златният ключ. *Някакъв студ вееше и от страшната тишина и мрак на гробищата.* Ив. Вазов, Под игото.

страхотен: който е много страшен, който всява голям страх. *Всички гледаха втренчено страхотната картина на експлозията.* Д. Димов, Тютюн. *И битката продължи, все тъй страхотна, още три дни. Въстанците без отдих бранеха манастира.* Д. Марчевски, Дошло е време. *Не си ли чула нощем във горите | страхотен вик на заблуден във мрака.* Г. Райчев, Еленово царство.

страховит е равно по значение на с т р а х о т е н, но има сравнително ограничена употреба. *Тъпенът беше приглушен от влагата и тишината, но все пак достатъчно страховит, за да ми настръхнат косите.* С. Северняк, Ветрило от сандалово дърво. *Чу се вълчи вой, проточен издебело, стръвен, страховит.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан.

ужасен: който предизвиква, който всява ужас. *Бащата бързо влезе в скривалището. Картината, която се изпречи пред него, беше ужасна. Нарът беше се сборил и двамата ранени партизани лежаха на земята в безсъзнание.* М. Марчевски, Митко Палаузов. *Сега Мария носеше замърсен пеньоар от дебела розова коприна. Лицето й наподобяваше пожълтяла и омачкан пергамент — тъй дълбоки бяха бръчките върху него, а оредлата й, почти окапала коса му придаваше някаква ужасна прилика с лице на мъртвец, излязъл от гроба.* Д. Димов, Тютюн. *И той чу ужасна новина. Като се върнала снощи от кошарата, . . тя намерила къщата разграбена, Петър и Жеко убити, . . , а Славка изчезнала.* Ив. Вазов, Светослав Терт ер. *Лина я нямаше. ..Стигна морето. Вълните безгрижно лизаха пустинния бряг. Ужасна мисъл му мина през ума.* Г. Стаматов, Разкази, II.

грозен в едно от значенията си е остаряло. Има книжен характер. Означава: който предизвиква много голям страх, всява ужас. *— Господарю, грозно нещо се е случило. — Що има? — Рад Лупу го фанала потерята и го повела в двореца тая нощ.* Ив. Вазов, Към про-

паст. *Нашите управници бяха вече изтръгнали Силистра. През април добруджанци научиха грозната новина.* А. Каралийчев, Спомени. *Преди да умре, той издаде грозен вик и цял трепереше.* Д. Талев, Илинден.

СТРЕЛЯМ, гърми, пушкам.

стрелям: лавам изстрел с огнестрелно оръжие. *Измъкна револвера от вътрешния джоб на сакото и стреля в упор в гърдите на кмета.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Ти още ни веднъж не си гръмнал с пушка, не знаеш да стреляш.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Златан насочи внимателно оръдието срещу една тежка картечница, която стреляше срещу окопите от своевременно открита позиция.* П. Вежинов, Втора рота. *Стреляха срещу окопите с тежкокалибрени оръдия.*

гърми в едно от значенията си е: стрелям с огнестрелно оръжие, като представата се свързва преди всичко със звука, който се произвежда. *Жените и децата посрещаха стражарите и пожарникарите с дъжд от камъни. . .Стражарите в невъзможност да действуват другояче, започваха да гърмят във въздуха.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Ще гърмим с пушките от тука.* Ив. Вазов, Под игото. *От ранни зори още ловците пуснаха кучетата в рядката ниска кория, . . и гърмяха цял ден.* Елин Пелин, Аз, Ти, Той. *Ордията не престанаха да гърмят и през нощта.*

пушкам е остаряла дума. Означава: стрелям, обикн. с пушка. — *Ти си опичай аклъ! — кресна баща му. . .Не ги гледай, че сега* [турите] *пушкат на холос! Знам ги аз, знам — запалват селото и około им не мигва.* Ст. Дичев, За свободата. *Спуснаха се едни да го обличат, а другите напълнихя пушките, приспиха към вратата и взеха да пушкат.* Пушкаха, пушкаха. Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан. *Три деня мълчите оружини! как прохода бранят. | . . | Дружините наши, отлискани с кърви, | пушкат и отблъскват, без сигнал, без ред.* Ив. Вазов, Лирика, I.

СТРЕМИТЕЛЕН. Вж. п о р и в и с т.

СТРЕМЯ СЕ. Вж. с т а р а я с е.

СТРОЕЖ. Вж. с т р у к т у р а.

СТРОПОЛЯВАМ СЕ. Вж. г р о х в а м.

СТРОЯ, градя.

строя: като използувам необходимите материали и техника, издигам постройка, сграда, правя мост, път, железопътна линия и др. *Групи от мъже и групи от жени с кирки и лопати разчистват разрушенията, строят, възстановяват.* Н. Фурнаджиев, Между приятели. *Ще строим завод, огромен завод, | със яки, бетонни стени.* Н. Вапцаров, Стихотворения. *Загърмя оттогаз планината, | трудовци шосето строят.* Н. Фурнаджиев, Смели пионери. *Над реката строят красив каменен мост. Строя къща.*

градя: строя сграда, постройка и по-рядко някакво съоръжение. В случая изпъква представата за процеса на действието. Употребява се понякога с поетична отсянка. *Припомни си с какви мъки е градил къщата си. Сам е правил кирпичите ѝ. Дни наред е месил кал.* К. Петканов, Морава звезда кървава. *Аз бях например онзи ден в града. | В покрайнините му какви строежи! | Огромни нови фабрики градят.* А. Босев, Димитровски огън. *Четете и знайте, . . . | . . | Как е цар Асен тук храмове градил | и дарове правел.* Ив. Вазов, Лирика, I. *Долгере чешма градили | в село се дума разчуло, | че са Гергана вградили.* П. Р. Славейков, сп. Читалище.

СТРУВАМ. Вж. п р а в я.

СТРУКТУРА, строеж.

структура: взаимно разположение и връзка на съставните части, елементите на едно цяло, вътрешно устройство и организация или система на нещо. *Образуването на звездите има началото си с дифузните мъглявини, съставени от газове и твърди частици. Развитието, движението и взаимодействията на тия частици преминава постепенно от хаотична структура във влакнеста.* Г. Томаревски, Астрономия за народа. *Станцията притежава уреди за измерване температурата на планетната повърхност, за определяне структурата на облачната обвивка на Венера.* сп. Космос. *Материалите, изградени от тежки основни вулкански продукти, съдържат много железни съединения и затова въпреки изуплестата си структура са тежки.* Хр. Тилев, Вулкани. *Структура на материята. Структура на клетката. Структура на изречението.*

строеж в едно от значенията си не се различава от с т р у к т у р а, но има разговорен характер. *Скоро на учените станало ясно, че за да се разберат строежът и функцията на белтъчите, те трябва най-внимателно да се разгледат на съставните им части.* Хр. Одисеев, Тайните на наследствеността. *Всеки ден той правеше измервания, изучаваше геологическия строеж на почвата, отбелязваше атмосферните промени.* Гр. Угаров, По следите на заточеника. *Главните видове облаци са: перести — полупрозрачни бели облаци с влакнест строеж.* Физика. *Строеж на материята.*

СТРУПВАМ СЕ, натрупвам се.

Св. вид: **струпам се, натрупам се.**

струпвам се: събираме се на едно място, вкупом мнозина или всички. *Мъже, жени, деца и немощна стара хора се струпаха на месдата.* Елин Пелин, Под манастирската лоза. *Когато мина край Парев-друм, народът се струпа около него, поздравляваше го с вътор.* Ив. Вазов, Светосав Тертер. *Момчал бавно се издигна на седлото и загледа сестра си. Другите хусари, които бързо се бяха качили на коните, се струпаха наоколо.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *В туй време пчелите, предрязнали и гладни, се бяха струпали на кълбо да се топлят, а в средата се бе мушнала майката.* П. Бобев, Заешка пакост.

натрупвам се: идваме един след друг или едновременно мнозина или всички, като се събираме на едно място. *Ние тихичко излизаме измежду чиновете и на пръсти отиваме към масата. Натрупваме се полека около него и вземаме шепнешком да си говорим.* Т. Влайков, Преживяното. *Жена пали вода, после пак се върна. Тогава кираджиите грабнаха големите си бъкели и се натрупаха на чешмата.* Й. Йовков, Старопланински легенди. *Братята застанаха пред черковната врата и народът се натрупа зад тях.* Елин Пелин, Под манастирската лоза. *Минувачите. . се спряха и се натрупаха пред вратата.* Ив. Вазов, Немили недраги. *Гълчата утихна. По стълбите и по балкона се натрупа народ и напираше да влезе вътре.* И. Петров, Новкината любов.

СТРЯХА. Вж. п о к р и в.

СТУДЕН, ледев, мразовит.

студен: който е с ниска или сравнително ниска температура или през който температурата е ниска. *Обичам те, мое мило отечество! Обичам твоите балкани, гори, сипеи, скали, и техните бистри и студени извори!* Л. Каравелов, Българи от старо време. *Коледа мина, после Василовден, Богоявление: и ето че навлязоха в малкия Сечко. Времето беше студено, ветровито и намусено.* Ст. Дичев, За свободата. *Сутринта излезе рано, защото безлюдният му апартамент беше студен като ледник.* Х. Русев, Под земята. *Тя скокна от леглото и залепи горещо чело върху студеното стъкло на прозореца.* Елин Пелин, Земя. *Студеният северен вятър немилостиво бръсляше.* Й. Йовков, Разкази, II. *Студена зима. Студена нощ.*

леден: който е много студен, подобно на лед, или през който температурата е много ниска. *Рьцете ни помрьзнаха, като се миехме в ледената вода на Марица.* Ив. Вазов, Мусала. *В Тихата долина, . . , зимуваха елените и сърните. Стадата слизаха тук, щом се застуди и ледените северни ветрове започнеха да духат откъм равнината.* Ем. Станев, Повест за една гора. *Нощта бе ледена, ние тъпчехме да се разгреем.* Кр. Григоров, Отново на училище. *Мило пое чашата и отпи няколко глътки. — Ух, че студена! — потрепера той. — Ледена.* П. Проданов, Седмокласници.

мразовит се свързва с време и вятър. Означава: който е много студен, който носи или през който има силен студ. *Заредиха се безкрайна вярволица от мразовити, мъгливи дни и нощи.* Д. Талев, Самуил. *Неделната утрин беше мразовита. Едва следобед слънцето стопи ледените рисунки по стъклата на прозорците.* Л. Галина, Листовичката. *Зимата беше тежка, мразовита.* Ив. Мартинов, Пролет мина. *Мразовит вятър духаше нощя от балкана и вкоченяваше бранителите във влажните им окопи.* Ив. Вазов, Под игото.

СТУДУВАМ. Вж. м р ъ з н а.

СТЪГДА. Вж. п л о щ а д.

СТЪКМЯВАМ. Вж. н а р е ж д а м.

СТЪМВА СЕ, мръква се, мръква.

Св. вид: **стъмни се, мръкне се, мрькне.**

стъмва се: настъпва вечерна тъмнина, настава вечер. *Вечерно време я виждаха подпряна до прозореца. . .Тя стоеше там да късно, докато съвсем се стъмваше и се прибираше мълчаливо.* Елин Пелин, Летен ден. *Само вечер, когато се стъмнеше и повече не можеше да се забелязва, той слизаше до заставата.* Й. Йовков, Разкази, II. *Беше се вече съвсем стъмнило. По небето нямаше никакви звезди.* Г. Белев, Патилата на едно момче. *Когато се стъмни съвсем и всички прозорци на зданията светнаха, прозорците на Тороманови останаха все така тъмни, с неподвижно спуснати пердета.* П. Вежинов, Следите остават.

мръква се е равно по значение на с т ъ м в а с е, но с лума от народния език. Употребява се и с поетична отсянка. *Ами тъй, залишеш се с работа, че не усетиш кога се мрькне, кога се е изтъркулил денят.* А. Каменова, Харитиниият грях. *Така прекара следобеда и щом се мрькна, щом изгря месечината, тръгна да диря храна.* Ем. Станев, Януарско гнездо. *Мрьква се и небето потъмня и тук-там се появяха звезди.* Й. Йовков, Разкази, I. *Най-хубави са вечерите. Още като се мрькне, небето се изпълни и по синьозелени свод запрептяват нашите едри добруджански звезди.* И. Петров, Новкината любов.

мръква е равно по значение на м р ъ к в а с е, но се употребява по-рядко. *Трябваше да се завърне най-късно привечер, а ето вече мрькна хубаво, пада нощ, а него го няма.* Ив. Вазов, Повести и разкази. *Ако рано мрьква, и ти рано лягай, ако рано съмва, и ти рано ставай.* Погов.

СТЪПАЛО, ходило.

стъпало: долната част на крака, която почва от глезена и с която се стъпва. *Уличката беше стръмна, заледена и можеше да се подхлъзне, затова стъпваше здраво на цели стъпала.* П. Стъпов, Живот с надежда. *Изпод долния край на покривката се подаваше само единият му крак, . . , беше едър, силен крак, с права, широка кост, с добре развит, жилав прасец, с необикновено голямо стъпало.* Д. Талев, Самуил. *Слав отупваше грижливо пясъка от мокрите си стъпала.* Г. Караславов, Обикновени хора.

ходило: долната повърхност на крака, която се допира до земята при ходене. *Легна на слънцето на гръб и дигна краката си нагоре — ходилата му бяха се надули като самунчета и горяха като огъл.* Й. Йовков, Ако можеха да говорят. *Ратаят Янаки, . . , лежеше възнак на одъра. Големите му ходила с напукани пети льцяха.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Те бяха боси. Краката им с напукани пети и сплескани ходила бяха изпоразкъсани от бодливите храсти.* М. Марчевски, Остров Тамбукту. *Искам непременно да се науча да танувам. . . — Внимавай, ще ти покажа пак. — . . .Стъпвай на пръсти, не с цяло ходило.* Ем. Станев, Иван Кондарев.

СТЪПКА. Вж. к р а ч к а .

СТЪПКВАМ. Вж. с г а з в а м.

СТЪРПЯВАМ СЕ. Вж. в ъ з д ъ р ж а м с е.

СТЯГ. Вж. з н а м е.

СТЯГАМ СЕ. Вж. к а н я с е.

СУКАЛЧЕ. Вж. б е б е.

СУМАТОХА, смут, паника.

суматоха: състояние на объркване, суетене сред много хора, събрани заедно, настъпило вследствие внезапна тревога, при което никой не действува целенасочено, разумно. *— Полиция! Полиция долу! Качват се! Българите наскачаха от местата си. — Какво има? Защо? Кого търсят? В суматохата някой се опита да се измъкне през вратата, но ѣн също имаше полицаи.* Ст. Дичев, За свободата. *Старшията, а след него и другите полицаи дадоха внезапно няколко изстрела. Тълпата се спря и като вълна, която се беше ударила в стена, мина назад. Настъпи суматоха. Чуха се писъци.* Д. Димов, Тютюн. *Чаталестият сребърен свещник се разклати и падна. Избликва червено пъзно езиче, което бързо се разрасна в бледосин огъм. . .Настана суматоха, с обща упдаха всички се втурнаха към задръстения вход.* П. Михайлов, Под земята. *Само след няколко минути буйни и високи огнени струи заляха хоризонта и осветихи полето. На гара настана суматоха. Няколко железничари се бъртяха около вагоните и не знаеха какво да правят.* Г. Караславов, Тангто.

смут в едно от значенията си съвпада със с у м а т о х а, но има по-ограничена употреба. *Черният, . . , поведе войниците към селото. Но преди да влязат в крайните улици, от градините пръпукаха няколко пушки срещу тях. Настъпи смут.* К. Петканов, Морава звезда кървава. *Стражът от наблюдателницата, . . , изведнъж три пъти с рог. В двора настъпи смут.* А. Каралийчев, Птичка от глина. *Внасъм смут.*

паника: състояние на крайна объркаеност, настъпило вследствие на голям страх, при което всички изпадат в афект и се мъчат да се спасят. *Изпаднал в паника, той изблъ въ военния лагерет, където го заградиха възмутени войници от свързочната дружина.* Б. Темков, Ирап. *Конницата нахлу в площада. Тогава настъпи паниката. Затулиите се край зданията манифестанти хукнаха надолу.* М. Кремен, Романът на Яворов. *И разкрите широко врати, които тъмно зеяха, напуснатите огнища, които димяха още, . . всичко това сякаш пазеше още застиналите следи на паниката и бягството.* Й. Йовков, Разкази, II. *Войниците, като видяха труповете на началниците си, изпаднаха в паника и побягнаха боси, разсъблечени, подплашени до смърт.* К. Ламбрев, Средногорски партизани.

СУМРАК. Вж. з д р а ч.

СУПА, чорба.

супа: течно, не сгъстено, рядко ястие от варено месо, зеленчуци или само от зеленчуци. *Обичаха пилешка супа, пиле варено или печено.* Ст. Ц. Даскалов, Есенно сено. *Настаняват ни в хотела и веднага сервират обед — супа, печено и десерт.* П. Незнакомов, След вас потоп. *Василена и баба Суса току принасяха топла супа, ядене.* Кр. Григоров, Игличево. *Телешка супа. Градинарска супа.*

чорба е дума от народния език, равна по значение на с у п а. Употребява се за ядене, характерно за народната кухня. *В това време магерьт почна да нарежда масата, . . , и донесе една голяма панища с димяща и ароматна чорба от фасул.* Елия Пелин, Под манастирската лоза. *Отишъл Засубен Сава у бабини си на гости. Баба му го нагостила лещена чорба.* Г. Краев, Аз си знам. *След сухата храна в боевете, колко приятна е топлата войнишка чорба!* П. Вежинов, За честта на родината. *Замириса младата трева в двора, край избистрените води на реката и в дола покара млада коприва. Гичка я береше за чорба.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Болгурена чорба. Бобена чорба. Чорба от риба. Чорба от гъби.*

СУРАТ. Вж. м у т р а.

СУТРИН, утрин, утрина, утро, заран, сутрина.

сутрин: част от денонощието, която обхваща времето от завършването на нощта до средата на деня, до обед. *Тръгнахме рано сутрин, когато по тревата още свети роса и слънцето току-що изгрява.* П. Йовков, Жетварят. *Да, славете песъ. . . Пека пеят. Това е хубаво. Особено сутрин, преди да е изгряло слънцето.* К. Калчев, Двама в новия град. *Драконе, готви се за утре. . . Ще тръгнем рано в четири часа сутринта.* Елин Пелин, Аз, Ти, Той. *Така минавахме и следващите два дни. Сутрин — на плажа, . . ; после обядвахме в Аполония.* Ем. Манов, Бягството на Галатея. *В лъкът тръгване в 10 часа сутринта.*

утрин не се различава по значение от с у т р и н. Употребява се понякога с поетична отсянка. *Над земята грее ярко, топло, весело и животворно пролетно слънце. Утрините бяха росни, дишаше се дълбоко и приятно.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Беше през есента. . . Есента с жълтите, оранжеви, . . . черешни привечери и сребрените, заскрежени утрини.* Т. Генов, Дневник с обратна дата. *Априлска утрин, ти си същата / и пак с пъпките цвятни.* М. Петканова, Стихотворения. *От изток иде утрин — ведросина, / на изток днес ще тръгнем пак на път.* Д. Пантелеев, Ветре, дай ми крила.

утрина е дума, равна по значение на у т р и н, но се употребява сравнително по-рядко. *Тъй пролет в тиха майска утрина, възпирал съм на рудината, упоен от дъхът на цветята.* П. Ю. Тодоров, Събр. произведения, II. *Нощта бе мис. На утрината / аз се събудих — вече сам.* А. Германов, Мост.

утро означава: времето през първите часове на деня, обикн. рано сутрин. *Върховете на високите дървеса вече пламтяха от първите лъчи на слънцето. Окъпана от нощния дъжд, гората изумяваше свежа и весела в светлото лятно утро.* Д. Талев, Илинден. *Беше още пълно тъмно навън, но се чувствуваше, че утрото, денят настъпва.* П. Михайлов, Малката партизанка. *В зори ранил на път, аз дишам / на лятно утро свежестта.* П. П. Славейков, Сън за щастие.

заран е дума, от народния език, която по значение е равна на с у т р и н. *Всяка заран, още в тъмни зори, бай Младен грабваше рибарския прът — . . — и слизаше долу на брега.* Д. Калфов, Край реката. *Аз си мислех, когато кравата порасне и се отели, ще доя всяка заран и вечер по едно менче мляко. . .* А. Каралийчев, Малкият орач.

сутрина е дума, равна по значение на с у т р и н, но е диалектна. *Тъй даскал Стефан не оставаше без работа. От ранна сутрина до късна вечер той все работеше.* Д. Немиров, Братя. *Утре сутрината, още като станеш, първо него* [плата] *да вземеш и веднага иди при чинка си Ана.* Д. Бозаков, Дълбоки снегове.

СУТРИНА. Вж. с у т р и н.

СУХ. Вж. б е з в о д е н.

Вж. м ъ р ш а в.

СУША, бездъждие, засуха.

суша: продължително време, през което няма валежи, обикн. от дъжд или продължително отсъствие на валежи обикн. от дъжд. *Над селото и наред по околията се бе застояла страшна суша, която изгорги всичко, изпосуши кладенци и извори, измори добитъка за вода.* Елин Пелин, Летен ден. *Още в ранна пролет, както никога по-рано, падна обилен град в тяхното землище. А сега ето и тази суша — повече от два месеца как не беше паднало нито капка дъжд: тревите вехнеха, посевите жълтеха и се губеха всеки ден.* Г. Райчев, Избр. съчинения. *Житото тази година беше много слабо. . . Но царевищите бяха още по-слаби. Сушата ги опъри.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Три месеца дъжд не капна, / стана страшна суша.* Ив. Вазов, Поеми.

бездъждие е остаряла книжна дума. Означава: продължителна липса на дъжд или продължителен период от време, през който няма дъжд. Има ограничена употреба. *Човекът е такъв: в море копней за суша, / в бездъждие — за град, в потопен дъжд — за суша.* Ив. Вазов, Лирика, III. *Ако беше имало в Добруджа гора, нейните жители по-малко щяха да търпят от бездъждие и бездъждие.* Т. Икономов, Читанка за приготвяне към граматиката.

засуха е книжна дума, равна по значение на с у ш а. *Валяха ту буйни дъждове, ту настъпваха горещини и засуха, каквито не съм запомнил от ония години.* Ем. Станев, Антихрист. *Към Малка Богородица пепеляви облаци натежаваха над Самоков. . . Идеше краят на дългата лятна засуха, наслоила прах и ситна пепел по улиците на града.* А. Христофоров, Ангария. *Залиня мома Гергана / като лист рано отнобен, / залиня уде закрея / кат ран босилек в засуха.* П. Р. Славейков, сп. Читалище.

СФЕРА, област, кръг, обсег, обхват.

сфера е книжна дума. Означава: крайните граници, в които се разпростира някакво действие, далени отношения или явления. *На свой ред и по свой начин русите и сърбите също влизат в сферата на културното влияние на Византия.* Б. Ангелов, Литературни статии. *Страните, които се намират в сферата на империализма, се раздрусват от вътрешни конфликти.* Г. Димитров, Вторият конгрес на Отечествения фронт.

област в едно от значенията си е: границите, в които има условия, предпоставки някакво явление да се разпространи или развие. *Нашият ученолюбив народ искрено обича и високо уважава труженците в областта на народната просвета.* Г. Димитров, Съчинения, III. *Но влизането на чорбаджи Мича Бейзадето в кафенето премести онез разговора пак в безграничната област на политиката.* Ив. Вазов, Под игото. *Многобройни писма. . се получават. . в редакцията, в които се поискат важни въпроси из областта на литературата и науката.* Н. Фурнаджиев, Между приятели.

кръг в едно от значенията си е равно на с ф е р а. *Кръгът на книжовната му дейност е широк. Кръгът на нейните културни интереси е ограничен. Това не влиза в кръга на моята компетентност.*

обсег: крайните граници, в които може да се развие, да се разпростре някакво действие. *Градът беше под обсега на артилерията. За Париж нямa откъде да се мине — . . — но дори и да имаше път, сега Париж е в обсега на военните действия.* Г. Караславов, Обикновени хора. *А задачата е нито един честен младеж да не остане извън обсега на нашето комунистическо влияние.* К. Калчев, Живите помнят. *Трябва да се изтъкне, че макар това творчество* [народното] *да се движи в обсега на историческия български живот, почти винаги лицата и събитията тук се схващат и изобразяват наивно и геронично.* Б. Ангелов, Литературни статии.

обхват с книжна дума, равна по значение на о б с е г. *А главното, и тяхната практика* [на архитектите] *вече го е потвърдила категорично, е първо да се направят градоустройствените проучвания в един по-голям обхват, после да се разработят подробностите и чак тогава да се премине към отделната сграда.* в. Работническо дело. *Те* [стачките в Америка] *се проявяват в различен размер, от единични, индивидуални, до такива с широк, масов обхват.* Г. Белев, Какво видях в Америка.

Вж. к ъ л б о.

СХВАТЛИВ. Вж. в ъ з п р и е м ч и в.

СХВАЩАМ. Вж. р а з б и р а м.

СХВАЩАНЕ. Вж. в ъ з г л е д.

СХОДЕН. Вж. п о д о б е н.

СХОДСТВО. Вж. п р и л и к а.

СЧЕПКВАМ СЕ. Вж. с к а р в а м с е.

СЧИТАМ, смятам, намирам, мисля.

Св. вид: **сметна, намеря.**

считам: изграждам мнението си за някого, нещо, въз основа на някакви черти, които виждам, забелязвам у него. *А пък че аз Ви считам едно умно дете, много по-умно от много стари, свидетелства фактът, дето Ви приказам за толкова много работи и той открито, както, . . , не съм приказвал с никого досега.* П. К. Яворов, Съчинения, II. *Поп Анастаси той считаше за шмекер и порочен човек.* А. Гуляшки, Златното руно. — *Влизам ти в положението, Горане. Сега за завещанието: ти считаш ли, че е справедливо да вземеш три четвърти от имота на Райка, а Анчето само една четвърт?* В. Бончева, Анчето пише.

смятам в едно от значенията си съвпада със с ч и т а м. *Ако не той, а друг би се решил да тръгне в такова време за града, би го сметнал за луд.* Й. Йовков, Женско сърце. *Но аз отдавна съм престанал да го смятам за свой близък.* Т. Влайков, Съчинения, III. *Ние смятахме положението вече за добро. Отбити бяха няколко неприятелски атаки.* Й. Йовков, Разкази, I.

намирам в едно от значенията си е: съставям си мнение за някого или заемам становище за нещо въз основа на оценката на някакви факти. *Ненадейното бързане на инженера спъна разговора. Всички се спогледаха и намериха, че е вече късно.* К. Петканов, Въстолом. *Дивизионният командир, който бе дал първоначално мнение да изпратят в пробива друг полк, намери, че е въпрос на чест да се възпротиви.* П. Вежинов, Втора рота. *Той бе чул летящи слухове за всичко това, но намираше коментирането им за излишно и безполезно.* Д. Димов, Тютюн. *След като отговори на няколко официални писма, . . , той намери, че е свършил доста работа.* Й. Йовков, Чифликът край границата.

мисля в едно от значенията си е: имам мнение, становище за някого, за нещо обикн. въз основа на обмисляне и преценка. *Само още нещо ще ти попитам. Тоя ханджия, какво мислиш за него? — Какво ще мисля? Полицейско мекерче.* П. Спасов, Хлябът на хората. *Синовете и снахите му не го слушаха покорно като някога, а правеха това, което те сами мислеха за добро.* Елин Пелин, Гераците.

СЪБАРЯМ, повалям, свалям, катурвам.

Св. вид: **съборя, повала, свали, катурна.**

О б щ о з н а ч е н и е. Със сила правя нещо да падне.

събарям: със сила, натиск, тласкане правя да падне нещо изправено или нещо, намиращо се на високо. *Да имаше тук една бичкиджийница, . . . Но той мислеше и за това. Като*

събрчше дъвери и дебели клонища, той си мереше вече за греди и дъски. Д. Талев, Илинден. *Той се изправи тъй бързо на крака, че събори столчето си.* Елин Пелин, Под манастирската лоза. *И почна се борба страшна, яростна и бъсна, двамата мъже се вкопчиха един в други, ставаха и падаха, свбаряха всичко около себе си.* Й. Йовков, Старопланински легенди. *От клоните на елата падаха шишарки, които птичките събираха.* Ем. Станев, Янурско гнездо.

повалям: като удрям, бъскам, тласкам, правя някого, нещо, което стои здраво, или някой, който се съпротивлява, да падне или да се просне с цялата си дължина на земята. *Неочаквано някой стисна сърлото му и силен удар в устата го повали върху калдъръмената настилка.* Ст. Дичев, За свободата. *Един бесен тласък повали всичките в лодката.* Ив. Вазов, Нова земя. *В този момент касапинът издиса равнодушно железния чук и с един удар между рогата повали вола на дъсчите.* Ал. Константинов, До Чикаго и назад. *Затишието прави дървета ленини и отпуснати, . . . та когато Дъвволмът се появи отпово, кърти не отделни дървета, а повали цели гори.* Н. Хайтов, Приключения в гората.

свалям в едно от значенията си не се различава от п о в а л я м, но се употребява сравнително по-рядко. *Джаров го отбъсва, вади пистолет, но преди да гръмне, Антонов с ловка хватка му избива пистолета от ръката и го сваля върху дивана.* К. Кюлюмов, Последният шанс. *Яви се един бдр бъгарин, който с юмрука си свали Джамал бея долу.* В. Друмев, Нещастна фамилия. — *Моля ти се, дърварко, не ми сечи дървото! — Защо? — . . — Защото там горе имам гнездо с три яйчица. Ако свалиш дървото, не ще мога да си измъкна пленката. . .* А. Каралийчев, Топла ръкавичка.

катурвам е дума от разговорната реч. Означава: като бъскам някого или нещо изправено, правя го да падне, да се обърне, тъй като губи равновесие. *Иван сграба пистолета, бъсва Йордан и го катурва тежко настрана.* Г. Караславов, Избр. съчинения, X. *Директорът чу как от другата страна вилката на телефона тракна и той изпусна слушалката. Тя се удари в ръба на бюрото, провисна надолу и катурна телефона.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Ян Бибиен. . . следише без страх великия магьосник. Поиска му се дори да ритне и да катурне голямата тенджера, от която излизаше непрекъсна миризма.* Елин Пелин, Ян Бибиян на Луната.

Вж. р у ш а.

СЪБИРАМ. Вж. п о б и р а м.

СЪБЛАЗНЯВАМ, изкушавам, блазня, примамвам.

Св. вид: **съблазня, изкушa, примамя.**

О б щ о з н а ч е н и е. Привличам с вида, с качествата си.

съблазнявам: чрез качествата си будя у някого непривични желания и го довеждам до пресъпване на някаква норма на поведение. *Отреме-наверме се отбиваме в някоя градина, за да си наберем сливи или ябълки, които ни съблазняват от пътя.* Л. Стоянов, Холера. *Ако се съди от някои негови трудове, може да се заключи, че попрището на учения отдавна го е съблазнявало.* Б. Ангелов, Литературни статии. *Тая мисъл от по-рано още го топлеше и съблазняваше.* Т. Влайков, Стрина Венковица. . . *Екскурзията до Рила ме съблазняваше. Не го съблазняваха нито богатство, нито почести.*

изкушавам: чрез качествата си възбуждам у някого колебание да вземе решение за изпълнението на желания, чието осъществяване би нарушило задръжки, принципи и др. *Вечер, когато му останеше хляб в торбата, той й го поднасяше. . . Тя дълго се колебаеше, но видът и миризмата на хляба я изкушаваха и най-сетне се престрашаваше и го вземаше.* И. Волен, Между два свята. *Книгата му хареса, но така много му се спеше, че го изкушаваше мисъла да я затвори и да се тръшне на леглото.* С. Кралевски, Възвърната обич. *И облак ме в съмненье обгръна / и слънчев бляськ изкуши ме.* К. Христов, Приближени хоризонти.

блазня: силно привличам някого, виждам се някому много привлекателен. Свързва се предимно с нешо, което би могло да стане, да се осъществи или да се владее, притежава и пр. *Никога не ме е блазнила мисъла да стана главатар на племето, да имам власт над него. Не, това не ми е по сърце.* М. Марчевски, Остров Тамбукту. *Аз не те насилям, не бързай, помисли си. Ако те блазни богатството на хаджи Христа, иди при него.* Д. Марчевски, Дошло е време. *Тия походи нито го блазнеха, нито го разбираше — . . . струваше му се, че други са важните неща, а тия походи са губене на време.* А. Дончев, Сказание за времето на Самуила. *Не го блазнеше големият град с шумните си улици, нито чудните иерачки по магазините.* Д. Талев, Старата къща. *В студената и ветровита нощ нищо тъй не блазни и привлича, както светлият прозорец на някое човешко жилище.* Й. Йовков, Разкази, II.

примамвам в едно от значенията си е: привличам, притеглям към себе си някого с качествата, особеностите си, за да бъде в досег с мене. *Хубавият пролетен ден все повече го примамваше и той лека-полека излезе вън от селото — на полето.* И. Волен, Между два свята. *Красив, забулен с легенди, този остров беше примамвал много пъти момчетата от гимназията със своите тайнствени брегове.* Г. Русафов, И те са били деца. — *И знаете*

ни, кое ви примами там? — продължи той. — Тайнствеността и дързостта на революционната идея. Ем. Станев, Иван Кондарев.

СЪБЛЮДАВАМ. Вж. с п а з в а м.

СЪБРАНИЕ, заседание, съвещание, съвет.

събрание: организирано свикване, събиране на определено място на хора, за да бъдат разгледани предварително набелязани въпроси, обикн. обществени, производствени и др., или за да бъде изслушан някой. *Днес е ден пладнна ние устройваме публично събрание от името на Работническата партия.* Г. Караславов, Селски истории. *Решено бе на следния ден да се свика партийно събрание, което да обсъди становището на активта и да утвърди предложенинте.* Ем. Манов, Ден се ражда. *Научих се, че болярин Годеслав и други боляри тая нощ имали събрание в кулата му на Лескова ливада.* Ив. Вазов, Ивайло. *На общо събрание бе разгледана молбата му. Организационно събрание. Тържествено събрание.*

заседание: събрание на равноправни членове на даден колектив за обсъждане на набелязани по определен ред въпроси. *Впечатлението от това съобщение е толкова голямо, че съдбин преустановяла тоз ден заседанията си.* Ив. Унджиев, В. Левски, биография. *Бе забравил, че тази вечер общинският съвет имаше заседание.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Проверява протоколите на заседанията на учителския съвет.* М. Марчевски, Повести. *Първият въпрос, който поставиха на това разширено заседание на акционния комитет, бе — ще приемем ли войска с този влак.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Съдебно заседание.*

съвещание: събиране на определено място на хора от даден колектив, обикн. в ограничен състав, за да се запознаят с определен въпрос и да се чуе мнението им по него. *Те се сговориха . . . на другата сутрин да свикат кратко съвещание на партийния актив.* Ем. Манов, Ден се ражда. *Свиках отдела на съвещание. Трябва да решим какво да правим във връзка с това тайнствено писмо.* П. Незнакомов, След нас потоп. *Ще разгледаме въпроса на производствено съвещание — каза той.* М. Марчевски, Повести. *На съвещанието при главния редактор се събраха заместник-главният редактор и завеждащите отделите.* Ем. Манов, Ден се ражда.

съвет в едно от значенията си е: свикване на ограничен кръг от хора от дадена среда, професия и др. за решаване на важни въпроси. *В учителските съвети той вземаше живо участие. Научен съвет. Директорски съвет.*

СЪБУЖДАМ, будя, пробуждам, разбуждам.

Са. вид: **събуди, пробуди, разбуди.**

О б щ о з н а ч е н и е. Прекъсвам някому съня.

събуждам: прекъсвам съня на някого нарочно или неволно. *Щом се зазорило, преди още да изгрее слънцето, жената отишла и събудила двете деца: — Ставайте, дечица, ще отидем в гората за дърва.* Ас. Разцветников, Братя Грим, Снежанка и др. (превод). *Грубо легна да поспи в малката стая на тоя изоставен дом. Няколко часа по-късно го събуди някакъв съсем тих, еднообразен шум.* Д. Талев, Илинден. *Сутрин още в тъмно мене ме събужда смесеният шум от тупане и тракане.* Т. Влайков, Преживяното. *Можете бъдна позадремали, събудиха ги.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан. *Събуди ме точно в шест часа!*

будя: правя нещо, за да прекъсна съня на някого, обикн. защото трябва, защото се палата по никаква причина. В случая изпъква процесът на извършваното действие. *Майка кротко буди | милия си син.* Ем. п.Димитров, Песни за малките. *Будят ме твърде рано, още в тъмно.* Т. Влайков, Преживяното. *Нани, нанкай, рожбо мила, | мило внуче, млад гидия! Майка ти е сян заспала | — от сян сладък не буди я.* П. П. Славейков, Епически песни. *Тъй сладко спеше, че не исках да те будя, а не сам разбрала кога си станал.* Р. Стоянов, Майстори.

пробуждам: прекъсвам съня на някого обикн. внезапно, изведнъж. *Тъп удар в главата и продължителен вой го пробуждат. Но той не смеє да отвори очи.* Ал. Бабек, Малкият емигрант. *През нощта ме пробуди някакво шумолене.* Т. Влайков, Преживяното. *Минахта нощ Чин захлопа на вратата ми. От сян ме пробуди.* А. Каралийчев, Мравешка история. *Гостилничарят спеше върху масата с разпсрени ръце мъртъв сян: с топ не можеи го пробуди.* А. Каралийчев, Спомени.

разбуждам: прекъсвам нарочно, обикн. окончателно, съня на някого. *Разбудиха го, Селянинът скочи с учудени, уплашени очи.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Дядо Дойчине, ставай, гост имаме! — разбуди или по-добре срита Ненчо спящия.* Ив. Вазов, Под игото. *Вечно, вечно бих ти пял — | вечер, за да те приспивам, | сутрин пък — да те разбуждам.* П. К. Яворов, сб. Мисъл.

СЪВЕСТ. Вж. съ з н а н и е.

СЪВЕТ, препоръка, ум, акъл.

съвет: мнение, отправено към някого, как да направи нещо или как да постъпи. *Разправят, ходел в Костиево. — В Костиево ли? — дръпна се Кина. — От мене ти на съвет, сестро, другоселка да не довеждаш. — Хубавото нещо не го пускат да излезе извън селото,*

да го знаеш. Г. Караславов, Татул. *Спомни си съвета, който ѝ даде на раздяла: да цени себе си и да дочака човека, който ще я обикне.* М. Грубешлиева, През иглено ухо. *А кого каквато беда сполети, там пак ще иде, до него да се допита и от него съвет да подири.* Т. Влайков, Съчинения, III. *Селяните даваха най-различни съвети. Дядо Иван каза, че добичето изглежда да е подуто и затуй не е зле да му се даде малко английска сол. Друг каза, че е настигнало и тръгва да се поратрис.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан.

препоръка: съвет, даден обикн. от опитно или авторитетно лице, за да се извърши, за да стане успешно нещо. *Колко тъй лъжа и мъдрости имаше в техните препоръки на ръководителя! Колко надежди свързваха те! И колко вони сложиха.* Цв. Антонов, Честна дума. *По настоятелната препоръка на лекаря едвам днес бяха я поизвели през градината.* Ив. Вазов, Под игото. *И се срещах с учители и настоятели на спасението. Разговарях с тях за нашата детска литература и се вслушвах в техните препоръки.* Ал. Спасов, Спомени. *Избрах тая местност по препоръката на д-р Сарафов.* Ив. Вазов, Писма до Евгения Марс.

ум в едно от значенията си не се различава от с ъ в е т, но се употребява в разговорната реч, често с пренебрежителна отсянка. *Недъ бръкна в пояса си, извади писмото и го подаде на брата си. — На, чети! Дошъл съм при тебе ум да ми дадеш.* В. Геновска, Седем години. *По-малка съм, но послушай ме — готова съм всичко да направя за тебе! — Коя седнала ум да ми дава! — изръмна Вълка.* К. Петканов, Омайно биле. *Всеки говори, всеки разсъждава, всеки ум дава, а никакъв полезен резултат няма.* Елин Пелин, Аз, Ти, Той. *Я да слизаш от там! — Ти ли ще на забраняваш? Не щем ум ний. . .* Й. Йовков, Приключенията на Гороломов.

акъл е равно по значение на у м. Употребява се също в разговорната реч, но обикн. за да се изрази по-силна степен на пренебрежение. *Каквото и да предприемеше Наке, каквато и усилия да правеше за изправянето на семейството при толкова малко имот, Василена се пъчеше. . . и го срязваше: — Що ли ми си ти, Наке, . . . От ратай акъл. . . Ехе и я съм у човеци отраснала.* Кр. Григоров, Новодомци. *Минчо пристигна. . . За акъл иде той тука. . . Самким малко да на бай Асена неговите грижи, ами и чуждите ще оправя.* К. Константинов, Седем часът заранта.

Вж. с ъ б р а н и е.

СЪВЕТВАМ СЕ, допитвам се, консултирам се:

Св. вид: **допитам се.**

съветвам се: искам съвет от някого, обсъждам, разисквам с някого, как да се постъпи в даден случай. — *Какво стана? — попита го Пелагея. . . — Нищо особено. Ще се съветвам с някого. След няколко дни ще ми отговорят.* М. Марчевски, Повести. *Тежко беше и войната както се затягаше, дъщеря ни може и неомъжена да остане . . . След като си приказваха и се съветваха надълго и нашироко . . . Кръстьо и жена му решиха да пратят за малкия син на Цветко Грозев.* Г. Караславов, Обикновени хора. — *Ела! — Защо? — Да се съветваме какво да правим.* Ив. Вазов, Чичовци.

допитвам се: обръщам се към някого за мнението му как да постъпя в даден случай, как да действувам при дадени обстоятелства. *Всякакви люде идеха при Лазара да им пише писма, да се допитват и съветват с него за какво ли не.* Д. Талев, Железният светилник. *В дни на изпитание и мъка той се допитваше до работниците, търсеше тяхната подкрепа, техдни на изпитание и мъка той се допитваше до работниците, търсеше тяхната подкрепа, техните съвети.* Г. Караславов, Избр. съчинения, IV. *Пейчо, . . ,порасна и стана едър и мълчи. Стакат мълъ. Вече не се допитваше до баща си, а всичко вършеше на своя глава.* К. Петканов, Преселници. *Никой няма право мир да приема, без да се допита до дружината.* М. Марчевски, Повести.

консултирам се е книжна дума. Означава: обръщам се към специалист за компетентен съвет. *Разведе ме из болницата, за да се консултира с мен по някои тежки случаи.* П. Славински, Последният шурм. *След като домакинът се консултира със специален юрисконсулт, . . подадена беше втора заповед и бе утвърден график.* Ас. Станоев, Първите.

СЪВЕЩАНИЕ. Вж. с ъ б р а н и е.

СЪВМЕСТЕН. Вж. з а д р у ж е н.

СЪВМЕСТНО Вж. з а е д н о.

СЪВРЕМЕНЕН. Вж. с е г а ш е н.

СЪВСЕМ. Вж. н а п ъ л н о.

СЪВЪРШЕНО. Вж. н а п ъ л н о.

СЪГЛАСИЕ. Вж. р а з б и р а т е л с т в о.

СЪГЛАСНО, съобразно, съответно.

О б щ о з н а ч е н и е. Като се изхожда от нещо.

съгласно: не в противоречие, а в духа на традиция или изисквания (обикн. заповед, член на закона, правилник). Има книжен характер. *Съгласно традицията и правилата, . . за знаменосец се избира най-опитният между момците.* Ив. Уиджиев, В. Левски, биография. *Що войни минаха, хората се бихА, мряха, а ти през всичкото време си си стоял в къщи, съгласно закона.* Й. Йовков, Милионерът. *Ако аз реша нещо си имал воденица. . . — Е, да, съгласно закона.*

да сиганализирам, да бъда разстрелян моментално, съгласно заповедта на полковника. Н. Хайтов, Дивя разкази. *За нашия народ важи решението на Ялтенската конференция по тоя въпрос. И той ще продължава да върви по своя път, действувайки съгласно това решение.* Г. Димитров, Съчинения, III.

съобразно: като се взимат пред вид конкретните условия. Има също книжен характер. *Ние смятаме, че разпределението на освободените в резултат на една война земи трябва да стане между участниците в тая война: Гърция, Сърбия, Черна гора, Румъния и България не съобразно народностния, а съобразно историческия принцип.* Ст. Дичев, За свободата. *Нима не виждате, другари, че някак си задържате развитието, те вървим с бързи крачки напред, сковани сме и не можем пъргаво да действуваме, както се полага при един такъв етап на развитие, съобразно местните условия.* Ст. Ц. Даскалов, Стубленските липи. *Действува съобразно получените нареждания.*

съответно: в зависимост от нещо, като се търси начин за най-добро използуване на конкретните условия. *Пътят към социализма в разните страни е различен, съответно историческите, националните и други особености на тези страни.* Г. Димитров, Вторият конгрес на Отечествения фронт.

СЪГЛАСУВАМ, координирам.

съгласувам: внасям единство в начина, по който постъпват различни лица, вършеши общо някаква работа, като имам пред вид определени факти, обстоятелства. *Дошъл съм да ти съобщя нашето решение, плана на действие. Остават още три-четири дни. Трябва да съгласуваме работата.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Те* [художниците и декораторите] *улесяха да съгласуват работата си с режисьора и автора.* Ив. Димов, Ако имах два живота. *Там беше и представителят на окръжния ръководен център, който беше дошъл да съгласува действията на въстаниците в града и въстаническите отряди в селата.* Г. Караславов, Крилато време. *Тя* [наука] *. . има за цел: . . да разшири умствения кръгозор на човека, за да му помогне да съгласува фактите на действителността с мислите.* Ас. Златоров, Избр. съчинения.

координирам: не се различава по значение от с ъ г л а с у в а м. Има книжен характер. *Затова тая оперативна връзка беше важно звено в общия план — тя щеше да координира действията на войсковите части, премини ли на страната на въстанието, с революционните сили на партията.* П. Илиев, В леговището на вълците. *Често разработвам някои проблеми заедно, като координираме работата така, че ние да работим една част от проблемите, а те — друга.* **в.** Вечерни новини. *Този полет показа, че в условията на безтегловност човек запазва нормално работоспособността си, способността да координира действията си, а също ясната си мисъл.* **в.** Работническо дело.

СЪГЛАСЯВАМ СЕ, складям, приемам, кандисвам.

Св. вид: **съглася се, склоня, приема, кандисам.**

О б щ о з н а ч е н и е. Давам съгласието си, одобрението си за нещо.

съгласявам се: давам съгласието си за нещо, давам положителен отговор или разрешение, позволение при искане, молба и пр. *Гроздан беше предложил на Моката да се сдружат и да работят заедно. . .Добър и говорчив, Моката беше се съгласил на драго сърце.* Й. Йовков, Жетварят. *Дъщеря му се затъжила много за родната си къща и от кога настоявала и тя да дойде с него, да я види. . .Най-сетне той се съгласява, и ето го с цялото си малко семейство.* **Д. Калфов,** Под кожуното небе. *Майката се облича пред огледалото. Тя ще излиза отново. . . — Ти ще пазиш къщата, нали? Аз ще се върна скоро. . . — Да, съгласява се малкият.* Вл. Полянов, По пътя.

склоня: съгласявам се, като отстъпвам обикн. при молба, увещание, закана и под. *Калитко стрелитето се изпълна изпод топлата ръка. . .Скоро той отстъпи на молбите й „да не прави тъй", склони и дойде при нея.* Ив. Хаджимарчев, Овчарчето Калитко. *Слушай, Яно, каза той. Искай, моля те, нет лева от стария. Аз не смея. . .Колкото и да я убеждаваше, Яна не склоняше. . . Колко затъжина сърдито вратата.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Синовете му не се съгласявали и искали да му отвърнат нещо, но той ги запламнал, че ще ги проклне, преди да затвори очите си. Тогава те склонили и дали дума.* Й. Йовков, Жетварят. *Пъ-добре ще бъде, ако се запретнеш и научиш някой занаят. Тогава старият гогодар ще склони и ще ти я* [дъщеря си] *даде доброволно.* А. Каралийчев, Малкият орач. *Н тъй го вдъхнах и инак му хортувах. Не можах да го съблазня нито с думи, нито със злато. Опасен човек. Ако не склони да стане мохамеданин, ще трябва да го затрием.* А. Каралийчев, Птичка от глина.

приемам в едно от значенията си е: съгласявам се обикн. в отговор на някакво предложение, искане, покана и пр. *Искам да посадиш в градината ми едно прасково дръвче. Утре да го посадиш, до вечерта да цъфне и да върже плод. . . — Приемам и третото ти условие! — извикал старецът и напуснал царския дворец.* А. Каралийчев, Топла пъкавичка. *Не искаха да я пуснат Бенкови, майка и син, поне за още някое време, но тя не приемаше да седи повече*

на чужда трапеза. Д. Талев, Преспанските камбани. *Бихте ли приели да се намерим утре* кажи десет часа сутринта на последната трамвайна спирка, улица граф Игнатиев, и оттам *да се поразходим малко нагоре по литовите алеи?* Д. Каяфов, Избр. разкази.

кандисвам: съглеждам се, обикн. неохотно, понеже няма друг изход, по принуда, по неволя. Има разговорна употреба. *Отиех се на Митьо да слуша женските укори и кандисах. Найдох материал за нова книга.* в. Отечествен фронт. — *Ще го помоля да те вземе, да не пускам отгре с нас.* — *А дали ще иска?* — *Ще кандиса.* А. Христофоров, Анкария. *Както и да е, убедиха ме, кандисах да стана кум.* П. Незнакомов, Бяло и черно.

СЪГЛАШЕНИЕ, спогодба, пакт, конвенция.

Общо значение. Споразумение между държави, обществени организации, групировки, лица за постигане на определени цели, оформено с документи.

съглашение: постигнато споразумение, обикн. от политически характер, между държави, партии, организации и др. *Събраха се в Париград, в Топхането, посланниците на европейските сили и потвърдиха съглашението между княжество България и Турция за Съединението.* В. Геновска, Седем години. *Двете страни сключиха съглашение за отваряне на българско военно училище в сръбската столица.* Ив. Унжиев, В. Левски, биография. *Още в разгара на Отечествената война — през м. март 1945 г. . . . в Москва бе подписано първото търговско съглашение между България и Съветския съюз.* в. Отечествен фронт.

спогодба: установено споразумение между държави, обществени организации за постигане на определени цели, обикн. от икономически, културен и друг характер. *Съветското правителство сключи с България най-изгодна за нея търговска спогодба.* В. Коларов, Против хитлеризма. . . *Между двете правителства бе подписана основна спогодба за стокообмен.* в. Отечествен фронт. *България най-добросъвестно изпълни и изпълнява условията на спогодбата за примирието.* Г. Димитров, III. *Между двете партии беше сключена спогодба. Стопанска спогодба. Културна спогодба.*

пакт: официално споразумение с важен политически характер, сключено между две или повече държави. *Партията поставя като решаваща задача на вътрешната политика на България сключването на пакт за дружба и взаимна помощ със Съветския съюз.* Г. Димитров. Политически отчет на ЦК на БРП (к) пред V конгрес на партията. *Освен сключването на пакт за ненападение между балканските страни и уреждането на спорните въпроси, които съществуват между тях, те* [предложенията] *предвиждат решително намаление на въоръжените сили на балканските страни.* в. Работническо дело.

конвенция: официална спогодба между две държави, сключена по дипломатически път във връзка с определен въпрос. *Току-що подписаната културна конвенция ни дава възможност да задълбочим и всестранно разширим нашите културни връзки.* Г. Димитров, Съчинения, III.

СЪГЛЕЖДАМ, съзирам, зървам, забелязвам.

Св. вид: **съгледам, съзра, зърна, забележа.**

Общо значение. Виждам нещо изведнъж.

съглеждам: виждам някого, нещо изведнъж, неочаквано, някъде или виждам някого или нещо отдалеч или сред множество. *Тя изведнъж съгледа Колчо, който слазяше полека из стълбата.* Ив. Вазов, Под игото. *Гапка тръгна надолу по течението на потока. . .Не беше изминала и десетина крачки, когато съгледа момчето в едно сенчесто влажно място.* М. Марчевски, Митко Палаузов. *Увлечени в играта, децата изтръвя и не забележиха като влезе Колчо. Ала едно от тях го съгледа и извика: — Тошо, байко тие!* Т. Влайков, Стрина Венковица. . . *Пълно е със сърни и елени. Те се крият в състалака, догде ги съгледаш, изчезват като видения.* Н. Стефанова, Романтично пътешествие. *Тя дръпна широкото чекмедже на кухненската маса и веднага съгледа помчето между купчината други ножове, вилици, лъжици.* Д. Талев, Гласовете ви чувам.

съзирам: виждам някого, нещо обикн. изведнъж, случайно, или като напрягам, съсредоточавам погледа си, внезапно виждам нещо. *Понечвам да се притуля зад една пейка, . . . но той ме съзира и протяга десница за поздрав.* Др. Асенов, Сурово възпитание. *Щом ме съзря, той се хвърли отгоре ми, застиска ми и двете ръце.* сб. Стръшел. *Във всичко наоколо имаше толкова мир и спокойствие, че Теодосий се спря изумен, когато съзря стрела, набодена в кората на едно дърво.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Едва към разсъмване, той бе съзрял с голяма мъка калиакренския фар — далече напред и малко вляво.* П. Вежинов, Далече от бреговете. *Поиздигна глава, загледа се в небето и очите му съзряха трите звезди на Орион.* А. Гуляпки, Любов.

зървам: възприемам със зрението си някого, нещо, попаднало случайно в зрителното ми поле. *Влизам в един вход, . . , и докато премисля по-нататъшните си действия, зървам по отсрещния тротоар да се движи една позната фигура.* Б. Райнов, Господин никой. *От време на време, когато той успеше да се изправи с нея, тя зърваше с крайчеца на окото си скулестото му лице.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Щом го зърнах и познах го. Ей ги бащините*

му очи, бащиния му поглед. Т. Влайков, Съчинения, I. *Най-сетне зърнахме селцето — сиво, разпиляно като старо гнездо на върха на баира.* Н. Стефанова, Романтично пътешествие.

забелязвам: гледайки, възприемам нещо, което изведнъж привлича вниманието ми. *В дъното на залива забелязахме не много широки ивица от пясък, която приличаше на плаж.* М. Марчевски, Остров Тамбукту. *Първото нещо, което забеляза в столицата, бе неговата цигулка.* А. Гуляшки, Любов. *Бях се загубила по улицата, а беше страшно студено. Отдалеч още ме забелязала тя и се спуска да ми помогне.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Той вървеше бавно и тъй разсеяно гледаше пред себе си, че не забелязваше тия, които го срещаха и поздравяваха.* Й. Йовков, Жетварят.

СЪД, съдилище.

съд: държавна институция, която разглежда и разрешава наказателни и граждански дела, според законите в страната. *Това е бунтоване. И знаеш ли ти за такова бунтоване военния съд какво може да те осъди.* Т. Влайков, Вестовой. *Много почнаха да притискат нашия брат, железничаря. Направяш ли нещо, специален съд те съди.* М. Марчевски, Повести. *Върховен съд. Народен съд.*

съдилище е равно по значение на с ъ д. Има остаряващ характер. *От тогава насетне в мировото съдилище в града се започна заради юрдечката едно дело.* Й. Йовков, Женско сърце. — *Парите й вам не давам! — заяви им тя. . . Ако не сте доволни, тъ ви съдилището. От този ден старата жена остана единствен защитник на детето в живота.* Г. Райчев, Златният ключ.

СЪДБА, дял, участ, орис, орисия.

съдба: начин, по който протича човешкият живот, в резултат на въздействието на съвкупност от събития, обстоятелства, които играят роля в живота на човек или в отделни решителни моменти от него, неуправлявани от волята и се смятат за неизбежни, непреодолими, а също решаващи обстоятелства, които определят по-нататъшното съществуване на нещо. (Според суеверните представи: сила, която предопределя такива обстоятелства, събития.) *Като е здраве и като е доволен човек от съдбата си, той се усеща весел и честит и радва се на божия свят.* Т. Влайков, Съчинения, II. *Случи се нещо по-важно и по-интересно с моя Мечо. И това се отрази, . . . и върху моята съдба.* Елин Пелин, Аз, Ти, Той. *Неговият духовен устрем, жаждата му за знания и за победи ми бяха близки. Зажвяях със съдбата на Кречет.* Ив. Димов, Ако имах два живота. *Историческият акт на 9 септември ни изби от тежка, позорна и трагична съдба.* Г. Димитров, Съчинения, III. *Тя беше като луда от скръб за страшната съдба на Рад Лупу, който отиваше с такова твърдост към смъртта — за нея.* Ив. Вазов, Иван Александър.

дял в едно от значенията си не се различава от с ъ д б а. Има поетична употреба. *Тъжни пленна хубавица | . . | Тя горчиви сълзи рони | и оплака своя дял.* П. К. Яворов, Антология.

участ е книжна дума. Означава: състояние, в което човек се намира като последица от въздействието на съвкупност от обстоятелства, независещи от неговата воля, които са решаващи в отделни, обикн. неблагоприятни моменти от неговия живот. *Морето беше страшно тоя ден. . .Не беше лека участта на тия моряци и сякаш морето се готвеше да ни направи жестоката си подарък.* Й. Йовков, Разкази, II. *От разказването на разбитите момчета, ние се научихме за участта още на две момчета . . ., които промушени от неприятелските куршуми, захлупили се надолу с мишата в реката.* Зах. Стоянов, Записки по българските въстания. *И те бързешком отпрашиха поглед към правия във вериги Бачо Киро. . . Ала не ги погледнаде той и като че ли не споделяше нито тяхната загриженост, нито техния страх за неговата участ, която ей сега щеше да се решава.* Зл. Чолакова, Бачо Киро. *Туберкулозен, а с какво спокойствие разказва за болестта и за участта, която го очаква.* Г. Караславов, Избр. съчинения, II. *Извеждьж тези мисли го наведоха на спомени, които — така мисля поне сега — решиха участта му.* Г. Райчев, Избр. съчинения.

орис е дума от народния език. Означава: съдба, обикн. тежка. Днес се употребява предимно в художествената литература и в поезията. *Кокалестият селянин от Таджилар токущо му бе разправил как тиен турчин бе убил последния му син. Зла, нерада орис.* А. Христофоров, Ангария. *Само той изчаде свой дом — той беше скиталец, емигрант, неговата орис сякаш беше да ходи от порта на порта и да чука като просяк за помощ.* Ст. Дичев, За свободата. *Ех, види се, за нас са тегобите и суромашката орис.* М. Смилова, Друм се вие. *Но вий деца на труд и горест, | възсетати сред тежьк сън, | разбийте черната си орис.* Хр. Смирненски, Съчинения, I. *На моя род, блуждаещ в мрак, | тежи миориста неверна.* Н. Ракитин, Стихотворения.

орисия е също дума от народния език, която означава с ъ д б а, но тежка, нерадостна. Употребява се понякога в поезията. *Дето сега да се радва на хубав живот с такъв добър мъж и с тие мили дечица, а тя се е почрнила и поробила и бял ден не вижда. Пуста орисия!* Т. Влайков, Съчинения, II. *Две деца се поминаха, . . , мъж ми и той се помина. Пусто да*

опустее. . . „Орисията е такава" — рече козарят. Й. Радичков, Скални рисунки. — *Трябваш ли? — Трябвам! Такава ми е орисията — днес тук, утре там.* Д. Марчевски, Дошло е време. *За ни стигна орисия, / разделена друг от друг, / ние чезнем в самотия.* П. П. Славейков. Със за щастие. *Наслаждай, родски орисия, / със кръв и сълзи своя век, / но знай, из тъмната Русия / ще дойде новият човек.* Т.Траянов, Пантеон.

Вж. с ъ д б и н и.

СЪДБИНИ, съдба.

съдбини: бъдещ живот, жизнен път, който се очертава за някого след настоящето. *Като говореше на болярина, чувствуваше, че чрез неговия глас говорят много други гласове, които иначе не бяха посмели да се обадят. С това посмяше върху гърба си съдбините на много хора и той добре разбираше, че не можеше да има врящане.* Ст. Загорчинов, Избр. произведения, III. *От 927-то лето той редеше съдбините на държавата, като имаше на ум преди всичко своите изгоди.* М. Смилова, Друм се вие. *Залюляла детето и му изпява песента на неговите неизвестни съдбини, оставено само на милостта на природата.* Б. Ангелов, Литературни статии. *Нам трябва преди всичко политическа свобода, сиреч, сами да бъдем стопани на земята си и съдбините си.* Ив. Вазов, Под игото. *След десетилетия борба и безбройни кървави жертви народът най-после ставаше господар на своите съдбини.* П. Илиев, В леговището на вълците.

съдба в едно от значенията си е равно на с ъ д б и н и. *Условията ни бяха тръгнат до седемнадесет, двадесет години, а след това съдбата на всекиго вече е в самия него.* Ем. Манов, Бягството на Галатея. *И после, коя жена би посмяла да свърже съдбата си с човек като брата му.* Г. Райчев, Избр. съчинения, I. *Може би тая ми вяра да предопределя и характера ми, и съдбата ми.* Т. Генов, Дневник с обратна дата. *Нашата народна, . . , носи най-голяма отговорност за съдбата на народа и страната.* Г. Димитров, Съчинения, III.

СЪДБОВЕН. Вж. с ъ д б о н о с е н.

СЪДБОНОСЕН, съдбовен, фатален.

съдбоносен: който е от много важно, жизнено значение за някого, нещо, от който зависи животът, съществуването, съдбата на някого, нещо, който се отразява дълбоко върху бъдещето му. *А Перущица по това време бе вече пред съдбоносни събития. От рано, още преди да се покаже слънцето, огнени езици отново почнаха да обливат студеното небе.* Г. Караиванов, Перущица, гнездо на герои. *Той тревожно съобрази, че нямат знаме. Но в тоя миг делото, пред което се намираха, беше важно и съдбоносно. Войниците трябваше да положат клетва. — Изнесете опълченското знаме!* В. Геновска, Седем години. *Без да определя още самата дата на въстанието, Левски насочва всички усилия към неговото подготвяне и ускоряването на датата. За решаването на тоя съдбоносен въпрос Левски тръгва да иде в Букурещ.* Г. Бакалов, Избр. произведения. *Очаквайки съдбоносния час, лодкарите сви бяха дали малка почивка — те се радваха на живота, преди да се разделят с него.* Д. Спространов, Самообречените. *Отбягнем се в черквата „Свети Петър и Павел", където през съдбоносната 1393 година по заповед на победителите са били изклани всички първенци на българската държава.* А. Каралийчев, Спомени. *Съдбоносни последствия. Съдбоносен миг. Съдбоносни решения.*

съдбовен не се различава по значение от с ъ д б о н о с е н, но се употребява по-рядко. Има книжен характер и тържествена отсянка. *Лицата на мъжете, . . , бяха замислени и мрачни — те знаеха, че им предстои да вземат голямо, съдбовно решение.* Ст. Спространов, Самообречените. *Не бях забравил. В оня съдбовен ден при нея намерих закрила. Отведе ме не обикновена случайност, а неумолимият бяг на събитията.* Ем. Коралов, Неонови сълнца.

фатален: който е съдбоносен, но е свързан с непоправими, пагубни последици за някого, нещо. *Фатална грешка — изново изрече той. — Фатална грешка, която ни докара няколко войни, безброй много нещастия.* Д. Кисьов, Щастието не идва само. *Той смяташе, че това, което предприемат, ще бъде фатална стъпка, затуй искаше да бъде сам, съвсем сам, когато го сполети бедата.* Х. Русев, Под земята. *Но в оня фатален ден, когато арестуваха Тодор на улицата, той не можа да дотича до нея и тя не можа да му помогне.* Ст. Благоева, Г. Димитров, Биографичен очерк.

СЪДЕЙСТВИЕ. Вж. п о м о щ.

СЪДЕЙСТВУВАМ. Вж. д о п р и н а с я м.

СЪДИЛИЩЕ. Вж. с ъ д.

СЪДИРАМ. Вж. р а з д и р а м.

СЪДИЯ, съдник.

съдия: длъжностно лице с юридическо образование, което разглежда съдебни дела и издава присъди. *Съдиите са независими; при издаване на постановленията си те се подчиняват само на закона.* Конституция. *Господин съдия, ние заявяваме, че делото може да се гледа и без тоя свидетел.* Ив. Вазов, Разкази.

съдник в едно от значенията си, което е остаряло, е равно на с ъ д и я. *Дикий Бари го изключихи преди месец и половина от съда — той беше член там — а щом престана да е съдник, стана адвокатин.* Ив. Вазов, Нова земя. *Че той ако е съдник — да съди крадците и нехранимайковците.* К. Петканов, Златната земя.

СЪДНИК. Вж. с ъ д и я.

СЪДРУЖНИК, ортак.

съдружие: лице, свързано с едно или с повече лица за извършване на обща търговска, индустриална или занаятчийска дейност. *Той разпиваше и се съветваше за търговски предприятия, залози се да уреди чиблик, а виреше и съдружник, за да отвори кантора за спекулации от широка рька.* А. Страшимиров, Съчинения, I. — *Пак ще ти кажа аз, бачо Лазаре — ела да работиш с нас. — Не, Гьорче. . . Не отивам аз слуга никому, докато ми е здрави главата и ръцете ми са здрави. — Защо слуга, бачо Лазаре! Съдружник ще ни бъдеш. Ще те оставим ни да закупуваш житото от чилата наша околия.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Гроздан беше предложил на Монката да се сдружат и да работят занапред заедно. . .От днес нататък ний вече сме съдружници с тебе.* Й. Йовков, Жетварят. *Нещастията, а заедно с тях и бедността, се заредиха от оня ден, когато непочтен съдружник измами доверчивия гайтанджия.* Ст. Дичев, За свободата.

ортак с дума от народния език, равно по значение на с ъ д р у ж н и к. Употребява се за съдружник в търговия или занаят. *Някога дойде му и дойде на Петър, . . , рождени братя, били ортаци в търговията.* Кл. **Цачев, Горчив залък.** *И той се спусна да ми разправя, . . , как тоя търговец скоро го отличил и го издигнал, направил го преден в къщата си, а напокон го турил и ортак, и колко пари спечелил тогава.* Т. Влайков, Съчинения, II. *Канят ме да стана ортак на една маслобойна. Ако вляза, работата става вече друга. . .Сбогом, сеньо! Но за сега още съм в преговори.* К. Калчев, **При извора на живота.** *Да поговоря с нашите, продума колебливо Лазар. — Да ми дадат, ако могат, някоя пара, та да вляза като ортак, според това, което ще внеса в общата работа.* Д. Талев, Железният светилник.

СЪДЪРЖАНИЕ. Вж. з н а ч е н и е.

СЪДЯ, Вж. п р е щ е н я в а м.

СЪЕДИНЯВАМ, сливам.

Св. вид: **съединя, слея.**

съединявам: събирам две или повече неща, части заедно, правя едно единно цяло от две или повече неща, части. *И двамата съмхаха, че тая нищо и никаква вяза не ги интересува сега, но говореха за нея, съединяваха двете парчета, облеждаха я.* И. Петров, Новякината любов. *Съединиха няколко маси и подредиха дълга трапеза. След атаката, съединиха двете роти в една.*

сливам в едно от значенията си е: образувам, съставям едно ново цяло от две или повече еднородни неща. *Видинското царство е моя бащиния: аз го слях с България.* Ив. Вазов, Към пропаст. *Там дето образованието на българския народ биваше застрашено, аз се навъргляше енергично, за да го защити. Такъв случай му се представи, когато турското правителство бе решило да слее българските училища с турските.* Г. Бакалов, Избр. произведения. *Нямаше светкавици и гръм. Но бурята беше някъде високо и нейната близост се чувствуваше и в тревожната тишина на прозрачния въздух, и в страшния полумрак, който обгръщаше полето и сливаше всичките му цветове в един само сив и тежък тон.* Й. Йовков, Разкази, II.

Вж. о б е д и н я в а м.

Вж. с в ъ р з в а м.

СЪЖАЛЕНИЕ. Вж. с ъ с т р а д а н и е.

СЪЖАЛЯВАМ СЕ. Вж. с м и л я в а м с е.

СЪЖДЕНИЕ. Вж. м и с ъ л.

СЪЖИВИТЕЛЕН. Вж. ж и в о т в о р е н.

СЪЗАКЛЯТИЕ. Вж. з а г о в о р.

СЪЗДАВАМ. Вж. о с н о в а в а м.

Вж. п р и ч и н я в а м.

Вж. т в о р я.

СЪЗДАНИЕ. Вж. т в о р е н и е.

СЪЗДАТЕЛ. Вж. б о г.

Вж. о с н о в а т е л.

СЪЗИДАТЕЛЕН. Вж. т в о р ч е с к и.

СЪЗИРАМ. Вж. р а з б и р а м.

Вж. с ъ г л е ж д а м.

СЪЗНАНИЕ, съвест, свяст.

съзнание: ясна представа, основана на определени морални и етични норми, които човек има за своите постъпки, дела, действия и за последиците от тях. *Всеки работи с високото*

съзнание да даде колкото се може по-голяма продукция, за да помогне на фронта. Г. Караславов, Избр. съчинения, III. *Борис Глушев реши, че там е сега неговото място, сред постоянните опасности и мъчителните несгоди на четническия живот. Натам го теглеше младото му сърце и съзнанието му за дълг.* Д. Талев, Илинден. *Със съзнанието на отговорен водач Апостолът разгледа с учуда и бърза да внесе спокойствие сред дейците.* Ив. Унджиев, В. Левски, биография. *С голямо усърдие тя* [фанариотската йерархия] *е преследвала всеки политически стремеж у българите и изобщо всяка проява на национално съзнание.* Б. Пенев, Начало на българското възраждане. *Класово съзнание. Обществено съзнание. Гражданско съзнание.*

съвест в едно от значенията си е: ясна представа, която някой има за това, кое трябва да направи, извърши, основана на нравствени подбуди. *Тя работеше добре, със съвест и я подтикваха към работа децата, техните светли погледи, мъдри с обич и признателност, . . , усърдието, с което се привеждала над плачите и читалките.* Д. Талев, Илинден. *Вяра продължаваше да стои на мястото си, поразена от мисъла, че Илия бе загинал последния ден, без да има възможност да избира друг път, освен този, който му подсказва съвестта на комунист и патриот.* Ив. Мартинов, Драва тече през славянски земи. *Гражданска съвест.*

свист е книжна остаряла дума, чието значение съвпада със с ъ в е с т. *Оборище стана символ на народната свист, на воля за борба, на народоволие.* П. Делирадев, Българска географска христоматия. *Нужно е между хората повече просвета, повече светлина, повече свист и повече човечност.* Ас. Златаров, Избр. съчинения, II.

СЪЗНАТЕЛНО. Вж. н а р о ч н о.

СЪЗОРЯВА СЕ. Вж. з а з о р я в а с е.

СЪЗДЕЙНИК. Вж. с ъ м и ш л е н и к.

СЪК. Вж. ч е п.

СЪКРУШАВАМ, **покрусвам, поразявам, сразявам, сломявам, смазвам, убивам.** *Св. вид:* **съкруша, покруся, поразя, сразя, сломя, смажа, убия.**

О б щ о з н а ч е н и е. Причинявам голямо душевно страдание някому (за лоша вест, нещастие и под.).

съкрушавам: причинявам голяма душевна мъка, голямо душевно страдание на някого с някаква непоносима за него вест или факт, като го угнетявам и го довеждам до отчаяние, безутешност, безпросветност, отнемам му силите да предприема нещо. *Скрбната вест за смъртта на онзи български син, който не пощади себе си да отслужи народа си, . . , на съкрушаи.* В. България. *В минути на тежко униние, когато, проден от горест, усещах да се колебае вярата в мене и мислех, че нещастието ще ме съкрушаи, аз се обръщах за помощ към образа на майка си.* К. Величков, Периодическо списание, I. *Роните на Ивана зазоравяваха, почнал да вижда, но не може да говори и нищо не помни. Тия вести съкрушаваха наново Еньо. Той почна да пие както преди.* Елин Пелин, Земя. *Станка седеше, удрена като от гръм. . .Рцете й отмаляха, незнайна досега болка я сряза и съкруши.* Г. Караславов, Обикновени хора.

покрусвам: довеждам някого до такава степен на страдание с някаква непоносима за него вест или действие, че той престава да се интересува от всичко останало. *Болестта на Мария я беше покрусила дълбоко. Катастрофата в семейния живот на Борис я караше да мисли с тревога за бъдещето.* Д. Димов, Тютюн. *Успокойте се, като разберете, че той ще сви Владо. Защото му взривахме. Но правичката да си кажем, мъничко се страхувахме. Едно по-сурово наказание щеше да покруси Владимир. А Владо си ни беше на всички в сърцата.* М. Кюркчиев, Вълче време.

поразявам в едно от значенията си е: дълбоко, болезнено засягам някого с неочаквана за него тежка новина или факт, причинявам му много силно нравствено страдание и нарушавам неговото равновесие, така че той не знае как да постъпи, какво да прави. *Тая новина, . . , го тъй порази, че той се отпусна и падна на стола.* Д. Немиров, Бедния Лука. *Вестта за смъртта на Райко порази неговите бойни другари в отряда.* К. Ламбрев, Средногорски партизани. *Тая несполука го порази. Той се промени, стана мрачен, лицето му се прибули с дълбока, строга тъга.* Ив. Вазов, Повести и разкази.

сразявам в едно от значенията си е: разстройвам така психиката на някого с неочаквана за него новина или постъпка, че той не може да прави по-нататък нищо по привичния начин. *Тя кимна и се втренчи в срещния бъгъл, с очи, които плуваха във влага. Такова черно отчаяние я срази, че вори и смъртта в този момент не би й изглеждала толкова страшна.* Г. Караславов, Обикновени хора. — *Иди си! — пак настоях аз . . . Тия мои думи го съвсем сразиха. Той въздъхна. Лицето му се беше изкривило от мъка.* Д. Немиров, Когато бях малък. *Никога досега тя не беше виждала баща си в такова тежко състояние. Това я срази, вцепени.* К. Кръстев, Катастрофа.

сломявам в едно от значенията си е: предизвиквам душевна разруха у някого, вследствие на което той много трудно може да се съвземе. *Постъпките на Павел и караниците в*

кьщи съвсем сломиха здравата душа на стария Герак. Елин Пелин, Геращите. *Силните изпитания го сломиха.* Д. Димов, Тютюн. *Тя беше преживяла пет войни, три революции и много орди премеждии, които не я сломиха.* К. Калчев, При извора на живота. *Людмила напусна бащиния си дом. Замиславането като че ставаше окончателно и завинаги и тя нямаше да има къде да се завърне. Тази мисъл я сломи.* Ем. Манов, Ден се ражда.

смазвам в едно от значенията си е: унищожавам напълно душевните сили на някого. *Мисълта, че той е виновен за всичко, го смазваше и го правеше безпомощен.* Ст. Ц. Даскалов, Стубленските липи. *Тя още виждаше пред очите си тялото на Велко. . .И зиналения гроб. И тежките буци черленикава сухи пръст. И една страшна тишина, която я смазваше — спряло бе негли сърцето й. . . .спряло бе и времето.* Д. Талев, Илинден. *И тези мръсници искаха от него да предаде това храбро момче, да зачерни къщата му, да смаже от мъка майка му.* Г. Караславов, Избр. съчинения, VI.

убивам в едно от значенията си е: напълно, окончателно унищожавам душевните сили на някого и го правя неспособен да се съвземе. *— Ти си много жестоК, Митя! Защо мълчиш? Туй ме убива.* Г. Стаматов, Разкази, I. *Аз се надявах, надявах се досега, а от сега, сетълт ми е вече тъмен. . .мките ме убиват. . .о! че защо да живея!* Ил. Блъсков, Изгубена Станка.

СЪМВА. Вж. с ъ м в а с е.

СЪМВА СЕ, съмва, разсъмва се, разсъмва.

Св. вид: **съмне се, съмне, разсъмне се, разсъмне.**

съмва се: става светло след края на нощта, настъпва утро. *Нощта се стори на стареца безкрайна, сякаш никога нямаше да се съмне.* Й. Йовков, Разкази, I. *Така ли е било някога? Когато са се надявали за писмо от чужбина, така ли са чакали да се съмне. . , та белилят ден да донесе очакваното писмо?* А. Каменова, Харитиниинят грях.

съмва не се различава по значение от с ъ м в а с е. Има разговорна употреба. *А между това започваше да съмва, небето. . ставаше прозрачно и синьо.* Ем. Станев. Януарско гнездо. *Съмва в сънните градини / всяка капчица роса / отразява ведросини, / ведросини небеса.* Н. Лилиев, Стихотворения. *Но съмва вече! И на Балкана / юнакът лежи, крыта му тече. — / Вълкът му ближе лютата рана, / а слънцето так пече ли — пече!* Хр. Ботев, Съединения.

разсъмва се е равно по значение на с ъ м в а с е, но повече пъти постепенността на процеса. *Разсъмваше се. Небето на изток все повече и повече побеляваше, тъмнината незабелязано се топеше.* Й. Йовков, Разкази, I. *Сутрин рано, кога се разсъмва, гледай да си на прохода — додаде Костадин.* Н. Тихолов, Дни като другите. *Вече съвсем се разсъмна. Вятърът разръсна облаците и на ясното небе заблестя слънцето.* М. Марчевски, Митко Палаузов.

разсъмва е равно по значение на р а з с ъ м в а с е. Има разговорна употреба. *Щом разсъмна, тръгнахме на път.*

СЪМИШЛЕНИК, съидейник, съчувственик.

съмишленик: лице, което има, което споделя мисли, идеи, от гледище на група хора, които са убедени или се борят за тях. *Ти трябва да дадеш сметка пред великия съд за злуслните си престъпления и да изкажеш твоите съмишленици.* Ив. Вазов, Борислав. *Той изпраще вестник, напечати възвания, квитанции, тръгнеше братя в делото, съмишленици и съюзници.* Ст. Дичев, За свободата. *През 1862 години Хаджи Ставри, другар на Раковски и неговоо съмишленик, организира ново въстание в Търново.* П. Стъпов, Гласове от вековете. *Партията често си [масовите излети] организиране и даваше възможности на безпартийните да видят силата на комунистическото движение. Съмишлениците и симпатизантите се увеличаваха, разколебаваха се враговете.* П. Илиев, В леговището на вълците.

съидейник е книжна дума. Означава: лице, обикн. с определени политически идеи, от гледище на други лица, които имат същите идеи. Има рядка употреба. *Закърмен с възрожденските демократични идеи на своя баща и неговите съидейници, . . Славейков написва редица стихотворения с граждански мотиви.* Литература. *Ето, вечер, . . , той отскача до града, купува вестници, награбва брошури и книжки . . и пътьом, при среща с тоя или оня близък или далечен, съидейник или противник, разказва за всичко, което става у нас и по света.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Докторът е наш отличен приятел, . . , ние с него сме съидейници.* К. Петканов, Вълполом.

съчувственик е също книжна дума. Означава: лице, което има благосклонно отношение към определени, обикн. политически, идеи, което се отнася с благоразположение към такива идеи, от гледище на група хора, които имат същите идеи. *Колко незнайни ятаци и съчувственици имаме ние — помисли си зарадван партизанинът.* Г. Караславов, Избр. съчинения, VI. *Фактът, че той радушно приеде да сътрудничи в моето списание, което бе социалистическо, също говори, че той е бил интимно наш съчувственик.* М. Герасков, А. Страшимиров и др. в спомените на съвременниците сс. *Благодаря на всички приятели и съчувственици от селата, които са подпомогнали стачниците с пари и хранителни продукти.* Г. Ка-

раславов. Обикновени хора. — *Браво! Откога си член на партията? — На каква партия? — заради се Коритаров. — На тяхната. Ако не си — тогава си само съчувственик на комунистите.* Х. Русев, Под земята. *Кр. Зумбалов свобщава имената и на други съчувственици на революционното дело в Пиналоградие.* Ив. Унджиев, В. Левски, биография.

СЪМНЕНИЕ, недоверие.

Общо значение. Липса на сигурност, че нещо е вярно.

съмнение: допускане, че е възможно нещо да не е така, както се смята, както се казва, изглежда и под., а другояче. *Отново загриза съмнение душата на царя: къде ли е Звенеца?* Н. Райнов, Видения из древна България. *Дълго време Шийлъ мисли, дали това не е примка? ... Съмнението като черей загриза сърцето му.* Й. Йовков, Старопланински легенди. *И чоека да ме гръне черепът на съмнението. Дали Катя е влюбена истински в мене или само ей така с трепета.* Кр. Григоров, Раздолчани. — *Тъй ли? — каза учител Пешо и изгледа някак изпитателно своя другар. В тия му думи прозираше известно съмнение.* Т. Влайков, Съчинения, III.

недоверие: чувство или мисъл, която не дава възможност да се повярва изцяло в истинността на нещо или искреността на някого. *Между тях бе надвила сянката на недоверие — той се бе усъмнил не във верността, а в чувствата ѝ.* Ем. Манов, Ден се ражда. — *Ама нали си комунист? — Не съм. — Голям Бороман го изгледа с недоверие и присви очи: — А-ха! ... Не си пък те бяха.* Д. Ангелов, На живот и смърт.

Вж. подозрение.

СЪН. Вж. мечта.

СЪНАРОДНИК, съотечественик.

сънародник: лице от даден народ по отношение на друго лице от същия народ. *Трябвало би името на хаджи Христо да се носи наред из българската земя и всеки българин да се гордее със своя знаменит сънародник.* Ст. Дичев, За свободата. *И все пак, моеек чувствува нужда да види своите сънародници. Да се поразговори с тях на български.* Б. Шивачев, Писма от Южна Америка. — *Българи ли са всички? — попита той. — Да — отговори бай Гроздан. — А ти, бай Гроздане — заговори Венко, след като попремина вълнението му от срещата с толкова много сънародници, — какво можа да наредиш?* Ал. Бабек, Малкият емигрант.

съотечественик съвпада по значение със сънародник, но има сравнително порядка употреба. *Що се отнася до мене лично, всички мои съотечественици могат да бъдат уверени, че аз — син на героичната българска работническа класа, посвещавам своите сили и способности в служба на нашия способен да се учи от своите собствени грешки прекрасен борчески народ.* Г. Димитров, Съчинения, III. *Аз бях възхитен, като чух след толкова време български език и приказвах със съотечественик.* Ив. Вазов, Пъстър свят.

СЪНЕН, сънлив.

сънен: който още не се е разбудил добре, напълно, комуто още се спи или който е присъщ на неразбуден добре. *Скачам от леглото сънен, ала и малко засрамен, че съм се успал повечко.* Т. Влайков, Преживяното. *Събуди ме силно разтърсване. Грабнах пушката, ..., и сънен скочих: — Какво, какво има?* В. Андреев, Партизански подарък. — *Ставай, Ангеле, ха ставай, че ще ходиш. Скочих сънен. — Къде? — Ще — с другарите си в София.* А. Калайджиев, Спомени. *Проседя така, докато се развиделя. ... Но когато наоколо хлопнаха първите врати и се чуха сънени гласове, Бекир вече знаеше какво да прави.* Б. Несторов, Светлина над Родопите. *Някъде откъм сламата се показа Манчо. Отъреи шапката си и със сънено лице, по което лесно можеше да се разбере, че е спал доста, той се изненада.* Кр. Григоров, Игличево.

сънлив в едно от значенията си съвпада със сънен. — *Тейко, тейко! — Що е, синко, отговори старецът сънлив. — Я стани, тейко, и послушай, как е гръмнало селото.* И. Бльсков, Изгубена Станка. *Разсъблечен, сънлив, Луко метна нещо на гърба си.* Й. Йовков, Жетварят. *Митко се изправи в кревата, отметна чергата и потъркна сънливите си очи.* С. Кралевски, Възвърната обич. — *Ставай, Начко! — Защо? — попита Начко със сънлив глас.* Ал. Бабек, Малкият емигрант.

СЪНЛИВ. Вж. сънен.

СЪОБРАЗИТЕЛЕН, досетлив, находчив, изобретателен.

Общо значение. На когото лесно и бързо идва на ум какво да направи при дадени обстоятелства.

съобразителен: който бързо взема под внимание определени условия за момента, в който предприема, върши нещо и действува според тях, с оглед да получи най-целесъобразния резултат. — *Не бойте се, момци! — говореше Панайот. И умен, сръчат, съобразителен, той успяваше да провира четата между опасностите и да я предпазва от дебнещия враг.* Ст. Дичев, За свободата. *Ала, какъвто бе съобразителен, скоро замисля той как да отстрани тая неприятност и да подобри заплашеното свое положение.* Т. Влайков, Съчинения, III.

Лепята остави иглата с нишките листа и побледня леко. Умна и съобразителна жена. тя веднага разбра, че това момче май не иска за добро. Г. Караславов, Избр. съчинения, VI. *Срьчен и довльк като котка, съобразителен и смел, той съумяваше при всяка игра, ако не спечели, поне да не загуби.* П. Здравков, Незабравимо детство.

досетлив: който лесно и бързо се сеща, на когото лесно и бързо идва на ум как да постъпи, какво да направи, каже при дадени обстоятелства. — *Той е пагонил коня — тупна се по челото войничарят. . . Васко изгледа изненадано войничаря. „Ех, хора от народа, със здрав разсъдък, досетливи."* З. Сребров, Избр. разкази. *Майчино сърце досетливо, спира пред мене, втренчена ми и е умна издумва: — Ала да не тръгнеш и ти.* П. Росен, В поле широко. *Досетлива и проницателна, каквато беше, тя бе прочела и сатата физиономия на Поникния мъж причините на грижа.* Ив. Вазов, Казалерската царица.

находчив: на когото лесно идва на ум как да намери подходящ изход от трудно положение, който умее бързо да даде правилен и остроумен отговор, да направи уместна, остроумна забележка и пр. *Находчиви затворници преди тях бяха успели да извадят тухлите, които запушваха прозореца отвътре, а стъклата и рамките стояха.* Д. Добревски, Бунтът на крайцера „Надежда". *Всички близки, приятели и познати на Смиренски през тези години си го спомнят като много пъргав, весел, общителен и находчив в закачки и присмех.* Г. Караславов, Избр. съчинения, IV. *Много пъти Мигуел ми беше доказал, че е находчив и може да се справи с всяко положение.* сп. Космос. *Бързо съобразителен, . . . находчив, . . . той винаги знаеше да схване вярно един въпрос.* Ив. Вазов, К. Величков, Периодическо списание, I.

изобретателен в едно от значенията си е: който лесно измисля различни начини, за да се справи с нещо, който умее да крои различни планове за дадени обстоятелства. *Тоя чуден и изобретателен момък денонощно крои планове как по-добре да украси земляната.* Ив. Мартинов, Драва тече през славянски земи. *Изобретателният ум на Дъбака всякоуде скрояше някакви странни планове.* Елин Пелин, Летен ден. *Този покръстен татарин — . . — дойде в стана на Ивайло. Нямаше човек в цялата войска, който да не се удивя тогава на храбростта и на изобретателния му ум.* Ст. Загорчинов, Избр. произведения, III. *Палазов винаги е бил весел и винаги беше правил смехурии, но сега изпадна в една трескава и лудо веселост, стана наистина духовит и изобретателен.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан.

СЪОБРАЗНО. Вж. съгласно.

СЪОБРАЗЯВАМ, преценявам.

Св. вид: **съобрази, прецени.**

Общо значение. Имам пред вид нещо, обмислям нещо, за да реша как да постъпя.

съобразявам: при обмисляне на създадена обстановка, положение вземам пред вид благоприятните и отрицателните обстоятелства, които влияят върху постъпките ми. *„Конете ми са отпочинали и те скоро ще ме догонят", бързо съобрази Иглиа и удари вляво към Марица.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Андрей съобрази, че ако се качи на трамвая, по-скоро ще попадне в центъра на града и по-лесно ще се ориентира.* А. Наковски, Без сенки. *Пое из главната улица, после изведнъж съобрази, че не бива да обръща внимание върху себе си и бързо свърна по една глуха и разкаляна пътека.* А. Гулящки, Любов. — *Ако тръгна назад — съобразяваше момчето, . . . — ще ме настигнат. . . А пъм наблизо. . . са . . другарите. Може да ги открият.* З. Сребров, Избр. разкази. *По цели дни и нощи той кроеше и съобразяваше как какво ще прави, ако го придружава един полицай, как би се справил, ако полицаите са доволни, и по какъв начин ще действува, ако — . . — полицаите са трима и вървят след него с патъкнати ножове.* Г. Караславов, Танго.

преценявам: обмислям, разглеждам от всички страни нещо, вземам пред вид всички обстоятелства, преди да реша как да постъпя, какво да направя. *И опитва се. . . да прецени всичко и да види какво да прави.* Т. Влайков, Съчинения, III. *Но като отмери с поглед разстоянието, що ги делеше от заптийската верига, той прецени, че то изцяло попада под обстрела и на низамите и че преди да пробягат тия петстотин крачки, нито един от четвъртите не би останал жив.* Ст. Дичев, За свободата.

СЪОБЩАВАМ. Вж. обявявам.

СЪОБЩЕНИЕ. Вж. вест.

СЪОТВЕТНО. Вж. съгласно.

СЪОТВЕТСТВУВАМ, отговарям.

съответствувам: в хармония съм, в съгласие съм с характера, със същността на някого, нещо. Има книжен характер. *Идейната му пустота, лекомисленост и ограничеността му съответствуват в най-голяма степен на неговата амбициозност и самонадеяност.* Ив. Унджиев, В. Левски, биография. *Тази идеология съответствуваше на реалното художествено развитие и на класическото изкуство на Митол, но не и на Роден.* в. Комедия. *Учените за-*

почнали да разкриват точно кои групи признаци на кои хромозоми съответствуват. Хр. Одисеев. Тайните на наследствеността.

отговарям в едно от значенията си е: съм както трябва да бъда според определени изисквания, според характера, същността на нещо. *Да продължаем писмото. . .Да пишете: „Целуйте, като на искане. . .с мисъл високи и не отговарят. . .на дисциплите базарни цени.* Й. Йовков. Обикновен човек. *Прилича ли всичко това на вашия свещен сан? Отговаря ли това на стремите д'земската на един пастир?* Ив. Вазов, Казанлъшка царица. *Тая любов, с която говорите за нея* [литературата], *ми се струваше да отговаря на някаква нужда на духа му.* К. Величков, Събр. съчинения, VIII. *Бъда при третия опит сметнат, че мелодията отговаря на духа на пъсента.* Ст. Груден, Бележити българи.

СЪОТЕЧЕСТВЕНИК. Вж. с ъ н а р о д н и к.

СЪПОСТАВЯМ. Вж. с р а в н я в а м.

СЪПРИКОСНОВЕНИЕ. Вж. к о н т а к т.

СЪПРОВОД. Вж. а к о м п а н и м е н т.

СЪПРОВОЖДАМ. Вж. п р и д р у ж а в а м.

СЪПРОТИВЯВАМ СЕ, противя се.

Св. вид: **съпротивя се.**

съпротивявам се: чрез физически действия или с думи проявявам несъгласието си и нежеланието си да постъпя по начин, който искат да ми наложат. *Бяха му казали, че пленник, който не се съпротивява и не се опитва да бяга, не трябва да се убива.* Г. Караславов, Избр. съчинения, VI. *Тоа: Хасан, силен като бик, отчаяно се съпротивяваше на двамати си противника.* Ив. Вазов, Под игото. *Между старите родини и момичето се почна оживен разговор на висок глас. Момичето като че увещаваше старата да извърши някаква работа, а тя се съпротивяваше.* Ст. Загорчинов, Избр. произведения, III. *Все по-ужасен ставаше този непреодолим страх. . .Най-после тя отстъпи, престана да се съпротивлява срещу него и потъна сред някакъв мрак.* Д. Димов, Тютюн.

противя се е равно по значение на с ъ п р о т и в я в а м с е, но има разговорна употреба. *Градът заспа. На вратата нямаше стражи: роните не мислеха да се противят. Българскиятъ цар можеше да влезе, щом поиска.* Н. Райнов, Видения из древна България. *Дисаи бич и меч срещу всеки, който се изпречи на пътя ти, който ти се противи справедливо или може и несправедливо, но ти не си ни съдия, ни съд.* Д. Талев, Самуил. *Той говореше, но душата й се противеше и не приемаше думите му.* А. Наковски, Мария против Пиралков. *Тя се сравняваше от слабостта си, но нямаше сили да й се противи.* И. Петров, Нопкината любов.

СЪПРУГ, мъж, човек.

съпруг: мъж, по отношение на жена, с която е в брак. Употребява се често за израз на почтителност, уважение или с официален характер. *Раковски пристъпи, поклони се и целуна ръката й. Кирия Мария се усмихна. — Радост би било, господине, рече тя, за съпруга ми да посрещне в дома си такъв знатен сърадник. Но не дочака той.* Ст. Дичев, За свободата. *Във вътрешната, отъм двора, стая и кухня живееше сама старата госпожа. . .Наемьт от квартирантите и малката пенсийка, останала от покойния й съпруг, бяха предостатъчни за ограничените й нужди.* Г. Райчев, Златният ключ. *Подружих се с най-долни хора. . .Вино пиехме, кръв лехме. . .Виждаш ли какъв е Момчил, болярко? Ще ли ме вземеш сега, ще ли ме наречеш пак съпруг пред бога и пред хората?* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Законен съпруг.*

мъж в едно от значенията си съвпада със с ъ п р у г, но има разговорна употреба. *Сестра ми, Василена, е женена тук в Преслави. Мъжьт й се помина и вече шест месеци как стои при свекъра и свекърва си.* Й. Йовков, Ако можеха да говорят. *Аз съм майка и моята дума се слуша тук! — каза тя и като се обърна към Бояна, попита я: — Искаш ли Калофер за мъж, дъще?* М. Марчевски, Повести.

човек в едно от значенията си съвпада също със с ъ п р у г, но е характерно за народния език. *Казвала е и на мъжа си, на Братоя. — . .Братоя не вярваше. Как се зарадва човекьт й — не можа да стои прав и седна.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан. *И се чу гласьт на Митра Мутрева: — Що ти е сторил човекьт ми, бре турчине! Той знай само мотиката. . . , децата ни гладни ли ще оставим. Шериф чаут нищо не й отговори и отново побутна Ангел Мутрев.* Д. Талев, Преспанските камбани.

СЪПРУГА, жена, булка, невеста.

съпруга: жена, по отношение на мъжа, с когото е в брак. Употребява се обикн. за израз на почтителност, уважение или с официален характер. *Понякога ще изпитваш самотност, ужасна, . . , самотност. . .Тогава у тебе ще се появи желание да имаш съпруга и деца.* Д. Димов, Тютюн. *Ала щом се родило детето, царицата умряла. Подир година царят си взел друга съпруга.* Ас. Разцветников, Братя Грим, Снежанка и др. (превод). *Тия скъпоценни камъни*

бяха от благочестивата царица Ирина, втората съпруга на Ивана Асена II, прочута по хубостта си. Ив. Вазов, Светослав Тертер.

жена в едно от значенията си не се различава от с ъ п р у г а, но с е разговорен характер. *Иван беше женен вече от няколко години, но деца нямаше. Това тежеше като непрестанна мъка нему и на жена му.* Елин Пелин, Повести. *Жена му Райна беше с петнадесет години по-млада от него. Тя се ожени без любов — сватосана я родини.* В. Нешков, Настъпление. *Младият човек, щом като я видя, очите му останаха в нея. Със гласен ли си да му я дадеш за жена?* А. Каралийчев, Малкият орач.

булка и **невеста** са думи от народния език, които в едно от значенията си са: жена, от скоро встъпила в брак. *Едни от съдните, женени наскоро, годеше булкини си.* К. Константинов, Избр. разкази и пътеписи. *Вечер нечко ще се прибере, . . . а от четирите кранца на селото се подемат отчаяни гласове и тръгнат на осиротели майки, оددовели булки и се пеят тъжно и страхотно чак до зори.* Елин Пелин, Летен ден. *Прости ми, майстор Найдене, че за твоята невеста не моя дар. Мислиме ми през ум, че си се задомил, ала не знаех невестата ти каква е.* Р. Стоянов, Майстори. *Моя невеста ще бъдеш ти и майка на децата ми.* Ст. Загорчинов, Ден последен.

СЪПЪТСТВУВАМ. Вж. п р и д р у ж а в а м.

СЪРАЗМЕРЕН, пропорционален.

съразмерен: при когото от съотношението между размерите на отделните му части се получава впечатление за хармоничност. *И все пак тялото му* [на кожа] *беше тъй съразмерно, че изглеждаше прибран, удивително строен и хубав.* Й. Йовков, Женско сърце. *Сички могат да видят сега една херкулесовска снага, със съразмерни и пълни форми.* Ив. Вазов, Повести и разкази. *В действителност освен красивата, съразмерна външност, . . , освен името Кьврвъл, той нямаше нищо друго грьцко.* Ст. Дичев, За свободата.

пропорционален е книжна дума. Не се различава по значение от с ъ р а з м е р е н. *Начало е релефното изображение на човешките лица върху тази пластара плоча, . . , ала анатомията на човешките фигури, . . и изразителните форми на разярения бик са достатъчно здрави и пропорционални.* С. Северняк, От нашия кореспондент. *Тя има хубава, пропорционална фигура. Тялото му е пропорционално.*

СЪРАТНИК, сподвижник.

съратник: участник заедно с друг, виден деец, в революционни, обществени борби и под. — *Войводо —прекъсна го Нестор и повдигна смело глава, — ако ще ме корши отново, прати ме нак в тъмница или на бесило като оная дама. Момчал изгледа продължително своя съратник и в края се изгелз, ала някак непрятно.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Той беше юнака с горещата кръв,| Кароджата храбри,във битките пръв, | . . | На четата гордост, слава на борбата, | на Хаджи-Димитра съратник и брат.* Ив. Вазов, Лирика, I. *Ней, на партията, Георги Димитров отдава своя опит и заедно със своите съратници твърдо я ръководи и вълнитава, за да изпълни тя своята историческа мисия.* Ст. Благоева, Г. Димитров, Биографичен очерк. *Конституционото и парламентарно правителство на Стамболийски бе насилствено съборено на 9 юни 1923 година, а самият Стамболийски и десетки негови верни съратници подло, зверски убити от фашистките палачи.* Г. Димитров, Съчинения, III. *В течение на десетилетия Димитър Благоев при помощта на своите най-близки съратници — Георги Кирков и Гаврил Георгиев — възпитаваше, . . , предани на работническата класа и на народа кадри.* Г. Димитров, Съчинения, III.

сподвижник: другар в борба на виден деец или пък човек, който подкрепя, бори се за идея. Има книжен характер. *Два месеца не бяха са още изминали от славните събития по Средна гора, надеждите бяха угаснали, но не и симпатии, било към делото, било към неговите сподвижници.* Зах. Стоянов, Записки по българските въстания. *Колкото да напредваха приготовленията за въстанието, толкова повече растеше и увереността на заговорниците и техните сподвижници в пълната победа.* Г. Дръндаров, Велчова завера. *Сред тази зеленина, на една стръмна поляна, . . , Димитър Благоев събрал малката дружина на своите сподвижници.* Ст. Станчев, Под ясно слънце.

СЪРДЕЧЕН. Вж. з а д у ш е в е н.

СЪРДЯ. Вж. я д о с в а м.

СЪРДЯ СЕ. Вж. я д о с в а м с е.

СЪРЦАТ. Вж. с м е л.

СЪСЕД, комшия.

съсед: човек, по отношение на друг човек, който има жилище, имоти непосредствено или в близост до него. *Като излезе от Енювото кафене и се запути към дома си, . . , Агата стигна до прелеза, който беше между неговата къща и къщата на съседа му, един тесен проход, като малка уличка, през която се влизаше отзад в двора му.* Й. Йовков, Женско сърце. *Вече десет години отказ съседът Иван бе починал, но старецът не престана да мисли за хората, които живееха отвъд каменния зид, с които някога наедно бяха одинаци тая съсед-*

ска ограда. Ст. Дичев, За свободата. *По особено любезно се разговаряше Варлаам Копитарката с Кона Кръстия, съседът му през бараната.* Ив. Вазов, Чичовци.

комшия с дума от разговорната реч, равна по значение на съседа. *Всеки от нас ще ти отдели от земята си, да речем по петдесет декъма, ние всички сме комшии, ще ти сберем земята на едно място.* Д. Талев, Преспанските камбани. *— Сядай — каза Василе, сестраки се застоятелно из стаята. — Чакай да видя за жената, трябва да е по комшиите — усмихнато хвърлеши той и се изтикна из тясната врата бързо.* Кр. Велков, Село Борово. *Приказваха високо, нестеснено, свирка е уста и се смеяха — . . . Този необикновен за съседмодетата кюшк шум, . . , обикалние наред и отпиване чак до съседните дворове, като карше любопитните комшии да надзъртат през дупките на стобора.* М. Кремен, Схлупени стрехи.

СЪСШИВАМ. Вж. разорявам.

СЪСШИНИ. Вж. разваливи.

СЪСТОЯТЕЛЕН. Вж. богат.

СЪСТРАДАНИЕ, съчувствие, съжаление, жалост, жал, милост.

Общо значение. Съучастие към страданието, нещастието на някого.

състрадание: изживяване заедно с някого на нещастията му така, както той ги изживява. — *Жива ме погреба! — повтаряше тя* [майката]. *Той* [синът] *я слушаше със състрадание и пред нейната скръб не смееше горчива дума да изрече.* Ив. Карановски, Разказ, I. *Тя го разбира повече от другите и изпитва към него истинско, дълбоко, майчино състрадание. Иска й се да го прикъта, да го погали, да му каже най-нежните думи.* М. Кремен, Романът на Яворов. *Дали старият не говореше за своє дете. за син, . . , който е умрял и намира прилика у него с умрелия? Състрадание ѣви сърцето на момъка. Той се наведе и погали леко раменете на стария.* Ст. Загорчинов, Избр. произведения, III.

съчувствие: разбиране на тежкото положение на някого, изпитване на чувство на отзивчивост към нещастията му. *Душата на стареца не намери ни съчувствие, ни утеха от сина си.* Елин Пелин, Гераците. *Тя изпита съчувствие към мъката на приятелката си и се опита да я хлоджи.*

съжаление: дълбоко съчувствие, предизвикано от нещастието на някого. — *Ти, чедо — рече й Стоян, — да не си нещо болна? . . . И колкото имаше съжаление в думите му, още повече имаше в очите му.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Едри сълзи се търкаляха по лицето ѝ. . . . Сълзи на разкаяние, на скръб и съжаление към себе си.* Д. Талев, Илинден. *Тя му се показа нещастна. Съжаление изпълни душата му към нея, като виждаше, че сам той се явяваше неволна причина за това.* Ив. Карановски, Разказ, I. *Ала в същото време тая чичова Венкова студеница и това негово сопнато говорене, . . , възбудиха у нея и чувство на съжаление към невѣстата.* Т. Влайков, Стрина Венковица. . .

жалост в едно от значенията си е: чувство на мъка, страдание, причинено от неволята, нещастието на някого. Има разговорен характер. *Като гледаше зачервените очи на старата и трепереливе й устни, в него се пробуди жалост към нея.* М. Марчевски, Героите на Белиця. *Ах в твоите сърди има камено сърце! . . Ти нямаш жалост. . .* Ив. Вазов, Борислав. *Бликнаха две сълзи и протекоха по страните на Мария. Боян изпита жалост, седна до нея и я помилва по страната.* К. Петканов, Дамянова челяд. *Наистина, право бѣше, че след злощастната онази случка, у Елена трѣви пѣт се възбуди жалост към него и ѝ се обърна сърцето.* Т. Влайков, Вестовой.

жал в едно от значенията си е равно на жалост, но се употребява по-рядко. *Говорят людете без милост за вдовици, за стари моми, за жени като мене. . . — Нямал деца. Накаже господ некого, а людете немат жал.* Д. Талев, Преспанските камбани. *И във вечерната зорачина прокъпнѣ като писък на ранена птица горестен майчин вик — Стоянчо-о-о! . . . Показаха се съседи. Едни останаха приковани от жал на местата си. Други се втурнаха със свити сърца да утешават попаранета женщца.* Г. Русафов, И те са били деца.

милост: чувство на съжаление, предизвикано от страданието на свиден, мил човек. Употребява се в народния език. *Ако ли, майко, не можеш, / от милост и туй да сториш / то га се сберат момите / пред назе, майко, на хоро / и дойдат мойте врьстници / и скрьбно либе с другарки, /ти излез, майко, послушай / със мойте братя неврьстни / моята песен юнинка.* Хр. Ботев, Съчинения. — *Той е тиин и те биеше. . . — Василе, ела в себе си, не ме мъчи, . . Нямаш ли милост за мене и за детето?* Ив. Вазов, Драски и шарки. — *Нямаш ли милост към детето си, няма-аш? Какво е направило то?* С. Кралевски, Възвърната обич.

СЪУМЯВАМ. Вж. успявам.

СЪХНА. Вж. линея.

СЪХРАНЯВАМ, назн.

Св. вид: **съхрани:**

съхранявам: държа нещо на сигурно, подходящо място или създавам нужните условия, предпоставки и полагам грижи да се не поврели, изгуби, а също полагам усилия нещо

•

да остане такова, каквото е, да не претърпи изменения с течение на времето, да не изхвърле. Има книжен характер. *Дълги десетилетия след нейното написване* [на „Славянобългарската история"], *когато са я преписвали и съхранявали като светиня, тя е действувала на своите читатели с цялото свое съдържание.* Г. Бакалов, Избр. произведения. *Получените писми съхраняваме грижливо.* Ив. Вазов, Вазовата майка. Спомени. *Такова грозде се раждаше само във Воденско и само водещани можеха да го съхранят — до късна зима.* Д. Спространов, Самообречените. *Почетната старица беше украсила трапезата си с тия чудеса, както правеше всеки бъдни вечер, за да съхрани за потомството си спомена на един простодушен и мил обичай на старината.* Ив. Вазов, Утро в Банки. *Със силата любовта привързаност съм обичал на дедите* [**сенафт**] *влияние, без да търси това и на останалите съсловия и съхрани по тоя начин да наши дни интересни традиции, поверия и легенди.* К. Константинов, Тип през годините. *Жилавият и твърд български народ запази своята национална, съхрани своя роден език.* в. Работническо дело. *Съхраняваме художествени ценности.*

пазя в едно от значенията си не се различава от **съхранявам**, но се употребява предимно за предмети, вещи. Има разговорен характер. *По-грамотен и по-отворен, Вълчан водеше сметките, пазеше всички книжа.* Й. Йовков, Жетварят. *При сърцето му остана запазена китката на Кунка със старата пара. Тая китка Герчо грижливо пазеше навсякъде. В окопи ли седеше, под дъжд ли шрапнели и куршуми, на нож ли летеше към врага.* Елин Пелин, Пижо и Пендо. *После се върна към одъра и взе покрова. — Ето го — каза тя, — той е твой. Пазех го досега като икона.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Ще ми се да си запиша нещо от нашите провинции, които пазя за всеки случай.* Елин Пелин, Ян Бибиян на Луната. *Поп-попчаник Панаит се обръща към онези, които искат да четат и изучават неговата история; учи ги да пазят езика и народността си.* Б. Пенев, Начало на българското възраждане. *Баща си не помнеше, а за майка си пазеше един единствен спомен.* Д. Добревски, Бунтът на крайцера „Надежда".

СЪЧЕТАВАМ, комбинирам.

Св. вид: **съчетая.**

Общо значение. Свързвам неща по взаимно съответствие.

съчетавам: събирам две или повече неща, като получавам едно хармонично цяло или свързвам две или повече представи, понятия, действия и др., като внасям единство, целесъобразност. *Една вещ рька би могла да съчетае тия звуци в сложна и хубава мелодия.* Й. Йовков, Разкази, II. *Извърших на пергамент едно дръзко дело, скъли княже. Съчетах зи всеки ден и празник от годината българските обичаи с християнската църковна служба.* Й. Вълчев, Стъпала към небе. *Сега вие ще имате възможност да съчетаете теорията с практиката — да получите единство в работата.* в. Отечествен фронт. *Добрият художник умее да съчетава багрите. Тя подбираше конците и си съчетаваше по цветове за бродерията си.*

комбинирам: събирам заедно две или повече неща, като спазвам определени пропорции, мярка или свързвам два или повече факта, действия и др. по определен ред, за да се получи съответен резултат. Има книжен характер. *Статията се явява, . . . като произведение на един майстор, който е съумял да комбинира атическата грация с придобиките на аргоската школа.* в. Развитор. *И тъкмо по тия мисли той пише своите белетристически произведения и търси съответствующи именно на тези мисли сюжети за своите произведения и ги комбинира таки щото да прокарат именно тази нова тенденция в неговото направление.* Д. Благоев, Литературно-критически статии. *Той трябваше да направи още много пресмятания, да съпоставя отделни, съвсем изолирани факти, да ги комбинира с други, да ги засяна в едно или друга насока.* В. Нешков, Настъпление. *В губера бяха комбинирани случливо ръждиво-черено и оранжево.*

СЪЧИНЕНИЕ. Вж. творба.

СЪЧИНЯВАМ. Вж. измислям.

СЪЧУВСТВЕНИК. Вж. съмишленик.

СЪЧУВСТВИЕ. Вж. състрадание.

СЪЩ. Вж. същински.

СЪЩЕСТВЕН. Вж. важен.

СЪЩЕСТВО, твар.

съществo: жив организъм, съществуващ в природата — човек, животно. *В това писмо на генералния директор, . . . лъжаше студенина, егоизъм и жестокост към хиляди беззащитни същества, които от сутрин до вечер работеха в складовете му срещу окаяни надници.* Д. Дилов, Тютюн. *Непрекъснатата взривлива човешки същества от всички слоеве на обществото се точеше нагоре и надолу по средния и отсамния тротоар.* Д. Калфов, Избр. разкази. — *О — извиняваха придворните господа, — най-честне намерихме славея! Каква голяма сила се крие в това малко същество.* Св. Миников, Андерсен, Снежната царица и др. (превод). *Котурякът си Хаджи Генчо много обича, защото тоя котурак, както са види из много исторически факти, е бил единственото същество, което се е ползувало от Хаджи Генчо-*

•

ата любов. Л. Каравелов, Българи от старо време. *Ами я виж какво става с моите амеби и инфузории! . . Тия живи същества издържаха пендесет градуса под нулата! Лично аз ги замразявах, а ето си живи.* Ст. Волев, Младите столетници.

твар е книжна дума, която съвпада по значение със с ъ щ и с т в о, но когато означава **човек**, се употребява с иронитавна отсянка. *Или шета, или твар, птица, дивеч, домашно животно — всичко ми е достойно, разбирам в него бомия промисъл.* Ем. Станев, Антихрист. *Тихо вдше наред в ранната прохладна утрин, не се обаждаха ни земни, ни небесни твари.* Д. Талев, Самуил. *На края на софрата седеше баба Тота, майката на кмета, . . , оглупяла твар, която ядеше много и лакомо.* К. Калчев, При извора на живота. *Израсъл в чорбаджийски дом, в който на обикновените селяни се гледаше като на презрени твари, . . , сега той не можеше да се помири с това, дето те . . буха го принудили да трепери за кожичката си.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Подла твар.*

СЪЩИНА, същност.

същина: важни, основни белези на нещо, съчетани по строго определен начин, без които то би се разпаднало, би престанало да бъде. *За пръв път определена система върху същината на живота срещаме у гръцките философи.* Ас. Златаров, Избр. съчинения, III. *Тя само внесе отрезвяване — запрказва с Клео. . . После мина към същината на въпроса.* Ем. Манов, Бягството на Галатея. *В съчетанието на контрастите по-рязко изпъква същината на нещата. Може би Кюстендженца дължи хубавия си изглед именно на това.* Й. Йовков, Разкази, III. *Приказните мотиви по самата си същина са материал, податлив за заемки.* Б. Ангелов, Литературни статии.

същност: не се различава от с ъ щ и н а. *За мене театралното изкуство е най-могъщото от всички изкуства. Може би защото беше същност на моя живот.* Ив. Димов, Ако имах два живота. *Природа умен, той можеше, наистина, да долавя същността на всяко нещо.* Й. Йовков, Жетварят. *И дамата мислента. и дамата се отразяваха да засегнат същността на разговора.* Д. Кисьов, Щастието не идва само. *Изобщо до читателя* [на превода] *трябва да стигне и идейната същност, и чистият изразителен език на автора с всички свои художествени особености.* Н. Лилиев. За художествения превод.

СЪЩИНСКИ, същ, истински, цял.

О б щ о з н а ч е н и е. Който има всички необходими признаци, за да бъде характеризиран като такъв.

същински: чиито признаци са така изявени, че при сравнение с оригинала, с образеца, той напълно съвпада с него. *След десетина минути скицата беше готова, показа я на всички и ние ахнахме: — Същинска баба! Нашата баба!* К. Калчев, При извора на живота. *Нямаше повече от шестнадесет години, но беше израснала висока, стройна — същинска момА.* Ал. Бабек, Малкият емигрант. *Колко щастливо бе то* [момичето], *като си мислеше, че е вече същинска гражданка — с рокля, без забрадка.* Д. Калфов, Под южното небе. *На завоя, . . , имаше хубав вир. Над него водата беше издълбала в леската същинско корито.* Ем. Станев, Иван Кондарев.

същ в едно от значенията си съвпада със с ъ щ и н с к и, но се употребява по-рядко и има остаряващ характер. *Тойега се беше предрешил на същ селянин.* Ив. Вазов, Немили недраги. *Наоколо е същ панаир. Обозни части, етапни комендантства, нестроеви роти, болници.* Л. Стоянов, Холера. *Хубава ли, мила ли, | любова си: |ръцкъ стан, фиданка съща.* П. К. Яворов, Антология.

истински в едно от значенията си е: чиито белези го нареждат в някаква група като типичен неин представител. *Познавайки цената и силата на парите, за да покаже богатството си, бе издигнал в Пиргата, аристократическия квартал на Солун, истински дворец.* Д. Спространов, Самообречените. *Пияното ви има отличен тон, а вие свирите като истински артист.* М. Грубешлиева, Пред прага.

цял в едно от значенията си е: който по своя вид, изглед или характер много прилича на друг (с когото или с който го сравняват). *Мина се още някоя година. Колко възмъжа, зарякна, стана вече цял ергенин.* Т. Влайков, Стрина Венковица. . . *Ти си цял баща си, славния болярин Радомир.* Ив. Вазов, Борислав. *Па кривака му да видиш — . . : цяла суровища.* Елин Пелин, Пижо и Пендо. *Па лошо ли е, че искаме да те зарадваме? Уменето да радваш хората е цяло изкуство.* О. Василев, Любов.

СЪЩНОСТ. Вж. с ъ щ и н а.

СЯНКА. Вж. п р и з р а к.

Т

ТАБЛА, подпис.

табла: плоськ, обикн. продълговат или кръгъл, съл за носене, полнасяне на почерпка, храна и пр. *Лелята влезе със сребърна табла, на която димяха три кафета в големи турски филджани.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Вратата се отвори и влезе с табла и прибор за сладко младо момиче.* Дора Габе, Мълчаливи герои. *Хришица влизаше при него на пръсти, в ръце с червена табла, на която имаше хляб, мляко и тъкана кърпа.* Ст. Сиривев, Петко войвода. *Келнерът донесе табла с петия и бира, сложи ги на масата.* Ем. Манов, Бягството на Галатея.

подпис съвпада по значение с т а б л а, но има сравнително по-ограничена употреба. *В стаята влезе баба Параскева. На подпис от червена мед, . . , тя поднесе сладко с две чаши вода.* Д. Спространов, Самообречените. *Заповяхаха слуги с огромни, лъснали на силната светлина подноси, пълни с различни кристали и порцеланови чаши.* Д. Талев, Гласовете ви чувам. *В стаята влезе санитарката с голям подпис, отрупан с чинии и прибори.* Ем. Манов, Ден се ражда.

ТАВАН, потон.

таван: горната вътрешна страна на стая, помещение, плоскостта, която свързва стените. *От тавана висеше канделабър със зелени ресни. Изтрит котленски килим покриваше пода.* Ем. Станев, Иван Кондарев, *Сама тя, . . , излезе да я посрещне и я въведе в една широка одая с нисък таван и наоколо иглата с ниски меки мишери и възглавници.* Д. Талев, Илинден. *От гипсовите тавани блестяха полирани металически полилеи.* А. Гуляшки, МТ станция.

потон се се различава по значение от т а в а н и е народна дума, която се среща в книжнината. *Печката беше добре запалена и през душника й трептеше пламък, който хвърляше върху потона и стените червени отблясъци.* Г. Райчев, Избр. съчинения. *Стените бяха облечени с блед жълт копринен тапет, потонът — висок и снежно бял, подът от лъснат паркет с кафява кожа пред леглото.* К. Константинов, Селем часът заранта. *Залата. . имаше изписани с арабески стени, дървен потон, украсен с изкусни резби, нашарени с ярки разноцветни багри и позлати.* Ив. Вазов, Светослав Тертер. *Окачи лампата на потона и отиде към кьошка.* Ст. Дичев, За свободата.

ТАЕН. Вж. п о в е р и т е л е н.
Вж. т а й н с т в е н.

ТАЙНА, загадка, енигма, секрет.

тайна: нещо, което е неизвестно, неразгадано, непознато още, или нещо, което не трябва да се разгласява, да се знае извън кръг от определени хора. *Вярвай тези* [неразгадаените] *тайни централно място заема тайната за живота. Човекът. трябва най-честно да отговори на въпросите, що е живот, кои са материалните му носители.* Хр. Одисеев, Тайните на наследствеността. *Голяма и тъжна е тайната на упрекния ден и ние изнемогваме в болезнена. недоумяваща мъка пред един кръстопът.* Й. Йовков, Разкази, III. *На другата година, . . . Вълко получи писмо от град Котел. Кой го беше донесъл и кой го бе писал, всичко това оставаше тайна.* К. Петканов, Преселници. — *Добре, отвиам — съгласи се Тинчо. — Но нека това да си остане в тайна. — В тайна, разбира се. Няма да я раздрънкваш навсякъде, а.* П. Проданов, Седмокласници. *Ако тс пита за подпоручика, ще кажеш: отиде по границата. Де е отишел, защо е отишел — за туй нито дума. Разбираш ли? . . . Да си държиш устата и да се научиш да пазиш тайна.* Й. Йовков, Чифликът край границата. *Поверявам тайна. Дръжка в тайна. Професионална тайна.*

загадка: нещо ясно, неразгадано, около което се правят предположения, догадки. *Безкрайно разнообразие и строга закономерност, предадени от поколение на поколение, с векове. Вечната загадка на живота и наследствеността. Загадка, която е интересувала човека от дълбока древност, та до наши дни.* Хр. Одисеев, Тайните на наследствеността. *На малката дървена масичка под лозата ние прекарвахме да вечерта в тихи и проснени от вдъхновение разговори за бога, . . , за суетата на живота и загадката на смъртта.* Елин Пелин, Под манастирската лоза. — *Никой нищо положително не може да ми каже за човешкия живот; той е една сложна загадка — много, много сложна.* Д. Ненков, Другият. *Остана само една загадка: защо хаджи Драган женение Тиха за сьина тол момьк, чиито сватовници беше върнал преди месец?* Й. Йовков, Старопланински легенди.

енигма е книжна дума, равна по значение на з а г а д к а. Има рядка употреба. *Нощта пълнно е долетяла лице до прозорците и хилядите звезди непрестанно менят своя ред — странни, неразгадани енигми на битието.* Н. Стефанова, Откриване на света.

секрет е книжна дума. Означава: нещо, което не трябва да се разгласява, което трябва да се крие, за да не се знае от околните. — *Куших и една гумена лодка. . . Казано под секрет, тази лодка ще служи и за мене, защото и аз не знам да плувам.* К. Калчев, Семейството на

тъкачите. *Денко станал нелегален. Повечес не знаеше моите връзки по селата (тях държах в строг секрет), той и употребял свои родини.* Сл. Трънски, Неотлавна. *Всичко това беше много просто и ако имаше някакъв секрет, той беше в сянка, в размерите и формата на дискоевте, а това знаеше вече само Сеин-Янтар.* Й. Йовков, Песента на колелетата.

ТАЙНСТВЕН, загадъчен, ням, потаен, мистериозен, неведом.

тайнствен: в който има нещо неизвестно, скрито за другите, за който е неясно как е възникнал или защо стана и поради това були особен интерес, смущава или крие в себе си нещо необяснимо, непознаваемо, неясно. *И Денко не беше спокоен, той за пръв път излизаше на такова тайнствена и опасна среща.* Т. Караславов, Избр. съчинения, VI. *Тя [баячката] все котлетето и почна да сипва в кръг около казъка капки от виното, като бъбреше непрекъснато някакви неразбрани тайнствени думи.* сб. Хоро. *В тяните два дена слухове тайнствени идеха от всякъде, които ни въдушевяваха с вяра в успеха на въстанието.* К. Величков, Периодическо списание, I. *Няма вече връщане. Напред към опасностите и приключенията! Напред към тайнствената неизвестност!* П. Незнакомов, Маргаритка и аз. *До полунощ тъпчиите водеха тихи разговори, а от Балкана пристигаха тайнствени шумове.* А. Каралийчев, Спомени.

загадъчен: който крие в себе си нещо непознато, неизвестно, необяснимо, което не може да бъде обяснено с известните, обикновените средства и начини, поради което буди интерес, любопитство. *Желанието на Ян Бибиян е да услужи на науката, за да може да се проникне в тайната на тия далечни и загадъчни светове.* Елин Пелин, Ян Бибиян на Луната. *Какъв е тоя тайнствен Любенов, който знае неговите мисли? Наистина, много заключения бяха чужди на Младена, но все пак не е ли загадъчен тоя никому непознат човек?* Д. Немиров, Другият. *Произхождението на това име е загадъчно и тайнствено.* Й. Йовков, Разказ, III. *Има мигове, когато вдъхновение обладава душата, скрито тръпне в предчувствие на нещо загадъчно и непознато.* Г. Райчев, Избр. съчинения.

таен е равно по значение на т а й н с т в е н, но има ограничена употреба. *Разлюляла сълтите си клони, дуни горестни гората ронис: „Самодива лани с тайна сила [млад овчарин беше запленила.“* Н. Ракитин, Стихотворения. *„Но ти бледнееш, скъпо ми дете, / от ден на ден те виждам да отпадаш. / Дали те тайна болест налетя [кажи какво ти е сега, на страдаш. . .“* Ем. п.Димитров. В страната на розите.

потаен в едно от значенията си се свързва с околната, природната среда, обстановка или с време. Означава: за който не се знае, не се разбира какво изразява, какво крие в себе си. Употребява се с поетична отсянка. *Мълчалив и потаен се издигаше насреща балканът.* Ем. Коралов. Дъщерята на партизанина. *За върха станахме по тъмно на другия ден, в тръ часа. Луната още магьосваше планината, помагаха й и звездите. . .Всичко изглеждаше чудновато, обвито в синкава пъяжина, потайно.* Ст. Станчев, Под ясно слънце.

мистериозен: чието обяснение е усложнено от някакви допълнителни неясни факти, обстоятелства, при което липсват данни, за да бъде обяснено то по логически път. Има книжен характер. *Вас ви интересуват обстоятелствата, при които е загинала конспираторката. . . Аз съм единственият човек, който може да хвърли светлина върху тоя мистериозен случай.* К. Георгиев, Възможни и невъзможни признания. *Настръхналите му нерви болезнено въспримаха всеки звук, сякаш беше се пренесъл в някакъв мистериозен свят, в който се откриваше неизразимата тайна на всяко нещо.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Недоумението на Лизова било голямо, той хванал да подозира селяните за това необяснимо и мистериозно умиране на дрьвчетата.* Ив. Вазов, Из бележника на поета.

неведом е книжна дума, равна по значение на т а й н с т в е н. Среща се в художествената литература. Има ограничена употреба. *Неведоми гласове на нощни птици отекваха в тишината остро и страшно.* С. Северняк, От нашия кореспондент. *Загледа се в безкрая, дълбок и неведом, както дълбока и неведома бе сега нейната душа.* К. Кръстев, Катастрофа.

ТАЙФА. Вж. б а н д а.

ТАКА, тъй.

така: по същия, по този начин, в същото това положение, състояние или толкова много, в такава степен. *Мицо поклати глава и тъжно рече: — Ех, бай Гоце, така е вярвяла светът и така ще вярва.* Д. Спространов, Самообречените. *Тука във Влашко работите така отиват.* Ив. Вазов, Немили недрани. *Колко време стоя така, тя не помнеше. После стана и по най-краткия път излезе вън от село.* Й. Йовков, Старопланински легенди. *Той бърза да легне — така се чувствува най-добре.* Л. Стоянов, Хопера. *Бученето на моторите се чуваше така силно, като че апаратите летяха над самата къща.* Вл. Полянов, По пътя.

тъй съвпада по значение с т а к а, но има разговорна употреба. *Тъй жетвата дядови Добреви караха до вечерта, и другите дни, докато си поженяха всичките си посеви.* П. Ю. Тодоров, Идилии. *На другия ден слънцето все тъй жестоко и силно печеше.* Елин Пелин,

Летен ден. *Аз бях млад и остарях, а ти все тъй си седиш.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан. *Тъй както сиява мъдрия седнико | цветец, когато слънцето залезе, | тъй и сърцето Рамиди се сви, | прибрало спомен скъп за ясни дни.* П. П. Славейков, Епически песни.

ТАЛАЗ. Вж. в ъ л н й.

ТАЛАНТ. Вж. с п о с о б н о с т и.

ТАЛАСЪМ. Вж. в а м п и р.

ТАЛИСМАН, амулет, муска.

О б щ о з н а ч е н и е. Предмет, който носи щастие, предпазва от нещастия (според суеверните представи).

талисман: предмет с чудотворна сила, който носи щастие, успех или предпазва от нещастия този, който го притежава. *В такива торбички сергущите и суеверните крият. . някой чародеен талисман.* Д. Спространов, Самоубечените. *„Победата" чакаше долу, изчистена и заредена с бензин. Дори талисманът — някаква кафява лаймунка — висеше завързана на копринен конец високо пред кормилото.* К. Калчев, Семейството на тъкачите. *Моите деца ми бяха дали талисман — едно кученце, колкото кибритена кутийка.* Й. Радичков, Неосветените дворове. *Вождьт стана и тържествено сложи гривната на дясната си ръка. Навярно това бе защитният талисман.* Гр. Угаров, По следите на заточеника.

амулет: малък предмет с магическа сила, който се носи за предпазване от болести, злини, уроки и под. *Възрастните мъже и жени носят лекутуники, а по-бедне на полска работа се ограничават с платно, обвито около бедрата им, и с „бъшебни амулети", които носят на ръцете и шията си.* Л. Мелниши, Сенегал.

муска: предмет, обвит, с написан на него текст (благословия, молитва, заклинание, обики, зашит или скрит в кутийка), който предпазва от болести, злополуки, нещастия и т. н. този, който го носи. *Чалмалиш и феслиш търговци предлагат — . .чудодейни муски . . — триъгълна кесийка с изречения от Корана, която се закачва на шията за предпазване от болести и разни други, . . беди.* Хр. Брънцов, Никога в Цариграл. *Някои хора имат живот носят на шията си триъгълна муска с изписани вътре тайнствени слова.* Г. Райчев, Избр. съчинения. *Карабрахимовият кон струваше поне двеста. И Карабрахим бе платил сто дуката да му напишат свещените муски, които беше вплел в гривата му — да не го урочасат.* А. Дончев, Време разделно.

ТАМАН. Вж. т о ч н о.

ТАНЦУВАМ, играя.

танцувам: изпълнявам танц, обики. с партньор, като правя редица пластични и ритмични движения и специални стъпки (обики. под звуците и ритъма на музика). *По лъснатия паркет танцуваха множество двойки: мъжете с бели ризи, . . . а жените — те сякаш бяха дошли на гости от някакъв друг свят.* Ал. Бабек, Малкият емигрант. *Поччев се поклана на Павлина, прегръща я и започват да танцуват.* Й. Йовков, Обикновен човек. *На склона имаше и кокетна хижа, . . Тук всяка събота до късна нощ, . . . се разнасяха игривите звуци на акордеон и веселите гласове на младежи и девойки, които танцуваха.* М. Марчевски, Повести. *Чуваха се нейните отмерени стъпки — тя танцуваше под такта на шлагера, правеше кръгове.* Г. Караславов, Избр. съчинения, II. *Но двете жени не спряха нито за момент, те танцуваха леко и търгано с привични грациозни стъпки.* Др. Асенов, Сурово изпитание. *Танцувам валс. Танцувам танго.*

играя е едно от значенията си е: изпълнявам народен танц (хоро, ръченица и др.) или друг вид танц. Когато не се употребява за народен танц, има разговорен характер. *Една игриви весела песен се разлетя като вихър из кръчмата. . . Дядката стана и почна тежко да играе, като гледаше в краката си и подвикваше.* Елин Пелин, Летен ден. *На това хорие гайда или кавал не свири. Момичетата сами си пеят и си играят.* Т. Влайков, Стрина Венковица. . . *Оркестърът прекъсва мислите ми. Оглушително гръмва някаква танцова мелодия. Започнаха да се надигат, двойките се завъртяха на празното място между масата и стената. И аз се реших. Може би съм тъй повече, защото не бих посмял да играя с непозната жена.* Ив. Венков, Хора край нас. *Царят я посрещнал, зарадвал се, че я вижда пак, и тъй като тъкмо. . . започвал танцът, те взели заедно да играят.* Ас. Разцветников, Братя Грим, Снежанка и др.(превод).

ТАПА. Вж. з а п у ш а л к а.

ТАТЕ. Вж. б а щ а.

ТАТКО. Вж. б а щ а.

ТАТКОВ. Вж. б а щ и н.

ТАТКОВИНА. Вж. р о д и н а.

ТАЧА. Вж. у в а ж а в а м.

ТВАР. Вж. с ъ щ е с т в о.

ТВОРБА, творение, произведение, съчинение.

Общо значение. Плод на творческа дейност.

творба: плод на творчески усилия, дейност в областта на изкуството (литература, живопис, музика) в резултат на дарба, на вдъхновение. *Подадоа* [Гео Милев] *„Лирически хвърчащи листьче", спасяват, сбирнат, е които най-чисто сам унищожаме със свои преводи и оригинални творби.* Н. Лилиев, Съчинения, III. *Той говореше с ентузиазъм за живописните сгарини, дето съвременные творбите на най-великите италиански художници.* Ив. Вазов, К. Величков, Периодическо списание, I. — *Българските народни майстори и българските художници са вложили в творбите си толкова хубави усилия и толкова благородни чувства,* С. Северняк, От нашия кореспондент. *На една от страничните стени в нарочни шкафове са наредени скъпи керамични творби.* Г. Караславов, Избр. съчинения, III. *Основана на шкафа се светосие от няколко отделения, в които бяха наредени . . плочи с избрани творби от Бетовен, Моцарт, Шуберт, Вагнер, Лист, Григ.* Г. Караславов, Танго.

творение е книжна дума. По значение съвпада с творба, но има остаряващ характер. *Господин Брьчков, вашият син е поет. Аз четох с възхищение творението му.* Ив. Вазов, Хъшове. *Едно от най-добрите творения на Елада е драмата.* сп. Театър. *Ето вече трета година под ред. — . . — големинт, със световна известност артист идва у нас, да ни поднася чрез своето изкуство на изтъкнатите творенията на най-великите майстори на звука.* в. Комедия. *Изучаванията на дотъкнатите бои, предаване на тонисите през седеките цветове на слънчевия спектър, . . . всички тие способи, за които говорихме в студията си за Мане, са в още по-голяма степен, и в по-съвършена форма, достойне на творенията на Мане.* сп. Художник.

произведение в едно от значенията си е: плод на творческа дейност в областта на изкуството или науката. *В музея* [на изящните изкуства] *преобладават произведенията на класическата скулптура.* Ал. Константинов, До Чикаго и назад. *Най-бележитите произведения на южнославянската литература са били съставени тук на Атон.* Б. Пенев, Начало на българското възраждане. *Във фондовете на музеите трябва да се събират и научни или художествени материали — етнографски експонати, произведения на изкуството и др.* в. Народна култура. *Грьцката драма създаде произведения, които с право се смятат за шедьоври по своята композиция, драматическа наситеност, сила на художественото слово.* сп. Театър. *Поколения от мъдрец: велики, . . , са дивили света с произведенията на своя ум.* Ив. Вазов, Утро в Банки. *Бетховен е създал сонати, квартети, квинтети, симфонии и други музикални произведения.*

съчинение в едно от значенията си е: литературно или научно произведение. *От древните писатели той най-много обичаше съчиненията на Тацит.* А. Каралийчев, Спомени. — *Вие чели ли сте Хайне? — Много пъти. Когато бях преди няколко години в Лайпциг, купих си пълното сбрание на неговите съчинения.* Ив. Караворски, Разкази, I. *По-забележителното в тая стая са трите шкафове, пълни с хубаво подвързани книги, дето са събрани съчиненията на по-видните български и руски писатели.* Л. Шопов, Ц. Гинчев и др. в спомените на съвременниците си. *В съчиненията на Раковски се е отразило цяло поколение. В тях то се е научило да уважава своето минало, да негодува от своето настояще.* К. Величков, Сбр. съчинения, VIII. *Аз отново поемам и гризкта да сбера и издам своите съчинения. — както ония, що са писали и печатали в известни списания през минали години, така и тия, които сега работя и които още тъкмя да напиша.* Т. Влайков, Съчинения, I.

ТВОРЕНИЕ, създание.

творение е книжна дума. Означава: всяко живо същество, сътворено от природата, което е част от нея (според християнските вярвания — живо същество, създадено от бога). В мн. ч. не се употребява за човек. *Аз съм човек. . Свободен човек. Най-съвършеното творение на природата и неин господар.* Д. Талев, Гласовете ви чувам. *„А, виждам, охлюв! / . . . / „Кажи ми, жалко ми творенье, „Как се изкачи тъй високо? — " — С ентузиазъм!* — " Ст. Михайловски, Novissima verba. *Любви всяко божие творение, както иска бог.* Ст. Загорчинов, Ден последен. — *Цветята са най-хубавите творения на бога.* Елин Пелин, Под манастирската лоза. *Беше топла, тиха привечер, навяваща размисъл и тъга — ще речеш, в такива часове и самият бог се е размислил над творението си.* Ем. Станев, Антихрист.

създание е книжна дума, която не се различава по значение от творение. Употребява се предимно за човек. *Упласи свещта и легна до Захарничо, . . Само това лъничко създание, . . , само то беше близко, нейно, родно.* Елин Пелин, Гераците. *Да имаше в това време някой фотограф да снеме това божие създание* [Аико], *в което се бяха слели всичките дарове на хубостта.* Ц. Гинчев, Ганчо Косерката. *Малкото пъстро създание* [сърнето] *изглеждаше спокойно.* Ем. Станев, Повест за една гора. *Изведнъж погледа ми плени едно цвете, . . Аз се спрях очарован от това чудно хубаво създание.* Ив. Вазов, Пътни бележки.

Вж. творба.

ТВОРЕЦ. Вж. бог.

ТВОРЧЕСКИ, създателен, градивен, конструктивен.

Общо значение. Който е свързан със създаване на културни, духовни и материални ценности.

творчески: при който от някакви обикновени предпоставки се създава нещо ново, по-висше, по-ценно белега на този, който го прави. *Обстоятелствата застават карловци да търсят своя поминък в занаятите и търговията и градят бележи голям разцвет и широко разпространение на творческите инициативи в тая област.* Ив. Унджиев, В. Левски, биография. *Никъде не може да се види така ясно и внушително могъществото на свободния творчески труд, както при младежката строителна бригада „Георги Димитров".* Г. Караславов, Прохлът на младежта. *Създаването на единната научно-техническа организация ще осигури най-добри условия за творческа дейност на всички техници и работници при преобразуване на нашата икономика на социалистически начала.* в. Отечествен фронт. *Творческа мисъл.*

създателен: който дава резултати, като увеличава това, което е нужно на обществото, чрез който се натрупват духовни или материални ценности. Има книжен характер. Употребява се предимно в публицистиката. *Младен беше се заловил за едно сериозно дело, за едно създателно общинско начинание.* Т. Влайков, Съчинения, III. *Първата задача на Отечественият фронт — това е незабавното пристъпване към ударна, практическа, създателна дейност за провеждане програмата на Отечественият фронт.* Г. Димитров, Съчинения, III. *Съветският народ беше принуден да прекъсне своята забележителна мирна създателна работа и да грабне оръжието, за да брани своята земя.* В. Коларов, Против хитлеризма. . *Заел изцяло с мирен създателен труд, българският народ дейно участвува в борбата на народните маси в света за мир, демокрация и социализъм.* в. Вечерни новини. *Създателна критика.*

градивен: който помага да се създадат или да се извият положителните качества на нещо, като се преодоляват някакви недостатъци, слабости. *Най-могъщият фактор на всеки прогрес, на всяко вървене напред — това е критиката и самокритиката (. . .) , разбира се, критика градивна, критика строителна.* Г. Димитров, Съчинения, III. *Партиите на Отечественият фронт са обединени върху положителна платформа, върху градивна програма, върху творческо дело.* Г. Димитров, Съчинения, III.

конструктивен се свързва с мерки, предложения, позиции. Означава: който не задълбочава противоречията, а търси разумен компромис, за да се стигне до единодушие и решение на трудния въпрос. *Държавният министр е охарактеризирал предложения от Полша план за създаване на безатомна зона в Европа като конструктивен план, като фактор за мира.* в. Вечерни новини. *От своя страна ръководителите на нашата партия и правителство, . . неведнъж са правили конструктивни предложения на правителствата на Гърция и Турция за установяване на добросъседски отношения.* в. Вечерни новини. *Конструктивна програма.*

ТВОРЯ, създавам.

Сн. вид: **създам.**

творя: с възникване правя да възникнат духовни ценности или произвеждам материални блага. *През XIX век творчеството на руските писатели достигна небивал разцвет. . .Тогава творят гениалните поети, писатели и критици Пушкин, Лермонтов, Гогол, Белински, Тургенев, Чернишевски, Некрасов, А. Островски, Толстой, Достоевски, Чехов.* Литература. *От тази затрогваща игра с напевен говор, жива мимика, . . усещах, че артистите на японския театър творят голямо изкуство.* Ив. Димов, Ако имах два живота. *Чудни хора. Как упорито работят и как бързо ръцете им творят чудеса!* Д. Немиров, Другият. *Днешното поколение твори за бъдещето.*

създавам: правя да възникнат произведения на изкуството или материални блага (обикн. в резултат на повече усилия, работа). *Големите представители на българската литература продължаваха да създават и да усъвършенствуват зрелите свои произведения.* К. Христов, Последни пожари. *В нашето столетие само двамина поети са смогнали да създадат цели галерии сериозни женски типове.* П. П. Славейков, Чужди литератури. *В развитието на българската литература Каравелов и Ботев създадоха цяла епоха.* Г. Константинов, Писатели реалисти. *Можеах да видя „Московски характер" на сцената на Народния театър в Тирана. . .Ръката на съветския режисьор е създала от тоя спектакъл един празник.* Н. Фурнаджиев, Между приятели. *В тия градове* [Вроцлав, Елена-гура], *както и в селата, . . , ние видяхме как бързо полящите са създали нов живот в тези стари полски земи.* Н. Фурнаджиев, Между приятели.

ТВЪРД, корав.

твърд: който не се поддава на натиск, свиване, сгъване и др., не променя или трудно променя формата си, а също и който е груб, неприятен, не е мек, а дразни при пипане. *Никога пиха сладко не беше спал на твърдата земя.* Ем. Коралов, Дъщерята на партизанина. *Това легло тука много ми е твърдо. В пленявта ще легна на меко.* сб. Хоро. *Разви книгата и намери парче твърд черен хляб.* М. Грубешлиева, През иглено ухо. *Тогава Стоян усети между пръстите си дебелия врат на една от хрътките и твърдата козина по него.* Д. Талев,

Железният светилник. *Тя стисна крепко нежната широка твърда ръка.* П. Вежинов, Втора рота. *Фермерът хвана от ръка на ръка — само тъмнят не се осмели да протегне ръка към твърдата хартия с гравьори султански герб.* Д. Талев, Железния светилник. *Книга с твърди корици.*

корав с равна по значение на т в ъ р д. *Опита се да отреже хлиб, но той беше съвсем корав.* М. Грубешлиева, Пред прага. *Колелата се напрегнаха бързо, удряха се в коравите бухи, хлъзгаха в браздите.* Ст. Марков, Дълбоки бразди. *Богатите търговци и чиновници . . . всякви се задушаха сега в коравите си яки и новите си врехи.* Й. Йонков, Песента на колелетата. *Христина, . . . обичаше много да дои; . . . Обичаше докосването до голото, топлото и корав вим.* П. Волен, Между два свята. *Леглото му беше корав и неудобно. Корав десетина.* Корав сиче.

Вж. и д р ъ ж л и в.

ТВЪРДЕ. Вж. д о с т а.

ТВЪРДИНА. Вж. к р е п о с т.

ТВЪРДОГЛАВ. Вж. у п о р и т.

ТВЪРДЯ, поддържам.

О б щ о з н а ч е н и е. Упорито настоявам, уверявам, че нещо е така.

твърдя: упорито настоявам, уверявам, че нещо е така, както казвам, както го зная, без да привеждам доказателства, без винаги да съм прав. *С тях* [разузнавачите] *пристигнаха и двама работници от самата фабрика. Те не знаеха точно колко полицаи пазят фабриката, но със сигурност твърдяха, че войски няма.* М. Марчевски, Митко Палаузов. *Вие твърдяхте, че сте много добър фотограф — надявам се, че снимката е сполучлива.* П. Спасов, Хлябът на хората. *Той твърди: научил ли основата на математиката добре, няма да я забравим цял живот.* В. Бончева, Анчето пише. *Други твърдяха и дори искаха да се хванат на бас, че макар и нападението да е предумишлено, щом няма убийство, ще го осъдят най-малко на десетина години.* Г. Караславов, Татул.

поддържам: оставам на становището, мнението си, не се отказвам от него, държа настоятелно на това, което казвам или смятам. *Завари генерала и Васил да спорят. Генералът . . упорито поддържаше, че от Георги Димитров трябва да се поучат всички българи как да се държат в чужбина.* М. Грубешлиева, Пред прага. — *Щом няма признания за комунистическа дейност — рече Комитов, — ще поддържаш показанията си.* Сл. Трънски, Неотдавна. — *Да, има нещо вярно, има доста вярно в твоите идеи, но и това, което аз поддържам, и то е право.* Т. Влайков, Съчинения, III.

ТЕГЛИЛО. Вж. т е г л о[2].

ТЕГЛО[1], тежест, тежина.

тегло: количество, маса, вещество, измерено с единица мярка. *Низите висят в рамките като големи жълти гердани. Сушат се на слънцето. Тате им се любува. Брои ги, пресмята теглото сега, пресмята колко ще остане, като се изсушат.* В. Бончева, Анчето пише. *Той беше откраднал пистолета на Венко и поставил в кобура му камък с тегло приблизително колкото теглото на пистолета.* Сл. Трънски, Неотдавна.

тежест и **тежина** имат рядка употреба в значение на т е г л о. **Тежина** има остаряващ характер. *Венецът се крепеше слабо. Тачката го дръпна и го откъса. . . . обръщаше го и го подхвърляше на ръката си, като че искаше да определи горе-долу тежестта му.* Й. Йовков, Жетварят. *Той дигна детето от люлката и едва когато усети малкото тяло в ръцете си, неговата жива тежест, наведе очи да го погледне.* Д. Талев, Самуил. *Чакалът е висок около 50 см., а тежината му достига да 10 кг.* П. Петков, Следи из планината.

ТЕГЛО[2], страдание, тегливо, патило.

тегло: много страдания, нещастия (болест, неприятности, грижи и под.), които следват едно след друго дълго, продължително време в живота на някого. *Болеувах дълго, осленях с едното око, . . Но никога не се отчаях. С покорност нося теглото си.* Елин Пелин, Църкови гнезда. *А мене питаш ли какво ми беше с две дребни деца? На нива ли тръгна, или на лозе, едното задявам на гръб, другото повеждам за ръката. Таквоз тегло и на душманина да не дава господ.* М. Марчевски, Повести. *Старата пък прекарваше през ума си своя тежък и нерадостен живот. . .Какъв живот прекара тя, какво тегло изтегли.* Г. Караславов, Татул. — *А бе то, като дойде ведньж до главата на човек, тъй ще си носи теглото цял живот.* Л. Александрова, Има едно щастие.

страдание в едно от значенията си не се различава от т е г л о. Употребява се обикн. в мн. число и има сравнително по-рядка употреба. *Обичам те, мой милн крайо! Обичам те от всичката си душа и сърце, ако ти и да си обречен на тежки страдания и неволи!* Л. Каравелов, Българи от старо време. *Спътник са ми били в живота | страдания, бедности в чужбина.* Хр. Ботев, Съчинения.

тегливо е дума от народния език, равна по значение на т е г л о. Употребява се обикн. в мн. число. *Какви тегглила претегглихме, божкеее, затуй ми побеля главати още като бях*

млада булка. Мъжки ми го заклаха кърсердарите в Хаинбоаз. Че ми остави пет дечурлига на главата. А. Каралийчев, Наролен закрилник. *Непоносими мъки и теглила се изсипоха върху народения народ през тези мрачни години.* Д. Линков, За земята българска. *Чуй как стене гора и шуми, | чуй как вчат бури вековни | как нареждат дума по дума | приказки за стари времена | и песни за нови теглила.* Хр. Ботев, Съчинения. Автентично изразение. *Черно теглило.*

натило е също лума от народния език. Означава: неприятни случаи, преживелици в живота на някого (за които обикн. той разправя някому). Употребява се обикн. в мн. число. *Разпъхнаин от хорската добрина, Лазар отиде в Янегота механа и разправи патилата си. Разказа за мечката, за злите хора, които го бяха набедили, че е заклал Кривящата.* А. Каралийчев, Птичка от глина. *Възрастните мъже. . разказаха в подпревара патилата си. Слезли от планината, за да купят малко царевица, защото децата им умирали от глад, но, за проклетия, попаднали в това село на най-лошите хора.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Във второто писмо Загубански описва патилата си на българския бряг, дето го задържа на денонощие в участъка и няколко дни под надзор.* Г. Бакалов, Избр. произведения.

ТЕГЛЯ, дърпам.

тегля: хващайки някого, нещо с усилие, със сила го приближавам към себе си или към нещо, като преодолявам тежестта или съпротивата му. *Някой я хваща за ръцете. Брайко я тегли. — Хайде, ела! Изскубна се момичето от здравите му ръце. — Остави ме! Няма да дойда.* А. Каменова, Харитининият грях. *Сирма я хваща под ръка и започна да я тегли към колата. — Без тебе не мърдам. . . — А пък без мене няма кой да кара колата.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Орельт кат крилат | все теглял на високо, | кир Рачо теглял на назад, | и Шуката — в дълбоко.* П. Р. Славейков, в. Гайда. *Изведнъж като каза нещо ррр! . . Че като казахаега онези ми ти коне: ще бягаме — . . — Че тегли дизгинтите! Навий си на ръцете си и тегли!* Й. Йовков, Жетварят. *Почна да се разхожда нервно назад-напред, като тегленето дългите си сърповидни мустаци.* Елин Пелин, Гераците.

дърпам: хващайки някого, нещо и преодолявайки съпротивата му, се мъча да го изведа, махна от мястото, което заема, където се намира. *Мъкар и вързано, то* [кучето] *се изправяше на задните си крака, дърпаше яростно синджира и лаеше разпенено.* К. Калчев, При извора на живота. *Двамата едри мъже пред него непрекъснато ставаха и сядаха, като размахваха отчаяно юмруци във въздуха. Други го дърпаха отзад — пречиш им бил да гледат.* Ал. Бабек, Малкият емигрант. *Веднага се облечи! — започна да му се кара тя, като го дърпаше да стане.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Васил се чувствуваше уморен и му се искаше да си почине до един слог на това хубаво време, . . , но детето тичаше по полето, дърпаше го след себе си.* И. Волен, Между два свята. *А чичо Трифон дърпаше дългите си мустаци и гледаше равнодушно.* Г. Караславов, Избр. съчинения, VI.

Вж. в л а ч а.
Вж. м е р я.

ТЕЖЕСТ. Вж. а в т о р и т е т.
Вж. т е г л о[1].

ТЕЖИНА. Вж. т е г л о[1].

ТЕЖКА. Вж. б р е м е н н а.

ТЕЖЪК. Вж. т р у д е н.

ТЕЙКО. Вж. б а щ а.

ТЕЙКОВ Вж. б а щ и н.

ТЕКВА МИ. Вж. х р у м в а м и.

ТЕКСТУАЛЕН. Вж. б у к в а л е н.

ТЕЛЕСЕН, физически.

телесен: който се отнася до тялото, свързан е с тялото на човек. *Тя не оставяше да я измъчва страхът и повече страдаше от телесните болки, тъй свойствени за положението, в което се намираше сега, през последните месеци на своята бременност.* Д. Талев, Илинден. *Той в напредналата си възраст беше запазил силите си и само една телесна повреда, спечелена през време на службата, беше го приковала към по-лека и по-безопасна работа.* Й. Йовков, Песента на колелетата. *Резливото вино се влива в жилите му и произвежда чудесно въздействие. Той чувствува мощ, телесна и душевна мощ.* Елин Пелин, Летен ден. *Телесен недостатък. Телесно наказание.*

физически е равно по значение на т е л е с е н, но се употребява обикн. във връзка с устройството или физиологичната дейност на човешкото тяло. *Мисълта, че има вътрешне в Бяло-Черково, . . му повярва всякакви физически и нравствени сили.* Ив. Вазов, Под игото. *Тя ставаше все по-меланхолична, по-саможивна и като че оглупяваше. . .В същото време у нея настъпваше и физически упадък.* Д. Димов, Тютюн. *Денят на физкултурата е един истински радостен празник на нашия народ — празник на физическото здраве и красота.* Г. Димитров, Съчинения, III. — *Колко хубаво нещо е да вярви човек физическа работа, да разкърква своите мускули!* Т. Влайков, Съчинения, III. *Физически труд. Физическа умора.*

ТЕМЕНУЖЕН. Вж. л и л а в.
ТЕМЕНУЖКА. Вж. в и о л е т к а.
ТЕПЕГЪОЗ. Вж. н а х а л е н.
ТЕРЗАНИЕ. Вж. м ъ к а.
ТЕРЗАЯ СЕ. Вж. м ъ ч а с е.
ТЕРЗИЯ. Вж. ш и в а ч.
ТЕРК. Вж. о б р а з е н.
ТЕРОР. Вж. п о т и с н и ч е с т в о.
ТЕРОРИЗИРАМ. Вж. м ъ ч а.
ТЕРТИП. Вж. п о р я д ъ к.
ТЕСНОГРЪД, ограничен.
О б щ о з н а ч е н и е. Който няма широки интереси, познания.

тесноград: който разглежда нещата, явленията само в неширок кръг, в тесни рамки, който няма широта в схващанията, разбиранията или който е израз на такива схващания, разбирания. *Аз с тебе няма да говоря, защото ти си станал тесногръд човек, уаляклъ си се от книжни теории и си осеснял за голямата и многостранна истина.* А. Гуляшки, Любов. — *Анархист ли си? — пак попита Стефан.* — *Не. Продължавай.* — *Можеш да ми изиграеш неприятен номер, ако си тесногръд фанатик, но ще трябва да продължа.* Д. Димов, Тютюн. *Каква душевна сила е имала Венета . . да презре съзнателно всички тесногръди разбирания на своите съвременници и на близките си хора и свърже завинаги живота си с такъв човек като Ботев.* Г. Белев, Картини из Румъния. *Тесногръди схващания.*

ограничен: чиито способности и духовни интереси са малки, слаби, чиито познания и интереси се изразяват само в тесен кръг, област или който е с малки възможности, не е способен да възприема, разбира в широта нещата, явленията. Означава също: който е израз на такива възможности, способности. *Ниц и ограничен духом — мисълта му беше заета през всичкото време с планове за дребни гешефти.* Д. Димов, Тютюн. *Човек, който е лишен от дарбата да води занимателен и умен разговор, е за оплакване. Той . . се показва неразвит и ограничен.* Ив. Вазов, Драски и шарки. *Борис обиколи с поглед лицата на присъстващите. Повечето бяха сурови, безчувствени лица. Две или три имаха толкова тъп и ограничен израз, щото Борис изпита необяснима омраза към тях.* Д. Димов, Тютюн. *Ограничен ум. Ограничени способности.*

ТИКАМ. Вж. б у т а м.
ТИКВА. Вж. к у ф а л н и ц а.
ТИМ. Вж. о т б о р.
ТИП. Вж. о б р а з е н.
ТИПИЧЕН. Вж. х а р а к т е р е н.
ТИРАНИЗИРАМ. Вж. м ъ ч а.
ТИРАНИН. Вж. д и к т а т о р.
ТИХ, слаб.
О б щ о з н а ч е н и е. Който е с малка сила на звука.

тих: който не действува силно, дразнещо на слуха, който почти не се чува. *Менците, . . . дадоха тих звънлив отглас.* Елин Пелин, Летен ден. — *А редно ли е, болярино — обади се друг глас, по-тих, по-слаб, личеше си на по-старичък човек, — да вика ръкнята невернца.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Да шепнеш тихи думи в тишината, | вий.л морен поглед в стара икона.* Д. Дебелянов, Стихотворения. *Кутмака се засмя с тих, хриплив смях.* Й. Йовков, Чифликът край границата. *Той се извърна назад и натисна бялото конче на малкия радиоапарат. . . В станта се разнесе тиха музика.* Ал. Бабек, Малкият емигрант.

слаб в едно от значенията си е: който е малък по сила, по степен и трудно се долавя със слуха. *До тях достигаше слаб, покъртителен вик.* Й. Йовков, Старопланински легенди. *Изведнъж в мрака светна огън, слаб изстрел, навярно револверен.* Й. Йовков, Разкази, II. *Той извади тесто, . . , залепи го на стъклото и натисна с ръка. Чу се слаб пукот.* Й. Йовков, Жетварят. *Той* [богомолецът] *зина със слаб, но хубав глас един тропар.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Малкото лежеше повито до майка си, чуваше се слабият му, треперлив гласец.* Д. Талев, Илинден.

Вж. б е з ш у м е н.
ТИЧАМ, бягам, търча.

тичам: движа се бързо в някаква посока, като при стъпване отделям високо краката си от земята, или се движа по такъв начин с няколко цел. *Огнянов като обезумял беше изскочнал на улицата и тичаше право към Здравко Стойков.* Ив. Вазов, Под игото. *Киро тича запъхтян към ротния командир, изважда ножчето си, . . , и бързо пори колета.* Д. Калфов, Под южното небе. *Пастирчетата тичаха край линията, викаха и ръкомахаха на войниците, които отвръщаха на поздравите им.* С. Кралевски, Възвръната обич. *Тичай тичана. . . Дадето изгрее слънцето тука да бъдеш.* А. Каралийчев, Топла ръкавичка. *Виж какво, Ванко!*

Виждани ли еи там они офицер? Тичай моля ти се, и веднага му предай това писмо. М. Грубешлиева, През иглено ухо. *Кучето тича след господаря си.*

бягам в едно от значенията си е равно на т и ч а м, но има разговорен характер. *Ебьо ускорляше стъпките си и бляше.* Елин Пелин, Повести. *Гологлав, само по една аба, Аго се повръна и се спусна да бяга подир каруците.* Й. Йовков, Ако можеха да говорят. *А конят все бляше колкото сили има.* Й. Йовков, Чифликът край границата.

търча с лума от народния език. Свързва се с човек. Означава: тичам, обикн. нанякъде, с някаква цел. *Кавал свири на поляна, | на поляна край гориця; | млада, хубава Стояна | тръчи с менци за водица.* Хр. Ботев, Съчинения. *При него останал само най-малкият, колкото да има кой да тръчи подир козите.* А. Христофоров, Ангария. *Я иди повикай кмета. . . Тръчи!* Й. Йовков, Приключенията на Гороломов. *Децата цял ден тръчат из двора.*

ТИЧЕШКАТА. Вж. б е г о м.

ТИЧЕШКОМ. Вж. б е г о м.

ТЛАСКАМ. Вж. б у з а м.

ТЛЕЯ. Вж. л и н е я.

ТЛЪСТ. Вж. д е б е л.

ТОЛЛЕТНА. Вж. к л о з е т.

ТОПЛИК. Вж. т о п л и н а.

ТОПЛИНА, топлота, топлик.

топлина: степен на нагрятост или умерена степен на нагрятост на телата (твърди, течни и въздухообразни). *В това време до огъня се приближи последният от дошлите. . . В малкиту му очи, пригурени от топлината и от дима, се таеше дълбока тъга.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Пътникът, като усетил топлината на слънчевите лъчи, . . . , свалил си клашнякът.* Ив. Вазов, К. Величков, Чувствувах под себе си топлината на напечената от слънцето мозайка. Ст. Христозова, Да тръгнеш с вятъра. *Слънцето се беше скрило, ала топлилите поля все още извличаха неговата обилна топлина.* Ал. Бабек, Малкият емигрант. *Печката бухтеше весело и мека, приятна топлина, . . . , се носеше из стаята.* Чудомир, Избр. произведения.

топлота в едно от значенията си не се различава от т о п л и н а, но има рядка употреба. *Бенко взе ръката му. . . От своя страна Петручио сякаш бе почувствувал топлотата на Бенковата ръка, та се размърда и леко отвори очи.* Ал. Бабек, Малкият емигрант. *Една муха се бие по стъклото на широкия прозорец! | Тук вътре мека топлота, приятност.* П. К. Яворов, Съчинения, I.

топлик в едно от значенията си съвпада с т о п л и н а. Има поетичен характер. *Бе свежо и бодро навсякъде. Изток гореше в кървави пламъци. И ние чувствувахме неговия топлик.* Вл. Мусаков, Забравени реалисти. *Огънят беше хванал вече жарава и от него идеше лек приятен топлик.* Ст. Загорчинов, Избр. произведения, III. *Земята беше суха и напукана, лъхна го топлик като от пещ.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан.

Вж. т о п л о т а.

ТОПЛОТА, топлина.

топлота: добро, сърдечно отношение, проява на сърдечност, задушевност в отношенията. *Султана я погледна с оня свой особен поглед, в който се отразяваше понякога цялата й душа, всичката й душевна сила, . . . в който проблясваше и дълбоко скрита топлота.* Д. Талев, Преспанските хамбани. *Достатъчно бе само да го погледнеш по-добре и би видял мекото сияние, което излъчваха очите му, би те облъхнала истинска човешка топлота.* П. Льочев, Песента на белите платна. *Всекидневната другарска топлота, нескритата обич на тези простодушни чисти хора му действуваха по-добре от всяка храна и лекуване.* Ем. Манов, Ден се ражда. *Душевна топлота.*

топлина в едно от значенията си съвпада с т о п л о т а, но се употребява рядко. *За пръв път от толкова време Филип забеляза в очите му топлина.* П. Стъпов, Гласове от вековете. *Той беше загубил най-близките си люде, отделили се бяха от него или той се бе отделил от тях и търсеше близост и топлина между войнищите си.* Д. Талев, Самуил.

Вж. т о п л и н а.

ТОПЛЯ, грея.

топля: правя нещо да стане топло — като му предавам топлина от някакъв източник. *На двора отново се спря. Слънцето приятно топлеше гърба й.* Й. Волен, Между два свята. *Вълшарката роди пет елени, почти голи лисичета, . . . , които тръпваше да топли деционощно с пълното си.* Ем. Станев, Повест за една гора. *Мама беше наклала огън на двора и топлеше вода за пране.* Г. Белев, Патилата на едно момче.

грея в едно от значенията си е равно на т о п л я, но има разговорен характер. *Когато се връщаше, намираше в къщи мъжа си, седнал пред печката да грее ръцете си.* М. Грубешлиева, Пред прага. *Сложи да грее вода за пране.*

ТОПОР. Вж. б р а д в а.

ТОПЧЕСТ. Вж. о б ъ л.

ТОПЪЛ, горещ, жежък.

О б щ о з н а ч е н и е. Който има повишена температура.

топъл: който от нагряване, от загряване има повишена, не много висока температура или който изпъква умерена, не много силна топлина, като действува приятно на сетивата. *„Какво да правя сега — сота се Тошка. — Чакай най-напред да измия съдовете, тъкмо има малко топла вода.* Ч. Караславов, Татул. *Мама слага паралията, дето топлата чорба изпуща миризлива и пъсна пара.* Г. Влайков, Прежиняното. *Ние слизаме с мъка, но веднага лягаме на земята; тя е топла от колкото слънце.* Л. Стоянов, Холера. *Денят беше много хубав — ясен, светъл, топъл: пролетното слънце *греше*, издигнато вече доста високо.* Г. Райчев, Избр. съчинения, I. *Навъ в градината *греше* топло есенно слънце.* Г. Райчев, Златният ключ. *Топъл вятър.*

горещ: който е много топъл, трудно поносим или непоносим за сетивата. *Носех от бурната гъвеч. . . Бързах да постъпя горещия съд на оградата и да подухам на пръстите си, защото вече обгаряха.* П. Славянски, Момчето със слъчеви коси. *Върховете на салкъпите, огрени от горещото слънце, дремеха, без да трепват най-малко.* Й. Йовков, Чифликът край границата. *Настъпиха най-горещите дни на лятото. Горещ чай.*

жежък е равно по значение на г о р е щ, но е характерно за народния език. *Всеки, който яде жежка баница, трябва да знае да я обдухва малко.* Мих. Георгиев, Избр. разкази. *Босите им крака ровят жежкия пясък.* Елин Пелин, Летен ден. *Слънцето се издигна и напече. . . Житата се укротиха и наведоха класове, а под тях затрепти жежка мараня.* И. Петров, Нонкината любов. *Жежкото августово слънце неусетно наклони към запад.* Ц. Церковски, Съчинения, III.

ТОПЪЛ, разтопявам.

Св. вид: **разтопя.**

топи: чрез нагряване постепенно правя твърдо вещество да премине в полутечно или течно състояние. *Жителите на тия села плавеха руда и я отпасяха в няколкото малки видни, собственост на местни селяни, които топяха рудата.* А. Христофоров, Антария. *Кочо израсна здрав и силен мъж, научи занаята на баща си. . .Сега те двамата топяха бакър или чукаха с малките чукове всеки на своето място и пред *своя* наковалня на широкия тезгях.* Д. Талев, Преспанските камбани. *— И *другите* прасета са заключени, не е само нашето. . . Топи ли мас, продава и сланина.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Топлото слънце топеше снега.*

разтопявам: чрез нагряване правя втвърдено вещество да стане отново полутечно или течно. *Но огрее ли слънце и разтопи ледовете, пак се светнат слоговете и бъдете от зеленика.* Кр. Григоров, Новодомци. *Погледнах меда и аз. И видях, че в средата му се е спряло слънцето и го разтопява целия.* А. Дончев, Време разделно. *Разтопяваме восък.*

ТОПЯ СЕ. Вж. л и н е я.

ТОРМОЗЯ. Вж. м ъ ч а.

ТОСТ. Вж. н а з д р а в и ц а.

ТОЧА, остря.

точа: правя да стане остра режещата част на нож, сечиво или хладно оръжие. *Помайваме се край примитивните, измазани с глина печки, гледаме как Радиоо изкусно точи ножа си на мокрия камък.* Н. Стефанова, Романтично пътешествие. *От три дни сеймените на кърсердара леят куршуми и точат ножовете си; опитват ги с пръст да видят дали са остри.* Й. Йовков, Старопланински легенди. *Сред тях* [виждите] *тук и там косачи. Отпреме-навреме те се спират, изваждат из пояса брус и започват да точат свойте коси.* Т. Влайков, Съчинения, III. *Ковачът Нено денем клепаше сърпове и мотики, а нощем точеше брадви.* А. Каралийчев, Приказен свят.

остря в едно от значенията си е равно на т о ч а, но има по-ограничена употреба. *Готвачите и хлебарите тракаха посребрените и позлатени съдини и остреха ножове о каменни брусове.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Когато влезе в кухнята, баща му остреше с пила старата бръдва.* Г. Караславов, Избр. съчинения, VI.

ТОЧЕН. Вж. а к у р а т е н.

ТОЧНО, тъкмо, таман, баш.

точно: в съвсем конкретно, съвсем определено съотношение с момент от времето или с мястото. *Точно при изгрев слънце, както бе наредил селскиян войвода, дойде от селото куриер.* Д. Талев, Илинден. *Взеха, че ме уволниха зимъс, точно срещу Коледа.* Чудомир, Избр. произведения. *Извисяваше снага един стар, клонест и много плодороден орех, който. . . беше поникнал точно на границата между единия и другия двор.* К. Калчев, При извора на живота. *Паднаха още няколко мини, две от които избухнаха точно върху билото на могилата.* Д. Димов, Тютюн.

тъкмо в едно от значенията си не се различава от т о ч н о, но има разговорен характер. *Той влезе в село тъкмо по обед.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан. *Огнищов забележи, че той се спря тъкмо там, от дето почваше пътеката.* Ив. Вазов, Под игото. *През тая гора минахме ние по тайна пътека и излязохме изведнъж тъкмо пред Манолоата къща.* Л. Дончев. Време разделно.

тъмен с дума от народния език, равна по значение на т о ч н о. — *Да вървим вече. . . — Той погледна часовника си. — Тъмен навреме ще отидем.* П. Спасов, Хлябът на хората. *Отде вдъна на ти бе? — плахо се засмя Гано. — Тъмен на време, че ми трябва помощник.* Ст. П. Даскалов, Стубленските липи. *— Защо ме будиш бе, тъмен бях заспал.* Ал. Константинов, Съчинения, I.

баш с равна по значение на т о ч н о. Има простонароден характер. — *Аман, аркадаш, каква стана вашата, бе! Тук напраиихте вълволица от нови кораби! — Какво си видял ти, бе. Ние баш сега започнаме!* Б. Трайков, Владетел на океани. *Някой наистина може да наеме сурия баш на лехати и да ме умори от мъка.* М. Марчевски, Повести.

Вж. и м е н о.

ТОЯГА, сопа, кюския.

тояга: дебела, дълга и огладена пръчка за подпиране при ходене, за биене и др. *Тогава вратата се отворила изведнъж, отвътре се измъкнала стара-престарала жена, която се подпирала с тояга.* Ас. Разветников, Братя Грим. Снежанка и др. (превод). *Той се изправи, подпря се на тоягата си и зачака.* Й. Йовков, Старопланински легенди. *И овчарската тояга, която беше грабнал, за да отпъди кучетата, трепереше в ръцете му.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Тя бе развързала няколко снопа ечмик и бе сложила класовете им един срещу друг върху чергата. Дигаше тояга и чукаше с все сила.* К. Петканов, Старото време.

сопа: дебела тояга (която обикн. служи за бой, отбрана и др.). *Вчера свреши и блестящия нож да се избият. . . Играят още ми тия сопа, . . . которе бръмят кръшн.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан. *Бях чувал, че вълците нападат на глутници, и още повече се уплаших. За успокоение стаения здраво тежката сопа, която бях взел със себе си.* Ив. Мартинов, Пролет мила. *До гората вече ни чакаха гонячите, мъже и деца от околните села, въоръжени с дълги сопи.* И. Петров, Леля се годява. *Задава се овчар. . . В ръцете си държи дебела сопа, която развърта над овцете.* Н. Хайтов, Шумки от габър. *От ергените едни чуниках, други чукаха с големи сопи спитовете.* Т. Влайков, Селянка.

кюския е дума от народния език, равна по значение на с о п а. Днес се употребява обикн. в изрази при закана за бой. *„Той никога не ни държа никакво слово" — разказват Лешкоци за своя учител. — „Само гьчеше старо и младо, . . Затюбкал се някой, а той ще го изгледа на криво и ще процеди: — Пуста кюския! Една глава носим бе, а и тя не чини пукнат мангър."* А. Страшимиров, Антология.

ТРАДИЦИЯ, обичай, адет.

О б щ о з н а ч е н и е. Определен ред или правило, влязло в бита на народа или в дадена среда.

традиция: определен ред, правило, влязло в бита на народа, в обществена или семейна среда, или приемственост на идеи, възгледи, вкусове и под., които се предават от поколение на поколение. *При това в неговата родна Тракия българските традиции още живеехха, говорителите на които вече не беше изчезнало.* Б. Несторов, Ариф и Рамзина. *Макар и вече заседнали, каракачаните не скъсват със своите традиции, а продължават да се занимават с овцевъдство.* Й. Раличков, Мл. Младенов, Горда Стара планина. *А всяка нова година по отдавнашна традиция юнкерите посрещали с вечерника и водоходяща весела програма.* Г. Караславов, Избр. съчинения, IV. *Изнахме стара семейна традиция: в края на всеки месец, когато получавах заплата, да давам малък гуляй.* Г. Райчев, Избр. съчинения. *В поетичното творчество на Вазов лежат много от корените на оная демократични и хуманистични тенденции, на оная реалистични традиции, които прогресивните поети след него продължавал и доразвиват.* Г. Цанев, Страници от българската литература. *Литературни традиции.*

обичай в едно от значенията си е: определен ред, правило, който се спазва при определен случай в дадена обществена среда и се предава от поколение на поколение. *Вчера бе първият ден на пролетта. По стар обичай учителите събраха децата да ги изведат на разходка.* О. Василев, Житие-битие. *На изпита, по обичая в това село, децата донесоха на учителя подарък малки кърпи от домашна тъкан.* Ив. Карановски, Разкази, I. *Понеже синовете му нарушавали стария обичай да ядат всички заедно на софрата, . . то и старецът не слядие редовно.* Елин Пелин, Гераците. *Аз предплатих на хазяйката половината от наема, както беше обичаят.*

адет в едно от значенията си е равно на о б и ч а й, но има простонароден характер. *Софра като се сложи — ще има ядене. Адетът е такъв.* К. Христов, Чеда на балкана. *Във всяко село и адет.* Погов.

ТРАЕН. Вж. и з а б р а в и м.

ТРАП, яма.

трап: голяма вдлъбнатина, образувана в земята или изкопана, изровена голяма дупка. *Стоян вървеше напатък с широки стъпки и тъкмо се канеше да прескочи един трап, край него се стрелна Шаро и тупна с четирите си нозе на другата страна на трапа.* Д. Талев, Железният светилник. *На една зелена наклонност край селото зееше широк и дълбок трап.* Ив. Вазов, Утро в Банки. *Пътеката извива през гората, набраздена тук-там с дълбоки, широки трапища.* Н. п.Филипов, Разкази на ловеца. *За да има къде да се скрият* [дивите патици], *изкопах малък трап и го напълних с вода.* Ем. Станев, Ятарското гнездо. *Всяка сутрин преди уроците ученците се строяваха в четири редици. . . Тогава почваха игрите: тичане от единия до другия край на училищния двор; . . ; скокове над изкопан за целта трап.* Ст. Дичев, За свободата.

яма не се различава по значение от т р а п, но обикн. се употребява за изкопана дупка. *През лятото той купи малко дървен материал, нареди да изкопаят яма, угасиха вар.* Г. Караславов. Обикновени хора. *На много места из разградените дворища в снега се чернеят ями: войниците са изкопали и дъмерите на овошките, изсечени много по-рано.* Й. Йовков, Разкази. I. *Вуждаха се и силажните ями, заредени, посипани със златиста слама.* Н. Тихолов, Дни като другите. *Цели два дни (. .) пътниците се бъскаха по неравния път, . . , насечен с дълбоки поройни ями.* А. Каралийчев, Топла ръкавичка.

ТРАПЕЗА, маса, софра.

трапеза: наредена маса с ястия, обикн. празнично, при тържествен случай. *Бяхме сложили трапезата и чакахме да ни дойдат гости, та заедно с тях да седнем да се гощаваме.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Надойдат сватове от съседните села и устроили обща трапеза. Разпръстрат бохчалките, пръвзват погачите, почерпят се с джанкова или сливова ракийка и почвят да ядат.* Кр. Григоров, Танчо от Гороцвет.

маса се употребява в значение на т р а п е з а, но не празнична, а всекидневна. *Масата е сложена. Можем да вечеряме.*

софра е дума от народния език. В едно от значенията си не се различава от м а с а. *В дветеددеки бяха сложили софри. Нарядиха се панци и чини с яденета.* Б. Несторов, Ариф и Рамзина. *Набърже разгъна софрата, примете трохите.* К. Петкапов, Дамяновата челяд. *Когато стареят бе обиден, страдаше от нещо и дълго не идеше на софрата, Божан отиваше при него.* Елин Пелин, Повести.

ТРАПЕЗАРИЯ, столова.

трапезария: стая или помещение за хранене в жилище или общежитие. *Двамата влязоха в малката трапезария на втория етаж и седнаха на масата. Слугинята почна да носи ядането.* Д. Димов, Тютюн. *Когато влезе в трапезарията, масата за вечеря бе сложена.* М. Грубешлиева, През прага. *Хер Артур се затвори в каютата си веднага и я напуушаше само за малко на обед и вечер; хранеше се в общата трапезария.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Всичко, като за вас, приятели, дал господ в манастира, заповядайте долу в трапезарията, ще ви наглася вечеря.* Ив. Вазов, Ивайло.

столова не се различава по значение от т р а п е з а р и я. *А пък тая стая се казва столова. В нея ние се храним.* О. Василев, Житие-битие. *Михайлов закусваше с жена си в столовата.* Д. Калфов, Избр. разкази. *През тая сутрин никой не отиде на храна във войнишката столова.* П. Вежинов, Далече от бреговете.

ТРАЯ, продължавам.

Св. вид: **продължа.**

трая се свързва с действие, събитие, явление и под. Означава: развиване се, извършване се или съществуване определен период от време — от започването до свършването. *Ту тих, ту развеван от вятъра като виялица, дъждът трая близо цял час.* Й. Йовков, Чифликът край границата. *Засвири въздушна тревога. . .бомбардировката трая три часа.* М. Грубешлиева, През иглено ухо. — *Моето отсъствие — . . — щеше да трае пет, най-много десет дни.* Ст. Дичев, За свободата. *О, колко хубава е пролетта! | . . | Но, млада моме, не забравй, | че малко трае велка красота.* П. Р. Славейков, Избр. произведения, I.

продължавам в едно от значенията си съвпада с т р а я, но тук изпъква развоят на действието, протичането на процеса, явлението. *Сражението бе продължило шест часа.* Д. Талев, Илинден. *През втората половина на VIII в. при наследниците на Тервел избухнали междуособици, които продължили двадесет години.* История. — *Съблечи се да видим — каза лекарят. Прегледът продължи много.* Д. Талев, Старата къща. *Започват се улични боеве, които продължават през цялата нощ.* Ив. Унджиев, В. Левски, биография. *Разговорът продължи няколко минути в този тон.* Ал. Константинов, Бай Ганьо.

Вж. т ъ р я я.

ТРЕВА. Вж. б и л к а.

ТРЕВОГА. Вж. б е з п о к о й с т в о.

ТРЕВОЖА СЕ. Вж. безпокоя се.

ТРЕН. Вж. вл ак.

ТРЕНДАФИЛ. Вж. роза.

ТРЕПЕРЯ, треса се.

треперя: правя чести, неволни разтърсвания (обикн. от студ, страх, силно душевно вълнение и под.). *Ужасен студ усещал, цялото му тяло треперело, зъбите му тракали.* Н. Райнов, Княз и чума. *Рьцете й трепереха така силно, че част от сместа се разсипа извън съда.* М. Грубешлиева, Пред прага. *От една седмица ядем само варена царевица — нозете ни треперят от слабост.* Л. Стоянов, Холера. *Тя говореше с мъка, долната и челюсти трепереше.* Й. Йовков, Старопланински легенди. *Те станаха набързо и излязоха със Сенов, който трепереше от гняв.* Елин Пелин, Щъркови гнезда. *Рьцете на Киро трепереха от вълнение, по той изтегли мрежата празна.* Д. Талев, Старата къща. *В стаята беше тъмно и детето трепереше от страх.*

треса се: силно треперя, правя бързи, резки движения (обикн. при плач, смях, силно вълнение и др.). *Изведнъж тя се хвърли на гърдите му и избухна в ридания.* — *Татко, татко. . .* — *тресеше се тя.* — *Той не ме обича, татко.* Ст. Дичев, За свободата. — *Ти не биша да четеш дневника. . . той си е мой! . . После избухна в неудържим плач. Разменете й се тресяха.* Л. Галина, Лястовичката. — *Ха, ха, ха* — *тресеха се от смях раздочарованите.* Кр. Григоров, Раздолчани. *Погледнах го крадешком; . . : той се тресеше цял от вълнение. Лицето му беше неподвижно и безкръвно, като бяла маска, устните — пепеливо-сини.* Г. Райчев, Избр. съчинения.

ТРЕПЕТ. Вж. вълнение.

ТРЕСА СЕ. Вж. треперя.

ТРИВИАЛЕН. Вж. банален.

ТРИУМФ, тържество.

триумф: явен, неоспорим, блестящ успех, победа в нещо. Има книжен характер. *Концертът бия истински триумф за младия музикант.* Ст. Грудев, Бележки българи. *„Превземането на Лозенград е един от най-големите триумфи, какито военната история познава.“* сп. Български воин. *Той е новия триумф на съветската наука и техника — пускането на втора космическа ракета.* в. Работническо дело.

тържество в едно от значенията си е: пълна победа, успех в нещо. *Сигурен съм, че тия доблестни съотечественици днес ще се борят с не по-малко енергия и самоотдаване за пълното тържество на историческото дело на Отечествения фронт.* Г. Димитров, До Отечественофронтовска България. *Доброто се увенча с пълно тържество над злото.* Ив. Вазов, Под игото.

ТРИЯ. Вж. бърша.

Вж. търкам.

ТРОВЯ. Вж. ядосвам.

ТРОВЯ СЕ. Вж. ядосвам се.

ТРОГАТЕЛЕН, покъртителен, прочувствен.

трогателен: който предизвиква дълбоко, вълнуващо чувство на жалост или който довежда до състояние на умиление. *Когато четеше трогателните места от своите произведения, толкова се вълнуваше, че губеше способност да продължава. Сълзи избликваха на очите му и той предаваше книгата на друг.* А. Каралийчев, Спомени. *Трогателни, но кьси и прости са тия следсмъртни обряди на бойното поле.* Й. Йовков, Разкази, II. *Трогателни са нейните ежедневни грижи за него. Всеки ден тя му носи свежи цветя, новини из писателската среда и радостта на своята топла дружба.* Кр. Кюлявков, Светлини по пътя. *Спомнят Самарджиев ме обичаше като свое дете и ме посрещна с трогателна сърдечност.* Д. Кадфов, Избр. разкази. *Трогателна сцена. Трогателно внимание.*

покъртителен: който разтърсва, разстройва душевно, като предизвиква много силно състрадание или довежда до състояние на дълбоко умиление. *Нещо задави гърлото й, очите й се наляха. Тя се разхлипа и през риданията. . . , разказът й излезе може би по-покъртителен, отколкото беше.* А. Мандалджиев, Отровният шип. *И в този тих, покъртителен глас на майката, и този вик на мъката и злощастното предчувствие заседнаха в ушите му.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Покъртителни случки. В близкото село Карасулар една бабичка стоплила на смъртния си час помолила своите близки: — Доведете ми едно българско войниче — да си го видя.* А. Каралийчев, Пітичка от глина. *Картината, която видя, беше покъртителна! Птиците бяха измрели.* П. Славински, Момичето със сплъчени коси.

прочувствен се свързва с реч, слово и под. Означава: който е пропит, проникнат със силни, дълбоки чувства и предизвиква искрено, задушевно вълнение. *Зел е думата с. Балабанов и е обявил събранието с една реч, която е продължила повече от час. . . Рядко се случва и в събрания у народи, дето цъфти красноречието, да се чуя такава реч, така силна, важна*

и прочувствена. К. Величков, Събр. съчинения, VIII. *След отелото в църквата говори Гео Милев. Неговото слово е кратко, но дълбоко осмислено, прочувствено, бойко.* Г. Караславов, Избр. съчинения, IV. *На Тодор Каблешков, личен свой приятел, . . Вазов посвещава прочувствена реч ода, в която се говори за сериозната му смърт, намерила дълбок отклик в сърцата и довела до успех в борбата.* сп. Пламък. *В свободните минути й пишеше писма, дълги, прочувствени писма. В тях й разказваше за работата си, за живота си.* К. Манолов, Велики химици.

ТРОН, престол.

трон: голям, богато украсен стол, на който седи монарх или висш църковен служител през време на тържествени церемонии. *Един трон от черно дърво с позлати и седефени шарила, . . . очакваше царя.* Ив. Вазов, Иван Александър. *Извън града беше издигнатата голяма беседка. Около нея стояха войници и хилядин народ. Царят и царицата седяха на великолепен трон сред седните и целия придворен свет.* Св. Минков, Андерсен, Снежната царица и др. (превод). *Застанала бабичката пред високия трон на царя, . . и разказала по какви работи е дошла.* А. Каралийчев, Топла ръкавичка. *Владишки трон.*

престол: поставен на издигнато място украсен стол, на който седи монарх. *В дъното царския престол в позлата, засенян от червен със златни везби балдахин.* Ив. Вазов, Към пропаст. *Дъждовето не каза нищо. Само разтвори вратата на стаята и посочи царския престол.* Св. Минков, Призракът от Кендари.

ТРОПАМ, хлопам.

тропам се свързва с човек или предмет. Означава: произвеждам шум, като удрям предмети един в друг, или произвеждам шум, като се удрям в нещо. *Мама влезе в къщи и зафана нещо да налива, да излива около: дъжд и да тропа нещо съдове.* Т. Влайков, Леля Гена. *Пътят минеглене праз през селото. Тук-там глухо тропаха портни.* К. Константинов, Птица над пожарищата. *На улицата играеха деца, мучаха говеда, тропаха коли. Но всичкият тоз шум долиташе като че ли от някъде далече.* Г. Караславов, Селски истории. *На стъпките настигаха само едно мълчание, . . В чантата на гърба му тропаха разни моливи и кутии.* М. Грубешлиева, Пред прага.

хлопам съвпада по значение с т р о п а м, но е дума, характерна за народния език. *Точно вода от чешмата, хлопаха с кофи и котли.* М. Грубешлиева, През иглено ухо. *Скарцаха замръзналите клони на ореха, плачевно се обаждаше кобилицата на кладенеца, хлопаше незадопенята портичка на градината.* В. Геновска, Седем години. *Как ги правеше Сали Яшар, . . . по неговите каруци не дрынкаха, не хлопаха като другите коля, а пееха по пътищата.* Й. Йовков, Песента на колелетата.

Вж. ч у к а м.

ТРОПОЛЯ, тропотя.

трополя се свързва с хора, животни, предмети. Означава: произвеждам еднообразен, равен, не много силен шум при движение. *Тя трополяше, тракаше с котлите.* Ст. Ц. Дасковъ, Есенно сено. *Мишки и плъхове цяла нощ притичваха, трополяха . . по гредите.* Й. Волев, Между два свята. *По пътищата скрибуцяха коли, трополяха каруци.* А. Гулящки, Златното руно. *Децата търкалят камъни, камъните трополят из синевите.* Ст. Македонски, Една земя ми е сняга. *Чаршиите бавно започват да оживяват. Скърцат ролетки, трополят кепенци.* П. Здравков, Незабравимо детство.

тропотя: произвеждам равномерен, еднообразен, неголям шум (обикн. при движение и местене на предмети или при стъпване, при пристъпване на повече хора или животни). Има разговорен характер. *Печката веднага заботи — Ния бе я подредила още предната вечер, . . за да не тропоти сега. . .Борко може да спи още.* Д. Талев, Гласовете ви чувам. *Вън, в преддверието пред Борисовата стая, тропотеше Фотина, . . , и някак по-силно, отколкото беше нужно.* Д. Талев, Гласовете ви чувам. *Конете, охранени, . . , бързо вървяха. . . , подкованите копита звънко, отмерено тропотяха по главната улица.* Т. Харманджиев, Крилато време. *Те и четиримата тропотеха с обущата си по едрата каменна настилка, стъваха се, . . , колкото и да вървяха предпазливо.* Д. Талев, Самуил.

ТРОПОТЯ. Вж. т р о п о л я.

ТРОТОАР, плочник.

тротоар: тясна, слабо издигната над уличното платно ивица покрай сградите, покрита с плочки, по която се движат пешеходци. *Вечер на градския площад и по главната улица шумеше весел . . народ. Хората се движеха свободно и по тротоарите, и по платното на улицата.* Ем. Манов, Ден се ражда. *Долу до бордюра на средния тротоар бе спрял мотоциклет с кош.* Д. Калфов, Избр. разкази. *Левски вървеше по десния тротоар и се взираше в номерата на къщите.* Ст. Дичев, За свободата. *Тротоарите бяха почти безлюдни. Само пред кината и пред някоя новоразредена витрина се мярваха повечко мъже и жени.* Ал. Бабек, Малкият емигрант.

плочник е равна по значение на т р о т о а р, но има ограничена употреба. *Хората бяха празнично облечени и много бавно се движеха по плочниците.* К. Петканов, Вълнолом. *Безкрайни пътници вървоолци се точеха по двата плочника — сякаш цяла София бе изляла да се разхожда по тоя булевард.* Д. Калфов, Избр. разкази.

ТРОША. Вж. ч у п я.

ТРУД. Вж. р а б о т а.

ТРУДЕН, мъчен, тежък.

О б щ о з н а ч е н и е. Който изисква голямо усилие, напрежение.

труден: който изисква големи усилия, голямо напрежение, за да се извърши, чисто извършване е съпроводено с преодоляване на трудности, пречки. *Тук ходът стана още по-труден: скалистите прагове и стръмнината не ми позволяваха да ездя мулето.* Ив. Вазов, В недрата на Родопите. *През тъмния дол пътят беше труден. Пътеката не се виждаше.* Х. Русев, Под земята. *Тя мислеше само за урошите си, за трудните задачи.* Г. Райчев, Избр. съчинения. *При всяка книга аз трябваше да обяснявам какво съдържа, от де съм я взел, кога, за колко и това беше една крайно трудна задача.* К. Величков, Периодическо списание. *Тя познаваше неговата добрина още преди няколко години, когато основаваха фермата и когато той най-много й помагаше в трудната работа.* И. Петров, Нонкината любов. *Поздравяваме ви с отлично издържания изпит в трудния поход. Ура, момци!* Д. Добревски, Бунтът на крайпера „Надежда".

мъчен в едно от значенията си не се различава от т р у д е н, но има разговорен характер. *Само следи от копитата на дива коза накърлязваха девствеността на тая пресна. Ние я заобиколихме и излязохме на седловината капнали, сломени от тоя мъчен бързеж.* Ив. Вазов, Великата Рилска пустиня. *Задачат беше мъчна: как да се излезе от затруднеиото положение и как да се подобри всестранно животът и помишлъкът на бедстуващия български гражданин.* Елин Пелин, Аз, Ти, Той. *Името на третия, който се обади само веднъж, ми се видя много мъчно и не го запомних.* Л. Александрова, Има едно щастие. *Не му се ставаше, защото на неговите години всяко ставане беше мъчно!* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан. *Той заспяваше нивите, защото сеенето с ръка беше мъчна и тъпка работа.* Й. Йовков, Чифликът край границата.

тежък: който изисква много голямо физическо или психическо напрежение, за да се извърши, осъществи. *Лятно време ходеше с осите сам, зиме мъкнеше тор, носеше сено, работеше най-тежката и най-нечистата работа.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан. *Изведнъж едва чуто Нихад попита: — Има ли. . . алах, другарко? Взрях се в учудените му очи, които беше вдигнал в очакване. Те ми казваха колко сложен и тежък е този въпрос за моя малък ученик, как го измъчва той.* Л. Александрова, Има едно щастие. *Вкръгъ тръгна унесен в своите мисли, забравил за тежкото пътуване до фронта.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Партийният кадър ореден. Нелегалната работа стана адски тежка.* К. Ламбрев, Средногорски партизани. *Бе тежък бойният ни път — редиме се в жестоко време.* В. Георгиев, Партизански песни. *Тежък физически труд. Тежка операция. Тежко раждане.*

ТРУДНА. Вж. б р е м е н н а.

ТРУДОЛЮБИВ, работлив, работен.

О б щ о з н а ч е н и е. Който обича да работи.

трудолюбив: който обича да се труди, който с голямо желание и упорство се труди. *Пъргав и трудолюбив, той бе работил през целия си живот и бе спечелил да удоби и утрин имотите, останали от баща му.* Елин Пелин, Гераните. *Тези младежи са дошли доста късно, но те вършат пряко силите си. Те са истински ударници, неуморими, амбициозни, трудолюбиви.* Г. Караславов, Проходът на младежта. *Писателят все седял и все писал. Той знаял почивка. Бил много трудолюбив. Само когато вече съвсем се уморявал, той преставал да пише.* Елин Пелин, Аз, Ти, Той.

работлив: който с желание работи, не може да стои без работа, обича работата. *Ти си упорита и работлива, ти умееш да се трудиш и това е най-хубавото в тебе.* Л. Галина, Лястовичката. *Къщната работа падна на двете мамини ръце, но мама не се оплакваше на никого. Напротив, стана още по-усърдна и работлива. Сутрин първа се будеше, преди още да са пропели петлите.* К. Калчев, При извора на живота. *Дона никога не я помни [майка си] да седне, да скръсти ръце без работа или на сладък разговор с някоя съседка, не я помни да е легнала рано. — Каква неуморна, работлива пчелица!* Д. Талев, Илинден. *Беше юначен, работлив и сръчен момък. Ту овчаруваше по планините, ту ореше в полските села, ту ходеше коларин по чифлиците.* Елин Пелин, Летен ден.

работен: който много работи, не стои без работа. Има разговорен характер. — *Аз съм работен чилик, дядо Болеца, не мога да стоя без работа, пръсвам се.* Ц. Гинчев, Ганчо Косерката. *Слънцето бавно върви по ясното небе, . . . дано насмогнат само работни жетвари.* П. Ю. Тодоров, Илилии. *Баба ти Минковица беше такава пъргава, работлива и бърза . . . както сега е пъргава и бърза леля ти Гена.* Т. Влайков, Съчинения, II. *Работна мома.*

ТРУДЯ СЕ. Вж. с т а р а я с е.

ТРУЖЕНИК. Вж. д е с и.

ТРУФИЛО. Вж. у к р а ш е н и е.

ТРУФЯ. Вж. у к р а с я в а м.

ТРЪГВАМ, потеглям.

Сп. вид: **тръгна, потеглям.**

тръгвам: като се отделям от мястото, където се намирам, почвам да се движа в някаква посока. *И дамата тръгват нагоре по главната улица.* Св. Миников, Другата Америка. *Тръгвайте на запад-сѣвие, тъй като долния пут тръгва да минем през поцта.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан. *Дядо Гено вперна колата, тръгнахме.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан. *От колоната се отделиха две коли, които тръгнаха бавно напред.* Д. Димов, Тютюн. *Влакът тръгна навреме.*

потеглям е равно по значение на т р ъ г в а м, но се свързва предимно с превозно средство или група от хора. *Камионите бавно потеглят, като се клатушкат по неравната поляна.* Цв. Ангелов, Честна дума. *След няколко минути закъснелият с половин час параход се отърква бавно от кея и потегля за Уругвай.* Св. Миников, Другата Америка. *Партизанската колона потегли с бодра стъпка напред.* К. Ламбрев, Средногорски партизани.

Вж. з а м и н а в а м.

ТРЪГВАМ СИ, отивам си.

ТРЪГВАМ СИ: напускам мястото, където се намирам, и се отправям за в къщи, за там, откъдето съм дошъл, или за другаде. — *Та и ти вече си тръгваш, Колчо, а? Ех, иди си сдобром и много здраве на вашите.* Т. Влайков, Стрина Венковица. . . — *Обещай ми, че още утре — още с първия трен ще си тръгнем.* Ив. Кирилов, Жерави. *Из Клепушанския хан излизаха коли, коне, карши и бързо си тръгват за селата.* Елин Пелин, Летен ден. *След тая къса реч наоърателят си тръгна и Янко остана сам.* Ем. Станев, Повест за една гора. *Той си тръгна, без да каже нещо.*

отивам си е равно по значение на т р ъ г в а м с и, но се свързва предимно с представата за мястото на завръщането. *През цялата тая седмица Еньо не си отиде в къщи нито веднъж.* Елин Пелин, Земя. *Дохождаха момите, наливаха си котлите, отиваха си.* Ив. Вазов, Руска. *С каяти, с разправии, като тръгваха и пак се връщаха, сърненци най-после си отидоха.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан. — *Господа, смятам, че въпросите, които ни интересуваха, са изчерпани. Можем да си отиваме.* Х. Русев, По стръмнините. *Когато се наситя да те гледам, / ще те целуна и ще си отида.* Н. Вапцаров, Стихотворения.

ТРЪН. Вж. б о д и л.

ТРЪШВАМ. Вж. з а т р ъ ш в а м.

ТРЯСЪК, гръм.

тряськ: силен, остър и отсечен шум, който се получава при разрушаване и падане на нещо голямо, грамадно, при силно удряне, гърмеж и др. *Големи канари се срутваха тогава* [от пороите], *векове букъ се изкъртваха из корен и всичко това се премяташе с оглушителен тряськ надолу.* Ст. Ц. Даскалов, Магдина чука. *От сутрин до вечер се чуваха ударите на кирките и брадвите. Старите дървета, които трябваше да бъдат отсечени, падаха с грьмотевичен тряськ.* Ем. Станев, Повест за една гора. *Юзбашията заповяда да счупят вратата. Двама войници я налегнаха с гръб, тя изпращя и отскочи с тряськ.* М. Марчевски, Повести. *Чу се наистина силен тряськ, като че се сбори някаква стена, и по вышния двор затропаха много коне, задрънчаха оръжия.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Гърмежите на пушките, на картечниците и орьдията се усилиха и сляха в един невьобразим адски тряськ.* Й. Йовков, Разкази, II.

гръм в едно от значенията си е: силен, отекващ шум от изстрели, взрив, пукот на мотор и др. *Планината стенеше от взривовете и ехото повтаряше гърма.* Ем. Станев, Повест за една гора. *Бедните жени и бабички чакаха до вечерта с пълук в ушите, да заечи въздухът и потреперят стъклата от гърма.* Ив. Вазов, Под игото. *Но в тоя миг оглушителен грьм раздруса цялата сграда.* Г. Райчев, Избр. съчинения. *Счупят турчин дигна пушка и се прицели. . .Разнесе се грьм.* К. Петканов, Старото време. *Хубаво се бе запленсал бай Илия в оранта, та не чуваше гърма на моторите.* Кр. Григоров, Новодомци.

ТУБЕРКУЛОЗА, охтика.

туберкулоза: хроническа заразна болест, причинена от специфичен бацил, който засяга всички органи на тялото. Употребява се предимно за такова заболяване на белите дробове. *Но ще дойде време, когато болестите ще станат рядко явление, а от туберкулозата не ще остане следа.* Ем. Манов, Ден се ражда. *Жълтеникавият цвят на лицето му* [на момиченето] *издаваше туберкулоза или малария.* Д. Димов, Тютюн. *Година по-късно той умря от скоротечна туберкулоза в един коптор на Слатинския редут край София, където се бе преселил с жена си и сина си.* Ем. Манов, Тягството на Галатея. *Белодробна туберкулоза. Костна туберкулоза.*

охтика е дума от народния език. Означава: белодробна туберкулоза. *Вечерта старият седна в къта и дълго се дави в кашлица, които доигризаше прогнилите му от охтика дробове.* Ст. Марков, Дълбоки бразди. *Тя умряла от охтика, когато бил на четири години. От нея в избледялата му детска памет останал спомен, че била вечно болнава, бледа и изсушена жена.* Ив. Мартинов, Пътят мила. — *Даскал Генчо не е за мелничарска работа. Той е слаб и от паспала ще го хване охтиката.* К. Калчев, При извора на живота.

ТУМБАК. Вж. к о р е м.

ТУПАМ, пухам.

тупам: удрям силно, обикн. с тупалка, дрехи, завивки и под., за да ги очистя от прах. *Започнаха предсвятбените празници. . . От тъмно започнаше шепнята. Белоснаха стаите, . . , перяха черги, тупаха.* Ив. Вешков, Хора край нас. *Днес той беше я видял от прозореца, че тупа чергата.* Д. Кисьов, Щастието не идва само. *Тупам килим. Тупам дюшеци.*

пухам: удрям нещо меко (възглавница, дюшек), за да отстраня праха, но обикн. с по-слаби удари. Има сравнително ограничена употреба. *На прозореца над бакалницата бързо се подаде Мелахрини, . . , и без време почна да пуха някаква шарена възглавничка.* Д. Калфов, Избр. разкази. *На един прозорец насреща най-мъргелисата комшийка, станала като никога в пет часа, пуха нещо с метлата.* Елин Пелин, Аз, Ти, Той.

Вж. б и я.

Вж. т у п т я.

ТУПАНИЦА. Вж. б о й[1].

ТУПВАМ. Вж. п а д а м.

ТУПТЯ, бия, пулсирам, тупам.

туптя се свързва със сърце или кръвоносен съд. Означава: свивам се и се разпускам ритмично, като изтласквам кръвта. *Колкото пътят ставаше по-опасен, с толкова по-голяма смелост аз се изкачавах нагоре. Сърцето ми силно туптеше.* Стр. Криичев, Забравени реалисти. *Сърцето на момчето туптеше, изпълнено с радостна тревога.* З. Сребров, Избр. разкази. *В сърцето му се свиваше нещо, а сърцето туптеше неспокойно и бързо.* Ст. Загорчинов. Ден последен. *Вената на слепоочието му туптеше.*

бия в едно от значенията си е е равно на т у п т я, но се употребява, когато тласъците на кръвта са по-силни и по-чести и се усещат като резки, отсечени удари. *Дъхът й се спираше, сърцето й силно и бързо биеше.* Елин Пелин, Гераците. *Бова сега усети колко се вълнува и колко бързо бие сърцето й.* Й. Йовков, Чифликът край границата — *Како, много се уплаших! Сърцето ми още бие, ще се пръсне.* К. Петканов, Морава звезда кървава. *Ево прекара ръка по челото си. Главата му шумеше, кръвта биеше в слепите му очи.* П. Стъпов, Живот с надежда.

пулсирам е книжна дума със значение на т у п т я. *Той стисна здравите си челюсти и вената на лявото му слепоочие изпъкна пак и отново започна да пулсира.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Той се задъхваше от вълнение, сините жилки на слепоочията му напрегнато пулсираха.* М. Марчевски, Повести. *Зад разкопчаната яка на ризата му пулсираше една вена.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *И упоен от този сън, сърдите му едва дишат и сърцето пулсира бавно.* Хр. Миндов, Ц. Гинчев и др. в спомените на съвременниците си.

тупам в едно от значенията си е: тупта бързо, силно. Има разговорен характер. *И ножът дамели опря с две ръце / право дето тупа негово сърце / и падна обагрен, грозен, страховит.* Ив. Вазов, Лирика, I. *Когато музиката спря, той не ме пусна, притисна ме до себе си и аз усетих как силно тупа сърцето му.* Ст. Христозова, Да тръгнеш с вятъра. *И той се уплаши, че усети как сърцето му захвана бързо-бързо да тупа.* Й. Йовков, Разкази, III.

ТУРИСТ, екскурзант, излетник.

турист: човек, който системно ходи пеш или пътува, обикн. на далечни разстояния, за отдих, развлечение или с научна цел. Употребява се обикн. за човек, за когото такива пътувания представляват спорт. *Като малък той обичаше да спи под открито небе. Приучил го беше татко му, гимназиален учител по география и страстен турист, който го водеше често на дълги излети из Тетевенския балкан.* Ем. Манов, Бягството на Галатея. *По стръмното нанагорнище за Бялата вода между добре екипираните туристи, облечени с якета и нарамили удобни ранци, тук и там се замяркаха момчета, обути в дълги панталони.* А. Гуляшки, Любов. *Направих излет до Белмекен, . . . през един прекрасен юлски ден, с една весела дружина туристи и ловци.* Ив. Вазов, Пътни бележки. *Тоя параход правеше обиколка на езерото — разходка прелестна, задължителна за всякой турист.* Ив. Вазов, Нова земя.

екскурзант е равно по значение на т у р и с т. Употребява се за човек, който не предприема системно пътувания из природата и те не са спорт за него, а целта им е за отмора. *Там високо, сред непристъпните канари, я беше срещнал преди три години в една група от около десетина души екскурзанти, всички с пълни, издути ранци и тежко подковани обуща.* П. Михайлов, Под земята. *Малките екскурзанти крещяха и ръкомахаха, поруменели от щастие, че ще пътуват.* П. Стъпов. Гласове от вековете.

излетник: човек, който прави такси разходки за разнообразие извън населено място пешем или с превозно средство. *Едни след други по пътеката се спускаха множество излетници, парамили ранници и едноделници. . . , заливи се с е лъжка.* Б. Болтар, Близнаците. *Рано сутринта в неделя първата ранцеска кола на автобуса Подуяне-попсее тримата излетници към Враждебна.* Д. Калфов, Сърничката.

ТУРЯМ. Вж. с л а г а м.

ТУТАКСИ. Вж. в е д н а г а.

ТУТКАВ. Вж. м у т е н.

ТЪГА. меланхолия.

тъга: трайно, потискащо чувство на душевна отпаднатост, мъка, породено от нещо непоетирано, от загубата или отсъствието на нещо скъпо. *Самите звуци на тиапото ми се струваха неодинаковини. . .Те ме отнинчиха. . . , и събуждаха. . тоинтелна тъга по някаква неостижима красота.* М. Кремен, Романът на Яворов. *Тъга по нещо незнайно притисна поседа му.* Н. Райнов, Богомилски легенди. *За пръв път Бенко почувствува тъга по всичко останало отъд оксана, по родното място.* Ал. Бабек, Малкият емигрант. *Пиша тия редове за човека, който ми е толкова близък приятел, и с тъга вгледам пред мене неговата прекрасна външност.* Елин Пелин, Предговор към Дим. Бояджиев, Стихотворения. *По сухото й бледнаво лице лежи тъга.* Елин Пелин, Щъркови гнезда. *Дома мисли за майка си — . . . .Каква работлива, неуморна пчелица. Но тъгата никога не изчезваше от погледа й, дори и когато се усмихваше, очите й следяха тъжно, като през сълзи.* Д. Талев, Илинден.

меланхолия: потискащо, мрачно настроение, придружено от невесели мисли и склонност към усамотяване и което обикн. е отразено в израза на лицето, в погледа. *Неизбежната меланхолия и чувството на самотност, които в навечерието на големите празници всякога ни обземат, като карат сме далеч от близките си, . . , — всичко това стягаше душата и ги правеше мълчаливи.* Й. Йовков, Разкази, II. *Лъжоката меланхолия, която го беше обзела, не можеше с нищо да разсее.* Д. Кисьов, Щастието не изва само. *Високият ален фес зле хармонираше с мургавото му бледо лице, покрито с някаква тъга и съсредоточеност, с някаква меланхолия.* Ив. Вазов, Под игото. *Набръчканото му лице изразяваше умора и досада, от попрегърбената му фигура дъхаше някаква меланхолия.* Д. Ангелов, На живот и смърт.

ТЪЖА СЕ. Вж. о п л а к в а м с е.

ТЪЖБА. Вж. ж а л б а.

ТЪЖДЕСТВЕН. Вж. е д н а к ъ в.

ТЪЙ. Вж. т а к а.

ТЪКАН. Вж. п л а т.

ТЪКМО. Вж. и м е н н о.
Вж. т о ч н о.

ТЪКМЯ. Вж. п о д г о т в я м.

ТЪКМЯ СЕ. Вж. к а н я с е.

ТЪЛКУВАМ. Вж. и з я с н я в а м.
Вж. к о м е н т и р а м.

ТЪЛПА, навалица, множество, народ, калабалък, гъмжило.
О б щ о з н а ч е н и е. Много хора на едно място.

тълпа: много хора, събрани на открито на едно място или отправили се нанякъде, без да са предварително организирани, но водени от еднакви подбуди. *На улиците се събираха тълпи граждани и се питаха за новини.* Ив. Вазов, Светослав Тертер. *Кондарея хлътна в множеството и се лакти все да си пробива път. Той искаше да се промъкне до водоскочето. . , но тълпата го залюля, притисна го и изтласка назад.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *И видя, че оттам* [от гората] *изскочи обезумяла тълпа от жени и деца, та се втурна нагреща му.* А. Дончев, Сказание за времето на Самуила. *По площада и по Станционния булевард шумеше пъстра тълпа, излязла на вечерна разходка.* Д. Ангелов, На живот и смърт.

навалица: много голям брой хора, които изпълват плътно определено място (обикн. улица, площад и под.) и се движат безразборно. *Свикнал на многолюдното движение в големите европейски столици, той спокойно вървеше между навалицата.* М. Марчевски, Повести. *Тук в покритата пазарена улица навалицата беше гъста, неспокойна и минувачите изплаваха и се загубваха в полумрака като сенки.* Д. Спространов, Самообречените. *Още рано сутринта на празника пъстра навалица шумеше из мегдана около сергиите.* Д. Марчевски, Дошло е време. *Докато дойде трениъ, навалицата натъпка перона и плочника зад станцията — многолика, бъбрива, нетърпелива.* С. Северняк, От нашия кореспондент.

множество: много хора, събрани заедно някъде с някаква цел. *На градския мегдан бе се събрало едно голямо множество граждани.* Т. Влайков, Съчинения, III. *Отидохме на черква. Помня голямото множество хора, с ярко осветени лица от свещите.* Й. Йовков, Разкази, II. *Ян Бибиян и Калчо се показаха върху машината си и слязоха сред шумната овация на събралото се множество. .* Елин Пелин, Ян Бибиян на Луната. *И множеството тръгна*

но не се разпръсна, а се движеше все в една посока към града. П. Спасов, Хлябът на хората. *На край самия град полето беше черно от свят. Безбройно множество турци, гръци, евреи, мъже и жени, деца, бяха излезли да ни причакат.* К. Величков, Периодическо списание, I.

народ в едно от значенията си е: много хора, които се намират някъде по някакъв повод. Има разговорен характер. *Наоколо навалица, народ. Тъпляха се казаци, господа, господжи.* Д. Добревски, Бунтът на крайцера „Надежда". *Народ гъмжи по тесния перон, | върви насамнатам и гости чака.* Ем. п.Димитров, В страната на розите. *Молебенът свърши. Народът се раздвижи, разби се на купчинки и почна да се разотива.* Елин Пелин, Земя. *Дядо пои Ставри беше твърде строг свещник, . . , ходеше из всичките бели на черквата, като разтласкваше народа.* Ив. Вазов, Чичовци. *Слязоха и в Гушанци партизани, . . Селото се стече и ги обсипа с цветя. Те не можеха да се движат, така бяха обградени от народ.* Ст. П. Даскалов, Без межда.

калабалък не се различава по значение от н а в а л и ц а. Има простонароден характер. *То пък един калабалък, да ти се замае главата! Сякаш цял свят се събрал оттатък на сбор.* П. Ю. Тодоров, Събр. произведения, II. *Рекохме да седнем тук по-настрана, че към пеезяка се сбира повече калабалък.* Т. Влайков, Дядовата Славчова унука. — *Това трябва да е — обади се и друг един глас от едно непознато лице, което са промъкна през калабалъка пред вратата.* П. Р. Славейков, Цариградски потайности (превод).

гъмжило: много хора, които се движат безразборно и шумно (по улици, площади и под.). Има разговорен характер. *Бабата спира на площада пред околийското управление. А на площада — гъмжило. Едва ли не всички жители на градчето.* Челкаш, Останки печали. *Наближаваха коледните празници. Из улиците гъмжило: мъже, жени, деца, които бързаха подгонени от студа.* Ал. Бабек, Малкият емигрант. *Аз преспокойно се разположих на една маса и си поръчах закуска и пиво. Наоколо ми свят — гъмжило!* Ал. Константинов, Бай Ганьо. .

ТЪМА. Вж. т ъ м н и н а.

ТЪМНИНА, тъмнота, тъма, мрак, мрачина, мрачева.

тъмнина: пълна липса на светлина, поради което е невъзможно да се виждат предметите. *Ето че месецът се скри, всичко потъна в пълна тъмнина. Не. Вазов.* Утро в Банки. *Прозорците вечер светеха до по-късно, а сутрин светъха все по-рано, още от тъмни тъмнини.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Дъждът продължаваше все така пристивателно да шуми, а в стаята беше непрогледна тъмнина.* Елин Пелин, Аз, Ти, Той. *Някой угаси лампата и ние останахме в тъмнината.* Й Йовков, Разкази, I.

тъмнота е равна по значение на т ъ м н и н а, но с рядка употреба. *В тъмнотата хубаво се не виждаше.* П. Ю Тодоров, Събр. произведения, II. *Гладни глутници вълци снуват по белия сняг и очи не ги светят в нощната тъмнота.* Ив. Вазов, Повести и разкази.

тъма е книжна дума с постянна употреба, равна по значение на т ъ м н и н а. *Лека ситкава мъгла прибулила снега, а в мъглата едва-едва се долавя как се разгръща и стели вечерната тъма.* П. Ю. Тодоров, Илинден. *Заспал в покоя на листата | сънливо вятър зашумя | и дълго слушам дървеста | приказвам с нощните тъми.* С. Красински, Зелени облаци. *И той пак зачака в тъмното преддверие. . .Никаква светлинка не раздираше тъмата.* А. Христофоров, Ангария.

мрак: слаба светлина, преди да се стъмни, при която предметите се виждат съвсем слабо и постепенно изчезват от погледа. *Падна чудна лятна нощ. . .Безкрайното тракийско поле потъна в мрака, сякаш изчезна.* Елин Пелин, Летен ден. *Вляво сред падналия вече мрак не се виждаше нищо.* Й. Йовков, Разкази, II. *Той седна на един камък и остана замислен, докато слънцето залезе и виолетов мрак неусетно се спусна над румънския бряг.* П. Стъпов, Гласове от всковете. *Смрачаваше се вече. . .Те* [турците] *избягваха да нападат нощем и дори прекъсваха започната вече битка, щом паднеше мрак над земята.* Д. Талев, Илинден. *Ще вляза тихо, кротко ще приседна, | ще вперя поглед в мрака да те видя.* Н. Вапцаров, Стихотворения.

мрачина е равна на значение на м р а к, но има рядка употреба. *Падаше вечер. Селото полека потъваше в синя мрачина.* А. Каралийчев, Приказен свят. *Бекир обгръщаше с поглед селото, което постепенно потъваше пред очите му във вечерната мрачина.* Б. Несторов, Светлина над Родопите.

мрачева е диалектна дума, равна по значение на м р а к. *Как не й омръзна да се разхожда всяка вечер в градината по мрачевата.* Й. Йовков, Милиоверът. *Чернееха се в мрачевата редица брички.* А. Страшимиров, Роби.

ТЪМНИЦА. Вж. з а т в о р.

ТЪМНОТА. Вж. т ъ м н и н а.

ТЪНТЕЖ. Вж. г р о х о т.

ТЪП. Вж. г л у п а в.

ТЪПЧА, тая, мачкам.

Общо значение. Силно натискам нещо с крака и му изменям формата, деформирам го, сплеснавам го.

тъпча: като стоя на едно място или като ходя, вървя, силно натискам с крака нещо и му изменям формата. *Сетне подпрена полата си, . . , и нагази в размекнатата пръст. . . Стъкъл я перна по стъклата; тя залитна назад, . . , но пристъпи пак напред и започна да тъпче ситно-ситно с краката си.* Г. Караславов, Татул. *Пред първата къща, . . , вдигнеха — две мулета, вързани за стожер, тъпчеха разстлания по хармана ръж.* Х. Русев, Под земята. *Вълче, ела покарай малко, а пък аз да посбера ситната плява, да не я тъпчат говедата!* К. Петканов, Омайно биле. *Вдигнете кучето, че тъпче цветята.*

газя в едно от значенията си е: правя да полегне нещо (цветя, трева и др.), тъй като стъпвам вдръж него или минавам през него. — *Цяла заран газите чужда трева, . . , чужди дръва сечете.* А. Гулянци, Село Ведрово. *За да не гази нивата, той принуждаваше кучката да вдига тъмнодвка.* Ем. Станев, Янурско гнездо. *Покачвам се вдръж натрупаното на колело сено, на заточвам да го газя масам и нататък.* Т. Влайков, Преживяпото.

мачкам: смазвам нещо с тежест или натиск. *В съседната къща мачкаха грозде и точеха мъст.* К. Петканов, Старото време. *Той молеше бога да оттва краката му, за да не мачка мравките и дребните насекоми.* Елин Пелин, Под манастирската лоза.

Вж. потискам.

ТЪРБУХ. Вж. корем.

ТЪРГОВИЯ, стокообмен.

търговия: дейност, свързана с продажба и покупка на стоки. *Но главното му занятие е търговия с дървен материал.* Ив. Вазов, В недрата на Родопите. *Баща му държи бакалница в Охрид. Помагал му е в работата, разбира от тая търговия.* Д. Спространов, Самообречените. *Тъй продаваше и манифактура, и аптарски стоки, но и тази му търговия не вървеше дим-дебрс.* Й. Йовков, Женско сърце. *Търговия на едро. Търговия на дребно. Вътрешна търговия. Външна търговия.*

стокообмен е книжна дума. Означава: търговия, размяна на стоки между държави по сключен предварително договор. *В същото време бе подписан и протокол за разширяване на търговската спогодба. . . съгласно който обемът на стокообмена между двете страни ще бъде увеличен с 40 на сто.* Чехословашко ще достави на Румъния артикули от широка консумация. в. Отечествен фронт. *Успешно се изпълнява и планът за вноса и износа. . и стокообменът ни ще бъде значително увеличен.* в. Работническо дело.

ТЪРЖЕСТВО. Вж. празненство.

Вж. триумф.

ТЪРЖЕСТВУВАМ. Вж. ликувам.

ТЪРЖИЩЕ. Вж. пазар.

ТЪРКАМ, трия, жуля.

търкам: допирам пътно и натискам някаква повърхност с ръце, като ги движа по нея или правя същите движения с нещо върху дадена повърхност. *Мераклия тая, даскалицата. Дъски търка, джамове мие по цял ден.* Д. Талев, Преспанските камбаня. — *Много силно ме търка. . — Как няма да го търкам! — намесва се. . и жена ми. — Колените му са черни от кал.* Др. Асенов, Сурово възпитание. *Едни тъчеха големи ножове, . . , други търках с парцали пушки и пищови.* Ив. Вазов, Повести и разкази. *Тя се погледна в огледалото, . . , и като видя, че лицето й беше съвсем бледо, започна силно да го търка с длани.* Ст. Марков, Дълбоки бразди. *Той беше задрямал наблизо, става и търка очите си с ръка.* Й. Йовков, Разкази, I.

трия съвпада по значение с търкам, но има сравнително по-рядка употреба. *Елена. . се обърна към калугерката, около която се бяха насбрали богомолки и трияха елените й очи.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Дядо Йорго се събуди и почна да трие очите си.* Елин Пелин, Летен ден.

жуля: силно търкам с нещо, обикн. грапаво, по някаква повърхност. Има разговорен характер. *Една перачка прибра детето. . Оставяне я в сламен панер край себе си, . . , и жулеше, сапунисваше чуждото пране до късна вечер.* М. Грубешлиева, Пред прага.

ТЪРПЯ, понасям, гълтам, трая.

Общо значение. Твърдо устоявам на нещо неприятно за мен, без да противодействувам.

търпя: твърдо устоявам продължително време на физически или душевни страдания, лишения, насилие и под. или в продължение на дълго време мълчаливо приемам нещо неприятно за мен, без да противодействувам. *Тя бе търпяла глад, студ, мъки, свръхчовешки изпитания.* Д. Димов, Тютюн. *Най-много мъка търпях за вода. През нощта можеше човек да умре за капка вода, нямаше от де да си накваси устата.* К. Величков, Периодическо списание, I. *С болка на душата Паисий споменува насилията, що търпят неговите еднородци от страна на безмилостните гръцки владици.* Б. Пенев, Начало на българското възраждане.

В Люляково знаеха тия чудновати привички на стария чорбаджия и от немай-къде ги търпяха. Й. Йовков, Жетварят. *Той безропотно вършеше и най-тежките работи и покорно търпеше всичко от своите господари: каквото да му надумват, както да му кряскат и гълчат, . . , той си сѣ мълчи и гледа в земята.* Т. Влайков, Съчинения, II.

понасям в едно от значенията си е: успявам с усилие да издържа, да не реагирам на нещо неприятно за мен. Обики. се придружава с определения: търпеливо, мълчаливо и др. *Търпеливо понасяше и мъки, и нужди.* Т. Влайков, Съчинения, II. *До известно време войникът мълчеше и безропотно понасяше ударите. И изведнъж, . . , изгика остро и диво.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Трябва окован да чета и да пиша, да седя и да спя. Нима е малко, че почти месец вече понасям това морално и физическо изтезание?* Г. Димитров, Пред фашистския съд. *Делият му корем беше подут. . .Болките бяха толкова силни, че той неволно ловеше ръката ми. — И ти си понасял това дълго време?* Г. Караславов, Избр. съчинения, VIII. *Скрито на Цвета често се огорчаваше, но тя понасяше леко всичко, защото Еньо я обичаше.* Елин Пелин, Земя.

гълтам в едно от значенията си е: мълчаливо, безропотно приемам нещо неприятно, лошо отношение от страна на някого към мен. Има разговорен характер. *Ще тъпчиш и ще гълташ — какво ще правиш.* П. Ю. Тодоров, Събр. произведения, II. *Джемиле тъпляла и гълтала, но до някое време.* в. Работническо дело.

трая в едно от значенията си съвпада с т ъ р п я, но е характерно за народния език. *Не чу ли таз заран как се караха братята ми? Не виждаш ли какво е у нас? Не мога да трая, не мога.* Й. Йовков, Боряна. *Горката невеста, какво й било писано! Как ли носи, как ли трае!* Елин Пелин, Гераците. / . . / *че сърце, майко, не трае / да гледа турчин, че бесней / над бащино ми огнище.* Хр. Ботев, Съчинения. *Не може да трае на болка.*

Вж. п о н а с я м.

ТЪРСЯ, диря.

търся: полагам усилия, стремя се да намеря нещо изгубено, скрито или необходимо, а също — някого, който се укрива, не зная къде е, или който ми е нужен. *Той я попита не е ли виждала някъде писалката му — цял час я търсил и не можел да я намери.* М. Грубешлиева, Пред прага. *Един път той* [Белчо] *се изгуби и баща ми цяла нощ го търси по гората.* Елин Пелин, Щъркови гнезда. *Почти всяка нощ минаваха групи от граждани и селяни, които тръсеха чепите.* Д. Талев, Илинден. *Разправяха, че в града откривали тютюневи складове. Търсели работници.* Г. Караславов, Обикновени хора.

диря съвпада по значение с т ъ р с я, но е дума, характерна за народния език. *Отишло момчето в гората. Цял ден дирило кравата, но не я намерило.* А. Каралийчев, Малкият орач. *Някъде в гората тичаха деца. . .Те навярно диреха гъби.* А. Дончев, Време разделно. *Князът се изгубил. Напразно дирел той път — да излезе из страшната гора.* Н. Райнов, Княз и чума. *Обиколил девет земи. Никъде не хареса спаха за своя приятел. Навлязъл в десетата земя. Чак там намерил мома, каквато дирел.* Ран Босилек, Радост.

ТЪРТЕЙ. Вж. г о т о в а н.

ТЪРЧА. Вж. т и ч а м.

ТЪРШУВАМ, бъркам, бърникам, ровя.

тършувам: търся усилено и на разни места (чекмеджета, джобове и др.) нещо укрито или нещо, което ми е нужно, но не зная точно къде се намира, като оставям следа себе си безпорядък. *Обискът траял дълго. . .Влякнаха се да тършуват и в килера.* К. Калчев, При извора на живота. — *Дай купона! — Вярно. Само че къде ли го сложих? тършувам из джобовете си. — Тук няма. И тук няма. . . Кой знае къде съм го забутал! . . .* Н. Широв—Тарас, Смешно и горчиво. *Тършуваше нещо вред пергаментите, навити и прьснати по лавицата.* П. Константинов, Предание от изчезналия град.

бъркам: търся да взема нещо от шкаф, чекмедже и под., като пипам, ровя в него. Употребява се с неопределителна отсянка. *Марьдаков претършува цялата къща на Ройдя, бърка из сандъци, гледа под черги, под възглавници.* Й. Йовков, Женско сърце. — *Да че не види, че бъркам тук! — плашеше се старата, без сама да знае защо не трябваше да я види, че тършува в сандъка си.* Г. Караславов, Татул.

бърникам: бъркам някъде, без да е нужно или където не бива. *През горещите летни дни, . . , пастирчетата, . . , плували, измуглавя се под водата и бърникаха под камънаци и подмоли.* Ст. Марков, Дълбоки бразди. *Неволно погледна към председателската масичка и видя, че Малеев бърникаше за нещо в чекмеджето.* Ст. Марков, Дълбоки бразди. *И Лазо взе да бърника из полса си.* И. Волен, Между два свята.

ровя в едно от значенията си е: търся в нещо, между някакви предмети бързо и безразборно, за да намеря, взема нещо. *Ваньо и Кунето претършували кюшетата, . . , ровяха в долапа, гледаха повторно в нещта — няма я питката.* А. Каралийчев, Приказен свят. *Сетне и двамата посегнаха в една от колите, ровиха там и извадиха с по дверъце някакви широки, тежки дискове, завити в синя хартия.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Докато прибирах*

*съд

У

УБЕЖДАВАМ, увещавам, уговарям, скланям, кандърдисвам, придумвам.
Сп. вж: **убеда, увещая, уговоря, склоня, кандърдисам, придумам.**

Общо значение. Говоря настойчиво някому да се съгласи да направи нещо.

убеждавам: говоря на някого да се съгласи да направи нещо, като със сериозни доводи, обяснения се стремя да го накарам той самият да разбере целесъобразността, необходимостта от това. *Аз обиколих къщите, където имаше деца, и започках да убеждавам родителите да ги изпратят да се учат.* Ал. Спасов, Спомени. *В Смолен по заповед на Абди бей най-първо с добро и кротко се помъчиха да убедят епископ Висарион да откъли живота си, като приеме мохамеданската вяра.* А. Дончев, Време разделно. *Работищите обляхча стачка, ала той не излезе да им говори, не направи нищо, за да убеди поне една част от тях да останат на работа.* Д. Димов, Тютюн. *Да го посрещнем човешки. Булл Райковица усърдно убеждаваше своя мъж.* Х. Русев, По стръмнините.

увещавам: настоятелно и обики. продължително говоря на някого, който се противи, да се съгласи да направи нещо, стремя се, полагам усилия да го накарам да постъпи така, както му предлагам. *Колкото и да го увещавахи да не излиза, защото можеше някой да го познае, Стефан не послуша.* Ст. Дичев, За свободата. *Веонгра Городомов се залови да го увещава да се застрахова.* Й. Йовков, Приключенията на Городомов. *После той ходи от къща в къща, от човек на човек да увещава заклетите се мъже да тръгнат срещу конака, да им внушава храброст.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Ньо бе упорит. Той даде една цена и остана там. Те увещаваха Ньо да придаде, а продавача да отстъпи.* Елин Пелин, Земя.

уговарям в едно от значенията си е: говоря много някому, съветвам го да се съгласи да направи нещо, като му обяснявам подробно съображенията, причините, които за това, което искам от него да извърши. *Величка ме настигна вьн, в коридора, уговаря ме дълго и аз се отказах да ходя при началника.* Г. Райчев. Избр. съчинения. *Хората отстрани взеха да мьлмят дядо Елека за пиянството му и го уговаряха да остави кръчмите.* Й. Волен, На село през войната. *По пътя Кръстевица го уговаряше троснато да се крепи духом, да успокои дъщеря си, да не се разреве, и той слушаше мьлчаливо и кимаше утвърдително.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Уговаряще я да не обръща внимание на майчините му надумки и студени обноски, ами да гледа да бъде всякога весела и разположена.* Т. Влайков, Стрина Венковица. . .

скланям: успявам да накарам някого, обики. с продължителни настойчиви увещания, молби, да се съгласи да направи нещо или да даде съгласието си за нещо. *Митуш го склони да му препише една трета от имота, а къщата да му прехвърли чрез трето лице.* Г. Караславов, Селски истории. — *Не се съсипвай, чедо! Ной я помоли още веднъж, белки ще склони да си дойде.* И. Петров, Нонкината любов. *А пьк мене много ми се иска да замина, едва склонях тамко да ме пусне.* П. Стъпов, Гласове от векове. *Да опита ли още веднъж по мирен начин да склони войводата да сложи оръжието?* М. Марчевски, Повести.

кандърдисвам е равна по значение на **у в е щ а в а м**, но има разговорен характер. — *Чуйте, я кажете: кога ще ви женим? — Тя не иска. Как не я кандърдисах вече — не дава дума да се издума.* Ем. Манов, Бягството на Галатея. — *Че те ми и викаха да побягна с тях. Кандърдисваха ме. Аз не рачих.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време.

придумвам се дума от народния език, равна по значение на **у в е щ а в а м**. *Цял час се продължаваха увещанията. Дойде и кмета, дойдоха и други селяни; потнаха и те да придумват родителите и най-сетне с черния, със сълзи убедиха го да дадат чедото си на консула, „да се изучи, да стане човек".* Ал. Константинов, Съчинения. I. *Тя на времето я придумвала да се жени не за мене, а за внука на Хаджи Фанюа.* Н. Хайтов, Диви разкази. — *Слушай — почна да го придумва вуйчото, — този човек е син на най-богатия болярин. Предай му занята си за две-три неделя.* А. Каралийчев, Малкият орач. *Ние агитираме за вестника; но как агитираме?. . .; ние придумваме, а не убеждаваме несъзнателния работник в нуждата да получава вестника.* Г. Георгиев, Избр. произведения.

Вж. **у в е р я в а м.**

УБЕЖДЕНИЕ. Вж. **в ъ з г л е д.**

УБЕЖИЩЕ, прибежище, поделон, приют.

убежище: място, където може някой да се укрие, за да се запази от нещо или да потърси закрила, помощ. *Просторните гористи скатове на този врьх представляваха най-добро убежище за четата.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Вред тьмния и непристъпен планински проход от векове стоеше голяма скала. . . В пещерите й намираха убежище диви зверове.* Елин Пелин, Приказки и разкази. *В Румъния намерява убежище нашите национални революционери начело с великия Христо Ботев.* Г. Димитров, Съчинения, III. *Нещастният Тертер се отчаял, напуснал трона си и бега във Византия, за да дири помощ и убежище у Андроника.* Ив. Вазов, Светослав Тертер.

прибежище: място, където е отишъл, избягал някой, където се е укрил от преследване. *А Мурган е бил в онова време, в сегашността�на на българина роб, молка и свирнилище на юнаците; в навоевите хайдути нали там са намирали прибежище.* Ив. Вазов, Пъпни бележки. *Турите искаха да заловят епископ Варлаам, ама той, успя да избяга и се настани в Райково. Там намерила прибежище и много българи от околните села.* А. Дончев, Време разделно. *В Дряновския манастир са потрсли прибежище около 200 души бунтовници от околните села.* Зл. Чолакова, Бачо Киро.

подслон в едно от значенията си е: място, където може да се получи закрила, помощ. *Братята го срещнали настана ласкаво и гостеприемно, дадоха му подслон и го угостиха.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Когато някой се срещне тежко, племето го изгонва и никой не му дава подслон.* М. Марчевски, Остров Тамбукту. *Най-после е на българска земя. Земя, за свободата на която е мечтал великият й предшественик Тарас Шавченко, земя, която е давала подслон на мнозина нейни съпародници — борци срещу царското самодържавие.* сп. Паралели.

приют е книжна дума, равна по значение на подслон. Има рядка употреба. *Безразлично му беше каква работа ще върши. Той беше беглец— . . —тук търсеше не кариера, а приют, затуй веднага се съгласи.* Х. Русев, Под земята.

УБИВАМ, умъртвявам, погубвам, унищожавам, ликвидирам, премахвам, поразявам, избивам, изтребвам, покосявам, пребивам, очиствам, пречуквам, претрепвам, утрепвам.

Св. вид: **убия, умъртвя, погубя, унищожа, премахна, поразя, избия, изтребя, покося, пребия, очиства, пречукам, претрепя, утрепя.**

Общо значение. Причинявам смърт.

убивам: лишавам от живот човек или друго живо същество съзнателно или неволно, случайно. *И една вечер, както стоеше с приятели в кръчмата, стреляха през прозореца и го убиха.* Й. Йовков, Женско сърце. — *Отведи това дете в гората, не искам да го виждам пред очите си. Убий го там и за белег, че си го убил, ми донеси сърцето му.* Ас. Разцветников, Братя Грим, Снежанка и др. (превод). — *Еди Васил имаше, Васил Индже — Костов, горски беше, убиха го във войната.* Й. Йовков, Чифликът край границата. *Аз съм ловец. Гиган съм убивал.* Елин Пелин, Аз, Ти, Той. *Пращи се и уби врабчето с пушка. Убих една оса. Бъсна го кола и го уби на място. Уби го грям.*

умъртвявам: отнемам преднамерено живота, предизвиквам смъртта (с оръжие, отрова и др.) на човек или на друго живо същество. *Аз мислех, че той е разбойник и не ще се забави да ме умъртви; но за мое удивление, той запрати пушката си настрана.* В. Друмев, Нешавства фамилия. *С никакъв меч не може да се пробие бронята му. Но при него живее мисьовник; ако се спрятелиш с него, той може да те научи как да го умъртвиш.* Н. Райнов, Кнез и чума. *Колкото и да е силна отровата на очилярката, тя не може да умъртви такъв здрав и силен човек.* М. Марчевски, Остров Тамбукту. *Дойдоха и хитлеристите лагери. . . Системно и методично* [палачите] *умъртвяваха хиляди и милиони.* М. Яворски, Една сълза не води. *Сложиха отрова, за да умъртвят мишките.*

погубвам: ставам причина някой да умре насилствено, убивам го или по нареждане го лишавам от живот. *Та как да търчи по работата си, когато от мъжа й нямаше никаква вест. Тя трепнеше от страшната мисъл, че може би са го погубили.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Калугерите изскочиха от килиите си. . .Заплакаха горчиво. Кой погуби добрия старец?* А. Каралийчев, Птичка от глина. *Тогава тя им разказала, че мащеха й искала да я погуби, ала ловецът й подарил живота.* Ас. Разцветников, Братя Грим, Снежанка и др. (превод). *Царят е зъл човек. Той нарочно мами хората, за да ги погубва.* А. Каралийчев, Малкият орач.

унищожавам: правя да престане да съществува човек или друго живо същество. Употребва се обики. за масово избиване. *Те* [съветските войски] *продължават да настъпват върху плещите на разбитите германо-фашистки пълчища, като ги окръжават, унищожават и пленяват.* В. Коларов, Против хитлеризма. . . *Който от враговете умееше да убива по-добре, който умееше да унищожава по-масово, той щеше да победи.* Кр. Велков, Село Борово. *Той* [пчелярят] *разказа как пчелоядите унищожили грамадно число от неговите пчели.* Ем. Станев, Яворов гнездо. — *Ами няма ли билет!? — викна стражарят. — Няма, ами? Унищожавят рибата тия бракониери.* Д. Калфов, Край реката.

ликвидирам в едно от значенията си е: убивам някого преднамерено, по нареждане, обикн. с оръжие, според някакъв предварителен план, с оглед на определена цел. *В града на всички беше известно, че в Подгоровския район са се явили парашутисти, които полицията не е могла да открие и ликвидира.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *На второ място трябваше да ликвидираме няколко души от най-злите врагове на народа.* Сл. Трънски, Неотдавна. *След това трябва да ликвидираме час по-скоро и застаната горе на границата, за да си осигурим тила.* П. Здравков, Незабравимо детство. *Тоя човек търсеше мене, за да се самоправи. . .Искаше да ме ликвидира и да завладее имота!* П. Славински, Претворена земя.

премахвам в едно от значенията си е: преднамерено причинявам смъртта на човек, който е като пречка за нещо. *Ньо ставаше все по-грозен и по-страшен под гнета на мисъла да отъльсти на брата си, да го премахне.* Елин Пелин, Земя. *Старата не си даваше сметка как точно ще премахне Тошка. Тя мислеше само да отърве имота, да го запази за своите.* Г. Караславов, Татул. *Истината за самия мен ме изтлаваше с неутолима омраза към варварина и аз знаех, че трябва да го премахна от света или да премахна себе си.* Ем. Станев, Антихрист. *Налага се да премахнем един от най-опасните фашисти — каза Йлакиев.* Д. Кисьов, Щастието не идва само.

поразявам в едно от значенията си е: убивам внезапно, изведнъж с един удар. Употребява се обикн. за убиване с оръжие или от гръм. Среща се често в клетви. *Владиков умря от един куршум и от една бомба, които порази и Хаджията.* Ив. Вазов, Немили недраги. *Ръката ти е спла — ето меча — одигни го ти и порази ме мигом.* Г. Райчев, Еленово наръство. — *Нека болярите се карат, грьм да ги порази, ама ний, отроците, да не патим!* Ст. Загорчинов, Избр. произведения, III. *Да те порази черната чума! Ти погуби рожбата ми.* Ив. Вазов, Руска. — *Господ да го порази, изеник с изеника му! — проклинаха го бабичките.* Г. Караславов, Селски истории.

избивам: причинявам смъртта на всички или мнозина, обикн. с оръжие. *Беят се заканваше да избие всички събрани там. Пищяха жени, деца в ужас.* Д. Талев, Илинден. *По селата и по кръщата плъзнаха стражари, жандармеристи, войска. Ловяха мъже и жени, биеха и избиваха. Някъде дори и децата не пожалаха.* Г. Караславов, Избр. съчинения. *Аз видях с очите си как пашите избиват наведнъж стотици невинни жени, деца.* Св. Минков, Призракът от Кендари.

изтреблвам: съзнателно причинявам смърт, унищожавам всички без остатък, напълно, докрай. Употребява се обикн. за умъртвяване на животни и насекоми, по-рядко за хора. *Кара Ибрахим имаше набито око. . . По околни пътеки той изобеждаше стадото* [от диви кози] *и тъкмиш пукот на маузерата отекваше из Джендема. . . Така той изтреби цялото стадо.* Ем. Станев, Козелът. *Ньо от най-големите ми развлечения, когато се виждах с Диото на село, бе да изляза до близката кория и да го гледам как по един чародеен начин изтребва вранте и свраките.* Д. Калфов, Избр. разкази. *Твърде често от мините идваха цели дружини рибари и ловци, които изтребваха пастърмата с бомби или устройваха засади и гонки на сърни и елени.* Ем. Станев, Повест за една гора. *Българският народ само тогава ще се отърве и види свободен, когато цял грабе топорите и изтреби тия душмани.* Ив. Вазов, Под игото.

покосявам в едно от значенията си се свързва с човек, болест, епидемия и др. Означава: изведнъж, за кратко време, отнемам живота на много хора, на мнозина. *Те* [партизаните] *трябваше да притичат през тъсната лъка, а през това време можеха да ги покосят с картечниците.* Д. Ангелов. На живот и смърт. — *Нима е лъжа, че има епидемия? . . Тежка, страшна, смъртоносна! Във Франция покосила толкова хиляди, в Германия толкова!* Д. Калфов, Избр. разкази. *Смъртта беше покосила цяло поколение в тия две години.* Ив. Вазов, Нова земя. *В края на XVIII и началото на XIX в. върху България налетяла нова напаст, която покосила доста свят.* Б. Ангелов, Литературни статии.

пребивам в едно от значенията си е: причинявам смъртта на някого, обикн. с удари, бой. Има разговорен характер. *Ами кой преби Тулума? Кой го наквлца на парчета и го хвърли в Куруче?* Д. Немиров, Братя. *Иван отпиял да оре на нивата. . и рекъл да отсече дъба. Не знам как го е сякъл, дъбът пада върху него и го пребива.* Елин Пелин, Земя.

очиствам в едно от значенията си е равно на л и к в и д и р а м. Има разговорен характер. — *Намерен е — казва — убиец от те убие. . . — Как така! — Ей така! Както си в колибата или навън. Ще дойде и ще те очисти. Спасявай се, инак си убит!* Н. Хайтов, Диви разкази. — *За Моджарско тръгвам. . .Ти ум имаш ли? Преди да стигнеш, ще те очистят.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време. *Предателят не бива да стигне при пашата. — Ще рече. . . да го очистим! — попита доктор Рашко. — Да! И то веднага!* П. Стъпов, Живот с надежда. — *Ето това е границата. Пенко не издържа и истина отъвд. . . — Пенке, бягай оттам! Какво правиш? Ако те забележат отнякъде граничарите, ще те очистят на място!* П. Здравков, Незабравимо детство.

пречуквам в едно от значенията си е равно на л и к в и д и р а м. Употребява се обикн. с пейоративна отсянка на заканване, израз на лошо, зло чувство към някого. Има също разговорен характер. — *Давам ви клетва, че аз лично ще взема славата на Петканов. . . Да не съм Манол, ако не го пречукам.* К. Калчев, Живите помнят. — *Назад! До един ще ви пречукам, разбойници! Какво си мислите вий? — прекрачало викаше назачът и даде вистрел във въздуха.* Ст. Марков, Дълбоки бразди. — *Не ме плаши с празни думи, че побеснявам! Никому не съм длъжен. . . И виж какво — оставете ме на мира, защото ще пречукам някого.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Пречукахме едно заптие, други две избягаха, но дързарят бай Геро пушнал и убил още едно заптие.* П. Стъпов, Живот с надежда.

претревам е равно по значение на п р е б и в а м, но е характерно за народния **език.** *Бях го оченал* [корена] *от градината на Дядо Петров, та цеше да ме претрепе, невинтинят му чердаджийски сой.* Кр. Григоров. Разводчани. — *Страшния „разбойник" [ка]ваш де се крие! Нъмъ го. . . не знаеш ; устните почневат. ; И с приклад на края ; го почти претрепват.* А. Босев. Димитровски огън.

утрепам е също дума от народния език. Означава: убивам някого, обики. с **удар** с тежък предмет или с бой. *Кметът беше един як мъже, с юмрука си теле може да утрепе.* П. Вежинов. Втора рота. *Градъ[ка] секретар и утрепа с месна си. Убил я на място.* А. Каралийчев, Народен закрилник. *Нека ме бие, нека ме утрепе, ама не на друго.* Т. Влайков, Дядовата Славчова унука. *Чис, два, по-често и нъ[ка] ден се приказваше за кучето: кой го приманил, . . , кой го утрепал.* Ст. Чилингиров, Първа жертва.

Вж. с ъ к р у ш а в а м.

УБИЙСТВЕН. Вж. у н и щ о ж и т е л е н.

УВАЖАВАМ, почитам, зачитам, тача.

Св. вид: **уважа, почета, зачета.**

О б щ о з н а ч е н и е. Проявявам към някого отношение, с което показвам, че ценя неговите качества, достойнства.

уважавам: изпитвам чувство на уважение, ценя някого и давам израз на внимателното си, добро отношение към него. *Ръководителите бяха доволни много от Нонкината работа, уважаваха я. . . , не пропускаха случай да я посочат за пример на другите работници.* И. Петров. Нонкината любов. *Цонко и Радка слушаха Митко, уважаваха го. Много беше чел той и за хората, и за животните, и за далечните земи и морета. Всичко знаеше.* М. Марчевски, Митко Палаузов. *Най-вече ви уважавам, задето предпочитате да работите при брат си и не бягате от земята.* Ем. Станев, Иван Кондарев.

почитам: изпитвам чувство на почит или изразявам почит към някого. *С други думи, той даскал Генчо се занимаваше с мъчни неща и затова всички го уважаваха и почитаха. За мене той беше най-умният човек в селото ни.* К. Калчев. При извора на живота. *Райка много обичаше и почиташе дядо си и всякак гледаше и радеше да му угажда и да го слуша.* Т. Влайков. Дядовата Славчова унука. *Лее, какво знаете вие! Добър човек ли срещнеш, дай му той пръв да пие, почети го!* Д. Бозаков, Дълбоки снегове.

зачитам в едно от значенията си е: проявявам почит към някого, показвам, че го ценя и държа на него. Характерно е за народния език. *Имам си момченце, войводо! Нали ти си ми кръстник? Дойдох да те каня да слезеш в село и да го кръстиш. — Бива, кумице. Благодаря ти, че си ме зачела.* Ив. Гайдаров, Добрина чешма. *Дали зарад нейната приказливост и за грижливото и внимание, или пък зарад разумността и голямата й опитност всички жени от махалата, та и от по-далеч, много зачитат мама и много я търсят.* Т. Влайков, Преживяното.

тача е дума от народния език. Означава: почитам много някого. *По-рано големците тачеха богатите хора, ядяха на една маса с тях, слушаха ги с почтително внимание и дуката им на две не трошеха.* А. Гуляшки, Село Ведрово. *Тачеха го, търсеха го, работа му даваха чак отпъдък Балкана по Пловдивско, по Загоре. Харесваха майсторската му ръка.* П. Константинов, Предание от изчезналия град. *В събота срещу неделя годежарите дойдоха. Юрталана знаеше, че тези приготовления и тези разноски са правени само заради него. А и Казъльбашката се чудеше как да му угоди и да покаже пред всички колко го тачи.* Г. Караславов, Сваха.

УВАЖЕНИЕ, почит, почитание, ихтибар, чест.

О б щ о з н а ч е н и е. Отношение на признаване достойнствата на някого.

уважение: чувство и проява на ценене на някого, породено от признаване на неговите ценни качества, достойнства. *Тази негова упоритост и издръжливост в походите му спечели уважението на целия отряд.* М. Марчевски, Митко Палаузов. *Той прибави „ефенди" — господине, защото чувствуваше някакво неволно уважение към тоя странен човек, който имаше благороден вид.* Зл. Чолакова, Бачо Киро. *В последно време аз всякога съм гледал на него с особено уважение и затуй още, че чичо Стайко е зачувал и удържал между синовете си тая хубава задружност и общност във всичко, която всеки обича и всеки й се радва.* Т. Влайков, Съчинения, II. *Орце дължеше известна благодарност и уважение към стария човек. Хаджиставрев винаги беше полагал грижи за него.* Д. Спространов, Самообречените.

почит: чувство и проява на голямо зачитане на някого (обикн. по-възрастен човек с авторитет и положение), който стои в някакво отношение над мен, от което произтича доверие към постъпките му, постоянна положителна оценка за тях, породено от неговите положителни качества, заслуги, достойнства. *Имаше четиридесет години и се ползуваше с почит в селото, защото бе грамотен.* Елия Пелин, Летен ден. *Чичо Бинбел. . беше на голяма почит между съселяните си, защото умееше да каже тежка дума и в най-разбъркано време.* А. Страшимиров, Кръстопът и др. *Като го гледаха, хората не вярваха, че това е оня Пин-*

тез, здравият, работливият и внушителен старец, който неволно вдъхваше на всички почит към себе си. И. Петров, Нонкината любов. *Мало и голямо го позиваше. Неговите ученици бяха вече възрастни мъже. Те винаги с почит приемаха в къщи някогашния си учител.* Д. Марчевски, Дошло е време. *Внушавам почит. Изпитвам почит.*

почитание: думи, с които се проявява израз на уважение, почит към някого. Има остаряващ характер. *Поляни, на Великден, отидохме с един приятел да поднесем своите почитания на болния старец.* К. Величков, Събр. съчинения, VIII. *Тя бе дошла да изкаже почитанията си на бившия мирови съдия и да ме покани да приоружа и нея и трите й възпитанички до Прореза.* А. Христофоров, Откровения. *Като забележи девер си, тя скочи и с онова почитание, с което винаги го посрещала, нагласи стол да седне.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Поздрави родителите си, предай им моите дълбоки почитания!* К. Петканов, Вълнолом.

ихтибар е равно по значение на п о ч и т, но има простонароден характер. *Ариф беше позамлъкнал вече, но щом зърна в облака цигарен дим баща си, скочи, посрещна го, подаде му ръка и му поднесе стол. Той умеешe да окаже ихтибар на старци.* Б. Несторов, Ариф и Рамзяна. *Ихтибар ти прави, щом си такъв бабаитин, алал ти вера, бре!* Д. Талев, Преспанските камбани.

чест в едно от значенията си, което е остаряло, е равно на п о ч и т. *След погребението, което се извърши с всичката чест, която се падаше на такъв заслужил работник като Ц. Гинчев, аз се завърнах в къщи с памет, обзета изцяло от моя стар незабравим приятел.* Ив. Вишманов, Ц. Гинчев и др. в спомените на съвременниците си. — *Май, тя не е много от срамежливите! — Синко, много е добра и знае на стари хора чест да прави. Като върви, все земята гледа.* К. Петканов, Златната земя.

УВЕДОМЯВАМ. Вж. о с в е д о м я в а м.

УВЕЛИЧАВАМ, уголемявам, умножавам, повишавам.

Св. вид: увелича, уголемя, умножа, повиша.

Общо значение. Правя нещо да стане по-голямо.

увеличавам: правя нещо да стане по-голямо или повече в брой, количество, размер, степен. *Ельо се качи на коня и рече да обиколи гората си, . . . , която скоро беше увеличил с покупката на едно съседно парче.* Елин Пелин, Земя. *Вие трябва да увеличите вашите редици и в тях да включите и останалата част от неорганизираните още работници и служители.* Г. Димитров, Без работническа класа няма народна демокрация. *Нови любопитни съседи увеличаваха навалицата.* Ив. Вазов, Под игото. *Ото днес ти увеличаваш заплатата с още хиляди лева.* Д. Киськов, Щастието не идва само. *Можехме непрекъснато да извършваме нужната организационна и масова политическа работа в целия район, което цеше да увеличи нашето влияние сред народа.* Сл. Трънски, Неотлавна.

уголемявам: правя нещо да стане по-голямо по размер. *Само аз мога да водя съдбите на тая държава, която усилих и уголемих.* Ив. Вазов, Към пропаст. *Елена забърза да го подмине, но той уголеми крачка и не се отдели от нея.* К. Петканов, Вълнолом.

умножавам: правя нещо да стане по-голямо по брой, по количество. *Предвидлив стопанин, ловък в майсторлъка да умножава парите си. . . . Тома за няколко години само натрупа богатство.* А. Гулящки, Златното руно. *Прибрахме храните в житниците, умножихме овнете в кошарите.* А. Каралийчев, Народен закрилник. *Празничният обед бе привършен. Децата наскачаха от своята трапеза, а Стоян Глаушев се прекръсти — . . : Господ да умножи, господ да придай.* Д. Талев, Преспанските камбани.

повишавам: правя нещо да стане по-голямо по размер или степен. *Повишете заплатите, подобрете жизненото равнище и престижността ще намалее.* Б. Болгар, Близнаците. *Но това бързо търсене и предлагане може би щеше да повиши малко цените за тоя борсов ден? — Разбири се, но нищо от това.* П. Спасов, Хлябът на хората. *Не повишавай тон! — заповедническо каза той. — Аз не съм глух.* М. Марчевски, Повести. *След месец той завършваше гимназия и това бе повишило самочувствието му.* В. Геновска, Седем години. *Народният учител ще спечели да изпълни толкова по-успешно своята благородна просветителска мисия, колкото по-упорито работи сам той над себе си, повишава своята квалификация.* Г. Димитров, До Отечественофронтовска България.

УВЕЛИЧАВАМ СЕ, уголемявам се, умножавам се, наголемявам, нараствам, разраствам се.

Св. вид: увелича се, уголеми се, умножа се, наголемея, нарасна, разрасна се.

Общо значение. Ставам по-голям.

увеличавам се: ставам по-голям по брой, количество и степен, отколкото съм бил. *Все нови и нови хора, коне и каруци се трупаха по улиците и с всяка измината минута множеството се увеличаваше.* Ст. Дичев, За свободата. *Постепенно дивечът се успокои и стадата започнаха мирно да се събират по любимите си места. Едва сега можеше да се види какво е числото на елените. То беше се увеличило почти двойно.* Ем. Станев, Повест за една гора.

Електрическата лампа примигваше, светлината ту намаляваше, ту се увеличаваше. Д. Добревски, Бунтът на крайцера „Надежда". *Шумът наоколо все повече и повече се увеличава. Сам-там из гората заглъхват да се чуват пеленги слепо.* П. Ю. Тодоров, Събр. произведения, II. *Дечата им порастваха и гражите се увеличиха.*

уголемявам се: ставам по-голям по размер или количество, отколкото съм бил. *Все по-дълбоко Бекир задъхваше карката, ахване при всеки удар, дупката се уголемяваше.* Б. Несторов, Светлина над Родопите. *Откъде усойната гора се показаха две черни облачета, които бързо се уголемиха.* Ц. Церковски, Съчинения, III. *Чуваш грохота му* [на влака]. ., *но нищо не виждаш. После едва забелязваш в мъглата две светли точки, които постоянно се уголемяват.* С. Кралевски, Възвърната обич. *Сянката му расте: войската му се уголемява.* Ив. Вазов, Ивайло.

умножавам се: ставам повече по брой, количество, отколкото съм бил. *Новата българска войска порасна бързо. Умножи се непознат брой. Като имели идеха въоръжени мъже: българи, кумани и узи, от всичките краища на равнината.* А. Каралийчев, Птичка от глина. — *Щом сети предишната сила, народът ще се вдигне! В Мизия, в Тракия, в Софийско, Родопа и Македония ще почнат неудържими бунтове. . . ! От Влашко ще тръгнат стотици, а там ще се умножат на хиляди и хиляди!* Ст. Дичев, За свободата. *Ще работи Наке, ще работят с жената и дечата, та ха една нива днеска купи, ха утре друга и току имотът ще се умножи.* Кр. Григоров, Новодомци. *От: трима дружината се умножи на петима.* Ив. Вазов, Под игото.

наголемявам: постепенно ставам по-голям по размери. *Времето стана ветровито. Талазите наголемяваха, колкото отиваха навътре.* Ив. Вазов, Пътувания из Русия. *Зимата е към края си. Дните почнаха да наголемяват.*

нараствам: постепенно раста, ставам по-голям по размер, численост или степен. *Цялото й внимание сега беше приковано от едно малко облаче. . , което бързо нарастваше.* П. Льокев, Несеща на белите платна. *Между жилките на дъбовите листа се появяха първите кафяви петнина. Те нарастваха бързо, нарастваха, сливаха се едно с друго, докато изчезна всяка зеленина.* П. Бобев, Гърбавата ела. *Тълпата нарастваше бързо от групи, които прииждаха от съседните улици.* Д. Димов, Тютюн. *Постоянно говореха за дългоевете на близа си, които в последните години бяха нараснали.* Елин Пелин, Гераците. *Омразата срещу фанариотите беше много нарастнала и народът не можеше да търпи повече.* Д. Талев, Железният светилник.

разраствам се: постепенно раста на всички страни, ставам значително по-голям по размери, численост, обем или се развивам, проявявам с по-голяма сила, в по-голяма степен, разпространявам се, разпространям се нашироко. *По-късно обаче градът се разрасна. Отначало се разшири на север.* Ем. Манов, Ден се ражда. *В едната* [кола] *войник е превързано теме | прихлопен, и в бялата кърпа | петната червени се бавно разрастват.* Ем. Димитров, Събр. съчинения, V. *Но не само че нямаше опасност да се разрасне пожарът, . . , но по едно време завали дъжд и огънят взе да загасва.* Й. Йовков, Чифликът край границата. *Епидемията се разраства и е обхванала целия град.* П. Здравков, Незабравимо детство. *Партизанската група по това време се разрасна до размера на една малка чета.* К. Ламбрев, Средногорски партизани.

УВЕРЯВАМ, убеждавам.

Св. вид: **уверя, убедя.**

Общо значение. Старая се да накарам някого да повярва в нещо.

уверявам: заявявам на някого, без да се колебая, че трябва да приеме това, което казвам за сигурно, достоверно, че няма основания да се съмнява в неговата правилност. *Прокурорът го изслуша внимателно и увери, че случаят незабавно ще бъде проучен и ще се постъпи според закона.* Ст. Марков, Дълбоки бразди. *Илия, който знае по-добре официалния ред, ни уверява, че това не може да бъде.* Л. Стоянов, Хопера. — *Не ви прилича това палто, не ви стои добре, уверявам ви.* Й. Йовков, Приключенията на Гороломов. *Една нощ. . . , планна кметовата пленя. . .Кметът фучеше. . .Той уверяваше, че знае злосторниците и че в скоро време те ще му паднат в ръцете.* Г. Караславов, Обикновени хора.

убеждавам в едно от значенията си е: старая се да накарам някого да се съгласи с нещо, да повярва в нещо, в правилността му, като приведжам доводи, доказателства. *Ти, разбира се, ще гледаш да го убедиш, че с парите сам си купил учебници, пособия, моливи, тетрадки.* Д. Калфов, Избр. разкази. *Без да се колебая, тръгнах към туземците. . .Той знае защо, хрумна ми да седна. Може би с това исках да подчертая, че не ме е страх от тях? Или да ги убедя, че нямам лоши намерения?* М. Марчевски, Остров Тамбукту.

УВЕЩАВАМ. Вж. убеждавам.

УВИВАМ, завивам, обвивам, загъвам, огъвам, опаковам.

Св. вид: **увия, завия, обвия, загъна, огъна.**

увивам: слагам нещо върху хартия, плат и др. и го обгръщам от всички страни с него (за да го запазя да не се изцапа, повреди). *Тази сутрин мама натъпни голяма кошница с круши*

и ябълки. Уви във вестник и десетина яйца за тетка и децата. В. Бончева, Анчето пише. *Динко взе писмото и поникователното, които Елка беше увила в стар вестник, за да не го изцапа.* Д. Димов, Тютюн.

завивам не се различава по значение от у в и в а м. Употребява се сравнително по-рядко. *Ганко, дай ми някоя непотребна хартия да завия писмото, да се не мачка.* Ив. Вазов, Под игото.

обвивам: покривам повърхността на нещо от всички страни. *Пълният Грудев бавно се изкачи на стола и извади от джобна си голяма зелена кърпа. Касабов почака да обвие с нея лампата.* Ст. Дичев, За свободата. *Няколко дни се чуди и мая какво ще е, а то било онаа хартия („станиол"), с която обвиват бонбоните и шоколадите.* П. Проданов, Седмокласници.

загъвам: увивам нещо в хартия, плат и др., като грижливо отвсякъде подвиждам краищата (за да не остане открито). *Найда загъва в шарения месал питата хляб.* А. Каменова, Харитининият грях. *С вестника тя щеше да загъне хляба и сиренето.* Д. Кисьов, Щастието не идва само. *Една част от книжата Юрталана заключи пак в сандъка, а една част загъна внимателно в стар вестник.* Г. Караславов, Сиаха.

огъвам в едно от значенията си не се различава от з а г ъ в а м, но има рядка употреба. *Нареди писмата и вестниците в чантата, огъна обеда си във вестник и тръгна.* Л. Михайлова, Жени.

опаковам: увивам вещи, предмети в хартия, платно и др., за да са удобни за носене, за пренасяне от едно място на друго. *А на другия ден купих . . един красив кристален сервиз, опакован го грижливо и се качих на нощния влак за Пловдив.* Л. Станев, Поглед от хълма. *Те опаковаха книжките от списанието и ги занесоха на пощата.* Ал. Спасов, Спомени.

УВЛИЧАМ. Вж. п о в л и ч а м.

УВЛИЧАМ СЕ, пристрастявам се, встрастявам се.

Св. вид: **увлека се, пристрастя се, встрастя се.**

О б щ о з н а ч е н и е. Отдавам се изцяло на нещо.

увличам се: проявявам много голям интерес към нещо и се отдавам изцяло на него, като не се интересувам от нищо друго. *А като се увлече Борис толкова много в народните работи, не беше Лазар Глушев човек, който ще отклони сина си от такъв път.* Д. Талев, Илинден. *Горанов все повече се увлича в музикалното изкуство. Желанието да се посвети на музиката е по-силно от мизерията и от коварната болест, която бързо руши здравето му.* в. Народна младеж. *Революционният идеал, от който се беше увлякъл, й се струваше* [на майката] *необходима форма за буйствения му и неспокоен дух.* Д. Димов, Тютюн. *Още от най-ранна възраст той се увлича от математиката.*

пристрастявам се: силно се увличам от нещо и обикн. продължително време съм под неговото влияние, без да мога да се откажа от него. *Бае Раци и Трендафилчо Жълтия, . . ловят риба. . . — Пристрастих се към тоя глупав спорт. Наближи събота и нещо ме загложде.* Елин Пелин, Аз, Ти, Той. *Постепенно Камен се отчуи да пие, но се пристрасти към парите.* Й. Гешев, Вик от тъмнината. *От малък се пристрастих към едно от най-големите увлечения на баща си — лова.* Кр. Тулешков, Наши зоолози.

встрастявам се не се различава по значение от п р и с т р а с т я в а м с е. Има рядка употреба. *Обичам предсказанието на картите. И не толкова от нетърпение да узная бъдещето. Иначе бих се встрастил в кафето, хиромантията или хороскопа.* С. Северняк, Ветряло от сандалово дърво. *Когато Гужук навърши седем месеца, аз го заведох в гората и започнах да го уча да гони. Той се встрасти в лова на зайци — лаеше подире им.* Ем. Станев, Козелът.

Вж. з а б р а в я м с е.

УВОД, встъпление, въведение, въвод.

увод: начална част на съчинение, литературно или научно произведение, реч и под., която въвежда към съдържанието му. *Всяко литературно произведение си има увод, изложение и заключение.* Св. Минков, Разкази в таралежова кожа. *Щом свърши увода, Кондарев прочете няколко страници от тетрадката. Той ту говореше, ту четеше и не забеляза кога притъмня и кога сложиха на катедрата висока никелирана лампа.* Ем. Станев, Иван Кондарев.

встъпление е книжна дума. Означава: начална част на реч, литературно произведение. *Лекцията започна без всякакво встъпление и направо по земния глобус.* Г. Томалевски, Астрономия за народа. *В първата част* [на стихотворението „Градушка"], *която има характер на лирическо встъпление . . прозвучават мрачните и тягостни чувства, свързани с неплодородните предшестващи години.* Литература. *Експозицията в драмата е встъпление и подготовка за драматическото действие.* Христоматия.

въведение с също книжна дума, която не се различава по значение от в с т ъ п л е н и е, но е с по-ограничена употреба. *Първата част на повестта, която има характер на въведение* (. . .) *ни запознава както с всяко образуване вътрешен портрет на герои, така и с робските му привички.* Христоматия.

въвод е остаряла, книжна дума, равна по значение на у в о д. *Често, вместо да започне с такъв пряк въвод в песента, народният певец използува, . . , някоя природна картина.* П. П. Славейков, Българска литература.

УВЪРТАМ СЕ, усуквам се.

Сх. вид: **увърта се, усуча се.**

увърта се: постоянно се намирам около някого, като му се умилкваш с някаква користна цел, а също така постоянно се намирам около някого, който много ми харесва, имам чувства към него. *На времето дядо ми имал пет златни наполена, . . Оттук-оттам се научава Костадин Бусара и току почнал да се увърта около дядо.* Кр. Григоров, Отново на училище. *Подмазва се пред Стамкиньова, все около него се увърта.* М. Марчевски, Повести. *Сега пак дойде време за Ребик, който не преставаше да се увърта край агата. Той побърза да се примъкне до него и каза: — Нямайте грижа, ефендилер, той, Мидхад, си знае работата.* Ст. Дичев, За свободата. *Па на колко ви са . . момичетата? Фатме се повърна на място, очите й изпитателно стрелнаха доктора. Абе тоя да не идва . . да не се увърта.* Б. Несторов, Ариф и Рамзина.

усуквам се в едно от значенията си не се различава от у в ъ р т а м с е. Има разговорна употреба и неодобрителна отсянка. *Защото когато оная година, . . , в селото беше се пръснало, че Минчо ще стане кмет, той всеки ден се отбиваше у тях, усукваше се около Минча и му разправяше всичко, което ставаше в общината.* Г. Караславов, Татул. *Седнат ли другоселци да се почерпят в кръчмата, той ще се усучи около тях, ще се намести и ще започне тихичко, за да не чуе някой от хапите. Други хора сте вий, не мязате на тукашните.* Чудомир, Избр. произведения. *Той си изпя песента, а ти ходиш да му се усукваш. Какво ли ще правиш пред новия председател, а?* И. Петров, Мъртво вълнение. *Усуква се покрай моята Виолетка. . . Пак можеш ли зет да ми стане.* К. Калчев, Двама в новия град.

УВЯХВАМ, повяхвам, извяхвам.

Сх. вид: **увехна, повехна, извехна.**

увяхвам се свързва с растение. Означава: изгубвам свежестта, влагата, пресността си, като сякаш листата и цветовете си. *Всичка пойни птички отлетяха, дърветата се оголиха, цветята увехнаха, голямото листо, . . , пожълтя.* Св. Минков, Андерсен, Снежната царица и др. (превод). *От най-лекото докосване на човешка ръка* [на растенийцето] *неговите дребни листчета се свиват и веднага увяхват.* Св. Минков, Другата Америка. *Сваля китка от бузата, иска да я тури във вода, да не увехне.* К. Петканов, Олайно биле. *Виж, май си вех отпва наведена, а розата увяхва безутешно.* Д. Деблянов, Стихотворения.

повяхвам е равно по значение на у в я х в а м, но се употребява обикн. за повече, по-голям брой растения, цветя. *Горе, по върховете на дървото, листата му бяха повехнали, сгърчени и сухи.* Й. Йовков, Вечеря в Антимовския хан. *Слънцето изгряваше зад отсрещния склон и хвърляше всичките си лъчи върху изкъртената къщица и градината с цветята, които щяха да повехнат, неполивани от грижлива ръка.* в. Вечерни новини. *Във дланите повехнаха цветята, / на устните пресъхна песента.* Бл. Димитрова, Лиляна. *Роза! — . . Стъблото беше прекършено, листенцата повехнали, цветчето — омекнало и клюмнало като болно на една страна.* Ал. Бабек, Малкият емигрант.

извяхвам: напълно увяхвам. *Жалко е такова прелестно цвете да извехне на стъблото, без да се отъкне от някого. . от някой честит смъртен.* Ив. Вазов, Борислав. *Цветята в градината вече извехнаха.*

УГЛЕДЕН, приличен.

О б щ о з н а ч е н и е. Който е с добър вид, приятен наглед.

угледен: който е хубав на вид, наглед, който има приятен външен вид, външност. *Както си беше стройна и угледна, с големи черни очи, с едно обло и пълно лице, малко мургичко,ама инак много миловидно. . . — Цонки скоро излезе късмета.* Т. Влайков, Съчинения, II. *Питам се хубава ли беше Цвета, на снимката е угледна селска мома* (. . .), *с нещо силно в лицето, особено в устните.* В. Андреев, Умирача безсмъртни. *Постройките никнеха една след друга, кол от кол по-угледни и по-гиздави.* Кр. Григоров, Новоломци. *Празнично наредената соба с постланите шарени черги, . . , ми се вижда така угледна, тъй мила!* Т. Влайков, Преживяното.

приличен: който прави добро впечатление с вида си, който е приемлив в този вид. *Петричка не бе красива и стройна като майка си, . . , но все пак бе прилична мома.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Там* [в пакета] *имаше дрехи и за младежа: и на двамата предстоеше да се срещат с хора, и двамата трябваше да имат приличен вид.* Ст. Дичев, За свободата. *Денковата къща — едничката в селцето по-приична — на две ниски канчета, измазана с*

кал, с прозорчета, . . , беше отредена от селото да приеме високия гост. Ив. Вазов, Виждо и чуто.

УГЛЪБЯВАМ СЕ. Вж. задълбочавам се.

УГНЕТЕНИЕ. Вж. гнет.

УГНЕТЯВАМ. Вж. гнетя.

УГОВАРЯМ. Вж. убеждавам.

УГОВАРЯМ СЕ, наговарям се, условям се, надумвам се, сдумвам се, сговарям се.

Св. вид: **уговоря се, наговоря се, условя се, надумам се, слумам се, сговоря се.**

уговарям се: разговарям с някого и се съгласяваме кога, как или при какви условия да свършим нещо, да се срещнем някъде и т. н. *Те се уговаряха как да тръгнат — да чакат ли някой камион или да поемат пеша.* Б. Несторов, Ариф и Рамзина. *Преди да се разделят, двете момчета се спряха и се уговориха кога и къде да се срещнат.* Ал. Бабек, Малкият емигрант. *Значи, уговорихме се, нали? Тия дни ще свикаме общо събрание.* М. Марчевски, Повести. *Евгени с мъка намери кьшичката на стария работник, влезе в двореното и почука леко на вратата, както бяха се уговорили.* Д. Ангелов, На живот и смърт.

наговарям се: разговарям с някого да извършим нещо заедно, като определяме точно как да действуваме или какво да кажем пред някого в даден случай. Има разговорен характер. *Тъй се бяха наговорили — да влязат в селото на мръкване.* Д. Марчевски, Дошло е време. *Ний с Христа се наговорихме всеки да си избере сгрншом по една звезда и после да си ги кажем.* Ив. Вазов, Казаларската царица. *Пъдорите се наговорили да тръгнат, че уж ги издебнал и им откраднал оръжието.* Г. Караславов, Избр. съчинения, V. *Наговаряме се еди път, . . , всички ученици от нашия клас — . . — да не отиваме следния ден на училище.* Н. Пупкаров, Ц. Гинчев и др. в спомените на съвременниците си.

условям се: разговарям с някого, като предварително правим уговорка, определяме как да постъпим, какво да направим при извършването на нещо в даден случай. *Гана излезе на улицата, за да наблюдава. Бяха се условили, ако види, че войнищте идат, да изтича зад кьщата и да го предупредят.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Горан се покатери на един бряст, да види по-добре. Конникьт носеше обикновено селско облекло, нямаше в ръцете му никакво оръжие. Така се бяха условили войнищте.* Ив. Гайдаров, Добрина чешма. *Да се условим, че на всички вьпроси приятелят ви ще отговаря само с да или не.* сп. Математика. *Условихме се, че рано утринта ще вземат първен него, а после ще минат покрай дома.* Г. Райчев, Избр. съчинения.

надумвам се, сдумвам се са думи от народния език, равни по значение на уговарям се или на наговарям се. *Някои от четниците на Ванчовски напущали четата, а оръжи се надумсали да заберлат в Съветска Русия.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Струваше ми се, че всички са се надумали да го лъжат. Ще го примамят да им даде ниите си и подире ще го натирят.* Ст. Марков, Дълбоки бразди. *Да не съм я сякъл [шумата], ама нали така се едумахме да складем три листници.* И. Волен, Божи хора. *Сдумали сте се да не ме оставите хапката да си доям тази вечер.* П. Ю. Тодеров, Събр. произведения, II.

сговарям се е също дума от народния език, равна по значение на уговарям се. *Снежа чу, че момичетата се сговаряха да отидат на чешмата, щеста пролетно време жените перяха чергите и одеялата.* Л. Галина, Лястовичката.

УГОВОРЕН. Вж. уречен.

УГОДНИК. Вж. мазник.

УГОДНИЧА, подмазвам се, мазня се, умилквам се, подмилквам се.

Св. вид: **подмажа се.**

Общо значение. Държа се неискрено любезно с някого с користна цел.

угодница: прекалено услужвам, угаждам някому, старая се да изпълня всичките му желания, за да спечеля с користна цел благосклонността, разположението му. *Неизменно оставаше на службата си. И все тъй неизменно оставаше мьчникел на бедняшина с неизбродните си параграфи, наредби, заповеди, . . А на богатите угодничеше — на тях всичко уреждаше кадвината, за тях нямаше никакви спьки в параграфите.* П. Славянски, Претворена земя. *Кервапьт пак тръгна по течението на голямата и спокойна река. . . Но този пьт хората не пъ-тувахо мьчаливи и замислени, . . , подозрителни и готови да угодничат на всеки по-силен от тях.* Г. Караславов, Избр. съчинения. *Няма никога да угодничи за прехраната си или заради нея да търгувам с интересите на народа.* В. Геновска, Седем години.

подмазвам се: държа се неискрено много любезно с някого, обикн. от когото зависи и може да получа някакви облаги. Има разговорен характер. *Онези пьк, които по-рано, когато той имаше и власт, и беше силен, се навираха в краката му и му се подмазваха, явно го избягваха.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Бент се сетил да иде чак в Инстанбул при султана, да се подмаже с донесението си.* М. Марчевски, Повести. *— За днес — тихо, заговорнически попита той — има ли нужда да отида? Камен бегло го погледна. Я го виж ти — и*

той се сгреши. Отказал се е да критикува, стремил се да се подмилва на началника си. Й. Гецев, Вик от тъмнината.

мазня се не се различава от подмазвам се. Има разговорен характер. *Антон Стоянов се завръщаше около Начо Кидерски, тръсеше случай да седне до Киро Тошинов, мазнеше се около по-значимите личности да дружата.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Щом взех да се мазня, усетих, че Гробарят ентъкъ. Обичаше той да го слушат и да му се усмихват, па ако ще би и фалшиво.* Б. Райнов, Човекът на въгъла. *Само се слага, мазни се на селянините, а пък окото му като на дивола — все в просото гледа.* К. Петканов, Старото време.

умилквам се: намирам се постоянно около някого, увъртам се около него с користна цел, за да спечеля благосклонността му. *Научил си се сиромасите да ти се умилкват и да ти клатят ката само защото си им дал по някой лев взаем или защото ще им подхвърлиш напредит по някоя крина наревища за донхранване.* Г. Караславов, Обикновени хора. *И вместо да русе селяните, както правеше по-рано, умилкваше се около тях, преструваше се на невинен.* К. Калчев, Живите помнят. *За седмица тя получаваше сто и няколко лева. Сега тя разбра какво значи да си вадиш сам прехраната, да си господар на кесията си, да не се умилкваш и да не се усукваш за един голосан.* Г. Караславов, Обикновени хора.

подмилквам се не се различава по значение от умилквам се. Има разговорен характер. *Освен това Стоян беше пръв приятел на началника и съдията, . . . дохождаха му на гости, гощаваше ги, подмилкваше им се, па с техния достъпен плашеше своите длъжници и всички, които му не вярваха по гайдата.* Хр. Максимов, Забравени реалисти. *Казвам всичко това не като чиновник, за да оправдавам своето началство или за да се подмилквам и да лаская по-силните.* Т. Влайков, Каменов. *Хванал го бе Дойчин като пор в дупката му и някак по милост го пусна да си върви. Той, Йосиф от Рапа, трябваше да се увърта около него, да се превива на две, да му се подмилква.* Д. Талев, Гласовете ви чувам. *Усетил бях, че неволно се мъча да му говоря по-сладко и да му се подмилквам, дирех да видя по лицето му одобрение, а той сякаш не ме забелязваше.* А. Дончев, Време разделно.

УГОЕН. Вж. дебел.

УГОЛЕМЯВАМ. Вж. увеличавам.

УГОЛЕМЯВАМ СЕ. Вж. увеличавам се.

УГОЩЕНИЕ. Вж. гошавка.

УГРОЗА. Вж. опасност.

УДАР. Вж. нападение.

УДАРЕН. Вж. шур.

УДАРЯМ. Вж. улучвам.

УДАЧЕН. Вж. уместен.

УДИВИТЕЛЕН, изумителен, поразителен.

удивителен: който предизвиква силно учудване, възхищение с необикновените си качества, превъзхождащи обикновените, обичайните. *Той има удивителна памет и, струва ми се, ако бе библиограф например, нямаше да се нуждае от никакви картотеки и справочници.* И. Петров, Преди да се роди. *С една удивителна смелост и бързина селянинът хвана юздите и тъй силно ги раздруса, че конете спряха като заковаши.* Й. Йовков, Жетварят. *Към края сам той започна да удря с чука си и с удивителна бързина предаваше на желязото оная форма, която искаше.* Й. Йовков, Жетварят. *С ловко и бързо движение, което показваше удивителното му самообладание, той се хвърли върху тях, за да отклони дулата на пушките им.* Д. Димов, Осъдени души. *Удивителна храброст. Удивително търпение. Удивителна срьчност.*

изумителен: който буди спонтанен възторг, чисто съвършенство заглушава, притъпява желанието да се разсъждава, пренесява, обсъжда. *Карич имаше изумителни познания за световната литература, за разни писатели, школи и т. н.* Л. Станев, Поглед от хълма. *Той беше си направил гумена прашка, на която слагаше малки остри камъчета и с изумителна ловкост си хвърляше по непредпазливите птичета.* К. Калчев, Семейството на тъжачите. *Само необикновената сила на духа на Апостола и изключителните качества на неговия ум са в състояние да преодолеят толкова много трудности, и то с такава изумителна срьчност.* Ив. Унджиев, В. Левски, биография. *Поемата е написана с изумително майсторство и поетично чувство.* Ал. Гетман, Виетнамско сърце.

поразителен: който изненадва със своите качества и поради това не може да се реагира по повод на него в момента. *И това, което му направи поразително впечатление, беше картината, разкрила се пред него. Полянката и пъте' ките бяха изпълнени с коли, коне и хора.* Ив. Мартинов, Драва тече пред славянски земи. *Майстор Манола го вижда*ше [момичето] *в цял рьст и приликата с майката му се струваше поразителна.* П. Константинов, Предание от изчезналия град. *Залисани в работата си в окопите, още не бяхме погледнали напред. И от изчезналия град. Залисани в работата си в окопите, още не бяхме погледнали напред. И поразителна и поразителна гледка. Цялото поле пред нас сега пред нас изведнъж се откри, . . . странна и поразителна гледка. Цялото поле пред нас беше покрито с трупове.* Й. Йовков, Разкази, II. *С поразителна ясност той си спомни бол, беше покрито с трупове.* Й. Йовков, Разкази, II.

и който загуби другарите си и бе ранен. Ив. Мартинов, Драва тече през славянски земи. *Имаше поранителна ловкост в движенията му.*

УДИВЯВАМ СЕ. Вж. у ч у д в а м с е.

УДОБЕН. Вж. б л а г о п р и я т е н.

УДОВЛЕТВОРЕНИЕ. Вж. з а д о в о л с т в о.

УДОВЛЕТВОРИТЕЛЕН. Вж. з а д о в о л и т е л е н.

УДОВОЛСТВИЕ, наслада, наслаждение.

удоволствие: чувство на удовлетвореност, на радост, предизвикано от приятни естествени усещания или приятни душевни изживявания. *Предложих на съседчето си да отидем в отсрещното кафене. . . Той пиеше с истинско удоволствие кафето си.* М. Грубешлиева, Пред прага. *Ние се втуряме да се къпем . . А какво удоволствие! Водата — топличка, игрива, гали плещите ти, раменете ти, гърдите ти, лицето ти.* Д. Немиров, Когато бях малък. *Изсилих се и се понесох като вихрушка. Никога не съм изпитвал такова удоволствие от търпаляне като тоя ден.* Кр. Григоров, Отново на училище. *Прави ми удоволствие да се разходя с нас.* Д. Димов, Тютюн.

наслада: голямо, видимо изразено удоволствие, което обикн. продължава, докато трае силните и приятни усещания, изживявания, които го предизвикват. *Те лояха вкусните и сочни плодове с голяма наслада.* Ем. Станев, През гори и води. *Баба също поема менчето и пие, докато й стигне дъхът. Пие дълго и с наслада.* К. Калчев, При извора на живота. *Мобилът запали . . цигара, смукна с наслада и се опъна по гръб.* Г. Караславов, Избр. съчинения, VI. *Нашият учител започна да ни раздава книжки за домашно четене: „Нещастна фамилия", „Васил Левски", . . — и други такива. Ние ги четяхме с наслада.* Н. Пушкаров, Ц. Гинчев и т. в спомените на съвременниците си. *Създаденото през вековете от най-добрите представители на човечеството произведения се преживяват . . четат се и доставят не само познание за миналото, живот, но и естетическа наслада.* Г. Цанев, Страници от историята на българската литература.

наслаждение е равно по значение на н а с л а д а. *Ив... ...ен характер. Запуши бай Ганьо и почна с наслаждение да сърба кафето.* Ал. Константинов, Бай Ганьо. *Цонка се затече и донесе два кичести зимбиля, единият даде на сестра си, която го помириса с наслаждение.* Ив. Вазов, Казаларската царица. *Позволете да ви попитам, господин Коларов — метни крак върху крак следователят и смукна с наслаждение цигарата си, вие имате ли семейство?* А. Каралийчев, Наковалня или чук. *Беше наистина занимателен. . . и като виждаше как гостите с наслаждение го слушаха, примири се и той.* Ст. Ц. Даскалов, Есенно сено.

УДОСТОВЕРЯВАМ, свидетелствувам.

Св. вид: **удоставя.**

О б щ о з н а ч е н и е. Потвърждавам наличието, достоверността на нещо.

удостоверявам: привеждам доказателства или потвърждавам, обикн. писмено, с подпис, с документи истинността, достоверността на нещо. *„Подписаният Стамен Савов Злътанов от село Боково, околия Трънска, удостоверявам, че получих чрез господин трънски околийски управител едно писмо от областния полицейски началник — София.* Сл. Трънски, Неотдавна. — *Негова милост е Панаретов. . . , и той ми беше другар в железницата — кази Стремски. И Шопов удостовери личността на Панаретов.* Ив. Вазов, Нова земя. *С тия пари дъщеря ми ще може да преживее, докато стане пълнолетна. Но за да получи парите, трябва да има свидетел, който да удостовери моята смърт.* М. Марчевски, Остров Тамбукту. *Всеки гражданин удостоверява самоличността си с личен паспорт.*

свидетелствувам се свързва с предмети, явления, факти и под. Означава: служа като доказателство за потвърждение на нещо, за доказване неговото съществуване, достоверността му. *Но историята. . . , цялата човешка история. . . , свидетелствува, че големите исторически дела се завоюват не така лесно.* Г. Димитров, Съчинения, III. *Това село* [Делиево] *тогава е било голям рударски център, за което свидетелстуват сравнително добре запазените самокови пещи и грамадните могили сгурия.* П. Росен, В поле широко. *Казах ти по-преди, че е имало времена, когато хората са знаели пещи и от това, което и днес се знае. За това свидетелстуват много паметници от дълбока древност.* Г. Томалевски, Астрономия за народа. *Съчинението на Черноризец Храбър „За буквите" свидетелствува за големите познания и висока култура на неговия автор.* История.

УДРЯМ, цапвам, папардосвам.

Св. вид: **ударя, цапна, папардосам.**

удрям: нанасям някому удар с ръка или с предмет. *Дигна ръка, замахна и удари Асена по страната.* А. Каралийчев, Птичка от глина. — *Мислете, каквото си щете — рече Матьо. . — И правете каквото си щете — избухна Златин Василев и го удари с тежкия си юмрук по лицето.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Липо се наведе, хвана я* [**кесията**] *за края, замахна с нея и тъй силно удари елисания Нено по главата, че той падна.* Елин Пелин, Летен

ден. *Особено много се изтъкна кметът, с кой като една вечер някой удари Мачката с колчь.* Г. Караславов, Обикновени хора.

напвам: удрям някого силно с шум, с пляскъ. Употребява се обикн. когато този, който нанася удара, е силно раздразнен. Има разговорен характер. *Тая дума ме ядоса, . . . и щях да го напа през устата, но се въздержах.* К. Калчев, Двама в новия град. *Питна го с една ръка и го отхвърли далеч от картечницата. Не мърдай и не викай, че като те питна по главата!* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Такъв брат като, . . . тебе ще не искаме да имаме, отговорха двамината: а третият ми напа една плесница по страната.* Зах. Стоянов, Записки по българските въстания. *Аз мнях предпазливо покрай майка си и се мушнах в двора. Все пак тя успя да ме напне един път с ръчката по гърба.* Н. Немакомов, Маргаритка и аз.

напардосвам е дума от разговорната реч с груба отсянка. Означава: като замахвам със сила, удрям някого с тежък предмет. *Опитавал ли си някой да я дръпне за плитките, тя така го напардосвайе с чантата си по главата. . . че той загубваше всякаква охота да повтаря закачката си.* Л. Дилов, Кладенецът на таласъмите. *Оня ден, като напардосах Панковичката котка с дивоба, и тъй си остана.* Чудомир, Избр. произведения. *Мала сова се сдержаше. Ако беше в ръката й тоя чоклата, щеше навярно да го напардоса по гърба, за да мълкне.* К. Калчев, При извора на живота.

Вж. б и я.

УДЪРЖАМ. Вж. и з д ъ р ж а м.

УЕДИНЯВАМ СЕ, усамотявам се, затварям се.

Св. вид: **уединя се, усамотя се, затворя се.**

О б щ о з н а ч е н и е. Отделям се от хората, за да не съм в средата им.

уединявам се: оттеглям се от далена среда, преставам да общувам с хората или с целям се за известно време отнякъде, където са събрани повече хора. Има книжен характер. *Той почна да се уединява, да избягва всякъде.* Й. Йовков, Песента на колелетата. *Тонка започнала Захари все следлите да зо[illegible] не ме по-ли съчувствие, сега се уедини, [illegible]* Кралевски, Бъзвярната обич. *Беше привечер. Току що бях [illegible] Розадрума. Сам. Нужно ми бе да се уединя, поне за няколко часа да остана сам се[illegible] себе си.* А. Станеев, Първите. *В кръчмата на Къня имаше една отделна стаичка. Там обичаха да се усамотяват всички, които имаха да си говорят нещо тайно.* Й. Йовков, Жетварят.

усамотявам се: оттеглям се отнякъде, където са събрани много хора, откъсвам се от тях, за да остана сам, да не съм между тях (обикн. когато съм в лошо настроение, когато ми е тежко). — *Понякога на човек му се иска да се усамоти — . . — Все между хора, пък и малко самичък да остане.* Д. Кисьов, Щастието не идва само. *Вера няколко пъти идва при мене, хванаше ме за ръка и ме отвеждаше сред другарите ми, но аз пак се откъдвах и се усамотявах.* С. Кралевски, Бъзвярната обич. *Отритнат от другарите си, почти винаги чужд за тях, Милко много чете се усамотяваше на тази височинка и четеше книжки.* П. Проданов, Седмокласници. *Получи някой работник писмо от къщи, усамоти се в ъгъла да го прочете.* Й. Гешев, Вик от тъмнината.

затварям се: преставам да общувам с хората, избягвам обществото им, не споделям нищо с тях. *Страх, леден страх се всели в сърцето ти, базилевсе! Ти почна да се затваряш и никому не разкриваше душата си.* Н. Райнов, Виления из древна България. *От този ден той се затвори, не срещаше никого, не разговаряше с никого.* Г. Райчев, Избр. съчинения. *Срам го беше да излиза из село и да се среща с хората и още повече се затвори в себе си.* И. Петров, Новкината любов. *Промени се той към всички — поизстина, затвори се, ръгли се в себе си.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Тя и по-рано бе малко саможива, . . А като оводоя, още повече се затвори в къщи и в себе си.* Т. Влайков, Стрина Венковица. . .

УЕДНАКВЯВАМ, унифицирам.

Св. вид: **уеднаквя.**

уеднаквявам: правя, полагам усилия нещо да стане като друго, да не се различава от него, по характер, признаци и др. *Радва ме общата ви грижа, болярі и отци, но ред е вече да прочетем посланието на патриарх Теофилакт, за да уеднаквим мислите си и да подхванем дружно благодатна борба срещу еретиците.* М. Смилова, Друм се вие. *Щом се прибрахме в килията, заловихме се да организираме защитата си пред фашисткия съд, за да уеднаквим поведението си.* Ем. Манов, Плено ето.

унифицирам е книжна дума с рядка употреба. Равна е по значение на у е д н а к в я в а м. *Двата института унифицираха методите си на изследване.*

УЖАС. Вж. с т р а х.

УЖАСЕН. Вж. с т р а ш е н.

УЗНАВАМ, осведомявам се, информирам се, научавам се, научавам, виждам.

Св. вид: **узная, осведомя се, науча се, науча, видя.**

О б щ о з н а ч е н и е. Добивам сведения за някого, нещо.

узнавам: добивам сведения, представа за нещо от някого, от документи или чрез лична проверка, обикн. за да разбера, за да си го изясня. *Чрез Стайка, . . , Рада узнаваше, че Огнянов е жив и здрав.* Ив. Вазов, Под игото. *Като видя, че с нищо не може да помогнем мнинтото и нима да узнае нито от него, нито от майка му каквото и да било, той реши да си оснаводи.* М. Марчевски, Митко Палаузов. *Той разпита кога тръгва железницата от Букурещ за Галац (. .) и узна, че два влака тръгват през деня.* Ив. Вазов, Нова земя. *В едно свидетелство от 1896 г. архимандрит Кесарий, . . , отнасящо най-ранното посещение на Левски в града към 1870 г. От същия документ узнаваме, че в Копривщица е имало е комитет.* Ив. Унджиев, В. Левски, биография. *Не, той не спеше, понеже лампата светеше. Това се повтаряше почти всяка вечер и на Добри се поиска да узнае защо квартирантът седи до късно.* С. Кралевски, Възвърната обич.

осведомявам се: събирам сведения за нещо, което ме интересува, искам да зная за нещо, като обикн. питам, разпитвам. Има книжен характер. *Той узнал всичко от жена ми: питал веч за мене в банката — осведомил се по телефона и от други лица.* Г. Райчев, Избр. съчинения. *Сега само се осведомихме за движението на полицията, пътищата и селата, които ни интересуваха.* Сл. Трънски, Неотлавна. *Осведомен се в колко часа ще започне конференцията, . . и нареди на шофьора да приготви колата.* Ив. Мартинов, Драва тече през славянски земи. *Отреме-навреме поддържах връзки с него. Осведомяваме се малко ново има из селото, как са колегите, младежта.* Кр. Григоров, Новоломци. *Час по час идваха съседки да навестят снахата и да се осведомят за хода на болестта.* Ем. Станев, Иван Кондарев.

информирам се е книжна дума, равна по значение на о с в е д о м я в а м с е. *Преди да се появиля в центъра на селото, ние се отбихме у братята Арнаудови и се информирахме за положението в селото и на хора имат оръжие.* Сл. Трънски, Неотлавна. *И за да се избегнем грешки, читателе, че е правило да се изпрати човек в политотделение за въздушни войски, да се информираме по-добре.* А. Станоев, Първите.

научавам се и **научавам:** узнавам нещо, обикн. без специално да съм се интересувал. *Ние прекратихме пътуванията си с дъла Гена и месеи-два по-късно се научихме, че Сарандовица умряла съвсем неочаквано.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан. *Белчо ръж се научи за победа над кмета и свободи на всички.* К. Петканов, Морава звезда кървава. *И по-после се научи, че покойният полковник бил близък приятел на семейството му.* Д. Немиров, Братя. *Той се ухили повторно, сякаш бе научил тайна, която другите не трябваше още да узнаят.* Д. Димов, Тютюн.

виждам в едно от значенията си е: добивам лично сведения, впечатления за нещо. Има разговорен характер. *Велика лежа цяла седмица на легло. Щом оздравя, отиде в общинското управление да види дали има писмо от Дима.* К. Петканов, Морава звезда кървава. *Очарян отиде към вратата да види какво има.* Елин Пелин, Аз, Ти, Той. *Чети, чети, да видим — каза бегин, като наистри уши.* Ив. Вазов, Под игото. *Бе, той е такъв нейтрепин, че всичко можеше да направи. Ама аз ще виде, аз ще разбера.* Й. Йовков, Чифликът край границата.

УКАЗАНИЕ. Вж. н а п ъ т с т в и е.

УКОР, упрек, бележка, забележка.

укор: неодобрение, недоволство, обвинение към някого, изразено с думи, тон, поглед. *Ния прибра старата покривка и на софрата остана новата. — Не ме слушате веке вие мене. . — каза с укор старата Глаушевица.* Д. Талев, Преспанските камбани. — *Но вие би трябвало нещо да направите! — прошепна със сдържан укор девойката. — Защо се бавите? Защо пане съгледачи не изтратите?* О. Василев, Зъб за зъб. *Лина с укор го погледна. — Не говори повече. Ето как ми се отблагодарявам!* М. Грубешлиева, Пред прага. — *Тате! — попита се да го спре дъщеря му кротко, но с укор. — Не думай тъй, тате.* Й. Йовков, Женско сърце.

упрек не се различава по значение от у к о р. *Ти не обръщаш никакво внимание на семейството. В тоя упрек имаше нещо вярно и аз често вземах твърди решения да се поправя.* Б. Райнов, Човекът на ъгъла. *Акцията е на прага, остават десетина дни, а ние бездействуваме. — Вие ни хвърляте този упрек съвършено несправедливо. Аз стоях и продължавам да стоя на ваше разположение.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Искаше още преди вечерта да отиде в Юнион-клуб. Той срещна изненадания поглед на жена си и разбра нечия упрек: нима след това тъй дълго отсъствие той няма да вечеря със семейството си?* В. Геновска, Седем години. — *Ангеле, защо не намина снощи? — едва чуто прошепна девойката и в гласа й имаше и жалба, и упрек.* Д. Спространов, Охридска пролет.

бележка в едно от значенията си е: лек укор, изразен с думи, отправен към някого за допусната от него грешка или за проявена слабост. — *Чини ми се, че много си изгалвате — рече той. Той пръв пъти си позволи тая скромна бележка на приятеля си.* Ив. Вазов, Драски и шарки. *Да не се страхуваше от бележките и мърморенията на свекървата, тя знаеше как да си гледа къщата и как да си реди работата.* Г. Караславов, Татул. *Соколов изслуша*

бележката ми без да мисле с окей, като че това не се отнасяше до него. П. Филипов, Разкази на ловеца.

забележка в едно от значенията си свързана с б е л е ж к а. *Всеки искаше да мине за съседски и не търпеше вкарваненята и забележките на другия.* Кл. Цачев, Свят широк. *Не сме свръзи. . . , за да ми говориш с тоя тон. Пренарича атмосферата на забележки.* Н. Антонов, В открито море.

УКОРЯВАМ, коря, упреквам, натякавам.
Сн. вид: **укоря, упрекна, натякна.**

укорявам: отправям укор към някого. *Но никъде нищо Кольо укоряваше и нея. Защо не поиска тя той човек, защо отиде като слана в ръцете му?* П. Петров, Нонкината любов. *Не бъдеш тъй, тате, нито не е лош човек, пък каквото и да е, брат ти е, тате. . . Даскал Ангел се сепна и я погледна: мислеш да го укоряваше, но самата тя не се злеше, спокойна беше.* Й. Йовков, Женско сърце. *Той си* [войниците] *попитал защо са напрегнали позициите, след като цели три години са я бранили. Укори ги, за дето са забравили за убитите, за ранените и за инвалидите.* К. Петканов, Морава звезда кървава. — *Когато останеш гладна и жедна, сама и бедна, тогава ще ме укоряваш!* К. Петканов, Дамяновата челяд.

коря е рядко по значение на у к о р я в а м, но в случая изтъква процесът на действието. Характерно е за народния език. — *Братче Ено, ти взе да идеш у дома като гостенин — . . — кореше го по свойски и малко сердито снаха му Ана.* Елин Пелин, Земя. *Баба Милена, . . е дотичваше и го кореше: — Я го следай пак отпо! Какви са ми приказките пак на жегоз! Недей така, че е и срамота, и грехота!* И. Волев, Между два свята. *Не каза нищо на моята си, . . защото знеше, че Кръстьо разбрал, недоразбрал, ще започне да кори нея и да й натяква, че тя като майка е трябвало да се грижи за дъщеря си.* Г. Караславов, Обикновени хора.

упреквам: отправям упрек към някого. *Упрекваше баба, че се меси в младежките работи, но в упрекните му имаше съжаление, че е оскърбил старата жена.* К. Калчев, При извора на живота. *Тя му съчувствуваше, но в същото време го упрекваше, че е станал много черноглед.* И. Петров, Нонкината любов. *Толкова пъти съм я упреквала за излишното й кокетство.* Л. Александрова, Има едно щастие. *А Соня, . . се замисли. — В какво можеше да упрекне мъжа си? В нищо. Той беше все тъй внимателен и разговорлив с нея.* Х. Русев, Под земята.

натякавам: укорявам много често някого за едно и също нещо, обикн. с раздразнение, с яд. *Вуйчо ми помагаше да свърша гимназия, после университета. Той постоянно натякваше на мама, че му струвам много и че той ме издържа.* П. Славински, Последният щурм. *Две неща тя постоянно му натякваше: че пуши много и че иска час по час да му правят кафе.* Й. Йовков, Песента на колелетата. *Спомни си порьките на свекървата, отиде и изгаси лампата да не й натяква, че не е пестелива.* К. Петканов, Дамяновата челяд. *Ден не мина да ми не натякне, да се не пишмани, че е взела сирак.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време.

УКРАСА, декорация.

украса: художествено изработени предмети, цветя и др., които придават красив, тържествен вид на помещение, сграда, улица и под. *Единствената украса на стаята беше големият портрет на стената.* А. Наковски, Мария против Пиралков. *Трябваше да се изправи старата писта за бягане, трябваше да се подиви новехналата украса пред вилата.* Цв. Ангелов, Честна дума. *От двете страни се издигаха две ръбести колони с гранада мазилка, които се съединяваха високо над вратата с фантастична готическа арката. Това беше единствената художествена украса на тази скучна фасада.* Х. Русев, По стръмнините. — *То е тъй хубаво!* [златното яйце] *Нека поседи за украса в кошничката!* Св. Минков, Призракът от Кендари. *За празника украсата на площада беше от знамена и зеленина.*

декорация е книжна, остаряла дума, която се употребява рядко в значение на у к р а с а. *Един увехнал полувенец от елови клони стоеше над училищната врата — декорация, останала там от времето на изпитите.* Ив. Вазов, Казаларската царица. — *Я гледай ти! . . — се засмя тихо момъкът с гълъбовите очи, като си сваляше от бялото знаме и спря върху човека, който се разпореждаше отдолу. — Не пропуща нищо в работата си този човек! . . . И декорацията дори!* Кр. Велков, Село Борово.

УКРАСЯВАМ, крася, кича, китя, гиздя, труфя, гарнирам.
Сн. вид: **украся.**

О б щ о з н а ч е н и е. Правя нещо да изглежда красиво.

украсявам се свързва с човек или с предмет. Означава: придавам на нещо красив, хубав вид с подходящи, подбрани за краса неща или служа за краса, за да придавам хубав, красив вид на нещо. *През последния ден на учебния срок другарите трескаво, с радост се подготвяха: украсяваха салона с разноцветни гирлянди.* С. Кралевски, Възпрятата обич. *Векове наред дожите и богатите търговци са украсявали тая черква [„Свети Марко“] с разноцветен мрамор и богати скулптурни композиции.* Ив. Мирски, През девет земи. *Ще изковеш за дъщеря ми един златен пръстен. Ще го украсиш със златна жичка — тънка да бъде*

ленчката. А. Каралийчев, Птичка от глина. *Картини от прочути художници украсяваха всеки ъгъл.* Ал. Бабек, Малкият емигрант. *Вътре беше топло. Лъскав самопар украсяваше масата!* Е. Йончева, Звездите не гаснат.

краси се свързва предимно с предлог. Означава: придавам красив вид на нещо, служа за украса на нещо. По-рядко се употребява в смисъл — украсявам с нещо. *Цветни саксии краселха прозорци и чардаци.* Д. Марчевски, Дошло е време. *Вътре, в къщи всичко е отново пределено. . . нови хубави постелки краслт наред, стените добре измазани и тъмки первази се вдиг наоколо.* П. Ю. Тодоров, Събр. произведения, Н. *Тронната зала беше цяла от кедрово дърво и чудни мозайки краселха стените й.* Ив. Вазов, Светослав Тертер. *Доброромен дори думи не намираше да разхвалява този брат Григорий. . . — А да видеше как разкрасяваше книгите! . . . И с киноварлазлаковите рисува, и със златен варак ги краси, и с що не!* Ст. Загорчинов, Ден последен.

кича: украсявам, обикн. с цветя. Употребява се и за цвете, което служи за украса. Спада към народния език. *От тези цветя учителката по история друга година донасяше на 24 май в училището по цяла кошница да кичат ликовете на славянските просветители Кирил и Методий.* Ем. Коралов, Дъщерята на партизанина. *Белчо обикновено лежеше на двора . . Ние го чешехме, милвахме, носехме му храна и кичехме рогата му с големи китки.* Елин Пелин, Щъркови гнезда. *Палеха свещи, кичеха иконата с различни дарове — пешкири, некроеи платна, стари пари.* Й. Йовков, Жетварят. *Малко цвете съм в полето, / аз съм синия синчец / любя въздуха, небето / кича полския венец.* Ив. Вазов, Лирика, II.

кития е също дума от народния език. Означава: придавам хубав вид на нещо, като го глася с нарочно подбрани нещa. *Нахвърли се тя да реди и кити къщата, после почна да трупа чеиз за Неда.* Д. Талев, Преспанските камбани.

гиздя е също дума от народния език, равна по значение на у к р а с я в а м. *Как плакала Алина, . . , когато почнали да я гиздят за сватбата.* Л. Александрова, Има едно щастие. *Серафим Огненов се нахвърлил най-напред да гиздя къщата си.* Д. Талев, Железният светилник. *Трайчев, . , сучеше трескаво ту левия, ту десния си мустак, черни, тъмки, красиви, които гиздеха . . румеиото му лице.* Ив. Вазов, Казаларската царица.

труфя е също дума от народния език. Означава: кича, гиздя много. Употребява се понякога с отсянка на неодобрение. *А и майка й обичаше да кити и труфи своята жадена дъщеря.* Т. Влайков, Дядовата Славчова унука.

гарнирам е книжна дума. Означава: украсявам с нещо обикн. дреха или ястие, сладкиш. *Гарниряха роклята с дантела. Тортата е гарнирана със захаросани плодове. Гарнирах рибата с моркови и картофи.*

УКРАШЕНИЕ, накит, труфило.

О б щ о з н а ч е н и е. Предмет, който служи, за да придаде хубав, красив вид на нещо.

украшение: художествено изработен предмет (попълнение към облеклото — огърлица, брошка и др.) или предмет, използван, за да придаде красив вид на нещо, а също красива, резба и под. върху предмет, за да го украсят. *Друго украшение* [освен коралната огърлица] *Бяляна нямаше.* Д. Талев, Самуил. *Едно младо момиче, изящно облечено, . . , дълго опитва пред огледалото разни златни украшения.* Г. Белев, Какво видях в Америка. *Огънчетата на свещниците трепкаха по лъскавите украшения и по лъскавите гирлянди.* П. Бобев, Гърбавата ела. *В ъгъла срещу канапето се издигаше почти до тавана огледало в черна рамка със златни резбарски украшения.* М. Кремен, Схлупени стрехи.

накит: предмет, който служи, за да придаде красив, хубав вид на човек. Употребява се обикн. за прибавка към облеклото: гривни, обици, пръстени и под. *Накитите си й покажи — нека и тях да види: пендари, махмудии, пръстени, златни и сребърни гривни.* Ст. Марков, Дълбоки бразди. *Слънцето свети по сребърните й накити, по напразите, по дебелите старовремешни гривни, по големия сердан от фалшиви пендари.* Елин Пелин, Летен ден. *В някои могили са намерени златни накити, като пръстени, обици, гривни, нагръдници и др.* сп. Българска реч.

труфило е дума от народния език. Употребява се в значение на украшение към облеклото. *Тя беше облечена в черна кадифена рокля без никакви труфила — само една златна огърлица с голям брилянт украсяваше гърдите й.* Д. Спространов, Самообречените. *Той се взираше в изтъчените лица на мъжете, в начервените жени, в труфилата и скъпоценностите, които едва светлееха в мрака.* Ст. Дичев, За свободата.

УКРЕПВАМ. Вж. з а к р е п в а м.

УКРИВАМ. Вж. к р и я.

УКРОТЯВАМ. Вж. у с м и р я в а м.

УЛАВ. Вж. щ у р.

УЛАВЯМ. Вж. з а л а в я м.
Вж. х в а щ а м.

УЛЕСНЯВАМ, облекчавам.
Св. вид: улесня, облекча.

улесняВам: съдействувам някому да извърши нещо без усложнения, при по-благоприятни условия. *Трябваше, . . . да посветя времето си, опитността си и всичките си сили, за да улесня задачата на руската войска.* П. Р. Славейков, Български притчи. *Майсторите въведаха в лицето на бивните си калфи, . . . не конкуренти, а другари, и ходела сезиз тогиз при тях (. .), за да видят как работятъ, да си посвействат и да си улесняТ в каквото могат.* Ив. Хаджийски, Бит и душевност на нашия народ. *Ползувам сегашния случая да изразя и печатно моята благодарност на онзи господа, които пряко или косвено ме улесняха при събирането на тия писма.* П. П. Славейков, Българска литература. *Сега вече те имаха портретите и имената на двама от престъпниците, а това щеше извънредно много да улесни тяхната по-нататъшна работа.* П. Вежинов, Следите остават.

облекчавам: давам възможност, създавам условия някому да направи нещо, да се справи с нещо с по-малко усилия и трудности. *Понякоге нейните желания и решения го облекчаваха от грижите му по дом и семейство. Бонка решаваше всичко, а той приемаше и изпълняваше с радост желанията ѝ.* Г. Райчев, Златният ключ. *Без машини все едно е, че ще работим, както сте работили досега. А машините хем по-добре изоравят земята, хем облекчават труда на хората.* Кр. Григоров, Игличево. *Карл и венецианците не влязоха в Арбанашката земя, за да не облекчат работата срещу Византия.* Ст. Загорчинов, Избр. произведения, III.

УЛИЦА, път, сокак.

улица: дълга, не много широка ивица земя, изравнена и прокарана в селище между два реда къщи, сгради за пешеходци и превозни средства. *За пръв път виждах тая улица, по която кътите от едната страна бяха в сянка, от другата осветени от слънцето.* Елин Пелин, Щъркови гнезда. *Тей време сам низ глухите улици на градеца.* Г. Райчев, Избр. съчинения. *С парите си. . . . накупи няла редица дюкяни на най-хубавата улица в чаршията.* Д. Талев, Железният светилник. *През една къса напречна улица се отива до тесен площад.* М. Кремен, Романът на Яворов. *Из кривите селски улици заскърцаха коли.* Елин Пелин, Летен ден. *Главна улица. Павирани улици. Широки улици. Тесни улици.*

път в значение на у л и ц а има разговорен характер. Употребява се обикн. за улица в малко селище, село. *Из пътя покрай вратника им замиваха две момичета.* Т. Влайков, Дядовата Славчова внучка. *Той отвори бързо портата, излезе на пътя.* Елин Пелин, Повести. *Изведнъж той се сепна и спря под една широка стряха на пътя.* Ив. Вазов, Под игото. *Фаетонът спря недалеко пред една къща, . . . с прозорци над пътя.* Ив. Вазов, Утро в Банки.

сокак е дума от народния език. Означава обикн. малка, крива уличка. Днес се употребява с пейоративна отсянка за улица. *Женева — голям, хубав град — чисти улици, . . — не е като нашите градове с криви, кални сокаци, . . — отговори Орце.* Д. Спространов, Самообречение. *Главната улица имаше две разклонения, останалото бяха тесни, криви, често задвени сокаци, пътеки, по които трудно биха се разминали двама души.* Ем. Манов, Бягството на Галатея. *Къщата му е малко по-нагоре от моята, на същия сокак.* Д. Талев, Железният светилник. *Цял ден ходи по сокаците.*

УЛИЧНИК, гамен, хъшлак.

О б щ о з н а ч е н и е. Лишен от възпитание човек, придобил лоши навици от скитане по улиците.

уличник: човек, обикн. младеж, откъснат от културното влияние на семейната и обществената среда, без възпитание, който прекарва по-голяма част от времето си по улиците и придобива оттам лоши навици и нрави. *След минутка дамата уличници вървяха с ръце в джобовете и с цигара на устата.* Б. Болгар, Близнашите. *Да мълчиш, чуваш ли! Колкото пъх за момчетата, и това им е много. Все са уличници, а тук в казармата ще станат хора.* Дора Габе, Мълчаливи герои. *Тогава те ще видят, че той не е уличник, че без да иска, беше извършил оная лоша постъпка.* Ем. Коралов, Дъщерята на партизанина.

гамен: младеж, хлапак, който цял ден скита по улиците, държи се неприлично и има лошо поведение. *Десетки гамени, зацапани и разлачени, обиколиха вагоните и се почна една таквази просешка музика, щото всичко пътници от трена увиснаха на прозорците.* Ал. Константинов, До Чикаго и назад. *А малките гамени тичат по улиците, скачат в трамваите и викат: — . . Последното и най-ново танго!* Б. Шивачев, Писма от Южна Америка. *Когато тръгна да си върви и всички отново станаха на крака, младежът се помръдна от мястото си. — Гамен! — изгърмя внезапно генералът. — Ще те науча аз тебе!* П. Вежинов, В полето.

хъшлак: човек, обикн. младеж, с неприлично държание и лошо поведение. — *Защо приказваш така, сине? Кой те научи на лоши думи? В града ли се събра с някои хъшлаци?* Кр. Григоров, Пролет в Черешово. — *А какво бях на твоите години аз? Хъшлак! Брулех овошките по хорските градини, замерях с ластик врабчите.* Цв. Ангелов, Честна дума.

УЛОВКА, клопка, капан, примка.

Общо значение. Хитрост, чрез която се цели да бъде подведен някой.

уловка: умишлено създадени, привидно правдоподобни положения, обстановка, от която трябва някой да се подлъже, за да излазе своите намерения или за да се разобличат действията му. *Разсъждавайки за вината и подлостта на убийца, той в същност ги провокира да го издадат. Иван почти се поддава на уловката.* Ив. Остриков, Път през ада. *Като че ли тя подозира нещо около него и стария? Очевидно нарочно говори това за римското съкровище. Дали не е уловка, за да подразбере намеренията му?* Н. Стефанова, Откриване на света. *Изпратихха хабер до пирнещите на размирието: утре преди пладне, в двора на Стария сарай. Всеки би взел това за уловка: дуо ли си сам да влезеш в капана?* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време. *Но ако не знаеше и говореше само на приумища, ако думите му бяха само уловка, то едно признание от неговата страна щеше да бъде равно на пълно самообвинение в конспирациони връзки с този дом.* Д. Ангелов, На живот и смърт.

клопка в едно от значенията си е: положение, обстановка, които съдържат някои истинни елементи и поради това подвеждат някого да разкрие цялата истина. — *Освен пушките ти си откраднал и пет лъжици! — сопна се той строго* [околийският управител] *и се приведе към арестанта. — Лъжици не съм крал! — не предвидя Лепко клопката.* Г. Караславов, Избр. съчинения, VI. *Тя не употребяваше никакви лукавства, никакви хитри клопки, а такъв беше нравът ѝ, такова беше държанието ѝ към всички: свободно, прямо, честно.* Д. Талев, Преспанските камбани.

капан има значение на клопка, но е разговорно. — *Аз изпаи по въпроса за . . Росица Енева. Евгени беше готов веднага да заговори, но изведнъж се сепна. „Та този човек може да бъде и някой таен полицай — мина му бързо през ума. — Как щях да влетя в капана.“* Д. Ангелов, На живот и смърт.

примка: хитро измислен начин на постъпване с цел да бъде привлечен някой, да му се спечели доверието, за да бъде измамен или уловен в нещо, без да се досети, без да разбере. Има разговорен характер. *Рада го виждаше да слезе в село; баща им й даваше благословията си, Мурад бей му прощаваше. И в знак, че думата му е вярна, кърсердарският му пращаше божигробска бронища от кехлибар. Дълго време Шибил мисли дали това не е примка.* Й. Йовков, Старопланински легенди. *Той ви прави скъпи тоалети, назначава приятелите и познатите ви на служба, дава ви квартира горе в банката — всичко туй е примка, за да ви измами.* Й. Йовков, Обикновен човек. — *Защо не използувате рускиците? . . Но впрочем вие не знаете къде се намира ударната група и дали съществува изобщо. Ами ако алармата е четата е само примка?* Ем. Станев, Иван Кондарев.

УЛУЧВАМ, умервам, ударям.

Сн. виж: **улуча, умеря, ударя.**

Общо значение. С целене удрям в определен обект.

улучвам: при стрелба или хвърляне, мятане на нещо достигам точно определената цел или попадам точно в целта, в обекта. *Той стреля сляк. Веднъж улучи от сто крачки мишената върху стената на палатката си.* А. Дончев, Време разделно. *Синьт на една бедна жена бил неучван стрелец. . . Такава изкусна ръка имал, че като пуснел стрелата, можел да улучи врабче, литнало в облаците.* А. Каралийчев, Топла ръкавичка. — *Ако си мерил още малко по-наляво, щеше да улучиш в средата.* Г. Караславов, Избр. съчинения, VI. *На сутринта турците намериха бялюбашията . . убит пред вратата на кочака. . . Стрелата го улучила право в гърлото.* А. Дончев, Време разделно. *Един камък беше го улучил над челото.* Й. Йовков, Приключенията на Гороломов.

умервам не се различава по значение от улучвам, но има разговорен характер. *С първия куршум ще умеря хрътката, с втория — полумесеца на знамето, а с третия — . . твоята глава.* Н. Хайтов, Щумки от габър. *Той обаче пръв започва, но стреля отдалече. А отдалече я умери — я не умери.* П. Вежинов, Втора рота. *Лежи той разперил широко ръце, / куршум го умерил / в самото сърце.* Т. Харманджиев, Поколение. *В кервани битки при тебе / нека стрела ме умери.* П. Р. Славейков, сп. Читалище.

ударям в значение на улучвам спада към народния език. *Единият* [гурчин] *с първия куршум не мръдна. Другият цял се сви зад стената, . . . за него не знам: може и да не съм го ударил добре.* Д. Талев, Илинден. — *Та ти си лооджия, а? — Пък аз съм страшно вярзан в ръцете — не мога кола със сено да ударя!* Елин Пелин, Летен ден. *От пет крачки и да не можете да ударите Мехмеда.* Ив. Вазов, Под игото. *Аз да ударьма — ударям някого.* Й. Йовков, Разкази, I.

УМ, интелект, разсъдък, разум, мозък, акъл.

ум: способност на човека да мисли, да разсъждава. *Ала учителят нямаше време да мисли за едно ли за друго, . . : той напрягаше ум, събираше най-хубави мисли за днешния празник, за двамата солунски братя и се готвеше да ги изрече пред събраните тук люде.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Нему се щеше да тури ръка на тия пари и умът му кроеше разни*

и ланов. Елин Пелин, Гераните. *Природният ум, изострен от житейска опитност, й помогна да схване ведната сянтнината положение.* Д. Димов, Тютюн. *Никога по-рано не съм работил с такова настроение и с такъв биструм, готов да възприеме всичко, всичко да свобрази, всичко да реши, както и всеки сеси.* Д. Калфов, Избр. разкази. *И всяка възраст, класа, пол, занятие / имаше учителе и това предназначе: / богатий с дарите, сиромахъ с трудьт, / момите с имана, учений с ум.* Ив. Вазов, Марика, I. *Бъди ум. Жив ум. Остир ум. Прощъвателен ум.*

интелект е книжна дума. Означава също ум, но обики. се отнася до мислителна способност на отделен човек, от делна личност в съотношение със средного, общото равнище. *Той е рядък човек — никога ще го правите! И като интелект, и като възможности, и като трудоспособност!* Др. Асенов, Изпити. *Но Сарафов имаше не само талант. Имаше и интелект, т. е. . . — ум.* Ст. Грудев, Бележки българи. *Той беше само що-годе модерно нищожество, . . . осъден интелект, способен само кои безскрупулни търговски операции.* Д. Димов, Тютюн.

разсъдък е равно по значение на ум, но в случая изтъква способността на човек да разсъждава. *От тия шеги, а може и по друга някоя причина, у Аго, . . . още повече се помрачаваше разсъдъкът му и той захващаше да върши какви не злоупотби.* Й. Йовков, Ако можеха да говорят. *Умерени. . . . мъдите или спряха бая и се измъкнаха навъи. . . Тъй ли ще го остава? До кога ще виси тъй? . . Тоя въпрос се промъкваха в умореня му помътен разсъдък и го изтъкваха с трепетен ужас.* Г. Караславов, Селски истории. *И когато се опитваше да се даде отчет за онова, което изпитваше в нейно присъствие, зубеше всичкото си спокойствие и разсъдъкът му ставаше безсилен да се справи с него.* Ив. Карановски, Разкази, I.

разум в едно от значенията си е: способност да се мисли и преценява правилно, да се схващат трезво нещата. *Стрина Венковица не можеше да се нарадва на неговата кротости и послушност и на несвоя от сиеред годините му разум.* Т. Влайков, Стрина Венковица. . . *По пътя до дома той седеше в кариката безмълвен като дърво, . . . с поглед, лишен от съзнанията на разума.* Елин Пелин, Земя. — *Господ ни е дал разум, сине — започна отново Лазар Глаушев. — Ти помисли! Ще излезете ви и ще ви нападнат, ще ви избият. Кому ще помогнете?* Д. Талев, Пчинден. *Ходел между хората, . . и учел неуките на ум и разум.* А. Каралийчев, Мравешка история. *Аз и друг път съм срещал хора, чиято мнителност минава всички граници на здравия разум.* М. Марчевски, Тайнствените светлини.

мозък в едно от значенията си е равно на ум. Има разговорен характер и тесен кръг на свързване. Употребява се, за да се изтъкне характерът на определени умствени възможности. *Той въдразваше спиките, придаваше им необходимата големина. — . . — По-трудно е плисирането, нрабел мозък за тази работа. Не оценили ли в момента обстановката — усложнява се.* Ст. Стратиев, Дива патица между дъртвата. *Мозък се иска за тази работа! Тексел нещо иска мозък.*

акъл съвпада по значение с ум, но има разговорен характер и обикн. се употребява с пренебрежителна отсянка. *Стиса да е честен, тръгна и пресметлив, да или акъл в главата, па като знае и да пише, ще можем да спечелим и за себе си, и за него.* Т. Влайков, Прежвиването. *Виж, че никой ден захване да чете като по вода. Мене бавно ми работи акъльт, ама все работи пустият!* И. Петров, Новкината любов. *А Апостол не си държеше нито приказката, нито акъла. Плещеше каквото му дойде и като видеше хубаво вище — забравяше се.* Д. Немиров, Братя. *Тъй мисля аз на моя прост акъл.* Т. Влайков, Каменов.

Вж. съвет.

УМЕН, мъдър.

Общо значение. Който притежава голям ум.

умен: който е способен да мисли правилно, логично, да преценява вярно нещата и да вниква в тях или който е израз на точно, логично мислене. *Природно умен, той можеше, наистина, да доловя съществта на всяко нещо.* Й. Йовков, Жетварят. *Но тя вече разбираше, че тоя момък е умен. Той приказваше уверено, делово и беше сигурен в думите си.* Г. Караславов, Обикновения хора. *Той беше много умен човек и имаше обичай да се изразява с притчи и издълбоко.* Ив. Вазов, Чичовци. *Какъв хубав беше станал техният син! Порасналъ, облечен в бяла морнишка униформа. Погледъ му чист, смел, умен.* Елин Пелин, Яп Бибиян на Луната. *Докато я разпитваше как е прекарала деня, . . , строгото му лице се разведряваше, а в умните му сиви очи грееше мъдлалива, нежна обич.* И. Петров, Новкината любов. *Умен отговор.*

мъдър: чието мислене отразява голям житейски опит, който се ръководи от него в постъпките си, в отношенията си към хората или който е израз на дълбоко мислене, на богат житейски опит. *Инженерчетата, които преживя, изпитанията, които превъзмогна, силата и срдчността, които показа, бяха го направили по-мъдър и по-сериозен.* Елин Пелин, Яп Бибиян на Луната. *Инженер Мечков, тебе те обичам, ти имаш опит и си мъдър.* Д. Кисьов, Щастието не идва само. *Мъдрата им реч тече равно и тихо.* Й. Йовков, Старопланински легенди. *Щом като човекът е казал такива мъдри думи — как няма да се съглася?* А. Гуляшки, МТ станция.

Вж. разумен.

УМЕНИЕ, вещина, изкуство, майсторство, майстория, майсторлък, мурафет.

Общо значение. Способност да се прави нещо добре.

умение: способност да се върши, прави нещо добре, както трябва. *Показаните в музея образци от тези домашни произведения на женското изкуство говорят за умение, вкус и голямо художествено майсторство.* Н. Хайтов, Шумки от габър. *Продължителният престой при партизаните беше дал на Златан много опит и умение в партизанската борба.* Ст. Гръшки, Неотдавна. *Войниците настъпваха с голяма предпазливост, но с едно чудно умение и срчност: прикриваха се, пълзяха, почти дебнеха, също като ловци.* Й. Йовков, Разкази, II. *И ще сме сигурни, че полковник Михов ще се справи с новата си задача със същата бързина и умение, както се е справял винаги досега.* Ж. Русев, По стръмнините.

вещина: способност да се върши, прави нещо добре, срчно, точно, с разбиране, за което обикн. допринася и опитът. *Росица, която никога не бе присъствала на операции, остана поразена от неговата вещина и ловкост. С различните хирургически инструменти като че играеха в ръцете му.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Бай Ноно го ценеше поради трудолюбието му и вещината, с която се справяше с канцелярските работи.* А. Гуляшки, Село Ведрово. *Виднят столичен адвокат Матеев — „Необоримият", както го наричаха още поради рядката му вещина и способност да пледира — се завърна след полунощ у дома си.* Д. Калфов, Избр. разкази. *Мен ме учуди, . . , компетентността и вещината, с които бе написана тая литературна студия.* Т. Влайков, А. Страшимиров, Ел. Пелин, Й. Йовков в спомените на съвременниците си.

изкуство в едно от значенията си е: голямо умение, способност с ловкост или усет да се направи нещо много хубаво, много добре. *Той хвалеше прилежанието му, . . , изкуството, с което умееше да рисува със злато и червена боя заглавни букви и разни други украшения в светите книги.* Й. Йовков, Старопланински легенди. *Хиляди дрвчета си облагородил досега. . . По къде ти е слямата? Изкуството си трябва да предадеш на някой млад човек.* А. Каралийчев, Строители на републиката.

майсторство: много голямо умение, приложено обикн. в изкуството и в други области на духовния живот. *Зографьт седеше унесен не пред младостта и красотата на Анжелика, а пред недостижимото майсторство на художника да предаде живот на всеки мускул, да улови светлината, избликнала от тялото, пълно с живот.* В. Геновска, Седем години. *Авторьт е овладял майсторството да разказва живо, стегнато, да улавя характерното в рисувана от него картина и да го изтъкне, диалогьт му е убедителен.* сп. Септември. *Първи впечатления за нея получих от неподражаемата й игра в „Дванайсета нощ", дето тя изпълняваше ролята на Мария с изключително майсторство.* Ив. Дичмов, Ако имах два живота. *Но цялата свежесет на майсторството му той почувствуво едва сега, гледайки тия изящни кьсове ковано желязо пред себе си.* П. Константинов, Предзаие от изчезналия град. *Предметите* [в изложбата] *са изработени от прости, обикновени хора. Всичко е направено с майсторство.* Н. Фурнаджиев, Между приятели.

майстория и **майсторлък:** голямо умение и срчност при направата, изработването или извършването на нещо. Имат разговорна употреба. — *Казват, че си бил добър готвач — каза тактично командирьт. . . — Слабички са продуктите, господин поручик. — Ето там е майсториста — с такива продукти да се направи вкусно ядене.* П. Вежинов, Втора рота. *Тия изрязани от гьон кукли се движеха — ловко управлявани от майстора Киркор — скрит зад платното. . . Разбира се, и Киркор пчелице одобрения, защото негоната майстория да управлява куклите и да си мени тьй ловко гласа правеше мютисарифа от весел по-весел.* Д. Немиров, Братя. *Ала забьркването на кваса и развалянето на квасника, дето се иска найголям майсторлък, сама си го върши.* Т. Влайков, Стрина Венковица. . . — *Баща ти беше добьр бояджия, . . — И майсторлъка му, и сиромашията му напълно съм наследил, дядо хаджи.* Чудомир, Избр. произведения.

мурафет има простонароден характер. Означава: способност добре да се направи, извърши нещо, което е научено, което се знае. *А хората рекоха, че заедно с кавала той му е предал и мурафета си. Засвиреше ли Стоян с кавала, сякаш че дядо Маньо е оживял и надул чудната си свирка.* Т. Влайков, Съчинения, I. — *Но ето как знайме да ги* [парите] *печелиме ние. — . . — То не може с лакомия и по-малко с лакомия, може да се задавиш, а повече с акъл и мурафет.* Д. Талев, Гласовете ви чувам.

УМЕРВАМ. Вж. улувам.

УМЕСТЕН, удачен, сполучлив, подходящ.

Общо значение. Който съответствува за даден случай (за въпрос, отговор, постъпка и др.).

уместен: който отговаря, който е извършен, казан съвсем точно, съвсем на място за даден случай. *Колко умни и уместни предложения направиха. Но никой не се реши ясно и открито да посочи корена на злото.* К. Кръстев, Катастрофа. *Веднъж тя го води на генералната репетиция на „Разбойници" от Шилер. Той гледа внимателно и после направи уместни*

задлежки за тесата. М. Грубешлиева, Прел иглено ухо. *Отговорът беше уместен, той не можа да вкара нашо.* Л. Стоянов, Повести. *Уместен въпрос.*

удачен е книжна дума, която се употребява сравнително рядко и е равна по значение на у м е с т е н. — *Госка да отидем в Сопото! Тихичко, романтично! . . — Да, уместно и умно! Точно за тая цел си намислила и аз. Браво!* — *повикан ме за удачното предложение жена ми.* Н. Широв — Тарас. Смешно и торчиво. *Той миглие винаги, когато в съдбовната за председателят или някой от членовете на съда зададоха удачен въпрос на подсъдим комунист.* Г. Караславов, Тангo.

сполучлив: който е толкова добре извършен или съответствува на даден случай, че може да се използва и по-нататък или при други аналогични случаи. *Той не приличаше на другите учители. За тях моментата отведнъж намираха някой сполучлив пряко, а за учител Радко не можаха да измислят. Никак не прилягаше да се шегуват с него.* Д. Марчевски, Домакин с време. *Тоя мъжествената група отпе поставена пред пъвната група на периодичната система и бяде наречена нулева група. Това наименование се оказа сполучливо.* Химия. *Намера сполучливо разрешение на въпроса. Сполучив отговор. Сполучлива шега.*

подходящ: който в даден случай е най-добър измежду всички възможни. *Теодор Християнов не успя веднага да съобрази какъв отговор би бил най-подходящ и отговори направо: — Ние сме люде на великия водвода.* Д. Талев, Самуил. *Стремеше се така да обяснява новите неща, че да се усвояват най-бързо от младежите. Избираше винаги подходящи примери.* В. Райков. Прекършено весло. *След като поздрави кооператорите с подходящите за случая думи, той веднага почна да говори за скоростния метод.* И. Петров, Нонкината любов.

УМЕЯ, мога, зная.

О б щ о з н а ч е н и е. Способен съм да върша, правя нещо добре.

умея: имам способността да правя, да върша нещо много добре, хубаво или да проявявам, изявявам сполучливо качества, които притежавам. *Тя умееше да приготви и татькми всичко от хубаво по-хубаво.* Т. Влайков, Дядовата Славчоа увука. *Чудеи момък беше той! Весел, разговорлив, . . , ждеше му отръки всичко — умееше да коси, да жъне.* К. Калчев, При извора на живота. *Прочу се най-много той с това, че никой не умееше да свири на кавал като него.* П. Повков. Старопланински легенди. *Ще скъпам пари за машина — умея да шия, все ще изкарам хляб.* А. Гулянки, Любов. *Той четеше много книги и умееше да говори ясно и свободно.* М. Марчевски, Митко Палаузов. *Умее да се шегува.*

мога: годен съм да правя, да върша нещо добре, да проявя някое свое качество, способност. *Ганко Заяков и Фанко Попчето чашата си не делят, . . , но не могат разделя на две магерета сено.* Ив. Вазов, Чичовци. *Отварям очи, гледам я. Все тая мама, дето всичко може, дето всичко знае и от нищо се не плаши.* Дора Габе, Някога. *Хванала се на хорото, а да играе не може.* Погов. *Мога да пея. Мога да рисувам. Мога да шия.*

зная в едно от значенията си е: имам качества да правя, върша нещо, но обикн. след като съм ги развил, след като съм се научил. *Знаел бил да кове хубаво камька и ситно бръшно правел.* Й. Йовков. Старопланински легенди. *Аз съм ти доктор и какъв зная, тъй лекувам.* Ив. Вазов, Под игото. *Наша Богданка е много галена. Тя нищо не знае да работи.* Ран Босилек, Весели приказки. *От едната му страна седеше Дамянко Григорьт, за да го забавлява, както той знаеше.* Ив. Вазов, Под игото. *Зная да шия. Зная да плета. Знаи да готвя.*

УМИВАЛНИК, мивка.

умивалник: поставено, вградено в помещение, неголямо проспособление под чешма за миене или за измиване на нещо. *Николай вече си миеше ръцете на умивалника.* П. Вежинов, Дни и вечери. *Братовя стана, отиде до умивалника и дълго се плиска със студена вода.* Ив. Мартинов, Миньори. *Аз стоях. . , наведен пред един голям, дълбок умивалник и трийс с четка нечистите съдове.* Б. Райнов, Дъждовна вечер. *През антрето се виждаше малка кухничка с умивалник и газена печка.* Ал. Бабек, Малкият емигрант.

мивка в значение на у м и в а л н и к има разговорен характер. *Работното време беше свършило и някои от тях сблъчаха бетите са преспъпки, други мияха продължително ръцете си над порцелановите мивки.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Надвеси се над мивката и взе да трие накатраненте си ръце.* Б. Нестеров, Ариф и Рамзина. *На мивката безредно бяха натрупани немити чинии, лъжици и вилици.* С. Кралевски, Възвърнатата обич.

УМИЛКВАМ СЕ. Вж. у г о д н и ч а.

УМИЛОСТИВЯВАМ СЕ. Вж. с м и л я в а м с е.

УМИРАМ, мра, почивам, издъхвам, свършвам, загивам, падам, пукам, псовисвам.

Св. вид: **умра, почина, издъхна, свърша, загина, падна, пукна, псовисам.**

умирам: преставам да живея, да съществувам. *Елка падна тежко болна. . . Тя умря наскоро.* Елин Пелин, Повести. *Влязла Цонка в къщи, вика баба си — не обажда се. — Бутя я, не шава. И какво да видят? — тя била умряла.* Т. Г. Влайков, Съчинения, II. *Ето ним Петърчо, . . , заведохме го в града на доктор, нищо, вика докторът, като му дам, . . , едни ле-*

карета и ще отдравес. Ама не би, сиако, умрл. Г. Караславов, Избр. съчинения, II. *Вечньж Ако си дойде много рано. . . Дойде си сам. Чичо Минуше, ела — викаше той, — умира вала. Комура се поду, умира.* Й. Йовков, Ако можеха да говорят. *Умирам от глад.*

мра по значение е равно на умирам, но обикн. се употребява за действие, което предстои, още не е станало. Когато се свързва с голямо количество, брой хора или животни, означава: умираме масово (при епидемия, война и под.). *Струва ми се, че скоро ще умра, . . Че ни една си почнала да живееш, чакай, къде ще мреш и тащо.* М. Грубешлиева, Пред прага. *Нескиле му се да види още веднъж Крумча, па тогава нека мре.* Г. Караславов, Избр. съчинения, I. *Чу се, че в долните села, . . , дошла чумата и хората там мрели толкоз много, че не сварвали да ги погребат.* Й. Йовков, Старопланински легенди. *Пушкалата екнат. / Турците реват, / насини налитат и падат и мрат.* Ив. Вазов, Лирика, I. *Па нямало и хора да се оре, да се сее, . . . колкото добитък имали, мрял от болести и негледане.* Ст. Загорчинов, Ден последен.

почивам, но-често почина, в значение на умирам се употребява обикн. евфемистично. *Но тия се разболя, ялепеи се цялата и след дълго и мъчително страдание почина.* Елин Пелин, Земя. *Двете му дъщери бяха женени в далечни села, а бабичката му дали от мъка по сина си, или от някаква болест почина преди шест години.* И. Петров, Конкината любов.

издъхвам е равно на умирам, но се свързва обикн. с последните минути от живота. Означава: изпускам последен дъх. — *Чеда мои, земната ми работа се свърши. . Като изрече тези думи, старецът опря главата си на възглавницата и издъхна.* А. Каралийчев, Приказен свят. *Когато се върнах, баща ми бе издъхнал и чичо ми му затваряше клепките.* П. Гинчев, Ц. Гинчев и др. в спомените на съвременниците си. *Летето заболя. И след нецяла седмица издъхна в ръцете на майка си.* Д. Талев, Железният светилник. *Но той го завари умрял там с шапка в ръка. Йоцо беше ненадейно издъхнал, поздравявайки нова България.* Ив. Вазов, Видено и чуто.

свършвам в значение на умирам има разговорен характер. Означава: достигам края на живота си, преставам да живея. *Започна да линей, легна болна. . и за три месеца свърши. Закопахме я.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Бялата му глава се повдигна от възглавницата и падна като отсечена. — Свърши! — казаха братята.* Елин Пелин, Под манастирската лоза. *Болката ни беше по-лоша, тъй ли защото бе по-слабичка — не може да я прекара. След три-четири деня свърши.* Т. Влайков, Съчинения, II.

загивам означава също умирам, но от насилствена смърт или вследствие лоши условия, обстоятелства. *Спомни си войната, в която загъби баща и брат. Братът загина още в първите дни.* М. Грубешлиева, Пред прага. *Даскал Стефан загина още в Руско-турската война, обесен в Пловдив.* Ив. Вазов, Видено и чуто. *Баща му бил миньор, загинал при една експлозия.* Г. Белев, Какво видях в Америка. *Дойде й на ум, че той сигурно де виждал десетки честни мъже и жени, които се бореха и заграваха от студ, глад и рани в партизанските отряди.* Д. Димов, Тютюн. *Загина при катастрофа.*

падам в едно от значенията си е: умирам, загивам в бой, в сражение. *Ах, защо се върнах жив, а не паднах на бойното поле.* Ив. Вазов, Борислав. *Неколина паднаха покосени от неприятелския огъ, но останалите продължиха да тичат и си пробиват път.* Ив. Мартинов, Драва тече през славянски земи. *Може би е брат умрял, / може би любим е паднал, / може би един шрапнел / е отнел прекрасна младост.* Н. Вапцаров, Стихотворения. *Сто двадесет души тие бяха на брой. / И паднаха всички при първия бой.* П. П. Славейков, На острова на блажените. *Перушица бледна, гнезде на герои, / слава! Вечна слава на чедата твои, / на твоята пепел и на твоя гроб, / дето храбро падна въстанлий роб.* Ив. Вазов, Лирика, I.

пукам в значение на умирам има разговорен характер. Употребява се, когато някой иска да покаже силата, високата степен на някакво усещане, чувство, което изпитва в даден момент, за уверяване в истинността на нещо, в клетви или за изразяване на отрицателно отношение към някого. *Нямо хляб. Ще пукне от глад.* А. Каралийчев, Строители на републиката. *Дай и едно малко пишменце ракия да се поразхладя, че ще пукна от тая жега.* Г. Караславов, Избр. съчинения, VI. *Най ми е трудно, когато тръгва да искам нещо за мене си. Пукам, ама не смея да кажа.* В. Ченков, Здравейте, хора. — *Не лъжеши ли? — Да пукна на място, ако те лъжа.* Г. Крумов, Любов и знаме. — *Чума да те тръшне! Дано пукнеш, че да се отърва от тебе!* Й. Йовков, Песента на колелетата. *Нека да пукне! Остане ли жив, някой ден ще се довлече за дела си.* В. Нешков, Настъпление. *Ще пукна от мъка. Ще пукна от яд.*

псовисвам е дума от народния език. Означава: умирам, но се употребява и с израз на грубо отношение към някого. — *Знаеш, има си крава теглазлък, харна беше. . , ама нали пусто преди една седмица се изврна, та псовиса.* Кр. Григоров, Раздолчани. *Към тридесетина добичета бяха изчезнали през лятото от странджанската чарда — кое раздрано от вълци, кое псовисало от лоша трева.* А. Христофоров, Ангария. *Подлецът само е изкал да провери на какво дередже съм. . очаквал е наврано да псовисам. . ама крива му излезе смет-*

чаша." Б. Бочар, Бащищите. *Плюнах се. Сълзи есе, и може и кехлите му, и подлъгите ги да ся се махнеа от Кайнов.* Д. Талев, Изгнани.

УМИРЯВАМ. Вж. у с м и р я в а м.

УМИШЛЕН, предумишлен, преднамерен.

умишлен: който е извършен, направен съзнателно, с определено намерение и по предварителен план. Употребява се обикн. при извършване на нещо нечестно. *Грешките на другаря Радко не са умишлени, той за нас е честен човек.* Ст. Ц. Даскалов, Стубленските липи. *Банката, в която са бих в момент спестовността, фалира умишлено. Такива умишлено фалити са доста обикновено средство за обиране на спестиките.* Г. Белев, Какво видях в Америка. *Умишлено убийство.*

предумишлен: който е направен с умисъл, обмислен предварително. Употребява се обикн. при извършване на нещо лошо. *Предумишлено убийство. Предумишлено злодеяние.*

преднамерен: който се извършва по такъв начин, че истинските му цели да не личат, който се постига чрез заблуждение, като се показва различен оттова, което е. Има книжен характер. — *Уверяват те — . . — , че никое престъпление не остава скрито. Дори и най-малкото, незначителното, било то случайно или преднамерено.* П. Михайлов, Под земята. *Те спазваха правилата, . . . защото тия правила и тоя ред съществуваха и стояха в основата на техните преднамерени, организирани действия.* Ст. Дичев, За свободата. *Явно се вижда, че на тоя съвършено случаен инцидент Добровски иска да придаде преднамерен характер.* Ив. Шишманов, Избр. съчинения, I. *Действуха с преднамерена цел.*

УМИШЛЕНО. Вж. н а р о ч н о.

УМНОЖАВАМ. Вж. у в е л и ч а в а м.

УМНОЖАВАМ СЕ. Вж. у в е л и ч а в а м с е.

УМОЗАКЛЮЧЕНИЕ. Вж. з а к л ю ч е н и е.

УМОПОБЪРКАН. Вж. л у д.

УМОПОМРАЧЕН. Вж. л у д.

УМОРА, преумора.

умора: усещане на отпаднаност, което се дължи на загуба, упадък на сили, което е следствие от изразходване на физическа или умствена енергия, силно напрежение, големи усилия. *Спряме на почивка и войнищите, изнемощели и капнали от умора, сякаш не седнаха, а просто нападаха връз ранищите си от дъете страни на пътя.* Й. Йовков, Разказ, II. *Жънеха до полунощ, капваха от умора, дечата заспиваха по синорите гладни и жадни, забравени, непогалени.* Г. Караславов, Татул. *Вървенето ми на вярлините става трудно, умората подсоква нозете ми.* Ив. Вазов, Пътни бележки. *Когато излезе навън, Борис почувствува умора — тъй дълбоко беше вълнението му и усилието, което употреби, да го скрие от Спиридонов и момичетата.* Д. Димов, Тютюн. *Умората от изтинте беше голяма и трябваше да си почине.*

преумора: много голяма, силна умора, настъпила след изчерпване на физически или умствени сили. *Всеки ден след присвряването на полската работа. . . Станка и Дочка се прибираха в голямата стая и бързаха да поизтлеят нещичко, защото вечер заньовваха хурките и предяха до ксно, до преумора и задрямване.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Четеше по цели нощи, а никога не се оплакваше от преумора.* А. Гуляшки, МТ станция. *А дните течеха един след друг. Кльците бяха измазани и нещата изтупани още от Лазаровден. Само мама трябваше да се блъска до преумора на Врбница — да можем и ние да посрещнем празниците.* Ст. Чилингиров, В стария башин дом.

УМОРЯВАМ СЕ, изморявам се, преуморявам се, заморявам се, капвам, каталясвам. *Св. вид:* **уморя се, изморя се, преуморя се, заморя се, капна, каталясам.**

уморявам се: усещам, чувствувам умора. — *Ти какво правиш тука? — . . — На, седнах да си почина — каза Нонка. — Уморих се от пътя, тежко се вдрав в тая кал.* И. Петров, Нонкината любов. *Тачката . . се помъчи да изкриви железните пръчки, но той беше слаб, умори се скоро и нищо не може да направи.* Й. Йовков, Жетвяят. *Като остана без сили; като се умори да играе и да препуска, Айа се върна сама и се спря пред обора.* Й. Йовков, Ако можеха да говорят. *Сестра й била не съвсем добре със здравето си, уморява се бързо, пък и имала сериозни изпити наскоро.* П. Льочев, Песента на белите платна. *На последната си беседа държа слушателите си близо три часа. . .Но те се умориха и най-сетне започнаха да се оглеждат, да се вътрпят на столовете и пейките.* Д. Талев, Преспанските камбани.

изморявам се не се различава по значение от у м о р я в а м с е, но в случая се подчертава постепенното натрупване на умора, постепенното развитие на процеса. *А Тинка мъничко върти мотиката и скоро се изморява.* Т. Влайков, Стрина Вениковица. . . *Някакъв хлад пронизе тялото на момчето и то отново хукна напред. Но вече не можеше да върви бързо — беше се изморило и лека нот изби по челото му.* С. Кралевски, Възвърната обич. *Като наближехме някой по-стръмен и по-дълъг баир, караше ни* [карупарят] *да слизаме и да вървим пеша, за да не се измерели конете.* К. Калчев, При извора на живота. *Не само че не*

умеешe да водиш делови разговор, но когато слушаше другите, се обрашеше, изморяваше и се мъчеше да промени темата. В. Ненков, Настъпление.

преуморявам се: уморявам се много, прекалено. *Той ме изпращаше в къщата си да му работя, вдигнала от нямнка да изпасям. . , нали Златка е плетачка, да не губи времето си и да не се преуморява; ти, нали я знаеш, е слаба.* Й. Гешев, Вик от тъмнината. — *Може би е по-добре да поспиш — каза тя. — Ти си се преуморила.* Ем. Манов, Ден се ражда. *Той се е преуморил поради изпитите си, та сме решили да почиваме юнашкам.* Др. Асенов, Суровo възпитание.

заморявам се: уследам, чувствувам настъпване на умора, отпадналост (от загуба на физически сили, от физическо напрежение.) *За да напредвам по вълчината, без да се заморявам много, аз следвах правилото. . . бавно ходене, на кривулици, стъпане с цялото ходило на крака.* Ив. Вазов, Мусала. *От вълкачването на надпиата войнщите и полицаите се заморихи.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Шинелите на бяха мокри и тежки. . . Ние лежахме и все пак се заморяхахме от своето неравномерно и задушено дишане.* Вл. Мусаков, Забравени реалисти. *От тука ще ходим по напагорнище, та конете да се заморяват много.* Ив. Вазов, Утро в Банки.

капвам в едно от значенията си е: уморявам се до крайна степен, до премаляване (обикн. от физически труд, много големи усилия). Има разговорен характер. *Пъргаво заизхвърля пълни лопати, винаги след почивка му вървеше така, но капваше бързо.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време. *Всяка заран и всяка вечер отиваше и се връщаше пеша от работа и капваше от умора.* Д. Калфов, Избр. разкази. *Път нямаше, колата заседаваше на всяка крачка, бльскахме, бутахме, докато капнахме от умора.* Н. Стефанова, Романтично пътешествие. *Цила нощ не бяхме мигнали. Капнали от умора и безсъние, едва се държахме на крака.* Ив. Мартинов, Пролет мила.

каталясвам съвпада по значение с к а п в а м. Употребява се за прекалено физическо изморяване, което не може повече да се издържа. Има разговорен характер. — *Останах вединж три смени на работа. Непрекъснато. Така, налага се някога. . . каталясах, едва се държах.* сп. Септември. *Забих коста да си почива, че бях каталясал, и както съм легнал, така съм и заспал.* К. Георгиев, Възможни и невъзможни признания.

УМУВАМ, мъдрувам, философствувам.

О б щ о з н а ч е н и е. Ненужно много разсъждавам за нещо.

умувам: колебливо и безрезултатно размишлявам върху нещо и (по-рядко) продължително обмислям нещо, разсъждавам върху нещо. *Нъгколко дни умува какво да прави. Ако го открият в къщата му, и за момчето няма да е добро, а и за цялата му челяд.* Ж. Колев и др. Червеноварнейци български партизани. *Спира се: умували толкова — ние да купим с парите оръжие, пък после щи видим кой кум, кой свят.* Ст. Дичев, За свободата. *Нали си ги знам — ще почнат да умуват, един ще каже едно, друг — друго.* Д. Спространов, Охридска пролет. — *Трябва да разгледаме дали ние, . . . сме годни да изпълним задачата, която ни се поставя. Дали ние присърце ще вземем тази задача или ще умуваме и ще се колебаем.* Д. Кисьов, Щастието не идва само. *Та ти направо ми казвай, . . . че съм склонен да умувам за неща, които са ясни сами по себе си.* Ем. Манов, Писма от София.

мъдрувам: дълго мисля, разсъждавам, без да е необходимо, върху нещо, обикн. незначително. Употребява се с иронична отсянка. *Всеки изгубен ден. . , ни приближава до неизбежен провал. В такава обстановка да мъдруваме за причините на сторените грешки е погрешно.* А. Гуляшки, МТ станция. — *Голяма работа! На училище вече тръгна, в една улица как цяло да пресече* [детето] — *ще мъдрувам посред нощ. Спи сега!* Н. Широв — Тарас. Смешно и горчиво.

философствувам: разсъждавам прекалено върху нещо, като се разпростирам много и отвлечено, без да е необходимо или без да имам нужната компетентност. Употребява се също с иронична отсянка. *Той се беше налапал със знания, философствуваше много и говореше разпалено за световните работи.* Г. Белев, Патилата на едно момче. *И все философствува. Види някоя бубулечка, ще каже една мъдрост, отнъде някоя трева — друга мъдрост.* Й. Йовков, Чифликът край границата. *Спира си философствувал, като не разбираш от тия работи! Не философствувай, а прави каквото ти казвам!*

УМЪЛЧАВАМ СЕ. Вж. м л ъ к в а м.

УМЪРТВЯВАМ. Вж. у б и в а м.

УНАСЯМ СЕ. Вж. з а б р а в я м с е.

УНИФИЦИРАМ. Вж. у е д н а к в я в а м.

УНИЩОЖАВАМ. Вж. п р е м а х в а м.

Вж. у б и в а м.

УНИЩОЖИТЕЛЕН, убийствен.

унищожителен: който разрушава докрай, прекратява съществуването на някого, нещо. *Свърши се онази — безумната, унищожителната, трижпроклетата . . война.* З. Сребров,

Избр. разкази. *Кои средства на наш ден допускаша дружбата да е пратена на фронта при Добрич и разкара на най-малкото стане очеси с пистолетите.* К. Константинов, Пътят през годините. *Пръснало мнозинството на контрареволюцията работи дало веднага нареждане било неузнаваемо. . . Катастрофата дала тяхната уплашеност на, че поради лица на следи следващите поколения задрали местата на погребаните селища.* сп. Космос.

убийствен: който причинява смърт, който убива. *Четирима бойци-партизани се добрали с устрел напред, но дъха покосили от убийствения картечен огън на фашистите.* К. Талбрев, Сре шогорски партизани. *Не беше ли Стефан, който успя да се изкачи на покрива и през отъртината му с убийствата си стрела накара турците да отворят вратата на оскаптата.* Ст. Дичев, За свободата. *Убийствена война. Убийствена сеч.*

УПЛАХА. Вж. страх.

УПЛАШВАМ, изплашвам, подплашвам.

Св. вид: **уплаша, изплаша, подплаша.**

уплашвам: предизвиквам страх, уплаха у някого, ставам причина някой да почувствува страх, уплаха. *Куршумът, който му проводиха през прозореца, го уплаши и догде не се разведели, не излезе из сарая.* Ц. Гинчев, Ганчо Косерката. *Ала не е ли тая мечката, дето уплаши пъревата снаха и царевия син?* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Нищо, нищо не се чува. Тая тишина уплаши Гороломова. Мина му през ума за разбойници.* Й. Йовков, Приключенията на Гороломов. — *Мълчи, че ако стана! — Я стани де, стани! Опитай се само! Да не мислиш, че ще ме уплашиш!?* М. Марчевски, Повести.

изплашвам не се различава от уплашвам. *Тогава насреща ни изскочи кавалерията. . . Щом наближихме, пуснаха конете върху ни, за да ни изплашат, но ние загрмяхме.* А. Каралийчев, Народен закрилник. *Нощно време беше, стопанинът ги усети, стреля и тъй си изплаши, че от много бягане Татар Христо се разболя и лежа болен два месеца.* Й. Йовков, Женско сърце. *Другите ловци, щом изляхоха във от селото, и забъркаха из снега. Вълко, . . , като разбра, че не ще може да ги следва, скара им се: — Както сте тръгнали, ще изплашите дивеча.* К. Петканов, Преселници. — *Не знам. Трябва да идеш до доктора. — Ба, да ме изплаши! — отвърна той, като на шега, но сърцето му пръхна от уплаха.* Г. Караславов, Сиаха.

подплашвам: изплашвам изведнъж, ненадейно, обикн. някакво животно (поради което то побягва). *Трябваше да внимава и да държи здраво юздите в ръцете си, защото всяка коруца, когато изтръгваше отзад и искаше да го задмине, подплашваше конете му, изведнъж те сробяваха коруката и искаха да бягат.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан. *Друг път Ленко изтичаше в къщи, . . . закачаше старата котка и пръхваше пак нанякъде, като подплашваше кокошките и пилетата.* Г. Караславов, Избр. съчинения. *Изведнъж сиренното подсвиване подплаши овцете, кучето наостри уши.* П. Ю. Тодоров, Идилии. — *Ихуху-хуу! — провикна се Рашко и подплаши птичките.* К. Петканов, Златната земя. *Полявянето обаче на турско конно отделение, го подплаши и той улови дола на Стара река.* Ив. Вазов, Под игото.

УПЛИТАМ. Вж. забърквам.

УПЛИТАМ СЕ. Вж. обърквам се.

УПОВАВАМ СЕ, осланям се, надявам се, разчитам.

Общо значение. Смятам някого, нещо за опора при осъществяването на нещо.

уповавам се: имайки пълно доверие в някого, съм сигурен, че винаги, във всеки момент, ще ме подкрепи морално и материално. *Беден студент, изгубил подпората на опия, на който се уповаваше, той бе изпил до дъно чашата на униженията и теглата и не виждаше изход.* Ив. Вазов, Разкази. *Измъчваха го подозрения, а той не знаеше как да постъпи и се уповаваше главно на сестра си.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Преди да си дойде Киро, той се уповаваше само на него. Ще се вдигнат от село, ще отидат там, в града, и ще заживеят спокойно.* И. Петров, Мъртво вълнение.

осланям се: спокойно, без колебание се позовавам на някого при доказване, извършване на нещо, тъй като имам пълно доверие в неговата сила, справедливост и под. *Той ми помага да разбират и да обичат още по-силно народа, да вярват в него, да се осланят на него.* Г. Константинов, Писатели реалисти. — *Но да си вземем поне вещите и храна — настоляме Методий. — Нищо няма да ви липсва, брате, осланяйте се на мене! — все така твърдо отговори Доброта.* Й. Вълчев, Стъпала към небе. *Най-сигурен и най-спокоен е човек, когато сам си върши работата. . . Сам, сам, а не да се осланяш на другите.* Т. Влайков, Съчинения, III. *Осланям се на собствените си сили.*

надявам се не се различава по значение от уповавам се. Има разговорен характер. — *Аз исках да ви намеря нарочно да ви поговоря за една моя притрупана работа. Знайте Вам се надявам.* Ив. Вазов, Драски и шарки. *Едвам помни той баща си. . . Майка му го от*

храни и отгледа и все на него се надяваше: като подрасне, да помага и на по-малките. П. Ю. Тодоров, Идилии. *Нали трябва да се живее — кой с каквото може. Няма вече на какво да се надяваш, на какво да се опираш.* А. Каменова, Харитининият грях.

разчитам: мисля или действувам така, че да получа полкрепата на някого или като имам пред вид, очаквам тази подкрепа. *Ние, българите, в крайна сметка разчитаме на велика Русия.* Ст. Дичев, За свободата. *Жив или мъртъв трябваше да се довлече до тях* [другарите си]. *Само тям може да разчита на помощ, само там и никъде другаде!* Ем. Станев, В тиха вечер. *Намесата на вашата полиция ги лиши от помощта, на която те разчитаха!* Ст. Дичев, За свободата. *Най-важното условие е да разчитаме преди всичко на своите собствени национални ресурси.* Г. Димитров, Съчинения, III. *Баща ми направи заем от хиляда лева. . . Но взеха моменталите средства разчитах и на друг малък доход.* К. Константинов, Път през годините. *Разчитам на собствените си сили.*

УПОРИТ, твърдоглав, дебелоглав, инат, бикоглав.

Общо значение. Който не отсъства от това, което мисли.

упорит: който изтълява последователно, с голяма настойчивост решенията си, дори когато среща съпротива. *Продавачът дълго се бори. . . Ето бе упорит. Той даде цена и остана там.* Елин Пелин, Земя. *Тетка накара Нели да полее цветята. А тя дъвче пак нещо и не ще, и не ще. Такава си е — упорита.* В. Бончева, Анчето пише. *Момчето е добро. За всичко го бива. Но е малко упорито, не всякога върши, каквото му казват.* Ал. Бабек, Малкият емигрант. *Стрина Венковица наложи своето. Чичо Венко, инак кораб е упорит, тука отстъпи.* Т. Влайков, Стрина Венковица. . .

твърдоглав и дебелоглав: който безоглядно настоява на своето, постъпва според волята си, въпреки съпротивата на другите, дори на пук на тях. Имат разговорен характер, а дебелоглав има и пейоративна отсянка. *Ако тя забрави учителя, може и да се задоми за друг. . . Кой знай, много й е твърдоглава Станка, за никого другиго няма да пристане.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Не знам как ще се разбираш с него, не го познавам. Но ти се дръж прилично, слушай го, не бъди твърдоглав.* Ал. Бабек, Малкият емигрант. *Но Хаджи Генчо е твърдоглав и ушите му не чуят ни молби, ни заплашвания.* Л. Каравелов, Българи от старо време. *Дотегна му да убеждава неразбраи, дебелоглави хора, да дава съвети, които не изпълняват.* Л. Стоянов, Повести.

инат: който прекалено настоятелно и неразумно държи на решенията си, без да се старае да докаже правотата им. Има разговорен характер и се употребява с пейоративна отсянка. — *Ти казваш, че не си виновен, а шестина срещу теб казват, че си виновен. — Ще платя десет пари, но не съм виновен. — Инат човек си ти. И Рошоли бяй се отлака от тебе.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Вие, каже, сте инат, че и кучетата ви са като вас. Даваме му хляб — не яде, даваме му месо — пак не яде. . . Тъй си и умря вързано да хляба и до месото.* Й. Йовков, Разкази, I. *Виновен си е, това всеки го знае. А пък за признание — няма да признае, туй го зная. Инат човек е той.* Зл. Чолакова, Бачо Киро. — *Уруз, инат човек, брей! Асъ, каквато е бащата, такива се метнали и синовете.* П. Мигайлов, Малката партизанка.

бикоглав: който е много упорит и върши това, което си е наумил, без да се съобразява с другите. Има неодобрителна отсянка и сравнително рядка употреба. *Напразно бяха молбите и съветите Светославови да не дразни Чоки: бикоглавият воевода продължаваше изтреблението на неприятелите.* Ив. Вазов, Светослав Терпер.

Вж. неотстъпчив.

УПОТРЕБЯВАМ, използувам, ползувам, служа си.

Св. вид: **употребя.**

употребявам: прилагам в работа или при нужда в различни случаи нещо с неговите полезни за мене качества. *Този месал тя го тъка, . . . тя го пазеше като очите си, никога и за нищо не беше го употребявала.* Г. Караславов, Татул. — *Прочее, Васил не пушеше, а Митралото употребяваше вместо тютюн изсушен джоджен.* Ст. Дичев, За свободата. *Като дръжеше автоматa си в ръцете, готов веднага да го употреби, той започна да се промъква през коридора покрай стената.* Ив. Мартинов, Драва тече през славянски земи. *Когато бях ученик в гимназията, доста време трябваше да употребявам за изучаване латински и гръцки.* Т. Влайков, Съчинения, III. *Селските стопани употребяват в земеделието химически торове.*

използувам в едно от значенията си е: извличам изгода от специфичните качества на нещо за определени цели. *Населението се принуждава да прибира и използува в тропове дъждовната вода.* Ив. Вазов, Утро в Банки. *Американците я [дървесината] използуват широко. Тя замества почти изцяло копринатa, отчасти памука.* Г. Белев, Какво видях в Америка. *Полицията използува срещу работниците сълзливи газове и огнестрелни оръжия.* в. Отечествен фронт. *Приспиках в кошарите много преди разсъмване, . . . и напалих огъня в малката собичка, която бай Гюро използуваше зиме като кошарка за агнетата.* Сл. Трънски, Неотдавна. *Старая се, . . . да използувам моето време в затвора и вече от няколко месеца насам*

съм злет славно с подробното изучаване на германската история. Г. Димитров, Пред фашисткия съд.

ползувам съвпада по значение с използувам, но има разговорен характер. — *Другите стаи нямат защо да те интересуват, а ако ти се наложи да дадеш някакъв прием, можеш да ползуваш хола — каза иронично Беленчев.* Д. Киньов, Щастието не идва само. *Ползувам електрическа енергия за домакински нужди.*

служа си: прилагам в своя полза нещо, което има полезни и необходими за мене качества. *Лазар и сега не искаше да си служи с постелките и чъдовете на Аврам Нементур.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Той си е служил с електрическа самобръсначка.*

УПОЯВАМ. Вж. замайвам.

УПРАВА. Вж. администрация.

УПРАВЛЕНИЕ. Вж. администрация.

УПРЕК. Вж. укор.

УПРЕКВАМ. Вж. укорявам.

УПЪТВАМ, напътвам, насочвам.

Св. вид: **упътя, напътя, насоча.**

Общо значение. Показвам някому пътя, по който трябва да върви.

упътвам: показвам някому пътя, по който трябва да трябне, за да стигне там, където желае. *А с тази бележка иди у дома. В Калето живея, ще попиташ и ще те упътят, ако не знаеш.* П. Здравков, Незабравимо детство. *Навсякъде трябваше да вървят, за да стигнат в Овчекия край. . . Шестимата решиха да дръжат северна посока, с надежда, че ще намерят хора да си упътят.* Ст. Загорчинов, Избр. произведения, III. *Ние трябва да гоним полковата болница отъвд Брезалница, към село Драчча. Тъй вече ни упъти санитарният фелдшер.* Л. Стоянов, Холера. *Ти даже не дойде да ме посрещнеш на гарата и ако случайно там не беше Владимир, който ме упъти, не зная де щях да те търсч.* Г. Райчев, Избр. съчинения.

напътвам не се различава по значение от упътвам. Има рядка употреба. *Търси татко, да речем, някой другоселец, инспектор, милиционер или приятел, и кое да е дете ще го напъти: „По тая улица влево, пред къщата има ябълка."* И. Петров, Леля се годява. *Напътиха ме правилно и аз пристигнах лесно до вас.*

насочвам в едно от значенията си е: показвам някому посоката, която трябва да следва, ориентирам го накъде трябва да върви, за да стигне някъде. — *Бързайте след мене — викаше Шефкет Гьокаслан на войниците си. Той гръмна още веднъж, за да ги насочи по следите си.* Д. Талев, Илинден. *Зад нас се разнесе свирката на ротния. Той дръжеше пушка в ръка и ни насочваше към близката височина.* К. Петканов, Морава звезда кървава. *Ние с Делчо насочихме групата нелегали от София право на Цегриловско кръстато дърво.* Сл. Трънски, Неотдавна.

УПЪТВАМ СЕ. Вж. отправям се.

УРАВНОВЕСЯВАМ, балансирам.

Св. вид: **уравновеся.**

уравновесявам: поставям, докарвам нещо, което няма здрава опора, в равновесие, закрепвам го, като го довеждам до положение да не може да се клати или да падне. *Кладия се качи първа на камъка, който се залюля неустойчиво. Тя запишка и се хвана за рамото на Спас. С един скок той се намери на другата му страна, за да го уравновеси.* Д. Добревски, Бунтът на крайцера „Надежда". *Тялото му се накланяше толкова много напред, че краката с най-бързи движения едва успяваха да уравновесят неговата тежест.* Ем. Станев, В тиха вечер. *Тъй както беше на върха на насипа, Васил отстрани другарите си, засили се, . . . и скочи. Мускулите на краката му го изхвърлиха високо, той издаде главата си напред, като по този начин уравновеси тялото и запази стремителното си движение и леко като пружина стъпи на отсрещната страна.* Ст. Дичев, За свободата.

балансирам съвпада по значение с уравновесявам, но има книжен характер. *Франсоа се промъква между танцуващите и балансира с удивителна ловкост тежкия си поднос, отрупан с чаши и бутилки.* Св. Минков, Другата Америка. *Извърна се леко встрани и като балансираше с дясната ръка, започна да пъва само с лявата и с краката.* В. Райков, Прекършено весло.

УРЕДБА. Вж. наредба.

УРЕДЕН, скопосен.

Общо значение. Който умее да поддържа ред, да подрежда.

уреден: който обича реда и умее да го поддържа около себе си (в къщи, на работното си място и пр.). *Но за жена ми беше думата. Добра е, работна, уредна в къщната работа.* М. Яворски, Хората се промениха. *И както си знак уредна, ще можеш и ти да си наредиш дом и къща.* Т. Влайков, Съчинения, II. *Настоя ли се вътре, Тинке? — говори засмяно момлякът. — Ела да се разходим в градината и да ти покажа кошерите, които моята уредна майка е наредила тази пролет.* А. Каменова, Харитининият грях. *Но стареят беше уреден*

стопанин, едно колче, дето се вика, да забие в двора си, и него ще одяла, ще го изглади, да радва окото. В. Стършел.

скопосен е дума от народния език. Означава: който умее сръчно, похватно, изкусно да подреди нещо, да сложи в ред нещо. *Ела да видиш и най-скопосната булка може ли той уследно нареди.* П. Ю. Тодоров, Идилии. *Добрите, скопосните стопани знаят това и постиснат сеното за ранна пролет.* Кр. Грягоров, Раздолчани. *Помислете си, учи момичетата и на шев, кара ги да бъдат скопосни и учтиви.* Ив. Вазов, Казаларската царица. *Велика беше все такава скопосна и пъргава, каквато я помнеше Пинтезката на младини.* И. Петров, Ноикината любов.

УРЕЖДАМ, редя, оправям.

Сн. виж: **уреждя, оправя.**

Общо значение. Довеждам нещо до нужния ред.

уреждам: привеждам в ред нещо (работа, начин на живот и др.), довеждам го до нужното, до желаното състояние. *Пристигам аз, господа, в София, уреждам си работата и отивам в къщи да си почина.* Елин Пелин, Аз, Ти, Той. *Той уреди сметката и тримата станаха.* Д. Спространов, Самообреченитe. *Момчето реши да уреди само своя живот.* П. Спасов, Хлябът на хората.

редя в едно от значенията си е характерно за народния език. Отнася се за лични или обществени работи. Означава: стремя се, полагам усилия нещо да се подрежда, да протича по определен начин, по някакъв ред. *Да може да се каже и на бо[illegible]ердан, дето сега бил севаст на Овечката област. Нали той сега реди работите в граби.* Ст. Загорчинов, Избр. произведения, III. *Ако дойде мирът и ги уволнят, заедно с него ще напуснат военния флот още стотина огняри. А корабите колко са, за него нямаше да има място, . . По-добре в Русия, тази Русия, в която работниците вече сами редят живота си.* Д. Добровски, Бунтът на крайцера „Надежда". *Тук аз съм падишах и аллах, аз редя законите.* Д. Спространов, Самообреченитe. *Наше си е царството и ние ще си го редим.* Ст. Чилингиров, Хлеб наш насущний.

оправям в едно от значенията си се отнася обикн. до лични и по-рядко до обществени работи. Означава: привеждам в нужния ред, довеждам до необходимата изправност нещо, като отстранявам неяснота, обърканост, нарушения, грешки. *Оправям ведровските работи в околийския съвет, обърна се той към Алекси.* А. Гуляшки, Село Ведрово. *И всеки час го молеше и подканяваше да струва, да чини, да гледа само да му оправи сметките и да го изкара чист.* Т. Влайков, Съчинения, III. *Сливчо, на хубави години си, време за живеене, а ти си взел да оправяш тоя . . свят.* С. Сивриев, Завръщане след бягство. *Слушай — каза той с досада, — мисля, че ще е по-добре да не се занимаваш с голяма политика. Няма да я оправиш.* В. Геновска, Седем години.

Вж. подготвям.

УРЕЧЕН, уговорен, установен, определен.

Общо значение. Който е посочен предварително.

уречен: за който е постигнато съгласие кога, къде или как да стане. *Останаха още пет дена до уречения ден, в който щеше да бъде нападнат Царевец.* Ив. Вазов, Светослав Тертер. *А една нощ, . . . Гюла дойде при него на уреченото място, близо до бащината къща.* Л. Стоянов, Повести. *Още тази вечер трябваше да стигне в твърдината, а призори да тръгне по обратния път, . . , да се прикрие и да чака уречения знак — три огъня от северната кула.* М. Смилова, Друм се вие.

уговорен не се различава от уречен. *Той дойде точно в уговореното време. Срещнаха се на уговореното място.*

установен: за който е постигнато съгласие и не може да се променя, който е уточнен предварително така, че става задължителен. *Наказания за престъпления могат да се налагат само от установените съдилища.* Конституция. *Изпълненията се извършват по установения от закона ред.*

определен в едно от значенията си е: който предварително е уточнен. *В сладкарницата отиде петнадесет минути преди определеното време, а пред вратата Боян вече я чакаше.* М. Грубешлиева, През иглено ухо. *А при това наближаваше вече определеният за избора ден.* Т. Влайков, Съчинения, III. *Всеки мълчаливо и тихо. . заемаше своето предварително определено място.* П. Михайлов, Малката партизанка. *Войниците чакаха определения сигнал, за да влязат в атака.*

УРОВЕН, равнище, ниво.

уровен: степен, на която се намира обществено, материално или духовно развитие. Има книжен характер. *Нашето село се нуждае от голяма помощ за издигане на материалния и културен уровен на трудещите се селяни.* Г. Димитров, До Отечественофронтовска България. *Броят на издигналите се над общия уровен хора беше толкова незначителен, че*

те се четяха на пръсти. Б. Митов. А. Страшимиров, Елин Пелин, Й. Йовков в спомените на съвременниците си. *През последните години се издигна жизненият уровен на населението.*

равнище в едно от значенията си съвпада с у р о в е н. *И аз заставям на това становище. Оля. Повдигете заплатите, издигнете жизненото равнище и престижността ще намалее.* Б. Болгар, Близнаците. *Грамотността сред народа бързо расте, културното му равнище бързо се повдига и се създава здрав обществен дух, той необходим за правилния обществен и културен живот.* Ив. Вацев, А. Страшимиров, Елин Пелин, Й. Йовков в спомените на съвременниците си. *И тези фигури можеше и трябваше да бъде още по-сполучлив, още по-хубав. . . Само техниката трябваше да бъде на по-високо равнище.* Ив. Димов, Ако имах два живота. *Партията трябва да издигна идейно-политическото равнище на своите кадри и членове.* Г. Димитров, Съчинения, III. *С тези повести и разкази, . . . Каравелов издигна тази литература на още по-високо идейно-художествено равнище.* сп. Септември.

ниво е книжна дума, равна по значение на у р о в е н. *Имаше нещо печално в този дребен, загрбен и безправен свят, в тези малки, дошли от селото същества, които стояха на най-ниското социално ниво и нямаха друго бъдеще освен черния труд.* Д. Димов, Тютюн. *Безработицата расте, . . . жизненото ниво на народа, . . . падаше катастрофално.* в. Отечествен фронт. *Надминато е довоенното ниво на механизация за оранта, сеитбата.* в. Отечествен фронт.

УРОД. Вж. и з р о д.

УРСУЗ. Вж. с.

УСАМОТЯВАМ се. Вж. у е д и н я в а м се.

УСВОЯВАМ. Вж. н а у ч а в а м.
Вж. п р и с в о я в а м.

УСЕТ, чувство, нюх.
О б щ о з н а ч е н и е. Вродена способност да се схваща вярно нещата.

усет: вродена способност по интуиция да се схваща, долавят по някакви признаци нещата правилно, в тяхната същност. *Ала в същото време моят детински усет долавя зад тая негова привидна хладина и една сдържана нежност, нещо топло, сърдечно.* Т. Влайков, Преживяното. *С непогрешния си усет на жена тя схващаше, че привързаността на момъка към нея расте с всеки изминат ден.* А. Христофоров, Антария. *Тишина, безбрежност и страшна самота — убиш усет за време, пространство.* Д. Спространов, Самообречените. *Усет за красота. Верен усет.*

чувство в едно от значенията си е: вродена способност интуитивно да се изработват критерии, които влияят върху отношенията към нещата или върху доверието на човека. *Тука, в лятната градина, с къщата, дето е живял Петър Велики. . . Всичко е съхранено и с гордост показвано: спалнята му, библиотеката му, . . всичко с чувство за мярка и сдържаност.* Ас. Златаров, Избр. съчинения, II. *Образовани учители — общественици и книжовници, с високо гражданско съзнание и будно чувство за дълг към своя народ заставят начело на борбата за просвета.* Ив. Унджиев, В. Левски, биография. *У нас има честни хора. Хора със съвест и с чувство за отговорност.* М. Марчевски, Тайнствените светлини. *Чувство за ред. Чувство за красота. Чувство за справедливост. Естетическо чувство. Чувство за деликатност.*

нюх е книжна дума, която се употребява сравнително рядко. Едно от значенията й е: усет да се разбере, разгадае, установи нещо. — *А кой ви накара така спокойно да се насочите тъкмо към мене? . . . — Случаят. Случаят може да бъде най-съвестник — . . Не бойте се, имам нюх.* Б. Райнов, Няма нищо по-хубаво от лошото време. *Главният механик е забележителен майстор, започна той. По нюх разпознава повредите.* А. Гулящки, Село Ведрово. *Той има сигурен нюх за стоката, за нейната ценност.* П. Славински, Последният шурм.

УСЕЩАМ, чувствувам.
Св. вид: **усетя.**

усещам: възприемам, долавям, установявам нещо със сетивата си. *И когато усетиха миризмата на селската мера* [биволиците], . . , *ободрително разтръсваха глави, радостно избрецваха.* И. Волен, Между два свята. *Легнах си. И съм заспал. По едно време усетих, . . , нещо тежко, нещо студено.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан. *Усети, че гърбът му е като лед и краката като камък.* Ив. Вазов, Немили недраги. *Хубаво, че кучетата не ме усетиха — не отговори на въпроса влезналият.* С. Сиривец, Петко войвода. *Тя усещаше очите на всички устремени към нея и в той момент би била радостна, ако се отвореше земята под краката й и я погълнеше.* Елин Пелин, Повести.

чувствувам в едно от значенията си не се различава от у с е щ а м. *Рада чувствуваше, че стотина любопитни погледи падат сега върху нея и ней ставаше неловко.* Ив. Вазов, Под игото. *Шинелите им бяха просмукани от влагата и те чувствуваха как студът прониква дълбоко и почти достигаше до костите им.* Ив. Мартинов, Драва тече през славянски земи.

Чувствуваш глад, а яденето, . . , ти се струва отвратително. Кр. Белев, Запад. *Орешки оттова подстана. Главата му тежеше. В устата си чувствуваше лош вкус.* П. Вежинов, Пашата сила.

Вж. чувствувам.

УСИЛВАМ. Вж. ускорявам.

УСИЛИЕ, мъка, зор.

усилие: напрежение, по-голямо от обикновеното, на физически или душевни сили от страна на някого при извършване, осъществяване на нещо. *Той прави усилия да върви, но не може, залита като пиян.* Л. Стоянов, Холера. *Отидохме в залива. Там заварихме много туристи, които с дружни усилия смъкваха лодките от брега във водата.* М. Марчевски, Остров Тамбукту. *Из камъните се търкаля на кълбо смъртно ранената лисица и с последни усилия се мъчи да се изтрие.* Ем. Станев, Януарско гнездо. *Лицето му беше неподвижно и вкаменено, като бяла маска, . . , а разтрепераната ръка едва крепеше цигарата. Видимо той правеше неимоверни усилия да се овладее.* Г. Райчев, Избр. съчинения. *Все със страданията си обичате да се хвалите. Похвали ми се с нещо друго, което си завоював, . . , с усилието на волята си.* Елин Пелин, Летен ден.

мъка в едно от значенията си е: много голямо напрягане, големи усилия, нужни за преодоляването на затруднения при извършване на нещо. Употребява се предимно за физически усилия. *Ние се качваме с мъка, с напъване.* Л. Стоянов, Холера. *Той вървеше с мъка из дебелия замръзнал сняг.* Елин Пелин, Аз, Ти, Той. *Почвата се залюля под краката на животното. Предницата му затъпаха до колене в тинята. . Филчо, и той се уплаши, извика на помощ другарите си. С голяма мъка го изпъхаха от тинята.* К. Петканов, Избр. съчинения. *На входната врата, . . , личеше отдавна непочиствана, помътняла медна табелка, на която с мъка можеше да се прочете.* Д. Кисьов, Щастието не идва само.

зор с равно по значение на мъка. Употребява се, за да се подчертае, че нещо се извършва с крайно напрежение на силите. Има разговорен характер. *Нам главите ни се мазят от зор, знаеш ли? Оран, сеитба, ферми, добитък — туй шега ли ти се чини?* А. Гуляшки, Златното руно. *Какво съм се мъчил, додето си спечеля за учение, как със зор избягах от баща си!* Л. Александрова, Има едно щастие.

УСКОРЯВАМ, усилвам.

Св. вид: **ускоря, усиля.**

ускорявам: увеличавам скоростта на движение на нещо или правя нещо да се движи по-бързо, по-скоро, отколкото се е движило. *Той ускори краката си и постепенно застигна дамата. Вече бе на такова разстояние, че чуваше разговора им.* П. Проданов, Седмокласници. *Конят му още веднъж изпъли и без да го кара, сам ускори хода си.* К. Петканов, Златната земя. *Някаква потайна радост вълнува всяка клетка на тялото ни, ускорява биенето на сърцето ни.* Св. Минков, Другата Америка. *В това време немската кола ускори хода си, задмина го.* Д. Димов, Тютюн.

усилвам в едно от значенията си е равно на ускорявам, но има разговорен характер. *Най-сетне тръгваме из по-равен път, колата усилва хода си.* Л. Стоянов, Холера. *Усещайки близка река, конете пръхтяха нетърпеливо и сами усиляха своя ход.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Влакът усили бързината си.* А. Гуляшки, МТ станция.

УСЛАВЯМ СЕ, ценявам се, пазаря се.

Св. вид: **условя се, ценя се.**

условям се: уговарям, споразумявам се с някого срещу определени условия да постъпя на работа. *Замина* [Левски] *за близкото село Войнягово, . . , където се условя за учител и невеж.* Ив. Унджиев, В. Левски, биография. *Преспаха на улицата, а на другия ден Васил се условя да играе в местния арабски цирк.* Ив. Планински, Без стряха. *Дойде тука за учител преди шест или седем години и всяка година се закана, че ще напусне Преспа и току виж, пак останал, пак се условил и за другата година.* Д. Талев, Илинден. *През 1926 година почнаха да копаят на минати. Веднага се условиха на работа.* сп. Септември.

ценявам се: уговарям се да работя за определен срок някъде, обикн. като ратай, слуга, срещу заплащане. Характерно е за народния език. *А децата се ценяват пастирчета до Димитровден, на училище идат през сила.* Н. Нинов, Една шепа ореси. *Тъй беше чуда, че на Бъто Главчов си бил изтъл ратая и не бил си той още ценил другу.* Т. Влайков, Ратай. *Беше покъсно завършило четвъртото отделение и като нямаше пари да продължи, реши да се цени, както други бедни момчета.* Ст. Ц. Даскалов, Под ямурдука.

пазаря се е също дума от народния език, равна по значение на условям се. —*Ами ти, Томи ефенди, знаеш ли, че аз съм се пазарил слуга на тоя, дето искал да плаща нашия достлук?* С. Сиринев, Петко войвода. *Заливите се за всякакви работи: видеше камъни, носеше чували на водстината, . . , пазареше се да изкопае някой ров или да свърши друга такава тежка работа.* Й. Йовков, Женско сърце.

Вж. уговарям се.

УСЛОВІЕ, предпоставка.

условие: несъществен още факт, чиято реализиране прави възможна появата или извършването на нещо. *Чувствуваме, че бързината е първо условие за успех в случая, а не се двоумяме да мислим, че от това начало ще се ръководят и в Панагюрище, и в Брацигово.* К. Величков, Периодическо списание, I. *Този прекрат. . трябва да стане, щѣ като той е условието за по-нататъшното съществуване не само на работническата класа, но и на цялото общество.* Г. Кирков, Избр. произведения, I. *Зелените растения са условие за съществуването на животните. Без зелените растения би било невъзможно съществуването на животните в природата.* Ботаника. *Как е хубаво да има човек близка душа, за която да мисли и тъгува. Аз считам, че без това условие животът не е пълен.* Ив. Вазов, Писма до Евгения Марс.

предпоставка: съществен, реален факт, който обуславя реализирането на нещо. *Пролетарската революция освобождава масите от експлоатация. . и създава предпоставки за невиждано развитие на творческите сили.* Г. Димитров, Пред фашистския съд. *Световната социалистическа система създава обективни предпоставки да се обединят усилията на социалистическите страни за ускоряване на научно-техническия прогрес.* Т. Живков, Избр. съчинения, V. *Остра дискусия се разгърна през последните месеци за ролята на мироглед на писателя. . . , за таланта като предпоставка за създаване на голямо изкуство.* в. Литературен фронт.

УСЛОВИЯ. Вж. о б с т а н о в к а.

УСЛОЖНЯВАМ, комплицирам.

Св. вид: **усложня.**

усложнявам се свързва с обстоятелства, положение, обстановка и под. Означава: внасям в състава, в организацията на нещо нови, обикн. несвързани или не необходими елементи, които затрудняват разбирането му или действията, които се отнасят до него. *Уведомен, че Стамболов иска да знае неговото мнение върху преврата, той* [Каравелов] *написа на един лист следните редове: „Моето лично мнение е да не се прави нищо, което би могло да усложни и тъй сложните работи."* С. Радев, Строителите на съвременна България. *Те, . . сега започнаха да се интересуват от старите воеводи, . . На какво се дължеше този неочакван и неразбираем интерес, това никой не знаеше. Но и то хвърлиле в съмнение Раковски, и то усложняваше и без това натегнатите отношения между емигрантите.* Ст. Дичев, За свободата. *Авторът усложнява, затруднява изкуствено с всякакви ефекти простата и ясна по замисъл тренировъчна линия на фабулата до такава степен, че става невъзможно за читателя да се отрази в лабиринта от събития и отношения.* сп. Театър. *Защо отиваше на тази среща? Може би това щене да усложни живота й, да разбърка следването й, да разстрои плановете й.* Д. Димов, Тютюн.

комплицирам е книжна дума, равна по значение на у с л о ж н я в а м, но с рядка употреба. *Недей да комплицираш повече нещата, те и без това са доста сложни!*

УСМИРЯВАМ, умирявам, смирявам, укротявам, обуздавам.

Св. вид: **усмиря, умиря, смиря, укротя, обуздая.**

О б щ о з н а ч е н и е. Въздействувам на някого да стане спокоен, тих.

усмирявам: въздействувам на някого, който силно плаче, буйствува, да стане мирен, кротък, да се успокои. *Малкото дете в люлката се пробуди и зарева. Жената го взе на ръце, за да го усмири: „Не плачи, детето ми." „Нан-нан-нан."* К. Ламбрев, Средногорски партизани. *Сега вече нейният син сигурно плаче, търси я, иска да яде, а баба му се мъчи да го усмири.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Завика, гайлъка врапата, прозреха, закъса дрехите си, за да го усмирят, хванаха го и го затвориха в обора.* К. Петканов, Омайно биле. *Кучетата на питаха на тях и лаеха яростно. Звучен мъжки глас се опитваше да ги усмири, като им подвикваше кротко. — Шаро, Шаро! Ой, ой!* Д. Ангелов, На живот и смърт.

умирявам: въздействувам на някого да престане да плаче, да лудува и да стане мирен. Има разговорен характер. *Зададоха се още няколко ученици, разпъкани, зачервени — . . Радулов ги умири и ги прати да играят.* Й. Йовков, Жетварят. *— У-у, гайда такава, пак си пусна пискуле! — ласкаво й се скара баба, вре ѝ на ръце и почна да я умирява. — Леля ще се годиш, а ти плачеш!* И. Петров, Леля се годява. *„Защо плачеш, мойто момиченце?" — му продумала бабата. . . Тогава бабата го взела за ръка, умирила го, помилвала го, повела го за ръката.* Христоматия, Костов —Мишев. *Децата тичат, викат като бесни. Иде в тая стая, умири ги, пък в другата знат.* Ст. Ц. Даскалов, Под ямурлука.

смирявам: въздействувам на някого да стане мирен, тих, да ми се подчини, да ме послуша. *— Тук има ли учител, или не? Децата ще се изтрепят вси! Няма начальство да ги смири.* Елин Пелин, Щъркови гнезда. *И те тъй викаха да се карат, че се чуваше през три улици в четвърта. И пак даскал Стефан ги смиряваше. Той се помоляваше ту на едната, ту на другата и не мълкваха.* Д. Немиров, Братя. *Малките деца писнаха и се изпокриха под одъра. . .Стрина Кина ги смирява и ни кани да посвирим и поиграем.* Кр. Григоров, Отново

на училище. *Всички се шегуваха с кръчмаря. . . Пристигна старият Стоил с гайдата, завири и ги смири. Престанаха закачките, лицата им застинаха в усмивка и дълго слушаха старите песни.* К. Петканов, Морава звезда кървава.

укротявам: възпирам възбудата, гнева на някого. *Опитаха се да я укротят, но тя не вземаше от дума, продължаваше да бие животните и да кряска, колкото й глас държи.* К. Петканов, Омайно биле. — *Отиват да палят вилата на Щоф, Лазаре, да ги оставим ли, а?* — *Тичай да ги спреш! — порьча той и сам затича да укроти Боньо, който застрашително размахваше бургията и крещеше.* Х. Русев, Под земята.

обуздавам: със сила възпирам много силна проява на буйство, ярост и под. у някого. *Всичко ни подсеше: . . Сьбарях ме плетящата, чупеме прозорците, биеме по-малките момчета от нас. . . Имаше сила, която да обуздае отпрещената ни ярост.* К. Калчев, При извора на живота. *Намесиха се мъже, обуздаха разярения до лудост човек, после му помогнаха да разтовари колата.* А. Гуляшки, Любов. *Като се бяха с Конторфе, Борислав не види, че зад него е един тип, спрена се и гледа. Войниците го налегнаха и с голяма мъка го обуздаха.* Ив. Вазов, Борислав. *Всеки момент тълпата посрещаше някого и викаше: — Честито, братко! — Да живей! Бенковски дори трябваше да обуздава накипелите страсти, да възпира прекомерния възторг.* Л. Стоянов, Бенковски.

УСПЕХ, сполука.

Общо значение. Положителен резултат при някаква дейност.

успех: положителен резултат, постигнат при поставена задача, цел, при изпълнение на работа, дейност, който създава благоприятни условия за развитие на предприетото начинание. *Той притежаваше изкуството да постига всичко, но след успехите му постигнатото се оказваше недостатъчно.* Д. Димов, Тютюн. *На обстоятелството, . . . че Партията не беше още действително болшевишка партия, . . . й попречи правилно да организира, да ръководи и да осигури успеха на Септемврийското въстание в 1923 г.* Г. Димитров, Политически отчет на ЦК на БКП пред V конгрес на партията. *Усилията му се увенчаха с успех. Поздрававам успех.*

сполука: благоприятен резултат за някакво дело, начинание. Употребява се обикн. при пожелание. *Всички бяха чули за замислянето на Ян Бибиян и бяха дошли да го изпратят . . . Всички го поздравяваха от сърце и му пожелаваха добра сполука.* Елин Пелин, Ян Бибиян на Луната. *Тя му даде за пътни разноски сто лева, . . . и го изпрати с благопожелания за сполука.* Ив. Вазов, Казаларската царица. — *Вземи!* — *и тя му подаде стрък жълтица меникина . . — Ти разбираш какво значи. Добър път и добра сполука.* И. Йовков, Песента на коледетата. *Тая първа сполука подбодри въстанишите и те продължиха енергически огъня срещу неприятеля.* Ив. Вазов, Под игото. *Романьт е сполука за автора му.*

УСПОКОЯВАМ. Вж. облекчавам.

УСПОКОЯВАМ СЕ, утихвам, мирясвам, уталожвам се.

Св. вид: **успокоя се, утихна, мирясам, уталожа се.**

Общо значение. Преставам да проявявам душевни вълнения, силни чувства.

успокоявам се: ставам спокоен, преставам да се вълнувам, да страдам, тъй като не изпитвам вече яд, раздразнение, тревога или болка. *Бай Йовчо. . . бай Йовчо, малко повече спокойствие и хладнокръвие! Успокой се — ти днес си нервен, раздразнен и губиш търпение.* Ст. Костов, Големанов. *Дълго не можа да се успокои Ванков и Борис никога преди това не бе чувал такива гневни думи от другаря си, който и при най-силна възбуда поддираше своите думи.* Д. Талев, Илинден. *Той напразно се мъчеше да не мисли, напразно се успокояваше с доводи, че все още не е разбиран добре; че още много трябва да се говори, да се убеждава, за да се достигне резултатьт.* Ст. Дичев, За свободата. *Раненият с тежко продължително охкане се извърна към стената, . . , промълча нещо неразбрано на съм и пак се успокои.* П. Михайлов, Под земята.

утихвам: преставам да давам буен външен израз на чувствата си (за викам, да се гневя, да плача и под.). — *Тате! Татенце, ела на себе си! Кажи, какво ти е? Вълко изгледа, погледна я с полъпетии очи и започна да утихва.* К. Петканов, Преселници. *Той утихна, заприказва по-разумно и по-свързано.* Й. Йовков, Разкази, I. *Макар и тихи, той не й каза нищо грубо. Той утихна, седна до масата, мълча дълго и после каза спокойно: — Ти, булка, си иди.* Елин Пелин, Земя. *Дълго плака Димчо, по най-сетне утихна и заспа в скута на баща си.* Д. Талев, Старата къща.

мирясвам: преставам да се вълнувам, да се безпокоя, след като съм постигнал нещо, което силно съм желал, кое то съм се стремял. Употребява се обикн. в отрицателна форма. Има разговорен характер. *Знаеше се и че работи. Не мирясваше, докато не му се набавяха нови прехови дъски и трупчета.* Д. Талев, Железният свещник. *Той бе уверен, че и без доктори и прегледи ще му мине като на куче, но отиде за хатъра на жена си. Нека, викаше си той, да се успокои и да миряса.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Младен едва понесе*

тая забрава. Сърди се, приказва прази думи на майка си, нагруби леля си, докато най-после мирясa. К. Петканов, Без деца.

уталожвам се в едно от значенията си е равно на **успокоявам се**. Свързва се с човек и има ограничена употреба. — *Седнете. . . Извинете ме — промълви Стефка, като се силеше да се уталожи. — Успокойте се, за бога — проговори й той, — може би не е тъй голямо нещастието.* А. Страшимиров, Съчинения, I. *Кой знае дали се е уталожил баща му. Покойният тате нали ни казваше, че дядо Брьчков проклел сина си.* Ив. Вазов, Хвъзнов.

УСПОРЕДЕН, паралелен.

успоредеН: войто е еднакво отдалечен, на еднакво разстояние по цялата си дължина от друг и никъде не се пресича с него. *Въседоете бяха в разгъ́нат строй, четири успоредни линии, една зад друга.* Й. Йовков, Разкази, I. *После въргавите момчета разбиха вар в лейката и залепят Велин се зад да изчертае дългите успоредни линии, между които сега тичат младите светлячета.* Цв. Ангелов, Честна дума. *На успоредната улица, . . имаа двуетажна сграда, надсяна отвратата на която има паметна плоча.* Г. Караславов, Избр. съчинения, III.

паралелен е дума, равна по значение на **успоредеН**, но се употребява предимно в специалната литература. *Минах през двата тунела и покрай стръмните две паралелни стени „Ратлите".* Ив. Вазов, Пътни бележки. *Паралелни равнини. Паралелни линии.*

УСПЯВАМ, сполучавам, съумявам, справям се, смогвам, сколасвам.

Св. вид: **успея, сполуча, съумея, справя се, смогна, сколасам.**

Общо значение. Намирам начин да постигна нещо.

успявам: постигам положителен резултат в действията си или съумявам да преодолея с полза за себе си някакви обстоятелства, трудности. *Но и Вълчан гледаше всякак да го принисне и да му напакости. А той беше по-силен и успяваше.* Й. Йовков, Жетварят. *Партизаните ореяха. Врагът успя да си разкъса най-напред на две групи и после на по-малки групички и поединично.* К. Ламбрев, Средногорски партизани. *Коремна операция при тази оскъдна светлина, без никакъв помощник! „Дали ще успея? Дали няма да загине в ръцете ми?"* П. Вежинов, Нашата сила. — *Вие остъвате днес, аз имам заповед утре да заминa! — довърши той. — Утре? Струва ми се, не ще успеете, паша!* Ст. Дичев, За свободата. *Тодор Брежов беше от дълги години агент на застрахователно дружество. С малката си заплата едва успяваше да издържа семейството си.* М. Грубешлиева, Пред прага.

сполучавам: постигам възможното най-добро за себе си, като прилагам качества или използувам благоприятен случай, обстоятелства. *Той бе работил през целия си живот и бе сполучил да удови и утрин изпитите, останали от баща му.* Елин Пелин, Гераците. — *Аз съм вече на петдесет години — продължавам войно му — работих досега, сполучвах навсякъде, вървеше ми.* Кр. Велков, Село Борово. *Вие видяхте той сполучи в продължение на изкъсетно време да продаде закарания там стока.* Т. Влайков, Преживяното. *След като свърши учителския институт, тя енергически се зае да си намери място и, слава богу, сполучи.* Елин Пелин, Аз, Ти, Той. *Учителят беше сполучил да избяга от затвора и бе хванал Ягодовския балкан с неколцина другари.* Ив. Хаджимарчев, Овчарчето Калитко.

съумявам: постигам резултат, като намирам правилния, подходящия начин да извърша, да направя нещо успешно. *Надарен с ум практичен и с търговски способности, той бе съумял да направи и пари и да се издигне между съселяните си като пръв човек.* Елин Пелин, Гераците. *Силата и влиянието на комунистическите партии се дължи между другото и на това, че съумяват да групират в могъщ народен фронт здравите сили на нацията в името на общонародните интереси.* Г. Димитров, Вторият конгрес на Отечествения фронт. *А всеки предмет може да стане интересен, стига преподавателят да съумее да го оживи и одухотвори, т. е. да намери пътя и събуди любознателността на ученика.* Ст. Грудев, Бележити българи.

справям се: успявам да изпълня някаква задача, която изисква усилия, способности, или да извърша някаква работа, за която е необходимо повече труд, умение. — *Като началник-цяба на отряда той успешно се справяше със задачите си.* Сл. Трънски, Неотдавна. — *Предлагаме й да стане ръководител на бригадата в тъкачния цех. Да оглави производството и да го повиши. . . И всички до една сме на мнение, че Яна най-добре ще се справи с това.* К. Калчев, Семейството на тъкачите. *Недоната Ганка, какво ли прави тя самичка, с три деца? Как ли работи нивите, как ли се справя с кръстата работа?* Г. Караславов, Обикновени хора.

смогвам: успявам да направя, извърша някаква работа, но обикн. с голяма усилия, напрежение, тъй като е много или е трудна и не е по силите ми. Има разговорен характер. *Ние с баба Рада едва смогваме половината да свършим от това, дето трябва да се свърши.* А. Гулъшки, Село Всрово. — *Я вземи, че прибери малко, че Златка е самичка и не може да смогне на всичко.* К. Петканов, Дамяновата челяд. *Художник искал да стана, . . , но баща му, беден дасал, не смогнал да го изучи.* П. Здравков, Незабравимо детство.

сколасвам е дума от народния език. Означава: успявам с усилия да свърша някаква работа, да изпълня нещо навреме. *Мама се трудеше да втори и да трети пътни да свърши*

всичко, що беше по силите й, . . , когато беше потребно да сколаса в къщи, да замеси хляб, . . , да сготви на бързи ръка, . . и да се намери на нивата преди изгрев слънце. А. Каралийчев, Спомени. — *Аз съм малко болнав. Не ме бива за земеделска работа. Но пораснаха децата, на криво-ляво сколасаме.* Кр. Григоров, Разголчани. *Слушах, ще донеса на назар малко царевица, колкото имах, и ще му се разплатя. А наболях и не сколасах.* А. Страшимиров. Антология.

УСТАНОВЕН. Вж. у р е ч е н.

УСТАНОВЯВАМ, констатирам.

Св. вид: **установя.**

установявам: чрез издиране, проучване и под. стигам до извода за истинността на даден факт, достоверността на нещо. *Ние сме се старали обаче с всичките средства на моята си да установим фактическата страна на събитията и истинските мотиви на създателите на новата ни история.* С. Радев, Строителите на съвременна България. *Продължавам да се вгледам наоколо и да търся следи бял от периферията на утъпкания сняг. . . От всички страни следах и следи не видях. Това го установих положително.* Н. п.Филипов, Разкази на ловеца. *Напоследък полицейските разпити бяха установили, че предварително и разпръскването на позиците се извършило по порчение на някой си Сидер.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Допълнителната проверка бе установила, че оса дни преди това, . . , тя* [колата на бандитите] *бе влязла в града по същото шосе и бе изляла от него на същия пункт няколко часа по-късно.* П. Вежинов, Следите остават. *Доколкото можах да установя през време на късия ми престой в този град* [Белград], *крепостта е в същото състояние, в което са я оставили турците.* Д. Талев, Преспанските камбани.

констатирам е книжна дума, равна по значение на у с т а н о в я в а м. *Тая заран малката артистка от съседната стая се бе отровила. . . Отвели я в болницата, но там само констатирали смъртта.* К. Константинов, Избр. разкази и пътеписи. *Като се огледа, полковник Филипов забеляза телефона и с радост констатира, че не е повреден.* П. Вежинов, Следите остават. *Той* [лекарят] *опипа цялото почерняло тяло и констатира, че пръстите бяха счупени, по гърдите и около хълбоците имаше подкожно съсирена кръв.* Д. Ангелов, На живот и смърт.

Вж. о п р е д е л я м.

УСТАНОВЯВАМ СЕ, настанявам се.

Св. вид: **установя се, настаня се.**

установявам се: заселвам се в някакво селище или отивам да живея в жилище, а също и разполагам се временно в някаква местност. *Още със следващия параход тръгвам за Букурещ, дето смятам да се установя за постоянно.* Ст. Дичев, За свободата. *Поради здравословни и домашни причини налага ми се да напусна завода и да се установя в провинцията.* Д. Кисьов, Щастието не идва само. *Кодлешков се яви в Бяла черква като апостол и се установи в къщата на Бръзобегунека.* Ив. Вазов, Под игото. *В началото на лятото на 1942 г. една група партизани, . . се установи на лагер близо до върха Св. Никола.* К. Ламбрев, Средногорски партизани. *Установили се на бивак край Скопие, започнал тежкият пленнически живот.* Г. Караславов, Обикновени хора.

настанявам се съвпада в едно от значенията си с у с т а н о в я в а м с е, но се употребява предимно за установяване в жилище, местност, и то обикн. за известно време. *Доктор Загорски се настани в хотел, но всеки ден идваше да навестява майка си.* В. Геновска, Седем години. *Санитарният взвод се бе настанил в голяма къща.* Д. Калфов, Под южното небе. *Едни* [дружини и полкове] *се настанявахе в Лягови хан, други молеха да ги приемат по плевниците.* Г. Караславов, Обикновени хора. *При него се настани най-младият му син, шлосер, който доведе и семейството си.* Ем. Станев, Януарско гнездо. *Недалеч от мястото, където се настаниха* [партизаните], *имаше малко блато.* К. Ламбрев, Средногорски партизани.

УСТНА, бърша, джука.

устни: всяка една от двете месести подвижни външни части, които затварят устата. *Неговите* [на девойчето] *алени, изтъкнати устни стоеха винаги полуотворени, а по загорелите му страни цъфтеше здрава руменина.* Д. Талев, Старата къща. *Той се вгледа в нея: съсем млада, . . , с малко неправилни черти на лицето и едва забележимо издадена напред горна устна, която правеше устните полуотворени.* Ст. Дичев, За свободата. *Лицето на Мария беше широко, с издадени скули, . . и с отпусната долна устна.* Й. Йовков, Чифликът край границата. *Устата му беше голяма, но с тънки устни.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Устните й замръкна от лека усмивка и тя завъртя глава да я скрие.* Елин Пелин, Повести. *Дебели устни. Бледи устни.*

бърша: устна, но се употребява обикн. за дебела, отпусната устна. Има простонароден характер. *Лицето на Данчо беше широко, . . , с издадени скули, дебели бърши.* Г. Белев, Патилата на едно момче. *Мургав, бледен, . . , с високо чело и дебели бърши, . . , той имаше в себе*

са нещо оразсъдено и изплашено. Ив. Вазов, Новести и разкази. *Дремеше с полунакрити очи и с увисна долна бърна.* Й. Попков, Разкази, I. *Лекко беше омекоднл, устата му беше сухл, бръчте му се пукалл вече.* Г. Караславов, Нюр, съчинения, VI.

дъкка с диалектна дума, равна по значение на у с т и л а. *Около му се натрупват работници, а той мъжка с месестите дъкки и им разправя.* М. Вълев, Нрах след стачата. *Бонсиков издава презрително дъкката си и пренебрежа с едно неодобрение няколко листа.* сб. Стършел.

УСТОЙ. Вж. б а з а.

УСТОЙЧИВ, стабилен.

О б щ о з н а ч е н и е. Който не се променя под дадено влияние.

устойчив: който стои здраво в определено положение, състояние, не се клати, не пада или който остава такъв, какъвто е установен, не се променя, изменя. *Той усети да се разлива приятна топлина по тялото му, краката му като че станаха по-устойчиви, рътете се движеха свободно.* Кр. Григоров, Игличево. *След това всички вкупом избутваме кораба в морето. . . Утре ще удължим начин кила на кораба и ще станем по-устойчиви.* П. Незнакомов, Маргарита и аз. *Отведнъж земята под него се разтвори, каменната настилка се раздвижи като възтрла. . . Цяла нощ пророкът бега ужасен, . . . движим от една единична сила — инстинкта да се спаси, да намери устойчива земя.* Елин Пелин, Под манастирската лоза. *Устойчива валута. Устойчив характер.*

стабилен: който е здрав, траен, не се променя под влияние на външни условия или който е здраво установен, който е затвърден, остава в същото състояние, в което е бил създаден, определен въпреки външни влияние. Има книжен характер. *Аз мисля, че най-сигурна и най-стабилна е хвърчащата машина.* Елин Пелин, Ян Бибиян на Лупата. *Имаше вече или на даровит млад писател, имаше добра служба, стабилно положение — всичко, което някогн му липсваше.* Л. Дилов, Почивката на Боян Дарев. *Ти винаги си ме превъзхождал с нещо — навярно със своята спокойна активност, със стабилния си характер.* Ем. Манов, Писма от София. *Щеше ли революционна Русия да воюва, имаше ли в нея самата здрава, стабилна власт — или хаосът чакаше следен миг, за да се възцари?* К. Константинов, Път през годините. *Стабилни цени.*

Вж. и з д р ъ ж л и в.

УСТОЯВАМ. Вж. и з д ъ р ж а м.

УСТРЕМЕН. Вж. п о р и в и с т.

УСТРОЙВАМ. Вж. п о д г о т в я м.

УСТРОЙСТВО, конструкция.

устройство: начинът, по който са разположени и свързани частите на някакво съоръжение, механизъм и под. *Той основно изучи и устройството на леката картечница, сам л разглобяваше и сглобяваше.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Веднъж в разговор с един мой приятел шофьор тя го запита за устройството на двигателите на автомобилите.* Й. Демирев, Д. Горчев, Особен случай. *Никой, . . , по-добре не познаваше от него устройството на вярнячката.* Й. Йовков, Жетварят. *Монтьорът, . . , на висок глас обясняваше на началника на гарата новото устройство на мелницата.* Г. Белев, Патилата на едно момче.

конструкция не се различава по значение от у с т р о й с т в о, но се употребява обикн. за по-сложни апарати. Има и терминологична употреба. *Колата имаше специална конструкция. Моторът й представляваше нещо средно между мотор на обикновена кола и такъв на самолет-изтребител.* Д. Димов, Осъдени души. *Въз основа на познанията на човека ергономистите предлагат такива конструкции на машини, които ще позволят на хората да ги обслужват правилно и бързо, с най-малко усилия и с най-малка опасност от грешки.* сп. Космос. *Така например още на 14 години той* [Гаспар] *изобретил пожарна помпа с оригинална конструкция.* сп. Математика.

УСУКВАМ СЕ. Вж. у в ъ р т а м с е.

УСЪРДЕН. Вж. с т а р а т е л е н.

УТАЛОЖВАМ. Вж. о б л е к ч а в а м.

УТАЛОЖВАМ СЕ. Вж. у с п о к о я в а м с е.

УТВЪРЖДАВАМ, потвърждавам, санкционирам.

Св. вид: **утвърдя, потвърдя.**

утвърждавам: давам законна сила на решение, назначение и под. въз основа на правата си, с което разрешавам прилагането, осъществяването му. *Новата конституция ще узакони и утвърди избирателните права и правото на избиране на младежите.* Г. Димитров, Съчинения, III. *Централният комитет на Българската комунистическа партия е утвърдил състава на делегацията, която ще присъствува на заседанията на XX конгрес на Комунистическата партия на Съветския съюз.* в. Отечествен фронт. *А сега изведнъж, цял като го избраха и утвърдиха за кмет — ето ти го механджия!* Т. Влайков, Съчинения, III.

потвърждавам: съгласявам се с прието от по-висша инстанция решение, присъда и под., като им давам законна сила. *Военно-касационният съд бе потвърдил присъдата.* Ем. Манов, Пленено ято. *На следния ден, 22 януари, султанът подписа фермана, с който потвърждава смъртната присъда на Апостола.* Ив. Унджиев, В. Левски, биография.

санкционирам с книжна лума. Означава: потвърждавам решение, нареди и под. Употребяла се за потвърждаване от по-висша власт. *В отсъствието на царя бяха ли се дали нареждания за удара, ако тия, които си дадоха, не бяха сигурни, че царят ще се върне на 8 юни в София, за да санкционира превата.* Д. Казасов, Видяно и преживяно. *Конституциите санкционираха завоеванията на народа и същественото дадоха простор за по-нататъшни радикални обществено-политически преобразования.* История.

УТЕШАВАМ, разтушавам, раздумвам.

Св. вид: **утеша, разтуша, раздумвам.**

Общо значение. Стремя се да намаля тъгата, мъката някому.

утешавам: като омаловажавам чрез думите си значението на нещо, което измъчва някого, стремя се да облекча мъката, скръбта му, да го върна в нормалното му състояние. — *Не плачи, Станке. . . Всеки човек си има грижи и мъки — рече да я утеши Цвета.* Елин Пелин, Земя. *Цеца я помилва, утеши я: — Не бой се, Николино, многото мина, малко остана — още петдесет-сто дена и ще излезеш.* Г. Райчев, Златният ключ. *Готов беше, ако го запиташе някой, да сподели с него болката си, за да му олекне малко. Но не се намираше човек да го утеши.* И. Петров, Нонкината любов. *Колко пъти ме е утешавал този мой вуйчо, колко пъти е изгонвал скърбите ми!* Д. Немиров, Когато бях малък.

разтушавам: правя усилия да разсея тъгата на някого, стремя се да го обозря, развеселя, да го отвлека от грижите, тревогите му, като насочвам вниманието му към странични теми. *Герчовица забеляза, че очите на съпруга й се бяха налели със сълзи, и изново проговори нещо, за да го разтуши.* Ц. Церковски, Съчинения, III. *Ала не бе весело лицето му: не го разтушиха ни песни, нито танц.* Н. Райнов, Видения из древна България. *Бедната девойка, нищо не я разтушава: ни другарките, ни разходките из тия хубави места, ни нашите увещания.* Ив. Вазов, Борислав.

раздумвам е дума от народния език. Означава: с думи, с приказки облекчавам някому мъката. *Ама ти се не кахъри, чедо — зафана да я раздумва стрина Илковица, като я видя така клюмнала.* Т. Влайков, Стрина Венковица. . . *Като съседа на Бенки той непрекъснато слушаше плача на злочестата майка и ден не се минаваше да не отиде у тях и да не се опита да я раздумла и окуражи: — Живи и здрави са децата ти, Иванице! Не губи душата си!* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Попадията се чудеше как да я разтушава, раздумваше я, молеше я да се не отчайва.* Ив. Вазов, Казаларската царица.

УТИХВАМ, стихвам, притихвам, затихвам, заглъхвам.

Св. вид: **утихна, стихна, притихна, затихна, заглъхна.**

Общо значение. Преставам да се чувам или се чувам по-слабо от преди.

утихвам се свързва с човек или с шум, звук, глас. Когато се свързва с човек, означава: ставам тих, преставам да шумя. Когато се свързва с шум, глас и под., означава: ставам по-слаб, не звуча силно или пръставам да звуча, да се чувам. *Най-сетне хората се умориха да се бъскат, наместиха се криво-ляво и започнаха да утихват.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Изведнъж се чу страшна врява — лай, рьмжение, писъ и — всичко утихна.* Й. Йовков, Ако можеха да говорят. *Гласовете утихваха и всички наоколо притаяха дъх в очакване.* М. Марчевски, Митко Палавзов. *Разговорът постепенно утихва и най-после замлъква съвсем.* Й. Йовков, Разкази, I. *Ние сме в един голям град. Шум, писъ, камбани, тренове режат по всички направления и мигом всичко утихна.* Ал. Константинов, До Чикаго и назад.

стихвам се свързва предимно с шум, врява, викове и под. и по-рядко — с човек. Означава: изведнъж преставам да се разнасям, да се раздавам, прекратявам се напълно, не се чувам. Когато се свързва с човек, означава: изведнъж преставам да шумя, да викам, да крещя. *От един път врявата стихна, хората се спотаиха.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Дълго не стихваха радостните ръкопляскания.* Цв. Ангелов, Честна дума. *Учениците зашумяха, чиновете заскърцяха. После всичко стихна.* С. Кралевски, Възвърната обич. *От сутрин до вечер не стихват бодрите радостни гласове, песни огласят поля и гори.* М. Марчевски, Митко Палавзов. *Доскорошните разговори и препирни стихнаха, разнесе се сподавен шепот.* Ст. Марков, Дъбоки бразди. *Юнаци! Слушайте! . . Има още. . — размахваше сабята си Раковски. Тия, които го чуха, подеха в негова помощ: Още има. . . още. . . Мълчете, братя! Задните не стихват.* Ст. Дичев, За свободата.

притихвам: преставам да звуча силно, чувам се по-слабо, по-тихо, почти не се чувам (обикн. за известно време). *Влезеле ли в кръчмата стая, всички притихваха, свиваха се на чиновете и потапяха погледи пред себе си.* М. Марчевски, Митко Палавзов. *Двамата мъже заговориха едновременно, гласовете им ту се повишаваха, ту притихваха.* П. Стъпов, Гласове от вековете. *Малко по-късно те седяха в гостилницата . . .Нямаше много хора. . , по*

при все това тишината в залата привлече вниманието на всички, които бяха там. Разговорите притихнаха. К. Константинов, Се дем часят заранта. *Но сте ѝ оне та хотеле затрета човек, . . , чу се свиленчи глас на пресъмнатата. Кантарчата се врати и след малко всичко притихна.* К. Константинов, Се дем часят заранта.

затихвам се свършва предимно с шум, глас. Означава: постепенно ставам по-слаб, звуча по-слабо или преставам да се чувам. *Шумът на хората се отдалечаваше и затихваше.* М. Марчевски, Повести. *Свежите им гласове* [на учениците] *се разнасяла на всички страни и постепенно затихвала.* С. Кралевски, Възвърната обич. *Песента затихна, свърши се, младите херисти се отдалечили встрани.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Разговорът вътре ту затихваше, ту се засилваше.* М. Грубешлиева, През иглено ухо.

заглъхвам се свързва също с шум, глас. Означава: постепенно отслабвам, не се чувам ясно, гълча се или преставам да се чувам, тъй като се отдалечавам или бивам заглушен от друг, по-силен шум. *Каруцата скрипи надолу, затрополи към долината и заглъхна.* Н. Тихолов, Дни като другите. *Янаки се изгуби и стъпките му заглъхнаха из снетана гора.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Постепенно гласовете на войниците заглъхнаха, между двете на дървената преграда мярка фигура.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Яна изви глава към тях. — Много здраве на. . . Думите ѝ заглъхнаха в шума на каруцата.* К. Петканов, Избр. съчинения. *Но тия думи на артиста заглъхнаха в шума на бесни ръкоплескания и бяс възхитени ура.* Ив. Вазов, Видено и чуто.

Вж. у с п о к о я в а м с е.

УТОЛЯВАМ. Вж. н а с и щ а м.

УТРЕПВАМ. Вж. у б и в а м.

УТРИН. Вж. с у т р и н.

УТРИНА. Вж. с у т р и н.

УТРО. Вж. с у т р и н.

УХАНИЕ. Вж. а р о м а т.

УЧА. Вж. о б у ч а в а м.

Вж. п о у ч а в а м.

УЧАСТ. Вж. с ъ д б а.

УЧАСТВУВАМ, включвам се.

Св. вид: **включа се.**

О б щ о з н а ч е н и е. Сътруднича в обща дейност.

участвувам: работя, имам дял заедно с други в общо дело, дейност и под. *Касабов бе възприел тези идеи още преди Балканската война и бе участвувал в борбите между „тесни" и „широки".* Ем. Манов, Ден се ражда. *Никакви улики нямаше против него, че е участвувал в революционното движение.* К. Величков, Периодично списание, I. *Едва ли има нещо от руски или западноевропейски автор, в което актрисата да не е участвува.* Ст. Грудев, Бележити българи. *Посветилите, . . , собственик на книжарницата почни не участвуване в разговорите, като оставеше другите да приказват.* К. Константинов, Тъй през годините.

включвам се: започвам да работя в някаква обща, колективна, организирана работа, дейност и др. *Но какво можех да направя, за да бъда. . по-скоро там? Най-много — можех да се включа в някоя санитарна част и да помагам като лекар, докато траят боевете.* П. Славински, Последният шурм. *Хората му здраво работеха. . , но малко се включваха в обществена работа.* Д. Кисьов, Щастието не идва само. *Кирил намери начин да се уволни от армията, . . и да поиска да се включи в сътрудничество.* Ст. Марков, Дълбоки бразди. *В тоя разговор отново се включи и поетът.* Л. Дилов, Почивката на Боян Дарев.

УЧИТЕЛ, преподавател, педагог, даскал.

учител: лице, обикн. със специална подготовка, което преподава някакъв учебен предмет в училище, обучава ученици. *Владиков, . . , беше сега учител в българското училище в града.* Ив. Вазов, Немили недраги. *Училищните настоятели повикаха в общината Райко Вардарски и му прочетоха протокола за неговото назначение. — Съгласен ли си с нашите условия, учителю? — Съгласен съм.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Понякога, . . , той се отбива в училището да поговори с учителите.* Елин Пелин, Аз, Ти, Той. *Народният учител бе начело на всички културни и стопански инициативи в страната.* Д. Казасов, Видяно и преживяно. *Основен учител. Гимназиален учител.*

преподавател: лице със специална подготовка, което преподава учебна материя, обикн. във висше учебно заведение, в специален институт или в училище. В последния случай употребата е остаряла. *Вранев не оставяше на студентите време за размисъл над въпроса, както правеха другите преподаватели.* Ем. Манов, Ден се ражда. *Алманах на Соф. университет. - Кратка история на университета с животописни и книгописни сведения за преподавателите от основаването на Висшето училище насам.* Б. Ангелов, Литературни статии. — *Прекарах аз там нет години. В Одеса, после в Киев. . . Но папсионът беше пълен с момичета от цяла Русия и най-много от Южна Русия. Между преподавателите ни имаше интересни хора.*

Д. Талев, Преспанските камбани. *Ани! Нон е дъщеря на унгарец — също политически емигрант в Съветския съюз, преподавател в провинциален агрономически институт.* П. Славянски, Последният шурм. *Добри Христов се установил в родния си град. Известно време бил основен учител, после лектор в мъжката и девическата гимназия, а по-късно и редовен преподавател.* Ст. Грулев, Бележити българи.

педагог с книжна дума. Означава: лице, което се занимава с преподавателска дейност и е добър възпитател. *Цани Гинчев ми беше учител в Търновската девическа гимназия. Той имаше държание на отличен педагог.* П. Радославова-Шингарова, Ц. Гинчев и др. в спомените на съвременниците си. *Хиляди училища, разсадници на доброто, пълни с отбрани педагози, тъй майсторски преобръщат лошите деца в добри, че не можеш да ги познаеш.* Елин Пелин, Аз, Ти, Той. *Искат да учат, следователно трябва да им се строят училища и да се изпращат не малолетни учителки и случайни хора, а най-добри педагози, запознати с тяхнатна психология и бит.* Н. Стефанова, Романтично пътешествие. *Особено сега, когато не е заета с учителстуване, тя би могла така лесно да отгледа едно бебче. А това е нейн дълг, нейн и на Павел. Двама учители, двама педагози, призвани да възпитават, да изграждат хора!* Б. Болгар, Близнаците.

даскал не се различава по значение от учител, но има простонароден характер. В книжовния език се употребява с пренебрежителна отсянка. *Арестували и учителя Петров или „даскал Цено", както го наричаха селяните.* Ив. Мартинов, Пролет мяла. *В малкото селце се открива училище. Даскал Камен срещу награда от два гроша месечно на дете и храна от селото започнал да учи децата на непреклонните планинци.* О. Василев, Жигие-битие. *Основно училище завършил в родното си село. Любов към книгата му едъхнал селският даскал Бърби.* Ив. Богданов, Спътници на първенците. *Ти, щом слагаш тоз даскал по-горе от мен, ожени се за него. По цял ден ще четете книжки и ще мечтаете.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Такачева не можеше да побере в ума си как нейният син ще стане селски даскал.* Г. Караславов, Обикновени хора.

УЧРЕДИТЕЛ. Вж. основател.

УЧРЕДЯВАМ. Вж. основавам.

УЧТИВ. Вж. възпитан.

УЧУДВАМ СЕ, зачудвам се, удивявам се.

Св. вид: **учудя се, зачудя се, удивя се.**

учудвам се: изпитвам чувство на изненада от нещо, което ми прави силно впечатление, тъй като ми изглежда странно, неочаквано, необикновено и не мога да си го обясня. *Много пролети, много лета, много есени и много зими съм се учудвал над странните промени в природата, над неочакваните случки в живота.* Елин Пелин, Потоечта бистри. *Холерен е, господин старши, — Холерен? От кога? — учудва се старшият.* Л. Стоянов, Холера. *През целия пут детето прикаваше за едно, за друго на учителката си и Дона се учудваше на неговата схватливост и ранна зрелост.* Д. Талев, Илинден. *Димовища ожъна ечмичената нива сама. Работи непрекъснато три дни и три нощи. Сама се учуди на издръжливостта си.* К. Петканов, Морава звезда кървава.

зачудвам се е равно по значение на учудвам се, но в случая е по-подчертано началото на състоянието. *Като влязох в двора и като ги видях, се зачудих: времето минало, а те* [работниците] *още отвън.* Д. Ангелов, На живот и смърт. — *Ти още ли не си замислил — зачуди се Пешевски, като го видя.* Ст. Марков, Дълбоки бразди.

удивявам се: изпитвам чувство на силна изненада от нещо, което е обикновено, но е проявено във висока, необичайна степен. *По напрегнатите лица на своите приятели тя разбираше, че следят с интерес нейния разказ и дори, че се удивяват на лекостта, с която бе изтрьгнала сведенията.* П. Вежинов, Следите остават. *Гледаше го и старият Глушев и се удивяваше на неговата ученост — не можеше той, старият и неук човек, да проумее всякога думите му.* Д. Талев, Преспанските камбани. — *Знаи, това е Григорев! — удиви се учителят. — А аз си го представлявах съвсем друг.* П. Незнакомов, Бяло и черно.

УЯЗВЯВАМ. Вж. обиждам.

Ф

ФАБРИКА. Вж. завод.

ФАЗА, етап, стадий, фазис.

Общо значение. Отделен период в развитието на нещо.

фаза: обособен период от развоя на някакво явление, схващан от гледище на онези особености, с които се характеризира, който период може и да се повтаря. *Много растения имат стопанска и хранителна стойност, докато се намират във вегетативна фаза на развитие.*

т. е. преди да цъфнат и да образуват плодове. Д. Георгиев и др. Химични регулатори в растителния свят. *Със земята се занимават много науки. Едни от тях изграждат теории за нейното появяване. . . , други изучават делния път на нейното развитие, фазите през които е минала тя.* Г. Томалевски, Астрономия за народа. *Когато войната навлиза в своята последна фаза, . . , ние идваме с нашия глас да известим, че ние съюзник с този, който не желае войната.* Д. Добревски, Бунтът на крайцера „Надежда". *С разрастването и засилването на Русия при Петър Велики източният въпрос влиза в нова фаза на развитие.* Б. Пенев, Начало на българското възраждане.

етап: отрязък от време със специфични белези на развитие, през който минава един процес и по време на който се подготвят белезите на следващия. *В отдела „Съвременна летопис" той* [Бурмов] *е отбелязвал всички етапи и епизоди на борбата.* М. Арнаудов, Българско книжовно дружество в Браила. *Последните хаиджовски дни от първия етап на работата! Всичко кипи и се вълнува.* Г. Караславов, Проходът на младежта. *Стремежът на скулптора е да открие и предаде националния тип на българина, . . Търсенията на Лазаров в това отношение бяха етап по пътя на българското изкуство.* в. Литературен фронт.

стадий: степен от развоя на явление, които се характеризира със стабилизирането на типични негови белези, които не могат да се отменят. *Органическият свят в своето историческо развитие е преминал редица стадии, а именно: 1) преход от най-простите живи същества, . . , към същества усещащи; 2) преход от усещащи същества към същества мислещи или съзнателни.* сп. Природа. *Дескоро се смяташе, че на планетата може да съществува живот, подобен на нашия, но може би в по-ранен стадий на развитие.* сп. Космос. *Най-напредничавите елементи на национално-революционното движение начело с Ботев са стигнали до идеята за прескачане на капиталистическия стадий и за влизане направо в по-висок стадий на икономическа организация.* Г. Бакалов, Избр. произведения. *Знаеше много добре, че в тоя стадий морфинизмът е неизлечим.* Д. Димов, Осъдени души.

фазис е дума, равна по значение на ф а з а, но има книжен характер и рядка употреба. *Авторът на „Плутония" разкрива пред младия читател строежа на обществото, което в изменлента страна Плутония е още в един от своите начални фазиси на развитие — патриархата.* сп. Септември. *Ние виждаме едновременно човека в неговите два фазиса на развитие: когато младостта му разкрива цялата красота на живота . . — от една страна, и старостта, която ни води към вечността.* в. Комедия.

ФАЗИС. Вж. ф а з а.

ФАЙДА. Вж. п о л з а.

ФАКТИ. Вж. д а н н и.

ФАЛИТ. Вж. б а н к р у т.

ФАЛШИВ. Вж. л и ц е м е р е в.

ФАЛШИФИЦИРАМ. Вж. п о д п р а в я м.

ФАМИЛИАРЕН, безцеремонен.

О б щ о з н а ч е н и е. Който грубо интимничи.

фамилиарен: който нетактично и неуместо интимничи или е израз на такова поведение. *Той се бои от . . Кашиев, винаги отегчително-любезен и фамилиарен с него.* Ив. Вазов, Драски и шарки. *Той се поотпуска и става по-естествен — в държание, в говор; става дори фамилиарен с мен.* И. Волен, Между два свята. *Добър вечер, майсторе! — каза той . . — Какво, сам ли си? — Мандраджията поздигна лице към гостите, фамилиарният тон на непознатия не му се понрави.* П. Вежинов, В полето. *Фамилиарно държание.*

безцеремонен: който грубо нарушава приетите норми за вежливи обноски и проявява прекалено нахалство или е израз на такова поведение. *— Е, попе, няма ли да им прочетеш* [на убитите] *една молитва? . . Това безцеремонно обръщение и хихикането наоколо засегнаха достолепието на отеца.* В. Андреев, Партизански разкази. *— Ще ми дадеш ли грозде? — попита той. . . Безцеремонният начин, по който й заговори, я разгневи. Баща му имаше същият навик — да се обръща към ученичките с обидна пренебрежителност, говорейки им на „ти".* Д. Димов, Тютюн. *Дори и тук, в града, до последния момент доброто самочувствие не беше го напускало. То личеше и в държанието му в затвора, . . , и в безцеремонното му разпореждане в този дом, пред непознатите обърканн хорища.* Л. Станев, Поглед от хълма.

ФАМИЛИЯ. Вж. с е м е й с т в о.

ФАНТАЗИЯ. Вж. в ъ з о б р а ж е н и е.

ФАНТАСТИЧЕН. Вж. п р и к а з е н.

ФАНТОМ. Вж. п р и з р а к.

ФАР, маяк.

фар: кула на морски бряг или остров, откъдето се дават светлинни сигнали нощем за ориентиране на корабите. *На Галата по онова време имаше само една къщица — бяла, с висока кула-фар. Нощем фарът бляскаше ту с червена, ту с бяла светлина, за да стоят пътя на корабите към пристанището.* П. Славински, Момичето със слънчеви коси. *Над морето*

беше паднал вечерният здрач и фарът хвърляше от време на време жълти светлинни пътеки по гладката му повърхност. П. Вежинов, Далече от бреговете. *Когато се стъмни, той отиде на скалите. Това беше едно място . . , на самия нос на полуострова, откъдето се откриваше целият морски простор, а вдясно — малкият скалист остров с фара,* Ем. Манов, Бягството на Галатея. *Когато слушах разказите му, аз се пренасях в тъмните октомврийски нощи край морето, виждах студените мастилени вълни, . . и светещият в мрачината фар.* Ем. Станев, Януарско гнездо.

миг: е книжна дума, равна по значение на ф а р, но е с по-ограничена употреба. *Нощта ни завари в Монте Карло. Средиземното море забуча. Почнаха да мигат далечните маяци.* А. Каралийчев, Спомени. *Малкият кей е безлюден. Далеко, към Сен-Рафаел, един маяк немощно премигва.* К. Константинов, По земята.

ФЛАСАДА, лице.

фасада: предната страна на сграда, постройка, на която се намира главният вход. *Отпред дворчето е чисто, изметено, . . , малки кипарисчета и пъзлещи цветя кичат входа и фасадите.* К. Константинов, По земята. *Къщите бяха окичени със зеленина и знамена, по фасадите на учрежденията бяха опнати червени платнени ленти с бойки надписи.* Б. Болгар, Близнаците. *Това беше дълга, сива триетажна сграда, чиято фасада бе обезобразена от олющената на много места мазилка.* Ем. Манов, Ден се ражда. *Излязох навън . . високи здания с каменни статуи по ръба на покрива и с великолепни фасади.* М. Кремен, Романът на Яворов.

лице в значение на ф а с а д а има разговорна употреба. *Голяма дъсчена сграда на парна мелница, от която, до известна височина, се виждаа само една стена, . . , и част от лицето, обърнато полуголяво.* Й. Йовков, Албена. *Покатери се на една стъпва и почна да откачва низите с тютюн от дървените летви, заковани върху лицето на къщата.* Д. Димов, Тютюн. *Лицето на къщата беше бодисано в гъст портокалов цвят с бели линии по кръщата.* И. Петров, Нонкината любов.

ФАСУЛ. Вж. б о б.

ФАТАЛЕН. Вж. с ъ д б о н о с е н.

ФИЗИОНОМИЯ. Вж. л и ц е.

ФИЗИЧЕСКИ. Вж. т е л е с е н.

ФИЛОСОФ. Вж. м и с л и т е л.

ФИЛОСОФСТВУВАМ. Вж. у м у в а м.

ФИН, деликатен, изтънчен, изискан.

фин: който е с меки, тънки очертания на фигурата, с изящни черти на лицето, както и който е с много добри обноски, маниери, добро възпитание или който е израз на такова възпитание. *С тъга виждам пред мен неговата прекрасна външност, . . Тънка, изящна, слаба фигура, . . , с чисто фино лице.* Елин Пелин, Предговор към Д. Бояджиев, Стихотворения. *Имаше чудесни крака, матово лице и високо чело, с фин профил и малко орлов нос.* Д. Димов, Тютюн. *Направи му впечатление лицето му, малко пребледняло и измиваяло, покрито с рядък златист мъх, но със същите хубави и фини черти.* Ив. Мартинов, Драва тече през славянски земи. *Те така хубаво се допълваха. Онова, което липсваше на Петко — фините маниери, аристократичността и мистиката — го имаше солидният господин.* Ст. Ц. Дискалов, Стубленските липи. *Той е фин човек. Фини обноски. Фино държание.*

деликатен: който е с нежни, изящни очертания, черти, както и който се стреми да не засегне, да не наскърби някого с обноските си в резултат на чувствителна душевност или който е израз на такова поведение. *Не беше кой знае каква хубавица, но имаше миловидно лице, тънка и деликатна.* Б. Несторов, Светлина над Родопите. *Спираше се дълго пред една* [картина] *Вакханка. Тя е легнала върху една кожа от тигър. Тялото е деликатно, . . , с нежни линии.* сп. Художник. *Бъдещата българска царица, . . беше мома, малка на ръст, но хубава, . . , с грациозни черти на лицето, нежно и деликатно.* Ив. Вазов, Светослав Тертер. *Той желаеше да я види, . . , да изпита топлината на малката й ръка, тъй бяла и деликатна.* Ив. Вазов, Утро в Банки. *Деликатни обноски. Деликатни маниери. Тя е много деликатна в отношенията си с хората.*

изтънчен: който притежава в много висока степен усет, вродено чувство за добро държание, такт в отношенията си с хората или който е израз на такова поведение. *Той се държи много внимателно и тактично с хората, както е присъщо на изтънчен човек. Изтънчено държание.*

изискан: който в отношенията си с хората проявява тактичност и добри маниери, добро възпитание или е израз на такова поведение. *Тя е много изискана. Умее да се държи отлично в обществото. Изискано държание.*

ФЛАГ. Вж. з н а м е.

ФЛОТА, марина.

флота: всички военни, търговски плаващи съдове на една страна, държава. *Един ден императорската флота спря в нашия край. Корабите стояха до другия бряг, . . , със свити платна.* Ст. Загорчинов, Легенда за св. София. *Ние с нашата флота сме господари на Средиземно море.* Д. Спространов, Самообречените. *Окупационните действия не ще могат да се наченат по-рано от завръщането на Дунава. Наистина ние имаме силна флота, но Дунава е тесен, . . , та . . по-добре флотата ни да се приближе към Кюстенджа.* А. Константинов, Съчинения, I. *Морска флота. Военна флота. Търговска флота.*

марина е остаряла книжна дума. Означава: морска флота. *Беленската къща-музей в един конак на турски бей. Тук е музеят на руската марина.* Ив. Вазов, Пътни бележки.

ФОН, поле.

фон: основен цвят, върху който е написано, нарисувано нещо, или заден план на изглед, картина, върху който се отделя, очертава нещо. *С големи букви младежите са написали на зелен фон: „Бригада Георги Димитров, Лагер Христо Ботев".* Г. Караславов, Проходът на младежта. *Това беше малка елегантна рамка от сива кожа, с вдлъбнати страни и по средата елипсовиден медалион. А върху златножълтия фон стоеше прикрепена изрезка от лик на млада миловидно момиче.* Г. Райчев, Избрани съчинения. *Сиянието на запад още не беше угаснало. Върху тоя светъл фон високо над тъмното поле се рисуваше черният силует на голямата птица.* Й. Йовков, Разкази, II. *Стръмните покриви на селските къщички, . . , се очертаваха ярко върху фона на чистото небе.* Д. Димов, Тютюн.

поле в едно от значенията си е: основен цвят, върху който е написано, нарисувано,изобразено нещо. *Днес е остаряло. На портите на тая гробница — . . — е написана, с големи бели букви на черно поле, епитафия.* П. П. Славейков, На острова на блажените. *Дрехата му* [на склова] *прилича на пъстра и яркоцветна мантия или на сопотски китеник, изтъкан на зелено поле с кафяви, червени, . . , тъмно-морави шарки.* Ив. Вазов, Пътни бележки. *Вижте отсреща там новата къща!Виж, колко красиво!белите шарки се вият върху зелени полета!* Ас. Разцветников, Гьоте, Херман и Доротея (превод).

ФОНТАН. Вж. б о д о с к о к.
ФОРМАЛИСТ. Вж. п е д а н т.
ФОТОГРАФИЯ. Вж. с н и м к а.
ФРАЗА. Вж. и з р е ч е н и е.
ФРАПАНТЕН. Вж. о ч е б и е н.
ФРУКТИ. Вж. о в о щ и я.
ФУНКЦИОНИРАМ. Вж. д е й с т в у в а м.
ФУРНА. Вж. п е щ.

Х

ХАБЕР. Вж. в е с т.
ХАБЯ, прахосвам, шлея.
Св. вид: прахосам.
О б щ о з н а ч е н и е. Изразходвам излишно, без полза (сили, време и др.).

хаби: влагам в никаква дейност сили, време и др., които са безсмислени, така че изразходването им е неоправдано, безполезно. *Кирките бързо се подбиха, трябваше да удрят силно и да хабят много сили.* М. Марчевски, Митко Палаузов. *Сега е по-мъдър. Разбираше, че не заслужава да хаби младостта и таланта си за свои облаги. Трябваше да влезе в живота като борец.* Е. Йончева, Звездите не гаснат. *Един ден ще видиш, че Слави не е току-тъй дошел да си хаби времето, а работа, държавна работа да върши.* Д. Немиров, Дело № 9. *Само си хабиш думите с тоя твърдоглавец. Хабя си здравето.*

прахосвам в едно от значенията си е: неразумно използувам (време, сили, живот), отдавам се на нещо безполезно, незначително. *Ако се съди . . по многобройните златни пръстени и скъпоценни камъни на пръстите му той трябва да е някой богат старерген, прахосал младинните си по разни кабарета.* Д. Калфов, Избр. разкази. *Тежко е да мислиш, че младостта ни е била дадена, за да я прахосаме напусто.* П. П. Славейков, Чужди литератури. *Познахме ново мъчение: да работим и нищо да не свършваме. Прахосваме сили и време на вятъра.* Г. Караславов, Избр. съчинения, VIII. *Пак се бе пльснал по жалката линия на суетността, . . , пак искаше само да блести — порок на празен и разточителен свят, в който бе прахосал живота си.* Д. Димов, Тютюн.

шлея в едно от значенията си е: изразходвам нещо (време, дарби и др.) безсмислено, лекомислено, тъй като не осъзнавам ценността му. *Няма защо ти да си пилееш времето да хамаляваш, той ще ти върши всичката груба работа!* Ст. Л. Даскалов, Есенно сено. *Руско беше четвъртият от рода, който вече години с малка дружина пилееше младост из усои-*

тс на Чеч, по Рожен. П. Константинов, Предание от изчезналия град. *Илийко, че кога затвори кръчмите, кога си тръгнал да ги отварял? Единичкият Бого се държене с Илийка сраснато по-човешки и страшно много съжаляваше загдето Илийко така безразсъдно пилеяше дарбите си.* Ст. Чилингиров, Първа жертва. *Той с никого не води излишни разговори и не пилее времето си.* в. Вечерни новини.

ХАЗАИН. Вж. н а е м о д а т е л.

ХАЙДУК. Вж. р а з б о й н и к.

Вж. х а й д у т и н.

ХАЙДУТИН, хайдук, харамия.

хайдутин: народен закрилник, който по време на турското робство се е борил с оръжие в ръка срещу потисниците. *Я надуй, дядо, кавала, | след теб да викна — запея | песни юнашки хайдушки, |песни за вехти войводи — | за Чавдар страшен хайдутин, | за Чавдар вехтия войвода.* Хр. Ботев, Съчинения. *Чу се, че Косан излязъл хайдутин в планината и обикаля около копаците на султана.* Й. Йовков, Старопланински легенди. *Най-много са се отличили в кърджалийско време с храбростта си българите от балканските села: от тяхната среда излизат най-смелите хайдути, вземети в народните ни песни.* Б. Пенев, Начало на българското възраждане.

хайдук в едно от значенията си е остаряло и е равно на х а й д у т и н. *Мургаш е бил в онова време, в героическата епоха на българина роб, люлка и свръталище на юнаците: планинските хайдуци наши там са намирали прибежище.* Ив. Вазов, Пътни бележки. *Комитетът се съвещаваше върху въпроса, когато Иван Тодоров, син на хайдук, от когото дълги години бяха треперили турците в цялата радиловска околност, и сам той юнак, предложи сам услугите си.* К. Величков, Периодическо списание, I.

харамия е остаряла дума, равна по значение на х а й д у т и н. *Те се отправиха към балкана — крило на харамии и юнаци, откакто се помни българското име.* Д. Спространов, Охридска пролет.

Вж. р а з б о й н и к.

ХАЙЛАЗИН. Вж. м ъ р з е л и в е ц.

ХАЙМАНА. Вж. б е з д е л н и к.

ХАЛКА, брънка.

халка: неголямо метално колело, за което обикновено се закачва или завързва сиджиир, въже и др. *През стръмна и тясна стъжа се достигаше до полукръгла стая. Скрепена за една халка, там висеше дълга ръждива верига.* Ст. Загорчинов, Легенда за св. София. *Извади халка с ключове, отключи бодисаната в зелено врата.* Б. Болгар, Близнаците. *После завяса пояса си с меча, намести ножницата тъй, че да се пада встрани и малко отзад, и като извади тежкия си нож, закачи го с халка на сребърната гривна.* А. Дончев, Сказание за времето на Самуила. *Крайбрежната улица, . . . беше празна, . . . люлееха се край брега само вързани за колове и железни халки празни изоставени лодки.* Д. Талев, Самуил. *Разводи коня, върза го за халката на оборската врата и се залови да го отседли.* К. Петканов, Омайно биле.

брънка: метално колелце, което обикновено е съставна част от верига. *Мечката със забита в носа желязна брънка, у която е закачена веригата ѝ, се гурка във водата.* П. Ю. Тодоров, Идилии. *Запина той по колела и брънки, |. .|, опря ухо о наплатите тъпки.* Н. Марангозов, От Ялово до Воронеж.

ХАЛТАВ. Вж. х л а б а в.

ХАМБАР, житница.

хамбар: постройка, помещение за складиране, държане на зърнени храни. *Дядо Костадин изнесе от хамбара няколко крини пшеница.* К. Петканов, Старото време. *В селото започнаха да се появяват нови къщи, хамбарите се препълниха с жито, не можеха да го поберат.* К. Калчев, Училището на чичо Стоян. *Из двора бяха останали само общи работници, едни от които извозваха от грамадните хамбари равнично и сълнчогледово семе.* Д. Ангелов, На живот и смърт.

житница е равно по значение на х а м б а р, но има по-ограничена употреба. *Годината беше плодородна, житниците пращяха от жито.* Ив. Вазов, Светослав Тертер. *Подир хорман, когато дядо Петко насипя новото жито в житницата, повика Матейчовата майка и отдели един шиник зърно.* А. Каралийчев, Строителя на републиката.

ХАПКА, залък, къшей.

хапка: късче хляб или храна, което се поглъща на един път. *Намаза филия хляб с масло и я нахапа. Но хапката едва не му заседна.* М. Грубешлиева, През плевел ухо. *Тя беше турила до себе си Николай, пресягаше се от време на време и му избираше месо, чъпеше му сама хапките.* Кл. Цачев, Горчив залък. *Аз съм решила тази вечер да не слагам хапка в устата си.* А. Каралийчев, Приказен свят.

залък е равно по значение на х а п к а, но се употребява предимно за хляб. *Отчупи залък хляб, взе бучка сирене и лакомо заяде.* Д. Спространов, Самообречените. *Започнаха . .*

да бъркат с вилките в голямия съвет. Тоз мръвка извади, тоя заразват гребне, онзи залък тъпне. Елин Пелин, Аз, Ти, Той. *Серафим . . режеше по малко с една костура от хляба си и сладко-сладко дъвчеше сухите залци.* Й. Йовков, Женско сърце. *Той хапна няколко залъка, облече се и излезе на двора.* К. Петканов, Вълнолом.

кънеи: неголям къс хляб, който се поема наведнъж. Думата е характерна за народния език. *Пересните здеха и тъкла, подавах си комати и пащци с вино, топяха къшеи в мазните ямки на чорбодоливката.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време. *Ставай да сърбаш попара! — извика старият овчар и залъ с димящо мляко надробените сухи къшеи в дървената гавачка.* А. Каралийчев, Тонка ръкавичка. *Ангел отчупи къшей, пресечна към рибата и се усмихна на младия Тудор.* Д. Спространов, Охридска пролет. *Едни старец му поднесе хляб и сол. Полюбиквки . . . отчупи къшей хляб, натопи го в солта и го сложи в устата си.* А. Каралийчев, Спомени.

ХАПЛИВ. Вж. язвителен.

ХАПЛЬО. Вж. глупак.

ХАРАКТЕР, нрав.

характер: съвкупност от вродени и придобити основни, устойчиви психически качества на човек, които са неговите отличителни черти и се проявяват в държанието, постъпките му. *Уравновесеният и спокоен характер на Стоила и голямото му влияние между тях ги примирява и обедява.* Й. Йовков, Разкази, Г. *Гергин го обичаше за неговата безусловна вярност на делото, . . , за открития му честен характер.* Ем. Манов, Ден се ражда. *Да учиш и да се отчайваш — това не беше в неговия характер.* К. Калчев, Живите помнят. *Макар че обичаше сестра си, Костадин не можеше да понася някои черти от характера ѝ, особено нейната прикритост.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *По характер той се отличаваше от своите братя — беше неразговорлив, затворен, никога не се смееше.* Г. Караславов, Обикновени хора.

нрав: също съвкупност от психически качества, но които се отнасят предимно до природата, темперамента на човек и по-рядко такива качества, които са свързани с формиране на личността му. *Бай Цанко, . . , беше простодушен, с весел нрав и родолюбив човечец.* Ив. Вазов, Под игото. *Той бе забелязал, че Катерина тая вечер беше не по нрава си тиха, замислена, тъжна.* Д. Талев, Железният светилник. *Всички познаваха буйния нрав и отмъстителността на Гроздана и, . . , предвиждаха и друг един край, жесток и кървав.* Й. Йовков, Жетварят. *Той чувствуваше инната си, но не бе в нрава му да си признава грешките.* К. Петканов, Дамянова челяд. *След печалната промяна в неговото положение, у тато неусетно ще да се е извършила промяна и в нрава му.* Т. Влайков, Преживяното.

ХАРАКТЕРЕН, свойствен, присъщ, специфичен, типичен.

Общо значение. Който е израз на ярки черти, свързани само с него.

характерен: който посочва най-ярко особеностите на някого, нещо (лице, група лица, категория предмети и др.), свързани с него, отнасящи се до него, по които може да бъде отличен от другите. *Младото му лице, . . , беше спокойно и мило. Характерната гълка на устните му, която като че бе свързана с неговата твърда воля, сега беше изчезнала.* Г. Караславов, Тангo. *Виждал съм го застанал да самата черта на водата в характерната за моряците поза: малко разкрачен, рътете отзад, лулата в уста.* Й. Йовков, Разкази, II. *В черните очи на пътника се долавяше надменна зауденост, характерна за хора, които мъчно се спогаждат и постоянно са готови да спорят.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Доста се учудих, че у нас могат да виреят растения, характерни за друга, доста далечна географска област.* М. Марчевски, Тайнствените светлини. *Характерен за поезията на Хр. Ясенов от онова време е неговият песимизъм.* в. Отечествен фронт.

свойствен: който е свързан с начина, по който някой действува във всички случаи, който е свързан непосредно, неразривно с неговата природа, същност. *Той* [Раковски] *се заема сега със свойствената си енергия да подготви въстание в България.* Ив. Унджиев, В. Левски, биография. *Той вече обмисляше един смел план и със свойствената му склонност към увлеченията, . . , непоколебимо вярваше в неговото осъществяване.* Ст. Марков, Дълбоки бразди. *Тя имаше един особен, свойствен на нея време: само долу краката ѝ се движеха бързо-бързо, с малки крачки, . . , но по-нагоре цялата ѝ снага си оставаше права и стройна.* Й. Йовков, Чифлицът край границата. *Такива бързи атмосферни промени са свойствени само на май месец.* Ив. Вазов, Под игото. *Аз искам да ви предпазя от някои увлечения, свойствени на младостта.* Ем. Станев, Иван Кондарев.

присъщ е дума, равна по значение на свойствен. *На следния ден Минев се настани в читалището в една стаичка . . и почна да действува с присъщата му енергия.* Ем. Манов, Ден се ражда. *Не му липсваше ентузиазъм и чистият идеализъм, присъщи на всеки народен учител.* Й. Йовков, Жетварят. *Спомням си, че за тая небрежност, присъща на характера ми, винаги съм бил критикуван с добри намерения.* К. Калчев, Двама в новия град. *Но всичките изображения*

носят безжизнен, монотонен и неизменим печат, присъщ на византийската живопис. Ив. Вазов, Великата Рилска пустиня.

специфичен: **който разкрива отличните на някого от другите, което помага да бъде опознат чрез съпоставка с другите.** *Вдясно от булеварда напечатана улика сече огромните здания като процеп, изрязан в скали, . . Тютюнят на града спира тук, погълнат от дебелите стени. Само специфичният мирис на Париж — сладникавият и възбуждащ мирис на бензин, на прах и на мимоза.* К. Константинов, По земята. *Втората ръка най-се смята за най-ароматен. Захар не се употребява, защото тя отнема специфичния му вкус.* Ал. Гетман, Виетнамско сърце. *В „историческите" песни не се чувствува — като в Хайтевите — специфичният дух на мястото и епохата, които се изобразяват.* сп. Българска реч. *Специфичните форми на съответствуват на особените традиции и политическата обстановка на страната, в която те се развиват.* Г. Димитров, Съчинения, III.

типичен: **който е изразител на трайна, постоянна черта, притежавана и от други от същата група и чрез която черта можем да го свържем с тях.** *Но Славейков не се задоволява само с общи поетични характеристики на българина. В лицето на Дивисила, Войводата, Младена, . . . както и на Радила, Бойко . . и др. той изобразява редица негови типични представители.* сп. Българска реч. *Той беше типичен граничар: висок, здрав и силен с бели като сняг навои и гъсти черни вълни, кръстосани отпред.* Й. Йовков, Разкази, I. *Капитанът ще ни покаже всички забележителности, особено някои стари къщи, за които съм слушал, че са типични за този край.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Пред нас е типичният добруджански пейзаж. Жълтеят се житните ниви от хоризонт до хоризонт. Побелели са овесените и ечемичените поля.* в. Работническо дело.

ХАРАМИЯ. Вж. разбойник.
Вж. хайдутин.

ХАРЕН. Вж. добър.

ХАРЕСВАМ, обичам.

Св. вид: **харесам.**

харесвам: **допада ми, приятно ми е нещо, което отговаря на вкусовете ми или разбиранията, предпочитанията ми.** *Може би пък не можеше да разбере защо тия хора не харесват конското месо.* Ст. Загорчинов, Избр. произведения, III. *Емил представи баща си с гордост, защото знаше, че другарите му много искат да се срещнат с тоя чудак, който повече харесва да се вре под земята, отколкото да се разхожда по безия божи свят.* Х. Русев, Под земята. *Харесвам класическата музика. Той харесва исторически романи. Харесвам хора, които умеят да се владеят.*

обичам в едно от значенията си е: **предпочитам нещо пред друго от същия род, тъй като получавам от него по-голямо удоволствие.** *С любов и старание той отглеждаше цветята в градината и особено обичаше белите рози.* Елин Пелин, Под манастирската лоза. *Има една малка песен, известна на цял свят. Всички я обичат, всички я пеят и вперед бурята на нейните възторжени звукове възкресва мощният, легендарният образ на гренадера.* Й. Йовков, Разкази, III. *Аз съм роден в село. Обичам и сега неговия спокоен живот и благатната му суета около добитъка, нивите, полето.* Н. п.Фалипов, Разкази за ловеца.

ХАРЕСВАМ СЕ, нравя се, ревна се.

харесвам се: **допадам някому, отговарям на неговия вкус.** *Нищо, че може да е измислена така историята или вярна. Но в нея има нещо хубаво, което тъй се харесва, примамва и запонава се превъзсъздава в толкова форми.* Й. Йовков, Разкази, III. *А харесваше му се Търново и България.* Ив. Вазов, Светослав Тертер. *Избирал съм пряко от съчиненията на поетите, какъвто ми е трябвало, . . . и каквото ми се е харесвало.* П. П. Славейков, Немски поети. *Тя имаше особен, свойствен на нея време. Тоя време много се харесваше на Галчева и той ли тръгнеше, докато тя влезе в станцията.* Й. Йовков, Чифликът край границата. *Харесва ли ти се тая песен, Лазо?* Елин Пелин, Летен ден.

нравя се: **не се различава по значение от харесвам се.** Има по-рядка употреба. *Много по-сполучливи са двете малки картини, . . . Добри по композиция, тия две картини се нравят и по леко сложените бои.* сп. Художник. *Тия песни* [купешките] *отначало не се харесваха на съседите, но скоро и те ги усвояваха.* Ст. Чилингиров, Първа жертва. *Горана беше добър човек, но лаптежът за печаба не се нравеше на Христа.* Ст. Дичев, За свободата. *Понякога от думите му лъхаше интимност, която никак не се нравеше на Пиралков, но той мълчеше и се дума от народния език, равна по значение на харесвам се. На дяда ревна се с думи от много му се ревнело да се сродят с дядови Славкови — да оженят най-малкия си син за Райка.* Т. Влайков, Дядовата Славчова унука. *Това име много ми се ревне.* Ив. *хаджи Донка много.*

ХАРИЗВАМ. Вж. подарявам.

ХАРМАН. Вж. гумно.

ХАРЧ. Вж. разход.

ХАСТАР. Вж. п о д п л а т а.

ХВАЩАМ, улавям, вземам, поемам, ловя, залавям, **сграбчвам, докопвам.**

Св. вид: **хвана,** улова, взема, поема, залови, грабна, докопам.

хващам: свивам пръстите си около нещо и го държа. *Често той го хващаше за ръка и го въвеждаше да се разходи.* Елин Пелин, Повести. *Кметът се развика и се спусна да се бие, но пазванти*те го хванаха под мишниците и насила го замъкнаха в кръчмарницата. Г. Кираславов, Обикновени хора. *Злелия се, скочи вдруг. Стояна, с ейн пестник в гърдите го събори и го хвана за гащите.* К. Петканов, Старото време. *В един миг само Калин се хвърли право отгоре му, падна вдъ*лъ *него, хвана го за ушите.* П. Йовков, Вечери в Антимовския хан. *И Боне хвана кравата за рогове*те *и полека почна да я вдига.* Елин Пелин, Летен ден.

улавям: като протягам ръка, хващам нещо, което се движи, стреми се да се отдалечи. *По едно време изплзло изпод одъ*ра *едно момиче, . . , разшетало се, взело да мете, да реди, бабата изскочила и дръж — уловила го, и то взело да се тегли, да бяга.* Христоматия, Костов — Мишев. *Стефан не каза нищо, улови я за ръката и я поведе към воденицата.* Й. Йовков, Старопланински легенди. *Уловиха коня кой за крак, кой за опашка, кой за глава и го изправиха.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан. *Винке, я улови, щерко, едно от есенните пилета и извикай батя си да го заколи.* Сл. Трънски, Неотдавна. *Ние, . . , сме се струпали около всяка вдъ*ра *и спреварме се да уловим хвърляните отгоре върбови клонета.* Т. Влайков, Преживяното.

вземам в едно от значенията си е: хващам с ръка нещо, като го отделям от мястото, където е, за да си послужа с него или за друга цел, а също — хващам нещо, което ми се подава. *Все тъй усмихнат, той взе*ма *перото и се приготвя да пише.* Й. Йовков, Чифлишът край границата. *Тя слезе от катедрата, разходи се между чиновете, после спря пред черната дъска и взе тебешира.* Елин Пелин, Аз, Ти, Той. *Той посегна да вземе папироска и да запуши.* Ив. Вазов, Утро в Банки. *Той се наведе, взе калпака и го сложи на главата си.* Д. Талев, Илинден. *Вземи и това — каза ниският и му подаде стъкло за ракия.* Ив. Вазов, Под игото.

поемам: вземам нещо от ръцете на някого, което той ми подава или държи с протегнати ръце пред себе си, а също и хващам нещо с ръка и го държа. *Ния го пое* [внучето] *с двете си ръце и го притисна неусетно на сърдиче си.* Д. Талев, Илинден. *Възрастен мъж носеше големи речни плочи, друг, по-млад, си поемаше и си слагаше върху гредореда на непокрита къща.* Ст. Дичев, За свободата. *И той й подаде листчето. Тя го пое, разгъна го грижливо.* Ив. Мартинов, Драва тече пред славянски земи. *Гроздан не слушаше и него. Но твърде начесто той поемаше чашата си и я изпиваше наведнъж и до капка.* **Й. Йовков, Жетвяр.** *На кръстовете, . . , Боже Магьт е хвърлил поемашен клон. И ти го поемаш* **[царице]-Н. Райнов,** Видения из древна България.

ловя в едно от значенията си е: хващам с ръка нещо (насекомо, риба и др.), което се движи, и го задържам. *Докато стареци*те *замяташе мрежата, аз ловях скакалци за стръв.* Ем. Станев, Януарско гнездо. *Много риба изтребва* [чаплата]. . . *Особено когато реката попресъхне. Тогава всичкат*а *риба се събира във вирове*те, *е рька да я лови.* Ем. Станев, Януарско гнездо. *През мощта сънува, че тичат двамата по имевдите край Струма да ловят пеперуди.* Х. Русев, Под земята. *Някъде в бъзака промъждуха светулка, две момичета с кръгъ и смях се хвърлиха и запреслгаха една през друга да я ловят.* П. Ю. Тодоров, Идилии.

залавям в едно от значенията си е равно на х в а щ а м, но няма рядка употреба. *Момчето залови стареца за ръка и го поведе.* Й. Йовков, Разкази, I. *Кпка, . . , прикваща здраво тоз*и *край, а мама и байко залавят плата отстрани.* Т. Влайков, Преживяното.

сграбчвам: хищно, с бързо, рязко движение хващам някого, нещо (което иска да се изскубне, или нещо, към което силно се стремя) и го държа здраво. *Внезапно две силни ръце го сграбчиха отзад и му уловиха лактите.* Ив. Вазов, Светослав Тертер. *Те* [палачите] *сграбчват разпитвания, . . , повалят го на земята и започват да го бият с гумени палки.* Вл. Полянов, По пътя. *Дръпна припряно едно чекмедже, звъ*нна*ха там купчини пари и Кючук Кадри сграбчи от тлх с цяла шепа.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Стареците падна на колене пред капитана, сграбчи края на шинела му, притисна го до устните си и замъла.* Й. Йовков, Разкази, I.

докопвам: успявам здраво да хвана и да задържа със сила нещо, към което се стремя в момента, което ми е необходимо, потребно или което ми попада под ръка. *Около чичо Матей отново се завърза борба. Един стражар го беше докопал здраво за палтото и с всички сили се бореше да го отвлече.* Г. Караславов, Избр. съчинения, I. *Христо падна по очи в житото. В същия миг Стамат докопа едната му ръка, изви я назад.* Ст. Марков, Дълбоки бразди. *Забра под мишница тъ*рвите *цепеници, които докопа. Бързаше да се махне.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време. *Сетне се пресегна към полицата, дето лежеше книгата с коравите корици, докопа я и без много да му мисли, я хвърли в огъня.* Г. Русафов, И те са били деца.

Вж. з а л а в я м.

Вж. п о ч в а м.

ХВЪРЛЯМ, мятам.
Сл. вид: **хвърля, метна.**

хвърлям: със замах, целенасочено или без определена цел, запрашам в някаква посока нещо, което съм държал в ръце. *Той събираше камъни и хвърляше по посока на гората, . . и се мъчеше да ги* [птиците] *прогони.* Елин Пелин, Под манастирската лоза. *Никой не посмя да пусне стрела, нито да хвърли копие.* А. Каралийчев, Спомени. *Доброволецът летеше пръв и със страшен замах хвърли бомбата си в набелязаната къща.* П. Вежинов, Нашата сила. *Когато наближи до огъня, високият хвърли рунтавия си овчи калпак наземи.* Ст. Загорянов, Ден последен. *Стана и баба. Хвърли дърва в загасналата печка и седна на миндера.* А. Михайлов, Децата на шивачката.

мятам: хвърлям нещо в определена посока и цел, обикн. със сила. *Чорлъ'ка, русокоса палавка, тя умееше да мятаръкавата пръчка . . по-далече от врътиците си момчета.* О. Василев, Житие-битие. *Йовко е добър мерач —/ снежни топки мята ловко.* Цв. Ангелов, Смешна галерия. *Там* [в Атина] *имаше огромно игрище, където млади хора мятаха диското.* А. Каралийчев, Топла ръкавичка. *Владислав се връщаше от широката поляна край Болнската крепост, където всяка сутрин мяташе копие и тежък камък, . . , тичаше и се бореше с войниците.* А. Дончев, Сказание за времето на Самуила. *Метна камък и счупи прозореца.*

ХВЪРЧА. Вж. л е т я.

ХЕПТЕН. Вж. н а п ъ л н о.

ХИГИЕНИЧЕН, здравословен.

О б щ о з н а ч е н и е. Който допринася за добро здраве.

хигиенен: който отговаря на изискванията на хигиената, на благоприятните условия за добро здраве. *Не е много хигиенично жилището ви. Тези стари къщи трябва да се съборят, носят само болести на хората.* К. Калчев, Семейството на тъкачите. *Училището в село Батановци се закрива, докато не се намери по-хигиенична сграда.* Ал. Спасов, Спомени. *Все пак къщичките бяха хигиенични, прилично мебелирани, поддържани в изрядна чистота.* П. Вежинов, До Мелбърн по въздух и море. *Хигиенични условия.*

здравословен: който е добър, благоприятен за здравето. *Тук „климатът" беше наистина здравословен, пролет и лято човек се чувстваше като на курорт.* Ем. Манов, Ден се ражда. *Здравословна храна.*

ХИЖА. Вж. к о л и б а.

ХИЛЯ СЕ. Вж. с м е я с е.

ХИПОТЕЗА. Вж. п р е д п о л о ж е н и е.

ХИТРУВАМ, дяволувам.

О б щ о з н а ч е н и е. Постъпвам хитро.

хитрувам: опитвам се с измама да заблуждя някого относно истинските си действия, намерения, мисли и т. н. или да отбягна от някакви задължения. *Освен Иван Драсов не познавам никого в Ловеч. Сашо не го* [Левски] *остави. — Иван Драсов избяга във Влашко — не хитрувай! Кажи в кои къщи свиваше събранията си!* Ст. Дичев, За свободата. *Всички знаеха, че той ще пътува за Цариград. Тогава един от старците се опита да хитрува: — Ти върви, Климе, пък ние после, каквото похарчиш ще ти платим, обичката ще ти стигне.* Д. Талев, Железният светилник. *Ала винаги и във всяка дружинка имаше по един или двама, които хитруваха и чакаха другите да свършат, което трябва да се свърши.* Д. Талев, Самуил. *Старият Дамян хитруваше, измисляше си разни болести, за да не присъства на смъртното наказание.* М. Смилова, Друм се вие.

дяволувам: постъпвам нечестно, лукаво, за да надхитря някого. *Играе ме един вашенец там, ама тоя път ще му дам да разбере. Разбрах, че дяволува и ще го избедна довечера, та ще ме помни.* Елин Пелин, Летен ден. — *И целия блок изчистихме за комбайна, и оранта на трактористите следяхме. . Хе-хе, един от тях дяволуваше и не ореше добре вдлъж, ама. . .* И. Волен, Между два свята.

ХИЩЕН, граблив.

хищен се свързва с животни, птици. Означава: който напада настървено, кръвожадно, свирепо други животни, за да се храни с тях. *И дотолкова го занимаваше ловът гдавно на хищен дивеч, че знаеше точно числото на всички вълци и лисици на околността.* Д. Калфов, Избр. разкази. *То* [индийското диво куче] *е един от най-кръвожадните, диви и смели хищни бозайници.* Кр. Тулешков, Хищни животни. *Видях отдалеч на една поляна, че сокол се е впил в очите на една сърна, . . . Сърната мяташе глава, паднала на колене, ала хищната птица не я оставяше.* А. Дончев, Време разделно. — *Пазете се, щуката шари под нас! Всички видяха голямата хищна риба, която изчезна в дълбочините.* Ем. Станев, През гори и води. *Хищни животни.*

граблив се свързва с птици. Означава: който напада животни, за да се храни с тях. *Здраво . . носеше през рамо флоберовата пушка с цевта надолу — като същински ловец. И*

тогава на червения бор — . . — изкреща грабнва сойка. Цв. Ангелов, Честна дума. *Отвед бреза започват трестиката, . . Над тях непрестанно кръжат орляци — грабливи птици.* П. Делиралев, Българска географска христоматия.

ХЛАБАВ, халтав.

хлабав: който е отпуснат, не е опънат, стегнат или не приляга плътно към нещо. *Тя се превръза отново. Остави превръзката по-хлабава.* Д. Талев, Железният светилник. *Баща ми, . . прахвашане наложената купчина. . . завързваше я като с тел, та не можеше с пръста си да мушнеш. . .И аз от време на време опитвах да връзвам снопове, но те бяха хлабави и баща ми, . . , тайно си превързваше.* Ст. Ц. Даскалов, Бялата погача. *Между колелото и основанието на оста той турнше по един чиличен диск и тъй като колелото оставаше малко хлабаво, тоя диск се удряше ту в него, ту в оста.* Й. Йовков, Песента на колелетата. *Между семинарията и болницата имало . . двеста желязни врата. Турските власти наредили да бъде залостена, . . Инокентий се бе сетил да нареди така, че залостването да бъде хлабаво.* Хр. Брезицов, Някога в Цариград.

халтав е дума, равна по значение на хлабав, но е с разговорен характер. *Казваше се дядо Наго. Набито човече, с сухи от лисица и абени гащи . . , които се едвам придържаха от халтав пояс.* Н. Хайтов, Шумки от габър. *То вдигна халтавите си панталони, . . и изтича на улицата.* М. Грубешлиева, През иглено ухо. *Халтава врата! . . Да не я закачи вятърът. . . Хлопа като чепато на измръзнал човек.* Ц. Церковски, Съчинения, III.

ХЛАД. Вж. прохлада.

ХЛАДИНА. Вж. прохлада.

ХЛАДНОКРЪВИЕ, самообладание.

Общо значение. Способност на човек да владее себе си при неприятни случаи.

хладнокръвие: способност при трудни, тежки обстоятелства човек за запази спокойствие, да не се поддава на чувствата си,да не проявява вълнение и да може да взема правилни решения. *Разказваха се анекдоти за неговата безстрашливост и смелост при най-трудни обстоятелства, за неговата съобразителност и хладнокръвие в опасностите.* Ив. Вазов, Утро в Банки. *Над селото пролетя ниско, . . . самолет. . . Селяните се изплашиха, че може да бъде бомбардирано селото, но запазиха хладнокръвие.* К. Ламбрев, Средногорски партизани. *Досега той се спасяваше от разправи с полицията само благодарение на хладнокръвието и бързия си ум.* Д. Димов, Тютюн.

самообладание: способност да се съдържа човек, да не изпада в **афект, в силна** душевна възбуда и да владее себе си, да подчини чувствата на **волята** и **при неблагоприятни за него** обстоятелства. *Загубил всяко самообладание, Друмев, . . , се хвърлил срещу народния войвода, сграбчи го за раменете и като го разтърсваше, изкреща в лицето му: — няма да се подчиним, разбираш ли! Няма!* Ст. Чичев, За свободата. *Иди си и вече не идвай! Босилко изгуби самообладание, хвана я за ръката, дръпна я силно и се развика.* К. Петканов, Омайно биле. *Раздразнен и измъчен от непрестанните натяквания и укори, Тошо вече губеше самообладание, ставаше дръзк и се защищаваше както вече може.* Й. Йовков, Чифликът край границата. *След кратко колебание той й разкри намерението си. Усети как тя трепна, дръпна се малко настрана от него, но запази самообладание и не издаде вълнението си.* Ив. Мартинов, Мисьори.

ХЛАДОВИНА. Вж прохлада.

ХЛАПАК, хлапе, малчуган.

Общо значение. Дете до юношеска възраст.

хлапак: момче между десет- и осемнадесетгодишна възраст, към което другите се отнасят всердешно, тъй като още няма място в обществения живот, не е самостоятелно. Употребява се понякога с пренебрежителна отсянка. *Бяхме седем хлапака, най-малкият на осем, а най-големият на дванадесет години.* П. Незнакомов, Маргаритка и аз. *Един бе Чавдар войвода — ! един на баща и майка | . . . | хлапак дванайсет годишен | овчар го даде майка му.* Хр. Ботев, Съчинения. *Шестнадесет годишен хлапак, буен, немирен и готов винаги за приключения, аз един ден поех пътя от Русе за Кубрат.* Д. Немиров, Когато бях малък. *Като характер за тая борба, той личеше от най-ранна възраст. Че в това отношение, каквото можеше да се каже за тридесет годишен мъж, можеше да се каже и за дадесет годишен юноша и за петнадесет годишен хлапак.* П. К. Яворов, Съчинения, II.

хлапе: малко момче или момиче до десетина години, което още не може да преценява нещата, няма сериозни занимания. Има разговорен характер, също понякога с пренебрежителна отсянка. *Митко, какво има, сине? — пита той малкия си внук, гологлаво и босо хлапе, което тича насреща му.* Й. Йовков, Разкази, I. *В ръце тя държеше две хлапета по на пет-шест години, със стригани глави и с втренчени очи.* Ем. Станев, Повест за една гора. *Големият Вутев син, Тото, деветгодишно хлапе, беше дал печката.* Елиц Пелин, Аз, Ти, Той. *Любимо занимание на хлапетата от нашата махала, пък и на всички деца, беше катеренето*

по дръвчетата. П. Велков, Стълба до небото. *От три дни хлапетата на махалата играеха на войнщи.* А. Михайлова, Жени.

малчуган също има разговорен характер. Означава: малко момче до десетгодишна възраст. Употребява се понякога с положителна емоционална отсянка. *Какво работи баща ти? . . — А че нищо . . . Има си имот и го работи, . . — А ти, бе малчуган! — обърна се той ласкаво към най-малкия от нас.* Ив. Мартинов, Пролет мина. *Двамата малчугани — Асен и Петър — бяха големи закачки, биеха се както помежду си, така и с чуждите деца.* Сл. Трънски, Неотдавна. *Местата из парка, . . . бяха площадките, дето играеха малки деца, а майките се навъртяха наблизо, . . . разговаряха помежду си и всяка наблюдаваше своя малчуган.* Б. Болгар, Близнаците. *На вратата се показа дребничка жена с русокос малчуган в ръцете.* К. Георгиев, Възможни и невъзможни признания.

ХЛАПЕ. Вж. х л а п а к.

ХЛЕВОУСТ. Вж. п р и к а з л и в.

ХЛЕНЧА. Вж. п л а ч а.

ХЛИПАМ. Вж. п л а ч а.

ХЛОПАМ. Вж. т р о п а м.
Вж. ч у к а м.

ХЛОПВАМ. Вж. з а т р ъ ш в а м.

ХОДИЛО. Вж. с т ъ п а л о.

ХОДЯ. Вж. в ъ р в я.

ХОЙКАМ. Вж. с к и т а м.

ХОКАМ. Вж. к а р а м с е.

ХОМОТ. Вж. р о б с т в о.

ХОРА, люде.

хора: много човеци, лица, без да е определено, който и да е от тях, взети според случая, с различни техни черти или множество лица, събрани на едно място, а също и околните, чуждите на някого лица. *От цялото му същество лъха жизнерадости и безгрижие и, както всички млади и здрави хора, той изглежда безгранично щастлив и весел.* Й. Йовков, Разкази, I. *Качествата у хората са различни. Това, което притежава един, липсва у друг.* Д. Димов, Тютюн. *Искаш ли да живееш като човек честно и почтено — работи, — това е главното. — Честно и почтено . . . хем хората да ти се радват и да те уважават, хем и ти да не им се боиш.* Елин Пелин, Летен ден. *И Руси понечи да отиде към градската кръчма, но не можа да си пробие път.* П. Спасов, Хлябът на хората. *При тая имотност, . . . дядо Славчо беше много и на почит у хората.* Т. Влайков, Дядовата Славчова унука.

люде с дума, равна по значение на х о р а, но има ограничена употреба. Среща се обикновено в художествената литература със старинна тематика. *Едва сега Радомир видя, че стаята е претъпкана с люде. Войскари, попове и калугери, мъже и деца се притискаха, напираха напред.* М. Смилова, Друм се вие. *В стаята настъпи тишина. Самуил нищо повече не попита и не очакваше вече никакъв отговор от тия люде.* Д. Талев, Самуил. *В кафаната влизаха премръзнали люде, зарычаха греяна ракия, бапица с месо, кафе.* Ст. Дичев, За свободата. *Господ бог и душа, и образ ни е дал като у вси люде.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *По колиби и по села живеят люде, бедни и богати.* Елин Пелин, Под манастирската лоза.

ХОРИЗОНТ, кръгозор.

хоризонт: линията в далечината, до която стига погледът на човек и която отделя небето от земната или водната повърхност, а също ниската част от небето над тази линия, както и цялото пространство, което може да се обхване с поглед. *Бавно се издигаше слънцето над хоризонта.* Кр. Велков, Село Борово. *Горещите часове на деня бяха преминали и слънцето клоненше към хоризонта.* Д. Димов, Тютюн. *Най-после виждаме в далечината безкрайно сияние, което изпълва хоризонта.* Н. Фурнаджиев, Между приятели. *Всички обрънаха очите си към изток, гдето хоризонтът над морето полека-лека се обагряше с лека червена заря.* Елин Пелин, Ян Бибиян на Луната. *От Рила се отваря най-широк хоризонт и се виждят до големи далечини долините и планините на България, Тракия и Македония.* Ив. Вазов, Великата Рилска пустиня.

кръгозор: цялото видимо пространство, което може да се обхване с поглед, а също и линията, която отделя небето от земната или водната повърхност. *Никъде горичка, никакво дръвче . . . Безкрайно хълмисто поле и тъмен, губещ се в далечината мъглив кръгозор.* А. Гуляшки, МТ станция. *Не помня как изминахме тридесет и пет километра. . . . Сини очертания на планини. Далечни, чезнещи кръгозори.* Ив. Караповски, Разкази, I. *Из изток небето побеля съвсем, а над кръгозора затрептя розово сияние като отблясък на далечен пожар.* П. Бобев, Гърбавата ела. *Слънцето беше заляло и по кръгозора се появи розова ивица — парка на запад.* Ем. Станев, Иван Кондарев.

ХОРИЗОНТАЛЕН. Вж. в о д о р а в е н.

ХОРСКИ. Вж. ч у ж д.

ХОРТУВАМ. Вж. говоря.

ХРАБРЕЦ. Вж. герой.

ХРАБЪР. Вж. смел.

ХРАЛУПА, коруба.

хралупа: празнина в дънера на дърво, образувана от изгниване на сърцевината му. *По средата на полянката стърчеше голямо кухо дърво. В дебелия му дънер зееше тъмна широка хралупа.* Ив. Остриков, Откраднатият пръстен. *Младата едногодишна златка през целия ден спа в Тихата долина, . . , в хралупата на едно изсъхнало от старост дърво.* Ем. Станев, Повест за една гора. *Бери смехове живееха в хралупите на дръвчетата в каменните градове.* Ст. Загорчинов, Легенда за св. София.

коруба: голяма празнина в дънера на старо дърво, където е изгнила цялата сърцевина и на това място обикн. кората на дървото е изсъхнала, изкривена навън. *В дънера на дървото гремето и червеите бяха издълбали голяма коруба, която приличаше на малка пещера.* Д. Спространов, Охридска пролет. *Дървото, в което се пръчулиха, беше старо и престаро. . . В корубата му можеха да се поберат половин дузина овчарчета.* Ив. Хаджимарчев, Овчарчето Калитко. *Огнянов деня се промъкваше в гъстите и букашите, спеше в корубите на дръвчетата като звяр, за да не го видят потерите.* Ив. Вазов, Под игото.

ХРАМ. Вж. черква.

ХРАНИТЕЛ. Вж. пазител.

ХРАНИТЕЛЕН, питателен.

хранителен се свързва с продукти. Означава: който съдържа в себе си необходимото за организма количество полезни вещества. *Виждаш ли хей там, в падинката, една приведена стара жена? Тя не търси цветя, . . , а бере коприва. И от нея ще си свари чорбица — вкусна, хранителна.* П. Бобев, Заешка пахост. *Месото, млякото и яйцата са много хранителни.*

питателен е равна по значение на хранителен. Има книжен характер. *По едно време сви вежди, като забелязя, че по стените липсват картини и лозунги. „Поне един лозунг да бяха сложили за хигиената и ползата от питателната храна!" — помисли си той.* К. Калчев, Семейството на тъкачите. *На работниците в столовете се сервира вкусна и питателна храна. Месният бульон е много питателен.*

ХРАНЯ СЕ. Вж. я м.

ХРАСТАЛАК, гъсталак, гъстак, шубрак.

Общо значение. Ниска гъста растителност с издънки, които започват от повърхността на земята.

храсталак: храсти или храстовидни треви, неголеми на височина, израснали на едно място. *В дола при реката имаше нисък храсталак между двата изронени бряга.* Ив. Вазов, Под игото. *Горичката беше малка — . . — доста рядка в окрайнината, но за щастие зашумяла гъсто от ниски храсталаци.* П. Вежинов, В полето. *Той не вървеше ни по пътищата, ни по пътечките, а сѣ край скарите, изпад храсталаците.* Елин Пелин, Гераците. *Всяко едно [дърво] държеше сянка на двадесетина-трийсет разкрача околовръст и не даваше сянце за ниските дребни бидилчи и храсталаци.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време. *Дръвчетата ставаха все по-ниски. . . Трудно се вървеше из бодливите храсталаци.* Ем. Станев, През гори и води.

гъсталак и гъстак: много гъсто израснали храсти, които заемат определено пространство от земната повърхност и през които трудно се минава. *Той скиташе из сенчестия дол покрай реката, провираше се из гъстака.* Елин Пелин, Под манастирската лоза. *Тя [полянката] се засенчваше от перестите клони на вековен бук, . . , и наоколо я ограждаха гъстаци от дрян и лески.* Х. Русев, Под земята. *Трудно се провирам през гъсталаците.*

шубрак: много храсти, примесени с ниска, гъста дървесна растителност, израснали на едно място, което по площ обикн. е по-голямо от това на храсталак. *Тук беше по-просторно, нямаше гора, а само шубраци и ниськ дрян.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Отидохме в горичката и се притаихме между шубраците на хладина.* П. Стъпов, Човекът от трамвая. *Момчетата тръгваа се закатерика по стръмнината. Падаха по очи, хващаха се за шубраците, огласяха гората с весели викове.* Д. Марчевски, Дошло е време. *Докато кравите пасат из шубрака по бреговете и по равните голи ливади, пастирите са все около тях.* И. Волен, Между два свята.

ХРОМ. Вж. куц.

ХРУМВА МИ, текна ми, скимва ми.

Св. *вид:* **хрумне ми, текне ми, скимне ми.**

Общо значение. Изведнъж ми идва нещо на ум.

хрумва ми: изведнъж, неочаквано ми идва на ум някаква мисъл или желание да направя нещо, да постъпя по някакъв начин. *Маргаритка разбира безсмислието на молбата си и за миг бледичкото й лице се натъжава. После изведнъж ѝ хрумва нова мисъл: — Татко*

бе, не може ли да накъсам малко цветя? П. Незнакомов, Маргаритка и аз. *Тя се оживи, хрумна й една мисъл, . . ще го изпрати някъде, . . , та спокойно да може да си свърши работата.* Г. Караславов, Татуп. *Влра се запъти натам. . . Пред земляницата на щаба, . . , лежаха неколцина войници и се препичаха на слънце. . . Хрумна й мисълта да се отбие при тях.* Ив. Мартинов, Драва тече през славянски земи. *Във вторник Иван тръгна към гората, но по пътя му хрумна да се отбие за малко при бабалъка си.* М. Марчевски, Повести.

текма ми не се различава по значение от х р у м в а м и, но има разговорен характер. *Той погледна към часовникаря, . . , текна му да се пошегува с него, . . , но не намери подходяща приказка.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Исках да си натъпча плоската с прясна вода, па и нещо ми текна да сляза към кладенчето.* З. Сребров, Момчил слиза от планината. *Даскале — . . ! — ти дай веке свидетелство на нашия Георги. — Как ще му дам свидетелство! Годината още не е свършена. Не може комуто кога текне, в училището има ред.* Д. Талев, Преспанските камбани.

сюмва ми: изведнъж, случайно ми идва на ум да върша, обикн. нещо нецелесъобразно. В такива случаи има неодобрителна отсянка. Има също разговорен характер. *Той отиде на самото място, опита се да вразуми хората, те уж поомекнаха малко, но кой знае до утре какво ще им скимне. Виж че извършили нова някоя глупост.* Ст. Марков, Дълбоки бразди. *Защото няма година откак почнаха да взимат и деца на работа. За да им плащат колкото на тях им скимне! Мръсници! — пак не се задържа Петър.* П. Спасов, Хлябът на хората. *Да я оженим ли за Чохадаровия! Кондовища повдигна вежди, погледна го вторачено и кривна глава. — Чуден човек! Скимнало му да жени Панайотка и туй то!* Д. Немиров, Братя.

ХРУМВАНЕ. Вж. п р и щ я в к а.

ХУБАВ. Вж. к р а с н в.

ХУБОСТНИК. Вж. н е г о д н и к.

ХУДОЖНИК, живописец.

художник: човек, който има дарба да рисува и създава произведения на изкуството с помощта на бои, моливи, въглен и под. *Тая икона прилича повече на картина, каточе е рисувана от художник.* Й. Йовков, Жетварят. *Той рисуваше хубаво и искаше да стане художник.* К. Калчев, При извора на живота. *Картини от прочути художници украсяваха всеки ъгъл.* Ал. Бабек, Малкият емигрант. *Той говореше с възторг за живописните галерии, дето съзерцаваше творбите на най-великите италиански художници.* Ив. Вазов, К. Величков, Периодическо списание, I.

живописец има значение на х у д о ж н и к, но е остаряло. *Моцарт като композитор, Фидий като скулптор, Рафаел като живописец създават вечни образци, чиято красота действува през вековете.* М. Арнаудов, Гьоте. *Придворни живописци по-късно са ставали такива безсмъртни майстори на четката като Веласкес или Гоя.* Хр. Ковачевски, Светът на картината. *Величков беше художник и по душа, и по дарба. Той имаше талант на живописец и бе страстно влюбен в живописта.* Ив. Вазов, Ц. Гинчев и др. в спомените на съвременниците си.

ХУКВАМ, завтичам се.

Св. вид: хукна, завтека се.

хуквам: изведнъж се спускам в силен бяг. *Когато огънят обхванал бараката, всички хукват да бягат.* Д. Казасов, Виждно и преживяно. *Те се уплашихя и хукнаха да бягат колкото могат.* Й. Йовков, Приключенията на Гороломов *Повече време той нямаше и хукна надолу по улицата, изгуби се в тъмнината.* Д. Талев,Железният светилник. *Водата!Водата иде! — изписка една жена. . . Хората хукнаха да бягат — кой накъде види.* П. Здравков, Незабравимо детство. *Аз се обръщам и хуквам направо през житата, към синора.* К. Калчев, При извора на живота. *Евстати се изправи, отстрани момъка, почти го бльсна и хукна по пътеката.* А. Гуляшки, МТ станция.

завтичам се: изведнъж започвам да тичам, да бягам, като обикн. се отправям някъде наблизо с определена цел. *Санка скочи, . . , завтече се и отвори един от двата пъстри бранювски сандъци.* Й. Йовков, Чифликът край границата. — *Пушката . . донеси ми пушката! Завтекох се в стаичката и грабнах с разтреперани ръце опряната о стената двуцевка.* Ем. Станев, Януарско гнездо. *Кучетата се разлаяха много силно. Мама се завтече до прозореца.* Дора Габе, Някога.

ХУМАНЕН. Вж. ч о в е ч е н.

ХЪЛМ, бапр.

хълм: не много високо, заоблено земно възвишение, разположено обикн. в равнина. *Наоколо се простират широки и равни хълмове, покрити с дълбок сняг.* Й. Йовков, Разказ, I. *Слънцето е вече високо, голите скалисти хълмове наоколо се напичат, става душно.* Л. Стоянов, Холера. *По зелените хълмове пасяха стада и песента на звънците им се носеше мелодично в свежия въздух.* Д. Димов, Тютюн. *На това място реката образуваше дълъг*

пясен пролом и отделяше планинските склонове от ниските хълмове. Ем. Коралов, Дъщерята на партизанина.

бавр е равно по значение на х ъ л м. Има разговорен характер. *Селото е в дола, но всякакво са все бавр.* Й. Йовков, Женско сърце. *Когато прехвърлиха зад бавра и слязоха отвъд в полето, нощта беше властвила.* Елин Пелин, Летен ден. *Баврите бяха сиви и пусти, рядко се мярваха наядени говеда и самотни орачи.* Г. Караславов, Татул.

ХЪЛЦАМ. Вж. п л а ч а.

ХЪЛЗАМ. Вж. у л и ч н и к.

Ц

ЦАПАМ, мапам, цапотя, плескам, мърсотя.

цапам: правя нещо да стане нечисто, като мажа, размазвам нещо по повърхността му. *Цапаха с катран портите на незадомените девойки.* А. Каралийчев, Спомени. *Триеше си лицето с ръце и го цапаше повече.* Елин Пелин, Щъркови гнезда. *Измиха дъските на стаите и салончето и запряха котката в зимника, за да не цапа с мръсните си крака по мокрото.* Чудомир, Избр. произведения. *Ще слушаш хубаво госпожата си, . . , ще се държиш прилично, па да пазиш чистота и да не цапаш.* Т. Влайков, Вестовой.

мапам е равно по значение на ц а п а м, но с е разговорен характер. *Внимавай, като ядеш,да не си мапаш ръчичките с маслото. Детето не умее да се пази чисто, като играе, мапа си лицето и ръцете.*

цапотя: цапам много. Има разговорен характер и неодобрителна отсянка. *Това дете няма да свикне, като яде, да не си цапотя лицето.*

плескам съвпада по значение с ц а п а м, но има разговорен характер и пренебрежителна отсянка. *Не ходи в калта да не си плескаш обувките! Това дете много си плеска дрехите.*

мърся: правя да стане нечисто, мръсно нещо, което е било чисто. *На тая поляна тревата е много мека и сладка. И никакво животно не я мърси.* В. Андреев, Партизански разказ. *Тука полите на Трапезица, мити от буйната Янтра, са застроени с ред кожарски фабрики(. .), които разваляят въздуха и мърсят реката.* **Ив. Вазов, Пътни бележки.**

мърсотя: мърся много. Има също разговорен характер и неодобрителна отсянка. *Мухите кацат по прозорците и ги мърсотят.*

ЦАПАРДОСВАМ. Вж. у д р я м.

ЦАПВАМ. Вж. у д р я м.

ЦАПОТЯ. Вж. ц а п а м.

ЦАРСТВО, господарство.

царство: държава, която се управлява от цар. — *Великий сине, напущам тоя свят и земята, която обичах, и народа, за който милеех. Следвай мъжествено завета ми, . . . ; сей правда в царството.* Ив. Вазов, Разкази. *Там* **[в манастира]***са се пазели спомени за старото българско царство.* Б. Пенев, **Начало на българското възраждане.** *Остана най-малкият му син, Милен. Нему се паднаха ниите отвъд, в Румъния, и той живееше там — в чуждо село и в чуждо царство.* Й. Йовков, Женско сърце. — *Едно време, в някое си царство, имало една царска дъщеря.* Елин Пелин, Летен ден.

господарство в едно от значенията си е равно на ц а р с т в о, но е остаряло. *Това решение на конгреса стана задължително за господарствата, участвували в него.* Ив. Вазов, Утро в Банки. *От известно време насам — пишеше пашата на своя подчинен — по всички места и във всяко нещо българският милет взема голяма предница. . . Но пазете строго да не посягат те към оръжие, . . , да дигат ръка срещу нашето господарство и власт.* Д. Талев, Преспанските камбани.

ЦВЯТ, боя, багра, краска, окраска, шар.

цвят: свойство на телата под влияние на отразената или изпускана от тях светлина да предизвиква определено зрително усещане в съответствие със светлинния спектър (червено, синьо, зелено и др.). *Прозорците се намираха високо над пода и стъклата им бяха червени, сини и жълти, така че дневната светлина, която минаваше през тях, светеше в различни цветове.* Св. Минков, Андерсен, Снежната царица и др. (превод). *Валеше дъжд. . . Овлажнелите стърнища бяха изгубили злашистия си цвят и бяха потъмнели.* Елин Пелин, Гераците. *Тя е мургава като тебе, а очите ѝ са големи и с цвят на незабравки.* Д. Кисьов, Щастието не идва само. *В ниите на петна гореше червеният цвят на маковете.*

боя в едно от значенията си е равно на ц в я т, но има разговорен характер. *Есента беше нашарила планината с ярки бои — жълти, кафяви.* И. Волен, Радост в къщи. *Вятъ*

леко развяла знамето, за минута блеснат ярките бои и златните букви. Й. Йовков, Разкази, *Те* [хората] *са дошли от всички краища на тази слънчева и топла страна, която чудувка с богатството на своята зеленина и с горещите си бои: оранжево, жълто и червено.* Т. Кюранов, Азиатски пътешествия. *Въздухът беше бистър и кристално прозрачен. Нямаше сенки, нямаше още тежка зеленина и ярки бои.* Й. Йовков, Жетварят. *Собка дрълна чаршафа и пред очите й блеснаха чистите, ярки багри на килимите.* Д. Талев, Старата къща.

багра по значение е равно на ц в я т. Употребява се предимно в художествената литература. *Листата на липите и дивите кестени пъстреехса с различни багри — от ясножълто до мораво.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Беше се съмнало вече. На изток небето плантеше в червени багри.* М. Марчевски, Остров Тамбукту. *Пожарът растеше. . .Розови багри заиграха долу по заснеженото поле.* Й. Йовков, Жетварят. *Собка дрълна чаршафа и пред очите й блеснаха чистите, ярки багри на килимите.* Д. Талев, Старата къща.

краска има книжен характер и не се различава по значение от ц в я т, но е по-рядка употреба. *Разноцветната стен — сякаш безбрежно море, се люшкаше под златистите лъчи на юлското слънце ту в жълти, ту в зелени, ту в по-пъстри краски.* Б. Балевски, Степта се пробужда. *Топлият въздух, . . , освежи гърдите й. Нежните зелени краски на ливадите успокоиха очите й.* П. Стъпов, Живот с надежда.

окраска е книжна дума, равна по значение на ц в я т. Употребява се предимно за цвят на птици, животни и др. *Северната ярбища има окраската на тундрата и е много трудно да бъде забелязана.* Й. Радичков, Неосветените дворове. *Зимно време окраската е по-тъмна, отколкото през лятото. У женската златка жълтото петно не е така ясно, както у мъжкия.* П. Петков, Следи из планините. *Окраската им* [на пчелите и осите], *най-често комбинация от жълто и черно, отдалече предупреждава насекомоядните птици.* М. Йосифов, Защитни форми и багри в животинския свят. *Всичко добиваше нова, ярка окраска. По-жълти ставаха ожълтите стърнища, тъмните угари изблеждяваха.* П. Спасов, Хлябът на хората.

шар е дума от народния език, която рядко се среща в художествената литература. По значение съвпада с ц в я т. *Гиздави летни къщици, пълнтова направа, . . , набагрени с ярки шарове, усмихват се приветливо в своята прелестна усамотеност.* Ив. Вазов, Мусала. *Беше ясна, безоблачна нощ и над черните шарове на смоковите и над високите тополи грееха звезди,* Й. Йовков, Разкази, II.

ЦЕЛЕБЕН. Вж. л е к о в и т.

ЦЕЛИТЕЛЕН. Вж. л е к о в и т.

ЦЕЛЯ СЕ, мери се.

целя се: насочвам оръжие или предмет, като нагаждам погледа си, така че изстрелът да попадне точно в целта, в обекта. *Целеше се спокойно и само за няколко минути удари осем патици.* И. Петров, Мъртво въжение. *До него русият светлолик Ангел прекалено бързо вадеше патроните от своя презрамник, прекалено бързо пълнеше пушката си и дълго се целеше, преди да стреля.* Ст. Дичев, За свободата. *Той кашляше по някоя ободрителна дума на войниците. Да бъдат спокойни, да внимават, да се целят добре.* Й. Йовков, Разкази, II. *Момчето се целеше и удари с пушката си прозореца.*

мери се в значение на ц е л я с е е с ограничена употреба. Има и терминологичен характер. *Той не бързаше, преценяваше, мереше се и удряше топката с някакво яростно задоволство.* Н. Драганов, Този малък свят. *Той се мереше дълго, преди да дръпне спуска на пушката си.*

ЦЕНА, стойност.

цена: изразената в пари стойност на една стока. *Тази година тате продаде на добра цена кожите в Пловдив.* Г. Белев, Пътувала на едно момче. *Лозето даде добър плод, а и цената на тютюна се вдигаше.* Д. Димов, Тютюн. — *Беше нещо месец преди Коледа, закарах дърва в града, стоката беше хубава, държах на цена, та си продадох много късно.* Г. Караславов, Избр. съчинения. *Помня, че поисках. . от касиера три билета за Бостон през Провиденс. Даде ми той три билета и ми поиска една по-малка цена, отколкото стоеше на разписанието.* Ал. Константинов, До Чикаго и назад.

стойност в едно от значенията си съвпада с ц е н а, но днес е остаряло. *Извадих, отброих му стойността* [на револвера] *и сящата минута момъкът изчезна.* Г. Райчев, Избр. съчинения. *Бях желал да зная каква е емлячната оценка на къщата ви и на какъв част от нея съмследницуа сте вие. . . Т. е. на каква стойност е записана в общината.* Ст. Чилингиров, Рибена кост.

Вж. с т о й н о с т.

ЦЕНЕН. Вж. с к ъ п.

ЦЕННОСТII. Вж. с к ъ п о ц е н н о с т.

ЦЕНТЪР, среда.

О б щ о з н а ч е н и е. Вътрешна част в местност, място.

център се свързва обикновено с оформено пространство, местност, населено място. Означава: вътрешна част, която се намира почти на еднакво разстояние от краищата. *В цен-*

търа на Балканския полуостров се издига един от най-величествените му масиви — Рила. Ив. Вазов, Пътни бележки. *Черни връх заема не само по височина, но и по място центъра на Витоша.* П. Делирадев, Витоша. *Двамата излязоха на малкото градско площадче. В самия му център. . . бе изградена голяма чешма с четири чучура към четирите страни на градчето.* П. Вежинов, Далече от бреговете. *Всички играчи са в центъра на игрището.*

среда в едно от значенията си се съвръзва обики. с място. По значение съвпада с ц е н т ъ р. *Излязоха най-после на един широк мегдан, с кладенец в средата.* Ив. Вазов, Казаларската царица. *Отвъд тревата на самата среда на полянката се показва малка схлупена черквица.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Мъжеш. . . ме покани в голя варосана стаичка с масичка на средата.* Ив. Вазов, Драски и шарки. *В средата на градa, където ставаше пазарят, където бяха кафенетата, дюкяните, . . . се намираше и техническата работилница на Франц Техниката.* Елин Пелин, Ян Бибиян на Дуната.

Вж. с р е д и щ е.

ЦЕНЯВАМ СЕ. Вж. у с л а в я м с е.

ЦЕПКА. Вж. ц е п н а т и н а.

ЦЕПНАТИНА, цепка, процеп, пролука, пукнатина.

О б щ о з н а ч е н и е. Много тесен дълъг отвор в дъска, скала и др.

цепнатина: много тесен и дълъг отвор в плоскост, дъска, между дъски, скала, плат и др., който нарушава нейната цялост. *Той навлезе в улицата и се спря пред ниськ, прихлупен дюкян. През цепнатините на дървените кепенци се процеждаше светлина.* Д. Талев, Железният светлник. *Пленниците чуваха ясно как те удрят дъските над главите им. През цепнатината отгоре почна да идва виделина.* Ст. Загорчинов, Избр. произведения, III. *Кьсото му кожухче е нацепено и из цепнатините изскочила вълна.* Елин Пелин, Аз, Ти, Той. *Тук сколата се гъвваше навътре като мидена черупка. През тясната цепнатина се виждаше дупка.* Ем. Коралов, Дъщерята на партизанина. *Светлината, която се промъкваше през цепнатината на завесата, изведнъж угасна.* П. Стъпов, Гласове от вековете.

цепка: неголяма цепнатина в дъска или на плат. *Постоя един миг, загледан в цепката между две от дъските на вратата.* Т. Харманджиев, Краят на едно детство. *Сега прозорците и на хана бяха закрити с капаци, ала през цепките им проникваше светлина.* Ст. Дичев, За свободата. *През цепките на вратата влизаше остра бяла светлина.* П. Вежинов, За честта на родината. *Главата й беше обвита с чиста, бяла кърпа и се виждаше само една цепка, която за очите.* Д. Талев, Илинден.

процеп: дълъг, тесен отвор в нещо (в дъски, скали и др.), разделящ на две повърхността му, която е цялостна или е била цяла. *Петко бе някъде из горния кат и през процепите на затворените капаци наблюдаваше какво става наоколо.* Ст. Сиврие, Петко войвода. *Когато Елка се събужда, първите зари на ранното сълнце блестят през процепите на прозорците.* Ив. Карановски, Разкази, I. *Запалили фенерите и потъпали в черното гърло на пещерата. . .Инженерът огледал процепите.* Н. Тевхолов, Дни като другите.

пролука: неголям отвор между неприлепнали или спукани дъски, непритворена врата, тясно пространство между предмети и др. *Портата се разтресе, затропаха някакви железа и отете двери полека-лека се отделиха и хлътнаха назад. През пролуката, която ставаше все по-широка, засвети пламъкът на факла.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *След няколко минути отвътре трепна светлинка, която едва се процеди през тесните пролуки на капаците.* К. Калчев, Живяте помнят. *Птицата стигна до плета. . тя намери малка пролука, проврян се през пролуката и изчезна в градината.* Й. Радичков, Скални рисунки. *Високи дървета — брези, кленове, липи, дъбове — шумяха над главите им. Алеята е засенчена като тунел. В светлите пролуки между дърветата се чуват гласове на славеи.* А. Каралийчев, Спомени. *Козарят първо натуря борина. . Нареди отгоре дъбови дърва тъй, че да има пролуки между тях.* Й. Радичков, Скални рисунки.

пукнатина: тесен, дълъг отвор, който разкъсва дълбоко навътре някакво твърдо тяло, образуван обики. от изсъхване,напор, удар и др., без да причинява разпадане на тялото. *Земята се спичаше, черноземите се пукаха. . .Щурци, скакалци. . разни буболечки пълзяха из дълбоките пукнатини.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Цял месец не падна капка дъжд. Полето посъхна. Напреко през нивите се отворихи широки пукнатини.* Х. Русев, По стръмнините. *По гранвата кора на дърветата, в пукнатините са се солекли ледени жилки.* З. Сребров, Избр. разкази. *Вятърт се усиляваше, пшеничето на щурците ставаше все по-тревожно и те се криеха в пукнатините на скалите.* А. Дончев, Време разделно. *Той оглежда стените, мисли, . . , да замаже пукнатините, да донесе вар и да белоса.* Й. Радичков, Скални рисунки. *Пукнатина на чаша. Пукнатина на чиния.*

ЦИВРЯ. Вж. п л а ч а.

ЦИГАРА, папироса.

цигара: увити в тънка книжна тръбчетка ситно нарязани тютюневи листа за пушене *Бестати запали цигара и дръхна дълбоко няколко пъти от дима.* А. Гулянски, МТ станция

Гаачев го попита за техния офицер, после запали цигара и запуши. Й. Йовков, Чифликът край границата. *Те* [хъшовете]. . , *приспгахи към големия пакет с рязан тютюн, . . , пълнеха луличките си, чибучетата, свиваха цигара след цигара и пушеха с наслада.* Ст. Дичев, За свободата.

папироса днес е остаряла дума, която по-рано се е употребявала за готова фабрична цигара. *Геров потърси дулата си, не я намери, присегна за цигарницата, . . , взе една папироса и я запали.* Ст. Дичев, За свободата. — *Та нищо повече няма от тютюн. Пакети за войниците, папироси — за офицерите.* Й. Йовков, Песента на колелетата.

ЦИЦА. Вж. г ъ р д а.

ЦИЦИЯ. Вж. с к ъ п е р н и к.

ЦУПЯ СЕ. Вж. м р ъ щ я с е.

ЦЪРКВА. Вж. ч е р к в а.

ЦЯЛ. Вж. с ъ щ и н с к и.

ЦЯЛОСТЕН, пълен, всестранен, основен.

О б щ о з н а ч е н и е. Който обхваща нещо от всички части, страни.

цялостен: който разглежда всички части, елементи на нещо от гледище на единно становище, така че да установи съотношение между тях. Има книжен характер. *Първият въпрос, който се поставя пред литературния историк, е — в кой период да извърши цялостното разглеждане на известен автор.* Г. Цанев, Странници от историята на българската литература. *Отделните преустройства се сливаха в един съгласуван и цялостен план, който централизираше управлението на фирмата.* Д. Димов, Тютюн. *Предложих да заведем детето на поликлиниката и да го подложим на цялостен преглед.* П. Незнакомов, След нас потоп. *Цялостен преглед на машините.*

пълен в едно от значенията си е: който включва всички елементи, в който няма пропуски. *Едни плачеха, други проклинаха, трети мълчаха убийствено, така щото грозната картина беше пълна по всичките линии.* Зах. Стоянов, Записки по българските въстания. *Пълно събрание на съчиненията на Ив. Вазов.*

всестранен: при който се държи сметка за всички фактори, разновидности, предвиждат се всички възможности или който се отнася към тях. *Правителството ще положи всестранни грижи за развитието и разцвета на народната култура.* Г. Димитров, Съчинения, III. *На рилския конгрес на Организацията миналата есен са взети решения и за просвещението на тоя народ, за неговото всестранно издигане.* Д. Талев, Гласовете ви чувам. *На младото театрално поколение от все сърце желая сериозни успехи за всестранното укрепване на нашия театър.* Ст. Грудев, Адриана Будевска. *Партията се заела с всестранната подготовка на въстанието.* История.

основен: чрез който се проверява начинът, по който нещо е възникнало, насочен е към главните, изграждащите го съставки. *Мистър Де ла Падуа пристигна рано-рано и направи основна проверка на всичко, извършено от работещите на нощната смяна.* Ал. Бабек, Малкият емигрант. *Но при спирата българска граница те бяха подложени на основен разпит и тук експертът показа документа от Макронис.* Д. Димов, Тютюн. *Новият състав на сегашната комисия намира, че работата ви е съвсем неподходяща за момента и се нуждае от основна преработка.* Св. Минков, Избр. произведения. *Тя изми всички прозорци и врати, изтупа килимите, лъсна паркета — направи основно чистене на жилището.*

ЦЯР. Вж. л е к а р с т в о.

Ч

ЧАД. Вж. д и м.

ЧАДЪР. Вж. п а л а т к а.

ЧАКАМ, очаквам.

чакам: намирам се някъде и съм с насочено внимание, с насочени мисли през цялото време, докато да дойде някой, да стане нещо, след като предварително зная, известно ми е за това и имам отношение към него. *Все на прага стоиш и навън гледаш. Знам аз, знам кого чакаш.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан. *Наскоро Лепо отиде войник. . . — Ти ще ме забравиш! — казваше Лепо жално. — Никога, никога! Ще те чакам да се върнеш.* Елин Пелин, Летен ден. *Тя чакаше някакво известие, тя не се съмняваше, че рано или късно ще й дойде известие.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Една сутрин се заоблачи, взе да роси и сеновчани, които само чакаха да падне дъжд, та да излязат да орат, оставиха кой каквато работа беше наумил да върши.* Й. Йовков, Чифликът край границата. *Ще чакат да се мръкне, за да ни изкарат на позиция.* Л. Стоянов, Холера. *Бестати имаше търпение с години да наблюдава едно и също растение, с години да чака резултат от направен опит.* А. Гулящки,

МТ станция. *Ще те чакам пред театъра в 7 часа. Чакам отговор. Чакам трамвай. Чакам влака.*

очаквам: намирам се в напрегнато състояние, вниманието ми е ангажирано по повод на нещо, за което съм сигурен, че ще стане (но не зная точно кога) и към което имам отношение. В случая процесът на действието е по-силно изразен. — *Кога ще се върнат? — Тая вечер си очакваме.* Ив. Вазов, Казалярската царица. *През това лято очаквах него и майка си на гости тук и щях да ви ги доведа.* Ст. Костов, Избр. творби. *Мичкин продължаваше да очаква втори залп, но такъв не последва.* Д. Димов, Тютюн. *С нетърпение очаквам писмо от тебе, макар и да зная, че не мога ти скоро да получа.* Ив. Вазов, Писма до Евгения Марс. *Младите четящи очакват с нетърпение деня, в който ще стъпят на родна земя.* Ив. Унджиев, В. Левски, биография.

ЧАРОВЕН. Вж. о ч а р о в а т е л е н.

ЧАРШИЯ. Вж. п а з а р.

ЧАСОВИ, часовой.

часовя: въоръжен войник на пост, който охранява за определено време някакъв обект. *А ордията завинтиха отпред, на кърмата и горната палуба, и там винаги стоеше часови с карабина.* Н. Антонов, В открито море. *Но как да проникнем в казармата. Нали я пазят часови с пушки на рамо.* П. Незнакомов, Ако бях млад. *Последва заповед за увеличаване на охраната край палатката на командира. Специалните нощни часови до нея станаха двама души.* П. Илиев, В леговището на вълците. *Хаджията лина мълчаливо край часовия. Часовият не се реши да го попита за смяна, а му се струваше, че би трябвало отдавна да бъде сменен.* Д. Талев, Гласовете ви чуват.

часовой съвпада по значение с ч а с о в и, но днес не се употребява във военната терминология. *Зад решетките се виждаше часовой с натъкнат на пушката нож.* М. Марчевски, Повести. *Притихна лагерът. . . Дъбово спят другарите. Бди само часовоят.* В. Георгиев, Партизански песни.

ЧАСОВОЙ. Вж. ч а с о в и.

ЧАСТ, дял, пай.

част: нещо, отделено от дадено цяло, получено при разделянето, разпределянето му, или известен брой, количество, получено при разделяне, разпределяне на целия брой, цялото количество. *Сетне Гърбушката . . разряза всеки един хляб на осем равни части и ги раздаде на партизаните.* М. Марчевски, Митко Палаузов. *Сила им* [на гостите] *повече, даде им и по-голямата част от баницата, която беше разточила.* Й. Йовков, Ако можеха да говорят. *Беше скътал доста пари. И тъй като нямаше найде никого, завещал беше част на черквата, част на училището.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан. *Голяма част от тия превода бяха на Величкова.* Ив. Вазов, К. Величков, Периодическо списание, I. *След смъртта на баща си децата получиха по една идеална част от къщата.*

дял: това, което се пада някому при делба, делене на нещо цяло (обикн. имот, пари). *След жетва той повика по-първите хора и най-напред разделиха снопите по равно на четири дяла: един за Божан, друг за Петър, трети за Павел, а четвърти за него самия.* Елин Пелин, Гераците. *Умря Минчо, а по закон снахата ще вземе дял от имота.* Г. Караславов, Татул. *Още приживе той даде дял на двете си дъщери, омъжени в съседни села.* Кр. Григоров, Новодомци. *Ние продадохме чифлика. Мария получи своя дял.* В. Геновска, Седем години.

пай е дума от народния език, равна по значение на д я л. *Всеки от дружината — . . . — имаше вече не малко сухи пари от пая си. Едничък главатарят — . . — нямаше нищо настрана.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време. *Куман раздели трите хляба така, че всекиму се падна равен пай.* Ст. Загорчинов, Избр. произведения, III.

ЧАСТЕН. Вж. л и ч е н.

ЧВОР. Вж. ч е п.

ЧЕВРЪСТ. Вж. п ъ р г а в.

ЧЕДО. Вж. д е т е.

ЧЕЗНА. Вж. л и н е я.

ЧЕИЗ. Вж. з е с т р а.

ЧЕЛЕН, предн.

челен: който превъзхожда другите с това, че е пред тях, който поради качествата си е пред тях и към който по тази причина те се стремят. *Ние, ученищите, заедно с учителите бяхме заели челните места. След нас се редяха чиновниците, зад тях търговците и еснафът, а по-нататък народът.* Г. Белев, Патилата на едно момче. *Дружината на капитан Талигаров беше изпратена в предна охрана и челните ѝ постове се намираха само на няколкостотин метра от турската граница.* Д. Кисьов, Щастието не идва само. *Ние често казваме: комунистите за пример, комунистите в челните редици, по тях да се равняват всички. . .Първи в боя на най-опасните места, най-находчивите в разузнаване.* В. Нешков, Настъпле-

ние. *В челната колона, веднага след началника, идеше знамето: червеноснило, на едното поле с християнски кръст.* Ст. Дичев, За свободата. *Челен отред.*

преден: кой то се намира напред, пред другите, или който е пръв, на първо място, при извършването на нещо. *Той, . . , трябвало да бъде в обоза, но още при мобилизацията го изкарали два набора и го зачислили на предна линия.* Л. Стоянов, Холера. *Конете на предните стражи, както и на тия, които бяха вляво и вдясно, се раздвижиха в далечината и току се спуснаха напред.* Д. Талев, Самуил. *Българската Комунистическа партия е преден организиран отряд на работническата класа в България.* Устав на БКП. *Прогресивните хора по цял свят са в предните редици на борбата за мир.*

ЧЕЛНИК. Вж. п ъ р в е н е ц.

ЧЕЛО, лоб.

чело: горната част на лицето, над очите и веждите. *На лице бе взел много от чертите на майка си: високо, полегато чело, тъмни кестеняви вежди.* А. Гуляшки, Любов. *Момъкът застана до вратата — тъмъ, строен. . . Учител Радко забеляза най-напред очите — големи, тъмносини. Над тях високо изпъкнало чело.* Д. Марчевски, Дошло е време. *Бяла предбрадка небрежно бе паднала над чело, да засени хубавото й лице.* Елия Пелин, Летен ден. *Черти и тъмки като гайтан вежди, бяло и умно лице, високо чело, . . — ето какво е коприщенската жена.* Л. Каравелов, Българи от старо време. *Ниско чело.*

лоб с книжна дума, равна в едно от значенията си на ч е л о. Употребява се обикн. в литературна със старинни сюжети. Среща се понякога и с постилна отсянка. *На тоя подъ дежение мъж с отдавна нестригани мустаци и безредно наболи брада. Хлътнали бяха страните му и любът се очертаваше от слабост под бледата кожа на лицето.* П. Спасов, Грехонната любов на зографа Захарий. *И кога се врьщаше* [цар Петър] *към Преслав, нещо чисто и крехко се разби в душата му, та кръв оплиска сърцето на царя — а любъ му се сбърчи и по устните му се вряза горчива гъмка.* Н. Райнов, Книга за царете. *Отец Ефрем дълго мълча, без да отмести поглед от скута си. Веднъж само прихвана лоб, като да изтрие неизбъл пот или да проправи пътина на истината в душата си.* М. Смилова, Друм се вие. *Изпити, хлътнали страните / по мрачен лоб чърти дълбоки — / това са, явно е, следните / на изпитания жестоки.* П. К. Яворов, Антология.

ЧЕЛЯД. Вж. с е м е й с т в о.

ЧЕП, чвор, сък.

чеп: основната, най-долната част на отсечен клон, останала в стъблото на дърво или в дъска, греда — мястото, където е имало клон. *Той съблече горната си дреха, . . . и я закачи за един чеп на дървото.* Гр. Угаров, По следите на заточника. *Такъв бряст нито сте виждали, нито ще видите никъде. . . А горе, до два човешки боя, нямаше клонче, никакъв чеп.* Г. Караславов, Избр. съчинения, VIII. *Подъ постлан с изтъркани дъбови дъски, по които тук-таме личаха неиздланите добре чепове.* К. Калчев, Живите помнят. *Тя* [портата] *беше сцъпата — висока, прогнила от времето. . . Ето и дупчицата от падналъ чеп, през която невеждж сьм надзъртвал скриптом.* сб. Стършел.

чвор е равно по значение на ч е п, но се употребява в разговорната реч. *Следите на пожара и сега личат върху силния дъпер на дървото — кора попукана, овъглена, чворове, задръстени със смола.* Н.Хайтов, Шумки от габър. *Най-яко* [дърво] *е крушата. Там няма шупли. И клепт. Ама пък чворове има.* Ст. Д. Даскалов, Есенно сено. *Дори сам ходи веднаж чак по Киченско да си избере най-добро дърво — добре израсло, сухо и чисто от чворове.* Д. Талев, Железният светилник. *Нямаше защо да стои пред вратата и да надзърта през една крива дупка, образувана от избит чвор.* Г. Караславов, Избр. съчинения, VI.

сък също е равно по значение на ч е п, но се употребява рядко. *И мах един дрянов кривак, . . Още като младока го годих в една падинка и го пазех, кастрех клонките по него да няма сетне ськове, отгледах си го и когато порасна, го отсякох.* И. Волен, Между два свята. *И чак когато се настани, разбра защо това кънче не е заето досега. Там се подаваше половината навън главата на не добре зачукан гвоздей. А на няколко сантиметра от него се издаваше дебел сък и като се лепнеше върху тях, те бодяха отдолу.* Т. Харманджиев, Крилато време.

ЧЕРВЕНИНА, румянина.

червенина: ясночервен цвят, който се появява временно на лицето, на хоризонта при изгрев или залез слънце, при пожар и др. *И неочаквано за самата нея тя се изчервя, усети как пламна цяла и тая червенина чудно хармониране с цвета на косите й.* Д. Спространов, Самообречение. *По хлътналите страни, по цялото му лице изби гъста червенина, очите му горяха като две сини пламъчета.* Д. Талев, Гласовете ви чувам. *На изток небето се заливаше от червенината на зората.* Й. Йовков, Жетварят. *Слънцето бе заляло, над равнината лежеше червенина.* П. Вежинов, В полето. *Пожарите на горите се сливаха с червенината на залеза.* Кл. Цачев, Свят широк.

румеШка: светъл, по-слабо червен цвят, който се появява временно на лицето или на хоризонта при изгрев слънце. *Лека, едвам видима румеНка обагри бледите му бузи и с нищо друго не показа той своите мисли в тоя час.* Д. Талев, Самуил. *И изведнъж по смъртно бледото му лице мина едва забележима румеНка.* П. Вежинов, Нашата сила. *Далече на изток се появи тръната румеНка на зазоряването.* П. Вежинов, Далече от бретовете.

ЧЕРКВА, църкВа, храм.

черкВа: сграда, в която се извършва християнско богослужение и религиозни обреди, както и самото богослужение или институция, която ръководи религиозния християнски живот. *Не беше като тия села, през които бяхме минали — белееха се хубави къщи, . . . една черква извисяваше кубето си и кръстът й светеше като запален.* Й. Йовков, Старопланински легенди. *Те отиваха на богомолие във Великата Лавра, в черквата Св. Четиридесет Мъченици, дето днес служеше патриархът.* Ив. Вазов, Светослав Тертер. *На длиннатна вечерня не се влизаше в черква, преди да ударят тържествено камбаните.* Елин Пелин, Под манастирската лоза. *Отхвърляне обвинението, че стоиа проводник на византийска политика в Средна Европа, отхвърляне обвинението, че създава нова черква, твърдеше, че стремежът му е само да създава по-силни оръжия за установената вече християнска черква.* Й. Вълчев, Стърала към небе.

цЪркВа: съвпада по значенене с ч е р к в а, но се употребява днес предимно за организация на религиозния християнски живот. *Откакто се обяви българската народна църква за независима и отхвърли гръцкия патриарх, преспанската община, . . . пращаше в Цариград до петдесет и повече лири годишно за нуждите на общото народно дело.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Аз ще му въздействувам да се завърне в лоното на светата църква.* К. Калчев, При извора на живота. *В патриаршеската църква служеше сам патриархът, а там бяха и цар Роман, и Самуил Мокри, и всички боляри и войводи.* Д. Талев, Самуил. *Людете влизаха в църквата, шепнеха имената на бога, на богородица и Исуса, лепеха свещи по свещниците и се кръстеха.* Д. Талев, Илинден.

храм е също книжна дума. В едно от значенията си е: сграда, в която се извършва християнско богослужение и религиозни обреди. Употребява се с отсянка на тържественост, за израз на почит към свето място. — *Дано да ми даде господ дни да изградя новата черква! Тя ще бъде храм господен!* А. Каралийчев, Птичка от глина. *Прочутата Асеневска епископия гърмеше от звука на клепалата на многобройните си черкви и на камбаната на храма св. Възнесение.* Ив. Вазов, Светослав Тертер. *Четете да знаете, [. . .] как е цар Асен тук храмове градил и дарове правил.* Ив. Вазов, Лирика, I. *По желанието на жителите от селото ние са отправихме със сичкото население към божиия храм, за да се отслужи литургия за успеха на българското оръжие.* Зах. Стоянов, Записки по българските въстания.

ЧЕРНЯ. Вж. п е т н я.

ЧЕРПЯ. Вж. г р е б а.

ЧЕРТА, линия.

черта: тънка права следа, прокарана с молив, перо и под. върху повърхност,или видимо очертание в далечината, което отделя нещо от друго. *Марин се навеждаше, натискаше линийката, дръпваше черта с подострения молив.* Кр. Григоров, Новодомци. *Но една дебела черта със син молив беше теглена въ словата.* Ив. Вазов, Пъстър свят. *Колко надалеч се вижда, как равна е чертата на хоризонта и как, проточена като конец, върви към едната страна, върви към другата, върви сякаш към двата края на света!* Й. Йовков, Приключенията на Гороломов. *На другия край на небет,* високо над чертата на леса, поглеждаше сребърният бял месец. Ст. Загорчинов, Ден последен.

линия в едно от значенията си е равна на ч е р т а, но има сравнително по-ограничена употреба. *Имаше и странния навик да подчертава много често някои пасажи, . . Когато за първи път го заварих да тегли тия свои линии, той се смути.* Й. Йовков, Разкази, II. *Понесени от вятъра, ято бели чайки с кръськ отлетяха към димната линия на хоризонта.* А. Каралийчев, Спомени. *Небето се сливаше с меките линии на хълмовете в сьнлива утринна омара.* П. Вежинов, Нашата сила. *Права линия. Крива линия.*

ЧЕРТОГ. Вж. д в о р е ц.

ЧЕСТ. Вж. у в а ж е н и е.

ЧЕСТЕН, почтен.

честен: който винаги се ръководи от чувство за нравствена отговорност, който не е способен на долни, престъпни постъпки или който отразява такова поведение, отношение. *Но аз съм честен човек и не мога да лъжа, щто да клеветя.* Ив. Вазов, Повести и разкази. *Честен до крайност, . . . неспособен за подмилване пред началството, той и не беше му спечелил благоволението.* Ив. Вазов, Казаларската царица. *Когато излезе от затвора, имаше само едно желание: да се радва на божия свят и да работи като мирен, честен човек.* Й. Йовков, Женско сърце. *Аз имах честно намерение: да я направя християнка и да се венчая за нея.* Ив. Вазов, Към пропаст. *Макар че на стари години съм принуден да тичам подир гове-*

дата, . . , не се опликвам, защото изкарвам с честен труд хляба си. А. Каралийчев, Малкият орач. *Честен платец. Честна постъпка.*

почтен: който не с опетен с безнравствени или противообществени прояви, поради което е достоен за уважение, ползва се с добро име пред другите, или който отразява такова поведение, отношение. *Значи познаваш добре хората от селото. Посочи ми двама, трима най-честни, най-почтени, които ми са необходими за съвет и съдействие.* Елин Пелин, Аз, Ти, Той. *Твърде почтен гражданин съм, плащам данък на царщината.* Ив. Вазов, Драски и шарки. *Дядо Власи дигна ръка. — Стой! Ние сме почтени хора и с добро ще се разберем.* А. Гуляшки, Село Ведрово. *Какво положение ще дадете на моето дете? — Как какво? — Ще гарантирате ми на майка му и на него едно почтено име в обществото?* Ст. Чилингиров, Рибена кост.

ЧЕСТИТ. Вж. щастлив.

ЧЕСТИТЯВАМ, поздравявам.

Сн. вид: **честитя, поздравя.**

честитявам: изразявам писмено или устно някому благопожеланията си по случай някакъв празник, някакво приятно, радостно за него събитие. *Днес Ви е имен ден и аз дойдох да Ви честитя и поднеса тоя скромен букет.* Елин Пелин, Щъркови гнезда. *По големи празници подпадаскалът повеждаше учениците по къщята на търговците, да им честити с песен светлия празник.* Ив. Вазов, Чиновци. *Та дори и да си се оженил, пак можеше да ми се обадиш да ти честитя.* Сл. Македонски, Елена земя *на стила. Някои колиши и приятели, като му честитеха новия дом, хвалеха го.* Т. Влайков, Съчинения, II. *Съдът произнесе оправдателна присъда и в коридора около Спиро се тръпнаха да му честитяват.* Д. Константинов, На живот и смърт. *Честитих му празника с картичка.*

поздравявам в едно от значенията си **е:** изразявам устно или писмено хубавите си чувства, радостта си, високата си оценка към някого за някакъв негов успех, сполука, постижение и, по-рядко, изразявам благопожелания по случай някакъв празник или радостно събитие. *Те* [отличниците] *застанаха пред директора, който им раздаде свидетелствата и лично ги поздрави за тяхното старание и успех.* Ал. Бабек. Малкият емигрант. *Най-близките до трибуната се втурнаха да поздравяват оратора.* В. Геновска, Седем години. *Изведнъж гръмна от там високо ура. Навярно бригадният командир поздравяваше войниците с победата.* Й. Йовков, Разкази, II. — *Вие ли сте му баща? — попита Джим. — Не — отговори бай Михал. — Защо? — Защото, ако му бяхте баща, щях да Ви поздравя, че имате прекрасен син.* Ал. Бабек, Малкият емигрант. *Онзи ден ти телеграфирах да те поздравя с 80-годишнината, но е една кратка телеграма мога ли аз да изразя чувствата, които вълнуват душата ми.* Ал. Константинов, Съчинения, I.

ЧЕТА, дружина.

чета: организирана група от въоръжени хора, въстанали, опълчили се срещу властта, които се борят за освобождаване на народа от потисничество. *Бачо Киро, . . , е взел участие в Априлското въстание. Бил е войвода на чета и се е сражавал в Дряновския манастир.* Зл. Чолакова, Бачо Киро. *Народът по онзи места вече за оръжието се лови. По Стара планина чети ходят.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Сълото стана и с другите бежанци панагюрци, които пристигнаха тая нощ на Еледжик да търсят защита при войводата и неговата хъркновата чета.* Зах. Стоянов, Записки по българските въстания. *Само в няколко района по това време действуваха партизански чети.* Сл. Трънски, Неотдавна.

дружина: хайдушка чета по време на османското робство в България. *Нено имаше малък брат хайдутин. Той водеше една хъркновата дружина в Балкана, нападаше турците, закриляше поробения народ и разгаряше пламък в младите сърца.* А. Каралийчев, Приказен свят. *Левски догонва четата в Балкана. Дружината премишава Осъма, спуска се до Троянския манастир.* Ив. Унджиев, В. Левски, биография. *Един бе Чавдар войвода — | един на баща и майка | един на вярна дружина.* Хр. Ботев, Съчинения.

ЧЕТЕЦ. Вж. читател.

ЧЕТЛИВ, ясен.

четлив: който бързо и лесно, без затруднение може да се прочете. *На гърба на картичката беше написано със ситен, но четлив почерк: „Ела незабавно по много важна работа."* К. Калчев, Двама в новия град. *Те* [писмата] *са писани на дебела, старинна хартия, с едър и много четлив почерк, на смесено черковно-славянско наречие.* Ив. Д. Шишманов, Константин Г. Фотинов. *Станка . . , отвори корицата и се загледа в първата страница. С едри, четливи, красиви букви беше написано: „Алдъм на Борис Т. Тъкачев."* Г. Караславов, Обикновени хора.

ясен в едно от значенията си се свързва с почерк, с написан текст. Означава: който лесно, веднага се разбира, тъй като буквите са точно, отчетливо и добре написани. *Моля те, . . , пренеши ми на чисто приложения ръкопис. Още по-добре помоли Миша да направи това, той*

има ясен почерк също. Ив. Вазов, Писма до Евгения Марс. *Ръкописът е ясен. Леко, без затруднение се чете.*

ЧИНИЯ, **блюдо, панница.**

чиния: разлат съд от порцелан, фаянс, стъкло и др., в който се поднася храна и от който се яде. *Тя първото се разшета, сложи хлъб и чинии на софричката, насипа и гозба от тенджерата.* М. Марчевски, Митко Палаузов. *На кръглата писка масичка тя започна да реди чашите, чиниите и закуските.* М. Грубешлиева, Пред прага. *Тя сложи пред него чинията с пържените яйца.* М. Марчевски, Повести. *В това време един келнер тържествено донесе ракия и две-три чинии с нарязани кисели краставички.* Елин Пелин, Аз, Ти, Той. *Чугунена чиния.*

блюдо: плитък, разлат съд, в който се слага, поднася храна. Тази дума днес се употребява в литературни произведения, при характеристика на по-стара епоха или за придаване на колорит, тържественост. *Я последни, готвачите се разшетаха. . . Наистина един през други влизаха и излизаха цареки слуги със запретнати ръкави и препълнени блюда.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *А Рослава излезе отново, сега с блюдо месо и блюдо мед в ръка, приближи Самуила и като се наведе, подреди блюдата на кърпата.* А. Довчев, Сказание за времето на Самуила. *Масите бяха покрити с бели тъкани покривки. . . Също забеляза, че пред всекого имаше сребърно блюдо.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Бялата покривка на масата се закриваше от блюда, стъкла и чаши.* Й. Йовков, Разкази, I.

панница в едно от значенията си е: чиния, обикн. пръстена, която се употребява в селския бит. *Мигом пред очите му се разкри трапезата в чифлика Чардаклия. — Вареш пилета. . .Кисели кафяви маслини в две плитки шарени панници.* А. Каралийчев, Птичка от глина. *Пепелта пред огнището сметена, менките окачени на дървени куки. Над тях по лавиците лъщяха чисти сахани и панници.* Д. Марчевски, Дошло е време.

ЧИНОВНИК. Вж. с л у ж и т е л.

ЧИНЯ. Вж. п р а в я.

ЧИСЛО. Вж. б р о й.

ЧИСЛЯ СЕ. Вж. с п а д а м.

ЧИСТ. свеж.

чист се свързва с цвят, багра. Означава: който е ясен, не е примесен с друг цвят, не е помътен. *Цветовете в гъбера — червеният, жълтият, оранжевият — бяха чисти. Картината прави впечатление с чистите си тонове. Чисти багри.*

свеж в едно от значенията си се свързва с цвят, багра. Означава: **който е ярък** или е запазил яркостта си, който не е блед, не е избелял. *Цветовете на килима са съвсем свежи, запазени. Картините на този художник са в свежа гама от багри.*

Вж. н е п о р о ч е н.

Вж. с в е ж.

ЧИСТОКРЪВЕН. Вж. п о р о д и с т.

ЧИСТОСЪРДЕЧЕН. Вж. и с к р е н.

ЧИТАВ. Вж. н е в р е д н м.

ЧИТАТЕЛ. четец.

читател: лице, което чете литература, или лице, което редовно чете, следи книги, списания, вестници и под. *В тази книга, във от общите научни знания, които дава на читателя, авторът разглежда вещо някои теоретични въпроси.* Ст. Грудев, Бележити българи. *Читателите могат да кажат и те своето мнение, когато изчетат това, което сега захващам.* Ив. Вазов, Повести и разкази. *Влиянието на Смирненски порасна още повече — вече не хиляди, а десетки и дори стотици хиляди читатели у нас и в чужбина ценят огромния му талант.* в. Народна култура. *През миналата година нашите читатели посетиха чрез страниците на списание „Космос" много страни и непознати светове.* сп. Космос.

четец в едно от значенията си съвпада с ч и т а т е л, но има остаряващ характер. *Тая живо написана книга* [Славянобългарската история] *е била твърде интересно четиво за българина: . . . Будила е любознателността на българския четец.* Б. Пенев, Начало на българското възраждане. *За да улесня четците, прибавям в края малко речниче с тълкуване на някои от тия думи.* Т. Влайков, Съчинения, I. *В нея* [комедията „Вестникар ли"] *е даден типът на един вестникар, който изпъква един страстен четец на вестници.* Б. Ангелов, Литературни статии. *Наградени бяха с подходящи книги най-редовните четци при читалищната библиотека.* в. Отечествен фронт.

ЧОБАН. Вж. о в ч а р.

ЧОВЕК. Вж. м ъ ж.

Вж. с ъ п р у г.

ЧОВЕКОЛЮБИВ. Вж. ч о в е ч е н.

ЧОВЕКОМРАЗЕЦ. Вж. м и з а н т р о п.

ЧОВЕКОНЕНАВИСТНИК. Вж. м и з а н т р о п.

ЧОВЕКОЯДЕЦ, людоед, канибал.

човекояде: всеки от някои диви, първобитни племена, който яде човешко месо. *В спомнените на някои пътешественици се говори за човекоядци от диви, тихоокеански племена.*

людоед и **канибал** са книжни думи, равни по значение на ч о в е к о я д е ц. *Като людоед и канибал* са книжни думи *лица, нему му се стори, че е паднал в ръцете на людоедите или някой тихоокеански остров.* Ив. Вазов, Утро в Банки. *Но да изтезаваш или да накоредиш в някой тихоокеански остров. . . и беззащитна жертва, . . , това е варварщина на канибал.* Ив. Вазов, Пъстър свят.

ЧОВЕЧЕН, хуманен, човеколюбив.

човечен: който уважава човека и притежава доброта, отзивчивост, справедливост и други положителни качества, присъщи на добър човек, или който с проява на такива чувства. *Борис беше студен и жестоко към хората, а Костов — отзивчив и човечен.* Д. Димов, Тютюн. *Справедливи, тоа ще рече да сме човечни, да обичаме другаря си, когото сѫдим, да сме добри.* А. Гуляшки, Село Ведрово. *С последната си повеля — Радуил и Сокол да бѫдат пуснати от тъмницата — царският съветник се представи пред людете човечен.* М. Смирнова, Друм се вие. *Старият войник воинга бавно погледа си и аз усетих, че през тялото му мина кратка трепка; така дълбоки, човечни, умни и сериозни бяха очите му.* П. Вежинов, Втора рота.

хуманен: който проявява отзивчивост, великодушие, обикн. към болните, страданията на другите, или който е израз на обич, на грижа към човека, към хората. *В отношенията си към местното население той бил изключително хуманен. От своя страна и негрите го смятали за свой близък приятел и често се обръщали към него за съвет и помощ.* сп. Наука и техника за младежта. *Вие трябваше да се обърнете към прокурора, той е образован и хуманен человек и уверен съм, че ще Ви защити, ако всичко тръ, което ми разказвате, е истина.* Ал. Константинов, Съчинения, I. *Хуманно отношение. Хуманна постъпка. Хуманни идеи. Хуманни цели.*

човеколюбив с книжна дума. Означава: който изпитва обич към хората и се ръководи от нея в постъпките си или е израз на обич към хората. Има сравнително рядка употреба от нея в постъпките си или е израз на обич към хората. *Той е среден на ръст, с обло лице и сини очи, . . Духовит и много обичителен, човеколюбив, храбър и готов на жертви.* Ж. Колев и др. Черезноармейци, български партизани. *Човеколюбива постъпка.*

ЧОВКА, клюн.

човка: рогов израстък от две части — горна и долна — в края на устата на птица, с който тя кълве, яде. *Когато зной настъпи, . . , птиците се крият в дълбоките гора с разтворени от горещинните човки.* Й. Различков, Ние, врабчетата. *Откъм дълбоката гора прилетяха двойка птички. Кацнаха върху брезичката край потока и закълваха клюнките. Чистеха човките си.* Ив. Хаджимирчев, Овчарчето Калятко. *Квачката стоеше до панщата с нечиста вода, топваше човка в нея, после вдигаше глава да преглъне.* Цв. Ангелов, Честна дума. *Някои от тях* [щърковете] *носеха в човките си дъли пръчки, други пък носеха по-малки съчки, трева, мех.* О. Василев, Дивата гора.

клюн е равна по значение на ч о в к а, но е сравнително с по-ограничена употреба. *Петко се радваше на петлето, дала отстрани. Не смееше да го докосне. Я какъв клюн има! Ако го кълве?!* Л. Галина, Лястовичката. *Кълвач почука наблизо дърво с клюна си.* Й. Различков, Скални рисунки. *На десетина лакти от кочиша, . . , с разтворени нокти и зейнал клюн се виеше ловджийския сокол.* Ст. Загорчинов, Ден последен.

ЧОВЪРКАМ. Вж. ч о п л я.

ЧОПЛЯ, човъркам.

чопля: разравям плитко повърхността на нещо, обикн. със заострен предмет, като правя малки бразди, дупки или ровя в нещо, за да отделя, извадя съчета, частици оттам. *Той ту вседвидаше глава надолу и чоплеше с пръчица пръстта пред себе си, . . , ту поповдигаше очи под отворения прозорец.* Кр. Григоров, Разголчани. *Десната му ръка напипа дупка в стената и без да иска, се залови да я чопли.* К. Петканов, Преселници. *Той се поприведе над чинията си и започна да чопли нещо с вилицата.* Г. Караславов, Избр. съчинения, IV. *Глухонемият започна да обикаля из полето. . .Той чоплеше със заострена дрянова тояга, вадеше корени и луковици. . и се връщаше направо в селото.* Г. Караславов, Селски истории.

човъркам: чопля навътре в нещо. — *Цаче! — подвикна той на Цана, която човъркаше с клечка из пръстта до стобора.* Д. Немиров, Братя. *Радиоинженерът човъркла бобинате с нож.* Л. Михайлова, Жеш. *Росинка изпълняваше точно указанията му* [на лекаря], *но не смееше твърде да човърка раната.* Д. Ангелов, На живот и смърт.

ЧОРБА. Вж. с у п а.

ЧОРЛАВ. Вж. р о ш а в.

ЧРЕВОУГОДНИК, гастроном.

чревоугодник: човек, който си угажда в яденето и обича да яде ястия по свой вкус. *От вчера беше му се приляла агнешка чорба с домати и като всеки чревоугодник той се отдаде*

на тая работа с истинско удоволствие. Наряза на кесчета тлъстото рехаво месо и го тури да ври в тенджерата. Ем. Станев, Иван Кондарев. *Бай Ганчо не беше чревоугодник, но обичаше хубавите зденета така, както обичаше всичко, що е хубаво в живота.* А. Гуляшки, Село Ведрово.

гастроном е книжна дума. Означава: човек, който е тънък познавач и любител на редки, изискани ястия. *Стоянчо от майстор-готвач, охлювите от рода Хелике се ценят високо от гастрономите. Казват, че били много вкусни.* сп Космос. *Костов остана в малкото ресторанче до кея да порьча обеда. Той направи това с увереността на добър гастроном.* Д. Димов, Тютюн.

ЧУВСТВЕН, плътски, еротичен.

Общо значение. Който се отнася до плътски наслади.

чувствен: който има склонност, влечение към полови удоволствия или който е свързан с полови удоволствия, изразява влечение към тях. *От порнрета на полежада пълна, чувствена жена.* С. Северняк, От нашия кореспондент. *Бяла, малко пълна, с черни, морни, пламнали очи и с уста чувствени, . . . тя цяла дишаше с пълна жизненост, нега и сладострастие.* Ив. Вазов, Нова земя. *Нито вдъхнове не беше се отдавал на чувствени пориви.* Ем. Станев, В тяха вечер. *Чувствени наслади. Чувствено удоволствие.*

плътски: който е свързан с плътта, с телесните удоволствия. *Жените, към които силният мъдеж имаше преголяма слабост, защото не считаше за грях ни плътската, ни духовната любов, почнаха да го избягват.* Елин Пелин, Под манастирската лоза. *Плътски наслади. Плътски удоволствия. Плътски страсти.*

еротичен е книжна дума. Означава: който е свързан с плътска любов. *В неговата единствена от десетте замислени „легенди" любовта към тая, наречена от поета „царкиня", никъде не се превръща в еротично чувство.* Н. Лилиев, Съчинения, III. *Еротична наслада.*

ЧУВСТВИТЕЛЕН, сантиментален.

чувствителен: който лесно се разчувствува, вълнува, трогва. *Някои го смятаха за саможив, но аз знаех, че това не е вярно — той беше много чувствителен и съпрадателен.* С. Кралевски, Възвърната обич. *И Неда, каквато е чувствителна и както е слабичка — това ще бъде за нея голяма мъка.* Г. Влайков, Съчинения, II. *Това изховане и този груб израз, . . , живо засегнаха чувствителната душа на учителя.* Т. Влайков, Съчинения, III.

сантиментален: който прекалено се разчувствува, разнежва, който много и лесно се отдава на нежни чувства. *А пък си все сънят. Все тъй сантиментален, мечтателен такъв. Сигурно още пишеш стихове.* Й. Йовков, Разкази, I. *Въпреки специалността си, която налага положителност на ума, . . , той беше останал мечтателен,сантиментален.* Ив. Вазов, Казаларската царица. *Той не беше свикнал да бъде сантиментален и сега избликът от нежност го слути.* Д. Немиров, Другият.

Вж. осезателен.

ЧУВСТВО. Вж. усет.

ЧУВСТВУВАМ, усещам, изпитвам.

Сп. виж: **усетя, изпитам.**

Общо значение. Обхванат съм от някакви чувства.

чувствувам: живея под влияние на някакво чувство (радост, скръб,мъка и др.), породено от нещо. *Чувствуваме голяма радост и някакво преувеличено доверие към онези, които са пред нас в околите.* Й. Йовков, Разкази, II. *Никога не съм чувствувал такъв възторг при пеенето на една народна песен.* Ив. Вазов, Пътни бележки. *Винаги почти и при всички случаи чувствувах аз някаква болъзн от него.* Т. Влайков, Прежвяното. *Гледаше я той и не чувствуваше нищо, ни жалост, ни мъка.* Елин Пелин, Гераците. *Четиридесет години вече как аз живея в града, но мисля и чувствувам, радвам се и страдам с вас, с българското село.* Й. Йовков, Жетвярят.

усещам е едно от значенията си е: обзет съм от някакво чувство, за което ясно съзнавам, разбирам, че съществува, че го има. *Тя му стана мила и за първи път усети нежност в сърцето си към нея.* И. Петров, Конкината любов. *Друг път чичо Митуш заварваше двете кобилки застанали една срещу друга, като че прегърнати. . .В такъва случаи чичо Митуш се поспираше на вратата и усещаше жалост.* Й. Йовков, Ако можеха да говорят. *Колкото пъти идеше тук Ельо, толкова пъти виждаше тая нива с тоя дъб и толкова пъти усещаше завист и злоба.* Елин Пелин, Земя. *Кажи на какво разчиташ, та и ний да разберем, щом искаш да вярваш повир ума ти — извика Костадин, като усещаше, че в душата му се надига стара злоба.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Наистина какво търся тук? — помислил си Ян Бибиян с тъга и за първи път усети разочарование.* Елин Пелин, Ян Бибиян на Луната.

изпитвам: намирам се под въздействието на някакво чувство, изживявам някакво чувство. *Онова, което Палазов изпитваше, не беше страст, а някакво чисто блаженство.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан. *Само от свекърва си изпитваше стеснение и дори болъзн — да не би да сгреши нещо пред нея.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Познаваше ли тя тая*

дума „любов". . . Тя никога през живота си не беше изпитвала и не знаеше какво е това чувство. Л. Александрова, Има едно щастие. *Може би защото изпитване към Дамян едно неосъзнато доверие, . . . , но тя му разказа тревогите си тъй спокойно и доверчиво, сякаш се изповядваше на близък човек.* И. Петров, Конкината любов. *И бедното и малко сърце се сви от такава мъка, каквато никога досега не бе изпитвало.* Елин Пелин, Щъркови гнезда.

Вж. у с е щ а м.

ЧУДЕН. Вж. в ъ з х и т и т е л е н.

Вж. с т р а н е н.

ЧУДЕСЕН. Вж. п р е к р а с е н.

ЧУДНОВАТ. Вж. с т р а н е н.

ЧУДОВИЩЕ. Вж. и з ч а д и е.

ЧУДЯ СЕ, дивя се.

чудя се: изпитвам смесица от чувства на изненада, възхищение, объркване от нещо необичайно, което не мога да преценя, чийто смисъл ми е неясен, необясним. *Дядо Захари гледа и се чуди: отгде се взе тоя народ, тоа чудо!* Елин Пелин, Щъркови гнезда. *Тебе, синко, за това те създал господ: само за хубост. Да ходиш между людете и секой да се чуди.* Д. Талев, Преспанските камбани. *А хаджи Генко стоял, разглеждал една дамаска сабля, . . . , и цъкал с езика си, т. е. чудия се.* Л. Каравелов, Българи от старо време. *От всички краища на света пристигаха пътешественци в столицата на императора и се чудеха на храма, на палата и на градината.* Св. Минков, Андерсен, Снежната царица и др. (превод).

дивя се е равно по значение на ч у д я с е, но има по-ограничена употреба. *Човекът гледаше нагоре, мъчеше се да улови появата на звездите. . . Като милиони и милиарди хора преди него той се дивеше на великата загадка.* А. Мандаджиев, Отровният шип. — *Боже мой, какъв прелестен кът имало тук! — дивеше се Лиляна.* Х. Русев, Под земята. „*Малък храм. . .*" — *почувствува се той като в черква и дори молитвено постоя пред изваяния сякаш от бял мрамор амвон. Вдвеше едва-едва, като се дивеше на всяка колонка и на всяка трапчинка в скалата.* Ст. Ц. Даскалов, Земна светлина.

ЧУЖБИНА, странство.

чужбина: страни, държави, извън границите на родината. *Ние с тебе сме ходили в чужбина, . . . , чужди езици научихме.* Д. Марчевски, Дошло е време. *Чужбината хвана да ми дотегва. Тегли ме повече и повече към родината.* Ив. Вазов, Писма до Евгения Марс. *Нокъмп, майко, проклинай | тая турска черна прокуда, | дето нас млади пропъди | по тази тежки чужбина — | да ходим да се скитаме | немили, клети, недраги!* Хр. Ботев, Съчинения. *Оставили в кърви нещастна родина, | оставили в пламък и бащин си кът, | немили недраги в далечна чужбина, | един — в механата! — открит им е път.* П. К. Яворов, Антология.

странство не се различава по значение от ч у ж б и н а. Употребява се обикн. за чужда страна, в която някой пребивава или замисва по собствено желание. *Ще отидат в София. Оттам ще идат в странство. Може да отидат в Италия.* Й. Йовков, Милиоверът. — *Ще бавши ли много? — Едва ли. Чакам да получа паспорт и тутакси заминавам за странство.* Стр. Кринчев, Забравени реалисти. *И сега тоя голям, със световна известност учен. . . , след като живя толкова години в странство. . . , вдига се. . . и тръгва да помогне на родината си.* Д. Калфов, Избр. разкази. — *Замини в странство, запиши летния семестър, . . . учи езика.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Прати го* [сина си] *в търговско училище, после го издържа в странство.* Л. Стоянов, Повести.

ЧУЖД, хорски, людски.

чужд: който не е свой, собствен, а на друг. *Изстина към нея, изстина към дъщеритс си, като че не бяха негови деца, а чужди.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан. *Тя живееше от прихода на едно лозе и от работа на чужди хора.* Елин Пелин, Под манастирската лоза. *Лоя е животът по чужди врата. Тежко е да слугуваш на други хора.* Т. Влайков, Съчинения, II. *Спря се пак в родното си село. И де сам, де с чужда помощ — струта една сламена къщурка накрай село.* И. Волен, Радост в къщи. *Той не обича да се меси в чужди работи.*

хорски в едно от значенията си съвпада с ч у ж д, но е характерно за народния език. — *Миннтана работа! Разполага се с хорския имот, като да му е бащин.* К. Петканов, Дамянова чеиад. *Свойта работа не уреди, хорската ще уреждаш!* Й. Йовков, Чифликът край границата. *Такъв си беше той, бай Герго! С хорските мъки и веселби живееше!* Ст. Ц. Даскалов, Стубленските липи. — *Недей дума така и не слушай хорски приказки, мари мамо.* Т. Влайков, Стрина Венковица. . .

людски в едно от значенията си, което е диалектно, съвпада с ч у ж д. *Не е прилика да застанеш с просяка толга в зори пред людските порти.* М. Смилова, Друм се вие. — *Де беше тия пет години. По божия свят ходих, людските мъки гледах.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Не мина през чужди ниви, през людски дворове.* К. Петканов, Омайно биле.

Вж. ч у ж д е с т р а н е н.

ЧУЖДЕНЕЦ, другоземец.

чужденец човек, който е от друг, чужд народ, по отношение на някого от даден народ, държава. *В нашата махала живееше семейството на един чужденец — от френското консулство.* П. Славянски, Момчето със сълзливи коси. — *Какво да правя с тебе? — попита той на български език, но произнасяне думите като чужденец.* Ал. Бабек, Малкият емигрант.. *Четете, о братя, да ви се не смеятъ вам чужденците да не се гордеятъ.* Ив. Вазов, Лирика, I

другоземец с книжна дума. Означава: човек, който е от друга страна, по отношение на някого от дадена страна, държава. Има рядка употреба. *По чуждото произнасяне на някои думи. . . . разбрах, че този човек не беше българин, а другоземец.* Ив. Вазов, Драски и шарки. *Пъркоте нещо, което не искам от тая другоземци, е да се проникнат от нашето уважение пред светилите на народа.* М. Яворски, Елна съдза не води.

ЧУЖДЕСТРАНЕН, чужд.

чуждестранен: който е от друга страна, свързан е с друг народ или страна, държава, по отношение на определена страна. *Вперед зелениината на стар, сенчест парк се откроява голяма вила, която се използва от правителството за посрещане на чуждестранни гости.* Г. Белев, Картини из Румъния. *Тогава се създаде подробна и обширна програма за пърчестеството. На уречения ден на означеното място, . . , се нареди официалният свят, между който имяеха чуждестранните представители, . . . министрите с госпожите си.* Елин Пелин, Аз, Ти. Той. *Из следя българските вестници, пиша статии в чуждестранния печат, осветявам чуждестранното обществено мнение за положението в България.* А. Каралийчев, Наковалня или чук. *Решавали и господствуваи фактор са били хората на крупния български и чуждестранен капитал.* Г. Димитров, Съчинения, III. *Говореше с чуждестранен акцент. Чуждестранни фирми.*

чужд в едно от значенията си е равно на ч у ж д е с т р а н е н. *А ако искате, ще Ви направя какво става по нашата и по чуждите земи.Как живеят тук хората,как живеят там.* Ст. Дичев, За свободата. *Войната го е спряла там* [в Швейцария]. *И той нито може да се върне, нито пък може да й се обади. Но как живее в чужда страна? И дали получава пари?* Г. Караславов, Обикновени хора. *Той* [Левски] *обажда твърде съдържано само един член на централния комитет, Димитър Ценович, комуто турците като на чужд поданик и влиятелен търговец във влашката столица не могат да сторят нищо.* Ив. Унджиев, В. Левски, биография. *Владее чужди езици. Речник на чужди думи. Чужда валута. Чужда литература.*

ЧУКАМ, тропам, хлопам.

чукам: удрям на врата със свити пръсти на ръка, обикн. не силно, за да предизвестя, че искам да вляза, или за да ми отворят, когато е заключено. *Но Лина, здосана, без да чука, пъхна нос през прозореца на вратата на кабинета.* М. Грубешлиева, Пред прага. *Чукам на вратата, никой не отговаря.* Ст. Костов, Избр. творби. *Надир Мустафа заповяда да разбият кованата дъбова врата. Той знаеше, че е безполезно да чука — все едно, глурите няма да отворят.* М. Марчевски, Повести.

тропам: удрям с ръка обикн. на външна врата, на порти, на прозорец силно и настойчиво, за да ми отворят. *Литнали те из махалите, тропали по портите, викали заплашително, но хората се изпокрили и никой не се показал пред полицията.* Сл. Трънски, Неотдавна. *Просяк да станеш, да ми тропаш на вратата за комаче хляб, думаше един.* Т. Влайков, Дядовата Славчова унука. *Навъл тропаха бежанци от Долна земя.* Ив. Вазов, Кръв пропаст.

хлопам е дума от народния език, равна по значение на т р о п а м. *На другата сутрин, . . . Боньо дотича и го дръпна за рамото с див бляськ в очите. — Полиция! — пошепна той. — Видях ги; преди малко хлопаха на вратата ти.* Х. Русев, Под земята. *В това време се чуха три силни удара. Джемал бей малко се поуплаши, но като погледна на дългата си пушка, . . , той се успокои и запита сериозно: — Кой хлопа там?* В. Друмев, Нещастна фамилия. *Отидох днес към къщата за малко, едно длето да вземa, доде се поправи моето. Хлопам на вратата, никой не се обажда.* Р. Стоянов, Майстория.

ЧУМЕРЯ СЕ. Вж. м р ъ щ я с е.

ЧУПЯ, тропа, ломя, кърша.

чупя: с удар, със сила правя нещо твърдо да стане на късове, на части или разбивам черупката на нещо, за да извадя вътрешността му. *Когато ние бляхме малки като тях — чупехме с камъни стъклата на прозорците.* А. Каралийчев, Народен закрайник. *В горния край на сокака има кръчма. . . Там ще пият, ще чупят филджани и шишета.* М. Кремен, Схлупеня стрехи. *И гледай така да стане, та да не става нужда да чупим вратата, за да влезем.* Д. Талев, Железният светилник. *И той се запъти към задния ъгъл на колибата и Теодосий го чу как чупеше суви сърчки и стъкваше огъня.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Наведени над разтворените си шарени дисаги, те чупеха големи кьшеи черен хляб.* М. Грубешлиева, През иглено ухо. *Чупя яйца. Чупя орехи. Чупя лешници.*

тропа: разрушавам със сила, със замах нещо много твърдо. *Имало едно време беден каменар. Тропел камъни по пътищата.* Ран Босилек, Радост. *Разгорещиха се Райчовите го-*

сти. Почнаха да трошат чаши, разбиха едно стъкло. А. Каралийчев, Птичка от глина. *Младеи позна Росето, . . Лицето й, изопнало се от студа, се обля в червенина. Продължи да троши леда.* К. Петканов, Без деца. *Понеже вратата се не отваряше, оня, който искаше да влезе, хвана да я троши и кърти.* Ив. Вазов, Под игото. *Взел ножа и орехите, . . и захванал да троши орехите.* Христоматия, Костов — Мишев.

лома: с голяма сила отделям, отцепвам късове от нещо цяло (камък, скала и др.). Има рядка употреба. *Зеленият ръх на дъното потрепера, чу се застрашително пропукване, свистене и в следващия миг то се повали, като ломеше клоните на съседните дървета.* Н. Хайтов, Писма от пущинаците. *Реката. . . с пукот и клокочене влачеше стоманена снага, ломеше и смиташе всичко по пътя си.* В. Ченков, По стръмното.

кърш: чупя клони на дървета или самите дървета. *Гледаш, небето се е зачервило. . . не се чува да бръмне бори мушица, а отведнъж духне такъв силен вятър, че почне да кърши клоните.* Кр. Григоров, Раздолчани. *Понякога чуваха тромавите, отдалечаващи се стъпки на мечка, която кърши клонищата по своя път из гъсталака.* Н. Тихолов, Дни като другите.

ЧУТУРА. Вж. к у ф а л н и ц а.

ЧУШКА. Вж. п и п е р к а.

Ш

ШАВАМ. Вж. м ъ р д а м.

ШАДРАВАН. Вж. в о д о с к о к.

ШАЙКА. Вж. б а н д а.

ШАМАР. Вж. п л е с н и ц а.

ШАМИЯ. Вж. з а б р а д к а.

ШАНС. Вж. и з г л е д[2].

ШАР. Вж. ц в я т.

ШАРЕН, пъстър, разноцветен, писан.

О б щ о з н а ч е н и е. Който не е едноцветен.

шарен: който е обагрен в няколко цвята. *Когато Йордан се завърна, най-напред видя шарената торба в антрето. . . Тази торба беше от майка му. Ето ги сивите квадратчета, черните правоъгълници и тъмните червени ивици.* Г. Карославов, Селски истории. *Кака Вела бояшисвала преждя за шарена черга.* Т. Влайков, Стрина Веновица. *. . Стоянка даде шарени въглавници на Тотка и на баба й. Покани ги да седнат.* Елин Пелин, Щъркови гнезда. *Минах край махленския кладенец, . . . където няколко ранобудни булки наливаха вода в медни съдове и шарени стомни.* Кр. Григоров, Раздолчани. *— Ах, перерудка! Ето друга. Тя е по-голяма. Колко е шарена!* Т. Влайков, Преживяното.

пъстър: който е обагрен с повече цветове, които обикн. са ярки и се откриват в неголеми петна, фигури. *Кълвачът беше пъстър, с жълти, сини и зелени пера.* Г. Мишев, Гъбата. *Отвори една голяма дъбова ракла, скована с железни скоби, . . . и нашарена с пъстри бои.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Скитах из полето и набрах пъстра китка полски цветя.* Г. Райчев, Избр. съчинения. *И как беше променена! Синя джанфезена рокля, елече от ален атлаз, пъстра божигробска престилка.* Й. Йовков, Старопланински легенди. *Пред очите на Стояна се мерцаха топове пъстри басми.* Д. Талев, Железният светлник.

разноцветен се свързва с предмети, неща, които са заедно, на едно място. Означава: който е с цвят, различен от този на другия. *От двете страни на шосето, . . , се редят ниски, разноцветни къщички.* Й. Йовков, Разкази, I. *Сред гората се издига самотна скала. . . Грапавата й повърхност е облепена с разноцветни лишеи: бели, жълти, резедави.* П. Бобев, Заешка пакост. *Наведе ли основа за черги, ще принесе най-напред всичките разноцветни преждя, приготвени за вътък, и ще ги слага една до друга, да види кой цвят да кой приляга.* Т. Влайков, Преживяното. *Новодошлият беше главатар на туземците. . .На шията му висеше гердан от разноцветни раковини.* М. Марчевски, Остров Тамбукту. *Стена, облицована с разноцветни плочки. Разноцветни моливи. Гирлянди с разноцветни лампички.*

писан се употребява в народния език със значение: който е украсен с ярки багри, цветове. *През една модра априлска сутрин още в тъмно от стария град Добрич излезе с зромол писана добруджанска каруца.* Г. Русафов, И те са били деца. *Гостната беше постлана с нов килим и наредена с писани въглавници.* К. Петканов, Без деца. *Той носеше през рамо две големи писани бъклици.* Ст. Дичев, За свободата.

ШАРЛАТАНИН. Вж. и з м а м н и к.

ШАТРА. Вж. п а л а т к а.

ШАТЪР. Вж. п а л а т к а.

ШЕГА, закачка, майтап, глума.

шега: духовити, безобидни думи, изрази, казани по повод на нещо, отправени към някого за разсмиване, развеселяване, или постъпка с такава цел. *Какъв благ, каква мъдър човек беше едно време свекър й — мислеше си тя. Колко шеги е правил, колко са се смели.* Й. Йовков, Женско сърце. *Той обичаше дъбовите и сериозни разговори, но обичаше също и хумора, шегата, веселото в живота.* Ст. Грудев, Бележити българи. *Никога се шегува великога. . .Но всичко тия шеги са насочени изключително вдъ Димитра.* Й. Йонков, Разкази, I. *Той ни разсмиваше с духовити шеги и остроти.* К. Величков, Периодическо списание, I. *Майка ми разправяше, че всички мои деди си правили шеги с деля Кръстница — дърпали й косата, бодкали я и я шипели.* В. Цонев, Едно време в Обна купел. *Подхвърлям шеги. Пускам шеги.*

закачка: весели, духовити думи, отправени към някого като безобидно предизвикателство. *Те се шегуваха, разменяха си другарски закачки.* Д. Спространов, Самообречение. *Поздрави, кръшен смях, закачки и шеги се разнасяха по коридора.* Д. Калфов, Избр. разкази. *Те* [ловите] *бъдреха непрекъснато и шумно по пътя, като си отправяха закачки и се смееха с пълно гърло.* Ем. Станев, Януарско гнездо. *Всички се шегуваха с кръчмаря. . . Пристигна старият Стоян с зайдата, засвири и си смъмри. Престанаха закачките.* К. Петканов, Морава звезда кървава. *Подхвърлям закачки.*

майтап е равна по значение на ш е г а, но има разговорна употреба. — *Вики бе, ти от майтап не разбираш ли? Че как моса аз тъй да постъпя с тебе.* К. Калчев, Семейството на тъкачите. *Мато все нещо зие и самодоволно подхвърляше отдавна изтъркани шеги. . . — Парите ни обра. . и на всичко отгоре си прави майтап с нас.* В. Нешков, Настъпление. — *Аз си отивам — не дочака края на песента Петко Славинита и стана. — Булката ме чака. — Не се бой — . . . — не е заритала за тебе. . . — С всичко си правите майтап! — изгърмя гласът му.* Й. Гешев, Вик от тъмнината. — *Аз им облякох сръвнование. — Е? И какво казаха те? Съглаисха ли се? — Ами, ще се съгласят. . . Смеят се, майтап си правят с нас.* М. Марчевски, Повести.

глума: безобидна подигравка по отношение на някого. Среща се в книжнината. — *Подобре се скрий в състалака и се затрупай с ланина шума! — подхвърли някой от хайдутите на поддвв. Другите се позасмяха и побързаха да настигнат войводата. Не им беше до глуми сега.* Д. Рачев, Светлина от север. *Сьбо. . , отговаряше на закачките и ловеше във въздуха медените питки, . . , които болярките му подхвърляха редно с глумите и подмятанията.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Разнесоха се луди песни на веселба, игриви глуми разведриха намръщени чела.* Н. Райнов, Видения из древна България.

ШЕГАДЖИЯ. Вж. в е с е л я к.

ШЕГОБИЕЦ. Вж. в е с е л я к.

ШЕГОВИТ. Вж. з а к а ч л и в.

ШЕПНА, шептя, шушна, шушукам.

О б щ о з н а ч е н и е. Говоря много тихо.

шепна: казвам, говоря нещо някому или (по-рядко) на себе си много тихо, без да издавам глас, за да не се чува. *Димитър се навежда близо до него и ниско му шепне: — Стоиле!* Й. Йовков, Разкази, I. — *Татко, искам да ти кажа нещо. — Кажи де! — На ухото. . .— Татко, хайде да излезем малко навън! — шепне тя.* П. Незнакомов, Маргаритка и аз. *Не заспиваха нещастниците. . . Някои си шепнеха от време на време.* Зл. Чолакова, Бачо Киро. *Тия бягаха един през друг по своите домове и шепнеха си нещо помежду си, твърде скрито и много важно.* Зах. Стоянов, Записки по българските въстания. — *Запази ми го и спаси, майко Богородичке, . . , — шепнеше жената и се навеждаше ниско.* Елин Пелин, Под манастирската лоза.

шепти е равна по значение на ш е п н а, но се употребява предимно в поезията. *И над книгата унесен, | родна реч ми пак шепти.* Ран Босилек, Радост. *И топола се навежда | щомка вятър полъхти, | нежно към брьшлян поглежда | и приветно му шепти.* П. К. Яворов, Антология. *Когато със нея се срещах, | за другите питаше тя. | И аз премълчавах туй нещо, | което из пъпя шептях.* Д. Методиев, Шумят тополите. *Сълзите пареха върху изстиналите му бузи, устните му не преставаха да шептят: — Дано само остане жива! — Дано не умре!* Ал. Бабек, Малкият емигрант.

шушна: говоря много тихо, негласно някому или разговарям с някого много тихо, негласно, за да не чуят другите или за да не им се пречи. *Това старче често се обръщаше към двамата си съветници, които седяха от двете му страни, шушнеше си нещо с тях, за да не смущава тия, които говорят.* Х. Русев, Под земята. *Еничарите вече се изнизваха по баира, а Трьстениклията не даваше знак на хората си да потеглят. Усещаше ги неспокойни, шушнеха си нещо.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време. *Децата се разшумяваха след него, кикотеха се ниско и шушнеха нещо помежду си.* Кр. Велков, Село Борово.

шушукам: разговарям с някого за нещо много тихо, обикн. поверително, за да не чуят другите. *Ученците станаха нетърпеливи и невнимателни, започнаха да се обръщат и да си*

шушукат. К. Петканов, Даманова челяд. *Войниците си шушукат полугласно или се споглеждат многозначително.* Л. Стоянов, Холера. *Публиката гледаше вече разсеяно, прозяваше се, на много места започнаха да си шушукат за съвсем други работи.* Г. Караславов, Избр. съчинения, II. *Продавачката излезе от бъдката, за да поговори с една своя позната. Двете жени си шушукаха, от време на време се смееха.* Ем. Манов, Бягството на Галатея. *По пейките край пътеката от време на време изпъкваха силуети на двойки, които замлъкваха при приближаването им, а след това започваха отново да шушукат и се смеят.* Ем. Манов, Ден се ражда.

ШЕНТЯ. Вж. ш е п н а.

ШЕСТВИЕ, процесия, кортеж.

шествие: множество хора, които се движат бавно в някакъв ред към определено място, във връзка с някакво събитие или някакъв обред, обичай. *Сватбата започва още в 4—5 часа сутринта. От дома на момичето тръгва голямо шествие, начело на което върви булката.* Ал. Гетман, Виетнамско сърце. *През отворените порти навлезе дълго шествие от свещеници, дякони и иноци с патриарха начело.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Беше, . . , генят на Ботевия празник, в 1901 година. . . За вечерта на празника бе уредено факелно шествие от учениците.* К. Константинов, Пътят през годините. *Най-напред бяха носени ордените мъж, после следваха вещите, катафалката, шествието, военната музика.* Л. Стоянов, Сребърната свата на полковник Матов.

процесия: тържествено многолюдно шествие, свързано с някакъв обред. Има християнски характер. *Една неделя — бе някаква католически празник и по нареждане на Ередиа монасите отиваха в градчето да вземат участие в религиозната процесия.* Д. Димов,Ösъдени души. *Той вряване с процесията, която прехвърли реката и приближаваше гробищата.* В. Андреев, Партизански разкази. *Бенковски изказа желание, че знамето трябва да се пренесе тържествено през най-главната улица на селото, заедно със сичката духовна и гражданска процесия.* Зах. Стоянов, Записки по българските въстания.

кортеж е книжна дума. Означава: тържествено шествие от превозни средства, езди или пешеходци, съпровождащи високопоставено лице. *Към края на май по Самоковското шосе се движеше към София княжеският кортеж. Вред буйната пролетна зеленина пищно и богато се откриваше блясъкът на адютантските и гвардейски униформи.* В. Геновска, Седем години. *Пред градското кметство скира черен автомобил — кортеж. . . Най-напред — младоженска двойка. Отиват да подпишат граждански брак.* в. Отечествен фронт. *Забранено било на патриарха да отива във Високата порта с кортеж от двадесет митрополита и с цял сонм свещеници.* Хр. Бръзицов, Някога в Цариград.

ШЕФ. Вж. ц а ч а л н и к.

ШИБАМ. Вж. б и я.

ШИВАЧ, терзия.

шивач: занаятчия или работник-специалист, който шие горно облекло, горни дрехи. *Шивачът беше още млад човек. . .Само да знаеш, даскале, какви дрехи ще ти ушия. . — не се въздържа и се похвали той.* Д. Талева, Преспанските камбани. — *Аз имам някоя и друга овехтяла дреха. Ще ти ги дам без пари. Само ще си платиш на шивача да ти ги прекрои.* А. Гулянски, Любов. *Той беше дребен шивач и през дългите зимни вечери — . . шиеше по-евтинчко на близки роднини и по-бедни хорша от селото.* И. Волев, Между два свята. *В полковата шивалня бяха събрани всички шивачи от града и денонощно работеха за приготвяне на войнишкото облекло.* В. Геновска, Седем години. *Дамски шивач. Мъжки шивач.*

терзия е остаряла дума. Означава: занаятчия, който шие горни дрехи. Среща се в художествената литература с битова тематика. *Непремено ще донеса и плат, бива ли? И терзия ще намеря да ушие дрехи за момчетата. Влезе вътре и намери терзията да ушие.* К. Петканов, Златната земя. *И иска де от де да му намерят терзия да му направи нови дрехи.* Й. Йовков, Старопланински легенди.

ШИК. Вж. с л е г а н т е н.

ШИП. Вж. б о д и л.

ШИР. Вж. п р о с т о р.

ШИРИНА. Вж. п р о с т о р.

ШИРИНЕ. Вж. п р о с т о р.

ШИРОК. Вж. о б ш и р е н.

ШИРОТА, размах, замах.

О б щ о з н а ч е н и е. Неограничени възможности на проява.

широта: голям обхват, големи неограничени възможности, с които човек подхожда към нещата, като търси същественото и не се ограничава с подробностите. *Мислеше с широта и умело обобщаваше изказаните мнения и предложения.* П. Илиев, В леговището на вълците. *Той се бе сближил с нейния директор, когато цененце за широтата на погледа му и за голямата му ерудиция.* М. Кремен, Романът на Яворов. *В един анекдот, . . , Фотинов*

ясно е очертал своята вероятримост. . . Също такава широта на възгледа се забелязва и в избора на другите статии. Ив. Д. Шишманов, Константин Г. Фотинов. *Широта на изображението. В пресенките му има широта.*

размах: проява в големи, неограничени размери в дадена област, при което човек подчинява подробностите на общи, съществени цели и това спомага да се постави по-големи задачи. *Във всички области, в които руската култура е могла да се развива, тя се е развивала силно, с широк размах.* сп. Българска реч. *Социалистическият реализъм не е догма, а метод, това е начин да се работи, но да се работи съзнателно, . . . с размах.* сп. Септември. *Труженикът на социализма у нас израстна като нов човек, . . . с широк кръгозор, с нови идеали, с нов размах.* Т. Живков, Избр. съчинения, X. *Веднага след 9 септември училището се превърна в Народна техническа гимназия, . . . перспективите бяха по-ясни, по-широк бе и размахът на работата.* Н. Тихолов. Дни като другите.

замах: проява в някакво мероприятие, характеризираща се с инициативност и с преследване на подробностите, с цел да се постигне нещо значително, голямо. *Практиката потвърди, че там, където се ръководи без по-далечни перспективи и замах в работата, и резултатите са лоши.* в. Вечерни новини. *Костов пък ценеше у Борис широкия замах и трезвия му живот.* Д. Димов, Тютюн. *Четете това описание на лятната нощ, от което захваща първия разказ от сбирката „Косачи", . . С какъв широк замах е очертано всичко и какъв живот прониква безмерната и величествена картина!* К. Величков, Събр. съчинения, VIII. *Скулпторът има и една фигура на поп Богомил, . . , изградена с творчески замах и вдъхновение.* в. Литературен фронт.

Вж. п р о с т о р.

ШИРЯ СЕ. Вж. п р о с т и р а м с е.

ШИШКАВ. Вж. д е б е л.

ШИЯ. Вж. в р а т.

ШКЕМБЕ. Вж. к о р е м.

ШЛЯЯ СЕ. Вж. с к и т а м.

ШУБРАК. Вж. х р а с т а л а к.

ШУПВАМ. Вж. в т а с в а м.

ШУРВАМ. Вж. р у к в а м.

ШУРТЯ. Вж. и з в и р а м.

ШУТ, смешник.

шут: в миналото — лице, което забавлявало и разсмивало с шеги и остроумия господарите си благородници. *Юго е на страната на хората, чието положение не се подобрява от историческия процес — . . , на лишените от права: шута Трибуле — в „Кралят се забавлява", куртизанката Марион дьо Лорм в едноименната пиеса.* Н. Лилиев, Съчинения, III. *Артистът със своята вродена артистическа дерба разкри както съкровените тайни на унижения шут, . . , тъй и мъката на силно любящия баща, който иска да отмъсти за поруганата чест на своята дъщеря.* в. Комедия. *Придворен шут.*

смешник в значение на ш у т се употребява рядко. *Мрачна сцена е земята, мрачна, стара е пиесата; і ролите са твърде много: роби, цар, жреци, смешник.* Хр. Смирненски, Съчинения, II.

ШУШНА. Вж. ш е п н а.

ШУШУКАМ. Вж. ш е п н а.

ШУШУМИГА. Вж. м и ж и т у р к а.

Щ

ЩАДЯ, жаля.

щадя: проявявам милост, състрадание към някого, който зависи от мен, а също (обикн. с отрицание): пазя внимателно, пестя нещо ценно (сили, здраве и под.). *Не щадеше вече ни чужди, ни свои. . . Онзи, който дръзваше да дели мегдан с него, намираше смъртта си от куршума или от ятагана му.* Й. Йовков, Старопланински легенди. *Съседът на Санята щадеше мършавите си кончета. По стръмното шосе разхлопаната каруца нетърпимо друсаше, конете едва пристъпяха и тримата вървяха пеша.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *И ето го, той ходеше между своя народ и му служеше, без да щади силите си, без да се бои за живота си.* К. Калчев, Живите помнят. — *Каквото и да излезе, ти здравето си щади, народний войводо.* Ст. Дичев, За свободата. *На тая скромна обществена длъжност Марко не щадеше ни труд, ни време.* Ив. Вазов, Под игото.

жаля: изпитвам съжаление, съчувствие към някого, нещо, което ми е близко, скъпо, а също (обикн. с отрицание): свиди ми се, скъпя нещо (сили, здраве и под.). *„Удряйте, не*

жалете никого!" — изкреця Момчил и се спусна повторно подир императора и неговите телохранители. Ст. Загорчинов, Ден последен. *Поне до този миг всичко, което ме интересуваше, търсех сам: не жалех нозете си, не щаовях очите си.* Й. Милев, От малката до голямата планина. — *Няма друго място за мене, татко. Щом обичам и жаля тоя наш народ, тая земя. . Не ще да е голяма тая обич, яко обичам и жаля повече себе си.* Д. Талев, Илинден. *Тя не говори много, но винаги съчувствува никому и никога не си жали труда и времето, на да услужи с каквото и да е.* Ем. Манов, Моето първо лято. *Истинските хора, патриотите на нашата родина, сега, са тези, които не жалят силите си, а вярват срещу трудностите и ги надвиват.* в. Работническо дело.

ЩАСТИЕ, съсмет.

щастие: добър, благоприятен случай или добро, благоприятно подреждане, устройване, сполука в живота. *Всички се гордеха, че в техния град се намери едно такова смело момче, което има щастието да лети.* Елин Пелин, Ян Бибиян на Луната. *С много радост, с открити сърца, . . , заминават представителите на трудовото село. . . „Такова щастие се пада веднъж в живота."* в. Работническо дело. *Бащината рибарска лодка не можеше да изхрани двама рибари, . . , и синът трябваше да диря щастието си другаде.* Д. Добревски, Бунтът на крайцера „Надежда". — *Аз се радвам, . . , че Фросо си е намерила такъв личен годеник. . . и им пожелавам щастие. . . Много щастие! . . .* Ст. Дичев, За свободата.

съсмет: неочаквано стечение на обстоятелствата за някого, при което възниква нещо хубаво, добро за него. *Ако е той, познавам го. . . Пък и ти казваш, че ѝ бил добър. Щом са сериозни намеренията му — не бягай от съсмета си.* Г. Райчев, Златният ключ. *На всяко пристанище се качваха нови и нови пътници, някои от които също така бяха тръгнали да търсят съсмета си в далечни, непознати страни.* Ал. Бабек, Малкият емигрант. *Вземи момичето — съсмет в къщи да ти донесе.* Елин Пелин, Щъркови гнезда. *Пръв вземаше виното дядо и започваше да слави, да реди пожелания за здраве, живот и съсмет.* сп. Българска реч.

ЩАСТЛИВ, блажев, честит.

щастлив се свързва с човек, негови прояви или с период от време. Означава: който изпитва чувство на пълно задоволство, който е напълно удовлетворен от нещо много хубаво, което изживява, а също и който изразява такова чувство или който е изпълнен със сполуки, благополучие. *Той вижда сам себе си как се врьша в къщи, вижда разплаканите очи на майка си, но сега той е щастлив и може да ѝ каже хубави, много хубави работи.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан. *Аз бях много щастлив и радостен по време на сватбата, но след това, . . , изведнаж ми стана тъжно и самотно.* К. Калчев, При извора на живота. *Тя гледаше от там селото, щастлива, доволна, а върху рамото ѝ стоеше мъжката ръка на Ено.* Елин Пелин, Земя. *Лицето му беше блажено и щастливо изражение, очите му все пак влажни и насълзени, не виждаха никого, не познаваха никого.* Й. Йовков, Женско сърце. *Сам той сметна, че единствените щастливи години през живота му са били до осемгодишна възраст.* С. Северняк, От нашия кореспондент. *Това беше епохата на най-радостните, на най-щастливите ни дни.* Ив. Вазов, К. Величков, Периодическо списание, I. *Образът на Славка се изпречи живо пред него и почна. . да му припомня едно щастливо минало.* Елин Пелин, Летен ден. *Щастлива усмивка. Щастлив поглед.*

блажен: който е много, извънредно щастлив, не се нуждае от нищо друго или който изразява такова чувство. Има сравнително рядка употреба. *Детето им растеше здраво и хубаво. . . . , а Стоян все дебнеше да го вземе в ръцете си, да го държи блажен на коляното си, да гърдите си. .* Д. Талев, Железният светилник. *Когато тиха скрьб по майчина милувка, / сърце ми навести, аз мисля си: блажен, / чието чело пази спомена свещен / . . / на майчина милувка.* К. Христов, На кръстопът. *Едно блажено изражение се появи по бледното лице на Попчето.* Ив. Вазов, Немили недраги. *Блажена усмивка.*

честит е дума от народния език. Свързва се с човек и период от време. По значение съпада с щастлив. *Имаш много здраве, Петко. Май ще те надожеле агрономчето. Честита майка, коя го е родила. Честита и тая мома, дето ще го вземе.* Кр. Григоров, Пролет в Черешово. — *Дожвяхме, боже, да видим бял ден! Честити сме били да посрещаме български език! . . . , говореха със сълзи на очите трогнатите селяни.* Зах. Стоянов, Записки по българските въстания. *Скоро направили сватба. И младоженците заработили и зажили доволни и честити.* Ран Босилек, Радост. — *Бог да ни помага! А на тебе добър път! . . . — И на тебе добър път и честит живот с Момчила — отвърна боляринт.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Моето детство, най-честито време на живота ми, изтъкна ясно пред очите.* Хр. Максимов, Забравени реалисти.

ЩЕМПЕЛ. Вж. печат.

ЩЕРКА. Вж. дъщеря.

ЩЕТА. Вж. загуба.

ЩУР, щурав, улав, ударен.

щур: който не мисли, не преценява какво прави, какво приказва или е проява на такъв човек. *Не знае що приказва. Щур човек, опак човек.* Ст. Загорчинов, Избр. произведения, III. *Повечето бяха с пушки. — Я го пъх тоя! — рече един. — С кой акъл е тръгнал сам, че и без сянчи. Или съвсем щур ще да е, или — много юнак.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време. *Е, бай Ламяне — скара ми се накрай дочта строгичко Иванчо. — . . ! Други път да не правиш такива щури работи!* Д. Калфов, Изцуца ли се такъв шаран.

щурав не се различава по значение от щур, но се употребява обики. с груба, пренебрежителна оцвенка. — *Защо не влезеш бе, Драгуле? — извика той, като се спря по средата на стъбите. — Баме каква е щурава тази наша Дора! Не те покачила горе.* П. Стьпов, Живот с надежда. — *Но чакр ти какъв човек е? Ако разбере, че съм тук, би ли ме издал на немците? — Ами та защо все приказваш щурави работи — . . — Как така ще ти издаде?* П. Вежинов, За честта на родината. *И без туй хората от градинарската бригада знаят, че ни и Станкул не зачитате тяхната воля, а сега искаш само да мълчат и да изпълняват щуравите ви хрумвания.* Ст. Марков, Дълбоки бразди.

уларен и **улав** се свързват с човек. Означават: който не мисли, не съобразява какво прави или как трябва да направи нещо, как да постъпи. Имат разговорен характер. Употребяват се с груба оцвенка. — *Кое момиче? — изненадан попита Данко. — Я не се прави на улав! Росина само за тебе пита. И вчера ми е плакала.* К. Кръстев, Катастрофа. — *На тебе думам, мой човек, не се прави на улав! За такава работа на един наш старшина му лепнаха цели две годинки.* Ат. Мандаджиев, Белият цвят на рибите. *Какво се правиш на ударен, след като знаеш как стоят нещата.*

ЩУРАВ. Вж. щ у р.

ЩУРМ. Вж. н а п а д е н и е.

Ъ

ЪГЪЛ, къоше.

ъгъл: място, където се срещат две стени на сграда, или място, където се срещат, пресичат две улици. *Петрункината къща не беше висока. . . От стрехите, край ъглите на стените, се спускаха лъскави водосточни тръби.* Кр. Григоров, Игличево. *Бялата шейна се понесе бързо и изчезна зад ъгъла на най-близката улица.* Св. Минков, Снежната царица и др. (превод).

къоше е равно по значение на ъ г ъ л, но има разговорен характер. *Ходжи Генчо купил тази година още четири дюкяна и всичките му къщи и дюкяни били все на къоше.* П. Здравков. Незабравимо детство. *Главатарят нямаше вяра на празните, затихнали села и се взираше с бълчи очи във всяка диря, зад всяко къоше и зид.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време. *Две жени се бяха спрели на къошето и разговаряха.*

Вж. к ъ т.

Ю

ЮДЯ СЕ. Вж. г р и м а с н и ч а.

ЮМРУК. Вж. п е с т н и к.

ЮНАК. Вж. г е р о й.

ЮНАЧАГА. Вж. з д р а в е н я к.

ЮНАЧЕН. Вж. с м е л.

ЮРИСТ, правист.

юрист: специалист, който се занимава с правилата и нормите, установени и узаконени от държавната власт, които се осъществяват с помощта на държавния апарат, а също и специалист в науката, която изучава тези правила и норми, изразени в законодателство. *С удоволствие бих поговорил за някои прави проблеми. Аз също съм юрист. А сега прилагам правото на практика.* Ив. Остриков, Път през ада. *Младият юрист. . се бе специализирал главно по разследване на заплетените преписки и дела.* В. Нешков, Настъпление. *Добър адвокатин е този Радков. . . Дай му каквото щеш дело — ще го спечели. Ама той е юрист, затуй.* Й. Йовков, Приключенията на Гороломов. *Макар и да не съм юрист, мисля все пак, че мога да разбера, че назначеният защитник не е длъжен да се ръководи от предписанията на подсъдимия.* Г. Димитров, Пред фашисткия съд.

правист е равно по значение на ю р и с т. Днес има тенденция да получи по-широко разпространение. — *Та всяко престъпление има давност. . — послужих си с езика на пра-*

пист. — Нямa ли никакво опрощение. Ем. Коралов, Неонови сльнца. *Касаветов, сам завършил в Женева, разказа как тук дошли и първите прависти, добили висше образование в Западна Европа.* Г. Караславов, Обикновени хора.

Я

ЯВЕН, открит, отявлен.

Общо значение. Който става, действува без прикриване.

явен се свързва обикн. с постъпка, действие или човек. Означава: който става или действува така, че ясно се вижда, разбира от другите. *Една, тайна из най-напред, а по-после явна вражда се забележи.* Ив. Вазов, Немили недраги. *Той беше взел явно участие в Брациговския комитет.* К. Величков, Периодическо списание, I. *Той искаше да отъсти, но прикрито, защото явната борба с Бойчо го плашеше.* Ив. Вазов, Под игото. *Безследните нощни изчезвания и уличните явни убийства продължаваха.* П. Илиев, В леговището на вълците. *Явна кражба. Явен враг.*

открит в едно от значенията си също се свързва с постъпка, действие или човек. Означава: който става или действува, без да се прикрива от другите, не тайно, а с цел да се види, разбере от тях. *Ти трябваше да скъсаш със старото ежедневие, . . , и да поемеш нов път, път на открита борба с огъм и слово — за живот и нов свят.* К. Ламбрев, Среднегорска партизани. — *Ти се обяви против откритите акции.* А. Гуляшки, Любов. *Негодуванието, . . , беше избликнало сега в открита вражда.* К. Величков, Периодическо списание, I. *Открит враг.*

отявлен е книжна дума. Означава: който съвсем открито, явно действува, постъпва, с което е известен на всички. Употребява се за човек с крайно отрицателни прояви. *Найнапред бе нужно да бъдат наказани редица отявлени врагове и предатели.* Ж. Колев и др. Червеноармейци български партизани. *Милко Бейски е внук на големия богаташ Кольо Бейски, отявлен фашист и реакционер.* В. Нешков, Настъпление. *Отявлен противник.*

Вж. безспорен.

ЯВНО, видимо.

явно: така, че ясно да се забележи, да проличи. *В кабинета му го посрещнаха двама души, облечени в мушами и с явно изморени лица.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Ходеше без шапка и с някакво тясно орьфано палто, което оставаше открити гърдите му — явно не беше кроено за него.* З. Сребров, Избр. разкази. *Надвеените над устата му широки и накрая подстригани мустаци и потните кичури коса, . . , бяха прошарени и явно говореха, че той е прехвърлил четиридесетте.* Елин Пелин, Щъркова гнезда.

видимо: за да се забележи по външния вид. — *А какво е мощността на вашата станция? — Тридесет милиона килавата. — Учудването видимо се изписа по лицата им.* сп. Космос. — *Нощес свършихме и тая работа — отвърна Алекси видимо доволен.* Кр. Григоров, Новодомци. *Тая вечер Агата за пръв път от дълго време се посъживи и видимо се вълнуваше, седнала между двамата си братя.* Д. Талев, Самуил. *От вътрешната промяна на Хреля настъпи и външна. Той стана видимо грижлив към себе си.* Ст. Чилингиров, Хлеб наш насущний.

ЯВЯВАМ СЕ, вестявам се, мяркам се, излязвам.

Св. вид: **явя се, вестя се, мярна се, излязя.**

Общо значение. Идвам, показвам се някъде.

явявам се: идвам някъде, показвам се, та ме виждат, забелязват. *Тук Симеон се яви на кон с блъскава свита. Неговите войници носеха брони, златни щитове и сребърни копия.* А. Каралийчев, Спомени. *Три дни не излезе, не се яви пред хората.* К. Петканов, Избр. съчинения. *Картините на балета постоянно се менявали, . . разни групи балерини явяват се, изчезват.* Ал. Константинов, Бай Ганьо. *Те казват, че в Манджилари се явила . . една бяла лястовичка.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан.

вестявам се: явявам се обикн. неочаквано, за малко, за кратко време някъде. *Иван Белин отново се загуби из полето подир овцете си и още по-рядко се вестяваше в село.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан. *И за пръв път Юсуф кехая се уплаши от нещо — побягна и доста време не се вести в селото. Върна се уплашен, дъх застрял.* Б. Несторов, Светлина над Родопите. *Отричам се от тебе и докато съм жив, не искам да се вестяваш пред мене!* К. Петканов, Дамяновата челяд. *Измина цял месец. Вълчицата не се вестяваше по тия места, но старецът упорито диреше новата й бърлога.* Ем. Станев, Януарско гнездо.

мяркам се: явявам се обикн. за малко или от време на време някъде. *Бай Ночко се мяркаше рядко в канцеларията си — колкото да прегледа пощата или да подпише някое и друго писмо до околийския съвет.* А. Гуляшки, Село Ведрово. *Хората бяха по кръв, та селото изглеждаше безлюдно. Само тук-там из дворовете се мярках боси бабички и деца, останали да наглеждат кокошките.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Улиците бяха съвсем пусти, по тях*

не се мляскаха никакви хора. П. Вежинов. Следите остават. *И да се махаш, не искам да се мляскаш пред очите ми.* Й. Йовков. Чифликът край границата.

излизам в едно от значенията си с: явявам се някъде, на някакво място между **хора,** пред хора. *Тя се поклони веднъж, после втора и трети път. Тъй щеше да направи тя, когато излезеше на сцената.* Й. Йовков, Разкази, I. *Тя не излизаше вече никъде, не се сбираше с другарки.* Елин Пелин, Летен ден. *Често, чула от хората, че Стефан го видели някъде, тя отиваше там, скиташе се по Балкана и нейният отчаян и плачевен вик будеше самотните. Но Стефан не излизаше.* Й. Йовков, Старопланински легенди.

Вж. появявам се.

ЯД, гняв, ярост, бяс.

Общо значение. Много силно раздразнение, възмущение от **някого, нещо.**

яд: раздразнение от някого или нещо, натрупано дълго време или избухващо внезапно, което може да повлияе върху поведението и постъпките. *Чорбаджията кипна от яд, развика се и се разсърди.* Й. Йовков, Старопланински легенди. *Тъй се е набрало на сърцето ми, че ми иде на тебе да изкарам яда си.* К. Петканов, Старото време. *Все така слугували новият работник. Господарят пъкал, от яд си примирал, но не се издавал.* Ран Босилек, Радост. *Ще се пукна от яд. Хвана ме яд.*

гняв: много силно раздразнение, което избухва неочаквано и не трае дълго. *Той трепереше от гняв, но се въздържаше и търсеше думи по-меки и по-малко обидни.* Елин Пелин, Летен ден. *По едно време тъй му пречерня пред очите, че с големи усилия овладя гнева си.* К. Петканов, Морава звезда кървава. *Само мълчето на царя не вещаеше нищо добро, то се налягаше отвнеф с кръв от едва сдържания гняв.* Ст. Загорчинов, Ден последен. *Като си бил толкоз силен, я не последния — викаше Тинко и сивият му все повече растеше. — Последни ме! Или като си пуснал таз брада, не ще ме уплашиш.* Й. Йовков, Приключенията на Гороломов.

ярост: много силно чувство на гняв, при което човек не може да се владее, да се сдържа от злоба, неканвет към някого. *Петър тръгна по браздата, накипял от гняв, който с остра кръчка се превръщаше на ярост.* П. Петров, Нонкината любов. *Изпадаше в страшна ярост, готов беше да вика, да чупи, да ругае.* Й. Йовков, Разкази, I. *Кадански изпусна броенящата на земята и цял се разтрепера от дива ярост.* К. Петканов, Дамяновата челяд.

бяс: много силна ярост, която стига до бойство, лудост. *Хванаше го бяс и желание да запрепуска у Цветини, да замахне камшика и да си набие всички.* Елин Пелин, Земя. — *Народа възмутихте, извика царя с бяс — | а ето и жена ми се сблазни от вас.* П. П. Славейков, Немски поети.

ЯДЕНЕ. Вж. ястие.

ЯДОСВАМ, дразня, нервирам, сърдя, гневя, трова.

Св. вид: **ядосам.**

ядосвам: предизвиквам у някого раздразнение, породено от негодуване, възмущение и под. от нещо, което го засяга. *Веднъж се опитах да я ядосам, като я хванах за дългата плитка и я отвях.* К. Калчев, При извора на живота. *После притвори вратата, . . , и за да го ядоса, изкриви си мутричката и му се отлепи.* Й. Петров, Нонкината любов. *Домашните разправяш го ядосваха и той не можеше да ги търпи.* Елин Пелин, Гераците. *Думите на стрина Венковица много силно ядосаха и разсърдиха чича Венка.* Т. Влайков, Стрина Венковица. . . *Изглеждаше, че самият вид и самият глас на Нягула го ядосват.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан. *Мисълта, че сестра му и днес не си дойде и че може би няма да види Христина, го ядосваше.* Ем. Станев, Иван Кондарев.

дразня: извеждам някого от нормалното му, уравновесено състояние чрез нещо, което му е неприятно. *Петър мълчеше. Дразнене го хубавото настроение на Нонка.* И. Петров, Нонкината любов. *Понякога той я викаше да й прочете нещо. Тя слушаше покорно, казваше накрая „хубаво е", но не се вълнуваше. Това го дразнеше, изпълваше го с недоволство към нея: защо тя не взема никакво участие в неговата работа.* Л. Дилов, Починката на Боян Дарев. *Знаеше, че Беров сега не мисли това, което говори, и все пак думите му го дразнеха.* Д. Кисьов, Щастието не идва само. *Скоро момчето свикна да дразни всички съседи. То умееше да подражава говора, вървежа и лошите им привички.* Св. Минков, Андерсен, Снежната царина и др. (превод). — *Ти кълеш не можеш върз, не спор. — Тебе те бива само да давиш чорба на прасетата — дразнеше го Яко.* И. Петров, Нонкината любов.

нервирам: довеждам някого до нервно състояние, ставам причина някой да реагира на нещо по прекален, болезнено чувствителен начин. *Джек бе забелязал вече флирта между Клара и Мюрие. Той не я ревнуваше. . . но го нервираше глупостта й.* Д. Димов, Осъдени души. *За него заяждането от един-два дена не беше още никакво закъсване. Това нервираше Росинка и почти нямаше случай, при който тя да не навре в очите му тази негова бавност.* Д. Ангелов, На живот и смърт. — *Нервира те свиренето на детето, а все та отстъпи кабинета си на оня — обади се майката.* М. Грубешлиева, През иглено ухо. — *Спира с това „вярно, вярно"! Защити се, бе! Тая думичка ужасно нервираше директора. Млад, буен, той обичаше да спори, да уседа отпор. А тук нямаше как и с кого.* Б. Несторов, Ариф и Рамзина.

сърдя: предизвиквам у някого силно чувство на недоволство,негодуване с държанието, постъпките, поведението си. *Ленко стана още щом се събуди, . . , за да не закъснее. А за да не сърди майка си, попита какво да закуси.* Г. Караславов, Избр. съчинения, VI. *Изпълняваха бързо порученията на бай Илия и гледаха да не го сърдят.* Кр. Григоров, Новодомци. *Грубите обноски, . . , с които Елена захвана да го обсипва още от първия ден, почнаха да сърдят и възмущават Кънча и да възбуждат у него силно негодувание.* Т. Влайков, Вестовой.

гневя: силно ядосвам някого. Употребява се рядко. *Кондарев заобиколи долния край на града и след един час излезе на шосето към Балкана. . . Предстоящата среща с Янков отсега го гневеше.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *На две крачки едно полупарализирано момиче, крепено от стара жена, плачеше, . .— Ама, какво ти стана чедо? — питаше старицата. — Защо плачеш? Недей така, нали си дошла за изцеление, не гневи бога!* К. Константинов, Празници.

тровя в едно от значенията си е: с думи, с постъпки правя някой да си развали доброто настроение, спокойствието, да се измъчва, да го е яд за нещо (без да дава външен израз). *Какво би било, ако съобщи на майка си, че е ходила в Париж за. . . Яворов? Не, още е рано! Защо да я тровя напразно!* М. Кремен, Романът на Яворов. *Тровиш хората, а сетне се молиш да ти простят! — подхвърли й той още щом тя се изправи след молитвата и дълбоките метани.* Г. Караславов, Татул.

ЯДОСВАМ СЕ, дразня се, нервирам се, сърдя се, гневя се, тровя се, пеня се, лютя се, кося се.

Сл. вид: **ядосам се.**

ядосвам се: изпитвам , обзема ме чувство на яд, завладян съм от чувство на яд. — *Не се карайте! — . . Стоене, ти си млад, потрай, дядо Иване, не се ядосвай.* Й. Йовков, Вечери в Антимовския хан. *Как съм се ядосвала понякога! Тоа, което търся да изуморя, да се поуча, го нямА.* С. Северняк, От нашия кореспондент. *Ние от четири дни се готвим и все не можем да тръгнем и само да знаете как се ядосвам. главата ще ми се пръсне и съня си загубих.* Д. Талев, Илинден. *Надвеше се да види в кабриолета сестра си Райна, която трябваше да си дойде още завчера. . „Къде се шляе туй момиче?" — ядосваше се той.* Ем. Станев, Иван Кондарев. *Какъв неподялан тип съм — ядосваше се той на себе си.* М. Марчевски, Повести.

дразня се: излизам от нормалното си състояние поради нещо, което нарушава равновесието на поведението ми, на преживяванията ми. *Гроздан се дразнеше все повече. В лицето на Вълчана той виждаше вече личен и непримирим враг и по какъвто и да било повод кипваше и се скарваше с него.* Й. Йовков, Жетварят. *А през деня по няколко пъти прескачаше до пощата в очакване на писмо или телеграма. А нито едното, нито другото идваше и затова той ставаше сприхав, дразнеше се от всичко.* В. Нешков, Настъпление. *Дразнех се, че вместо очаквания разговор за нещо радостно, за чувствата на — разговорът стана някак делови и неприятен.* П. Славянски, Последният шурм. *Тя започваше да се дразни, когато я подпитваше за срещите й с Христина и дали са говорили за него.* Ем. Станев, Иван Кондарев.

нервирам се: изпадам в нервно състояние, реагирам на нещо с прекалена, болезнена чувствителност. *Манев дори се нервира от не любезното отношение на Калчев, който на поздрава му кимна леко с глава и продължи да шари с очи по дъга колона от цифри.* В. Нешков, Настъпление. *Янков се нервираше все повече, удряше на масата. . . Членовете на комитета слушаха с наведени глави.* Ем. Станев, Иван Кондарев. — *Не, не искам такава скучна работа! — Пък аз ти заповядвам! — нервира се началникът.* Цв. Ангелов, Честна дума.

сърдя се в едно от значенията си е: изпитвам силно чувство на недоволство, негодуване и под. от държанието, постъпките на някого или от нещо, което ме засяга. *И докато в салона шумяха, сърдеха се и високо изказваха недоволството си, изведнъж се чу песен. Пееше осведеният старинна българска песен.* Зл. Чолакова, Бачо Киро. *Той се пазареше дълго с него, . . , сърдеше се и след като получеше парите, броеше ги с треперящи ръце три-четири пъти.* Елин Пелин, Гераците. *Мама започна да се сърди. По едно време извика сестра ми и строго й заповяда да не се мъкнат повече в къщи, че няма с какво да ги храни.* К. Калчев, При извора на живота. *Той се сърдеше сам на себе си и раздразнението му все повече се засилваше.* Т. Влайков, Съчинения, III.

гневя се: ядосвам се много, обзема ме гняв. — *Е харно де! — кипна отведнъж резбарят и Лазар се учуди защо се гневи толкова. — Ще си отида, скоро ще си отида.* Д. Талев, Железният светилник. — *Недей се гневи! — успокоя го отново момъкът. — Ще ти кажа как стана това.* Н. Райнов, Княз и чума.

тровя се в едно от значенията си е: разваляи си доброто настроение, спокойствието, измъчвам се от думите, постъпките на някого (без да давам външен израз). *А когато се пръсна слухът за Петко, той бе като болен. Не смееше да му каже, тровеше се само, отбиваше с всички сили мъката.* Ст. Ц. Даскалов, Стубленските липи. *Лъжица, паница счупят ли се — купи си нови — забрави за счупеното. И защо човек да се ядосва, да се тровиш?* К. Петканов, Без деца. *Отначало той мисленe и приказваше само за ареста, . . , та за делбата и имота*

не му се мислене, виждаше му се дрешаво и глупаво да се занимава и да се трови с тях. Г. Караславов, Татул.

пеня се: ядосвам се много, като проявявам външно, открито яда си, раздразнението си. Има разговорен характер и се употребява с груба отсянка. — *Че кои са тия бесни, дето са тръгнали кандиса? — Ти си знаеш! Ти не можеш да не си знаеш, ама си криеш! — Знаеш ги, знаеш! — пени се той.* Н. Хайтов, Диви разкази. — *Какво тия влиза в работата — заядливо го попитах Пото. На свой ред Бойо е навъсен и недоволен. — Ще ти помогна, не се пени!* Кр. Белев,Ръцете от слонова кост. *Ще те удуша. И старецът се пененте, пулеше очите си и протягаше своите сухи и немощни ръце напред, като че ли душеше някого.* Б. Шивачев, Писма от Южна Америка.

люти се е дума от народния език. Означава: сърдя се много, като проявявам силно недоволство, раздразнение от нещо. *Само от време на време чичо Марин подиваше сърдито. Може би той се лютеше, защото нямаше Тодора, за да му помага в тежеката работа.* Г. Караславов, Избр. съчинения, VI. *Дълго време дядо Нягул нареждa, люти се, кле.* Ст. Марков, Дълбоки бразди. *Ругатните, Лало, няма да помогнат. А от това, че се лютиш пред нас, няма да ти олекне.* М. Смилова, Друм се вие. — *Стига с това много здраве — . . . — Знам ви аз разбойниците колко много ми желаете здравето. — Не се люти, Герасиме, не се люти, въпря Драган с ръка раздесдания управител.* О. Василев, Зъб за зъб.

кося се е също дума от народния език. Означава: преживявам дълбоко, ядосвам се много от тревоги, от големи неприятности (без да давам външен израз). — *Ако не са орязали и двете ниви, утре аз трябва да се трепя да тая, цял ден да губя за нищо — косеше се той, като си помисляше колко много работа го чака.* Г. Караславов, Сиаха. *Току вестите, що ти нося, не са дип харни — изрече с мъка старият, . . . — но ти не се коси. Ще оттече злото и пак ще ни помилва доброто.* М. Смилова, Друм се вие. *Но като се стъмни и молчето не си дойде. . изведнъж непозната грозота го връхлетя. . . — Не ми е добре — рече той. . . — Ами няма да ти в добре зер, като се косиш за нищо и никакви работи. Мъж си, . . , давай си сърце, всичко ще мине, ще се нареди.* Г. Караславов, Обикновени хора.

ЯЗВИТЕЛЕН, ехиден, хаплив, бодлив.

Общо значение. Който много засяга, обижда.

язвителен: който с иронията си дълбоко наранява, засяга или който е израз на ирония, която дълбоко засяга, наранява. *Той се боеше от остроумния язвителен старец, който с две приказки можеше да ти свсие цялата политика да те направи за присмех на селото.* Г. Караславов, Обикновени хора. *Умееше с една дума да спре събеседника си, ако не се съгласяваше с него, можеше да бъде духовит, но и язвителен.* Ст. Загорчинов, А. Страшимиров и др. в спомените на съвременниците си. *Пред него можеш да говориш свободно, без страх, че ще те трекъсне с някоя язвителна забележка: „Това не е вярно!"* Ст. Марков, Дълбоки бразди. *Язвителен смях. Язвителен поглед. Той говори с язвителен тон.*

ехиден се свързва с усмивка, глас, тон и под. Означава: който е израз на силна ирония, на злобна насмешка. — *Ако може, поне една чаша вода. . . — Вода ли? — запита тай и по лицето му проблена тънка ехидна усмивка. — Да, ще ви дам и вода. Но само след като си признаете.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Той се изсмиваше високо, с глас зловещ и ехиден, който измъчваше нощната тишина като викът на кукумявка.* Елин Пелин, Гераците. *Ехидна забележка. Ехиден смях.*

хапли се свързва обикн. с думи, подигравки и по-рядко с човек. Означава: който рязко засяга, силно обижда. *Това ли беше оня Демир, който напусна бащината къща, за да я избави нея, безимотната от хапливия език на свекъра?* А. Гуляшки, МТ станция. *Наведе се да вземе нова грудка от панщата и подхвърли хапливи думи. — Седнала да ми се докара с предене. Хубаво си лежеше, защо си станала да се мъчиш?* К. Петканов, Омайно биле. *Подхвърляха хапливи закачки, докато накараха тоя нещастник да се скрие зад гърба на другарите си.* Й. Йовков, Жетварят. *Такъв шут* [от „Дванайсета нощ"], . . *хаплив, изобличител, не се повтори на нашата сцена.* Ив. Димов, Ако имах два живота.

бодлив обикн. се свързва с думи, приказки, рядко с човек. Означава: който болезнено засяга, жегва. Има рядка употреба. *Лееше се поток от думи през порутената стена, думи бодливи, зли, всяка като удар, да засегне, да заболи.* Д. Талев, Железният светилник. *Жечка и Кондовища се зле поглеждаха,после си хвърляха по една две бодливи думи и най-после в двора се започваше нова свада.* Д. Немиров, Братя. *Понякога имаше пристъпи на момчешки лудории, друг път в присъствие на неприятни лица ставаше сух и бодлив.* К. Константинов, Път през годините. *Бодлив език.*

ЯЗДЯ, ядам.

язда: карам кой, велосипед и др., като съм го възседнал. *По стария път, който водеше от Пловдив за Средец, ядеха двама конници.* А. Дончев, Сказание за времето на Самуила. *Като за всеки пехотинец, за него конят имаше само туй значение, че наместо да върви не през време на походите, щеше да язди.* Й. Йовков, Разкази, III. *Без да пита никого, се качи на*

на магарето и по цял ден го изди из широката поляна зад нашата къща. П. Незнакомов, Маргаритка и аз. *Като се има пред вид, че колоездачите ще ядат предимно по черен хлъб, . . . първият етап ще бъде тежко изпитание за всички.* в. Народен спорт.

яхам: възседнал върху кон, магаре, изминавам някакво разстояние. Има сравнително по-ограничена употреба. *Мъжът, който водеше коня по широко отъпкана пътека из върлото, беше охлабил поводите и отпуснато се поклащаше на седлото. . . Още дълго яха тъй, навярно два часа.* В. Мутафчиева, Летопис на смутното време. *Яхал беден Симо на черна кобилка в една гора гъста.* Ран Босилек, Весели приказки. *Размахвайки дългите си рьце и крака, деловодителят яхаше. . . сиво магаре.* сб. Стършел.

ЯК. Вж. с и л е н.

ЯЛОВ. Вж. б е з п л о д е н.

Вж. и а п р а з е н.

ЯМ, храня се, плюскам, праскам, пукам.

ям: поглъщам, приемам храна или употребявам като храна нещо. Свързва се обикн. с процеса на приемане на храната. *Тя сложи пред него чинията с пържените яйца, наряза хляб и сирене и седна. Ядяха мълчаливо.* М. Марчевски, Повести. *Васил съмаложията идеше отзад и като вървеше, поотчуваше от хляба си и ядеше.* Й. Йовков, Чифликът край границата. *Те не можеха и да ядат, защото залъците като че заседаха на гърлото им.* Г. Караславов, Обикновения хора. *Къщата й беше останала на голa поляна. И през дългите зимни нощи съседският добитък й ядеше сеното, кукурузущето, шумата.* И. Волен, Диви души. *Ами ти сега ядеш ли блажено през велики постиі? — Чуким за в благ ден има да ям, али през великите постиі.* П. Р. Славейков, Избр. произведения, II. *Лятно време ядем повече плодове и зеленчуци.*

храня се: приемам храна, употребявам нещо за храна. *Петровица му носеше ядене, но той не можеше да се храни и разсиваше лъжицата, докато я поднесе до устата си.* Елин Пелин, Гераците. *Родителите му бяха вече вечеряли и той седна да се храни самичък.* П. Вежинов, Следите остават. *Баща й говори, че трябва да се храни по-добре, да си изяде всичкото ядене в чинията.* З. Сребров, Избр. разкази. *Невестите и девойките, . . . носеха парцаливи дрехи, . . . хранеха се само с дивеч, като диваците.* Ив. Вазов, Светослав Тертер.

плюскам, праскам и пукам са думи от разговорната реч. Означават: ям, поемам храна или ям прекалено много, шумно и лакомо. Употребява се с израз на грубо отношение. *Възпретна се старата, мачка, меси, пали-гаси, направи едни баклави, да си късаш главата. . . Че като им седнах на гладен корем. . . Че нагъвах,че се тъпках,че плюсках,дорето взе да ми се повдига.* Чудомир, Избр. произведения. *А от как се дотъпраха тези кучета* [преследвачите], *сьвсем се объркахме. Лежат по цял ден и само чакат да им занесем да плюскат.* Г. Караславов, Избр. съчинения, V. *Врьцани се по никое време и искаш да ти е угодно. Ако си гладен, слдай и пукай.* К. Петканов, Дамяновата челядь. *Тереза внесе ядането в спалнята, но Рожи го върна: — Махай се! Върни му го да пука сам.* П. Славински, Последният шурм. *Обедът беше изобилен и хубав. Праскахме, докато унищожихме всичко, което имаше на масата.*

ЯМА. Вж. т р а п.

ЯРЕМ. Вж. р о б с т в о.

ЯРОСТ. Вж. я д.

ЯРЪК, ослепителен.

ярък се свързва със светлина или източник на светлина. Означава: който е много силен, който е със силен бляськ, излъчва силна светлина. *Южното сльнце залива града с ярка светлина.* Н. Фурнаджиев, Между приятели. *Ленко стоеше като вцепенен и мигаше срещу ярките лъчи на сльнцето, което се дигаше над срещните чуки.* Г. Караславов, Избр. съчинения, VI. *И ето — една нощ всички забелязаха на небето нова звезда — голяма, ярка, искряща.* Н. Райнов, Богомилски легенди. *Докато се бяха в пътническото бюро, вън се е стъмнило. Ярките бляськи на уличните лампи и витрини заливат мокрия чер асфалт.* Н. Фурнаджиев, Между приятели. *Пет-шест души войници, . . . а между тях — това малко момиче с черни коси и червена забрадка, още по-хубаво от яркатa светлина на огъня.* Й. Йовков, Разкази, II.

ослепителен: който е много ярък, така силно свети, че в него не може да се гледа направо. *Изведнъж сиянието стана ослепително, като сльнцето през летен зноен ден.* Ал. Бабек, Малкият емигрант. *„Светкавица" летеше със страшна бързина през непрьдримото сияние на Сльнцето. Не можеше да се наблюдава нищо, защото щом си вдигнеха тьмните очи на Сльнцето, ослепителни лъчи, които не позволяваха да се стъкла, през малките прозорчета нахлуваха ослепителни лъчи.* Елин Пелин, Ян Бибиян на Луната. *Бяха горещи и задушни дни и сльнцето хвьрляше върху пожьлтелите полета тропически жар и ослепителен бляськ.* Й. Йовков, Разкази, III. *Кристалният полиелей заля хола с ослепителна електрическа светлина.* Д. Димов, Тютюн.

ЯСЕН, ведьр, безоблачен.

О б щ о з н а ч е н и е. През който има много светлина или който не е мрачен, не е затъмнен (за време, небе).

ясен: в течение на който по небето няма облаци и поради това нормалната светлина не е намалена или по който няма облаци. *Денят беше много хубав — ясен, светъл, топъл; пролетното слънце греше, издигнато вече доста високо.* Г. Райчев, Избр. съчинения. *Беше хладна и ясна есенна утрин.* Елин Пелин, Щъркови гнезда. *Нощта бе топла и ясна. Всеки предмет по пътя и встрани от пътя добре се виждаше.* П. Вежинов, Нашата сила. *Цели три месеца по ясното небе се не мярна ни сянка от облачец.* Елин Пелин, Летен ден.

ведър: през който има достатъчно слънчева светлина, няма облаци, мъгла или който не е затъмнен от нищо. Има поетична отсянка. *По-необятно и по-високо изглеждаше небето, ведро и чисто.* Й. Йовков, Разкази, II. *Утринта беше приятно топла и слънчева, априлското небе се сянеше ведро и спокойно.* Д. Ангелов, На живот и смърт. *Беше ведра юнска утрина и пропуск хлад нахлу в стаята.* Д. Талев, Старата къща.

безоблачен: който е чист, без облаци или през който няма облаци. *Тоя ден небето беше безоблачно и лятното слънце жареше безмилостно.* К. Петканов, Дамяновата челяд. *Ноемврийската утрин бе светла и безоблачна.* В. Геновска, Седем години. *Беше ясна, безоблачна нощ и над черните шарове на смоковните и над високите тополи сребреха звезди.* Й. Йовков, Разкази, II. *Между това, слънцето се е издигнало вече, денят е чудесен, безоблачен и топъл.* П. Делиградев, Българска географска христоматия.

Вж. о т ч е т л и в.

Вж. ч е т л и в.

ЯСТИЕ, ядене, гостба, манджа.

ястие: сготвена храна или нещо приготвено от готови продукти. *Дойде време за обяд. . . Всеки предпочиташе такова ястие, каквото най-много му харесва — едни очакваше бишица, друг — качамак, трети — пилешка кавга.* Сл. Трънски, Неотдавна. *Най-после идва редът и на топлите ястия: варжена кюфтета, яйца, картофи. После ростбиф и други видове готвено месо, гарнирано с варен зеленчук: грах, фасул, зеле.* Г. Белев, Какво видях в Америка. *Две стени витрини, . . . показват част от това, което ще се предлага в магазина — пържоли, котлети, . . . и други менси полуфабрикати, а така също и разни готови студени ястия — руска салата, желирано месо.* в. Вечерни новини. *Вегетариански ястия. Месни ястия.*

ядене: сготвена и по-рядко приготвена храна, хранителни продукти, готови за консумация. *Тя, . . , готвеше само по едно ядене и го слагаше на трапезата вечер, когато се прибираха и мъжете в къщи.* Д. Талев, Преспанските камбани. *Слагай трапезата, че съм гладен като вълк!* — . . *Сини ядененто в две панници и дай погачата!* сб. Хоро. Бенко. . . *изгледа ядененто пред себе си: тънка филийка хляб, малко масло, резенче месо и чаша кафе.* Ал. Бабек, Малкият емигрант. *Постно ядене. Блажно ядене.*

гостба: сготвено нещо за храна чрез варене или печене. *Султана. . . — посбута огъня, дигна капака на тенджерата, дето се вареше гостба за вечеря, и пак го сложи.* Д. Талев, Железният светилник. *Стрина Венковица, . . , бе наготвила много и сѣ хубави гостби.* Т. Влайков, Стрина Венковица. . . *Тотке, а сега сложи собрата да вечеряме. Готова ли ти е гостбата?* К. Петканов, Златната земя.

манджа е равна по значение на г о с т б а. Има разговорен характер. — *Какво ще похапнеш? . . . Мога да ти опържа яйца, . . , да ти претопля от днескашната манджа.* Г. Караславов, Обикновени хора. *На печката беше оставено ядене за Кирил. — Не ми се яде — побутна той тенджерата. — Изядох одеве една купичка кисело мляко със захар. Мама пак ще ми се кара, че съм оставил манджата. Л. Галина, Лястовичката. Слави ни вика да ядем, че манджата ще изстине.* Й. Йовков, Приключенията на Гороломов.

ЯТО, орлик.

ято: множество птици от един вид, които летят заедно или са събрани на едно място, а също и множество от риби, от един вид, които плуват заедно. *Последните ята щъркели бяха отдавна прелетели на юг.* А. Гулящин, Село Ведрово. *Гледах как жеравите ята след ята отлитаха на юг и дълго, дълго слушах до забрава тревожния им ек.* Ив. Кирилов, Жерави. *Едно ято гъски закряка, разпери крила и се пръсна на разни страни.* К. Петканов, Старото време. *Някъде наблизо край прозорците на стаята цвърчаха оглушително цяло ято врабчета.* Д. Талев, Преспанските камбани. *В дълбочината, пронизана от слънцето, се стрелкаха ята дребни тъмнички рибки, изменяйки всеки миг, . . посоката на движение.* Ем. Манов, Бягството на Галатея. *Ято гълъби. Ято врабчи. Ято пъдпъдци.*

орлик: множество от птици от един вид, събрани заедно (обикн. врабци, гарвани и др.). *А снопите чернеят от дъжд и ветрове, нападат ги орляци врабци.* В. Геновска, Седем години. *По края на насрещната стряха орлик врабци чуруликат.* П. Ю. Тодоров, Събр. произведения, II. *Черни орляци гарвани прехвърчват над пътя.* Ив Вазов, Повести и разкази. *Не се мина много и един орлик от диви гълъби — гривяци се издигна над върхите и взе да се вие във въздуха над лъката.* Ц. Гинчев, Ганчо Косерката.

ЯХАМ. Вж. я з д я.

ЯХЪР. Вж. о б о р.

АЗБУЧЕН ПОКАЗАЛЕЦ
НА ДОМИНАНТНИТЕ СИНОНИМИ И НА ПРЕПРАТКИТЕ В РЕЧНИКА*

А

абитуриент
аборт
абсолютно *напълно*
абсорбирам *попивам*
абстрактен *отвлечен*
абсурден *безсмислен*
авджия *ловец*
авиатор *летец*
автоматичен *машинален*
автомобил
авторитет
ад
адет *навик, традиция*
администрация
аеродрум *летище*
аероплан *самолет*
акомпанимент
акт *постъпка*
активен *деен*
актьор *артист*
акуратен
акушерка
акция
акъл *съвет, ум*
ален
алкохолен *спиртен*
алчен
амнистия
амулет *талисман*
анализирам *изследвам*
аналогичен *подобен*
ангажимент *задължение*
анекдот
анемия
апартамент *жилище*
апатичен *равнодушен*
апаш *крадец*
апел *възвание*
апетит
аплодирам *ръкопляскам*
аргатин *ратай*
аргумент *довод*
аргументирам *обосноавам*
арестувам
армаган *подарък*
армия *войска*
арогантен *нахален*
аромат
артист
аскер *войник, войска*
ат *жребец*
атака *нападение*
атеизъм
атеист
атмосфера *въздух*
ахмак *глупак*

Б

баба *акушерка, тъща*
бабалък *тъст*
бабанка *здравеняк*
бабичка *баба*
бабишкел *баба*
бабушкера *баба*
бавен *муден*
бавя
баграа *цвят*
база
баир *хълм*
байрак *знаме*
бактисвам *омръзва ми*
бакър *мед, медник*
балама *глупак*
балансирам *уравновесявам*
балкан *планина*
балтия *брадва*
банален
банда
банкет *гощавка*
банкрут
бара
барабар *заедно*
баре *поне*
барем *поне*

---

* Забележка. С получерен шрифт са означени доминантните синоними, с обикновен — синонимите от даден синонимен ред, които се препращат към съответен доминантен синоним, с курсив — доминантните синоними, към които са препратени останалите синоними, които не са доминантни.

басирам се *обзалагам се*
басня *измислица*
баш *точно*
баща
бащин
бащиния *наследство, родина*
бащински *бащин*
бай *доста*
баячка *врачка*
бдителен
бдя
бебе
беглец
бегом
бегъл
беда *нещастие*
беден
беднория *беднотия*
бедност
беднота *бедност, беднотия*
беднотия *бедност*
бедняк
бедствие *нещастие*
бедствувам
бежавец
бежешката *бегом*
бежешком *бегом*
безбожие *атеизъм*
безбожник *атеист*
безбожничество *атеизъм*
безбрежен *безкраен*
безброен
безверие *атеизъм*
безверник *атеист*
безвкусен
безволен
безволев *безхарактерен*
безволен *безхарактерен*
безвъзвратен
безвъзмездно *безплатно*
безграмотен *неграмотен*
безграничен *безкраен*
безгрешен *безпогрешен*
безгръбначен *раболепен*
бездеен
безделник
бездиханен *мъртъв*
бездна *пропаст*
бездомен
бездушен *мъртъв*
бездъждие *суша*
безжалостен *жесток*
безжизнен *мъртъв*
беззаветен *всеотдаен*
беззаконие *произвол*
безизходен *безнадежден*
безимотен *беден*
безкомпромисен *принципен*
безконечен *безкраен*
безкраен
безлюден
безмерен *безкраен*
безмилостен *жесток*
безмълвие *мълчание*
безнадежден
безоблачен *ясен*
безочлив *нахален*
безплатно
безплоден *напразен*
безпогрешен
безпокойствие *безпокойство*
безпокойство
безпокоя
безпокоя се
безполезен *ненужен*
безпомощен
безпорядък *безредие*
безпощаден *жесток*
безпределен *безкраен*
безпредметен *ненужен*
безпрекословен
безпринципен
безпристрастен
безприютен *бездомен*
безразборен *безреден*
безразличен *равнодушен*
безреден
безредие
безредици *размирици*
безрезултатен *напразен*
безропотен *безпрекословен*
безсилен *безпомощен, слаб*
безсистемен *безреден*
безсмислен
безсмислици
безспирен *непрестанен*
безспорен
безсрамен
безстиден *безсрамен*
безстопанствен *изоставен*
безстрашен *смел*
безсъдържателен
безсъзвание
безсъмнен *безспорен*
безсъние
безсъница *безсъние.*
безсърдечен *жесток*
безукорен
безукоризнен *безукорен*
безумен *луд*
безупречен *безукорен*
безуспешен *напразен*
безутешен
безучастен *равнодушен*
безхарактерен
безцветен
безцеремонен *фамилиарен*
безчестен
безчестие *позор*
безчетен *безброен*
безчинствувам
безчислен *безброен*
безчовечен *жесток*
безшумен
бекяр *ерген*
белег *знак*

бележит *виден*
бележка *записка, оценка, укор*
белина
белота *белина*
бѐля
белѝ *пакост*
берекет *плодородие*
беседвам *разговарям*
беседка
бесния *безчинствувам, буйствувам*
библиография
бивш *предишен*
бижу *скъпоценност*
бикоглав *упорит*
бялка
било
биография
бисер
битка *сражение*
бичувам *порицавам*
бия *побеждавам, туптя*
благ *добър, сладък*
благовоние *аромат*
благовъзпитан *възпитан*
благодарен
благоденние
благодушен *добър*
благозвучен *звучен*
благоприятен
благоразположен *благосклонен*
благоразумен *разумен*
благороден
благосклонен
благоухание *аромат*
благочестив *религиозен*
блѧ̀жен *мазен*
блажѐн *щастлив*
блазня *съблазнявам*
блед *бледен*
бледен
бледолик *бледен*
блестя *светя*
блестящ *великолепен*
блещукам
блещя се
ближа
близко *близо*
близо
близък *подобен, скорошен*
бликам *извирам*
бликвам *руквам*
блудкав *безвкусен*
блуждая *скитам*
блъскам *бия, бутам*
блъсканица
блюдо *чиния*
блюдолизец *мазник*
блюстител *пазител*
бляи *мечта*
бляскав *великолепен*
боб
бог
богат *изобилен*
бода
бодвам *обиждам*
бодил
бодлив *язвителен*
бодър
бодърствувам *бдя*
боеви *боен*
боен
боец *войник*
боязливче *бебе*
бозка *гърда*
бой[1] *сражение*
бой[2] *ръст*
боклук *смет*
болеж *болка*
болежка *болка*
болезнен *мъчителен*
болест
болка
болшинство *множинство*
бомбастичен
борба *сражение*
борец
борч *дълг*
бос
босокрак *бос*
босоног *бос*
боя *цвят*
боязлив *страхлив*
боязън *страх*
брадва
браздя *ора*
брак *сватба*
бракосъчетание *сватба*
бран *война*
бранител *пазител*
браня *отстоявам*
бременна
брилянт *диамант*
бродя *скитам*
бродяга *скитник*
броженне
брой
бръз *неотложен, търгав*
брънка *халка*
брътвежи *безсмислици*
брътвя *бъбря*
бръщолевя *бъбря*
буботя *буча*
будала *глупак*
буден *бдителен*
будка
будя *събуждам*
буен *необуздан*
буза
буйствувам
букаи *окови*
буквален
буквоядец *педант*
букет
булка *съпруга*
бумтеж *грохот*
бумтя

бува *въстание*
бунар *кладенец*
бунт *въстание*
бурен *бойка, плевел*
бурен *буен*
бутам
бутаница *бъсканица*
бухвам *втасвам*
бухтя *бумтя*
буча
бъбрив *приказлив*
бъбря
бъдлив *страхлив*
бълвам *изригвам*
бъборя *бъбря*
бърже *бързо*
бързешката *бързо*
бързешком *бързо*
бързо
бъркам[1] *тършувам*
бъркам[2] *греша, преча*
бъркам се *меся се*
бъркотия *безредие*
бъркотя
бърна *устна*
бърникам *тършувам*
бърша
бъхтя *бия*
бюро *кантора*
бюрократизъм
бюрократция *бюрократизъм*
бягам *отдалечавам, тичам*
бяс *ад*

В

вада *бара*
важен
важнича
ваканция *отпуск*
валчест *обел*
вампир
вандалтизъм *варварство*
вандалщина *варварство*
варварство
варварщина *варварство*
вардач *пазач*
вардианин *пазач*
вардя *пазя*
вариклечко *скълерник*
варкола
вая
вбивам *забивам*
вглеждам се
вглъбявам се *задълбочавам се*
вдигам
вдълбочавам се *задълбочавам се*
вдървявам се *вцепенявам се*
вдъхвам
вегетирам *живуркам*
веднага
веднъ *заедно*
ведър *ясен*
вежлив *въпитан*
вейка *клон*
век
велик
великан
великански *грамаден*
великолепен
величав *величествен*
величая *възхвалявам*
величествен
величина *големина*
велосипед
венчавам се *женя се*
вереп *достоверен*
верига *окови*
вероизповедание *религия*
веродомен *подъл*
вероятност *изглед*[2]
вертикален *отвесен*
веселба
веселие *веселба, радост*
веселя
веселяк
весло
вест
вестникар *журналист*
вестявам се *явявам се*
ветва *клон*
вехна *линея*
вехт
вещ *опитен*
вещ *предмет*
вещая *предсказвам*
вещина *умение*
вещица *магьосница*
вея *духам*
вземам *завладявам, хващам*
взирам се *вглеждам се*
взискателен
взор *поглед*
взрив
вид
виделина *светлина*
видело *светлина*
виден
видение *призрак*
видимо *явно*
видоизменям *променям*
виене *вой*
виждам *преживявам, узнавам*
визита *посещение*
вик
викам *каня, наричам*
вилнея *безчинствувам*
винаги
виноват *виновен*
виновен
виня *обвинявам*
виолетка
виолетов *лилав*
вирея
вироглав *своеволен*

висини *небе*
високомерен *надменен*
висота *висини*
височина *възвишение, ръст*
витийство *красноречие*
вития *оратор*
виц *анекдот*
вкаменявам се *вцепенявам се*
вкарвам
включвам *обхващам*
включвам се *участвувам*
вкочанясвам се *вцепенявам се*
вкратце *накратко*
вкупом *заедно*
вкусен
влага
влагам
владея *имам*
владея се *въздържам се*
владичество *господство*
влак
влакно *косъм, нишка*
влача
влека *влача*
влечение
вливам се
влияние
вмесвам се *меся се*
вмешателство *намеса*
вмъквам *вкарвам*
внасям *влагам*
внезапно *изведнъж, неочаквано*
вниквам
внимателен *любезен*
внушавам *вдъхвам*
внушение *влияние*
внушителен *величествен*
водач *предводител*
водител *предводител*
водовъртеж
водоравен
водоскок
военачалник
вожд *предводител*
воин *войник*
вой
война
войник
войска
войскар *войник*
волеп
воля *желание*
вона
враг *неприятел*
врат
вратоврътка
врачка *гледачка*
вред *навсякъде*
вреден
вредителен *вреден*
вредом *навсякъде*
вреждам се
врътка *вратоврътка*
връст *възраст*
връчвам *давам*
връщам се
вря
врява
всевъзможни *всякакви*
всегда *винаги*
всекидневен *делничен*
вселена *свят*
всемир *вселена, свят*
всемирен *световен*
всенароден *общонароден*
всеотдаен
всесветски *световен*
всестранен *цялостен*
всецяло *напълно*
вслушвам се *послушвам се*
встрастявам се *увличам се*
встъпление *увод*
всуе *напразно*
всъде *навсякъде*
всъщност *наистина*
всякакви
всякога *винаги*
всякогаш *винаги*
всякъде *навсякъде*
втасвам
втиквам *вкарвам, затъквам*
втичам се *вливам се*
вторачвам се *вглеждам се*
вторичен *второстепенен*
второстепенен
втренчвам се *вглеждам се*
втъквам *затъквам*
втълпявам *внушавам*
вцепенявам се
въведение *увод*
въвирам *вкарвам*
въвод *увод*
въглища
въдя *развеждам*
въждение *желание*
възвание
възвивам *завивам*[1]
възвисвам се *възвишавам се*
възвишавам се
възвишен *благороден*
възвишение
възглас
възглед
въздействие *влияние*
въздух
въздържам се
възкачвам се *качвам се*
възклик *възглас*
възклицание *възглас*
възлизам *качвам се*
възможност *изглед*[3]
възмущавам се
възнамерявам
възнасям *възхвалявам*
възниквам *зараждам се*
възпирам *задържам*

възпирам се *въздържам се*
възпитан
възпрепятствувам *преча*
възприемчив
възпротивявам се *противопоставям се*
възраст
възрение *възглед*
възторг *възхищение*
възхвалявам
възхита *възхищение*
възхитителен
възхищение
възход *напредък*
въпъ
въпение *бродение*
възпебен *прекрасен, приказен*
въпебница *магьоснина*
въ
вънка *въ*
вънкашност *вид*
външност *вид*
въображение
въобразявам си *представям си*
въобще *изобщо*
въодушевление
въпрос *проблем*
вървеж *походка*
върви *движа се*
върлувам *безчинствувам*
въртели *спънка*
въртокъщница *къщовница*
въртоп *водовъртеж*
въртя *разигравам*
върша *правя*
въстание
въся се *мръщя се*
вътрешен *душевен*
въра *доверие, религия*
вървам *предполагам*
вътърничав *лекомислен*

Г

гавра *подигравка*
гад *животно*
гадателка *гледачка*
гаден *неприятен*
гади ми се *повръща ми се*
гадина *животно*
газя *тъпча*
галантен *любезен*
гален *глезен*
гальовен *нежен*
галя
гамен *уличник*
гарнирам *украсявам*
гасна *линея*
гастроном *чревоугодник*
где *къде*
геран *кладенец*
гердан *огърлица*
героизъм *подвиг*
героичен *смел*
герой
геройство *подвиг*
гибелен
гигантски *грамаден*
гиздав *красив*
гиздя *украсявам*
главен *важен*
главно *предимно*
гладен *алчен*
гладък
гладя *галя*
гламав *глупав*
гласоподавам *гласувам*
гласувам
глася *подготвям*
глася се *каня се*
гледам *развеждам*
гледачка
гледец *женица*
гледище *възглед*
гледка
глезен
глождя *гриза*
глозгам *гриза*
глума *шега*
глупав *безсмислен*
глупак
глупец *глупак*
глух *затънтен*
глъч *врява*
глъчка *врява*
гневя *ядосвам*
гневя се *ядосвам се*
гнет *потисничество*
гнетя *потискам*
гнусен *неприятен*
гняв *яд*
говедо *добиче*
говор
говоря *разговарям*
гôден
години *възраст*
големя се *важнича*
големина
голтак *бедняк*
голям *дълбок, едър*
гоня *преследвам*
гора
горд *надменен*
горделив *надменен*
гордя се *важнича*
горест *скръб*
горещ *топъл*
горещи се
горчивина *огорчение*
горчилка *огорчение*
горя
господ *бог*
господар *стопанин*
господарство *царство*
господство
господствувам *преобладавам*
гостба *ястие*

гостолюбив *гостоприемен*
гостоприемен
готварница *кухня*
готвя *подготвям*
готвя се *каня се*
готован
гощавка
грабител *крадец*
граблив *хищен*
грабя *крада*
градивен *творчески*
градя *строя*
грамада *куп*
грамаден
грандиозен *величествен*
грани *клон*
граница
гратис *безплатно*
греба
гребен *било*
гребло *весло*
греховен *грешен*
греша
грешен
грешка
грея *блестя, светя, топля*
грижа
грижа се *безпокоя се*
грижлив *старателен*
гриза
гримасница
грозен *страшен*
грозя[1]
грозя[2] *застрашавам*
грохвам *отпадам*
грохот
грьклян
гръм *грьмотевица, тряск*
грьмлив
грьмовен *грьмлив*
грьмоност *грьмлив*
грьмогласен *грьмлив*
грьмотевица
грьмък *бомбастичен, грьмлив*
грьцмул *грьклян*
грях
гумно
гуша
гъвкав
гълтам *търпя*
гълча *говоря, карам се*
гъмжило *тълпа*
гърда
гърло *гуша*
гърмеж *грьмотевица, изстрел*
гърмя *стрелям*
гърча се
гъст *непрогледен*
гъстак *храсталак*
гъсталак *храсталак*
гюл *роза*
гюрултия *врява*

Д

давам *позволявам*
давя *душа*
далеко *далече*
далеч *далече*
далече
далечен
далечина
далнина *далечина*
далновиден *предвидлив*
дамга *петно*
дан *данък*
давдания *врява*
данни
данък
дар *подарък, способности*
дарба *способности*
дарование *способности*
дарявам *подарявам*
даскал *учител*
движа се
дворец
двоумя се
двуличен *лицемерен*
де *къде*
дебати *разисквания*
дебел
дебелоглав *упорит*
дебелоок *нахален*
дебитор *длъжник*
девойка
леди *прадеди*
деен
дееспособен *деен*
деец
дезертьор *беглец*
действие *постъпка*
действителен *истински*
действително *наистина*
действувам
декламирам *рецитирам*
декларация *изявление*
декорация *украса*
делба
деликатен *фин*
делитба *делба*
делничен
деловит
деля *споделям*
демаскирам *изобличавам*
дембелин *мьрзеливец*
деморализация *поквара*
ден *денонощие*
дене *денем*
денем
денонощие
дера се *викам*
дерт *грижа*
деспот *диктатор*
детайлен *подробен*
дете
детински

детски *детински*
дефект *недостатък*
дефиле *проход*
дефилирам *марширувам*
дежие *постъпка*
деятел *деен*
деятелен *деен*
джебчия *крадец*
джелатин *палач*
джендем *ад*
джинс *род*
джука *устна*
диамант
дивен *въхитителен*
дивя се *чудя се*
дигам *крада*
диктатор
дим
диня
директива *напътствие*
диря
диря *търся*
дискусия *разисквания*
диспут *спор*
диференцирам *различавам*
дихание *дъх*
длъжник
длъжност
дмешен *сегашен*
добивам *придобивам*
добитък *добиче*
добиче
добрина *благоделяние*
добро *благоделяние*
добродушен *добър*
добросърдечен *добър*
добър
доверие
доверявам
довод
доволство *задоволство*
довършвам *свършвам*
догадка *предположение*
догаждам се *сещам се*
договор
додявам *досаждам*
додява ми *омръзва ми*
дожалява ми *домъчнява ми*
докачам *досягам, обиждам*
докопвам *хващам*
докосвам
докривява ми *домъчнява ми*
доктор *лекар*
долавям *разбирам*
долен *низък*
дом *жилище*
домакин *стопанин*
домакиня *къщовница*
домашен
доминирам *преобладавам*
домочадие *семейство*
домъчнява ми
донжуан *женкар*
допир *контакт*
допирам *докосвам*
дописник
допитвам се *съветвам се*
допринасям
допускам *позволявам, предполагам*
допълнение
досаждам
досег *контакт*
досетлив *съобразителен*
досещам се *сещам се*
дословен *буквален*
дост *приятел*
доста
достигам *досягам*
достоверен
досущ *напълно*
досягам *докосвам*
дотягам *досаждам*
дотяга ми *омръзва ми*
дохождам *идвам, настъпвам*
дохождам си *връщам се*
драг *любим*
дразня *ядосвам*
дразня се *ядосвам се*
драсвам *побягвам*
дребен *малък*
древен *старинен*
дрезгав
дрезгавина *здрач*
дрехи *облекло*
дряка
дрипав
другар *приятел*
другоземец *чужденец*
другояче *инак*
дружен *задружен*
дружина *чета*
друм *път*
дръглив *мършав*
дръзновен *смел*
дръгголник *затвор*
дрънкам *бъбря, звънтя*
дувар *ограда, стена*
дума
думам *говоря*
дупка *бърлога*
духам
духвам *побягвам*
духовит
душа *мириша*
душа
душевен
душен *задушен*
душманин *враг*
дълбок
дълг *задължение*
дърдоря *бъбря*
държава
държание
държа се *отнасям се*
дързък *нахален, смел*
дърпам *тегля*

дърт *стар*
дъртак *старец*
дъх *миризма*
дъщеря
дюкян *магазин*
дюшеме *под*
дявам *слагам*
дяволит *закачлив*
дяволувам *хитрувам*
дядо *старец, тъст*
дял *съдба, част*

Е

еволюция *развитие*
егоизъм
единен
единодушен *единен*
единакъв
еднообразен *делничен*
едър
ежедневен *всекидневен*
ек *ехо*
екип *отбор*
екскурзиант *турист*
екскурзия
експедитивен *деловит*
експеримент *опит*
експлодирам *избухвам*
експлозия *взрив*
експозиция *изложба*
екстаз *възхищение*
екстравагантен *своеобразен*
ексцентричен *своеобразен*
елегантен
елмаз *диамант*
емигрант *бежанец*
енергичен *деен*
енигма *тайна*
ентусиазъм *въодушевление*
ерген
еротичен *чувствен*
естествен *непринуден*
естество *природа*
етаж
етап *фаза*
ехиден *язвителен*
ехо
ехтя
еча *ехтя*

Ж

жад *жажда*
жаден *алчен*
жадувам *копнея*
жажда *желание*
жаждам *копнея*
жал *скръб, състрадание*
жалба
жалост *състрадание*
жалък
жаля *щадя*
жаля се *оплаквам се*
жар *пламъ*
жарава *жар*
жарък
жегвам *обиждам*
жежък *топъл*
желание
желая *искам*
железа *окови*
железница *влак*
жена *съпруга*
женкар
женя се
жестикулярам *ръкомахам*
жесток
жестокосърдечен *жесток*
жив *пъргав*
живея *обитавам, прехранвам се*
живина *животно*
живителен *животворен*
живописец *художник*
животворен
животно
животопис *биография*
животувам *живуркам*
живуркам
жигосвам *порицавам*
жизнен *бодър*
жизнерадостен *бодър*
жилав *гъвкав, издръжлив*
жилвам *обиждам*
жилище
житница *хамбар*
жито *пшеница*
жичка *пашка*
жребец
жуля *търкам*
жуми
журналист

З

забава *развлечение*
забавен
забавителен *забавен*
забавление *развлечение*
забавлявам *веселя*
забавям *бавя*
забвение *забрава*
забележителен *виден*
забележка *укор*
забелязвам *разбирам, съглеждам*
забивам
заблуда *заблуждение*
заблуждавам *лъжа*
заблуждение
забождам *забивам, затъквам*
заболяване *болест*
забрава
забравям
забравям се
забрадка

забранен *непозволен*
забранявам
забутан *затънтен*
забутвам
забучвам *забивам, затъквам*
забърквам
забърквам се *оборкеам се*
заварвам
завеждам
завеян *разсеян*
завземам *завладявам*
завивам[1]
завивам[2] *увивам*
завивани
завладявам *обземам*
завод
завоювам *завладявам*
завръщам се ***връщам се***
завтичам се *хукам*
завършвам *свършвам*
завършък *край*
загадка *тайна*
загадъчен *тайнствен*
загазвам *закъсвам, затъвам*
загатвам
загивам *умирам*
заглавие
заглеждам се *вглеждам се*
заглушавам *сподавям*
заглъхвам *утихвам*
заговор
заграждам *окръжавам*
загрозявам *грозя*[1]
загръщам *завивам*[2]
загрявам *затоплям*
загуба
загубвам
загубвам се *изчезвам*
загъвам *увивам*
задача
задигам *крада*
задминавам *изпреварвам*
задоволителен
задоволство
задрасквам
задружен
задръствам
задушавам *сподавям*
задушевен
задушен
задълбочавам се
задължавам *накарвам*
задължение
задължения *дълг*
задържам *арестувам*
задържам се *застоявам се*
задъхвам се
заедно
заеквам
заемам *завладявам*
заемам се *наемам се*
зазорява се
закалявам *калявам*

заканвам се *заплашвам*
закарвам *завеждам*
закачка *шега*
закачлив
заклевам се *кълна се*
заключавам *преценявам*
заключение
заковавам *забивам*
закопавам *погребвам*
закрепвам
закривам
закривявам *завивам*[1]
закрила
закупувам *купувам*
закъсвам
залавям *ночвам, хващам*
залез
заливам
залитам *изсилвам* ***се, олюлявам се***
заличавам
заложби *способности*
залудо *напразно*
залък *хапка*
залягам *старая се*
замайвам *смайвам*
замах *широта*
заменям *замествам,* ***сменявам***
замествам
замишавам
замисъл *намерение*
замъкваме *мълкваме*
заможен *богат*
заморявам се ***уморявам се***
замръзвам *измръзвам*
замъглен *мътен*
замъглявам се ***помътвам се***
замълчавам *мълкваме*
занасям
зандан *затвор*
занемарявам
заник *залез*
занимателен *забавен*
заобикалям *окръжавам*
запаметявам *запомням*
запасвам
запаси
записка
записки *мемоари*
запитване *въпрос*
заплата
заплаха *опасност*
заплашвам *застрашавам*
заплитам *забърквам*
заплитам се *обърквам се*
заповед
заповедник *диктатор*
запокитвам *захвърлям*
запомням
започвам *почвам*
запращам *захвърлям*
запретен *непозволен*
запретявам *забранявам*
запустявам

запушалка
запушвам *задръствам*
запьвам се *заекам*
запълвам *изпълвам*
запътвам се *отправям се*
запъхтявам се *задъхвам се*
заравнявам *изравнявам*
заравям *погребвам*
зараждам се
зара́зен
заразителен *заразен*
заран *сутрин*
зарзават *зеленчук*
зари *лъч*
заривам *заравям*
заробвам
зародил *наченки*
заруменявам *зачервявам се*
заруменявам се *зачервявам се*
зарька *порьчка*
заразвам *изоставям*
заседа
заседание *събрание*
заседявам се *застоявам се*
заселвам се
засилвам се *закрепвам*
засипвам *заравям*
засищам *насищам*
заслон *навес*
заставям *накарвам*
застилам *покривам*
застоявам се
застрашавам
засуха *суша*
засявам
засягам *обиждам*
засядам *застоявам се*
затварям се *уединявам се*
затвор
затворен *необщителен*
затиквам *затъквам*
затихвам *утихвам*
затоплям
заточение
затрупвам *заспивам*
затръшвам
затулвам *закривам*
затурям *забутвам*
затъвам
затъквам
затъпен
заучавам *научавам*
захващам *почвам*
захвърлям
захластвам се *забравям се*
заход *залез*
зачатък *наченки*
заченки *наченки*
зачервявам се
зачерквам *задрасквам*
зачертавам *задрасквам*
зачисляваи *включвам*
зачитам *уважавам*
зачудвам се *учудвам се*
зачуквам *забивам*
зашеметявам *замайвам*
защита *закрила, отбрана*
защищавам *отстоявам*
заявление
заядлив
заяквам *закрепвам*
зверя се *ялещя се*
звучен
звънтя
звъня *звънтя*
здание *сграда*
здрав *невредим, силен*
здравеняк
здрависвам се *ръкувам се*
здравомислещ *разумен*
здравословен *хигиеничен*
здраф
здрачава се
здрачевина *здрач*
здрачина *здрач*
зеленчук
земляк
земя *държава, пръст*
зенница
зестра
зид *ограда, стена*
зимник
зимница
зимовище *зимница*
злепоставям
злина *зло*
зло
злоба
зловещ
зловонне *воня*
зловреден *вреден*
злодейство *престъпление*
злодеяние *престъпление*
злокобен *зловещ*
злополука *произшествие*
злополучие *нещастие*
злословя
злост *злоба*
злочестина *нещастие*
злощастие *нещастие*
злъч *злоба*
знаен *известен*
знак *знамение, сигнал*
знаме
знамение
знания
значение
значителен *важен*
значително *доста*
зная *умея*
зноен *жарьк*
зор *усилие*
зорък *бдителен*
зрелостник *абитуриент*
зрител
зубря

зъзна *мръзна*
зъл *лош*
зъврам *съгреждам*
зъркели *очи*

И

ивица
иго *робство*
играя *танцувам*
игрив *пъргав*
ида *отивам*
идвам *настъпвам*
идвам си *ерьщам се*
идентичен *еднакъв*
идея *мисъл*
идол
изба *зимник*
избавям *спасявам*
избивам *убивам*
избикалям *заобикалям*
избирам
изблик
изброявам *изреждам*
избухвам
избухлив *сприхав*
избързвам
избягвам *отбягвам, побягвам*
изведнъж
изверг *изчадие*
известен *виден*
известие *вест*
изветрявам *изпарявам се, оглупявам*
извивам *завивам*[1], *криволича*
извивам се *криволича*
извиквам *повиквам*
извинение
извинявам *оправдавам*
извирам
извисявам се *възвишавам се*
извишавам се *възвишавам се*
извод *заключение*
извор *източник*
изврашавам *изопачавам*
извъниреден *необикновен*
извървявам *изминавам*
извъртам *изопачавам*
извяхвам *увяхвам*
изгарям се
изглед[1] *вид, гледка*
изглед[2]
изглупявам *оглупявам*
изгнание *заточение*
изгнаник *бежанец*
изговарям
изговор
изгода *полза*
изгоден *изгоден*
изгонвам *изпъждам*
изгора *либе*
изгубвам *загубвам*
изгубвам се *изчезвам*
издавам
издайничество *предателство*
издевателство *подигравка*
изделие *произведение*
издигам *вдигам*
издигам се *възвишавам се*
издигнат *благороден*
издирвам *изследвам*
издръжка
издръжлив
издувам се *подувам се*
издумвам *изговарям*
издържам
издържам се *прехранвам се*
издъхвам *умирам*
изживявам *преживявам*
изигравам *излъгвам*
изискан *фин*
изказвам *изговарям*
изкачвам се *качвам се*
изключителен *необикновен*
изкопчам *изтръгвам*
изкоренявам *изкубвам*
изкуствен *престорен*
изкуство *умение*
изкуфявам *оглупявам*
изкушавам *съблазнявам*
изключвам
излагам *злепоставям, описвам*
излагам се *изразявам се*
излет *екскурзия*
излетник *турист*
излиза
излизам *появявам се, явявам се*
излитам
излъчавам *заличавам*
излишен *ненужен*
изложба
изложение *изложба*
излъгвам
излъчвам
измамвам *излъгвам*
измамен
измамлив *измамен*
измамник
изменям *променям*
измервам
изминавам *изтичам*
измислица
измислям *измирам*
изморявам се *уморявам се*
измръзвам
измъквам се *използвам се*
измършавявам *отслабвам*
измъчвам *мъча*
измъчвам се *мъча се*
измяна *предателство*
измятам *изключвам*
изнамирам
изневерявам *изменям*
изневиделица *неочаквано*
изневяра *предателство*
изнемощявам *отпадам*

износвам се *изхаблявам се*
износен
изнурен *слаб*
изнурявам се *изтощавам се*
изобилен
изобличавам
изображение *картина*
изобразявам *описвам, рисувам*
изобретателен *съобразителен*
изобретявам *измислям*
изобщо
изографисвам *рисувам*
изопачавам
изоставен
изоставям *занемарявам*
изпарявам се *изчезвам*
изпащам *пострадвам*
изпечен *опитен*
изписвам *рисувам*
изпит *изпитание*
изпитание
изпитателен *проницателен*
изпитвам *чувствувам*
изплашвам *уплашвам*
изплащам
използвам се
изповед *признание*
изповедание *религия*
използувам *употребявам*
изправен *акуратен*
изразвам
изпращам *пращам*
изпреварвам
изпровождам *пращам*
изпръсквам
изпускам *изльчвам*
изпъждам
изпълвам
изпълнителен *акуратен*
изпълнявам се *сбъдвам се*
изработка
изравнявам *приравнявам*
изражение
израз *изражение, изречение*
изразходвам
изразявам *проявявам*
изразявам се
изреждам
изреждам се *редя се*
изречение
изригвам
изричам *изговарям*
изрод *изчадие*
изселник *бежанец*
изсилвам се
изсипвам *излиявам*
изскубвам
изскубвам се *използвам се*
изследвам
изследвач *изследовател*
изследовател
изстивам *настивам, отчуждавам се*
изстисквам
изстрел
изстудявам
изтезавам *мъча*
изтичам
източник
изтощавам се
изтощен *слаб*
изтребвам *убивам*
изтрезнявам
изтривам *заличавам*
изтривам се *изхабявам се*
изтръгвам *изскубвам*
изтръгвам се *използвам се*
изтъквам
изтъкнат *виден*
изтънчен *фин*
изтънявам *отслабвам*
изтървавам *изпускам*
изтъркан *банален*
изтърквам се *изхабявам се*
изтърсвам *изпускам*
изумителен *удивителен*
изумявам *забравям, оглупявам, смайвам*
изучавам *изследвам*
изхабявам се
изхарчвам *изразходвам*
изхвърквам *излитам*
изхвърлям *изпъждам*
изхитрям *измъквам*
изхождам *изминавам*
изхранвам се *прехранвам се*
изцеждам *изстисквам*
изцяло *напълно*
изчадие
изчезвам
изчервявам се *зачервявам се*
изчерпателен *подробен*
изчисляваи *смятам*
изчиствам
изявление
изясняваи
икономисвам *пестя*
имам
име *название*
именно
именувам *наричам*
имитирам *подражавам*
имотен *богат*
импозантен *величествен*
импулсирам *подбуждам*
инак
инат *упорит*
иначе *инак*
индивидуален *личен*
индиферентен *равнодушен*
индустрия *промишленост*
инертен *бездеен*
инициатива
инквизирам *мъча*
инок *монах*
инсталирам *монтирам*
инструкция *напътствие*
инструмент *оръдие*

интелект *ум*
интелигентен *образован*
интервенция *намеса*
интерес *полза*
интересен
интернационален *международен*
интерпретирам *коментирам*
интимен *задушевен*
интрига *сплетня*
информирам *осведомявам*
информирам се *узнавам*
искам
искрен
искря *блестя*
исполин *великан*
исполински *грамаден*
истински *истински*
ихтибар *уважение*
ищах *апетит*

К

кавалерия *конница*
кавга *свада*
кадърен *годен*
казвам *говоря, наричам*
каик *лодка*
калабалък *тълпа*
кале *крепост*
калпазанин *негодник*
калугер *монах*
калявам *закалявам*
камара *куп*
кампания *акция*
канара *скала*
кандилкам *клатя*
кандилкам се *олюлявам се*
кандисвам *съгласявам се*
кандърдисвам *убеждавам*
канибал *човекоядец*
кантора
канцеларщина *бюрократизъм*
капя
капя се
капан *клопка, уловка*
капвам *уморявам се*
капитален *важен*
каприз *прищявка*
капя
караконджо *вампир*
карам се
караница *свада*
караул *стража*
кардинален *важен*
картина *гледка*
касапница *месарница*
кастря *карам се*
кат *етаж*
каталясвам *уморявам се*
катастрофа *произшествие*
катастрофален *гибелен*
катеря се *качвам се*
катурвам *събарям*
кафез *клетка*
кахър *грижа*
кахъря се *безпокоя се*
качвам се
качество
квалифицирам *окачествявам*
квартира *жилище*
квартирант *наемател*
квася *мокря*
келепир *полза*
кибритлия *стрихав*
кикотя се *смея се*
кипеж *бродение*
кипър *напет*
кипя *бря*
кираджия *наемател*
кирия *наем*
кирлив *мръсен*
кискам се *смея се*
китка *букет*
китя *украсявам*
кича *украсявам*
кичест
кладенец *извор*
клане
клас
клатушкам *клатя*
клатушкам се *олюлявам се*
клатя
клатя се *олюлявам се*
клевета *сплетня*
клеветя *злословя*
клеймо *печат*
клепач
клепачи *мигли*
клепка *клепач*
клепки *мигли*
клет *жалък*
клетва
клетка
клиент
клик *вик*
клинча
клозет
клон
клонат *кичест*
клонест *кичест*
клопка *уловка*
клоун
кльощав *мършав*
клюка *сплетня*
клюкарствувам *злословя*
клюн *човка*
книгопис *библиография*
книжнина *литература*
кобен *зловещ*
коварен *подъл*
козни *сплетня*
кокал *кост*
кокетен *елегантен*
кокичка *костилка*
кокоря се *блещя се*

кокошарник *курник*
кола *автомобил*
колан
колебая се *двоумя се*
колективен *задружен*
колело *велосипед*
колиба
колие *огърлица*
колосален *грамаден*
коляно *произход*
комай *почти*
команда *заповед*
комбинирам *съчетавам*
коментирам
комичен *смешен*
комплицирам *усложнявам*
компрометирам *злепоставям*
комшия *съсед*
конвенция *съглашение*
конница
консервативен *назадничав*
констатирам *установявам*
конструктивен *творчески*
конструкция *устройство*
консултирам се *съветвам се*
контакт
континент
контракт *договор*
контрол *надзор*
контуря
конфузя *карам се*
кончина *смърт*
координирам *съгласувам*
копие *препис*
копирам *подражавам*
копнеж *желание*
кошея
корав *издръжлив, твърд*
корекция *поправка*
корем
корен *източник, произход*
кореспондент *дописник*
кореспонденция
кортеж *шествие*
коруба *хралупа*
коря *укорявам*
космос *вселена*
кост
костелив *мършав*
костилка
косъм
кося се *ядосвам се*
котел *медник*
коцкар *женкар*
кошер
коцунство
крада
крадец
краен *окончателен, прекален*
край[1] *смърт*
край[2] *област*
крак
крамола *свада*
красен *красив*
красив
краска *цвят*
красноречие
крася *украсявам*
кратковременен *непродължителен*
краткотраен *непродължителен*
кратуна *кухалница*
кратък *бегъл, непродължителен*
крача *вървя*
крачка
креват *легло*
крепост
крепък *силен*
крещя *викам*
крея *линея*
крив *виновен*
кривам *завивам*[1]
кривоглед
криволяча
криволя *криволича*
кривоок *кривоглед*
кривя се *гримасничa, кълча се*
критерий
кроя
кроежи *намерение*
кромид *лук*
кротък
кръвен *роден*
кръвник *кръвопиец*
кръвнишки *свирепо*
кръвожаден *свирепо*
кръволок *кръвопиец*
кръвопиец
кръг *сфера*
кръгозор *хоризонт*
кръгъл
кръжец *кръжок*
кръжок
кръстосвам *обхождам*
кръчма
кръчмарница *кръчма*
кръшкам *клинча*
кръшавам *наричам*
крякам *викам*
крясък *вик*
кубе *купол*
културен *образован*
кумир *идол*
куп
купол
купувам
купчина *куп*
куражлия *смел*
курник
курорт
кусур *недостатък*
кухалница
кухня
куц
куче
къде
кълбест *обл*

кълбо
кълбовиден *обл*
кълва *зубря*
кълна
кълна се
кълча се
кънтя *ехтя*
кър *поле*
кърмаче *бебе*
кърпа *забрадка*
кърша *чупя*
къс *непродължителен*
къс
късмет *щастие*
кът
кътам *пестя*
къшей *хапка*
къща *жилище*
къщен *домашен*
къщница *къщовница*
къопав *кучи*
кьорав *слеп*
кьоше *кът, ъгъл*
кюмюр *въглища*
кюския *тояга*
кяр *печалба*

Л

лагер
ладия *лодка*
лазур *синева*
лазурен *небесносин*
лазя *пълзя*
лакей *мазник*
лакейнически *раболепен*
лаком *алчен*
ласка *милувка*
ласкав *нежен*
легенда *предание*
легло
леговище *бърлога*
леден *студен*
лек *лекарство*
лек *лесен, търгав*
лекар
лекарство
леке *петно*
лековит
лекомислен
лепивец *мързеливец*
лента *ивица*
лентяй *мързеливец*
лес *гора*
лесен
летец
летище
летовище *курорт*
лети
лечебен *лековит*
леш
либе
лижа *близка*
лик *лице*
ликвидирам *премахвам, убивам*
ликувам
лилав
линея
линия *черта*
лис *пленник*
литератор *писател*
литература
лице *личност, фасада*
лицемерен
личба *знамение*
личен *виден*
личност
лишен *ненужен*
лоб *чело*
лобут *бой*[1]
ловджия *ловец*
ловец
ловък *сръчен*
ловя *хващам*
лодка
ломя *чупя*
лош
лошав *лош*
луд *палав*
лук
лукав *подъл*
лукс *разкош*
лумвам *пламвам*
луна
лупвам *падам*
лустросвам *лъскам*
лутам се *скитам*
луч *лъч*
лъгня *лъжа*
лъжа
лъжец *измамник*
лъжлив
лъкатуша *криволича*
лъскам
лъх
лъч
лъчезарен *лъчист*
лъчист
лъщя *блестя*
любезен
любеница *диня*
любим
любов
любопитен *интересен*
люде *хора*
людоед *човекоядец*
людски *чужд*
люлея *клатя*
люпя[1] *мъгля*
люпя[2] *бяля*
лют *сприхав*
лютив *лют*
лютя се *ядосвам се*
люшкам *клатя*
люшя *бяля*

М

магазин
магаре
магически *вълшебен*
магьосница
мазе *зимник*
мазен
мазник
мазня се *угодничa*
майка
майстория *умение*
майсторлък *умение*
майсторство *умение*
майтап *шега*
майтапчия *веселяк*
майчин
майчински *майчин*
максима *принцип*
маловажен *второстепенен*
малограмотен
малокръвие *анемия*
малолетен
малоумен
малтретирам *мъча*
малчуган *хлапак*
мальк *неврьстен*
мама *майка*
мамин *майчин*
мамя *лъжа*
манастир
манджа *ястие*
маниер *начин*
маниери *държание*
манифест *възвание*
маникирам *клинча*
маргарит *бисер*
марина *флота*
маршируваме
маса *трапеза*
масраф *разход*
материк *континент*
материя *плат*
матрос *моряк*
махам *бия, ръкомахам*
мацам *напам*
мачкам *тъпча*
машинален
мая *бавя*
маяк *фар*
мегдан *площад*
мед
медик *лекар*
медикамент *лекарство*
медик
межда *граница*
международен
международен *размирици*
мек *отстъпчив*
мекушав *безхарактерен*
меланхолия *тъга*
мемоари
меня *променям*
мера *пасище*
мерак *желание*
мерзавец *подлец*
мерило *критерий*
меря
меря се *целя се*
месарница
месец *луна*
месечина *луна*
месечко *луна*
месопродавница *месарница*
местност
местоположение *разположение*
меся се
метан *поклон*
метеж *въстание*
метод *начин*
механа *кръчма*
механичен *машинален*
мечта
мивка *умивалник*
миг
мигач *клепач*
мигли
мигновение *миг*
мижа *жумя*
мижитурка
мизантроп
мизерия *бедност*
мизерник *подлец*
мизерствувам *бедствувам*
мизерувам *бедствувам*
мил *любезен, любим*
милвам *галя*
миловиден *мил*
милост *състрадание*
милостиня
милтувка
мимолетен *непродължителен*
минавам *премисвам*
миниатюрен *малък*
минута *миг*
мир *вселена, покой, свят, спокойствие*
мирен *кротък*
миризма
мирис *миризма*
мирища
миров *световен*
мировъзрение *мироглед*
мироглед
мирясвам *успокоявам се*
мисия *задача*
мислител
мисля, *безпокоя се, възнамерявам, предполагам, считам*
мистериозен *тайнствен*
мисъл
миткам *скитам*
младеж
младини *младост*
младоженка *булка*
младост
млатя *бия*

млъквам
мнение *възглед*
многоброен
многочислен *многоброен*
множество *тълпа*
мнозинство
мобилировка *наредба*
мога *умея*
могъщ *мощен*
модел *образец*
моделирам *вая*
моден *модерен*
модерен
мозък *ум*
мокрота *влага*
мокря
молба *заявление*
моля
мома *девойка*
момент *миг*
моментално *веднага*
момиче *девойка*
момче *младеж*
момък *младеж*
монах
монета
монолитен *единен*
монотонен *делничен*
монтирам
монументален *величествен*
морав *лилав*
морален *нравствен*
морда *мутра*
моряк
мотив *повод*
мотивирам *обосновавам*
мохамеданин
мошеник *измамник*
мощен *силен*
мра *умирам*
мразовит *студен*
мразя
мрак *тъмнина*
мрачева *тъмнина*
мрачина *тъмнина*
мръзна
мръква *стъмва се*
мръква се *стъмва се*
мрънкам *мърморя*
мръсен
мръсник *подлец*
мръщя се
муден
мурафет *умение*
муска *талисман*
муся се *мръщя се*
мутра
муцуна *мутра*
мушкам *бода*
мъглив
мъдрец *мислител*
мъдрувам *умувам*
мъдър *умен*
мъж *съпруг*
мъжага *здравеняк*
мъждея *блещукам*
мъждукам *блещукам*
мъжествен *смел*
мъка *усилие*
мъкна *влача*
мълва
мълком *мълчаливо*
мълния *светкавица*
мълчаливо
мълчание
мълчешката *мълчаливо*
мълчешком *мълчаливо*
мъмря *карам се*
мънкам *мърморя*
мърдам
мързелан *мързеливец*
мързеливец
мъркам *мърморя*
мърляв *мръсен*
мърморя
мърсотя *цапам*
мърся *цапам*
мъртвец *покойник*
мъртъв
мърщина *напразно*
мърша *леш*
мършав
мъстя *отмъщавам*
мътен
мътя
мъча
мъча се *старая се*
мъчен *труден*
мъчение *мъка*
мъченик
мъчителен
мюсюлманин *мохамеданин*
мюцерия *клиент*
мязам *приличам*
мяза ми *прилича ми*
мяркам се *явявам се*
място *местност*
мятам *хвърлям*

Н

набивам *забивам*
наблизко *близо*
наблизо *близо*
наблюдател *зрител*
наблягам *изтъквам*
набожен *религиозен*
набърже *набързо*
набързо
навалица *тълпа*
навеждам
навеки *завинаги*
навес

навестявам *посещавам*
навик
навиквам *свикам*
навлизам *проникам*
навред *навсякъде*
навремени *понякога*
навсегда *завинаги*
навсъде *навсякъде*
навъл *вън*
навълка *вън*
нагаждам *нареждам*
нагаждам се *вреждам се, приспособлвам се*
нагласявам *нареждам*
нагласявам се *вреждам се*
наговарям се *уговарям се*
наголемявам *увеличавам се*
нагрявам *затоплям*
нагъл *нахален*
нагърбвам се *наемам се*
надалеко *далече*
надалеч *далече*
надалече *далече*
надвивам *побеждавам, превъзмогвам*
надделявам *побеждавам, превъзмогвам*
надзор
надигам се *повдигам се*
надире *назад*
надменен
надминавам *изпреварвам, превъзхождам*
надпреварвам *изпреварвам*
надувам се *важничa, подувам се*
надумвам *подстрекавам*
надумвам се *уговарям се*
надъхвам *настройвам*
надявам се *уповавам се*
наедно *заедно*
наем
наемам се
наемател
наемодател
назад
назадничав
название
наздравица
назидавам *поучавам*
назовавам *наричам*
наивен
наименование *название*
наименувам *наричам*
наистина
накарвам
накит *украшение*
наклонност *влечение*
наклонявам *навеждам*
накратко
накъсо *накратко*
налагам *бия*
наливам
наложителен *нужен*
намеквам *загатвам*
намерение
намеса
намесвам се *меся се*
намирам *заварвам, определям, считам*
низ *огърлица*
наострям *настройвам*
нападение
напаст *нещастие*
напет
напивам се
напитка *питие*
наподобявам *приличам*
напомням *приличам*
направа *изработка*
направление *насока, посока*
напразен
напразно
напредничав *прогресивен*
напредък
напръсквам *изпръсквам*
напускам *изоставям*
напуснат *изоставен*
напусто *напразно*
напъждам *изтъждам*
напълно
напътвам *упътвам*
напътствие
наравно *наред*
нараствам *увеличавам се*
наред
наредба
нареждам
нареждам се *вреждам се*
наричам
народ *тълпа*
нарочен *специален*
нарочно
нарушавам
нарязвам се *напивам се*
насвятквам се *напивам се*
населявам *обитавам*
насетне *после*
насила
насилствено *насила*
насищам
наскърбявам
наслада *удоволствие*
наслаждение *удоволствие*
наследство
наслов *заглавие*
насмешка *подигравка*
насмуквам се *напивам се*
насока *посока*
насочвам *упътвам*
насочвам се *отправям се*
насрещен *противоположен*
наставам *настъпвам*
наставление *напътствие*
наставлявам *поучавам*
настаняваме се *вреждам се, установявам се*
настивам
настойник
настоящ *сегашен*

настройвам
настъпвам
настъпление
насърчавам
насъсквам *подстрекавам*
насъщен *нужен*
натирвам *изпъждам*
натоварвам *обременявам*
натрупвам се *струпвам се*
натръсквам се *наливам се*
натъквам се
натъкмявам *нареждам*
натяквам *укорявам*
наумявам *напомням*
научавам *узнавам*
научавам се *узнавам*
нахален
нахалост *напразно*
находчив *съобразителен*
началник
начало *източник, принцип*
началство *началник*
начевам *почвам*
наченки
начетен *образован*
начин
нашенец *земляк*
небе
небесен *небесносин*
небесносин
небивал *необикновен*
небо *небе*
небосвод *небе*
небосклон *небе*
небрежен
неведом *тайнствен*
невежество
неверен *лъжлив*
невеста *булка, съпруга*
невиждан *необикновен*
невменяем *луд*
невредим
невръстен
невъзвратим *безвъзвратен*
негодник
негодувам *възмущавам се*
негодяй *негодник*
неграмотен
недалеч *близо*
неделя *седмица*
недоверие *съмнение*
недоволствувам *възмущавам се*
недопустим *непозволен*
недоразвит *малоумен*
недоразумение *неразбирателство*
недостатък
недостоверен *лъжлив*
недъг *недостатък*
недъгав
неестествен *престорен*
нежен
незабавно *веднага*
незабравим
независим *самостоятелен, свободен*
незаличим *незабравим*
незаесгиат *невредим*
незапаче *невежество*
незначителен
неизбежен
неизброим *безброен*
неизгалим *незабравим*
неизличим *незабравим*
неизмерим *безкраен*
неизчислим *безброен*
неискрен *лицемерен*
неловко
немарлив *небрежен*
неминуем *неизбежен*
немирен *палав*
немотия *бедност*
немощен *слаб*
ненавиждам *мразя*
ненавист *омраза*
ненадеен *неочакван*
ненадейно *неочаквано*
ненаселен *безлюден*
ненаситен *алчен*
ненормален *луд*
ненужен
необагрен *безцветен*
необикновен
необитаем *безлюден*
необозрим *безкраен*
необуздан
необхватен *безкраен*
необходим *нужен*
необходимост *нужда*
необщителен
необясним
необятен *безкраен*
неопетнен *непорочен*
неопровержим *безспорен*
неоспоримо *безспорен*
неотдавнашен *скорошен*
неотложен
неотложно *веднага*
неотстъпчив
неоцветен *безцветен*
неочакван
неочаквано
неплодоносен *безплоден*
неплодороден *безплоден*
неповторим *необикновен*
непогрешим *безпогрешен*
непозволен
непокварен *непорочен*
непоколебим *непреклонен*
непонятен *необясним*
непорочен
непоследователен *безпринципен*
непостоянен *безхарактерен*
непотребен *ненужен*
непочтен *безчестен*
непредвиден *неочакван*
непредвидено *неочаквано*
непредотвратим *неизбежен*

непреклонен
непрекъснат *непрестанен*
непременно
непрестанен
непристорен *непринуден*
неприличен
непринуден
непристоен *неприличен*
неприязъи *омраза*
неприятел *враг*
неприятен
непрогледен
непродължителен
непрозирен *непрогледен*
непрокопсаник *безделник*
непроницаем *непрогледен*
непълновръстен *малолетен*
непълнолетен *малолетен*
непълнота *празнота*
неразбираем *необяснимм*
неразбирателство
неразбория *безредие*
неразрешен *непозволен*
нервен *раздразнителен*
нервирам *ядосвам*
нервирам се *ядосвам се*
нервозен *раздразнителен*
несвяст *безсъзнание*
несериозен *лекомислен*
несистемен *безреден*
несметен *безброен*
неспирен *непрестанен*
неспокойствие *безпокойство*
несрета *нещастие*
несъгласие *неразбирателство*
несъзнание *безсъзнание*
несъмнен *безспорен*
несъстоятелност *банкрут*
несъществен *второстепенен*
неудобно *неловко*
неук *неграмотен*
неукротим *необуздан*
неумолим *непреклонен*
неустрашим *смел*
неутешим *безутешен*
нехаен *небрежен*
нехранимайко *безделник*
нечестен *безчестен*
нечист *мръсен*
нечуван *необикновен*
нещастие
неясен *мъглив, смътен*
ниво *равнище, уровен*
нижа се *редя се*
низ *редица*
низък
никъде
нишан *белег, знак*
нищо
нищета *бедност*
нищожен *незначителен*
новина *вест*
нога *крак*
нося се *отнасям се*
нрав *характер*
нравствен
нравя се *харесвам се*
нужда
нужен
нужник *клозет*
нюанс *отсянка*
нюх *усет*
нянка *гърда*

0

обаждам се *отговарям*
обаятелен *очарователен*
обвивам *увивам*
обвинявам
обграждам *заграждам, окръжавам*
обед *пладне*
обедновам
обезателно *непременно*
обезлюдявам се *запустявам*
обезцветен *безцветен*
обективен *безпристрастен*
обемам *обхващам*
обет *клетва*
обзалагам се
обземам
обиждам
обикалям *заобикалям, обхождам, посещавам*
обикновен *банален, обичаен*
обилен *изобилен*
обирам *крада*
обирач *крадец*
обирник *крадец*
обитавам
обител *манастир*
обич *любов*
обичаен
обичай *навик, традиция*
обичам *харесвам*
обичен *любим*
обкръжавам *окръжавам*
облага *полза*
обладавам *обземам*
област *сфера*
облекло
облекчавам *улесняваам*
обливам *заливам*
облизвам *близа*
облик *вид*
облягам се
обмен *размяна*
обмислям
обмяна *размяна*
обнародвам *издавам*
обноски *държание*
ободрявам *насърчавам*
обожател *почитател*
обор
обосновавам

образ *лице*
образец *пример*
образован
образувам *основавам*
обратно *назад*
обременявам
оброк *клетва*
обръвам *свиквам*
обръщам *изоставам*
обръщение *възвание*
обсебвам *присвоявам*
обсег *сфера*
обсипвам *отрупвам*
обстановка *наредба*
обстоен *подробен*
обстоятелства *обстановка*
обсъждам *обмисля, разисквам*
обуздавам *усмирявам*
обуздавам се *въздържам се*
обучавам
обхват *сфера*
обхващам *обземам*
обхождам
обширен *подробен*
общ *задружен*
обществен
общонароден
объл
объркваме *забърквам*
объркваме се
обявявам
обязаност *задължение*
обяснявам *изяснявам*
обятия *прегръдки*
овладявам *научавам, обземам*
овощия
овчар
оглеждам се
оглупявам
огнен *жарък*
огнище *средище*
огорчавам *наскърбявам*
огорчение
ограда
ограждам *заграждам*
ограничен *тесногръд*
огромен *грамаден*
огрявам *осветявам*
огъвам *извивам, увивам*
огърлица
одежди *облекло*
одеяние *облекло*
одумвам *злословя*
одърпан *дрипав*
озарявам *осветявам, осенявам*
озлобление *злоба*
озъртам се *оглеждам се*
оказвам *проявявам*
окачествявам
окаян *жалък*
око *поглед*
окови
околен *страничен*
околчест *кръгъл*
окончателен
окраска *цвят*
окръжавам
окупирам *завладявам*
окуражавам *насърчавам*
окъсан *дрипав*
олелия *врява*
олюлявам се
омаен *очарователен*
омаломощавам се *изтощавам се*
омотавам *забърквам*
омраза
омръзвам *досаждам*
омръзва ми
оневинявам *оправдавам*
опак *опърничав*
опаковам *увивам*
опарвам се *изгарям се*
опасвам *заграждам, запасвам*
опасен
опасение *страх*
опасност *премеждие*
опекун *настойник*
опирам се *облягам се*
описвам
опит
опитен
оплаквам се
оплакване *жалба*
оповестявам *обявявам*
опомням се
оправдавам
оправям *поправям, разтребвам, уреждам*
оправзвам *изправзвам*
определен *уречен*
определям
опропастявам *разорявам*
опрощение *извинение*
опръсквам *изпръсквам*
опустошавам
опустявам *запустявам*
опушение *грешка*
опърничав
опърпан *дрипав*
ора
орашжев
оратор
организирам *подготвям*
оригинален *своеобразен*
ориентирам *осведомлявам*
орис *съба*
орисия *съба*
орляк *ято*
ортак *съдружник*
ръдие
осведомявам
осведомявам се *узнавам*
осветление *светлина*
осветлявам *изяснявам, осведомлявам*
осветявам
осезателен
осел *магаре*

оскинвам
оскверние *кощунство*
оскъдица *бедност*
оскърбявам *обиждам*
осланявам
осланям се *уповавам се*
ослепителен *ярък*
ослушам **се**
основа *база*
основавам
основание *повод*
основател
основен *важен, цялостен*
основоположник *основател*
особа *личност*
особен *необикновен, своеобразен*
особено *предимно*
оставам *престоявам*
оставям *изоставям, слагам*
остроумен *духовит*
остря *точа*
остър *проницателен, рязък*
осъждам *порицавам*
осъществявам *постигам*
осъществявам се *сбъдвам се*
отбирам *избирам*
отблагодарявам се *отплащам се*
отблясък
отбор
отбрана
отбягвам
отварям *разгъвам*
отваря ме *прилича ми*
отведнъж *изведнъж*
отвеждам *завеждам*
отверстие *дупка*
отвесен
ответ *отговор*
отвлечен
отвор *дупка*
отвратителен *неприятен*
отвръщам *отговарям*
отвън *вън*
отвъшка *вън*
отглас *ехо, отзвук*
отглеждам
отговарям *съответствувам*
отговор
отдавам се *посвещавам се*
отдалечен *далечен*
отдалечен
отделям *излъчвам*
отделям се *отчуждавам се*
отдих *почивка*
отегчавам *досаждам*
отечество *родина*
отзвук *ехо*
отзовавам се *отговарям*
отивам
отива ми *прилича ми*
отивам си *тръгвам си*
отричам *подувам се*
отказвам *отричам*

отказвам се
откарвам *завеждам*
отклик *отзвук*
откликвам *отговарям*
откликвам се *отговарям*
откопчвам *изтръгвам*
откривам *доверявам, изнамирам, намирам*
открит *искрен, явен*
открито *явно*
откровен *искрен*
откровение *признание*
откъсвам се *отчуждавам се*
отлагам
отлика *различка*
отлитам *излитам*
отличавам *различавам*
отличен
отличие *различка*
отломка *къс*
отломък *къс*
отлъчвам *отделям*
отмалявам *отпадам*
отмервам *измервам*
отмора *почивка*
отмъщавам
отмятам се *отказвам се*
отнасям *занасям*
отнасям се
отпадам
отпечатък *диря, следа*
отплащам се
отправям се
отпуск
отпътувам *заминавам*
отрада *радост*
отражение *отблясък*
отрезвявам *изтрезнявам*
отрезнявам *изтрезнявам*
отричам
отричам се *отказвам се*
отрупвам
отслабвам *отпадам*
отсрещен *противоположен*
отсрочвам *отлагам*
отстъпвам *отчуждавам се*
отстоявам
отстранен *далечен*
отстъпвам
отсянка
оттенък *отсянка*
отхвърлям *отглеждам*
отчаян *безнадежден*
отчетлив
отчувам *отглеждам*
отчуждавам се
отшелник
отъвнявам *отслабвам*
отървавам *спасявам*
отявлен *явен*
офанзива *настъпление*
офейквам *побягвам*
охарактеризирам *окачествявам*
охладнявам *отчуждавам се*

охлаждам *изстудявам*
охота *апетит, желание*
охрана *стража*
охранявам *пазя*
охтика *туберкулоза*
оценка *преценка*
очаквам *чакам*
очарователен
очебиен
очевиден *безспорен*
очевидец *зрител*
очертания *контури*
очи
очиствам *изчиствам, убивам*

П

павилион *беседка, будка*
пагубен *гибелен*
падам *каля, умирам*
пада ми се
пазар
пазарище *пазар*
пазарувам *купувам*
пазач
пазвант *пазач*
пазител
пазя *спазвам, съхранявам*
пай *част*
пакост
пакостен *ореден*
пакт *съглашение*
палав
палат *дворец*
палатка
палач
паля се *горещя се*
палячо *клоун*
паметен *незабравим, разумен*
паметлив *разумен*
паника *суматоха*
паница *чиния*
панорама *гледка*
папироса *цигара*
паплач *сган*
пара̀ *монета*
паралелен *успореден*
паралелка *клас*
парлив *лют*
парфюм *аромат*
парцал *дрипа*
парцалив *дрипав*
парче *къс*
пасбище *пасище*
пасивен *бездеен*
пасище
пастир *овчар*
патило *тегло*[2]
патриотизъм
па̀ша *пасище*
педагог *учител*
педант
пейзаж *гледка*
пейка
пеленаче *бебе*
пелтеча *заеквам*
пеня се *ядосвам се*
пепел *прах*
пердах *бой*[1]
перданца *бия*
перла *бисер*
перо *писалка, писец*
пероръжка *писалка*
персона *личност*
перспектива *изглед*[2]
перча се *важничa*
пес *куче*
пестник
пестница *пестник*
пестя
петно
петня
печал *скръб*
печала *печалба*
печалба
печат *преса*
печатам *издавам*
пещ
пивница *кръчма*
пилея *прахосвам, разпилявам, хабя*
пилот *летец*
пинтия *съперник*
пиперка
пипкав *муден*
пир *гощавка*
писалище *кантора*
писалка
писан *шарен*
писател
писец
писменост *литература*
писък *вик*
питане *въпрос*
питателен *хранителен*
питие
питиепродавница *кръчма*
пищен *великолепен*
пиця *викам*
пладне
плам *пламък*
пламвам
пламтя *горя*
пламък
план
планина
пласт
плат
плата *заплата*
платно *картина*
плах *страхлив*
плача
плача се *оплаквам се*
плаша *заплашвам*
плашлив *страхлив*
плащам *отмъщавам*
плевел

плененлен *прекрасен*
плескам *цапам*
плесник *плесница*
плесница
плешив
плодове *овощия*
плодовит *плодороден*
плодоносен *плодороден*
плодороден
плодородие
плоскост *повърхност*
плочник *тротоар*
площ *повърхност*
площад
плътен *непрогледен*
плътски *чувствен*
плюскам *ям*
пляскам *бия*
победен *победоносен*
победоносен
побеждавам
побивам *забивам*
побирам
побой *бой*[1]
поборник *борец*
побързвам *избързвам*
побъркан *луд*
побягвам
повалям *събарям*
повалям се *грохвам*
повдига ми се *повръща ми се*
повдигам се
повей *лъх*
повеление *заповед*
повеля *заповед*
поверие *предание*
поверителен
поверявам *доверявам*
повиквам
повишавам *увеличавам*
повличам
повод
повреждам
повръща ми се
повърхнина *повърхност*
повърхност
повърхностен *бегъл, лекомислен*
повявам *подухвам*
повяхвам *увяхвам*
погазвам
погасявам *изплащам*
погвам *подгонвам*
погледа
поглъщам *ялтам, попивам*
погребвам
погрешка *грешка*
погром *поражение*
погубвам *убивам*
под
подавам *давам*
подарък
подарявам
подаяние *милостиня*
подбив *подигравка*
подбирам *избирам*
подбуждам *подстрекавам*
подвиг
подвижен *пъргав*
подгонвам
подготвям *обучавам*
поддръжка *издръжка*
поддържам *твърдя*
подем *напредък*
подемам *почвам*
подигравка
подир *после*
подкачвам *почвам*
подкокоросвам *подстрекавам*
подкрепа *помощ*
подкрепям *поддържам, подпомагам*
подкупен *продажен*
подлеп
поллизурко *мазник*
подмазвам **се** *угодничa*
подмазвач *мазник*
подмилквам се *угодничa*
подмятам *загатвам*
поднос *табла*
подобавам
подобен
подобие *прилика*
подозрение
подпирам *поддържам*
подпирам **се** *облягам се*
подплата
подплащвам *уплашвам*
подпомагам
подправям
подпухвам *подувам се*
подравнявам *изравнявам*
подражавам
подреждам *нареждам*
подробен
подсещам *напомням*
подсещам се *сещам се*
подслон *убежище*
подслонявам
подсторвам *подстрекавам*
подстрекавам
подтиквам *подбуждам*
подувам се
подухвам
подучвам *подстрекавам*
подхващам *почвам*
подхвърлям *загатвам*
подходящ *благоприятен, уместен*
подходжам *подобавам*
подхожда ми *прилича ми*
подчертавам *изтъкваме*
подчиняваме се
подъл
подялба *делба*
поемам *хващам*
поет
позволявам
поздрав

поздравление *поздрав*
поздравявам *честитявам*
познавам *разбирам*
познания *знания*
позор
позоря *петня*
показвам *посочвам, проявявам*
показвам се *появявам се*
поквара
поклон
поклонник *почитател*
покой *спокойствие*
покойник
поколение *потомство*
покорявам *завладявам*
покорявам се *подчинявам се*
покосявам *убивам*
покрайнина *област*
покрив
покривам *завивам*[2]
покрусвам *съкрушавам*
покъртителен *трогателен*
полагам *слагам*
полага ми се *пада ми се*
поле *полище, равнина, фон*
полемика *спор*
полза
ползувам *употребявам*
поливам *заливам*
политам *олетявам се*
полицай
полиция *знамение*
положение *обстановка, разположение*
полуграмотен *малограмотен*
полувош
полъх *дъх*
полъхвам *подухвам*
помагам *подпомагам*
помилване *амнистия*
помирявам
помощ
помрачавам се *помътвам се*
помръзвам *измръзвам*
помътвам се
помятам се *отказвам се*
помятане *аборт*
понасям *повличам, търпя*
поне
понявга *понякога*
понякога
понякогаж *понякога*
поощрявам *насърчавам*
поп *свещеник*
попадам *натъквам се*
попарвам *осланявам*
попивам
поплювко *мижитурка*
поправка
поправям *оправям*
поприще
популярен *известен*
пора *възраст*
пораждам *причинявам*
пораждам се *зараждам се*
поражение
поразителен *удивителен*
поразия *пакост*
поразявам *повреждам, смайвам, съкрушавам, убивам*
порив *изблик*
порицаст
порицавам
поробвам *заробвам*
породист
порок *недостатък*
портокалов *оранжев*
портрет *снимка*
поръменявам *зачервявам се*
поръка *поръчка*
поръчение *задача*
поръчка
порядък
порядъчен *нравствен*
посвещавам се
поселвам се *заселвам се*
посещавам
посещение
после
последен *окончателен*
последица *последствие*
последовател *привърженик*
последователен *принципен*
последствие
посока *насока*
посочвам
пост *длъжност*
поставям *слагам*
постал *мършав*
постигам
постилам *покривам*
постник *отшелник*
постоянен *непрестанен*
постоянно *винаги*
пострадвам
постъпка
посявам *заслявам*
потаен *прикрит, тайнствен*
потвърждавам *утвърждавам*
потеглям *тръгвам*
потекло *произход*
потискам *гнетя, сподавям*
потисничество
поток
потомство
потон *таван*
потреба *нужда*
потребен *нужен*
потребност *нужда*
потушавам
потъвам *затъвам*
потъпквам *погазвам, потушавам*
поучавам
похарчвам *изразходвам*
похватен *сръчен*
походка
похотлив

почва *пръст*
почвам
почерпвам *зачерпвам се*
починка
почин *инициатива*
починавам *умирам*
почиствам *изчиствам*
почит *уважение*
почитам *уважавам*
почитание *уважение*
почитател
почтен *нравствен, честен*
почти
позивам се
пояс *колан*
пояснявам *изяснявам*
правà
правда *справедливост*
правдини *права*
правило *принцип*
правист *юрист*
праволинеен *принципен*
правя
прадеди
празен *безсъдържателен, лекомислен*
празнинство
празнина *празнота*
празнодумство *безсмислици*
празнословие *безсмислици*
празнота *празнина*
пранги *окови*
праотци *прадеди*
праскам *ям*
прах
прахосвам *хабя*
прашя
пребивавам *престоявам*
пребивам *убивам*
пребрадка *забрадка*
преброжлам *обхождам*
преварвам *изпреварвам*
превземам *завладявам*
превивам *извивам*
превивам се *свърча се*
превишавам *превъзхождам*
превозвам
превъзмогвам
превъзнасям *възхвалявам*
превъзходен *отличен*
превъзхождам
прегазвам *сгазвам*
прегльщам *гълтам*
прегракнал *дрезгав*
прегрешение *грях, провинение*
прегръдки
прегъвам *извивам*
предавам *давам*
предавам се *посвещавам се*
предан *верен*
предание
предателство
предвещавам *предсказвам*
предвидлив
предводител
предели *граница*
предел *челен*
предзнаменование *знамение*
предвременно *преждевременно*
предизвиквам *причинявам*
предимно
предишен
предлог *повод*
предмет
преднамерен *умишлен*
преднамерено *нарочно*
предполагам
предположение
предпоставка *условие*
предприемчив *деен*
предричам *предсказвам*
предсказвам
представление
представлявам си *представям си*
представям си
предумишлен *умишлен*
предци *прадеди*
преждевременно
прежен *предишен*
преживявам
преизподня *ад*
преимуществено *предимно*
преиначавам *изпачавам*
прекален
прекарвам *превозвам, преживявам*
прекомерен *прекален*
прекосявам *преминавам*
прекрасен
прекратявам *скъсвам*
прекъсвам *прекратявам, скъсвам*
прелестен *прекрасен*
премазвам *сгазвам*
премалявам *отпадам*
премахвам *убивам*
премачквам *сгазвам*
пременжие
премервам *измервам*
преминавам *изтичам, преставам*
премислям *обмислям*
премръзвам *измръзвам*
пренія *разнсквания*
преобладавам
преобразование *преустройство*
преодолявам *превъзмогвам*
препасвам *запасвам*
препирня *спор*
препис
преписка *кореспонденция*
препитавам се *прехранвам се*
преподавател *учител*
препоръка *референции, съвет*
препъвам се *заеквам, спъвам се*
препятствие *спънка*
препятствувам *преча*
преса
преседявам *престоявам*

преселвам *преставам*
преселвам се *заселвам се*
преселник *бежанец*
пресен *свеж*
пресипал *дрезгав*
преснчам *преминавам*
преследвам
преслягам *смлятам*
преставам *прекратявам*
престиж *авторитет*
престол *трон*
престорен
престоявам
престъпвам *нарушавам*
престъпление
претекст *повод*
претенциозен *взискателен*
претрепвам *убивам*
преумора *умора*
преуморявам се *уморявам се*
преустановявам *прекратявам, скъсвам*
преустройство
прехласвам се *забравям се*
прехранвам се
пренебрегвам *съобразявам*
прецизен *акуратен*
преча *безпокоя*
пречка *спънка*
пречуквам *убивам*
прибавка *допълнение*
прибежище *убежище*
прибирам *подслонявам, разтребвам*
прибирам се *връщам се*
приблизително *почти*
привеждам *навеждам*
привет *поздрав*
приветен *приветлив*
приветлив
приветствие *поздрав*
привидение *призрак*
привиквам *свиквам*
привичен *обичаен*
привичка *навик*
привличам
привърженик
привързан *верен*
привършвам *свършвам*
пригаждам се *приспособявам се*
придирчив *взискателен*
придобивам
придружавам
придумвам *убеждавам*
придържам *поддържам*
придържам се *спазвам*
приемам *съгласявам се*
призив *възвание*
признание
признателен *благодарен*
призовавам *повиквам*
призрак
приближдам
приказвам *говоря, разговарям*
приказен
приказлив
приключвам *свършвам*
прикривам *закривам*
прикрит *потаен*
прикя *зестра*
прилежен *старателен*
прилепчив *зарадзен*
прилика
прилича *подобавам*
прилича ми
приличен *угледен*
прилягам *подобавам*
приляга ми *прилича ми*
примамвам *съблазнявам*
пример
примирявам *помирявам*
примка *уловка*
принадлежа *спадам*
принудително *насила*
принуждавам *накарвам*
принцип
принципен
принципиален *принципен*
припаси *запаси*
припомням *напомням*
припомням си *спомням си*
приравнявам
природа
присвоявам
присмех *подигравка*
приспособявам се
пристигам *идвам*
пристрастявам се *увличам се*
пристъп *нападение*
пристъпвам *почвам*
присъединявам *включвам*
присъщ *характерен*
притворен *лицемерен*
притеглям *привличам*
притежавам *имам*
притихвам *утихвам*
притулвам *закривам*
притъмнява *здрачава се*
прихватлив *зарадзен*
причина *повод*
причинявам
причудлив *странен*
прищявка
приют *убежище*
приютявам *подслонявам*
приятел
приятен
пробив *дупка*
пробирам *избирам*
проблем
пробуждам *събуждам*
провизия
провинция
провождам *пращам*
провъзгласявам *обявявам*
прогласявам *обявявам*
прогонвам *изпъждам*

прогрес *напредък*
прогресивен
продажен
продукт *произведение*
продукти *провизии*
продукция
продължавам *трая*
проект *план*
прозвище *прякор*
прозирам *виждам*
прозорлив
произведение *творба*
производство *изработка, продукция*
произвол
произлизам *произхождам*
произнасям *изговарям*
произношение *изговор*
произтичам *произхождам*
произход
произхождам *произлизам*
произхождение *произход*
произшествие
прокламация *възвание*
проклет *лош*
проклинам *кълна*
прокобен *зловещ*
прокуждам *изпъждам*
пролом
пролука *цепнатина*
променям *сменявам*
промислям *обмислям*
промишленост
пронизителен *ръзк*
проникам *вникам*
проницателен *прозорлив*
пропаст
пропорционален *съразмерен*
пропуск *празнота*
пропъждам *изпъждам*
пропътувам *изминавам*
пророкувам *предсказвам*
просба *заявление*
просветѐн *образован*
просмуквам *попивам*
простирам се *простирам се*
простодушен *наивен*
простор
просторен *обширен*
простотия *невежество*
пространен *обширен*
простулявам се *настивам*
простъпка *провинение*
прося *моля*
протакам *бавя*
протестирам *възмущавам се*
противен *неприятен, противоположен*
противник *враг, неприятел*
противоположен
противопоставям се
противя се *противопоставям се, съпротивлявам се*
проумявам *разбирам*
проучвам *изследвам*
прохлада
процеп *цепнатина*
процесия *шествие*
прочиствам *изчиствам*
прочувствен *трогателен*
прочут *виден*
прошение *заявление*
прошка *извинение*
прошавам се *сбогувам се*
проявявам
пръскам *прахосвам, разпилявам, разпространявам*
пръскам се *избухвам*
пръст
прякор
прям *искрен*
прянорец *знаме*
псе *куче*
псовисвам *умирам*
публикувам *издавам*
пукам *пращя, ям*
пуквам *умирам*
пукнатина *цепнатина*
пукот *изстрел*
пулсирам *тупти*
пуля се *блещя се*
пурпурен *ален*
пусия *засада*
пуст *безлюден*
пустинен *безлюден*
пустинник *отшелник*
пустосвам *кълна*
пухам *бия, тупам*
пушек *дим*
пушкам *стрелям*
пчелник *кошер*
пшеница
пъзлив *страхлив*
пъкъл *ад*
пълен *дебел, подробен, цялостен*
пълня
пълководец *военачалник*
пъпля *пълзя*
първенец
първостепенен *важен*
пъргав
пъстър *шарен*
път *улица*
пътешествувам *пътувам*
пътувам
пъхвам *вкарвам*
пъхтя *пъшкам*
пъча се *важничa*
пъпкам

Р

раболепен
работа *изработка*
работен *трудолюбив*
работлив *трудолюбив*
работя *действувам*

равен *сладък*
равнина
равнище *уровен*
равнодушен
радетел *борец*
радост
раждам се *зараждам се*
разбивам *разгромявам*
разбирам
разбиране *възглед*
разбирателство
разбойник
разбуждам *събуждам*
разбутвам *разреждам*
разбърквам *разреждам, смесвам*
развала *поквара*
развален *разваден*
развалина
развалям *повреждам*
разведелява се *зазорява се*
развитие
развлечение
развличам *веселя*
развой *развитие*
развратен
развъждам
развявам се *скитам*
разгарям *раздухвам, разпалвам*
разгласявам *обявявам*
разглеждам *разисквам*
разговарям
разговорлив *приказлив*
разговорчив *приказлив*
разгонвам *изпъждам*
разграничавам *различавам*
разгром *поражение*
разгрочвам
разгръщам *разгъвам*
разгъвам
разделям *отделям, разединявам*
раздирам
раздор *свада*
раздразнителен
раздумвам *утешавам*
раздухвам
раздяла
разединявам
разен *различен*
раззеленявам се
разиграваме
разисквам
разисквания
разказвам
разкарвам *разигравам*
разкош
разкошен *великолепен*
разкривам *доверявам*
разкъсвам *раздирам*
разливам *изливам*
разлика
разлиствам се *раззеленявам се*
различавам
различен
различие *разлика*
разлъка *раздяла*
размах *широта*
разменям *сменявам*
размер *големина*
размервам *измервам*
размесвам *смесвам*
размирници
размислям *обмисля*м
размишлявам *мисля*
размяна
разпасям *разпространявам*
разновиден *различен*
разногласие *неразбирателство*
разногледа *кривогледа*
разнообразен *различен*
разнороден *различен*
разноски *разход*
разноцветен *пестрен*
разобличавам *изобличавам*
разорявам *опустошавам*
разпалвам *раздухвам*
разпасан *разюздан*
разпилявам *прахосвам*
разплащам се *отмъщавам*
разполагам се *настанявам се*
разположение
разпра *свада*
разправия *свада*
разправям *разказвам*
разпростирам се *простирам се*
разпространявам
разпръсквам *разпилявам, разпространявам*
разпуснат *разюздан*
разпъждам *изпъждам*
разпътен *разваден*
разраствам се *увеличавам се*
разреждам
разрешавам *позволявам*
разрошен *рошав*
разрушавам *руша*
разсеян
разсипвам *изливам, опустошавам, разорявам*
разстилам се *простирам се*
разсъдлив *разумен*
разсъдък *ум*
разсъждавам *мисля, обмисляй*
разсъмва *съмва се*
разсъмва се *съмва се*
разтакам *бавя*
разтваряв*м разлъвам*
разтопявам *топя*
разточителствувам *прахосвам*
разтребвам
разтурен *разваден*
разтурям *разреждам*
разтушавам *утешавам*
разум *ум*
разумен
разумявам *разбирам*
разхвърлям *разреждам*

разхищавам *прахосвам*
разход
разходвам *изразходвам*
разцепвам *разединявам*
разчиствам *разтребвам*
разчитам *уповавам се*
разчорлен *рошав*
разшумвам се *раззеленявам се*
разюздан
разяснявам *изяснявам*
ран *ранен*
ра́нен
рано *преждевременно*
расов *породист*
раста *израстна, никна*
рат *война*
ратай
ратник *борец*
рача *искам*
реален *истински*
реализирам *постигам*
реализирам се *сбъдвам се*
рева *викам, плача*
реваншира́м се *отплащам се*
ревна се *харесвам се*
ревностен *старателен*
революция *въстание*
ред *порядък, редица*
редица
редом *наред*
редувам се *редя се*
редя *уреждам*
редя се
резерви *запаси*
резлив *рязък*
резултат *последствие*
религиозен
реорганизация *преустройство*
ресници *мигли*
ретроградeн *назадничав*
референции
реформа *преустройство*
рецитирам
реч *говор*
речовит *приказлив*
рибар
риболовец *рибар*
ридая *плача*
рипам *скачам*
рискован *опасен*
рисувам *описвам*
рисунка *картина*
робия *робство*
робство
ровя *тършувам*
род
рода *родина*
ро́ден
родина
родител *баща*
родина
родолюбие *патриотизъм*
родоначалник *основател*
родственик *родина*
рожба *дете*
рожден *роден*
роза
ропот *бръмжене*
роптая *възмущавам се*
роси *ръми*
рошав
ругая *карам се*
руини *развалини*
руквам
руменина *червенина*
ручей *поток*
руша
ръгам *бода*
ръководител *началник*
ръкомахам
ръкопляскам
ръкувам се
ръми
ръст
ръзък

С

сайбия *стопанин*
сакат *недъгав*
салтават *разкош*
саможиво *необщителен*
самолет
самонадеян *самоуверен*
самообладание *хладнокръвие*
самоотвержен *всеотдаен*
самопризнание *признание*
самостоен *самостоятелен*
самостоятелен *отделен*
самоуверен
санкционирам *утвърждавам*
сантиментален *чувствителен*
сарказъм *подигравка*
сашисвам се *обърквам се*
сбирщина *сган*
сбогувам се
сбъдвам се
свада
свадлив *заядлив*
свалям *събарям*
сварвам *заварвам*
сватба
сведения *данни*
свеж *пресен, чист*
свеждам *навеждам*
свенлив *срамежлив*
свестявам се *опомням се*
свет *свещен*
светкавица
светлив *светъл*
светлик *светлина*
светлина
светлосин *небесносин*
световен

светоглед *мироглед*
светогатство *конгунство*
свегъл
света *блестя*
свечерява се *здрачава се*
свещен
свещеник
свивам *завивам*[1]
свивам се *сгърча се*
свиден *любим*
свидетел *зрител*
свидетелствувам *удостоверявам*
свиквам
свирен
свирепствувам *безчинствувам*
свит *граничлив*
свличам *сваляя*
свободен *волен*
своеволен
своеволие *произвол*
своенравен *своеволен*
своеобразен
свойствен *характерен*
свойство *качество*
свързвам
свършвам *умирам*
свършък *край*[1]
свят *съзнание*
свят *вселена*
сгазвам
сган
сговарям се *уговарям се*
сговор *разбирателство*
сгоден *благоприятен*
сграбчвам *хващам*
сграда
сгрявам *затоплям*
сдобивам *придобивам*
сдобрявам *помирявам*
сдумвам се *уговарям се*
сдържам се *въздържам се*
сдривам се *скарвам се*
себелюбие *егоизъм*
себичност *егоизъм*
севда *либе, любов*
сегашен
седи ми *прилича ми*
седмица
секвам *преставам*
секира *брадва*
секрет *тайна*
секретен *поверителен*
семейство
сервилен *раболепен*
серт *сприхав*
сетен *последен*
сетне *после*
сеч *клане*
сечиво *оръдие*
сещам се *спомням си*
сив *дребничен*
сигнал
сигурен *достоверен*
силен *дълбок, мощен*
силя се *старая се*
симпатичен *приятен*
синджир *верига, окови*
синева
синевина *синева*
синина *синева*
синор *граница*
сипаница *варола*
сипвам *наливам*
сиромах *бедняк*
сиромашия *бедност, беднотия*
сиромашта *беднотия*
ситен *малък*
ситуация *обстановка*
сияя *блестя, светя*
сказание *предание*
скалѝ
скамейка *пейка*
скарвам се
скат *склон*
скачам
скимва ми *хрумва ми*
скиталец *скитник*
скитам
скитам се *скитам*
скитник
скиторя *скитам*
скитосвам *скитам*
скланям *навеждам, съгласявам се, убеждавам*
склон
склонност *влечение*
сковавам **се** *вцепенявам се*
сколасвам *успявам*
скопосен *уреден*
скоро *бързо*
скорошен
скот *добиче*
скривам *закривам*
скривам се *изчезвам*
скрит *потаен, прикрит*
скръб
скръндза *скъперник*
скудоумен *глупав*
скулптирам *вая*
скъп *любим*
скъперник
скъпоценност
скъсвам
скътвам *пестя*
слаб *мършав, тих*
слабограмотен *малограмотен*
слабост *недостатък*
слабоумен *малоумен*
слабохарактерен *безхарактерен*
славеи *велик*
славословя *славя*
слави
слагам
сладострастен *похотлив*
сладък *вкусен*
сластен *похотлив*

сластолюбив *похотлив*
следа *дирл*
следва ми се *пада ми се*
следствие *последствие*
слиянам *съединявам*
слисвам *смайвам*
слово *дума*
словоохотлив *приказлив*
слог *граница*
слой *пласт*
сломявам *съкрушавам*
служа си *употребяваме*
служба *длъжност*
служещ *служител*
служител
слух *мълва*
слухтя *ослушвам се*
случай
случка *случай*
слип
смазвам *потушавам, сгазвам, съкрушавам*
смайвам
смахнат *луд*
смачквам *сгазвам*
смел
сменявам *замествам*
смесвам
смет
смешен
смешник *шут*
смея се
смиляв се
смирявам *усмирявам*
смисъл *значение*
смогвам *успявам*
смрад *воня*
смрачава се *здрачава се*
смръзвам се *измръзвам*
смут *размирици, суматоха*
смущавам *безпокоя*
смъквам *свалям*
смълчавам се *мълкувам*
смърт
смъртен *мъгляв*
смятам *възнамерявам, предполагам, считам*
снага *тяло*
снемам *свалям*
снимка
собствен *личен*
сой *род*
сокак *улица*
солдат *войник*
солдатин *войник*
солидарен *единен*
сопа *тояга*
софра *трапеза*
социален *обществен*
спадам
спазвам
спасявам
спектакъл *представление*
спестявам *пестя*
специален
специфичен *характерен*
спечелвам *придобивам*
спешен *неотложен*
спирам *задържам, прекратявам, преставам*
спиртен
списател *писател*
сплашвам *заплашвам*
сплетница *злословя*
сплетня
сплотен *единен*
сплотявам *обединявам*
спогодба *съглашение*
сподавям
сподвижник *сратник*
споделям
спокойствие *покой*
сполука *успех*
сполучвам *успявам*
сполучлив *уместен*
спомагам *допринасям*
спомени *мемоари*
спомням *напомням*
спомням си
спор
способ *начин*
способен *годен*
способности
способствувам *допринасям*
спохождам *посещавам*
справедливост
справям се *успявам*
спретнат
спречквам се *скарвам се*
сприхав
спъвам *преча*
спъвам се
спънка
сравнявам
сражение
сразявам *разгромявам, съкрушавам*
срам *позор*
срамежлив
срамлив *срамежлив*
среда *обстановка, център*
средище
среднощ *полунощ*
срещен *противоположен*
срещуположен *противоположен*
сривам *руша*
сроден *подобен*
сродник *роднина*
срочен *неотложен*
срутвам *руша*
съчен
стабилен *устойчив*
ставам *вирея*
стадий *фаза*
стан[1] *лагер*
стан[2] *тяло*
становище *възглед*
стар *бехт, предишен, старшен*
старателен
старая се

стареч
старик *старец*
старинен
старица *баба*
ствол *клон*
стегнат *стреснат*
стена
стесняителен *срамежлив*
стигам *достигам*
стимулирам *подбуждам*
стипца *скъперник*
стихвам *утихвам*
стихиен *буен*
стихотворец *поет*
стичам се *прииждам*
стои ми *прилича ми*
стойност *цена*
стокообмен *търговия*
столетие *век*
столова *трапезария*
стопанин
стопанка *домакиня*
стоплям *затоплям*
страдалец *мъченик*
страдам *мъча се*
страдание *болест, мъка, тегло*[2]
страдая *мъча се*
страж *пазител*
стража
стражар *полицай*
страна[1] *буза*
страна[2] *държава*
страна[3] *посока*
странен
странчен
странство *чужбина*
странствувам *пътувам*
страня *отбягвам*
страст *плам*
страх
страхлив
страховит *страшен*
страхотен *страшен*
страшен
стрелям
стремителен *порывист*
стремя се *старая се*
строеж *структура*
строполявам се *грохвам*
строя
струвам *правя*
структура
струпвам се
стряха *покрив*
студен
студувам *мръзна*
стъгда *площад*
стъкмявам *нареждам*
стъмва се
стъпало
стъпка *крачка*
стъпквам *сгазвам*
стърпявам се *въздържам се*
стъп *пламе*
стягам се *клия се*
сукалче *бебе*
сумашоха
сумрак *здрач*
супа
сурат *мудра*
сутрин
сутрина *сутрин*
сух *безводен, мъртвав*
суша
сфера *кълбо*
схватлив *възприемчив*
схващам *разбирам*
схващане *възглед*
сходен *подобен*
сходство *прилика*
счепквам се *скарвам се*
считам
събарям *руша*
събирам *побирам*
съблазнявам
съблюдавам *спазвам*
събрание
събуждам
съвест *съзнание*
съвет *събрание*
съветвам се
съвещание *събрание*
съвместен *задружен*
съвместно *заедно*
съвременен *сегашен*
съвсем *напълно*
съвършено *напълно*
съгласие *разбирателство*
съгласно
съгласувам
съгласявам се
съглашение
съглеждам
съд
съдба *съдбини*
съдбини
съдбовен *съдбоносен*
съдбоносен
съдействие *помощ*
съдействувам *допринасям*
съдилище *съд*
съдирам *раздирам*
съдия
съдник *съдия*
съдружник
съдържание *значение*
съдя *преценявам*
съединявам *обединявам, свързвам*
съжаление *състрадание*
съжалявам се *смилявам се*
съждение *мисъл*
съживителен *животворен*
съзаклятие *заговор*
създавам *основавам, причинявам, творя*
създание *творение*
създател *бог, основател*

съзидателен *творчески*
съзирам *разбирам, съглеждам*
съзнание
съзнателно *нарочно*
съзорява **се** *зазорява се*
съидейник *съмишленик*
сък *чеп*
съкрушавам
съмва *съмва се*
съмва се
съмишленик
съмнение *подозрение*
сян *мечка*
сънародник
сънен
сънлив *сънен*
съобразителен
съобразно *съгласно*
съобразявам
съобщавам *обявяваме*
съобщение *вест*
съответно. *съгласно*
съответствувам
съотечественик *сънародник*
съпоставям *сравнявам*
съприкосновение *контакт*
съпровод *акомпанимент*
съпровождам *придружавам*
съпротивявам се
съпруг
съпруга
съпутствувам *придружавам*
съразмерен
съратник
сърдечен *задушевен*
сърдя *ядосвам*
сърдя се *ядосвам се*
сърцат *смел*
съсед
съсипвам *разорявам*
съсипни *развалини*
състоятелен *богат*
състрадание
съумявам *успявам*
съхна *линея*
съхранявам
съчетавам
съчинение *творба*
съчинявам *измисляя*
съчувственик *съмишленик*
съчувствие *състрадание*
същ *същински*
съществен *важен*
същество
същина
същински
същност *същина*
сянка *призрак*

Т

табла
таван
таен *поверителен, тайнствен*
тайна
тайнствен
тайфа *банда*
така
талаз *вълна*
талант *способности*
таласъм *вампир*
талисман
таман *точно*
танцувам
тапа *запушалка*
тате *баща*
татко *баща*
татков *бащин*
татковина *родина*
тача *уважавам*
твар *същество*
творба
творение *творба*
творец *бог*
творчески
творя
твърд *издръжлив*
твърде *доста*
твърдина *крепост*
твърдоглав *упорит*
твърдя
тегло *тегло*[2]
тегло[1]
тегло[2]
тегля *влача, меря*
тежест *авторитет, тегло*[1]
тежина *тегло*[1]
тежка *бременна*
тежък *труден*
тейко *баща*
тейков *бащин*
теква ми *хрумва ми*
текстуален *буквален*
телесен
теменужен *лилав*
теменужка *виолетка*
тепегъоз *нахален*
терзание *мъка*
терзая се *мъча се*
терзия *измъчвам*
терк *образец*
терор *потисничество*
тероризирам *мъча*
тертип *порядък*
теснотрьд
тикам *бутам*
тиква *кухалница*
тим *отбор*
тип *образец*
типичен *характерен*
тиранизирам *мъча*
тиранин *диктатор*
тих *безшумен*
тичам
тичешката *бегом*
тичешком *бегом*

тласкам *бутам*
тлея *тиня*
тлъст *дебел*
тоалетна *клозет*
топлик *топлина*
топлина *топлота*
топлота *топлина*
топля
топор *брадва*
топчест *обел*
топъл
топя
топя се *линея*
тормозя *мъча*
тост *наздравица*
точа
точен *акуратен*
точно *именно*
тояга
традиция
траен *незабравим*
трап
трапеза
трапезария
трая *търпя*
трева *билка*
тревога *безпокойство*
тревожа се *безпокоя се*
трен *влак*
трендафил *роза*
треперя
трепет *вълнение*
треса се *треперя*
тривиален *банален*
триумф
трия *бърша, търкам*
тровя *ядосвам*
тровя се *ядосвам се*
трогателен
трон
тропам *чукам*
тополя
тропотя *тополя*
тротоар
троша *чупя*
труд *работа*
труден
трудна *бременна*
трудолюбив
трудя се *старая се*
труженик *деец*
труфило *украшение*
труфя *украсявам*
тръгвам *заминавам*
тръгвам си
трън *бодил*
тръшвам *затръшвам*
трясък
туберкулоза
тумбак *корем*
тупам *бия, туптя*
тупаница *бой*
тупвам *падам*
туптя
турист
турям *слагам*
туткаси *веднага*
туткав *муден*
тъга
тъжа се *оплаквам се*
тъжба *жалба*
тъждествен *еднакъв*
тъй *така*
тъкан *плат*
тъкмо *именно, точно*
тъкмя *подготвям*
тъкмя се *каня се*
тълкувам *изяснявам, коментирам*
тълпа
тъма *тъмнина*
тъмнина
тъмница *затвор*
тъмнота *тъмнина*
тътнеж *грохот*
тъп *глупав*
тъпча *потискам*
търбух *корем*
търговия
тържество *празненство, триумф*
тържествувам *ликувам*
тържище *пазар*
търкам
търпя *понасям*
търся
търтей *готован*
търча *тичам*
тържувам
тъст
тътен *грохот*
тътна *бумтя*
тътнеж *грохот*
тътря *влача*
тъща
тюрма *затвор*
тяло

У

убеждавам *уверявам*
убеждение *възглед*
убежище
убивам *съкрушавам*
убийствен *унищожителен*
уважавам
уважение
уведомявам *осведомявам*
увеличавам
увеличавам се
уверявам
увещавам *убеждавам*
увивам
увличам *повличам*
увличам се *забравям се*
увод
увъртам се

увяхвам
угледен
углъбявам се *задълбочавам се*
угнетение *гнет*
угнетявам *гнетя*
уговаряв *убеждавам*
уговарям се
уговорен *уречен*
угодник *мазник*
угодничя
угоен *дебел*
уголемявам *увеличавам*
уголемявам се *увеличавам се*
угощение *гощавка*
угроза *опасност*
удар *нападение*
ударен *щур*
ударям *улучвам*
удачен *уместен*
удивителен
удивявам се *учудвам се*
удобен *благоприятен*
удовлетворение *задоволство*
удовлетворителен *задоволителен*
удоволствие
удостоверявам
удрям *бия*
държам *издържам*
уединявам се
уединаквявам
ужас *страх*
ужасен *страшен*
узнавам
указание *напътствие*
укор
укорявам
украса
украсявам
украшение
укрепвам *закрепвам*
укривам *крия*
укротявам *усмирявам*
улав *щур*
улавям *залавям, хващам*
улесняв
улица
улячник
уловка
улучвам
ум *съвет*
умен *разумен*
умение
умервам *улучвам*
уместен
умеч
умивалник
умилкваме се *угодничя*
умилостивявам се *смилявам се*
умирам
умирявам *усмирявам*
умишлен
умишлено *нарочно*
умножавам *увеличавам*
умножавам се *увеличавам се*
умозаключение *заключение*
умопобъркан *луд*
умопомрачен *луд*
умора
уморявам се
умувам
умълчавам се *мълксам*
умъртвявам *убивам*
унасям се *забравям се*
унифицирам *уеднаквявам*
унищожавам *премахвам, убивам*
унищожителен
уплаха *страх*
уплашвам
уплитам *забърквам*
уплитам се *обърквам се*
упоявам се
упорит *неотстъпчив*
употребявам
упоявам *замайвам*
управа *администрация*
управление *администрация*
упрек *укор*
упреквам *укорявам*
упътвам
упътвам се *отправям се*
уравновесявам
уредба *наредба*
уреден
уреждам *подготвям*
уречен
уровен
урод *изрод*
уроз *мои*
усамотявам се *уединявам се*
усвоявам *научавам, присвоявам*
усет
усещам *чувствувам*
усилвам *ускорявам*
усилие
ускорявам
уславям се *уговарям се*
условие
условия *обстановка*
усложнявам
усмирявам
успех
успокоявам *облекчавам*
успокоявам се
уповреден
успявам
установен *уречен*
установявам *определям*
установявам се
устна
устои *база*
устойчив *издръжлив*
устоявам *издържам*
устремен *порывист*
устройвам *подготвям*
устройство
усуквам се *увъртам се*

усърден *старателен*
уталожвам *облекчавам*
уталожвам се *успокоявам се*
утвърждавам
утешавам
утихвам *успокоявам се*
уголявам *насищам*
утрепвам *убивам*
утрин *сутрин*
утрина *сутрин*
утро *сутрин*
ухание *аромат*
уча *обучавам, поучавам*
участ *съдба*
участвувам
учител
учредител *основател*
учредявам *основавам*
учтив *възпитан*
учудвам се
уязвявам *обиждам*

Ф

фабрика *завод*
фаза
фазис *фаза*
файда *полза*
факти *данни*
фалит *банкрут*
фалшив *лицемерен*
фалшифицирам *подправям*
фамилиарен
фамилия *семейство*
фантазия *въображение*
фантастичен *приказен*
фантом *призрак*
фар
фасада
фасул *боб*
фатален *съдбоносен*
физиономия *лице*
физически *телесен*
философ *мислител*
философствувам *умувам*
фин
флаг *знаме*
флота
фон
фонтан *водоскок*
формалист *педант*
фотография *снимка*
фраза *изречение*
франтен *очебиен*
фрукти *овощия*
функционирам *действувам*
фурна *пещ*

Х

хабер *вест*
хаби
хазаин *наемодател*
хайдук *разбойник, хайдутин*
хайдутин *разбойник*
хайлазин *мързеливец*
хаймана *безделник*
халка
халтав *хлабав*
хамбар
хапка
хаплив *язвителен*
хапльо *глупак*
характер
характерен
храмия *разбойник, хайдутин*
харен *добър*
харесвам
харесвам се
харизвам *подарявам*
харман *гумно*
харч *разход*
хастар *подплата*
хващам *заливям, почвам*
хвърлям
хвърча *летя*
хептен *напълно*
хигиеничен
хижа *колиба*
хиля се *смея се*
хипотеза *предположение*
хитрувам
хищен
хлабав
хлад *прохлада*
хладина *прохлада*
хладнокръвие
хладовина *прохлада*
хлапак
хлапе *хлапак*
хлевоуст *приказлив*
хленча *плача*
хлипам *плача*
хлопам *тропам, чукам*
хлопвам *затръшвам*
ходило *стъпало*
ходя *вървя*
хойкам *скитам*
хокам *карам се*
хомот *робство*
хора
хоризонт
хоризонтален *водоравен*
хорски *чужд*
хортувам *говоря*
храбрец *герой*
храбър *смел*
хралупа
храм *черква*
храпител *пазител*
хранителен
храня се *ям*
храсталак
хром *куц*
хрумва ми
хрумване *прищявка*

хубав *красив*
хубостник *негодник*
художник
хукам
хуманец *човечен*
хълм
хълцам *плача*
хъшлак *уличник*

Ц

цапам
цапардосвам *удрям*
цапвам *удрям*
цапотя *цапам*
царство
цвят
целебен *лековит*
целителен *лековит*
цели се
цена *стойност*
ценен *скъп*
ценности *скъпоценност*
център *средище*
ценявам се *уславям се*
цепка *цепнатина*
цепнатина
цивря *плача*
цигара
цина *гърда*
циция *скъперник*
цупя се *мръщя се*
църква *черква*
цял *същински*
цялостен
цяр *лекарство*

Ч

чад *дим*
чадър *палатка*
чакам
чаровен *очароателен*
чаршия *пазар*
часови
часовой *часови*
част
частен *личен*
чвор *чен*
чеврьст *пъргав*
чедо *дете*
чезна *литея*
чеиз *зестра*
челен
челник *първенец*
чело
челяд *семейство*
чеп
червенина
черква
черня *пепия*
черпя *греба*
черта
чертог *дворец*
чест *уважение*
честен
честит *щастлив*
честитявам
чета
четец *читател*
четлив
чиния
чиновник *служител*
чиня *правя*
число *брой*
числя се *спадам*
чист *непорочен, свеж*
чистокръвен *породист*
чистосърдечен *искрен*
читав *невредим*
читател
чобан *овчар*
човек *мъж, съпруг*
човеколюбив *човечен*
човекоразец *мизантроп*
човеконенавистник *мизантроп*
човекоядец
човечен
човка
човъркам *чопля*
чопля
чорба *супа*
чорлав *рошав*
чревоугодник
чувствен
чувствителен *осезателен*
чувство *усет*
чувствувам *усещам*
чуден *възхитителен, странен*
чудесен *прекрасен*
чудноват *странен*
чудовище *изчадие*
чудя се
чужбина
чужд *чуждестранен*
чужденец
чуждестранен
чукам
чумеря се *мръщя се*
чуня
чутура *кубанница*
чушка *пиперка*

Ш

шавам *мърдам*
шадраван *водоскок*
шайка *банда*
шамар *плесница*
шамия *забрадка*
шанс *изглед*[3]
шар *цвят*
шарен

шарлатания *измамник*
шатра *палатка*
шатър *палатка*
шега
шегаджия *веселяк*
шегобиец *веселяк*
шеговит *закачлив*
шепна
шептя *шепна*
шествие
шеф *началник*
шибам *бия*
шивач
шик *елегантен*
шип *бодил*
шир *простор*
ширина *простор*
ширине *простор*
широк *обширен*
широта *простор*
ширя се *простирам се*
шишкав *дебел*
шия *врат*
шкембе *корем*
шляя се *скитам*
шубрак *храсталак*
шупвам *втасвам*
шурвам *руквам*
шуртя *извирам*
шут
шушна *шепна*
шушукам *шепна*
шушумига *мижитурка*

Щ

щадя
щастие
щастлив
щемпел *печат*
щерка *дъщеря*
щета *загуба*
щур
щурав *щур*
щурм *нападение*

Ъ

ъгъл *кът*

Ю

юдя се *гримаснича*
юмрук *пестник*
юнак *герой*
юначага *здравеняк*
юначен *смел*
юрист

Я

явен *безспорен*
явно
явявам се *появявам се*
яд
ялене *ястие*
ядосвам
ядосвам се
язвителен
яздя
як *силен*
ялов *безплоден, напразен*
ям
яма *трап*
ярем *робство*
ярост *яд*
ярък
ясен *отчетлив, четлив*
ясно
ято
яхам *яздя*
яхър *обор*

СИНОНИМЕН РЕЧНИК НА СЪВРЕМЕННИЯ БЪЛГАРСКИ КНИЖОВЕН ЕЗИК

М. Димитрова, А. Спасова

Художник *Г. Георгиев*
Худ. редактор *Е. Станкулов*
Техн. редактор *К. Иванова*
Коректори *М. Коева, М. Милова*

Изд. индекс 7774
Дадена за набор на 11. III. 1980 г.
Подписана за печат 15. XI. 1980 г.
Формат 70/100/16 Тираж 20 000
Печатни коли 46 Изд. коли 59,62 УИК 94,87
Код 28 $\frac{9535172911}{5018\text{-}24\text{-}80}$
Цена 10,65 лв.

Печатница на Издателството на БАН
1113 София, ул. „Акад. Г. Бончев"
Поръчка № 244

Печатни грешки

Стр.	Ред	Напечатано	Да се чете	По вина на
33	9 отд.	заляваяще	заляваяще	кор.
40	14 отг.	рупубликата	републиката	.
41	20 .	Велев	Белев	авт.
42	29 .	вестот	вест от	печ.
44	15 отд.	Марков	Минов	авт.
44	10 .	бдитилен	бдителен	кор.
78	20 .	недела, баде	неделя бъде	.
91	7 .	Димитрьв	Димитров	.
111	3 .	къ	кат	авт.
113	8 отг.	величаа	величая	кор.
126	5 отд.	ще е	що е	авт.
158	27 .	златни	злачни	печ.
160	23 .	Като гонено	Как гонено	авт.
166	20 отг.	за които	за което	.
182	29 .	едлено	делено	печ.
191	16 отд.	под	над	авт.
198	21 отг.	Преживянато	Преживяното	кор.
241	25 отд.	клатеше	клатушкаше	авт.
253	4 отг.	кроеж	кроежи	.
267	28 .	бой	бой	.
280	20 .	пренасяме	пренасяше	.
300	2 отд.	придвиждам	придвижвам	кор.
303	4 отг.	превъзхождам	превъзмогвам	.
312	колонцифрата	напреднчав	напредничав	печ.
349	3 отг.	обладавам, обладая.	обладавам.	.
363	16—17 отг.	всяко ще блешука	всяко зърно ще блещука	авт.
365	12 .	Сефкино	Стефкино	.
385	18 .	Б. Райнов	В. Райков	.
391	10 .	влие	вляе	кор.
393	8 отд.	сн	и	.
402	18 .	клад.	клада	печ.
411	12 .	отсася	отнася	.
414	3 .	догоня	стигна	авт.
423	9 .	М. Марчевски	Д. Марчевски	.
425	27 .	Карзилйчев	Каралийчев	кор.
428	32 отг.	покрусявам	покрусвам	авт.
451	2 отд.	Б. Райнов	В. Райков	.
456	16 .	И. Бобев	П. Бобев	.
459	10 отг.	изминали	изнизали	.
462	3 отд.	П. Антонов	Н. Антонов	.
482	28 отг.	Ем. Спасов	Ем. Манов	.
504	17 .	неспокоен	неспокоен	кор.
514	26 .	П. Вежиров	П. Вежинов	.
531	12 отд.	посленен	последен	.
533	5 отг.	призполвен	презполвен	авт.
535	24 отд.	мисла	мисля	.
538	28 отг.	не стъпчат	не я стъпчат	.
565	31—32 отд.	Ди- рмов	Ди- мов	печ.
565	19 отд.	азговор	разговор	.
568	16 .	азполага	разполага	.
571	22 отг.	и [бора]	го [бора]	авт.
615	19 отд.	той	тъй	.
624	6—7 отг.	с-	с	печ.
644	1 отд.	от	от-	.
658	28—29 отг.	мат- иархат	мат- риархат	.
658	29—30 .	раз- итие	раз- витие	.